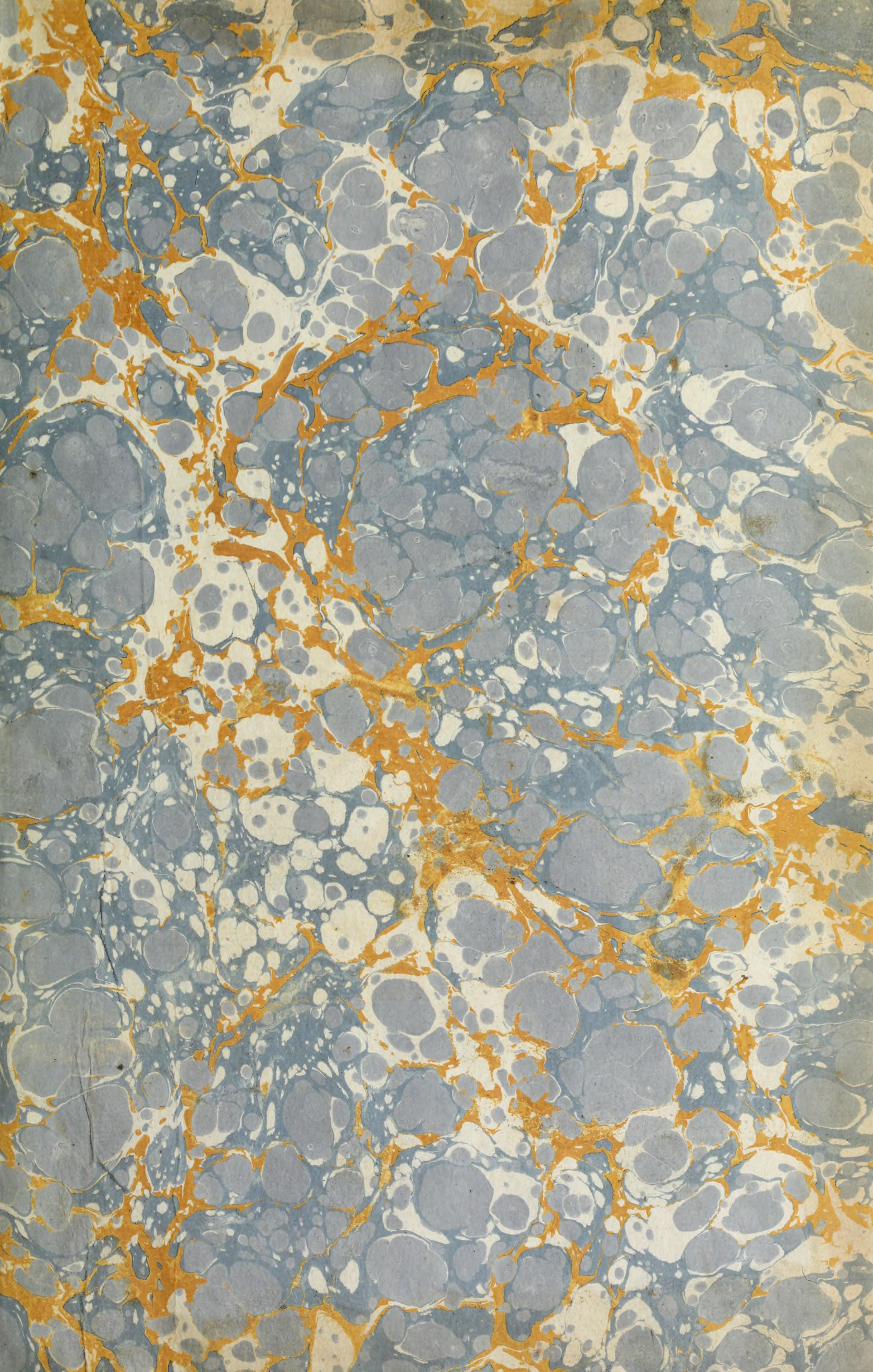

SANCTI

LEONIS MAGNI ROMANI PONTIFICIS OPERA

post PASCHASII QUESNELLI recensionem ad complures & præstantissimos MSS. Codices ab illo non consultos exacta, emendata, & ineditis aucta: Præfationibus, Admonitionibus, & Adnotationibus illustrata.

Adduntur etiam quæcumque in Quesnelliana editione inveniuntur, eaque ad crisin revocantur.

CURANTIBUS
PETRO ET HIERONYMO
FRATRIBUS BALLERINIIS
PRESBYTERIS VERONENSIBUS.

TOMUS SECUNDUS

continens Opera S. LEONI attributa, quæ nec ad Sermones, nec ad Epistolas pertinent.

Accedunt S. HILARII Episcopi Arelatensis Opuscula, ad codd. exacta & aucta.

Subjiciuntur Dissertationes XI. Quesnelli in S. Pontificis Opera, ejusque Notæ in Epistolas, criticis observationibus appositis.

VENETIIS
ANNO MDCCLVI.

APUD SIMONEM OCCHI.
SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

INDEX

EORUM OMNIUM

quæ in hoc volumine continentur.

Admo-

Paschasii Quesnelli variæ lectiones, notæ, & observationes in epistolas S. Leonis Magni PP. I. ad calculos in subjectis adnotationibus revocatæ.

FINIS.

LI-

LIBER
SACRAMENTORUM
ROMANÆ ECCLESIÆ
OMNIUM VETUSTISSIMUS

e millenario codice Capituli Veronensis editus, & LEONI MAGNO *in vulgatis adscriptus, non pauca continens, quæ eumdem Pontificem habent auctorem.*

PRÆFATIO.

I.
Ibrum Sacramentorum absque ulla dubitatione omnium antiquissimum, quem primo loco proferimus, LEONI MAGNO adscriptum, anno 1735. typis dedit P. Joseph Blanchinius tomo quarto Anastasii Bibliothecarii cum hac inscriptione: *Codex Sacramentorum vetus Romanæ Ecclesiæ a S. Leone Papa confectus primum prodit e MS. libro ante mille annos conscripto, qui extat in Bibliotheca amplissimi Capituli Veronensis.* Non est integer codex, sed mutilus, e quo multa folia initio exciderunt, nimirum a Januario ad medium Aprilem usque: unde ea inscriptio, qua S. Leo Papa hujus Sacramentarii auctor seu compilator traditur, non ex manuscripto, sed ex editoris sententia apposita fuit. Hanc quidem opinionem non pauci approbarunt, inter quos præcipue nominamus Cajetanum Cennium in dissertatione *de Romana Cathedra* inserta tomo 4. Anastasii Bibliothecarii §. 11. & 12. pag. 152. & Editores Missalis Parisiensis anni 1739. qui idem Sacramentarium insigni elogio commendantes, profitentur se ex eo sumpsisse *preces plurimas eximiam pietatem spirantes, Magnique Leonis, cui tamquam certo auctori tribuuntur, stilum ac doctrinam referentes.*

Sacramentarium in editis Leoni tributum.

II. Alii vero in diversas sententias abiere. P. Joseph Augustinus Orsi Ordinis Prædicatorum, pluribus nominibus celebris, ab eodem Blanchinio rogatus, in manuscripta epistola suam opinionem expressit. Ibi autem censet, hoc Sacramentarium esse verum & purum Gelasianum, ita ut illud, quod a Ven. Cardinali Thomasio editum, & Gelasio attributum fuit, ad auctorem hoc Pontifice posteriorem pertineat. Hanc eamdem opinionem propugnavit P. Cajetanus Maria Meratus Clericus Regularis in observationibus & additionibus ad Thesaurum sacrorum rituum Bartholomæi Gavanti tom. 1. part. 1. pag. 8. P. Eusebius Amort Canonicus Regularis Pollinganus in epistola MS. ad P. Blanchinium, Gelasium quidem hujus Sacramentarii auctorem non credidit; at nec Leoni prorsus adscribens, inquit: *Non est opus unius alicujus Pontificis, sed est Sacramentarium Romanorum Pontificum, usu receptum primis temporibus, auctum tamen & interpolatum per varios Pontifices usque ad tempora Gelasii Papæ. Specialiter in hoc Sacramentario agnoscuntur manus Sixti III. Leonis I. & Felicis III.* Ludovicus Muratorius in dissertatione de Origine sacræ liturgiæ, præmissa operi inscripto *Liturgia Romana vetus*, cap. 3. ad Felicis III. ætatem hoc Sacramentarium referendum putat; ita tamen ut ejus auctorem non credat ipsum Felicem III. sed aliquem alium, qui quascumque reperit orationes ac præfationes, in unum codicem retulit sine accurato illo delectu & ordine, quem rei gravitas exposcebat. Post hos Blanchinianæ sententiæ defensionem suscepit Co. Jacobus Acamius fusiori opere italice scripto & Romæ impresso anno 1748. cum titulo: *Dell' antichità, autore, e pregj del Sacramentario Veronese pubblicato dal M. R. P. Giuseppe Bianchini della Congregazione dell' Oratorio nel tom. 4. di Anastasio Bibliotecario, dissertazione apologetica tripartita.* Tandem vero

Variæ de Auctore sententiæ.

P. Antonius Franciſcus Vezoſius Clericus Regularis in præfatione ad tom. *6.* Operum Venerabilis Card. Thomaſii, cum in id unum incumbat, ut Sacramentarium ab eodem Cardinali editum vindicet; eam ſolam ſententiam refellit, quæ Sacramentarium a Blanchinio vulgatum eidem Gelaſio adjudicat. Etſi vero hujus auctorem exactius inquirere e re ſua non putavit, notatione tamen 2. in eamdem præfationem eos, qui Leoni illud aſſerunt, difficultatibus non plane ſatisfeciſſe pronuntiat. Hactenus opiniones varias expoſuimus. Quid autem in tanta varietate certum aut probabilius nobis videatur, nunc proponemus.

Hoc Sacramentarium eſt certe Romanum.

III. Primo certum credimus, hoc Sacramentarium Romanum eſſe, & vetuſtiſſimum omnium, quæ hactenus prodiere. Romanum, ſeu Miſſas continens Romanæ Eccleſiæ proprias, præter alia multa probant ipſæ precum formulæ, quæ Sanctorum Apoſtolorum Petri & Paulli ac Sanctorum Joannis & Paulli corpora in ipſa Urbe tumulata affirmant; Miſſæ in conſecratione vel depoſitione Romanorum Pontificum, quarum una expreſſe eſt in depoſitione S. Silveſtri * cum alia oratione in depoſitione S. Simplicii; denuntiationes jejuniorum cum vigiliis ſabbati apud B. Petrum; ac mentio cæmeteriorum & locorum Romanæ Urbis, in quibus * ſacra peragebantur, quæque plane concinunt cum illis deſcriptis in Calendario Bucheriano, quod Romanum eſſe omnes conſentiunt. Vetuſtiſſimum autem omnium demonſtrat ipſa collatio cum Sacramentario Gelaſiano, quod, uti vulgatum eſt, aliquot poſterioris ætatis additamenta recepit: at in noſtro nihil occurrit, quod ſæculum quintum prætereat; unde hoc noſtrum nullas ex illis objectionibus incurrit, quas ad antiquitatem extenuandam heterodoxi Gelaſiano perperam obtruſerunt. Num vero iſtud potius, quam illud a Cardinali Thomaſio editum, ſit verum Sacramentarium Gelaſii, dicemus poſtea.

* Vid. ultimam miſſ. Octobr.

* Vide epiſt. 25. Innocentii I. ad Decentium c. 5.

Omnium vetuſtiſſimum.

Non pauca Leonis continet.

IV. Certum quoque eſt, in hoc Sacramentario multa quidem contineri diverſorum auctorum; at non pauca ita Leonis Magni ſtilum ac ſpiritum præferunt, ut ea ab hoc Sancto Pontifice lucubrata fuiſſe probabiliſſimum ſit. Unum haud eſſe omnium precum & præfationum auctorem, præter evidentiſſimum diſcrimen ſtili, qui in aliis remiſſior, in aliis ſublimior eſt, multitudo etiam Miſſarum in aliquot ſolemnitatibus palam facit: neque enim credibile eſt pro uno eodemque feſto tot ac tam diverſas Miſſas & preces ab uno ſcriptore lucubratas fuiſſe. In his autem permulta Leoninam ſcribendi rationem ſapere, omnes, etſi de hujus collectionis auctore in varias ſententias abierint, unanimiter profitentur. Queſnellus in ipſo Pontificali ac Miſſali Romano quædam Leonina ſupereſſe pervidit, quæ ex noſtro Sacramentario derivata noſcuntur. Monitum ipſius tribus documentis exinde excerptis & poſt ſermones vulgatis ab eo præmiſſum hoc loco inſerimus, cum id quod propoſuimus, mirifice ſtatuat. *Qui Pontificale Miſſaleque Romanum paullo attentius legerit, haud difficile deprehendet plurima his inſerta legi, quæ Leoninam phraſim dictionemque omnino redolent, ut dubium apud me non ſit, magnam eorum partem, quæ vel in Officiis Eccleſiaſticis, antiquarum præſertim ſolemnitatum, Paſchæ puta & Pentecoſtes, recitantur, vel in ſacrorum ordinum celebratione a Sanctiſſimo Pontifice Leone I. eſſe compoſita vel reſtituta. Inter hæc numerandæ mihi videntur Præfationes, quæ Canoni Miſſæ præmittuntur, nec non & aliæ duæ, quas habet Pontificale Romanum, altera in Epiſcopi conſecratione, altera*

in

in ordinatione Presbyteri. Utramque hic inserendam duximus cum alloquutione quadam Archidiaconi ad Episcopum, quæ in eodem Pontificali jacet, pro reconciliatione pœnitentium. Asserenda hæc Leoni esse stilus ipse clamat. Pro secunda Præfatione suffragatorem habemus eximia eruditione celebrem Henricum Valesium, qui partem hujus Præfationis ex antiquo Pontificali Senonensis Ecclesiæ referens in Notis ad Historiam Eccles. Eusebii Cæsariensis, eam Leoni nostro adjudicat. Revera Leo Leoni non est similior, quam Præfationis hujus stilus aliorum Pontificis nostri opusculorum stilo similis est. Quod generatim affirmat de præfationibus Canoni præmissis, nimium est: quasdam enim Leoni tribui non posse, multis probare possemus. De tribus autem documentis ab eodem selectis facile assentimur. Duo ex his in nostro Sacramentario leguntur; tertium vero in ea parte, quæ periit, fuisse insertum nihil ambigimus. Post Quesnellum Card. Thomasius loquens de Sacramentario Gelasiano, in quod plura ex nostro traducta fuerunt, adeo Leonem plurium precum auctorem credidit, ut in præfatione non dubitaverit scribere: *S. Leonem Magnum inter alios Sanctos Antistites egregio huic operi manum admovisse, ipse ejus stilus, qui se homini vel tantillum in ejus scriptis versato illico prodit, aperte ostendit.* Si Cardinalis, in ferendo ceteroquin judicio cautissimus, id pronuntiavit ob nonnullas Leoninas, ut videntur, preces & allocutiones, quæ in Sacramentario Gelasiano fuerunt receptæ; quid sentiendum erit ob multo plures Leonem æque, vel evidentius etiam spirantes, quæ in nostro antiquiori Sacramentario identidem occurrunt? Etsi vero non omnia, quæ Leonis dictionem præferre videntur, Leonis esse affirmari certo queat; multa tamen ab eodem lucubrata probabilissimum est. Ex his aliqua Muratorius in laudata dissertatione notavit, plura autem Acamius fusius recensuit. Nos præcipua in adnotationibus indicabimus.

V. Hujus Sacramentarii auctorem non esse S. Gelasium Papam, ad certitudinem quam proxime accedit. Peremptorium enim videtur argumentum Acamii ex ejusdem Pontificis decreto *de Apocryphis Scripturis*. Certum præsumimus hoc decretum editum fuisse a Gelasio, uti pluribus confirmabimus tomo tertio. In hoc autem decreto hæreticis tribuitur sententia, qua Sancti Apostoli Petrus & Paullus *diverso tempore* mortem subiisse traduntur: *Qui* (Paullus) inquit, *non diverso, sicut hæretici garriunt, sed uno tempore, uno eodemque die gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Cæsare Nerone agonizans coronatus est.* Nostrum autem Sacramentarium *in Natali Apostolorum Petri & Paulli* præfationem exhibet num. 26. in qua eidem quidem diei, at *tempori discreto* eorum mors affigitur. *Sic dispensatione diversa unam Christi familiam congregantes, tempore licet discreto, recurrens una dies in æternum & una corona sociavit.* Hæc sententia a Gelasio tam aperte reprobata nostrum Sacramentarium ab eodem abjudicat. Si enim hoc opus ipse compegisset ante laudatum decretum; non attribuisset hæreticis eam sententiam, quam ipse in suum Sacramentarium antea recepisset. Si vero post decretum huic Sacramentario manus admovisset; ei non inseruisset sententiam, quam suo decreto tam gravi censura perstrinxerat. Alia argumenta videsis apud memoratum Acamium, & apud Pat. Vezosium. Nobis hoc unum, ut videtur, invictum satis est, quippe quod objectæ

Auctor non est S. Gelasius.

ab

ab aliis conjectationes apud eosdem satis elisæ nihil debilitant.

Neque S. Leo. VI. Non est certum hoc Sacramentarium a Leone nostro fuisse compositum. Rationes quinque uberrime producit Acamius, ut Leoni hoc opus adjudicet. I. Quia in multis precibus ac præfationibus stilus & sententiæ cum aliis certis Leonis operibus concinunt. II. Quia Nestorii & Eutychetis hæreses impugnantur, quas idem Pontifex perstrinxit. III. Quia ibidem de Manichæis agitur ad sanam mentem revocatis, aut Roma pulsis, uti sub Leone contigit. IV. Quia confutantur Pelagianorum errores circa peccatum originale, & circa necessitatem divinæ gratiæ, contra quos S. Pontifex scripsit. V. Quia indicantur Hunnorum irruptio, Vandalica incursio, Urbis depopulatio, aliaque facta, quæ in Leonis pontificatum inciderunt. Omittimus nunc, ex his nonnulla ad aliorum Pontificum ætatem posse referri. Hæc enim omnia, etiamsi Leoni congruere credantur, id unum probant, hunc Pontificem auctorem fuisse earum precum & præfationum, in quibus res ejusmodi designantur. Num vero idem Pontifex præter has lucubrationes totum Sacramentarium collegerit atque digesserit, ex his rationibus certo concludi nequit: alius enim Sacramentarii auctor, seu collector esse potuit, qui Leoninas ejusmodi preces ac præfationes ceteris inseruerit. Sic non pauca Leonina leguntur inserta etiam in Sacramentario Gelasiano; nec idcirco S. Leo ejus auctor traduci potest. Aliud nimirum est, Leonem plurium precum auctorem esse, quæ in aliquo Sacramentario describuntur; aliud vero eum esse auctorem ipsius Sacramentarii, in quo plures diversorum Pontificum preces collectæ & in ordinem dispositæ fuerint. Ad hæc accedit, nonnulla in nostro Sacramentario inveniri, quæ Leonis ævo posteriora sunt, uti oratio pro Simplicio Papa Leonis & Hilari successore, & mentio dedicationis Basilicæ S. Stephani, quam ab eodem Simplicio peractam suo loco adnotabimus. Adde Missam in vigilia Pentecostes cum jejunio, quod Leonis ætatem ignorasse probare videtur ejusdem sermo 4. de jejunio Pentecostes, seu quatuor temporum post Pentecosten, ubi quinquaginta diebus a Pascha ad Pentecosten *in lætitia præcipuæ festivitatis exactis*, *ad jejuniorum remedia recurrendum* tradens, integros illos quinquaginta dies jejunio expertes palam significat. Neque vero hic intelligendum est extraordinarium aliquod jejunium a Leone indictum. Cum enim jejunium ejusmodi futurum tempus non obligaret, Missa hæc inserta non fuisset Sacramentario, quod ad usum futuri temporis compactum sit. Potius dicendum esset, Leonem sub finem pontificatus hoc jejunium instituisse; sermones autem, qui hoc jejunium excludunt, ad anteriores annos pertinere. Vel dici posset, hanc Missam, sicut & orationem pro Simplicio, & Missam in dedicatione Basilicæ S. Stephani additamenta esse, quæ Leonis Sacramentario posterius accesserint. Sed hæ responsiones valerent quidem aliquid, si hoc Sacramentarium Leonis certo esse aliunde probatum fuisset; uti similes similium objectionum solutiones valent in Sacramentariis Gelasii & Gregorii Magni, quos Sacramentorum libros lucubrasse aliunde liquet. Cum vero aliquot antiqua testimonia suppetant de Gelasio atque Gregorio; de Leone ne indicium quidem. Hoc sane argumentum negativum est: quod etsi non multum fieri solet, ubi argumenta positiva & satis probabilia præsto sunt; ubi tamen argumenta ejusmodi desunt, non modicam vim habet,

bet, ut ſaltem ea probabilis certitudo excludatur, de qua nunc agimus. Si ſermo de Machabæis Leonis eſſet; certum poſitivum argumentum haberemus, quo hoc Sacramentarium ab eodem Pontifice abjudicetur: ibidem enim ejuſmodi feſtum non legitur, quod tamen Leonis ætate Romæ celebratum ex eo ſermone hactenus creditum eſt. Sed cum hunc ſermonem S. Pontifici perperam affictum detexerimus, & idcirco in Appendicem amandarimus; nihil hinc elici poteſt. Duo vero poſitiva argumenta noſtro quidem judicio ſatis convincentia mox afferentur, quæ non tam Leonem, quam alium quemvis Romanum Pontificem ipſius Sacramentarii auctorem excludunt.

VII. Probabilius nobis eſt, hoc Sacramentarium non fuiſſe compactum ab ullo Romano Pontifice publica ſaltem auctoritate in uſum Romanæ Eccleſiæ; ſed privati alicujus hominis fetum eſſe, qui quaſcumque invenit preces & præfationes a Romanis Pontificibus, ac præſertim a S. Leone diverſo tempore ſcriptas, ordine non ſatis idoneo collegit, & retulit in codicem, qui publico uſui non fuit. Duæ in id rationes nos movent. Prima memoratum Gelaſii decretum. Si enim a Leone, vel alio Pontifice hoc Sacramentarium collectum fuiſſet, & publica auctoritate in Romana Eccleſia receptum; quomodo Gelaſius hæreticis vertere potuiſſet opinionem de diverſo tempore martyrii Apoſtolorum Petri & Paulli, quam eidem Sacramentario a Leone aut alio proximiori prædeceſſore ſuo inſertam, & in Romana Eccleſia uſque ad ſuum tempus receptam ignorare non poterat? Si vero auctor dicatur privatus aliquis poſt Leonem vel ſub ipſa Gelaſii tempora, ita ut hoc Sacramentarium in uſu Romanæ Eccleſiæ non fuerit; nihil difficile occurrit. Etſi enim ea Miſſa in ipſo inſerta, quæ memoratam ſententiam continet, ab aliquo vetuſtiori Pontifice olim prodierit; id tamen latere potuit Gelaſium, ſicut eumdem latuit, Prudentium aliosque catholicos Scriptores eam opinionem fuiſſe ſequutos, ut ne hæreticis vertenda fuerit.

Nullus Romanus Pontifex publica auctoritate edidit.

Eſt privati hominis collectio.

VIII. Altera ratio manifeſtior eſt. Magna ſcilicet precum & Miſſarum congeries, eaque valde perturbata, & pluribus in locis defectuoſa, privato quidem homini, qui proprio ſtudio quæcumque invenit colligat, convenire poteſt; de ſummo autem Pontifice, qui publica auctoritate in ſolemniorum precum uſum codicem Sacramentorum compingat, ac ſervandum proponat, eſt omnino incredibilis. Eſto multorum auctorum ſint Miſſæ in hoc codice collectæ, quæ idcirco diverſum ſtilum, & diverſos characteres exhibent; cum tamen unus ſit collector, ſi is fuiſſet ſummus aliquis Pontifex, qui diverſas Miſſas retuliſſet in codicem, ut uſui publicarum precum diebus ſolemnibus inſervirent; primum quovis menſe Miſſas deſcripſiſſet Sanctorum, qui in Romana Eccleſia ſolemni feſto colerentur. Dein in quavis Miſſa tres ſaltem orationes, & unam præfationem etiam poſuiſſet. Ubicumque vero collocaſſet Miſſas communes, illas ſimul junxiſſet, nec aliis atque aliis Miſſis interſecaſset. Hic enim ejuſmodi librorum, cum in publicum uſum eduntur, finis eſt, ut quæ Miſſæ propriæ quovis menſe ac die feſto dicendæ ſint, ſuo loco facile occurrant; eæque ſint integræ cum ſuis precibus & præfationibus; Miſsæ autem communes certo loco ſimul inveniri ac repeti queant. Finge animo quemcumque etiam minus peritum collectorem, qui Sacramentarium publico uſu adhibendum ſibi

pro-

proponat; hunc profecto ordinem ac methodum sibi præcipue observandum ac sequendum intelliget. Equidem Sacramentaria, quæ a sanctis Pontificibus Gelasio & Gregorio digesta sunt in Romanæ Ecclesiæ usum, hunc ordinem & methodum præferunt; & similiter alia, quæ aliis Ecclesiis usui fuere. In nostro autem Sacramentario Missas quamplurium Sanctorum, qui vel olim in Romana Ecclesia certo festo colebantur, ut ex Bucherii catalogo liquet, frustra requires. Quorumdam vero festa notantur in titulis; at Misfæ omittuntur, ut videre est mensibus Julii atque Decembris. In non paucis Missis orationes desunt maxime necessariæ, ex. gr. secreta, vel postcommunio, & nonnumquam utræque, sive etiam oratio prima. In aliis præfationes duæ vel tres conjunguntur sine orationibus Postcommunio, vel etiam absque ulla oratione. Misfæ communes de Martyribus distrahuntur in menses tres, Aprilem, Julium, & Augustum. In Aprili autem, ubi plures collectas invenies, Missis communibus de pluribus Martyribus num. 6. præmittitur oratio S. Tiburtii, cujus festivitas ad Augustum pertinet: inferuntur vero num. 9. & 10. duæ Misfæ de Confessoribus; num. 20. oratio secreta de S. Laurentio, & Misfa communis pro conversione peccatorum; num. 29. misfa communis de Apostolis, & num. 34. Misfa in dedicatione Basilicæ S. Petri. Quid de aliis defectibus a publico libro nimium abhorrentibus dicamus? Mense Majo *in missa Pentecostes ascendentibus a fonte* oratio *Hanc igitur oblationem* perperam præmittitur orationi *Communicantes*; Missis *in jejunio quarti mensis* inseruntur duæ Misfæ *in Dominicum Pentecosten*, quæ præmitti debebant sicut e contra in Novembri Missam de vigilia S. Andreæ præcedunt duæ de Natali ejusdem Apostoli, & in Decembri Missam vigiliæ Natalis Christi num. 5. descriptam præeunt quatuor Missæ diei Natalis, quæ erant postponendæ. Nulla autem evidentior perturbatio, quam mensibus Augusto & Septembri. *Quarto Nonas Augusti Natale S. Stephani in Cœmeterio Callisti via Appia*. Subjiciuntur vero Missæ de S. Stephano protomartyre, cujus tamen natalem diem Romæ celebratum fuisse non IV. Nonas hujus mensis, sed die 26. Decembris post solemnitatem Natalis Domini ipsa præfatio Missæ septimæ declarat his verbis: *Et ideo nativitatem Filii tui merito præ ceteris passionis suæ festivitate subsequitur*. Quod si dedicatio Basilicæ S. Stephani in diem IV. Nonas fortassis incidit, de qua in Missa IX. sermo est; perperam in titulo notatum fuit *Natale S. Stephani* &c. quod emortualem diem signat; & perperam etiam natalitii diei Missæ in Decembri collocandæ, hic primo loco descriptæ fuerunt. Confer adnotationem laudato titulo subjectam. Duæ Missæ præterea habentur in vigilia S. Laurentii; sed alia num. 1. præmittitur quidem ejus festo, alia vero num. 12. postponitur. Missæ hujus mensis propriæ de SS. Felice & Adaucto subjiciuntur aliæ communes de pluribus Martyribus; & in septima inseritur præfatio de Apostolis. Mense autem Septembri die XIV. Missis de SS. Cornelio & Cypriano intrusa est præfatio de S. Euphemia, cujus Misfæ duæ postea suo loco describuntur die XVI. In eodem mense, cui competit *Admonitio jejunii mensis septimi*, non solum num. 8. habetur *Invitatio plebis in jejunio mensis decimi*; sed Missæ etiam aliquot hujus jejunii ac mensis propriæ exhibentur, & aliæ deinceps suo loco ponuntur mense Decembri. Non multum movemur Missis communi-

Defectus notati.

ni-

nibus de Natali Epiſcoporum Decembri affictis, quibus num. 7. una Miſſa inſerta eſt cum oratione conſecrationis Epiſcopi paſchali tempore peractæ; ſicut etiam menſe Octobri inter orationes communes pro diverſis cauſſis num. 3. legitur oratio propria temporis paſchalis, & num. 6. præfatio & oratio in die reſurrectionis Domini. Non multum, inquam, movemur: hæc enim non ad menſem, ſed ad communes ſui cujuſque tituli Miſſas referenda ſunt, in quibus omnes Miſſæ ac orationes ejuſdem tituli, licet paſchali tempore recitandæ, æquum locum habere queunt, cum aliquod ejuſmodi Officium in paſchale tempus incidat. Illud potius movet, cum tituli Miſſis præfixi, ſoli primæ orationi nonnumquam congruunt, non vero aliis orationibus aut Miſſis, quæ ſubjiciuntur, tametſi inſcriptionem habeant, *Item alia*; ac ſi ad eumdem titulum omnes pertineant. Vide menſe Julio ſub initium titulum *In jejunio*, Septembri num. 8. titulum *pro Epiſcopo offerendum*, & Octobri Miſſam, cui titulus *de ſiccitate*. In Miſſis pro defunctis, quæ menſe Octobri deſcribuntur, eſt Miſſa S. Silveſtri, cujus tertia oratio eſt pro Papa Simplicio. Duæ hic Miſſæ in unam confuſæ videntur. Non inficiamur unum vel alterum faciliorem defectum in aliis quoque antiquis Sacramentariis inveniri; aliquid etiam poſſe amanuenſis potius oſcitantiæ, quam auctori attribui. At defectus tot ac tantos, tantamque perturbationem in univerſo Sacramentario patentem, quæ uni collectori poteſt adſcribi, quis Sacramentario adjudicet, quod ab aliquo ſummo Pontifice compactum & publica auctoritate editum ſit in quotidianum Romanæ Eccleſiæ uſum? Quin ex collectione tam imperfecta atque confuſa non ſolum privati hominis ſtudium detegitur, ſed prima etiam ipſius manus, qua privato conſilio quæcumque invenit colligens, non multum ordinis, nullam uſus publici curam ac ſollicitudinem habuit: qui tamen ipſe, ſi opus voluiſſet vulgare, ut publico uſui eſſet; nihil ambigimus quin ſecundis curis in aptiorem ſaltem ordinem revocaſſet.

IX. Ex hoc autem ordine perturbato, quo præſertim alieno loco quædam Miſſæ inſeruntur, & quo Miſſæ communes nulli menſi per ſe alligatæ, huic vel illi menſi affictæ ſunt, illud maxime animadvertendum colligimus, haud recte inferri poſſe, aliquod feſtum non ſatis notum eo menſe celebratum fuiſſe, in quo ejus Miſſa deſcribitur. Sic ex Miſſa *in Dedicatione* Baſilicæ S. Petri inter communes recenſita menſe Aprili, minus tute inferretur, aliquod S. Petri feſtum, aut dedicationem ipſius Baſilicæ hoc menſe fuiſſe peractam; ſicut omnino perperam celebratum diceretur feſtum S. Stephani menſe Auguſto, eo quod Miſſæ hujus feſti hoc menſe proferuntur. Idem dicendum eſt de Miſſa in die jejunii, quæ in feſto alicujus martyris notatur menſe Julio. Hæc communis eſt Miſſa, eo die adhibenda, quo jejunium cum martyris feſto concurrat. Simile quidpiam eſt de Miſſis vel orationibus deſcriptis menſe Aprili, quibus S. Tiburtii aut S. Gregorii martyris nomen inſeritur: ſunt enim Miſſæ, non hujus menſis propriæ, ſed inter communes de martyribus hoc menſe collectas. Obſervationes notandæ.

X. Hæc porro ipſa inſignis Miſſarum & orationum confuſio primam Romani Sacramentarii imaginem in noſtro codice exhibitam palam oſtendit. Si enim aliquod antiquius Sacramentarium uſu Romanæ Eccleſiæ receptum præ oculis collectoris fuiſſet; is profecto ex ipſius or- Hic eſt primus Sacramentarii fetus.

dine ac methodo, si non omnes, saltem plures defectus declinasset. Ita ejusmodi perturbatio, quæ huic collectioni nonnihilum videtur detrahere, ipsius antiquitatem demonstrans, in non exiguam ejusdem commendationem redit. Hinc autem sequitur, primum Sacramentarium publico Romanæ Ecclesiæ usui propositum esse Gelasianum, quod sane æquissimum ordinem præfert. Nostrum vero anteriorem quidem, sed privatam cujuspiam collectionem esse, quæ publico usui non fuit. Et si quidem *Simplicii Papæ* nomen pro *Silvestri* in Missa ante laudata posterioris librarii hallucinatione haudquaquam irrepsit; post Simplicium Papam hæc collectio compacta fuit sub Felice III. vel initio pontificatus Gelasii: additamentum enim posterius, quod in hac Missa nonnulli suspicati sunt, sola Sacramentaria publica, cum ad usum Ecclesiarum deinceps exscribuntur, recipere solent.

Tempus Sacramentarii.

Ejus præstantia.

XI. Neque vero ex eo quod hic codex a privato homine absque exquisito ordine digestus, in Romanæ Ecclesiæ usu non fuit, minus æstimari debet, vel hujus Ecclesiæ Sacramentarium appellari nequit. Romanæ enim Ecclesiæ Sacramentarium est, quod liturgica ejus documenta, quæ ante Gelasium diversis temporibus usui fuere, in unum corpus collecta complectitur: eo autem est æstimabilius præ ceteris, quanto & plura & vetustiora hujusmodi monumenta ad priscam disciplinam cognoscendam, & ad catholicam fidem confirmandam utilia nobis conservavit, quæ in aliis Sacramentariis frustra requiras. Hæc fusius præfanda fuere ad constituendum nostri Sacramentarii auctorem ac tempus, ex quibus ipsius etiam præstantiam satis agnovimus.

Observationes de vetustiori liturgia Romana.

XII. Nunc ut aliquid ad vetustiorem liturgiam Romanam illustrandam afferatur, nonnulla ex nostro codice colligi posse credimus. Si hæc Sacramentarii Romani prima & privata collectio fuit, ut antea vidimus; palam fit nullum publicum Sacramentarium, quod scilicet totius anni ac omnium festorum Romanæ Ecclesiæ Missas certo ordine digestas atque collectas exhiberet, extitisse sæculo V. Nemo certe probarit contrarium, nec quisquam hactenus invenit aliquid anterius Sacramentario Gelasiano, quod in usum publicum editum fuisse liquet. Solum Canonem, & solemniores aliquot preces, ac certas precum formulas, & quemdam orationum ordinem, nimirum initio Missæ, ante Canonem, & post communionem, antiquissimis quoque temporibus inductum ac receptum fuisse, ex aliquot pervetustis Patribus didicimus. num vero hæ, vel illæ orationes ac præfationes cuique festo essent adscriptæ, ut apud Gelasium leguntur, quis probare queat? Nonnullas quidem Missas quorumdam festorum proprias, quæ solemniori celebritate in Romana Ecclesia peragebantur, ante Gelasium fuisse lucubratas ex nostro codice manifestum est. At has ipsas non fuisse in uno libro collectas atque digestas, Missæ ex. gr. S. Stephani evidenter ostendunt. Si enim hæ ante nostrum collectorem relatæ fuissent in codicem ad Liturgiæ publicæ usum; idem collector ex hoc publico & magis obvio codice eas utique descripsisset mense Decembri, quo S. Stephani festum celebrabatur. Solutas igitur & separatas eas noster collector invenit; ac propterea nil mirum, si in tanta confusione plurium Missarum primis curis exactum ordinem servare semper non potuit. Forte etiam ex variis tabulariis eas sumpsit; ac in unum codicem non solum Missas integras, sed partes etiam, quascumque invenit,

nit, referre, & ita primum Sacramentarii exemplum compingere ſtuduit. Hinc intelligitur cur plures Miſſas imperfectas dederit, ideſt vel præfationes ſolas ſine orationibus, vel orationes ſine præfatione, vel unam orationem tantum &c. Non ſemper enim integræ Miſſæ lucubratæ fuerunt de novo; ſed nonnumquam ſolæ præfationes, vel orationes, quibus etſi nihil dubii eſt, quin in celebranda Miſſa aliæ neceſſariæ partes vel ex communibus, vel ex antea uſitatis precibus additæ fuerint; earum tamen manuſcriptum exemplum ſeparatum a ceteris inventum fuit. Hinc etiam cognoſcitur, cur aliquæ orationes, aut præfationes in noſtro codice repetantur: quia nimirum novæ alicui orationi aut præfationi ad integram Miſſam perficiendam aliquando adjecta fuerunt cetera ex communibus, aut antea uſitatis, quæ idcirco a diligenti noſtro exſcriptore repetita inveniuntur.

XIII. Cum nullas in hoc Sacramentario Miſſas proprias reperiamus Dominicarum poſt Paſcha, poſt Pentecoſten, vel Adventus; ſatis probabile eſt, nondum eum ordinem Miſſarum dominicalium fuiſſe præſtitutum, qui in poſterioribus Sacramentariis deprehenditur. Hac autem in re illud præcipue obſervavimus, noſtri Sacramentarii tempore orationes & preces in Dominicis poſt Pentecoſten ſumptas fuiſſe ex Communibus de ſacrificio Miſſæ, aut pro variis cauſſis atque neceſſitatibus, prout cujuſque arbitrio magis placeret. Ex his aliquot collectæ in Sacramentario Gelaſii libro tertio ſub titulo *pro Dominicis diebus*, ita ut Miſſæ Dominicarum, quæ Miſſa propria carerent, ex his ſumendæ eſſent. Tandem in Sacramentario Gregoriano ſua cuique Dominicæ Miſſa propria aſſignata legitur. Id tamen num Gregorio tribuendum ſit, an ejus Sacramentario poſterius acceſſerit, non nihil ambigimus. Si enim hujus inſtitutionis ac methodi auctor fuiſſet S. Gregorius, quavis Dominica poſt Pentecoſten eædem orationes & præfationes in omnibus ejus codicibus invenirentur. At aliquot Dominicarum preces diverſæ ſunt in MSS.diverſis Muratorii atque Menardi, ſicut etiam in Miſſali Romano. Aliquot exempla in adnotationibus ad noſtrum Sacramentarium indicavimus. Confer præſertim Miſſam XXXIII. inter communes menſis Julii, cujus prima oratio in Sacramentario Gelaſii legitur lib. III. n. 9. *pro diebus Dominicis*, in Gregorianis autem Muratorii Dominica XIV. poſt Pentecoſten, apud Menardum vero Dominica XV. ac in Miſſali Romano Dominica XIII. & hanc diverſam numerorum rationem ex aliis exemplis conſtantem agnovimus. Quoad Miſſas de Sanctis, paucorum Martyrum Miſſæ propriæ in noſtro codice leguntur. Quoad alios adhibebantur communes. Hinc plures Miſſæ communes de Martyribus in noſtro Sacramentario occurrunt, in quibus duæ orationes vel tres alioquin communes proprium Martyris nomen, Agapiti ex. gr. Gregorii &c. præferunt. Inter quamplures Miſſas de Martyribus perpaucæ leguntur de ſimplicibus Confeſſoribus, eo quod illi perſecutionum tempore frequentiores, & notiores fuerunt. Nullæ ſunt Apoſtolorum Miſſæ propriæ niſi Sanctorum Petri & Paulli, S. Andreæ, & S. Jo. Evangeliſtæ. Cum vero inveniatur Miſſa de omnibus Apoſtolis infra octavam SS. Petri & Paulli; num peculiaria aliorum Apoſtolorum feſta Romæ per hoc tempus non celebrarentur, ſed eo die communis eorum memoria fieret, an vero ſuo cujuſque feſto Miſſa ſumeretur ex communibus, aliorum judicium ſit.

Miſſale Romanum plura continet ex noſtro Sacramentario.

XIV. Ex noſtro Sacramentario etiam diſcimus, quam vetuſtam originem habeant pleræque orationes, & præfationes nonnullæ, quæ non ſolum in Gelaſiano & Gregoriano codicibus, verum etiam in Romano Miſſali continentur. Has in adnotationibus indicabimus. Conferentibus vero ſingulas apparebit, quatenus leviores quasdam vocum mutationes aliquæ orationes receperint, & quomodo nonnumquam ex pluribus præfationibus in uno Sacramentario exhibitis, aliquot ſententiis ac verbis hinc & hinc excerptis & colligatis, nonnullæ Miſſalis præfationes coaluerint. Unum hic exemplum quoad præfationes proferimus. Præfatio de Aſcenſione Domini, quæ in Miſſali Romano & Gregoriano eſt eadem, ex particulis duarum præfationum noſtri Sacramentarii compacta fuit. Verba enim *qui poſt reſurrectionem ſuam omnibus diſcipulis ſuis manifeſtus apparuit, & ipſis cernentibus eſt elevatus in cælum*, inveniuntur in præfatione prima noſtri codicis; illa vero *ut nos Divinitatis ſuæ tribueret eſſe participes*, leguntur in ſecunda. Aliud exemplum quoad orationes, & vocum leviſſimas mutationes damus. Oratio illa Romani Miſſalis die Sabbati poſt Dominicam IV. Quadrageſimæ, quæ incipit *Tua nos*, in noſtro Sacramentario occurrit menſe Septembri inter communes §. 39. n. 12. ubi verba *operationes ſuæ perficiant nos pacatos*, vel, ut in codd. Gregorianis, *placitos*, in laudato Miſſali ſic mutata fuerunt: *operatione ſua tibi placitos eſſe perficiant*. Alia ſimilia aliis conferenda relinquimus.

Quam utile hoc Sacramentarium ad dogmata confirmanda, & antiquam diſciplinam agnoſcendam.

XV. Multa porro in hoc præſtantiſſimo ac vetuſtiſſimo Sacramentario occurrunt ad catholica dogmata contra novitios errores confirmanda, & ad diſciplinam antiquiorum temporum cognoſcendam utilia, quæ cum ad poſteriora additamenta ab hoc codice aliena referri nequeant, a recentioribus hæreticis eo nomine eludi non poterunt, quo aliorum Sacramentariorum auctoritatem extenuare nituntur. Quod ſi priſcorum Patrum teſtimonia plurimi fiunt; quanti facienda erunt illa hujus Sacramentarii, quod non unius aut alterius Sancti Patris, ſed ſummorum antiquiſſimorumque Pontificum, atque Eccleſiæ principalis doctrinam ac diſciplinam in publicis officiis propoſitam atque expreſſam exhibet? Nonnulla Jeſu Chriſti Divinitatem, quædam realem ejus præſentiam in Euchariſtia, plura de Sanctorum cultu, & invocatione, de ipſorum cum Martyrum, tum Confeſſorum gloria, de cultu ſacrarum reliquiarum, de neceſſitate & efficientia gratiæ, de peccato originali, de jejuniorum utilitate, de præſtantia voti continentiæ, de benedictione nuptiarum, de ſuffragiis defunctorum, de magno numero Martyrum, de Epiſcoporum eminentia, de ſuprema Romanorum Pontificum auctoritate, aliaque de aliis dogmatibus teſtimonia ſingulis prope lineis in oculos incurrent. Antiquitatem jejunii cum vigilia ante Apoſtolorum feſta, ex tertia Miſſa in feſto S. Andreæ colligere licet. Ritum velationis ſponſorum in benedictione nuptiarum, lactis & mellis veterem uſum in baptiſmo, Eccleſiarum dedicationem, celebrationem ſacrificii in Cæmeteriis Martyrum, & alia vetuſtioris diſciplinæ quiſque deteget. Si primi quaterniones codices, qui a Januario ad initium Aprilis ſolemniores Epiphaniæ, Quadrageſimæ, & Paſchatis Miſſas complectebantur, injuria temporum non intercidiſſent, multo plura invenire liceret.

De unico codice hujus Sacramentarii.

XVI. Reliquum eſt, ut de ipſo manuſcripto quædam peculiaria dicamus.

camus. In hoc duplex numerorum ſeries notatur. Alii enim numeri ſignantur in margine, alii vero contextui inſeruntur. Numeri in margine deſcripti, ab initio Sacramentarii ad finem uſque continua ſucceſſione producuntur; totiuſque operis partitionem, ac præcipuorum capitum ſeu titulorum diverſitatem deſignant. Primus numerus ob defectum aliquot foliorum eſt IX. initio menſis Maji, cui præcedunt plures Miſſæ menſi Aprili inſertæ, quæ ad numerum VIII. pertinere noſcuntur: poſtremus vero, qui deſinit in fine Decembris, eſt numerus XLIII. Hos numeros a Muratorio omiſſos nos ſuo loco, quem in codice obtinent, referemus in margine. Alii numeri, qui inſeruntur contextui, Miſſarum numerum ac diviſionem ſub quovis titulo fere indigitant; ita tamen ut collector non admodum accuratus duas nonnumquam Miſſas diſtinguere oblitus, ſub unico numero collocarit. Dein pluribus in locis variantes lectiones textui inſeruntur, plerumque ſine diſtinctione ulla: *plerumque*, inquam, aliquando enim præmittitur ſignum variantis *aliter*. Hæ autem variæ lectiones e diverſis ejuſdem Miſſæ exemplaribus, quæ in collectoris manus venerint, prodire videntur: ſæpius enim ſunt ejuſmodi, ut non ab amanuenſium oſcitantia, vel arbitrio pendeant, ſed ab iis profectæ noſcantur, qui eamdem orationem vel præfationem in ſacro miniſterio repetituri, aliquid mutare voluerunt. Quædam tandem loca valde luxata ſunt. P. Blanchinius ſæpius ex conjectura congruentes emendationes in notationibus propoſuit. Has non raro Muratorius recepit, ac textui inſeruit, nec lectionem codicis indicavit. Immo nonnullas quoque ex iis emendationibus recepit, quas ipſe Blanchinius poſterioribus curis retractavit in foliis Sacramentario præfixis, quæ Muratorii diligentiam præteriere. Nos ſemper lectionem manuſcripti vel proferemus in textu, vel in adnotationibus exhibebimus, paucis locis exceptis, ubi manifeſtus librarii lapſus deprehenditur.

LI-

LIBER SACRAMENTORUM ROMANÆ ECCLESIÆ OMNIUM VETUSTISSIMUS SANCTO LEONI PAPÆ IN VULGATIS TRIBUTUS.

MENSE APRILI.

. . . . ut tibi gratæ ſint pro Martyrum feſtivitate ſanctorum , & nobis conferant tuæ propitiationis auxilium. Per &c.

Vere dignum . Tibi enim feſtiva ſolemnitas agitur, tibi dies ſacrata celebratur, MENSE APRILI.
quam beati (*Al.* ſancti) 1 Tiburtii Martyris 1
tui ſanguis in veritatis tuæ teſtificatione profuſus, magnifico nominis tui honore ſignavit. Et ideo cum Angelis &c.

Vere dignum . 2 Tuas enim , Domine, 2
virtutes, tuaſque victorias admiramur, quoties

---

1 Hæc præfatio non eſt propria S. Tiburtii , ſed ſumpta ex communibus de SS. Martyribus , inter quas inferius legitur num. 38. Eadem rurſus deſcribitur Idibus Auguſti pro die feſto S. Hippolyti num. 1. Utrobique autem numerus pluralis in ſingularem mutatus eſt inſerto nomine Martyris. Sanctorum Tiburtii ſimul & Valeriani natale celebratur XVIII. Kal. Maji in Sacramentario S. Gregorii. Hic de ſolo S. Tiburtio , de quo item ſolo eſt etiam in eodem Gregoriano Sacramentario & in Gelaſiano III. Idus Auguſti : unde Tiburtius , qui ſolus a noſtro collectore hic ponitur, diverſus eſt ab illo , qui una cum Valeriano menſe Aprili colitur ; nec idcirco inſerta fuit ejus præfatio huic menſi , quod ipſius feſtum ad Aprilem pertineret ; ſed quia in hoc menſe plures communes Miſſæ de Martyribus collectæ fuerunt, inter quas una Tiburtii nomen in præfatione inſertum exhibet . Similiter paullo poſt num. 20. in alia communi Miſſa de pluribus Martyribus Aprili quoque menſi inſerta oratio legitur S. Laurentii nomen præferens , cujus tamen feſtum in eumdem Auguſtum menſem incidit, & aliquot proprias Miſſas in hoc ipſo Sacramentario exhibet. Voces *beati*, *ſancti*, quarum altera abundat, & aliæ ſimiles frequenter textui inſertæ, variantes videntur, quas collector in diverſis ejuſdem Miſſæ exemplaribus invenit , vel e margine unius exempli in textum traduxit.

2 Ex hoc loco, & ex aliis ſubſequentibus Miſſis feſtum omnium Martyrum menſe Aprili per plures dies & cum octava quinto ſæculo celebratum putat Acamius; ac proinde in dubium vocat Anaſtaſii , uti appellant , Bibliothecarii teſtimonium, cum dedicationem veteris Panthei in Eccleſiam S. Mariæ ad Martyres , qua hoc feſtum inſtitutum traditur , Bonifacio IV. attribuit . Sed præterquam quod cum Anaſtaſio concinit Paullus Diaconus lib.4.hiſt.Langobar.c.37.& lib.5.c.11.hoc dedicationis feſtum non Aprili menſe, ſed Majo aſſignatur in omnibus liturgicis libris, qui ejuſdem memoriam præferunt . In Gelaſiano autem deeſt, ſicut & in nonnullis ſincerioribus codd. Sacramentarii Gregoriani , eo quod poſterior ſit ejus inſtitutio . Quod ſi extat in aliis MSS. Gregorianis , poſteriori additamento adſcribendum eſt . Cum porro in

ties in Ecclesia tua horum dierum festa celebrantur, quos insignes Confessorum tuorum & Martyrum palmæ ad perennem memoriam, solemnemque lætitiam fidelibus populis sacraverunt. Per &c.

Quos donis cælestibus satias, Domine, defende præsidiis, ut noxiis omnibus expediti, post saluta .... tua toto corde curramus. Per &c.

.... æ tuæ, quæsumus Domine, supplicibus tuis tribue largitatem, ut mandata tua, te operante, sectantes, & consolationem vitæ præsentis accipiant, & futura gaudia comprehendant. Per &c.

VII.

Item alia.

Præsta nobis, Domine, misericordiam tuam, Sanctorum tuorum suffragiis imploratam, & quos intercessores nostros esse tribuisti, fac eos & majestatem tuam jugiter exorare, & salutaria impetrare pro nobis. Per &c.

Deus, qui nos idoneos non esse perspiciens ad magnificentiam tuam, sicut dignum est, exorandam, eorum nobis, qui tibi placuerunt, præsidia contulisti: præsta, ut eorum precibus adjuvemur, quorum providisti nobis miseratus auxilium. Per &c.

3 Exaudi, 3 Domine, populum tuum cum Sanctorum tuorum tibi patrocinio supplicantem, & temporalis vitæ nos tribue pace gaudere, & æternæ reperire subsidium. Per &c.

Adesto, Deus noster, famulis tuis, & oblationes nostras Sanctorum tuorum placationibus propitiatus intende; ut quod nostra fiducia non meretur, pia supplicatio reddat acceptum. Per &c.

Da nobis, Domine, tuæ pietatis effectum, & commendantibus Sanctis tuis, etiam nostra munera propitius intuere. Per &c.

Vere dignum. Quoniam tui operis, tuæque pietatis est, quod innumeræ Sanctorum tuorum multitudini non solum credere in Filium tuum, Dominum nostrum, sed etiam pro eo pati posse donatum est; ut quos justificabat fides, glorificaret & finis. Per &c.

Vere dignum. Tuas enim, Domine, virtutes &c. *uti supra*. 4. 4

VIII.

Item alia.

Propitiare, Domine, supplicationibus nostris, & Sanctorum tuorum suffragantibus meritis, preces nostras dignanter exaudi. Per &c.

Preces nostras, Domine, quæsumus, propitiatus admitte, & ut digne tuis famulemur Altaribus, Sanctorum tuorum nos intercessione custodi. Per &c.

Vere dignum. Quia tu es gloriosus in Sanctis tuis, quibus & in confessione virtutem, & in passione victoriam contulisti. Propterea cum Angelis &c.

Corporis 5 sacri & pretiosi Sanguinis re- 5
pleti libamine, quæsumus, Deus noster, ut quod pia devotione gerimus, certa redemtione capiamus. Per &c.

IX.

Item alia.

Tuere, Domine, populum tuum, & salutaribus præsidiis semper adjutum, beneficiis attolle continuis & mentis & corporis. Per &c.

Omnipotens sempiterne Deus, qui Sanctorum tuorum nos intercessione custodis: præsta, ut quorum fovemur meritis, proficiamus piæ confessionis exemplis. Per &c.

Supplicatio tibi nostra, Domine, & grata pariter existat oblatio, quæ, quum pro Sanctorum tuorum commemoratione defertur, indulgentiam nobis, iisdem suffragantibus, consequatur. Per &c.

Vere dignum. 6 Qui non solum Marty- 6
rum,

---

in nostro codice Missæ de Martyribus mense Aprili ex collectoris arbitrio insertæ, communes sunt; tum vero institutionem festi omnium Sanctorum nihil in ipsis subindicat. *Horum* quidem *dierum festa celebrari* traduntur, quibus Confessores & Martyres palmas obtinuerunt; sed ipsa S. Tiburtii commemoratio in anteriori præfatione recepta, hanc formulam non propriam festi omnium Sanctorum, sed communem significat: ac propterea eadem repetita legitur num. 7. & 38. Ad communes item Missas de pluribus Martyribus aliæ formulæ pertinent, quas Acamius ingerit; ut ne ex iis peculiare festum omnium Sanctorum in plures dies productum elici debeat. Forte quædam ex his Missis in cœmeteriis olim dicebantur in memoriam Martyrum, qui ibidem erant tumulati, cum singulorum mentio fieri non posset.

3 Extat hæc oratio in Missali Romano die 19. Januarii in festo SS. Marii, Marthæ, Audifacis, & Abachum.

4 In MS. scilicet hæc præfatio integra repetitur, uti legitur in Missa præcedenti. Solum hic omittuntur voces *Confessorum ... &*.

5 Hæc oratio habetur in Sacramentario Gregoriano edito a Muratorio ex MSS. Vat. & Ottobon. in Missa Natalis plurimorum Confessorum, & in Missali Romano in Missa SS. Processi & Martiniani, nec non in Missa S. Petri ad vincula.

6 Hæc leguntur etiam in Missali Gotthico edito a Ven. Card. Thomasio pag. 328. novissimæ editionis Romanæ P. Vezzosii, & pag. 644. tom. 2. Liturgiæ Muratorii. Hæc & sequens præfatio Sanctorum etiam, quos nunc *Confessores* vocamus, antiquum cultum probant. Peculiares autem formulæ hujus præfationis, quæ rationem quamdam ejusdem cultus præferunt, ad primam harum Missarum institutionem pertinere videntur. In Gelasiano Sacramentario lib. 2. ubi Missæ communes sunt non de uno, sed de pluribus Sanctis atque Martyribus, ut in hoc nostro, inter has una extat num. 74. cujus secunda oratio & Martyrum & Confessorum memoriam concelebrat. *Deus qui nos & Sanctorum Martyrum solemnitatibus, & Confessorum gloria circumdas & protegis* &c.

MENSE APRILI. rum, sed etiam Confessorum tuorum es virtute mirabilis. Licet enim illi passione sint clari, qui manifestis acerba supplicia sustinuere tormentis; etiam isti tamen occultæ proposito castigationis afflicti & cruciati, spiritalis observantiæ disciplinis illorum sunt vestigia subsequuti. Per &c.

X.

Item alia.

7 Hostias, 7 Domine, tuæ plebis intende; & quas in honorem Sanctorum tuorum devota concelebrat, proficere sibi sentiat ad medelam. Per &c.

Vere dignum. Qui dum Confessores tuos etiam nunc tanta festivitate glorificas, simul & nullum apud te sanctum propositum doces esse sine præmio; & præter duriora certamina, fragiles quosque ad tuæ retributionis munus invitas. Per &c.

Sumentes pignus cælestis arcani, & in terris positi, jam superno pane satiati, supplicamus, Domine, deprecantibus Sanctis tuis, ut quod in nobis mystice geritur, veraciter impleatur. Per &c.

Impetret, quæsumus, Domine, fidelibus tuis auxilium oratio justa Sanctorum; & in quorum sunt celebritate devoti, fiant in eorum perpetua sorte participes. Per &c.

XI.

Item alia.

Prosint nobis, Domine, quæsumus, tuorum suffragia collata Sanctorum; ut quæ nostris non possumus orationibus obtinere, placentium tibi precibus assequamur. Per &c.

Sanctorum, Domine, Martyrum tuorum supplicationibus tribue nos foveri; ut quorum venerabilem (*supple* diem) annuo frequentamus obsequio, eorum & intercessionibus commendemur & meritis. Per &c.

XII.

Item alia.

Deus, qui ad deprecandum te conscientiæ nostræ perspicis non sufficere facultatem, cunctos Martyres tuos fac orare pro nobis, quos digne possis audire. Per &c.

Offerimus tibi, Domine, fidelium tuorum dona solemnia, Sanctorum Martyrum interventionibus confidentes; ut quod nos exequimur minus idonea servitute, illorum potius meritis efficiatur acceptum. Per &c.

Vere dignum. Qui sic hostis antiqui machinamenta destruxit, ut Diabolo, quem sua virtute prostraverat, etiam Sanctos suos, Spiritu veritatis armatos, redderet fortiores, ne vel sævitiam metuerent persequentium, vel de promissæ beatitudinis æternitate dubitarent: quorum gloriam hodierna festivitate recolentes, hostias tibi laudis offerimus, cum Angelis &c. MENSE APRILI.

Consequuti gratiam muneris sacri, supplices, Domine, te rogamus; ut, implorantibus pro nobis Sanctis Martyribus tuis, divinæ virtutis effectum, quem corporaliter sumsimus, spiritaliter sentiamus. Per &c.

Protege, Domine, plebem tuam, cum Sanctorum tuorum patrocinio supplicantem, & in tua pietate confisam interius exteriusque purifica; ut per hæc, quæ divino sacrificio gustaverunt, & mentium salutem mereantur & corporum. Per &c.

XIII.

Item alia.

Prætende nobis, Domine, misericordiam tuam; & Sanctos tuos, quorum nos fecisti patrociniis adjuvari, tribue, majestatem tuam jugiter exorare pro nobis. Per &c.

Suscipe, Domine, sacrificium placationis & laudis, quod nos, intervenientibus Sanctis, & perducat ad veniam, & in perpetua gratiarum constituat actione. Per &c.

Repleti substantia reparationis & vitæ, quæsumus, Domine Deus noster, ut per ea, quæ nobis munera dignaris præbere cælestia, per hæc eadem tribuas nos inhærere cælestibus. Per &c.

Protector in te sperantium Deus, salva populum tuum, tuere, dispone; ut a peccatis liber, ab hoste securus, in tua semper gratia perseveret. Per &c.

XIV.

Item alia.

Propitius esto, Domine, plebi tuæ, & auxilium nobis de sancto celerius fac adesse. Per &c.

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, & salutaris tui dona concede. Per &c.

Laudis 8 tuæ, Domine, hostias immolamus, quibus nos & præsentibus exui malis confidimus & futuris. Per &c. 8

Vere dignum. Majestatem tuam suppliciter exorantes, ne perire patiaris, quibus tanta remedia providisti: & collata præsidia, non ad cumulum reis damnationis eveniant, sed potius ad effectum salvationis accedant. Per &c.

Ab omni 9 nos, Domine, quæsumus, vetustate purgatos Sacramenti veneranda perceptio in novam conferat creaturam. Per &c. 9

Non præjudicet, quæsumus, Domine, Fidelibus tuis nostra minus idonea deprecatio servitutis; sed merita nostra prævincens, Eccle-

---

7 Eadem fere est secunda oratio in Romano Missali inter communes & diversas num. 7. *Pro Prælatis & Congregationibus eis commissis.*

8 In Missali Romano est oratio secreta Missæ Confessoris non Pontificis.

9 In eodem Missali est oratio *Postcommunio* feriæ 4. post Pascha, ubi melius *transferat* pro *conferat*.

MENSE APRILI.

Ecclesiam tuam sanctifica, guberna, salva, prosequere; & tibi sine cessatione devotam perpetua redemtione confirma. Per &c.

X V.

Item alia.

Exaudi, Domine, preces nostras, & Sanctorum Martyrum nos tuere præsidiis. Per &c.

10 Respice, 10 Domine, munera, quæ in Sanctorum tuorum commemoratione deferimus; ut quorum honore sunt grata, eorum nobis fiant intercessione perpetua. Per &c.

Vere dignum. Te enim laudant & benedicunt omnes Sancti tui, quibus & in confessione virtutem, & in passione victoriam contulisti. Per &c.

11 Præsta 11, Domine Deus noster, ut quorum nobis festivitate votiva sunt Sacramenta, eorum salutaria nobis intercessione reddantur. Per &c.

Tuere, Domine, supplices tuos, sustenta fragiles, purga terrenos; & inter 12
12 (mortalium) tenebras mortales ambulantes tua semper luce vivifica, atque a malis omnibus clementer ereptos, ad summa bona pervenire concede. Per &c.

X VI.

Item alia.

Præsta, quæsumus, Domine, ut Martyrum tuorum jugiter celebremus meritum, quorum continuum sentimus auxilium. Per &c.

Sacrificium tibi, Domine, pro Sanctorum Martyrum Natalitiis immolamus; ut quorum gaudemus præsidiis, gloriam frequentemus. Per &c.

Vere dignum. Cognoscimus etenim, Domine, Sanctorum nos Martyrum deprecatione muniri; majestatem tuam profusius implorantes, ut & temporaliter his patrociniis nos foveri, & spiritaliter præcipias adjuvari. Per &c.

Da nobis, quæsumus, Domine, ut cum Martyrum solemnitate sanctorum perpetua tuitione lætemur. Per &c.

Exultet, Domine, populus christianus de magnorum Filii tui glorificatione membrorum; & quanto eminentiora sunt ceteris, tanto magis de eorum culmine inferiora congaudeant. Per &c.

X VII.

Item alia.

Esto propitius, Domine, quæsumus, plebi tuæ, & suffragantibus Sanctis tuis, tribue nobis veniam peccatorum: concede placatus & pacem, ut propitius largiaris auxilium. Per &c.

Suscipe, Domine, quæsumus, preces nostras; & hujus oblationis obsequium, quod in sanctæ Martyris tuæ commemoratione offerimus, ad placationem tui nominis copiosa nobis fac provenire clementia, & ad gaudium nobis transeat sempiternum. Per &c.

Vere dignum. Quoniam tu Sanctis tuis & patientiam tolerantiæ, & in beati fine certaminis das triumphum. Per &c.

Sacris reparati mysteriis suppliciter exoramus, ut intervenientibus Sanctis tuis, ap-
prehendamus 13 (rebus) effectu, quod (actioni- 13
bus) celebramus affectu. Per &c.

Creator populi tui Deus atque reparator, tuere supplices, tuere misericordiam postu-
lantes; 14 ut satisfactio pro se intercedente 14
Sanctum (*illum*) & instituta bona recipiant, & restaurata custodiant. Per &c.

X VIII.

Item alia.

Concede, Domine, populo tuo veniam peccatorum, & religionis augmentum, atque ut ei tua dona multiplices, Sanctorum Martyrum tuorum patrocinia fac adesse. Per &c.

Suscipe, Domine, propitius Ecclesiæ tuæ munera, & Sanctorum precibus nos tuere, qui tuæ justitiæ sunt placentes. Per &c.

Vere dignum. Quia te benedicunt & laudant omnes Sancti tui, quibus & in confessione virtutem, & in passione gloriam contulisti. Per &c.

Sanctorum 15 precibus, Domine, quæsu- 15
mus, salus & mentium præstetur & corporum; ut doni tui fiat nobis & benedictio copiosa, & larga protectio. Per &c.

Da auxilium, Domine, quæsumus, majestati tuæ potestatique subjectis, & quidquid suis meritis non præsumunt, Sanctorum tuorum precibus consequantur. Per &c.

X I X.

Item alia.

Adesto 16, Domine, precibus nostris, quas 16
in Sanctorum tuorum commemoratione deferimus, ut qui nostræ justitiæ fiduciam non habemus, eorum, qui tibi placuerunt, meritis adjuvemur. Per &c.

Exaudi, Domine Deus noster, cum Sanctorum tuorum tibi patrocinio supplicantes; ut quorum celebramus triumphos, possimus retinere constantiam. Per &c.

Prætende nobis, Domine, misericordiam tuam

---

10 Est secreta in Rom. Missali die 22. Sept. Missæ SS. Mauritii & sociorum.

11 Eadem est oratio *Postcommunio* Missæ S. Martini Episcopi die 11. Nov. in Missali Romano.

12 Vox *mortalium* est varians lectio.

13 Voces *rebus* & *actionibus* sunt variantes textui insertæ.

14 Ita hunc locum restituendum credidit P. Blanchinius: *ut satisfactione pro se intercedente Sanctorum, & instituta* &c. Muratorius, *ut satisfactione pro se intercedente Sancti illius*.

15 Cod. male *percipientibus*.

16 Missale Rom. hanc orationem præfert die 22. Aprilis in festo SS. Soteris & Caji.

MENSE APRILI.

tuam, & Sanctos tuos, quorum nos dedisti patrociniis adjuvari, tribue majestatem tuam jugiter exorare pro nobis. Per &c.

Auxiliare, Domine, fragilitati nostræ, ut tuorum intercessione Sanctorum non reprobemur meritis, quos tantis deputare dignaris officiis. Per &c.

Tribue, quæsumus, Domine, donis tuis libera nos mente servire, ut intervenientibus Sanctis tuis, munera, quæ deferimus, & medelam nobis operentur & gloriam. Per &c.

17 Vere dignum. 17 Quia tu es gloriosus in omnibus Sanctis tuis, quibus & in confessione virtutem, & in passione victoriam contulisti. Per &c.

18 Vere dignum. 18 Quoniam tui operis, tuæque virtutis est, quod Sanctis tuis non solum credere in Filium tuum Dominum Jesum Christum, sed etiam pro eo pati posse donatum est: ut quos justificabat fides, glorificaret & finis. Per &c.

19 19 Sacri corporis & sanguinis pretiosi renovati libamine, quæsumus, Domine, clementiam tuam, ut quod frequenti devotione gerimus, certa redemtione capiamus. Per &c.

Conserva, Domine, populum tuum: & quem salutaribus præsidiis non desinis adjuvare, perpetuis tribue gaudere beneficiis mentis & corporis. Per &c.

XX.

Item alia.

Sanctorum tuorum, Domine, precibus
20 adjuvemur; 20 & quod possibilitas nostra non obtinet, eorum nobis postulatione donetur. Per &c.

Hostiam nostram, quæsumus, Domine, Sancti Laurentii Martyris tui & confessio veneranda, & beata commendet oratio. Per &c.

Vere dignum. Qui nos per mundi caligines, tamquam luminaribus cæli, Sanctorum tuorum exemplis instituis, & intercessione prosequeris. Per &c.

Inter innumera, Domine, pietatis tuæ subsidia hinc fragilitatem nostram confidimus non relinqui, quia tanta nobis placentium tibi patrocinia sunt provisa. Per &c.

21 Deus 21 errantes in via posse redire, veritatis lumen ostendis: da cunctis, qui christiana professione censentur, & illa respuere, quæ huic inimica sunt nomini, & ea, quæ sunt apta, sectari. Per &c.

Omnipotens sempiterne Deus, qui tuæ mensæ participes a diabolico jubes abstinere convivio, da, quæsumus, plebi tuæ, ut gustu mortiferæ profanitatis abjecto, puris mentibus ad epulas æternæ salutis accedant. Per &c.

Vere dignum. Cujus Ecclesia sic veris confessoribus 22 falsisque permixta nunc 22
agitur, ut tamen & fragilitatis humanæ semper cavenda mutatio, & nullius sit desperanda conversio: quo magis supplices te rogamus, ut quia sine te non potest solida constare devotio, & firmis perseverantiam, & resipiscentiam largiaris infirmis. Per &c.

Da, quæsumus, Domine, populo tuo a diabolicis, quibus renuntiavit, laqueis abstinere, & toto tibi corde prosterni. Per &c.

XXI.

Item alia.

Majestati tuæ nos, Domine, Martyrum supplicatio beata conciliet, ut qui incessabiliter actibus nostris offendimus, continuis justorum precibus expiemur. Per &c.

Grata tibi munera nostra sint, Domine, quæ tuis sunt instituta præceptis, & Sanctorum festivitas gloriosa commendet. Per &c.

Vere dignum. Te in Sanctorum tuorum confessionibus laudantes; quorum dum solemnia frequentantur, copiosiora nobis fidei proponuntur exempla; dum sæpius victoriæ revolvuntur, crebriora nobis ministrantur auxilia; dum 23 (multipliciter) 23
uberius meritum prædicatur & gloria, spes nobis æternæ beatitudinis propensius intimatur. Per &c.

Repleti, Domine, cælesti mysterio, & benedictionibus suffragantum, gratias agimus nomini tuo, qui nos & salutari munere comitaris, & Sanctorum patrociniis benignus attollis. Per &c.

XXII.

Item alia.

Martyrum tuorum nos, Domine, semper festa lætificent; & quorum celebramus meritum, experiamur auxilium. Per &c.

Magnificamus, Domine, nomen tuum, omnipotens & misericors Deus, qui fragilitati nostræ subveniens, non solum nobis mysteria divina largiris, sed etiam per quorum preces his digni reddamur. Per &c.

Vere dignum. Celebramus enim tuorum Natalitia pretiosa justorum, quæ dum quotidie toto (*supple* orbe) resplendeant, semper

per

17 Similis præfatio est supra in Missa VIII.

18 Hæc quoque præfatio paucis mutatis legitur superius in Missa VII.

19 Huic affinis est oratio Missæ VIII.

20 Hæc oratio legitur in Sacramentario Greg. Menardi, & in Missali Rom. die S. Matthæi, ubi *ut quod* melius scribitur.

21 Legendum cum Sacramentariis Gelasiano, Gregorianis, & Romano, qui hanc orationem exhibent Dominica 2. post Octavam Paschæ, *qui errantibus, ut in viam possint redire*. Hæc est Missa distincta a præcedenti pro conversione peccatorum: collectoris oscitantia numerus distinctus omissus fuit.

22 Confessores falsi, qui hic veris permixti in Ecclesia esse dicuntur, non sunt (ut nonnemo putavit) ii confessores falsi, de quibus Cyprianus loquitur in lib. *De unitate Ecclesiæ*, isti enim extra Ecclesiam ab eodem collocantur: sed sunt peccatores, errantes, qui *Christiana professione censentur*, nec tamen *illa respuunt*, *quæ huic inimica sunt nomini*: unde pro horum conversione preces funduntur.

23 Adverbium *multipliciter* est varians lectio.

per & inchoantur expleta, & explentur jugiter inchoanda. Per &c.

Frequenti Sacramentorum perceptione fa-
24 tiati, 24 (ditati) quæfumus, Domine, ut quorum honore geminantur, falutifera nobis oratione proveniant. Per &c.

Adfit, Domine, mifericordia tua populo, Sanctorum deprecatione placatus, quæ eum femper & purget a crimine, & ab hofte defendat, temporalibus provehat adjumentis, & ad Sanctorum gaudia fempiterna perducat. Per &c.

XXIII.

Item alia.

Sacræ feftivitatis nobis, quæfumus, Do-
25 mine, dona multiplica; 25 quum & falutis noftræ vota recolimus, & eorum, qui tibi funt placiti, patrociniis adjuvemur. Per &c.

Exercentes, Domine, gloriofa commercia, offerimus, quæ dedifti, ut te ipfum mereamur accipere. Per &c.

26 Vere dignum. 26 Quoniam licet immenfa fint omnia, quæ initiis humanæ funt collata fubftantiæ, quod eam fcilicet crearis ex nihilo; quod tui dederis cognitione pollere; quod cunctis animantibus fummæ rationis participatione prætuleris; quod tota mundi poffeffione ditaris: longe tamen mirabiliora funt opera, ut terrenam mortalemque materiam non folum vivificaris extinctam, fed effeceris & divinam. Per &c.

XXIV.

27 *Item* 27 *alia.*

Altaribus tuis, Domine, munera terrena gratanter offerimus, ut cæleftia confequamur; damus temporalia, ut fumamus æterna. Per &c.

Vere dignum. Quis enim aut poffit, aut audeat a tua laude ceffare, perpendens mi-
28 randæ 28 depofitionis effectus, quod de fubftantiæ genere peccatricis immaculata hoftia gigneretur, cujus, pro ejufdem reatu naturæ, poffis immolatione placari. Per &c.

XXV.

Item alia.

29 Da nobis hæc, quæfumus, Domine, 29 frequentata myfteria: quia quoties hoftiæ tibi placatæ commemoratio celebratur, opus noftræ redemtionis exercetur. Per &c.

30 Vere dignum. 30 Quia quum totus mundus experiatur & cernat, generis humani principia dejecta erigi, inveterata renovari, & ad culmen fubacta reduci: ficut veteres Sancti quod credidere faciendum, cognofcit impleri, fic fiducialiter, quæ nunc promittuntur, exfpectat. Per &c.

XXVI.

Item alia.

Sacrificium, Domine, celebramus, quod ita nobis debet effe perpetuum, ficut nos ejus opere fieri jugiter defideramus æternum. Per &c.

PASCHALI SC̄ F̄ SP̄.

Vere dignum. Qui fe ipfum tibi pro nobis offerens immolandum, idem Sacerdos & facer Agnus exhibuit. Per &c.

Tribue nobis, Domine, mifericordiam tuam, per quam & noftris reatibus poffimus abfolvi, & his myfteriis convenienter aptari. Per &c.

XXVII.

Item alia.

Omnipotens fempiterne Deus, qui Sanctorum Martyrum confeffionibus Ecclefiæ tuæ facrum corpus exornas: da nobis, quæfumus, ut & doctrinis eorum tibi placentia & pio fequamur exemplo. Per &c.

Exaudi, Domine, fupplicum preces, & quas merita noftra deftituunt, Sanctorum tuorum commendatio reddat acceptas. Per &c.

Sufcipe, Domine, munera tuorum votiva populorum; & eorum tibi grata *fint* precibus, pro quorum folemnitate offeruntur. Per &c.

Vere dignum. Qui nos fanctorum Martyrum tribuis gloriofas indefinenter celebrare victorias. Ifti funt enim Confeffores illius nominis, in quo nobis unicum falutis noftræ præfidium, Pater æterne, pofuifti. Et ut ad ejus cognitionem poffimus accedere, parvularum mentium fidem, eorum & teftificationibus inftruis, & interceffionibus benignus attollis. Per &c.

Sanctorum precibus, Domine, confidentes, quæfumus, per ea, quæ fumfimus, æterna remedia capiamus. Per &c.

Supplicem tibi populum, Domine, tua munitione cuftodi; nec difficulter quod pie, quod jufte poftulat confequatur, cui Sanctorum tuorum merita fuffragantur. Per &c.

XXVIII.

Item alia.

Hoftias 31 tibi, Domine, Sanctorum tuo- 31
C 2 rum

24 Vox *ditati* inter variantes recenfenda.

25 Leg. *ut quum falutis noftræ vota recolimus, eorum, qui tibi &c.*

26 Hæc præfatio Leonis ftilum præferre videtur.

27 Hæc & duæ fequentes Miffæ non funt de Sanctis.

28 Corrige *difpofitionis*.

29 Leg. *frequentare*. An infra legendum *placitæ*? Hæc eadem oratio, mutato principio, legitur in Romano Miffali Dominica nona poft Pentecoften.

30 A Leonis ftilo non videtur abhorrere.

31 Eft in Gregor. Sacram. in Natali S. Fabiani XIII. Kal. Febr. & alibi, nec non in Miffali Rom. in Communi unius Martyris Pontificis oratio fecreta.

MENSE APRILI. rum dicatas meritis benignus assume, & ad perpetuum nobis tribue provenire subsidium. Per &c.

Præsta nobis, Domine, quæsumus, universa peccata pariter atque pericula corporis & mentis evadere, quos innumerabilium Martyrum pia confessione circumdas. Per &c.

32 32 Sacrificium tibi, Domine, laudis offerimus in venerabilium commemoratione Sanctorum. Da, quæsumus, ut quod illis contulit gloriam, nobis proficiat ad salutem. Per &c.

Vere dignum. Qui nos beatorum Martyrum palmas in diebus, quos suo sanguine
33 signavere, venerantes, in tua 33 exaltare potentia, in tuo, Domine, tribuis semper honore gaudere. Per &c.

34 34 Sumsimus, Domine, Sanctorum tuorum solemnia celebrantes, cælestia Sacramenta; quorum suffragiis, quæsumus, largiaris, ut quod temporaliter gerimus, æternis gaudiis consequamur. Per &c.

XXIX.

Item alia.

Apostolica nos muniat, Domine, semper oratio; ut iisdem suffragatoribus dirigatur Ecclesia, quibus Principibus gloriatur. Per &c.

35 35 Sanctorum tuorum miseris esto, Domine, refugium singulare, quorum pro nobis & honore placeris & merito. Per &c.

Ad Martyrum tuorum, Domine, festa venientes, cum muneribus nomini tuo dicatis, occurrimus, ut illis reverentiam deferentes, nobis veniam consequamur. Per &c.

Vere dignum. Quoniam tu es gloriosus in Sanctis, quibus & in persecutione tole-
36 rantiam 36 tribuisti, & in passione victoriam contulisti. Per &c.

Memento, Domine, quæsumus, conditionis humanæ, ut Sancti tui pro nobis & clementiam tuam semper exorent, & incessabiliter audiantur. Per &c.

XXX.

Item alia.

Protege nos, Domine, tuorum depreca-
37 tione justorum 37 (Sanctorum;) ut, quorum circumdamur suffragio, foveamur auxiliis. Per &c.

Da nobis, quæsumus, Domine, semper hæc tibi vota deferre, quibus, Sanctorum tuorum Natalia celebrantes, tuam gloriam prædicemus. Per &c.

Vere dignum. Quia Sanctorum tuorum so-
38 lemnia 38 repetimus, quorum veneranda confessio & mirabilia virtutis tuæ explevit, & illis præmium cæleste quæsivit, & nobis patrocinia præparavit. Per &c. MENSE APRILI.

Prosint nobis, Domine, justorum tuorum frequentia solemnia: quoniam quanto fragiliores sumus, tanto tibi placentibus præsidiis indigemus. Per &c.

XXXI.

Item alia. 39

Peccatorum nostrorum, 39 Domine, multitudine prævalente, Sanctorum tuorum, Domine, annua festa recolimus; singulare suffragium per eos tuam misericordiam deprecantes, quorum nos voluisti patrociniis adjuvari. Per &c.

Offerentium tibi munera, quæsumus, Domine, ne delicta respicias; sed intercessorum merita propitius intuere. Per &c.

Vere dignum. Te in tuorum glorificantes confessione Sanctorum, qui, mirabili dispensatione sapientiæ tuæ, & illis beatitudinem sempiternam, & fragilitati nostræ congrua præparasti subsidia; ut quos ad te placandum prævideres dignos, eorum, qui tibi placuerunt, dignis precibus propitiatus intenderes. Unde supplices imploramus, ut sicut illos manet æterna felicitas, sic pro nobis eorum deprecatio continuata non desit. Per &c.

Peccavimus tibi, omnipotens & misericors Deus. Remedium non habemus, nisi miserearis nobis tuorum deprecatione Sanctorum. Per &c.

XXXII.

Item alia.

Da nobis, omnipotens & misericors Deus, ut Sanctorum tuorum Natalitia celebrantes, quorum prædicamus triumphos, eorum fidem veraciter imitemur. Per &c.

Offerimus, Domine, munera tuorum tibi solemnitatibus grata Sanctorum, tuam clementiam deprecantes, ut quod ad illorum gloriam, nobis prosit ad veniam. Per &c.

Vere dignum. Quoniam Martyrum beatorum pro confessione tui nominis venerabilis sanguis effusus sicut tua mirabilia manifestat, qui perficis in infirmitate virtutem, ita nostris & studiis dat profectum, & fragilitatibus præstat auxilium. Per &c.

XXXIII.

Item alia.

Sanctis intervenientibus, Domine, tibi servitus nostra complaceat, & obsequia munerum fiant præsidia devotorum. Per &c.

Aspice nos, Domine, precibus exoratus vene-

---

32 In Missali Rom. est oratio secreta Missæ S. Hermetis die 28. Aug.

33 Leg. *exultare*.

34 Est oratio *Postcommunio* Missæ SS. Joannis & Paulli die 26. Junii in Missali Romano.

35 Aliquid deest: forte *Intercessione*.

36 Alterutrum verbum *tribuisti*, vel *contulisti* est varians lectio.

37 *Sanctorum* vox inter variantes lectiones recensenda.

38 Hæc formula *repetimus* pro Missa octavæ adhibetur in Missa XIV. S. Laurentii oratione ultima. Cum octava de aliquo Martyre celebranda esset, hæc Missa communis usui fuisse videtur.

39 Alterutrum *Domine* abundat. Mox pro *tuam misericordiam* rectius *a tua misericordia*.

venerandi Martyris 40 Gregorii, tua miseratione concedens, ut ficut nobis ejus paffio
40 contulit hodiernum in tua virtute conventum, (lætitiam,) ita fuffragetur & meritum. Per &c.

Fiat, Domine, quæfumus, hoftia facranda placabilis pretiofi celebritate martyrii,
41 quæ & 41 corda noftra purificet, & tuorum tibi vota conciliet. Per &c.

Vere dignum. Propenfius exorantes, ut ficut infirmitati noftræ præfcius contulifti fubfidia copiofa juftorum, ita nobis eorum tribuas interceffione refoveri. Per &c.

Exaudi nos, Domine, clamantes ad te, & quos non deferis facramentis, neceffariis attolle præfidiis. Per &c.

XXXIV.

Item alia.

42 42 IN DEDICATIONE.

Deus, qui beati Petri Apoftoli dignitatem ubique facis effe gloriofam: præfta, quæfumus, ut & doctrina femper ipfius foveamur & meritis. Per &c.

Sufcipe, Domine, quæfumus, hoftias, quas majeftati tuæ in honore beati Apoftoli Petri, cui hæc eft Bafilica facrata, deferimus, & ejus precibus nos tuere. Per &c.

Vere dignum. Qui ut in omni loco dominationis tuæ beati Petri Apoftoli magnifices poteftatem, non folum ubi venerabiles ejus Reliquiæ conquiefcunt, fed ubicumque pretiofa reverentia fuerit invocata, tribuis effe præfentem: nunc etiam perfeverare demonftres, quod in omnem terram fonus ejus exeat, & toto orbe falutaria verba decurrant. Per &c.

Benedicimus, Domine, mifericordias tuas, qui nos inceffabiliter beati Apoftoli tui Petri finis commemoratione foveri, fuppliciter exorantes, ut cujus folemnia gerimus, patrocinia fentiamus. Per &c.

XXXV.

Item alia.

Si vis, potens es mundare, Domine; & quam vox iniquitatis noftræ non obtinet, tuorum nobis precibus veniam donare Sanctorum. Per &c.

Supplices, Domine, te rogamus, ut quamvis offenfiones noftræ impediant, recordatione tamen Martyrum tuorum munus noftrum non fit ingratum. Per &c.

Vere dignum. Proftrato corde pofcentes, ut quamvis tanta fint noftra facinora, quibus etiam cum innumerabilibus Sanctorum fuffragiis laboremus: tu tamen immenfa pietate concedas, ne fcelera magis noftra prævaleant, quam fatisfactio pro nobis copiofa juftorum. Per &c.

Præfta, Domine, quæfumus, ut quam immenfis erroribus aggravati fiduciam confcientiæ non habemus, Martyrum tuorum nobis fupplicatio beata fubveniat. Per &c.

XXXVI.

Item alia.

Profint 43 meritis, Domine, patrocinia 43
multiplicata Sanctorum, & injuftitias noftras tot oratio beatorum pro nobis fufa diffolvat. Per &c.

Ne, quæfumus, Domine, pro noftris exceffibus munera delata defpicias; fed pro tuorum interceffione Sanctorum potius ad indulgentiam convertere fupplicibus. Per &c.

Vere dignum. Tu etenim, Domine, difcernis populum tuum: & 44 ad Martyrum 44
fefta multitudo conveniat; qui in tuorum vere Fidelium fint parte cognofcis: atque ideo in nulla remaneat diaboli portione, qui in Sanctorum cupit forte numerari. Per &c.

Annue, quæfumus, Domine, facris Martyribus tuis, ut opem nobis fuæ deprecationis impendant, & iram tuam, quam noftris pra-

---

40 Blanchinius & Muratorius legendum putant *Georgii*, cujus feftum incidit in diem 23. Aprilis. Id autem cogitarunt ex præfumtione, quod hæc Miffa ad menfem Aprilem pertineat. At collectorem Miffas communes de Sanctis hoc loco collocaffe, & aliorum quoque SS. Tiburtii & Laurentii orationes inferuiffe, quæ ad Aprilem non fpectant, adnot. 1. obfervavimus. S. Gregorii autem & Grifogoni Martyrum natale in hoc eodem Sacramentario notatur VIII. Kal. Decembris. In veteri Miffali Romano Monaftico Lateranenfi noviffime edito a Clariffimo Præfule Nicolao Antonello, & inferto tom. 1. Collectionis Liturgicæ Patris Azevedi pag. 764. Miffa legitur S. Georgii Martyris, quæ in nullis aliis vetuftioribus Romanis libris invenitur: fed ea defcribitur IX. Kal. Januarii. Ex hoc autem die doctiffimus Adnotator colligit, hunc effe S. Gregorium Martyrem Sipontinum, cujus memoria eodem die in aliis ecclefiafticis documentis fignatur. Putat autem hanc Miffam in hoc Romanum Miffale inductam a Monachis, quod aliquo ipforum monafterio in ejus honorem erecto ejufdem feftivitas apud ipfos (quos pag. XXXI. Spoleto Romam accitos putat) celebris fuerit. Poft pauca vocabulum *lætitiam* varians lectio eft textui inferta.

41 Primis curis fcripferat amanuenfis *peccata*, fecundis vero fubftituit *corda*.

42 Verba *In dedicatione* videri fcripta in margine ab alio Antiquario, primum notaverat P. Blanchinius; fed in correctionibus, quas poftea præmifit, fincere confeffus eft, ea verba effe ejufdem Antiquarii, ut monitus fuit a Bartholomæo Campagnola, qui codicem, ipfo Blanchinio flagitante, diligenter confuluit. Dedicationem quidem Ecclefiæ S. Petri videntur innuere verba orationis fecundæ: *cui* (Petro) *hæc eft Bafilica facrata*. Animadvertendum porro eft, hanc Miffam inter communes recenferi Aprili a collectore arbitrarie infertas: unde ex hoc loco colligi nequit veluti certum, dedicationem Bafilicæ S. Petri, aut aliud ejufdem Apoftoli feftum in menfem Aprilem incidiffe.

43 Magis placeret *immeritis*.

44 Affuta hic fe produnt verba *ad Martyrum fefta multitudo conveniat*; vel ante voces *ad Martyrum* aliquid fupplendum eft, ex. gr. *cum*.

MENSE APRILI. pravitatibus meruimus, evadamus. Per &c.

XXXVII.

Item alia.

Non obruamur, Domine, quæsumus, quamvis immensis molibus peccatorum, qui ubique Sanctis tuis deprecantibus exoramus, ut malis nostris offensus præsentes hostias non repellas, sed tibi nos placitos Sacramenti virtute perficias. Per &c.

Vere dignum. Donari nobis suppliciter exorantes, ut sicut Sancti tui mundum in tua virtute vicerunt, ita nos a mundanis erroribus postulent expediri. Per &c.

Quia nostræ voces, Domine, non merentur audiri, Sanctorum tuorum interven-
45 tio, quæsumus, sit accepta, 45 (fiat grata,)
pro nobis. Per &c.

XXXVIII.

Item alia.

Preces nostras, Domine, propitiatus admitte, & ut digne tuis famulemur Altaribus, Sanctorum tuorum nos intercessione custodi. Per &c.

Tribue nos, Domine, quæsumus, donis tuis libera mente servire, ut, purificante nos gratia tua, iisdem, quibus famulamur, mysteriis emendemur. Per &c.

Vere dignum. Tibi etenim, Domine, sacra festivitas agitur, tibi dies sacrata celebratur, quam beatorum Martyrum tuorum sanguis, in veritatis tuæ testificatione profusus, magnifico nominis tui honore signavit. Per &c.

Omnipotens sempiterne Deus, qui fragilitati nostræ consulens, assidua nos Sanctorum celebritate solaris, da nobis sub Patronis talibus constitutis, & perpetua securitate muniri, & salutari gaudere profectu. Per &c.

46 46 Grata tibi munera nostra sint, Domine, quæ & tuis sunt instituta præceptis, & Sanctorum tuorum festivitas gloriosa commendat. Per &c.

Vere dignum. Tuas enim, Domine, virtutes, tuasque victorias admiramur; quoties in Ecclesia tua horum dierum solemnia celebramus, quos insignes Confessorum tuorum & Martyrum palmæ ad perennem memoriam, sanctamque lætitiam fidelibus populis sacraverunt. Per &c.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut divina mysteria, quæ in tuorum commemoratione Sanctorum frequentamus, actu subsequamur & sensu. Per &c.

Adesto, Domine, populo tuo cum Sanctorum patrocinio supplicanti, ut quod propria fiducia non præsumit, suffragantium meritis consequatur. Per &c. MENSE APRILI.

XXXIX.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui nos idoneos non esse perpendis ad majestatem tuam, sicut dignum est, exorandam, da, sanctos Martyres tuos pro nostris supplicare peccatis, quos digne possis audire. Per &c.

Adjuva nos, Domine, tuorum prece Sanctorum, ut quorum festa gerimus, sentiamus auxilium. Per &c.

Oblationem familiæ tuæ, Domine, sanctorum Martyrum præsidia deputata commendent, & ut tibi grata sint, placentium tibi supplicationibus offerantur. Per &c.

Vere dignum. Qui non solum debitum mortis antiquæ, quo idem non tenebatur, exsolvens, pro debitoribus repensavit, sed Martyribus suis contulit, ut, quod humana substantia contra voluntatem sui Creatoris agendo contraxerat, & præfixa lege fuerat solutura, dum pro testimonio Creatoris sponte 47 susciperent, fieret eis de reatu justi- 47
tia, & pœna transiret ad gloriam. Per &c.

XL.

Item alia.

Sint tibi placita, Domine, populi tui votiva sacrificia, & quod fragilitas nostra non
impetrat, 48 eorum supplicatio, pro quorum 48
gloria deferuntur, obtineat. Per &c.

Dicata nomini tuo munera, Domine, Sanctorum tuorum pro nobis satisfactio pro-
sequatur; ut offensæ nostræ per eos, 49 qui in 49
conspectu tuo digni sunt, relaxentur. Per &c.

Vere dignum. Qui ad majorem triumphum de humani generis hoste capiendum,
præter illam gloriam singularem, 50 qua 50
ineffabilibus modis Domini virtute prostratus est, ut etiam a sanctis Martyribus su-
peraretur, effecit; 51 atque in membris 51
quoque suis victoria sequeretur, quæ præcessit in capite. Per &c.

XLI.

Item alia.

Exaudi, Domine, preces nostras; & ut digna sint munera, quæ oculis tuæ majestatis offerimus, subsidium nobis tuorum concede Sanctorum. Per &c.

Vere dignum. Tui enim operis, Domine,

---

45 *fiat grata* est varians lectio in textum illata.

46 Hæc alia Missa est, licet numero non distincta.

47 Hæc eadem præfatio repetitur in Missa prima SS. Joannis & Paulli; ibique pro *susciperent* legitur *suscipiunt*, ubi forte desideratur *martyrium*.

48 In Missa 2. eorumdem Martyrum Jo. & Paulli, ubi hæc oratio pariter legitur, pro *eorum* habetur *Sanctorum*.

49 In eadem Missa 2. *qui tibi sint placiti*, *relaxentur*.

50 Alias in eadem Missa 2. *qua ipsius Domini virtute*.

51 In eadem Missa meliori lectione, quæ Leoni nostro congruit, *& eadem victoria sequeretur in membris, quæ præcessit in capite*. Præter hanc vero lectionem, hujus quoque loci varians lectio ibidem affertur.

MENSE APRILI. ne, tuæque virtutis eſt, ut inimicus humanæ ſubſtantiæ non tantum per Filium tuum Dominum noſtrum, ſed etiam per ſanctos
52 Martyres tuos debitrici 52 ſuæ quondam naturæ redderetur obnoxius, & ſubditæ ſibi ſubderetur. Et ideo cum Angelis &c.

XLII.

Item alia.

Quæſumus, Domine Deus noſter, ne apud juſtitiam tuam peccata noſtra nos aggravent, quam tuæ pietatis invicta miseratio ...... nec nos, quamlibet innumeris gravari patiaris erroribus, quos tantis voluiſti Sanctorum tuorum ſuffragiis adjuvari. Per &c.

53 53 Reſpice propitius, Domine, ſuper hæc munera, quæ & pro Sanctorum tuorum commemoratione deferimus, & pro noſtris offenſionibus immolamus. Per &c.

Vere dignum. Pugnavit enim in beatis Martyribus tuis contra profanitatem mundi tuæ fidei glorioſa confeſſio; contra irrationabilem ſævitiam perſequentium ſapiens ſanctaque patientia; contra illecebras tem-
54 porales ſpes cæleſtium 54 (promiſſio) præmiorum; contra vitæ præſentis affectum venturæ ſalutis æternitas; & in omnibus frementis machinamenta diaboli, dextera tua in eis dimicante, vicerunt. Per &c.

XLIII.

Item alia.

Oblationes noſtras, quæſumus, Domine, tua tibi dignatione fac placitas: quia nihil in nobis, quod placare te poſſit, niſi, deprecantibus Sanctis, tua nos propitiatione prævenias. Per &c.

Vere dignum. Venerabilium Martyrum præconia recolentes: quoniam tui operis,
55 Domine, tuæque virtutis eſt &c. 55

Et Natalitiis Sanctorum, Domine, & Sacramenti munere vegetati, quæſumus, ut bonis, quibus per tuam gratiam nunc fovemur, perfruamur æternis. Per &c.

Adſit, Domine, quæſumus, propitiatio tua populo ſupplicanti; ut quod, te inſpirante fideliter expetit, tua celeri largitate percipiat. Per &c.

VIIII. MENSE MAJO.

Preces in Aſcenſa Domini.

1 1 Adeſto, Domine, ſupplicationibus noſtris; ut ſicut humani generis Salvatorem conſedere tecum in tua majeſtate confidimus, ita uſque ad conſummationem ſæculi manere nobiſcum, quemadmodum es pollicitus, ſentiamus. Per &c. MENSE MAJO.

Omnipotens ſempiterne Deus, tribue nobis munere feſtivitatis hodiernæ, ut illuc filiorum tuorum dirigatur intentio, quo in tuo Unigenito tecum eſt noſtra ſubſtantia. Per &c.

Exaudi nos, miſericors Deus, & da mentibus noſtris, quo Redemtor noſter conſcendit, attolli, ut ſecundo Mediatoris adventu manifeſto munere capiamus, quod nunc audemus ſperare promiſſum. Per &c.

2 Præſta nobis, omnipotens & miſericors 2
Deus, ut quæ viſibilibus myſteriis celebrando ſuſcepimus, inviſibili conſequamur effectu. Per &c.

Da nobis, Domine, non terrena ſapere, ſed amare cæleſtia, & inter prætereuntia conſtitutos jam nunc inhærere manſuris. Per &c.

Exaudi nos, Deus ſalutaris noſter, quia per hæc ſacroſancta myſteria 3 (commercia) 3
in totius Eccleſiæ confidimus corpore faciendum, quod ejus præceſſit in capite, per eumdem Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.

I.

4 Vere dignum. Qui poſt reſurrectio- 4
nem, ſæculis omnibus glorioſam, Diſcipulis ſuis viſu conſpicuus, tactuque palpabilis uſque in quadrageſimum diem manifeſtus apparuit; ipſiſque cernentibus eſt elevatus in cælum: in id proficientibus per has moras Eccleſiæ primitivis, ut & certius fieret, quod crediddiſſent, & plenius diſcerent, quod docerent. Per &c.

II.

Vere dignum. Juſta enim nobis exultatione lætandum eſt inter gaudia feſtivitatis hodiernæ, quia in cælos Aſcenſio mediatoris Dei & hominum hominis Jeſu Chriſti, a noſtra non eſt humilitate diſceſſio; dum & in ea gloria, quam tecum ſemper habuit, & in ea natura eſt, quam ſuam fecit ex nobis: ac ſic homo dignatus exiſtere eſt, ut nos Divinitatis ſuæ tribueret eſſe participes. Propterea &c.

III.

Vere dignum. Quia mirantibus Angelis, Angelorumque principibus, Rex gloriæ, Dominuſque virtutum, reſurrectionis beatæ primitias, throno tuæ majeſtatis oblatas, in tua ſecum dextera collocavit. Et ideo &c.

Com-

52 In tertia Miſſa SS. Joannis & Paulli hæc præfatio repetitur omiſſa voce *ſuæ*.

53 Miſſale Romanum hanc orationem exhibet die 23. Julii in feſto S. Apollinaris.

54 Vox *promiſſio* eſt varians lectio.

55 Ut in præfatione prima Miſſæ ſeptimæ, ubi tantum omittuntur voces *Dominum noſtrum*.

1 Hæc oratio eſt in Sacramentario Gelaſiano lib. 1. n. 64. nec non in Gregor. die Aſcenſionis Domini.

2 In eodem Sacram. Gregor. eadem die, nec non in Miſſali Romano.

3 Vox *commercia* varians lectio.

4 Eſt in Miſſali Ambroſiano apud Pamelium tom. I. pag. 374. Prima hæc præfatio Leonina videtur, ſicut etiam tertia.

Communicantes & diem sacratissimum celebrantes Ascensionis in cælum Domini nostri Jesu Christi, sed & memoriam venerantes &c.

IV.

Item alia.

Vere dignum. Teque suppliciter exorare, ut mentibus nostris tua inspiratione concedas, quo Redemtor noster conscendit, attolli, ut secundo Mediatoris adventu, manifesto munere capiamus, quod nunc audemus sperare promissum, per hunc eumdem Jesum Christum Dominum nostrum, per quem te laudant Angeli &c.

5 5 Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut nostræ mentis intentio, quo solemnitatis hodiernæ gloriosus auctor ingressus est, semper intendat, & quo fide pergit, conversatione perveniat. Per &c.

V.

Item alia.

6 Exaltationem nostræ conditionis 6 (humanæ substantiæ) respice, Deus, ut, tua dignatione mundati, Sacramentis magnæ pietatis aptemur. Per &c.

Vere dignum. Ut sensibus nostris dignanter infundas, ne terrenis affectionibus inhærendo, oculos ad cælestia non levemus: ne infimis voluptatibus occupati, mentes non valeamus attollere, quo Salvator noster ascendit; ne diabolica sectando vestigia, a Christi consortio recedamus: quia nemo potest summi verique Regis celsitudine de-
7 lectari, nisi qui pestifera destructa 7 (subversa) Tyranni jura calcarit. Per &c.

VI.

Item alia.

8 8 Da, quæsumus, omnipotens Deus, illuc subsequi tuorum membra fidelium, quo caput nostrum, principiumque præcessit. Per &c.

Vere dignum. In hac die, qua Jesus Christus, Filius tuus, Dominus noster, divini consummato fine mysterii, dispositio-
9 nis antiquæ munus 9 explicuit; ut scilicet & diabolum cælestis operis inimicum, per hominem, quem subjugarat, elideret, & humanam reduceret ad superna dona substantiam. Per &c.

10 Tribue, quæsumus, Domine, ut illuc tendat christianæ nostræ devotionis affectus, quo tecum est nostra substantia. Per &c. 10

11 Communicantes, & diem sacratissimum celebrantes, quo Dominus noster unigenitus Filius tuus unitum sibi hominem nostræ substantiæ in gloriæ tuæ dextera collocavit; sed & memoriam &c. 11

Orationes pridie Pentecosten. X.

Deus, qui si velis reddere, quod meremur, prius deficimus, quam merita supplicia perferamus, quæsumus, absolve nostros placatus errores, &, ut possimus ad tua præcepta converti, copiosa propitiatione nos præveni. Per &c.

Clemens, omnipotens, & misericors Deus, duritiam nostri cordis averte, qua nos verbera multiplicata metuimus, nec tantis mysteriis collata dona sentimus; & tua nobis inspiratione concede, ut & delictis veniam postulemus, & gratias pro nostra salvatione reddamus. Per &c.

Domine Deus noster, cujus est prima causa miserendi, qua nomen tuum timeamus & amemus: cordibus nostris miseratus infunde, ut quæ tibi non placent, refutantes, sincera tibi voluntate subdamur. Per &c.

Parce, Domine, parce peccantibus; & ut ad propitiationem tuam possimus accedere, Spiritum nobis tribue corrigendi. Per &c.

12 *Item alia.* 12

13 Omnipotens sempiterne Deus, qui 13
paschale Sacramentum quinquaginta dierum voluisti mysterio contineri, præsta, ut Gentium facta dispersio divisione linguarum, ad unam confessionem tui nominis cælesti munere congregetur. Per &c.

Supplices tuam, Domine, clementiam deprecamur, ut qui prævenis semper mala
merita nostra miserendo: tibi placita 14 14
fieri piis actibus & jejuniis salubribus expiando. Per &c.

15 Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, 15
ut

5 Extat in Sacram. Gelas. lib. I. n. 63.

6 Varians lectio voces *humanæ substantiæ* intulit in textum.

7 *Subversa* varians lectio.

8 Est in Sacram. Gregorii apud Menardum die Ascensionis Domini. Similis sententia est apud Leonem Serm. I. in Ascens. Domini c. 4. *Quia igitur Christi ascensio, nostra provectio est; & quo præcessit gloria capitis, eo spes vocatur & corporis.*

9 In Sacram. Gelas. lib. I. n. 64. & apud Pamelium tom. II. pag. 569. in quibus hæc præfatio legitur, pro *explicuit* forte melius habetur *explevit*.

10 Codd. Gregoriani hanc orationem exhibent fer. IV. in albis.

11 In Gelasiano iisdem verbis extat lib. I. n. 63. In Gregoriano autem, ac in Romano Missali hæc sola mutatio legitur *unitam sibi fragilitatis nostræ substantiam*.

12 Hæc formula *Item alia* a Muratorio omissa, in codice legitur. Est Missa quidem distincta, & instituta post institutum in Vigilia Pentecostes jejunium, de quo in sequentibus orationibus & præfatione fit mentio.

13 Hanc orationem habet Sacramentarium Gelasii lib. I. n. 80. in Dominica Pentecosten, Gregorianum autem in Sabbato ante Pentecosten.

14 Rectius *facias*.

15 Habetur hæc oratio in Gelasiano, & in Gregor. Menardi feria VII. hebdomadæ tertiæ Quadragesimæ. In Gregorianis autem codicibus a Muratorio editis, & in Romano Missali feria V. post Dominicam passionis.

ut dignitas conditionis humanæ per immoderantiam sauciata, medicinalis parsimoniæ studio reformetur. Per &c.

16 16 Annue misericors Deus, ut qui divina præcepta violando, Paradisi felicitate decidimus, ad æternæ beatitudinis redeamus accessum per tuorum custodiam mandatorum. Per &c.

Adesto, Domine, fidelibus tuis, adesto supplicibus: & terrestribus non deferas adjumentis, quos cælestium rerum facis esse participes. Per &c.

Sacri nos, Domine, muneris operatio
17 mundet & foveat, 17 (renovet) & donis societ sempiternis. Per &c.

Vere dignum. Qui, ut ad id, quod facta est, reparetur humana conditio, in uno eodemque homine suum cuique convenienter attribuis. Corpus alitur escis, anima jejuniis saginatur: nisi competentibus sustentata cibis membra non serviunt, absque continentia non viget mentis imperium. In qua diversitate substantiæ sic tuo moderamine nos gubernas, ut quia sine his non potest constare, quibus refovetur alterutrum, hac temperie sumi præcipias, qua utrumque vegetetur: ac simul alimonia carni non desit, unde subsistat; & adsit observantia, unde mens polleat. Per &c.

18 18 Sacris cælestibus, Domine, vitia nostra purgentur, ut muneribus tuis possimus semper aptari. Per &c.

Supplicem tibi, Domine, plebem placatus intende, & in tua misericordia confidentem clementia largiore comitare; ut quia sine te non potest omnino consistere, tuis beneficiis temporalibus gubernetur, ut proficiat ad æterna. Per &c.

In Pentecosten ascendentibus a Fonte.

I.

Præsta nobis, ineffabilis & misericors Deus, ut adoptio, quam in idipsum San-
19 ctus Spiritus advocavit, 19 nihil in dilectione terrenum, nihil habeat in confessione diversum. Per &c.

20 20 Propitius, Domine, quæsumus, hæc dona sanctifica, & hostiæ spiritalis oblatio-

Tom. II.

ne suscepta, nosmetipsos tibi perfice munus æternum. Per &c.

21 Vere dignum. Qui ascendit super 21
omnes cælos, sedensque ad dexteram tuam, promissum Spiritum Sanctum in filios adoptionis effudit: unde lætantes inter Altaria tua, Domine virtutum, hostias tibi laudis offerimus &c.

22 Hanc igitur oblationem, quam tibi 22
offerimus pro his, quos ex aqua & Spiritu Sancto regenerare dignatus es, tribuens eis remissionem omnium peccatorum, quæsumus, placatus accipias, eorumque nomina adscribi jubeas, in libro viventium. Per &c.

23 Communicantes, & diem Penteco- 23
sten sacratissimum celebrantes, quo Spiritus Sanctus Apostolos, plebemque credentium præsentia suæ majestatis implevit: sed & memoriam venerantes &c.

24 Benedic, Domine, & has tuas crea- 24
turas (Fontis) mellis & lactis; & pota famulos tuos ex hoc fonte aquæ vitæ perennis, qui est Spiritus veritatis, & enutri eos de hoc lacte & melle, quemadmodum patribus nostris Abraham, Isaac, & Jacob
25 *promisisti* introducere te eos in terram 25
promissionis, terram fluentem melle & lacte. Conjunge ergo famulos tuos, Domine, Spiritui Sancto, sicut conjunctum est hoc mel & lac, quo cælestis terrenæque substantiæ significatur unitio in Christo Jesu Domino nostro. Per quem hæc omnia &c.

II.

Item alia.

26 Da nobis, quæsumus, Domine, per 26
gratiam Spiritus Sancti novam tui Paracliti spiritalis observantiæ disciplinam, ut mentes nostræ sacro purgatæ jejunio, cunctis reddantur ejus muneribus aptiores. Per &c.

16 Iidem codd. Muratorii hanc orationem referunt Sabbato ante Pentecosten *ad descensum fontis*.

17 *Renovet* est varians lectio.

18 Est in Gelas. lib. 1. n. 79.

19 Hæc Leoninam syntaxim spirant.

20 Hæc oratio occurrit etiam in Sacram. Greg. & in Missali Rom. fer. II. post Dominicam Pentecostes.

21 Tota hæc præfatio est in Gelas. ad vigilias Pentecostes lib. 1. n. 78. in Gregoriano autem, & in Missali Rom. usque ad verbum *effudit*.

22 Similis est, nonnullis intermediis verbis additis, in Gelas. in nocte cœnæ lib. 1. n. 45. & repetitur in Vigilia Pentecostes n. 78. Non absimilis est quoque in Gregor. & in Missali Rom. in Paschate & Pentecoste.

23 Est in Gelas. lib. 1. n. 78. & in Gregoriano Menardi.

24 Hæc benedictio lactis & mellis extat in Ordine Romano Hittorpii in Sabbato Sancto tom. 1. pag. 37. Lactis ac mellis usum post baptisma memorant Tertullianus *De corona milit.* c. 3. & lib. 1. adversus Marcionem, ac S. Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos. Vide Martene *De antiq. Ecclesiæ ritibus* tom. 1. lib. 1. c. 1. art. 15. Post pauca vox *Fontis* perperam intrusa, in Ordine Romano Hittorpii jure omittitur.

25 Supplevimus verbum *promisisti* ex laudato Ordine Romano Hittorpii.

26 Est in Gelasiano lib. 1. n. 79. in Gregoriano Muratorii die Sabbati ante Pentecosten, & apud Pamelium tom. 1. p. 378.

MENSE MAJO.

27 *In jejunio quarti menſis.*

28 28 Concede nobis, Domine, præſidia militiæ chriſtianæ ſanctis inchoare jejuniis; ut contra ſpiritales nequitias pugnaturi, continentiæ muniamur auxiliis. Per &c.

Deus, cujus myſteriis mundamur & paſcimur: præſta, ut eadem ſic temporaliter celebremus, ut nobis experiamur æterna. Per &c.

Præſumtio & Reparatio primi hominis.

Vere dignum. Qui poſt illud ineffabiliter inſtitutum divinæ humanæque naturæ conſortium, Sponſi filios uſque ad ejus abſceſſum non poſſe jejunare præmonuit; ne rudes animos parvulorum, ſupernis eruditionibus imbuendos, oneraret auſterioribus diſciplinis, ſed proficientibus exercitia majora ſervaret: quibus uberiore dono Spiritus Sancti ſufficienter inſtructis jejunii ſubſequentis primitias dedicavit; ut quia poſt creationem primi hominis initium peccati concupiſcentia miniſtrarat, poſt reparationem generis humani continentia fieret origo virtutum. Per &c.

Omnipotens ſempiterne Deus, qui paſchalis ſolemnitatis arcanum
29 29 hodierni myſterii plenitudine perfeciſti: da, quæſumus, ut filii tuæ adoptionis effecti, quam Dominus noſter Jeſus Chriſtus ad te veniens dereliquit, mereantur pacem. Per &c.

30 30 Da, quæſumus, Eccleſiæ tuæ, miſericors Deus, ut Sancto Spiritu congregata, hoſtili nullatenus incurſione turbetur. Per &c.

Hoſtias populi tui, quæſumus, Domine, miſeratus intende; & ut tibi reddantur acceptæ, conſcientias noſtras Sancti Spiritus ſalutaris adventus emundet. Per &c.

Vere dignum. In die ſolemnitatis hodiernæ; quo humanam de varia ſuperſtitione ſubſtantiam ſpiritu veræ perficis Religionis unitam. Per &c.

MENSE MAJO.

31 Adeſto, Domine, quæſumus, populo tuo, & quem myſteriis cæleſtibus imbuiſti, ab hoſtium furore defende. Per &c. 31

In Dominicum Pentecoſten. XI.

Adeſto, Domine, precibus noſtris, ut adoptio, quam in idipſum &c. 32 32

Propitius, Domine, quæſumus, hæc dona ſanctifica &c. 33 33

Vere dignum. Hæc tibi noſtra confeſſio, Pater gloriæ, ſemper accepta ſit, de cordibus filiorum promiſſionis emiſſa: quia nihil ſublimius collatum Eccleſiæ tuæ probamus exordiis, quam ut Evangelii tui præconia linguis omnium credentium ora loquerentur; ut & illa ſententia, quam ſuperbæ quondam Turris exſtructio meruit, ſolveretur, & vocum varietas ædificationi
34 eccleſiaſticæ non difficultatem faceret, 34
ſed augeret potius unitatem. Per &c.

I.

Contra 35 *inimicos catholicæ profeſſionis.* 35

Exaudi, Domine, preces noſtras, & ſicut profanas mundi caligines Sancti Spiritus luce evacuaſti; ſic hoſtes Romani nominis, & inimicos catholicæ profeſſionis expugna. Per &c.

Contra Imperatores.

Deus, qui vaſtatoris antiqui perfidiam virtute Filii tui & Sancti Spiritus deſtruendo, dediſti nobis de captivitate victoriam: concede, quæſumus, ut qui nos impetere moliuntur, potentiæ tuæ dextera conterantur. Per &c.

36 Accipe, quæſumus, Domine, munus oblatum; & dignanter operare, ut quod myſteriis agimus, piis effectibus celebremus. Per &c. 36

Vere

---

27 Hic titulus perperam intruſus videtur: ſequentia enim ad jejunium in Vigilia Pentecoſtes pertinent, ut adnot. 29. patebit. Forte oratio mox ſubjecta, & lucubrata eo tempore, quo nondum jejunium Vigiliæ Pentecoſtes erat inſtitutum, antea deſcripta erat fer. IV. in jejunio menſis quarti, pro quo quidem a Leone condita videtur. Poſt inſtitutum vero jejunium Vigiliæ traducta fuit a feria IV. ad hunc Vigiliæ diem, quo jejunium poſt paſchale tempus inchoabat: & cum ipſa oratione titulus etiam per oſcitantiam tranſcriptus fuit. Hinc ſequentia cum oratione præcedenti ad eamdem Miſſam referenda ſunt, ut in Gelaſiano Sacramentario copulantur ſub titulo: *In vigilia Pentecoſtes.*

28 Eſt in Gelaſiano in Vigilia Pentecoſtes n. 79. & iterum n. 83. fer. IV. in jejunio menſis quarti: ac in Gregorianis codd. & in Miſſali Rom. feria IV. cinerum. Nonnulla hic ſunt ex Leonis ſerm. 78. c. 2. ſicut & in ſequenti præfatione. Stilus certe atque ſententiæ concinunt cum ſerm. 78. & 79. a Leone lucubratis in jejunio menſis quarti.

29 Voces *hodierni myſterii* non diebus jejunii quarti menſis, ſed feſto Pentecoſtes congruunt; unde hæc alia Miſſa eſt perperam aſſuta cum antecedenti ſub titulo: *In jejunio menſis quarti.*

30 Eſt in Gregor. Sacramentariis, & in Romano Miſſali feria VI. poſt Dominicam Pentecoſtes. De hujus orationis inſtitutione ac ſenſu vide inferius adnot. 36.

31 Legitur in laudatis Sacramentariis & Miſſali Rom. feria II. poſt Pentecoſten.

32 Quæ ſequuntur, repetitio ſunt orationis primæ ſuperius deſcriptæ aſcendentibus a fonte.

33 Repetitur hic oratio, quæ loco indicato eſt pariter ſecunda.

34 Magis placeret *Eccleſiæ.*

35 Hic indicari videntur Vandali Ariani, qui an. 455. ſub feſtum Pentecoſtes Romæ imminebant: tres enim dies poſt idem feſtum in Urbem ingreſſi ſunt, uti oſtendimus in Admonitione ad ſerm. 84. Hæc ergo & ſequens oratio, ſicut etiam duæ paullo ante deſcriptæ *Da, quæſumus,* & *Adeſto Domine*, quibus contra ejuſmodi hoſtes divinum auxilium depoſcitur, Leonem habere poſſunt auctorem.

36 Hæc oratio in Sacram. Gregor. & in Miſſale Rom. traducta legitur fer. IV. Pentecoſtes.

MENSE MAJO. Vere dignum. Clementiam tuam suppliciter exorantes, ut sicut nobis æternæ securitatis aditum Passione Domini Jesu Christi, & Sancti Spiritus illuminatione reserasti; sic etiam tranquillitatem vitæ præsentis indulgeas, per quam tanti doni particeps devotio quieta proficiat; & negligentia 37
37 & terror illatus, ad fidei transferatur augmentum. Per &c.

II.

Item alia.

38 38 Purificet nos, quæsumus, Domine, muneris præsentis oblatio, ut dignos sacra participatione perficiat. Per &c.

39 39 PRAECESF.

40 40 Mentes nostras, quæsumus, Domine, Sanctus Spiritus divinis præparet Sacramentis, quia ipse est omnium remissio peccatorum. Per &c.

Communicantes, & diem sacratissimum Pentecosten celebrantes, quo Apostoli, Apostolorumque Discipuli, omnium charismatum spiritalia dona sumserunt; sed & memoriam venerantes &c.

41 41 Adsit nobis, Domine, quæsumus, virtus Spiritus Sancti, quæ & corda nostra clementer expurget, & ab omnibus tueatur inimicis. Per &c.

XII. *In jejunio mensis quarti.*

42 42 Adesto, Domine, supplicibus tuis, ut hoc solemne jejunium, quod animis corporibusque curandis salubriter institutum est, devoto servitio celebremus. Per &c.

Præsta, Domine Deus noster, ut contra omnes fremitus impiorum mentis puritate vincamus; & qui nos, in sua confidentes virtute, moliuntur affligere, a nobis jejunantibus subjugentur. Per &c.

Tom. II.

Offerimus tibi, Domine, quæ dicanda tuo nomine dedisti, suppliciter exorantes, ut sicut eadem nobis efficis sacramentum, ita fieri tribuas remedium sempiternum. Per &c. MENSE MAJO.

43 Vere dignum. Post illos enim lætitiæ 43
dies, quos in honorem Domini a mortuis resurgentis, & in cælos ascendentis exegimus; postque perceptum Sancti Spiritus donum, necessarie nobis hæc jejunia sancta provisa sunt; ut pura conversatione viventibus, quæ divinitus Ecclesiæ sunt collata, permaneant. Per &c.

44 Refecti participatione muneris sacri, 44
quæsumus, Domine Deus noster, ut cujus exsequimur cultum, sentiamus effectum. Per &c.

Adesto, Domine, populis tuis, tua protectione fidentibus; & tuæ se dexteræ suppliciter inclinantes perpetua defensione conserva. Per &c.

Percipiant, quæsumus, Domine, vitæ præsentis auxilium, & gratiam reperiant sempiternam. Per &c.

MENSE JUNIO. XIII.

VIII. Kalendas Julii.

Natale Sancti Joannis Baptistæ.

I.

1 Virtutum cælestium Deus, qui nos an- 1
nua beati Joannis Baptistæ solemnia frequentare concedis, præsta, quæsumus, ut & securis eadem mentibus celebremus, & 2 ejus patrocinio promerente, plene capiamus securitatis augmentum. Per &c.

Ad offerenda munera, Domine, læti concurrimus, supplices implorantes, ut venerando gloriam Nuntiantis, sumamus gratiam Nuntiati. Per &c.

 3 Ve-

37 Erat in editis *& error*. Cum vero de hostibus Vandalis Romam impetentibus his in orationibus agatur, uti monuimus adnot. 35. legendum credimus *& terror*, omissa, ut fieri solet, in codice littera *t* ob concursum similis litteræ in fine præcedentis vocis *et*. In hac autem Vandalica irruptione quæ fuerit Romanorum *negligentia* hoc loco notata, intelligimus ex Prospero in Chronico ad an. 455. ubi post narratam mortem Maximi Imperatoris, qui omnibus ex Urbe fugientibus abeundi facultatem concesserat, defensionem ejus ob hanc fugam adeo neglectam tradit, ut *Urbem omni præsidio vacuam Gensericus obtinuerit, occurrente sibi extra portas Sancto Leone Episcopo*.

38 Sacramentarium Gelasii assignat hanc orationem diei Pentecostes lib. 1. n. 80. Gregoriani autem codd. & Romanum Missale feria III. post Pentecosten.

39 Forte legendum *Preces feriales*. Ita Blanchinius.

40 In Gelasiano Sacram. est *Secreta* in Dominica Pentecostes, in Gregorianis autem codd. & Missali Rom. habetur fer. III. post Pentecosten.

41 In Sacram. Gelasii legitur lib. 1. n. 81. *ad vesperos infra octabam Pentecosten*: in Gregor. & Missali Rom. est prima oratio fer. III. laudatæ. In omnibus his Sacramentariis finis est *ab omnibus tueatur adversis*: in nostro vero habetur *inimicis* ea forte de caussa, quia hæc quoque oratio Vandalos hostes Romæ, ut diximus, imminentes respexerit.

42 Nunc legitur in Missali Rom. Sabbato ante Dominicam I. Quadragesimæ. Adeo vero hæc oratio Leonina est, ut Leonis verba contineat ex serm. 78. c. 1. Confer adnot. 1. in eumdem sermonem.

43 Est in Gelasiano lib. 1. n. 83. & in Gregor. Menardi fer. IV. mensis quarti. Leonem refert, uti monuimus adnot. 8. in serm. 78.

44 Extat in Gregorianis codd. die XIII. Kal. Febr. in Natali S. Fabiani, & alibi. Missale Romanum insertis vocibus *intercedente B. N. Martyre tuo* in communi unius Martyris, & alias frequenter exhibet.

1 Hæc oratio extat in Sacram. Gregor. exceptis primis vocibus *Virtutum cælestium*.

2 Legebatur *eorum*, perperam. Emendationem suppeditarunt exempla Gregoriana.

MENSE JUNIO. 3 Vere dignum. Exhibentes solemne jejunium, quo beati Joannis Baptistæ Natali-
3 tia 4 prævenimus: cujus genitor eum,
4 Verbi Dei nuntium, dubitans nasciturum, vocis est privatus officio, & eodem recepit nascente sermonem: quique, Angelo promittente, dum non credit, obmutuit; magnifici præconis exortu & loquens factus est & Propheta: materque pariter sterilis, ævoque, non solum puerperio fecunda processit; sed etiam, quo beatæ Mariæ fructum sedula voce,
5 5 (benedictione) susciperet, spiritu Divinitatis impleta est; ipseque progenitus, utpote viæ cælestis assertor, viam
6 Domino monuit præparari; seraque in 6 (suprema) parentum ætate concretus & editus, procreandum novissimis temporibus disseruit Redemtorem. Per &c.

Sanctorum tuorum nos, Domine, patrocinia collata non deserant, quæ fragilitatem nostram & precibus tueantur & meritis. Per &c.

7 7 Omnipotens & misericors Deus, qui beatum Baptistam Joannem tua providentia destinasti, ut perfectam plebem Christo Domino præpararet: da, quæsumus, ut familia tua hujus intercessione Præconis, & a
8 peccatis omnibus exuatur, & 8 ad eum, quem prophetavit, inveniant. Per &c.

II.

Item alia.

9 9 Omnipotens sempiterne Deus, da cordibus nostris illam tuarum rectitudinem semitarum, quam beati Baptistæ Joannis vox clamantis edocuit. Per &c.

10 10 Tua, Domine, muneribus altaria cumulamus, illius Nativitatem honore debito celebrantes, qui Salvatorem mundi & cecinit adfuturum, & adesse monstravit. Per &c.

Vere dignum. In die festivitatis hodiernæ, quo beatus ille Baptista Joannes exortus est, nondum terrena conspiciens, cælestia jam revelans; lucis æternæ prædicator, priusquam lumen temporale sentiret; testis veritatis, antequam visus; & ante Propheta quam natus; maternis visceribus latens, & Unigenitum Dei præscia exsultatione prænuntians; Christique tui, nondum genitus, jam præcursor. Nec mirum, si Filium tuum, Domine, procreatus ostendit, quem adhuc utero clausus agnovit: meritoque inter natos mulierum nullus inventus est similis, quia nulli hominum prorsus indultum est, ut exsequutor Divinitatis existeret, priusquam vitam humanæ conditionis hauriret; satisque firmatum, quam esset mirabilis Nuntiatus, cujus tam insignis Nuntius appareret; convenienterque pro lavacri ministerio, quod gerebat, detulit famulatum perfecti baptismatis mysterium consecranti, & ad remissionem peccatorum, mortalibus conferendam, huic jure debitam reddidit servitutem, quem mundi tollere dixerat venisse peccatum. Unde cum Angelis &c.

11 Beati Joannis Baptistæ nos, Domine, præclara comitetur oratio; & quem venturum esse prædixit, poscat nobis favere placatum. Per &c. 11

Magnis mysteriis incitata plebs tua, Domine, 12 per viam salutis & pacis incedat, & beati Præcursoris hortamenta sectando, ad eum, quem prædixit, secura perveniat. Per &c. 12

III.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui etiam in beati Joannis generatione, promenda confessione sacratæ tibi plebis instituis: auge nobis fidei, pietatisque constantiam, ut magis magisque fateamur excellentiam Nuntiati, quum tanta sit gloria Nuntiantis. Per &c.

13 Vota populi tui, Domine, propitiatus intende; & quorum nos tribuis solemnia celebrare, fac gaudere suffragiis. Per &c. 13

Vere dignum. Quoniam merito huic inter hominum filios nemo prælatus est; quem ab exordio sui, usque in finem tot bonorum insignibus, tot charismatum splendoribus consecrasti: decebat enim, ut ineffabile Domini sacramentum, quod prophetica voce prædixerat, visibiliter etiam monstraturus,

---

3 Confer hanc præfationem cum cod. Ottobon. Gregoriano Muratorii in Vigilia S. Jo. Baptistæ pag. 324. & cum alio Menardi, & similia invenies.

4 Ita noster codex apud Blanchinium, sicut & duo Gregoriani apud Muratorium, qui hoc loco supposuit *celebramus*, eo quod hæc Missa ponatur in *Natali* S. Joannis Baptistæ. Sed sub titulo *in Natali* Missas diei festi & Vigiliæ simul collector descripsit.

5 *Benedictione* varians lectio est textui inserta.

6 Vox quoque *suprema* inter variantes est recensenda.

7 In codd. Gregor. legitur.

8 Vel *ad* abundat, & pro *inveniant* legendum *inveniat*; vel expuncto hoc verbo subroganda sunt verba *pervenire mereatur*, ut ex Sacramentario Gregor. emendavit Muratorius.

9 In Missa S. Joannis Baptistæ ad fontes hanc orationem præferunt codd. Gregoriani.

10 Hæc quoque ibidem legitur in prima Missa ejusdem Præcursoris, nec non in Sacram. Gelasii lib. 2. n. 26. ac in Missali Romano.

11 Hæc oratio postrema est ad complendum in Missa Vigiliæ S. Jo. Baptistæ in laudatis codd. Gregorianis, & in Romano Missali. In cod. autem Gelasiano lib. 2. n. 25. est oratio secunda Vigiliæ.

12 Sequentia habent Sacramentarium Gregorianum, & Missale Rom. in prima oratione Vigiliæ.

13 Hæc oratio exstat in Romano Missali die 16. Sept. in commemoratione SS. Euphemiæ, Luciæ, & Geminiani martyrum, nec non die 23. Nov. pro S. Felicitate.

MENSE JUNIO. rus, ceteris ejus nuntiis eminentior appareret. Unde cum Angelis &c.

Præsta, quæsumus, Domine, ut sicut de præteritis ad nova sacramenta transimus, ita, vetustate deposita, sanctificatis mentibus innovemur. Per &c.

Benedic, quæsumus, Domine, plebem tuam, & Sanctorum tuorum deprecationibus confidentem, tribue consequi, quod sperare donasti. Per &c.

IV.

Item alia.

AD FONTEM.

14 14 Omnipotens sempiterne Deus, qui instituta legalia, & sanctorum præconia Prophetarum in diebus beati famuli tui Joannis implesti: præsta, ut cessantibus significationum figuris, ipsa sui manifestatione veritas eloquatur. Per &c.

Da, quæsumus, Domine, lumen intelligentiæ parvulis tuis, ut, pro veteris gratia Sacramenti præsentis sacrificii gratia succedente, sic gloriemur novis, ut non abutamur antiquis. Per &c.

Vere dignum. Quoniam plena sunt omnia sæcula misericordia tua, quam, recurrentibus data lege temporibus, etiam in hujus diei festivitate veneramur: agnoscentes ad magnum pietatis tuæ pertinuisse consilium, ut Sanctus tuus Joannes, cujus Natalem ad nominis tui gloriam celebramus, tot donis mirabilis nasceretur. Per &c.

Annue, Domine, precibus nostris, ut sicut de præteritis ad nova sumus sacramenta translati: ita, vetustate deposita, sanctificatis mentibus innovemur. Per &c.

V.

Item alia.

15 15 Deus, qui præsentem diem honorabilem nobis in beati Joannis nativitate fecisti: da populis tuis spiritalium gratiam gaudiorum, & omnium fidelium mentes dirige in viam salutis & pacis. Per &c.

Omnipotens sempiterne Deus, qui tuis fidelibus contulisti, ut ille, quo inter natos mulierum nullus est major, oriretur, & Unigeniti tui gloriosus Præcursor existeret: providentiæ tuæ munus exsequere, ut quæ manifestavit testificatio Nuntii, impleat præsentia Nuntiati. Per &c.

Remotis obumbrationibus carnalium victimarum, spiritalem tibi, summe Pater, hostiam supplici servitute deferimus, quæ miro ineffabilique mysterio & immolatur semper, & eadem semper offertur; pariterque & devotorum munus, & remunerantis est præmium. Per &c. MENSE JUNIO.

16 Vere dignum. In die festivitatis hodiernæ, qua beatus Joannes exortus est, qui vocem Matris Domini nondum editus sensit, & adhuc clausus utero, ad adventum salutis humanæ prophetica exsultatione gestivit; qui & genitricis sterilitatem conceptus abstersit, & patris linguam natus absolvit: solusque omnium Prophetarum Redemtorem mundi, quem prænuntiavit, ostendit: & ut sacræ purificationis effectum aquarum natura conciperet, sanctificandis Jordanis fluentis ipsum baptismatis lavit auctorem. Unde cum Angelis &c. 16

17 Cæleſtis doni benedictione percepta, supplices te, Deus omnipotens, deprecamur, ut hoc idem nobis semper & Sacramenti causa sit & salutis. Per &c. 17

Quos tuos efficis, Domine, tua pietate circumtege; & fragilibus Sanctorum omnium prætende subsidia; ut ad promissiones tuas, te inspirante currant, te gubernante perveniant. Per &c.

In natali Sanctorum Joannis & Paulli. XIIII.

I.

Omnipotens sempiterne Deus, qui nos idoneos non esse perpendis &c. 18 18

Adjuva nos, Domine, tuorum prece Sanctorum &c.

Vere dignum. Qui non solum debitum mortis antiquæ &c.

II.

Item alia.

Sint tibi placita, Domine, populi tui &c. 19 19

Dicata nomini tuo munera, Domine &c.

Vere dignum. Qui ad majorem triumphum &c.

III.

Item alia. 20

Exaudi, Domine, preces nostras, & ut digna &c. 20

Vere dignum. Tui enim operis, Domine &c.

IV.

---

14 Est in Sacram. Gelas. lib. 2. n. 26.

15 Est in eodem cod. Gelas. eodem loco, & in MSS. Gregorianis, ac in Romano Missali, ipso die S. Præcursoris.

16 Missale Ambrosianum apud Pamelium tom. 1. pag. 393. hanc præfationem exhibet, nec non legitur inter præfationes antiquas tom. 2. pag. 587. Concordant codd. Gregoriani.

17 Est in MSS. Gregor. ac in Missali Rom. fer. IV. post Dominicam passionis.

18 Hæc & sequentes orationes cum præfatione habentur supra mense Aprili Missa XXXIX. de communi Martyrum.

19 Hic repetuntur orationes & præfatio Missæ XL. insertæ mensi Aprili.

20 Hic quoque repetuntur preces Missæ XLI. mensis Aprilis.

IV.

Item alia.

Adeſto, Domine, quæſumus, Eccleſiæ tuæ votis, adeſto muneribus; & quod conſcientia noſtra non ſupplet, Sanctorum tuorum interceſſio compenſet & meritum. Per &c.

Vere dignum. Quia mira ſunt opera juſtitiæ tuæ atque pietatis; quum vel a te devians homo diabolicæ ſubjicitur poteſtati, vel ad te per tuam gratiam remeans, non ſolum jus infeſti dominatoris evadit, ſed in eum, ſicut probamus in Sanctis tuis, accipit tua virtute dominatum. Per &c.

Sancti tui, Domine, miſericordiam deprecentur; ut Sacramenta, quæ ſumſimus, & præſentis vitæ nobis remedia conferant & futuræ. Per &c.

21 21 Beatis Martyribus ſupplicantibus, Domine, fideles tuos propitiatus intende, ut munera collata cuſtodiant, & pie juſteque ſperata percipiant. Per &c.

Qui ſunt, Domine, tibi ſubjecti, benedictiones tuas, te largiente, percipiant, quas humili devotione indeſinenter exſpectant. Per &c.

V.

Item alia.

22 22 Quæſumus, omnipotens Deus, ut nos geminata lætitia hodiernæ feſtivitatis excipiat, quæ de beatorum Joannis & Paulli glorificatione procedit, quos eadem fides & paſſio fecit eſſe germanos. Per &c.

23 23 Hoſtias altaribus tuis, Domine, placationis imponimus, potentiam tuam in Sanctorum tuorum paſſionibus honorando, & per eos nobis implorando veniam peccatorum. Per &c.

Vere dignum. Quamvis enim tuorum merita pretioſa juſtorum, quocumque fideliter invocentur, in tua ſint virtute præſentia; potenter tamen nobis clementi providentia contuliſti, ut non ſolum paſſionibus Marty-
24 rum glorioſis 24 Urbis iſtius ambitum coronares, ſed etiam in ipſis viſceribus civitatis Sancti Joannis & Paulli victricia membra reconderes, ut interius exteriuſque cernentibus & exemplum piæ confeſſionis occurreret, & magnificæ benedictionis non deeſſet auxilium. Per &c.

VI.

Item alia.

Honor Martyrum beatorum deferre nos tibi munera, Domine, fidenter hortatur, quia per eos nobis credimus profutura. Per &c.

Vere dignum. Fulget enim vox illa piiſſima Domini noſtri Jeſu Chriſti, qua, mundo ſubveniens, clementer prædixit: *Niſi gra-* Jo. 12. 24.
num tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet; ſi autem mortuum fuerit, multum fructum adfert. Ex quo videmus uberem pullulaſſe toto terrarum orbe ſationem, & de principali Cruce prodiiſſe glorioſarum ſegetem paſſionum; quia pro impiis ſervis ſanguinem ſuum Creator effundens, ut pro immaculato Domino famuli peccatores certatim morerentur, effecit. Propterea &c.

VII.

Item alia.

Propitius, Domine, quæſumus oblationem noſtræ ſervitutis intende; & ut Sanctorum tuorum precibus commendetur, indulge. Per &c.

Vere dignum. Cujus inſpiratione ſuccenſi beati Martyres ad paſſionis gloriam cucurrerunt; non timentes, qui corpus occiderent, ſed eum, qui corpus, animamque mittere poterat in gehennam; atque ideo illos perſecutio ſæva non perdidit, ſed beata confeſſio ſublimavit. Per &c.

VIII.

Item alia.

Oblata munera nomini tuo, Domine, noſtræ ſanctificationi proficere, tuorum precibus concede Sanctorum. Per &c.

Vere dignum. Quia tuæ virtutis eſſe cognoſcimus, ut Sancti tui, ſecundum magnificam Domini noſtri Jeſu Chriſti cæleſtemque doctrinam, ſanctas animas odiendo diligerent, & non ſervando, potius cuſtodirent; hanc ſimul pietatis imitationem nobis & præſidium relinquentes. Per &c.

25 Da, quæſumus, Domine Deus noſter, 25
ut ſicut tuorum commemoratione Sanctorum temporali gratulamur officio, ita perpetuo lætemur aſpectu. Per &c.

Exſul-

---

21 In MS. quidem ſic legitur. *Beatis Martyribus ſupplicantibus, Domine, fideles tuos propitiatus intende. Tui ſunt, Domine, tibique ſubjecti, benedictiones tuas te largiente percipiant, quas humili indeſinenter expectant; ſed ut munera conluta cuſtodiant, pie juſteque ſperata percipiant*. In hæc notavit Franciſcus Paſtor apud Blanchinium. *Collecta, quæ incipit* Beatis Martyribus ſupplicantibus, *niſi emendetur*, *Lectoris vexabit ingenium. Ni fallor tamen, facili negotio reſtituitur, ſi dicamus in unam eamdemque collectam duplicem fuiſſe confuſam ab antiquario, ut colligitur ex geminato verbo* percipiant. Emendationem ejus, quam Muratorius recepit, retinuimus. Solum idem Paſtor pro *humili* alterutrum legendum monuit, vel ſupplendo *devotione*, vel ſcribendo *humiliter &*.

22 Eſt in Gelaſ. Gregor. & Miſſali Rom. ex quibus ſuppleta fuit præpoſitio *de* ante vocem *beatorum*.

23 Legitur in Sacramen. Gelaſ. & Gregor.

24 Hic cœmeteria indicantur, in quibus antiquiores Martyres erant ſepulti: cum SS. Joannes & Paullus in ipſis Urbis viſceribus eſſent tumulati. Similiter in præfatione Miſſæ primæ S. Xyſti VIII. Idus Auguſti. *Quibus* (martyribus) *Urbis hujus præcipue coronatus eſt ambitus*.

25 Eſt in Sacrament. Gregor. ac in Miſſali Romano in Communi unius Martyris, & alibi.

MENSE JUNIO. Exsultet plebs tua, Domine, placitorum tibi fulta præsidiis, quibus & sanctificationem referat, & subsidia propriæ fragilitatis acquirat. Per &c.

XV. *In Natali Apostolorum Petri & Paulli.*

I.

26 26 Deus, qui hunc diem beatorum Apostolorum Petri & Paulli martyrio consecrasti, da Ecclesiæ tuæ, toto terrarum orbe diffusæ, eorum semper magisterio gubernari, per quos sumsit Religionis exordium. Per &c.

Munera plebis tuæ, Domine, quæsumus, beatorum Apostolorum fiant grata suffragiis; ut pro quorum triumphis tuo nomini deferuntur, ipsorum digna perficiantur & meritis. Per &c.

27 Vere dignum. 27 Qui secundum promis-
sionis tuæ ineffabile constitutum, apostolicæ
28 confessioni superna 28 dispensatione largi-
ris, ut in veritatis tuæ fundamine solidata
nulla mortiferæ falsitatis jura prævaleant;
& quantalibet existat errantium multitudo,
29 29 illi sint redemtionis tuæ filii, & illis Ec-
clesia tota numeretur, qui ab electorum tuo-
30 rum 30 principali traditione non dissonant.
Per &c.

XVI. *Conjunctio* 31 *oblationis Virginum sacratarum.*
31

Hanc etiam oblationem, Domine, tibi Virginum sacratarum, quarum ante sanctum Altare tuum oblata nomina recitantur, quæsumus, placatus accipias. Pro quibus majestatem tuam supplices deprecamur, ut propositum castitatis, quod te auctore professæ sunt, te protectore custodiant. Per &c.

II.

Item alia.

32 32 Apostolorum tuorum precibus, Domine, quæsumus, plebis tuæ dona sanctifica, ut, quæ tibi tuo grata sunt instituto, fiant gratiora patrocinio supplicantium. Per &c.

Vere dignum. Teque laudare mirabilem Deum in Sanctis tuis, in quibus magnificatus es vehementer; per ipsos Unigeniti tui sacrum corpus exornans, & in ipsis Ecclesiæ tuæ fundamenta constituens. Quorum beatissimum Petrum, gratiæ tuæ, electionisque primitias, in apostolicæ dignitatis culmen adscitum, ita ad confitendum te Deum vivum, & Dominum nostrum Jesum Christum secreta tui revelatione docuisti, ut in cognoscenda Unigeniti tui gloria nullis carnis & sanguinis impediretur obstaculis. Pro qua magistra omnium credentium fide, Confessorem tuum cælorum clavibus præfecisti, ut cui ad te per te fuerat accessus, per ipsum ceteris ad Regnum tuum pateret introitus. Huic quoque beatum Apostolum Paullum ad salutem Gentium non impari vocatione consocias; quem magnis laboribus præparatum, gratia tua & mentem mutavit & nomen. Hujus igitur triumphi diem hodierna devotione celebrantes, hostias tibi, Domine, laudis offerimus, cum Angelis &c.

III.

Item alia.

Oblationes populi tui, Domine, quæsu-
mus, Apostolorum tuorum passio beata con-
ciliet; & quæ nostris 33 (minus) non aptæ
sunt meritis, fiant tibi placitæ tuorum de- 33
precatione justorum. Per &c.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam in tuis fidelibus ubique pollentem, apostolicis facis constare doctrinis; ut per quos initium divinæ cognitionis accepit, per eos usque in finem sæculi capiat Regni cælestis augmentum. Per &c.

IV.

Item alia.

Munus hoc, Domine, quæsumus, apostolica pro nobis interventio prosequatur, ut quod tremente servitio per nos vovemus (*Al.* oblatum est,) eorum nobis precibus efficias cramentum. Per &c.

Vere dignum. Tu etenim 34 tribuis, Do- 34
mine, ut prædicationis apostolicæ clarita-
tem nulla juris inferni subdola doctrina sub-
vertat, nulla prævaricatio veritatis offuscet.
Per &c.

35 Per-

---

26 Hæc oratio est in Gelas. Sacrament. lib. 2. n. 31. & in Gregor. ac Missali Rom. fere eadem.

27 Hæc præfatio Leonina videtur, sicut & plura in sequentibus hujus festi.

28 In sequenti Missa XIV. in qua hæc præfatio repetitur, pro *dispensatione* legitur *dignatione*.

29 In eadem Missa XIV. *Illi tamen redemtionis tuæ sint filii, & illis Ecclesia cuncta numeretur*.

30 Vox *principali* deest in Missa citata.

31 Oblationes Virginum, quæ Deo erant consecratæ, ad sacrum altare memorant Augustinus epist. III. ad Victorianum presbyterum, & Ambrosius in serm. ad Virginem lapsam. Hinc autem earum nomina ante ipsum altare in scriptis oblata, ac recitata cognoscimus.

32 Hæc oratio legitur in Sacrament. Gregor. Menardi, & in Missali Rom. die festo Conversionis S. Paulli, & alibi, cum fit commemoratio hujus Apostoli.

33 Vox *minus* est varians lectio, quæ deest in Sacram. Gelasii, ubi hæc oratio legitur. Mox codex habet *apta* & *placitæ*. In Gelasio cohærentius *apta* & *placita*. Sed placuit corrigere *aptæ*, & retinere *placitæ*: nam ad *oblationes* hæc adjectiva referuntur.

34 Codex hoc loco habet *tribues*, sed in Missa VIII. in qua hæc præfatio repetitur, melius *tribuis*. Ibidem postea pro *subvertat* legitur *commaculet*.

35 Perceptis, Domine, sacramentis, sub-
dito corde rogamus & petimus, ut interve-
35 nientibus beatis Apostolis, quæ pro eorum
celebrata sunt gloria, nobis proficiant ad
medelam. Per &c.

36 36 Gregem tuum, Pastor bone, placatus
intende; & per Apostolos tuos pervigili pro-
tectione custodi, ut iisdem rectoribus gu-
37 bernetur, quos eidem contulisti 37 (*Al.*
præfecisti) operis tui vicarios esse Pastores.
Per &c.

V.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui ineffabili sacramento jus apostolici Principatus in Romani nominis arce posuisti, unde se evangelica veritas per tota mundi regna diffunderet: præsta, ut quod in orbem terrarum eorum prædicatione manavit, christianæ devotionis sequatur universitas. Per &c.

Præsta, quæsumus, Ecclesiæ tuæ, Domi-
ne, de tantis digne gaudere Principibus, &
38 illam sequi pia devotione doctrinam, qua 38
delectos tibi greges sacris mysteriis imbue-
runt. Per &c.

Vere dignum. Quia non mundi Reges &
proceres, non facundos aut divites, sed ab-
jectos & pauperes, ineruditos atque ignobi-
les elegisti, quibus majestatis tuæ potentiam,
& coæterni tibi Filii revelares arcanum; ut
non possibilitatis humanæ, sed doni proba-
39 retur esse divini; 39 & quæ præcipua vide-
bantur in sæculo, absque te Deo monstra-
rentur inania; & quælibet inania, per te
docerentur esse sublimia: quum, ita dispen-
sante virtute, non de gloriosis humilia, sed
de humilibus gloriosa penderent; & ille
quondam Petrus piscator exiguus, repente
factus Apostolus, non potentibus subjaceret,
sed eos potius salubri rete concluderet; nec
cuiquam esset ambiguum, in secreta beati-
tudine collocatum, jus habere dimittendi de-
licta mortalium, cujus meritum cerneret to-
to orbe venerandum regnare post mortem.
Beatum quoque Apostolum Paullum, Domi-
ne, simili dignatione glorificas; qui deje-
ctus in terris, levatur in cælum, captus
oculis corporalibus, lucem vidit æternam;
atque uno eodemque modo contumax tuus
& vindictam sensit & gratiam: tantaque fe-
40 licior ultione, particeps divinorum 40 me-
ruit esse post pœnam. Per &c.

VI.

Item alia.

41 Offerimus tibi, Domine, preces & 41
munera: quæ, ut tuo sint digna conspectu,
beatorum Apostolorum tuorum, quæsumus,
precibus adjuventur. Per &c.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam, in apostolica soliditate fundatam, ab infernarum eruis terrore portarum; ut in tua veritate consistens, nulla recipiat consortia perfidorum. Per &c.

VII.

Item alia.

Quæ tuo nomini, Domine, sunt dicata, quæsumus, Ecclesiæ tuæ Principum commendet oratio. Per &c.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam sempiterna pietate non deserens, per Apostolos tuos jugiter eam & erudis & protegis. Per &c.

VIII.

Item alia.

42 Apostolica pro nobis interventio, quæ- 42
sumus, Domine, prosequatur munus obla-
tum: ut quod tremente servitio nos vove-
mus, ejus precibus efficiatur acceptum. Per &c.

Vere dignum. Tu enim tribuis, Domi-
ne, ut prædicationis &c. 43 43

Celebratis, Domine, quæ pro Apostolorum tuorum beata passione peregimus, ipsorum, quæsumus, nobis fiant intercessione salutaria, in quorum Natalitiis sunt exsultanter impleta. Per &c.

Audi, Domine, populum tuum tibi corde subjectum, & tuitionem mentis & corporis eidem, rogantibus sanctis Apostolis tuis, præsta continuam.

IX.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui hunc
diem beatorum &c. 44 44

Suscipe, Domine, munera plebis tuæ pro beatorum Apostolorum triumphis oblata; & quia nostris meritis non est digna fiducia, placentium tibi precibus fiat grata devotio. Per &c.

Vere dignum. Quia tui est operis, tuæque

35 In Sacram. Gelas. & Greg. ac in Romano Missali, si pauca excipias, similis est collecta in Natali S. Paulli.

36 Has sententias & formulas invenies in præfatione Sacram. Gelasiani in Octavis Apostolorum Petri & Paulli n. 36. & in Gregoriani, ac Missalis Romani præfatione de Apostolis.

37 Verbum *præfecisti* est varians lectio.

38 In simili oratione Missæ XXII. habetur *dilectos*.

39 Codex habet erronee *quamque universa præcipua viderentur in sæculo*. Emendationem a Blanchinio inductam & a Muratorio receptam retinuimus.

40 Supple *gaudiorum*, vel aliquid simile.

41 Est in Sacram. Gregor. Muratorii, ac in Missali Rom. die octavæ SS. Apostolorum Petri & Paulli. Mox ante vocem *preces* codex inserit *quæsumus*, quod verbum melius transtulimus ante vocem *precibus* auctoritate ejusdem codicis, qui n. x. hanc orationem repetens, hac sola variatione concludit *Apostolorum tuorum, quæsumus, precibus expientur*.

42 Affinis est in nonnullis alia licet syntaxi expressis hæc oratio primæ orationi Missæ quartæ supra descriptæ.

43 Repetitur anterior præfatio Missæ IV.

44 Sequentia eadem sunt in prima oratione Missæ primæ excepta voce *magisterio*, pro qua hic habetur *moderamine*.

que virtutis, ut beatorum Apostolorum Petri & Paulli gloriosa confessio nec capiatur umquam falsis, nec perturbetur adversis; sed cælestis eruditio, sicut per eos ab ipsa veritate suscepta, posterisque mandata est, ita iisdem suffragantibus intemerata perduret. Per &c.

X.

Item alia.

45 Offerimus tibi, Domine, preces & munera &c. 45

46 46 Vere dignum. Qui ineffabili sacramento jus apostolici Principatus in Romani nominis arce posuisti, unde se evangelica veritas per tota mundi regna diffunderet, ut quod in orbem terrarum eorum prædicatione manasset, christianæ devotionis sequeretur universitas: salubrique compendio & hi, qui ab illorum tramite deviassent, haberentur externi, & tantummodo filii veritatis existerent, qui a principali nullatenus traditione discederent. Per &c.

XI.

Item alia.

Post infirmitatem.

Vere dignum. Qui nos ideo temporalibus salubriter flagellas incommodis, quia æternarum rerum non vis subire dispendium: & quoniam facilis est in securitate prolapsus, malis potius præsentibus castigatos ad divina proficere, quam mundana prosperitate permittis a sempiternæ beatitudinis itinere deviare: per quæ providentiæ tuæ 47 benefi-
47 cia, cognoscentes apostolicis nos institutionibus erudiri, diem gloriosæ passionis eorum subdito corde veneramur. Per &c.

XII.

Item alia.

Quæsumus, Domine, Deus noster, quæ in hoc Altari proposita oculis tuæ majestatis offerimus, beatorum Apostolorum tuorum supplicationibus propitiatus assume. Per &c.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam in
48 apostolica soliditate &c. 48

49 49 Peractis solemniter, Domine, quæ pro Apostolorum tuorum beata celebravimus passione, ipsorum, quæsumus, nobis fiant in-

tercessione salutaria, in quorum Natalitiis sunt exsultanter impensa. Per &c.

Audi, Domine, populum tuum, tota tibi mente subjectum: & apostolicam tuitionem supplici decerne propitiatus; ut corpore & corde protectus, quod pie credit, appetat, quod juste sperat, obtineat. Per &c.

XIII.

Munera, quæ deferimus, Domine, benignus assume, 50 & quia nostris impediun- 50
tur offensis, Apostolorum tuorum precibus adjuventur. Per &c.

Post infirmitatem.

Vere dignum. 51 Nos enim temporali- 51
bus flagellas incommodis, quia æternarum rerum non vis subire dispendium: meliusque est malis præsentibus castigatos ad divina proficere, quam prosperitate mundana a beatitudinis sempiternæ tramite deviare. Inter quæ præceptis nos apostolicis, pariterque cognoscimus præsidiis erudiri: & idcirco horum solemnia celebrantes, hostias tibi laudis offerimus. Per &c.

52 Cælestibus refecti sacramentis & gau- 52
diis, supplices, Domine, te rogamus, ut quorum gloriamur triumphis, protegamur auxiliis. Per &c.

53 Gregem tuum, Pater bone, placatus 53
intende; & per beatos Apostolos perpetua protectione custodi, quos totius Ecclesiæ præstitisti (*Al.* Filii tui Vicarios) esse pastores. Per &c.

XIV.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, da populis tuis præcipuorum Apostolorum natalem diem plena devotione venerari; ut quorum doctrinis ad confessionem Deitatis unius institutus est mundus, 54 eorum suffragantibus meri- 54
tis divinæ serviat unitati. Per &c.

55 Ecclesiæ tuæ, quæsumus, Domine, 55
preces & hostias apostolica commendet oratio, ut quod pro illorum gloria celebramus, nobis prosit ad veniam. Per &c.

Vere dignum. 56 Qui secundum promis- 56
sionis tuæ inviolabile constitutum, apostolicæ confessioni &c. *ut supra in præfatione Missæ* I. *usque* dissonant: ipsaque sit sacri corporis ubique vera compago, quæ, te dispensante, devota obsequitur, quidquid Sedes

E illa

45 Vide supra collectam Missæ VI.

46 Hæc præfatio Leonem spirans in orationem primam Missæ V. traducta fuit usque ad vocem *universitas*.

47 Legendum videtur *beneficio*. Post pauca in Missa XVII. ubi hæc præfatio iterum legitur, pro *subdito corde* habetur *multiplici solemnitate*.

48 Præfatio Missæ VI. hic repetita.

49 Paucis mutatis iterum se prodit oratio secunda Missæ VIII.

50 Particula & suppleta fuit exigente contextu.

51 Affinis est præfatio num. XI.

52 Exstat in Missali Romano die 22. Sept. in festo SS. Mauritii & sociorum.

53 Hæc quoque oratio similis est collectæ ultimæ Missæ IV.

54 In Missa XIX. ubi affinis oratio legitur, sic: *ipsorum nunc quoque suffragiis divinæ pareat unitati*.

55 In Gelasiano habetur in Natali S. Petri n. 30. in Gregoriano vero in Natali S. Paulli. Romanum Missale præfert hanc orationem die Cathedræ S. Petri, & cum fit ejusdem commemoratio.

56 Hæc præfatio ex duobus compacta, nimirum ex præfatione Missæ I. ubi aliquot variantes notavimus. A vocibus autem *ipsaque sit* ad finem usque affinia invenies in præfatione Missæ XIX.

MENSE JUNIO. illa censuerit, quam tenere voluisti totius Ecclesiæ principatum. Per &c.

57 57 Perceptis, Domine, Sacramentis, supplices te rogamus, ut, intercedentibus beatis Apostolis, quæ pro illorum veneranda gerimus passione, nobis proficiant ad medelam. Per &c.

58 58 Familiam tuam, Domine, propitius intuere, & apostolicis defende præsidiis; ut eorum precibus gubernetur, quibus nititur, te constituente, Principibus. Per &c.

X V.

Item alia.

59 59 Omnipotens sempiterne Deus, qui fragilitati nostræ consulens, assidua nos Sanctorum celebritate solaris: da nobis, sub patronis talibus constitutis, & continua securitate muniri, & salutari gaudere profectu. Per &c.

Grata tibi munera nostra sint, Domine, quæ & tuis sunt instituta præceptis, & Sanctorum festivitas gloriosa commendat. Per &c.

Vere dignum. Qui inter errorum caligines mundanorum luminaria multiplicis beatique martyrii coruscare tribuisti, ut in conspectu generis humani mirabilis appareret in eorum agone mutatio, qua prævalendo deficiunt persequentes, & deficiendo prævalent interemti; quo illorum sævientium memoria ac potestas evanuit, horum obeuntium mors ubique pretiosa fulget & nomen; illorum nulla supersunt regiæ potestatis insignia, istorum virtutem monstrat effectus; & quid de utrisque geratur, non solum fide cernitur, sed etiam visibiliter approbatur. Per &c.

Quæsumus, Domine, Deus noster, ut interveniemtibus Sanctis tuis, sacrosancta mysteria, quæ frequentamus actu, subsequamur & sensu. Per &c.

Adesto, Domine, populo tuo, cum Sanctorum tuorum patrocinio supplicanti; ut quod propria fiducia non præsumit, suffragantium meritis consequatur. Per &c.

X V I.

Item alia.

Deus, qui Ecclesiæ tuæ in sanctis montibus fundamenta posuisti: da, ut nullis errorum subruatur incursibus, nulla mundi perturbatione quatiatur; sed apostolica semper & institutione sit firma, & interventione secura. Per &c.

60 Offerimus sacrificium, Domine, quod pro reverentia beatorum Apostolorum Petri & Paulli majestati tuæ jugiter & reddimus & debemus. Per &c. MENSE JUNIO. *60*

61 Vere dignum. Apud quem, quum beatorum Apostolorum Petri & Paulli continuata festivitas, æterna celebritas, & triumphi cælestis perpetuus sit Natalis; nos tamen beatæ confessionis initia recolentes frequenti tribuis devotione venerari, ut crebrior honor, impensus sacratissimæ passioni, majorem nobis prosit ad gratiam. Per &c. *61*

62 Beatorum Apostolorum, Domine, quæsumus, interceffione nos adjuva, pro quorum solemnitate percepimus tua sancta lætantes. Per &c. *62*

Adesto, Domine, fidelibus tuis, nec eos ullis mentis & corporis patiaris subjacere periculis, quos beatorum Apostolorum Petri & Paulli munit gloriosa confessio. Per &c.

X V I I.

Item alia.

63 Omnipotens sempiterne Deus, qui Ecclesiam tuam in apostolica soliditate fundatam ab infernarum eruis terrore portarum, præsta, ut in tua veritate persistens, nulla recipiat consortia perfidorum. Per &c. *63*

Quæ in hoc altari proposita, Domine, oculis tuæ majestatis offerimus &c. *64* *64*

Post infirmitatem.

Vere dignum. Qui nos ideo temporalibus salubriter flagellas incommodis &c. *65* *65*

66 Æternæ pignus vitæ capientes, humiliter imploramus, ut apostolicis fulti patrociniis, quod in imagine gerimus, sacramenti manifesta perceptione sumamus. Per &c. *66*

Tuere, Domine, plebem tuam, & beatorum Apostolorum defende subsidiis. Tui famuli famulæque sunt, Domine, tibique subjecti. Benedictiones tuas jugiter assequantur, quas suppliciter & indefinenter exspectant. Per &c.

X V I I I.

Item alia.

67 Exaudi nos, Deus salutaris noster, & Apostolorum tuorum nos tuere præsidiis, quorum donasti fideles esse doctrinis. Per &c. *67*

Suscipe, quæsumus, Domine, munera plebis tuæ, quæ pro beatorum Apostolorum Petri & Paulli natalitiis obtulerunt; & eorum tibi placita meritis propitius esse concede. Per &c.

Ve-

57 Non sensu, sed verbis differt aliquantulum hæc oratio ab ea, quæ supra describitur Missa IV. Similis est in Romano Missali in Vigilia S. Andreæ.

58 Sacram. Gregorianum hanc orationem refert ad Vesperas in Natali S. Petri.

59 Hic revocatur oratio Missæ XXXVIII. mensis Aprilis de Communi Martyrum; & idem est de tribus aliis collectis sequentibus, quas in eadem Missa reperies.

60 Exstat in Sacram. Gelasii lib. 2. n. 36.

61 Est ibidem n. 31.

62 Invenitur in Gregoriano Sacramentario Menardi, & in Missali Rom. die VIII. Kal. Augusti in festo S. Jacobi Apostoli.

63 Præfatio anterioris Missæ VI. in orationem hic immutatur. Hæc autem oratio legitur in Sacrament. Gregoriano Menardi die natali S. Petri.

64 Vide supra orationem primam Missæ XII.

65 Habes hanc præfationem in Missis XI. & XIII.

66 Est in Gelasiano lib. 2. n. 36.

67 Ibidem legitur n. 33. & in codd. Gregorianis.

MENSE JULIO.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam sempiterna pietate &c. *68*

68 69 *69* Sumto, Domine, Sacramento, beatis Apostolis intervenientibus deprecamur, ut quod temporaliter gerimus, capiamus æternum. Per &c.

70 70 Protege, Domine, populum tuum, & Apostolorum patrocinio confidentem perpetua defensione conserva. Per &c.

XIX.

F̄ Ē S̄P̄

Item alia.

71 71 Omnipotens sempiterne Deus, da populis tuis præcipuorum Apostolorum Petri & Paulli Natalem &c.

72 72 Vere dignum. Quia tui operis tuæque virtutis est, ut beatorum Apostolorum Petri & Paulli gloriosa confessio, cujus annua vota celebramus, nec capiatur umquam falsis, nec perturbetur adversis; sed ut potius tui corporis ubique devota compago, te dispensante, suscipiat, quod Sedes illa censuerit, quam tenere voluisti totius Ecclesiæ Principatum. Per &c.

73 73 Concede, quæsumus, Domine, beatos Apostolos tuos intervenire pro nobis: ita enim nos salvari posse confidimus, si eorum precibus Ecclesia gubernetur, quibus utitur, te constituente, Principibus. Per &c.

74 74 Perceptis, Domine, sacramentis, subdito corde rogamus & petimus, ut intercedentibus beatis Apostolis tuis nobis proficiant ad medelam, quæ pro illorum gesta sunt passione. Per &c.

XX.

Item alia.

75 75 Omnipotens sempiterne Deus, qui nos eorum multiplici facis celebritate gaudere, quorum nostræ fragilitati patrocinia contulisti: da quæsumus, ut illorum sæpius iterata solemnitas nostræ sit tuitionis augmentum. Per &c.

Hostias populi tui, Domine, propitius intuere: ut quod nostra fiducia non meretur, per eos, quos nobis constituisti Præsules, incessabiliter largiaris. Per &c.

MENSE JULIO.

Vere dignum. Qui ut hanc Sedem regimen Ecclesiæ totius efficeres, & quod hæc prædicasset, ostenderes ubique servandum, simul in ea & apostolicæ Principem dignitatis, & Magistrum gentium collocasti. Per &c.

Repleti *76* benedictione cælesti, suppliciter imploramus, ut quæ fragili celebramus 76
officio, per beatos Apostolos tuos nobis prodesse sentiamus auxilio. Per &c.

Protector in te sperantium, Deus, respice populum supplicantem, & apostolico interveniente suffragio, perfice miseratus pia desideria singulorum. Per &c.

XXI.

Item alia.

Placatus, quæsumus, Domine, quidquid pro peccatis meremur, averte; nec apud te delicta nostra prævaleant, sed misericordia tua semper exorta prævincat. Per &c.

77 Omnipotens sempiterne Deus, qui nos 77
omnium Apostolorum merita sub una tribuisti celebritate venerari, quæsumus, ut celerem tuæ propitiationis abundantiam multiplicatis intercessoribus largiaris. Per &c.

78 *In Jejunio.* 78

Munera, Domine, tuæ glorificationis offerimus, quæ tibi pro nostris grata jejuniis, eorum, quæsumus, deprecatio, quorum solemnia celebramus, efficiat. Per &c.

Vere dignum. Qui in montibus sanctis cælestis Hierusalem fundamenta posuisti, quæ duodecim solidata lapidibus Apostolorum, chorum Ecclesiæ tuæ spiritali constructione declarat: ostendens nobis, & in Trinitate quadriformis Evangelii constare mysterium, & in unoquoque Evangeliorum Trinitatis plenitudinem contineri; simulque fragilitati nostræ, per tuam gratiam, fuisse provisos hujus dispensationis magistros, suffragatores, & Præsules; ut sacri muneris venerabile sacramentum nihil amplius, nihil minus, nossemus esse quærendum. Per &c.

Sanctificati, Domine, salutari mysterio, quæ-

68 Repetitur præfatio Missæ VII.

69 Habetur in Gelas. n. 34.

70 In codd. Gregor. & in Missali Rom. legitur inserta Missæ diei octavæ SS. Apostolorum

71 Vides hic iterari collectam superioris Missæ XIV.

72 Hæc præfatio conflata est ex duabus. In prima repetitur præfatio Missæ IX. in secunda connectitur præfatio Missæ XIV.

73 Est in Gelasiano lib. 2. n. 33.

74 Affinis est oratio Missæ XIV. Hanc vero eamdem singulari numero expressam refert Sacramentarium Gelas. n. 32. in Natali S. Paulli.

75 Exstat in eodem Sacram. Gelas. ibidem.

76 Desideratur *Domine*; legitur autem in Missali Rom. hæc vox in Missa votiva de Angelis, ubi hanc orationem Angelis aptatam invenies.

77 Exstat in Gelas. lib. 2. n. 33. inter preces ad Vesperum. Est oratio festi omnium Apostolorum, ad quod etiam sequens præfatio refertur. Hoc autem festum infra octavam Apostolorum celebratum fuisse constat ex laudato Sacrament. Gelasii n. 35. & de hoc quidem omnium Apostolorum festo, ut optime notavit V. Card. Thomasius, in epistola S. Hieronymi ad Chromatium citata a Cassiodorio scribitur: *Ut dies varii non videantur dividere, quos una dignitas Apostolatus in cælesti gloria fecit esse sublimes.* Porro hæc oratio in Sacrament. Greg. apud Menardum, & in Missali Romano ad festum *Omnium Sanctorum* Kal. Nov. traducta fuit.

78 Hæc Collecta jejunii in Missa omnium Apostolorum, cui inserta est, aliquando recitata fuit, & fortassis indicat aliquod extraordinarium jejunium, quod vel Leonis ævo in gratiarum actionem post liberatam Romam a barbaris ipso die S. Petri, ut vidimus in admonitione ad serm. 84. vel alia de caussa infra octavam SS. Apostolorum Petri & Paulli indictum, cum die omnium Apostolorum concurrerit. In Sacramentario autem Gelasii hæc oratio describitur in Vigilia SS. Petri & Paulli lib. 2. n. 29.

MENSE JUNIO.

quæsumus, ut pro nobis eorum non desit oratio, quorum nos donasti patrocinio gubernari. Per &c.

Præsta populo tuo, Domine, quæsumus, consolationis auxilium; & diuturnis calamitatibus laborantem respirare concede. Da veniam peccatis, & cor ejus ab iniquitate custodi; ut quia humana fragilitas incessabiliter meretur offensam, intervenientibus Sanctis tuis, indulgentia lapsis continuata subveniat. Per &c.

XXII.

Item alia.

79 79 Omnipotens sempiterne Deus, qui hunc diem beatorum Apostolorum Petri & Paulli martyrio consecrasti: da, Ecclesiam tuam toto terrarum orbe diffusam, eorum sequi pia devotione doctrinam, per quos sumsit Religionis exordium. Per &c.

80 80 Præsta, quæsumus, Ecclesiæ tuæ, Domine, de tantis digne gaudere Principibus, & illam perseveranter regulam custodire, qua iidem, inter verum falsumque diffidentes, dilectos (*forte* delectos) tibi greges sacris mysteriis imbuerunt. Per &c.

XXIII.

P̄ SP̄ F̄ Ē

Item alia.

Apostolorum, Domine, beatorum Petri & Paulli desiderata solemnia recensemus. Præsta, quæsumus, ut eorum supplicatione muniamur, quorum regimur principatu. Per &c.

Munera tibi, Domine, lætantes offerimus, quæ beatorum Apostolorum Petri & Paulli
81 Natalitiis 81 nobis intercessionibus, confidimus profutura. Per &c.

82 Vere dignum. 82 Qui prævidens, quantis nostra Civitas laboratura esset incommodis, apostolici roboris in eadem præcipua membra posuisti. Sed o felix, si tuos Præ-
83 sules, 83 Roma, cognosceres, & tantos digne studeres celebrare Rectores! Nulli te hostes impeterent, nulla prorsus arma terrerent, si eorum famulata doctrinis veraciter atque
84 84 (veraci fidelique proposito) fideliter eos proposito christianæ sinceritatis ambires; quum tibi sufficienter appareat, quæ benemeritis dona conferrent, qui tuentur etiam peccatores. Per &c.

Quæsumus, omnipotens Deus, ut, qui nostris fatigamur offensis, sacris mysteriis expiemur; & qui merito nostræ iniquitatis affligimur, apostolicis satisfactionibus protegamur. Per &c.

85 Esto, Domine, plebi tuæ sanctifica- 85
tor & custos, ut apostolicis (gubernata) munita, præsidiis, & conversatione tibi placeat, & secura deserviat. Per &c.

XXIV.

Item alia.

86 Largiente te, Domine, beati Petri & 86
Paulli Natalitium nobis lumen effulsit. Concede, quæsumus, ut hodierna gloria passionis, sicut illis magnificentiam tribuit sempiternam, ita nobis perpetuum munimen operetur. Per &c.

Oblatio tibi, Domine, votiva defertur. Precamur, ut pariter ad laudem tui nominis, & apostolicæ reverentiam dignitatis, & ad nostrum proveniat sanctificata præsidium. Per &c.

Vere dignum. Quoniam beatus Petrus & Paullus Apostoli tui, quod in lacrymis seminarunt, in gaudio metere nunc probantur. Et qui euntes ibant & flebant, non morte perterriti, sed ut beatæ perciperent plenitudinem passionis, gloriosi sanguinis semina pretiosa mittendo, venientes ecce nunc veniunt in exsultatione totius Ecclesiæ, fructum victoriæ sempiternæ, & præsentibus referentes præmiis & futuris. Per &c.

XXV.

Item alia.

Apostolorum tuorum precibus, Domine, plebis tuæ dona sanctifica, &c. 87 87

P̄ F̄ Ē SP̄

88 Hostias, Domine, quas nomini tuo sa- 88
crandas offerimus, apostolica prosequatur oratio, per quam nos expiari tribuis & defendi. Per &c.

Vere dignum. 89 Tui enim muneris, 89
tuæque virtutis est ut Ecclesia tua in apostolica soliditate fundata, infernarum non vincatur terrore portarum; & in tua veritate

---

79 Aliquam habet affinitatem hæc oratio cum ea, quæ in Missa prima primo loco exhibetur.

80 Similis fere est oratio Missæ V.

81 Corrupta codicis lectio. Muratorius cum Blanchinio emendandum credidit *pro nobis intercedentibus*. Magis placeret *nobis eorum intercessionibus*.

82 Duo hujus præfationis characteres omnino congruunt cum serm. 84. S. Leonis, qui in octava quidem SS. Apostolorum Petri & Paulli habitus fuit. Nam & indicatur irruptio, qua Roma a Vandalis fuit impetita, ac eorumdem Apostolorum festo & patrocinio liberata; simulque neglectus a Romanis ipsorum Sanctorum cultus innuitur: quod utrumque apertius in eo sermone explicatur, uti Acamius optime animadvertit pag. 71. Hinc eidem auctori hæc præfatio non immerito tribuenda videtur.

83 Codex *Romana*, perperam.

84 Uncis inclusa sunt varians lectio.

85 Exstat in Sacram. Greg. in Vesperis Natalis S. Petri. In cod. Greg. Menardi & in Missali Rom. die 25. Julii in festo S. Jacobi Apostoli. Mox *gubernata* est varians lectio.

86 Apud Gelas. legitur lib. 2. n. 31.

87 Sequitur ut in prima oratione Missæ secundæ.

88 Est in Sacram. Gregor. & in Missali Rom. in Natali SS. Petri & Paulli.

89 Affinis est præfatio Missæ VI.

MENSE JUNIO. tate consistens, nulla recipiat consortia perfidorum. Per &c.

Beatorum Apostolorum, Domine, quæsumus, intercessione &c. 90

90 91 Adesto, Domine, fidelibus tuis &c. 91

XXVI.

Item ad Sanctum Paullum.

Apostolico, Domine, quæsumus, beatorum Petri & Paulli patrocinio nos tuere, & eosdem, quorum tribuisti solemnia celebrare, securos fac nostros semper esse custodes. Per &c.

Munera supplices, Domine, tuis altaribus adhibemus, quantum de nostro merito formidantes, tantum beati Petri & Paulli, pro quorum solemnibus offeruntur, intercessione confisi. Per &c.

Vere dignum. Cujus providentia donisque concessum est, ut festivitatem nobis annuam beatorum Petri & Paulli triumpho præstet insignem, par mundo venerabile, Apostolatus ordine primus & minimus, sed gratia & passione particeps: hic princeps fidei confitendæ, ille intelligendæ clarus assertor: hic Christum, Filium Dei vivi, pronuntiavit divinitus inspiratus; ille hunc eumdem, Verbum, Sapientiam Dei, atque Virtutem, vas factus electionis adstruxit: hic Israeliticæ delibationis instituens Ecclesiam primitivam, ille Magister & Doctor Gentium vocandarum; sic, dispensatione diversa, unam Christi familiam congregantes, 92 tempore licet

92 discreto, recurrens una dies, in æternum & una corona sociavit. Per &c.

XXVII.

Item alia.

Intende, precamur, Altissime, vota, quæ reddimus; & tibi placita fieri, eorum precibus, pro quorum deferuntur honore, concede. Per &c.

93 Vere dignum. 93 Suppliciter exorantes, ut gregem tuum, Pastor æterne, non deseras, & per beatos Apostolos continua protectione custodias, ut iisdem rectoribus dirigatur, quos operis tui Vicarios contulisti præesse Pastores. Per &c.

MENSE JUNIO.

XXVIII.

Item alia.

94 Solemnitatis apostolicæ multiplicatione gaudentes, clementiam tuam deprecamur, omnipotens Deus, ut tribuas jugiter, nos eorum confessione benedici, & patrociniis confoveri. Per &c. 94

Præsta, quæsumus, Domine Deus noster, & Apostolorum Natalitia nos tuorum continua devotione venerari, & in suis crebrius honorare principiis. Per &c.

95 Populi tui, Deus, institutor & rector, peccata, quibus impugnatur, expelle; ut semper & tibi placitus, & tuo munimine sit securus. Per &c. 95

MENSE JULIO.

VI. Iduum Juliarum.

1 *Natale Sanctorum Martyrum Felicis, Philippi, in Cœmeterio Priscillæ. Vitalis, & Martialis, & Alexandri in Cœmeterio Jordanorum. Et Silani, in Cœmeterio Maximi, Via Salaria. Et Januarii, in Cœmeterio Prætextati, Via Appia.* 1 XVII.

2 Exaudi, Domine, preces nostras, & intervenientibus Sanctis tuis, preces nostras placatus admitte. Per &c. 2

Suscipe, Domine, propitius oblationes nostras, & tuorum deprecatione Sanctorum, pietati tuæ perfice benignus acceptas. Per &c.

Item alia.

Beatorum Martyrum tuorum nos, Domine, precibus & intercessione defende; ut qui nostræ conscientiæ fiduciam non habemus, placentium tibi meritis protegamur. Per &c.

Suscipe, quæsumus, Domine, tuorum munera famulorum, quæ intercedentibus Sanctis tuis, prosint nobis & ad piæ devotionis officium, & ad tuæ sanctificationis effectum. Per &c.

3 Repleti, Domine, benedictione cælesti, Sanctorum tuorum concede suffragiis, ut quæ humiliter gerimus, salubriter sentiamus. Per &c. 3

Item

---

90 Habes hanc orationem supra in Missa XVI.

91 Ibidem hæc quoque oratio sequitur.

92 Vide quæ de hac sententia indicavimus in Præfatione huic Sacramentario præmissa num. 5.

93 Eadem est præfatio in Gelasiano lib. 2. n. 36. & fere eadem in Gregor. in Natali S. Petri, ac in Romano Missali de Communi Apostolorum.

94 Apud Gelas. lib. 2. n. 33.

95 Exstat in codd. Gregorianis & in Missali Rom. feria v. ante Dominicam Passionis.

1 Hoc Martyrum festum VI. Idus Julii cum eorumdem cœmeteriorum mentione similiter designatur in vetustissimo Catalogo Bucheriano. Sunt autem septem fratres S. Felicitatis filii, qui in diversis cœmeteriis sepulti noscuntur. Nulla autem horum Martyrum Missa propria, sed communes subjiciuntur de Martyribus, eo quod in singulis festis orationes & præfationes e communibus sumerentur: nisi forte ad hos pertineat Missa tertia, cujus præfatio fratres Martyres & genitricem commemorat.

2 Sacram. Gregor. & Missale Rom. hanc eamdem, non sensu, sed verbis aliquantulum diversam orationem exhibent die 7. Octobris in Natali S. Marci Papæ.

3 In Natali S. Hermetis die 28. Augusti codd. Gregoriani, & Missale Rom. hanc orationem præferunt.

MENSE JULIO.

Item alia.

4 4 Deus, qui nos Sanctorum tuorum & solemnitate lætificas, & imitatione suscitas ad profectum, præsta, ut quos veneramur officio, etiam piæ conversationis sequamur exemplo &c.

In Jejunio.

Sint tibi, quæsumus, Domine, nostri munera grata jejunii, quia tunc eadem in Sanctorum tuorum digna commemoratione deferimus, si & actus illorum pariter subsequamur. Per &c.

Vere dignum. Quia tu es mirabilis in omnibus Sanctis tuis, quos & nominis tui confessione præclaros, & suscepta pro te fecisti passione gloriosos. Unde sicut illi jejunando orandoque certarunt, ut hanc possent obtinere victoriam; ita nos potius, quæ exercuere, sectantes, convenientius eorum Natalitia celebramus. Per &c.

5 Repleti, Domine, 5 munificentia gratiæ tuæ, benedictione copiosa, & pro nostræ servitutis obsequiis, & pro celebritate Sanctorum, cælestia dona sumentes, gratias tibi referimus. Per &c.

Familiam tuam, Domine, supplicantem oculis tuæ miserationis intende; ut quæ, te inspirante, deposcit, sanctorum Martyrum patrocinio consequatur. Per &c.

II.

Item alia.

Protector noster aspice, Deus, & misericordiam tuam humiliter implorantes clementer exaudi. Per &c.

Ad humilitatis nostræ preces, Domine, placatus intende: nec nos in foveas & diaboli laqueos patiaris incidere, quos tantis sanctorum Martyrum præsidiis munire dignaris. Per &c.

6 6 Omnipotens & misericors Deus, qui nos Sacramentorum tuorum & participes efficis & ministros: præsta, quæsumus, ut in iisdem proficiamus & fidei consortio, & digno servitio. Per &c.

Vere dignum. Qui nos ideo frequentibus Sanctorum Martyrum festivitatibus benignus exerces, ut ad constantiam fidei, & ad perseverantiam pietatis beata commemoratione perducas: pariter nobis in eorum contemplatione constituens & salutiferæ confessionis exemplum, & copiosæ protectionis auxilium: atque ad spem nostræ per eos promissionis invitans, quorum adhuc latentem gloriam jam tamen etiam in hujus vitæ regione manifestas. Per &c.

MENSE JULIO.

7 Domine Deus noster, multiplica super nos gratiam tuam; & quorum celebramus gloriosa certamina, tribue subsequi in sancta professione victoriam. Per &c. 7

Erudi, Domine, quæsumus, populum tuum spiritalibus instrumentis; & quorum præstas solemnia venerari, fac eorum & consideratione devotum, & defensione securum. Per &c.

III.

Item alia.

Præsta nobis, omnipotens & misericors Deus, ut sanctorum Martyrum tuorum copiosa victoria, sicut eis perpetuum dat triumphum, ita nobis continuum præstet auxilium. Per &c.

Accipe, quæsumus, Domine, munera populi tui pro Martyrum festivitate sanctorum; & sincero nos corde fac eorum Natalitiis interesse. Per &c.

Vere dignum. Quia licet in omnium Sanctorum tuorum tu sis, Domine, provectione mirabilis: in his tamen speciale tuum munus agnoscimus, quos & fratres sorte nascendi, & magnifica præstitisti passione germanos; ut simul esset & veneranda 8 gloria genitricis, & florentissima proles Ecclesiæ. Per &c. 8

Cælesti munere satiati, quæsumus, Domine Deus noster, ut hæc nos dona, Martyrum tuorum deprecatione sanctificent. Per &c.

IV.

Item alia.

9 Da nobis, quæsumus, Domine, sanctorum Martyrum passionibus gloriari; ut eorum semper & patrociniis confidamus, & fidem congrua devotione sectemur. Per &c. 9

Offerimus, Domine, munera tuorum tibi solemnitatibus grata Sanctorum, suppliciter exorantes, ut quod ad illorum pertinet gloriam, nobis prosit ad veniam. Per &c.

Vere dignum. Qui sic tribuis, Ecclesiam tuam sanctorum Martyrum commemoratione proficere, ut eam semper illorum & festivitate lætifices, & exemplo piæ confessionis exerceas, & grata tibi supplicatione tuearis. Per &c.

Et Sanctorum tuorum exsultatione gaudentes, & Sacramenti tui perceptione satiati, gratias tibi referimus, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus. Per &c.

V.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui in Sanctis tuis es ubique mirabilis, quæsumus clemen-

4 Est in Gregor. Sacramentariis, & in Rom. Missali die 22. Nov. Natali S. Cæciliæ.

5 Redundantia fortassis videbuntur verba *munificentia gratiæ tuæ*.

6 Est in Missali Rom. die 7. Aug. Natali S. Donati Martyris.

7 In eodem Missali & apud Menardum legitur die 31. Octobr. in Vigilia omnium Sanctorum.

8 Codex hic inserit aliam particulam *&*, quæ hic potius, quam ante vocem *veneranda* abundare videtur. Forte hæc Missa est propria SS. septem Fratrum S. Felicitatis filiorum, uti diximus adnot. 1.

9 Est in Gregor. Menardi, ac in Missali Rom. die 21. Decemb. Natali S. Thomæ Apostoli.

MENSE JULIO.

mentiam tuam, ut ficut illis eminentem gloriam contulifti, fic ad confequendas mifericordias tuas eorum nos facias precibus adjuvari. Per &c.

Plebis tuæ munera, quæfumus, Domine, propitiatus intende; & quæ fanctis myfteriis exfequendis temporaliter nos offerre docuifti, ad æternam nobis proficere fac falutem. Per &c.

Vere dignum. Qui non folum pro falute mundi perfequutionem fuftinuit impiorum, fed fidelibus fuis etiam hæc dona conceffit, ut ejus fierent aut paffione, aut confeffione confortes. Per &c.

V I.

Item alia.

Omnipotens fempiterne Deus, qui inter innumera beneficia, Sanctorum tuorum nos folemnitatibus præcipue confolaris; præfta, quæfumus, ut ad cæleftis operis inftituta, & recordatio beata nos incitet, & oratio Juftorum digna perducat. Per &c.

Concede, quæfumus, Domine Deus nofter, ut inter adverfa, quæ peccatorum debitis fuftinemus, quod fiducia noftra non obtinet, Martyrum tuorum nobis interceffio confequatur. Per &c.

Sanctis intervenientibus, Domine, tibi fervitus noftra complaceat; & obfequia munerum fiant præfidia devotorum. Per &c.

Vere dignum. Quoniam Martyrum beatorum pro confeffione nominis tui venera-
10 bilis fanguis effufus, 10 ficut tua mirabilia manifeftat, qui perficis in infirmitate virtutem, ita noftris ftudiis dat profectum, & infirmis apud te præftat auxilium. Per &c.

VII.

Item alia.

Afpice, quæfumus, Domine, quæ oculis tuæ majeftatis offerimus; ut tuorum deprecatione Sanctorum & tuitionem nobis præbeant & medelam. Per &c.

Vere dignum. Congaudet namque totum corpus Ecclefiæ de fublimium glorificatione membrorum; & quælibet ejus infirmæ portiones ad fuam quoque pertinere non ambigunt dignitatem quidquid excellit partium in eadem compage magnarum: quia ficut fuperioribus ima connexa funt, ita fumma
11 debent humilibus unitatis effectum. Per &c. 11

MENSE JULIO.

Incipiunt Orationes & Preces diurnæ. XVIII.

I.

Omnipotens fempiterne Deus, qui nulli nos inferre mandafti, quod nobis non optamus inferri: præfta, quæfumus, ut nec fingamus aliis, nec aliorum fictionibus illudamur. Per &c.

Deus, qui humani generis fida focietate lætaris, da, quæfumus, ut & nos liberam præbeamus omnibus caritatem, & illi non pro bonis mala reddere moliantur. Per &c.

Oblatio tibi, Domine, noftra defertur, quæ ut *tuo* fit digna confpectu, te, quæfumus, largiente mentis noftræ finceritate promatur. Per &c.

12 Vere dignum. Qui nos fpiritalibus erudiens inftitutis, fic doces illorum jugiter re- 12
laxare, qui nobis adverfantur, offenfas, ut eorum non incidamus infidias; fic diffimulare culpas, ut, fub fpecie gratiæ nocere cupientium, declinemus, in qua ftudent perfeverare, malitiam. Tu, etenim, Domine, mittens in medium nos luporum, manere vis fimplices fimilitudine columbarum, & aftutos fieri more ferpentum: non utique, ut cuiquam noxii fimus, fed ut follicite dolos caveamus alienos. Ita mites ad omnes
effe nos 13 jubes, ut pariter corripere præ- 13
cipias inquietos. Longe aliud quippe eft contumeliam præterire, aliud, ne per improvidam benignitatem capiamur, intendere: quoniam & tua clementia ea lege noftros refolvit errores, ut nos denuo, ne deteriora fubeamus, errare prohibeat, nec fibi quifquam aut non ceffum judicet fuiffe delictum, aut læfum fe fortaffis exiftimet, fi facultas eidem potius fubtrahatur fubficiva lædendi, quum hoc ipfo magnum beneficium talibus conferatur, ut mali effe dedifcant vel impoffibilitate peccandi. Per &c.

14 Redemtionis noftræ munere vegetati, 14
quæ-

---

10 Codex hic habet *fimul & tua*, & poft pauca *quo perficis*, ac omittit *ita*. Emendavimus ex Miffa XXXII. de pluribus Martyribus defcripta menfe Aprili, ubi hæc præfatio legitur, & folum in fine aliquid immutatum eft.

11 Cod. perperam *debet... affectum*.

12 In margine codicis notatur: *Culpas relaxare fratri, corripere etiam inquietos non omitti, ficut fcriptum eft*. Hæc præfatio cum fequentibus Miffis ufque ad quintam (uti obfervavit Muratorius in præfatione c. 3. pag. 23.) ab aliquo Pontifice lucubrata fuit, qui aliquos inimicos paffus, ab ipfis adhuc timebat. Refpicere autem hæc poffe ille exiftimat fchifma contra Damafum Papam ab Urficino excitatum anno 367. vel illud Eulalii contra Bonifacium I. an. 419. Addit & Baffi Exconfulis accufationes an. 433. contra Xyftum III. conflatas, quas tamen monumentis innixas fatetur, quæ dubiæ funt fidei (adjicere poterat) quæque P. Couftantius fpuria demonftrat. Probabilius vero credimus indicari rebellionem a Clericis commotam adverfus Zofimum, cujus fit mentio in ejus epift. 14. apud eumdem Couftantium fcripta an. 418. Confer hujus notas, & notitiam epiftolarum ejufdem Pontificis non exftantium apud laudatum editorem num. 32. De Manichæis a Leone perftrictis hæc Acamius interpretatur. Non affentimur. Neque enim ullum hic hærefis aut hæreticorum indicium eft; neque eos adverfus Leonem ullam perfecutionem excitaffe, aut calumnias fparfiffe quifpiam tradidit. Stilus quidem Zofimum potius, quam Leonem hujus præfationis auctorem præfert.

13 Codex *inbues*. Blanchinius optime correxit *jubes*: quod fi minus placeat, legendum monet *imbuis*.

14 Invenies hanc orationem in codd. Gregorianis, & in Miffali Rom. die Sabbati ante Dominicam in Albis.

MENSE JULIO. quæsumus, Domine, ut hoc nobis perpetuæ salutis auxilium fides semper vera perficiat. Per &c.

Salva, quæsumus, Domine, plebem tuam, & benedictionis sanctæ super eam effunde clementiam; ut inter conditionis humanæ & diabolicæ fraudis incursus, indulgentia tua laboranti continuata succurrat. Per &c.

II.

Item alia.

Adesto, Domine, supplicationibus nostris; & ut nos ab hostibus dignanter eripias, a tibi non placitis prius moribus benignus emunda. Quia sine dubitatione defendes, quos tuis perspexeris convenire mandatis. Per &c.

Deus, qui prudentem sinceramque concordiam tuorum cordibus inesse voluisti, da nobis legitimæ dilectionis tenere mensuram; ut qui a justæ pacis puritate dissentiunt, in nobis tamen, quod merito debeant lacerare, non habeant. Per &c.

Præsta nobis, quæsumus, Domine, terrena despicere, & amare cælestia, ut per hæc sacra, quæ gerimus, & a transituris desideriis expiari mereamur, & incipiamus inhærere perpetuis. Per &c.

15 15 Vere dignum. Qui sic rationabilem non deseris creaturam, ut & quibus modis placere tibi, & qualiter possit impetrare, quæ poscit, ostendas; præcipiens, ut te principaliter toto corde venerantes, consequenter & universos homines, sicut nosmetipsos, tamquam consortes nostri generis, diligamus; tunc circa eos verum probantes affectum, ut quemadmodum nos purgari desideramus a vitiis, ita & eorum, quos amamus, optemus. Quibus præceptis duobus totam legem sine difficultate complentes, bona præsentia sumamus & æterna. Per &c.

Da nobis, Domine, quæsumus, ambire quæ recta sunt, & vitare quæ noxia; ut sancta, quæ capimus, non ad judicium nobis, sed proficiant potius ad medelam. Per &c.

Tuere, Domine, quæsumus, famulos tuos, & a terrenis erroribus expeditos, ad virtutum tuarum fac instituta proficere; sicque temporalibus auxiliis foveantur, ut magis gaudeant sempiternis. Per &c.

III.

Item alia.

16 16 Ecclesiæ tuæ, Domine, voces placatus admitte, ut destructis adversantibus universis, secura tibi serviat libertate. Per &c. MENSE JULIO.

Præsta, Domine, quæsumus, ut toto tibi corde subjecti, tumentium voluntatum respuamus afflatus. Per &c.

Hostias, quæsumus, Domine, nostræ devotionis assume; & per sacrificia gloriosa, subditorum tibi corda purifica. Per &c.

17 Vere dignum. Cujus inspiratione bea- 17
tus Paullus Apostolus Ecclesiæ dicens: *pro-* Rom. 12.
videntes bona non solum coram Deo, sed et- 17.
iam coram hominibus: evidenter ostendit, non esse prorsus, quo malis actibus vel in hac vita possimus abscondi: dum te non latemus interius, & extrinsecus humanos quoque non vitamus aspectus. Nihil ergo juvat eos, qui dedecora sua notasque non cernunt, & quia ipsi se non vident, æstimant nec ab aliis se videri. Quum enim idem cla-
mat Apostolus: *quæ secundum faciem sunt,* 2. Cor. 10.
videte: quemadmodum se celare posse con- 7. Rom. 16.
fidunt, qui, sicut scriptum est, per dulces 18.
sermones suos seducentes corda fallacia, & sicut Evangelium ait, Christum in cubile requirentes, palam manifesteque declarant, quid & dictis exsequantur & factis. Nec eos fulcit aut munit, quia, ut se valere contendant, volumina divina percurrunt; quum per hæc ipsi potius improbos mores suos & profiteantur & damnent, nescien-
tes, 18 jam de pœna divini venire judicii, 18
quod traduntur in reprobum sensum, ut fa- Rom. 1. 28.
ciant quæ non conveniunt. Quapropter hujusmodi declinantes actu, & solo miserantes, quo debemus, affectu: & ideo &c.

Annue, quæsumus, Domine Deus noster, ut per hoc tuæ sapientiæ sacramentum circumspecta moderatione vivamus. Per &c.

19 Da Ecclesiæ tuæ, Domine, non superbe sapere, sed tibi placita humilitate proficere: ut proterva despiciens, & matura quæque desiderans, exerceat liberam caritatem. Per &c. 19

IV.

Item alia.

Absolve, Domine, quæsumus, iniquitates nostras; & ut tua dona mereamur percipere, fac nos amare justitiam. Per &c.

Concede nobis, Domine Deus noster, ut & te tota mente veneremur, & omnes homines rationabili diligamus affectu. Per &c.

Consecra, quæsumus, Domine, quæ de terrenis fructibus nomini tuo dicanda mandasti; ut & gratam tibi nostram facias servitutem, & Sacramentum nobis perpetuæ salvationis instituas. Per &c.

20 Vere dignum. Qui fideles tuos mutua faciens lege concordes, veram pacem tali 20

---

15 In cod. hæc marginalis notatio affigitur: *Pro dilectione fraterna orandum*. Sub finem legendum fortassis *& eos, quos amamus*.

16 Codd. Gregoriani habent hanc orationem inter Quotidianas, Missale Rom. inter Communes *contra persecutores Ecclesiæ*. In illis pro *adversantibus*, est *adversitatibus*: in Missali additur *& erroribus*. In codice Gelasiano habetur lib. 3. n. 67. *contra judices male agentes*.

17 Nota marginalis in codice. *Arguit improbos, sed & orat pro eis*.

18 Sex voces sequentes, quæ in codice rejiciuntur post verbum *conveniunt*, hic perspicuitatis gratia, monente Blanchinio, Muratorius in sua editione collocavit: quod nos haud immutandum credidimus.

19 Est fere eadem in Romano Missali die 15. Junii Natalitio SS. Viti & Modesti.

20 In margine codicis adnotatur: *Orandum pro iis, qui malevoli sunt*.

li fœdere nexisti, ut nec alteri quisquam moliretur infligere, quod sibi nollet inferri; & bona, quæ suis utilitatibus tribui cuperet a consorte naturæ, hæc eidem ipse quoque præstaret: quatenus dum per alterutram pietatem se reperiunt communes in sin-
21 gulis, semetipsam 21 diligens, esset mens una cunctorum. Per &c.

Satiati participatione cælesti, & gratias tibi referimus, Domine Deus noster, & ut nobis sit perpetua, deprecamur. Per &c.

Beneficiis tuis, Domine, quæsumus, populus fidelis semper exsultet; ut te instruente dispositus & conversatione tibi placeat, & quæ votis expetit, salubriter assequatur. Per &c.

V.

Item alia.

22 22 Omnipotens sempiterne Deus, qui superbis resistis, & gratiam præstas humilibus, tribue, quæsumus, ut non indignationem tuam provocemus elati, sed propitiationis tuæ capiamus dona subjecti. Per &c.

23 23 Majestatem tuam supplices exoramus,
24 24 ut nec terreri nos lacerationibus patiaris injustis, nec captiosis adulationibus implicari: sed potius amare concedas, qui veraciter arguunt, quam qui fallaciter blandiuntur. Per &c.

25 25 Offerimus tibi, Domine, munus, quod sicut duplici sumentes corde condemnat, ita sincera capientes mente justificat. Per &c.

26 26 Vere dignum. Qui nos sic pietate pariter atque justitia vis esse perfectos, ut & cautelæ nostræ non desit socianda benignitas, & indiscreta non subripiat facilitas caritati. Præcipis enim, ut pro nostris oremus inimicis, pro calumniantibus supplicemus, nec desinamus misericordiam tuam persequentibus impetrare; non utique ut in iisdem nequitiis perseverent, quia hoc imprecari est potius, quam salutaria postulare; sed ut ab his iniquitatibus expediti, ad modesta se se sanaque convertant. Quum enim, docente te, Domine, probos mores nobis optare debeamus, tunc proximos nostros, sicuti nosmetipsos, vere diligimus, si eis, quæ nos habere cupimus, expetamus. Per &c.

Recreati, Domine, sacri muneris gustu, quæsumus, non inde sumentibus nobis vertatur ad pœnam, sed fideliter libantibus prosit ad veniam. Per &c.

Tua, Domine, protectione confidens, benedictionem suppliciter imploratam devota tibi familia consequatur; ut tuo secura munimine, nec temporalibus destituatur auxiliis, & bonis aptetur æternis. Per &c.

VI.

Item alia.

27 Omnipotens & misericors Deus, a 27
bellorum nos, quæsumus, turbine fac quietos: quia bona nobis cuncta præstabis, si pacem dederis & mentis, & corporis. Per &c.

28 Protector noster aspice, Deus, & ab 28
hostium nos defende formidine; ut omni perturbatione submota, liberis tibi mentibus serviamus. Per &c.

Suscipe, Domine, munera familiæ tuæ; quibus & nostris, quæsumus, sis placatus erroribus, & sanctificationem tuæ nobis redemtionis opereris. Per &c.

29 Vere dignum. Agnoscimus enim, Do- 29
mine Deus noster, agnoscimus, sicut prophetica dudum voce testatus es, ad peccantium merita pertinere, ut servorum tuorum
labore quæsita, 30 sub conspectu nostro ma- 30
nibus diripiantur alienis; & quæ desudantibus famulis, nasci tribuis, ab hostibus patiaris absumi. Totoque corde prostrati supplices exoramus, ut præteritorum concedas veniam delictorum, & ab omni mortalitatis incursu continuata miseratione nos protegas. Quia tunc defensionem tuam non diffidimus affuturam, quum a nobis, quibus offendimus, dignanter expuleris. Per &c.

Sacrosancti Corporis & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi refectione vegetati, supplices te rogamus, Deus, ut hoc remedio singulari, & ab omnium peccatorum nos contagione purifices, & a periculorum munias incursione cunctorum. Per &c.

Miserere, Domine, deprecantis Ecclesiæ,
31 & ad inclinantes tibi sua corda propitia- 31
tus intende, ut quos divinarum *rerum* finis esse participes, nec peccatis fieri permittas obnoxios, nec opprimi patiaris adversis. Per &c.

VII.

Item alia.

32 Miserere, Domine, populi tui; & con- 32
tinuis tribulationibus laborantem propitius respirare concede. Per &c.

 33 Vox

21 Cod. inserit *fieret*, quod verbum est varians lectio verbi *esset*, & melius expungendum fuit.

22 Hanc orationem habent Sacramentaria Gelas. & Gregor. sub titulo: *in contentione*. Magnam hujus partem exhibet Missale Rom. in orationibus communibus *ad postulandam humilitatem*.

23 Notatio marginalis in MS. *Contra lacerantes, vel adulantes*.

24 Sequentia usque ad *amare* leguntur in codd. Gregorianis & Gelasii, in Missa *contra obloquentes*.

25 Nota marginalis in MS. *Pro duplici corde*.

26 Alia marginalis notatio: *Orandum pro persequentibus*.

27 Sub rubrica *Orationum tempore belli* legitur hæc oratio in codd. Gregor. Muratorii.

28 Est in Missali Rom. inter communes *contra persecutores & male agentes*.

29 Notam hanc marginalem codex affigit: *Pro peccatis hostes infestari certissimum; unde enixius supplicandum Deo*.

30 Cum stilus hujus præfationis Leoninus videatur; direptio Romanæ Urbis & agrorum depopulatio sub Leone Magno a Vandalis peracta an.455. hic indicatur potius, quam quæ Innocentio I. Pontifice contigit an.410.

31 Codex *& inclinantium*. Blanchinii emendationem a Muratorio receptam retinuimus, ex quo etiam dein addita vox *rerum*.

32 Est in Romano Missali fer.III. post Dominicam quartam Quadragesimæ.

MENSE JULIO.

33 33 Vox clamantis Ecclesiæ ad aures, quæsumus, Domine, tuæ pietatis ascendat; ut percepta venia peccatorum, te fiat operante devota, te protegente secura. Per &c.

Nomini tuo, Domine, munera, quæsumus, dicata sanctifica, ut & Sacramentum nobis æternæ vitæ præbeant & profectum. Per &c.

34 34 Vere dignum. Inter quælibet enim mundi pericula sola est a te non recessisse prosperitas, quum in tua misericordia confidentes nulla adversa percellant, sed potius exerceant ad salutem. Per &c.

35 35 Vivificet nos, quæsumus, Domine, participatio tui sancta mysterii, & pariter nobis expiationem tribuat & munimen. Per &c.

Auxiliare, Domine, plebi tuæ, & toto tibi corde subjectæ præsta conversationis effectum: quia bonis omnibus hanc replebis, si tibi placere perfeceris. Per &c.

VIII.

Item alia.

36 36 Ab omnibus nos, quæsumus, Domine, peccatis propitiatus absolve, & eos, qui nos impugnare nituntur, expugna. Per &c.

37 Comprime, Domine, quæsumus, 37 os iniqua loquentium, & eos, qui nos moliuntur insimulare, confuta. Per &c.

Quæsumus, Domine, Deus noster, ut per hæc cælestis vitæ commercia, declinantes laqueos falsitatum, ad veritatem tuam, concessa nobis divinitus via & tramite dirigamur. Per &c.

38 38 Vere dignum. Qui famulos tuos informare dignaris, ut non tam nos exagitet inepta laceratio superborum, quam potius moveat miseratio lacerantum. Quoniam, sicut nos convenit præcavere ne veraciter impetamur, sic eorum, qui a veritate sunt devii, flere debemus interitum; quæsumus, *ut* vel illis, correctionem suppliciter exorando, subvenire possimus, vel nobis fructum pietatis acquirere. Per &c.

Quos refecisti, Domine, cælesti mysterio, propriis alienisque propitius absolve delictis; ut divino munere purificatis mentibus perfruamur. Per &c.

39 39 Porrige dexteram, quæsumus, Domine, plebi tuam misericordiam postulanti, per quam & errores declinet humanos, & solatia vitæ mortalis accipiat, & sempiterna gaudia comprehendat. Per &c.

MENSE JULIO.

IX.

Item alia.

Libera nos, Domine, quæsumus, a nostrorum debitis peccatorum, atque, ut nos a malis omnibus propitiatus eripias, iniquitates nostras, quibus juste 40 retribuuntur, 40 absolve. Per &c.

41 Contere, quæsumus, Domine, hostes 41 populi tui, & delicta nostra, quorum merito nobis dominantur, emunda; ut, quum tibi placitam puritatem mentibus nostris infuderis, largiaris & pacem. Per &c.

Accipe, Domine, quæsumus, sacrificium singulare; quod majestati tuæ semper & redditur & debetur. Per &c.

Sit nomini tuo, Domine, hoc sacrificium, quum exhibetur, acceptum, ut efficiatur jugiter exigendum. Per &c.

42 Vere dignum. Qui nos castigando sa- 42 nas, & refovendo benignus erudis, dum mavis salvos esse correptos, quam perire neglectos. Per &c.

Supplices te rogamus, Domine Deus noster, ut qui percepimus cælestis mensæ substantiam, ad vitam 43 pertingamus æter- 43 nam. Per &c.

Tui sunt, Domine, populi, qui ministerium nostræ vocis exspectant. Quæsumus clementiam tuam, ut salutaria ejus poscentibus, quidquid fiducia non habet deprecantis, gratia tua, quæ bonorum nostrorum non indiget, largiatur. Per &c.

X.

Item alia.

Adesto, Domine, supplicibus tuis, & sperantes in tua misericordia, cælesti protege benignus auxilio. Per &c.

Respice, Domine, quæsumus, pietatis tuæ subsidium postulantes. Da indulgentiam reis, ut nobis subvenias propitiatus afflictis. Per &c.

44 Sanctificationem tuam nobis, Domine, his mysteriis placatus operare, quæ nos 44 & a terrenis purget vitiis, & ad cælestia dona perducat. Per &c.

45 Vere dignum. Qui nostras mentes ex- 45 piando justificas, & immortalitatis efficis justificando capaces. Per &c.

Repleamur, Domine, gratia muneris sacri; & quæ gustu corporeo dulci veneratione contingimus, dulciora mentibus sentiamus. Per &c.

Familiæ tuæ, Domine, preces miseratus in-

---

33 Hæc oratio legitur in Sacram. Greg. inter orationes quotidianas.

34 Marginalis nota codicis: *In periculis, vel prosperitate gratias referendas Deo.*

35 In Sacram. codd. Gregor. apud Muratorium legitur Dominica XIII. Pentecostes, apud Menardum Dominica XIV. in Missali Rom. Dominica XII.

36 Sic incipit collecta *pro peccatis* in MSS. Gregor. Muratorii, & progreditur usque ad *& eos*, ac stilum subinde mutat.

37 Pro *os* in cod. perperam *Deus*.

38 In margine MS. *Pro lacerantibus orandum*.

39 Exstat in Sacram. Greg. Muratorii inter preces quotidianas tom. 2. p. 256.

40 Sic codex, & recte, cum ad *mala* referatur.

41 Est in Gelasiano lib. 3. n. 58.

42 Nota marginalis in codice: *Post infirmitatem*.

43 Cod. *pertineamus*, male. Blanchinii emendatio placuit.

44 Ita Sacram. Greg. & Missale Rom. feria III. post Dominicam II. Quadragesimæ.

45 In margine codicis: *De justitia*.

MENSE JULIO. intende, & toto tibi corde subjectam prosequere, sustenta, circumtege; ut quæ, te gubernatore confidit, & nullis implicetur malis, & bonis omnibus expleatur. Per &c.

XI.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, cujus viæ misericordia est semper & veritas: præsta, quæsumus, ut qui a tua clementia confovemur, crescamus etiam Religionis augmento. Per &c.

Da nobis, quæsumus, Domine, tua digne tractare mysteria; ut & miserationibus tuis congrua respondeamus obsequia, & fiducialius speranda poscamus. Per &c.

46 46 Vere dignum. Pietatem tuam votis omnibus expetentes, ut humanarum rerum prosperitate percepta, terrenis eatenus consolationibus gratulemur, ne gaudia quærere superna cessemus; sed quidquid lætitiæ temporali impenditur, eruditioni proficiat sempiternæ. Per &c.

Quæsumus, Domine Deus noster, quos Sacramentis reficis, sustenta præsidiis, & quos beneficiis temporalibus refoves, pasce
47 47 (divinis) perpetuis. Per &c.

Ecclesiam tuam, Domine, perpeti miseratione prosequere, ut inter sæculi turbines constituta & præsenti jucunditate respiret, & æternæ beatitudinis percipiat claritatem. Per &c.

XII.

Item alia.

Adesto, Domine, supplicationibus nostris; & apostolicis intercessionibus confidentes, nec minis adversantium, nec ullo perturbemur incursu. Per &c.

Auxiliare, Domine, temporibus nostris, ut tua nos ubique dextera protegente, & Religionis integritas, & Romani nominis securitas reparata consistat. Per &c.

Supplices quæsumus, Domine, ut munus trepida servitute propositum, non de nostris meritis æstimetur, sed quod a te institutum est, offerentium tua sanctificetur dignatione præsentum. Per &c.

48 48 Vere dignum. Cujus nobis etiam ipsa medetur austeritas, dum peccandi coercet affectum, dum ad supplicandum tibi mens humana fit promtior, dum gratior redit post adversa tranquillitas, & inter hæc, probata fides eruditur ad præmium. Per &c.

Libera nos ab omni malo, propitiusque concede, ut, quæ nobis poscimus relaxari, ipsi quoque proximis remittamus. Per &c.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut quod nobis ad immortalitatis pignus esse voluisti,

ad salutis æternæ tribuas provenire suffragium. Per &c. MENSE JULIO.

49 Inclinantes se, Domine, majestati tuæ propitiatus intende; ut qui divino munere sunt refecti, cælestibus semper muniantur auxiliis. Per &c. 49

XIII.

Item alia.

Da nobis, quæsumus, Domine Deus noster, in tua semper devotione gaudere; quia perpetua est & plena felicitas, si bonorum omnium jugiter serviamus auctori. Per &c.

Quæsumus, omnipotens Deus, ne ad dissimulationem tui cultus prospera nobis collata succedant, sed ad gratiarum actionem, tibi propensius exhibendam, potius nos semper accendant. Per &c.

50 Hostias tibi, Domine, deferimus immolandas, qui temporali consolatione significas, ut promissa non desperemus æterna. Per &c. 50

51 Vere dignum. Quoniam sicut tua clementia non solum beneficia præstat immeritis, sed affectum quoque nobis, quo gratias referamus, inspirat, ita nos convenit laudes tuas, quia non possumus competenter explere, saltem sine cessatione depromere; ut quas numquam sufficienter exsolvimus, numquam reddere desinamus. Per &c. 51

Observationis annuæ celebritate gratulantes, ut eorum, quorum actionibus inhæremus, plenis effectibus gaudeamus. Per &c.

Ecclesia tua, Domine, cælesti gratia repleatur & crescat; atque ab omnibus vitiis expiata, percipiat sempiternæ redemtionis augmentum; ut quod in membris suis copiosa temporum prorogatione veneratur, spiritalium capiat largitate donorum. Per &c.

XIV.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, mentes nostras, quæsumus, ad opera tibi placitura converte; ut correptio tua non sit negligentibus major causa pœnarum, sed fiat eruditio paterna correctis. Per &c.

Deus, qui sacra legis omnia constituta, in tua & proximi dilectione posuisti: da nobis horum propitius efficientiam mandatorum; quia impossibile *esse* sibi nullus excusat, quod tanta brevitate concluditur, tanta æquitate præcipitur. Per &c.

Omnipotens sempiterne Deus, qui offerenda tuo nomini tribuis, & oblata devotioni nostræ servitutis adscribis: quæsumus clementiam tuam, ut, quod præstas unde sit meritum, proficere nobis largiaris ad præmium. Per &c.

 52 Ve-

---

46 Nota marginalis in cod. *Dum prosperitas redundat, eruditio superna quæratur.*

47 *Divinis* est varians lectio.

48 In margine codicis: *Admonet, ad supplicandum nos esse promptiores.*

49 Invenitur in Sacram. Greg. & in Missali Rom. fer. IV. Cinerum.

50 Hanc habent idem Sacram. Greg. & Missale fer. III. post Dominicam Passionis.

51 In margine cod. *Inspiratione Dei gratiæ referuntur.*

52 52 Vere dignum. Qui mutabilitatem nostram ad incommutabilia ita justus & benignus erudis, ut nec fragilitatem destituas, & coerceas insolentes: quo pariter instituti pia conversatione & cælestibus sacramentis, sic bonis prætereuntibus nunc utimur, ut jam possimus inhærere perpetuis. Per &c.

Exaudi, Deus, orationem nostram; & tua sancta, quæ sumsimus, non ad judicium nobis provenire patiaris, sed ad remedium propitiationis immensæ. Per &c.

Placidus aspice, Domine, plebem tuam, & quam doni tui facis esse consortem, a malis omnibus corporis & mentis emunda; ut noxia perturbatione cessante, liberum tibi semper exhibeant famulatum. Per &c.

X V.

Item alia.

Concede nobis, Domine, quæsumus, gratiam tuam, per quam boni esse possimus,
53 & præsta, 53 ut eamdem studiis competentibus exsequamur. Per &c.

Deus, quem injustitia nostra incessanter offendit: da nobis rectæ conversationis effectum, per quem consequamur & veniam. Per &c.

Oblatio nos, Domine, quæsumus, sacranda purificet, ac sui ministerio pariter & participatione dignos efficiat. Per &c.

54 54 Vere dignum. Qui curam nostri ea ratione moderaris, ut proventus exterior de internorum qualitate procedat. Nullis quippe forinsecus miseriis affligemur, si vitia frenemus animorum; nec visibili dedecori subjacebit, qui fœdis cupiditatibus obviarit; nulla inquietudo prævalebit extrinsecus, si agamus corde sincero; nullis subdemur hostibus, si pacem teneamus internam. Ita sicut a nemine magis, quam a nobis, lædimur, sic noxia cuncta succumbent, si nosmetipsos ante 55 vincamus.
55 Per &c.

Tribuat nobis, Domine, quæsumus, sanitatem mentis & corporis Sacramenti tui medicina cælestis; ut hujus operatione vegetati tam præsentia quam æterna subsidia capiamus. Per &c.

Consequatur, Domine, quæsumus, tuæ benedictionis auxilium, quod supplex poscit Ecclesia; percipiat indulgentiam; boni operis instruatur; temporalium necessitatum consolatione respiret; ad gaudia sempiterna perveniat; & assumat æterna. Per &c.

X VI.

Item alia.

Adjuva nos, Deus salutaris noster; & quibus supplicandi tibi præstas affectum, tribue tuæ propitiationis effectum. Per &c.

Mysteria tua, Domine, debitis servitutis exsequentes, supplices te rogamus, ut quod ad honorem tuæ majestatis offerimus, nobis proficiat ad salutem. Per &c.

56 Vere dignum. Cujus & propitiationis exordium principaliter inde sentimus, 56
quum tuorum sensibus dignanter infundis totis tibi mentibus supplicare, nec humanis opibus, sed tua virtute confidere; & indeficientem gratiam comprobamus, quum nos vel in hac devotione tribuis permanere, vel de perceptis beneficiis, non in nobis, sed in tuo nomine gloriari. Per &c.

Satiati munere salutari tuam, Domine, misericordiam deprecamur, hoc eodem Sacramento, quo nos temporaliter vegetas, efficias perpetuæ vitæ participes. Per &c.

Auxiliare, Domine, famulis tuis, & in tua pietate fidentibus jugiter esto propitius; ut & præsentia pericula, te protegente, declinent, & futura gaudia, te largiente, percipiant. Per &c.

X VII.

Item alia.

57 Parce, Domine, parce populo tuo, 57
ut dignis flagellationibus castigatus, in tua miseratione respiret. Per &c.

Exaudi, Domine, plebem tuam, & quod non habent merita supplicantum, tua nos semper gratia præveniens largiatur. Per &c.

Altaribus tuis, Domine, munera nostræ servitutis inferimus, quæ placatus 58 acci- 58
pias, & acceptum tibi nostrum, quæsumus, famulatum, & Sacramentum nostræ redemtionis efficiant. Per &c.

Vere dignum. A tua enim numquam est laude cessandum; quæ & inter angustias necessarium præstat auxilium, & in prosperitate gratiarum tibi referens actionem; quanto nos memores facit esse beneficii, tanto nobis tua magis dona conciliat. Per &c.

59 Quæsumus, Domine Deus noster, ut quos divina tribuis participatione gaudere, 59
humanis non sinas subjacere periculis. Per &c.

Omnipotens sempiterne Deus, populi fidelis institutor & rector, in familia sacramento tui nominis acquisita, gratiæ tuæ dona custodi; ut bona, quæ te auctore percepit,

---

52 Nota marginalis: *Coercet insolentes.*

53 *Quæsumus* antea præmissum, hic superflue repetitur in MS.

54 In margine codicis: *Pro vitiis, quibus subjacemus, orandus Deus.*

55 Ita codex. Apud Muratorium *vincemus* ex emendatione a Blanchinio indicata, quæ tamen necessaria non videtur.

56 Nota margin. in cod. *Non confidere in divitiis, nisi in Dei gratia tantum, suadet.*

57 Occurrit hæc oratio in codd. Gregor. & in Missali Rom. feria v. ante Dominicam I. Quadragesimæ. In laudatis autem codd. repetitur inter orationes *pro peccatis.*

58 Cod. *accipiens*, & infra *efficiat.*

59 Missale Rom. hanc orationem exhibet in Dominica XXIII. post Pentecosten, & in communibus orationibus *contra persequutores Ecclesiæ.*

MENSE JULIO. 60 pit, te protegente ferventur, (60 *aliter* te largiente copiosius augeantur). Per &c.

XVIII.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, da nobis voluntatem tuam fideli mente retinere, & pia conversatione depromere; ut Ecclesia tua a profanis vanitatibus expiata, non aliud profiteatur verbis, aliud exerceat actione. Per &c.

Exaudi nos, Domine Deus noster, & a pravitatibus mundi tuorum discerne corda fidelium; ut qui Dominum sua voce pronuntiant, in diabolicam non recidant servitutem. Per &c.

Ut tibi grata sint, Domine, munera populi tui, ab omni, quæsumus, nos contagio perversitatis emunda; nec falsis gaudiis
61 inhærere patiaris, 61 quos ad veritatis tuæ præmia venire promittis. Per &c.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam a diabolica simulatione vis esse purgatam; atque ut a fictis sincera discernas, ex operum qualitate fructus intelligi præcipis voluntatum; ad te pertinere non reputans, quos vel dissimulare quæ tua sunt, vel his contraria perspexeris operari. Unde benedicimus te, Domine, teque debita servitute laudamus. Per &c.

Adesto nobis, omnipotens & misericors Deus, & Sacramenta, quæ sumsimus, nec nostris excessibus, nec alienis permittas violari peccatis. Per &c.

Gregem tuum, Pastor bone, placatus intende, & oves, quas pretioso sanguine redemisti, diabolica non sinas incursione lacerari. Per &c.

XIX.

Item alia.

62 62 Suscipe, quæsumus, Domine, preces nostras, & clamantium ad te pia vota propitius intuere. Per &c.

63 63 Exaudi, Domine, quæsumus, gemitum populi tui, nec plus apud te valeat offensio delinquentium, quam miseratio tua, semper indulta fletibus supplicantium. Per &c.

Sacrificium tibi, Domine, celebrandum placatus intende; quod & nos a vitiis nostræ conditionis emundet, & tuo nomini reddat acceptos. Per &c. MENSE JULIO.

64 Vere dignum. Qui ideo differs vota poscentium, ut in ipsa quoque deprecationis diuturnitate proficiant; & tardius postulata præstando, fidelium tuorum mentibus præstare cognosceris devotionis augmentum. Per &c. 64

Majestatem tuam suppliciter deprecamur, ut sicut nos Corporis & Sanguinis sacrosancti pascis alimento, ita divinæ naturæ facias esse consortes. Per &c.

Cælestibus, Domine, quæsumus, præsidiis muniantur, qui in tua protectione confidentes, in te solo Præsule gloriantes, tuo semper foveantur auxilio. Per &c.

XX.

Item alia.

Exaudi, Domine, preces nostras, & celeri nos propitiatione lætifica. Per &c.

65 Intende, Domine, quæsumus, supplices tuos; & pariter nobis indulgentiam tribue benignus, & gaudium. Per &c. 65

66 Hostias, Domine, suscipe placatus oblatas, quas sanctificando, nobis, quæsumus, efficias salutares. Per &c. 66

67 Vere dignum. Qui cælestibus disciplinis ex omni parte nos instruens, qualiter a fidelibus tuis falsos fratres discerneremus, 67
68 ostendens, Unigeniti tui voce pronuntias: *ex fructibus eorum cognoscetis eos*. De 68 Matth. 7. 20.
his sunt enim inflati sensu carnis suæ, & non tenentes caput. De his sunt, qui terrena sapientes, ita deprecantium te verba
69 fastidiunt; quia animales atque carnales, quæ sunt spiritus Dei, stulta mente non capiunt. De his sunt reprobi circa fidem, qui nescientes, quæ loquantur, neque de quibus affirment, sæpe subvertere conati sunt & conantur. De his sunt subdoli operarii, qui introeunt explorare Ecclesiæ libertatem, quam habet in Christo, ut eam secum in turpem redigant servitutem. De his sunt, qui penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas, oneratas 69
peccatis; non solum 70 viduarum facultates, sed devorantes etiam maritarum. Isti jam nec justos appetunt se videri, nec saltem deforis sunt vel dealbati vel loti, sed palam, pudore calcato, de pravis conversationibus suis etiam gloriantur, & domi forisque spurcitiam contrahentes, non tam re- 70

60 Adverbium *aliter* textui insertum in codice, variantem innuit.

61 Sic codex. Muratorius *quibus*.

62 Affinis est oratio codd. Gregor. Muratorii in precibus matutinalibus, apud Menardum vero inter orationes quotidianas.

63 Hanc referunt iidem codd. in orationibus *pro peccatis*.

64 Nota marginalis in cod. *Ideo tardius impetratur, ut perseveret oratio postulantis*.

65 Codd. Gregor. Muratorii hanc orationem exhibent in precibus matutinalibus seu vespertinalibus.

66 Est in iisdem MSS. in Missa de quotidianis diebus.

67 Notatio marginalis: *De falsis fratribus*. Hæc præfatio Leonina videtur, in qua quorumdam falsorum fratrum corrupti mores describuntur. Quinam vero hi fuerint, divinare nolumus.

68 *Ostendens* abundat ex variaati lectione, nisi mavis legere *ostendis*, & infra *pronuntians*, uti Blanchinius monuit.

69 Nota marg. *De fastidiosis:* & post nonnulla, *De subdolis*.

70 Alia marginalis notatio in codice: *Devoratores viduarum & maritarum*.

MENSE JULIO. referti sunt ossibus mortuorum, quam magis ipsi sunt mortui. Quibus evangelica Matth. 6. 23. sententia convenienter exclamat: *Si lumen, quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ sunt?* Nam quum in his, quæ videntur, obscura sint, & malæ famæ nigra dedecore, satis evidenter apparet, hæc eos in occulto gerere, quæ etiam turpe sit dicere. Isti non solum ad tuam gratiam venientes sui fœditate deterrent, sed etiam in-
71 trinsecus 71 fratribus constitutis, pro quibus Christus est mortuus, offendiculum suæ perversitatis opponunt. Tales cavere nos 2. Thess. 3. 6. jubes, per Apostolum tuum dicens: *Separate vos ab omni fratre inordinate ambulante.* Et ea nos præcipis operari, quæ videntes cuncti vere fideles tui, te cælestem Patrem collaudent atque magnificent; a quo rationabilis conscientiæ, bonæque famæ donum omne perfectum, optimumque descendit. Per &c.

72 72 Quod ore sumsimus, Domine, quæsumus, mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. Per &c.

Famulos & famulas, Domine, quæsumus, intuere, quibus in te sperare donasti; ac pariter eis, & quæ tibi placeant, postulare,
73 & 73 potius postulata concede. Per &c.

XXI.

Item alia.

74 74 Concede nobis, Domine, veniam delictorum, & eos, qui nos impugnare moliuntur, expugna; quia sub tuo munimine constitutis nulla diaboli nocebit obreptio. Per &c.

Protector in te sperantium, Deus, exaudi preces nostras, & miserere nostri; ut corpore & mente vegetati, tuis semper inhæreamus officiis. Per &c.

Supplices te rogamus, Deus, ut munera, quæ deferimus, & devotionis gratiam nobis conferant & salutem. Per &c.

75 75 Vere dignum. Quia Ecclesiæ tuæ filios sicut erudire non cessas, ita non desinis adjuvare, ut recte facienda cognoscant, & possibilitatem ca iant exsequendi. Per &c.

Sumentes dona cælestia, gratias tibi referimus, sancte Pater, omnipotens, æterne Deus. Per &c.

Protege, Domine, fideles tuos, & quos spiritali cibo vivificare dignatus es, perpetua salvatione comitare. Per &c.

XXII.

Item alia.

Auge fidem tuam, Domine, quæsumus, miseratus in nobis; quia pietatis tuæ subsidia non negabis, quibus in te credendi contuleris firmitatem. Per &c.

Da nobis, Domine, quæsumus, in te tota mente confidere; quoniam sicut superbis in sua virtute præsumentibus semper obsistis, ita non deseris in tua misericordia gloriantes. Per &c.

Munera, Domine, quæsumus, offerentes, ut & ab omnibus mundare peccatis, & a cunctis nos protegere digneris adversis. Per &c.

76 Vere dignum. Quia, quum omne opus bonum a te inchoari constet, & perfici hanc ipsam, quam nobis tribuis, perseverantiam supplicandi, certi sumus impetrare nos posse, quæ poscimus. Per &c. 76

77 Tribue nobis, Domine, cælestis mensæ virtute satiatis, & desiderare quæ recta sunt, & desiderata percipere. Per &c. 77

Tu esto, quæsumus, Domine, populi tui munimen & custos; tu vitæ præsentis sustentator & rector; tu collator æternæ. Per &c.

XXIII.

Item alia.

Tuere, Domine, quæsumus *nos* famulos tuos, ut a peccatis omnibus abstinentes, promta tibi voluntate famulemur. Per &c.

Grata tibi sit, quæsumus, Domine, tuæ plebis oblatio, per quam & sanctificationem referat, & quæ pie precatur, obtineat. Per &c.

78 Vere dignum. Quia fragilitatem nostram miseratus intendens, & mentem nobis tribuis supplicandi, & tua supplicibus dona largiris. Per &c. 78

79 Adesto nobis, Domine Deus noster, & quos tuis mysteriis recreasti, perpetuis defende præsidiis. Per &c. 79

Familiam tuam, Domine, benignus illustra, & benedictionis tuæ largitate confirma; ut te in omnibus ducem, te mereatur habere custodem. Per &c.

XXIV.

Item alia.

Omnipotens & misericors Deus, ad cujus beatitudinem sempiternam, non fragilitate carnis, sed alacritate mentis ascenditur, fac, nos

---

71 Alia nota margin. in cod. *Subversores fratrum. Cavendum ab eis.*

72 In Sacram. Gelasiano legitur fer. VII. post Dominicam tertiam Quadragesimæ: in codd. autem Gregor. Muratorii ac in Missali Rom. fer. V. post Dominicam Passionis.

73 Forte lege dum *propitius*.

74 Inter preces matutinales hanc præferunt codd. Gregor. Muratorii usque ad verbum *expugna*.

75 In marg. *Recte agendum*.

76 Notatur in margine codicis: *In operibus Dei gratias agendum*.

77 Est in Missali Rom. Dominica V. post Pascha, & in Vigilia Ascensionis.

78 Nota marg. *Humilibus adesse Deum in cunctis operibus eorum*.

79 Legitur Dominica Passionis tum in Sacram. Gregor. tum in Missali Rom.

MENSE JULIO. nos atria ſupernæ civitatis & te inſpirante ſemper ambire, & tua indulgentia fidenter intrare. Per &c.

Deus, qui quum muneribus nullis indigeas, ipſe nobis munera cuncta largiris, accipe propitius, quæ de tuis donis tibi nos offerre voluiſti; non ſolum noſtræ reputans devotioni, quæ tua ſunt, ſed etiam per hæc nos ad cæleſtia regna perducens. Per &c.

P. S F E

Gratias tibi, Domine, laudeſque perſolvimus, qui nos Corporis & Sanguinis dilectiſſimi Filii tui Domini noſtri communione vegetaſti; miſericordiam tuam ſuppliciter
80 exorantes, 80 ut hoc tuum, Domine, Sacramentum non ſit nobis reatus ad pœnam, ſed fiat interceſſio ſalutaris ad veniam.

XXV.

Item alia.

81 Protege, quæſumus, Domine, 81 Romani nominis ubique Rectores; ut his tua virtute vincentibus, pax populi tui ſecura proveniat. Per &c.

82 82 Prætende nobis, Domine, miſericordiam tuam, ut quæ votis expetimus, converſatione tibi placita conſequamur. Per &c.

83 83 Exaudi, Domine preces noſtras, ut redemtionis noſtræ ſacroſancta commercia & vitæ nobis conferant præſentis auxilium, & gaudia ſempiterna concilient. Per &c.

P F C SP

Sacramentorum tuorum benedictione ſatiati, quæſumus, Domine, ut per hæc ſem-
84 per emundemur a vitiis, & periculis 84 caveamus.

Adeſto, quæſumus, Domine, plebi tuæ;
85 ut quæ 85 ſumſit fideliter, & mente ſimul & corpore, te protegente, cuſtodiat. Per &c.

XXVI.

Item alia.

Exaudi, Domine, preces noſtras, & ut tuis nos muneribus jugiter proſequaris, majeſtati tuæ fac ſemper devotos. Per &c.

Omnipotens ſempiterne Deus, qui nos donis tuis prævenis dignanter immeritos, da, ut tibi gratias referentes, efficiamur & meriti. Per &c.

86 Offerimus tibi, Domine, munera, quæ 86
dediſti; ut & creationis tuæ circa mortalitatem noſtram teſtificentur auxilium, & remedium nobis immortalitatis operentur. Per &c.

87 Vere dignum. Quia, quum noſtra lau- 87
de non egeas, grata tibi tamen eſt tuorum devotio famulorum; nec te augent noſtra præconia, ſed nobis proficiunt ad ſalutem. Quoniam ſicut fontem vitæ præterire, cauſa moriendi eſt, ſic eodem jugiter redundare, effectus eſt ſine fine vivendi. Per &c.

Libantes, Domine, dona cæleſtia, præſidium nobis ineſſe gaudemus; & inter iſta
quæ tranſeunt, 88 eorum, quæ ſunt manſu- 88
ra, confidimus. Per &c.

Protege, Domine, famulos tuos; ſubſidiis paſce corporeis; & ſpiritalibus enutriens alimentis, a cunctis hoſtibus redde ſecuros. Per &c.

XXVII.

Item alia.

Converte nos, Domine, tuæ propitiationis auxilio; ut caſtigatio peccatoribus convenienter adhibita, fiat correctio ſalutaris. Per &c.

Reſpice, quæſumus, Domine, preces noſtras, & his muneribus præſentiam tuæ majeſtatis interſere; ut quod noſtro ſervitio geritur, te potius operante formetur. Per &c.

89 Vere dignum. Cujus propitiationem in 89
hac primum parte ſentimus, quum ea, quæ tibi ſunt placita, & nobis ſalutaria deſideramus appetere. Dum enim ſine te nihil recti

MENSE JULIO.

---

80 Sequentia inſerta ſunt orationi poſt communionem communem pro vivis & defunctis, quæ item legitur in Miſſis Quadrageſimæ.

81 Ex hoc & ſimilibus locis, in quibus Romani *Rectores*, vel *Principes* plurali numero appellantur, non nemo collegit, hoc Sacramentarium compactum fuiſſe eo tempore, quo duo Imperatores regnabant, alter in Oriente, alter in Occidente. Sed quam hæc ratio ſit imbecillis, ex eo patet, quod eædem formulæ leguntur etiam in nonnullis orationibus Sacramentarii Gelaſiani libro III. Etenim num. 59. orat. 3. *Romani Imperii propitiare Principibus*, n. 6. orat. 2. *Propitius Romani nominis eſto Principibus*, & in ſecreta: *Romani Imperii defende Rectores*, & n. 61. orat. 1. *Romani Imperii adeſto Rectoribus* &c. Hæ quidem orationes lucubrari potuerunt ſub duobus Imperatoribus; at in Sacramentarium referri potuiſſe etiam poſt ſublatum ultimum Occidentis Imperatorem, demonſtrat Sacramentarium Gelaſii, quo Pontifice unus Imperator in Oriente dominabatur.

82 Inter orationes quotidianas poſtrema eſt in codd. Gregor. Muratorii.

83 Sacrament. Greg. Menardi & Miſſale Rom. hanc orationem præferunt fer. v. poſt Paſcha.

84 Cod. *caveamur*, male.

85 Cod. *ſumſere*, quod retineri poſſet, cum *plebs* multitudinem ſignificans, pluralem numerum recipere poſſit. At infra cohærenter legendum eſſet *cuſtodiant*. Mox pro *ſimul* codex habet *ſibi*.

86 Codd. Gregor. Muratorii hanc orationem interferunt poſtremæ Miſſæ dierum quotidianarum.

87 Nota marginalis in MS. *Fontem vitæ toto corde diligendum, ideſt Chriſtum Redemtorem noſtrum*. Hæc præfatio eſt in codd. Greg. hebdomada XVIII. poſt Pentecoſten.

88 Cod. *& eorum, quæ manſura*. Locus in vulgatis emendatus; ſed non plane ſatisfacit. Magis placeret *ea, quæ ſunt manſura*.

89 In margine codicis: *Indubitanter gratia* (fort. *gratiæ*) *Dei reputandum quidquid agimus fidei miniſtri*.

MENSE JULIO. cti velle possimus, aut agere, aut perficere; indubitanter est gratiæ, quidquid convenienter operamur. Per &c.

90 90 Cælestia dona capientibus, quæsumus, Domine, non ad judicium provenire patiaris, quod fidelibus tuis ad remedium providisti. Per &c.

Adesto, Domine, populis, qui sacra donaria contigerunt; ut nullis periculis affligantur, qui te protectore confidunt. Per &c.

XXVIII.

Item alia.

Magnificentiam tuam, Domine, prædicamus, suppliciter implorantes, ut qui nos imminentibus periculis exuisti, a peccatis quoque benignus absolvas; ut beneficia nobis majora concedas, & tuis nos facias parere mandatis. Per &c.

Munera nomini tuo, Domine, cum gra-
91 tiarum actione deferimus, qui nos 91 ab infestis hostibus liberatos paschale sacramentum secura (*Al.* placida) tribuis mente suscipere. Per &c.

92 92 Vere dignum. Majestatem tuam totis sensibus deprecantes, ut sic vitia nostra depellas, sicut corporum ferales extinguis inimicos; nec captivitatem, quam extrinsecus summovisti, sustinere nos patiaris internam. Sed ut noxia quæque discutias, & prospera jugiter largiaris; semper nos, & quæ prava sunt, declinare perficias, & amare, quæ justa sunt. Per &c.

Laudes tuas, Domine, non tacemus; quia nos a malis, quæ merebamur, expediens, bona tua præstas celebrare lætantes. Per &c.

Da, quæsumus, Domine, fidelibus tuis in sacra semper actione persistere; ut qui tua miseratione sunt digni, fiant pietatis officio digniores. Per &c.

XXIX.

Item alia.

93 93 Omnipotens & misericors Deus, de cujus munere venit, ut tibi a fidelibus tuis digne & laudabiliter serviatur, tribue, ut ad promissiones tuas sine offensione curramus. Per &c.

Suscipe, quæsumus, Domine, munera, quæ de tuis offerimus collata beneficiis; & quod nostræ devotioni concedis effici temporalis, tuæ nobis fiat præmium redemtionis æternæ. Per &c. MENSE JULIO.

P̄ F̄ Ē SP̄

XXX.

Item alia.

94 Ne despicias, Domine, quæsumus, in afflictione clamantes, sed laborantibus celeri succurre placatus auxilio. Per &c. 94

Respice nos, omnipotens & misericors Deus, & ab omnibus tribulationibus propitiatus absolve. Per &c.

Mitte, Domine, quæsumus, Spiritum Sanctum, qui & hæc munera præsentia nostra tuum nobis efficiat Sacramentum, & ad hoc percipiendum nostra corda purificet. Per &c.

95 Vere dignum. Quia te sine cessatione prædicantibus, nec adversa prævalent, nec prospera negabuntur. Per &c. 95

96 Sit nobis, Domine, reparatio mentis & corporis cæleste mysterium, & cujus exsequimur actionem, sentiamus effectum. Per &c. 96

Plebs tua, Domine, quæsumus, benedictionis sanctæ munus accipiat, per quod & noxia quæque declinet, & optata reperiat. Per &c.

XXXI.

Item alia.

97 Omnipotens sempiterne Deus, qui nos & castigando sanas, & ignoscendo conservas: præsta supplicibus tuis, ut & tranquillitatis optatæ consolatione lætemur, & ad correctionis effectum, dono tuæ pacis utamur. Per &c. 97

Preces nostras, Domine, propitiatus admitte, & a terrenis effice contagiis expiatos, quos cælestibus tribuis servire mysteriis. Per &c.

98 Vere dignum. Per quem nos eruis a peccatis, a periculis exuis, & ad gaudia sempiterna perducis. Per &c. 98

Quæsumus, Domine Deus noster, ut mensæ tuæ sancta libantes, non ad judicium nobis, sed ad præsidium sempiternum cælestia dona sumamus. Per &c.

Respice, Domine, propitius populum tuum; atque ad tuam misericordiam pertinen-

---

90 In Sacram. Gelas. & in Gregor. apud Menardum legitur fer. III. post Dominicam IV. Quadragesimæ: in codd. vero Greg. apud Muratorium, & in Missali Rom. feria V.

91 Si Hunni hic indicarentur, uti putat Acamius part. 2. §. 9. pax cum his a Leone inita dicenda esset ante Pascha. Cur autem hac in re dubitemus, intelliges ex adnot. 7. in Differt. 1. Quesnelli ad an. 452. Mox *placida* est varians lectio.

92 In margine: *Orandum, ut vitia a nobis Deus depellat*. Dein pro *corporum* in cod. erronee est *quorum*.

93 Est in Gelasiano lib. 3. n. 8. MSS. Gregor. Muratorii Dominica XIII. post Pentec. in Missali autem Rom. Dominic. XII.

94 Fere eadem invenitur in codd. Gregor. in serie orationum *pro peccatis*, & in Missali Rom. inter orationes communes *pro quacumque tribulatione*.

95 Nota marginalis in cod. *Adversa repelli, prospera ministrari*.

96 In Missali Rom. legitur Dominica VIII. post Pentec. ac in die S. Valentini 14. Febr. In Sacram. Greg. Muratorii Domin. IX. post Pentec. apud Menardum vero die S. Valentini.

97 Exstat in cod. Gelasii lib. 3. n. 37. in MSS. Gregor. & Pamel. ac in Missali Romano *ad repellendam tempestatem*.

98 In margine cod. *A peccatis sive periculis nos Christus redemit*.

MENSE JULIO. 99 nentes & temporalibus 99 (*Al.* præſentibus) ſuſtenta beneficiis, & æternis (*Al.* futuris.) Per &c.

Orationes matutinæ, vel ad veſperum.

1 1 Deus, qui diem diſcernis & noctem, actus noſtros a tenebrarum diſtingue caligine; ut ſemper, quæ ſancta ſunt, meditantes, in tua jugiter luce vivamus. Per &c.

Annue, Domine, precibus noſtris, & tuis ſervitiis inhærentes, pervigili protectione cuſtodi. Per &c.

Domine Deus noſter, diurno labore fatigatos ſoporis quiete nos refove; ut adjuti neceſſario fragilitatis auxilio, & corpore tibi ſimus & mente devoti. Per &c.

Propitiare, Domine, quærentibus miſericordiam tuam, & ſtatum Romani nominis
2 ubique defende, 2 (*Al.* & Romani nominis ubique protege Principatum) ut pax ſaluſque perpetua tuorum poſſit vigere populorum. Per &c.

Item ad veſperum.

3 3 Quæſumus, Domine Deus noſter, diei moleſtias noctis quiete ſuſtenta; ut neceſſaria temporum viciſſitudine ſuccedente, noſtra reficiatur infirmitas. Per &c.

Exaudi nos, omnipotens ſempiterne Deus; & ne ſine terminis operum fragilitas humana deficiat, ipſa mutabilium rerum varietate nos refove. Per &c.

Adeſto, Domine, precibus noſtris, & die noctuque protege; ut quibuslibet alternationibus temporum tua ſemper incommutabili-
4 tate 4 firmemur. Per &c.

XXXII.

Item alia.

Reſpice propitius, Domine, quæſumus, afflictionem populi tui; & ne ad perdendum
5 peccata noſtra prævaleant, 5 ſed ad ſalvandum nos tua potius miſericordia copioſa prævincat. Per &c.

Propitius intuere munera, Domine, quæſumus, quæ tuis altaribus exhibemus; ut quod noſtra fragilitate defertur, tua virtute ſacretur. Per &c.

P̄ F̄ C̄

6 6 Sumſimus, Domine, ſacri dona myſterii, humiliter deprecantes, ut quæ in tui commemoratione nos facere præcepiſti, in noſtræ proficiant infirmitatis auxilium. Per &c. MENSE JULIO.

Rege, Domine, quæſumus, tuorum corda fidelium; & ut bona tua, te largiente, percipiant, ipſorum primitus bonas eſſe concede (*Al.* effice) voluntates. Per &c.

XXXIII.

Item alia.

7 Omnipotens ſempiterne Deus, da nobis fidei, ſpei, & caritatis augmentum; & ut 7
mereamur aſſequi quod promittis, fac nos amare quod præcipis. Per &c.

Deus, qui plenitudinem mandatorum in tua & proximi dilectione poſuiſti: hanc nobis gratiam largire propitius; ut quia in multis offendimus, tua caritas abundet in nobis, per quam peccata mundantur. Per &c.

Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, oblationes familiæ tuæ propitiatus intende, ut hæc piæ devotionis obſequia & rectores ſanctificent & regendos. Per &c.

Deus, qui 8 fideles tuos ad veram vis in- 8
nocentiam pervenire, fac nos per indulgentiam tuam illius participes ſanctitatis, quæ nec ſibi noxia, nec cuiquam inveniatur adverſa. Per &c.

Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, da ſervis tuis hunc caritatis affectum, ut bona pro malis reddere tuo incitentur exemplo, & de inimicis ſuis correctione magis cupiant, quam ultione gaudere. Per &c.

Propitiare, Domine, ſupplicum votis, & populi tui oblationibus precibuſque ſuſceptis, omnium noſtrum ad te corda converte. Per &c.

P̄ F̄ Ē

Incipiunt preces diurnæ cum ſenſibus neceſſariis.

XXXIV.

Omnipotens ſempiterne Deus, Romanis auxiliare Principibus, ut tua virtute roboratis, omnis hoſtilitas nec viribus poſſit prævalere, nec fraude. Per &c.

9 Noſtris, quæſumus, Domine, propitia- 9
re temporibus; ut tuo munere dirigantur & Romana ſecuritas & devotio chriſtiana. Per &c.

Supplices, Domine, deprecamur, ut per hæc dona ſacrificii ſingularis, & abolitio peccatorum, & tua nobis ſanctificatio præbeatur. Per &c.

10 Vere dignum. Qui ineffabilibus mo- 10
dis hoſtes noſtros etiam in tuam pateris contumeliam proſilire; ut quia nos de eorum ſævi-

99 *Præſentibus*, & dein *futuris* ſunt variantes lectiones.

1 Exſtat in Gelaſ. lib. 3. n. 84.

2 Uncis incluſa ex varianti lectione a Collectore textui inſerta.

3 Hæc eſt penultima orationum veſpertinalium in MSS. Gregor. Muratorii.

4 Cod. *firmetur*, perperam.

5 *Sed* abundat.

6 Eſt in Miſſali Rom. inter communes orationes *pro quacumque neceſſitate*.

7 Hanc exhibet codex Gelaſ. lib. 3. n. 9. in Gregor. Muratorii Dominica XIV. poſt Pentec. apud Menardum Domin. XV. in Miſſali Rom. Domin. XIII.

8 Cod. *fidelium tuorum*. Ex contextu autem patet legendum *fideles tuos*, vel addendum *corda*, aut *mentes*.

9 Invenitur in codd. Muratorii inter orationes quotidianas.

10 Nota marginalis: *De contumelia hoſtili, quæ ad correctionem fidelium conſtat*.

MENSE JULIO. ſævitia vindicari pro noſtris actibus non meremur, dum ad ultionem tuæ rediguntur injuriæ, nobis licet improbis conſulatur; te pariter admonente, quum peccatoribus iſta præſtentur, quanta poſſis miniſtrare correctis. Per &c.

Tua nos, quæſumus, Domine, miseratio glorioſa purificet, & dignos, quibus ſua beneficia præſtet, efficiat. Per &c.

Fidelem populum, quæſumus, Domine, potentiæ tuæ muniat invicta defenſio, ſanctumque ſibi cæleſti diſpenſatione percipiat; ut pio tibi ſemper devotus affectu, & ab infeſtis liberetur inimicis, & in tua jugiter gratia perſeveret. Per &c.

XXXV.

Item alia.

Supplicandi tibi, quæſumus, Domine, da nobis ſine ceſſatione conſtantiam; ut quos non deſeris in tribulatione ſubjectos, copioſius foveas majeſtatem tuam jugiter exorantes. Per &c.

Præſta, quæſumus, Domine, ut hac oblatione mundati, ſumamus & deprecandi fiduciam, & gratiam, quæ juſta (*Al.* bona) ſunt, impetrandi. Per &c.

In jejunio.

Vere dignum. Tantoque propenſius agere, quod pro noſtro modulo nitimur opera-
11 ri, quanto jejuniis & orationibus 11 ſperamus conſequi nos poſſe, quæ poſcimus; præſertim dum præſtitorum teſtificatio ſpem tribuat petendorum. Per &c.

Domine Deus noſter, qui ſalutaria & prævides ſolus & tribuis: tu, quæſumus, &
12 mentibus noſtris largire ſemper 12 affectum tuam miſericordiam poſtulandi, & quæ nobis ſunt utilia, placatus intende. Per &c.

Exaudiat vos Dominus Deus noſter, & pro ſua quemque neceſſitate clamantem benignus aſpiciat; ſolatia propitius adminiſtret, quæ humana poſcit infirmitas; peccata, quæ adverſantur, avertat; pariterque corporibus veſtris & mentibus ſemper profutura concedat. Per &c.

XXXVI.

Item alia.

Domine Deus noſter, quæſumus, concede propitius, ut Eccleſia tua jugiter & religione creſcat & pace. Per &c.

Conciliet nobis miſericordiam tuam, Domine, munus oblatum, noſtræque ſimul protectioni proficiat & ſaluti. Per &c. MENSE JULIO.

13 Vere dignum. Qui non ſolum peccantibus nobis veniam tribuis, ſed hoſtibus noſtris potenter obſiſtis; & quos perpeti, malis operibus, promeremur, magnifica pietate depellis, ut nos ad tuæ reverentiæ cultum & terrore cogas & amore perducas. Per &c. 13

14 Tantis, Domine, repleti muneribus, ut ſalutaria ſemper dona capiamus, præſta, quæſumus, ut a tua numquam laude ceſſemus. Per &c. 14

Porrige, quæſumus, dexteram, Domine, populo deprecanti; & cui tribuis ſupplicandi benignus affectum, præbe placatus auxilium; ut te ductore confidens, & mala cuncta declinet, & omnia, quæ bona ſunt, apprehendat. Per &c.

XXXVII.

Item alia.

Omnipotens ſempiterne Deus, Eccleſiæ tuæ concede propitius ut mortiferis (15 *Al.* ſacrilegis) oblectationibus amputatis, æternitatis tuæ potius delectatione lætetur. Per &c. 15

Auxiliare nobis, miſericors Deus, & ut cunctos hoſtes expugnare poſſimus, præſta, quæſumus, ut noſtros vincamus errores. Per &c.

Repelle, Domine, quæſumus, a nobis ſacrilegas voluntates, & tribue, ut divina (*Al.* beata) myſteria caſtis jucunditatibus celebremus. Per &c.

16 Vere dignum. Suppliciter exorantes, ut omnis a noſtro diſcedat corde profanitas, & quod profeſſione reſpuimus, actione vitemus: quia nimis eſt exſecrandum, ut quum vanæ ſuperſtitionis ipſos quoque removeris ſectatores, a fidelibus tuis diabolica figmen-
ta tractentur: 17 quia hoc ipſo pravi ſpi- 17
ritus *ſectatores* non dubium eſt, quod factis probantur & dictis, labem moribus irrogare, dum ſcilicet vel aguntur crimina, vel canuntur. Promtiuſque debemus, omni ritu peſtiferæ vetuſtatis abolito, cæleſtis vitæ novitate gaudere: quia tunc propitiatio ſuperna non deerit, ſi, cunctis abominationibus abdicatis, ad veræ Divinitatis ſalutaria mandata currentes, laudes ejus ſancta voce cantemus. Per &c. 16

Lætificet nos, quæſumus, Domine, Sacramenti veneranda ſolemnitas, pariterque mentes noſtras & corpora & ſpiritali ſancti-

11 Cod. *expiemur*.
12 Cod. *effectum*.
13 Notatio in marg. cod. *Omne adverſum ad correctionem pertinet*.
14 Eſt in MSS. Gregor. Muratorii, & in Miſſali Rom. Dominica prima poſt Pentecoſten.
15 *Sacrilegis* varians lectio prima manu textui inſerta; ſecunda vero *ſacrilegiis*, quæ eſt varians lectio ſubſtantivi *oblectationibus*. Hæc Miſſa videtur eſſe contra ſpectacula, ut innuunt illa prælationis: *dum ſcilicet aguntur crimina, vel canuntur*. Concinunt quæ S. Leo differit ſerm. 84. cap. 1.
16 In margine codicis: *Orandum, ne profanitas in nobis ſubripiat*.
17 Cod. mendoſe: *qui hoc ipſo pravi ſpiritus, non dubium eſt*. Blanchinii emendationem a Muratorio receptam retinuimus, licet alia forte melior correctio ſubſit.

MENSE JULIO. ſtificatione ſecundet, & caſtis gaudiis ſemper exerceat. Per &c.

Purifica, Domine, quæſumus, familiam tuam, & ab omnibus contagiis pravitatis
18 emunda. 18 (Tuis donis exſultent, te ſemper ubique collaudent:) ut redemta vaſa ſua Domini paſſione non ſpiritus immundi rurſus inficiant, ſed ſalvatio ſempiterna poſſideat. Per &c.

XXXVIII.

Item alia.

19 19 Omnipotens ſempiterne Deus, ab hoſtium nos defende formidine, ut omni perturbatione ſummota, liberis tibi mentibus ſerviamus. Per &c.

Præſta, quæſumus, Domine Deus noſter, ut & inter quaslibet anguſtias conſtituti non deſinamus tuo nomini ſupplicare, & quum propitiatio nobis cæleſtis impenditur, a tua numquam laude ceſſemus. Per &c.

Placatio tua nobis, Domine, ſit propinqua, quam etſi noſtris operibus non meremur, interveniente ſacrificio ſingulari, tua percipiamus miſeratione præventi. Per &c.

20 20 Vere dignum. Tu enim nos per evangelicæ relationis exemplum, quod meritis non valemus, januam miſericordiæ tuæ pulſando diutius, impetrare poſſe docuiſti; atque ideo ſupplices te rogamus, ut & perſeverantiam nobis tribuas deprecandi, & pium pandas tuæ propitiationis auditum. Per &c.

21 21 Sentiamus, Domine, quæſumus, tui perceptione Sacramenti ſubſidium mentis & corporis; ut in utroque ſalvati, de cæleſtis remedii plenitudine gloriemur. Per &c.

Effunde, quæſumus, Domine, Spiritum gratiæ ſuper familiam tuam, & ab ea quidquid diabolicæ fraudis irrepit, quidquid terrenæ labis incurrit, expelle; ut interius, exteriuſque mundata & puram tibi devotionem ſemper exhibeat, & facilius poſſit aſſequi, quod rationabiliter & convenienter expoſcit. Per &c.

XXXIX.

Item alia.

Annue, quæſumus, omnipotens Deus, ut Sacramentorum tuorum geſta recolentes, & temporali ſecuritate relevemur, & erudiamur legalibus inſtitutis. Per &c.

22 Da nobis, Domine Deus noſter, ut & mundi curſus pacifice nobis tuo ordine dirigatur, & Eccleſia tua tranquilla devotione lætetur. Per &c. MENSE JULIO. 22

23 Protege nos, Domine, quæſumus, tuis myſteriis ſervientes, ut divinis rebus & corpore famulemur, & mente. Per &c. 23

24 Vere dignum. Qui profutura tuis & facienda provides, & facta diſpenſas, miriſque modis Eccleſiæ tuæ gubernacula moderaris, ut exerceatur adverſis, & proſperis ſublevetur: ne vel impugnatione ſuccumbat, vel ſecuritate torpeſcat, ſed ſubdito tibi ſemper affectu, nec in tribulatione ſupplicare deficiat, nec inter gaudia gratias referre deſiſtat. Per &c. 24

25 Repleti ſumus, Domine, muneribus tuis. Tribue, quæſumus, *ut* & eorum emundemur effectu, & muniamur auxilio. Per &c. 25

Adveniat, quæſumus, Domine, miſericordia ſperata ſupplicibus, & iisdem cæleſtis munificentia tribuatur, qua & recte poſcenda cognoſcant, & poſtulata percipiant. Per &c.

XL.

Item alia.

Præſta nobis, Domine, quæſumus, auxilium gratiæ tuæ; ut ſine qua nihil boni poſſumus, eadem largiente, digne, quæ tua ſunt, & cogitare valeamus & facere. Per &c.

Concede nobis, Domine Deus noſter, ut celebraturi Sanctorum *ſolemnia*, non ſolum obſervantiam corporalem, ſed, quod eſt potius, habeamus mentium puritatem. Per &c.

26 Vere dignum. Tua nobis enim munera conferre poſſe confidimus abundantiam devotionis & pacis; ut & ſecuritatem tribuat recte curata religio, & ſacris ſolemnitatibus famuletur conceſſa ſecuritas (*Al.* tranquillitas). Per &c. 26

Tribue nobis, Domine, quæſumus, ut myſterii ſalutaris & intellectu proficiamus & cultu. Per &c.

Famulos & famulas tuas, Domine, cæleſti viſitatione circumda; mentibus eorum atque corporibus rorem tuæ benedictionis infunde; ut ſacris ſolemnitatibus convenienter aptati & ſanctificationis gratiam referant, & quæ pie precantur, obtineant. Per &c.

18 Uncis incluſa perperam in textum videntur inlata. Paullo poſt codex mendoſe *inficiat*, *ſed ſalutatio*.

19 Affinis oratio legitur in cod. Gelaſ. lib. 3. n. 61. & in Miſſali Rom. inter orationes communes *contra perſecutores & male agentes*.

20 Nota marginalis in MS. *Diutius pulſandum, ut impetretur*.

21 Legitur in codd. Greg. Muratorii Dominica XII. poſt Pentec. apud Menardum Domin. XIII. in Miſſali Romano Domin. XI.

22 Eſt in MSS. Greg. Muratorii Dominica V. poſt Pentec. apud Menardum Domin. VI. in Miſſali Rom. Domin. IV.

23 Exhibetur in Miſſali Rom. inter communes *contra perſecutores Eccleſiæ*.

24 In margine codicis: *Eccleſia Dei exercetur adverſis, ut proſperis ſublevetur*.

25 Codd. Gregor. Muratorii hanc orationem præferunt Dominica VII. poſt Pent. codex Menardi Domin. VIII. Miſſale Rom. Domin. VI.

26 Notatio in marg. codicis: *Poſcendam abundantiam devotionis*.

XLI.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, tota nos ad te mente converte; ut qui talia dona præstas immeritis, præbeas majora devotis. Per &c.

Hostias tibi, Domine, laudis offerimus, qui nos & præsentibus simul bonis cumulas & futuris. Per &c.

27 27 Vere dignum. Qui quum desidiosis & duris operariis immensa præsidia *largiaris*, quanta toto tibi corde subjectis conferre possis, ostendis; & dum hæc largiris indignis, dignos fieri, quibus meliora tribuantur, hortaris. Per &c.

Gratias tibi referimus, Domine, qui nos a temporalibus facis respirare pressuris, ut ad gaudia sempiterna promoveas. Per &c.

Perfice, Domine, misericordias tuas populo supplicanti; quem tuorum largitate donorum, & instantius gratiam postulare majorem, & fiducialius sperare concedis. Per &c.

XLII.

Item alia.

Respice, Domine, quæsumus, afflictionem populi tui; & ab omnibus necessitatibus liberatum, secura tribue tibi mente servire. Per &c.

Lætifica nos, Domine, quæsumus, consolationibus tuis; & ut nobis dona cælestis gratiæ largiaris, veniam propitiatus impende. Per &c.

Devotionem, quæsumus, Domine, nostræ mentis informa; ut cum oblationibus hostiarum purum tibi pectus exhibeat. Per &c.

28 28 Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam & fovere beneficiis, & non desinis exercere promissis; ut dum postulata concedis, confidentius facias speranda deposci: gratiarumque etiam actiones, etiam si jugiter offerantur, sine cessatione debeamus; quum & præstitorum præconia non tacentur, & de præstandis necessarie supplicatur. Per &c.

Vivificent nos, Domine, tui munera Sacramenti, ut divina participatione semper mereamur augeri. Per &c.

Famulos & famulas tuas, quæsumus, Domine, propitius intuere; ut ea semper capiant, quæ tibi placita, & ea semper, quæ sunt eis salubria, consequantur. Per &c.

MENSE JULIO.

XLIII.

Item alia.

Adesto, Domine, plebi tuæ, & in tua misericordia confidenti opem tuæ propitiationis impende. Per &c.

Ad aures misericordiæ tuæ, Domine, supplicum vota perveniant; & ut possimus impetrare quæ poscimus, fac nos semper tibi placita postulare. Per &c.

Purifica nos, Domine, iisdem, quibus servitium dependimus, Sacramentis; ut oblatio tibi nostra sacrificium pariter reddatur & actio. Per &c.

29 Vere dignum. Quia tu semper in nostra perficiens infirmitate virtutem, Ecclesiam tuam inter adversa crescere tribuisti; ut 29
quum putaretur oppressa, tunc potius exaltata prævaleret: dum simul & experientiam
fidei 30 declarat afflictio, & per te superata vitæ præsentis efficit gloriosam. Per &c. 30

Cælestis vitæ munere vegetati, quæsumus, Domine, ut quod est nobis in præsenti vita mysterium, fiat æternitatis auxilium. Per &c.

Præsta famulis tuis, Domine, abundantiam protectionis & gratiæ. Da salutem mentis & corporis. Da continuæ prosperitatis augmenta; & tibi semper fac esse devotos. Per &c.

XLIV.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, Romani nominis defende Rectores, ut in tua dextera confidentes, fiant cunctis hostibus fortiores. Per &c.

Da, quæsumus, Domine Deus noster, gratiæ tuæ donis & justificari nos semper & instrui, quos quotidianum tibi sacrificium præcipis exhibere. Per &c.

31 Vere dignum. Qui ideo præsentium rerum prospera plerumque suspendis, ne his retenti, cælestia non quæramus; & tunc eadem magis benignus impendis, quum hæc in tui nominis cultum transferimus promtiores. Per &c. 31

Majestati tuæ, Domine, debitas laudes offerimus, qui nos & temporalibus subsidiis
refoves, & 32 pascis æternis. Per &c. 32
33 Esto, quæsumus, Domine, propitius
plebi tuæ, ut de die in diem, quæ tibi non 33
placent, respuentes, tuorum potius repleantur

---

27 Alia nota marginalis: *Præsidia divina semper adesse duris & desidiosis operariis, idest nobis.*

28 Item in margine: *Ecclesiam suam Dominus semper fovet, & non desinit exercere promissis.*

29 Alia marginalis notatio: *Ecclesia Dei, cum putatur oppressa, tunc potius exaltata prævalet.*

30 Cod. *declinarat*. Blanchinius emendandum credidit *declinat*. Correctio Muratorii magis placuit.

31 In marg. codicis: *Suspenduntur nobis prospera, ut velocius cælestia ambiamus.*

32 Cod. secunda manu *pacis æternæ*, prima vero *pacis æternis*: quæ correctionem indicarunt.

33 Hæc oratio usque ad *mandatorum* est in MSS. Greg. Muratorii, ac in Romano Missali fer. v. post Dominicam Passionis, ubi tamen pro *dilectionibus* habetur *delectationibus*. Hinc etiam confirmatur lectio nostri codicis *respuentes* & *repleantur*, & consequenter *gubernati proficiant*, ut ne opus sit corrigere *respuens*, *repleatur*, *gubernata proficiat*, quam correctionem Muratorius recepit. *Plebs* enim multitudinis nomen cum adjectivis ac verbis pluralis numeri jungi potest.

tur dilectionibus mandatorum ; & mortalis vitæ conſolationibus gubernati proficiant ad immortalitatis effectum. Per &c.

XLV.

Item alia .

Cuſtodi, Domine, populum tuum, & ut eidem perpetuam miſericordiam largiaris, tuo ſemper nomini fac devotum. Per &c.

Auxiliare, Domine, ſupplicibus tuis, ut opem tuæ gratiæ conſequantur, qui in tua pietate confidunt. Per &c.

Deus, qui myſteriorum tuorum dignanter operaris effectus, præſta, quæſumus, ut ſacris apta muneribus fiant noſtra ſervitia. Per &c.

34 34 Vere dignum. Qui humanum genus juſta ſinceraque decernis ſocietate conſtare : & ideo cuncta refutando, docuiſti, quæ præpediunt æquitati, quia per hæc turbatur tranquilla concordia : injuſtitiamque præcipis eſſe vitandam, ut unanimitas inoffenſa permaneat ; nobiſque eſt magnopere feſtinandum, ut, quæ tibi non placent, renuentes, ea potius appetamus, quibus poſſimus habere placatum. Per &c.

Subſidio noſtræ ſalutis accepto, ſupplices, Domine, te rogamus, ut quos tanti myſterii tribuis eſſe conſortes, eoſdem dignos efficias. Per &c.

Adeſto, Domine, propitius plebi tuæ; & ut eam perpetua bonitate non deferas, piis operibus indeſinenter exerce : quia omnia dona præſtabis, quibus conceſſeris religionis augmentum. Per &c.

MENSE AUGUSTO.

1 1 IV. Nonas Auguſti.

XVIIII. *Natale Sancti Stephani in cœmeterio Calliſti Via Appia.*

2 2 Omnipotens ſempiterne Deus, qui primitias Martyrum in ſancti Levitæ Stephani ſanguine dedicaſti, tribue, quæſumus, ut pro nobis interceſſor exiſtat, qui pro ſuis etiam perſecutoribus ſupplicavit. Per &c.

Offerimus hoſtias nomini tuo, Domine, quantum de noſtro merito 3 trepidi, tan-
3 tum de Sanctorum tuorum ſuffragiis confidentes. Præſta, quæſumus, ut nobis & veniam conferant & ſalutem. Per &c.

Vere dignum. Tuæ etenim, Domine, victoriæ celebrantur, tuorum prædicatur potentia triumphorum, quoties ſanctorum Martyrum ſolemnia recoluntur ; quia tu in eis & fortitudinem dimicandi, & palmam feciſti florere juſtitiæ. Inter quos beatus Levita Stephanus glorioſus effulſit. Quem Sancto Spiritu redundante non ſolum operum qualitas indicabat, ſed tantum etiam cæleſtis magnificabat gloriæ claritudo, ut eam perſequentium cernere non poſſet intuitus. Qui ſic in miniſtrando ſtrenuus & fidelis apparuit, ut eidem apoſtolicarum committeretur prærogatio ſancta menſarum. Ita caſtitate pariter & largitate præcipuus, ut viduarum curam miſericors & pudicus expleret. Eatenus divinis inſtructus eloquiis, ut palam concilia vinceret Judæorum ; in tantum Filii tui confeſſione inflammatus, ut poſt ejus Crucem primus ſuſciperet paſſionem. Ita regna cæleſtia mente jam penetrans, ut adhuc conſtitutus in terris, ſtantem a dextris virtutis tuæ ipſum, pro quo lapidabatur, intenderet ; & cælo vim faciens, quam nomine præferebat, meritis præriperet jam coronam. Per &c.

Lætamur, Domine, tuorum celebritate Sanctorum. Præſta, quæſumus, ut quos veneramur obſequio, adeſſe nobis ſentiamus auxilio. Per &c.

Da quæſumus, Domine, fidelibus tuis hunc caritatis affectum ; ut Sanctorum tuorum celebritate ferventes, nullis implicentur erroribus, nullis adverſitatibus affligantur ; *ſed* ſalutaribus proficiant inſtitutis, vitalibuſque præſidiis adjuventur. Per &c.

II.

Item alia .

4 Omnipotens ſempiterne Deus, qui Sanctorum virtute multiplici Eccleſiæ tuæ ſacrum corpus exornans, primitias Martyrum glorioſi Levitæ Stephani ſanguine dedicaſti : da nobis diem Natalis ejus honore præcipuo celebrare : quia non diffidimus eum fidelibus tuis ſpecialiter ſuffragari, qui dominicæ caritatis imitator, etiam pro perſequutoribus exoravit. Per &c. 4

Præſta nobis, quæſumus, Domine Deus noſter, ut, ſicut in tuo conſpectu mors eſt pretioſa Sanctorum, ita ejus merita venerantium accepta tibi 5 reddatur oblatio. 5
Per &c.

Vere dignum. Quoniam non ſolum nobis

---

34 Notatio marginalis: *Refutanda cuncta quæ præpediant æquitati*.

1 Sic codex. Muratorius cum vidiſſet ſubjectas Miſſas S. Stephani Protomartyris, cujus Inventio III. Nonas agitur, edidit *III. Nonas*. At titulus *IV. Nonas Auguſti Natale S. Stephani in cœmeterio Calliſti via Appia*, concinens cum Indiculo Bucheriano, refertur ad S. Stephanum Papam & Martyrem in cœmeterio Calliſti ſepultum, cujus quidem Miſſam hac die præfert Sacramentarium Gregorianum. Perperam autem Collector huic titulo S. Stephani Protomartyris Miſſas ſubjecit, quas poſt diem Natalis Domini adhibitas ipſa præfatio Miſſæ VII. oſtendit, ut in Præfatione Sacramentario præmiſſa obſervavimus n. 8. Plura in his S. Stephani Miſſis, præſertim præfationes, Leonis ſtilum & ſpiritum exhibent.

2 Sacramentaria Gelaſ. & Greg. hanc orationem præferunt die 26. Decembris : Romanum vero Miſſale in Octava die 2. Januarii.

3 Cod. *trepidantum*. Emendationem Blanchinii recepimus.

4 Hæc oratio legitur in Miſſali Gothico Card. Thomaſii n. 5.

5 Cod. perperam hoc loco habet *reddat*. Correximus ex eadem oratione repetita inferius Miſſa IV. Muratorius ex ingenio emendavit *acceptam tibi reddant oblationem*.

MENSE AUGUST. bis tu per Jesum Christum Dominum adoptionis tuæ filiis contulisti, ut ille tristis aculeus sævientis inferni, & qui ejus acceperat potestatem, diabolus calcaretur; morsque pœnaliter contracta peccato, dum pro justitia toleratur, transiret ad præmium; tantumque superabundantis gratiæ tuæ largitas emineret, ut non solum hoc in ipso nostræ redemtionis auctore, sed etiam in eum credentium confessione perciperet humana substantia; hujusque muneris victoriæque principium, sanctus Stephanus novi testamenti Levita primus & Martyr initiaret post Domini passionem. Per &c.

III.

Item alia.

Propitius tribue, Domine, ut hac oblatione mundemur, pro qua Sancti tui, inter
6 supplicia 6 dimicando (*Al.* confitendo) sempiternam gloriam sunt adepti. Per &c.

7 Vere dignum. Tu enim nobis hanc festivitatem beati 7 (*Al.* sancti) Stephani passione venerabilem consecrasti; cui tantum gratiæ Spiritus Sanctus infudit, ut levitici primus officii pietatis operarius dispensatione mensarum, viduarum gubernaculo castitatis exemplum, clarus virtute signorum, verbi
8 tui potentia 8 perfidiam destruens Judæorum, lapidantibus veniam fervore caritatis implorans, cælorum sibi patente secreto, a dextris virtutis immensæ filium hominis cer-
9 neret constitutum, 9 regnumque Domini Salvatoris, nondum consummato certamine, palam solus aspiceret, quod Sanctis omnibus ostensum est post agonem. Per &c.

IV.

Item alia.

10 10 Omnipotens sempiterne Deus, qui primitias Martyrum gloriosi Levitæ Stephani sanguine dedicasti: da nobis, diem Natalis ejus honore præcipuo celebrare: quia non diffidimus eum fidelibus tuis specialiter suffragari, qui dominicæ caritatis imitator, etiam pro persequutoribus supplicavit. Per &c.

Donorum omnium, Deus, auctor atque largitor, qui Sanctorum virtute multiplici Ecclesiæ tuæ sacrum corpus exornas: da, eum in ipsorum defendi prece membrorum, de quorum excellentia gloriatur. Per &c.

11 11 Præsta nobis, quæsumus, Domine Deus noster, ut sicut in conspectu tuo &c.

Vere dignum. Quoniam tu nobis non solum per Jesum Christum Dominum contulisti, ut ille tristis aculeus evidentis inferni, &, qui ejus acceperat potestatem, diabolus calcaretur; sed ut hoc etiam in eumdem Filium tuum credentium confessione
&c. 12 12 MENSE AUGUST.

V.

Item alia.

13 Propitius tribue, Domine, quæsumus, 13
ut hac oblatione &c.

Vere dignum. Tu enim nobis hanc festivitatem &c. 14 14

VI.

Item alia.

Offerendorum tibi munerum, Deus, auctor & dator, præsta, ut 15 *sacrificium*, 15
quod sanctis Martyribus in persequutione contulit claritatem, nobis fiat in devotione præsidium. Per &c.

Vere dignum. In die solemnitatis hodiernæ, qua sanctus Stephanus primitivus tuæ fidei candidatus, ob hoc infidelium persequutione lapidatus est, ut confessionis sacræ lapis vivus existeret; & quod insigni decoratus vocabulo præferebat, impleret corona martyrii. Per &c.

Omnipotens sempiterne Deus, qui in terrena substantia constitutos divina tractare concedis: præsta, deprecantibus Sanctis tuis, ut eadem consequamur conversatione cælesti. Per &c.

Conserva, quæsumus, Domine, filiorum tuorum tibi subditam servitutem; ut intervenientibus Sanctis, tua redemtione sint digni, tua semper gratia sint repleti. Per &c.

VII.

Item alia.

16 Deus, qui nos Unigeniti tui clemen- 16
ter incarnatione redemisti, da nobis patrocinia tuorum continuata Sanctorum, quibus capere valeamus salutaris mysterii portionem. Per &c.

17 Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, 17
ut beatus Stephanus Levita magnificus, sicut ante alios imitator dominicæ passionis & pietatis enituit, ita sit fragilitatis nostræ promtus adjutor. Per &c.

Inter nostræ redemtionis miranda beneficia, & sanctorum Martyrum gloriosa solemnia,

---

6 In Missa V. ubi eadem hæc oratio cum præfatione repetitur, pro *dimicando* legitur *dimicantes*, nec varia lectio *confitentes* pro *confitendo* adjicitur.

7 *Sancti* varians lectio codici inserta. Mox in præfatione Missæ V. *passione sacrasti*, *cui tantam gratiam*.

8 In præfatione Missæ V. *Judaicam destruens constanti voce perfidiam*, *lapidantibus veniam Christi verus sectator implorans*.

9 Codex hic *regnum*. In præfat. autem Missæ V. *præmiumque suum*, *nondum*, & paullo post *ostenditur*.

10 Hæc oratio constructa partim ex prima oratione Missæ I. partim ex oratione prima Missæ II.

11 Rursus hic adducitut secunda oratio Missæ II.

12 Sequitur præfatio Missæ secundæ.

13 Vide supra orationem primam Missæ tertiæ.

14 Resumitur præfatio Missæ III. ubi hujus variantes dedimus.

15 Vox *sacrificium* addita est ex simili oratione Missæ I. in Natali S. Xysti.

16 Est in Sacramentariis Gregorianis die 26. Decembris.

17 Legitur in Sacram. Gelasii lib. I. n. 6.

MENSE AUGUST. lemnia, cum muneribus, Domine, tuæ laudis occurrimus, agentes gratias & de remedii largitate & de provisione suffragii. Per &c.

18 18 Vere dignum. Beati Stephani Levitæ simul & Martyris Natalitia recolentes; qui fidei, qui sacræ militiæ, qui dispensationis & castitatis egregiæ, qui prædicationis mirabilis, qui constantiæ, qui confessionis ac patientiæ nobis exempla veneranda proposuit; & ideo nativitatem Filii tui merito præ ceteris, passionis suæ festivitate subsequitur, cujus gloriæ sempiternæ primus Martyr occurrit. Per &c.

VIII.

Item alia.

Hostias, Domine, suppliciter immolamus; in sanctis nobis collata Martyribus salutaris tui subsidia prædicantes. Per &c.

Vere dignum. Tu es quippe mirabilis in Sanctis tuis; & ideo licet in singulis, quæ ad cultum Divinitatis aspiciunt, competens debeamus officium; in cunctis tamen te sine dubio prædicamus, quem in beatorum triumphis Martyrum mirabilia cuncta pronuntiant. Per &c.

19 19 Gratias agimus, Domine, multiplicatis circa nos miserationibus tuis, qui & Filii tui nativitate nos salvas, & Martyrum beatorum deprecatione sustentas. Per &c.

Deus, generis institutor & reparator humani, præsta, quæsumus, ut plebs tua & Sacramentis instructa salutaribus, & fulta præsidiis, sic præsentia dona percipiat, ut capere mereatur æterna. Per &c.

IX.

Item alia.

Da, quæsumus, omnipotens Deus, ut sicut per cuncta mundi spatia Martyrum tuorum facis victorias propagari, sic, te auxiliante nobis, eorum sentiamus ubique præsentiam. Per &c.

20 20 Grata sint tibi, Domine, munera, quæsumus, devotionis hodiernæ, quam beati Stephani Martyris tui commemoratio gloriosa depromit. Per &c.

Vere dignum. Hac festivitate lætantes,
21 qua 21 dicatam nomini tuo basilicam beatus Stephanus Martyr suo honore signavit, Levita venerandus, castitatis exemplum, fidelis apostolicæ dispensator alimoniæ, novi testamenti inter contradicentes promtus assertor, primus cælestis martyrii dedicator. Per &c.

Et sacramentis tuis, Domine, & gaudiis optatæ celebritatis expleti, quæsumus, eorum nobis precibus dent medelam, quorum recordationibus exhibentur. Per &c. MENSE AUGUST.

22 Protegat, Domine, quæsumus, populum tuum & participatio cælestis indulta convivii, & deprecatio collata justorum. Per &c. 22

23 VIII. Idus Augusti. 23

Natale Sancti Xysti
in cœmeterio Callisti:
et Felicissimi & Agapiti
in cœmeterio Prætextati, Via Appia.

Deus omnium fortitudo Sanctorum, qui illis ad hanc gloriam veniendi copiosum munus gratiæ contulisti: nostris, quæsumus, veniam concede peccatis, ut eorum solemnia digne celebrare possimus. Per &c.

Offerendorum tibi munerum auctor & dator, præsta, ut hoc sacrificium singulare, quod Sanctis tuis in passione contulit claritatem, nobis tribuat in devotione præsidium. Per &c.

Vere dignum. Quoniam inter innumeras toto mundo Martyrum palmas, quibus Urbis hujus præcipue coronatus est ambitus, etiam hunc nobis venerabilem diem beati Xysti Sacerdotis & Martyris tui sanguine consecrasti. Per &c.

II.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui Sanctis tuis, non solum credere in Filium tuum, sed etiam pro eodem pati posse donasti: nostræ quoque fragilitati divinum prætende subsidium, ut misericordiam sempiternam, pro qua illi felices animas exhalarunt, nos saltem sincera confessione mereamur. Per &c.

Magnificasti, Domine, Sanctos tuos suscepta passione pro Christo. Præsta, quæsumus, ut nos etiam suppliciter celebrata purificet. Per &c.

Vere dignum. Natalem diem sancti Martyris & Sacerdotis tui Xysti debita festivitate recolentes, qui apostolici Pontificatus dignus in sua ætate successor, & passione fortissimus imitator, persequutoris gladium intrepida cervice suscepit; gaudens pro eo se capite truncari, a quo non possit abscindi. Per &c.

III.

Item alia.

Tribue, quæsumus, Domine, Sanctos tuos & jugiter orare pro nobis, & semper clementer audiri. Per &c.

San-

---

18 Hæc præfatio est in codd. Gregor. Pamelii & Menardi, nec non in calce MS. Ottoboniani apud Muratorium pag. 292. tom. 2.

19 Exhibetur in Sacram. Gelas. lib. 1. n. 6. & in codd. Gregor. Pamelii ac Menardi.

20 Est in iisdem Sacramentariis Gelas. n. 6. & Gregor. apud Pamelium.

21 Indicari videtur perantiqua basilica S. Stephani in monte Cælio, quam a Simplicio Papa dedicatam Pontificalis liber tradit. Codex mendose *quo dicata nomini tuo basilica*.

22 Legitur in Sacram. Greg. Menardi, & in Missali Rom. die 27. Sept. Natali SS. Cosmæ & Damiani.

23 In Indiculo Bucheriano VIII. Idus Augusti *Xysti Papæ in Callisti, & Prætextati* (corrige ex nostro Sacramentario *& in Prætextati*) *Agapiti & Felicissimi*.

Sancta tua nobis, Domine, quæsumus, intervenientibus qui tibi placuere, proficiant ad salutem, nec reatus mortalitatis reddat indignos, quos tua redemtio præstat innocuos. Per &c.

24 24 Vere dignum. In die festivitatis hodiernæ, qua beatus Xystus pariter Sacerdos & Martyr devotum tibi sanguinem exsultanter effudit: qui ad eamdem gloriam promerendam doctrinæ suæ filios incitabat, & quos erudiebat hortatu, præveniebat exemplo. Per &c.

Da nobis, Domine, fidei tuæ miseratus augmentum; ut quæ sanctos Martyres tuos usque ad sanguinem retenta glorificat, nos etiam justificet, veraciter hanc sequentes. Per &c.

25 25 Adsint nobis, Domine, patrocinia tibi grata Sanctorum, & quæ pro illorum solemnitate deferimus, eorum commendet oratio. Per &c.

Vere dignum. Qui sancto Martyri tuo Xysto, ac præcipuo Sacerdoti, non solum propriæ passionis triumphum, sed ut etiam subjectis sibi ministris Ecclesiæ proficeret, contulisti. Gloriosum denique virum nec inferior beatitudo discipuli, nec tardior est sequuta victoria. Per &c.

IV.

Item alia.

Adesto, Domine, supplicationibus nostris, & intercedentibus Sanctis tuis, ab hostium nos defende propitiatus incursu. Per &c.

Suscipe, Domine, munera passionibus tuorum dicata Sanctorum, & quæ illis inter persequutiones fortitudinem ministrarunt, nobis præbeant inter adversa constantiam. Per &c.

Vere dignum. Qui Sanctum Xystum Sedis apostolicæ Sacerdotem hodierna die felici martyrio coronasti. Pro quibus operibus tuis atque muneribus, multiplici gratiarum actione lætantes, hostias tibi laudis offerimus. Per &c.

Prodest quidem, Domine, continuata censura peccantibus. Sed temperetur, quæsumus, tuorum intercessione Sanctorum; ut non deficiamus infirmi, sed per tuam gratiam possimus nos emendare correpti. Per &c.

Defende, quæsumus, Domine, plebem tuam, in sola tuæ misericordiæ venia confidentem; & intervenientibus Sanctis tuis, quidquid eidem debetur pro castigatione delicti, transeat ad consolationis effectum. Per &c.

V.

Item alia.

Adesto, Domine, Martyrum deprecatione sanctorum, & quos pati pro tuo nomine tribuisti, fac tuis fidelibus suffragari. Per &c.

Domine Deus noster, tuis nos purifica sacramentis, & quorum nos tribuis interesse mysteriis, concede remediis gaudere perpetuis. Per &c.

Vere dignum. Tibi enim festiva solemnitas agitur, tibi dies sacrata celebratur, qua sancti Xysti Præsulis apostolici Natalitia prælibantes, quibus in confessionem tui nominis venerabilis ejus sanguis effusus est, annua majestati tuæ vota persolvimus. Per &c.

26 Refecti cibo potuque cælesti, Deus 26
noster, te supplices exoramus, ut in quorum hæc commemoratione percepimus, eorum muniamur & precibus. Per &c.

Prætende, Domine, misericordiam tuam, & esto populi tui defensor & custos; ut Sanctorum tuorum veneranda solemnia securo possit frequentare conventu. Per &c.

VI.

Item alia.

27 Fac nos, quæsumus, Domine, San- 27
ctorum tuorum semper festa sectari, quorum suffragiis protectionis tuæ dona sentiamus. Per &c.

Concede, quæsumus, Domine Deus noster, ut per tua semper sacramenta vivamus: quia protegere 28 non desistis, quos 28
tuis semper indulseris inhærere mysteriis. Per &c.

Vere dignum. Adest enim nobis sancti Sacerdotis & Martyris tui Xysti desiderata festivitas; quam annua recursione venerantes, hostias tibi laudis offerimus cum Angelis &c.

Repleti sumus, Domine, misericordia tua, & benedictione Sanctorum, & securitatis munere relevati. Per &c.

VII.

Item alia.

Deus, qui nos ad sancti Pontificis & Martyris tui Xysti natalitia tribuisti pervenire lætantes: præsta, quæsumus, ut sicut securis eadem mentibus, ita dignis celebremus officiis. Per &c.

Accipe munera, Domine, quæ in eorum

---

24 Exstat in Sacrament. Greg. apud Menardum, & inter præfat. codicis Ottob. Greg. apud Muratorium tom. 2. p. 328.

25 Est alia Missa cum alia præfatione, licet Collector distinctum numerum non præfixerit.

26 Codd. Greg. exhibent hanc collectam die 24. Augusti in festo S. Eusebii Presbyteri. Missale Rom. eodem die, & alibi sæpius.

27 Idem Missale hanc orationem præfert die 9. Junii in festo SS. Martyrum Primi & Feliciani.

28 Ita codex. Magis arrideret *non desistes*, quod Muratorius recepit.

MENSE AUGUST. rum tibi folemnitate deferimus, quorum fcimus patrociniis liberari. Per &c.

Vere dignum. Cognofcimus enim, Do-
29 mine, tuæ pietatis effectus, quibus nos 29 adeo gloriofi Sacerdotis & Martyris tui Xyfti femper honoranda folemnia, nec inter præteritas mundi tribulationes, omittere voluifti, & nunc reddita præftas libertate venerari. Per &c.

In Natali Sanctorum Feliciffimi & Agapiti.

Magnificantes, Domine, clementiam tuam, fupplices exoramus, ut qui nos Sanctorum tuorum frequentibus facis natalitiis intereffe, perpetuis tribuas gaudere conforitiis. Per &c.

Da nobis, omnipotens Deus, in Sanctorum tuorum te femper commemoratione laudare: quia refovere curabis, quos in honore tuo perfeverare conceſſeris. Per &c.

30 30 Accepta tibi fit, Domine, facratæ plebis oblatio pro tuorum honore Sanctorum, quorum fe meritis percepiffe de tribulatione cognofcit auxilium. Per &c.

Vere dignum. Qui nos fanctorum Feliciffimi & Agapiti fefta femper optanda fecifti celebrare gaudentes; & qui dedifti fidem inter adverfa conftantem, reddes beneficia, (*Al.* munera) libertatis. Per &c.

31 31 Præfta, Domine, quæfumus, ut quorum memoriam facramenti participatione recolimus, fidem quoque proficiendo fectemur. Per &c.

Refpice fubditam tibi, Domine, familiam tuam, & cujus exaudire preces in mœrore dignatus es, actionem gratiarum propenfius intuere. Per &c.

XXI. IV. Idus Augufti.

Natale Sancti Laurentii.

Deus, qui nos fanctorum Martyrum munitione confervas, da, Ecclefiam tuam digne talium celebrare folemnia, & illos tibi jugiter fupplicare pro nobis. Per &c.

32 32 Vere dignum. Prævenientes natalem diem beati Laurentii, qui Levita fimul Martyrque venerandus & proprio claruit gloriofus officio, & memoranda refulfit paffione fublimis. Per &c.

33 33 Sumfimus, Domine, pignus redemtionis æternæ. Sit nobis, quæfumus, intervenientibus Sanctis tuis, vitæ præfentis auxilium, pariter & futuræ. Per &c.

Adefto, Domine, populo tuo, & quem Sanctorum tuorum tribuis frequentationibus intereffe, protectione perpetua fac fecurum. Per &c. MENSE AUGUST.

II.

Item alia.

Concede nobis, Domine, gratiam tuam in beati Laurentii Martyris celebritate multiplicem; ut de tanti agone certaminis difcat populus chriftianus & firma folidari patientia, & pia exfultare victoria. Per &c.

Pro beati Laurentii Martyris paffione veneranda, hoftias tibi, Domine, fuppliciter immolamus, ejus oratione placituras, pro cujus meritis offeruntur. Per &c.

Vere dignum. Et tuam magnificentiam propenfius exorare, qui nobis hunc diem fancti Laurentii martyrio tribuifti venerandum: quem ita omni genere pietatis imbueras, ut idem tibi ara atque facrificium, idem Sacerdos effet & templum. Per &c.

34 Satiafti, Domine, familiam tuam mu- 34
neribus facris. Ejus, quæfumus, femper interventione nos refove, cujus folemnia celebramus. Per &c.

Omnipotens fempiterne Deus, Ecclefiæ tuæ votis propitiatus afpira; ut beati Laurentii Martyris meritis adjuvetur, cujus paffione lætatur. Per &c.

III.

Item alia.

Magnificafti, Domine, Sanctos tuos fufcepta paffione pro Chrifto. Præfta, quæfumus, ut &c. 35

Vere dignum. Quoniam tu es omnium 35
Sanctorum infuperabilis fortitudo, qui inter mundanæ converfationis adverfa, præcipua nos beatorum Martyrum glorificatione folaris, & ad fublimia exempla patientiæ, triumpho nos fancti Laurentii, quem hodie celebramus, accendis. Per &c.

Repleti, Domine, donis tuis in tuorum feftivitate Sanctorum: præfta, ut hæc fancta myfteria, quæ celebramus votis, experiamur auxiliis. Per &c.

IV.

Item alia.

36 Sufcipe, quæfumus, Domine, mune- 36
ra pro Sanctorum tuorum commemoratione exfultanter oblata; & quod illos fecit paf-

29 Cod. *ideo*, male.

30 In MSS. Gregor. & in Romano Miffali legitur die 22. in Natali SS. Timothei, Hippolyti, & Symphoriani, & alibi.

31 Exftat in Rom. Miffali die 1. Aug. in commemoratione SS. Machabæorum.

32 Hæc eft Miffa vigiliæ fub eodem titulo una cum ceteris diei fefti.

33 In codd. Gregor. eadem eft die 11. Augufti in Miffa S. Tiburtii. Miffale Rom. modica varietate eamdem habet eodem die, & in fefto S. Bartholomæi.

34 Codd. Gregor. & Miffale Rom. habent hanc collectam die 18. Aug. & alibi.

35 Eadem invenitur in fecunda Miffa S. Xyfti VIII. Idus Aug.

36 Affinis eft oratio in codd. Greg. ac in Miffali Rom. die 26. Dec. Natali S. Stephani.

MENSE AUGUST. paſſione glorioſos, nos devotione reddat innocuos. Per &c.

Vere dignum. Quoniam tuis donis atque muneribus, beati Laurentii Martyris paſſionem hodierna ſolemnitate veneramur, qui pro confeſſione Jeſu Chriſti Filii tui, diverſa ſupplicia, ſpiritu fervente, ſuſcipiens, ſubjectos ignes, & crudeli ingenio perſequentum mutata tormenta, immutabili virtute ſuperavit, ac fluentibus membris, ſolida parte victor mente permanſit. Per &c.

37 37 Excita, Domine, in Eccleſia tua Spiritum, cui ſanctus Laurentius Levita ſervivit; ut, eodem nos replente, ſtudeamus amare quod amavit, & opere exercere quod docuit. Per &c.

V.

Item alia.

Accepta tibi ſit, Domine, noſtræ ſervitutis oblatio; & ſalutaris nobis, beati Laurentii precibus, pro cujus commemoratione defertur, exiſtat. Per &c.

Vere dignum. Quo pietatis officio, pro ſolemnitate ſancti Laurentii Martyris, ſacrificium tibi laudis offerimus: quia tua factum eſt operante virtute, ut nullis calumniis impiorum, nulla ſævitia perſequentum, nulla dirarum atrocitate pœnarum, vir tuo ignitus Spiritu vinceretur. Per &c.

VI.

Item alia.

38 38 Oblata tibi, Domine, munera populi tui pro tuorum honore Sanctorum ſuſcipe propitius, quæſumus, & eorum nos interceſſione ſanctifica. Per &c.

Vere dignum. Beati Laurentii annua vota repetentes. Qui diſpenſator egregius, & uſque ad ſanguinem, nominis tui Confeſſor eximius, ſimul in alendis pauperibus, eccleſiaſticæ pietatis, & teſtificationis Filii tui Domini noſtri, præbuit Martyr beatus exemplum. Per &c.

39 39 Adeſto, Domine, ſupplicationibus noſtris, & interceſſione ſancti Laurentii Martyris tui, perpetuam nobis miſericordiam benignus impende. Per &c.

VII.

Item alia.

40 40 Accipe, quæſumus, Domine, munera dignanter oblata; & beati Laurentii ſuffragantibus meritis, ad noſtræ ſalutis auxilium provenire concede. Per &c. MENSE AUGUST.

Vere dignum. Et pro honore beati Laurentii Martyris tui hoſtias tibi laudis offerimus. Per &c.

Repleti guſtu gratiæ tuæ, & cæleſtis menſæ dulcedine vegetati, gratias tibi referimus. Per &c.

Annue, quæſumus, Domine, precibus familiæ tuæ; & quod noſtris actibus non meremur, Sanctorum tuorum nobis concede ſuffragiis. Per &c.

VIII.

Item alia.

Cum Sanctorum tuorum, Domine, ſupplicationibus imploramus, ut ſacris muneribus offerendis gratam tibi noſtri miniſterii facias ſervitutem. Per &c.

Vere dignum. Quidquid enim Sanctorum tuorum meritis adhibemus, ad tuam laudem recurrit & gloriam; qui in eorum ſemper 41 es virtute mirabilis. Per &c. 41

42 Sancti Laurentii nos, Domine, precatio juſta tueatur; & quod noſtra conſcientia non præſumit, ejus nobis, qui tibi placuit, oratione donetur. Per &c. 42

IX.

Item alia.

Supplices te rogamus, Deus, ut interventu beati Laurentii Martyris, & tua in nobis dona multiplices, & tempora noſtra diſponas. Per &c.

43 Debitum noſtræ reddimus ſervitutis, ſuppliciter exorantes, ut ſuffragiis ejus in nobis tua munera tuearis, pro cujus honoranda confeſſione hoſtiam tibi laudis offerimus. Per &c. 43

Vere dignum. De tua miſericordia poſtulantes, ut quorum ad honorem nominis tui merita celebramus, pia quoque opera nitamur imitari. Per &c.

Tuere nos, Domine, precibus ſancti Laurentii Martyris tui; ut gratia tua ſemper mereamur augeri, qui talium præſidiis confidimus patronorum. Per &c.

X.

Item alia.

Læta nos, Domine, quæſumus, ſancti Laurentii Martyris tui feſtivitas ſemper excipiat; quæ & jucunditatem nobis ſuæ glorifi-

---

37 Eſt in omnibus MSS. Greg. die S. Laurentii, in Miſſali autem Rom. in die octavæ ejuſdem.

38 Leges hanc orationem in Romano Miſſali die 9. Octobr. Natali SS. Dionyſii, & Sociorum. Dein in cod. pro *nos* perperam *nobis*.

39 In Sacram. Greg. ac in Miſſali Rom. eſt prima oratio Miſſæ in Vigilia Sancti Laurentii.

40 Eſt in codd. Greg. & in Miſſali Rom. die S. Laurentii.

41 Cod. *ſervitute*. Blanchinius optime emendavit.

42 Invenitur in Sacram. Gelaſii lib. 2. n. 43. ad Veſperas, & in Gregor. Menardi atque Pamelii.

43 Affinis eſt oratio Miſſæ S. Thomæ Apoſtoli in Miſſali Romano.

MENSE AUGUST. rificationis infundat, & tibi nos reddat acceptos. Per &c.

Perfice nobis, Domine, fructum gratulationis hodiernæ, ut precibus beati Laurentii Martyris tui, ejus Natalitia votiva præcurrens, perfectis gaudiis expleatur oblatio. Per &c.

Vere dignum. Tuam misericordiam deprecantes, ut mentibus nostris beati Laurentii Martyris tui tribuas jugiter suavitatem, qua & nos amemus ejus meritum passionis, & indulgentiam nobis semper fidelis ille Patronus obtineat. Per &c.

Gratias tibi, Domine: quoniam sanctum Laurentium Martyrem tuum, te inspirante
44 diligimus; ut ejus Natalitia 44 præeuntes, piis semper intercessionibus foveamur & meritis. Per &c.

XI.

Item alia.

Auge, quæsumus, Domine: fidem populi tui, de sancti Laurentii Martyris festivitate conceptam; ut ad confessionem tui nominis nullis properare terreamur adversis, sed tantæ virtutis intuitu potius incitemur. Per &c.

Adsint nobis, Domine, patrocinia tibi grata Sanctorum; ut quæ pro illorum solemnitate deferimus, eorum commendet oratio. Per &c.

45 45 Vere dignum. In die solemnitatis hodiernæ, qua beati Laurentii hostiam tibi placitam casti corporis glorioso certamine suscepisti. Prunis namque superposita stridebant membra viventia; nec tamen erat pœna patientis, sed piæ confessionis incensum. Neque terreno liberari cruciatu Martyr optabat, sed coronari deprecabatur in cælis. Per &c.

XII.

Item alia.

Annue, quæsumus, Domine, precibus nostris, ut sancti Laurentii Martyris tui solemnia, quæ cultu tibi debito prævenimus, prospero suscipiamus effectu. Per &c.

46 46 Muneribus nostris, Domine, sancti Laurentii Martyris tui festa præcedimus, ut quæ conscientiæ nostræ præpediuntur obstaculo, illius meritis grata reddantur. Per &c.

Vere dignum. Quamvis enim Sanctorum tuorum, propagante te, Domine, toto or-
47 be 47 clara sit gloria; de beati tamen solemnitate Laurentii peculiarius præ ceteris Roma lætatur; cujus 48 nascendo civis, sacer minister, 49 & dicatum nomini tuo munus 48
est proprium. Qui per tuam gratiam, commissæ sibi dispensationis exsequutor egregius, 49
ut ad martyrium perveniret; emeruit pro præmio, & quo cæleſtis existeret consequutus est passionem. Per &c.

Intercessio beati Laurentii Martyris tui, Domine, de sua nobis confessione nascentium mereatur plenitudinem gaudiorum. Per &c.

Exsultet populus tuus, Domine, quæsumus, in sancti commemoratione Laurentii; & cujus de votivo lætatur officio, suffragio relevetur optato. Per &c.

XIII.

Item alia.

50 Adsit nobis, Domine, sancti Laurentii Martyris in tua glorificatione benedictio, cujus nobis est hodie facta suffragium in tua virtute confessio. Per &c. 50

Offerimus hostias, Domine, in sancti Laurentii Martyris tui hodierna festivitate (*Al.* confessione) gaudentes, quæ nobis, operante te, Domine, & auxilium contulit & profectum. Per &c.

Vere dignum. Pretiosam mortem sancti Laurentii Martyris tui exsultantibus animis celebrantes; quam, te vincente, diaboli cernimus esse victricem. Per &c.

51 Da nobis, omnipotens Deus, ut beati Laurentii Martyris tui veneranda solemnitas & devotionem nobis augeat & salutem. Per &c. 51

XIV.

Item alia.

Ad Octavas.

Sanctorum tuorum nos, Domine, continua solemnitate comitare; ut qui nostris meritis impedimur, eorum, qui tibi placuerunt, precibus adjuvemur. Per &c.

Ut sacrificia nostra, Domine, propitiatus intendas, sancti Laurentii nos Martyris tui commendet oratio. Per &c.

Vere dignum. Quia in Sanctorum tuorum semper es virtute gloriosus. Et quoties illorum festa recolimus, te mirabilem confitemur. Per &c.

Sancti Laurentii nos, Domine, solemnitas repetita tueatur, & misericordiæ tuæ intercessio beata conciliet. Per &c.

 52 Idi-

44 Hoc verbum *præeuntes* indicat hanc Missam spectare ad Vigiliam.

45 Est in Sacram. Gelas. lib. 2. n. 43.

46 Hæc oratio pertinet ad Vigiliam S. Laurentii. In cod. Gelas. refertur in Vigilia omnium Apostolorum lib. 2. n. 34.

47 Ita codex. Apud Muratorium *data*.

48 Notent hæc qui S. Laurentium Romanum negant.

49 Valde luxata hæc præfatio est, & difficilius sanari potest. Muratorius ex suspicione Blanchinii pro *& dicatum* edidit *dedicatum*.

50 Est apud Gelas. lib. 2. n. 43. & in Gregor. Menardi.

51 In Sacram. Gelas. paucis mutatis accommodatur Vigiliæ S. Laurentii n. 42. In Gregor. codd. Muratorii aptatur Missæ unius Confessoris, & in Romano Missali Missæ communi Confessoris Pontificis, nec non Vigiliæ S. Bartholomæi Apostoli, & aliis festis.

MENSE AUGUST.

52 XXII.

52 Idibus Auguſti.

Natale Sanctorum Hippolyti & Pontiani.

I.

Deus, qui nos in ſanctorum Martyrum multiplicatione cuſtodis, da, ut quorum ſolemnia frequentamus, inceſſabili juvemur auxilio. Per &c.

53 53 Reſpice, Domine, munera populi tui, Sanctorum feſtivitate votiva; & tuæ teſtificatio veritatis nobis proficiat ad ſalutem. Per &c.

54 54 Vere dignum. Tibi enim, Domine, feſtiva ſolemnitas agitur, tibi dies ſacrata celebratur, quam ſancti Hippolyti Martyris tui ſanguis in veritatis tuæ teſtificatione profuſus magnifico nominis tui honore ſignavit. Per &c.

55 55 Sacro munere ſatiati, ſupplices, Domine, deprecamur, ut quod debitæ ſervitutis celebramus officio, ſalvationis tuæ ſentiamus augmentum. Per &c.

Deus, qui Eccleſiam tuam innumeris Sanctorum patrociniis & glorificas & tueris: præſta, ut quorum celebrat conventum, experiatur devota ſuffragium. Per &c.

II.

Item alia.

Perpetuis nos, Domine, Sanctorum tuere præſidiis; & quanto fragiliores ſumus, tanto magis neceſſariis attolle ſuffragiis. Per &c.

56 56 Quæſumus, omnipotens Deus, ut Sanctorum tuorum cæleſtibus myſteriis celebrata ſolemnitas indulgentiam nobis tuæ propitiationis acquirat. Per &c.

Vere dignum. Qui non ſolum malis noſtris bona retribuis, ſed ut miſeris uberiora dona concedas, qui digne pro nobis poſſint intercedere, contuliſti; & quod noſtra conſcientia non habebat, interceſſio ſupplet tibi grata juſtorum. Per &c.

57 57 Sancti Martyris Agapiti, Domine, quæſumus, veneranda feſtivitas, ſalutaris auxilii nobis præſtet augmentum. Per &c.

Plebs tua, Domine, lætetur tuorum ſemper honore Sanctorum; & eorum percipiat interceſſione votiva ſubſidia, quorum patrociniis gratulatur. Per &c. MENSE AUGUST.

58 III. Kalendas Septembris. 58 XXIII.

Natale Sanctorum Adaucti & Felicis.

I.

Da nobis, omnipotens Deus, ut eorum ſemper feſta ſectemur, quorum digna pro nobis interventione confidimus. Per &c.

Sanctorum Felicis & Adaucti natalitia recenſentes, munus offerimus, quod eorum tibi, Domine, quæſumus, interceſſione ſit gratum. Per &c.

Vere dignum. Sanctorum Martyrum gloriam cum exſultatione recolentes; in quibus mirabiles tuæ majeſtatis effectus, & patrocinia nobis proviſa cognoſcimus. Per &c.

Gratias tibi referimus, Domine, qui nos & cæleſtis participatione Sacramenti, & tuorum reficis celebritate juſtorum. Per &c.

II.

Item alia.

59 Majeſtatem tuam, Domine, ſupplices deprecamur, ut ſicut nos jugiter Sanctorum tuorum commemoratione lætificas, ita ſemper ſupplicatione defendas. Per &c. 59

Tanto placabiles, quæſumus, Domine, noſtræ ſint hoſtiæ, quanto ſanctorum Martyrum tuorum, pro quorum ſolemnitatibus exhibentur, tibi grata ſunt merita. Per &c.

Vere dignum. Quamvis enim ſemper in tui gaudeamus actione myſterii, copioſius tamen ejus munere gratulamur, quum pro Martyrum ſolemnitate ſanctorum, per quos tibi commendamur, offertur. Per &c.

Donis cæleſtibus, cum Sanctorum tuorum recordatione, ſatiati, gratias tibi referimus. Per &c.

Pro familia tua, Domine, quæſumus, ſanctorum Martyrum venerabilis intercedat oratio; ut quorum ſolemnia devota mente non deſerit, eorum piis adjuta præſidiis, & conſolationem referat & ſalutem. Per &c.

III.

---

52 In Indiculo Bucheriano *Idibus Auguſti. Hippolyti in Tiburtina & Pontiani* (Papæ) *in Calliſti*. Duo diverſa cœmeteria diſtinctas Miſſas poſtulaſſe videntur, alteram de S. Hippolyto celebratam in cœmeterio via Tiburtina, de S. Pontiano alteram in cœmeterio Calliſti. Sequens Miſſa communis eſt S. Hippolyto accommodata; unde eadem aliorum Sanctorum Miſſis, inſerto ipſorum nomine, aptata legitur.

53 Hæc oratio eſt ſecreta in Miſſa S. Hippolyti tum in codd. Gregor. tum in Romano Miſſali.

54 Vide ſupra præfationem Miſſæ V. S. Xyſti.

55 Legitur in MSS. Gregorianis, & in Romano Miſſali die 2. Junii Natali SS. Marcellini & Petri, ac in aliis feſtis.

56 Habes hanc orationem poſt communionem in Miſſa SS. Primi & Feliciani die 2. Junii apud Menardum, & in Miſſali Romano.

57 Hæc nova Miſſa videtur, cui titulus eſſe debuiſſet *XV. Kal. Septembris. Natale Sancti Agapiti*: quo quidem die notatur hoc feſtum cum ſua Miſſa in Sacram. Gelaſii lib. 2. n. 48. & in codd. Gregorianis. Alii malunt perperam ſcriptum fuiſſe *Agapiti* nomen pro Hippolyti. Sed duarum Miſſarum in unam confuſio apud noſtrum Collectorem nonnumquam occurrit.

58 Hoc die Miſſa SS. Adaucti & Felicis in MSS. Gregorianis legitur. Sola prima Miſſa propriam orationem habet.

59 Sic codd. Gregor. & Miſſale Rom. in Natali eorumdem Martyrum die 30. Auguſti.

MENSE AUGUST.

III.

Item alia.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut non desinant Sancti tui pro nostris supplicare peccatis, a quibus tu voluisti pro peccatoribus exorari. Per &c.

60 60 Præsta nobis, quæsumus, omnipotens Deus, ut nostræ humilitatis oblatio & pro tuorum grata sit honore Sanctorum, & nos corpore pariter & mente purificet. Per &c.

Vere dignum. Orantes potentiam tuam, ne dicant Gentes; *Ubi est Deus eorum?* Sed ut dignanter ostendas, quia non plus ad perdendum nos valeant nostra delicta, quam ad salvandum vel patrocinia copiosa justorum, vel tuæ majestatis invicta clementia. Per &c.

Supplices te rogamus, Deus, ne aut malis propriis aggravemur, aut infestemur ab hostibus, qui tantis Sanctorum tuorum meritis commonemur. Per &c.

IV.

Item alia.

Sanctorum tuorum, quæsumus, Domine, quorum nos assiduis festivitatibus consolaris, defende præsidiis. Per &c.

Salutari sacrificio, Domine, populus tuus semper exsultet, quo & debitus honor sacris Martyribus exhibetur, & sanctificationis tuæ munus acquiritur. Per &c.

Vere dignum. Te in tuorum glorificantes honore Sanctorum; qui & illis tribuisti beatitudinem sempiternam, & infirmitati nostræ talia præparasti suffragia, quæ possis audire pro nobis. Per &c.

Exaudi, Domine, quæsumus, preces nostras, ut populus tuus, sub tantis patrociniis constitutus, & a suis offensionibus liberetur, & ab omnibus protegatur adversis. Per &c.

V.

Item alia.

61 61 Accepta sit in conspectu tuo, Domine, nostra devotio; ut eorum nobis fiat supplicatione salutaris, pro quorum solemnitate defertur. Per &c.

Vere dignum. Sacrificium quippe suum hodie frequentat Ecclesia, & festivitatem dudum muneris immolati annua festivitate concelebrat; quo, pro ejus confessione vel nomine, qui eam sanguine suo redemit, impenso, obsequium proprii cruoris exhibuit. Per &c.

VI.

Item alia.

62 Sanctorum tuorum nobis, Domine, pia non desit oratio, quæ & munera nostra conciliet, & tuam nobis indulgentiam semper obtineat. Per &c. 62

Vere dignum. Qui Ecclesiæ tuæ, toto orbe propagandæ, non solum tui Unigeniti passionem sempiterna providentia contulisti, sed ad majorem gloriam conferendam, mutuas mortes tibi impendere pretiosa devotione tribuisti. Per &c.

63 Votiva, Domine, dona percepimus, quæ Sanctorum nobis precibus & præsentis, quæsumus, vitæ, pariter & æternæ tribue conferre præsidium. Per &c. 63

VII.

Item alia.

Adesto, Domine, populo tuo, & concede misericordiam tuam cum Sanctorum tuorum patrociniis supplicanti; ut, quia tua gubernatione confidit, nullis adversitatibus opprimatur. Per &c.

64 Vere dignum. Ecce enim, sicut sacer sermo pronuntiat, *pretiosa est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.* Nec potest ullatenus explicari, quibus modis hæc interfectio gloriosa pensetur. Moriuntur abjecti, & orbis terrarum capiunt principatum. Moriuntur mundanæ eruditionis ignari, & exeunt doctrinæ cælestis auctores. Moriuntur captores piscium, & efficiuntur hominum piscatores. Moriuntur, soliti maria perscrutari mediocris artis officio, & redduntur sæculi examinatores & judices. Et ideo cum Angelis &c. 64

MENSE SEPTEMBRI.

1 XVIII. Kalendas Octobris. 1

Natale Sanctorum Cornelii & Cypriani. XXIIII.

Omnipotens sempiterne Deus, qui nos multiplici Sanctorum tuorum festivitate lætificas: præsta, ut quorum commemoratione gaudemus, præsidio muniamur. Per &c.

Oblationes populi tui, Domine, quæsumus, placatus intende; quibus & sanctorum Martyrum celebramus in honorem tui nominis passionem, & nobis indulgentiam suppliciter imploramus. Per &c.

2 *Præ-*

60 Exstat in Missali Rom. inter communes unius Confessoris non Pontificis.

61 Orationis hujus frequens est usus in MSS. Gregor. Muratorii die 8. Augusti Natali SS. Cyriaci, & sociorum, 28. Aprilis S. Vitalis &c. In Missali Rom. est inter communes de Martyre non Pontifice.

62 Est in codd. Greg. & in Missali Rom. die SS. Cosmæ & Damiani; ac in eodem Missali aptatur etiam festo SS. Innocentium, & aliis solemnitatibus.

63 Missale Rom. hanc orationem exhibet in festo SS. Innocentium & alibi.

64 Hæc præfatio ad Apostolos pertinet.

1 In Indiculo Bucheriano hac die notatur. *XVIII. Kal. Octobris Cypriani Africæ, Romæ celebratur in Callisti*: ubi excidit *Cornelii* nomen, quod una cum Cypriano hac eadem die præferunt tam nostrum Sacramentarium, quam Gelasianum & Gregorianum. Horum quidem Martyrum antiquiorem cultum declarat etiam Canon Missæ, ubi *Cornelii & Cypriani* nomina leguntur.

2 *2 Preces* H̄ *in Sancta Euphemia.*

Vere dignum. Immensa sunt enim opera tua, & vere magna, (*Al.* mirabilia). Tibi hominem, diabolica quondam fraude prostratum, sic per Jesum Christum Filium tuum, Dominum nostrum, sui tribuisti victoris es-
3 se 3 victorem, hunc eumdem ejus adversarium; ut eum non solum virilis sexus tuorum deinceps fidelium subjugaret, sed etiam feminea superaret infirmitas; & quæ est in sua conditione fragilior, substantiæ spiritalis inimico fortior redderetur: deceptionemque Evæ matris ulciscens, de hoste generis humani, qui aditum per illam mortis invenerat, triumpharet; quas ineffabilis gloriæ tuæ vices in sanctæ Martyris Euphe-
4 miæ passione 4 venerantes. Per &c.

Accipe, Domine, quæsumus, nostræ servitutis officia, ut, suffragantibus Sanctis, quod ad honorem tuæ majestatis offerimus, perpetuam nobis conferant vitam. Per &c.

Perceptis, Domine, cælestibus Sacramentis, gratias agimus pio nomini tuo; qui & Sanctorum tuorum nos assidua festivitate comitaris, & divino munere vivificare non desinis. Per &c.

Respice propitius, Domine, ad debitam tibi tui populi servitutem; ut inter humanæ fragilitatis incerta, nullis adversitatibus opprimatur, qui de tua protectione confidit. Per &c.

Item alia.

5 5 Beatorum Martyrum, pariterque Pontificum Cornelii & Cypriani nos, Domine, quæsumus, festa tueantur, & eorum commendet oratio veneranda atque lætificet. Per &c.

Plebis tuæ, Domine, munera benignus intende, quæ majestati tuæ pro sanctorum Martyrum Cornelii & Cypriani solemnitatibus sunt dicata. Per &c.

6 6 Vere dignum. Tuamque in sanctis Martyribus Cornelio, simul etiam Cypriano, prædicare virtutem, quos discretis terrarum partibus greges sacros divino pane pascentes, una fide, eademque die, diversis licet temporibus, consonante, parique nominis tui confessione coronasti. Per &c.

Sacro munere vegetatos sanctorum Martyrum Cornelii & Cypriani natalitia nos tibi, Domine, quæsumus, commendet oratio. Per &c.

Ad defensionem fidelium, Domine, quæsumus, dexteram tuæ majestatis extende; & ut perpetua pietatis tuæ protectione muniantur, intercessio pro his non desit Martyrum continuata sanctorum. Per &c.

7 XVI. Kalendas Octobris. 7 XXV.

In Natali Sanctæ Euphemiæ.

I.

8 Præsta, Domine, quæsumus, ut sicut 8
Sanctorum tuorum Natalitia celebranda non deserunt, ita jugiter suffragia comitentur. Per &c.

Gratanter ad munera dicanda concurrimus, quæ nomini tuo, Domine, pro solemnitate sanctæ Martyris Euphemiæ supplices immolamus. Per &c.

Vere dignum. In hac celebritate gaudentes, qua Sancti Spiritus fervore præclarus beatæ Martyris Euphemiæ sexus fragilitate pretiosior sanguis effloruit, & virtute feminea rabiem diabolicæ persequutionis elidens, geminatæ gloriæ triumphum virginitas implevit & passio. Per &c.

II.

Item alia.

Suscipe, Domine, quæsumus, hostias lætantis Ecclesiæ, quas pro sanctæ Martyris Euphemiæ natalitia passione majestati tuæ promta devovit. Per &c.

Vere dignum. Sanctæ Martyris Euphemiæ Natalitia recolentes rerum diversitate mirabili: ut diabolus, qui virum per imbecillitatem mulieris impulerat in ruinam,
viri conditione 9 nunc in Christo reparan- 9
te victoriam, per muliebrem quoque fragilitatem mutuo dejiceretur obtritus. Per &c.

III.

Item alia.

Sacrificium tibi, Domine, nostræ servitutis offerimus, quod ad honorem nominis tui in sanctæ Martyris Euphemiæ festivitate debemus. Per &c.

Vere dignum. Hodiernæ festivitatis lætitiam

---

2 *Preces H.* hoc est *habendæ*, describendæ erant infra in Missa Sanctæ Euphemiæ, cui totus contextus convenit: extra suum itaque locum hic insertæ sunt.

3 Locum hunc ita restituendum censet P. Blanchinius: *victorem, ut hunc eumdem ejus adversarium non solum virilis sexus* &c.

4 Magis placeret *veneramur*.

5 In Sacram. Gelasii lib. 2. n. 57. tres priores orationes hujus Missæ invenientur: duæ priores tantum cum præfatione sunt in cod. Gregor. Menardi hoc eodem die festo: prima hæc in Missali Rom.

6 Hæc præfatio legitur in codd. Gregor. Muratorii tom. 2. p. 335.

7 Sanctæ Euphemiæ mentio deest in Indiculo Bucheriano. Hoc tamen die hujus sanctæ Martyris Missa refertur in Sacramentariis Gregorianis: in Gelasiano vero recensetur Idibus Aprilis. Forte hujus Martyris Calchedone celebris post Calchedonense Concilium, in quo S. Euphemiæ nomen multis in locis laudatur, cultus in Romanam Ecclesiam inductus fuit vivente S. Leone, cujus quidem ingenio sequentes præfationes indignæ non sunt.

8 Est in Missali Rom. die 12. Julii Natali SS. Naboris & Felicis.

9 Hic deesse videtur *mutata*, vel aliquid simile.

MENSE SEPTEM. tiam recenſentes, quam nobis ſanctæ Martyris Euphemiæ veneranda confeſſio fecit inſignem. Per &c.

10 10 Sanctificet nos, Domine, quæſumus, tui perceptio Sacramenti; & interceſſio ſanctæ Martyris Euphemiæ tibi reddat acceptos. Per &c.

Exſultet, Domine, chriſtianæ plebis humilitas, quia in Martyrum commemoratione ſanctorum tua mirabilia veneratur; & eorum tibi precibus adjuta complaceat. Per &c.

11 11 Pridie Kalendas Octobris.

XXVI.

Natale Baſilicæ Angeli in Salaria.

Omnipotens ſempiterne Deus, apud quem, quum totius rationabilis pia merita creaturæ ſemper accepta ſint, certum eſt, magis eſſe præcipua, quæ reliquam ſpiritalem ſuperant dignitatem: grata tibi ſit, quæſumus, noſtra feſtivitas, pro veneratione ejus oblata, qui tuæ majeſtatis arcanis, naturali per tuam gratiam decore ſervato, devotis ſemper excubiis eſt propinquus. Per &c.

12 12 Hoſtias tibi, Domine, laudis offerimus, ſuppliciter deprecantes, ut eaſdem, angelico pro nobis interveniente ſuffragio, & placatus accipias, & ad ſalutem noſtram provenire concedas. Per &c.

Vere dignum. Teque profuſis gaudiis prædicare in die feſtivitatis hodiernæ, qua in honorem beati Archangeli Michaelis ſacrata nomini tuo loca divinis ſunt inſtituta myſteriis: quamvis enim illius ſublimis glorioſæque ſubſtantiæ ſit habitatio ſemper in cælis; tuorum tamen fidelium præſumit affectus, pro tuæ reverentia poteſtatis, per hæc piæ devotionis officia, quoddam retinere pignus in terris adſtantium in conſpectu tuo jugiter miniſtrorum. Et ideo cum Angelis &c.

II.

Item alia.

13 13 Munus populi tui, Domine, quæſumus, dignanter aſſume; quod non noſtris meritis, ſed ſancti Archangeli tui Michaelis deprecatione ſit gratum. Per &c.

Vere dignum. Teque in omni factura tua laudare mirabilem: in quo principaliter angelica natura præcellit, quæ, etſi humano generi corporeo conſpectu ſubtrahitur (*Al.* negatur aſpectu;) fidei tamen videtur intuitu. MENSE SEPTEM. Dignumque eſt per honorificentiam nos eorum, tuam 14 ſuſpicere majeſtatem; per 14 quos multa præſidia noſtræ ſalutis operaris; tuamque magnificentiam hoc potius prædicare, quod te præcelſarum atque cæleſtium poteſtatum Dominum confitentur. Per &c.

III.

Item alia.

Oblatio tibi, Domine, ſit noſtra ſemper accepta, quæ Angelis tuis, Sanctiſque precantibus, & indulgentiam nobis referat, & remedia procuret æterna. Per &c.

Vere dignum. Multoque magis in Archangelis, Angeliſque tuis tua præconia non tacere: quia ad excellentiam tuam recurrit & gloriam, quum angelica creatura, quæ a conditione ſui tuis ſubjecta ſervitiis, probabilis exſtitit, honoratur; & quum illa ſit digna venerari, tu, quam ſis immenſus, & ſuper omnia præferendus, oſtenderis. Per &c.

Sumſimus, Domine, votiva myſteria. Quæſumus clementiam tuam, ut eorum nobis fiant deprecatione ſalutaria, quorum celebrantur affectu. Per &c.

15 Defende, Domine, familiam tuam; 15
& toto tibi corde proſtratam ab hoſtium tuere formidine. Nec bona tua difficulter 16 16
inveniant; pro quibus & Sancti tui, & angelicæ tibi ſupplicant poteſtates. Per &c.

IV.

Item alia.

Deus, qui in auxilium generis humani cæleſtia ſimul & terrena diſponis, in inferiore mundi parte laborantes, ſupernorum nos, quæſumus, præſidiis refove propitius miniſtrorum. Per &c.

In honorem beati Archangeli Michaelis, loca nomini tuo dicata, myſtico frequentamus obſequio. Præſta, quæſumus, eorum nos gaudere ſuffragiis, quorum ſublimia merita recenſemus. Per &c.

Vere dignum. Qui non ſolum nos Sanctorum tuorum confeſſionibus benigniſſime conſolaris, ſed etiam ad cæleſtium familiaritatem provehis poteſtatum: non tantum Martyrum interceſſione ſuſtollis, ſed ipſorum quoque patrociniis erigis Angelorum. Per &c.

V.

10 In Miſſa Natalis S. Euphemiæ legitur in codd. Gregor. Muratorii; apud Menardum vero, & in Miſſali Rom. die 29. Nov. Natali S. Saturnini.

11 In utroque Sacram. Gelaſ. & Gregor. hoc feſtum notatur *III. Kal. Octobris*. Codd. Greg. hunc titulum præferunt: *Dedicatio Baſilicæ S. Angeli*, vel *S. Michaelis*. In vetuſtiſſimo Martyrologio, uti vocant, Hieronymiano die 29. Septembris legitur: *Romæ milliario VI. dedicatio Baſilicæ S. Michaelis*, quam ex noſtro Sacramentario in via Salaria conſtitutam agnoſcimus. Qui hoc feſtum Gelaſio tribuunt (non ob dedicationem Baſilicæ, de qua hic ſermo eſt, ſed ob apparitionem S. Michaelis in monte Gargano;) poſteriores Scriptores ſunt, ex quibus noſtro Sacramentario fides detrahenda non eſt.

12 Hac die legitur in codd. Gregorianis & in Miſſali Romano.

13 Eſt in Sacram. Gelaſii lib. 2. n. 59.

14 Cod. *ſuſcipere*.

15 Prima pars hujus orationis, aliquot verbis interſertis, traducta eſt in orationem *Defende* inter communes Romani Miſſalis *pro congregatione & familia*.

16 Muratorius ex conjectura Blanchinii emendavit *inveniat*, *pro qua*. Sed idem Blanchinius in correctionibus Sacramentario præfixis monuit retinendum *inveniant*, *pro quibus*, ut codex exhibet: cum familia nomen ſit multitudinis, quæ pluralem numerum recipere poteſt.

V.

Item alia.

Sanctorum, Domine, sancta deferimus: quæ, quum in omnium justorum tibi commemoratione sint placita, multo magis in angelicæ veneratione substantiæ grata tuis aspectibus esse confidimus. Per &c.

Vere dignum. Qui sicut nos per Apostolum tuum dignanter informas, jam conversationem nostram in cælis esse; benignus instituis, ut illuc attollamur mente, ubi, quos veneramur, assistunt, & in excelsa tendamus, quæ in beati Archangeli Michaelis *festivitate* contemplamur affectu. Per &c.

17 17 Beati Archangeli Michaelis interventione suffulti, supplices, Domine, te precamur, ut, quos honore prosequimur, contingamus & mente. Per &c.

Plebem tuam, quæsumus, Domine, perpetua pietate custodi; ut secura semper, & necessariis adjuta subsidiis, Spirituum tibimet placitorum pia semper veneratione lætetur. Per &c.

XXVII. *Admonitio jejunii Mensis septimi; & Orationes & Preces.*

18 18 Annua nobis est, dilectissimi, jejuniorum celebranda festivitas, quam mensis septimi solemnis recursus indicit. Quarta igitur & sexta feria succedente solitis eamdem conventibus exsequamur; sabbatorum die heic sacras acturi vigilias, ut per observantiam competentem, Domino purificatis mentibus supplicantes, beatissimo Petro Apostolo suffragante, & præsentibus periculis exui mereamur, pariter & futuris. Per &c.

I.

19 19 Deus, qui delinquentes perire non pateris, donec convertantur & vivant, debitam, quæsumus, peccatis nostris suspende vindictam; & præsta propitius, ne dissimulatio cumulet ultionem, sed ut potius emendatio prosit ad veniam. Per &c.

Populi tui, Deus, defensor & rector, concede propitius, ut a delictis omnibus abstinentes, & necessariis foveamur alimentis, & ab infestis hostibus liberemur. Per &c.

Super oblata.

Præsta nobis, omnipotens Deus, ut dicatum nomini tuo sacrificium purgatis moribus offeramus. Per &c.

Vere dignum. Quia tu quidem nobis jejunia salubriter 20 indidisti, quibus, carnis lege sedata, purior animus emineret. Sed quum in ipsis nostris observationibus a noxiis & illicitis non vacamus, non hoc te jejunium delegisse prophetica voce testaris. Quoniam non solum prodesse non poterit castigatio corporalis, si spiritus noster nefandis cogitationibus implicetur; sed hoc constat esse deterius, si etiam terrena conditione mitigata, mens ab iniquitatibus non quiescit. Et ideo tu nobis, Domine, largire placatus, ut exterius parsimonia convenienter adhibita, intrinsecus a pravis intentionibus temperemus, ut continentiam valeamus exercere perfectam. Per &c. 20

Postcommunio.

Annue, quæsumus, Domine, ut & tuis semper solemnitatibus occupemur, & mysteriis eorum mente pariter congruamus & corpore. Per &c.

Super populum.

21 Sanctificata jejunio tuorum corda filiorum, Deus habitator, illustra; & quibus præstas devotionis affectum, præbe supplicantibus pium benignus auditum. Per &c. 21

II.

Item alia.

Exaudi, Domine, preces nostras; ut in omni natione, quod Verbi tui promissum est Evangelio, compleatur; & plenitudo adoptionis obtineat, quod prædixit testificatio veritatis. Per &c.

22 Intende, quæsumus, Domine, sacrificium singulare; ut hujus participatione mysterii, quæ speranda credimus, exspectata sumamus. Per &c. 22

Vere dignum. Tuum est enim omne, quod vivimus: quia licet peccati vulnere natura nostra vitiata sit, tui tamen est operis, ut ad terrena generati, ad cælestia renascantur.

Visita, quæsumus, Domine, familiam tuam, & corda sacris dicata mysteriis pervigili tuere pietate; ut remedia salutis æternæ, quæ te miserante percipiunt, te protegente custodiant. Per &c.

III.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, in cujus arbitrio Regnorum omnium jura consistunt, protege Romani nominis ubique rectores, ut eo-

---

17 In omnibus Sacramentariis Gelas. & Gregor. ac in Missali Romano hac eadem festivitate legitur.

18 Hæc habetur in Ordine Romano in indictione jejunii mensis decimi.

19 His prioribus verbis incipit in MS. Vat. Gregoriano apud Muratorium quinta præfatio quadragesimalis. Missæ hujus jejunii mensis decimi etiam in Gelasiano codice subjiciuntur Missæ S. Michaelis.

20 Legendum videtur *indixisti*.

21 Fere eadem est in codd. Greg. & in Missali Rom. fer. IV. post Dominicam Passionis. Apud Gelasium habetur feria VII.

22 Exstat apud Menardum hebdomada IV. ante Natale Domini.

eorum votiva proſperitas, pax tuorum poſſit eſſe populorum. Per &c.

23 23 Adeſto , Domine , fidelibus tuis , &
24 quos cæleſtibus inſtituis ſacramentis , 24 & quibus ſubſtantiam tribuis corporalem, a terrenis conſerva periculis. Per &c.

Exaudi , Domine , ſupplicum preces, & devoto tibi pectore famulantes perpetua defenſione cuſtodi ; ut nullis perturbationibus impediti, liberam ſervitutem tuis ſemper exhibeamus officiis. Per &c.

Vere dignum . Qui rationabilem creaturam, ne temporalibus dedita bonis, ad præmia ſempiterna non tendat , ea diſpenſatione dignaris erudire, ut nec caſtigatione deficiat, nec proſperitatibus inſoleſcat ; ſed hoc
25 potius fiat ejus glorioſa devotio, 25 quo nullis adverſitatibus obruta ſuperetur . Per &c.

26 26 Omnipotens ſempiterne Deus, miſericordiam tuam ſupplices exoramus , ut hoc tuum Sacramentum non ſit nobis reatus ad pœnam, ſed fiat interceſſio ſalutaris ad veniam: ſit abolitio peccatorum, ſit fortitudo fragilium, ſit contra mundi pericula firmamentum. Hæc nos communio purget a crimine, & cæleſtis gaudii tribuat eſſe conſortes. Per &c.

IV.

Item alia.

Da nobis , Domine , rationabilem , quæſumus , actionem ; ut te ſolum ſincera mente venerantes , & fiducialius , quæ tua ſunt , poſtulemus, & facilius aſſequamur. Per &c.

Omnium noſtrum , Domine , quæſumus , ad te corda converte ; ut ab his, quibus offenderis , abſtinentes, non iracundiam tuam, ſed miſericordiam ſentiamus . Per &c.

Munera tua , Deus inſtitutor, illuſtra, & per has hoſtias , quibus te placari voluiſti , ſanctifica miſericors immolantes. Per &c.

Vere dignum. Cujus & potentia ſunt creata, & providentia reguntur univerſa ; ideoque hac nos teneri lege merito cenſuiſti, ut te, ſub quo ſunt omnia, non timentes, cuncta paveamus ; & rurſus nulla penitus formidemus , ſi unum te fideliter omnium revereamur auctorem . Per &c.

Largire nobis , omnipotens Deus , a quo omne bonum eſt, ut te habentes, nullis indigeamus auxiliis . Per &c.

Tibi placitam , Deus noſter , populo tuo tribue voluntatem ; quia tunc illi proſpera

cuncta præſtabis , quum tuis aptum feceris inſtitutis . Per &c.

V.

Item alia.

27 Feſtina , quæſumus , ne tardaveris , 27
Domine , & præſidium nobis tuæ pietatis impende ; ut opportunis conſolationibus ſubleventur, qui in tua miſeratione confidunt. Per &c.

28 Devotionis noſtræ tibi, Domine, quæ- 28
ſumus , hoſtia jugiter immoletur ; quæ & ſacri peragat inſtituta myſterii , & ſalutare tuum nobis potenter operetur. Per &c.

Vere dignum . Tuaque opera continuatis laudibus prædicare ; quia juſta ſemper & bona ſunt . Quæ potenter efficiunt , ut rationabiles voluntates , aut inter iſta proficiant ad ſalutem, aut de cæleſti nullatenus vigore cauſentur. Per &c.

Sit nobis, Domine, quæſumus, cibus ſacer, potuſque ſalutaris, qui & temporalem vitam muniat, & præſtet æternam. Per &c.

29 Adeſto, Domine, famulis tuis, & opem 29
tuam largire poſcentibus ; ut his, qui te auctore & gubernatore gloriantur , & creata reſtaures , & reſtaurata conſerves . Per &c.

VI.

Item alia.

Omnipotens ſempiterne Deus , cordibus noſtris benignus infunde , ut a terrenis intentionibus temperantes , propenſius cæleſtia meditemur. Per &c.

Multiplices , Domine , incurſus, quos mundus ingerit , tu repelle ; ut hæc dona cæleſtia tranquillis cogitationibus capere valeamus. Per &c.

30 Vere dignum . Qui non tantum nos 30
a carnalibus cibis , ſed ab ipſius animi noxiis delectationibus præcipis jejunare . Nam ſi ideo delicias corporales abnuimus, ne ſpiritum noſtrum obtuſis ſenſibus hebetemus : quanto magis ab ipſius mentis debemus exceſſibus abſtinere , ut inordinatis affectibus expedita, ſupernæ lucis poſſit pertingere claritatem. Per &c.

31 Salutari tuo, Domine, ſatiati, ſuppli- 31
ces deprecamur, ut cujus lætamur guſtu, renovemur effectu. Per &c.

Da ſalutem, Domine, populo tuo mentis & corporis, & perpetuis conſolationibus tuo-

---

23 In margine codicis: *Ante cibos* .

24 Blanchinius monuit verba *& quibus ſubſtantiam tribuis corporalem* non eſſe variantem lectionem, uti primis curis notaverat, ac ex iisdem Muratorius innuit; nam hæc oratio dicenda erat ſoluta ſtatione in die jejunii *ante cibos* .

25 Blanchinio & Muratorio magis placuit *quod* .

26 Ex hac oratione duæ factæ ſunt . Prima pars fere tota traducta eſt in orationem, quæ in Miſſali Romano legitur inter Communes *pro vivis & defunctis*, & recitatur Dominicis & ferialibus diebus Quadrageſimæ . Altera vero pars incipiens a verbis *Hæc nos communio* invenitur in codd. Gregor. ac in Miſſali Rom. feria II. Dominicæ ſecundæ Quadrageſimæ , & alibi ſæpius .

27 Eſt in codd. Greg. & in Rom. Miſſali fer. IV. poſt Dominicam III. Adventus .

28 Legitur in iiſdem MSS. & Miſſali *Dominica* III. Adventus .

29 In iiſdem codd. & Miſſali habetur fer. V. poſt Dominicam ſecundam Quadrageſimæ .

30 Notatio marginalis in cod. *In jejunio* .

31 Eſt in Gelaſ. lib. 2. n. 60. & in codd. Gregor. Muratorii, ac in Miſſali Rom. feria IV. poſt Dominicam tertiam Adventus .

rum reple corda fidelium; ut interius exteriusque relevati, & pia tibi devotione complaceant, & tua semper beneficia consequantur. Per &c.

Tribue, quæsumus, Domine Deus noster, ut donis interioribus fecundemur, ne exterioribus mereamur egere subsidiis. Per &c.

VII.

Item alia.

32 32 Da, quæsumus, Domine, ut jejunando robore satiemur, & abstinendo, cunctis efficiamur hostibus fortiores. Per &c.

33 33 Accepta tibi sint, Domine, quæsumus, nostri dona jejunii; quæ & expiando nos, tua gratia dignos efficiant, & ad sempiterna promissa perducant. Per &c.

Vere dignum. Cujus ineffabilis sapientia sic incommutabiliter perseverat, ut in ea nec sine justitiæ perpetuitate benignitas, nec absque æterna sit bonitate justitia. De quibus ita nos miseranda temeritate conquerimur, quando non secundum nostra desideria, vel fructuum qualitas, vel prospera quæque proveniunt, quasi ipsi tua præcepta studeamus implere; ac non iisdem potius perniciosa dissimulatione contemtis, non solum percelli mediocribus alimentis, sed universa mereamur sustentatione privari; nisi quod ideo tua nos clementia non deserit; ut simus & de exiguitatis castigatione solliciti, & de non abnegata pietate devoti. Per &c.

34 34 Vegetet nos, Domine, semper & innovet tuæ mensæ sacra libatio, quæ fragilitatem nostram & inter mundi tempestates gubernet & protegat, & in portum perpetuæ salutis inducat. Per &c.

35 35 Tueatur, Domine, dextera tua populum deprecantem. Purificet, sustentet, & erudiat, ut consolatus in præsenti, ad bona futura proficiat. Per &c.

VIII.

Item alia

in jejunio.

Omnipotens sempiterne Deus, qui nos ad observantiæ hujus annua festa perducis: concede propitius, ut piæ devotionis effectus substantiam nobis & mentium præstet & corporum. Per &c.

36 36 Deus, qui pro nostrorum fructibus animorum prodire facis sufficientiam corporalem: ne exterioribus mereamur egere subsidiis, præsta, quæsumus, ut donis interioribus fecundemur. Per &c.

37 Domine Deus noster, qui in his potius creaturis, quas ad fragilitatis nostræ præsidium condidisti, tuo quoque nomini munera jussisti dicanda constitui: tribue, quæsumus, ut & vitæ nobis præsentis auxilium, & æternitatis efficiant Sacramentum. Per &c. 37

Vere dignum. Pascunt enim tua sancta jejunia, 38 & esuries sacrata nos reficit; si 38
per continentiam salutarem conscientiæ nostræ tribuli spinæque deficiant, & fruges pura succedat; si vitiorum sterilitas optanda proveniat, & ubertas adsit jucunda virtutum. Inopia quippe culparum præstat redundantiam prosperorum. Hinc est, quod restringendo copias, & mediocria non negando, sic nos tua moderatione disponis, ut ad superna tendentes, & temporalibus usquequaque non deseramur alimentis, & sustentaculis sic transeuntibus gubernemur, ut eorum tenuitate correpti proficiamus æternis. Per &c.

Perpetuo, Domine, favore prosequere, quos reficis divino mysterio; & quos imbuisti cælestibus institutis, salutaribus comitare solatiis. Per &c.

Defensio tua, Domine, quæsumus, adsit humilibus, & jugiter protegat in tua misericordia confidentes; ut necessariis, quibus indiget humana conditio, competenter adjuti, ad immortalitatis dona perveniant. Per &c.

Invitatio plebis
in jejunio mensis decimi.

Hac hebdomade nobis mensis decimi sunt recensenda jejunia. Quapropter fidem vestræ dilectionis hortamur, ut eadem quarta & sexta feria solitis processionibus exsequentes, sabbatorum die hoc ipsum vigiliis solemnibus expleamus; quatenus apostolicis suffragantibus meritis, propitiationem Dei nostri perseverantia debitæ servitutis obtineat. Per &c.

IX.

Item preces.

Omnipotens sempiterne Deus, qui nos & sustentationibus annuis & solemnitatibus consolaris: præsta, quæsumus, ut quod ex his pro nostræ conversationis qualitate subtrahitur, omnipotentiæ tuæ copia suppleatur. Per &c.

Concede, quæsumus, Domine, morum nos correctione relevari; quia quum hæc do-

---

32 Nota marg. *In jejunio*. Codices Gregoriani, & Missale Rom. hanc orationem exhibent in jejunio mensis VII. die Sabbati.

33 Est in iisdem codd. ac Missali feria VI. jejunii mensis septimi. Missale Rom. eamdem repetit fer. IV. post Dominicam tertiam Adventus.

34 Hanc reperies in cod. Greg. Menardi fer. V. post Dominica Passionis.

35 Consonant MSS. Greg. Muratorii in Missa Sabbati post Dominicam Passionis.

36 Nota marginalis in cod. *Ante cibos*.

37 Legitur in codd. Greg. Muratorii ac in Missali Rom. fer. V. post Domin. Passionis.

38 Codex habet *& esuriens*. Sed notavit Blanchinius *esuriens* scriptum fuisse pro *esuries*, uti alibi præfertur *thensauris* pro *thesauris*, *obtunsis* pro *obtusis*, *quotiens* pro *quoties*. Hinc necessaria non est emendatio, quam recepit Muratorius *esurientes sacrata libatio nos reficit*.

 dona contuleris, cuncta nobis utilia non negabis. Per &c.

Super oblata.

39 39 Deus, qui humani generis utramque substantiam præsentium munerum & alimento vegetas, & renovas Sacramento: tribue, quæsumus, ut eorum & corporibus nostris subsidium non desit & mentibus. Per &c.

Vere dignum. Qui sempiterno consilio non desinis regere, quod creasti. Nosque delinquere manifestum est, quum supernæ dispositionis ignari, de secretorum tuorum dispensatione causamur; ac tunc potius recte sentire cognoscimur, quum non nostra, sed tua providentia confidentes, pietatem justitiamque tuam jugiter perpendimus exorandam: certi, quod qui injustos malosque non deseris, multo magis quos tuos esse tribuisti, clementi nullatenus gubernatione destituis. Per &c.

Postcommunio.

40 40 Guberna, quæsumus, Domine, temporalibus adjumentis, quos dignaris æternis informare mysteriis. Per &c.

Super populum.

Rege, Domine, populum tuum, & gratiæ tuæ, quæsumus, in eo dona multiplica; ut & ab omnibus liber offensis, & temporalibus non destituatur auxiliis, & sempiternis gaudeat institutis. Per &c.

X.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui sic hominem condidisti, ut temporalibus beneficiis competenter instructum ad cælestia dona proveheres: præsta, quæsumus, ut sicut per illicitos appetitus, de indultæ beatitudinis regione decidimus, sic per alimoniam tuo munere distributam, & transitoria sustentetur humanitas, & amissa recuperetur æternitas. Per &c.

Vere dignum. Glorificantes & de præteritis Creatorem, & de venturis fructibus exorantes; ut quum de perceptis non invenimur ingrati, de percipiendis non judicemur indigni; sed exhibita potius solemni devotione jejunii, cum subsidiis corporalibus profectum capiamus animarum. Per &c.

Percepimus, Domine, gloriosa mysteria, quibus in terris positos, jam cælestium facias esse consortes. Tu inter ista, 41 per
41 quæ vivimus, guberna nos, Domine, quæsumus, ut ad illa perducas. Per &c.

Adesto, Domine, supplicibus tuis; & spem suam in tua misericordia collocantes tuere

propitius; ut a peccatorum labe mundati, in sancta conversatione permaneant; & consequentes sufficientiam temporalem, promissionis tuæ perficiantur heredes. Per &c.

XI.

Item alia.

Concede, quæsumus, Domine, ut ad preces tuas corda nostra flectamus; & esse tibi possibilia cuncta fidentes, non de elementorum profutura nobis speremus effectu, sed de tua virtute suppliciter imploremus. Per &c.

Virtutum cælestium, Deus, qui plura præstas, quam petimus, aut meremur, tribue, quæsumus, ut tua nobis misericordia conferatur, quod nostrorum non habet fiducia meritorum. Per &c.

42 Deus, qui prævenis vota poscentium, 42
tribue, quæsumus, ut & corporeis non destituamur alimentis, & ab hostium formidine liberemur. Per &c.

Domine Deus, qui fragilitati nostræ quæ congruant, & prævides solus & provides: præsta, ut & præsentibus fulciamur auxiliis, & instruamur æternis. Per &c.

Tua nos, Domine, quæsumus, pietate dispone, quia nullis egebimus adjumentis, si tuæ providentiæ clementia gubernemur. Per &c.

Dirige, Domine, quæsumus Ecclesiam tuam dispensatione cælesti; ut quæ ante mundi principium in tua semper est præsentia præparata, usque ad plenitudinem gloriamque promissam, te moderante, perveniat. Per &c.

Tanto, quæsumus, Domine, placatus assume, quanto sacrandas nomini tuo has specialiter hostias 43 indidisti; ut quidquid no- 43
stræ non expletur servitutis officio, indulgentiæ tuæ dignatione pensetur. Per &c.

Vere dignum. Quia tuæ rationis imaginem, mundanis regionibus constitutam, & humanis non desinis fovere subsidiis, & reformare divinis. Consequens enim fuit, ut transactis terræ fructibus, cæleste semen oriretur, & alimonia vitæ mortalis expleta, germen immortalitatis existeret. Atque escis carnalibus expeditis, cibus nasceretur mirabiliter animarum; ac tempore frumenti, vini, & olei mox peracto, ineffabiliter ederetur, qui filiis Dei, ad similitudinem proficientibus Angelorum, hoc totum, non solum de cælo substantia deferret & nomine, sed panem præberet æternum. Per &c.

Gratiam tuam nobis, Domine, semper accumulet divini participatio Sacramenti; & sua nos virtute mundando, tanti muneris capaces efficiat. Per &c.

Absolve, Domine, quæsumus, tuorum delicta populorum; & quod 44 mortalitas con- 44

39 Hæc exhibetur in Missali Rom. inter Communes *tempore famis*.

40 Ibidem in eodem Communi legitur.

41 Codex *quæ* sine *per*. Blanchinius mallet *quo*. Muratorii emendationem prætulimus.

42 In margine cod. *Ante cibos*.

43 Magis placeret *indixisti*.

44 Codex mendose *mortalitatis*, nisi legendum sit plurali numero *contrahunt*, & similiter in sequentibus.

MENSE trahit fragilitate, purifica ; ut cuncta pericula mentis & corporis, te propellente, declinans, tua consolatione subsistat, ac tua gra-
SEPTEM.
45 tia promissæ redemtionis perficiatur 45 hereditas. Per &c.

XII.

Item alia.

Quæsumus, omnipotens Deus, ut & mentes nostras cælestibus corrigas institutis, & beneficia tua non desinas præstare correctis. Per &c.

Ad hostes nostros, Domine, superandos, præsta, quæsumus, ut auxilium tuum jejuniis tibi placitis & bonis operibus impetremus. Per &c.

Ad altaria, Domine, veneranda cum hostiis laudis accedimus. Fac, quæsumus, ut & indulgentiam tuam nobis concilient & favorem. Per &c.

46 46 Vere dignum. Qui nos ideo, collectis terræ fructibus, per abstinentiam tibi gratias referre voluisti, ut ex ipsius devotionis genere nosceremus, non hæc ad exuberantiam corporalem, sed ad fragilitatis nos sufficientiam percepisse; & quod ex his parcius sumeremus, egentium proficeret alimento; ut & salutaris castigatio mortalitatis insolentiam mitigaret, & pietas imitatores nos tuæ benignitatis efficeret: sicque donis temporalibus uteremur, ut disceremus inhiare perpetuis. Per &c.

47 47 Prosint nobis, Domine, quæsumus, sumta mysteria, pariterque nos & a peccatis exuant, & præsidiis tuæ propitiationis attollant. Per &c.

Respice, Domine, familiæ tuæ preces, & opem tribue suppliciter imploranti; ut congruis subsidiis in confessione tui nominis perseveret. Per &c.

XIII.

Item alia.

Mores nostros, Domine, quæsumus, tua pietate compone; ut & nulla nobis dominentur adversa, & salutaria cuncta non desint. Per &c.

48 48 Ut cunctis nos, Domine, foveas adjumentis, tuis apta propitius disciplinis. Per &c.

Sacrificium deferimus de perceptione tuorum, Domine, præstitorum; ut percipienda securius uberiusque sumamus. Per &c.

Vere dignum. Simulque pro munere ge- MENSE
nerali, quo vivimus, & pro singulis qui- SEPTEM.
busque subsidiis tuam munificentiam prædicare; 49 ne conlatis ingrati beneficiis, 49
conferendis probemur indigni; meritoque transeuntium rerum potius consolationibus adjuvemur, si bona mansura non segnius, sacro jejunio purgatis sensibus, appetamus. Per &c.

Præsta, Domine, quæsumus, ut temporalibus non destituamur auxiliis, quos alimoniis pascis æternis. Per &c.

50 Succurre, Domine, quæsumus, popu- 50
lo supplicanti, & opem tuam tribue benignus infirmis; ut sincera tibi mente devoti, & præsentis vitæ remediis gaudeant & futuræ. Per &c.

XIV.

Item alia.

Ad te corda nostra, Pater æterne, converte; quia nullis necessariis indigebunt, quos tuo cultui præstiteris esse subjectos. Per &c.

Deus, qui populum tuum sic corripis delinquentem, ut benigna consolatione non deseras: da, quæsumus, ut indignatio debita reis precantibus, transferatur ad veniam. Per &c.

Ad preces nostras, Domine, quæsumus, propitiatus intende; ut sacris altaribus servientes, & fidei veritate fundati, & mentis sint puritate conspicui. Per &c.

Vere dignum. Qui Christi tui beata passione nos reparas: conserva in nobis operam misericordiæ tuæ; ut in hujus celebritate mysterii, perpetua devotione vivamus. Per &c.

Consecratio Episcoporum. XXVIII.

51 Exaudi, Domine, supplicum preces; 51
ut quod nostro gerendum est ministerio, tua potius virtute firmetur (*Al.* peragatur). Per &c.

52 Suscipe, Domine, quæsumus, mune- 52
ra famuli tui illius, & propitius in eodem dona custodi. Per &c.

Hanc igitur oblationem, quam tibi offerimus pro illo famulo tuo, quem ad pontificalem gloriam promovere dignatus es, quæsumus, Domine, placatus accipias; ut quod divino munere consequutus est, divinis effectibus exsequatur. Per &c.

Ade-

---

45 Sic codex. Muratorius *heres*.

46 Est præfatio feriæ IV. mensis septimi in codd. Gregorianis. Leonina dictio in hac & aliis hujus tituli præfationibus præferri videtur.

47 In Sacramentario Greg. Menardi fer. VI. mensis decimi.

48 In codd. Gregor. Muratorii exstat inter orationes vespertinas & matutinas; apud Menardum vero inter orationes quotidianas.

49 Codex *ne non latis*, mendose. Muratorius emendavit *ut non latis*. Blanchinii correctionem secundis curis Sacramentario præmissam recepimus, quippe quæ præfertur in hac eadem oratione inferius repetita §. XXIX. Missa XI. ex qua paullo post scripsimus *segnius* pro *signius*, uti hoc loco codex erronee exhibet. In eadem Missa XI. pro *sensibus* habetur *mentibus*.

50 In codd. Gregor. refertur inter orationes *pro peccatis*. In fine Muratorius *& futuris*. Lectionem codicis, quam & Gregor. codd. retinent, sequuti sumus.

51 Hanc orationem habet Sacram. Gelas. lib. I. n. 99. & cod. Remensis a Menardo laudatus not. 765.

52 Est apud Gelas. ibidem, & in Pontificali Romano *de consecratione Episcoporum*.

Adesto, misericors Deus, ut quod actum est nostræ servitutis officio, tua benedictione firmetur. Per &c.

53 53 Propitiare, Domine, supplicationibus nostris, & inclinato super hos famulos tuos cornu gratiæ sacerdotalis, benedictionis tuæ in eos effunde virtutem. Per &c.

54 54 Deus honorum omnium, Deus omnium dignitatum, quæ gloriæ tuæ sacratis famulantur ordinibus: Deus, qui Moysen famulum tuum, secreti familiaris affatu, inter cetera cælestis documenta culturæ, de habitu quoque indumenti sacerdotalis instituens, electum Aaron mystico amictu vestiri inter sacra jussisti; ut intelligentiæ sensum de exemplis priorum caperet sequutura posteritas; ne eruditio doctrinæ tuæ ulli deesset ætati; quum & apud veteres reverentiam ipsa significationum species obtineret, & apud nos certiora essent experimenta rerum, quam ænigmata figurarum. Illius namque Sacerdotii anterioris habitus nostræ mentis ornatus est, & pontificalem gloriam non jam nobis honor commendat vestium, sed splendor animorum: quia & illa, quæ tunc carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius, quæ in ipsis erant intelligenda, poscebant.

Et idcirco his famulis tuis, quos ad summi Sacerdotii ministerium delegisti, hanc, quæsumus, Domine, gratiam largiaris, ut quidquid illa velamina in fulgore auri, in nitore gemmarum, in multimodi operis varietate signabant, hoc in horum moribus actibusque clarescat. Comple in Sacerdotibus tuis mysterii tui summam, & ornamentis totius glorificationis instructos, cælestis unguenti fluore sanctifica. Hoc, Domine, copiose in eorum caput influat; hoc in oris subjecta decurrat; hoc in totius corporis extrema descendat; ut tui spiritus virtus & interiora horum repleat, & exteriora circumtegat. Abundet in his constantia fi-
55 dei, puritas dilectionis, sinceritas pacis. 55 Tribuas eis cathedram episcopalem ad regendam Ecclesiam tuam, & plebem universam. Sis eis auctoritas, sis eis potestas, sis eis firmitas. Multiplices super eos benedictionem & gratiam tuam, ut ad exorandam semper misericordiam tuam, tuo munere idonei, tua gratia possint esse devoti. Per &c.

Benedictio super Diaconos.

56 Domine Deus, preces nostras clementer exaudi: ut quæ nostro sunt gerenda servitio, tuo prosequaris benignus auxilio; & quos sacris ministeriis exsequendis pro nostra intelligentia credimus offerendos, tua potius electione justifices. Per &c. 56

57 Oremus, dilectissimi, Deum Patrem omnipotentem, ut super hos famulos suos, quos ad officium Diaconii vocare dignatur, benedictionem gratiæ suæ clementer effundat, & consecrationis indultæ propitius dona conservet. Per &c. 57

Deus, consolator sacrarum magnifice dignitatum, quæsumus, ut hos famulos tuos, quos ad officium Levitarum vocare dignaris, altaris sancti ministerium tribuas sufficienter implere; cunctisque donis gratiæ redundantes, & fiduciam sibi tuæ majestatis acquirere, & aliis præbere facias perfectæ devotionis exemplum. Per &c.

58 Adesto, quæsumus, omnipotens Deus, 58
59 honorum dator, ordinum distributor, 59
officiorumque dispositor. Qui in te manens, innovas omnia, & cuncta disponens per Verbum, Virtutem, Sapientiamque tuam Jesum Christum, Filium tuum, Dominum nostrum, sempiterna providentia præparas, & singulis quibusque temporibus aptanda dispensas. Cujus corpus Ecclesiam tuam, cælestium gratiarum varietate distinctam, suorumque connexam distinctione membrorum, per legem totius mirabilem compagis unitam, in augmentum templi tui crescere dilatarique largiris; sacri muneris servitutem trinis gradibus Ministrorum nomini tuo militare constituens; electis ab initio Levi filiis, qui mysticis operationibus domus tuæ fidelibus excubiis permanentes, hereditatem benedictionis æternæ sorte perpetua possiderent. Super hos quoque famulos tuos, quæsumus, Domine, placatus in-
tende, quos tuis 60 sacrariis servituros, in 60
officium Diaconii suppliciter dedicamus. Et nos quidem, tamquam homines, divini sensus & summæ rationis ignari, horum vitam, quantum possumus, æstimamus. Te autem, Domine, quæ nobis sunt ignota, non transeunt: te occulta non fallunt. Tu cognitor peccatorum: tu scrutator es animorum: tu veraciter in eis cæleste potes ad-

53 Ibidem legitur apud Gelasium, & in Romano Pontificali.

54 Hanc orationem, quæ in iisdem libris Gelasiano, & Pontificali, nec non in Gregoriano Menardi invenitur, Quesnellus uti Leoninam sermonibus S. Pontificis subjecit.

55 In cod. Gelasii hoc loco adduntur aliquot periodi, quæ etiam in MSS. Ratold. & Remensi, nec non in Pontificali Romano, & in Ordine vulgato receptæ fuerunt. At absunt ab aliquibus Ordinibus apud Martene, a Gregoriano Menardi, & a codice Rodradi laudato ab eodem Menardo not. 777. Nostrum Sacramentarium omnium vetustissimum has periodos additamenta esse demonstrat.

56 Legitur apud Gelasium lib. I. n. 22.

57 Vide Gelas. ibidem, Pontificale Rom. & Sacramentarium Gregor. Menardi.

58 Exstat in tribus libris laudatis.

59 Ita codex, sicut etiam apud Menardum, cujus nota 746. legenda est, ubi lectio *bonorum* a Muratorio suscepta expungitur. Post pauca *disponis* habet codex cum Sacramentario Gelasii. Sed retinuimus emendationem congruentiorem *disponens*, quam exemplar Menardi comprobat.

60 Blanchinius primis curis: *Vel lege* sacris aris, *vel quod magis placeret*, sacris altaribus, *ut in Pontificali Romano*. Cum vero codex Gelasii habeat *sacris*, cod. Gregorii *sacrariis*; correctione opus non esse idem Blanchinius secundis curis notavit.

MENSE SEPTEM. adhibere judicium; & vel indignis donare, quæ poscimus. Emitte in eos, Domine, quæsumus, Spiritum Sanctum, quo, in opus ministerii fideliter exsequendi, munere septiformi tuæ gratiæ roborentur. Abundet in eis totius forma virtutis, auctoritas modesta, pudor constans, innocentiæ puritas, & spiritalis observantia disciplinæ. In moribus eorum præcepta tua fulgeant; ut suæ castitatis exemplo imitationem sanctæ plebis acquirant, & bonum conscientiæ testimonium præferentes, in Christo firmi & stabiles perseverent, dignisque successibus de inferiori gradu per gratiam tuam capere potiora mereantur. Per &c.

Consecratio Presbyteri.

61 *61* Oremus, dilectissimi, Deum Patrem omnipotentem, ut super hos famulos suos, quos ad Presbyterii munus elegit, cælestia dona multiplicet: quibus, quod ejus dignatione suscipiunt, ejus exsequantur auxilio. Per &c.

62 *62* Exaudi nos, Deus salutaris noster, & super hos famulos tuos benedictionem Sancti Spiritus, & gratiæ sacerdotalis effunde virtutem; ut quos tuæ pietatis aspectibus offerimus consecrandos, perpetua muneris tui largitate prosequaris. Per &c.

63 *63* Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, honorum omnium, & omnium dignitatum, quæ tibi militant, distributor; per quem proficiunt universa; per quem cuncta firmantur, amplificatis semper in melius naturæ rationabilis incrementis per ordinem congrua ratione dispositum. Unde sacerdotales gradus, & officia Levitarum, sacramentis mysticis instituta, creverunt; ut, quum Pontifices summos regendis populis præfecisses, ad eorum societatis & operis adjumentum sequentis Ordinis viros &
64 secundæ dignitatis *64* eligeres. Sic in eremo per septuaginta virorum prudentum mentes Moysi spiritum propagasti; quibus ille adjutoribus usus in populo, innumeras multitudines facile gubernavit. Sic in Eleazaro, & Ithamar, filiis Aaron, paternæ plenitudinis abundantiam transfudisti, ut ad hostias salutares, & frequentioris officii sacramenta, sufficeret meritum Sacerdotum.

Hac providentia, Domine, Apostolis Filii tui, Doctores Fidei comites addidisti, quibus illi orbem totum secundis Prædicatoribus impleverunt. Quapropter infirmitati quoque nostræ, Domine, quæsumus, hæc adjumenta largire; qui quanto magis fragiliores sumus, tanto his pluribus indigemus. Da, quæsumus, Pater, in hos famulos tuos Presbyterii dignitatem. Innova in visceribus eorum spiritum sanctitatis. Acceptum a te, Deus, secundi meriti munus obtineant, censuramque morum exemplo suæ conversationis insinuent. Sint probi cooperatores Ordinis nostri. Eluceat in eis totius forma justitiæ, ut bonam rationem dispensationis sibi creditæ reddituri, æternæ beatitudinis præmia consequantur. Per &c.

MENSE SEPTEM.

In natale Episcoporum. XXVIIII.

I.

Operis tui, Deus, initiator & custos, suscipe gratiarum propitius actionem, quod, anni cursu remeante, votiva recolimus sumta primordia dignitatis; ut quæ tuis sunt principiis instituta, tuis regantur aucta præsidiis. Per &c.

65 Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut fidelibus tuis ordinatum præbeamus affectum; eisque nos similiter diligendi spiritum benignus infunde; ut in tua fide, spe, & caritate sincera sacrificium tibi placitum deferatur & plebis, & præsulis. Per &c. 65

Vere dignum. Teque propensius exorare, ut in me, quem ad sacerdotale ministerium, nullo præditum suffragio sanctitatis, sed sola gratiæ dignatione, promovisti, tua dona prosequendo perficias; & cum provectu temporis, bonorum mihi potius operum des profectum. Hæc namque gloriæ pontificalis erit vera festivitas, hæc certa lætitia, si per rationabilem regulam præsidendi, populus tuus & numero *66* cura 66
regentium, & incrementum gregis, atque salubritas, gaudium est, & corona Pastorum. Per &c.

Hanc igitur oblationem, quam tibi offero ego tuus famulus ac Sacerdos, pro eo quod me, nulla prorsus justitia confidentem, sed ineffabilis misericordiæ largitate tribuisti sacerdotalem subire famulatum; quæsumus, placatus accipias, & tua pietate confirmes, quod es operatus in nobis, diesque meos clementissima gubernatione disponas. Per &c.

Qua oblatione totius mecum gratulantis Ecclesiæ, tu Deus in omnibus.

Omnipotens & misericors Deus, qui nos ad celebritatem venire hujus diei contulisti: præsta, quæsumus, ut tui perceptione sacramenti, & securitas nobis optata (*Al.* profutura) proveniat, & religionis integritas. Per &c.

Da, quæsumus, Domine, familiæ tuæ cum suis pacem habere rectoribus; ut quorum honore congaudent, de eorum sancta conversatione lætentur; tuaque gratia tribuatur & moderatio gubernantium, & obedientia subditorum. Per &c.

II.

---

61 Est apud Gelas. lib. 1. n. 20. in Gregor. Menardi, & in Rom. Pontificali.

62 Est in iisdem libris.

63 Legitur in iisdem. Hanc orationem esse Leoninam Henricus Valesius pernovit; & Quesnellus post Leonis sermones recusit.

64 Noster codex, & Gelasianus mendose *elegeris*. Paullo post utrique codd. *Moyse*.

65 Gelas. lib. 1. n. 101. ex una duas effecit.

66 Locus depravatus, quem aliis emendandum relinquimus.

MENSE SEPTEM.

II.

Item alia.

Deus, qui magna nimis, & de parvis miranda potenter operaris, misericordiæ tuæ dona in me placatus exsequere; ut ubi nulla conscientiæ meæ te digna sunt merita, sola pietatis tuæ semper clara sit gratia. Per &c.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui dignaris infima, abjecta non despicis: attolle quos suscitas, & guberna quos erigis. Da mihi famulo tuo sufficientiam commissi moderaminis. Da Ecclesiæ tuæ pacem, cui me præesse voluisti; ut in uno eodemque spiritu sit tibi grata devotio & plebis & præsulis. Per &c.

67 67 Deus mundi creator & rector, ad humilitatis meæ preces placatus attende, & me famulum tuum, quem nullis suffragantibus meritis, sed immensæ largitate clementiæ, cælestibus mysteriis servire tribuisti, dignum sacris altaribus fac ministrum; ut quod mea celebrandum voce depromitur, tua potius sanctificatione firmetur. Per &c.

Omnipotens sempiterne Deus, hostilia, quæsumus, arma confringe; ut imperturbatis mentibus agere tua sancta possimus. Per &c.

Concede nobis, omnipotens Deus, ut ab improbis voluntatibus recedentes, præceptorum tuorum rectitudine subsequamur; & qui deviis etiam desiderata concedis, præsta meliora correctis. Per &c.

Omnis a nobis, te, Domine, quæsumus, expiante, pravitas humana discedat; ut puris sensibus & mentibus tua mysteria celebremus. Per &c.

Vere dignum. Majestatem tuam cunctis sensibus deprecari, ne propriis jucunditatibus occupati, aut familiam dissimulare commissam, aut nitamur vexare subjectam; sed Evangelii tenore monstrante, conservis cibaria ministrantes tempore competenti, dominico reperiamur adventu; famulosque tuos cum dilectione corripere, & cum necessaria studeamus amare censura; totumque servitium delegatum rationabiliter exsequentes, non reatum de neglecto Domini subeamus augmento, sed divinorum nobis multiplicata proveniat dispensatio talentorum. Per &c.

Deus, qui nos sacramentis tuis pascere non desistis, tribue, quæsumus, ut eorum nobis indulta refectio vitam conferat sempiternam. Per &c.

Respice, Domine, propitius familiam tuam, & perpetuam largire misericordiam supplicanti; ut sine qua nihil potest a se dignum prorsus efficere, per eam salutaria tua præcepta, (*Al.* quæ præcipis) mercatur implere. Per &c.

MENSE SEPTEM.

III.

Item alia.

Deus, qui Ecclesiam tuam in dilectione tuæ Divinitatis & proximi cuncta servare cælestia mandata docuisti: da nobis spiritum pacis & gratiæ, ut universa familia tua & toto tibi corde sit devota, & pura sibi voluntate concordet. Per &c.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, da nobis gratia tuæ dignationis augeri, & 68 mortalitatis conscientia tre- 68
pidos, pietatis eruditione confirma; ut te omnia in omnibus operante, profectus gregis tui sit forma Pastoris. Per &c.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, gratiæ tuæ in nobis dona prosequere; & quod possibilitas non habet fragilitatis humanæ, tuo spiritu miseratus impende; ut sacris altaribus servientes, & fidei integritate fundati, & mentis sint claritate conspicui. Per &c.

69 Deus, qui dierum nostrorum nume- 69
ros, temporumque mensuras, majestatis tuæ potestate dispensas: propitius ad humilitatis nostræ respice servitutem, ut tuæ pacis abundantia tempora nostra cumulentur. Per &c.

Deus, qui nec Ecclesiæ tuæ usque ad consummationem te sæculi defuturum, nec inferni portas apostolicæ confessioni prævalituras esse promisisti: in nostra quoque perfice propitius infirmitate virtutem, & divinæ pollicitationis effectum, dum etiam infirmis tuis inesse dignaris, ostende. Quia præsentiam tuam sine dubitatione sentimus, quum & singulis quibusque temporibus convenienter optanda dispensas, & nos a totius adversitatis incursu perpeti protectione custodis. Per &c.

Memento, Domine, quod es operatus in nobis; & non quid mereamur, sed collati gratiam tui muneris intuere; ut sicut me sacris altaribus tua dignatio pontificali servire præcepit officio, ita dignum præstet & merito. Per &c.

Præsta, quæsumus, Domine Deus noster, ut declinemus noxios appetitus, & reatum nobis ingerentia desideria respuamus: quia tunc exteriores hostes superare poterimus, si vincamus internos. Per &c.

Da nobis, quæsumus omnipotens Deus, ut per gratiam tuam nosmetipsos, sicut te dignum est, exhibentes, tuis fidelibus ministremus rectæ conversationis exemplum. Et populi tui salvatio sempiterna fiat præmium Sacerdotis. Per &c.

69 Pu-

---

67 Est in Gelas. lib. 1. n. 100. in cod. Menardi tom. 3. col. 227. nec non in Missali Rom. inter orationes Communes num. 20. paucis mutatis.

68 Codex hoc loco *mortalis*. Emendationem suppeditavit hæc eadem oratio repetita inferius num. 5.

69 Paucis mutatis exstat apud Gelasium lib. 1. n. 102.

MENSE SEPTEM.

70 70 Purifica nos, misericors Deus; ut Ecclesiæ tuæ preces, quæ tibi gratæ sunt, sacra (*Al.* pia) munera deferentes, fiant expiatis mentibus gratiores. Per &c.

Vere dignum. Teque de tuis magnificare muneribus. Quis enim hoc dignus existat officio, nisi gratia tuæ miserationis præventus aptetur? Quum ergo tui doni, non nostri sit meriti, tuæ nihilominus gubernationis intererit, ut non sit negligentibus pœna perpetua, sed potius exsequentibus competenter fiat causa remunerationis æternæ. Per &c.

71 71 Munerum tuorum, Domine, largitate gaudentes, supplices deprecamur, ut quibus donasti hujus ministerii facultatem, tribuas sufficientem gratiam ministrandi. Per &c.

72 72 Gaudeat, Domine, quæsumus, populus, tua semper benedictione confisus, & cælestium rerum frequentatione proficiat; ut & temporalibus beneficiis adjuvetur, & erudiatur æternis. Per &c.

IV.

Item alia.

Da nobis, quæsumus, Domine, sanctæ regimen disciplinæ, ut per tuam gratiam & moderatio gubernantum, & obedientia proveniat subditorum. Per &c.

73 73 Tribue, quæsumus, Domine, fidelibus tuis, ut jejuniis paschalibus convenienter aptentur, & suscepta solemniter castigatio corporalis ad fructum cunctarum transeat animarum. Per &c.

Aufer a nobis, Domine, quæsumus, iniquitates nostras; ut ad sancta sanctorum puris mereamur sensibus introire. Per &c.

Vere dignum. Qui singulis quibusque temporibus convenienter adhibenda dispensas. Aptius siquidem atque decentius his diebus
74 74 episcopalis officii suscepta principia celebramus, quibus & Ecclesiæ totius observantia devota concurrit, & ipsius, cui sacerdotale ministerium deputatum est, natale colitur sacramenti. Dumque restrictius castigatiusque viventes in summi Pontificis proficiendo membra transferimur, adeptum temporaliter hunc honorem, potius fieri speramus æternum. Per &c.

MENSE SEPTEM.

75 Præsta, Domine, quæsumus, ut & de nostræ gaudeamus provectionis augmento, & de congruo Sacramenti paschalis obsequio. 75
Per &c.

Benedictionem tuam, Domine, populo supplicanti benignus accumula; ut & de bona conversatione sui Præsulis semper exsultet, & de sacræ festivitatis celebritate lætetur. Per &c.

V.

Item alia.

Domine Deus, Pater gloriæ, fons bonorum, qui licet Ecclesiam tuam toto terrarum orbe diffusam largitate munerum ditare non desinas, Sedem tamen beati Apostoli tui Petri tanto propensius 76 intueris, 76
quanto sublimius esse voluisti: da mihi famulo tuo hujus providentiæ tuæ dispositionibus exhibere congruenter officium; certus te universis Ecclesiis collaturum, quidquid illi præstiteris, quam 77 cuncta respiciunt. 77
Per &c.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, da nobis gratiæ tuæ dignatione augeri &c. 78 78

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui me nulla præditum fiducia meritorum, ineffabilis gratiæ munere, familiæ tuæ præsidere tribuisti: attolle quos suscitas, & guberna quos erigis; ut quorum auctor tu bonorum, sis ipse perfector. Per &c.

79 Deus, cujus universæ viæ misericordia est semper & veritas: operis tui dona prosequere; & quod possibilitas non habet fragilitatis humanæ, tuis beneficiis impende; ut cælestibus mysteriis servientes, & fidei integritate fundati, & mentis luceant puritate conspicui. Per &c. 79

Domine Deus, Pater gloriæ, fons bonorum &c. 80 80

Omnipotens & misericors Deus, qui benigne semper operaris, ut possimus implere quæ præcipis: dilectarum tibi ovium adesto Pastori; quia tui est muneris, tuæque virtutis, ut & regendi obedientes, & probabiles possint esse rectores. Per &c.

Deus misericors, Rex æterne, da servituti nostræ prosperum cursum. Et ut tibi in populi tui devotione placeamus, tu sancto præside gregi; & ad tuorum observantiam

---

70 Codices Greg. Muratorii, & Missale Rom. hanc orationem præferunt fer. v. post Dominicam IV. Quadragesimæ.

71 In cod. Gelas. lib. 3. n. 37. hæc oratio assignatur *in Natali Presbyteri*.

72 Hæc exstat inter orationes quotidianas codicum Gregor. apud Muratorium.

73 Gelasius lib. 2. n. 60. hanc orationem in diem sabbati mensis 7. transtulit. Sub finem codex mendose *cunctis transeat*. Ex Gelasio emendavimus.

74 Hic ordinatio Pontificis indicatur, quæ in quadragesimale jejunium voce *observantiæ* designatum, & oratione secunda expressum sub Paschatis tempus incidit. Sunt qui putant, hæc aptari Felici III. qui ordinatus fuit die 6. Martii an. 483. Sed cum Zosimus consecratus fuerit die 18. Martii, ut omnes nunc eruditi conveniunt; utri potius hæc Missa congruat, divinare nolumus.

75 Legitur in Gelas. lib. 1. n. 97. *in Natali consecrationis diaconi*.

76 Voces *intueris*, *quanto sublimius*, quæ hoc loco in ms. desunt, suppletæ fuerunt ex hac eadem oratione paullo post repetita: ex qua etiam mox addimus *hujus*.

77 Legendum videtur *cunctæ*.

78 Eadem est ac oratio secunda Missæ tertiæ.

79 Parum differt a tertia oratione ejusdem Missæ III.

80 Repetitio hujus orationis in hac eadem Missa, Collectoris, aut amanuensis oscitantiæ tribuenda.

MENSE SEPTEM. tiam mandatorum tu omnium dirige voluntates. Per &c.

81 81 Deus, cujus arbitrio omnium fæculorum ordo decurrit, refpice propitius ad noftræ tempus ætatis: & ut tibi fervitus noftra complaceat, tua in nobis dona conferva. Per &c.

Deus, dierum temporumque noftrorum potens & benignus moderator, collatis in me per gratiam tuam propitiare muneribus; & in hunc affectum dirige cor plebis & præfulis; ut nec paftori obedientia gregis, nec gregi defit cura paftoris. Per &c.

VI.

Item alia.

Deus, qui propter Ecclefiæ tuæ gubernacula difponenda, fic ejus principes fublimafti, ut minimos quofque non deferas: præfta, quæfumus, ut apoftolicæ fidei, doctrinæque veftigia vel longe fequamur, imitando, quæ, licet infirmo, comitamur officio. Per &c.

82 82 Ad gloriam, Domine, tui nominis, annua fefta repetentes facerdotalis exordii, hoftiam tibi laudis offerimus, suppliciter exorantes, ut cujus minifterii vice tibi fervimus immeriti, fuffragiis ejus reddantur accepti. Per &c.

Vere dignum. Cum exfultatione trepidos, & cum pavore lætantes. Sicut enim de tuo munere gratulamur, ita de noftra fragilitate metuimus. Et quantum de humanæ conditionis exceffibus formidamus, tantum de tua gratia, quæ virtutem perficit in infirmitate, confidimus; propenfius implorantes, ut quem tantæ fedis honore decorafti, moribus exiftere non patiaris indignum; & cujus formæ fucceflorem nomine præftitifti, quantocumque etiam bonæ converfationis adnifu fieri tribuas fectatorem. Per &c.

Præfta, quæfumus, Domine, cum acceffu temporum recti moderaminis incrementum; ut quod dignitate præferimus, juftis actionibus exfequamur. Per &c.

Multiplica, Domine, quæfumus, in Ecclefia tua fpiritum gratiæ, quem dedifti; ut per dignum Pontificis inftitutum, crefcat tuorum devotio fancta fidelium. Per &c.

VII.

Item alia.

Omnipotens fempiterne Deus, origo cunctarum perfectioque virtutum, da nobis, quæfumus, & exercere quæ recta funt, & prædicare quæ vera: ut inftructionem gratiæ tuæ præbeamus & agendo tuis fidelibus & docendo. Per &c. MENSE SEPTEM.

Sufcipe, Domine, quæfumus, oblationes & preces, quas & pro reverentia pafchali fupplices adhibemus, & pro folemnitate 83 recolenda primordii facerdotalis offerimus, ut eorum nobis interceffione fint profpera, quos nobis hujus muneris & doctores conftituis & patronos. Per &c. 83

Vere dignum. Teque profufius implorare, ut quod nunc pii nobis eft oneris, perpetui fit honoris. Neque nos magis oblectet prærogativa faftigii, quam competens actio dignitatis; 84 atque fecundum beatum Apoftolum Paullum docentem: *Epifcopatum qui defiderat, bonum opus concupifcit*: facri nominis veritatem fanctæ converfationis in nobis monftret effectus. Et qui loco ceteris præfidemus, cunctis rationabili fubdamur affectu. Nec nos extollat noxia poteftatis elatio, fed potius modeftos efficiat adminiftratio legitima caritatis. Per &c. 84

Deus, qui bona cuncta & inchoas benignus, & perficis; da nobis, ficut de initiis tuæ gratiæ gloriamur, ita de perfectione gaudere. Per &c.

85 Repleantur confolationibus tuis, Domine, quæfumus, tuorum corda fidelium; pariterque & de Ecclefiæ præfulum, & de fuo referant gaudia votiva profectu; ac temporalibus folatiis incitati, promtius æterna defiderent Per &c. 85

VIII.

Item alia.

Deus, qui licet univerfum genus humanum cælefti lege difponas, Ecclefiam tamen tuam fpeciali difpenfatione moderaris, & dignum tibi nos exhibere minifterium concede propitius, & dignos per tuam gratiam miniftros offerre. Per &c.

Præfta, quæfumus, omnipotens Deus, ut quod fragili fupplemus officio, tuo potius perficiatur effectu. Per &c.

Omnium noftrum, Domine, quæfumus, hoftias propitius intuere; ut & quod actum eft per obfequium deputatum, & fidelium vota populorum, tua potius dignatione firmetur. Per &c.

Vere dignum. Suppliciter implorantes, ut noftram pariter & eorum, quos per tui muneris largitatem facræ familiæ fubrogamus antiftites, bene tibi placitam perficias fervitutem. Per &c.

81 Legitur apud Gelafium lib. 1. n. 98. & lib. 3. n. 37.

82 Eft in cod. Gelaf. lib. 1. n. 100. & in Gregor. Menardi tom. 3. p. 227.

83 Indicatur anniverfaria folemnitas & commemoratio diei natalis, quo quis ad Pontificatum affumtus fuit. Hæc autem oratio eo die, qui cum pafchali tempore concurrit, adhibita cognofcitur. Cui autem Pontifici id conveniat, aliis dijudicandum relinquimus. Forte cum anniverfaria dies natalis Zofimi, aut Felicis III. in Quadragefimam incideret ex adnot. 74. hoc autem tempore Epifcopi multis officiis occupati, ad Synodum, qui in anniverfario Pontificis haberi folebat ex Admonitione in primum fermonem S. Leonis n. 3. Romam accurrere non poffent, ea folemnitas poft Pafcha translata fuit.

84 Cod. mendofe *ut quæ*.

85 Eft in Gelaf. lib. 1. n. 100. & apud Menardum tom. 3. p. 228. Operum S. Gregorii.

Pro Episcopo offerendum.

Hanc igitur oblationem, quam tibi offerimus (*illius* & *illius*) famulorum tuorum, quibus summum sacerdotium contulisti, quæsumus, benignus efficias, & tua in eis dona prosequaris. Per &c.

Ecclesiam tuam, Domine, benignus illumina; ut & gregis tui proficiat ubique successus, & grati fiant nomini tuo, te gubernante, pastores. Per &c.

Da, quæsumus, Domine, ut & fideles tui diligant præsules suos, & ab eis mutuo
86 diligantur; atque ut perpetuo perseverent, præsta, quæsumus, ut 86 utrisque justitia non desit, & pietas. Per &c.

IX.

Item alia.

87 87 Largire nobis, Domine, quæsumus, spiritum cogitandi, quæ bona sunt, promtius & agendi; ut qui sine te esse non possumus, secundum te vivere valeamus. Per &c.

Da nobis, Domine, quæsumus, ut in tua gratia veraciter confidentes, & quæ te digna sunt postulemus, & jugiter postulata sumamus. Per &c.

Dicatæ tibi, Domine, quæsumus, capiamus oblationis effectum, ut a terrenæ vetustatis conversatione mundati, cælestis vitæ profectibus innovemur. Per &c.

Vere dignum. Ut, qui te auctore sumus conditi, te reparatore salvemur; & qui faciles a tua rectitudine discrepamus, ad eam tua miseratione revocemur; nec relinquamur nostris excessibus, sed tuæ subdamur clementer & incessabiliter voluntati. Per &c.

Perfice, Domine, quæsumus, benignus in nobis, ut quæ sacris mysteriis profitemur, piis actionibus exsequamur. Per &c.

Plebem tuam, Domine, quæsumus, interius exteriusque restaura; ut, quam corporeis non vis delectationibus impediri, spiritali facias vigere proposito; & sic rebus foveas transituris, ut tribuas potius inhærere perpetuis. Per &c.

X.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui nos ab hostibus defendis immeritos: præsta, quæsumus, ut & morum nobis adsit & fidei rectitudo, qua pietatis tuæ mereamur augmenta. Per &c.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut propitiationis tuæ nobis collata securitas non nos efficiat negligentes, sed potius ad cultum nominis tui reddat acceptos. Per &c.

88 Sacris, Domine, mysteriis expiati, & veniam consequamur & gratiam. Per &c. 88

Vere dignum. Clementiam tuam toto corde poscentes; ut qui nos a corporalibus tueris adversis, ab hostibus quoque mentis expedias; & quos exteriore tribuis tranquillitate gaudere, interius facias esse pacificos. Per &c.

89 Repleti, Domine, muneribus sacris: da, quæsumus, ut in gratiarum semper actione maneamus. Per &c. 89

Guberna, Domine, quæsumus, tuam placatus Ecclesiam; ut potenti moderatione directa, & incrementa libertatis accipiat, & in religionis integritate persistat. Per &c.

XI.

Item alia.

Ad te corda nostra, Pater æterne, converte: quia nullis necessariis indigebunt, quos tuo cultui præstiteris esse subjectos. Per &c.

90 Ut cunctis nos, Domine, foveas adjumentis, tuis apta propitius disciplinis. Per &c. 90

Sacrificium deferimus de perceptione tuorum, Domine, præstitorum; ut percipienda securius uberiusque sumamus. Per &c.

Vere dignum. Simulque pro munere generali, quo vivimus, & pro singulis quibusque subsidiis tuam munificentiam prædicare: ne collatis &c. 91 91

Præsta, Domine, quæsumus, ut temporalibus &c. 92 92

Succurre, Domine, quæsumus, populo supplicanti &c. 93 93

XII.

Item alia.

Omnipotens & misericors Deus, propitiationis tuæ dona multiplica, & cunctis hostibus cælesti virtute compressis, augmentum nobis tribue religionis & pacis. Per &c.

Virtutum cælestium Deus, promissionis tuæ munus exsequere; ut evangelicæ veritati rebellantium corda subdantur. Per &c.

Muneribus nostris, quæsumus, Domine, gratiam tuæ placationis interfere; ut & col-

la-

86 Cod. *utrumque*, perperam.

87 In Gelasio est Missa IV. *pro Dominicis diebus*. In codd. Greg. Muratorii Dominica IX. post Pentec. apud Menardum Domin. X. In Missali Rom. Domin. VIII. In nostro codice hic incipiunt Missæ communes.

88 Hæc oratio habetur in MSS. Gregor. ac in Missali Rom. fer. III. post tertiam Dominicam Quadragesimæ.

89 Est in Gregor. Sacramentario Menardi, ac in Missali Rom. die Dominica post Ascensionem Domini.

90 Hæc & sequens oratio supra habentur in Missa XIII. §. XVII. pro jejunio mensis decimi. Hinc autem in sequenti *securius* emendavimus pro *securi*, quod hoc loco mendose codex præfert.

91 Sequitur ut in præfatione Missæ laudatæ.

92 Consimilem habes ibidem.

93 Similis est in eadem Missa XIII. ita ut, si primam orationem excipias, reliqua cum eadem Missa conveniant.

MENSE SEPTEM. lata nobis remedia tuearis, & conferenda perficias. Per &c.

94 Vere dignum. Supplicantes, ut 94 te nos placatus devoto facias corde sectari. Quia sicut totius adversitatis est caussa tuis non obedire præceptis, ita præcipue prosperitatis effectus est, bonorum omnium sequi convenienter auctorem. Per &c.

95 95 Tua nos, quæsumus, Domine, sancta purificent, & operationes suæ perficiant nos pacatos. Per &c.

96 96 Moveat pietatem tuam, quæsumus, Domine, subjectæ tibi plebis affectus, & misericordiam tuam supplicatio fidelis obtineat: ut, quod meritis non præsumit, indulgentiæ tuæ largitate percipiat. Per &c.

XIII.

Item alia.

97 97 Peccata nostra, Domine, propitiatus absolve, & quidquid pro peccatis meremur, miseratus averte. Per &c.

98 98 Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut viam tuam devota mente currentes, surripientium delictorum laqueos evadamus. Per &c.

Purificet nos, Domine, cælestis exsequutio Sacramenti, & ad tuam magnificentiam capiendam divinis effectibus semper instauret. Per &c.

Vere dignum. Ut qui te auctore subsistimus, te dispensante dirigamur. Non nostris sensibus relinquamur, sed ad tuæ reducti semper tramitem veritatis, hæc studeamus exercere, quæ præcipis, ut possimus dona percipere, quæ promittis. Per &c.

99 99 Sumti sacrificii, Domine, perpetua nos tuitio non relinquat, & noxia semper a nobis cuncta depellat. Per &c.

Adesto, Domine, fidelibus tuis, & tua sancta celebrantibus auge devotionis effectum; ut & tibi semper exhibeant debitam servitutem, & ad remedia jugiter æterna proficiant. Per &c.

XIV.

Item alia.

Respice nos, rerum omnium Deus creator & rector; & ut tuæ propitiationis sentiamus effectum, toto nos tribue tibi corde servire. Per &c.

Ad tua, Domine, beneficia fiducialiter

impetranda, quæsumus, ut exercere, quæ tibi sunt placita, & velle nobis largiaris & posse. Per &c. MENSE SEPTEM.

Deus, auctor sinceræ devotionis & pacis, da, quæsumus, ut & majestatem tuam convenienter hoc munere veneremur, & sacri participatione mysterii fideliter sensibus uniamur. Per &c.

Vere dignum. Qui ideo nos imaginem tuam benignus existere voluisti, ut tenorem summæ justitiæ pariter & pietatis imitemur; quod brevi compendio poterimus implere, si per tuam nobis gratiam concedatur, ut & te nostrum nitamur amare factorem, & nosmetipsos veraciter libereque diligere, quos fecisti. Per &c.

1 Spiritum nobis, Domine, tuæ caritatis infunde; ut quos uno cælesti pane satiasti, una facias pietate concordes. Per &c. 1

Confirma, Domine, quæsumus, tuorum corda filiorum, & gratiæ tuæ virtute corrobora; ut & in tua sint supplicatione devoti, & mutua dilectione sinceri. Per &c.

XV.

Item alia.

Quæsumus, omnipotens Deus, ne multitudinem nostræ pravitatis attendas; sed a peccatis abstrahe fragiles, & ad ea, quæ recta sunt, tuorum dirige voluntates. Per &c.

Non retribuas nobis, quæsumus, Domine, quæ malis operibus promeremur; sed quos jure corripis a veritate digressos, protege tua miseratione correctos. Per &c.

Prosint nobis, Domine, frequentata mysteria; quæ nos a cupiditatibus terrenis expediant, & instituant amare cælestia. Per &c.

Vere dignum. Ut divinam jugiter gratiam subsequentes, justitiam tuam, quam delictis nostris incessanter offendimus, actu meliore placemus. Et quibus merita debetur pœna perversis, indulgentia tribuatur ab iniquitate cessantibus. Per &c.

Ab omni errore nos, Domine, quæsumus, expient Sacramenta, quæ sumsimus, & dulcedinem mentibus nostris tuæ suavitatis infundant. Per &c.

2 Da populo tuo, Domine, quæsumus, spiritum veritatis & pacis; ut & te tota mente cognoscant, & quæ tibi sunt placita toto corde sectantes, bonorum tuorum semper munere potiantur. Per &c. 2

XVI.

94 Codex *tibi*, quod cum non congrueret verbo *sectari*, Muratorius mutavit hoc verbum in *famulari*. Facilius emendavimus *te* retento *sectari*, cum probe respondeat subjecto verbo *sequi*.

95 Affinis est in Missali Rom. in Sabbato post Dominicam quartam Quadragesimæ. In codd. vero Gregor. eodem die eadem est, excepta voce *pacatos*, pro qua habent *placitos*. Est etiam in Gelas. lib. I. n. 54.

96 Est in MSS. Greg. inter orationes *pro peccatis*.

97 In codd. Greg. Muratorii habetur inter orationes matutinales, vel vespertinales; apud Menardum vero inter quotidianas.

98 Hanc uterque codex Muratorii refert inter orationes quotidianas.

99 In Gregor. MSS. & in Missali Romano habetur fer. VI. post Dominicam Passionis.

1 Hæc oratio est in codd. Gregorianis, & in Missali Rom. fer. VI. ante primam Dominicam Quadragesimæ. Rursum in eodem Missali & in iisdem codd. ipso die Paschatis, ubi idcirco mutatæ sunt voces *uno cælesti pane* in has *sacramentis paschalibus*.

2 Invenitur in MSS. Greg. Muratorii inter orationes quotidianas.

XVI.

Item alia.

Protector in te sperantium Deus, præsta, quæsumus, ut majestatem tuam sine cessatione laudemus; & ut tibi possimus jugiter famulari, salutem nobis tribue mentis & corporis. Per &c.

3 3 Misericordiæ tuæ remediis, quæsumus, Domine, fragilitas nostra subsistat, ut quæ sui conditione defecit, tua vegetatione reparetur. Per &c.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut interius nobis exteriusque conferant hæc mysteria sanitatem, quæ famulis tuis in utroque voluisti præbere subsidium. Per &c.

4 4 Vere dignum. Qui famulos tuos ideo corporaliter verberas, ut mente proficiant: potenter ostendens, quam sit pietatis tuæ præclara salvatio; dum præstas, ut operetur nobis etiam infirmitas ipsa medicinam. Per &c.

Deus, qui diligendo castigas, & castigando nos refoves; præsta, ut de utroque tibi gratias semper referre valeamus. Per &c.

5 5 Tuere, Domine, populum tuum, & ab omnibus peccatis clementer emunda: quia nulla ei nocebit adversitas, si nulla dominetur iniquitas. Per &c.

XVII.

Item alia.

Eripe nos, Domine, quæsumus, ab his, quæ divinæ sunt contraria voluntati. Et quia tui operis est omne, quod vivimus; præsta, ut tui famuli tibi placere possimus. Per &c.

Quæsumus, Domine, ne nos tales patiaris existere, quibus merito dominentur adversa. Sed hujusmodi potius effici tribuas, qui beneficiis tuis non perpetuo judicemur indigni. Per &c.

Oblati sacrificii, Domine, quæsumus, præstet effectus, ut eidem convenienter aptemur. Per &c.

Vere dignum. Majestatem tuam devotis mentibus implorantes, ut sicut ex te habemus esse, quod sumus, sic per gratiam tuam & bene velle sumamus, & bonum posse, quod volumus. Per &c.

Da, quæsumus, omnipotens Deus, ut mysteriorum virtute sanctorum vita nostra firmetur. Per &c.

Plebs tua, Domine, Sacramentis purificata cælestibus, quod sumit, intelligat; quod gustu delibat, moribus apprehendat; quod justis orationibus expetit, tua miseratione percipiat. Per &c.

XVIII.

Item alia.

Magnificamus, Domine, clementiam tuam, qui & veniam peccatoribus, & miseris præstas auxilium. Per &c.

Nomini tuo, quæsumus, Deus æterne, da gloriam; quum & immeritis benefacere non omittis. Per &c.

Vere dignum. Referentes gratias & precantes, ut tibi nos placitos esse perficiens, quibus succurris indignis, propitieris acceptis. Per &c.

Quanto te, Domine, prædicare sufficimus, 6 qui pariter immeritis tribuis de mœ- 6
rore lætitiam. Per &c.

Da, quæsumus, Domine, populum tuum ad te toto corde converti. Quia quos defendis etiam delinquentes, majori pietate tueris sincera tibi mente devotos. Per &c.

XIX.

Item alia.

Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut inter innumeros vitæ præsentis errores, tuo semper moderamine dirigamur. Per &c.

Fac nos, quæsumus, Domine, quæ sunt recta, sectari, integritatem conscientiæ diligere semper & famæ. Per &c.

Sacrificii tui, Domine, 7 salutaris effe- 7
ctibus & nos expiari, & tua nos confidimus remedia promereri. Per &c.

Vere dignum. Qui quum summa sis Ratio, nosque rationales effeceris, certum est, tantum nos a tua participatione discedere, quantum ab æquitatis tramite deviamus; & tantum in tua similitudine 8 perma- 8
nere, quantum non divellimur ab ordine veritatis. Per &c.

Sancta tua nos, Domine, quæsumus, & vivificando renovent, & renovando vivificent. Per &c.

9 Fideles tuos, Domine, benedictio desi- 9
derata confirmet; quæ eos & a tua voluntate numquam faciat discrepare, & tuis semper indulgeat beneficiis gratulari. Per &c.

XX.

Item alia.

10 Præsta, Domine, quæsumus, ut men- 10
tium reprobarum non curemus obloquia; sed eadem pravitate calcata, quæ domui tuæ

---

3 Est in codd. Greg. ac in Missali Rom. fer. IV. in jejunio mensis 7.

4 Notatio marginalis in codice: *Post infirmitatem*.

5 Habetur fer. VI. ante Dominicam primam Quadragesimæ tum in codd. Greg. tum in Missali Romano.

6 Codex mendose *qui perire meritis*. Blanchinii emendationem orationis sequentis textus approbat.

7 Mendose pariter in cod. *servimus effectibus*. Muratorii emendationem suscepimus.

8 Cod. *permaneamus*, male.

9 Legitur Sabbato post primam Dominicam Quadragesimæ in Romano Missali.

10 Prima pars hujus orationis est in Gelasio lib. 3. n. 67. & in codd. Gregor. Muratorii & Pamelii inter preces contra obloquentes.

MENSE SEPTEM.

tuæ conveniunt, rationabiliter exſequamur. Per &c.

Quæſumus, virtutum cæleſtium Deus, ut deſpectis falſitatibus impiorum, conſcientiæ famæque noſtræ profutura ſectemur. Per &c.

Da, quæſumus, omnipotens Deus, ut hujus oblationis effectus & tibi non placita refutare, & præſtet nobis amare, quæ recta ſunt. Per &c.

Vere dignum. Ut nos ab operariis iniquitatis dignanter expedias, & nec proprio reos fieri patiaris exceſſu, nec alienis impietatibus præbere conſenſum. Sed mores noſtros & moderatione componas, ut tam in nobis, quam in aliis, quæ ſunt juſta, ſervemus. Per &c.

Ab occultis noſtris munda nos, Domine, & ab alienis pravitatibus benignus abſolve, ut tua ſancta pura mente ſumamus. Per &c.

Familiam tuam, Domine, propitiata majeſtate circumſpice; ut nec ſuis infecta ſit vitiis, nec externis obligata peccatis; ſed ab utriſque libera tibi ſemper & purgata deſerviat. Per &c.

XXI.

Item alia.

Da, quæſumus, omnipotens Deus, ut toto tibi corde famulemur: quia nulla nobis prævalebit hoſtilitas, ſi in te, Domine, veraciter confidamus. Per &c.

Hujus nobis, Domine, quæſumus, ſacrificii placatione ſuccurre, cujus remediis dignaris abſolvere peccatores. Per &c.

Vere dignum. Quia, dum beneficia tua largiris indignis, magna pietate nos admones, multo potiora dona ſumturos, ſi præceptionum tuarum & eruditionibus proficiamus & factis. Per &c.

Majeſtatem tuam, Domine, ſupplices deprecamur, ut nos & cæleſtibus expiare myſteriis, & perpetuis non deſinas fovere præſidiis. Per &c.

Tuere propitius, Domine, quæſumus, familiam tuam; & quam benigna defenſione non deſeris, propenſius tibi redde ſubjectam; ut gratiam tuam, quam ſumit indebita, copioſius devota percipiat. Per &c.

XXII.

Item alia.

Deus, qui juſtitiam diligis, & injuſta condemnas: da nobis, quæſumus, & amare, quæ recta ſunt, & perverſa vitare. Per &c.

Veritatis auctor & miſericordiæ, Deus, qui nos & ſollicitudine non pigros eſſe, & neminem lædere voluiſti: præſta, quæſumus, ut nulli noxia cupiamus inferre, & vexare molientium caveamus incurſus. Per &c.

Ab occultis noſtris tua nos, Domine, ſancta purificent, & ab externis erroribus perpetua virtute defendant. Per &c.

Vere dignum. Miſericordiam tuam, Domine, deprecantes, ut nos divinis rebus tribuas ſtudere veraciter; nec ſub ſpecie religionis ſacros impugnare patiaris effectus. Quoniam ſibi modis omnibus inimici ſunt, qui tuæ voluntati nituntur eſſe contrarii, propriæ 11 potius ſalutis operantes exci- 11
dium, quam tuis diſpoſitionibus adverſa mente nocituri. Per &c.

Muneris divini perceptio, quæſumus, Domine, ſemper a nobis & peccata noſtra ſubmoveat, & externa depellat. Per &c.

Populum tuum, Domine, quæſumus, poſſide cæleſtibus inſtitutis; ut omnia vitando, quæ mala ſunt, & bona cuncta ſectando, non indignationem tuam, ſed jugiter miſericordiam conſequatur. Per &c.

XXIII.

Item alia.

Concede, omnipotens Deus, ut & gaudiorum plenitudinem conſequamur, & majeſtati tuæ propenſius ſimus devoti. Per &c.

12 Offerimus, Domine, laudes & mune- 12
ra; pro conceſſis beneficiis exhibentes gratias, & pro concedendis ſuppliciter deprecantes. Per &c.

Vere dignum. Qui facis mirabilia magna ſolus; & non tantum pro peccatis noſtris non retribuis, quæ meremur, ſed inſuper etiam conſolationis tuæ dona præſtas immeritis: magis nos ad cultum nominis tui pio largiens munere provocari, quam debita caſtigatione compelli; & clementer indulgens, ut ſervilis metus in affectum tranſeat filiorum. Per &c.

Toto tibi, Domine, corde ſubſtrati, bonitatem tuam ſupplices exoramus, ut nos & temporalibus præſidiis fovere non deſinas, & æternis inſtruere non omittas. Per &c.

Lætetur, Domine, quæſumus, populus tuus, tua dextera ſublevatus; & a tribulatione reſpirans, continuis protegatur auxiliis; & religioſa converſatione proficiens, & præſentibus bonis gaudeat & futuris. Per &c.

13 Precamur, omnipotens Deus, omnes 13
propitiatus a nobis remove pravitates, & cunctas benignus depelle nequitias. Per &c.

Ad

---

11 Cum in MS. deſit *potius*, Blanchinius primis curis, & ex eo Muratorius hanc lectionem liberius ſubſtituerunt: *qui propriæ ſalutis operantes excidium, tuis diſpoſitionibus adverſa mente nituntur*. At emendatio, quam idem Blanchinius ſecundis curis notavit, quæque unius adverbii *potius* additione textum ſanat, probabilior viſa eſt.

12 Hanc exhibent codd. Gregor. & Miſſale Rom. in orationibus communibus *ad repellendas tempeſtates*.

13 Codex in marg. *In jejunio*.

MENSE SEPTEM. XXX. 14

Ad Virgines sacras.

14 Respice, Domine, propitius super has famulas tuas, ut virginitatis sanctæ propositum, quod te inspirante suscipiunt, te gubernante custodiant. Per &c.

Deus, castorum corporum benignus habitator, & incorruptarum Deus amator animarum: Deus, qui humanam substantiam in primis hominibus, diabolica fraude vitiatam, ita in Verbo tuo, per quod omnia facta sunt, reparas, ut eam non solum ad primæ originis innocentiam revoces, sed etiam ad experientiam quorumdam bonorum, quæ in novo sæculo sunt habenda, perducas; & obstrictos adhuc conditione mortalium, jam ad similitudinem provehas Angelorum: respice, Domine, super has famulas tuas, quæ in manu tua continentiæ suæ propositum collocantes, ei devotionem suam offerunt, a quo ipsa vota sumserunt. Quando enim animus mortali carne circumdatus, legem naturæ, libertatem licentiæ, vim consuetudinis, & stimulos ætatis evinceret, nisi tu hanc flammam clementer accenderes, tu hanc cupiditatem benignus aleres, tu fortitudinem ministrares? Effusa namque in omnes gentes gratia tua, ex omni natione, quæ est sub cælo, in stellarum innumerabilem numerum novi testamenti heredibus adoptatis, inter ceteras virtutes, quas filiis tuis, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed de tuo spiritu genitis indidisti: etiam hoc donum in quasdam mentes de largitatis tuæ fonte defluxit, ut quum honorem nuptiarum nulla interdicta minuissent, ac super sanctum conjugium initialis benedictio permaneret; existerent tamen sublimiores animæ, quæ in viri ac mulieris copula fastidirent connubium, concupiscerent sacramentum, nec imitarentur quod nuptiis agitur, sed diligerent quod nuptiis prænotatur. Agnovit auctorem suum beata virginitas, & æmula integritatis angelicæ, illius thalamo, illius cubiculo se devovit, qui sic perpetuæ virginitatis est sponsus, quemadmodum perpetuæ virginitatis est filius. Implorantibus ergo auxilium tuum, Domine, & confirmari se benedictionis tuæ consecratione cupientibus, da protectionis tuæ munimen & regimen; ne hostis antiquus, qui excellentiora studia subtilioribus infestat insidiis, ad obscurandam perfectæ continentiæ palmam, per aliquam serpat mentis incuriam, & rapiat de proposito virginum, quod etiam
moribus decet inesse nuptarum. 15 Sit in 15
eis, Domine, per donum Spiritus tui, prudens modestia, sapiens benignitas, gravis lenitas, casta libertas. In caritate ferveant, & nihil extra te diligant: laudabiliter vivant, laudarique non appetant. Te in sanctitate corporis, te in animi sui puritate glorificent. Amore te timeant, amore tibi serviant. Tu eis honor sis, tu gaudium, tu voluntas. Tu in mœrore solatium, tu in ambiguitate consilium, tu in injuria defensio, in tribulatione patientia, in paupertate abundantia, in jejunio cibus, in infirmitate medicina. In te habeant omnia, quem elegere super omnia. Per &c.

16 Incipit Velatio Nuptialis. 16

XXXI.

Exaudi nos, omnipotens & misericors Deus; ut quod nostro ministratur officio, tua benedictione potius impleatur. Per &c.

Suscipe, Domine, quæsumus, pro sacra lege conjugii munus oblatum; & cujus creator es operis, esto dispositor. Per &c.

Hanc igitur oblationem famulæ tuæ (*illius*), quam tibi offerimus pro famula tua (*illa*), quæsumus, Domine, placatus aspicias. Pro qua majestatem tuam supplices exoramus, ut sicut eam ad ætatem nuptiis congruentem pervenire tribuisti, sic consortio maritali tuo munere copulatam, desiderata sobole gaudere perficias, atque ad optatam seriem cum suo conjuge provehas benignus annorum. Per &c.

Quæsumus, omnipotens Deus, instituta pro-

---

14 Hæc & sequens oratio leguntur in Gelas. lib. 1. n. 103. in codd. Greg. *in benedictione Virginis ab Episcopo dicenda*: in Ordine Romano apud Hittorpium, & in Pontificali Rom. Leonis eloquentiam & sententias præferunt.

15 His formulis usque ad finem proponitur *consecratio Virginum* in codd. Greg. Muratorii. Ceterum non paucæ variantes in his præferuntur.

16 In Gelas. Sacramentario lib. 3. n. 52. ubi hæc tota Missa legitur, excepta oratione *Suscipe*, & in codd. Remensi Menardi, ac Gellonensi apud Martene de antiqu. Eccl. ritibus lib. 1. c. 9. a. 5. inscribitur: *Incipit actio nuptialis*. Verum *Actio* non orationes, sed Canon Missæ appellatus fuit, ut plura videre licet apud Ducangium V. *Actio*, qui idcirco notavit Menardum, cum n. 1134. *actionem nuptialem* esse docuit Missarum solemnia, in quibus nuptiæ benedicuntur. Id autem Menardus ex hoc sui codicis titulo docuit, quo *actio nuptialis* vocatur Missa in nuptiis benedicendis celebrata. Sed errorem in hanc inscriptionem irrepsisse, quæ ex Gelasiano in alia Sacramentaria videtur fuisse traducta, ex nostro codice detegimus. *Velatio* autem *nuptialis* appellatur hæc Missa, eo quod in benedicendis sponsis velamen iisdem imponeretur. Hujus ritus mentionem facit S. Ambrosius in epist. 19. ad Vigilium n. 17. scribens: *Ipsum conjugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oportet*. Eumdem vero ritum apud Romanam quoque Ecclesiam viguisse testatur Siricius epist. 7. editionis P. Coustantii n. 3. *Nos sane nuptiarum vota non aspernantes accipimus, quibus velamine intersumus*. Huc referri etiam videntur illa Nicolai I. ad consulta Bulgarorum c. 3. *Ambo ad nuptialia fœdera perducuntur; & primum quidem in Ecclesia Domini cum oblationibus, quas offerre debent Deo per Sacerdotis manum, statuuntur, sicque demum benedictionem & velamen cæleste suscipiunt*. Hunc ritum tangunt etiam S. Isidorus Hispalensis lib. 2. de Officiis c. 19. & Gratianus caus. 30. q. 5. c. 7. Quatuor orationes sequentes exstant etiam in Missali Rom. ad Missam *pro sponso & sponsa*: ex quinta vero aliquæ tantum sententiæ excerptæ fuerunt.

MENSE SEPTEM.

providentiæ tuæ pio favore comitare; & quos legitima ſocietate connectis, longæva pace cuſtodi. Per &c.

Adeſto, Domine, ſupplicationibus noſtris, & inſtitutis tuis, quibus propagationem humani generis ordinaſti, benignus aſſiſte; ut quod, te auctore jungitur, te auxiliante ſervetur. Per &c.

Pater, mundi conditor, naſcentium genitor, multiplicandæ originis inſtitutor, qui Adæ comitem tuis manibus addidiſti, cujus ex oſſibus oſſa creſcentia parem formam admirabili diverſitate ſignarent: hinc ad totius multitudinis incrementum, conjugalis thori juſſa conſortia, quo totum inter ſe ſæculum colligarent, humani generis fœdera nexuerunt. Sic enim tibi placitum neceſſario, ut quia longe eſſet infirmius, quod homini ſimile, quam quod tibi Deo feceras, additus fortiori ſexus infirmior, unum efficeret ex duobus; & pari pignore ſoboles mixta manaret; dum per ordinem flueret
17 digeſta poſteritas, ac priores 17 ventura ſequerentur, nec ullum ſibi finem in tam brevi termino, quamvis eſſet caduca poſteri-
18 tas. Ad hæc igitur 18 venturæ hujus famulæ tuæ, Pater, rudimenta ſanctifica; ut bono & proſpero ſociata conſortio, legis æternæ jura cuſtodiat. Memineritque ſe, Domine, non tantum ad licentiam conjugalem,
19 ſed ad obſervantiam 19 Dei, ſanctorumque pignorum cuſtodiæ delegatam. Fidelis & caſta nubat in Chriſto; imitatrixque ſanctarum permaneat feminarum. Sit amabilis, ut Rachel, viro; ſapiens, ut Rebecca; lon-
20 gæva & fidelis, ut Sara. Nihil ex hac 20 ſubciſivus ille auctor prævaricationis uſurpet; nixa fidei mandatiſque permaneat. Muniat infirmitatem ſuam robore diſciplinæ.
21 Uni thoro juncta 21 contactus vitæ illicitos fugiat. Sit verecundia gravis, pudore venerabilis, doctrinis cæleſtibus erudita. Sit fecunda in ſobole; ſit probata & innocens;
22 & ad beatorum requiem, 22 atque ad cæleſtia regna perveniat. Per &c.

MENSE OCTOB. XXXII.

MENSE OCTOBRI.

De ſiccitate temporis.

1 Deus, in quo vivimus, movemur, & ſumus, pluviam nobis tribue congruentem, ut præſentibus ſubſidiis ſufficienter adjuti, ſempiterna fiducialius appetamus. Per &c. 1

Domum tuam, Domine, quæſumus, propitiatus inhabita, & ſubditorum tibi fidelium corda purifica; ut bene placitis inhærendo, cuncta, quæ bona ſunt, mereantur accipere. Per &c.

2 Exaudi nos, Domine Deus noſter, & Eccleſiam tuam inter mundi turbines fluctuantem, clementi gubernatione moderare; ut tranquillo curſu portum perpetuæ ſecuritatis inveniat. Per &c. 2

3 Reſpice, quæſumus, Domine, noſtram propitius ſervitutem; ut, quod offerimus, ſit tibi munus acceptum, ſit noſtræ fragilitati ſubſidium. Per &c. 3

Vere dignum. Ad cujus immenſam pertinet gloriam, ut non ſolum mortalibus tua Deitate ſuccurreris, ſed de ipſa etiam mortalitate noſtra nobis remedium provideris, & perditos, unde (*Al.* quo) perierant, inde ſalvaris. Per &c.

4 Quæſumus, omnipotens Deus, ut inter ejus membra numeremur, cujus corpori communicamus & ſanguini. Per &c. 4

5 Familiam tuam, Domine, dextera tua perpetuo circumdet auxilio; & ab omni pravitate defenſam donis cæleſtibus proſequatur, & ad bonorum præmia, gratiæ ſuæ largitate, perducat. Per &c. 5

II.

Item alia.

Omnipotens ſempiterne Deus, ſenſibus noſtris propitiatus intende, ut a terrenis delectationibus abſtinentes, propenſius cæleſtia meditemur. Per &c.

Præſta, Domine, quæſumus, ut per hæc, quæ his oblationibus ſunt agenda, ſalvemur. Per &c.

Vere dignum. Clementiam tuam profuſis

---

17 Mendoſiſſima eſt hæc oratio in omnibus MSS. Sacramentariis. Legendum videtur *venturi*. Mox *proponerent* habent ceteri codd. pro *poſteritas*.

18 In aliis codd. laudatis legitur: *datæ ſint* (leg. *ſunt*) *legis* (al. *leges*) *inſtituta ventura* (al. *venturæ*). *Quapropter hujus famulæ tuæ* &c. Num librario noſtro aliquid hoc loco exciderit, an poſteriores ad hunc obſcurum locum aliqua ratione explicandum aliquid adjecerint; ignoramus. Blanchinio placeret expungere præpoſitionem *ad* & vocem *venturæ*; ita ut legatur: *Hæc igitur hujus famulæ tuæ*, *Pater*, *rudimenta ſanctifica* &c.

19 Legendum ex aliis Sacramentariis *fidei*. Mox pro *delegatam* alii codd. habent *diligatam*, forte *obligatam*.

20 Duo codd. *ſubdolus*. Gelaſ. *ſuſciptivus*. Dein *nexa* pro *nixa* in ceteris MSS.

21 Sic noſter, & ceteri codices. In Miſſali Rom. omiſſa eſt tantum vox *vitæ*. Hinc probare non poſſumus emendationem a Blanchinio primis curis indicatam & a Muratorio textui inſertam *contactus vitet illicitos*. *Sit* &c. Idem Blanchinius curis ſecundis hunc locum correctione non indigere profeſſus eſt.

22 Quidam codices *uſque ad cæleſtia*.

1 Eſt apud Gelaſ. lib. 3. num. 44. in MSS. Gregor. ac in Miſſali Rom. *ad pluviam poſtulandam*.

2 Legitur in codd. Gregor. Muratorii in ſerie orationum veſpertinalium vel matutinalium.

3 In Miſſali Rom. eſt Dominica XI. poſt Pentecoſten, in Gregor. codd. apud Muratorium Dom. XII., apud Menardum XIII.

4 In iiſdem codd. ac in Miſſali legitur Sabbato poſt Dominicam III. Quadrageſimæ.

5 Habetur in MSS. Gregor. apud Muratorium inter orationes quotidianas, & rurſum inter paſchales.

fis precibus implorantes, ut conditionis humanæ respiciens facultatem, quibus tanta remedia providisti, tribuas, ut eorum per tuam gratiam sint capaces. Per &c.

Mentes nostras & corpora, Domine, quæsumus, operatio tuæ virtutis infundat; ut quod participatione sumsimus, plena redemtione capiamus. Per &c.

Proficiat, quæsumus, Domine, fidelis populus tuæ pietatis instinctu, & salubri compunctione devotus, gratanter, quæ præcipis, exsequatur, ut, quæ promittis, accipiat. Per &c.

III.

Item alia.

6 *6* Indulgentiam nobis, Domine, tribue peccatorum; ut instituta paschalia tibi placitis sensibus operemur. Per &c.

7 7 Muneribus nostris, Domine, precibusque susceptis, & cælestibus nos munda mysteriis, & clementer exaudi. Per &c.

Vere dignum. Suppliciter exorantes, ut & securitatem nobis temporum tribuas, & religionis augmentum; quo magnum pietatis tuæ sacramentum & quietis celebremus mentibus & devotis. Per &c.

8 8 Divini muneris largitate satiati, quæsumus, Domine Deus noster, ut in hujus semper participatione vivamus. Per &c.

9 *9* Conserva, Domine, quæsumus, familiam tuam, & benedictionum tuarum propitius ubertate purifica; ut & eruditionibus tuis multiplicetur & donis. Per &c.

IV.

Item alia.

Propitiare, Domine, in te confidentibus
10 populis; & 10 ad custodiam Romani nominis dexteram tuæ protectionis extende, ut regnum majestati tuæ deditum, tua semper sit virtute defensum. Per &c.

Suscipe, Domine, quæsumus, hostias mentium tuo nomini devotarum, quibus nos & a terrenis contagiis expiari, & cælestibus contulisti propinquare consortiis. Per &c.

11 11 Vere dignum. Cujus ineffabili gratia circa nos hoc singulare mysterium est, ut dudum perditi atque prostrati, ad eam nunc gloriam rediremus, qua per Jesum Christum Filium tuum, Dominum nostrum, genus electum, regale sacerdotium, populus acquisitionis, & gens sancta vocaremur. Per &c.

12 Hoc nobis tuum, quæsumus, Domine, Sacramentum sit abolitio peccatorum, 12
sit fortitudo fragilitatis humanæ, sit contra mundi pericula firmamentum. Hæc nos communio purget a crimine, & cælestis gaudii tribuat esse consortes. Per &c.

V.

Item alia.

Omnipotens sempiterne Deus, in protectione fidelium populorum antiqua brachii tui operare miracula; ut hostibus nostris tua virtute compressis, secura tibi serviat Romana devotio. Per &c.

Suscipe, Domine, quæsumus, hostias, quas tibi pro salute tuæ plebis offerimus; & sacramentis cælestibus servientes, ab omni culpa liberos esse concede. Per &c.

Vere dignum. Qui per ineffabilem potentiam Verbi tui, sicut humani generis es conditor, ita benignissimus reformator. Per &c.

VI.

Item alia.

Deus, qui remedia salutis humanæ in præsentis mysterii solemnitate posuisti: da nobis, ut sicut hæc Apostolorum tuorum prædicatione cognovimus, ita eorum suffragiis consequamur. Per &c.

Munera, quæsumus, Domine, tuæ plebis propitiatus assume; ut quæ fidei pietate
13 profitentur, Sacramentis cælestibus apprehendant. Per &c. 13

Vere dignum. In cujus resurrectione mirabili mors occidit redemtorum, & orta est vita credentium. Et ideo cum Angelis &c.

Super Defunctos. XXXIII.

I.

Omnipotens sempiterne Deus, qui contulisti fidelibus tuis remedia vitæ post mortem: præsta, quæsumus, propitius ac placatus, ut anima famuli tui (*illius*) a peccatis omnibus expiata, in tuæ redemtionis sorte requiescat. Per &c.

14 Hostias tibi, Domine, humili supplicatione deferimus; ut anima famuli tui (*illius*), per hæc piæ placationis officia, perpetuam misericordiam consequatur. Per &c. 14

15 Hanc

---

6 Cod. in margine: *Prope Pascha*.

7 Muratorii codd. & Missale Rom. hanc orationem exhibent in Dominica Septuagesimæ, & alibi.

8 Est in iisdem codd. & Missali in Missa Sabbati post Dominicam Passionis.

9 In MSS. Greg. Muratorii legitur inter orationes quotidianas.

10 In superiori Missa, & in alia paullo post subjecta n. *6.* festorum paschalium fit mentio. Forte hæc & sequens intermediæ Missæ, quibus contra Romanos hostes divinum auxilium petitur, lucubratæ fuere occasione Attilæ, quem sub Pascha irruisse in Italiam non improbabiliter quidam existimant.

11 Congruit cum præfatione Gelasii lib. 1. n. 65. in Dominica post Ascensionem.

12 Paucis initio mutatis eadem repetitur supra §. XXVII. n. 3. Confer ibi adnot. 25.

13 Pluralis numerus frequenter adhibetur, cum *plebs* nomen multitudinis verbum dirigit. Hinc non est necessaria emendatio singularis numeri *profitetur* & *apprehendat*.

14 Exstat apud Gelas. lib. 3. n. 100. & in MS. Vat. Gregoriano apud Muratorium in Missa plurimorum defunctorum.

MENSE OCTOB.

15 15 Hanc igitur oblationem (*illius*) famuli tui, quam tibi offert pro anima famuli tui (*illius*), quæsumus, Domine, propitiatus accipias; & miserationum tuarum largitate concedas, ut quidquid terrena conversatione contraxit, his sacrificiis emundetur, ac mortis vinculis absolutis, transitum mereatur ad vitam. Per &c.

II.

16 16 Omnipotens & misericors Deus, in cujus omnis humana conditio potestate consistit: animam famuli tui (*illius*) quæsumus, ab omnibus absolve peccatis; ut pœnitentiæ fructum, quem voluntas ejus optavit, præventus mortalitate non perdat. Per &c.

17 17 Satisfaciat tibi, Domine, quæsumus, pro anima famuli tui (*illius*), Sacrificii præsentis oblatio, & peccatorum veniam,
18 quam quæsivit, inveniat: 18 & quod officio vocis implere non potuit, desideratæ pœnitentiæ compensatione percipiat. Per &c.

Hanc igitur oblationem &c. (*ut supra*.)

III.

Omnipotens & misericors Deus, apud quem voluntas habetur humana pro factis: præsta, quæsumus, ut animæ famuli tui (*illius*) ad perfectum remedium consequendum pœnitentiam desideranter voluisse sufficiat. Per &c.

Animæ famuli tui, quæsumus, Domine, per hæc sacramenta redemtionis æternæ re-

Tom. II.

MENSE OCTOB.

missionem tribue peccatorum; ut devotio pœnitentiæ, quem gessit ejus affectus, perpetuæ salutis consequatur effectum. Per &c.

19 Deus, a quo inspiratur humanis cordibus omne, quod bonum est, sicut animæ famuli tui pœnitentiam velle donasti, sic indulgentiam tribue miseratus optatam. Per &c. 19

20 Deus, cui soli competit medicinam præstare post mortem: præsta, quæsumus, ut anima famuli tui (*illius*) terrenis exuta contagiis, in tua redemtionis parte numeretur. Per &c. 20

His, quæsumus, Domine, sacrificiis, quibus purgationem & viventibus tribuis & defunctis, animam famuli tui benignus absolve; ut resurrectionis diem spe certæ gratulationis exspectet. Per &c.

21 Præsta, Domine, quæsumus, animæ famuli tui misericordiam sempiternam (*Al.* immensam); ut eam mortalibus nexibus expeditam lux æterna possideat. Per &c. 21

22 Fidelium, Deus, animarum conditor & redemtor; famulo tuo cunctorum remissionem tribue peccatorum; ut quam semper optavit, indulgentiam consequatur. Per &c. 22

IV.

23 Beati Martyris tui Laurentii, Domine, quæsumus, intercessione nos protege; & animam famuli tui (*illius*) Episcopi Sanctorum tuorum junge consortiis. Per &c. 23

L 24 Obla-

---

15 Hæc leguntur etiam in Sacram. Gelasii lib. 3. n. 104. Codicis lectionem retinuimus, ut ne opus sit delere voces (*illius*) *famuli tui*, & scribere *offerimus*. Solum codex habet mendose *offeret* pro *offert*.

16 Invenitur in cod. Gelas. lib. 3. n. 98. & in MS. Vat. Gregoriano apud Muratorium in Missa defunctorum, qui desideratam pœnitentiam consequi non potuerunt.

17 Est apud Gelas. & in Vat. MS. de quibus adnotatione superiori.

18 In cod. & exinde in editis perperam inseritur *Per*; & a capite inchoat: *Et quod officio*, cum tamen præsens oratio continuet, ut ex Gelasiano & Vaticano codicibus liquet. Hic autem in marg. codicis additur: *Hanc igitur*, quæ innuunt eamdem orationem in antecedenti Missa descriptam hic quoque repetendam, uti sane eadem repetitur in laudatis codd.

19 Legitur in cod. Gelas. lib. 3. n. 98. & in Vat. Gregor. apud Muratorium n. 107.

20 Apud Gelas. n. 100. & in Missali Rom. *pro pluribus defunctis*.

21 Apud Gelas. ibidem.

22 Concinit cum oratione, quam pro pluribus defunctis exhibent cod. Gelasii lib. 3. n. 95. MS. Vat. Gregor. apud Muratorium n. 110. & Missale Romanum.

23 In Gelasiano Sacram. hæc oratio, & prima Missæ sequentis leguntur lib. 3. n. 95. sed *Laurentii* nomen omittitur, pro quo formula communis *illius* substituta est, qua significatur uno eodemque Missæ officio & Natale Sanctorum, vel Sancti alicujus celebrasse veteres, & suffragium præstitisse Episcopo, qui eodem die obiisset. Ex nostro autem Sacramentario colligitur, obitum alicujus Romani Pontificis incidisse in diem festum, vel infra octavam S. Laurentii. Id nulli alii Romano Antistiti a sæculo quarto ad quintum convenire potest, nisi Xysto III. Hunc sane, qui juxta corpus S. Laurentii sepultus in Pontificali traditur, infra octavam hujus Martyris e vivis excessisse probabilissimum nobis est. Leo enim ejus successor consecratus fuit die 29. Sept. anni 440. ut adnot. 1. in Dissertationem 1. Quesnelli ad eumdem annum 440. ostendemus. *Defuncto autem Xysto* III. *Episcopo quadraginta & amplius diebus Romana Ecclesia sine Antistite fuit, mirabili pace atque patientia adventum Diaconi Leonis expectans*, inquit Prosper in Chronico ad an. 440. Duo hic observanda. Primum, non dici *quadraginta dies* tantum, sed *quadraginta & amplius*, quæ verba tres, vel quatuor circiter dies supra quadraginta significare possunt. Dein hos dies intermedios referri non ad ordinationem Leonis, sed ad ejus adventum in urbem. Esto autem is ordinatus fuerit die 29. Septembris die dominico, ut mos erat; Romam tamen reverti potuit dies aliquot ante, ita ut Dominica ordinationis caussa expectanda fuerit. His autem præmissis, si ab adventu Leonis diebus aliquot ante Dominicam quæ tum incidit in diem 29. Septembris, ascendas per dies *quadraginta & amplius*, commode pervenies ad aliquam diem infra octavam S. Laurentii, qua Xystum III. obiisse cognosces. Et si quidem Xystus ordinatus fuit die 24. Julii an. 432. die dominico; computatis annis octo & diebus 19. ejus Pontificatui tributis a Prospero, invenies eum obiisse die 11. Augusti, secunda infra octavam S. Laurentii. Forte aliquæ ex his orationibus, quæ in anniversario mortis ejus usui fuere, Leonem ipsius successorem habent auctorem.

24 24 Oblationes nostras, Domine, quæsumus, propitiatus intende, quas & ad honorem sancti Martyris tui Laurentii nomini tuæ majestatis offerimus, & pro requie famuli tui (*illius*) Episcopi suppliciter immolamus. Per &c.

Vere dignum. Qui nos Sanctorum tuorum & commemoratione refoves, & oratione defendis. Per &c.

Hanc igitur &c. & in numerum tibi placentium censeri facias Sacerdotum. Per &c.

V.

25 25 Adjuva nos, Domine Deus noster, beati Laurentii Martyris tui precibus exoratus, & animam famuli tui (*illius*) Episcopi in beatitudinis sempiternæ luce constitue. Per &c.

Memento, Domine, quæsumus, animæ famuli tui (*illius*) Episcopi; & quem in corpore constitutum sedis apostolicæ gubernacula tenere voluisti, in electorum numero constitue Sacerdotum. Per &c.

26 26 Suscipe, Domine, quæsumus, hostias pro anima famuli tui (*illius*) Episcopi; ut cui pontificale donasti meritum, dones & præmium. Per &c.

Hanc igitur &c. ut qui beati Petri Apostoli sedem vicario *est* sequutus officio, tuæ quoque gratiæ largitate perpetuam dignitatis apostolicæ percipiat portionem. Per &c.

27 27 Præsta, quæsumus, Domine, ut anima famuli tui (*illius*) Episcopi, quam in hoc sæculo commorantem sacris muneribus decorasti, in cælesti sede gloriosa semper exsultet. Per &c.

28 28 Deus, qui inter apostolicos Sacerdotes famulum tuum (*illum*) fecisti vigere Pontificem: præsta, quæsumus, ut eorum perpetua quoque sede potiatur. Per &c.

29 XXXIIII. 29 *Sancti Silvestri*.

Deus, confitentium te portio defunctorum, preces nostras, quas in famuli tui Silvestri Episcopi depositione deferimus, propitiatus assume; ut qui nomini tuo ministerium fidele dependit, perpetua Sanctorum tuorum societate lætetur. Per &c.

Hanc igitur oblationem, quæsumus, Domine, placatus intende, quam in sancti Silvestri confessoris & Episcopi tui commemoratione suppliciter immolamus; ut & nobis proficiat hujus pietatis affectus, & illum beatitudo sempiterna glorificet. Per &c.

Majestatem tuam, Domine, suppliciter exoramus, ut anima famuli tui 30 Simplicii Episcopi ab omnibus, quæ humanitus attraxit, exuta, in sanctorum censeatur sorte pastorum. Per &c. 30

XXXV.

MENSE NOVEMBRI.

In natale Sanctorum quatuor Coronatorum.

I.

1 Annua Martyrum tuorum, Domine, vota recurrimus, majestatem tuam suppliciter deprecantes, ut cum temporalibus incrementis, prosperitatis æternæ capiamus augmentum. Per &c. 1

Pro Martyrum natalitiis, Domine, tua muneribus cumulamus altaria. Da, quæsumus, ut gaudia nobis sancta succrescant, quibus proficiat nostræ devotionis affectus. Per &c.

2 Vere dignum. Celebrantes sanctorum natalitia patronorum: quia dum tui nominis per eos gloria frequentatur, nostræ crescit fragilitatis auxilium. Per &c. 2

II.

Item alia.

3 Hostias tibi, Domine, pro Martyrum tuorum commemoratione deferimus; supplicantes, ut indulgentiam nobis pariter conferant, & salutem. Per &c. 3

Vere dignum. Quoniam tu magnificaris in tuorum laude Sanctorum. Et quidquid ad eorum pretiosam pertinet passionem, tuæ sunt opera miranda potentiæ: qui hujus fidei tribuis clementer ardorem: qui suggeris toleran-

---

24 Est in Gelas. lib. III. n. 97.

25 Idem ibidem n. 95.

26 Invenitur apud eumdem Gelas. ibidem n. 93. & in MS. Gregor. Menardi, ac in Missali Romano in Missa pro defuncto Sacerdote.

27 Est in iisdem codd. ac Missali, nec non in Vat. Greg. Muratorii in orationibus ad Pontificem ordinandum pag. 272. Post pauca Muratorius *in cælesti sede*, ut in Missali legitur. At præpositionem *in* delent omnes etiam Gelasiani & Gregoriani codices.

28 Vide Gelas. lib. 3. n. 92. cod. Gregor. apud Menardum, & Missale Rom. pro Episcopo defuncto.

29 Hæc Missa non pertinet ad diem festum S. Silvestri, qui cadit in diem ultimam Decembris; sed pro ejusdem depositione olim lucubrata, & a Collectore inventa, Missis defunctorum ab eodem subjecta fuit.

30 Quidam putant librarii oscitantia scriptum fuisse *Simplicii* nomen pro *Silvestri*, de quo in duabus orationibus præcedentibus, ita ut hæc sit oratio *postcommunio* Missæ S. Silvestri. Sed cum a nostro Collectore alienum non sit inter communes Missas orationes quasdam describere, quæ alicujus Sancti nomen insertum præferunt, ut de S. Tiburtio, de S. Gregorio, & de S. Laurentio vidimus; ita hic orationibus communibus pro defunctis subjecit orationes Silvestri & Simplicii nomen exhibentes, quæ e communibus pro defuncto Episcopo, ut videntur, sumptæ, in eorum depositione recitatæ fuerunt.

1 Habetur in Sacram. Gelasiano lib. 2. n. 62. ubi post pauca æque ac in nostro codice legitur *recurrimus*, ut ne opus sit emendare *recolimus*.

2 Vide similem præfationem in cod. Vat. Gregoriano apud Muratorium pag. 340. & in alio cod. Menardi p. 139. Porro vox *patronorum* antiquitatem Ecclesiæ sanctorum quatuor Coronatorum nomine dedicatam ostendit.

3 Est apud Gelas. lib. 2. n. 62. ac in Missali Rom. die 29. Julii in commemoratione SS. Felicis, Simplicii, & sociorum.

MENSE NOVEM. lerantiæ firmitatem : qui largiris in agone victoriam. Per &c.

4 4 Sanctorum tuorum nos, quæſumus, Domine, ſemper feſta lætificent, & majeſtati tuæ perpetua placatione commendent. Per &c.

5 5 Præſta, Domine, quæſumus, ut ſicut populus chriſtianus Martyrum tuorum temporali ſolemnitate congaudet, ita perfruatur æterna; & quod votis celebrat, comprehendat effectu. Per &c.

XXXVI. *In natali Sanctæ Cæciliæ.*

I.

Propitiationem tuam, Domine, quæſumus, ſentiamus de celebritate præſenti; ut
6 oblationibus noſtris, Sanctæ (*illius*) *6* interceſſione ſuſceptis, & indulgentiam nobis tribuas, & ſalutaria dona concedas. Per &c.

Vere dignum. In die feſtivitatis hodiernæ, qua ſancta Cæcilia in tui nominis confeſſione Martyr effecta eſt. Quæ dum humanis devota nuptiis, thalamos temporales contemneret, Sponſum ſibi, qui perpetuus eſſet, præſumto præmio caſtitatis adhibuit, & æternitatem vitæ maluit, quam ut mundo procrearet originem. In cujus gloriam etiam illud acceſſit, ut Valerianum, cui fuerat matrimonii jure copulanda, in perpetuum ſibi ſocians Martyr caſta conſortium, ſecum duceret ad coronam. Per &c.

Exſultamus pariter, & de percepto pane juſtitiæ, & de tuorum, Domine, feſtivitate Sanctorum: quia interventionibus tibi placentium, confidimus, nobis ad perpetuam vitam ceſſura (*Al.* profutura) quæ ſumſimus. Per &c.

Auxilium tuum, Domine, nomini tuo ſubdita poſcunt corda fidelium; ut quia ſine te nihil poſſunt implere, quod juſtum eſt, tua miſericordia largiente, & quæ recta ſunt apprehendant, & omnia ſibi profutura percipiant. Per &c.

II.

Item alia.

7 7 Omnipotens ſempiterne Deus, qui eligis infirma mundi, ut fortia quæque confundas: da nobis in feſtivitate ſanctæ Martyris Cæciliæ congrua devotione gaudere; ut & potentiam tuam in ejus paſſione lau-

Tom. II.

demus, & proviſum nobis percipiamus auxilium. Per &c. MENSE NOVEM.

Bonorum omnium, Deus, auctor atque largitor, qui ut humanum genus ad confeſſionem tui nominis provocares, etiam in fragili perfeciſti conditione martyrium: præſta, quæſumus, ut Eccleſia tua, hoc exemplo commonita, nec pati pro te metuat, & cæleſtis præmii gloriam concupiſcat. Per &c.

8 Super has, quæſumus, hoſtias, Domine, benedictio copioſa deſcendat, quæ & 8
ſanctificationem nobis clementer operetur, & de Martyrum nos ſolemnitate lætificet. Per &c.

9 Vere dignum. Qui perficis in infirmitate virtutem, qua beata glorioſaque Cæcilia, deſpecto mundi conjugio, ad conſortia 9
ſuperna contendens, nec ætate nutabili præpedita eſt, nec revocata carnis illecebra, nec ſexus fragilitate deterrita. Sed inter puellares annos, inter ſæculi blandimenta, inter ſupplicia perſequentum, multiplicem victoriam Virgo caſta, & Martyr explevit, & ad potiorem triumphum ſecum ad regna cæleſtia, cui fuerat nupta, perduxit. Per &c.

III.

Item alia.

Fiant, Domine, tuo grata conſpectui munera ſupplicantis Eccleſiæ; & ut noſtræ ſaluti proficiant, adſit interceſſio beata Sanctorum. Per &c.

Vere dignum. Qui, ut de hoſte generis humani major pompa duceretur, non ſolum per Chriſtum Dominum noſtrum diabolicam deſtruxiſti tyrannidem, nec tantum pro ſubverſione protoplaſti, per virilem ſexum Martyrum beatorum meritam deceptori reciprocas ultionem; ſed etiam in Evæ matris inimicum, per femineam conditionem, retorques jure vindictam; ut qui male in ſua paradiſi felicitate fidentem ſexum utrumque proſtraverat, nunc ab utroque per tuam gratiam calcaretur. Quod ſancta Cæcilia hodierna confeſſione teſtificans, (*Al.* perficiens) ne de fide tamen connubii promiſſa diſcederet, eum, quem conjugem fuerat habitura, (*Al.* quem fuerat ſuſceptura conjugio) fecit comitem paſſionis. Per &c.

IV.

Item alia.

10 Da, quæſumus, omnipotens Deus, ut 10
L 2 ſan-

4 Gelaſius ibidem.

5 Legitur in Miſſali Rom. die *29.* Julii natali SS. Felicis & Sociorum. Sub finem in cod. *celebrant*, *comprehendant* plurali numero, eo quod populi nomen numero multitudinis ſæpe accipiatur, ut alibi obſervavimus.

6 Cod. *interveniente*, forte pro *interventione*, uti mox in alia oratione *interventionibus*. Muratorius cum Blanchinio emendavit *interceſſione* ex eadem oratione repetita in Miſſa SS. Clementis & Felicitatis. Hæc oratio communis eſt, ut ex ipſa formula *illius* agnoſcitur; ac propterea feſto etiam SS. Clementis & Felicitatis accommodata fuit.

7 Invenitur in Sacram. Gelaſii lib. 2. n. *64.* Orationis hujus principium convenit cum initio orationis, quæ legitur in codd. Gregor. & in Romano Miſſali die natali S. Agnetis, & alibi. Finis vero diverſus eſt.

8 Eſt in codd. Greg. ac in Miſſali Rom. die 3. Maji natali SS. Alexandri & Sociorum, & alibi.

9 Hanc præfert Miſſale Gothicum apud Card. Thomaſium in Miſſa S. Cæciliæ.

10 In Natali S. Priſcæ die 18. Januarii hanc orationem habent codd. Gregor. & Miſſale Rom.

MENSE NOVEM. sanctæ Cæciliæ Martyris & annua solemnitate lætemur, & tantæ fidei proficiamus exemplo. Per &c.

Sanctæ Cæciliæ festa recolentes, preces offerimus, hostias immolamus. Præsta, Domine, quæsumus, ut cum præsidio temporali & vitæ nobis præbeant incrementa 11
11 perpetuæ. Per &c.

Vere dignum. Quoniam sicut humanum genus in utroque sexu diabolus merito pravæ confessionis elisit; sic 12 utroque confes-
12 sione magnifica, per tuam gratiam, triumphatur. Clariorque victoria est, quum sublimis illa substantia, quæ similem se jactabat Altissimo, & in hominis casu Dei opus subruisse plaudebat, feminea conditione superatur. Cujus gloriæ nobis diem beata Cæcilia Martyr illustrat; quæ nuptiis deputata terrenis, nupsit in cælo, & mundano dicata conjugio, divinum est sortita consortium; ipsumque temporalem virum, cui mortali fuerat more nectenda, martyrii fœdere secum virgo casta fecit æternum. Per &c.

V.

Item alia.

13 13 Quæsumus, virtutum cælestium Deus, ut sacrificia pro sanctæ Cæciliæ solemnitate delata, desideriorum nos temporalium doceant habere contemtum, & ambire dona faciant cælestium gaudiorum. Per &c.

Vere dignum. Quia vicissitudo nobis est hodie collata mirabilis: quum ille noster inimicus, qui hominem Paradisi felicitate conspicuum, & totius mortis ignarum, dum propria integritate fidendo præsidia divina non quæreret, viperea calliditate subvertit, nunc inter hujus mundi miserias, & in exilio damnatæ conditionis humanæ, a mortali fragilitate, sed in te fidente, prosternitur. Et quum prima mulier viro suo dux fuisse referatur ad lapsum, nunc confessio puellaris, virum præcedens, ducit ad præmium. Per &c.

14 14 Exaudi nos, Deus salutaris noster, ut sicut de sanctæ Cæciliæ festivitate gaudemus, ita piæ devotionis erudiamur affectu. Per &c.

Respice, Domine, quæsumus, plebem tuam, de sanctæ Cæciliæ Martyris glorificatione gratulantem; & beneplacitum fieri tribue sacratarum tibi mentium famulatum: ut qui in Sanctis tuis te honorare non desinunt, perpetua donorum tuorum largitate potiantur, & quod visibiliter exsequuntur, invisibiliter apprehendant. Per &c. MENSE NOVEM.

IX. Kalendas Decembris.

Natale Sanctorum Clementis & Felicitatis. XXXVII.

I.

15 Omnipotens sempiterne Deus, qui in 15
omnium Sanctorum tuorum es virtute mirabilis: da nobis in beati Clementis annua solemnitate lætari, qui Filii tui Martyr & Pontifex, quod ministerio gessit, testimonio comprobavit, & quod prædicavit ore, firmavit exemplo. Per &c.

Propitiationem tuam, Domine &c. 16 16

17 Vere dignum. Sancti Clementis Mar- 17
tyris tui Natalitia celebrantes, qui cognationem reliquit & patriam; & post odorem tui nominis terras mariaque transmittens, abnegansque semetipsum, crucem peregrinationis assumsit, ut te per Apostolorum tuorum vestigia sequeretur. Cui tu, Domine, secundum promissionem Filii tui, tam in præsenti sæculo, quam futuro, centupli muneris præmia repensasti. Nam beatissimi Petri mox tradito disciplinis, parentes, quos in genitali solo perdiderat, in externa re-
gione 18 restituis; quos terrenæ generatio- 18
nis amiserat, divinæ reddis naturæ partici-
pes. Deinde Magistri sui 19 Vicarium per 19
ordinem subrogando, Romanæ Urbis, cujus propter te despexerat dignitatem, tenere constituis principatum, proque transitoria claritate, cælesti facis honore conspicuum. Postremo martyrii gloria sublimatum, pro temporalibus gestis æternam provehis ad coronam. Per &c.

II.

Item alia.

Ascendant ad te, Domine, preces nostræ; & tuorum vota fidelium munera suppliciter oblata concilient; quod etiamsi nostris operibus non meremur, quæsumus, Sanctorum nos intercessione mereamur. Per &c.

Vere dignum. Merito etenim, Domine, de triumphis tuorum Martyrum gloriamur: quia in victoriis eorum tua mirabilia confitemur, sancti Clementis hodie Sacerdotis & Mar-

---

11 Codex mendose *perpetua*.

12 Muratorius ex postilla Blanchinii corrigendum credidit *utriusque*; sed posteriorem ipsius Blanchinii retractationem non observavit. Lectio codicis cum verbo *triumphatur* satis probe cohæret.

13 Est apud Gelas. lib. 2. n. 64. & in Missali Ambrosiano apud Pamelium.

14 Apud Gelas. ibidem, & in Missali Rom. in Communi Virginum.

15 Refertur in cod. Greg. Menardi, & apud Pamelium tom. 2. pag. 354.

16 Repetitur hic oratio prima, quæ legitur supra in prima Missa diei natalis S. Cæciliæ.

17 Est in Missali Gothico Card. Thomasii die natali S. Clementis. Hæc porro, & tertia, ac quarta præfationes sumtæ sunt ex libris Recognitionum sancto Clementi attributis, quos Rufinus Latine reddiderat, quosque Gelasius postea inter apocryphos recensuit.

18 In nostro codice, sicut & in Missali Gothico erronee *restitues*. Post nonnulla vero solus noster codex *constitues*, recte autem Missale Gothicum *constituis*.

19 *Vicarius* hic pro successore accipitur, ut apud alios auctores frequenter invenitur, ipseque contextus ostendit. Post pauca loco vocis *proque* codex librarii oscitantia habet *pro quæ*: in Missali Gothico *pro quo*.

& Martyris tui festivitate gaudentes: quem beati Apostoli Petri eruditionibus institutum, & in Pontificatum Apostolicæ Sedis
20 evectum, atque in martyrii inclyti 20 fine gloria coronatum, habitatio cælestis excepit. Per &c.

III.

Item alia.

Beati Clementis Sacerdotis & Martyris tui natalitia veneranda, Domine, quæsumus, Ecclesia tua devota suscipiat; & fiat magnæ glorificationis amore devotior. Per &c.

Intercessio sancti Clementis Sacerdotis & Martyris, misericordiæ tuæ, Domine, munera nostra conciliet, ut, quod merita nostra non supplent, Sanctorum tuorum deprecatione pensetur. Per &c.

Vere dignum. Quoniam per Sancti Spiritus largitatem beatus ille Clemens hodiernæ nobis exsultationis affectum magnificæ passionis agone sacravit: qui mundo nobilis, amore Christi nobilior, pio labore conspicuus, & inter parentum vel inquisitione vel receptione mirabilis, apostolicæ prædicationis fidelissimus alumnus acceptus, Sacerdos refulsit egregius, & Martyr insignis. Per &c.

IV.

Item alia.

Accipe, quæsumus, Domine, hostias, tua nobis dignatione collatas: quoniam & te creante procedunt, & tu causas humanæ salutis & gloriæ, quibus tibi gratæ sunt, condidisti. Per &c.

Vere dignum. Beati nobis enim Clementis hodie præconia repetenda sunt. Qui divina inspiratione flammatus reliquit patriam,
21 in tuis prædicatoribus 21 sequendo, & amissos parentes alienis invenit in terris. In exteris regionibus humilis, Christi sequutus est gloriam, & summam recepit civitatis propriæ dignitatem. Præsentem vitam Christo postposuit, & meruit triumphum beatitudinis sempiternæ. Per &c.

Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut pro honore nominis tui, quorum celebramus insignia, continuis etiam precibus foveamur. Per &c.

In Natali Sanctæ Felicitatis.

I.

Misericors & omnipotens Deus, qui nos de virtute in virtutem debita veneratione (*Al.* servitute) currentes, tuorum facis precibus gaudere Sanctorum: præsta, ut quorum solemnitatibus consolamur, orationibus adjuvemur. Per &c.

22 Intende munera, Domine, quæsumus, altaribus tuis pro sanctæ Felicitatis Martyris tuæ commemoratione proposita; ut sicut per hæc beata mysteria illi gloriam contulisti, nobis indulgentiam largiaris. Per &c. 22

Vere dignum. In exsultatione festivitatis hodiernæ, qua beata genitrix sacratum tibi gregem, carne procreatum, per tuam gratiam morte perfecit. Ecce vere in qua, sicut scriptum est, fabricavit sibi sapientia domum, septem columnis instructam. Ecce quæ, quod nomine prælibavit, rebus implevit; & non solum fecunditatis prosperitate gloriosa, sed cum eadem etiam mansit & inter adversa Felicitas, quam eidem nec mors auferre potuit, sed effecit potius sempiternam. Per &c.

23 Libantes, Domine, mensæ tuæ beata mysteria, quæsumus, ut Martyrum interventione sanctorum & præsentem (*Al.* temporalem) nobis misericordiam conferant & æternam. Per &c. 23

Protege, Domine, plebem tuam; & quam Martyrum tuorum assidua tribuis festivitate devotam, tibi semper placitam fieri precibus concede justorum. Per &c.

II.

Item alia.

24 Da nobis, Domine Deus noster, sanctorum Martyrum palmas incessabili devotione venerari; ut quos digna mente non possumus celebrare, humilibus saltem frequentemus obsequiis. Per &c. 24

Fidelium tuorum munera, Domine, pro sanctorum Martyrum solemnitate assume; & ut tibi nostra sint grata servitia, gratiæ tuæ largitate concede. Per &c.

Vere dignum. Quoniam magna sunt opera tua, Domine, & immensa magnalia, per quæ nobis lætitia hodiernæ festivitatis accessit. Vere enim Felicitatis filii, & vera est suorum Felicitas filiorum, quos & casto fetu sancti conjugii mater fecunda progenuit, & rursus confessionis sacrosanctæ visceribus Martyr beata conceptos, per fidem denuo felicius peperit Martyres ad coronam. Per &c.

25 Præsta, Domine, quæsumus, intercedentibus Sanctis tuis, ut quæ ore contigimus, pura mente capiamus. Per &c. 25

26 Libera, Domine, quæsumus, a peccatis & hostibus tibi populum supplicantem; ut in sancta conversatione viventes, nullis affligantur adversis. Per &c. 26

III.

---

20 Cod. perperam *finis*.

21 Aliquid hoc loco deest.

22 Est in Missali Rom. die 7. Martii in Natali SS. Perpetuæ & Felicitatis, & in Communi plurimarum Virginum, & Martyrum, & alibi.

23 Apud Gelas. lib. 2. n. 92. in Natali S. Cæciliæ.

24 Refert hanc orationem Missale Rom. in locis adnot. 22. indicatis.

25 Est in codd. Greg. ac in Missali Rom. fer. II. post Dominicam tertiam Quadragesimæ, & in festo S. Theodori.

26 Habetur in codd. Greg. Muratorii in serie orationum quotidianarum.

MENSE NOVEM.

III.

Item alia.

Sancti Martyres, Domine, quæsumus, & nominibus suis nobis suffragentur & precibus; ut & Clemens tuus sapientem clementiam sequi, & tibi sacrata Felicitas nos poscat veraciter esse felices. Per &c.

In Sanctorum tuorum passionibus pretiosis te, Domine, mirabilem prædicantes, munera votiva deferimus. Præsta, quæsumus, ut sicut illorum tibi grata sunt merita, sic nostræ servitutis accepta reddantur officia. Per &c.

Vere dignum. Hodie quippe, Domine, tuo munere celebratur magnifica Mater & Martyr. Præclara progenies simili passione. Gloriosa in talibus membris Ecclesia. Meritoque in omnibus beata Felicitas. Per &c.

Repleti sumus, Domine, sacramentis & gaudiis, quæ in Sanctorum tuorum celebritatibus & frequentamus & sumimus. Per &c.

Semper, Domine, quæsumus, fac populum tuum sanctorum Martyrum patrocinio gratulari; ut beneficia tua, quæ propriis obsecrationibus obtinere non sufficit, justorum tuorum suffragiis incessanter accipiat. Per &c.

XXXVIII. VIII. Kalendas Decembris.

Natale Sanctorum Chrysogoni &
27 27 *Gregorii.*

Exsultamus, Domine, multiplicata festivitate Sanctorum: quia non diffidimus tua nos dona sumturos, pro quibus impetrandis tanta nobis patrocinia contulisti. Per &c.

Perfice, Domine, votiva mysteria, & quæ in Martyrum veneratione te prædicant, suffragia nobis perpetuæ redemtionis existant. Per &c.

Vere dignum. Quia pectora Martyrum beatorum sic ignis ille cælestis inflammat, ut omne, quod in hujus mundi luce jucundum est, amore tui nominis refutetur, & subeatur quidquid temporaliter est acerbum, ut promissionis tuæ præmia capiantur. Per &c.

Patientia pretiosa justorum tuæ nobis, Domine, quæsumus, affectum dilectionis accumulet; & in cordibus nostris sacræ fidei semper exerceat firmitatem. Per &c.

Deus, qui Sanctis tuis dedisti piæ confessionis inter tormenta virtutem: largire fidelibus populis inter hujus mundi tentamenta constantiam veritatis; ut sicut illos Sanctus Spiritus roborando sempiternam provexit ad gloriam, sic istos jugiter tua gratia gubernando ad misericordiam perducat æternam. Per &c.

MENSE NOVEM.

Pridie Kalendas Decembris. XXXVIIII.

Natale Sancti Andreæ Apostoli.

I.

28 Da nobis, quæsumus, Domine Deus noster, beati Apostoli tui Andreæ intercessionibus sublevari; ut per quos Ecclesiæ tuæ superni muneris rudimenta donasti, per eos subsidia perpetuæ salutis impendas. Per &c. 28

29 Respice, quæsumus, Domine, munera, quæ pro beati Andreæ Apostoli tui commemoratione deferimus: suppliciter exorantes, ut ejus interventionibus adjuvemur, pro cujus meritis immolantur. Per &c. 29

30 Vere dignum. Quia Ecclesiam tuam in apostolicis tribuisti consistere fundamentis. De quorum collegio beati Andreæ solemnia celebrantes, tua, Domine, præconia non tacemus. Per &c. 30

31 Sumsimus, Domine, divina mysteria, beati Apostoli tui Andreæ festivitate lætantes: quæ sicut tuis Sanctis ad gloriam, ita nobis, quæsumus, ad veniam prodesse perficias. Per &c. 31

Tribue, Domine, quæsumus, familiæ tuæ, ut exsultationem cordis sui, quam de beati Andreæ Apostoli tui veneratione percepit, & secura concelebret, & tota semper mente sectetur. Per &c.

II.

Item alia.

Supplices te rogamus, Deus, competentibus gaudiis diem nos celebrare concedas, quo majestatis tuæ confessione magnifica beati Apostoli tui Andreæ sacer natalis illuxit; pariterque nobis devotionis hujus tempora largiora tribuas & profectum. Per &c.

32 Sacrandum tibi, Domine, munus offerimus, quo beati Andreæ solemnia recolentes, purificationem quoque nostris mentibus imploramus. Per &c. 32

Vere dignum. In festivitate præsenti, qua beati Andreæ Apostoli tui venerandus sanguis effusus est. Qui gloriosi Apostoli tui Petri

27 Missa S. Chrysogoni, cujus nomen olim in Canone insertum fuit, VIII. Kal. Dec. in Sacramentario Gregoriano legitur. At S. Gregorii nullibi hoc die mentionem invenimus. Sicuti vero aliquot sanctorum Martyrum, qui in hoc Sacramentario mense Decembri memorantur, notitiam alibi non facile reperies; ita etiam hujus S. Gregorii mentionem in aliis monumentis non inveniri nihil sit mirum. De hoc item supra mense Aprili Missa XXXIII. in quam vide adnot. 40.

28 In Sacramentario Gregor. assignatur vesperis ejusdem S. Apostoli.

29 Hujus orationis prima pars in Romano Missali aptatur festo S. Apollinaris die 23. Julii.

30 Exstat in cod. Gelas. lib. 2. n. *69.* & in Vatic. Greg. apud Muratorium in Missa Vigiliæ, & in alia festi ejusdem Apostoli: in Gregoriano autem Menardi in Natali S. Thomæ Apostoli.

31 Hanc orationem præferunt codd. Gregoriani, & Missale Rom. in Natali S. Andreæ.

32 Est in iisdem codd. Greg. ac in Missali in Missa Vigiliæ ejusdem Apostoli.

MENSE NOVEM. Petri pariter forte nascendi, consortio fidei, 33 apostolicæ collegio dignitatis, & martyrii est claritate germanus; ut quos in hujus vitæ cursu gratia tua tot vinculis pietatis obstrinxerat, similis in regno cælorum necteret & corona. Per &c.

Profit nobis, quæsumus, Domine, Sacramenti tui perceptio salutaris pro tuorum commemoratione Sanctorum; ut nos & a vitiis mortalitatis expediat, & perpetuæ socios miserationis efficiat. Per &c.

Esto protector, Domine, populi tui propitiatus & rector; eique, deprecantibus Sanctis tuis, remissionem tribue peccatorum: præsta vitæ melioris effectum: temporalia benignus præbe solatia: & æternitatis promissa dona largire. Per &c.

III.

Item alia.

Omnium virtutum, Deus, bonorumque largitor, da, quæsumus, ut beati Apostoli tui Andreæ semper nobis adsint & honoranda solemnia, & desiderata præsidia. Per &c.

Oblatis muneribus, Domine, plebs fidelis exsultet: quia pariter apostolicæ gaudia pas-
34 sionis 34 & in eis te prædicare mirabilem confidit ad suæ pertinere salutis augmenta. Per &c.

Vere dignum. Qui per cultum nominis tui, venerationemque Sanctorum, nobis remedia mirabiliter operaris. Hoc ipso namque jejunio, quod, beati Apostoli tui Andreæ festa prævenientes, oculis tuæ majestatis offerimus, simul & continentiam salutarem capiamus mentis & corporis; & profutura nobis observatione proficiamus, & mitigatis sensibus corporis, puriores tantis natalitiis præparemur. Per &c.

Erudiamur, Domine, quæsumus, his celebritatibus & juvemur; quibus beati Apostoli Andreæ cælestem nobis tribuant martyria præventa lætitiam. Per &c.

Referat, Domine, populus christianus, quos pia devotione præsumsit, sanctæ gratulationis effectus; ut beati Apostoli tui Andreæ simul fiat & veneratione jucundus & intercessione securus. Per &c.

IV.

Item alia.

35 35 Majestatem tuam, Domine, suppliciter exoramus, ut sicut Ecclesiæ tuæ sanctus Andreas Apostolus exstitit prædicator & rector, ita sit perpetuus suffragator. Per &c.

Beati Apostoli Andreæ, Domine, solemnia recensemus; ut ejus auxilio tua beneficia capiamus, pro quo tibi hostias laudis offerimus. Per &c.

36 Vere dignum. Adest enim dies magnifici votiva martyrii, quo venerandus Andreas germanum se beati Apostoli Petri tam prædicatione Christi tui, quam confessione monstravit, & apostolicæ numerum dignitatis simul passione supplevit & gloria; 37 ut quibus erat una causa certaminis, una retributio esset & præmii. Per &c.

Quæsumus, omnipotens Deus, ne nos mundanis sauciari patiaris incursibus, quos, tuæ providentiæ constitutis, apostolica præsidia non relinquunt. Per &c.

Præsta, Domine, quæsumus, Ecclesiam tuam sub tantis gaudere Principibus, & intellectu capere, quod devotione sectatur; ut tuis dispositionibus gubernata, quos præsenti veneratur obsequio, participatione perpetua contingere mereatur. Per &c.

MENSE DECEMBRI.

VIII. Kalendas Januarii. XL.

NATALE DOMINI,

& Martyrum

1 *Pastoris, Basilei, & Joviani, & Victorini, & Eugeniæ, & Felicitatis, & Anastasiæ.* 1

2 2 Deus, qui humanæ substantiæ dignitatem & mirabiliter condidisti, & mirabilius
3 reformasti: da, quæsumus, nobis, 3 (Jesu Christi Filii tui,) ejus Divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostræ fieri dignatus est particeps. Per &c.

4 4 Da nobis, quæsumus, omnipotens & misericors Deus, & sempiterne Pater, ut Nativitatis Domini nostri Jesu Christi solemnia, quæ præsentibus officiis prævenimus, sic nova sint nobis, & continuata permaneant, sic perpetua perseverent, ut pro sui miraculo nova semper existant. Per &c.

Vere dignum. Quoniam quidquid christianæ professionis devotione celebratur, de hac

33 Vide Pamelium tom. I. p. 436.

34 Hæc oratio videtur mendosa, ac in ea aliquid desideratur.

35 Invenitur apud Gelas. lib. 2. n. 69. in omnibus codd. Gregorianis, & in Missali Rom.

36 Confer hanc præfationem cum fusiori codicis Ottobon. Gregoriani apud Muratorium die III. Kal. Decembris.

37 Hic quædam deesse videntur. Vide Pamelium tom. I. p. 436. & laudatum cod. Ottobon. tom. II. Muratorii p. 343.

1 Quatuor priores sanctos Martyres hac die VIII. Kal. Jan. in nullis Kalendariis, aut Martyrologiis invenimus. Similiter Muratorius tom. II. Anecdot. Latinorum pag. 191. e papiraceo documento indicem prodidit oleorum sanctorum cum aliquot sanctorum Martyrum nominibus, quæ aliunde ignota sunt.

2 Legitur in cod. Gelas. lib. I. n. 5. & in omnibus codd. Gregorianis inter orationes de Natali Domini. In Missali Romano paucis additis describitur in ordine Missæ dicenda, dum Sacerdos aquam in calice miscendam benedicit.

3 Voces *Jesu Christi Filii tui* sunt varians lectio. Muratorius omisit *ejus*.

4 Exstat in cod. Gelas. lib. I. n. 3. Mox voces *& sempiterne Pater* abundare videntur ex varianti lectione.

MENSE DECEM. hac sumit solemnitate principium, & in hujus muneris mysterio continetur. Hoc in ipsis generis humani parentibus declaratum est, Apostolo protestante, quum de primis hominibus loqueretur: *Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in Ecclesia*. Hoc Patriarchæ diversis actionibus & vocibus signaverunt. Hoc illa legis observantia figuralis asseruit. Hoc prædixerunt cunctorum præconia Prophetarum. In hoc ceremoniarum veterum plenitudo est. In hoc præsens cælestium ministratio gratiarum. In hoc bonorum pollicitatio futurorum. In quo, dum manifestissime comprobantur, quæ fuerant prædicta, compleri, rationabiliter credimus & prudenter, quæ promittuntur esse ventura. Per &c.

5 5 Da nobis, quæsumus, Domine Deus noster, ut qui Nativitatem Domini nostri Jesu Christi nos frequentare gaudemus, dignis conversationibus ad ejus mereamur pertinere consortium. Per &c.

6 6 Largire, quæsumus, Domine, famulis tuis fidei, spei, & caritatis augmentum; ut qui de Nativitate Domini nostri tui Filii gloriantur, & adversa mundi, te gubernante, non sentiant, & quæ temporaliter celebrare desiderant, sine fine percipiant. Per &c.

II.

Item alia.

7 7 Deus, qui beatæ (*Al.* sacræ) Virginis partum, sine humana concupiscentia procreatum, in Filii tui membra venientem paternis fecisti præjudiciis non teneri: præsta, quæsumus, ut hujus creaturæ novitate suscepta, vetustatis antiquæ contagiis exuamur. Per &c.

Vere dignum. *Ecce enim*, sicut per os loquutus est Prophetarum, *Virgo in utero accepit, & peperit Filium, & vocatum nomen ejus Emmanuel, & nobiscum Deus est: quia Verbum caro factum habitavit in nobis. Ecce puer natus est hodie; parvulus datus est nobis; & factus est Principatus, cujus potestas super humeros ejus; & vocabitur admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium; & pacis non erit finis, super solium David, & super regnum ejus*, ut confirmet illud & corroboret amodo & usque in sempiternum. In quibus omnibus evidenter Deum hominemque cognoscimus, qui suscipiendo quod nostrum est, dignatus est nobis conferre quod suum est. Unde profusis gaudiis &c.

III.

Item alia.

Munus populi tui, Domine, placatus intende, quo non altaribus tuis ignis alienus, nec irrationabilium cruor effunditur animantum; sed Sancti Spiritus operante virtute, sacrificium jam nostrum, corpus & sanguis est ipsius Sacerdotis. Per &c.

Vere dignum. Hoc præsertim die, quo ipsum salutis nostræ Sacramentum in lucem gentium revelasti, & ab uteri virginalis arcano ineffabili editione promisisti: *erigens nobis cornu salutis in domo David pueri tui, ad dandam scientiam salutis populo tuo in remissionem peccatorum eorum, per viscera misericordiæ tuæ, in quibus visitavit nos oriens ex alto. Benedictus, qui venit in nomine Domini; qui tamquam sponsus procedens de thalamo suo, Deus Dominus & illuxit nobis*, ut nos de tenebris & de umbra mortis, regnum perpetuæ (*Al.* æternæ) lucis efficeret. Unde profusis &c.

8 Omnipotens sempiterne Deus, qui in Domini nostri Jesu Christi Filii tui Nativitate tribuisti totius religionis initium perfectionemque constare: da nobis, quæsumus, in ejus portione censeri, in quo totius salutis humanæ summa consistit. Per &c. 8

IV.

Item alia.

9 Grata tibi sit, Domine, quæsumus, hodiernæ festivitatis oblatio; ut, tua gratia largiente, per hæc sacrosancta commercia in illius inveniamur forma, in quo tecum est nostra substantia. Per &c. 9

10 Vere dignum. Tuæ laudis hostiam jugiter immolantes, cujus figuram Abel justus instituit, agnus quoque legalis ostendit, celebravit Abraham, Melchisedech Sacerdos exhibuit; sed verus Agnus, & æternus Pontifex, hodie natus, Christus implevit. Unde profusis &c. 10

Concede, quæsumus, Domine Deus noster, ut qui ad destructionem diaboli, & remissionem natus est hodie peccatorum, & a culparum subreptione nos expiet, & ab hostium incursione defendat. Per &c.

11 Da, quæsumus, Domine, populo tuo inviolabilem fidei firmitatem; ut qui Unigenitum tuum in tua tecum gloria sempiternum, in veritate nostri corporis natum de matre virgine confitentur, & a præsentibus liberentur adversis, & mansuris gaudiis inserantur. Per &c. 11

V.

5 Codd. Gregor. & Missale Rom. hanc orationem exhibent in Missa diei Natalis Domini.

6 Est ibidem, & apud Gelas. lib. 1. n. 5.

7 Legitur in Gelas. lib. 1. n. 3. & in MSS. Gregorianis eodem festo. Mox *sacræ* est varians lectio, vel supplendum, ut apud Gelasium, *beatæ Mariæ sacræ Virginis partum*.

8 Codd. Greg. hanc orationem hoc eodem festo exhibent.

9 Est in Missali Gothico Card. Thomasii in Missa Vigiliæ Nativitatis Domini, & apud Pamelium tom. 2. p. 188.

10 Confer Gelas. lib. 1. n. 4. & Pamelium eodem tom. 2. p. 550.

11 Describitur in codd. Gregor. inter orationes de Natali Domini.

MENSE DECEM.

V.

Item alia.

12 12 Da nobis, omnipotens Deus, ut sicut adoranda Filii tui Natalitia prævenimus, sic ejus munera capiamus sempiterna gaudentes. Per &c.

13 13 Tanto nos, Domine, quæsumus, promtiore servitio hæc præcurrere concede solemnia, quanto in his constare principium nostræ redemtionis ostendis. Per &c.

Vere dignum. Solemnitas enim, Domine, cælestis pacis ingreditur. Quæsumus, ut per eam gratiam, per quam tibi reconciliatus est mundus peccatorum remissione cunctorum, nos quoque delictis omnibus expiati, remediis tuæ pietatis aptemur; & mysterium, quod exstitit mundo salutare, principalis recordatione muneris assequamur. Per &c.

Deus, qui nos Sacramenti tui participatione contingis, virtutis ejus effectus in nostris cordibus operare; ut suscipiendo muneri tuo per ipsum munus aptemur. Per &c.

Benedictio tua, Domine, super populum supplicantem copiosa descendat; ut qui, te factore conditus, te est reparatus auctore, te jugiter operante salvetur. Per &c.

VI.

Item alia.

Deus, qui restaurationem conditionis humanæ mirabilius operaris, quam substantiam condidisti: tribue, quæsumus, ut simul perficiatur in nobis & quod creavit Verbi tui divina generatio, & quod ejus hominis facti gloriosa Nativitas reformavit. Per &c.

Tot sensibus hodiernum, Domine, sacrificium celebramus, quo nobis ipsius sacrificii sunt nata primordia. Per &c.

Vere dignum. Quoniam magnificum nostræ commercium reparationis effulsit; quum
14 de homine veteri homo novus 14 curatus existit; quum de mortalitate mortalitas, quum humana conditio de ipsius humanæ conditionis confecta medicatione sanatur, & de obnoxia generatione peccato, totius peccati nescia proles exoritur: ac non solum nostra a Verbo tuo suscepta fragilitas perpetui sit honoris, sed nos quoque mirando consortio reddis æternos. Per &c.

VII.

Item alia.

Exsultantes, Domine, cum muneribus ad altaria veneranda concurrimus: quia & omnium nobis hodie summa votorum, & causa nostræ redemtionis exorta est. Per &c.

Vere dignum. Quoniam vere magnum, quod sine exemplo est singulare; quod sine humana ratiocinatione mirabile, tuæ pietatis editum sacramentum. Atque ideo sicut primis fidelibus exstitit in sui credulitate
pretiosum, ita 15 nunc excusabilem con- 15
scientiam non relinquit, quæ salutaris mysterii veritatem, toto etiam mundo testificante, non sequitur. Ut enim in principio difficile videretur, quum ad hoc sacramentum genus humanum diceretur esse venturum; sic opus majestatis immensæ negari nefas est, quum cernitur ubique conspicuum. Unde profusis &c.

Concede nobis, Domine, quæsumus, ut sancta tua tibi placito corde sumamus; & quidquid in nostra mente vitiosum est, ipsius doni medicatione curetur. Per &c.

VIII.

Item alia.

Deus, qui humanum genus, a suo principe letaliter sauciatum, Christi tui nativitate salvare dignaris; præsta, quæsumus, ut non hæreamus in perditionis auctore, sed ad Redemtoris nostri consortia transferamur. Per &c.

Oblatio tibi sit, Domine, hodiernæ festivitatis accepta; qua & nostræ reconciliationis processit perfecta placatio, & divini cultus nobis est indita plenitudo, & via veritatis & vita regni cælestis apparuit. Per &c.

16 Vere dignum. Quia nostri Salvatoris 16
hodie lux vera processit, quæ clara nobis omnia & intellectu manifestavit & visu. Quibus non solum præsentem vitam suo splendore dirigeret, sed ad ipsam nos majestatis immensæ gloriam perduceret intuendam. Per &c.

17 Da nobis, Domine, quæsumus, 17
ipsius recensita nativitate vegetari, cujus cælesti mysterio pascimur & potamur. Per &c.

12 Est Missa Vigiliæ Nativitatis Domini. Hæc oratio est apud Gelasium lib. 1. n. 1. & in Gregoriano Sacramentario, ac in Missali Rom.

13 Apud Gelas. ibidem.

14 Codex *existeret curatus*, *mortalitate mortalitas*. Ex contextu emendatum, atque suppletum est: nec oportuit corrigere *immortalitas*, quippe *mortalitas* ad verbum *sanatur* referenda est.

15 Hæc in Eutychianos scripta videntur, qui veritatem Incarnationis Verbi negabant. Contra hos vero Catholici (uti traditur oratione ultima Missæ IV.) Unigenitum Dei Patris Filium *in veritate nostri corporis natum de matre Virgine confitentur*. A Leonis stilo non distat.

16 Vide Pamelium tom. 2. p. 550.

17 Invenitur hæc oratio in codd. Greg. ac in Missali Romano in Vigilia Nativitatis Domini.

MENSE DECEM.

IX.

Item alia.

Ut ad ſalutaris hodiernæ generationis exordium pertinere mereamur, apoſtolicis tribue nos, Domine, quæſumus, precibus adjuvari. Per &c.

Præſenti ſacrificio, Domine, tua generaliter exſultet Eccleſia: quo infirmitatis ejus ſunt aſſumtæ primitiæ, ut divinæ particeps fieret ipſa potentiæ. Per &c.

Vere dignum. In die ſolemnitatis hodiernæ, quo licet ineffabile, tamen utrumque conveniens editur ſacramentum: quia & mater Virgo non poſſet niſi ſobolem proferre divinam, & Deus, homo naſci dignatus, congruentius non deberet niſi Virgine matre generari. Propterea &c.

18 18 Præſta, miſericors Deus, ut natus hodie Salvator mundi, ſicut divinæ nobis generationis eſt auctor, ita & immortalitatis ſit ipſe largitor. Per &c.

Deus, qui creationem conditionis humanæ diabolicis non es paſſus perire nequitiis, remedia tuæ propitiationis exſequere, ut in eadem non prævaleat inimica ſubreptio, ſed redemtio tuæ miſerationis (*Al.* pietatis) obtineat. Per &c.

19 XLI. 19 *In Natali Sancti Joannis Evangeliſtæ.*

I.

20 20 Omnipotens ſempiterne Deus, qui hujus diei venerandam, ſanctamque lætitiam beati Apoſtoli tui Joannis Evangeliſtæ feſtivitate tribuiſti. Da Eccleſiæ tuæ, quæſumus, & amare quod credidit, & prædicare quod docuit. Per &c.

21 21 Deus, qui per os beati Apoſtoli tui Joannis Evangeliſtæ Verbi tui nobis arcana reſeraſti: præſta, quæſumus, ut quod ille noſtris auribus excellenter infudit, intelligentiæ competentis eruditione capiamus. Per &c.

Munus populi tui, Domine, quæſumus apoſtolica deprecatione ſit gratum; ut Eccleſia tua eorum ſemper interceſſionibus adjuvetur, quorum jugiter inſtruitur diſciplinis. Per &c.

22 22 Vere dignum. Beati Apoſtoli tui Joannis Evangeliſtæ Natalitia venerantes. Qui Domini noſtri Jeſu Chriſti Filii tui vocatione ſuſcepta, terrenum reſpuit patrem, ut poſſet invenire cæleſtem: retia ſæculi, quibus implicabatur, abjecit, ut æternitatis dona mente libera ſectaretur: nutantem fluctibus navem reliquit, ut in eccleſiaſticæ gubernationis tranquillitate conſiſteret: a piſcium captione ceſſavit, ut animas, mundanis gurgitibus immerſas, calamo doctrinæ ſalutaris abſtraheret: deſtitit pelagi profundari mari, ſecretorum ſcrutator redditus divinorum. Eo uſque procedens, ut & in cœnæ myſticæ ſacroſancto convivio in ipſius recumberet pectore Salvatoris; & eum in cruce Dominus conſtitutus, vicarium ſui, matri Virgini, filium ſubrogaret, & *in principio Verbum, quod Deus erat apud Deum*, præ ceteris oſtenderet prædicandum. Per &c.

MENSE DECEM.

Præſta nobis, Domine, quæſumus, apoſtolicis doctrinis & precibus adjuvari; ut quod præſentibus celebramus officiis, perpetuæ ſalvationis (*Al.* redemptionis) gaudiis aſſequamur. Per &c.

Proſequere, Domine, populum tuum, ut Apoſtolorum Natalitia beata ſanctorum & temporali conſolatione fultus ſemper exerceat, & æterna miſeratione redemtus agnoſcat. Per &c.

II.

Item alia.

Natalitia ſancti Joannis Apoſtoli, quæſumus, Domine, munera capiamus; ut ſuis precibus glorioſis, & credendum nobis jugiter poſtulet, & ſequendum, beatus Evangeliſta, quod docuit. Per &c.

23 Supplicationibus apoſtolicis beati Joannis Evangeliſtæ, quæſumus, Eccleſiæ tuæ, Domine, commendetur oblatio, cujus magnificis prædicationibus eruditur. Per &c. 23

Vere dignum. Beati Joannis Apoſtoli gloriam recenſentes. Qui ab Unigenito tuo ſic familiariter eſt dilectus, & immenſæ gratiæ revelationibus inſpiratus, ut omnem tranſgrediens creaturam, excelſa mente conſpiceret, & evangelica voce proferret, quia *in principio erat Verbum, & Deus erat Verbum*, 24 *qui hoc erat in principio apud Deum*. 24 Dicendo quippe *erat*, perpetuitatem ſine initio demonſtravit. Addendo *& Deus erat Verbum, & hoc erat in principio apud Deum*, & diſtinctionem protulit perſonalem, & unam te cum Filio tuo patefecit habere Deitatem. Qua majeſtatis æternæ claritate depromta, ſummæ Divinitati cederet vocata gentilitas, & hæreticorum confutata verſutia, nec confuſionem prætenderet unionis, nec conſempiternitatis minueret veritatem. Per &c.

Miſerator & miſericors Domine, qui nos continuis cæleſtium Martyrum non deſeris ſacramentis: præſta, quæſumus, ut, quæ ſedulo celebramus affectu, grato tibi percipiamus obſequio. Per &c.

25 Ec-

---

18 Apud Gelaſ. lib. 1. n. 4. & in codd. Gregorianis. In laudato Miſſali ultimo loco deſcribitur hoc die feſto.

19 Miſſæ S. Stephani Protomartyris, quæ Miſſis diei Natalis Domini ſubjiciendæ erant, leguntur initio menſis Auguſti, indeque repetendæ.

20 Eſt in codd. Gregor. hoc loco: in Miſſali autem Rom. die natali S. Bartholomæi.

21 Legitur apud Gelaſ. lib. 1. n. 7. & in MSS. Gregor. ad Veſperas hujus feſti.

22 Hæc præfatio paucis mutatis refertur in cod. Greg. Ottobon. Muratorii, apud Menardum tom. 3. col. 10. & apud Pamelium tom. 2. p. 551.

23 Vide Gelaſ. lib. 1. n. 7. & Pamelium tom. 1. pag. 308. & tom. 11. pag. 190.

24 Pro *qui* legendum videtur *&*. Muratorius *& quia*.

MENSE DECEM. 25 Ecclesiam tuam, Domine, benignus illustra, ut apostolicis beati Joannis Evangelistæ illuminata doctrinis, ad dona perveniat, quæ de tua fidelibus retributione promisit. Per &c.

XLII. *In Natali Innocentum*.

I.

26 26 Deus, qui bonis tuis Infantum quoque tui nescia Sacramenti corda præcedis, tribue, quæsumus, ut nostræ conscientiæ fiduciam non habentes, indulgentia semper copiosa præveniat. Per &c.

Suscipe, Domine, quæsumus, devotorum munera famulorum; & tuis divinis purifica servientes pietate mysteriis, quibus etiam justificas ignorantes. Per &c.

27 27 Vere dignum. Pretiosis enim mortibus parvulorum, quos, propter Filii tui Domini nostri & Salvatoris infantiam, bestiali sævitia Herodes funestus occidit, immensa clementiæ tuæ dona cognoscimus. Fulget namque magis sola gratia, quam voluntas; & clara est prius confessio, quam loquela; ante passio, quam membra passionis existerent; testes Christi, qui ejus nondum fuerant agnitores. O infinita benignitas! quum
28 pro suo 28 *nomine* trucidatis, etiam nescientibus, meritum gloriæ perire non patitur; sed proprio cruore perfusis, & salus regenerationis expletur, & imputatur corona martyrii. Per &c.

29 29 Hodiernæ solemnitatis effectum sumsimus, Domine, gaudia magna de parvis; suppliciter exorantes, ut hanc abundantiam in nostra quoque salvatione defendas. Per &c.

30 30 Lætetur semper Ecclesia tua, Domine, tuorum celebritate Sanctorum, & misericordiæ tuæ jugiter experiatur effectum, quo & fragilitas humana subsistat, & divina supplici redemtio non negetur. Per &c.

II.

Item alia.

31 31 Deus, qui licet sis magnus in magnis, mirabilia tamen gloriosius operaris in minimis: da nobis, quæsumus, in eorum celebritate gaudere, qui Filio tuo Domino nostro testimonium præbuerunt etiam non loquentes. Per &c.

32 32 Adesto, Domine, muneribus, Innocentum festivitate sacrandis; & præsta, quæsumus, ut eorum sinceritatem possimus imitari, quorum tibi dicatam veneramur infantiam. Per &c. MENSE DECEM.

Vere dignum. Audivimus enim Prophetam dicentem, quod *Rachel plorans filios suos, noluerit consolari, quia non sunt*. Mœrebat ergo, quod de ejus sobole non venirent, qui tanto sunt munere coronati. De Liæ quippe sunt stirpe progeniti; quorum divina gratia prævenit & sensum; intelligentiam passio, & martyrii palma mirabilis præcessit ætatem; ut etiam veneranda nostri Salvatoris infantia coætaneis testificationibus existeret gloriosa. Per &c.

Annue, quæsumus, omnipotens Deus, ut sicut eos, quorum Natalitia recensemus, per tuam gratiam beneplacitos fecit ætas exitu, sic nos tuæ pietati salutaris humilitas præstet acceptos. Per &c.

Tribue, Domine, quæsumus, Fidelibus tuis, ut, sicut ait Apostolus, non efficiantur pueri sensibus, sed malitia innoxii reperiantur 33 ut parvuli; ut Martyres festi- 33
vitatis hodiernæ, quos meritis æquare non possunt, mentis simplicitate sectentur.

In jejunio mensis decimi. XLIII.

I.

Deus, qui singulis quibusque competenter aptanda temporibus sempiterno cernis intuitu: da nobis, quæsumus, ut cum rerum vicissitudine mundanarum ad bona quoque perpetua piæ devotionis crescamus accessu. Per &c.

Dies nostros, Domine, placatus intende; & quos præsenti cursu multiplicas, justis operibus redde securos. Per &c.

34 Ecclesiæ tuæ, Domine, munera placatus assume; quæ & misericors offerenda tribuisti, & in nostræ salutis potenter efficis transire mysterium. Per &c. 34

Vere dignum. Quia per ea, quæ conspiciuntur, instruimur, quibus modis ad invisibilia tendere debeamus. Denique commonemur, anni docente successu, de præteritis in futura, & ad novitatem vitæ de vetustate transire; ut terrenis sustentationibus expediti, cælestis doni capiamus desiderabilius ubertatem, & per eum cibum, qui beneficiis prærogatur alternis, perveniamus ad victum sine fine mansurum. Per &c.

35 Tuorum nos, Domine, largitate donorum & temporalibus attolle præsidiis, & renova sempiternis. Per &c. 35

Diversis plebs tua, Domine, gubernata subsidiis, & præsentia pietatis tuæ remedia capiat & futura; ut transeuntium rerum necess-

25 Fere eadem est in codd. Greg. ac in Missali Romano.
26 Confer Gelas. lib. I. n. 8.
27 Est in omnibus codd. Gregorianis.
28 Suppleta est vox *nomine* ex laudatis Sacramentariis, quæ hanc præfationem repetunt.
29 Est apud Pamelium tom. II. pag. 309
30 Idem ibidem pag. 308.
31 Est in codd. Greg. Menardi, Muratorii, atque Pamelii.
32 Legitur apud Gelas. lib. I. n. 8. & apud Menardum tom. III. pag. 12.
33 *Ut* pro *&* exigente Paulli sententia scriptum fuit.
34 Est in Gelas. lib. 2. n. 85. fer. 4. mensis decimi, & apud Pamelium tom. II. pag. 362.
35 In margine codicis: *Post cibos*. Exstat apud Gelas. loc. cit. & in codd. Gregor. ac in Romano Missali fer. v. post Dominicam primam Quadragesimæ.

MONITUM.

EX tribus Pontificalis Romani præfationibus, quas Leonis ſtilum referentes ejus Sermonibus Queſnellus ſubjecit, duæ in præmiſſo Sacramentario editæ ſunt. Tertiam vero, quam in eodem inventum iri nihil ambigimus, ſi non deeſſet ea pars, quæ Quadrageſimæ tempore ad pœnitentium reconciliationem pertinet, hic ſubjicimus. Addenda pariter eſſet præfatio *Exultet* in benedictione Cerei paſchalis, ſi hanc Leonis eſſe fetum (ut nonnullis viſum eſt a Mabillonio laudatis in notatione ad Miſſale Gotthicum) probabile crederemus. At cum ejus ſtilus a Leonino alieniſſimus ſit, nullique codices, quod ſciamus, huic opinioni ſuffragentur; ſolum præfationem, ſeu potius allocutionem Archidiaconi pro reconciliatione pœnitentium, quæ Leonem ſpirat, noſtro Sacramentario non opitulante, ad vetuſtiorem Gelaſianum codicem, ubi integrior & plenior eſt, exactam, hoc loco appendimus.

1 ## 1 ALLOCUTIO

2 ### 2 *Archidiaconi ad Epiſcopum pro reconciliatione pœnitentium.*

ADeſt, o venerabilis Pontifex, tempus ac-
ceptum, dies propitiationis divinæ &
3 ſalutis humanæ, 3 qua mors interitum, &
vita accepit æterna principium: quando in
4 vinea Domini Sabaoth ſic novorum 4 plan-
5 tatio facienda eſt, ut purgetur 5 execratio
vetuſtatis. Quamvis enim a divitiis bonita-
tis & pietatis Dei nihil temporis vacet;
nunc tamen & largior eſt per indulgentiam
remiſſio peccatorum, & copioſior per gra-
tiam aſſumtio renaſcentium. Augemur re-
generandis, creſcimus reverſis. Lavant aquæ,
lavant lacrymæ. Inde gaudium de aſſum-
6 tione vocatorum, hinc 6 lætitia de abſo-
7 lutione pœnitentium. Inde eſt quod 7 ſup-
plex tuus, poſteaquam in varias formas
criminum neglectu mandatorum cæleſtium
8 & morum 8 probabilium tranſgreſſione ce-
cidit, humiliatus atque proſtratus prophe-
9 tica 9 ad Deum voce clamat dicens: *Pec-
cavi, impie egi, iniquitatem feci, miſerere
mei Domine*. Evangelicam vocem non fru-
ſtratoria aure capiens, *Beati qui lugent,
quoniam ipſi conſolabuntur;* manducavit,
ſicut ſcriptum eſt, panem doloris; lacry-
mis ſtratum 10 rigavit; cor ſuum luctu, 10
corpus afflixit jejuniis, ut animæ ſuæ re-
ciperet, quam perdiderat, ſanitatem. Uni-
cum itaque eſt pœnitentiæ ſuffragium, quod
& ſingulis prodeſt, & omnibus in commu-
ne ſuccurrit. 11 Hic ergo dum ad pœni- 11
tudinis actionem tantis 12 excitatur exem- 12
plis; ſub conſpectu ingemiſcentis Eccleſiæ,
venerabilis Pontifex, proteſtatur & dicit:
*Iniquitates meas ego agnoſco, & delictum
meum contra me eſt ſemper. Averte faciem
tuam a peccatis meis, Domine, & omnes ini-
quitates meas dele. Redde mihi lætitiam ſa-
lutaris tui, & ſpiritu principali confirma
me*. Quo ita ſupplicante, & miſericordiam
Dei afflicto corde poſcente, redintegra in
eo, Apoſtolice Pontifex, quicquid diabolo
13 ſcindente corruptum eſt; & orationum 13
tuarum patrocinantibus meritis, per divinæ
reconciliationis gratiam fac hominem pro-
ximum Deo, ut qui antea in ſuis 14 per- 14
verſitatibus diſplicebat, tunc jam placere ſe
Domino in regione vivorum 15 cum devi- 15
cto mortis ſuæ auctore gratuletur. Per Dominum.

A D-

1 Hanc Queſnellus edidit ex Pontificali Romano part. 3. *De reconciliatione pœnitentium, quæ fit in quinta feria Cœnæ Domini*, & ex Ordine Romano Hittorpii. In Gelaſiano Sacramentario legitur lib. 1. n. 38.

2 In cod. Gelaſ. Diacono hæc allocutio tribuitur.

3 Al. *quo*, vel *quia*.

4 Pontificale addit *palmitum*: & mox *farcienda* pro *facienda*. Sequimur codicem Gelaſii, cum quo concinit Ordo Romanus *Hittorpii*.

5 Cod. Gel. *& curatio*. Lectionem Ordinis Rom. & Pontificalis præferendam duximus; ſicut & in ſequentibus *& largior*, pro quo in Gelaſ. perperam legitur *& largitor*.

6 Magis placuit lectio ejuſdem Ord. Rom. & Pontif. Codex Gelaſ. *lætitiæ*.

7 Pontif. *ſupplices famuli tui* & ſequentia numero plurali.

8 Leg. *improbabilium*. Al. *probatorum*.

9 Al. *ad Dominum*.

10 Pontif. addit *ſuum*.

11 Huc uſque Queſnellus ex Romano Pontificali. Sequentia in Gelaſ. cod. & Ordine Romano.

12 Al. *excitatus*.

13 Ord. Rom. *ſuadente*.

14 Idem Ord. addit *ſibi*.

15 Idem Ord. omittit *cum*.

ADMONITIO

In libros de Vocatione omnium Gentium.

1. HOs libros Quesnellus nomine Leonis inscriptos edidit. Cur vero nos eidem Pontifici adimendos, ac in Appendicem rejiciendos puravimus, patebit ex Observationibus secundæ Quesnellianæ Dissertationi subjectis, quibus ejus argumenta ad calculos revocabimus. Vulgati primo fuerunt iidem libri inter S. Ambrosii opera ex codice, qui Ambrosii nomen præferebat, & non solum multis scatebat erroribus, verum etiam carebat longo illo testimonio, quod S. Gelasius Papa ex hoc opere recitaverat. Joannes Sotellus in editione Lovaniensi anni 1565. hos libros S. Prosperi Aquitani operibus inseruit auctoritate trium MSS. exemplarium S. Martini Lovaniensis, Camberonensis, & Bonefiensis, quæ illis Prosperi nomen præfigunt; sed nihil emendavit in textu, supplevit nihil. In Duacensi autem editione operum S. Prosperi anni 1576. ex eodem codice Camberonensi Joannes Olivarius supplevit quidem locum insignem, qui deerat, at variantes margini affigens, textum intactum plerumque reliquit. Quesnellus præter has variantes manuscripti Camberonensis usus est alio codice Thuaneo, Prosperi, ut aliunde credimus, nomine inscripto; & horum duorum exemplarium subsidio nonnulla errata in textu emendavit. Novissimus S. Prosperi editor Parisiensis anni 1711. adhibuit tertium codicem Joliensem melioris notæ, cui Prosper item inscribitur; ac ex eo non pauca loca restituit. *Quibus auctoribus hi libri fuerint attributi. De varietate codicum anteriorum editionum.*

2. Nos tres MSS. libros Vaticanos præcipue contulimus, ex quibus cum aliquot loca emendare licuit, tum vero ex uno quemdam textum, qui desiderabatur, supplere potuimus. Primus est codex Vat. Reginæ 293. pergamenus in quarto, sæculi circiter XI. ubi Prospero libri adscribuntur hoc titulo: *Incipit liber primus Prosperi de vocatione omnium gentium*. Hic autem codex notam habet præfixam in fronte: *Liber S. Petri Sanctique Rodoberti de Cella*; quæ bibliothecam indicat, ad quam idem codex olim pertinebat. Alter est Vat. 268. item pergamenus in folio, ejusdem circiter sæculi, qui Ambrosio opus adjudicat. Tertius est Vat. 262. in quarto, sæculi XV. qui nomen Prosperi in fronte exhibet. Licet autem hic codex recentior sit, saniores tamen lectiones ut plurimum suppeditavit, nec non locum illum, quem in ceteris frustra quæsitum ex hoc uno MS. restituimus. Ne in citandis his codicibus prolixiores simus, primum MS. indicabimus numero arabico 1., secundum numero 2., tertium numero 3. sic: *Vat.* 1. 2. vel 3. Præter hos sunt alii tres codices, Vat. Palatinus 236. sæculi IX. vel X. Vat. 558. sæculi XI. & 559. sæculi XV. qui Prosperum pariter præferunt; & unus Vat. 281. sæculi XIV. qui Ambrosium præfigit. *De nostris codicibus.*

3 Horum autem codicum recensio duo observanda suggerit, quæ non inutilia fortassis erunt ad conjiciendum auctorem. Primo falsum est codices Vaticanos, qui Ambrosium præferunt, esse vetustiores illis, qui Prosperi nomine inscribuntur. Neque enim Vat. 268. est nongentorum annorum, sed XI. circiter sæculo scriptus agnoscitur; cum codex Palat. 236. uno, vel altero etiam sæculo anterior sit; sicut etiam ille, quem Hincmarus habuit, dum pluribus in locis sub Prosperi nomine hoc opus allegavit. Codices vero Vat. Reg. 293. & Vat. 558. ejusdem sæculi sunt ac ille, qui Ambrosio prænotatur. Secundo ex codicibus hactenus adhibitis tres tantum Ambrosium præferunt, nimirum Vat. 268. & 281. nec non ille, ex quo primum hi libri sub Ambrosii nomine prodierunt; & hi omnes æque multis erroribus corrupti sunt, ac longo illo testimonio, quod capite 7. libri 1. ex MSS. Prosperum præfigentibus restitutum fuit, omnes similiter carent; adeo ut ex uno eodemque exemplari pariter corrupto & diminuto derivati noscuntur. Octo autem codices Prosperi nomine præsignantur, Camberonensis, Thuaneus, Joliensis, Palat. 236. Vat. Reg. 293. Vat. 262. 558. & 559. omnesque multo emendatiores sunt, nec insigne illud testimonium omittunt. *Duæ observationes circa MSS.*

4 Ex his autem duabus observationibus quamdam conjecturam auctori discernen- *Conjectura de Auctore.*

nendo utilem inferre & proponere liceat. Cum omnes codices, qui Ambrosium signant, æque luxati & corrupti ex unico vitiato exemplari proficiscantur; primi illius librarii oscitantia, vel arbitrio fieri potuit, ut vel nomen Prosperi, quod erat in vetustioribus MSS. in Ambrosium mutaret, vel (quod probabilius est, & frequentius aliis in operibus accidit) libros sine auctoris nomine subjecerit Ambrosii operibus; ex quo alii posteriores amanuenses occasionem sumpserint tribuendi illos Ambrosio; cui tamen iidem certe nequeunt adscribi, uti Quesnellus evidenter ostendit differt. 2. nec antiquioribus temporibus atque codicibus adscriptos scimus. E contra cum omnes codices Prosperum præferentes emendatiores & non ita diminuti sint, ac nonnulli etiam vetustiores; palam est hos ab originali antiquissimo ac sinceriori profectos, cui pariter nomen Prosperi inscribebatur. Hinc autem nonne conjicere licet, aliquem Prosperum vere esse horum librorum auctorem, licet quis Prosper fuerit, ignoretur? Ita quidem conciliantur probe omnia. Difficultates enim a Quesnello objectæ differt. 2. contra sententias Prosperum ingerentes, id solum evincunt horum librorum auctorem non esse Prosperum Aquitanum. At si dicatur esse aliquis alius Prosper aliunde non cognitus, qui sub Leonis ævum, & ante Gelasium vixerit; ea objecta nihil officiunt, & hac ratione antiquiorum, & plurium, & emendatiorum exemplarium fides intacta relinquitur. Simili quoque via conciliari potest auctoritas Cassiodorii, qui libros *de promissionibus & prædictionibus Dei* Prospero tribuit. Id per errorem accidisset, si Prosperum Aquitanum intelligere necesse esset: illorum enim librorum auctor Africanus perspicitur. At Cassiodorius Prosperum duobus in libris constanter vocat; patriam autem non designat; cumque ipse huic auctori sit fere suppar, in ejus nomine hallucinatus non ita facile dicendus est, cum alius Prosper intelligi queat; sed illi potius per non leve præjudicium hallucinati credendi sunt, qui Prosperum Aquitanum a Cassiodorio appellatum præsumentes, duplex hujus testimonium rejiciendum ac errore notandum putarunt. Quidni igitur idem accidere potuit in casu nostro?

Auctor librorum *de promissionibus* quis?

5 Gelasii Papæ textus nihil repugnat, cum *Magistrum Ecclesiæ* honoris gratia illum potuerit appellare, qui vel tunc in MSS. Prosper nuncuparetur: neque enim hinc cogimur dicere, hos libros sine auctoris nomine fuisse editos; quod tamen ex sola Gelasii citatione, qua nomen omittitur, nonnulli colligendum existimarunt.

6 Neque moveat quod quidam addunt, ita potuisse errare codices in tribuendis his libris Prospero, uti errarunt in vindicandis eidem libris *de Vita contemplativa*, qui Julianum Pomerium habent auctorem. Alii enim codices inventi sunt, & a novissimo Prosperi editore laudantur, qui hos libros Juliano Pomerio vindicant: cujusmodi etiam sunt unus Vat. Reginæ 291. sæculi XI. & alius Ambrosianus mille annorum a Muratorio indicatus tom. 3. Antiquit. Italic. pag. 847. in quo dum excerpta ex antiquis Scriptoribus describuntur, unum ex cap. 21. lib. 2. *de Vita contemplativa* sic allegatur: *Incipit de tertio* (legendum *secundo*, nisi alia divisio obtinuisset) *libro Pomerii ad Julianum*. E contra vero nulli codices hactenus inveniri potuerunt, qui libros *de Vocatione* alii adscribant nisi Prospero, vel Ambrosio: ac propterea cum Ambrosii esse nequeant, unus Prosper restat: quem cum non cogamur Aquitanum intelligere (nullus enim codex Aquitanum vocat) alium Prosperum possumus credere, etsi quis ille fuerit, non liqueat. Hanc conjecturam, quæcumque sit, Lectorum judicio subjicimus, eorum præcipue, qui alios codices inspicere & conferre poterunt.

Libri *de Vita contemplativa*. In admonitione.

1 # I DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM LIBRI DUO,

Qui LEONI MAGNO *a Quesnello perperam attributi*, *ignoto cuidam* PROSPERO *adjudicandi videntur*.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Materiam hoc libro tractandam proponit, ostenditque non recte sentire eos qui prædicatione gratiæ liberum negari arbitrium contendunt.

Nter defensores liberi arbitrii & prædicatores gratiæ Dei magna &
2 difficilis dudum 2 vertitur quæstio. Quæritur enim, utrum velit Deus omnes homines salvos fieri? Et quia negari hoc non potest, cur voluntas omnipotentis non impleatur, inquiritur. Cumque hoc secundum voluntatem hominum fieri 3 dicitur, gratia vide-
3 tur excludi; quæ si meritis redditur, constat eam non donum esse, sed debitum. Unde iterum quæritur, cur hoc donum,
sine quo nemo salvus 4 est, ab eo, qui 4
omnes salvari vult, non omnibus conferatur? Atque ita, contrariarum disputationum nullus terminus reperitur, dum non discernitur quid manifestum, quid sit occultum. De hac igitur compugnantia opinionum, qua mensura & temperantia sentiendum sit, quantum Dominus adjuverit, annitar inquirere; exercens atque discutiens modulum facultatis meæ, in his, quæ cordi meo sobrie, quantum arbitror, inhæserunt: ut si in eas regulas processerit stilus, quæ nihil offensionis, nihil habeant pravitatis, non solum nobis, sed & aliis utile sit, ad aliquem nos limitem pervenisse, quem non debeamus excedere. Primitus itaque de voluntatis humanæ motibus & gradibus disputandum est. Inter quam & gratiam Dei quorumdam non sana discretio est, existimantium quod prædicatione gratiæ liberum negetur arbitrium: nec advertentium eadem regula sibi posse objici, quod gratiam negent, cum eam humanæ voluntatis non ducem volunt esse, sed comitem. 5 Si enim
tollitur voluntas, nisi ipsa est verarum ori- 5
go virtutum; tollitur gratia, nisi ipsa est bonorum caussa meritorum. Sed jam auxilian-

---

1 „ Hunc titulum præ se fert codex Thuaneus „ MS. ad quem præclarum hoc opusculum accurate recensuimus. Priores editiones habent solummodo: *De vocatione gentium*: quo sufficienter non exprimitur auctoris consilium totiusque operis institutum & materies. In id „ quippe totus auctor incumbit, ut explicet, „ utrum, & quo sensu omnes homines salvos fieri velit Deus? Cur gratiæ donum, sine quo „ nemo salvus est, non omnibus hominibus conferatur? Cur omnes non salvet, qui omnes vult „ salvos fieri, & pro omnibus vult preces fundi? „ Cur anterioribus temporibus dimissæ sint omnes „ gentes ingredi vias suas? Quomodo Christus „ omnia trahat ad seipsum, & ab eo omnia facta sint nova, id est omnes homines renovati? Quomodo omnibus omnium sæculorum hominibus, divinæ providentiæ cura non defuerit? &c. Quibus omnibus, non uno modo satisfacit, sed imprimis totam disputationem partim ad inscrutabilium judiciorum Dei admirationem transfert, partim ad illud revocat, quod „ Christus Dominus Apostolis præcipit, Matth. „ cap. 27. *Euntes ergo docete* omnes gentes *baptizantes eos in Nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. Ubi, inquit, *nullarum nationum*, „ *nullorum hominum facta discretio est*; *neminem* „ *merito excepit*, *neminem genere separavit*, *neminem conditione distinxit*. *Ad* omnes *prorsus* „ *homines missum est Evangelium crucis Christi*. „ Unde manifestum est totam librorum istorum „ materiem, difficultatumque omnium summam, „ immo & compendiosam earum explicationem „ ipso hoc titulo voluisse comprehendi: DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM. " Hactenus Quesnellus. Nostri quoque codices in Admonitione allegati num. 2. habent: *De vocatione omnium gentium*. Leo etiam serm. 36. c. 2. *De vocatione omnium gentium scripsit*, ut ex MSS. emendavimus.

2 Vulgati Prosperi habebant: *quæritur quæstio*. Emendationem Quesnelli nostri codices & duo alii apud novissimum S. Prosperi editorem confirmant.

3 Alias *videatur*. Quesn. in margine.

4 Al. *esse potest*. Quesn. in marg.

5 Sic nostri duo vetustiores codd. 1. & 2. nec non Joliensis apud editorem S. Prosperi. Ad hos propius accedunt MSS. Camberon. & Thuan. in quibus solum pro *si enim* legitur *sic enim*, ut notavit Quesnellus, qui cum anterioribus Prosperi editionibus ac MS. Vat. 3. prætulit: *Si enim tollitur voluntas*, *ubi ipsa est verarum origo virtutum*? *Si tollitur gratia*, *ubi est ipsa bonorum caussa meritorum*?

CAPUT I. II. & III.

6 liante Christo, quod 6 tractandum concepimus, inchoemus.

CAPUT II.

Omni animæ humanæ naturaliter inesse qualemcumque voluntatem; quæ aut sensualis, aut animalis, aut spiritualis est.

OMni animæ humanæ, quantum intelligere atque experiri datur, naturali-
7 ter qualiscumque inest voluntas, qua 7 aut
appetitur quod placet, aut declinatur quod displicet. Hujus voluntatis, quantum ad naturalem pertinet motum ex vitio primæ prævaricationis infirmum, genera sunt duo, secundum quæ voluntas hominis aut sensualis est, aut animalis est. Sed cum adest gratia Dei, accedit ei per donum Spiritus tertium genus, ut possit fieri spiritualis, & per hunc excellentiorem motum omnes affectus undecumque nascentes supernæ rationis lege dijudicet.

CAPUT III.

De voluntate sensuali.

In parvulis est tantum voluntas sensualis.

SEnsualis igitur voluntas, quam & carnalem possumus dicere, non erigitur supra eum motum, qui de corporis sensibus
8 nascitur, qualis est 8 in animis parvulorum: qui licet nullo judicio rationis utan-
9 tur, ostendunt tamen aliquid se velle, 9
aliquid nolle, cum videndo, audiendo, odorando, gustando, tangendo, & ea quibus delectantur, amant, & ea quibus offenduntur, oderunt. Quid autem est amare, nisi
10 velle? 10 Et quid est odisse, nisi nolle?
Habent ergo etiam ipsi voluntatem suam,
11 quæ 11 etsi providendi & consulendi impos
atque ignara est; in his tamen amat agere quæ carnis sensibus blandiuntur, donec vigor rationalis ingenii per maturiora ministeria corporis excitetur, & ad famulantium
12 sibi membrorum usum, non alieno 12 nu-
tu, sed sua lege moveatur.

CAP. IV.

Amare, est velle; odisse, nolle.

CAPUT IV.

De voluntate animali: qua nihil supra mercedem temporalis gloriæ acquiritur, etiamsi dono Dei in ea sublimius sapiatur.

Animalis est omnis voluntas quæ spiritu Dei non agitur.

AB hoc ergo sensuali appetitu, in quo remanent hi, quos etiam in annis majoribus excordes videmus & fatuos, ad animalem surgitur voluntatem; quæ priusquam spiritu Dei agatur, etiamsi supra sensualem motum sese attollere potest, tamen
13 13 sine summi amoris participatione in ter-
14 renis occiduisque versatur. 14 In hac hu-
mana ingenia, etiamsi corporeæ voluptati non turpiter serviant, & cupiditates suas justitiæ atque honestatis legibus temperent, nihil supra mercedem gloriæ temporalis acquirunt. Et cum præsentem vitam decenter exornent, æternæ tamen beatitudinis præmium non habent: quia rectas actiones & bona studia sua, non ad ejus laudem at-
15 que honorem referunt, a quo acceperunt 15
ut

Quid qui cupiditates honestatis legibus temperant? Sine amore Dei nullum est verum meritum.

---

6 Cod. Vat. 2. *tractando concepimus*. Vat. 1. *tractandum cepimus*.

7 MS. Jol. *aut appetit quod placet, aut declinat* &c.

8 Particulam *in* a Quesnello omissam ex aliis editis & nostris codicibus revocavimus.

9 Quesn. omisit *aliquid nolle*. Ex iisdem edit. & MSS. restituimus.

10 Al. *Aut quid*.

11 Quesn. *& providendi*. Sequuti sumus nostros codd. & Prosperi edit. Mox pro *impos* MSS. Vat. 1. & Jol. *impotens*.

12 Ita codd. Camb. Thuan. Jol. & nostri Vatt. Al. *motu*.

13 Quesn. hanc notationem subjecit. *Sic habent Camb. & Thuan. codd. non, ut antea*, sine sui amoris. *Gratiam videlicet summi amoris seu boni participatione definit; quemadmodum & inferius c. 8. & c. 2. sententiarum de gratia, quas ei restituimus*. Nostri quoque codd. & Jol. pariter habent *summi*. Cum vero Auctor *summi amoris participationem* hic memorat, non gratiam definire vult, sed id unum indicare, sine quo nullum est æternæ & cælestis vitæ meritum, ut ex sequentibus liquet. Testimonia cap. 8. & illud ex cap. 2. Sententiarum, quas Quesnellus Leoni adscribendas minus recte censuit, eodem recidunt, ut vera virtus & bonitas in Dei participatione, & amore collocentur.

14 „ Ita emendatum est ex codd. Camb. & „ Thuan. cum antea legeretur: *In hac humana* „ *etiam ingenia, si corporeæ &c.* Non sine di„ minutione energiæ hujus sententiæ, qua *solius* „ *gloriæ temporalis*, &, ut ait cap. 18. *vanæ* „ *laudis mercedem* eos consequi asserit, qui re„ ctas actiones & bona studia sua, non ad ejus „ laudem atque honorem referunt, a quo acce„ perunt, ut sublimius saperent, tametsi cupidita„ tes suas justitiæ atque honestatis legibus tem„ perent. Qui enim receperunt in hac vita mer„ cedem suam, vani vanam, recipient & in al„ tera pœnam suam. Quoniam *cum facit homo* „ *aliquid, ubi peccare non videtur, si non pro*„ *pter hoc facit, propter quod facere debet, &* „ *facere debere vera sapientia præcipit, peccare* „ *convincitur: quia etsi opus illud officio videa*„ *tur bonum, ipso tamen non recto fine peccatum* „ *est*. Hanc esse mentem auctoris nostri magis elu„ cescit tum ex cap. 6. ubi scribit quod *ille* „ *male vivit qui non in gloriam Dei vivit*, tum „ ex cap. 7. ubi ait quod *sine cultu veri Dei et*„ *iam quod virtus videtur, peccatum est*. Sed ex „ hoc ipso cap. 4. ubi eos quos hujusmodi rectis „ actionibus præsentem vitam decenter exornare „ dixit, paulo post suggillat tamquam qui 1. non „ confiteantur Deum rectæ hujus actionis aucto„ rem. 2. Non in Deo, sed in semetipsis glo„ rientur. 3. Evanescant in cogitationibus suis. „ 4. In amorem sui recidant. 5. In semetipsis „ Dei dona corrumpant &c. " Ita Quesnellus in notatione, cujus emendationem confirmant nostri codd. & Jolien. Quoad rem vero, de qua is differit, confer dicenda not. 24. in cap. 7.

S. Aug. l. 4. contra Julian. c. 3.

15 „ In aliis edit. sic habetur: *ut in ipsa ani*„ *mali discretione sublimius saperent*. Nos Camb. „ & Thuan. codd. secuti sumus: verba quippe „ illa: *in ipsa animali discretione*, glossematis „ habent speciem, quod ex margine studiosi cu„ juspiam in textum irrepserit. " Quesn. Nostri codd. & Jolien. hoc glossema pariter rejiciunt.

CAPUT. IV. & V. ut ſublimius ſaperent, & excellentius ceteris eniteſcerent. Cum enim quidam non ſolum ad inſtituta utiliſſimarum artium, & doctrinas liberalium diſciplinarum, ſed etiam ad inquiſitionem ſummi boni aciem mentis intenderint, *& inviſibilia Dei per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpexerint*: (Rom. 1. 2.) non agentes tamen gratias Deo, nec confitentes illum ſibi eſſe hujus facultatis auctorem, ſed *dicentes ſe eſſe ſapientes*, (Ibid. 22.) hoc eſt, non in Deo, ſed in ſemetipſis gloriantes, quaſi ad veritatis inſpectionem ſuis ſtudiis atque rationibus propinquaſſent; *evanuerunt in cogitationibus ſuis*: (Ibid. 21.) & quod illuminante Dei gratia invenerant, obcæcante ſuperbia perdiderunt, relapſi a ſuperna luce in tenebras ſuas, hoc eſt, ab incommutabili atque æterno bono ad mutabilem corruptibilemque naturam. Cum ergo tales in amorem ſui recidunt, & ita ſibimet placent, ut totum quod in ſe laudabile judicant, non ad dona Dei referant, ſed ſibi vindicent, & ſtudio propriæ voluntatis adſcribant, procul ab illa ſpirituali exulant voluntate, & nihil in ſe habent quo ad vitam provehantur æternam, incipientes in ſemetipſis etiam illa temporalia Dei dona corrumpere, & a bono eorum uſu in conſuetudinem innumerabilium tranſire vitiorum.

CAPUT V.

Omnes gentes in elementis accepiſſe præcepta legalia, ut inexcuſabiles ſint in idololatria.

Deut. 32. 8. 9. QUamvis enim ſcriptum ſit, quod *cum diſpertiret Excelſus gentes, quemadmodum diſperſit filios Adam, ſtatuit terminos gentium ſecundum numerum angelorum Dei. Et facta eſt portio Domini populus ejus Jacob; funiculus hereditatis ejus Iſrael*: & ſcriptum ſit Dominum dicere ad Iſrael: *Eritis mihi ſancti, quia ego ſanctus ſum, Dominus Deus veſter, qui ſegregavi vos ab omnibus gentibus eſſe mihi*. (Levit. 20. 26.) Et quamvis ſcriptum ſit in libro Eſther, dicente Mardochæo: *Gratias tibi Domine, quoniam feciſti nova ſigna & prodigia, qualia non ſunt facta in gentibus, dividens omne ſæculum in ſortes duas, elegiſti tibi unam populi tui, relinquens aliam gentibus*. (Eſter. 16. Juxta 70. Interp.) Et Paulus & Barnabas dicant: *Et nos mortales ſumus, ſimiles vobis homines, annuntiantes vobis converti ad Deum vivum, qui fecit cælum & terram & mare & omnia quæ in eis ſunt, qui in præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas*. (Act. 14. 14.) Quamvis ergo hæc & multa ſimilia veritatis Scriptura pronun-

tiet, 16 ſecundum ipſam tamen credimus & piiſſime confitemur, quod numquam univerſitati hominum divinæ providentiæ cura defuerit. CAP. VI. 16 Quæ licet exceptum ſibi populum ſpecialibus ad pietatem direxerit inſtitutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis ſuæ dona ſubtraxit: (Providentia Dei erga omnes nationes.) ut propheticas voces & præcepta legalia convincerentur in elementorum obſequiis ac teſtimoniis accepiſſe. Unde & inexcuſabiles facti ſunt, quia deos ſibi Dei dona fecerunt; & quæ creata erant ad utendum, venerati ſunt ad colendum. (Dei dona ad utendum, non ad colendum.)

CAPUT VI.

Quod abſque divina gratia voluntas tanto citius propinquat iniquitati, quanto acrius intenditur actioni, quia non in gloriam Dei vivit.

IN quam impietatem etiam illa gens, quam ſibi ab omnibus 17 gentibus Dominus ſegregavit, tota tranſiſſet, niſi miſericordiæ ſuæ propoſitum ſuſtentandis electorum lapſibus prætendiſſet. (Propter electos a generali lapſu ſervatur Iſrael.) 17 Nam plenæ ſunt paginæ veteris teſtamenti de Iſraeliticæ defectionis relatu: ut aperte appareat divinæ ſemper fuiſſe gratiæ, quod non omnis ille populus diſceſſit a Domino. Ita humana natura in primi hominis prævaricatione vitiata, etiam inter beneficia, inter præcepta & auxilia Dei, ſemper in deteriorem eſt proclivior voluntatem, cui committi non eſt aliud quam dimitti. (Sibi committi, dimitti eſt.) Hæc itaque voluntas vaga, incerta, 18 inſtabilis, imperita, infirma ad efficiendum, facilis ad audendum, in cupiditatibus cæca, in honoribus tumida, curis anxia, ſuſpicionibus inquieta, 18
19 gloriæ quam virtutum avidior, famæ quam conſcientiæ diligentior, & per omnem ſui experientiam miſerior fruendo his quæ concupiverit, quam carendo: nihil in ſuis habet viribus, niſi periculi facilitatem: 19 quoniam voluntas mutabilis, quæ non ab incommutabili voluntate regitur, tanto citius propinquat iniquitati, quanto acrius intenditur actioni. (Qualis voluntas quam æterna non regit.) Quamdiu ergo homini ea placent quæ Deo diſplicent, voluntas ejus animalis eſt: quia etiamſi in bonis moribus agat, male adhuc vivit, ſi non in Dei gloriam vivit. (Male vivit, qui non in Dei gloriam vivit.) Hoc eſt enim proprium & præcipuum piorum, ut *in Domino glorientur*; nec ſe niſi in Deo diligant. Bene enim ſe amant, qui in ſe opera Dei amant. Nam & Deus hoc amat in nobis, quod ipſe fecit: & hoc odit, quod ipſe non fecit. Si ergo opus Dei amamus in nobis, bonam voluntatem 20 recte amamus in nobis, quæ utique ſi opus Dei non eſſet, amanda non eſſet. 20 Quis autem homo, niſi malæ volun- (Omnis voluntas bona a Deo eſt.)

 ta-

16 Has voces *ſecundum ipſam* omittunt codd. Camb. & Thuan. Jol. & Vat. 1. At duo alii 2. & 3. Vatt. eas præferunt.

17 Vox *gentibus* a Queſnello omiſſa ex ceteris editis & ex MSS. revocatur.

18 Hæc duo adjectiva *inſtabilis*, *imperita* deſunt in Queſn. In aliis edit. & in noſtris codd. leguntur.

19 MS. Vat. 1. *gloriæ plus quam virtutum avida, famæ quam ſcientiæ diligentior*.

20 Delet *recte* MS. Thuan.

CAP. VI. & VII. tatis, bonam in se non 21 amet voluntatem, quæ superni agricolæ prima plantatio est? Dicente enim veritate: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur;* quicquid non est eradicandum, manifestum est a Patre esse plantatum. Bona autem voluntas omnium virtutum germen est primum: quæ innixa origini suæ, in illa æterna & incommutabili voluntate requiescit, ut vere sit spiritualis: quoniam *qui adhæret Deo, unus spiritus est*, dum per communionem illuminantis & illuminati, justificantis & justificati, regentis & subditi, omnis actio ad unum refertur; & quod ad unum refertur, utriusque est: quia nec a Deo alienari potest quod dedit, nec ab homine quod accepit.

21 Matth. 15. 13.

1. Cor. 6. 17.

Qua ratione pia actio & Dei fit & hominis.

CAPUT VII.

In homine, cum ad pietatem redit, non aliam in eo creari substantiam, sed eamdem quæ fuerat labefacta, reparari; nec aliud ab eo auferri nisi vitium, priore voluntate correcta.

HIc tractandum videtur, utrum cum bonæ voluntatis esse homo incipit, eadem quæ in ipso erat, corrigatur voluntas; an alia ei, quam non habebat, &
22 quæ priori repugnet, 22 indatur. Quod ut evidentius appareat, altius id non pigeat inquirere. Omnes homines in primo homine sine vitio conditi sumus, & omnes naturæ nostræ incolumitatem ejusdem hominis prævaricatione perdidimus. Inde tracta mortalitas; inde multiplex corporis animique corruptio; inde ignorantia & difficultas, curæ inutiles, illicitæ cupiditates, sacrilegi errores, timor vanus, amor noxius, injusta gaudia, pœnitenda consilia, & non minor miseriarum multitudo, quam criminum. His ergo atque aliis malis in naturam humanam irruentibus, fide perdita, spe relicta, intelligentia obcæcata, voluntate ca-
23 ptiva, nemo in se unde 23 repararetur, invenit. Quia etsi fuit qui naturali intellectu conatus sit vitiis reluctari, hujus tantum temporis vitam steriliter ornavit; ad veras autem virtutes æternamque beatitudinem non profecit. Sine cultu enim veri Dei, etiam quod virtus videtur esse, 24 peccatum est; nec placere ullus Deo sine Deo potest. Qui vero Deo non placet, cui nisi sibi & diabolo placet? A quo cum homo spoliaretur, non voluntate, sed voluntatis sanitate privatus est: quia nec detrudi ab innocentiæ statu posset, nisi voluntate peccaret. Quæ ergo natura erat bona, qualitate facta est mala: & ille animi motus, qui numquam potest sine aliquo esse amore, hoc est, sine aliqua voluntate, non perdidit appetitum, sed mutavit affectum; id recipiens desiderio, quod debuit refutare judicio. Cum igitur homo ad pietatem redit, de quo ideo dictum est, *Spiritus vadens & non rediens*, quia nisi illum Deus converteret, non rediret, 25 cum sit novum figmentum, novaque creatura, non alia in eo creatur substantia, sed eadem quæ fuerat labefactata, reparatur: nec aliud ab eo aufertur, nisi 26 vitium quod natura non habuit.

Vitia ex peccato Adæ contracta.

CAPUT VIII. 24

Voluntas numquam sine amore.

Psal. 77. 39. 25

26

CAPUT VIII.

Gratiam sic reparare opus Dei, ut liberum arbitrium non auferat; sed potius per ipsummet illud sanet.

FUit enim in Adam natura sine vitio, qui per voluntatis inobedientiam mala multa contraxit, & in posteros magis magisque 27 multiplicanda transfudit. Quæ ut vincantur atque in nihilum deducantur, non efficit nisi gratia Salvatoris, qui opus suum opere suo reparat. Sicut enim dicit Joannes Apostolus: *In hoc apparuit Filius Dei, ut solvat opera diaboli:* & sic rumpit vincula captivi, sic vestit nuditatem spoliati, sic sanat vulnera sauciati: ut quod in ipso agit, etiam per ipsum geratur. Cui utique contra hostem 28 suum non expedit sine protectore confligere. Cum illo enim habet certamen a quo aliquando superatus est. Non ergo fidat viribus suis, quæ etiam cum essent integræ, non steterunt; sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & omnibus vicit: & si quærit, non du-

Peccatum originis.

27

Naturam sanat sola gratia.

1. Joan. 3. 8. Matth. 3. Luc. 10.

Liberi arbitrii cooperatio.

28

Christus solus non victus, & omnibus vicit.

---

21 Sic ex Vat. 2. & 3. Primus perperam *non habet*. Editi *non amat*. Codd. Jol. & Camb. *amat*. Paullo ante editi ante Quesn. & novissima edit. Prosperi post voces *malæ voluntatis* addunt *fuerit*, quo MSS. nostri codd. carent.

22 Vulg. & col. Vat. 2. *detur*, Vat. 1. *datur*. Vat. 3. lectio magis placuit.

23 Vat. MS. 1. *reparetur*.

24 Qua de caussa & quo sensu, *sine cultu veri Dei*, idest apud infideles, *etiam quod virtus videtur esse, peccatum esse* dicatur, satis ab Auctore explicatum fuit c. 4. ubi de iis infidelibus loquens, qui *præsentem vitam decenter exornant*, eos philautiæ ac superbiæ vitio inflatos prodit, quo non confitentes Deum rectæ actionis auctorem, & non in Deo, sed in semetipsis gloriantes, evanescunt in cogitationibus suis, in amorem sui recidunt, & ita sibimet placentes, ut totum quod in se laudabile judicant, non ad Dei dona referant, sed sibi vindicent, & studio propriæ voluntatis adscribant, ac in semeripsis Dei dona corrumpunt. Lege totum illud caput; & num hoc unum sit Auctoris consilium, perspicies. Itaque opera virtutum per se ex officio bona, non aliunde *peccata esse* in infidelibus censuit, nisi ex pravo fine, quo ea ab ipsis vitiata præsumsit; ut similiter cum Augustino docuit S. Leo serm. 79. in quem vide, si libet, observationes nostras sermonibus subjectas.

25 „ Ita cod. Thuan. Cujus loco alias legeba- „ tur: *non sit novum figmentum*; quod & Aposto- „ lo, & ipsi baptismatis ac justificationis mysterio „ contrarium. “ Quesnellus. Nostri etiam codd. & Jol. textus lectionem probant.

26 MSS. Vat. 1. & Jol. delent *vitium*.

27 Codd. Thuan. & Jol. *multiplicando*.

28 Vox *suum* abest a MSS. Vat. 1. & Jol. Post pauca *de viribus suis* in Prosperi editione.

CAPUT VIII.

dubitet quærendi affectum ab illo se acce-
pisse, quem quærit. Nec quia *Spiritu Dei*
agitur, ideo se putet liberum arbitrium non
habere: quod ne tunc quidem perdidit,
quando diabolo voluntate se dedit, a quo
judicium voluntatis depravatum est, non
29 ablatum. Quod ergo 29 non ereptum est
per vulnerantem, non tollitur per meden-
tem; vulnus sanatur, non natura remove-
tur. Sed quod in natura periit, non resti-
30 tuitur nisi ab auctore naturæ. 30 Apud quem
quod perdidit natura, non periit: æterna
est enim sapientia, æterna veritas, æterna
bonitas, æterna justitia, omnium denique
virtutum lumen æternum est; totumque
Omnis virtus a Deo operante manat. quod virtus est, Deus est. Qui si non ope-
ratur in nobis, nullius possumus participes
esse virtutis. Sine hoc quippe bono, nihil
est bonum: sine hac luce, nihil est luci-
dum: sine hac sapientia, nihil sanum: si-
ne hac justitia, nihil rectum. Dicit enim
Isa.43.11. per Isaiam Dominus: *Ego sum, ego sum* 31
31 *Dominus, & non est præter me qui salvet:*
Jerem. 10. 23. *&* Jeremias: *Scio*, inquit, *Domine, quia*
non 32 *est in homine via sua, nec viri est*
32 *ut dirigat iter suum*. Homo namque mor-
talis damnata in Adam origine carnaliter
natus, ad spiritualem novi generis dignita-
tem, nisi Spiritu sancto regente, non per-
Ipsum boni desiderium dat Deus. venit. Sed nec ullo hanc desiderio appetit,
qui calorem ipsius desiderii non accepit a
Deo; de quo dicit Dominus: *Ignem veni*
mittere in terram, & quid volo nisi ut ar-
Luc.12.49. *deat?* Ignis autem iste, dilectio est Dei,
quam amator mundi non potest corde ca-
ptivo concipere: plenus est enim amore va-
nitatum; quas etiamsi potuerit ex aliqua
parte vitare, & transcensis temporalibus ac
visibilibus ad æterna & invisibilia intelli-
gendo profecerit; si a colendis quoque si-
mulacris recesserit, & venerari cælum ac
terram, omniaque mundi hujus elementa
destiterit; fidem tamen dilectionemque Chri-
sti, conturbatus de ejus ipsa humilitate, non
capiet, & scandalum dominicæ nativitatis
ac mortis, proprio judicio non evincet.
Humana ratio non sufficit ad fidem. Propter sapientiam enim mundi resistentem
sapientiæ Dei, ut superbia de se præsumen-
tium cæcaretur, *placuit Deo per stultitiam*
1.Cor.1.21. *prædicationis salvos facere credentes*. Unde
qui doctrinis sæcularibus tument, ridendam
magis quam adorandam crucem Christi exi-
stimant: & quanto sublimius quisque ad hu-
manarum disciplinarum instituta conscen-
dit, tanto magis prædicationis nostræ hu-
milia & infirma fastidit.

Nec mirum si Evangelio crucis Christi,
philosophia 33 gentilis obnititur, cui etiam 33
Judaica eruditio reluctatur. Nec docti igi-
tur, nec indocti, 34 cujuslibet stirpis aut 34
ordinis, humana ad Deum ratione ducun-
tur; sed omnis homo qui ad Deum conver- Joan.1. 9.
titur, Dei primum gratia commovetur. Non Gratia, lux cordis.
enim ipse sibi lumen est, 35 nec cor suum Joan.1. 8.
radio propriæ lucis accendit. Si enim B. & 9.
Joannes, quo nemo hominum major natus
est, *non erat lumen*, quia non suo splendo- 35
re lucebat; sed de illo *vero lumine quod il-*
luminat omnem hominem venientem in hunc
mundum, ut lux esset, acceperat; quis ille
erit qui tot opinionum colluctationes, tot
vincula consuetudinis, tot præjudicia vetu-
statis, suo tantum judicio usus abrumpat;
& sola voce extrinsecus sonante doctoris hoc
tantum de gratia habeat quod audivit, &
totum de voluntate quod credidit? Quod si
ita esset, nihil inter gratiam legemque di-
staret, nec indulgentiæ quemquam spiritus
vivificaret, si occidens littera permaneret.
Lex enim quod fieri aut non fieri ju-
bet, non præstat ut aut fiat aut non fiat:
quoniam severitati ejus non libertate,
sed timore servitur. Dominus autem ut
legem non solveret, sed impleret, per gra- Matt.5.17.
tiæ auxilium, efficax fecit legis imperium, Sine gratia lex impleri non potest.
& multiplicando clementiam sustulit pœ-
nam; ut peccatum non ulciscendo plecte-
ret, sed remittendo deleret. Unde adul-
teram ex legis constitutione lapidandam, &
veritate liberavit & gratia; cum executores
præcepti de conscientiis territi trementem
ream sub illius judicio reliquissent, qui *ve-*
nerat quærere & salvum facere quod perie- Luc.19.10.
rat; & ideo *inclinatus*, id est ad humana
demissus, & in opus nostræ reformationis
inflexus, *digito scribebat* 36 *in terra*, ut *le-* Joan.18.9.
gem mandatorum per gratiæ *decreta vacua-* 36
ret, & ostenderet se esse qui dixerat: *Dabo*
leges meas in sensu ipsorum, & in corde
ipsorum scribam eas. Quod utique quotidie fa-
cit, dum cordibus vocatorum suam inserit Jerem. 31. 33.
voluntatem, & stilo Spiritus Sancti quicquid
in animæ paginis diabolus invidendo falsa-
vit, 37 veritas miserendo rescribit. 37

Cum

---

29 MSS. Vatt. 2. & 3. cum edit. Prosperi *non interfectum*. Retinuimus lectionem Quesnelli, quæ est etiam codd. Vat. 1. Jol. & Camberon.

30 Hæc & quæ sequuntur usque ad illa capitis sequentis: *sicut testatur Spiritus sanctus per Jeremiam prophetam dicens*: olim ex Camberonensi MS. suppleta fuisse notavit Quesnellus, eademque se reperisse ait in Thuaneo codice. Eadem quoque inventa fuerunt in cod. Jol. & a nobis in quinque codd. Vat. Palat. 236. Vat. Reg. 293. & Vat. 262. 558. & 559. qui omnes Prosperi nomen præferunt. Solum hoc longum fragmentum desiderabatur in antiquis editionibus, eo quod profectæ sunt e MS. cod. Ambrosii nomine signato, uti pariter abesse deprehendimus in duobus Vatt. 268. & 281. qui Ambrosium similiter exhibent.

31 Ita ex MSS. Vat. 1. & 3. Al. *Deus*.

32 Verbum *est* supplevimus ex iisdem MSS. Vat. sicuti ex cod. Jol. additum fuit in edit. Prosperi. MS. Vat. 3. *via ejus* pro *via sua*.

33 Quesn. addidit *gentilis*, quam vocem nostri codd. & Jol. præferunt, eique mox respondet *Judaica*.

34 Quesn. inserit *nec*. Prosperi edit. & codd. secuti sumus.

35 MS. Vat. 1. Jol. *nec cursum radio*.

36 Ita ex nostris codd. editi *in terram*.

37 Tres sequentes voces supplevimus ex nostris MSS. nec non ex codd. Jol. & Camberon. ex Duacensi, & novissima Prosperi editionibus: quæ cum alias desiderarentur, Quesnellus in marginali postilla post antecedentes voces *Spiritus Sancti* notaverat: *Videtur deesse vox* scribit, *aut alia paris energiæ*.

CAP. VIII. Cum igitur verbum Dei per ministerium
prædicantium auribus carnis infertur; mi-
scetur operatio potentiæ divinæ cum sono
vocis humanæ; & qui incitavit evangeli-
38 zantis officium, audientis quoque 38 firma-
vit affectum. Dulcescit animæ cibus verbi,
veteres tenebræ nova luce pelluntur, & ob-
tutus interior caligine antiqui erroris exui-
tur: transit animus de voluntate in volun-
39 tatem: & si illa quæ pellitur, aliqua 39
cunctatione remoratur; ea tamen quæ gi-
gnitur, electiora quæque sibi vindicat, ut lex
peccati, & lex Dei diversas atque discretas
Gal. 5. 17. in eodem homine habeant mansiones: *&*
40 *concupiscente carne adversus spiritum, carnis*
40 *autem concupiscentiis spiritu repugnante*, per
exteriora quidem insidiari tentator audeat,
41 sed mens auxilio Dei munita prævaleat. 41
„ Ad magnam enim utilitatem fidelium
„ materia est reservata certaminum; ut non
„ superbiat sanctitas, dum pulsatur infir-
„ mitas. Unde & Apostolus dicit: *In*
2. Cor. 12. *magnitudine revelationum ne extollar, datus*
est mihi angelus satanæ, qui me colaphizet.
42 *Propter quod ter Dominum* 42 *rogavi ut discede-*
ret a me: sed dixit mihi: Sufficit tibi gra-
tia mea: nam virtus in infirmitate perfici-
tur. Quærat ergo Dominus imaginem suam,
& errantem ovem bonus pastor inveniat,
nec dedignetur ægram diuque in invio fati-
gatam humeris suis ferre, & non revocan-
do tantum, sed etiam portando salvare. Quæ-
rat Dominus imaginem suam, & omnium
quæ in eam inciderunt sordium concretione
detersa speculum humani cordis enubilet.
Job. 14. 4. Scriptum est enim: *Quis potest facere mun-*
dum de immundo conceptum semine, nonne tu
qui solus es? Quærat Dominus imaginem
suam, ut in renovatione ac justificatione
ejus gratia reformantis appareat, sicut in se
factum Paullus Apostolus protestatur & di-
cit: *Eram autem ignotus facie Ecclesiis Ju-*
Gal. 1. 22. *dææ, quæ erant in Christo; tantum auditum*
habebant, quod is qui persequebatur nos ali-
quando, nunc evangelizat fidem quam expu-
gnabat, & in me clarificabant Deum. Sic
ergo tunc christianus populus didicerat, &
Act. 4. 32. illi primitivi Ecclesiæ, quorum *erat unum*
cor & una anima, sic credebant, ut cum
viderent quempiam ad agnitionem veritatis CAP. IX.
ab errore conversum, glorificarent Deum; Fides ho-
& fidem correcti, confiterentur muneris esse minis mu-
divini. Ipse quoque Dominus discipulos nus Dei.
suos, magistros omnium gentium, sic doce-
bat dicens: *Sic luceat lumen vestrum coram* Matt. 5. 16.
hominibus, ut videntes opera vestra bona,
magnificent Patrem vestrum qui in cælis est.

CAPUT IX.

Quod Scriptura sive de bonis, sive de malis loquatur, sive de electis, sive de reprobis, ita meminit unius partis, quasi neminem hominem prætermittat.

43 Fixa ergo hac fide in cordibus nostris, 43
immobiliterque fundata, qua salu-
berrime credimus omnia bona, ac maxime
ea quæ ad vitam æternam provehunt, 44
Dei munere haberi, Dei munere augeri, 44
Dei munere custodiri; puto quod pius sen-
sus non debeat in ea quæstione turbari, quæ
de omnium & de non omnium hominum
45 conversione generatur; si ea quæ clara 45
sunt, non de his quæ occulta sunt obscure- In materia gratiæ cla-
mus, & dum procaciter insistimus clausis, ra ex oc-
excludamur ab apertis, cum sufficere de- cultis non
beat, ut in eo 46 quo pervenimus, ambu- obscuranda.
lemus, (47 non ignorantes, nec aliqua-
tenus ambigentes, omne principium, & 46
omnem profectum boni meriti unicuique ho- 47
mini ex Dei donatione conferri, nec posse
fieri, ut qui omnes vult salvari, nullis caus-
sis existentibus plerosque non salvet; sed has
caussas nostræ scientiæ non patere: quæ uti-
que non fuissent occultæ, si debuissent esse
manifestæ, ut exerceatur per omnia fides
earum rerum, quæ non videntur, & pie
semper de justitia Dei, etiam cum non in-
telligimus, sentiamus.) Quid enim mirum,
si quidam ad vitæ sacramenta 48 non ve- 48
niunt, cum plerique, qui videbantur venis-
se, discedant, de quibus dicitur: *Ex nobis* 1. Joan. 2. 19.
exierunt, sed non erant ex nobis: si enim
fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.
Quorum similes sunt & illi *qui profitentur*
se Deum scire, factis autem negant. Nam Tit. 1. 16.
cum scriptum sit: *Omnis qui invocaverit no-* Rom. 10.
men 13.

---

38 Sic ex Vat. 1. & editionibus Duac. Colon. & novissima Prosperi. Vat. 3. *format*. Jol. & Quesn. *formavit*.

39. Al. *contagione*. Quesn. in margine.

40 Sic ex MSS. Vat. 1. & Jol. ac edit. Duac. Vat. 3. *quoque*, ceteræ edit. *etiam*.

41 Hæc referuntur a Gelasio Papa in opusculo adversus Pelagianos cum hoc elogio: *sicut quidam Magister Ecclesiæ sapienter edocuit, dicens: Ad magnam enim utilitatem fidelium materia est reservata certaminum; ut non superbiat sanctitas, dum pulsatur infirmitas.* Quesnellus.

42 Edit. *cogitavi*. Quesn. in postilla: Legendum forte *rogitavi*. Duo nostri codd. *rogavi*, quod & novissima Prosperi editio recepit.

43 Hic capitis noni initium fecimus cum novissimo Prosperi editore: quia anterioris capitis finis perperam productum fuerat ad illa hujus capitis: *sicut testatur Spiritus Sanctus per Jeremiam Prophetam dicens:* disecto, & rejecto in caput nonum textu ejusdem Prophetæ, qui in MSS. continuata serie describitur.

44 Sex voces sequentes adjecit Quesnellus ex MS. cod. Thuan. cui nostri quoque & Jol. suffragantur.

45 Ita codd. Thuan. Jol. & nostri Vat. Alias *conversatione*.

46 MS. Jol. *in quod*.

47 Uncis inclusa ex solo licet MS. Vat. 3. addidimus, cum auctoris stilum referant, & contextui maxime congruant.

48 Novissima editio Prosperi *non perveniunt*. Dein verba *cum plerique, qui videbantur venisse, discedant*, supplevimus ex quinque codd. Vat. Prosperianis, sicuti ex MS. Jol. supplevit etiam novissimus editor Prosperi, videnturque sequentibus necessario præmittenda.

CAP. IX. *men Domini ſalvus erit* ; de quibuſdam ta-
Matth. 7. 21. men Dominus ait : *Non omnis qui dicit mi-*
hi, Domine, Domine, intrabit in regnum cæ-
lorum ; ſed qui facit voluntatem Patris mei
49 *qui in cælis eſt, ipſe* 49 *intrabit in regnum*
Ibid. 22. *cælorum* : &: *Multi mihi dicent in illa die :*
Domine, Domine, nonne in nomine tuo pro-
phetavimus, & in nomine tuo dæmonia eje-
cimus, & in nomine tuo virtutes multas fe-
cimus ? Et tunc dicam illis : Numquam novi
Cur aliqui non orant. *vos : diſcedite a me operarii iniquitatis*. Ta-
les non invocant nomen Domini : quia non
habent *ſpiritum adoptionis filiorum in quo cla-*
Rom.8.15. *mamus : Abba, Pater. Nemo autem poteſt*
dicere Dominum Jeſum, niſi in Spiritu San-
Rom.8.14. *cto* : & *Quicumque Spiritu Dei aguntur, hi*
50 *filii Dei ſunt* : qui 50 ad Deum per Deum
veniunt, & ſalvari volentes omnino ſalvan-
tur, quia ipſum deſiderium ſalutis ex Dei
inſpiratione concipiunt, & per illuminatio-
nem vocantis, in agnitionem veniunt veri-
tatis. Sunt enim filii promiſſionis, merces
1.Petr.2.9. fidei, ſpirituale ſemen Abrahæ, *genus ele-*
ctum, regale ſacerdotium, præſcitum & præ-
ordinatum in vitam æternam, ſicut teſtatur
Spiritus Sanctus per Jeremiam Prophetam
51 dicens 51 : *Ecce dies veniunt, dicit Domi-*
Jer.31.31. *nus ; & diſponam domui Iſrael, & domui*
Juda teſtamentum novum, non ſecundum te-
ſtamentum quod diſpoſui patribus eorum, in
die qua apprehendi manum eorum, ut edu-
cerem illos de terra Ægypti : quia ipſi non
perſeveraverunt in teſtamento meo, & ego
eos neglexi, dicit Dominus. Quia hoc eſt te-
ſtamentum quod diſponam domui Iſrael. Poſt
dies illos, dicit Dominus, dabo leges meas
in ſenſu ipſorum, & in corde ipſorum ſcri-
bam eas, & ero illis in Deum, & ipſi erunt
mihi in populum. Et 52 *non docebit unuſ-*
52 *quiſque proximum ſuum, & unuſquiſque fra-*
trem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum : quia
omnes cognoſcent me a puſillo eorum uſque ad
magnum, quia propitius ero iniquitatibus eo-
rum, & peccatorum eorum memor non ero.
53 53 Et iterum : *Et dabo illis viam alteram*
Jer.32.39. *& cor aliud, ut me timeant omnes dies in*
bonum ipſis & filiis eorum poſt eos. Et con-
ſtituam illis teſtamentum æternum, quod non
avertam poſt eos : & timorem meum dabo in
cor eorum, ne diſcedant a me, & viſitabo
eos, ut bonos eos faciam. Per Iſaiam quo-
que de gratia ſua Dominus, qua ex omni-
54 bus hominibus novam creaturam 54 facit,
Iſa.43.19. eadem prænuntiat, dicens : *Ecce faciam no-*
va quæ nunc oriuntur, & cognoſcetis ea, &
faciam in deſerto viam, & in ſicca terra CAP. IX.
flumina. Benedicent me beſtiæ agri, 55 *ſi-* 55
renæ & filiæ ſtruthionum, quod dederim in
deſerto aquam, & flumina in ſicca terra ad
potandum genus meum electum, populum meum
quem mihi acquiſivi, & ut enarrent virtu-
tes meas. Et iterum : *Per memetipſum ju-* Iſa.45.23.
ro, niſi exiet de ore meo juſtitia : & verba
mea non avertentur, quia mihi flectetur omne
genu, & confitebitur omnis lingua Deo. Si
ergo impoſſibile eſt iſta non fieri, quia nec
incerta præſcientia Dei eſt, nec mutabile
conſilium, nec inefficax voluntas, nec falſa
promiſſio, omnes iſti de quibus hæc prædi-
cta ſunt, ſine cujuſquam exceptione ſalvan-
tur. Dat enim leges ſuas 56 in ſenſu ipſo- 56
rum, eaſque in cordibus eorum digito ſuo
ſcribit, ut agnitionem Dei, non doctrinæ
humanæ opere, ſed magiſterio ſummi eru-
ditoris accipiant. Quia *neque qui plantat,* 1.Cor.3.7.
neque qui rigat, eſt aliquid, ſed qui incre-
mentum dat Deus. Omnes hi *a puſillo uſque*
ad magnum 57 *cognoſcunt Deum*, quia ut 57
venirent ad Chriſtum *a Patre audierunt at-*
que didicerunt ; omnes educti ab errore, di- Deus dat
riguntur in viam vitæ ; omnibus corde mu- recta ſape-
tato recta ſapere & recta velle donatur ; re & velle.
omnibus timor, quo in mandatis Dei 58 58
cuſtodiantur, inſeritur. Fit in deſerto via, Iſa.43.19.
& terra arida fluminibus irrigatur ; ut qui
prius ad confitendum Deum os non aperie-
bant, & velut muta atque irrationabilia
animalia in feritatem tranſierant beſtiarum,
divinorum eloquiorum fontibus 59 inundati 59
benedicant & laudent Deum, enarrantes vir-
tutes & mirabilia miſericordiæ ejus, qui ele-
git eos, & in filios adoptavit, ac novi te-
ſtamenti fecit heredes. Si autem, ut Apo-
ſtolus loquitur, *hominis confirmatum teſta-* Gal. 3. 15.
mentum nemo ſpernit aut ſuperordinat, quo-
modo fieri poteſt, ut ex ulla parte divina
promiſſio 60 reſolvatur ? 60

Manet prorſus & quotidie impletur quod Quotidie
Abrahæ Dominus ſine conditione promiſit, impletur
ſine lege donavit. Quia etſi quidam quibus promiſſio
hæc prædicata ſunt, non crediderunt, *incre-* Abrahæ fa-
dulitas tamen eorum fidem Dei non evacua- cta.
vit. Eſt enim Deus verax ; omnis autem ho- Rom.3. 3.
mo mendax. Et illi quidem qui audito E-
vangelio credere noluerunt, inexcuſabiliores
facti ſunt, quam ſi nullum præconium ve-
ritatis audiſſent ; ſed certum eſt eos apud
præſcientiam Dei Abrahæ filios non fuiſſe,
nec in illorum ſorte numeratos, de quibus
dictum eſt : *Benedicentur in ſemine tuo omnes* Gen. 26. 4.
tri- & 28. 14.

---

49 Vat. cod. 1. *introibit* : & poſt aliquot lineas *numquam vos cognovi* in MSS. Vat. 1. & 3. ac Jol.

50 Al. *ad Dominum per Dominum*. Queſn. in margine.

51 Huc uſque deerat in aliquibus editis, & in MSS. Ambroſium præferentibus, uti adnot. 30. monuimus. Sequentia in Queſnello, & anterioribus editis incohabant caput IX.

52 Particula *non* poſteriori manu deleta eſt in Vat. 1.

53 Verba *et iterum* ſupplevimus ex tribus MSS. Vat. 1. & 3. ac Jol.

54 Codd. Vat. 1. & Jol. *fecit*. Paullo poſt *orientur* in noviſſ. edit. Proſperi.

55 Additur & in MS. Vat. 1.

56 Noviſſ. editio Proſperi *in ſenſum*. Poſt pauca Vat. 1. omittit *Dei*.

57 Vat. 1. & Jol. *cognoſcent*.

58 Ita melius ex MSS. Vat. 1. Jol. & Camberon. Alias *erudiantur*. Poſt nonnulla & *tota arida* pro & *terra* in cod. Jol.

59 Sic ex noſtris MSS. Vat. & Jol. Al. *mundati*.

60 Vat. 1. cod. *diſſolvatur*.

CAP. IX. *tribus terræ*. Credituros enim promisit, qui
dixit: *Et non docebit unusquisque proximum*
suum, & unusquisque fratrem suum, dicens,
Cognosce Dominum: quia omnes cognoscent
me a pusillo eorum usque ad magnum. Re-
conciliandos promisit, qui dixit: *Propitius*
61 *ero 61 iniquitatibus eorum, & peccatorum eo-*
rum memor non ero. Obedituros promisit,
62 qui dixit: *Dabo 62 illis viam alteram, &*
cor aliud, ut timeant me omnes dies. Perse-
veraturos promisit, qui dixit: *Timorem meum*
dabo in cor eorum, ne discedant a me; & vi-
sitabo eos, ut bonos eos faciam. Postremo,
omnes sine cujusquam exceptione promisit
63 63 credituros qui dixit: *Per meipsum juro,*
Rom. 14. 11. *nisi exiet de ore meo justitia, & verba mea*
Philip. 2. 11. *non avertentur, quia mihi flectetur omne ge-*
nu, & confitebitur omnis lingua Deo.

Hic si dicamus non fieri quod Deus ju-
ravit esse faciendum, falsitatem Deo, quod
absit, & mendacium ascribimus veritati.
Si autem, ut pietas fidesque persuadent,
Dei verba non excidunt, & fit omnino quod
64 statuit; quomodo nobis 64 veracis promis-
sionis firmitas apparebit, cum multa adhuc
hominum millia dæmoniis serviant, & ido-
lis genuflectant? Nisi hujusmodi denuntia-
tiones Dei secundum illam incommutabilem
scientiam editas noverimus, in qua apud il-
lum jam universitas humana discreta est,
& sive de bonis, sive de malis loquatur, ita
unius partis meminit, quasi neminem ho-
minum prætermittat. Nam cum dicit A-
65 postolus: *Vetera transierunt, 65 ecce facta*
2. Cor. 17. *sunt omnia nova*: numquid non omnes ho-
mines videtur dixisse renovatos? Aut cum
Colos. 1. 19. dicit: *Quia in ipso complacuit omnem pleni-*
66 *tudinem habitare, & 66 per eum reconciliari*
omnia in ipso: numquid non ita loquitur,
67 quasi neminem velit 67 exortem hujus re-
Heb. 1. 3. conciliationis intelligi? Aut cum ait: *No-*
vissimis istis diebus locutus est nobis in Fi-
lio, quem constituit heredem universorum:
numquid aliud sonat forma sententiæ, quam
68 omnes homines in Christi 68 hereditatem
a Patre esse transcriptos, secundum prophe-
Psal. 2. 8. tiam David dicentis: *Postula a me, & da-*
bo tibi gentes hereditatem tuam, & posses-
Jo. 12. *sionem tuam terminos terræ?* Dicente autem
Domino: *Si exaltatus fuero a terra, omnia*
69 *traham 69 ad me*: nonne universorum vide-
tur promissa conversio? Aut cum de Eccle-
Isa. 40. 4. sia prophetatur & dicitur: *Omnis vallis re-*
plebitur, & omnis mons & collis humilia-
bitur, & erunt prava in directa, & aspera
in vias planas: numquid ullus hominum

Scriptura loquitur de parte quasi de toto.

videtur omissus, qui non significatus sit CAP. IX.
Christo esse subdendus? Quid cum dicitur:
70 *Et veniet omnis caro in conspectu meo,* 70
ut adorent in Jerusalem, dicit Dominus: Isa. 66. 18.
aut illud: *Et erit in diebus illis: effundam* Joel. 2. 28.
de spiritu meo super omnem carnem: aut il-
lud: *Allevat Dominus omnes qui corruunt,* Psal. 144. 14.
& erigit omnes elisos: numquid non 71 ita
pronuntiatum est, quasi ab hoc Dei mune- 71
re nemo discretus sit?

Habet ergo populus Dei plenitudinem
suam: & quamvis magna pars hominum
salvantis gratiam aut repellat, aut negligat;
in electis tamen & præscitis, atque ab
omnium generalitate discretis specialis quæ-
dam censetur universitas, ut de toto mun-
do totus mundus liberatus, & de omnibus
hominibus omnes homines videantur assum-
ti. Sicut etiam cum de impiis sermo est,
ita locutionem suam divinus stilus ordinat,
ut ea quæ de quadam parte dicuntur, ad
omnes homines pertinere videantur, veluti
est illud quod ait Joannes Baptista: *Qui* Joan. 3. 31.
de cælo venit, super omnes est: quod vidit
& audivit, 72 hoc testificatur, & testimo- 72
nium ejus nemo accipit: aut illud Apostoli:
Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Phil. 2. 21.
Christi: aut illud quod Psalmus Davidicus
canit: *Dominus de cælo prospexit super filios* Psal. 13. 2.
hominum, ut videat si est intelligens aut re-
quirens Deum. Omnes declinaverunt, simul Psal. 13. 3.
inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum,
non est usque ad unum. His igitur & aliis
documentis, quæ possunt ab inquirentibus
numerosiora proferri, non dubie demonstra-
tur, interdum & pro parte terræ omnem
terram, & pro parte mundi totum mun-
dum, & pro parte hominum omnes homi-
nes nominari. Quorum tamen discretionem
plerumque Scriptura cito aperit, ut sensus
legentis ab universitatis appellatione ad par-
tem quæ intelligenda est, transferatur. Sic-
ut est illud Apostoli dicentis: *Prædicamus* 1. Cor. 1. 23.
Jesum Christum crucifixum, Judæis quidem
scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis
vero vocatis Judæis, atque Græcis Christum
Dei virtutem & Dei sapientiam. Numquid
ipsis est Christus virtus, quibus scandalum;
aut ipsis sapientia, quibus stultitia? Sed quo-
niam quidam ex ipsis justificabantur fide,
quidam autem sua impietate obdurabantur;
unum credentium & non credentium ge-
nus sub *vocatorum* appellatione discrevit; ut
quos a fide significabat alienos, eos quam-
vis audissent Evangelium, ostenderet voca-
tionis extraneos.

Plenitudo universitas electorum. Gratia salvantis a permultis repulsa, aut neglecta.

CA-

---

61 MS. Jol. addit *omnibus*.
62 In MS. Vat. 1. deest *illis*: Vat. 3. pro *illis* habet *eis*. Mox pro *omnes dies* Vat. 1. *omnibus diebus*: Vat. 3. *per omnes dies*.
63 Ex MS. Vat. 1. supplevimus *credituros*; quod cum deesset, Quesnellus notavit in margine: *Forte addendum* sibi obedituros.
64 Quesn. in marg. Al. *veritatis*.
65 Vat. 1. addit *&*.
66 Edit. noviss. Prosperi *per ipsum*.
67 Quesn. in marg. Al. *extorrem*.
68 Ita melius ex Vat. 1. & 3. Vulg. *hereditate*.
69 Vat. 1. *ad me ipsum*: Vat. 2. *ad me traham*. Dein *erunt omnia prava* in tribus MSS. Vatt.
70 Sic nostri codd. cum edit. Prosperi. Quesn. *Et venit*.
71 Addidimus *ita* ex iisdem codd. & edit. Prosperi.
72 Inseruimus *hoc* ex Vat. 1. uti etiam in Scriptura legitur. Mox idem codex pro *accepit* habet *accipit*.

CAPUT X.

Quod Scriptura de electis & reprobis ejusdem populi loquitur tamquam de iisdem.

73 Isa. 42.16. 73 HAnc regulam per Isaiam promittit sermo divinus, dicens: *Ducam cæcos in viam, quam non noverunt, & semitas quas nesciunt, calcabunt. Et faciam illis tenebras*
74 *lis tenebras* 74 *in lucem, & prava in directum. Hæc verba faciam, & non derelinquam eos.* Sed quod sequitur, *Ipsi autem conversi sunt retro*, ad partem quamdam generis ipsorum referendum est, non ad eos
Isa. 43.5. de quibus ait: *Non derelinquam eos*. Iterum dicit Dominus ad Jacob: *Noli metuere, quia tecum sum. Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente colligam te. Dicam Aquiloni, Adduc: & Africo: Noli vetare: adduc filios meos de terra longinqua, & filias meas a summo terræ, omnes in quibus invocatum est nomen meum. In gloriam enim meam pa-*
Ibid. v.8. *ravi illum, & finxi & feci illum*. Quod autem sequitur: *Et produxi plebem cæcam, & oculi eorum sunt cæci, & surdas aures habent:* non potest eis ulla ratione congruere, quos in gloriam suam parasse se dicit. In his quippe omnibus verbis, quæ de uno hominum genere dicuntur, aliis personis priora, aliis posteriora conveniunt. Apud Apostolum quoque quod in parte populi agitur, sub totius populi nuncupatione narratur, & in reliquiis plenitudo censetur. Cum enim de Judæorum obcæcatione dissereret, & quosdam ex ipsis gratia salvos fieri de-
Rom.11.1. monstraret: *Dico ergo*, inquit: *Numquid repulit Deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, de*
75 *tribu Benjamin*. 75 *Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit*. Plebs ergo præscita, plebs non repulsa, hi sunt qui in Christo justificati sunt. Et quod de omni Israele dici videtur, in his tantum, quos sibi gratiæ electio reliquos fecit, ostenditur, sicut sequentia apostolici sermonis enarrant.
Ib. 2. Adjungit enim & dicit: *An nescitis in Elia quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deum adversus Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum divinum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.*
76 *Sic ergo, & in hoc tempore reliquiæ* 76 *secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus; alio-* CAP. X. & XI.
quin gratia non est gratia. Non ergo omnis Israel reprobatus, nec omnis electus est; sed partem cæcitas 77 voluntaria avertit; par- 77
tem sibi illuminatio gratuita reservavit: & tamen ita de eis sermo habetur, ut 78 & 78
in his qui pereunt, & in his qui salvi fiunt, nulla totius generis videatur facta discretio. Nam cum legitur: *Secundum Evangelium* Ibid. 28.
quidem, inimici propter vos; secundum electionem autem Dei, dilecti propter patres: ita locutio sonat, tamquam eosdem dicat dilectos, quos dixit inimicos. Sed hanc caliginem Apostolus ipse detersit dicendo: *Quia* Ib. 25.
cæcitas ex parte in Israel contigit, ut unum genus in duas species intelligeremus esse divisum, & omnem hominem, omnem plenitudinem, omnem Israelem, non semper ad universitatem, sed plerumque ad partem esse referendum.

CAPUT XI.

Quod Scriptura de diversorum temporum hominibus loquitur, quasi de ejusdem temporis generatione.

INter has autem formulas locutionum, etiam illam in Scripturis dictionem debemus advertere, qua id quod ad diversorum temporum homines pertinet, ita promitur, quasi de una & ejusdem ætatis generatione dicatur. Sicut est quod sanctus Petrus Apostolus scribens sui & futuri temporis gentibus, ait: *Vos autem genus electum, regale* 1.Pet.2.9.
sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum: qui aliquando non populus 79*, nunc autem* 79
populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. Numquid cum prædicarentur hæc, adhuc illi homines permanebant, *quos omnes Deus* Act.14.15.
in præteritis generationibus dimiserat ingredi vias suas; & iidem ipsi, qui prius traditi fuerant voluntatibus suis, nunc de tenebris in lumen admirabile 80 vocabuntur? Non- 80
ne illi jam defecerant in ignorantia sua, jam in hoc mundo non erant? nec ab errore ad veritatem reditus olim mortuis suppetebat? & tamen quod post multa sæcula agebat gratia in posteris impiorum, sic loquendi consuetudo perstrinxit, ut ipsi videantur nunc eligi, qui prius fuerant derelicti. Pertinent autem hæc non ad eosdem homines, sed ad ejusdem 81 generis homines; & vocatio quæ 81
illu-

73 Sic cum Quesn. nostri codices. Noviss. editor Prosperi maluit. *Hac regula*.

74 Quesn. in marg. Al. *illucescere*.

75 Vat. 1. & 3. *numquid repulit*. Mox Vat. 3. *populum suum, quem præscivit*.

76 Quesn. in marg. Al. *per electionem*. Dein MS. Jol. omittit *salvæ*, ut in Græco Apostoli deest.

77 Vox *voluntaria* omittitur in MSS. Thuan. Camberon. Vat. 1. & Jol. In aliis autem legitur.

78 Particulam & hic addidimus ex tribus nostris MSS.

79 Cod. Jol. cum Quesn. hic inserit *Deo*. Ceteri codd. & editi omittunt.

80 Sic ex nostris codd. & edit. Prosperi. Quesn. *vocantur*. Mox verba *in ignorantia sua* a Quesnello addita ex cod. Thuan. sunt etiam in nostris Vatt. Desunt in MS. Camberon. In Jol. pro his verbis habetur *in ignominia sua*.

81 Sic ex tribus nostris MSS. Vatt. nec non ex Jol. & Camber. Quesnellus cum anterioribus editis *gentis*.

CAPUT XI.& XII. illuxit prope mundi finem, ad præteritam non recurrit ætatem. Ita modo quodam & ipsi & non ipsi sunt, de quibus & quibus
82 ista dicuntur, dum in aliquo 82 specialia a generalibus non dividuntur, in aliquo vero a communibus separantur.

CAPUT XII.

Quod illud Apostoli, Vult omnes homines salvos fieri, *integre pleneque suscipiendum est.*

SED cum legerint hæc vel audierint qui amant calumniosa certamina, dicent nos per hujusmodi disputationes Apostolo con-
1.Tim.2.4. tradicere definienti, quod *Deus omnes homines velit salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* Quam particulam verborum Apostoli ita nos integre pleneque suscipimus, ut nihil ei de præcedentibus sive subjectis, quæ ad ipsam pertinent, subtrahamus. Quoniam, ut cetera divinorum eloquiorum testimonia sequestremus, hic locus sufficit ad evacuandum quod calumniose objiciunt, & ad defendendum quod impie dif-
83 fitentur. Scribens itaque ad Timotheum 83 magister gentium Paullus Apostolus, ait:
Ibidem v.1. *Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, & pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & acceptum co-*
84 *ram salvatore nostro* 84 *Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, & unus mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus, qui dedit redemtionem semetipsum pro omnibus.* De hac ergo doctrinæ apostolicæ regula, qua Ecclesia universalis imbuitur, ne in diversum intellectum nostro evagemur arbitrio, quid ipsa universalis Ecclesia sentiat, requiramus: quia nihil dubium esse poterit in præcepto, si obedientia concordet in studio. Præcepit itaque Apostolus, immo per Apostolum Dominus, qui loquebatur in Apostolo, *fieri obsecrationes, & postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, ac pro his qui in sublimitate sunt.* Quam legem supplicationis ita omnium sacerdotum, & omnium fidelium devotio concorditer tenet, ut nulla pars mundi sit, in qua hujusmodi orationes non celebrentur a populis christianis. Supplicat ergo ubique Ecclesia Deo non solum pro sanctis & in Christo jam 85 regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, pro omnibus idolorum cultoribus, pro omnibus qui Christum in membris ipsius persequuntur, pro Judæis, quorum cæcitati lumen Evangelii non refulget, pro hæreticis & schismaticis, qui ab unitate fidei & caritatis alieni sunt. Quid autem pro istis petit, nisi ut relictis erroribus suis convertantur ad Deum, accipiant fidem, accipiant caritatem, & de ignorantiæ tenebris liberati, in agnitionem veniant veritatis? Quod quia ipsi præstare sibi nequeunt, malæ consuetudinis pondere oppressi, & diaboli vinculis alligati, neque deceptiones suas evincere valent, quibus tam pertinaciter inhæserunt, ut quantum amanda est veritas, tantum diligant falsitatem; misericors & justus Dominus pro omnibus sibi vult hominibus supplicari, ut cum videmus de tam profundis malis innumeros erui, non ambigamus Deum præstitisse, quod ut præstaret oratus est: & gratias agentes pro his qui salvi facti sunt, speremus etiam eos qui necdum illuminati sunt, eodem divinæ gratiæ opere eximendos de potestate tenebrarum, & in regnum Dei priusquam de hac vita exeant, transferendos.

Apostoli locus integre suscipiendus. — Sensum Apostoli praxis Ecclesiæ explicat. — Ecclesia orat pro omnibus, præsertim in parasceve Paschæ. 85 — Deus vult orari pro omnibus

CAPUT XIII.

Secreti illius profunditas, quo Dei salvantis gratia aliquot pro quibus Ecclesia orat, præterit, nobis in hac vita patere non potest.

QUod si aliquos, sicut videmus accidere, salvantis gratia præterierit, & pro eis oratio Ecclesiæ recepta non fuerit, ad occulta divinæ justitiæ judicia referendum 86 est, & agnoscendum secreti hujus profunditatem nobis in hac vita patere non posse. *Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus, & videmus nunc per speculum in ænigmate.* Nec sapientiores aut scientiores beatissimo Apostolo sumus, qui, cum de gratiæ potentia disputaret, magnorum mysteriorum ingressus arcanum, iis quæ 87 impossibile erat enarrare, succubuit. Cum enim dixisset: *Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion qui eruat & avertat impietates ab Jacob, & hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum: secundum Evangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem vero dilecti propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei. Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem; ita & isti nunc non crediderunt in-*

Quod preces Ecclesiæ non exaudiantur pro omnibus, ad occulta Dei judicia referendum. 1.Cor.13.9. & 12. 86 87 Rom. 11. 25. Isa.59.20.

82 Vat. 1. *speciales*, 2. & 3. cum aliis edit. ante Quesn. *speciali*. At MSS. Jol. Thuan. & Camb. ut in textu.

83 Voces *magister gentium* ex MSS. Vatt. 2. & 3. ex Jol. & Camb. additæ.

84 Quesn. in marg. *Deo* delet MS. Thuan.

85 Vat. 1. *renatis*.

86 Verbum *est* adjecimus ex nostris MSS. Vatt. quorum duo 1. & 3. hoc loco præferunt, alius transfert post *agnoscendum*, uti erat in editis ante Quesn. Hic illud delevit, uti deest in MSS. Jol. & Camb.

87 Quesn. in marg. Al. *impossibilia erunt enarrari*, ut in cod. Camb.

CAP.XIII. *in vestra misericordia, ut & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur.*

Apostolus disputationem ad stuporem transfert.

Cum ergo hæc divinorum operum mysteria supra mensuras humanæ intelligentiæ excellentia, quodam mentis suæ profudisset excessu, totam expositionis rationem transtulit in stuporem, & admirator eorum quæ protulerat, exclamavit & dixit: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus & investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, &* (Rom.11.33.)

88 *in ipso sunt omnia. Ipsi gloria* 88 *in sæcula. Amen.* Præmissa enim docentis assertio

89 locum dabat multimodæ quæstioni, ut 89 variatæ per tot populos ac tempora gratiæ caussa quæreretur. Cur scilicet anterioribus sæculis dimissæ essent omnes gentes ingredi vias suas, uno tantum Israele, qui divinis eloquiis erudiretur, excepto, & ad cognitionem veritatis electo; cujus infidelitas locum tandem salvandis gentibus fecerit: tamquam si unus populus in fide sui generis permaneret, misericordia Dei ceteris se nationibus præstare non posset. Cur denique ipsi quorum diminutio salus gentium est, ab obcæcatione sua non liberentur, priusquam ingrediatur gentium plenitudo: quasi illuminari cum omnibus nequeant, qui omnes facta omnium gentium adoptione salvandi sunt? Aut quomodo omnis Israel sublata obcæcatione salvandus sit, cujus innumerabilis multitudo in sua infideli- (Act.14.15.; Rom. 11. 12.)

90 tate deficiens, ad tempora 90 salvandis promissa non pervenit? Vel quomodo ipsarum gentium, quarum prius non est facta vocatio, dicatur nunc ingredi plenitudo, cum

91 91 tanta promiscuæ ætatis & conditionis hominum millia in omnibus nationibus quæ sunt sub cælo, sine Christi justificatione moriantur? Sed horum mysteriorum judiciorumque caussas pius & doctus magister maluit ad altitudinem divitiarum sapientiæ Dei scientiæque suspendere, quam justissimæ veritatis & misericordissimæ bonitatis sub-

92 tractum ab humana 92 cognitione secretum temeraria inquisitione discutere; nihil omittens de his quæ non oportet ignorari, nihil contrectans de his quæ non licet sciri.

CAPUT XIV.

Multa esse in dispensatione operum divinorum, quorum caussis latentibus, soli monstrantur effectus.

Multa enim sunt in dispensatione divinorum operum, quorum caussis latentibus soli monstrantur effectus; ut cum pateat quod geritur, non pateat cur geratur; negotio in medium deducto, & in occultum ratione subducta: ut in eadem re & de inscrutabilibus præsumptio comprimatur, & de manifestis falsitas refutetur. Neque enim, si nescio cur ille Græcus creetur, hic barbarus; iste in divitiis, ille in egestate nascatur; hunc valida proceri corporis pulchritudo sublimet, illum debilium membrorum exilitas contracta deformet; iste a catholicis editus, in veritatis cunabulis nutriatur; ille hæreticorum progenies, cum ipso lacte matris hauriat virus erroris; si denique mille alias differentias in habitu corporum, in qualitatibus animorum, in conditione temporum, in more regionum dijudicare non possum; ideo, quod omnium horum Deus sit conditor atque ordinator, ignoro. Qui utique singulorum hominum ita & corpora creavit & spiritus, ut præter illam secuturam ex uniuscujusque studio voluntariam diversitatem, ipsa conditionis exordia dissimillima numerositate variaret. Turbarent autem nos, & in diversum distraherent multæ vaniloquorum opiniones, qui de

(Dei consilia abscondita. — Hominum originales differentias ordinat Deus occulto judicio. — Deus omnium conditor & ordinator.)

incognoscibilibus 93 definire inconvenientia præsumpserunt, & has originales inæqualitates fatis, quæ nulla sunt, & sideribus deputarunt; nisi certissima notitia teneremus, 93

Deum creatorem de elementis 94 originalibus prout vult vas unumquodque formare, & unam naturam animarum, unam naturam corporum placitis sibi temperare mensuris. Quæ utique opera Dei humanæ in- 94

telligentiæ non subtraherentur, 95 si innotescere debuissent; & manifestaretur cur ita quidque fieret, nisi, quod ita fieret, scire sufficeret. Dicit Dominus ad Moysen: *Quis dedit os homini, & quis fecit mutum & non audientem, videntem & cæcum? nonne ego Dominus Deus?* Et per Isaiam: *Nonne ecce* 95 (Exod.4.11.)

ego 96 fecundam & sterilem feci, dicit Dominus? In libro Ecclesiastico legitur: *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas a Deo sunt.* Et Job dicit: *Abundant tabernacula prædonum, & audacter provocant* 96 (Isa. 66. 9.; Eccl. 11. 14.; Job 12.6.)

O 2 *Deum,*

---

88 Edit. Prosperi cum MS. Jol. *in sæcula sæculorum.*

89 Sic ex nostris codd. Vatt. quibus concinit etiam Jol. & pleræque editiones. Quesn. *variæ*. Paullo post editi Prosperi post *gratiæ* addunt *Dei*, quod in potioribus MSS. deest.

90 Quesn. in marg. Al. *salutis*. Vat. 1. *salvantis*.

91 Sic ex quinque codd. tribus Vatt. Jol. & Camb. Vulg. *tot*.

92 Tres codd. Thuan. Camb. & Vatic. 1. *conditione*.

93 Ita in MSS. Thuan. Camb. Jol. & nostris Vatt. In vulg. ante Quesn. *devenire inconvenientia*.

94 Hanc Quesnelli lectionem ex Thuan. inductam, confirmant etiam nostri Vatt. & Jol. Anteriores editiones cum MS. Camb. *naturalibus*.

95 Quesn. in marg. Al. *si cognoscibilia essent*. Dein *ita quidque fieret* in vulgatis & aliquot MSS. Correximus ex cod. Vat. 1.

96 Sic ex MSS. Vatt. 1. & 3. nec non ex Jol. & Camb. Al. *fecundum*.

CAP.XIV. & XV. *Deum, cum ipse dederit omnia in manibus eorum.* Et idem de omnium rerum humanarum profectu & defectu disputans, omnesque mutationes 97 ad judicia Dei referens:
97
Ibid. 13. *Apud ipsum est*, inquit, *sapientia & fortitudo, ipse habet consilium & intelligentiam. Si destruxerit,* 98 *nemo est qui aedificet; si incluserit hominem, nullus est qui aperiat. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur; si emiserit eas, subvertent terram. Apud ipsum est fortitudo & sapientia: ipse novit & decipientem, & eum qui decipitur; adducit consiliarios in stultum finem, & judices in stuporem. Baltheum regum dissolvit, & praecingit fune renes eorum. Ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat, commutans labium veracium & doctrinam senum auferens, effundens despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant, relevans. Qui revelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis. Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subversas in integrum* 99 *restituet. Qui immutat cor principum terrae, & decipit eos, ut frustra incedant per invium. Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.* Et iterum idem dicens voluntatem Dei irritam esse non posse:
98
99
Job 23. 13. *Ipse enim*, inquit, *solus est, & nemo avertere potest* 1 *cogitationem ejus: & anima ejus quodcumque voluerit, hoc faciet.*
1

CAPUT XV.

Quod pars hominum liberatur, ascribi non potest meritis voluntatum, veluti bonos elegerit gratia, malos praeterierit.

Non ex meritis neglecti vel electi.

Liberatur pars hominum, parte pereunte: & si hoc voluntatum meritis voluerimus ascribere, ut malos neglexisse gratia, bonos autem elegisse videatur, resistet nobis innumerabilium caussa populorum, quibus per tot saecula, 2 nulla caelestis doctrinae annuntiatio coruscavit. Nec meliores fuisse eorum posteros possumus dicere, de quibus scriptum est:
2
Isa. 9. 2. *Gentium populus, qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam; & sedentibus in tenebris & umbra mortis,*
1. Pet. 2. 9. *lux orta est illis.* Et ad quos Petrus Apostolus dicit: *Vos autem* 3 *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum; qui quondam non populus, nunc autem populus Dei; quorum aliquando non est misertus, nunc autem miseretur.*
3

CAP. XV. & XVI. Cur Deus quorumdam misereatur, & quorumdam non misereatur, occultum est.

Non ergo meritis minorum tribuitur quod non meruere majores. Par enim impietas & patres accusabat & filios, eademque ignorantiae caecitas omnes simul in eosdem mergebat errores. Sed cur illorum non misertus, horum sit misertus Deus, quae scientia comprehendere, quae potest investigare sapientia? Latet discretionis istius ratio; sed non latet ipsa discretio. Non intelligimus judicantem, sed videmus operantem. Quid calumniamur justitiae occultae, qui gratias debemus misericordiae manifestae? 4 Laudemus & veneremur quod agitur, quia tutum est nescire quod tegitur.
4

CAPUT XVI.

Ex eo quod parium parvulorum alii ad aeternam vitam, alii ad mortem aeternam ante intelligentiae usum hinc migrent, ostenditur inscrutabilitas divinorum judiciorum.

Judicium Dei inscrutabile in discretione parvulorum.

Respice autem & ad universalem multitudinem parvulorum, in quibus excepto illo, quo in damnationem nascitur 5 gens humana, delicto, nec praeterita possunt merita, nec futura censeri. Omnes enim de quibus nunc loquimur, ante ullum intelligentiae usum, ante liberum voluntatis arbitrium, alii ad aeternam beatitudinem regenerati, alii ad perpetuam miseriam transeunt non renati. Si originalem culpam fateris, omnis numerus in reatu est. Si moralem innocentiam quaeris, omnis summa sine vitio est. Non invenit quod discernat humana justitia, sed habet quod eligat inenarrabilis gratia Dei. 6 In abscondito est consilium, sed non latet donum; 7 opus exerit pietas, caussam obscurat potestas. Sed tam indubitabile est quod non videtur, quam quod videtur: quia auctori manifesti operis, negari confessio etiam 8 ignotae non potest aequitatis.
5

Aeterna parvulorum sine Baptismo decedentium miseria.
6
7
8

CA-

97 Quesn. *ad judicia deferens*. Praeferenda visa est lectio nostrorum codd. quae est item editionum Prosperi.

98 Cod. Jol. *& non est, qui*.

99 Vat. 1. *restituit*. Mox editio Quesn. & cod. Camb. *decipiet*. Praetulimus lectionem nostrorum MSS. Vat. Jol. & edit. Prosperi.

1 Quesn. in marg. Al. *cognitionem*. Dein vulgati *hoc fiet*. Magis placuit lectio MSS. Vat. 1. & 3.

2 Vox *nulla* deest in codd. Vat. 1. & Jol.

3 Vat. 1. inserit verbum *estis*. Paullo post MS. Jol. & edit. Prosperi *in tam admirabile*.

4 Unicus codex Jol. *Lauda & venerare quod agitur, quia tuum est nescire quod tegitur.*

5 Vat. 1. *genus humanum*.

6 Vat. 1. omittit hoc loco sequentia: *In abscondito est consilium; sed non latet donum*: quae inferuntur cap. 17. ut ibidem adnotabimus.

7 Vulgo ante Quesn. legebatur *erexit*. In MSS. Thuan. & Camb. *opus excelsi*, quam lectionem probabant editores S. Prosperi. Quesnelli emendationem ex editione Paris. 1569. S. Ambrosii, nostri codd. & Jol. confirmant.

8 Sic ex MSS. Vatt. 1. & 2. ex Camb. & Jol. Quesn. *incognitae*.

CAPUT XVII.

Ex impiis, qui in extremis conversi salvantur, ostenditur & gratia sine meritis dari, & inscrutabile esse Dei judicium.

Sera impiorum conversio, gratuitæ gratiæ probatio.

QUod si & ad illos dirigas mentis intuitum, qui longam agentes in flagitiis & sceleribus ætatem, sacramento baptismatis Christi in ipso vitæ fine renovantur, & sine ullo suffragio bonorum operum in regni cælestis consortium transferuntur, quo intellectu divinum judicium comprehendes? nisi ut indubitanter agnoscas gratuita esse Dei munera: & sicut nulla sunt tam detestanda facinora, quæ possint gratiæ arcere donum, ita nulla posse tam præclara opera existere, quibus hoc, quod gratis tribuitur, per retributionis judicium debeatur. Vilesceret enim redemtio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei humanorum operum prærogativa succumberet, si justificatio quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, ut non munus largientis, sed merces esset operantis.

Gratia non datur ex meritis.

9 Unde autem probari 9 posset, quod ad evacuandum originale peccatum nulla idonea esset industria? nisi & impii & facinorosi per lavacrum Christi assumerentur in regnum, agnoscerentque qui in sua justitia gloriantur, quam nihil dignum agere possint adoptione filiorum Dei, si ad regenerationis non pervenerint sacramentum, cum eadem qua sceleistissimi peccatores conditione

10 teneantur, pares futuri in sanctificatione, 10 si affuerit regeneratio; simul perituri, si cessaverit ablutio. Si ergo etiam ex nequissimis in ipso vitæ exitu gratia invenit quos adoptet, cum tamen multi, etiam qui minus nocentes videntur, doni hujus alieni 11 sunt: quis hoc aut sine dispensatione Dei fieri, aut sine profunda dicat æquitate decerni? Quod utique non ideo iniquum est, quia occultum est, sed ideo æquum est, quia judicium Dei esse non dubium est 12. Quod enim ab illius pendet arbitrio, qua sententia judicari debeat, priusquam judicetur, incertum est; cum autem res ad finem suum venerit, nemini liberum est de exitu conqueri, quia certissimum est nihil aliter Deum facere debuisse quam fecerit. Qui multimodæ vocationis varietatem, ad unam gratiam pertinentem etiam illa regula evangelicæ comparationis astruxit, qua ostendit patremfamilias diverso tempore conducentem operarios vineæ 13 sub pactione denarii. Ubi sine dubio hora undecima intromissi in vineam & totius diei operariis aggregati, istorum, de quibus nunc loquimur, præferunt sortem, quos ad commendandam gratiæ excellentiam in defectu diei & conclusione vitæ divina indulgentia muneratur, non labori pretium solvens, sed divitias bonitatis suæ in eos, quos 14 sine operibus elegit, effundens: ut etiam hi qui in multo labore sudarunt, nec amplius quam novissimi acceperunt, intelligant, donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem. Unde si & nos adversum patremfamilias murmuremus, eo quod novissime vocati totius diei operariis

15 exæquentur, nec amplius multa opera quam pene nulla mereantur, dicetur nobis quod uni eorum responsum est: *Amice, non facio tibi injuriam, nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade. Volo autem & huic novissimo dare sicut & tibi. Aut non licet mihi de re mea facere quod volo?* 16 *Aut oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Certe huic calumniato-

CAPUT XVII.

11

Quod Deus quosdam facinorosos convertat in ipso vitæ exitu, aliis minus malis derelictis, inscrutabile est.

12

Matt.20.1.

13

Sine operibus electi.

14

15

Matth.20.13.

16

---

9 Ita potiores codices & editio Prosperi. Quesn. cum MS. Camb. *possit*.

10 Al. *si affuit miseratio*: Quesn. in margine. MSS. Vat. 1. & Jol. *si affuerit miseratio*.

11 MS. Jol. *sint*.

12 In MS. Vat. 1. hic notatur. SR. *In abscondito est consilium, sed non latet Dei donum*: quæ in aliis MSS. & editis inserta leguntur supra cap. 16.

13 Huic textui prolixam adnotationem Quesnellus subjicit his verbis. „ Exemplaria excusa „ addunt continuo: *Quo vitæ æternæ significatur* „ *æqualitas*: & linea sequenti, ubi nunc habe- „ mus: *totius diei operariis aggregati*: eadem ha- „ buerunt: *totius diei operariis exæquati*. Quo- „ rum hoc depravatum, illud additum mihi vide- „ tur ad mentem Joviniani hæretici, qui, ut S. „ Hieronymus docet libro 11. adversus ipsum, „ omnia præmia beatorum paria esse contendebat. „ Codices enim Camb. & Thuaneus nihil amplius „ habent, quam editio nostra. Et certe auctor „ noster parabolam istam non eo fine adducit, ut „ æqualitatem æterni præmii ex æqualitate denarii „ parabolici afferat; immo de mercede electis in „ cælo solvenda ne verbum quidem: sed totus est, „ ut ex illa parabola *commendet gratiæ excellen-* „ *tiam, quam in conclusione vitæ* nonnullis im- „ pertitur summus Paterfamilias, & *multimodæ* „ *vocationis varietatem ad unam* justificationis „ *gratiam pertinentem, ut etiam hi qui in mul-* „ *to labore sudarunt, nec amplius quam novissi-* „ *mi acceperunt, intelligant donum se gratiæ,* „ *non operum accepisse mercedem*. In quo non „ æqualitas gloriæ, sed gratuitas gratiæ ab eo „ consideratur. Quem sensum parabolæ hujus ge- „ nuinum esse & contextui magis consonum pro- „ bat Corn. Jansenius Gandavensis Episcopus ca- „ pite 101. Commentarii in Concordiam Evange- „ licam. " Hæc ille. Novissimus autem S. Prosperi editor verba, *quo vitæ æternæ significatur æqualitas*, haud omittenda credidit propter editorum Prosperi & codicis Jol. auctoritatem. Solum ea uncis inclusit, & Quesnelli adnotationem subjecit. Retinuit vero *totius diei operariis aggregati* emendationem, quippe quam in MS. Joliensi invenit. Quesnellianam lectionem Thuan. & Camberon. exemplaribus fultam, etiam nostri codices Vaticani confirmant; & Joliano codici, qui unus movit editores Prosperi, contraponimus inter ceteros antiquum Vat. 1. qui licet in plerisque lectionibus cum Joliano ita conveniat, ut ex eodem exemplo uterque videatur exscriptus; inserta tamen in hoc verba *quo vitæ* &c. haud. quaquam recipit.

14 MSS. Vat. 1. & Jol. *sine operibus legis elegit*.

15 Editi Prosperi *coæquentur*. Confer adnot. 13.

16 Cod. Jol. *An oculus tuus*; & paullo post idem MS. cum Vat. 1. omittunt *hujus*.

CAP.XVII. & XVIII. tori injusta videbatur hæc largitas, & quid eruditionis retulit? quid rationis accepit? Non est ei dispensationis hujus revelata justitia, nec ad inspectionem secreti latentis admissus est, sed ut a discutiendis Dei judiciis abstineret, opposita est ei bonitas miserantis, & volentis potestas, quasi illi &
Rom.9.20. ab Apostolo diceretur: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quare me fecisti sic?*

CAPUT XVIII.

Gratia, sine qua bona merita esse nequeunt, non accipitur a quoquam nisi ex Dei voluntate, sine meritis.

Tota gratiæ recipiendæ ratio voluntas Dei.

OMnibus ergo hominibus cujuslibet gentis & generis, cujuslibet conditionis & ætatis, caussa percipiendæ gratiæ voluntas Dei est, 17 apud quam ratio electionis abs-
17 condita est, ab ea gratia incipientibus meritis, quam accepere sine meritis. Quæ si possent bona esse sine gratia, non diceretur:
Joan.3.5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum*: &: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis sanguinem ejus, non habebitis vi-*
Joan.6.54. *tam in vobis*: sed diceretur: Nisi quis fuerit justus & bonus, beatus in æternum esse
18 non poterit. Nec opus esset 18 per aquam & Spiritum renasci, si per mandatum sufficeret erudiri. Et evacuaretur fides, quæ credit per baptismum omnia peccata dimitti, si gratia non malis & impiis, sed bonis & rectis doceretur impendi. Origo itaque veræ vitæ, veræque justitiæ in regenerationis est posita sacramento; ut ubi homo renascitur, ibi etiam ipsarum virtutum veritas oriatur; & incipiant ad perpetuam gloriam proficere
19 per fidem, 19 quæ vix ad temporalem vanæ laudis poterant pervenire mercedem. Sive enim Judæus legis scientia tumens, sive Græcus studio sapientiæ naturalis inflatus, priusquam justificetur per fidem Christi,
20 conclusus est sub peccato: & si in sua 20 infidelitate perstiterit, ira Dei manet super eum, illa scilicet in Adæ prævaricatione contracta, de qua Apostolus loquitur di-
21 cens: 21 *Et vos cum essetis mortui delictis*
Ephes.2.1. *& peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum sæculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus, spi-*
22 *ritus qui nunc operatur* 22 *in filios diffidentiæ, in quibus & nos aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filii iræ, sicut & ceteri.* Et
Ibid. 12. iterum: *Qui eratis illo tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, & hospites*

(Gratia principium omnis meriti. — Fides est initium veræ justitiæ.)

CAP.XIX. & XX. *testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in mundo.* Et iterum: 23 *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in* Ephes.5.8. 23
Domino. Et iterum: *Gratias agentes Deo* Colos.1.12.
Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris & potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ. Et iterum: *Eramus enim & nos aliquando insipientes, in-* Tit. 3. 3.
creduli, errantes, servientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri 24, *non ex operibus justitiæ quæ feci-* 24
mus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum: ut justificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ.

CAPUT XIX.

Qualis sit natura sine gratia.

ET ut brevissime pateat, qualis sit natura humana sine gratia, dicat Judas Apostolus, quid agat vel ignorantia imperitorum, vel doctrina sapientium. *Hi autem*, V. 10.
inquit, *quæcumque quidem ignorant, blasphemant: quæcumque autem naturaliter velut muta animalia norunt, in his corrumpuntur.*
25 Dicat etiam sub verbis Zachariæ Evan- 25
gelista Lucas, ante illuminationem gratiæ in qua humanum genus nocte versetur, &
de quibus ignorantiæ tenebris Dei populus Luc.1.76.
eruatur. *Et tu*, inquit, *puer propheta Altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus: ad dandam scientiam salutis populo ejus, in remissionem peccatorum*
ipsorum, propter viscera misericordiæ 26 Do- 26
mini, in quibus visitavit nos oriens ex alto, lucere his qui in tenebris & in umbra mortis sedent ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

CAPUT XX.

Viscera misericordiæ Dominus ad omnium nationum impendit salutem, omnesque salvat; & tamen etiam verum est quod testimonium ejus nemo accipit.

HÆC autem viscera misericordiæ Dominus non ad unius tantum populi redemtionem, sed ad omnium nationum impendit salutem, dicente Evangelista: *Quia* Joan. 11.
Jesus moriturus erat pro gente, & non tan- 51.
tum pro gente, sed etiam ut filios Dei 27 27
dispersos congregaret in unum. Hoc enim agit illa

17 Vat. 1. *apud quem.*
18 Idem Vat. 1. *aqua & spiritu.*
19 Novissimus editor Prosperi cum suis MSS. *qui vix*; & explicat de hominibus. Quesn. & quidam alii codd. *quæ*, idest virtutes.
20 Quesn. in marg. Al. *infelicitate.*
21 *Et vos* desunt in Vat. 1.
22 Quesn. in marg. Al. *in filiis.*
23 Vat. 1. *Eramus enim aliquando.*
24 Idem Vat. 1. addit *Dei.*
25 MSS. Vat. 1. Jol. & Camb. *Dicat autem.*
26 Vat. 1. *Dei nostri.*
27 Idem Vat. 1. *qui erant dispersi*; & mox: *Hoc enim ait illa vox.*

CAP. XX. illa vox Domini, quæ per quamdam pietatis tubam toto terrarum orbe reſonantem,
28 omnes homines & invitat & convenit.
Mat. 11. 25. Nam cum dixiſſet: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus, & prudentibus, & revelaſti ea parvulis. Ita Pater, quoniam ſic beneplacitum eſt ante te*: addidit:
Ib. 27. *Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo, & nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem quis novit niſi Filius, & cui voluerit filius revelare.*
Ib. 28. Et deinde adjecit: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde: & invenietis requiem animabus veſtris. Jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve eſt.* Joannes vero Baptiſta in Evangelio Joannis prophetico ſpiritu proteſtatur dicens:
Joan. 3. 31. *Qui de cælo venit, ſuper omnes eſt. Quod vidit & audivit, teſtificatur, & teſtimonium ejus nemo accipit. Qui accipit teſtimonium ejus, ſignavit quoniam Deus verax eſt.* Igitur quantum attinet ad humani generis cæcitatem longa ignorantiæ & ſuperbiæ nocte contractam, venit in hunc mundum creator mundi,
Joan. 1. 5. & 10. *& mundus eum non cognovit. Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Qui ſuper omnes eſt, quod vidit & audivit teſtificatur, & teſtimonium ejus nemo accipit.* Sed quia non fruſtra Deus Dei filius venit in mundum, & dedit ſemetipſum pro omnibus, & mortuus eſt non tantum pro gente, ſed etiam ut *filios Dei diſperſos congregaret in unum*: & univerſis dicit: *Venite ad me omnes qui*
29 *laboratis & onerati eſtis*: & ſervato ſibi 29 incognoſcibilis electionis arbitrio, dat ſui Pa-
30 triſque notitiam, quibus 30 eam voluerit revelare; omnes filii lucis, filii promiſſionis, filii Abrahæ, filii Dei, genus electum, regale ſacerdotium, veri Iſraelitæ, præcogniti & præordinati in regnum Dei, qui eos vocavit non ſolum ex Judæis, ſed etiam ex gentibus, teſtimonium ejus qui de cælo ve-
31 nit, accipiunt, 31 ſignantes *quia Deus verax eſt*; id eſt, expreſſe ſignificantes in ſui ſalvatione quoniam Deus verax eſt, implens & perficiens quod promiſit Abrahæ omnium gentium patri, qui pollicente Deo, quod
Rom. 4. 20. heres futurus eſſet mundi, *non hæſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, & pleniſſime ſciens, quoniam quod*
Dei eſt implere quod promiſit. *promiſit, potens eſt & facere.* Quis autem tam alienus eſt a fide Abrahæ, quis tam degener ab univerſarum gentium patre, qui promiſſionem Dei aut non impleri, aut ab alio præter eum qui promiſit, dicat impleri? Ille quidem erit mendax; Deus autem eſt verax: & omnis qui accipit teſtimonium ejus, hoc ſignat, hoc indicat, quod per lucem illuminantem factus eſt videns, factus obediens, factus intelligens, ſicut Joannes Evangeliſta teſtatur dicens: *Scimus quia mun-* 1. Joan. 5. 19.
dus totus in maligno poſitus eſt, & ſcimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis ſenſum, ut cognoſcamus verum Deum, & ſimus in vero Filio ejus.

CAP. XX. & XXI.

CAPUT XXI.

Non eſſe ſcrutandum, cur Deus alios eligit, alios non eligit; ſicut nec cur antea omnibus gentibus prætermiſſis, unum Iſraelem elegit.

SI vero quæritur, cur Salvator omnium hominum non omnibus dederit hunc ſenſum, ut cognoſcerent verum Deum, & eſſent, id eſt, permanerent in vero filio ejus: Gratia nullis in totum ſubtracta.
quamvis credamus nullis hominibus opem gratiæ in totum fuiſſe ſubtractam, de quo plenius 32 in ſequentibus diſſeremus; ta- 32
men ita forte hoc velatum ſit, ſicut illud abſconditum eſt, cur 33 antea omnibus 33
gentibus prætermiſſis, unum ſibi populum, quem ad veritatis cognitionem erudiret, exceperit. De quo judicio Dei ſi non eſt conquerendum, multo minus de hoc, quod cum electione omnium gentium geritur, murmurandum eſt. Quæ enim Deus occulta eſſe voluit, non ſunt ſcrutanda; quæ autem manifeſta fecit, non 34 ſunt negligenda: ne 34
& in illis illicite curioſi, & in iſtis damnabiliter inveniamur ingrati. Modus in inquiſitione veritatis tenendus.
Non autem ignoramus eſſe quoſdam tam inconſideratæ præſumtionis, & tam ſuperbæ arrogantiæ, ut quod præcipuus magiſter gentium, non ab hominibus, neque per hominem, ſed divinitus eruditus, ſupra menſuram ſcientiæ ſuæ longe & alte remotum eſſe confeſſus eſt, audeant falſi nominis temerare doctrina; & nihil illic occultum, nihil velint eſſe ſecretum, ubi Apoſtolus non quid ſentiendum eſſet aperuit, ſed quid non ſcrutandum eſſet, oſtendit. Nullis etenim, quod ſupra jam diximus, ſtudiis, nullis ingeniis indagare conceſſum eſt, quo judicio, quove conſilio Deus incommutabiliter bonus, incommutabiliter Rom. 11. 32.
juſtus, ſemper præſcius, ſemper omnipotens, ideo *omnia in incredulitate concluſerit, ut omnium miſereatur*; & tamen illis ſæculis, quibus unum Iſraelem erudiebat, innumerabiles populos impiorum illuminare diſtulerit: & nunc eumdem Iſraelem, donec Viciſſitudo illuminationis aut deſertionis gentium & Judæorum inſcrutabilis.
univerſitas gentium introeat, obcæcatum eſſe patiatur, pereuntem in tot millibus naſcentium atque morientium, & ſalvandum in

---

28 Vocem *omnes* a Queſn. omiſſam, ex noſtris MSS. & edit. Proſperi reſtituimus.

29 Ita Thuan. cod. MS. Alii tam editi quam manu exarati legunt *cognoſcibilis*: quod ſenſui & menti auctoris repugnat.

30 Edit. Proſp. *eum*: at codd. etiam a Proſperi editore conſulti *eam*.

31 Queſn. in marg. Al. *ſignificantes*.

32 MS. Jol. *in conſequentibus*.

33 Ex Proſperi edit. adjecimus particulam *antea*, quæ ad ſignificandum veteris teſtamenti tempus neceſſaria videtur. In nonnullis tamen MSS. etiam Vat. deeſt.

34 Verbum *ſunt* additum ex omnibus noſtris codd. & edit. Proſperi. Pro *negligenda* Vatt. 2. & 3. cum antiquis editionibus Proſperi habent *neganda*.

CAP.XXI. & XXII. in eis quos mundi finis invenerit. Quo mysterio toto Scripturarum corpore dilatato, innotuit quidem nobis quid factum sit, quid fiat, quidve faciendum sit; sed quare ita fieri placuerit, ab humanæ intelligentiæ contemplatione subtractum est.

CAPUT XXII.

Eos qui discretionem, qua Deus alios elegit, alios non elegit, ad merita referunt voluntatis humanæ, docere neminem gratis, sed ex retributione salvari; & ex parvulis aperte confutari.

ISti autem qui nescire aliquid erubescunt, & per occasionem obscuritatis tendunt laqueos deceptionis, omnem discretionem
35 qua Deus alios 35 elegit, aliosque non ele-
Mat.20.16. git (*multi enim sunt vocati, pauci autem electi*) ad merita humanæ referunt voluntatis, docentes scilicet neminem gratis, sed ex retributione salvari: quia naturaliter omnibus sit insitum, ut si velint, possint veritatis esse participes, eisque affluere gratiam, a quibus fuerit expetita. Quæ diffinitio, ut interim de gratiæ veritate taceatur, de his videtur aliquam ostentare ratiunculam, qui libero utuntur arbitrio; de parvulis vero, quibus, sine ullo bonæ voluntatis merito, in originali vulnere cum ceteris mortalibus caussa communis est, nihil potest expositionis 36 afferri, qua doceatur, cur isti salvi fiant renati, illi pereant

(Electionem salvandorum non posse refundi in merita voluntatis humanæ, manifestum est in parvulis.)

36 non renati, sub illius providentia & omni-
Job 12.10. potentia, *in cujus manu est anima omnis viventis, & spiritus universæ carnis hominis*;
Ibid.14. 5. & cui dicitur: *Breves dies hominis sunt, numerus dierum ejus apud te est*. Non autem puto istos voluntatum patronos simplicitate ullorum tam impudenter usuros, ut aut fortuito ista dicant accidere, aut non renatos asserant non perire: aperte enim aut cum Paganis convincerentur sentire de fato, aut cum Pelagianis transfusum in posteros Adæ negare peccatum. Fato autem non baptizari parvulos, nec Pelagiani potuerunt dicere; sed quia eos liberos a peccato ausi sunt profiteri, meruere damnari.

(Adversus Semipelagianos scribit auctor, non contra Pelagianos.)

37 37 Cum autem de discretione omnium hominum quæstio ventiletur, & ab omnibus hominibus parvuli nequeant separari, simul-
38 que 38 de totius ætatis hominibus veritas
Luc.19.10. dixerit: *Filius hominis venit quærere & salvare quod perierat*; frustra profunditatem inscrutabilis gratiæ per liberum arbitrium conantur aperire, qui caussam electionis in eorum constituunt meritis, qui eliguntur: & cum multa de majorum voluntate ac judicio inepta & falsa protulerint, in parvulorum tamen discretione deficiunt, nec possunt de ejus quæstionis ratione reddita gloriari, quæ de omnibus 39 tractatur, & non de omnibus expeditur. 39

CAPUT XXIII.

Omne bonum hominis meritum ab initio fidei usque ad perseverantiæ consummationem donum esse divinum. Et primum hoc ostenditur de fide, spe &c.

MUltiformitas autem & magnitudo divinæ gratiæ, probat istos contra veritatem, etiam quod de majorum voluntatibus loquuntur, astruere, eorumque persuasioni divinorum eloquiorum testimonia repugnare. Quæ si omnia sermoni nostro velimus annectere, modus non erit differendi. Quæ tamen se recordationi offerunt, 40 non omittentur: ut quantum satis est, manife- 40
stetur omne hominis bonum meritum ab initio fidei usque ad perseverantiæ consummationem, donum atque opus esse divinum.

(Omne meritum est donum Dei.)

Igitur fides, quæ bonæ voluntatis & justæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur, Apostolus Paullus exponat, qui pro Romanorum fide Deo gratias agit, dicens: *Primum quidem gratias ago Deo meo per* Rom.1. 8.
Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo. Ad Ephes. 1. 15.
Ephesios quoque scribens: *Propterea*, inquit, *& ego audita fide vestra, quæ est in Domino Jesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias* 41 *agens pro vobis, memoriam* 41
vestri faciens in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi Pater gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ & revelationis in agnitionem ejus, illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, quæ divitiæ gloriæ hereditatis ejus in Sanctis. De fide etiam Colossensium similiter Deo gratias agens: *Gratias agimus*, inquit, Colos.1. 3.
Deo & Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Jesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cælis. Et ut alia bona ab eodem bonorum auctore percipiant, quid pro eis oret enarrans: *Ideo*, inquit, *& nos* Ibid. 9.
ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes, & postulantes, ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia & intellectu spirituali, ut ambuletis digne, Deo 42 *placentes, in omni opere bono fru-* 42
ctificantes & crescentes in scientia Dei, in omni

(Fides quæ justæ actionis parens, est donum Dei:)

---

35 Utrobique *elegit* reposuimus pro *eligit* auctoritate MS. Vat. 1. nec non ejus codicis, ex quo in Duacensi editione aliisque loco variantis lectionis notatum fuit *elegit*. Electio enim divina in allegato Scripturæ textu, & communi locutione præterito tempore exprimi solet.

36 Codd. Vat. 1. & Jol. *afferre, qua doceat*: ad *definitionem* refertur.

37 Vat. 1. *Cum ergo*.

38 Addidimus præpositionem *de* a Quesnello omissam ex MSS. & edit. Prosperi.

39 Editi inserunt *hominibus*, quam vocem delevimus ex tribus nostris MSS. Vatt. & alio Jol.

40 Vat. 1. *ne omittantur*: 2. & 3. Vat. cum Jol. & Camb. *non omittantur*.

41 Vat. 1. *agere*.

42 MS. Jol. supplet *per omnia*, ut in Paulli textu habetur. Post pauca editio Quesn. *in omni scientia*: delevimus autem *omni* auctoritate nostrorum codd. & edit. Prosperi.

CAPUT XXIII. *omni virtute confortati secundum potentiam claritatis ejus*, 43 *in omni patientia & lon-*
43 *ganimitate cum gaudio*. Item ad Thessalonicenses, qui spiritu fidei dilectionisque fer-
1.Thes.1.2. vebant: *Gratias agimus*, inquit, *Deo sem-*
Fervor fidei a Deo. *per pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ, & laboris, & caritatis, & sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi ante Deum & Patrem no-*
1.Thes.2.13. *strum*. Et infra: *Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, acce-*
44 *pistis non ut verbum* 44 *hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in vo-*
Gratiarum actio unde fides oriatur probat. *bis, qui credidistis*. Potuitne plenius aut evidentius demonstrari, Dei esse donum credentium fidem, quam ut ideo agerentur gratiæ Deo, quoniam hi quibus verbum Dei per homines prædicabatur, non quasi de hominum sermone dubitarunt, sed tamquam Deo loquenti per homines crediderunt, qui in ipsis est operatus ut crederent? In secunda quoque ad eosdem Thessalonicenses epistola de fide in Christo proficientium ita
2.Thes.1.3. Apostolus loquitur: *Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, & abundat caritas uniuscujusque vestrum in invicem: ita ut & nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris & in tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei: ut digni habeamini*
45 45 *regno Dei, pro quo & patimini*. Petrus quoque Apostolus ex Deo haberi fidem præ-
1.Pet.1.18. dicans, ita scribit: *Scientes, quod non cor-*
46 *ruptibilibus auro & argento redemti estis* 46 *de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Jesu, præcogniti quidem ante constitutionem mundi, manifestati autem novissimis temporibus propter vos, qui per ipsum fideles estis in Deum, qui suscitavit eum a mortuis, & gloriam ei dedit: ut fides vestra & spes esset in Domino*. Item idem in secunda epistola
2.Pet.1.1. de fidei perceptione 47 sic loquitur: *Simon*
47 *Petrus servus & Apostolus Jesu Christi, his qui coæqualem nobis adepti sunt fidem, per*
48 *justitiam Domini & Salvatoris* 48 *nostri Jesu Christi*.
Unde spiritus fidei in homine? Unde autem habeatur spiritus fidei, Joannes Apostolus manifestissime docet dicens:
1.Joan.4.2. *Omnis spiritus, qui confitetur Jesum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est antichristus*. Item 49 idem dicit ab eo re-
49 cipi Evangelium, in quo est spiritus veritatis. *Nos*, inquit, *ex Deo sumus. Qui no-* Ibid. 6.
vit Deum, audit nos; qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris. Item in actibus Apostolorum Petrus Apostolus 50 fidem
50 per Dominum Jesum Christum esse pronuntians: *Hunc*, inquit, *quem videtis & no-* Act.3.16.
stis, confirmavit nomen ejus; & fides quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. De fide quoque Lydiæ, cujus inter alias mulieres, quæ Evangelium pariter audiebant, Dominus cor aperuit, ita in eadem narratur historia: *Die* Act.16.13.
autem sabbatorum egressi sumus extra portam juxta flumen, ubi videbatur esse oratio; & sedentes loquebamur mulieribus, quæ convenerant: & quædam mulier nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum audivit, cujus Dominus cor aperuit, ut intenderet his quæ dicebantur a Paullo. Non autem ex humana sapientia esse fidem, sed ex inspiratione divina, ipsius veritatis voce firmatur: dicente enim Domino ad discipulos suos: *Vos autem quem me esse di-* Mat.16.15.
citis? Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus, dixit ei: Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Paullus vero Mensura
Apostolus hanc ipsam fidem secundum men- fidei a Deo.
suram dari pro arbitrio largientis, ita prædicat: *Dico enim per gratiam, quæ data est* Rom.12.3.
mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, sicut unicuique divisit Deus mensuram fidei. Item idem unitatem rectæ fi- Unitas fi-
dei, 51 & consensionem in honorem Dei a dei a Deo.
Deo esse commendans: *Deus autem*, inquit, 51
patientiæ & consolationis det vobis idipsum Rom.15.5.
sapere in alterutrum, secundum Jesum Christum: ut unanimes uno ore honorificetis Deum & Patrem Domini nostri Jesu Christi. Et infra: *Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in spe* 52 *in virtute Spiritus sancti*. Quo testi- Spes cum
monio non solum fides, sed etiam gau- confectaneis a Deo.
dium, & pax, & abundantia spei, docen-
tur nisi in virtute sancti Spiritus non habe- 52
ri. Ad Ephesios vero scribens Apostolus de di-

43 Vat. 1. & Jol. *in omni sapientia*.

44 Iidem codd. *hominis*. Post pauca Vat. 1. *demonstrare*.

45 Nostri codd. & edit. Prosperi inferunt *in*, quæ tamen particula deest in MS. Jol. & in Apostoli textu.

46 Ita ex nostris codd. & edit. Prosperi. Quesn. *de vana conversatione vestræ paternæ traditionis*.

47 Quesn. omisit *sic*: adjecimus ex nostris MSS. & edit. Prosperi.

48 Supplevimus *nostri* ex Vat. 1. & Jol. codd. ac ex novissima Prosperi editione, uti etiam sacer textus præfert.

49 Eadem editio ex MS. Jol. inseruit *idem*, nos autem ex tribus Vatt.

50 Ita ex Vatt. 1. & 3. qui postremus post *Dominum* addit etiam *nostrum*. Editi cum Vat. 2. *fidem esse per Dominum Jesum pronuntians*: Jol. omittit *esse*.

51 Vat. 1. & Jol. *& confessionem*. Paullo post iidem codd. pro *consolationis* habent *solatii*. Dein pro *unanimes* MS. Jol. *uno animo*.

52 Codd. Vat. 1. & Jol. *& virtute*. Post pauca idem Vat. 1. *abundantia fidei*. At præmissus Apostoli textus habet, *ut abundetis in spe*.

CAPUT XXIII. divitiis gratiæ pro malis bona retribuentis, & de fide quæ non ex nobis, ſed ex Dei dono habetur, hæc loquitur: *Deus autem, qui dives eſt in miſericordia, propter nimiam* Epheſ.2.4. *ſuam caritatem, qua dilexit nos, & cum eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos Chriſto, cujus gratia ſalvi facti ſumus, & conreſuſcitavit, & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Jeſu. Gratia enim eſtis ſalvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt; non ex operibus, ne quis glorietur. Ipſius enim ſumus figmentum, creati in Chriſto Jeſu in operibus bonis, quæ* 53 *præparavit Deus, ut in illis ambulemus.* 53

Gratia ut agamus agit. Proprium ergo hoc habet nova creatura per gratiam, ut qui figmentum Dei ſunt, qui nativitate cæleſti conduntur in Chriſto, non otio torpeant, nec deſidia reſolvantur, ſed de virtute in virtutem per viam bonorum operum ambulando proficiant: hoc eſt enim fingi, hoc de vetere creatura novam fieri, hoc de imagine terreni hominis ad imaginem cæleſtis hominis reformari. Quod totum, ſive palam per cooperatores gratiæ, ſive occulte per ſubminiſtrationem ſpiritus, ille inchoat, ille auget & perficit, cujus agricultura, cujus ædificatio, & cujus figmentum ſumus.

CAPUT XXIV.

Omne bonum in homine eſſe ex gratia, & fidem dari non petitam, ut ipſius petitionibus cetera bona conſequamur.

Fides principium omnis meriti. ABunde, quantum arbitror, his teſtimoniis (quamvis & alia documenta aggregari potuerint) demonſtratum eſt, fidem qua juſtificatur impius, niſi ex Dei munere non haberi, eamque nullis meritis præcedentibus tribui, ſed ad hoc donari, ut principium poſſit eſſe meritorum; & cum ipſa data fuerit non petita, ipſius jam petitioni-
54 bus bona cetera 54 conferantur. Unde quædam de plurimis aſſumenda ſunt teſtimonia, quæ in diverſitate donorum oſtendant gratiæ largitatem. Electio boni eſt a Deo. Ex Deo itaque eſſe, ut homo viam Dei eligat, & ut ſurgat a lapſu, Pſalmus davidicus canit dicens: *A* Pſal.36.23. *Domino greſſus hominis dirigentur, & viam ejus volet. Cum ceciderit, non collidetur: quia Dominus ſupponit manum ſuam.* Deus dux eſt ad ſeipſum. Item idem, quod duce Deo veniatur ad Deum: *Emitte lucem tuam: & veritatem tuam, ipſa me deduxerunt, & adduxerunt in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua.* CAPUT XXIV. Pſal.42.3. Item quod in Domino ſit hominis fortitudo, & Dei voluntas præveniat liberandum: Fortitudo eſt a Deo. *Fortitudinem*, inquit, *meam ad te cuſtodiam:* Pſal.58.10. *quia Deus ſuſceptor meus, Deus meus, voluntas ejus præveniet me.* Sapientia eſt a Deo. In Proverbiis quoque legimus de ſapientia & intellectu: Prov.2.6. *Quoniam Dominus dat ſapientiam, & a facie ejus ſcientia & intellectus.* Item in eodem libro de diſpenſationibus ſapientiæ Dei, ſine qua nullæ rectæ ſunt actiones, ita dicitur:
55 *Meum conſilium & mea tutela, ego prudentia, mea autem virtus. Per me Reges regnant; & Tyranni per me obtinent terram.* 55 Prov.8.14.
Item alibi, quod nemo poſſit recte incedere, niſi Domino dirigente: *A Domino* 56 Ib. v. 16. 56
diriguntur greſſus viri: mortalis autem quomodo intelligit vias ſuas? Prov. 20. 24. Item alibi: *Omnis vir videtur ſibi juſtus, dirigit autem corda Dominus.* Prov.21.2. Et infra: *Præparatur voluntas a Domino.* Prov.8. v. 35. Item ibidem de cogitatione atque conſilio: *Multæ cogitationes in corde viri: conſilium autem Domini obtinet.* Prov. 19. 21. In libro vero Eccleſiaſtæ 57 ſcribitur, quod & habere neceſſaria, & eis bene uti, donum ſit Dei. 57
Non eſt, inquit, *bonum homini, niſi quod*
58 *manducavit & bibit, & oſtendit animæ ſuæ bonum in labore ſuo. Et quidem hæc vidi ego, quia a manu Dei eſt. Quoniam quis manducabit, aut paſcet abſque illo?* 58 Eccl.5.17. Bonus uſus donorum Dei eſt a Deo. Item in eodem libro legitur, quod corda & opera juſtorum in manu ſint Dei, & tantum in ſtudiis ſuis proficiant, quantum ille 59 donaverit: *Quantumcumque laboraverit homo ut quærat, non inveniet; & quodcumque dixerit ſapiens ut ſciat, non poterit invenire ... Quia univerſum hoc dedit in cor meum, & cor meum univerſum hoc vidit, quia & juſti, & ſapientes, & operationes eorum in manu Dei.* 59 Eccl.8.17. Eccl.9.1. In libro autem Sapientiæ de eodem gratiæ opere ita dicitur: *Quoniam ipſe & ſapientiæ dux eſt, & ſapientium emendator. In manu enim illius & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientia, & operum ſcientia, & diſciplina.* Sap.7.15. De continentia quoque, quod ex Dei habeatur munere, eadem Scriptura ſic loquitur: 60 *Ut ſcivi quia aliter non poſſum eſſe continens, niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cujus eſſet hoc donum.* 60 Continentia Dei donum. Sap. 8. 21. Cui ſententiæ Paulli Apoſtoli doctrina concordat in prima ad Corinthios hæc ſcribentis: *Volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum: ſed unuſquiſque proprium habet donum ex Deo; alius ſic, alius vero ſic.* 1.Cor.7.7. Dominus vero in Evangelio ſe-

---

53 Vat. 1. addit. *nobis*.
54 Queſn. in marg. Al. *conſequantur*.
55 Vat. 1. *Meum eſt conſilium & mea tutela, prudentia autem mea & virtus*.
56 Sic ex MS. Jol. quod melius cohæret antecedentibus: *niſi Domino dirigente*. Al. *corriguntur*. Poſt pauca pro *intelligit* Vat. 1. & 3. *intelliget*; edit. Proſperi *intelligat*.
57 Tres noſtri codd. & antiquiores editiones Proſperi *dicitur*. MSS. Thuan. Jol. & Camb. ut in textu.
58 Vat. 1. *manducat*, ex quo in antiquioribus vulgatis perperam *mandat*. Mox pro *hæc vidi* Vat. 1. 3. & Jol. *hoc vidi*.
59 Vat. 1. Camb. & Jol. codd. *voluerit*: & pro *Quantumcumque laboraverit* idem MS. Vat. 1. habet: *Quanto quoque labore cucurrerit*.
60 Vat. 1. & 3. *Et ſcivi*. In vulgata utrumque legitur: *Et ut ſcivi*.

CAPUT XXIV.

secundum Matthæum hæc de continentiæ dono insinuasse narratur. Dicentibus namque discipulis suis: *Si ita est caussa viri cum uxore, non expedit nubere*: dixit illis Jesus: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* (Mat.19.10.)

(Timor Dei.) De timore Dei, & sapientia in Ecclesiastico legitur: *Corona sapientiæ timor Domini. Utraque autem dona sunt Dei.* 61 Item in eodem: *Timor Domini super omnia se superposuit. Beatus cui donatum est habere timorem Domini.* Isaias quoque de divitiis spiritualibus, quarum auctor est Dominus, ita loquitur: *In thesauris salus nostra advenit, sapientia & pietas & disciplina a Domino: hi sunt thesauri justitiæ.* 62 Item de altitudine divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, cujus bonitas nullius merito præveniatur, hæc dicit: *Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & universam terram pugillo? Quis statuit montes in libra,* 63 *& rupes in statera? Quis cognovit sensum Domini, aut quis ejus fuit consiliarius, qui instruat eum? Aut quem consuluit, & instruxit eum? Vel quis ostendit ei judicium, aut viam prudentiæ quis ostendit ei, vel quis prior dedit ei, & retribuetur illi?* Unde & in libro Job secundum eumdem sensum leguntur Dei verba dicentis: *Quis ante dedit mihi, ut retribuam illi? Omnia quæ sub cælo sunt, mea sunt.* Jeremias vero, quod a Deo sit homini vera sapientia, sic profatur: *Scio, Domine, quia non est in homine via ejus, nec viri est ut dirigat iter suum.* Item quod ad Deum conversio cordis ex Deo sit, per ipsum Dominus protestatur & dicit: *Restituam illos in terram istam: &* 64 *reædificabo, & non destruam: & plantabo eos, & non evellam. Et dabo illis cor ut sciant me, quia ego sum Dominus: & erunt mihi in populum, & ego ero illis in Deum, quia convertentur ad me ex toto corde suo.* Baruch quoque prædicat, quod ut Deus cognoscatur, ex Deo sit: *Et scient*, inquit, *quia ego Dominus Deus illorum, & dabo illis cor cognoscendi me, & aures audiendi.*

(Eccl.1.21. & 23. — Eccli. 25. 14. — Isa.33.6. juxta 70. — Sapientia & pietas. — Isa.40.12. — Job 41. 2. — Jer.10.23. — Conversio cordis. — Jer. 24. 6. — Cognitio Dei. — Baruc.2.31.)

(Spiritus sanctus auctor omnis boni.) Quod autem omne verbum bonum, & omne opus sanctum subministratio fit Spiritus sancti, sine quo nihil recte 65 agatur, in prima ad Corinthios Paullus Apostolus docet, dicens: *Ideo notum vobis facio, quod nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu. Et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus: & divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: & divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eumdem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum* 66 *in eodem spiritu, alii prophetatio, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult.* (1.Cor.12.3.)

(Mensura gratiæ.) Tantum vero unumquemque habere gratiæ, quantum Dominus donaverit, idem Apostolus ad Ephesios ait: *Unum corpus, & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus & pater omnium, qui super omnes est,* 67 *& super omnia, & in omnibus nobis. Unicuique autem nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit: Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* (Ephes.4.4.)

(Cogitatio bona.) Item idem in secunda ad Corinthios dicit, quod ne ad cogitandum quidem quod spiritale est, idonei simus, nisi per gratiam Dei: *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum: non quod sufficientes simus aliquid cogitare a nobis, quasi ex nobismetipsis; sed sufficientia* 68 *nobis ex Deo est, qui & idoneos fecit nos ministros novi testamenti, non littera, sed spiritu: littera enim occidit, spiritus autem vivificat.* (2. Cor.3.4.)

(Operum effectus & sufficientia.) Et iterum in eadem epistola, 69 docens bonorum operum effectum & sufficientiam a Dei gratia ministrari: *Potens est autem*, inquit, *Deus omnem gratiam* 70 *abundare facere in vobis: ut in omnibus per omnia sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum. Qui autem ministrat semen seminanti, & panem ad manducandum præstabit, & augebit incrementa frugum justitiæ vestræ: ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem.* (2.Cor.9.8. — Psal. 111. 9.)

(Peti a Deo debet, quod ei placet.) Ad Ephesios vero scribens Apostolus docet, quod omnia bona, quibus placetur Deo, dona sint Dei; & quod ab ipso peti oporteat, ut ea non habentibus tribuantur. *Hujus rei*, inquit, *gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur, ut det vobis se-* (Ephes. 3. 14.)

---

61 Vat. 1. *Item de eodem timore Domini. Beatus* &c. Vat. 2. & Jol. *Item de eodem: Timor Domini super omnia superposuit: beatus* &c. Vat. 3. *Item de eodem timore: Timor Domini* &c. omisso pronomine *se*.

62 Vat. 1. & Jol. *Idem de altitudine.*

63 Ex nostris MSS. & edit. Prosperi supplevimus *&*. Mox Vat. 1. *Quis cognovit sensus Domini, aut ejus fuit consiliarius? quis instruxit eum? aut quem consuluit? vel quis ostendit* &c.

64 Quesn. *ædificabo*. Sequuti sumus lectionem nostrorum MSS. & edit. Prosperi.

65 Vat. 1. & Jol. *agitur*.

66 Vulgati *in uno*. Correximus ex MSS. Vat. 1. & 3. hæc enim lectio similiter præfertur lib. 2. c. 7. Mox iidem codd. *prophetia*. At *prophetatio* pariter eodem cap. 7. legitur.

67 Vat. 1. & Jol. *& per omnia*.

68 MS. Jol. *nostra*.

69 Editi *dicens*, minus recte, cum subjiciatur *inquit*. Melius nostri codd. & Jol. *docens*.

70 Codd. Vat. 1. Camb. & Jol. *abundantem facere*: & mox *in omnibus & per omnia*.

CAPUT XXIV.

71 *secundum divitias gloriæ suæ*, 71 *virtutem corroborari per spiritum ejus in interiore homine; habitare Christum per fidem in cordibus vestris: in caritate radicati & firmati, ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, sublimitas & profundum: scire etiam supereminentem scientiæ caritatem Christi; ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundantius quam petimus, aut intelligimus, secundum virtutem qua operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia & in Christo Jesu, in omnia sæcula sæculorum, Amen.*

Omnia bona, ex æterna Dei voluntate. Jacob. 1. 16.

Omnis autem boni Deum esse auctorem, cujus dona nec incerta sunt, nec mutabilia, sed ex æterna voluntate venientia, Jacobus Apostolus ita loquitur: *Nolite errare, fratres mei* 72 *dilecti: omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens a patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus.* Cui & Zacharias propheta concinit, dicens: 73 *Salvabit Dominus in die illa sicut oves populum suum: quoniam lapides sancti volvuntur super terram ipsius. Quia si quid bonum, ipsius est; & si quid optimum, ab ipso est.* In Evangelio vero secundum Matthæum, quod scientia & intellectus dona sint Dei, quæ quibus voluerit largiatur, ita dicitur: *Tunc accedentes discipuli ejus dixerunt* 74 *ei: Quare in parabolis loqueris ad eos? At ipse respondens, ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum.* Joannes quoque Evangelista pronuntiat, neminem aliquid boni habere, nisi quod desursum acceperit, dicens: *Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo.* In ejusdem vero Evangelio doctrina est ipsius veritatis, quod nemo veniat ad Filium, nisi attractus a Patre: quia venturum Deus & intelligentem & obedientem facit. *Nemo*, ait, *potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, attraxerit eum: & ego resuscitabo eum in novissimo die. Scriptum est enim in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre & didicit, venit ad me.* Et infra: *Propter hoc dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei a Patre meo.* In fide autem & in operibus bonis proficere ac perseverare usque in finem, muneris atque auxilii esse divini, sanctarum Scripturarum confirmat auctoritas. Etenim scribens Paullus Apostolus Philippensibus, ait: *Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu.* Hujus autem testimonii virtutem quidam volens ad sui sensus pravitatem convertere, ita quod dictum est, *Qui cœpit in vobis*, volebat intelligi, quasi dictum esset, *qui cœpit ex vobis*: ut & initium & consummatio operis non ad Deum, sed ad hominem referretur, qui & incipere, & perficere voluisset. Sed hanc insanissimam superbiam, in eadem epistola excellentissimus gratiæ prædicator elidit, dicens: *In nullo terreamini ab adversariis, quæ est illis caussa perditionis, vobis autem salutis, & hoc a Deo. Vobis enim donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini.* Et iterum: *Cum metu*, inquit, *& tremore vestram salutem operamini: Deus est enim qui operatur in vobis & velle* 75 *& operari pro bona voluntate.* Item in 1. ad Thess. docet ex Deo esse principium & profectum, consummationemque virtutum, dicens: *Ipse autem Deus & Pater noster, & Dominus Jesus dirigat viam nostram ad vos: vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat caritatem in invicem & in omnes, quemadmodum & nos in vos, ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate, ante Deum & Patrem nostrum in adventu Domini nostri Jesu Christi, cum omnibus Sanctis ejus.* Ad Corinthios quoque scribens, & omnium virtutum proficientem perseverantiam Dei donum esse commendans: *Gratias*, inquit, *ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu, quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo* 76 *& sapientia: sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui & confirmabit vos usque ad finem sine crimine, in diem adventus Domini Jesu Christi.* Item ad Romanos, de caritate Christi, qua eos quos diligit, insuperabiles facit, id est, usque in finem perseverantes: (nam quid aliud est perseverare, quam tentatione non vinci?) *Quis nos*, inquit, *separabit a caritate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, existimati sumus sicut oves occisionis: sed in his omnibus superamus per eum, qui dilexit nos.* Item ad Corinth. de victoria, quam perficit Christus: *Stimulus*, inquit, *mortis peccatum est, virtus vero peccati lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Jesum Christum Dominum nostrum.* Item ad Thessalonicenses, de perseverantia, quam Deus tribuit: *Ipse autem*, ait, *Deus pacis san-*

Marginalia (left column): 72; Zach. 9. 16. 73; Matt. 13. 10. 74; Joan. 3. 27.; Joan. 6. 44.; Venturum ad se Deus & intelligentem & obedientem facit.; Profectus & perseverantia a Deo sunt.; Philipp. 1. 6.

Marginalia (right column): CAPUT XXIV. Pelagiana interpretatio loci Paulini.; Ibid. 28.; Philip. 2. 13.; 75; 1. Thess. 3. 11.; 1. Cor. 1. 4.; 76; Perseverare est tentatione non vinci.; Rom. 8. 35.; Psal. 43. 24.; 1 Cor. 15. 56.

71 Solus Quesn. *virtute*. Non discessimus a lectione codd. & ceterarum editionum. Paullo post *& fundati* pro *& firmati* est in Vat. 1. MS.

72 Vat. 1. *dilectissimi*.

73 Ita ex tribus MSS. Vatt. nec non ex Jol. ac edit. Lovan. Prosperi, ut etiam in sacro textu. Al. *Salvavit*.

74 Addidimus *ei* auctoritate MSS. Vatt. 1. & 3. ac edit. Prosperi.

75 Edit. Prosperi *& perficere*.

76 Vat. 1. & *in omni sapientia*. Post pauca *usque in finem* in Vat. 1. & 3. Dein cod. Jol. *in die adventus Domini nostri Jesu Christi*.

CAPUT XXIV. *sanctificet vos per omnia:* 77 *ut integer spi-*
ritus vester, & anima, & corpus sine que-
1. Thess.5. *rela in adventum Domini nostri Jesu Christi*
23. *servetur. Fidelis est qui vocavit vos, qui*
77 78 *etiam* 78 *faciet.* Item ad Thess. quod omnia
bona nostra sive in operando, sive in lo-
quendo, & in eis perseverantia, dona sint
2. Thess. 2. 15. Dei, ita prædicat, dicens: *Ipse autem Domi-*
nus noster Jesus Christus, 79 *& Deus Pa-*
79 *ter noster, qui dilexit nos, & dedit conso-*
lationem æternam & spem bonam in gratia,
exhortetur corda vestra, & confirmet in omni
* Ib. 3. 1. *opere & sermone bono.* * *De cetero, fratres,*
80 *orate pro nobis, ut sermo* 80 *Domini currat*
& clarificetur, sicut & apud vos, & ut
liberemur a malis & importunis hominibus.
Non enim omnium est fides. Fidelis autem
Deus est, qui & confirmabit nos & custo-
diet a malo. Petrus quoque Apostolus, un-
de esse virtutem perseverantiæ doceat, au-
1. Pet.5.10. diamus. *Deus autem,* inquit, *omnis gra-*
tiæ, qui vocavit nos in æternam suam glo-
riam in Christo Jesu, modicum passos ipse
perficiet, confirmabit, solidabitque: cui est
virtus & potestas in sæcula sæculorum. Amen.
Joannes vero Apostolus, quod victoria san-
ctorum opus Dei sit habitantis in sanctis,
1. Joan.4.4. ita loquitur: *Vos ex Deo estis, filioli, &*
81 *vicistis mundum, quoniam major est qui* 81
in vobis est, quam qui in mundo. Item
idem: *Omne quod natum est ex Deo, vincit*
* Ib. 5.4. *mundum.* * *Et hæc est victoria, quæ vincit*
mundum, fides nostra. In Evangelio autem
secundum Lucam, Deum dare, ut in fide
Luc.22.31. perseveretur, ita promittit: *Dixit autem*
Jesus Petro: Simon, Simon, ecce Satanas
82 *postulavit ut vos* 82 *cerneret sicut triticum.*
Ego autem rogavi pro te, Petre, ne deficiat
fides tua: & tu conversus confirma fratres
83 *tuos;* 83 *& rogate ne intretis in tentatio-*
nem. In Evangelio quoque Joannis, de ovi-
bus Christi, quæ de manu ipsius a nullo
rapiantur, hæc legimus dicere Veritatem:
Joan.10.26. *Sed vos non creditis, quia non estis de ovi-*
bus meis. Oves meæ vocem meam audiunt,
& ego novi illas, & sequuntur me, & ego CAPUT XXV.
vitam æternam 84 *do illis, & non peribunt* 84
in æternum, nec quisquam rapiet eas de ma-
nu mea. Item in eodem Evangelio, de his
quos Pater dat Filio, qui & omnes veniunt
ad Filium, & quorum nullus perit, hæc
ipsius Domini ore dicuntur: *Omne quod dat*
mihi Pater, venit ad me: & eum qui 85 85
venit ad me, non ejiciam foras: quia de-
scendi de cælo, non ut faciam voluntatem
meam, sed voluntatem ejus, qui misit me,
Patris: ut omne quod dedit mihi, non per- Joan. 6.37.
dam ex eo quicquam, sed resuscitem illud
in novissimo die.

CAPUT XXV.

Quæstionem, cur potius hic quam ille accipiat gratiam, esse impenetrabilem, nec posse ex libero arbitrio solvi.

MUlta sunt alia in canonicarum serie
Scripturarum, quæ vitandæ prolixi-
tatis studio præterimus, quoniam quæ as-
sumsimus, nec pauca sunt, nec obscura,
nec levia: quibus plenissime declaratur,
omnia quæ ad promerendam vitam æter-
nam pertinent, sine gratia Dei nec inchoa-
ri, nec augeri posse, nec perfici: & con-
tra omnem elationem de libero arbitrio
gloriantem, illam invictissime reniti sen-
tentiam dicentis Apostoli: *Quis enim te dis-* 1. Cor.4.7.
cernit? Quid autem habes quod non accepi- Per liberi arbitrii
sti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi velle &
non acceperis? Igitur profunditas illius quæ- nolle, non
stionis, quam secundum admirationem Apo- solvitur
stoli impenetrabilem confitemur, per liberi difficultas
arbitrii velle & nolle non solvitur: quia li- circa dis-
cet insit homini 86 bonum nolle, tamen cretionem
nisi donatum non habet bonum velle; & elect. &
illud contraxit natura per culpam, hoc re- reprob. 86
cipit natura per gratiam. Sed quid illud sit, Deus dat bonum
quod velle. Inscrutabilitas discretionis bonorum a malis.

77 Cod. Jol. *& integer.*

78 Quesn. in marg. Al. *faciat.* Paullo post *sint Dei* ex MSS. & edit. Prosperi scripsimus. Quesn. *sunt Dei.*

79 Vat. 1. *Deus & pater noster.* Vat. 2. *& Deus & pater noster.*

80 MSS. Vat. 1. & Jol. *Dei.* Postea *Dominus est* pro *Deus est* in MS. Jol. & exinde in novissima Prosperi editione. Dein *Petrus vero* in Vat. 1. & Jol.

81 Sic edit. Prosp. & omnes codd. excepto Jol. cum quo Quesnellus *in nobis.* Post nonnulla *perseverent* in Vat. 1.

82 *Cernere*, inquit in notatione Quesnellus, *apud Plinium eodem hoc sensu usurpatur pro* secernere *&* cribrare: *quæ ultima vox in vulg. edit. legitur. Idem textus alibi a* Leone *nostro eodem modo refertur.* Adi etiam infra lib. 2. c. 28. MSS. Vat. 1. & Jol. habent *cribraret.* Postea Vat. 1. *& tu aliquando conversus.*

83 Quesn. *& orate.* Vat. 1. & editi Prosperi *& roga.* De hoc commate, quod tum in vulgato, tum in Græco Scripturæ textu deest, confer adnot. 22. in serm. 4. S. Leonis.

84 Quesn. in marg. Cod. Thuan. *dabo.*

85 Idem in marg. *Al. venerit.*

86 „ Ita Ambrosii & Prosperi exemplaria excusa; & hoc modo legendum esse probat quod sequitur: *Et illud contraxit natura per culpam;* quod ad aliud quam ad *bonum nolle* referri non potest; ut rejicienda sit hæc mss. Thua. & Camb. codicum lectio, qui pro *bonum nolle*, habent, *velle & nolle.* Nisi potius prava hæc lectio ab aliquo nobis insulso conjectore obtrusa fuerit. Incidi in Confessionem Illust. Ducis Wittembergensis per ejus legatos Tridentino Concilio oblatam Januarii 24. die anni 1552. & in illa hunc ipsum locum sic citatum inveni tit. de peccato. Ambrosius de vocatione Gentium, l. 1. c. 9. *licet insit homini malum velle, tamen nisi donatum non habet bonum velle.* Qua lectione, nostra, cujus sensum exprimit, confirmatur. " Hæc Quesnellus. Codices etiam Vat. 1. & Jol. habent *velle & nolle*; at Vat. 2. & 3. ut in textu *bonum nolle.*

CAPUT XXV.

quod hæc eadem natura in omnibus hominibus ante reconciliationem rea, in omnibus misera, non in omnibus justificatur, & a pereuntibus quadam sui parte discernitur ab eo qui venit *quærere & salvare quod perierat*, humano sensu prorsus non potest indagari. Quantumlibet enim impiorum malignitas accusetur, resistens gratiæ Dei, numquid 87 probabuntur eam, quibus est collata, meruisse? Aut illa virtus gratiæ, quæ sibi quos voluit, subdidit, convertere eos, qui inconvertibiles permansere, non potuit? Tales fuerunt qui sunt attracti, quales hi qui in sua duritia sunt relicti. Sed illis tribuit gratia stupenda quod voluit, istis retribuit veritas justa quod debuit; ut judicium Dei magis inscrutabile sit in electione gratiæ, quam 88 in retributione justitiæ. Verumtamen ne illa pars fidei, qua pie credimus Deum velle ut omnes homines veritatis agnitione salventur, per hoc quod de effectibus gratiæ evidenter ostenditur, infirmata videatur, annitendum est auxiliante Christo, ut nobis stabilitas hujus definitionis appareat. Sed quia necessariæ inquisitionis negotium non levem operam sibi poscit impendi, secuturam disputationem ab exordio alterius voluminis inchoemus.

Luc. 19. 10.

Malignitas impiorum resistens gratiæ Dei. Deus subjicit sibi per gratiam suam quos vult. 87

CAPUT XXV. Inscrutabilior Deus eligens quam puniens. 88

DE

87 MSS. Thuan. & Camb. *probabunt*. Quesn.

88 Codd. Thuan. Quesnelli, & noster Vat. 1. *in redhibitione*.

DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Tria esse in hac quæstione certa: Deum velle omnes salvos fieri, cognitionem veritatis & salutem esse ex gratia, & judicia Dei esse impenetrabilia.

Emotis abdicatisque omnibus concertationibus quas intemperantium disputationum gignit animositas, tria esse perspicuum est, quibus in hac quæstione, de qua secundum volumen incipimus, debeat inhæreri. Unum, quo profitendum est, Deum velle omnes homines salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Alterum, quo dubitandum non est, ad ipsam agnitionem veritatis & perceptionem salutis, non suis quemquam meritis, sed ope atque opere divinæ gratiæ pervenire. Tertium, quo confitendum est, altitudinem judiciorum Dei humanæ intelligentiæ penetrabilem esse non posse; & cur non omnes homines salvet, qui omnes homines vult salvos fieri, non oportere disquiri: quoniam si quod cognosci non potest, non quæratur, inter primam & secundam definitionem non remanebit caussa certaminis, sed secura ac tranquilla fide utrumque prædicabitur, utrumque credetur. Deus quippe *apud quem non est iniquitas*, & *cujus universæ viæ misericordia & veritas*, omnium hominum bonus conditor, justus est ordinator; neminem indebite damnans, neminem debite liberans; nostra plectens cum punit noxios, sua 1 tribuens cum facit justos: *ut obstruatur os loquentium iniqua*, & *justificetur Deus in sermonibus suis*, & *vincat cum judicatur*. Nec damnati enim justa querimonia, nec justificati verax est arrogantia, si vel ille dicat non meruisse se pœnam, vel iste asserat meruisse se gratiam.

Ops & opus divinæ gratiæ.

Rom. 9. 14. 2. Par. 19. 27.

1 Psal. 62. 12. Psal. 50. 6.

CAPUT II.

Scriptura docet Deum velle omnes homines salvos fieri.

SIcut autem ea, quæ ad manifestationem gratiæ ex divinis proferuntur eloquiis, nulla possunt differendi arte violari, ut perspicuæ consonantesque in tanta numerositate sententiæ ad aliquod pravæ interpretationis trahantur incertum; ita etiam quod de salvatione omnium hominum in eodem Scripturarum corpore reperitur, nulla contraria argumentatione temerandum est, ut quanto hoc ipsum difficiliore intellectu capitur, tanto fide laudabiliore credatur. Magna enim fortitudo est consensionis, cui ad sequendam veritatem auctoritas sufficit, etiam latente ratione. Proinde vigilanter consideremus, prædicatoribus Evangelii quid a Domino jubeatur. Secundum Matthæum quippe sic ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Euntes ergo 2 docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Secundum Marcum vero eisdem Apostolis ita dicitur: *Ite in orbem universum, 3 & prædicate Evangelium universæ creaturæ: & qui crediderit & baptizatus fuerit, ipse salvus fiet; qui vero non crediderit, damnabitur.* Numquid in hac præceptione ullarum nationum ullorumve hominum facta discretio est? Neminem merito excepit, neminem genere separavit, neminem conditione distinxit. Ad omnes prorsus homines missum est Evangelium crucis Christi. Et ne prædicantium ministeria humano tantum viderentur opere peragenda, *Ecce ego*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*: id est, cum sicut oves introieritis in medium luporum, nolite de vestra infirmitate trepidare, sed de mea potestate confidite; qui vos usque ad consummationem sæculi in omni hoc opere non derelinquam: non 4 hoc ut nihil patiamini; sed, quod multo majus est, præ-

Fortitudo fidei, quæ.

Matt. 11. 18.

2 Omnes vult salvos fieri, qui omnibus vult prædicari.

Marc. 16. 15.

3

Divinæ operationis promissio. Matt. 28. 20.

4

---

1 Quesn. *retribuens*. Correximus ex nostris MSS. & edit. Prosperi.

2 MS. Jol. *docete gentes*, *baptizantes eas*.

3 Ex duobus MSS. Vatt. 1. & 3. addidimus particulam *&*, sicuti etiam legitur in omnibus codd. & editis initio capitis sequentis.

4 Al. *ad hoc*. Quesn. Vat. 1. postea omittit *præstiturus*, quæ vox contextui edito necessaria est: *non hoc præstiturus, ut ... nihil patiamini; sed* &c. Omitti autem posset, si esset legendum *ad hoc*. Vatt. 2. & 3. pro *præstiturus* habent *præstantius*.

CAP. II. præſtiturus, ut nulla ſævientium crudelitate ſuperemini. In mea enim poteſtate prædicabitis, & per me fiet, ut inter contradicentes, inter furentes, Abrahæ filii de lapidibus
Matt. 3.9. ſuſcitentur. Ego inſinuabo quod docui, ego faciam quod promiſi: *Tradent enim*
Matt. 10. 17. *vos in conciliis, & in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, & ante reges & præſides ſtabitis propter me in teſtimonium illis & gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis. Tradet enim frater fratrem in mortem, & pater filium, & inſurgent filii in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perſeveraverit*
Tit. 2. 11. *uſque in finem, hic ſalvus erit. Apparuit ergo*, ut Apoſtolus ait, *gratia Salvatoris noſtri Dei omnibus hominibus*; & tamen miniſtri gratiæ odio erant omnibus hominibus. Et cum alii eſſent qui oderant, alii qui odiis perſequentium premebantur, neutra tamen pars nuncupatione omnium hominum privabatur: habente quidem ſalutis ſuæ damnum, rebellium portione; ſed obtinente plenitudinis cenſum, fidelium dignitate. Di-
1. Joan. 2. 1. cit enim Joannes Apoſtolus: *Sed & ſi quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jeſum Chriſtum juſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris; non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi.*

CAPUT III.

Inſcrutabile eſt, cur Deus judicarit quarumdam gentium vocationem differendam.

Magni autem & inenarrabilis ſacramenti myſterium eſt, quod prædicatori-
Marc. 16. 15. bus, quibus dictum eſt, *Ite in orbem univerſum & prædicate Evangelium omni crea-*
Matt. 10.5. *turæ*, iiſdem prius dictum fuerat: *In viam*
1. Tim. 2. 4. *gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne introieritis; ſed potius ite ad oves quæ perierunt domus Iſrael*. Quamvis enim ad omnium hominum vocationem Evangelium dirigeretur, omneſque *Dominus* 5 *ſalvos fieri & in agnitionem veritatis vellet venire*; non tamen ſibi diſpenſationum ſuarum abſtulerat poteſtatem, ut aliter quam occulto juſtoque judicio ſtatuerat, conſilii ſui ordo decurreret. Unde locum non habent contumacium murmura querelarum, quia quod Deus fieri voluit, conſtat non aliter fieri debuiſſe quam voluit. Poſteriore vero tempore cum jam Dominus Jeſus in Dei Patris gloria conſideret, & prædicatores verbi ſuſcepto negotio deſervirent, volentes
Act. 16. 6. Apoſtoli evangelizare verbum in Aſia, *vetiti ſunt ab Spiritu ſancto: & diſponentes*
Ib. v. 7. *ire in Bithyniam, prohibiti ſunt ab Spiritu Jeſu*: non utique negata illis populis gratia, ſed, quantum apparuit, retardata. Nam poſt-

Omnibus vult Deus prædicari, ſervata ſibi ſuarum diſpenſationum poteſtate.

5 Vat. 1. hic præponit *vellet*, ac poſtea omittit.

modum etiam apud ipſos fides chriſtiana convaluit. Quæ autem fuerit differendæ vocationis cauſſa, non claret: & tamen rei geſtæ docemur exemplo, quod inter generalia vel promiſſa, vel opera, vel præcepta, quædam Deus a communibus excepta cauſſis, occultiore novit ordinare ratione: credo, ut interpoſitis quibuſdam obumbrationibus, ea quæ ſecretius micant, mirabilius innoteſcant; ne negligentior fiat acies de facilitate cernendi, & quodammodo dormitet aſſuetis, ſi non excitetur inſolitis. Has autem incognoſcibiles illuminationum dilationes, inter quas utique multi in infidelitate deficiunt, non ſolum in populis remotioribus impiorum, ſed etiam in civitatibus fidelium per plurimas domos ac familias novimus fieri, dum chriſtianæ fidei, etiam qui Chriſtiani futuri ſunt, adverſantur. Multi enim quod oderunt, amabunt; quod non recipiunt, prædicabunt. Et quis inter hæc querulis aut curioſis notum faciet, cur adhuc
Sol juſtitiæ quibuſdam gentibus non oriatur, Sap. 5. 6.
& a tenebroſis cordibus, etiam nunc radios
ſuos veritas revelanda contineat? Cur cor- Mal. c. 4. 2.
rigendi tam diu ſinantur errare, & quod ſenibus in fine præſtandum eſt, per tam longam non tribuatur ætatem? Cur filiis jam in Chriſtum credentibus, necdum credant parentes; & rurſum a religioſis parentibus ſoboles prava diſcordet? Cum tamen Deo, qui initiorum fidei, incrementique largitor eſt, ſecundum ipſius præceptum quotidie pro omnibus ſupplicetur: ut & ſi exaudit, nota ſit gratia miſerationis; & ſi non exaudit, intelligatur judicium veritatis.

CAP. III. & IV. Cauſa dilatæ vocationis aliquorum occulta. Duplex ordo apud Deum.

Pro omnibus vult ſupplicari. Si exaudit, gratia miſerationis: ſi non exaudit, judicium eſt veritatis.

CAPUT IV.

In præteritis ſæculis ſemper admonuit divina bonitas homines ſui cultus per elementa, ſicut populum Iſrael peculiariter per legem & prophetas.

Sed ne in præteritis quidem ſæculis hæc eadem gratia (quæ poſt Domini noſtri Jeſu Chriſti reſurrectionem ubique diffuſa eſt, & de qua ſcriptum eſt: *Illuxerunt* Pſal. 76. 19.
coruſcationes tuæ orbi terræ) defuit mundo. Quamvis enim ſpeciali cura atque indulgentia Dei populum Iſraeliticum conſtet electum, omneſque aliæ nationes *ſuas vias in-* Act. 14. 16.
gredi, hoc eſt, ſecundum propriam permiſſæ ſint vivere voluntatem; non ita ſe tamen æterna Creatoris bonitas 6 ab illis ho- 6
minibus avertit, ut eos ad cognoſcendum ſe atque metuendum, nullis ſignificationibus admoneret. Cælum quippe ac terra & mare, omniſque creatura quæ videri atque intelligi poteſt, ad hanc præcipue diſpoſita eſt humani generis utilitatem, ut natura rationalis de contemplatione tot ſpecierum, de experimentis tot bonorum, de perceptione tot munerum, ad cultum & dilectionem ſui

6 Ita in omnibus codd. & edit. Proſperi. Queſnellus *ab ullis*.

CAP. IV.

sui imbueretur auctoris, implente omnia Spiritu Dei, *in quo vivimus, movemur, & sumus*.

Act. 17. 28.

Quoniam & si *longe est a peccatoribus salus*; præsentia tamen salutis ipsius ac virtute nihil vacuum est. Igitur, sicut dicit propheta, *misericordia Domini plena est terra:*

Ps. 118. 155.

Ps. 118. 64.

Generalis providentia secretioribus subest Dei consiliis.

quæ nullis umquam sæculis, nullis generationibus defuit, eamque providentiam, qua universitatem rerum administrat & continet, regendis alendisque naturis semper impendit, dispositum habens ex incommutabilis æternitate consilii, 7 quibus quidque temporibus distribueret, & multiformis gratiæ suæ inscrutabiles investigabilesque mensuras, per quæ dona ac sacramenta variaret.

7

Gratiæ differentia pro diversis temporibus & inscrutabiles mensuræ.

Sicut enim ista gratiæ largitas, quæ in omnes gentes novissime effluxit, non evacuat eam 8 quæ super unum Israel sub lege roravit; nec præsentes divitiæ fidem præteritæ abrogant parcitati; ita nec de illa cura Dei, quæ patriarcharum filiis proprie præsidebat, conjiciendum est gubernacula divinæ misericordiæ ceteris hominibus fuisse subtracta. Qui quidem in comparationem electorum videntur abjecti, sed numquam sunt a manifestis occultisque beneficiis abdicati. Legimus enim in Actibus Apostolorum, Paullum & Barnabam Apostolos Lycaoniis dicere:

8

Act. 14. 14.

Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens 9 eis, de cælo dans pluvias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda vestra.

Universæ creaturæ Deum annuntiant.

9

Quod est autem hoc testimonium, quod semper Domino deservivit, & numquam de ejus bonitate ac potestate conticuit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & innumerabilium beneficiorum ejus dives & ordinata largitio: per quæ humanis cordibus quædam æternæ legis tabulæ præbebantur, ut in paginis elementorum ac voluminibus temporum communis & publica divinæ institutionis doctrina legeretur? Cælum ergo cunctaque cælestia, mare & terra, omniaque quæ in eis sunt, consono speciei suæ ordinationisque concen-

Tom. II.

CAPUT IV. V. & VI.

tu protestabantur gloriam Dei, & prædicatione perpetua majestatem sui loquebantur auctoris; & tamen maximus numerus hominum, 10 qui vias voluntatis suæ ambulare permissus est, non intellexit, nec secutus hanc legem est; & odor vitæ, qui spirabat ad vitam, factus est ei 11 odor mortis ad mortem; ut etiam in illis visibilibus testimoniis disceretur, *quod littera occideret, spiritus autem vivificaret*. Quod ergo in Israel per constitutionem legis & prophetica eloquia gerebatur, hoc in universis nationibus totius creaturæ testimonia & bonitatis Dei miracula semper egerunt.

10

2. *Cor.* 3. 6.

11

CAPUT V.

Qui inter gentes Deo placuerunt, spiritu fidei & gratiæ sunt discreti.

SED cum in illo populo, cui utraque eruditio præfuit, nemo, nisi gratia, justificatus sit per spiritum fidei; quis ambigat eos, qui de quibuscumque nationibus quibuslibet temporibus Deo placere potuerunt, spiritu gratiæ Dei fuisse 12 discretos? Quæ etsi parcior ante atque occultior fuit, nullis tamen sæculis se negavit, virtute una, quantitate diversa; consilio incommutabili, opere multiformi.

12

Gratia nullis sæculis subtracta.

CAPUT VI.

Non omnibus etiam nunc, eadem mensura gratiæ confertur.

NAM & in his diebus quibus totum mundum ineffabilium donorum flumina rigant, non idem modus omnibus, nec eadem mensura confertur. Quamvis enim per ministros verbi & gratiæ Dei eadem cunctis veritas prædicetur, eadem cohortatio adhibeatur; Dei tamen agricultura est, Dei ædificatio, cujus virtus invisibiliter agit, ut incremento proficiat quod ædificatur aut colitur; sicut attestatur Paullus Apostolus, dicens: *Quid igitur est Apollo? quid vero Paullus? 13 Ministri ejus cui credidistis, & unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit.*

1. *Cor.* 3. 4.

13

Deus boni fructus auctor.

7 MS. Jol. *quibus quæque temporibus*. Camb. *quid quibus temporibus*.

8 „ Ita omnes codices excusi. MSS. Thu. & „ Camb. habent: *Quam super unum Israel sub* „ *lege erogavit*. Prior lectio melior, cum largi- „ tatem, ut loqui amat, gratiæ in omnes gentes „ effusæ, cum pluvia; parcitatem vero qua pri- „ mum aspersus Israeliticus populus, cum matu- „ tino rore componat. Editor is malæ mihi in cor- „ rigendo diligentiæ suspectus venit." Sic Quesn. in notatione. Noster Vat. 1. habet pariter *erogavit*; & mox *parcitatis*, ac dein *in comparatione*.

9 Addidimus *eis* ex MSS. Jol. Vat. 1. & 2.

10 Prætulimus *qui* ex editis Prosperi, ac prima Quesn. editione, uti legitur etiam in duobus codd. Vatt. 2. & 3. secunda Quesnel. editio *quia* cum MS. Camb. concinentibus Vat. 1. & Jol. in quibus *quia viis*.

11 His verbis Quesnellus postillam marginalem affixit: *Gratia generalis, quam Auctor astruit, est eodem teste littera occidens, & odor mortis ad mortem*. De testimonio creaturarum Auctor loquitur; & hoc testimonium, quo Deus manifestatur, ab eodem quidem dicitur *odor vitæ, qui spirat ad vitam*; at non vocatur *odor mortis ad mortem*, sed *factus odor mortis*, ex abusu scilicet hominum; sicut ex abusu indigne communicantium panis eucharisticus *mors malis* appellatur. *Littera* autem *occidens* in sensu Apostoli dici potest, quatenus sine spiritu gratiæ sola exteriora auxilia nequeunt plane erudire, nec ad verum Dei cultum & amorem perducere.

12 Vat. 1. Jol. & Camb. *directos*.

13 Quesn. *minister*. Correximus ex omnibus nostris MSS. & edit. Prosperi.

CAP. VI. & VII. *dit. Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Qui plantat autem & qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem: Dei enim sumus adjutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* Agriculturæ ergo hujus atque ædificationis in tantum quisque adjutor,
14 14 & operarius, ac minister est, in quantum unicuique Dominus dederit: & hi qui ministrorum labore excoluntur, ad eum proficiunt modum, ad quem illos incrementi auctor evexerit. In agro enim Domini non uniformis, nec una plantatio est: & quamvis in unum decorem totius templi structura conveniat; non idem tamen locus est, nec idem usus omnium lapidum: sicut & in uno corpore non omnia membra eumdem actum habent, dicente Apostolo: *Nunc autem posuit Deus membra, & unumquodque eorum sicut voluit.*

Quisque proficit sicut Deus donat.

1. Cor. 12. 18.

CAPUT VII.

Differentia divinorum munerum non ex præcedentium operum meritis, sed ex Dei liberalitate provenit.

HÆC vero membra unde apta, unde utilia, unde sint pulchra, idem doctor exponit, dicens: *Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu. Et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus; & divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; & divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem: alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanitatum in eodem*
15 *Spiritu, alii operationes virtutum, alii* 15 *prophetatio, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Hæc magistro gentium tanta luce, tanta evidentia prædicante, quæ ratio, quæ caussa dubitandi est, an omnium nobis virtutum germen ex Deo sit? vel quis nisi insipientissimus de differentia divinorum munerum conqueratur, aut imparibus ascribendum meritis arbitretur, quod non æqualiter de superna liberalitate confertur? Si enim hæc distributio secundum præcedentium operum merita proveniret, non ipsorum donorum catalogum tali conclusione Apostolus terminaret, ut diceret: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Ubi utique si meritorum caussas voluisset intelligi, diceret: *Dividens singulis prout merentur:* sicut plantatoribus 16 & rigatoribus præmium devotionis spopondit, dicens: *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* 16

1. Cor. 12, 3.

Virtutum germen ex Deo.

CAP. VII. & VIII.

1. Cor. 12. 11.

1. Cor. 3. 8.

CAPUT VIII.

Unicuique sine merito datur, unde tendat ad meritum: & a gratia jam donato expectatur, ut id quod accepit, augeat per illum qui dat incrementum.

DAtur ergo unicuique sine merito, unde tendat ad meritum; & datur ante ullum 17 laborem, unde quisque mercedem 17
accipiat secundum suum laborem. Quod ita esse, etiam ex doctrina evangelicæ veritatis agnoscitur, ubi per comparationem dicitur, quod *homo peregre proficiscens vocavit servos suos, & tradidit illis substantiam suam, & uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem*, id est, secundum propriam 18 & 18
naturalem possibilitatem; non autem secundum proprium meritum: quia aliud est 19 posse operari, aliud operari: & aliud est posse habere caritatem, aliud habere caritatem: & aliud est capacem esse continentiæ, justitiæ, sapientiæ, aliud vero esse continentem, justum, atque sapientem. Non itaque omnis reparabilis reparatur, nec omnis sanabilis sanus est: quia reparabilem & sanabilem esse de natura est, reparatum autem & sanum esse, 20 de gratia est. Denique isti, quibus secundum modulum capacitatis 19
suæ, quem in eis distributor substantiæ prævidebat, dispar creditus est numerus talen- 20
torum, non meriti remunerationem, sed operis accepere materiam. In qua duorum servorum vigilantissima industria non solum gloriosis laudibus honestatur, sed etiam in æterna Domini sui gaudia intrare præcipitur. Tertii vero pigrum otium & desidiosa nequitia sic punitur, ut & vituperationis dedecoretur opprobrio, & portione quam acceperat, exuatur. Dignus enim erat perdere inutilem fidem, qui non exercuerat caritatem. Unde & 21 in subsequenti sermone, 21
quo apertissime declaratur futuri forma judicii, sedente filio hominis in sede majestatis suæ, antequam facta congregatione omnium gentium, alii 22 dicuntur ad dexteram, alii ad sinistram constituendi; lauda- 22

Matth. 25. 14.

Reparabilem esse de natura est, reparari est gratiæ.

Inutilis fides sine caritate.

Matt. 25. 31.

---

14 Eorumdem codd. & editorum auctoritate adjecimus *&*.

15 Vat. 3. *prophetia*. In Vat. 1. per saltum hæc pars excidit, sicut in antiquioribus Prosperi editionibus deest.

16 Reposuimus *&* pro *aut* quatuor MSS. auctoritate, Vat. 1. & 3. Jol. & Camb.

17 Vat. 1. *meritum*.

18 Voces *& naturalem* in Vat. 1. & Jol. desiderantur.

19 MS. Jol. *per se operari ... per se habere caritatem*.

20 Edit. Colon. Prosperi *de gratia Dei est*.

21 Vat. 3. *in subsequenti parabolæ sermone, quo*. Paullo dissimiliter Vat. 1. *in subsequenti parabola sermo quoque*, & Jol. *in subsequenti parabola sermo quo*.

22 Al. cum Vat. 1. & 2. *ducuntur*.

CAP. VIII. & IX. datis dextris de operibus caritatis, nihil aliud sinistris objicietur, quam misericordiæ benevolentiæque neglectus. Acceperant ergo etiam isti fidem, sed non sectati fuerant dilectionem: nec de non servato, sed de non aucto munere damnabuntur. Quamvis enim omnia bona, dona sint Dei, 23 ideo tamen quædam etiam non petita tribuuntur, ut per ipsa quæ accepta sunt, ea quæ nondum sunt donata, quærantur. Semen quippe quod jacitur in terram, non ob hoc seritur, ut ipsum solum maneat, sed ut fructum afferendo, 24 multiplex atque numerosum sit: cui quidem profectus ab illo est, *qui dat incrementum*; sed terra vivens & rationalis, & de gratiæ jam imbre fecunda, habet quod ab ipsa expectetur ad id quod accepit, augendum.

Quædam dona etiam non petita dantur, ut per ea nova dona quærantur.

23 Joan. 12.

24

1. Cor. 3. 17.

CAPUT IX.

Variatæ per diversa tempora gratiæ caussa a nobis non est investiganda.

HIS recte, ut arbitror, quantum Dominus tribuit, pertractatis, ad id unde digressa est disputatio, revertamur, ad considerationem scilicet differentiarum, quibus divinæ gratiæ opera ac dona variata sunt. *Altitudo* quippe *divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei*, cujus *inscrutabilia sunt judicia*, *& investigabiles viæ*, sic semper misericordiam suam & justitiam temperavit, ut secretissima æterni consilii voluntate, noluerit in omnibus temporibus super omnes generationes, 25 aut super omnes homines æquales donorum suorum esse mensuras. Siquidem aliter eos juverit, quos ad cognoscendum se, cæli & terræ testimoniis conveniebat; aliter illos, quibus non solum elementorum famulatu, sed etiam doctrina legis, Prophetarum oraculis, 26 miraculorum signis, & Angelorum cooperationibus consulebat: & multo magis aliter misericordiam suam universis hominibus declaraverit, quando filius Dei factus est filius hominis: ut inveniretur ab eis, qui eum non quærebant, & appareret his, qui illum non interrogabant; & non in uno tantum populo honor Israeliticæ stirpis excelleret, sed 27 in omni gente, quæ est sub cælo, multiplicatum Abrahæ semen oriretur, 28 inque heredum successionem non filii carnis, sed filii promissionis intrarent: & quanta in præteritis sæculis super ceteras nationes, tanta nunc esset in gente Judæa parcitas gratiæ; cum tamen introducta plenitudine gentium, etiam ipsorum ariditati ea-

Rom. 11. 33.

Deus noluit æquales esse suorum donorum mensuras.

25

26

Isa. 65.

Misericordia Dei major in gentiles post adventum Christi, minor in Judæos.

Act. 14. 15.

Rom. 11.

27

28

rumdem rigationum inundatio spondeatur. Quæ itaque caussæ sint harum sub eadem gratia dissimilitudinum, quæve rationes, sanctis Scripturis non loquentibus, quis loquetur? Et cum in eis scientia Paulli Apostoli a disputatione transeat ad stuporem, cujus erit tanta præsumtio, qui hæc differendo existimet aperienda, potius quam silentio miranda?

CAP. IX. & X.

Occulta istius inæqualitatis ratio. *Ibidem.*

CAPUT X.

Omnibus sæculis misericordia Dei & corpora aluit, & mentes juvit.

PAtienter igitur & æquanimiter ignoretur tam remotum ab humana 29 cognitione secretum. Nec tamen quia nequeunt clausa penetrari, ideo etiam reseratorum est prætereundus introitus. Manifestaverunt enim divinorum eloquiorum multæ auctoritates, & continua omnium sæculorum experimenta docuerunt, justam Dei misericordiam, misericordemque justitiam, nec alendis umquam corporibus hominum, nec docendis juvandisque eorum mentibus defuisse. Semper etenim *pluit super bonos & malos*, semper *Solem suum oriri fecit super justos & injustos*, semper vitales auras præbuit, semper diei & noctis vicissitudines ministravit, ubertatem agris, multiplicationem seminibus, fecunditatem generandis hominibus semper 30 impendit. Et si quando aliquid horum minuit, benignis correptionibus aversionem desidiamque male utentium castigavit: ut miserationes ejus quærerent in adversis, cujus justitiam non timuerant in fecundis. Denique si ad ipsa mundi exordia recurramus, inveniemus omnium Sanctorum, qui diluvium præcesserunt, Dei Spiritum fuisse rectorem, propter quod & filii Dei nominati sunt: quoniam, sicut ait Apostolus, *quicumque spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei*. Et cum iidem, neglecta observantia patrum, illicitis se reproborum connubiis miscuissent, atque ob nefariam societatem digni exterminio judicarentur, Dominus ait: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt*. Unde apparet quod iste populus, cujus generationes discreto ordine cum annorum numero digeruntur, spiritualis antea fuit; ea utique voluntate cui Spiritus sanctus præsidebat: sic impendens moderaminis sui regimen, ut declinandi ad vitia non adimeret potestatem: qua potestate hic populus si non uteretur, non relinqueret Deum, nec relinqueretur a Deo, essetque ille de quo dictum est: *Felix qui potuit trans-*

29

Non negligenda cognita propter incognita.

Misericordia Dei corporibus & animis juvandis semper adfuit.

Mat. 5. 45.

30

Spiritus Sanctus omnes Sanctos regit.

Rom. 8. 14.

Gen. 6. 3.

Gratia non tollit potestatem declinandi ad vitia.

Eccli. 31. 10.

23 Vulg. *a Deo tamen*. Placuit sequi tres nostros codices Vatt. nec non Jol. & Camb.

24 Vat. 1. omittit *multiplex atque*. Paullo post *& de gratiæ jam imbre fecunda* desunt in eodem Vat. ac in Jol. & Camb.

25 In Vat. 1. *& super*.

26 MSS. Jol. & Vat. 1. *mirabilium signis*.

27 Ita Quesn. emendavit in secunda edit. ut MSS. exemplaria & edita præferunt. In prima vero edit. erat *in omni genere*.

28 Vetustiores edit. cum MSS. Vatt. 1. & 2. *in quam*.

29 Al. cum Vat. 2. & 3. *cogitatione*. Mox *quia nequeant* in Vat. 1. & Jol.

30 Al. cum MSS. Camb. & Jol. *impertiit*. In Vat. 1. *impertivit*. Post nonnulla idem cod. Vat. *non timuerunt*.

CAP. XI. *transgredi*, *& non est transgressus*. Quamdiu ergo apud Deum mansit, ea voluntate mansit, quam Deus inspiravit & rexit: *Præparatur enim*, sicut scriptum est, *voluntas a Domino*. Prov.8.35.

CAPUT XI.

Hominibus fere paulatim & particulatim accrescit, quod superna largitas ei dare decrevit.

SED hujus præparationis non unus semper provectus, nec una mensura est. Quoniam multis modis, & innumerabilibus differentiis, gratiæ opera & dona variantur, inque ipsis singulis generibus munerum dissimiles sunt gradus & impares quantitates. Sicut enim in germinibus herbarum atque lignorum, quæ terra producit, non una species, nec unum in omnibus genus est, sed singula quæque in sui 31 generis forma, & in suæ stirpis qualitate gignuntur; plenum autem decorem non statim ut eduntur accipiunt, sed certis & ordinatis provehuntur augmentis, donec ad perfectam sui habitus quantitatem per succedentia sibi incrementa perveniant: ita & semina charismatum plantæque virtutum, non in omni agro cordis humani totum hoc pariter, quod sunt futura, nascuntur: nec facile reperitur in exordio maturitas, & in inchoatione perfectio. Exerit quidem frequenter potens & misericors Deus mirabiles istos suæ operationis effectus, & quibusdam mentibus non expectata profectuum mora, totum simul quicquid collaturus est, invehit. In Abrahæ lumbis Levi sanctificatur, & simul cum eo domus Aaron & sacerdotalis ordo benedicitur. In Isaac de repromissione concepto, & contra spem sterilium senum nato, omnium gentium vocatio, & tota Christi forma præconditur. Jacob nullo merito suffragante dilectus priusquam nascatur, eligitur. Jeremiæ dicitur: *Priusquam te formarem in utero, novi te: & priusquam exires de vulva, sanctificavi te*. Joannes intra Elizabeth matris viscera Spiritu sancto repletus exultat, & ut nullus inter natos mulierum major sit, prius sentit initia gratiæ, quam naturæ. Sed cum 32 & alia similium documentorum exempla non desint, quæ brevitatis studio prætermimus; multo tamen crebrior multoque numerosior pars illa hominum est, cui particulatim quicquid superna largitas donat, accrescit, ut conferendorum munerum caussæ de his, quæ sunt collata, pariantur. Quidam accepta fide, diffidentia non carent, quam utique inesse sibi noverat qui dicebat: *Credo Domine, adjuva incredulitatem meam*: quam nec illi abesse penitus a suis animis sentiebant, qui dixerunt: *Domine, auge nobis fidem*. Quidam quod credunt, non intelligunt; & multi eorum diu in suæ simplicitatis modulo detinentur. Multi vero cito intellectus lumen accipiunt. Ipsa autem intelligentia non in omnibus eumdem habet vigorem, aut similem facultatem. Et plurimi, cum & fide & intellectu videantur ornati, laborant tamen indigentia caritatis, & his quæ fide & intellectu vident, nequeunt inhærere: quoniam perseverari in eo non potest, quod non toto corde diligitur. Donum quoque ipsius caritatis non semper ejusmodi est, ut quicquid ad plenitudinem ipsius pertinet, simul a percipiente sumatur. Est enim amor qui potest alio amore superari; & sæpe dilectio Dei ex mundi dilectione marcescit, nisi ad eum fervorem, Spiritu sancto inflammante, profecerit, qui nullo extingui frigore, nullo possit tepore languere. Cum itaque in hoc inenarrabili dono Dei, omnium summa donorum, & quædam cunctarum sit vita virtutum; ad hoc cetera conferuntur, ut habeat animæ fidelis intentio per quæ ad perfectam caritatem possit eniti. Quæ quoniam non solum ex Deo, sed etiam Deus est, stabiles & perseverantes atque insuperabiles facit, quos flumine suæ 33 voluptatis impleverit. Qui autem istarum aquarum dulcedinem nesciunt, & adhuc de mundi hujus torrentibus bibunt, aut etiam si aliquid primoribus labris de vitæ fonte gustaverunt, 34 inebriari tamen aureo Babylonis calice delectantur, suo prorsus decipiuntur arbitrio, sua voluntate labuntur: & si in hac desidia perseverant, ipsi se his quæ accepere, dispoliant. Facile enim quælibet bona sine caritate possunt perire, quæ non possunt sine caritate prodesse.

Semina charismatum sensim ordinarie adolescunt. 31

Prima semina gratiæ interdum perfecta. Heb. 7. 10. Gen.17.16. Rom.4. 18. Malac.1.3. Rom.9.13. Petr. 1. 5. Luc.2. 44.

Jerem.1.5.

Joannes initia gratiæ prius sensit, quam naturæ. 32

In pluribus gratia particulatim crescit. Marc.9.23.

CAP. XI. & XII. Luc. 17.5.

Perseverantia quid requirat.

Caritas imperfecta interdum invenitur cum fidei & intelligentiæ vigore.

Amor mundi caritati contrarius.

33 1.Joan. 4.

34 Apoc.14.8. & 16. 19.

1.Cor.13.4. Caritatis necessitas.

CAPUT XII.

Divinæ constitutionis non est nostra a Deo aversio, sed propriæ voluntatis: ideoque meriti hominis esse, si steterit, quia cadere potuit.

HÆC autem summatim breviterque perstricta, ad id valeant, ut certissime noverimus nullum fidelium a Deo non discedentem relinqui, neque cujusquam ruinam ex divina esse constitutione dispositam; sed multis, qui jam judicio rationis utuntur, ideo liberum esse discedere, ut non discessisse sit præmium: & ut quod non potest nisi cooperante Spiritu Dei fieri, 35 ejus meritis deputetur, cujus id potuit voluntate non fieri. Quæ voluntas in malis actionibus sola esse potest, in bonis autem sola esse non potest. Quamvis enim 36 secundum naturam

Libertas sub gratia.

Voluntas sola in malis, non autem in bonis actionibus.

35 36

31 Edit. Prosperi *seminis*.

32 Vat. 1. omittit *&*; ac paullo post pro *accrescit* habet *& crescit*.

33 Al. cum Vat. 1. *voluntatis*.

34 Sic omnes nostri codd. Vat. & Jol. cum edit. Lovan. & novissima Prosperi. Quesnellus cum aliis edit. *inebriati*.

35 Al. *eorum meritis*, *quorum*.

36 Sic Thuan. codex, pro quo vulgati, *secundum naturam sit homini ut bonæ sit voluntatis*. Quesn. Omnia nostra MSS. exemplaria Vatt. cum Jol. ut in textu.

CAP. XIII. 37

ram sit ejus, ut bona sit; vitium tamen, quod per malam voluntatem 37 incidit in naturam, non naturæ superatur virtute, sed gratiæ.

CAPUT XIII.

Bonitatem Dei non solum Sanctis, sed & impiis instituendis affuisse ante diluvium.

REgebatur ergo primus ille populus Dei Spiritu Dei, & a maledicti ac prædamnati populi societate ac moribus per eruditionem sancti Spiritus abstinebat, custodiens discretionem sui a permixtione carnalium: quorum mala tamdiu sustinuit patientia Dei, quamdiu boni per id quod eos non imitabantur, placere potuerunt: ubi vero etiam boni malorum imitatione corrupti

Deus tolerat malos propter bonos.

38 sunt, & per 38 voluntarium defectum in eamdem nequitiam conspiravit universitas, quos, excepta Noe domo, una impietas profanavit, sententia una delevit. Bonitas autem Dei ne illi quidem parti defuit, quæ in caritate non stetit, & ab initio sui, veneno diabolici livoris intumuit. Principem enim gentis impiæ, sancti fratris meritis invidentem, cædemque ejus parricidali corde meditantem, dignatur Dominus paterno mitigare consilio, dicens ad Cain: *Ut quid tristis factus es? ut quid concidit vultus tuus? Nonne si recte offeras, recte autem non dividas, peccasti? quiesce. Ad te enim erit conversio ejus, & tu dominaberis ejus.* Depone, inquit, ortam de invidiæ æmulatione tristitiam, & flammas odii crudelis extingue: nihil tibi Abel nocuit, nec mihi placendo te læsit. Despexi munera tua meo judicio, non illius voto: opus enim bonum negligenter egisti. Recta fuisset oblatio tua, si fuisset recta discretio. Sciens cui offerres, scire debueras quid voveres. Non digne inter me & te divisisti, quoniam tibi electiora servasti. Tuus ergo hic error est, tuumque peccatum. Quiesce, & noli in insontem fratrem moveri: ad te potius tua culpa revocetur. Noli peccato regnum in te dare, sed tu potius in ipsum sume dominatum. Pœnitendo enim nec in majus facinus progredieris, & ab eo in quo te doles displicuisse, mundaberis. Cum ergo talia ad Cain loqueretur Deus, numquid ambiguum

Bonitas Dei non defuit impiis ante diluvium.

Gen. 4. 8.

Oblatio Cain cur non Deo grata?

CAP. XIII. & XIV.

est voluisse eum, & (quantum ad 39 medendi modum sufficiebat) egisse, ut Cain ab illo impietatis furore resipisceret? Sed malitia pertinax inde facta est inexcusabilior, unde debuit esse correctior. Et utique præsciebat Deus, ad quem finem insanientis esset progressura conceptio. Neque ex eo quod falli scientia divina non poterat, necessitate peccandi urgebatur facinus voluntatis. A cujus utique intentione atque effectu potuit incolumitas Abel illæsa defendi, nisi placuisset Deo cum magna laude patientiæ suæ, ut temporalis furor impii fieret perpetuus honor justi. Posteris vero istius parricidæ, quamvis in progenitoris sui moribus viverent, numquam 40 se divinam bonitatem negasse, quis non facile advertat, si consideret quantum eis prodesse potuerit tam longa patientia Dei, tam dives bonorum temporalium copia, & multiplicatæ fecunditatis tam numerosa propagatio? Quæ beneficia licet obduratis nihil remedii & emendationis attulerint, probant tamen aversionem eorum non divinæ fuisse constitutionis, sed propriæ voluntatis.

Præscientia Dei non est causa peccatorum præscitorum. 39

Posteris Cain bonitas divina adfuit. 40

CAPUT XIV.

In diluvio, & postea usque ad Christum revelata sunt opera divinæ gratiæ, & christianæ gratiæ miracula præsignata; tametsi abundantia gratiæ, quæ nunc mundum rigat, pari largitate non fluxit.

IN conservatione autem Noe filiorumque ejus & nuruum, in quibus omnium gentium seminarium disponebatur, quanta divinæ gratiæ opera revelata sint, sancta Scriptura manifestat, dum in illa mirandæ capacitatis arca, universi generis animalium, quantum 41 reparationi sat erat, receptrice, congregatura ad se omne hominum genus Ecclesia figuratur: dum per lignum & aquam redemtio Crucis Christi, & ablutio regenerationis aperitur: dum in his, qui ex illa mundi vastatione salvati sunt, omnium gentium plenitudo benedicitur: dum 42 donum fecunditatis iteratur, & solo esu suffocatorum & sanguinis interdicto libertas edendi quod placuerit, augetur, salutisque securitas in testimonio versicoloris arcus, hoc est, in signo multiformis gratiæ consecratur. Quæ utique mysteria atque sacramen-

Genes. 7.

41

Arca Noe, figura Ecclesiæ. *Gen. 9.*

42

Iris signum multiformis gratiæ.

---

37 Quesn. in marg. Al. *irruit*.

38 Idem in marg. Al. *voluntatis*. Mox cod. Jol. *conspirabat*. Vat. 1. *in eadem nequitia conspirabatur*.

39 Vocem *illum* hoc loco ex uno MS. Cambronensi in Prosperi editione primum insertam, ac deinceps retentam delevimus auctoritate non tam editorum Ambrosiii, quam quinque codicum, nimirum trium Vatt. & Thuan. ac Jol. In Lovaniensi Prosperi editione, quæ uncis includuntur, quasi dubiæ auctoritatis notantur. Sed ea in omnibus editis & MSS. leguntur, nec quid suspicionem attulerit, satis intelligimus. Quesnellus vero hic longiorem notationem subjecit, quam in Observationibus ad dissertationem ejus secundam recitabimus, & fusius etiam excutiemus num. 19. & 20. ubi hunc locum explicatum invenies.

40 MS. Jol. pro *se* habet *Deum*.

41 Antiquiores editi cum Vat. 1. & 2. *reparationis aderat*.

42 Quesn. *bonum*. Codicum nostrorum, & editorum Prosperi lectionem sequuti sumus. Solum in Vat. 1. habetur *dono*. Dein vox *esu* abest a MSS. Thuan. Camb. & Vat. 1. Codex autem Jol. *& solo suffocato, & sanguine interdicto libertas* &c.

CAPUT XIV. menta non unius tantum familiæ paucissimos tunc homines, sed in ipsis omnes eorum posteros imbuebant: ut quod eruditioni impendebatur parentum, proficeret scientiæ filiorum. Jam vero procurrente humanæ 43 propagationis augmento, cum ipsa mortalium numerositas de suis multiplicationibus superbiret, & secundum elationis suæ altitudinem, cælo cuperet molem immodicæ exstructionis inserere, quam mirabilis erga cohibendam hanc insolentiam fuit divinæ censura justitiæ! Quæ unam illorum populorum loquelam notis sibi invicem significationibus consonantem, septuaginta & duarum linguarum varietate confudit, ut & inter dissonas voces operantium pereunte concordia, insanæ molitionis 44 machina solveretur, & habitando orbi terrarum daret incolas malæ congregationis opportuna dispersio. In isto autem opere providentiæ Dei præordinabantur miracula gratiæ christianæ, quæ omnem hanc dispersionem in illius ædificationis erat coaptatura compagem, in qua omne genu flectitur Deo, *& omnis lingua confitetur quoniam Jesus in gloria Dei Patris est.*

Gen. 11. 3. 43 — Confusio linguarum. — Linguæ 72. ex confusione ortæ. 44 — Eph. 3. 6. Philip. 2. 11.

Hanc latitudinem gratiæ in plenitudine dispositorum temporum revelandæ facta ad Abraham promissio Dei, signis jam lucu- lentioribus indicabat, quando duplex ejus successio, filii scilicet carnis, & filii promissionis, multitudini arenarum comparabatur & siderum, & vir senex per annosam uxoris sterilitatem ab spe jam prolis alienus, credebat laudabili fide per germen unius filii patrem futurum esse se mundi, prospiciens illum in semine suo, immo conspiciens, qui dixit: *Abraham diem meum vidit, & gavisus est.* Qua fide Abraham cum justificaretur, nondum mandatum circumcisionis acceperat, sed cum esset in præputio naturali, reputata est fides ejus ad justitiam. Et eadem fides signaculum circumcisionis 45 accepit in eo corporis membro, per quod semen procreationis perventurum erat ad eam carnem, in qua sine carnali semine Dei Filius, Deus Verbum, caro fieret, ac de Abrahæ filia Maria Virgine nasceretur, assumtis omnibus in hujus nativitatis consortium, qui in Christo 46 per Spiritum sanctum regenerati, quod Abraham credidit, credidissent. Hæc autem fides, antequam veniret hoc semen, de quo Abrahæ dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ*: intra unius stirpis populum continebatur, vigente apud veros Israelitas spe redemtionis nostræ. Quoniam etsi fuerunt ex alienigenis, quos temporibus legis veritas illustrare dignata sit, tamen tam pauci fuerunt, ut vix cognoscatur an fuerint. Neque ob hoc excusabiles 47 sunt nationes, quæ *alienatæ a conversatione Israel, spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo*, sub ignorantiæ tenebris perierunt, quia hæc abundantia gratiæ quæ nunc universum mundum rigat, pari antea largitate non fluxit.

Gen. 15. 5. — Joan. 8. 56. Rom. 4. 10. — Fides Abrahæ. — 45 — Circumcisio cur Abrahæ mandata. — Pauci fideles inter gentiles tempore legis veteris: infideles inexcusabiles. — Gen. 12. 3. 46 — CAPUT XIV. & XV. — Ephes. 2. 12. 47

CAPUT XV.

Meliora non nasci nunc ingenia, quam ante Christi adventum: quinimmo tempore adventus Christi inventa est iniquitas robustior, ut gratia Dei manifestaretur.

Adhibita enim semper est universis hominibus quædam supernæ mensura doctrinæ, quæ etsi parcioris occultiorisque gratiæ fuit, 48 suffecit tamen, sicut Dominus judicavit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium: ut non dubie, sed evidenter appareat, quod nisi *ubi abundavit peccatum, superabundaret & gratia*, nunc quoque universum genus humanum similis obcæcaret impietas. An forte, ut plerique garriunt, meliora quam veterum ingenia nostris sæculis orta sunt, & aptiores divinis donis animas tempora extrema pepererunt? Quod etiamsi ita esset, ad bonitatem id referendum esset auctoris, qui vocandis ad vitam æternam populis ea quæ non renitentur, corda finxisset. Sed nihil prorsus novatum est in generatione carnali, nec generosior avis minorum orta successio est: cum potius in hominibus illius temporis, quo mundi redemtor advenit, quanto erat propago tardior, tanto sit iniquitas inventa robustior. Probavit hoc Judaici furoris impietas; & quam apta Evangelio Christi fuerit illa generatio, non solum populi, sed etiam Scribarum & Principum ac Sacerdotum corda docuerunt. Quibus parum fuit in Agnum Dei tollentem 49 peccata mundi, contra testificationem legis, contra oracula Prophetarum, contra divinarum experimenta virtutum, seditionibus, contumeliis, sputis, alapis, colaphis, lapidibus, flagris, & ad postremum Crucis atrocitate sævisse, nisi etiam testes resurrectionis ejus eadem persequerentur insania: quam Apostoli, quando a Pontificibus flagellati sunt, ostenderunt in Psalmo davidico prophetatam, dicentes: *Domine tu es qui fecisti cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt; qui Spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ, & Principes con-*

Gratia sufficiens quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium. 48 — Rom. 5. 20. — Quod plures credant in Christum nunc quam ante incarnationem, non est ad diversitatem ingenii referendum. — Obstinatio Judæorum in adventu Christi. — 49 Joan. 1. 29. — Act. 4. 24. — Psal. 2. 4.

---

43 Vat. 1. *propaginis*.
44 Idem MS. *machinæ solverentur*. Aliquanto post pro *coaptatura* al. *vocatura*.
45 Ita melius visum est ex quatuor codd. duobus Vatt. Jol. & Camb. al. *acceperat*.
46 Voces *per Spiritum sanctum* desunt in MSS. Vat. 1. & Jol.
47 Præferimus *sunt* cum MSS. Vatt. 1. & 3. ac Jol. Al. *sint*.
48 Vulg. *sufficit*: at melius *suffecit* cum MS. Jol. ut videntur exigere verba contextus, quæ præterito tempore efferuntur. De hoc loco vide observationes nostras in dissert. 2. Quesn. n. 18.
49 Sic tres MSS. libri, Vat. 1. Jol. & Camb. Al. *peccatum*.

CAPUT XV.

convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum Filium tuum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis
50 50 *Israel facere quæ manus tua & consilium decreverunt fieri.* Igitur ad manifestandam gratiam Dei, quæ ex æterno ejus incommutabilique consilio in salutem omnium gentium disponebatur, non priora, quasi incapacia, declinata sunt tempora, sed ista electa, quæ tales populos ediderunt, quorum ferox & voluntaria iniquitas non consulendi affectu, sed intentione sæviendi persisteret facere, quæ manus Dei & consilium decreverunt fieri: ut mirabilior esset gratia & potentia Dei, quæ de tam duris animis, tam tenebrosis mentibus, tam inimicis cordibus fecit sibi populum fidelem, subditum, sanctum, qui non per sapientiam hujus mundi pervenit ad lumen sapientiæ Dei; sed per illius donum, de quo testatur Joannes Apostolus dicens: *Scimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus.* Cui testimonio Apostolus Paullus consonat dicens: *Gratias agentes Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris & potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii dilectionis suæ.* Et iterum idem: *Eramus enim,* inquit, *aliquando insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis Spiritus Sancti, quem effudit in nos abunde per* Jesum *Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ.*

(Margin: Quæ electa incarnationi tempora. — Gratia Dei eo manifestior, quo duriores sunt quos sibi subjicit. — 1. Joan. 5. 20. — Coloss. 1. 12. — Tit. 3. 3.)

Potuitne 51 plenius, luculentius, verius explicari, quæ merita hominum Christus invenerit, & quos sibi mores subjecerit,
51 quæ ad se corda converterit, quando venit mederi non sanis, sed male habentibus, & vocare non justos, sed peccatores? Quoniam *Gentium populus, qui sedebat in tenebris, 52 lucem vidit magnam, & sedentibus in*
52 *tenebris & umbra mortis, lux orta est illis.* Fremebant gentes, irascebantur populi, sæviebant Reges, & potestates contradicebant, superstitiones & totius mundi reluctabantur errores; sed de resistentibus, furentibus, persequentibus, populum suum Christus augebat, & per vincula ac supplicia mortesque Sanctorum roborabatur fides, vincebat veritas, perque universum mundum dominicæ segetis multiplicabatur ubertas. Tanta enim desuper præbebatur constantia fidei, fiducia spei, fortitudo tolerantiæ, ut ille ignis dilectionis, quem in cordibus fidelium Spiritus Sanctus accenderat, nullo modo ab opprimentibus posset extingui: cum & qui cruciabantur vehementius inardescerent, & qui sæviebant, eamdem quam persequebantur, flammam sæpe conciperent, qua beatus Apostolus Paullus ignitus, fidenter ferventerque dicebat: *Justificati igitur ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem & accessum habemus 53 fide in gratiam istam* 53
in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus; scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit: quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Et iterum: *Quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota* 54
die, 54 existimati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, 55 neque vita, neque Angeli, 55
neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Hæc caritas diffusa per Spiritum Sanctum, fecit ut mundus fidelium mundum vinceret impiorum. Hæc Neronis crudelitatem, Domitiani furorem, multorumque post eos Principum rabiem glorioso innumerabilium Martyrum fine confudit, donante Christo imitatoribus suis, de persecutionibus Regum æternarum stemmata coronarum.

(Margin: Quæ merita invenit Christus. — Matt. 9. 13. — Isa. 9. 2. — Efficacia gratiæ in rebellibus Deo subdendis. — CAPUT XV. & XVI. — Rom. 5. 1. — Ib. v. 35. — Ps. 43. 24.)

CAPUT XVI.

Quod Christus pro omnibus mortuus fuit.

NUlla igitur ratio dubitandi est, Jesum Christum Dominum nostrum pro impiis & peccatoribus mortuum: a quorum numero si aliquis liber inventus est, non est pro omnibus mortuus Christus: sed prorsus pro omnibus mortuus est: nemo ergo omnium hominum ante reconciliationem, quæ per Christi sanguinem facta est, non aut peccator, aut impius fuit, dicente Apostolo-

50 Vocem *Israel*, quæ in editione Quesnelli desideratur, ex MSS. & ceteris editis revocavimus. Mox in Vat. 1. *& consilium tuum*.

51 Vat. 1. *planius*.

52 Quesnelli editiones per saltum septem sequentes voces omiserunt, uti etiam eodem saltu ob repetitam vocem *tenebris* desunt in Vat. 3. Ex aliis codicibus & ex editis Prosperi integrum textum dedimus, quemadmodum integer etiam legitur lib. 1. c. 15.

53 MSS. Thuan. Jol. & Vat. 1. *fidei*. Vat. 3. *per fidem*. Mox *in gratia ista* cod. Vat. 1.

54 Cod. Jol. *æstimati*.

55 Idem codex alio ordine: *neque vita, neque instantia, neque futura, neque Angeli, neque principatus, neque altitudo* &c.

CAPUT XVI. Rom. 5. 6. stolo: 56 *Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, juxta tempus, pro impiis mortuus est? vix enim pro justo quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem suam caritatem Deus in nobis, quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est,*
57 Christus mortuus pro omnibus. *multo magis justificati* 57 *sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis* 58 *reconciliati,*
58 *salvi erimus in vita ipsius*. Idem autem Apostolus in secunda ad Corinthios ait:
2. Cor. 5. 14. *Caritas enim Christi urget nos, judicantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: & pro omnibus mortuus est, ut & qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit*. De seipso vero quid pronuntiet,
1. Tim. 1. 15. audiamus: *Fidelis*, inquit, *sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum: sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus* JESUS *omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam*.
Omnes sub peccato, & omnibus redemtio Christi innotuit. Sive ergo circumcisio, sive præputium, peccato universaliter concludebatur, unusque omnes reatus obstrinxerat, & inter magis minusque impios nemo erat qui posset absque Christi redemtione salvari. Quæ redemtio universo sese intulit mundo, & omnibus hominibus indifferenter innotuit,
59 59 quandoquidem in die quinquagesimo ab illo Pascha, in quo se hostiam Deo verus Agnus obtulerat, cum Apostoli & qui cum eis unanimes erant, repleti Spiritu Sancto linguis omnium gentium loquerentur, conveniebat excita miraculo diversi generis hominum multitudo, ut Evangelium Christi in eis qui aderant, totus mundus audiret. Confluxerant autem, sicut scriptum
Act. 2. 9. est, *Parthi, & Medi, Elamitæ, & qui inhabitant Mesopotamiam, Judæam & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiam & Pamphyliam, Ægyptum & partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenen, & advenæ Romani, Judæi quoque & Proselyti, Cretes & Arabes*, audientes omnes suis linguis prædicari magnalia Dei: quorum testificatio etiam in eas gentes, quæ remotiores sunt, longe lateque procurreret. Ad cujus rei effectum credimus providentia Dei Romani regni latitudinem præparatam: ut nationes vocandæ ad unitatem corporis Christi, prius jure
60 unius consociarentur 60 imperii: quamvis gratia christiana non contenta sit eosdem limites habere quos Roma; multosque jam populos sceptro Crucis Christi illa subdiderit, quos armis suis ista non domuit. Quæ tamen per apostolici sacerdotii principatum amplior facta est arce religionis, quam solio potestatis. CAPUT XVII. & XVIII. Gratiæ christianæ latius imperium quam Romanæ Reip. Romani Pontificis Primatus.

CAPUT XVII.

Nationes, quibus nondum gratia Salvatoris illuxit, disposito tempore vocandas esse ad Evangelium.

QUod si forte, quemadmodum quasdam gentes non olim in consortium filiorum Dei novimus adoptatas, ita etiam nunc in extremis mundi partibus sunt aliquæ nationes, quibus nondum gratia Salvatoris illuxit: non ambigimus etiam circa illas occulto judicio Dei tempus vocationis esse dispositum, quo Evangelium, quod non audierunt, audient atque suscipient. Quibus tamen illa mensura generalis auxilii, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur: quamvis tam acerbo natura humana vulnere sauciata sit, ut ad cognitionem Dei neminem contemplatio spontanea 61 plene valeat erudire, nisi obumbrationem cordis vera lux discusserit, quam inscrutabili judicio Deus justus & bonus, non ita in præteritis sæculis, quemadmodum in novissimis diebus effudit. Unde & B. Apostolus Paullus scribens Colossensibus, ait: *Mysterium quod absconditum fuit a sæculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis* 62 *ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ Sacramenti hujus* 63 *in gentibus, quod est Christus in vobis*. Tempore SS. Leonis & Prosperi ad Christum venere Scoti opera Cælestini, ut in fine libri contra Collatorem legitur. Coloss. 1. 26. 61 62 63

CAPUT XVIII.

Prioribus sæculis absconditum fuisse gentibus mysterium de ipsarum vocatione ad Evangelium, non tamen Prophetis.

NUmquid hoc mysterium etiam Prophetis incognitum fuit; & illi per quos Spiritus Sanctus loquebatur, ea quorum ab ipsis fiebat denuntiatio, nesciebant? Non ita plane intelligendum puto; sed ipsis gentibus hoc absconditum fuisse mysterium, quod Dominus quando voluit, & quibus voluit, revelavit. Nam de vocatione gentium, quæ non erant populus Dei, & 64 quibus prius non misertus est, nunc autem miseretur, in Deu- Prophetis non ignota mysteria, quæ prædicebant. Rom. 9. 25. 64

56 Ita Quesn. & novissima edit. Prosperi ut in Vat. 2. juxta Apostoli textum. Al. *Si enim*.

57 Vat. 1. & 3. *in sanguine*.

58 Hic vox *reconciliati* omittitur in Vat. 1. Mox idem codex *in secunda ad Corinthios epistola ait*.

59 MS. Jol. *quando in die*; & paullo post *excitata* pro *excita*.

60 Quesn. in marg. Al. *impietatis*. Mox *gratia Christi jam non contenta sit* legitur in MS. Jol. & forte melius.

61 MS. Vat. 1. quod multis mendis scatet, omittit *plene*; quod tamen adverbium omnia alia exemplaria MSS. & impressa exhibent. Dein *erudiri* pro *erudire* mendose pariter præfert.

62 Ex MSS. & editis adjecimus vocem *ejus*, quam Quesnellus omisit.

63 Apud Quesn. cum anterioribus editis deest particula *in*; & dein pro *in vobis* habetur *in nobis*. Correximus ex nostris MSS. Vat. & Jol. ac novissima edit. Prosperi.

64 Vat. 1. *quarum*.

CAPUT XVIII. Deuteronomio ita dicitur : *Et vidit Domi-*
Deut. 32. 19. *nus, & zelavit, & iratus est propter iram*
filiorum suorum & filiarum, & dixit: Aver-
tam faciem meam ab eis, & ostendam quid
erit in novissimo, quia generatio perversa est,
65 *filii in quibus non est fides in illis. Ipsi*
in zelum compulerunt me in hoc quod non est
Deus, irritaverunt me in idolis suis; & ego
in zelum incitabo eos in eis qui non erant
gens, super gente insipiente irritabo eos. Et
David hæc de adoraturis Deum omnibus
Psal. 85. 9. gentibus præcinit: *Omnes gentes quascumque*
fecisti, venient & adorabunt coram te, Do-
Psal. 71. 11. *mine, & glorificabunt nomen tuum.* Et ite-
66 rum idem : *Et adorabunt eum omnes Reges*
terræ, omnes gentes 66 servient ei. Et ite-
Ibid. 17. rum : *Benedicentur in ipso omnes tribus ter-*
ræ, omnes gentes magnificabunt eum. Isaias
Isaiæ 2. 2. quoque similia annuntiat, dicens: *Quoniam*
erit in novissimis diebus manifestus mons Do-
67 *mini, 67 & domus Dei in cacumine mon-*
tium, & exaltabitur super colles; & venient
Isaiæ 25. 6. *ad eum omnes gentes.* Et iterum idem: *Et*
faciet, inquit, *Dominus Sabaoth omnibus*
gentibus, in monte isto bibent in jucunditate
vinum, ungentur unguento in monte isto:
tradet hæc omnia gentibus: hoc enim consi-
lium super omnes gentes. Et iterum idem :
Isaiæ 52. 10. *Et revelabit Dominus brachium suum sanctum*
in conspectu omnium gentium, & videbunt
68 *omnes gentes terræ salutem quæ a Domino 68*
Is. 54. 15. *nostro est.* Et iterum : *Ecce advenæ ad te*
per me accedent, & ad te confugient. Et in-
Is. 55. 5. fra : *Gentes quæ te non cognoverunt, invo-*
cabunt te : & populi qui te nesciunt, ad te
Osee 1. 10. *confugient.* Osee quoque paria prophetat, di-
cens : *Et erit in loco in quo dictum est eis:*
Non populus meus vos; ibi vocabuntur filii
Dei vivi, & congregabuntur filii Juda &
69 *filii Israel 69 in idipsum.* Et iterum : *Mi-*
Osee 2. 23. *serebor non dilectæ, & dicam non populo*
meo, Populus meus es tu: & ipse dicet, De-
us meus es tu. Sub Apostolis vero cum ii
qui in Christum ex circumcisione credide-
rant, eos qui gentiles erant, dicebanturque
præputium, justificationum gratiæ arbitra-
rentur participes esse non posse, docet B.
Apostolus Petrus, quam indiscretus apud De-

um uterque sit populus, si in unitatem fidei CAPUT XVIII.
ambo convenerint. *Cum autem*, inquit, *cœ-* & XIX.
pissem loqui, decidit Spiritus Sanctus super Act. 11. 15.
eos, sicut & in nos in initio. Recordatus
sum autem verbi Domini, sicut dicebat: Jo-
annes quidem baptizavit aqua, vos autem
baptizabimini 70 in Spiritu Sancto. Si ergo 70
eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut &
nobis, qui credidimus in Dominum JESUM
Christum: ego quis eram qui possem prohibe- Act. 15. 14.
re Deum? His auditis tacuerunt, & glorifi-
caverunt Deum dicentes: Ergo & gentibus
Deus pœnitentiam ad vitam dedit. Jacobus
quoque Apostolus de hac vocatione gentium
dicit: *Viri fratres audite me. Simon narra-*
vit quemadmodum primum Deus visitavit su-
mere ex gentibus populum nomini suo, & huic
concordant verba Prophetarum, sicut scriptum
est: Post hæc revertar, & reædificabo taber- Amos 9. 11.
naculum David quod cecidit, & diruta ejus
71 ædificabo, & erigam illud; ut requirant 71
ceteri hominum Dominum, & omnes gentes
super quas invocatum est nomen meum, di-
cit Dominus faciens hæc. Notum a sæculo est
Domino opus suum. Simeon quoque ille, 72 Luc. 2. 26. 72
cui responsum erat a Spiritu Sancto, *non*
eum visurum mortem priusquam videret Chri-
stum Domini, de salute omnium gentium,
quæ in Christo revelabatur, hæc dixit: *Nunc* Ib. 29.
73 dimittis servum tuum, Domine, secun- 73
dum verbum tuum in pace: quia viderunt
oculi mei salutare tuum, quod parasti ante
faciem omnium populorum: lumen ad reve-
lationem gentium, & gloriam plebis tuæ
Israel.

CAPUT XIX.

Deus pro omni tempore vult omnes homines salvos fieri.

74 HIS & aliis testimoniis Scripturarum 74
non dubie demonstratur istam di-
tissimam, potentissimam, benignissimam gra-
tiam, qua in novissimo mundi tempore o-
mnes gentes in regnum Christi 75 vocan- 75
tur, prioribus sæculis in occulto Dei abs-
conditam fuisse consilio : & cur hac ma-
R ni-

---

65 Idem cod. *& filii, in quibus non est fides. Ipsi* &c. Mox MS. Jol. *in eo quod*: Vat. 1. *& in hoc quod*. Paullo post Vat. 1. & 3. ac Jol. *qui non erant gentes*.

66 Codd. Jol. & Vat. 1. *magnificabunt eum*; ubi apparet saltus ad ultima verba versus sequentis, qui omittitur.

67 In MS. Jol. *& domus Dei* desunt; & mox verbo *exaltabitur* præmittitur *&*.

68 Vat. 1. & 2. ac editiones Prosperi omittunt *nostro*.

69 MSS. Jol. & Vat. 1. *ad ipsum*.

70 Edit. Prosp. delet *in*.

71 Vat. 1. *reædificabo*.

72 Idem Vat. 1. & Jol. *qui responsum acceperat:* & postea *de salute vero .... hæc dicit*.

73 Edit. Prosp. *dimitte*. Paullo post MS. Jol. *parasti secundum faciem*, ac mox *in revelationem ... populi tui Israel*.

74 Mala divisione ac interpunctione non solum disiectum fuit in editis hoc caput ab antecedenti, cum tamen non sit nisi ejus conclusio; verum etiam prima ejus parte assuta in fine capitis præcedentis usque ad verba *absconditam fuisse consilio*, interposito titulo capitis XIX. exordiebatur ipsum caput ab illis: *Et cur hac manifestatione*: quo fiebat, ut sensus non facile posset intelligi. Neque enim animadvertebatur, infinitum *nullum posse* regi a verbo *demonstratur*, verba autem *innotescit*, & *revelata non fuerit* referri ad nominativum *gratia*: quæ in postremam periodum capitis antecedentis traducta, exinde erant supplenda. In MSS. nulla hujusmodi divisio est, cum fine distributione capitum textus continuet. Uniendа quidem fuerant hæc cum antecedentibus: sed ne capitum, quæ ex vulgatis citari solent, numerus fine magna necessitate varietur; satis sit ad hoc caput revocasse, quæ ab eo separari nequibant, & interpunctionem, quæ minus congruebat, submovisse.

75 Quesnellus *vocentur*. Ex MSS. & edit. Prosp. correximus.

CAP.XIX. & XX. nifestatione, qua nunc universis nationibus innotescit, antea revelata non fuerit, nullam posse scientiam comprehendere, nullam intelligentiam penetrare: cum tamen illud
76 quod de bonitate Dei piissime creditur, 76
1. Tim. 1. quia *omnes homines velit salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire*, non oporteat, nisi perpetuum æternumque sentiri, secundum eas mensuras quibus Deus dona generalia specialibus novit cumulare muneribus: ut & qui exortes gratiæ fuerint, de sua ne-
77 quitia redarguantur; & qui 77 ejus lumine enituerint, non in suo merito, sed in Domino glorientur.

CAPUT XX.

Objectio ex parvulis contra illud: Qui vult omnes homines salvos fieri.

IN hoc sane angusto quidem, sed tamen recto intelligentiæ tramite, non parum difficultatis opponit consideratio parvulorum, qui nullo judicio rationis utuntur, quo auctoris sui beneficia sentientes, ad agnitionem valeant veritatis accedere; nec videntur de neglectu opitulantis gratiæ juste argui, in illa ignorantia naturaliter constituti, quam dubium non est nullam recipere scientiam, nullam sentire doctrinam. Unde cum *omnes homines velit Deus salvos fieri*, quid est quod alienatur a salute perpetua tanta infantium multitudo, totque in his ætatibus hominum millia extra vitam relinquuntur æternam: quasi ad hoc tantum conditi sint ab eo, qui neminem odiens creavit, ut quia in hunc mundum cum peccati carne venerunt, insolubilis culpæ vincu-
78 la sine reatu propriæ actionis 78 inciderent? quid hoc profundius, quid mirabilius esse
Parvuli mortui ante baptismum beatitudinis extorres. potest? Neque enim credi fas est, eos qui regenerationis non adepti sunt 79 Sacramentum, ad ullum beatorum pertinere consortium. Et magis stupendum, magisque fit mirum, quod ubi actio non offendit, ubi
79 arbitrium non resistit, ubi eadem miseria, similis imbecillitas, caussa communis est, non
80 unum est 80 in tanta parilitate judicium;
81 81 sed quales reprobat abdicatio, tales adoptat electio.

CAPUT XXI.

Juste agi cum parvulis pereuntibus, tam in hoc sæculo, quam futuro, propter originale peccatum.

VErumtamen de hac altitudine discretionis Dei non conturbabitur cor humilitatis nostræ, si firma & stabili fide omne judicium Dei justum esse credamus, nec appetamus habere cognitum, quod voluit esse secretum, ut ubi investigari non potest quare ita judicet, sufficiat scire quis judicet. Quamquam non ita incognoscibilis ista sit quæstio, ut nihil inde eruditionis possimus acquirere, si ad contemplandum id quod videri potest, tranquillus sobrii cordis adhibeatur intuitus. Cum enim consideramus inter paganos, inter Judæos, inter hæreticos, interque ipsos Catholicos Christianos, quam multiplex pereat numerus parvulorum, quos 82 quantum ad proprias pertinet voluntates, neque boni aliquid, neque mali constat egisse, discimus super eos illam manere sententiam, quam humanum genus 83 in Adæ primi parentis prævaricatione excepit: cujus sententiæ rigor, dum etiam circa tales non resolvitur, quam magnum illud peccatum fuerit, demonstratur. Nemo 84 etiam putaretur non innocens nasci, nisi etiam talibus esset noxium non renasci. De immaturitate vero mortis non est ratio conquerendi, cum semel in naturam nostram per peccatum ingressa mortalitas, obnoxium sibi omnem vitæ nostræ fecerit diem. Esset enim, quando secundum aliquem modum immortalis dici homo posset, 85 si esset tempus, intra quod mori omnino non posset. Sed numquam corruptio ita incorruptionis est particeps, ut non semper obnoxium sit defectioni, quod debetur occasui. Vitæ hujus principium, mortis exordium est: nec prius incipit augeri ætas nostra, quam minui. Cui si quid adjiciatur spatii temporalis, non ad hoc accedit ut maneat, sed in hoc transit ut pereat. Quod ergo ab initio sui mortale est, qualibet occidat die, non contra legem mortalitatis occumbit, nec umquam ei vicinius est posse vivere, quam posse deficere. Quamvis autem ex una caussa omnium hominum 86 sit orta mortalitas, non in unam tamen, sed in multiplicem imbecillitatem corruptibilis natura distrahitur. Et sive morbis, sive debilitatibus,

Mors immatura parvulorum multa docet 1. quam grave Adæ peccatum. 82 83

2. Ad posteros illud transiisse. 84

3. Omni momento latam mortis sententiam posse executioni mandari. 85

Vitæ principium, mortis exordium. 86

76 Quesn. *qua*. Ex iisdem fontibus emendavimus.

77 Vat. 1. & 3. *in ejus lumine*.

78 Solus Quesn. *inciderint*. Mox verba: *Quid hoc profundius? quid mirabilius esse potest?* desunt in Vatt. 1. & 3. In codice autem Vat. 2. addita sunt in margine.

79 Quesn. cum MS. Camb. *sacramenta*. Ceteras editiones, & MSS. sequuti sumus.

80 Tres codd. Vatt. *de tanta parilitate*.

81 Ita melius visum est cum Vat. 1. Al. *& quales*. Designari nimirum videtur, non unum judicium esse de parvulis, sed alios reprobari, alios eligi.

82 Voces *quantum ad proprias pertinet voluntates* desunt in MSS. Vat. 1. Jol. & Camb.

83 Tres codd. laudati *in Adæ prævaricatione suscepit*.

84 Edit. Prosperi *autem*.

85 Sequentia usque ad *non posset* ob repetitum verbum *posset* in Quesnelli editionibus per saltum exciderunt. Mox Vat. 1. perperam: *Sed tam corruptionum, quam incorruptionum est particeps*.

86 Cod. Jol. *sit ista mortalitas*.

Omni momento omni mortis generi homo obnoxius.

Eccli.40.1.

bus, sive vulneribus, non solum anni aut menses vel dies ætatis humanæ, sed & omnes horæ, omniaque momenta subjecta sunt. Nec est aliquod mortis genus, aut ullus obeundi modus, qui non intra universitatem mortalium in aliquam incidat portionem. Manet enim *grave jugum super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum,* 87 *in diem sepulturæ in matrem omnium.*
87

CAPUT XXII.

Divina justitia cuilibet mensuram & modum miseriæ ordinat.

Generales defectionum leges Deus moderatur. Mensura miseriarum unicuique a Deo ordinata.

SED hujus asperrimi jugi pondera, non ita in Adæ filios irruerunt, ut divina
88 justitia nihil 88 ei suæ dimensionis adhiberet; quæ defectionum legibus ita defectura subjecit, ut ab eis moderationum suarum non averteret potestatem. Nec ideo omnia omnes inciderent mala, quia per communem conditionem omnes omnibus subjacerent; sed ut generali necessitate variata, caussas sibi Dominus indulgentiæ correptionisque servaret, essetque in uno omnium debito quod & misericors remitteret, & justus exigeret.

Cujusque mortem ordinat Deus.

Job 12. 9.

Ibid. 14.5.

Cum igitur justa & omnipotens providentia Dei incessabiliter universa dijudicet, & nemo in hunc mundum veniat, neque ab hoc mundo exeat nisi eo ortu atque
89 89 decessu, quem rerum arbiter secundum altissimam scientiam suam sapientiamque decernit, sicut scriptum est in libro Job: *Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit? In cujus manu*
90 90 *anima omnis viventis & spiritus universæ carnis hominis:* & iterum: *Breves dies hominis sunt, & numerus dierum ejus apud te est:* quis audeat caussas operum & consiliorum ejus inquirere? Inscrutabile enim est, valdeque secretum, cur tantis differentiis conditio humana variata sit. Illum ab infantia usque ad senectutem
91 91 longæva carpit infirmitas, nec inter perseverantes dolores statutæ deficit tempus ætatis. Illum integris valentem viribus annosissimus vigor vegetat. Huic in pueritia finis est, illi in adolescentia. Huic ultra juventutem non licet progredi, illi impossibile est usque ad loquendi rudimenta grandescere.

Hominum sine baptismo decedentium æternæ miseriæ.

Quas vitæ metas multiformiter inæquales, minus acerbas experiretur caduca mortalitas, si præsentis tantum sæculi detrimenta pateretur; & non in æternas miserias caderent, qui hinc sine lavacro regenerationis exiissent.

CAPUT XXIII.

Parvulis pereuntibus generalis gratia tribuitur, dum parentibus datur.

1.Tim.2.4.

Inscrutabilior donorum caussa quam miseriarum.

SED cum inscrutabilior sit caussa donorum quæ gratia tribuit, quam miseriarum quas natura promeruit, ipsa nos intelligentiæ difficultas ad nostrum remittit auctorem. Et cum quærimus, quomodo omnes homines salvos fieri velit, qui non omnibus illud tempus impertit, in quo per voluntariam fidem percipiendæ gratiæ sint capaces; non irreligiose arbitror credi, neque inconvenienter intelligi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ semper universis est impensa nationibus: qua utique si bene eorum uterentur parentes, etiam ipsi per eosdem juvarentur.

Sæpe ex voluntate parentum pendent parvuli, etiam quoad regenerationem.

Gratia specialis præter generalem.

Omnium namque exordia parvulorum, totaque illa principia necdum rationalis infantiæ, sub arbitrio jacent voluntatis alienæ, nec ullo modo eis nisi per alios consuli potest: & consequens est illos ad eorum pertinere consortium, quorum vel recto vel pravo aguntur affectu. Sicut enim ex aliena confessione credunt, ita ex aliena infidelitate aut dissimulatione non credunt. Et cum ipsi nec præsentis vitæ desiderium
92 habuerunt, nec futuræ; quam ipsorum 92
factum est nasci, tam ipsorum efficitur non renasci. Sicut autem circa majores præter illam generalem gratiam parcius atque occultius omnium hominum corda pulsantem, excellentiore opere, largiore munere, potentiore virtute vocatio specialis exeritur; ita etiam circa innumeros parvulos eadem manifestatur electio. Quæ quidem 93 nec 93
illis qui renati non sunt, in parentibus defuit, sed iis qui renati sunt, 94 præ pa- 94
rentibus affuit: ita ut multis sæpe, quos suorum impietas deseruit, alienorum cura servierit, & ad regenerationem venerint per extraneos, quæ eis non erat providenda per proximos.

CAPUT XXIV.

Non esse justam querelam ex discretione parium parvulorum, sed magnam divinæ justitiæ & gratiæ Christi commendationem.

IN quo opere gratiæ, quis nisi arrogantis-
simus atque 95 vanissimus de divina ju- 95
stitia conqueratur, quod non omnibus parvulis similis providentia consulat, omniaque pericula, quæ moriturorum regenerationem prohibere possunt, aut potestate submoveat,

 aut

87 Vatt. 1. & 3. *usque in diem.*
88 Ideſt *jugo*. Quesn. in margine. Edit. Prosp. *eis*, & refertur ad *pondera*. Dein pro *subjecit* cod. Jol. *subegit*.
89 Ita ex tribus MSS. Vatt. & alio Jol. Al. *discessu*.
90 Vatt. 1. & 3. inserunt *est*.
91 Cod. Jol. *longævam*.

92 MSS. Vatt. 1. & 3. ac Jol. *habuerint*.
93 Vat. 1. & Jol. *nec in illis ... sed in his qui*.
94 Vat. 1. *pro parentibus*. Dein *pietas* pro *impietas* in eodem Vat. 1. & in Jol.
95 MSS. Vat. 1. & Jol. *inanissimus ... conquiratur*. Mox in iisdem codd. & in Vat. 3. *simili providentia*.

CAP.XXIV. & XXV.

Quæ utilitas ex immatura morte parvulorum.

aut miseratione præveniat? Quod utique erga omnes fieret, si ita fieri omnino deberet. Non autem latet, quantum in cordibus fidelium desidiæ gigneretur, si in baptizandis parvulis nihil de cujusquam negligentia, nihil de ipsorum esset 96 morte metuendum:
96 quandoquidem ut tales baptismo fraudarentur, nullo modo posset accidere. Hac vero tam inamissibili felicitate infantium, vehementissime opinio illius roboraretur erroris, qui gratiam Dei secundum merita hominum dari, audet contra fidem catholicam prædicare. Videretur quippe inculpabili innocentiæ hoc tota æquitate deberi, ut neminem eorum adoptio præteriret, quos nullus reatus obstringeret: nec impie a quodam de

Dogma Pelagianorum.

parvulorum baptismo dictum fuisset: *Habet gratia quod adoptet, non habet unda quod diluat*. Sed hoc detestabiliter prædicatum omnes discipuli veritatis intelligunt; & inde manifestum est, eos qui salvi fiunt, non merito, sed gratia liberari, quia sine baptismo mortuos, periisse non dubium est. Qui utique nisi gravissimi peccati essent participes, non perirent. Nunc autem occulta quidem Dei discretione, sed justa, sic ostenditur & quid conferat gratia, & quid prævaricatrix mereatur natura: ut nec contra donum elevetur superbia, nec contra periculum cesset industria.

CAPUT XXV.

Deum generali gratia omnibus collata semper velle ac voluisse omnes salvos fieri; at peculiarem gratiam non omnibus traditam.

SIve igitur novissima contemplemur sæcula, seu prima, seu media, rationabiliter & pie creditur, omnes homines salvos fieri Deum velle, semperque voluisse; & hoc non
97 aliunde monstratur, quam 97 de iis beneficiis quæ providentia Dei universis generationibus communiter atque indifferenter im-

Gratiæ generalis utilitas.

pendit. Fuerunt enim ac sunt hujusmodi dona ita generalia, ut ipsorum testimonio ad quærendum verum Deum possent homines adjuvari: quibus donis auctorem suum per omnia sæcula protestantibus, specialis gratiæ largitas superfusa est. Quæ licet copiosius nunc quam ante præstetur, caussas tamen distributionum suarum Dominus apud scientiam suam tenuit, & intra secretum potentissimæ voluntatis occuluit: quæ si omnibus uniformiter affluerent, non laterent. Et quam nulla est ambiguitas de benignitate generali, tam de speciali misericordia nihil niquod stupendum esset existeret: ac proinde illa esset gratia, ista non esset. Deo autem placuit & hanc multis tribuere, & illam a nemine submovere, ut ex utraque appareat non negatum universitati, quod collatum est portioni, sed in aliis prævaluisse gratiam, in aliis resiliisse naturam.

CAP.XXV. & XXVI.

Gratia specialis non omnibus uniformiter affluit.

CAPUT XXVI.

Quod in omni justificatione gratia quidem principaliter præemineat, sed voluntas ei subjungatur, & conjungatur cooperando divino operi in se; & gratia ad id præparet voluntatem.

Gratiæ officium & modus agendi.

HAnc quippe abundantiorem gratiam 98 ita credimus benignam, ut nullo modo arbitremur esse violentam, quod quid-
quid in salvandis hominibus agitur, ex so- 98
la Dei voluntate peragatur, cum etiam ipsis parvulis per alienæ voluntatis subvenia-
tur obsequium. Gratia quidem Dei illa 99 99
in omni justificatione principaliter præemi-
net, suadendo exhortationibus, 1 monendo 1
exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium, corque ipsum illuminando, & fidei affectionibus imbuendo; sed etiam voluntas hominis subjungitur ei atque conjungitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præsidiis, ut divino in se cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritum quod de superno

Defectus ab homine.

semine concepit ad studium; de sua habens mutabilitate si deficit, de gratiæ opitulatione si proficit. Quæ opitulatio per innumeros modos, sive occultos, sive manifestos,

Opitulatio omnibus adhibita, a multis refutatur eorum nequitia.

omnibus adhibetur: & quod a multis refutatur, ipsorum est nequitiæ; quod autem a multis suscipitur, & gratiæ est divinæ, & voluntatis humanæ. Sive igitur initia, sive profectus fidelium, sive usque in finem perseverantiam cogitemus, nullum genus,
nulla species cujusquam virtutis 2 occurret, 2
quæ vel sine dono divinæ gratiæ, vel sine consensu nostræ voluntatis habeatur. Ipsa enim gratia hoc omni genere medendi atque

que

96 Quesn. in marg. Al. *mortalitate*.

97 Tres nostri codd. Vatt. nec non Jol. & antiquæ edit. Prosp. *de his beneficiis, eaque providentia Dei, quam universis*.

98 Ex sex hactenus observatis codicibus, quatuor habent: *ita credimus benignam, ut* &c. nimirum Thuan. & Camb. a Quesnello allegati, Jol. citatus a novissimo S. Prosperi editore, & Vat. 1. Alii duo Vatt. 2. & 3. habent: *ita credimus & experimur potentem*, ut in editis legitur. Plurium & vetustiorum exemplarium lectionem præferendam putavimus; cum præsertim in subsequentibus dicatur hæc gratiæ opitulatio, non solum variis modis omnibus adhiberi, verum etiam *a multis refutari ipsorum nequitia*, quod ad benignitatem potius gratiæ nullam necessitatem inferentis, quam ad potentiam ejusdem demonstrandam pertinet. Post pauca MS. Thuan. *Quod si quid in salvandis*. MSS. Vat. 1. Jol. & Camb. *Quo si quid* &c. Edit. antiquiores Prosp. *Quo quidquid in salvandis*. Vatt. 2. & 3. ut in textu.

99 Ita cum MSS. Vat. 1. Jol. & Camb. Cod. Vat. 3. *in omnium justificationem*. Editi vero antiqui & Quesn. *in omnibus justificationibus*. Vox *Dei* præmissa deest in MSS. Jol. & Camb. Vox vero *illa* in Vatt. 2. & 3. ac in antiquioribus editis omittitur.

1 Vulg. *movendo*. Magis placuit trium nostrorum Vatt. codicum lectio.

2 Vatt. 1. & 2. *occurrit*.

CAPUT XXVI. & XXVII.

que auxiliandi agit, ut in eo quem vocat, 3 primam sibi receptricem & famulam donorum suorum præparet voluntatem. Nam virtus nolentium nulla est, nec potest afferi vel fidem, vel spem, vel caritatem eis inesse, quorum ab his bonis consensus alienus est.

3 Voluntas famula gratiæ, ejusque consensus.

C A P U T XXVII.

Consensum voluntatis per gratiam gigni, non solum ex doctrina & illustratione, sed etiam ex terrore & metu.

HUnc autem consensum non solum cohortatio prædicantium & incitamenta doctrinæ, sed etiam metus gignit, propter quod scriptum est: *Principium sapientiæ timor Domini*. Qui quantislibet terroribus infertur, non aliud agit, quam ut quem fecerit timentem, faciat & volentem, nec solum volentem, sed etiam sapientem. Unde & illud scriptum est: *Beatus cui donatum est habere timorem Dei*. Quid enim tam beatificum, quam hic timor, qui genitor eruditorque sapientiæ est? In cujus
4 utique devotione devota est & voluntas, 4 quæ auctore gratia eodem proficit timore, quo cœpit. Cum ergo hic timor etiam per quamdam vim magni terroris immittitur, non ibi ratio extinguitur, nec intellectus aufertur; sed illa potius quæ mentem premebat caligo discutitur, ut voluntas depravata prius atque captiva, recta efficiatur & libera. Unde sicut animus nihil virtutis capit, nisi radium veri acceperit luminis; ita gratia nihil ei quem vocat confert, nisi oculos in eo aperuerit voluntatis. Quæ in plerisque, sicut superius disputatum est, ab ipso initio sui ardentissima, citis & magnis ditatur augmentis; in plerisque autem tarde cunctanterque proficiens, vix ad ea incrementa provehitur, quæ idoneam ad perseverandum habeant firmitatem. Dicit quidem Dominus: *Nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me, attraxerit eum*. Sed hoc ideo dictum est, ut illam fidem, sine qua nemo ad Christum venit, ex Patris haberi munere noverimus, secundum illud quod Apostolo Petro dicitur: *Beatus es Simon barJona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est*: qui in cordibus trahendorum hoc egit ut crederent, hoc effecit ut vellent. Non enim esset unde traherentur, si sequaces fide & voluntate non essent: quoniam qui non credunt, nec trahuntur omnino, nec veniunt; neque accedunt qui dissentiunt, sed recedunt. Qui ergo veniunt, amore ducuntur: dilecti enim sunt, & dilexerunt, quæsiti sunt, & quæsierunt, & quod eos voluit Deus velle, voluerunt.

Prov. 9. 10. Utilitas timoris. Eccli. 25. 15. Timor sapientiam gignit, Deo gratiæ auctore operante. Nihil confert gratia, nisi oculos aperiat voluntatis. Joan. 6. 44. Matt. 16. 17. Fides qua venitur ad Christum, inspiratur a Deo.

CAPUT XXVII. & XXVIII. Qui dissentiunt, recedunt.

C A P U T XXVIII.

Posse eos qui gratia Dei in Christum credunt, non credere; & eos qui perseverant, a Deo recedere.

5 QUi ad obediendum sibi, ipsum velle sic donat, ut etiam a perseveraturis illam mutabilitatem, quæ potest nolle, non auferat: alioquin nemo umquam fidelium recessisset a fide, neminem concupiscentia vinceret, neminem tristitia elideret, neminem iracundia debellaret, nullius caritas refrigesceret, nullius patientia frangeretur, & collatam sibi gratiam nemo negligeret. Sed quia hæc possunt fieri, & in consensum talium tentationum facilis nimium proclivisque descensio est, numquam debet in auribus fidelium vox illa Domini non sonare, qua Apostolis dicitur: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem*. Ubi si de vigilando tantum, non etiam de orando discipulos admoneret, 6 solas liberi arbitrii vires videretur hortatus. Sed cum addidit, *Et orate*, satis docuit superni futurum muneris, ut eos etiam vigilantes tentationis procella non vinceret. Tale est & illud quod ait: *Simon, Simon, ecce Satanas 7 postulavit ut vos cerneret velut triticum. Ego autem rogavi pro te, ne deficiat fides tua: & tu tandem conversus confirma fratres tuos: 8 & rogate ne intretis in tentationem*. Si ergo defectura erat fides tanti Apostoli, nisi 9 pro ea Christus oraret, inerat ei proculdubio mutabilitas, quæ posset in tentatione nutare. Et non ita jam perseverantiæ fuerat virtute solidatus, ut nullis periculis esset obnoxius. Siquidem tam gravis eum perturbatio etiam post ista concusserit, ut in Caiphæ domo unius ancillæ interrogatione pavefactus, usque ad trinam 10 negationem ejus, cui commoriturum se spoponderat, constantia deficiente perductus sit. Qui ergo tunc conturbatum cor Apostoli non humanis, sed divinis conve-

Potestas dissentiendi gratiæ efficaci. 5 Conc. Trid. sess. 6. de justific. c. 5. Matt. 26. 41. 6 Luc. 22. 31. 7 8 9 10

---

3 Forte *primum*.

4 Editi *quæ auctore gratiæ eodem proficit timore*. MS. Camb. notante Quesnello, & Vat. 1. *quo auctore eodem proficit timere*. Sequuti sumus Vat. 3. nam utroque genere auctoris nomen effertur; & feminino quidem genere usus est Ovidius lib. 5. Fast. v. 192. & Seneca Medeæ v. 979.

5 Quesn. in marg. Al. *Quia*. Notandum vero est hoc primum membrum ad postremum antecedentis capitis pertinere; atque, ut recte intelligatur, cum eo esse connectendum, ita ut *qui* sit loco vocis *Deus*, ad quam refertur.

6 Vat. 1. *solius*.

7 Vat. 1. & Jol. *expostulavit, ut vos cribraret sicut triticum*. Vat. 2. *expostulavit, ut vos cerneret velut triticum*. Vat. 3. *expetivit, ut vos cerneret*. Editorum lectionem retinuimus, cum eadem reperiatur supra lib. 1. c. 24. ubi solum pro *velut* habetur *sicut*.

8 Quædam editiones Prosperi, & Vat. 1. *& roga*. Confer adnot. 83. in lib. 1.

9 Ita ex quinque MSS. tribus Vatt. Jol. & Camb. Editi *pro eo*. Post pauca pro *nutare* Quesn. in marg. Al. *mutare*.

10 Edit. Prosp. *negationem Christi*.

CAPUT XXVIII. venit oculis, & ad largos pœnitudinis fle-
tus potenti incitavit aſpectu, potuit hanc
Quibus oculis Chriſtus Petrum reſpexit. firmitatem animi præcipuo conferre diſci-
pulo, ut ſicut ipſum Dominum nihil ab
explendæ paſſionis propoſito deterrebat, ita
nec B. Petrum ulla tunc formido ſupera-
Præcipuus diſcipulus. ret. Sed hæc ſtabilitas illius tantummodo
propria fuit, qui ſolus vere potenterque di-
Joan. 10. 18. cebat: *Poteſtatem habeo* 11 *ponere animam*
11 *meam, & poteſtatem habeo iterum ſumere*
eam. In ceteris vero hominibus, donec *ca-*
Gal. 5. 17. *ro concupiſcit adverſus ſpiritum, & ſpiri-*
Matth. 26. 41. *tus adverſus carnem*, & donec *ſpiritus qui-*
dem promtus eſt, caro autem infirma, in-
commutabilis animi fortitudo non poteſt re-
periri: quoniam non hujus, ſed alterius vi-
tæ eſt veræ pacis perfecta & ſecura felici-
tas. In præſentis autem agonis incerto,
Nec ipſa victoria periculo caret. ubi *tota vita tentatio eſt*, & 12 ab inſidian-
tis ſuperbia nec ipſa eſt tuta victoria, mu-
tabilitatis periculo non caretur. Et licet in-
numeris Sanctis ſuis donet virtutem perſe-
12 *Job.* 7. 1. verandi uſque in finem divina protectio, a
13 nullis tamen 13 aufert quod ipſis repugnat
ex ipſis, ut in omnibus ſtudiis eorum at-
que conatibus ſemper inter ſe velle & nolle
Pugna voluntatum in Sanctis. decertent. Quam compugnantiam idem bea-
tiſſimus Petrus etiam in ipſa palmarum
omnium conſummatione perpeſſus eſt. Si-
14 quidem hoc 14 ipſi Dominus proteſtetur &
Joan. 21. 18. dicat: *Amen, Amen dico tibi, quando ju-*
venis eras, præcingebas te, & ambulabas ubi
volebas: cum autem ſenueris, extendes ma-
nus tuas, & alius te præcinget, & ducet
15 *quo tu non vis. Hoc autem* 15 *dixit, ſigni-*
ficans qua morte glorificaturus eſſet Deum.
Quis ergo ambigat, quis ignoret hanc for-
tiſſimam petram, quæ ab illa principali pe-
tra communionem & virtutis ſumſit & no-
minis, hoc deſiderium ſemper habuiſſe, ut
ei moriendi pro Chriſto conſtantia donare-
Matth. 16. 18. tur? Verumtamen ita inevitabilis erat oblu-
ctatio trepidationis, 16 ut vir martyrii avi-
16 diſſimus, adepturus quidem denuntiaretur
victoriam paſſionis, ſed non ſine tentatione
formidinis. Merito igitur non ſolum ab in-
cipientibus, verum etiam a provectis San-
ctis uniformiter Domino ſupplicatur & dici-
Matt. 6. 13. tur: *Ne nos* 17 *inferas in tentationem, ſed*
Perſeverantia eſt donum Dei. *libera nos a malo*. Univerſis enim, qui in
fide & dilectione permanent, ab ipſo dona-
tur ne in tentatione ſuperentur: 18 ut *qui*
1. Cor. 1. 31. *gloriatur, in Domino glorietur*: ipſamque 19
victoriam iiſdem quibus eam impertit, aſcri-
17 18 bit; ut quamvis auxilio Dei ſteterint, ta-
19 men, quia in ſe habebant unde caderent,
ipſorum ſit meritum quod ſteterunt. Igitur CAPUT XXIX.
ſicut qui crediderunt, juvantur ut in fide
maneant; ſic & qui nondum crediderunt,
juvantur ut credant: & quemadmodum illi
in ſua habent poteſtate ut exeant, ita & iſti
in ſua habent poteſtate ne veniant; fitque
manifeſtum quod diverſis atque innumeris
modis *omnes homines vult Deus ſalvos fie-* *1. Tim.* 2.
ri, & in agnitionem veritatis venire: ſed
qui veniunt, Dei auxilio diriguntur; qui
non veniunt, ſua pertinacia reluctantur.

CAPUT XXIX.

Promiſſio benedictionis omnium gentium ita completur quotidie, ut nec pereuntibus ſit excuſatio juſta, nec ſalvatis de ſua juſtitia gloriatio.

Quamvis enim multi amantes tenebras
ſuas, ſplendorem non recipiant veri-
tatis, & multi qui illuminati fuerant, te-
nebreſcant; verbum tamen Dei manet in
æternum, & de promiſſionis veritate nihil
excidit. Intrat quotidie præſcita 20 & pro- *Iſa.* 40.
miſſa gentium plenitudo, & in Abrahæ ſe- 20
mine omnis gens, omnis tribus, omnis lin-
gua benedicitur. Quod enim Pater Filio de- *Joan.* 6. & 10.
dit, Filius non amittit, neque quiſquam Quod Pater Filio dedit, Filius non amittit.
poteſt de manu ejus 21 rapere quod accepit.
Firmum fundamentum Dei ſtat, & manſuri
in æternum templi ædificatio non vacillat,
prætenta ſuper omnes veritate & miſericor-
dia Dei: a quo quod & nemini negatur, *2. Tim.* 2. 19.
& nulli debetur, in iis quos promiſit effi- 21
citur. Ipſe enim *operatur omnia in omni-* *1. Cor.* 12. 6.
bus; ſed omnia proculdubio juſta & bona.
Univerſæ enim *viæ Domini miſericordia &*
veritas. Qui ſicut præſcivit ante ſæcula, *Pſal.* 24. 12.
quanta totius mundi hominum multitudo,
vel communibus uſa donis, vel ſpecialibus Communia dona, ſpecialia præſidia.
22 adjuta præſidiis, declinans tamen ab iti-
nere veritatis & vitæ, ingreſſura eſſet lati-
tudinem erroris & mortis; ita ſemper præ- 22
cognitum habuit quantus piorum numerus
per opem gratiæ, & per ſervitutem obe-
dientiæ ad æternam beatitudinem pertine-
ret: ut nullo excidente de plenitudine pro-
miſſorum, qui nec 23 provectu erat fallen- 23
dus, nec auxilio defuturus, eos glorificaret
præ omnibus, quos elegit ex omnibus. Uni- Electi ex omnibus, glorificantur præ omnibus.
verſitati quippe hominum, quod abunde pro-
bavimus, ita multiplex atque ineffabilis bo-
nitas Dei conſuluit ſemper & conſulit, ut
neque ulli pereuntium excuſatio ſuppetat de
abnegato ſibi lumine veritatis, neque cui-
quam

---

11 Vat. 1. *ponendi ... & iterum ſumendi*: quod poſtremum eſt etiam in cod. Jol.

12 Vat. 3. *ab inſidiante*. Vatt. 1. & 2. cum antiquis editis Proſp. *ab inſidianti*.

13 MSS. Jol. Camb. & Vat. 1. *aufertur*.

14 Vat. 1. *ipſe Dominus proteſtatur, & dicit*. Vat. 2. & antiquæ edit. Proſp. *ipſe Dominus* &c.

15 Vat. 1. & Jol. *dicebat*. Mox idem Vat. *clarificaturus eſſet Deum*.

16 MS. Jol. *ut viro martyrii avidiſſimo, adepturo quidem, denuntiaretur victoria paſſionis*: & forte melius.

17 Sic melius ex quatuor codd. Al. *inducas*.

18 Sex voces ſequentes deſunt in tribus MSS. Vatt.

19 Editi Proſperi *gloriam*.

20 Vat. 1. *& præcognita*.

21 Ita ex pluribus & vetuſtioribus codd. nec non ex ultima Proſperi edit. Al. *eripere*.

22 Vatt. 1. & 3. ac Jol. *adjuta donis*.

23 MS. Jol. *proventu*: & dein *pro omnibus quos elegit* in codd. Vatt. 1. & 3.

CAP.XXX. & XXXI. quam sit liberum de sua justitia gloriari : cum & illos propria nequitia demergat ad pœnam, & istos Dei gratia perducat ad gloriam.

CAPUT XXX.

Repetitio primi capitis libri secundi.

QUod itaque in principio secundi hujus voluminis insinuavimus, hoc nunc iterum commendamus, ut cum de gratiæ pro-
24 funditate & altitudine disputatur, 24 tribus illis saluberrimis & veracissimis definitioni-
1.*Tim.*2.4. bus simus innixi; quarum una profitetur
25 æternum & proprium divinæ esse 25 bonitatis, ut omnes homines salvos fieri velit, & in agnitionem veritatis venire. Alia simul prædicat, omnem hominem qui salvus fit, quique in agnitionem veritatis venit, Dei auxilio juvari & regi, utque in fide,
*Galat.*5. 6. *quæ per dilectionem operatur*, permaneat custodiri. Tertia vero temperanter & sobrie protestatur, non omnem voluntatis Dei comprehendi posse rationem, & multas divinorum operum caussas ab humana intelligentia esse subductas, ut cum in temporibus, in nationibus, in familiis, in parvu-
26 lis, in nondum natis & 26 geminis quædam aut varie aut insigniter gesta noscuntur, non ambigamus ea ex illis esse, quæ justus & misericors Deus in hoc transituro sæculo noluit sciri. Quod quidem ad utilitatem nostram dispositum sentiendum est :
27 27 ut, quoniam *spe salvi facti sumus*, quibus præparavit Deus quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; sicut constanter credimus videndum, quod nondum videmus; ita patienter expectemus intelligendum, quod nondum intelligimus. Si ergo cesset insidiosa malignitas, si insolens præsumtio conquiescat, his
Interminabiles quæstiones. recte, ut arbitror, 28 pertractatis, nullius
28 superest caussa certaminis, neque ultra necesse est nos interminabilibus quæstionibus occupari.

CAPUT XXXI.

Omnibus sæculis adfuisse omnibus hominibus gratiam Dei bonitate generali; sed salvandis peculiarem gratiam.

ELaboratum est enim, quantum Dominus adjuvit, ut non solum in novissimis diebus, sed etiam in cunctis retro sæculis probaretur, gratiam Dei omnibus hominibus adfuisse, providentia quidem pari & bonitate generali, 29 sed multimodo opere, diversaque mensura: quoniam sive occulte, sive manifeste, ipse est (ut Apostolus ait) *Salvator omnium hominum, maxime fidelium*. Quæ sententia subtilissimæ brevitatis & validissimi roboris si tranquillo consideretur intuitu, totam hanc, de qua agimus, controversiam dirimit. Dicendo enim: *Qui est Salvator omnium hominum :* confirmavit bonitatem Dei super universos homines esse generalem; adjiciendo autem, 30 *maxime fidelium*, ostendit esse partem generis humani, quæ merito fidei divinitus inspiratæ, ad summam atque æternam salutem specialibus beneficiis provehatur: quod utique nulla iniquitate agitur justissimi & misericordissimi Dei, cujus judicium in his dispensationibus non cum arrogantia discutiendum, sed cum tremore laudandum est.

CAPUT XXXI. & XXXII. 29 1.*Tim.* 4. 10. 30 Sententia subtilissimæ brevitatis & validissimi roboris.

CAPUT XXXII.

Inter fideles varios esse gradus munerum Dei, idque non ex meritis eorum, sed justo & latenti Dei judicio.

SIquidem 31 in ipsis quoque fidelium popu- 31
lis, quod jam superius ostensum est, non eadem omnibus, nec paria 32 confe- 32
rantur, & ante ulla humanorum pondera meritorum, dissimillima divinorum mensura fit munerum. Si enim de parentum carnalium judiciis conqueri non audemus, cum aliquos filios suos ante ulla morum exami-
na, 33 ante aliqua pietatis obsequia, indul- 33
gentiore amplectuntur affectu: si in dominis quoque erga famulos libera est dispositio, nec juste a quoquam reprehenditur, qui de
unius 34 conditionis familia quosdam sibi 34
quos benignius honestaret, & quos liberalius erudiret, elegit: numquid de summi patris & veri domini benevolentissima æquitate caussandum est, quod in magna domo ejus innumeris differentiis universa variantur? Cumque nemo aliquid boni habeat, quod
35 non ille donaverit, non omnes tamen 35
iisdem virtutibus micant, aut eadem charismatum dote ditantur. Nec possumus hanc diversitatem graduum caussis aptare meritorum, cum totius boni meriti principalis caussa sit gratia, de cujus opibus sumitur quicquid in singulis probabile reperitur. Gratia est principalis caussa meriti.

CA-

24 Quesn. *primis illis*. Emendavimus ex MSS. & ceteris editionibus.
25 Vat. 1. *potestatis*, 3. *voluntatis*.
26 Quesn. in marg. Al. *genitis*.
27 In Vat. 1. & 3. deest *ut*. Mox pro *quibus* edit. Prosp. *cui*, scilicet spei. Dein Vat. 1. ob omissam particulam *ut* habet *exspectamus* pro *exspectemus*, & similiter in MS. Jol.
28 Vat. 1. & Jol. *retractatis*.

29 MS.Camb. *sed multimoda diversaque mensura*.
30 Vat. 1. *& maxime*.
31 Idem cod. *in his quoque*.
32 Ibidem *conferuntur*; & paullo post *fit* pro *sit*.
33 Ibi. *ante ulla pietatis*.
34 De voce *conditionis*, ejusque sensu vide ep. 4. Leonis c. 1. & ibidem adnotata tum a Quesnello, tum a nobis.
35 Vat. 1. *non illi*, scilicet homini.

CAPUT XXXIII.

Nemo electorum perit ; sed omnes ab æterno electi salvi fiunt.

36 SIcut 36 ergo de iis quæ intra Ecclesiam multiformiter Spiritus Sanctus operatur, impium est ullam querelam corde concipere ; ita etiam de illa providentia quæ infidelibus præsidet, nullatenus murmurandum est. Quoniam & justus & bonus arbiter, nec voluntatis iniquæ est, nec discretionis incer-
37 tæ, ut 37 sub immensa omnipotentis Dei misericordia atque justitia putemus quod quisquam pereat, qui perire non debeat. Nulla pars mundi ab Evangelio vacat Christi. Et licet illa generalis vocatio non quiescat, tamen etiam ista specialis jam universis est facta communis. Ex omni gente, & ex omni conditione adoptantur quotidie millia senum, millia juvenum, millia parvulorum: & effectibus gratiæ christianæ, etiam ipsa quibus mundus atteritur, arma famulantur. Quam multos enim qui in tranquillitate pacis sacramentum baptismatis suscipere differebant, ad aquam regenerationis confugere instantis periculi metus impulit ; & lentis tepidisque animis quod diu cohortatio quieta non suasit, minax subito terror extorsit ? Quidam Ecclesiæ filii ab hostibus capti, dominos suos Christi Evangelio manciparunt, & quibus conditione bellica serviebant, eisdem fidei magisterio præfuerunt. At alii barbari dum Romanis auxiliantur, quod in suis locis nosse
38 non poterant, in nostris 38 cognovere regionibus, & ad sedes suas cum christianæ
39 religionis 39 institutione remearunt. Ita nihil obsistere divinæ gratiæ potest, quo minus id quod voluerit impleatur, dum etiam discordiæ ad unitatem trahunt, & plagæ in remedia vertuntur ; ut Ecclesia unde metuit periculum, inde sumat augmentum. Ad quoslibet igitur rerum humanarum exitus se nostra convertat inspectio, nulla sæcula, nulla negotia, nullos generationum ortus atque decessus ab æternis & inscrutabilibus judiciis Dei vacare reperiet. Omnes varietatum com-
40 pugnantiæ, & universæ dissimilium 40 provectuum caussæ, quas investigare & discernere non valemus, in illa æterna scientia simul notæ, simulque divisæ sunt: & nihil ibi inordinatum est, etiam de necdum existentium qualitatibus actionum. Quoniam non est in Deo accidens motus, aut nova voluntas, aut temporale consilium, nec cogitatio ejus cum rerum mutabilium inæqualitate variatur ; sed cuncta pariter tempora & temporalia, sempiterno ac stabili comprehendit intuitu, & omnibus omnia jam retribuit, qui quæ sunt futura, jam fecit. Hinc illud est beati Paulli Apostoli scribentis ad Ephesios : *Benedictus Deus & Pater Domini nostri* JESU *Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus in caritate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipso, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ*, & cetera 41 quæ sub ejusdem sensus prædicatione connectit, docens donum atque opus gratiæ in æterno semper Dei mansisse consilio, omnesque adoptionis filios non solum in eo tempore, quo jam existentes vocati sunt, sed etiam prius quam mundus 42 constitueretur electos. In qua electione quicquid hominum in Christo præcognitum non est, nulla eidem ratione sociabitur. Omnes enim qui in regnum Dei de cujuslibet temporis vocatione venturi sunt, in ista, quæ sæcula cuncta præcessit, adoptione signati sunt. Et sicut nullus infidelium in hac sorte numeratur, ita nullus piorum ab hac benedictione discretus est. De plenitudine quippe membrorum corporis Christi, præscientia Dei, quæ falli non potest, nihil perdit: & nullo detrimento minui potest summa præcognita, atque in Christo ante sæcula æterna præelecta, sicut ad Timotheum scribens Apostolus dicit : *Collabora Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit & vocavit vocatione sancta non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam, quæ data est nobis* 43 *in Christo Jesu ante tempora æterna.*

Vocatio specialis omnibus jam communis.

Multi, qui in pace differebant baptisma, instante belli periculo baptizati.

Omnia in Deo æterna & immutabilia.

CAPUT XXXIII. & XXXIV.

Ephes. 1. 3.

Donum & opus gratiæ ab æterno decretum. 41 42

Electio salvandorum facta ab æterno.

2. Tim. 1. 8. 43

CAPUT XXXIV.

Non frustra laborari ad acquirenda bonorum operum merita, vel orationibus insisti, quamvis incommutabile sit Dei propositum super salute electorum.

COntra hanc invictæ veritatis splendidissimam lucem solent quidam non sobrie dicere, superfluo ad acquirenda bonorum operum merita laborari, frustra etiam orationibus, quibus Deus exorandus speratur, insisti, si ex incommutabili proposito ejus christianæ gratiæ subsistit electio, nec aliter quicquam procedere potest, quam omnipotentis voluntate dispositum est. 44 Sed qui hoc ingeniose se arbitrantur opponere, non intelligunt scientiam Dei, quæ & præterita, & præsentia, & futura complectitur, tempore non teneri, & tam in conspectu ejus

Ex immutabili proposito Dei gratiæ electio subsistit. 44

---

36 Idem Vat. omittit *ergo*.

37 MSS. Jol. & Vat. 1. *sub immensa misericordia ejus atque justitia*, omissis vocibus *omnipotentis Dei*.

38 Al. cum Vat. 1. & 3. *didicere*. De hoc loco confer observ. in Differt. 2. Quesn. num. 11.

39 Tres nostri codd. Vatt. & Jol. *justificatione*. Mox in Vatt. 3. *redierunt*.

40 Edit. Prosp. *proventuum*.

41 Quesn. *quæ ibi ejusdem*. Ex MSS. & edit. Prosp. correximus.

42 Quesn. in marg. *conderetur*.

43 Verba *in Christo Jesu* desunt in Vat. 1.

44 Quesn. *Sed qui hæc se ingeniose*. Ceteras editiones, quibus omnes codices suffragantur, secuti sumus, licet alii alio vocum ordine utantur.

CAPUT XXXIV. & XXXV. Omnia simul Deus intuetur.

ejus astare ea quæ gerenda sunt, quam illa quæ aut geruntur, aut gesta sunt. Quod cum verissimum sit, non indiget mora cernendi & discernendi illa virtus quæ perpetuo veroque contuitu creata & creanda, orta & oritura, acta & agenda simul aspicit; & quicquid in universitate rerum per sæcula præfinita evolvitur, ac multimodis varietatibus explicatur, id totum in eo jam ordine comprehendit quem ex ipsius summo illo perfectoque judicio mundi hujus finis accipiet. Hæc autem æterna & semper tranquilla cognitio, nulla nos urget necessitate peccandi, nec inde manat iniquitas, unde justitia. Quia, cum bonus Deus omnia bo-
45 na fecerit, 45 & mali nulla sit omnino natura, a liberis voluntatibus, quas utique bonum fuit liberas fieri, spontanea est orta transgressio: & natura mutabilis, cujus incolumitas ab incommutabili pendebat essen-
46 tia, a summo se bono, 46 dum propriis delectatur, abrupit, cui nunc ruinæ medetur gratia Dei.

CAPUT XXXV.

Gratia datur electis, non ut otientur, vel a nullo hoste impetantur; sed ut bene operentur, & hostem vincant.

1. Joan. 3. 8. Cooperatio ipsa, donum Dei.

Et propterea Jesus Christus venit in hunc mundum, ut *solvat opera diaboli:* quæ utique sic solvuntur, ut in destructione eorum etiam ab iis quibus succurritur, laboretur: quoniam & hoc a salvante donatur. Ideo beatus Apostolus: *Non solum autem*, inquit, *sed & gloriamur in tribulationibus: scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit: quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.* Item-

Rom. 5. 3.

que idem ad Ephesios: *Gratia*, inquit, *salvati estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.* Deus
ergo 47 his, quos elegit sine meritis, dat 47
unde ornentur & meritis. Et frustra dicitur, quod ratio operandi non sit electis,
48 cum etiam ad hoc ut operentur, electi 48
sint. Virtutum quippe munera otiosa esse non possunt: quoniam, sicut Veritas ait, *omni habenti dabitur; non habenti autem etiam quod habet auferetur ab eo.* Non igitur ad hoc datur continentia, ut concupiscentiis non repugnet: nec ideo cuiquam tribuitur sapientia & intellectus, ut non die ac nocte 49 in Domini 49
lege meditetur. Quid agit donum dilectionis, si benevolentiæ sollicitudo non vigilat? Quis fructus est patientiæ, si non habet fortitudo quod toleret? Aut quomodo in Christo pie vivere 50 ostenditur, qui nulla per- 50
secutione pulsatur? Vel pax, quæ est a Deo & cum Deo, numquid bene quieta est, si non discordat a mundo? Aut amor Dei potest sine diaboli inimicitiis obtineri? Neminem prorsus Dei gratia intentabilem facit. Neque ob hoc cælestium armorum præsidio a dextris & sinistris instruitur christiana militia, ut nullo cum hoste confligat: cum laudabilius sit atque felicius pugnantem non potuisse vinci, quam desidem non potuisse tentari.

CAPUT XXXV. Ephes. 2. 8. Matt. 25. 29. Psal. 1. 2. 2. Tim. 3. 1. 2.

45 Cod. Jol. *& mala.*

46 Quesn. in marg. Al. *dum proprio perverse delectatur*. Novissima Prosperi editio hanc lectionem secuta est; ubi tamen notatur in MS. Jol. deesse vocem *perverse*. Mox *cujus nunc* legitur in Vat. 1.

47 Vocem *his* a Quesn. omissam, ex cunctis editis & MSS. supplevimus.

48 „ Ita legendum esse (non vero, ut antea „ legebatur, *ad hoc operentur ut electi sint*) per„ suadet & tota hujus libri doctrina, & MS. „ Cod. Thuan. Cui MS. Codici, qui solus adfue„ rat in priori editione, accedunt modo quatuor „ Vaticani, quos amici mei consuluerunt, ac post„ modum recensitos reperi ab erudito viro Jose„ pho Antelmio in Dissertatione III. SS. Patrum „ Leonis Magni & Prosperi Aquitani, pag. 144. „ Codicum istorum 1. annorum fere quadringento„ rum numeratur 262. Alter num. 559. est paullo „ vetustior. Tertius annorum circiter 800. est 558. „ Quartus denique nongentos habet annos. Ipsa „ contextus ac sermonis series ita legendum esse „ evincit. Objectio enim, cui verbis istis satis„ facit, ex eo nata est quod ante docuerat in hæc „ verba: *De plenitudine membrorum corporis* „ *Christi præscientia Dei, quæ falli non potest*, „ *nihil perdit, & nullo detrimento minui potest* „ *summa præcognita atque in Christo ante sæcu*„ *la æterna præelecta.* cap. 33. Si hæc, inquiunt, „ ita se habent, *ratio operandi non est electis.* „ Immo, regerit ille, maxima ratio operandi, „ cum non tantum ad hoc ut salventur, sed *et*„ *iam ad hoc ut operentur, electi sint.* Concinit „ plane beato Apostolo ad Ephes. 2. 10. *Creati* „ *in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præpara*„ *vit Deus ut in illis ambulemus*: & cap. 1. 4. „ *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut* „ *essemus sancti.* Inde hausit S. Augustinus quod „ passim docet, quod *prædestinatio est præpara*„ *tio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur*, „ *quicumque liberantur*: quod *prædestinatio est* „ *gratiæ præparatio*: quod *Deus prædestinavit* „ *quos voluit & ad opera bona, & ad præmia* „ *sempiterna.* Porro, ut subjicit auctor noster, „ *virtutum munera otiosa esse non possunt.* “ Hæc Quesnellus. Duo codices Vaticani ex Antelmio allegati, qui habent ut in textu, sunt nostri Vatt. 1. & 3. Eamdem lectionem præfert MS. Jol. teste novissimo S. Prospero editore. Solus Vat. 2. Ambrosio inscriptus, qui cum antiquioribus editis etiam in plerisque erratis concordat, lectionem mendosam, ut in iisdem editis, exhibet.

49 Cod. Jol. *in Dei lege.*

50 Idem MS. *creditur*; & paullo post *discedat* pro *discordat*.

CAPUT XXXVI.

Electio non tollit orandi studium, sed ejus effectus per orationem & bona opera completur.

ORationum vero sollicitudinem divinæ electionis proposito non resolvi, uno testimonio evidenter probabo, ut cetera studio brevitatis omittam. In libro igitur Tobiæ ad filium ejus Tobiam Raphael Angelus dicit: *Memor esto mandatorum patris tui,* Tob.6.16.
51 *quoniam præcepit tibi accipere* 51 *debere uxorem de genere patris tui. Et nunc audi me, frater, noli computare dæmonium illud, sed postula eam. Et scito quoniam dabitur tibi hac nocte uxor: & cum intraveris in cubiculum, tolle de jecore piscis illius, & impo-*
52 *ne super carbones, & odor* 52 *manabit, & odorabitur illud dæmonium, & fugiet, & non apparebit circa illam omnino in perpetuum. Et cum cœperis velle esse cum illa, surgite primum ambo, & deprecamini Dominum cæli, ut detur vobis misericordia & sanitas.*
53 *Et* 53 *noli timere: tibi enim destinata est ante sæcula, & tu eam sanabis.* Quamvis ergo quod statuit Deus, nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur orandi, nec per electionis propositum liberi arbitrii devotio relaxatur; cum implendæ voluntatis Dei ita sit præordinatus effectus, ut per laborem operum, per instantiam supplicationum, per exercitia virtutum fiant incrementa meritorum; & qui bona gesserint, non solum secundum propositum Dei, 54 sed etiam secundum sua merita coronentur. Ob hoc enim in remotissimo ab humana cognitione secreto præfinitio hujus electionis abscondita est.

(Prædestinatio nec libertatem tollit, nec studium orandi.)

(CAPUT XXXVI. & XXXVII. 54)

CAPUT XXXVII.

De nullo ante finem vitæ hujus pronuntiari potest, quod in electorum gloria sit futurus: & nullius lapsi est desperanda reparatio.

ET de nullo ante ipsius finem pronuntiari potest, quod in electorum gloria sit futurus, ut perseverantem humilitatem utilis metus servet; & *qui stat, videat ne cadat;* & si forte aliqua victus tentatione corruerit, non absorbeatur tristitia, nec de ejus miseratione diffidat, *qui allevat omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.* Dum enim in hoc corpore vivitur, nullius est negligenda correctio, nullius est desperanda reparatio. Oret itaque sancta Ecclesia, & pro iis qui crediderunt, gratias agens, proficientem eis perseverantiam petat: pro iis autem qui extra fidem sunt, poscat ut credant. Nec ideo ab obsecrationibus cesset, si pro aliquibus exaudita non fuerit. Deus enim qui *omnes vult ad agnitionem veritatis venire,* non potest quemquam sine justitia refutare.

(1. Cor. 10. 12. — Psal. 144. 14. — Proficiens perseverantia. — 1. Tim. 2. 4.)

IN-

51 Vocem *debere* ex tribus nostris MSS. adjecimus. Paullo post Vatt. 1. & 3. *scio quia* pro *scito quoniam*; & *introieris* pro *intraveris*.
52 Ita omnes codd. MSS. & editi excepto Quesn. apud quem *manebit*, forte typographorum errore.
53 Sic melius ex MSS. Vatt. 1. & 3. Al. *nolite*.
54 Cod. Vat. 1. *sed etiam suo merito*.

1 INCIPIUNT PRÆTERITORUM SEDIS APOSTOLICÆ EPISCOPORUM AUCTORITATES 2 DE GRATIA DEI,

Quas a Sancto Leone *Romanæ Ecclesiæ tunc Diacono collectas * Quesnellus credidit.*

* Vide ejus Differt. 3. & nostras in eam Observationes.

TITULI SENTENTIARUM ex Dionysio Exiguo.

I. *Quod Adam omnes homines læserit, nec quemquam nisi Christi gratia posse salvari.*
II. *Quod nemo sit bonus suis viribus, nisi participatione ejus, qui solus est bonus.*
III. *Quod nisi gratia Dei continua juvemur, insidias diaboli devitare non possumus.*
IV. *Quod per Christum libero bene utamur arbitrio.*
V. *Quod omnia Sanctorum merita dona sint Dei.*
VI. *Quod omnis sancta cogitatio & motus piæ voluntatis ex Deo sit.*
VII. *Quod gratia Dei non solum peccata dimittat, sed etiam adjuvet ne committantur, & præstet ut lex impleatur, non, sicut ait Pelagius, facile, quasi sine gratia Dei difficilius possit impleri.*
VIII. *Quod, præter statuta Sedis apostolicæ, omnes orationes Ecclesiæ Christi gratiam resonent, qua genus reparatur humanum,* (addit Isidorus) *& ab æterna damnatione reducitur.*
IX. *Quod gratiam Dei etiam baptizandorum testetur instituta purgatio, cum exorcismis & exsufflationibus spiritus ab eis expelluntur immundi.*
X. *Quod profundiores quæstiones nec contemnendæ sint, nec penitus asserendæ.*

PRÆFATIO.

Quia nonnulli, qui catholico nomine gloriantur, in damnatis hæreticorum sensibus, seu pravitate, sive imperitia demorantes, piissimis disputatoribus obviare præsumunt; & cum Pelagium atque Cælestium anathematizare non dubitent, Magistris tamen nostris, tamquam necessarium modum excesserint, obloquuntur, eaque tantummodo sequi & probare profitentur, quæ sacratissima beati Apostoli Petri Sedes contra inimicos gratiæ Dei per ministerium Præsulum suorum sanxit & docuit: necessarium fuit diligenter inquirere, quid Rectores Romanæ Ecclesiæ de hæresi, quæ eorum temporibus exorta fuerat, judicarint, & contra nocentissimos liberi arbitrii defensores quid de gratia Dei sentiendum esse censuerint; ita ut etiam Africanorum Conciliorum quasdam sententias jungeremus, quas utique suas fecerunt apostolici Antistites, cum probarunt. Ut ergo plenius qui in aliquo dubitant, instruantur, constitutiones Sanctorum Patrum compendioso manifestemus indiculo, quo, si quis non nimium est contentiosus, agnoscat omnium disputatio-num

Eorumtantum Pontificum Decreta excerpit, quorum temporibus exorta hæresis Pelag.

Summi Pontifices suas faciunt sententias quas probant.

1 Hæ *Auctoritates* a Dionysio Exiguo editæ, subjectæ fuerunt epistolæ Cælestini Papæ ad Venerium, Maximum, & ceteros Galliarum Episcopos; ac ex eo in collectiones Hadrianeam, Hispanicam, & Isidorianam transierunt. Hinc unicus fons est Dionysius. Verbum *Incipiunt*, quo hæc lucubratio a Cælestini litteris distincta designatur, exstat tantum in MSS. collectionum Dionysii & Hadriani: expunctum autem invenitur a collectione Hispanica, ex qua Isidorus sumpsit. In veteribus editionibus Conciliorum totus hic titulus omissus fuit.

2 Quesnellus cum Sirmondo, *De gratia & libero voluntatis arbitrio*. MSS. vero codices & hic & in generali titulorum indice habent tantum: *De gratia Dei*. Solum in calce hujus opusculi legitur: *Expliciunt præteritorum Sedis Apostolicæ Episcoporum auctoritates de gratia Dei & libero arbitrio*. Sed titulum in fronte præmissum (ut optime animadvertit P. Coustantius tom. I. Epist. Rom. pag. 1188. not. f.) sinceriorem esse, fidem facit ipse, qui has auctoritates collegit. Hanc enim operam ideo a se susceptam testatur, ut *contra nocentissimos liberi arbitrii defensores, quid de gratia Dei* (nec addit *& de libero arbitrio*) *sentiendum esse censuerint Romanæ Ecclesiæ rectores*, innotesceret.

num connexionem ex hac subditarum auctoritatum brevitate pendere, nullamque sibi contradictionis superesse rationem, si cum catholicis credat, & dicat:

I. *Quod Adam omnes homines læserit, nec quemquam, nisi Christi gratia, posse salvari.*

IN prævaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem & innocentiam perdidisse, & neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserentis erexerit; pronuntiante beatæ memoriæ Papa INNOCENTIO, atque dicente in epistola ad Carthaginense Concilium: 3 *Liberum enim arbitrium olim ille perpessus, dum suis inconsultius utitur bonis, cadens in prævaricationis profunda, demersus est, & nihil, quemadmodum exinde* 4 *surgere posset, invenit; suaque in æternum libertate deceptus, hujus ruinæ jacuisset oppressu, nisi eum postea Christi* 5 *pro sua gratia relevasset adventus, qui per nova regenerationis purificationem, omne præteritum vitium sui baptismatis lavacro purgavit.*

Cap. 4. post med.

II. *Quod nemo sit bonus suis viribus, nisi participatione ejus qui solus est bonus.*

NEminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donet, qui solus est bonus: quod in eisdem scriptis ejusdem Pontificis sententia protestatur dicens: 6 *Numquid nos de eorum posthac rectum mentibus æstimemus, qui sibi se putant debere quod boni sunt; nec illum considerant cujus quotidie gratiam consequuntur, qui sine illo tantum se assequi posse confidunt?*

In ead. Epistola cap. 3. in fin.

III. *Quod nisi gratia Dei continua juvemur, insidias diaboli devitare non possumus.*

NEminem, etiam baptismatis gratia renovatum, idoneum esse ad superandas diaboli insidias, & ad evincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei perseverantiam bonæ conversationis acceperit. Quod ejusdem Antistitis in iisdem paginis doctrina confirmat dicens: *Nam quamvis hominem redemisset a præteritis ille peccatis, tamen sciens iterum posse peccare, ad reparationem sibi, quemadmodum posset illum & post ista corrigere, multa servavit quotidiana præstans illi remedia, quibus nisi freti confisique nitamur, nullatenus humanos vincere poterimus errores. Necesse est enim ut quo auxiliante vincimus, eo iterum non adjuvante vincamur.*

Nemo perseverat, nisi qui perseverantiam accipit. In ead. Epistola c. 4.

IV. *Quod per Christum libero bene utamur arbitrio.*

QUod nemo nisi per Christum libero bene utatur arbitrio, idem Magister in epistola ad Milevitanum Concilium data prædicat, dicens: *Adverte tandem, o pravissimarum mentium perversa doctrina, quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, ut dum indulgentius frenis ejus utitur, in prævaricationem præsumtione conciderit; nec ex hac potuerit erui, nisi ei providentia regenerationis statum pristinæ libertatis Christi Domini reformasset adventus.*

Cap. 2. Epist. Innocent.

V. *Quod omnia Sanctorum merita dona sint Dei.*

QUod omnia studia, & omnia opera ac merita Sanctorum ad Dei gloriam laudemque referenda sint: quia nemo aliunde ei placeat, nisi ex eo quod ipse donaverit. In quam nos sententiam dirigit beatæ recordationis Papæ ZOSIMI regularis auctoritas, cum scribens ad totius orbis Episcopos ait: *Nos autem instinctu Dei (omnia enim bona ad auctorem suum referenda sunt, unde nascuntur) ad fratrum, & Coepiscoporum nostrorum conscientiam universa retulimus.* Hunc autem sermonem sincerissimæ veritatis luce radiantem tanto Afri Episcopi honore venerati sunt, ut ita ad eumdem virum scriberent: *Illud vero quod in litteris, quas in universas provincias curasti esse mittendas, posuisti dicens:* Nos tamen instinctu Dei, &c. *sic accepimus dictum, ut illos, qui contra Dei adjutorium* 7 *extollunt humani arbitrii libertatem, districto gladio veritatis, velut cursim transiens amputares. Quid enim tam libero fecisti arbitrio, quam quod universa in nostræ humilitatis conscientiam retulisti, & tamen instinctu Dei factum esse fideliter sapienterque vidisti, veraciter fidenterque dixisti? Ideo utique, quia* præparatur voluntas a Domino, *& ut boni aliquid agant, paternis inspirationibus suorum ipse tangat* 8 *corda filiorum.* Quotquot enim spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt: *ut nec no-*

Apud S. Prosperum contra Collatorem, cap. 10.

Prov. 8. 35. juxta 70.

Rom. 8. 14.

---

3 Quesnellus hanc lectionem, quæ est omnium MSS. tum hic, tum in epistola Innocentii, rejecit in marginem, & substituit non solum hic, verum etiam in eadem epistola Codici canonum inserta: *Libero enim arbitrio olim ille perversus.* Si quid vero, inquit laudatus Coustantius, mihi de meo mutare liceret, mallem: *Libero enim arbitrio ... permissus.* Vox *olim* apud Merlinum & in MSS. desideratur.

4 Idem Quesn. *resurgere.* Nostræ lectioni MSS. codices, Innocentius, & Prosper contra Collatorem c. 5. n. 15. suffragantur. Mox Quesn. *subjacuisset oppressus* renitentibus MSS. nisi quod in quibusdam est *latuisset.*

5 Ita codd. & apud Innocentium, Augustinum, & Prosperum. Quesn. cum editis ante Coustantium *per suam gratiam.*

6 Editi *Nam quid.* Emendavit Coustantius ex puro Dionysiano MS. Regio, cui ipsa Innocentii epistola consentit.

7 Cod. Regius puri Dionysii *extendunt.*

8 Vulg. *corda fidelium.* MSS. cum Justello & Coustantio, sicut etiam apud Prosperum contra Collatorem c. 5. n. 17. *corda filiorum.*

nostrum deesse sentiamus arbitrium, & in bonis quibusque voluntatis humanæ singulis motibus magis illius valere non dubitemus auxilium.

VI. *Quod omnis sancta cogitatio, & motus piæ voluntatis ex Deo sit.*

QUod ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero operetur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit: quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus. Ad hanc enim nos professionem idem Doctor instituit, qui cum ad totius orbis Episcopos de divinæ gratiæ opitulatione loqueretur: *Quod ergo*, ait, *tempus intervenit, quo ejus non egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus, caussis, cogitationibus, motibus, adjutor, & protector orandus est. Superbum est enim ut quicquam sibi humana natura præsumat, clamante Apostolo:* Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed contra principes & potestates aeris hujus, contra spiritalia nequitiæ in cælestibus. *Et sicut ipse iterum dicit:* Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. *Et iterum:* Gratia Dei sum id quod sum, & gratia ejus in me vacua non fuit, sed plus illis omnibus laboravi. Non ego autem, sed gratia Dei mecum.

Alia Zosimi epistola, quæ non exstat.

Ephes. 6. 12.

Rom. 7. 24. & 25.

1. Cor. 15. 10.

VII. *Quod gratia Dei non solum peccata dimittat, sed etiam adjuvet ne committantur, & præstet ut lex impleatur, non, sicut ait Pelagius, facile, quasi sine gratia Dei difficilius possit impleri.*

9 ILlud etiam, quod intra Carthaginensis Synodi decreta constitutum est, 9 quasi proprium apostolicæ Sedis amplectimur, quod scilicet tertio capitulo definitum est, ut *quicumque dixerit gratiam Dei, qua justificamur per Jesum Christum Dominum nostrum, ad solam remissionem peccatorum valere, quæ jam commissa sunt, non etiam ad adjutorium, ut non committantur, anathema sit.* Et iterum quarto capitulo: *Ut quisquis dixerit, gratiam Dei per Jesum Christum propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur, & aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, & quid vitare debeamus, non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognovimus, etiam facere diligamus, atque valeamus, anathema sit. Cum enim dicat Apostolus:* Scientia inflat, caritas vero ædificat: *valde impium est, ut credamus ad eam quæ inflat, nos habere gratiam Christi, & ad eam quæ ædificat, non habere; cum sit utrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus, ut ædificante caritate, scientia non possit inflare. Sicut autem de Deo scriptum est:* Qui docet hominem scientiam: *ita etiam scriptum est:* Caritas ex Deo est. Item quinto capitulo: *Ut quisquis dixerit, ideo nobis gratiam justificationis dari, ut quod facere per liberum jubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam; tamquam, etsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa implere divina mandata, anathema sit: de fructibus enim mandatorum Dominus loquebatur, ubi non ait:* Sine me difficilius potestis facere; *sed ait:* Sine me nihil potestis facere.

1. Cor. 8.

Ps. 93. 10.

1. Joan. 4. 7.

Joan. 15. 5.

VIII. *Quod præter statuta Sedis apostolicæ, omnes orationes Ecclesiæ Christi gratiam resonant, qua genus reparatur humanum.*

PRæter 10 has autem beatissimæ & apostolicæ Sedis inviolabiles sanctiones, 10 quibus nos piissimi patres, pestiferæ novitatis elatione dejecta, & bonæ voluntatis exordia, & incrementa probabilium studiorum, & in eis usque in finem perseverantiam ad Christi gratiam referre docuerunt; obsecrationum quoque sacerdotalium sacramenta respiciamus, quæ ab Apostolis tradita, in toto mundo atque in omni catholica Ecclesia uniformiter celebrantur, ut legem credendi lex statuat supplicandi. Cum enim sanctarum plebium præsules mandata sibimet legatione fungantur, apud divinam clementiam humani generis agunt caussam, & tota secum Ecclesia congemiscente postulant & precantur, ut infidelibus donetur fides, ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus, ut Judæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat, ut hæretici catholicæ fidei perceptione resipiscant, ut schismatici spiritum redivivæ caritatis accipiant, ut lapsis pœnitentiæ remedia conferantur, ut denique catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis cælestis misericordiæ aula referetur. Hæc autem non perfunctorie, neque inaniter a Domino peti, rerum ipsarum monstrat effectus: quandoquidem ex omni errorum genere plurimos

Publicæ preces feria sexta hebdomadæ sanctæ fieri solitæ, per totum orbem ex traditione apostolica.

Coloss. 1. 13.

Rom. 9. 22.

9 Ex his verbis P. Coustantius colligit, totam hanc pericopen ad præcedentem Zosimi epistolam pertinere, & non collectoris harum sententiarum, sed ipsius Pontificis verba esse, quibus sequentes canones probavit, ac litteris inseruit. Id autem non omnino certum nobis videtur. Ut enim prætermittamus, haud esse credibile, collectorem, qui in ceteris auctoritatibus, quas recitat, aliqua suis verbis præmittit, hoc uno in capitulo nihil proprium inseruisse: hæc verba, *quasi proprium Apostolicæ Sedis amplectimur*, eo sensu ab ipso scribi potuerunt, ut innueret, quod in præfatione se demonstraturum receperat, Apostolicam Sedem tamquam suos recepisse Africanos canones, cum eos probavit. Prosper quidem in Chronico Carthaginensis Concilii decreta ad Zosimum missa, & ab eodem probata testatur: ea vero epistolæ pontificiæ fuisse etiam inserta non indicat.

10 Voces *has autem* a Quesn. omissas ex Coustantio adjecimus.

mos Deus dignatur attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum Filii caritatis suæ, & ex vasis iræ faciat vasa misericordiæ: quod adeo totum divini operis esse sentitur, ut hæc efficienti Deo gratiarum semper actio, laudisque confessio pro illuminatione talium vel correctione referatur.

IX. *Quod gratiam Dei etiam baptizandorum testetur instituta purgatio, cum exorcismis & exsufflationibus spiritus ab eis expelluntur immundi.*

ILlud etiam quod circa baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplemur intuitu: cum sive parvuli, sive juvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeunt, quam exorcismis & exsufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur: ut tunc vere appareat, quomodo *princeps mundi hujus mittatur foras*, & quomodo prius *alligetur fortis*, & deinceps *vasa ejus diripiantur*, in possessionem translata victoris, qui *captivam ducit captivitatem*, & *dat dona hominibus*.

Joan. 12. 31. Mat. 12. 29. Marc. 3. 27. Ps. 67. 19. Ephes. 4. 8.

His ergo ecclesiasticis regulis, & ex divina sumtis auctoritate documentis, ita adjuvante Domino 11 confirmati sumus, ut omnium bonorum affectuum atque operum, & omnium studiorum, omniumque virtutum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum profiteamur auctorem, & non dubitemus ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri, per quem fit, ut aliquid boni & velle incipiamus & facere. Quo utique auxilio & munere Dei 12 non aufertur liberum arbitrium, sed liberatur; ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum. Tanta est enim erga omnes homines bonitas Dei, ut nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius 13 dona; & pro his quæ largitus est, æterna præmia sit donaturus. Agit quippe in nobis, ut quod vult, & velimus, & agamus, nec otiosa esse in nobis patitur, quæ exercenda, non negligenda donavit, ut & nos cooperatores simus gratiæ Dei, ac si quid in nobis ex nostra viderimus remissione languescere, ad illum sollicite recurramus, *qui sanat omnes languores nostros, & redimit de interitu vitam nostram*: & cui quotidie dicimus: *Ne inducas nos in tentationem, sed libera nos a malo*.

Gratia Dei præveniens omnia merita nostra, non aufert libertatem.

Ipsum bonum velle Deus in cordibus nostris operatur, ipsumque insuper operari.

Ps. 102. 3. Mat. 6. 13.

X. *Quod profundiores quæstiones nec contemnendæ sint, nec penitus asserendæ.*

14 PRofundiores vero, difficilioresque partes 15 incurrentium quæstionum, quas latius pertractarunt qui hæreticis restiterunt, sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus astruere: quia ad confitendam gratiam Dei, cujus operi ac dignationi nihil penitus subtrahendum est, satis sufficere credimus, quicquid secundum prædictas regulas apostolicæ Sedis nos scripta docuerunt: ut prorsus non opinemur catholicum, quod apparuerit præfixis sententiis esse contrarium.

IN-

11 Quidam editi *conformati*; alii *confortati*. Præclare correxit Coustantius ex MS. Regio Dionysii.

12 „ Vide S. Fulgent. l. de incarn. & de grat. „ Chr. c. 20. *Qua gratia humanum non aufertur*, „ *sed sanatur, non adimitur, sed corrigitur, non* „ *removetur, sed illuminatur, non evacuatur, sed* „ *adjuvatur atque servatur arbitrium*. " Idem Quesn.

13 „ Aug. in Ps. 144. *Merita tua nusquam ja-* „ *ctes, quia & ipsa tua merita illius dona sunt*. „ Lib. de Gest. Pel. c. 14. *Redditur quidem meri-* „ *tis tuis corona sua* (o Beate Paulle) *sed Dei do-* „ *na sunt merita tua*. Ep. 105. ad Spiritum. *Cum* „ *Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat* „ *quam munera sua*. " Quesn.

14 De profundioribus istis incurrentium quæstionum partibus, vide quæ dicentur in calce Dissert. 3. Quesnelli, & quæ in fine nostrarum Observationum ad eamdem Dissertationem addemus.

15 Alias *occurrentium*.

INCERTI AUCTORIS

1 EPISTOLA

AD SACRAM VIRGINEM DEMETRIADEM,

SEU

DE HUMILITATE

TRACTATUS,

Quem LEONI MAGNO *Quesnellus* * *attribuit*.

* Confer Differt. 4. Quesnelli, & in eam nostras Observationes.

ARGUMENTUM.

Magnis laudibus veram humilitatem commendat, adversamque illi superbiam suis depingit coloribus: tum devotam Christo Virginem hortatur, ut elationem caveat, seque sinceræ humilitatis præsidio muniat.

CAPUT PRIMUM.

2 *PRÆFATIO*.

Quanta fuerit Demetriadis nobilitas & virtus.

Sanctitatis virginalis fundamentum humilitas.

UM splendidissimæ sanctimoniæ tuæ sublime propositum super humilitatis fundamenta consistere pie & sapienter intelligis, in hoc usque, o sacra Virgo Demetrias, dignationem tuæ dignitatis inclinas, ut provectiones tuas etiam meo stilo exigas adjuvari. Quod ego, ad tenuitatem facultatis meæ respiciens, omnibus modis recusarem, neque tam maturo & erudito animo cohortatiunculas meas adhibere præsumerem, nisi fiduciam efficiendi id quod jubetur, a jubente conciperem, & tuis meritis atque orationibus confiderem esse præstandum, ut *oriatur in deserto aqua: & fiant in sicca terra flumina*. Psal. 106. 33. Unde collaborandum tibi mecum est, ut qui *sapientiam præstat parvulis*, Ps. 104. 41. *& linguas mutorum facit disertas*, Isaiæ 43. 19. jubeat de cordis mei ariditate profluere, quod sitis tua Sap. 10. 21. digne possit haurire. Quæ ergo materia stilo dabitur: & unde loquendi tecum caussa sumetur? Si laudes tuas scribere aggrediar, & majorum seriem, quæ per te multum illustratur, evolvam; onerosum me forte & impudentem videri posse arbitror, qui vel humanæ tibi gloriæ tentationem adulando ingeram, vel tuis ac tuorum prædicationibus ingenium meum par esse præsumam. Si vero de commendando virginitatis bono differam, superflua erit ejus nunc propositi insinuatio, quod tu a primo ætatis tuæ flore

1 Nullus hactenus codex usui fuit, cum quo hæc epistola relegeretur. Omnes enim editiones e prima transcriptæ fuerunt; unde nihil emendari potuit. Nos quatuor Vaticana exemplaria MSS. invenimus, signata num. 262. 268. 281. & 284. Duo priora potissimum contulimus, ac ex iisdem plura loca corrigemus.

2 In vetustis Ambrosii editionibus hic titulus præfigitur: *Ambrosius Episcopus sacræ virgini Demetriadi*. In editione autem Lovaniensi an. 1565. *Prosper Episcopus sacræ virgini Demetriadi*: ex qua inscriptione Prosperum Aquitanum fuisse Episcopum nonnulli putarunt. Sed hæc inscriptio ex arbitrio solius editoris Lovaniensis profecta est. Cum enim is nullum hujus epistolæ codicem habuerit, eamque transcripserit ex Ambrosii editione; ex sola præsumptione quod hujus auctor esse non posset Ambrosius, Prospero illam ex aliquot conjectationibus attribuit; ac eamdem transcribens ex Ambrosii vulgatis, in inscriptione Ambrosii nomen, retentis ceteris ac etiam voce *Episcopi*, proprio marte mutavit in Prosperum. In quatuor autem memoratis codicibus Vaticanis nulla ejusmodi inscriptio legitur. In duobus Vatt. 268. & 281. hæc epistola subjicitur libris *de Vocatione omnium gentium* Ambrosio adscriptis; at sine ullo auctoris nomine ipsa describitur cum titulo: *Incipit de vera humilitate ad sacram virginem Demetriadem*. In Vat. 262. post eosdem libros *de Vocatione* Prospero attributos, interpositis aliquot paginis albis, sine ullo titulo invenitur. In solo cod. Vat. 284. hæc inscriptio præfertur: *Ambrosii ad Demetriadem virginem*. Vide plura in Observ. ad Differt. 4. Quesnelli.

3 re 3 sine humanis cohortationibus elegisti :
4 & de quo inter ipsa principia multi, 4 qui tunc in Ecclesia præeminebant, merito non siluerunt. Valde enim mirabile erat, & inter præcipua divinæ gratiæ exempla numerandum, quod virgo Anicia, super omne
5 fastigium 5 Trabeatæ nobilitatis evecta, de cujus fecunditate avis atque atavis responsura posteritas & familiæ votis expectabatur & patriæ, converso repente animo, desiderio cælestium nuptiarum declinasti mortale conjugium, & ut omnem prosapiam tuam etiam hujus virtutis titulo consecra-
6 res, 6 prima stirpis tuæ perpetuam te virginem Filio virginis spopondisti. Illam ergo ætatem tuam & illa principia rationabiliter doctissimi viri suis adhortationibus incitarunt: & licet plantationi suæ summus agricola valida ad profectum tuum incrementa præberet, cooperatores tamen gratiæ Dei opportune piam adhibuere culturam, ut germen tenerum fortitudinis robur acciperet, & dignos generositate sua fructus propositi tui arbor afferret. Nostris autem paginis quid erit loci? Et post ornatissima scripta excellentium magistrorum, quid utilitatis in eo, quem indicere dignata es, sermone reperies, nisi forte, quia & illorum doctrinis, & tuis studiis ad sublimiores gra-
7 dus virtutum consuetudo proficit, 7 cavendæ te elationis admoneam, & humilitatis tibi sinceritatem fida suggestione commendem; ut in omnibus actionibus in quibus tibi es bene conscia, numquam audeas esse secura.

CAPUT II.

Veras virtutes a falsis esse discernendas.

8 DE hoc igitur congruentissimo 8 tibi & saluberrimo bono, quod Dominus donaverit disseramus; ut inspectioni nostræ non tantum visibilia ejus, sed etiam occulta referentur. Est enim multiplex virtutis istius qualitas, & licet in exterioribus quoque pulchra sit, in intimis tamen suis multo est speciosior, multoque luculentior: ubi nihil obscurum, nihil turbidum, nihil est
Psal. 118. 165. inquietum: quia *pax multa diligentibus legem Dei, & non est illis scandalum*. Accessuri autem ad beatæ humilitatis intuitum, omnem illam abjectionem, quæ ignavos & inconstantes animos deprimit, repellamus: nec generale nomen ita nos a judicio discretionis excludat, ut omnes quoquomodo humiles putemus esse laudabiles. Imitatur quidem plerumque necessitas voluntatem, & ab imagine modestiæ parum differt forma segnitiæ. Sed aliud est quod gravat, aliud quod exercet; nec in eumdem finem venit labor indeclinabilis miseriæ, & expetitæ fortitudo patientiæ. Unum est paupertatis vocabulum, sed non una mens pauperum: quia non idem est gaudere bene expensis divitiis, quod aut gemere de non acquisitis, aut dolere de perditis. Timoris etiam quo Deus metuitur, nulla est in appellatione distinctio: sed aliud est timere, quia peccaveris, aliud timere ne pecces: & ibi est formido de supplicio, hic sollicitudo de præmio. Ob hoc enim de illo servili metu dicitur, quia *perfecta caritas foras mittit timorem*; de hoc vero liberali: *Timor Domini 9 sanctus, manens in sæculum sæculi*. Remota itaque illa specie humilitatis, quæ tota sine fructu est, voluntarios tantum pendamus affectus; qui etiamsi in gradibus meritorum inveniuntur impares, non sunt tamen ab ipsa virtute discordes.

Non omnis humilitas laudabilis.

Imitatur necessitas voluntatem.

Timor duplex: servilis, & liberalis.

1. Joan. 4. 18.

9 Psal. 18. 10.

CAPUT III.

Primum humilitatis bonum, dilectionem & concordiam inter homines servare.

PRima ergo humilitatis ratio in communis vitæ versatur officiis, quibus & divina clementia conciliatur, & societas humana connectitur. Multum enim ad roborandum dilectionem valet, cum secundum doctrinam apostolicam, *invicem se homines honore præveniunt*, & alteri alterum superiorem existimantes, amant servire subjecti, & nesciunt tumere prælati: cum & pauper divitem non sibi dubitat anteferre, & dives pauperem sibi gaudet æquare: cum & sublimes non superbiunt de claritate prosapiæ, & pauperes non extolluntur de communione naturæ: cum denique non plus tribuitur magnis opibus, quam bonis moribus; nec major ducitur phalerata iniquorum potentia, quam rectorum inhonora justitia. Ab hoc æquo & modesto jure concordiæ, in quo

Rom. 12. 10.

Humilitatis officia.

3 Demetriadem hortante Augustino, nuptiis contemptis, quæ ipsi paratæ erant, virginitatis propositum suscepisse, discimus ex ejusdem Doctoris epist. 143. nunc 188. ad Julianam, quam Auctor, cum verba textui inserta scripsit, non legerat.

4 „ Vide Aug. epist. 143. nunc 188. ad Julianam „ Demetriadis matrem, & 179. nunc 150. ad Probam „ & Julianam. Item Hieronymi epist. 8. & Inno„ centii Papæ I. epist. 14. Vide etiam quam Pelagius „ hæresiarcha ad hanc ipsam virginem scripsit epi„ stolam, cui Auctor hanc videtur opposuisse pro an„ tidoto. " Quesn.

5 Duo nostri codd. Vatt. quos contulimus, habent mendose *trahens beatæ nobilitatis*; uti etiam in editionibus legebatur ante emendationem Quesnellianam, quæ postremo editori S. Prosperi placuit. Quesnellus autem hanc notationem adjecit. *Trabea insigne erat Consulum, Augurum, & Regum: de quo vide Baysium* de re vestiaria *c.* 11. *apud quem & antiquiores laudatos invenies.*

6 Editi cum Vat. 262. *primam stirpis tuæ perpetuam virginem*. Correctionem suppeditavit alter vetustior codex Vat. 268.

7 Sic melius ex eodem MS. Vat. Vulgati cum alio cod. Vat. *cavendam*.

8 Addidimus *tibi* ex MSS. & ex editionibus Prosperi.

9 Vocem *sanctus*, quæ est etiam in psalmo, adjecimus ex utrisque MSS. Vatt. In recentiori 262. pro *manens* legitur *permanens*.

CAP. III. & IV. quo nullum 10 est de gradu superiore certamen, nec felicitas aut inflat propria, aut
10 urit aliena, pulchre & mirabiliter a plerisque proficitur ad illam humilitatis fortitudinem, quæ & se extra omnem constituit
Fortitudo humilitatis quæ.
Matt.5.40. dignitatem, & mavult apta esse injuriis accipiendis, quam idonea repellendis; ut impleatur quod ait Dominus: *Qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia*
1. Cor.6.7. *duo*. 11 Illudque quod Apostolus docet di-
11 cens: *Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?* Tales enim multum ad imitationem ipsius Domi-
2. Cor.8.9. ni nostri & Salvatoris accedunt: qui *cum*
1.Pet.2.23. *dives esset, pauper factus est*: &, *cum malediceretur, non maledicebat: & percutienti se non comminabatur*: & quoniam dixerat:
Matth. 5. 44. *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui vos oderunt*: ut hujusmodi benevolentiam confirmaret exemplo, ipse pro iis a quibus crucifigebatur, orabat.

CAPUT IV.

Verum humilem, gloriam & opes sæculi fastidire.

QUi ergo fideliter & scienter intelligunt quo opere salvati, & quo pretio sint redemti, nolunt de mundi hujus sapientibus, nolunt esse de fortibus: quoniam,
1.Cor.1.27. sicut ait Apostolus, *quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi & contemtibilia elegit Deus, & quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: ut non glorietur omnis caro in con-*
Nemo Deo placet per mundi sapientiam. *spectu ejus*: id est, ut nemo se placere Deo per mundi sapientiam putet, quæ tota carnalis est, & a vera sapientia cum omni sua
Ps.93. 11. vanitate destruitur: *Dominus* enim *novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt*. Cum itaque discipuli veritatis humanam gloriam fugiunt, & a temporalium amore descifcunt, ut quæ Dei sunt sapiant, non quæ hominum, proficiunt sensibus, non deficiunt: neque vigorem cordis amittunt, sed excellentissimæ intelligentiæ lumen acci-

piunt; viventes quidem in hoc mundo, sed omnes mundi strepitus relinquentes, ut *redimant tempus, quia dies mali sunt*. Quo autem pretio quies hujus temporis aptius comparatur, quam ut ipsi mundo omnes divitiæ, omnes dignitates & universarum cupiditatum materiæ refundantur, & sancto beatoque commercio ematur christiana libertas, fiantque filii Dei de paupertate divites, de patientia fortes, de humilitate sublimes? Non enim, ut dilectores hujus sæculi putant, pravi cordis aut segnis est animi terrenas opes spernere, honores occiduos fastidire, nec ibi gloriam quærere, ubi *laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur*. Unde si vere intelligatur, contemtus iste rerum præsentium ad quæ tendat, & qualia concupiscat; nihil hujusmodi mentibus rectius, nihil invenietur 12 erectius, quæ sacratissimis desideriis universa transcendunt, neque ad ul- 12
lam creaturam quamvis potentem atque mirabilem, sed ad ipsum omnium visibilium & invisibilium 13 ambiunt creatorem: cui 13
appropinquare, clarescere est; quem timere, gaudere est; cui servire, regnare est.

CAP. IV. & V. — *Ephes.* 5. 16. — *Quo pretio christiana libertas emenda.* — *Ps.* 9. 23.

CAPUT V.

Non solos pauperes, sed etiam divites humilitate christiana ornari posse.

SEd hæc virtus, quæ temporalis copiæ &
14 potentiæ negligens ad vitam æter- 14
nam 15 angusta via & ardua enititur, non 15
debet voluntarios pauperes in consortium christianæ humilitatis admittere; eos autem a societate boni hujus excludere, qui ampla prædia, magnifica patrimonia, & multas in hoc sæculo possident facultates: cum in populo Dei multi semper qui divitiis bene uterentur extiterint, nec ullo modo vel dici, vel cogitari liceat, quod Abraham, & Isaac, & Jacob, quorum se esse Deum Dominus
protestatus est, ideo vera humilitate caruerint, quia pauperes non fuerunt. Aut quod *Exod.* 3.6.
vir sacratissimus Melchisedech, Domini & *Hebr.* 7. 3.
Salvatoris nostri præferens formam, non fuerit perfecte humilis, quia & sacerdotio eminebat & regno. Vel quod beato Job,

de

10 Verbum *est* supplevimus ex iisdem codd.

11 Editi *Illud* sine conjunctione enclitica *que*. Hanc autem maxime necessariam nostri codices suggesserunt.

12 Hæc nostrorum codicum lectio melior, quam vulgata *electius*.

13 „ P. Nannius vult legendum esse *abeunt*. “ Quesn.

14 Editi habebant *patientiæ*. Quesnellus *sapientiæ* ex ingenio reposuit, ea ratione ductus, quia voci *patientiæ* sensus reluctatur, ut in adnotatiuncula professus est: & hanc lectionem postremus editor Prosperi suscepit. Sed veram lectionem *potentiæ*, quæ antecedentibus maxime congruit, nostri codices suppeditarunt.

15 „ Prius ita lectum est: *ad vitam æternam* „ *angusta & ardua mittitur*: in hujus ultimæ vo„ cis locum substituendum esse *enititur* ante nos „ conjecit nonnullus. Petrus Nannius Alcmaria„ nus in scholiis ad S.Ambrosium Basileæ an. 1551. „ primum editis, putat in hunc modum posse cor„ rigi, *per angusta & ardua mittit*: optime id qui„ dem, si pro *mittit* posuisset *enititur*. Similis lo„ quendi modus in serm. 2. de jej.Pent. c.1. *Nam* „ *quia angusta & ardua declinantes*, &c. qui est „ Matth. 7. v. 14. *Quam angusta porta & arcta* „ *via est, quæ ducit ad vitam*: quem Leo noster „ ita semper repræsentat: *Angusta & ardua via* „ *quæ ducit ad vitam*, ut serm. 5. de Nativ.Dom. „ c.1. septimo de Quadrag. c. 1. &c. ex quo & „ nonnulla probatio elicitur, qua hanc ipsam epi„ stolam S. Leoni vindicetur. “ Hæc Quesnellus. Hinc autem edidit: *ad vitam æternam per angusta & ardua enititur*. Sed huic arbitrariæ emendationi lectionem nostrorum MSS. Vatt. textui insertam prætulimus.

CAP. V. de quo Deus pronuntiat, dicens: *Numquid*
Job 2. 3. *considerasti servum meum Job, quod non sit*
ei similis in terra, homo simplex & rectus,
& timens Deum, & recedens a malo? ideo
virtus ista defuerit, quia *erant* (sicut scri-
Job 1. 3. ptum est) *in possessione ejus septem millia*
ovium, & tria millia camelorum, quingenta
quoque juga boum, & quingentæ asinæ, ac
familia multa nimis: eratque vir ille ma-
16 *gnus inter omnes Orientales.* 16 Qui si tunc istius
gratiæ particeps factus est, quando omnibus
facultatibus perditis, universa quoque fami-
Job 2. 7. lia filiisque privatus, & *percussus vulnere*
pessimo a planta pedis usque ad verticem ca-
pitis, testa saniem radebat, sedens in sterco-
17 *re*; 17 ad imaginem elationis tentationisque
postmodum revocatus est, quando corporis
Job 42.10. incolumitate renovata, *septem* rursus *filio-*
rum triumque filiarum factus est pater, &
Job 42.13. *duplo in universam substantiam est ditatus*
augmento. Absit autem ab animis fidelium
tam irreligiosa persuasio, ut cuiquam San-
ctorum, quibus Deus & divitias est largitus
& honores, ad capiendum veræ humilitatis
18 meritum credatur 18 vel opulentia obfuis-
se, vel dignitas; cum eis ad hujus virtutis
provectum utraque profuerint. Quamvis enim
Job 7. 1. juxta 70. tota *vita hominis tentatio sit super terram*,
& tam abundantia, quam inopia, materia
soleat esse peccati, cum vel dives extollitur
ad superbiam, vel pauper prosilit ad quere-
lam; exstiterunt tamen in omni tempore,
Non desunt umquam boni divites. & in nostra quoque ætate non desunt, sicut
& boni pauperes, ita & boni divites. Nec
frustra beatus Apostolus Paullus Timotheum
1. Tim. 6. 17. admonet, dicens: *Divitibus hujus sæculi*
præcipe non superbe sapere, nec sperare in
incerto divitiarum, sed in Deo, qui præstat
nobis omnia abunde ad fruendum; bene age-
re, divites fieri in operibus bonis, facile tri-
buere, communicare, thesaurizare sibi funda-
mentum bonum in futurum: ut apprehendant
Ecclesia per totum mundum diffusa. *veram vitam*. Quod utique fieri in univer-
sa Ecclesia, quæ per totum mundum est
diffusa, non dubium est; & pauperes Chri-
sti non eorum tantum facultatibus sustineri,
qui ut expeditiores Dominum sequerentur,
simul se omnibus suis opibus exuerunt; sed
eidem operi etiam illorum substantias de-
servire, qui possessionibus suis non aliter,
19 quam rebus pauperum præsunt, 19 & ec-
Divites pauperum procuratores & Ecclesiæ œconomi. clesiasticæ utilitati sub quadam procuratione
famulantur, elaborantes singuli pro suarum
virium portione, ut ad victum atque vesti-
tum familiæ Dei necessaria conferantur, &
simul prospicientes ut in domibus ipsorum
sub justo sanctoque moderamine omnes &
benignitas foveat, & disciplina contineat:
1. Tim. 5. 8. dicente Apostolo: *Si quis autem suorum, &*
maxime domesticorum curam non habet, fidem CAP. VI. & VII.
negavit, & est infideli deterior.

CAPUT VI.

Omnes sanctos Ecclesiæ filios aliis rebus dispares, sola humilitate pares effici.

Cum itaque Ecclesia Dei, quæ est corpus Christi, ita sit multimoda varietate contexta, ut in unum decorem etiam quæ non sunt paria, concurrant: & de omni genere hominum, de omni gradu officiorum, de omni mensura operum, de omni qualitate virtutum fiat totius ædificationis inseparabilis connexio & indifferens pulchritudo, nec desit soliditati, quod non defuerit portioni; tantaque ibi sit pax, tantaque concordia, ut non possit esse nisi omnium, quod est etiam singulorum: indubitanter apparet, copulatricem quamdam esse virtutem, qua sibi confœderatur & concinit multiplex sanctorum unitas, & speciosa diversitas. Hæc autem virtus, vera humilitas est; quæ inter quoslibet meritorum gradus numquam sui potest esse dissimilis. Nam & in officiorum vicissitudine, & in mansuetudinis lenitate, & in voluntariæ paupertatis electione, invenitur multa distantia, & alter altero in propositi sui devotione aut major aut minor est; in vera autem humilitate nihil divisum, nihilque non solidum est: & ideo, omnes participes suos unum facit, quia inæqualitatem ipsa non recipit.

Structura Ecclesiæ qui fit.

Humilitas virtus copulatrix.

CAPUT VII.

Veram humilitatem in perfecta & integra gratiæ confessione consistere.

Hujus igitur boni proprietas in confessione est gratiæ Dei, quæ tota repellitur, nisi tota suscipitur. Sicut enim alienus est a numero fidelium & a sorte Sanctorum, qui in aliquo a catholica veritate dissentit; ita extra gratiam efficitur, qui aliquid de ejus plenitudine diffitetur; quasi homo auxilio Dei in quadam actionum suarum parte egeat, in quadam autem parte non egeat, sitque ullum tempus, ullumve momentum, quo perniciosum illi esse non possit, si ab eo Spiritus Sanctus defuerit: qui utique secundum veræ Deitatis essentiam ubique totus est, & omnia comprehendit; sed ab illis modo quodam intelligitur recedere, quos destiterit gubernare. Cessatio quippe auxilii ejus pro absentia accipitur, quam sibi insanissime utilem putat, qui in iis quæ recte gesserit, se magis quam Deum

Gratia tota repellitur, nisi tota suscipitur.

Semper Dei auxilio egemus.

---

16 Editi: *Quasi tunc:* & post nonnulla Quesnellus ante voces *ad imaginem elationis* addidit *aut*, quod in editis deerat. Utroque autem modo lectio corrupta, de qua novissimus Prosperi editor nonnihil conjecit; sed codicibus destitutus, Quesnelli lectionem secutus est. Nostri codices veram lectionem præbuerunt.

17 Ob corruptam lectionem *Quasi* Quesnellus addidit *aut*, ut antecedenti adnotatione monuimus. Vera autem lectione inducta nostrorum MSS. præsidio, hoc additamento opus non est. Mox *tentationisque* ex iisdem MSS. addidimus.

18 Quesn. *& opulentia*. Correximus ex editis Prosperi nostrisque codicibus.

19 Ita ex MSS. Vatt. Editi: *ut ecclesiasticæ utilitati .... famulentur.*

CAP. VII. & VIII.

Deum gaudet operatum. Plene ergo & veraciter confitenda est gratia Dei, de cujus hoc primum munere est, ut auxilium ipsius sentiatur. Propter quod dicit Apostolus: *Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata* 20 *sunt nobis*. Unde si quis est qui aliqua se habere existimat bona, quorum non Deus largitor sit, sed ipse sibi auctor existat; manifestum est hunc non Dei spiritum habere, sed mundi, & de illa sæcularis sapientiæ tumere doctrina, de qua dicit Dominus: *Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?* Secundum quam, sicut ait Apostolus, quidam *cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est cor insipiens eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt*. Videsne qualis superbis retributio debeatur, & quali mercede repleantur, qui si quo modo ad cognitionem veritatis accesserint, suæ hoc sapientiæ tribuunt, & de naturali ingenio gloriantur; tamquam Deum, non Dei munere, sed proprii intellectus facultate cognoverint? Omnia quidem elementa mundi, & universæ creaturarum naturæ, hoc ipsa sui exigunt specie, ut *invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur*: & in pulchritudine cæli & terræ quædam 21 sunt paginæ, ad omnium oculos semper patentes, & auctorem suum numquam tacentes, quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum, & eloquia scripturarum. Sed quicquid illud est, quo corporeorum sensuum exteriora pulsantur, in agro cordis cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere, nec germen emittere, nisi ille summus & verus agricola potentiam sui operis adhibuerit, & ad vitalem profectum ea quæ sunt plantata, perduxerit. Sive enim contemplatio creaturarum, sive sacrorum series voluminum, sive scientia differentium, sincero & assiduo testimonio prædicet veritatem, *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*.

Primum gratiæ munus est, nihil sibi boni, sed Deo tribuere.

1. Cor. 2. 12.

20

1. Cor. 1. 19.

Rom. 1. 21.

Deus nisi Dei munere non cognoscitur.

Rom. 1. 20.

21

Exteriora auxilia indigent gratia.

1. Cor. 3. 7.

CAPUT VIII.

Superborum ruinam omnium esse gravissimam.

INter omnes igitur lapsus hominum, inter omnia commissa peccantium, nulla est gravior quam superborum ruina; maxime cum ipsa elatio in Dei tendit injuriam. Nam aliter inflantur, qui cupiditate extollentiæ singularis omnibus appetunt anteferri; aliter vero intumescunt, qui Dei auxilium refutantes, quæ fieri sine ipsius opere non possunt, ex sua perfici virtute contendunt, & spem suam a Domino auferunt, atque ad se transferunt: ut adimpleatur in eis quod scriptum est: *Maledictus homo qui spem habet in homine, & firmat carnem brachii sui, & a Domino discedit cor ejus*. Hæc superbia a diabolo sumsit exordium: qui quoniam sua, quam a creatore acceperat, potentia & dignitate sibi placuit, seque auctoris sui gloriæ comparavit, cum iis angelis quos in consensum impietatis suæ traxerat, a cælesti 22 humilitate dejectus est. Et ideo primis hominibus nocere potuit, quia illis male credulis per mendacia venenata persuasit, ut meliores se futuros putarent, si 23 in libertatem sui arbitrii prosilirent, quam si in legis datæ custodia permanerent.

Duplex superbiæ genus: omnibus hominibus velle præferri, Deo nolle subjici.

Jer. 17. 5.

Superbiæ exordium a diabolo.

22

23

CAPUT IX.

Superbiam, qua quis suorum sibi vult auctor esse bonorum, omnis esse peccati initium.

SIve itaque in lapsu diaboli, sive in prævaricatione hominis, initium peccati superbia est: quæ congruenter & avaritia nominatur, quia utraque appellatio eum significat appetitum, qui & suam mensuram concupiscat excedere, & non dignetur dives esse, nisi propriis: tamquam habeat hoc simile Deo, ut bonorum suorum ipse sibi 24 fons, ipse sibi sit copia. Hæc autem elatio de perverso usu donorum Dei nascitur. Nam si conditor naturarum nulla pulchra, nulla sublimia naturis rationabilibus contulisset: unde se extollerent non haberent. 25 Nemo enim de iis quæ non accepit superbit, nec inflari quisquam de eo potest, quod a participatione ejus alienum est. Numquam gloriatur de sobrietate temulentus, neque de benevolentia invidus, aut de lenitate sævus, vel de castitate extollitur impudicus. Ipsa se a virtutibus vitia secernunt; & cum in peccatis agitur, non insita per naturam, sed ex mala voluntate concepta 26 ut propria diliguntur: quia, sicut scriptum est, *mendax de proprio loquitur*. Cum autem in bonis & rectis actibus laudabilis vita ducitur, Dei est quod geritur, Dei est quod amatur. *Omne* enim *datum optimum & omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum*. Unde quia inter vitia aut nulla est, aut rara jactantia, & facile spernitur qui de opprobrio gloriatur, malum superbiæ maxime virtutibus est cavendum: quia nullis opportunius insidiatur, quam quibus laus justa debetur.

Cur superbia avaritia nominatur.

Perversa Dei imitatio.

24

25

26

Joan. 8. 44.

Dei est quidquid boni in homine.

Jac. 1. 17.

Superbia virtutibus insidiatur.

20 Sic nostri codd. Vulg. *sint*.
21 Unus cod. Vat. *sint*.
22 Forte *sublimitate*.
23 Sic Quesnellus cum editione Parisiensi S. Ambrosii an. 1569. sicut & in novissima editione Prosperi. Al. *in libertate*: & ita nostri codices.

24 Editio Prosp. *sit fons*.
25 Vulg. corrupte: *Non enim*. Nostri codd. emendationem præbuere.
26 Sic Quesn. probe correxit, cum in editis & nostris etiam MSS. mendose legatur *& propria*.

CAPUT X.

Ex bonis operibus superbiam & Pelagianam hæresim esse natam: nec non & Pelagianorum reliquias.

Boni quique malignius tentantur.

CUm ergo per ineffabilem misericordiam Dei captivis libertas, perditis salus, mortuis vita reparatur; cum in sacramento crucis & resurrectionis Christi, ad novitatem redit vetustas, & ad innocentiam regeneratur impietas; antiquus hostis malignius fremit, & acrius inardescit: & cum innumeris nocendi artibus humanum genus nitatur evertere, serens discordias, incitans iras, acuens cupiditates, suadens turpia, falsa commentans, & errorum laqueos per opinionum commenta multiplicans, plus uritur de virtute stantium, quam lætetur de fragilitate labentium. Multi enim servientes Deo, & in lege ejus die ac nocte meditantes, *crucifixerunt carnem suam cum desideriis & concupiscentiis*, omniumque illecebrarum incentiva domuerunt; non damnis victi, non persecutionibus fracti, non prosperitatibus depravati, mundum istum nec dilexere obsequentem, nec timuere terrentem. Tantam itaque firmitatem, & tam sublime propositum qua impugnatione diabolus posset adoriri, nisi ut quibus non poterat persuadere vitiorum amorem, immit-
27 teret laudis cupiditatem: 27 & inde novissima instrueretur tentatio, unde nocuit prima deceptio? Non itaque desidiosis & tepidis, neque inertibus & incultis, sed magis quibusdam animis sedulis, & bonorum actuum probitate luculentis, per gloriam irrepsit humanam: & quos impulsione non movit, elatione dejecit. Quanto enim clariores erant meritis, tanto eos aptiores suis invenit insidiis.

Optimis quibusque insidiari tentatorem.

In paradiso namque Ecclesiæ constitutos, & virtutum deliciis abundantes, ad confidentiam liberi incitavit arbitrii, ut profectus suos in se constituerent, & ad arborem propriæ voluntatis manum præsumtionis extenderent.

Confidentia liberi arbitrii, tentatio perfectorum.

Restiterunt quidem
28 huic impietati recta 28 innumerabilium corda sanctorum, & non solum docti quique Pontifices, verum etiam universales Eccle-
29 siæ plebes, Apostolicæ Sedis 29 exemplo, insaniam novi dogmatis horruerunt. Sed
30 invenerunt 30 quidam viperina consilia, quibus doctrinæ suæ virus infunderent, & quorum linguam per dolos falsæ rationis armarent.

Pelagii dogmata.

Hinc illa erat naturæ humanæ fraudulenta laudatio, & illæsæ per omnes homines originalis defensio dignitatis: hinc Adæ peccatum exemplo posteris asserebatur nocuisse, non transitu: & quam illi possibile fuerat non violare mandatum, tam liberum esse unicuique declinare delictum: hinc evacuatio baptismatis parvulorum, qui
sola adoptione donari, nullo 31 autem rea- 31
tu dicerentur absolvi: hinc postremo divinæ gratiæ simulata & insincera confessio, quæ secundum merita daretur, non ex qua
merita nascerentur. Quam 32 partem su- 32
perbæ prædicationis quidam sibi, cum cetera abnuerent, servaverunt. Sed hoc eos aut nimis imperite, aut valde nequiter fecisse non dubium est; ut omnium hominum generalem ruinam, meritorum privilegio sublevarent: & cum inter nostros originalis peccati vulnera faterentur, inter suos tamen hoc tenere ostenderent, quod primorum hominum prævaricatio solis imitatoribus obfuisset; naturalem autem facultatem nihil sui in alieno amisisse peccato, cui & possibile esset & liberum per voluntariam devotionem promereri gratiæ largitatem.

CAP. X. & XI.

CAPUT XI.

Omnes in peccato natos, a salute alienos esse, nisi in Christo renascantur.

VErum istam damnati dogmatis portionem catholicæ mentes facile intelligunt, & merito detestantur. Dicente enim
Domino Jesu: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus: non enim veni vocare justos, sed peccatores*: convincuntur isti in superbia etiam sine voce clamare: Sani sumus, opus medico non habemus: quæ nobis expectanda sunt præsidia de ope gratiæ, quibus suppetunt vires de incolumitate naturæ? Non autem frustra Joannes protestatur, & dicit: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Nec frustra scriptum est: *Nemo mundus a sorde, nec infans cujus unius diei vita est super terram*: &: *Quis poterit facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?* Propter quod, sicut nunc in Ecclesia manet constitutio Salvatoris dicentis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non intrabit in regnum cælorum*: ita sacratissime erat in lege præcautum, ut natus puer, nisi die circumcideretur octavo, exterminaretur anima ejus de populo suo, nullum in hereditate Israel habitura consortium. Quæ omnia, & multo plura documenta, non tanta cura sacris paginis Spiritus Sanctus inseruisset, si talis esset natura in filiis Adam, qualis in ipso est principaliter instituta. Sed

Luc. 5. 31. Joan. 1. 29. Job 14. 4. juxta 70. Ibi juxta vulg. Joan. 3. 5. Gen. 17. 14.

---

27 Ita nostri codd. & editi Prosperi. Quesn. *et inde*.

28 Antiquæ edit. Prosp. *innumerabilia*. Emendationem Quesn. nostri codices approbant.

29 Carpit hunc locum Quesnellus Differt. 4. c. 6. n. 5. ac si Auctor Romanæ Sedis gloriam elaturus, eidem tribuat, quod Africanis Prosper asserit. Sed quo sensu, & quam vere Auctor scripserit, ex ipsomet Prospero demonstrabimus in Observ. ad citatam Dissertationem num. 8. & seqq.

30 Ita cum Quesn. nostri codd. In postrema edit. Prosperi *quosdam*.

31 Sic iidem MSS. libri. Editi *tamen*.

32 His postillam Quesnellus affixit: *Pelagianorum reliquiæ Semipelagiani*; ac si ad Semipelagianos sequentia pertineant. Sed hæc spectare ad quosdam occultos Pelagianos ostendemus pluribus in Observ. ad Differt. 2. n. 4.

CAP. XI. & XII. Sed quia Filius Dei venit, ut solveret opera
diaboli, & ut quæreret ac salvaret quod per-
1. Joan. 3. 8. Luc. 19. 10. ierat: manifestum est omnes in Adam damna-
tioni obnoxios esse nascendo, nisi in Chri-
sto liberati fuerint renascendo. Unde vigi-
lanter nobis considerandum est in ipso re-
Baptismi virtus & forma. generationis munere quid geratur. Quamvis
enim ad unum concurrant omnes ejusdem
mysterii portiones; aliud tamen est quod vi-
sibiliter agitur, aliud quod invisibiliter ce-
lebratur: nec idem est in sacramento forma,
33 quod virtus; cum forma 33 humani mini-
sterii adhibeatur obsequio, virtus autem per
divini operis præstetur effectum: ad cujus
utique potentiam referendum est, quod dum
homo exterior abluitur, mutatur interior:
& fit nova creatura de veteri, vasa iræ in
vasa misericordiæ transferuntur, & in cor-
pus Christi convertitur caro peccati: de im-
piis justi, de captivis liberi, de filiis homi-
Joan. 1. 13. num fiunt filii Dei, *qui non ex sanguini-
bus, neque ex voluntate viri, neque ex vo-
luntate carnis; sed ex Deo nati sunt*. Quod
quia indubitanter accepimus, verissimum est
Rom. 8. 14. quod Apostolus docet, dicens: *Quicumque
enim spiritu Dei aguntur, ii filii sunt Dei*.
Unde videant cujus se haberi filios velint,
qui definierint, omnes homines voluntate
propria regi, cum idem Apostolus proteste-
Rom. 8. 9. tur, & dicat: *Qui spiritum Christi non ha-
bet, hic non est ejus*.

CAPUT XII.

In solo Deo esse gloriandum, a quo omnis virtus, gloria, & sapientia est.

REfutata igitur superborum impia vani-
tate, quibus in peccatum etiam illa,
quæ in eis videntur laudanda, vertuntur,
34 nos illam humilitatem, 34 cui virtus &
gloria Deus est, eligamus; scientes Prophe-
Psal. 88. 17. tam David cecinisse de Sanctis: *Domine in
lumine vultus tui ambulabunt, & in nomi-
ne tuo exultabunt tota die, & in tua justi-
tia exaltabuntur: quoniam gloria virtutis eo-
rum tu es*. Qui & alibi piissime confitetur
Dominum in Sanctis suis esse laudandum,
Psal. 67. 36. dicens: *Mirabilis Deus in Sanctis suis,
Deus Israel ipse dabit virtutem & fortitu-
35 dinem plebi suæ*. 35 Huic etiam Jeremias
Jerem. 9. 23. concordat, & dicit: *Hæc dicit Dominus:
Non glorietur sapiens in sapientia sua, &
non glorietur fortis in fortitudine sua, &
non glorietur dives in divitiis suis; sed in
hoc glorietur qui gloriatur, intelligere & sci-
re quia ego sum Dominus*. Ipse vero intel-
lectus & scientia unde habeantur, pandunt
Prov. 2. 6. Proverbia Salomonis, & dicunt: *Quoniam
Dominus dat sapientiam, & a facie ejus* CAP. XII.
scientia & intellectus. 36 Et in Ecclesia- & XIII.
ste libro ipsius legimus, quod & corda & 36
opera justorum in manu Dei sint: & tan-
tum in studiis suis proficiant, quantum eos
ille provexerit. *Quantumcumque*, inquit, Eccl. 8. 17.
*laboraverit homo ut quærat, non inveniet. Et
quodcumque 37 dixerit sapiens ut sciat, non* 37
*potest invenire: quia universum hoc vidit cor
meum, quia justi & sapientes, & operatio-
nes eorum in manu Dei*. Tale est quod Apo- Eccl. 9. 1.
stolus prædicat, dicens omne verbum bo- Dei est opus omne sanctum.
num & omne opus sanctum 38 donum es-
se Spiritus Sancti, sine quo nihil recte aga-
tur. *Ideo*, inquit, *notum vobis facio, quod* 1. Cor. 12. 3.
*nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema
Jesu. Et nemo potest dicere, Dominus Jesus,* 38
*nisi in Spiritu Sancto. Divisiones vero sunt
gratiarum, idem autem Spiritus; & divisio-
nes ministrationum sunt, idem autem Domi-
nus; & divisiones operationum sunt, idem
vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.
Unicuique autem datur manifestatio Spiritus
ad utilitatem. Alii quidem per Spiritum da-
tur sermo sapientiæ, alii autem sermo scien-
tiæ secundum eumdem Spiritum, alteri fides
in eodem Spiritu: 39 alii operatio virtutum,* 39
*alii prophetia, alii discretio spirituum, alii
genera linguarum, alii interpretatio sermo-
num. Hæc autem omnia operatur unus at-
que idem Spiritus, dividens singulis prout
vult*.

CAPUT XIII.

Sine Christi operantis in nobis auxilio nihil boni nos agere; nec ita auferri liberum arbitrium, sed juvari.

SUnt & alia innumerabilia testimonia,
quæ ex paginis & novi & veteris te-
stamenti, quadam conclamatione confirment,
hanc esse veræ humilitatis excellentissimam
dignitatem, ut omnia quæ hominem fa-
ciunt christianum, ad divinæ gratiæ do-
num referantur. Sed tantam multitudinem
sententiarum in unum congerere, immodi-
cum fuit; præsertim cum mihi sermo esset
ad Sanctimoniam tuam, cui ex formula eo-
rum quæ commemoravimus, omnia se aut
recordanti offerent, aut legenti, licet quæ-
dam, etiam brevissima, tantæ sint plenitu-
dinis, tantæque virtutis, ut nullo adversan-
tis ingenio possint in sensum alium detor-
queri. Nam quæ contradictio admitti po-
test in eo quod ipsa Veritas discipulis suis
per Evangelium Joannis dixisse narratur:
Sicut palmes, inquit, *non potest facere fru-* Joan. 15. 4.
*ctum, nisi manserit in vite; sic nec vos,
nisi*

---

33 Editi cum uno nostro cod. Vat. addunt *cum*. Melius delevimus auctoritate alterius MS.

34 Ita Quesn. & novissimus editor Prosperi. Vulg. anteriores cum recentiori MS. Vat. *cui virtus & gloria Dei est*. Alius cod. Vat. *cui virtus est gloria Dei*.

35 Editi *Hinc etiam*. Nostrorum codicum lectio melior.

36 Vulg. *Unde in Ecclesiastæ libro*, vel *in Ecclesiaste*. Nostros codd. Vatt. prætulimus.

37 Iidem codd. *dilexerit*.

38 Cum in anterioribus editis haberetur *donum est*, Quesnellus omissa voce *donum*, ex *est* scripsit *esse*. Nostri codd. veram integramque lectionem dedere.

39 Sic iidem MSS. libri Vatt. Editi *alteri*.

CAP.XIII. & XIV. *nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum: quia sine me nihil potestis facere.* Nonne convincitur palmes elatus, quod omni fertilitate vacuatur, si vitis uber-
A Christo dividi qui Christum in se non fatetur operari. tate non alitur? Quis enim sine auxilio gratiæ fructum potest afferre justitiæ? aut quis audet dicere se a Christo non dividi, qui Christum in se diffitetur operari? An forte verendum est, ne liberum tollere videamur arbitrium, cum omnia per quæ propitiatur Deus, ad ipsum dicimus esse referenda?
40 Quod nequaquam esse consequens, 40 luce veritatis ostenditur: operante enim Spiritu Dei juvatur arbitrium, non aufertur: & hoc agit gratia, ut voluntas peccato corrupta, vanitatibus ebria, seductionibus circumsepta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus suis, sed per opem miserentis medici curata revalescat, & gaudeat se non interrogantem edoctam, & non quærentem esse quæsitam: quia impletur quotidie quod Isaias Propheta prædixit:
Isa. 52.15. *Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; & qui non audierunt, intelligent.* Quomodo autem hoc fiat, Joannes Apostolus
1. Joan. 5. 19. docet, dicens: *Scimus quia ex Deo sumus; & mundus totus in maligno positus est: & scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus.* Quod utique
41 nunc 41 quoque eadem potentia Dominus
Matth. 28. 20. indesinenter operatur, qui ait: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.*

CAPUT XIV.

In nullo gratiæ operationem ab humana voluntate præveniri.

UT ergo misericordiam Dei quæramus,
Rom. 9.15. Dei misericordia est, qui ait: *Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericordiam præstitero.* Unde mire per Jeremiam idem Dominus manifestat, quod Dei gratiam nemo præveniat merito suo, sed propter dilectionem qua Deus diligit, etiam aversos ad misericordiam trahi.
Jerem. 31. 3. *Dilectione*, inquit, *æterna dilexi te: propterea traxi te ad miserationem: quia ædificabo te, & ædificaberis virgo Israel.* Cui sententiæ Joannes quoque Apostolus congruit,
1. Joan. 4. 10. dicens: *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos*: & infra: *Nos*
Ibid. 19. *ergo diligamus: quoniam Deus prior dilexit nos.* Paullus quoque Apostolus in eadem est sententia, dicens in epist. ad Timoth. 2.
2. Tim. 1. 8. *Collabora Evangelio secundum virtutem Dei,*
42 *qui nos liberavit, & vocavit vocatione* 42 *sancta: non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam, quæ data est nobis ante tempora æterna.* Ad Ti- CAP.XIV. & XV.
tum etiam scribens, docet, nullo bono hominis merito Dei gratiam præveniri. *Era-* Tit. 3. 3.
mus, inquit, *& nos insipientes aliquando, increduli, errantes, servientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis Spiritus Sancti: quem effudit abunde in nos per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ.* Omnis igitur illuminatarum mentium pius motus, alienari quidem non potest a propria hominis voluntate; siquidem nihil recte faciet, nisi quod volens egerit: sed ut ad id quod æquum & utile est, animi tendat intentio, de illius æternæ & incommutabilis voluntatis inspiratione concipitur. Et sicut arte Nostrum est, quod in nobis operatur Spiritus Sanctus.
medici fit in oculis caligantibus, ut possint videre quod non vident, nec tamen non ipsorum est visio, quam medicina contulerit; ita in cordibus tardis & hebetibus, per Spiritum Sanctum acies obducta tergitur, & de vero lumine tenebrosæ jam & deficientes lucernæ lumen accipiunt: nec tamen nisi ipsarum erit, quicquid fulgoris acceperint. Unde dicit Dominus: *Ignem veni mittere in terram; & quid volo nisi ut*
ardeat? Et idem jubet ut lucernæ nostræ Luc. 12. 49.
sint semper ardentes; ut scilicet superno igne accensus animus non tepescat, sed studeat semper ardere: ac si vigorem ejus aliqua turbarit adversitas, unde cœpit inflammari, inde poscat igniri.

CAPUT XV.

Ideo dari præceptum, ut præcipientis quæratur auxilium, cui homo obediendo cooperetur.

PRoinde quia manifestissime & prophe- Nec superbi nec desides sint Christiani.
tica, & evangelica, & apostolica doctrina, nec superbos nos vult esse, nec desides; cooperatores nos esse oportet gratiæ Dei, ut illam excitantem, juvantem, locupletantem, & quotidie provehentem, vigilanter & sobrie subsequamur, numquam cessantes ab actione gratiarum: quia inter secunda vitæ istius & adversa, quibus gemina semper tentatione pulsamur, si proficimus, inde alimur; si stamus, inde subsistimus; si recidimus, inde reparamur. Di-
cit enim Spiritus per Prophetam David: *A* Psal. 36. 23.
Domino gressus hominis dirigentur, & viam ejus volet. Cum ceciderit non collidetur:
quia Dominus supponit manum suam. Non Ibid. 27.
itaque frustra præcipitur ut boni simus, cum di-

---

40 Erat in vulg. *veritatis ostenditur* sine vocula *luce*. Quesnellus defectum suspicatus, notavit in postilla: *Videtur hic deesse voce, aut quid simile.* Unus e nostris codd. supplevit *luce*: alius alia ratione, *veritas ostendit*.

41 Vox *quoque* addita ex vetustiore cod. Vat.

42 In eodem MS. posteriori manu voci *sancta* superadditur *sua*.

CAPUT XV. & XVI.

dicitur: *Declina a malo, & fac bonum*. Sed nec frustra per Jeremiam dicit Dominus: *Timorem meum dabo in cor eorum; & visitabo eos, ut bonos eos faciam*. Nec superflua erat præceptio Paulli Apostoli ad Romanos dicentis: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*: cum Corinthiis dicat: *Oramus autem ad Deum ut nihil mali faciatis*. In omnibus enim monitis Dei atque mandatis, una eademque ratio est & divinæ gratiæ, & humanæ obedientiæ: nec ob aliud umquam datur præceptum, nisi ut quæratur præcipientis auxilium. Voces enim docentium, & litteræ paginarum, quæ ad eruditionem audientium vel legentium Deo serviunt, non carent ejus virtute cui serviunt: & quando id quod jubetur, 43 obedienter perficitur, tunc effectus divini operis declaratur.

Ibid. 27. Jerem. 32. 40. & 41. Rom. 12. 21. 2.Cor.13.7.

Datur præceptum, ut quæratur auxilium. Obedientia divinæ operationis effectus. 43

CAPUT XVI.

Quantopere cavenda sit in bonis operibus elatio, quæ omnia corrumpit.

VIgilant autem tentatoris insidiæ, ut ubi proficit devotio, surrepat elatio; & ut homo de bono opere in se potius quam in Domino glorietur. Sed sollicitudo nos Apostoli contra hoc periculum monet, dicens: *Cum timore & tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle, & operari pro bona voluntate*. Quanto ergo excellentius in mandatis Dei quique proficiunt, tanto majores habent caussas formidinis & tremoris: ne de ipsis probitatis augmentis mens sibi conscia, & laudis avida, in superbiæ rapiatur excessus, & fiat immunda vanitate, dum sibi videtur clara virtute. Sed contra hoc periculum quid beatus Petrus in prima epistola prædicet, audiamus. *Si quis*, inquit, *loquitur, tamquam sermones Dei: si quis ministrat, tamquam ex virtute quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria & imperium in sæcula*. 44 Idem in epistola secunda: *Gratia*, inquit, *vobis adimpleatur in recognitione Domini nostri Jesu Christi, qui nunc omnia nobis divina virtute sua, quæ ad vitam & pietatem pertinent, donavit per agnitionem suam, qui vocavit nos propria gloriæ virtute: per quam maxima nobis & pretiosa promissa donavit: ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ, fugientes ejus, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem*. Si ergo omnia quæ ad vitam & pietatem pertinent, Deus nobis divina sua virtute donavit; nihil magis fugiendum est quam appetitus hujus concupiscentiæ, quæ virtutem negat divini operis, amore propriæ dignita-

Philip. 2. 12.

Sanctis superbia timenda.

1. Petr. 4. 11. 2. Petr. 1. 2. 44

CAPUT XVII. & XVIII.

tis: & cum aliæ cupiditates ea tantum bona quibus adversantur, imminuant; hæc dum omnia ad se trahit, simul universa corrumpit. Cum itaque totius superbiæ generale nomen odiosum sit; sive illa de honore suo, seu de nobilitate, vel 45 de immodicis opibus intumescat: hæc pars ipsius omnibus tentationibus nocentior invenitur, quæ videtur iis quas perditas cupit, amica esse virtutibus. Sed quia sublimiora quæque gravius corruunt; gaudet princeps superbiæ, eos quos potuerit sua impulsione prosternere, ad celsiora crevisse.

Nulla pars superbiæ nocentior, quam de operibus bonis elatio. 45

CAPUT XVII.

Per humilitatem homo vere Deo subditur & unitur.

HUic autem malo firmissimum bonum humilitatis occurrit. Quam ideo diximus veram, quia omnium virtutum inexpugnabilis fortitudo, & quædam suorum est vita membrorum. Discernimus enim illam ab iis officiis quæ potest etiam cum mundi sapientibus habere communia: & in eo proprietatem ipsius definimus, quod per omnia Deo subditur. Nec potest quicquam de meritis suis perdere, quorum caussas atque profectus non in se, sed in suo auctore constituit. Dignum quippe est ut imago Dei Deo splendeat, & inde pulchra, inde sit comta, dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*: alioquin adultera est, & a divino aliena conjugio, si alterius cujusquam decorem in speculo sui cordis ostentat, aut ullis aliis monilibus acquiescit ornari, nisi illis quæ de thesauris sponsi per Sancti Spiritus pignus accepit.

Alia humilitatis officia, alia ipsa humilitas.

Psal. 4. 7.

CAPUT XVIII.

Demetriadi magis humilitate opus esse, propter & virginitatis puritatem, & familiæ splendorem.

SI autem quælibet anima christiana hujus debet continentiæ soliditate muniri, quia omnes nuptiale sacramentum in quocumque vocationis suæ ordine susceperunt; quanto magis personæ tuæ dignitas præsidio hujus virtutis armanda est, cui de opulentissimis gratiæ Dei donis tam multiplex se ingerit materia gloriandi. Quamvis enim communis tibi sit cum multarum virginum puritate virginitas, non tamen facile reperitur, quæ possit tibi magnificentia domus & splendore antiquissimæ familiæ comparari. De quibus ut non superbias, nec tibi hoc ipsum, quod eis Christum præposueris, ascri-

Multæ virgines.

Vera virginitas in humilitate.

43 Prætulimus *obedienter* auctoritate vetustioris cod. Vat. Al. *ab obediente*.

44 Quesn. *Item in epistola*. Novissima editio Prosp. *Item idem in epistola*. Cod. Vat. 262. *Idem ipse in epistola*. Vetustioris MS. lectionem adoptavimus.

45 Particulam *de* ex MSS. & ex edit. novissima Prosp. inseruimus.

CAPUT XVIII. & XIX.

46 Nihil diligere nisi quod ex Deo est.

ascribas; 46 ipse est vera humilitas, vera caritas, vera virginitas. Ab omni quippe contaminatione mens libera est, quæ sive in se, sive in proximo nihil diligit, nisi quod 47 ex Deo esse non ambigit. Nam amare aliquid quod non ex opere & spiritu Dei sit, non est casta dilectio: &
47 sufficit tentatori sublimes & claras animas hac illusione violasse, ut quas ad illicita non im-
48 pulit, 48 placendi sibi ad elationem dejecerit.

CAPUT XIX.

Sine caritate, quæ non quærit quæ sua sunt, nihil prodesse.

DE hac caritate sine dubio Apostolus loquebatur, & istius proprietatem sub-
1.Cor.13.1. tilissimis discretionibus eliquabat, dicens: *Si linguis hominum loquar & Angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & noverim mysteria omnia, & omnem scientiam, & habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* In quarum definitionum formula multo laboraremus obscuro, nisi sequentia demonstrarent quæ esset species istius caritatis, cui soli tot operum labores, tot virtutum me-
49 rita 49 non perirent. Esto enim ut multiplex loquendi peritia, quæ non solum ad
50 omnem 50 humanæ facundiæ artem, sed etiam ad angelici eloquii pervenerit facultatem, si caritate careat, inutili æris sono & tinnitui sit comparabilis cymbalorum: esto ut habens prophetiam & scientiam, habens fidem dæmonibus imperantem, nihil sit,
51 quia caritate sit vacuus; 51 verum ut etiam ille ab hac esse possit alienus, qui in alimoniam pauperum suas distribuerit facultates, vel qui corpus suum igne torrendum pro Christi confessione tradiderit, incredibile videretur, nisi beatus Paullus hoc diceret. Qui tamen cum ejusdem caritatis membra describeret, doceretque qualis esset hæc virtus, sine qua nullæ possint prodesse virtutes: *Caritas*, inquit, *patiens est, benigna est: caritas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt*, & reliqua. CAP. XX. & XXI. 1.Cor.13.4.

CAPUT XX.

Vanam proprii meriti gloriam omni esse peccato nocentiorem.

INflatio ergo & ambitio, & propriorum bonorum superba defensio possunt destruere eleemosynas, possunt evacuare martyria; si & magnas opes amore quis humanæ laudis effundat, & sæva supplicia, non ea fortitudine quam Deus tribuit, sed ea quam de se præsumsit, excipiat. Hoc est enim propria fiducia inflari; hoc vanam gloriam quibuslibet ambire dispendiis; hoc postremo est, nolle habere quæ Dei sunt, & ibi suum constituere meritum, ubi divinum cessarit auxilium. Hæc superbia omni peccato nocentior, omni genere est elationis 52 insa- 52
nior. A quibuslibet enim lapsibus delictorum facile surgitur, quando opem a reparatore suo poscit elisus. Huic autem ruinæ nihil subvenit: quia aut difficile peccatum suum superbus agnoscit, aut etiam si intellexerit, non currit ad medicum, sed de se sibi remedium pollicetur: nec umquam ibi proficit cura, ubi morbus est ipsa medicina.

CAPUT XXI.

Superbiæ virus sola humilitate & caritate, quæ se invicem complectuntur, excludi.

53 HUnc autem corruptissimum pestilentiæ istius flatum, spiritus veræ humilitatis, & veræ caritatis excludit: in nullo enim hæ virtutes ab invicem dividuntur, & ambarum tam indiscreta connexio est, ut qui in una earum construitur, simul utraque potiatur. Sicut enim pars caritatis est humilitas, ita pars humilitatis est caritas. Et si illa recolamus, quæ sine bono caritatis infructuosa esse Apostolus definivit, inveniemus eadem similem habere
54 qualitatem, si eis humilitas vera defuerit. 54

Pars humilitatis caritas & vicissim.

46 Vulg. *ipsa*. Prætulimus lectionem MS. Vat. 268. quæ æquissima quidem videtur, & sequentibus etiam congruentior.

47 Ita ex eodem cod. Editi *ex Deo esse novit*. Alius cod. 262. pro *non ambigit* habet *novum didicit*; ubi forte *natum* scribendum fuit.

48 Editi ante Quesn. *placendo sibi ad elationem*. Quesn. ex arbitrio emendavit *de elatione*. Utrique nostri codd. *placendi sibi*; sed unus *ad elationem*, alius *adulationem*, quod pro *ad elationem* errore librarii scriptum videtur. Id autem prætulimus.

49 Edit. Duac. & Colon. Prosperi *non præirent*.

50 Ita edit. Prosperi. Al. *humanam*.

51 Quesn. addidit vocem *verum*, quæ & in nostris MSS. & in editis deest. Eam nihilominus sensui fere necessariam cum novissimo Prosperi editore retinuimus.

52 Forte *insanabilior*. Quesn. Post pauca unus Vat. MS. cod. *opem reparatoris sui*: alius *opem reparatori suo*.

53 Quesn. *Hinc autem*; & dein cum ceteris editis *ipsius flatum*. Nostri codd. meliorem lectionem dedere.

54 Cum in editis esset *caritatem*, Quesnellus *vanitatem* substituit; & hanc notam subjecit: „ In omnibus codicibus excusis legitur, *caritatem*; quod quam a mente auctoris alienum „ sit, nemo non videt. Aliquis in margine hu„ jus loci tomo 3. opusculorum de gratia, Lova„ nii an. 1648. editorum, scripsit *veritatem*: quod „ etsi sensum aliquem efficere queat, censeo ta„ men commodius aptiusque *vanitatem*, vel *inu„ tilitatem*, aut aliam ejusdem energiæ vocem „ substitui debere, ut ex contextus serie quisque „ intelliget. “ Hæc ille. Omnem autem difficultatem submoverunt nostri codd. qui *qualitatem* congruenter exhibent.

CAPUT XXII. rit. Quem enim fructum habebit, aut cum inflatione scientia, aut cum humana gloria fides, aut cum jactantia largitas, aut cum elatione martyrium? Unde quia in 55 destructionem superbiæ, & humilitas tendit, & caritas; de utraque habeatur dictum, quicquid de una est disputatum.

CAPUT XXII.

Nihil boni esse a nobis, quando nec ipsa recta oratio.

SUperest nunc, sacratissima Dei virgo, ut sobrio castoque judicio sancti cordis
56 tui 56 arcana discutias, & aculeo totius elationis obtrito, investiges in te atque dinumeres, quæ & qualia tibi sponsus tuus dona contulerit: quæ a me non oportuit recenseri, ne aut plura contexerem, aut pauciora percurrerem. Verecundiæ enim tuæ onerosa foret etiam vera laudatio, & ipse contra disputationem meam facerem, si cui ab humana gloria continentiam suasissem, ad eamdem te tuis præconiis incitarem. Ipsa ergo aulam tuæ mentis ingredere: & in secretario purissimæ conscientiæ tuæ, qualia tibi reposita sint ornamenta circumspice: & quicquid ibi splendidum, quicquid pulchrum pretiosumque repereris, divini operis & muneris esse ne dubites, ita ut in omnibus bonis opulentiæ tuæ, & gratiam donatoris, & jus proprietatis agnoscas. Accepisti enim quæ habes, & quicquid tibi diligentia tui laboris accrevit, per ipsum tibi est auctum, per quem fuerat inchoatum. Itaque utendum tibi est 57 his quæ largitus est Deus: & ab eodem semper est petendum ut donis ejus fideliter & scienter utaris. Quid enim nobis boni potest esse sine ipso; quandoquidem etiam ut recte oremus, ex ipso est, dicente Apostolo: *Nam quid oremus sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quoniam secundum Deum postulat pro sanctis.* Et ne dubium esset de quo spiritu loqueretur, jam supra dixerat: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. Itaque ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quoniam sumus filii Dei. Si autem filii, & heredes; heredes quidem Dei, coheredes autem Christi: si tamen compatimur, ut* 58 *& conglorificemur.*

[Margin: Humana etiam diligentia & cooperatio Dei munus est. — 57 — Usus gratiæ a gratia est. — Rom. 8. 26. — Ibid. 15.]

CAPUT XXIII. & XXIV. 58

CAPUT XXIII.

Omnem rectum affectum, cogitatum, & sermonem nostrum esse a Deo.

IMplet igitur Spiritus Sanctus organum suum: & tamquam fila chordarum tangit digitus Dei corda sanctorum. Qui ideo cum die Pentecostes in Apostolos plebemque credentium, sicut a Domino fuerat promissus, influeret, in specie linguarum apparuit ignearum, & loquelis omnium nationum eos, super quos insederat, fecit effari: ut dubium non esset, per ipsius inspirationem, utilem affectum, rationabilem sermonem animis fidelium ministrari; sicut ipse Dominus discipulis suis insinuavit, & dixit: *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris, qui loquitur in vobis.* Quod 59 ne in solo magnarum tribulationum tempore credamus fieri, non autem in pace præstari; audiamus Apostolum definientem, quod ipsæ quoque cogitationes nostræ, nisi a Deo nobis insitæ fuerint, rectæ esse non possint. *Fiduciam*, inquit, *talem habemus per Christum ad Deum: non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est.*

[Margin: Matt. 10. 19. — 59 — 2. Cor. 3. 4.]

CAPUT XXIV.

Quicquid virtutis & caritatis sancti habent in hac vita, a Deo habent: quoniam & in cælo quicquid habituri sunt, ab illo erit: ab eo portio, a quo erit plenitudo.

UNde cum sanctorum animis ex Deo sit
60 utilis meditatio, justa petitio, efficax actio; ex Deo sit in fide firmitas, in tribulatione patientia, in persecutione victoria: magna est in vera humilitate felicitas, cui Deus dilectio, Deus sapientia, Deus consilium, Deus fortitudo est. Nec dubie ista subjectio jam ex magna parte in illius futuræ beatitudinis est constituta consortio, ubi *Deus erit omnia in omnibus*: quod 1. Cor. 15. 28.

V

55 Editi habebant *in districtione*. Quesn. emendandum putavit *in districtionem*. Nostri codd. Vatt. melius.

56 Editi *arcam*: male. Emendatum ex MSS. Vatt.

57 Sic iidem codd. Al. *eis*.

58 Conjunctio *&* ex nostris MSS. addita.

59 Ita ex Vat. 268. Alius Vat. 262. *ut non in solo*. Dein ex eodem Vat. 268. *non autem* scripsimus, pro quo editi habebant cum alio Vat. *sed etiam*. Sub finem capitis Quesnellus *sic quasi ex nobis*. Delevimus autem *sic* ope nostrorum codd. & edit. Prosperi.

60 „ In aliis omnibus hujus epistolæ editionibus pro *utilis* legebatur *ut illis*; quæ adeo levis immutatio cum vitiosa interpunctione totum sensum tam egregiæ sententiæ subvertebat. Etsi porro ex sola conjectura eam restituimus; nihilo tamen minus de emendatione securi sumus. Ne quis tamen surreptam sibi antiquam lectionem queratur, en eam repræsentamus. *Unde cum sanctorum animis ex Deo sit ut illis meditatio justa, petitio efficax, actio ex Deo sit, in fide firmitas, &c.* " Quesn.

CAPUT XXIV. quod ideo in hac vita ad plenum non potest obtineri, quia nondum mortale nostrum induit immortalitatem, nec corruptio transiit in incorruptionem: caro adhuc contra spiritum, & contra carnem spiritus concupiscit; nec invenitur in ullo hominum tanta concordia, ut legi mentis lex quæ membris est insita, non repugnet. Propter quod ex omnium sanctorum persona accipitur
1.Joan.1.8. quod Joannes Apostolus ait: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Cum
1.Joan.3.9. tamen idem ipse dicat: *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Utrumque ergo verum est: quia & nemo sine peccato est, in eo quod nemo est sine lege peccati: &
Caritas, Dei semen. 61 qui natus 61 est ex Deo, peccatum non facit: quia per legem mentis, id est per caritatem, quæ Dei semen est, peccatum non facit. *Caritas* enim *operit multitudinem peccatorum*: & 62 sine ea nullum prodest bonum, per quam deletur omne peccatum. Dum igitur *corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem*, non quidem obtinetur ut jam 63 omnia in omnibus Deus sit: quia nullus est sine tentationis stimulo & sine mutabilitatis incerto; sed quia *omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum*: sine dubio inde habetur virtutum omnium portio, unde habebitur plenitudo; & tanto quisque est beatior, Deoque conjunctior, quanto plus in eo fuerit divinæ gratiæ, quam actionis humanæ. *Benedic* itaque *Domino in omni tempore, & laus ejus in tuo ore sit semper*: anima autem tua non acquiescat nisi in Domino laudari. Superbi quidem refragabuntur, sed mansueti hæc 64 audient, & lætabuntur.

CAPUT XXIV. 1.Petr.4.8. 62 Sap.9.15. 63 Jac. 1. 17. Beatior, quo plus divinæ gratiæ, quam actionis humanæ. Psal. 33.1. Psal. 33.3. 64

AD-

61 Verbum *est* a Quesnello deletum ex nostris codd. & Prosperi editis revocavimus.

62 Editi *sine qua*, & postea *per quam*: Quod cum careret sensu, Quesnellus retentis vocibus *sine qua* correxit *per hanc*. Sed potius retinendas voces *per quam* & emendandum *sine ea* unus præstantior noster codex Vat. docuit.

63 Mendose legebatur in vulgaris *anima*. Quesnelli emendationem *omnia* probant nostri codd.

64 Unus cod. Vat. *audiant & lætentur*.

ADMONITIO

in ſequens Breviarium.

1 SEquens opuſculum Leoni noſtro inſcriptum his verbis, *Diſputatio Sanctiſſimi Leonis Papæ in hæreticos*, cum nobis inſtantibus in Ambroſiana bibliotheca ejuſdem opera quærerentur, inventum fuit in MS. codice ſignato litt. I. num. 119. cumque crederetur ineditum, ejuſdem exemplar diligenter tranſcriptum ad nos tranſmiſſum fuit. Hoc idem opuſculum in eadem bibliotheca contentum cum eodem titulo memorat Ludovicus Muratorius tom. 2. Antiquit. medii ævi diſſert. 44. pag. 928. ubi tamen indicans codicem ſignatum litt. P. & num. 154. diverſum exemplar videtur innuere, niſi forte hæ notæ deinceps mutatæ fuerint. Ipſe quoque haud impreſſum opuſculum credidit: utrum autem Leonis ſit, dubium reliquit. Idem opuſculum cum Leonis pariter nomine invenimus in vetuſto MS. Patavino Patrum Eremitanorum SS. Philippi & Jacobi aliquot S. Cypriani operibus ſubjectum, & adjuvante P. Mag. Antonio Manentio conferre etiam potuimus. Ibi autem hæc inſcriptio legitur: *Breviarium Papæ Leonis adverſus hæreticos, ſive ſchiſmaticos*.

2 Cum eodem *Breviarii* titulo, ſed ſine auctoris nomine hunc eumdem tractatum una cum Leonis operibus olim repererat P. Jacobus Sirmondus in duobus codicibus Corbejenſi & Pithœano hanc illi inſcriptionem præfigentibus: *Breviarium adverſus Arrianos*, aut *Breviarium adverſus hæreticos*: editus autem fuit ab eodem, & legitur tom. 1. Oper. var. pag. 224. ac exinde tom. 7. Biblioth. Patrum pag. 8. Titulus vero a Sirmondo præfixus eſt hujuſmodi: *Breviarium fidei adverſus Arrianos hæreticos, in quo trium divinarum perſonarum æqualitas plurimis Scripturæ ſacræ locis & argumentis liquido comprobatur, auctore incerto, ſed antiquiſſimo*. Licet autem *incertum auctorem* protulerit, eo quod in duobus laudatis codicibus nullus auctor nominetur; cum tamen hoc Breviarium, inquit in præfatione, *Leonis operibus utroque in codice intextum ſit, ævoque non impar videatur; veniebat in mentem haud abs re Breviarium fidei credi poſſe, quod a Juliano Coenſi Epiſcopo miſſum, Leo Papa nondum ad ſe perveniſſe ſignificat epiſt.* 60. (nunc 113.) *ab eoque, quiſquis eſt auctor, mutuatos videri tum Eugenium Carthaginenſem in ratione fidei, quam ſuo collegarumque nomine obtulit Hunerico Regi, tum Idacium in libro adverſus Varimadum Arrianum*.

3 Queſnellus not. 2. in laudatam epiſtolam 113. huic conjectationi & opinioni Sirmondi refragatur, & jure quidem, ut ex eadem notatione liquebit. Breviarium quidem fidei a Juliano Coenſi ad Leonem Papam miſſum cum ibidem recte ſtatuatur non fuiſſe aliud niſi ipſam definitionem fidei editam in Concilio Calchedonenſi, quæ *Tractatus fidei* alibi pluries vocatur; ab hoc opuſculo plane diverſum agnoſcitur. Neque in Oriente pro Orientali Eccleſia ſcriptum videtur, ſed in Occidente pro iis Occidentis partibus, in quibus Arriani dominabantur, ac baptiſma iterabant, quod in illis poſtremo opuſculi capite reprehenditur. Id autem Arrianis Orientis, quod ſciamus, non congruit; ſed Africanis, vel Hiſpanis, qui ſub Vandalis, vel ſub Gothis baptiſmum iteraſſe traduntur. Quoad Africanos, id cum Leonis ævo maxime congruit. Auctor enim libri *de promiſſionibus & prædictionibus*, qui fuit Afer, ſcripſitque vivente Valentiniano III. ante an. 455. loquens de his hæreticis ait: *Pugnat* (Arrianus) *exſufflando & rebaptizando membra agni, quæ jam Chriſtus ſuo ſanguine ſacraverat*.

4 Addemus vero obſervationem non levem. In noſtro Breviario num. 24. habetur: *Sicut panem jam ſemel coctum ſi aliquis remittat in aquam, & velit recommiſcere & coquere, perdet priſtinam dignitatem, & in nigredinem terramque convertitur; ſic talis efficitur, quicumque in ſe permittit baptiſmum iterari*. Cum hæc eadem ſimilitudo eodem conſilio & argumento Genſerico Arriano objecta fuerit a Sebaſtiano Comite viro catholico apud Victorem Vittenſem lib. 1. de Perſec. Van-

dalica; nonnulli dubitant, num hic Sebaſtianus hanc ſimilitudinem ex noſtro Breviario jam apud Africanos vulgato didicerit. Sed Victor Vittenſis eumdem Comitem ejuſdem ſimilitudinis & argumenti palam tradit auctorem. *Cui* (Genſerico), inquit, *Sebaſtianus rem inveniens miram multiſque neceſſariam, pro tempore acute reſpondit*. Integrum textum recitabimus ſuo loco adnot. 55. Hinc autem veriſimilius videtur, noſtri Breviarii Auctorem ex Sebaſtiani Comitis reſponſo apud Afros celebri, quippe quod nec Genſericus, nec alii Arriani potuerunt ſolvere, hoc argumentum ſumſiſſe. Sebaſtiani Comitis factum contigit circa annum 449. ac propterea in laudata hypotheſi Breviarium paullo poſt ab Africano ſcriptum dici deberet adverſus Arrianos Africam occupantes: quod cum Leonis pontificatu ac poſterioribus ejus annis concurrere potuit.

Vid. Tillem. Vit. Eug. art. 12. t. 16.

5 Chiffletius in præfatione ad Ferrandum diaconum ſcribit, ſe hoc Breviarium fidei Alcuino diacono adſcriptum reperiſſe in cod. MS. Chartuſiæ Portarum. At huic auctori, quem tres libros de Trinitate edidiſſe certum eſt, hoc opuſculum adjudicari nequit: tum quod ab ejus ſtilo alieniſſimum eſt, tum quod rebaptizatio ab Arrianis uſurpata Alcuini ætati non convenit; ſicut nec convenit interpretatio vetus nonnullorum locorum ſacræ Scripturæ, quæ in eodem opuſculo adhibetur.

6 Cum porro Leoni noſtro in duobus vel tribus MSS. exemplaribus inſcribatur, & in duobus aliis a Sirmondo inventis inter ejusdem Pontificis opera fuerit inſertum; etſi ob manifeſtum ſcriptionis diſcrimen ipſi Pontifici attribui non poſſe videatur; aliquid tamen fortaſſis habuit cum eodem conjunctum, quod ad noſtram notitiam non pervenerit: ac propterea non immerito in hac Appendice haud prætermittendum credidimus.

BRE-

1

1 BREVIARIUM ADVERSUS ARRIANOS

in quibusdam mss. LEONI PAPÆ *inscriptum, in aliis vero ejus operibus intextum, cujus Auctor incertus, at eidem Pontifici suppar.*

Caussa errandi in hæreticis quæ. 2

I. ERrare hæreticos hæc 2 maxime caussa facit, dum aut ignorant, aut nolunt advertere, in Domino Jesu Christo sicut unam personam, ita duas esse substantias, Deum ex Deo Patre, & hominem ex homine matre; & quæ de se ipso Dominus secundum dispensationem carnis assumtæ loquitur, deputant Divinitati, ut est illud, *Pater major me est*; vel

Jo. 14. 1. illud, 3 *Jesus fatigatus ex itinere*; vel il-

Ibid. 4. 6. 3 lud, *Flevit Lazarum*; vel alia hujusmodi

& 11. 35. quæ leguntur. Qui si vellent advertere il-

2. Cor. 5. 19. lud Apostoli: *Deus erat in Christo mundum*

Jo. 1. 14. *reconcilians sibi:* vel illud Evangelii: *Verbum caro factum est & habitavit in nobis*: non dubitarent, ut superius dictum est, confiteri in una persona duas esse substantias; & ubi audiunt dici, *Pater major me est*, secundum humanitatem acciperent; ubi

In Christo una persona & duæ substantiæ confitendæ.

Ib. 10. 30. vero audiunt, *Ego & Pater unum sumus*, secundum Divinitatem dictum non dubitarent, sicut ex ejus operationibus datur intelligi.

De diversis operationibus Christi secundum naturas diversas.

II. Secundum hominem enim esurivit, ut veram carnem ostenderet; secundum Deum autem de quinque panibus quinque millia hominum saturavit, ut se Deum virtutibus adprobaret. Secundum hominem sitivit; sed secundum Deum Samaritanam viva aqua refecit. Secundum hominem navem ascen-

4 dit; 4 secundum Deum siccis pedibus super mare ambulavit. Secundum hominem in navi dormivit; secundum Deum ventis & fluctibus imperavit. Secundum hominem, Lazarum flevit; secundum Deum, quatri-

5 duanum eum 5 de monumento mortuum suscitavit. Secundum hominem in cruce pependit; secundum Deum, Paradisum latroni de cruce donavit. Secundum hominem passus mortem gustavit; secundum Deum, semetipsum a mortuis suscitavit.

III. Si hæc & his similia vellent sapienter discernere, & unicuique substantiæ quod suum est deputarent, facile poterant recte fidei cursum tenere, & non pro ejus beneficiis, quæ pro nobis redimendis in forma servi suscepit vel passus est, Divinitati ejus contumelias irrogarent: & ubicumque legunt 6 6

in Scripturis secundum humanitatem aliquid quod minus loqueretur Divinitas; sed pro dispensatione carnis assumtæ hoc protestatur humanitas. Nam nos sicut eum Deum legimus, ita nec majorem, nec minorem Deum 7 usquam legimus; nec credere re- 7

ligiosa mente debemus.

Arianorum objecta solvuntur, & Filii Divinitas & æqualitas Patri probatur.

IV. Sed ideo adhuc persistit, & dicit: Fieri non potest ut non Filius minor Patre credatur, quia ex Patre esse dignoscitur. Fallit eum consuetudo generationis humanæ, ut quia Filius dicitur, minor Patre credatur. Apud homines ideo minorem filium generat pater, quia & ipse minor est generatus a patre. Idcirco crescente filio pater senescit, & moriente patre, filius succedere comprobatur, & melior ac potentior patre nonnumquam efficitur. Apud Deum vero non ita est: quia ubi crescere, vel senescere Divinitas non habet, hoc est dignum ut filium dilectio habeat æqualem, quia non potest plenitudo majorem; ideoque perfectus perfectum genuit, 8 omnipotens omnipotentem, 8

plenus plenum; & quia ætatis incrementum non habuit, minorem generare non potuit, sed omnino qualis est Pater, talem & Filium esse cognosco, sicut ipse 9 dixit: *Qui* 9

me videt, videt & Patrem: & alibi: *Qui* Jo. 14. 9.

non honorificat Filium, non honorificat Pa- & 5. 23.

trem, qui misit illum. Sed forte quia audis missum, ideo putas minorem. Rogo te: Deum credis esse Filium, an non? Sine dubio responsurus es, Deum: quia & si tu negare volueris, sanctis Scripturis convinceris, dicente 10 Apostolo: *Ex quibus Christus se-* Rom. 9. 5.

cundum carnem, qui est super omnia Deus 10

benedictus in sæcula: & Joannes in Episto- 1. Jo. 5. 20.

la sua: *Ut simus*, inquit, *in vero Filio ejus, qui*

---

1 Diversas inscriptiones huic opusculo in MSS. præfixas Admonitio exhibet. *Breviarii* titulum in plerisque codd. receptum prætulimus. *Adversus Arrianos* sumpsimus ex cod. Sirmondiano, cum Arriani reipsa toto hoc opusculo impugnentur.

2 Sic ex cod. Patav. Alias *maxima*.

3 Codd. Ambros. & Patav. *fatigatur Christus ex itinere*.

4 Apud Sirmondum repetitur *sed*.

5 Idem: *de sepulcro*.

6 Cod. Ambros. *Scripturas*.

7 Sic MS. Patav. Sirmondus *nusquam*: MS. Ambros. *usque*.

8 Cod. Patav. repetit *genuit*. Mox MS. Ambros. *non habet*.

9 Alias *dicit*. Dein MSS. Ambros. & Patav. *Qui me vidit, vidit & Patrem*, tum hic, tum inferius num. 6.

10 Codd. laudati *Scriptura*.

Jo. 20. 28. *qui est verus Deus, & vita æterna:* & Thomas: *Deus meus*, inquit, *& Dominus meus:* & Melchisedech summus Sacerdos: *Benedi-*
Gen. 14. 19. *ctus*, inquit, *Abraham Deo excelso, qui creavit cælum & terram*. Vides quia non solum Deus, sed Deus excelsus Melchisedech voci-
11 bus comprobatur? Testis est & 11 Osee Pro-
Os. 13. 4. pheta dicens: *Firmans cælum, & creans terram, ego Dominus Deus tuus, cujus manus creavere omnem militiam cæli*. Si ergo Deus est Filius, immo quia Deus est, quia per ipsum facta sunt omnia, & non solum non minor, sed excelsus Deus; interrogo te, utrum Deus ubique sit, an forte localiter? Cum impium sit negare quod ubique
12 sit Deus; 12 & si ubique est, quæso te, ubi missus est? Sed missionem Filii incarnationem ejus intellige, ipso Apostolo expo-
Gal. 4. 4. nente. *Misit*, inquit, *Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege*.
Hier. 23. 24. V. Denique de ipso legimus in Propheta: *Cælum & terram ego impleo, dicit Domi-*
Jo. 1. 16. *nus:* & Evangelista de eodem: *Plenitudi-*
13 *nem*, inquit, *ejus omnes* 13 *accepimus*. Et si omnia ipse implet, ubi missus, cujus majestate plena sunt omnia? Sed adhuc forte dices: Sicut habet carnalis intellectus, inter gignentem Patrem & genitum Filium non potuisse fieri nisi ut aliquod fuisset spatium. Spatium horæ faciunt, horæ tempus designant; ac sic si tempus anteponis Filio, non omnia per ipsum facta fateris. Et ubi
Ib. v. 3. est illud: *Omnia per ipsum facta sunt?* Certe secundum tuam propositionem respondeo, qui dicis fuisse Patrem aliquando sine Filio. Utique legimus pariter in Apostolo: *Chri-*
1. Cor. 1. 24. *stum Dei virtutem & Dei sapientiam:* &
Jo. 14. 6. ipse de se Dominus loquitur: *Ego sum via, veritas, & vita*. Si ergo fuit Pater sine Filio, sicut tu dicis; fuit sine virtute, fuit sine sapientia, fuit sine vita, fuit sine veritate. Sed quia sine his numquam fuisse Pater credendus est, hoc convenit saluti tuæ, ut juxta fidem catholicam consempiternum Patri & æqualem Filium fatearis: quia virtus ejus legitur sempiterna, dicente Apostolo: *Sempiterna quoque virtus ejus, & Di-*
Rom. 1. 20. *vinitas*. Similiter & de veritate, dicente
Ps. 116. 2. Psalmista: *Et veritas Domini manet in æternum*.

Filius æqualis Patri.

VI. Solent etiam istam velut quæstionem calumnia generare. In tantum, inquiunt, major est Pater, ut priori semper nominetur loco. Etiamsi priori semper loco nominaretur, valde videbatur esse conveniens: quia ex ipso est Filius, non ille ex Filio.

Arianorum sophisma solvitur.

Tamen ut æqualitatem agnoscas, audi in Scripturis, ubi etiam prior Filius nominatur. Joannes Evangelista ait: *In principio* Jo. 1. 1.
erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: in Verbo utique Filium indicavit: & Apostolus ad Ephesios:
An nescitis, quia omnis fornicator, & im- Ephes. 5. 5.
mundus non habet hereditatem in regno Christi & Dei? Ecce & hic priori loco 14 14
Christus nominatur. Et ad Galatas: *Pau-* Gal. 1. 1.
lus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum & Deum Patrem. Et ad Thessalonicenses: *Ipse autem* 2. Thess. 2.
Dominus Jesus Christus & Deus & Pater 15.
noster, qui dilexit nos. Ad Corinthios: *Gra-* 2. Cor. 13.
tia Domini nostri Jesu Christi, & caritas 13.
Dei Patris 15. Ipse Dominus dicit: *Ego* 15
& Pater unum sumus; non dicit Pater & Jo. 10. 30.
ego. Et alibi: *Qui me videt, videt & Pa-* Ib. 19. 14.
trem: & iterum: *Qui non honorificat Fi-* Ib. 5. 23.
lium, non honorificat Patrem, qui misit illum. Ecce quotiens priori loco Filius nominatur. Sed quia in Patre & Filio æqualitas est, nullum præjudicium nec ante nec postea nominatus alteri poterit exhibere: quia nulla est diversitas, ubi est æqualis in utroque Divinitas; sed ideo sic legimus, quia humana locutio aliter se non potest expedire, nisi ut cum unum dixerit, sic alterum dicat. Ecce ut agnoscas, quia ibi nihil majus nihilque minus est, cessat quæstio de Patre anterius nominato: quia ubi una est substantia, una Deitas & incorporalis immensitas; nulla est disparilitas, vel diversitas æstimanda: ubi enim unus 16 creditur, ibi minor & major excluditur: nescit enim numerum unitas, ac gradum non amittit æqualitas; sicut scriptum est: 16
17 *Non ascendes per gradum ad altare meum*. Exod. 20.
Et ideo auferat contentionem, & teneat 26.
cum 18 fide catholica inseparabilem Tri- 17
nitatem sine permixtione conjunctam, sine 18
separatione disjunctam: quia Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus Deus 19 plenus 19
& unus est. Ipsa enim per se ratio docet, quia unus nec posteriorem 20 recipit, nec 20
priorem; comparationem, vel separationem nescit habere, qui solus est; minor non potest esse, qui plenus est, quia perfectioni nec addi quidquam potest, nec minui.

Nulla in personis diversitas, ubi æqualis Divinitas.

In uno Deo major & minor excluditur.

VII. Credantur ergo tres personæ, sed non tres substantiæ; tres proprietates, sed non tres potestates; ita una sine principio sempiternitas, sicut una sine fine majestas, sine auctore Pater, sine tempore Filius, sine majore Spiritus Sanctus. Nos enim 21 Catho- 21

---

11 In vulgata apud Oseam non inveniuntur verba sequentia. At sunt in antiqua versione apud Hieronymum Comment. in Oseam cap. 13. v. 4. ac totidem verbis recitantur ab Hilario lib. 12. de Trinit. n. 4. sicuti etiam sunt in Græco MS. Vat. licet nec in Hebræo, nec in aliis Græcis exemplaribus septuaginta interpretum reperiantur. Confer P. Sabbatier in hunc locum.

12 Voces *& si ubique est* supplevimus ex duobus nostris codd. Patav. & Ambr.

13 Vulgat. addunt *nos*. Mox iidem codd. *accipimus*.

14 Ita nostri codd. Vulg. *Filius*.

15 Vulg. addunt: *& communicatio Sancti Spiritus cum omnibus vobis. Et ipse* &c.

16 Editi addunt *Deus*.

17 Nostri codd. *Non ascendit*.

18 Iidem ignorant *fide*.

19 MSS. nostra Patav. & Ambr. addunt *verus*.

20 Ita nostri codd. Vulg. *recepit*.

21 MS. Ambr. *catholice*.

Christus minor Patre secundum humanitatem, æqualis secundum Deitatem.

tholici Dominum Deum nostrum Jesum
Christum & minorem dicimus Patre, &
æqualem; minorem propter humanitatem
adsumtam, quia cum in forma Dei esset,
formam servi induere dignatus est; æqualem
vero dicimus propter Deitatem perpetuam,
qua ex Patre existens Filius, &
consempiternus est Patri. Quare ergo nobiscum
non confitentur æqualem, cum nos
cum illis non negemus minorem? præsertim
cum utrumque in sanctis Scripturis le-
Jo. 5. 18. gimus, dicente Evangelista. *Propterea*, inquit,
*quærebant interficere eum Judæi, quia
non solum solvebat sabbatum, sed etiam Patrem
suum dicebat Deum, æqualem se faciens
Deo.* Ecce impietas Judæorum dicit æqualem,
& non veretur dicere Christianus mi-
Ib. v. 23. norem. Et alibi idem Evangelista ait: *Qui
non honorificat Filium, non honorificat Patrem,
qui misit illum*: æqualis enim honor
non nisi æqualibus exhibetur. Et alio
Ib. v. 21. loco idem dicit: *Sicut Pater suscitat mortuos,
& vivificat; ita & Filius quos vult
vivificat.* Audi dicentem, *sicut Pater, ita
& Filius*, audi dicentem *quos vult*; &
æqualem eum Patri, ac suæ potestatis esse
cognosce, & non dicas eum minorem: quia
nusquam in Scripturis sanctis vel majorem
Deum legimus, vel minorem; sicut ipse
Jo. 14. 5. Philippo dicit: *Qui me videt, videt & Pa-
Ib. 5. 19. trem*; &: *Omnia quæ Pater facit, hæc ea-
Ib. 1. 1. dem & Filius similiter facit*; & illud:
Deus erat Verbum: & Apostolus, ut me-
Rom. 9. 5. moravimus, *Qui est*, inquit, *super omnia
Deus benedictus in sæcula*: & Apostolus:
Phil. 3. 6. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam
22 arbitratus est esse* 22 *se æqualem Deo.* Quare
hoc? quia nemo rapit, nisi quod non
habet. Ille ergo, qui habebat æqualitatem,
23 non est arbitratus 23 rapinam. Sed quam
rebellis angelus sumere voluit per rapinam,
Christus possedit per naturam. Quia vero
est verus Deus, audi beatum Joannem di-
1. Jo. 5. 20. centem in epistola sua. *Et simus*, inquit,
*in vero Filio ejus Jesu Christo: hic est verus
Deus, & vita æterna.* Audis verum Deum,
& præsumis dicere minorem, & non confiteris
æqualem? Dicit etiam beatus Apo-
Tit. 2. 13. stolus ad Titum: *Expectantes beatam spem
& adventum gloriæ magni Dei.* Nescio qua
fronte minor esse dicatur, quem magnum
Deum Apostolus profitetur.

Aliud hæreticorum commentum disjicitur.

VIII. Hoc etiam perfidus error dicere solet,
quod ubi in Scripturis legimus, aut solum
Deum, aut solum altissimum, aut solum
sapientem; hoc non de Trinitate dici, sed
de solo Patre accipi debeat: quod quam absurdum
sit ita sentire, de hoc uno testimonio
convincatur. Dicit enim Apostolus:
Rom. 16. 26. *Cognitum soli sapienti Deo*: non intelligunt,
quia non dixit soli sapienti Patri, sed soli
sapienti Deo, quæ est Trinitas. Nam dum
soli Patri hoc deputant, Filium insipientem
blasphemant. Et quomodo eum Apostolus
sapientiam Dei esse dicit, si solus Pater est
sapiens, cum nullus sapiens possit esse nisi
per sapientiam suam? Et ubi est illud quod
ad Colossenses idem Apostolus protestatur
de Christo Jesu? *In quo sunt*, inquit, *omnes* Colos. 2.
thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. 23.
Unde agnoscant quam stultum sit quod 24 24
promunt, & ubicumque aliquid similiter
legunt, non uni personæ deputent, sed beatæ
Trinitati, quæ sola summus Deus & verus
est. Nam & de Spiritu Sancto sic dicit
Apostolus: *Alii quidem per Spiritum datur* 1. Cor. 12. 8.
*sermo sapientiæ; alii autem sermo scientiæ
secundum eumdem Spiritum.* Si ergo per Spiritum
Sanctum, sicut verum est, & sapientiæ
& scientiæ sermo donatur; quomodo solius
Patris personæ hoc potest adscribi, quod
solus sit sapiens, nisi, ut dictum est, 25 25
æquævæ Trinitati ista conveniant?

Filius Dei in Divinitate invisibilis & immortalis.

IX. Solent etiam dicere: Ideo minor est
Filius, quia visibilis, Pater autem invisibilis.
Non intelligunt, quia nec Filius in substantia
Deitatis suæ sit visibilis nisi in assumto
homine, qui & Christus dicitur. Nam
Filius Dei, idest Verbum, quod erat in principio
Deus apud Deum, per quem facta sunt
omnia, videri in sua substantia non potuit,
sicut nec Pater in substantia sua. Interrogo
autem sine sui injuria illum ipsum, qui dicit
quod visus sit Filius Dei: utrum animam
suam visibilem, an invisibilem fateatur: &
cum dixerit invisibilem, sicut & verum est,
dicatur ei: Si creatura, idest anima sua, invisibilis
est, creatura utique Dei; creator
universitatis quomodo potuit esse visibilis?
Sed ideo induit carnem, quæ videri poterat,
quia Deitas ab homine videri non poterat.
Hac carne major est Pater. 26 Ita- 26
que est æqualis Verbo, major carne: æqualis
ei per quem fecit nos, major eo qui
factus est propter nos. Nam quod Deus sit
Filius, licet multa testimonia superius posita
evidenter doceant; tamen adhuc pauca
credidi subjungenda. In Genesi scriptum
est: *Creavit Deus cælum*: & utique Evan- Gen. 1. 1.
gelista confirmat omnia a Filio esse creata. Jo. 1. 3.
Item ibi sequitur: *Creavit Deus hominem ad* Is. 40. 3.
imaginem & similitudinem suam: ecce hic
eum Deum agnosce, quia & hominem ipse
creavit. Et Isaias dicit de Joanne Præcursore
Domini: *Rectas facite semitas Dei nostri.*
Cujus Dei, nisi utique Filii, quem in
carne venisse non dubitamus? Et paullo post:
Confortate manus dissolutas, & genua debilia Ib. 35. 3.
*roborate; dicite pusillanimis: Ecce Deus
vester in fortitudine veniet, & salvabit vos,
& tunc aperientur oculi cæcorum*: quod utique
in adventu Christi completum esse cogno-

22 Nostri codd. delent *se*.
23 Vulg. cum MS. Patav. *per rapinam*. Codex Ambr. cohærentius cum Apostoli textu expungit *per*. Mox *Sed quod* in eodem MS. Ambr.
24 Cod. Patav. *pronuntiet ubi cum aliquid*. &c. Ambr. *pronuntietur ubi cum aliquid*.
25 Nostri codd. *æque vetere Trinitatis*.
26 Voces *Itaque est* ex nostris MSS. additæ, in quibus solum & pro *est* legebatur.

Ps. 85. 9. gnoscimus. Psalmista etiam dicit: *Omnes gentes quascumque fecisti, venient & adorabunt*
27 *coram te* 27 *Domine, quoniam magnus es, & faciens mirabilia, tu es Deus solus*. Non puto aliquem esse tam impium, qui neget Filium Dei & mirabilia fecisse, & universas gentes creasse, nisi forte Judæos. Et alibi Isaias, cum adventum Christi per Vir-
Is. 9. 6. ginem nuntiat, dicit inter cetera: *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius,*
2.Cor.5.10. *Deus fortis*. Sed & beatus Apostolus: *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi*: & ut agnoscas Dominum esse Chri-
Rom.14.10. stum, sic alibi dicit: *Omnes stabimus ante tribunal Dei. Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flectitur omne genu*: utique de Christo dicit, quem ad judicandum vivos & mortuos credimus esse venturum. Psalmista voces Angelorum faciens, cum Christus in cælos ascendisset, *Tollite*, inquit,
Ps. 23. 7. *portas, Principes, vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ*. Illisque interrogantibus quis esset iste Rex gloriæ,
Ib. v. 8. & 10. respondit: *Dominus fortis & potens, Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ*. Et ne forte de Patre dictum putent, quomodo multa absurde intelligunt, audiant Apostolum
1.Cor.2. 8. huic versiculo consentientem: *Si enim*, inquit, *cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent*.

X. Cum tam præsentibus, quam præteritis testimoniis, quæ de Scripturis sanctis postulata sunt, Deus esse Filius demonstretur; miror, cur forte eum aliqui minorem dicendo blasphemare non metuunt, cum nusquam omnino Deus minor esse legatur, nisi, ut dictum est, propter dispensationem carnis assumptæ, in qua non solum ab An-
28 gelis minoratus est; 28 sed & matre sua junior invenitur, sicut jam diximus. Secun-
Duæ substantiæ in Christo. dum hanc ergo regulam duas in Christo credere substantias, Deum verum, & hominem verum. Secundum hominem morti subditur; secundum Deum auctor vitæ cognosci-
Act.3.14. tur, dicente beato Petro: *Petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ*
Matth. 16. 38. *interfecistis*. Secundum hominem: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; secundum
Jo.10.18. Deum: *Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam, & nemo eam tollit a me; sed ego eam pono a memetipso*.

XI. Hinc etiam occasionem accipere calumniandi solent, quod Dominus in Evan-
Ib. 5. 19. gelio dixerit: *Non potest Filius aliud facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem*: quod carnalis sensus non intelligens, ideo dictum putat, ut se ex Patre esse ostenderet, utpote & Deum & Filium, quomodo inter homines fieri solet, veluti Pater artifex Filium suum artificium suum

29 docet, ut quod videret Patrem operantem, Filius hoc specialius imitetur: quod quam absurdum sit de Deo Patre omnipotente ita credere, qui est incorporeus, invisibilis, inæstimabilis, & immensus; qui cordis oculos sanos habet, evidenter potest agnoscere. Nam qui sic sentiunt, interrogandi sunt: Mundus iste quem cernimus, a quo sit factus? utique a Filio minime denegabunt, vel atteftante Evangelista, & dicente: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine* Ib. 1. 3.
ipso factum est nihil. Dicant ergo, ubi vidit Filius Patrem ante facientem alium mundum, ut sic postmodum ille istum crearet? præsertim cum apud potentiam Dei voluisse, creasse sit, sicut legimus: *Ipse* 30 *di-* 30
xit, & facta sunt. Sed sublato cordis velamine Ps. 32. 9.
discant credere Filium in Patre, & Patrem esse in Filio: quia Divinitas ubique tota, & præsens, tam Patris, quam Filii, quam Spiritus Sancti, sine se esse nusquam potest, Divinitas tota ubique præsens.
sicut ipse dixit: *Ego in Patre, & Pater in* Jo.10. 30.
me: & cognoscant 31 quid sit videre Filii, 31
ut ubi una est substantia, una voluntas, una potentia, una gloria, nihil ibi majus, nihilque minus esse credatur. Si enim nos homines terreni, quod facere volumus corpore, animo nostro ante, meditationis insinuatione præmissa, sapientia exequente perficimus, & quodammodo consilio nato in mente nostra, prius intus in corde agimus, quod facere disponimus; quæ tamen absque ulla partitione sensuum indissociabiliter una mens efficit: quomodo non Deus Pater cum Deo Filio, qui est sapientia sua, in se manente, quia ipse est, ut sæpe diximus, sapientia & virtus Patris, in una voluntate cuncta & una operatione 32 perfecit? 32

XII. Sed nec alia Pater facit, alia Filius, sed eadem quæ Pater facit, ipsa & Filius facit, sicut ipse testatur. *Quæcumque*, inquit,
Pater facit, hæc eadem & Filius similiter Jo.5. 19.
facit. Sed ideo dixit: *Non potest Filius a se* Ibid.
facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem, ut nos agnoscamus & credamus, quia ex Patre est Filius, & non ex semetipso, vel aliunde, sed cumsempiternus Patri, quia & Pater in se semper perfectus existit, nec ei aliquando aliquid defuit, vel accessit. Nam si aliquando, quomodo Arriani blasphemant, fuit sine Filio Pater, ergo imperfectus fuit. Pater ergo fuit sine Verbo, &, sicuti jam memoravimus, fuit sine sapientia, sine virtute, sine vita, sine justitia, sine veritate: quia istæ omnes species Divinitatis secundum Scripturas Filius esse noscuntur. Sed quia sine his virtutibus Patrem umquam dici fuisse blasphemum est; hoc justum est, hoc convenit, ut consempiternum, & coæqualem Patri Filium fatearis. Si enim Deus in cordibus nostris conloquitur, miro modo loqui-

27 Apud Sirmond. desunt verba *Domine, quoniam magnus*, & pro *faciens mirabilia* habetur *mirabilis tu es*.

28 In nostris codd. inseruntur hæc: *Videmus Jesum propter passionem mortis*; quæ fortassis e marginali glossemate in textum perperam irrepserunt.

29 Iidem codd. *vellet docere... videret*.

30 Ita cod. Ambr. Vulg. cum MS. Patav. *dicit*.

31 Vulg. *quod sit*. Codicum lectionem prætulimus.

32 Ita nostri codd. Vulg. *perficit*.

quitur sine sono; putas quomodo potest loqui Filio suo, qui est Verbum ejus? Sic ergo cogitate, quia incorporaliter locutus est Filio, quia & incorporaliter genuit Filium: nec enim sic docuit, quasi indoctum genuerit; sed hoc est eum docuisse, quod est doctum & scientem genuisse: & hoc est, *docuit me Pater*, quod est, scientem genuit me Pater. (*Jo.* 8. 28.) Quomodo autem a se nihil potest facere Filius, de quo Propheta testatur, & dicit: (*Ps.* 113. 11.) *Deus autem in cælo sursum;* 33 *in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit?* (33)

XIII. Sed forte dicturus es, hoc de Patre dictum. Redi ad Evangelistam dicentem de Filio, quia *omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* (*Jo.* 1. v. 4.) Qui etiam loquitur ad Moysen: (*Ex.* 4. 12.) *Vade*, inquit, *dic filiis Israel: Deus Patrum vestrorum misit me ad vos*; illo respondente, & dicente: *Dic mihi nomen tuum, nam non credent mihi:* post hæc adjiciens Deus dixit ei: (*Ib.* v. 14.) *Vade, & dic filiis Israel: Ego sum qui sum: & qui est, misit me ad vos.* Et ne hoc de Patre dictum accipias, audi beatum Apostolum huic loco consentientem, & quodammodo ipsum testimonium exponentem ad Corinthios. *Dei*, inquit, (2. *Cor.* 1. 19.) *Filius, qui prædicatus est vobis per me, & Silvanum, & Timotheum, non fuit in illo Est & non, sed est in illo Fuit. Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo Est.* Audi Paullum cum Moyse concordantem; &
34 noli a fide catholica discordare. Nam si Ecclesiam catholicam inter-
35 rogas de Patre quid sit, dicit Deum: 35 si de Filio, dicit Deum: si de Spiritu Sancto, dicit Deum; & tamen non dicit tres Deos, ne gentibus comparetur, qui plures Deos errore suo decepti confingunt. Sed credamus Scripturæ dicenti tam novi, quam veteris testamenti, quia Deus unus est: & si unus major, alter minor est, ut Arriani dicunt; unus dici non potest: inæqualitas unitatem excludit.

XIV. Quomodo autem tres, & unum credamus, adverte. Unitatem facit æqualitas virtutum, Trinitatem proprietas personarum. Audisti quomodo ipse intelligendam æqualitatem suam, & Patris docuerit. (*Jo.* 10. 40.) *Ego*, inquit, *& Pater unum sumus*. Aliud est *unum*, aliud *sumus*: nam cum dicit *sumus*, personas significat. *Unum sumus*, idest justitia sumus, eademque sapientia, virtus indivisa, par gloria. Quæ cum ita sint, dissensio auferatur, & fides integra teneatur. Dicunt etiam: ideo major est Pater, quia est immortalis. Interrogandi sunt, utrum Filium in substantia Deitatis suæ mortalem esse fateantur. Quod si dixerint, quam contra rationem dicant, omnis homo agnoscere potest, qui etiam humanam animam im- (Anima immortalis.)

mortalem esse non ambigit. Sed hoc eis dicendum, quod secundum carnem dicatur passus & mortuus: nam secundum Divinitatem, qua semper exstitit, & universa creavit, immortalis permanet. Dicunt etiam esse visibilem: quod quam absurdum sit, agnoscant qui hoc dicunt. Cum nec anima humana possit esse visibilis, quanto magis Deus in sua substantia? Sed ideo carnem assumpsit, quæ poterat videri, quia Deitas corporeis oculis non poterat intueri. Hæc 36 iterum de æqualitate Patris ac Filii ad præsens dicta sufficiant. Nam de æqua- 36
litate operum Trinitatis, idest Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, paullo post donante Domino de Scripturis sanctis monstrabimus.

XV. Nunc vero de Sancti Spiritus Deitate pauca de multis testimoniis sunt ponenda: (Spiritus Sancti Deitas probata.) quem non solum minorem asserere, sed etiam Deum omnino dicuntur hæretici denegare. Audiant pauca de Deitate Spiritus Sancti. In Genesi dicit sermo divinus: *Spiritus Domini ferebatur super aquas;* (*Gen.* 1. 2.) hoc est eminentia potestatis, non inopia necessitatis. Et in Evangelio: *Spiritus est Deus, & eos qui adorant, in spiritu & veritate oportet adorare.* (*Jo.* 4. 24.) Et ne forte de Patre dictum intelligas, & non de Spiritu Sancto, audi quod sequitur: *Spiritus ubi vult spirat.* (*Ib.* 4. 8.) Audi *ubi vult*, ut suæ potestatis eum esse non dubites. Et Apostolus ad Corinthios dicit: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus;* (1. *Cor.* 12. 4.) 37 *& divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; & divisiones operatio-* 37
num sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et ut cognoscas ipsum Spiritum Sanctum nominatum Dominum, & Deum; audi inferius quomodo concludit. *Alii quidem datur per spiritum sermo sapientiæ; alii autem sermo scientiæ secundum eumdem spiritum; alii fides in eodem Spiritu*, (*Ib.* 8.) & reliqua: & sic concludit: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult.* (*Ib.* 11.) Qui divina munera prout vult dispensat, legem superioris ignorat. Agnosce tandem, quia qui prout vult dividit, nulli subditus esse probatur, sed suæ potestatis esse dignoscitur: de summa enim potestate descendit voluntas, cui nulla contradicit auctoritas. Et ad Hebræos similiter dicit de Spiritus Sancti distributionibus secundum suam voluntatem; & quis iste sit distributor ac divisor, ad Romanos evidenter ostendit dicens: *Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei:* (*Rom.* 12. 3.) & ad Corinthios: *Nescitis*, inquit, *quod templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* (1. *Cor.* 3. 16.) Et quis iste Deus sit, cujus templum prohibet violari, audi in sequentibus: Ne-

33 Nostri codd. repetunt *in cælo*, ut in antiqua versione, de qua vide P. Sabbatier. Vulg. delent, quod forte ob inconsultam priscam versionem hæ voces errore librariorum repetitæ crederentur.

34 Nostri antiqui libri addunt *tu*.

35 Cohærenter antecedentibus & sequentibus adjecimus *si de Filio, dicit Deum*. Vulg. habebant; *sed & Filium dicit Deum, sed & Spiritum Sanctum dicit Deum*.

36 Ita nostri codd. In vulg. *interim*.

37 Septem voces sequentes omissas in vulg. Sirmondi ex nostris codicibus supplevimus.

2. Cor. 6. 19. *Nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus Sancti?* Et quis esset iste Spiritus Sanctus, cujus templum essemus, sic concludens demonstrat:
Ib. 20. *Glorificate*, inquit, *& portate Deum in corpore vestro*. Agnosce Spiritum Sanctum evidenter Deum, & desine blasphemare. Et in Actibus Apostolorum beatus Petrus ad Ananiam, qui Deo voverat oblationem, & postmodum exstitit indevotus, sic dicit:
Act. 5. 3. *Quis compulit te mentiri Spiritui Sancto? Non es mentitus hominibus, sed Deo*. Ecce & hic eum evidentissime Deum esse, beati Petri adtestatio manifestat. Item
Ib. 14. 2. ibi: *Dixit Spiritus Sanctus: Segregate mihi Paullum & Barnabam ad opus ad quod elegi eos*: & beatus Paullus inibi dixit:
Ib. 20. 28. *Attendite*, inquit, *vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Apostolos regere Ecclesiam Dei, quam adquisivit sanguine suo*. Et quis est iste, qui Apostolos segregat & mittit, idem Paullus ad Corin-
1. Cor. 12. 28. thios declarat dicens: *Et quosdam*, inquit, *posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores*, & reli-
38 qua: 38 ubi Spiritum Sanctum Deum luce clarius demonstravit; & quem in Actibus Spiritum Sanctum esse dixit, ad Corinthios Deum esse manifeste confessus est: dicit
Act. 28. 25. enim idem vas electionis ad Judæos: *Bene Spiritus Sanctus de vobis prophetavit per os Isaiæ Prophetæ*. Et quis esset iste Spiritus Sanctus, qui in Prophetis locutus sit, bea-
Ps. 84. 9. tus David exprimit dicens: *Audiam quid*
Act. 4. 14 *loquatur in me Dominus Deus*: & in Actibus: *Ut impleretur*, inquit, *Scriptura, quam promisit Deus per os Prophetarum suorum*. Et hic agnosce, quod eum Deum evidenter declaret, qui per os Prophetarum locutus est; sicut & Zacharias in Evangelio ait:
Luc. 1. 68. *Benedictus*, inquit, *Deus Israel, quia visitavit & fecit redemtionem plebis suæ*: & post
Ib. 70. pauca ait: *Sicut locutus est per os sancto-*
39 *rum Prophetarum suorum*. 39 Agnoscis Dominum Deum esse Spiritum Sanctum, qui per os Prophetarum locutus est, quod nec impii Judæi denegant: qui si Deus non esset, non in baptismo in uno nomine Deitatis Patri & Filio sociaretur, sicut scriptum est, ubi regulam baptismi posuit ipse Do-
Matth. 28. 19. minus. *Ite*, inquit, *baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*: quod solum testimonium deberet hæreticis sufficere ad credulitatem inseparabilis Trinitatis, quia nec ipsi audent aliter baptizare, ne regulam Domini corrumpere videantur. Et ubi unum nomen dicitur, ibi & major & minor excluditur. Et in secunda
1. Cor. 14. 14. ad Corinthios: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, & caritas Dei, & communicatio Sancti Spiritus cum omnibus vobis*. Ut agnoscas Patris, & Filii, & Spiritus Sancti unam esse substantiam, ac Deitatem, audi Isaiam
Is. 40. 14. Prophetam dicentem: *Qui appendit tribus digitis molem terræ*: nam & singulariter invenimus in Scripturis digitum, Spiritum Sanctum nominatum, ut est illud in Evangelio, ubi ait: *Si ego in digito Dei dæmonia ejicio*; quod alius Evangelista declarat dicens: *Si ego in Spiritu Dei dæmonia ejicio*. Et Magi Pharaonis victi signis divinis dicunt: *Digitus Dei est*. In Pentecosten, quod etiam ante adventum Christi Judæi colebant, digito Dei, idest spiritu, inscriptas tabulas Moyses accepit. Et quæ tunc in lapideis tabulis figurata sunt? corda durissima Judæorum. Post ascensionem Domini in carneis tabulis, idest in cordibus discipulorum, visibiliter dignatus est apparere in ipsa specie ignis, qua Moysi in deserto apparuit, de quo credimus Isaiam dicere: *Deus noster ignis consumens est*. Et sicut legimus, quod nemo noverit cogitationes hominum, nisi Deus; quomodo Spiritus Sanctus non est Deus, qui etiam non solum in homine, sed etiam quæ in Deo sunt, scire dignoscitur? dicente Apostolo: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei*: & paullo post: *Ita quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*. Sed forte dicit aliquis: Ideo minor est, quia missus legitur. Et quid dicturus est? cum legit in Isaia Propheta ex persona Christi dicentis: *Dominus misit me, & Spiritus ejus*: & alibi: *Spiritus Domini super me, propter quod unxerit me, ad evangelizandum pauperibus remissionem, & cæcis visum, annuntiare annum placabilem Domini*, & reliqua. Et ut sciens evidenter de Domino dictum, Evangelista dicit: *Cum venisset Dominus Jesus in Synagogam, datus est ei liber Isaiæ Prophetæ, quem aperiens invenit scriptum: Spiritus Domini super me*, & reliqua, quæ supra diximus: & post hæc, *Plicuit*, inquit, *librum, & dedit ministro, & dixit: Hodie in vobis impleta est Scriptura ista*. Credendum est mitti, qui ubique esse dignoscitur? sicut dicit Psalmista: *Quo ibo a Spiritu tuo, & a facie tua quo fugiam?* Sed sicut Filii missio incarnatio declaratur, cum se dignatus est aut in columbæ specie, vel in igne, aut diversis hujusmodi assumptis indiciis declarare; quomodo ergo minor credendus est, qui etiam Deum, qui, sicut ipse, æqualis est Patri, approbatur ad nostram remissionem misisse; & non solum misisse, sicut per Isaiam dictum memoravimus; sed etiam secundum carnem creasse, sicut habes in Evangelio Angelum ad Mariam dixisse: *Spiritus*, inquit, *Sanctus veniet in te*, 40 *& virtus Altissimi obumbrabit tibi*, & reliqua. Non enim generatione, sed jussione, & benedictione Sancti Spiritus conceptus est Christus, sicut & alius Evangelista ait: *Inventa est*, inquit, *habens in utero de Spiritu Sancto*. Prophetæ autem dicunt frequenter, sicut jam memoravimus: *Hæc dicit Dominus*; & qui sit iste Dominus, Michæas Propheta evidenter ostendit, cum loquitur ad Achab

[Right margin: Luc. 11. 20. — Matth. 12. 28. — Exod. 8. 19. — Deut. 4. 24. — Hebr. 12. 29. — 1. Cor. 2. 10. — Ib. 11. — Is. 48. 16. — Id. 61. 1. — Luc. 4. 17. — Ps. 148. 7 — Luc. 1. 45 — 40 — Christus conceptus non generatione, sed jussione & benedictione Spiritus Sancti. — Matth. 1. 18.]

38 Vulg. addunt *ecce*. Melius delent nostri antiqui libri.

39 Iidem libri *Agnoscimus*.
40 Conjunctio *&* ex iisdem suppleta.

1.Reg.22.3. Achab dicens: *Si tu de prælio sanus redieris, in me non est locutus Deus*. Et quis iste Deus sit, qui in Prophetis locutus sit, Paullus Apostolus demonstrat, cum dicit ad Act.28.25. Judæos: *Bene*, inquit, *de vobis Spiritus Sanctus prophetavit per os Isajæ Prophetæ*: Is. 6. 10. *Vade*, inquit, *excæca cor populi hujus*, & reliqua.

XVI. Interrogandi sunt tamen hæretici, cujus major offensa sit, qui in Patrem peccat, an qui in Spiritum Sanctum, quem dicunt Deum non esse. Et cum dixerint majorem offensam esse qui in Patrem peccat; interrogandi sunt iterum, filii Israel utrum Patri peccaverint, an alteri? Cum responderint, quia Patri peccaverunt; iterum interrogandi sunt, si eis fuerint dimissa peccata? Utique non negabunt, quia & legimus, quod conversi sint ad Dominum, & dimissa fuerint eis peccata. Deinde interrogandi sunt, ut exponant, quomodo intelligant dictum a Domino: Matth. 12. 32. *Quicumque in Spiritu Sancto peccaverit, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro*. Si Deus non est, quare tam gravis ejus offensa a Domino esse dicatur? Iterum interrogandi sunt, si fuerint filii Israel contumaces Deo, an non? Cum non negaverint, quia nec possunt; dicendum est eis, quomodo accipiant illud quod beatus Stephanus Judæis Act. 7. 51. exprobrat dicens: *Vos semper restitistis Spiritui Sancto, & semper ei contumaces fuistis, sicut & Patres vestri*. Audi etiam ad 41 Thessalonicenses, ubi Spiritum Sanctum 41 & priori loco ponit, & Dominum nuncupat, dicens: 2.Thess.3.5. *Dominus autem dirigat corda vestra in caritate Dei, & patientia Christi*. Diligenter adverte, quia hic Spiritus Sanctus oratur, ut corda credentium dirigat in caritate Dei, & patientia Christi. Interrogandi sunt etiam, quid majus sit, utrum cæli, an virtutes cælorum? & cum sine dubio dixerint virtutes cælorum, dicendum eis est: In tantum Spiritus Sanctus minor non est, sed summus est, ut cum verbo Domini dicantur cæli creati, Spiritu Sancto virtutes cælorum. Accipe adhuc ubi creator evidenter Spiritus Sanctus describitur. Job 33. 4. Job dicit: *Spiritus divinus, qui fecit me*. Et divinum utique creatorem uno versiculo demonstravit, cum divinum appellat, & Deum & creatorem ostendit, sicut & David dicit: Ps.103. 3. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ*. Interrogandi etiam sunt, si creatura ubique esse potest, an non. Et cum responderint, quia non ubique, sicut & verum est; dicendum sine dubio: Spiritus Sanctus Deus est, & non creatura, qui ubique esse describitur, de quo, sicut jam dictum est, Propheta Ps. 138. 7. omnipotentiam ejus metuens dicit: *Quo ibo a Spiritu tuo, & a facie tua quo fugiam?* Agnosce ergo nullum esse locum, ubi non omnipotentia Spiritus Sanctus præsens esse probetur. Item interrogandi, utrum possit alius præter Deum peccata dimittere? Et cum responderint, quia nullus nisi Deus, quia scriptum est: *Nemo potest peccata dimittere nisi solus Deus*: dicendum est eis sine dubio: Spiritus Sanctus Deus est, qui remissionem peccatorum conferre dignoscitur, sicut Dominus dixit: *Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittentur eis*: Luc. 5. 21. Jo. 20. 22. qui etiam in Baptismo cum Patre & Filio baptizatis, remissionem tribuit peccatorum. Audi etiam quod Spiritus Sanctus Deus est, qui frequenter cum Patre & Filio copulatur. Ad Corinthios, sicut jam dictum est: *Gratia*, inquit, *Domini nostri Jesu Christi, & caritas Dei, & communicatio Sancti Spiritus cum omnibus vobis*: 2. Cor. 13. qui si non esset Deus, & creatura esset, sicut blasphemat hæreticus, numquam in baptismo, ubi salus humani generis agatur, Patri & Filio copularetur. Nam quod unius Una trium personarum substantia. substantiæ sit Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, Isajas Propheta dicit, sicut jam memoravimus: *Quis appendit tribus digitis molem terræ?* Is.40. 12. quo loco per tres digitos in tribus personis unam substantiam esse perdocuit; quod Apostolus de Trinitate dictum intelligens ait: *Omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*; Rom.11.36. 42 idest 42 Patre, & Filio, & Spiritu Sancto omnia continentur. Item ad Corinthios dicit idem Apostolus: *Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, qui inluxit in cordibus nostris* 43 *ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Jesu*: 2. Cor.4. 6. 43 quo loco manifestissime Trinitas intelligitur. *Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere*, Spiritus Sanctus agnoscitur; & ubi dicit, *illuminationem scientiæ claritatis Dei*, Pater intelligitur. In eo vero, ubi dicitur *in faciem Christi Jesu*, Filius designatur.

XVII. Audi adhuc, quia Trinitas in unitate manet, & unitas in Trinitate, Angelorum & Archangelorum voces declarant in Isaja, ubi Seraphin hymnum scribitur dicere: Trium personarum Divinitas, & æqualitas demonstratur. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth*, Is. 6. 3. non tres Sanctos, sed ter Sanctum conclusit dicendo, *Dominus Deus Sabaoth*, idest ut tres personas, & unum Deum intelligas. Non semel dicunt, ne singularitatem credas; non bis, ne Spiritum Sanctum excludas; non Sancti Domini Sabaoth, ne tres deos more Gentilium fatearis: sed dicunt *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth*, & est Trinitas: Deus laudatus, qui est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, quem etiam Deum esse ex operationum æqualitate, qui oculos cordis sanos habet, facile poterit approbare, sicut in sequentibus demonstrabimus.

XVIII. Sicut salvat Pater, ita & Filius, ita & Spiritus Sanctus. De Patre: *Salva nos Deus noster, & congrega nos de nationibus*. Ps.105.47. De Filio: *Venit Filius hominis salvum facere quod perierat*: Luc.19.10. & alibi: *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. Matt.1.25. De Spiritu Sancto ad Titum: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovatio-* Tit. 3. 5.

41 Vulg. *& priorem*. Nostros codd. secuti sumus.

42 Ita codd. Vulg. *ex Patre & Filio*.

43 Ex iisdem codd. supplevimus *ad*.

tionis Spiritus Sancti. Sicut confortat Pater,
ita Filius, ita & Spiritus Sanctus. Esther
Esth. 14. de Patre: *Conforta me Rex, & Deus deo-*
12. *rum*. De Filio Apostolus: *Gratias ago Do-*
1.*Tim.* 1. *mino nostro Jesu Christo, qui me conforta-*
12. *vit, & fidelem existimavit*. De Spiritu San-
*Luc.*1.80. cto, in Evangelio: *Puer autem crescebat,*
& confortabatur Spiritu Sancto. Vivificat
Pater, ita Filius, & ita Spiritus Sanctus.
Jo. 5. 21. In Evangelio: *Sicut Pater suscitat mortuos*
& vivificat, ita & Filius, quos vult, vi-
vificat. De Spiritu Sancto in Epistola Pe-
1.*Pet.*13.18. tri Apostoli: *Mortificatus carne, vivificatus*
2.*Cor.*3. 6. *autem spiritu*: & Paullus Apostolus: *Lit-*
Jo. 6. 64. *tera*, inquit, *occidit, Spiritus autem vivi-*
ficat. Et in Evangelio: *Spiritus est, qui*
vivificat, nam caro non prodest quidquam.
Sicut liberat Pater, ita Filius, & ita Spi-
*Ps.*77. 35. ritus Sanctus. De Patre: *Deus excelsus libe-*
Jo. 8. 36. *rator eorum*. De Filio in Evangelio: *Si vos*
liberaverit, vere liberi eritis, & veritas li-
Ib. 32. *berabit vos*. De Spiritu Sancto: *Spiritus vi-*
*Rom.*8. 2. *tæ in Christo Jesu liberavit me a lege pec-*
cati & mortis. Eligit Pater, ita Filius, ita
& Spiritus Sanctus. De Patre Apostolus:
*Ephes.*1. 3. *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri*
Jesu Christi, qui elegit nos ante mundi con-
Jo. 15. 16. *stitutionem*. De Filio: *Non vos me elegistis,*
sed ego elegi vos. De Spiritu Sancto in Acti-
Act. 13. 2. bus: *Cum ergo jejunassent, & orassent, di-*
xit eis Spiritus Sanctus: Segregate mihi Bar-
nabam & Paullum ad opus quod elegi eos.
XIX. Creator dicitur Pater, ita Filius,
*Ephes.*3.9. ita & Spiritus Sanctus. De Patre Apostolus:
Quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a
Deo, qui omnia creavit. De Filio ad Colos-
Coloss. 1. senses: *Quia ab ipso creata sunt universa,*
17. *& omnia in ipso constant*: & in Evangelio:
Jo. 1. 3. *Omnia per ipsum facta sunt*. De Spiritu
Eccl. 1. 9. Sancto in Salomone: *Et vidit, & nume-*
ravit, & mensus est omnia, ipse creavit ea
*Ps.*103.30. *per Spiritum Sanctum*: & in Psalmo: *Emit-*
Ps. 32. 6. *te Spiritum tuum, & creabuntur*: & alibi:
Spiritus oris ejus omnis virtus eorum. Sicut
prædixit Pater, ita Filius, ita & Spiritus
Act. 3. 18. Sanctus. De Patre: *Deus autem qui prædi-*
*Marc.*16.7. *xit pati Christum suum, implevit*. Sic de
Filio in Evangelio: *Angelus dixit mulieri-*
bus: Ite & adnuntiate fratribus, quia præ-
cedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis,
sicut prædixit vobis. De Spiritu Sancto in
Act. 1. 15. Actibus Petrus: *Oportet impleri Scripturam,*
quam prædixit Spiritus Sanctus per os Da-
vid. Magnus Pater, ita Filius, ita & Spi-
Ps. 44. 2. ritus Sanctus. De Patre: *Magnus Deus no-*
ster, & laudabilis. De Filio ad Titum:
*Tit.*2. 13. *Expectantes beatam spem, & adventum glo-*
riæ magni Dei Salvatoris nostri Jesu Chri-
sti. De Spiritu Sancto in Regum ait Domi-
3.*Reg.*19. nus ad Eliam: *Ecce Dominus transiit &*
11. *Spiritus Sanctus & fortis*. Sicut caritas Pa-
tris, ita Filii, ita & Spiritus Sancti. De Pa-
1.*Tim.* 1. tre: *Superabundavit autem gratia Domini no-*
14. *stri Jesu Christi, & caritas Dei nostri*. De
2.*Cor.*5.14. Filio: *Caritas enim Christi urget nos*. De
1.*Cor.*4.11. Spiritu Sancto: *Quid vultis, in virga ve-*
niam ad vos, an in caritate Spiritus? &
alibi: *Caritas Dei diffusa est in cordibus no-* *Rom.*5. 5.
stris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.
XX. Vitam æternam dat Pater, ita Filius,
ita & Spiritus Sanctus. De Patre in epistola
Joannis: *Quoniam vitam æternam dabit no-* 1.*Jo.*5.11.
bis Deus. De Filio in Evangelio: *Oves meæ* *Jo.*10. 27.
vocem meam audiunt, & sequuntur me, &
ego vitam æternam do eis. De Spiritu Sancto,
ad Galatas: *Qui seminat in Spiritu, de Spi-* *Gal.*6. 8.
ritu metet vitam æternam. Sicut pacem dat
Pater, ita Filius, ita & Spiritus Sanctus.
De Patre: *Pax Dei, quæ exsuperat omnem* *Philip.*4. 7.
sensum. De Filio in Evangelio: [44] *Pacem* 44
meam do vobis, pacem meam dimitto vobis. *Jo.*14. 27.
De Spiritu Sancto: *Prudentia autem Spiri-* *Rom.*8. 6.
tus, vita, & pax. Revelat Pater, ita Fi-
lius, ita & Spiritus Sanctus. De Patre ad
Galatas: *Ut revelaret Filium suum in me*. *Gal.*1.16.
De Filio inibi: *Neque ego enim ab homine* *Ib.v.* 12.
accepi illud, sed per revelationem Jesu Chri-
sti. De Spiritu Sancto ad Ephesios: *Quod* *Ephes.*3.5.
aliis generationibus non est agnitum, sicut
nunc revelatum est Sanctis ejus per Spiritum
suum Sanctum: & alibi: *Nobis enim revela-* 1.*Cor.*2.10.
vit Deus per Spiritum [45] *Sanctum suum*. 45
Sicut illuminat Pater, ita Filius, ita & Spi-
ritus Sanctus. De Patre: *Tu illuminabis lu-* *Ps.*17.29.
cernam meam Domine. De Filio in Aposto- *Ephes.* 5.
lo: *Exurge qui dormis, & illuminabit tibi* 14.
Christus. De Spiritu Sancto idem Apostolus:
Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lumen 2.*Cor.* 4. 5.
splendescere, illuxit in cordibus nostris ad il-
luminationem scientiæ claritatis Dei in fa-
ciem Christi Jesu. Sicut dicitur Evangelium
Patris, ita Filii, ita & Spiritus Sancti. De
Patre ad Timotheum: *Quæ est secundum Evan-* 1.*Tim.* 1.
gelium gloriæ beati Dei. De Filio ad Roma- 11.
nos: *Cui servio in Spiritu meo, in Evangelio* *Rom.*1.9.
Filii ejus. De Spiritu Sancto in epistola bea-
ti Petri: *Vobis autem ministraverunt hæc,*
qui vobis evangelizaverunt in Spiritu Sancto. 1.*Pet.*1.12.
Sicut illuxit Pater, ita Filius, ita & Spi-
ritus Sanctus. De Patre: *Deus meus illumi-* *Ps.*17.29.
na tenebras meas; de Filio in Psalmo: *Deus* *Ps.*117.27.
Dominus, & illuxit nobis; de Spiritu San-
cto Propheta: *Non abscondam ultra faciem* *Ezech.*39.
meam ab eis pro eo quod illuxit Spiritus meus 29.
super universam domum Israel; & Apostolus:
Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lumen 2.*Cor.*4.6.
splendescere, qui inluxit in cordibus nostris ad
illuminationem claritatis Dei in faciem Christi
Jesu. Præscientiam habet Pater, ita Filius, ita
& Spiritus Sanctus. De Patre: *Deus, qui oc-* *Dan.*13.42.
cultorum cognitor est. De Filio: *Ab initio*, in- *Jo.* 6. 65.
quit, *sciebat Jesus, qui eum esset traditurus*. De
Spiritu Sancto: *Cum venerit Spiritus Para-* *Ib.*16. 13.
clitus docebit vos omnem veritatem, & quæ
ventura sunt, annuntiabit vobis. Sicut ubi-
que esse dicitur Pater, ita Filius, ita & Spi-
ritus Sanctus. De Patre: *Cælum & terram* *Jer.*23.24.
ego impleo, dicit Dominus. De Filio: *Ubi-* *Matt.* 18.
cumque fuerint duo vel tres congregati in no- 20.
mine meo, ibi sum in medio eorum: & Apo- *Ephes.*4.10.
stolus: *Qui ascendit super cælos, ut impleret*
omnia. De Spiritu Sancto in Salomone: *Spi-*
ri-

44 Voces *Pacem meam do vobis* iidem codd. suppeditarunt.

45 Supplevimus ex iisdem *Sanctum suum*.

Sap.1. 7. *ritus Domini implevit orbem terrarum*: &
quod super orbem est, implevit ipsum Do-
minum orbis totius conditorem; sicut legi-
Luc.4. 1. mus: *Jesus autem plenus Spiritu Sancto re-*
Ps.138.7. *gressus est ab Jordane*: & David: *Quo ibo
a Spiritu tuo?* Arguit Pater, ita Filius, ita
Ps. 6. 2. & Spiritus Sanctus. De Patre: *Domine ne*
Ps.49.21. *in ira tua arguas me*. De Filio: *Arguam te
& statuam illa contra faciem tuam*. De Spi-
Jo. 16. 8. ritu: *Cum venerit Spiritus Paraclitus, ipse
arguet mundum de peccato*, & reliqua. Bo-
nus Pater, bonus Filius, bonus & Spiritus
Ib.17.11. Sanctus. De Patre: *Pater bone*. De Filio:
Ib.10.14. *Ego sum pastor bonus*. De Spiritu Sancto:
Ps.142.11. *Spiritus tuus bonus deducet me in via recta*.
Sanctificat & justificat, sicut Pater, ita Fi-
lius, ita & Spiritus Sanctus. Apostolus: *Sed*
1.Cor.6.11. *sanctificati estis in nomine Domini nostri Je-
su Christi, & in Spiritu Dei nostri*.

XXI. Sanctus dicitur Pater, sanctus dici-
tur Filius, sanctus & dicitur Spiritus San-
Lev.11.44. ctus. De Patre in Levitico: *Sancti estote,
quoniam ego sanctus sum*. De Filio in Evan-
Luc. 1. 35. gelio: *Quod nascetur ex te sanctum, voca-*
Ib. 4. 24. *bitur Filius Dei*: item ibi: *Scimus qui sis
sanctus Dei*: de Spiritus Sancto in Salomo-
Sap. 1. 5. ne: *Sanctus enim Spiritus disciplinæ effu-
giet fictum*. Fortis Pater, fortis Filius, for-
Ps. 7. 12. tis Spiritus Sanctus. De Patre: *Deus fortis*
Is. 9. 6. *& patiens*; de Filio in Isaja: *Et vocabitur
nomen ejus Deus fortis*; de Spiritu Sancto
in Salomone: *Spiritus fortitudinis in viis
ejus*. Operatur Pater, operatur Filius, hoc
& Spiritus Sanctus. De Patre ad Philippen-
Phil.2.13. ses: *Deus enim, qui operatur in vobis &*
Jo. 9. 4. *velle*; de Filio in Evangelio: *me oportet
operari opera ejus, qui misit me*; de Spiritu
2.Cor.12.11. Sancto ad Corinthios: *Hæc autem omnia ope-
ratur unus atque idem Spiritus dividens sin-
gulis prout vult*. Virtus Pater, virtus Fi-
lius, virtus & Spiritus Sanctus. De Patre
Rom.1.16. Apostolus: *Non confundor de Evangelio; vir-
tus enim Dei est in salute omni credenti*. De
2.Cor.12.9. Filio Apostolus: *Libenter gloriabor in infir-
mitatibus meis ut habitet in me virtus Chri-
sti*. De Spiritu Sancto ad Thessalonicenses:
1.Thes.1.5. *Evangelium nostrum non fuit apud vos in
verbo tantum, sed in virtute Spiritus San-
cti*. Fons Pater, fons Filius, fons & Spiri-
Jer.2. 13. tus Sanctus. De Patre Jeremias: *Dereliquerunt fontem aquæ vivæ*. De Filio in Salo-
Eccl.1.5. mone: *Fons sapientiæ Verbum Dei*. De Spi-
Is.30.27. ritu Sancto Isajas: *Ecce nomen Domini post
multum tempus veniens, ardens in ira indi-
gnationis vorabit gentes, & Spiritus ejus ut
fons aquæ vallem trahens*. Caritas Pater,
caritas Filius, caritas & Spiritus Sanctus.
1.Jo.4.16. De Patre in Epistola Joannis: *Deus caritas
est*. De Filio Apostolus ad Corinthios: *Ca-*
2.Cor.5.14. *ritas enim Christi urget nos*. De Spiritu San-
Rom.15.30. cto Apostolus: *Obsecro vos, fratres, per
Dominum nostrum Jesum Christum, & per
caritatem Spiritus*.

XXII. Regenerat Pater, regenerat Filius,
regenerat & Spiritus Sanctus. De Patre Pe-
1.Pet.1.3. trus: *Benedictus Deus, & Pater Domini no-
stri Jesu Christi, qui secundum magnam mi-
sericordiam suam regeneravit nos in spem vitæ
æternæ*. De Filio inibi: *Diligentes invicem ex* Ib.v.23.
corde, quasi renati per Verbum Dei vivi. De
Spiritu Sancto in Evangelio: *Si quis non renatus* Jo. 3. 5.
*fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non introibit in
regno cælorum*. Resuscitat Pater, resuscitat Filius,
resuscitat & Spiritus Sanctus. De Patre in Acti-
bus: *Deus Patrum nostrorum, qui suscitavit Je-* Act.5. 30.
sum, & nos suscitabit per potentiam suam. De Filio
in Evangelio: *Venerunt Judæi non solum propter* Jo. 12. 9.
*Jesum, sed ut Lazarum viderent, quem suscita-
vit a mortuis*. De Spiritu Sancto Apostolus: *Si
autem Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mor-* Rom.8. 11.
tuis, habitat in vobis, 46 *vivificabit & morta-* 46
*lia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum
ejus in vobis*. Gratia Dei Patris, gratia Filii,
gratia Spiritus Sancti. De Patre: *Quis me libe-* Ib. 7.24.
*rabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per
Jesum Christum*. De Filio ad Corinthios: *Sci-* 2.Cor.8. 9.
*tis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi,
quia propter vos factus est pauper, cum esset
dives*. De Spiritu Sancto in Actibus: *Et ob-* Act.10. 45.
*stupuerunt, qui cum Petro venerant, quoniam in
Gentibus gratia Spiritus Sancti diffusa est*. Si-
gnat Pater, signat Filius, signat & Spiritus
Sanctus. De Patre ad Corinthios: *Et qui signa-* 2.Cor.1.21.
vit vos nobiscum in Christo, & qui unxit 47 *nos* 47
Deus. De Filio ad Ephesios: *Audientes Verbum* Ephes.1.13.
*veritatis Evangelium salutis vestræ, in quo si-
gnati estis*. De Spiritu Sancto ubi supra: *Nolite* Ib. 4. 30.
*contristare Spiritum Sanctum, in quo signati estis
in die redemtionis*. Habitat Pater in credenti-
bus, habitat Filius, habitat & Spiritus San-
ctus. De Patre in Isaia: *Servate diem Sabbati,
& sanctificate eum, ut habitem in medio vestri*.
De Filio ad Ephesios: *Habitare Christum per* Ephes.3.17.
fidem in cordibus vestris. De Spiritu Sancto:
Nescitis quoniam templum Dei estis, & Spiri- 1.Cor.3.16.
tus Dei habitat in vobis? Scrutatur Pater, scru-
tatur Filius, scrutatur & Spiritus Sanctus. De
Patre in Psalmo: *Scrutans corda & renes Deus*. Ps. 7. 10.
De Filio in Apocalypsi: *Et scient omnes Eccle-* Apoc.2.23.
siæ, quia ego sum scrutator cordis, & renum.
De Spiritu Sancto in Apostolo: *Spiritus omnia* 1.Cor.2.10.
scrutatur etiam profunda Dei. Testificat Pater,
testificat Filius, testificat & Spiritus Sanctus.
De Patre in Psalmo: *Testimonium Dei fidele sa-* Ps. 18. 8.
pientiam præstans parvulis. De Filio ad Timo-
theum: *Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat* 2. Tim.6.
omnia, & Christo Jesu, qui testimonium reddidit 13.
sub Pontio Pilato. De Spiritu Sancto, Aposto-
lus: *Testimonium perhibet Spiritui nostro*. Rom.8.16.

XXIII. Ostendit Pater, ostendit Filius,
ostendit Spiritus Sanctus. De Patre ad Timo-
theum: *Quem suis temporibus ostendet beatus* 1. Tim.6.
& solus potens. De Filio in Evangelio ipse Fi- 15.
lius dicit: *Ostendam autem vobis quem timeatis,* Luc. 12. 5.
& multa bona opera ostendi vobis a Patre meo. Jo.10.32.
De Spiritu Sancto ad Corinthios: *Prædicatio* 1.Cor. 2. 4.
*mea non fuit in persuasibilibus humanæ sapien-
tiæ verbis, sed in ostensione Spiritus*. Implet Pa-
ter, implet Filius, implet & Spiritus Sanctus.
De Patre Jeremias: *Cælum & terram ego im-* Jer.23. 24.
pleo, dicit Dominus. De Filio in Apostolo: *Do-* 1. Thess.2.
minus autem impleat corda vestra, & confirmet 16.
in

46 Sic nostra MSS. exemplaria. Vulg. *vivificavit*.

47 Vulg. *te Deus*. Ex MSS. emendavimus.

in omni opere , & sermone bono ; & in Evange-
Jo. 1. 16. lio : *De plenitudine ejus omnes accepimus* . De
Act. 2. 2. Spiritu Sancto in Actibus : *Implevit omnem lo-*
Luc. 4. 1. *cum, ubi erant discipuli congregati* : & : *Jesus ple-*
nus Spiritu Sancto , regressus est a Jordane . Lo-
quitur Pater, loquitur Filius , loquitur & Spi-
Ps. 59. 8. ritus Sanctus . De Patre : *Deus locutus est in*
Matth. 12. 46. *Sancto suo* . De Filio : *Loquente Jesu ad turbas* .
de Spiritus Sancto: *Est qui loquitur in vobis*.
Ib. 10. 20. Apparuit Pater, apparuit Filius , apparuit &
Act. 7. 2. Spiritu Sanctus. De Patre in Actibus: *Deus glo-*
riæ apparuit Patribus nostris . De Filio in Epi-
1. Jo. 3. 8. stola Joannis: *Ad hoc apparuit Filius , ut* 48
48 *solvat opera diaboli* . De Spiritu Sancto in Job:
Job 4. 15. *Et Spiritus apparuit in oculis meis*, & *horror ir-*
ruit in me . Veritas Pater, veritas Filius, ve-
ritas & Spiritus Sanctus . De Patre in Psalmo:
Redemisti me Domine Deus veritatis . De Filio:
Veritas de terra orta est: & in Evangelio: *Ego*
sum via, veritas , & vita . De Spiritu Sancto in
Unitas operis in unitate naturæ Trinitatis. Evangelio: *Cum venerit Spiritus veritatis , do-*
cebit vos omnem veritatem . Ecce unitatem ope-
ris,non dubites 49 unitatem credere Trinitatis.
XXIV. Dicere etiam solent de baptismo,
49 quod in eo melior sit illorum baptismus, quam
noster; quia qui de illis ad nos convertuntur,
non eos rebaptizamus, sed per manus imposi-
Rebaptizatio apud Arrianos hujus temporis. tionem reconciliamus. Illi vero si quos de no-
stris seducere possunt, inconsideranter 50 reba-
ptizant . Qui interrogandi sunt : Baptisma
istud, quod dant, suum dicunt esse, an nostrum?
50 Si nostrum est, quare illud præsumunt, simi-
liter ut nos baptizando? Si illorum est ; quare
illud violant iterando? Sed nos reverentiam ha-
bemus dominicis verbis; & quomodo ipse jus-
sit, ita & baptizamus, in nomine Patris, & Fi-
lii, & Spiritus Sancti . Sed & illos sic certum est
baptizare. Nam si sic baptizarent illi, quomo-
do credunt, in nomine Patris majoris, & in no-
Cum male collatum fuit baptisma, datur, non iteratur baptisma. mine Filii minoris, & in nomine Spiritus San-
cti multo minoris;tunc demum 51 non iteraba-
mus baptismum, sed dabamus: quia non secun-
51 dum regulam, quam Dominus tradidit, bapti-
zabant. 52 Sed qui id faciunt, bene baptizant, 52
sed male credunt : bene baptizant, sed malum
est quod rebaptizant. Regulariter quidem ba-
ptizant, sed fidem male insinuant; & dum car-
naliter gradus in Divinitate faciunt, offensam
Divinitatis incurrunt , non metuentes illud
quod Dominus dixit : *Qui semel lotus est, non* Jo. 13. 10.
indiget iterum ut lavetur . Dixit enim Dominus
in Evangelio : *Vos estis sal terræ* : & quicumque Matth. 5.
sapiens est , non hoc sine causa dictum intelli- 13.
git. Sal enim ex aqua fit,sed si iterum in aquam
mittitur, liquescit, & perit. Sic qui semel ba-
ptizatus est, 53 sal est effectus;sed si iterum se ba- 53
ptizari permittat, ad nihilum sicut sal in aqua
54 redigitur, & anima ejus perpetua morte pu- 54
nitur. Dicit enim Apostolus de Ecclesia : *Quo-* 1. Cor. 10.
niam unus panis, unum corpus multi sumus : 17.
quia sicut ex multis granis unus panis efficitur;
ita ex multis populis una Ecclesia congregatur.
Et panis, ut omnes norunt, per aquam confici-
tur, & per ignem excoquitur ; & omnis Chri-
stianus, per baptismi aquam, & ignem Sancti
Spiritus, oblatio Dei est effectus, dicente Do-
mino : *Si quis non renatus fuerit ex aqua , &* Jo. 3. 5.
Spiritu Sancto , non intrabit in regnum cælo-
rum . Sed sicut panem jam semel coctum si ali-
quis remittat in aquam, & 55 velit recommi- 55
scere & coquere, perdet pristinam dignitatem,
& in nigredinem, terramque convertitur; sic
talis efficitur quicumque in se permittit baptis-
mum iterari. Et ideo debet unusquisque usque
ad mortem baptismum suum, Deo adjuvante,
servare, si vult ad regna cælorum fideliter per-
venire . Nam quicumque se rebaptizare per-
mittit,ipse blasphemat in Spiritu Sancto,dum se
negat Christianum, & per aquam, ac Spiritum
Sanctum fuisse renatum ; & necesse est ut il-
lam, quam memoravimus, Domini sententiam
comminantis excipiat: *Quicumque blasphema-* Matth. 12.
verit in Spiritu Sancto, non ei remittetur ne- 32.
que in hoc sæculo, neque in futuro .

F I N I S.

---

48 Vulg. *solvantur* . Codicum nostrorum lectionem retinuimus .

49 Cod. Ambr. *veritatem* .

50 Confer quæ de Arrianis hujus temporis rebaptizantibus in præmissa Admonitione observavimus .

51 Legendum videtur *non iteraremus baptismum , sed daremus ..... baptizarent* .

52 Vulg. *Sed quid facimus?* minus recte . Cod. Patav. *Sed qui faciunt* . Melius in Ambr. *Sed qui id faciunt*, nimirum ut supra dictum est ab Arrianis fieri, qui baptizabant in nomine Patris , & Filii, & Spiritus Sancti ; non autem , quomodo perperam credebant , *in nomine Patris majoris* , *& in nomine Filii minoris* , *& in nomine Spiritus Sancti multo minoris* : quod si fecissent , baptisma irritum fuisset , & sic baptizati accedentes ad Ecclesiam , baptizandi essent sine periculo iterandi baptismatis .

53 Vulgati, non autem nostri codices, addunt *ex aqua* .

54 Iidem vulg. addunt *missum* .

55 Edit. *velit recoquere* . Secuti sumus lectionem MS. Ambr. cui & Patav. concinit. Hoc idem argumentum adversus Arrianos intorsit Sebastianus Comes apud Victorem Vittensem lib. 1. de Persec. Vandal. Cum enim ab eo petiisset Rex Gensericus , ut Arrianismum amplecteretur , ille statim respondit : *Quæso , Domine Rex , ut nunc unus panis mundissimus ac similaceus afferatur* . *Quem, cum ignorasset Gensericus Sebastiani victoriam , illico jussit afferri . Apprehendens itaque Sebastianus mundissimum panem ita affatus est : Hic enim panis ut ad tantum decorem splendoris venisset , & mensæ regiæ necessarius haberetur, discussa spurcitia furfuris ex massa similaginis compressus , per aquam transivit & ignem ; & idcirco aspectu clarus & suavis habetur . Ita & ego mola catholicæ matris commolitus , & cribro examinationis ut simila munda purgatus , rigatus sum aquis baptismatis , & igne Sancti Spiritus coctus , & ut hic panis de furno , ita & ego per officia sacramentorum divinorum , artifice Deo , de fonte mundus ascendi . Sed fiat , si velis , ut ipse propono . Iste panis confringatur in frusta , madidetur aqua , & iterum conspergatur , mittatur in furnum . Si melior exierit , faciam quod hortaris . Quam propositionem ubi Gensericus cum omnibus qui aderant audisset , ita ligatus est , ut se solvere omnino non posset* . Confer quæ diximus in Admonitione num. 4.

SANCTI HILARII
EPISCOPI ARELATENSIS
VITA
ET OPUSCULA

In hac editione auctiora, quam in Quesnelliana, & ad præstantes Mss. codices emendata.

PRÆFATIO.

QUesnellus *Vitæ* & *Opusculis* S. Hilarii Arelatensis, quæ a Leonis operibus non disjungenda credidit, hanc præfatiunculam præfixit.

„ Tantus est Leonem inter & Hilarium ætatis, ingenii, elo-
„ quentiæ, dignitatis, rerumque actarum nexus, ut hujus Vitam
„ & Opuscula illius scriptis appendi, necessitas pene fuerit. Ne-
„ cessitatem auxit, saltem quoad Hilarii Vitam, & infinitus pro-
„ pe mendorum, quibus scatet, numerus, & exemplarium penu-
„ ria. Quod Vitam hanc attinet, in MS. Codice Arelatensi, quem
„ clarissimus vir D. Saxius Arelatensis Ecclesiæ Canonicus nobiscum
„ pro sua humanitate communicavit, illius auctor dicitur Reverentius
„ Hilarii successor. Nullus est porro hujus nominis successor Hilarii;
„ qui vero in ejus locum proxime suffectus, Ravennius est, quem
„ Vitæ hujus auctorem non esse Vita ipsa clamat. Præterea vix du-
„ bitandum quin hæc ipsa sit Vita, quam ab Honorato Massiliensis
„ Ecclesiæ Episcopo Hilarii alumno scriptam esse, testis est Gennadius
„ in Catalogo illustrium Virorum cap. ult. quod & ipsa Vita suggerit,
„ ex qua constat ejus auctorem exequiis Hilarii interfuisse. *Sanctorum*,
„ inquit Gennadius, *Patrum Vitas ad ædificationem posterorum coaptat*
„ *ipse* (Honoratus) *legendas*, *præcipue nutritoris* (legisse Barralis vi-
„ detur *meritoris*) *sui sancti Hilarii Arelatensis Episcopi*. Hanc periis-
„ se putat Philippus Labbeus in Dissertatione de Scriptoribus Ecclesia-
„ sticis: quia eam distinguit ab ea Hilarii Vita, quam Chronologiæ
„ Lirinensi inseruit Barralis, & quæ apud Surium exstat. At illa Bar-
„ raliana Hilarii Vita non alia est, quam quæ ab Honorato scripta,
„ ut optime conjecerat Barralis ipse, qui ex membrano, ut ait, per-
„ antiquo MS. Monasterii Lirinensis eam edidit. Crediderim ego
„ Reverentium illum, cui Vitæ scriptum tribuit Codex Arelatensis,
„ alium non esse ab Honorato, qui servata nominis sui significatione
„ sub Reverentii nomine latitare voluerit: honor quippe & reverentia
„ idem sonant. Favent conjecturæ plurium scriptorum ejusdem ævi
„ exemplum, qui vel tacito nomine proprio, vel etiam sub alieno,
„ tractatus varios emiserunt. Opuscula alia *aliqua & parva* Hilarius,
„ ut habet Gennadius, *edidit*, *quæ eruditæ animæ & fidelis linguæ in-*
„ *dicio sunt*, *in quibus præcipua & ad multorum utilitatem necessaria*
„ *opera Vitam S. Honorati decessoris sui composuit*. Hanc nos ad Co-
„ dicem MS. Arelatensem, & ad Bollandianam editionem, relectam
„ damus: cui adjicimus Metrum in Genesim Leoni PP. nuncupatum,
„ & perbrevem Epistolam ad Eucherium Lugdunensem Episcopum
„ scriptam. Narrationem de Miraculis S. Genesii, quæ apud Surium
„ Hilarii nomine decorata legitur, abhorret ab ejus facundia, stilum-
„ que potius redolet Honorati Massiliensis, quem & testatur Genna-
„ dius plura ad Vitas SS. Patrum pertinentia scripsisse. Homilias pe-
„ ne infinitas ab Hilario dictas scribit Trithemius, quarum plures for-
„ san inter Eusebianas seu Eucherianas delitescunt. Sed his discernen-

„ dis nec vacamus, nec sufficimus. Aliquot alia enumerat Vitæ ejus „ scriptor cap. XI. *Gratia ejus*, inquit, *ex his operibus*, *quæ eodem di-* „ *cendi impetu concepit*, *genuit*, *ornavit*, *protulit*, *potest absque hæsi-* „ *tatione dignosci*; *Vita scilicet Antistitis Honorati*, *Homiliæ in totius an-* „ *ni festivitatibus expeditæ*, *Symboli expositio ambienda*; *Epistolarum* „ *vero tantus numerus*; *versus etiam fontis ardentis*. Nonnulla etiam „ sæcularis eruditionis scripta ejus indicant hæc capitis I. verba: „ *Inexhaustum facundiæ fontem*, *philosophicorum dogmatum interiorem* „ *veramque doctrinam præclara posteris tradita ejus eloquio monumenta* „ *testantur*. Ex tot tamque præclaris sancti & facundi Præsulis lucu- „ brationibus nihil præter paucula hæc ad nos usque pervenisse & mi- „ ramur & dolemus. Saltem his, & quidem longe quam antea „ emendatioribus utere, Lector, & vale. " Hactenus Quesnellus.

Quid autem circa hæc nobis videatur, quidve novi huic editioni per nos accesserit, ex duabus Admonitionibus, quarum alteram Sancti Hilarii Vitæ, alteram ejus Opusculis præmittemus, quisque cognoscet.

AD-

ADMONITIO

in Vitam S. Hilarii Episcopi Arelatensis.

1 QUi S. Honoratum Massiliensem Episcopum sequentis Vitæ auctorem existimant, nullius codicis auctoritate nituntur. Solum insistunt testimonio vulgati Gennadii cap. 99. ubi de S. Honorato Massiliensi scribitur: *Sanctorum quoque Patrum Vitas ad ædificationem posterorum coaptat ipse legendas, præcipue nutritoris* (Barralis legit *meritoris*) *sui Hilarii Arelatensis*. Nunc vero jam inter eruditos constat, illud caput 99. non esse Gennadii, sed posteriori additamento Operi ipsius fuisse subjectum. Enim vero in pluribus MSS. libris deest, quos observarunt Petrus Franciscus Chiffletius, Miræus, Suffridus Petri, & Ernestus Salomonis Cypriani: & (quod plurimum valet) abest etiam a nonnullis antiquis exemplaribus alias additiones præferentibus, quas in vetustioribus, vel sincerioribus codicibus haudquaquam invenies. Hinc quoque S. Honorati elogium omittitur a S. Isidoro, a S. Idelfonso, ab Honorio Augustodunensi, & a Sigiberto: qui postremi e Gennadio potissimum exscripsere. In codice 100. S. Crucis in Hierusalem Gennadii catalogus desinit in Joanne Antiocheno, idemque deprehenditur in MS. Vat. 551. & in prioribus Gennadii editionibus, quas Aleriensis ex alio codice impressit. Pervetustum exemplum Capituli Cathedralis Veronensis eumdem catalogum ad Joannem Antiochenum usque pari modo perducit; & solum post hujus elogium duo additamenta subjicit, alterum de Gelasio Pontifice, de ipso Gennadio alterum. Hæc sola additio post primam editionem operis ab eodem Gennadio profecta credi potest. Cetera autem Cæsarii Arelatensis, Eugenii Carthaginensis, Juliani Pomerii, & Gennadii Massiliensis elogia, quæ in editis quidem leguntur, at in antiquioribus memoratis exemplaribus desunt, posterioribus incerti, seu incertorum scriptorum additamentis tribuenda sunt. Id vero de elogio S. Honorati multo magis patet, quippe quod in aliquot etiam ex iis MSS. non legitur, quæ cetera additamenta exhibent ad Pomerium usque, uti Petrus Chiffletius animadvertit. Hinc Ernestus Salomonis Cypriani de hoc capite 99. judicium ferens, scripsit in editione Fabricii: *Hanc Vitæ Honorati descriptionem ineptissimus quidam homunculus Gennadio supposuit. Stilus plane diversus est a Gennadii nostri scripturæ genere: nec est in codicibus nostris.*

De Auctore hujus Vitæ.

Additamenta in Gennadio notantur.

2. Etsi vero hoc caput Gennadium non habeat auctorem; cum tamen inveniatur in aliquot non recentibus MSS. Gennadii, scriptum & additum negari nequit a vetusto aliquo ignoto scriptore, qui Honorato Massiliensi Hilarii Vitam attribuit. Neque idcirco hæc Vita eidem Honorato certe adjudicanda est. Vitæ hujus auctor ipsius Hilarii exequiis interfuit ex cap. 22. ubi etiam Basilium nominat, tum Presbyterum, postea vero, cum scribebat, Episcopum: quæ Honorati Massiliensis ætati non repugnant. At non propterea hic certus est auctor. Ex tribus enim MSS. exemplis, quæ hactenus nota sunt, duo, videlicet Lirinense & Vaticanum Reginæ 645. auctoris nomine carent; tertium vero Arelatense, licet ejusdem Ecclesiæ sit, cui Hilarius præfuit; non tamen Honoratum, sed *Reverentium* auctorem præfert, quemadmodum Petrus Saxius & Quesnellus ipse testantur. Hæc Arelatensis manuscripti inscriptio passim rejicitur, eo quod Saxius putarit *Reverentii* nomine indicari Ravennium Arelatensem, qui Hilario immediate successit. Ravennio enim hanc Vitam convenire non posse ex eo cognoscitur, quia in eadem bis cum laude nominatur Ravennius, & c. 23. Hilarii successores plurali numero appellantur. Ex capite autem 24. liquet, hanc Vitam fuisse scriptam *tot annorum spatiis evolutis* post Hilarii mortem, idest sub finem sæculi V. cum Ravennius jamdiu ante e vivis excesserit. Quesnellus suspicatur Honoratum Massiliensem sub Reverentii nomine latere voluisse, ut aliis ejusdem ævi & regionis Scriptoribus placuit. At nulla occurrit ratio, cur Honoratus, si Vitæ auctor fuit, non tam latere, quam confictum nomen operi præfigere volue-

Honoratus non est certus Vitæ Auctor.

Certe non est Ravennius.

rit; cum præsertim de Vita agatur, quæ *jussionibus venerabilibus* exarata, ut in procemio traditur, verum auctorem aliis cognitum alieno nomine occultari non sinebat.

Quid de Reverentio.

3. Hinc recte fortassis Cardinalis Baronius, Miræus, & Papebrochius in suspicionem venerunt, hanc Vitam *Reverentii* nomine inscriptam, esse diversam ab illa, quam Honorato Massiliensi antiquus auctor apud vulgatum Gennadium attribuit; & Reverentio nobis ignoto ex MS. codicis Arelatensis fide adjudicandam existimant. Hic auctor Episcopus creditur ex illis extremi capitis verbis, quibus se *Sacerdotem* appellat. At præterquam quod hocce caput deest in MS. Vat. Reginæ; *Sacerdotis* nomen non semper pro *Episcopo*, sed nonnumquam etiam pro *Presbytero* accipitur, ut pluribus exemplis probare liceret. Sed ne in externa divagemur, idem Vitæ auctor cum cap.8. inter sacras Hilarii Episcopi curas retulit, *Sacerdotes Domini non solum verbis, sed factis accendere .... digna sacerdotia consecrare .... Pontifices ordinare*; Sacerdotes a Pontificibus distinguens, *Sacerdotum* voce Presbyteros profecto intellexit; cum præsertim instructio non tam verbis, quam factis adhibenda iis Presbyteris congruat, qui una cum Hilario vitam degebant. Auctorem quidem Vitæ, licet *Sacerdotis* nomine appellatum, Presbyterum, cum scripsit, non vero Episcopum fuisse Tillemontius ex aliis ejusdem Vitæ locis collegit not. 6. in Hilarium. Quod si credatur Episcopus, Reverentium ignotæ sedis Episcopum Vitæ auctorem credere nihil vetat, quin ad Honoratum Massiliensem confugiendum sit. Quicumque vero hic auctor judicetur, certe a studio aliquo defendendi Hilarii, quoad ea, in quibus Leonis censuram incurrit, alienum non fuisse ex nostris Observationibus in Differt. V. Quesnelli part. I. c. I. n. 3. facile intelliges.

Sacerdotis nomen pro Presbytero sumptum.

4 Hanc Vitam Barralis publici juris fecit ex antiquo codice monasterii Lirinensis; ac exinde inserta fuit ultimæ Surii editioni. Eamdem recuserunt Bollandistæ cum emendationibus e codice Reginæ Suecorum, quas Pater Possinus ad ipsos misit. Quesnellus in sua editione codice Arelatensi usus est. Nos plurimum debemus diligentiæ D.D. Joannis Salinas Canonici Regularis Lateranensis, qui eamdem Vitam impressit Romæ an. 1732. Non solum enim laudatas editiones recoluit, verum etiam accuratissime consuluit MS. Vat. Reginæ 645. qui utrum sit ille idem, quem P. Possinus apud eamdem Reginam tunc viventem invenit, an diversus, ignoratur.

SAN-

SANCTI HILARII ARELATENSIS EPISCOPI VITA

ab 1 *AUCTORE ejuſdem Sancti HILARII diſcipulo ſcripta.*

PRÆFAT.

Onſcius imperitiæ meæ, & non ignarus ignaviæ, dum tenerum verecundiæ frontem ſilentii latebris volui cunctabundus operire, eamque ſub velamine taciturnitatis abſcondere, juſſionibus venerabilibus diutiſſime repugnavi. Sed vicit meritum Dominorum præſentiumque Pontificum; ſi tamen obedientis temeritas non imminuat judicium tam ſublimium Sacerdotum: quia cui fandi facultas non ſuppetit ubertate loquendi, indocta ruſticitate depreſſus, fruſtra vocatur in culpam, ſi nequeat excolere propoſitam ſterili ſermone materiem: cujus ponderis magnitudine anguſtus animus in ipſo præfationis exordio præfocatur, dum innumeras virtutum palmas hinc inde circumſpicit,
2 nec incipere quod aggredi conatur, queat, nec quod cœperit, ſupplere prævaleat.

CAP. I. Natalium nobilitas ab Hilario & auctore ejus vitæ poſthabita.

Beatiſſimi igitur Hilarii, peculiaris Patris, Monachi ſingularis, Antiſtitis ſummi, Doctoris eximii, pii Inſtitutoris Vitam ſermone pauperculo, ſenſu tenui cupiens demonſtrare, dignum duco nequaquam more rhetorico patriam parenteſque memorare: quia etiam ipſe in laudibus venerandi propinqui præcelſum ſtemma Natalium maluit nobilitare dum reſpuit, commendare dum præterit, dilatare dum ſpernit. Ego, ut ſic dixerim, hujus rei non immerito arbitror faciendam eſſe jacturam, ubi præconiorum ſublimium redundat ubertas: more artificum, qui compoſituri diadema pretioſum, ſic eligunt veras gemmas, ut aliquas tamen præterire noſcantur induſtria: ita & ego, ubi virtutum exuberant margaritæ, nonnullas neceſſario prætermittam, ut vitæ ipſius pretioſiſſimum monile, non humanis gemmis ornatum, ſed ſupernis virtutibus ſplendidum, ſine artificis manu pretioſitate propria commendetur. Proinde infantiæ ejus rudimenta, indolem pueritiæ; jam tunc quæ ſubſecuta ſunt, 3 vultus nivei candorem, 3
fulgentium luminum faces, modeſtum gradientis inceſſum, ignem flagrantis ingenii, inexhauſtum facundiæ fontem, philoſophicorum dogmatum 4 interiorem veramque do- 4
ctrinam, præclara poſteris tradita ejus eloquio monimenta teſtantur, brevi trado compendio, 5 illis definiens hæc requirenda 5
perſonis, in quibus tanta inſignia nequeunt fructificare virtutum. Ego autem, qui in humilitate gratiam, in mundi contemtu ſapientiam, in auctoris amore juſtitiam, in carnis mortificatione prudentiam, in perennium præmiorum comparatione fortitudinem prædico, illa omnia neceſſaria diſſimulatione prætereo: illud recte æſtimans narrationis exordium, quod ipſe judicavit converſationis ſuæ dignum eſſe principium, quemadmodum portum veræ ſalutis intraverit, vitæ iſtius naufragio ſuperato, prælibare tentabo.

CAP. II. Hilarium convenit Honoratus ut ad Deum convertat. 6

Hunc igitur dum beatæ memoriæ Honoratus Pater in novæ vitæ immortalitatem cuperet pietatis regenerare viſceribus, congregationem per ſe Domino 6 conquiſitam pauſillulum dereliquit. Ad patriam, ex qua eum amor cæleſtium expulerat, tanti filii revocavit affectus. Corpore infirmus, mente validus & robuſtus, ſobolem novam ſpiritali adhortatione concipiens, inſtructione formans, orationibus procreans, in corde præclari ceſpitis ſanctum ſemen aratro fidei percolendum jaciebat peritus agricola, quod orationum perennibus donis & lacrymarum fluentibus rivis irrigabat. Sed anima generoſa, quæ falſam atque fallentem ſæculi felicitatem innumero doctrinarum labore conceperat, cum ad cæleſtis regni militiam voca-

1 Quædam editiones cum pleriſque MSS. Auctoris nomen omittunt. Aliæ cum Queſnello ſine ullius codicis auctoritate S. Honorati Maſſilienſis nomen præfigunt ex additamento Gennadii. Reverentius auctor dicendus eſſet ex MS. Arelatenſi. Cur præſcindamus, ex Admonitione patet.

2 Queſn. *ne incipere ... ſupplere provideat*. MS. Vat. Reg. & Bollandiſtas ſecuti ſumus.

3 Codd. Lirin. & Vat. Reg. *nivei nitorem vultus*.

4 Lirin. *anteriorem*.

5 MSS. Arel. & Vat. Reg. *in illis*.

6 Cod. Lirin. *acquiſitum pauxillum*. Poſt pauca *cæleſtis* pro *cæleſtium* in eodem Lirin. & in Vat. Reg.

7 caretur, non levem habuit facilemque 7
tractatum; quandoquidem se subtiliter ingerebat dulcedo præsentium, ut veram frugem & gloriam abstraheret futurorum. Sed pius Pater his adhortationibus animum mundi prosperitate constrictum solvere gestiebat: Ego, fili, superna inspiratione flammatus, ut perennis vitæ gloriam consequaris ad eadem loca pro te redire compellor, unde jam diu fugiendum esse salubri, ut cernis, definitione constitui. Non tibi terrena, sed cælestia; non caduca cum mundo, sed æterna cum Christo, eodem sponsore, quo largitore muneris, in perpetuum provisurus. Ista, quæ sequeris, & quæ animo concepisti,
8 mors potest 8 intercipere omni communis
ætati: quæ autem suadeo, non deferentes parant divitias, sed mansuras; nec temporalia commoda, sed æterna; nec titulos vanescentium honorum, sed perennem gloriam tribuunt Angelorum. In sæculi conversatione volatili, quam scriptura prophetica umbræ apparenti & illico vanescenti credidit
Psal.143.4. comparandam, dicens, *Dies mei sicut umbra*
9 *bra prætereunt*, recte quicquid aspicitur, 9
deceptorium judicatur. Et ideo seu corporum vires, seu patrimoniorum facultates,
10 seu felicitatis 10 augmenta, vel diversarum
prosperitatum insignia, pene est ut ante
11 transeant, quam producta lætitia 11, quo-
libet usu auctorem incipiant oblectare. Quæ tamen plus metu amissionis excruciant amatorem, quam suæ prosperitatis ambitu lætificent possidentem. Jugiter suspecta, nec tamen manentia, more subdoli hostis ingerentis parvam prædam, ut possit animam perpetuo tenere captivam. Et ideo accensus non humano affectu, sed divino nutu; quia non fallit ille, qui dixit interius, magna & supra quam credi possunt de te mihi metere promitto; illa tibi & in præsenti provisurus, quæ non æstimas, & in futuro, quæ non possunt hactenus cogitari.

CAP. III. Sed cum B. Hilarius exercitatione præci-
Repugnat pua, qua pollebat, acrimonia, qua ceteros
Hilarius superabat, eloquentiæ fonte, quo ipsis suis
Honorato. institutoribus plus fluebat, ista destrueret; non facile suscipiendum credens, quod summum esse mentis videbat intuitu, B. Honoratus ad Deum tota se animi virtute convertit. Quo facto non solum fastidientis assensum, verum etiam humilem & subjectum Christo auctore lacrymis gemitibusque promeruit. Quem blanda adhortatione non flexerat, violenta supplicatione superavit;
Violenta supplicatio. prostratus in conspectu Domini, ut eumdem celsius exaltaret; producens flumina lacrymarum, ut a lacrymis eximeret futurorum. Illico in ejus pectore novæ cogitationis fluctus exæstuat: suscitantur altercantium diversa inter se consilia voluntatum, & cui invitantis Domini ingerebantur præmia, ipsi nihilominus mundi opponuntur obstacula. In suscipienda igitur cælestis militiæ tyrocinia excitatus, talia secum ipse delibe-
rat. In studiis sæculi constituti nonnum- Deliberatio Hilarii conversionem parturientis.
quam suadendi deliberatione suscepta, justa ab injustis, utilia ab inutilibus perpensa salubriter examinatione discrevimus. Nonnumquam humanis auribus blandientes speciem justitiæ oratoriæ artis venustate celavimus. Hic quid agendum est, ubi caussa vertitur salutis æternæ; ubi status animæ & infinitorum cælorum est pensanda securitas? Grandi maturitate tractanda sunt, in quibus ad portum pœnitendi nec ratio superest, nec recursus. Æquitatis lance cuncta pensanda sunt; quæ utilitatis pondere mensuram suppleant in libra justitiæ. Cuncta, quæ a mortalibus expetuntur, licet incomparabiliter velut pretiosa desiderentur, ipsa continuo adeptione vilescunt: natura humana vitiorum noxio insolens appetitu, non contenta, quod voluit, non satiata, quod concupivit, in novas cupiditatum faces flammarum more detrimentis suis crescens, pabuli assumtione deficiens, nec intelligens quod nonnumquam in ipsis conatibus morte immatura mortem cogitur subire perpetuam. Et idcirco quid justitia, prudentia, fortitudo, temperantia demonstrare soleant, ut dignum est, cogitemus.

Justitia persuadet nihil auctori redemtorique præponendum: quia propterea Divinitas ad nos humiliata descendit, ut ad cælestia regna nos faceret pervenire. Recte deputatur eidem vita, qui dedit. Redemtori debetur obsequium. Amplectenda devotio, quæ gloriam parit dignitatis angelicæ. Prudentia similiter docet illorum exempla debere sectari, qui Domino placuerunt. Eligamus ergo, qui nostrum firmet ambiguum. Abraham primus occurrit, qui egredi compulsus e patria præceptum convertit in præmium. Astra jussus aspicere, credidit quod
contra naturam promittebat 12 æternitas. 12
Promissum vertit in debitum. Istum decet imitari innumera stellarum comparatione fe-
cundum; qui extitit regni 13 cælestis con- 13
viva gloriosus, cujus sinus recte dicitur paradisus animarum. Fortitudo cordis animæ generosæ nihil humile, nihil abjectum permittit arripere. Celsa sectari, ardua conscendere, facit adversa superare, desperationem fortibus probationem nullatenus exhibere permittens. Temperantia Regi cælorum templum provocat præparandum, fugatis tenebris vitiorum, replere lumine splendidissimo puritatis; abjectis voluptatum fœtoribus, castitatis fragrare thymiamate. Proinde quia justitia conditori nos tradere, prudentia majorum exempla sectari, fortitudo contrarias pro-

7 Lirin. cod. *tractavit*.
8 MS. Arel. *incipere*: & post pauca pro *ætati* Lirin. habet *criminis*.
9 Vat. Reg. *deceptio*.
10 Edit. Rom. 1732. *argumenta*.
11 Cod. Lir. addit *leviter*.
12 Codex Arelat. notante Quesnello supra lineam alia manu habet *ætatis*; &, ut videtur, optime.
13 Lir. & Vat. Reg. *perennis*.

prosternere potestates, temperantia templum auctori parari debere, justæ definitionis deliberatione suaserunt; contemtum pristinum spontaneo emendemus occursu: quia non hunc, sed illum a quo missus est, offendemus, si caussam salutis dissimulatione aliqua, vel occupatione mundana crediderimus
14 esse 14 levandam: & quia laborem ipsius
15 superna potentia 15 invitavit, ut spolia diaboli victor ipse suscipiat.

CAP. IV. Cedit Hilarius sæculoque nuntium remittit.

Adstructioni nostræ ipse B. Hilarius testimonium præbet ita dicens: 16 *Hæsitantiæ meæ invitante pio Domino, totus cum voluptatibus suis mundus adstabat: quid relinquendum, quid appetendum videretur, animus meus tamquam collatis apud amicum tractatibus ventilabat. Quotiens in animo meo velle & nolle successit? Et quid plura? Absente illo partes suas in me Christus exequitur*. Tali definitione firmatus occurrit, aspectu sereno, animo securo, submisso colloquio, quemadmodum humanum arbitrium divina præcedens gratia 17 commutaret in melius, digna conversatione, sermone, mente, habituque demonstrans, manum continuo in Evangelii missurus aratrum, ne retro vel cogitatione respiceret. Obita taxatione omnium prædiorum totiusque substantiæ, acceptas a Germano pecunias vel usibus pauperum, vel refrigeriis deputat Monachorum. Nequeo, ut dignum est, vel æstimare, vel dicere, quemadmodum sæculi voluptas, quæ ætatis lubrico & illecebroso humanæ fragilitatis solet escario prava delectatione decipere, ex animo hujus Beati abjecta fuerit
18 18 respuendo salubri damnata consilio, rationabili evitata perfugio, desideratæ eremi
19 glorificata secreto: illum evangelicum 19 percontatorem merito superans, virtute vincens, perfecta consummatione transcendens. Ille vendere noluit; hic universa distraxit: ille tristis abscessit; hic lætificatus 20 sæculi paradisum festinanter intravit. Adstructioni nostræ dignum B. Eucherius testimonium perhibet, ita dicens: *Et tu licet omnem censum in Christi pauperes 21 Christo dives effuderis: tu licet præferas annis juvenem, moribus senem; tamen plus est quod eremum concupisti*.

16

Gratia prævenit liberum arbitrium.

17

20

21

CAP. V. Hilarius ad Monasterium Lirinense secedit.

Ruptis ergo occupationum catenis, & auctori facultatibus traditis, tanto duce terrestrem ingreditur Lirinensis Insulæ paradisum: non unde, more primi Adæ, in hujus vitæ mitteretur exilium, sed unde jure victoris ad cælestia postmodum regna raperetur. Hinc jam omnibus nota illa mentis acrimonia, ardens 22 anima, mens compuncta, quemadmodum singulorum in ea servorum Dei profectus alacri inspectione pervaserit, perseverantiam hauserit, vigilias vicerit, abstinentiam rapuerit, humilitatis mansuetudinem transcenderit, orationis instantiam superaverit, lacrymarum flumina meruerit, gratias omnium sibimet vindicaverit, compunctionum virtutes attraxerit, & vim intulerit regno cælorum, pontificalis gloria mundo nota satis superque monstravit. Si quidem quantum compunctionis tunc acquisierit, hinc aperte cognoscitur, quod postmodum in media civitate eremitica fecit instituta fervere. 22

Eremum ad tempus relinquit.

Amorem autem secreti ita medullitus hausit insertum, ut cum illum ducem suum patremque profectuum in sacerdotali fastigio collocatum sub ordinationis principium crediderit comitandum, statim definierit relinquendum. Quantus amor eremi fuit, apud quem B. Honorati dilectio 23 potuit studio caritatis imminui? Sed, o ardentissima compunctionis flamma, nequeo tuum, sauciato intuitu, videre fulgorem. Quid tantopere fugis? Quid deseris? Quasi alibi possis lumen 23
24 parare, quam ubi auctor elegerit. Licet velis proprio gaudere secreto, licet consueto eremi rapiaris affectu patrem deserens, pater effectus postmodum reverteris. Relationi huic scripta Beati Eucherii præbent attestationem, quæ ad eum directa testantur: 24

Eucherius de laude Eremi, linea 1.

Magno, inquit, *animo egressus dudum de domo tua & de cognatione tua usque in mare magnum recedentia eremi secreta penetraveras: majore tamen virtute repetita a te est eremus, quam petita. Siquidem hospes ingressus habuisti ducem & velut itineris tui prævium, quem deinde etiam militiæ cælestis magistrum; cumque in pontificali fastigio persequendum putasses, ad familiare eremi secretum te amor retulit*. Et quia nobis multo-

---

14 Quesn. *lætandum* ex MSS. Arel. & Lir. notavitque in Arel. alia manu *latendam*. Cod. Vat. Reg. *lætandum*. Bollandistæ & edit. Rom. 1732. *levandam*: idque magis placuit.

15 Quesnellus in margine: Forte *incitavit*.

16 Idem Quesn. *Hæsitantiam meam*. Magis arrisit Bollandistarum lectio, quam duo MSS. Lirin. & Vat. Reg. approbant.

17 Bollandistæ, & edit. Rom. *commutarat*. Mox pro *conversatione* legebatur *conversione*. Emendavimus ope MSS. Vat. Reg. & Lirin.

18 Bolland. & edit. Rom. *repente salubri*. Mox *desiderabili* pro *desideratæ* in MS. Lirin.

19 Arel. cod. *peccatorem*: & pro *merito* MS. Lir. *meritis*.

20 Quesnel. in margine: *idest hujus vitæ, vel lege eremi*. D. Salinas optime monuit *sæculi paradisum* hic vocari Insulam Lirinensem, uti vocatur ab Eucherio in libro de laud. eremi ad ipsum Hilarium misso, ex quo Vitæ auctor profecit. Id autem multo magis ex sequenti capite confirmari potest, ubi *Lirinensis insulæ paradisus* nominatur.

21 Cod. Lir. delet *Christo*.

22 Idem cod. delet novem voces sequentes.

23 Idem cod. *non potuit*. Hæc autem lumen accipient ex Eucherii epistola *de laude eremi*, cujus excerptum Auctor hoc loco inseruit. *Prius enim*, inquit ille ad Hilarium scribens, *cum desertum peteres, comitatus fratrem* (idest Honoratum) *videbaris*. *Nunc cum desertum repetieris, etiam patrem reliquisti. At qualem illum, quantumque, quanto tibi semper dilectionis cultu observatum, quam singulari tibi affectione devinctum? ut cujus caritati præferre nihil possis, nisi forte solam eremi caritatem*.

24 MS. Lirin. & edit. Rom. *præstare*.

torum necesse est adstructionibus narrationem suscepti operis confirmare, quisquis plenius
25 ista scire voluerit, 25 opus illud ubi hæc digne sunt digesta, percurrat.

CAP. VI. Honoratum in extremis positum convenit.

26 Emenso 26 biennio, cum ad meriti proprii percipiendum præmium ex incerto vitæ istius cursu beatus Pontifex vocaretur Honoratus, missis epistolis, ut extremis suis interesse deberet, admonuit. Ita jussionem ejus festinavit implere, ac si revocaretur ad eremum. Cumque ad tantum virum crebra sublimium virorum agmina benedictionis accipiendæ gratia adventarent, cœperunt de successore beati Honorati flagitare responsum. Excitati desuper animi de electione Pontificis ad judicium perrecturi testimonium postulabant; supremo halitu summum meritis singularibus digito demonstravit Antistitem. Impensis ergo supremis obsequiis, iterum sanctus Hilarius ad eremi secreta festinat. Sed illa Divinitatis potentia, quæ modis occultis suam per humana ministeria peragit voluntatem, illustris Cassii, qui tunc præerat militibus, animum repente succendit, ut ignotum, ut longe positum, ut denique ad eremum properantem ardenter expeteret, fortiter retineret, violenter attraheret. Electum civium numerum cum non parva manu dirigit militantum. Feliciter pervenitur: spiritalis præda adstat ante oculos inquirentium, & nihilominus ignoratur. Quorumdam tamen indiciis declarata capitur. Et, o supernæ gratiæ dispensatio inaudita! ibi officia pastoris oves egerunt; nec immerito postmodum abegit exinde lupum, ubi oves primitus officia pastoris peregerunt. Cumque sollicito gregis agmine servaretur, animus ejus plus de divini judicii demonstratione sollicitus, quam exstaret de suscipiendi officii onere occupatus, diurnis nocturnisque fletibus voluntatem sibi Domini
27 declarari flagitabat 27 enixe. Cumque positum in itinere sollicita expectatione pavor judicii fatigaret, etiam clara voce, quæ intrinsecus volvebantur, omnibus patefecit. *Licet fortiter*, inquit, *caritatis illigatum me vinculo teneatis, & violenta custodum manibus catena cingat adstrictum, nisi Dominus voluntatis suæ mihi dederit signum, nequaquam Sacerdotii sum suscepturus officium*. Itaque cum tali affatu cunctorum vota atque animos vulnerasset, ac mæsto ducentium agmine vallaretur, Alamannicum descendens Castellum, niveæ columbæ desuper advenientis & residentis in capite, ac si divino confirmatus attactu, omne amputavit ambiguum. Quæ nec ab illis civium militumque frequentibus turbis atque custodiis vel abigi potuit, vel territa separari, quin beato vertici superposita Domini voluntatem, dum secura residet, apertissime demonstraret. Nullo dubitationis vestigio deinceps derelicto, ubi columbæ species, quæ jam tunc comparata Spiritui sancto super caput Jesu venit in baptismo, Pontificis quoque futuri 28 designavit nutu divino specia- 28
lius dignitatem. Scilicet quæ supernam benedictionem pernicibus pennis, stridenti volatu, terris velocius deportasset; ut prius quam vocibus humanis, favore superno dignus Pontifex clamaretur. In tam præclaro cultu, novoque miraculo exigebat materiæ magnitudo diutius immorari, nisi narrationis ordo cœpta compelleret explicare.

Designatur ab Honorato sibi successurus Hilarius.

Rapitur ad Episcopatum.

CAP. VII. Arelatem pervenit Hilarius.

29 Dum ergo voluntate omnes alacres tam de confirmato invicem voto, quam de ostenso summi Pontificis merito lætiores ad Arelatensem perveniunt civitatem, occurritur, festinatur; primas delicias vultus sui 29
splendore advenientibus præbens, merita interioris hominis exterioris pulchritudine demonstrabat. Eminentissimam Sacerdotii dignitatem & novum privilegium sanctitatis angelico præferens vultu, agnoscitur, & agnoscit: in quo agnitus est, magnus extitit; in quo agnovit, major apparuit. Sicut Sacerdotii gradu summus, ita humilitatis descensu fastigium celsæ sublimitatis indeptus. O vere perfectus Christi discipulus, qui vias magistri secutus, exercuit docendo, quod didicit. Consecratur in Sacerdotio jamdiu virtutum meritis consecratus. Amplectendum consecrationis ministerium, quod auxit merita consecrantum. Effectus nomine Sacerdos, qui jampridem erat virtutum decoratus insignibus. Quod ita ardenter ac strenue cœpit ac perfectissime consummavit, ut in illius temporis incerto tumultu, quem pax longa 30 nutrierat; Congregationem subito institueret secreti cupidam, continentiæ virtute crescentem, quam suo non minus pene imbuit exemplo, quam formavit eloquio. Huic affectu animi promtum, sed effectu sermonis imparem me esse profiteor, ut incipere audeam, qua pietate sustinuerit infirmos, quibus doctrinis imbuerit imperi- 30
tos. Quicquid in virtute summum, in celsitudine arduum, in mortificatione corporis asperum, in sæculi contemtu vilissimum, æquitate justitiæ pretiosum, correctione providum, sapientiæ consideratione præcipuum, cælesti desiderio sempiternum, exercuit, implevit, ostendit. Adeptus ipse cælestem gloriam, exemplo suo fecit alios adipisci. Ad Philosophiæ supernæ dogmata expeditus incessit; ut alii quoque incederent inflammavit. Usum vitæ temporariæ minimis, immo nullis exegit impendiis, & ita docuit singulis dierum curriculis transigendum ad obtinenda futura præmia. Innovato studio sem-

Seminarium Episcopale, seu congregatio ecclesiastica sub Episcopi manu.

25 Idest laudatam Eucherii epistolam.

26 Barralis suspicabatur legendum *triennio*, eo quod assignabat Honorati mortem an. 430. At ex epist. Prosperi ad Augustinum liquet S. Hilarium, qui S. Honorato successit, fuisse Episcopum an. 429. Apud Bolland. hic locus effertur sic. *Gemens a biennio cum ad meriti proprii percipiendum ex merito præmium, ex vitæ ipsius cursu* &c.

27 Cod. Lirin. *obnixe*; & post pauca Arel. *sollicitæ expectationis*.

28 MS. Lirin. *designaverit .... specialem dignitatem*.

29 Idem MS. cum Reg. Vat. *Domini ergo*.

30 Cod. Lir. *minuerat*.

ſemper exarſit, & ut alii inardeſcerent ora-
tione & adhortatione coegit.

CAP.VIII. *Epiſcopus factus fit omnium exemplum.*

Cum primum ſpeculatoris ſuſcepit offi-
cium, in ſeipſo primum monſtravit quem-
admodum Congregatio mundum contemne-
ret, corpus deſpiceret, & vitia ſuperaret,
fatigaretur laboribus, manuum quoque ope-
31 ribus continuis 31 vexaretur, ſanctis pagi-
nis inhæreret, jejuniis vigiliiſque ſtudium
commodaret, unius tunicæ tegmine æſtatis
ardorem & hiemis rigorem contenta tole-
raret, iter pedibus conficeret; talia ſibi ſuiſ-
que ingerens documenta: *Manducandi neceſ-
ſitas incumbit, ſemina jaciamus: vini per-
ceptio præſumenda eſt; vineas excolamus.*
Implevit illud apoſtolicum, ne quem for-
te gravaret otioſus, victus proprii habita ra-
32 tione. Si quid operis ſuperfuerat, 32 miſe-
ricordiæ deputabat expenſis. In meditatio-
ne jugiter permanere, verbi miniſterio in-
deſinenter inſiſtere, multiplicibus cæleſtis
ſapientiæ myſteriis ſaginari, Deum proxi-
mumque diligere, Sacerdotes Domini non
ſolum verbis, ſed factis accendere, zeli ſu-
perni æmulatione flagrare, inſtituere Mo-
33 naſteria, ædificare 33 templa, digna Sacer-
dotia conſecrare, propriis non ſolum ma-
nibus, ſed nec periculis temperare, ſuſcipe-
re orphanos, confirmare Monachos, accer-
ſire ſæculares inſtitutione ſua, Pontifices or-
dinare, ita quotidianam ſui actus diſcutere

Ornamenta Eccleſiarum pauperibus erogat.

rationem, ut ſuperno judici tamquam mul-
tiplicatum diſpenſationis ſuæ talentum nite-
retur ingerere. Ita viſcera ejus miſericordia
quatiebat & pietas, ac ſi ſolus ad redimen-
dum paginis cæleſtibus urgeretur. Tracta-
34 vit, ſecum deliberavit, 34 effecit ut ſacra
miniſteria captivis potius ſolatia, quam præ-
ſtarent Eccleſiis ornamenta. Quid dicam cu-
pidus? Quid omittam neſcius; ab his, qui
majora ſciunt, negligens judicandus? Quic-
quid argenti omnes Baſilicæ habuerunt, ca-
ptivorum redemtioni protinus deputavit;
cumque omnia cognoviſſet expenſa, exul-
tans atque congratulans, quia vota fidelium
diſpenſatione ſua videbat cæli in ſedem præ-

Uſque ad Patenas & Calices.

miſſa. Numquidnam poterit æſtimari quan-
tum viſceribus ejus inſederit pietas, qui uſque
eo credidit omnia diſtrahenda, quouſque ad
Patenas vel Calices vitreos veniretur? Ac-
cendit ſtudia offerentium diſpenſatione lau-
35 dabili, nec ut 35 fatigarentur rejecit, ſed
ut iterato offerrent uberius excitavit, quod
offerentium devotio gratanter optavit, ut
oblatio ſua primum ſacris altaribus, poſtmo-
dum membrorum Chriſti redemtionibus mi-
litaret.

CAP. IX. *Ut ſe geſſit erga ſervos Dei.*

Quemadmodum etiam ſervi Dei debeant
honorari, documentis ſpiritalibus ſalubriter
imitandum poſteris non negavit. Nam cum

ſanctum Capraſium, ſicut ipſe dicere ſoli-
tus erat, angelica in inſulis converſatione
degentem infirmitate fatigari corporea, cer-
tis nuntiis comperiſſet, ad ejus occurſum
celeri ſe feſtinatione proripuit: ad cujus pe-
des reſidens, ut ſui meminiſſet, humilitate
ſummiſſa & virtute inclita flagitabat. Ju-
ſte, dum tanto eremi incolæ impendit ob-
ſequium, & ſingularem præbet humilitatis
affectum, 36 ſacerdotalem dignitatem quo 36
magis extolleret ſolerter invenit. In eodem
loco tunc temporis ſanctum Fauſtum Preſ-
byterum pariter & Abbatem, ita futurorum
præſcius honoravit, ut inter ſe & ſanctos
Sacerdotes Theodorum & Maximum me-
dium 37 compulerit reſidere. Conſtat ergo 37
humilitatis culmina proprio eum comparaſ-
ſe deſpectu, & celſum proinde virtutum
meruiſſe faſtigium. Sed forte hæc tanta &
tam multiplicia veræ humilitatis exempla
aliquod ſuperbiæ 38 ſupercilium generarunt, 38
& non potius ſublimia humilitatis compa-
rarunt celſa præconia. Exſtitit rigidus, ſed
ſuperbis: extitit terribilis, ſed ſæculi ini-
quitate turgentibus, cœnodoxiæ vanitate tu-
mentibus. Ceterum Congregationi ſanctæ &
conſummatis viris, non ſolum cor atque ani-
mum, ſed & corpus quoque promtiſſime
proſternebat.

CAP. X. *Qualis erga ſæculi poteſtates.*

Quantum igitur diſtrictionis habuerit in
cauſſa juſtitiæ, apertiſſime declaravit; ita
ut ne dignitati quidem pepercerit Præfectu-
ræ. Nam cum ſæpius Præfectum temporis
illius ſecrete monuiſſet, ut ab injuſtis ju-
diciis ſe temperaret, & conſuetudinario lapſu
illo ferretur in præceps, accidit ut dum
in Baſilica Conſtantia ſacra ſolemnia cele-
brantur, productis fontibus cæleſtium do-
ctrinarum fidelium corda rigaret, ſubito
cum ſuo ingrederetur officio Præfectura.
Quam dum ibidem cerneret immorantem,
a prædicatione ceſſavit, dicens: Non eſſe
condignum, ut qui ejus pro ſalute propria
contemſerat monita, ſpiritalis cibi perci-
peret alimenta. At ubi ille digna confuſio-
ne perfuſus egreſſus eſt, convivium, quod
inchoaverat ſpiritalium deliciarum profuſiſ-
ſime cibum rurſus innovato ſtudio cœpit
præbere agminibus populorum. Præmiſit &
reliquit exemplum qualiter conſtantiæ vir-
tute mundanæ contemni debeant poteſtates.

CAP. XI. *Qualis in prædicatione verbi.*

Temporalis vero ejus prædicatio quantum
flumen eloquentiæ habuerit, 39 quas ſen-
tentiarum gemmas ſculpſerit, aurum ſuper-
norum ſenſuum repererit, argentum ſplen- 39
dentis eloquii abundaverit, deſcriptionum
varias picturas & rhetoricos colores expreſ-
ſerit, ferreum ſpiritalis gladii acumen in
truncandis hæreticorum venenatis erroribus
exercuerit; non dicam differere, ſed nec
Z co-

---

31 Idem cod. *veſceretur*.

32 Idem cum Bolland. *pauperum deputabat*.

33 Lirin. *templa digna ſacerdotio, propriis* &c. Dein a voce *propriis* ad *temperare* cod. Arel. ignorat.

34 Lir. *& fecit*.

35 MSS. Lir. & Vat. Reg. *fatigaret*.

36 Vat. Reg. & Lir. *ſacerdotii dignitate*.

37 Lir. *compelleret*.

38 Idem cod. & Bolland. *periculum*. Mox cod. Lir. *ſublimibus*, Bolland. *ſublimis*.

39 Octo voces ſequ. deſunt in MS. Arel.

40 cogitare me posse protestor. Sedilibus 40 præparatis in jejunio, ab hora diei sexta usque in ejus decimam epulis plebem spiritalibus saginabat, pascendo esurire cogebat, esurientes nequaquam pascere desistebat. Nescio utrum satietas plus famem fidelium provocaret, an edendo plebem magis coegerit
41 esurire, implens illud 41 propheticum di-
Eccles. 24. 29. ctum: *Qui edunt me, adhuc esurient; & qui bibunt me, adhuc sitient*. Si peritorum turba defuisset, simplici sermone rusticorum corda nutriebat: at ubi instructos supervenisse vidisset, sermone ac vultu pariter in quadam gratia insolita excitabatur, seipso
42 celsior apparebat, ut ejusdem 42 præclari auctores temporis, qui suis scriptis merito cla-
43 ruerunt, 43 Silvius, Eusebius, Domnulus admiratione succensi in hæc verba proruperint: *Non doctrinam, non eloquentiam, sed nescio quid super homines consecutum*. Quid plura dicam? Nisi dicendi pausa desuper eidem advenisset, sermonem finire non poterat, tanta gratia exundante, & miracu-
44 lo 44 & stupore crescente, ut peritissimis desperationem tunc auctoribus sæculi ejus inferret oratio: in tantum ut Livius temporis illius Poeta & auctor insignis publice
45 proclamaret: *Si Augustinus* 45 *post te fuisset, judicaretur inferior*. Et licet gratia ejus ex his operibus, quæ eodem dicendi impe-
Hilarii Opuscula. tu concepit, genuit, ornavit, protulit, possit absque hæsitatione dignosci; Vita scilicet Antistitis Honorati, Homiliæ in totius anni festivitatibus expeditæ, Symboli expositio ambienda, Epistolarum vero tantus numerus, versus etiam fontis ardentis: at ne quis me æstimet falsa fortassis asserere, testimonium Beati Eucherii Episcopi justum credidi adhibendum, qui ejus volumine prosa versuque percepto, ita respondit: *Et tu licet sis clarus eloquio, clarus ingenio; tu licet præferas annis juvenem, moribus senem*. Et Auxiliaris auctor Romanæ facundiæ: *Dictu difficile est quanti mihi pretii fuerint litteræ sanctitatis tuæ, in quibus ita expressam facundiam recognovi, sicut tenes in aliis modestiæ morumque operibus principatum. Ignosce de te studiose minora dicenti;* 46 *quia* 46
semper in prædicatione sui virtus erubescit; cum hoc ipsum verecundiæ genus pars magna virtutis sit.

Inaudita forsitan crederer replicare, nisi hoc magnorum virorum dictis, scriptis, testimoniisque firmarem. Sedili mensaque apposita, 47 liber ingerebatur & retia, adstante Notario. Liber præbebat animo cibum, manus nectendi velocitate currebant, Notarii simul ferebantur articuli, & oculus paginam percurrebat. Adveniens sanctus Edesius rhetoricæ facundiæ & metricæ artis peritissimus vir, stupens & admirans hæc lætus effudit: CAP. XII. Qualis ad mensam & in labore manuum. 47

Vidi ego, nec dignus tanta ad præconia testis, Edesii versus.
48 *Prolixos Soles jugi cessisse labori.* 48
Nectendi ratio varias injunxerat horas,
Nec finem precibus mutatus fecerat actus.
Credere vix possum quemquam sic tempore eodem
Nectere dictantem, relegendo, lecta 49 *fatendo,* 49
Ore, manu simul hoc operari, attendere, fari.

Cibum sine lectione non sumsit. Ab eodem

---

40 Quesn. in margine *idest mensis ad cibum sumendum paratis*. At de sedilibus, quæ jejunis auditoribus verbum Dei audituris parabantur, hæc accipienda esse optime notavit D. Salinas. Licet enim multis in locis a fidelibus stantibus audirentur conciones sacræ, ut constat ex Optato l. 4. c. 5. ubi negat populum *in Ecclesia sedendi habere licentiam*; tamen, ut refert S. Aug. lib. de catech. rud. c. 13. *Longe consultius in quibusdam transmarinis Ecclesiis non solum Antistites sedentes loquuntur ad populum; sed etiam ipsi populo sedilia subjacent, ne quisquam infirmior stando laxatus, a saluberrima intentione avertatur, aut etiam cogatur abscedere*. Id periculi magis multo imminebat jejunii tempore, cum populo adhuc jejuno Missæ sub vesperam celebrarentur, cumque a sexta hora ad decimam usque Hilarius in verbi Dei prædicatione detineret. Post pauca ante voces *ab hora* Quesnellus præmisit particulam *ut*, quam melius delendam putavimus cum MSS. Vat. Reg. & Lirin. uti etiam Bolland.

41 Lir. cod. *Sapientiæ dictum*.

42 Quesn. *prolati*, MSS. Lir. & Vat. Reg. *prælati*. Præferimus lectionem Bolland. Mox pro *meritis claruerunt* cod. Vat. Reg. habet *meritis summi*, Bolland. *meriti summi*.

43 Quinam fuerint hi tres auctores, Bollandi continuator non invenit. Joannes Salinas *Domnulum* a Sidonio Apollinari lib. 4. ep. 25. & lib. 9. ep. 13. & 15. commendatum notavit: ex quibus testimoniis is natione Afer, & vir apprime doctus, ac ob litteras Questor fuisse cognoscitur. Silvium vero in Chronico Prosperi Tironis nomine edito memoratum reperimus ad annum XV. Theodosii junioris post Honorii mortem, idest ad an. 439. *Silvius*, inquit, *turbatæ admodum mentis post militiæ in palatio exactæ munera, aliqua de religione conscripsit*. Est etiam auctor Kalendarii a Bollandistis editi tom. 6. Junii part. 2. pag. 182. & inscripti Eucherio Episcopo an. 449. ut patet ex notationibus Bollandi tom. 1. Januar. in præfat. c. 4. §. 3. ac ex Epistola nuncupatoria ipsius Silvii apparet, eum aliorum quoque operum fuisse auctorem, quæ ad eumdem Eucherium legenda miserat. De Eusebio nihil scimus.

44 Cod. Arel. *ex stupore*, & mox *auditoribus* pro *auctoribus*.

45 MS. Lir. *post Hilarium*; Bolland. *post te, Hilari*.

46 Idem cod. *quia semper in precatione virtutis sit*.

47 D. Salinas alia lectione & interpunctione: *liber ingerebatur; & Titio adstante Notario, liber præbebat* &c. Nihil vero immutavimus in lectione vulgata, quæ item est codicum: quia *nectendi* verbum, quod mox subjicitur, *retia* requirat.

48 Quesn. *Plexos Sole jugi digitos cessisse labori*; & notavit cod. Lir. habere *Prolixos soles*. Ita etiam Vat. & apud Boll. quod præferendum fuit, cum prima syllaba vocis *jugi* longa sit. Mox pro *Nectendi ratio* in Vat. Reg. & Boll. *Nectendi operatio*, male.

49 Idest *fando*; unde in versu seq. *fari*.

dem in civitatibus ista est 50 invecta primitus consuetudo. Et tanta parcitate vita est illius sustentata, ut raro sæcularium aliquem invitaret. In omni actu, in omni loco quicquid ad profectum pertinere poterat, alacer inquirere, strenuus exercere, solers consueverat consummare. Jam quemadmodum
51 51 Salinas expetens 52 automata propriis
52 manibus & sudore confecerit: hebdomada completa, die dominico, media nocte consurgere; & triginta millia pedibus conficere; postmodum sacris solemnibus interesse, & usque ad horam septimam populos pascere; ut dignum est, nec antiquorum posset explicare facundia.

CAP.XIII. Qualis in pœnitentiæ tribunali.

Quotiescumque pœnitentiam dedit, sæpe 53 die dominico ad eum turba varia confluebat; volabat ad ejus castigationem, quicumque adesse volebat, lacrymarum se imbri-
53 bus eluebat, cælestibus judiciis territus, promissisque succensus; tanti gemitus, tanti fletus adstantibus nascebantur, ut vitæ præsentis horreret habitaculum. Quis ita futuri judicii monstravit examen? Quis ita tenebrosum terribiliter intimavit incendium?
54 Quis ita 54 flumen exurentis pariter & rapientis cruciatus expressit? Quis ita vulnera conscientiæ ante oculos inspicienda reduxit?

Forma deprecatoria pœnitentiæ.

Admonitione completa cum lacrymis supplicationum sumebat exordia, ut pœnitentiæ fructum, quem monendo contulerat, orando firmaret. Nam mulier quædam cæca, dum manus ejus impositione benedicitur, visum se recepisse proclamat: æstimo quod antea interiori homini præstitit, quod
55 exteriori postmodum 55 impetravit. Quæ recepto lumine ducem viæ ulterius non quæsivit. Precibus ejus non ambigo impetratum ut tantum miraculum ad paucos admodum pervenire.

Lectionum solemnia.

Die etiam dominico dum Lectionum solemnia recitantur, quidam phantasmate constrictus, *Sancte*, inquit, *Hilari, cur me torques?* publica voce proclamans. Tunc beatus Hilarius ea, qua poterat, Dominum vi constringit & rogat. Cumque se obtinuisse sensisset: *Imperat ti-*
bi JESUS, ait, *ut de isto* 56 *homine nullam* 56
facias mentionem. Qua supplicatione, quasi quibusdam catenis adstringeretur, obmutuit,
57 & discessit. Plus obmutuisse congaudens, 57
quia ejus meritum potuerit occultari, quam plasmatis vigentis sospitate.

CAP.XIV Pythonem expellit.

Sacrilegium etiam, quod spiritus Pythonis muliere obtenta influxerat 58 civitati, quam solerti spiritalis arte consilii extinxerit, nequaquam silentio prætermittam. Com- 58
prehensam jubet recensitis Lectionibus veteris testamenti in cancello Ecclesiæ publicæ collocari. Quid lex juberet, quantum mali christianis mentibus diabolicæ perversitatis propinaret astutia, sermone profluo demonstravit. Et ne ullus deinceps tanto sacrilegio, dum dæmonum responsa perquirit, sponte se subderet, necessaria instructione perdocuit: nullam deinceps excusationem, etiam negligentibus, derelinquens, quam idcirco publice fecisset statui, ut non liceret postmodum ignorari. Præcepit ut abiret malignus spiritus. Tum, quia videbat se aperte proditum, nec postmodum decipiendis animabus clandestina fraude valiturum: *Quo*, inquit, *vadam?* Et Sanctus advertens quantum Dei gratia suo ministerio effecisset, læ-
tus exclamat: 59 *Maximum purgationis in-* 59
dicium est, nescire quo redeas.

Excuntes a Basilica retinet.

Populos etiam post evangelicam lectionem 60 egredientes tali clamore revocavit:
Exite, inquit, *exite*, *quia hoc vobis de ge-* 60
henna facere non licebit. Tum spiritalis zeli æmulatio singularis ultionem pœnæ terribilem ob eorum exegit injuriam. Nam cum facilis ad eum tunc inaniter excitata popu-
lorum turba & 61 inconsueta deceptaque 61
venisset, ejusque animum concitasset, civitatis pars maxima misso desuper terribili conflagravit incendio; quod ipsi quoque, qui non mediocribus sunt dispendiis fatigati, propria voce ob ejus vindictam venisse cogno-

50 Cod. Lir. *inventa*. Quod autem dicitur, hæc legendi consuetudo *in civitatibus primitus invecta*, subintelligendum est *in Gallias*: nam lectio ad mensam etiam ab Augustino adhibita fuit in civitate Hypponensi, teste Possidio in ejus Vita. Porro Lirinenses monachi, qui pariter legebant ad mensam, extra civitatem degebant.

51 Quesnellus in marginali notatione: *Oppidum puto, illud quod* Salona *nunc dicitur, jacetque inter Arelatem & Aquas sextius, ab hac urbes quinque leucis, ab illa septem circiter distans. Vulgo* Salon *appellatur: in Tabula Geographica Hondii* Salins, *cui respondet vox Honorati*, Salinæ.

52 Cod. Arel. & ex parte Lir. hæc ad marg. *Automata sunt instrumenta in arte mechanica, quæ nullo labore, sed sua quasi sponte moventur: unde ex his verbis conjicere licet S. Hilarium suis manibus pro comodo ad Salinas laborantium hæc instrumenta confecisse*. Quesn. Quidam volunt hæc automata fuisse machinas, quibus aqua in Salinas derivabatur.

53 Hæc, quæ de pœnitentiis ab Hilario Episcopo cum magna pœnitentium frequentia quolibet die dominico impositis traduntur, privatam & secretam confessionem indicant: neque enim singulis dominicis publica pœnitentia dabatur, sed privatim; uti de pœnitentiis item ab Ambrosio privatim traditis Paulinus refert in ejus Vita: *Quotiescumque illi aliquis ad percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut & illum flere compelleret .... Caussas autem criminum, quas illi confitebatur, nulli nisi Domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur* &c. Hinc etiam S. Leo ep. 168. c. 2. *Rerum conscientiam sufficit solis Sacerdotibus indicari confessione secreta*.

54 Codd. Lir. & Vat. Reg. *fluvii*.

55 MS. Arel. *imperavit*.

56 Lir. *nomine*.

57 Idem Lir. delet *& discessit*, sicut delent etiam Bolland. & Vat. Reg. codex, qui mox subdit *plus se obtinuisse congaudens*.

58 Lir. & Boll. delent *civitati*.

59 Quesn. *Maximum purgati orbis*. Magis placuit Boll. lectio, quæ cod. Vat. Reg. confirmatur.

60 Idem abusus obtinuit etiam sub S. Cæsario Hilarii successore, uti colligitur ex ipsius. Serm. 280. & seqq. in Append. Augustini, & ex Cypriano in ejus Vita lib. 1. n. 14.

61 Forte *inconsulta*. Quesn.

gnoscentes, clamaverunt flebiliter ejus genibus provoluti, misericordiam postulantes. Ille autem lectioni intentus, vigiliis deditus, orationi ac jejuniis jugiter mancipatus, cilicii asperitate exilitatem tenuati cor-
62 poris macerabat. Nec hiemis quidem 62 frigore, quo solent torrentia flumina glaciali rigore constringi, pedes indumento adjecto te-
63 xit, 63 numquam linum lanamve concedens.

Psalmorum mysteriis suavi modulatione cantatis, fletus uberes adjungebat; orationem gemitibus inenarrabilibus duplicabat, ab opere nec in noctis obscuro desistens. Manus nota rapiebantur velocitate nectendi; mens recolendi exercebatur industria. Semel evigilatus nec oculis pepercit, nec membra posuit ad quietem, nihil aliud agens, nisi ut eum spiritales hostium catervæ invenirent occupatum pariter & armatum.

CAP. XV. Zelus animarum & compatientis animi exemplum.

In his profectibus constitutum subitus ardor accendit, ut Heliodori matrem hæresis Arrianæ vinculis conligatam expeteret, illuminaret, attraheret, & in æternum oblaturus in præsentia consecraret. Pietatis autem suæ insignia in his, quos ad cæli regna præmisit, ita intimis misericordiæ visceribus demonstravit, ut nullus valeat imitari. Minimi cujusque Lectoris transitu ejusdem animus taliter vulnerabatur interius, ut singultibus quateretur, & profunderet fletus uberrimos, & non aliter ac si unici pignoris solatio caruisset: casus quoque infirmitatesque suorum, vulnera propria reputabat;

Diaconus Basilicis construendis præfectus. Theatra demolita.

quod sancti Cyrilli tum Levitæ manifesto patuit documento, qui Basilicis præpositus construendis, dum marmorum crustas & theatri proscenia celsa deponeret, 64 fidei opere nudans loca luxuriæ, quod sacrum parabat ornatibus, subito molarum funibus ru-
64 ptis, impetus desuper marmoris venientis
65 65 stantis pedem cum extrema digitorum parte occupatum collideret atque minueret:

Primæ sedis Galliarum Episcopus cum suis Clericis in Seminario seu Congregatione ecclesiastica simul habitans.

pro cujus gemitu & dolore non minus vulneris vir beatus excepit in corde, quam collisus sustinebat in corpore. Cumque ministri vulnus immensum juges & indefessos Sacerdoti gemitus extorqueret; quia ejusdem cellæ erat ejus cella conjuncta, remedia vir sanctus more solito supplicationibus flagitabat. Paullulum sopore depressus vidit 66 reverendam eminus adstare personam, quæ mœstitiæ caussas sollicite perquirebat. Ille
66 collisum Levitæ pedem, non solum mærorem sibi tristitiæ, sed vulnus animi indicat

inflixisse. Percontatur: *Vis*, inquit, *ut dolor omnis abscedat?* Optare se omni aviditate, respondit. *Produc*, ait, *pedem 67 vi-* 67
carium succidendum, & omnis protinus dolor ministri aufugiet. Pedem sine hæsitatione protendit, ictum ferientis libenter excepit, tantusque dolor accessit, ut refectionis dulcedinem doloris excluderet magnitudo. Evigilans non dubitavit implendum, quod
fuerat 68 promissum. Ad præfati cellulam 68
dirigit inquirentem, ut qualiter se Levita sentiret protinus nuntiaret. Mandat ille
omnem recessisse dolorem; quietem 69 in- 69
super esse concessam. Merito ejus pietate sanatus creditur, cujus inquisitione quietissimus reperitur. Qui in relevatione proximi membrorum propriorum jacturam credidit faciendam, implevit divinum præceptum, quin immo feliciter & excessit, dicente Do-
mino: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*: Matth. 22. 37.
ecce invenitur hic beatus dilexisse proximum
70 supra se, qui, quantum definitio men- 70
tis habuit, membra tradidit amputanda propria, ut sanaret aliena.

CAP. XVI Celidonium deponit.

In excursibus autem quis, ut dignum est, explicabit quantum ejus præsentia profectum contulerit civitatibus Gallicanis, sanctum
Germanum sæpius 71 expetendo, cum quo 71
Sacerdotum ministrorumque curam & vitam, nec non profectus excessusque tractabat. Ubi ejus adventus innotuit, flammata ad utrosque nobilium & mediocrium studia convolarunt, adstruentes Celidonium internuptam suo adhibuisse consortio: quod Apostolicæ Sedis auctoritas & Canonum prohibent statuta: simul ingerentes sæculi administratione perfunctum capitali aliquos condemnasse sententia. Tantæ rei novitate per-
moti, testes 72 imperant præparari. Con- 72
veniunt ex aliis locis probatissimi Sacerdotes. Res omni ratione prudentiaque discutitur. Accusatio testimoniis confirmatur. Adhibetur vera simplexque definitio; ut quem Scripturarum regulæ removebant, voluntate propria se removere deberet. Ille Urbem credidit expetendam, ibique se injusto rigore astruit condemnatum. Quod ubi comperit vir beatus, quanto studii ardore, quantoque zelo superno fuerit inflammatus, ut non hiemis asperitatem, non Alpium
stridores attenderet, vel 73 frigora, non vi- 73
trea glacialis crustæ spicula protinus resolvenda desuper, nec gladii ictui similes expaverit aculeos dependentes, vi frigoris terrorem mortiferum gelu concreto velut vibrantem dexteram imitantes. Verum ille in-

62 Lir. & Bolland. *rigore*, & dein *algore*.
63 Lir. *numquam sinum lanamine concedens*: forte *contegens*. Quesn.
64 Cod. Lir. *fideli*: & mox *sanctum* pro *sacrum*.
65 Lir. *itantis*: Quesn. *statim*. Nostra lectio est MS. Vat. Reg. & Bolland.
66 Lir. *reverentem*; & paullo post *justitiæ* pro *tristitiæ*.
67 Editi *vicario*. Melior visa est lectio MS. Arelatensis: *vicarium* enim *pedem* vocatum credimus pedem ipsius Hilarii, qui pro pede Levitæ succidendus petitur.
68 Cod. Arel. *repromissum*.
69 Salinas præfert *desuper*.
70 Lir. *supra se ipsum*.
71 Idem cod. *expectando*; & postea delet *curam &*.
72 Lir. *impetrant*. Jacobus Cujacius Observ. lib. 15. c. 38. legit *permotus .... imperat*.
73 Lir. *fragores*.

inconcussa fidei radice constanter animatus,
74 præsertim qui ad tantam 74 voluntarius venerat paupertatem, ut pedibus iter aggrediens conficere non timeret. Intrepidus ur-
75 bem Romam sine equo, sine 75 sagmario vel sago, omni difficultate superata festinus intravit.

CAP.XVII. Quid Romæ actum ab Hilario. Apostolorum ac Martyrum occursu peracto, beato Leoni Papæ illico se præsentat, cum reverentia impendens obsequium, & cum humilitate deposcens, ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret: adstruens aliquos apud Gallias publicam merito excepisse sententiam, & in Urbe sacris altaribus interesse. Rogat atque constringit, ut si suggestionem suam libenter excepit, secrete jubeat emendare; & se ad officia, non ad caussam venisse; protestandi ordine, non accusandi, quæ sunt acta suggerere. Porro autem si aliud velit, se non futurum esse molestum. Et quia tantorum virorum præsertim jam ad supernam gratiam vocatorum, nec in narratione audeo judicia ventilare, hoc breviter tetigisse sufficiat: quod solus tantos sustinuit, quod nequaquam minantes expavit, quod inquirentes edocuit, quod altercantes vicit, quod potentibus non cessit,
76 quod in discrimine vitæ 76 positus communioni ejus, quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit, quod custodibus appositis, hiemis rigore sævientes, quos ratione non flexerat, credidit relinquendos. 77 In civitatem regressus, licet corporali infirmitate fractus, tamen perfectione sanctus & pietate promtissimus, totum se ad placandum tunc animum sancti Leonis inclinata humilitate convertit. 78 Misit primitus S. Ravennium tunc Presbyterum, postmodum proprium successorem, deinde sanctum Nectarium sanctumque Constantium præcipuos Sacerdotes. Et quia 79 quanta in hac caussa dictaverit, huic operi nulla possum ratione connectere, 80 Auxiliaris tunc Præfecti quæ fuerit sententia, credidi 81 inferendam, cujus hæc verba sunt: *Sanctos Nectarium & Constantium Sacerdotes de Beatitudinis tuæ parte venientes digna admiratione suscepi. Cum his sæpius sum locutus de virtute animi atque constantia, contemtuque rerum humanarum, quo inter fragilitates nostras semper beatus es. Nam quid potest in hac corporea vita esse 82 secundum, quæ cum sit misera, tamen non potest esse perpetua? Locutus sum etiam cum sancto Papa Leone. Hoc loco, credo, aliquantum animo perhorrescis: sed cum propositi tui tenax sis, & semper æqualis, nulloque commotionis felle rapiaris, sicut nullis extolleris illecebris gaudiorum, ego nec minimum quidem factum Beatitudinis tuæ arrogantiæ memini contagione fuscari. Sed impatienter ferunt homines, si sic loquamur, quomodo nobis conscii sumus. Aures præterea Romanorum quadam teneritudine plus trahuntur: in quam si se*

(right margin: 77 Quid Arelatem reversus egit Hilarius. 78 79 80 81 82)

74 MS. Lirin. *voluntarie*.

75 Idem cod. *saginario*. Sagmarius est mulus seu equus sarcinarius.

76 Cod. Vat. Reg. *positum*. Duo hic incredibilia narrantur ab auctore Vitæ, quem ex populari fama de Romæ gestis scribentem, in nonnullis bona fide errare potuisse, in Observationibus ad Dissert. 5. Quesnelli part. 1. c. 1. animadvertimus. Incredibile scilicet est, S. Hilarium Romæ fuisse *in discrimine vitæ*, eidemque *custodes appositos*, sive ne fugeret, sive ne a quopiam læderetur. Si quid enim periculi vel injuriæ a Celidonii amicis ipsi timendum erat in Urbe, multo magis metuendum fuisset in itinere, cum pedes, & solus, vel cum paucis Roma excessisset. Si vero S. Leo suæ mansuetudinis oblitus, aliquam ei vim inferendam putasset; fuga ejus audita, nullo negotio potuisset præcipere, ut nonnulli ipsum statim insecuti, in Urbem reducerent. Sed violentiæ ejusmodi alienæ omnino erant a moribus ejus temporis, & a Pontificis indole: nec excogitatæ videntur, nisi ut Hilarii fuga a Romano judicio, specioso aliquo nomine excusaretur. Mox *communioni ejus* reposuimus ex duobus MSS. Lir. & Vat. Reg. pro *communioni suæ*. Respicitur Romanum factum, quo Hilarius, qui questus fuerat, aliquos apud Gallias publicam sententiam promeritos, *in Urbe sacris altaribus interesse*, non acquievit ibidem conjungi communioni ejus Celidonii, quem rite & recte abs se in Gallicana Synodo condemnatum putabat. Huc respiciens S. Leo epist. 10. c. 7. Hilarium *apostolicæ communionis exortem* tradidit, eo quod ex Urbe aufugere maluit, quam una cum Celidonio sacris ibidem interesse.

77 Lir. *In civitatis recessu*.

78 Ita ex emendatione Cujacii. MSS. Lir. Arel. & Vat. Reg. perperam *Misso primitus sancto Ravennio*, &c.

79 Cod. Lir. *quantum*.

80 Judicium Leonis in caussa Celidonii, quo Hilarii sententia cassata fuit, contigisse an. 445. ex Valentiniani Novella, quam dedimus epist. 11. manifestum est. Porro Albinus, qui fuit Præfectus Prætorio Italiæ *iterum* an. 443. ex Novella 22. ejusdem Valentiniani, hanc Præfecturam adhuc gerebat 13. Kal. Julii an. 445. ex Novella 2. de Manichæis, nec non an. 446. ex Novella 1. & 2. de Testamentis, & an. 447. ex aliis Novellis. Igitur *Auxiliarem* Præfectum Prætorio Italiæ fuisse hoc tempore, quo ante Leonis judicium ad Hilarium scripsit, nonnulli perperam opinati sunt. Porro Auxentium Præfecturam Urbis administrasse 18. Kal. Maji an. 445. discimus ex Novella *De Corporatis* tit. 26. Nisi in vitam Hilarii *Auxiliaris* nomen pro *Auxentii* errore librariorum irrepsit; hunc Auxiliarem, qui ex inscriptione Arelatensi adhuc servata, fuit Præfectus Prætorio Galliarum circa an. 435. (vide Maffejum in Antiquit. Galliæ ep. 1. pag. 38.) & Arelate residebat, ut ex Vita S. Germani Antissiodorensis colligitur num. 34. unde cum Hilario amicitiam inierat: hunc, inquam, Auxiliarem Auxentio in Præfectura Urbis præcessisse credibilius est, quam successisse: siquidem cum de Hilarii negotio Romæ scripsit, ibidem Præfecturam gerebat. Quæ enim pro Hilario gessit, antecesserunt Leonis epistolam, & Valentiniani Novellam editam 8. Id. Julias. Forte vero Auxiliaris, licet in Urbe per hoc tempus degeret, nec Præfectus Prætorio Italiæ, nec Præfectus Urbis erat, sed Præfecturam Prætorio Galliarum *iterum* post Marcellum agebat hoc an. 445. & aliqua ignota de caussa Romam petierat, ut aliis Præfectis nonnumquam accidisse comperimus.

81 MS. Arel. in margine alia manu *inferendum*.

82 Idem cod. in marg. alia manu *securum*.

ſi ſe Sanctitas tua ſubinde demittat, plurimum tu, nihil perditurus, acquiris. Da mihi hoc, & exiguas nubes parvæ mutationis ſerenitate compeſce.

CAP. XVIII. Totum ſe paſtoralibus muniis addicit & pœnitentiæ.

Talia percipiens totum ſe orationi, prædicationi, operationi velut incipiens mancipavit, rigore diſtrictus, miſeratione propenſus, largitione promtiſſimus; non contentus quæ 83 inveniebantur ingerere, niſi ſolatia conſolationum rivis fletuum cumulaſſet. Unde ſanctus 84 Edeſius ita proſequitur, dicens poetice:

83 84

85 *Vidi ego præventum fletu, 85 magis ubere fletu,*
Quod crevit nummis, cupiebat creſcere votis.
Quam prorupta viget miſeratio, quam cita donis
Gratia! nec ſolum fueras ad munera largus:
Majores comitantur opes pietate miniſtra.

Abſtinendo victu, operi inſiſtendo, itinera pedibus conficiendo ita ſe tenuavit, fatigavit, exhauſit, ut vix quadrageſimi octavi anni circulum adimpleret. Non enim virtutum celſa illa perfectio, quæ non ſolum locum, ſed condignam in cælis paraverat manſionem, moras diutius eſt paſſa terrenas. Sed fidelis ſervus implens præceptum, deſiderans promiſſum, corpus ſuum diverſis ægritudinibus mancipavit, ut ſuper-
86 næ monetæ 86 aurum obrizum, ægritudinum caliculo excoctum, theſauris reconderetur æternis.

CAP. XIX. Viſione cæleſti recreatur, qua etiam prænoſcit ſucceſſorem ſuum.

Ergo ubi infirmitate creſcente, non virtus mentis, ſed ipſa eſt corporis conſumta materies; quo ſtudio alacri omnes & exhortatione relevare, in propoſito permanere, facunda & neceſſaria perſuaſione coegerit, nequeo explicare. Igitur in ultimo ambiguo conſtitutus, accepit manifeſtæ revelationis non mediocre ſolatium. Mens ejus ad
87 hoc in ſopore 87 relaxata eſt, ut ei ſingularis præmii magnitudo patefacta virtutum ſuarum depingeret ornamenta. Videt ſacris ſe intereſſe myſteriis. Intuetur tunicæ Aaron quondam Pontificis tegmine decoratum, quod divina per Moyſen juſſione mira tum fuerat artis varietate contextum. Duodecim gemmarum multiplici ac diverſo ſplendore pectus ornari, ejuſdemque niveo humeros fulgore veſtiri. Stola quoque diſpari varietate micante membra circumdari, quam byſſo,
88 cocco, jacintho, radio coruſcante, colo- 88
re diſſono metallo pretioſam ſpiritalium manus docta decoravit artificum. Pretioſiora pulchritudinum quam diximus ornamenta, quia Deo ſunt auctore formata atque con-
ſtructa, 89 tinnivolentia commota greſſi- 89
bus incedentis, & intrinſecus malogranatis illiſa, ictibus claris perſonabant extrinſecus ſalutiferumque tinnitum. Cumque ita meritorum perennium donis, præmiis, atque muneribus ſe cerneret adornatum, humano affectu adjici ſibi deſuper veſtimenta omnimodis flagitabat. Quod ubi didicit abnegari, & vidit filium ſuum ſanctum Ravennium applicari ad divina myſteria conſecranda, intellexit ſe eſse migraturum. Quam beatus igitur, quamque inclitus Pater, qui
adhuc in ſæculo conſtitutus, illius 90 veri 90
Sacerdotis, quem in multiplici colorum varietate non figura, ſed meritorum veritas proprie decorabat, eſt præmium conſecutus. Cur non ei monſtraretur in tunicæ illius tegmine, quod in omni virtutum diverſitate poſſederat? Cur non ei revelaretur in veſtimenti illius pulchritudine, quod erat ei in ſtola perpetua compenſandum? Quem enim decoraverat continentia mentis illæſæ, & in quo immaculatæ conſcientiæ lucebat auctoritas, merito lamina auri fulgentis ſpeculum verecundæ frontis ejus obtexerat.
Quem virtutum ſemper 91 extulerat prin- 91
cipatus, digne pretioſiorum lapidum textus ornabat. Cur non byſſo circumdaretur,
quem 92 caſtitatis zona conſtrinxerat? Nam, 92
ut vere loquar, principalis ejus lamina auctoritate fidei & ignea flamma rutilavit. Gemmæ quoque omnium virtutum ſplendore ſidereo micuerunt; rationale micuit pe-
ctoris, fulſit 93 elogium pietatis, juſtitiæ 93
byſſinum, continentiæ cingulum, prædicationis tinnivolum, malogranata bonæ ſpei opere & ſermone jugiter ſonuerunt.

CAP. XX. Hilarii morituri exhortatio ad ſuos.

Cum ergo tanta ac tali eſſet conſolatione relevatus atque perfuſus, Congregationi ad ſolatium pariter & exemplum alacri ſermone diſſeruit, iſta 94 omnes allocutionis vo-
ce compellans adjecit: Vitæ curricula huc- 94
uſque peregimus: jam ad illud tremendum fu-

83 Sic ex codd. Vat. Reg. & Boll. Apud Queſn. minus recte *inhibebantur*.

84 Lir. *Edecius*.

85 Lir. *magno ubere fletus*. Bollandiſtæ hos verſus exhibent ex emendatione P. Poſſini, qui ex apicibus in membrana Reginæ ſignatis eos ſibi viſus eſt poſſe reſtituere ſic.

Vidi ego præventus fletu magis ubere fletus,
Quod dabat in nummis, cupiebat creſcere votis.
Quam prompta viget miſeratio, quam cita donis
Gratia! nec ſolum fuerat ad munera largus,
Majores ſed opes avida pietate miniſtrat.

Hanc lectionem Joannes Salinas prætulit.

86 Idem Lir. cod. *verum*, & mox *calculo exortum* pro *caliculo excoctum*.

87 Lir. *laxata*.

88 Idem MS. *croco*.

89 Cod. Lir. *tinniola*, Vat. Reg. *tinnivola*, ideſt tintinnabula a veſte pendentia, quæ incedendo concutiebantur. Apud Sidonium *tinnibulatas* legitur; & forte *tinnibula* hoc loco legendum eſt. Poſt pauca pro *claris* cod. Lir. habet *clarum*.

90 Queſn. ex MSS. Lir. & Arel. *viri*; ac in margine notavit *forte veri*. Hanc lectionem, quam editio Rom. exhibet, prætulimus.

91 Lir. *exaltarat*, Arel. *principalitas*.

92 Lir. addit *zeli*.

93 Cod. Arel. *logium*, & poſtea Lir. *tinniolum*.

94 Codd. Lir. & Arel. *omnis*.

„ ſupernæ Majeſtatis evocamur examen. Viam
„ carnis hujus & incertam vitam ſæculi præ-
„ ſentis ingreſſi, juſſionibus paruimus crea-
95 „ toris, 95 ac ſervitutis propriæ peractis
„ officiis, ad veram perennemque patriam
„ prælata conſolatione migrabimus. Mili-
96 „ tavimus hucuſque ſpiritali militia. 96 In-
„ fidi corporis aculeos cilicii aſperitate con-
„ tulimus. Abſtinentiæ rigore ac vigiliarum
„ laſſitudine univerſa vitiorum certamina
„ auxilio ſuperavimus deſuper implorato.
„ Cogitationum laqueos ſancta meditatione
„ diſrupimus. Occupati ſtudiis doctrinæ cæ-
„ leſtis, talentum perennitatis multitudini
„ fidelium non ceſſavimus erogare. Navi-
„ gavimus per vitæ iſtius pelagus, & di-
„ verſa, juvante Domino, virtutum mercimo-
„ nia cum fœnore uſuræ ſalutiferæ Deo re-
„ ferenda percepimus. Ad portum quietis
„ Domino gubernante cœpimus propinqua-
„ re. Cum iſtius mundi Principibus, cum
„ quibus Apoſtolus deſcribit bellum juge eſ-
„ ſe, confliximus, quod nulli deerit qui-
„ cumque ad beatitudinem cæleſti gratia
„ præcedente, & induſtria ſubſequente vo-
„ luerit pervenire. Abſolutum me & libe-
„ ratum ad Domini mei intuitum credo
„ eodem propitiante venturum. Ad ea 97
„ prœmia obtinenda perſeveranti curſu vo-
„ bis ſunt peragenda certamina. Ille uti-
„ que, qui ſe livore proprio perdidit, qui
„ procul odoratur bellum, & ad vocem tu-
„ bæ, quaſi cuncti eſſe debeant in ſua po-
„ teſtate, diutina antiquitate callidus, ſub-
„ tilitate doloſus, decipiendi aſſiduitate at-
„ que arte peritus, qui electis paſcitur eſcis,
„ & perditione perfectorum ſaginatur, pœ-
„ nam propriam, ſalutem reputat alienam,
„ non mediocre æſtimans ſolatium, ſi ad
„ ſuperna tendentes laqueis capiat peccato-
„ rum, & funibus perditionis; quos etiam
„ Propheta ſuſpirans dicebat: *Funes pecca-*
„ *torum circumplexi ſunt me*. Hic ſalutis
„ humanæ inimicus cavendus eſt: huic omni-
„ modis oppugnandum eſt & reſiſtendum.
„ Quomodo enim poterit incedere jam li-
„ gatus, vel audebit repugnare captivus?
„ Habebit procul dubio in infernali pœna
„ participem, quem tenuerit in ſæculi vo-
„ luptate conſortem. Hujus fortitudinem
„ Dominus beato Job monſtrans, ita di-
„ cit: *Aurum reputat velut lutum: Jordanis*
„ *alveum avido ſe æſtimat ore ſorbere*. Quid
„ eſt, *aurum reputat ut lutum*? niſi ſancto-
„ rum vitam, velut lutum ſe æſtimat cal-
„ caturum: proclamante Propheta: *Erue de*
„ *luto fœcis pedes meos*. Jordanis autem fluen-
„ ta quæ ſunt, niſi baptiſmi ſacramenta,
„ quæ ſua credit impugnatione devoranda?
„ Lutea compago antiquitatem potentiam-
„ que ejus non poteſt ſine Dei gratia ſupe-
„ rare: tamen jugi certamine & indeſinen-
„ ti conflictu ejus ſunt inſidiæ tolerandæ.

[Margin: Vide ut errorem Semipelagianorum abjecerat Hilarius. — 97 Job 39. 28. — Pſ. 118. 51. — Job 41. 21. 22. — Pſ. 39. 3. — Gratiæ confeſſio.]

„ Spectator certaminis humani quotidianam
„ exercitii palæſtram placidus intuetur. Vi-
„ det ignita jacula dirigi, ſed lacrymarum
„ facit fonte reſtingui. Cernit laqueos præ-
„ parari; ſed orantes eruit & plorantes, ut
„ cum vera exultatione decantent: *Oculi* Pſ. 24.
„ *mei ſemper ad Dominum, quia ipſe evel-*
„ *let de laqueo pedes meos*: ut liberi ad an-
„ nuntiandam pacem incipiant eſſe pretioſi.
„ Et ideo quicquid in præſenti poteſt ab
„ auctoris amore ſeparare, æſtimandum eſt
„ inimicum. Si me humana non fallit illu-
„ ſio, grandis tempeſtas huic imminet ci-
„ vitati: non mediocris, ſed ſatis gravis in-
„ cumbit afflictio. Ad omnia contraria ad-
„ verſaque vos jugiter præparate. Fidem Tri-
„ nitatis immobiliter retinete. Scripturarum
„ interiora penetrate; ut abyſſum invocan-
„ tes *in voce cataractarum*, id eſt creden-
„ tium, 98 terras dono ſuperno irrigare omni- 98
„ modis non ceſſetis. Sit veſtis aſperior,
„ panis groſſior, cibus durior. Iter nihilo-
„ minus conficiatur pedibus expeditis, ne
„ neceſſitas ſubita perniciem novi laboris in-
„ ferat delicatis: quia ut exercitatio robu-
„ ſtum, ſic deſidia reddet ignavum.

CAPUT XXI. Mortem prænuntiat ac moritur.

Hac igitur adhortatione completa, jubet Congregationem mœſtam ſacrificium veſpertinæ laudis offerre, & cibum conſuetudinaria refectione percipere, dicens: *Hora diei undecima anima mea de corporis domicilio liberata ad ſupern m judicem feſtinabit*. Cumque modulatione Pſalmorum ſolita officia auctoris in laudibus alacer cœpiſſet offerre; jam rediens atque commigrans, inquit: „ Voces ſanctæ, voces quæ ad aures pervenitis „ auctoris, me quoque Domino commendate.“ Fratrum deinceps refectione completa, manu oculos atque os crucis dominicæ ſigno muniens, & in oratione perſiſtens, ſecurus
innumeris Sanctorum 99 choris occurrentibus 99
lætus gaudenſque proficiſcitur ad patriam ſupernam.

Hinc jam qualiter ſit univerſa civitas congregata; quemadmodum unuſquiſque non patrem, aut matrem, vel unicum, ſed omnium religioſorum atque orphanorum ſingularem fleverit genitorem, quis ut dignum eſt explicabit? Nullus a fletu, nullus ceſſavit a gemitu. Parem cunctis luctum dilectio univerſalis indixerat: eratque velut ſeminarium lacrymarum, generalis dolor omnium diligentium. Ubi Baſilicæ beati ac Protomartyris Stephani venerabile corpus illatum eſt,
1 totius populi cum fletu vox una procedit. 1
Hæc, inquit, *dies querelas injuſtæ imputationis perpetuo reſecavit*: ut amplius, quam in prædicatione ſufficit, non dicamus. Fidei populus nimio ardore ſuccenſus membra ſancta, dum vult contingere, pene diſcerpſit.

CAPUT XXII. Exequiæ S. Hilarii.

Studio Congregationis effectum eſt, ut columnis ardentibus cereorum hinc & inde
populos abigerent 2 irruentes nocte. Vigi- 2
liis

95 Adjecimus *ac* ex Edit. Rom.
96 MS. Lir. *infidelis*.
97 Ex edit. Rom. D. Salinas addidimus *prœmia*.

98 Cod. Lir. *iras*, & dein *veſtitus* pro *veſtis*.
99 Lir. addit *ſacris*.
1 Arel. cod. *citius*.
2 Edit. Salinas *irruentes*. *Noctis vigiliis*.

liis expeditis, cum mœsti Solis claritas re-
putaretur obscura ad exequias venerandas,
non solum fidelium, sed etiam Judæorum
concurrunt agmina copiosa: omnium lacry-
mæ invicem se superare certabant. Deficien-
te voce, gemitus increscebant. Hebræam
concinentium linguam in exequiis honoran-
dis audisse me recolo. Nam nostros ita mœ-
ror obsederat, ut ab officio solito impatiens
3 doloris inhibuerit magnitudo. 3 Dein cum
ante beati Genesii altare sanctum corpus in-
ferrent, utriusque sexus tantus cum lacry-
mis datus est clamor, ut astra ipsa percussa
vicarium e cælo reddiderint insolitum, &
4 tonitruis comparandum, fragore 4 consono
reboatum. Hinc iterum nova dilectio gra-
viori fletu corda succendit, dum singuli cu-
piunt fimbriam decerpere, corpusque con-
tingere. Sancti Basilii tum Presbyteri, nunc
Pontificis summi invenit industria, ut ma-
ximam partem coopertorii utraque manu di-
5 scerptam, qua corpus ejus tegebatur, 5 ar-
riperet, & longius recedens dividendo popu-
lis erogaret. Dum dispertiendi studio lætifi-
cat populum tanto munere, paullulum re-
trahuntur a sepulcro, & sic corpus illud
venerabile atque decorum, ne iterum devo-
6 tis 6 læderetur obsequiis, clam est positum in
sepulcro. Quod ubi populi intellexerunt
esse tumulatum, tantum subito omnes cla-
morem cum gemitu proprio reddiderunt, ut
tecta ipsius Basilicæ discissa corruere & po-
pulos obruere putarentur.

Basilius Aquarum-Sextiarum Episcopus.

CAPUT XXIII.

Quam pretiosa S. Hilarii memoria & vitæ fructus uber.

Vita illius in morte fit apud animos o-
mnium pretiosa, & desiderium tam 7 cæ-
lestis Antistitis in laudem renascitur. Eodem
tumulato, cum plausu cœpit doctrina illius
recenseri, memoria cum gloria prædicari;
mundi contemtus, compunctionis affectus,
lacrymarum fluvius, temporalitatis impe-
tus, pietatis thesaurus, justitiæ culmen, tem-
7 perantiæ moderamen 8, omnibus in exem-
8 plum trahuntur. Quid plura? Civitas uni-
versa quicquid sacramento confirmare voluis-
set, nomen ejus proferebat; astruens similem
postmodum non futurum. Sed summum est,
quod orante ipso amor verus utcumque po-
tuit habere mendacium. Nam non solum in
successoribus, sed adhuc in multorum Pon-
tificum renasci non cessat augmentis; cum
9 quibus dum 9 laborans hic participat tem-
porarios fructus, sine dubio æternorum com-
par efficitur gaudiorum; sicut arbor paradisi
fecunda, & quid in præsenti offerat, & quid
10 postmodum gignendo relinquat, singulari 10
posteritatis fertilitate procreare non desinit.
Quanticumque seu per ipsum nutu cœlesti,
seu post ipsum Dei providentia ordinati sunt
Sacerdotes, qui ejus intercessioni responde-
11 re eruditione 11 doctrinæ, ac crescentibus
meritis, gratia juvante, contendunt. Fe-
lix, qui non tantum propriæ civitati ex sua
institutione providit, verum etiam 12 di- 12
versa loca illuminare accensis fidei calore in-
numeris lampadibus, & super candelabrum
ponere procuravit. Ac sic in singulis ejus
gratia concalescens quotidianis profectibus ge-
nerata renascitur: quia quicquid ex ejus in-
stitutione producitur, 13 eidem meritissime 13
deputatur. Capitis utique lucris adscribitur,
quicquid membrorum uberrimo cultu perci-
pitur. Pro omnibus solicitus, in certamine
vitæ istius constitutis orationum solatia im-
pendit, præsentiam visitationis attribuit,
sanctæ castigationis vel increpationis innu-
mera ac reverenda præcepta seminavit spiri-
talis & peritus agricola, nunc minitans &
dolens, exultans & tristis, lætus & anxius,
turbulentus & patiens, serenus atque terri-
bilis, durus & placidus, remissus atque di-
strictus: nunc suspirio gemens, sed cum
gaudio uberes lacrymas fundens. De cujus
pectoris exundanti fluvio & fonte caritatis
irriguo sic hausit unusquisque quod voluit
ac potuit, ut nullum damnum largitas san-
cta sentiret; sed erogando cumulum potius
fœnerator thesauri cælestis acceperit. Quia
hæc est munerum natura cælestium, ut pro-
fusiori fœnore in se jugiter crescat, & cum
defecisse putetur, quasi semper incipiat, at-
que 14 imminutionis paupertatem descendens 14
augmentum quoddam de detrimento dispen-
sator divinus semper obtineat.

CAPUT XXIV.

Elogium Hilarii.

Diu post mortem scripta Hilarii vita, ut adhuc indicat vox *successoribus* cap. 13.

O magna, præcelsa ac singularis caterva gratiarum! Quam veneranda recordatione obtutibus præsentatis, & beneficiis sentitis, profectibus nostris adhuc militare cognosceris! Tot annorum spatiis evolutis, in tuorum filiorum renasci non cessas honoribus atque reparari. Juste perpetuis laudum titulis honoraris, qui interpellaris & audis, pro supplicantibus intercedens conveneris & reddis; constringeris, & ut postulata impetrentur exequeris; rogaris, & Deo præstante obtinere non desinis. Ecce laudis pretiosum titulum, post emeritæ sanctitatis excessum. Ecce caput laureis virentibus & crucis stemmate coronatum, & fructu virtutum folioque contextum, quod non defluit in æternum. Ecce præconium post obitum triumphalibus meritis proponendum. Jacet in sepulcro ejus corpus conditum, cujus precibus referantur regna cælorum. In diversa virtutum culmina innovari tuorum non desistunt insignia meritorum. Cur anima tua non majora præstet in paradisi beatitudine posita, quam in sæculi certamine constituta; cujus virtutem ne signa proderent, oratio impetravit? Unicum pignus & decus Sacerdotii, & totius cælestis scientiæ thesauri jugiter

ter

3 Lir. & Bolland. *Demum antequam beati.*
4 Boll. *cum sono.*
5 Cod. Lir. *abriperet.*
6 Quesn. *redderetur.* Correctionem præbuit MS. Vat. Reg.
7 Lir. *singularis.*
8 Quatuor voces seqq. desiderantur in Vat. Reg. & apud Boll.
9 Lir. *laborem temporariis fructibus.*
10 Idem cod. *prosperitatis.*
11 Arel. MS. *doctores.*
12 Lir. *divina*; & postea Arel. *accense.*
13 Lir. *ejusdem meritis deputatur.*
14 Ibidem *in munitionis.*

ter ex tuo corde manarunt. Lucerna tua fidei lumine splendens, etiam ceteras super Ecclesiæ candelabrum positas lucere concessit. Vocatus ab auctore ad laboris fructum & perenne refrigerium feliciter pervenisti, in illa beatissima Patriarcharum societate receptus, animæ tuæ singularia modo conspicis ornamenta: quæ ita creverunt divinæ gratiæ adjumento, ut pretiosis virtutum manibus perenniter conspicua decorentur.

Qui continentiæ puritate omnium scripturarum thymiamate templum tui cordis & corporis flagrare fecisti, & ut in eo auctor requiesceret, perennis industriæ vigilantia præparasti. Qui secreti amore animum quoque affectumque pavisti. Qui cum psalmorum modulatione flumina lacrymarum junxisti. Qui in decacordo præceptorum moribus pariter & vocibus præsultasti; vias duras custodiendo vita & institutione prædicasti. Qui spiritalis organi cælestis harmoniæ suavi sono
15 no cantu 15 variam modulaminis dulcedinem concrepasti. Qui sacrificio jejunii exteriorem hominem continens, vigiliarum solita assiduitate interiorem cursu strenuo oblectare non destitisti. Illud autem prætereun-
Pastores baptizat.
16 dum esse non credidi, qui 16 ante resurrectionis diem, dum Campilapidei spatia peragrasti, pastores singulos unda baptismi re-
17 generando 17 baptizasti, & baptizatos recte vivere docuisti. Fac ergo, quæsumus, ut qui te ad Christum feliciter venisse & sine fine te regnare cum illo gloriamur, tuis continuis precibus muniamur, interventu protegamur, & qua frueris cum Christo glo-
18 ria perfruamur. 18

Cum ergo tanti talisque viri testimonium merita ejus perhibuerint, digneque facta laudaverint; quia possibilitatis immemor, impulsu amoris, incautus ad tantum præconium prosilivi, veniam sperare præsumsi: ut in illo meritorum suorum præclaro fastigio constitutus, etiam pro me interpellare non cesset; illisque venerabilibus Patriarcharum cœtibus aggregatus, ad præsidium nostrum
19 turbam piæ 19 sodalitatis adsciscat; obtinens ut non actu meo, non ignavia contristetur: quocirca me ejus suffragium muniat, sed suis patrociniis meritum Sacerdotis in illa examinatione tremenda faciat inveniri: regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Explicit Vita S. Hilarii Episcopi.

EPITAPHIUM S. HILARII ARELATENSIS EPISCOPI

In tabula marmorea parieti infixa in Ecclesia sancti Honorati.

Antistes Domini, qui paupertatis amorem
Præponens auro, rapuit cælestia regna,
HILARIUS; *cui palma obitus, & vivere Christus;*
Contemnens fragilem terreni corporis usum,
Hic carnis spolium liquit ad astra volans.
20 *Spernit opes dum quærit opes, mortalia mutans,* 20
Perpetuum cælum donis terrestribus emit:
Gemma Sacerdotum, plebisque Orbisque Magister.
Rustica quin etiam pro Christo munia sumens,
Servile obsequium non dedignatus adire,
21 *Officio vixit minimus, sed culmine summus.* 21
Nec mirum si post meruit tua limina, Christe,
Angelicasque domos intravit & aurea regna,
Divitias, Paradise, tuas, fragrantia semper
Gramina, & halantes divinis floribus hortos,
Subjectasque videt nubes & sidera cæli.

Inscriptio Tumulo ipsi S. Hilarii insculpta.

SACRO-SANCTÆ LEGIS ANTISTES HILARIUS HIC QUIESCIT.

15 Lir. *varia modulationis dulcedine*; & dein MS. Arel. *sacrificiis* pro *sacrificio*.

16 Quesn. inseruit particulam *aut*, quam utpote redundantem expungendam putavimus. Boll. omittunt etiam verba *ante reparationis diem*, quæ cum in MSS. legantur, retinendæ fuerunt.

17 Vat. Reg. omittit *baptizasti*.

18 Hic definit cod. Vat. Reg. nec non is, quo usus est P. Possinus, ut Bollandi continuator tradit. Ex hoc indicio idem videtur hic codex, ac Vat. Reginæ.

19 Quesn. *soliditatis*. Ex Boll. & Salmas emendavimus, ut in MSS. legitur.

20 Arel. cod. *sprevit*; & mox Lir. *vitans* pro *mutans*.

21 Bolland. *obsequio*.

ADMONITIO

in Sancti Hilarii Arelatensis Opuscula.

1. PRimum locum tribuimus sermoni S. Hilarii de Vita S. Honorati Episcopi Arelatensis, quem emendatiorem notationibusque locupletatum edidit P. Rosvveidus an. 1620. iterumque Jo. Bollandus tom. 2. Januarii die 16. duobus MSS. exemplaribus usus, altero S. Mariæ de Ripatorio, altero Preuhdomii Canonici Cameracensis, quorum ope non paucis locis depravatis & obscuris medicam manum adhibuit. An. 1673. Jo. Adam Soc. Jesu eumdem sermonem una cum Eucherii libellis *de Laude eremi & mundi contemtu* rursum impressit. Tum Quesnelli editio subsecuta est, in qua idem sermo ad MS. codicem Arelatensem recognitus fuit. Novissime autem D. Joannes Salinas Canonicus Regularis duos optimæ notæ codices nactus, Vat. Reginæ 645. & 1025. eum diligentissime recusit Romæ an. 1731. monuitque se ex iisdem MSS. *loca quædam restituisse feliciter Bollandi sagacitate correcta, deformataque verius quam emendata in sequentibus editionibus*. His præsidiis Quesnellianam editionem nonnullibi supplere & corrigere licuit. Hic porro sermo a S. Hilario immediato S. Honorati successore habitus fuit in ipsa Arelatensi Ecclesia anniversario die mortis ejusdem, & ante obitum Leontii Episcopi Forojuliensis, qui cap. 15. vivus memoratur; ac propterea inter an. 430. & 432. Honoratus enim supremum diem obiit an. 429. die 16. Januarii, Leontius vero an. 432. Probabilius autem primo anno Episcopatus S. Hilarius hunc sermonem recitavit ipso anniversario die 16. Januarii an. 430.

2. Hunc primum sermonem narratio excipiet de miraculo S. Genesii Martyris, quam Hilario Arelatensi inscriptam edidit Surius die 25. Augusti. Istam omisit Quesnellus, eo quod ipsam ab Hilarii facundia abesse, stilumque potius redolere putarit Honorati Massiliensis. Nos vero tantum stili discrimen non deprehendimus, nihilque in toto sermone Hilario indignum deteximus. Auctor certe ipsi miraculo interfuit; quod cum patratum fuerit vivente S. Honorato Episcopo Arelatensi anno 427. vel 428. Hilario quidem nostro convenit, Honorato autem Massiliensi, qui sub finem sæculi floruit, congruere non potest. Hinc Bollandi continuatores die 25. Augusti, ac Tillemontius in Hilarii Vita art. 22. Quesnellum impugnant: ac proinde inter Hilarii opuscula hæc ejusdem narratio prætermittenda non fuit.

3. His duobus Hilarii opusculis subjicietur ejus epistola ad S. Eucherium Episcopum Lugdunensem amicissimum suum, quam Antelmius scriptam putat inter annum 435. & 440. at laudatus Joannes Salinas mavult circa an. 435. cum juventutis mentio magis congruat huic anno, quo Hilarius vix trigesimum quartum ætatis annum attigerat, quam anno 440. quando virilem ingrediebatur ætatem: ortus est enim anno 401. Ipsius D. Salinas editio maxime juvit: exacta est enim ad antiquissimum & optimum codicem S. Crucis in Hierusalem 186. Hujus variantes, quæ peculiares emendationes præbuerunt, ille accepit a Joachimo Besoccio tunc Abbate, nunc autem Cardinali Eminentissimo, qui studiosis viris favit semper, & favet.

4. Hilarii operibus inseremus carmen de septem fratribus Machabæis, quod licet in nonnullis editionibus Mario Victorino Afro tribuatur, Hilario tamen plerique codices vindicant. P. Labbeus in dissertatione historica de Victorino quosdam codices Hilarium præferentes commemorat. Oudinus etiam tom. 5. de Script. Eccles. pag. 1230. quatuor MSS. exemplaria Hilario idem carmen adjudicantia recenset, nimirum tria Colbertina 1512. 3898. & 4734. ac unum inter suos. Aliud vetus exemplar Floriacense Hilarii pariter nomen præfigere testatur Joannes a Bosco in Bibliotheca Floriacensi tom. 2. pag. 198. Tot igitur codicum auctoritate Hilario potius quam Victorino hoc carmen adscribendum videtur. Cum porro ex testimonio auctoris Vitæ S. Hilarii Arelatensis constet, hunc scri-

pſiſſe

psisse *versus fontis ardentis*; eidem tribui potest, nisi alium Hilarium nobis ignotum auctorem credere quispiam malit. Vulgati quidem hoc carmen corruptissimum exhibent, ita ut nostro Hilario indignum videatur. At suorum codicum præsidio ita se carmen hoc emendasse Oudinus monuit, *ut novum omnino opus videri possit*. Etsi vero Oudini codices, ac emendationes nobis defuerunt; præsto tamen fuit Joannes a Bosco, qui ipsum carmen, S. Hilarii nomine præfixo, veluti ineditum ex memorato codice Floriacensi supradicto tomo inseruit: ex hac enim editione, quæ vicem codicis gessit, vulgatam lectionem pluribus in locis vitiatam ita corrigere licuit, ut aliud fere carmen S. Hilario non indignum cognoscatur.

5. Sequetur carmen de Genesi ad Leonem Papam, non quod Hilarii certo sit, sed quod a Quesnello inter ejus opuscula editum fuerit. *In MSS.* teste P. Coustantio, non S. Hilario Arelatensi, sed *Pictaviensi adscribitur; ejusque nomen in editis obtinuit, donec a Sixto Senensi & Gillotio Campano Hilario Arelatensi adjudicatum fuit: qua auctoritate non apparet*. Ex sola istorum fide Quesnellus idem carmen Hilarii Arelatensis opusculis addidit, hac notatione subjecta. *Ex fide codicum excusorum metrum istud Hilario Arelatensi inscribimus. An vere illius sit, nec asserere audemus, nec negare, cum nulli codices MSS. affuerint, ex quibus aliquid licuerit expiscari. Quicquid porro sit de auctore, videtur mihi esse primus poetæ conatus, carmen non tam scribentis, quam meditantis. Ubique enim fœdissimis scatet erratis, quæ nec in tyrone veniam mereantur. Vix ullæ metri leges in eo observatæ, plures versus non absoluti, vix ipsa delibata materies. Hoc tamen qualecumque est, Lectori subtrahendum non putavi, ne aliquid, quod nomen Hilarii Arelatensis præseferat, hoc loco desideraret*. Hanc Quesnellianam ipsius metri censuram Coustantius approbans, *Si propterea*, inquit, *Hilario Pictaviensi indignum est, nulla succurrit ratio, cur Arelatensi tribuatur*: cum præsertim nulli, quod sciamus, codices Arelatensem præferant. Idem porro Coustantius in hoc carmine corrigendo tria MSS. exemplaria adhibuit, Lugdunense, Colbertinum, & Victorinum, ex quibus adeo profecit, ut ejus editionem cum notationibus hic recudendam curarimus.

tom. 2. Hilarii Pictaviensis Append.

6. Duo alia Hilario opuscula a nonnullis tribuuntur, poema de Providentia inter Prosperi opera editum, & Vita S. Genesii. At poema de Providentia Hilarii esse non posse vel ex eo manifestum fit, quod scriptum fuit anno 416., cum Hilarius vix decimum quintum ætatis annum inierat. Vitam autem S. Genesii solus Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum Hilario adjudicandum credidit. Codices vero non minus quam editiones Paulino Episcopo inscribunt, uti videre est apud Ruinartium in Martyrum Actis. Hinc duo hæc opuscula sicut jure omissa fuerunt a Quesnello, ita & nos libenter omittimus.

7. Auctor *Histoire litteraire de la France* tom. 2. pag. 265. opinatur, homiliam de S. Genesio a Surio impressam die 25. Augusti, quæ inter Eusebii Emisseni homilias est quinquagesima, Hilario posse adscribi. Certe Arelati recitata fuit: cumque stilus eodem Episcopo non sit indignus, id sufficere putat, ut ipsi tribuenda credatur citius quam S. Eucherio, aut S. Paulino, aut S. Patienti Episcopo Lugdunensi, aut aliis, quibus eam adjudicandam nonnulli conjiciunt. Hæc opinio probabilis quidem videtur. Cum vero nulli codices hactenus inventi sint, qui Hilario hanc orationem tribuant; ab hac quoque adjicienda abstinendum putavimus.

Bollandianam capitum ac numerorum distinctionem servavimus (etsi accuratior iniri poterat) ne citationum varietas & scriptores fatiget, & turbet lectores, *Quesnellus.*

1 DE VITA S. HONORATI EPISCOPI ARELATENSIS SERMO

1 S. HILARII ARELATENSIS EPISCOPI.

PRÆFAT. I.
2 Gnoscitis, 2 Dilectissimi, diem publicis fidelium 3 mœroribus consecratum,
3 qui mihi quamdiu hos caducos vitæ hujus dies Dominus indulserit, semper quidem acerbitati-
4 bus gravis, 4 plenus tamen dignitatis adveniet. Hodie enim ille sanctæ recordationis Ecclesiæ hujus Antistes virtute, sacerdotio, nomine Honoratus, corpore exutus est. Quicquid ad clausulam elocutionis adjecero, absurdum poterit judicari. Si enim dixero: Ad astra migravit: ille, etiam dum in terris moraretur, inter illa splendidissima astra Dei numeratus est. Addam: Christo adstat? Quando autem ei in vita sua non adstitit? Cujus omnis vita illam Eliæ vocem
3. Reg. 18. 15. habuit: *Vivit Dominus, cui adsto hodie.* Dicam: Terrena deseruit: cujus, ut Apostolus
Philip. 3. 20. ait, conversatio semper in cælis fuit? Similiter itaque, quantum animus meus habet, quicquid de tali viro dicendum occurrerit, ipsa sui magnitudine congruo exitu caret. Compugnant mœroribus gaudia. Talem reminisci dulce est; tali carere supplicium.

II. Duplex itaque materia me provocat. Illinc me laudum suarum gratia ad sermo-
5 nem trahit; hinc ad singultus 5 retrahunt damna communia. Ignoscite itaque, si diripientibus sibi duobus his affectibus mentem meam, oris mei officium tamquam duobus dominis famulatum congruum negat. Quicquid recordatio in laudis partibus suggerit, totum hoc sibi inter damna numerans dolor vindicat. Quamquam etsi adesset mihi serenitas mentis, & famulatu idoneo menti lingua serviret, num abundantius laus ejus proferri sermonibus meis poterit, quam in vestris sensibus manet? Nemo est, ut puto, cui non illius viri gratia major occurrat, quam possit opulentissima cujuslibet proferre
facundia. Quia ergo, ut Scriptura loquitur, *Prov. 10. 7.*
memoria justorum cum laudibus semper est, nec potest quisquam meritorum illustrium viros non cum laude memorare: proferam, ut facultas datur, aliqua ex his, quæ de il-
lo dilectionis vestræ corda 6 meditantur. Ad- 6
juvabunt utique sensus vestri conatus meos;
& 7 quidquid sermoni meo expedire diffici- 7
le est, vestra sibi pectora propriis cogitationibus eloquentur.

III. Scriptum 8 est: *Sapientia in exitu* 8
canitur; hoc est dicere: sapientis conversatio
9 in conversationis fine laudatur. Unde & 9
in alio loco: *Ne laudes hominem in vita sua.*
Et iterum: *Ante mortem ne laudes quem-* Parce laudandum ante mortem. *Eccl. 11. 30.*
quam: ac si dicat, lauda post mortem; in viventis enim laudibus & laudato locus vanæ exultationis offertur, & laudatori 10 nota assentationis affigitur. Multis modis autem utile est laudare defunctum. Primum
quia dum abest, cui gratificari laudatione 10
possimus, necesse est ut ad largitorem gra- Largitori gratiæ laudem totam refert Hilarius.
tiæ 11 laus tota referatur. Deinde quia sola virtutis admiratio residet, ubi suspicio as-
sentationis aufertur. Defuncti itaque laus in 11
sancta fidelium congregatione prolata plena est ædificationis, vacua jactantiæ. Merita quoque in hoc ejus, qui laudatur, accre-

1 In MS. Vat. Reginæ 645. hic titulus legitur. *Incipit Vita S. Honorati Arelatensis Episcopi, cujus depositio agitur XVII. Kal. Februarii.* In fine autem appellatur *sermo*, & S. Hilarius auctor profertur sic. *Explicit sermo de Vita S. Honorati Episcopi editus a S. Hilario Arelatensi Episcopo depositionis ejus in die, feliciter.* Alius recentior cod. Vat. Reginæ 1025. hæc habet: *XVII. Februarii. Sermo S. Hilarii in depositione sanctæ memoriæ Domini Honorati Episcopi.* Deletæ vero conspiciuntur hæ voces: *eodem die habitus;* & merito, inquit D. Joannes Salinas: nam sermonem habuit Hilarius elapso anno ab Honorati morte, nempe anno 430.

2 Cod. Ripat. a Bollando adhibitus: *Agnoscite, Dilectissimi.*

3 Al. *memoriis.*

4 Quesnellus cum quibusdam editis: *plenus consolatoria laude, plenus & dignitatis adveniet.* Quæ autem delevimus, desunt in codice Bolland. & in utrisque Vatt. Reg.

5 Ita ex duobus Vatt. Reg. & alio cod. Boll. Quesnellus *trahunt.*

6 Sic laudati codd. Apud Quesn. *meditentur.*

7 Quesn. *quod sermoni.* Magis placuit lectio trium memoratorum exemplarium.

8 Boll. *Scriptura quodam loco continet*, adstipulantibus utrisque MSS. Vatt. Reg.

9 Unus cod. Vat. Reg. & Boll. *in consummationis fine.*

10 Iidem addunt *maxime.*

11 Cod. Vat. Reg. 645. addit *Deum.*

creſcunt, quod plures ſua laude proficiunt.
Nec verebor ne nimis forſitan favorabiliter
de meo loqui credar, quia præter quam ni-
hil non inferius dici ſuis virtutibus poteſt,
nemo eſt qui illum non ſuum computet,
ſuum ſenſerit, ſuumque crediderit. Non ta-
men ego ingenii fiducia, neque fretus elo-
quio ad attingendam tanti viri vitam ma-
num mitto: quam ſi quis priſcæ eloquentiæ
auctor attingeret, non ſolum facundia non
ornaret, ſed victus materiæ mole ſuccum-
beret. Veſter me amor provocat; veſter af-
fectus de illo aliquid loquendi fiduciam ſub-
miniſtrat. Animabitur, ut credimus, ipſius
12 meritis ſermo quamvis 12 tepentis ingenii;
& quod jacet verbis, elevabitur rebus; &
effuſa in illum caritate veſtrorum pectorum
domicilio condietur.

IV. Eſt illud notum omnibus oratoriæ di-
ſciplinæ, quorum laudandam receperint vi-
tam, patriam prius & originem prædicare;
ut quod in propriis virtutibus deeſt, in pa-
trum gloria præceſſiſſe videatur. Nos autem
omnes in Chriſto unum ſumus: & faſti-
13 gium nobilitatis eſt inter Dei 13 filios com-
putari, nec addere nobis quicquam ad digni-
tatem terrenæ originis decus, niſi contem-
tu ſuo, poteſt. Nemo eſt in cæleſtibus glo-
rioſior, quam qui repulſo patrum ſtemmate
elegit ſola Chriſti paternitate cenſeri. Præ-
termitto itaque commemorare avita illius
ſæcularium honorum inſignia, & quod con-
cupiſcibile ac pene ſummum habet mundus,
uſque ad conſulatus provectam familiæ ſuæ
nobilitatem, majore generoſitate pectoris fa-
Conſularis Honorati nobilitas. ſtiditam. Nec placuiſſe illum ſibi de ſuper-
vacuis ſuorum honoribus, qui per amorem
veritatis jam ſuos non optabat.

Baptizatur adoleſcens. V. Ad illud potius meus ſermo feſtinat,
qua fide baptiſmum in adoleſcentiæ annis
proprio concupierit arbitratu, quam matu-
14 ro conſilio ſanus mortem expaverit; 14
qualiter ante baptiſmum vita cariturum ſe
eſſe proſpexerit; qua ſiti vitam ſuam deſi-
deraverit renovari; quam dulcis ei infan-
tia; quam modeſta pueritia; quam gravis
adoleſcentia fuerit; quam omnes etiam æta-
tum gradus gratia ſemper & virtute tran-
ſcenderit, majorque ſe ſemper inventus ſit,
15 ut prorſus divino quodam 15 pædagogio edu-
catum putes. Eruditur ſine aliqua ſuorum
inſtantia. Servat, juvante Deo, Baptiſmum
præter ullam hominum ſollicitudinem; &,
quod his majus eſt, recenti adhuc & illibato
16 nitore 16 fontis ſine admonitore converti-
tur. Sine admonitore, dixi: & ubi illud,
quod patria obſtabat, quod obluctabatur pa-
17 ter, quod propinquitas tota 17 renitebatur?
Intraverat enim gratia ſua omnium ſenſus;
& cum eum ſibi Chriſtus aſſumeret, certa-
tim in ſuis omnibus mundus tenebat. Alios
dulcedo ipſius obligaverat: alios collegii
blandimenta devinxerant: alios in variis ju-
venum exercitiis admiratio ſæcularium vir-
tutum tenebat. Quot illi vitæ prioris gra-
tiæ fuerant, tot a converſione vinculis re-
trahebatur. Commune quoddam familiæ de-
cus proripi omnes timebant. Et vere quis
umquam illum habitus non quaſi 18 pro- 18
prium accepit? Quos aliquando amictus non
ornavit? Itaque velut ſplendidiſſimam gem-
mam & commune omnium decus eripi ſibi
ſimul Patria, ſimul familiares, ſimul pa-
rentes putabant: neque enim immutanda
hæc omnia & reformanda in melius, ut vi-
dimus, ſed quaſi moritura eſſe credebant.
Et inde illud erat, quod quia omnia, quæ
adorſus erat, ſtrenue eum pater agere per-
ſpexerat, a Baptiſmate quamdiu potuit,
avertit, timens ne totus, ſicut conſecutum
eſt, religionis amore raperetur. Invaluit ta-
men deſiderium & amor Chriſti, & Baptiſ-
mum diſcuſſis patris diſſimulationibus, pue-
ritia fidelis invaſit. Ita enim ſe adhuc Ca-
techumenus inter prima fidei rudimenta
formaverat, laſciviam pro reverentia acci-
piendi quandoque baptiſmatis reſpuens, cle-
ricos ut patres honorans, & puerili inter-
dum cenſu pauperem juvans. Quicquid ha-
bere adhuc illa ætas, & plus utique pro no-
vitate habendi amare poterat, miſeratione
prodigus offerebat: jam tunc in parvo præ-
meditans cuncta contemnere, & ſua ſimul
univerſa largiri.

VI. His itaque & talibus exercitiis ad
Baptiſmum ſe Cathecumeni fides robuſta
proripuit. Hinc jam providus pater, & 19 19
terrenæ pietatis ſuſpicione ſollicitus, variis
eum oblectationibus provocare, ſtudiis ju-
ventutis illicere, diverſis mundi vanitatibus
irretire, & quaſi in collegium cum filio
adoleſcente juveneſcere; venatibus & ludo-
rum varietatibus occupare, & tota, ad ſub-
jugandam illam ætatem, ſæculi hujus dul-
cedine armari. Nec immerito eum ſæcula-
ris 20 pater proripi timebat, quem inter 20
reliquos ornatiſſimos juvenes velut unicum
complectebatur.

VII. Verum illi major inter hæc omnia
erat cuſtodiendi Baptiſmatis cura. Faſtidie-
bat adoleſcens, quo grandævus oblectabatur
pater, tali ſe ſemper adhortatione compel-
lans: *Delectat hæc vita, ſed decipit.* Alia
in Eccleſiis præcepta recitantur; alia in au-
ribus meis mandata ſonuerunt: illic mode-
ſtia, & continentia, & quies, & pudor tra-
ditur; hic effrenata luxuria nutritur. Ibi
pietas viget; hic exercitatio corporalis. Il-
lic

---

12 Ita recte Queſn. ex codd. Arel. Lirin. & Sur. Bollandus vero, & laudatus Vat. Reg. *repentis*.

13 Codd. Lir. Arel. & Sur. ita legunt. Bollandus *famulos*, minus bene. *Queſn.*

14 Boll. & unus Vat. Reg. *qui eam ante baptiſmum vita cariturum eſſe perſpexerat*.

15 Arel. *præſagio*.

16 Lir. *ad fontes*: minus bene: agitur enim de fuga ſæculi, non de feſtinatione ad baptiſmum. *Queſn.*

17 Boll. *retinebat*.

18 Boll. *proprius*.

19 Boll. *teneræ*.

20 Salinas addit *ſibi a Chriſto*.

hic ad æternum regnum Chriftus invitat; hic diabolus ad temporale follicitat. Omne quod in mundo eft, vanitas eft & concupifcentia oculorum, & mundus tranfit & concupifcentia ejus: qui autem fecerit voluntatem Dei manet in æternum, ficut & ille manet in æternum. Feftinemus ergo erui
21 ab his laqueis, dum adhuc minus tenemur. 21 Difficile diu ligata folvuntur. Facilius eft tenera evellere, quam robufta fuccide-
22 re. In monte falvam fac animam tuam: ne forte apprehendant te 22 malæ cogitationes. Cito ferpit voluptatis venenum, fervanda eft Chrifto per ejus gratiam fumta libertas. Alii aurum argentumque mirentur. Dominentur, ut video, metalla dominantibus. Alii prædia atque mancipia non fine animi fui captivitate poffideant. Alii honoribus gaudeant, & honorem divinæ in fe imaginis premant: mihi fatis eft mancipium non effe vitiorum: mihi falus, gaudium: mihi conjux, fapientia; mihi in vir-
23 tutibus 23 voluptas; mihi Chriftus thefaurus fit, qui penfabit mihi gaudia caduca melioribus, dabit & in hac vita ftudiis difciplinæ & oblectari & ornari, & inter hæc dignum fieri cæleftibus regnis.

VIII. Nec longas talis meditatio moras
24 protulit; fed illico in flammam converfionis nutrita hujufmodi fomentis fcintilla 24 prorupit. Jugum dominicæ fervitutis fubdita cervice fufcipiens, jugum libertatis excuffit, intelligens fummum effe captivitatis genus, licentiam juventutis. Rediguntur ad breves capillos luxuriantes comæ. Transfertur ad nitorem mentis veftium fplendor.
25 Cervicis lacteæ decus palliis rigentibus occupatur. Tranfit lætitia in 25 ferenitatem, membrorum vigor animi vigore mutatur. Virtus corporis in virtutem fpiritus migrat.
26 Pallefcit jejunio fpeciofa facies, & prius 26 fucci plena, fit plena gravitatis. Et quid plura? ita repente totus alius ex alio oftenditur, ut non aliter genitor ipfius, quam orbatus filio pater lamentaretur. Et vere plena mortificatio corporis; fed vita illi fpiritus erat. Tota hinc parentum perfecutio fufcitatur. Tunc folum & primum patri contumax fuit, cum Dei Patris filius effe contendit, ordinata jam tunc in eo, ficut Salomon præcepit, caritate. Ita enim Pro-
Cant. 2. 4. pheta memoratus fub Dei voce pronuntiat: *Ordinate in me caritatem*. Ordinavit plane eam ille, & fub caritatis difpofitione profpexit primo Deum, tum proximum diligendum. Condemnari itaque fe fenectus patris, ætatis illius 27 converfione credebat. 27
Occurrit, renititur, comminatur; nec tamen ullo horum pueritia Deo freta concutitur.

CAP. II. Cum Venantio fratre peregrinatur. Hujus obitus.

IX. Affiftit tyroni fuo Dominus confolator, nec diffimulat unum ei ex germanis fuis in collegium fufcitare, qui exemplo ipfius ad converfionem vocatus, & fenior juniorem fecutus, in ipfo brevi quo vixit tempore, ficut collegio illum, ita etiam virtute comitatus eft. Hinc jam inter illos certamina grata propofiti, cujus mens ad pietatem mollior; cujus 28 cibus durior, 28
cujus fermo blandior, cujus amictus afperior; quis loqui rarius, quis orare crebrius; quem minus detineret lectus, quem magis
lectio; quem minus moveret 29 injuria, 29
quem magis mifericordia; quis daret promtius quod fibi detraxiffet; quis libentius hofpiti ftratum cilicii & cervical illud confueti lapidis offerret; quis peregrinum promtius ante eleemofynæ difpenfationem lacrymis foveret, & affectu prius Chriftum, quam advenam convivio pafceret: cui in ore rarior mundus, cui frequentior Chriftus: quis in illa fublimitate virtutum fibimet ipfi minor videretur, & quo magis merito afcenderet, eo magis compunctione de-
crefceret. Privatus quidam 30 tunc in con- 30
verfatione eorum Epifcopatus gerebatur. Mentior, nifi plurimi Epifcoporum didicere ab illis, dum excipiuntur, excipere: nam fi qui rigorem illum propofiti non ex-
paverunt, plus illinc humanitatis 31 in ani- 31
mo, quam refectionis in corpore fecum tulerunt. Ornabant itaque omnem fimul patriam, & quantum apud animos multorum manet, cuftodiebantur aliorum ab illis corpora, aliorum fpiritus, prout quifque indigens erat, aut veftimentis, aut doctrina, aut fumtibus, veftiebantur, alebantur, inftruebantur. Nullus illuc peregrinationis labore defeffus, non tamquam ad patriam & patrimonii fui rura pervenit: nullus illinc ad ulteriora difcedens, non tamquam ite-
rum 32 a domo fua pedem movit, & iterum 32
fibi relinquere cives fuos vifus eft, iterum propinquos.

X. Interea amor in illos omnium crefcebat, multiplicabatur, diffeminabatur, & fama in ulteriora quæque ferebatur, totaque jam erga illos patria obfequiis & amore & honore certabat. Pervenire illis ad ignobilitatem & paupertatem non licebat: quanto magis eorum vita abfcondebatur, tanto magis fama emicabat, & alter alterum laudi objicere & gloriæ exponere, & ad unum com-

21 Unus cod. Vat. Reg. *Diu illigata tardius folvuntur*. Alius cum Boll. *Difficile diu illigata folvuntur*.

22 Boll. *mala converfationis iftius*. Ita etiam unus cod. Vat. Reg. & editi ante Quefn. excepto Surio.

23 Sic melius ex MS. Vat. Reg. 1025. & ex Boll. Jo. Adam, & Jo. Salinas. Quefn. *voluntas*.

24 Idem cod. Vat. cum Boll. *fe proripuit*.

25 Ita Arel. cod. & unus Vat. Reg. Alius cum Boll. *gravitatem*, Lir. *feveritatem*.

26 Boll. *fuci*.

27 Salinas *converfatione*.

28 Idem Salin. addit *effet*; & mox poft *crebrius* addit *poffet*.

29 Surius *invidia*.

30 Salin. *jam tunc*.

31 Vat. Reg. 1025. *animæ*, & poftea *corpora*.

32 Quefn. edit. per faltum omifit feptem voces fequentes.

33 communem 33 virtutem referre. Sed dum
unusquisque sub umbra alterius obscurari vo-
34 lebat, tamquam repercussa claritas 34 utrum-
que irradiabat. Jam quæ illorum gravitas,
quam senilis maturitas, quam rara femi-
narum visitatio etiam proximarum, & quæ
inter tot virtutes totius vanitatis fuga: quam
blanda consolatio, & quam sollicita custodia
erga eorum salutem, qui se doctrinæ eorum
mancipaverant! Angelica ab illis vita in
terra ducebatur, *in multa patientia*, *in vi-
giliis*, *in jejuniis*, *in castitate*, *in scientia*,
in longanimitate, *in suavitate*, *in spiritu
sancto*, *in caritate non ficta*, *in verbo ve-
ritatis*, *in virtute Dei*. Pavebant interea
illi gloriam suam, & odorem bonæ conver-
sationis longe lateque diffusum, licet ad Dei
laudem referrent, sibi tamen vanitatis peri-
culum inferre metuebant: percepisse se in
vita sua mercedem suam reputabant, hu-
manam conversationem & gratiam fastidien-
tes eremi amore flagrabant.

Honoratus & Venantius Patria abscedunt.

XI. Inito itaque consilio, & quodammo-
do passi honoris sui persecutionem, ad pere-
grina contendunt. Iterum patria consurgit,
iterum propinqui reluctantur. 35 Spoliari
35 se, sed nunc sanius, lumine suo metuunt.
Quod illic, Jesu bone, certamen fidei at-
que amoris fuit? Qui tunc consiliorum, qui
precum, qui lacrymarum ambitus? Quis
non illic sibi officium propinqui vindicavit,
aut cujus lacrymæ non cum lacrymis patris
certaverunt? Amittere enim se omnis pa-
tria in juvenibus illis patres sentiebat. Et
vere erat illis senectus non annis cana, sed
gratiis: non cariosa artubus, sed moribus
36 36 venusta. O quanta, Domine, dispensa-
tio procurationis tuæ! qui lampades tuas fi-
dei igne fulgentes, non loco fixas stare pa-
37 teris, sed 37 præfers eas illuminationi diverso-
rum locorum, inspirans migrandi volunta-
tem & fugiendi gloriam; quæ utique mul-
tiplicanda erat, ipso per susceptam peregri-
nationem virtutis augmento. Diripitur du-
dum quidem vario misericordiarum opere
vexata, adhuc tamen larga substantia; &
38 æqualiter ad patrimonium 38 propinquus
atque extraneus auctionator admittitur. Ita
nullus in lucris dumtaxat parentum respe-
ctus est, ac si rem non suam vendant.
Possessio, quæ pauperibus, ex quo ab ipsis
fuerat possessa, servierat, pauperibus nunc
distribuenda distrahitur. Excipit patria ef-
fusam misericordiam, & fletibus effusis re-
pensat.

XII. Exeunt de terra sua & de domo &
de cognatione sua, & exemplo 39 pari ve- 39
ri Abrahæ filii demonstrantur. Ne quid ta-
men juvenili ausu temere ab ipsis inceptum
putaretur, assumunt senem perfectæ consum-
matæque 40 gravitatis, quem semper in 40
Christo Patrem nominarunt, sanctum Ca-
prasium, angelica adhuc in insulis conver-
satione degentem: cujus quamquam dilectio
vestra nomen hactenus ignoraverit, & ad-
huc nesciat vitam, amicis eum suis Chri-
stus annumerat. Hunc tamquam ordinato-
rem in Domino atque custodem suæ ætatis
assumunt, quos jam custodes sibi plurima
juventus elegerat. Quæritur ergo peregrina-
tionis latebra, fama fugitur virtutis: at ubi-
cumque itur, ibi alia, velint nolint, fama
pariebatur. Felices terræ, & portus beati,
quos cælestem patriam sitiens peregrinus il-
lustrat! Alii Orientis oras, & quæcumque
alia plena sanctis loca accipiendi exempli
gratia, accedunt: hi quicquid adeunt exem-
plis bonis suscitant. Spargitur ubique sub-
stantia, & in omni accessu eorum bonus
Christi odor flagrat.

Peregrinationes ad loca sacra.

XIII. Hunc 41 ipsum jam tunc, cujus 41
hodie memoria pascimur, urbi huic Massi-
liensis Ecclesia pene præripuit, hortante il-
lius urbis antistite, & tali eo gaudente col-
legio. Sed quid non ille fervor lacrymarum
certamine & blandimentorum ambitione evin-
ceret? Alacrius ergo, 42 novo admoniti per- 42
iculo, maria 43 transmittunt, expetunt lit- 43
tora quibus barbara esset 44 illa, quæ plu- 44
rima in ipsis erat, Romana eloquentia. Lon-
gum est percurrere quem ab illis profectum
unusquisque locus traxerit, quam salubrita-
tem Ecclesiis sine ullo clericatus actu inve-
xerint, quot magistris magistri in silentio
fuerint.

XIV. Illud commemorasse sufficiat, in-
trepide ab illis pro Christi desiderio maris
rheuma toleratum, squallorem ac sterilita-
tem Achaici littoris expetitam; & tam de-
licate, tam 45 molliter educatos contra tan- 45
tas aquarum & aurarum varietates decertasse:
quod quam grave, quam intolerabile illi tene-
ritudini fuerit, excessus illic Germani sui bea-
tissimi in Christo viri Venantii, & infirmitates
suæ ac suorum protestabantur. Jam quid in illo
funere 46 Methona aut extulisse se, aut perce- 46
pisse

---

33 Edit. Quesn. *virtutum apicem*, minus bene.
34 MSS. Vat. Reg. *utrumque radiabat*. Boll. & Jo. Adam *utrimque radiabat*.
35 Ita utrique codd. Vat. Reg. Boll. & alii. Quesn. vers. *Spoliari se se hoc simul lumine omnes metuunt*. At melior textus lectio, cum indicet, nunc saniorem esse metum, quippe qui non ut antea ex sæculi, sed ex virtutum, quæ in Honorato & fratre ejus lucebant, amore oriebatur.
36 Ita utrique codd. Vat. Reg. cum Arel. & Ripat. apud Boll. Al. *vetusta* Boll. & Sur.
37 Cod. Ripat. apud Boll. *profers eas ad illuminationem*.
38 Al. *proximus*.
39 Cod. Ripat. *patris*; & mox *vere* pro *veri* Boll.
40 Quesn. *ætatis*. Correctionem ex Vat. Reg. 1025. inductam confirmat Jo. Salinas ex Eucherio de Laude Eremi, ubi *venerabilem gravitate Caprasium* appellat.
41 Voces ab *Hunc ipsum* usque ad *littora* desunt in codd. Arel. & Lirin. Reddidit eas Boll. ex MSS. Absunt etiam in Vat. Reg. 645. sed in alio 1025. leguntur.
42 Salinas addit *tamquam*.
43 Al. *transmeant* Quesn.
44 Salinas addit *etiam*.
45 Cod. Ripat. *nobiliter*.
46 Plures sunt hujus nominis civitates. Hic ea videtur intelligenda, quæ in ore Messeniæ in Peloponneso sita est. *Bollandus*.

pisse crediderit, multiplicibus psallentium indicavit agminibus. Hinc Hebræus, hinc Græcus, hinc Latinus exultat. Judæus ipse Christum respuens fidelem Christi servum admiratur. Astra ipsa ferventes chori pulsant, & ut credimus cum humanis vocibus angelici chori concinunt, fideli famulo suo Christus occurrit. *Euge, Venanti, serve bone & fidelis*: & dum audis, *intra in gaudium Domini tui*, memento nostri quos adhuc sæculi gaudia impugnant. Accipiunt finem carnis animæque certamina; sumit principium vita perennis & gloria. 47

Matth. 25. 21.

47

CAP. III.

Honoratus fratre mortuo, venit in Italiam, & apud Episcopos hospitatur.

XV. Hinc jam vobis Honoratum vestrum Christus reducit, & occulta manu 48 salubritatem regressu sui temperat. Nam quicquid præterfluens tangit, illuminat. Hujus Italia benedici gaudet introitu. Hunc Tuscia venerata complectitur, & blandissimas per Sacerdotes suos moras nectit. Porro Dei providentia nobis prospiciens cuncta disrupit, & quem e patria eremi desideria provocarant, hunc in eremum huic urbi propinquam Christus invitat. Vacantem itaque insulam ob nimietatem squalloris, & inaccessam venenatorum animalium metu, alpino haud longe jugo subditam petit. Præter secreti opportunitatem, sancti ac beatissimi in Christo viri Leontii Episcopi oblectatus vicinia, & caritate constrictus 49 plurimis etiam novo ausu retrahere illum conantibus. Nam circumjecti accolæ terribilem illam vastitatem ferebant, & suis occupare illum finibus fidei ambitione certabant. Verum ille humanæ conversationis impatiens, & circumcidi a mundo vel objectu freti concupiscens, illud corde & ore gestabat, nunc sibi, nunc suis proferens: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem*: & in Evangeliis Christi ad discipulos suos factam promissionem: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones*. Ingreditur itaque impavidus, & pavorem suorum securitate sua discutit. Fugit horror solitudinis, cedit turba serpentium. At quæ non tenebræ illud lumen refugerunt? Quæ non illi medicamento venena cesserunt? Inauditum vere illud, & plane
50 inter miracula ac merita illius 50 deputandum reor, quod tam frequens, ut vidimus, in illis ariditatibus serpentium occursus, marinis præsertim æstibus excitatus, nulli umquam non solum periculo, sed nec pavori fuit.

48

Leontius Episcopus Forojuliensis.

49

Ps. 90. 13.

Luc. 10. 19.

Lerinam Insulam ingreditur.

XVI. Quid longius morer, cooperante, ut ita dicam, Christo, omni, quæ prius de-
51 terruerat, adversitate superata Honoratus 51 vester castra illic quædam Dei collocat; & qui locus dudum homines a sua commoratione repulerat, angelicis illustratur officiis. Illuminatur latibulum, dum lumen occulitur. Cedit ignoti prius exilii obscuritas voluntarii exulis claritati. Quid ergo accessio, quid emendatio illa conferat? Quocumque
Honoratus accesserit, adesse illic 52 honorem 52
necesse est. Hic primum illigatur diu evitati clericatus officio: hic refugam suum sacerdotalis infula innectit; & qui 53 ire ad 53
dignitatem detrectaverat, ad ipsum dignitas venit. Apparuit illic Presbyter non duplici tantum, sed multiplici honore dignissimus, coram quo nullam Sacerdotii distantiam, nullum nominis privilegium Episcopatus agnosceret. Nemo umquam Episcoporum sibi tantum usurpavit, ut se Presbyteri illius col-
legam 54 computaret. Verum ille tam in- 54
tegram in Sacerdotio Monachi humilitatem conservabat, quam plene Monachus Sacerdotii merita possederat.

XVII. Industria illic sua sufficiens electis Dei Ecclesiæ templum excitatur, apta Mo-
nachorum habitaculis tecta consurgunt: 55 55
negatæ a sæculis aquæ largiter fluunt, in uno ortu suo duo veteris testamenti miracula proferentes. Nam cum de saxo erumperent in media maris amaritudine dulces pro-
fluebant. 56 Certatim jam illuc omnis regio 56
quærentes Deum dirigebat. Honoratum expetiit quisquis Christum desideravit; & plane Christum, quisquis Honoratum expetiit, invenit. Illic enim ille totus vigebat, pectus ejus quasi præcelsam arcem & splendidissimum templum insederat. Illic castitas, quæ est sanctitas, fides, sapientia & virtus habitavit: ibi justitia fulsit & veritas. Ita-
que velut 57 ulnis effusis patentibusque bra- 57
chiis in amplexum suum, hoc est in amorem Christi, invitabat: omnes undique ad illum certatim confluebant. Etenim quæ adhuc terra, quæ natio in Monasterio illius cives suos non habet? Quam ille barbariem non mitigavit? Quoties de immanibus bel-
luis 58 quasi mites fecit columbas? Quam 58
amaros interdum mores Christi dulcedine aspersit? Et quorum pravitas sibimetipsis prius pœnalis fuerat, eorum postmodum gratia oblectamento omnibus erat: degustata deinde boni suavitate, non poterant non magis & magis odisse quod fuerant. Nam velut ad-
ducti in novam lucem antiquum illum 59 59
diu insidentium errorum carcerem detestabantur. Pulsa per exhortationem illius est varia pestis animorum. Amaritudo, asperitas, & ra-

47 Quesn. addit *Amen*. Deest in Boll. & nostris codd.

48 Ita cum Boll. codex Vat. Reg. 1025. Quesn. *salubri regressu sui*.

49 Ita codd. & editi excepto Quesn. apud quem *plurimis sitim novo haustu protrahere conantibus*.

50 Sic ex iisdem MSS. Vat. Reg. Salinas. Quesn. cum aliis editis *mirandum*.

51 Ita Salinas, uti etiam supra: *Honoratum vestrum*. Quesn. *noster*.

52 Salinas addit *etiam*.

53 MSS. Vat. Reg. & Boll. *venire*.

54 Arel. cod. *copularet*. Mox pro *in sacerdotio* Quesn. in margine, forte *in sacerdotium*.

55 Ita Salinas, qui codd. Vat. Reg. adhibuit. Quesn. *negatæ sæculis aquæ fluunt*.

56 Sic ex eodem Salinas. Quesn. *Certatim se jam illuc omnis regio quærens Deum* &c.

57 Quesn. *venis effusis protensisque brachiis*. Prætulimus lectionem ceterarum editionum, & Vat. Reg. 1025.

58 Unus cod. *quam mites*.

59 Quesn. *diu in se densorum errorum*. Ceterarum edit. & codd. lectionem secuti sumus.

rabies locum dabant libertati, quam Chri-
60 stus obtulerat, & 60 delectabat requies post
longam & gravem Pharaonicam servitutem.
Stupenda & admirabilis permutatio, non
Circeo, ut ajunt, poculo ex hominibus fe-
ras, sed ex feris homines Christi verbum
tamquam dulcissimum poculum, Honorato
61 ministrante, faciebat. Quid enim non 61 ex-
tunderet illa instantia cum alacritate con-
juncta? aut qui lapides non in Abrahæ filios
verterentur? ubi tanta in expoliendis men-
62 tibus 62 erat officina virtutum, ut si mi-
nus hominem ad salutem suam vivis exhor-
tationibus promoveret, Deum oratione con-
stringeret. Omnium ille passiones, suas cre-
didit, & tamquam suas flevit: profectus la-
boresque omnium, suos computavit; sciens
gaudere cum gaudentibus, flere cum flenti-
bus, simul & vitia & virtutes omnium in
meriti sui cumulum transferebat. Sicut enim
63 virtus ad virtutem 63 excitat, ita miseratio
64 miseris impensa fructificat. 64 Metet enim
singulis plusquam sibi singuli. Singulorum
65 enim salus 65 unam illi gloriam instruit.
Impiger, festinus, infatigabilis perseverat,
prout cujusque naturam moresque perspexe-
66 rat. Hunc secreto, 66 illum palam; hunc
severus, illum blandus aggreditur; & ad
castigandi immutationem, ipsam plerumque
faciem castigationis immutat. Inde illud erat
quod non facile quemquam tantum vel amari
vidimus vel timeri: ita enim duos hos af-
fectus sui in unoquoque suorum collocabat,
ut & amor suus delicti metum, & timor
disciplinæ amorem introduceret.

CAP. IV. Præclara Lirinensium institutio: Honorati virtutes.

XVIII. Incredibile est quantæ illi curæ
fuerit, ne quem tristitia affligeret, ne co-
gitatio sæcularis urgeret. Quam facile per-
spexerit quid quemque vexaret, 67 tamquam
singulorum mentes mente gestaret. Quanta
præterea pietatis dispensatione providit, ne
67 quem nimius labor gravaret, ne quis ni-
mia quiete torpesceret. Ipsos, si dici potest,
68 singulorum 68 fratrum somnos pio pensavit
affectu. Valentes corpore a desidia semper
excutiens, ferventes spiritu cogebat ad re-
quiem. Omnium vires, omnium animos,
omnium stomachos instinctu, credo, Dei
noverat, vere servus omnium factus propter
Jesum Christum. Mirandum est quomodo
unus tot simul officia compleverit, tam va-
ria præsertim infirmitate vexatus. Fortissi-
mos quosque, & recenti adhuc conversatio-
ne prævalidos in jejuniis vigiliisque, impar
viribus, pari lege comitatus est. Infirmos
ipse infirmior visitavit: refrigeria animarum
simul providit & corporum: & ne quid cui-
quam minus fuisset impensum, animo sem-
per recurrebat: hic alget, hic 69 cogitat: 69
illi labor gravis est; huic hæc esca non con-
venit: ille ab alio læsus est; grave est quod
hic intulit, nec minus grave quod iste sen-
sit 70. Grandi instantia opus est, ut offen- 70
sa gratiam consequatur, & hic sibi illatas
contumelias aut leves aut nullas computet;
hic autem se gravissimas intulisse suspiret.
Hæc illi jugis opera, jugis intentio erat,
levigare omnibus jugum Christi, & quic-
quid diabolus injecisset, avertere, discusso
culparum nubilo, gratiarum serena revoca-
re, amorem Christi & proximorum aman-
do inserere, & mentes omnium tamquam
suum pectus excolere: innovare gaudia, &
ad Christi semper desiderium tamquam pri-
mo conversionis die inardescere.

XIX. Hinc illud erat quod 71 omnis Con- 71
gregatio illa divinæ cupida servitutis ad no-
men ipsius ex diversa terrarum parte colle-
cta, tam moribus quam linguis dissona, in
illius amorem conspirabat. Omnes Domi-
num, omnes Patrem vocabant. In illo sibi
patriam, 72 propinquos, & omnia simul 72
reddita computantes. Didicerant omnes, ipso
sibi compatiente, dolores illius suos compu-
tare, ut non immerito egregius & in Chri-
sto beatissimus vir Salvianus Presbyter caro- Salvianus Presbyter.
rum suorum unus in scriptis suis dixerit:
quod 73 sicut cæli faciem pro sua Sol aut 73
obscuritate aut serenitate mutaret, ita Con-
gregatio illa cælum sitiens, & cælestibus
studiis mancipata ab ipso vel nubila vel sere-
nitatem mentium, quasi peculiari in Chri-
sto Sole, susciperet, 74 ipsoque & afflicto 74
affligeretur, & respirante revalesceret. Hinc
illa erat, & adhuc orationibus suis 75 per- 75
manet diffusa in Monasterio suo sancti Spi-
ritus gratia, tanti doctoris & exemplo &
admonitione firmata in variis charismatum
donis, in humilitate & mansuetudine, in
caritate non ficta, & una capitis gloria 76 76
in diversitate membrorum.

XX. Magna illi inter hæc in advenas &
hos-

60 Apud Quesn. *delectabatur*.

61 Vat. Reg. 1025. *obtineret*.

62 Vat. Reg. 645 *erant officia*. Mox apud Salinas *quod si minus*.

63 Ita Vat. Reg. codd. cum editis excepto Quesn. qui in textu præfert *excitans .... impendens*, & in margine *excitat .... impensa*.

64 Quesn. ex MS. Arel. *Medetur enim singulis plus quam sibi singulo*. Magis placuit lectio aliorum editorum, quæ item est codd. Vat. Reg. & videtur explicare verbum *fructificat*, quatenus Honoratus ex miseratione pluribus impensa metet plus gloriæ, quam singuli, qui ejus opere salutem consequentur.

65 Cod. Vat. Reg. 1025. *unam illius gloriam struit*.

66 Ita Salinas. Quesn. *hunc palam, illum severus, hunc blandus*.

67 Melior hæc lectio Salinas, qui MSS. Vatt. Reg. usus est. Quesn. *quam singulorum mentes mente gestaret: quanta præterea pietatis dispensatione providerit*.

68 Quesn. *patrum*.

69 Ita Arel. & alii codd. ac Boll. In Surio & Barrali *ægrotat*, minus bene.

70 Salinas addit *injuriam*; & mox præfert singulari numero *illata in contumeliam*, & sic deinceps alia.

71 Ex eodem adjecimus *omnis*.

72 Quesn. addit *vel*.

73 Salinas *sicut Sol cæli faciem pro sua sola aut obscuritate* &c.

74 Boll. *ipsoque congruo congrueret, inspirante revalesceret*.

75 Ita cum Boll. utrique codd. Vat. Reg. Apud Quesn. vero: *permanet in monasterio suo Spiritus sancti* &c.

76 Sic Vat. Reg. 1025. & plerique editi. Quesn. *in divisione*.

Benignus & liberalis in hospites.

hospites cura. Quis enim illum aliquando
præteriret? Quis non quamlibet prosperam
navigationem, 77 quoslibet suaves ventos
77 mox per tanti viri desiderium, commodi sui
contemtor abrupit? aut si insulam tenere
non licuit, violentum secundæ navigationis
obsequium, acerbissimam tempestatem com-
putavit. Nemo illuc non festinus accessit;
nemo illic moras suas sensit; nemo illinc
non securissimus solvit, prosequente ipso amo-
re, sumtibus, votis, & tunc primum agni-
tos tamquam dudum suos emittente. In
78 squallore eremi delicias 78 conspectu suo
ministrabat, cum tanto omnes gaudio &
amore suscipiens, tamquam expectasset: ade-
rat præterea munificentiæ animo par sub-
Matth. 19. 21. stantia, pari fide ministrata. Nam qui li-
benter audierat: *Vende omnia tua, & da
pauperibus, & veni, sequere me:* huic li-
bentissime unusquisque, si quid misericor-
diæ animo devoverat, dispensandum ingere-
bat; securus illi sua cuncta committens, cu-
jus in relinquendis omnibus secutus fuerat
exemplum. Hinc ad eum frequens ille ex
79 diversarum regionum 79 vastitate concursus.
Et vere is ille erat, qui, non ut parcus dis-
80 pensator aut timidus, 80 respectu sibi cre-
ditæ & crescentis quotidie Congregationis
81 aliqua tribueret, plura servaret. 81 Sed quid
quotidie in alieno non faceret, quod in suo
semel fecerat? Hoc est, nihil sibi, nihil suis
82 præter præsentium dierum victum & 82 ve-
stitum reservabat.

XXI. Exhausta est aliquando dispensatio-
nis substantia, fides numquam. Quadam enim
vice cum unum jam ex multis millibus au-
83 reum nummum 83 proflua ad munificen-
tiam arca retineret, hunc ipsum, etiam in
multarum rerum defectu, constantissime præ-
84 tereunti pauperi dedit, & 84 me atque aliis
adstantibus dixit: *Certum est jam appropin-*
85 *quare* 85 *qui deferat, si non habet munifi-
centia nostra quod proferat.* Vix trium aut
quatuor horarum spatium, die fluente, trans-
86 ierat, & continuo qui 86 verbis suis fidem
faceret, occurrit. O felix munificentia, cui
fides ministravit! O felix fides, cui munifi-
centia numquam moram fecit! Et vere quan-
87 tum fides sua 87 suppeditabat, dispensare
sua tantum manu non occurrit. Plurimos
multis locis probatissimos viros habuit, quo-
rum semper manibus, quod sibi defereba-
tur, expenderet. Sic unius dispensatoris gra-
tia, dispensatores multos habebat, & fides
sua, quasi communis quidam fons, & dan-
tibus & accipientibus plurimis profluebat.
Nullius 88 angustiæ ad ipsum pervenerunt, 88
quæ ultra ipsum protenderentur, aut non in
ipso metam reperirent.

XXII. Hinc jam ad illum certatim, ut pu-
tabat, aut certe ut optabat, latentem undi-
que litterarum officia perlata sunt, quibus
ille quam novis affectibus variata reddebat,
quam gravia, quam blanda, quam dulcia!
Unde pulcherrime splendidus mundo, splen-
didior Christo æmulus virtutis suæ beatus
Eucherius cum ab eremo in tabulis, ut as-
solet, cera illitis, in proxima ab ipso de-
gens insula, litteras ejus suscepisset: *Mel*,
inquit, *suum ceris reddidisti.* Quis itaque non
beatum se, beatam domum, beata scrinia
sua credidit, in parvo ex ore ipsius munere
magna benedictione ditatus? Et sane tan-
tum in scriptis illius salis, tantum dulcedi-
nis erat, ut non scriniis aut armariis, sed
arca pectoris condi mererentur. Inde est
quod plurimi ea inscripta sensibus ferunt;
& libentissime ad testimonium amoris sui 89 89
proferunt. Denique quis umquam tantum sibi
amicorum præsentibus illigavit officiis, quan-
tos ille, qui se diligerent & avidissime de-
siderarent, habuit ignotos?

Eucherius Lugdun. Episc. Leronis incola. Tabulis cera illitis epistolæ scriptæ.

XXIII. Interea ego dum 90 multam ejus
in omnes gratiam memoro, in me infini-
tam curam prætermitto: cum ipsius utique
mihi cura non minus in Christo salutis at-
tulerit, quam amor inter vos ornamenti &
91 amoris reliquit. Mei enim gratia, quod
ad meritum suum & judicium meum perti- 90
net, patriam, quam fastidierat, non dedi- 91
gnatur accedere; nec refugit laborem 92 tam 92
longi itineris, suis præcipue multis jamdu-
dum infirmitatibus gravem; 93 meque illic 93
jam in illis annis nimis amicum sæculo &
contumacem Deo, ut seductor & verax ad
amorem Christi blanda manu tentat. Lon-
gum est intromittere illam in exhortationi-
bus ingenii sui violentiam: in quibus cum
jam ante propositum acerrimos sibimetipsi 94 94
ad conversionem stimulos admovere potuis-
set, haustis diu sapientiæ fontibus multipli-
citer diffundebatur. Sed cum parum in au-
res meas pietatis illius verba descenderent,
ad solita orationis præsidia convertitur 95 & 95
affectus sui clamor repulsus duritia mea piis-
simas Dei 96 usque ad misericordiam pulsa- 96
vit

CAP. V. S. Hilarius Honorati adhortationibus convertitur.

77 Salinas ex eodem Vat. Reg. *& quamlibet secundos ventos haud pro tanti viri desiderio, commodi sui contemptor, abnuit?* Boll. pro *haud* habet *aut*.
78 In Quesn. omissæ voces *conspectu suo*.
79 Apud eumdem *captivitate*, minus bene.
80 Salinas *respector*.
81 Ita Boll. & Salinas. Quesn. *sed qui quotidie*.
82 Quidam editi *vestimentum reservaret*.
83 Lirin. cod. *prona*.
84 Al. *mihi*.
85 Quesn. addit *Christum*.
86 Cum Salinas adjecimus *verbis* ex utrisque MSS. Vat. Reg.
87 Al. *suppetebat*.

88 Salinas addit *pene*.
89 Quesn. *perferunt*. Postea Salinas *tantos sibi amicos*.
90 Salinas *multimodam*.
91 Idem *honoris*.
92 Idem *tanti itineris*.
93 Quesn. præmisso puncto inseruit *Venit*, & omisit *illic*. Codicum & aliorum edit. lectionem secuti sumus.
94 Quesn. *ad conversationem suam stimulos amovere*.
95 Vat. Reg. 1025. *& ita de fructu sui laboris pulsus duritia mea*.
96 Ita cum quibusdam editis codd. Vat. Reg. Quesn. *usque ad misericordes*.

vit ac penetravit aures. Et vere obluctanti
mihi, & per sæcularem illam nimis pericu-
losam consuetudinem obstinationem interdum
meam sacramento obstringenti, prophetico,
97 ut ita dicam, spiritu ante 97 promiserat:
Hoc, inquiens, *quod mihi tu non præstas*,
Deus præstat. Et o quamdiu emollire duri-
tiam meam nisus est imbre lacrymarum!
quam piis mecum pro salute mea osculis am-
plexibusque certavit! ad præsens tamen, ut
98 ille ait, vici 98 pessima victoria. Exagi-
tandum me illinc & edomandum dextera Dei
suscepit: illi enim me oratione tradiderat.
Qui tunc in corde meo fluctus! Quæ tem-
pestates diversarum & inter se compugnan-
tium voluntatum excitatæ sunt! Quotiens
sibi in animo meo velle & nolle successit!
Et quid plura? Absente illo partes in me
99 suas Christus exequitur: 99 post biduum ora-
tionibus suis per miserationem Dei mea con-
tumacia subjugatur. Fugaverat enim somnum
cogitatio, & invitante me pio Domino,
totus eminus cum voluptatibus suis mundus
adstabat. Quid expetendum, quid relinquen-

Gratiæ Christi efficacia in Hilario.

1 dum 1 suaderetur, animus mecum meus,
tamquam collatis apud amicum tractatibus,
ventilabat. Gratias tibi, Jesu bone, gratias,
qui dirupisti vincula mea, famuli tui Ho-
norati pia supplicatione permotus, & inje-
cisti mihi vincula amoris tui, quibus si te-
near, numquam peccati vincula revalescent.
Occurro itaque subditus, qui superbus abs-
cesseram, & omni contradictione deposita
novus precator accedo. Sic, sic sancti ora-
tio fugitivos suos reducit, sic contumaces
subjugat, sic expugnat rebelles.

XXIV. Jam quibus ille tunc lacrymis ari-
2 ditatem meam 2 irroravit, quam pio fletu
me quoque traxit in lacrymas! Tali me hu-
militate & blandimento, tamquam si ipse a
me exciperetur, excepit. Ablata est illico
3 caussa remorandi. Tunc primum illam 3 pa-
triam, quam fugiendam dudum crediderat,
agnovit. Educit me secum, suam prædam:
gaudet, triumphat, exultat. Eremo me jam
tamen exemplo suo secreti cupidum festinat
includere. Alit primum lacte, & postmo-
dum cibo. Potat etiam profluo illo, qui in
se erat, cælestis fonte sapientiæ. Atque uti-
nam tantum angustiæ spiritus mei recepis-
4 sent, quantum ille 4 studuit infundere. Præ-

parasset me profecto vobis, & desiderio ve-
stro dignum dedisset; 5 & successorem sibi 5
idoneum nesciens erudisset. 6 Jam vero illam 6
sui in omnes profluam caritatem, quod sine
invidia dixerim, quantum in me adjecerat,
& leve illud Christi jugum quantum mihi
levius blandimentis suis fecerat! 7 Quoties 7
me mentem suam, quoties animam, quoties
linguam suam nominabat! Quam impatiens
absentiæ, quam semper indignissimi conspe-
ctus mei cupidus erat! Quid de his omni-
bus dicam, nisi illud propheticum, quod
Dominus ei retribuit pro me?

CAP. VI. Honoratus fit Episcopus & episcopaliter vivit.

XXV. Interea, dilectissimi, strictim con-
tingens potius cuncta, quam referens, de so-
lertissimo pastore vestro ea, quæ aliis potius
quam vobis erant nota, 8 replicavi. Sacer-
dotium quippe suum in Ecclesia hac nomi-
ne auctum vidimus; sanctimonia vero & acti-
bus jam prius summum. Sed unde illud, 8
quæso, quod tam e longinquo tam igno-
tus expetatur? Quis illam absentis nec prius
visi gratiam vestris pectoribus affixit? Quis
illud desiderium suscitavit, ut orbatis his,
quibus a Domino apud eremum indultus
erat, vobis nasceretur? Ille utique, qui cun-
cta dispensat; ille, qui eum & patriæ suæ,
quamdiu congruum videbat, indulsit, & per
maria & per terras ad utilitatem videntium
hanc tantam cultoris sui gratiam circumegit.

XXVI. In summa ex illo brevi, quo vo-
bis indultus est tempore, facile metiri datur,
quid plus de illo in his, quid minus dixe-
ro. Vidistis enim, dilectissimi, illam solli-
citudinis vigilantiam, illud disciplinæ stu-
dium, illas pietatis lacrymas, illam jugem
ac perpetuam mentis serenitatem, cujus 9 9
testimonium vultus immutabilis erat. Audi-
stis quoque os illud congruens vitæ, 10 in 10
quo erat consentanea puritas pectoris, ser-
monis luculentia. Vidistis illam latitudinem
caritatis, quæ tanta in illo fuit, ut non im-
merito de illo Sanctus idem, cujus proxi-
mam sententiam protuli, dixerit: quod si
arbitrio suo caritas ipsa 11 exprimenda es- 11
set, in vultum Honorati potissimum pingi
debere videretur. Quis itaque illum umquam
sufficienter vidisse sibi visus est? Cui non lo-
co omnium affectuum fuit? Quis ita blan-
dimentum cum severitate conjunxit? Quis
ita mixtam 12 hilaritate disciplinam pro- 12

 pina-

97 Salinas addit *jam*.

98 Quesn. *pessimam victoriam*. Mox pro *Exagitandum* Salinas *Sed agitandum*.

99 Sic cum Quesn. codex Vat. Reg. 645 Salinas & Boll. cum alio Vat. Reg. *post triduum*.

1 In Vita S. Hilarii c. 4. ubi hoc testimonium profertur, legimus *videretur*. Salinas omittit *quid expetendum*, pro quibus in Vita laudata *quid appetendum*.

2 Ita Boll. Salin. & utrique codd. Vat. Reg. Quesnellus *irrigavit*.

3 Salinas addit *esse*. Honoratus & Hilarius ejusdem erant patriæ.

4 Salinas *studebat*.

5 In Quesn. sex voces sequentes desunt, quas ex aliis edit. & MSS. supplevimus.

6 Salinas sic. *Jam vero proflua illius in omnes caritas, quod sine invidia* &c. Paullo post adjecimus *illud* ex eodem Salinas.

7 Ita idem Salinas. Quesnellus vero. *Quoties mentem meam, quoties animum, quoties linguam nominabat*.

8 Quesn. *refricari*: forte typographorum lapsu pro *refricavi*.

9 Quesn. legit *propemodum vultus immutabilis erat*, renitentibus ceteris editis, ac Vat. Reg. codicibus.

10 Ita cum Quesn. & Salinas cod. Vat. Reg. 645. Boll. cum aliis *in quo erat conscientia aurificati pectoris*.

11 Salin. *exprimenda esset in vultum, Honorati potissimum pingi debere vultu videretur*.

12 Ita melius Salin. cum plerisque editis & uno Vat. Reg. Quesnellus *lætitiæ*. Paullo post idem Salin. *cum ipsius, qui corrigebatur, voluptate correxit*.

pinavit? Quem non cum ipsius gaudio, qui corrigebatur, correxit? Quando lætitia illius quicquam lasciviæ redolens? Quando tristitia non salubris? Quando gemitus, nisi de peccati alieni mœrore descendens? Quis eum non auctiorem invenit, quam prius viderat? Semper in summitate virtutum positus, semper quo crescere posset invenit.

XXVII. Jam vero sub exhortatione ipsius, quis anxius non dolorem suum sprevit? Quis feris moribus non insaniam suam execratus est? Quis arrogans non plusquam omnes superbiam ipse suam abominatus est? Quis lascivus luxuriam non detestatus est?
1.Cor.9.22. Et quid plura? *Omnibus omnia*, ut Apostolus ait, *factus*, communis omnium medicina erat. Nullam pene gratiam non in se tam plenam habuit, ut ipsam specialiter excolere & possidere tamquam unicam putaretur. In nullo vitæ ordine non ita viguit,
13 ut 13 ipsi specialiter aptus videretur.
14 XXVIII. Denique ut primum 14 Ecclesiæ hujus Arelatensis regimen accepit, prima ei cura concordiæ fuit, & præcipuus la-
15 bor 15 fraternitatem calentibus adhuc de assumendo Episcopo studiis diffidentem mutuo amore connectere. Tamquam probatus Israelis agitator, probe noverat non facile quicquam discordantibus imperari. Studebat præterea amore potius regere, quam terrore dominari: ut voluntaria magis quam coacta correctio, hunc quoque subditis adjiceret or-
16 natum, ne ad officium suum compulsi 16 viderentur. Confestim itaque exclusa discordia illi, quæ est omnium virtutum mater, caritati locum præbuit. Floruit igitur 17 sub
17 ipso Christi Ecclesia, sicuti Monasterium ante floruerat. Crevit gratiis, decrevit metal-
18 lis; ingressa videlicet disciplina, 18 domo sua tamquam domo dominica mammona iniquitatis exclusit: & quæ otiosæ diu congestæ fuerant, dignis tandem usibus deputavit: dudum defunctis thesauros suos misit: iterumque, qui obtulerant, oblationum suarum refrigeria senserunt. Hoc solum, quod ministerio suo sufficiens erat, reservavit. Sed si exegisset usus, nec ministerio, ut reor,

Patrocli Arelatensis Episcopi notata avaritia. Eleemosynæ mortuorum refrigeria.

pepercisset. Alieni temporis vota dispensationem suam fecit.

CAP. VII. Honorati morbus, obitus, sepultura.

XXIX. Operari etiam inter extrema non destitit. Multos in lectulo suo verbi dispensatione ditavit. Sed quamdiu illum lectus tenuit, cui superare etiam vicinas 19 mor- 19
ti lassitudines jam in consuetudinem venerat? Ultimum, doloribus jam reluctantibus, Epiphaniorum die in Ecclesia sermonem habuit: nesciens umquam colluctante cum infirmitatibus fide, dolori magis corporis, quam spiritus fervori acquiescere, servivit desideriis vestris supra suas vires. Non illum siquidem aliqua extrinsecus superveniens ægritudo, non subitus febrium æstus absorbuit; sed diu dilata infirmitas, nimio dudum propositi rigore contracta, & adhuc remissioni parum acquiescendo ingravescens, octavo eum vel nono die 20 a so- 20
lemnitate prædicta, paullatim attenuando confecit. Vix quatriduo tamen nobis suam in officiis caritatis deditis præsentiam denegavit, timens utique ne suos vicinia transitus sui contristaret. Nulli umquam gravis inter gravissimas ægritudines fuit. Nulli, ut assolet, ullum infirmitates suæ horrorem intulerunt. Et quidem hoc ordine illud sancti Spiritus 21 habitaculum con- 21
quievit.

XXX. Ceterum impollutæ illius mentis vigorem incredibile est quam integrum usque in extrema servaverit. 22 Ac primum 22
semper uberrime consolatus est suos, ac nihil magis timuit, quam ne diutina desperatione conficerentur; intelligens pene facilius ferri extrema, quam dubia. Abstersit semper sermone condito circumstantium lacrymas, quas tamen quo magis 23 abs- 23
tersit, irritavit. Inde graviorem suo dolore, nostrum computabat. Non facile quisquam tam forti pectore inter quælibet aspera & dura 24 toleratu, nec optavit ali- 24
quando mortem, nec expavit. Nam is, quem vivere inter quælibet gravia in Christi servitute non piguit, ad novam vitam per communem illam novæ vitæ januam transire non timuit. Præmeditata enim illi ul-

---

13 Quesn. *ipsis*.

14 Salinas addit *sanctæ*, & omittit *Arelatensis*, quam tamen vocem in uno MS. Vat. Reg. reperiri notavit.

15 Salinas *fraternitatis*, & post pauca *diffidentes*. Postea *de assumendo Episcopatu* erat apud Quesn. Magis placuit lectio Salinas, cum studia diffidentium, de quibus hic sermo est, excitata fuerint occasione eligendi Episcopum successorem Patrocli, qui anno 426. occisus fuerat, aut potius Euladii, qui in vetusto diptycho Arelatensi apud Mabillonium in Analectis inter Patroclum & Honoratum recensetur. Cum vero certum sit, Honoratum electum fuisse Episcopum labente an. 426. vel ineunte an. 427. Euladius paucis mensibus Episcopatu potitus agnoscitur.

16 Salinas *putarentur*.

17 Ita Salinas. Quesn. *sub illo*.

18 Quinque sequentes voces a Quesnello omissas ex aliis editis & MSS. Vat. Reg. revocavimus. *Mammona iniquitatis* hic notata, respicit pecunias, quas Patroclus, Honorati prædecessor, qui paullo ante fuerat occisus, *infami mercatu sacerdotia venditando*, ut ait Prosper Tiro in Chronico, congesserat.

19 Salinas *mortis*; & post pauca *conflictante* pro *colluctante*.

20 *Uno igitur, vel altero die prius obiit, quam in martyrologio Romano notatur*, inquit Quesnellus in margine. Sed dies depositionis pro die obitus in Martyrologiis nonnumquam signatur.

21 Salinas *receptaculum*.

22 Quesn. *Aut primum*. Dein Salinas *ne diutina nos desperatione conficeret*.

23 Ita melius ex Salinas. Quesnelius *abstergit, irritat. Graviorem sui dolorem, nostrum computabat*.

24 Ita Vat. Reg. 645. cum Salinas. Editi antiquiores *diu tolerata*. Quesn. *dura toleravit*. Paullo post apud Salinas: *Nam quem vivere inter quamlibet gravia*.

ultima hominum necessitas, non repentina advenerat. Itaque sub ipso jam finis aspectu, tamquam emigraret, tamquam vale diceret, ne quid imperfectum derelinqueret, ne quid minus plene, quam proposuerat, ordinaret, interrogare singulos nostrum, & ad suggerendum, si quid memoriam suam subterfugisset, hortari. Omnia interim subscriptione firmare, & parcentes nos fatigationi suæ ad omnia, quæ agenda erant, cogere; cogere autem blando illo, sicut semper, imperio.

XXXI. Quadam autem vice cum comprimere lacrymarum mearum tempestatem & abrumpere rivos fletuum laborarem: *Quid*, inquit, *fles? inevitabilem humani generis necessitatem? Imparatum ergo te invenire meus transitus debuit, cum me non*
25 *invenerit imparatum?* Cumque ego 25 impedita singultibus utcumque poteram verbis ipsius verba subnecterem, quod jam non de-
26 stitutionem 26 meam dolerem, quippe qui mihi orationum suarum patrocinia numquam defutura confiderem, quin & post transitum suum validiora præsumerem, uno me dolorum suorum vulnere & difficilium inter extrema luctaminum graviter affligi. *Et quid ego*, inquit, *minimus omnium fero ad ea, quæ sanctorum plurimi in supremis suis acerbissima pertulerunt?* Et commemoratis aliquot, adjecit, quod credo alicubi legerat: *Magni*, inquit, *viri multa patiuntur, & ut alios pati doceant, nati sunt in exemplum*.

Sancti in cælo pro mortalibus orant.

XXXII. Confluentibus autem ad se potestatibus, Præfecto & Præfectoriis viris, quam ferventia sub mortali jam frigore mandata depromsit, ab ipso exitu suo sumens acerrimum exhortationis exordium. Et dignum plane erat, ut qui vitæ semper exempla præbuerat, etiam mortem suam in exemplum advocaret. *Videtis*, inquit, *quam fragile habitemus hospitium. Quolibet vivendo ascenderimus, illinc morte detrahemur. Ab*
27 *hac necessitate neminem honores, 27 nullum thesauri redimunt. Hæc justis & injustis, hæc potentibus & humilibus communis est. Magnas Christo debemus gratias, qui morte & resurrectione propria mortem nostram spe resurrectionis animavit, æternam vitam of-*
28 *ferens, 28 discusso æternæ mortis horrore. Sic ergo vitam agite, ne vitæ extrema timeatis; & hoc quod mortem appellamus, quasi commigrationem expectate. Mors pœna non est, si non ad supplicia deducit. Dura quidem est carnis animæque divulsio; sed multo durius in gehennæ flammis erit carnis animæque consortium; nisi in omni vita generositatem suam spiritus recognoscens, bellum corpori, & corporalibus vitiis certamen*
indixerit, & felici discretus 29 a carnis col- 29
luvione divortio, æternæ paci impollutam servet utramque substantiam, illic feliciter copulandam, ubi exultabunt sancti in gloria & lætabuntur in cubilibus suis, 30 *hoc est* 30
in corporibus tamquam in receptaculis suis; cum ea, quæ justitiæ dedicaverant membra socialia, tamquam consueta hospitia 31 *reco-* 31
gnoscent. Hoc itaque agite: hanc vobis Honoratus vester hereditatem relinquit: supremo halitu suo ad hereditatem vos regni cælestis invitat. Nullus nimium mundi hujus amore teneatur. Optimum est ut voluntate fastidias, quo te vides necessitate cariturum. Nemo opibus difluat, nullus pecuniæ inserviat, neminem vana divitiarum pompa corrumpat. Scelus est pretium salutis in materiam perditionis assumere, & 32 illo capi 32
quemquam, quo redimi potest. Plus interea vultu, plus oculis, plus emicante in cælum sensu monebat. Impar est quidem ignito sermoni suo sermo referentis; sed non minus imparia spiritui suo verba erant monentis. Tali itaque exhortatione & insolito quodam 33 motu oratione profusa, 33
inusitatum quoddam munus benedictionis impendit.

XXXIII. Deficiente membrorum ministerio, nova semper mentis gratia pullulabat. Ordinatis itaque omnibus (neque enim multa in actibus suis minus plena restabant)
cum omnes caros 34 suos mente percurre- 34
ret, quantos nominatim proferre lassitudo non vetuit, missa per eos qui adstabant salutatione ditavit. Mihi vero in aurem, 35 35
Excusa, inquit, *sancto illi fieri non potuisse quod voluit.* Magna & admiranda solertia, inter graves illas mortis angustias providisse, ne cujus tristitiam non, quantum in se erat, abstergeret: ne quid certe inexcusatum relinqueret. Quid illud, quæso, quod cum omnes suos, quos ad hanc urbem amor suus traxerat, utique inter peregri-

25 Codd. inquit Bollandus *indita*, sicut & in Vat. Reg 1025. Mox cum editis & MSS. adjecimus vocem *ipsius* a Quesn. omissam.

26 Ita melius Vat. Reg. 645 cum editis excepto Quesnello, qui *ejus* prætulit.

27 Ita cum Quesn. idem cod. Vat. Reg. Alii editi cum alio Vat. Reg. 1025. *neminem divitiæ liberant*.

28 Quatuor subsequentes voces desunt in editis ante Quesn. sed reperiuntur in utrisque Vat. Reg.

29 Ita editi cum MSS. Solus Quesn. *a carnali*.

30 Deerant in Quesn. voces *hoc est in corporibus*, quas ex ceteris editis & MSS. revocavimus.

31 Quesn. *cognoscent*.

32 Idem Quesn. *in illo*.

33 Ita Arel. Lirin. Sur. Quesn. & Salinas cum uno Vat. Reg. Apud Boll. & in alio Vat. Reg. *nutu*.

34 Quesn. omisit *suos*.

35 Quesn. sic. *Exclusa, inquit, sunt: sic sancto illi fieri non licuisset. Quod voluit cognovi. Magna* &c. ac notavit ita legi in MSS. Arel. & Lirin. nisi quod in hoc postremo una serie, quasi verba Hilarii sint, habetur: *Sic sancto illi fieri non licuisset quod voluit, cognovi.* Prætulimus lectionem Boll. & Salinas utrisque MSS. Vat. Reg. confirmatam, quippe quæ sequentibus magis videtur congruere. *Sancto ill.* scribendum fuerat, ubi *ill.* loco proprii nominis positum fuit ab Hilario, cum proprium nomen sibi ab Honorato significatum reticendum credidit.

egrina deſereret, nullum ulli reditum, nullam ſocietatem commendavit, non loca vivendi certa diſtribuit: tamquam vere præſcius nullam ſuorum diſperſionem futuram, niſi eorum qui jam & ſe ſuperſtite animi definitione migraſſent? & vere non facile quemquam a ſocietate noſtra abeſſe novi-
36 mus, niſi quem 36 abfuturum ipſe præmonuit, qui aut cariorem conſpectu ſuo patriam, aut graviorem ſenſerat diſciplinam. Interea gravior illum ſomnus urgebat: quem cum interdum pavidi interpellaremus: *Miror*, inquit, *in tam gravi mea laſſitudine, poſt tam longa inſomnia, quæ præceſſerunt, gravem vobis meum ſomnum videri*. Et cum, ſuſpectis omnibus, ſedere eum in
37 ultimo diutius 37 perhiberemus; joculari, ut erat ſolitus, blandimento & conſuetudinaria mentis ſerenitate reſpondit: quod moleſtos nos in hac ſollicitudinis parte pate-
38 retur. Ita pene ante vita 38 ejus, quam dulcedo conſumta eſt.

XXXIV. Somno deinde ultimo exceptus, in mortis quietem dormiens tranſiit ſine ul-
39 lo, 39 ut ſe habent ſuprema, luctamine. Nullas difficiles obitus moras ſenſit. Angelicis choris anima illa ſancta, generoſa, ſincera, & ab omni contactu mundi incontaminata ſuſcipitur. Multorum interea variis viſionibus ſomnus incutitur, quarum tamen una omnium facies erat, quod ſcilicet Sancto illi occurrerent officia Sanctorum. Et vere illico in eodem mediæ noctis puncto Eccleſiam in occurſum ſancti corporis conventus implevit, ut nonniſi angelicis nuntiis ſuſcitatus putaretur. Relinquitur vegetatum ſemper ſpiritu, plenum gratiæ corpus exanime: integrum ſiquidem vultus
40 decorem facies omnibus grata 40 ſervabat. Probe vos iſta noſtis, & multo plenius vobis, quam ſermo ſufficit, animorum meditatione deſcribitis.

XXXV. Neque ullus non magno ſibi damno affici viſus eſt, ſi conſpectu corporis
41 41 ejus caruit, ſi non, ut quemque aut reverentia, aut amor ſuaſerat, oſculum aut
42 ori, aut quibuſcumque membris 42 ipſius impreſſit, aut feretro: in quo ſanctum illud corpus magna fidei ambitione veſtitum erat, majore poſtmodum, dum ſepulcro admoveretur, pene nudatum. Nec enim pepercit ſanctificatis amictu ſuo palliis fides, quæ pretioſiſſimi muneris loco habuit ali-
quam 43 velaminum illius fimbriam decer- 43
pſiſſe. Certavit in exequiis illius veſter affectus. Refeciſtis in funere ſuo latentem adhuc inter vos peregrinationem meam. Paviſtis me tam effuſa in ipſum animi caritate. Quem enim illo die ſua tecta tenuerunt? Aut quem non tamquam peculiari luctu obrutum Baſilicæ huic mœnia hujus urbis dederunt? Pro magno munere habitum
eſt lecticæ 44 manum admoviſſe, aut cervicem ſubjeciſſe. Vidiſtis non ſine veſtra 44
gloria gloriam ſuam: nam & illa exequiarum religio, fidei devotio erat; & tam lætum erat habuiſſe talem, quam grave talem amiſiſſe. Nec parum fiduciæ dat ſepulcri ſui gratia: nam cujus hic oſſa condimus, in cælo utique patrocinia præſumimus. Prælata tunc ante feretrum ipſius aromata & incenſum vidimus; ſed majora de veſtris mentibus Deus, in tanto erga tantum Paſtorem affectu veſtro, odoramenta ſuſcepit. Præſultavit in gloria ſua Dei gloria, & in diſſonis 45 diverſarum linguarum choris amor conſonus.

Patrocinia Sanctorum.

Incenſum in exequiis.

Cantus diverſarum linguarum.

XXXVI. Pius Dominus, qui ſtimulando animos veſtros ad electionem parvitatis meæ, 45
dedit ne a ſepulcro illius longius abeſſem, illud etiam vobis orantibus dabit, ne a viis
ejus longe 46 recedam; ſed ut quicquid illum egiſſe cognovero, id ſine exploratione 46
aliqua, aut diſceptatione factorum, agere feſtinem. Vobis enim me, ut video, jam
tunc per illum Deus genuit. 47 Vobis licet indignum præparavit. Vobis ille me 47
neſciens tanto labore quæſivit. Vobis tam propenſa ſollicitudine & cura utcumque erudivit, quærens in me fidei, ſicut ſanguinis ſui venam. Vobis me tanto labore per litteras, tanto per excurſum ſuum ambitu,
ab inſula, cui me 48 derelictis Epiſcopatus 48
ſui principiis ſecreti amore reddideram (non audeo dicere, neſciens) fortaſſe præſcius,
49 amovere ſatagebat, uti juxta ſepulcri 49
ſui ſedem in amore veſtro patriam collocaret. Sed quid agimus, quod immaturum me maturo exceſſu tradidit? Non eſt noſtrum ſecretum æterni Regis in ullo vel leviter culpare

CAP. VIII. Succeſſor Honorati: alia laudum Ana. lecta.

Hilarius Honorati conſanguineus.

36 Queſn. *futurum*.

37 Ita Queſn. cum uno Arel. & alio Vat. Reg. Al. *prohiberemus*.

38 Queſn. *ſua*.

39 Ita Salinas. Queſn. *ut ſe ſe habent extremo luctamine*.

40 Salin. *ſervavit*. Mox *iſta* repoſuimus ex Salinas pro *ita*, quod Queſn. prætulit.

41 Queſn. *ſui*.

42 Queſn. omittit *ipſius*. Poſt pauca Boll. & Salinas cum duobus MSS. Vatt. Reg. omiſſis *in quo* ſic habent. *Sanctum illud corpus magna fidei ambitione veſtitum eſt*; *majore fide poſtmodum, dum ſepulcro admovetur, pene nudatum*.

43 Salinas *de velaminibus*.

44 Ita ex eodem Salin. melius, quam apud Queſn. *aut humerum*.

45 In exequiis Venantii Methonæ Hebræi, Græci, & Latini ſua quique lingua pſalmos ceciniſſe traduntur in hoc ipſo ſermone n. 14. & ſimiliter in exequiis S. Hilarii Arelatenſis Auctor vitæ ejus, quam ſupra edidimus, c. 22. prodidit: *Hebræam concinentium linguam in exequiis honorandis audiſſe me recolo*.

46 Apud Queſn. minus recte, ni fallimur: *recedam. Sed & quidquid illum egiſſe cognovero, id ſine exemplo, vel ratione aliqua, aut diſceptatione*. Aliorum edit. lectionem ſecuti ſumus.

47 Quatuor ſequentes voces forte per ſaltum in Queſnelli editione omiſſas ex aliis editis & MSS. reſtituimus.

48 Boll. *directis*. Queſnelli lectionem ex codd. Lir. & Arel. etiam Salinas cum MSS. Vat. Reg. confirmat.

49 Boll. *admovere*, Arel. *admovebat*, *uti .... collocarem*.

50 pare judicium: non facile ſenſeratis 50 quid
amiſiſſetis boni, ſi redintegratum vobis bo-
num veſtrum fuiſſet.

XXXVII. O magna & inclita, Honora-
te, tua gloria! Non indiguit meritum tuum
ſignis probari: ipſa enim converſatio tua
plena virtutibus & admirationis novitate
præcelſa perpetuum quoddam ſignum mini-
51 ſtravit. Multa quidem tibi divinitus 51 in-
dulta novimus quicumque propius adſiſte-
bamus; ſed in his tu minimam partem com-
putabas, majuſque tibi gaudium erat, quod
merita & virtutes tuas Chriſtus ſcriberet,
quam quod ſigna homines notarent. Et ta-
men quod eſſe majus ſignum virtutis poteſt,
quam ſigna fugere & occultare virtutes?
Et vere tam familiaris quodammodo oratio
tua Chriſti auribus erat, ut enixiſſimis pre-
cibus impetratum putem, ne virtutem tuam
ſigna clamarent. Habet & pax martyres
ſuos: Chriſti enim tu perpetuus, quamdiu
in corpore moratus es, teſtis fuiſti. Illud
etiam ſtupendum quod adoleſcentiæ tuæ ro-
bur perpetuo abſtinentiæ rigore tenuatum,
& in illam, quam vidimus, aſpectus licet
decore ſervato, exilitatem redactum crux
utique quotidiana conſumſit: quam tamen
ſemper ſine ulla notabili ſuperſtitione ſer-
vaſti, omnes ſemper nimietates, & cogna-
tum nimietatibus gloriæ fugiens appetitum.
Numquam in tuo ore niſi pax, niſi caſti-
tas, niſi pietas, niſi caritas. Numquam in
corde niſi horum omnium fons Chriſtus ha-
bitavit, qui tibi & per te plurimis carita-
tis, gaudii, pacis, longanimitatis, bonita-
tis, benignitatis, fidei, modeſtiæ, continen-
52 tiæ fructus miniſtravit, 52 exuberantes in
multiplicem copiam in multorum ſalutem
& gaudia, ut non immerito illi cantave-
Pſal. 118, 74. ris: *Qui timent te, videbunt me, & lætabun-
tur*: cui omne ſemper converſationis tuæ
bonum adſcripſiſti: illud aſſidue tibi ac tuis
1. Cor. 4, 7. ingerens: *Quid enim habes quod non acce-
piſti? aut, ſi accepiſti, quid gloriaris, qua-
ſi non acceperis?* Sed eo magis tuum erat
vitæ tuæ bonum, quo magis tuum ne-
gabas.

XXXVIII. In te commune omnium Do-
53 minum deſiderantium ſolamen fuit. 53 Qui-
dam gloriantur in hujus vitæ proſperis; tu
e contra in Deo exultare ſuadebas, reſonan-
54 te 54 affectum tuum voce blandæ modula-
Pſ. 104. 3. tionis immurmurans: *Lætetur cor quærentium
Dominum*. Nulla tibi umquam major, quam
55 in orationibus & pſalmis 55 voluptas. Tuis
in tantum medullis Chriſtus inſederat, ut
interdum, quod expertus loquor, membris
tuis placido ſopore devinctis; illum etiam in
ſomnis officio ſolito tua lingua reſonaret.
Sæpe dormiens ſaniſſimæ exhortationis, ſæ-
pe orationis affectuoſiſſimæ verba refudiſti.
Agebatur quippe in lectulo corporis requies,
mentis in Chriſto. Et quidem hæc, prout
56 quique affuimus, experti ſumus. Tu ve- 56
ro unica ſemper omnium requies, quam ala-
cer, quam ſæpe referebas ſomnia, non ali-
quid præſagiantia, neque aliqua in futurum
anxietate ſollicita, ſed 57 irriquietis animæ 57
deſideriis excitata: Martyrium ſcilicet, quod
ſemper meditatione geſtabas, credo, allu-
dente interdum, & provocante cupiditatem
tuam Domino, tamquam excitata in fidem
tuam perſecutione peragebas. Et vere puto
neminem diffiteri, tibi ad martyrium 58 58
tortores, non animum, defuiſſe. Quotidia-
nus ſiquidem in ſinceriſſimis tractatibus, 59 59
confeſſionis Patris, ac Filii, ac Spiritus ſan-
cti teſtis fuiſti. Nec facile tam exerte,
tam lucide quiſquam de Divinitatis Trini-
tate diſſeruit, cum eam Perſonis diſtingue-
res, & 60 gloriæ æternitate ac majeſtate 60
ſociares.

XXXIX. Memento itaque, amice Dei,
memento jugiter noſtri, Deo incoinquina-
tus aſſiſtens, canens illud canticum novum,
& ſequens agnum quocumque vadit. Tu il- Invocatur Honoratus uti Patronus.
li pediſſequus; tu nobis Patronus, oratio-
num noſtrarum interpres acceptabilis, &
fortis aſſertor, perfuſas ad ſepulcrum tuum
alumni gregis preces 61 perfer; impetra ut 61
conſpiratione communi omnes ſimul Sacer-
dos & populus, quæ juſſiſti, quæ docuiſti,
aliquatenus obtinere mereamur. 62 Per Do- 62
minum noſtrum JESUM Chriſtum, qui te
in gloriam ſuam aſſumſit, atque cum Pa-
tre ſuo, & cum Spiritu ſancto vivit & re-
gnat Deus per omnia ſæcula ſæculorum.
Amen.

Explicit feliciter.

DE

50 Salinas *quantum*.
51 Salinas addit *ſignorum ſpecie*.
52 Ita Lir. Bol. & Salin. At Queſn. *exuberans ... & multorum*.
53 Sex voces ſequentes deſiderat Bollandus.
54 Ita Salinas cum ſuis codd. Queſn. *affectuum voce*.
55 Al. *voluntas*.
56 Queſn. *quiſque*.
57 Boll. & Sur. *inquietis animi*. Cod. Vat. Reg. 1025. *Sed inquietis animi martyrii ſcilicet geſtabas*. At alius Vat. Reg. textus lectionem probat.
58 Ita cum Queſn. & Salinas Vat. Reg. 645. Alias *tempus*.
59 Boll. *confeſſione*, Arel. *confeſſionum*.
60 Boll. *gloriam*.
61 Queſn. *profer*. Salinas lectionem prætulimus.
62 Hæc clauſula deeſt in utriſque MSS. Vatt. Reg.

DE MIRACULO
S. GENESII MARTYRIS
ARELATENSIS
SERMO SEU NARRATIO
S. HILARII EPISCOPI ARELATENSIS

ex Surio *die* xxv. *Augusti*.

Opera Dei narrare honorificum eſt : ergo opere pretium eſt miracula dicti operis ad S. Martyris Geneſii gloriam referenda narrare. Natalis enim ipſius die frequens ille in civitate Arelatenſi caſus, pontis abrupti periculo, urbem totam nimio tremore concuſſit, & animis ſubiti pavoris diſcrimine concuſſis, ſolemnitatis lætitiam recepta ſalutis gratia lætiorem reddidit, jucunditate duplicata. Nam quum quos in hac celebritate plus etiam, quam ſuos Arelas populus coegiſſet, quorum in illa die gaudiis ipſa civitas anguſta erat, ſemitæ & ſpatia camporum, ſurgente in agmine, & laborantibus ſua cunctis denſitate ibat in ulterioris fluminis ripam, in honorem Martyris, Chriſto devotus exercitus cum caris conjugibus, dulcibus pignoribus, plura ſimul beneficia habere feſtinans. Nec contentus uno in loco vota perfundere, in Eccleſia pervigil, antelucanus ad locum cædis, & ſanguinis feſtinabat: item ad ſepulcrum gaudiorum immolans hoſtias, quaſi occupaturus aures Martyris properabat. Nec clericorum officia ſolemniter ordinata, nec ipſum denique lucis tempus expectabat. Splendor ſiquidem feſtivitatis, collucente urbe tota, omnem omnimodis pepulerat noctis horrorem. Interim via illa navalis, qua inter confœderatas ſibi urbes, illius terribilis Rhodani terga calcantur, ſubito, aut ſub injuſto faſce, aut nimio materiarum pondere, aut per obliquum amnis illapſum prona diffuſa eſt. Incertum eſt quo caſu: certum tamen, cujus inſidiis pretioſum onus, hoc eſt fidelium turmam in mediis fluctibus male pendula ſtrata depoſuit, adſtante me, quod veraciter loquor, & pedem ab ipſo, ut ita dixerim, ponte referente. Magnus illico fragor populi tam ruentis, quam circumſtantis exoritur: pavor tota urbe percurrit: hic conjugi, ille filiis, alii propinquis, alii amicis: omnes ſimul diverſis affectibus metuunt: qui parum, civibus.

Inter hæc ſanctæ recordationis Antiſtiti Honorato, quo tunc ille populus paſtore gaudebat, uni quidem pro omnibus metuenti, omne cladis pondus incumbit: quos tunc illa pietas ſtimulos accepit? quam ſubita animi ægritudine ægris præſto fuit? Erectis confeſtim ad cælum oculis, intentione cordis luminibus exequata, ita a nobis circumſtantibus mentis exceſſu totus abſceſſit, ut nemo dubitaret, quin tribunalibus Chriſti cum S. Geneſio opem præſentis mali impetraturus adſtaret. Agebantur interim grandi tumultu miſeranda naufragia: mixti hominibus phalerati equi, impedito indignantes natatu, altis pectoribus crura innotabant: quidquid obvium fuerat, ſeu admoniti periculo, ſeu pavidi inſtinctu, proculcantes pavida virtute: impliciti caris oneribus matrum ulnam, & preſſi caucis matronalibus famuli, & tota itineris ſui immixta fragminibus pompa ſolemnis. Nemo hoc loco malus interpres occurrat, nemo tantam Martyris gloriam maligna abtrectatione obſcuret, & ripæ vicinam turbam nullus alleget, nemo vadis exceptos afferat, quos palam dextera divina ſalvavit. Depreſſa peregrinorum mercibus, quotidie iiſdem ripis inæſtimabilium onerum navigia junguntur: navem illic ferendis pontibus tamquam jacere fundum deſperaret aggeribus, ordinatio antiqua conſtituit. Tantum cum hoc vaſto gurgite, ſtipati populi pondus expoſuit, quantum longiſſimis validiſſimis, eodemque confractis pondera trabibus acceperat.

Occurrat nunc animis atque oculis iſta replicantium, ſimul totum Rhodanus, ruina, naufragium, implicanda turba miſerorum diverſa, in unum diaboli inſidiis conglomerata pernicies. Nihil periculo defuit ut ad gloriam Martyris nil deeſſet. Quando enim alumnos ipſius mergeret fluvius, quem eodem die piis natalibus conſecraſſet? O magna Dei gloria! Erupit e vaſto gurgite glorioſus exercitus. Jordanem iterum crederes, rupto divinitus amne patuiſſe: aut iterum maria populo Dei, ſicut ſub Moyſe quondam duce, in virgæ imperio iter inter fluenta ſolidum præbuiſſe. Neminem ruina quaſſavit, neminem gravatum veſtibus fluvius involvit, nemini hauſtum ſuum fluvius inceſſit. Illæſos omnes, atque incolumes vernacula, ac familiaris ripa ſuſcepit. Pompa omnis, ſicut ingreſſa fuerat, egreſſa eſt. Materfamilias ex profundo famulorum ſuorum cervicibus mobilium cubiculorum ſecreta viderunt. Comptæ in honorem Dei virgines, nulla fluitantium monilium detrimenta ſenſerunt: acus ipſe, ut ita dixerim, ſicut affixæ fuerant maternis manibus, hæſerunt. Nemo damnum aliquod rei, nemo diſpendium ſalutis accepit. Occurrunt pignora cara pignoribus: unuſquiſque proximum ſuum, cui plurimum timuerat, lætus amplectitur. Cujus hic niſi Chriſti per interceſſionem Martyris ſui præſens virtus operata eſt? Convenit utique Epiſcopus Martyrem, & Dominum Martyr. Oſtenſum eſt ſalute dignum fidelis populi officium. Et denique plurimi (quod mecum forſitan, & cui feciſtis agnoſcitis) illico, ne vel leviter turbare devotionem ſanctam liceret inimico, veſtibus ut erant madidis navigia conſcendunt, & matutinum rigorem fluvii ſpe fervente contemnunt: feſtini, quo intenderant, ad locum ſcilicet cædis, animo victore perveniunt, alacritate majori poſt periculum recens vota ſuſuri. O dignæ audiri preces! quæ non fractæ injuriis, imputare neſciunt quod periclitati ſunt:

ſunt: grates referre ſciunt, quod evaſerunt. Omnes gaudio tripudiant: aſſiſtunt denique ſolemnibus læti, interfuiſſe periculis juvat: quia conſpicabile interfuiſſe miraculis: tanti cuique fuit de ſalute dubitaſſe, ut ſalutem ſuam mirabiliter acquireret. Integro ſuorum numero Honoratus Paſtor exultat: qui quidem hæc manu politiori, majorique gratia manſuris perpetuo ſæculo ſcriptis mandare potuiſſet, niſi divini muneris conſcius in legatione S. Martyris particeps deſignatus, quod ſe Præſule Dominus hæc contuliſſet, inſolentius exultare timuiſſet. Et quidem ad nos beneficia per plures diffuſa perveniunt. Ceterum quanti in ſe privata cognoſcunt? Quod ſoli Deo adſcribimus, qui omnium conditor, & conſcius colitur, & vivit cum Filio, & Spiritu Sancto per infinita ſæcula ſæculorum. Amen.

1 1 EPISTOLA

S. HILARII ARELATENSIS EPISCOPI

Ad S. Eucherium Epiſcopum Lugdunenſem.

2 2 *Domino beatiſſimo, merito ſuſcepto & ſuſcipiendo & in Chriſto devinctiſſimo Papæ Eucherio Epiſcopo Hilarius Epiſcopus.*

CUM me libellos tuos mecum relaturum præcedentibus litteris indicaſſem,
3 3 inſtantiam & exactionem pueri, quem
4 miſeras, lentare nullatenus potui. 4 Emiſi
itaque florulenta beatitudinis tuæ opera, non
5 parum anxius ne necdum 5 deſcripta tam
jugiter, tam graviter ruentibus imbribus la-
6 befactarentur. 6 Percurri ea ſemel tantum,
univerſa miratus. Concedat Dominus, ut
7 ſpecioſa hæc in Chriſto 7 Inſtructionum noſtrarum gloriæ tuæ opera, te in paginis tuis
8 duce, aliquando 8 percenſeam. Hoc unum
precor, ne me diu his Inſtructionibus fraudari feras; ſed unum me de juvenibus tuis,
9 quorum hæc eruditioni ordinaſti, habens, eo inſtantius habere me hæc velis, 9
10 quo me magis juventutis retia premunt. 10
Memorem te mei Dominus ad profectum Eccleſiæ ſuæ diu ſervet, beatiſſime Papa.

1 SANCTI HILARII 1

VERSUS

IN NATALI MACHABÆORUM MARTYRUM.

REX fuit Antiochus Syriæ ditiſſimus olim,
In cujus regno mater natique 2 fuerunt 2
Septem, ut fama refert, de ſancta gente creati:
Quos cura 3 egregii generis meminiſſe jubebat, 3
Et legi ſervire datæ: ſic namque volentes
De populo meliore Dei ſua jura tenebant.
Rex avidus mutare fidem, mutare timorem
4 Juſtorum voluit, populo ut miſceret iniquo 4
Præmia promittit matri, promittit 5 & aurum, 5
Et quidquid poſſet toto conquirere regno,
Si modo mutaret mores ſenſuſque priores,
Cogeret & natos alios ſibi fingere mores.
Illa negat, tacitumque premit ſub corde dolorem.
Hanc poſtquam 6 nullis potuit corrumpere verbis, 6
Tentavit primum tormentis vincere ſævis.
Pertulit illa 7 tamen gemitus, & triſtia Regis 7
Verbera non timuit. 8 Victum ſe vidit ut ille: 8
Heu quid agam? dixit. 9 Vincis quod femina Regem! 9
Non tamen effugies: plus eſt quod 10 dura dolebis. 10
In natos ſævibo tuos, licet improba perſtes:
Hac certe ratione meum 11 ſanabo dolorem. 11
Suſtulit illa manus, cælumque 12 aſpexit in altum, 12

 Emi-

1 Hæc epiſtola recognita & emendata eſt a D. Joanne Salinas ex MS. 186 S. Crucis in Hieruſalem.

2 Hic titulus deſiderabatur in editione Queſnelli. Supplevimus ex Bibliotheca Patrum editionis Lugdunenſis, & ex MS. S. Crucis in quo etiam continentur libri *Inſtitutionum* Eucherii. In hoc codice pro *devinctiſſimo* habetur *devictiſſimo*.

3 Ita ex eodem MS. S. Crucis D. Salinas; cum editi præferant: *inſtante exactione pueri, quem miſeras, lectitare nullatenus potui.*

4 Libentius legerem *Remiſi*. Idem Salinas.

5 Ita Salin. Queſn. *ſcripta*.

6 Deſunt hæc in MS. S. Crucis uſque ad *miratus*.

7 „ Ex iſta adeo brevi epiſtola ab Hilario ſcripta, „ habemus egregium teſtimonium, quo Eucherio „ aſſerantur libri duo Inſtructionum ſeu Inſtitutio„ num, quos hic deſignari nemo dubitaverit, quoſ„ que innuit ad utrumque Eucherii filium ſcriptos „ ab eo fuiſſe, tametſi Salonium unum nominent „ excuſi Inſtructionum Codices. “ *Queſnellus*.

8 Sic cod. S. Crucis & ex eo Salinas. Aliæ editiones *perſentiam*. Poſt pauca *Inſtructionibus* ſcripſimus ex eodem MS. Al. *Inſtitutionibus*.

9 Secuti ſumus lectionem Salinas ex eodem codice. Al. *quos hac eruditione ornaſti*. Poſt nonnulla adjecimus *hæc* cum laudato codice.

10 Idem cod. *ævi ſenium juventæ imperitiæ premit*.

1 Titulum MS. Floriacenſis exhibemus.

2 Ita ex eodem cod. Alias perperam *fuiſſe*.

3 Vulgati *aſſidui*. Prætulimus hic lectionem laudati MS. in quo mox pro *jubebat* legitur *videbat*.

4 Sic idem cod. Male in vulg. *Voluit, & ut populo pariter miſceret iniquo*.

5 Vulg. *& illis*: & poſtea *totum perquirere regnum, Si demutaret mentes*. Codex Floriac. melius.

6 Ita idem cod. Vulg. *nulla potuit compellere præda*.

7 Cod. Flor. *graves gemitus*.

8 Idem cod. *Victum ut ſe vidit at ille*.

9 Vulg. *Vincor, quid plura? dolendo*. Melior MS. Flor. lectio.

10 Iidem vulg. *plura*.

11 Cod. Flor. *ſatiabo*.

12 Vulg. *inſpexit in altum, emittens gemitus*;

Emisit gemitus, & talia verba locuta est.
Tu licet & gazas tradas & regna tyranne;
Non capimur Regum donis, nec munera sanctis
Eripient promissa Dei. Spes certior illa est
Quæ vitam nobis promittit tempore longo.
13 *Hanc sequor, hanc didici. 13 Nam lubrica tangere dona,*
Sumere divitias facile est, & perdere vitam.
14 *Sed licet & flammas 14 post verbera sæva mineris,*
15 *Nil mutare potes, 15 quod primis cœpimus annis.*
Virtute id cum lege data mihi vincere certum est.
Quid nunc sæve jubes? natis quid dure minaris?
Hoc solo poteris matrem turbare dolore.
16 *Est mihi namque Deus spes, est mihi 16 cura meorum,*
Per quam spero equidem te nullum vincere posse.
17 *17 Cæli tu faveas Numen, quia justa rogamus.*
18 *Rex furit Antiochus 18 turbatus corda tumultu.*
Non tulit, & sævos testatur lumine vultus,
Miraturque diu, possit quod femina tantum.
19 *19 Pare age miles, ait: Regi quoque pare minister.*
20 *Vos famuli parete mihi, date 20 digna furenti*
Femineo tormenta malo, sævire furentem
Femina me cogit: quod plus est, femina vincit
Regis jussa sui: sed non impune locuta est.
21 *Membratim 21 perdam septem quos perfida natos*
Intra se retinet: quorum qui primus habetur,
22 *Hic primus pereat: 22 perdam sic ordine cunctos.*

23 Cratibus impositos subjectis urere flammis 23
Cernat ut ipsa suos, sic cernat ut aspera natos
24 Pœna autem manet hæc: celeres decet esse ministros. 24
Interea fecunda parens, jam crine soluto
25 Stabat, & hortanti similis jam pectore nudo 25
Ubera protendens, natorum alimenta suorum
Non confusa 26 aperit; natumque ut vidit ad ignem 26
27 Constantique gradu fortem procedere, dixit: 27
Tu mea progenies, tu primus respice matrem:
28 Tu certe meus es, nunc nostri nate memento. 28
Te primum peperi, 29 tu nunc imitare parentem: 29
Sume meos mores, & Regem vince tacendo.
Tu poteris durare diu, 30 si tempora vinces 30
Perfida, ne superet sanctos violentia Regis.
Utere consilio 31 matris, nec damna timebis. 31
Fortior 32 esto ære saxoque potentior ipso. 32
Ingredere ut juvenis, patienter vince dolores.
Ille modo ad matrem vultus, modo tollit in altum;
Dumque tacet tacitusque rogat quem debet 33 timetque, 33
Conscendit rapidos subjectos cratibus ignes.
Corpus inane 34 fluit: mater gravis ipsa resultat, 34
Et dixit: Vici, 35 vincam si sæpius orem. 35
Duret natorum virtus incognita Regi,
Sed jam nota Deo, populi qui pectora novit.
Finierat primi partus fecunda dolorem,
Sed remanente metu pro pluribus anxia mater;
Dissimulatque tamen, ne Regem gaudia tangant.

Rex

13 Vulg. *non lubrica tangere regna.*

14 Supplevimus *post* ex MS. Flor. in quo est *vulnera* pro *verbera*.

15 Secuti sumus cod. Flor. In vulg. omittitur *quod*, & aliter sic legitur: *Primis accepimus annis.*
Virtutem cum lege datam: mihi linquere certum est
Quidquid sæve jubes. Natis quod dura minaris,
Hoc solum poteris matrem turbare timore.

16 Vulg. *certa meorum, Per quæ jam sperem se nullum.*

17 Iidem vulg. *Fave cælique parens justa rogamus*. In cod. Flor. minus male; licet ex vulgatis supplenda fuerit vox *justa*. Ex *fave* exigente versu correximus *faveas*.

18 Vulg. *turbataque corda tumebant. Concutit, & sævos.*

19 Ibid. *Miles, ait, pare Regi, pareque satelles.*

20 Ib. *regna.*

21 Vulg. *pereat, septem nam perfida natos Intra regna tenet.*

22 Ibi. *pereant sic ordine cuncti.*

23 Duo sequentes versus desunt in MS. Flor.

24 Vulg. *Pœna aut quem maneat.*

25 Ibi. *Astitit hortanti.*

26 Iidem vulg. *stetit*, & dein *ad ignes*.

27 Contrario & falso sensu in vulg. *Inconstante gradu timidum procedere.*

28 Ib. *Tu nunc certe meus, matris tu nate.*

29 Secuti sumus vulg. In cod. Flor. *nunc nunc imitare.*

30 Vulg. *sic tempora.*

31 Ibidem: *Regis ne damna timeto.*

32 Melius in vulgatis quoad metrum *est isto, saxoque*. Sed quoad sententiam melior codicis lectio, licet versus errorem aliquem indicet in voce *ære*. Joannes a Bosco in margine, forte *armis*.

33 Vulg. *& orat, Non sensit rapidos*. Melior hic quoque codicis lectio, ubi forte prima auctoris manu ob quantitatem versus servandam scriptum fuit *debe timetque*, omissa in verbo *debet* littera *t* ob concursum ejusdem litteræ initio vocis sequentis, quod antiquis usitatum fuit.

34 Vulg. *fuit, mater gavisa dolore est.*

35 Prætulimus lectionem vulgatam. Cod. Flor. *Invicta sic sæpius oro.*

36 *Rex stupet Antiochus, 36 nec credit posse sequentes*
Pœnæ tale genus simili pervincere sensu.
Cœpta jubet peragi. Mater non territa mansit:
Sed tamen ut vidit pallentem assistere natum,
37 *Hæc secum volvens, aliqua jam parte 37 levatur.*
Ecce secunda mihi partus producitur ætas.
38 *Quam similis 38 fratris formæ si pectore duras,*
Et sequeris primi partus vestigia nostri!
39 *Esse meus poteris, 39 poteris reperire salutem,*
Quam jam frater habet, matris præcepta secutus.
Pone metus, Regisque minas contemne furentis,
40 *Regnaque, 40 queis cursim labentia tempora dantur,*
Non poterit post ista tibi Rex iste nocere;
41 41 *Sed poteris post hæc tu Regi nate nocere.*
42 *Temporis ecce levis 42 conscendere cogeris ignes,*
Sed virtute opus est, languentem pone timorem.
43 43 *Esto memor nostri generis, si sensus inhæret.*
Hic qui sceptra tenet, regno qui sævit in isto,
44 *Tempus inane 44 putat, regno vitaque carebit,*
Damnatusque nocens æternos sentiet ignes.
Tu securus eris turba comitante piorum.
Aspice nate meos vultus, & suspice cælum,
Auctoremque Deum, per quem tibi vita paratur
45 *Hac 45 melior, fratrisque tui vestigia calca.*
46 46 *Neve quod iste jubet, sed quod Deus imperat audi.*
Sicut erat monitus, matrem cælumque videre
Constitit, atque hilari vultu contemnere Regem
Cœpit, & ut ridens ardentes irruit ignes,
Collapsusque jacens anima superante quievit.
Mater ut hoc vidit, rigido sic ore locuta est.
47 *Felix parte aliqua 47 jam sum, jam non potis omnes*

Sæve tyranne meos 48 trucidando vincere natos. 48
Te gravior 49 mox pœna manet, crudelis inique, 49
Quam patiere brevi: Deus 50 hæc namque omnia cernit. 50
Jam duo securi contemto Rege manebant.
Spes melior jam matris erat: jam tertius instat,
Ecce locus pœnæ, si pœna est vincere Regem:
Et servire Deo laus est, non pœna furentis.
Tertius adtrahitur juvenis 51 frendente tyranno, 51
Qui nondum satiatus erat. Furor intus & ira
Sæviebant pariter, quod fortia pectora fratrum
Viderat impavide Regis superasse furorem.
Constitit ante pedes juvenis florentibus annis
Egregius forma, 52 dignus qui regna teneret, 52
Dignior Antiocho, 53 verum meliora secutus 53
Regna, 54 vocante Deo: mater cui talia fatur. 54
Accipe nate tuæ securus dicta parentis,
Accipe, ne segnis perdas virtutis honorem.
Sunt tibi jam fratres pietatis sede manentes
55 *Inque loco meliori, quam labentia regna;* 55
Quorum 56 si proprios attingis pectore sensus, 56
Victor apud populos Regem *superasse fereris,*
Sicut fama tuos jam misit in ardua fratres.
57 *His accede precor: sunt hæc aptissima dona,* 57
Contempsisse nefas, & jura relinquere Regis
Indomiti, quem nulla manet post ista voluptas.
At juvenis tacito mittebat murmure voces
Oranti similis, palmas tendebat in altum,
Subnixoque genu matris 58 pendebat ab ore, 58
Cui licet aspectus, corpus non ipsa premebat.
Qui simul admonitus cratem conscendit, 59 in igne 59
Intrepidus certaque fide sua membra locavit.

36 Cod. Flor. *ipse sequentes*. Melius *posse* ex vulgatis, in quibus dein *similes pervincere natos*.
37 Editi *levata*.
38 Vulg. *fratri formoso pectore dura*.
39 Ibi. *& sic reparare salutem*.
40 Edit. *quæ parvo labitantia tempore dantur*.
41 Hic versus e cod. Flor. suppetit: in vulg. deest.
42 In vulg. *accensus cogitur ignis, Virtutis locus est, languentem*.
43 Ibidem: *Sume animos, nostri generis si sensus inhæret*.
44 Editi *regit: regnum vitamque cremari, Damnarique nocens*.
45 Cod. Flor. *melius*. Editorum lectio magis placuit.
46 Vulg. *Non quod Rex jussit, sed*.
47 Iidem editi *cum jam vis, nec potes omnes*.
48 Sic ex vulg. exigente versu. Cod. Flor. *cremando*, melius *urendo*, ut in margine notavit Jo: a Bosco.
49 Vulg. *nunc pœna*, & paullo post *in igne* pro *inique*.
50 Cod. Flor. *namque hæc* errore metri. Vulg. *hic namque*. Ex utraque lectione veram expressimus.
51 Vulg. *mandante*.
52 Ib. *diro qui*.
53 Ibi. *& sic meliora*.
54 MS. Flor. *volente Deo*. Vulgatorum lectionem prætulimus.
55 Vulg. *Jam locus est melior, quam regna labentia Regis*.
56 Cod. Flor. *tu proprios*, & versu sequenti *ferentes* pro *fereris*, ac dein *in omnia* pro *in ardua*. Magis placuit lectio editorum.
57 Vulg. *Huc accede precor: sunt hæc, sunt apta dolenti*.
58 Ibid. *figebat in ore, Qua licet aspectum corpus, qua turba tenebat*.
59 Edit. *in ignemque*.

60 *60 Conduntur flammæ tepida remanente favilla,*
Corpuſque illæſum tellus adaperta recepit:
Sancta quoque ad ſuperos anima inviolata receſſit.
At mater dubitans, gemitus an gaudia ſumat,
Hæſitat, & querulo ſic eſt ſermone locuta.
61 *Quid nunc dire paras? juſſis 61 parebimus omnes?*
Sed numero partus, cuſtos ne ſubtrahat ullum
Ac licet ipſe velis, non ſum paſſura, tyranne,
62 *62 Ut non iſto omnes pereant certamine nati.*
Temporis iſta tui, mutes licet, horrida pœna eſt,
Duraque damnatis eadem ſententia natis.
Si graviora putas, ſi ſunt graviora, minare:
Quodque meos cernis vultus, horrore teneris.
Gaudemus pariter, quoties deſævis in iſtos.
63 *Ardet at ipſe magis 63 rabida Rex concitus ira,*
64 *64 Tentarique putat, ne ſicut cetera fratrum*
65 *Turba ferant pœnas, 65 matremque hoc quærere ſentit.*
Durat in exitium, quartumque addicere natum
Pœnæ mox voluit: laſſati namque miniſtri
Nec Regis furias, nec Regem ferre valebant.
Proh pudor! erubuit vultus oſtendere matri
66 *Natus, & 66 attonitam mentem confundere cœpit.*
Hunc poſtquam ſtantem ſubmiſſo lumine vidit,
Talibus aggreditur dictis monitura timentem.
67 *67 Quartus es a trino partus, mihi quartus & infans.*
Quæ nunc verba tibi, quæ poſſum dicere nate?
68 *Hoc niſi quod 68 cæli durata potentia tecum*
69 *Sit ſimul & virtus: 69 ſanctæque propaginis ortum*
Illi debemus Regi, quodcumque negamus.
Ille dedit nobis Abraham cum ſemine ſancto,
Per quem nobilitas, per quem genus omne probatur,
Quod manet in Domino: 70 ſanctus cui naſcitur Iſac, 70
Tunc cum jam nullum natum ſperare ſenectus
Sponte ſua poterat, ſterilis quia Sarra manebat;
Illaque cum peperit, generiſque propagine 71 cœpta, 71
Ex inſperato remanent tibi Sarra nepotes,
Eſau 72 & patria deductus origine Jacob, 72
Quos ſcimus partu geminos peperiſſe Rebeccam.
Hinc ſumus, hinc 73 orimur: genus hoc tibi, nate, petendum eſt: 73
Tu tibi pande viam, genitori accede priorum.
Quorum progenies totum diſperſa per orbem
Invidiam patitur: Dominum quia ſola potentem
Mente colit, turbæ nec mixta accedit iniquæ.
Quid tibi cum triſti vultu, quid lumina terræ
Fixa tenes? Cælum potius cælique parentem
Conſpice, ne dubites, mater tibi proſpera monſtrat.
74 Quicquid ineſt, patiens porta, ac comitare valenter 74
Turbam nate meam, numerumque hortare ſequentem.
75 Sic dilecta parens luctus & gaudia miſcens 75
Finierat claros monitus; cum luminis orbes
Ipſe levat, matremque oculis 76 intendere cœpit 76
Nil jam triſte gerens, habitu vultuque fatetur
Se timuiſſe nihil niſi triſtia vulnera matris
Per partus diviſa ſuos: 77 ſic ipſe tenentum 77
Elapſus manibus, curſu contendit in ignes.
Mira loquar, 78 flamma illius non contigit ora, 78
79 Exanime ut corpus flammam ſuperarat & ignes, 79

Ore

60 Tres ſequentes verſus ſic in vulgatis exhibentur.

Sanctaque quæ ſupereſt anima inviolata receſſit.
Conciderant flammæ tepida remanente favilla:
Illæſum corpus tellus adaperta recepit.

61 Vulg. *paremus, & omnes. Munera ſed partus cuſtos ne ſubtrahat ulla, Sed licet.*

62 Iidem editi:

Omnes nam pariter pereant certamine tanto,
Temporis ipſe tui mutes licet horride pœnam,
Duraque quæ Sanctis eadem ſententia natis:
Sed graviora paras, ſi ſunt graviora, minaris,
Quodque meos cernis vultus horrore teneri,
Gauderes partem quoties decernis in iſtam.

63 Vulg. *rapida.*

64 Ibi. *Contemnique putat.*

65 Ibi. *matrem hoc quoque quærere ſentit,*
Duraque in exitium quartum producere natum
Pene manu voluit.

Poſt pauca *volebant* pro *valebant* in iiſdem vulgatis.

66 Jo: a Boſco *attonita mente*, male.

67 Editi *A primo quartus partus mihi, quartus ab imo.*

68 Sic ex vulg. Cod. Flor. *ſolum durata.*

69 Edit. *& ſanctus originis auctor.*

Illi debemus Regi quodcumque rogamur.

Locus utraque lectione difficilis, &, ut videtur, corruptus.

70 Cod. Flor. *ſanctum cum naſcitur illi.* Magis arriſit lectio editorum.

71 Jo: a Boſco *ſepta*. Correximus ex vulg. ubi ſic. *Attamen hæc peperit, generique propagine cœpta.*

72 Vulg. *& patriam deductus Jacob in unam, Quos certum eſt partu.*

73 Sic ex vulg. male apud Jo. a Boſco *morimur*. Poſt pauca in vulg. *pande viam generis, quis in arce piorum*: & dein *mixtæ nec turbæ acceſſit.*

74 Edit. *Quidquid id eſt, patienter adi; conſenſibus auge Turbam nate meam .... ſequentum.*

75 In iiſdem edit. *Nec decreta parens luctus & gaudia mixta.*

76 Ibidem *attendere*: & poſt pauca *habitus vultuſque fatentur.*

77 Ib. *ſed & ipſe citato, Elapſus manibus, curſu conſcendit in ignes.*

78 Ib. *non flamma comas, non contigit ora.*

79 Cod. Flor. *Corpus ut exanime.* Emendavimus ex editis, in quibus tamen tres ſequentes verſus ſic proferuntur.

Exanime ut corpus flammæ ſuperaverat ignis.
Ore patente tamen tacite qua ſpiritus iret
Unde acceptus erat, pariter cum ſanguine fudit.

Ore patente, tamen tacito, qua spiritus iret,
Unde acceptus erat, pariter cum sanguine fugit.
Hoc ipso gavisa parens, quod qui modo tristi
80 *Constiterat vultu,* 80 *fretus mox pectore toto*
Paruerit monitis, & Regis tempserit iras:
Sic est orsa tamen, cum Rex dubitaret in illos
Qui superant, gemitusque daret pia turba ministri
Regem exsecrantes, tacito sermone requirunt.
Protrahe, quid dubitas? nulli jam parcere debes,
Nec potes, ut cupias, decretum rumpere noli.
Appello Regem, totum qui temperat orbem,
Cui mare, cui cælum, cæli cui sidera parent:
81 *Quod nisi producis, timor est;* 81 *jam segnius instas,*
Jam sentis quæ regna petant, quæ gloria nobis
Jam parte ex utraque manet, si parcere nolis.
Nam quoscumque tuo jussisti excedere regno
82 82 *Seu vitio comitante tuum vicere furorem,*
Nempe tuum, lætique manent in sede piorum.
Forsitan hoc mortem credas, furiose tyranne?
Vita est longa magis, regnoque potentior isto
83 *Quod regis,* 83 *extrema cujus jam parte moraris.*
Mortalis tamen es, nec in ævum regna tenebis.
Sed perage imperium, nec partus divide nostros:
Hos quoque funestus, superant qui ætate minores,
Hos quoque da flammis, & juribus utere regni.
Hi contempta etiam vincent tua regna superbe.
Concipit Antiochus furias, sævusque tyrannus
Æstuat, & gemitus inter sua pectora volvit.
84 *Consentit cum mente* 84 *color, tristisque gravatos*
Attollit vultus, & talia verba profatur.
85 *Hæc tua libertas &* 85 *dura potentia linguæ,*
Atque hic, quem tumida portas cervice rigorem,
Sentiet irati Regis quid 86 *verbera possint,* 86
Si nondum es satiata malis, & fingere tentas
Lætitiam, luctusque tuos in gaudia vertis.
87 *Non mutabo necem, gaude, lætare, triumpha;* 87
Dummodo sic vincas, ut sis suprema tuorum.
88 *Sic furiosa animis natorum funere gaudet.* 88
Hos quoque do flammis, hoc nec mutare potestas
Ulla potest; 89 *decreta manent, lætare superstes* 89
Natis orba tuis, & ne mea jussa morentur,
Ordo suos peragat cursus: 90 *producite natos,* 90
Ne vani pereant ignes. Dubiusne videri
Rex possit, certe timor est mihi, femina, nullus.
Præcipuus de gente tua produceris, 91 *ore* 91
Et specie mirande puer, cui pectore virtus
Firma manet: 92 *tamque hinc poteras vel vincere Regem.* 92
Ad quem sic placido mater sermone locuta est.
Si dare complexus matri tibi nate liceret,
Confiteor soli, post vulnera nate dedissem.
Sed me dura vetat, tristisque potentia Regis.
93 *Deneget amplexus, dum sit vox libera nobis,* 93
Et liceat meminisse Dei, legemque tenere
Non a Rege datam, sed quam Deus arbiter orbis
Tradidit, & mundi rector, Moysesque petitam
Accepit, populoque dedit, 94 *cui maxima laus est* 94
Nosse Deum, meritum cui nos debemus honorem.
Tu modo ne dubites monitis parere parentis:
95 *Sit vigor & virtus, penitusque in pectore toto* 95
Mens maneat jam plena Deo; sit fortior ætas,
Quam 96 *Regem sperare fuit superare jubentem.* 96

O quan-

---

80 Vulg. *fretus quod pectore tuto*
Paruerit monitis Regis contemptor & iræ
Sic exorsa parens, cum Rex.
Et post pauca:
Regem exsecrantur, tanto sermone quærentes.

81 Cod. Flor. *jam sequitur heres*. Melius in vulgatis, in quibus postea
Jam sentis quem pœna petat, jam gloria nobis
Parte in utraque manet, liceat producere nullis:
& dein *tuum jussisti excedere regnum*.

82 Desunt in vulgatis duo sequentes versus. Num pro *seu vitio comitante* legendum sit *sævitia comitante*, alii judicent.

83 Cod. Flor. *& cujus extrema in parte*. Vulg. *extrema hujus jam parte*. Ex utraque vitiosa lectione veriorem expressimus. Tum in vulgatis sequentes versus sic exhibentur:
Hos quoque si metuis, superant ætate minores,
Contemptuque simul vincunt tua regna, superbe.
Sed perage imperium, nec partus divide nostros:
Hos quoque da flammis, & viribus utere regni.
Mortalis tamen es, nec in ævum regna tenebis.

84 Sic ex vulg. Cod. Flor. *dolor*.

85 Editi *dira*.

86 Iidem ed. *vulnera*.

87 Cod. Flor. errore librarii: *Non muta bene esse, gaude*.

88 Vulg. *Sic furiosa nimis natorum funere gaudes*.

89 Ibi. *decreta, modo tu vive superstes*.

90 Edit. *producite natum,*
Ulli nec parcant ignes, dubiumne videre
Rex post ista reor, timor est.

91 Vulg. *index, Quam specie*.

92 Ibi. *Jam quæ poterat*.

93 Cod. Hor. *denegat*. Vulg. *Sed neget*. Ex utraque lectione veriorem exhibuimus.

94 Vulg. *quam*: & post pauca: *merito cui nos tribuamus honorem*.

95 Iidem edit. *Sed vigor*.

96 Ibidem *Quam Regi sperare fuit, sperare jubenti*.

O quanta est virtus, quanta est fiducia fortis!
97 *97 Sed jam ne dubites medias pervincere flammas.*
Victor eris, mi crede puer, victorque redibis.
Ossibus & validis miscebunt corpora nervi,
Servatasque animas iterum in nova viscera reddent.
Sed ne forte tamen rapidus te terreat ignis,
98 *Fratrum sume animos, 98 æternumque inspice Numen.*
Jussa facit, tacitusque Deum testatur & orat
Murmure quo poterat: puerum non impedit ætas,
99 *99 Non timuit cratem expositam, matrique volenti*
Paruit, & dicto citius super irruit ignes.
Cesserunt flammæ, cessit dolor omnis, & una
Corpus & ignis erat, corpus superaverat ignem,
Spiritus ante tamen placidas superaverat auras.
1 *Læta dolet tacite mater, 1 pressoque dolore*
Tristitiam luctusque suos in gaudia vertit.
2 *2 Interea trepidat, & curas corde volutat*
Non de præteritis, sed de puerilibus annis
Qui superant; ne forte negent, ne forte timorem
3 *Concipiant 3 animis, Regique accedere malint.*
Et quo quis minor est, major metus, anxia secum
4 *4 Ducit heu curas; etiam spes ac timor una*
Luctantur, matrisque piæ per viscera currunt.
5 *Spes tamen est 5 melior. Natum ut procedere vidit,*
Et procul, exultans, Video quid possit in isto
Spes conferre mihi, vultus agnoscere nostros
6 *Debet & hic, fratrum 6 & numero parere suorum.*
7 *Forsitan hunc solum puerilia pectora 7 tangent,*
Indigneque feret, quod sic velut hostia detur.
Alloquar, & paucis conabor dicere verbis,
Sit memor ut potius generis, quam temporis hujus.
Si te nobilitas generis, si tangit origo,
Respice nate tuos, 8 & nos quoque respice nate: 8
Noli annos numerare tuos, puer: incipe 9 forti 9
Pectore ferre Deum, tradent hoc secula seclis
10 Quod tu forte petis, des nunc exempla futuris 10
Temporibus; mundo quod ames, nil amplius hoc est.
Respice quæ fugias, & quam meliora petantur.
Non te sollicitet 11 stolidi fallacia Regis.
Sic crescens iste nunc in contraria victor 11
Spiritus extinxit flammas; sic deinde vocatum
Quod dederat corpus tellus adaperta recepit,
Sanctaque quæ superest anima inviolata recessit.
Quamvis lassa parens, 12 per tot sua vulnera victrix 12
Procidit in faciem, pariter manibusque supinis
Has habuit voces & talia verba locuta est.
Qui 13 regis imperium cæli, terræque, marisque, 13
Sidera qui cælo, qui das animalia terris,
Æquoribus pisces, 14 avibus qui temporis auras, 14
Ad te, magne, me mentis fiducia surgit;
Qui chaos 15 immensum cæca caligine mixtum 15
Dividis in partes, & das noctemque diemque,
Lunamque 16 ac Solem, vario quos tempore semper 16
Nocte dieque jubes lumen præbere per orbem.
Post hæc das hominem, cujus de semine 17 mundi 17
Completur mortale genus, cui lingua loquescit
Dissona per gentes, sapor est tamen omnibus unus.
Sed 18 quid mutarit meritumque hominumque loquelas 18
Longa referre mora est, cœptis insistere certum est.
Te mare divisum 19 virga tenuisse fatemur, 19
Dum pede per siccum populus transcenderet æquor,
Ægy-

---

97 Vulg. *Sed tu quid dubitas medias evincere:* & dein *mihi crede;* & postea *miscebit corpora nervus, Servatasque.*

98 Cod. Flor. *æternumque invoca nomen.* Melius in vulgatis, quorum lectionem secuti sumus.

99 Vulg. *Amplius haud timet ille necem, matrique.*

1 Ib. *pressitque dolorem Lætitia, luctusque.*

2 Hic versus ex cod. Flor. suppetit.

3 Sic ex vulg. Cod. Flor. *animo.* Mox in vulg. *Quo minor est ætas*, erronee.

4 Edit. *Dividit & curas, & spes, & sic timor una.*

5 Vocem *melior* supplevimus ex vulgatis, in quibus *producere vidit, & procul intrantem: Videam.*

6 In cod. Flor. deest *&*.

7 Sic ex vulg. In MS. Flor. *tangunt*, & mox *ferat.*

8 Cod. Flor. *Israel quoque*. Melius in vulg.

9 Vulg. *verum Pectore ferre Deum.*

10 Cod. Flor. *Quod tua det fortis ætas exempla futuris*
Temporibus. *Dona te precorque quod amplius hoc est.*
Cogita quæ fugias.

11 Vulg. *miseri fallacia Regis: Sed crescas ipsi nunc.* Et mox *Spiritus extinctus flammis sic deinde recessit.*

12 Cod. Flor. *perque & sua.* Vulg. *per tot sua vulnera*, Regem
Pertulit, ast animo pariter.

13 Cod. Flor. *tenes*, male.

14 Vulg. *ventum qui verberat auras,*
Ad te prima mei cupide fiducia surgit.

15 Ibi. *implicitum cæca caligine miscens.*

16 Ibidem *& rapidum Solem, qui tempora servent; Et post hæc hominem:* ubi intermedius versus omittitur.

17 Vulg. *mundus*; & postea *tum lingua liquescit.*

18 Vulg. *qui mutavit meritis hominumque.*

19 Ibi. *virga volvisque tenesque.*

20 *Ægypti fugiens 20 mortem Regemque Pharaon,*
Qui sibi Sanctorum numerum servire jubebat,
21 *Quem tua majestas Mose duce transtulit 21 omnem,*
Servatumque tua tutum virtute diremit.
Terra dabat fructus, quos te cogente ferebat,
22 *22 Et sitis ad requiem quæsita est lympha latebris.*
Humor erat nullus, cuncti clamore quærentes
Poscebant Moysem, daret ut sitientibus undas,
Ad quos ille brevi sic est sermone locutus.
23 *Credite posse Deum quicquid 23 petetis ab illo,*
Qui potis est virga hac amnem diffundere saxo,
24 *Ut veniant fontes tota regione 24 negati.*
Percussitque simul, dicto velocius omni
Emisit saxum fontes dulcedine prima.
Confiteor, totus cum sit tibi debitor orbis,
Tu quicquid possunt gentes, potes omnia solus,
25 *25 Et quod non capiunt gentes, capis omnia solus.*
Tu mortale genus curis onerasque levasque,
26 *Te precor 26 attonita cum firma mente timentem,*
Ne desit fratrum numero meus infimus infans,
Ignarusque sui, quem jam procul ecce teneri
Conspicio, turba circumveniente frequenti
27 *Hunc propter solum lacrymas 27 mihi commovet ætas:*
Unus enim superest, de quo mihi maxima cura est,
Ne tener ignoret, qua sit de gente creatus.
Hunc ego si possem secreto apprendere solum,
Blandirer, patriumque genus, patriamque docerem:
Sed quæcumque tamen potero solatia mittam.
Parve puer tenerisque tuis mihi carior annis,
Carior es regno, vita quoque carior ipsa,
Tu potes in totum victricem reddere matrem,
28 *Tu finis 28 partus, finisque future malorum;*
Si te cura mei tangit, si matris honorem
Mente pia retines, quamvis 29 sis .... & infans; 29
Hoc magis aure avida dictis attende parentis.
Primum disce puer, quid sis post ista futurus,
Si patiens fueris; 30 quid te mihi care futurum 30
Facta docent. Fratrum sanctorum in parte 31 manebis, 31
Et requie securus eris, dum sæcula cursus
Sæva suos peragunt, finito tempore 32 longo 32
Hanc lucem repetes, æternaque regna videbis
Non maculata malis, 33 nusquam contraria sanctis: 33
Nec morti locus ullus erit, nec bella citatis
34 Committentur equis, sed pax æterna manebit. 34
35 Matri crede tuæ, salvum quæ te cupit esse. 35
Heu mihi cur tristi vultu mea dicta repellis?
Quid refugis? Miserere mei, miserere tuique.
Si liceat, 36 prior ire velim, vetor ecce; sed ibo, 36
Tunc cum victorem 37 te videro nate malorum. 37
Quid sperare jubes? solus mea dicta moraris?
Solus adhuc 38 etiam revocas mi nate dolorem? 38
Annuis, an damnas 39 & me fratresque genusque? 39
Quod ne forte velis, oro te, & deprecor, audi.
His ego te parvum nutrivi nate papillis,
40 Has etiam lacrymas te propter nate profundo. 40
Ne remanere velis, remanebis solus & orbus.
Non tibi jam frater superest: solatia vitæ
Quis dabit? Heu solus matrem confundere tentas,
Et genus, & patriam! si talia dicta recusas.
41 O quanto melius vitam servabis in ævum, 41
Si facis ante Deum quicquid fecere priores.
Audenter depone metus, depone timorem:
Concipe mente Deum, vires dabit ille viriles.
Hæc dum mater agit, puer ad præcepta parentis

Respi-

20 Sic ex vulg. Cod. Flor. *montes*.
21 MS. Flor. *amne*. Prætulimus lectionem editorum, in quibus postea *totum virtute redemit*.
22 Vulg. *Occupat & totis quæsitam lympha latebris*.
23 Forte *poscetis* legendum pro *petetis*, quod verbum MS.Flor.præfert.In vulgatis *petieritis illum,Sed tamen hanc virgam durum diffindere saxum.*
24 Edit. *morati*.
25 Hic versus deest in iisdem editis.
26 MS. Flor. *attonita mente confirma timentem*, perperam. Lectionem vulg. retinuimus.
27 Edit. *quas commovet*.
28 Ib. *parvus*; & postea *si matris odorem Mente create tenes*.
29 Vulg. *& carus & infans*. In cod. Flor.ubi lacuna est, supplendum citius placeret *parvus*. Mox in vulg. *aure pia*.
30 Vulg. *tunc te*.
31 Ib. *locatus*.
32 Ibidem *certo*.
33 Edit. *sed erit concordia sanctis*.
34 Ib. Exercentur. Cod. Flor. Commiscentur: futurum tempus requisivit contextus.
35 Vulg. *Matrem crede tuæ semper cupidam esse salutis*.
36 Ib. *priore velim, vetor ecce*, quas postremas voces retinuimus, cum minus recte in cod. Flor. *vetat ecce*.
37 Vulg. *cernam te*.
38 Ib. *æquum renovas mihi*.
39 Ibid. *quoque me*.
40 Vulg. *Te per ego has precor & fletus lacrymasque meorum,*
Ut remeare velis: remeabis solus, & hujus
Non tibi jam fratres dederint solatia vitæ:
Dedecoras fratrum sanctissima nomina, matrem,
Et genus.
41 Ibidem *Heu quando*; & paullo post *Si facias tandem quicquid*.

42 *Respicit, & solum* 42 *cum se videt esse relictum,*
Sustulit in cælum vultus palmasque supinas,
Et sic voce potens, æternum Numen adorat,
43 43 *Quem secum sensu pariter nutuque rogabat,*
Vinceret ut Regem, sævos ut vinceret ignes.
Atque ita non segnis nec pro puerilibus annis
Prosilit intrepidus medios delapsus in ignes,
44 44 *Expugnat, victor donec remearet in altum*
Spiritus, & fratrum peteret secreta priorum.
45 *Dum puer ista gerit,* 45 *solverunt gaudia matrem,*
Jamque ut erat lassata malis, jam voce negata
46 46 *Spirat ovans, interque manus collapsa suorum*
Concidit exanimis, resolutaque membra quierunt.
47 47 *Sic ipsa, ut nati, sanctorum in parte recepta est.*

METRUM

IN GENESIM

AD LEONEM PAPAM,

Quod Hilarii Arelatensis Episcopi opusculis a Quesnello subjectum fuit.

Paruimus monitis, tua dulcia jussa secuti,
1 Antistes Christi, quæ 1 dabas ore pio.
An ego non canerem tanti præconia Patris,
Munus opusque Dei, dum mihi lingua foret?
Rauca quidem, stridens, & nullis digna coronis,
Ingeniumque jacens, sed libet alta loqui.

Dignum opus & justum est semper tibi dicere grates,
Omnipotens mundi genitor, quo principe cuncta
Natalem sumsere diem, atque exorta repente
Post tenebras stupido spectarunt lumina cælo.
Gens hominum, pecudesque, feræ, 2 *milleque volucres,* 2
Et quæ per liquidos discurrunt agmina campos.
Omnia per temet, ex te, qui maxima condis,
Ex te 3 *nate, Pater: nec jam patris est pater alter.* 3
4 *Tu capitis primique caput, tu fontis origo,* 4
Primus apex rerum, primus sator, omnia condens:
Nec tamen ex alio ducis genus, ipse perennis
Spiritus, antiquo vivens per sæcula motu,
Semper eris, quia semper eras, non mortis egenus,
Qui natalis inops, nec finem noveris ævi.
5 *Ex se principium, cui contigit, haud manet alter* 5
Auctorem casus, nascentia terminus urget.
Omnia cum tegeret nigrum chaos, altaque moles
Desuper urgeret informis corpora mundi,
Et caliganti premeret serotina nocte,
Nec species, nec forma foret; Deus intus agebas,
Corporibus tectis mixtus, secreta potestas.
6 *Jam tum disponens nascentia mœnia mundi,* 6
Et varias rerum facies animasque futuras,
Utque caput 7 *victa promsit caligine noctis* 7
Sublimem attollens vultum, sensere tenebræ.
Mox Dominus rerum somnos discussit inertes,
Pigraque materies trepidavit 8 *numine pulsa* 8
Commotaque simul 9 *matura, conscia partus,* 9
Scinditur ingentis cumuli per plurima corpus
Membra, 10 *locusque simul metantur semina jussu,* 10
Et confusa 11 *simul descendunt viscera moles,* 11

Se-

42 Ib. *solum se vidit ut esse relictum.*

43 Ib. *Sensu & sic pariter secum, nutuque rogabat.*

44 Vulg. *Vicit quicquid erat, sic vitam ut iret in altam.*

45 Libro 2. Machab. c. 7. vers. 41. id tantum de matris morte dicitur: *Novissime autem post filios & mater consumta est.* Qua autem morte obierit, alii aliter tradunt. Josephus in libro de Machabæis eam, ne quo ab homine tangeretur, in rogum se se injecisse scribit. Quidam post veterem latinum Josephi interpretem durissimum martyrium eamdem subiisse sentiunt. Sorionides & Arabs ferunt, eam post filiorum necem Deum supplicasse, ut se ex hac vita educeret, & lapsam super liberos expirasse. Alii tandem inspecta omnium filiorum constantia gaudio exanimatam fuisse, inter quos noster auctor recensendus est.

46 Vulg. *Suspirans, interque.*

47 Cod. Flor. *Sic ipsas nati.* Vulg. *Sic ipsa & nati.* Hoc loco sensu exigente emendavimus.

1 Quesn. metri caussa emendavit *dabat.* Sensus vero exigit *dabas.*

2 Idem Quesn. ob metrum *mille atque.*

3 „ Quesnellus ex conjectura *nata*: quod alias „ etiam Joanni Veitzio placuit. Retinemus cum „ omnibus MSS. *nate*, quasi ex te existens & a nullo alio originem habens. “ Coustantius.

4 Al. *Tu caput es, primique.* Quesn. in margine.

5 Al. *Ex te.* Idem in marg.

6 „ Editi *Jam tumidi ponens.* Emendantur ex „ MS. Laudun. “ Coustantius.

7 Al. *prompsit victa ipse caligine.* Quesn. in marg.

8 „ Ita cum MS. Laudun. Quesn. Alii vero libri „ *nomine.* “ Coustant.

9 „ Veitz. *maturo.* Quesn. favente MS. Colb. *natura.* “ Coustant.

10 „ Non displicet cum Veitz. *locosque.* „ Coust.

11 „ Adjecimus *simul* ex MS. Laud. Legit Quesn. „ *Atque inconfusas descendunt.* Veitz. autem, *Et confusa prius descendunt viscera molis.* Pro *descendunt* satis arrideret *discindunt.* “ Coust.

Sectaque per partes, formas spectantia frusta,
Jam calor intus alit, & blando suscitat igni.
Ac primum cæli pansus liber omnia mundi
Complectens spatia, celso suspenditur orbe:
Terra gravis pigro descendit pondere ad imum,
Ac semet defixa salo fundata resedit,
Essetque ut spatium vacuæ regionis apertæ,
Qua tener incedens mortalia pasceret æther,
Quoque exire patris possent tot munera rerum,
Ortaque ferrentur nullo per inane labore,
12 Diffusæ coguntur aquæ: mox 12 limite certo
Liquuntur maria, nec finem transilit unda.
Tunc oritur lux alma, dies quæ jussa vocari
Nascentem tenero perfudit lumine mundum.
Munus opusque tuum prodens, tua maxima dona,
Condere quæ genitor patria pietate parabat,
Utque hominum solers posset clarescere vita
Artibus æthereis quæ totas ducere luces
Gaudet, & ingenium diversa laude fatigat.
Insequitur nox atra diem densæque tenebræ,
Corporibus somnos quæ ferrent otia fessis,
Et cunctis unam faciem similemque figuram.
13 Namque dies varia 13 rerum discriminat ora,
Et dat cuique suum disjecta nocte colorem,
14 Instigatque animos 14 opere ad majora calentes,
Exacuens variis mortalia pectora curis:
Quo mage forma dies vitæ, nox mortis imago.
Tunc condens Pater astra polo, ac lumine 15 vivens,
15 Sidera distinguens, variis per tecta figuris
Lucifer exsurgit roseus & fulgidus ore
Vesper, puniceos spargit aurora capillos.
Anguis agit sudum, important plejades imbres.
Sunt juga, sunt plaustra, gemmantes flore coronæ,
Signaque bissenis annum volventia formis.
Multaque præterea celsæ domus ornamenta,
16 16 Queis sæclum fulcit signis, & regia summa
Picta parens varia stellarum luce coruscat.
Sed Soli lux major inest, quem munere largo
Excultum genitor pleno dignaris honore.
Igneus ille jubar præcelso vertice tollit,
Ora rubens patulo, cæli per mœnia fertur,
Astrorum ductor mundi viget, atque elementa.
Ecce aliud mirum, mirum decus, en nova cursum
Mutat Luna suum, quos perdit colligit ignes,
Cornuaque extinguens perturbat 17 lumine frontem. 17
Mox tamen ardescit completo circulus orbe
Noctilucum lumen pascit sata sidera luce.
Nec tamen æterno, quæ machina volvitur 18 æthre, 18
Non tantum pictura poli est, nec celsa voluntas;
Mens ratioque subest, & rebus utilis ordo.
Hinc doctrina venit terris, hinc denique cunctis
Consilium agricolis, & qui maria alta pererrant,
Ut se quaque ferant luces prædicere possint,
Venturos norint imbres, siccumque serenum,
Tempore quo tauros campis inducat arator,
Et dubium tentet securus navita pontum.
Instructos ignes cælo, pater optime, terras
Excolere aggrederis, & 19 munere donas opimo. 19
Regna hominum, pecudumque larem requiemque volucrum
Planescunt campi, colles tumor arduus effert,
Subsidunt valles, florentia prata virescunt,
Saxaque durantur, pinguis se gleba resolvit,
Rumpuntur fontes, 20 fluviis genus arduum unde est, 20
Herbarum varia consurgunt gramina campis.
Jamque seges tenera fructum fundebat arista,
Cum juga nulla forent, nec vomer ullus aratri,
Mugiret nullus proscissis taurus in arvis,
Ecce etiam vitis madido jam plena racemo
Expers falcis adhuc, & duri nescia ferri,
Pampineas celsis texebat collibus umbras.
Diversa exoritur variarum forma ferarum,
Quadrupedes animæ, nec non repentia terris,
Nascuntur pictis volucres per nubila pennis.
His ubi perfectis genitor, jam divite mundo
Cuncta videt magni curam deposcere regis,
Qui mare, qui terras, atque omnia nata gubernet,
Quique altum spectet cælum, laudetque 21 potentis 21
Munera magna Dei, ne sint hæc condita frustra.
Tunc faciamus, 22 ais, hominem. Dic, optime, cum quo? 22
23 Nunc loqueris? clarum est: jam tum tibi filius alto 23
Adsidet in solio, & terras 24 spectat amicas. 24

12 Cod. Vict. cum Colb. *limine*. Coust.
13 Non placet cum Veitzio *varias .... oras*; namque hic *os* pro forma & facie ponitur. *Coust.*
14 Editi *opera*, renitentibus MSS. *Coust.*
15 Quesn. *vivo*. MS. Laudun. *videns*.
16 Quesn. *Qui*.
17 Ita MS. Laudun. At editi *limite*. Coustant.
18 Veitz. *axe*, & mox *volanti*, non *voluntas*. Coust.
19 Quesn. ratione metri, *donas munere opimo*.
20 Reponit Veitzius *cunctis genus amnibus unde est:* sed non reddit sententiam auctoris, quippe qui fluviis originem arduam attribuit; quia ex fontibus oriuntur, qui in arduis esse solent. *Coust.*
21 Coust. *potenter*.
22 Quesn. in textu *ait*, & in marg. Alias *ais*.
23 Ita MS. Colb. cum Veitz. Alias *Non loqueris clarum: jam*. Coust.
24 Nunc videtur pedis pars ad versus complementum deesse; sed non apud antiquos, quibus id moris erat, ut *exspectat* legerent. *Coust.*

Sed faciamus, ais, hominem, cujus vultus imago
Noster erit, manibusque meis procedat in ævum.
Inde opifex rerum, adsumis mollia terræ
25 *Atque virum formas, cujus* 25 *de costa cupido*
Fit mulier vultu, mulier de costa viri fit.
Quo mage cara viro & lateri sit conjugis apta.
O felix animal, summi cui dextra tonantis
Est pater! o felix nimium, qui ducis olympo
Et genus & formam! si te non noxia terræ
Decipiant vitia, nec blandus subruat error,
Numen eris, cæloque redux mirabere regna,
Quæ promissa bonis fido pater exhibet ore.
Nam tibi multa Deus nascenti contulit ultro,
Æthercam faciem primum, vultumque paternum,
Incessumque pedum rectum, sublimia colla,
Ne qua mora in cælum oculis spectantibus esset,
Tunc alacres promtasque manus, vitæque ministras,
Atque domum divæ pectus rationis, & alti
26 *Sedem consilii,* 26 *fundendæ vocis honorem.*
Hæc soli concessa homini: nam cetera mutum
Est pecus: obtinuit ventrem, præcordia, nervos,
Venarum rivos, & sparsum corpore sanguen,
27 27 *Juste, levique simul sensusque dolores.*
Tu vero omnipotens privato munere largus
Erga hominem, manibusque tuis operisque favore
Impendens patria pignus pietate colendo,
Ne quid divinis modo desit vultibus, ignem
Ætheris inspiras, & sacræ mentis opimam
28 *Indulges partem,* 28 *permixtus corpore toto.*
Tunc meminisse licet veterum, præsentia
29 29 *nosse*
Hinc datur, atque animæ fas est ventura videre.
Hinc loquimur canimusque Deum, hinc sidera cuncta,
Terrarumque viget cultus, pontusque movetur.
30 *Hinc artes,* 30 *nomenque pudor, prudentia, justum.*
Hinc animæ surgunt fortes, hinc pergit honestum,
Et via quæ ducit castos ad limina cæli.
Ergo hominem pleno perfectum munere terris
31 *Præponis genitor, & rerum tradis habenas;*
Cuncta habeat subdataque sibi, 31 *fieretque*
Telluris Dominus, famulus tuus, omnia mundi
Possideat, tantum Domino tibi serviat uni.
Postquam primus homo vetito se pascere ligno
Non timuit, captusque dolis se præbuit angui,
Stat reus, & nudus dejecto lumine vestem
Implorans, Dominumque fugit, vultumque recondit;
Culpa comes sequitur, peccato obnoxia vita
Debilitat vires, cælo venientia dona.
Æthere demissus paullatim deficit ignis.
Frigore peccati torpentia corda rigescunt,
Cura cibi ventrisque 32 *subibat, cura tegendi* 32
Corporis, & sacrum subeunt mortalia pectus.
Nascitur hinc proles peccati, germinat inde
Deterior soboles multo, pejorque priori
Progenies sequitur gradibus ad crimina crescens;
Crimina quæ stimulis acuunt dementia corda, 33
Teque, pater, variis armant. 33
Tum primum venit opere incumbere terris
Intempestivus descendere nubibus imber,
Fulmina tum primum cælo dejecta sereno;
Horrida tum grando turbatos verberat agros,
Et tonitru altisono infractus murmurat æther.
Nec tamen ista malos revocant: furor impius orbem
Obsidet, & laxis rabies defertur habenis.
Bella placent, cædesque simul, perjuria, fraudes,
Mentirique libet, rapere est amor, abdere furta.
Nulla fides populis, nulla est jam veritas usquam.
Diluvio abluitur terrarum crimen & undis,
Virque unus residet generis populique refector.
Arca tegit paucos castorum semina servans;
Jam tum venturi facies monstrata lavacri,
Atque unus multis, per quem 34 *data luce renati,* 34
Susceptor fido servans Ecclesia partu.
Postquam diluvii cecidit tumor, unda resedit,
Ales paciferæ folium portavit olivæ,
Jam siccis revolans pennis dedit omina pacis.
Tum populus surgit melior, 35 *tum purior undis* 35
Gens hominum magnos terris paritura nepotes.
Inde Sacerdotis in cælum dedita corda,
Hinc inter flammas pueri cantare parati,
Et puer impasti quem non tetigere leones,
Tum reges cecinere Deum, tum vera Prophetis
Ora sonant cæli sobole splendentia terris.
Quamvis cuncta Deo servirent crimine victo;
Attamen antiqui etiam nunc gutta veneni
Spargebat populos, & erant vestigia fraudis,
Quæ bonus ablueret doctor melioribus undis.

S. HILARII OPUSCULORUM FINIS.

PAS-

25 „ Legit Veitz. mox *costa cupito*, & mox *nam* „ *costa* pro *de costa*. " Coust.

26 „ In MS. Laudun. *facundæ vocis*. In versu „ seq. Alias *cetera motu*. " Coust.

27 „ Veitz. *Lætitiæque sinus duri sensusque do-* „ *loris*. Nonnihil favet MS. Vict.a secunda manu. „ An *In vitæ letbique?* " Coust.

28 „ Solus Veitzius *permiscens*; qui deinde legit „ cum MSS. Vict. & Colb. *corpore totam*; ac rur- „ sum solus subjicit *hinc meminisse*. " Idem Coust.

29 Quesn. pro *nosse* habet *menti*.

30 Quesn. in textu *manantque*, & in marg. Alias *nomenque*, quod cum ceteris editis & MSS. retinuimus.

31 „ Colb. MS. *viceretque cuncta*. Vict. secundis „ curis *vivatque perennis*. " Coustant.

32 Solus Quesn. *subit, ac cura*.

33 „ In MS. Vict.a secunda manu hic adsuitur *ad* „ *fulmina factis*: apud Veitzium autem *punire peri-* „ *clis*; ac deinde *Tum primum mala cœperunt*. " Coust.

34 „ Post Cl. Zehnerum Veitzius *dat luce rena-* „ *tis, susceptos servans Ecclesia partus*. Alii editi *data lance renati, sed sceptos* (al. *ceptos*) ... *ser-* „ *vans Ecclesia partu*. Sequimur MS. Laudun." Coust.

35 Quesn. *quam prior in undis*; & postea *Inde Sacerdotes*.

PASCHASII QUESNELLI

DISSERTATIONES

IN

S. LEONIS MAGNI

PONTIFICIS ROMANI

OPERA

CUM ADNOTATIONIBUS ET OBSERVATIONIBUS CRITICIS IN EASDEM.

ADMONITIO

in primam Quesnelli dissertationem.

SEquentem dissertationem de Vita & rebus gestis S. Leonis omisissemus libentius, & novam ac exactam ejusdem Pontificis Vitam facilius digessissemus. Alia enim ab eo omissa sunt, quæ maxime notanda videntur; alia non admodum accurate juxta chronologicum ordinem exposita, confusionem pariunt. Quædam conjectationibus non satis firmis extulit: & nonnulla suis præjudiciis indulgens, perperam distraxit. Adde quod aliquot lectiones & chronicæ notæ emendatæ, aliquot epistolæ hactenus ineditæ, aliquot etiam documenta post Quesnellum vulgata novam lucem attulere, ex quibus non pauca vel emendanda, vel adjicienda sunt. Hæc omnia incommoda novæ Vitæ conscriptione facile declinari poterant. At cum ex instituti nostri ratione omnia, quæ Quesnellus suæ editioni inseruit, nobis recudenda sint; primam ejus dissertationem edere coacti, ne eamdem Vitam bis repeteremus, a nova Vita lucubranda omnino abstinendum credidimus. Quesnellianos autem defectus in adnotationibus indicantes, eisdem, ut fieri poterit, remedium aliquod afferemus: speramusque fore ut æqui lectores necessitati, qua adstringimur, condonaturi sint, si in hoc nostro profecto graviori labore non eam S. Pontificis Vitam commodius digestam inveniant, quam ex mente nostra exhibendam crederemus.

PA-

PASCHASII QUESNELLI DISSERTATIO PRIMA DE VITA ET REBUS GESTIS

S. LEONIS MAGNI

ECCLESIÆ ROMANÆ EPISCOPI:

In qua servato annorum ordine cum præclare ab eo gesta, tum scripta ejus singula recensentur.

I. Sancti Leonis Patria & Natales. 1

Anctus Leo Pontifex Romanus hujus nominis primus 1 in Tuscia natus esse dicitur ab auctore libri Pontificum Romanorum, quem secuti sunt plerique alii Historiæ Pontificum Urbis scriptores. Romanum tamen ut fuisse credam, antiquioris meliorisque notæ scriptoris testimonio adducor. Prosper enim Leoni æqualis & familiaris, cum ejus narrat electionem: *Igitur Leo*, inquit, *legatione publica accitus, & gaudenti* PATRIÆ *præsentatus, quadragesimus septimus Romanæ Ecclesiæ Episcopus ordinatur*. Roma igitur Leonis patria fuit, teste Prospero. Sed quid aliena conquirimus testimonia, qui Leonem ipsum hoc de se clarissime profitentem habemus? In epistola enim 27. (*nunc* 31.) cap. 4. excusans se, quod Ephesino Concilio secundo præsentiam suam non exhiberet, quod in votis habuerat Theodosius Imperator, hanc rationem affert: *Quia rerum præsentium nimis incerta conditio a* TANTÆ URBIS *populis me abesse non sineret, & in desperationem quamdam animi tumultuantium mitterentur, si pro occasione caussæ ecclesiasticæ viderer* PATRIAM *& Sedem Apostolicam velle deserere*. Clara sunt verba, nec interprete indigent. Neque obstat penitus Anastasii seu libri Pontificalis testimonium. Etsi enim vulgati codices Leonem natione Tuscum afferant; at duo codices MSS. Regius & Mazarinus, ex quibus variæ lectiones excerptæ ad calcem Regiæ editionis editæ sunt, Leonem *natione Romanum* inscriptum habent; quod & in recentioribus etiam scriptoribus legere me memini. Quarti denique argumenti loco sit, quod inferius dicturi sumus, Leonem scilicet in sinu Romanæ Ecclesiæ educatum & baptizatum, etiam a teneris Sixto Presbytero adhæsisse, & in Ecclesia Romana inferioribus ministeriis esse defunctum: ut probabile sit patrem quidem Leonis Quintianum in Tuscia natum, Leonem vero ipsum, patre in urbem Romam sedem laresque transferente ibidem esse progenitum.

Prosperi Chronicon, Valentiniano V. & Anatolio Coss.

II. Quo anno Leo natus est.

De anno ejus natali in antiquis Ecclesiæ monumentis nihil scriptum reperi: nec quicquam certi conjicere licet ex iis, quæ de ejus vita nobis supersunt, neque ex ætate qua decessit, quamdiu enim vixerit pariter incertum; tametsi certum non modo illi vitam gloriosam, sed & longam contigisse. Quando enim ad Pontificatum assumtus est, jam longa rerum negotiorumque experientia & ætate maturum fuisse oportet, qui tum in Galliis versabatur, ut dissidentes Duces Romani exercitus ad concordiam revocaret: immo & multo ante Cælestino Papæ in ecclesiasticarum rerum administratione operam suam navabat. Huc accedit quod complures annos gessit Pontificatum.

De suscepto a Leone nostro baptismate occurrit memoria apud Vigilium Tapsensem Episcopum initio quarti contra Eutychen libri, seu defensionis Epistolæ S. Leonis ad Flavianum CP. Calumnianti enim Eutychianistæ, qui Leonem suggillabat, eo quod verba Symboli referens, dixerat: fideles *credere in Deum Patrem;* non dixerat: *in unum Deum Patrem:* juxta Nicæni Concilii decretum; ita respondet Vigilius: *Sed Romæ & antequam Nicæna Synodus conveniret, a temporibus Apostolorum usque ad nunc, & sub beatæ memoriæ Cælestino, cui iste rectæ fidei testimonio reddidit, ita fidelibus Symbolum traditur*. Non dubitem asserere hunc Vigilii locum intelligendum esse de redditione Symboli quæ baptismo præmitti consueverat, vel ipso Leone teste. *Quod*, inquit epist. 24. (*nunc* 28.) c. 1. *per totum*

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Volaterani inter Tuscos hunc Pontificem civem suum volunt, sed nullo documento probant. Vide Bolland. die 11. Aprilis pag. 16. §. 2.

AN. CH. 418.

totum mundum omnium regenerandorum voce depromitur: & ep. 97. (*nunc* 124., c. 8. *obliti Symboli salutaris & confessionis quam pronuntiantes coram multis testibus sacramentum baptismi suscepistis*. Sed scrupulum injicit, quod asserere videtur Leonem a Cælestino Papa esse baptizatum; quod verum esse non potest: cum & jam sub Zosimo Papa Acolytus fuerit, ut ex conjectura inferius dicturi sumus, & (quod certissimum est) Archidiaconi munere fungeretur circa annum 430. eodem Cælestino Pontifice; ad quem gradum vix septennio post Baptismum elapso evectum esse, haud scio an cuiquam probabile videri possit. Vel igitur hallucinatus est Vigilius; vel dicendum hoc unum voluisse Vigilium, non a Cælestino jam Pontifice baptizatum Leonem; sed hunc Symbolum reddidisse Cælestino tunc Presbytero Innocentii Papæ, vel ab eo etiam Presbytero baptizatum: ex Innocentii enim ejusdem epistola ad Decentium Eugubinum Episcopum cap. 3. perspicuum est licitum fuisse Romæ Presbyteris etiam præsente Episcopo baptizare: & ex Canone Trullano 78. & Laodiceno 45. Presbytero reddi poterat Symbolum. Hæc sunt hujus verba ex pag. 237. Codicis antiqui Romani: *Oportet baptizandos & fidei Symbolum accipere, & quinta feria ultimæ septimanæ vel Episcopo, vel Presbytero reddere*. Quod si hoc alicubi licitum, Romæ certe potius quam in alia qualibet Ecclesia propter & majorem baptizandorum numerum, & innumera negotia, quibus Pontifex impeditus excipiendæ Competentium fidei onus in Presbyteros rejicere cogebatur. Hoc a Pontifice nostro ita usurpatum inde conjicio, quod cum studiose collecti sint omnes ejus sermones, quos pro munere suo ac summa dicendi facilitate ad plebem habuit, non solum in præcipuis solemnitatibus, sed etiam in indictione jejuniorum, & prout se se dabat occasio; nullum tamen habemus ejus sermonem vel de Baptismo ad Cathecumenos, vel de Symbolo ejusque Traditione, quales circumferuntur non pauci ab aliis dicti Episcopis. Quod porro potuerit Cælestinus sub Innocentii Pontificatu Presbyterum agere, eadem epistola ad Decentium cap. 8. evincit, ubi mentio de Cælestino Diacono jam administrationis ecclesiasticæ participe, qui facile potuit succedente tempore gradum ad Presbyteratum facere. Ex Baptismo autem Romæ suscepto a Leone confirmatur sententia nostra, qua eum Romæ natum & educatum superius asseruimus.

Leonis Clericatus. *Gabriel Pennotus in hist. Canonicorum Regularium.*

Obscura sunt ea quæ gessit juvenis usque ad tempora Diaconatus. Pennotus scribit allectum primo in numerum Clericorum Basilicæ Lateranensis. Etsi conjectura est, nolim tamen fidem derogare. Nam aurea illa ætate alebantur ad Clericatum juvenes in ipso Sacerdotum sinu, ponebantque in sacrario tyrocinium Sacerdotii, & per gradus inferiora munia obibant. An tamen per id temporis 2 Basilica Lateranensis, ubi Leonem egisse Clericum volunt, esset Urbis primaria, an Basilica Sancti Petri, merito dubitatur. Utut sit, certum est juvenem ea virtute eoque ingenio præditum, ut ceteris & exemplo & admirationi esset.

ANNUS CHRISTI 418.	ZOSIMI PAPÆ 2.	HONORII 24 THEODOSII 11. IMP.	HONORIO XII. THEODOSIO VIII. COSS.

Leonis Acolythi iter Africanum.

QUALIS esset Romani Cleri de Leone adolescente & Acolytho opinio, testantur quæ illi demandata sunt hoc 418. JESU-CHRISTI anno negotia. Iis temporibus grassabatur hæresis Pelagiana, gliscebatque malum artibus Pelagii Cælestiique, qui pestem hanc orbi invexerant. Nefarii homines aliquamdiu dissimulato errore delituerant, illuserantque Zosimo Romano Pontifici, qui postremo detectam hæresim publico solemnique anathemate proscripsit. Jamdudum expectabatur in Africa judicium Pontificis: illuc Leo Acolythus missus est, ut litteras condemnationis ferret ad Aurelium Carthaginensem, Augustinum Hipponensem, ceterosque Africanæ Ecclesiæ Episcopos. Hæc quidem, quæ de legatione Leonis refero, in Annalibus ecclesiasticis non leguntur; sed id Augustinus testatur in epistola ad Sixtum S. R. E. Presbyterum, qui postea Cælestino in Pontificatu successit. In hac scribit Sixtum ad Aurelium Carthaginensem breves quidem litteras misisse, sed vehementes in Pelagianos, allatasque cum litteris Zosimi, quibus admonebat Patres Africanos judicii, quod pronuntiaverat in Pelagium Cælestiumque, *Cum litteris*, inquit, *Apostolicæ Sedis de illorum* (Pelagianorum) *damnatione ad Africam missis tuæ quoque litteræ ad venerabilem senem Aurelium consecutæ sunt; quæ, tametsi breves erant, tuum tamen vigorem adversus eorum errorem* *S. August. epist.* 105.

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Augustinus ep. 29. n. 10. Basilicam S. Petri *remotum esse locum ab Episcopi conversatione* testatur. Electionem Bonifacii I. in Lateranensi peractam indicat epistola Romanorum Presbyterorum ad Honorium pro eodem Bonifacio: & Damasus etiam in eadem Basilica consecratus fuit, ut ex libello Marcellini & Faustini ad Imperatorem manifestum est.

AN. CH. 418. rem satis indicabant. Illæ certe litteræ non aliæ sunt ab iis, de quibus idem Augustinus loquitur epist. 104. ad eumdem Sixtum, ubi iterum mentionem facit brevioris epistolæ, quam Sixtus miserat ad Aurelium Carthaginensem, allatamque narrat per Acolythum LEONEM. *Si enim*, inquit, *brevissimam epistolam tuam, quam de hac ipsa re ad beatissimum senem Aurelium per* LEONEM *Acolythum direxisti, descripsimus*. De Leone magno tunc Acolytho tempora congruunt: hæc enim acciderunt anno Christi quadringentesimo decimo octavo, Pontificatus Zosimi secundo. Suadet præterea, quod Sixto, cujus litteræ deferebantur, semper addictus fuit Leo noster. Probant denique quæ præstitit Leo in Pelagianos, tum sub Cælestino Sixtoque Pontificibus, quos opera sua consiliisque plurimum juvit: tum quando ipse in illorum locum substitutus Romanam rexit Ecclesiam. In illa porro profectione admiratus magnos Præsules, lumina Ecclesiæ Africanæ, imprimisque Augustinum, puto, eos æmulari cogitavit, eorumque odiis in Pelagianos exarsit: quod infra describemus. AN. CH. 418.

Sancti Aug. epist. 104.

ANNI CHRISTI	CÆLESTINI PAPÆ	THEOD. ET VALENT. IMPP.		CONSULIBUS
430	8	24	7	AUGUSTIS IISDEM
431	9	25	8	BASSO ET ANTIOCHO,
432	10	26	9	AETIO ET VALERIO.

I. *Leo quando factus Diaconus.*

QUAMDIU Leo in Acolythatu permanserit incertum est, & a quo ordinatus fuerit Diaconus. Hoc certum, Diaconatus vel etiam Archidiaconatus officio functum eum esse sub Cælestino Papa. Hic enim illius consilio & opera usus est in tractandis ecclesiasticis negotiis, ut inferius narrabimus ex ipso Leone, & aliis monumentis. Quis porro credat hominem nondum ad Diaconi gradum evectum in partem pontificiæ sollicitudinis a Cælestino esse vocatum? Deinde Cassiani opus de Incarnatione adversus Nestorium Leoni Diacono 1 dedicatum est; at vero liquet librum scriptum esse ante Synodum Ephesinam sub Cælestino: quia Cassianus de condemnatione synodica Nestorii nihil meminit, & in Nestorium invehitur quasi nondum ab Episcopatu dejectum, sed ejusdem muniis adhuc fungentem in Ecclesia Constantinopolitana, ad quam tamen certum est ipsum non esse reversum post Synodum Ephesinam. Hortatur denique cives Constantinopoleos uti errorem ejus detestentur, ejusque fugiant societatem: quod supervacaneum esset, nisi adhuc tum Constantinopoli residisset hæreticus.

Vide Ibæ Edesseni epistolam Act. x. Calchedonensi, & apud Facundum. lib. 7. cap. 4.

II. *Guesnæi Fabulæ de sancto Leone.*

Mitto fabulas, quas multis prosequitur Cassiani quidam laudator, qui dum multa Cassiano affingit, plurima de Leone fabulatur. Unde enim illud hausit, quod narrat, Leonem etiam Innocentio Pontifice Diaconum fuisse; Cassianum sub Innocentio eodem Romæ egisse cum Leone de dissensionibus Orientis, & de negotiis Joannis Chrysostomi; prope Leonem se socium adjunxisse Cassiano ut vitam solitariam simul cum illo coleret, sed prohibitum ab Innocentio? Neque magis verum illud, quam hoc quod confidenter asserit: Massiliensem Cassiani Ecclesiam a Leone Archidiacono, ut Legato Apostolicæ Sedis, consecratam. Hæc allata sine probatis testibus, & ab ætate Leonis, & a disciplina Ecclesiæ longe aliena, neque fidem, neque responsionem merentur. Bulla Benedicti omnino supposita, quam auctor ille producit, nihil profert aliud præter rumores vagos incertasque hominum traditiones. Ecce verba Bullæ Benedictinæ. *Hac diligentia muniendum censuimus prædicti Martyris Victoris Monasterium apud Massiliensem urbem tempore Antonini Imperatoris fundatum. Quod postea a B. Cassiano Abbate constitutum eodem rogante, ut fertur a majoribus natu, a beatissimo Leone Romanæ sedis Antistite consecratum, & ejus apostolica benedictione atque auctoritate sublimatum, in quo majorem constituentes Ecclesiam in honorem SS. Apostolorum Petri & Paulli & omnium Apostolorum, aliamque in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctique Joannis Baptistæ, multorum Sanctorum collatis pignoribus dedicarunt*. In hac Bulla multa sunt quæ incertis majorum relationibus innixa, a vero longe abhorrent. Nec enim Archidiaconus potuit dedicare Ecclesiam contra regulam & consuetudinem ecclesiasticam, ut somniavit Guesnæus, neque Leo jam Pontifex potuit ipse consecrare Ecclesiam Massiliensem, qui dum Pontificatum gessit nusquam in Gallias venit, neque vivente Cassiano ad Pontificatum evectus est. Jam

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Cassiani opus Leoni dedicatum fuit, quia Leone petente fuit scriptum, ut ex ipsa nuncupatoria Cassiani epistola liquet. Potuit autem Leo Cassianum cognoscere, cum is sub Innocentio Romæ aliquamdiu versatus est. Perutile autem visum est Leoni ut per Cassianum Constantinopolitanæ olim Ecclesiæ Diaconum, & S. Joannis Chrysostomi discipulum, Constantinopolitana Ecclesia moneretur vitare Nestorium.

AN. CH. 431. 432. Jam vero qualia sunt quæ de Monasterii fundatione scribuntur sub Antonini principatu, quo tempore nondum in orbe Monasteria condita erant, nedum intra Gallias fundata? Sed ab illis fabulosis transeo ad certiora quæ gessit Leo Diaconus.

III. Leo Cælestini Papæ administer.

Quanta de Leonis nostri opera & consilio fiducia esset Cælestino Papæ in rerum ecclesiasticarum administratione, quamque id per totam Ecclesiam cognitum, testis est Leonis ipsius epistola ad Maximum Antiochenum, cujus lectione edocemur ipsum Cælestino, velut primarium administrum, adfuisse, ad ipsumque in primis delata esse operosiora negotia, de quibus Pontificem instrui necesse erat. Cum enim in Ephesino Concilio primo Juvenalis Jerosolymorum Episcopus Palæstinæ provinciæ principatum ambiret, Cyrillus Sedem Apostolicam de insolenti conatu Juvenalis monendam esse existimavit, ne malis artibus commentitiorumque scriptorum prolatione Episcopi Romani consensum eliceret. Hac de caussa 2 scripsit ad Leonem nostrum, ut per eum Cælestinus de ambitiosis Juvenalis prensationibus certus fieret, atque ab illius subreptione sollicite caveret. Verba Leonis hæc sunt: *In Ephesina Synodo, quæ impium Nestorium cum dogmate suo perculit, Juvenalis Episcopus ad obtinendum Palæstinæ provinciæ principatum credidit se posse sufficere, & insolentes ausus per commentitia scripta firmare. Quod sanctæ memoriæ Cyrillus Alexandrinus Episcopus merito perhorrescens scriptis suis mihi, quid prædicti cupiditas ausa esset, indicavit, & sollicita prece multum poposcit, ut nulla illicitis conatibus præberetur assensio.*

Epist. XCII. *nunc* CXIX. *cap.* 4. De Juvenalis ambitu. Cyrillus ad Leonem scribit.

IV. Auctoritates de Gratia Leo colligit.

Hæc Cælestinum inter & Leonem necessitudo nostram juvat conjecturam, ex qua credimus circa eadem tempora Cælestinum Leonis usum stylo, ut 3 Capitula illa de gratia & libero arbitrio colligeret, quæ hujus Pontificis epistolæ ad Gallos subjungi solent, ac vel ejusdem, vel Prosperi esse credita sunt ad hanc usque ætatem. Romam accurrerat illo tempore Prosper Aquitanus, opem Apostolicæ Sedis imploraturus adversus Pelagianorum reliquias, doctrinæque Augustinianæ adversarios tunc apud Gallias numero invalescentes. Horum omnium princeps erat Cassianus, cujus errores Romano Episcopo aperuit, & cum Leone, ut par est credere, Prosper communicavit: hocque præsertim significavit, illis exosam maxime Augustini doctrinam, quam imprimis ex Pontificum Sedis Apostolicæ decretis pessum-

dare se existimabant. Hæc occasio fuit ut Romanæ Ecclesiæ scrinia accuratius investigari vellet Cælestinus, hancque sollicitudinem Leoni demandaret, a quo collecta esse Capitula ista, Dissertatione III. probabimus. In Gallias reversurus Prosper 4 mandatum accepit ab Apostolica Sede, ut ex ejus auctoritate Augustini doctrinam defenderet, quemadmodum in præfatione ad objectiones Vincentianas se facere testatur: atque ut illius Sedis doctrinam exacte perspectam haberet, cum epistola Pontificis ad aliquot Galliarum Episcopos accepit ab ipso forsan Cælestino Capitula seu sententias Præsulum Sedis Romanæ: unde factum postea ut eidem epistolæ annexa circumferrentur. AN. CH. 431. 432. 4

V. Scribit Leo libros de vocatione omnium Gentium.

Regressus in Provinciam Prosper scripsit 5 adversus objectiones Vincentianas, & contra Collatorem: atque in his opusculis usus esse mihi videtur sententiis Roma asportatis, cum iisdem omnino testimoniis pugnet, quæ in illis leguntur. Post ejusdem Prosperi ab urbe discessum scripsisse crediderim Leonem nostrum aureos 6 libellos *de vocatione omnium Gentium*, quibus Semipelagianorum discutit errores, de his nimirum accurate a Prospero edoctus. Istos a Leone scriptos eo maxime consilio crediderim, ut Cassianum ab errore revocaret. Conjunctus enim cum eo erat amicitiæ vinculo, dolebatque tantum virum in alienas a fide opiniones abreptum; quas quidem eo facilius ac periculosius hauriebant incautæ animæ, quod immixtæ erant opusculis tum sermonis elegantia, tum rerum spiritualium doctrina singulari acceptissimis. Erant certe in his plurima, quæ ad bonos mores, quæ ad pietatem vitæque sanctioris institutum pertinebant; sed tamen quædam injecta, quæ gratiæ Christi adversabantur. Cassianus quidem Pelagii Cælestiique nefarias de gratia opiniones scriptis dictisque condemnabat; sed ab Augustini pariter abhorrebat sententia: scilicet sibi in animum induxerat illum impie sensisse de gratia Christi, hunc vero ultra modum excessisse in emendando Pelagio, certosque limites prætergressum æstu quodam abreptum disputationis. Hæc dum falso cogitat de Augustino, quem Ecclesia catholica asciverat sibi magistrum assertoremque gratiæ, in vitium ipse Cassianus incidit. Scribens enim quædam de gratia subtilius disputata, Pelagianismum, si non omnimode, saltem aliquatenus inducebat. Hæc qui postea defenderunt, propterea Semipelagiani appellati sunt, quorum vel auctorem, vel primipi-

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Confer adnot. 24. in ep. 119.

3 Hæc Capitula Leonem non habere auctorem, & probabilius a Prospero elucubrata fuisse sub Sixto III. ostendetur in Observ. ad Dissertationem III. ubi de occasione etiam hujus opusculi aliquid conjicietur.

4 Hoc mandatum non adeo certum est, uti creditur: de quo vide Observ. in Dissert. III. num. 7.

5 Responsionem Prosperi adversus Objectiones Vincentianas ab eo scriptam, antequam Romam accederet, & ante epistolam Cælestini ad Gallos, satis probabiliter ostendemus in Observ. ad Dissert.III. n. 7.

6 Hos a Leone abjudicabimus in Observ. ad Dissert.II. ex quibus tota hæc, quam Quesnellus intexit, narratio corruit.

AN. CH. 431. 432.

lum Caſſianum fuiſſe perhibent. Leo interim graviter tulit hæc ab amico publicari. Ne tamen cauſſæ Eccleſiæ & gratiæ Chriſti videretur deeſſe, aut amicitiam neglexiſſe, ejuſmodi conſilium inſtruit. Scribit librum cui titulus eſt *de vocatione omnium Gentium*, taciturſque nomina Auguſtini Caſſianique prætermittit, ut videatur cauſam ſuſcepiſſe Eccleſiæ, non perſonarum, & potius velle amicum emendare, quam prodere. Immo ſuum ipſe nomen reticet, & quaſi velo obducta facie pugnat; ne dum hoſtem petit, amicum cernat qui vim & æſtum certaminis mitiget. Scio equidem de auctore operis hujus dubitatum eſſe, aliis alia dicentibus. Nonnulli Ambroſio, quidam Proſpero, alii Hilario Syracuſano Proſperi ſocio. Prioris conſtat non eſſe opus: quia Pelagianorum meminit, qui non niſi poſt tempora Ambroſii extitere. Sed neque Proſperi eſt, ut copioſe alio in loco diſſerimus, unique Leoni poſtliminio vindicamus: quod ſtylus characterque ſcriptionis probat, id tempus quo ſcriptum eſt, id res ipſa quæ dicitur. Sed de iis alias.

VI. Leo auctor epiſtolæ ad Demetriadem. 7

Sed & inſignem illam epiſtolam ad Demetriadem, quæ hactenus in operibus aut S. Ambroſii, aut S. Proſperi lecta eſt, 7 Leoni quoque tamquam ſuo auctori reddimus. Hæc vero quibus de cauſſis ſcripta eſt, paucis recenſeo. Demetrias virgo orta e familia Aniciorum, non minus virtute quam genere inclyta, capta a Gothis Roma fugit in Africam; dumque manet Carthagine, S. Auguſtinum forte de virginitate loquentem audivit, adeoque ejus virtutis retinendæ deſiderio exarſit, ut illico ſe virginem Deo ſacram profeſſa, meditata ſponſalia diſſolveret. Certatim laudavere Patres clariſſimæ Virginis inſtitutum. S. Hieronymus Innocentiuſque PP. elegantes de hac re litteras ad Demetriadem miſerunt. Ipſe Pelagius, cui vita auſterior famam æſtimationemque paraverat, nondum rupto ulcere quod venis alebat, ad eamdem litteras miſit: an precibus Julianæ, quæ mater erat Demetriadis, an ſponte ſua ſit impulſus ad ſcribendum, incertum eſt; ſed conſtat litteras toxico Pelagiano infectas. Latens virus ſenſit Auguſtinus, cavitque detegendo ne alii hoc ſcripto quaſi contagione aliqua contaminarentur. Poſt aliquot annos ſcripſit & ad Demetriadem S. Leo: quo tempore & quo in loco ſcripſerit, haud facile dictu; ſed quantum conjectura aſſequi poſſum, id accidit antequam ad Pontificatum aſſumeretur. Certe in epiſtola longo intervallo poſt prima illius conſecrationis tempora ſcribere ſe innuit. *Si vero*, inquit, *de commendando virginitatis bono diſſeram, ſuperflua erit ejus nunc propoſiti inſinuatio, quod tu a primo ætatis tuæ flore ſine humanis cohortationibus elegiſti, & de quo inter ipſa principia multi, qui tunc in Eccleſia præeminebant, merito non ſiluerunt.* Quæ verba ſatis notant neque illam in primo ætatis flore tunc fuiſſe, diemque obiiſſe qui antea illam ſcriptis ſuis laudaverant. Demetrias itaque annum plus minus quadrageſimum aut quadrageſimum quintum agebat, credideremque ipſam per id temporis Romam rediiſſe. Nam Vandali infeſto exercitu vaſtaverant Africam; nec, opinor, Demetrias, quæ patriam reliquerat metu Gothorum, populante Genſerico Africam in peregrina regione remanſit. Res certe adeo feliciter Vandalo ceſſit, ut videatur in Africam veniſſe tantum ut videret & vinceret: Hipponam & Cyrtham, quæ aliquandiu reſtiterant, cepit; Carthaginemque ipſam expugnavit anno CCCCXXXIX. Annales eccleſiaſtici & Leo ipſe commemorant iis miſerrimis temporibus hominum magnam turbam profugiſſe in Italiam. Nec vereor aſſerere eamdem eſſe Demetriadem quæ, poſtquam Genſericus Romam diripuit, Baſilicis reſtituendis animum adjecit, & quæ via Latina ad tertium ab urbe lapidem Baſilicam in memoriam S. Stephani extruxit. Apportaverat ſcilicet ex Africa reliquias ſancti hujus Protomartyris, cujus corpus ab aliquot annis inventum divinitus fuerat; exinde ejus reliquiæ toto orbe in honore erant, ſed præſertim in Africa nomen Stephani venerabile, ex quo Oroſius Hiſtoricus oſſa aliquot in hanc provinciam devexerat. Demetrias itaque ſanguine & nobilitate clara, nobiliorque virtutibus, facile innotuit Leoni, qui cum ea amicitiam contraxit, cum eoque ſancta Virgo communicavit epiſtolam Pelagii quo tempore vulnus recruduerat. Idcirco cœpit ille altera ad eamdem epiſtola emendare Hæretici errores: & quanto magis vires humanæ voluntatis, poſthabita Chriſti gratia, Pelagius extulerat, tanto magis ſatagit Leo labem voluntati hominis per peccatum illatam detegere, profligataſque liberi arbitrii ad bonum vires oſtendere, quibus reparandis gratia Chriſti pretio ſanguinis comparata ſola idonea eſt. Sic docuit Virginem humiliter & modeſte de ſe ſentire, & Chriſti merita tanti parta, tantique nobis data non flocci æſtimare.

Epiſt. ſeu libell. ad Demetriad. c. 1.

AN. CH. 431. 432.

Cur Caſſiano ſcribendi contra Neſtorium Leo auctor fuerit.

Circa annum 430. vel 431. indicta forſan jam Synodo Epheſina; cum Neſtorius in Oriente dogma ſuum propagaret, modo per ſuſurros, modo per litteras, modo per publicos ad populum ſermones, Cæleſtinus PP. nihil in Occidente omittebat, quod ad nefariam hæreſim citius opprimendam conferre poſſet. Leo Cæleſtini ſollicitudinem opera ſua & induſtria, quantum poterat, adjuvabat: intelligenſque non ſolam auctoritatem ſeu Imperatorum, ſeu Pontificum, hæreticorum malitiæ opponendam; ſed & eorum ſcripta ſcriptis idoneis deſtruenda: Joannem Caſſianum adhortatur uti pro Incarnatione adverſus Neſtorium ſcribat. Multa

ta

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 Epiſtolam quoque ad Demetriadem Leoni adimemus in Obſerv. ad Diſſert. IV.

AN. CH. 431. 432. *Holstenius Præf. in Regulas Monachor. cap. 3. H. De Noris Hist. Pelag. lib. 2. cap. 1.*

ta Leonem impulerunt, ut Cassiani imprimis manum & industriam advocaret. Erat quidem ille vel Scytha, ut multi scribunt, vel Gallus, ut Holstenius & Norisius multis probant; sed in Oriente educatus, ubi hæresis hæc invaluerat, discipulus Diaconusque S. Chrysostomi, quem pietas cum singulari conjuncta doctrina, memoriaque recens peractæ in exilio vitæ celebrem non modo fecerant, sed & eos qui ejus disciplinam documentaque hauserant. Erant præterea Joanni Cassiano suæ animi ingeniique dotes eximiæ, sacrarum litterarum notitia haud vulgaris, pietatis sanctitatisque fama per Orientem juxta Occidentemque celebrata. Erat quoque Ægypti Syriæque Eremo notus: & si forte Nestorianismi virulentia speluncas aliquot Monachorum attigerat, depellere morbum poterat. Adde quod acta Massiliæ vita, conditaque Monasteria, vitæ asceticæ institutum, concursus piorum doctorumque hominum, qui vitæ arctioris desiderio illecti ad eum confugerant, illum per Occidentem clarum reddiderant. Quid dicam scripta utilia Christianis, quæ haud mediocrem Cassiano laudem pepererant, & magnorum hominum conciliarant amicitias, Leonisque præcipue Archidiaconi, qui rem utilem Ecclesiæ credidit, si Cassianus Scripturarum doctrina, sanctorumque Patrum traditione invalescentem jam hæresim penitus jugularet?

Denique Cassianus, ut diximus, Ecclesiæ CP. Diaconus erat, sanctique Joannis Chrysostomi discipulus, cujus propterea doctrina tamquam a suo Chrysostomo hausta, acceptissima futura erat civibus cleroque Constantinopolis. Sed & noverat Nestorianos plurimum sibi spondere præsidii ex Pelagii reliquiis, quos ut a spe sua dejiceret, Cassianum illis opponere voluit 8 Semipelagianorum antesignanum, qui simul & Nestorianos Nestorianorumque fautores Pelagianos exagitaret, & semet ipse ab eorum communione ac doctrina longius removeret. Quæ cum attentius considero, facile persuadeor Cassianum, sive Prosperi, sive Leonis victus scriptis ad saniorem mentem jam tunc rediisse, aut saltem sensa sua aliquandiu silentio pressisse. Fas enim non est credere eum hæreticis a Leone objiciendum esse, nisi catholice in omnibus sentiret, omnemque adversus Augustinum deposuisset suspicionem: & revera cum in libro suo de Incarnatione impense laudat, magnisque accenset Ecclesiæ magistris.

AN. CH. 431 432 8

Scripsit igitur septem libros de Incarnatione, quos Leoni dedicavit, ut testatur epistola, quam operi suo præfixit: ubi Leonem suspiciendam caritatem suam, nec non Romanæ Ecclesiæ ac divini ministerii decus appellat; quam epistolam his claudit verbis: *Tua ergo hæc res, tuum negotium, tui pudoris opus est: ora & obsecra, ne imperitia mea periclitetur electio tua, & opinioni tantæ nobis non respondentibus, etiamsi ego per obedientiæ veniam bene pareo, tu tamen per inconsiderantiam judicii male imperasse videaris*. Quæ verba satis testantur quo in pretio erat Romæ Leo, quem Cassianus annis gloriaque cumulatus honorificis adeo sermonibus prosequitur, cujus preces & adhortationes pro imperio erant.

Joannis Cassiani ep. ad Leonem.

ANNUS CHRISTI 433.	SIXTI III. PAPÆ 2.	THEODOSII 26. VALENTINIANI 9. IMPP.	THEODOSIO XIV. ET ANICIO MAXIMO COSS.

Leo Sixtum Papam defendit.

CÆlestinus PP. anno 432. e vita decedens Romanam sedem Sixto III. reliquerat. Post unum vel alterum, ut videtur, Pontificatus annum, Anicius quidam Bassus Exconsul, opibus & potentia odia sua metiens, Sixtum accersit stupri illati Virgini consecratæ, fœdaque calumnia Valentinianum Augustamque ab ejus communione segregat, magnam præterea potentum, Cleri, populique partem in Pontificem per fas nefasque concitat. Leo Diaconus tam certus calumniæ, quam fidens innocentia Pontificis, Sixtum non modo non fugere, sed illi patrocinari & publice deprecari innocentiam. *Tum ecce Leo*, ut Acta referunt, *si delicta mea contra me sunt, quare probatio non fit?* Res æqua visa est. Valentinianus illico Senatum & populum, Sixtus Clerum congregat. Omnes aderant in Basilica Heleniana. Tum Pontifex *hæc conversus ad Valentinianum: Intrent qui separaverunt Filium a Matre, & comprobent universa velamina cordis sui. Augustus autem Valentinianus tacebat. Respondit Leo Diaconus, & dixit: Justa petitio, non abscondatur*. Sixto res bene feliciterque cessit suf-

Acta Concilii Romani pro purgatione Sixti PP. cap. 4. & 5.

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Hæc conjectatio omnino gratuita est. Romanis Semipelagianos haud cognitos scimus, nisi postquam S. Prosper S. Augustini doctrinam adversus ipsos vindicaturus, an. 431. Romam accessit. Hoc autem anno Cassiani libri de Incarnatione contra Nestorium editi fuerunt. Leo igitur cum ab eo ante aliquanto, nimirum anno saltem 430. hoc opus petiit, Semipelagianismum ipsius detexisse nullo documento probabitur: tantum abest ut hoc opus eo consilio, quod Quesnellus ingerit, eidem commisisse affirmari queat.

AN. CH. 433. suffragante Leone: nam a calumniis vindicatus est, & accusatores rei calumniarum convictique a sacris prohibiti sunt. Hæc ex Actis Synodi Romanæ 1 valde depravatis, & quibus vix aliquam fidem habere velis. AN. CH. 433. 1

ANNUS CHRISTI 439.	SIXTI PAPÆ 8.	THEODOSII 32. VALENTINIANI 15. IMPP.	THEODOSIO XVII. ET FESTO COSS.

I. Leo Juliani Pelagiani insidias retegit.

QUid per totum septennium ab ineunte Sixti Pontificatu egerit Leo noster, Ecclesiæ Annales non produnt; si illam, quam modo retulimus, Pontificis defensionem ab eo susceptam excipias. Sed quin magna Ecclesiæque admodum utilia egerit vir ad Ecclesiæ victoriam, ut Patres Calchedonenses loquuntur, præparatus, dubitare non sinunt, quæ ad annum 439. referuntur in Prosperi Chronico.

Res igitur hoc anno contigit, quæ testatur, quibus odiis Leo noster tum alios hæreticos, tum maxime Pelagianos insequebatur. *Hac tempestate*, inquit Prosper in Chronico, *Julianus Eclanensis jactantissimus Pelagiani erroris assertor, quem dudum amissi Episcopatus intemperans cupido exagitabat, multimoda arte fallendi correctionis speciem præferens, molitus est in communionem Ecclesiæ irrepere. Sed his insidiis Sixtus Papa Diaconi Leonis hortatu vigilanter occurrens, nullum aditum pestiferis conatibus patere permisit: & ita omnes Catholicos de rejectione fallacis bestiæ gaudere fecit, quasi tunc primum superbissimam hæresim apostolicus gladius detruncasset*. Quæ fuerit Leonis prudentia atque sagacitas, eventus comprobavit. Fallax enim hæreticus iterum Ecclesiam perturbare aggressus est, & stylo impetere Christi Servatoris gratiam; ut clarum fuerit ipsum tunc aliud pectore alere, aliud ore profiteri.

II. Leo Romani exercitus duces reconciliat.

Interea tumultus militares Imperium premebant. Aetius Albinusque duces exercitus Romani in Galliis diffidebant; odiaque eruptura erant ad bellum intestinum, si foverentur, & prope impendebat ruina Imperii, obstrepentibus undequaque Barbaris, intrantibusque provincias signis infestis. Quæritur imminenti malo remedium: occurrit Leo Archidiaconus, qui reconciliare animos ducum posset. Vir erat prudentiæ singularis probatæque rerum experientiæ, negotiis perficiendis idoneus, neutri contendentium partium invisus, gratus ambobus, aut sermonum vi, qua pollebat, persuadere pacem, vel auctoritate nominis iram animorum frangere poterat. Retinebatur quidem Romæ rebus Ecclesiæ; sed, ut ipse loquitur, *absentem fecit longæ peregrinationis necessitas*. Adiit exercitum, cum ducibus de obliterandis injuriis egit, monuit ne bella cierent intestina, dum hostis ad fores fremeret, tantumque valuit, ut animos sapientia placare, & gratiam inter duces posset reconciliare. Hoc postremum Diaconi Leonis opus fuit.

ANNUS CHRISTI 440.	LEONIS PAPÆ 1.	THEODOSII 33. VALENTINIANI 16. IMPP.	VALENTINIANO V. ET ANATOLIO COSS.

I. Sixti Papæ obitus. 1

INTERIM Sixtus diem obiit 1 Calendis Aprilis, ut Prosper chronographus scribit. Tum reipublicæ christianæ opus erat summo Pontifice, qui Christianorum contentiones auctoritate & sapientia componeret, eo præsertim tempore quo res Ecclesiæ

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hæc Acta non solum valde depravata, sed prorsus supposititia demonstrantur a P. Coustantio tom. 1. Epist. Rom. Pontif. in Appendice pag. 111.

1 Sixtum tertium Calendis Aprilis obiisse Prosper non tradit, ut idem Quesnellus pervidit & monuit §. 12. ad an. 461. n. 1. Neque auctor Pontificalis in sincerioribus codicibus eamdem diem signat. Nos vero Sixtum III. excessisse die 11. Augusti ex nostro vetustissimo Sacramentario probabilius collegimus adnot. 23. in §. 33. mensis Septembris. Cum porro post Sixti III. obitum *quadraginta amplius diebus* Romana Ecclesia Leonis adventum expectaverit, ut Prosper testatur; hujus ordinationem diei 29. Septembris, quæ anno 440. erat Dominica, adsignandam credimus. Hac enim die singulis annis sub S. Leone Episcoporum conventus habebatur ex ep. 16. c. ult. In die autem anniversaria ordinationis Romanorum Pontificum episcopalem conventum celebrari consuevisse discimus ex Serm. 2. cap. 2. & ex aliis testimoniis, quæ in admonitione præmissa Serm. 1. indicata invenies. Confer laudatam adnotationem in Sacramentarium, ex qua hæc dies ordinationis Leonis non modicum confirmatur.

AN. CH. 440. fiæ turbatiffimæ erant, feu fæviente hæreticorum furore, feu difcordiis plufquam civilibus lacerantibus Ecclefiam, feu corruptela vitioque graffantibus, five Barbaris diftrahentibus Imperium.

In ea itaque rerum perturbatione, cum tot mala, veluti facto agmine, Imperio Ecclefiæque incumberent, ad cumulumque accederet mors Sixti PP. Roma viduata Pontifice in luctu verfabatur. Deus tamen providit ne quid detrimenti pateretur Ecclefia, fuffecto in locum Sixti Leone, cui par fummæ pietati doctrina, explorataque multos annos ecclefiafticæ rei adminiftratio: adeo ut Romani non viderentur Præfulem amififfe. Quando electus eft, profuit Leoni, quod raro accidit, tum abfuiffe Roma: nam & eo ardentioribus votis quæfitus eft quod abeffet, & certum fuit meritis non ambitu adiiffe Pontificatum. Unde Leo ipfe, *In humilitate noftra*, inquit, *memor fuit noftri Dominus, & benedixit nobis, qui fecit mihi mirabilia magna folus.*

Leo Pontifex renuntiatur.

Serm. I. *in Natali fui.*

Sanctus Profper fcribit Sixtum Calendis Aprilis deceffiffe. *Quo*, inquit, *defuncto quadraginta amplius diebus Romana Ecclefia fine Antiftite fuit, mirabili pace atque patientia adventum Diaconi Leonis exfpectans, quem tunc inter Aetium & Albinum amicitiæ redintegrandæ cauffa Galliæ detinebant.* Nec ipfa reditus mora fine laude fuit, *quafi*, ut ait idem S. Profper, *ideo* longius effet abductus, ut electi meritum & eligentium judicium probaretur.*

Profper Aquit. in Chron.

* *Al.* Longus effet adventus.

II. Legatio ad Leonem.

Continuo legatio honorifica ad eum miffa eft, ut totius Cleri fuffragia, voluntatemque populi Romani, omnium bonorum vota cognofceret, rogareturque omnium nomine ut reditum maturaret, Ecclefiamque fua præfentia folaretur. Etfi Leo ab honoribus longe erat alienus, paruit tamen: nam repudiare munus, quod non ambierat, obfequi Deo non erat; & fugere Pontificatum per fpeciem virtutis, prodere erat Ecclefiam, & quafi fedem direptioni dare: qui erant tunc temporis ambitus quorumdam hominum, hæreticorumque molitiones, qui oculatum vigilantemque Epifcopum reformidabant. Venit itaque Romam, & acclamatione populi totiufque Cleri lætitia exceptus, tandem ordinatus eft Epifcopus Romanæ Ecclefiæ. *Igitur*, pergit Profper, *Leo Diaconus legatione publica accitus, & gaudenti patriæ præfentatus, quadragefimus feptimus Romanæ Ecclefiæ Epifcopus ordinatur.*

Profper in Chron.

III. Quo animo onus pontificale fubierit Leo.

Sed quam pias cogitationes fanctofque motus conceperit, quando ad fummum Ecclefiæ culmen evectus eft, operæ pretium paucis addifcere. Afficiebatur quidem gaudio, non, ut plerumque fit, quod potentiorem Cathedram nactus orbi chriftiano immineret; fed quod pluribus famularetur inferviretque; quafi alii honorem fibi detuliffent, ipfe laborem caperet. Id ipfe teftatur: *Non tam præfidere*, inquit, *quam fervire gaudemus.* Aliud lætitiæ argumentum erat, quod multa fibi condonata intelligeret, feque vel immeritum pluribus bonis cumulatum effe, quo vehementius Deum amaret: *Vera mihi in gloriam Dei cauffa eft lætandi, qui mihi, ut a me multum diligeretur, multa dimifit: & ut mirabilem faceret gratiam fuam in eum munera fua contulit, in quo meritorum fuffragia non invenit.* Sed retinebatur gaudium illud metu peccandi in tanta negotiorum turba, & magnitudine muneris, quod innumeris fciebat effe obnoxium periculis. *Ipfa*, inquit, *operis magnitudo creberrima eft offenfionis occafio.* Neque timor ille inertis pufillique animi erat, adeo ut laborem reformidaret; fed prudentis providique gubernatoris, qui vafta maria cogitans, periculaque reputans animo, fugit quidem regimen, quoniam fe imparem cafibus putat, & tamen a clavo manum non amovet, & non tam fua fidens induftria, quam bono fiderum influxu, per fyrtes & per brevia navim fecurus circumducit. *Domine*, inquit, *audivi auditum tuum, & timui; confideravi opera tua, & expavi: quid enim tam infolitum, tam pavendum, quam labor fragili, fublimitas humili, dignitas non merenti? Et tamen non defperamus, neque deficimus: quia non de nobis, fed de illo præfumimus, qui operatur in nobis.* Trepidabat itaque periculo proximus, fed fidens Dei auxilio regere Dei populum aggreffus eft: *Etfi enim*, inquit, *neceffarium eft trepidare de merito, religiofum tamen gaudere de dono: quoniam qui mihi* oneris eft auctor, ipfe mihi fiet adminiftrationis adjutor: & ne fub magnitudine gratiæ fuccumbat infirmus, dabit virtutem qui contulit dignitatem.*

Serm. IV. *nunc* V. *in Affumtione fua*, *c.* 5.

AN. CH. 440.

Serm. I. *nunc* II. *in Affumt. fua.*

Serm. IV. *nunc* V. *in Affumpt. fua*, *c.* 11.

Serm. II. *nunc* III. *in Affumt. fua*, *c.* 1

Serm. I. *in Affumt. fua.*

* *Al.* honoris.

IV. Timor & fiducia Leonis onus epifcopale fubeuntis.

Nihil igitur fibi tribuens, fed omnia bona auctori Deo accepta referens, & virtute & nomine Chrifti, quem non modo ovium cuftodem, fed Paftorem paftorum effe fciebat, rem chriftianam fummo ftudio promovebat; hunc fibi non defuturum ratus, qui ad confummationem fæculi nobis adfuturum pollicitus eft. *In hac ergo materia trepidationis*, inquit, *quæ nobis effet dependendæ fiducia fervitutis, nifi non dormitaret neque obdormiret qui cuftodit Ifrael; nifi dignaretur non folum cuftos ovium, fed ipforum etiam Paftor effe paftorum .... quandoquidem pie & veraciter confitemur, quod opus minifterii noftri in omnibus quæ recta agimus, Chriftus exequitur, & non in nobis, qui fine illo nihil poffumus; fed in ipfo, qui poffibilitas noftra eft, gloriamur.* Illa modeftiæ, humilitatis, fuique diffidentiæ argumenta funt: ecce grati in Deum animi fpecimen. Divina in fe merita fæpe revolvens animo palam hæc & publice prædicabat: & fi quando de affumtione fua ad Pontificatum concionabatur, audientium animos oraque populi follicitabat ad redhibendam gratæ fuæ mentis fignificationem, imparem fe tot beneficiis reputans. *Laudem Domini loquatur os meum, & nomen fanctum ejus anima mea ac fpiritus, caro & lingua benedicat: quia non verecundæ, fed ingratæ mentis indicium eft, beneficia tacere divina; & fatis dignum eft a facrificiis dominicæ laudis obfequium confecrati Sacerdotis*

Serm. IV. *nunc* V. *in Affumt. fua*, *c.* 11.

Serm. I. *in Affumt. fua.*

AN. CH. 440.

tis inchoare: quia in humilitate mea memor fuit nostri Dominus, & benedixit nobis, quia fecit mihi mirabilia magna solus, ut præsentem me cerneret vestræ sanctitatis affectio, quem fecerat necessitas longæ peregrinationis absentem. Et iterum: *Magnificate, dilectissimi, Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus in invicem, ut tota ratio solemnitatis hodiernæ ad laudem sui referatur auctoris.* Hæc gratitudo beneficentiæque divinæ memoria accendebat vehementer sanctum Præsulem ad amorem in Deum, ad eaque suscipienda, quæ e re christiana esse duceret, nec ullis umquam laboribus aut periculis a sancto illo proposito deterritus est.

Sed enim omnes virtutes, quibus quasi tot sideribus ejus Pontificatus præfulsit, commemorare singulas longum est, nec tam hujus loci quam totius hujus operis; qua vigilantia gesserit Pontificatum, qua sedulitate & constantia Ecclesiam administraverit, quam egerit prudenter, quot bella adversus hæreticos confecerit feliciter, quot labores pro christiana & publica re pertulerit, quam prope perditis deploratisque rebus non cesserit, stylo persequi ardui laboris est. Hæc antequam qualitercumque expediam, breviter dicere aggredior quam tristia fuerint tempora, cum Pontificatum Leo assumsit, magnum certe attritis rebus Ecclesiæ & Imperii præsidium.

Postquam Theodosius senior vita decessit, Barbari vel ætatem, vel socordiam posteriorum Principum despectui habentes, velut torrens ruptis repagulis Romanum Imperium invaserunt. Præfecti, quibus tutela Principum & Reip. cura erat, tum mutuis odiis certare, & æmulatione potentiæ, externæ injuriæ locum facere. Gothi Alarico duce Romam ceperunt. Exinde seu urgente fato imperii, seu ulciscente Deo vitia mortalium res ire in deterius; Barbarorum examina irruere in Provincias, & prout quisque plus ferro aut copiis valebat, regiones devastare; pulsis vel subactis incolis, in quæ inciderant loca sedes ponere & ex laceris Reip. partibus nova regna condere. Etsi per ea tempora Persæ, Sarraceni, Zanni, Isauri, Hunnique Orienti imminebant; fœda tamen hæc tempestas in primis Occidenti incubuit Britanniæ vexatæ Pictorum Scotorumque incursionibus, Franci trajecto Rheno sedes in Galliis posuerunt, Burgundiones Ararim Rhodanumque insederunt, Novempopulaniam occupant Gothi, cum ea parte Hispaniarum quæ magis ad Pyrenæos pertinet. Hæc quidem sub Honorii Principatu. Nec felicior Valentiniani quam patrui fortuna fuit, nec promtior animus ad resarcienda Reip. damna. Etsi Aetii ducis virtute videbatur Occidentis Imperium movere humeros, tamen obtrectatio, invidia, intestinaque ducum odia prope magis noxia Reip. quam barbarus & multiplex hostis. Ad hæc recens Littorii clades strenui ducis, qui Aetium virtute & rei bellicæ fama prope adæquabat. In eo statu erat occidentale Imperium.

AN. CH. 440.

VI. Qualis Ecclesiæ facies iisdem temporibus.

Verum nec quietior Ecclesiæ res erat. Barbarus non minus fidei catholicæ quam Reipublicæ Romanæ infensus. Burgundio, Gothus, & Vandalus, Arianismo imbuti vi & armis cum Imperio fidem labefactabant. Nec modo foris hostis ingruebat, domi invalescebat hæreticorum audacia, dumque res turbidæ erant, velut cancer hæc labes illæsas partes vitiabat. Orientem infestabant Nestoriani, & ex capite eliso multa renascebantur. Manichæorum impietas nondum extincta tot plagis quas acceperat, reparatis viribus infestabat Occidentem. Quid referam Priscilliani monstra, quæ iterum terrebant Hispanias? Adde Pelagianorum pravitatem, quæ novo auspice Juliano jamdiu vexabat Ecclesiam. Hic novis artibus, eloquentiæ viribus, ingenio, & industria bellum asperum redintegravit, horumque soboles infausta Semipelagiani, quorum doctrina eo nocentior, quo vita sanctior austeriorque vivendi disciplina; malumque immedicabile quod mentem lædit, dum titillat. In eo rerum statu erant Ecclesia Imperiumque cum Leo Pontificatum adeptus est. Sed instabat aliud malum longe gravissimum Eutychetis audacia, ad quam potissimum reprimendam divinitus Leo ad hoc Ecclesiæ culmen evectus est, ut ibi tamquam in specula & propugnaculo staret adversus imminentem hæreticum. Tunc enim Deus, sicut olim, provisum consultumque Ecclesiæ voluit quoties religioni tempestas sævior impendebat. Sic Athanasius columen fuit catholicæ doctrinæ, bacchante Arianorum furore. Sic nuper Cyrillus Alexandrinus, dum Nestorius turbaret Ecclesiam. Sic Augustinus contra Pelagianos Manichæosque invictus pro religione stetit. Sed Leonis certamina victoriasque infra describemus, mirabimurque quod non impar tot hostibus imperium Christi tam fortiter defenderit.

VII. Leo viros doctos piosque sibi adscifcit.

Leoni Episcopo prima cura fuit ascifcere sibi homines eruditione & doctrina præclaros, rerum ecclesiasticarum peritia & morum integritate insignes, quorum consiliis rem gereret, eosque paratos ac intentos haberet, ne falleretur eorum pravis artibus, qui rem Ecclesiæ ex commodo æstimant, & quod fere fit, sacra profanaque juxta quæstui habent. Inter eos, quos in partem laborum assumpsit, Prosper Aquitanus primas obtinebat (doctissimum illorum temporum Scaliger appellat) jam notus orbi christiano: nam ut gratiæ Christi defensor, Augustini doctrinæ studiorumque heres, Pelagianismi reliquias stylo persequebatur. Jamdudum Leoni carus, ex quo sub Cælestino Romam Prosper venit, ut adversus hostes Augustini Romanum Pontificem concitaret. Leoni Prosperoque non deerant, quæ vulgo amicitiarum sunt vincula, mirabilis animorum ingeniorumque concentus, studia eadem ad promovendas res Ecclesiæ, utrique summa pietas doctrinaque singularis. Erat Leo in Galliis cum electus est Episcopus, ut dictum est: Prosperum secum adduxisse mihi facile persuaserim, ut illi esset,

AN. CH. 440.

set, sicut olim Hieronymus Damaso, a consiliis epistolisque. Plurimum certe Leonem re & opera Prosper juvit, præcipue adversus hæreticos, quibus clanculum & per cuniculos fidem catholicam oppugnare statutum.

VIII. *Leo publice concionatur ad populum.* Magnum etiam pastoralis sollicitudinis argumentum fuit in Leone, quod statim atque in pontificali specula positus est, plebem sibi commissam non vitæ solum exemplo excitare, sed proprii etiam oris officio erudire aggressus est. Immo primus omnium Romanorum Pontificum istud muneris in se recepit, si qua Sozomeno fides, cum hæc scribit: *In eadem urbe* (Roma) *nec Episcopus, nec alius quisquam in Ecclesia populum docet*. At 2 Sozomeno hac in re assentiri vix ac ne vix quidem possumus.

[Margin: 2 οὔτε δὲ ὁ ἐπίσκοπος, οὔτε ἄλλος τις, ἐπ' ἐκκλησίας ἐνθάδε διδάσκει. *Sozom. lib. 7. cap. 19.*]

Primum enim quales Episcopi, qui docendi munere, quod omnium præcipuum est, sese abdicant? *Præconis officium suscipit*, inquit Gregorius Papa I. *quisquis ad sacerdotium accedit*. Et ut Leoni coævus aut suppar Julianus Pomerius scribit, *quicumque alius perierit, quem nulla docendi necessitas manet, solus pœnas sui sceleris dabit; ille autem, cui dispensatio verbi commissa est, etiam si sancte vivat, & tamen perdite viventes arguere aut erubescat, aut metuat, cum omnibus, qui eo tacente perierint, perit*.

[Margin: An primus in Ecclesia Romana docuerit populum. *S. Gregorius magnus Registri lib. 1. epist. 14.* *Lib. 1. de vita contemplat. cap. 20.*]

IX. 2. Hoc ante Leonem usitatum esse a Pontificibus Romanis persuadet 3 sermo Leonis LXXXII. habitus in Natali septem Fratrum Machabæorum, ubi Sixti III. prædecessoris sui laudes prosequens, eos loquendi modos usurpat, qui publice edoctos a Sixto Pontifice Romano significant. *Magnificus*, inquit, *structor parietum, sed magnificentior* ÆDIFICATOR ANIMARUM *ultra ævi sui terminos opera pietatis extendens: ut utilitatibus* INSTITUTIONUM *ejus etiam in ipso frueretur devota posteritas, & habitando quod condidit, & faciendo quod* DOCUIT. De publicis & solemnibus sermonibus ad populum habitis hæc intelligi puto, *ædificator animarum: institutionum ejus utilitas: docuit*. Publice enim populum non moneret, ut revocaret in memoriam tradita sibi a Pastore suo documenta, si hæc paucis tantummodo & intra privatæ domus secreta effudisset. *Omnia ergo*, inquit, *dilectissimi, quæ oculis cernitis & mente meministis, ad profectum vestræ ædificationis assumite*.

X. 3. Multoties Leo officii sui esse dicit sermonem habere ad populum, sibique metuit imputari ad culpam, si huic ministerii sui parti defuerit. Serm. III. de Epiphania: *Tamen ut nostri nihil desit officii, loqui de eadem festivitate quod Dominus donaverit audebo*. Serm. VII. de Passione, c. I. *Non ita*, inquit, *mihi divini operis consideranda est magnitudo, ut vel diffidam* DE SERVITUTE QUAM DEBEO: *cum sacramentum salutis humanæ non liceat taceri, etiamsi nequeat explicari*. Serm. XI. NON EST LIBERUM *Sacerdoti in tanto divinæ misericordiæ sacramento fidelis populi auribus subtrahere sermonis officium*. Serm. II. de Resurrectione, cap. I. *Adjiciendum est etiam nostri sermonis* OFFICIUM, *ut sicut pia expectatione* REPOSCERE VOS CONSUETUDINIS DEB TUM *sen-*

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Sozomenum Romanæ disciplinæ parum peritum demonstrant, quæ de Presbytero pœnitentium confessionibus excipiendis apud omnes Occidentales ac præsertim apud Romanam Ecclesiam præposito tradit lib. 7. c. 16. ut in notis probat Henricus Valesius. Errasse autem manifeste, cum lib. 5. c. 39. scripsit, Romæ nec Episcopum, nec quemquam alium populum docere, si id generatim intelligendum sit, testimonia a Quesnello subjecta evincunt, quibus addi potest Prudentius, in hymno II. de Coronis, ubi Romanam S. Hyppoliti basilicam describens, summum Pontificem consuevisse ad populum sermocinari testatur.

Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur: Antistes prædicat unde Deum.

Idipsum etiam confirmatur ex nostro vetustissimo Romanæ Ecclesiæ Sacramentario, quod initio hujus tomi edidimus, in quo mense Julio §. XVII. Missa IX. oratione ultima habetur: *Tui sunt, Domine, populi, qui ministerium nostræ vocis expectant*. Si hoc expectabat populus, Romani utique Pontifices prædicare solebant. Et mense Septembri §. XXIX. in *Natali* Episcoporum Missa VII. *Da nobis, quæsumus, & exercere quæ recta sunt, & prædicare quæ vera, ut instructionem gratiæ tuæ præbeamus & agendo tuis fidelibus, & docendo*. Si vero hæc Sozomeni propositio restringenda credatur ad solum diem Paschatis, ut secundis curis Quesnellus censuit (vide infra n. XII. circa medium) nullum, quod nobis adhuc innotescat, monumentum editum est, quo id quoque falsum convinci queat. Num vero hæc Quesnelli interpretatio obvia sit, & contextui congrua, nonnulli fortassis dubitabunt. Unum hic addemus, nihil movere debere Cassiodorium Romanarum rerum peritum, cui tribuitur Tripartita Historia, in qua hoc Sozomeni testimonium descriptum legitur. Cum enim in Tripartita edenda Cassiodorii consilium fuerit, ecclesiasticam historiam ex tribus Græcis Scriptoribus ab Epiphanio Scholastico latine redditis compactam Latinis proponere, nihil in versione Epiphanii emendavit; sed ipsa litterali ipsius versione usus est. Hinc quæ ex Sozomeno in Tripartita recitantur, nihil ex Cassiodorio auctoritatis acquirunt, sed tota fides est penes Sozomenum, cujus interpretationem ab Epiphanio conditam Cassiodorius intactam reliquit. Vide quæ hac de re Quesnellus animadvertit Differt. VI. n. 16. ubi errorem de jejunio diei Sabbati apud Romanam Ecclesiam in Socrate detegit, qui tamen in Tripartita verbis Socratis latine redditis receptus legitur.

3 Hunc sermonem a Leone abjudicavimus, & Augustino vindicatum in Appendicem rejecimus, ac propterea pro concionibus Romani Pontificis adstruendis testimonium ex eo excerptum nihil probat.

AN. CH. 440. *sentio, ita solemnitati sacratissimæ lectionis subjungatur exhortatio Sacerdotis.* Non ita profecto loqueretur Pontifex, nisi longo usu ac consuetudine firmatum invenisset in Ecclesia Romana prædicandi morem.

4 Sanctus Leo scribens ad Maximum Antiochenum & ad Theodoritum diserte afferit: *Non permittendum ut quisquam extra sacerdotalem ordinem constitutus gradum sibi prædicatoris assumat. Cum in Ecclesia Dei omnia ordinata esse conveniat, ut in uno Christi corpore & excellentiora membra suum officium impleant, & inferiora superioribus non resultent.* Quod decretum cum ab Antiocheno Episcopo omnibus diœcesis suæ Metropolitanis atque Episcopis notum fieri velit, indicium est hoc semper ab omnibus Episcopis per universam Ecclesiam observatum esse, ut ipsi verbo Dei gregem Christi pascere satagerent: nec alioqui eum putasse *suum ab Episcopo officium impleri*, nisi prædicationis obiret munus, si legitime impeditus non fuerit.

Conc. Trident. sess. 5. de Ref. c. 2. & sess. 23. cap. 1.

XII. Sermo Liberii Papæ.

5. Sozomenum falsi redarguit sermo Liberii Papæ, quem totum descripsit B. Ambrosius lib. 3. de velandis virginibus, habitumque esse tradit in Basilica sancti Petri die Natalis dominici ad ipsius Ambrosii sororem Marcellinam, quæ tunc virginitatem cum aliis nonnullis profitebatur. Quod enim objiciunt aliqui, non fuisse sermonem ad populum, sed exhortationem dumtaxat ad Marcellinam, allocutionemque privatam, præter consuetudinem Romanæ Ecclesiæ: quis non videat hoc gratis dici, & solum negando exsufflari? Quid enim desideratur, ut solemnis dicatur hic sermo? Habitus est in Basilica sancti Petri, in qua omnia Pontificii sui munia obibant Romani Episcopi: habitus est in maxima Natalitii dominici solemnitate: habitus est coram ingenti ac numerosa plebe, quem gemina festi dominici & consecrationis virginum solemnitas in Basilicam acciverat: cui etiam interfuit Bononiensis Episcopus. Quid amplius requiritur? Contra consuetudinem porro Ecclesiæ suæ egisse Liberium in tanta solemnitate, in tanto plebis concursu, in tam augustæ Basilicæ luce, qui dixerit, haud scio an satis Liberii honori consulat. Probabile magis est hoc ex Ecclesiæ suæ more Pontificem egisse, eumque occasione consecrandarum virginum, post maximam sermonis partem, quæ de mysterio Natalis Domini erat, pauca tantummodo subjunxisse ad virgines. Clarum est enim non esse integrum hujusmodi sermonem apud Ambrosium, qui ea solum scriptis suis inseruit, quæ subjectæ tunc materiæ congruebant, & sorori suę accommodata erant.

6. De Zephirino Papa antiquiorem adhuc testem adduco Tertullianum, ex quo id saltem certum habemus, in reconciliatione pœnitentium Romanos Pontifices concionem ad populum habuisse: in libro enim de Pudicitia quem jam ab Ecclesia catholica alienus conscripsit, Zephirinum Papam inducit fideles in gratiam pœnitentium ad misericordiam commoventem: ita cap. 13. *Et tu quidem pœnitentiam mœchi ad exorandam fraternitatem in Ecclesiam inducens ... in eum hominis exitum quantis potes misericordiæ illecebris bonus Pastor & benedictus Papa concionaris, & in parabola ovis capras tuas quæris* &c. Falsum est igitur quod ajunt, nullum sermonem Leonis antiquiorem reperiri, qui a Romano Episcopo habitus sit. Quod etsi verum esset, non inde tamen roboris plurimum caperet Sozomeni sententia. Cum enim nullum Mediolanensis alicujus Episcopi, aut Arelatensis, aut Ravennensis, aut Hipponensis sermonem habeamus dictum a prædecessoribus Ambrosii, Hilarii, Petri Chrysologi aut Augustini: quis propterea dixerit nullos istarum Ecclesiarum Episcopos his, quos recensui, ætate superiores sermonem ad populum suum habuisse? Satius est igitur fateri hallucinatum esse Sozomenum falsisque rumusculis deceptum; vel cum sancto Gregorio Magno dicendum: *Sozomeni historiam Sedes Apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur.*

AN. CH. 440.

Greg. Reg. epist. lib. 6. Ind. 15. epist. 31. ad Eulogium Alex.

Non alia tunc occurrebat animo ex ista difficultate evadendi via, cum primæ editioni incumbebam. Aliam quarto post anno sibi fecit in Præfatione ad novam Magni Cassiodori editionem vir doctissimus Joannes Garetius Congregationis Benedictinæ S. Mauri alumnus. Auguratur videlicet in locum Cassiodori sui ex Sozomeno decerptum mendum irrepsisse, auguriumque suum Codicis Santheodoriciani suffragio roborat, ubi pro verbo *docet*, legitur *dicit*. Quæ quidem lectio, inquit, alium omnino ac verissimum sensum efficit. Ibi enim de cantico Alleluja agit Cassiodorus in hunc modum: *Apud Romanos in uno quoque anno semel psallunt* Alleluja *primo die Paschæ, ita ut Romani pro juramento habeant ut hunc hymnum audire mereantur. In qua Ecclesia* (subjungit continuo Tripartita) *neque Episcopus, neque actor quisquam coram populo dicit*, supple illud primum Alleluja paschale.

Conjecturæ lubens subscriberem, nisi veritas obstaret. Ecquis enimvero hymnum illum dicit, si neque Episcopus, neque quisquam alter illum dicit coram populo? Ad quid audiendum concurrerent Romani, si neminem dicentem haberent? at vero unico fulcitur codice MS. sexcentorum fere annorum Tripartitæ historiæ. Sed quid hic inter tantos tot editionum Editorumque codices qua excusos, qua MSS. tam Tripartitæ historiæ quam Sozomeni, quem tandem fontem adire tutius est, quam rivuli umbram persequi? Quis enim asserere audeat corruptum fuisse Græci auctoris textum, tot criticis eruditorum virorum lucubrationibus vexatum, apud quorum neminem nulla umquam vel minima labis suspicione laboravit? Enimvero ut facile a genuina voce *docet* Latini interpretis, ad affinem *dicit* deflectere oscitans scriba potuit; ita a Græcarum vocum illis respondentium

una

AN. CH. 440.

una ad alteram lapsus longe difficillimus.

Quid igitur? Huic viri docti conjecturæ nostram illam de errante Sozomeno suspicionem anteferimus? minime. Sed novam, utraque posthabita, proferimus sententiam opinione ni fallor majorem. Certum enim mihi est de publica concione Sozomenum hoc loco scribere, sed paschali; scriptorisque verba sic explicanda: Apud Romanos quotannis semel cantari Alleluja primo Paschatis die: & ita solemnem illis esse sacri hujus cantici ritum, ut ad illud audiendum & psallendum omnes ad Ecclesiam confluerent, & multi etiam pro juramento ac voto haberent, ut hunc hymnum audire & canere mererentur. Quippe illa sacra Paschatis die solus hic brevissimus hymnus pro omni concione erat: cum in ea Urbe neque Episcopus, neque alius quisquam ad populum in Ecclesia congregatum illa die concionem haberet.

Hanc esse mentem Sozomeni, materiæ ipsius quam tractat, inspectio probat. Toto enim superiori capite quod est XVIII. de sola paschali festivitate sermonem habet: in præsenti vero seu XIX. & de Paschate plurima, & nihil nisi occasione Paschatis differit, varias Ecclesiarum consuetudines hunc solum in finem referens, ut discrepantes olim in festivitatis istius die Ecclesias excuset, alias SS. Petri & Paulli, alias S. Joannis traditiones varias observantes. *Stultum enim*, inquit ille, *nec immerito*, *existimabant* (Episcopi) *consuetudinum caussa ab se invicem separari eos qui in præcipuis religionis capitibus consentirent*. Post quæ subjicit varios Ecclesiarum usus, inter quos Romanum semel cantandi in Paschate Alleluja, aliosque subjungit ad illud festum non pertinentes: *cujus tamen caussa*, inquit caput claudens, *in hunc de istis rebus sermonem sum delapsus*.

Sic intellectus Sozomenus non jam amplius dicendus est rem falsam de Romana Ecclesia scripsisse, ut antea senseram; neque etiam quærendum, ut quærit eruditus Garetius, *qui fieri potuerit ut* Cassiodorus Sozomenum excerpens, *ea quæ præcedunt & quæ subsequuntur prætermiserit*, *& illa tantum exscripserit*, *quæ falsa esse constantissime noverat*. Nam & vera sunt ea quæ excerpsit, & verum non est cetera ab eo non fuisse excerpta, de illa nimirum consuetudine occasione Arii orta, ut apud Alexandrinos solus Episcopus concionaretur. Quid enim sibi volunt hæc superioris capitis seu XXXVIII. verba: *In Alexandria Presbyter non facit sermonem*; *& hæc res initium accepit ex quo Arius Ecclesiam conturbavit?* Hæc igitur non prætermisit, sed in caput superius transtulit Senator.

AN. CH. 440.

Porro quod tam verum sit Pontifices Romanos in die Paschatis sermonem ad populum habere non fuisse per ea tempora solitos, quam falsum est aliis temporibus non publice docuisse, cum Sozomenus sic intellectus afferat, nec alius scriptor contrarium umquam docuerit, non potest in dubium probabili aliqua ratione revocari. Præsertim cum nec Leonis nostri, nec alicujus ante sextum sæculum Pontificis Romani Sermones ulli paschales appareant. Nam quod duo Leonini huic solemnitati adscripti legantur in superioribus editionibus, erratum esse Editorum suo loco probavimus ex Sermonis utriusque contextu, allatis etiam rationibus, insuper auctoritate Hincmari Episcopi Remensis & Flori Lugdunensis, illosque non in paschali festivitate, sed sabbato sancto dictos fuisse demonstravimus. Vide Monitum utrique præfixum, & observa illam Romanæ Ecclesiæ consuetudinem ultra sexti sæculi initia me consulto non extendere, quia Homiliæ a Gregorio Magno in eadem solemnitate dictæ ad populum, rem aliter postmodum se habuisse manifestum faciunt.

XIII. Obscura Pontificatus Leonis exordia.

Quid primo Pontificatus sui triennio egerit Leo noster pro Ecclesiæ rebus, scriptores silent, nec ex ullis ejus epistolis certo discimus. 4 Duas huic vacuo intervallo assignavimus, quas per id temporis scriptas esse plura mihi persuadent, ut fusius in notis expendimus. Populata superioribus annis Africa, ipsaque Carthagine a Wandalis capta anno 439. plurima hominum multitudo ad transmarina se contulit, vel fractis navibus imposita, ut narrat Victor Vitensis, vel sponte immanitati Wandalorum se subducens. Mauritania Cæsariensis adhuc tum Romanis parebat, ex qua Romam plurimi commeantes Leonem monuerunt de ordinationibus illicite & contra statuta canonum in ea provincia usurpatis. Romæ tunc temporis versabatur Potentius Episcopus, ut puto, Africanus, cui ab urbe *proficiscenti Leo curæ suæ vicem commisit*, *ut de Episcopis*, *quorum culpabilis ferebatur electio*, *quid veritas haberet*, *inquireret*. Qui & epistolam a Leone accepit ad Africanos perferendam, quæ temporum injuria excidit. Potentius in provinciam reversus accurata, ut rogatus fuerat, relatione per litteras significavit, quæ mala Mauritaniæ Cæsariensis Ecclesiam affligerent. Unde sancto Pontifici nata occasio iterum scribendi ad Afri-

Epist. 1. *nunc* XII. *ad Africanos Episc.*

Vict. Vit. de Persec. VVand.

Epist. 1. *nunc* XII. *ad Africanos Ep. cap.* 1.

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Duas alias epistolas nos initio posuimus, alteram ad Episcopum Aquilejensem, alteram ad Septimum Altinatem, quas circa an. 442. scriptas in Admonitione ostendimus. E contra ex duabus epistolis, quas sub initium Pontificatus Leonis datas existimavit Quesnellus, prima ad Episcopos Africanos in hac editione erit duodecima, eo quod exaratam credamus post annum 445. secunda vero ad Rusticum erit epist. 167. quippe quam traditam putamus post diem 9. Kal. Nov. an. 458. Admonitiones his singulis præmissæ conferendæ sunt.

AN. CH. 440. Africanos hujus provinciæ Episcopos. Extat 5 præclara illa epistola, ubi Episcopos vitiose creatos condemnat, eos in primis qui scientia & moribus egebant; monet non cito manus imponendas Episcopis, nec ad hoc culmen evehendos, nisi per gradus & post longam meritorum experientiam; arcendos a sacerdotio qui secundas uxores, aut viduas, aut priore dimissa alteram duxerant, cum quibus ut dispensaretur nec captandæ Afrorum gratiæ occasio, nec temporum necessitas, nec summa ministrorum ecclesiasticorum inopia Leonem potuerunt impellere.

5 Quam tenax Canonum sanctus Leo.

XIV. Dispensatio circa Canones.

Mitius porro agendum censuit cum iis, qui ex laicis statim ad Episcopatum provecti erant: sed indulgentiam esse, non legem, neque consuetudinem: nec præjudicare se contrariis Apostolicæ Sedis statutis, suisve decretis. Verba ejus contra Episcopos, qui festinantius inconsultiusque manus imponunt, non sunt omittenda: *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Quid est cito manus imponere, nisi ante maturitatem ætatis, ante tempus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam disciplinæ, sacerdotalem honorem tribuere non probatis? Et quid est communicare peccatis alienis, nisi talem effici ordinantem, qualis est ille qui non meruit ordinari?*

Epist. I. *nunc* XII. *c.* 2. I. *Tim.* 5. 22.

Hæc etsi vel ex sola Scripturarum traditionisque scientia scribere potuerit sanctus Leo, aliunde tamen edoctum scimus, quantus esse debeat ordinandorum delectus. Narrat enim auctor opusculi, quod *Pratum spiritale* vocant, sanctum Leonem cælitus admonitum, ut in primis attenderet ad eos, quos ad sacrum Ecclesiæ ministerium adlegeret, quorum Deus ab eo rationem exposceret. *Cum descenderet*, inquit, *Abbas Amos Jerosolymam, & Patriarcha ordinatus esset, venerunt omnes Monasteriorum Eremi Abbates, ut adorarent eum; inter quos affui & ego cum Abbate meo. Cœpitque Patriarcha dicere Patribus: Orate pro me, Patres: magnum enim onus & intolerabile mihi injunctum est, sacerdotiique dignitas me terret immodice. Petri & Paulli similium est regere rationales animas; ego autem infelix & peccator sum. Plus enim quam cetera timeo ordinationis sarcinam: nam inveni scriptum, quia beatissimus & æqualis Angelis Leo Papa, qui Romanorum Ecclesiæ præfuit, quadraginta dies perseveravit ad sepulcrum Apostoli Petri, vigiliis & orationibus insistens, petensque ab Apostolo, ut pro se apud Deum intercederet, ut dimitterentur sibi peccata sua. Impletis diebus quadraginta apparuit ei Apostolus Petrus, dicens ei: Oravi pro te, & dimissa sunt tibi omnia peccata tua, præterquam impositionis manuum. Hoc solum abs te requiretur.* Hæc in illo libro, quem septimæ Synodi Patres approbarunt, cum ex eo retulerunt aliqua action. 4.

Pratum Spir. Joan. Moschi, c. 149. *quod caput Græ. etiam extat.*

AN. CH. 440.

Eadem Africana clades, quæ epistolæ Leonis ad Mauritaniæ Episcopos occasionem dedit, plurimos ex Africanis regionibus ad Gallicana littora compulit transmeare: quorum aliqui, cum ignorarent a cujus sectæ hominibus baptismatis sacramentum accepissent, 6 hinc orta dubitatio apud Galliarum Ecclesias, quidnam facto opus. Rusticus Episcopus Narbonensis Romanum Episcopum consulendum censuit tum ea de re, tum de aliis plurimis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus. Respondit Leo prolixiore epistola, quam secundo loco posuimus, his ad id rationibus adducti, quas in notis videre est. Mire elucet hac in epistola Leonis nostri prudentia, scientia Canonum, & apostolica caritas: qua primum Rusticum animo propter occurrentia scandala despondentem, & de secessu cogitantem erigit, consolatur, hortaturque ne episcopali oneri tranquillioris vitæ amore illectus se subtrahat: tum doctissimas suas responsiones subjicit circa sacramenta baptismi, ordinis, pœnitentiæ, & matrimonii, clericorum continentiam, virginum consecrationem, & alia hujusmodi ad mores & regimen Ecclesiæ pertinentia.

XV. *Epist.* II. *nunc* CLXVII. *ad Rusticum Narbonensem.* 6

AN-

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hanc epistolam duplici forma editam dedimus: & eam partem, quam Quesnellus repudiavit veluti supposititiam, luculenter vindicavimus. Vide Admonitionem, in qua etiam duplicis editionis seu formæ caussam assignavimus n. 14. Inde patebit non solum Potentium, sed post hunc etiam David Africanum Episcopum aliosque Afros Romam transmigrasse, & novis, quæ supervenerunt, notitiis, primæ scriptioni alia Leonem addidisse, quæ integram epistolam constituunt. Quantum Romanæ Sedis auctoritati tribuerent Africani, & qnanto zelo S. Pontifex emendationi corruptelarum, quæ irrepserant, ac restitutioni disciplinæ prospiceret, ex hoc documento discimus. De appellatione quoque Episcoporum Africæ ex caussa Lupicini Episcopi cognoscere licebit.

6 Cum epistolam nobis 167. ad Rusticum Narbonensem scriptam probavimus post diem 9. Kal. Nov. an. 458. aliæ caussæ dubitandi Africana clade posteriores inciderunt, ut ex Admonitione quisque intelliget.

ANNUS CHRISTI 443	LEONIS PAPÆ 4	THEODOSII 36 VALENTINIANI 19 IMPP.	MAXIMO ET PATERIO COSS.

I. Manichæos Leo insectatur. PRima Leonis 1 congressio adversus Manichæos fuit. Romam complures nefariæ illius sectæ homines venerant, rebus in Africa profligatis, devastataque a Wandalo provincia. Hæreticorum hæc colluvies diu latuit sub larva piorum hominum, qui impietatem vultu, incessu, simplici habitu, vitaque severiore dissimulabant. Palam sinceræ fidei, clanculum flagitiosæ profligatæque doctrinæ, prompti aliis instillare virus suum; tantaque industria celabatur hoc malum, ut percipi posset, non auctores flagitii deprehendi. Toto prope biennio, seu suis se tegerent artibus, seu illis Leonis vigilantia formidolosa erat, latuit Pontificem hæc hominum nequitia; sed quæ tandem prodita est ineunte tertio Pontificatus anno. Quod ubi compertum habuit Leo, monuit publice Christianos, ne se falli sinerent ficta virtutis imagine, & fallaci pietatis umbra; quandoque vitam corruptam, pravos mores vitiaque his fraudibus tegi. *Nihil ergo*, inquit, *cum hujusmodi hominibus commune sit cuiquam Christiano, nulla cum talibus habeatur societas, nullumque consortium. Prosit universæ Ecclesiæ quod multi ipsorum Domino miserante detecti sunt; & in quibus sacrilegiis viverent eorumdem confessione patefactum est.* Modum præterea rationemque edocuit agnoscendi eos, qui sceleratæ huic sectæ nomen dederant: sacrum illis in honore Lunæ Solisque primum secundumque septimanæ diem, & utrumque jejunantes transigere. In uno crimine multiplex sacrilegium, & quod astra tamquam deos colerent, & quod diem dominicum disciplinamque Ecclesiæ violarent. *Nulla vos*, ait, *contagionis hujus aspergat impietas, qui sua maxime abstinentia polluuntur servientes creaturæ potiusquam creatori, & luminaribus cæli stultam abstinentiam devoventes: quos nemo esse ambigat Manichæos, qui in honore Solis & Lunæ die dominico & secunda feria deprehensi fuerint jejunare. Uno enim perversitatis opere bis impii, bis profani sunt, qui jejunium suum & ad siderum cultum & ad resurrectionis Christi instituere contemtum.*

Serm. IV. in Epiphan. cap. V.

Serm. IV. Quadrag. cap. V.

II. Manichæi sub vini specie non communicant. Certiora deinde subjungit indicia. Fideles Christiani, quæ erat consuetudo illorum temporum, Christi corpori & sanguini, ut loquuntur, sub utraque specie communicabant. Manichæi, ne palam fieret sua impietas, a sacris mysteriis non abstinentes, sub una specie corpus sumebant, sed sanguinem Christi sub altera haurire illis religio erat: quoniam vinum dæmonis opus malique principii inventum reputabant. Admonuit Christianos Leo hujus perniciosi dogmatis. *Cum*, inquit, *ad tegendam infidelitatem suam nostris audeant interesse mysteriis, ita in sacramentorum communione se temperant, ut interdum tutius lateant: ore indigno corpus Christi accipiunt, sanguinem autem redemtionis nostræ haurire omnino declinant: quod ideo vestram voluimus scire sanctitatem; ut vobis hujusmodi homines & ex his manifestentur indiciis, & quorum detecta fuerit sacrilega simulatio, notati & proditi a sanctorum societate sacerdotali auctoritate pellantur.* Demum vehementi omnes oratione adhortatur uti in perquirendis illis hæreticis operam non denegent suam. *Magna enim*, inquit, *pietas est prodere latebras impiorum, & ipsum in eis, cui serviunt, diabolum debellare.* Tum ut odiosa sit omnibus hæc hæresis, præcipua ejus capita recenset, & quasi in brevi tabella delineat. Quemadmodum Manichæi legem, psalmos, & prophetas re dictoque repudiant; qua impietate Christum opinione tantum natum asserunt,

Ibid. cap. V.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Huic congressioni adversus Manichæos duo præcesserunt. Primo duæ epistolæ, quæ desiderantur, circa dubium Paschatis an. 444, altera ad S. Cyrillum Alexandrinum, ad Paschasinum Lilybetanum altera. Exstabat sola Paschasini responsio. Fragmentum responsionis S. Cyrilli in hac editione accedit. Utraque serius scripta fuit an. 443. Paschalem diem anno præcedenti indici consuevisse colligitur ex ep. 131. & 138. scriptis an. 454. In his enim agitur de Paschate an. 455; & cum in ep. 131. c. 2. data die 9. Martii an. 454. *imminere* traditur dies indictionis, qui formatis inscribebatur; tum vero ex ep. 138. qua idem Pascha Gallis indictum fuit, hanc indictionem factam liquet V. Kal. Augustas ejusdem anni 454. Ante indictionem vero, ubi dubitatio incideret, conciliandæ erant Orientalium sententiæ. Hinc hæ epistolæ ad Cyrillum & Paschasinum scriptæ pro dubio die paschali anni 444. ut responsiones opportune acciperentur, non modicum ante indictionem dirigendæ erant: ac proinde traditæ credendæ sunt ineunte an. 443. vel etiam an. 442. & forte illa præsertim ad Cyrillum an. 441. Sane pro solvendo dubio Paschatis an. 455. Leo scribere cœpit an. 451. ut liquet ex ep. 88. c. 4.

Alterum, quod congressionem cum Manichæis præcessit, est epistola 4. ad Campanos data die 10. Octobris an. 443. Manichæos enim detectos fuisse solum sub hujus anni finem, satis ostendimus in Admonitione ad epist. 1. n. 23.

AN. CH. 443.

runt, ejus passionem, mortem, resurrectionem puta puraque somnia & apparentia oculis ludibria credunt; ut baptismi elevant virtutem, mores disciplinamque Ecclesiæ depravant: totam denique christianam convellunt religionem. *Nihil*, ait D. Leo, *apud eos sanctum*, *nihil integrum*, *nihil verum*. *Cavendi sunt*, *ne cuiquam noceant; prodendi*, *ne in aliqua civitatis parte consistant*.

III. Superstitio a Manichæis ad Catholicos derivata.

Amplius conqueritur quorumdam simplicitatem, qui pravos illorum mores æmulantur. Manichæi mixti Christianis ad Basilicam sancti Petri ire consueverant: ubi ad vestibulum ventum erat, illico vertere se ad Solis ortum, & inclinatione corporis & nutu oculorum Solem salutare orientem. Prisca quidem religio & antiqua Christianorum disciplina, verum usu nefando incestata: *partim*, ut loquitur sanctus Leo, *ignorantiæ vitio*, *partim paganitatis spiritu*. Pariter damnosa & fidelibus, & recens initiatis: quoniam illi Manichæorum sacrilegia æstimare videbantur, dum idem atque illi agebant: bis peccandi occasio; nam dum Solem salutare non vetabantur, colere perseverabant. Abolere consuetudinem Leo statuit, ut erroris offendiculum tolleret. Id vero ex usu pro temporum locorumque opportunitate ritus Ecclesiæ & disciplinæ leges figendi refigendique penes Sacerdotes æqua semper fuit potestas: etsi fidei sua semper ratio & una eademque integritas manet, nec illa hominum arbitrio, nec temporum mutationibus obnoxia est.

IV. Manichæos in urbe latentes emendat, vel expellit.

Postquam Leo crebris concionibus ab illa secta fidelium animos avocavit, inquirit in urbe eos qui hac labe imbuti sunt; complures inventos emendat, & ad sanitatem revocat, & ab ipsismet clandestina secretaque sacrilegia edocetur, libros eorum innumeros comburit: utque de secta constet, testataque sit omnibus Manichæorum nequitia, 2 conventum frequentem advocat. Leo & judicium & confessum, Valentinianus Augustus confessum vocat, Baronius Concilium dicit. Sed non opus Concilio (quod revera sanctus Prosper non commemorat) quoniam non de proscribenda nova hæresi, aut de asserenda fide agebatur, sed de pœna juxta Canonem Ecclesiæ sancienda; neque Concilium est ubi cum Sacerdotibus pars senatus & pars plebis est. Quicquid sit, frequenti cœtu adfuere Manichæorum Electi Electæque, velut nefariæ superstitionis Antistites. Rogati de secta referarunt detestanda dogmata, multa de eorum cæremoniis horrendisque institutis, turpia flagitia obscenaque sacra confessione publica palam facta sunt. Pudet referre. Aderat puella decennis vitiata; aderat & corruptor virginis cum duabus mulierculis consciis, & ipso Episcopo infando criminis ordinatore. Per ordinem omnia exposita: qui fuerint ritus, qui Episcopi Sacerdotesque sacrilegæ religionis, quibus in locis vetitos cœtus agerent, quas in provincias labes hæc penetravit. Hortatu sancti Leonis multi ad bonam frugem redierunt, & coram ejurata hæresi dicto, scriptoque condemnata, pœnitentiæ legibus subjecti sunt; alii, quibus potior turpitudo religionis, acti in exilium, in eaque loca deturbati, ubi contagione grex Christi contaminari non poterat. Edictis præterea Principum coercita insania est. Valentinianus uno aut altero anno post, constitutione ad Albinum præfectum prætorio directa eos publico crimine teneri declarat, militare prohibet, arcet a communi hominum consortio, testandi facultatem adimit, & ab omni pariter hereditatis successione amovet: defensorum & judicum auxilia illis non permittit; demum sancit valituras leges, quæ contra eos diversis temporibus latæ sunt.

2 *Epist.* XV. *ad Turibium & homil.* V. *de jejunio mens. decimi. Novel. in Manich.* a. 445.

Conventus Romanus adversus Manichæos.

V. *ep.* VIII. *nunc* VII. *ad Italiæ Episcopos.* 3

Legitur & Leonis epistola ad Episcopos Italiæ contra Manichæos, anno CCCCXLIV. scripta post detectam Romæ damnatamque eorum perfidiam, quæ & per provincias 3 ad omnes Episcopos missa est. Hujus meminit Idacius Episcopus & scriptor illorum temporum æqualis. Laudi non modo vigilantia Leonis fuit, sed etiam exemplo. Tum per Occidentem, tum per Orientem facta inquisitio de hac hæresi. Episcopi certatim hæc monstra fugare e suis latibulis, & hac perniciosa labe liberare provincias. Hoc præsertim nomine laudatur a Theodorito Leonis fides. *Hujus quidem*, inquit, *possunt quoque multa alia inveniri indicia*: *sufficit autem & vester zelus in nefandos infaustosque Manichæos*, *quem vestra nuper Sanctitas aperuit*, *ostendens vestræ in Deum pietatis studium*. Baronius ad annum CCCCLIV. hæc refert; nos anno uno citius retulimus. Pro-

Theodor. ep. nunc III. *ad S. Leonem. PP.*

Baronius emendatur.

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 De hoc conventu & de gestis in eo habitis, quibus Manichæi detecti fuerunt, vide quæ diximus in dissert. de Epistolis deperditis n. 4. Hic conventus habitus quidem fuit sub finem anni 443. at sermones, ubi de iisdem jam detectis sermo est, huic conventui præcessisse Quesnellus perperam narrat. Et licet sermones V. de Jejunio X. mensis, & IV. de Nativitate Domini eodem anno habiti fuerint; sermones tamen IV. de Epiphania, & IV. de Quadragesima in sequentem annum 444. rejiciendi sunt.

3 In Tabula collectionis V. vocatur *Epistola generalis de Manichæis*: & codices collect. II. & V. hanc inscriptionem exhibent: *Universis Episcopis per diversas provincias constitutis*. Ex quibus discimus, hanc constitutionem fuisse encyclicam datam *a pari* ad Episcopos diversarum provinciarum: ac propterea in aliquo codice, quem Quesnellus vidit, missa traditur *per illum Acolytum*, ubi formula *illi* posita pro nomine proprio acolyti, qui in ipsis litteris nominabatur, plures fuisse acolytos indicat, qui diversa exempla in diversas provincias detulerunt.

AN. CH. 443. Prosper enim, qui forte conventui intererat, Maximo Paternoque Coff. gesta scribit, scilicet ad annum CCCCXLIII. Epistola quidem Leonis ad Episcopos Italiæ data est anno sequenti, sed ad finem Januarii: unde colligo rem gestam anno superiore; nam inquirere de Manichæis, conventicula eorum & cœtus detegere, extorquere ab eis confessionem, confessum de hac re habere, hortari ad pœnitentiam, reluctantes plectere exilio, non est negotium aliquot dierum; nec epistola ad Episcopos scripta est nisi re gesta, ut ipse Leo profitetur. Est præterea sancti Leonis homilia v. de jejunio x. mensis ubi de hac caussa loquitur ut modo peracta, immo ut nondum confecta, quod cadit potius in Decembrem anni CCCCXLIII. quam in annum CCCCXLIV. Eosdem insectatur Pontifex in Sermone IV. in Quadragesima cap. 5. ubi, *ne penitus*, inquit, *latere non possint, ore indigno Christi corpus accipiunt; sanguinem autem redemtionis nostræ haurire omnino declinant*, hisque indiciis illos deprehendi posse admonet; unde non absurde colligi videtur & prius non imperatam fuisse communionem sub utraque specie, ac postea fuisse si non præceptam, saltem maxime commendatam. AN. CH. 443.

VI. Leo lapsam disciplinam restituit. *epist.* III. *nunc* IV. *ad Episc. Campaniæ &c.*

His 4 ita feliciter adversus Manichæos pro fide gestis, sanctus Leo labentem seu temporum, seu hominum vitio disciplinam restituere instituit. De hac re epistolam ad Episcopos Campaniæ, Piceni, & Tusciæ scribit, quæ temporis ordine 5 eam quam de Manichæis scriptam esse diximus, antecedit. In ea servos vetat fieri Sacerdotes, aliosque promoveri, nisi qui & natalium, & morum nobilitate vigeant; ne id fit in dedecus Ecclesiæ & fraudem dominorum. *Debet enim*, inquit, *esse immunis ab aliis, qui divinæ militiæ fuerit aggregandus; ut a castris dominicis, quibus nomen ejus ascribitur, nullis necessitatis vinculis abstrahatur*. Similiter vetat ordinari viduarum maritos aut digamos, quod est contra canonem Ecclesiæ & S. Paulli Apostoli auctoritatem: qui ejusmodi sunt, & ab officio & a sacerdotio removet. Jubet demum acriter animadverti in quemlibet Clericum qui usuras exercet, negans id Laicis licitum, nedum Clericis. 4 5 *Ibidem cap.* I.

ANNUS CHRISTI 444	LEONIS PAPÆ 5	THEODOSII 37. VALENTINIANI 20. IMPP.	THEODOSIO XVIII. ET ALBINO COSS.

I. Controversia de Paschate hujus anni. 1

MAgna 1 hoc anno de die Paschatis disputatio fuit. Variæ olim de hac celebritate in Ecclesia contentiones, quæ tandem compositæ in Nicæna Synodo, decretumque ut post Æquinoctium Dominica proxime sequenti quartam & decimam Lunam celebritas fieret. Quoniam Alexandriæ florebat ars inspiciendi computandique cursum astrorum, Alexandrino Episcopo data provincia, ut quotannis diem orbi christiano indiceret; exstantque hodie Theophili Alexandrini Episcopi epistolæ aliquot paschales. Ille vero diligentius investigatis Lunæ Solisque conversionibus 2 cyclum ediderat, qui in usu & pretio fuit tempore Leonis magni. Igitur ex computo hujus Episcopi anno Christi CCCCXLIV. Pascha rejectum ad XXIII. diem Aprilis: in Occidente vulgo vitium fuisse in cyclo creditum est; nec paschalem diem eo usque differendum. Leo super hanc controversiam Cyrillum primo Alexandrinum Pontificem consuluit, deinde 2

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Alterum Leonis factum hic recensendum est ex coævo auctore libri de Promissionibus part. 4. c. 6. *In Italia quoque nobis apud Campaniam constitutis, dum venerabilis & apostolico honore nominandus Papa Leo Manichæos subverteret, & contereret Pelagianos, & maxime Julianum; ambiens tum quidam Florus &c.* Hinc Leonem, quo tempore Manichæos subvertit, Pelagianos etiam & Julianum contrivisse cognoscimus, de quo plura in Admonit. ad epistolam I. n. 23. ubi & Prosperi libellos contra eosdem Pelagianos Romæ oblatos memoravimus.

5 Epistola IV. ad Campanos data 10. Octobris an. 443. non solum ordine præcedit epistolam 7. ad Episcopos Italiæ, sed ipsum etiam conventum, quo Manichæi detecti fuere: alias in ea de vitandis Manichæis jam detectis ita monuisset Episcopos Campaniæ, ut Italiæ Episcopos monuit ep. 7. data initio anni sequentis.

1 Disputatio seu potius disquisitio de die Paschatis an. 444. non hoc anno, sed antecedentibus fuit. Vide adnot. 1. in annum præcedentem. Quæ autem fuerit quæstionis hujus ratio, exactius explicatur in notationibus ad Fragmentum epistolæ S. Cyrilli ad Leonem, quod epistolæ 3. Paschasini præmisimus.

2 Non cyclus seu periodus Theophili annorum 418., quæ incipiebat ab an. 475. sed laterculus ejusdem annorum centum, qui incohabat ab anno 380. seu potius computatio Alexandrinorum ex hoc laterculo deducta caussam dedit controversiæ de die paschali an. 444. Anno enim 65. ipsius laterculi, qui respondebat anno Christi 444. Pascha notabatur die 23. Aprilis: cum Latini ex suo cyclo annorum LXXXIV. quem Prosper emendaverat, Pascha hujus anni evehendum contenderent ad diem 26. Martii. Confer adnotationes memoratas in Cyrilli Fragmentum.

AN. CH. 444. de Paschasinum Lilybæi Episcopum, cujus præclara in Concilio Calchedonensi memoria est. Uterque cyclum Theophili confirmavit: idque Paschasinus ex computo Hebræorum approbat: & miraculo quod sub Pontificatu Zosimi accidit. Paschasini epistola edita est, qua cyclum Theophili paschalemque diem hujus anni ad XXIII. diem Aprilis ab injuria vindicat. Baronius existimavit de die XXV. Aprilis fuisse controversiam; sed hallucinatio est, unde error alter in Annalibus: nam hanc de Paschate contentionem in annum CCCCLV. rejicit, quod undecim annorum est metachronismus, & duas de eadem re controversias simul miscet. Non est hujus loci de his exactius disserere. Ceterum haud dubium est Leonem Cyrillo Paschasinoque assensum esse. Prosper enim, qui Romæ versabatur, Leonique familiaris erat, nec Alexandrinorum alioqui computo favebat, hæc habet in Chronico. *Hoc anno*, inquit, *Pascha Domini* IX. *Calend. Maji celebratum est, nec erratum est: quia inde* XI. *Calendarum Majarum dies Passionis fuit: ob cujus reverentiam Natalis urbis Romæ sine circensibus transiit.*

Baronius emendatur de Paschate.

II. Vicariatus Thessalonicensis Anastasio datus.

Sub 3 finem ejusdem anni Anastasius Thessalonicensis Episcopus Nicolaum Presbyterum cum litteris ad Leonem mittit, rogatque ut more decessorum suorum ejus vices in Illyricum gerat. Benigne respondet Leo, annuensque ejus petitioni significat, quemadmodum olim Siricius Anisio ejus prædecessori bene de Apostolica Sede merito vices in Ecclesias Illyrici commiserat, sic se suas illi committere. Monet deinde ut eorum sequatur exempla, quorum privilegiis utitur; caveat ut Sacerdotes vita & moribus, non gratia, ambitu, aut emtis suffragiis Sacerdotium adipiscantur: itidem digamos arcet a Sacerdotio, & digamum esse vult, qui duxit uxorem ante baptismum, & qua sublata jam initiatus baptismo alteram duxit. 4 Denique Sacerdotes, sicut Episcopos, non alia quam die dominica consecrandos pronuntiat. Aliis insuper litteris Metropolitanos monet, se suas vices Episcopo Thessalonicensi dedisse, nec tamen ideo Ecclesiarum imminui jura, immo conservari hac ratione disciplinam & leges Ecclesiæ. Altera est epistola Leonis ad eosdem Metropolitanos data anno CCCCXLVI. qua susceptas æquo animo litteras Leonis constat.

epist. IV. *nunc* VI. *ad Anastas. Thessal.* 3

AN. CH. 444. 4

epist. V. *Episcopis Illyrici.*

epist. XII. *nunc* XIII. *ad Episc. per Achajam.*

III. Leo adversus Pelagianos decertat.

Ad 5 eadem prope tempora refero ea, quæ dicuntur in opere *de Promissionibus Dei*, quod vulgo, sed falso, Prospero tribuitur. Illic mentio Leonis, quod adversus Pelagianos Julianumque eorum principem arma moverit. *In Italia quoque*, dicit ille auctor, *nobis apud Campaniam constitutis, dum venerabilis & apostolico honore nominandus Papa Leo Manichæos subverteret, & contereret Pelagianos & maxime Julianum &c.* Ex quibus verbis constat adversus Pelagianos a Leone gestum bellum in Campania: nam & auctor ille ideo videtur meminisse Campaniæ, *nobis in Campania constitutis*, & Julianus Eclani Episcopus erat, quod oppidum fuit Campaniæ. Neque vero, opinor, Pelagianismum per Campaniam solummodo grassantem profligare nitebatur, sed & per ceteras Italiæ provincias, & maxime per Aquilejensem: quod ex binis Leonis epistolis accipio, quarum altera ad Episcopum Aquilejensem est, altera ad Septimium Altini Episcopum: cujus rei Photius mentionem facit, cum Pelagianos dicit renovatis erroribus iterum gra-

De promis. & præd. Dei divid. temp. c. VI. 5

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Non sub finem, sed sub initium hujus anni, nimirum pridie Idus Januarii, ad Anastasium & ad Metropolitas per Illyricum Leo respondit; ac propterea Anastasii ad Leonem epistola ac Nicolai Presbyteri transmissio pertinent ad an. 443. Huic autem facto præmittenda erat alia Leonis epistola ad eumdem Anastasium, qua eum monuerat, *ut de statu Ecclesiarum vestrarum*, inquit ep. 5. ad Illyrici Metropolitas c. 5., *certiores subinde sua relatione nos faceret*. Huic autem monitioni obsequens Anastasius laudatas litteras ad Leonem per Nicolaum Presbyterum direxit. Confer Differt. de Epistolis deperditis n. 5. & 6.

4 Nonnulla hic a Quesnello omissa supplenda sunt. Episcopos Illyrici a Metropolitis inconsulto Thessalonicensi ordinari vetat S. Leo. Ipsos autem Metropolitas ab Episcopo Thessalonicensi jubet ordinari. Mandat ut ad Synodum quisquis Episcopus fuerit evocatus, accurrat. Caussas majores & appellationes Apostolicæ Sedis judicio ex traditione veteris instituti reservat.

5 Hoc loco facta & chronologiam Quesnellus pervertit, & aliorsum distrahit. Duo Leonis gesta adversus Pelagianos distinguenda sunt: primum contra illos provinciæ Aquilejensis, qui sine debitis cautionibus recepti fuerant, ut Septimus Altinas monuerat; alterum adversus eos Pelagianos, qui Romam ipsam turbare cœperant, quique offerente Prospero adversus eos accusationis libellos evanuere, ut ex horum gestorum ordine, quem profert Photius, dicendum est. Ad hos postremos Pelagianos, non vero ad primos referendum videtur testimonium auctoris libri de Promissionibus: cumque hoc factum Pelagianorum ab eo copuletur cum gestis adversus Manichæos, utrumque referendum est ad finem anni 443. & primum factum adversus Pelagianos provinciæ Aquilejensis ad anteriorem 442. Vide de his plura in Admonit. ad ep. 1. n. 23. & seqq. Addendum porro hoc loco est testimonium Gelasii Papæ in epist. 5. ad Honorium Episcopum Dalmatiæ, ubi hæc Leonis gesta respiciens, eum inter prædecessores suos adversus Pelagianam hæresim fortiter dimicantem recenset. *An fortasse nescitis hanc hæresim ab Apostolica dudum Sede per beatæ memoriæ Innocentium, ac deinde Zosimum, Bonifacium, Cælestinum, Sixtum, Leonem continuis & ineffabilibus sententiis fuisse prostratam?*

AN. CH. 444. gratiam Christi oppugnasse; sed Leonem a Septimio admonitum virtute Leonis simillima hostes afflixisse. En verba Photii, quæ ex genuinis actorum exemplaribus videtur accepisse: EXEMPLAR ACTORUM AB OCCIDENTIS EPISCOPIS ADVERSUS NESTORIANA DOGMATA; *ubi hæc habentur. Cum temporis deinde progressu sectæ hujus homines per hæresis suæ abjurationem Ecclesiæ restituti essent, iterum malum ab ipsis principium sumsit, ut Septimio Episcopo renascens eadem lues, antequam longius serperet, fuerit reprimenda, datis ad Leonem Romæ tunc Sedem Apostolicam tenentem litteris: qui Leo ferventi zelo contra impios depugnavit.* (Hic Nestoriana dicit dogmata pro Pelagianis, propter affinitatem doctrinæ.) Rescripsit Leo Septimio, sed & Episcopo provinciæ Metropolitano, quem Nicetam mendosi codices appellant. Leguntur hodie ad eos Episcopos epistolæ. Utrumque accendit in Pelagianos, sed Metropolitanum maxime redarguit, quod reviviscentem hæresim non opprimat, quod ad communionem admissi Cælestiani, non prius de erroribus exacta condemnatione. Monet ut Synodum illico provincialem cogat, ne longius serpat malum; & ne quis ficta emendatione dolo malo labem dissimulet, a Pelagianis Cælestianisque nemo ad Ecclesiam admittatur, nisi prius publica detestatione hæreseos approbatis manu & subscriptione, quæcumque ad excidendam hydram hanc, tum Ecclesia universalis, tum 6 Apostolica Sedes synodalibus decretis sancivit.

Photius lib. 1. Biblioth. cod. 54.

IV. Baronius Prospero quædam affingens emendatur.

Hoc loco Annales Ecclesiasticos emendare oportet, seu horum doctissimus conditor aliorum mendis, seu sua sit deceptus conjectura. Auctorem scilicet operis *de Promissionibus Dei*, Prosperum esse scribit, atque ita illum longis itineribus per Italiam Africamque circumducit: tum illi nova bella contra Pelagianos attribuit: quæ omnia ex hoc eodem manant. Non enim Prosperi est illud opus, sed ignoti anonymique cujusdam Africani, cujus stylus dicendique character quam longe a Prosperiano distet, quivis æquus rerum æstimator facile judicet. Hujus quippe oratio humilis, jejuna, & simplex; Prosperi loquendi genus abundans, dives, viribus & nervis valens, locuplex sententiis. Frustra quis dixerit exaratum hoc opus a Prospero juvene, cum sit hominis ætate provecti, ut & ipse auctor de se testatur, & ex multis locis constat. Gennadius certe horum temporum suppar, texens catalogum librorum Prosperi, libri *de Promissionibus Dei* non meminit. Neque quæ anonymus ille de se commemorat, bene Prospero conveniunt: nam adolescentiæ annos scriptor ille in Africa transegit, ut ipse testis est, cum de Cælestis templo Carthaginensi in Africa loquitur. *Nam cum sancta Paschæ*, inquit, *solemnis ageretur festivitas, collecta illic & undique omni curiositate, etiam adveniens multitudo Sacerdotum multorum, Pater & dignæ memoriæ nominandus Antistes Aurelius cælestis jam Patriæ civis, cathedram illic loco Cælestis & habuit & sedit; ipse tunc aderam cum sociis & amicis: atque ut se adolescentium ætas impatiens circumquaque vertebat, dum curiosi singula quæque pro magnitudine inspicimus* &c.

Prosper non est auctor libri *de Promissionibus Dei*.

De Promiss. & prædict. Dei part. 3. cap. 38.

Id igitur accidit sub Episcopatu Aurelii Carthaginensis circa annum CCCCXX. eumdem porro in Africa versatum Aspare Consule, anno scilicet CCCCXXXIIII. apud eumdem auctorem legimus, ut non dubium sit illi patriam fuisse Africam, ubi ætatem egit, & unde aliquando occasione persecutionis Wandalicæ ad Campaniam Italiæ transmeavit. Prosper vero & natus in Gallia est & educatus, & in Africa numquam se egisse suggerit ipse in epistola ad sanctum Augustinum, cui ignotum se facie testatur. His ita constitutis, discedimus a Baronio, qui ex Photio narrat Prosperum in Campania decertasse adversus Pelagianos. Photius quippe magis eum depugnasse Romæ quam in Campania auctor est: ejus verba sunt: *Post non diu rursum veluti existere atque enasci e mala radice impudenter cum cœpisset hæresis Cælestiana, Romæ etiam quidam libere pro hæresi locuti sunt, quos Prosper homo sane divinus libellis adversus eos in vulgus editis facile dissipavit extinxitque, Leone etiamnum, quem diximus, Romanam Sedem gubernante.* Romæ id actum satis intelligitur & fere sub finem Pontificatus Leonis.

Photius Bibliothecæ lib. 1. cod. 54.

V. Baronius quædam a Leone scripta male auguratur.

Neque Baronius verius scripsit a Leone edita quædam adversus Pelagianos scripta, quorum memoria apud Photium, quæque ad nos usque non pervenerint. *Scripsit*, ait Photius, *& sanctus Leo, Romanus Episcopus de Pelagianis conversis quomodo debeant recipi, quando convertuntur, scriptis suam opinionem damnantes.* Hic certe sermo est de epistolis ad Aquilejæ Altinique Episcopos, quas modo diximus scriptas contra Cælestianos; sed quas Baronius, prudens, an imprudens, tacuit in Annalibus.

A N-

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Vide quæ animadvertemus in notam 2. & 3. Quesnelli ad epistolam 6. nunc 1.

ANNUS CHRISTI 445. LEONIS PAPÆ 6. THEODOSII 38. VALENTIN. 21. IMPP. VALENTINIANO VI. ET NOMO COSS.

I. Inter S. Leonem & S. Hilarium Arelatensem orta contentio.

HOc anno inter sanctos Leonem, Hilariumque Arelatensem orta contentio, seu sanctissimis viris humani aliquid contigerit, seu casu rerum, caussarumque noxa, quas anno superiori natas esse oportet. Hæc litis occasio fuit. Celidonius provinciæ, ut opinor, Viennensis Episcopus, in Synodo cui præerat Hilarius, & ubi intererat sanctus Germanus Autissiodorensis, accusatus est quod ante Episcopatum viduæ maritus erat, quodque olim dum sæculari administratione fungeretur, sedens pro tribunali reum morti addixerat, & nihilominus ordinatus fuisset Episcopus. Visum id contra leges Ecclesiæ, eoque nomine loco motus est, privatusque Episcopatu. Celidonius judicium non ferens, Romam venit, expostulavitque injuriam cum Pontifice, adversus Hilarium multa conquestus, se premi accusatorum calumnia. Testes & secum adduxerat, qui crimen aut verum, aut confictum a se depellerent. Leo restituit Celidonium in sedem. Hilarius, qui & Romam profectus fuerat, moleste ferens actum in Concilio judicium revocari, 1 non approbata Pontificis sententia ab urbe discedit, rediitque in Gallias. Leo inopino discessu exacerbatus plenas irarum litteras ad Viennensis Provinciæ Episcopos mittit, & per Valentinianum Augustum egit, ut demandata Aetio 2 Præfecto Prætorio provincia Romano judicio sua esset auctoritas; suæque Hilario jura & privilegia Ecclesiæ ademit. Neque vitio verti debet sancto Leoni, si 3 fraudem passus est: quis enim tam lynceus est, quem non obnubilet testium perfidia, vel hominum versatile ingenium? De ea re hic festinanter, alias copiosius. 4

[Margin: 1 *Epist.x.al.* lxxxix. — 2 Novella Valentiniani adv. Hilarium. *Vide Dissertationem* v. *Apologeticam pro S. Hilario Arelatensi.* — 3 — 4]

II. Mors S. Cyrilli Alexandrini, & electio Dioscori.

Dum hæc in Occidente geruntur, moritur in Oriente magnus ille Cyrillus Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus. Dioscorus illi suffectus est; vir adumbratæ virtutis, qui specie honesti & ostentatione sanctitatis ad honores summos Ecclesiæ adrepsit. Statim atque electus est, de ordinatione ad Leonem per Possidonium Presbyterum indidem litteras misit: hunc eumdemque esse existimo quem olim Cyrillus adversus Nestorium Romam miserat. Is porro commoratus aliquandiu Romæ, Ecclesiæ florentem statum vidit & admiratus est. Abeunti Leo litteras dedit, quibus Dioscoro persuadere conatur ut nonnulla in quibus Alexandrina Ecclesia a Romanæ institutis discessisse videbatur, emendaret, memor sancti Apostoli Petri, qui primus Alexandrinam gubernarat Ecclesiam. Monet imprimis ne Presbyteros Diaconosque alia quam Dominica ordinaret, cujus diei initium sit a vespera Sabbati: nec semel tantum in Basilicis diebus festis offeratur sacrificium: ne ob multitudinem fidelium pars populi sacrificii oblatione privetur: *Sed quoties Basilicam, in qua agitur, præsentia novæ plebis impleverit, toties sacrificium subsequens offeratur.* In eadem epistola & auctoritatis & modestiæ exemplum est. Admonetur enim Alexandrinus Episcopus sui officii a Romano Pontifice; sed ex paterno magis fraternoque affectu & caritate, quam ex imperio. *Paterna*, *igitur*, inquit, *& fraterna collatio debet esse Sanctitati tuæ gratissima, & a te taliter suscipi, quemadmodum a nobis eam intelligis proficisci.* Tum subdit: *Quod ergo a partibus nostris propensiore cura novimus esse servatum, a vobis volumus custodiri: & ideo pie & laudabiliter apostolicis morem gesseris institutis, si hanc ordinandorum Sacerdotum formam &c.* Denique: *Studiose ergo dilectionem tuam & familiariter admonemus, ut quod nostræ consuetudini ex forma paternæ traditionis insedit, tua quoque cura non negligat.*

[Margin: *Epist.*xi. *nunc* ix. — *Cap.* 1. — *Cap.* 2. — *Ibid. in præf.*]

Est & ejusdem Leonis ad Anastasium Thessalonicensem epistola, quæ quo tempore scripta sit non comperio, sed quam *Ep.* xii. *nunc* xiv.

5 ad

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hic duo præsumuntur, quæ falsa sunt. I. Hilarium Roma discessisse post editam a Leone sententiam, quod ei suppostitiæ epistolæ ad Viennenses innititur, quam in Appendicem rejecimus. II. Hilarium eamdem auctoritatem metropoliticam, quam sibi Leo abstulerat, exercuisse quoad vixit. Vide Observ. ad Differt. V. ejusdem Quesnelli part. 3. c. 2. ubi utramque hanc Quesnelli hypothesim falsam ostendemus; atque exinde etiam patebit Hilarium Roma discessisse, antequam Leo sententiam ferret epistola decima.

2 Aetius non fuit Præfectus Prætorio, sed Patricius, & utriusque militiæ magister, ut vel ex ipsa Valentiniani Novella, nobis epist. 11. exploratum est.

3 Num Leo fraudem passus sit, non ita certo definiri posse, patebit ex iis, quæ dicemus in Observ. ad eamdem Dissertationem V. part. 1. c. 3. & part. 3. c. 3. n. 2.

4 Dissertationem V. apologeticam pro S. Hilario Arelatensi allegat in margine; a qua nostræ adnotationes & observationes non erunt disjungendæ, ut æquum de tota re judicium feratur.

AN. CH. 445. 5 ad hunc annum facile referendam existimo, ut in notis fusius habetur explicatum. Hujus scribendæ occasio fuit, quod Anastasius auctoritate metropolitica vel exarchica abutebatur, & magis impetu animi, quam prudentia, vices Leonis agebat. Gravissimis itaque litteris eum castigat, hortaturque ut moderate & temperanter se gerat, & si quæ in Sacerdotibus corrigenda, id ex consilio & caritate faciat, potius quam ex animi commotione & potestate. En moderati animi verba aurea: *Erga corrigendos plus agat benevolentia, quam severitas; plus cohortatio, quam commotio; plus caritas, quam potestas. Sed ab his, qui quæ sua sunt quærunt, non* JESU-CHRISTI, *facile ab hac lege disceditur: & dum dominari magis, quam consulere subditis placet, honor inflat superbiam, & quod provisum est ad concordiam, tendit ad noxam.* AN. CH. 445.

ANNUS CHRISTI 446.	LEONIS PAPÆ 7.	THEODOSII 39. VALENTIN. 22. IMPP.	AETIO ET SYMMACHO COSS.

Epist. XIII. *ex Holstenio.* ANno præsenti, Aetio Symmachoque Consulibus, Leo ad Metropolitanos 1 Achajæ scripsit epistolam, quam ex opere posthumo Holstenii, quod *collectio Romana* inscribitur, huc transtulimus: scriptaque est pro Vicariatu Anastasii Thessalonicensis Episcopi. Caussas majores ad eum referendas censet: objurgat Metropolitanum Achajæ pro-

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Non ad hunc annum, sed ad sequentem hanc epistolam pertinere patebit ex adnotatione sequenti. Huic vero anno 445. affigendæ sunt duæ epistolæ Illyricianorum & Anastasii Thessalonicensis ad Leonem, quæ perierunt. De his in sequenti adnotatione redibit sermo.

1 Codex quidem, ex quo hæc epistola edita fuit, Achajam præfert; at *Illyrici* certe corrigendum probavimus adnot. 2. in ipsam ep. 13. In hac autem epistola c. 1. memorantur litteræ Illyricianorum ad Leonem, & cap. 3. mentio fit relationis Anastasii ad eumdem Pontificem; cumque ea epistola data fuerit die 6. Januarii an. 446. illæ Illyricianorum litteræ, & hæc relatio Anastasii pertinent ad an. 445. Leo Thessalonicensi Episcopo omnes Illyrici Ecclesias delegatione apostolica subjecerat, idque omnibus Metropolitis Illyrici significaverat ep. 5. scripta pridie Idus Januarii an. 444., & ut rescriberent præceperat. Hos responsionem non multum distulisse credibile est. Hinc alias ipsorum litteras desiderari putamus anteriores illis, quibus die 6. Januarii reddidit epistolam 13. Ex hac autem epistola discimus, sex Metropolitas ibidem inscriptos, non vero omnes Thessalonicensi Vicario, & Leonis mandatis paruisse: unde S. Pontifex *quorumdam inobedientiam* se correcturum minatur. Porro ex relatione Anastasii idem Pontifex cognoverat, Achajæ Metropolitam illicitas ordinationes celebrasse, & inter has distincte memorat ordinationem Episcopi Thespiensis, qui incognitus invitis & repugnantibus præpositus fuit. Eodem tempore, quo ad Episcopos Illyrici, idem Leo etiam respondit relationi Anastasii, quæ circa factum Metropolitæ Achajæ præcipue versabatur: ibique alia nonnulla erant inserta, quæ ex cap. 4. ejusdem epistolæ 13. in Episcoporum Illyrici notitiam ab eodem Anastasio dirigenda erant. Hanc Leonis responsionem Quesnellus esse credidit ep. 14. ad Anastasium. At factum Attici cum aliam Leonis epistolam, quæ intercidit, Anastasio hoc tempore rescriptam adstruit; tum vero epistolam 14. aliis ejusdem Anastasii litteris posterius redditam palam facit. Anastasium scilicet duas ad Leonem de Attici caussa epistolas dedisse colligitur ex ep. 14. c. 1. In prima id tantum indicaverat, quod ille ad Synodum *evocatus adesse differret, & excusationem infirmitatis obtenderet*. Huic respondit S. Leo epistola quæ periit, quamque datam credimus eodem die 6. Januarii, quo scripta fuit ad Illyricianos Episcopos epistola 13. Hinc cum eodem Anastasio queritur ep. 14. quod non expectato suo responso, metuens ne forte mitius, quam ipse vellet, cum Attico agendum Leo præciperet, apud Præfectum Prætorio Illyrici egit, ut Atticus Thessalonicam hiemis tempore vi adduceretur. Id contigit ipso hieme exeuntis anni 445. vel ineuntis 446., antequam Leonis responsio Thessalonicam perveniret. Id autem cum Anastasius obtinuisset, alteram epistolam ad Leonem per Diaconos direxit, in qua dissimulato hoc violento modo, quo Atticum coegerat, id unum referebat, *quod frater Atticus Thessalonicam venisset, quodque consensum suum etiam scripturæ professione signasset*. At paullo post has litteras a Diaconibus Romam perlatas supervenit idem Atticus cum quibusdam Episcopis suæ provinciæ, & de acerbiori ratione, qua Anastasius secum egerat, conquestus est coram ipsis Anastasii Diaconis, qui nihil reponere ausi sunt. Vides Illyrici Orientalis Metropolitam cum aliquot suis comprovincialibus Romam confugere, & apud Apostolicam Sedem intercedere? Huic autem alteri Anastasii epistolæ Leo rescripsit epist. 14. qua violentum agendi modum ejus reprehendit, aliaque præclara ecclesiasticæ disciplinæ decreta proposuit. Hinc epistola 14. aliquanto post 6. Id. Januarii anni 446. scripta cognoscitur. Huc referenda est epistola 12. Leonis ad Episcopos Mauritaniæ scripta post an. 445. de qua Quesnellus egit ad an. 440. n. XIII.

AN. CH. 446. provinciæ quod invitis Thespiensibus consecrasset Episcopum; constituitque ut nullus Episcopus alterius sibi vindicet Clericum sine illius, ad quem pertinet, potestate. AN. CH. 446.

ANNUS CHRISTI 447.	LEONIS PAPÆ 8.	THEODOSII 40. VALENTINIANI 23. IMPP.	CALEPIO ET ARDABURE COSS.

I. *Ep.* XIV. *nunc* XVIII. *ad Januarium.* 1 PRidie 1 Kalendas Julii Ardabure & Calepio Coss. scripsit sanctus Leo ad Januarium Aquilejensem Episcopum contra hæreticos, ne admittantur ad communionem catholicam, nisi publica professione detestati hæresim sint. Et Presbyteri Diaconique, aut cujuslibet ordinis Clerici hoc loco beneficii & gratiæ habeant, si ex hæresi ad Ecclesiam reversi in eo, in quo inveniuntur, ordine maneant, nec se ultra sperent promovendos. Si Pelagiani sunt, de quibus hic agitur, quosque jam diximus duce Juliano turbare Ecclesiam, hac occasione scriptam esse crediderim istam epistolam. Ex quo Julianus dejectus est ab Episcopatu, pulsusque ex Italia, vagus & extorris nullibi sedes certas habuerat. Primo Constantinopolim fugit, sed & inde ejectus post Ephesinam Synodum, ubi tam Pelagiana, quam Nestoriana hæresis proscripta est, in Gallias migravit tamquam in asylum, non ignarus qui homines illic Augustini de gratia doctrinam oppugnarent. Hilario certe, qui ex Monacho Lerinensi creatus Arelatensis Episcopus fuerat, Augustiniana de Prædestinatione doctrina non admodum placebat, etsi in aliis omnibus, ut Prosper scribit, admiratorem se Augustini, sectatoremque profiteretur. Tum Faustus Abbatem in Lerinensi insula agebat: huc Julianus advehitur infaustus hospes: nam Abbatis animum ea labe imbuit, qua Fausti scripta postmodum aspersa sunt. Hæc & alia id genus, quæ multos latent, retecturum se 2 certisque probationibus, tam ex Fulgentio, quam ex aliis afferturum, promiserat vir doctissimus Hieron. Vignier Oratorii D. Jesu Presbyter, de Juliano disserens in limine 11. tomi supplem. operum B. Augustini: sed immatura morte præventus fidem præstare non potuit. Julianus porro ex illa insula in Italiam regressus novas turbas ciebat, vindicare se ab errore seu per speciem, seu per fraudem volens: fautoresque ejus eadem moliti redire ad Ecclesiam cupiebant. Hinc illa, opinor, Leonis ad Januarium epistola; si tamen, ut putant nonnulli, de Pelagianis hic agatur: mihi enim potius sermo esse videtur vel de Donatistis, vel de Novatianis. At commodius nostras ea de re conjecturas promemus in Dissertationibus nostris.

Qua occasione scripta.

Epist. S. Prosperi ad S. Augustinum.

2

II. Sed ecce nova bella in Hispania adversus Priscillianistas. Illi dum Suevus, Wandalus, Gothus urbes & provincias populant, renovare errores cœperunt; & dum quisque pro focis dimicat adversus Barbarum, ipsi lethalia animis bella serere, & longe graviora incautis vulnera infligere, quam externus hostis. Turribius Asturicensis Episcopus, quoniam morbus ingravescebat, de ea re cum Episcopis provinciæ egit; litteras & 3 libellum, in quo portenta sectæ continebantur refutabanturque, ad Leonem misit per Diaconum suæ Ecclesiæ Pervincum. Rescripsit Leo, exstatque ejus epistola, ubi hæresim ex fæce aliorum hæreseon coalitam probat, singulaque ejus capita seorsim conterit. Deinde quid ad excidendum monstrum opus sit, paucis explicat. Turribium Episcoposque 4 Galleciæ & Lusitaniæ ad Concilium vocat aliis litteris ad eos scriptis, quæ

Ep. XV. *ad Turribium.* Priscillianistarum secta in Hispania reviviscit.

3

4

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Epistolam ad Januarium scriptam fuisse III. Kal. Januarii adnot. 15. ostendimus. De Pelagianis autem, non vero de Donatistis, vel Novatianis ibidem agi colliges ex adnot. 5. & 6. Quæ autem hujus epistolæ scribendæ occasio fuerit, conjecimus in Admonitione præmissa epist. 1. n. 26. ex qua Pelagiana hæresis irrepsisse cognoscetur in Aquilejensem provinciam jam inde a temporibus Zosimi, sub quo libellus distinctus ab illis duobus, quos Julianus aliique Episcopi Pelagiani Zosimo obtulere, Augustino Episcopo Aquilejensi oblatus fuit a quibusdam, qui in ea provincia Pelagianis erroribus infecti erant. Sicut autem qui ex his ad catholicam fidem redierunt, occasionem dedere epistolis 1. & 2. ita horum reliquiæ huic epistolæ ad Januarium scribendæ caussam præbuerunt.

2 Quoad hæ probationes non proferantur, nobis interim assensum suspendere licebit, inquit Cardinalis Norisius lib. 2. Hist. Pelag. c. 13.

3 Addendum est etiam Commonitorium. Libellus porro ante Episcopatum a Turribio lucubratus fuit: ex quo non superest nisi epistola nuncupatoria ad Idacium & Ceponium, quam in Appendice epistolarum dedimus. Confer Admonitionem huic epistolæ præmissam, & Dissertationem de epistolis deperditis n. 16.

4 Quatuor Leonis epistolæ in hac caussa distinguendæ sunt. Una, quæ superest, responsiva ad Turribium, in qua præcepit, ut generalis Synodus ex Episcopis Tarraconensibus, Carthaginensibus, Lusitanis, & Bæticis cogeretur; vel si aliquo impedimento id fieri non posset, Galliciæ saltem Episcopi, inter quos error serpebat, omnino convenirent, ut serpenti malo remedium afferretur. Secunda ad Episcopos memoratarum quatuor provinciarum, quos ad idem Concilium cogendum excitavit. Cum porro rescisset hos Episcopos, non autem Gallicios in Toletana Synodo congregandos, tertiam epistolam ad eosdem dedit, præcipiens ut decretum fidei, quod edituri essent, vel edidissent, ad Balconium Bracarensem Galliciæ Metropolitam mitterent. Quartam denique ad Synodum peculiarem Galliciæ & ad Balconium Metropolitanum direxit. Vide quæ de his egimus in Dissertatione de epist. deperditis n. 17. 18. 19. & 20.

AN. CH. 447.

quæ exciderunt: si vero inter armorum strepitus cogi generalis Synodus nequit, saltem aliquot Episcopos convenire jubet, ut simul videant quid pro re christiana adversus gliscentem hæresim sit agendum.

III. *Epist.* XVI. *ad Episc. Siciliæ.* Extra necessitatis angustias in Paschate & Pentecoste solum baptizandum.

Mense Octobri ad Episcopos Siciliæ Leo gravissimam epistolam misit, eosque increpat, quod die Epiphaniæ baptismum solemniter celebrarent. Id vero, quoniam Christus S. Joannis baptismum eo die suscepisse vulgo credebatur. Consuetudinem Ecclesiæ Leo confirmat, qua solitum publice baptismum agere diebus Paschæ & Pentecostes, antiquum esse morem haustum ab Apostolis, quem deinde & rationibus non paucis asserit: baptismum esse imaginem resurrectionis, per hoc mysterium hominem christianum reviviscere, triduanam sepulturam per trinam immersionem denotari, hominem ex aquis tamquam e sepulcro levari. *Ipsa igitur*, inquit, *operis qualitas docet celebrandæ generaliter gratiæ eum esse legitimum diem, in quo orta est & virtus muneris & species actionis*. Addit & huic celebritati consecratum diem Pentecostes, quasi aliquod Paschæ supplementum, effusum super Apostolos hac die Spiritum sanctum, eo die tinctos a Pe-

AN. CH. 447.

tro tria hominum millia: his & similibus ad retinendum priscum morem Siculos adhortatur. Sub finem epistolæ dat salubre Ecclesiis consilium, ut bis quotannis terni Episcopi Romam mittantur, & in commune bonum Ecclesiæ simul conferant ad custodienda decreta SS. Patrum, & errores ab Ecclesia eliminandos: *Cum coram beatissimo Apostolo Petro id semper in commune tractandum fuerit; ut omnia ipsius constituta canonumque decreta apud omnes Domini Sacerdotes inviolata permaneant*. Gerardus Vossius, ille Catholicus Theologus, publicavit alteram Leonis ad eosdem Episcopos epistolam, qua prohibet bonorum Ecclesiæ alienationem, nisi in ejus proventum utilitatemque, neque id sine consensu & Cleri approbatione, sed in 5 hac epistola desidero stylum S. Leonis: neque mihi facile persuadeo binas litteras ad eosdem tam brevi tempore scriptas, illam quidem XII. hanc XI. Kalend. Octobr. Alipio & Ardabure Coss. hanc tamen, qualiscumque sit, ex epistolis S. Pontificis non expunxi. Sed de ejus suppositione plura in observationibus.

Epist. eadem.

Ep. XVII. *ad Episcopos Siciliæ.*

5

IV. Epistola S. Leonis de Bassiano Ephesino. 6

Neque hic præteribo memoriam 6 epistolæ Leonis, etsi ipsa periit, cujus mentio

est

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hanc epistolam 17. in admonitione & adnotationibus vindicavimus.

6 Hæc, quæ affiguntur an. 447. Tillemontius not. 10. in Leonem adsignanda censet an. 448. Id pendet ex diversa ratione computandi annos quatuor ab hoc facto ad Concilium Calchedonense, quos alii integros & aliquot mensibus auctos, alii vero inceptos & quibusdam mensibus deficientes computandos credunt. Quot porro commenta hac in re Quesnellus subdole infarcit, ut pontificiam auctoritatem deprimens, judicia Apostolicæ Sedis Concilio generali subjiciat? Integra & simplex facti series, quæ apud ipsum non legitur, fraudem & errorem deteget.

Bassianus Ephesinæ Ecclesiæ Presbyter, cum in Memnonis Episcopi invidiam incidisset, ut Epheso amoveretur, ab eodem invitus ordinatus fuerat Evazorum Episcopus: cumque adduci nequiverit, ut ad hanc Ecclesiam regendam accederet; Basilius Memnonis successor violentam ordinationem miseratus, ei Ephesi commoranti dedit nomen & honorem Episcopi, aliumque Evazensis Ecclesiæ Episcopum consecravit. Post Basilii autem obitum idem Bassianus ab unico tantum Olympio Episcopo Theodosiopolis per vim adducto in Ecclesiam, Ephesiorum Episcopus institutus fuit. Hæc vis & modus institutionem ejusmodi contra canones factam palam demonstrant. Nihilo tamen minus idem Bassianus Theodosii Imperatoris opera a Proclo Constantinopolitano receptus fuit, datisque synodicis ad universum Clerum & populum Ephesinum, nec non ad cunctos Asiæ Episcopos, per annos quatuor eamdem Ecclesiam pacifice possedit; & non tam Clericos, quam Episcopos ordinavit. Postea vero aliquorum Clericorum simultates popularem tumultum excitarunt, quo abductus ab Ecclesia, carceri Bassianus inclusus fuit. Quæ res cum ad Imperatorem Theodosium delata fuisset, is Eusthatium Silentiarium misit Ephesum, ut de hoc facto cognosceret, atque referret. Nihil autem certum elici potuit adversus Bassianum nisi illegitima ejus institutio. Imperator hac de re scripsisse traditur ad Episcopum Alexandrinum; & probabiliter etiam dedit epistolas ad Romanum Pontificem, ac ad alios primarum sedium, quippe hi omnes rescripsere eum esse removendum. Tillemontius hic observat tom. 15. p. 464. aliud rescribi non potuisse, siquidem sola Episcopatus ejus initia, quæ canonibus adversabantur, commemorata fuere; nec quicquam additum fuit de quadriennali pacifica ejusdem possessione a Proclo Constantinopolitano synodicis litteris inducta atque firmata, & a cunctis Asiæ Episcopis, totoque Clero ac populo recepta: pro qua Cypriani testimonium ex epistola 55. afferri potuisset. Interim Imperator, qui Bassianum deposuisse fertur, alium Episcopum Ephesiis dandum præcepit. Quadraginta Episcoporum Concilium Stephanum ordinavit; & Bassianus Constantinopoli infelicem vitam egit; quoad Calchedonensis Concilii tempore ab Imperatore Marciano Theodosii successore petiit ut sua caussa in Concilio expenderetur: in quo tum Bassianus, tum Stephanus remoti fuere.

Hæc est sincera rerum gestarum historia, quæ ex sola actione XI. Concilii Calchedonensis colligi potest. Nullum hic Concilii Asiani judicium est, quo Bassianus depositus fuerit. Quadraginta Episcoporum Concilium solam Stephani ordinationem fecit. De Bassiano vero deponendo nullum Concilii judicium fuisse ex eo liquet, quod Meliphtongus Juliopolis Episcopus cum aliis juxta se sedentibus eum non accusatum & *sine judicio* abjectum affirmavit: unde in ipso Calchedonensi Concilio Asiæ Episcopi eumdem restitui volebant; quod non fecis-

t.4 Conc. Venet. edit. p. 1615. d. Ibid. p. 1620. b.

AN. CH. 447. est in Calchedonensi Synodo. Caussa epistolæ hæc fuit. Mortuo Basilio Ephesino Episcopo, ordinatus est in ejus locum Bassianus contra Canones. Post aliquot annos Stephanus, pulso per vim Bassiano, ejus locum occupat: quæ res perturbavit Ecclesiam Ephesinam. De violenta ordinatione Bassiani Stephanus tum apud Leonem, tum apud Alexandrinum Episcopum & alios conquestus, litteras a Leone acceperat, quibus Bassianum deponendum esse statuerat; tumultus tamen non quievit, donec Calchedone adversus Eutychem congregati sunt PP. De vi Bassianus egit adversus Stephanum, actaque coram Patribus caussa utriusque retractata ordinatio. Tumque mentio epistolæ sancti Leonis, qua Bassianum loco movendum pronuntiaverat. Verum re examinata, judicio Concilii uterque dejectus Episcopatu: quoniam utriusque vitiosam ordinationem fuisse compertum est. Illius epistolæ memoria est in XI. actione Concilii Calchedonensis. Bassiani porro depositio, quod velim annotatum, primo acta est per provinciæ Episcopos. Tum confirmata judicio non solius Romani Episcopi, sed omnium primarum sedium: sic enim habetur in Concilio Calchedonensi: *Expulsus est Bassianus a SS. Patribus, & a sanctissimo Regiæ Romæ Leone, & a beatissimo sanctæ memoriæ Flaviano Constantinopolitanæ urbis, & ab Alexandrino, & Antiocheno, ab his expulsus est regio judicio.* Et iterum: *Et Romanus Episcopus eum deposuit, & Alexandrinus eum damnavit.* Nota quod pro damnavit, Græce est καθεῖλε, deposuit; ita ut nihil hoc in negotio uni tribuatur, quod non deferatur alteri.

Act. XI. Concilii Calchedonensis.

AN. CH. 447. V.

Verum etsi proponebantur & epistola Leonis, & judicia primarum sedium, ventum est tamen ad caussæ retractationem, nullo e Legatis Sedis Apostolicæ refragante. Dum petuntur suffragia, alii utrumque dejiciendum, alii alterutrum retinendum censuerunt: in horum numero erat Julianus Coensium Episcopus, & ipse Legatus Apostolicæ Sedis, qui omisso Leonis, ut ajunt, judicio, existimavit Bassiano suam posse sedem servari: *Julianus Reverendissimus Coensium civitatis Episcopus, & ipse Vicarius Romanæ Apostolicæ Sedis dixit: Non debent ambo projici.* Tandem depositionis in utramque sententiam dixerunt judices, 7 laudato primum Anatolii CP. tum Paschasini Legati suffragio: *Gloriosissimi judices dixerunt: Quoniam placuit universis interlocutio Dei amantissimi Archiepiscopi Regiæ Constantinopolis Anatolii, & reverendissimi Episcopi Paschasini obtinentis locum Leonis Dei amantissimi Archiepiscopi senioris Romæ* &c. Tunc Bassianus, qui nec primarum sedium, nec Leonis ipsius steterat sententiæ, Synodi judicio acquievit: quia Synodi œcumenicæ summa auctoritas & supremum est judicium.

Act. Concil. Calch. part. II. act. XII. 7

Ibidem.

Hinc manifestum evadit nequicquam de hoc sibi exemplo blandiri Annalium Ecclesiasticorum auctorem, scriptoremque nuperum, qui de canonicis Episcoporum depositionibus ac judiciis infaustum volumen ad depressionem episcopalis dignitatis edidit. Putant enim Leonem suo juri asseruisse de Me-

Baron. ad an. 447.

Opus Gallice scriptum a quodam Davide: De Episcopis canonice judicandis.

EDITORUM ADNOTATIONES.

cissent, si ipsum judicio habito deponendum putassent. Hujus itaque depositionem *primo actam per provinciæ Episcopos* sibi Quesnellus finxit; & multo evidentius in hoc erravit, cum Romani Pontificis & aliarum sedium litteras post hoc Concilium redditas prodidit, quæ omne Concilium præcessere. Fallitur quoque cum Stephanum post ordinationem ad Leonem scripsisse affirmat. Ante ordinationem enim ejus Imperator scripsit, ut quid de Bassiano decernendum esset, e præcipuarum sedium Episcopis disceret. Leonis porro litteræ, quibus Imperatori, ut videtur, rescripsit, eumdem Bassianum ob illegitima Episcopatus ejus initia *esse non oportere Episcopum*, etsi judicium aliquod Apostolicæ Sedis præferunt, cum tamen sine examine, ac sine ullis gestis editum fuerit, in re & facto, quæ subreptioni obnoxia sunt, novo & expresso examini aditum non intercludunt, si præsertim circumstantiæ exstiterint, quæ Pontifici declaratæ non fuerint. Quot nova ipsius Romanæ Sedis judicia hac ratione instituuntur, ut ne idcirco Apostolicæ Sedis auctoritas præjudicium capiat? Ita hic Bassiani pacifica quatuor annorum possessio Procli auctoritate cœpta, cunctisque Asianis Episcopis approbantibus firmata, ejusmodi visa est, ut illegitima initia purgasset, novamque cognitionem mereretur. Hanc si Bassianus petiisset ab ipso Leone, non fuisset repulsus. Cum vero Calchedonense Concilium ageretur, dum hanc novam cognitionem petiit a Concilio, a Leone, qui Concilio per Legatos præsidebat, simul petiit (sicut Leoni primum inscripti leguntur quatuor illi Alexandrinorum libelli, qui Calchedonensi Synodo oblati fuere) neque per hoc Leonis judicium subjiciendum credidit auctoritati Concilii, sed novis caussis allatis novum judicium in Concilio, & Leonis ejusdem auctoritate instituendum putavit. Hac de caussa Legati Apostolicæ Sedis huic novæ cognitioni non restiterunt, & Julianus Coensis utrosque non debere projici opinari potuit. Leonis tamen judicium sicut præcipue ingestum fuit, ita etiam depositio Bassiani ex Leonis judicio confirmata est. Quod si Bassianus, qui non acquievit Leonis & aliarum præcipuarum sedium rescriptis, judicio Concilii paruit; id in caussa fuit, quia in Concilio ipse auditus, ac totius caussæ examen institutum fuit, nihilque superesse poterat excusationis qua judicium subreptione notaretur.

Act. III. p. 1267. 1274. 1282. 1290.

7 Primum laudatus fuit Anatolius, non quod præcipuam supra Legatos Pontificis auctoritatem haberet (quis enim catholicus primam auctoritatem Apostolicæ Sedi non tribuat? unde initio actionis XI. primus locus Legatis tribuitur) sed quia Anatolius primus in hoc negotio sententiam dixerat.

AN. CH. 447. Metropolitanis etiam orientalibus judicandi potestatem, eaque potestate usum in Bassianum: cum id non affirmet Stephanus scriptum a Leone, sed tantummodo Bassianum
8 8 *esse non oportere Episcopum*: ἄτε τουτον μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. Nec illud persuasum habuerunt Legati, qui vel quasi de re integra judicarunt, vel etiam sententiam Leonis temperarunt: Romanus enim Pontifex dixerat Bassianum esse non oportere Episcopum: Julianus legatus Pontificis, esse posse Episcopum, cum de utroque qui contendebant de Episcopatu pronuntiarit, non debere ambos projici, significans alterutrum eorum in Ephesina sede esse constituendum: κατὰ μὲν κανόνας ὐδὲ εἷς ὤφελεν εἶναι, κατὰ δὲ φιλανθρωπίαν ἡ σύνοδος ἡ Ασιανὴ ἐπιλέξεται τὶς ὀφίλει εἶναι. AN. CH. 447. Syn. Calch. Act. XII.

ANNUS CHRISTI 448	LEONIS PAPÆ 9	THEODOSII VALENTINIANI IMPP.	41. 24.	POSTHUMIANO ET ZENONE COSS.

I. Epistol. XVIII. nunc XX. ad Dorum. IDibus Martii hujus anni scripsit sanctus Leo ad Dorum Beneventanum Episcopum. Ille Presbyterum recens ordinatum posthabitis Presbyteris aliis, qui ætate meritisque præstabant, in locum superiorem ordinemque evexerat: quin etiam aliqui assentatione ignava jure & loco sponte cesserant. Ordo antiquitatis inter Presbyteros servandus. Arguit Leo Dorum prævaricationis, juvenem superbiæ, Presbyteros projectæ adulationis. Jubet igitur quemque juxta Canones servare prærogativam ordinationis, exceptis qui spontanea abdicatione se hoc honore indignos fecerant, & ipsi ut suo plecterentur judicio inferiores esse vult illi quem sibi prætulerant. *Et ut judicii sui*, inquit, *sententiam ferant, inferiores etiam illo erunt, quem propria sententia sibimet prætulerunt: omnibus Presbyteris in suo ordine permanentibus, quem unicuique ordinationis suæ tem-*
1 *pus ascripsit*. 1

II. Leo insuper tanta pro Ecclesia gessit, ut visus sit hactenus præluxisse majoribus, seu dum Priscilliani contaminatum gregem jugulat, seu dum Manichæorum clandestinos motus perimit, aut de profligato Pelagianismo triumphum agit, vel severe vindicat Ecclesiæ disciplinam. Quod alterius summum esset, iter est Leoni ad majora. Hæc quidem fortiter feliciterque, sed adversus saucios hostes, jamque multis debilitatos ictibus. Ecce novus hostis, recens & integer Christi Incarnationem oppugnat, fundamentaque Christianæ Religionis concutit. Eutychianismi primordia. Timendus certe: audax illi animus ad concipiendum facinus, promtus ad exequendum; ingenium laudabile, si ad meliora convertisset. Pietatis professio & fama æque perniciosa, quoniam iis adversus fidem abutebatur. Quid referam gratiam favoremque Principum & magnatum amicitias, quas ad promovenda studia per fas nefasque conciliaverat? Verum hæc ut gloriosior Leonis victoria sit. Eutyches ille est, Constantinopolitanus Archimandrita, qui a dæmone malo impulsus, novos errores in Ecclesiam serit, utramque naturam in Christo miscens, coalitamque in unam asserens: unde illud consectarium, vel naturam divinam perpessionibus humanisque affectibus obnoxiam, vel quæ humanitus Christo contigerunt, labores & mortem, per quæ salutem nobis peperit, mera fuisse ludibria. Hæc ille: quæ primo latenter cum commensalibus Monachis communicabat, tum furtim cum amicis, & iis quos noverat novitatis avidos. Eusebius Dorylæi in Phrygia Episcopus, cui cum Eutychete amicitia intercedebat, pravam ipsius doctrinam primo amice corrigere: dumque Monachum consiliis non emendari intelligit, rem religionis potiorem amicitia putans, denuntiare scelus aggreditur, ut opprimatur antequam vires acquirat. Qualis Eutyches.

Id temporis habebatur Constantinopoli Synodus a Flaviano Episcopo Constantinopolitano Procli successore, convenerantque triginta Episcopi ad litem dirimendam Florentii Sardorum Episcopi Lydiæ Metropolitani adversus Episcopos suæ provinciæ Joannem III. Synodus CP. sub Flaviano Episcopo.

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Si hoc loco Stephanus Leonis sententiam expressit his verbis *esse non oportere Episcopum*, alibi tamen his verbis retulit: *Romanus Episcopus eum deposuit*, quæ potestatem deponendi a Leone sibi assertam præferunt. Hæc ex solius Stephani relatione. Si exstarent ipsæ Leonis litteræ, quid Leo scripserit expressius cognosceremus. Quod si iisdem aut similibus verbis usi traduntur etiam alii præcipuarum Sedium Episcopi; cum tamen peculiare jus in omnes orientales Episcopos Romano Pontifici ratione primatus negari nequeat; jus de Metropolitanis etiam orientalibus judicandi eidem negari non potest, nisi ab eo, qui vel primatum neget, vel meri ordinis primatum cum heterodoxis eidem attribuat. Sed hoc de jure plura in Observat. ad Dissertationem V.

1 Hic omittenda non erat mentio duarum lucubrationum, quæ in hac caussa scriptæ fuere, nimirum libelli querimoniæ, qui a Paullo Presbytero Leoni oblatus fuit, & alterius Leonis epistolæ, quæ desideratur, ad Julium Episcopum, cui hujus decreti executionem commisit. De his vide Dissert. de epistolis deperditis n. 22. & 23.

AN. CH. 448.

Actione I. *Concilii Calchedonensis.*

nem Cassiniumque. Eusebius hortatu Flaviani, cui audaciam Eutychis nuntiaverat, rem ad Concilium detulit. Patres illico detestari pravitatem, rogare Eusebium, ut pro jure amicitiæ adeat Eutychem, persuadeatque meliora. Tum Eusebius abnuere, jam frustra omnem movisse lapidem, sed irrito conatu; non vulnus levi manu leniendum, sed ferro recidendum, priusquam saniores partes occupet; jam Eutychem arma palam adversus Ecclesiam moliri, urbis Monasteria circuire, offerre libellum cui subscribant Monachi, & in doctrinam nomenque suum jurent. His auditis, Patres Presbyterum Diaconumque mittunt, qui de singulis inquirant. Presbyter recta it ad Martinum Archimandritam; plurima de Eutyche sciscitatur. Fatetur ille missum Constantinum

Action. V. *Concilii Constantinop. in* I. *Calched.*

Diaconum ab Eutyche cum scripto, cui subscribere rogatur; non aliam in eo fidem, quam quæ in Nicæna Synodo jurata, & quæ a Cyrillo tradita receptaque: sed a se longe rejectum cum hac responsione: non esse suam, sed Episcoporum rem: *Μὴ εἶναι ἐμὸν ὑπογράφειν ἐπισκόπων δὲ μόνων*: *Non est meum subscribere, sed Episcoporum tantum est*. Grave responsum, & posteris retinendum. His Synodo renuntiatis, placuit Patribus ut vocaretur Eutyches ad Concilium. Semel & iterum accersitus venire contemsit, non fas, inquiens, egredi e Monasterio. Tertiam quoque citationem ægrotatione simulata elusit. Sed demum post aliquot dies Monachus militari apparatu ad Synodum venit. Cum eo Florentius Patritius, turbulenta Monachorum phalanx, apparitorum militumque Prætorianorum manus. Hanc illi operam præstiterat Chrysaphius Eunuchus, qui gratia & auctoritate Augusti pro libidine abutebatur; tam Eutychi carus, quam infensus Flaviano, quia cum adiit Pontificatum, ejus demereri gratiam contemserat. Nihil territi Patres de fide sciscitantur. Rogant Eutychem, quid de Christo sentiat? Coram ille non hæsitans confessus in Christo duas naturas antequam Verbum cum carne uniretur, sed coaluisse in unam, ex quo Divinitas cum natura humana in unam hypostasim conjuncta est: *ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἑνώσεως μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν, μίαν φύσιν ὁμολογῶ*: id est: *Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem; post vero adunationem, unam naturam confiteor*. Patres docent eam doctrinam esse alienam a fide, obtestantur ut ipse suos revocet errores proscribatque, ac Nicænam confessionem recipiat. Sed dicto non audiens obfirmato animo in sententia persistit: ideoque judicio Patrum Sacerdotio motus est, munere Archimandritæ & communione ecclesiastica privatus.

Eutyches communione & Sacerdotio dejicitur.

IV. Ad Leonem scribit.

Eutyches cum auctoritate Chrysaphii & tutela Principis neque se, neque doctrinam tectam sartamque cerneret, ad Romanum Pontificem confugit, ratus irritam fore condemnationem, si tantum Pontificem suis partibus irretiat. Hoc vero factu facile in animum inducebat: quia absentem circumvenire in promtu est, [2] sciebatque inter Romanum Constantinopolitanumque Episcopum æmulatione Cathedræ jamdiu fere simultates; sperabat denique amicum Leonem, cujus animum ante aliquot menses exploraverat. Scilicet scelus suum prius meditatus, ne, si quando erumperet, Leo adversaretur, litteras ad eum miserat, quibus catholicæ fidei homines in suspicionem Nestorianismi adduxerat. Leo nihil tale suspicans, laudaverat ejus vigilantiam sollicitudinemque. Periit quidem hæresiarchæ [3] epistola, sed ex litteris Leonis ad Theodosium & Fla-

Epistol. XIX. *nunc* XX.

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Nullæ contentiones & simultates inter Romanum & Constantinopolitanum exarsisse traditæ sunt, nisi postquam a Calchedonensi Constantinopolitanæ sedi tres diœceses Asiæ, Ponti, & Thraciæ subjectæ fuerunt: neque hac in re Leo restitit ob æmulationem cathedræ, ac si exinde Romano Antistiti præjudicium aliquod crearetur; sed quia hoc canone lædebantur privilegia sedium Alexandrinæ & Antiochenæ, nec non jura Metropolitarum earumdem diœceseon, quæ Nicænum Concilium sarta tecta servanda præceperat. Cur potius eam æquiorem, & veram rationem confugiendi ad Romanum Episcopum Quesnellus non allegavit; quia scilicet Eutyches Romanæ Sedis prærogativam noverat, qua in orientales quoque Episcopos, cum opus esset, jus exercere poterat?

3 Unam hic Eutychis epistolam ad Leonem Quesnellus memorat, quæ ab eo post condemnationem scripta fuit; huicque Leonem rescripsisse putat epist. 20. At in notatione, quam in secunda editione subjecit epistolæ 20, deprehendit hanc redditam alii epistolæ, quam ad eumdem Pontificem ante condemnationem Eutyches dederat. Duæ igitur hujus epistolæ distinguendæ sunt. Anno 447. magnæ turbæ excitatæ fuerunt adversus aliquot Episcopos orientales, qui in Nestorianismi suspicionem vocabantur. Harum turbarum originem e Constantinopoli profectam Theodoretus notavit ep. III. Eutyches vero Constantinopolitanus Archimandrita præcipuus earum auctor fuit; & dum illos impetivit, in oppositum errorem transiit. Nestorianismi autem nomine eos notavit, qui suo errori adversabantur. Domnus Antiochenus Episcopus, Eutychis impietate detecta, primus eidem restitisse, cum synodicam ad Imperatorem dedit, a Facundo traditur lib. 12. c. ult. Vide integram hanc synodicam insertam Dissert. VII., quæ propterea an. 448. scripta dicenda esset potius, quam anno 449. ut Eminentissimo Baronio placuit, pro cujus tamen sententia Tillemontius nonnulla affert not. 10. in Theodoretum. Certe autem Eutyches anno 448. primam epistolam ad Leonem dedit, qua Nestorianismum repullulare conquestus est. Huic, quæ desideratur,

AN. CH. 448. Flavianum quid scripserit intelligimus. Conqueritur quod cum non diversa a fide sentiret, immerito tamen se se accusatum: quod Eusebius crimen hæresis sibi intulisset, nihil tamen eum, in quo argueretur, expresse & evidenter ostendisse, quod evocatus ad judicium se sistere non denegasset; quod etsi Nicænæ Synodi decretis assentiebatur, privatus communione sit; quod libellus appellationis, quem obtulerat, non fuisset susceptus: hæc & alia quam falso Eutyches scribebat, ex Constantinopolitanæ Synodi actis comperimus, quæ Calchedonensibus sunt inserta, ampliusque aperiemus in Dissertatione de ejus caussa. AN. CH. 448.

ANNUS CHRISTI 449	LEONIS PAPÆ 10	THEODOSII 42. VALENTINIANI 25. IMPP.	ASTERIO ET PROTOGENE COSS.

I. *Epist.* XX. *nunc* XXIII. *ad Flav.* *Epist.* XXI. *nunc* XXIV. *ad Theodos.*

SAnctus Leo nihil horum, quæ Constantinopoli gerebantur, admonitus a Flaviano, ne vel innocentem condemnet, vel reum absolvat, ad Theodosium Flavianumque scribit. Quare 1 Flavianus non scripserit, haud difficile est dictu, seu Eutychem staturum judicio crederet, seu actam caussam secundum Canonem Ecclesiæ in Concilio, 1

EDITORUM ADNOTATIONES.

tur, Leo respondit ep. 20. Kal. Junii an. 448. in qua cum ignoraret quo spiritu Eutyches ductus, eam Nestorianismi accusationem protulisset (huc enim spectant quæ S. Leo scribit ep. 34.) ejus zelum ac sollicitudinem commendavit. Interim Eutyches ab Eusebio Dorylæensi accusatus, a S. Flaviano damnatus fuit in Synodo Constantinopolitana die 22. Novembris ejusdem anni 448. In hac post damnationem aliquid de appellatione ejus a nonnullis auditum fuit. Mentitus vero est, cum affirmavit se libellum appellationis ad Romanum Pontificem obtulisse, qui receptus non fuerit. Hinc autem alteram ad S. Leonem epistolam dedit, cui quatuor documenta adjecit, libellum accusationis Eusebii Dorylæensis, libellum appellationis suæ, quem oblatum & non receptum venditavit, professionem fidei suæ cum contestatione ad populum Constantinopolitanum, & aliquot testimonia plerumque suppofititia: de quibus vide Dissert. de epist. deperditis n. 26. Hanc Eutychis secundam epistolam inter Leoninas edidimus ep. 21. Scripsit eodem tempore ad S. Petrum Chrysologum Episcopum Ravennatem; & hæ duæ epistolæ in Italiam missæ videntur una cum litteris Imperatoris Theodosii ad Leonem, quibus hic Augustus agente Chrysaphio deceptus, hæretici patrocinium susceperat. Sicut autem in relectione actorum Synodi Constantinopolitanæ quidam affirmarunt, Eutychen privatim appellasse etiam ad Episcopi Alexandrini, Hierosolymitani, & Thessalonicensis Concilia; ad harum sedium Episcopos fortassis epistolas dedit. Sub hoc quoque tempus Flavianus de gestis in Constantinopolitana Synodo adversus Eutychen retulit ad Leonem Pontificem, ut pluribus dicetur adnot. 1. in annum sequentem.

1 Flavianum paullo post Concilium, quo damnavit Eutychen, ad Leonem scripsisse exeunte anno 448. aut serius sub initium anni 449. ostendimus in Admonitione ad epist. 22. Quesnellus ex suis præjudiciis ordinem litterarum Flaviani pervertit, ita ut primam venditarit, quæ secunda est, & secundam, quæ prima fuit. Ibidem autem nos suum cuique tempus restituimus; & Cardinalis Baronii sententiam, quam ille perstrinxit, luculenter vindicavimus. Ut autem clarior fiat rerum in caussa Eutychis gestarum historia, quæ apud Quesnellum non satis est accurate disposita, Breviarium chronologico-historicum documentorum hujus anni hac prima notatione appendendum credidimus, ex quo suum cuique tempus adscribere facile erit.

Cum epistola Eutychis una cum imperialibus litteris eidem faventibus sollicite missa fuerit; citius Romam pervenit, quam Flaviani litteræ: unde S. Pontifex Theodosio rescripsit die 18. Februarii hujus anni 449. antequam Flaviani epistolam acciperet: ex quo etiam factum est ut epist. 23. cum Flaviano questus sit, de tanta re nihil retulisse, & ut cautus, non autem *deceptus*, documenta ad judicium ferendum necessaria postulaverit. Interim vero responsionem ad Eutychen distulit. Hic autem hæreticus non expectato Pontificis responso, libellum Imperatori obtulit, quo generale Concilium petebat, & per Chrysaphium patronum suum egit ut Dioscorus quoque Alexandrinus ad Theodosium scriberet, generalem Synodum cogi oportere: quod quidem per imperiales litteras signatas die 30. Martii hujus anni 449. indictum fuit Ephesi Kal. Augusti. Dum de hoc Concilio convocando murmurabatur, Constantinopolim perlatæ fuerunt duæ memoratæ Leonis epistolæ 23. ad Flavianum, & 24. ad Theodosium, & hac etiam occasione epistola 25. Petri Chrysologi ad Eutychen, ut in Admonitione ad eamdem conjecimus. Id ante indictionem Synodi accidisse, ex altera Flaviani epistola colligere licet. Cum enim is ex acceptis Leonis litteris deprehendisset, Eutychen ad Pontificem scripsisse, priorem vero suam epistolam ei nondum fuisse redditam; aliam mox epistolam 26. ad eumdem Pontificem dedit, in qua tantum apostolicæ auctoritati attribuit, ut istam ad finem huic controversiæ imponendum per se sufficere tradiderit, ne Concilium, de quo rumor erat, amplius necessarium sit. Hæc post cer-

AN. CH. 449.

Baronius discussus de litteris Flaviani. *Epist. Flaviani ad S. Leonem. nunc* XXVI.

cilio, condemnatumque legitime Monachum suæ parœciæ, non alias audiendum. Baronius credit litteras Flaviani, aut interceptas, aut retardatas ab Eutyche. Sed tum nihil omnino scriptum a Flaviano, constat ex ipsa Flaviani epistola, cujus initium est: *Pietate* &c. *Accusatum*, inquit, *eum* (*Eutychen*) *a reverendissimo Eusebio, & occurrentem in sanctum Concilium, & voce sua sectam propriam retegentem, alienumque existentem a recta fide damnavimus, sicut docebunt vestram Sanctitatem omnia quæ super eo sunt gesta, quæque direximus cum nostris his litteris.* Vides ut nihil litterarum vel gestorum Synodi ante hanc epistolam acceperat Leo a Flaviano. Et paullo post: *Sed his ita gestis litteræ nobis datæ sunt vestræ Sanctitatis per Comitem Pansophium, per quas sumus edocti, quia idem Eutyches libellos direxit vobis plenos omni fallacia atque*

AN. CH. 449.

EDITORUM ADNOTATIONES.

certam indictionem scripta non fuissent. Hinc has Flaviani litteras ante diem 30. Martii exaratas cum Quesnello credimus. Vide hujus textum n. IX.

Eutyches ut sibi facilem in Concilio jam indicto defensionem præpararet, recognitionem actorum Synodi Constantinopolitanæ obtinuit, ac si ea diminuta & corrupta essent. Sed si pauca quædam leviora excipias, quæ non visa sunt actis inserenda, nihil falsatum evinci potuit ab Eutychis defensoribus. Hæc autem recognitio, in qua mentio fit epistolæ Leonis paullo ante receptæ, facta fuit in Constantinopolitano conventu diebus 8. & 13. Aprilis. Interim Leo priorem Flaviani epistolam 22. se jam accepisse indicat epistola 27. data 21. Maji: qua eidem epistolæ Flaviani paucis rescripsit, pleniorem responsionem quam citius transmissurus: ubi si turbas adversus eumdem Episcopum excitatas innuit, de quibus in ejus epistola 22. nullum indicium est; has ex aliis aliorum litteris satis detexerat. Ex verbo autem *rescribimus* (nisi legendum sit *rescribemus*) quo Leo utitur in ep. 27. ipsum in pleniore epistola, quam promittit, lucubranda hoc quoque tempore fuisse occupatum colligere licet: hæc enim ob rei gravitatem maturius studium exigebat. Nondum, cum hæc scribebat, de Legatis transmittendis cogitabat; vel eos non ita brevi parandos sperabat. Hinc pleniorem epistolam per eum, qui litteras Flaviani attulerat, dirigendam spondet. Cum autem ob rerum difficultatem, & indictionem Concilii Ephesini jam imminentis Legatos sollicitius dirigendos duxerit; his pleniorem epistolam 28. ad Flavianum perferendam tradidit, in qua (cum antea scripta fuisset) Legati solum in fine memorantur additione quadam, ut videtur, posteriori, qua nullam Synodi mentionem facit. Una cum hac celeberrima epistola 28. aliæ ad Theodosium, ad Pulcheriam, ad Archimandritas Constantinopolitanos, ad Synodum Ephesinam, & ad Julianum Coensem scriptæ Idibus Junii signantur, & iisdem Legatis traditæ sunt. His profectis altera Flaviani epistola 26. ad Leonem pervenit, cui Pontifex respondit epist. 36. die 20. Junii, eodemque die aliam ad Imperatorem ep. 37. misit, cujus caussam adnot. 1. in hanc epistolam indicavimus. Tertiam porro epistolam S. Flavianum ante Ephesinum latrocinium ad Leonem dedisse per Basilium Diaconum, quæ ad nos non pervenit, evicisse credimus adnot. 2. in ep. 38. qua S. Leo eidem respondit die 23. Julii. Confer inferius adnot. 6. Novas litteras eidem Flaviano dedit die 11. Augusti, quibus de iis, quæ gerebantur, cognoscendis sollicitudinem suam significavit. Vide ep. 39.

Die 8. hujus mensis Ephesinum Concilium, seu potius latrocinium cœpit, de quo satis Quesnellus hoc anno num. XI. & seqq. S. Flavianum non multo post hoc latrocinium, dum duceretur in exilium, nimirum sub finem Augusti, obiisse ostendimus in Admonitione ad ep. 54. n. 1. Neque Menologia Græcorum, quæ ejus festum signant die 18. Februarii, iis auctoritatibus, quas ibidem allegavimus, opponi queunt: nam præterquamquod recentioris ætatis sunt, certe ad Februarium anni 450. Flaviani mors protrahi non potest, cum Anatolius subrogatus fuerit ante finem hujus anni 449. Cum porro prima translatio ejus in urbem Februario anni 450. affigi nequeat, quippe quæ post mensem Julium ejusdem anni contigit; aliam posteriorem sive translationem, sive festivitatem Februarii mensis iisdem Menæis indicari necesse est. Hæc porro mors aliquandiu occultata fuit, seu ut successori eligendo cautius prospiceretur, seu ut præcaveretur a tumultu, qui a Clero & populo Flaviani studiosissimis timeri poterat. Hinc *acclamationes* Constantinopolitanæ plebis pro Flaviano, ac si adhuc viveret, contra Ephesinum latrocinium circa initium Octobris anni 449. in gesta publica relatæ fuere, quæ cum litteris Cleri & populi Constantinopolitani ad Leonem transmissæ sunt sub idem tempus, quo S. Pontifex ejusdem mortis pariter inscius ad eosdem scripsit ep. 50. & 51. Idibus Octobris. Confer adnot. 4. in ep. 59. Eodem quoque tempore Martinus & Faustus Archimandritæ litteras ad eumdem dedere, quibus suam pro Flaviano ac pro recta fide constantiam declarabant; & eadem occasione probabiliter scripsit etiam Pulcheria Augusta: unde tribus his epistolis simul acceptis S. Leo eadem die respondit per ep. 59. 60. & 61. mense Martio anni sequentis.

Caussa vero scribendarum epist. 50. & 51. Idibus Octobris Leoni fuit notitia de infelici exitu latrocinii Ephesini ad eumdem perlata ab Hilaro Diacono, qui ex eodem conciliabulo statim post S. Flaviani condemnationem mirum in modum effugit. Hic autem Romam pervenit eo tempore, quo ob anniversarium diem Natalis Leonis, Concilium Episcoporum habebatur die 29. Septembris. Auditis autem, quæ perperam gesta fuerant, ut his remedium apponeretur, Synodus Romana producta videtur usque ad diem III. Iduum Octobris, quibus diebus Leonis, vel etiam Synodi nomine plures epistolæ transmissæ fuerunt. Vide ep. 44. usque ad ep. 51., in quibus una est Hilari Diaconi ad Pulcheriam Augustam. In ep. 44. ad Theodosium Imperatorem scripta, & ep. 45. ad eamdem Pulcheriam repro-

AN. CH. 449. 2 *que calliditate*. Ex quibus liquet pariter non ante Flavianum de litteris ad Leonem ea de re scribendis cogitasse, quam cum didicit Pontificem improbis Eutychis artibus deceptum, falsam de judicio Constantinopolitano cepisse opinionem. Enimvero quamdiu intra Ecclesiæ Constantinopolitanæ limites sese labes ista continuit, opus non fuit, ut Collegarum opem imploraret Flavianus. Episcopus nempe universis catholicam veritatem totam in solidum a Christo Domino creditam non ignorabat, quam pro sua quisque virili defendere teneretur, erroresque contra insurgentes opprimere tamquam ordinarius judex in ea quam sortitus est Ecclesiæ portione. At ubi monitus a Leone rescivit hæresiarcham Occidentem litteris suis pervasisse, suum virus spargere, atque a sæculi potestatibus insidias parari catholicæ doctrinæ, tum Romanum Pontificem adire sui putavit officii: quo videlicet & de re tota instrueretur, quod Ecclesiæ Capiti debebatur, & qua pollebat apud Augustum gratia ageret sollicite, ne late serperent hæreticorum artes, nec turbarentur Ecclesiæ convocatione Concilii, in quo timendum merito erat, ne auctoritate plurimum valituri essent homines improbi.

Ceterum Leo non edoctus ea quæ de Eutyche gesta erant, ad Augustum scribens de

Tom. II.

hæreticorum judiciis hæc statuit: nullum judicium pronuntiandum nisi re diligenter examinata. *Necesse est*, inquit, *jam locum subreptionibus non patere; sed prius de quibus eum æstimat arguendum, instrui nos oportet, ut possit de bene cognitis congrue judicari*. AN. CH. 449. Ep. XXI. nunc XXIV. ad Theodos. cap. II.

3 Non Presbyterum nota hæreseos inurendum, nisi sensu in quo peccaverit clare exposito: *Sed cum Presbytero hæreseos crimen intenderet, quem tamen sensum in eo arguerit, non evidenter expressit*. 3 Ibidem supra.

4 Non bene reprehendi eum esse alienato a fide animo, qui quæ Nicænis statutis decreta sunt, palam profitetur: *Asserens se Nicænæ Synodi constituta servantem frustra de fidei diversitate culpatum*. 4 Ibidem.

Illa ad Theodosium, hæc ad Flavianum. Non festinanter, sed lente exercenda judicia, cum maxime de recidenda communione agitur, nec tam in errore confodiendo, quam in emendando errantem laborandum: nec adeo animo indulgendum specie defendendæ veritatis, ut locus caritati non sit. *Decet enim*, inquit, *in talibus caussis hoc maxime provideri, ut sine strepitu concertationum & custodiatur caritas, & veritas defendatur*. Epist. XX. nunc XXIII. ad Flav. cap. II. Ibidem.

III. Duæ Flaviani epistolæ ad Leonem.

Flavianus rescripsit ad Leonem, & acta Constantinopolitanæ Synodi in caussa Eutychis simul cum epistola ad eum misit. Sed tardius Leoni reddita est. Cum nihil Fla-

via-

EDITORUM ADNOTATIONES.

probato Ephesino latrocinio, Concilium in Italia habendum Leo postulavit. Theodoretus Cyri Episcopus in eodem latrocinio depositus, apud eumdem Pontificem appellationem interposuit ep. 52.

Publicata subinde Flaviani morte cum aliquis eidem subrogandus esset, Imperator Constantinopolitanæ Ecclesiæ Clericis præcepit, ut quosdam aptiores regimini sibi proponerent, inter quos ipse potiorem eligeret. Diffidentibus autem illis inter se ea forte de caussa, quod alii aliquem Flaviano adhærentem vellent, alii autem excluderent, idem Imperator e Clericis aliarum Ecclesiarum, qui Constantinopoli ob alia negotia degerent, Episcopum eligendum mandavit. Ita omnium, ut præfertur, suffragio Anatolius Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, qui in regia urbe suæ Ecclesiæ res agebat, electus, & in Synodo ab ipso Dioscoro Alexandrino ordinatus fuit. Scripsit statim Anatolius ad S. Leonem epistolam de ordinatione sui, cujus insigne fragmentum dedimus ep. 53. De eadem quoque ordinatione scripserunt etiam ad eumdem Pontificem ordinatores ejus, Theodosius Imperator, & Pulcheria Augusta. Hæc sub finem hujus anni 449. contigisse probavimus in Admonit. ad ep. 53. Interim S. Pontifex Leo novas ad Imperatorem litteras dedit 8. Kal. Januarii, quibus ut Concilium in Italia cogeretur, iterum institit. Hæ litteræ vitiata chronica nota editæ plures difficultates promoverunt. Emendato autem mense ex nostro præstantissimo codice Ratisponensi nihil difficultatis superest. Vide ep. 54. Etsi vero nullæ Imperatoris litteræ a Leone acceptæ hic indicentur, haud tamen ambigimus, quin his litteris Leo respondeat Theodosii epistolæ, quam post latrocinium Ephesinum eidem dedisse ostendimus in Dissert. de epist. deperditis n. 38.

2 Cum ex præcedenti adnotatione pateat, Flavianum hoc de negotio, quod fidem tangebat, ad Leonem retulisse, antequam Pontificis litteris excitaretur, quæ hic subjiciuntur falsa esse manifestum est.

3 Leonis verba libellum accusationis Eusebii Dorilæensis Episcopi respiciunt, in quo S. Pontifex desideravit, sensum quem ille in Eutyche hæresi notaverat, apertius exponi, ut de eo ipse posset judicium ferre. Non ergo hic Leo *statuit* (hoc enim verbo quod a Quesnello præmissum fuit, sequentia reguntur) *non Presbyterum nota hæreseos inurendum, nisi sensu, in quo peccaverit, clare exposito*.

4 Integra Leonis verba de libello Eutychis loquuntur, in quo ille *asserebat se Nicænæ Synodi constituta servantem frustra de fidei diversitate culpatum*. Hæc ex Eutychis verbis non sunt Leonis decretum, quo statuerit, *non bene reprehendi eum esse alienato a fide animo, qui quæ Nicænis statutis decreta sunt palam profitetur*. Solum Leo Eutychis protestationem, cum nihil exploratum haberet, & e contra similem professionem in accusatoris ejus libello legisset, suspendendum judicium credidit, quoad exploratiora documenta transmitterentur. Cum porro hæc documenta accepit, non dubitavit hæreseos condemnare Eutychen, licet Nicæna statuta se tenere & sequi etiam atque etiam profiteretur.

AN. CH. 449. vianus de epistola audiret, alteram misit in qua 5 prioris meminit, & actorum quæ
5 simul miserat. Baronius deceptus codicum præpostero ordine, eam quæ secundo scripta, primo scriptam credidit, & revera primum locum hactenus obtinuit in editis codicibus. Sed contrarium ex ipsius epistolæ serie evincitur, quæ videlicet prioris meminit cum actis Constantinopolitani Concilii missæ, & insuper ex epistola XXXIV. (*nunc* XXXVIII.) ad Flavianum scripta Julii die XXIII. ubi testatur se 6 alteram il-
6 lam epistolam non accepisse, nisi Legatis suis jam in Orientem profectis. Qui quidem nondum urbem reliquerant Junii die XVII. quemadmodum docent epistolæ XXXII. & XXXIV. (*nunc* XXXVI. & XXXVIII.) ad Flavianum, ex quibus inter se collatis liquido apparet inter hujus & illius scriptionem Legatos ad Synodum missos sese viæ dedisse.

IV. Ex hac utraque epistola pietatem Flaviani agnoscimus, vigilantiamque pastoris, qui suæ bene consulit Ecclesiæ. Scribit quam rite & secundum Canonem in Eutychen animadverterit, non indicta caussa damnatum: deinde ejus errores commemorat. Hæc Flavianus, non quod suam auctoritatem cum Eutyche committat, sed ut rei gestæ admoneat Pontificem Romanum ejusque Episcopos, caveantque ne in his locis pullulet hæresis, & ipse Theodosius admoneatur a Leone quos errores quosque tumultus in orbem invehat unius Monachi improbitas. *Sed ne multa dicens*, ait Flavianus, *longam faciam epistolam, olim quicquid egerimus misimus ad Beatitudinem vestram litteras, quibus litteris docuimus & presbyterio eum esse nudatum: quia sic captus est; & jussimus eum cum Monasteriis nullam habere rationem, & exclusimus eum a communione nostra: ut Sanctitas vestra hoc cognoscens, quod circa illum actum est, omnibus Episcopis sub Beatitudine vestra degentibus manifestare dignetur illius impietatem: ne nescientes aliqui quid ille sentiat, quasi ad orthodoxum vel per litteras, vel per aliquam conjunctionem loquantur.*

Epist. nunc XXII. *Flaviani ad S. Leon. cap.* IV.

V. Admonet hoc loco lectorem Cardinalis Baronius, ut attendat *ex veteri instituto absque controversia confiteri eosdem inter se altercantes Flavianum & Eutychetem, legitimum & præcipuum judicem controversiarum ecclesiasticarum esse Romanum Pontificem, ad quem tam actor, quam reus sponte currunt sua jura prosecuturi*. Pontificiæ dignitati majori quam quisquam alius reverentia advolvor ego; sed quoniam omnibus Ecclesiæ Episcopis cum Romano 7 communis dignitas, ipso etiam Leone hoc profitente, absit ut quam in uno veneror, in ceteris 7
calcari velim. Ultro agnoscimus Romanum Pontificem pro legitimo, ac si cum singulis Episcopis compararetur, pro præcipuo controversiarum ecclesiasticarum judice: sed quis propterea ferat Flavianum, quem & sedis prærogativa, & sanctimonia singularis, & fidei constantia ad martyrium usque perseverans tantopere commendare debuerant, cum rebelli, imperito, obscuro ac malæ frugis Monacho componi committique, exauctoratum Presbyterum cum suo ac tantæ Sedis

Baronius ad ann. 449. *n.* 5.

Ep. XII. *nunc* XIV. *ad Anast. Thess. cap.* XI.

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 In epistola 22. quam nos primam esse ostendimus, nulla anterioris epistolæ mentio fit. Quesnelli, qui hanc ipsam secundam esse contendit, intererat prioris epistolæ mentionem in ea detegere. In id autem usus est antiquæ versionis verbis, ut in Leoninis editionibus legebantur, *olim quidquid egerimus misimus ad Beatitudinem vestram litteras, quibus litteris docuimus* &c. At cum hæc non cohæreant cum originali Græco, a Romanis editoribus Conciliorum hic locus ad Græcum textum sic emendatus fuit: *De iis, quæ de eo dudum egimus, misimus ad Beatitudinem vestram litteras, quibus docuimus* &c. ubi pro *olim* repositum fuit *dudum*, quæ particula non ad epistolam *dudum* scriptam, sed ad anteriora gesta in Eutychen refertur. Verbum autem Græcum ἀπεστείλαμεν latine redditum *misimus*, hoc loco non de anterioribus, sed de iisdem, quas Flavianus scribebat, litteris acceptum probavimus adnot. 17. in ep. 22. ubi alia hujus significationis exempla protulimus.

6 In epistola 38. non *alteram*, sed tertiam Flaviani epistolam, quæ desideratur, indicari vidimus adnot. 2. in epist. 38. Cum autem Leo direxit epistolam 36. ad Flavianum datam, non die 17. sed 20. Junii, uti probavimus adnot. 4. in eamdem ep. 36. jam acceperat secundam Flaviani epistolam, & tunc Legati jam profecti erant in Orientem, quemadmodum ex emendata, seu potius restituta ejusdem epistolæ lectione *subsecutos* cognoscetur; de quo vide adnot. 3. Ita inter diem 13. Junii, quo signatæ fuerunt cum ep. 28. aliæ litteræ per eosdem transferendæ, & diem 20. ejusdem mensis, quo notatur ep. 36. Legati transmiserunt in Orientem, ac post eorumdem discessum tertia brevior Flaviani epistola allata fuit.

7 *Communem* quidem *dignitatem* episcopalis honoris Leo admisit in Episcopis & Romano Pontifice; at simul *ordinem* hierarchicum *generalem non esse* monuit, cum pro diversitate gradus hierarchici, auctoritate distinguantur, omnibusque Episcopis Romanus Pontifex eo primatu præsit, qui non meri honoris, sed præcipuæ jurisdictionis primatus est, ut omnes catholici profitentur. Vide quæ in hunc locum epistolæ 14. animadvertimus adnot. 52. Porro ad Romanum Pontificem controversiarum præcipuum judicem hanc caussam ab Eutyche delatam appellationis libello, idque cum accepisset Flavianus, hunc quoque secundis litteris idem judicium postulasse, contra Quesnelli nisus probaturi sumus in Observationibus ad Dissert. VI. ex quibus ea, quæ hic obtruduntur adversus Baronium, quam inania sint, perspicietur.

AN. CH. 449. dis Episcopo, judicem cum reo; & utrumque velut de communi dividundo altercantem coram Leone sisti, quasi de incerto caussæ exitu dimicaturum. Absit tanta a sacratissimo Episcoporum cœtu injuria. Non sane actor Flavianus, Cardinalis illustrissime, sed judex: non damnandum traducit Eutychen, sed damnatum a se producit; nec novum a Leone judicium petit, sed latam a se sententiam cura Pontificis Romani collegis occidentalibus notam fieri postulat: ut omnes communi fidei caussæ communibus curis, communi opera ac sollicitudine adlaborent.

VI. Acceptis litteris Flaviani Leo opem operamque suam adversus Eutychen pollicetur: perque illustrem virum Rhodanum epistolam mittit, quam primum ex codice Cardinalis Grimani in publicum emittimus, quam & secuta est 8 alia ad Theodosium, in qua Nicænæ fidei se inhærere profitetur, Nestorii & Eutychis dogmata condemnat, postulatque Synodum intra Italiam congregari. In ea ampliores litteras promittit per Flaviani nuntium; fuitque illa celebrata adeo ad Flavianum epistola, divinum Magni Leonis opus, laudata Calchedone, Patribus approbata, & retenta ad fidem Ecclesiæ de Incarnatione Christi explicandam, ut hac quasi Lydio lapide sincera adulterinaque fides probetur. Gelasius Papa hunc, qui vel unum ex ea apicem sustulerit, ferit anathemate. *Probamus*, inquit, *epistolam B. Leonis Papæ ad Flavianum Episcopum Constantinopolitanum destinatam, cujus textum quispiam si usque ad unum iota dispunxerit* *, *& non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathema sit*. Apud scriptores tam illorum temporum, quam posteriorum præclara de ea memoria est. Viridarium, seu, ut vulgo vocant, *Pratum spirituale* (an opus Joannis Moschi, an Sophronii Jerosolymitani, nihil refert; certe opus antiquum, Synodo septimæ, act. 4. Photio, aliisque receptum) narrat epistolam Leonis divinitus approbatam. *Narravit*

Ep. XXII. nunc XXVII. ex cod. Card. Grimani.

Ep. XXIII. nunc LIV. Theodos. 8

Ep. XXIV. nunc XXVIII. ad Flav. CP.

Gelasius in Concilio Rom. de Libr. Apocr.

* al. *disputaverit*.

nobis & hoc Abbas Mennas ejusdem Cœnobii Pater, audisse se eumdem Abbatem Eulogium Alexandrinum Patriarcham, dicentem: Cum profectus essem Constantinopolim fruitus sum contubernio Domini Gregorii Romani Archidiaconi & singularis viri, qui narravit mihi de sanctissimo ac beatissimo Leone Romano Pontifice, dicens haberi scriptum in Ecclesia Romana, quod cum scripsisset epistolam ad sanctum Flavianum Constantinopolitanum Episcopum contra impios Eutychetem & Nestorium, posuerit illam super tumulum Principis Apostolorum Petri; & orationibus ac vigiliis ac jejuniis vacans oraverit ipsum summum Apostolum dicens: Si quid ut homo vel minus caute posui, tu cui a Domino Salvatore nostro JESU-CHRISTO *& hæc sedes & Ecclesia commissa est, emenda. Post quatuor dies* * *apparuit ei Apostolus & dixit: Legi & emendavi. Sumensque epistolam de sepulcro B. Petri aperuit eam, & invenit apostolica manu emendatam*. Sed, ut scite scribit eminentissimus Cardinalis Baronius, præstat audire potius sententiam Petri, quam visionem Petri: *Firmiorem*, inquit, *habemus propheticum sermonem* quavis visione. Etenim majorem sibi 9 ea epistola fidem vindicat ex divinis Scripturis, traditionibus sanctæ Ecclesiæ, communi sanctorum Patrum consensu, & ex publica Concilii œcumenici Calchedonensis assertione & prædicatione, quam ex recensita modo visione. Istam quippe epistolam actione V. approbavit: ὅτε δὴ τῇ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὁμολογίᾳ συμβαίνουσαν, καὶ κοινήν τινα στήλην ὑπάρχουσαν κατὰ τῶν κακοδοξούντων: id est, *Utpote & magni illius Petri confessioni congruentem, & communem quamdam columnam existentem adversus perverse sentientes*. Olim hæc integra epistola 10 publice, quod ex MS. codice Romano Baronius notat, in Ecclesia Romana tempore adventus legebatur: ex MS. codice Bibliothecæ Regiæ accepimus idem olim factitatum in Ecclesiis Galliarum.

AN. CH. 449. *Pratum spirit. cap. 147. quod caput latine tantum extat.*

* al. *post* XL. *dies*.

9

10

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Quesnellus deceptus chronica nota huic epistolæ subjecta in vulgatis *VIII. Kal. Junias*, eamdem scriptam hic prodidit ante judicium Leonis editum ep. 28. ad Flavianum. Ipse vero de errore hujus chronicæ notæ suspicatus est in secunda editione. Nos ex probatissimo MS. Ratisponensi emendavimus *VIII. Kal. Januarias*. Vide adnot. 8. in ep. 54. Hinc de Concilio in Italia convocando tum solum Pontifex egit, cum in latrocinio Ephesino omnia per vim & præpotentiam gesta liberum Concilium postularent, ut illatis malis facilius remedium afferretur.

9 Hujus epistolæ celebritatem pluribus demonstravimus in Admonit. ad ipsam epist. 28. eamque Flavianus etiam antequam ederetur ex Apostolicæ Sedis auctoritate per se se idoneam futuram putavit, quæ toti controversiæ finem imponeret, adeo ut necessarium nonesset Concilium generale: & S. Petrus Chrysologus ep. 25. eidem acquiescendum Eutychen monuit, eo quod Petrum in suis successoribus vivere, & docere quærentibus veritatem certum haberet. Postquam vero edita fuit, etiam antequam cogeretur Synodus Calchedonensis, tota Ecclesia illam suscepit, eidemque subscripserunt omnes catholici Episcopi, non ut vim & auctoritatem illi adjicerent, sed ut se catholicos probarent, & ne, si renuerent, hæretici haberentur. Vide plura in eadem admonitione. De subjectis autem comparationibus & confirmationibus doctrinæ a Leone definitæ confer dicenda adnot. 22. ad an. 451.

10 Confer eamdem admonitionem in epist. 28. n. 3.

AN. CH. 449. VII.

Baron. ann. 449. n. 39.

11 Interea dum Leo Flavianusque bono Ecclesiæ pariter consulunt, Eutyches 11 novas turbas excitat: decreta Synodi Constantinopolitanæ perfringendi cupido incessit. Ea de re libellos supplices dat Imperatori, actaque Synodi diminuta falsataque arguit. Theodosius Chrysaphii eunuchi sermonibus deceptus, retractari acta jubet, omniaque ad amussim examinari, an quid omissum, mutilum, adulteratumque reperiatur. Eam ob rem, 12 eosdem Episcopos, qui superiore anno Synodum fecerant, jubet iterum cogi, sed illis Thalassium Episcopum Cæsareæ in Cappadocia præficit, amoto Flaviano Constantinopolitano, cui jus & prærogativa sedendi aufertur. Concilium II. Constantinopolitanum vocatur a Cardinali Baronio; quamquam vix isto nomine dignandum. Appendicem ego dixerim Synodi superiori anno habitæ CP. vel Concilii œcumenici præludium, quod ad Kalendas Augusti indictum legimus. Aprili igitur ineunte habetur conventus: ad examen acta revocantur: nihil depravatum, aut immutatum reperitur: omnia uti gesta erant ita scripta esse omnes approbant. Tum Eutychis procuratores vana spe delusi 13 appellationem ad Sedem Apostolicam proferunt. Constantinus reverendus Diaconus dixit: *Eutyches, dum legeretur damnatio, appellavit sanctum Concilium sanctissimi Episcopi Romani, Alexandrini, & Jerosolymitani, & Thessalonicensis*: hæcque actibus non contineri conquerebantur. Patritius Florentius id confirmabat; dum Concilium solveretur, inter strepitus surgentium locutum sibi Eutychen de provocatione ad Concilium Romanum, idque Flaviano discedenti renuntiatum. Unde hæc Basilius Episcopus: *Et hæc in gestis non sunt inserta. Magnificentissimus Patritius dixit: Turba facta & dissoluto conventu, dixit ad me silenter appellans & Romanum, & Ægyptium, & Jerosolymitanum Concilium. Et ego arbitratus indecens esse latere hoc sanctissimum & reverendissimum Archiepiscopum Flavianum, abscedens dixi ei. Basilius reverendissimus Episcopus dixit: Jam in veritate dico adhuc ipso conventu sedente & proponente hoc sancta Synodo, ut diceret iste duas naturas inseparabiles & inconfusas in uno Domino, idque post adunationem, scio quia dixit religiosus Archimandrita Eutyches: Si præceperint mihi Patres Romanus & Alexandrinus, dico hoc ipsum; hoc autem non quasi appellans dixit, sed dicens: Non sum ausus dicere propter Patres*. Rogati Patres, de appellatione nihil auditum omnes responderunt. 14 Eutyches ad Concilium Romanum, Alexandrinum, Jerosolymitanumque appellat, ratus, ut ea erant tempora, auctoritate Episcoporum primarum sedium aut numerosiore Synodo sententiam alterius posse irritam fieri. De Antiocheno silentium: quia Episcopi hujus Dioeceseos Nestorianismi suspecti erant.

12

13

Acta Constantin. post depositionem Eutychis, in Act. Calchedon.

AN. CH. 449.

14

Vide nostram Dissertationem de caussa Eutychis.

VIII. Eutyches Dioscori patrocinium implorat.

Eutyches dum hac via omnes aditus interclusos intelligit, alio se vertit, ad Dioscorum scilicet Alexandrinum Episcopum. Hunc audax feroxque animus odiaque privata in Flavianum, præter invidiam æmulationemque Sedium, Chrysaphiique potentiam, facile impulerunt in partes Eutychis. Ab iis in perniciem Flaviani & Eusebii Dorylæi conjuratur. Primum itaque Dioscorus ad Imperatorem scribit; aliamque Synodum postulat. Imperator petitioni subscribit, eamque ad Kalend. Augusti Ephesum indicit: omnia ex composito sic ordinata sunt opera Chrysaphii. Dioscorus jubetur per litteras Imperatoris Concilio 15 præsidere; allegere ad Synodum decem Metropolitanos suæ dioeceseos, aliosque aliunde decem Episcopos, qui sanctitate & doctrina plurimum florerent: rejecto nominatim Theodoreto, quia in Anathematismos sancti Cyrilli Alexandrini scripserat, aut magis quia Dioscoro in-

Dioscorus Synodum postulat.

Liberatus Diacon. in Breviar. cap. 12. Niceph. l. 14. c. 47.

15

EDITORUM ADNOTATIONES.

11 Hæ novæ turbæ excitatæ fuerunt ab Eutyche mense Aprili, antequam dogmaticam epistolam 28. S. Pontifex scriberet. De his autem turbis plura adnot. 1.

12 Ex triginta quatuor Patribus, qui huic conventui interfuere, quindecim tantum pertinent ad antecedentem Synodum, in qua Eutyches damnatus fuit.

13 Quam scilicet Eutyches se in anteriori Synodo interposuisse præferebat.

14 Eutychis appellationem ad Romanum Pontificem, quam duplici ex capite Quesnellus subvertere studuit Differt. VI., nos in Observationibus ad eamdem Dissertationem constituimus; ibique etiam egimus de hominis caussam desperatam agentis perfugio ad alios atque alios Episcopos, & ad diversas Synodos, ut moras longiores necteret, & alicubi, si fieri posset, Flaviani sententiam rescindendam curaret.

15 Hic respicitur alia Theodosii Imperatoris epistola sub ipsum Concilii tempus data ad Dioscorum Alexandrinum, in qua idcirco *primatus* eidem in hac caussa tributus videtur, quia Imperator Eutychis dolis deceptus, cum ejus patrocinium suscepisset, eum Concilio, seu verius latrocinio Ephesino præficiendum credidit, quem Eutychis defensorem agnoverat, eique etiam comites addidit Juvenalem Jerosolymorum Episcopum, & Thalassium Episcopum Cæsareæ Cappadociæ, propterea quod hos sciebat Dioscoro *consentaneos futuros*. Hic usurpatus a Dioscoro primatus reprehenditur a S. Prospero in Chronico integro, a Rustico Diacono in notatione ad hanc Imperatoris epistolam, & a Victore Turonensi in Chronico. Liberatus etiam in Breviario tradit, Pontificis Legatos huic primatui Dioscori restitisse: sed contra vim quid poterant? S. Leo id non obscure improbans epist. 89. ad Marcianum, Legatum suum Calchedonensi præsidere voluit. Vide adnot. 9. in eamdem epistolam: ubi & hanc primatus usurpationem in Calchedonensi ipsi Dioscoro a Lucentio objectam vidimus.

AN. CH. 449. infenſus, Eutychianæ doctrinæ aperte contrarius. Synodum prius opinor meditatam, etiam ante conventum Conſtantinopolitanum. Nam dum conſuleretur de procuratoribus Eutychis admittendis, qui ſcilicet criminis accuſabatur, & eam ob rem ipſum Epiſcopi adeſſe vellent, Meliphtongus Epiſcopus dum diceret ſuper ea re ſententiam, reum quidem præſentem volebat, poſſe tamen per procuratores audiri, ſi ita Auguſto viſum; rem ſcilicet iterum examini ſubjiciendam, quoniam Imperator juſſerat univerſalem Synodum fieri, ubi de majoribus cauſſis decernendum: Εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἰκουμένικὴ ἐκελευσθη, γενέσαι σύνοδος, καὶ πεφύλακται τὰ κυριώτερα τῶν πραγμάτων ἐν ἐκείνῃ τῇ συνόδῳ: ideſt: *Præcipue quia uni-*
16 *verſalem præcepit fieri Synodum, & 16 neceſſe eſt majores cauſſas in illud reſervare Concilium.*

Act. I. *Calched. Concilii.*

IX. Baronii emendatio emendata.

Hæc de Synodo jam indicta differebat Meliphtongus v. Idus Aprilis. Immo Flavianus ad S. Leonem ſcribens ſtatim poſt acceptas primas ejus litteras jam tum de Concilio cogendo rumorem divulgatum teſtatur. Porro datæ videntur Flaviani litteræ ante Conſtantinopolitanum conventum menſis Aprilis. 1. Quia ante iſtum perveniſſe Leonis litteras, quibus ſtatim reſpondit Flavianus, narrat Seleucus Epiſcopus in eo conventu. 2. Quia de ſolo priore conventu Flavianus ad Leonem ſermonem facit; de altero procul dubio non taciturus, ſi jam conflatus eſſet. 3. Litteris Flaviani reſpondet Leo 21. Maji, non ſtatim illis acceptis, ſed exſpectata occaſione: *Perveniſſe*, inquit, *ad nos tuæ dilectionis epiſtolas, ut primum venientis filii noſtri Rodani opportunitatem reperimus, indicamus*. Ex quo, vix ante Kalendas Aprilis ſcriptas Flaviani litteras, facile ſtatueris.

Ex quibus liquet non errorem, quod Baronio placet, irrepſiſſe in diem quo datæ ſunt litteræ Theodoſii ad Dioſcorum ad tertium Kalend. April. Immo litteras ejuſdem Theodoſii de convocatione Synodi receperat Leo III. Idus Maji, quas miſſas ante menſem ſolidum oportuit, quod Leo teſtatur ad Pulcheriam Auguſtam ſcribens. Sed ea quæ prius ab Auguſto ordinata fuerant, poſtea immutata haud dubium eſt. Nam 17 17
pauci primum Epiſcopi convocati, deinde mutata ſententia plures, ex actis pſeudoſynodi Epheſinæ liquido conſtat: nam centum & amplius adfuiſſe leguntur. Permiſſum igitur non modo Ægyptiis, ſed Orientalibus venire ad Concilium. Archimandritæ & Monachi Conſtantinopolitani, quia Eutychen repudiaverant, non admiſſi: unus inſtar omnium adfuit Barſumas e Syria Archimandrita ſcelere & perfidia notus, acer Eutychianæ impietatis vindex. Quin etiam poſtmodum vocatus Leo Pontifex Romanus, ut patet ex ejus epiſtolis: & ipſe adeſſe Synodo rogatus reſcripſit non eſſe conſuetudinem Romani Epiſcopi extra Romam Conciliis intereſſe: nec ea eſſe tempora, Hunno hoſte ingruente, quibus civitatem deſerat: nec opus Synodo ad fidem defendendam, quæ tam evidens ſit: de qua tamen ſi cogitandum eſſet, expedire magis 18 ut in Italiæ partibus congregaretur (quod obtinere non potuit:) ne tamen fidei videatur deeſſe, mittere ſe qui ſuas vices gerant, quique cauſſæ adeo manifeſtæ ſufficiunt. Ita Legati a Leone miſſi ſunt Julius Epiſcopus Puteolanus, Renatus Presbyter tituli S. Clementis, Hilarus Diaconus, & Dulcitius Notarius.

Ep. XXVII. *nunc* XXXI. *cap.* IV.

Ep. XXVII. *nunc* XXXI. *ad Pulcher. cap.* IV. & *epiſt. ad Theodoſ.* XXXIII. *nunc* XXXVII.

Extra Italiam Synodo adeſſe R. Pontif. non eſt conſuetudo.

18

Hæc ſic legere dedignatus non eſſet P. Chriſtianus Lupus, qui noſtra tam amaris ac virulentis ſcriptis inſectatus eſt, illis ſe difficultatibus facile expediſſet, quas aliter ſolvere non potuit, quam per verbum *neſcio*. Is in ſcholiis ad cap. XLIV. Monumentorum Epheſinorum quorum editioni immortuus eſt, pag. 262. ſacram Theodoſii juſſionem pro congreganda II. Epheſina Synodo diſcutiens hæc habet. *Eſt data Conſulatu Poſthumiani & Zenonis, eodem anno quo S. Leo ſuas ad Eutychen reſcripſit litteras, & quo S. Flavianus ſuam adverſus eum-*

EDITORUM ADNOTATIONES.

16 Hæc Meliphtongus Epiſcopus eo conſilio dixit, ut cauſſam ad univerſalem Synodum juſſu Imperatoris delatam, a conventu Conſtantinopolitano eximeret; non vero eo ut non alibi, quam in generali Concilio de majoribus cauſſis decerni poſſet.

17 Hæc Queſnellus ſcripſit ratus epiſtolam imperialem, qua Concilium Epheſi cogendum indictum fuit die 30. Martii, ſoli Dioſcoro datam fuiſſe, ut vulgata inſcriptio præfert. At hæc epiſtola die eodem data fuit a pari ad alios quoque Epiſcopos, ut poſt recitatas eaſdem litteras in actis Epheſinis Calchedonenſi inſertis act. 1. notatur t. 4. Concil. Ven. edit. col. 874. *Eodem tenore ſcriptum eſt & aliis reverendiſſimis Epiſcopis, ut in Synodum convenirent*: & Julius Leonis Legatus easdem litteras ad Leonem quoque *ſimili* (non vero *eodem*) *tenore* datas prodidit; quæ aliquod tantum verborum diſcrimen ob peculiarem in Romanam Sedem reverentiam indicant, ut expoſuimus adnot. 29. in ep. 31. Hinc quæ de mutata Imperatoris ſententia Queſnellus ſubjicit, falſæ hypotheſi innituntur; dum omnes Epiſcopi eadem die ad Concilium acciti fuerunt; Dioſcori vero nomen in editis litteris legitur, eo quod is Epheſino latrocinio omnia ſuo arbitrio gerens, ſcriptam ad ſe epiſtolam actis inſeruit.

18 Hæc de Synodo cogenda in Italia non leguntur in epiſtolis citatis in margine 31. & 37., ſed in ep. 54. quæ ob errorem chronicæ notæ pertinere videbatur ad Synodum Epheſinam, cum ex noſtra emendatione poſterior ſit latrocinio Epheſino, cui ut remedium quæreretur, liberam Synodum in Italia cogendam Leo a Theodoſio petiit.

AN. CH. 449. *eumdem celebravit Synodum. Et quidem tertio Kalendas Aprilis. At vero hæc epiſtola data eſt Kalendis Juniis: iſta vero Synodus cœpit ſexto Idus Novembris. Porro iſtud Epheſinum Concilium fuit indictum ad retractandum illius Synodi de Eutychete judicium. Hinc quæritur, quomodo illius indictio poſſit iſtius celebrationem præceſſiſſe ad medium annum? Quin & Epheſinum latrocinium ſcribitur actum eodem anno ſexto Idus Auguſti, tribus menſibus ante S. Flaviani Synodum. Eadem eſt quæſtio de Reſcripto Magni Leonis. Reſpondeo, eſſe mendum. Aliud Neſcio.* At aliud addiſcere poterat: ac primum quidem epiſtolam Leonis ad Eutychetem datam Kalendis Junii anni 448. nullo modo pertinere ad Flaviani judicium ſeu primum ſeu ſecundum, cum illud primum ſeptem fere menſibus epiſtola præiverit; ſed potius ad Domni Synodum, ex qua cum Theodoſium Antiochenus monuiſſet de renovata per Eutychetem Apollinaris hæreſi, Eutyches pariter Leonem ſcriptis litteris monendum cenſuit de repullulante, ut calumniabatur, Neſtorii per Domnum aliosque Orientales errore; licet nec Domni, nec alterius cujuſquam nomen expreſſerit. Hæc monueram & hoc præſenti loco, & ad Leonis epiſtolam ad Eutychem datam. 2. Cum Epheſinam pſeudoſynodum, quæ ſexto idus Auguſti anni 449. certiſſime celebrata eſt, placuerit Patri Lupo aſſignare anno 448. quo videlicet Poſthumianus & Zeno geſſerunt conſulatum, & quo Leo ſcripſit Kalendis Junii ad Eutychetem, & Flavianus de eodem judicium habuit, non mirum quod Epheſinam Synodum tribus menſibus Conſtantinopolitana Flaviani antiquiorem inveniat, cum novem potius menſibus junior fuerit. 3. Sanctionem Theodoſii pro convocanda Synodo Epheſina Conſulibus Poſthumiano & Zenone datam aſſerit, erratum Latinæ editionis ſecutus; cum ſcripta fuerit poſt conſulatum eorum-
19 dem, ut Græci fontes 19 ipſaque rerum ſeries indicant.

X. Sanctus Leo plures ſimul epiſtolas per Legatos in Orientem miſit, in quibus Legatorum meminit: datæ ſunt eodem die, ſcilicet Idibus Junii. His tradita illa adeo prædicata epiſtola ad Flavianum *, aliæ ad Theodoſium Imperatorem *, ad Pulcheriam Auguſtam *, ad Julianum Coenſem Epiſcopum *, ad Fauſtum & Martinum Archimandritas CP. * ad Epiſcopos Synodi Epheſinæ *, quibus ſignificat plenius ſe ad Flavianum de ſua ſententia ſcripſiſſe. Sunt & duæ aliæ ad Julianum Coenſem & Pulcheriam eodem die datæ, qua ſuperiores. Cur

* Ep. XXIV. nunc XXVIII. * Ep. XXVI. nunc XXIX. * Ep. XXVII. nunc XXXI. & ep. XXX. * Ep. XXV. & XXXI. nunc XXXV. & XXXIV. * Epiſt. XXVIII. nunc XXXII. * Ep. XXIX. nunc XXXIII.

20 binæ ſimul eodem die ad eoſdem epiſtolæ, nihil certi affirmem, an occaſione nuntii qui Legatos anteverteret, an metu ne Legati adire Auguſtam prohiberentur, quod certe accidit, ut ex epiſt. 41. (nunc 45.) ſatis apertum eſt. Nam altera epiſtola ad Pulcheriam breviter complectitur ea quæ per Legatos ſcripta; & Legatos 21 retentos aliquamdiu Romæ, ex breviore epiſtola quam iterum ad Flavianum XII. Kalend. Julii dedit, accepimus. *Cum per ea*, inquit, *quæ ipſi portabunt ſcripta, ſis plenius inſtruendus*. Et iterum: *Subſecuturos ſignifico, quos in hac re placuit deſtinare*. AN. CH. 449. 20

Ep. XLI. ad Pulcher. nunc XLV. Ep. XXXII. ad Flavianum, nunc XXXVI.

21

XI. *Infauſti latrocinii præludia.* Jam dies Concilio indictus appetebat, cum Auguſtus ad Elpidium ſcribit; jubet eum adeſſe Concilio cum armatis militibus ad pacem ſecuritatemque Synodi, mitti in vincula turbatores concordiæ imperans. Hæc in ſpeciem honeſta, ſed reipſa ad profligandam fidem, opprimendoſque catholicæ doctrinæ vindices. Vetantur Epiſcopi, qui prius condemnaverant Eutychem, ſententiam dicere: immo judicium de ſuo in Eutychem judicio expectare imperantur. Miſſæ præterea litteræ ab Auguſto ad Proconſulem Provinciæ, ad Magiſtratus & Duces exercitus, ut executioni mandent decreta Concilii. Demum ad ipſam Synodum, ubi Flavianum ut turbulentum & novas res in religione molientem, Eutychem vero honorifice compellat, ut virum probum & catholicæ veritatis tenacem.

Imperator a Flaviano alienus in Eutychen propenſus. Synodi Epheſinæ proceres.

Rebus ita compoſitis habetur Synodus ab CXXX. Epiſcopis, quos inter eminebant Domnus Antiochenus, Juvenalis Jeroſolymitanus, Flavianus Conſtantinopolitanus, Thalaſſius Cæſareæ in Cappadocia. Flaviano locus fuit poſt Jeroſolymitanum Epiſcopum. Euſebius Dorylæi, non ut judex, ſed ut reus admiſſus. Præſidebat Dioſcorus. Legati ſancti Leonis abſentiam ejus cauſſis & rationibus deprecantur: cumque ad lectionem ejus litterarum atque imprimis epiſt. ad Flav. ſe accingunt, deluduntur a Dioſcoro. Aliis rebus legendis conſumtum tempus; de fide non ſtatim actum. Eutyches introductus continuo cœpit diluere labem hæreſeos, confeſſionemque fidei proponere. Palam lecta eſt, falſitatis & ſimulationis plena, & ambage verborum perplexa. Retractata deinde acta ejus condemnationis. Fruſtra interceſſere Legati, fruſtraque obteſtati, ut Leonis epiſtolæ legerentur. Lecta aliquot ſcripta S. Cyrilli. Dum lectio fiebat, Euſtathius Berithi Epiſcopus contenta voce, ut omnes audirent, dixit, non eſſe ſententiam Sancti Cyrilli & S. Athanaſii ut duæ in Chriſto dice-

Leonis epiſtolam legere volentes deluduntur. Euſtathii Beryth. impia vox.

EDITORUM ADNOTATIONES.

19 Addendum *& veteres codices Latini*, in quibus obſervante Baluzio *t.* 4. Concil. col. 873. not. *a.* legitur *P. C. Zenonis & Poſthumiani*, ubi ſiglæ *P. C.* poſt conſulatum indicant.

20 De hac re vide admonitiones præmiſſas epiſtolæ 30. ad Pulcheriam, & 35. ad Julianum.

21 Legatos non retentos, ſed jam profectos in Orientem, cum Leo ſcripſit breviorem ad Flavianum epiſtolam 36. XII. Kal. Julii, ex emendata ejuſdem lectione vidimus paullo ante adnot. *6.*

AN. CH. 449.

cerentur naturæ. Οὐ δῆ, inquit, τοιγαροῦν νοεῖν δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην, Non capiebat mentem illorum Patrum, qui promiſcue φύσιν naturam pro hypoſtaſi & perſona aliquando uſurpant. Ceteri Epiſcopi vel minis territi, vel promiſſis corrupti, ne hiſcere quidem, immo vel nutu, vel ſilentio, vel voce prodere fidem Eccleſiæ. Sic Eutyches triumphanti ſimilis ab omnibus admittitur: declaratur innocens, ſolvitur ab excommunicationis vinculo.

Eutyches abſolutus.

XII. Neque hic ſtetit furor Dioſcori. Pudet referre: non modo innocens prædicatur Eutyches, contra Flavianus ille vindex fidei, columen religionis, condemnatur cum Euſebio Dorylæi: uterque loco & ſede moti ſunt, & ut faces ſeditionis & Nicænæ fidei corruptores. Ita, ut Leo noſter habet, *in Flavianum veteres æmulationes & privata odia deſæviunt*. *Æmulationes* propter ſedis CP. ſplendorem in dies creſcentem: *odia privata*, quæ in ſanctum Epiſcopum Chryſaphius exercebat. Iconii Epiſcopus, quod in gratiam Flaviani accedens ad pedes Dioſcori, ejus iracundiam frangere tentaverit, non modo repulſam paſſus eſt, ſed furens Dioſcorus milites, qui erant ad fores, vocat. Ecce complures illico magno numero & majore tumultu locum implevere, minaces vultu & catenis, quas oſtentabant truculenti. Tum trepidare omnes Epiſcopi, formidine & metu percelli, & in Flaviani condemnationem ſubſcribere. Plurimi cum eo Pontifices proſcripti condemnatique: inter quos Ibas Edeſſenus Epiſcopus, Theodoretus Cyrenſis, & ultimus omnium Domnus Antiochenus, ſed & quicumque jurare in verba hæretici abnuit, depoſitionis pœna mulctatus eſt. *In cujus Synodi geſta*, ut ſcribit Liberatus, *timore Epiſcopi ſubſcripſerunt in Eutychetis abſolutionem, & orthodoxorum Epiſcoporum depoſitionem hæreſim non recipientium, & quomodo omnibus geſtis ejus contradixerunt*, vel, ut legendum conjicio, *& quoquomodo omnibus geſtis ejus contradicentium*.

Flavianus & Euſebius damnati ac depoſiti. Ep. xliii. nunc xlvii. ad Anaſtaſium Theſſ. cap. i.

Ibas, Theodoretus, & Domnus deponuntur. Breviar. cap. xii.

Liberati locus emendatus.

XIII. Flavianus audito judicio appellationem interpoſuit: eſt enim in Liberati Breviario ſtatim a Flaviano datum Apoſtolicæ Sedis Legatis libellum appellationis; de qua alius erit dicendi locus. Tum hæretici fremere itaque ultra modum ſuccendi, percutere Flavianum, & indignis modis magnum Pontificem accipere: adeo ut vi doloris plagarumque exhalarit animam; atque ita pro fide martyr mortem oppetierit. Verum varia de ejus morte fama eſt. Proſper ait, quod *ſanctus Flavianus inter manus eorum a quibus in exilium ducebatur, glorioſo ad Chriſtum fine tranſivit*. Nicephorus refert triduo poſt deceſſiſſe. Apud Marcellinum Comitem & in Menologio Græcorum invenio ad Epypam Lydiæ relegatum, ibique tædio, dolore, & tormentis confectum, exanimatumque: quibus ſimilia habet Breviculus Eutychianiſtarum. *Ducitur*, inquit, *in exilium Flavianus, & apud Epypam, quæ eſt Lydiæ civitas, ſeu ſuperveniente, ſeu ingeſta morte defunctus eſt*. Libellus Synodicus, cap. 85. calcibus occiſum dicit. Cædis auctorem acta Calchedonenſis Synodi Barſumam Monachum arguunt. Evagrius lib. II. hiſt. cap. II. ex Euſebii Dorylæi fide Dioſcoro ejus mortem tribuit, a quo calcibus impetitus, ab Eccleſia extruſus & interfectus dicitur. Sane ejus impulſu peſſime affectum nemo dubitat. Plurimi in Concilio Calchedonenſi Dioſcorum percuſſorem & homicidam Flaviani, & alterum Cainum appellaverunt.

Vide diſſertationem noſtram de cauſſa Flaviani. Confer. tamen obſerv. eidem ſubjectas.

AN. CH. 449. Proſper in Chronico prolixiori.

Ceterum in tanta rerum deſperatione Legati Sedis Apoſtolicæ non cecidere animo; ſed obfirmate reſtiterunt conatibus hæreticorum adverſus condemnationem Flaviani: quæque geſta erant palam conteſtati. Unde & 22 illi violata fide 22
publica in cuſtodiam dati, unus Hilarus fuga elapſus poſt varias circuitiones & fortunas tandem adnavigavit Romam. Ita ſicut latrocinium abſoluta Pſeudoſynodus Epheſina.

XIV. Interea vehementer angebat Leonem cura Synodi, anxie nuntia & litteras Flaviani expectans, volvebat animo, quid poſſet Monachus factioſus, & ſpado gratia & auctoritate potens. Super hæc ſcribit ad Flavianum: ejus ſilentium conqueritur. Sed demum edoctus ab Hilaro Diacono ut ſeſe res haberent, non ita dolori indulſit, ut negligeret remedium. Confeſtim igitur Concilium cogit. 23 Viſum Patribus ut Leo ad Theodoſium ſcribat, ponatque ante oculos miſeram Eccleſiæ faciem, quæ vulnera religio accepit ex latrocinio Epheſino, quo in diſcrimine verſatur fides catholica, ſi Dioſcorus & Eutyches pro libidine omnia gerant decernantque. Quod ſi conſultum velit huic malo, cogendam Synodum generalem: hoc votum eſſe omnium Epiſcoporum *ſuarum partium*; neque alio quærendum remedium, poſtquam per vim omnia tractata Epheſi, poſt conteſtationem Legatorum, Flavianique appellationem, ſecundum Ni-

Epiſtola xxxv. nunc xxxix.

Concilium Romanum poſt Epheſ. latrocinium. 23

EDITORUM ADNOTATIONES.

22 Hilarum Legatum effugiſſe ſcimus: quid Julio Puteolano, & Dulcitio Apoſtolicæ Sedis notario acciderit, ignoramus. Renatum vero Presbyterum ante ipſam Synodum in Delo inſula morte fuiſſe præventum, ex Breviculo Hiſtoriæ Eutychianiſtarum manifeſtum eſt.

tom. 5. Conc. col. 173. E.

23 Id & Leoni, & Patribus ſimul viſum eſt, ut in difficillimis hujus temporis circumſtantiis latrocinio Epheſino remedium afferretur; & S. Pontifex, ut facilius Theodoſii animum permoveret, omnium Epiſcoporum petitionem ac lacrymas repræſentat.

AN. CH. 449.

Vide dissertationem nostram de caussa seu appellatione Flaviani.

24 *Vide aliam dissertationem ad Codicem Romanæ Ecclesiæ, ipsumque Codicem.*

Ep. XXXIX. & XL. *nunc* XLIII. & XLIV. *cap.* III.

Nicænæ Synodi decreta: sic per ea tempora Sardicenses Canones appellabant. Appellationem ipse Leo explicat 24 de appellatione ad Synodum Episcoporum suarum partium seu Occidentis, cui ipse præsit Romanus Pontifex. *Omnes*, inquit, *partium nostrarum Ecclesiæ, omnes mansuetudini vestræ cum gemitibus & lacrymis supplicant Sacerdotes, ut quia & nostri fideliter reclamarunt, & iisdem libellum appellationis Flavianus Episcopus dedit, generalem Synodum jubeatis intra Italiam celebrari: quæ omnes offensiones aut repellat, aut mitiget, nec aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in caritate divisum: convenientibus utique orientalium provinciarum Episcopis* .... Et infra: *Quam autem post appellationem interpositam hoc necessario postuletur, Canonum Nicææ habitorum decreta testantur, quæ a totius mundi sunt Sacerdotibus constituta*. Quæ Leonis ratiocinatio, qua ex Canonibus Sardicensibus necessitatem Synodi arguit, vana omnino esset, nisi persuasum habuisset eam fuisse mentem Synodi, ut per Romanum Pontificem, Occidentalium Synodum intelligeret, qui vellet; non exclusis utique ab illa Orientalibus. Galla Placidia de ea re ad Theodosium scribens appellationem Flaviani eo modo explicat. Διὰ τὸ, inquit, λίβελλον στεῖλαι πρὸς τὸν ἀποστολικὸν θρόνον, καὶ πρὸς πάντας τοῖς ἐπισκόποις τῶν μερῶν τούτων: idest: *Et quod libellum miserit ad Apostolicam Sedem, & ad omnes Episcopos harum partium*.

Eo tempore, eodemque die multas litteras Leo in Orientem misit: ad Pulcheriam * nomine Concilii Romani epistolam cum exemplari illius quam ad Theodosium miserat. Aliam dedit ad Flavianum Constantinopolitanum *, ad Julianum Coensem *, & ad Anastasium Thessalonicensem *; cui plurimum gratulatur, quod ab Ephesino Concilio abfuisset. Reperiuntur & aliæ tres epistolæ, quas Leo verbis Synodi pariter scripsit: quarum una ad Archimandritas *, & 25 duæ ad Clerum populumque Constantinopolitanum *: in quibus præclara de Incarnatione Christi documenta. Quomodo Leo tam brevi tempore Concilium fecerit, vix dici potest: sed id temporis crebra Concilia, ut decretum erat in Synodo Nicæna, & in epistola sancti Leonis ad Siculos Episcopos superius diximus quotannis Romam

* *Epist.* XLI. *nunc* XLV.
* *Epist.* XLII. *nunc* XLIX.
* *Epist.* XLIV. *nunc* XLVIII.
* *Epist.* XLIII. *nunc* XLVII.
* *Epist.* XLVII. *nunc* LI.
* *Epist.* XLV. & XLVI. *nunc* L. & LIX.

25

mitti tres Episcopos ex ea provincia ad celebrandum Concilium ad III. Kalend. Octob. quo tempore reditus Hilari Diaconi fuit. Seu ita congregata Synodus, seu Leo de Ephesina Synodo ambigeret, seu fama & rumore admonitus jam ex Occidentis partibus Episcopos Romam vocasset, certum ex ejus ad Theodosium, ad Pulcheriam, ad Clerum plebem & Archimandritas Constantinopoleos epistolis, adversus Ephesinum Concilium coactam Romæ Synodum, & ejus auctoritate improbata rejectaque decreta Ephesi. Ejusdem rei testem habemus Hilarum Diaconum scribentem ad Pulcheriam Augustam. *Vestra itaque veneranda*, inquit, *clementia cognoscat a præfato Papa, cum omni occidentali Concilio, reprobari omnia quæ in Epheso contra Canones per tumultus & odia sæcularia a Dioscoro Episcopo gesta sunt, & nulla ratione hæc in his partibus suscipi posse, quæ per potentiam prædicti, non sine fidei læsione & præjudicio sanctissimi viri innoxiique commissa sunt*. Sed non solum irrita, nulliusque auctoritatis fuit hæc pseudosynodus hac Leonis Synodique Romanæ declaratione; sed & suo ipsius vitio, & reclamante universa Ecclesia, quod præclare Baronius explicat, etsi alias dicit non prius reprobatam Synodum, quam 26 Leo ita sancivisset. Sic ille de ea Synodo: *In qua nihil nisi per vim & metum tentatum & extortum: in qua loco sacrorum librorum gladii atque fustes: in qua suffragiorum libertas fuit vincta catenis: in qua pro Dei laudibus auditæ sunt militum minæ: in qua perfidus Hæresiarcha Patronus: in qua hæresis est stabilita: in qua nullus est a sanctis Patribus servatus ordo judicii, nulla viguit censura Canonum & Decretorum: in qua siluerunt Episcopi: in qua de oppressa fide catholica impietas triumphavit, & de manubiis lapsorum Episcoporum diabolus trophæa erexit, atque tandem de cæde Martyris superbus tyrannus Dioscorus triumphavit*. Prudenter porro Leo nomine Concilii Romani ad Orientem scribens, a pseudosynodi vocabulo abstinet, ne offendat Theodosium jam sermonibus & calumniis Synodi exacerbatum: nec minus caute ab Augusto Concilium in partibus Occidentis impetrare statuerat.

AN. CH. 449.

Epist. XL. XLI. XLV. & XLVII. *nunc* XLIV. XLV. L. LI. Epist. Hilari Diac. ad Pulcheriam ep. 46.

Baron. ad ann. 449. *num.* 112.

26

* Theodoritus Cyrensis Episcopus per ea tempora audivit se absentem condemnatum Ephesi

* XVI. Theodoritus depositus appellat.

EDITORUM ADNOTATIONES.

24 Hic Quesnellus postillam apposuit, qua Lectores remittit ad Differt. VIII. de appellatione Flaviani: ubi ut eludat appellationem ab eo interjectam ad Romanum Pontificem, eamque ad Synodum Episcoporum occidentalium interpositam ostendat, pluribus laborat. Sed nostræ Observationes eidem Dissertationi subjectæ omnes ejus conatus, ut confidimus, disjicient. Ibi etiam quæ hic subduntur ex Synodo Sardicensi, ac epistola Gallæ Placidiæ explicabuntur.

25 Sola epistola nobis 50. data est hoc anno 449. Alia vero 59. scripta fuit circa medium Martii anni sequentis, ut probavimus adnot. 48. in eamdem epistolam.

26 Etsi irritum per se esset latrocinium Ephesinum, quatenus nihilominus Leonis declaratio necessaria fuerit, in Observ. ad Differt. VII. explicatum invenies n. 14.

AN. CH. 449.

Ephesi, depositumque. 27 Appellationem & ipse interposuit ad Synodum Occidentis, quod scribit ad Renatum Presbyterum Romanum unum ex Legatis. *Hac igitur de caussa*, inquit, *tuam oro sanctitatem, ut persuadeas sanctissimo & beatissimo Archiepiscopo, ut apostolica utatur auctoritate, & praecipiat ad vestrum convolare Concilium*. Et iterum in epistola ad Anatolium Patricium: *Tuam magnificentiam oro ut hanc gratiam a triumphatore Imperatore obtineas, ut ad Occidentem accedam, & ab illis Deo dilectissimis & sanctissimis Episcopis judicer.*

Romam quidem Theodoritus non venit, & tamen, ut Acta Calchedonensis Synodi habent, sedi suæ restitutus est: an expresso judicio Concilii Romani, an rescissa, reprobataque pseudosynodo Ephesina, vel data receptaque communione, non asseram. Hoc tamen probabilius. Sed de tota Theodoriti caussa alibi fusius. 28

27 Διὰ τοι τοῦτο τὴν ὑμετέραν ἁγιωσύνην παρακαλῶ πεῖσαι τὸν ἁγιώτατον καὶ ὁσιώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῇ ἀποστολικῇ χρήσασθαι ἐξουσίᾳ, καὶ εἰς τὸ ὑμέτερον ἀναδραμεῖν κελεῦσαι συνέδριον. *Theodor. Ep. 116. ad Renat.*

Ἀντιβολῶ τὴν ὑμετέραν μεγαλοπρέπειαν ταύτην αἰτῆσαι τὴν χάριν τὸν καλλίνικον κορυφὴν, ὥστε με τὴν ἑσπέραν καταλαβεῖν, καὶ παρὰ τοῖς ἐν ἐκείνῃ θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις δικάσασθαι. *Theodor. Epist. 119. ad Anatolium Patricium. Vide dissertationem de Theodor.* 28

ANNUS CHRISTI 450.	LEONIS PAPÆ 11.	THEODOSII 43. VALENTINIANI 26. IMPP.	VALENTINIANO XIV. ET AVIENO COSS.

I. *Epist.* xlVIII. *nunc* lx. *ad Pulcheriam*. *Epist.* xlIx. *nunc* lxI. *ad Faustum, Martinum &c.* Duæ Synodi Romanæ non distinctæ a Baronio. *Epist.* lv. *Valentiniani Imp. ad Theodos. Aug.* 1

PRæsenti anno mense Martio datæ leguntur a Leone epistolæ 1 duæ: una ad Pulcheriam Augustam, altera ad Faustum & Martinum Presbyteros: in utraque pastoralis elucet vigor constansque pro fide sollicitudo. Ad eumdem hunc annum pertinere arbitror tum epistolas Valentiniani Imperatoris, & Augustarum ad Theodosium Imperatorem, tum Synodum Romanam quam commemorant. Aliam enim hanc esse a Synodo cujus nomine scripsit Leo plures epistolas statim post cognita Dioscori latrocinia mense Octobri anni præcedentis, hæc persuadent. I. Congregata fuit hæc Synodus in festo sancti Petri Apostolorum Principis, ut diserte dicit Valentinianus: *Post venerabilem noctem diei Apostoli, & a Romano Episcopo & ab aliis cum eo ex diversis provinciis congregatis rogatus sum scribere vestræ mansuetudini de fide*. 2 Junio igitur 2

EDITORUM ADNOTATIONES.

27 De appellatione Theodoreti conferendum est quid Quesnellus in Differt. X. disputavit, & quid nos in Observationibus ad eamdem Dissertationem adnotavimus: ex quibus eum ad apostolicam auctoritatem appellasse certum fiet.

28 Quæ hoc anno 449. a Quesnello omissa sunt de ordinatione Ravennii Arelatensis, paucis attingemus. Post S. Hilarii mortem comprovinciales Episcopi Ravennium Arelatensis Ecclesiæ Presbyterum, Leonique cognitum ac probatum, dum in Hilarii caussa Romæ fuit, successorem consecrarunt. Tum & Ravennius, & ordinatores ad Leonem scripsere, quibus is respondit ep. 40. & 41. die 22., vel cum lectione Sirmondi die 26. Augusti hujus anni 449. Cum porro ex Ravennii Clericis Romam missis S. Pontifex intellexisset, Petronianum quemdam vagum sese per Gallias jactare Romanæ Ecclesiæ Diaconum, & hoc nomine diversas Ecclesias circuire; aliam epistolam 42. ad eumdem Ravennium dedit die 26. ejusdem mensis, qua omnes Episcopos admoneri jubet, ut eum, ne ulterius hoc usurpet, ab omnium Ecclesiarum communione expellant.

1 Non duæ tantum ep. 60. ad Pulcheriam, & 61. ad Martinum & Faustum scriptæ fuerunt hoc anno 450., verum etiam ep. 59. ad Clerum & populum Constantinopolitanum, quæ ob supposititiam chronicam notam exarata credebatur an. 449.

2 Festum diem Cathedræ S. Petri hic indicari, non vero festum mensis Junii, probavimus in admonitione ad imperiales litteras præmissa epistolæ 55. Ut autem omnis confusio tollatur, & omissiones aliquot Quesnelli suppleantur, Breviarium chronologico-historicum rerum gestarum hujus anni appendimus. Ephesini latrocinii scandalis remedium Leo sperabat, si Concilium liberum in Italia cogeretur. Hoc jam ipse a Theodosio cogendum petierat ep. 43. 44. & 54. Nullum tamen responsum acceperat, cum Imperator Valentinianus, Placidia, & Eudoxia Augustæ Romam accesserant die 21. Februarii. Die autem 22. cum ad celebrandum festum Cathedræ S. Petri in Basilica hujus Apostoli convenissent, S. Pontifex cum multis Episcopis, qui ex diversis provinciis coiverant, ab iisdem Augustis obtinuit ut ad Theodosium scriberent epistolas 55. 56. & 57., quibus reprobatis gestis Ephesinis idem generale Concilium hisce in circumstantiis maxime necessarium efflagitarent. Aliam quoque epistolam 58. eodem consilio ad Pulcheriam dedit Placidia Augusta: & ex his omnibus litteris quantum Romani Pontificis auctoritati tributum fuerit, quisque perspiciet. His transmissis sub finem Februarii, Romam tandem mense Martio allatæ fuerunt epistolæ Cleri & populi Constantinopolitani, Pulcheriæ Augustæ, & Archimandritarum Martini & Fausti, quas circa Octobrem anni superioris scriptas vidimus. Ex his Leo lætitia affectus est, cum fidei caussam in ipsa regia urbe tot defensoribus vindicatam deprehendit: quos in rectæ fidei constantia confirmat epist. 59. & 61. datis die 17. Martii, eodemque die epist. 60. Pulcheriam magis magisque excitat, ut remediis procurandis sua auctoritate vehementius insistat.

Breviarium historicum gestorum an. 450.

Ha-

AN. CH. 450. tur mense anni CCCCL. celebrata, non Octobri anni præcedentis. II. Rescribens Theodosius ad Valentinianum, & ad Augustas, dicit se de his quæ Leo commemoraverat, jam ad eum scripsisse *fusius*, *plenius*, *apertius*, *plenissime*, *ac sæpe*. At cum statim post rescitas Ephesinas turbas scripserit Leo ad Theodosium, ex Synodo Octobris, si ex eadem dem AN. CH. 450.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Hactenus Leo de suis epistolis anno antecedenti scriptis & de Flaviani morte nihil resciverat. Post diem vero 17. Martii & fortassis mense Aprili accepit litteras de ordinatione Anatolii, ex qua Flaviani mortem agnovit. Multa hac in re Leonem turbarunt, inter quæ illud præcipue ipsum pupugit, quod epistolæ ab Imperatore, Anatolio, & ordinatoribus ejus hac occasione directæ, *præter id quod* Epist. 71. *ad ordinationem novi Antistitis pertinebat*, *nihil* Epist. 69. *nobis*, inquit, *de compressis vel abdicatis erro-* tom. 1. *ribus indicarunt*. In hac rerum obscuritate *nihil interim in alterutram partem temere rescribendum putavit*, *non dilectionem* (Anatolio) *negans*, *sed manifestationem catholicæ veritatis expectans*. Confer ep. 70. Cum vero non tam ex hac expressæ professionis fidei novi Episcopi dissimulatione, quam ex Dioscori ordinatoris iniquitate aliisque circumstantiis difficillimis de Anatolii fide plurimum suspicaretur, ac ex Imperatoris patrocinio maximum fidei periculum metueret; antequam responsum daret, maturiorem tractatum in hac caussa habuit. Romam paullo ante venerant Petronius Presbyter, & Regulus Diaconus cum libello supplici Episcoporum Arelatensi Ecclesiæ adhærentium, de qua re Quesnellus agit anno sequenti. Hos Leo *diu* retinuit ob necessitatem fidei, ut tractatui memorato interessent, & universa cognoscerent, quæ per eosdem Ravennio referrentur, ac per Ravennium ad cunctorum consacerdotum notitiam pervenirent, uti traditur in brevi ep. 67. ad Ravennium hoc anno scripta die v. Maji. Duo autem potissimum a Gallicanis Episcopis S. Pontifex desideravit, quæ solis verbis insinuanda, *committenda litteris non fuere*. Primum ut suæ dogmaticæ epistolæ 28. ad Flavianum subscriberent. Hinc hujus exemplar transmisit, & una cum hac junxit Cyrilli epistolam ad Nestorium, ac priores Flaviani litteras ad Leonem, aliaque in Eutychen gesta, de quibus confer adnot. 5. in ep. 67. ubi præterea illud maxime observandum innuimus, easdem Leonis & Cyrilli epistolas ita pari sollicitudine jungi & commendari Orientalibus in ep. 69. & 70., quæ scriptæ fuerunt in Anatolii caussa, uti in hac 67. ad Gallicanos directa junguntur & commendantur: ex quo Petronium & Regulum ob tractatum in eadem caussa Anatolii habitum Romæ *diu* fuisse detentos, atque de toto hoc negotio instructos agnoscimus. Secundo perutile existimavit, si iidem Gallicani subsignatis suis ad Flavianum litteris ad Imperatorem Theodosium scriberent, ac pro remedio Ephesini latrocinii suas quoque preces interponerent. Hæc satis colliguntur ex ep. 99., qua Gallicani ad Leonem serius rescribentes, dogmaticam ipsius epistolam locupletissimis subscriptionibus commendarunt, & cap. 4. se supersedisse significant a scribendis litteris ad Theodosium, eo quod mortis ejus nuntio accepto, rebusque sub novo Imperatore immutatis, *fieri hoc minime necessarium* putassent. Aliquanto post, sive eodem mense Majo vel Junio Theodosii responsa ad Valentinianum & Augustas epistolis 62. 63. & 64. perlata fuerunt, ex quibus ejus animum ab omni remedio alienum Leo cognovit.

In his ambagibus quatuor Legatos Abundium & Asterium Episcopos, Basilium & Senatorem Presbyteros in Orientem mittere, & dilata ad Anatolium responsione solum ad Theodosium atque Pulcheriam scribere ep. 69. & 70., quibus adjecit epistolam 71. ad Archimandritas Constantinopolitanos, quæ omnes epistolæ die 16. Julii notantur. Legatis autem, qui post hanc diem transmiserunt, instructio data fuit cum testimoniis Patrum, qui catholicum dogma in epistola Leonis definitum adversus Eutychianam hæresim comprobabant. Hinc autem patet, quid caussæ fuerit, cur Leo responsionem ad litteras de ordinatione Anatolii tamdiu distulerit, licet has multo ante acccepisset saltem mense Aprili. Rerum difficultas, longioris consultationis ac tractatus necessitas, expectatio responsionum Theodosii ad Imperatoris & Augustarum litteras, Legatorum electio & instructio cum testimoniis Patrum non modicam dilationem postularunt.

Quo tempore Legati Constantinopolim pervenerint, ignotum est. S. Leo cum scripsit ep. 75. die 8. Novembris, eos quidem jam pervenisse confidebat. At quamvis Marciani litteræ 73. per Maximinum Comitem allatæ fuissent, ex quibus ejus assumtionem ad Imperium intellexerat, nullum tamen de eorum adventu nuntium acceperat. Solum in ep. 76. Marciani data die 22. Novembris Legati cum honore suscepti commemorantur. Theodosio autem vita functo die 28. Julii, Marcianoque ad Imperium evecto, rerum facies mutata est. Novus enim Imperator, Pulcheria ejus uxore maxime coadjuvante, ad reparanda fidei scandala primas cogitationes & curas intendit. De assumtione sua ad Imperium scribens ad Leonem epistolam 73. exeunte Augusto, vel ineunte Septembri, de Concilio quamcitius cogendo studium suum declaravit. S. Flaviani corpus Constantinopolim transferri, atque Eutychen ex eadem urbe egredi jussit. Statim ac accesserunt Leonis Legati, Synodus ἐνδημοῦσα coacta fuit; ibique lecta dogmatica Leonis epistola 28. ad Flavianum cum testimoniis Patrum, quæ per Legatos transmissa fuerant, Anatolius, & omnes Episcopi, Archimandritæ, Presbyteri, & Diaconi eidem epistolæ subscripsere, & Nestorio simul ac Eutychi, eorumque erroribus anathema dixerunt. Hæc gesta quæ laudantur ep. 80. ad Leonem missa fuere per Carterium, Patricium, & Asclepiadem Constantinopolitanos Clericos una cum Legatorum relatione, ut discimus ex ep. 79. Tres quoque epistolæ ad Pontificem directæ, una est epistola 77. Pulcheriæ, aliæ duæ Anatolii & Juliani Coensis, quæ desiderantur. Hac eadem occasione missa videtur altera Marciani epistola 76. ad Leonem signata die 22. Novembris. Cum enim omnibus his epistolis S. Leo eadem die 13. Aprilis anni sequentis per epistolas 78. 79. 80. & 81., quas Clericis Constantinopolitanis in regiam urbem redeuntibus tradidit; omnes una per eosdem Clericos transmissæ

missæ

AN. CH. 450.

dem Synodo ad eumdem Augustum datæ sunt a Valentiniano litteræ de hoc eodem negotio, quomodo crebra Imperatoris rescripta Leonem prius accepisse credemus, quam Valentinianum? III. Seras admodum litteras dedisse Theodosium ad Leonem, & vix ante mensem Junium hujus anni videri ab eo esse receptas, patet ex epistolis 52. & 53. (*nunc* 59. *&* 71.) quibus de receptis primum litteris & gratias agit Theodosio, & monet Presbyteros Constantinopolitanos. Nullas certe Leonis ad Imperatorem litteras habemus a die 15. Octobris anni 449. quo primum die Synodum intra Italiam
3 poposcerat, 3 usque ad 16. Julii anni 450. & ex epistola 49. (*nunc* 61.) ad Martinum & Faustum Presbyteros constat die 17. Martii nondum quicquam Pontificem audivisse de receptis primis illis synodalibus litteris ante quinque menses scriptis: quo silentio mire anxius erat Leonis animus. Surda quippe aure ejus de Synodo intra Italiam cogenda petitionem Theodosius exceperat. Unde ubi primum se dedit occasio Augustum Augustasque alloquendi, quod per se impetrare non potuerat, ipsorum litteris & instantia conatus est obtinere. IV. Synodum Romæ tunc coactam esse, rebus Ecclesiæ ita perturbatis; credibile facit antiqua consuetudo Episcoporum, qui undique e remotioribus etiam regionibus convenire consueverant ad Sanctorum Memorias, ut natalium eorum diem concelebrarent. Ita Romam ad sepulcrum Apostolorum, Turones ad sanctum Martinum solemne fuit Episcopis concurrere. 5. Diversas Synodos fuisse inde etiam manifestum fit, quod S. Leo in epistola 52. (*nunc* 69.) disertis verbis scribit, Synodum quæ cum ipso propriis litteris Concilium in Italia celebrandum petierat, *ob hanc caussam Romæ convenisse*, & quidem ante 15. diem Octobris. Synodum vero seu conventum Episcoporum, *quorum multitudine circumseptus* Leo Valentinianum Augustasque convenit, & ad scribendum hortatus est, occasione solemnitatis apostolicæ, &, ut loquuntur Augustæ, *pro principatu proprii loci seu dignitate* collectus fuerat.

II. Quam diem B. Petri Imperator commemoret.

Quod vero solemnem Apostoli festivitatem, de qua in imperatoriis litteris mentio, de die dedicationis Basilicæ sancti Petri interpretari magis eligit Cardinalis Baronius, ut de eadem Synodo autumnali anni 449. a quo plures epistolas missas in Orientem a Leone diximus, intelligendus sit Episcoporum conventus a Valentiniano notatus; nemo hactenus assentiri Cardinali abnuit. In eam tamen sententiam ire nequeo. Primo enim quis non natalem Apostoli diem statim cogitet cum DIES APOSTOLI, ut in ea sit epistola, appellatur? II. Quis putet Episcopos, qui ad tertium Kalendas Octobris ex Canone veteri & consuetudine Romana, Romam convenire soliti erant, adhuc mense Novembri convenire consuevisse ad dedicationem Basilicæ celebrandam? Et quis Baronio fidem commodet, cum eamdem Synodum, quam tertio Kalendas collectam fatetur, usque ad decimum octavum Novembris diem perseverasse scribit, quo die occurrit dedicatio Basilicæ sancti Petri; atque ita per quinquaginta dies Episcopos Synodum habuisse? Quis hoc, inquam, sibi persuadeat, præsertim cum jam a 15. die Octobris absoluta Synodus videatur, datis nimirum ex ea litteris ad orientales partes?

Sic igitur sese res ista, ni fallor, habuit. Scripserat Leo ad Theodosium ex Synodo autumnali anni 449. Synodumque in Italiæ partibus congregari poposcerat: votis non annuit Theodosius ab Eutychianis circumventus, unumque hoc rescripsit, Synodum necessariam non esse, Nicænam sufficere, cujus fidei ac decretis standum. Hoc responsum sugerit epist. 52. (*nunc* 69.) ad Theodosium. *Omnibus quidem*, inquit, *vestræ pietatis epistolis inter eas sollicitudines, quas pro fide patimur, spem securitatis nobis maximam præstitistis, Nicænum commendando Concilium: adeo ut ab illo, sicut jam sæpe scribitis, non patiamini Sacerdotes Domini deviare.* Hæc cum cerneret Leo, remque fidei in Oriente periclitari, Valentiniano cum Placidia & Eudoxia Augustis Romam ad festum sancti Petri occurrenti, obviam factus est cum Episcoporum cœtu, qui ad eumdem diem festum convenerant, simulque Augustum Augustasque obtestati sunt, ut litteris apud Theodosium agerent pro fidei caussa, Synodumque in Italia congregandam impetrarent. 4 Ex ea Synodo 4
Romana puto decretam Legationem Abundii,

EDITORUM ADNOTATIONES.

missæ ac receptæ videntur. Confer Differt. de epist. deperditis n. 45. ubi aliam Marciani epistolam, quæ perierit, & hac occasione missa fuerit, haud adstruendam ostendimus.

Ab eadem Constantinopolitana Synodo *missa est* epistola *almi Archiepiscopi* Leonis *iis*, *qui ubique essent Metropolitis*, *&* *subscripta est*, uti traditur in Concilio Calchedonensi act. 4. de Photio Tyri t. 4. Concil. Ven. edit. col. 1435. d. e. Theodoretus, qui anno superiori eamdem Leonis epistolam ad Flavianum summis laudibus extulit, post Constantinopolitanam hujus anni Synodum ad Abundium Leonis Legatum scribens, ejus exemplum cum sua subscriptione misit, ac idipsum effecisse Ibam Edessenum, & Aquilinum ibidem testatur. His gestis annus 450. concluditur.

3 Intermedio tempore habemus epistolam 54., quam ex certa emendatione datam fuisse die 23. Decembris an. 449. videre est ex adnot. 8. in annum præcedentem.

4 Cum hæc Romana Synodus habita fuit mense Februario, ut innuimus adnot. 2., tum vero legationem Abundii & sociorum a Leone directam post conventum Romæ habitum mense Majo, ex Breviario historico chronologico ibidem demonstravimus.

AN. CH. 450.

dii, Aſterii, Baſilii, & Senatoris, de qua mentio in epiſt. 52. (*nunc 69.*) & ſequentibus quæ Julii 16. & 20. diebus datæ leguntur. Tam numeroſam enim legationem haud ſcio, an per illam ætatem eſſe extra Synodum decretam aliquis umquam meminerit. Ne quid hic tamen diſſimulem, quod ſententiæ noſtræ adverſari videatur, Galla Placidia in epiſtola ſua ad Theodoſium de Flaviano loquitur quaſi adhuc ſuperſtite. *ἐν τῇ στάσει τῆς ἱερωσύνης ἀβλαβοῖς μὲν ὄντος ἐν πᾶσι Φλαυιανοῦ*: id eſt: *In ſtatu ſacerdotii illæſo manente per omnia Flaviano*. Sed quid ſi Placidia Auguſta hoc tantum vult, nullam cenſendam eſſe ejus a ſacerdotio dejectionem? Quid ſi Flaviani mortem tunc
5 adhuc 5 ignorabat Auguſta, & forſan ipſe Pontifex? Joannes Garnerius, qui contrariam opinionem amplexus eſt, hac præſertim ratione permotus quod incredibile ſit *poſt undecim fere menſes nihil in Occidente de morte Epiſcopi tantæ Sedis reſcitum eſſe*: cur de menſibus undecim mentionem faciat, neſcio; plures enim quam quatuor menſes cum decem fere diebus non excurrunt a Februarii 18. cui mortem Flaviani aſſignat, ad finem Junii, quo feſtum Apoſtoli occurrit. Mirum autem videri non debet per quatuor hos menſes ignoratam Romæ fuiſſe Flaviani mortem. Superius enim obſervavimus Leonem per quinque integros menſes ignoraſſe an litteræ ſynodales ad Theodoſium, ad Pulcheriam, ad Clerum populumque Conſtantinopolitanum & ad plures alios ſcriptæ, receptæ eſſent: nec videtur quicquam de illis reſciviſſe ante menſem Julium. Potuit certe potiori ratione ſerius de Flaviani obitu certior fieri. In Hypepenſi enim exilio ille obierat, unde non ſtatim fortaſſe nuntius mitti potuit Conſtantinopolim. Cum autem in ea urbe reſcitus eſt Epiſcopi obitus, non alia prior cogitatio venit in mentem ſeu Theodoſii, ſeu aliorum, quam de eligendo ordinandoque regiæ urbis Epiſcopo; idque curavere, ni fallor, Imperator & Dioſcorus, ne prius Flaviani mortem Leo addiſceret, quam ſucceſſoris ordinationem: ne Anatolii electio, hominis ex amicitia Dioſcori ejuſque delectu ſuſpecti, interturbaretur. Revera utrumque ex iiſdem nuntiis didiciſſe Leo videtur, nec multis ante 16. Julii diebus: cum illa die primum reſcribat de ordinatione Anatolii. Cur enim nobis non liceat æque ac Garnerio argumentatione hujuſmodi urgere? *Si*, inquit ille, *ante Februarium mors Flaviani accidiſſet, quid eſſet cauſæ, cur S. Leo ne verbum quidem ea de re fecerit, aut certe de Anatolio non ſcripſerit Theodoſio, Pulcheriæ, aliiſque ante Julium menſem? Cur Theodoſius non ante Quadrageſimam aut etiam ante Paſcha non petierit Anatolium in communionem recipi a S. Leone?* Qua ille ratione de morte Flaviani, eadem ego, longe potiori jure, de nuntio mortis arguere poſſum: par enim de utroque ſilentium Leonis ac Theodoſii. Ceterum libenter ſubſcri-
bo opinioni viri eruditi 6 de die mortis 6
Epiſcopi illius, non quia juvat nonnihil meam de Synodo Junii ſententiam; ſed quia juvatur auctoritate Breviculi Hiſtoriæ Eutychianiſtarum, Menologii Græcorum, & alterius quod eſt Maximi Cytheræi, & tertii ex bibliotheca Cardinalis Sirleti: teſtantur enim pari conſenſu, Flavianum poſt multas afflictiones ac ærumnas vitam in exilio finiiſſe: quod argumento eſt, non niſi poſt plures menſes illum vita functum. Quicquid porro ſit de hoc capite, certe extra dubium videtur menſe Octobri vel Novembri anni 449. vel ex Synodo autumnali ſcriptam non eſſe hanc Placidiæ epiſtolam, quandoquidem Theodoſius ad has litteras reſcribens remittit Auguſtam ad epiſtolas a ſe hoc de negotio, hoc eſt de Concilio in Italia congregando, plenius atque apertius SÆPE ſcriptas: *ἐν τελέστερον καὶ σαφέστερον πυλλάκις ἐγράφη*. Quod procul dubio fieri non potuit, niſi poſt plures menſes ab Octobri, quando primum a Leone ſcriptum eſt de Synodo ad Theodoſium poſt acceptum de latrocinio Epheſino nuntium. Si quid porro his contrarium ſcriptum a nobis eſt ad iſtas epiſtolas, ex dictis corrigi velim.

III. Valentinianus & Auguſtæ ſcribunt ad Theodoſium.

Igitur Valentinianus cum matre Placidia Eudoxiaque uxore Romam venit ad tumulum Apoſtolorum in Baſilica S. Petri. Leo cum magno Epiſcoporum numero Imperatorem adiit, de miſerando Eccleſiæ ſtatu plurima locutus: quæ mala Monachus & ſpado Eccleſiæ intulerant; quibus injuriis obnoxii defenſores fidei; ut omnia per vim acta Epheſi, ut extortæ ſuſcriptiones, proſcriptioneſque Epiſcoporum latæ, & impiis ſatellitum manibus inceſtata Religio. Super hæc fidem ſancti Petri obteſtatur, obſecratque Valentinianum & Placidiam, ut labenti Eccleſiæ opem ferant. Hæc gemens ploranſque, adeo ut ex miſeratione omnibus

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Menſe Februario, quo Valentiniani, Placidiæ, & Eudoxiæ epiſtolas ſcriptas oſtendimus adnot. 2. Flaviani mortem & Placidia & Pontifex ignorabant. Hæc mors certe iſtis nota erat die 5. Maji, qua Leo de Anatolii ſucceſſoris ejus ordinatione conſultationem habuit. Hinc falſum eſt & Flaviani obitum, & electionem Anatolii Leonem didiciſſe *non multis ante 16. Julii diebus*. Verum quidem eſt hac primum die Pontificem reſpondiſſe epiſtolis, quæ Anatolium ordinatum nuntiaverant: at reſponſionem in aliquot menſes diſtuliſſe vidimus adnot. 2., quæ, ut hæc omnia intelligantur, recolenda eſt.

6 Diei 18. Januarii hujus anni 450. Flaviani mortem aſſignari non poſſe, ipſa Anatolii ſucceſſoris electio, quæ incidit in finem anni 449. oſtendit. Vide quæ de tempore hujus mortis diximus adnot. 1. in annum præcedentem.

AN. CH. 450.

bus oborirentur lacrymæ. Commotus Imperator sermonibus sancti Pontificis, & pariter Placidia Eudoxiaque, litteras ad Theodosium scribunt, & Placidia privatim ad Pulcheriam. Rogant Augustum ut non sinat se decipi pravitate Eutychis: caveat ne sub ejus auctoritate invalescat hæresis. Orant enixe ut communi consensu Synodus universalis habeatur in Italia, ubi nova perversaque doctrina ad examen revocetur. Theodosius odio in Flavianum & susurris hæreticorum deceptus, respondet non tamquam errorem, sed quasi fidem defendat, se observantissimum avitæ religionis, se fidem Ecclesiæ & majorum traditiones sicut sacrum depositum custodire; ob eam caussam habitum Ephesi Concilium, ubi libera suffragia, ubi omnia ex æquo bonoque juxta æstimata sunt. Eadem testatur plenius in epistola ad Leonem scripta esse. *Indicatum est*, inquit, *ad eumdem Leonem latius atque plenius, sicut arbitramur*. Ita Theodosius aversus ab Ecclesia non tam proprio quam aliorum ingenio: nam hæreticos potius, quam hæresim fovebat. Dioscorus porro certus gratiæ Imperatoris, & ferox successu rerum, majora meditatur. Audit ægre Ephesinum Concilium pro latrocinio haberi, rescissa Romæ ejus acta. Ira vindictaque impotens facinus intentatum aggreditur, communicata re cum decem Episcopis, quos sibi comites asciverat: S. Leonem a communione Ecclesiæ abscindit, quod bonorum animos vehementer commovit, & Orientis Ecclesias toto prope biennio in factiones & schismata divisit. Nam, ut auctor est Diaconus Liberatus, *Ægyptii, Thraces, Palæstini Episcopi Dioscorum sequebantur; Orientales, Pontici, Asiani partes sanctæ memoriæ Flaviani: quod schisma permansit usque ad obitum Theodosii Principis*.

Breviar. Liberati cap. XII.

IV. Chrysaphii pœna & obitus.

Nondum duo anni effluxerant, cum auctor perfidiæ Eutychianæ Chrysaphius tandem suorum scelerum pœnas luit.[7] Augustus sero advertens spadonem in perniciem Ecclesiæ & Reip. gratia & auctoritate abuti, hunc bonis honoribusque spoliatum in insulam relegat: quod Nicephorus habet, qui & eumdem inter navigandum haustum fluctibus narrat. Cedrenus memoriæ prodidit in illa insula a Jordane interfectum, cujus pater jussu Eunuchi mortem immeritam subierat; Jordani autem a Pulcheria traditum esse: quæ caussa est cur a Comite Marcellino dicatur: *Theodosii sororis nutu sua cum avaritia interemtus*.

Nicephorus lib. 14. cap. 49. 7

AN. CH. 450. *Cedrenus, pag. 334. Edit. Reg.*

Theodosii Aug. obitus.

Theodosius non diu supervixit: morbo alii, alii rupta in venatione ex lapsu vertebra decessisse scribunt; sed omnes boni credidere acceleratum ejus obitum, Deo ita providente, ut discerent Principes non hæresim protegendam, audiendosque in rebus Religionis eos, penes quos auctoritas & jus administrandæ Ecclesiæ. Nicephorus & Cedrenus scribunt ante obitum tactum dolore erroris, & in auctorem convertisse vindictam, expetitis de audacia Chrysaphii pœnis: & ob eam rem in Eudoxiam uxorem averso fuisse animo, quod odio Flaviani multa Ecclesiæ damna attulisset; hanc vero, ne quid acerbius pateretur, per speciem voti persolvendi Jerosolymam concessisse. An statim, an paullo post, ambiguum; certum tamen illuc venisse, & permansisse ad mortem.

V. De Catenis S. Petri Apostoli. 8

Ad hanc secundam peregrinationem Eudoxiæ crediderim referendum quod ajunt,[8] Eudoxiam filiæ suæ, quæ Valentiniani uxor erat, misisse pro singulari munere catenam, qua vinctus ab Herode olim fuerat Apostolorum Princeps: si tamen narrationi fides, cujus locuples testis nullus adducitur. Id in prima profectione Jerosolymitana contigisse, narrat Baronius. De illa tamen cum plurimi auctores mentionem faciant, Socrates, inquam, Evagrius, Nicephorus, Marcellini Chronicon, Acta S. Melaniæ, &c. mirum est eos de missa Petri catena ne apicem quidem habere. Inscriptionum auctoritas nulla, quia ætas incerta. Sed etsi ad primam referre quis maluerit, incidet nihilominus in Leonis nostri tempora. Cum enim Constantinopoli sub finem anni CCCCXXXVIII. profecta fuerit Jerosolymam, multas lauras, monasteria, templa, mœnia ipsa civitatis ædificaverit, multasque res alias,

---

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 Chrysaphius non a Theodosio multatus fuit, sed post ejus mortem. Theodorus lector, & Marcellinus necem ejus Pulcheriæ tribuunt. Victor Tunonensis, & Prosper eam præcessisse dicunt electioni Marciani. In Chronico Alexandrino interfectus traditur *in porta* (regiæ urbis) *quæ ducit ad Melantiadem*. Quæ igitur hic narrantur ex posterioribus Græcis scriptoribus Nicephoro atque Cedreno, præferenda non sunt.

8 Si fides adhibenda est versibus, qui olim in Ecclesia S. Petri ad vincula legebantur, & a Floravante Martinello in Roma Ethnico-sacra editi sunt pag. 284. alii posteriori Eudoxiæ, quæ sub ætatem Pelagii Papæ floruit, hæc tribuenda videntur. En versus:

Hoc Domini templum Petro fuit ante dicatum,
Tertius antistes Sixtus sacraverat olim,
Civili bello destructum post fuit ipsum:
Eudoxia quidem totum renovavit ibidem.
Pelagius rursus sacravit Papa beatus
Corpora Sanctorum condens Machabæorum,
Apposuit Petri pretiosa ligamina ferri,
Illustris mulier quæ detulit ab Hierusalem,
Et quibus est Petrus Neronis tempore vinctus &c.

Civile bellum, quo hoc templum post Sixtum destructum fuit, nullum, quod sciamus, extitit Eudoxia imperante. Sicut autem Pelagius hoc templum renovatum sacravit; ita Eudoxiam, quæ illud reædificasse traditur, sub ejusdem Pontificis ætatem vixisse cognoscitur. Huic autem feminæ ac tempori sacrorum vinculorum ab Jerosolyma translatio tribuenda.

AN. CH. 450. alias, teſte Evagrio, ad Dei Salvatoris honorem illuſtrandum ibi geſſerit, ante finem anni ſequentis CCCCXXXIX. Conſtantinopolim non eſt regreſſa, munuſque illud Romam tranſmittere vix potuit ante Leonis Pontificatum, quem gerere cœpit ineunte fere ſequenti anno. Ut ut ſit, occaſione harum ſancti Petri reliquiarum, omittendum non eſt, quod teſtis omni exceptione major Gregorius Magnus Lib. III. Reg. epiſt. xxx. ad Conſtantiam Auguſtam, de Leone noſtro refert. *Cognoſcat*, inquit, *tranquilliſſima Domina, quia Romanis conſuetudo non eſt, quando Sanctorum reliquias dant, ut quicquam tangere præſumant de corpore; ſed tantummodo in pyxide Brandeum mittitur, atque ad ſacratiſſima Sanctorum corpora ponitur, quod elevatum in Eccleſia, quæ dedicanda, cum veneratione reconditur, & tantæ per hoc ibidem virtutes fiunt, ac ſi illuc ſpecialiter eorum corpora deferrentur. Unde contigit ut beatæ recordationis Leonis Papæ temporibus (ſicuti a majoribus traditur) dum quidam Græci de talibus reliquiis dubitarent, prædictus Pontifex hoc ipſum Brandeum allatis forficibus inciderit, & ex ipſa inciſione ſanguis effluxerit.*

VI. De Brandeo a Leone inciſo lis mota diſcutitur. Hanc Gregorii Magni narrationem velut fabuloſam explodit anonymus auctor diſſertationis de Triſagii origine Calvinianæ ſectæ apud Rothomagenſes Miniſter, & in exemplum adducit inſulſæ credulitatis: cui ut occurrat, ſex regulas quaſi totidem oracula proponit, ad quas velut ad Lydium lapidem omnes hiſtoricorum narrationes examinari vult. *Quarta*, inquit, *regula eſt: ubi deſunt teſtes æquales aut ſuppares, non illico fidem adhibendam juniori cuipiam, qui factum illuſtre, quod primus refert, toti mundo cognitum fuiſſe pronuntiat. Hujus rei exemplum ſit quod Trajanum Imperatorem Gregorii Papæ I. precibus a gehenna liberatum eſſe ita narrat Damaſcenus, ut id in toto Occidente communiter notum fuiſſe aſſerat.* Et poſt pauca: *Vellem*, inquit, *hac uſi eſſent regula viri eruditi ad illuſtrem confutandam fabulam quam habet Gregorius* &c. Et relatis Gregorii verbis ſupra deſcriptis, *Solus*, inquit, *Gregorius id narrat tamquam toti cognitum orbi; & tamen nihil videt, opinor, qui non totam Gregorii narrationem inter fabulas eſſe recenſendam videt.* Nihil videt, opinor, qui totam Diſſertatoris ſermocinationem inter deliramenta eſſe recenſendam non videt. Tam iniqua enim eſt comparatio gemini illius facti, quam tenebrarum cum luce. Tam inſulſa regulæ illius vel etiam ad fabulam liberationis Trajani a gehenna applicatio, ut nihil inſulſius. Etſi enim mille teſtes, non ſuppares modo, ſed & æquales Gregorio proferrentur, nihilo tamen minus fides omnis hujuſmodi narrationi abroganda eſſet, tum quia fruſtra teſtium nubem prædices ad id probandum quod teſtium fidem ac diligentiam omnem præterit, quale eſt illud omne quod circa animas præſertim a corpore ſeparatas agitur ab omnipotenti Deo: tum etiam quod adverſus catholicum fidei dogma, quo docemur ac profitemur in inferno nullam eſſe redemtionem, nemo umquam teſtis idoneus fuerit. Et hæc in primis regula ab iſto auctore conſtituenda erat, quæ & omnibus aliis certior, & ſæpe ſæpius in uſum venit ad confutandas narratiunculas pia fraude confictas.

VII. Jam vero quod Gregorianam de facto Leonis narrationem attinet, primum falſum eſt id ab eo Pontifice narrari tamquam toti orbi cognitum: ne apex quidem id indicat. De Romanorum conſuetudine diſſerit Gregorius, hanc facto prædeceſſoris ſui confirmat, hujuſque Romanos teſtes adhibet majores ſuos, qui a Leonis ætate non multum remoti erant: poterat enim Gregorius eos narrantes audire, qui Leonem ipſi vidiſſent. Deinde cui magis credendum de Pontifice Romano narranti, quam alteri ejuſdem Sedis Pontifici, cui Eccleſiæ ſuæ res ac traditio magis nota eſſe ſolent? Quamobrem, ut Joanni Damaſceno Græco homini de rebus Occidentalium antiquis & antea non auditis teſtificanti fides merito negatur; ita Gregorio facile eſt adhibenda, Romano videlicet de rebus Romæ geſtis, nec admodum antiquis, & quibus ſimilia adhuc ejus tempore ſub omnium oculis fiebant. Si enim inter fabulas rejiciendum quod de Leone narratur a Gregorio, & circa reliquias hujuſmodi & mirabilem eventum earum occaſione a Deo conceſſum, quid de aliis, quos ætate ſua contigiſſe teſtatur idem Gregorius? Nemo enim Gregorio magis æqualis, quam Gregorius ipſe: & tamen vir ſummæ ſinceritatis & ingenuitatis Romanorum hanc eſſe ſignificat conſuetudinem ut in pyxide Brandeum mittatur, ponatur ad ſacratiſſima Sanctorum corpora, cum veneratione recondatur in Eccleſia dedicanda, & quod per illud tantæ virtutes fiant, ac ſi illuc ſpecialiter eorum corpora deferrentur.

Denique valeat per me licet quarta hæc heterodoxi regula adverſus Gregorianam de Leone narrationem, ſi qui priſci ſcriptores ſuperſunt qui res Leonis accurate & enucleate proſecuti hanc unam prætermiſerint, ſi adhuc certum eſt omnes qui de his ſcripſerunt ad noſtram uſque ætatem perveniſſe, ſi contrarium aliquid uſpiam ſcriptum legitur in antiquis. At ſi nihil iſtorum verum eſt, incaſſum profecto cadit Diſſertatoris conatus omnis adverſus narrationem ſancti Gregorii, & adverſus ſanctarum reliquiarum venerationem, cujus impatientia & odio motus eſt, ut hanc hiſtoriam inter fabulas relegaret.

VIII. Pulcheria Marcianum ſolio ſociat. Abſente Eudoxia, Chryſaphioque ejecto, ſua Pulcheriæ rediit auctoritas, etiam ante deceſſum fratris: quo e vivis ſublato, Marciano viro optimo & forti nupſit; ea tamen lege ut potius eum ſolio quam toro ſociaret: ita femina imperium retinuit, & virginitatem, quam Deo voverat, etiam in conjugio cuſtodivit. Utrique par animus erga religionem, quæ ſub eorum imperio cœpit reviviſcere.

Theo-

AN. CH. 450.

Theodosius sub finem vitæ ad Leonem scripserat de Anatolio subrogato in locum Flaviani, ut eum admitteret ad communionem, qui erat a Dioscoro ordinatus, olimque ejus apud Theodosium Apocrisiarius. Rescripsit ad Imperatorem XVI. vel XVII. Kalend. Augusti se non recusare eum diligere ut fratrem; sed expectare se ejus de fide sententiam, modo consentanea credat Patrum doctrinæ, qui in Ecclesia utrobique fulserunt, & de Incarnatione ea sentiat, quæ olim Cyrillus, & quæ Ephesina Synodus adversus Nestorium definivit: fidem subscriptione testetur coram Clero & plebe, & admittat quæ consona veritati catholicæ copiose in sua epistola declaravit. Significat etiam mittere se Episcopos Abundium & Asterium cum Basilio & Senatore Presbyteris, *per quos*, inquit, *quæ nostræ forma sit fidei possitis dignanter agnoscere*; & ut ipsi testes sint fidei quam Anatolius profitetur, & non vereantur eum ad pacem admittere, qui cum eo in fide consentiat. De eodem argumento litteras scripsit eadem Julii XVI. vel XVII. die ad Archimandritas Constantinopolitanos, quibus & de Anatolii silentio expostulat, & eos de missis in caussa fidei Legatis monet. Nec multo post alias dedit 9 ad Pulcheriam Augustam, ad Martinum & Faustum Presbyteros, eumdem fidei catholicæ zelum spirantes: in quarum penultima Legatos suos dudum Constantinopolim appulisse confidit.

Epist. LIII. *nunc* LXXI. *ad Archimandr.* CP. *Epist.* LIV. *nunc* LXX. *ad Pulcheriam.* *Epist.* LV. *nunc* LXXIV. *ad Mart.* *Epist.* LVI. *nunc* LXXV. *ad Faust. & Mart.*

9

IX. Anatolius fidem profitetur.

Jam vita decesserat Theodosius, cum Constantinopolim advenerunt Legati; jamque Marcianus salutatus erat Imperator, cui reddunt litteras Leonis. Anatolius dubiæ sub Theodosio fidei, sub religioso Principe nihil hæsitandum ratus, Eutychen cum ejus erroribus detestatur. Olim conjunctissimus Dioscoro, & ab eo ordinatus, contra canonicam regulam Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum consecraverat: supplex ad Marcianum Pulcheriamque accedit, oratque ut amicitiam & communionem Leonis sibi concilient. Romanus Pontifex paci Ecclesiæ consulens ultro assensus est. *Ut quod*, scribit idem anno sequenti, *vestro beneficio noscitur consecutus, nullius cupiditatis pravitate turbaret. Nos enim vestræ fidei interventionis habentes intuitum, cum secundum suæ consecrationis auctores ejus initia titubarent, benigniores circa ipsum, quam justiores esse voluimus.* Eadem prope ad Pulcheriam sequenti epistola.

Epist. LXXVIII. *nunc* CIV. *ad Marcianum*, c. II.

AN. CH. 450.

Synodus ἐνδημοῦσα CP.

Anatolius post adventum Legatorum Concilium seu consessum Episcoporum, qui in regia civitate erant, cogit, ut suam fidem approbet. 10 De eo conventu mentio est Actione IV. Concilii Calchedonensis, ubi agitatum, an Concilii nomen mereretur. *εἰ σύνοδον χρὴ καλεῖν τῶν ἐπιδημούντων τῇ Βασιλίδι πόλει τὴν σύνελευσιν*. Tryphon Episcopus Chius respondit: *σύνοδος καλεῖται καὶ συνάγονται, καὶ οἱ καταπονούμενοι τῶν δικαίων ἀπολαύουσιν*: id est: *Synodus appellatur, & conveniunt, & laborantes aliqua oppressione sua jura nanciscuntur.* Anatolius 11 subjunxit, & illic ecclesiasticas caussas tractari, nihilque a se tentatum quod novitati esset affine, sed ex antiqua id consuetudine Episcopo Constantinopolitano concessum. Quid vero in eo consessu, seu Synodo sit actum, ex fragmentis commentariorum Abundii, qui unus erat ex Legatis, licet ediscere. Refert igitur lectam epistolam sancti Leonis, allata testimonia sanctorum Patrum, qui & latine & græce scripserant, collataque simul cohærere & in fidem unam convenire deprehensa. Hæc in Synodo coram Episcopis: ubi & prolata epistola Leonis ad Flavianum, quam omnes sua subscriptione confirmarunt, & Anatolius, & Episcopi, Archimandritæ, Presbyteri, & Diaconi omnes qui aderant. Contra dictum ab omnibus anathema Nestorio & Eutychi, eorumque doctrinæ. Ita hæresis Eutychiana Constantinopoli proscripta est, unaque fides omnium fuit. Ad alios deinde Metropolitanos missa est a Synodo Leonis epistola, qui cum suæ provinciæ Episcopis eam voce & manu approbaverunt; Theodoretus eamdem cum sua subscriptione remisit ad Abundium Legatum. Hæc omnia ita gesta esse, ut superius diximus, partim ex Actis Abundii, partim ex Actione de Photio post Act. 4. Calchedonensem habemus. Leo ipse ad Paschasinum Lilybæi Episcopum scribit in epistola prius inedita, quam modo publicam facimus ex MS. Codice Cardinalis Grimani, a suis allegata sanctorum Patrum testimonia apud Constantinopolim, *& totam Constantinopolitanam Ecclesiam cum Monasteriis omnibus & multis Episcopis præbuisse consensum, & subscriptionibus suis Nestorium atque Eutychen cum suis anathematizasse dogmatibus.* No-

10

Act. IV. Calch.

11

Epistola Leonis ab omnibus fere Orientalibus subscripta.

Ep. LXVIII. *nunc* LXXXVIII. *ad Paschasinum Lilybetanum*, c. III.

EDITORUM ADNOTATIONES.

9 Hæc ad Pulcheriam epistola 70. ob chronicæ notæ emendationem data fuit eodem die 16 Julii, quo duæ epistolæ præcedentes.

10 Non de conventu, in quo Anatolius Leonis epistolæ subscripsit, sed de alio conventu præcedenti paullo post Anatolii ordinationem habito, in quo favente Theodosio Phœnices provincia cum præjudicio Episcopi Tyri in duas divisa fuerat, hæc quæstio in Calchedonensi agitata fuit, ut ex ipsius actionis quartæ lectione manifestum erit. Vide t. 4. Concil. Ven. edit. col. 1435. d. & seqq. Solum in hac quæstione Triphon Chius, ut probaret eum præcedentem conventum esse Synodum, aliorum similium conventuum, qui Synodi vocabantur, exemplum attulit. Hi porro duo conventus, quorum alter *tunc*, alter vero *nunc* habitus dicitur, si probe distinguantur; aliæ Quesnelli hallucinationes in sequentibus detegentur.

11 Hæc ad primum conventum antecedenti notatione indicatum, sequentia autem ad secundum pertinent.

AN. CH. 450.

Noveris etiam proxime me epistolam Constantinopolitani Episcopi accepisse, quæ refert per Antiochenum Episcopum missis per provincias suas tractoriis, universos Episcopos & epistolæ meæ præbuisse consensum, & Nestorium & Eutychen pari subscriptione damnasse.

De Synodo, priusquam loquendi finem faciamus, addam non contentionis animo, sed veritatis historicæ gratia, hoc Concilium non convocatum a Legatis, ut est in Annalibus, sed coactum ab Anatolio, quod ipsa fragmenta Actorum Abundii, quæ Ba-
12 ronius retulit, commemorant, & 12 Actio IV. Calchedonensis de Photio, innuit. Ab alio certe quam ab Anatolio colligi Synodum Constantinopoli nec canones, nec privilegia sedis illius sinebant. Neque vero Legati missi sunt Concilii faciendi caussa, sed, ut ipsi profitentur, *ad insinuandam cunctis fidem catholicam*, &, ut Leo ipse scribit ad Theodosium: *Per quos*, inquit, *quæ nostræ forma sit fidei, manifestatis instructionibus, quas misimus, possitis dignanter agnoscere*. Quod & in epist. 54. (nunc 70.) ad Pulcheriam uberius edisserit. *Denique ad fortitudinem sanctarum mentium roborandam* missos Legatos scribit in epist. 55. (nunc 74.) ad Martinum Presbyterum.

Baronius ad A. 449. n. 28.

Acta Abundii.

Neque etiam verum, accitos ex provinciis Episcopos ad Synodum, sed collectos eos qui in urbe regia erant cum Presbyteris & Archimandritis, quod supra annotatum, confirmatumque ex Actione de Photio intra Actionem 4. Calchedonensem, ubi pauci convenisse dicuntur, nec alii quam qui in urbe forte fortuna reperti sunt: *Quemadmodum & nunc, cum pauci Constantinopoli convenissent, missa est epistola almi Archiepiscopi Leonis iis qui ubique essent Metropolitis, & subscripta est; sic tunc quæ visa erant præsentibus sanctissimis Episcopis allata sunt & subscripta.*

Denique in hac Synodo non reconciliati Episcopi qui desciverant a fide, nec communione catholicæ Ecclesiæ donati, sed Ecclesiæ suæ communione contenti esse jussi
13 sunt. 13 Non expuncta ejusdem Synodi decreto nomina Dioscori & Juvenalis: nam Leo ep. 60. (nunc 80.) ad Anatolium scribit non tamquam de re gesta, sed tamquam definienda a Legatis cum Anatolio. *Quod nostri*, inquit, *ibidem constituti faciendum esse dixerint*. Immo aliis Legatis, Lucentio & Basilio, servatam esse hanc provinciam, ex litteris anno sequenti 7. Junii scriptis manifestum est.

Quamquam igitur quæ superius a nobis scripta sunt de subscriptione Constantinopolitanorum cum Anatolio, Episcoporum omnium orientalis diœcesis, & omnium qui ubique essent Metropolitarum, simul cum Abundii legatione alios secuti retulerimus, nolim tamen asserere hæc omnia eodem tempore & anno, vel coram ipso Abundio contigisse. Roma is profectus erat circa 17. Julii anni 450. Die 8. Novembris nondum de ejus & collegarum adventu Leo certus erat factus, ex ep. 56. (nunc 75.) eodem die
scripta. 14 Ante Pascha anni 451. rever- 14
sum Romam persuadent litteræ XIII. Aprilis hujus anni datæ, quibus & alios Legatos tunc missos commendat Pontifex, & de prioribus ab Augusta adjutis gratias agit, & de istorum gestis & relatione a se recensitis mentionem facit. *Fratrum nostrorum*, inquit epist. 60. (nunc 80.) *quos Constantinopolim miseramus, relatione cognovimus*. Ad istam igitur legationem pertinet sola Anatolii & Constantinopolitanorum Clericorum & Archimandritarum subscriptio, cum Episcopis qui Synodo ἐνδημούσῃ de more interfuerant. Nihil amplius revera commemorant Abundii acta, epistola Pulcheriæ ad Leonem, cui Leo 13. Aprilis anni 450. respondet, & Leo ipse in litteris eodem tempore datis.

Quod Maximum Antiochenum ejusque orientalis diœcesis Episcopos attinet, cum Leo 27. Junii ad Paschasinum scribens *proxime* tunc edoctus esset per Anatolium de his, quæ ibidem de Antiocheno narrantur, nonnisi post Pascha id actum esse, postque Legatorum discessum ex urbe CP. manifestum inde evadit. Revera quæ in eadem epistola 68. (nunc 88.) ad Paschasinum narrantur de Anatolio & Constantinopolitanis, ab his quæ de Maximo & orientali diœcesi sejunguntur; de istis ut recens actis scribitur; de illis ut jam pridem perfectis. De iisdem orientalibus Leo ep. 70. (nunc 91.) ad Anatolium 26. Junii. *Cum & ipse,*

in-

EDITORUM ADNOTATIONES.

12 In hac actione primum conventum *sub Anatolio* habitum dicitur, de secundo nihil est, ex quo ejus convocatio Anatolio tribuatur. Cum porro S. Leo eo tempore, quo Legatos direxit in Orientem, eam mutationem, quæ per Theodosii mortem facta est, nec prævidisset, nec sperasset; de cogendo Constantinopolitano conventu, in quo suam epistolam omnes subscriberent, non cogitavit. Nihil tamen dubii est, quin Legati mutatis rebus egerint, ut coacto conventu laudata epistola ab omnibus subscriberetur, eademque etiam ex eodem conventu mitteretur ad omnes Orientis Metropolitas, ut similiter omnes Episcopi eamdem subscriberent.

13 Confer adnot. 19. in epist. 80. ex qua emendata per nos lectione ejusdem epistolæ, approbata cognoscetur sententia Legatorum, qui fuerunt in hac Synodo, non vero hanc provinciam aliis Legatis postea mittendis fuisse reservatam. In epistola autem 85. data die 9. (non vero 7) Julii an. 451. nulla hac in re potestas novis Legatis concessa traditur, sed cap. 2. anterior tantum sententia confirmatur.

14 Abundium cum sociis Romam reversum paullo ante diem 9. Junii an. 451. probavimus adnot. 4. in ep. 83. Die autem 13. Aprilis Leo eos expectabat quidem, eorumque de rebus gestis relationem non voce, sed per litteras acceperat. Vide adnot. 5. in epist. 80.

AN. CH. 450. inquit, *indicare dignatus ſis quod in ſuſcipienda catholica fide, & damnatione Eutychis atque Neſtorii omnes orientales ſubſcripſerint Sacerdotes*. Hæc tum primum dixerat; de ipſo autem Anatolio ante duos menſes.

15 Demum 15 nondum tunc temporis Anatolium e Synodo ſua ἐνδημοῦσαν ad omnes ſuarum provinciarum Metropolitanos Leonis epiſtolam ſubſcribendam tranſmiſiſſe, uti in Calchedonenſi de Photio actione narratur, conſtare mihi videtur tum ex ſilentio Leonis, qui iſtud non omiſiſſet ad Paſchaſinum de duobus aliis capitibus adeo cognatis ſcribens 24. Junii, tum ex eadem illa actione de Photio, in qua vocula *nunc* rem actam indicat non multo ante menſem Octobrem, quo menſe jam inclinato actio illa habebatur. His adde, quod conventui Conſtantinopolitano, in quo Anatolius ſubſcripſit cum Clericis & Monachis, *multos* Epiſcopos interfuiſſe narrat S. Leo, cum paucos actio teſtetur conveniſſe in alia congregatione, unde ad Metropolitanos ſuarum provinciarum epiſtola ſubſcribenda directa eſt. Nihil autem repugnat, quominus coram Lucentio & Baſilio Legatis Romanis totum id peractum fuerit, unumque fuiſſe illorum quæ legatis commiſſa pluries ſcribit cap. 3. S. Leo, & de quibus ſic Anatolium hortatur ep. 65. *Annitere itaque, frater cariſſime, ut quæ Eccleſiæ Dei congruunt, fideliter & efficaciter cum his fratribus, quos tantæ curæ idoneos auctores elegimus, exequaris.* AN. CH. 450.

Neque his contraria eſt epiſtola Theodoreti ad Abundium Legatum, ſive notha illa ſit, ſive germana: privata enim fuit Theodoreti, Ibæ, & Aquilini ſubſcriptio, quam commemorat, & ex proprio ipſorum conſilio nata; non communis & ex præſcripto Primatis data. Tres illi proprio ſibi epiſtolæ antigrapho ſubſcripſerunt; alii per tractorias per provincias Primatis auctoritate & Metropolitanorum cura circumductas ad ſubſcriptionem adacti, & in communi autographo omnium ſubſcriptionibus excipiendis deſtinato ſatisfecerunt.

* ANNUS CHRISTI 451.	LEONIS PAPÆ 12.	VALENTINIANI 27. MARCIANI 1. & 2. IMPP.	MARCIANO AUG. ET ADELPHIO COSS.

I. *Ep.* LVIII. *ad Marcianum, nunc* XXVIII. IMperium adeptus anno ſuperiori Marcianus dedit ad Leonem Pontificem litteras electionis ſuæ indices. His non ante Idus Apriles hujus anni reſpondiſſe vi-

Tom. II. Kk

EDITORUM ADNOTATIONES.

15 Hic Queſnellus Leonis epiſtolam ad omnes Metropolitas ſubſcribendam fuiſſe miſſam negat e Conſtantinopolitana Synodo, in qua Anatolius & ceteri, qui in regia urbe degebant, agentibus Abundio & aliis Romanæ Eccleſiæ Legatis, eidem ſubſcripſere. Alium poſteriorem conventum hac de re habitum contendit: cum tamen Theodoretus, qui abſens eidem epiſtolæ hac occaſione ſubſcripſit, nulla alia, ut videtur, probabiliori de cauſſa eamdem epiſtolam abs ſe ſubſcriptam ad Abundium miſerit, niſi quia eo auctore in Orientem miſſa fuit: unde initio eidem epiſtolæ tribuit, quod Orientales rectam fidem tenuerint. Alius conventus ſine certiori auctoritate adſtruendus non eſt. Quæ autem Queſnellus ſubjicit, infirmiſſima ſunt. Silentium Leonis nihil probat, cum in epiſtolis non omnes circumſtantiæ ſemper exprimantur. Particula *nunc* in actione de Photio Tyri poſteriorem & proximiorem conventum indicat, & opponitur particulæ *tunc* conventus antecedentis ac remotioris: ut ne alium conventum ante Concilium Calchedonenſe habitum adſtruere neceſſe ſit. Quod ſi *pauci* ibidem dicuntur Epiſcopi, Leo vero ep. 88. de Conſtantinopolitano conventu ſcribens, *multos* vocat; triginta vel quadraginta Epiſcopi diverſa conſideratione ac relatione *pauci*, vel *multi* appellari potuere. Euſthatio Berytenſi Epiſcopo *pauci* dicti ſunt relate ad numerum Epiſcoporum, qui in antecedenti conventu litteras ſibi faventes firmaverant: quam relationem cum Leo mente non conceperit, eos in rem ſuam *multos* non male appellavit. Theodoretus, Ibas, & Aquilinus idcirco privatim epiſtolam Leonis ſubſcripſere, quia erant depoſiti ac exules, nec ad Orientalium Synodos accedere poterant.

* Breviarium hiſtorico-chronologicum hujus quoque anni 451. ut confuſio vitetur, præmittendum eſt. Conſtantinopolitani Clerici, qui poſt Conſtantinopolitanam Synodum habitam ſub finem anni præcedentis tranſmiſerant una cum geſtis ejuſdem Synodi cum Legatorum relatione & cum epiſtolis Marciani, Pulcheriæ, & Anatolii, Romam perveniſſe videntur non multo poſt initium anni præſentis 451. Ex iis, quæ Anatolius geſſerat & ſcripſerat, Leoni ſatisfactum fuit; ac proinde is communionem ipſi tribuere non dubitavit. Providendum vero erat & aliis Epiſcopis, qui impietati ceſſerant, & ad pœnitentiam reverſi communionem poſcebant. Legati cum hac de re, quæ improviſa accidit, non eſſent inſtructi, nec idonea facultate potirentur; apoſtolicam communionem iiſdem concedere non potuerunt. Duo conſtituerant, primum ut reſipiſcentes ſua- *Breviarium geſtorum anni 451.*

suarum interim Ecclesiarum essent communione contenti; deinde ne nomina Dioscori Alexandrini, Juvenalis Jerosolymitani, & Eusthatii Berytensis, qui fuerunt Ephesini latrocinii capita, ad altare recitarentur. His de caussis alios Legatos cum congruis instructionibus & facultatibus dirigendos, & Constantinopolitanis Clericis revertentibus jungendos Pontifex censuit. Abundium vero & socios, quos quamcitius remigraturos acceperat, expectandos duxit, ut ex viva ipsorum voce, quidquid opus esset, plenius intelligeret. Hinc Constantinopolitanos Clericos diutius retinuit, & in epist. 78. 79. 80. & 81. datis Idibus Aprilis, quas per eosdem Clericos in Orientem misit, Legatos novos una directos vel dirigendos indicat. Hæ enim epistolæ paratæ fuerunt ante Pascha, cum novos Legatos una dirigere cogitabat. At cum Abundii & sociorum reditus nimium differretur; producta novorum Legatorum transmissione solos Clericos Constantinopolitanos remittendos duxit Idibus Aprilis cum memoratis litteris, quibus eamdem diem apposuit intacto textu, quo novi Legati directi significantur. Confer adnot. 7. in ep. 78. & adnot. 5. in ep. 81.

Constantinopolitanis Clericis jam profectis Tatianus Præfectus urbis Constantinopolis epistolam Marciani Leoni tradidit, in qua Imperator pro cogenda generali Synodo institit. Leo rescripsit die 23. Aprilis, in qua Legatos *confestim* dirigendos memorans, de Synodo quid cogitet, ab iisdem plenius explicandum tradit. Mutatis scilicet circumstantiis Synodum haud necessariam credebat. Interim Abundius & socii Romam cum aliis Marciani & Anatolii litteris rediere. Ab his de poscentibus communionem plenius instructus, die 9. Junii novos Legatos tandem transmisit Lucentium Episcopum, & Basilium Presbyterum, quibus & Anatolium Constantinopolitanum socium delegationis adjunxit, ut Episcopis lapsis non dubia professione Eutychen cum suo dogmate anathematizantibus apostolicam communionem concederent. De impietatis autem capitibus, si forte resipiscerent, & idoneas cautiones præbere viderentur, num recipiendi essent, maturioribus Apostolicæ Sedis consiliis dijudicandum reservavit. In hanc rem datæ iisdem Legatis quatuor epistolæ 83. ad Marcianum, 84. ad Pulcheriam, 85. ad Anatolium, & 86. ad Julianum Coensem: in quibus pro solis lapsis conciliandis Legatos se dirigere affirmans, Synodi convocandæ opportunum tempus non esse significat. Die 19. Junii ad Anatolium dedit epistolam 87. Ex hac autem discimus Basilium & Joannem Presbyteros ob diluendam Eutychianæ vel Nestorianæ hæreseos suspicionem Romam confugisse. Cumque sese apud Apostolicam Sedem edita fidei professione purgassent, eosdem cum pace Leo remisit, & Anatolio commendavit.

Paullo post Legatorum profectionem Marciani litteræ, quibus Concilium Nicææ cogendum Kal. Septembris, indictum fuerat die 17. vel 23. Maji, Romam allatæ sunt. Inopinata hæc indictio Pontifici accidit. Ne autem Imperatoris desiderio obsisteret, in hisce temporis angustiis Leo statim Paschasinum Lilybetanum Legatum ad Concilium elegit per litteras, quæ desiderantur, ac dein die 24. Junii alium Legatum Bonifacium Presbyterum misit, ut cum laudato Paschasino, & duobus Legatis Lucentio & Basilio antea transmissis Concilio præsideret. Huic Bonifacio cum commonitorio aliquot epistolas eodem die signatas dedit, scilicet novam epistolam 88. ad Paschasinum, 89. ad Marcianum, & aliam deperditam ad Lucentium & Basilium, quæ hanc delegationem declarabat. Has epistolas mox subsecutæ sunt aliæ quatuor datæ biduo post, 90. ad Marcianum, 91. ad Anatolium, 92. ad Julianum, quem Constantinopoli jamdiu degentem ac omnium rerum instructissimum, quatuor memoratis Legatis adjunxit, & 93. ad Synodum.

Duas Marciani & Pulcheriæ litteras Leo videtur accepisse per Theoctistum Magistrianum, per quem binas ad eosdem remisit die 20. Julii, nimirum epist. 94. ad eumdem Imperatorem, & 95. ad laudatam Augustam. Iidem Augusti acceptis Leonis litteris per Constantinopolitanos Clericos directis die 13. Aprilis, & aliis per Tatianum transmissis die 23. ejusdem mensis, Pontificem a Synodo tunc cogenda alienum, & Legatos pro solis lapsis recipiendis dirigendos cognoverant. Cum autem Synodus jam esset indicta die 17. ex Græco, ex Latinis autem antiquis versionibus die 23. Maji, in hanc rem utique sollicitius institere. Pulcheria autem difficultatem movisse videtur circa Leonis consilium, quo nomina principum latrocinii Ephesini e diptycis non recitanda præceperat. Id enim nonnulli, ut ante Anatolius, differendum putabant, quoad illi, nisi resipiscerent, deponerentur. Leo autem rescribens, suam in lapsis ad sanam mentem revocandis & recipiendis sollicitudinem ac indulgentiam commemorans, non alio consilio se vetuisse indicat eorum nomina ad altare recitari, nisi ut qui nondum sui sceleris pœnam ferentes, in impietate adhuc jacebant, hoc saltem stimulo excitarentur ad petendam pacem; quam, si satisfactionem præbeant, iisdem concedendam significat. Quod si in ep. 95. ad Pulcheriam c. 3. lapsos *pene omnes* reconciliatos commemorat, quod per Lucentium & Basilium Legatos fieri debuit; non idcirco credendum est hujus reconciliationis nuntium accepisse hoc tempore: spatium enim dierum circiter quadraginta, ex quo Legati Roma discesserant, angustius est, quam quod ad iter Constantinopolitanum conficiendum, & ad reconciliationem pene omnibus concedendam, & ad afferendas hac de re ad Leonem litteras necessarium est. Verisimilius est igitur, hæc Leonem idcirco scripsisse, quod reconciliationem fere omnibus, quos eam petiisse jam noverat, a Legatis suis traditam, præsumeret, cum hæc scribebat, vel cum hæ litteræ Constantinopolim pervenirent.

Abundius & Senator post Constantinopolitanam Legationem in suam Mediolanensem provinciam revertentes, Leonis epistolam tradiderunt Eusebio Metropolitæ, cui Pontifex præscripserat, ut frequentissimam suæ provinciæ Synodum cogeret, in qua suam ad Flavianum epistolam omnes signarent. Id factum fuit ea Synodica, quæ inter Leoninas est epistola 97. Hanc autem Leo accepit Legatis ad orientalem Synodum jam profectis, quibus fortassis illam, si citius pervenisset, tradere volebat; quemadmodum fecisset de Gallorum quoque Synodica, si maturius reddita fuisset, ut iisdem Gallis rescripsit ep. 102.

Quæ sequuntur, ad Synodum pertinent, de qua in Breviario ejusdem sermo erit.

AN. CH. 451.

videtur Pontifex, 1 ad quas quatuor epistolæ datæ leguntur, ad Marcianum, ad Pulcheriam, ad Anatolium CP. & ad Julianum Coensem, a quibus omnibus & ipse litteras acceperat, per Clericos, opinor, Anatolii CP. Episcopi, quibus & suas tradidit perferendas.

Ep. lxix. *ad Pulch. nunc* lxxix. *Ep.* lx. *ad Anatol. nunc* lxxx. *Ep.* lxi. *ad Julianum, nunc* lxxxi.

Enimvero cum fidem suam Anatolius in Synodo CP. aperuisset, quam Legati sanctorum Patrum doctrinæ epistolæque S. Leonis per omnia concinentem probarunt, ille
1
tres Legatos Casterium Presbyterum & Patricium Asclepiademque Diaconos Romam
2
misit 2 ineunte hoc anno, qui Leoni litteras fidei testes darent, vivaque eam voce affeverarent, & insuper, ut de multis cum eo communicarent, quæ in Synodo ventilata erant. Relationem suam de iisdem capitibus junxerunt Legati Anatolii litteris. Omnium præcipuum hoc erat.

Bene multi Episcopi, quibus constantia potius quam fides vacillaverat, redire in communionem Leonis flagitabant. Legati summi Pontificis eos contentos communione suarum Ecclesiarum esse, auctores fuerant in Synodo, donec S. Leo aliter sanciret. Leo mandavit recipi, si modo apud Legatos Anatoliumque fidem suam testatam facerent, si Eutychis insaniam seque ipsos condemnarent, quod seu levitate, seu formidine Ephesini latrocinii acta rata habuissent. De recitandis nominibus Dioscori Alexandrini, Juvenalis Jerosolymitani, Eustathii Berythensis in diptychis, Anatolium monet, ut id faciat, 3 quod Legati suaserint: caveat in primis ne quid memoriam
3
Flaviani offendat, neque eorum nomina qui impietatem propugnarunt, cum sanctorum memoriis promiscue usurpet. Julianum Coensem Flaviani defensorem illi insuper commendat, Eusebii Dorylæi Ecclesiæ curam gerat, neque id in ejus damnum vertat, quod abfit: cum ille pro caussa fidei multos pertulerit labores, & suæ sit consors communionis. Scilicet Eusebius Eutychis accusator exutus ob eam caussam Episcopatu per pseudo-Synodum Ephesinam, Romam tamquam in asylum confugit, & fidei confessionem edidit: ut dilueret labem qua se malevoli hæretici asperserant, quique crimen hæreseos, ut fere fit, quoniam erat contrarius, inferebant. In confessione sua decreta priorum Synodorum Nicænæ, Constantinopolitanæ, inprimisque Ephesinæ doctrinam professus est, ut Nestorianismi suspicionem amoveret: quod ipse in Concilio Calchedonensi publice testatus est. 4 *Hanc regulam*, inquit, *sanctissimo Papæ in Urbe Roma ego relegi præsentibus Clericis Constantinopolitanis, eamque suscepit*. Hæc verba tempus indicant epistolæ Leonis, quam vult palam omnibus fieri per Anatolium. 4

Ep. lx. *nunc* lxxx. *c.* 11.

Nomina hæreticorum a Diptychis eliminata.

Actione xvi. *Calchedon.*

AN. CH. 451.

II.
In epistola ad Marcianum illi breviter Leo gratulatur, quod rem religionis sollicite curet; quod ejus defensionem suscipiat. Certe Marciani pietas singularis, amorque adversus religionem vehemens fuit. Imperator salutatus, ut diximus, de sua electione litteras ad Leonem misit, sanctis apud Deum precibus juvari se flagitans, significansque quanto desiderio componendæ Ecclesiæ teneretur per generale Concilium, quod S. Leo rogaverat. Deinde aliis litteris de adventu Legatorum honorifice locutus, invitavit eum in Orientem ad Synodum universalem. Quod si non liceat, expectare se ejus responsionem, ut ipse ex Illyrico, Thracia, & Oriente Episcopos ad Synodum per litteras vocet. Pulcheria quoque ad Leonem grata scripserat: Anatolii doctrinam integram sanamque, ejus subscriptione ratam haberi epistolam ad Flavianum: Augusto visum haberi Synodum, ubi de iis, quæ ad fidem pertinent, decernatur, & de Episcopis, qui Ephesi defecerant: allatum jussu Principis corpus Flaviani Constantinopolim, conditumque honorifice in Basilica SS. Apostolorum: exules extorresque Episcopos revocatos, qui in Synodo universali cum honore Sedi & Sacerdotio restituantur. S. Leo rescribit acceptis-

Ep. lviii. *nunc* lxxviii. *Ep. Marciani ante præcedent. nunc* lxxiii.

Ep. Marciani post lxi. *nunc Ep.* lxxvi.

Epist. Pulcheriæ post lviii. *nunc ep.* lxxvii.

Epist. lix. *nunc* lxxix.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Marciani epistolæ 73. ob assumtionem ad Imperium scriptæ exeunte Augusto, vel ineunte Septembri an. 450. Leo respondit per litteras, quæ interciderunt, datas circa diem 8. Novembris, ut vidimus adnot. 2. in ep. 78. Alteri autem Marciani epistolæ 76. scriptæ die 22. Novembris respondit epistola 78. Idibus Aprilis.

2 Hæc Constantinopolitanorum Clericorum transmissio probabilius incidit sub finem an. 450. ut videre est in Dissert. de epist. deperd. n. 45.

3 Confirmavit S. Leo, quod Legati antea missi jam judicaverant in conventu anni superioris. Confer adnot. 13. in annum præcedentem.

4 Hæc Eusebii Dorylæensis verba Quesnellus de professione fidei ab eo Romæ editæ interpretatur, cum hoc tempore nulla alia verteretur nisi fidei quæstio. At in contextu actionis 16. Synodi Calchedonensis referuntur ad canonem pro honore sedis Constantinopolitanæ statutum in Concilio Constantinopolitano sub Theodosio seniore. Cum vero huic canoni in Calchedonensi renovato Leo maxime obstiterit, incredibile videtur, eum ab Eusebio lectum suscepisse. Hinc Rusticus huic Eusebii testimonio adnotationem affixit: *Aut Eusebius mentitur, aut ad horam S. Leonem fefellit*. Vide tom. 4. Concil. Ven. edit. col. 1754. not. 6. Aliquid vero de hoc canone, vel de moliminibus pro sede Constantinopolitana, Leo præsensisse videtur, cum Bonifacio Legato ad Concilium directo in mandatis dederit, ut *si qui forte civitatum suarum splendore confisi aliquid sibi tentaverint usurpare, hoc qua dignum est constantia retundatis*. Sic act. 16. Concilii Calchedonensis.

AN. CH. 451. ptissimum se illi referre, quod caussam Ecclesiæ defendat, quodque Nestorio & Eutychi condemnandis serio & feliciter animum *Epist.* lvi. *nunc* lxxv. appellat. Sed præter & ante has omnes litteras, quas hoc anno in Orientem de Eutychiana hæresi Leo scripsit, est epistola data octavo Id. Novemb. anni præcedentis, quam primo publicamus, ad Faustum & Martinum Presbyteros; quam vult quasi encyclicam communicari omnibus Catholicis: ut quisque pro fide viriliter decertet adversus grassantem hæresim.

III. De privilegiis Ecclesiæ Arelatensis. *Ep. Gallorum ad Leonem ante ep.* l. *nunc ep.* lxv.

Dum Leo perimendæ Eutychianæ pravitati sedulo laborat, superiori anno ad eum scripsere Episcopi Viennensis provinciæ. Vita migraverat S. Hilarius Arelatensis an. 449. & in ejus locum suffectus Ravennius. Ob Celidonium depositum ab Hilario & restitutum a Leone fuisse irarum caussas supra retulimus. Hilarius judicio Pontificis Romani 5 non steterat: ideo S. Leo Arelatensem Ecclesiam suis exuerat privilegiis,
5 juraque Metropolis in Viennensem Ecclesiam transtulerat. Cum Hilario extinctam iram summi Pontificis rati Episcopi Viennensis provinciæ, pro Ravennio epistolam seu libellum ad eum mittunt, restituique suo Metropolitano jura suæ Ecclesiæ poscunt. Scio hanc epistolam falsi suspectam apud nonnullos. Baronius eam ex Arelatensi codice primus suis annalibus innexuit. Eumdem MS. codicem aut. certe similem in D. Thuani Bibliotheca nactus sum, cum eadem epistola & responsione Leonis; qui prudenter litem composuit. Viennensi Metropoli quatuor Ecclesias attribuens, Valentiam, Tarentasiam, Genevam, & Gratianopolim: reliquas subjecit Arelatensi Ecclesiæ, cui reddita quodammodo sua jura, nec tamen Viennensis Ecclesia omni honore privata est. Petronius Presbyter & Regulus Diaconus Romam delegati, ut libellum Arelatensis provinciæ Leoni darent, Romæ diu detenti sunt: ut quo tandem vergerent molitiones Eutychianæ ipsi perspicerent. Remissi attulere responsionem sancti Pontificis, judiciumque de caussa provinciæ Vien-
Ep. li. *nunc* lxvi. *Epist.* lii. *nunc* lxvii. nensis. Sed & epistolam Leonis ad Ravennium, cui & suam ad Flavianum epistolam dirigit, quam cum Galliarum Episcopis communicet: adhortaturque uti fidem suam in hac caussa commendet. Alia insuper Legatis commisit; sed voce potius & dicto, quam scripto. Facile mihi persuaserim rogatum Ravennium, 6 ut in Synodo epistolam ad Flavianum Episcopi Galliarum re-
6

ciperent, eique solemniter subscriberent: ut Leo apud Orientales, si necesse sit, Occidentalium unum esse animum, unamque fidem, & suam esse doctrinam omnium Episcoporum suarum partium ostenderet: quod per litteras non significavit vir cordatus, ne ardentius Episcoporum suffragia quæsiisse diceretur, aut tempus Synodi nondum publicatæ antevertisse. Ea res in longum protracta: nam ex quo Legati Ravennii reversi in Gallias, ad diem quo Romani Pontificis Legati profecti in Orientem ad Concilium, annus est & amplius; & tamen Leo nondum Gallorum responsum acceperat, cum Roma profecti sunt Legati ad Concilium. Ita enim post absolutam Synodum ad eos rescribit: *Optassemus quidem fraternitatis vestræ litteras eo tempore, quo promiseratis, accipere: ut profecturis ad Orientem fratribus nostris, quos ad sanctam Synodum vice nostra pro catholicæ fidei defensione dereximus, etiam vestræ sententiæ professio jungeretur.* Præpostere tandem sibi redditas scribit per Ebredunensem Episcopum cum subscriptione quadraginta trium Episcoporum; illis suam doctrinam gratulatur sanctam illæsamque, *& eruditione Spiritus sancti cælestem*, quamque Eutyches frustra evertere tentaverat: Calchedonensis quoque Concilii felicem exitum illis significat, rogatque ut id Hispaniarum Episcopis notum faciant, sicut antea per eosdem missa epistola ad Flavianum cum aliis: quod Idacius scriptor illorum temporum non omisit in Chronico ad Olympiadem cxxx. *De Galliis*, inquit, *epistolæ deferuntur Flaviani Episcopi ad Leonem Episcopum missæ, cum scriptis Cyrilli Episcopi Alexandrini ad Nestorium Constantinopolitanum de Eutychete Ebionita hæretico; & Leonis Episcopi ad eumdem responsa: quæ cum aliorum Episcoporum & gestis & scriptis ad Ecclesias diriguntur.* Sic olim e Galliis fides & doctrina Patrum in Hispanias transmitti solita.

AN. CH. 451. *Ep.* lxxvii. *nunc* cii. *ad Gallos Episcopos cap.* i. *Ep. Gallorum ad S. Leonem ante* lxxvii. *nunc ep.* xcix. *& Leon. ad Gallos* lxxxvii. *nunc* cii. *Idacii Chron. Olymp.* cxxx.

IV. *Ceretii, Salonii & Verani epistola ad S. Leonem, nunc* lxviii.

Per eos ferme dies, Ceretius, Salonius & Veranus Galliarum Episcopi lecta Leonis ad Flavianum epistola scribunt ad Leonem; gratulantur ei sanctam sanamque hujus epistolæ fidem, curamque pro eliminanda e Galliis hæresi susceptam, testificanturque quo in loco & æstimatione sit apud se ejus epistola, quam exscriptam mittunt, ut si quid amanuensium vitio erratum sit, si quid adulteratum, vel ipsi detrahere aut addere quippiam libuerit, id faciat: ut integra sanaque remittatur, quo & Episcopi, & laici, qui

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hilarium paruisse Leonis judicio probabimus in Observ. ad Dissert. V. Quesn. part. 3. c. 2. Solum ante sententiam appellationi restitit, aliaque interposuit, ob quæ metropolitico jure privatus fuit, ut in iisdem Observationibus pluribus explicabimus.

6 Quæ Leo Petronio & Regulo in mandatis dederit, & cur voce, non scripto, explicavimus in Breviario historiæ anni præcedentis adnot. 2. *In mandatis*, inquam: neque enim Ravennium *rogavit* (quo verbo Quesnellus utitur) sed *mandavit*, ut liquet ex illis ep. 67. *Si hæc ita ut credimus, atque MANDAVIMUS, impleveris* &c. hæcque secreta mandata *efficaciter exequenda* significat. Quesnellus præcipiendi verba sæpius declinat: quod semel monuisse sufficiat.

AN. CH. 451. qui ejus lectionem avide cupiunt, hanc legant sine periculo errandi, aut suspicione falsi. Justæ petitioni, puto, annuit Leo, & ab iisdem Episcopis ad Eusebium Mediolanensem Episcopum ita emendatam missam esse non vereor dicere. Nam Eusebius in Synodica omnium comprovincialium subscriptione munita, ad Leonem scribit eam sibi a Ceretio redditam. *Quæ ad nos ex vestra*, inquit, *admonitione sancta, fratre & coepiscopo nostro Ceretio mutuante, pervenit.* Male in editis codicibus *Cyriaco*, pro *Ceretio*, ut Baronii Annales habent & MSS. codices. 7 Non ita statim convocata coactaque Synodus ab Eusebio; seu, quod novum erat, ad subscribendum epistolæ cogi Episcopos non ex auctoritate œcumenicæ Synodi; seu mandatum Leonis super eam rem; seu Abundius unus ex Legatis S. Leonis, & hujus provinciæ, expectabatur. Hic profecto Constantinopolim reversus Romam accepit a Leone litteras ad Eusebium Mediolanensem; quibus eum hortabatur, ut habita Synodo provinciæ, omnes Episcopi subscriptione sua epistolam encyclicam approbarent. Est Eusebii responsio, qua satisfactum Leoni fuisse accepimus, laudatamque in Concilio epistolam 8 *ut plenam fidei simplicitate*, Prophetarum, Evangelistarum, Apostolorumque auctoritate firmatam, & B. Ambrosii scriptis consonam, traditioni Patrum, & fidei Ecclesiæ congruentem. Contra reprobatos damnatosque, quos Sedes Apostolica alienos esse a fide pronuntiaverat. Neque hic moror Baronium, qui credidit bis missam Leonis epistolam ad Eusebium Mediolanensem, quod ex Eusebii responsione non colligitur. Mentio quidem duarum epistolarum: alterius de cogenda Synodo Mediolani, quam Abundius attulerat; alterius, quæ est ad Flavianum & per Ceretium data, quam majorum fidei cohærere dicit, quas re & argumento diversas fuisse palam est. Ex his alia a nobis per recapitulationem, alia per anticipationem dicta propter affinitatem rerum. Sed revertamur ad Orientem, videamusque apparatus Ecclesiæ ad sedandos tumultus quos Eutychiana hæresis concitavit.

Epist. Eusebii post lxxvii. nunc ep. xcvii.

7

Synodus Mediolanensis epistolam Leonis approbat.

AN. CH. 451. 8

V. Calchedonensis Concilii apparatus. 9

Marciano & Leoni par animus 9 de cele-

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 Non aliam Eusebius epistolam a Leone accepit, quam quæ per Abundium & Senatorem missa fuit: & ut primum licuit, Leonis mandato paruit: ac propterea commentitia est ratio dilatæ responsionis, *quod novum esset ad subscribendum epistolæ cogi Episcopos non ex auctoritate œcumenicæ Synodi*. Enimvero sicut Galli, ita Mediolanensis provinciæ Antistites ex sola auctoritate & præcepto Pontificis ante Concilium œcumenicum suas subscriptiones addiderunt, quemadmodum etiam Constantinopoli & in Oriente factum fuerat. Similiter & Zosimi tractoriæ adversus Pelagianos multo ante omnes & orientales & occidentales Episcopi subscripserunt sine ulla Synodo œcumenica, ut docet Marius Mercator in Commonitorio edit. Baluzii pag. 138. *Beatissimæ memoriæ Episcopi Zosimi epistola, quæ Tractoria dicitur, qua Cælestius Pelagiusque damnati sunt, & Constantinopolim, & per totum orbem subscriptionibus sanctorum Patrum est roborata: cui Julianus & reliqui complices ejus subscribere detrectantes, consentaneosque se nolentes iisdem Patribus facere, non solum imperialibus legibus, sed & sacerdotalibus statutis depositi, atque exauctorati, ex omni Italia deturbati sunt.*

8 In epistola Mediolanensium non legitur particula *ut*, quam Quesnellus hic cursivo caractere apposuit, ac si ideo illi Leonis epistolæ subscripserint, quia hanc *plenam fidei simplicitate* &c. cognoverint. Eam quidem iidem Patres *plena fidei simplicitate fulgere* &c. testati sunt; at ex ipsa Apostolicæ Sedis auctoritate eidem subscripsisse nihil ambigimus. Omnibus enim communis erat, ut credimus, illa S. Petri Chrysologi sententia, qua in ep. 25. Eutychen monens, ut Leonis epistolam *obedienter attenderet*, hanc rationem subjecit obligandi vim ex peculiari Apostolicæ Sedis prærogativa inferentem: *Quoniam beatus Petrus, qui in sua sede vivit & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.* Eadem sententia ducti Ceretius, Salonius, & Veranus Episcopi Gallicani in ep. 68. ad Leonem scripta ob easdem dogmaticas litteras ad Flavianum protestati sunt: *Merito illic principatum Sedis Apostolicæ constitutum, unde adhuc apostolici spiritus oracula proferuntur*: ubi *oracula apostolici spiritus* Petrum in sua Sede ac successoribus docentem indicant. Adeo vero uti certum fidei oraculum hæc apostolica definitio ab universis Gallicanis suscepta fuit, ut (quod scripserunt in ep. 99. ad eumdem Pontificem) hujus doctrinam cum sua conferentes, hanc suam cum illa conformem nacti, *ita se semper ex traditione paterna tenuisse, ut vester*, inquiunt, *Apostolatus exponit, jure lætati sint*: dein vero ex hac concordia doctrinæ *gavisi sint, datam sibi occasionem, qua libere ac fiducialiter, suffragante etiam Apostolicæ Sedis auctoritate, eloquantur, & asserat unusquisque quod credit*. Nullum hi examen necessarium credidere, quo de doctrina earumdem litterarum decernerent, antequam ipsas susciperent; sed ex ipsis potius litteris, quas uti oraculum susceperant, eam quam tenebant, esse catholicam & sanam doctrinam, confirmati sunt. Neque idcirco negarimus ea, quæ a Leone definita fuerunt, non fuisse examini subjecta; quod in Calchedonensi Concilio factum fuisse Vigilius in Constituto c. 15. testatur. Sed quatenus hoc examen liberum fuerit, salva nihilominus Apostolicæ Sedis auctoritate, ex ipso Leone explicavimus pluribus adnot. 14. in ep. 120. Confer quæ adjiciemus pluribus adnot. 1. ad notas Quesnelli in epist. 97.

9 Vivente quidem & Eutychianos protegente Imperatore Theodosio, ut scandalis remedium afferretur, S. Leo Concilium in Italia necessarium credidit; at mutatis post illius mortem circumstantiis, parem necessitatem non agnovit, ut ostendimus sub finem adnot. 7. in ep. 78. Desiderio tamen Marciani novi Augusti obsistere noluit, ut liquet ex ep. 89. 90. & 91.

AN. CH. 451.

lebrando Concilio; ſed de loco & tempore diſpar ſententia. Leoni in Italiam cogi & diſtrahi Synodum placebat. Foris hoſtis externus, Hunnus duce Attila terrebat Occidentem, Orienti minabatur hæreticorum factio, Dioſcori Eutychiſque partes plurimi ſequebantur: recenſque memoria latrocinii Epheſini angebat animum. Leo ipſe Pontifex adeſſe Concilio vehementer optabat, nec poterat extra Italiam. Imperatori decretum in Orientem convocare. Ibi jugulandam hæreſim ubi ſe prodit. Sic olim majores, qui hæreſes Arii, Macedonii, Neſtoriique ibi extinxerant, ubi natæ. Suam deinde præſentiam magni fore ad victoriam momenti, nec Synodi tempus ultra differendum, ne creſcat hæreticis audacia, animuſque Catholicorum longa Synodi expectatione fatiſcat.

Tertia Leonis in Orientem Legatio.

Eo tempore poſt quatuor Legatorum, de quibus diximus, reditum, Leo, quod antea per litteras Marciano erat pollicitus, Legatos alios Lucentium Aſculanum Epiſcopum, & Baſilium Presbyterum Conſtantinopolim miſit: ut eorum, qui Epheſi lapſi erant, confeſſionem reciperent, & ad communionem ſummi Pontificis admitterent: & alia illis negotia commiſerat, dederatque litteras ad Marcianum binas, ad Pulcheriam, Anatolium, & Julianum Coenſem. Marciani fidem laudat, quod non minus bono Eccleſiæ, quam reipublicæ conſulat; gratias agit, quod Legatos bene accepiſſet: novos commendat. Sub finem epiſtolæ de differenda Synodo loquitur: ut ii, quos metus belli retinet, ad Concilium veniant. Pulcheriæ pietatem pluribus proſequitur: de lapſis auctor eſt indulgentius agendum cum iis, qui emendationem pænitentiamque pollicentur. Rogat deinde Auguſtam ut longe amoveat Eutychen nimis urbi vicinum: ut eorum careat ſolatio, quorum infecit animos: novumque Abbatem curet præponi in ejus locum, qui expurget mentes, quas labes Eutychiana corrupit. Anatolium vero admonet, ſe ideo Lucentium & Baſilium mittere, ut communi conſilio faciant, quod viſum e re & commodo Eccleſiæ: ut qui ad communionem catholicam redire velint, admittantur; ſed cum certa profeſſione fidei & deteſtatione dogmatis Eutychiani. Et ſi qui gravius deliquiſſe reperiuntur, remittantur ad Apoſtolicam Sedem: ut æſtimet quid conſtituendum. Nomen eorum, 10 qui prævaricati ſunt, vetat ad altare recitari. De commonitorio, quod ſibi Clerici obtulerant, addit ſe mandaſſe Legatis, ut dicto & voce reſponſionem dent. Explicat denique quas ſpes

Ep. lxii. & lxiii. *ad Marcian. nunc* lxxxii. & lxxxiii.

Ep. lxiv. *ad Pulcheriam, nunc* lxxxiv.

Ep. lxv. *ad Anatolium, nunc* lxxxv.

10 Prævaricantium in fide nomen non recitandum ad altare.

Ep. lxvi. *ad Julianum, nunc* lxxxvi.

concipit Eccleſia ſub Principe, cujus affectus non modo chriſtianus, ſed etiam ſacerdotalis eſt. Quarta epiſtola, quam primum juris publici facimus, Julianum Coenſem adhortatur, ut Legatos re & opera juvet in negotio Eccleſiæ, ubi conſilio & prudentia opus, incumbantque fortiter ad fluctus frangendos, quos Epheſina tempeſtas commovit. Ex his epiſtolis intelligimus quid demandatum Legatis ſit; nec ad Synodum univerſalem miſſos; etſi Baronius aliter ſentit. Nam Marcianus ad Leonem, & Leo ad Marcianum invicem ſcripſerant de Synodo, ſed nondum convocata: immo, ut diximus, de loco & tempore erat diſceptatio. Fefellit Baronium codex editus. Error eſt in die quo data vulgo legitur epiſtola olim xliii. nunc lxxiii. (*in hac editione* xc.) ubi pro *v. Kalend. Junii*, reſtituendum *vi. Kalend. Julii*, ut habet MS. cod. Cardinalis Grimani. Nam cum Baronius exiſtimaret Bonifacium Roma Conſtantinopolim miſſum v. Kalend. Junii, putavit & Lucentium, & Baſilium eodem miſſos ad Synodum: & quoniam profecti Roma vi. Idus Junii; & quoniam poſtmodum legatione perfuncti ſunt in Synodo Calchedonenſi.

Baronii ex mendoſo codice erratum.

Dum hæc gerebantur, Baſilius & Joannes Presbyteri, falſo ſuſpecti hæreſis ex Oriente Romam ſponte propria veniunt: ut ſuſpicionem Eutychianæ vel Neſtorianæ pravitatis amoveant. Profeſſi fidem coram ſancto Pontifice remiſſi ſunt cum honore & commendatitiis ad Anatolium litteris.

Ep. lxvii. *ad Anatolium, nunc* lxxxvii.

VI. Paſchaſinus ſeligitur a Leone ut Synodo vice ſua interſit.

Verum etſi Romanus Pontifex differri Synodum, & in Italia fieri volebat; Marcianus tamen neceſſitate rerum & votis Orientalium ſollicitatus Synodi indicendæ conſilium cœpit. Leo mentem Principis vel fama, vel animo præſagiens, ſed & ex epiſtola ipſius Marciani cui epiſt. 63. (*nunc* 83.) Pontifex reſpondet, ne defuiſſe Eccleſiæ videretur, ſiquidem intereſſe Synodo nequibat, Paſchaſinum Lilybæi Epiſcopum ad vices ſuas implendas ſeligit. Certe judicium Leonis merebatur; forte plures loci & prærogativa ſedis illum anteibant, pauci doctrina, ſanctitate, & fama adæquabant. Conſtantia illi haud vulgaris, probataque dura longaque apud barbaros ſervitute, ut ipſe ad Leonem: ſcientia ſingularis, nec inexperta Leoni, qui illum de computo paſchali conſuluerat, ejuſque reſponſis ſteterat: antiquæ diſciplinæ ita obſervans, ut illi a Leone commiſſa cura mores Eccleſiæ Siculæ emendandi, ut patefit ex epiſt. xvi. Nec alia deerant adjumenta; experientia matura, prudentia cum pari morum gravitate conjuncta. Continuo Leo ad eum ſcribit epiſto-

Ep. lxviii. *ad Paſchaſinum, nunc* lxxxviii.

EDITORUM ADNOTATIONES.

10 Non de omnibus, qui prævaricati ſunt, ſed de iis, qui in hac cauſſa gravius peccavere, & ob hoc ſuperiorem ſibi locum in eadem infelici Synodo (Epheſina) *vindicarunt*, Leo præcipit, ut, ſi reſipiſcant, eorum nomina ad altare non recitentur, antequam ab Apoſtolica Sede, expenſis omnibus, de iiſdem judicium feratur. Vide epiſt. 85. c. 2.

AN. CH. 451. 11 stolam quasi 11 ad Legationem eum præparans, tametsi omittens aut de Legatione, aut de Synodo proxima dicere. Multa de Eutychianismo disserit, exponitque de Incarnatione Christi doctrinam catholicam: epistolam ei ad Flavianum scriptam mittit: quemadmodum Constantinopoli in Episcoporum consessu, Anatolio præside, recepta confirmataque sit commemorat: quid Antiochenus in sua diœcesi, ut subscriptione orientalium Episcoporum eadem muniatur, missis per provincias Tractoriis: demum de paschali cyclo quæstionem ingerit, de qua alias sermo erit. Hæc epistola una est ex Grimani Cardinalis MS. codice, dataque reperitur VIII. Kalend. Julii.

Vix hæc ad Paschasinum Leo, cum ecce Imperatoris litteræ, quibus indictam Synodum Nicææ Bythiniæ ad Kalend. Septemb. nuntiatur. Leo, opinor, nondum convocationis litteras acceperat, cum ad Paschasinum scripsit; etsi Marciani litteræ convocationis solido mense ante scriptæ sunt: nam ad alios Episcopos XVI. Kalend. Junii datæ leguntur. Certe Constantinopoli Romam mensis unius est iter.

VII. Leo, etsi ægre, congregandæ Synodo annuit.

Acceptis litteris Imperatoris Leo ægre ferebat Synodum nec differri, nec fieri in Italia, ut per Legatos significaverat; sed plus valuisse Anatolii Orientaliumque vota, quam sua. Non tamen erat in animo summo Pontifici pacis consilia comperendinatione omittere. Extemplo de Legatis mittendis cogitat: Bonifaciumque Presbyterum in Orientem mittit; Paschasinum Episcopum eodem ex Sicilia navigare curat, mandatque per eos, ut qui antea Legationem susceperant, cum prædictis in Synodo suas vices gerant, hisque Julianum Coensem adjungit: *Quoniam*, ait S. Leo, *scimus omnium illic actarum rerum majorem te quam nostros habere notitiam*. Mittit de hac re tres epistolas 12 ad Marcianum, Anatolium, & Julianum, quæ datæ sunt VI. Kalend. Julii. Marciano modeste conqueritur temporis angustias, molestias, provinciarumque statum evocandis Episcopis parum idoneum; sed ea nihilominus amore pacis dissimulanda. Optat ut Paschasinus Synodo 13 præsideat: ubi licet non afferat pro jure suo Legatis suis primum deberi locum, sedendique prærogativam, sed propter Orientalium vel defectionem, vel inconstantiam: *Quia*, inquit, *quidam de fratribus contra turbines falsitatis non valuere catholicam tenere sententiam, prædictum fratrem & coepiscopum* Paschasinum *vice mea Synodo convenit præsidere*: delirat profecto Calvinus cum ex hoc loco jus Conciliis œcumenicis præsidendi abjudicare conatur Romanis Pontificibus.

Ep. lxxi. *nunc* xcii. *ad Julianum*. *Ep.* lxix. *nunc* lxxxix. *Ep.* lxx. & lxxi. *nunc* xci. & xcii. 12 13

In epistola ad Anatolium eadem est expostulatio: iniqua esse tempora propter tumultus bellorum & angustias temporis; plures Episcopos ex provinciis remotioribus non adfuturos: deinde mentione facta Legatorum, bene de Synodo sperat, acceptis ab eo nuntiis, condemnatos ab omnibus Episcopis orientalibus Nestorium, Eutychemque. Tertia epistola Julianum Coensem suas partes in Synodo agere vult. Has duas posteriores litteras e MS. codice nostro primum publicamus. Sunt præterea aliæ duæ epistolæ datæ 14 postridie: altera ad Marcianum; 14 quæ reddenda erat in Synodo, data XIII. *Ep.* lxxiii. Kalend. August. non, ut in editis codicibus, VI. Kalend. Junii. Altera ad Synodum. *nunc* xc. *Ep.* lxxii. *nunc* xciii. Vulgata autem 15 inscriptio falsa, nondum Calchedonem translata Synodo. 15 Res seipsa clara est, & adhuc Evagrii testimonio certa: ita enim lib. II. cap. II. *Ac primo Nicæam* (acciti Episcopi) *adeo ut cum Leo Episcopus Romanus ad eos litteras daret per Paschasinum, Lucentium, & ceteros quos eo ad suum locum supplendum miserat, eas sic inscriberet*: EPISCOPIS NICÆÆ CONVOCATIS S. In epistola ad Marcianum Augustum eum in primis obtestatur, ne sinat retractari fidem ut dubiam, quam Patres ab Apostolis traditam prædicarunt; neque permittat ea, quæ majorum decretis damnata sunt, in controversiam adduci: tale enim aliquid Augustum in animo habere ex ejus litteris Leo suspicabatur. Similia prope ad Patres Synodi: *Unde, fratres carissimi, rejecta penitus audacia disputandi contra fidem divinitus inspiratam, vana errantium infidelitas conquiescat: nec liceat defendi, quod non licet credi*.

VIII. Legatorum adventus Constantinop.

Rebus ita comparatis ad Synodum, Lucentius Basiliusque Constantinopolim adveniunt.

EDITORUM ADNOTATIONES.

11 Cum Leo ad Paschasinum dedit epistolam 88. die VIII. Kal. Julii, indictionem Synodi jam acceperat, ut liquet ex epist. 89. eodem die, ut emendavimus, ad Imperatorem scripta, in qua Legati ad Synodum destinati nominantur; ac proinde ep. 88. Paschasinum non præparavit ad Legationem, sed novis instructionibus munivit: jam enim antea aliis litteris, quæ desiderantur, eum Legatum suum constituerat. Vide adnot. 4. in ep. 89.

12 Epistola Leonis ad Marcianum data VI. Kal. Julii est epistola 90. non vero 89. quæ allegatur in margine: hæc enim ex nostra emendatione duobus ante diebus scripta fuit.

13 Præsidendi prærogativam sibi in Legatis suis competere S. Pontifex indicavit ep. 93. ad Synodum Nicææ primum indictam, ubi ait: *In his fratribus Paschasino & Lucentio Episcopis, Bonifacio & Basilio Presbyteris, qui ab Apostolica Sede directi sunt, me Synodo vestra fraternitas æstimet PRÆSIDERE*. Quoad textum vero epistolæ 89. qui a Quesnello subjicitur, confer quæ observavimus adnot. 9. in eamdem ep. 89.

14 Epistola 73. nunc 90. & epistola 72. nunc 93. quæ margini affiguntur, non *postridie* datæ sunt, sed VI. Kal. Julii, uti epistolæ nobis 91. & 92.

15 Inscriptionem ex nostro Ratisponensi emendavimus.

AN. CH. 451. 16 niunt. Ut commonefacti erant a Leone, 16 de comperendinatione pluribus differunt, & cum Anatolio de recipiendis lapsis agunt: auctores turbarum non statim admitti, sed reservari Apostolicæ Sedi exposcunt, eorum nomina ad altare recitari vetant. Seu Legati vehementius instarent, seu pertinacius resisteret Anatolius, & sui hæc esse arbitrii contenderet, res videbatur eruptura in odia intestina, ni malo statim Marcianus & Pulcheria occurrissent. Magnis itineribus jubent litteras Romam ferri ad Leonem. Benigne respondet utrisque sanctus Pontifex. *Ep.* lxxiv. *nunc* xciv. Marciano quidem dicit se libenter Synodum admittere, nec poposcisse intra Italiam celebrari, nisi ut plures ex remotissimis locis adsint: jam profectos ad Synodum Legatos, qui ad diem veniant, etsi angustiæ temporis premunt: facile concordiam Ecclesiæ restitutum iri, si fides patrum retineatur, *Ep.* lxxv. *nunc* xcv. prædiceturque majorum doctrina. Multa & ad Pulcheriam scribit; sed præsertim de redeuntibus ad Ecclesiam sic statutum, ut petentibus pax non denegetur; etsi hæresis odio & detestatione digna sit, tamen non a misericordia arcendos, qui maculam pœ- *Ibid.c.* III. nitentia eluunt: *Sed potius*, inquit, *cum gementibus gemimus*, *cum flentibus flemus; & sic utimur justitia commotionis*, *ut non omittamus remedia caritatis*. Addit deinde se id non modo verbis, sed & factis docuisse: abolitionem adeptos complures, qui resciderant quod a se statutum, & condemnaverant quod scriptum: omnia se ex judicio fecisse, ut sine cujusquam detrimento hæresim extingueret. Immo & circa auctores turbarum, quo citius ad pœnitentiam excitarentur, se quippiam ex consuetudine disciplinæ imminuisse: non quidem ejusdem pretii & æstimationis apud catholicos fratres, ut fuerant ante facinus impium Ephesi perpetratum; tamen retinere eos & sedem & Episcopatus honorem. Sic odiorum semina in ipso ortu consilio & prudentia S. Leo opprimere studebat. Hæc ex epistolis ad Marcianum & Pulcheriam datis XIV. Kalend. Augusti. Perlatis litteris Imperatoris per provincias ad Metropolitanos, per eosdem admoniti Episcopi continuo complures ad Synodum Nicæam, & ibi expectare Augustum, qui & ipse se interfuturum Synodo promiserat. Jam Kalendæ Septembris præterierant (qui dies dictus ad Synodum erat) neque Marcianus aderat. 17 Tum Episcopi scribere ad eum, ut pro more majorum Synodum haberi liceat: multos aut ex itineris molestiis, aut mala corporis valetudine deficere. Imperator rescribit visum Legatis Apostolicæ Sedis non fieri Synodum, nisi se præsente: se detentum hactenus reipublicæ negotiis; se tamen magis Imperio quam Ecclesiæ defuturum; si Calchedonem accedere velint, eo statim profecturum, etsi alio Reipublicæ cura avertit animum. Hunni scilicet, duce Attila, id temporis populatis primum Orientis provinciis in Occidentem infestis signis irruperant. Sed & victus Attila ab Aetio acie ordinata in campis Catalaunicis, prædanti magis quam victo similis fugit, & Orientem versus iter cœpit, Illyricumque occupare tentat; sed copiis Imperatoris prohibitus. Ea res tum Marcianum Constantinopoli retinebat; & ne procul abesset, Calchedonem pro Nicæa patribus insinuavit. Moleste ferebant patres alio Synodum transferri. Rescribunt itaque per Atticum Constantinopolitanum Diaconum metuere se, si Calchedone Synodus habeatur, ne Eutyches, qui factione valet, opportunitate loci usus turbas misceat, fallatque Patrum expectationem. Ad hæc Marcianus daturum se operam ne quid adversus Synodum moliatur Eutyches: hortari igitur, ut Calchedonem veniant, ne mora noxia magis sit, quam metus & terror.

Occasio differendæ Synodi & transferendæ.

SY-

EDITORUM ADNOTATIONES.

16 Legatos egisse de proroganda Synodo, & cum Anatolio concertasse de lapsis, ex eo Quesnellus tradit, quod existimet, hanc ob caussam Marcianum & Pulcheriam ad Leonem scripsisse litteras, quibus Pontifex respondet epistolis 94. & 95. Eas vero litteras ante adventum Legatorum ad Leonem alia de caussa directas in Breviario ostendimus. Hinc Anatolium Legatis pertinacius restitisse, & sui putasse arbitrii reconciliationem lapsorum, falsissimum est.

17 Quædam a Quesnello omissa hic subjicimus. Cum Imperator belli perturbationibus impeditus, Nicæam, uti optabat, statim non *t.4.Concil. col.*839. d. posset accedere; litteras misit ad Synodi Patres, petens ut aliquantulum expectarent. *Ib. e.* Marciano ob publicam necessitatem alio fortassis profecto, Pulcheria epistolas dedit ad Strategum Consularem Bithyniæ, quibus præcepit, ut a Nicæa expelleret Clericos, Monachos, & laicos, quos in eam urbem ingressos, & turbas excitantes acceperat. Non multo post Episcopi has inducias ægre ferentes ad Imperatorem scribunt, nonnullos Patres infirmitate aliisque de caussis laborare. Respondit *Ib.col.*843. Marcianus publicam necessitatem adhuc impedire ne accederet, ac præterea Legatos Leonis nolle Synodum nisi secum adire. Suadet autem ut ad Calchedonem viciniorem urbem transeant, quo facilius excurrere poterit. Huic translationi Patres non statim acquieverunt, eo quod metuerent ne Calchedone, quæ Constantinopoli proxima est, Eutychis fautores seditiones facile commoverent. Id per Atti- *Ib.col.*846. cum Diaconum, ut veteres MSS. codices præferunt, non Archidiaconum, ut vulgatum Græcum exemplar habet (qua lectione legendum esset *Aetium*) Marciano significatum fuit. Tum Imperator litteras Patribus reddit Heraclea X. Kal. Octobris, quibus præcepit ut nullam perturbationem metuentes sine mora Calchedonem accurrant.

AN. CH. 451.

SYNOPSIS ACTORUM Concilii Calchedonenſis.

Concilium Calchedonem translatum.

PAtres acceptis litteris Imperatoris, ultro veniunt Calchedonem; congregataque Synodus in Baſilica S. Euphemiæ martyris extra urbem octavo Idus Octobris, & Kalend. Novemb. abſoluta. Quo tempore actiones fuerunt 18 decem & octo. Liberatus in Breviario quindecim numerat. Sexdecim in actis reperiuntur, pluribus ſub eodem numero collocatis. 18

Tom. II.

Ll ACTIO

EDITORUM ADNOTATIONES.

De numero actionum Concilii Calched.

18 Quot fuerint hujus Synodi actiones, definiri certo nequit. Septem, quæ generalem fidei ac diſciplinæ cauſſam reſpiciunt, tum in Græcis, tum in Latinis codicibus conſervatæ fuerunt. Immo *pleroſque Græcos antiquiores codices continere Synodum non niſi in ſex actionibus ſubjunctis canonibus, ut omnino cetera, quæ privato ſtudio fuerunt mota, non habeant*: teſtatur Pelagius II. in epiſtola ad Eliam & Epiſcopos Iſtriæ n. 19. tom. 6. Concil. Ven. edit. col. 275. Quæ vero particulares cauſſas tractarunt, non æque proferuntur in MSS. libris, qui ſuperſunt. Aliæ enim actiones ſuppetunt ex Græcis exemplaribus, quæ in Latinis deſiderantur, ut actiones de Photio Tyri, & de Caroſo atque Dorotheo. Aliæ ex Latinis præſto ſunt, quæ deſunt in Græcis, ut actio de Domno Antiocheno, quam codices Ruſtici præferunt. Aliæ etiam in quibuſdam Græcis codicibus exſtant, quæ nec in aliis Græcis, ſicut nec in Latinis leguntur, ut actio, in qua lecta fuit Leonis epiſtola ad Synodum ſcripta, quam in ſolis MSS. Græcis Venetis S.Marci invenimus, & Appendici epiſtolarum S. Leonis inſeruimus. In codice etiam Græco, quo Evagrius uſus eſt, deerant actiones de Photio Tyri, & de Caroſo atque Dorotheo; ſicut etiam aberant a MS. Alexandrino, quem Liberatus latine redditum accepit: utrique enim Calchedonenſium actionum hiſtoriam deſcribentes, duas has actiones prætereunt. Unus Latinus codex Vaticanus aliam actionem de Domno exhibet a Baluzio vulgatam, & a nobis recudendam in Obſerv.ad Diſſert. IX., quam in aliis vel Græcis, vel Latinis libris fruſtra requires. Cum igitur ſinguli codices aliqua omiſſione laborent, num ex omnibus ſaltem exemplaribus hactenus inventis omnes actiones habeamus, an aliquæ adhuc lateant, vel interciderint, ignoramus. Si vero actionibus 19. antea editis addantur actiones duæ, altera de Domno a Baluzio edita, altera de memorata Leonis epiſtola, quam nos edidimus; Calchedonenſes actiones, quæ ad hoc uſque tempus prodiere, ſunt una & viginti. Decem autem & octo tantum antea editas computavit Queſnellus, quia editam actionem de Domno ſpuriam habuit, de quo inferius adnot. 27.

De ordine earumdem actionum.

Neque ſolum in numero actionum diſcrepant codices, verum etiam in ordine. Omnes in prima actione conveniunt. At aliis ſecunda eſt actio de depoſitione Dioſcori, quæ in vulgatis tertia præfertur; iidemque ſecundam vulgatam in tertium locum protrudunt. Ejuſmodi ſunt Græci codices Veneti S. Marci 164. & 555. nec non Græcum exemplum, ex quo Evagrius hunc ordinem exhibuit. Idem quoque obtinuiſſe in Græco exemplari, quod adhibuerunt Patres Synodi V. colligitur ex collat. 6. in qua protulerunt epiſtolam Leonis *ex tertia actione eorum quæ Calchedone ſunt acta*; cum tamen ad ſecundam vulgatam pertineat. *t.6.Conc. col. 160.* Antiqua Latina verſio, quæ in Pariſienſi codice per Baluzium laudato continetur, ſimilem ordinem præfert. Facundus pariter exemplaria ſimilia ſe vidiſſe teſtatur lib. 5. c. 3. Immo etiam Ruſticus, licet vulgatum ordinem in ſua editione ſecutus ſit, codices tamen cum eodem ordine allegat, ex.gr. in adnotatione ad caput 7. ante geſta, ubi de Leonis epiſtola ad Flavianum ait: *Quæ non poſita cum iſtis epiſtolis, eo quod in geſtis ſancti & univerſalis Concilii Calchedonenſis TERTIÆ actioni inſerta ſit.* *t.4.Concil. col.1982.d.* Hodie eſt in ſecunda. Vulgatum porro ordinem inter codices Græcos tenuiſſe videntur illi, qui Romanis editoribus uſui fuerunt. In Græco cod. Veneto S. Marci 555. licet prima manu de Dioſcoro diceretur δευτέρα *ſecunda*, & actio, in qua epiſtola Leonis lecta fuit, vocaretur τρίτη *tertia*; ſecunda tamen manu primo loco eraſa voce δευτέρα ſuperinducta fuit vox τρίτη, & ſecundo loco deleta voce τρίτη ſuperinducta fuit vox δευτέρα. In margine vero actionis de Dioſcoro, quæ prior tituli emendationem recepit, hæc notatio legitur: ἴσθι ὦ ἀναγινώς, κὼν ὡς κατὰ σφάλμα προτέθειται ἡ Γ πρᾶξις τῆς β' καὶ δεῖ πρότερον ἐκείνην ἀναγινώσκειν μετὰ ταύτην γραφεῖσαν ἔνθα τὸ σημεῖον o-o. *Sciat lector, per errorem præmitti actionem tertiam actioni ſecundæ, & oportet primum illam legere, quæ poſt hanc ſcripta eſt, ubi ſignum* o-o. Hic Græcus adnotator codicem aliquem antiquiorem nactus videtur, ex quo hunc ordinem, & hanc emendationem elicuit. Ruſticus quoque & Liberatus eumdem ordinem ſecuti ſunt. Dies certe, qui tum in Græcis, tum in Latinis ſignatur, actionem, in qua lecta fuit Leonis epiſtola, anteriorem, actionem vero de Dioſcoro poſteriorem probat: illa enim *VI. Idus* notatur, iſta vero *III. Idus Octobris*. Solum in MS. Pariſienſi interpretationis antiquæ *ſub die Idus* pro *ſub die VI. Idus* legitur, ubi per errorem omiſſa eſt nota *VI.*, alias ſcribendum fuerat *ſub die Iduum*, vel *Idibus*. Hæc autem dierum notatio, quæ in ipſis codicibus diverſum ordinem præferentibus cuſtoditur, adeo evidens nobis eſt, ut hac de re, niſi alii codices aliam chronicam notam exhibeant, ambigendum non ſit. Facundus quidem in codicibus hunc ordinem contra autographorum fidem fuiſſe immutatum, & actionem, in qua Dioſcorus depoſitus fuit, primæ fuiſſe conjunctam exiſtimat: *propterea quia in actione prima judicatus erat idem Dioſcorus Epiſcopatus honore privandus, ut ejus condemnatio proxima ſequeretur.* Addit porro: *Ceterum non ſola dierum prænotatio, verum etiam tenor ipſarum actionum* (ideſt ſecundæ ac tertiæ) *cum legitur, docet quod in codicibus tertia* (de Dioſco-

ſco-

AN. CH. 451.

ACTIO I.

In prima actione Paschasinus Lilybæi Episcopus & Legatus Apostolicæ Sedis petiit ut Dioscorus e Synodo discederet. Id mandatum a Leone, ne ut judex, sed ut reus admitteretur; alioquin se cum collegis discessurum. Ea res altercatione aliquamdiu protracta. Acerbum videbatur primarium Orientis Primatem pellere e Synodo. Judices dixerunt ut in medio sederet; adeo ut magis reo similis quam judici esset. Tum Eusebius Dorylæi Episcopus accusandi Dioscori fieri sibi potestatem petiit, se indignis modis acceptum ab eo, fidem Ecclesiæ corruptam, Flaviani fuisse percussorem. Lectus deinde libellus accusationis, quem Eusebius primum Marciano dederat; sed qui Synodo reservatus. Dioscorus respondit condemnationem Flaviani legitime latam in Synodo auctoritate Imperatoris congregata. Acta itaque legi poscere, ut de innocentia constet; existimans non tantum esse patribus otii, ut legendis actis tempus terant, aut se falsitate actorum posse accusationem propulsare. Verum cum & id Eusebius exposceret, & multi falsitatem arguere cogitarent, tum, mutata sententia, postulavit ut prius de fide ageretur. Contra judices jusserunt relegi acta pseudosynodi Ephesinæ. Cumque legeretur Constitutio Theodosii de Synodo, ventum est ad Theodoritum, quem Imperator abesse a Synodo jusserat. Judices petierunt introduci Theodoritum in Concilium; & quoniam a Marciano vocatus, & in sedem a Leone impertita communione restitutus. Illyriciani, Palæstini, sed præcipue Ægyptii Episcopi intercessere, & clamoribus petierunt ut non admitteretur. Nihilominus datus locus in medio, ut tamquam accusator sederet. Mediam hanc compo-

Margin notes: Dioscorus sedere in Synodo prohibitus. — AN. CH. 451. — Theodoritus in Synodo receptus.

EDITORUM ADNOTATIONES.

scoro) *fuerit secundæ præposita* : & forte ex hac ratione Facundi Rusticus & ceteri pristinum ordinem restituere. Vide Tillemontium not. 45. in S. Leonem, ubi hunc vulgatum ordinem ex actionum contextu luculenter confirmat.

In qua actione conditi fuerint Canones. Aliud ordinis discrimen est in actione, quæ septem & viginti canones continet. Hæc in vulgatis est actio XV. sicut & apud Liberatum & Rusticum. Concinunt Græci codices, quos Romani editores adhibuere. Codices vero Græci Veneti S. Marci canones exhibent actione VII. Id ipsum erat in Latino codice Acumitensi, quem Rusticus laudat in adnotatione ad actionem XV. *Codex Acumitensis. Termini Ecclesiastici promulgati a sancta, & magna, & universali Synodo, quæ Calchedone collecta est. Codex idem. Actio VII.* (*t.4.Concil. col.2041.b.*) In vetustissimo MS. Capituli Veronensis 55., qui ineditam horum Canonum e Græco versionem præfert, iisdem canonibus hic titulus præfigitur: *Acta septimæ cognitionis Calchedonensis.* Duo codices antiquæ versionis, Parisiensis & Reginæ Svecorum a Baluzio laudati, canones subjiciunt post sextam actionem. Concinit Evagrius, qui lib. 2. c. 18. scribit, canones Imperatore in sexta actione hortante fuisse constitutos. Pelagius II. in epistola ad Eliam & Episcopos Istriæ n. 17. septimæ actioni canones in codicibus, & multis quidem, attributos testatur. (*t.6.Concil. col. 273.*) *In sexta illius actione*, inquit, *sanctæ fidei professio consummatur: moxque in septima ad institutionem jam fidelium regula canonum figitur; ulterioribus vero actionibus nihil de caussa fidei, sed sola negotia privata versantur: quod cum responsales vestri ita esse ambigerent, curæ nobis fuit exploratis multis hoc codicibus demonstrare.* Hanc sententiam plane confirmare videtur Anatolii epistola 101. ad Leonem, quam in lucem edidimus: nam cap. 4. post relationem gestorum Calchedonensium circa fidem, quæ conclusa sunt actione VI. subdit: *Quoniam vero etiam de aliis rebus oportebat nos considerare, ut tanta Synodus omnia videretur agere sine ulla omissione, quæ correctionis indigent atque approbationis tum in canonicis, tum in ecclesiasticis capitibus* &c. ubi canones ecclesiasticis caussis præmittens, actionem circa canones ceteris actionibus de ecclesiasticis caussis præcessisse significat. Mirum accidit in hac actione canonum nec diem notari, nec personas, quæ residerunt; quod tamen in aliis omnibus actionibus servatur. Hac autem de caussa Pelagius loco citato n. 18. non improbabiliter putavit, canones proprie non pertinere ad actionem distinctam a sexta præcedenti. Verius dixerimus ad distinctam diem (diversa enim fidei & canonum materies; licet eadem die constituta, actioni diversæ adscribi potuit.) Enimvero cum Imperator actioni sextæ præsens, post definitionem fidei & subscriptiones Patrum, antequam Patres dimitteret, quatuor canones sanciendos iisdem proposuit, qui inter XXVII. inveniuntur; ita illi statim benemerentissimo Augusto videntur satisfecisse, ut consueto exordio opus non fuerit.

De loco actionis pertinentis ad Photium Tyri. Dies in sequentibus actionibus signata ordinem vulgatum approbat. Solum monendum est actiones de Photio Tyrio, & de Caroso atque Dorotheo, quæ e solis Græcis MSS. prodiere, licet diem XIII. Kal. Novembris præferant, ex quo actioni quintæ in vulgatis præmittuntur, in codicibus tamen Græcis Venetis S. Marci post ultimam actionem describi, uti erat etiam in illo Balsamonis, qui in schol. ad can. 29. Calchedonensem, actionem de Photio scriptam tradit *in fine quartæ Synodi*. Id ipsum quoque deprehendit Card. Casanata in duobus MSS. Vatt. Græcis 831. & 1138. ut Baluzius testatur. (*t.4.Conc. col.1974.e.*) Id autem ea de caussa accidit, quia hæ duæ actiones in omnibus vel plerisque MSS. collectionis Calchedonensis ab initio deerant, postea autem inventæ iisdem in fine additæ fuere. Idem Baluzius & Harduinus cum P. Lupo errorem in die actionis de Photio Tyri suspicantur, eo quod negotia Episcoporum post definitionem fidei agitata traduntur. Sed qui hoc tradidere, scriptores sunt, quibus hæ actiones in suis codicibus deerant. Eusthatii vero Berytensis interlocutio in eadem actione de Photio hanc caussam ante definitionem fidei actam ostendit. (*t.4.Concil. col.1431.b.*)

AN. CH. 451. ponendis animis viam iniere judices, tum propterea quod Theodoritus libellum dederat Imperatori, qua hæresis calumniam a se depelleret; tum quia licet a Leone receptus esset, 19 caussa tamen ejus finita non censebatur.

19

Certe & eum, & alios Episcopos Ephesi depositos contra canones fuisse constabat, ubi omnia sicut in latrocinio acta erant. Unde Orientales: *Milites eos magis deposuerunt quam nos: quia quicquid egimus, terrore compulsi sumus*: ut est in actis. Sed an ideo a culpa vacui? Viderint alii. Melius Ægyptii: *Christianus neminem timet, Catholicus neminem formidat: ignis ponatur, & discimus: si homines timerentur, martyres non fierent*. Postmodum acti stimulis conscientiæ Episcopi, omnes exclamare: *Omnes peccavimus, omnes veniam postulamus*. Continuata deinde est lectio Pseudoephesinæ Synodi, accusatusque Dioscorus, quod epistolam sancti Leonis vetuisset legi. Lecta quoque sunt acta Synodi Constantinopolitanæ sub Flaviano, ubi in Eutychem lata condemnatio. Relata & quæ in consessu Constantinopolitano gesta sunt, & scripta aliquot S. Cyrilli, & quædam ex magna Synodo Ephesina. Tum omnium propensa in Flavianum voluntas fuit, isque cum Eusebio Dorylæi a labe hæresis vindicatus, & præter jus æquumque motos Sacerdotio, privatosque communione pronuntiatum est: Dioscorum Alexandrinum, Juvenalem Jerosolymitanum, Thalassium Cæsariensem Cappadociæ, Eusebium Ancyranum, Eustathium Berythensem, Basilium Seleuciensem auctores latrocinii Ephesini eadem pena plectendos, qua immerito Flavianum aliosque affecerant, ea conditione: *si placuerit divinissimo & piissimo Domino nostro*: ut habent acta, cui & totam actionem hanc referendam censuerunt 20 Patres. *Et omnibus*, inquiunt, *quæ consequenter acta sunt, ad sacrum apicem referendis*. Quod nolim omissum, ut emendentur priores editiones Conciliorum, quæ Baronium quoque in errorem induxerunt: hinc quippe manifestum est statim Marcianum Synodo non adfuisse: nec enim ante sextam actionem venisse reperitur, nec necesse erat ad eum referri, quæ eo præsente tractata essent.

[Margin: χριστιανὸς οὐδένα φοβεῖται ὀρθόδοξος οὐδένα φοβεῖται πὲρ τεθῇ καὶ μανθάνομεν, εἰ ἀνθρώπους ἐφοβοῦντο, μάρτυρες οὐκ ἦσαν. Act. I. Calched. — πάντες ἡμάρτομεν πάντες συγγνώμην αἰτοῦμεν. Ib. infra. — Marcianus Synodi initio non affuit. 20]

ACTIO II.

In secunda actione, quæ habita VI. Idus Octob. de fide actum est, pro qua maxime, ut judices sunt locuti, factum Concilium. Omnes continuo assentiri nullam aliam regulam fidei recipiendam, quam quæ olim CCCXVIII. Patribus Nicææ, & CL. Constantinopoli probata: & adversus Eutychem sufficere fidei expositionem, quam sanctissimus Episcopus Leo in epistola sua expresserat: huic se omnes subscripsisse: hanc fidem omnes profiteri: ab omnibus receptam. Lectum deinceps Symbolum Nicænum & Constantinopolitanum, synodicæ epistolæ duæ Cyrilli, altera ad Nestorium, altera ad Joannem Antiochenum, & epistola sancti Leonis ad Flavianum, & 21 allata Patrum testimonia, quæ in acta relata sunt. Tum Patres unanimiter in has voces prorumpere: *Hæc Patrum fides, hæc Apostolorum fides. Omnes ita credimus, Orthodoxi ita credunt: Anathema ei qui ita non credit. Petrus per Leonem ita locutus est. Apostoli ita docuerunt: pie & vere Leo docuit. Cyrillus ita docuit. Cyrilli æterna memoria. Leo & Cyrillus similiter docuerunt. Leo & Cyrillus ita docuerunt: Anathema ei qui sic non credit*. Cum vero Syriæ & Palæstinæ Episcopi de locis aliquot ex epistola anxie inquirerent; similibus Cyrilli testimoniis comprobata sunt. Tum omnem ambigendi locum eximere: epistolam Leonis esse fidem Ecclesiæ. *Magnificentissimi judices & amplissimus Senatus dixerunt: Post hæc omnia adhuc quis dubitat? Reverendissimi Episcopi dixerunt: Nemo dubitat*. Absoluta actio clamoribus Orientalium, qui Dioscorum mitti in exilium exposcebant, reclamantibus Illyricianis, ut quoniam omnes peccaverant, omnibus parceretur.

[Margin: AN. CH. 451. — S. Leonis ep. ad Flavianum approbata. 21]

ACTIO III.

III. Idus Octob. actio tertia fuit. Dioscorus accusatus; Eusebius Dorylæi actorem egit: cumque de hæresi & impietate expostulatio fieret, placuit vocari ad judicium. Iterum tertio vocatus venire abnuit, modo prætexens ægrotationem, modo causatus absentiam judicum. Responsum est, cum de ca-

EDITORUM ADNOTATIONES.

19 Dicendum potius: *nondum tamen suæ sedi actu fuerat restitutus*: quia etsi Leo eum signatis ad Flavianum litteris in communionem recepit, & eatenus eidem aliqua ratione Episcopatum restituit, unde judices dixerunt act. I. col. 874. a. *Restituit ei Episcopatum Sanctissimus Episcopus Leo*: actualis tamen restitutio ab eodem Leone remissa fuit suis Legatis in Synodo, ut pluribus dicetur in Observ. ad Dissertationem X.

20 Non *Patres*, sed imperiales judices ita censuerunt in fine act. I.

21 Patrum testimonia ad gesta Calchedonensia non pertinent: unde nec in Græcis, nec in Latinis codicibus, immo neque in antiquis Conciliorum editionibus in hac actione inveniuntur, sed subjecta tantummodo fuerunt Græcæ Leonis epistolæ ad Flavianum ante gesta descriptæ, & ab editoribus Romanis huc perperam traducta fuerunt. Vide Admonitionem nostram in ep. 28. n. 8.

AN. CH. 451.

Κανονικῶν γὰρ ἐξεταζομένων, οὔτε ἄρχοντας, οὔτε ἑτέρους τινὰς λαϊκοὺς παρεῖναι χρὴ, &c. *Act. 3. Calch.*

canonicis judiciis quæstio, secundum Ecclesiæ regulam, neque judicibus, neque laicis locum esse: *Quando enim quædam canonica examinantur, neque judices, neque laicos esse oportet.* Lecti interim libelli in Dioscorum Ischyrionis Diaconi Alexandrini, Athanasiique Presbyteri (cujus olim Cyrillus avunculus) & Sophronii; quibus ille pluribus accersebatur flagitiis. Verum Dioscorus cum iterum tertioque vocatus venire contemneret, Legati sancti Leonis, si Julianum excipias, qui suo ordine sententiam dixit, tulerunt judicium condemnationis in eum, & quia reus compertus hæreseos, episcopali dignitate & ministerio sacerdotali privatus est: & quod Eutychem canonice excommunicatum recepisset ad communionem, quod vetuisset legi in Synodo Ephesina epistolam sancti Leonis, quod sanctum Leonem abscindere a communione ausus, quod ter vocatus ad Synodum ad diluenda crimina venire abnuisset.

Rogati Patres ut pariter sententiam dicerent, secundum judicium Legatorum pronuntiarunt, & subscriptione sua condemnationem approbarunt. Judicium Synodi Dioscoro denuntiatum est: scriptum ea de re ad Alexandrinos, ad Augustum, Augustamque; & quia Dioscorus se sedi suæ restitutum iri jactabat, commonitorium a Synodo ad Constantinopolitanos Calchedonensesque datum: quo palam fuit spe omnino sedis ablata Dioscorum ab Episcopatu dejectum.

ACTIO IV.

XVI. Kalend. Novemb. Actio quarta cœpta est breviter; relectis quæ prius acta fuerant, judices rogaverunt, quid Patres de epistola sancti Leonis censerent? Synodis Nicænæ & Constantinopolitanæ consentanea continere, ex ordine Patres dixerunt; diligenter examinata singula verba; non aliam haberi in ea doctrinam, quam quæ in Synodis œcumenicis prædicata; eam esse quam Cyrillus in expositione fidei Ephesi, & in epistolis exposuit, ob eamque caussam se illi subscribere. Ex Episcopis nonnulli perplexa quædam atque dubia sibi visa esse significarunt. Sed admoniti dubia fieri ex vocabulis & locutionibus, ultro subscripsere, alii aliis verbis. Hæc quorumdam fuerunt: *Aliqua nobis ex ipsa obstiterunt verba, ut partitionem & separationem demonstrantia, sic volentibus sapere, de quibus & ab initio ante vestram clementiam ambigebamus, & tunc a vestra jussi exire magnificentia audivimus a sanctis Patribus, Episcopis & Presbyteris locum tenentibus sanctissimi & Dei amatoris præcipui Archiepiscopi Leonis, quia nullam dicunt partitionem in Domino Deo & Salvatore nostro Jesu Christo, sed unum eumdemque Dominum Filium Dei; propter quod consensimus & tomo subscripsimus.* Hæc de epistola sancti Leonis ad Flavianum, præsentibus Legatis: quorum nullus vel commotus, vel conquestus est, quod tanti Pontificis epistola a Romana Synodo missa, a plerisque tum Orientis, tum Occidentis subscripta Episcopis, qua demum nulla umquam vel auctorata magis, vel decreta maturius, vel majori splendore publicata, iterum 22 examini subjiceretur. 22

AN. CH. 451.

Dubium circa Leonis epistolam.

Tum judices Patribus significare Imperatoris nomine, liberum illis relinqui ut de fau-

EDITORUM ADNOTATIONES.

22 In secunda actione cum imperiales judices fidei expositionem postulassent, Patres Leonis epistolam, quam ut *formam* omnes subscripserunt, adversus Eutychis errores sufficere protestati sunt. Sic enim *Cecropius Episcopus Sebastopolitanus dixit: Emerserunt quæ ad Eutychem pertinebant, & super iis forma data est a sanctissimo Archiepiscopo Romanæ urbis, & sequimur eum, & epistolæ omnes subscripsimus. Reverendissimi Episcopi clamaverunt: Ita omnes dicimus: sufficiunt quæ exposita sunt: alteram expositionem non licet fieri.* Ut autem judicibus aliqua in parte satisfieret, qui omnium concordiam expetebant, post Nicænum & Constantinopolitanum symbolum, & post litteras Cyrilli contra Nestorium, lecta fuit epistola Leonis adversus Eutychianam hæresim: & nullo peculiari examine statim approbata. *Post lectionem autem prædictæ epistolæ reverendissimi Episcopi clamaverunt: Hæc Patrum fides, hæc Apostolorum fides. Omnes ita credimus, orthodoxi ita credimus. Anathema, qui ita non credit. Petrus per Leonem ita locutus est.* &c. Cum vero Illyriciani & Palæstini Episcopi ob diversitatem linguæ de quibusdam locis ejus epistolæ ambigerent, dati fuerunt quinque induciarum dies, ut habito apud Anatolium tractatu ii qui dubitabant, instruerentur. Hoc tantum fine, ut dubitantes ad rectum sensum adducerentur, examen institutum fuit; non vero eo quod Patres de ea epistola, quam jam antea uti fidei *formam* omnes susceperant, citra periculum fidei dubitare quemquam posse crederent: unde Anatolius necessitatem conveniendi in Synodo cum definitione Pontificis aperte declaravit illis verbis epist. 101. *Opus erat .... ut in rectæ vestræ fidei sensum omnium conveniret intelligentia.* Cum porro in conventu apud Anatolium habito, ambigentes fuissent instructi; ut omnium consensus in ipsa Synodo palam fieret, omnium Episcoporum suffragia actione 4. petita fuere, non vero epistola iterum relecta, nec novo examini subjecta fuit: & ipsorum quoque ambigentium suffragiis patuit utile fuisse examen, ut difficultates, quæ mentem ipsorum impediebant, solverentur: sicque uno omnium spiritu atque consensu catholica fides magis magisque elucesceret, & error proscriberetur. Hoc quidem sensu atque consilio liberum fuisse Patribus examen ejusdem epistolæ, salva nihilominus Apostolicæ Sedis auctoritate, Leo docuit ep. 120.

t. 4. Conc. col. 1207. a.

Ib. col. 1235. d.

AN. CH. 451.

Marcianus autores Dioſcori Synodo dimittit.

fautoribus Dioſcori ſtatuerent, de Juvenale ſcilicet Jeroſolymorum, de Thalaſſio Cæſarienſi, de Euſebio Ancyriano, de Baſilio Seleucienſi, & Euſtathio Berythenſi. Ii rogati venire in Concilium, fide Concilii approbata, dicto anathemate in Eutychem, decretiſque Patrum ſua ſubſcriptione confirmatis, admiſſi.

Ægyptii Epiſcopi ſubſcribere recuſant.

Major cum Epiſcopis Ægyptiis concertatio fuit. Subſcriptio petebatur. Eutychem execrari non verebantur: ſubſcribere recuſabant. Prætextus, an cauſſa fuit, morem eſſe Ægyptiorum, nec licitum ſubſcribere niſi præeunte Alexandrino Epiſcopo; daretur qui ſubſcriberet, facemque præferret, ſubſcriptionem non denegaturos. Magnis altercationibus res acta eſt, ibaturque in condemnationem Epiſcoporum, cum judices obtinuerunt, ut quoniam de fide non ambigebant, ſubſcriptio differretur poſt ordinationem Epiſcopi Alexandrini: datiſque fidejuſſoribus dimiſſi ſunt. Sic minax procella prudentia & conſilio judicum ſedata. Tum Archimandritæ & Monachi introducti, quorum ſors diverſa fuit, ut diſpar erat conditio. Quidam pro Eutyche libellos obtulerunt. Communis vox Synodi fuit ut foras mitterentur. Lecti tamen libelli, neque ad condemnationem Eutychis compelli potuerunt. Gratior aliorum ingreſſus, qui Eutychem execrati fidem Synodi prædicarunt. Tum in primis Caroſi Dorotheique Archimandritarum cœpta eſt agitari cauſſa. Hi Eutychianæ ſectæ addicti erant.

AN. CH. 451.

De Caroſo Dorotheo, & aliis Archimandritis. 23

De his actio ſecuta eſt XIII. Kalend. Novemb. quæ quartæ ſubjicitur, etſi quinta non nominetur. Cauſſa continuata Archimandritarum, qui favebant Eutychi, Barſumæ & aliis 23 datæ trium dierum induciæ, ut hoc ſpatio ſibimet conſulerent & ad ſaniora redirent. Monachi ſuperbe conditionem Synodi repudiant.

De Photio & Euſtathio.

Secuta controverſia Photii Epiſcopi Tyri & Euſtathii Epiſcopi Beryti: de provincia controverſia erat. Euſtathius ſibi in primam Phœniciam jus attribuerat ex litteris quas pragmaticas vocant. Diremta judicio Synodi cauſſa: redditum jus Metropolitani Photio, quo exutus Euſtathius eſt, cautumque ne alias ratio pragmaticorum eſſet. Quoniam contra Canones erant: *Univerſa pragmatica ceſſabunt: Canones teneant: ſic enim & fides cuſtoditur, & unaquæque Eccleſia tutum ſtatum habebit.*

ὅλα τὰ πραγματικὰ ἀργήσει. οἱ κανόνες κρατέυτωσαν· οὕτω γὰρ καὶ ἡ πίςις φυλάττεται καὶ ἑκάστη ἐκκλησία ἕξει τὸ ἀσφαλές.

ACTIO V.

Definitio Synodi ſtatuitur.

QUINTA Actio XI. Kalend. Novemb. fuit. Lecta conſtitutio ſeu fides Synodi. Legati Sedis Apoſtolicæ conteſtati multa deeſſe ad profligandam hæreſim Eutychianam, multa diſertis verbis non explicata. Res delata ad Auguſtum: cenſuit ut ex Diœceſi Orientis ſex Epiſcopi ſeligerentur, ex qualibet alia tres,

EDITORUM ADNOTATIONES.

120. c. 1. Examen ſcilicet epiſtolæ dogmaticæ, quo ea veluti incerta expendatur cum facultate diſſentiendi, apoſtolicæ auctoritati inimicum eſt; examen vero, quo omnium concordia & dubitantium inſtructio & aſſenſus quæratur, vel quo etiam judicium a pontificio diſtinctum, ſed concors feratur in Synodo ab iis, qui controverſiarum fidei ſunt judices, ſicque facilius ceteri ad unitatem & obedientiam pertrahantur, eamdem auctoritatem nihil lædit. Hinc S. Pontifex, qui ep. 90. c. 2. & ep. 94. in Synodo diſputari noluit de fide ſuis litteris conſtituta, ac ſi dubium adhuc eſſet, quod iiſdem litteris fuerat definitum; examen ejuſdem epiſtolæ in eum tantum finem, quo errantes docerentur, & ad veritatem jam definitam ſuſcipiendam adducerentur, non recuſavit, idemque ex ipſo exitu utile, & neceſſarium agnitum fuit. Confer quæ diximus adnot. 14. in ep. 120. Hoc eodem ſenſu cum Vigilius in Conſtituto c. 15. de eadem epiſtola ſcripſit, *his exegit comparationibus* (quod nonnulli perperam obtrudunt) *approbari*, non aliam neceſſitatem intellexit. Hic nimirum Vigilii ſcopus erat, oſtendere epiſtolam ad Marim Perſam, quam Ibæ non eſſe contendebat, probatam non fuiſſe a Synodo Calchedonenſi. Id ut evinceret, epiſtolam Leonis oppoſuit, quæ in eadem Synodo approbata fuit. Cui cum Palæſtini & Illyrici, nec non Eutychis fautores opponerent diſcordem videri a Nicæno Symbolo, & a doctrina S. Cyrilli confirmata in Concilio Epheſino; ut iſti vel docerentur, vel revincerentur opus fuit, ut concordia ejuſdem epiſtolæ cum laudato Symbolo, & cum Epheſino Concilio, ſeu cum doctrina S. Cyrilli in hoc Concilio confirmata a Calchedonenſibus Patribus in approbationibus ingereretur; & eatenus *his exegit comparationibus approbari*: quod cum factum non fuerit de epiſtola ad Marim Perſam, *quæ*, ut Vigilius ſubdit, *ſpecialiter Epheſinam primam Synodum reſpuit, & beati Cyrilli expoſita dogmata definivit hæretica*, hanc ab iiſdem Patribus approbatam dici non poſſe concludit.

23 Hæc pertinent ad anteriorem actionem de Caroſo & Dorotheo habita die 17. Octobris. In ea autem quæ die 20. celebrata eſt, Alexander de eorumdem Monachorum libello ad Imperatorem, ac de Imperatoris mente retulit, ac triginta dierum induciæ eiſdem datæ. Sed de hac actione, quam ex ſolis MSS. Græcis in fine additam habemus, nonnullas difficultates non leves Tillemontius proponit not. 47. in Leonem; nec tamen eam uti ſpuriam expungere audet. Hæc autem actio, ſicut & ſequens de Photio Tyri habitæ die 20. Octobris deberent quidem eſſe actio V. Sed cum in aliquot MSS. Græcis, ac in omnibus Latinis hæ actiones deſint, in aliis autem Græcis codicibus, qui hactenus fuerunt inventi, in fine additæ fuerint; hinc factum eſt, ut ſervato numero antiquo actionum, hæ duæ a Romanis editoribus poſt quartam actionem exigente tempore inſertæ fuerint.

AN. CH. 451.

tres, qui cum Anatolio & Legatis de definitione scribenda statuerent: vel omnes Episcopi per Metropolitanum provinciæ sententiam dicerent; minatus ituros in Occidentem ad Synodum, si abnuerent. Prior conditio placuit; constitutio peracta receptaque; in qua Symbolum Nicænum Constantinopolitanumque cum synodicis litteris sancti Cyrilli continebantur. Et adversus pravitatem Eutychianam prædicata sancti Leonis epistola ad Flavianum, adjectumque eam totam integramque admitti: *Utpote & magni illius Petri confessioni congruentem, & communem quamdam columnam existentem adversus perverse sentientes, ad confirmationem rectorum dogmatum congruenter aptavit.*

Epistola ad Flavianum de novo approbata.

ACTIO VI.

IX. Imperator Synodo adest. Constitutio Synodi confirmata, contradicentibus pœna inflicta.

VIII. Kalend. Novemb. Marcianus 24 cum Pulcheria & Aulæ optimatibus Concilio adfuit, sermonemque ad Synodum habuit: lectaque constitutio fidei, & omnium subscriptione approbata, & variis confirmata acclamationibus ad retinendam concordiam Ecclesiæ. Clericis decreta depositio, militibus exauctoratio, exilium plebi, si turbare Ecclesiam præsumerent. Tum quædam Patrum capitula coram Imperatore 25 decreta sunt. Monachis interdictum, ne absque venia Episcopi condere Monasteria aggrederentur: Clericis ne possessiones conducerent, aut procurationem caperent: item ne ex sua Ecclesia in aliam transirent.

24
25

ACTIO VII.

AN. CH. 451.

X. Caussa Juvenalis & Maximi.

SEPTIMA actione, quæ septimo Kalend. ejusdem mensis fuit, caussa Juvenalis Jerosolymitani & Maximi Antiocheni composita est tam ex judicio Synodi, quam ex mutuo partium consensu. De provinciis controversia erat: duæ Phœniciæ attributæ Antiochenæ Ecclesiæ, tres Palæstinæ Jerosolymitanæ.

ACTIO VIII. IX. X.

XI. De Theodorito Cyri.

SEQUENTI actione, quæ octava fuit, Theodoriti res actæ sunt: primum in Nestorium & Eutychem anathema dicere jussus est, tum sententia Leonis de ejus restitutione approbata rataque est habita.

De Iba Edesseno.

Nona & decima actiones habuerunt caussam Ibæ Edesseni Episcopi, ubi recognita, quæ de eo Antiochiæ, Tyri, & Beryti acta fuerunt. Is depositus ab Eutychianis libellum Imperatori obtulerat; sed re delata ad Synodum, probatæ vitæ & fidei integræ compertus est, atque ita Sacerdotio & sedi restitutus.

De Nonno.

De Nonno, qui ejus locum ceperat, sanxit Synodus ut statueret Maximus Antiochenus: placuit illi ut honore Episcopatus non careret, donec aliter cum Episcopis suæ diœceseos judicaret. Decretum præterea abolendam pseudosynodi Ephesinæ memoriam, & e Synodorum numero expungendam; rogandumque Imperatorem ut edicto vetaret ne Synodus diceretur, nec ejus acta reciperentur. Ordinationem Maximi jam sancta Synodus ratam habuerat: 26 quia legi- 26

EDITORUM ADNOTATIONES.

24 Pulcheriæ præsentiam constituimus adnot. 12. in ep. 101. Ex hac autem Anatolii epistola antea inedita didicimus nonnullas circumstantias ad hanc actionem illustrandam utiles; inter quas illa hoc loco præcipue memoranda est, definitionem fidei primum collocatam fuisse super altare, deinde vero Marciano & Pulcheriæ traditam.

25 Quatuor capitula Patribus sancienda proposuit Imperator hac actione. Hæc autem cum aliis canonibus ab iisdem constituta fuerunt actione in vulgatis XV. re autem ipsa actione septima, uti probavimus not. 18.

26 Hæc unica ratio, qua ordinationem Maximi approbavit Synodus Calchedonensis act. 10. ab Anatolio affertur, quoniam S. Leo *in communionem eum recipiens, præesse eum Antiochensium judicavit Ecclesiæ: quam formam sequens & ipse approbavi, & præsens omne sanctum Concilium*. Vide quantum deferretur Apostolicæ auctoritati! Id ipsum alii Episcopi confirmarunt. Solum Stephanus Ephesinus, qui hanc unicam rationem pariter attulit, obiter dixit Maximum *canonice factum* Episcopum: cui tamen contradicit Leo, qui ordinationem ejus *contra instituta canonum, ac sine ullo exemplo* celebratam, *amore reparandæ fidei*, & *studio pacis* se recepisse testatur ep. 104. c. 5. & ep. 106. c. 2. Idem Quesnellus not. 2. in ep. 80. nunc 106. diffiteri non potuit, ordinationem ejusmodi contra regulas canonum peractam, cum Maximus ordinatus fuerit ab Anatolio Constantinopolitano, ad quem Antiochena sedes non pertinebat: addendum etiam vivente Domno, qui in Ephesino latrocinio irrite depositus fuerat. Solum Differt. X. n. 31. canonicam nihilominus ipsius ordinationem ex eo deducit, quod Antiochiæ celebratam putet. Sed hoc sine ullo teste profert. Anatolius consecratus fuit Constantinopolitanus Episcopus sub finem anni 449. Maximi ordinatio ab Anatolio celebrata est aliquandiu ante Theodosii mortem, quæ incidit sub finem Julii an. 450. Post ordinationem Maximi vivente adhuc Theodosio habitus fuit Constantinopolitanus conventus, in quo pro Eusthatio Berytensi decretum fuit adversus Photium Tyri: cui decreto cum Maximus, licet Constantinopoli præsens, non interfuisset, postea tamen subscripsit. Num credibilius est paucorum mensium spatio Anatolium statim post suam ordinationem deseruisse Constantinopolim, & Antiochiam ad ordinandum Maximum contendisse, ac dein reversum Constantinopolim conventum celebrasse in caussa Photii Tyri; an vero Maximum, qui Constantinopoli versabatur, dum hic conventus habitus est, ibidem, ubi aliarum quoque provinciarum Metropolitæ Constantinopolitano subjecti consecrari solebant (ut liquet ex act. 16. Calchedonensis Concilii) fuisse ordinatum Antiochensem Episcopum, idque præsertim *contra canonum regulas & sine ullo exemplo* gestum Leonem culpasse?

t. 4. Conc. col. 1435. d.

AN. CH. 451. legitime ab Episcopis provinciæ consecratus & in communionem sanctissimi Patriarchæ Leonis admissus: quam ob rem superflua exceptio, quam pauci commemorarunt; cum etiam Ephesinis actis accensendam non esse pronuntiarent Legati Sedis Apostolicæ. Actio
27 de Domno, quæ sequitur, 27 commentitia est, ut alibi probamus.

ACTIO XI. ET XII.

XII. De Bassiano Ephesino Ep. BASSIANI deinde & Stephani controversia XI. & XII. actiones occupavit. Ille ex sede Ephesina, quod diximus, depositus, alter subrogatus. Judicium fuit ut neuter sederet; tertius ordinaretur: sumtus utrique Ecclesia
28 suppeditaret. 28 Hæc IV. Kalend. Novemb.

ACTIO XIII. ET XIV.

XIII. Eunomii & Anastasii caussa. XIII. Actione, quæ die sequenti fuit, Eunomii Nicomediensis & Anastasii Nicæni lis cognita est. Querebatur Eunomius ex edicto Valentiniani Nicænum Episcopum jus Metropolis sibi tribuere. Judicatum est Nicæam subditam Nicomediæ; honorem, non jus traditum edicto Valentiniani, & ex decretis Nicænæ Synodi in una provincia unam tantum esse Metropolim.

Caussa Athanasii Perrhæ Episcopi & Sabiniani. De Episcopatu Perrhænorum actione XIV. contentio fuit. Athanasius Episcopus a suis accusatus, & tertio vocatus in judicium neglexit adesse, ideo depositus est. Sabinianus in ejus locum ordinatus, per Dioscorum sede pulsus est. Re in Synodo discussa, ad Maximum Antiochenum caussa delata, ut ipse de Athanasio statueret, & intra octo menses judicio suo litem dirimeret. Si reus Athanasius compertus, sede multaretur; sin innocens, restitueretur: Sabinianus honorem Episcopi, non jus retineret 29. 29

ACTIO XV.

REBUS ita constitutis, Constantinopolitanæ Ecclesiæ Clerici petierunt ut postquam de fide statutum, pertractataque majora negotia, quædam levioris momenti Synodo, ut moris est, subjicerentur; rogare se ut Patres de sede Constantinopolitana aliqua constituerent. Tum Legati subodorati id quod erat, abnuere; id sibi non esse in mandatis. Judices ne rogati dicere sententiam tenerentur, pronuntiarunt rem esse Synodi, statimque e Synodo discesserunt, quos Legati secuti sunt: ita enim sequenti actione narratum habemus. Patres nihilominus complures 30 canones condiderunt. Græci codices habent XXX. Latini XXVIII. ex quibus vigesimus octavus est de sede Constantinopolitana. Renovatumque & confirmatum, quod olim in œcumenica Synodo de ejus Patriarchatu statutum fuit: ut quoniam Romana Ecclesia 31 privilegiis uteretur, quæ Pa-
XIV. Canones Calchedonenses. 30 31

EDITORUM ADNOTATIONES.

27 Hæc actio habita 6. Kal. Novembris, in codice Corbejensi editionis Rustici inserta est post actionem de caussa Maximi Antiocheni & Juvenalis Jerosolymitani, & ante actionem de Theodoreto celebratam 7. Kal. ejusdem mensis; in aliis autem Rustici MSS. Veronensi, Vaticanis & Divionensi utrisque his actionibus præmittitur. Rectius autem in editis ex notatione diei collocata fuit post easdem actiones, nec non post duas de Iba, quæ diebus 6. & 5. Kal. ex Græco habitæ fuere, vel melius fortasse in Latino 7. & 6. Kal. Hanc porro actionem de Domno genuinam probabimus in Observat. ad Dissert. IX. Quesnelli, ubi aliam actionem in eadem Domni & Juvenalis caussa habitam die vel pridie Kal. Novembris recudemus.

28 Actio XI. habita est IV. Kal. at XII. actio III. Kal. Novembris.

29 Hoc eodem die pridie Kal. Novembris alia actio habita est, qua Leonis epistola ad Synodum lecta fuit. Hanc actionem hactenus ignotam e MSS. Venetis Græcis edidimus in Appendice epistolarum S. Leonis tom. I.

30 Canones 27. qui in Græcis & Latinis codicibus actioni XV. tribuuntur, conditi fuere act. VII. uti diximus not. 18. De tribus aliis canonibus, qui in vulgatis Conciliorum, & in Græcis Canonum collectionibus Joanne Scholastico posterioribus adjiciuntur, vide Admonitionem in actionem Concilii Calchedonensis, quam ex MSS. Venetis edidimus in laudata Appendice epistolarum S. Leonis. Actio de prærogativa Sedis Constantinopolitanæ præfert diem *V. Kal. Novembris*. Sed error irrepsit: nam actione XIII. habita III. Kal. Novembris judices dixere: *Quæcumque autem Sedi Constantinopolitanæ sanctissimæ Ecclesiæ de ordinationibus provinciæ competunt, hæc suo ordine coram sancto Concilio examinabuntur*: quibus canon de Constantinopolitana Sede nondum constitutus, sed condendus indicatur. Adde, quod cum eadem actione ordinatio Episcopi Basilinopolis Nicomediensi Metropolitano attributa fuisset, Aetius Constantinopolitanæ Ecclesiæ Archidiaconus protestatus ne ullum præjudicium inferretur Episcopo regiæ urbis, hanc rationem subjecit: *Sanctissima enim Constantinopolitana Sedes aut ordinationem ipsa facit in Basilinopoli cum reliquis, aut permittit fieri*. Hoc jus ordinandi quoscumque Episcopos etiam non Metropolitas Constantinopolitano ademtum fuit canone Calchedonensi, quo Metropolitarum tantum ordinatio ipsi reservata est. Cum ergo hoc præjudicium cavere voluit Aetius in ea actione, nondum canon de Constantinopolitani Episcopi prærogativa statutus fuerat: alias ob Basilinopolitani Episcopi ordinationem Nicomediensi attributam haud protestatus fuisset. Melius ergo canon pro Sede Constantinopolitana in codice Divionensi prima manu signabatur *Kalendis Novembris*; & in omnibus quidem MSS. tum Græcis, tum Latinis ultimo loco describitur, & ab Evagrio ac Liberato recensetur post actionem XIV. habitam pridie Kalendas Novembris.

31 Privilegia Romanæ Ecclesiæ non *a Patribus propter Imperium concessa*, sed Deo aucto-
re

AN. CH. 451. Patres propter Imperium concesserant, sic centum & quinquaginta Patres sub Nectario Constantinopoli congregati paria Constantinopolitanæ sedi tribuerant: quia nova Roma Imperio & Senatu, sicut vetus, ornata sit; ut, inquam, primo post illam honore frueretur, jus & potestatem haberet in Thraciæ, Ponti & Asiæ diœceses, eorumque Metropolitas, Episcoposque Barbarorum ordinaret.

ACTIO XVI.

XV. POSTRIDIE congregata Synodo, Paschasinus Legatus Apostolicæ Sedis apud judices graviter conquestus est post judicum suumque discessum quædam esse gesta contra Canones, quæ coram relegi velit. Judices annuerunt: Beronicianus Secretarius divini Consistorii legit schedam sibi oblatam ab Aetio Archidiacono, ubi descripta privilegia novæ Romæ: quibus perlectis Lucentius Legatus Apostolicæ Sedis exclamare circumventos Episcopos, coactosque subscribere: Nicænæ Synodi & CCCXVIII. Patrum posthabitis decretis, constitutiones propositas CL. PP. quarum nulla in synodicis Canonibus memo- AN. CH. 451. Legati adversus Canonem de privilegiis PP. Ecclesiæ intercedunt.

EDITORUM ADNOTATIONES.

re instituta sunt in Petro Apostolorum Principe, qui Romę sedem figens, in Romanos Pontifices successores suos eumdem divinę institutionis, & pręcipuę jurisdictionis primatum transmisit. Ipse Patriarchatus, quo Romanus Pontifex occidentali Ecclesię peculiari nomine pręsidet, non ex Urbe Imperii principe, sed ex Petro, qui ea in Urbe sedem constituit, ac exinde in Occidentem religionem propagavit, originem ducit. Constantinopolitanę vero sedis gradus, qui ex sola pręrogativa Imperii a Constantinopolitani Concilii Patribus constitutus fuit, nec institutione divina, nec jurisdictione ad Romanum Pontificatum accedit: unde *paria* eidem collata dici nequeunt. Hinc canoni Calchedonensi, qui similia verba præfert, vel hoc nomine statim contradixerunt S. Leonis Legati, quod Romanæ Sedi injuriosus videretur, eumdemque reprobavit idem S. Leo, cujus confirmatione eum canonem indigere ipsi Calchedonenses Patres ep. 98. & Anatolius ep. 101. satis professi sunt.

Neque illum post S. Leonem umquam probavit Latina Ecclesia. Immo ipsi quoque Græci antiquiores Photio eum in collectionibus Canonum non recepere, ut manifestum fit non solum ex Dionysio Exiguo, aliisque tribus antiquis interpretibus, qui e Græcis collectionibus Calchedonenses canones latine reddentes, istum non transtulerunt, verum etiam ex Theodoro Lectore, ac Joanne Scholastico Græcis sexti sæculi auctoribus, qui 27. tantum Calchedonenses canones memorant: Addimus porro in Græco textu canonis Constantinopolitani, cui hic canon Calchedonensis superstructus est, adhiberi voces τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ῥώμης Ἐπίσκοπον, quæ non primatum, nec jus aliquod peculiare, sed meras *præeminentias honoris post Romanum Episcopum* significant. Cum ergo eadem vox πρεσβεῖα in canone Calchedonensi adhibeatur; eodem sensu intelligenda est, ita ut hac formula honoris tantum præeminentia post Romanum Pontificem eidem attributa fuerit: unde secundus locus post Romanum, & ante ceteros Patriarchas ipsi concessus fuit. Non ergo comparatio, aut sermo exstitit de primatu jurisdictionis Romani Pontificis, quem ex S. Petro & ex divina institutione manantem semper catholici professi sunt, sed de meris honorificis privilegiis; & in his ipsis Constantinopolitano Episcopo non æqualis & idem gradus cum Romano, sed secundus tribuendus visus est. Judices quidem post lectum canonem Calchedonensem, post auditos Legatos Pontificis, qui Nicænum Canonem ex usitata apud Latinos interpretatione recitantes, Romanæ Ecclesiæ *primatum* τὰ πρωτεῖα nomine expressum opposuerant, ac post lectum canonem Constantinopolitanum, qui præeminentias meri honoris post Romanum Constantinopolitano Antistiti vindicaverat; ex his omnibus collegerunt *primatum quidem & præcipuum honorem* Romano Episcopo conservandum; Constantinopolitanum vero *iisdem præeminentiis honoris* dignum esse: πρὸ πάντων μὲν τὰ ΠΡΩΤΕΙ͂Α καὶ τὴν ἐξαίρετον τιμὴν κατὰ τοὺς κανόνας, τῷ τῆς πρεσβυτίδος Ῥώμης θεοφιλεστάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ φυλάττεσθαι. χρῆναι δὲ τὸν πόλεως νέας Ῥώμης τῶν αὐτῶν πρεσβείων τῆς τιμῆς ἀπολαύειν: quibus verbis *primatum* stricte dictum τὰ πρωτεῖα tribuendum intellexere soli Romano Episcopo; *præeminentias* vero *honorificas* ita Constantinopolitano communicari posse censuerunt, ut præcipuus tamen honor & locus Romanæ Sedi semper maneret. Hinc Anatolius ep. 101. ad Leonem id statutum prodidit, *ut Constantinopolitanus Episcopus habeat honorem & primum locum post Romanam sanctissimam Sedem, eo quod etiam Constantinopolis sit nova Roma*. Similia sunt in epist. 98. ipsius Synodi Calchedonensis. Intacto quidem peculiari jure Romanæ Sedis in totam Ecclesiam, & intacto etiam jure ejusdem patriarchico in Occidentem, ne secundus gradus & honor Constantinopolitanæ Sedi a Constantinopolitana Synodo tributus omni jure careret, Calchedonense Concilium jus in tres diœceses Ponti, Asiæ, & Thraciæ eidem attribuit; & ita attribuit, ut Leonis approbatione multis litteris petita, hoc ipsum jus a Romano Pontifice pendere agnitum fuerit. Vide inter cetera epistolam 132. c. 4. Re igitur hoc canone Romanæ Sedis juri nihil ademtum fuit. Quod si privilegia hujus Sedis ex prærogativis Imperii Romanæ urbis deducta fuerunt; id non eo sensu factum est, ac si Patres Calchedonenses præeminentias & jura Romanæ cathedræ a Petro derivata non agnoscerent (alibi enim ipsum Petrum, & Petri auctoritatem in Leone professi & venerati sunt, ut liquet ex act. 1. & 2. ac ex relationibus ad Leonem, & ad Imperatorem) sed quia approbando canoni pro Constantinopolitana Sede non alia ratio favere poterat, nisi quæ a similibus Imperii prærogativis ducebatur: & eo sensu *privilegia* utrique Sedi attributa ex æqualibus Imperii prærogativis dicta fuerunt *æqualia*, quatenus tributo Constantinopolitanæ Sedi secundo loco post Romanam, utraque Sedes *æque* ceteris omnibus honoris præeminentiis præcedebat.

t. 4. Conc. col. 1756.

AN. CH. 451.

moria. Si in usu isthæc privilegia, quid opus denuo confirmare? Si numquam in usu, cur Synodi rogare sententiam super illud, quod contra Canones, & quod numquam usurpatum? Tum Aetius rogare Legatos, ut si quid Leo de ea re in mandatis dedisset, hoc utique proferrent. Bonifacius Presbyter Sedis Apostolicæ Legatus, hoc beatissimi Leonis mandatum legit ex charta: *Sanctorum quoque Patrum constitutionem prolatam nulla patiamini temeritate violari vel imminui, servantes omnimodis personæ nostræ in vobis (quos vice nostra transmisimus) dignitatem; ac si qui forte civitatum suarum splendore confisi sibi tentaverint usurpare, hoc qua dignum est constantia retundatis.* Lectis deinde Canonibus, quibus suam quisque defendebat caussam, nihil quidem judices ausi sunt statuere; sed Lucentius petiit ut ea quæ pridie gesta fuerant absentibus Legatis, expungerentur: alias vero contestatio Legatorum in acta referretur, quam deferrent ad Episcopum Romanum; ut ille de Sedis suæ injuria, aut de Canonum eversione possit ferre sententiam.

Mandatum Leonis ad Legatos.

Ita peractum est Concilium Calchedonense: cui ut & aliis tribus œcumenicis
32 tantum 32 sanctus Gregorius tribuit, ut soleret dicere quatuor se illa Concilia perinde ac quatuor Evangelia amplecti.

XVI. Varius Synodi exitus.

Verum varius Synodi exitus fuit. Fidei defensores gaudio affici, constare sibi qui titubaverant, resipiscere quos induxerat in errorem latrocinium Ephesinum: contra furere hæretici, novas res moliri, ire in exitium præcipites, suo lapsu & ruina complures vel scientes, vel incautos opprimere.

Allocutio Synodi ad Augustum.

Antequam Patres discederent, Augustum dicto, an scripto, honorifice allocuti sunt. Exstat in actis ille sermo προσφωνητικός. Testantur Patres se Deo acceptissimum referre, quod Imperatorem nacti, cujus fides infracta, & Leonem Romanæ Ecclesiæ Episcopum doctrina, pietate, & animo tamquam armis ad victoriam instructum. Explicant deinde sic actum in hac Synodo, sicut olim in aliis, ubi nova mendacia novis definitionibus confutata, novaque labes novitate salubri sanata, & inter hæc fidem integram illæsamque permansisse. Sacram postea Verbi incarnati οἰκονομίαν, unitionemque utriusque naturæ in Christo pluribus prosequuntur: epistolam vero sanctissimi PP. Leonis non modo a novitate vindicant, sed cohærentem cum sancta Scriptura, cum Patrum scriptis, cum decretis Nicænæ Synodi adversus Eutychiana dogmata approbant.

XVII. Relatio Synodi ad Leonem.

Est præterea epistola seu relatio, quam Patres de rebus gestis Synodi ad Leonem mittunt. Cujus epistolam ad Flavianum miris laudibus efferunt: ejus se litteris ad Synodum tamquam ad epulas invitatos; hunc custodem vineæ Christi appellant. Dioscori condemnationem proscriptionemque ejus doctrinæ exponunt. Sed in primis monent quæ pro Sede Constantinopolitana decreverint, rogantque ut his approbationem non deneget. Contradixisse quidem Legatos, sed ut quemadmodum fidei, sic bonæ ordinationis ipse sit auctor. 33 Incertum quo tempore 33
hæc epistola scripta sit: nam Patres non statim discessisse putem, tum ut acta exscriberentur, tum ut sua decretis maneret auctoritas. Deinde constat Legatos post duos a Synodo menses nondum Romam remeasse:
nam Leo 34 ad Kalend. Febr. Episcopis Gal- 34
liarum scribens de Synodo, felicem suis Legatis reditum precatur.

Circa initium ejusdem mensis Marcianus edicto quorumdam audaciam compescit, qui vicatim turbas ciebant ad differendum de fide. Mense Martio altero edicto confirmata Patrum decreta, jussaque observari. In Collectione Romana Holstenii legi epistolam Marciani datam xv. Kalend. Januarii sequentis, missamque Romam, 35 per Lucianum 35
Episcopum, Basiliumque Diaconum. Lætum Synodi exitum Augustus Leoni gratulatur; tum rogat uti rata habeat decreta in gratiam Sedis Constantinopolitanæ, quæ & scripta fuisse ab Imperatrice ex responsionibus Leonis patet.

EDITORUM ADNOTATIONES.

32 Ea sola, quæ ad fidem pertinent, approbat S. Gregorius lib. 2. ep. 10. l. 4. ep. 3. & alibi.

33 Ex epistola 101. Anatolii, quam e MS. Vaticano eruimus, quæque ad Leonem missa fuit una cum Marciani ep. 100. scripta die 18. Decembris, liquet, Legatos cum relatione & gestis Concilii jam antea transmisisse, & probabilius post Calchedonensem Synodum mense Novembri, uti animadvertimus adnot. 4. in eamdem ep. 101.

34 Ex Ratisponensi emendavimus *VI. Kalendas Februarias*. Vide epist. 102. adnot. 31.

35 Per hunc eumdem Lucianum missa etiam fuit Anatolii epistola 101. quam e MS. Vaticano edidimus. In his autem litteris plura animadvertenda sunt. I. Necessitas conveniendi cum definitione fidei, quam Leo ediderat, c. 3. II. Necessitas referendi ad eumdem Pontificem quæcumque in Synodo gesta fuerant, c. 1. & 2. III. Vindiciæ canonis pro Sede Constantinopolitana, cujus approbatio & confirmatio a Pontifice veluti necessaria petitur, quemadmodum idem Anatolius repetit epist. 132. c. 4. inquiens: *Cum & sic gestorum vis omnis & confirmatio auctoritati vestræ Beatitudinis fuerit reservata.* Cum vero Legati huic canoni contradixissent, eorumque contradictione actio soluta fuisset; expressam ejus canonis confirmationem multo magis necessariam, ut vim obtineret, omnes intellexere; & idcirco in hac præcipue postulanda & Synodus in relatione, & Marcianus in suis litteris, & Anatolius institerunt.

ANNUS CHRISTI 452.	LEONIS PAPÆ 13.	VALENTINIANI 38. MARCIANI 3. IMPP.	HERCULANO ET SPORATIO COSS.

I. SAnctus Leo auditis quæ gesta fuerant Calchedone, anceps dubiusque fuit. Lætitia simul & dolore afficiebatur: modo reputans animo victorias fidei; modo anxie cogitans recens vulnus ab Anatolio disciplinæ inflictum, cujus haud expedita curatio. Etsi porro statim consultum huic malo voluit, opperiri tamen statuit reditum Legatorum: ut omnia ex judicio & prudentia ordinaret.
Ep. lxxvii. nunc CII. Interea Episcopos Galliarum de re bene gesta Calchedone, & de clade Dioscori certiores facit, commendatque ut eadem Episcopis Hispaniarum renuntient. Et iterum post regressum Legatorum encyclicam epistolam de eadem re ad eosdem mittit: quod
Epistol. lxxxiii. nunc CIII. patet ex ejusdem epistola ad Rusticum Narbonensem, Ravennium Arelatensem & ceteros Galliarum Episcopos, quibus significat se exemplaria latæ adversus Dioscorum sententiæ vel tunc mittere, vel antea misisse.

Postquam Legati Apostolicæ Sedis Romanæ redierunt, S. Leo certus Anatolium nova ambitione turbare Ecclesiam, Legatos
* Epist. lxxviii. nunc CIV. cum litteris ad Marcianum *, ad Pulcheriam *, Anatolium, * Julianumque * Coensem dimittit. Datæ sunt XI. Kalend. Junii:
*Ep. lxxix. nunc CV. quibus quantum laudat Ecclesiæ triumphos, tantum Anatolii audaciam perstringit. Sed
*Ep. lxxx. nunc CVI. operæ pretium esse existimo ab origine jura seu vera, seu ambigua Constantinopolitanæ
* Epistol. lxxxi. nunc CVII. Sedis paucis inquirere, ut quam æqua fuerit caussa Leonis quivis perspiciat.

II. Contentionis Episcopi CP. de sedis suæ prærogativa origo & status.

Constantinus Imperator posthabita Roma Byzantium sedem Imperii transtulit: & ne mutasse imperium cum sede videretur, magistratus eosdem, fasces, eademque insignia novæ urbi intulit, novamque seu juniorem Romam esse jussit. Aliorum deinde Principum gloria & splendore decorata civitas magnitudinem antiquæ Romæ potentiamque æmulari cœpit. Tum Episcopus Byzantinus cum urbe accrescere honore, eumque paullatim amplificandæ potestatis cupido incessit. Et quoniam religio erat alios Ecclesiæ suæ limites ponere, quam qui ab initio fuerant, sensim & quasi per gradus ad fastigium ecclesiasticæ potestatis sibi viam facere. Primum assumere sibi jura Metropolis: tum primarum sedium ambire prærogativas: & demum similem cum iis, vel etiam majorem usurpare potestatem. Quomodo vero id sit consecutus, breviter commemorabo.

Initio rerum christianarum ex cœtu fidelium conditæ ab Apostolis Ecclesiæ. Aucto deinde numero credentium, disseminataque per provincias fide, quædam christiana πολιτεία, seu quasi respublica institui cœpta, eaque ad normam fere Romani Imperii ordinata. Singulis urbibus Episcopus fuit, & sui cuique parochiæ definiti limites. Jam Ecclesiæ complures seu civitates unius ejusdemque provinciæ, sicut in imperio, 1 uni Metropoli subjectæ: idque jam ab ævo Apostolorum fuisse asseram; nec qui sedulo res christianas ab ipsa origine legerit inficiabitur. Jura præterea & privilegia primis sedibus, Romanæ, Antiochenæ, & Alexandrinæ Ecclesiis, ex antiqua consuetudine fuisse Nicæna Synodus dicit. Primatis porro prærogativa duobus constat: alterum est honoris, alterum potestatis ac jurisdictionis. Et hæc iterum duo habet; primum Metropolitarum ordinationem, deinde Synodi cogendæ jus ac facultatem. Nullam tunc Byzantinæ Ecclesiæ potestatem jurisdictionemque extra parochiam fuisse, constans opinio est. Immo ipsa, sicut aliæ ex Thracia, Heracleensi Thraciæ subjecta. Sed translata in Asiam sede Imperii, Episcopus novæ civitatis, ut diximus, honore priusquam potestate augeri cœpit. Prærogativam itaque loci, seu πρωτοκαθεδρίαν primum ambiit, idque datum in Constantinopolitana Synodo sub Nectario ad annum CCCLXXXI. ut primum honorem post Romanum Episcopum haberet, quod habetur in canone tertio; ubi hæc verba: *Constantinopolitanæ civitatis Episcopum habere oportet privilegia honoris*, πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, *post Romanum Episcopum, propter quod sit nova Roma.* Privilegia honoris Episcopo CP. concessa. III.

Neque ea res nova habebatur in Ecclesia: prius enim privilegia honoris seu loci prærogativa, in Synodo Nicæna Jerosolymitano Episcopo attributa canone VII. Scio discrimen hoc esse, quod Jerosolymitano Episcopo post tres primas Sedes, & Constantinopolitano post Romanum Episcopum honor sit concessus. Multorum opinio est simul cum honoris prærogativa potestatem jurisdictionemque cœptam esse. Sed ii attendant ad cano-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Si Romanam, Alexandrinam, Antiochenam, ac paucas alias primarias Orientis Sedes excipias, quæ speciem quamdam metropolitici juris Apostolorum ætate prætulerunt, ceterarum Metropoleon ecclesiasticarum institutio Apostolis coæva nullo fundamento defendi potest. Citius quidem in Oriente hæc hierarchica forma constituta fuit, ubi Apostoli plures Ecclesias fundarunt; in Occidente autem serius: qua de re non nihil dicetur in Observ. ad Dissert. V. Quesnelli part. 2. c. 5. ubi etiam civilium provinciarum formam non usquequaque servatam videbimus.

AN. CH. 452.

canonem II. ejusdem Concilii: ubi dioecesibus Asiæ, Ponti & Thraciæ, in quas competere jus patriarchicum Episcopi Constantinopolitani potuisset, sua antiqua immunitas, suaque privilegia conservantur; decerniturque jurisdictio Asianæ dioecesis Episcopis Asiæ, quemadmodum Ponticæ Ponti Episcopis, & Thracicæ Thraciæ Episcopis; cautumque ne Alexandriæ, & Orientis Episcopi extra terminos suæ dioecesis jurisdictionem exerceant. Tres igitur illæ dioeceses Asiæ, Ponti, & Thraciæ per Episcopos, id est per Synodos suorum Episcoporum gubernari decretum est. Nihil ergo potestatis in eos erat Constantinopolitano Episcopo; immo ipsi, sicut aliis Episcopis, interdicta hoc eodem II. canone extra dioecesim cujuscumque caussæ cognitio.

IV. Contra, si in Synodo hac Constantinopolitanæ Sedis jurisdictio stabilita fuisset, ut illi opinantur, infirmata certe Synodi Nicænæ decreta, nedum confirmata fuissent, ut postmodum violata fuisse Calchedone XXVIII. canone Leo conqueritur. Tum igitur nulla potestas nullaque jurisdictio permissa: honos tantummodo prærogativaque sedendi Episcopo Constantinopolitano attributa primum est. Etsi canon ille ab Episcopo Romano rejectus improbatusque est, in usu tamen fuit: cujus rei argumentum est id quod legimus in actis Calchedonensis Synodi, ubi acta lecta sunt pseudo-Ephesinæ Synodi, cui præsidebat Dioscorus. Ille vero Flavianum CP. post Juvenalem Jerosolymitanum, & Domnum Antiochenum sedere jusserat; quæ cum legebantur, tum Orientales exclamare: *Flavianus quare in proprio loco non sedit, Constantinopolitanum Episcopum quare quintum posuerunt? Paschasinus reverendissimus dixit: Ecce nos Deo volente Dominum Anatolium primum habemus, hi quintum posuerunt beatum Flavianum. Diogenes reverendissimus Episcopus Cizyci Ecclesiæ dixit: Quoniam vos regulas scitis.* Ecce honos loci egregie vindicatus Episcopo Constantinopolitano ab ipsismet Legatis Sedis Apostolicæ, qui Dioscori audaciam criminantur, quod quinto loco Flavianum jussisset sedere: laudatur Synodus Calchedonensis, quod Anatolio secundus locus sit concessus, idque ex regulis & canonibus. Ex quibus patet solum honorem primum attributum fuisse CP. Episcopo, in honorem urbis Regiæ, quam Imperatores novam Romam esse jusserant.

Act. I. *Calched. Syn.* Φλαυιανὸς ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ διὰ τί οὐκ ἐκαθέσθη; τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπον, διὰ τί πέμπτον ἔταξαν; Πασχασῖνος ὁ εὐλαβέστατος Ἐπίσκοπος εἶπεν· ἴδε ἡμεῖς Θεοῦ θέλοντος, κύριον τὸν Ἀνατόλιον πρῶτον ἔχομεν· οὗτοι πέμπτον ἔταξαν τὸν μακάριον Φλαυιανόν.

V. Concil. ἐνδημούσων origo.

Deinceps vero CP. Episcopi cogitaverunt & jurisdictionem occupare. Ita se se præbuit occasio. Complures, ut fere fit, Episcopi ad comitatum ibant, aliquando certe Ecclesiarum necessitate compulsi; sed sæpius, quod olim patribus Sardicæ congregatis conquerebatur Osius, ut suis honores administrationesque captarent. Idcirco erat Constantinopoli magna Episcoporum frequentia, & ad sexaginta, ut plurimum, Episcopi in Regia civitate visebantur, qui sæpe agmine facto ad Augustum conveniebant. Lites tum plurimæ de rebus ecclesiasticis ad Imperatorem ferebantur, quæ consilio judicioque Episcopi CP. dirimebantur. Et si quæ majoris momenti erant negotia, cœtu ex Episcopis qui in urbe erant facto, præside CP. Episcopo tractabantur, Græcisque erat hoc genus Concilii σύνοδος ἐνδημοῦσα: quia erat Episcoporum ἐνδημούντων. Etsi ejusmodi conventus nomen Concilii non merebatur, nec nisi ex contendentium consensu vis & auctoritas ejusmodi judiciis erat, ex consuetudine crevit auctoritas his Synodis. Nam primum de regimine Ecclesiæ erat tractatio: subinde vero de Metropolitarum controversiis, & de fidei quæstionibus. Sic sub Flaviano CP. condemnatus Eutyches; & caussa Florentii Sardorum Episcopi Metropolitæ Lydiæ cum duobus Episcopis suæ provinciæ agitata, ut habetur act. I. Concil. Calched.

Prima horum conventuum CP. initia.

Quæ fuerint horum conventuum initia, difficile dictu est. Si conjecturæ est locus, forte temporibus S. Chrysostomi cœperunt. Is enim malevolorum hominum invidia pulsus sede; deinde coacto Concilio ex Episcopis qui tum Constantinopoli versabantur, restitutus est, & rescissa superioris Synodi sententia. Ita acquisitum jus congregandæ Synodi Constantinopoli Episcopo.

VI. Jus Metropolitas ordinandi unde natum Episc. CP.

Metropolitas vero ordinandi ita ratio constituta. Erat Episcopus Constantinopoli in pretio & honore: quia in civitate regia versabatur, cui in promtu erat re & opera alios adjuvare, eorumque res & negotia gratia qua pollebat in comitatu promovere. Tum si quæ erant in Episcopatibus Sacerdotiisque acquirendis ambitiones, unde, ut solet, turbæ plerumque exoriebantur, advocabatur: ille illico adesse, ambitus potentiorum auctoritate comprimere, & sensim in electionibus sibi jus attribuere. Adde quod canones tum Synodi CP. tum alii, invitatos Episcopos ordinationibus aliarum provinciarum interesse sinebant: & honori ducebant plerique, Regiæ urbis Episcopum consortem suarum ordinationum habere. Jam illa consuetudo invaluerat ætate S. Chrysostomi. Unde ille Ephesinum Metropolitam, aliosque Episcopos simoniaci criminis compertos deposuit, aliosque subrogavit: & si S. Chrysostomus non studio propagandæ ditionis suæ, sed auctoritate Concilii facere id sit aggressus; tamen hoc vertit in consuetudinem, adeo ut deinceps ordinationibus Metropolitarum, & aliarum Ecclesiarum Episcopis Asiæ, Ponti & Thraciæ præesse non vereretur. Demum quæ usu & longa consuetudine stabilita erant, facile fuit in legem & jus traducere: quod 2 in Concilio Calchedonensi Anatolius perfecit, edito a Patri-

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Secundum locum post Romanum Pontificem meri honoris gratia sine ullo jure Constantinopolitana Synodus sub Theodosio seniore regiæ urbis Antistiti attribuerat. Quæ autem

AN. CH. 452. tribus canone, ubi non modo ſedendi prærogativa, ſed jus datum cogendæ Synodi, & Metropolitas Epiſcopoſque alios ordinandi: eique poteſtas & jurisdictio in tres provincias Aſiam, Thraciam, & Pontum attributa eſt. Illæ porro provinciæ nullius diœceſeos ſeu patriarchici diſtrictus erant; ſed ſuis tum regebantur Synodis: ubi electiones raro ſine turbis, quod CP. Epiſcopi res conſiliaque promovit.

VII. Legati ſummi Pontificis, quod diximus, cum cernerent ea fieri in detrimentum diſciplinæ eccleſiaſticæ, & Romanæ Sedis injuriam, canoni Calchedonenſi conteſtatione publica contradixerant. Leo ipſe perſuaderi non potuit, ut decretum hoc confirmaret, neque Imperatoris, neque Auguſtæ, neque Juliani Coenſis Legati ſui, neque Patrum Calchedonenſium ſollicitis precibus: immo reſiſtere omnibus modis inſtituit, & validiſſimis rationibus hoc decretum infringere.

Primo aſſerebat coactam Synodum ad fidem vindicandam perfidiamque Eutychianam perimendam, non ad ſerviendum Anatolii cupiditati: *Quibus inauditis & numquam antea tentatis ita præveniris exceſſibus, ut ſanctam Synodum ad extinguendam ſolum hæreſim & ad confirmationem fidei catholicæ ſtudio Chriſtianiſſimi Principis congregatam, in occaſionem ambitus trahas, & ut conniventiam tibi det, impellas.* Epiſcopos deinde arguit vel promiſſis illectos, vel minis territos. *In totius*, inquit, *Eccleſiæ perturbationem ſuperba hæc tendit elatio: quæ ita abuti voluit Concilio ſynodali, ut fratres in fidei tantum negotio congregatos, & definitione ejus cauſſæ, quæ erat curanda, perfunctos ad conſentiendum ſibi depravando traduceret, aut terrendo compelleret.* Tertio conſilia Anatolii ad perturbationem & Eccleſiæ ſcandalum tendere. *Sapienter*, inquit, *intellige, quale ſit Dei judicium ſubiturus, qui tot Eccleſiis, tot Sacerdotibus ſcandalum inferre non metuit*: & poſtea: *Si inconceſſa quæſieris, ipſe te tuo opere atque judicio univerſalis Eccleſiæ pace privabis.* Quarto canones Nicænos violatos contemtoſque ſæpius inculcat. *Doleo etiam*, inquit, *in hoc dilectionem tuam eſſe progreſſam, ut ſacratiſſimas Nicænorum Canonum conſtitutiones conareris infringere; tamquam opportune ſe tibi hoc tempus obtulerit, quo ſecundi honoris privilegium Sedes Alexandrina perdiderit; & Antiochena Eccleſia proprietatem tertiæ dignitatis amiſerit: ut, his locis juri tuo ſubditis, omnes Metropolitani Epiſcopi proprio honore priventur ... Nimis ergo hæc improba, nimis ſunt prava, quæ ſacratiſſimis Canonibus inveniuntur eſſe contraria.*

Epiſt. lxxx. nunc cvi. ad Anatolium c. II. — Ibid. c. III. — Ibid. c. V. — AN. CH. 452. — Ibid. c. VI. — Ibid. c. II.

Canones ab Anatolio violati. In multis Nicæni Concilii decreta violata ab Anatolio patet. Canon quippe VI. Nicænus quasdam provincias jubet ſui eſſe juris, & ſuis Synodis regi; hocque notum ubi Alexandrinæ & Antiochenæ Eccleſiæ jura aſſeruntur. Sic in canone: ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις. *Similiter autem & apud Antiochiam ceteraſque provincias ſua privilegia ſerventur Eccleſiis.* Provincias illas Pontum, Aſiam, Thraciamque fuiſſe canon II. CP. Synodi explicat, quarum juriſdictionem Anatolius invaſerat. Præterea CP. Epiſcopus ſecundum poſt Romanum Epiſcopum ſibi arrogaverat locum, & Alexandrinum Epiſcopum ad tertium, Antiochenum ad quartum locum detruſerat. Id quoque contra Synodum Nicænam, ubi honorem ſuum ſingulis Eccleſiis ſervari olim conſtitutum. Jura quoque Exarchorum Metropolitarumque abolita. Heracleenſis Metro-

EDITORUM ADNOTATIONES.

tem Conſtantinopolitani Epiſcopi ſibi poſtea vindicarunt, uſurpati juris notari poterant. Nonnulla quidem de hoc querela ante Calchedonenſe Concilium legitur adverſus S. Joannem Chryſoſtomum, & adverſus S. Proclum. In Calchedonenſi autem Anatolius ter impetitus. I. in actione de Photio Tyri, cum quæſtio mota fuit, num Epiſcoporum, qui Conſtantinopoli eſſent, conventus ab eo convocatus, Synodus habenda eſſet, Synodique jure potiretur. II. in fine actionis XI. cum Epiſcopi Aſiæ poſtularunt, ut Epheſiorum Epiſcopus non Conſtantinopoli, ſed ab ipſis in provincia ordinaretur; quibus aſſentientes Epiſcopi, id ex canonum regulis eſſe obſervandum clamaverunt. III. in fine actionis XIII. cum Concilium Baſilinopolitani Epiſcopi ordinationem ad Nicomedienſem, non vero ad Conſtantinopolitanum Epiſcopum ex canonibus pertinere declaravit. Hinc Anatolius metuens, ne eo jure, quod ſua ſedes ſibi vindicaverat, aliquando expoliaretur, non dimittendam cenſuit occaſionem hujus Synodi; ac ut idem jus facilius confirmaretur, ordinationi Epiſcoporum cedens, Metropolitarum tantum conſecrationem ſibi deferendam contendit. Id facile fuit obtinere faventibus Imperatore & Senatu, quibus Epiſcopi Orientis plurimum deferebant. Ii quorum intererat, ne Sedes Conſtantinopolitana eveheretur, vel aberant, vel ſe opponere non audebant. Dioſcorus Alexandrinus Epiſcopus depoſitus fuerat, nec ſucceſſor ejus ordinatus; nullique Ægyptii inter eos, qui actioni ſubſcripſere, memorantur. Maximus Antiochenus ab Anatolio ordinatus, eidem debebat plurimum. Juvenalis Jeroſolymitanus, cum contra Nicænos canones jus in tres Palæſtinas obtinuiſſet, reſiſtere non poterat juri, quod Conſtantinopolitano non abſimiliter tribuebatur. Heracleenſis Thraciæ Primas non interfuit, ejuſque vice ſubſcripſit Lucianus Byziæ, qui Anatolio tam erat addictus, ut hac ipſa in cauſſa ab eodem Romam legatus fuerit. Baſſiano & Stephano depoſitis nullus erat Epheſinus Aſiæ Primas. Solus Thalaſſius Cæſareæ Cappadociæ adfuit; ſed per ſummam gratiam inter Epiſcopos receptus, non ſubſcripſit, iiſque verbis in ipſa actione uſus eſt, quæ quid ſignificent, ignoretur. Nullæ opportuniores circumſtantiæ incidere poterant, in quibus Anatolius rem ſuam in Concilio perficeret.

AN. CH. 452. tropolita seu Exarchus Thraciæ spoliatus sua jurisdictione ab CP. Episcopo. Primum ipsi Constantinopolis subjecta: subinde mutato rerum ordine ipsi subjectus per usurpationem Episcopi Constantinopolitani, qui per speciem primi post Romanum Episcopum honoris, Heracleensem & jure Synodis suæ provinciæ præsidendi, & jure ordinationum sensim exuerat; hocque S. Leo redarguit. Ead.ep.c.v. *Non convellantur*, inquit, *provincialium jura primatuum*. De Exarchis Thraciæ, Asiæ, & Ponti loquitur; quibus subjecti suarum diœceseon Metropolitæ. S. Leo subjungit: *Nec privilegiis antiquitus institutis Metropolitani fraudentur Antistites:* hoc attinet ad Metropolitas tribus his Exarchis subjectos. Prosequitur Pontifex noster: *Nihil Alexandrinæ Sedi ejus, quam per sanctum Marcum Evangelistam B. Petri discipulum meruit, pereat dignitatis: nec Dioscoro impietatis suæ pertinacia corruente, splendor tantæ Ecclesiæ tenebris obscuretur alienis. Antiochena quoque, in qua primum prædicante B. Apostolo Petro, Christianum nomen exortum est, in paternæ constitutionis ordine perseveret: ut in tertio gradu collocata, numquam se fiat inferior.*

VIII. Canonem III. Constantinop. rejicit S. Leo. Anatolius aliique Patres, qui Calchedone canonem XXVIII. condiderant, III. canone Constantinopoli edito sub Nectario, decretum Calchedonense defendebant. Sed ejus vim multis Leo destruere conatur, asserens ea in notitiam Romani Pontificis non venisse, nec ullius esse momenti, quæ in ipsa Ead.ep.c.II. sua origine vana irritaque sunt. *Persuasioni tuæ in nullo penitus suffragatur quorumdam Episcoporum ante sexaginta, ut jactas, annos facta conscriptio, numquamque a prædecessoribus tuis ad Apostolicæ Sedis transmissa notitiam: qui ab initio sui caducæ dudumque collapsæ, sera nunc & inutilia subjicere fulcimenta voluisti, eliciendo a fratribus speciem consensionis, quam tibi in sui injuriam verecundia fatigata præberet.* S. Leo canonem CP. non quidem suppositum, sed ignotum conqueritur, neque renuntiatum Apostolicæ Sedi. Lucentio aliisque Legatis ignoratum ex actis Calchedone liquet: nam Lucentius negavit inter acta synodica reperiri. *Accedit*, inquit, *ad cumulum, quod* CCCXVIII. *constitutionibus posthabitis, centum quinquaginta, qui in synodicis Canonibus non habentur, mentionem tantum fecisse noscuntur.* Sed postquam lectus ex actis canon Constantinopolitanus, nihil ulterius dicere contra ausi sunt. Scio esse aliquos, qui a Damaso decretum CP. repudiatum scribunt; sed hæc qui conveniunt cum iis quæ a S. Leone, qui ab Apostolica Sede ignoratum fuisse asserit, nec de Damasi contestatione quicquam habet, quod certe omittere non debuerat?

Φαίνεται προσεσωρεῦσθαι τοῖς ὅροις τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα ἑκατὸν πεντήκοντα νῦν μνήμασε εὐθέντα μὴ ἐμφερόμενα δὲ ἐν τοῖς συνοδικοῖς κανόσι ταῦτα φάσκουσιν ὡρίσαι. *Act.* 16. *Calched.*

Arguit deinde S. Leo canonem Calchedonensem ab excellentia præstantiaque Nicænæ Synodi CCCXVIII. Patrum, cujus auctoritas nulla vi, decretoque nullo concuti potest. *Tamquam*, ait S. Leo, *refutari nequeat, quod illicite voluerit multitudo; & illa Nicænorum Canonum per spiritum vere sanctum ordinata conditio in aliqua cuiquam sit parte solubilis. Nulla sibimet de multiplicatione congregationis synodalia Concilia blandiantur, neque trecentis illis decem & octo Episcopis, quantumlibet copiosior numerus Sacerdotum, vel comparare se audeat, vel præferre: cum tanto divinitus privilegio Nicæna Synodus sit consecrata, ut sive per pauciores, sive per plures ecclesiastica judicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quicquid ab illorum fuerit constitutione diversum.* Quod sæpius in epistolis repetit; immo & in eadem hæc: *Sancti illi & venerabiles Patres, qui in urbe Nicæna, sacrilego Ario cum sua impietate damnato, mansuras usque in finem mundi leges ecclesiasticorum Canonum condiderunt, & apud nos & in toto orbe terrarum in suis constitutionibus vivunt: & si quid umquam aliter, quam illi statuere, præsumitur, sine cunctatione cassatur.* Ex quibus patet summa in veneratione fuisse Nicænos canones, tum propter eorum auctoritatem sanctitatemque qui eos condiderunt, tum propter fidem, quam etiam periculo capitis & sanguinis pretio fortiter professi erant, legesque ecclesiasticas quas a viris apostolicis haustas confirmarunt. Hinc magnificum illud Leonis de eo Concilio judicium, cujus se prædicat executorem custodemque, hujusque decretis ut contradicat, in gratiam Anatolii nullis modis adduci se posse fatetur. *Qui Anatolius*, inquit, *etiamsi præcipuis meritis optimoque judicio legitime fuisset ac solemniter ordinatus, contra reverentiam tamen Canonum paternorum, contra statuta Spiritus sancti, contra antiquitatis exempla, nullis posset suffragiis adjuvari:* & iterum: *Privilegia Ecclesiarum sanctorum Patrum Canonibus instituta, & venerabilis Synodi fixa decretis nulla possunt improbitate convelli, nulla novitate violari: in quo opere auxiliante Christo, fideliter exequendo necesse est me perseverantem habere famulatum: quoniam dispensatio mihi credita est, & ad meum tendit reatum, si paternarum regulæ sanctionum, quæ in Synodo Nicæna ad totius Ecclesiæ regimen Spiritu Dei instruente sunt conditæ, me, quod absit, connivente violentur.* Super hæc Petrus de Marca Tolosanus Archiepiscopus annotat S. Leonem ideo repudiare canones Calchedonenses, quia contra canones Nicænos scripti erant. *Non ergo*, inquit ille celebris, *illo nomine statuta Concilii Calchedonensis Leo reprobat*, 3 *quasi nul-*

AN. CH. 452. IX. Synodi Nicænæ excellentia. Ead.ep.c.II.

Ead. ep. cap. IV.

Ep.LXXVIII. nunc CIV. ad Marcianum, c.II. Ibid. c. II.

Pontifex Rom. executor Canonum. Quid si eo connivente violentur?

Petr. de Marca Differt. de Patriarch. CP. institutione in fine. 3

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Quam rationem Leo non adhibuit, quia in Nicænorum Canonum observantia insistens, ea non indigebat, certam præsumpserunt Patres Calchedonenses, quando canonem pro Con-

AN. CH. 452.

si nullas habitura vires essent, nisi prius illi collibuisset; sed nullitatem dicti Canonis ex repugnantia Canonum Nicænorum petitam declarat; magnifico sane & illustri primatus, seu principatus sui privilegio, sed quod ad superiorem in corpus definitionesque Concilii exercendam auctoritatem extendi & porrigi non debeat. Si enim rite de quæstione aliqua Nicænis regulis nondum decisa Synodus Calchedonensis statuisset, tantum abest ut Leo constitutioni illi destitutus vitio nullitatis opponendæ refragatus fuisset, quin potius gestorum synodalium approbatione Concilii sententiæ 4 *ex officio adhæsisset. Quod eleganter Leo Pontifex insinuat in epistola ad Maximum Antiochenum, hoc de negotio loquens: Quicquid enim præter speciales caussas synodalium Conciliorum ad examen episcopale defertur, potest aliquam dijudicandi habere rationem; si nihil de eo est a SS. Patribus apud Nicæam definitum. Nam quod ab illorum regulis & constitutione discordat, Apostolicæ Sedis numquam poterit obtinere consensum.* Hæc eruditus Archiepiscopus.

Ep. XCII. *nunc* CXIX. *ad Maximum Antioch. cap.* V.

X. Ex splendore urbis CP. sua jura Anatolius tuetur.

Anatolius jura quoque sibi attributa tuebatur dignitate & amplitudine urbis regiæ: quam rationem S. Leo minime admittit: quia jus patriarchicum ortum non modo ex regia civitate, sed & ex Apostolica Sede: *Non dedignetur regiam civitatem, quam apostolicam non potest facere Sedem.* Etsi in politia ecclesiastica primarum civitatum ratio est habita, jus tamen patriarchicum Romæ, Alexandriæ, & Antiochiæ civitatibus, non tam assertum est, quia primariæ nobilissimæque civitates erant, quam quia derivatum ex institutione apostolica, veterique, ut Nicæna Synodus habet, ac longa consuetudine: quod nullo modo ad Sedem Constantinopolitanam pertinet, cujus jura ante sexaginta circiter annos in Concilio CP.

Ep. LXXVIII. *nunc* CIV. *ad Marcianum c.* III.

primum decreta sunt: idque redarguit S. Leo. *Superbum nimis est*, ait, *ut venerabilium Patrum decreta solvantur, quorumdam Episcoporum proferre consensum, cui tot annorum series negavit effectum. Nam sexagesimus fere annus hujus conniventiæ esse jactatur, quo se prædictus Episcopus æstimat adjuvari.* Addit Leo, nullum consecutum effectum; non quod Episcopus Constantinopolitanus hujus vi sedendi honore non sit potitus in Oriente, sed quod jus illud in Occidente non sit agnitum. Quoniam vero secundi honoris locum Episcopo CP. tributum jam ab initio Synodi Calchedonensis approbarant Legati Leonis, eumdemque in pseudosynodo negatum a Dioscoro conquesti erant, hoc est, cur S. Leo, si quid ab ejus Legatis permissum admissumve sit, id penitus rescissum declarat: *Si quid sane ab his fratribus, quos ad sanctam Synodum vice mea misi, præter id quod ad caussam fidei pertinebat, gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis: quia ad hoc tantum ab Apostolica Sede sunt directi, ut excisis erroribus catholicæ essent fidei defensores.* Anatolii denique consilia criminatur, quod aliorum jura invadere sit aggressus capta occasione temporis, quo uterque Primatum Orientalium, vel a fide desciscens, vel fidei patrocinium deferens sua indignus prærogativa suoque ordine videbatur: *Tamquam opportune se tibi tempus obtulerit, quo secundi honoris privilegium Sedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena Ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amiserit: ut his locis juri tuo subditis omnes Metropolitani Episcopi proprio honore priventur.* Deinde subjungit: *Aliud sunt sedes, aliud præsidentes ... nec Dioscoro impietatis suæ pertinacia corruente, splendor tantæ Ecclesiæ tenebris obscuretur alienis.* Nefas præterea id esse probat mul-

AN. CH. 452. *Ep.* LXXIX. *nunc* CV. *ad Pulcheriam c.* II

Ep. XCII. *nunc* CXIX. *ad Maximum Antioch. c.* V.

Ep. LXXX. *nunc* CVI. *ad Anatolium c.* II.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Constantinopolitana Sede editum, licet Nicænis contrarium, ratum futurum crediderunt, si Leoni collibuisset: unde confirmationem ejusdem uti omnino necessariam enixe petierunt. Vide epist. 98. 101. & 132. c. 4. Illud porro S. Pontifici certum erat, citra periculum animæ Nicænis Canonibus a tota Ecclesia veneratis non temere derogandum, nec præjudicium inferendum Apostolicarum Ecclesiarum & antiquarum Metropoleon privilegiis tanto Concilio confirmatis, ut Constantinopolitani Episcopi novitiis ausibus, & ambitioni faveretur. Cum pacis bonum & fidei studium suasit, non dubitavit dispensatione quadam œconomica a rigore eorumdem Canonum recedere, uti cum in communionem recepit Maximum Antiochenum, licet contra Nicænos Canones fuisset ordinatus: & ex hac unica Leonis dispensatione in ipsa Calchedonensi Synodo idem Maximus uti verus Antiochenus Episcopus receptus fuit, quemadmodum vidimus adnot. 26. in annum præcedentem. At ad Nicænum Canonem abrogandum insignis aliqua caussa, ad bonum publicum, aut necessitatem Ecclesiæ pertinens, requiritur, quam cum in casu Constantinopolitani canonis Leo non videret, a Nicænis regulis non desciscendum credidit, ea ratione allata: *quia dispensatio mihi credita est* &c. Potestas nimirum Pontificis summa quidem est: at cum in ædificationem, non autem in destructionem collata fuerit, canonicarum legum, quæ in Ecclesia vigent, observantiam promovere debet, non autem absque justa caussa & ratione eas abrogare. Etsi ergo Leo absoluta potestate canonem Calchedonensem confirmare potuerit, & Nicænis Canonibus derogare, uti Patres Calchedonenses postulabant; non tamen debuit temere, ac sine maxime justa caussa, quæ non ita ipsi videbatur justa, uti a petentibus præferebatur: & idcirco verissime scripsit: *Ad meum tendit reatum, si paternarum regulæ sanctionum .... me, quod absit, connivente violentur.*

4 Formula *ex officio* debitum significat. Cum autem petitur approbatio gestorum, quæ possunt aliquam dijudicandi habere rationem, ipsa petitione liberum examen, & libera approbatio præsumitur.

AN. CH. 452.

multorum jura distrahere, Metropolitasque complures sua spoliare potestate, ut Anatolii dignitas accrescat; & antiqua consuetudine neglecta unius serviatur cupiditati: *Ad meum tendit reatum ... si major sit apud me unius fratris voluntas, quam universæ domus Domini communis utilitas*: & iterum: *Superbum nimis est & immoderatum ultra proprios terminos tendere, & antiquitate calcata alienum jus velle præripere, atque ut unius crescat dignitas, tot Metropolitanorum impugnare primatus*. Hæc & alia ejusmodi S. Leo contra Anatolium: quæ secuta, suo ordine infra prosequemur.

Ep.lxxviii. nunc civ. ad Marcian. c. iii. Ep. lxxix. nunc cv. ad Pulcher. c. ii.

XI. Theodorus Forojuliensis ep. consulit Leonem. Ep.lxxxiii. nunc cviii.

Eodem anno quo hæc Leo tractabat cum Orientalibus, epistolam accepit a Theodoro Forojuliensi in Galliis Episcopo, consultusque est ab eo de pœnitentiæ disciplina: cui respondet, indulgentiam Dei nisi supplicationibus Sacerdotum non posse obtineri: peccatoribus per pœnitentiæ actionem eluenda esse delicta; ut deinde ad communionem admittantur. Iis vero, quos instans periculum, aut morbi vis premit, non denegandam reconciliationem, si petierint, aut petiisse antea circumstantium fidelium testimonio comprobentur. Neque hic omittam dicere, quod S. Leo redarguit hunc Episcopum, quoniam non prius consulto Metropolitano ad se accedat: *Quia in caussis*, inquit, *quæ ad generalem observantiam pertinent omnium Domini Sacerdotum, nihil sine Primatibus oportet inquiri*. Tantus erat æqui amor Leonis menti insitus, ut nihil de coepiscoporum suorum juribus decerptum vellet, vel suam alienæ diminutione crescere dignitatem.

Metropolitæ a comprovincialibus prius consulendi, quam ad primam Ecclesiæ sedem eatur.

XII. S. Leonis legatio ad Attilam.

Eodem, quo hæc gerebantur, anno Attila re male gesta in campis Catalaunicis, per Pannonias in Italiam venit, regiasque civitates Aquilejam, Ticinum, Mediolanumque cepit & diripuit. Elatus deinde rerum successu Romam properabat. Jam tota civitas trepidare. Tum Valentinianus, quoniam vi & armis repellere hostem nequibat, avertere periculum consilio cœpit. Mittit S. Leonem, & viros clarissimos dat comites. Ecce magnus Pontifex ad Attilam venit, verbis demulcet ferocem animum, iram frangit eloquentia, pacem recipere persuadet, & discedere ex Italia compellit: quod descriptum fusius legitur in Chronico Prosperi ex MSS. Codicibus Sirmundi & Chiffletii edito ab Andrea Duchenio: Herculano & Sporatio Coss. *Attila redintegratis viribus, quas in Gallia amiserat, Italiam ingredi per Pannonias intendit: nihil duce nostro Aetio secundum prioris belli opera prospiciente: ita ut ne clusuris quidem Alpium, quibus hostes prohiberi poterant, uteretur: hoc solum spei suis superesse existimans, si ab omni Italia cum Imperatore discederet. Sed cum hoc plenum dedecoris & periculi videretur, continuit verecundia metum, & tot nobilium provinciarum latissima eversione credita est sævitia & cupiditas hostilis explenda: nihilque inter omnia consilia Principis, ac Senatus populique Romani salubrius visum est, quam ut per Legatos pax truculentissimi Regis expeteretur. Suscepit hoc negotium cum viro consulari Avieno & viro præfectorio Trigetio beatissimus Papa Leo, auxilio Dei fretus, quem sciret numquam piorum laboribus defuisse. Nec aliud secutum est quam præsumserat fides. Nam tota Legatione dignanter accepta, ita summi Sacerdotis præsentia Rex gavisus est, ut bello abstineri præciperet, & ultra Danubium promissa pace discederet*. Inter comites S. Leonis Cassiodorus Cassiod. l. i.
5 patrem Carpilionem annumerat, & prin- Var. ep. iv.
cipem Legationis & auctorem pacis, nimius 5
amans paternæ gloriæ, nominat. Sed scriptores omnes, & ipse in Chronico id acceptum summo Pontifici referunt: *Cum Attila*, inquit, *a Valentiniano Imperatore Papa Leo directus pacem fecit*. Addunt aliqui Attilam rogatum cur facile cessisset, respondisse territum se prodigio: nam dum Leo loqueretur, vidisse senem venerabili aspectu, habitu sacerdotali, gladio minitantem, nisi Leoni obtemperaret: eumdemque horrore concussum tamquam exhaustis viribus concidisse. Verum hæc relata a sequioris ævi scriptoribus apud veteres non invenio, non apud Jornandem, Theophanem, Suidam, Marcellinum comitem, Cassiodorum, Anastasium, Hermannum contractum, Marianum Scotum, Martinum Polonum; non apud Prosperum, qui Romæ versabatur, Leonique aderat & rem totam accurate descripsit. Non enim Attilam scribunt ostento perculsum, sed eloquentia præsentiaque Leonis mitigatum referunt. *Nam tota Legatione dignanter accepta*, inquit Prosper loco supra laudato, *ita summi Sacerdotis præsentia Rex gavisus est, ut bello abstineri præciperet*. *Placida ei Legatio*, inquit Jornandes, *a Roma advenit. Nam Leo Papa per se ad eum accedit in agro Venetum Ambuleio, ubi Mincius amnis commeantium frequentatione transitur: qui mox deposuit excitatum furorem, & rediens qua venerat, ultra Danubium promissa pace discessit*. Historia Miscella eadem prope, nec plura. *Leo magnus*, inquit, *missu Valentiniani Imperatoris ad eum accessit, eumque adeo mitem reddidit, ut illico promissa pace firmissima ultra Danubium non rediturus abierit*. Cassiodo-

Paulus Diacon. in append. Hist. Rom. & Brev. Rom.

Jornandes de Rebus Geticis c. xlii.

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Carpilio non Cassiodorii pater, sed Aetii Magistri militum filius fuit, qui una cum patre Cassiodorii Tribuno Notario ad Attilam Legatione functus est ex lib. i. Var. Cassiod. epist. 4. Cum porro ex integro Chronico Prosperi Avienus & Trigetius Leonis comites fuerint, Legationem Carpilionis & patris Cassiodorii diversam & anteriorem fuisse colligere licet.

AN. CH. 452.

dorus eloquentiæ viribus victum Barbarum, non ostento territum, narrat; sed patrem suum, quod diximus, rei auctorem, non Leonem prodidit: *Invenit Regem superbum, sed reliquit pacatum: & calumniosas ejus altercationes tanta virtute destruxit, ut voluisset gratiam quærere, cui expediebat pacem cum regno ditissimo non habere... Pacem retulit desperatam, cujus Legatio quid perfecerit datur intelligi, quæ tantum est gratulanter accepta, quantum & videbatur optata.*

XIII. Miscella Historia examinatur.

Ipse Leo *6* in sermone 81. (*nunc* 84.) de Octava Apostolorum, corda furentium barbarorum mitigata narrat, non territa. Unde igitur terrificæ visionis narratio manavit, & in Breviarii Romani lectiones irrepsit? Refertur a Sigeberto Gemblacensi. Laudatur etiam in eam rem a Cardinale Baronio *Paullus Diaconus in historia rerum Romanarum, quam posuit appendicem ad Eutropium*. Sed junior profecto uterque scriptor (cum hic octavo sæculo, ille duodecimo vixerit) quam ut fidem, nullo antiquiore suffragante, mereatur. Sed & ex Paullo Diacono mirum est patrocinium huic historiæ parari ab eminentissimo annalium conditore ad hunc ann. 452. num. 58. Appendix enim ad Eutropium, quam laudat adscribitque Paullo Diacono, ipsa est Miscella Historia, quam idem scriptor ad eumdem annum num. 54. Diacono illi abjudicat; hujusque revera non esse probat Philippus Labbeus in Differt. hist. de Script. Ecclesiasticis. Quovis porro auctore gaudeat opus istud, antiquiores pleræque ejus editiones visionem illam non habent, sive illæ quæ ex Bongarsii, Amerbachii, Pithœorumque fratrum MSS. codicibus prodierunt, sive quæ aliorum cura sunt emissæ. Unus Janus Gruterus, qui historiæ Augustæ scriptores Latinos minores in unum corpus collegit, Miscellam Historiam multo quam antea prodierat auctiorem exhibet *ex Palatinis membranis, notæ* (ut quidem scribit vir doctissimus) *prorsus electæ, Saxonicis litteris ante septingentos minimum annos exaratis*. A tanti viri mente ægre divellor: non videntur tamen adjectitii hujusmodi panni auctoritate codicis unius contra plurimorum fidem tanti faciendi; præsertim cum multa his contineantur, quæ scriptoris imperitiam arguant. Inter hæc sunt, quod Aquilejam toto triennio ab Attila obsessam narret; quod sancti Germani Legationem in Britanniam post Aquilejam captam contigisse significet; quod sanctum Paullinum Nolæ Episcopum post vastatam a VVandalis Italiam (quæ vastitas anno 455. & 56. contigit) semet in captivorum redemtionem expendisse narret: cum viginti & amplius jam ab annis obiisset sanctus Antistes, & hanc de ipso historiam merito falsi arguant hac tempestate viri eruditi. Cetera aliis discutienda relinquimus: hoc interim pro certo habentes isthæc additamenta Miscellæ Historiæ aliena manu inserta videri, partim ex Jornande accepta, partim ex incertis scriptoribus, vel etiam ex falsis rumusculis. Quod de insititia narratione, quam discutimus, in primis credendum, quam scilicet ita ille exorditur ac prosequitur: *Ferunt itaque post discessum Pontificis interrogatum esse Attilam a suis, cur ultra solitum morem tantam reverentiam Romano Papæ exhibuerit; quandoquidem pene ad omnia quæ ille imperasset, obtemperarit. Tum Regem respondisse: non se ejus, qui advenerat, personam reveritum esse, sed alium se virum juxta eum in habitu sacerdotali adstantem vidisse, forma augustiore, canitie venerabilem, eumque evaginato gladio sibi terribiliter mortem minitantem, si non cuncta, quæ ille expetebat, explesset*. Non his certe terriculamentis eguisse videtur Attila, ut ab oppugnandæ urbis consilio revocaretur, in quo jam plurimum fluctuabat, a suis videlicet deterritus, & de successu expeditionis parum ipse sibi confidens, satis sibi esse ad gloriam æstimans, quod supplices ac subjectos coram se Pontificem proceresque Romanos haberet. Hanc barbari fluctuationem Jornandes, qui Justiniani Imperatoris tempore claruit, graphice describit, firmatque Prisci historici auctoritate. *Cum*, inquit, *ad Romam animus fuisset ejus attentus accedere, sui eum, ut Priscus refert historicus, removere, non Urbi, cui inimici erant, consulentes, sed Alarici quondam Vesegotharum Regis objicientes exemplum, veriti Regis sui fortunam, quia ille post fractam Romam diu non supervixerat, sed protinus rebus excessit humanis. Igitur dum ejus animus ancipiti negotio inter ire & non ire fluctuaret, secumque deliberans tardaret: placida ei Legatio a Roma advenit. Nam Leo Papa* &c. Eadem referuntur & in ipso Palatini codicis additamento, ex Jornande procul dubio accepta: cum eadem fere verba usurpentur. Unum denique addam, Jano Grutero, etsi in adjectitios hujusmodi pannos inclinatiori facto, religionem fuisse hos in ipsum Historiæ Miscellæ contextum conjicere, sed inter suas ad opus istud notas amandasse: quod incerti de ista additione judicii nonnullum indicium est.

Utut sit, certum est legationem Leoni honorificam, & divinitus liberatam civitatem, & beatorum Apostolorum præsens auxilium Romam sensisse: quod ipse sanctus Leo, ut dixi, ad populum concionem habens retulit: hacque occasione amovet popu- XIV.

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Hæc quæ traduntur sermone 81. nunc 84. non ad Attilæ, sed ad Vandalorum irruptionem pertinere ipse Quesnellus probavit in adnotatione ad eumdem sermonem, quam admonitioni eidem præmissæ inseruimus.

AN. CH. 452. Serm. lxxxi. nunc lxxxiv. in Oct. Apost.

pulum a spectaculis, & contra ad venerationem beatorum Martyrum adhortatur. *Religiosam*, inquit, *devotionem, dilectissimi, qua ob diem castigationis & liberationis nostræ cunctus fidelium populus ad agendas Deo gratias confluebat, pene ab omnibus fuisse neglectam, ipsa paucorum, qui adfuere, raritas demonstravit, & cordi meo multum tristitiæ intulit, & plurimum timoris incussit. Magnum enim periculum est esse ingratos Deo, & per oblivionem beneficiorum ejus, nec de correptione compungi, nec de remissione lætari.* Et iterum: *Pudet dicere, sed necesse est non tacere: plus impenditur dæmoniis, quam Apostolis: & majorem obtinent insana spectacula frequentiam, quam beata martyria. Quis hanc urbem reformavit saluti? Quis a captivitate eruit, quis a cæde defendit? Ludus Circensium, an cura Sanctorum? quorum utique precibus divinæ censuræ flexa sententia est: ut qui merebamur iram, servaremur ad veniam.* Sic demum concludit: *Revertimini ad Dominum intelligentes mirabilia, quæ in nobis dignatus est operari, & liberationem nostram non, sicut opinantur impii, stellarum affectibus, sed ineffabili omnipotentis Dei misericordiæ deputantes, qui corda furentium Barbarorum mitigare dignatus est.*

AN. CH. 452.

Tantæ rei fama universum orbem pervasit, ejusque memoria in orientalibus etiam partibus usque ad seram perseveravit ætatem; ita ut cum Orientales diu post scriberent ad Symmachum Papam, opemque ac communionem ab eo poscerent, non alio magis exemplo caritatem ejus accendendam esse putaverint, quam Leonis nostri Attilam convenientis flectentisque. *Si enim*, inquiunt, *qui præcessit Beatitudinem tuam inter sanctos constitutus Leo Archiepiscopus ad Attilam tunc erronem barbarum per se currere non duxit indignum, ut captivitatem corrigeret corporalem, nec tantum Christianorum, sed & Judæorum (ut credibile est) atque Paganorum: quanto magis festinare ad tuam attinet Sanctitatem, non ad corporeæ, quæ bello fit, captivitatis correctionem atque conversionem, sed animarum quæ captivatæ sunt, vel quotidie captivantur?* 7

Epistola Oriental. post VIII. *Symmachi PP.*

ANNUS CHRISTI 453.	LEONIS PAPÆ 14.	VALENTINIANI 29. MARCIANI 4. IMPP.	OPILIONE ET VINCOMALO COSS.

Anatolius turbas ciet CP.

LEo Magnus non tam facile superbiam Anatolii, quam Attilæ ferociam frangere potuit. Nam ille exacerbatus repulsa & summi Pontificis litteris, ad odium & turbandam Ecclesiam animum adjecit. Favere hæreticis cœpit, deosculari eos qui Eutychem Dioscorumque defenderant; contra persequi Flaviani amicos, adversari iis quos vindices fidei sciebat. Erat per ea tempora Constantinopoli Aetius officio Archidiaconi & fide clarus: hunc ab officio removere statuit Anatolius: quia eo munere qui fungebatur, ejus retardare consilia poterat, vel promovere. Nam qui honorem hunc gerebat, plurimum in Ecclesia poterat. Præerat Collegio Diaconorum: ejus erat res Ecclesiæ commodaque curare, ex bonis Ecclesiæ suas cuique Clericorum portiones distribuere, jus in

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 Post ep. 108. ad Theodorum Forojuliensem datam III. Id. Junias nulla epistola hoc anno recensebatur. Nos ex MS. Ratisponensi eduximus epistolam 109. ad Julianum Coensem datam die 25. Novembris, ac propterea Leonis legationem ad Attilam intermedio tempore, quo nullas ejus litteras habemus, contigisse satis verisimile est. Qui enim hanc legationem adsignant circa paschale tempus anni 452. nullo fundamento nituntur. Immo vero cum Leo paullo post suorum Legatorum e Concilio reditum, cujus mentionem facit epist. 103. scripta ad Gallos sub finem Februarii, vel sub initium Martii hujus anni 452. Lucianum & Basilium Legatos Constantinopolitanos receperit, qui cum eodem Pontifice multis egerunt de Constantinopolitanæ Sedis prærogativa; hi autem Legati Constantinopolim remissi fuerint cum quatuor epistolis 104. 105. 106. & 107. scriptis die 22. Maji (confer adnot. 1. in ep. 103.) ante hoc tempus Leonem Roma discessisse, ut Attilæ occurreret, & cum eo de pace tractaret, nullum indicium, nulla probabilitas est. Porro Julianus Coensis sub initium an. 453. ad Leonem litteras dedit, quibus de malis Italiæ illatis ab Attila cum Pontifice ita condoluit, ut ea mala jam exacta, & idcirco legatio quoque Leonis terminata noscatur, quemadmodum colligere licet ex ipsius Leonis responsione ep. 113. data die 11. Martii an. 453. Igitur hæc Leonis legatio commode adscribenda est sub medium circiter annum 452. & certe ante diem 25. Novembris. Dein ex laudata ad Julianum ep. 109. didicimus, hunc Leoni significasse Palæstinorum Monachorum turbas tum litteris contra Concilium Calchedonense, & contra ipsam Leonis definitionem scriptis, tum violentis etiam adversus catholicos & contra Juvenalem Episcopum gestis excitatas, quarum notitiam ad Pontificem serius pervenisse hactenus creditum fuit. Harum seditionum incentores ab Imperatore compescendos, & exilio a ceteris separandos Leo postulavit, sperans fore ut ceteri facilius resipiscerent, *si liberiores fuerint ab instigationibus petulantium magistrorum*. Epistolam S. Athanasii ad Epitectum eisdem opponendam misit.

AN. CH. 453. in Presbyteros ruris exercere, inter urbanos lites diffidiaque componere: aliaque sunt ejusmodi, quæ plurimum id muneris commendabant. Ratus igitur Anatolius sua interesse suo beneficio creari Archidiaconum, Aetium dimovet ab hoc munere. Sed quia & fidei & integritatis spectatæ erat, ne videretur immeritum plectere, per speciem honoris Presbyterum vel renitentem ordinat; arcetque ea ratione ab Archidiaconatu: quia Diaconis præfici non nisi Diaconus solebat. Addit præterea exilium, prætexens administrationem cœmeterii, cui eum deputat: in ejusque locum præficit Andream, antea propter hæresim depositum, quia Eutychis Dioscorique partibus addictus fuerat. Horum statim Leo admonitus est a Juliano Coensi, qui tamquam in specula positus in Oriente rebus fidei advigilabat, continuoque litteras ea de re ad Marcianum, Pulcheriam, Julianumque Coensem mittit; conqueriturque dolosam amotionem Aetii, cujus fides nota, mores integri; fraudemque Anatolii, qui hunc speciosa promotione deposuerat: *Qui non inveniens quod argueret in fide, quod improbaret in moribus, dejectionem innocentis per speciem provectionis implevit: addens in sententia illud injuriæ, ut eum cœmeterio deputando, quodam damnaret exilio*. Arguit quoque ordinationem Aetii non legitimo die factam: quia feria sexta, non, pro more, die dominico vel post noctis sabbati initia: *Adeo nimia commotione turbatus ut consecrationem, quam pro injuria dabat, sexta Sabbati, traditionis apostolicæ aut nescius, aut oblitus inferret: quasi non ad Episcopum magis quam ad Presbyterum ordinationis illius vitium pertineret*. Videtur mos iste apostolicæ traditioni adversus tunc temporis orientales passim Ecclesias infecisse: eum enim jam in Ecclesia Alexandrina inolitum redarguit Leo noster in epistola ad Dioscorum. Forsan etiam hoc ex consilio vitium in ordinatione Aetii voluit intervenire Anatolius; ut ejus depositioni olim locum daret, quem non promovendi, sed potius dejiciendi animo in Presbyterum consecrabat. Nostræ huic suspicioni favent ultima Leonis verba, quibus significat vitium istud Anatolio, non Aetio, imputandum: *quasi non ad Episcopum magis, quam ad Presbyterum ordinationis illius vitium pertineret*.

[Margin: Aetius ab Archidiaconatu CP. Ecclesiæ dejicitur.]

[Margin: *Ep.* lxxxiv. *nunc* cxi. *ad Marcianum cap.* ii.]

[Margin: *Epistola eadem.*]

Quoniam vero Anatolius, ut a se hujus depositionis culpam amoveret, inquirebat in vitam Aetii, Leo scribit, si quid reprehensione dignum, id tutius dissimulandum propter fidem, quam subrogare in ejus officium hominem hæreticum: *Nam apud catholicum Episcopum etiamsi erat quod quacumque de caussa succensendum Archidiacono videretur, propter fidei reverentiam debuit prætermitti, potius quam locum catholici nequissimus hæreticus obtineret*. Eluit tamen Aetius calumnias. Unde sanctus Leo hæc postea: *Aetium Presbyterum, quem asseris fuisse discussum, gratulamur cognitione habita in omnibus fuisse purgatum*. Verum quanto plus Aetii partes amplectitur, tanto magis in Andream invehitur, quem Eutychianistam appellat. *Quid caussæ*, inquit, *aut occasionis emerserit, ut virum catholicæ fidei, & Nestorianis & Eutychianis hæreticis constanter adversum Aetium Archidiaconem sub honoris specie degradaret, & dispensationem totius caussæ & curæ ecclesiasticæ in Andream Eutychianistam repente transferret?* qui partes hæreticorum etiam apud se susceperat: *qui Eutychianæ hæreseos se apud nos prodiderat defensorem*: qui demum ob crimen illud dejectus ab ipso Anatolio fuerat: *Andreas*, inquit, *qui ob hæreticorum societatem fuerat abjectus, assumitur; quem ipse Anatolius professus est a se esse rejectum*. Et ut est in epistola recens edita: *Qui reprobatione dignus fuerat judicatus*.

[Margin: AN. CH. 453. II. Anatolius in mores Aetii inquirit. *Epistola* lxxxvi. *nunc* cxiii. *ad Jul. cap.* ii. *Epist. c. nunc* cxxvii. *ad Julian cap.* iii]

[Margin: *Epistola* lxxxiv. *nunc* cxi. *ad Marc cap.* ii. *Epistola* lxxxv. *nunc* cxii. *ad Pulcher. cap.* i. *Epistola* lxxxvi. *nunc* cxiii *ad Julian. cap.* i. *Epist. ad Pulcher. cit.*]

III. Verum quem exitum ea res habuerit dicam inferius. Unum hic asseram ex responsionibus Leonis ad Julianum Coensem, Aetium vexatum injuriis apud Leonem expostulasse de Anatolio; sed, opinor, Leo intra querelas stetit, idque ex epistola, quam primum evulgamus, colligo: *Non est dubium hanc commutationem ad catholicorum injuriam pertinere: sed patienter interim ista toleranda sunt, ne mensuram* 1 *solidationis solitæ videamur excedere*. Rem christianam quidem lædi Aetii depositione indicat; nihil tamen facturum acerbius, ne rem alterius agere contra canones Nicænos videatur. Enimvero cum Ecclesias suas Episcopi ex sacris canonum regulis administrant, nihilque attentant quod ecclesiasticæ consuetudini sit adversum, *habent in Ecclesiæ administratione*, ait sanctus Cyprianus cum Synodo Africana, *voluntatis suæ arbitrium liberum*,

[Margin: *Epistola* lxxxviii. *nunc* cxvii. *ad Julian*]

[Margin: 1 Leonis modestia]

[Margin: *S. Cypriani Epist.* lxxi. *ad Stephan.*]

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Ex optimo codice Ratisponensi emendavimus *moderationis*. Ab hac autem moderatione, quæ Leoni etiam cum hæreticis usitata erat, ut mitiori via publico bono provideret, hoc quoque casu non recedendum credidit: eo quod eam utiliorem putaret, non vero eo quod non posset districtius agere in Anatolium, qui dum Aetio ab Archidiaconatu remoto, Andream Eutychianæ hæreseos defensorem abs se antea abjectum ad Archidiaconatus gradum promoverat, rem christianam læserat. Quid hic obtruduntur Nicæni canones? Nonne promotio hominis hæreseos aliquando defensoris, & hac de caussa depositi satis culpabilis erat, ut justam animadversionem mereretur? Aetius jam Presbyter in Archidiaconatum revocari non poterat. Andream autem ab hoc gradu removeri S. Pontifex voluit, nec alia ratione cum Anatolio res conciliata fuit. Vides igitur moderationem a Leone adhibitam pontificiæ auctoritatis usum non exclusisse, sed eo fuisse perductam, quo facilius & brevius fidei prospiceret, Anatoliumque ad idoneam satisfactionem adduceret.

AN. CH. 453. *berum, rationem actus sui Domino reddituri.* Quod & Gregorius Magnus profiteri non erubuit. *Cum culpa*, inquit, *non exigit, omnes secundum rationem humilitatis 2 æquales sumus.* Porro in negotio, quod tractamus, nihil Ecclesiæ regulis contrarium apparebat: omnia speciosa erant: neque enim contra canonem est Presbyterum facere ex Archidiacono, & alterum subrogare. Etsi vero fides hujus non penitus probata, tamen dubiam tunc esse palam non erat. Aetio licet auctoritatis plurimum detrahebatur pro temporum illorum ratione, dignitatis tamen longe plus accedebat ex presbyterali gradu. Vix denique erat unde accusationis adversus Anatolium color quæreretur, penes quem arbitrium erat summaque potestas de Ecclesiæ suæ ministeriis ministrisque secundum canones decernendi. Nihil igitur ultra querelas Leo, in epistolis ad Marcianum & ad Pulcheriam: *ne mensuram solidationis solitæ videretur excedere.* Solis apud utrumque precibus egit, & adhortationibus, quibus ut Aetium adversus Anatolii insidias tutum faciant enixe deprecatur: monetque Julianum, *hoc Aetio pro tempore satis esse posse, quod clementissimorum Principum favore munitur, quibus eum proxime litteris meis*, inquit, *ita commendavi, ut apud religiosissimas mentes gratiam ipsius augendam esse non dubitem.*

S. Gregor. lib. VII. *Reg. Epist.* LXV. 2

Epist. ad Julian. LXXXVIII. *nunc* CXVII.

IV. *Epistola* LXXXVI. *nunc* CXIII. Juliano suas vices Leo committit. 3

Aliam epistolam dedit ad Julianum Coensem Episcopum; in qua plurima rerum capita. Præmissa enim gratiarum actione, quod pio ei dolore compassus esset multa & sæva per Attilanam cladem experto, aliqua de Aetio & Andrea subjicit. Tum illi committit vices suas in Comitatu. Nova res, nec anterioribus Ecclesiæ Romanæ Pontificibus usurpata. Cujus 3 instituendæ exemplum habuit Alexandrini Episcopi, cujus Apocrisiarium Constantinopoli agebat Anatolius, antequam ad Sedem Constantinopolitanam eveheretur. *Hæc enim consuetudo prædicti est*, ait Breviculus Eutychianistarum de Alexandrino Episcopo occasione Anatolii differens, *ut ad Comitatum in vicibus Clerici dirigantur, ne quid forte caussæ vel necessitatis emergat.* AN. CH. 453.

Quod Leo temporum necessitati serviens tunc instituit, postea tractum in exemplum Apocrisiariis seu Responsalibus Pontificum occasionem dedit. Clericis aut Presbyteris muneris istud creditum fuit priori ævo: eamque ob caussam in primis institutum, edictisque imperatoriis sancitum, ne ad comitatum venirent Episcopi: quod ex Justiniani Novella VI. cap. II. manifestum est. Res aliter modo se habet, cum Episcopi ab Ecclesiarum suarum amplexibus avulsi ad remotissimas quasque regiones ablegantur, & a Comitatu non recedere jubentur: immo non alio sæpe consilio pontificali ornantur dignitate, quam ut Responsalium & Apocrisiariorum munus obeant.

V. Juliani Vicariatui qui fixi limites. *Eadem ep. ad Julian. cap.* II.

Ad Juliani Vicariatum quod spectat, hujus institutionis caussas & munera declarat. Scilicet se ideo suas supplere vices, ut videat ne hæresis serpat, non ut occupet regimen Ecclesiarum: *Ut, sequestrata earum actione caussarum, quæ in quibusque Ecclesiis præsulum suorum debent cognitione firmari, hanc specialem curam, vice mea functus, assumas, ne hæresis vel Nestoriana, vel Eutychiana in aliqua parte revirescat.* Addit deinde se hoc illi conferre munus, quia Anatolius oscitanter fidei rem gerit: *Quia in Episcopo Constantinopolitano catholicus vigor non est, nec multum aut pro sacramento salutis humanæ, aut pro sua est æstimatione sollicitus.* Ideoque adhortatur Julianum, ut caveat ne quid detrimenti fides capiat; si quid erit periculi, Augustus adeatur, cujus fides celebrata, & ipse per litteras admoneatur: *Ut divino fultus auxilio speculari de Constantinopolitanæ urbis opportunitate non desinas, ne prædictorum dogmatum impius usquam turbo consurgat. Et quia tanta est gloriosorum Principum fides, ut confidenter eis possis quæ sunt insinuanda suggerere, pietate ipsorum ad utilitatem Ecclesiæ universalis utaris.* Ad Imperatorem pluribus commendat Julianum; scribit se suas illi vices commisisse ad pacis ecclesiasticæ custodiam:

Ibidem.

Ibidem.

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Romanus Pontifex a Gregorio æqualis ceteris Episcopis dicitur *secundum rationem humilitatis*, non autem jurisdictione, quo omnibus divino jure præsidet; ac propterea idem Gregorius in eadem epistola nunc 59. libri 9. præmiserat: *Si qua culpa in Episcopis invenitur, nescio quis ei Episcopus subjectus non sit.* Excluso etiam crimine multa alia pro recto Ecclesiarum regimine summus Pontifex præscribere potest vi ejusdem jurisdictionis, quam Christo auctore institutam omnes catholici agnoscunt.

3 Cum Leo vicem suam Juliano in Comitatu commisit, non eo consilio commisit, ut Alexandrini Episcopi, aut aliarum orientalium insigniorum Sedium exemplum sequeretur. Neque enim tunc Romana Urbs, æque ac Orientales, Imperatori Orientis suberat, apud quem pro variis caussis ac negotiis agendis aliquo ministro indigeret. Id primum inductum sub Justiniano, qui non minus Orienti, quam Italiæ imperabat; hucque referendum est Responsalium & Apocrisiariorum Romanæ Ecclesiæ institutio, quæ aliquem Clericum ministrum apud proprium Principem rebus multis necessarium invexit. Ea solum peculiari de caussa Leo Julianum in Comitatu vices suas gerere voluit, ut is fidei integritati apostolico zelo prospiciens caveret ne quid a Nestorianis, vel Eutychianis catholica fides detrimenti caperet; & ut in hanc rem, ubi opus esset, Imperatoris patrocinium & opem posceret. Ad id autem ea præsertim ratione motus fuit S. Pontifex, quia in Anatolio Constantinopolitano Episcopo eum catholicum vigorem, quem circumstantiæ postulabant, nequaquam perspexit.

AN. CH. 453.

diam : *Nam & de fide ejus* (Juliani) *sinceritate confidens*, *vicem ipsi meam contra temporis nostri hæreticos delegavi*, *atque propter Ecclesiarum pacisque custodiam*, *ut a comitatu vestro non abesset*, *exegi*. Hujus quoque meminit in epistola ad Pulcheriam. In eadem epistola ad Julianum Leo ab eo sciscitatur de quibusdam chartis, quas Aetius Presbyter significaverat prius missas esse : Breviarium fidei quod miserat, nondum accepisse: an 4 epistolam ad Flavianum, quam per Basilium Diaconum miserat, acceperit. De actis Synodi Calchedonensis *specialiter injungit*, *ut in unum codicem universa faciat congregari*, *in Latinum scilicet sermonem absolutissima interpretatione translata : quoniam propter linguæ diversitatem parum clara apud Occidentales habebatur instructio*. Quærit de tumultu Monasteriorum Palæstinæ. Sed iis, quoniam elucidatione indigent, paullulum immorabimur. Epistolæ vero antea ineditæ, quas modo publicas facimus, ad illustrandam historiam hanc non parum conferent adjumenti.

Epistola lxxxiv. *nunc* cxi. *ad Marcianum*. *cap*. III. *Epistola* lxxxvi. *nunc* cxiii. *ad Julian*. *cap*. III.

VI. De tumultu Monachorum Palæstinæ.

Accisis rebus Dioscori, proscriptaque Calchedone hæresi Eutychiana, complures Monachi rem agi suam rati, quia Archimandrita condemnatus, cui & professione vitæ & societate doctrinæ devincti erant; succensere vehementer cœperunt, primum clanculum, tum palam detestari decreta Patrum, defendere Eutychem, sumtaque audacia omnia rursus moliri, ut Eutychianismum afferrent. Furere in primis Theodosius quidam Monachus Palæstinæ, qui Calchedonem venerat, Eutychianæ factionis studio promovendæ, qua auctoritate apud Monachos pollebat. Verum ubi vidit debellatum hæreticum, quem fovebat, furenti similis in Palæstinam fugit ad Monachos Jerosolymæ imminentes, adversos Calchedonensi Synodo rumores spargit, pessumdatam in Synodo fidem, (sic hæresim vocitabat) Juvenalemque Jerosolymitanum, qui prius Ephesi in Eutychis verba juraverat, defecisse a fide. Hæc & alia ejusmodi modo insusurritans, modo palam vociferans turbulentas Monachorum mentes excitat. Juvenalis Jerosolymitanus dimissa Synodo Jerosolymam reversus est. Ejus adventu vesana hominum factio exardescere in Juvenalem, tamquam in prævaricatorem fidei : omnes tumultuari, minitari mortem, ni revocet jurata Calchedone decreta. Ille impar tot hostibus fugit Constantinopolim, dum motus tempore & mora conquiescunt.

AN. CH. 453.

Monachi absente Juvenale, ut Evagrius insinuat, & aperte Nicephorus commemorat, vel eo præsente, ut habet epistola Marciani ad Alexandrinos Monachos in actis Concilii Calchedonensis, Theodosium Monachum creant Episcopum, deposito Juvenale : & pariter in sedes Episcoporum, qui nondum Calchedone redierant, quique fidem Calchedonensem præsentia & votis confirmarant; aliosque suæ factionis homines Episcopos subrogant. Postea Theodosius ad propagandam hæresim nihil reliqui facere; vel vi, vel voluntate cogere omnes ad execrandam Synodum Calchedonensem : regionem cæde & sanguine implere: non Presbyterorum, non Episcoporum auctoritate retineri ; immo instar ferocis belluæ grassari in omnes, qui anathema dicere in fidem abnuerent. Tum Eudoxia Theodosii junioris illius uxor Jerosolymis degebat. Illa imbuta primum veneno Eutychetis, cui quondam adversus Flavianum faverat, multum ponderis & auctoritatis factioni attulit. An privatis in Pulcheriam odiis? an memoria Theodosii conjugis, sub cujus principatu Ephesi profligata fides ? Certe hæc femina grave vulnus Ecclesiæ inflixit.

VII. 5

De tumultu Palæstino Romæ 5 primum rumor vagus, inter Episcopum & Monachos graves iras exarsisse; sed latebat caussa. Incertus Leo, an pro caussa fidei decertarent, Julianum Coensem rogat uti ad se scribat de eo negotio. *De Palæstinis*, inquit, *Monachis*, *qui jampridem in tumultu dissensionis esse dicuntur*, *quo adhuc animo moveantur ignoro : neque cujusquam sermone mihi patefactum est*, *quas caussas videantur antefatæ præferre discordiæ*. *Utrum scilicet Eutychianæ perversitati tali furore famulentur*, *an implacabiliter doleant Episcopum suum in hanc impietatem potuisse traduci : quod contra ipsorum locorum sanctorum testimonia*, *qui-*

Epistola lxxxvi. *nunc* cxiii. *ad Julianum cap*. III.

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Verba Leonis epistolam 35. ad ipsum Julianum, non ad Flavianum significant, ut in hunc epistolæ locum idem Quesnellus in postilla marginali optime notavit.

5 Jam anno superiori S. Leo de Palæstinorum Monachorum turbis adversus Juvenalem Jerosolymitanum Episcopum excitatis, & de pravo horum consilio ex Juliani litteris satis instructus fuerat, uti ex ep. 109. nunc primum edita monuimus adnot. 7. in annum præcedentem. Aliud vero nobis ignotum supervenisse dicendum est, ex quo in aliquam de eorum Monachorum consilio dubitationem incurrerit, ita ut pleniorem instructionem ab eodem Juliano hoc anno postularit. Confer adnot. 17. in ep. 113. Hic porro rerum gestarum circa hos Monachos chronologia a Quesnello minus exacte profertur. Imperator ad compescendos Palæstinos tumultus an. 452. Dorotheo præcepit, ut Jerosolymam præsidio muniret. Tum Monachi supplicem libellum ad Pulcheriam Augustam direxere, quo de militibus conquesti, suum pravum sensum prodiderunt. Huic libello non solum Pulcheria, verum etiam Imperator Marcianus respondens exeunte an. 452. vel an. 453. ineunte dedit ad eosdem Monachos litteras, quibus mansuetudine primum & doctrina ac suasione utens, ipsos ad sanam mentem revocare studuit. At cum nihil hac mitiori via profecisset, Theodosium seditionis ducem capi & in carcerem conjici jussit: quod cum is præsensisset, fuga se se e Palæstina subtraxit ; eoque remoto, ac Juvenali restituto sub finem ejusdem anni 453. turbæ compositæ sunt.

AN. CH. 453. *quibus totus mundus instruitur, ab incarnationis dominicæ veritate desciverat; & quod in aliis per indulgentiam curari placuit, in illo putent non esse veniale. Unde cupio super his plenius edoceri.*

Dum hæc Leo scribit, ecce litteræ a Juliano Coensi, quibus totam hanc tragœdiam copiosius edocetur. Hoc sanctum Pontificem consolatur, quod Marciano animus pro religione tuenda non modo christianus, sed etiam sacerdotalis. Nam audito Monachos duce Theodosio turbare Ecclesiam, Dorotheo Palæstinæ Præfecto imperat nihil omittere, ut rebelles Monachos reprimat. Jubet mittere in vincula Theodosium seditionis facem. Dat deinde rescriptum, ubi conjuncta cum clementia auctoritas, cum majestate religio, modo mitigare rebellionem mansuetudine, modo tentat compescere imperio. Interim Monachi Pulcheriam aggressi sunt, libellos supplices illi dirigunt; sed non æque facile ejus mentem atque oculos fascinant. Consentanea fidei, hæresi adversa rescribit Pulcheria. Leo hæc edoctus a Juliano, in responsione Augustum Augustamque laudat his verbis: *De edicto christianissimi Imperatoris, quo imperita quorumdam Monachorum insania quid mereretur ostendit, & de responsione piissimæ Augustæ, qua Monasteriorum præsules increpavit, multum me gaudere significo: non ignorans hunc ipsis fervorem fidei divina inspiratione conferri; ut omnes excellentiam ipsorum non solum regii culminis, sed etiam sacerdotalis appareat esse sanctitatis.*

Epistola lxxxviii. *nunc* cxvii. *ad Julian. cap.* ii.

VIII. Julianus miserat exemplar edicti; ubi admirari licet sapientiam, moderationemque Principis, qui pacem esse vult in Ecclesia, nec tamen diffidentium voluntates cogere, nec vim inferre animis parat. *Ac nostra*, inquit, *clementia nulli penitus necessitatem præcepit imponi, quatenus aut subscriberet, aut consentiret invitus. Non enim terrore aut violentia aliquos volumus ad viam trahere veritatis.* Non enim impetu, sed prudentia vitiis erroribusque animi medendum est: ejusmodi malum ingravescit, si durius acerbiusque tractes. Marciano & Pulcheriæ Leo grata rescribit: hocque consilium bene consulendi Ecclesiæ *fidei præclarum opus* vocat, gratulaturque Ecclesiæ, quod tales nacta Principes, quibus potentia regia & sacerdotalis doctrina. *Quoniam*, inquit, *Principibus nostri temporis non solum potentiam regiam, sed etiam sacerdotalem cognoscimus inesse doctrinam.*

Sacra Marciani ad Monach. Pal.

Epistola lxxxix. *nunc* cxv. *ad Marc. cap.* ii. *Epist.* xc. *nunc* cxvi. *ad Pulcher. c.* i.

Quantum animi erat Marciano pro conciliando pace Ecclesiæ, ex eo intelligimus, quod ipse auctor fuerit Leoni, ut ad Eudoxiam scriberet, & persuaderet meliora. Audivit Leo prudens consilium, non litteris, ut reor, sed viva nuntii voce delatum. Ad 6 Eudoxiam continuo rescribit, egitque apud Valentinianum Eudoxiæ generum, ut & ipse per litteras adhortaretur ad suscipiendum fidei patrocinium. Hæc diu occulta per ineditam huc usque Leonis ad Julianum epistolam accipimus: *Et quia secretius mihi clementissimus Imperator per filium nostrum Paullum mandare dignatus est, de admonenda filia nostra clementissima Eudoxia, feci quod voluit, ut litteris quam fructuosum ipsi foret, si catholicæ fidei faveret, agnosceret: & ut clementissimi Principis filii sui litteris super hoc admoneretur obtinui, non ambigens ipsam quoque pio studio elaboraturam, ut auctores seditionum propositum suæ professionis agnoscant: ut si non intelligunt docentium prædicationem, saltem vindicantium timeant potestatem.*

AN. CH. 453. IX. Leo monitus ab Augusto scribit ad Eudoxiam. 6

Epistola lxxxviii. *nunc* cxvii. *ad Julian. cap.* iii.

X. Leonis litteræ ad Eudoxiam non supersunt; sed duæ sunt aliæ epistolæ quarum altera est ad Palæstinæ Monachos, altera ad Eudoxiam. Monachis sacram Christi incarnationem pluribus præclare explicat, ad unitatem fidei pacemque Ecclesiæ eos adhortatur: Eudoxiam vero rogat, ut sua auctoritate Monachorum hæreticam pravitatem non fulciat; immo ipsa sedulo laboret ut illi aliquando resipiscant, & mutata sententia, & condemnato Eutyche, eadem cum catholica Ecclesia profiteantur. Ex qua epistola intelligimus Eudoxiam prioribus litteris Leonis non rescripsisse: quia responsionis nulla ibi mentio est. Neque illa, puto, ex monitis Leonis quicquam profecit: constat enim Eudoxiam non rediisse ad Ecclesiam, nisi anno & amplius post restitutum sedi Juvenalem, cujus restitutionem Marciano & Pulcheriæ deberi testatur Leo, nulla Eudoxiæ facta mentione, quod non omisisset commemorare. Et quidem puto non nisi post duas suæ familiæ clades, Valentinianum occisum, Eudoxiam captam a Genserico, culpam agnovisse, & sancti Eutymii sermonibus edoctam, fidem catholicam esse professam. Hoc tamen forsan egerunt monita Leonis, ut redeunti Juvenali Eudoxia obicem non posuerit, monachosque, non adjuvando, pacatiores reddiderit.

Epistola xcvii. *nunc* cxxiv. *ad Palæstinos. Epistola* xcvi. *nunc* cxxiii. *ad Eudoxiam.*

An Eudoxia ex Leonis litteris profecerit.

XI. 7 Dum hæc geruntur Jerosolymis, 7 Anatolius

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Legendum *Eudociam* & hic & in sequentibus, ut liquebit ex adnot. 6. in ep. 117.

7 Habemus Marciani epistolam 110. scriptam 10. Februarii an. 453. quam Quesnellus postquam hæc scripsit, accepit, & secundæ editioni adjecit. Ex hac autem palam fit, non Anatolium, sed Eutychianos adversus definitionem fidei in Calchedonensi constitutam rumores sparsisse, ac si eam Apostolica Sedes reprobasset. Etsi enim Leo epistola 106. ad Anatolium satis confirmasset definitionem Calchedonensem, cum tamen simul rejecisset canonem pro Constantinopolitanæ sedis prærogativa; hæc epistola publicata non fuit, & hac de caussa rumore in vulgum sparso, eumdem Pontificem Calchedonensi Concilio contraria scripsisse, Eutychiani occasionem arripuere calumniandi ipsam fidei definitionem, ac si hæc a Pontifice rejecta fuisset. Vide adnot. 4. in ep. 110. Hinc Imperator exploratam fidei Calche-

AN. CH. 453.

tolius per Legatos Lucianum Epiſcopum & Diaconum Baſilium certus Romæ non probari, quæ Calchedone pro Sede Conſtantinopolitana definita, offenſus repulſa, calumniari Leonem cœpit, clamque ſpargere ab Sede Apoſtolica rejectam Synodum Calchedonenſem; quaſi ſummus Pontifex fidem abnueret, quia Anatolii ſuperbiam retundebat; iiſque artibus diſſimulabat fallaciam, ut plures in errorem induceret. Hæretici facile credebant, quod optabant; Catholici quod timebant. Ipſe Marcianus verbis Anatolii prope circumventus, ut rem edoceretur ab ipſo Leone, ad eum ſcribit: percuſſam quidem hæreſim Calchedone, ſed nondum debellatam; poſſe penitus profligari, ſi univerſis Eccleſiis Leo teſtetur ſe accipere

Ep. lxxxix. nunc cxv. ad Marc. cap. 1.

Synodum Calchedonenſem: *Quod facilius clementia veſtra arbitratur implendum, ſi per univerſas Eccleſias definitiones ſanctæ Synodi Calchedonenſis Apoſtolicæ Sedi placuiſſe doceantur*. Reſcribit Leo non opus quidem litteris approbare fidem Calchedone decretam, quam ipſe ſatis per epiſtolam, cui omnes ſubſcripſerant, teſtatam fecerat, quamque per litteras ad ipſum Imperatorem confirmavit; immo & per litteras ad Anatolium: quod ille maluit diſſimulare, quam ſuum prodere ambitum: ſe tamen, ut ejus pareret voluntati, decretis ſynodalibus ſuum ſuffragium ſententiamque ſubjungere, qua fidei catholicæ ſubſcribit, & condemnat

Ibid. c. 1.

hæreſim. *De quo quidem*, inquit, *ratio non fuit ambigendi, cum ei fidei omnium ſubſcribentium conſenſus acceſſerit, quæ a me ſecundum formam apoſtolicæ doctrinæ ac paternæ traditionis emiſſa eſt: & per fratrem meum Lucianum Epiſcopum talia & ad gloriam veſtram & ad Conſtantinopolitanum Epiſcopum ſcripta direxerim, quæ evidenter oſtenderent, me ea, quæ de fide catholica in prædicta Synodo definita fuerant, approbare. Sed quia in eiſdem litteris ea, quæ per occaſionem Synodi male ſunt attentata, reprehenderam, maluit prædictus Antiſtes meam gratulationem tacere, quam ſuum ambitum publicare .... Quia vero omnibus modis obediendum eſt pietatis veſtræ religioſiſſimæ voluntati, conſtitutionibus ſynodalibus, quæ mihi de confirmatione fidei catholicæ, & de hæreticorum damnatione placuerunt, libens adjeci ſententiam meam. Ne*, ut eſt in epiſtola ad Pulcheriam, *fallax cujuſquam ſimulatio ſententiam meam haberi vellet incertam*. Et, ut habet epiſtola ad Julianum, quam ex codice noſtro MS. damus, *propter eos ſcilicet, qui ad occaſionem velandæ perfidiæ ſuæ infirma vel dubia videri volunt ſtatuta Concilii, quæ nulla ſunt conſenſus mei ſententia roborata*.

AN. CH. 453. Ep. xc. nunc cxvi. ad Pulch. cap. II. Epiſtol. lxxxviii. nunc cxvii. ad Jul. cap. 1.

Leo itaque, ut omnes Anatolii artes eluderet, encyclicam epiſtolam Epiſcopis qui Synodo Calchedonenſi interfuerant ſcribit, miſitque ad Julianum duo exemplaria: quorum alteri adjecit exemplar epiſtolæ ad Anatolium, alteri nihil ſubdidit: alterum ut mallet Imperatori redderet. *Duas*, inquit, *a pari ad Synodum epiſtolas feci: unam, cui exemplaria epiſtolæ meæ ad Anatolium Epiſcopum datæ ſubdi feci; alteram, quæ exemplaria ſubdita non haberet: tuo permittens arbitrio, ut quam dandam eſſe clementiſſimo Principi duxeris, hanc tradas, altera apud te retenta*. Epiſcopis ſignificat ſe ex animo decreta Synodi accipere: *toto*, inquit, *corde me fuiſſe complexum*: ſe hæc ſcribere, non quod neceſſe eſſet, ſed quia ita placuit Marciano, ut aliquorum ſuſpicionem amoveat, quaſi recuſet approbare decreta Calchedonenſis Synodi: *ne per malignos interpretes dubitabile videatur, utrum quæ in Synodo Calchedonenſi per unanimitatem veſtram de fide ſtatuta ſunt, approbem*. Deinde teſtatur ſe prius aſſenſum ſynodalibus geſtis dediſſe per Legatos; ſed ſe id palam facere, ut omnibus ſua conſenſio innoteſcat. Tanta ſcilicet erat ſummorum Pontificum pro ſacris Conciliorum decretis 8 reverentia ac obtemperatio, ut vel levem diſſenſus ſuſpicionem omni ſtudio remotam Leo velit. Id quidem in rebus fidei, non in cauſſa Anatolii, utpote quæ Synodo Nicænæ contraria eſt: *Ut & fraterna univerſitas & omnium fidelium corda cognoſcant, me non ſolum per fratres, qui vicem meam executi ſunt, ſed etiam per approbationem geſtorum ſynodalium propriam vobiſcum uniiſſe ſententiam, in ſola videlicet cauſſa fidei (quod ſæpe dicendum eſt) propter quam generale Concilium, & ex præcepto chriſtianorum*

XII. Epiſtol. lxxxvii. nunc cxiv. ad Epiſc. Calch. Syn. Epiſtol. lxxxviii. nunc cxvii. ad Jul. cap. v. Epiſtol. lxxxvii. nunc cxiv. ad Epiſc. Calch. c. 1. Ibidem. 8

EDITORUM ADNOTATIONES.

chedonenſis confirmationem a Leone petiit, ſimulque laudavit ejus conſtantiam, qua privilegia Eccleſiarum Nicænis canonibus firmata haud violari permittens, Calchedonenſi canoni pro Conſtantinopolitana Sede edito fortiter reſtitit. Confer adnot. 3. Has Imperatoris litteras Paullus Romam attulit, ac ſimul detulit Juliani epiſtolam una cum Marciani & Pulcheriæ litteris ad Monachos Palæſtinos: ac per eumdem Paullum S. Leo tranſmiſit ep. 114. ad Synodum Calchedonenſem, 115. ad Marcianum, 116. ad Pulcheriam, & 117. ad Julianum: quæ omnes ſcriptæ fuerunt die 21. Martii an. 453.

8 Reverentia & obtemperatio Leonis definitioni fidei Calchedonenſis eo ſenſu vera eſt, quatenus hæc definitio cum ſua dogmatica ad Flavianum epiſtola congruens, ab eodem Pontifice ſatis aperte jam probata fuerat epiſtola 104. ad Marcianum, & præſertim ep. 106. ad Anatolium datis die 22. Maji an. 452. Secus vero ſicut reſtitit canoni in Anatolii cauſſa, ita etiam reſtitiſſet definitioni fidei, ſi quid a ſua dogmatica epiſtola diſſonum in ea deprehendiſſet: qua de cauſſa reprobavit latrocinium Epheſinum, licet generalis Concilii formam præferret.

AN. CH. 453. *rum Principum, & ex consensu Apostolicæ Sedis placuit congregari.*

XIII. Anatolius Illyricum sollicitat pro suæ Ecclesiæ privilegiis. Nihil his motus Anatolius omnem movet lapidem, ut incepta consilia ad exitum perducat: in Illyricum vel mittit, vel ipse abit, cum Episcopis illius provinciæ communicat; quæ in honorem suæ Sedis Calchedone decreta sunt, rogat subscribant: sed hæc fieri prohibet Euxitheus Thessalonicensis Episcopus, nuper in locum Anastasii ordinatus: qui Romam miserat Episcopum ordinationis suæ nuntium, ut & simul declararet consilia Anatolii: quæ omnia ex litteris jam citatis ad Julianum Coensem accepimus. *Illud etiam nosse te volumus, Anatolium Episcopum post coercitionem nostram in suæ præsumptionis adeo temeritate persistere, ut Illyricianos Episcopos, ut sibi subscriberent, conveniret: quod nobis Episcopus qui a Thessalonicensi ordinationis nuntius missus est, intimavit.* (*Epistol.* LXXXVIII. *nunc* CXVII. *ad Jul. cap.* V.) Quoniam Anatolius nihil proficiebat monitis, Leo cui bene perspecta erat elatarum mentium indoles, ejus superbum animum mutare instituit silentio contemtuque. Consilium probavit eventus, ut suo loco videbimus. Gravius siquidem id tulit Anatolius, quam minas: ideoque apud Julianum Coensem silentium Pontificis conquestus est. Ille Leonem ad rescribendum invitat. Ad hæc Leo: *Cui ideo scribere noluimus, quamvis ipse hoc peteres debere fieri, quia eum corrigi nolle perspeximus.* (*Ibidem. cap.* V.)

XIV. Ægypti tumultus. Ægyptus non quieta tunc temporis. Dioscoro Calchedone deposito, Ægyptii Episcopi post Synodum Calchedonensem redierunt Alexandriam, coactoque Clero cum nobilibus civitatis, alterum subrogare illi instituunt. Verum populus coitione facta electionem turbat, seu complures Dioscoro faverent, seu ordinari Episcopum altero superstite nollent: quod testatur Liberatus in Breviario: *Volentibus neminem penitus ordinare, ne adulteri viderentur Dioscoro quippe vivente.* Tamen proposito Proterio assensi omnes: quia carus Dioscoro, cui absens Alexandrinam commendaverat Ecclesiam. (Proterius Alexandrinę Ecclesię pręficitur.) Sed postquam ad Pontificatum evectus, plebs seditionem redintegrare, scindi in factiones; pars petere Dioscorum, adversari Proterio; pars huic favere: adeo ut militari custodia indigeret, quo vim & impetum populi retineret. Leo 9 nondum acceptis Alexandria nuntiis, præsagiebat quæ gerebantur, revolvens animo quantum Dioscoriana factio valeret. Litteras itaque ad Alexandrinum Episcopum vel ejus ordinatores seu Clericos misit, exemplariaque ad Julianum Coensem: ut ea, quæ scribebat, ad Augustum referret. Periere litteræ, sed de his mentionem habent, quæ ad Julianum scriptæ sunt hoc anno. Quibus etiam sciscitatur de Monachis Ægyptiis, an fidei catholicæ tenaces? an pacis amantes? quomodo Alexandriæ se res habeant? *De Ægyptiis Monachis quam quieti, aut cujus sint fidei, scire desidero: & de Alexandrinæ Ecclesiæ pace quid ad vos veris nuntiis perferatur: ad cujus Episcopum, vel ordinatores ipsius, seu Clericos, qualia scripta direxerim, missis exemplaribus scire te volui.* (AN. CH. 453. *Ep.* LXXXVI. *ad Julianum, nunc* CXIII.)

XV. Iisdem prope temporibus ad Maximum Episcopum Antiochenum & Theodoritum Cyrensem litteras misit. (*Ep.* XCII. *nunc* CXIX. *Ep.* XCIII. *nunc* CXX.) Maximus nuntios Marcianum Presbyterum & Olympium Diaconum Romam miserat, qui victoriam fidei triumphatosque Calchedone hæreticos summo Pontifici gratularentur. Per eos monuerat nondum ita oppressam hæresim, ut non moveret lacertos; esse adhuc complures, qui professam Calchedone fidem respuerent. Per eosdem nuntios rescribit Leo, laudatque illam, quam professus litteris erat, fidem, hortaturque ut eam vindicet a conatibus hæreticorum, seu ii Nestorii, seu Eutychis sectatores fuerint. Nam perinde utrique damnandi: *Quia non interest quo sacrilegio ab incarnationis dominicæ veritate discordent, dum id quod pravissime sentiunt, nec auctoritas Evangelii, nec ratio recipiat sacramenti.* (*Ep.* XCII. *nunc* CXIX. *ad Maximum c.* I.) Monet deinde ut privilegia tertiæ Sedis retineat, nec ea sinat ambitione cujusquam imminui; sed fortiter decreta Nicænæ Synodi defendat, quibus ut deroget nullo molimine, nulla auctoritate persuaderi potest. Simulque suas ad Anatolium litteras illi mittit, quas Episcopis suæ provinciæ significari optat, ut discant omnes quo animo reprimere conatus Anatolii instituerit. Sub finem epistolæ hæc subjungit: *Illud quoque dilectionem tuam convenit præcavere: ut præter eos, qui sunt Domini Sacerdotes, nullus sibi docendi & prædicandi jus audeat vindicare, sive ille Monachus, sive sit laicus, qui alicujus scientiæ nomine glorietur: quia etsi optandum est ut omnes Ecclesiæ filii quæ recta & sana sunt sapiant, non tamen permittendum est ut quisquam extra sacerdotalem ordinem constitutus, gradum sibi prædicatoris assumat: cum in Ecclesia Dei omnia ordinata esse conveniat: & in uno Christi corpore & excellentiora membra suum officium impleant, & inferiora superioribus non resultent.* (*Ibidem. cap.* V.)

Gra-

EDITORUM ADNOTATIONES.

9 Id falsum est. Tres enim epistolas Leo acceperat de ordinatione Proterii, unam ipsius Proterii, alteram ordinatorum ejus, tertiam Cleri Alexandrini, quibus S. Pontifex totidem epistolas reddidit, quæ desiderantur, uti monuimus in Dissert. de epistolis deperditis n.61. Adeo vero certum est, Proterium ad Leonem scripsisse litteras de ordinatione sui, ut idem Pontifex pleniorem expositionem fidei ab eodem desideraverit. Vide epistolam 127. ad Julianum c. I.

AN. CH. 453. XVI. *Ep.* XCIII. *nunc* CXX. *ad Theod. cap.* I.

Graviſſimam quoque epiſtolam ad Theodoritum ſcripſit. Decreta Calchedone prædicat, ut a Deo profecta, & ſententia irrevocabili ſancita: quia prius quidem ab Apoſtolica Sede concepta, ſed 10 firmata deinde irretractabili, ut Leo loquitur, auctoritate omnium Epiſcoporum. *Unde gloriamur*, inquit, *in Domino cum Propheta canentes: Adjutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram: qui nullum nos in noſtris fratribus detrimentum ſuſtinere permiſit; ſed quæ noſtro prius miniſterio definierat, univerſæ fraternitatis irretractabili firmavit aſſenſu: ut vere a ſe prodiiſſe oſtenderet, quod prius a prima omnium Sede formatum totius chriſtiani orbis judicium recepiſſet: ut in hoc quoque capiti membra concordent. In quo amplius nobis accreſcit gaudendi materia, dum & tanto magis ſe perculit inimicus, quanto contra Chriſti miniſtros ſævius inſurrexit.* Ob perpeſſos labores injuriaſque a Dioſcoro acceptas eum inſuper laudat, excitatque ad delendas penitus Neſtorianiſmi & Eutychianiſmi reliquias, & ſuadet ut mediam catholicæ doctrinæ viam ſequatur, neque dextrorſum, neque ſiniſtrorſum a recto deflectens tramite, quoniam utrimque error eſt. *Hoc præcipue præſenti occaſione credimus admonendum, frater cariſſime, ut quotieſcumque, divina gratia miniſtrante, illos qui foris ſunt, fonte doctrinæ aut ſubmergimus, aut purgamus, in nullo ab illis, quas Spiritus ſancti Divinitas in Calchedonenſi Concilio protulit, fidei regulis recedentes, inter utrumque hoſtem ſermonem noſtrum cum omni cautela libremus.* Deinde rogat eum ut reſcribat, *ſi quid apud illas regiones doctrina dominica proficiat.* De conſiliis Anatolii, de Monachis & laicis eadem quæ Maximo, ne ſcilicet temerario auſu prædicationis & doctrinæ muneri ſe immiſceant: quia, ut definitum in Conciliis, *Epiſcoporum præcipuum munus eſt.*

AN. CH. 453. *Ibidem cap.* IV. *Ibidem cap.* VI. *Concil. Carth.* IV. *cap.* XX. & *Trident. ſeſſ.* V. *c.* II. & *ſeſſ.* XXIV. *cap.* IV.

XVII. *Epiſtol.* XCVIII. *ad Jul. & nunc* CXXV.

Sequuntur in editis codicibus aliæ epiſtolæ, de quibus vel jam diximus, vel dicemus poſtea. Eſt & altera ad Julianum Epiſcopum data VII. Kalend. Julii Opilione Conſule, ubi Leo ſollicitudinem ſuam pro fide paucis explicat, ab eoque frequentes de rebus Eccleſiæ litteras poſcit; rogatque ut mandentur executioni, quæ ad Imperatorem, & nunc ad eum prius ſcripſerat.

ANNUS CHRISTI 454.	LEONIS PAPÆ 15.	VALENTINIANI 30. MARCIANI 5. IMPP.	AETIO ET STUDIO COSS.

I. *Ep.* XCIX. *nunc* CXXIV. *ad Marcian.*

De rebus Palæſtinæ, ut opinor, inquirebat Leo ſuperiori ad Julianum epiſtola. Huic tum provinciæ pacem redditam per id temporis accepit, ut ex ſequenti ad eumdem epiſtola intelligimus. Eſt & epiſtola ad Marcianum, quam in noſtro codice reperimus. Data eſt V. Idus Januarii; qua bonas ejus litteras accepiſſe ſignificat. Quod vero litteris Auguſti continebatur, ex epiſtola ad Julianum colligimus. Marcianus dixerat prioribus litteris ea, quæ pro fide & concilianda Eccleſiæ pace geſſiſſet: alteris Anatolium amicum Leoni reddere conabatur; rogabatque ut ſuam illi 1 communionem non denegaret, pollicitus Anatolium illi in omnibus, quæ ad fidem pertinebant, audientem fore. Ex epiſtola tamen ad Julianum hoc anno ineunte data accepimus ab Anatolio Concilium ſuperiori anno factum Conſtantinopoli ex Epiſcopis, qui tunc in urbe erant. De ejuſmodi Conciliis modo ſermo fuit. In ea Synodo lecta epiſtola, quam rogatu Imperatoris ad Epiſcopos nuper Calchedone congregatos ſcripſerat. Sed quoniam in ea Synodo omnia nutu Anatolii agebantur, lecta ſunt tantum ea quæ de fide, non quæ de conſiliis Anatolii Leo fuſe fuerat proſecutus. Ibi quoque cauſſa Aetii ventilata: accuſationibus quippe variis oneratus eſt; ſed calumnias iterum facile diluit.

Epiſt. C. *nunc* CXXVII. *ad Jul. c.* III. σύνοδος ἐνδημοῦσα. CP.

II. Litteræ Proterii ad Leonem.

Eodem anno, ut legimus in epiſtolis aliis Leonis ad Marcianum, Julianumque V. Id. Januar. Palæſtinæ motibus ſedatis, litteras quoque a Proterio Alexandrino Patriarcha accepit Leo allatas per Neſtorium Epiſcopum, ut puto, Phragoneos, qui, ut ex Liberato colligo, ejus conſecrationi, & nuper Calchedonenſi Concilio adfuerat. Romam non recta venit, ſed per Conſtantinopolim iter faciens, litteras Leoni ab Imperatore detulit, qui de novo Alexandrinorum Antiſtite Proterio magnifice loquebatur. Hujus fides Leoni primo

2 ſu-

EDITORUM ADNOTATIONES.

10 Similem Queſnelli poſtillam expendimus adnot. 2. in epiſt. 120. quæ hic omnino recolenda eſt, ut genuinus Leonis ſenſus a Queſnelliana interpretatione alienus intelligatur.

1 Non *communionem*, a qua Anatolius non fuerat a Leone excluſus, ſed Pontificis *gratiam* (hac enim voce Leo utitur ep. 127. 128. & 130.) illi conciliare Imperator ſtuduit.

AN. CH. 454. 2

2 suspecta: quia carus olim Dioscoro, qui curam tutelamque Alexandrinæ Ecclesiæ illi commiserat, quando ad Synodum profectus est. Gratæ Leoni litteræ, quia ejus rectam fidem, ut Marcianus prius testatus fuerat, declarabant: quibus & Leo egregie respondit. Epistola diu delituit: hanc ope nostri cod. MS. e tenebris eruimus: cujus fragmenta exstant & apud S. Thomam 2. 2. quæst. 11. art. 2. ad 2. & apud Bedam, de quibus ac ejusdem Bedæ hallucinatione consule annotationes nostras ad hanc epistolam. Lætitiam primum illi suam significat. *Lætificaverunt*, inquit, *me litteræ dilectionis tuæ, quas frater & coepiscopus noster Nestorius pio apportavit officio. Oportebat enim ut ab Alexandrinæ Ecclesiæ Præsule talia scripta ad Sedem Apostolicam mitterentur, quæ ostenderent magisterio beatissimi Petri Apostoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus discipulum didicisse Ægyptios, quod constat credidisse Romanos.* Multis deinde suam ad Flavianum epistolam defendit adversus calumnias hæreticorum: quam legi optat frequenti concione, ut Alexandrinos de sua doctrina certos faciat, quæ eadem cum Alexandrinis Episcopis. Rogat deinde, ut allata Patrum testimonia cum sua epistola publice conferat: quo palam fiat eum Nestorium pariter & Eutychem detestari.

Ep. CIII. *nunc* CXXIX. *ad Proterium. Beda Presb. de Ratione temporum, cap.* 42. *Vide infra an.* 455. *Ep. ead. cap.* 1.

Epistola S. Leonis publice lecta Alexandriæ & ad SS.PP. traditionem probata.

Apparet ex eadem epistola missas quoque ad eum litteras, quas Leo ad Concilii Episcopos, ad Marcianum, & ad Anatolium miserat: ubi rata esse confirmat, quæ de fide definita sunt; irrita declarat, quæ in præjudicium Sedis Alexandrinæ Calchedone acta sunt. Eutychiani scilicet offensi decreto Concilii Calchedonensis & fide Leonis, ejus epistolam palam criminabantur, eam in pravos distrahentes sensus; singulos apices & syllabas insidiose observabant. *Inimici crucis Christi*, inquit, *omnibus & verbis nostris insidiantur & syllabis.* Et quoniam ejus integritatem corrumpere nequibant, prava adulterabant interpretatione. Leo ut insidiis occurreret, rogavit Marcianum ut græce juberet reddi, seu per Julianum Coensem, vel per alium quemlibet peritum utriusque linguæ, eamque suo obsignatam sigillo ad Alexandrinos judices mitteret, qui cum B. Patrum locis, quæ adjunxerat, populo prælegerent: ne hæreticorum calumniis fallerentur, & omnes tam Nestorium a se, quam Eutychem condemnatum scirent. *Quia vero*, inquit, *quorumdam hæreticorum versuta nequitia, ad conturbandam aliorum simplicitatem, epistolam meam, quam ad beatæ memoriæ Flavianum dedi*, 3 *falsasse perhibetur: ut, commutatis quibusdam litteris vel syllabis, receptorem me Nestoriani erroris assereret: obsecro venerabilem clementiam tuam, ut eamdem epistolam meam*

AN. CH. 454.

Eadem epistola insidiose explicata.

Ep. CIII. *nunc* CXXIX. *ad Proterium.*

Ep. CIV. *nunc* CXXX. *ad Marcianum.*

Eadem sigillo Principis munita.

Ep. CIV. *nunc* CXXX. *c.* III.

3

Oo

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Suspecta Leoni non fuit Proterii fides, ac si is carus olim Dioscoro fuerit. Nihil istiusmodi a Leone indicatur. Solum cum non ita plenam invenisset expositionem fidei in ejus litteris, quas ille de sui ordinatione direxerat, ut circumstantiæ ejus loci ac temporis videbantur flagitare; pleniorem & expressiorem declarationem aliis litteris ab eo explicandam desideravit: cui rei Proterius promptissime satisfecit.

3 Initio quidem Leo credidit, Alexandrinos non potuisse suam epistolam Nestorianismi accusare, nisi ex prava Græca versione quædam loca *falsata* fuissent, atque corrupta. At postea cum scripsit epistolam 152. deprehendisse videtur, difficultates contra eamdem epistolam productas non dimanare ex interpretatione Græca, quam hæretici corrupissent, sed *ex calumniantium vanitate*, qui veritati non acquiescentes, in verbis & syllabis Græcæ versionis cavillabantur, eaque ad Nestorianum sensum detorquebant: unde eos ab Imperatore compescendos postulavit. Enimvero qui epistolæ Leonis calumniabantur, cum adversarentur & rejicerent Calchedonense Concilium, non aliam interpretationem Græcam ejus epistolæ accusabant, nisi quæ Calchedonensi erat inserta, ac toto Oriente disseminata: quam tamen esse falsatam, & nihilominus approbatam a Concilio nemo catholicus affirmarit. Neque vero alia Græca versio, quod sciamus, exstitit, nec quæ exstat, ullo exemplo depravata hactenus inventa est. Solum vitiatæ interpretationis opinio invaluit sub Anastasio II. Pontifice, sed diversa ratione. Quæ enim vitiatio a Leone tribuenda credebatur Eutychianis, ac si eo consilio versionem suæ epistolæ corrupissent, ut Nestorianam labem eidem epistolæ opponerent; sub Anastasio tributa fuit Nestorianis, ut S. Pontificem cum Nestorio concinentem suaderent. Apocrysiarii enim Alexandrini in libello dato Legatis ab eodem Pontifice Constantinopolim directis, ut unitatem cum Orientalibus procurarent, narrant ipsius Leoninæ epistolæ (quam per errorem *ad Calchedonensem Synodum destinatam* vocant,) interpretes eos fuisse, *qui cum Theodoreto Cyrorum civitatis Episcopo tunc fuerant Nestorianæ hæresis sectatores: ut licentius adstruerent Nestorium minime perversa sensisse.* Dein ut hac in versione quædam loca in Nestorianum sensum detorta ostendant, addunt Photinum Thessalonicensis Ecclesiæ Diaconum affirmasse, sibi Romæ coram Anastasio de eadem interpretatione agenti ipsum Pontificem *satisfecisse, quod scilicet in epistolæ translatione comprobarentur errores: ipsam vero Latinam epistolam juxta fidem trecentorum decem & octo sanctorum Patrum editam constitisse*: & idipsum ejusdem Pontificis Legatos sibimetipsis confirmasse pronuntiant. *Verum Sanctitas vestra*, inquiunt, *non semel, sed crebro nos docere dignata est, in epistolæ interpretatione errores intersitos, non in Latino textu fuisse conceptos.* At hac quoque de re vehementer ambigimus. Apo-

tom. 5. *Conc. pag.* 412.

AN. CH. 454. *meam per fratrem meum Julianum Episcopum, vel eos quos idoneos ad hoc opus pietas vestra delegerit, in Græcum sermonem jubeatis integre diligenterque translatam, per idoneum perlatorem sub vestri signaculi impressione deferri, tradendam judicibus Alexandrinis: qui eam Clero & plebi ipsius civitatis cum prædictorum Episcoporum prædicationibus, quibus & mea scripta consentiunt, faciant recitari: ut agnoscant se fallacium hominum fraude ulterius decipi non debere, & probetur Apostolicæ Sedis sinceritas, apud quam nec Eutyches, nec Nestorius ullum obtinent locum: quia sicut alios hæreticos, ita & istos Ecclesia universalis damnavit.*

III. *Ep.* CII. *nunc* CXXXI. *ad Julianum.* Est & epistola non prius edita ad Julianum Coensem de eadem re. Rogat ut epistolam suam ad Flavianum ex Græco in Latinum vertat sermonem; & ut nihil illum lateat, exemplaria epistolarum ad Marcianum & ad Proterium illi mittit. Hæretici nihilominus depravare ejus epistolam, ut jam diximus, pergunt, sensusque subdititios subjicere; deformatam spargere in vulgus, multos improba pravitate decipere. Malum etiam post obitum Leonis durabat. Anno enim CCCCXCVII. tempore Anastasii Pontificis Apocrysiarii Ecclesiæ Alexandrinæ Legatis Roma missis supplices libellos dederunt, ubi fuisse complures falsa interpretatione deceptos comperio. Ignari quippe pravitatis, epistolam Nestorianismi arguebant: nec minus Legati Romani, quam Proterius, in vindicanda ab hæresi epistola laborarunt. Marcianum tamen puto Julianumque Coensem perfecisse, quæ Leo rogaverat. Siquidem Imperator, pro religione Alexandriam turbari audiens, 4 edicto cavit, ne turbæ fierent, plectens pecunia, exilio, & supplicio, qui virulentia Eutychetis infecti, & qui nollent cum Proterio communicare: quique sub imagine & prætextu religionis conventicula & cœtus agitant. Baronius edictum publicatum hoc anno existimat, nec Constantio & Rufo, ut vulgo scribitur, datum: quia illi imperante Leone Consulatum inierunt; sed Studio & Aetio Coss. regnante adhuc Marciano: quam emendationem amplector, & juvat epistola Leonis data IV. Kal.* Maji, quam Holstenius edidit, & nos iterum edidimus. Sic

AN. CH. 454.

Leonis epistola post mortem ejus calumniis petita.

4

Baron. a. 454. *n.* VI.

*leg. *Junii.*

EDITORUM ADNOTATIONES.

Apocrysiarii enim, qui hæc prodiderunt, hæretici erant inimici Calchedonensis Concilii, & Dioscori, Timothei Æluri, & Petri Mongi manifesti defensores. Hi autem cum unitatem Apostolicæ Sedis expeterent, ut repudiatæ Leonis epistolæ rationem aliquam afferrent, Nestorianam labem interpretationi Græcæ tribuerunt, ex qua majores sui idem vitium in Latino textu rati, sese a Romanæ Ecclesiæ unitate sejunxerant. Id vero cum ipsi Apocrysiarii falsum esse ex Photini ac Legatorum testimonio se detexisse venditarent, etsi adhuc reipsa laudatam epistolam græce redditam, & a Calchedonensi Synodo approbatam rejicerent, eo tamen nomine se suscipiendos sperabant, quod errores in solam versionem referentes animum a Latino textu laudatæ epistolæ minime alienum præferrent. Hac fraude Romanam communionem subripere studuerunt. Sicut autem hi profecto errarunt, cum hanc epistolam ad Synodum Calchedonensem datam dixerunt, quæ non ad hanc Synodum, sed ad Flavianum Episcopum scripta fuerat; qui error ex eo fonte manavit, quia reipsa non aliam Græcam epistolæ interpretationem cognoscebant impetebantque, nisi quæ in Calchedonensi Synodo erat inserta: ita errarunt pariter, vel potius voluerunt fallere, cum eam a Nestorianis græce redditam, & Nestoriana labe inspersam commenti sunt. Ipsum Leonis testimonium, quo de Eutychianis quidem corruptoribus aliquando suspicatus est, numquam vero de Nestorianis, hocce commentum confirmat. Photino tamen aliisque Eutychianis facile fuit hocce commentum imponere atque suadere Anastasio Papæ aliisque Romanis, qui Græcam linguam ignorantes, vel Græcam ejus epistolæ versionem non conferentes cum originali Latino, eisdem Eutychianis hujus versionis errores ex suo sensu producentibus & explicantibus fidem præstitere. At si hos deceperunt circa factum versionis, non tamen fefellerunt in substantia doctrinæ: neque enim ad unitatem & communionem Apostolicæ Sedis admissi fuere, nisi qui Calchedonensem Synodum, & Leonis epistolam in eo susceptam exploratis professionibus reciperent. Hæc fusius explicanda fuerunt, eo quod sententia de falsata Leonis epistola apud plures obtineat, & Leonis testimonium hoc Eutychianistarum documento confirmari credatur, ac si utrumque concinat, cum tam diversa pronuntiet.

4 Duo Marciani Imperatoris gesta distinguenda sunt: epistola ad Alexandrinos Monachos, qua eos suasionibus, & Alexandrinorum Antistitum auctoritatibus ad sanam doctrinam revocare, suoque Episcopo S. Proterio conciliare studuit; & edictum ad Palladium, quo inobedientes & factiosos pœnis coercuit. Cum in ea epistola ab Imperatore in Ægyptum missus tradatur Joannes Decurio, quem eodem directum Leo intellexerat, dum scripsit epistolam 141. signatam die 11. Martii an. 455., eæ imperiales litteræ datæ noscuntur vel sub finem an. 454. vel sub initium anni 455. Edictum porro ad Palladium etsi in codice Justinianeo Consulatum præferat Constantini & Ruffi anni 457. Idibus Augusti, cum forte idem edictum sub Leone Augusto repetitum fuit; vere tamen prodiit Kalendis Augusti non Studio & Aetio Coss. idest an. 454. ut cum Baronio Quesnellus credidit, sed Valentiniano VIII. & Anthemio Coss. nimirum an. 455. uti eadem lex in MSS. collectionum Quesnellianæ, Hispanicæ, & Isidorianæ notatur. Neque his obest ep. 107. nobis 136. ad Marcianum data die 29. Maji anni 454. Verba enim, quæ ex hac Quesnellus subjicit, non rem jam ab Imperatore peractam, sed, uti Leo sperabat, proxime faciendam significant.

AN. CH. 454. Ep. CVII. nunc CXXXVI. ad Marcianum ex cod. Griman. & Romana Holstenii collectione.

Sic vero in ea epistola Leo cum Imperatore: *Cum etiam per Ægyptum, Deo vos in omnibus adjuvante, celerius credamus omnes pravi dogmatis extinguendas reliquias: benigne enim his consulitis, quibus licentiam execrabilis erroris aufertis.*

IV. Epist. CV. nunc CXXXIV. ad Marcianum. c. II. Eutyches ad longinquiora amandatus.

Eutyches interea anathemate percussus, ira æstuans late venenum diffundere parat, proscindere PP. Calchedonenses satagit, nec cessat sacræ Christi œconomiæ obtrectare. Leo per litteras Juliani admonitus ad Marcianum statim scribit, longe in exilium mittendum Hæreticum, qui vicinitate urbis ad vitium & corruptelam abutitur. Archimandritam Eutychi suffectum crebris Juliani colloquiis confirmandum: ut Monachi sui Præpositi morbo laborantes ad sanitatem redeant. 5 Julianum quippe removebat a familiaritate & consortio novi Archimandritæ Eutyches; seu, quod auguror, ipsi Anatolius Leoni infensus, atque adeo in Julianum ejus Legatum alienato animo: quod ex epistolis Leonis ad Augustum mihi facile persuasum est. Nam amicos suos Imperatori commendat, ne noceat illis Anatolius: *Precor autem, ut eos maxime tueamini contra omnes insidias, quos mihi & vestræ mansuetudini propter amorem fidei placere cognoscitis: ut eos Constantinopolitanus Episcopus lædendi non habeat facultatem.*

Ibid. c. III.

V. De œconomi Ecclesiæ CP. rationibus Leonis querelę. Œconomi Ecclesię rationes ad publicos judices referre coacti.

Sic Anatolius cupiditati & iræ indulgens, Ecclesiæ res & jura defendere negligebat. Hic licet sancti Leonis vigilantiam admirari, qui nihil quod erat Ecclesiæ, a se alienum putabat. Prava tunc temporis in Ecclesia CP. consuetudo erat: œconomus Ecclesiæ rationes facultatum & oblationum ad judices publicos referebat, non, ut moris erat, ad Episcopum & Clerum Ecclesiæ. Hujus mali prima labes, avaritia Clericorum: nam dum illi negotium Dei quæstui habent, & rem Ecclesiæ ex commodo metiuntur, lites inter se & dissidia serunt, quibus dirimendis non idonei, quia inter ipsos Sacerdotes, qui & ipsi judices, pugna. Delatæ ad publicos magistratus caussæ, sensimque pravum exemplum fuit consuetudo, & nostris temporibus prope necessitas, quamdiu ii quorum interest, non tam rem Ecclesiæ, quam suam agent. Gennadius successor Anatolii, ut hanc avaritiæ pestem excideret, laboravit. Legimus enim Marcianum ejus œconomum jussisse, ut suis singulæ Basilicæ fruerentur oblationibus, quas prius primaria retinebat. Leo igitur huic malo consultum volens, de judiciis Clericorum ad Augustum scribit, & se jam de hoc negotio prius scripsisse refert. Hanc ejus epistolam ex MS. nostro edidimus. *Illud etiam*, inquit, *rationabiliter huic epistolæ credidi copulandum, ut de eo, quod pietatem vestram prioribus petii litteris, deprecarer: ut œconomos CP. Ecclesiæ novo exemplo, & præcipue pietatis vestræ temporibus a publicis judicibus non sinatis audiri; & hanc quoque injuriam sacris removeatis ordinibus; sed rationes Ecclesiæ secundum traditum morem sacerdotali examine jubeatis inquiri.*

Theodorus lect. collect. lib. I. Nicephorus l. XV. cap. XXII.

Ep. CVIII. nunc CXXXVII. ad Marcian. c. II.

VI. Anatolius cum Leone reconciliatur.

Sed ut ad Anatolium redeam, ille hoc anno cum sancto Leone in gratiam redire, vere an simulate, voluit. Dubium, an rei gestæ pœnitentia, an irriti conatus dolore; seu, quod verius, victus constantia Leonis, & Marciani voluntate, cujus animus ad pacem pronus. Sic se res habuit. Marcianus primum de reconcilianda cum eo gratia ad Leonem litteras dedit, de Anatolio spondens meliora. Hæc ex epistola sancti Leonis ad Julianum Coensem, quæ hoc anno v. Idus Januarii data legitur. Marciano respondet Leo per epistolam, quæ tota est & inscribitur *de correctione Anatolii*. Hunc in ea objurgat, ut auctorem dissidiorum; laudatque Marcianum, ut pacis amantem: quippe qui sedare velit tempestates, quas Anatolius excitavit: eaque conditione pollicetur amicitiam, ut prius scripto testetur se abjecisse culpabilem ambitum. *Satisfaciat*, inquit, *canonibus*, &c. *omnium gratiam Sacerdotum servaturum se esse rescribat; ambitumque culpabilem se abjecisse significet*. Anatolius omnia ex votis Leonis facturum dixerat: ad quæ Magnus Pontifex: *Tantum quod verbis spondet, corde perficiat*. Quod si abnuat, minatur se libere & constanter facturum. *Si vero*, ait, *quæ Deo & pietati vestræ displicent, pertinaci intentione delegerit, salva mansuetudinis vestræ reverentia, utar cum omnibus & pro omnibus, vobis quoque annitentibus, adversum superbientem liberiore constantia, quem, quod sæpe dicendum est, malim pro sanctis actibus fraterna caritate complecti. Cum omnibus*, dicit, *& pro omnibus*: quia non solum sua, sed & aliorum erat caussa, si superbiam & ambitum Anatolii retunderet, canonum vim & auctoritatem defenderet, & privilegia Ecclesiarum vindicaret ab injuria. Addidit, *vobis annitentibus*, quia & Principum est decreta Ecclesiæ tueri.

Ep. C. nunc CXXVII. ad Julian. cap. III. Ep. CVII. nunc CXXXVI. ad Marcian. Ep. CI. ad Marc. nunc CXXVIII.

VII. Ep. Anatolii ad Leonem post epist. Leonis CV. nunc est ep. CXXXII.

In Holsteniana collectione est Anatolii epistola, unde eum ad mentem saniorem rediisse accipimus, dolorem suum ex contemtu silentioque Leonis significat, & se perfecisse quod Leo petierat: *Ea statim quæ continebantur eis* (litteris) *ut placita vobis implevi: quod me facere vel communis pacis utilitas, vel quod decuerat hortabatur*. Subjungit loco restitutum Aetium, Andream

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hæc de Eutyche, vel Anatolio in Julianum infensis omnino gratis affirmantur. Leonis testimonium subinde recitatum ex epistola 134. c. 3. non ad Julianum, sed ad Clericos Constantinopolitanos verisimilius refertur, quos ipse metuebat ne Anatolius opprimeret: hujus enim litteras nondum acceperat, quibus sibi satisfacere atque in ejus gratiam redire studuit.

AN. CH. 454. 6 dream depositum & *6* abjectum ab Ecclesia, cum Eutyche Eutychianisque omnibus, etsi in speciem hæresim fuissent detestati, subscripsissentque epistolæ ejus ad Flavianum. Decretum vero in honorem Sedis CP. non se, sed suæ Clericos Ecclesiæ quæsivisse: qui & confirmationi Leonis omnia reservarant. Hancce Anatolii epistolam simul cum litteris Marciani accepit Leo, quibus eodem die rescripsit. Ad Anatolium hæc: Anatolii culpam fuisse, si suis caruerit litteris: quia sibi non satisfecerit, quia ageret contra canones: se tamen affici gaudio, quod Aetium in amicitiam receperit & ab Archidiaconatu amoverit Andream, deposueritque Euphratem accusatorem Flaviani: posse tamen ordinari Presbyteros, si Nestorianismi & Eutychianismi suspicionem tollant: in locum Andreæ sufficiendum alium, cujus fides non suspecta: parum sincere loqui qui non suam, sed Clericorum cupiditatem caussaretur: nihil ausos nisi ipso annitente.

Ep. CVI. *ad Anatol. nunc* CXXXV.

IX. Aetius Archidiaconatui non restitutus.

Aetium Archidiaconum non dicit restituendum esse: quia, ut diximus, Archidiaconatum gerere, non nisi Diaconus solebat, nec nisi post multos annos instituta consuetudo, ut Archidiaconus Presbyter fieret. Presbyterum igitur facere, arcere erat ab hoc munere. Et forte ideo Leo Andream Euphratemque posse consecrari Sacerdotes significat, modo in fide sani sint, ut omnem illis ad hoc munus aditum præcludat: ne plurimum in Ecclesia CP. valerent. Petebat sanctus Leo ut Aetius Ecclesiæ suæ restitutus in gratiam cum Anatolio rediret, quod & perfectum esse gaudet. *Quod ergo*, inquit, *in Constantinopolitana Ecclesia quædam in officiis Clericorum correcta esse significas, ut & Aetium Presbyterum tuum in gratiam tuam affectionemque revocaveris, & Andream ab Archidiaconi actione submoveris, nobis placuisse rescribo*. Baronius scribit Aetium restitutum. *Leo*, inquit Annalium conditor, *ita Anatolium ipsum perstrinxit, ut nisi catholica communicatione omnino carere vellet, Aetium in pristinum locum restitueret*. Sed sententia Baronii non modo aliena a consuetudine illorum temporum, sed & verbis sancti Leonis contraria. Hæc quidem in epistola Anatolii ad Leonem: *Reverendissimus quidem sacrosanctæ Ecclesiæ nostræ Presbyter Aetius in priore loco atque honore ecclesiastico nobis est restitutus*. Restitutum fuisse muneri Archidiaconatus non credam, sed Ecclesiæ suæ, qui antea deputatus Cœmeterio. Nam qui aliter explicanda Leonis verba, qui alium probatæ fidei seligendum dicit? *Electo primitus & probato, qui Archidiaconi officium possit implere, id est quem nulla umquam prædictarum impietatum fama resperserit*. Et in eadem epistola Aetium tantum ei reconciliatum ostendit. *Ut & Aetium*, ait idem sanctus Leo, *Presbyterum tuum in gratiam tuam affectionemque revocaveris*. Restitutio igitur illa loci & honoris, (si versio tamen vera & fidelis, & Græco Anatoliano consentanea) de gratia Anatolii Ecclesiæque honore, non de officio Archidiaconi intelligenda.

Eadem ep. ad Anatol. cap. II.

Baronius ad ann. 453. *n.* 8.

Ep. CXXXII. *ad Leonem, cap.* II.

Ep. CVI. *nunc* CXXXV. *ad Anatol. cap.* II.

AN. CH. 454.

X. *Ep.* CVII. *ad Marc. nunc* CXXXVI.

In collectione Holsteniana reperitur epistola sancti Leonis eodem tempore scripta ad Marcianum Augustum: eamdem iterum & emendatiorem ex MS. nostro reddimus. Leo de Marciano magnifice loquitur, studium ejus pro pace conservanda, & inter Episcopos concilianda concordia longe prædicat; hortaturque ut hæresim, quemadmodum in Palæstina, ita in Oriente penitus deleat: ut & de Ægypto bene sperandum erat. Rogat insuper ut audaciam Carosi Monachi reprimat, qui Concilii definitionem, auctoritatemque ipsius Imperatoris nihil pensi habens multorum fidem corrumpebat. Baronius huc refert fragmentum constitutionis imperatoriæ, quam latam asserit pro tuendo jure primarum sedium adversus Anatolii conatus; sed qui attente hanc legerit, fatebitur non spectare ad jurisdictionem patriarchicam, sed ad jura quædam concessa quibusdam Ecclesiis: velut de jure horreorum pro pauperibus alendis, & forte de judiciis caussarum civilium Episcopis attributis. *Privilegia*, inquit, *quæ generalibus constitutionibus universis sacrosanctis Ecclesiis orthodoxæ religionis retro Principes præstiterunt, firma & illibata in perpetuum decernimus custodiri. Omnes sane pragmaticas sanctiones, quæ contra canones ecclesiasticos interventu gratiæ vel ambitionis elicitæ sunt, suo robore & firmitate vacuatas esse præcipimus*. Nihil de ea sanctione apud sanctum Leonem, & illa generatim dicta qui uni Anatolio congruunt? Quis etiam primarum sedium jura a Principum constitutionibus præstita illis esse affirmarit, quod fragmento illo asseritur? Nihilominus certum sancto Leoni Anatolium cessisse.

Baronii locus de Imperatoris constitutione correctus.

XI. Synodus in Palæstina cura Juvenalis Episcopi.

Allata circa ea tempora nuntia ex Palæstina, pacatam scilicet provinciam cura & sollicitudine Juvenalis, qui sedi restitutus Concilium congregavit. Soluta Synodo legatos direxit ad Leonem, Andream Presbyterum & Petrum Diaconum; tum ut doceret ut omnia ordinata Jerosolymis, & gratias redhiberet ob egregie navatam operam apud Imperatorem, auctoritatemque interpositam adversus Monachorum defectionem. Mittit quoque illi cum Eulogiis particulam dominicæ crucis, nisi tamen hac parte interpolata sit epistola Leonis, quæ id refert. Respondit igitur sanctus Leo, nec dissimulat turbarum caussam ipsum exstitisse Juvenalem ob impetitum Flavianum & defensum Eutychem: nec turbatam provinciam, si pro fide constanter stetisset: tum occasione Ecclesiæ, cui præerat, recolit vitam Chri-

Ep. CX. *ad Juvenalem, nunc* CXXXIX.

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Num Andreas vere fuerit abjectus ab Ecclesia, vide adnot. 7. in ep. 132.

AN. CH. 454. Christi actam Jerosolymis, prodigia & miracula per crucis virtutem edita, quæ omnia mirifice ejus incarnationem prædicant.

XII. Mors Dioscori. Sed ecce & optatissimi ex Ægypto nuntii. Julianus Coensis ad Leonem scribit Dioscorum vita excessisse, etsi hæreticum sanari malebat, quam mori; lætitiam tamen aperte tulit, sperans brevi interituram hæresim, auctore sublato. Id ex epistola nostri codic. manuscripti ad Julianum Coensem manifestum est. *Auxiliante*, ait sanctus Leo, *misericordia Dei, facilius est errantium speranda correctio; & efficacior erit prædicatio Evangelii, extincto defensore mendacii.* Hic emendandum Chronicon orientale, quod ab Abrahamo Ecchellensi Latinum nuper factum ex Arabico. Bis enim peccat, cum Dioscorum & in insulam in Occidente constitutam amandatum narrat, & septem annis in ea moratum: Gangram enim Asiæ minoris civitatem deportatus est; ubi hoc anno vita functus, quarto scilicet a dicta in eum sententia. Bono Ecclesiæ mors Dioscori contigit; spesque fuit apud Ægyptios pacis recuperandæ: quoniam non amplius duo simul Episcopi, neque dissimulatis hæretici moribus, aut clandestinis ejus consiliis rebellio fovebatur. *In hac autem*, inquit ibidem, *sollicitudine constitutis numquam desunt divina præsidia, quæ hypocritarum simulationes nihil posse permittunt, occultamque eorum nequitiam manifesta destructione confundunt. Quamvis enim jampridem omnia hæreticorum machinamenta confracta sint, & universas ejus vires dextera veritatis abstulerit; nunc tamen intereunte, ut scripsistis, Dioscoro, in profundiora ceciderunt; & perfidiæ incentore sublato, instabiles quædam & insipientes animæ habent quod pareant, non habent quod sequantur.* Religiosa sancti Leonis expectatio, sed malo Ægyptiorum animo vana fuit & inanis. Nam Alexandrini non destiterunt colere memoriam Dioscori; duravit superstitio ad Patrum nostrorum ætatem, cum Gabriel Alexandrinus Patriarcha legationem ad Clementem VIII. PP. misit anno M.D.XCIII. cum confessione fidei, ubi anathema adversus Dioscorum torquetur. AN. CH. 454.

Ep. CXI. ad Julianum, nunc CXL.

ANNUS CHRISTI 455.	LEONIS PAPÆ *16.*	VALENTINIANI 30. MARCIANI *6.* IMPP.	VALENTIN. AUG. VIII. ET ANTHEMIO COSS.

I. Controversia de Paschate. NULLAS habet hic annus Leonis epistolas in superioribus editionibus, nihilque nobis de Pontifice nostro dicendum foret, nisi aliquot e MS. cod. Grimanico prodirent epistolæ, & huic anno reservata esset de paschali termino difficultas, de qua litteras nonnullas emiserat annis proxime elapsis. Controvertebatur nimirum in quem diem incidebat hoc anno, qui Christi numeratur CCCCLV. paschalis festivitas. Dubitandi ratio hæc erat. Theophilus Alexandriæ Episcopus computi ecclesiastici peritissimus, 1 Cyclum centum annorum ediderat, cujus
1 initium a primo Consulatu Theodosii senioris: ex ejus supputatione anno CCCCLIII. hujus Cycli LXXIV. pridie Idus Aprilis Pascha celebratum. Anno CCCCLIV. sequenti, qui Cycli LXXV. in diem primum ante Nonas Apriles Pascha inciderat. Sed hoc Christi anno CCCCLV. ejusdem Cycli septuagesimo sexto, ad octavum Kalend. Maji Pascha dilatum. Erratum in Cyclo Leo afferebat, nimiumque dilatos paschales terminos, quos XI. Kal Aprilis, & XII. Kal. Maji claudi oportebat. Pascha igitur hujus anni ad XV. Kalend. Maji assignabat. De ea controversia ipse Leo sic loquitur in epistola ad Marcianum: *Paschale festum, quo sacramentum salutis humanæ maxime continetur, quamvis in primo semper mense celebrandum sit; ita tamen est lunaris cursus conditione mutabile, ut plerumque sacratissimæ diei ambigua occurrat electio; & ex hoc fiat plerumque, quod non licet, ut non simul omnis Ecclesia, quod non nisi unum esse oportet, observet. Studuerunt itaque sancti Patres occasionem hujus erroris auferre, omnem hanc curam Alexandrino Antistiti delegantes, quoniam apud Ægyptios hujus supputationis antiquitus tradita videbatur esse peritia, per quam qui annis singulis dies prædictæ solemnitatis eveniret, Sedi Apostolicæ indicaretur: cujus scriptis ad longinquiores Ecclesias indicium generale percurreret. Sed sanctæ memoriæ Theophilus Alexandrinæ urbis Episcopus, cum hujus observationis annos centum numero collegisset, septuagesimi sexti anni paschale festum longe aliter quam alii decreverant, tenendum esse constituit. Nam a primo, augustæ memoriæ Theodosii senioris consulatu succedentem sibi sacræ observantiæ ordinem ponens, ut longioris temporis ratio ejus litteris teneretur ascripta, hujus complexionis septuagesimus & quartus est annus,* * *in quo pridie Idus Aprilis sanctum Pascha celebravimus: sequenti vero anno* * *pridie Nonas*

Cura paschalis computi Alexandrino Ep. delegata.

Ep. XCIV. nunc CXXI. ad Marc. cap. 1.

* An. C. 453.
* An. C. 454.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Adnotatio annorum centum non erat Cyclus, quo post centum annos dies paschales ad idem caput redirent; sed erat laterculum, quod ex Cyclis quinque decem novennalibus & annis quinque constabat: in quo per annos centum paschalis festivitas a Theophilo notata fuerat. Vide adnot. 8. in epist. 121. De ratione autem totius controversiæ circa Pascha hujus anni 455. confer admonitionem præmissam epist. 88.

AN. CH. 455. *Nonas Apriles eadem, propitio Deo, erit habenda festivitas, sicut regulariter centenariæ annotationis ordo declarat. Sed in anno qui erit septuagesimus sextus* * An. C. 455. * *Paschæ dies invenitur ascriptus, quem a Passione Domini nullius exempli, nullius constitutionis admittit auctoritas. Nam diem octavum Kalendarum Majarum ab eo cognoscimus præfinitum, qui nimie limitem antiquæ constitutionis excedit: cum alii quintum decimum Kalendarum Majarum huic festivitati deputaverint diem: si quidem ab undecimo Kalendarum Aprilium usque in undecimum Kalend. Majarum legitimum spatium sit præfixum.*

II. Ex quibus Leonis verbis caussam controversiæ totius accepimus, de qua Leo peritos quosque consulit, imprimis Paschasinum Lilybæi in Sicilia Episcopum; epistolamque hactenus invisam in lucem emittimus ex toties laudato cod. MS. ubi postquam Leo ad legationem in Concilio Calchedonensi brevi obeundam eum instruxit, statum totius controversiæ aperiens, multaque de veritate incarnationis Domini differens; supputationis paschalis diligenter investigandæ curam illi committit: rogat ut rem communicet cum peritis hominibus; ut de die Paschatis non amplius ambigendi, aut errandi locus supersit. *Ut modis omnibus*, inquit, *ambiguitas auferatur, cum peritis quibusque diligentius hoc tua sollicitudo pertractet; ut in futurum hujuscemodi caveamus errorem.* Non reperitur responsio Paschasini. Est quidem ejus epistola ad Leonem de die Paschatis, quæ *Ibid.c.*IV. exstat; sed ad aliam, ut annotavimus, quæstionem pertinet. Error Baronii emendatus. Unde erratum esse in Annalibus Ecclesiasticis clarum est, ubi Paschasini epistola ad hanc refertur controversiam: at duas fuisse contentiones de die Paschatis *An.* 444. sub Leone constat. Prima quidem accidit anno supputationis seu Cycli Romani lxiv. aut lxiii. ut melioris notæ codices habent, & accuratior supputatio: cujus Cycli initium est a Consulatu Antonini & Syagrii, *An.* 455. ut habet epistola Paschasini: altera incidit in annum Theophiliani Cycli lxxvi. ut ex epistola Leonis ad Marcianum certum est: quæ supputatio incipit a primo Consulatu Theodosii senioris; atque ita biennio Romanam antecedit. Duo igitur distinguenda sunt tempora, ubi agitata de Paschate controversia: ad priorem disputationem Paschasini epistola, ad posteriorem Leonis ad Paschasinum & Marcianum pertinent litteræ quas primum publicamus.

Ep. lxviii. *ad Paschasin. nunc* lxxxviii. *Ep.* cviii. *ad Marc. nunc* cxxxvii. *Ep.* cxii. *nunc* cxlii. *ad eumdem.* *Ep.* xciv. *ad eumdem, nunc* cxxi.

Etsi Leo jam ante aliquot annos moverat controversiam, abstinuerat tamen ab exactiori inquisitione, Concilii rebus occupatus; sed soluta Synodo, Proterioque assumto ad Sedem Alexandrinam, rem ad examen revocavit, scripsitque ad Marcianum, ut diximus, & ad Julianum Coensem. Hæc ultima epistola vulgo ad Eudoxiam scripta legitur; sed falsata inscriptione: nam ad Julianum scriptam probat & contextus ipsius epistolæ, & emendatior codex noster MS. Rogat peritos supputationis advocet, qui verum legitimumque diem Paschatis inquirant, definiantque. *Suppliciter*, inquit, *postulavi ut eos, qui hujus supputationis perfectam videntur habere notitiam, in unum jubeat convenire* Imperator. Ut igitur rogatus fuerat a Leone Alexandriam mittit nuntium, verumque Paschatis diem ex Alexandrinis sciscitatur. Id ex epistolis lxviii. & aliis intelligimus.

AN. CH. 555. *Ep.* xcv. *nunc* cxxii. *ad Julian.* *Ep.*c.*nunc* cxxvii. *ad Julian.* *Ep.* cv. *nunc* cxxxiv. *ad Marc.* *Ep.*cii.*ad Julianum, nunc* cxxxi.

III. Dies interea indicendi Paschatis appetebat, & Formatas pro more ad Episcopos mittendi. Ad Julianum itaque hæc: *De futuro Paschate, ut sæpe jam scripsi, esto sollicitus, & clementissimo Principi meo nomine opportunius intimato, ut quid sibi rescriptum sit faciat certiorem: quoniam imminent dies: ut nosse possimus, quem diem Formatis ascribere debeamus, & omnium ex hac parte suspicio evidentius possit aboleri.* Data est epistola vi. Idus Mart. anni superioris. Sed eodem ferme tempore accepit litteras Marciani, quibus significabat diem a Theophilo recte assignatum ad octavum Kalend. Maji. Etsi Romana consuetudo ad xv. Kalend. Maji fieri suadebat, Leo tamen acquievit: ne si dissentiret, videretur non tam potiores partes elegisse, quam scidisse unitatem, ut ipse ad Marcianum scribit: *Cum Ægyptiis alia ratio placeat, consensum meum, ne qua discrepantia per provincias de observantia tam venerabilis festi fieret, commodavi.* *Ep.*cviii. *nunc* cxxxvii. *ad Marc. cap.* i. Eadem quæ Marcianus ad Leonem, scripserat Proterius. Illa est proculdubio epistola, quam Petavius ad calcem operis *de doctrina temporum* publicavit, nosque post alios, inter Leonis epistolas suo loco posuimus. Eadem quoque Leo rescripsit Proterio, quæ Marciano, ut ex eadem epistola ad Marcianum: *Ibidem.* *Litteras autem fratris & coepiscopi mei Proterii Alexandrinæ civitatis Episcopi me accepisse significo, quibus ad pietatem vestram de mea consensione respondi: non quia hoc ratio manifesta docuerit; sed quia unitatis, quam maxime custodimus, cura persuaserit.* Auctor *de ratione temporum*, seu Bedæ, seu alterius sit opus, scribit consultum a Leone Proterium *de* Paschate, Leonemque ejus paschalibus litteris rescripsisse præclaram illam epistolam, cujus initium: *Lætificaverunt me litteræ* &c. sed in hac epistola, cujus fragmentum est in hoc opere, mirum de hoc negotio silentium. De ordinatione Proterii, & de fide longus sermo; de quæstione vero paschali ne verbum quidem. Quomodo sit deceptus Beda non video, nisi ex fragmento conjecturam fecerit, & totam epistolam non legerit. Hanc integram ex MS. modo publicam facimus.

IV. Juxta litteras Marciani, & Ægyptiorum definitionem, etsi secus atque sentiebat, Leo formatas ad omnes Episcopos misit. *Ep.* cix. *nunc* cxxxviii. *ad Episc. Gal. & Hisp.* Supersunt litteræ quas ad Episcopos Galliarum & Hispaniarum direxit. Quo tempore iterum ab Augusto allatæ litteræ sunt de eadem contentione, quibus respondet S. Leo se jam pridem illi gratias per litteras egisse, & se Alexandrinorum secutum sententiam, quam occidentalium partium Episcopis *Ep.* cxii. *ad Marc. nunc* cxlii.

AN. CH. 455.

pis ſignificavit. *Eadem occaſione*, inquit, *qua pietatis veſtræ apices veneranter accepi, debita ſalutationis verba exſolvo, & inſufficienter gratias ago, quod de ſacratiſſima die Paſchæ ſacerdotali me ſollicitudine pietas veſtra commonuit: licet dudum in hac obſervantiæ regula me acquieſcere ſim profeſſus, & eumdem diem venerabilis feſti omnibus occidentalium partium Sacerdotibus intimaſſe, quem Alexandrini Epiſcopi declaravit inſtructio: id eſt, ut anno præſenti octavo Kalendas Maji Paſcha celebretur, omiſſis omnibus ſcrupulis, propter ſtudium unitatis & pacis.*

Porro cum duplicis generis litteras de hac controverſia paſchali a Leone ad Marcianum ſcriptas Proſper commemoret, alias *quibus ratio veritatis ſollicitatæ evidenter patefacta eſt*; alias, *quibus Eccleſia catholica inſtrui poteſt, quod hæc perſuaſio ſtudio unitatis & pacis tolerata ſit, potius quam probata*; priores illæ ſunt XCIV. & CV. (*nunc* CXXI. & CXXXIV.) jam olim publicatæ, iſtæ vero poſteriores, CVIII. & CXII. (*nunc* CXXXVII. & CXLII.) utraque nunc primum in lucem edita, & vel unius Proſperi teſtificatione genuinis accenſenda. Sic quievit hæc de Paſchate contentio.

Proſperi Aquitani Cyclus.

Tum primum hac occaſione Occidentalibus inquirendi diem Paſchatis, motuſque Solis & Lunæ diligentius ſupputandi orta æmulatio apud Latinos: qui diutius paſſi non ſunt legem ſibi ab Alexandrinis de indicendo paſchali die imponi. Proſper igitur Aquitanus, qui tum Romæ apud Pontificem agebat, ſuum illum Cyclum compoſuit, cujus teſtes ſunt Gennadius & Iſidorus: niſi jam editus ab illo eſſet 2 circa annum CCCCXLIV. quo ſimilis occurrerat difficultas. Ut ut ſit, dubium non eſt quin ad illum ſcribendum a Leone ſit excitatus. Certe cum paullo iratior ſcribat de Paſchate hujus anni CCCCLV. quo Chronicum ſuum claudit, apparet pro ſua ſententia ipſum decertaſſe. *Eodem*, inquit, *anno Paſcha dominicum die* VIII. *Kalend. Maji celebratum eſt pertinaci intentione Alexandrini Epiſcopi, cui omnes Orientales conſentiendum putaverunt: quamvis ſanctus Papa Leo* XV. *Kalendas Maji potius obſervandum proteſtaretur.* (*In quo nec in ratione plenilunii, nec in primi menſis limite fuiſſet erratum.*) *Exſtant ejuſdem Papæ epiſtolæ ad clementiſſimum Principem Marcianum datæ, quibus ratio veritatis ſollicitatæ evidenter patefacta eſt. Ex quibus catholica Eccleſia inſtrui poteſt, quod hæc perſuaſio ſtudio unitatis & pacis tolerata ſit, potius quam probata, numquam deinceps imitanda; ut quæ exitialem attulit offenſionem, omnem in perpetuum perdat auctoritatem.* Victorius quoque & ipſe Aquitanus, rogatus ab Hilaro Romanæ Eccleſiæ Archidiacono, cui iſta cura & ex proprio munere & ex Leonis mandato incumbebat, canonem paſchalem compoſuit, quem eidem Archidiacono nuncupavit anno CCCCLVII. Conſtantino & Rufo Coſſ. ut ipſe teſtis eſt in præfatione ad Hilarum. Quem canonem Victor Capuanus poſt multos annos, anno ſcilicet DXLV. perſtrinxit, edito altero. Sed hæc noſtri non ſunt inſtituti: niſi quod iſtud omne ex Leonis noſtri mente ac conſilio ſeu præcepto manaſſe mihi videtur, ut & Bucherio olim perſuaſum fuit.

Gennadius in Catal. Vir. Illuſtr. c. 88. ubi de Victorio Aquit. Iſidorus Orig. lib. 6. cap. 17.

2

Proſperi Chron. prope fin.

Quæ uncis laudantur ſolus Bucherius habet: neque enim in Sirmundi aut Chifletii codd. MSS. ex quibus Chronicum illud auctius edidit Duchenius, inveniuntur hæc verba: quæ marginalem ſtudioſi annotationem eſſe non abſurde quis putaverit.

Bucherius in comment. in paſch. Cyclum Victorii c. 3.

AN. CH. 455.

V.

Epiſtola CXIV. ad Anatolium, nunc CXLIII. De Caroſo & Dorotheo.

Eſt Leonis epiſtola hoc anno ad Anatolium ſcripta III. Idus Martii. Gratas fuiſſe ejus litteras ſcribit: vigilantiam vigoremque animi illi perſuadet contra homines profligatæ doctrinæ, qui Conſtantinopoli adhuc hæreſim propagabant: Caroſum Dorotheumque Archimandritas deſignat. Caroſum in Synodo Calchedonenſi Monachi Eutychianæ partis principem factionis habuerant; auditi in Synodo fuerant rejectique. Tum percuſſa hæreſi per ſpeciem aſſenſi Synodo ſunt metu excommunicationis, cui ſubjecti, niſi intra trigeſimum diem decreta Synodi acciperent. Nihilo tamen meliores facti, Monachorum corrumpere fidem non deſtiterant. Leo de his ad Marcianum ſcripſerat, ut habetur in epiſtola de correctione Anatolii, & intelligimus ex epiſtola Leonis ad Marcianum, quam ex MS. noſtro exſcripſimus. Auguſtus ſeditioſos Monachos alio transferri juſſerat, ubi nocere haud promtum. *De Caroſo*, inquit, *& Dorotheo, qui hæretica pravitate in multorum perniciem damnatos tuebantur errores, gaudeo pietatem veſtram, ſicut mihi venerator veſter frater meus Julianus Epiſcopus indicavit, ſaluberrime præcepiſſe: ut ablati e Monaſteriis apud eos degere juberentur, quibus nocere non poſſent: quod ut ſpero multis remedio erit, quos a perverſis doctoribus liberaſtis, creſcentibus per omnia gloriæ veſtræ meritis.* 3 Caroſus aut pœna aut conſcientia victus, confeſſionem fidei ediderat congruentem Concilii decretis; nec tamen admiſſus ad communionem ab Anatolio. Anceps an odiis privatis, an dubia emendatione. De quo negotio Leo ad Julianum in epiſtola ſcripta V. Id. Martii, quæ primum prod-

Epiſt. CXII. nunc CXLII. cap. II. Caroſus & Dorotheus ablegantur a Monaſteriis.

Palinodiam canunt.

3

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Jam ante annum 444. Latinum Cyclum annorum LXXXIV., in quo Lunæ ſaltus duodecimo quoque anno adſtruebatur, Proſper ita emendaverat, ut ſingulis tantum quatuordecim annis idem ſaltus admitteretur. Vide adnot. 4. in fragmentum epiſtolæ S. Cyrilli ad Leonem tom. I. col. 602. & adnot. 4. in epiſt. 121., ubi hanc ſaltus Lunæ emendationem obtinuiſſe oſtendimus an. 454.

3 Duo Caroſi in unum perperam confuſi diſtinguendi ſunt, alter memoratus ep. 141. alter vero de quo ſermo eſt ep. 142. Hæc diſtinctio colligitur ex emendatione, quam noſter Ratiſponenſis codex ſuggeſſit, chronicæ notæ epiſtolæ 142. ex qua emendatione utraque epiſtola eodem circiter die data cognoſcitur, ita ut Caroſus, qui ep. 142. una cum Dorotheo ob hæreſeos crimen in exilium pulſus traditur, diverſus eſſe debeat ab eo, qui ep. 141. in fidei confeſſione correctus affirmatur.

AN. CH. 455.

prodit eruta e MS. cod. Griman. numquam satis laudando. *Significas*, inquit, *Carosum in fidei confessione correctum; sed ita contra fratrem Anatolium in simultate nescio qua permanere, ut propter ipsius discordiam etiam nunc a communione desciscat*. De his Monachis nihil amplius reperi.

Ep. CXIII. *nunc* CXLI. *ad Julian. cap.* I.

VI. Joannes Decurio missus in Palæstinam. 4

Ex eadem epistola apparet JOANNEM virum spectabilem a Marciano 4 in Palæstinam hoc anno, non anno CCCCLII. ut existimavit Baronius, missum ad Monachos: ut eorum fidem confirmaret nefarii Theodosii consiliis circumventam. Audax ille Monachus intrusus in Sedem Jerosolymitanam, pulso (ut scripsimus) Juvenale legitimo Pontifice, & postea restituto, effugerat vincula, seque ad Sinam montem recipiens extorris agebat; mutatisque subinde per Monasteria hospitiis, pœnam eludebat. Excipiebant illum tuebanturque Monachi quasi innoxium. Decurionem Joannem propterea miserat Imperator, ut eos edoceret quæ acta, se præsente, Calchedone, quæque in Ægypto gesta. JOANNEM *vero spectabilem virum, & in fidei sinceritate laudabilem ad Ægyptum caussa fidei fuisse directum significas. Qui quantum paci emendationique profuerit, cum primum redierit scire me facias: quod te etiam sine meo monitu facturum esse non dubito*.

Baronius notatus ad an. 452.

Ep. CXIII. *nunc* CXLI. *cap.* I.

Maximus Antiochenus criminis postulatus apud Imperatorem. *Ep.* CXIII. *nunc* CXLI. *cap.* II.

In eadem epistola de Maximo fit mentio his verbis. *De Antiocheni autem Episcopi statu*, inquit, *multo animi dolore contristor; si, quod absit, vera adversus eum ab accusatoribus proferuntur. Sed præter sacerdotalem diligentiam, quam curam utilitatis habituram esse non ambigo, maxima mihi de justitia & benevolentia gloriosissimi Principis fiducia datur, qua certus sum in quantum potest fieri, providendum, ne in ullam partem valere possit fallacia*. Res mihi obscura videbatur cum primæ editioni incumbebam. Nondum enim occurrerat Chronici Nicephori locus, qui rem totam elucidat. Is enim disertis verbis scribit, quod Maximus, qui Synodo Calchedonensi interfuerat, in locum Domni suffectus, Sede sua expulsus fuit, 5 *ob lapsum*, postquam Antiochiæ sedisset annis quatuor: Μάξιμος ὁ ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ ἐν Καλχηδόνι, ὃς ἐξεβλήθη διὰ πταῖσμα, ἔτη δ'. Certum est igitur Maximum ut peccati carnis reum fuisse depositum, non vero propter publicæ rei crimen, ut antea male divinabam, conjecturis liberius indulgens. Basilius porro Maximi locum cepisse videtur hoc ipso anno, si fides Nicephoro, qui quatuor annis Maximi Pontificatum circumscribit. Jam enim in Domni locum electus ille fuerat ante Synodum Calchedonensem, & ejusdem auctoritate confirmatus anno 451. certe ultra annum 456. differri non potest ejus Ordinatio, de qua S. Leo certiorem se esse factum scribit Marciani Imperatoris litteris, qui mense Januario anni 457. excessit e vivis: sic enim in epist. 118. (*nunc* 149.) quam e tenebris eruimus: *Ordinationem quidem dilectionis tuæ secundum ecclesiasticum morem tuo vel fratrum nostrorum provincialium Episcoporum debueramus sermone cognoscere; sed quia non defuerunt caussæ quæ possent hanc diligentiam præpedire, & sanctæ memoriæ Marcianus Princeps suis scriptis consecrationem tuam nobis cognitam fecit* &c.

AN. C. 455. Basilius Antiochenam Sedem capessit.

VII. VVandali urbem invadunt vastantque.

Peremto Valentiniano, Maximus Imperium Occidentale occupat, asciscitque sibi uxorem Eudoxiam nesciam parricidii. Femina magni animi certa postmodum, opera Maximi Valentinianum interfectum, mariti necem ulcisci statuit; & ultra modum iræ indulgens etiam excidio urbis vindictam parat. Gensericum VVandalorum Regem ex Africa accersit. Ille illico ingentem exercitum trajicit in Italiam, urbemque improviso aggreditur ingrediturque. Tum fœda facies Senatus populique Romani, objecta Roma Arianis militibus. Sanctus Leo, qui olim Attilam armis ferocem mitigaverat, sagaci animo cladem prænuntians de imminenti periculo concionem habuerat: quia non mutati civium mores amoto discrimine. *Magnum periculum est*, dicebat, *esse homines ingratos Deo; & per oblivionem beneficiorum ejus, nec de correctione compungi, nec de remissione lætari. Vereor igitur, dilectissimi, ne vox illa prophetica tales increpasse videatur quæ dicit: Flagellavi eos, & non doluerunt; castigavi eos, & noluerunt accipere disciplinam*. Etsi caussam malorum præviderat, urbi tamen periclitanti opem suam non denegavit. It obviam VVandalo, ingredienti urbem occurrit, Regem pluribus alloquitur. Rex barbarus ferro & incendio delere urbem parabat: sanctus Leo obtinuit ut direptione contentus, igne & cæde abstineret. Romanas igitur opes abstulit Gensericus, multaque captivorum millia in Africam abduxit, Eudoxiamque cum filiabus simul transvexit. Sic 6 historia Miscella: *Gensericus continuo vacuam præsidio civitatem capit*,

Cladem urbis prænuntiat Leo.

Serm. LXXXI. *nunc* LXXXIV. *in Oct. Apost.*

Leo it obviam VVandalo.

Hist. Miscel. lib. I. 6

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Joannes Decurio non in Palæstinam, sed in Ægyptum ab Imperatore missus fuit, ut non solum verba Leonis ep. 141. inferius descripta, sed ipsæ imperiales litteræ ad Alexandrinos missæ & exhibitæ tom. 2. Concil. col. 1794. manifeste significant. Vide adnot. 4. in annum præcedentem.

5 „ De depositione Maximi consule Nicephori Chronologiam.“ Quesnell. Confer etiam nostram dissertationem de epistolis deperditis n. 79.

6 Prosperi coævi scriptoris testimonium in Chronico integro, quod Quesnello scribente editum non fuerat, subjicere placet. *Post Maximi exitum*, inquit ad an. 455. *confestim secuta est multis digna lacrymis Romana captivitas, & urbem omni præsidio vacuam Gensericus obtinuit, occurrente sibi extra portas S. Leone Episcopo, cujus supplicatio ita eum Deo agente le-*

AN. CH. 455.

pit, & occurſu Leonis Papæ mitigatus ab incendio, cædibus, atque ſuppliciis urbem immunem ſervavit: omnibus tamen opibus ablatis, multa inde captivorum millia cum Auguſta Eudoxia & ejus filiabus Carthaginem revexit. Sanctus Pontifex 7 tres præterea primarias Baſilicas a direptione defendit. Nam cum reſarciendis damnis poſt cladem Leo animum adjiceret, argentea & magni ponderis vaſa olim tribus Baſilicis Conſtantinianæ, ſancti Petri, & ſancti Paulli a Conſtantino data conflari jubet & per titulos urbis diſtribui, ut habet liber Pontificum: *Hic renovavit poſt cladem VVandalicam omnia miniſteria ſacrata argentea per omnes titulos de conflatis hydriis ſex, duas Baſilicæ Conſtantinianæ, duas Baſilicæ beati Petri Apoſtoli, duas beati Paulli Apoſtoli, quas Conſtantinus Auguſtus obtulit, quæ penſaverunt ſingulæ libras centum*. Platina addit a ſancto Leone novas Eccleſias conditas, Baſilicamque ſancti Stephani ad viam Latinam ſumptibus Demetriadis virginis & conſiliis Leonis extructam. *Leo ad reparandam urbem*, ait ille auctor, *& templa converſus, Demetriam ancillam Dei impulit ut Baſilicam B. Stephano via Latina tertio ab urbe milliario in fundo ſuo conderet*. Eadem Paullus Diaconus ſcribit. *Hujus*, ſancti Leonis, *tempore Demetrias ancilla Chriſti Romæ ſancti Stephani Eccleſiam fecit*. Non una Eccleſiarum cura Leoni fuit: urbem ipſam attonitis adhuc magiſtratibus reſtituere aggreſſus eſt, ordinare omnia, deeſſe nemini: & ſi ſuos limites habebat jurisdictio eccleſiaſtica, ejus tamen caritas nullos habuit.

Liber Pontif. in Leone.

Joh. Cuſpinianus & Hermanus Contractus.

ANNUS CHRISTI 456.	LEONIS PAPÆ 17.	MARCIANI 7. ET AVITI IMPP.	JOANNE ET VARANE COSS.

Victor Vitenſis de Perſecut. Wand. lib. 1.

VVandalus devaſtata urbe, deportataque in Africam præda, 1 magnam captivorum turbam ad Regem Eremi Capropicti, ut refert Victor Vitenſis, miſit. Natio illa vanæ idolorum ſuperſtitioni addicta erat. Romanos minus affecit dolor exilii, quam cultus profanus. Illi itaque vegeta adhuc in vinculis chriſtiani animi libertate, homines ſervituti dæmonum ſubjectos ad Chriſti libertatem revocant, & ſanctum Evangelium annuntiant. Tum complures barbari, excuſſo jugo dæmonum, Chriſto caput ſummittere, & captivos, ut liberatores amplecti. Sed quoniam inopia erat Presbyterorum Epiſcoporumque, Romam mittunt Legatos ad ſanctum Leonem: ſeu Cæſarienſis Mauritania vicina provincia, ut mox dicemus, idoneis miniſtris egeret; ſeu quia reliqua Africa Arianorum VVandalorumque oppreſſa imperio. Certe Romam itum eſt, ubi ſincerior doctrina majorque copia miniſtrorum. Legati per diverticula occultoſque calles venere Romam: renuntiant ſummo Pontifici quomodo opera captivorum propagatum imperium Chriſti; ſed Presbyteris Epiſcopiſque eſſe opus. Leo benigne Legatos excepit & gaudens poſtulatis annuit.

ANNUS CHRISTI 457.	LEONIS PAPÆ 18.	LEONIS ET MAJORIANI IMPP. I.	CONSTANTINO ET RUFO COSS.

I. Marciani Auguſti obitus.

DUm hæc agerentur, moritur Marcianus Imperator VII. Kalend. Febr. magno omnium deſiderio. Hunc ex angulo ad editiſſimum locum ſua merita extulerant: immo Deus ipſe quaſi ductum manu per varios caſus ad ſupremum Imperii culmen evexerat; ut miſerrimis temporibus tutela Imperii, & columen foret Eccleſiæ. Cives boni

EDITORUM ADNOTATIONES.

te lenivit, ut eum omnia poteſtatis ipſius eſſent tradita ſibi civitate, ab igne tamen & cæde atque ſuppliciis abſtineret. Poſt quatuordecim igitur dies ſecura & libera ſcrutatione omnibus opibus ſuis Roma vacuata eſt, multaque millia captivorum, prout quique aut ætate, aut arte placuerunt, cum Regina & filiabus ejus Carthaginem abducta ſunt.

7 Anaſtaſii teſtimonium hoc ſolum probat, hydrias ſex a Conſtantino olim oblatas non fuiſſe ſubreptas a barbaris: num autem hæ eorum rapinas idcirco evaſerint, quia tribus primariis Baſilicis pepercerunt; an vero quia ante eorumdem deprædationem alicubi fuerunt occultatæ, ex ejus teſtimonio non liquet.

1 Victor Vitenſis quatuor tantum fratres captivos ad Regem Eremi Capropicti miſſos narrat. Ex ejus autem narratione non liquet, utrum iidem fuerint Romæ capti, & multo minus utrum quæ de Legatis Romam miſſis ſubjicit, ad Pontificatum Leonis, an vero ad tempus poſterius pertineant. Hoc poſtremum probabilius videtur.

AN. CH. 457. boni luxere magnum Principem, orthodoxi luxere Chriſtianum: cui par fortunæ virtus, cui pietas ſingularis, fides integra, juſtitia inconcuſſa; cui denique multum debuit Reſpublica, multum Eccleſia. E vita deceſſit Marcianus in Africam expeditionem parans, ulturus excidium urbis, & illatam Eudoxiæ filiabuſque injuriam. Huic ſucceſſit Leo heres non modo Imperii, ſed & virtutum ſui deceſſoris. Sanctus Leo ſtatim illi per litteras Imperium gratulatus eſt; & in multis locis præclare de eo loquitur. Ejus electionem, cui omnium vota conſenſerant, religioni æque ac imperio lætam dicit; quibus teſtimonia veterum Scriptorum congruunt. Sic ille ad Anatolium: *Gratias Deo, qui poſt exceſſum ſanctæ ac venerandæ memoriæ Marciani, talem Principem omnium electione proſpexit, ut in ejus virtutibus & Romana Reſpublica, & Religio chriſtiana gauderet.*

Leo capeſſit Imperium.

Ep. CXVI. *nunc* CXLVI. *ad Anatol. cap.* II.

II. Ægyptii duce Timotheo tumultuantur. 1

1 In Ægypto hæretici, audita morte Marciani, denuo movere turbas incipiunt, rati ſublato orthodoxæ fidei vindice Imperium contendentium ambitu diu turbatum iri, & poſſe fidem expugnari turbidis rebus. Seditionem igitur diu conceptam data occaſione excitant. Dux ſeditionis Timotheus Aelurus ex Monacho Presbyter Alexandrinus. Urbem ille circumcurſans, ſtipatus Monachis quaſi ſatellitibus, plebeculam novitatis & turbarum avidam cogit, aſcitiſque Epiſcopis duobus ob hæreſim abdicatis a ſacerdotio, locum Proterii invadit, manuſque per eos ſibi imponi jubet, amoto legitimo Epiſcopo: qui audiens valere factionem, & vim metuens quia majoris hebdomadæ tempus erat, in baptiſterium ſe recipit. Huc tumultuario Aeluri ſatellites advolant, nec pontificio honore, nec ſacro tacti loco, Proterium necant, unco trahunt per vicos, illuduntque cadaveri. Diſcerptum in partes ignibus tradunt, cinereſque projiciunt; eamque ferunt veſaniam fuiſſe, ut artus Proterii aliqui dentibus convellerent, deglutirentque. Poſt perpetratum facinus, hæretici fidem profligare aggrediuntur, Synodum Calchedone habitam condemnant, epiſtolam Leonis ad Flavianum anathemate feriunt, & novam Synodum poſcunt. Quæ ubi Conſtantinopolim allata, Imperator ſacrilegium parricidiumque deteſtatus eſt; audaciam furioſæ hæreſis dictis & factis condemnat, adimitque ſpem Synodi.

Proterius Ep. Alex. occiditur.

AN. CH. 457.

Anatolius in hac rerum perturbatione anceps quid agat, ſcribit ad ſanctum Leonem, docet quæ acta Alexandriæ, & tot tantiſque malis quærit remedia. Sanctus Leo reſcripſit epiſtolam ineditam hactenus, quam modo proferimus, & unde hæc hauſimus. *Cujus quidem Imperatoris*, ait Leo, *tam laudabilis fides, & tam promta devotio eſt, ut quæ paci eccleſiaſticæ congruebant, ſine interceſſione cujuſquam, ſicut ipſe indicas, ſponte præſtiterit, omnes hæreticorum inſidias repellendo: qui opportunitatem ſe inveniſſe temporis æſtimabant, quo ſancta Synodi Calchedonenſis decreta ceſſarent.*

Ep. CXVI. *nunc* CXLVI. *cap.* I.

III. 2 Scripſerat 2 menſe ſuperiori ſanctus Leo ad Imperatorem epiſtolam. Laudat ejus pro pace procuranda ſtudium, hæreticos a ſpe Synodi dejectos gratulatur, poſcitque Epiſcopum ab Alexandrinis eligi, cujus haud dubia fides & nota morum ſanctitas. Eadem ad Julianum & Aetium in epiſtola, quam ex MS. edidimus: & ut inſidias hæreticorum eluderet, de fide Calchedonenſi encyclicas 3 epiſtolas miſit ad Baſilium Antiochenum, ad Euxitheum Theſſalonicenſem Vicarium Illyrici, & Juvenalem Jeroſolymitanum, quem inter Metropolitanos hic numerat. Ad Julianum Coenſem & Aetium Presbyterum litteras ſuas direxit, ut his ad quos ſcribebat, redderentur; adjunxit exemplaria litterarum, quas ad Imperatorem Aſparemque Patritium, & ad alios ſcripſit, ut qui ſuas vices obibant rerum ſuarum haberent notitiam. In epiſtola ad Julianum, quæ Kalend. Septembris ſcripta eſt, mirari ſe dicit

Ep. CXV. *nunc* CXLV.

Ep. CXVII. *nunc* CXLVII.

Ep. CXXIII. *nunc* CXLIX.

Ep. CXIX. *nunc* CL. 3

Ep. CXX. *nunc* CLII

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Duo Eutychianorum tumultus poſt Marciani mortem contigerunt, alter Conſtantinopoli, alter Alexandriæ. De ſecundo ſatis Queſnellus. Primum vero didicimus ex ep. 144. ad Julianum Coenſem, quam die 1. Junii ſcriptam ex MS. Ratiſponenſi eruimus. Eutychiani ſcilicet quædam apud novum Imperatorem Leonem moliri cœperunt, ut eum in ſui patrocinium adducerent. Sed hæc omnia eorum molimina Juliano aliiſque catholicis agentibus deſtructa fuere. Hæc ex Juliani litteris Leo intellexit: ſimulque de Alexandrinis tumultibus quidam rumores Romam pervenere, qui tamen non exacte cogniti fuere niſi per Anatolii epiſtolam, de qua Queſnellus in ſequentibus loquitur.

2 Hæc Leonis epiſtola 145. ad Leonem Auguſtum, emendata ex potioribus noſtris codicibus chronica nota, eodem menſe ac die, quo epiſtola 146. ad Anatolium ſcripta fuit.

3 Tres præmiſſæ epiſtolæ 145. ad Auguſtum, 146. ad Anatolium, & 147. ad Julianum ſtatim poſt relationem Anatolii de Alexandrinis turbis exaratæ fuerunt V. Idus Julias. Quinque autem ſequentes epiſtolæ 148. ad Leonem Auguſtum, 149. ad Baſilium Antiochenum, 150. ad Euxitheum Theſſalonicenſem, & ad alios Metropolitas Illyrici, atque ad Juvenalem Jeroſolymitanum, 152. ad Julianum, & 153. ad Aetium, alia occaſione habita, eadem ſuper re tranſmiſſæ fuerunt Kalendis Septembris. Sextam ejuſdem diei epiſtolam 151. ad Anatolium ex Ratiſponenſi codice edidimus, ex qua præterea prudentiam & cautionem Leonis in Attici cauſſa colligere licet. Primæ autem notitiæ ad ſe delatæ, qua Atticus Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Presbyter hæreſim publice confovere tradebatur, non omnino fidens S. Pontifex, Anatolio commiſit ut eum ſecreta primum diſquiſitione diſcuteret; ac ſi quid in corde ipſius de hæretici veneni permixtione reperiret, aut corrigendo catholicum faceret, aut ab Eccleſia neceſſaria ſeveritate depelleret.

AN. CH. 457.

cit esse aliquos, qui in epistola sua ad Flavianum esse quædam obscura, vel sensu, vel sermone ambigua calumnientur: cum nihil in ea sit quod non ab evangelica & apostolica doctrina derivatum. *Miror sane*, inquit, *calumniantium vanitati aliquid adhuc in epistola mea, quæ universo mundo placuit, obscurum videri, ut de ea putent aptius exponendum; cum illius prædicationis tam plena & solida sit assertio, ut nihil recipiat vel in sensu, vel in sermone novitatis. Quia quicquid tunc a nobis scriptum est, ex apostolica & evangelica probatur sumtum esse doctrina*. Aetio exemplaria litterarum, quas Episcopi Galli, Italique ad se scripserant, indidem misit, ut unam esse fidem in Occidente, & suam esse omnium Episcoporum suarum partium doctrinam ostenderet. *Exemplaria quoque litterarum*, inquit, *quæ Galli ad nos atque Itali Episcopi concordi credulitate miserunt, pariter direximus: ut quam etiam illorum nobiscum sit fides una, non lateat*. Data occasione Leo ad Imperatorem tertio scribit. Commendat illi res Ecclesiæ, ejus fidem laudat, quia hostem se hæreticorum & defensorem fidei Calchedonensis probaverat. *Ita hæreticorum*, inquit, *impudentiæ restitistis, ut profiteremini ad totius mundi pacem Calchedonensis Synodi vos esse custodem*.

Leonis Epistola calumniis petita.

Ep. CXXI. *nunc* CLIII. *cap.* II.

Gallorum & Italorum litteræ in Orientem missæ.

IV. Episcopi pro fide extorres.

Alexandrino Episcopo, ut diximus, occiso, Timotheoque in ejus Sedem intruso, Episcopi orthodoxi, quibus post cædem Proterii nihil tutum in Ægypto, fuga & latebris sibi consulere cogitant. Ii quibus per ætatem licuit, Constantinopolim profecti sunt, suppliciterque auctoritatem Imperatoris implorant contra furentem hæresim, dant supplices libellos, mala quæ perpessi catholici commemorant; & quam fidem profitentur pluribus exponunt. Hæretici pariter Legatos Constantinopolim mittunt, & suas litteras Imperatori offerunt: quæ sit sua fides pariter explicant, Nicænam Synodum & Ephesinam accipere se profitentur, Dioscori latrocinium seu pseudoephesinam Synodum prædicant, Constantinopoli habitam a Flaviano Synodum cum Concilio Calchedonensi repudiant, Timotheum in Sede Alexandrina ab Augusto confirmari poscunt, ab eoque ad illum petunt litteras. Libellis orthodoxorum complures Episcopi subscripserant, hæreticorum litteris subscriptiones nullæ, quasi sui nominis & suæ paucitatis puderet. *Oblatæ sunt*, ait S. Leo noster, *pietati vestræ preces, quarum exemplaria vestris litteris subdidistis. Sed in his quæ catholicorum sunt, deplorantium subscriptio continetur; & quia caussa probabilis est, fiducialiter nomina singulorum, vel dignitas sui honoris aperitur. In illis autem, quas orthodoxo Principi hæretica porrigere non formidavit obreptio, sub incerto universitatis vocabulo, ideo certum nomen retrahitur, ne non solum paucitas personarum, sed etiam meritum detegatur. Latere enim sibi utile existimat eorum quantitas, quorum est qualitas judicata; nec incongrue cujus loci homines sint, profiteri metuunt, qui meruere damnari*. Utrorumque libelli inter acta Concilii Calchedonensis reperiuntur, parte tertia.

AN. CH. 457.

Catholicorum & hæreticorum Alexandriæ supplices libelli.

Ep. CXXV. *nunc* CLVI. *cap.* IV.

Leo Imperator caussam 4 ad Anatolium remi- V. 4

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Non ad solum Anatolium, sed ad omnes etiam Metropolitas, ac præsertim ad Romanum Pontificem hæc caussa ab Imperatore remissa fuit. Id manifestum fit ex Codice Encyclio, qui Quesnello non satis cognitus fuit. Hujus Codicis auctor documenta in hac caussa Imperatore Leone instante lucubrata collegit. Sicut autem pleraque documenta erant Græca; ita Græcus collector ipsum Codicem græce edidit. At Græcus textus desideratur. Sola superest Latina versio, quam Epiphanius Scholasticus lucubravit. Hujus Codicis ordo, ut in MSS. continetur, profertur tom. 5. Concil. Ven. edit. col. 33. & sequentibus. Sic autem res se habuit. Intruso ab Eutychianis in Alexandrinam sedem Timotheo Aeluro, & occiso S. Proterio, maximoque inter hos & catholicos Ægyptios tumultu hac de caussa excitato, utrique cum supplicibus libellis ad novum Imperatorem Leonem confugerunt. Cumque ab Eutychianis impeteretur fides Concilii Calchedonensis; hoc ab errore revocandos putavit Imperator, si loco novi Concilii, quod illi petebant, omnium Episcoporum sententia per litteras significaretur. Igitur utrosque libellos cum sua epistola ad omnes Metropolitas, & potissimum ad Romanum Pontificem misit, petens ut suæ cujusque provinciæ coacta Synodo, suum sensum litteris aperirent. Imperialis encyclica ad Anatolium scripta in laudato Codice describitur c. 6. ac dein c. 11. subjiciuntur aliorum Episcoporum nomina, ad quos eadem epistola a pari directa fuit, ac inter hos primo data dicitur *Leoni reverentissimo Urbis Romæ Pontifici*. Hæc encyclica ad cunctos Metropolitas circa Octobrem hujus anni 457. per Magistrianos celerrime missa, Romano Pontifici ita sollicite tradita fuit, ut primus omnium ad Imperatorem rescripserit ep. 156. Kal. Decembris: unde etiam in Codice Encyclio statim post indicata Episcoporum nomina primo loco describitur cap. 12. Non aliam curam Anatolio Imperator dedit, nisi ut coacta similiter Synodo ipse quoque suam & suæ Synodi sententiam litteris traderet. Quod si is ad Romanum Pontificem, & ad omnes Metropolitas eadem occasione, qua Imperator scripserat, encyclicam direxit; id non Imperatoris jussu fecit, ac si is hanc illi caussam præcipue commisisset, sed ut satisfaceret Ægyptiis Episcopis catholicis, qui in alio libello ipsi tradito & descripto in laudato Codice cap. 8. eum rogaverant, ut suos gemitus ac fidei necessitatem *sanctissimo Ecclesiæ Romanæ Pontifici Leoni*, aliisque Metropolitis indicaret. Ei Anatolii ad Leonem epistolæ, quæ hac de caussa scripta desideratur, Pontifex Kalendis item Decembris respondit ep. 157. simulque ad catholicos Ægyptios Constantinopoli degentes aliam epistolam 158. eodem die signa-

AN. CH. 457. Synodus Conſtantinopolitana.

remiſit, ut in Synodo ἐνδημοῦσα, id eſt ex Epiſcopis qui in urbe erant, quid ſtatuendum de Timotheo, & de rebus Calchedone decretis judicaret. Patet ex ejus ad Auguſtum litteris condemnatum Timotheum, vindicatamque ab injuria profeſſam Calchedone doctrinam. Tum exiſtimo relationem ab Ægyptiis & orthodoxis Epiſcopis oblatam Anatolio, eam ſcilicet quæ actis Concilii Calchedonenſis poſtea addita eſt. Rogabant ſcilicet Anatolium, ut Antiochenum, Jeroſolymitanum, Theſſalonicenſem, Romanumque præcipue Epiſcopum certiores faceret de Alexandrinis hæreticis, & referret quæ impotenter egerant adverſus orthodoxæ fidei defenſores. Anatolius ad ſanctum Leonem ſcripſit: cui ſanctus Leo reſpondit v. aut VI. Idus Octobris; quæ epiſtola in noſtro manuſcripto legitur cum hac inſcriptione: *De relatione contra Timotheum Alexandrinum*. Eadem manu ad Epiſcopos Ægyptios, qui Conſtantinopolim fugerant, ſcribit. Epiſtolæ inſcriptio eſt: *Epiſcopis ex Ægypto catholicis apud Conſtantinopolim conſtitutis*. Conſolatur eos quod pro cauſſa fidei tot mala perpetiantur, eſſe gaudii magis quam triſtitiæ argumentum, quia laudem nomenque confeſſorum meriti ſunt. Eos adhortatur ut fidem Calchedone defenſam fortiter tueantur. Hæc epiſtola primum a nobis publica facta eſt.

Epiſtola CXXIV. *nunc* CLV. *Epiſtola* CXXIII. *nunc* CLIV.

Nec modo Anatolius ad eos, quos diximus, ſcribit; ſed & ad omnes Metropolitas Orientis, tam amore fidei, quam cupidine promovendæ auctoritatis. Leo Imperator ad eos omnes pariter, ad quos Anatolius, litteras mittit. Sanctum Leonem in primis rogat, ut Conſtantinopolim veniat, pacandæ Eccleſiæ gratia. Simul relationes catholicæ hæreticæque partis ad eos mittit, ut judicium ex æquo ferant. Metropolitani acceptis litteris Imperatoris & Anatolii, provinciales Synodos congregant, relationes coram legunt; execrantur mala in Ægypto ab hæreticis perpetrata, Timotheum deponendum cenſent, acta Calchedonenſis Synodi approbant, negant retractanda quæ ibi ſancita ſunt. Unus Amphilochius Sydæ Epiſcopus etſi Timotheum condemnabat, Calchedonenſem Synodum, rerum forte ignarus, improbavit.

Epiſtola CXXV. *nunc* CLVI. *c.* I. Leo invitatus ut Conſtantinopolim veniat.

VI. Geminus Baronii lapſus.

Antequam ulterius progrediar, quædam illuſtrandæ hiſtoriæ gratia hic inſerenda duxi. Illuſtriſſimus Annalium Eccleſiæ conditor ſcribit relationes, de quibus egimus, miſſas ex Ægypto. Sed ex his, quæ retulimus, apparet ab ipſis Ægyptiis Epiſcopis tum profugis Conſtantinopoli agentibus oblatas fuiſſe. Addit doctiſſimus Cardinalis relationes non datas Imperatori, niſi ad omnes Metropolitas miſſis litteris a quibus Imperator profeſſionem fidei poſcebat. Sed hæc non conveniunt cum litteris Imperatoris, reſponſiſque Epiſcoporum, qui de relationibus conceptis verbis agunt. Id etiam conſtat ex epiſtola Varadati Monachi, & ex teſtimonio ipſius Liberati Diaconi, qui litteras Imperatoris non niſi poſt acceptas relationes miſſas commemorat.

AN. CH. 457.

VII. Epiſtola Juliani Coenſis Epiſc. 5

Inter litteras Epiſcoporum reperitur epiſtola Juliani Epiſcopi Coenſis ad Leonem Imperatorem, ex qua licet colligere ejus ad ſuam Eccleſiam 5 reditum, ex qua complures annos abfuerat, in comitatu univerſæ Eccleſiæ negotium agens. Diſcedens curam rerum Aetio reliquit, cum quo & ſanctus Leo per litteras communicare ſolitus erat. Neque amplius in Urbe commoratum arbitror, ex quo Marcianus obiit. Nam neque de Alexandrinorum ſeditione ſanctum Leonem certiorem feciſſe reperio; neque fui diſceſſus Leonem admonitum puto, qui Aetio æque ac illi ſuas litteras dirigit, dubius an in urbe amplius commorabatur. Accedit quod ipſe ſanctus Leo ejus ſilentium conqueritur in litteris illis Juliano Aetioque communibus. *Quamvis dudum*, inquit, *litteras tuæ dilectionis acceperim, miror tamen eam reſcribendi opportunitatem, qua frater Anatolius neceſſarie uſus eſt, ſilentio prætеriiſſe: cum pro ratione temporis atque cauſſarum crebriora oporteat eſſe colloquia*. Et Kalend. Septembr. cum nullas ab eo litteras reciperet, hæc ad eumdem: *Exiſtente*, inquit, *occaſione, conveniens fuit ad dilectionem tuam ſcripta dirigere: quibus ſtudium tuum in cauſſis eccleſiaſticis, & his quæ ad fidem pertinent, incitamus*. Sed quia ex ſilentio abſentiam conjectabat, ad Aetium eadem opera ſcribit. De Juliano Coenſi nulla deinceps mentio in litteris ſancti Leonis.

Epiſtola CXVII. *nunc* CXLVII. *cap.* I.

VIII. Leo Imperatoris animum confirmat. *Epiſtola* CXXV. *nunc* CLVI.

Sanctus Leo acceptis Imperatoris Anatoliique litteris, Alexandrinorum relationibus commotus eſt: quia de Timothei cauſſa ambigi, & auctoritatem Concilii Calchedonenſis periclitari videbat, Imperatore quaſi de re dubia Epiſcopos conſulente. Scribit ad Auguſtum, profectionemque Conſtantinopolim inutilem fore ſignificat, quia præſentia ſua & decretis Synodi, quæ ſancti Spiritus afflatu rite ſancita ſunt, & paci Eccleſiarum noxia; quaſi Synodi vacillaret fides, quam alioquin modis omnibus defenderet. Compoſitis deinde orthodoxorum hæreticorumque inter ſe relationibus, dubium Imperatoris de Timotheo judicium modeſte juxta & ſapienter reprehendit: *Nonne perſpicuum eſt*, inquit, *quibus pietas veſtra ſuccurrere, & quibus debeat obviare; ne Alexandrina Eccleſia, quæ ſemper fuit domus orationis, ſpelunca nunc*

Ibidem cap. V.

EDITORUM ADNOTATIONES.

gnatam dedit. Epiſtola vero 155. ad Anatolium, licet de his Epiſcopis loquatur, aliis tamen anterioribus ejuſdem Anatolii litteris reſcripta fuit: eique titulum *De relatione contra Timotheum Alexandrinum* perperam a Queſnello præfixum oſtendimus adnot. 1. in eamdem epiſtolam.

5 Julianum diutius Conſtantinopoli conſtitiſſe ſaltem uſque ad annum circiter 459. probavimus in Admonitione ad epiſtolam ipſius Juliani Appendici inſertam n. 2. Vide tom. 1. col. 1477.

AN. CH. 457. *nunc sit latronum*. Eadem epiſtola audaciam hæreticorum reprimit, qui id petere audeant quod innocentibus, nedum ſacrilegis parricidiſque optare non liceat: nam ſcribit ille: *Quod exorata pietatis veſtræ venia dixerim, quodam contagio ſplendorem veſtræ ſerenitatis offuſcant, cum ſacrilegi parricidæ id audeant petere, quod nec innocentes liceat obtinere.* Ad calcem epiſtolæ plura pollicetur, quæ longioris colloquii vicem ſuppleant; quod argumentum præbuit epiſtolæ CXXXIV. ubi multa ex SS. Patribus teſtimonia proferuntur, quibus approbat ſanctam Verbi incarnationem. Aliam itidem epiſtolam ad Anatolium mittit, qua Imperatoris fidem laudat, *quæ ſollicitudinem pene ſuperet Sacerdotum*. Ad hæc multa de eo ſibi polliceri narrat, ſperans ejus cura vigilantiaque agendum; ut Alexandrina Eccleſia ex hæreticorum manibus eripiatur, deturbenturque hoſtes fidei ex ea Sede, ad quam per cædes & ſacrilegia ſibi gradum fecerunt. Lætitiam quoque ſuam non diſſimulat, quod quatuor dumtaxat Epiſcopi Thimotheanæ hæreſi latrocinioque adhæreant, hortaturque enixe, uti omni humanitate Epiſcopos Ægypto profugos ſuſcipiat, ſpem inſuper adimat hæreticis novæ Synodi cogendæ. Tandem eum arguit vehementer, quod Atticum Presbyterum paſſus ſit publice Conſtantinopoli adverſus fidem Calchedone profeſſam diſſerere, minaturque ſe pro ſua auctoritate acturum; ſi detrectet illum Andreamque ſocium ſuæ impietatis a communione abſcindere. Hæc epiſtola legitur ſine die & Conſule in manuſcripto noſtro codice, ex quo primum illam publicamus; quæ tamen haud dubie his ſcripta eſt temporibus.

Ibidem c. III.

Ep. CXXXIV. nunc CLXV.

Ep. CXXVI. nunc CLVII. cap. I.

Quatuor tantum Epiſcopi Timotheo adhærent.

IX. Ægre tulit Anatolius, 6 quaſi res ſuas alienaque negotia ille curaret, ſignificavitque illi ſcribens anno ſequenti per Patricium Diaconum. Moderate accepit Leo Anatolii querelas; reſponditque ſe non animo lædendi hæc ſcripſiſſe, cui omnia diſcutiendi poteſtatem reliquerat: *Neque in aliquo honorem tuum læſi, cui diſcutienda, quæ ad me erant perlata, commiſi.* Anatolium in primis angebant litteræ Leonis ad Auguſtum, quibus arguebatur quod Clericos fidei ambiguæ ex ſua Eccleſia non ejiceret; immo oſcitanter ferret aliquos de fide perverſe ſentire & loqui: *Sacerdotalem namque & apoſtolicum tuæ pietatis animum hoc malum ad juſtitiam ultionis debet accendere, quod Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ puritatem peſtilenter obſcurat: in qua inveniuntur Clerici quidam, hæreticorum ſenſui conſonantes, & intra catholicorum viſcera aſſertionibus ſuis hæreticos adjuvantes. In quibus deturbandis ſi frater meus Anatolius, cum nimis benigne parcit, ſegnior invenitur; dignamini pro fide veſtra etiam iſtam Eccleſiæ præſtare medicinam: ut tales non ſolum ab ordine Clericatus, ſed etiam ab urbis habitatione pellantur; ne ulterius ſanctus Dei populus perverſorum hominum contagio polluatur.* Leonis ſermonibus Imperator excitatus Atticum impulit, ut de ſua fide ad Pontificem Romanum ſcriberet, & meditata profeſſione omnem de ſua doctrina ſuſpicionem amoveret. Perfecit Atticus in ſpeciem quod Auguſtus juſſerat: edidit miſitque Romam confeſſionem fidei, ſed obſcuram & ambage verborum implicatam. Odiſſe Eutychem videbatur, ſed non ejus errores averſari: Eutychi inimicum ſe palam teſtabatur, verum id poterat videri privatæ ſimultatis: quod ejus hæreſim aperte non deteſtaretur, ſuſpectæ fidei erat. In hunc modum ſanctus Leo anno ſequenti de litteris Attici: *Qui ſcripta mittendo dubiæ fidei, & profeſſionis incertæ, confirmavit magis quam diluit quicquid ad nos de eo fama pertulerat. Nam ſi conſcientiam ſuam voluiſſet probare ſinceram, non Eutychem ſibi odioſum fuiſſe, ſed quod perfidiam ipſius reprobaret atque damnaret debuit confiteri: quia aliud ſunt humanæ etiam inter catholicos ſimultates; aliud diabolici, quos fides catholica damnat, errores.* Leo igitur petit ab eo non fucatam, ſed explicatam Eutychianiſmi condemna-

Leonis admonitiones non æquo animo fert Anatolius. 6

AN. CH. 457. Epiſtola CXXVIII. nunc CLXIII. cap. I. Ep. CXXV. nunc CLVI. cap. V.

Atticus fidei rationem reddit Leoni.

Epiſtola CXXVIII. nunc CLXIII. cap. I.

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Leonis epiſtola 163. c. 1. indicat Anatolio diſplicuiſſe Pontificis ſtudium, quo eum monuit, ut caveret ab iis, qui communi fidei adverſari dicerentur; ubi Atticum Presbyterum Conſtantinopolitanum, qui publice contra fidem Calchedonenſem diſputaſſe ferebatur, intelligit. Id autem Anatolius non idcirco ægre tulit, quod res ſuas alienaque negotia Leonem curare crederet, ſed quia ex pluribus S. Pontificis litteris hac ſuper re ſcriptis, ſe negligentiæ aut conniventiæ notari pervidebat. Primum ſcilicet Leo ad ipſum dedit epiſtolam 151. Kal. Septembris hujus anni 457. qua tamen ne ejus honorem læderet, totam rem eidem diſcutiendam commiſit. Eadem in re iterum inſtitit ep. 155. quam alia occaſione ad eumdem direxit die 11. Octobris. Idipſum tetigit alia epiſtola 157. Kal. Decembris, quo die ad Imperatorem alia de cauſſa ſcripturus, hoc maximi momenti negotium ipſi Auguſto commendavit. Cum vero nullam hac de re reſponſionem ab Anatolio accepiſſet, die 21. Martii anni ſequentis 458. in ep. 161. ad Conſtantinopolitanos Clericos eadem ſuper re nonnulla inſeruit. Mox reſponſum Anatolii tandem accepit, quo ſtudium ac ſollicitudinem Leonis ſibi diſplicuiſſe ſignificavit; eique S. Pontifex ſtatim reſpondit ep. 163. ſignata (ut ex noſtris codicibus emendavimus) die 28. Martii. In hac autem cum prima mentio fiat profeſſionis fidei ab Attico miſſæ; hanc cum Anatolii litteris, & ab ipſo Anatolio directam ſatis credibile eſt. Ad hanc vero profeſſionem ſcribendam Atticum ab Imperatore potius, quam ab Anatolio fuiſſe impulſum, ut Queſnellus cum aliis poſtea ſubjicit, nullo documento probabitur. Cum vero hæc Attici profeſſio non plane ſatisfaceret, aliam explorationem Leo exegit, cujus formulam in vetuſtis collectionibus conſervatam indicavimus adnot. 3. in ep. 163.

AN. CH. 457. Leonis moderatio. demnationem, planam sinceramque confessionem fidei Calchedonensi congruentem. Sin abnuere pergat, hunc pœnis a Synodo adversus hæreticos latis obnoxium pronuntiat. Vigilantiam æque ac prudentiam summi Pontificis admirari licet, qui etsi jura Ecclesiarum custodire satagit, ut superius exposuimus; tamen quando e re Ecclesiæ videtur esse, & id necessitas exigere, oscitantium Præsulum urget negotium.

Interea hæretici etsi odiosi omnibus, Imperatorique in primis, tamen tacitis artibus fidem sanam oppugnare nituntur, comperendinatione remorari res Ecclesiæ & suas promovere student. Erat his temporibus Basiliscus, is qui postea imperium invasit, tum in aula potens, clanculariusque hæreticorum fautor: cujus gratia & favore in perniciem Ecclesiæ abutebantur hæretici. Ejus opera spem datam novæ Synodi facile mihi persuaserim, traditamque Timotheo Leonis Pontificis Romani ad Imperatorem epistolam, qua sacrilegi hominis ordinatio condemnata, ut Evagrius commemorat lib. 2. c. 1. Responsionem edidit Timotheus, qua nec Leonis epistolam, nec Synodum Calchedonensem veritus est reprehendere.

Timoth. Ælurus Synodum Calched. & Leonis epistolam damnat.

AN. CH. 457.

Ægyptii Antistites, qui fidei caussa extorres agebant Constantinopoli, cruciabantur interim cunctatione circuitionibusque hæreticorum. Confugiunt itaque ad Leonem, & auxilium poscunt. Feliciter a nobis recuperata responsio data Kalendis Decembribus; ubi eorum lacrymas lacrymis solari aggreditur; testatusque suum dolorem respondet se jam eorum postulationem antevertisse scriptis ad Imperatorem litteris, hortaturque ut multa sibi de Dei bonitate & Imperatoris fide polliceantur, tandemque sperent felicem rerum suarum exitum. Excitat deinde ad perferendas persecutiones exemplo Apostolorum, nec inanes putent labores, cum quibus conjuncta est immensa merces. *Ep.* CXXVII. *nunc* CLVIII.

ANNUS CHRISTI 458.	LEONIS PAPÆ 19.	LEONIS ET MAJORIANI IMPP. 2.	AUGUSTIS IISDEM COSS.

I. Leo Aug. Synodi spem adimit, colloquium petit.

Auxit spem Catholicorum consilium Imperatoris. Hæretici, ut superiori anno diximus, Synodum petierant, ubi retractarentur decreta Calchedone edita. Augustus paci Ecclesiæ & Imperii studens, de Synodo cogenda suspenso animo fuerat, ratus posse turbas Ecclesiæ placari, si fieret Synodus. Postmodum Leonis persuasus litteris hæreticis congregandi Concilii spem sustulit. Nec tamen quievit hæreticorum furor: spe Synodi amputata, publicum colloquium petunt cum iis quos maluerit Leo Pontifex. Æqua petitio videbatur; & his revera artibus complures decepti. Jactabantur enim rumores, hos sincere velle edoceri fidei veritatem; opinionumque non ita tenaces, ut nollent emendatas, si falsitas demonstraretur. Hæc quidem palam, sed revera procrastinandi animo collationem petebant: recogitabant enim animo meliora sibi tempora, ut varia rerum vicissitudo est: præterea eorum mentibus insidebat periculum fidei orthodoxæ, si aleam iterum subiret, & in controversiam revocarentur, quæ definita sanctione Patrum. Adde quod si dubio marte in hoc conflictu depugnarent; posse novam Synodum peti rebus suis nondum in collatione profligatis. His ita compositis, sub pacis imagine Imperatorem per aulicos fautores adeunt, eique collationem persuadent. Ille consiliis in speciem utilibus circumventus ad sanctum Leonem de eo negotio scribit, confiteturque Synodum frustra peti, postquam Synodo Calchedonensi finita controversia est: quia, ut ipse commemorat, *perfectio incrementum, & adjectionem plenitudo non recipit*. Quæ præclara Imperatoris verba sanctus Leo suis ipse litteris prædicavit, & ad posteros transmisit.

Ep. CXXXII. *nunc* CLXII. *cap.* 11.

II. Augustus ex Occidente Episcopos mitti postulat. *Ibid. c.* 1.

Rogabat insuper sanctum Pontificem, ut quoniam Constantinopolim proficisci non erat integrum, mitteret Episcopos ex Occidente, qui quasdam quæstiones elucidarent. Agnovit perspicax Pontifex astutiam hæreticorum, responditque in hæc verba: *Evidenter agnoscitis, quod magnis hæreticorum audetur insidiis; ut inter Eutychis Discorique discipulos, & eum quem Apostolica Sedes direxerit, diligentior, tamquam nihil ante fuerit definitum, tractatus habeatur; & quod totius mundi catholici Sacerdotes in sancta Calchedonensi Synodo probant gaudentque firmatum, in injuriam etiam sacratissimi Concilii Nicæni efficiatur infirmum*. Episcopos tamen se missurum pollicetur, non ad pugnam cum hostibus fidei instaurandam: non enim patiendum ut recudantur, quæ Nicææ & Calchedone aliquando firmata sunt. *Prænoscat igitur*, inquit, *pietas tua, venerabilis Imperator, hos quos spondeo dirigendos, non ad confligendum cum hostibus fidei, nec ad certandum contra illos a Sede Apostolica profecturos: quia de rebus & apud Nicæam & apud Calchedonem, sicut Deo placuit, definitis nullum audemus inire tractatum, tamquam dubia vel infirma sint, quæ tanta per Spiritum sanctum fixit auctoritas*. Sub finem epistolæ labentem Alexandrinam Ecclesiam illi commendat, rogatque vehementer, ut ejectis ex urbe parricidis eam tandem in libertatem vindicet.

Leo missurus in Orientem Legatos. *Ibid. c.* 3.

III. *Ep.* CXXX. *nunc* CLX. Episcopos pro fide extorres solatur Leo.

His litteris alteras adjungit ad Episcopos Clericosque, qui factione hæreticorum ex patria pulsi, Constantinopoli morabantur. Di-

AN. CH. 458.

Digna luce epistola est, quam primum ex tenebris eruimus. Ad quindecim Episcopos nominatim inscriptio est. Solatur eorum exilium, monetque ne adventu Episcoporum occidentalium perturbentur, quos rogatu Imperatoris Constantinopolim mittit, ad explanandas fidei quæstiones, quæ nonnullorum animos pulsabant. Hos deinde excitat, uti pro fide constanter pugnare pergant, caveantque ne discordia suæ res dilabantur, atque iterum cum hæreticis manus conferant, vel colloquii, vel disputationis specie decepti.

Ep. cxxxi. *nunc* clxi. *ad Clerum CP.*

Tertiam addidit epistolam ad Clericos Constantinopolitanos: illis fidei sinceritatem gratulatur, hortatur ad constantiam, & rogat ne sinant in suis visceribus grassari proscriptam hæresim, eliminent ex suo cœtu, quos hoc malo infectos sciant: Atticum Andreamque perstringens, quos hæresis suspectos diximus: hos ab officio dejici præcipit, nisi verbo scriptoque Nestorii & Eutychis dogmata detestentur, palamque jurent in fidem Calchedonensem. Addit præterea eorum nomina, quorum fides dubia, jam ad Anatolium a se esse delata: unde conjicio laudatam superius 1 epistolam ad eumdem Episcopum CP. non eo tempore, sed missam antea, quod supra diximus.

Suspecti de fide a Leone delati Anatolio. 1

IV. Legatio quinta a Leone in Orientem directa. *Epistola* cxxxiii. *ad Leonem Aug. nunc* clxiv.

Erant quinque menses prius elapsi, quam sanctus Leo mitteret Episcopos quos promiserat, sive Romæ deerant idonei tanto negotio, sive quippiam aliud eorum profectionem retardavit, quam ad finem mensis Augusti contigisse ex inedita huc usque epistola accepimus. Recte Baronius existimavit aliam a 78. quæ nunc est 132. (*modo autem* 162.) epistolam exstitisse, qua ex more de certis missis Legatis & eorumdem nominibus & commendatione sit actum. Nacti hanc juris publici facimus. Egregia quidem est, antiquis celebrata, nota Facundo, & ab eo excerpta, ut ex ejusdem scriptis accipimus, a Vigilio Pelagioque summis Pontificibus in testimonium allata in controversia de tribus capitulis, & a sancto Prudentio Tricassino Episcopo tota fere descripta, ut in notis fusius differimus. Statim retardatam Geminiani Domitianique Episcoporum profectionem paucis excusat. Qui erant isti Episcopi, haud promtum dicere. Quidam Domitianum Mutinensem Episcopum asserunt; Geminianum vero Catalaunensem e Gallis accitum: quia ejus nominis ea ætate alium facile non reperias. Res obscura, nec magni momenti. In ea epistola obsecrat obtestaturque Augustum ne renovandæ disceptationis copiam permittat: neque de fide iterum agi, aut revocari in examen definitiones Calchedone peractas; opem ferat Ecclesiæ Alexandrinæ, Timotheum jam toto biennio sedem occupantem, tamquam parricidam nulla mora, nulla miseratione ab Episcopatu dejiciat. *Quod ergo*, inquit, *in sancta Ecclesiæ pervasione & in Præsulis ipsius crudelissima cæde impius parricida commisit, non potest humanis remissionibus expiari; nisi ille exoretur, qui talia & solus potest plectere, & solus ineffabili misericordia relaxare.*

AN. CH. 458.

2 Hæc, opinor, ipsa est epistola, quam laudat Evagrius Histor. lib. 2. cap. 10. *Τοιγαροῦν πρῶτον ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπίσκοπος Λέων ὑπέρ τε τῆς ἐν Καλχηδόνι συνόδου γέγραφε τήν τε Τιμοθέου χειροτονίαν ἀπεδοκίμασεν καὶ ἀθέσμως γενομένην. ἥντινα τὴν Λέοντος ἐπιστολὴν Λέων αὐτοκράτωρ Τιμοθέῳ διαπέμπεται τῷ τῶν Ἀλεξανδρέων προέδρῳ Διομήδοις σιλεντιαρίου τοῖς βασιλικοῖς κελεύσμασι διακονησαμένου. πρὸς ὃν καὶ ἀντέγραψε Τιμόθεος, μεμφόμενος καὶ ἐν Καλχηδόνι σύνοδον καὶ τὴν Λέοντος ἐπιστολήν.* Id est: *Primum igitur Leo Episcopus senioris Romæ scripsit pro defensione Synodi Calchedonensis, & ordinationem Timothei, ut pote illegitime factam improbavit. Quam Leonis epistolam Imperator Leo ad Timotheum Alexandrinum Episcopum misit per Diomedem silentiarium, regalium bajulum præceptorum. Cui rescripsit Timotheus, Calchedonensem Synodum & Leonis epistolam reprehendens.* De alia epistola quam de 133. (*nunc* 164.) quæ nunc primum prodit in lucem, hæc non puto intelligi. De epistola enim 134. (*nunc* 165.) prolixissima, testimoniisque sanctorum Patrum munita ut non audeam interpretari in caussa est, quod in ea ne verbum quidem de improbata Timothei ordinatione, qua de illic a Leone scriptum asserit Evagrius. 2

V. *Epistola* cxxxiv. *ad Leonem Aug. nunc* clxv. * Leg. *Decembris.* 3

Præter has litteras, alias 3 triduo post ad eumdem Augustum dedit, quas quidem jam pridem promiserat, ipsis scilicet Kalendis * Novembris superioris anni, ut liquet ex epist. 125. (*nunc* 156.) cap. 6. Haud dubium quin ejusdem legationis occasione datæ sint, quod & temporis ratio arguit, & ipsius epistolæ conspectus. Continet quippe prolixiorem diligentioremque de incarnationis mysterio tractationem, plurima amplissimaque subjecta habet sanctorum Patrum testimonia, quibus Eutychis error jampridem in Ecclesia proscriptus ostenditur; demum in fine epistolæ enixius postulat Pontifex ut Augustus *paci Ecclesiarum Domini sua*

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Intelligit epistolam 163. ad Anatolium, quam post epistolam 161. ad Constantinopolitanos scriptam, emendata chronica notatione ostendimus adnot. 12. in eamdem ep. 163. Quod si in epistola 161. eorum nomina, quorum fides erat dubia, *missis antea litteris* Anatolio indicasse scribit, non intelligit epistolam 163. quæ postea directa fuit, sed epistolas 151. 155. & 157., quæ *antea* ad eumdem scriptæ fuerunt.

2 Non epistolam 164. sed epistolam 156. Evagrius respicit, ut in Admonitione huic præmissa probatum a nobis fuit.

3 Epistolam 165. non triduo post, sed eodem die, quo epistola 164. datam ostendimus in Admonitione ad ep. 165. n. 2.

AN. CH. 458. *sua constitutione prospiciat, & in omnibus sibi subditis Dei dona defendat.*

VI. Decretalis Leonis Papæ ad Nicetam Aquilejensem qua occasione? *Ep.* CXXIX. *nunc* CLIX.

Eodem hoc anno Leo de ecclesiasticæ disciplinæ observatione, non minus quam de catholicæ fidei integritate sollicitus, decretales, ut vocant, epistolas duas scripsit, unam ad Nicetam Aquilejensem Episcopum; alteram ad Neonam Ravennatem: utramque occasione Attilanæ vastitatis Italicis regionibus ante biennium illatæ. Aquileja urbs Italiæ opibus potens & frequentia populi nobilis, quasi altera Roma olim æstimata est; sed objecta incursionibus Barbarorum variam experta fortunam est. Attila peragrato armis Imperio, & devastatis nobilissimis oppidis, hanc urbem cepit diripuitque. Barbarus post urbis excidium magnum hominum numerum captivum abduxit. Tum mulieres non paucæ viduatæ thoro, virosque aut morte absumtos, aut in posterum a reditu prohibendos ratæ, viduitatis haud satis patientes, alias ambiunt nuptias, aliisque viris nubere non dubitant. Restitutis rebus, reversi e captivitate priores mariti thorum conjugalem repetunt; qui relictas duxere, retinere cogitant. Dum certatur pro thalamis, dubitaturque uter potior maritus sit, Adeodatus Ecclesiæ Romanæ Diaconus, quem forte Aquilejam miserat Leo noster explorandi Ecclesiæ illius status gratia, Romam regressus est, retulitque aliqua quæstionum capita, de quibus quid Apostolica Sedes sentiret Nicetam poposcisse memoravit Adeodatus: nullum enim consultationis scriptum attulit. Respondit sanctus Leo ad primum caput juxta sententiam Domini: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*: necesse esse *ut legitimarum fœdera nuptiarum redintegrentur, & ut recipiat unusquisque quod proprium est*. Adversus autem eos qui aut metu, aut necessitate coacti immolatitios cibos comederant, scribit: *Pœnitentiæ satisfactione purgandos: quæ non tam temporis longitudine, quam cordis compunctione pensanda est*. Addit pariter de iis, qui iterato baptizati sunt vel metu vel errore traducti, culpam eluendam pœnitentia, & judicio Episcopi ad communionis unitatem recipiendos. Eos vero qui baptismum ab hæreticis acceperunt, confirmandos sola invocatione Spiritus sancti per impositionem manuum.

Ep. ead. c. 1. 2. 3. & 4. — *Cap.* 5. — *Cap.* 6. — *Cap.* 7.

AN. CH. 458. VII. *Ep.* CXXXV. *nunc* CLXVI. Decretalis ad Neonam Ravennatem quo anno data? *Cap.* 1.

Epistola ad Neonam Ravennatem anno 451. olim assignata est, eo quod Marciani consulatu insignita legebatur. Majorianum in Marciani locum substituimus, epistolamque ad præsentem annum revocavimus: cujus emendationis caussas habes in notis. Duo decernuntur a Leone, unum de parvulis in captivitatem abductis, de quorum baptismate si nihil certi cognosci queat: *accedat*, inquit, *talis intrepidus ad consequendam gratiam, cujus in se nullum scit esse vestigium: nec vereamur huic salutis januam aperire, quam numquam ante docetur ingressus... Quoniam non potest in iterationis crimen venire, quod factum esse omnino nescitur*. De his qui ab hæreticis baptizati sunt, quod alterum caput est, idem statuit quod in superiori epistola ad Nicetam Aquilejensem definierat. 4

4 VIII. Constitutio Augusti de velo ante 40. annos virgini non dando.

Legitur etiam Majoriani Imperatoris hoc anno data constitutio, qua parentes vetantur virgines ad edendam professionem virginitatis cogere, oblatasque a parentibus recipere velum ante quadragesimum ætatis annum. Condemnantur similiter viduæ, quæ non amore continentiæ, sed cupiditate vitæ laxioris alteras nuptias refugiunt. Liber Pontificum Romanorum eadem de virginibus a Leone constituta refert. *Hic quoque*, inquit, *constituit ut monacha non acciperet velaminis capitis benedictionem, nisi probata fuerit in virginitate annis quadraginta*. Et in epistola ad Rusticum Episcopum Narbonensem sunt alia quædam, quæ ad idem pertinent argumentum: quod mihi facile persuadet Leonis opera & consilio edictum Majoriani promulgatum. Unde intelligimus non insolitum visum Episcopis, si Principes caveant legibus quæ ad professionem disciplinamque monachicam attinent. Quin etiam ipsi Pontifices plerumque Regibus auctores fuerunt, ut ejusmodi leges ferrent. Namque regiæ auctoritatis esse censebant tam commodis Reipublicæ, quam Ecclesiæ bono consulere. Hoc ipsum sanctus Leo ad Imperatorem Leonem scribebat: *Debes incunctanter advertere regiam potestatem non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiæ præsidium esse collatam*.

Ep. CXXV. *nunc* CLVI. *cap.* III.

ANNUS CHRISTI	LEONIS PAPÆ	LEONIS ET MAJORIANI IMPP.	RICIMERE ET PATRICIO COSS.
459.	20.	3.	

Epistola ad Episcopos Campaniæ de tempore baptismi & confessione secreta. *Epistola* CXXXVI. *nunc* CLXVIII.

SCripsit hoc anno Leo noster pridie Nonas Martii epistolam unicam, quæ est ad universos Episcopos per Campaniam, Samnium & Picenum constitutos, eosque re-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 His duabus ad Nicetam & Neonem epistolis adjicienda est epistola 167. ad Rusticum Narbonensem, quam circa hoc tempus scriptam in Admonitione ostendimus: & de qua Quesnellus egit an. 440. n. XV.

AN. CH. 459. reprehendit, quod in festis Martyrum baptizarent, omissa exorcismorum jejuniorumque sanctificatione, aliisque ejusmodi ritibus relictis: constituitque non dandum baptismum aliis diebus quam Paschæ & Pentecostes. Ibidem prohibet, *ne de singulorum peccatorum genere libello scripta professio publicetur; cum reatus conscientiarum sufficiat solis Sacerdotibus indicari confessione secreta*. Non improbat tamen, si quis sponte propria ex plenitudine fidei & ex timore Dei apud homines ita erubescere non veretur, ut suam ipse conscientiam publicare cupiat. AN. CH. 459.

ANNUS CHRISTI 460.	LEONIS PAPÆ 20.	LEONIS ET MAJORIANI IMPP.	MAGNO ET APOLLONIO COSS.

I. Quid per Legatos Leonis actum CP.

AD orientalium porro rerum seriem ut redeamus, diximus a Leone missos anno 458. Domitianum & Geminianum Episcopos Constantinopolim, qui caussam fidei Pontificis nomine illic agerent. Quo successu legatione sua functi sint, obscurum est. Nam quid Constantinopoli gesserint, neque Leonis epistolæ, nec Scriptores Ecclesiastici tradunt. Certum dumtaxat Anatolium 1 superiori anno decessisse ante adventum Legatorum. Ejus morte, opinio est, retardata eorum consilia; dum eligendo successori tempus teritur. Certum quoque ex litteris Leonis ad Gennadium non ante hunc annum ccccLx. circa Junium mensem illos Romam rediisse. (*Epistola* CXXXVIII. *ad Gennad. CP. nunc* CLXX.) Sed quid actum hoc intervallo? Si 2 conjectura assequi licet, habitum est Constantinopoli Concilium, ubi perlectæ epistolæ, quas Metropolitani cum subscriptione Episcoporum suæ quisque provinciæ ad Augustum miserant; recitata etiam sancti Leonis epistola 134. (*nunc* 165.) ad Leonem Augustum cum subjectis testimoniis sanctorum Patrum de incarnatione Verbi Dei. Quibus perlectis, quasi aliqua generali Synodo habita, præsentium absentiumque communi consensione, accedente auctoritate Imperatoris, Timotheus condemnatur, jubeturque abire ab Episcopatu, quem per vim invaserat. De hac in Timotheum sententia sermo est in epistola Leonis ad Gennadium, qui Anatolio successerat. *Universorum*, inquit, *Domini Sacerdotum sententiis coarctatus*. Et in epistola 137. ad Leonem Augustum testatum pariter habetur Imperatorem auctoritati Episcoporum suam adjunxisse, ut impius Timotheus episcopalem Sedem relinquere cogeretur. *Sciat*, inquit, *clementia vestra omnes Ecclesias Dei cum laude vestra exultare pariter & lætari, quod ab Alexandrinæ Ecclesiæ jugo improbus parricida depulsus est: & populus Dei, cui prædo nefarius incubabat, in antiquam fidei libertatem reductus, potest jam in salutis viam fidelium Sacerdotum prædicatione revocari, cum videat omne seminarium venenorum in ipso auctore projectum*.

II. Timotheus hæreticus advolat Constantinopolim.

Pulsus e Sede Timotheus, ut erat versatili animo, ad artes confugit, cedens tempori: quia refragari omnium Episcoporum sententiis nequibat, neque amplius Synodum Calchedonensem improbare. Simulat igitur judicio Episcoporum acquiescere, & parere Synodi decretis, ratus amovendam promto obsequio suspicionem contumaciæ aut hæreseos, atque ita sibi sedem gratia & auctoritate amicorum restituendam. His rebus ita comparatis cum venia Imperatoris advolat Constantinopolim, & communicat cum Catholicis quasi innoxius. Leo per litteras Gennadii, & per duos Episcopos admonitus, apud Imperatorem ipsumque Gennadium, plurimum ea de re conqueritur, multisque probat Timotheum Episcopatu non modo indignum ob hæresim, verum etiam ob parricidium sacrilegiaque, quæ perpetraverat: Sedem Proterii viventis per vim occupatam, seditionis faces in Alexandrina Eccle- (*Epistola* CXXXVIII. *ad Gennadium, nunc* CLXX.)

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Non anno superiori 459. sed anno 458. obiit Anatolius. Cum enim in Nicephori Chronico hujus Episcopatui tribuantur anni octo & totidem menses, quos Theophanes computavit annos novem; ille autem Episcopatum obtinuerit sub finem an. 449. e vivis excessit an. 458. mense Augusto, vel die 3. Julii, quo Græci ejus festum signant.

2 Hæc conjectura e Cardinali Baronio sumta videtur, qui in Synodo a Gennadio habita contra Simoniacos hæc pariter, quæ Quesnellus indicat, Domitiano & Geminiano Apostolicæ Sedis Legatis præsentibus circa Eutychianos acta existimat ad an. 459. n. 1. & seqq. Id autem scripsit Baronius, quod ejus Concilii synodicam contra Simoniacos Patrum subscriptionibus expertem viderit. Cum vero omnes subscriptiones accurate editæ tom. 5. Concil. col. 49. Domitiani ac Geminiani Episcoporum nominibus careant; Baronii conjectura, qua eidem Synodo quædam circa Eutychianos Legatis agentibus gesta tribuit, imbecillis agnoscitur. Aliam autem Synodum Constantinopolitanam imaginari, nullo documento fulcitur. Quod enim de Timotheo scribit Leo ad Gennadium ep. 170. *Universorum Domini Sacerdotum sententiis coarctatus*, non ad Constantinopolitanam aliquam generalem aut fere generalem Synodum, cujus nulla memoria superest, sed ad sententias refertur, quas contra eum omnes totius orbis Episcopi redditis ad Imperatorem litteris pronuntiarunt.

AN. CH. 460. sia accensas, & mortem illatam Antistiti rememorat, commendatque in primis Gennadio, ut sacrilegum parricidam non modo a conventu publico Ecclesiæ, sed & a privata fidelium societate prohibeat: *Et ideo dilectio tua sollicitudine, qua claret, eniti & elaborare debebit, ne cum tam nefario homine sermo aliquis privatim vel publice misceatur; neve sub specie correctionis ejus quorumdam conventui præbeatur occasio: ne redeundi integram capiat libertatem, de quo jam edictis suis Princeps christianissimus judicavit.* Obsecrat Augustum ut Episcopum alium in Alexandrinam Sedem subrogari jubeat, cujus non minus probata fides, quam mores integri, eumque ordinari *secundum morem veterem*, ut legitur in epist. ad Gennadium: quæ verba de industria litteris inserta: tacitus enim arguit consuetudinem ab Anatolio inductam: quippe qui Episcopos majorum præsertim sedium ordinandi potestatem contra priscos mores sibi suæque sedi vindicaverat; ob eamque caussam admonet Gennadium, ne novitatem retineat, quam sui decessores invexerant, sed antiquam præscriptamque canonibus legem observet.

Epistola CXXXVII. *ad Leonem Aug. nunc* clxix.

Duo menses vix effluxerant, cum ecce Legati ex Alexandrina Ecclesia Daniel Presbyter & Timotheus Diaconus, cum litteris novi Episcopi Alexandrini rite consecrati. Læta illi renuntiabant. Timotheum Alexandria edicto Imperatoris pulsum, & longe ablegatum, & communi Cleri plebisque consensione, suffragiisque omnium electum Timotheum Solophaciolum rite solemniterque ordinatum. Tres illico gratulatorias epistolas misit Leo eodem die exaratas: datæ leguntur XV. Kalendas Septembris. Primam ad ipsum Solophaciolum scripsit: gratulatur illi suam electionem; hortaturque, sicut litteris testatus erat, ut hæreticos in transversum actos ad rectum fidei tramitem reduceret. Secunda scripta est ad Clericos Alexandrinos; tertia ad Episcopos qui Solophaciolum ordinaverant: suamque cum illis lætitiam communicat, quod is sit ordinatus cui nihil ambitio, nihil tumultuariæ multitudinis præceps impetus, nihil seditio, nihil artes contulerant. Postremæ litteræ Leonis fuerunt; hæcque novissima, quæ noverim, magni Præsulis opera.

AN. CH. 460. III. Timotheus catholicus Alexandriæ Episcopus ordinatus.

Epistola CXXXIX. *nunc* clxxi.

Ep. cxl. *nunc* clxxii. *Ep.* cxli. *nunc* clxxiii.

ANNUS CHRISTI 461.	LEONIS PAPÆ 22.	LEONIS 5. SEVERI 2. IMPP.	SEVERINO ET DAGALAIPHO COSS.

I. Leo Papa moritur.

DEmum Leo summus Pontifex post multos labores pro Christo perpessos, acresque pugnas adversus hostes fidei, scriptis dictisque debellatas hæreses, moritur. Qua prudentia Ecclesiæ gubernaculum rexerit, qua constantia tenuerit clavum nullis tempestatibus cedens, qua vigilantia asperis rebus providerit, ex his quæ retulimus, aut scire, aut animo capere promtum est. Feliciter tot consummatis operibus ad Christum commigravit, ut qui ejus vicem gesserat, in æternæ illius hereditatis partem veniret. Felix certe Pontifex, qui dum vita manebat, infractus semper stetit inter dissidentium Ecclesiarum motus, varia inter Episcoporum studia, molitionesque hæreticorum, nihil temporum rerumque asperitate territus: nec Regum cessit majestati, nec Pseudosynodi speciosa auctoritate victus est, nec Anatolii Episcopi Constantinopolitani artibus deceptus: omnibus major periculis in proventum fidei victorias impendit; jurgia Ecclesiarum sedavit, ausus temerarios contudit; flagitia pravorum hominum aut emendavit aut castigavit; quoquo versus vigilibus oberrans oculis, nihil quod ad rem Ecclesiæ Imperiique christiani conferret prætermisit. Hoc magnificum illi gloriosumque contigit, quod adeptus est Pontificatum toto pene Oriente fœdis hæresibus turbato, columnis Ecclesiæ aut dejectis, aut vacillantibus: decesserit vero parta ubique pace, primarias Sedes occupantibus Episcopis, quibus tanta cura retinendæ pacis, quantum aliis animi fuit ad bellum accendendum, vel pusillanimitatis ad extinguendum. Gennadius vanissimo Anatolio, Timotheus Solophaciolus impiissimo Timotheo Aeluro subrogati fuerant, quemadmodum Anastasius Juvenali Jerosolymitano, qui in causa fidei animis ceciderat. Huc accedit, quod sicut cum ad Sedem Romanam evectus, privatas tum inter præfectos exercituum lites componebat, sic toto Pontificatus curriculo sedandis Ecclesiæ turbis incubuerit, & tandem vir Imperii Ecclesiæque felicitati natus pacaverit.

Præter ea omnia, quæ retulimus, liber Pontificum Romanorum memorat ejus pietate & sollicitudine complures Romæ ædificatas Basilicas. Basilicam in primis SS. Apostolorum Petri & Paulli ab eo instauratam. *Hic*, inquit, *renovavit Basilicam Petri Apostoli, & fecit ibi cameram, quam & ornavit: & Beati Paulli Basilicam post ignem divinum renovavit; fecit & cameram in eadem similiter, & in Basilica Constantiniana.* Adrianus PP. in epistola ad Carolum Magnum pluribus ornatum hujus Basilicæ prosequitur: *Item de sacro quarto Concilio egregius atque mirificus prædicator sanctus Leo Papa, qui & ipse fecit Ecclesias, quas in musivo ex diversis historiis seu imaginibus pingens decoravit: magis autem in Basilica S. Paulli Apostoli, arcum ibidem majorem faciens, & in musivo depingens Salvato-*

II. Basilicę a S. Leone exstructę.

AN. CH. 461. *vatorem Dominum nostrum* JESUM CHRISTUM *: & secum viginti quatuor seniores nomine suo versibus decoravit ; & a tunc usque hactenus fideliter a nobis venerantur .* Illustrissimus Annalium conditor scribit hanc imaginem Salvatoris ad sua usque tempora servatam integram ; sed viginti quatuor seniores vetustate & situ deformatos . Opus hoc elaboratum esse liberalitate & impensis Gallæ Placidiæ Augustæ, studio curaque S. Leonis , inscriptio Gruteriana docet quatuor versibus comprehensa , ex majore hujus Basilicæ arcu descripta . Scio apud Baronium legi tantum distichum, ubi mentio est de morte Placidiæ . Ecce inscriptionem a Grutero excerptam .

THEODOSIUS *cœpit*, *perfecit* HONORIUS *aulam*
Doctoris mundi, sacratam corpore PAULLI .
PLACIDIÆ *pia mens operis decus omne paterni*
Gaudet Pontificis studio splendore LEONIS .

Baronius ad annum 461. N. 12. eam alio modo descriptam refert , insculptamque ait ad Basilicam S. Laurentii , ex liberalitate Placidiæ , & studio Leonis reparatam .

Gaudet Pontificis studio splendere LEONIS
PLACIDIÆ , *pia mens operis decus omne paterni .*
Demovit Dominus tenebras , ut luce creata
His quondam latebris sic modo fulgur inest .
Angustos aditus penetrabile corpus habebat,
Huc ubi nunc populum largior aula capit ,
Eruta planities patuit sub monte recisa ,
Estque remota gravi mole ruina minax .

Fecit quoque Basilicam , ut habet liber Pontificum , *sancto Cornelio Episcopo & Martyri juxta Cœmeterium Calixti via Appia.... Hic constituit Monasterium apud beatum Petrum Apostolum.... Hic constituit ut infra Actionem sacrificii diceretur :* SANCTUM SACRIFICIUM , IMMACULATAM HOSTIAM , *&c. Hic etiam constituit & addidit super sepulcra Apostolorum ex Clero Romano custodes , qui dicuntur cubicularii* , quos modo , ait Baronius, capellanos vocamus : cubiculum enim idem fuisse apud antiquos , quod hodie apud nos capellam , notavimus in Romano Martyrologio . AN. CH. 461.

Tom. II.

Radulphus Decanus Tungrensis lib. de Canonum observantia , proposit. 23. *In quibusdam Chronicis* , inquit , *legitur* , *quod Leo I. constituit ut finito Offertorio super Oblatam incensum in memoriam mortis Christi ponatur* . Et post nonnulla : *Erectus autem Presbyter populum hortatur ad orandum , dicens* : ORATE PRO ME : *quod Leoni Papæ ascribitur* . Deinde multis interpositis : *Principium Orationis :* HANC IGITUR &c. *quod ascribunt S. Leoni Magno* . Demum versus finem : *Subsequitur* , inquit , BENEDICAMUS DOMINO , sive, ITE , MISSA EST ; ad quod *respondent omnes :* DEO GRATIAS ,.. *Et hæc dici Leo Papa constituit* .

Superius notavimus ejusdem cura a Demetriade virgine Basilicam in honorem S. Stephani exstructam , cujus apud Paullum Diaconum , Hermannum Contractum , Platinam , & Cuspinianum memoria est . Liber Pontificum hæc addit præterea : *Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrem in urbe Roma , Presbyteros octoginta unum , Episcopos per diversa loca centum octoginta quinque . Qui etiam sepultus est apud B. Petrum Apostolum* III. *Idus Aprilis . Cessavit Episcopatus ejus dies septem* . In Breviario Romano nihil de ejus ordinationibus, etsi aliorum Pontificum Romanorum ordinationes non omittit. In MS. Thuaneo cujus ea est inscriptio : *Ordo Episcoporum Urbis Romæ a Petro ad Hadrianum sub Carolo Magno* , S. Leo numeratur quadragesimus septimus PP. & ea verba ibidem reperiuntur. *Hic fecit ordinationes* VII. *Presbyteros* LXXVII. *Diaconos* XXX. *Episcopos* CLXXV.

III. Quo die ac mense obierit S. Leo, diligentius inquiritur.

Quo die extremum diem clauserit sanctus Pontifex , facile est dicere, si communi opinioni obsequi velimus ; non ita facile , si res ad diligentius examen revocetur. E vita decessisse III. Idus Aprilis seu XI. die mensis , ferunt hodiernæ Ecclesiæ tabulæ , quibus consensus recentiorum scriptorum suffragatur , Severino scilicet & Dagalaipho Consulibus, seu anno Christi 461. postquam Romanam Ecclesiam 1 unum & viginti annos , triginta minus dies , administrasset . 1

Qq 2 Ista,

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Catalogi Romanorum Pontificum cum Pontificali libro Leoni tribuunt *annos XXI. mensem I. dies XXVI.* alias melius *dies XIII.* Hanc autem de die obitus S. Leonis quæstionem , quam pluribus Quesnellus discutit , ex antiquioribus libris certioribusque documentis brevius expediri posse credimus . Ex tribus diebus , qui Leoni nostro sacri in ecclesiasticis libris inveniuntur , tres de die obitus ejusdem Pontificis opiniones manarunt . Alii enim præferunt diem 11. Aprilis , alii 28. Junii , alii 10. Novembris . Quesnellus cum unico MS. Corbejensi Dacheriano diem 30. Octobris propugnans, quartam opinionem invexit . Quintam tandem opinionem addiderunt Antonius & Franciscus Pagii Leonis obitum affigentes diei quarto Novembris . Ea vero sententia , qua S. Leo supremum diem obiisse traditur IV. Idus Novembris , omnium probabilissima , ab eruditis passim excepta est . Inter omnes libros, qui diem mortis Leonis signant , vetustissimus est Martyrologium , uti vocant , Hieronymianum : omnia autem hujus Martyrologii exemplaria die IV. Idus Novembris habent : *Depositio S. Leonis Papæ* . Hæc autem de Leone nostro scripta exinde liquet, quod hoc Martyrologium aliorum hujus nominis Pontificum ætate anterius est . Concinunt cum hac die non solum cetera antiqua Martyrologia ex Hieronyminiano contracta, Rabanus , & Lectionarium Bellovacense a Quesnello laudatum ; sed & tempus Pontificatus Leoni tributum . Hunc ordi-

AN. CH. 461.

Ista, inquam, vulgata opinio est, quam haustam primum puto ex Anastasio, seu quovis alio auctore libri Pontificalis. Verum quam infirmæ sit ac deploratæ fidei opusculum istud, nemo inter eruditos diffitetur. Unde cum idem scribit Sedem Apostolicam post Leonis obitum septem diebus vacasse, ab Illustrissimo Cardinale Baronio merito rejicitur tum ex Mariani Scoti testimonio, tum maxime ex tempore subrogationis Hilari Papæ in locum demortui Pontificis.

IV. Ex Hilari electione lux quæstioni affulget.

Primum igitur quod in hac quæstione pro certo statuere licet, hoc est: Hilarum Leonis successorem eidem subrogatum esse mense Novembri anni 461. quo Leo decessit e vita. Hujus rei testem habemus Marianum Scotum insignem Chronographum: *Hilarus Papa 46. post Petrum ordinatur 2. Idus Novembris*. Sed & antiquius & locupletius testimonium Hilarus ipse suppeditat. Concilium enim Romanum anno Chr. 465. celebratum, *sub die* XV. *Kalendarum Decembrium*, ut habent acta vulgata, 2 vel XIII. ut in appendice codicis Dionysiani & in Moguntino, vel XVI. ut iidem ad marginem: hoc, inquam, Concilium Hilarus ipse in epistola ad Ascanium &c. cap. 2. habitum

EDITORUM ADNOTATIONES.

ordinatum die 29. Septembris anni 440. probavimus adnot. 1. ad an. 440. Porro ipsius Pontificatui assignantur in catalogis *anni* 21. *mensis* 1. *& dies* 13. Licet enim quidam catalogi in diebus discrepantes, signent *dies* 26. & aliqui *dies* 28. præstantiores tamen ac plures exhibent *dies XIII.*, ut patet ex Corbejensi, qui definit in Vigilio, & altero item Corbejensi a Mabillonio editis Analect. t. 3. ex alio pervetusto apud Bollandistas t. 1. Aprilis, & ex aliis a Pagio laudatis ad an. 461. n. 3. quibus adjiciendi sunt duo, alter omnium forte vetustissimus in Hormisda definens, quem invenimus in MS. cod. Vat. Reginæ 1997. alter vero, quem ex perantiquo Veronensi codice vulgavit P. Josephus Blanchinius tom. 4. Anastasii in Prolegomenis pag. VI. Accedunt etiam Picturæ Basilicæ S. Paulli, & inscriptio ex MS. Virdunensi in Mabillonii Analectis impressa & inferius a Quesnello recusa n. XI. quæ dies totidem signant. Si autem a die 29. Septembris computentur mensis & dies tredecim, Leonis mors incidit in diem IV. Id. Novembris. In laudata inscriptione Leo depositus dicitur *III. Idus* ......, ubi cum mensis nomen desit, Aprilem mensem supplendum nonnulli existimarunt, ita ut ejus mors adsignanda sit *III. Idus Aprilis*, quo eum sepultum cum libro Pontificali plures tradunt. Sed hæc documenta Hieronymiano Martyrologio posteriora, præferenda non sunt, cum præsertim tempus Pontificatus Leonis in omnibus catalogis notatum, & a die 29. Septembris ordinationis ejus inceptum, Aprili mensi nullo modo congruat. Adde tandem id non posse conciliari cum ordinatione Hilari, quem mense Novembri ordinatum Quesnellus n. IV. optime statuit. Solum errat, cum ejus ordinationem adsignat diei XV. Kal. Decembris, eo quod putarit an. 461. litteram F. dominicalem fuisse. Cum autem littera dominicalis ejus anni fuerit A; Hilarus ordinatus dicendus est XIII. Kal. Decembris seu die 19. Novembris an. 461. Si autem S. Leo excessisset die 11. Aprilis, septem & amplius mensibus Romana Sedes vacasse dicenda esset, quod ab illorum temporum moribus abhorret. Iidem catalogi, qui cum vulgato Anastasio Leonem sepultum tradunt III. Id. Aprilis, statim addunt *cessasse Episcopatum dies septem*. Id autem cum nostra sententia optime concinit: die enim 10. Novembris Leone vita functo, post septem dies Hilarus eligi potuit, ejus ordinatione biduo prorogata, ut die dominico perageretur. Ex his corruit Quesnelli opinio, qua Leonem obiisse arbitratur III. Kal. Novembris, seu die 30. Octobris. Unum Corbejense Kalendarium, quod aliis erroribus non caret, tanti esse nequit, ut tot documentis, atque rationibus hactenus propositis anteferendum credatur. Cadit multo magis utriusque Pagii sententia, quæ nulli quoad Leonis mortem documento incumbit. Solum illi præferunt Marianum Scotum Hilari ordinationem signantem II. Id. Novembris. Cum porro ex aliis documentis Romana Sedes vacaverit diebus septem, obitum Leonis ad diem quartum Novembris evehendum collegere. Ea vero antiquiora documenta, quibus Leonis mortem adsignavimus diei 10. Novembris (siquidem Romana Sedes vacavit diebus septem) Hilari ordinationem ad diem II. Id. ejusdem mensis a Mariano Scoto perperam evectam ostendunt. Labitur etiam opinio, qua ejus mors assignatur diei IV. Kal. Julii, seu 28. Junii. Hac autem die non obitum, sed translationem S. Leonis celebratam fuisse Capitulare Evangeliorum Romanæ Ecclesiæ testatur. Hoc Kalendarii nomine primus edidit Joannes Fronto; sed vetustissimum esse Capitulare Evangeliorum ipsius Romanæ Ecclesiæ ex Ven. Card. Thomasii, & Dominici Georgii, atque aliorum editionibus liquet. In hoc autem juxta omnes editiones ac MSS. die 28. Junii legitur: *Translatio corporis S. Leonis:* quam quidem hoc eodem die factam sub Sergio an. 688. memorata inscriptio apud Mabillonium prodit his verbis: *Depositus est III. Idus ...... & iterum translatus huc a B. Papa Sergio IV. Kal. Jul. Indict. I.* Num vero die XI. Aprilis alia vetustior translatio, vel elevatio admittenda sit, satis probabile videtur ex genuino Martyrologio Bedæ, qui paullo post Sergium præter diem 28. Junii, diem etiam 11. Aprilis Leonis festo adscribit. Cum enim ex constitutis nec Leonis mors, nec ordinatio huic diei affigenda sit; aliqua ejusdem translatio, vel elevatio Sergio antiquior eo die adstruenda est; & hac forte de caussa in inscriptione laudata Leo sub Sergio *iterum*, idest secundo, *translatus* traditur.

2 Hanc chronicam notationem, quæ in Dionysiano-Hadrianeæ collectionis codicibus & editionibus exhibetur, veriorem esse illa, quam præferunt codices collectionum Hispanicæ & Isidorianæ, patet ex dictis adnotatione præcedenti, in qua hanc diem XIII. Kal. Decembris anni 461. non vero diem XVI. Kal. dominicam fuisse vidimus.

AN. CH. 461. tum esse testatur a fratribus, seu Coepiscopis, in anniversaria assumtionis suæ festivitate congregatis: *Quos Natalis mei*, inquit, *festivitas congregarat*. Jam vero cum die dominica consecrari debuerit Pontifex, non incommode ordinationem Hilari in præcedentem dominicam rejiciemus, quæ fuit XV. Kalendas Decembris, si quidem littera F. eo anno dominicam designabat. Cum autem Alphonsus Ciaconius in Vita Leonis scribat (haud dubium quin ex antiquis Ecclesiæ Romanæ monumentis) Sedem Apostolicam
3 3 decem & octo dies vacasse, si totidem ab illa dominica seu die decima sexta Novembris retrorsus numerentur, occurret dies decimus octavus seu obitus S. Leonis tertio Kalendas Novembris. At (quod fortasse miraberis) eo ipso die notatam legimus sancti Leonis mortem in veteri Kalendario quod ex cod. MS. Corbejensi tomo decimo sui Spicilegii inseruit vir pietate & doctrina insignis D. Lucas Dacherius, quodque anno 826. concinnatum gravibus conjecturis ductus existimat. Ita porro legimus in Kalendario: *III. K.* (Novembris) *Depositio sancti Leonis Papæ*. Nullum autem Leonem alium eo tempore mortuum legimus; nec fas est de alio Leone, quam de primo interpretari quæcumque sine addito dicuntur de aliquo Leone Pontifice in tabulis ecclesiasticis.

Ad Corbejensem codicem proxime accedit Liber Lectionarius, quem ex MS. Bellovacensis Ecclesiæ codice Baluzius edidit in lucem ad calcem Tomi 2. Capitularium: sic enim ille in mense Novembri: IV. *Idus Novembris*, *Romæ*, *Depositio sancti Leonis Episcopi*, *& sancti Mennæ*. Non longe abest dies 10. Nov. a 30. Octobris, nec certum est in codice isto, quem corruptum & interpolatum fatetur Editor, qui revera nonnullis in locis perturbata habet plurima, olim ad III. Kalend. Nov. non adnotatam fuisse Leonis Depositionem, aut ex 30. Octobris ad X. Novemb. in Ecclesia Ambianensi, ad cujus usum liber scriptus est, esse translatum occasione festi alicujus proprii illo die occurrentis, & Festi Octavæque Sanctorum omnium proxime subsequentis. Festa Sanctorum in eo libro interciderunt a die 26. Octobris usque ad 8. Novembris.

V. Hanc epocham confirmat quod cum dubitare non possimus quin mense Novembri successor Leoni datus sit, nec probabile sit per pacatissima illa Ecclesiæ Romanæ tempora diu post mortem Pontificis dilatam fuisse electionem successoris, quam Leo ad Anastasium Thessalonicensem scribens, *nullis dilationibus volebat fatigari*: pene certum eo ipso apparet intra mensem Octobrem coercendam esse S. Leonis mortem.

Epist. XII. ad Anast. Thess. cap. VI.

Repugnat sententiæ nostræ communis chronologia. Sed præterquam quod sola libri Pontificalis auctoritate munita hæc invaluit, quæ magni facienda non est, accedit etiam quod hæc ipsa plures alios Chronographos adversos habeat: exempli gratia, Marianum Scotum, qui de Leone nostro hæc habet: *Magnus Leo Papa obiit quarto Kalendas Julii*. Martinum Polonum, qui Leonem eumdem scribit sedisse *annis viginti & uno*, *mensibus novem*, *diebus viginti septem*. Hermannum Contractum, qui annos 22. sedisse ait. Hæc & similia propius accedunt ad sententiam, quæ Leonis mortem mensi Octobri assignat, quam communi, quæ III. Idus Aprilis. AN. CH. 461.

VI. Leonis I. & Leonis II. festa confusa.

Sed juvat Marianum Scotum, cujus singularis & expressa narratio est, diligentius inspicere: plurimum enim lucis ex eo nobis affulget ad distinguendum Leonis primi & Leonis secundi festa, quæ per longum temporis spatium confuse celebrata sunt. Cum enim hodierna ætate fere ubique per Ecclesias Leoni Papæ II. vigesima octava Junii dies sacra habeatur, hoc tamen per errorem contigisse manifestum est, tum ex citato Mariani Scoti loco, tum ex dicendis inferius, ex quibus docemur Leonem secundum in primi locum esse substitutum. In Martyrologio enim Romano hæc legimus ad quartum Kalendas Julii: *Romæ*, *sancti Leonis Papæ secundi*. Et in Breviario Romano eodem die habetur officium ejusdem Leonis secundi, qui ibidem dicitur *sepultus in Basilica sancti Petri quarto Kalendas Julii*.

Contendunt recentiores scriptores Leonem secundum mortuum non esse IV. Kalendas Julii. Probant ex Anastasio seu libro Pontificali, in quo dicitur ordinationem celebrasse *vigesima septima die Junii*, *sepultus* vero *ad beatum Petrum Apostolum sub die quinto Nonas Julias*. Quibus suffragatur Marianus Scotus scribens Leonem secundum obiisse *quinto nonas Julii*.

VII. Leo II. mortuus videtur 28. die Junii.

Nolim ego negare 28. Junii vita functum esse Leonem secundum, huic enim opinioni favent, nedum adversantur, quæ in contrarium adducta sunt, excepto Mariano, qui Anastasii verbis male intellectis deceptus est. Ad Anastasium enim ipsum quod attinet, non scribit mortuum Leonem quinto nonas Julias, sed tantummodo sepultum: facillime porro intelligimus eum qui quinto Kalendas Julii diem extremum obiisset, quarto post die sepultum esse. Cum hæc non discernunt auctor lectionum Breviarii Romani & Marianus Scotus, in diversos uterque errores abiit, hic scribens obiisse quinto nonas Julii, ille sepultum esse quarto Kalendas Julii. Non nocet magis ordinationis die 27. Junii celebratæ mentio. Quis enim istud inter impossibilia numeret, ut qui vigesima septima die vel 28. ante lucem consecrationes sacerdotales peregerit, sequenti vel eodem die repentino morbo correptus obierit:

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Septem tantum dies vacasse, plures catalogi cum vulgato Anastasio præferunt. Decem autem & octo dies nullum, quod sciamus, antiquum documentum exhibet.

AN. CH. 461. rit : quod potius facile est contigisse Pontifici annoso, præcedentis noctis vigiliis & labore fatigato. Quibus adde plerisque corruptum videri Anastasii locum de die ordinationis. Et hanc quidem die vel quarto vel undecimo Junii celebrari debuisse hoc anno erudite probat vir clarissimus Carolus le Cointe Oratorii Gallicani Presbyter in annalibus ecclesiasticis Francorum an. *686*. num. XXXIII. tametsi Leonem quarto Kalendas Julii mortuum non existimet : vix tamen alia ratio excogitari potest, cur 4 huic potissimum diei affixum sit festum hujus Pontificis, etiam rejecta inde Leonis I. festivitate, quam quia constabat in Ecclesia Romana eo die obiisse Leonem secundum.

VIII. Junii dies 28. olim facer Leoni PP. I. Etsi porro hac die mortuus erat Leo II. non ei tamen sacra fuit eadem dies in antiquis Ecclesiæ monumentis, sed Leoni I. Hujus assertionis plures ex antiquis Historicis, Martyrologiis, Lectionariis, Breviariis, Missalibus, & Kalendariis probationes facile est adducere.

Circ. an. 600. Primo loco prodeat sanctus Gregorius Magnus PP. I. qui Leone II. antiquior fuit. Is in suo Sacramentario annotat, *Natale S. Leonis Papæ*, ad IV. Kalendas Julii. Hoc quidem additum Sacramentario merito suspicantur viri docti juxta fidem codicis Remensis a doctissimo viro Hugone Menardo laudati; neque ego inficias ierim : attamen antiquissimam esse hanc additionem duo evincunt : unum est, quod tam pauci codices MSS. inventi sunt, qui ea careant, ut unicus ille Remensis laudetur a Menardo, qui tamen testatur *Natale S. Leonis Papæ* III. Idus Aprilis inscribi in eodem Remensi codice; in ceteris vero 5 antiquissimis, puta Corbejensi Sancti Eligii Missali, ad cujus fidem Sacramentarium edidit, & duobus aliis ejusdem Monasterii : item Tiliano & Thuaneo &c. *Natale S. Leonis Papæ* IV. Kal. Julii adnotatum exhiberi; alterum, quod paucorum admodum Sanctorum, qui Martyres non fuerint, festa inscripta habeat, pauciorum etiam Romanorum Pontificum : quos inter Leonem primum omissum esse, non omisso Leone secundo, vix in mentem venerit. Ex eodem Sacramentario Gregoriano assumsit procul dubio Hincmarus Remensis Archiepiscopos Collectam secretam Missæ S. Leonis, quam refert in opere prolixo de Prædestinatione, pag. ultima, quamque in Ecclesia Romana recitari solitam significat, his verbis : *Hanc* (intelligentiam) *ipsa sancta Sedes Apostolica in arcanis cælestium mysteriorum ex Apostolorum traditione, retinet dicens :* „ Hæc hostia, quæsumus Domine, „ mundet nostra delicta, quæ in ara cru„ cis immolata, totius mundi tulit offen„ sam. *Et item :* Annue nobis, Domine, ut „ animæ famuli tui Leonis hæc prosit ob„ latio, quam immolando totius mundi tri„ buisti relaxari delicta. *Et :* Respice omni„ potens & misericors Deus super hanc fa„ miliam tuam, pro qua Dominus noster „ JESUS CHRISTUS non dubitavit manibus „ tradi nocentium, & crucis subire tormen„ tum. " Ubi observare licet in secreta de S. Leone scrupulosiorem sequentis ætatis diligentiam, ex qua pro his verbis, *Ut animæ famuli tui Leonis hæc prosit oblatio*, hæc alia supposita sunt : *Ut intercessione beati Leonis hæc nobis prosit oblatio :* quæ ne recitarentur tempore Hincmari, S. Gregorii, & forsan superiorum Pontificum, nulla religio intercessit. Ista etiam precandi forma antiquitatem hujus officii prodere mihi videtur, & inde fortasse nata, quod statim post obitum Leonis celebratus sit dies in honorem hujus Pontificis : cui non ita pridem defuncto precabantur fideles intra Missarum solemnia, pro Ecclesiæ more ac pietate, æternæ felicitatis gaudia. Mutationis illius in Secreta Missæ S. Leonis factæ explicationem videre est apud Innocentium PP. III. in Rescripto ad J. quondam Archiepiscopum Lugdunensem, quod refertur *C. Cum Marthæ : de celebratione Missarum*.

Vixit an. 700. In antiquo Martyrologio, quod dicitur Vene-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Cum serius valde huic diei IV. Kal. Julii festum Leonis II. affixum fuerit; omnes autem catalogi Romanorum Pontificum eum sepultum tradant V. Non. Julii; ea festi assignatio non eam caussam habuisse videtur, quam Quesnellus conjicit. In *Breviario de Camera secundum usum Romanum, impressum Venetiis arte & impensis Magistri Andreæ de Torresanis de Asula XX. Junii MCCCCXCIV.* die 28. Junii festum hujus Leonis II. cum tribus propriis lectionibus exhibetur; sed in iis nihil de die sepulturæ, ut in Romano Breviario nunc legitur.

5 Vetustissimi omnium, qui hactenus ad nostram notitiam pervenerunt Sacramentarii codices Gregoriani, sunt unus Vaticanus, & alter Ottobonianus, quos Muratorius edidit in Liturgia Romana tom. 2. cumque ii hoc die IV. Kal. Julii S. Leonis Missam pariter præferant; statim post Leonis translationem eodem die peractam sub Sergio hanc Missam Sacramentario Gregoriano additam credimus : & idcirco in vetustissimis Capitularibus Evangeliorum, in quibus ea translatio eodem die signatur, & in Kalendario Romano, quod Responsoriali ac Antiphonario Romanæ Ecclesiæ præmissum e codice Basilicæ Vaticanæ vulgavit V. Card. Thomasius tom. 4. pag. 9. novissimæ editionis, ac tandem in vetusto Missali Lateranensi nuper impresso tom. 1. Collectionis Liturgicæ pag. 228. eodem tantum die S. Leonis festum indicatur. Non diffitemur tamen tria alia Sacramentaria Gregoriana, Remense a P. Menardo not. 354. laudatum, Theodoricense & Gemeticense in notis ad Menardum allegata, Leonis memoriam præferre non die 28. Junii, sed 11. Aprilis. *In solo S. Petri supra Divam Ordinario* S. Leonis commemorationem sine officio eodem die 11. Aprilis invenit P. Martene de Monach. Ritib. l. 4. c. 4. n. 26., cum in aliis sex ejusdem generis libris, quos allegat lib. 4. c. 6. n. 23., ejusdem Sancti festivitas notetur die 28. Junii.

AN. CH. 461. Venerabilis Bedæ, hæc ad eumdem diem 28. Junii legimus: Leonis Papæ, qui post Petrum Apostolum 47. in urbe Roma sedit annos 21. dies XII. & cetera quæ Leonem primum clarissime designant: ubi ex consilio videtur diei mortis vel depositionis non meminisse.

An. 750. In veteri Kalendario Romano, seu potius libro lectionario, quem vir doctissimus Joannes Fronto Canonicus Regularis S. Augustini & Academiæ Parisiensis Cancellarius edidit non ita pridem e MS. codice sui S. Genovefæ Monasterii, aureis characteribus exarato, & nongentis annis, ut putat, antiquiore; nihil de S. Leone mense Aprili; sic autem mense Junio: *Die* XXVIII. *Translatio B. Leonis*. De Leone I. procul dubio intelligendum istud, quod & erudito Frontoni visum est. Quatuor enim tantummodo Confessorum memoria consignata habetur in lectionario, quos inter Leoni secundo locum esse datum, negatum Leoni I. non est verosimile. Deinde antiquam ullius sancti Leonis Translationem non legimus, nisi primi, quem Sergius Papa I. ad honoratiorem locum Basilicæ S. Petri transtulit, teste Anastasio, ut uberius infra.

An. 800. Usuardus, qui ineunte sæculo nono floruit, in suo Martyrologio S. Leonis Magni meminit ad quartum Kalendas Julii, his verbis: *Natalis beati Leonis Papæ & Doctoris*. Quis enim umquam Doctoris titulo ornatus inter Leones Pontifices, præter Leonem primum? Perperam autem Joannes Molanus vocem hanc *Doctoris*, quam in prima editione Usuardi de Leone I. interpretatus erat, mutata postmodum sententia, ad marginem relegavit in altera hujus Martyrologii editione ab eo procurata Antuerpiæ anno 1583. substituto in illius vocis locum *Confessoris* nomine, aliisque de suo superadditis, quæ Leoni secundo conveniunt: quod omnibus manuscriptis codicibus contrarium est.

6 Circa Usuardi tempora Leonem 6 inter Ecclesiæ Doctores fuisse numeratum, testantur Litaniæ quæ habentur in Libro Precum Caroli Calvi Imp. ex codice MS. Colbertino, descriptæ a Baluzio in Notis ad Capitularia p. 1486. ubi post quatuor Doctores Ecclesiæ Latinæ S. Leo invocatur. Quem titulum Pontifici nostro postliminio restituit novum Ecclesiæ Parisiensis Breviarium anno 1680. excusum & magna accuratione emendatum, doctissimorum virorum ope & industria, inprimisque clarissimi Jacobi de Sancta Bova Doctoris, Socii, & Professoris Sorbonici, Præceptoris mei.

Ado Viennensis, qui eodem sæculo nono scripsit suum Martyrologium, Leonem non recenset nisi quarto Kalendas Julii in hunc modum: *Ipso die Natalis S. Leonis Papæ*. Legitur quidem & III. Idus Aprilis Leonis mentio in vulgatis codicibus: at Joannes Mosander & Heribertus Rosvveydus, qui Adonem multa cura ediderunt in lucem, istud rejiciunt auctoritate plurimorum codicum MSS. An. 870.

Liber MS. Sacramentorum Ratholdi, qui decimo sæculo exaratus, Kalendarium MS. S. Michaelis de Confluente in Catalonia, Kalendarium Ecclesiæ Christianæ editum Helmæstadii anno 1585. ad calcem Chronologiæ Davidis Chytræi, Kalendarium MS. S. Theoderici prope Remos, & alia bene multa incertæ ætatis ac regionis monimenta, Leonis memoriam annotatam non habent, nisi ad 28. Junii diem. Leonem porro secundum, primo posthabito, ut jam diximus, quis credat celebri solemnique cultu honoratum in Romana præsertim Ecclesia? An. circ. 900.

Martyrologium antiquum, quod pro veteri Romano venditavit Rosvveydus, nec aliud est quam Adonis Epitome, nihil de S. Leone III. Idus Aprilis; hæc autem IV. Kalendas Julii: *Romæ Leonis Papæ*.

Wandelbertus, qui Usuardi Martyrologium metrice expressit, eadem quæ ille, habet de Leone tam ad III. Idus Aprilis quam ad quartum Kalendas Julias. Habetur in Martyrologio Molani & tomo 1. Operum Venerabilis Bedæ Presbyteri metricum illud Wandelberti (quæ est eruditorum opinio) Martyrologium. III. Idus Aprilis Usuardus Lovanii editus a. 1568. hæc habet: *Romæ Natalis B. Leonis Papæ, cujus temporibus exstitit sancta Synodus Calchedonensis*, & ad marginem: *Primi, de quo* 28. *Junii*. Ibidem vero Wandelberti hoc distichum: An. 960.

Pontifice & summo ternæ irradiante LEONE,
Splendent, ore, manu Christi qui pavit ovile.

Ad IV. vero Kal. Julii: *Natalis beati Leo-*

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Peculiarem & antiquum S. Leonis cultum in Romana Ecclesia adstruunt veteres ipsius Litaniæ, quas ex codice Basilicæ Vaticanæ accurate recusit Card. Thomasius tom. 5. *Antiqui libri Missarum* pag. 299., & nos in aliis MSS. invenimus. In his enim inter sanctos Confessores Pontifices S. Leo recensetur sic. *S. Silvester, S. Leo, S. Ylari, S. Martine, S. Gregori* &c. In aliis contractioribus ejusdem Ecclesiæ litaniis ex codice Ratoldi apud Menardum in Sacrament. Gregor. not. 741. habetur: *S. Silvester, S. Leo, S. Ambrosi, S. Augustine*. In brevissimis litaniis, quæ duobus Ordinibus Romanis 13. & 14. insertæ sunt tom. 2. Musei Italici Mabillonii p. 227. & 254. hi duo tantum Confessores Pontifices invocantur *S. Leo, S. Gregori*. De Doctoris titulo vide quæ diximus in epistola nuncupatoria tomi I. Quoad Adonem vero, in tribus antiquis ejus codicibus, quos V. Cl. Dominicus Georgius in Romana editione Martyrologii Adonis adhibuit, die 28. Junii legitur pag. 303. *Ipso die Natalis S. Leonis Papæ, qui merito excellentis ingenii apud Romanos Magnus Leo appellatur*. Iidem porro codices ejusdem Leonis festum pariter signant die 11. Aprilis.

AN. CH. 461. *Leonis Papæ & Doctoris:* & ad marginem: *De Leone, Pontificale c.* 47. *& Canisius ante Opera.* Wandelbertus autem:

Præsule quartus ovat verbi & doctore Leone.

Ex quo arguitur prava Molani correctio in Usuardo tentata in posterioribus editionibus contra auctoris mentem fidemque MSS. codicum. Quam correctionem in Wandelberto audere vetant carminis leges.

A. 1083. Marianus Scotus in Chronico, quod circa annum 1083. complevit, magnum Leonem Papam obiisse scribit quarto Kalendas Julii: ea potissimum ratione ductus, ut ego existimo, quod illa die coleretur Magni Leonis memoria.

A. 1240. Abbas Urspergensis, qui obiit anno 1240. ad annum 461. sui Chronici: *Leo Papa*, inquit, *migravit quarto Kalendas Julii*.

A. 1277. Martinus Polonus Marianum & Abbatem Urspergensem explicat, & ipse suo suffragio confirmat assertionem nostram. *Hic etiam*, inquit, *sepultus est apud Basilicam S. Petri Apostoli: cujus festum fit in vigilia Apostolorum*. Nondum igitur anno 1277. ad quem Chronicon suum perduxit Martinus, Leonis secundi festum agebatur quarto Kalendas Julii, sed Leonis primi, in Ecclesia Romana, cujus consuetudo ac ritus latere Martinum non potuere, qui in illa Nicolao III. Pontifice Pœnitentiarii munere functus est.

A. 1450. S. Antoninus, qui florebat anno 1450. Chronici parte 2. hæc habet de Leone nostro: *Celebratur hujus Sancti festum in vigilia Apostolorum Petri & Paulli*.

A. 1480. VVernerus Rolevvink de Laer VVestphalus Carthusiensis, qui Kalendarium & Martyrologium condidit, nec non Fasciculum temporum, quem ad annum 1480. produxit, eidem diei adscribit Leonis nostri festivitatem. *Festum ejus*, inquit, *agitur in vigilia Apostolorum Petri & Paulli: quidam dicunt* XI. *Aprilis*.

Denique Joannes Trithemius, quem mortuum scribunt anno 1516. in hunc modum de Leone I. scribit: *Moritur tandem post multos pro Ecclesiæ utilitate labores sub Leone Augusto anno Domini* 461. *indictione* 14. *quarto Kalendas Julii*.

1156. Pleraque Breviaria & Missalia, quæ ante hujus sæculi initium excusa sunt, non habent consignatam S. Leonis memoriam, nisi ad quartum Kalendas Julii, seu die 28. Junii.

Missale Romanum seu secundum consuetudinem Romanæ Curiæ Venetiis excusum
1481. a. D. 1481.
1487. Missale editum Basilicæ a. D. 1487.
1501. Missale excusum Lugduni a. D. 1501.

AN. CH. 461.
Breviarium Aurelianense a. D. 1504. 1504.
Breviarium ordinis SS. Trinitatis a. 1514. 1514.
Breviarium Turonensis Ecclesiæ 1519. 1519.
Breviarium Carthusiense a. D. 1521. 1521.
Breviarium Canonicorum Regularium, 1523. 1523.
Breviarium Romanum Parisiis. 1524. 1524.
Breviarium Curiæ aptum seu secundum consuetudinem Romanæ Curiæ a. D. 1525. 1525.
Breviarium Parisiense 1545. 1545.
Missale Romanum Venetiis cusum 1549. 1549.
Breviarium secundum usum Archicœnobii sancti Remigii Remensis eodem anno editum. 1549.
Portiforium seu Breviarium ad usum Ecclesiæ Sarisburiensis, quod Londini prodiit a. D. 1555. 1555.
Breviarium Romanum Parisiis 1556. 1556.
Breviarium Aurelianense anni 1573. 1573.
Breviarium vetustissimum Fontisebraldi.
Breviarium Noviomense antiquum.
Breviarium MS. Sancti Victoris Parisiensis.
Breviarium Canonicorum Regularium a. D. 1609. 1609.
Breviarium S. Martini Turonensis a. D. 1635. 1635.

In his omnibus, & sine dubio in aliis bene multis, occurrit memoria S. Leonis 28. die Junii, non 11. Aprilis. Memoria, inquam, non integrum officium propter occurrentem sanctorum Apostolorum Petri & Paulli vigiliam, quæ celeberrima erat. Alias si in diem dominicam festum Leonis incidisset, vigilia in superius sabbatum rejecta, de S. Leone fiebat ipsa die dominica officium, si bene capio sensum hujus Rubricæ in plerisque numeratis Breviariis appositæ: 7 *Si festum sancti Leonis in Dominica venerit, agitur de festo cum commemoratione S. Joannis Baptistæ; quocumque vero alio die venerit, fit de ipso commemoratio in Missa de Vigilia*. Cujus commemorationis adhuc vestigia supersunt in Collecta, quæ & in Sacramentario Gregoriano, & in recensitis supra Breviariis pro S. Leonis memoria legitur, quæque a paucis annis ad Leonem secundum translata, ejus officio adscripta est, ne apice quidem mutato. En Collectam.

Deus qui Beatum Leonem Pontificem Sanctorum tuorum meritis coæquasti, concede quæsumus, ut qui COMMEMORATIONIS *ejus festa percolimus, vitæ quoque imitemur exempla*. Ubi cum dicitur *Sanctorum tuorum meritis coæquasti* subaudiendum suspicor *Apostolorum*, seu *Petri & Paulli*, quorum solemnis dies occurrebat, & quorum meritis coæquatum Leonem prædicat collecta: nisi enim aliquem inter ceteros cælites insignem co-

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 Similis rubrica legitur in Responsoriali & Antiphonario Romanæ Ecclesiæ t. 4. Operum Card. Thomasii p. 120. *Si vigilia B. Petri in Dominica venerit, Sabbato prævenimus omnia officia vigiliæ celebrare: Dominica vero omnia de S. Leone Papa facimus*. In Ordine autem Romano XV. apud Mabillonium tom. 2. Musei Italici p. 517. habetur. *Item in Vigilia beatorum Apostolorum Petri & Paulli facimus de S. Leone; Missa dicitur de vigilia, cum commemoratione de S. Leone*.

AN. CH. 461.

cogites, cui Leonem comparare voluerit, minus concinna laus erit, qua sanctus sanctis similis dicitur. Ceterum non semel ab antiquis Leo noster cum Apostolis confertur: Λέων Πάπας Ρώμης ὁ ἰσαπόστολος: id est: *Leo Romæ Papa Apostolis æquandus*: inquit Libellus Synodicus. Sed & Patres Calchedonenses in suo προσφωνητικῷ ad Marcianum Augustum sanctum Leonem apostolicum virum, τὸν ἀποστολικὸν ἄνδρα, appellarunt. Hæc omnia animum quemvis non pervicacem aut contentiosum facile adducent, ut Leonis primi memoriam olim inscriptam fuisse credat 28. diei Junii.

Libell.Synod. cap. xciv.

Non diffiteor tamen antiquos etiam codices inveniri, qui Leonis festum Aprilis xi. diei affixum habeant; sed eosdem de die obitus interpretari nulla necessitate compellimur, cum vel de translatione aliqua, vel de ordinatione possint intelligi. Ita genuinum Bedæ Presbyteri Martyrologium, quod a Godefrido Henschenio non ita pridem publicæ luci datum est: tertio enim Idus Aprilis mentio habetur: *Leonis Papæ & Confessoris*: quarto Kalendas Julii: *Sancti Leonis Papæ*. Sic etiam Breviarium MS. Montis-Cassini sexcentorum fere annorum, quod in ædibus Institutionis Oratorii D. Jesu ad muros Parisienses asservatur. De Usuardo constat ex superius dictis, utroque loco natalem Leonis I. commemoratam.

3. Parte actor.Calched. N.I.

Eodem die habet vetus Kalendarium tomo x. Spicilegii Acheriani editum ex MS. codice 800. annorum: *III. Idus Aprilis Natalis sancti Leonis Papæ*. In Kalendario, quod libro sacramentorum sancti Gregorii MS. præfigitur in codice Oratorii Parisiensis. His adde Missale Parisiense ann. 1517. & 1541. & Breviarium 1545. & 1584. Breviarium Romanum Venetiis 1570. Breviarium Ambianense anni 1607. in quo nihil de sancto Leone 28. Junii, sed tantum 11. Aprilis: Laudunense anni 1584. in quibus non officium, sed sola commemoratio fit sancti Leonis xi. Aprilis, nihil mense Junio.

Observandum, in plerisque Breviariis & Missalibus, quæ Officium sancti Leonis habent 28. solummodo Junii, Officium istud esse de communi Confessorum Pontificum, nihilque præ se ferre, unde discerni queat,
8 an de Leone I. celebretur, an vero 8 de secundo.

X. Tres olim dies consecrati videntur Leoni I. 1. Depositioni.

Ex præmissis facile mihi persuadeo tres omnino dies consecratos olim fuisse memoriæ sancti Leonis Papæ I. & unum eorum in aliquibus Ecclesiis, alium in aliis, duos in nonnullis annuo cultu celebratos.

Depositioni hujus sancti Pontificis sacer fuit tertius Kalend. Novemb. seu xxx. dies Octobris, qui huic deputatur in Kalendario Acheriano octingentis annis antiquo; tametsi forsan eo die Officium celebratum de eo non fuerit. Priscis enim Ecclesiæ temporibus vix ac ne vix quidem depositionem seu obitum illius Sancti solemni officio honoratum crediderim, nisi qui martyrium fuso pro Christo sanguine complevisset. Hinc est quod in tam paucis monumentis dies obitus Leonis conscriptus legitur, ut unicus hactenus codex visus sit, qui hunc annotatum habuerit die xxx. Octobris. AN. CH. 461.

Junii dies 28. translatione corporis sancti Leonis celebris habitus est: quo die notata legitur in vetustissimo Joannis Frontonis Martyrologio seu Lectionario nongentis annis, ut putat, antiquiore: in quo quarto Kalendas Julii legitur: *Translatio corporis beati Leonis*. Cui concinit Kalendarium ad usum olim Ecclesiæ Romanæ e Bibliothecæ Vaticanæ codice antiquissimo ante nongentos pariter annos descripto, quod Leo Allatius integrum inseruit Dissertationi suæ de Dominicis & Hebdomadibus Græcorum ad calcem Operis de perpetua Ecclesiarum Orient. & Occident. consensione pagina 1487. Sic enim pag. 1490. legimus: *IV. Kalend. Julii. Translatio corporis B. Leonis Pontificis & Confessoris*. Quo in Kalendario, nulla alio die consignata habetur memoria Leonis. Cujus enim Leonis, nisi primi, cujus unius translationem commemoratam habemus ab Anastasio Bibliothecario, seu quovis alio auctore libri Pontificalis, ubi de Sergio Papa: *Hic*, inquit, *corpus beati Leonis probatissimi Patris atque Pontificis, quod in abdito inferioris Secretarii prædictæ Basilicæ* (sancti Petri) *positum fuerat, facta diligentius Tumba in denominata Basilica publico loco* (*ut sibi fuerat revelatum*) *reposuit, ac locum ipsum ornavit*.

XI. Translationi S. Leonis 2. dies sacra.

Eadem, paucis mutatis, habentur in MS. cod. Collegii Orielensis in Academia Oxoniensi: illo, inquam, codice ex quo prodiit Romanus Canonum Codex, quique idem plurima continet Leonina, inter quæ, narratio duplex de rebus gestis S. Leonis PP. I. una fol. 91. convenit fere cum Anastasiana narratione, etsi ea sit brevior; altera habetur fol. 214. estque ejusmodi.

Anno Dominicæ Incarnationis 440. *Leo Papa Magnus quadragesimus quartus post Petrum sedit annis viginti uno, mensibus duobus. Obiit III. Idus Aprilis. Anno Dominicæ Incarnationis* 688. *Sergius Papa octogesimus quartus sedit annis XIV. mensibus VIII. In hujus gestis ita legitur.* „ Hic corpus Leonis primi beatissimi Patris ac Pontificis, quod in abdito inferioris Secretarii Basilicæ beati Petri positum fuerat, facta diligentius Tumba in denominata Basilica publico loco, ut sibi fuerat revelatum, reposuit iv. Kalendas Julii ac locum ipsum ornavit.

Sequitur in codice Inscriptio viginti versibus constans, quæ hic excusa legitur. Unum porro quod in excerpto gestorum Sergii observatum velim, est nota temporaria, cui concinit Mabillonianus codex jamjam com-

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Confer adnotationem superiorem quartam.

AN. CH. 461.

memorandus. Uterque enim codex cum Frontonis Martyrologio & Allatii Kalendario superius laudatis, testes sunt quatuor, quorum auctoritate vigesimam octavam Junii diem translationi S. Leonis I. sacram fuisse certo constare videtur.

Ex eodem Sergii gestorum excerpto docemur, quod Leo noster sepultus erat in Basilica sancti Petri, qui honos nulli decessorum contigerat. *Primus quippe*, ait Auctor Romæ subterraneæ, *inter sanctos Pontifices non Martyres annumeratur: haud tamen juxta sanctum Petrum, sed in Basilicæ ejusdem vestibulo ante Secretarium, in postrema nimirum ejusdem vestibuli parte ad lævam ingredientibus*. Quod Epitaphii jamjam describendi versus 6. 7. & 8. significant. Multi deinde Pontifices ibidem tumulati sunt; ita ut sancti Leonis sepulcrum aliorum obrutum sepulcris delitesceret, cum Sergius Papa I. qui sub finem septimi sæculi Romæ sedit, prævia revelatione admonitus corpus Leonis e loco obscuriori eruit, transtulitque in superiorem editioremque versus altare, sive *in Oratorio ad dexteram majoris absidis prope sancti Petri aram*, ut scribit idem Romæ subterraneæ Auctor. Exstruxit quoque Sergius magnificum tumulum Leoni cum hoc Epitaphio, quod exstat apud Janum Gruterum, & ad MS. codicis Oxoniensis apographum a clarissimo viro E. Bernardo nuper ad nos transmissum, emendavimus. Idem inventum est a doctissimo Mabillonio in Virdunensi codice Monasterii S. Vitonis inter alia Epitaphia, quæ reperta esse dicuntur in Ecclesia S. Petri, referunturque a Mabillonio Tomo 3. Analectorum pag. 431.

*Hujus Apostolici primum * est hic corpus humatum,* (* MS. Oxon. magni.)
Quod foret & tumulo dignus in arce Petri.
*Hinc * vatum procerumque cohors, quos cernis adesse,* (* Vulg. hunc)
Membra sub egregia sunt adoperta domo.
Sed dudum ut Pastor magnus LEO *septa gregemque*
Christicolam servans janitor arcis erat.
Commonet e tumulo, quod gesserat ipse superstes,
Ne lupus insidians vastet ovile Dei.
Testantur missi pro recto dogmate libri,
*Quos pia corda colunt, quos mala * turba timet.* (* Vulg. prava)
Rugiit, & pavida stupuerant corda ferarum;
Pastorisque sui jussa sequuntur oves.
Hic tamen extremo jacuit sub marmore templi
*Quem jam Pontificum plura * sepulcra tegunt *.* (* Oxon. Pulchra sep. * Vulg. celant.)
Sergius Antistes divino impulsus amore
Hunc in fronte sacræ transtulit inde domus:
*Exornans rutilam pretioso marmore tumbam *,* (* Vulg. Rutilum.... tumbum.)
In quo poscentes mira superna vident.
Et quia præmicuit miris virtutibus olim;
Ultima Pontificis gloria major erit.

AN. CH. 461.

Ad hujus Epitaphii calcem legitur in Mabilloniano codice hoc chronicum additamentum: *Sedit in Episcopatu annos* XXI. *Mensem* I. *dies* XIII. *Depositus est III. Idus .... & iterum translatus huc Beato Sergio* IV. *Kalend. Julii Indict.* I.

Hæc de prima translatione corporis sancti Leonis ejusque sepulcro, quod & miraculis clarum & præsens auxilium multis fuisse versus hic ostendit:

In quo poscentes mira superna vident.

XII. Qua S. Leonis festivitate clara XI. Aprilis.

Porro diem Aprilis undecimam memoriæ ejusdem Pontificis sacram fuisse, ex antiquis etiam codicibus certum esse supra monuimus: qua autem ratione vel occasione id contigerit, omnino exploratum non habemus. Mortem ejus hac die recoli, communis est hac ætate opinio, hodiernis Ecclesiæ fastis & Breviariis consignata, quam tamen sequi non sinunt testimonia Mariani Scoti, Martini Poloni & aliorum quos supra retulimus, partim festum, partim obitum sancti Leonis alii diei assignantium, quam XI. Aprilis.

Tertia dies consecrationis sancti Leonis sacra. 9

Hanc diem 9 anniversario assumtionis ejus ad Pontificatum consecratam fuisse non ægre crediderim. 1. Quia circa hæc tempora contigisse ordinationem ejus consona est omnium sententia. Scio cum communi chronologia, quæ obitum Sixti tertio vel quinto Kalendas Aprilis evenisse docet, componi conjecturam nostram non posse, si quidem ex Prospero indubitatum habemus quadraginta dies & amplius Romanam Ecclesiam sine Pontifice fuisse. Sed quo auctore diei illi mors Sixti Pontificis assignatur? Non certe Prospero, quod Ciaconio visum est Baronii verbis decepto: nuspiam enim id apud hunc Chronographum legitur, sed nec apud ullum scriptorem Anastasio antiquiorem. Hujus autem tam suspecta diligentia, tam frequentes lapsus, ut infirma sit admodum ac vacillans assertio omnis sola ejus auctoritate subnixa.

2. Vetus Kalendarium superius laudatum ex tomo X. Spicilegii Acheriani, depositionem quidem sancti Leonis Papæ III. Kalendas Novembris commemorat, tertio vero Idus Aprilis seu XI. die natalem ejusdem recenset. Natalis porro de die mortis hoc loco intelligi non potest, cum hæc mense Octobri deputetur: quem igitur nisi consecrationis diem significabit? quo nomine inter alios Pontifices Sixtus III. Leonis prædecessor ordinationem suam appellavit epist. 1. ad Cyrillum Alexandrinum: *Synodo*, inquit, *quam Natalis mei dies congregarat*: & epist. 2. ad Joannem Antiochenum: *Audivit universa fraternitas, quæ ad Natalis mei*

EDITORUM ADNOTATIONES.

9 Vide adnot. 1.

AN. CH. 461. *mei convenerat diem*. Hilarus Leonis successor proximus epistola 2. ad Ascanium & alios provinciæ Tarraconensis Episcopos c. 2. *Lectis*, inquit, *in conventu fratrum quos Natalis mei festivitas congregarat*, *litteris vestris*. Sanctus item Paullinus epist. 16. ad Delphinum, ait invitatum se ab Anastasio Papa fuisse *ad Natalem suum*. Et sanctus Ambrosius libri 8. epist. 1. ad Felicem Comensem Episcopum *diem Natalis ejus*, hoc est, ordinationis recolit. Mitto sanctum Augustinum ser. 32. de verbis Domini, & homil. 24. & 25. inter quinquaginta.

Vide & Leonem ipsum ser. 2. nunc 3. cap. 4. Servitutis nostrę natalitium diem.

3. In hoc Martyrologio seu Kalendario Natalem non semper mortis diem, sed quamlibet festivitatem significare, liquet ex Natali sancti Benedicti Abbatis, qui bis annotatur, semel quidem mense Martio, quo decessit e vita, iterum 13. die Julii, quo ejus translatio recolitur, quam tamen Natalem dici videmus ab auctore Kalendarii; ut mirum non sit idem de ordinationis sancti Leonis die esse usurpatum, quod de sancti Ambrosii ordinatione usurparunt Græci in suo Menologio, ubi hanc sub Natalis nuncupatione memorant septima die Decembris, Latinæ Ecclesiæ exemplum secuti. Veterem membranam operi suo de doctrina temporum inseruit Ægidius Bucherius e schedis Heriberti Rosvveydi acceptam, quæ instar est Kalendarii seu Martyrologii: in ea mense Februario ista legimus: *Octavo Kalendas Martii*, *Natale Petri de Cathedra*: quo festo velut ordinatio seu Pontificatus Apostoli celebratur.

4. Quanta ordinatio solemnitate recoli soleret, festa quæ sacra vel habita sunt, vel adhuc habentur ordinationi sanctorum Paullini, Ambrosii, Augustini, Hilari Papæ, & Martini Turonensis, demonstrant de Romana, Gallicana, Italica & Africana diœcesibus. Quibus adde plurium adhuc Pontificum ordinationem in hodiernis Ecclesiæ tabulis celebrari, ut videre est in Martyrologio Romano sanctorum Basilii Cæsariensis, Ambrosii Mediolanensis, Gregorii Romani & Zenonis Veronensis ordinationes suis quisque diebus annua solemnitate honoratas referente. Immo vero admodum simile est quod, cum primis Ecclesiæ sæculis solorum Christi Martyrum memoria solemni ritu coleretur in Ecclesia, sanctorum Pontificum primas omnium festivitates Martyrum solemnitatibus esse adjectas, delectumque ad id diem ordinationis cujusque; ita ut dies, qui festus quotannis habebatur vivente Pontifice, idem post ejus mortem recoleretur. Quod de nostro Leone tanto magis credendum est, quanto ejus electio ardentioribus omnium votis majorique consensu contigerat, ejusque ordinatio per totos viginti & unum annos vivente Leone recoli solita fuerat. Quibus adde, quod propter rerum præclare gestarum magnitudinem, sanctimoniæ opinionem singularis, & propter Urbem semel & iterum ejus ope a cæde liberatam, quo Pater Patriæ bis esse meruerat, tanti Pontificis memoria in deliciis Romæ haberetur: ut omnino absurdum videatur per tot sæculorum spatia oblivione sepultam credere Leonis Magni memoriam, Pontificis tot nominibus Ecclesiæ Romanæ carissimi.

Doctissimus Papebrochius in suo conatu chronico-historico ad Catalogum Pontificum Romanorum, quia Leonis ordinationem octavæ Septembris diei assignat, Aprilis undecima celebrari putat secundam illius in Vaticano depositionem, quæ ab Anastasio ex antiquioribus catalogis sepultura appellata sit.

Sed tandem certam habet hodie fixamque XI. Aprilis festivitatem Leo Papa I. cujus Officium ritu duplici celebratur, præsertim in Ecclesia Romana. Nolim autem sine observatione præterire singularem hujus Officii prærogativam, in quo videlicet ad primum Nocturnum eædem Lectiones ex 1. S. Petri epistola habentur, quæ in utraque sollemnitate Cathedræ sancti Petri; ad tertium vero Nocturnum & ad Missam eadem Evangelii lectio, quæ & in Cathedra sancti Petri & in Natali ejusdem; sumtaque est ex cap. 16. S. Evangelii secundum Matthæum: ob eam procul dubio rationem, quod incarnationis fidem, Petrique confessionem, *quæ a Deo Patre apostolico inspirata cordi*, *omnium humanarum opinionum incerta transcendit*, *& firmitatem petræ accepit*, tam pie, tam fortiter, tam docte explicuit defenditque adversus Eutychem: unde & ejus epistola tamquam Petri confessioni consona ab œcumenica Synodo approbata est, & ipse ab iisdem Calchedonensibus Patribus dicitur: *Vocis beati Petri omnibus interpres esse constitutus*.

Serm. 2. nunc 3. in Assumt. suæ, cap. 3. πᾶσι τῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου φωνῆς ἑρμηνεὺς καθιστάμενος. *Relat. Syn. Calc. ad sanctum Leonem Papam 3. p. cap. 2. nunc ep.* XCVIII.

XIII. Reliquię sancti Leonis I. in varia loca deportatę. 10

Præter 10 eam corporis sancti Leonis translationem a Sergio Papa factam, quam modo recensuimus, sacras etiam ejus reliquias in varias orbis christiani partes deportatas legimus. De aliqua enim corporis parte accipiendus Martinus Polonus in Chronico, ubi sub Sergio Papa I. hoc actum narrat: *Corpus primi Leonis Papæ Deo revelante transtulit apud Virzenburg Osterfranck*: nisi tamen auctor iste pro translatione de inferiori loco Basilicæ sancti Petri ad superiorem, hanc nobis supponat. Ut ut sit, facile fuit ut dum loco moveretur corpus, partem ejus aliquam impetrarit nonnullus e Virzenburgensi Ecclesia, tunc temporis Romæ degens, & ad sua detulerit sacrum pignus,

EDITORUM ADNOTATIONES.

10 Aliam Sergio anteriorem elevationem die 11. Aprilis factam suspicati sumus adnot. 1. Post Sergium vero Leonis I. sive translationem sive elevationem Leoni IV. tribuit liber Pontificalis in hujus Vita. Paschalis quoque secundus aliquid simile egit, teste Petro Manlio Canonico in descriptione Basilicæ veteris Vaticanæ t. 7. Act. SS. Junii pag. 39.

AN. CH. 461. gnus, quod postmodum pro integro corpore venditarit popularis error.

Reliquiæ sanctiLeonis I. Petracoricis. Non pigeat quoque referre quod legimus in libro, cui titulus: *De statu Ecclesiæ Petracoricensis a fide condita*, *auctore Joanne a Puteo e stricta sancti Francisci familia Recollecto*: qui ad annum Christi 1476. sub Radelphino Episcopo Petracoricensi impetratam scribit studio Eliæ Burdellii Bullam a Sixto PP. IV. pro decennali indulgentiarum Jubilæo in eorum gratiam, qui Ecclesias sancti Stephani & sancti Frontonis quotannis adirent die eorumdem memoriæ sacro. De Ecclesia porro sancti Stephani Bulla hæc addit: *In qua certæ reliquiæ ejusdem sancti & corpora sancti Leonis Papæ, qui Magnus Leo dictus, & beati Patrocli, & sanctæ Sabinæ martyris requiescunt*. Idem auctor ad annum Christi 1551. ex processu verbali Majoris & Consulum urbis Petracoricensis narrat sacram omnem supellectilem ac sanctas reliquias, quæ in Capituli Petracoricensis gazophylacio servabantur, ab hæreticis nocte intempesta direptas esse: inter quas caput sancti Leonis PP. numerat, easque reliquias in horto quodam repertas, sub majori altari sepultas esse. Ex eodem, opinor, fonte hausit illustrissimus Tullensium Episcopus Andreas Saussayus, quæ scribit in Supplemento Martyrologii Gallicani ad XI. Aprilis: *Sanctissimi Pontificis* (Leonis I.) *corpus tot divinorum mirabilium instrumentum lapsu temporis Roma in Aquitaniam translatum in majori Petracoricorum Ecclesia sub titulo sancti Stephani Protomartyris honorifice collocatum, una cum sacris ossibus S. Patrocli & sanctæ Sabinæ virginis Sixtus Papa IV. in suis Bullis quiescere testatur*.

XIII. Certiora puto, quæ narrat Clarius Monachus auctor Chronici sancti Petri Vivi Senonensis tomo 2. Spicilegii Acheriani. *Postulavit*, inquit, *Ansegisus a Joanne Papa* (VIII.) *dari sibi reliquias Pontificum atque Doctorum Gregorii atque Leonis, quod & impetravit: plerumque etenim sacra Missarum solemnia in Sede Apostolica celebravit. Dedit autem ei Joannes Papa caput beati Gregorii Papæ universalis, filii Gordiani, plumbo inclusum, & brachium S. Leonis Papæ & Doctoris. Suscipiens autem hoc munus idem Ansegisus detulit Senones in Basilicam S. Petri, quod usque in hodiernum diem illic cum magno honore servatur*. Florebat porro Ansegisus post medium sæculum nonum, Clarius vero opus suum perduxit usque ad annum 1124. Eadem narrant Odorannus in suo chronico, Robertus Antissiodorensis in chronologia sancti Mariani, Martinus Polonus in Joanne VIII. qui Martinus cum decem Chronica recenseat ex quibus suum confecit, nec tamen tria superius relata commemorat, ex aliis accepisse credendus est, quæ de reliquiis Ansegiso datis recitat. Subscribit iisdem Gaufridus a Colone Monasterii sancti Petri Vivi alumnus in chronico MS. AN. CH. 461.

De eodem brachio sancti Leonis addit idem Chronicon sancti Petri Vivi ad annum 999. quo contigit obitus Seuvini Archiepiscopi Senonensis, qui hoc Monasterium de novo exstruxerat. *Deinde*, inquit, *brachium S. Leonis Papæ cum digitis S. Ebbonis ab Abbate Raynardo* (*erat autem ipse Abbas nepos ejusdem Archiepiscopi*, scribit idem auctor superius) *& a fratribus Monasterii S. Petri multa prece obtinens, auro & gemmis ornavit, & eidem Casæ Dei* (id est Ecclesiæ sancti Stephani) *contulit. Pro quibus mutua vicissitudine, & pro remedio animæ suæ de altario S. Saviniani, quod triginta passus a Crypta Monasterii abest, & de altario S. Petri, quod est in villa quæ Alsoni vocatur, & de altario sancti Lupi, quod est in villa quæ Naudus dicitur, perpetua privilegia, una cum consensu & voluntate Papæ Romani & Coepiscoporum suorum, S. Petro ejusque Monachis fecit*.

Brachium sancti Leonis restitutum postmodum fuisse Monasterio sancti Petri asserunt ejusdem domestica monumenta: inter quæ proferunt indicem reliquiarum illic servatarum anno 1552. conscriptum. Furto idem sublatum ajunt circiter annum 1628. a quodam Capellano Ecclesiæ sancti Stephani: qui sub devotionis pietatisque prætextu sacras reliquiarum thecas detergere ac mundare satagens, plures ex ipsis surripuit, e quibus brachium sancti Leonis Sanctimonialibus Carmelitis Senonensibus dilargitus est. Hæc ipsi descripsimus in Monasterio sancti Petri ex Chronico MS. quod nobiscum perhumaniter communicarunt piissimi hujus Cœnobii Ascetæ; penes quos sit narratorum fides.

Sacras sancti hujus Pontificis reliquias servabat olim Parisiensis Abbatia sancti Maglorii, quod testatum legi in pervetusto carthulario Sammagloriano, in quo indiculus reliquiarum Monasterii descriptus anno 1321. cum recensio publica facta est Reliquiarum omnium in eo servatarum; præsente, ut codex habet, Petro de Latilly Episcopo Catalaunensi, qui tum Regis jussu huic Monasterio in custodiam datus est.

Hæc si vera sunt, difficile dictu quomodo corpus sancti Leonis I. *omni ex parte* 11 *illibatum* repertum fuerit anno 1607. cum illud in novam Basilicam transferendum loco motum est. Hoc unum, opinor, intelligit qui hoc scribit, quod quicquid tum repertum, integrum erat & vermibus intactum. Rem totam describo e Romæ subterraneæ lib. 2. cap. 8. & ipsa auctoris verba repræsento. Præter Leonem primum, *tres item* XIV. 11 Secunda S. Leonis translatio.

EDITORUM ADNOTATIONES.

11 *Illibatum*, idest nulla ex præcipuis partibus ossium desiderata aut loco mota, si caput excipias, quod in plura fragmenta ossium erat consumptum, ut narrat Jacobus Grimaldus ad acta conscribenda delectus, quæ insetta fuerunt actis recentioribus in translatione sanctorum quatuor Leonum Romæ impressis anno 1715.

AN. CH. 461.

item sanctissimi Leones summi Pontifices, secundus scilicet hujus nominis, tertius & quartus eodem in Oratorio (ad dexteram scilicet majoris absidis prope sancti Petri aram in ejus Basilica) *conditi fuere, ibidemque anno Domini 1607. die 20. Maji, Paullo V. regnante* (potius sedente) *feliciter adinventi sunt, cum eodem jubente Pontifice, simul beata quatuor eorumdem corpora in novam pariter inferenda essent Basilicam. Tunc enim disjecto Oratorii ipsius altari sacra eorumdem trium corpora in arca tabulis marmoreis compacta intuentibus apparuere; alterum tamen ex his in lignea ibidem inclusa arcula repositum erat, quod beati Pontificis Leonis IV. exstitisse ab omnibus procul dubio existimatum est: hoc enim præ ceteris integrum magis minusque labefactatum erat. Hanc subter urnam lapidei interjectu pavimenti, & lignea altera arca reperta fuit ferreis quibusdam hastulis ab humo dissita, in qua S. Leonis primi corpus omni quidem ex parte illibatum, ac ornamentis pontificalibus insignitum concludebatur: mitram nimirum, ut mos est, beatissimus Pontifex in capite gestabat; satis ampla, quod antiqui consueverant: casula operiebatur, sub qua complicatæ item manus conspiciebantur. Pallio insuper, quod pontificiæ plenitudinem potestatis exhibet, in superiori parte circumcingebatur, cujus quidem sacri pallii reliquias cernere adhuc dabatur, ex duabus præsertim, quæ exstabant, perexiguis rubri coloris crucibus, & ex acu item aurea eidem planetæ affixa, quæ eidem retinendo pallio inservierat. Corpus autem longitudinis erat palmorum septem & trium palmi quadrantum. Quæ quidem sacratissima pignora post impensum, ut par erat, venerationis cultum, simul eodem anno, die 27. Maji, velut quid haud ullo æquiparandum pretio, in novam Basilicam translata sunt, in superiori utique extremo sacello, quod meridiem respicit, ibique in nobilissimo quodam affabre ex marmore elaborato, sacrisque historiis exsculpto Sarcophago religiose condita fuere. Sancti Leonis primi nempe corpus in eadem arca lignea, quæ altera plumbea circumdabatur; aliorumque trium in arca cypressina, hastulis ferreis superposita, quo nimirum eorumdem ossa omni prorsus ex parte discreta ac distincta a corpore sancti Leonis primi servarentur. Ipsi autem Sarcophago in plumbi lamina hujusmodi memoria apposita est,*

Corpora SS. Leonum Primi, Secundi
Tertii & Quarti summorum
Pontificum condita in parte
dextera Basilicæ, ad latus
Majoris altaris
Principis Apostolorum
Sub ara veteris Oratorii,
Quæ superextructo pavimento
Tegebatur.
Inde Pauli V. Pontif. Max. jussu educta
Evangelista Palottus
Tit. S. Laurentii in Lucina
Cardinalis Cusentinus
Hujus Basilicæ Archipresbyter
Solemni processione in novum
Templum extulit & hac sub ara
In eadem Meridionali parte
Reposuit XXVII. Maji
Dominica infra Octavam
Ascensionis MDCVII.
Pontificatus S. D. N. anno tertio.

XV. Tertia sancti Leonis translatio. 12

Hæc de secunda sancti Leonis translatione anno 1607. celebrata scribit Paullus Aringhus Oratorii Presbyter, in sua Roma subterranea. Quæ cum sub prælo esset anno 1651. de tertia translatione 12 cogitabatur ab Innocentio X. summo Pontifice, ut idem auctor refert eodem loco, post pauca. *Illud*, inquit, *postremo loco adjungimus, Innocentii X. Pontif. Max. jussu ad recolendam apostolici viri memoriam in Vaticana Basilica Sacellum in ejus honorem ad præsens aptari, ubi Equitis Alexandri Algardi Bononiensis manu, inter statuariæ artis sculptores primarii, in tabula marmorea idem Pontifex, dum Attilæ occurrit ad liberandam Urbem, exculptus intuentium oculis exhibetur, & sacram aram, sub qua ejusdem deinde corpus collocandum est, nobilissimæ instar picturæ splendide exornat.*

XVI. Quæ potiores S. Leonis reliquiæ.

Et hæc quidem sancti corporis reliquiis certatim impensa sunt officia. Sed haud minus pretiosa sancti Leonis scripta, quæ supersunt, velut venerandæ animi Deo pleni reliquiæ, quibus sæpe reddita sanitas animis, quos aut vitium, aut error corruperat: hic semper tela parata Ecclesiæ, quibus jugulet hæreses, debellet dæmonem, & vitiorum monstra confodiat. Præclara illa magni Pontificis monimenta divinitus tradita esse, miraculis signisque haud vulgaribus sæpe ostensum est. Quin etiam post mortem aliquando visus præsto esse ad rependendam gratiam iis qui suam ad Flavianum epistolam

EDITORUM ADNOTATIONES.

12 Innocentius X. altare pro Leone I. construxit. Translatio autem ejusdem peracta fuit sub Clemente XI. quam accuratissime describit Benedictus XIV. lib. 4. de Servorum Dei beatificatione & canonizatione part. 2. c. 23. a num. 7. ad 14. Primum scilicet die 20. Maji an. 1713. eodem Benedicto tunc Canonico Archivista Basilicæ S. Petri afferente documenta anterioris translationis sub Paullo V. sacrum Leonis Magni corpus inventum in distincta capsa sub altare S. Mariæ de columna, recognitum fuit. Dein die 20. Martii an. 1714. a dicto altari traductum fuit ad sacellum S. Nicolai Bariensis. Die autem secunda Aprilis anni ejusdem nova recognitio peracta: ac postea die 11. ejusdem mensis S. Leoni dicata idem corpus præsente Summo Pontifice Clemente XI. ac nonnullis Cardinalibus tertio recognitum & a perito viro exacte descriptum, cujus iconem videre est apud Franciscum Blanchinium t. 3. Anastasii pag. 161. Tandem die festo ejusdem Sancti anni sequentis 1715. sacrum corpus solemni pompa elatum, & conditum sub altari proprio S. Leonis, quod Innocentius X. construxerat. Vide plura apud eumdem Benedictum XIV. loco citato.

AN. CH. 461.

Pratum spirituale cap. 148. quod caput latine tantum exstat.

stolam defenderant, si fides est auctori Prati spiritualis, qui hancce historiam his verbis commemorat. *Theodorus*, inquit, *sanctissimus Episcopus Dornæ (vel Dernæ) quæ est in Lybia, narravit nobis, dicens: Cum essem Cubicularius sancti Papæ Eulogii, vidi in somnis virum reverendi habitus, statura procerum, dicentem mihi: Nuntia meum Eulogio Papæ adventum. Ad quem ego: Quis es tu, qui jubes ut nuntiem? Respondens ille, dixit mihi: Ego sum Leo Romanus Pontifex. Ingressus igitur ego nuntiavi dicens: Sanctissimus & beatissimus Papa Leo Romanæ Sedis Antistes convenire vos vult. Cum hoc audiisset Papa Eulogius, exurgens concitus in occursum ejus, salutantesque se invicem oratione facta consederunt. Tunc vero dominus & eximius Leo dixit sancto Eulogio: Scis quare venerim huc ad vos? Respondit ille: Non. Ait ipsi: Veni ut vobis gratias agerem, quia rite & magnifice pro mea epistola respondistis, quam scriptam misi ad fratrem meum Flavianum Constantinopolitanum Patriarcham, sensum quidem & sententiam meam aperientem, hæreticorum autem ora obstruentem. Scito autem frater, quia non mihi tantum vestrum divinum laborem studiumque contulistis, sed etiam supremo culmini Apostolorum Petro, & ipsi præ omnibus, quæ a nobis prædicatur veritati; qui est Christus Deus noster. Ista non semel tantum, sed bis terque conspiciens, trina apparitione firmatus, enarravi sancto Papæ Eulogio, qui cum audisset lacrymatus est; extendensque in cælum manus suas, Deo gratias retulit, dicens: Gratias tibi ago, Dominator orbis, Christe Deus noster, qui cum indignus sim, veritatis tuæ præconem me facere, & per orationes servorum tuorum Petri & Leonis parvam & modicam alacritatem nostram tamquam duo viduæ minuta, summa & ineffabili benignitate tua suscipere dignatus es.*

AN. CH. 461.

XVII. Numisma æreum cujus Leonis?

Baron. ad ann. 461. num. 12.

Cusum numisma æreum in S. Leonis Papæ memoriam, cum imagine & nomine S. Petri a parte altera, altera vero nomine expresso ipsius S. Leonis, repræsentat in suis Annalibus doctissimus Cardinalis Baronius ex Archivo Lælii Pasqualini, ejusque numismatis mysteria investigat. Sed Nicolaus Alemanus in dissertatione de Lateranen. pariet. & post ipsum Andreas Victorellus in Additionibus ad Ciaconium, 13 ad Leonem 13
III. hoc numisma referri merito putant ob hanc rationem, quod Domini titulus his nummi litteris contentus, D. N. LEONI PAPÆ, non Leoni I. conveniat, sed Leoni III. cui Urbis dominium Carolus Magnus Francorum Rex & Imperator restituerat, & firmaverat, ut loquitur Alemannus, vel potius, ut loqui debuit, 14 tum pri- 14
mum largitus erat.

Ut ut sit de hoc æreo monumento, monumentum certe quovis ære perennius sibi vivens posuit Leo noster, suis numquam interituris lucubrationibus, vitæ sanctimonia, dum Ecclesia manebit, a Christianis recolenda, rerum præclare gestarum magnitudine, ac susceptis pro Ecclesia & Imperio laboribus; quæ omnia in uno Leone Ambrosii constantiam, facundiam Chrysostomi, Augustini doctrinam, Petri ipsius fidem sub uno conspectu repræsentant.

EDITORUM ADNOTATIONES.

13 Ad Leonem potius VIII. hoc numisma argenteum quidem, non æreum, pertinet, ut videre est ex opere *Antiquiores Pontificum Romanorum denarii olim in lucem editi a Joanne Vignolio, iterum aucti studio & cura Benedicti Floravantis Romæ* 1734. pag. 3. & 78. Confer etiam Muratorium tom. 2. Antiq. Italic. Dissert. 27. numm. XLV. col. 558. In notam autem compendiariam DN. hæc observat Vignolius pag. 78. *Perperam quidem iidem Baronius & Alemanus notam hanc compendiariam* Domino Nostro *sunt interpretati, cum litteras punctum non dividat, sed linea sit superaddita, quæ unicam vocem esse demonstrat. Ita enim tunc temporis titulus* Domni *compendio scribi solebat*. Ad Leonem I. referendi videntur recentiores nummi Joannæ Reginæ Neapolis, & Ladislai Regis apud eumdem Muratorium loco laudato col. 640. nummo VIII. & 639. nummo VII. in quorum postica legitur *S. Leo Papa*, ubi in aliis nummis ejusdem ævi ac regni loco S. Leonis habetur *S. Petrus Papa*.

14 Id falsum evincitur ex iis, quæ fuse disputat Reverendissimus Joannes Augustinus Orsi Sacri Palatii Magister in Dissertatione inscripta: *Dell' origine del Dominio e della Sovranità de' Romani Pontefici sopra gli Stati loro temporalmente soggetti*, *Roma* 1742. *cap.* 8., ubi jamdiu ante Romanos Pontifices in Urbe supremum dominium obtinuisse demonstrat. Quoad ipsas vero ejusdem ditionis provincias, quatenus una cum donationis titulo titulus etiam restitutionis concurrerit, cum Carolus Magnus eas S. Petro reddidit, ibidem late ostendit c. 6.

APPENDIX.

Præmissæ dissertationi de vita & rebus gestis **S. Leonis**, *quæ in recentioribus notitiis ad ipsius cultum pertinentibus desinit, unum novissimum documentum addendum est, quo Summus Pontifex BENEDICTUS XIV. eumdem Magnum Leonem DOCTORIS titulo & cultu in universa Ecclesia honorandum præcepit. Id a nobis summopere expetitum fuit, ut ex epistola nuncupatoria ad eumdem Summum Pontificem tomo primo affixam manifestum fiet. Ipsa autem peculiaris Constitutio Apostolica, qua idem cultus S. Leoni decretus fuit, eo magis hic describenda visa est, quod quicumque eam legerit, cum selectiora hujus encomia ac ipsius cultus decernendi rationes propositas inveniet, tum vero Sapientissimi Auctoris eruditionem, ac insignem in nostrum Sanctum pietatem cognoscet.*

BENE-

BENEDICTUS EPISCOPUS
SERVUS SERVORUM DEI.
Ad perpetuam rei memoriam.

Ilitantis Ecclesiæ auctor rectorque Deus, quum eam super fundamentum Apostolorum & Prophetarum ædificaverit, summoque angulari lapide Christo Jesu innixam voluerit, tum provido cavit consilio, ut ad illius custodiam atque præsidium usque in sæculorum finem advigilarent egregii sanctique Doctores, qui nedum sublimioris virtutis exemplo Fidelium mores ad sanctitatem justitiamque componerent, sed etiam doctrinæ vi & excellentia eosdem in Fidei sinceritate, & salutaris scientiæ veritate continerent. Horum quidem operam tanti se facere ostendit communis Dominus & Magister, ut eos Sal Terræ, & Lucem Mundi appellaverit; utpote qui non vivæ tantum vocis officio, quemadmodum ceteri sanctarum plebium pastores, præsentium sibi populorum saluti consulturi erant, sed peculiari sapientiæ lumine Spiritus Sancti dono ditati, doctissimis conscriptis Libris, universam Ecclesiam instruere, & omnium sæculorum posteritatem in Religione erudire debebant. Hinc Ecclesia ipsa, Sponsi sui Spiritu imbuta, ejusque instituta servare studens, eosdem gloriosos Viros uberiori doctrinæ munere a Deo repletos, hoc singulari honore prosequi consuevit, ut in solemnibus Sacris, quæ recurrentibus eorum festivitatibus celebrantur, tam scilicet in Sacrificio Missæ, quam in ecclesiasticis Officiis, ejusmodi preces, lectiones, & laudes adhiberi jubeat, in quibus & Sancti Doctoris titulus ipsis tribuitur, & eorum sapientia ac doctrina specialius prædicantur.

Porro inter eos, quorum natales dies hoc peculiari ritu ac privilegio decorantur, merito semper numerandum existimavimus Prædecessorem Nostrum Sanctum Leonem I. Romanum Pontificem, qui (ut doctissimi Cardinalis Baronii verbis utamur) *ob excellentem virtutem, doctrinam, & in cura pastorali vigilantissimum studium, a majoribus MAGNI cognomento jure meruit appellari*. Cujus quidem doctrinæ excellentia, sive in altioribus Fidei nostræ mysteriis explicandis, & contra insurgentes errores vindicandis, sive in tradendis disciplinæ regulis, & morum præceptis, cum singulari sacerdotalis eloquii gravitate & ubertate, adeo elucescit, ac etiam tot hominum laudibus cumulata, tantoque Conciliorum, Patrum, Scriptorumque ecclesiasticorum studio & consensu celebrata dignoscitur, ut Sapientissimus Pontifex nulli ferme Sanctorum Doctorum, qui in Ecclesia floruerunt, aut fama, aut existimatione postponendus esse videatur. Et sane Sancta universalis Synodus apud Calchedonem congregata, non illum tantummodo *vocis Beati Petri interpretem* appellavit, sed & illius de Incarnatione Domi-

Domini doctrinam venerabunda suscipiens, exclamare non dubitavit: *Petrus per os Leonis locutus est*. Idem Sanctus Pontifex a Concilio Constantinopolitano sub Menna celebrato, *illuminator & columna Ecclesiæ*; idem a sexta Synodo *firmamentum orthodoxæ Fidei* prædicatur; idem in pervetusto Synodorum Libro *apostolicorum dogmatum defensor*, *& Apostolis coæquandus* dicitur. Quid autem clarissimi Religionis nostræ Proceres ac Patres? Sanctus Sophronius Hierosolymorum Antistes *Sanctissimum Romanæ Ecclesiæ*, *immo omnium*, *quæ sub cælo sunt*, *luminare* Leonem fuisse affirmavit. Utque aliorum innumera prætereamus testimonia, S. Nicolaus Papa I. ad Michaelem Imperatorem scribens, libere asseruit, quod nisi Deus Leonis virtutem atque doctrinam adversus Latrocinium Ephesinum excitasset, *Religio Christiana penitus corruisset*. Etsi autem Ecclesia, inter eos, quos Doctorum titulo & appellatione distinguit, Sanctum Leonem Pontificem nondum peculiari Decreto recensuit; illius tamen doctrinam tanto in honore se habere ostendit, ut ipsius scripta, non secus ac illorum, quos præcipuos Religionis Magistros atque Doctores jamdudum veneratur, in divinis officiis frequenter locum habere jusserit, & in iis præsertim Solemnitatibus, quibus majora Fidei nostræ mysteria per anni cursum recoluntur, universum Clerum & Populum ex illius Sermonum lectione solidam eruditionem, & spiritale pabulum haurire voluerit.

Ad hæc autem, quæ de Sancti Leonis meritis & gloria cum omnibus sentimus, & jampridem animo Nostro reputavimus, peculiaris quædam, Nobisque cum paucis communis, accedit causa, quæ nostram olim erga ipsum pietatem & venerationem magnopere accendit & auxit: quod scilicet dum in Vaticana Beati Petri Basilica Canonicalem dignitatem in minoribus obtineremus, quum Sacrum illius Corpus, a multo jam tempore sub Altari Sanctæ Mariæ de Columna nuncupatæ quiescens, ad alterum ipsius Sancti Pontificis nomine in eadem Basilica erectum & dedicatum, solemni ritu ac pompa transferendum fuit, venerabilium illius ossium elevationi & recognitioni præsentes adfuimus, eaque nostris oculis intueri, ac debito cultu prosequi, summæ felicitatis loco habuimus; cujus rei Nos alibi, nimirum in Opere *de Canonizatione Sanctorum Lib. IV. Part. II. Cap. XXIII.* mentionem fecimus.

Quod itaque semper, præmissas ob caussas, justum & æquum censuimus, quodque Nostra in Sanctum Pontificem singularis devotio Nobis suadet, hoc demum, auctoritate Apostolicæ Sedis, in qua, magno licet temporum, majore autem meritorum intervallo, eidem successimus, nunc reipsa præstare decrevimus. Ideoque exempla sequentes aliorum Romanorum Pontificum Prædecessorum Nostrorum, qui præter summos illos Ecclesiæ Doctores, alios etiam Sanctissimos Viros, qui eximia doctrinæ laude in Ecclesia floruerunt, eamque Scriptis suis locupletarunt, proprio Doctorum titulo & cultu honorandos esse decreverunt; motu proprio, & certa scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, volumus, præcipimus, & mandamus, ut in Officii divini Breviario, in Festo Sancti Leonis Papæ & Confessoris, Antiphona *ad Magnificat* in utrisque Vesperis ponatur ea, quæ incipit, *O Doctor optime;* in Missa autem dicatur Introitus: *In medio Ecclesiæ*,

siæ; & post Collectam subsequatur Lectio Libri Sapientiæ, *Justus cor suum tradet*, cum Graduali, ut in Communi Doctorum; post Evangelium vero dicatur *Credo*; reliqua, ut in consueta Missa propria de Sancto Leone. Atque ita per omnes Ecclesias, & respective ab omnibus & singulis, qui ad divini Officii recitationem tenentur, perpetuo servandum statuimus & decernimus: non obstantibus contrariis Rubricis, usibus, & consuetudinibus, etiam expresse per Sedem Apostolicam approbatis & confirmatis, aliisque in contrarium facientibus quibuscumque.

Nulli ergo hominum liceat paginam hanc Nostri præcepti, mandati, statuti, decreti, & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri & Paulli Apostolorum ejus, se noverit incursurum.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quinquagesimo quarto, Idibus Octobris, Pontificatus Nostri Anno Quintodecimo.

J. Card. Pro-Datarius. D. Card. Passioneus.

VISA
De Curia J. C. Boschi.

Loco ✠ Plumbi.

L. Eugenius.

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno a Nativitate Domini Nostri JESU-CHRISTI millesimo septingentesimo quinquagesimo quarto, Indictione secunda, die vero nono mensis Novembris, Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini BENEDICTI Divina Providentia PAPÆ XIV. anno decimo quinto, supradicta Constitutio affixa, & publicata fuit ad valvas Curiæ Innocentianæ, & in Acie Campi Floræ, ac in aliis locis solitis, & consuetis Urbis, per me Dominicum Contini Apost. Curs.

Antonius Besani Mag. Curs.

PASCHASII QUESNELLI DISSERTATIO SECUNDA DE AUCTORE LIBRORUM DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM,

qui PROSPERO AQUITANO vulgo tribuuntur:

in qua & abjudicantur PROSPERO, & LEONI MAGNO vindicantur.

I. De auctore istorum librorum vetus controversia.

DIU est quod a viris eruditis de auctore gemini DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM libelli quæstio in medium adducta est & operosius ventilata: nec ullus fere scriptor commentarios suos vel de gratiæ divinæ auxiliis, vel de ecclesiasticis scriptoribus hoc & superiori sæculo edidit, qui suum de genuino libelli hujus parente judicium conferre non gestierit. Nec id quidem immerito: interest enim ecclesiasticæ doctrinæ non parum, ut tam eruditus Theologus tamque locuples antiquæ doctrinæ testis non ignoretur; cui hanc laudem impertire non veretur scriptor celebris: omnes a concertationibus alienos, nec vel Deo peccatum, vel homini bonum spirituale tribuere volentes, eo ex scriptore genuinam antiquitatis sententiam discere, atque illam, tamquam inter Scyllam & Charybdim, tutissimam insistere viam debere. Magna laus, sed vera laus, licet ex heterodoxi ore profecta. Quam, quavis ille mente protulerit, eamobrem amplectimur, quod Augustinianam catholicamque adeo de prædestinatione sanctorum & gratia Dei doctrinam felicius nemo assecutus est, nemo erudite facundeque magis explicuit. Eumdem *castigatissimi ac edecumati plane judicii virum* appellat Vossius. Ejusdem auctoris scribendi ratione ac sensibus mirum in modum affici se ostendit Hugo Grotius, qui opus istud diligentissime perlegisse se significat. Eum passim vocat *scriptorem magnum*, *optimum & Pelagio in primis inimicum*, *pium & pie ac sapienter scribentem*. Nec magis sibi ab hujus scriptoris laudibus temperavit Desiderius Erasmus vir in aliorum laudes non nimium effusus. *Res ipsa loquitur*, inquit, *hominem fuisse in sacris litteris diligenter exercitatum, ingenio sano & acuto. Ipsa phrasis sic Isocraticis illis schematibus modulata tinnulaque est, ut quod est in hac affectatione difficillimum, præsertim in argumento subtili, nusquam desideres stili perspicuitatem, nusquam offendaris odio captatæ concinnitatis, nec usquam frigeat affectatio sententiarum argutularum; sed, quod puer in Rhetorum scholis didicerat, feliciter accommodat ad seriam Scripturarum tractationem. Nec deest orationis copia, idque citra tædii sensum.*

Henricus Bullingerus comment. in epist. 2. ad Tim. c. 1.

Vossius Hist. Pelag. lib. 7.

par. 1. p. 669. 671. & 728. Ed. 2. Desid. Erasmi præfat. in lib. de Voc. gent. tom. 2. Operum sancti Ambros. Ed. 1527.

II. Non est sancti Ambrosii opus.

Tam præclarum igitur opusculum alii aliis vindicant. Datum est primum sancto Ambrosio Mediolanensi Episcopo: si quidem Franciscus Cumel ex hujus auctoris verbis certum putavit Ambrosii ætate viguisse Pelagianorum hæresim: non aliam, opinor, ob caussam in eam sententiam veniens, quam quod inter Ambrosianas lucubrationes opus istud legerat, inter quas suum adhuc hodie locum retinet. Verum alterius esse certissimum est. *Cujus rei si nullum esset aliud argumentum*, ait D. Erasmus, *tanta tamen est totius phraseos dissimilitudo, ut primo statim gustu lector deprehendat alium loqui quam Ambrosium. Atque utinam tales multos libellos Ambrosianis admiscuisset, qui hos admiscuit. Tales imposturas facile tulerimus, quæ pro auro supponant aurum.* Phraseos dissimilitudini accedit Pelagianorum mentio, quos Ambrosio jam inter cælites recepto natos esse constat. Nec Pelagianorum modo meminit, sed & Semipelagianorum, quos præsertim toto opere insectatur: at de istis non nisi post 1 viginti ab Ambrosii obitu annos auditum est in Ecclesia.

Fr. Cumel. in 1. part. sancti Thomæ.

Desid. Erasmus loco citato.

III. Non Eucherii Lugdun. Episcopi

Eucherii Lugdunensis Episcopi opus esse suspicari videtur Erasmus, cum hujus stilum

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Forte errore amanuensium *viginti* pro *triginta* scriptum fuit. Ambrosius enim obiit an. 397. Semipelagianorum vero error audiri cœpit an. 427. ut liquet ex Augustini epistola 217. hoc anno scripta ad Vitalem.

lum ab illius phrasi non prorsus abhorrere admonet. Suspicionem augere potest quod Eucherius ad Lirinensem insulam primum appulisse videtur, cum eremi secreta quærebat, ac postmodum Leronem Lirino proximam incoluit; hujusque insulæ Monachis familiaris fuit: apud quos cum ferverent disputationes de gratia, facile contingere potuit ut his se Eucherius immisceret. Fuit etiam Joanni Cassiano & Hilario Arelatensi pernecessarius, illis, inquam, inter Augustinianæ de gratia doctrinæ adversarios insignioribus: ut, quod de Leone diximus, potuerit suos amicos a pravis opinionibus hoc scripto dimovere velle: videtur enim ipse Augustiniano dogmati adhæsisse, ut ex ejus filiique Salonii scriptis conjicit Norisius. Sed istæ sunt longius accersitæ conjecturæ; nec talis mihi videtur stili utriusque similitudo, quæ eumdem scriptorem arguat: non modulata tinnulaque illa phrasis, quam in libris de Vocatione gentium agnoscit Erasmus, in Eucherio deprehenditur: non idem sententiarum pondus, delectus verborum, totiusque sermonis majestas, quam in hoc opusculo demiramur.

Henr. de Noris Hist. Pelag. l. 2. cap. 13.

IV. Non est Hilarii seu Prosperiani, seu Syracusani, seu Arelatensis.

Sunt qui putent Hilario adscribendum opus, quam in partem inclinat Joannes Latius lib. de Pelag. & Semipelag. Sed cui Hilario? Tres enim hujus nominis per ea tempora legimus, nempe Hilarium Syracusanum, cujus epistola ad Augustinum, & Augustini rescriptum de pluribus gratiæ capitibus habentur inter sancti Doctoris epistolas. Alterum, qui e Galliis scripsit ad eumdem Augustinum, & Prospero ad propugnandam illius doctrinam socium se adjunxit. Tertium denique Arelatensem Episcopum. Ex tribus unum conflasse videntur aliqui, de quibus Hincmarus Remensis in libro de Prædestinatione. Hincmarus ipse Syracusanum quidem ab Arelatensi discernit, at Arelatensem confundit cum Prosperiano: quæ est etiam opinio Cardinalis Baronii & Joannis Gerardi Vossii. Contra ego Syracusanum ab Arelatensi, & Arelatensem a Prosperiano distinguo cum viris eruditis: Prosperianum vero eumdem esse ac Syracusanum Monachum, facile mihi persuadeo.

Epist. 88. & 89.

Hincmarus de Præ-dest. c. 13. & 18.

V. Hilarium Syracusanum Monachum alium esse ab Arelatensi Hilario ex annorum ratione nullo negotio conficitur. Syracusanus scripsit ad Augustinum circiter annum Christi 413. vel 414. Nam ante annum 412. ut scripta non credatur epistola sancti Augustini rescribentis, facit mentio judicii contra Cælestium facti apud Carthaginem. Cum vero delata sit in Palæstinam ab Orosio, qui illuc venit verno tempore, lectaque sit in conventu Presbyterorum habito mense Julii anni 415. manifestum est ultra annum 414. differendam non esse Syracusani hujus Monachi epistolam. At eo anno Hilarius, qui postea Arelatensis Episcopus, annum ætatis suæ decimum tertium non excedebat: siquidem mortuus est anno 449. quadraginta & octo annos natus, teste Honorato Massiliensi vitæ ejus scriptore.

VI. Hilarius Syracusanus idem cum Prosperiano.

Hilarium porro Syracusanum ut eumdem putem cum Prosperiano, seu Prosperi in defensione sancti Augustini socio, istæ me movent conjecturæ. Uterque (si duo sunt) discipulus sancti Augustini fuit, eique in Africa aliquandiu adhæsit. Uterque Pelagianis erroribus adversus. Uterque laicus, ac opinor, Monachus. Tenuioris uterque eruditionis circa Ecclesiæ dogmata, de quibus dubitanti similis interrogat Augustinum, ut ex epistolis eorum constat. Utriusque demum epistolæ stilus non absimilis. Hilarium autem illum Syracusanum dico, non quod Syracusis oriundum putem: si enim idem est cum Prosperiano, Gallus fuisse credendus est. Siquidem hic Massilia, ut opinor, vel ex alia Galliarum civitate scribens, Augustinum parentum suorum nomine salutat; & sub fine epistolæ hæc addit: *Sciat sanctitas tua fratrem meum, cujus maxime caussa hinc discessimus, cum matrona sua ex consensu perfectam Deo continentiam devovisse*. Ex quibus liquet paternam Hilarii familiam in Galliis fuisse. Potuit certe idem Hilarius paternam domum relinquens occasione alicujus cum fratre suo dissidii in Africam transfretare, seque discipulum tradere Augustino erudiendum apud Hipponem. Post aliquot annos incessit eum revisendæ patriæ cupido: quam dum repetit, celebriora Monachorum Cœnobia lustrare voluit, quæ erat Monachorum illius ævi consuetudo. Ad Syracusanum igitur appulit, comitibus nonnullis, ut reor, Hipponensibus civibus vel clericis: quibus *de Syracusano Hipponem remeantibus*, ut ipse scribit, litteras breves ad Augustinum tradidit, quibus eum de gliscente apud Syracusas Pelagiano dogmate monuit. Demum in Patriam reversus, cum Magistri sui doctrinam plurimis exosam in Galliis comperisset, monendum illum existimavit, memor forte id antea ab ipso dum Syracusis ageret, postulasse Augustinum his verbis: *Tu magnum conferes beneficium, si ea quæ illic a sanctis fratribus adversus istorum vaniloquia differentur, non me facias ignorare*.

Hilarii Epist. ad sanctum Augustinum

S. August. Epist. 89. ad Hilarium in fine.

VII. Prosperi socius alius ab Arelatensi Episcopo.

Hilarium denique Prosperianum male pro Arelatensi Episcopo accipi clarissime demonstravit celeberrimus invictissimusque doctrinæ sanctorum Patrum assertor in opere Gallico ante viginti annos edito, idemque probat nuperus historiæ Pelagianæ scriptor Henricus de Noris. Vel hoc unico argumento res conficitur. Jam tunc Episcopus erat Arelatensis Hilarius, cum alter scripsit ad Augustinum una cum Prospero: at Hilarius iste laicus tantum erat eo tempore, quo suam exarabat epistolam. Talem enim se prodit ipse his epistolæ suæ verbis, quibus præcipuos sancti Augustini adversarios designat, ac in primis Hilarium Arelatensem. *Sunt ex parte tales personæ, ut his consuetudine ecclesiastica* LAICOS *summam reverentiam necesse sit exhibere. Quod quidem ita* CURAVIMUS *Deo juvante servare, ut cum opus fuit non taceremus*. Succinit Prosper in epistola sua ad Augustinum. *Possumus*, inquit, *ad credendum esse constantes; sed ad*

Apologia sanctorum Patrum de gratia parte 1. Henric. de Noris hist. Pelag. l. 2. cap. 2.

AUCTORITATEM *talia sentientium* NON SUMUS PARES: *quia multum nos & vitæ meritis antecellunt, & aliqui eorum* ADEPTO NUPER SUMMO SACERDOTII HONORE SUPEREMINENT. Deinde laicus erat iste Hilarius, cum Augustino jam mortuo, ac proinde non ante annum 430. scripsit Cælestinus Papa ad Galliarum Episcopos: Prosperum enim & Hilarium filios vocat, non fratres, ut Coepiscopos appellari decuisset: nec aliter eosdem compellat sanctus Augustinus initio libri de Prædestinatione sanctorum, quam ut filios.

Prosper in Chron. Honoratus Massil. in vita sancti Hilarii.

At Hilarius Arelatensis jam initio anni 429. in Arelatensi cathedra constitutus fuerat post obitum Honorati, qui Patroclo occiso substitutus anno 426. biennio tantum, Honorato Massiliensi teste, Episcopatum gessit. Quod adhuc probatur ex vita sancti Germani Antissiodorensis. Hic enim cum anno 429. ut vult Baronius, vel ut alii, 430, ex legatione Britannica reversus Arelatem se contulisset, *Illustrabatur eo tempore*, inquit Constantius, *civitas Hilario Sacerdote multimoda virtute pretioso*. Denique his expressissimis verbis sanctus Prosper Hilarii Arel. Episcopatum commemorat in epistola sua. *Unum*, inquit, *eorum præcipuæ auctoritatis & spiritualium studiorum virum sanctum Hilarium Arelatensem Episcopum sciat beatitudo tua admiratorem sectatoremque in aliis omnibus tuæ esse doctrinæ, & de hoc, quod in querelam trahit, jampridem apud sanctitatem tuam sensum suum per litteras velle conferre*. Hæc quidem verba *Arelatensem Episcopum* irreptitia esse & expungenda censet Cardinalis Baronius: cui fere subscribit Vossius. *Longe tamen magis placet*, inquit, *si pro* Hilario *scribatur* Honoratus: sicut scriptum dicit a doctissimo Espencæo commentariis in epistolam ad Timotheum, lib. 1. cap. 9. *Quod sive ille*, inquit idem Vossius, *ex manuscriptorum fide, sive ex ingenio fecit, nobis quidem sententiam suam impense probat*. Verum nemini probandam spero hanc emendationem, cui manuscriptorum fides, chronologiæ ratio, verbaque ipsa Prosperi omnino repugnant: *Possumus quidem ad credendum esse constantes* &c. Hæc prima ratio distinctionis utriusque Hilarii ex unius Episcopatu petita, quo numquam alter fuit insignitus.

Constantius Presbyt. in vita sancti Germani Antissiodor.

S. Prosper in epist. ad sanctum Augustinum. Vossius Hist. Pelag. l. 6.

VIII. Diversus utriusque in Augustinum affectus.

2. Longe diversus utriusque Hilarii erga sancti Augustini doctrinam affectus. Arelatensis enim etsi illius se *admiratorem sectatoremque in aliis omnibus* profiteretur, ejus tamen de prædestinatione sententiam *in querelam trahebat*; & unus erat eorum *quos caligo istius opinionis*, quæ Augustinianæ adversabatur, *obscurabat*. Hilarius autem Prosperi socius doctrinæ sancti Augustini in omnibus addictissimus erat, ut ipse de se testatur his verbis: *Nolo autem sanctitas tua sic me arbitretur hæc scribere, quasi de iis, quæ nunc edidisti, ego dubitem ... Ceterum hac suspicione in tantum careo, ut potius infirmitatem meam, qui tales parum patienter fero, notabilem putem*. Inter eos porro, quos moleste ferebat, ipsum Arelatensem Episcopum fuisse, dubium non est, cum, etsi ejus nomen non exprimat, eum tamen iisdem coloribus depingat, quibus & Prosper. *Sed plane*, inquit, *illud tacere non debeo, quod se dicant tuam sanctitatem, hoc excepto, in factis & dictis omnibus admirari*. En Hilarium Arelatensis Ecclesiæ Præsulem, quem Prosper supra dicebat *admiratorem sectatoremque in aliis omnibus* Augustinianæ doctrinæ, excepta quæstione *quam in querelam trahebat*.

Prosper ep. ad sanctum August.

IX. Hilarius Arelatensis ignotus Augustino, alter notus.

3. Prosperi socius auctor fuit eidem Prospero, ut ad sanctum Augustinum scriberet, ejusque litteras suis conjunctas misit in Africam, quemadmodum ipse narrat in fine suæ epistolæ; ubi & alias commemorat superius a se scriptas ad eumdem Augustinum, quicum necessitudo frequensque commercium intercessisse videtur. E contra vero eodem tempore scribit sanctus Prosper Hilario Arelatensi jam olim in mentem venisse ut Episcopum Hipponensem litteris conveniret, sensum suum cum ejus doctrina collaturus; incertum tamen sibi esse utrum id esset præstiturus. Quod omnino sufficit ut unus ab altero diversus demonstretur. Prior enim Augustino familiaris fuit, posterior nequaquam.

4. Hilarius Prosperi commilito olim Augustini lateribus adhæserat, ejusque doctrinæ lacte aliquamdiu in Africa fuerat enutritus: hoc enim ipse significat. *Sufficiat*, inquit, *mihi pœna mea, quod a præsentiæ tuæ deliciis exulatus, ubi salubribus tuis uberibus nutriebar, non solum absentia tua crucior, verum etiam pervicacia quorumdam*. Arelatensis vero Hilarius numquam in Africam peregrinatus est. Ex ejus enim & ex Honorati vita docemur hujus studio & opera Hilarium a sæculi deliciis ad monasticæ vitæ institutum traductum constanter apud Lerinum perseverasse, quousque mortuo Honorato in ejus locum suffectus est triginta nondum annos natus.

X. Nec Hilarii Prosperiani, nec Arelatensis est opus.

His de utriusque Hilarii discrimine elucidatis evanescit Vossii, aliorumque assertio, qui non aliam ob caussam Hilario vel Arelatensi, vel Prosperiano opus de Vocatione gentium adscribendum putarunt, quam quod conflarunt ex duobus unum. Cui argumento alterum addo de utroque seorsim. De Hilario quidem Arelatensi: quod nihil in opere de Vocatione omnium gentium occurrit, quod vel minimum fuliginem Semipelagianam redoleat: qua certum est Hilarium Arelatensem vehementer infectum fuisse. Immo vero omnes Semipelagianorum errores hoc scripto pessumdantur.

Ad Prosperianum quod attinet, seu idem cum Syracusano, seu alter ab eo, non auctor est tam præclari opusculi. Neuter enim tanti fuit in Ecclesia nominis, ut inter Ecclesiæ Magistros ac Doctores meruerit a Gelasio PP. numerari: ut numeratus est auctor quem discutimus. Neuter ea sanctitatis aut doctrinæ fama claruit, ut Demetrias virgo optaverit sibi ab eo tractatum scribi de virginitatis proposito: idem enim procul dubio utriusque scripti auctor, ut ostendemus

mus inferius, & vel stili affinitas una demonstrat. Contra vero a stilo librorum de Vocatione gentium longe abhorret Hilarii utriusque phrasis: hæc jejuna, humilis ac repens; ille ornatus, sublimis & ad luxuriem usque exuberans. Neutrius demum epistola ullum præ se fert characterem, qui tam eleganti, tam eruditæ scriptioni simile quid expectare sinat. Syracusani enim brevior epistola & contractior, quam quæ ab homine erudito de hujusmodi quæstionibus scribi debuerat. Alter ultro profitetur tenuitatem virium suarum: videtur etiam non satis deprehendisse quam perniciosum esset doctrinæ catholicæ adversariorum dogma, quos dubitat tolerari posse: excusat se apud Augustinum, quod aliter in superiori epistola scripsisset de illorum sententia, quam tunc scriberet. Denique imbecillitatis propriæ conscius, ac timens iterum ne minus digne ac intelligenter opinionem Semipelagianorum referret, monet se in Prosperum illius melius explicandæ provinciam transmisisse: ut videatur omnino zelo erga Christi gratiam ardentiore fuisse præditus, quam ea scientia instructus, quæ in illius defensore exigeretur.

XI. Prosper Aurelianensis sitne libellorum istorum auctor. *Apollin. Sidonius lib.* 8. *ep.* 15.

Hæc eadem ratio retinet me, ne alteri Vossii conjecturæ subscribam, qui vix dubitandum putat quin Prosperi Aurelianensis Episcopi studio & operæ debeamus hanc de gratia lucubrationem. Quantam enim in eo dicendi scribendique copiam fuisse existimemus, qui Apollinaris Sidonii stilum emendicare coactus est, ut sancti Aniani Aurelianensis pariter Episcopi res gestæ, mores, merita, virtutesque memoriæ commendarentur? quod factum prodit Sidonius. Hanc procul dubio provinciam non detrectasset, suique prædecessoris vitam, aliorum Episcoporum exemplum secutus, ipse descripsisset, si in eo tanta fuisset facundia, quantam in libellis de Vocatione gentium mirantur eruditi. Quid quod eam, de qua agitur, controversiam vix crediderim ad ea usque loca penetrasse, in quibus Prosper ille morabatur?

An Prosper qui Episcopus fuit anno 527. & 529.

Alteri Prospero, qui Carpentoratensi Vasensique Conciliis subscripsit, quod nonnullis placet, opus istud ex conjectura tradere, ne refutatione quidem indiget. Hunc enim jam mortuum laudare non potuit Gelasius Papa, qui anno 496. hoc est triginta & amplius annis ante utramque illam Synodum e vivis excessit: prior enim anno 527. posterior 529. habita est. Addo librum scriptum esse circa initia motæ adversus Augustinum controversiæ: quæ totis centum annis Prosperi hujus ætatem prævertere. Ex quo culpanda hoc loco Vossii, viri alias diligentissimi, indiligentia, qui inter Prosperum Aurelianensem & hunc posteriorem non discernit.

XII. Prospero Aquitano utrum possit opusculum adscribi. 2 3

Venimus tandem 2 ad Prosperum Aquitanum Leonis nostri Notarium, sive postmodum 3 Episcopus fuerit, ut vulgo putant, sive numquam ad eum gradum evectus sit, ut modo constat inter eruditos. Huic eo difficilius abjudicari posse videtur hujus opusculi possessio, quod octingentorum annorum præscriptione, omnium qui habentur MSS. codicum fide, totiusque Gallicanæ Ecclesiæ suffragio firmata legitur; quod omnium etiam fere scriptorum in eum vota concurrunt; & in omnibus fere operum ejus editionibus jam ex antiquo pro genuino ejusdem fetu habitum est scriptum istud.

Est una quidem Prosperi hujusque auctoris circa Christi gratiam doctrina. Uterque sancto Augustino succinit. Verbis tamen & modis loquendi videntur discrepare: & ad eam explicandi rationem, eaque velut emollimenta descendit iste auctor, ad quæ numquam Prosper confugisse legitur. Quæ caussa fuit Gerardo Vossio asserendi, quod *ejus sententia non ex amussim quadrat doctrinæ Prosperi*, sed mediam potius viam sequitur inter Augustini sententiam & eam quæ fuit Semipelagianorum: quod an verum sit, inferius opus erit inquirere.

2. Stili disparitas auctorum quoque distinctionem arguit: quod Joanni Latio primo visum est, lib. 2. de Semipelagianis cap. 3. *Cassander & Costerius Prospero* (tribuunt) *ex antiquorum codicum auctoritate; verum stilus a Prosperi stilo abludit, & rerum tractatio dissimilis est*. Quæ causa eadem, opinor, fuit, cur opusculum istud aureum, ut sæpe ab eruditis appellatur, Prosperi non esse pronuntiarint viri plures doctissimi, quos inter (præter Latium) numerantur Gerardus Vossius, Hugo Grotius, Antonius Arnaldus, Henricus Norisius, nunc S. R. E. Cardinalis, & alii nonnulli. Certe auctoris librorum de Vocatione stilus Prosperiano longe castigatior concinniorque, elegantior dictio, periodi magis commensuratæ, antitheses sententiarum verborumque pugnæ frequentiores, schematum usus crebrior, tota denique oratio ex affectato rithmorum occursu longe modulatior. Hocque in primis attendendum, utpote non nisi ex consilio studioque natum: non enim tunc solum occurrunt cum in eas velut sponte currere videtur oratio, quod & nonnumquam in Prospero inveneris; sed aliis etiam in locis, ubi non nisi data opera usurparentur.

3. Scribendi methodus auctori anonymo familiaris a Prosperi ratione plurimum dissidet. Hic enim palam & publice assertorem se vindicemque sancti Augustini exhibet,

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Confer Observationes huic Dissertationi subjiciendas §. 1.

3. Hæc opinio, qua S. Prosper Aquitanus Episcopatu aliquando ornatus a nonnullis creditur, innititur præsertim vulgatæ inscriptioni epistolæ ad Demetriadem, quam tamen arbitrariam & falsam ostendimus adnot. 2. in eamdem epistolam.

bet, ejus doctrinæ apices omnes ubique acriter ac strenue propugnat, premit studiose omnia ejus vestigia, ubique sancti Doctoris animum, doctrinam, sensusque omnes spirat. Nihil tale in gemino libello. De sancto Augustino ne apex quidem ullus; ita ut vel ipsum videatur non nosse (quod nemo crediderit) vel ejus nomen ex certo consilio, certasque ob caussas reticuisse. Prosper cum scribit, Ecclesiæ Romanæ auctoritatem passim prædicat ac circumfert, utpote ejus nomine & ex ejus delegatione in arenam descendens: alter ex proprio ingenio stilum exerit, non tam pugnandi, quam sese exercendi studio, magisque inquirenti similis, quam certa & jam sancita dogmata propugnanti. Ille palam aggreditur Semipelagianos, atque ut catholicæ doctrinæ adversarios insectatur: hic non tam ex industria, quam aliud veluti agens eos exagitat, nec id ea vehementia eoque zelo exequitur, quo sanctus ille Augustinianæ doctrinæ discipulus & vindex.

XIII. Scripti tempus Prospero non congruit.

4. Cum certum sit scriptum opusculum fuisse aliquandiu ante Gelasii Papæ tempora, vix tamen unum aliquod temporis spatium assignare possis, quod Prospero conveniat. Si statim ab initio concertationum vel paullo post eas exortas exaratum velis, jam ipsum auctorem in libri sui exordio contradicentem habes, qui jamdudum de his quæstionibus controversum fuisse diserte asserit. *Inter defensores liberi arbitrii*, inquit, *& prædicatores gratiæ Dei magna & difficilis* DUDUM *vertitur quæstio* &c. Si vero ultro concesseris, quod negari non potest, eam controversiam dudum efferbuisse inter Augustinianos & Semipelagianos, cum ad scribendum auctor se applicuit, jam alium a Prospero fuisse necesse est. Hic enim statim atque Pelagiani veneni reliquiæ per Genuensium Excerpta, vel Capitula Gallorum, vel Joannis Cassiani Collationes spargi cœpere, stilum ocyus arripuit acuitque, & totis viribus illarum vocum novitates insectatus est: contra vero auctor librorum *de vocatione gentium* innuit hanc primam suam esse de hac materia lucubrationem, & quidem dudum post motas quæstiones elaboratam. *Magna & difficilis* DUDUM *vertitur quæstio* .... *De hac igitur compugnantia opinionum qua mensura & temperantia sentiendum sit, quantum Dominus adjuverit*, ANNITAR *inquirere, exercens atque discutiens modulum facultatis meæ in his, quæ cordi meo sobrie, quantum arbitror, inhæserunt*. En verba post longam opinionum istarum concertationem scribentis, primam in hoc scripto operam ponentis primumque conatum, hominisque magis *inquirentis*, sese *exercentis*, remque studio proprio *discutientis*, ac pro modulo facultatis suæ, quam confidenter ex Patrum doctrina asserentis, propugnantisque ex delegatione Sedis Apostolicæ. Immo timide admodum ac dubitanter scribit: quia videlicet quamvis per omnia Augustinianæ receptæque in Ecclesia doctrinæ congruentia proponeret, novos tamen loquendi modos inducebat: sciebat autem suspectas merito esse in Ecclesia novitates vocum, etiam servata antiquitatis doctrina: unde post descripta verba, hæc subjicit: *Ut si in eas regulas processerit stilus, quæ nihil offensionis, nihil habeant pravitatis, non solum nobis, sed & aliis utile sit, ad aliquem nos limitem pervenisse, quem non debeamus excedere*. Qui demum, ne scriptum Prospero abjudicent, discrimen notatum inde nasci posse dixerint, ut dixerunt nonnulli, quod illo tempore exaratum est a Prospero, quo nondum plene hauserat Augustinianæ doctrinæ fluenta, præsertim vero ex iis libris posterioribus, quos sub vitæ finem scripsit; facile ex fixa superius epocha hujus scriptionis refelluntur.

Lib. I. de Vocat. omn. Gent. c. I.

XIV. Quid hactenus de isto auctore pro certo habitum.

His igitur & aliis ejusmodi rationibus moti sunt viri eruditi, ut remotis omnibus notatis supra præjudiciis, de auctore opusculi novum examen instituerent: atque ex diligentiori inquisitione, expensisque hactenus momentis & rationibus hæc tria pro certis habenda esse statutum est.

Primum, nullum ex iis, quos ante Prosperum excussimus, esse auctorem librorum *de vocatione omnium gentium*.

2. Etsi graviora Prospero Aquitano argumenta militent, graviores tamen esse rationes in contrarium prolatas: neque illa argumenta majoris esse momenti, ut opus istud Prospero adscribatur, quam similia quibus eidem ad nostram usque ætatem assertum est opus *de vita contemplativa*. Pariter enim sub Prosperi nomine laudatum legitur ab octingentis annis in Synodis Ecclesiæ Gallicanæ; pariter inscriptum Prosperi nomen in manuscriptis codicibus ejusdem ætatis; pariter operibus editis jam ex antiquo insertum; ita denique creditum, nullo refragante, ab omnibus posterioris ævi scriptoribus. Constat nihilominus hodie inter eruditos non esse Prosperi opus *de vita contemplativa*, nec religio fuit tam antiquis, tamque idoneis testibus fidem derogare, vel ex sola stili diversitate; sed Juliani Pomerii esse omnes consentiunt, partim ex Isidori Hispalensis Episcopi testimonio, partim ex MSS. codicum fide. Unum jampridem laudarunt viri eruditi, qui fuerat primum sancti Salvatoris Vicecomitis, postea illustrissimi doctissimique Archiepiscopi Tolosani Caroli de Monchal: alterum nuper nacti sumus in Bibliotheca Abbatiæ Beatæ Mariæ de Trappa, quæ ex obscuro Monasteriolo, unde penitus obliterata regularis disciplina, in numerosissimum sanctissimumque Asceterium derepente evadens, Religiosissimi Abbatis studio ac pietate, suum ætate nostra Gallicanæ Ecclesiæ Bernardum, suam Bernardo reddidit Claramvallem.

Tertium denique, ad quod post operosam inquisitionem deventum est ab eruditis scriptoribus, hoc est: prorsus ignotum esse auctorem librorum istorum; atque ita omnibus, quibus hactenus sunt adscripti, abjudicarunt, adjudicarunt nemini.

XV.

Porro mirari satis non possum, dum eru-

di-

Leonis esse opusculum; & cur ei a nemine tributum.

ditus quisque ecclesiasticæ rei studiosus auctorem præclari venatur opusculi, neminem de Leone nostro quicquam esse subodoratum, neque in ullius oculos incurrisse splendidum illud Ecclesiæ Romanæ lumen. Immo, incurrit procul dubio; sed dum hinc Pontificem tantum cogitant, illinc scribendi rationem a Pontifice alienam, qualem habet auctor libellorum nostrorum, illi tribuere opus reformidarunt: non animadvertentes, ut certum habemus, Leonem nostrum diu ante Pontificatum suum adversus Pelagianos ferventi zelo decertasse, ita non ægre existimandum stilo eum pugnasse ac scriptis, qua videlicet præditus erat & Scripturarum sacrarum doctrina & dicendi scribendique facultate eximia.

Hoc igitur certissimum apud me est, Leonem Papam, antequam ad Pontificatus apicem proveheretur scripsisse libros de Vocatione omnium Gentium. Quod ut mihi persuaderem difficile non fuit, cui videlicet scripta sancti Leonis ex instituti mei necessitate sæpe sæpius relegenti familiarissima facta est phrasis Leonina, totusque dicendi character. Utrum autem ad id aliis persuadendum parem inventurus sim facilitatem, spondere mihi non ausim. Hoc unum spondeo, nihil esse quo possit opinio nostra concuti: contra vero quicquid a variis scriptoribus, qui hanc spartam adornarunt, observatum est, quasi hujus auctoris proprium, & alia insuper bene multa, omnino congruere Leoni, ipsumque quasi digito monstrare: ætas, inquam, patria, scribendi character, Scripturæ usus familiaris, peculiaris locorum quorumdam citatio, aliorum frequentior recursus, doctrinæ præsertim de gratia Christi similitudo, explicandi modus proprius, sententiæ non absimiles, nonnullorum verborum affectata frequentatio, conformatio periodorum eadem, eadem sermonis constructio, conflictus verborum crebræque antitheses, dictionis varietas, elegantia, dignitas, ubertas igneusque vigor, tota denique stili, ut ita dicam, facies eumdem omnino auctorem prædicant: ut omittam easdem utrique occasiones fuisse, quæ ad scribendum opus istud movere potuerint.

XVI. Leonis tempore scriptum. 4

Primum quidem, quod scriptionis 4 tempus attinet, istud in ætatem Leonis nostri incidere evidentissimum est. Tunc enim scribere aggressus est auctor, cum jamdudum ferverent dissidia adversus Augustinianam doctrinam mota, quæ quidem vivente adhuc Augustino orta erant; adeoque circiter annum quadringentesimum trigesimum secundum, vel tertium opus exarabat, a quadringentesimo quadragesimo, quo electus est Leo Pontifex, non longe dissitum. Præterea non scripsit auctor, nisi post lectas aliorum lucubrationes adversus Semipelagianos; hoc est post scripta sancti Prosperi, qui Joannis Cassiani adhuc tum in vivis agentis collationes confutavit. Accedit, laudatum esse a Gelasio Papa I. Opusculum istud velut ab Ecclesiæ quodam magistro jam a pluribus annis conscriptum: Gelasius autem Papa anno 496. Pontificatum cum vita reliquit. Denique modo certum apud eruditos eumdem esse auctorem librorum de Vocatione Gentium, & epistolæ ad Demetriadem virginem, quæ Prosperi operibus inserta accensitaque habetur, quod stili affinitas arguit. At circa hæc eadem, quæ assignavimus, tempora scripta esse videtur epistola. Demetrias enim virginitatis propositum amplexa erat anno 413. *primo ætatis flore*, ut loquitur auctor epistolæ, annos forsan nata viginti vel duodeviginti: ejusdem autem *tam maturum & eruditum animum* laudat statim ab initio epistolæ: quod ante annum circiter 433. fieri vix potuit, quo trigesimum octavum vel quadragesimum ætatis suæ annum attigerat Demetrias. Et certe post Augustini mortem scriptam esse epistolam indicant hæc verba, quibus eos, qui piissimam virginem inter ipsa consecrationis primordia adhortationibus suis incitaverant, quasi vita functos laudat. *De quo*, inquit, *inter ipsa principia multi*, *qui* TUNC *in Ecclesia præeminebant*, *non siluerunt*: inter quos Augustinum numeratum esse, nemo non crediderit.

XVII. Quæ Auctoris patria. 5

2. Auctorem istum 5 in Italia natum, aut saltem commoratum probabile admodum est. Vel enim Galliis nostris, vel Africanæ Ecclesiæ, vel Romanæ vindicandus omnino videtur: extra quas nec tantam facundiam, nec doctrinam tantam, quantam continent libelli, per illa tempora invenire potueris.

Africanum non fuisse, probare mihi videtur altum de sancto Augustino silentium, quod minus ardens studium denotat, quam Africanus pro conterraneo suo præ se ferre debuerit: nec enim ignorasset ipsum Africanarum Synodorum *Ingenium* fuisse, amassetque de tanto viro dicere cum Prospero, quod S. Prosper carm. de Ingratis.

--- Inter cunctos qui de grege sancto
Insanas pepulere feras, industria major,
Majus opus totum præstantius imbuit Orbem. Ibidem.

Hunc, inquam, laudasset, vel a conviciis malignisque adversariorum accusationibus vindicasset. Nihil porro tale; ut nullum commercium, nullam inter utrumque consuetudinem intercessisse appareat. Deinde tanti viri aliquam haberemus in Ecclesia Africana memoriam, eum adscivisset Augustinus pugnæ socium adversus hæreticos, eosque post sancti Doctoris mortem exagitandos hic suscepisset. Denique stili perspicuitas concinnitasque cum turgente vel etiam barbara Africanorum illius temporis dictione commune nihil habet. Barbari enim magnam Afri-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Vid. Observationes subjiciendas n. 10.

5 Confer Observ. n. 11.

Africæ partem invadentes, barbariem quoque in litteras invexerant; ita ut Augustinus, qui inter alios eloquentiæ laudem olim captarat, nihil habeat quod hoc in genere cum auctore nostro conferri queat.

Non Gallus. Gallum si dixeris fuisse, difficile cogites cur a Gennadio tam accurato alioqui scriptorum Gallicanorum recensitore vel ignoratus sit, vel prætermissus. Cur etiam Prospero non se adjunxisset commilitonem adversus Augustinianæ doctrinæ obtrectatores, cum tanta dicendi scribendique copia, tam singulari eruditione polleret, & tanta esset defensorum gratiæ penuria in Galliis, ut vix esset, qui ejus impugnatoribus se se objiceret. *Prosper Ep. ad sanctum August.* *Nec facile quisquam*, inquit sanctus Prosper, PRÆTER PAUCOS PERFECTÆ GRATIÆ INTREPIDOS AMATORES, *tantis superiorum disputationibus ausus est contraire*. In illa, inquam, temporum necessitate auctor iste in Galliis delituisset, velut pugil inermis aut trepidus; quando solus Prosper decertabat, uno socio vel potius pugnæ incentore Hilario Monacho, non satis, ut apparet, ad pugnam idoneo?

XVIII. Italus fuit auctor opusculi. Restat ut Italum pronunties hunc auctorem; quod & nonnullis adhuc momentis probabile facimus. Stili enim elegantia & nitor hominem designat in Romanæ civitatis sinu aut vicinia educatum: ubi Latina lingua se magis adversus incurrentem barbariem tuebatur. Vix enim ac ne vix quidem coævum Leoni scriptorem reperias, quem auctor librorum de Vocatione Gentium scribendi concinnitate non superet. Præterea auctor libro 2. cap. 33. hæc habet: *Alii*, inquit, *barbari dum* Romanis *auxiliantur*, *quod in suis locis nosse non poterant*, *in* NOSTRIS *didicere regionibus*, *& ad Sedes suas cum christianæ Religionis institutione remearunt*. Incertum qua de expeditione sermo sit hoc loco; sed haud scio an aptius ad aliam referri queat, quam ad bellum adversus Eugenium tyrannum, a Theodosio magno confectum. Recens enim ejus tunc memoria. Victoria hoc parta prælio pro Imperii rebus decretoria fuit. Imperatorem ex Orientis partibus proficiscentem ad bellum secuta est ingens barbarorum multitudo ad Alpes usque, ubi debellatus tyrannus, quorum pars magna cæsa est ab hostibus. At facile fuit ut eorum filii religionis christianæ elementa illic edocerentur, baptizarenturque, hanc illis gratiam vel gratitudinis ergo procurante Theodosio, quem in eadem occasione discimus hanc sollicitudinem inimicorum etiam suorum filiis ultro impendisse. *S. Aug. l. 5. de Civit. Dei c. 26.* *Inimicorum suorum filios*, inquit sanctus Augustinus, *quos non ipsius jussus*, *sed belli abstulerat impetus*, *etiam nondum Christianos ad Ecclesiam confugientes*, *Christianos hac occasione fieri voluit*, *& christiana caritate dilexit*. Sed & sensus magis obvius istorum verborum, *in nostris didicere regionibus*, requirit, ni fallor, ut de Romano solo intelligantur; cum his aliis annectantur: *dum Romanis auxiliantur*. Hoc tamen argumentum Erasmo, cui etiam in mentem venit, dilutius videtur, quia quacumque se Romanum pandebat Imperium, Romana regio dici poterat. Penes lectorem esto judicium. Forte validior conjectura, quæ ex libri 2. cap. 16. eruitur: ubi magnificis verbis Romanæ Ecclesiæ principatum prædicat, ditionemque illius, disseminatæ ubique fidei titulo longe lateque propagatam. Etsi enim sit omnium per universum orbem catholicorum Romanæ Sedis Primatum agnoscere, singularemque prærogativam Petri successori, Ecclesiæ vertici debitam profiteri; his tamen loquendi modis gaudere mihi videtur auctor noster, qui hominem prodant vel Romanum vel Romano Clero insitum. Denique opusculum istud nusquam apud Africanam Ecclesiam citatum legitur: apud Gallicanam, non nisi post annum octingentesimum. At apud Romanam ante annum quadringentesimum nonagesimum sextum laudatur, nimirum a Gelasio Papa I. qui nomen quidem auctoris reticet, a quodam tamen Ecclesiæ Magistro sapienteque doctore compositum indicat. SICUT QUIDAM, inquit, MAGISTER ECCLESIÆ SAPIENTER EDOCUIT DICENS: *Ad magnam enim utilitatem fidelium materia est servata certaminum*, *ut non superbiat sanctitas*, *dum pulsatur infirmitas*. Quis porro alius sapiens Doctor & Magister Ecclesiæ per illa tempora floruit, cui opus istud adscribi possit? cum Prospero aliisque insignioribus viris, qui tunc scientiæ eloquentiæque primatum tenebant in Ecclesia, abjudicandum esse supra censuerimus.

Cum ætas & patria auctoris Leoni conveniant, inquirendum modo an congruat stilus dicendique character. Plura sunt profecto quæ utrique communia sint. XIX. In citanda Scriptura convenit auctor cum S. Leone.

Primum est, quod 6 nova sancti Hieronymi translatione uterque utitur. Quæ similitudo magis eo pensanda, quo rarissimi scriptores occurrunt, qui versionem illam usurpaverint ante medium quinti sæculi, quo tempore scriptum opus constat. Insignis locus est 7 libri Job cap. 14. v. 4. ita citatus apud sanctum Leonem serm. 8. de Nativitate Domini, & in libro 1. de Vocatione omnium Gentium cap. 8. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu, qui solus es?* Qui locus ita legitur juxta veterem translationem: *Nemo mundus a sorde nec infans cujus unius diei vita super terram*. Juxta utramque translationem usurpatur idem versus in epistola ad Demetriadem cap. 11. Ex quo eumdem trium opusculorum auctorem non temere suspiceris. Certe ut hunc non Africanum, sed Romanum credam, facit adhuc pro-

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Vid. Observ. n. 12.

7 V. Observ. in Differt. 4. n. 5.

promiscuus iste utriusque versionis usus. Serius enim receptam puto Hieronymianam in Africa, ubi adversum passa est Augustinum, quam apud Romanam Sedem, ubi magna Hieronymi auctoritas, & apud quam in usu fuisse utramque ante Gregorii I. Pontificatum, Gregorius ipse testatur in epistola ad Leandrum expositioni in Job præfixa.

Uterque legit hunc primæ Joannis epistolæ versum 3. capitis 4. *Omnis spiritus qui solvit* Jesum, *ex Deo non est*: quæ verba, etsi in aliquot aliorum Patrum scriptis habeantur, non tamen in multis. Desunt certe in omnibus exemplaribus Græcis, versionibusque quas hæretici ediderunt in lucem. Scribitque Socrates histor. lib. 7. cap. 32. *Hanc sententiam omnes, qui Divinitatem ab humanitate Christi sejungere studebant, ex vetustis exemplaribus delere tollereque non dubitasse*, idemque testatum dicit a veteribus interpretibus. Loca sunt Lib. 1. de Vocatione omnium Gentium c. 23. & in celebri epist. 24. (nunc 28.) ad Flavianum cap. 5.

Uterque capitis 31. Jeremiæ versum 33. hoc modo refert: *Dabo leges meas in sensu ipsorum, & in corde ipsorum scribam eas*. Lib. 1. de Vocatione omnium Gentium cap. 8. & 9. Leo serm. 95. de gradibus ascensionis ad beatitudinem cap. 1. ex hisque verbis notat uterque eodem loco severitatem legis in misericordiam per gratiæ infusionem esse mutatam.

Uterque ita legit & passim usurpat textum hunc Apostoli: *Nemo potest dicere Dominum* Jesum. Utrique familiare est illud libri Job: *Tentatio est vita hominis super terram*. Et ut gentium sine Deo, sine fidei lumine viventium ante Domini Incarnationem statum exponant, persæpe adducunt hæc cap. 14. Actuum Apostolorum verba: *Dimisit gentes abire vias suas*.

Uterque hunc locum capitis 28. Evangelii secundum Matthæum usurpat, ut probet Christum Dominum in verbi sui sacramentorumque ministris numquam non operari: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. S. Leo epist. 83. (nunc 108.) ad Theodorum Forojuliensem: *Cui utique operi* (nempe reconciliationi peccatorum per ministerium Sacerdotum) *incessabiliter ipse Salvator intervenit, nec umquam ab his abest, quæ ministris suis exequenda commisit, dicens: Ecce ego*, inquit, *vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*. Et epist. 2. (nunc 167.) ad Rusticum Narbon. *Confirmans*, inquit, *prædicatores Evangelii & sacramentorum ministros: Ecce ego*, inquit, *vobiscum sum &c.* Auctor vero librorum de Vocat. Gent. lib. 2. cap. 2. *Et ne prædicantium ministeria humano tantum viderentur opere*

Epist. 108. ad Theodor. Forojuliens. cap. 2.

Epist. 167. ad Rusticum Narb. in præf.

peragenda: Ecce ego, inquit, *vobiscum sum &c.*

Uterque etiam (quod maxime notandum) versus 31. & 32. capitis 22. sancti Lucæ refert eodem ac peculiari modo. Sic enim habent: 8 *Simon, Simon, ecce satanas* POSTULAVIT *ut vos* CERNERET *sicut triticum*. 8
Ego autem rogavi pro te, ne deficiat fides tua: & tu tandem conversus confirma fratres tuos; ET ROGA NE INTRETIS IN TENTATIONEM. Intra enim tam pauca verba tria aut quatuor sunt, in quibus & sibi invicem consentiunt & ab aliis discrepant satis insigniter, ut ex subjecta vulgatæ editionis lectione manifestum fit, quæ sic se habet: *Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Habet quidem sanctus Prosper similem fere lectionem cum hoc auctore nostro, sed tamen non omnino eamdem. Nam priori loco, scilicet in epistola ad Rufinum, non habet *cerneret* pro *cribraret*, etsi cetera concinant: in libro contra Collatorem, cap. 35. ubi eumdem textum iterum usurpat, hæc ultima verba omittit, *& roga ne intretis in tentationem*. Sanctus autem Leo serm. 3. (nunc 4.) in anniversario Assumtionis suæ, cap. 3. quo solum loco hæc verba adducit, in omnibus convenit cum auctore libri de Vocat. Gentium. Opponet quis procul dubio illic non haberi *cerneret* pro *cribraret*. Non ita, fateor, legitur in codicibus excusis; sed ex MSS. optimæ notæ adulteratum hunc locum fuisse convincimus: cum enim nemini non sit familiaris dictio, & in omnibus ubique codicibus *cribraret* legamus, non dubitavit scriba doctulus erratum, ut putabat, ad vulgatam lectionem emendare, & reponere *cribraret* pro *cerneret*: sed hoc ultimum esse legendum arguunt MSS. codices Victorinus unus, alter Cisterciensis, & tertius sancti Mariani Autissiodorensis Ordin. Præm. qui fuit olim Abbatiæ Regniacensis Ordin. Cisterc. non longe ab illa urbe. Ita etiam legit Hincmarus Remensis Episc. Opusc. 33. Capitulorum 55. capite 16. ubi locum hunc Leonis describit.

2. Istius operis 9 doctrina circa Christi gratiam eadem prorsus est cum doctrina sancti Leonis: cumque in illo nonnulli sint tam explicandi, quam loquendi in hac materia modi, quibus videtur primo intuitu ab Augustini sententia recedere, iidem quoque passim apud Leonem occurrunt. In quibus præsertim est quod de generali quadam gratia nulli ætati, nulli homini non impensa, sæpius differit, quam quidem ponit in elementorum discordi concentu, in terræ cælique, & creaturarum omnium stru-

XX. In materia gratiæ conveniunt. 9

Tt ctu-

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Confer Observ. huic differt. subjectas num. 13.

9 Vid. Observ. num. 14.

ctura, ordine, ac veluti loquela, quæ creatoris omnipotentiam, bonitatem, sapientiamque ineffabiliter prædicant. Ita sanctus Leo serm. 7. de jejun. decimi mensis. PER IPSA, inquit, ELEMENTA MUNDI TAMQUAM PER PUBLICAS PAGINAS, *significationem divinæ voluntatis accipimus; nec umquam cessat divina eruditio, quando etiam de iis, quæ nobis* FAMULANTUR, IMBUIMUR. Serm. 8. de eodem. *Intelligimus divinis* NIHIL VACUUM ESSE *præceptis, & verbo Dei ad eruditionem nostram omnia elementa servire, dum per ipsius mundi cardines, quasi per quatuor Evangelia incessabiliter discimus, quod & prædicemus & agamus. Dicente enim Propheta*: Cæli enarrant gloriam Dei &c. *quid est per quod veritas nobis* NON LOQUITUR? *Ipsius voces in die, ipsius voces in nocte audiuntur, & pulchritudo rerum unius Dei opificio conditarum non desinit cordis auribus magistram insinuare rationem; ut invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur; & non creaturis, sed creatori omnium serviatur*. Serm. 6. de Jejunio sept. mensis: *Devotionem fidelium nihil est quod divina providentia non adjuvet: siquidem exercendis ad sanctimoniam mentibus atque corporibus ipsa quoque mundi* ELEMENTA FAMULANTUR, *dum dierum ac mensium distincte variata revolutio* QUASDAM NOBIS PAGINAS *aperit præceptorum: ut quod sacra admonent* INSTITUTA, *hoc quodammodo* LOQUANTUR *& tempora*. Serm. 6. in Quadragesf. cap. 1. *Semper quidem, dilectissimi, misericordia Domini plena est terra, & unicuique fidelium ad colendum Deum ipsa rerum natura doctrina est, dum cælum & terra, mare & omnia, quæ in eis sunt, bonitatem & omnipotentiam* SUI PROTESTANTUR AUCTORIS, ET FAMULANTIUM ELEMENTORUM *mirabilis pulchritudo justam ab intellectuali creatura gratiarum exigit actionem*.

Serm. 7. de Jejunio mensis 10. & Eleem. cap. 2.

De eodem Jejun. serm. 8. cap. 2.

De Vocat. Gent. lib. 2. cap. 4. *Cælum & terra omnisque creatura, quæ videri atque intelligi potest, ad hanc præcipue disposita est humani generis utilitatem, ut natura rationalis .... ad cultum & dilectionem* SUI IMBUERETUR AUCTORIS. *Quoniam etsi longe est a peccatoribus salus, præsentia tamen salutis* IPSIUS AC VIRTUTE NIHIL VACUUM EST .... *Quod est autem hoc testimonium quod semper Domino deservit, & numquam de ejus bonitate ac potestate conticuit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & inenarrabilium beneficiorum ejus dives & ordinata largitio, per quæ humanis cordibus quædam* ÆTERNÆ LEGIS TABULÆ *præbebantur, ut* IN PAGINIS ELEMENTORUM, AC VOLUMINIBUS TEMPORUM *communis & publica divinæ institutionis doctrina legeretur. Cælum ergo cunctaque cælestia, mare & terra, omniaque quæ in eis sunt, consono speciei suæ ordinationisque concentu* PROTESTABANTUR *gloriam Dei & prædicatione perpetua majestatem sui* LOQUEBANTUR *auctoris*. Et cap. 5. *Quamvis ergo hæc & multa similia veritatis Scriptura pronuntiet; secundum ipsam tamen credimus & piissime confitemur, quod numquam universitati hominum divinæ providentiæ cura defuerit. Quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem direxerit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxit: ut propheticas voces & præcepta legalia convincerentur in elementorum obsequiis ac testimonis accepisse. Unde & inexcusabiles facti sunt, quia deos sibi Dei dona fecerunt; & quæ creata erant ad utendum, venerati sunt ad colendum*.

De generali hujusmodi gratia, (hac voce in latiori significatu accepta) quæ etiam legem includit, omniaque ad cognitionem Dei utilia, fuse uterque differit iisdem ut plurimum verbis: quod præter descripta superius loca tum sancti Leonis, tum alterius opusculi, ex aliis insuper locis evincitur. Sanctus Leo serm. 80. (nunc 82.) de SS. Apost. Petro & Paullo, cap. 2. *Deus bonus*, inquit, *& justus omnipotens misericordiam suam humano generi* NUMQUAM NEGAVIT, *omnesque in commune mortales ad cognitionem sui abundantissimis semper* BENEFICIIS ERUDIVIT &c. Serm. 5. in Epiphan. *Permanet super omnes benignitas Dei, & nulli misericordiam suam denegat, cum indiscrete universis bona multa largiatur* &c. Serm. 8. in ead. festivit. *Deus omnes ad cognitionem sui* GENERALIBUS INCITANS DONIS, PLUIT SUPER JUSTOS ET INJUSTOS, ET SOLEM SUUM ORIRI FACIT SUPER BONOS ET MALOS.

De Vocat. Gent. lib. 2. cap. 10. *Omnium sæculorum experimenta docuerunt justam Dei misericordiam, misericordemque justitiam, nec alendis umquam corporibus hominum, nec docendis juvandisque eorum mentibus defuisse*: SEMPER ETENIM PLUIT SUPER BONOS ET MALOS; SEMPER SOLEM SUUM ORIRI FECIT SUPER JUSTOS ET INJUSTOS. Lib. 1. cap. 5. *Secundum Scripturam credimus, & piissime confitemur, quod numquam universitati hominum divinæ providentiæ cura defuerit: quæ licet acceptum sibi populum* SPECIALIBUS AD PIETATEM DIREXERIT INSTITUTIS, NULLI TAMEN NATIONI HOMINUM BONITATIS SUÆ DONA SUBTRAXIT. Cap. 21. *Quamvis videamus nullis hominibus opem gratiæ in totum fuisse subtractam*. Lib. 2. cap. 17. *Quibus tamen* (gentilibus) *illa* MENSURA GENERALIS AUXILII, *quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur*. Cap. 25. *Omnes homines salvos fieri Deum velle, semperque voluisse, non aliunde monstratur, quam de iis beneficiis, eaque providentia Dei, quam universis generationibus communiter atque indifferenter impendit.... Quibus donis auctorem suum per omnia sæcula* PROTESTANTIBUS *specialis gratia superfusa est*. Lib. 2. cap. 4. *Igitur, sicut dicit Propheta*, misericordia Domini plena est terra: *quæ nullis umquam sæculis, nullis generationibus defuit, eamque providentiam, qua universitatem rerum administrat & continet, regendis alendisque naturis semper impendit* &c. Vide ejus-

ejusdem libri caput 9. Eodem uterque modo loquitur de lege legisque mysteriis, quam fere legis testificationem, veteris testamenti significationes, oracula Prophetarum, veteris testamenti decreta appellat.

Uterque eodem modo urget voluntatum patronos. Leo epist. 6. (nunc 1.) ad Aquilejensem Episcopum, cap. 3. scribit ad hoc omni conatu eos tendere, *ut gratia Dei secundum merita dari accipientium sentiatur ... Et ideo per naturalem industriam gratiam præveniri*, ab iisdem asseri, *ut quæ ante gratiam proprio clara sit studio, nullo videatur peccati originalis vulnere sauciata*. Hoc idem aliis verbis expressum habes lib. 1. de Vocat. Gent. cap. 22. & epistolæ ad Demetriadem cap. 10.

XXI. Alia similitudinis argumenta.

3. Nec in materia tantum gratiæ eadem cogitata, iidem conceptus, dicendique ratio eadem occurrunt; verum & in aliis quoque bene multis, v. g. cum de Apostolicæ Sedis in urbe Roma fundatione, amplitudine, ac dignitate sermonem habent.

Sanctus Leo serm. 1. de SS. Petro & Paullo, cap. 1. *Ut gens*, inquit, *sancta, populus electus, civitas sacerdotalis & regia per sacram B. Petri Sedem caput orbis effecta, latius præsideres religione divina, quam dominatione terrena. Quamvis enim multis aucta victoriis jus imperii tui terra marique protuleris; minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quam quod pax christiana subjecit ... Ut autem hujus inenarrabilis gratiæ per totum mundum* DIFFUNDERETUR EFFECTUS, ROMANUM REGNUM DIVINA PROVIDENTIA PRÆPARAVIT, *cujus ad eos limites incrementa perducta sunt, quibus cunctarum gentium vicina & contigua esset universitas. Disposito namque divinitus operi maxime congruebat, ut multa regna uno confœderarentur imperio, & cito pervios haberet populos prædicatio generalis, quos unius teneret regimen civitatis.*

De Vocatione Gent. lib. 2. cap. 16. *Ad cujus rei effectum credimus providentia Dei Romani regni latitudinem præparatam: ut nationes vocandæ ad unitatem corporis Christi, prius* JURE UNIUS CONSOCIARENTUR IMPERII. *Quamvis gratia christiana non contenta sit eosdem limites habere quos Roma, multosque jam populos sceptro crucis Christi illa subdiderit, quos armis suis ista non domuit: quæ tamen per apostolici sacerdotii principatum amplior facta est arce Religionis, quam solio potestatis.*

Petrum Apostolum a trinæ negationis lapsu resurgentem cum uterque describit, iisdem fere terminis utuntur, etsi non ita communiter usurpari solitis. Id omne ad secretum Christi Domini intuitum referunt, indeque arguunt nemini hanc vitam viventi quantumlibet justo ac pio non inesse labendi periculum atque formidinem.

Sanctus Leo serm. 3. de Pass. *Respexit*, inquit, *Dominus Petrum, & inter calumnias sacerdotum, inter falsitates testium, inter cædentium & conspuentium injurias constitutus*, ILLIS TURBATUM DISCIPULUM CONVENIT OCULIS, *quibus eum præviderat esse turbandum*. Serm. 9. de ead Pass. *Petrus perterritus ex infirmitate periculum negationis incurrit, ob hoc, sicut apparet, hæsitare permissus, ut in Ecclesiæ principe remedium pœnitentiæ conderetur, & nemo auderet de sua virtute confidere, quando* MUTABILITATIS PERICULUM *nec beatus Petrus potuisset evadere. Dominus autem* JESUS, *qui intra pontificale Concilium solo corpore tenebatur, trepidationem discipuli foris positi divino vidit intuitu, & paventis animum, mox ut respexit, erexit*, ET IN FLETUS POENITUDINIS INCITAVIT.

De Vocatione Gentium lib. 2. cap. 28. *Si ergo defectura erat fides tanti Apostoli, nisi pro eo Christus oraret, inerat ei procul dubio* MUTABILITAS, *qua posset in tentatione nutare .... Si quidem tam gravis eum* PERTURBATIO, *etiam post ista concusserit, ut in Caiphæ domo unius ancillæ interrogatione pavefactus usque ad trinam negationem Christi, constantia deficiente, perductus sit. Qui ergo tunc* TURBATUM *cor Apostoli* NON HUMANIS, SED DIVINIS CONVENIT OCULIS, ET AD LARGOS PŒNITUDINIS FLETUS POTENTI INCITAVIT ASPECTU, *potuit hanc firmitatem animi præcipuo conferre discipulo .... In præsentis autem agonis incerto, ubi tota vita tentatio est, & ab insidiante superbia nec ipsa est tuta victoria*, MUTABILITATIS PERICULO NON CARETUR.

Sanctus Leo loquens de ejusdem Apostolorum Principis nomine, *Beatus*, inquit, *Petrus .... a principali petra soliditatem & virtutis traxit & nominis.*

De Vocatione Gentium lib. 2. cap. 28. *Quis ambigat fortissimam petram, quæ ab illa principali petra communionem & virtutis sumsit & nominis?*

De peccatorum conversione sanctus Leo: *Dum in hoc corpore vivitur, nullius desperanda reparatio; sed omnium est optanda correctio, auxiliante Domino, qui erigit elisos, solvit compeditos, illuminat cæcos.* Sermone 4. de Epiphania cap. 5. sect. 4. de Coll. c. 2. *Elisis reparatio non negatur.*

De Vocatione Gentium lib. 2. cap. ult. *Si forte* (quis) *victus aliqua tentatione corruerit, non absorbeatur tristitia, nec de ejus miseratione diffidat, qui allevat omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos: dum enim in hoc corpore vivitur, nullius est negligenda correctio, nullius est desperanda reparatio.*

Sermone 3. de Passione cap. 3. vocatur Judas *Homo* INCONVERTIBILIS. Epist. 125. (nunc 156.) cap. 2. *In malitia sua* INCONVERTIBILIS *perseverans* Antichristus aut diabolus. Alio sensu vox eadem usurpatur epist. 93. (nunc 120.) cap. 3. de INCONVERTIBILI Dei natura. Lib. 1. de Vocatione Gentium cap. 25. *Numquid illa virtus gratiæ, quæ sibi, quos voluit, subdidit, convertere eos, qui* INCONVERTIBILES *permansere, non potuit?*

De extremo diei ultimæ judicio disserens sanctus Leo, serm. 5. de Collectis & Eleemosyna, sic ait: *Congregatis omnibus gentibus* *Serm. 10. de Coll. & Eleem. 5. cap. 3.*

tibus ... in quo laudabuntur, qui ad dexteram Dei stabunt, nisi in operibus benevolentiæ & caritatis officiis .... sinistris VERO QUID OBJICIETUR, NISI NEGLECTUS DILECTIONIS .... *quasi nec alias virtutes dextri, nec alias offensiones habeant sinistri?* Serm. 7. de Quadragesima cap. 4. *Detrusis in ignem gehennæ propter inhumanitatem sinistris, dextros eleemosynarum pietate laudatos æterna cælestis regni beatitudo suscipiet.* Serm. 4. de Collect. & Eleem. *Congregabuntur ante thronum potentiæ ejus omnium gentium populi .... & cum præparatum sibi regnum, recensitis misericordiæ operibus filii pietatis acceperint, exprobrabitur duritia sterilitatis injustis. Et nihil habentes sinistri commune cum dextris, in ignem* &c. & Serm. 16. *Non ergo hoc solum fecerunt sinistri, nec quia* &c. Serm. 96. (nunc 14. Append.) in Cath. S. Petri c. 4. *sinistrum lascivientium hædorum numerum effugere.* De Vocat. Gent. lib. 2. cap. 8. *in congregatione omnium gentium alii ducuntur ad dexteram, alii ad sinistram constituendi.* LAUDATIS DEXTRIS DE OPERIBUS CARITATIS, NIHIL ALIUD SINISTRIS OBJICITUR QUAM MISERICORDIÆ BENEVOLENTIÆQUE NEGLECTUS.

Serm. 8. de Coll. & Eleem. 4. c. 2.

Serm. 10. de Coll. 6. cap. 1.

XXII. Stylus auctoris Leonis stylo concinit. 10

4. Nihil est unum uni tam simile, tamque consonum, quam 10 stylus hujus opusculi stylo S. Leonis simile est: ut valde mirer hoc a nemine hactenus fuisse animadversum. Est enim (sicut a SS. Patrum non satis laudando Apologista describitur) stylus auctoris istius elegans ac sublimis, sermo nitidus & apertus, non injucunda figurarum varietate distinctus, frequenti verborum oppositorum conflictu oblitus; gravi ratiocinio, conceptibus nihil humile ac demissum habentibus, catholica ubique ac cælesti prorsus doctrina refertus, Scripturæ sacræ doctrinam totus spirans, atque igneo pietatis vigore, qui Sanctorum scriptis inesse solet, plenissimus. Gaudet præterea diversis periodorum membris similiter cadentibus ac desinentibus: tota denique compositio in æquales fere & commensuratas partes concinne distributa, venustam ac perpolitam orationem exhibet. Quid dici potest quod stylo S. Leonis magis congruat, ejusque dicendi characterem clarius exprimat? Quidve de uno dixeris, quod de isto pariter pronuntiari non queat? Hic quidem tam frequens antithesium conflictus, modulatæque ac tinnulæ orationis affectatio scriptorem jam sæpius laudatum movit ut Africanum hunc auctorem suspicaretur. Sed, pace tanti viri dixerim, non minus Italorum proprius est iste dicendi modus, quam Afrorum, & facile crediderim ex Italia in alias subinde regiones transisse. Tam enim ex S. Leonis scriptis, quam aliorum etiam ipso antiquiorum, qui vel Itali erant, vel in Italia eruditi, manifestum est hanc scribendi affectationem maxime in his regionibus invaluisse, & ut hæc erat linguæ jam senescentis venustas & elegantia, prius in ipsius veluti incunabulis, hoc est in Italia ortum habuisse crediderim, quam in aliis Romani Imperii provinciis. Quod si forsan rarius occurrant in hoc opere ejusmodi casus, antitheses, ac rithmi, quam in aliis S. Leonis probatis olim operibus: hoc temporum, materiæ, auctorisque ætatis diversitati prorsus imputandum. Quantum enim oratorius character ab epistolari discrepet nemo nescit, quamque multa rursus tolerentur in epistolis, quæ ab operibus dogmaticis prorsus ablegantur? Unde si nemini subiit mirari pauciores esse hujusmodi figuræ in litteris, quam in sermonibus; quid mirum, si in his rariores adhuc sint, quam in hoc scripto, quod totum dogmati explicando consecratur?

XXIII. Voces utrique magis familiares & communes.

5. Porro si ipsa sigillatim verba recenseamus, quæ & huic auctori & S. Leoni magis familiaria & communia sunt, etsi non tam frequentata ab aliis, ipsamque eorum constructionem inspiciamus, statim occurret tanta ubique paritas ac similitudo, tantus concentus, ut hoc per fortuitum casum vel ex imitandi studio contigisse nemo recte existimet. Præter illa enim quæ a SS. Patrum jam citato vindice notata sunt inter auctorem librorum de Vocatione & epistolæ subsequentis scriptorem communia, centum viginti amplius legentium oculis hic subjicimus.

Discipulus veritatis. Paginæ elementorum. Paginæ veteris testamenti. Urere & uri invidia &c. Parcitas & largitas gratiæ &c. Consortium. Evincere. Communio naturæ, ætatis, nominis, peccati, dignitatis &c. Laquei deceptionum, erroris captionum, mortalitatis &c. Dextri, sinistri. Parilis, parilitas. Variare, varietas dispensationum. Refutare, pro rejicere. Abdicare, pro repellere. Dispensationes. Dispositiones. Materia dimicandi, certaminis, formidinis, querelarum, confusionis, ruinæ, virtutum, gaudiorum, gratulationis, cupiditatum, peccati, cæcitatis, gloriandi, &c. Mæstitudo. Pœnitudo. Convenire oculis, litteris, monitis. Colluvio. Contagium. Colluctationes. Census. Vitiare, vitiatus. Indicere. Universitas, numerositas, plenitudo, omnis numerus, summa, pro omnes. Portio pro parte plenitudini opponitur. Protestari & pronuntiare, in citandis auctoribus sacris vel ecclesiasticis. Primordia. Exordia. Incitare. Virus invidiæ, &c. Vincula peccati, transgressionis, consuetudinis, culpæ, captivitatis, originalia &c. Incitamenta doctrinæ. Redire, transire, transferri de uno ad alterum. Necessarie pro incessanter. Doctrina Prophetica, Evangelica, Apostolica. Veritatis Evangelium, sententia, judicium, vox, filii, schola, magister, doctrina, discipuli. Vigor fidei, mentium, pietatis, cor-

EDITORUM ADNOTATIONES.

10 Vid. Observ. n. 15.

cordis, animi, auctoritatis &c. Constitutio legis, constitutio divina, constitutiones impiæ.

Testificatio legis, denuntiationes propheticæ. Oracula Prophetarum. Temperare, temperamentum. Temerare. Disputatio & disputator pro tractatu & tractatore: inspicere, inspector, inspectio. Sublimare, sublimis, sublimitas. Significationes pro figuris vet. test. insinuare, insinuatio. Præjudicium peccati, vetustatis, originis. Sordescere. Famulari, & obsequium elementorum, famulatus. Moderari. Incommutabilis. Compugnantia, compugnantes. Experimenta virtutum. Sacramentum occultius. Instituta disciplinarum, &c. evacuare. Distringere, districtus, districtio. Forma, pro modo, aut imagine. Formam præferre. Cooperatores gratiæ. Virtute nitescere, nitor virtutis, pudicitiæ, mentium, luminis, vitæ. Obloqui. Rectus, pravus. Germina virtutum. Summus, supernus aut cælestis agricola, pro Deo. Ager cordis. Novi testamenti vel gratiæ decreta. Devotio bonorum operum, vel voluntatis, propositi, arbitrii. Cultura spiritualis: occiduus, succiduus, prociduus. Qualitates operum, &c. Corde concidere. Incidere periculum, tentationem, laborem, laqueos &c. sine propositione *in*, frequentissime: mutabilitas. Periculum erroris, deceptionis, mutabilitatis, negationis. Tentatio formidinis. Tentationis stimulus, concretio. Discretio, discretus. Pigrum otium. Iners desidia, indesinenter. Plantationibus suis Deus incrementa præbet. Deceptiones. Inclinare, inclinatio. Cernere, pro cribrare. Extraneus, alienus pro reprobo. Adoptivus, & vocatus, pro electo. Erudire, eruditio divina, Spiritus sancti eruditor. Obscurum, pro obscuritate. Imbuere, pro docere. Dispoliare. Obumbratio, fragilitas, firmitas. Solidare, soliditas. Extraneus, exors. Religiosus. Sacratus, sacratissimus. Incertum interpretationis, pro incerta interpretatione. Incertum agonis, mutabilitatis, vitæ. Divini operis esse & muneris. Recidere, tumescere. Elatio, elatus. Præsumere, præsumtio. Impar. Possibilitas pro potestate. Mensura possibilitatis, intelligentiæ, juris, legum, ultionis, munerum, &c. meritorum suffragia. Provehere, provectus, provectio. Inflammare. Præsidia. Languere. Augmentum. Impendere, impensus. Præcipuus magister, discipulus, &c. Speculum. Privilegium meritorum, humilitatis, honoris, perfidiæ, &c. Coaptare, & alia ejusmodi plurima.

XXIV. Selecta loca in quibus styli paritas magis conspicua. Ex his aliqua attentius consideranda, ut quæ proprium auctoris characterem clarius exhibent. Exempli gratia eos qui interiori gratiæ voce ad Christum trahuntur, *Vocati* appellantur. Lib. I. de Vocat. gent. cap. 8. CORDIBUS VOCATORUM *suam inserit voluntatem*. Et cap. 9. *Unum credentium & non credentium genus sub* VOCATORUM *appellatione discrevit*. S. Leo Serm. 6. de Nativitate, cap. 2. *Nihil hic* VOCATORUM CORDIBUS *caliginis inferat terrena sapientia*. Serm. 6. de Epiphania, c. I. *Hoc manifestius fieri in omnium* VOCATORUM *illuminatione perspicimus*.

Idem peccatorum voluntatem, cor, arbitrium appellat *tenebrosa*. Lib. 2. de Vocat. Gent. cap. 3. *Cum a tenebrosis cordibus etiam nunc radios suos veritas revelanda contineat*: & c. 15. *De tam tenebrosis mentibus fecit sibi populum fidelem* &c. S. Leo Serm. 6. de Epiphan. cap. I. *Quicquid in cordibus tenebrosis novæ lucis apparet* &c. Serm. 5. cap. 4. *Sint lucernæ mentium vestrarum semper ardentes, & nihil resideat vestris in cordibus tenebrosum*. Serm. 4. de Nativit. cap. 4. *In qua (dogmatis execrandi via) nihil non tenebrosum, nihilque non lubricum*. Serm. I. de Pent. cap. 5. *Spiritus veritatis facit domum gloriæ suæ luminis sui nitore fulgere, & in templo suo nec tenebrosum aliquid vult esse, nec tepidum*. Epist. 8. cap. I. *Ne tenebrosis apud vos radicibus seminetur hæresis*. Serm. de S. Laur. c. I. *Hæc verarum natura virtutum est, ut multos a tenebroso abducat errore, qui earum clarus est lumine*. Serm. 10. de Quadr. c. 4. *tenebrosæ custodiæ*. Epist. ad Demetr. cap. 14. *De vero lumine tenebrosæ jam & deficientes lucernæ lumen accipiunt, nec tamen nisi ipsarum erit quicquid fulgoris acceperint*, epist. 79. (nunc 105.) cap. I. *Tenebrosus ille inimicus*, idest diabolus.

Discipulos veritatis eos uterque appellat, qui catholicam sectantur doctrinam vel pietatem lib. 2. de Vocat. Gent. cap. 24. *Hoc detestabiliter prædicatum omnes* DISCIPULI VERITATIS *intelligunt*: epistola ad Demetriadem cap. 4. & cap. 13. *Ipsa veritas discipulis suis dixisse narratur. Cum itaque discipuli veritatis humanam gloriam fugiunt*. Ex utriusque loci hujus collatione, inter alia colligit sanctorum Patrum Apologista styli similitudinem, atque eumdem utriusque scripti auctorem: quanto ergo potiori id jure de Leone nostro asserendum, apud quem longe crebrius occurrit ista appellatio? Serm. 3. de Collectis, *Beatissimi illi discipuli veritatis*, ait de Apostolis. De Jejun. 10. mensis Serm. I. cap. 3. *Fideles & pios* DISCIPULOS VERITATIS *nihil magis commendat* &c. De Quadrag. 8. cap. 2. *Mens christiana fugax mendacii, discipula veritatis*. Serm. 10. de eadem Quadrag. cap. 2. *Servi Dei & discipuli veritatis*. Vide Sermonem 80. (nunc 82.) de SS. Petro & Paullo, cap. I. & epistolas hujus editionis 24. (nunc 28.) cap. I. 59. (nunc 79.) cap. I. 62. (nunc 82.) cap. I. 93. (nunc 120.) cap. 2. 97. (nunc 124.) cap. I. 140. (nunc 172.) in medio, ubi eadem locutio habetur.

Lib. I. de Vocat. Gent. cap. 7. *Quæ ergo natura erat bona*, QUALITATE *facta est mala*; *& ille animi motus* QUI NUMQUAM POTEST SINE ALIQUO ESSE AMORE, *hoc est sine aliqua voluntate, non perdidit appetitum, sed mutavit affectum*. S. Leo Serm. 5. de Jejunio 7. mensis cap. 3. *Duo amores sunt*

sunt, ex quibus omnes prodeunt voluntates, ita diversæ QUALITATIBUS, *sicut dividuntur auctoribus: rationalis enim animus*, QUI SINE DILECTIONE ESSE NON POTEST, *aut Dei amator est, aut mundi.*

Gratiæ virtutisque opus, Dei participationem uterque dicit. Lib. 1. De Vocat. Gent. cap. 8. *Apud quem* (Deum) *quod perdidit natura, non periit: æterna est enim sapientia, æterna veritas, æterna bonitas, æterna justitia, omnium denique virtutum lumen æternum est, totumque quod virtus est, Deus est. Qui si non operatur in nobis, nullius possumus participes esse virtutis. Sine hoc quippe bono, nihil est bonum: sine hac luce nihil est lucidum: sine hac sapientia nihil est sanum, sine hac justitia nihil rectum:* & libri ejusdem cap. 4. *Voluntas*, inquit, *animalis sine summi amoris participatione in terrenis occiduisque versatur.* Capitulo 3. de gratia & lib. arb. *Neminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donet, qui solus est bonus.* S. Leo sermone 9. de Jejunio septimi mens. cap. 2. *Qui ad me tendit, ex mei participatione ad me tendit*: & epist. 15. ad Turibium cap. 5. *Nemo hominum veritas, nemo sapientia, nemo justitia est; sed multi participes sunt veritatis & sapientiæ atque justitiæ: solus autem Deus nullius participationis indigus est.*

Utrique familiares admodum sunt voces, *Regere*, *Rector*, *Regens*, cum de Deo & anima, anima & corpore, Episcopo & Ecclesia sermonem habet. Passim Rectores appellat Leo, quos vulgo Episcopos alii dicunt. Sexcenta loca sunt hujusmodi. Vide, si vacat, epistolam 1. cap. 1. 12. cap. 3. 14. sub finem 115. 128. 138. 139. 140. (nunc epist. 12. c. 1. 14. c. 3. 18. sub finem, 145. 163. 170. 171. 172.) &c. Item Serm. 2. (nunc 3.) cap. 1. & 3. Serm. 1. de Jejun. 10. mensis cap. 2. *Suscipiat fidelis anima auctoris sui atque* RECTORIS *immarcescibilem caritatem.* Serm. 8. de Epiphania cap. 4. *Deum &* RECTOREM *& habitatorem sui esse non dubitet.* Serm. 3. (nunc 4.) in Anniv. Ass. cap. 1. *Quid enim tam regium, quam subditum Deo animum sui corporis esse* RECTOREM? De Quadrag. 1. cap. 1. *Si autem* MENS SUO RECTORI SUBDITA *&c.* Serm. 4. cap. 2. *Animus quem sub Dei gubernaculis constitutum, corporis sui decet esse* RECTOREM. Serm. 7. c. 4. *Utendum ita corpore suo, ut* RECTORI SUO *necessarium præbeat natura inferior famulatum.* De Passione Serm. 7. c. 3. *Nolens* (Judas) *Christum habere* RECTOREM. De Jejun. 7. mensis serm. 2. c. 1. *Agnoscat inferior homo exterioris sui se esse* RECTOREM. De Jejun. 7. mensis serm. 5. cap. *Quæ illic declinatio potest esse peccati, ubi una passio est &* REGENTIS ET SUBDITI? id est animæ & corporis, cujus unam passionem ut his verbis exprimit, ita Dei & hominis unam actionem iisdem depingit. *Dum*, inquit lib. 1. de Vocat. Gent. c. 6. *per communionem illuminantis & illuminati, justificantis & justificati*, REGENTIS ET SUBDITI, *omnis actio ad unum refertur, & quod ad unum refertur, utriusque est.* Et lib. 2. c. 10. ait: *Omnium sanctorum Dei Spiritum fuisse* RECTOREM.

Leo de gratiæ infusione ita loquitur serm. 3. de Jejunio 10. mensis c. 1. *Ager iste cordis* RORANTE DESUPER GRATIA DEI... *eleemosynis seritur, orationibus fecundatur &c.* & Serm. 7. de Passione c. 1. *Adfuturam credimus gratiam Dei, quæ* INSPIRATIONIS SUÆ RORE *sterilitatem nostri cordis aspergat.* Lib. 2. de Vocatione Gent. c. 1. *Ista gratiæ largitas .... non evacuat eam, quæ super unum Israel sub lege* RORAVIT.

Leo Serm. 5. de Nativitate Dom. c. 1. *Non in solo opere virtutum, aut in sola observantia mandatorum, sed etiam in* TRAMITE *fidei angusta & ardua via est, quæ ducit ad vitam.* Lib. 2. de Vocat. Gent. c. 20. *In hoc angusto quidem, sed tamen recto intelligentiæ tramite, non parum difficultatis &c.*

Lib. 2. de Vocat. Gent. c. 21. *Nec umquam ei vicinius est posse vivere, quam posse deficere.* S. Leo Serm. 5. de Quadrag. c. 2. *Vicinum nimis atque contiguum est ut etiam magnos animos ista concutiant &c.*

Lib. 1. de Vocatione Gent. c. 1. *De hac compugnantia opinionum &c.* & lib. 2. c. 28. *Quam compugnantiam* (inter velle & nolle) *Petrus perpessus est &c.* & c. 33. *Omnes varietatum compugnantiæ.* S. Leo Serm. 5. de Pass. c. 2. *diversarum compugnantiam affectionum.* Serm. 10. de Nativitate c. 1. *Compugnantes sententias.* Epist. 67. (nunc 87.) *Compugnantia dogmata.*

Lib. 2. de Vocat. Gent. c. 15. *Flammam conciperent, qua beatus Apostolus Paullus* IGNITUS &c. Epist. ad Demetriadem c. 14. *Unde cœpit inflammari, inde poscat* IGNIRI. S. Leo Serm. 1. de Ascens. c. 2. *Flammam fidei illuminata corda concipiunt.* Serm. 3. de Pentec. *Ut Pater propitiaretur, Filius propitiaret, Spiritus sanctus* IGNIRET. Serm. 1. de Pentec. *Eloquium conciperetur ignitum.* Serm. 96. (nunc 14. App.) in Cath. S. Petri, c. 1. *Ignitis beatorum spirituum cœtibus aggregatus.* Serm. 4. de Coll. cap. 1. *Agro cordis avaritiæ radicibus occupato.* Serm. 3. de Jejun. 10. mens. c. 1. bis *de agro cordis.*

Serm. 1. de Jejun. 10. mensis c. 3. *Oriatur* DE CORDIS AGRO *quod terra non dedit.* De Quadrag. Serm. 1. c. 5. *Tunc in nobis bene virtutum semina nutriuntur, quando* AB AGRO CORDIS *nostri germen omne externum evellitur.* De Ascensione Ser. 2. c. 5. *Avaritia, de cujus radice omnium malorum germen emergit: quæ nisi in suis fomitibus enecetur, necesse est ut in* AGRO CORDIS *illius, in quo hujus mali planta convaluit, spinæ potius tribulique vitiorum, quam ullum veræ virtutis semen oriatur.* Serm. 6. de Jejun. 10. mensis cap. 1. *De terra quoque cordis nostri germen justitiæ & fructus caritatis oriatur.*

Lib. 2. de Vocat. c. 11. *Semina caris-*

ma-

matum, *plantæque virtutum non* IN OMNI AGRO CORDIS HUMANI *totum hoc pariter*, *quod ſunt futura*, *naſcuntur*. Ex hac comparatione cordis cum agro natæ ſunt aliæ locutiones, quas ſæpe uſurpat, ut cum Deum vocat ſupernum agricolam; gratiam inſpirationeſque, rorem, irrigationes, rorationes; virtutes, plantationes Dei, & alia hujuſmodi, quæ cuivis legenti occurrent.

Voluntati judicium uterque tribuit. Lib. 1. de Vocat. Gent. cap. 8. *A quo* (diabolo) JUDICIUM VOLUNTATIS *depravatum eſt*, *non ablatum*, & cap. 7. *Non perdidit appetitum*, *ſed mutavit affectum*, *id recipiens deſiderio*, *quod debuit refutare* JUDICIO. S. Leo ſerm. 9. de Paſſione, cap. 4. *Fons caritatis lavit verba formidinis: nec tardatum eſt remedium abolitionis*, *ubi non fuit* JUDICIUM VOLUNTATIS. De voluntate etiam intelligendum, quod ſerm. 11. cap. 4. habetur. *Inſurrexit in ſemetipſum impius* (Judas) *non* JUDICIO *pœnitentis*, *ſed furore pereuntis*. Epiſt. 37. (nunc 41.) *Normam præceptionis implet* JUDICIO VOLUNTATIS.

De Vocat. Gent. lib. 1. cap. 9. *Ut agnitionem Dei non doctrinæ humanæ opere*, *ſed* MAGISTERIO *ſummi eruditoris accipiant*, & lib. 2. c. 33. *Fidei* MAGISTERIO *præſuerunt*. Serm. 2. (nunc 3.) in Aſſumt. ſua cap. 3. *Omnis lingua* ..... MAGISTERIO *hujus vocis imbuitur*. De Quadrag. ſerm. 2. cap. 4. *Redemtoris noſtri* MAGISTERIO *edocti*. De Paſſione ſerm. 14. (nunc 12.) cap. 5. *Evangelico magiſterio multa ſunt aucta*. Ep. 140. (nunc 172.) *Magiſterio Spiritus ſancti illa in omnibus unitas expetatur*.

De Vocat. Gent. Lib. 1. c. de Paullo *Totam expoſitionis rationem tranſtulit in ſtuporem*. Leo ſerm. 18. De Paſſ. cap. 4. de Chriſto. *Totum* inquit, *ſupplicium tranſtulit in triumphum*. Serm. 5. de Nativit. *Si in diſciplinam ipſa remedia transferantur*. Serm. 3. de Epiph. *In indulgentiam ira translata eſt*. Serm. 9. in Quadrag. cap. 3. *Si omnem offenſam tranſtuleritis ad veniam*. Serm. 4. de Jejun. 7. menſ. *Ut quod veſtris uſibus ſubtrahitis*, *in alimoniam pauperum transferatis*. Serm. de grad. Aſcenſ. *Ut exteriores medelas ad remedia interiora transferret &c.*

Mitto cetera, quæ quiſque legendo facile obſervabit. Monebo tantum, ut notentur diligentius earumdem figurarum uſus, idem orationis numerus & ordo, conſtructio vocum eadem. Oppoſitarum congeries frequens eſt, verbo, a quo pendet ſenſus, ad finem relegato, quæ ternarium plerumque numerum non excedit; etſi ſæpe etiam ad quaternarium extendatur. Exempla aliquot ex Leonis Epiſtolis Sermonibuſque & ex opuſculo de Vocatione Gentium, ad promulſidem ſubjicimus.

S. Leo epiſt. 1. (nunc 12.) ad Epiſc. Afric. cap. 4. *Ut imperiti magiſtris*, *novi antiquis*, *rudes præferantur emeritis*. Ep. 12. (nunc 13.) ad Anaſtaſium Theſſal. *Nihil gratiæ perſonali*, *nihil ambitioni*, *nihil redemtis permittas licere ſuffragiis*. Serm. 9. de Jejunio ſeptimi menſis, cap. 2. *Si quis amor vanæ gloriæ*, *ſi qua radix avaritiæ*, *ſi quod ineſt virus invidiæ*. Serm. 1. de Jejunio decimi menſis cap. 2. *De inimicis reconciliatos*, *de alienis adoptivos*, *de impiis facit juſtos*. Sexcenta hujuſmodi exempla ſunt apud S. Leonem. Plurima etiam in libris de vocat. Gentium, etſi tot eſſe materies librorum non ſinat. Lib. 1. c. 8. *Quis ille erit*, *qui tot opinionum colluctationes*, *tot vincula conſuetudinis*, *tot præjudicia vetuſtatis ſuo tantum judicio abrumpat?* Lib. 2. c. 4. *Ut natura rationalis de contemplatione tot ſpecierum*, *de experimentis tot bonorum*, *de perceptione tot munerum ad cultum & dilectionem ſui imbueretur auctoris*: & cap. 7. *Hæc vero membra unde apta*, *unde utilia*, *unde ſint pulchra*, *idem doctor exponit &c.* Cap. 20. *Ubi eadem miſeria*, *ſimilis imbecillitas*, *cauſſa communis eſt &c.* Cap. 36. *Ut per laborem operum*, *per inſtantiam ſupplicationum*, *per exercitia virtutum fiant incrementa meritorum*.

Denique quod circa hominum vultus ſæpe contingit, ut aliquid ſæpe ex iis erumpat, incurratque in oculos intuentium, unde aliis ſimiles eſſe pronunties, etſi quid illud ſit verbis efferre non queas; hoc & legenti tum hoc opuſculum, tam ſcripta S. Leonis accidit. Neſcio quid enim audientium auribus ſonat ſimilitudinem ſtyli paritatemque ita ingerens, ut vix dubitare ſinat, quin idem loquatur in hoc opuſculo, qui in epiſtolis & in ſermonibus S. Leonis: etſi forſan exprimi verbis ſatis non poſſit.

XXV. Quid de MSS. Codicum auctoritate?

Ut omnis tolleretur dubitandi locus, optaverit nonnullus auctoritatem alicujus ſaltem manuſcripti Codicis, qui S. Leonis nomen præferret, qua deſtituti, videbimur incaſſum hactenus laboraſſe. Sed ut omittam, quantum plerumque vacillet 11 Manuſcriptorum exemplarium fides, ut ex Codicibus MSS. librorum *De vita contemplativa* & hujus etiam operis *de Vocatione Gentium* perſpicuum eſt, qui octingentis fere annis Proſperi nomine inſigniti omnibus impoſuerunt: (Proſpero enim hodie abjudicant utrumque opuſculum eruditiores quique:) addo perſuaſum mihi eſſe nullum talem reperiendum Codicem, qui hoc opus S. Leoni adſcribat; nec umquam genuinum hujus auctorem fuiſſe cognitum. Qui illud Proſpero tribuerunt hac ætate, illiuſque operibus inſeruere, hoc fecerunt ex fide Codicum aliquot MSS. Proſperi nomen appoſuere MSS. Codices ex ſuffragio auctorum noni ſæculi, a quibus ſub nomine ſancti hujus viri paſſim citatum fuit. Inde porro ab his creditus eſt S. Proſper libros iſtos conſcripſiſſe, quod eorum auctorem genuinum

EDITORUM ADNOTATIONES.

11 De MSS. codicibus vide Admonitionem hiſce libris præmiſſam.

num ignorarent, & propter libri materiem, doctrinæ convenientiam cum scriptis Prosperi, scriptoris ætatem, hæreticorumque quos impugnat mentionem, nemini potiori jure adscribendum putarunt, quam ei, qui post Augustinum acerrimus gratiæ Christi vindex fuerat adversus Pelagianos eorumque reliquias. Verum cum hæc suspicio, etsi tot annorum roborata consensu, pensatis quæ supra attulimus momentis abjicienda sit, fatendum est etiam nono sæculo hujus auctoris nomen ignotum fuisse. Immo vero ipso Leonis sæculo, hoc est quinto, ex hominum memoria deletum fuisse existimo: alioqui Gelasius Papa ejus testimonium proferens in illo opusculo quod adversus Pelagianos edidit, ab eo nominando minime abstinuisset, tanto scilicet viro, quem Ecclesiæ magistris accensere non dubitavit; nec contentus fuisset eo modo scriptorem istum designare, quo notari solent ignoti quique: si quidem eumdem magisterii titulo non aliam ob rationem, ut apparet, decorat, quam quod suo se scripto hoc honore dignum probabat auctor.

XXVI. Quando & qua occasione fuerit scriptum opus. 12

Quod si tandem pro germano sancti Leonis fetu receptum fuerit opus istud, qua 12 ætate in lucem ab auctore editum fuerit non valde obscurum existimo. Certum enim videtur ante compositum ab eo fuisse, quam in Pontificem Romanum ipse assumeretur. Tantum enim otii per id temporis vigilantissimo Pastori non affuisset, quantum hujusmodi scriptioni necessarium fuit impendere; nec quicquam occurrit in ejus operis decursu, quod auctoritatem pontificiam prodat; immo privatum ubique hominem, ut diximus, agit. Unde magis dicendum tunc ab eo scriptum fuisse, cum Sixti III. Papæ adhuc Diaconus, in excubiis erat adversus hæreticos Pelagianos, cumque Julianum in Ecclesiæ communionem simulata fidei professione irrepere volentem Sixtus Pontifex sui Diaconi consilio ac suasione repulit, ut testis est Prosper in Chronico. Vel potius, quandoquidem in hoc opere Semipelagianos magis quam Pelagianos exagitat, tunc temporis exaratum fuisse puto, cum Cassiano necessario suo ab errore revocando incumbebat: ad quem cum legendus missus fuisset in Gallias, postque ejus obitum inter schedas ejus sine auctoris nomine repertus, a nemine potius scriptus fuisse putatus est, quam a Prospero, quem in hac concertatione Antagonistam præcipuum habuerat.

Amicum certe animum spirat ubique hoc scriptum, talemque qualem semper erga Cassianum exhibuit Leo noster. Ut facile mihi persuadeam, quemadmodum aperto marte impugnaverat sanctus Prosper Cassianum, ita occultiore consilio petitum a Leone fuisse. Eum quippe jam ante impulerat, ut adversus Nestorium calamum stringeret, non ea tantum mente, ut grassantem jugularet hæresim, sed ob id etiam ut ipsum vehementius incenderet adversus Pelagianos, quos Nestorii præcursores noverat; eaque arte Semipelagianos, nascentes scilicet ab illis surculos, magis exosos redderet, omneque abrumperet quod intercedere poterat cum illis commercium: ita in præsenti opere, ut errorem Cassiani impeteret vehementius insurgit contra Pelagianos, quos solummodo nominat. Semipelagianos quasi ex transverso tantum aggredi videtur, & veluti orationis suæ filo sensim ac fine sensu ductus: licet nemo attentus non videat, majorem scripti partem in convellendis Massiliensium principiis consumi. Easdem quæstiones tractat, quas sanctus Prosper in libro contra Collatorem, nec tam interpellat eos, qui gratiæ prorsus necessitatem negabant, quam qui ad initium boni operis, aut bonæ saltem voluntatis liberum sibi sufficere arbitrium contendebant, gratiæque operationi subtrahebant aliquid. Hoc statim ab initio operis sui declarat, ubi ait: *Quod gratiam negent, cum eam humanæ voluntatis non ducem volunt esse, sed comitem.*

Ex eodem indulgentiæ erga Cassianum consilio, quem ad catholicum sensum reducere satagebat, descendit humanitas, quam Semipelagianis exhibet, quos tantum liberi arbitrii defensores & voluntatum patronos appellat; quodque quæstiones istas tranquille admodum versat, ac theologici exercitii in modum, non tam alienum refutans sensum, quam suum exponens: quod denique ex sancti Augustini nomine auctoritateque, quibus adducendis abstinet, nullum creari voluit in hac disputatione præjudicium, sciens apud Cassianum non tanti esse in hac materia Augustinum, & cupiens præterea probare amico suo, se non de doctrina ex doctoribus, sed de doctoribus ex doctrina judicare, sententiamque Augustini de gratia non tam se amplecti, quia Augustini erat, quam quia ex purissimis Scripturæ sacræ traditionisque ecclesiasticæ manabat fontibus.

XXVII. An de hoc scripto mentio apud Photium, aut alios? 13

De Promiss. dimidii temporis c. 6.

Sunt qui conjecturas, quas hucusque exposuimus, inde firmari posse putent, quod aliqui de gratia Tractatus a sancto Leone exarati videntur, quos desiderent, adducti ad hanc sententiam verbis tum sancti Prosperi seu potius auctoris Anonymi de Promissionibus Dei dimidii temporis cap. 6. apud Prosperum; tum 13 Photii C. P. Patriarchæ, qui in sua Bibliotheca hæc habet: *Scripsit & sanctus Leo Romanus Episcopus de Pelagianis conversis, quomodo debeant recipi, quando convertuntur, scriptis suam opinionem damnantes.* Verum etsi certum est strenue semper dimicasse contra Pelagianos Leonem nostrum, aliosque etiam libros pro occasione scripsisse verosimillimum sit;

EDITORUM ADNOTATIONES.

12 Vid. Observ. n. 10.

13 De testimonio Photii lege Observ. n. 6.

sit; quem enim & doctrina, & dicendi copia adeo pollentem sæpius vidimus cum Manichæis, Eutychianis, aliisque hæreticis manus conferentem, haud par est credere Pelagianos impune grassantes per Ecclesiam conspexisse: fatendum tamen est, ea quæ mox attulimus testimonia, id quod ab auctoribus prædictis contenditur, minime probare. Prior enim scriptor tantum dicit, quod *sanctus Leo Manichæos subverteret & contereret Pelagianos, & maxime Julianum*. Quod necesse non habemus de scriptis interpretari, cum e contra obvium sit magis de sacerdotali hoc sollicitudine, ardenti zelo, auctoritateque apostolica intelligere, quibus emergentium subinde in Ecclesia Pelagianorum conatus strenue compresserit. Quod ad Photii testimonium pertinet, aliud non intelligit, quam quod epistolis sancti Leonis ad Septimium Altinatem & ad Episcopum Aquilejensem continetur. Qui enim Baronium secuti hæc Photii verba allegantes asseruere scripta, quæ commemorat, periisse, non animadverterunt id totum quod refert Patriarcha, in citatis epistolis haberi, scilicet mandatum quo Episcopi a Romano Pontifice monebantur, ne quemquam Pelagianorum, qui ecclesiasticæ communioni restitui postulabant, reciperent, nisi erroribus pristinis scripto propria manu obsignato damnatis.

Epist. 2. ad Septimium Episc.
Epist. 1. ad Aquilejens. Episc.

XXVIII. Objectionibus aliquot respondetur. *Vossius Hist. Pelag. l. 1. c. xx.*

Gerardus Joannes Vossius historiæ Pelagianæ scriptor eruditus, lib. 1. cap. 20. ubi de auctore operis de Vocatione Gentium, eam ob caussam Prospero abjudicandum existimat, *quod hujus scriptoris sententia non ex amussim quadrat doctrinæ Prosperi*. Vossio subscribit Henricus de Noris Historiæ Pelagianæ lib. 2. cap. 14. Atque ut opinioni suæ robur adjiciat, nonnulla utriusque excerpta in medium adducit, quæ nostri est instituti ad examen revocare. Etsi enim ultro cum utroque illo rerum Pelagianarum Historiographo contendimus Prosperi non esse libros de Vocatione Gentium, illorum tamen argumentis subscribere nequaquam possumus: nec patimur Leonem, cui Opusculum asserimus, de abjurata Augustini Prosperique doctrina in caussam vocari. Non moleste igitur feret vir doctissimus examen, quod non contradicendi animo, sed illustrandæ veritatis gratia inimus.

Primum Norisii argumentum.

Objectio I. ex gratiæ universalitate.

Video, inquit, *librorum illorum scriptorem diversa a Prospero via abiisse. Nam lib. 2. plurimum laboris insumit, ut communem gratiam Dei omnibus faciat*.

Leonem petit ista accusatio, non modo quia auctor fuit librorum de Vocatione Gentium, sed etiam quia multa sunt in aliis indubitatis ejus operibus seu in sermonibus, quæ cum illa librorum De Vocatione doctrina conveniant, ut merito ex illa doctrinæ affinitate argumentum sumserimus pro asserendis Leoni nostro istis libris. Aliquot hujusmodi loca superius collegimus, quæ legi possunt; sed facile est & hæc & illa apud æquum lectorem de Norisii aliorumque accusationibus purgare, duoque invicte probare. Primum quidem, Leonem nostrum, cum & in libris de Vocatione Gentium, & in Sermonibus suis communem omnibus facit gratiam Dei, longe alio sensu latiorique significatione usurpare gratiæ nomen, quam sumatur a Prospero; alterum vero, quod cum idem gratiæ nomen a Leone, eodem sensu quo a Prospero usurpatur, eamdem quoque ab ipso Augustini de gratia doctrinam cum Prospero prædicari.

His itaque in locis, ubi gratiam Dei omnibus datam asserit, per eam intelligit 14 exteriora & naturalia Dei dona, quæ omnibus promiscue exposita sunt; aliquando mosaicæ legis documenta, nonnumquam etiam sancti Evangelii prædicationem, quæ nulli hominum conditioni denegatur. Triplicem hanc gratiæ classem explicat tum aliis in locis, cum capite 9. libri 2. *Ad id, inquit, unde digressa est disputatio, revertamur, ad considerationem scilicet differentiarum, quibus divinæ* Gratiæ *opera ac dona variata sunt. Altitudo quippe divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, cujus inscrutabilia sunt judicia, & investigabiles viæ, sic semper misericordiam suam & justitiam temperavit, ut secretissima æterni consilii voluntate noluerit in omnibus temporibus super omnes generationes, aut super omnes homines, æquales donorum suorum esse mensuras. Siquidem aliter eos* JUVERIT, *quos ad cognoscendum se*, CÆLI ET TERRÆ TESTIMONIIS *conveniebat: aliter illos, quibus non solum* ELEMENTORUM FAMULATU, *sed etiam* DOCTRINA LEGIS, PROPHETARUM ORACULIS, MIRACULORUM SIGNIS, ET ANGELORUM COOPERATIONIBUS *consulebat: & multo magis aliter misericordiam universis hominibus declaraverit*, QUANDO FILIUS DEI FACTUS EST FILIUS HOMINIS, *ut inveniretur ab iis, qui non quærebant, & appareret his, qui eum non interrogabant*.

Quid per gratiam omnibus communem intelligat auctor? 14

Incarnationem universis hominibus declaratam docet, quia Christus Dominus Apostolis præcepit, ut euntes docerent *omnes gentes*, & ut euntes *in orbem universum* prædicarent Evangelium *universæ creaturæ*: sicut habetur Matthæi 28. & Marci 16. *Numquid*, ait auctor lib. 2. cap. 2. *in hac præceptione ullarum nationum ullorumve hominum facta discretio est? Neminem merito excepit, neminem genere separavit, neminem conditione distinxit. Ad omnes prorsus homines missum est Evangelium crucis Christi*. Hinc Evangelium non

EDITORUM ADNOTATIONES.

14 Hæc & sequentia ad calculos revocantur in subjectis Observ. num. 17. & seqq.

ad unum peculiarem populum destinatum est, sed ad omnes gentes: in quo a lege differt, quæ solis Judæis data est. Unde & facile est agnoscere quam universalitatem hujusmodi gratiæ tribuat, & quo sensu gratiæ nomen ei largiatur.

Restat igitur ut primum solummodo gratiæ genus omnibus temporibus, omnibus populis, omnibus & singulis hominibus commune proprie hic dixerit auctor iste: cæli, inquam, & terræ testimonia, elementorum obsequia & famulatum, totius denique mundi pulchritudinem & ornatum, quibus gratiæ nomen tribuere, scriptoris est primum integri hominis statum, non præsentem lapsi conditionem contemplantis; sufficientiam vero ad salutem largiri exteriori hujusmodi gratiæ, non est nisi hominis pelagiana lue infecti.

Quæ explicatio lucem affert his omnibus locis, ex quibus doctissimi viri Norisius & Vossius occasionem sumsere discrimen statuendi inter Augustinianam Prosperi doctrinam, & eam quam tradit auctor librorum de Vocatione omnium Gentium. Qui omnes, si paullo attentius examinentur, nihil aliud deprehenderentur habere de gratia generali, quam quod modo exposuimus.

Insignis in primis lib. 2. cap. 4. occurrit locus. *Sed ne in præteritis quidem sæculis*, inquit, *hæc eadem gratia, quæ post Domini nostri* JESU CHRISTI *Resurrectionem ubique diffusa est, & de qua scriptum est:* Illuxerunt corufcationes tuæ orbi terræ: DEFUIT MUNDO. *Quamvis enim speciali cura atque indulgentia Dei populum Israeliticum constet electum, omnesque aliæ nationes suas vias ingredi, hoc est, secundum propriam permissæ sint vivere voluntatem, non ita se tamen æterna Creatoris bonitas ab ullis hominibus avertit, ut eos ad cognoscendum se atque metuendum, nullis significationibus admoneret. Cælum quippe ac terra & mare, omnisque creatura, quæ videri atque intelligi potest, ad hanc præcipue dispofita est humani generis utilitatem, ut natura rationalis de contemplatione tot specierum, de experimento tot bonorum, de perceptione tot munerum, ad cultum & dilectionem sui imbueretur auctoris: implente omnia spiritu Dei, in quo vivimus, movemur, & sumus.*

Evidens est hoc unum auctoris istius consilium esse, ut his verbis comparationem instituat triplicis illius medii, seu, ut vocat, gratiæ, per quam Deus Optim. Max. cognitionem sui nominis hominibus impertiit per varias temporum ætates. Primam quidem, quam in cæli & terræ, omniumque creaturarum contemplatione constituit, omnibus hominibus esse communem. Secundam Judæis specialem, quibus præter elementorum, ut sæpe loquitur, paginas, doctrinam legis addiderit. Tertiam denique, quæ post Christi Resurrectionem illuxit, in prædicatione Evangelii ponit, quæ & creaturarum considerationi & doctrinæ legis adjecta, *multo magis aliter misericordiam Dei universis hominibus declaravit*. Gratia igitur, quam omnibus hominibus communem facit, creaturarum contemplatio est: naturalis, inquam, & exterior gratia; quæ, ut scribit cap. 10. ejusdem libri, *docendis juvandisque hominum mentibus numquam defuit. Semper etenim pluit super bonos & malos; semper Solem suum oriri fecit super justos & injustos; semper vitales auras præbuit; semper diei ac noctis vicissitudines ministravit, ubertatem agris, multiplicationem seminibus, fecunditatem generandis hominibus semper impendit.* Hanc gratiam capite 4. citato ait esse testimonium illud, de quo Actor. 14. Paullus ait, quod Deus *non sine testimonio semetipsum reliquit. Quod est autem*, inquit, *hoc testimonium, quod semper Domino deservit, & numquam de ejus bonitate ac potestate conticuit, nisi ipsa* TOTIUS MUNDI INENARRABILIS PULCHRITUDO, *& innumerabilium beneficiorum ejus dives & ordinata largitio; per quæ humanis cordibus quædam æternæ legis tabulæ præbebantur, ut* IN PAGINIS ELEMENTORUM AC VOLUMINIBUS TEMPORUM *communis & publica divinæ institutionis doctrina legeretur?*

Hanc gratiam nemo dixerit eamdem esse, quam sanctus Prosper omnibus communem negat, nisi qui cum Pelagianis veram Christi gratiam in doctrina legis & prædicatione Evangelii posuerit. Illius enim gratiæ vim omnem & efficaciam ait esse, *significationibus admonere, ad cultum & dilectionem Dei imbuere*, hoc est docere; æternam legem velut in tabulis exhibere, & velut in paginis quibusdam communem & publicam divinæ institutionis doctrinam legendam præbere. Hanc etiam legem vocat, quæ plerisque facta est odor mortis ad mortem, & littera occidens. Ita enim prosequitur & claudit caput illud quartum libri 2. *Cælum ergo cunctaque cælestia, mare & terra, omniaque quæ in eis sunt, consono speciei suæ ordinationisque concentu protestabantur gloriam Dei, & prædicatione perpetua majestatem sui loquebantur auctoris; & tamen maximus numerus hominum, quia vias voluntatis suæ ambulare permissus est, non intellexit, nec secutus hanc legem est: & odor vitæ, qui spirabat ad vitam, factus est ei odor mortis ad mortem; ut etiam in illis visibilibus testimoniis disceretur, quod littera occideret, spiritus autem vivificaret.*

Unde autem fit, ut hæc gratia maximo hominum numero littera occidens, & odor sit mortis ad mortem, facile intelligit, qui quod Paullus Apostolus differit de lege mosaica, non ignorat. Idem enim utriusque munus & officium est, hominem erudire & monere. Exterior porro admonitio & scientia eum omnem inflat & subvertit, quem interior spiritus caritatis & fidei non ædificat, nec convertit. *Hæc autem fides*, ait, *antequam veniret hoc semen, de quo Abrahæ dictum est:* In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ: *intra unius stir-*

De Vocat. omn. Gent. l. 2. c. 14

ſtirpis populum continebatur, vigente apud veros Iſraelitas ſpe redemptionis noſtræ. Quoniam etſi fuerunt ex alienigenis, quos temporibus legis veritas illuſtrare dignata ſit, tamen TAM PAUCI FUERUNT, UT VIX COGNOSCATUR AN FUERINT. Sine illa vero interioris gratiæ Chriſti luce, quid poſſit in cordibus hominum exterioris hujus gratiæ lux & doctrina, docet idem cap. 17. libri 2. *Quibus tamen*, inquit, *nationibus* quæ de Chriſto non audierunt, *illa menſura generalis auxilii, quæ deſuper omnibus ſemper hominibus eſt præbita, non negatur. Quamvis tam acerbo natura humana vulnere ſauciata ſit, ut ad cognitionem Dei neminem contemplatio ſpontanea plene valeat erudire* (en quale eſt generale, de quo loquitur, auxilium,) *niſi obumbrationem cordis vera lux diſcuſſerit, quam inſcrutabili judicio Deus juſtus & bonus, non ita in præteritis ſæculis, quemadmodum in noviſſimis diebus effudit.*

Ibid. lib. 2. cap. 17.

Denique, ut intelligat quiſque quantopere a mente auctoris iſtius abhorreant, qui generalem, quam aſtruit gratiam, omnibuſque communem facit, de vera Dei per Chriſtum Servatorem gratia interpretantur, legenda ſunt quæ habet ille cap. 31. ubi quodnam ſuum fuerit in ſuperioribus conſilium, quæ ſententia, ipſe aperit; ne in alienum ſenſum læva interpretatione detorquerentur ejus verba. *Elaboratum eſt*, inquit, *quantum Dominus adjuvit, ut non ſolum in noviſſimis diebus, ſed etiam in cunctis retro ſæculis probaretur gratiam Dei omnibus adfuiſſe, providentia quidem pari & bonitate generali, ſed multimodo opere, diverſaque menſura. Quoniam ſive occulte, ſive manifeſte* (hoc eſt, ſive per gratiam occultam & interiorem, ſive per manifeſtam & exteriorem) *ipſe eſt, ut Apoſtolus ait*, Salvator omnium hominum, maxime fidelium. *Quæ ſententia ſubtiliſſimæ brevitatis & validiſſimi roboris ſi tranquillo conſideretur intuitu, totam hanc, de qua agimus, controverſiam dirimit. Dicendo enim*, Qui eſt Salvator omnium hominum, *confirmavit bonitatem Dei ſuper univerſos homines eſſe generalem. Adjiciendo autem*, maxime fidelium, *oſtendit eſſe partem generis humani, quæ merito fidei divinitus inſpiratæ, ad ſummam atque æternam ſalutem ſpecialibus beneficiis provehatur. Quod utique nulla iniquitate agitur juſtiſſimi & miſericordiſſimi Dei, cujus judicium in his diſpenſationibus, non cum arrogantia diſcutiendum, ſed cum tremore laudandum eſt.* Supervacaneum erit loca Sermonum ſancti Leonis his ſimilia hic exſcribere; cum ſuperius poſita adiri poſſint. Quibus illuſtrandis ſufficiunt ea, quæ modo expoſuimus.

Henr. de Noris Hiſt. Pelag. lib. 2. cap. 14.

Addit Noriſius manifeſte auctorem iſtum in hac materia pugnare cum Proſpero. *Hic enim*, inquit, *hanc communem gratiam penitus repudiavit*, ob eam rationem: *quia Evangelium non omnibus gentibus annuntiatum ſtatim fuit; cum tamen alter gratiam communem faciat, quia ad omnes miſſi ſunt Apoſtoli ut Evangelium prædicarent.* Pace tua, vir doctiſſime, non pugnant inter ſe auctores illi, vel ad ſummum levicula eſt verborum, non ſenſuum, pugna. Veram enim Chriſti gratiam non eſſe communem omnibus hominibus; & omnibus communem eſſe generalem illam gratiam naturalem, quam probavimus ab auctore illo conſtitui in contemplatione creaturarum, certum eſt contradictoria vel contraria non eſſe. At non minus certum eſt, de gratia Chriſti Proſperum loqui:

— *Dic unde probes quod gratia Chriſti*
Nullum omnino hominem, de cunctis qui generantur,
Prætereat, cui non regnum vitamque beatam
Impertire velit.

Proſper Carm. de Ingratis.

Auctorem vero alterum perſpicuum eſt loqui de gratia exteriori & naturali, quæ vicem legis implens, timendum amandumque Creatorem admonet, timorem vero amoremque ipſum nequaquam impertit, uti abunde probavimus. Veram porro Chriſti gratiam non omnibus a ſe credi communem ſignificat ſexcentis, ut ita dicam, locis ejuſdem opuſculi. 15 Hinc lib. 1. cap. 13. *Quod aliquos ſalvantis gratia prætereat, & pro eis oratio Eccleſiæ recepta non fuerit, ad occulta divinæ juſtitiæ judicia referendum eſt*, inquit, *& agnoſcendum ſecreti hujus profunditatem nobis in hac vita patere non poſſe.* Quod pluribus aliis locis ab eo repetitur. Hinc cap. 25. *Tales fuerunt, qui ſunt attracti, quales hi qui in ſua duritia ſunt relicti. Sed illis tribuit gratia ſtupenda quod voluit; iſtis tribuit veritas juſta quod debuit: ut judicium Dei magis inſcrutabile ſit in electione gratiæ, quam in retributione juſtitiæ.* Et lib. 2. cap. 19. *Qui exortes gratiæ fuerint, de ſua nequitia redarguantur; & qui ejus lumine enituerint, non in ſuo merito, ſed in Domino glorientur.* Verum tantum abeſt ut veram gratiam Chriſti Salvatoris communem omnibus fecerit, ut etiam ex hoc quod communis omnibus non ſit, tractandam proponat ſibi capite 25. & ultimo libri primi difficultatem, libro ſequenti ventilandam; quomodo videlicet concilietur illa ſententia cum hac parte fidei, quæ generalem de hominum ſalute voluntatem Dei profitetur. *Verumtamen*, inquit poſt verba mox citata, *ne illa pars fidei, qua pie credimus Deum velle ut omnes homines veritatis agnitione ſalventur, per hoc quod de effectibus gratiæ evidenter oſtenditur, infirmata videatur, annitendum eſt, auxiliante Chriſto, ut nobis ſtabilitas hujus definitionis appareat.*

15 De Vocat. Gent. lib. 1. cap. 1.

Ibid. c. 25.

Ibid. lib. 2. cap. 19.

Idem lib. 1. c. 25.

EDITORUM ADNOTATIONES.

15 Horum locorum ſenſum vide in Obſerv. num. 18.

II. *Argumentum Norisii.*

XXIX. Objectio 2. ex doctrina circa parvulorum salutem petita.

VErsans, inquit, auctor librorum de Vocatione Gentium lib. 2. cap. 20. objectionem illam a parvulis ductam, in qua Augustinus & sectatores contra Pelagianos triumphum sibi cecinerunt; ita cap. 23. respondet: *Non irreligiose arbitror credi, neque inconvenienter intelligi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ semper universis est impensa nationibus, qua bene utique si eorum uterentur parentes, etiam ipsi per eosdem juvarentur*. Quibus, inquit, contraria scribit Prosper in carmine de Ingratis cap. 31.

Prosper Carm. de Ingratis.

Et tamen ex istis miseratrix gratia quosdam
Eligit, & rursum genitos baptismate transfert
In regnum æternum, multis in morte relictis,
Quorum caussa fuit similis de vulnere eodem.
Nec meritis istud poteris aptare parentum,
Ceu pia profuerit redimendis cura bonorum,
Abstuleritque aliis aliena ignavia vitam:
Cum videas multos sanctis genitoribus ortos,
Nullo salvari studio potuisse suorum.

Ab illa Prosperi doctrina nequaquam recedit auctor noster; immo vero eidem subscribit utraque manu. Nam lib. 1. cap. 16. cum in superioribus capitibus probare aggressus esset, cur uni potius quam alteri gratia daretur, secretum esse ab humana cognitione subtractum, & ad altitudinem divitiarum sapientiæ Dei scientiæque referendum, hoc ipsum capite isto confirmat exemplo parvulorum. *Respice*, inquit, *& ad universalem multitudinem parvulorum, in quibus, excepto illo, quo in damnationem nascitur gens humana delicto, nec præterita possunt merita, nec futura censeri. Omnes enim, de quibus nunc loquimur, ante ullum intelligentiæ usum, ante liberum voluntatis arbitrium, alii ad æternam beatitudinem regenerati, alii ad perpetuam miseriam transeunt non renati ... Non invenit quod discernat humana justitia; sed habet quod eligat inenarrabilis gratia Dei &c.* De meritis parentum prorsus silet, non secus ac Prosper: quæ si poneret, jam inveniret quod discerneret etiam humana justitia, nec omnino inscrutabile esset Dei judicium. Capite vero 22. vehementius invehitur in eos, *qui nescire aliquid erubescunt, & omnem discretionem, qua Deus alios eligit, aliosque non eligit, ad merita humanæ referunt voluntatis ... Quæ*, inquit, *definitio, ut interim de gratiæ veritate taceatur, de his videtur aliquam ostentare ratiunculam, qui libero utuntur arbitrio. De parvulis vero, quibus sine ullo bonæ voluntatis merito in originali vulnere cum ceteris mortalibus caussa communis est*, NIHIL POTEST EXPOSITIONIS AFFERRI, QUA DOCEATUR, CUR ISTI SALVI FIANT RENATI, ILLI PEREANT NON RENATI, *sub illius providentia & omnipotentia, in cujus manu est anima omnis viventis, & spiritus universæ carnis hominis*. Et inferius: *Frustra profunditatem inscrutabilis gratiæ per liberum arbitrium conantur aperire, qui caussam electionis in eorum constituunt meritis, qui eliguntur: & cum multa de malorum voluntate ac judicio inepta & falsa protulerint*, IN PARVULORUM TAMEN DISCRETIONE DEFICIUNT &c.

Vides ut non minus auctor iste triumphum sibi contra Pelagianos canat ex electione parvulorum, quam Augustinus, Prosper, & alii Augustini discipuli. Vides, ut & proprium omne a parvulis meritum excludat, nec tamen ad parentum recurrat merita: quæ si admitteret, jam falso assereret auctor, *nihil posse expositionis afferri, qua doceatur, cur isti salvi fiant renati, illi pereant non renati*; nec magis Pelagiani *in parvulorum discretione deficerent*, si possent ex auctoris mente, malis parentum meritis præmaturam filiorum mortem ac damnationem æternam ascribere, quam Catholici & auctor ipse cap. 22. cum præmaturæ parvulorum mortis ac damnationis caussam in originale Adami delictum refundunt.

Hæc auctor in libro primo, ubi latius quæstionem istam pertractat. In secundi vero capitibus 20. 21. 22. & 23. ubi eamdem versat parvulorum caussam, priorem de his sententiam nullatenus mutat, sed confirmat potius pluribus argumentis. Enimvero probaverat toto hoc libro, 1. Deum velle omnes homines salvos fieri, 2. hanc voluntatem Dei generalibus donis, quæ omnibus impenduntur, manifestam fieri, nec aliunde. 3. Generalia tamen illa dona, ut pote 16 exteriora & naturalia, ad cognoscendum Deum non sufficere sine speciali veræ Christi Salvatoris gratiæ dono. *Tam acerbo* enim *natura humana vulnere sauciata est*, inquit, *ut ad cognitionem Dei* NEMINEM *contemplatio spontanea* VALEAT ERUDIRE, *nisi obumbrationem cordis* VERA LUX *discusserit*. 4. Speciale hoc donum ex inscrutabili judicio Dei non omnibus esse concessum. *Sive igitur novissima contemplemur sæcula*, scribit ille lib. 2. cap. 25. *seu prima, seu media*, RATIONABILITER ET PIE CREDITUR *omnes homines salvos fieri Deum velle, semperque voluisse*; ET HOC NON ALIUNDE DEMONSTRATUR, *quam de iis beneficiis, quæ providentia Dei universis generationibus communiter atque indifferenter impendit .... Deo autem placuit & hanc specialem multis tribuere, & illam generalem a nemine submovere; ut ex utraque appareat non negatum universitati, quod collatum est portioni; sed in aliis prævaluisse* GRATIAM, *in aliis resiluisse* NATURAM.

His ita constitutis, *non parum difficultatis*,

EDITORUM ADNOTATIONES.

16 Auctorem admisisse etiam generalem gratiam internam omnibus collatam & a speciali gratia distinctam, probabitur in Observ. num. 17.

tis, ut ait cap. 20. *opponit consideratio parvulorum, qui nullo judicio rationis utuntur, quo auctoris sui beneficia sentientes, ad agnitionem valeant veritatis accedere ... Unde cum omnes homines velit Deus salvos fieri, quid est quod alienatur a salute perpetua tanta infantium multitudo?*

Si hoc parentum culpæ deputandum existimasset auctor, facilis erat responsio, nec necesse erat ad inscrutabilia Dei judicia & investigabiles vias recurrere. Huc tamen confugit. *De hac altitudine*, inquit c. 21. *discretionis Dei non conturbabitur cor nostrum, si firma & stabili fide omne judicium Dei justum esse credamus; nec appetamus habere cognitum, quod voluit esse secretum: ut ubi investigari non potest quare ita judicet, sufficiat scire quis judicet.* Tum docet aliam hujus rei caussam non esse quam *sententiam, quam humanum genus in Adæ primi parentis prævaricatione excepit, & grave jugum quod est super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum in diem sepulturæ in matrem omnium. Nec de immaturitate mortis esse rationem conquerendi, cum semel in naturam nostram per peccatum ingressa mortalitas, obnoxium sibi omnem vitæ nostræ fecerit diem.* Unde concludit justissimo perire judicio, quotquot ex hac vita discedunt parvuli priusquam salutari lavacro abluerentur; gratuita autem misericordia liberari, quotquot contra communem mortalitatis legem, statim ut nati sunt, non intereunt: *Ut generali necessitate variata, caussas sibi Dominus indulgentiæ correptionisque servaret: essetque in uno omnium debito, quod & misericors remitteret, & justus exigeret.*

Ex ista doctrina consectaneum est, quod capite 23. statim subjicit, quod scilicet *inscrutabilior sit caussa donorum, quæ gratia tribuit* quibusdam parvulis, *quam miseriarum, quas natura promeruit*, & justitia rependit innumeris aliis. *In quo opere gratiæ*, inquit cap. 24. *quis nisi arrogantissimus atque vanissimus de divina justitia conqueratur, quod non omnibus parvulis similis providentia consulat, omniaque pericula, quæ moriturorum regenerationem prohibere possunt, aut potestate submoveat, aut miseratione præveniat? Quod utique erga omnes fieret, si ita fieri omnino deberet.*

Multum igitur abest auctor, ut capite illo 23. unde sumitur objectio, bonis vel malis parentum meritis salutem parvulorum vel damnationem ascribat: cum ipso initio capitis afferat inscrutabiliorem esse caussam donorum, quæ gratia tribuit, quam miseriarum, quæ natura promeruit; ex Adami scilicet delicto, quæ vera caussa est, ut in superioribus dixerat, damnationis parvulorum. Et tamen hanc meritis parentum tribuere debuerat, ut Prosperi sententiæ adversaretur: quæ opinio Norisii est.

De hoc igitur capite quæstio non movetur ab auctore hujus opusculi. Hoc porro unum sollicitum eum habet: quomodo respectu parvulorum, qui pereunt, verum erit Pauli Apostoli effatum: quod Deus velit omnes homines salvos fieri. Hoc enim, inquit, cap. 25. NON ALIUNDE MONSTRATUR *quam de iis beneficiis, quæ providentia Dei universis generationibus communiter atque indifferenter impendit.* Parvuli autem, ait cap. 20. *nullo judicio rationis utuntur, quo auctoris sui beneficia sentientes, ad agnitionem valeant veritatis accedere.* Nec iis Deus *illud tempus impertit, in quo per voluntariam fidem percipiendæ gratiæ sint capaces.* Respondet parvulos illos pertinere ad illam gratiæ partem, seu generalia Creatoris beneficia, quæ semper universis sunt impensa nationibus: quæ etsi per se non potuerint percipere, accepere tamen in parentibus, quorum pars quædam censentur, donec ab illis nondum rationalis infantiæ exordiis excesserint. *Qua utique*, generali gratia seu munificentia Creatoris, *si bene eorum uterentur parentes, etiam ipsi per eosdem juvarentur infantes.*

In qua responsione plura notanda veniunt. Primum enim sententiam illam non velut suam ac propriam asserit, sed proponit solummodo ab iis tenendam, qui noluerint hujusmodi parvulos sine baptismo decedentes omnis omnino gratiæ exortes pronuntiare.

2. Timide ac dubitanter explicationem illam profert in medium, non ut Scripturis traditionive sanctorum Patrum innixam, sed velut quæ absque religionis offensa teneri queat. *Non irreligiose*, inquit, *arbitror credi, neque inconvenienter intelligi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ semper universis est impensa nationibus.*

3. Quod de meritis parentum ne verbum quidem habet, ex quo contrariam Prosperi doctrinæ sententiam propugnasse credatur.

4. Latum esse discrimen inter hanc quæstionem, an ex malis parentum meritis damnatio parvulis non baptizatis proveniat; & hanc alteram, an parentibus imputandum quod parvuli generalium donorum Creatoris participes non fiant. Illud cum Augustino & Prospero negat auctor; hoc de suo timide & quærentis in modum suggerit. In quo licet differre videatur a Prospero quoad modum loquendi, reipsa tamen ei concinit. Esto enim non desit parentibus, & per eos parvulis gratia generalis, quam ejus verbis explicuimus, cum hæc nec his, nec illis ad salutem sufficiat, nisi per specialem seu veram Christi gratiam *excellentiore opere, largiore munere, potentiore virtute* adjuventur: quærendum rursus cur cum illa detur omnibus, hæc quam plurimis negetur? Cur cum justorum sæpe filii sine baptismate intereant, parentibus nihil omittentibus, ut salutari unda abluantur; impiorum e contra filii a propriis deserti parentibus, alienorum beneficio ad baptismatis gratiam veniunt? Et tunc iterum cum Prospero confugit ad inscrutabilia judicia Dei, & investigabile prædestinationis decretum.

5. Igitur ex his notandum de parvulis sine

sine baptismo decedentibus, aliud non esse auctoris istius judicium, quam de adultis generalis illius solum gratiæ beneficio utentibus. Sicut igitur propria horum merita in electione non pensat, ita nec in illis parentum merita consulit, ut electionis caussam investiget. Hæc sunt auctoris verba in illo ipso capite, quod objicitur. *Sicut autem circa majores præter illam generalem gratiam parcius atque occultius omnium hominum corda pulsantem, excellentiore opere, largiore munere, potentiore virtute, vocatio specialis exeritur; ita etiam circa innumeros parvulos eadem manifestatur electio. Quæ quidem nec illis, qui renati non sunt, in parentibus defuit, sed iis qui renati sunt, præ parentibus affuit: ita ut multis sæpe, quos suorum impietas deseruit, alienorum cura servierit, & ad regenerationem venerint per extraneos, quæ eis providenda non erat per proximos.*

III. *Norisii argumentum.*

XXX. Objectio 3. quæ ex doctrina de prædestinatione petitur.

PRæterea, inquit, *idem scriptor capite ultimo satis timide de prædestinatione loquitur; immo scientiam illi præviam non semel ponere videtur, dum illam objectionem sibi opponens*, frustra nos orare & laborare, si ex incommutabili proposito ejus christianæ gratiæ subsistit electio: *ita ibi respondet*: Non intelligunt scientiam Dei, quæ & præterita & præsentia & futura complectitur, tempore non teneri. *Et cum id paucis explicasset, concludit*: Hæc autem æterna & semper tranquilla cognitio nulla nos urget necessitate peccandi &c. *Ibidem electionem ad gratiam sine meritis adstruit; electionem vero ad gloriam ex meritis suspendit*. Deus ergo his, quos eligit sine meritis, dat unde ornentur & meritis. Et frustra dicitur quod ratio operandi non sit in electis, cum etiam ad hoc operentur ut electi sint.

Miror hominem doctum his ita moveri, ut propterea auctorem a Prosperi doctrina alienum putet. Non ignorat scientiæ & præscientiæ nomen plerumque usurpari ab Augustino & Prospero in explicando æterno prædestinationis decreto; ut mirum non sit ab auctore pariter isto usurpatum. Sanctus Augustinus lib. de dono persever. cap. 14. *Hæc*, inquit, *prædestinatio sanctorum nihil aliud est, quam præscientia scilicet & præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicumque liberantur*. Et adhuc: *Ipsa igitur* obedientia *Dei donum est, quod se daturum Deus vocatis suis, omni Christiano confitente, præscivit. Hæc est igitur prædestinatio, quam fideliter atque humiliter prædicamus*. Cap. 17. dicit, quod *Deus dona sua in præscientia præparavit*. Et quod *in sua, quæ falli mutarique non potest, præscientia opera sua futura disponere, id omnino nec aliud quicquam est nisi prædestinare*. Prosper vero ad excerpta Genuensium, dubio 8. *Agnoscamus itaque sapienter, pieque fateamur præscisse incommutabiliter Deum, quibus esset daturus ut crederent, aut quos daturus esset Filio suo, ut ex eis non perderet quemquam. Et si hæc præscivit, beneficia sua illum, quibus nos dignatur liberare, præscisse, & hanc esse prædestinationem sanctorum: præscientiam scilicet & præparationem gratiæ Dei, qua certissime liberantur.*

August. de don. Persever. cap. 14.

Ibidem. c. 17.

Prosper ad excerpta Genuens. Resp. ad dub. 8.

Quod si existimavit Norisius per præscientiam illam, qua auctor noster definit prædestinationem, intellexisse eum vel scientiam simplicis intelligentiæ, seu rerum possibilium, quæ decretum Dei liberum & præcedat & dirigat; vel præscientiam conditionatam, seu scientiam mediam rerum numquam futurarum, quas homo facturus esset, si talis gratia vel conditio poneretur; qua Deus noverit quæ media, quisve gratiarum ordo salutem allatura essent, si conferrentur. Si, inquam, hæc putavit Norisius de auctore nostro, merito eum diversa a Prospero sentire pronuntiavit. Sed absit, ut hunc sensum illi affingamus. Persuasum potius habeamus aliam ab eo præscientiam non doceri hoc loco, quam scientiam visionis seu rerum futurarum, quas Deus ipse facturus est, quam præscientiam, & electionem, & prædestinationem, & promissionem sæpius cum Augustino vocat. De hac enim scientia disserens lib. 2. cap. 33. ait, quod *cuncta pariter tempora & temporalia sempiterno ac stabili comprehendit intuitu, & omnibus omnia jam retribuit*, QUI QUÆ SUNT FUTURA, JAM FECIT. *Hinc illud est beati Paulli Apostoli scribentis ad Ephesios:* Benedictus Deus & Pater Domini nostri JESU CHRISTI, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo; sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti*: & cetera, quæ ibi ejusdem sensus prædicatione connectit, docens donum atque opus gratiæ in æterno semper Dei mansisse consilio, omnesque adoptionis filios non solum in eo tempore, quo jam existentes vocati sunt, sed etiam prius quam mundus constitueretur* ELECTOS. *In qua electione quicquid hominum in Christo præcognitum non est, nulla eidem ratione sociabitur. Omnes enim qui* IN REGNUM DEI *de cujuslibet temporis vocatione venturi sunt, in ista, quæ sæcula cuncta præcessit, adoptione* SIGNATI SUNT. *Et sicut nullus infidelium in hac sorte numeratur, ita nullus piorum ab hac benedictione discretus est. De plenitudine quippe membrorum corporis Christi* PRÆSCIENTIA DEI, QUÆ FALLI NON POTEST, NIHIL PERDIT; *& nullo detrimento minui potest* SUMMA PRÆCOGNITA, *atque in Christo ante sæcula æterna* PRÆELECTA. Ubi perspicuum est ipsum non de sola electione ad gratiam, sed etiam de electione ad gloriam sermonem habere; & de ea præscientia, quæ simul & regnum Dei electis decernit, & omnia media, quibus ad illud certissime possint pertingere.

De Vocat. Gent. lib. 2. cap. 33.

Pluribus aliis locis doctrinam eamdem confirmat. *Quamvis*, inquit lib. 2. cap. 29. *multi amantes tenebras suas, splendorem non recipiant veritatis; & multi, qui illuminati fuerant, tenebrescant: verbum tamen*

De Vocat. Gent. lib. 2. cap. 29.

men Dei manet in æternum , & de promissionis veritate nihil excidit . Intrat quotidie PRÆSCITA ET PROMISSA *gentium multitudo , & in Abrahæ semine omnis gens , omnis tribus , omnis lingua benedicitur . Quod enim Pater Filio dedit , Filius non amittit ; neque quisquam potest de manu ejus eripere quod accepit . Firmum fundamentum Dei stat , & mansuri in æternum templi ædificatio non vacillat , prætenta super omnes veritate & misericordia Dei : a quo quod & nemini* (id est, ut superius explicat, nulli genti, nulli tribui, nulli linguæ) *negatur , & nulli debetur* , IN IIS QUOS PROMISIT EFFICITUR . Et infra : *Semper præcognitum habuit quantus piorum numerus per opem gratiæ & per servitutem obedientiæ ad æternam beatitudinem pertineret :* UT NULLO EXCIDENTE DE PLENITUDINE PROMISSORUM , *qui nec provectu erat fallendus , nec auxilio defuturus , eos glorificaret præ omnibus* , QUOS ELEGIT EX OMNIBUS . Ex quibus manifestum est auctorem nostrum omnino concinere & Prospero & Augustino in doctrina prædestinationis, quam ita ex præscientia & promissione pendere contendit, ut in iis solis , quos promisit, effici afferat a Deo , quod nulli genti & tribui negatur ; promissionem illam eo sensu procul dubio intelligens , quo ab Augustino dictum est de Prædestin. sanct. cap. 10. *Non de nostræ voluntatis potestate , sed de sua prædestinatione promisit . Promisit enim* QUOD IPSE FACTURUS FUERAT , *non quod homines* .

August. de Prædestin. SS. c. 10.

Ad postremum vero locum auctoris quod attinet , ubi electionem ad gloriam ex meritis suspendere Norisio videtur ; gravem certe difficultatem in eo hactenus fuisse fatendum est . Sed restituto jam a nobis suæ integritati hoc loco, ope MS. Codicis Thuaneæ Bibliothecæ, non modo evanescit difficultas, sed & validissimum inde argumentum sumitur pro asserenda , auctoritate hujus opusculi , Augustiniana de prædestinatione doctrina . *Deus ergo his quos eligit sine meritis , dat unde ornentur & meritis . Et frustra dicitur , quod ratio operandi non sit electis , cum etiam ad hoc ut operentur electi sint* . Non, ut prius legebatur : *Cum etiam ad hoc operentur ut electi sint* . Non igitur gloriam suspendit ex meritis , sed potius ex electione Dei & gloriam , & ipsa opera , quæ gloriam promerentur , evidentissime suspendit . Quod licet prius etiam ex doctrinæ serie eliceretur , nunc insuper ex ipsis verbis auctoritate Codicis MS. emendatis evincitur. Tanti est veterum Patrum scripta diligenter ad Codices MSS. recensere , ac nitori pristino restituere !

Objectio 4. ex suppresso S. Augustini nomine.

Quod postremo loco addit Norisius ad statuendum discrimen inter Prosperum & hunc auctorem : quod nimirum ille ubique S. Augustinum laudat ; hic vero ne meminit quidem semel in libris de Vocatione Gentium : hoc quidem optime ; sed eadem opera nostram de Leone confirmat sententiam , cujus hic character ubique apparet scriptorum , quæ adversus Pelagianos vel Pelagianorum reliquias conscripsit . In nullo enim eorum Augustinum vel laudat , vel nominat . Non in Epistolis ad Aquilejensem & Altinensem Episcopos , quæ semper ei sunt adscriptæ : non in Epistola ad Demetriadem : non in delectu illo auctoritatum Sedis Apostolicæ : tametsi illius nominandi occasio sese ultro objiceret in utroque hoc opusculo . Sed hoc ubique servabat Leo, ne ex præconcepta de Augustino opinione sententiam ejus tueri videretur , sed ut doctrinam ipsam , remotis omnibus defensorum præjudiciis , ex Scriptura & Traditione propugnaret .

XXXI. Objectio 5. ex modo explicandi quæstionem de Christi morte.

Sunt & alia quædam apud S. Leonem , ex quibus aliquid ab Augustino discipulorumque doctrina alienum habere , nec cum libris de vocatione omnium gentium usquequaque convenire videatur . Sed quoniam quicquid ad utriusque Pontificis concordiam afferre possem , jam pridem occupatum est a doctissima Ecclesia Lugdunensi , quæ stylo præsulis sui Remigii scripsit nono sæculo adversus Joannem Scotum Erigenam : ne actum agam, aut alienæ laudi invidere videar , integrum caput decimum nonum describo ex ejus opere *De tribus Epistolis* .

Libri S. Remigii Archiepiscopi Lugdunensis , de tribus Epistolis Caput XIX.

„ 17 PONit quædam verba B. Leo in quibusdam sermonibus ad populum , ex „ quibus nonnulli vel minus attendentes , „ vel minus intelligentes , fortassis eum docere & sentire existimant , quod Dominus noster etiam pro impiis in sua impietate durantibus passus sit ; & eorum „ possit dici Redemtor : sicut illud est , „ quod quodam loco ait : *Respice tandem , Judæe , respice , & ad Redemtorem etiam tuum deposita infidelitate convertere . Noli sceleris tui immanitate terreri : non justos Christus , sed peccatores vocat ; nec impietatem tuam repellit , qui pro te , cum crucifixus esset , oravit* . Sed in his verbis „ manifestum est bene intelligentibus , quia „ usitato more humanæ locutionis sub unius „ Judæi persona totum Judæorum populum „ alloquitur ; & idcirco velut in persona „ omnium ad unum clamat , & dicit : *Et ad Redemtorem etiam tuum deposita infidelitate convertere* . Non quia nullus sit „ infidelium Judæorum , cujus Dominus non „ sit Redemtor ; sed quia non solum aliarum gentium , sed etiam illius Judaici „ populi , cujus scelere & impietate crucifixus est , si ad eum convertatur , Redemtor esse dignatur . Et ideo ait : *Qui pro te , cum crucifixus esset , oravit* . Non quod „ nullus infidelium Judæorum sit , pro quo „ non

S. Leo Ser. v. de Epiphania cap. 11.

EDITORUM ADNOTATIONES.

17 De hoc prolixo S. Remigii textu vide Observ. num. 25. & 27.

,, non Dominus in cruce oraverit, dicens :
,, *Pater, ignosce illis: non enim sciunt quid*
,, *faciunt:* cum aperte ipse Dominus dicat :
,, *Ego pro eis rogo , non pro mundo rogo ,*
,, *sed pro his quos dedisti mihi de mundo* :
,, sed quia etiam in ipso infideli populo &
,, sunt, & fuerunt multi , pro quibus , ut
,, a suo errore convertantur & salventur ,
,, Dominus misericorditer oravit , & quod
,, oravit, efficaciter obtinuit , & perfecit .
,, Et recte B. Doctor dicit , velut sub
,, unius persona ad totum illum infidelem
,, populum : *Qui pro te , cum crucifixus es-*
,, *set, oravit* : quia profecto & ex illo &
,, in illo populo & fuerunt , & sunt , &
,, erunt pro quibus oravit . Hæc verba B.
,, Leonis ita omnino esse intelligenda ,
,, etiam ipse in aliis locis eorumdem Ser-
,, monum ad populum tam clare exponit,
,, ut de his nemini dubitandum sit . Sic
S. Leo Ser. XIX. de Pass. c. II. ,, enim quodam loco ait : *Dominus noster*
,, *ita humano generi sua morte consulit , ut*
,, *sacramentum salutis etiam ipsis persecuto-*
,, *ribus non negaret . Qui enim venerat*
,, *universis credentibus omnia peccata dimit-*
,, *tere, a generali indulgentia nec Judaicum*
,, *voluit crimen excludere* . Item alibi de
Serm. XI. de Pass. cap. II. ,, eodem Domino nostro loquens : *Cujus* ,
,, inquit, *etiam circa interfectores suos tanta*
,, *erat pietatis affectio , ut de cruce suppli-*
,, *cans Patri , non se vindicari , sed illis*
,, *postularet ignosci, dicens:* Pater, dimitte
,, illis, non enim sciunt quid faciunt. *De*
,, *cujus utique orationis potentia fuit , ut*
,, *prædicatio Apostoli Petri ex his , qui di-*
,, *xerunt:* Sanguis ejus super nos & super
,, filios nostros , *multorum ad pœnitentiam*
,, *corda converteret, & una die baptizarentur*
,, *tria fere millia Judæorum: fieretque omnium*
,, *una anima & cor unum , paratorum pro*
,, *eo mori, quem poposcerant crucifigi.*
,, Hæc de expositione superiorum verbo-
,, rum, ex ipsis beati Leonis verbis posui-
,, mus, qui his dictis continuo subjungit ,
Ibid. c. IV. ,, dicens: *Ad hanc indulgentiam traditor Ju-*
,, *das pervenire non potuit : quoniam perdi-*
,, *tionis filius, cui diabolus stabat a dextris,*
,, *prius in desperationem transiit , quam sa-*
,, *cramentum generalis Redemtionis Chri-*
,, *stus impleret . Nam mortuo pro impiis*
,, *omnibus Domino, potuisset forte etiam hic*
,, *consequi remedium , si non festinasset ad*
,, *laqueum* . In quibus verbis potest aliquis
,, minus considerans & minus intelligens
,, ita existimare , ut quod dictum est , *Sa-*
,, *cramentum generalis redemtionis* , & ,
,, *Mortuo pro omnibus impiis Domino* , ita
,, accipi possit , quasi & illa generalis red-
,, emtio , & illa mors Domini pro omni-
,, bus impiis, etiam pro non credentibus &
,, in sua impietate pereuntibus facta creden-
,, da sit . Sed pro quibus omnibus impiis
,, Dominum mortuum dicat , & quid ge-
,, neralem redemtionem velit intelligi, pu-
,, tamus quod ipse suis verbis, quæ paullo
,, superius posuimus, diligenter exponat ,

,, dicens: *Qui enim venerat universis cre-* Serm. XIX. de Pass. cap. II.
,, *dentibus omnia peccata dimittere , a gene-*
,, *rali indulgentia nec Judaicum voluit cri-*
,, *men excludere:* ut vere pro illis omnibus
,, impiis mors Domini fuerit impensa ,
,, quibus universis credentibus omnia pec-
,, cata dimittit : & *generalem redemtio-*
,, *nem*, sive *generalem indulgentiam* ideo di-
,, xisse intelligatur , quia nec populus Ju-
,, daicus , nec ullum genus hominum ab
,, illa redemtione & indulgentia invenia-
,, tur exclusum . Sed in illis verbis , pro
,, quibus exponendis ista replicavimus , il-
,, lud evidenter ostenditur , quod proditor
,, Judas nullatenus ad Christi Redemtio-
,, nem pertineat, nec potuerit consequi re-
,, medium, quoniam festinavit ad laqueum ,
,, Et ideo illi passio Christi nihil profuit ,
,, quia in eorum damnationem transiit ,
,, qui apud inferos jam puniti redemtionis
,, dominicæ participes esse non poterant .
,, Et tamen velut ad ipsum infelicem &
,, perditum alio loco ita increpando loqui-
,, tur, dicens: *Redemtorem etiam tuum , ne* Serm. XVI. de Pass. cap. IV.
,, *tibi parceret* (al. *parceres*) *vendidisti* : non
,, quia & ipsum redemit , quem jam supe-
,, rius idem doctor ad redemtionem per-
,, venire non potuisse monstravit ; nec quod
,, Redemtor illius intelligendus sit, qui in
,, sua impietate permansit & periit : sed
,, quia in illa generali redemtione passionis
,, Christi , *potuisset & ipse fortasse conse-* Serm. XI. c. IV.
,, *qui remedium , si non festinasset ad la-*
,, *queum* . Et ideo sic ei dicit : *Redemto-*
,, *rem etiam tuum vendidisti* : quia vere
,, etiam ipsius Redemtor fieret , si ab eo
,, etiam post tantum reatum pie & fideli-
,, ter indulgentiam posceret . Nimis omni-
,, no prolixum est, & in ratione fidei exer-
,, citatis minime necessarium, ut de singu-
,, lis beati hujus doctoris sententiis , ubi
,, aliqua ejusmodi occasio esse potest , sicut
,, in istis paucissimis factum est , diligenter
,, omnia exponantur . Illud tantum attentius
,, videtur esse commendandum , quod ubi
,, generale chirographum vel generalem
,, pactionem , sive cautionem memorat ,
,, generalis damnatio totius humani gene-
,, ris, quæ introducta est per Adam , in-
,, telligenda sit. Et ubi *generalem redemtio-*
,, *nem* , vel *generalem indulgentiam* ponit ,
,, propter omnium hominum , vel omnium
,, nationum genus dictum accipiendum sit.
,, Et ubi *pro omnibus impiis* Dominum
,, mortem suscepisse docet , *pro omnibus ex*
,, *impietate conversis , & in eum credentibus* ,
,, sicut ipsa ejus verba in multis declarant,
,, accipiendum sit.

Hæc Remigius Archiepiscopus Lugdunensis cum sua Ecclesia : qui & alia nonnulla S. Leonis loca de prædestinatione , gratia, & morte Christi eodem opusculo explicat ; ut puta capitibus 9. 16. 27. &c. Item in absolutione quæstionis , & in lib. de tenenda veritate Scripturæ cap. 8. 13. 15. &c.

EDI-

EDITORUM OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM SECUNDAM QUESNELLI DE AUCTORE LIBRORUM DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM.

I. N quæstione quis sit auctor librorum *de Vocatione omnium gentium*, cum hi in MSS. codicibus inveniantur nunc sub Ambrosii, nunc sub Prosperi nomine; alii S. Ambrosio, alii S. Prospero Aquitano tribuendos putarunt. Cum vero Ambrosio certissima argumenta obsistant, Prospero autem Aquitano non levia; ad conjecturas confugiendum fuit. Hinc iidem libri a nonnullis adscripti fuerunt Hilario vel Arelatensi, vel Syracusano, vel illi Prosperi amico, quem a Syracusano diversum opinabantur; ab aliis vero dati S. Eucherio Lugdunensi: nec defuerunt qui dimisso Prospero Aquitano, substituerunt Aurelianensem, vel illum, qui Carpentoratensi Vasensique Synodis interfuit. De S. Leone Magno nemo cogitaverat. Huic autem primus omnium Quesnellus pluribus conjectationibus hoc opus asserere in præmissa dissertatione nisus est. At Joseph Antelmius Forojuliensis Canonicus se se ex proposito eidem opposuit in opere inscripto, *De veris operibus SS. PP. Leonis Magni & Prosperi Aquitani Dissertationes criticæ:* ubi illius argumenta subvertere conatus, S. Prosperum Aquitanum horum Librorum auctorem luculenter constituere studuit. Huic mox respondit Quesnellus epistola gallice scripta, quæ fere tota inserta est operi, cui titulus: *Le Journal des Sçavans 8. & 15. Aout 1689.* Non acquievit Antelmius, & duas alias epistolas eodem anno reposuit, quæ laudatis dissertationibus subjiciuntur in editione Parisiensi an. *1689.* Quesnellus nihilominus perstitit in sententia, ut liquet ex secunda editione an. 1700. cui præcedentem dissertationem immutatam inseruit. Variæ sententiæ.

II. De eadem vero dissertatione ut distinctum judicium feratur, tres ejus partes distinguendæ sunt: prima qua eos refellit, qui vel Ambrosium, vel Eucherium, vel Hilarium, vel Prosperum aliquem horum librorum auctorem putarunt; altera qua pro Leone asserendo conjecturas agglomerat; tertia qua objectionibus respondet.

§. I.

Confirmatur Quesnelli sententia, qua hi libri a Prospero Aquitano abjudicantur. Respondetur Antelmio. Photii locus explicatus.

III. Primæ parti, quæ aliorum refellit sententias, quoad Ambrosium, Eucherium, & Hilarios, nec non quoad Prosperos, Aurelianensem, & illum qui florebat an. 527. & 529. nihil opus est addere, cum Quesnellus in his singulis argumenta satis efficacia protulerit. Solum de S. Prospero Aquitano nonnihil dicendum est Antelmii caussa, de quo Quesnellus in præmissa dissertatione ne verbum quidem. Ut autem recte inter utrosque dijudicemus, Quesnelli argumenta pro excludendo Prospero, & Antelmii pro eodem Prospero auctore librorum adstruendo si conferantur, Quesnello calculos tradendos esse quisque perspiciet. Ex quatuor argumentis, quæ iste produxit, quartum fere est evidens. Cum nimirum auctor librorum initio scribat, inter compugnantes partes *quæstionem dudum verti;* satis aperte indicat, se non scribere in principio quæ- De argumentis Quesnelli.

 stio-

ſtionis, ſed multo poſt. Cum porro ſubdit, *Annitar inquirere*, *exercens atque diſcutiens modulum facultatis meæ in his* &c. ſe primum opus hac in quæſtione aggredi, ac propterea nihil ſe antea ſcripſiſſe palam inſinuat. Id autem Proſpero Aquitano nequaquam congruit, qui cum plura lucubrarit & ediderit ſtatim ſub exordium hujus controverſiæ, novum ſe hac in re præferre non potuit. Hoc argumentum adeo nobis videtur efficax, ut, ſi cetera deeſſent, ad omnes Antelmii rationes elidendas ſufficeret.

Nomen *gratiæ* diverſa ſignificatione uſurpatum. IV. Primo autem Queſnelli argumento quoad doctrinam de gratia, quam etſi eamdem reipſa fateatur in libris *de Vocatione* ac in operibus Proſperi; verbis tamen & molliori modo explicandi non modicum diſcrepare contendit, liceat ad confirmationem unum haud contemnendum adjicere. In libris *de Vocatione* nomen *gratiæ* quandoque tribuitur naturalibus Dei donis etiam extrinſecis, inſtitutioni legis, prædicationi Evangelii &c. Hoc autem ſenſu id nomen a Proſpero uſurpatum, nullo teſtimonio probari poſſe, noviſſimus ejuſdem Proſperi editor in Admonitione teſtatur. In eo enim textu, quem unum protulit Antelmius ex libro contra Collatorem c. 7. olim 14. ubi *potentia gratiæ Dei* nominatur, præter quam quod vox *gratiæ* auctoritate codicum deleta eſt in nova editione; nihil aliud ibidem docet Proſper, niſi Deum operari in mentibus & cordibus hominum (per interiorem utique gratiam) cum adhibitis exterioribus ſubſidiis ad Deum convertuntur. (Antelm. diſſ. 3. p. 139.)

De argumentis Antelmii. V. Porro Antelmii argumenta, quibus Proſpero libros vindicare nititur, ad quatuor revocantur: I. ad MSS. auctoritatem, II. ad Hincmari teſtimonium, III. ad doctrinæ ac ſtili ſimilitudinem, IV. ad quoddam teſtimonium Photii. Primis tribus ſatis reſpondit Queſnellus. Eadem ipſe Antelmius multo magis infirmat. (Ex ipſo infirmantur. De MSS. codicum fide.) Cum enim putet opus ſine auctoris nomine editum, ac præterea velit auctorem ſtuduiſſe ſe ſe occultare, ac proinde eum diu fuiſſe ignotum, ſaltem uſque ad Gelaſii tempora; quantum hoc ipſo infirmetur codicum fides nemo non videt. Unde enim ii, qui primi nomen Proſperi poſt Gelaſium manuſcriptis indiderunt, iſtud potuerunt haurire, ſi ad id uſque tempus ignotum, nullique codici inſcriptum fuerat? Nonne æque hi potuerunt errare in præfigendo his libris nomine Proſperi, ac errarunt illi, qui vel iiſdem libris præfixerunt nomen Ambroſii, vel libris *De vita contemplativa*, ac *De promiſſionibus & de prædictionibus Dei* ejuſdem Proſperi nomen prænotarunt? Hinc autem cadit etiam teſtimonium Hincmari, qui codicibus perperam inſcriptis deceptus fuit; ſicut alii quoque Hincmaro vetuſtiores ſimili de cauſſa fuerunt decepti, cum alios libros, qui non ſunt Proſperi, eidem vindicarunt. (De teſtimonio Hincmari.) Porro doctrinæ ac ſtili ſimilitudinem idem Antelmius extenuat. (Stili & doctrinæ ſimilitudo quam modicum valeat.) Quoad ſtilum, extenuant ipſæ tabulæ parallelæ, quas multis paginis exhibet. In iis enim nulla alia fere uniformitas deprehenditur niſi aliquarum vocum, quas multo plures Queſnellus reperit in Leone, & in aliis quoque ſcriptoribus de eadem materie tractantibus ſimiliter invenire licebit. Idem pariter valet in ſimilitudine doctrinæ, quam in catholicis ejuſdem dogmatis tractatoribus pluribus ſententiis congruere perfacile, ac fere neceſſarium eſt. Accedit, quod Proſperum ſe ſe occultaſſe tradit Antelmius, & hoc conſilio ſtuduiſſe ipſum ſtilum aliquantulum immutare, ac doctrinam alia mitiori ac molliori via explicaſſe, ut facilius lateret: quibus & ſtili & doctrinæ diſſimilitudinem aliquam diverſo auctori congruam fatetur. (Epiſt. 2. Gallic. p. 28.)

Photii teſtimonium expenditur. VI. Reliquum eſt teſtimonium Photii, cui Queſnellum reſpondiſſe nullibi invenimus. Ille igitur cod. 54. Bibliothecæ, ubi refert acta Epiſcoporum Occidentis contra Pelagianos, poſt memoratam Leonis epiſtolam ad Septimum, qua contra eorum hæreſim S. Pontifex pugnavit, hæc ſubjicit: *Poſt non diu rurſum velut exiſtere atque renaſci e mala radice impudenter cum cœpiſſet; Romæ etiam quidam libere pro hæreſi locuti ſunt, quos vir ſane divinus Proſper libellis adverſus eos in vulgus editis facile diſſipavit extinxitque, Leone etiamnum, quem diximus, Romanam ſedem gubernante.* (Differt. 3. part. 3. pag. 292.) Hos autem libellos Leone Pontifice editos, alios non eſſe niſi libros *de Vocatione* contendit Antelmius: alios enim libros Proſperi ante Pontificatum ejus lucubratos ac in lucem emiſſos certiſſimum eſt. Plurimum vero huic teſtimonio deferendum idem auctor affirmat, quippe quod Photius *rem omnem narrat ex actorum fide ab Oc-*

Occidentis Episcopis adversus Nestoriana dogmata datorum. Monet autem hunc Photii textum alia occasione Quesnellum recitasse dissert. 1. ad an. 444. n. 4. nec non concessisse hæc Romæ fuisse gesta fere sub finem Pontificatus Leonis; at de libellis ipsis nihil ulterius indagasse conqueritur.

VII. Verum nomen ipsum *libellorum*, quod item in Græco legitur, duobus libris satis prolixis *de Vocatione* haud convenire observare debebat Antelmius: ac præterea iis libris, qui Semipelagianorum errorem mitiori stilo impugnant, tribui non posse, ut facile dissiparint Pelagianos, de quibus Photius loquitur. Sicut enim Pelagiani proprie dicti fuerunt, quos Leo ep. 2. ad Septimum profligasse tradiderat; ita etiam Pelagiani fuisse dicendi sunt, quos subinde Romæ renatos & a Prospero dissipatos statim subjicit. Quid ergo? Λίβελλος vox, quam Photius adhibuit, Latinæ, non Græcæ originis, a Græcis recepta, non libros, seu tractatus, quos Græci ac præsertim Photius aliis atque aliis propriis ipsorum nominibus appellare solent, sed forensi Romanorum locutione *libellos* citationum, accusationum, memorialia &c. significat, uti patet inter cetera non solum ex antiqua Græca versione epistolæ Leonis 23. ad Flavianum, ubi hæc vox eodem sensu ter, uti latine, ita & græce usurpatur; verum etiam ex ipsis Græcis actis Synodi Calchedonensis act. 1. & 3. ubi eadem uoce Λίβελλοι *libelli* appellantur, qui ab Eutyche, Theodoro, Ischirione, Athanasio &c. ipsi Synodo oblati fuerunt. Vide etiam Græcam Flaviani epist. 26. ad Leonem Papam. Itaque Photius ex textu id unum significat, S. Prosperum vix detectis Romæ Pelagianis, libellos, qui eorum errorem ac personas paucis aperirent, Leoni Pontifici, seu etiam Imperatoris ministris obtulisse; idque in re jam damnata, ac imperialibus quoque legibus interdicta pœnisque coercita satis fuisse, ut illi statim ex Urbe aufugerent & evanescerent. Minus acurata interpretatio Latina, qua libelli *in vulgus editi* perperam ferebantur, fucum fecit Antelmio pag. 291. Rem perspicuam reddet Græcus textus, quem ad verbum latine reditum subjiciemus. Μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν, ὥσπερ ἀναφύειν τῆς πικρᾶς ῥίζης ἀναισχυντούσης, ἐν τῇ Ῥώμῃ τινὲς ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ἐπαῤῥησιάζοντο; ἀλλὰ Πρόσπερος τὶς, ἄνθρωπος ὡς ἀληθῶς τοῦ θεοῦ λιβέλλους κατ' αὐτῶν ἐπιδεδωκὼς ἀφανεῖς αὐτοὺς ἀπειργάσατο, ἔτι Λέοντος τοῦ προειρημένου τὸν ῥωμαικὸν θρόνον ἰθύνοντος. Idest: *Post non multum autem rursum tamquam repullulare amara radice non erubescente, Romæ quidam pro hæresi libere loquebantur. Sed Prosper quidam, vir vere Dei, libellis contra ipsos traditis, eos evanescere fecit, prædicto Leone adhuc Romanam sedem gubernante.*

VIII. Tandem haud prætereunda est illa Antelmii hypothesis, qua S. Prosperum in libris *de Vocatione* se se voluisse oculere pluries inculcat; & ex qua factum esse ait, ut opus sine nomine ediderit, ut stilum diversum simularit, ut mitiorem mollioremque, quam in aliis operibus, inierit viam, ut Augustini magistri sui nomen siluerit, ut nihil antea hac de re se scripsisse initio operis indicaverit; sicque ea una hypothesi velut generali principio utitur, quo omnes objectiones elidat. Idcirco autem Prosperum se se celasse affirmat dissert. 3. pag. 166. quia in postremo libro contra Collatorem cap. 22. se ulterius non scripturum promiserat. Verum si ex ejusmodi conjecturis liceret hypotheses fingere, & objecta maximi ponderis exinde enervarentur; cum plures hujusmodi hypotheses paribus conjecturis quisque posset inducere, nihil esset apud criticos adeo solidum, quod simili ratione everti non posset. Si Antelmius Prosperum Aquitanum aliunde probasset horum librorum auctorem; ad solvenda vel conciliandа quæ opponuntur, hæc conjectura probabiliter afferri potuisset. At cum nihil efficax pro statuendo auctore S. Prospero Aquitano ab eo aliunde productum sit; hæc conjectatio, quæ unam hypothesim, & deinde alias plures valde difficiles inducit, nemini jure probabitur. Eo autem minus probabilis agnoscetur, si quis consideret animi constantiam, qua S. Prosper contra adversarios gratiæ fortiter & libere dimicavit. Etiamsi daretur, eum in libro contra Collatorem indicasse, se ulterius non scripturum: num si nova occasio, vel necessitas novum opus postulasset, deesse poterat officio, vel notam aliquam metuere, si iterum aliquid produxisset in lucem? Num si voluisset se oculere, necesse erat non tam mutare stilum, quam se novitium scriptorem fingere? Non ne qui stilum consulto dissimulare conatur, illum in deterius, non autem in melius convertere solet? Hic autem contrarium accidisset: nam stilus librorum

Antelmii hypothesis rejecta.

de Vocatione ſtilo Proſperi nitidior, elegantior, & ſublimior agnoſcitur. Adde tandem quod verba capitis 22. contra Collatorem eam publicam & apertam promiſſionem abſtinendi a ſcribendo, quæ præſumitur, nequaquam præferunt. Id enim unum innuunt, quod quamdiu adverſarii non ſunt a fraterna ſocietate diviſi, tolerandi ſunt; & idcirco donec per Eccleſiæ Principes res componatur, *nobis*, inquit, *erit ſtudium, quieta modeſtaque patientia odiis dilectionem reddere, & ineptorum vitare conflictus, veritatem non deſerere, nec cum falſitate certare:* quibus non omnes, ſed ineptas tantum diſputationes ſe declinaturum indicare videtur.

§. II.

Refelluntur Queſnelli conjectationes, quibus S. Leonem horum librorum auctorem ſuadere ſtuduit. De tempore hujus operis probabiliter conjicitur. De uſu diverſarum interpretationum ſacræ Scripturæ. Quam imbecille argumentum ex ſtili ſimilitudine.

IX. Sed age jam ad alteram Queſnellianæ Diſſertationis partem accedamus, qua S. Leoni, antequam Pontificatum iniret, libri *de Vocatione* inaudita ante Queſnellum ſententia tribuendi creduntur. Singula expendenda ſunt. Omnia Leoni convenire probare nititur, ætatem, patriam, peculiarem quorumdam Scripturæ locorum interpretationem, doctrinæ ac ſtili ſimilitudinem.

De auctoris ætate. X. Quoad ætatem certum quidem eſt, hos libros fuiſſe lucubratos *dudum* poſt exortam Semipelagianorum controverſiam, quæ cœpit an. 427. & editos ante Pontificatum Gelaſii, qui eos ab *Eccleſiæ quodam magiſtro* ſcriptos memorat in Opuſculo adverſus Pelagianos, ac proinde ante an. 496. Porro Queſnellus veluti certum præſumit, eumdem eſſe auctorem librorum *de Vocatione* ac epiſtolæ ad Demetriadem, quæ cum ætate Leonis ante ejus Pontificatum maxime congruunt. Id vero non ita eſt certum, uti creditur. Ex codicibus non leve præſidium ſuppeteret, ut eidem auctori utrumque opus vindicaretur, ſi in MSS. exemplaribus hæ duæ lucubrationes ſemper invenirentur unitæ. At non perinde evenit. Nam Olivarius editor Proſperi, qui MS. Camberonenſi uſus eſt in libris *de Vocatione*, epiſtolam ad Demetriadem in eo non invenit. Queſnello idipſum accidit in codice Thuaneo, & noviſſimo editori operum S. Proſperi in codice Jolienſi, qui ad recenſendos ſolos libros *de Vocatione* utiles fuere. Nos pariter in MSS. Vat. Palat. 236. ſæculi IX. Vat. 558. ſæculi XI. & alio Vat. 559. ſæculi XV. nec non in Vat. Reginæ 293. ſæculi circiter XI. hos tantum libros, non autem epiſtolam ad Demetriadem reperimus. Quod ſi hanc una cum libris memoratis nacti ſumus in tribus MSS. Vatt. 262. 268. & 281. in his duobus poſtremis codicibus, qui ſunt vetuſtiores, ſubjicitur quidem libris *de Vocatione* Ambroſio adſcriptis, at ſine ullius auctoris mentione his verbis: *Incipit de vera humilitate ad ſacram virginem Demetriadem*; in priori autem codice, qui eſt multo recentior, primo deſcribuntur libri laudati ſub Proſperi nomine, dein aliquot albis paginis interjectis ſine ullo titulo ipſa epiſtola exorditur, adeo ut caſu potius & per accidens ſubjecta credi poſſit, quam eo conſilio ut eidem auctori tribuatur: unde in alio codice Vat. 284. hæc ſola epiſtola ſine libris *de Vocatione* Ambroſio inſcripta legitur. Una ſtili ſimilitudo pro eodem utriuſque operis auctore adſtruenda probare poſſet aliquid: quod tamen quam imbecillum ſit argumentum ex inferius dicendis, ubi de ſtilo erit ſermo, ſatis colligere licebit. Forte non deerunt qui cenſeant, Semipelagianorum concertationes poſt editos Proſperi libros conquieviſſe aliquandiu, etiam ſub Pontificatu Leonis, qui ſicut merus Diaconus Xiſtum III. exſtimulavit in Pelagianos, & jam Pontifex in eoſdem ſuum zelum exercuit; ita non minus pugnaſſet adverſum Semipelagianos, ſi iſti ſub ipſius Pontificatu, vel paullo ante doctrinam de divina gratia impetiſſent. Per hæc quidem tempora nullum aliunde ſuppetit ejuſmodi diſceptationis indicium; & ſolum poſt ejus obitum Fauſto Epiſcopo eam revixiſſe liquet, & in cauſſa quidem Lucidi Prædeſtinatianæ hæreſeos notati adhibitum patet a nonnullis Semipelagiano ſenſu eum Paulli textum, *Deus vult omnes homines ſalvos fieri*, qui libris *de Vocatio-*

Vid. Fulgent. de Incar. & grat. c. 29.

Conjectura de tempore horum librorum.

catio-

catione occasionem dedit: unde hi libri per hoc tempus exarati videri queunt.

XI. Sed hoc prætermisso, esto Leoni coævus, vel etiam idem sit auctor librorum *de Vocatione* & epistolæ ad Demetriadem; non omnino tamen probavit Quesnellus Leonis patriam ei convenire. Quæ enim attulit, ut ipsum neget Africanum, quippe qui nec Augustinum umquam commendavit, nec in Africanæ Ecclesiæ monumentis ulla ratione laudatur, nec turgentem vel barbaram dictionem præfert Africanis ejus temporis, uti putat, communem, ita pluribus ex capitibus sunt infirma, ut nihil valde probabile statuere possint. Nihil magis evincunt quæ ad negandum eum Gallum ingessit ex silentio Gennadii, qui nec scriptores omnes sui temporis in Galliis degentes recensuit; unde omisit Edesium, Eusebium, Domnulum, ac Silvium, qui in vita S. Hilarii Arelatensis celebrantur. Italum & Romanum, seu Romæ educatum pronuntiare non dubitavit ex stili nitore ac elegantia, ac si nullus extra Urbem parem stilum potuerit acquirere. Inculcavit locum lib. 2. c. 33. ubi auctor scribit: ***Alii barbari dum Romanis auxiliantur, quod in suis locis nosse non poterant, in nostris didicere regionibus, & ad sedes suas cum christianæ religionis institutione remearunt.*** Verba *in nostris didicere regionibus* copulata cum illis *dum Romanis auxiliantur*, regionem auctori communem indicare videntur illam, in qua barbari, dum Romanis auxiliares essent, christianam religionem didicere. Porro si hic locus intelligendus esset de bello adversus Eugenium tyrannum a Theodosio gestum an. 394. ut Quesnellus conjecit; cum barbari Theodosii auxiliares accesserint usque ad Alpes Julias, ubi insignis victoria parta fuit; regio a Romano solo remota librorum auctori communis dicenda esset. Aliæ expeditiones eidem auctori proximiores, in quibus alii barbari Romanis opem tulere, sæculo V. plures fuerunt; at pleræque distantes ab Urbe, & in Galliis, ubi omnium celeberrima est illa sub Aetio an. 451. in qua Franci, Sarmatæ, Armoricani, Lyciani, Burgundiones, Saxones, Riparii, Ibriones, & Alani Romanis opitulati sunt. Ita nihil pro Romano Scriptore adstruendo ex hoc testimonio concludi potest; ut ipse Quesnellus persensit, qui hoc argumentum Erasmo *dilutius* visum fuisse fatetur. Quod porro Romanæ Ecclesiæ principatum auctor commendet, non magis eum Italum vel Romanum probare potest, quam S. Prosperum Aquitanum, apud quem simile plane testimonium legitur in carmine *De Ingratis* vers. 40. & seqq. Gelasii verba, quibus istorum librorum auctor *Magister Ecclesiæ* vocatur, nihil pro Leone conficiunt; cum alius quispiam ex præstantia ipsius operis hoc titulo ornari potuerit. Immo hic locus potius contra Leonem non minimum valet. Si enim horum librorum auctor fuisset S. Leo, haud latuisset Gelasium, qui vel ipsum Pontificem, vel familiares ejus agnoverat, nec tam insignem decessorem suum hac formula *quidam Magister Ecclesiæ*, ubi maxime notanda est vox *quidam*; sed ex Romanorum Pontificum more eum vel proprio nomine, vel saltem prædecessorem suum appellasset.

Patria auctoris incerta.

XII. Majus sibi præsidium Quesnellus suppetere putat ex modo recitandi quædam testimonia sacræ Scripturæ. Duo autem videntur præcipua, primum & ultimum: cetera enim quatuor aut quinque ab eodem allata, cum æque facile apud alios Scriptores inveniantur, nihil peculiare pro Leone evincere queunt. Primum itaque est testimonium Job c. 14. v. 4. Hoc & lib. 1. *de Vocatione* c. 8. & apud S. Leonem serm. 8. de Nativitate Domini recitatur ex Hieronymiana versione, quam ea ætate veluti Romanis peculiarem Quesnellus indicat. Deinde vero addit eumdem textum etiam citari juxta versionem antiquam tum apud Leonem, tum in epistola ad Demetriadem, quam ab eodem auctore librorum *de Vocatione* lucubratam præsumit. Mirum in hoc textu tantam vim collocari. Si enim hic textus, qui & in libris *de Vocatione*, & in Leone invenitur juxta versionem S. Hieronymi, eosdem libros Leoni addicendos probaret; multo magis probaret adjudicandos S. Prospero Aquitano, quippe qui ex Job, ac ex eadem versione non unicum, sed duos alios textus affert in libro contra Collatorem c. 15. al. 34. quales totidem verbis recitantur lib. 1. de Vocat. c. 14. & c. 22. Unus textus est ille Job c. 12. v. 10. *In cujus manu anima omnis viventis & spiritus universæ carnis hominis.* Alter ibidem

De usu diversæ interpretationis sacræ Scrip.

ibidem n. 13. *Apud ipsum ſapientia & fortitudo: ipſe habet conſilium & intelligentiam*. Alios præterea verſus Job ejusdem Hieronymianæ interpretationis ex Hebræo idem Proſper laudato capite deſcribit; ac propterea hæc verſio ſæculo v. etiam aliis non Romanis uſitata cognoſcitur. Id autem præcipue accidit in libro Job, quippe antiqua ejus interpretatio, teſte Hieronymo, ſcatebat erroribus, & ſeptingentis ferme aut octingentis verſibus carebat. Promiſcuus porro utriuſque verſionis uſus, quem Queſnellus urget, quoad verſionem Hieronymi elucet in recitandis teſtimoniis ex libro Job; quoad antiquam vero patet in ceteris aliorum ſacrorum voluminum textibus, qui fere ex hac verſione tum apud Leonem, tum in libris *de Vocatione* proferuntur: idipſum autem contingit etiam Proſpero, ut conferenti plura teſtimonia patebit. Quod vero Queſnellus maxime inculcat de utriuſque verſionis uſu in memorato verſu Job c. 14. tum apud Leonem, tum in epiſt. ad Demetriadem, in Obſervationibus ad quartam Diſſertationem, quæ circa hujus epiſtolæ auctorem vertitur, expendetur luculenter, & quam inane ſit hoc argumentum, ex duobus aliis non Romanis, at Leoni coævis ſcriptoribus eumdem verſum ſimiliter recitantibus palam fiet.

XIII. Alterum teſtimonium, & *maxime notandum* ſumit Queſnellus ex Luca cap. 22. v. 31. & 32. *Simon*, *Simon*, *ecce ſatanas poſtulavit*, *ut vos cerneret ſicut triticum: ego autem rogavi pro te*, *ne deficiat fides tua: & tu aliquando converſus confirma fratres tuos: & roga ne intretis in tentationem*. Hunc autem textum & Leo Serm. 3. nunc 4. in anniverſario aſſumptionis ſuæ c. 3. & auctor librorum de Vocatione lib. 1. c. 24. & lib. 2. c. 28. eodem peculiari modo recitant. Non diſſimulat Queſnellus hoc idem teſtimonium proferri etiam a Proſpero duobus in locis; at non eadem omnino lectione, inquit: nam in epiſtola ad Rufinum non habetur *cerneret*, ſed *cribraret*; in libro autem contra Collatorem c. 35. nunc 15. ultima verba omittuntur: *Et roga*, *ne intretis in tentationem:* quo tamen loco prætermittuntur etiam illa: *Et tu tandem converſus confirma fratres tuos:* quæ omiſſio varianti lectioni tribui non poterat. Majorem vero lectionis varietatem a lectione librorum *de Vocatione* in Leone, quam in Proſpero deprehendimus; ut mirum maxime ſit lectionem veluti æqualem a Queſnello affirmari. Mittimus aliquos codices ſermone allegato habere *cribraret* pro *cerneret*; ſicut ex omnium codicum, quos vidimus, fide habetur *cribraret* in alio ejuſdem Pontificis ſerm. 83. de Natali SS. Petri & Paulli, quem perperam Queſnellus in Appendicem rejecerat. Hic ſolum notare liceat, verbum *cribraret* ſimiliter legi in antiquiſſimo Vercellenſis Eccleſiæ MS. Evangeliario noviſſime edito, quod veterem interpretationem exhibet: unde hæc lectio veluti adulterata, ſeu ad vulgatam lectionem emendata a Queſnello traduci non debuit. Cur vero hac una variante indicata, is alias certiores ſilentio prætérivit? Primo apud Leonem etiam in Queſnelliana editione legitur *expoſtulavit*, dein *aliquando* pro *tandem*. Demum (quod præcipuum eſt) omittitur *& roga*, ſeu *& rogate*, uti in libris de Vocatione ex codicibus emendavimus. Itaque lectio Proſperi magis congruit lectioni librorum de Vocatione, quam Leonis lectio. Quo igitur jure ex hoc textu tanta ſimilitudo ingeritur, quæ Leonem potius quam Proſperum eorum librorum auctorem adſtruat? Hic vero animadvertendum potius eſt, hunc textum evangelicum a diverſis auctoribus recitari cum quodam additamento in fine, quod nec in vulgata, nec in Græco legitur, at reperitur in quatuor MSS. Evangeliariis vetuſtiſſimis editionis antiquæ, uti adnot. 22. in ſerm. 4. S. Leonis obſervavimus. Hinc autem cognoſcere licet, infirmum & imbecille prorſus eſſe argumentum, quod ex ſimili quorumdam ſacrorum teſtimoniorum interpretatione elicitur, ut hic potius, quam ille ſtatuatur alicujus anonymi opuſculi auctor. Cum enim plures illis, vel aliis ſimilibus Evangeliariis uterentur, eadem lectio ac verſio apud plures inveniri poteſt.

De ſimilitudine doctrinæ.

XIV. Doctrinæ ſimilitudo in materia divinæ gratiæ quoad auxilia generalia inter Leonem & libros de Vocatione, quam num. 20. Queſnellus proponit, id unum poteſt evincere, eos libros non repugnare Leoni, non vero Leonis etiam eſſe convincit. Sane doctrinam hac in re ſimilem idem Queſnellus fatetur in Proſpero, ubi objectionibus reſpondet; nec idcirco Proſperum auctorem judicat.

dicat. Solum peculiares quidam loquendi modi, qui in memoratis libris occurrunt, cum Leoninis formulis convenire videri poſſunt: unde in his potiſſimum Queſnellus inſiſtit, & voces ſimiles majuſculis litteris deſignat. At præter quam quod voces & locutiones fere ſimiles etiam in Proſpero notavit Antelmius; id ad generalem ſtili rationem pertinet, quam mox enucleatius expenſuri ſumus. Unum vero hic addam, in libris *de Vocatione* vocem *gratiæ* quandoque attribui, ut n. 5. monuimus, generalibus Dei auxiliis etiam extrinſecis. Id autem in Leone nequaquam invenies, ut ex iis ipſis locis, quæ a Queſnello recitantur, perſpicere licet. Ceteræ quarumdam ſententiarum ſimilitudines de S. Petri prærogativis, quid probare queunt, cum omnibus catholicis eadem doctrina fuerit? Modus autem hujus doctrinæ exprimendæ, qui apud Leonem & in libris de Vocatione nonnullibi invenitur ſimilis, ad dictionem ac ſtilum pariter revocatur: ex quibus ſane Queſnellus afferre aliquid potuit, quod nonnullos moverit: unde in hoc argumento latius immoratus, pluribus parallelis & animadverſionibus aliquot numeros digeſſit.

Diſſert. 3. p. 137. & 138.

XV. Hoc autem argumentum ut exactius expendatur, duo in ſtilo diſtinguenda ſunt, voces, & ſyntaxis ſeu totus dicendi caracter. Parallela teſtimonia a Queſnello allata fere ſunt aliquot vocum ſimilium, cujuſmodi item in Proſpero pluribus tabulis non paucas exhibuit Antelmius: nec facile invenientur duo auctores de eadem re differentes, qui aliquando ſicut in ſententiis, ita & in aliquot vocibus ad eamdem rem pertinentibus haudquaquam conveniant, & iiſdem loquendi formulis non utantur. Si quis eadem diligentia, qua Queſnellus, alios Patres ſimilia tractantes legerit; nihil ambigimus, quin plura fortaſſis ejuſdem generis parallela, pluresque conformes voces formulaſque reperiat. Fruſtra vero hic labor cedet, cum non ſolæ voces, quibus idem ſenſus exprimatur, ſtilum deſignent atque diſtinguant. Complexus & caracter totius ſermonis præcipue conſiderandus eſt. Queſnellus quidem num. 15. profitetur, ſibi haud fuiſſe difficile hoc judicium ferre, quippe cui S. Leonis ſcripta editionis cauſſa *ſæpe ſæpius relegenti*, *familiariſſima facta eſt phraſis Leonina totuſque dicendi caracter*. At cum Leoni attribuerit ſermonem de Cathedra S. Petri ob quaſdam voces ſimiles, quem ex complexu totius dictionis ac ex quibuſdam etiam vocibus a Leone alieniſſimum in Admonitione oſtendimus; veremur, ne pari præjudicio minus recte judicaverit de ſtilo librorum de Vocatione, eademque facilitate eoſdem Leoni tribuiſſe. Enim vero non inficiabimur, plura loca in his libris occurrere, quæ Leoninæ ſyntaxi ac numero maxime congruunt. Sed ad eumdem ſtilum probandum loca aliquot hinc & hinc excerpta nequaquam ſufficiunt; quando alia loca occurrant, quæ dictionem ac ſtilum, ſeu caracterem omnino diſſimilem ac diverſum referunt. Semper enim Leonis ſtilus ſibi conſtans, æque numeroſus, æque perſpicuus in omnibus ejus operibus invenitur. At in libris de Vocatione nonnulla ab illa ſyntaxi & numero nimium remota, & languide aut durius deſinentia in aures Leoninæ rationi aſſuetas ſtatim incurrunt, quæ Leonem non ſapiunt. Perſpicuitas vero, quæ in noſtro Pontifice potiſſima & conſtantiſſima prærogativa eſt, aliquot in locis eorumdem librorum aperte deſideratur. Longiores quædam periodi, aliquot particulis ac ſenſibus complicatæ expendantur, ac præſertim illa, ex qua una conſtat integrum cap. 19. libri 2. & num Leonem ſimiliter ſcripſiſſe credibile ſit, quiſque in hujus operibus verſatus facile intelliget. Adde quaſdam allegorias longiori ſenſu productas, quæ a Leonis conſuetudine abhorrent; qualis inter ceteras eſt illa lib. 2. c 11. *Qui autem iſtarum aquarum dulcedinem neſciunt, & adhuc de mundi hujus torrentibus bibunt, aut etiam ſi aliquid primoribus labris de vitæ fonte guſtaverunt, inebriati tamen aureo Babylonis calice delectantur* &c. nec non illa cap. 23. epiſtolæ ad Demetriadem (ut de hac quoque aliquid attingamus:) *Implet igitur Spiritus Sanctus organum ſuum, & tamquam fila chordarum tangit digitus Dei corda Sanctorum*. Tandem iſtorum ſtilus librorum plenior & nonnumquam turgidior, epithetis & comatibus frequentior eſt, quam in Leone deprehenditur. Hæc omnia ſi ſtilum ab hoc Pontifice alienum non omnino evidenter demonſtrant; ſatis tamen dubitationis injiciunt, ut Leonis ſtilus in his libris ineſſe haud certo credatur. Cumque evenire perfacile potuerit, ut nonnulli tunc temporis & Romæ, & aliis in locis exti-

Stili ſimilitudo expenſa. Duo in ſtilo diſtinguenda.

Caracter totius ſermonis præcipue conſiderandus.

Append. ſerm. 14.

exſtiterint, quorum ſcribendi ratio non modicum conveniret; ex mera ſtili ſimilitudine, quæcumque prætendatur inter ſtilum Leonis & librorum de Vocatione, nihil certi elici poteſt, ut eidem Pontifici adjudicentur. Ceteræ Queſnelli conjectationes, quas ſtili fundamento ſatis infirmo ſuperſtructas, recte cum Caveo ad an.440. *conjecturarum potius*, *quam argumentorum agmen* vocare licet, nullam diſtinctam reſponſionem efflagitant. Quæ autem nos in Admonitione ipſis libris præmiſſa ex pluribus ac potioribus MSS. animadvertimus ad auctorem aliqua ratione ſtatuendum, quanti facienda ſint, quiſque prudens judicabit.

§. III.

Aliquot Queſnelli loca excutiuntur. Auctor librorum de Vocatione omnium gentium *admittit generalem gratiam non ſolum externam*, *ſed etiam internam*, *cui & poſſe reſiſti*, *& multos reſiſtere docet. Quatenus ſufficientem adſtruat. De morte Chriſti pro omnibus Leonis doctrina. S. Remigii ſententia explicatur.*

XVI. Exactis iis, quæ ad præcipuum caput controverſiæ de auctore horum librorum pertinent, Queſnellus nonnullis objectionibus reſpondet, quibus eorumdem librorum doctrinam a doctrina S. Proſperi diſſidere Card. Noriſius contenderat. Illius autem multum intererat conſenſionem doctrinæ ſtatuere, ne S. Leo, quem librorum auctorem præferebat, aliter docuiſſe crederetur in materia gratiæ, quam Proſper Auguſtinianæ doctrinæ tenaciſſimus docuit. Nobis vero, qui non minus a S. Proſpero, quam a S. Leone hos libros abjudicavimus, etſi in propoſitum noſtrum hæc diſputatio non æque neceſſaria ſit; cum tamen ille in reſponſionibus nonnulla inſeruerit, quæ a mente auctoris, quicumque ſit, omnino diſſident, & nonnumquam etiam in damnatarum propoſitionum ſenſum detorqueri queunt; aliquot obſervationes ſubnectendas putavimus.

Opinio Queſn. de ſola gratia generali externa ab auctore admiſſa.

XVII. In reſponſione ad primam objectionem Queſnellus affirmat, auctorem librorum de Vocatione *in locis*, *ubi gratiam Dei omnibus datam aſſerit*, *per eam intelligere exteriora & naturalia Dei dona*, *quæ omnibus promiſcue expoſita ſunt*, *aliquando Moſaicæ legis documenta*, *nonnumquam etiam ſancti Evangelii prædicationem*, *quæ nulli hominum conditioni denegatur*. Ita ſolam gratiam externam omnibus hominibus communem ab auctore aſſertam tradit, non autem internam. Verum non deſunt Theologi celebres etiam Thomiſtæ, quibus hoc falſum viſum eſt: unde probaturi, omnibus hominibus adultis ſaltem aliquando conferri gratiam aliquam ſufficientem internam, potiora teſtimonia ex hiſce libris afferunt. Nonnullis quidem in locis *gratiæ* nomine ſola externa auxilia hic auctor ſignificavit. At non hæc ſola omnibus communia aſſeruit: alicubi enim communem etiam docuit gratiam internam. Explorata inter cetera ſunt illa lib. 2. c. 23. *Sicut autem circa majores* (ideſt adultos) *præter illam GENERALEM GRATIAM parcius atque OCCULTIUS OMNIUM HOMINUM CORDA PULSANTEM*, *excellentiore opere*, *largiore munere*, *potentiore virtute vocatio ſpecialis exeritur* &c. Hæc *gratia*, quæ *occultius corda pulſat*, profecto interior eſt, ipſo etiam fatente Queſnello, qui in eadem reſponſione ad primam objectionem explicans aliud auctoris teſtimonium, voces *ſive occulte* ita interpretatur: *hoc eſt ſive per gratiam occultam & interiorem*. Et nihilominus hanc internam gratiam *generalem* & *omnium hominum corda pulſantem* idem auctor tradidit. Hanc eamdem gratiam eum pariter indicaſſe iidem Theologi putant, cum cap. 15. ſcripſit: *Adhibita enim ſemper eſt univerſis hominibus quædam ſupernæ menſura doctrinæ*, *quæ etſi parcioris occultioriſque gratiæ fuit*, *ſuffecit tamen*, *ſicut Dominus judicavit*, *quibusdam ad remedium*, *omnibus ad teſtimonium*. Voces *parcioris occultioriſque gratiæ* plane congruunt ante recitatis ex cap. 23. *gratiam parcius atque occultius corda pulſantem*, quam & generalem, & internam auctor profeſſus eſt. Non ergo doctrinam mere externam univerſis etiam gentilibus communem *gratiæ* nomine hoc ſecundo teſtimonio auctor intelligit, ſed doctrinam cum aliqua *parciori* quidem, at *occultiori* & interna gratia conjunctam, quæ

Refellitur. Auctor admittit generalem gratiam interiorem omnibus collatam.

omnium

omnium hominum non solum mentem illuminet, verum etiam *corda pulset*: ac propterea nihil mirum, si docuit hanc *suffecisse quibusdam ad remedium*, *omnibus ad testimonium*, quin sufficientiam exterioribus tantum auxiliis tribuerit, quod Pelagianum fuisset, & ab ipsius auctoris principiis maxime alienum.

XVIII. Neque huic doctrinæ opponuntur illa, quæ Quesnellus ex iisdem libris sub finem laudatæ responsionis obtrudit. Præcipuus textus est ille ex lib. 1. c. 13. *Quod aliquos, sicut videmus accidere, salvantis gratia præterierit, & pro eis oratio Ecclesiæ recepta non fuerit, ad occulta divinæ justitiæ judicia referendum est.* Hic enim *gratiam salvantem* significare *gratiam quæ* reipsa & cum effectu *salvat*, ex antecedentibus palam elicitur: ad eam siquidem orationem Ecclesiæ hæc verba referuntur, de qua capite præcedenti auctor dixerat: *Quid autem pro istis* (paganis, Judæis, hæreticis, & schismaticis) *petit, nisi ut relictis erroribus suis convertantur ad Deum?* &c. additque agendas gratias Deo *pro his, qui salvi facti sunt. Speremus etiam eos, qui nec dum illuminati sunt, eodem divinæ gratiæ opere eximendos de potestate tenebrarum, & in regnum Dei, priusquam de hac vita exeant, transferendos.* Et post hæc statim objectus textus subjicitur: *Quod si aliquos, sicut videmus accidere, salvantis gratia præterierit* &c. ubi gratiam indicat, quæ reipsa *eximat de potestate tenebrarum, & in regnum Dei transferat.* Ejusdem generis sunt reliqua, quæ objiciuntur testimonia, ut consideranti patebit. Nam cap. 25. lib. 1. auctor de iis loquitur, *qui sunt attracti*; & lib. 2. c. 19. dum eos memorat, *qui exortes gratiæ fuerint*, gratiam *specialem* intelligit, cujus antea meminerat, quamque non omnibus communem sæpe tradit. Quod si lib. 2. c. 3. admittit *incognoscibiles illuminationum dilationes, inter quas utique multi in infidelitate deficiunt*; quæ verba Quesnellus in postilla marginali interpretatus est *incognoscibiles dilationes gratiæ*: non de suspensa & negata multis gentilibus omni gratia interna, quæ alibi omnibus data affirmatur, ibidem sermo est; sed de dilata aliquandiu evangelicæ prædicationis & vocationis gratia, ut ex contextu manifestum fiet.

Solum alibi negat generalem gratiam quæ actu salvat.

XIX. Hac autem occasione, qua meminimus de interiori gratia omnibus concessa, quam *suffecisse quibusdam ad remedium* auctor tradidit, liceat considerare alium ejusdem scriptoris locum ex lib. 2. c. 13. ubi hæc leguntur: *Cum ergo talia ad Cain loqueretur Deus, numquid ambiguum est voluisse eum, & quantum ad medendi modum sufficiebat, egisse, ut Cain ab illo impietatis furore resipisceret?* Notanda præsertim verba, *quantum ad medendi modum sufficiebat.* Hic Quesnellus ex ante vulgatis Prosperi editionibus inseruit vocem *illum* sic: *quantum ad illum medendi modum*; & postquam notavit: *Vox* illum *non legitur in cod. MS. Thuan. neque in ullis operum S. Ambrosii editionibus, quibus libri de Vocatione gentium inserti sunt*; hoc prolixum commentarium, seu potius commentum in eadem notatione subjecit. „ Quid tamen discriminis in sensu hujus sententiæ gignat hæc lectionis varietas, fateor me non assequi. Unum porro certissimum video, hanc sufficientiam, de qua hic sermo est, nullo modo ad illam pertinere sufficientiam gratiæ interioris Christi Salvatoris, de qua tanta animorum contentione, tantoque æstu digladiantur hodierni Theologi. Immo vero cuivis æquo animo seriem hujus capitis perlegenti perspicuum fiet, non aliam ob caussam auctorem nostrum hanc clausulam adjecisse, quam ne lectores incauti ad sufficientem interioris gratiæ operationem animum adverterent: & ut potius monerentur sufficientiam illam de alio medendi modo non esse intelligendam, quam de quo per totum caput actum erat. In quo & a gratiæ, auxilii, opitulationis, adjutorii, & misericordiæ nominibus ex consilio abstinuit, sola eruditionis, bonitatis, patientiæ, & consili ivocabula usurpans: & revera ostendit *illum medendi modum* eum solum fuisse qui exhortationibus, consiliis, & correptionibus coercetur: quibus *Cain sancti fratris meritis invidentem, cædemque ejus parricidali corde meditantem dignatus est Dominus paterno mitigare consilio.* Sed Cain *& divina voce admoneri potuit, & mutari non potuit: quia exigente culpa malitiæ, jam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat.* Necesse est enim *ut Spiritus sanctus operetur intrinsecus, ut valeat aliquid medicina, quæ adhibetur extrinsecus. Alioquin etiamsi Deus ipse utens creatura sibi subdita in aliqua specie humana sen-*

De gratia Cain collata.

Quesnellus externam interpretatur.

S. Gregor. l. 11. Moral. c. 9.

S. August. de civit. Dei l. 15. c. 6.

„ *sus alloquatur humanos*, *nec interiore gratia mentem regat atque agat*, *ni-*
„ *hil prodest homini omnis prædicatio veritatis*. Et revera *cum Deus locutus*
„ *esset ad Cain*, *eo modo quo primis hominibus per creaturam subjectam*, *vel*
„ *ut eorum socius*, *forma congrua loquebatur*, *quid ei profuit? Nonne conce-*
„ *ptum scelus in necando fratre etiam post verbum divinæ admonitionis im-*
„ *plevit?* Quod beneficium *licet obdurato nihil remedii & emendationis attu-*
„ *lerit*, *probat tamen aversionem ejus non divinæ fuisse constitutionis*, *sed*
„ *propriæ voluntatis:* quemadmodum iisdem verbis de Parricidæ illius posteris
„ loquitur auctor noster in fine hujusce capitis. " Tam longo circuitu id (ut paucis dicamus.) Quesnellus insinuat, eam clausulam, *quantum ad medendi modum sufficiebat*, non referri ad interiorem gratiam, qua Cain a Deo in pœnam suæ malitiæ exutum probat ex testimonio S. Gregorii, sed ad exteriora tantum exhortationum, consiliorum, & correptionum auxilia, quæ sine interiori gratia non valere ad medendum, Augustini auctoritate confirmat. Ita nullam interiorem, sed exteriorem tantum gratiam Cain a Deo collatam ex auctoris sententia existimat.

De Vocat. gent. l. 2. c. 13.

Auctor admisit etiam internam.

XX. Si auctor solius correctionis externæ mentionem faciens, abstinuisset ab ea formula, quæ *sufficientem medendi modum* præfert; dubium esse posset, num interiorem gratiam in pœnam peccati a Cain subductam putarit, uti alii quidem Patres tradidere. At adjectis illis vocibus, quæ *sufficientiam* adstruunt, hæc omnis interioris gratiæ subtractio nec a catholico Doctore, nec ab auctore librorum, *Ecclesiæ*, uti vocavit Gelasius, *Magistro*, indicari aut intelligi potuit. *Sufficientiam* enim *ad salutem largiri exteriori gratiæ non est nisi hominis Pelagiana lue infecti*, uti Quesnellus prodidit in responsione ad primam objectionem. Auctor quoque librorum de Vocatione, quem a Pelagiana sententia alienum idem Quesnellus ostendit, lib. 1. cap. 8. & alibi gratiæ interioris necessitatem, ut valeat quod exterius prædicatur, ex Augustini doctrina tradidit, eamdemque internam gratiam agere *in omni genere medendi* confessus est lib. 2. cap. 26. Cum ergo scripsit, Deum in corripiendo Cain *voluisse*, &, *quantum ad medendi modum sufficiebat*, *egisse .... ut resipisceret*; non aliter potuit scribere *sufficiebat*, nisi quatenus una cum correptione Dei externa aliquam interiorem gratiam Cain collatam crederet, quæ *quantum ad medendi modum sufficiebat*, si ille pertinaciter non restitisset: unde mox in pertinaciam ejus caussam rejiciens subdidit: *Sed malitia pertinax inde facta est inexcusabilior*, *unde debuit esse correctior*. Ita porro hic locus mirifice concinit cum alio textu antea explicato, quo auctor exteriora Dei auxilia omnibus concessa cum aliqua interiori gratia *parcius atque occultius omnium hominum corda pulsante* conjuncta, lib. 2. c. 15. affirmavit *suffecisse quibusdam ad remedium*, *omnibus ad testimonium*. Illis nimirum, qui secuti sunt gratiæ impulsum, hæc suffecit ad remedium, ceteris vero omnibus, qui restiterunt, in testimonium erit eorum pertinaciæ atque nequitiæ. Hanc genuinam quidem esse hujus loci interpretationem ex antecedentibus liquet. Auctor enim in fine capitis 14. affirmaverat: *Neque ob hoc excusabiles sunt nationes*, *quæ alienatæ a conversatione Israel .... perierunt: quia hæc abundantia gratiæ*, *quæ nunc universum mundum rigat*, *pari ante largitate non fluxit*. Hujus autem propositionis rationem statim affert initio capitis 15. *Adhibita enim semper est universis hominibus quædam supernæ mensura doctrinæ*, *quæ etsi parcioris occultiorisque gratiæ fuit*, *suffecit tamen*, *sicut Deus judicavit*, *quibusdam ad remedium*, *omnibus ad testimonium:* & idcirco *qui perierunt*, inexcusabiles sunt. Hæc pro explicando germano auctoris sensu dicta sunt. Utrum vero hæc ejus doctrina de gratia generali etiam interna omnibus quantumvis perversis & infidelibus adhibita discrepet nec ne a doctrina S. Prosperi Aquitani, non est hic opus inquirere ac definire. Si autem discrepare credatur; multo magis hinc confirmabitur, hosce libros S. Prospero tribui non posse.

Gelas. tract. advers. Pelagianos t. 5. Concil. Ven. edit. p. 374.

Quesnelli notatio, & postillę excutiuntur.

XXI. Hic porro non est progrediendum ulterius, nisi prius alia quadam ratione considerentur illa recitatæ Quesnellianæ notationis verba in cap. 13. lib. 2. *Unum porro certissimum*, *hanc sufficientiam*, *de qua hic sermo est*, *nullo modo ad illam pertinere sufficientiam gratiæ interioris Christi Salvatoris*, *de qua tanta animorum contentione tantoque æstu digladiantur hodierni Theologi* &c.

qui-

quibus Quesnellus non tam videtur sollicitus in neganda Cain gratia interna, quam in subtrahendo hoc auctore a Theologis defendentibus gratiam internam sufficientem, cui scilicet resistitur: unde prosequitur monens, sufficientiam ab auctore admissam, non in internis gratiæ auxiliis, sed in externis collocari. Fortassis etiam dubitabunt nonnulli, an hoc eodem consilio in postillis marginalibus huic operi appositis non solum laudaverit potentiam & efficaciam gratiæ, scribens initio capitis 26. lib. 2. *Gratiæ officium & efficacia*, & similiter in cap. 7. epistolæ ad Demetriadem: *Potens Dei operatio gratia*, quibus sola efficax gratia indicatur; verum etiam ad cap. 15. lib. 2. notaverit: *Deus dat gratiam, quæ superari non possit;* & iterum ad cap. 33. ejusdem libri: *Nihil obsistere gratiæ Dei potest*. Quæ propositiones nulla limitatione explicatæ, facile trahi possunt in propositionem Jansenianam ab Ecclesia damnatam: *Interiori gratiæ numquam resistitur*: nec non in propos. 10. ejusdem Quesnelli proscriptam in Constitutione *Unigenitus: Gratia est operatio manus omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest aut retardare:* & in prop. 13. *Quando Deus vult animam salvam facere, & eam tangit interiori gratiæ suæ manu, nulla voluntas humana ei resistit.*

XXII. Ab hac autem damnata sententia quantum abhorreat auctor librorum de Vocatione, plura ejus testimonia ostendunt, quibus nullam postillam a Quesnello affixam invenimus. Notavit quidem alicubi auxiliorum exteriorum insufficientiam; & potestatem etiam dissentiendi *sub gratia efficaci* aliqua ratione notavit in cap. 28. lib. 2. his verbis: *Potestas dissentiendi quomodo manet sub gratia efficaci*: nullibi autem aperte indicavit dissensum ac resistentiam gratiæ internæ, etiamsi nonnulla loca hanc expresse commemorent. Perspicuum est testimonium ejus capitis 26. lib. 2. ubi Quesnellus adnotavit: *Gratiæ officium & efficacia*. Postquam enim auctor affirmavit, *abundantiorem gratiam* ita esse *benignam*, vel (ut ille legit) *potentem*, *ut nullo modo arbitremur esse violentam;* descriptis variis ejusdem gratiæ etiam internis opitulandi modis, subdit: *Quæ opitulatio per innumeros modos sive occultos, sive manifestos omnibus adhibetur: & quod a multis refutatur, ipsorum nequitiæ est; quod autem a multis suscipitur, & gratiæ est divinæ, & voluntatis humanæ*. Verba *a multis refutatur* opitulatio gratiæ adhibita modis innumeris non solum *manifestis*, & externis, sed etiam *occultis*, idest interioribus, resistentiam utique gratiæ etiam internæ palam declarant. His concinunt illa cap. 28. ejusdem libri in fine. *Diversis atque innumeris modis omnes homines vult Deus salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire; sed qui veniunt, Dei auxilio diriguntur; qui non veniunt, sua pertinacia reluctantur*. Modi innumeri, quibus multi pertinaciter *reluctantur*, sunt illi non tam *manifesti* & exteriores, quam *occulti* & interiores, de quibus in præmisso textu sermo fuit.

Auctor admittit gratiæ etiam internæ posse resisti, & multos resistere.

XXIII. Et ne quis cavilletur, his duobus in locis verba *refutatur*, & *reluctantur* non referri nisi ad modos gratiæ *manifestos* seu extrinsecos, quos sub particula disjunctiva auctor proposuit; recole & confer invicem duos textus paullo ante descriptos: & de modis gratiæ etiam *occultis* & internis ea verba ex auctoris mente accipienda manifeste perspicies. Primus textus ex cap. 23. lib. 2. ubi *generalis gratia parcius & occultius omnium hominum corda pulsans* adstruitur, internam utique gratiam ipso Quesnello interpretante evidenter designat. Alter vero textus ex cap. 15. ubi memoratur *parcior & occultior gratia*, idest interior, quæ *sufficit quibusdam ad remedium*, *omnibus ad testimonium*, eos distinguit, qui eidem gratiæ assensere, vel restitere. De eadem enim gratia *omnium hominum corda pulsante* seu interna dicitur, quod *quibusdam* (non omnibus) *sufficit ad remedium*, idque assentientes & obsequentes respicit; *omnibus* autem, etiam non utentibus ad remedium, *ad testimonium* profutura traditur, quod ad resistentes potissimum pertinet, *qui sua pertinacia reluctantur*. Tandem in textu de Cain, qui huic observationi occasionem dedit, divinam correctionem, cui ille restitit, ex hujus auctoris mente non fuisse expertem omni gratia interna, quæ *ad medendi modum sufficeret*, demonstrasse nobis videmur. Itaque ad gratiam vere interiorem, cui plures resistunt, quamque Theologi *sufficientem* appellare solent, adstruendam omnia conspirant. Illa autem duo loca cap. 15. & 33. libri secundi, quibus adnotavit Ques-

Duo loca objecta explicantur.

Quesnellus, *divinam gratiam superari non posse*, vel eidem *nihil posse obsistere*, haudquaquam repugnant. Neutro enim in loco Auctor agit de illa potestate intrinseca, qua quis interiori gratiæ sibi collatæ resistere potest, atque nonnullos resistere confessus est; sed agit de vi externa, quæ ad rem præsentem nihilum spectat: eamque exterius admotam interiori gratiæ, quam Deus inspiravit, resistere non potuisse pronuntiat. Enimvero priori textu auctor loquens de martyribus, *Ille ignis dilectionis*, inquit, *quem in cordibus fidelium Spiritus Sanctus accenderat, nullo modo ab opprimentibus posset extingui; cum & qui cruciabantur, vehementius inardescerent* &c. Posteriori autem textu disserens de bellicis tumultibus, quorum occasione aliqui barbari Romanorum auxiliares ad fidem accessere, opus divinæ gratiæ his externis tumultibus impediri non potuisse notavit his verbis. *Ita nihil obsistere divinæ gratiæ potest, quominus id quod voluerit, impleatur; dum etiam discordiæ ad unitatem trahunt, & plagæ in remedia vertuntur, ut Ecclesia unde metuit periculum, inde sumat augmentum.*

XXIV. Commendat porro idem auctor variis in locis gratiæ potentiam & efficaciam, qua Deus obtinet quidquid efficaciter vult; nuspiam vero illam generalem & indefinitam propositionem scripsit: *Quod Deus vult nos velle, hoc volumus*, quam Quesnellus in margine affixit ad ea auctoris verba lib. 2. c. 27. *Qui ergo veniunt* (ad fidem) *amore ducuntur: dilecti enim sunt, & dilexerunt; quæsiti sunt, & quæsierunt; & quod eos voluit Deus velle, voluerunt.* De iis enim loquitur, qui cum reipsa ad fidem venerint, id *voluerunt quod eos voluit Deus velle.* De iis loquitur, qui efficaci Dei voluntate ad fidem pervenerunt, in quorum cordibus largioribus & efficacibus donis Deus *hoc egit ut crederent, hoc effecit ut vellent*, quemadmodum dixerat paullo ante: non autem de omnibus loquitur, quos cum Deus *velit salvos fieri & ad agnitionem veritatis venire*, ut idem auctor toto opere ostendit, vult etiam omnes ad fidem accedere, omnibusque opitulationem gratiæ modis innumeris partim manifestis, partim occultis & internis adhibet, ut ex recitatis testimoniis vidimus; sed non omnes idcirco volunt, quia Dei voluntati & opitulationi gratiæ etiam internæ resistunt, atque dissentiunt: de quibus proinde auctor ibidem tradidit: *Neque accedunt qui dissentiunt* (Deo utique volenti & auxilianti,) *sed recedunt.*

Alia Quesnelli postilla expenditur.

XXV. Verum in hanc pariter propositionem, *Deus vult omnes homines salvos fieri*, in quam recidit doctrina catholica de morte Christi pro omnibus, animadvertenda est quinta præmissæ Quesnelli dissertationis *objectio ex modo explicandi quæstionem de morte Christi*. Indicantur autem ibidem quædam S. Leonis testimonia, in quibus perinde ac si aliquid ab Augustini doctrina alienum, nec cum libris de Vocatione consentiens videri possit, quo sensu ea interpretanda sint, Quesnellus explicare studet; & ne quid ex sua mente credatur proferre, prolixo S. Remigii Archiepiscopi Lugdunensis textu utitur. Hæ autem objectio & responsio magnam nobis admirationem injecerunt. Leonis enim testimonia, quæ, ne male intelligerentur, Quesnellus explicanda censuit, scilicet de oratione & morte Christi pro omnibus, ne iis quidem exceptis, qui non salvantur; ipso obvio verborum sensu non aliam doctrinam præferunt nisi eam, quam cum S. Augustino concinentem Tridentina Synodus approbavit & docuit sess. *6.* c. 3. inquiens: *Etsi ille* (Christus) *pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt; sed ii dumtaxat, quibus meritum passionis ejus communicatur.* Remigii autem verba & sententiæ, quibus Leonem explicandum Quesnellus putavit, adeo sunt involuta & ambigua, ut in pravum sensum laudatæ Tridentini doctrinæ oppositum, & quintæ Jansenianæ propositioni faventem detorqueri queant: unde Jansenistæ in sui erroris patrocinium hos præsertim & alios similes Remigii textus obtrudunt, quos ut catholici Theologi ab iisdem eripiant, ex totius Remigiani operis scopo aliisque ejusdem locis interpretari student in sententiam, quæ reipsa ad obvium Leonis sensum redeat, & cum Tridentino dogmate concilietur; ita ut solis verbis alia intentione prolatis Remigius ab eodem sensu, objectis textibus videatur discedere. Mirum itaque accidit, quod Quesnellus metuerit, ne Leonis testimonia,

De morte Christi pro omnibus.

Leonis doctrina quam sana & obvia.

Explicatio Quesnelli ex Remigio notatur.

quæ

quæ ſanum & catholicum ſenſum palam exhibent, perperam intelligantur, niſi aliqua interpretatione explanentur; ſed multo magis mirati ſumus, quod ſine ullo periculi metu ea explicanda crediderit, prolixis Remigii verbis, quæ niſi caute accipiantur & explicentur, in pravam & damnatam doctrinam diſtrahi queunt, nec ullum tamen periculi aut interpretationis indicium ſubjecerit. Num per hæc præludere voluit propoſitionibus 30. & 32. Janſenianæ theſi affinibus & damnatis in Conſtitutione *Unigenitus*, quibus Chriſtus pro ſolis electis, qui reipſa ſalvantur, mortuus innuitur?

XXVI. Aperte autem S. Leo ſerm. 1. de Nativitate cap. 1. nullum, qui peccato aliquo tenetur, ac proinde nullum etiam inter reprobos, ab intentione Chriſti redemtoris exceptum tradit. *Sicut nullum a reatu liberum reperit, ita liberandis omnibus venit*. Ipſa ejus teſtimonia, quæ a Remigio proferuntur, Chriſtum omnium, etiam Judæ, ac Judæorum, qui eum crucifixerunt, nemine excepto, redemtorem teſtantur, ac pro ipſis eumdem oraſſe affirmant; etſi non omnibus hæc redemtio & oratio profuerint, eo quod non omnes ad Deum converti & pœnitere voluerunt. Ita etiam Auguſtinus (ne ab ejus doctrina Leo diſceſſiſſe videatur) tract. 4. in Joannem eorum etiam crucifixorum, qui damnati fuere, Chriſtum ſalvatorem prodidit his verbis num. 1. *Crucifixerunt Salvatorem SUUM, & fecerunt damnatorem ſuum*. Et de Juda in pſal. 68. ſerm. 2. n. 11. *Projecit pretium argenti, quo ab illo Dominus venditus erat, nec agnovit pretium, quo IPSE a Domino redemtus erat*. Et de generali oratione Chriſti ſerm. 382. qui Auguſtino tribuitur, num. 2. *Quando in cruce pendens orabat, videbat & prævidebat omnes inimicos; ſed multos ex illis futuros amicos prævidebat; & ideo omnibus* (non inquit *multis*) *veniam poſtulabat*. Auguſtini cum Leone conſenſus.

XXVII. Cum vero S. Remigius S. Leonis teſtimonia explicat de ſolis electis, qui actu redemti fuerunt; palam loquitur de redemtione & oratione Chriſti, quoad efficaciam ex voluntate abſoluta & efficaci, non vero quoad ſufficientiam redemtionis præparatæ & exhibitæ omnibus voluntate antecedenti, quam eum agnoſcere indicant illa de Juda: *Vere etiam ipſius Redemtor fieret, ſi ab eo etiam poſt tantum reatum pie & fideliter indulgentiam poſceret*. Hæc enim verba ſicut demonſtrant, *Redemtoris* nomen Chriſto attribui in ſenſu actualis effectus quoad efficaciam; ita ſatis innuunt, idem nomen eidem non negari quoad ſufficientiam, cum concedatur, ejus redemtionem potuiſſe prodeſſe etiam Juæ, ſi pœnituiſſet; iſti autem ea indicatur inutilis non ex inſufficientia & defectu ipſius redemtionis, aut voluntatis Chriſti, quem cap. 12. profeſſus eſt nolle mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat (hæc a Theologis antecedens & generalis voluntas dicitur, quæ tamen non eſt pro omnibus efficax) ſed ex ipſius Judæ defectu, qui *potuiſſet*, uti cum Leone fatetur, *conſequi remedium, ſi non feſtinaſſet ad laqueum*. Patet igitur Remigium admiſiſſe ex voluntate antecedenti redemtionem generalem ſufficientem pro omnibus, & ſolum redemtionem actu efficacem ad eos reſtrinxiſſe, quibus meritum paſſionis actu communicatur. Hinc cap. 20. eorum Patrum ſententiam, *ſi qui etiam pro impiis in ſua impietate permanſuris Dominum crucifixum dicant*, ſe ſe non reprobare affirmat: *Si placet*, inquit, *ſicut & nobis multum placet, ut etiam iſtorum ſententia ex pietate veniens, propter pacem & venerabilem pietatem honorabilium Patrum non renuatur*. Solum aliam interpretationem, qua redemtio ad electos reſtringitur, credidit præferendam, propterea quod in ſenſu jam indicato de efficaci ejuſdem effectu accepta, veriſſima ſit, & pluribus Patrum ac Scripturæ teſtimoniis innitatur: ex alia vero ſententia metueret, ne æquali voluntate ac beneficio redemtio Chriſti omnibus crederetur impenſa, & Pelagiano ſenſu vel Semipelagiano ex meritis, vel initiis naturalibus voluntatis hominum, non a divina electione & ſpecialibus Dei auxiliis derivaretur: unde hac de ſententia ſeu interpretatione, quam quarto loco antea deſcripſerat, loquens cap. 13. hanc rationem ejus poſtponendæ affert: *In quarto autem modo illud ſine dubio cavendum, quia & occaſionem Pelagianæ pravitati præbet, quod Deum, ut ſalvet homines, humanas exſpectare aſſerit voluntates*. Vides ergo S. Remigium non reprobaſſe, ſed caute potius probaſſe hanc ſententiam, ſi non malo ſen- S. Remigii loca explicata.

lo ſen-

lo sensu accipiatur; & solum cavisse ab abusu, ac erroris periculum refugisse': adeo ut, si prævidisset abusum & errorem, qui contrario nisu ex alia abs se defensa interpretatione a Jansenistis elicitur, hanc non prætulisset, sed quartam; seu potius utramque recte explicatam, uti nunc Catholici faciunt, approbasset, & errores utrimque impendentes cavendos monuisset. Re igitur cum S. Leone & cum catholico dogmate S. Remigius convenit, licet verbis discrepare videri possit.

Doctrina librorum De Vocatione omnium gentium.

XXVIII. Tandem de auctore librorum de Vocatione, quem Quesnellus in memorata objectione appellat, nihil opus est addere. Totus enim in eo est, ut probet Deum velle omnes omnino homines salvos fieri, eodemque generali sensu cap. 13. lib. 2. tradit, Christum pro omnibus, etiam *impiis & peccatoribus mortuum, a quorum numero si aliquis liber inventus est, non est pro omnibus mortuus Christus*. Et cap. 31. interpretans illud Paulli 2. Timoth. 4. v. 10. de Christo: *Qui salvator est omnium hominum, maxime fidelium*, in verbis *salvator omnium hominum* omnes etiam reprobos generalibus auxiliis & bonitate generali adjutos manifeste complectitur: ab his enim distinguit electos specialibus donis ad salutem perductos, quos verbis *maxime fidelium* potissimum significatos tradit. *Dicendo enim*, inquit, Qui salvator est omnium hominum, *confirmavit bonitatem Dei super universos homines esse generalem; adjiciendo autem* maxime fidelium, *ostendit esse partem generis humani, quæ merito fidei divinitus inspiratæ ad summam atque æternam salutem specialibus beneficiis provehatur.*

PASCHA-

PASCHASII QUESNELLI

DISSERTATIO TERTIA

BIPARTITA,

qua S. LEONI MAGNO *asseruntur* CAPITULA *seu præteritorum Sedis Apostolicæ Episcoporum* AUCTORITATES DE GRATIA DEI ET LIBERO VOLUNTATIS ARBITRIO, *quæ* CÆLESTINO *Papæ vulgo tribuuntur: & celebris exceptio de profundioribus difficilioribusque incurrentium quæstionum partibus, ad examen revocatur.*

PARS PRIMA.

1 INTER S. Leonis Opera collocamus 1 Capitula de gratia Dei & libero voluntatis arbitrio, quæ jam pridem Cælestino Papæ tributa sunt, ejusque ad Gallos epistolæ subjecta. Et hoc quidem plures fortasse erunt, qui nimiæ temeritatis arguant, cum id audeamus nullius, quod & fatemur, codicis MS. auctoritate, nullo editionum anteriorum exemplo, nulla cujusquam auctoris seu recentioris, seu antiquioris suffragante conjectura. Audemus tamen, nec consilium nostrum ab illis improbandum esse confidimus, qui hæc Capitula cum genuinis & indubitatis S. Leonis lucubrationibus conferre ac perpendere (quod a nobis non indiligenter præstitum) & conjecturas nostras non occupato animo perlegere studuerint.

I. *Quibus appelletur nominibus sententiarum indiculus.* Capitula hæc variis ab ipso auctore ab aliisque donantur nominibus: modo enim *Auctoritates*, ut in præfatione, nec non in titulo & fine opusculi appellantur; modo *Sententiæ*, ut in eadem præfatione & in postremo capitulo: aliquando *Regulæ Apostolicæ Sedis*, ut in eodem ultimo capitulo; denique & *Compendiosus indiculus* dicuntur in præfatiuncula. Citantur autem ab aliis sub nomine *Decretorum*, vel *Epistolæ Cælestini Papæ ad Gallos*: ab aliis *Capitula* generaliori vocabulo appellantur.

Atque sub hoc postremo citantur non multo post sexti sæculi initium. Libens enim subscribo doctissimi viri conjecturæ, qui hæc Capitula commemorata existimat a Romano Pontifice Hormisda in epistola ad Possessorem circa annum Christi 520. scripta, cujus hæc sunt verba: *De arbitrio*, inquit, *libero, & gratia Dei quid Romana, hoc est catholica, sequatur & servet Ecclesia, licet ex variis libris beati Augustini, & maxime ad Hilarium & Prosperum, abunde possit agnosci; tamen & in scriniis ecclesiasticis expressa capitula continentur, quæ si tibi desunt & necessaria credis, destinabimus.* *Epist. 70. Hormisdæ PP. ad Possessorem in fine.* De quibus enim aliis capitulis hæc intelligerentur? aut quibus clarioribus verbis illa designari possint, quam quibus utitur hic Pontifex? Convenit enimvero cum his, quæ Leoni asserimus, quod sint *de libero arbitrio & gratia*: cum & titulus & clausula hoc idem expressissime habeant: *Incipiunt*, vel *explicìunt præteritorum Sedis Apostolicæ Episcoporum auctoritates de gratia Dei & libero voluntatis arbitrio*. Convenit 2. quod *expressa* dicuntur *capitula*, hoc est excerpta ex Pontificum Romanorum scriptis vel approbatis ab iisdem decretis. 3. Quod ex illis, quid de gratia Dei & libero arbitrio Romana & catholica sequatur & servet Ecclesia, certo cognosci possit. 4. Quod nulli e Pontificibus Romanis nominatim tribuantur. 5. Quod in scriniis ecclesiasticis contineri dicuntur: antequam enim ea codici suo inseruisset Dionysius Exiguus, nullus codex ea legitur habuisse, sed in scriniis tantummodo asservabantur Ecclesiæ Romanæ, unde & a Dionysio Abbate descripta sunt.

Sed, quod extra controversiam est, citata circa idem tempus reperiuntur a Petro Diacono aliisque, qui in caussa fidei ex Oriente Romam missi sunt, *Lib. de Incarnatione & gratia D. N.* JESU CHRISTI *ad Fulgentium cap. ultimo*. Exin a Cresconio Episcopo Africano in fine suæ collectionis Canonum circa annum Christi 690. emissæ, eidem adscriptum Pontifici legitur. Tum de-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Contrarium statuetur in subjectis Observationibus num. 6.

denique posterioribus sæculis a Floro magistro, Ecclesiæ Lugdunensis nomine adversus Joannem Scotum Erigenam scribente: *Inde est*, inquit, *illa ecclesiastica & fidelissima definitio, quam beatus Papa Cælestinus ponit in decretis suis dicens:* Ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero operatur arbitrio &c. Ab Hincmaro Remensi lib. de prædestinatione cap. 22. pag. 128. 130. cap. 22. pag. 133. Epilogi cap. 5. pag. 379. Item beatus Lupus Ferrariensis Abbas in Collectaneis quæst. 2. Cælestino quoque opusculum istud vindicat; ad cujus commendationem facit, quod eam ob caussam Cælestinum magnis doctoribus accenset. *Cælestinus etiam Papa*, inquit, *magnis annumerandus doctoribus, de libero arbitrio, ut tantum Pontificem decuit, universos instituit. Ex ejus decretis verba hæc sunt: In prævaricatione, inquit, Adæ omnes homines possibilitatem & innocentiam perdidisse* &c. Plura deinceps ex capitulis 1. 2. 3. 4. & 5. refert. Remigius Episcopus Lugdunensis cum sua Ecclesia in lib. de tribus Epistolis cap. 23. & in libello de absolutione quæstionis &c. Mitto Yvonem aliosque plurimos auctores, qui capitula Cælestino asseruerunt. Quibus omnibus præiverat Dionysius Exiguus Abbas Romanus, qui codicem decretorum Ecclesiæ Romanæ conficiens seu ordinans circa annum Dom. 500. Cælestini decretis capitula ista inseruit, occasionemque errandi præbuit posterioris ævi scriptoribus, qui eadem Cælestini nomine laudarunt.

II. Non sunt Celestini PP. capitula.

Ut enim a Cælestino conscripta esse non credantur, tot licet contradicentibus testibus, plurima momenta persuadent, ex quibus emunctioris naris scriptores jam pridem alium istarum sententiarum auctorem esse subodorati sunt.

Ita siquidem præsensit jam a centum & quinquaginta annis Joannes Vvendelstinus, qui codicem canonum & decretorum pontificiorum Dionysiano non multum absimilem edidit Moguntiæ a. 1525. Indubitanter enim margini hanc notam adscripsit: *Hæc undecim capitula sequentia non sunt Cælestini Papæ, sed ab alio interposita*. Hanc censuram aliquo modo temperatam in Conciliorum Collectionibus transcripserunt, qui has edendas post Merlinum procurarunt, Crabbius a. 1538. Surius a. 1551. & Nicolinus a. 1581. *Sequentia undecim capitula*, inquiunt, *videntur potius ab alio quopiam interposita, quam esse ipsius Cælestini Papæ*. Cælestino pariter abjudicant Eminentissimi doctissimique Cardinales Antonius Carafa & Cæsar Baronius; hic ad annum Chr. 431. ille in collectione Epistolarum decretalium, quæ ab eo curata, post ejus mortem Romæ prodiit a. 1591. & Innocentio PP. IX. dicata. Quibus adde Franciscum Suarezium in Prolegom. 6. de gratia cap. 1. num. 11. Jacobum Sirmondum in notis ad tom. 1. Concil. Gall. & Gerardum Vossium lib. 1. Histor. Pelagianæ cap. 30 qui tamen ultimus partim Cælestini, partim Gallorum S. Augustini discipulorum esse putat capitula: quia videlicet ab his collecta oblataque Cælestino, hujus nomine & auctoritate postea publicata sunt.

2. Si Cælestini essent & ab eodem epistolæ suæ ad Gallos subjecta, quomodo circumferuntur, aliquam proculdubio eorum mentionem ipse habuisset: cujus tamen ne apex quidem illorum meminit. Non etiam hanc epistolæ apposuisset clausulam: *Deus vos incolumes custodiat, fratres carissimi:* quæ finem epistolæ Cælestinianæ demonstrat.

3. Cum S. Prosper Collatorem exagitans omnia adversus eum tum Conciliorum, tum Pontificum Romanorum suffragia aggerat; eumdemque urgeat auctoritate non solum Innocentii, Zosimi & Bonifacii, sed & ipsius Cælestini; nefas est suspicari quicquam ab eo auctore omittendum fuisse e decretis a Sede Apostolica contra adversarios gratiæ promulgatis. Cælestini porro unicam commemorat, quæ est ad Gallos, epistolam: quæ ut ut auctoritatem doctrinamque Augustini de gratia Christi mirum quantum efferat, de doctrinæ tamen ipsius articulis probationibusque prorsus silet: at pene prævaricationis reum dixerim tantum virum, si pressisset silentio tam egregiam auctoritatum congeriem, quæ ex Apostolica Sede emanans, tam strenuum gratiæ non potuisset latere defensorem, qui illam Romanæ Ecclesiæ auspiciis propugnabat.

4. Vincentius Lirinensis Presbyter & Monachus plurimum laudans eamdem Cælestini epistolam Commonitorii sui adversus hæreses cap. ult. sed & Photius Patriarcha Constantinopolitanus longe posterior eam in Bibliotheca recensens in hæc verba: *Scripsit quoque ad Episcopos Galliarum de fide S. Augustini*: pari uterque silentio præterit dicta capitula: quod argumento est neutri scriptorum illorum ea fuisse comperta, saltem ut Cælestini Papæ opus.

5. Non eum loquendi modum hujus compilationis auctor, nec eam auctoritatem usurpat, quæ summum Pontificem præ se ferant. Pluries enim allegans Romanæ Ecclesiæ præsules, Innocentium puta, & Zosimum, nusquam eos prædecessores suos appellat: quod maxime tamen fieri solet tum a ceteris Pontificibus Romanis, tum ab ipso Cælestino in illa ad Gallos epistola. Deinde ita passim loquitur ut Pontificum Romanorum & scriptorum etiam aliorum se prodat discipulum, nedum Pontificem Romanum; exempli gratia: *Nos piissimi patres docuerunt. Apostolicæ Sedis nos scripta docuerunt. Magistris nostris obloquuntur*. Et alibi se alium a Præsule Romano demonstrat, cum de hujus sedis Episcopis ait: *Sacratissima beati Apostoli sedes per ministerium præsulum suorum* &c. *Rectores Ecclesiæ Romanæ: Apostolici Antistites*.

6. Si pro parte vel appendice litterarum Cælestini Papæ habita tunc essent ejusmodi capitula, itane pudorem omnem abjecisset Vincentius Lirinensis, ut pro se suisque scriptum esse a Cælestino in illis litteris

tam

tam grandi tuba personaret, ut fecit in suo commonitorio? Qui enim ausus est novitatis notam Augustini adversariis a Cælestino inustam, in sancti doctoris discipulos rejicere, veritus esset, ne tam apertis definitionibus capitulorum, quibus suorum Massiliensium & Lirinensium errores sæpius proscribebantur, revinceretur ac impudentis argueretur mendacii.

7. Omnibus, ut jam dixi, erroris occasionem dedit Dionysius Exiguus, cum epistolæ Cælestini annexuit capitula, quæ discutimus: ex ipso enim Cresconius, Petrus Diaconus, omnesque noni sæculi scriptores, qui pro Christi gratia decertarunt. At si curiosius inspiciatur Codex Dionysii, nihil deprehendetur ex quo statuere liceat capitula ista partem esse epistolæ S. Cælestini; e contra vero hoc fuisse Dionysii consilium, ut unum ab altero discerneret, clamant ipsius Codicis series, & affectatæ discriminis notæ, quæ in eo conspiciuntur. Quoties enim unius Pontificis scripta ab alterius scriptis secernere vult, hunc semper titulum initio primi decreti seu epistolæ præponit. Incipiunt decreta N. Papæ: quem non repetit initio subsequentium ejusdem Pontificis decretorum seu epistolarum. Hanc porro distinctionis notam legere est in fronte auctoritatum de gratia: Incipiunt præteritorum Sedis Apostolicæ Episcoporum auctoritates de gratia Dei. 2. Initio cujusque ejusdem Pontificis epistolæ auctoris nomen numquam omittitur: Cælestini autem nomen in capite sententiarum de gratia non apparet: ex quo conjicio auctoris nomen vel ignorasse Dionysium, vel ex consilio omisisse. 3. Majorem etiam discriminis notam huic scripto apposuit, quam aliis diversorum Pontificum epistolis: legimus enim in fine capitulorum hanc clausulam: Expliciunt auctoritates præteritorum Sedis Apostolicæ Episcoporum de gratia Dei et libero voluntatis arbitrio: omisso ubique Cælestini nomine. Quæ clausula similisve nec in fine totius codicis reperitur: ut videatur omnem erroris viam circa sententias illas tanta diligentia præcludere voluisse: nec aliam ob caussam commonitorium istud epistolæ Cælestini annexuisse, quam quia noverat occasione hujus epistolæ fuisse exaratum, simulque Prospero traditum.

8. Juvat & octavum argumentum sumere ex codice nostro antiquo Romano: cum enim omnes seu dogmaticas seu decretales Pontificum Urbis epistolas, & inter alias quæ Cælestini Papæ sunt, collegerit, conjeceritque auctor in codicem, epistolam tamen ad Gallos de Prospero & Hilario omisit. Cur ita, nisi quia nihil dogmatis vel disciplinæ continebat? Continuisset autem dogmatis plurimum, si pars epistolæ essent capitula. Nulla enim fere est in toto codice epistola, quæ de uno aliquo doctrinæ catholicæ capite plura, accuratiora, omnimode meliora habeat. Non igitur pro Cælestini decreto agnita est Leonis tempore, a quo prædecessorum suorum decreta codici inserta alibi conjicio. Dionysius vero qui epistolas S. Leonis omissas in antiquo codice, in suo supplevit, supplevit etiam capitula de gratia: quibus & epistolam in gratiam S. Augustini discipulorumque scriptam præfixit.

III. An Prosper auctor sit Capitulorum. [2]

Ex quæstionum, quæ [2] a Prospero & ab auctore capitulorum ventilantur, affinitate, atque ex ipso etiam tractandi modo nata est aliorum conjectura seu potius sententia, qui opusculum istud Prospero nuncuparunt. Ita enim legimus in editione Collectionis epistolarum decretalium Romæ procurata a doctissimo Cardinale Antonio Carafa & in Biniana Conciliorum: *Non videtur dubitandum, quin sequentia sint Prosperi, tam sunt similia & argumento & stylo ejus scriptis. Libro certe contra Collatorem capita quædam attingit non dissimiliter atque hic leguntur*. Non alia quoque scripta in mente habuisse, quam quæ his capitulis continentur, viro erudito visus est Hincmarus, cum in libro *de non Trina Deitate* allegat *Decreta Cælestini Papæ, ex cujus delegatione beatus Prosper hinc exortam hæresim per auctoritatem Scripturarum & doctrinam B. Augustini revicit & compressit in Galliis*. Unde hujus suspicionis auctor latissimum excogitavit discrimen inter opera, quæ privato catholicæ doctrinæ propugnandæ zelo per semet aggressus est Prosper, & eam quasi fidei formulam, quam ab eodem Pontificis Romani vice ac delegatione conscriptam putat. In illis videlicet quasi liberiori ingenio & calamo indulgentem abstrusiores quascumque de gratia & prædestinatione quæstiones fusius expendisse; in hac vero perpauca, eaque omnibus pene obvia, vix attigisse: ne ab ea brevitate, quæ fidei professionem decet maxime, longius discederet.

Pag. 42. Tom. I. Edit. Sirmon.

Verum ut conjectationi huic non assentiar facit 1. quod ea, quæ [3] de delegatione Prosperi trahuntur ex verbis Hincmari ad isthæc capitula, non satis firmo nituntur fundamento. Etsi enim in confesso est Prosperum a Sede Apostolica delegatum esse ad propugnandam Ecclesiæ catholicæ de gratia Christi doctrinam, nimis tamen constringitur illa delegatio, si ad pauca hæc brevissimaque capitula fuerit coarctata: cum ex ipso Prospero in præfatione Responsionis ad objectiones Vincentianas longe plura ab eo discamus esse conscripta adversus gratiæ inimicos ex mandato Sedis Apostolicæ, atque adeo hæc ipsa, in quibus profundiores quæstiones ventilasse dicitur: ita ut pene cer-

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Prospero citius tribuenda hæc Capitula, & qua occasione scripta leges in Observ. n. 7. & 8.

3 De hac præsumta delegatione Prosperi vide Observ. n. 7.

certum sit, quicquid scriptorum de gratia evulgavit sanctus Prosper, saltem post Romanam profectionem, id omne ex Romanorum Pontificum præscripto ab ipso editum fuisse, & quasi fidei portionem assertas ab eo esse propositiones illas, quas libris suis adversus Semipelagianos defendit. Sic enim scribit: *Propositis singillatim sedecim capitulis, sub unoquoque eorum sensus nostri, &* FIDEI QUAM CONTRA PELAGIANOS EX APOSTOLICÆ SEDIS AUCTORITATE DEFENDIMUS. Ex quibus evanescit discrimen illud Prosperi nunc privatim, nunc publice; nunc ex proprio ingenio, nunc ex auctoritate Sedis Apostolicæ pugnantis; isthic arduas quasque quæstiones excutientis, illic abstinentis ab abstrusioribus. Passim enim & ubique in aliis scriptis eadem arte, iisdem armis, eadem Ecclesiæ auctoritate munitus pugnat & vincit: nullis non se immiscet quæstionibus, quæ ad gratiam spectant, etiam difficilioris ac subtilioris inquisitionis, nec illis tantum, quibus se se Theologus exerceat, sed & iis quibus adhærere necessitas incumbit Christiano, si cum Ecclesia sentire velit, ut ex relatis fit manifestum. Deinde ad Hincmarum quod attinet, nec in eo quidem loco, qui profertur, delegationem Prosperi ad capitula ista vel scribenda, vel promulganda refert, sed ad ea potius omnia quæ reversus in Galliam vel scripsit vel disseruit. De his enim solum opusculis loquitur Hincmarus in quibus Prosper *hæresim per auctoritatem Scripturarum & doctrinam B. Augustini revicit & compressit in Gallis*. At nullo e Scripturis, nullo ex Augustini doctrina sumto argumento pugnat auctor capitulorum, sed ex sola Ecclesiæ Romanæ auctoritate partim in Pontificum decretis, partim in Africanis decretis, quæ sua approbando fecerat, partim denique in solemnibus ejusdem precibus cæremoniisque contenta. E contra vero pluribus aliis locis de Prosperi delegatione ita sermonem facit, ut numquam eum non Legati persona indutum, numquam non legationis jure & auctoritate scribentem inducat. Hinc in opere de Prædestinatione cap. 1. & eodem sensu *L. de non Trina Deitate; Instantia Prosperi ex delegatione ipsius sanctæ universalis Ecclesiæ*, redargutos, convictosque dicit fuisse hæreticos. Hinc *ex delegatione Apostolicæ Sedis incomposita in Gallicis regionibus ab eo composita*, dicit ex præfatione ad Vincentianas objectiones. Hinc capite 3. ejusdem operis eumdem Prosperum vocat absolute *Legatum Romanæ Ecclesiæ, fidelemque ejus interpretem*. Et sub finem ejusdem libri, qui de prædestinatione Dei aliter sentire voluerit, *quam beatus Prosper ex delegatione Sedis Apostolicæ jussu sancti Cælestini definivit*, indicat sane eum non sentire: quod ad capitula, quæ de prædestinatione nihil expresse habent, trahi nequaquam potest. Denique nec isto loco, nec in ullo alio Hincmarus adscribit Prospero capitula: quæ sexcentis locis inter decreta Cælestini ab eo numerantur, eoque nomine laudantur.

Præf. Resp. ad objectiones Vincentianas.

Pag. 15. Edit. Sirmondi.

IV. Non est hominis vel Sedem Apostolicam regentis, vel ejus nomine scribentis.

2. Minime videtur hujusmodi scriptum nomine & auctoritate seu Cælestini, seu cujusquam Pontificis Romani prodiisse, sed ab homine privato, vel privatum hominem induente fuisse exaratum, non ut publicam & auctoratam fidei regulam, sed ut privatum Doctoris Catholici commonitorium, fidem quidem Ecclesiæ inquirentis, elucidantis, exhibentis, non tamen auctoritate apostolica promulgantis. Ubique enim auctor ille pacifici conciliatoris personam, & *compendiosi indiculi*, ut ipse loquitur, collectorem agit, non publicum Edicti ecclesiastici præconem; refert præteritorum Romanæ Sedis Antistitum auctoritates, non præsulis tunc sedentis auctoritatem circumfert: & magis instruere videtur errantem amicum, quam Ecclesiam docere universam. At ea non est tractandi ratio Prospero familiaris, qui numquam non scribit, nisi ut conductus Ecclesiæ Patronus, totamque ejus veritati propugnandæ circumducens auctoritatem; quod nequaquam in auctore illo reperire est, qui sic loquitur. *Necessarium*, inquit, *fuit inquirere* &c. *ut plenius, qui in aliquo dubitant, instruantur, constitutiones sanctorum Patrum compendioso manifestemus indiculo. Quod si quis non est nimium contentiosus, agnoscat* &c.

3. Auctor capitulorum aperte satis indicat se contra hæreticos publice saltem & ex professo non dimicasse, cum loquens de iis, qui *profundiores difficilioresque partes incurrentium quæstionum latius pertractarunt restiteruntque hæreticis*, & Augustinum Prosperumque quasi digito monstrat, & se ab iisdem hac in parte secernit. Et alibi: *Magistris nostris, tamquam necessarium modum excesserint, obloquuntur*. Quod Prospero nequaquam convenire Sole clarius est.

V. Leonis esse hoc opusculum.

Quem ergo dicemus scripti hujus auctorem? Ego certe non alium putaverim ab eo, qui duos de Vocatione omnium Gentium libros conscripsit, quos superiori dissertatione sanctissimo Pontifici nostro vindicavimus. A Leone, inquam, compactum esse compendiosum hunc indiculum prorsus existimo, non ex quo ille Pontificatum gessit, sed per id temporis, quo Diaconi solummodo fungens munere, Cælestino PP. rerum ecclesiasticarum minister aderat: quo tempore & ipsum Cassianum ad Ecclesiæ mentem reducere satagebat, & geminum de Vocatione omnium Gentium libellum scripsisse a nobis creditur. Præter quam quod enim vix ullus per illam ætatem occurrit, cui hoc opusculum attribuere queas, cum Prospero adimis, nisi Leo noster seu auctor libri de Vocatione omnium Gentium: tam idem ingenium consiliumque, tam stylum eumdem in utroque illo opere deprehendere mihi videor, ut nihil similius modo menti occurrat.

Primum enim utriusque illius scripti scopus hic est: ut quid præcise ab homine catholico credi oporteat circa prædestinationis gratiæque divinæ mysterium, sepositis abstrusioribus quæstionibus, fixum habeatur; quid

quid in hac materia occultum sit, quid manifestum; qui limites differendo sint attingendi, nec transiliendi. Eo unice collimat auctoris utriusque operis intentio, ut legenti tum ea quæ subjicimus, tum alia permulta quæ omittimus, perspicuum fiet.

Lib. I. de Vocatione omnium Gentium, cap. I. *Contrariarum disputationum nullus terminus reperitur, dum non discernitur quid manifestum, quid sit occultum. De hac igitur compugnantia opinionum, qua mensura & temperantia sentiendum sit, quantum Dominus adjuverit, annitar inquirere .... ut non solum nobis, sed & aliis utile sit ad aliquem nos limitem pervenisse quem non debeamus excedere.* Similia habentur ejusdem libri cap. 14. & lib. 2. cap. I. 9. 10. 22. &c.

Auctor indiculi idem consilium prodit in præfatione sua, ubi se ea occasione scripsisse significat, quod nonnulli, qui catholico nomine gloriantur, *Magistris tamen nostris*, inquit, *tamquam necessarium modum excesserint, obloquuntur*. Et postea: *Quod si quis non nimium est contentiosus, agnoscat omnium disputationum connexionem ex hac subditarum auctoritatum brevitate pendere, nullamque sibi contradictionis superesse rationem, si cum Catholicis credat & dicat*. Et in fine: *Profundiores vero difficilioresque partes incurrentium quæstionum, quas latius pertractarunt qui hæreticis restiterunt, sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus adstruere: quia ad confitendum gratiam Dei, cujus operi ac dignationi nihil penitus subtrahendum est, satis sufficere credimus, quicquid secundum prædictas regulas Apostolicæ Sedis nos scripta docuerunt: ut prorsus non opinemur catholicum, quod apparuerit præfixis sententiis esse contrarium*.

Quamobrem istum sententiarum indicem eodem fere tempore, eodemque consilio scriptum esse crediderim, quo opusculum de Vocatione omnium Gentium. Unus idemque est utriusque scopus; non eadem tamen via illuc tenditur ab utroque. In illo siquidem de Vocatione omnium Gentium opusculo, divinis potissimum Scripturæ sacræ testimoniis utitur, ad eumque velut Lydium lapidem quaslibet quæstiones examinat: in hoc vero indiculo ecclesiastica tantummodo auctoritate Conciliorum, Pontificum Romanorum, & (quod ad cumulum adjicit) rituum precationumque sacerdotalium, rem totam conficit. Quamobrem unum istorum opusculorum alterius esse supplementum, facile adducor ut credam. Priore enim adversarii ex Scripturis expugnati, in Apostolicæ Sedis auctoritatem velut in arcem se receperunt: ex qua posterioris hujus opusculi ope dejiciuntur. Ut igitur conjecimus geminum illum libellum a sancto Leone tunc Diacono editum esse, ut amico suo Cassiano, ejusque asseclis Pelagiana lue, aliqua ex parte, laborantibus succurreret; ita & hunc existimamus contextum ab eodem fuisse auctoritatum indicem: ut qui adhuc ex Pontificum Romanorum doctrina, quam jactabant suam, dimicabant, ex eorum auctoritate revincerentur. Quibus perspectis Cassianum sibimet silentium imposuisse & mentem mutasse, facile credo, tum quod alias ad propugnandam Ecclesiæ de Incarnatione Domini doctrinam adversus Nestorium eum non impulisset Leo, nisi jam tum erroris abjiciendi spem dedisset; tum quia Romanæ Sedi addictissimus semper fuit Cassianus.

VI. Idem utriusque consilium.

2. In utroque opere Semipelagiani magis quam Pelagiani impugnantur, sed eadem pariter sobrietate, eademque modestia. Uterque asperioribus verbis abstinet: neuter iis quos instruit, hæreticum nomen impingit; sed eos tantum *liberi arbitrii defensores ac voluntatum patronos*, uterque in præfatione appellat. Uterque sancti Augustini nomen auctoritatemque reticet, idque ex consilio, eo quod Semipelagiani Augustinum suggillarent, tamquam qui necessarium modum de gratia disputans excessisset: tantum abest ut ejus se subdere auctoritati parati essent. Quapropter omisso ad tempus caussæ Patrono, Patroni caussam suscepit ex Conciliorum Pontificumque Romanorum auctoritate defendendam, aliam iniens viam ab ea, quæ a Prospero calcata fuerat, quam quidem, infensis nimirum Augustino Semipelagianis, iisdem subvertendis magis quam convertendis idoneam esse expertus fuerat.

Utramque hanc probationem confirmat, quod in præfatione capitulorum legitur in hunc modum: *Ut ergo plenius qui in aliquo dubitant, instruantur, constitutiones sanctorum Patrum compendioso manifestemus indiculo*. Frustra enim pleniorem hanc instructionem vocat, nisi ad aliam respiciat cui accederet, quæ nimirum auctoritatem Conciliorum Pontificumque Romanorum desiderabat. Hæc enim sententiarum series compendiosa est & brevis, ut ipse eam appellat auctor, nedum plena & plenior, nisi fusioris alicujus operis veluti pars aut appendix esse cogitetur. Aliud porro nullum nunc superest præter geminum de Vocatione omnium Gentium libellum. Prosperi enim lucubrationes eadem, quæ in indiculo reperiuntur, continent fusiori sermone explicata.

VII. Arguit uterque ex Ecclesiæ precibus effusis pro omnibus.

3. Quod argumentum ab ecclesiasticis precibus desumitur capitulo seu sententia 8. pro astruenda gratiæ necessitate, idem prorsus adducitur lib. I. de Vocatione Gentium cap. 12. si non iisdem omnino terminis, sed eodem tamen ingenio, & contextura sermonis eadem.

Lib. I. de Vocat. Gent. cap. 12.	*Capitulo VIII.*
De hac ergo doctrinæ apostolicæ regula, qua Ecclesia universalis imbuitur, ne in diversum intellectum nostro evagemur arbitrio, quid in ipsa universalis Ecclesia sentiat, inquiramus, &c.	Obsecrationum quoque sacerdotalium sacramenta respiciamus, quæ ab Apostolis tradita in toto mundo atque in omni Ecclesia catholica uniformiter Præ-

Uniformiter Domino supplicatur. De Vocat. 2. 28.

Præcepit itaque Apostolus fieri obsecrationes... Quam *legem supplicationis* ita omnium Sacerdotum & omnium fidelium devotio concorditer tenet, ut nulla pars mundi sit, in qua hujusmodi orationes non celebrentur a populis christianis. Supplicat ergo ubique Ecclesia Dei non solum pro sanctis & in Christo jam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, pro omnibus, idolorum cultoribus, pro omnibus qui Christum in membris ipsius persequuntur, pro Judæis quorum cæcitati lumen Evangelii non refulget, pro hæreticis & schismaticis, qui ab unitate fidei & caritatis alieni sunt. Quid autem pro istis petit, nisi ut relictis erroribus suis convertantur ad Deum, accipiant fidem, accipiant caritatem, & de ignorantiæ tenebris liberati in agnitionem veniant veritatis? Quod quia ipsi præstare sibi nequeunt, malæ consuetudinis pondere oppressi, & diaboli vinculis alligati, neque deceptiones suas evincere valent; misericors & justus Dominus pro omnibus sibi vult supplicari: ut cum videmus de tam profundis malis innumeros erui, non ambigamus Deum præstitisse, quod ut præstaret oratus est; & gratias agentes pro his qui salvi facti sunt, speremus etiam eos, qui nondum illuminati sunt, eodem divinæ gratiæ opere eximendos de potestate tenebrarum, & in regnum Dei, priusquam de hac vita exeant, transferendos.

celebrantur: *ut legem credendi lex statuat supplicandi*. Cum enim sanctarum plebium præsules mandata sibimet legatione fungantur apud divinam clementiam, humani generis agunt causam; & tota secum congemiscente Ecclesia postulant & precantur, ut infidelibus donetur fides, ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus, ut Judæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat, ut hæretici catholicæ fidei perceptione resipiscant, ut schismatici spiritum redivivæ caritatis accipiant, ut lapsis pœnitentiæ remedium conferatur, ut denique catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis, cælestis aula misericordiæ reseretur. Hæc autem non perfunctorie, neque inaniter a Domino peti, rerum ipsarum monstrat effectus: quandoquidem ex omni errorum genere plurimos Deus dignatur attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum, transferat in regnum filii caritatis suæ, & ex vasis iræ faciat vasa misericordiæ. Quod adeo totum divini operis esse sentitur, ut hæc efficienti Deo gratiarum semper actio laudisque confessio pro illuminatione talium vel correctione referatur.

Quibus in verbis multiplex tum rerum, tum vocum similitudo facile deprehenditur. Nam 1. uterque publicam hanc supplicandi legem ab Apostolis traditam agnoscit. 2. uterque per universam Ecclesiam concorditer custodiri asserit. 3. uterque similem & uniformem supplicandi ubique ritum observat. 4. neminem a supplicatione repelli, immo pro omnibus etiam infidelibus, idololatris, Judæis &c. preces fundi. 5. Sacerdotibus in ea supplicatione totam congemiscere Ecclesiam, nec a præsulibus plebem divelli. 6. Ex Ecclesiæ supplicationibus argui gratiæ divinæ necessitatem. 7. Ex actione gratiarum eamdem evinci. 8. Quemcumque videmus peccati laqueis eximi, hoc totum divini operis esse, & divinæ gratiæ opere præstari. 9. Legem supplicandi legimus in capitulo 8. Legem supplicationis in cap. illo 12. lib. de Vocatione Gentium. 10. In hoc celebrare orationes: in illo obsecrationum sacramenta celebrare. 11. Primus ait: *Quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum filii caritatis suæ:* alter, *eximendos de potestate tenebrarum, & in regnum Dei transferendos.* 12. Uterque eodem ordine infideles, idololatras, Judæos, hæreticos & schismaticos, pro quibus oratur, distinguit & numerat, & pro iisdem conversionis, fidei, & caritatis dona postulari dicit. 13. Uterque gratiam conversionis per illuminationis & illuminandi voces exprimit, quod & S. Leoni familiare est.

VIII. Rerum ac styli similitudo Leonem auctorem arguunt.

4. In utroque illo opere duplex statuitur classis eorum, qui in hæreticorum sensibus demorabantur, quorum alii ex imperitia, alii ex pravitate, iisdem inhærebant: ita capitulo 1. epistolæ vero ad Demetriadem cap. 10. Hoc eos (Semipelagianos) aut nimis imperite, aut valde nequiter fecisse non dubium est.

5. Stylus utriusque scripti simillimus est. Eædem dicendi formulæ, eædem voces utrique familiares; quales sunt istæ: sacratissimus, contradictio, pravitas, rectus & pravus, magistri pro doctoribus, disputator, rectores, opitulatio gratiæ, auctoritates, hæreticorum sensus, exordia, incrementa, probabilia studia, divini operis esse, otiosus, regula, cooperatores gratiæ, incurrentes, uniformiter, intuitus, inviolabiles sanctiones, erutus de potestate tenebrarum, naturalis possibilitas, profundum &c.

Cum aliqua seu Scripturæ seu sanctorum Patrum loca utrique alleganda veniunt, his ferme utitur uterque formulis: *Pronuntiante atque dicente: Protestatur dicens* &c. *nos instituit dicens* &c

Capitulo 9. sic habetur: *Agit quippe in nobis ut quod vult & velimus & agamus: nec* OTIOSA *in nobis esse patitur, quæ* EXERCENDA, *non negligenda donavit, ut & nos* COOPERATORES SIMUS GRATIÆ DEI. Quibus similia leguntur in lib. 2. de Vocat Gent. cap. 35. *Frustra*, inquit, *dicitur, quod ratio operandi non sit electis, cum etiam ad hoc ut operentur electi sint. Virtutum quippe* MUNERA OTIOSA *esse non possunt*. Et cap. 26. *Ad hoc*, inquit, *prædictis* voluntas *est excitata præsidiis, ut divino in se* COOPERETUR OPERI, *& incipiat* EXERCERE *ad meritum, quod de superno semine concepit ad studium*. De jejunio septimi mensis, serm. 1. cap. 2. *Cesset iniquitas, sed non sit* OTIOSA *justitia.... Sub oculis justi judicis sumus*

mus, *novit quantam unicuique bene operandi dederit facultatem*. *Nun vult* OTIOSA ESSE MUNERA SUA. Serm. 5. de Epiphan. cap. 3. *Considerantes ineffabilem erga nos* DIVINORUM MUNERUM LARGITATEM, COOPERATORES SIMUS GRATIÆ DEI OPERANTIS IN NOBIS. Serm. 6. de Nativit. cap. 4. *Ipse qui dedit velle*, *donabit & posse* : *ut simus* COOPERATORES OPERUM EJUS. Serm. 9. de Passione cap. 3. COOPERATORES *audaciæ*. Lib. 1. de Vocat. Gentium cap. 23. *Quod totum sive* PER COOPERATORES GRATIÆ, *sive per subministrationem spiritus*, *ille inchoat*, *ille auget* &c. Epistolæ ad Demetriadem c. 1. COOPERATORES DEI *opportune piam adhibuere culturam*. Et cap. 15. *Nec superbos nos vult esse*, *nec desides* : COOPERATORES NOS ESSE OPORTET GRATIÆ DEI.

Capitulo 9. *Quo utique auxilio & munere Dei non aufertur liberum arbitrium*, *sed liberatur* ; *ut de tenebroso lucidum*, *de pravo rectum*, *de languido sanum*, *de imprudente fit providum*. Jam notavimus in superiori Dissertatione, quam familiaris sit Leoni nostro hæc orationis constructio, in qua plures antitheses congeruntur, relegato ad finem verbo, quod sensum impleat. Exempla ex plurimis pauca habes sub num. XXIV. adhuc nonnulla accipe. Serm. 4. in Anniverf. Assumt. cap. 5. *Mæstitudines in lætitiam*, *labores in requiem*, *discordiæ vertuntur in pacem*. Serm. 7. in Nativit. Dom. c. 2. *De impiis justi*, *de avaris benigni*, *de continentibus casti*, *de terrenis incipiunt esse cælestes*. Serm. 6. de Quadragef. cap. 2. *Plurimos novimus in optimos mores transisse de pessimis* ; *ex ebriosis sobrios*, *ex crudelibus misericordes*, *ex rapacibus largos*, *ex incontinentibus castos*, *ex ferocibus factos esse tranquillos*.

Nec in descriptis supra Capituli 9. verbis sola structura observanda est velut Leoni familiaris ; sed vix apex ullus est, qui stylum Leonis non referat, nullum verbulum, quod sibi quasi proprium non fecerit Pontifex noster, præsertim quoad epitheta, quibus hominis arbitrium seu peccato vitiatum, seu gratia Christi sanatum exprimit. Quam frequenter enim vox *tenebrosus* ab eo usurpetur, agnosci potest ex locis superiori dissertatione relatis, quibus & hæc duo adde. Epist. ad Demetriadem cap. 14. *De vero lumine tenebrosæ jam & deficientes lucernæ lumen accipiunt*. Serm. de sancto Laurentio, cap. 1. *Tenebrosus error*. Cum etiam *lucidum* arbitrium dicit post justificationem, Leoni concinit, qui solet lucis nomen usurpare, ut gratiæ effectus describat: unde *illuminatæ mentes*, *illuminans*, *illuminatum* &c. Hinc gratiam per participationem Dei definiens, lib. 1. de Vocatione Gentium cap. 8. *Sine hoc bono*, inquit, *nihil est bonum*, *sine hac luce nihil est* LUCIDUM, *sine hac sapientia nihil* SANUM, *sine hac justitia nihil* RECTUM. Ubi & duo alia vides arbitrii epitheta *sanum* & *rectum* : quo ultimo, cui *pravum* opponatur, nihil apud Leonem frequentius. Denique vox *providum* sæpe sæpius apud Leonem habes : ut *provide monere*, Serm. 4. de Quadrag. cap. 5. *Provide præesse*, de Jejunio septimi mensis Serm. 5. cap. 1. *Provida auctoritas*, Serm. 6. de Passione cap. 2. *Providus Rector*, in epist. 103. ad Proterium cap. 3.

Pelagiani & Semipelagiani in utroque opere appellantur liberi arbitrii defensores : lib. 1. de Vocatione omnium Gentium cap. 1. Prima verba hæc sunt : *Inter defensores liberi arbitrii & prædicatores gratiæ Dei magna & difficilis dudum vertitur quæstio*. Et Capitulo 1. *Quid contra nocentissimos liberi arbitrii defensores .... censuerint*.

In Capitulo 5. *Quia nemo aliunde ei placet*, *nisi ex eo quod ipse donaverit*. Lib. 1. de Vocatione Gentium cap. 24. *Quod omnia bona quibus placetur Deo*, *dona sint Dei*.

In Capitulo 6. hæc leguntur : *Quia per illum aliquid boni possumus*, *sine quo nihil possumus*. Sanctus Leo Epist. 2. (*nunc* 167.) ad Rusticum in præfat. *Sine quo nihil possumus*, *per ipsum cuncta possumus*. Serm. 11. de Quadragef. cap. 4. *Ut sine quo nihil possumus facere*, *per ipsum omnia valeamus implere*.

Frequens in Leone usus vocum istarum *otiosus*, & *intuitus*, quæ Capitulo 9. occurrunt eo ordine dispositæ, quem affectat sanctus Doctor. Aliquot exempla hic habes, plura sponte occurrent.

Non otioso contemplemur intuitu : Capitulo 9.

Non otioso transire decursu : Serm. 1. de Ascenf.

Non otioso capiamus auditu : Serm. 12. (*nunc* 13.) de Pafs. cap. 1.

Spiritali attingat intuitu : Serm. 6. in Nativitate.

Corporeo non videntur intuitu : Serm. 2. de Ascensione, cap. 1.

Si ad illos dirigas mentis intuitum : Lib. 1. de Vocat. cap. 17.

Sobrii cordis adhibeatur intuitus : Lib. 2. de Vocat. cap. 21.

Tranquillo consideretur intuitu : Lib. 2. de Vocat. cap. 31.

Puriorem exigit mentis intuitum : Serm. 5. de Pass. cap. 1.

Ex superiori etiam Dissertatione observandum cum pluribus Leonis locis convenire, quod habetur Capitulo 1. *Neminem esse per semetipsum bonum*, *nisi participationem sui ille donet*, *qui solus est bonus*. Vide num. XXIV.

IX. Ex Dionysio Exiguo alicui Ecclesiæ Romanæ alumno vindicanda Capitula.

Hæc sufficiant, ut Leoni restituatur præclarus iste testimoniorum delectus, qui ut daretur Cælestino, Dionysii Exigui unius codex festinanter nimium inspectus in caussa fuit. Etsi vero ex Dionysio male assertum dicam Cælestino opusculum istud ; ex eodem tamen non male arguas quadantenus ad Ecclesiam Romanam pertinuisse, in eaque natum. Ut quid enim inter decreta Pontificum recensitum, insertumque est; ut quid Epistolæ Cælestini annexum, licet & ab ea discretum, & Cælestini nomine non inscriptum ; nisi quia Cælestini tempore & jussu

juſſu confectum eſſe ſciebatur, ab eoque concinnatum penes quem eo tempore, propter Archidiaconi munus, præcipua eccleſiaſticarum rerum cura, ſcriniorumque Sedis Apoſtolicæ cuſtodia credita erat, & ad quem propter ſingularem doctrinam deferebatur quicquid rerum hujuſmodi ſcribendum erat in Eccleſia Romana? Quæ quantopere ſententiam noſtram adjuvent, nemo non videt: ſiquidem ex Caſſiano conſtat eo tempore Archidiaconi munere functum Leonem eſſe in Eccleſia Romana.

Quamobrem quæ affinitas reperitur inter hæc Capitula & caput 10. libri contra Collatorem, ubi eadem adducuntur teſtimonia Pontificum Innocentii, Zoſimi, & Africanorum; non inde nata eſt, quod ab eodem Proſpero utrumque opuſculum (quæ docti Noriſii conjectura eſt) concinnatum ſit; ſed quod indiculus traditus Proſpero Roma redeunti, ob ejus oculos verſatus ſit, dum in Galliis ſcribebat adverſus Collatorem: eo quippe conſilio datus erat, ut eſſet ei velut commonitorium, ex quo quid reſponderet Maſſilienſibus auctoritatem Sedis Apoſtolicæ opponentibus aſſumeret; quod & fecit. Enimvero ſi pro authentico Sedis Apoſtolicæ decreto habitum eſſet ſcriptum iſtud, vel eo fine ut in publicum prodiret, fuiſſet conditum Romanæ Eccleſiæ nomine, eſſet ne a Proſpero neglectum omiſſumque; an non potius cum laude protuliſſet, ſive eo loco ubi eadem teſtimonia in medium adducit, ſive alibi cum Semipelagianos exagitat?

X. Quo tempore & qua occaſione edita Capitula.

Jam vero quo tempore, qua occaſione conſcripta fuerint hæc Capitula, unde Cæleſtino tributa, eiuſque annexa epiſtolæ, ita conjectamus. Cum poſt S. Auguſtini mortem, quæ anno Chriſti 430. menſe Auguſto contigit, Gallicanorum Presbyterorum, immo & Epiſcoporum nonnulli adverſus ſanctiſſimi Gratiæ Doctoris vehementius inſurrexiſſent, quaſi reſumtis ex fortiſſimi Eccleſiæ pugilis morte viribus; Proſper & Hilarius Auguſtini doctrinæ ſequaces Romam ſe contulerunt, Sedis Apoſtolicæ opem & auctoritatem adverſus Magiſtri ſui catholicique dogmatis æmulos imploraturi. Romanam tunc Eccleſiam regebat Cæleſtinus, cui Leo Archidiaconus egregiam in adminiſtrandis rebus eccleſiaſticis navabat operam. Expoſita Proſper profectionis ſuæ cauſſa, litteras accepit a Cæleſtino ad Epiſcopos Gallicanos deferendas, quibus mirum in modum commendantur S. Auguſtini memoria & doctrina, atque ab adverſariorum contumeliis vindicantur. Porro inter Presbyteros Gallos, a quibus Auguſtiniana doctrina infamabatur, Caſſianus eminebat & pietatis profeſſione, & ſcribendi facilitate; quem ut ceterorum primipilum, & libelli *de protectione Dei* auctorem indicavit Pontifici Proſper, qui & hanc provinciam a Sede Apoſtolica ſuſcepit, ut adverſus illius ſcripta ſtylum exereret; quemadmodum ex præfatione reſponſionis ad objectiones Vincentianas colligitur. Jam multoties doctrina catholica adverſus iſtas Pelagianorum reliquias aſſerta, & ex Scripturarum ſanctarum auctoritate confirmata fuerat. Sed hoc præſertim tunc temporis argumento & cauſſam ſuam defendebant, & S. Auguſtini impetebant doctrinam, quod hæc ſaluberrimæ Romanæ Sedis doctrinæ adverſaretur, illiuſque decretis: *Qua ſacratiſſima beati Apoſtoli ſedes Petri contra inimicos gratiæ Dei per miniſterium præſulum ſuorum ſanxit & docuit. Ea ſe tantummodo ſequi & probare profitebantur:* ut & hac arte auctoritati ſcriptorum ſancti Auguſtini detraherent, & in ſuorum patrocinium pertraherent Apoſtolicæ Sedis præſulem. Hanc novam pugnandi viam Proſpero cauſſam fuiſſe reor Romam petendi. Senſit enim vir cordatus, antequam talia objicientibus reſponderet, rem cum ipſo Pontifice ceteriſque Romanæ Eccleſiæ proceribus eſſe communicandam, ut majori fiducia adverſarios confutaret, auctoritate ſcilicet Apoſtolicæ ipſius Sedis, cujus tunc maxime cauſſa agebatur munitus, excuſſiſque ipſius ſcriniis, e quibus Pontificum Romanorum decreta aſſumeret adverſus doctrinæ Auguſtinianæ æmulos torquenda. Hanc præcipue ob cauſſam ad Pontificem profectum eſſe Proſperum ipſius Pontificis litteræ innuunt, quibus hoc unum agit, ut Gallicanos Epiſcopos doceat, nihil eſſe in Auguſtini ſcriptis, quod ab Apoſtolicæ Sedis doctrina diſcrepet, hujus communionem ſemper illum, dum vixit, habuiſſe, ne in minimam quidem umquam erroris ſuſpicionem adductum, tantum denique ipſum extitiſſe doctorem, ut a Romanæ Sedis Epiſcopis ſemper inter optimos Eccleſiæ doctores habitus fuerit. *Auguſtinum*, inquit, *ſanctæ recordationis virum pro vita ſua atque meritis in noſtra communione ſemper habuimus, nec umquam hunc ſiniſtræ ſuſpicionis ſaltem rumor aſperſit, quem tantæ ſcientiæ olim fuiſſe meminimus, ut inter magiſtros optimos etiam a meis ſemper præceſſoribus haberetur.* Nec hoc ſolum Cæleſtinus, ſed & ſcrinia Sedis Apoſtolicæ diligenter inveſtigari juſſit, ut inde quicquid ad repellendam Presbyterorum illorum proterviam poterat inſervire, depromeretur, tradereturque Proſpero Romam ea de cauſſa profecto. Hanc provinciam Leoni ceſſiſſe, etſi jam ex ſtyli ipſius charactere aliiſque rationibus non probaſſemus, ex ipſius vel munere probaretur: Archidiaconi quippe erat ſcriniorum Eccleſiæ cura & adminiſtratio: hoc ex ejus officiis unum, illic decreta apoſtolica condere, illinc promere, quandocumque pro occurrentibus negotiis ad ſcriniorum fidem recurrere opus erat.

Præfat. Capitulorum.

Epiſt. Cæleſtini PP. ad Gallos Epiſcopos.

Ex his igitur memorialem indiculum contexuit Leo, quem & Proſpero cum aliis ejuſmodi ſcriptis tradidit: ut illi ad refellendas Maſſilienſium objectiones uſui eſſet. Et revera in libro contra Collatorem, quem poſt Cæleſtini obitum conſcripſit, eaſdem prope auctoritates adducit quas Capitulorum auctor, eadem excerpta, ex Innocentii ſcilicet, & Zoſimi Pontificum epiſtolis, nec non & ex Carthaginenſi Synodo & Africanorum reſcriptis: ita ut indiculum ob ocu-

los

los habuisse videatur. Quin & in fine operis recapitulans omnes Cassiani propositiones erroresque ex ejusdem scriptis expressos, easdem omnino & totidem fere notat in eo sententias, quot & quas capitulis suis inseruit auctor: puta de peccato originali, de necessitate gratiæ ad superandas tentationes, & ad omnes omnino pietatis actiones ab ipso fidei crepusculo ad ultimam usque perseverantiæ metam, omissis pluribus aliis propositionibus, quæ Catholicos inter & Pelagianos Semipelagianosque agitabantur. Hæc, quæ dicimus, supponunt indiculum confectum esse antequam adversus Collatorem opus illud scriberet S. Prosper; quod certum mihi videtur: tum quia incassum laborasset auctor, & necessarium non fuisset (quemadmodum fuisse ait) diligenter inquirere quid Rectores Romanæ Ecclesiæ de hæresi Pelagiana judicassent & sentiendum censuissent: cum id jam a Prospero præstitum abunde fuisset. Tum etiam propterea quod opusculum adversus Collatorem jam mortuo Cælestino, Sixto vero regente Romanam Ecclesiam editum est; indiculum vero seu commonitorium paullo ante mortem Cælestini exaratum esse probant & rerum quæ Pelagianos attinent status, & quod inter Cælestini decreta in antiquissimo Dionysii Codice reperitur: unde & ad ejus tempora referendus esse videtur, & ea fuisse opinio Abbatis illius ætate. Qui enim ex eadem collectione putarunt Cælestini opus esse, & partem quamdam superioris epistolæ, non satis attenderunt, sic epistolæ illi subjectam fuisse a Dionysio, vel a quocumque alio, ut ab illa tamen magis distingueretur, quam aliæ epistolæ ab aliis, præfixa illa distinctionis nota: *Incipiunt præteritorum* &c. & altera hac in fine apposita: *Expliciunt auctoritates* &c. quæ pro distinctione epistolarum positæ non inveniuntur.

DISSERTATIONIS

PARS ALTERA.

XI. Ex clausula Capitulorum auctoritas S. Augustini a recentioribus coarctatur. 4

PRima dissertationis parte defuncti, quæ Leoni opusculum istud vindicat, ad ejus clausulam pergimus, quam etsi plurimorum jam vexatam commentariis, intactam non audemus prætermittere. Sunt igitur ex recentioribus scriptoribus non pauci, qui 4 per *profundiores difficilioresque partes incurrentium quæstionum*, de quibus ad calcem Capitulorum de gratia agitur, eas omnes intelligi velint, quæ isto indiculo non expresse continentur; ac proinde omnia illa doctrinæ de gratia Christi capita, quæ a S. Augustino latius pertractata sunt adversus Pelagianos & Massilienses, in eorum dogmatum classem rejicienda, quæ *nec audemus contemnere, nec necesse habemus astruere*; si istis capitulis asserta non legantur. Quicquid igitur præter ea quamlibet constanter protulerit Gratiæ doctor, solide ex Scripturis & traditione probaverit, secure velut fidei catholicæ dogma proposuerit, quod postmodum etiam Ecclesia summo omnium sæculorum consensu confirmarit, non necesse habent Theologi isti astruere, si ea vel non legerint, vel non legere sibi visi fuerint in isto compendioso propositionum catholicarum commonitorio. Hac una responsione, velut ariete, disjiciuntur catholica dogmata de electorum non ex prævisis eorum meritis, sed ex gratuita Dei misericordia, prædestinatione, de concupiscentia, de pœnis peccati, de gratiæ Christi ab Adami gratia discrimine, & alia quæ ex his velut fontibus derivantur doctrinæ catholicæ capita, ab his abjiciuntur, aut velut ἀδιάφορα libero cujusque assensui vel dissensui esse permissa, ubique prædicant.

Quam longe aberrent a Cælestini mente, qui hujusmodi argumentatione Augustini doctrinam concutere nituntur, difficile non est demonstrare. Ac prius quidem revocandum in memoriam, in S. Augustini scriptis quadruplicem esse ordinem quæstionum & propositionum. Primus est earum, quæ ad fidem spectant, quasque ut inconcussæ fidei dogmata adversus hæreticos asseruit ac propugnavit: quales eæ sunt, quas de divinæ Christi servatoris gratiæ natura & effectibus, deque omnipotentissima, quam Deus habet, humanorum cordium quocumque voluerit inclinandorum potestate. Alter est eorum dogmatum, quæ ex prioribus illis velut naturaliter fluere cognoscuntur, sicuti ex ejus gratiæ natura, qua, quicquid vult Deus, in hominum voluntate invicte operatur, consectaneum est vel ex ipso naturali lumine, ad certam & indeflectibilem prædestinationis metam duci & perventurum quisquis hujusmodi gratia ad finem usque vitæ regitur, hancque ex gratuita Dei bonitate iis destinari, non aliis. Tertius ordo est eorum, quæ S. Augustinus humanæ menti impervia pronuntiavit: quia nec a Deo sunt revelata, nec naturali lumine penetrari possunt: v. g. *Cur hunc trahat, & illum non trahat: Cur huic ita suadeatur, ut persuadeatur; non alteri*. Quartus denique ordo eorum est capitum in quorum inquisitione sudavit plurimum Augustinus, nec tamen certi aliquid umquam ausus est affirmare se esse assecutum, modo in hanc, modo in illam sententiam propensior factus: ita res obscura & difficultatibus obsita illi visa est. Opinionum hujusmodi plura inferius proferemus exempla.

XII. De prima & altera opinionum classe absit, ut auctor Capitulorum censuerit liberum esse homini catholico eas vel abjicere, vel amplecti. Recens erat, vel potius eodem tempore, quo cudebatur indiculus iste, scribebatur a Cælestino, non illo auctore in-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 De hoc vide Observ. n. 10.

inconfulto, epiftola ad Gallos, in qua Semipelagianos exagitat ob eam maxime cauffam, quod S. Auguftinum aliqua docuiffe jactabant, quæ doceri nefas effet; eumdem affirmat numquam finiftræ fufpicionis faltem rumore afperfum effe, fed inter magiftros optimos femper a fuis prædeceffforibus effe habitum; atque his, qui tanti viri memoriam laceffebant, refiftendum effe. At vero fi eorum, quæ de prædeftinatione fanctorum, liberatrice Chrifti gratia, & aliis ejufmodi pro certis & indubitatis propofuit afferuitque Auguftinus adverfus Pelagianos, Pelagianorumque reliquias, aliqua effent a quibus difcedere liberum effet, immerito arguerentur Pelagiani & Maffilienfes, quod ab iis revera difcederent, quod Auguftinum in aliquibus haberent fufpectum, quodque ejus de prædeftinatione & gratia fententiæ nollent accedere. Recte enim obfervat doctiffimus Cardinalis Bellarminus, lib. 2. de gratia & libero arbitr. cap. 11. delatam effe ad Apoftolicam Sedem a Profpero & Hilario querimoniam, quod in Gallia Presbyteri quidam doctrinam S. Auguftini de prædeftinatione reprehenderent: contraque publica Ecclefiæ approbatione hanc doctrinam fuiffe tunc roboratam.

XIII. 2. In ipfa teftimoniorum iftorum præfatione Semipelagiani coercentur, eo quod Auguftinum dicerent neceffarium modum fcribendo exceffiffe; iidem ob hanc cauffam vel imperitiæ, vel pravitatis, vel præfumtionis arguuntur; & licet catholico nomine gloriarentur, in hæreticorum tamen damnatis fenfibus hærere dicuntur. Igitur Auguftinus, juxta ipfius Capitulorum auctoris fententiam, modum non exceffit in iis, quæ adverfus Pelagianos fcripfit, quæque conftanter afferuit: nec ullum dogma pro certo & indubitato prolatum eft ab eo & propugnatum, quod juxta ejufdem auctoris mentem pro certo & indubitato Theologus quifque habere non debeat: alioqui non parum exceffiffet modum Auguftinus, fi quid velut ex Ecclefiæ doctrina afferuiffet & tenendum docuiffet, quod vere non effet ex Ecclefiæ doctrina, quod neceffe non effet adftruere, quod liberum effet vel abjicere, vel amplecti.

XIV. 3. Auctor Indiculi feu Capitulorum ea ratione motus eft, ut ipfe profitetur, ad inquirendum diligenter, quid Romani præfules de gratia Chrifti judicaverant ac fentiendum effe cenfuerant contra liberi arbitrii defenfores, quod hi S. Auguftinum accufabant quafi modum exceffiffet in fuis de gratia fcriptis, nec aliud confequenter auctor in mente habuit, quam ut hanc adverfariorum Auguftinianæ doctrinæ calumniam repelleret ex ipfis Romanorum Pontificum teftimoniis, quibus & Auguftini contrariam effe doctrinam, & fuam conformem jactabant. Nifi igitur confilii fui oblitus effe dicatur, hoc ex allegatis explicatifque ab eo teftimoniis evincendum eft, in nullo modum exceffiffe Auguftinum, fed omnia quæ fcriptis fuis docuit, apprime convenire cum Romanorum Pontificum & Africanarum Synodorum decretis. Quod fi eorum nihilominus dixeris aliqua non neceffe nos habere aftruere, dicere pariter cogeris, neceffe non effe Pontificum & Synodorum decreta, quibus congruentia docuit Auguftinus, aftruere. Quis enim duorum ex ejufdem auctoris mente convenientium, unum abjici, alterum admitti velit?

4. Si per illas profundiores quæftiones nec contemnendas, nec neceffario afferendas, quæ de prædeftinatione electorum, de vocatione fecundum propofitum, deque aliis hujufmodi fcripfit conftanterque docuit S. Auguftinus, incaffum pene laboravit S. Profper etiam in his, quæ ex Apoftolicæ Sedis auctoritate defendebat; nihil fere etiam pro S. Auguftini doctrina fecit adverfus Maffilienfes Presbyteros eorumque affeclas. Hæc enim præcipua erant doctrinæ Auguftinianæ capita, quæ ab illis carpebantur, vel certe ex illis pendebat quicquid controverfiæ adverfus Auguftinum vel Profperum movebant adverfarii. Hæc funt pro quibus acerrime decertavit ifte Auguftini difcipulus & defenfor; hæc omnium ejus opufculorum materies. Si quis inficias ierit, facillime ex ipforum infpectione revincetur. Quid enim objiciebant Galli quindecim illis Capitulis quibus Profper refpondet, nifi quod vel ipfa Auguftiniana erat de prædeftinatione & vocatione fecundum propofitum doctrina, vel ex ea male intellecta catholicæ fidei adverfum fequi videbatur? Hoc ipfum clamant Gallorum objectiones quindecim, & refponfiones Profperi, totidemque ejus fubjectæ fententiæ: in quibus, ut ex præfatione clarum eft, profitetur fe *in nullo recedere a tramite earum definitionum, quæ in fancti viri Auguftini difputationibus continentur;* fed eam fe in omnibus fectari *doctrinam, quam fanctæ memoriæ Auguftinus Epifcopus contra Pelagianos inimicos gratiæ Chrifti & liberi arbitrii decomtores per multos annos apoftolice afferuit, litterifque mandavit.* Sexdecim quoque Vincentii objectiones ex eadem de prædeftinatione & gratuita Dei vocatione doctrina natæ funt: quibus cum refpondet S. Profper, & S. Auguftini doctrinam explicat, & fidem *adverfus Pelagianos fe ex Apoftolicæ Sedis auctoritate defendere* profitetur. Quod ad dubia Genuenfium attinet, ut ex uno Auguftini de prædeftinatione fanctorum opere excerpta funt, ita aliud nihil habent præter fancti doctoris de prædeftinatione fententiam. Denique in opufculo contra Collatorem, etfi hunc inprimis & fpecialiter errorem impugnet, quem decimæ tertiæ fuæ Collationi infperferat Caffianus: *Gratiam fecundum meritum dari, initiumque aliquod bonæ voluntatis ab homine effe, non a Deo:* tamen omnia fancti Auguftini fcripta fic ab Apoftolica Sede approbata fuiffe prædicat, ut nihil prorfus eorum reprobatum, nihil *finiftræ faltem fufpicionis rumore afperfum* effe, fumma fiducia affeveret in eo opere, quod ex Apoftolicæ Sedis auctoritate condebat. Falfum profecto iftud effet, faltem de his quæ cum a Pre-

XV. Incaffum laboraffet S. Profper pro S. Auguftino.

a Presbyteris Galliarum in culpam vocarentur, vel ex hoc novitatis notarentur, quod extra catholicæ doctrinæ indiculum ponerentur, relegarenturque ad inutilium disputationum classem.

XVI. De ea exceptione siluerunt Semipelagiani.

5. Si objecta verba Capitulorum Augustinum carperent, assertamque ab eo doctrinam de prædestinatione & gratia; numquam ea Semipelagiani prætermisissent, sed ex eis potius inexpugnabilem sibi struxissent adversus Augustiniana scripta munitionem. Si enim Vincentius Lirinensis clarissima etiam Cælestini Papæ pro Augustino verba ex epistola ad Gallos, non dubitavit sancti Doctoris defensoribus objicere, tamquam contra eum emissa a Pontifice; qui dum scripsit, *Ut desinat incessere novitas vetustatem*, Augustinum tamquam novitatis inventorem arguerit: si vel ex silentio ejusdem Pontificis circa librorum Augustini titulos, ausi sunt Semipelagiani in vulgus spargere, postremas doctoris gratiæ lucubrationes ab Apostolica Sede esse rejectas: quanto magis triumphum sibi cecinissent, si de ejusdem doctrina circa gratuitam prædestinationem sanctorum, & vocationem secundum propositum, talia scripta esse cognovissent, si non a Pontifice Romano, saltem ab ejus Archidiacono & administro, quem Cassianus ipse *Romanæ Ecclesiæ & divini ministerii decus* appellat in præfatione librorum de Incarnatione Domini? *Contra istam*, inquit Prosper, *clarissimæ laudationis tubam*, Cælestini epistolam intelligit; *contra istam sacratissimi testimonii dignitatem audet quisquam malignæ interpretationis murmur emittere, & perspicuæ sincerissimæque sententiæ, nubem obliquæ ambiguitatis obtendere: ut scilicet quia in epistola Papæ librorum, pro quibus actum est, non expressus est titulus, hinc eos appareat non probatos, & istam in sanctum Augustinum laudationem pro anteriorum scriptorum meritis esse collatam*. Qui ergo collata Augustino præconia in ipsum torquent Augustinum, ea negligerent, quibus doctrina ab eo latius explicata, & plurimis scriptis asserta apertissime petebatur? Hoc-ne fugisset Vincentium; hoc Genuenses, Massiliensesque Presbyteri omisissent; hoc denique Fausto fuisset elapsum? ut nihil dicam de scriptoribus illis, qui circa nonum Christi sæculum adversus Augustinianam doctrinam redivivis conatibus insurrexerunt.

XVII. Scripta S. Augustini de prædestinatione a Patribus maxime laudata.

6. Veteribus seu Conciliis, seu Pontificibus, seu scriptoribus ecclesiasticis nota fuisse hæc Capitula, ex iis quæ hujus dissertationis initio attulimus, manifestum est. Nec illa noverunt modo, sed & ab Apostolica Sede profecta crediderunt, cum ab iisdem Cælestini Papæ nomine laudata inveniantur. Dubium pariter non est, quin ad illam de profundioribus quæstionibus exceptionem attenderint: nihil tamen quicquam ex illa sinistrum suspicati sunt adversus S. Augustini doctrinam; neque propter illa verba a laudandis omnibus hujus doctoris scriptis abstinuerunt. Immo vero eam maxime scriptorum ejus partem laudant ac prædicant, quam Semipelagiani oppugnabant, quæque ipsam doctrinam continent & propugnant, a novellis scriptoribus inter profundiores hujusmodi quæstiones amandatam. Ita Hormisdas Papa (ut reliquos omittam) in epistola ad Possessorem Africanum Episcopum, a quo, quid de Fausti scriptis sentiendum esset, consultus fuerat, ea scribit, quæ Augustinum ab omni verborum illorum invidia absolvant. Hæc etsi jam supra descripsimus, iterum juvat oculis legentium objicere. Postquam declaravit Fausti libros ab Ecclesia non recipi, tum sub finem epistolæ: *De arbitrio*, inquit, *libero & gratia Dei quid Romana, hoc est catholica, sequatur & servet Ecclesia, licet ex variis libris beati Augustini*, ET MAXIME AD HILARIUM ET PROSPERUM *abunde possit agnosci: tamen & in scriniis ecclesiasticis expressa capitula continentur, quæ si ibi desunt, & necessaria creditis, destinabimus*.

XVIII. Quæ ex Hormisda Papa eruuntur.

Ex quibus plura, quæ ad rem præsentem pertinent, eruimus. Primum est Fausti libros, quibus eam maxime Augustini doctrinæ partem incessebat, quam ad profundiores illas quæstiones modo relegant, ab Ecclesia fuisse reprobatos, ac proinde contrariam de prædestinatione & gratia Dei doctrinam ab eadem approbari. 2. Possessorem omnesque qui de gratia Dei & libero arbitrio inquirere vellent, quid a Romana, quid a catholica Ecclesia sentiretur, ad unum Augustinum remittit Pontifex *abunde* ex ejus scriptis *agnosci posse*, asserens Ecclesiæ catholicæ sententiam. 3. Tantum abest, ut ex libris Augustini aliquos excipiat, quos Semipelagiani ab Apostolica Sede posthabitos asserebant, ut eos potius præ omnibus commendet: *Maxime*, inquit, *ad Prosperum & Hilarium*, hoc est libros *de prædestinatione sanctorum*, *& de dono perseverantiæ*, quos in ultima senectute ac morti proximus elucubravit, & in quibus tota Augustini de prædestinatione & gratia Christi doctrina diserte fuseque asseritur. Hanc doctrinam sedi suæ asserit Hormisdas: ex his MAXIME *libris abunde posse agnosci* dicit *quid Romana, hoc est catholica, sequatur & servet Ecclesia*. Et hos Semipelagianorum reliquiæ audeant a generali laude & approbatione Augustino scriptisque ejus a Pontificibus impertita secernere; hæc ad supervacaneas quæstiones opinionesque dejicere, quas cuique liberum sit vel amplecti, vel abjicere? 4. Cum hæc scribebat Hormisdas, immemor non erat istorum de gratia Dei capitulorum, de quibus nunc agimus; immo vero ejus tunc oculis obversabantur: ut prorsus certum ille habuerit, profundiores illas quæstiones vel Augustinum non attinere, vel has tantummodo opiniones, de quibus inquirendo magis ac tentando, quam asserendo scripserat, non ea dogmata, quæ ab eo velut Ecclesiæ doctrina toto animo, totis viribus intrepide defensa fuerant. 5. Quanta esset doctrinæ Augustini de prædestinatione & gratia cum Romanæ catholicæque Ecclesiæ sententia, cumque ipsis capitu-

pitulis consensio, inde manifestum est, quod unam indifferenter ex altera posse cognosci assereret, liberum relinquens, ut vel ad Romanæ Ecclesiæ monumenta, vel ad Augustini libros, vel ad capitula in scriniis ecclesiasticis servata se conferat, qui de catholicæ Ecclesiæ doctrina vellet inquirere. 6. Ita tamen optionem offert Possessori, ut primas det Augustino. Hæc enim prima Hormisdæ mentem incessit cogitatio, ut consulentem Episcopum de Ecclesiæ doctrina circa liberum hominis arbitrium & Dei gratiam, ad Augustini libros velut ad authentica Ecclesiæ archiva remitteret: tum breviorem quamdam viam indicat de capitulis suggerens, quæ tamen necessaria non putavit ei, qui Augustinum ipsum adire vellet: *Quæ, si ibi desunt, &* NECESSARIA CREDITIS, *destinabimus*.

XIX. Alia responsione ex Hormisda satisfit exceptioni.

Postrema hæc Hormisdæ verba aliam nobis suggerunt responsionem ad hujus indiculi caput ultimum; cujus videlicet auctoritas tanta non est censenda, quanta hactenus a plerisque habita est. Cælestini quippe Sedis Apostolicæ Pontificis nomen, vel Prosperi ex ejusdem præscripto scribentis & Augustinianæ doctrinæ addictissimi, maximam scripto auctoritatem conciliabat. Jam vero cum apud omnes fere certum habeatur nec Cælestini, nec Prosperi opus istud esse, plurimum ei ponderis detrahitur. Leonis quidem Pontificis non minor auctoritas, immo & longe major apud omnes: at Leonis Diaconi, & adhuc junioris, non item. Esto enim mandatum a Cælestino acceperit commonitorium istud Romanorum Pontificum decretis consarciendi; verum quod post confectum indiculum præter apostolicorum decretorum excerpta de suo addidit, non Apostolicæ Sedi, sed proprio Diaconi ingenio tribuendum. Cui quidem cum cordi esset Cassianum amicum ab errore revocare, studebat maxime ne addictior Augustino videretur; sicque sermonem suum temperabat, ut nihil sanctissimo doctori detrahens, in aliquo ejus adversariis indulgere crederetur: quo facilius abalienatos eorum animos ad catholicum sensum reduceret.

Hanc responsionem confirmant Hormisdæ verba, qui hæc capitula nec Cælestino, nec Sedi Apostolicæ, nec Prospero tribuit, sed velut incerti auctoris opusculum indicat. Quod etsi in ecclesiasticis scriniis asservatum narret, Sedis tamen suæ non ei conciliat auctoritatem; immo vero capitula tamquam non admodum necessaria tepide promittit a se mittenda: *Si necessaria*, inquit, *creditis*. Qui loquendi modus longe procul dubio diversus est ab eo, quem usurpare solent Pontifices Romani, cum de prædecessorum suorum decretis verba faciunt, vel de his quæ auctoritate Sedis Apostolicæ sunt emissa. Ita demum loquitur, ut si scripta Augustini a capitulis discreparent, vel hæc aliquid illis infensum haberent, Augustino potius adhærendum quam capitulis velit: neque hæc aliam ob caussam proponat, quam quia catholicam doctrinam ab Augustino fusius explicatam sub compendioso indiculo repræsentarent.

Hæc iis respondenda censemus, qui pervicacius contenderint per postremam illam capitulorum partem suggillata esse sancti Augustini scripta; tametsi superioribus secuturisque mox responsionibus magis inhærendum putamus, putabuntque, ni fallor, nobiscum æquissimi quique harum rerum judices.

XX. Quæstio de prædestinatione non est incurrens.

7. Quis doctrinam de prædestinatione sanctorum incurrentibus quæstionibus accenseat in materia gratiæ, iisque difficultatibus, quæ velut ex transverso insiliunt mysteria auxiliantis gratiæ versantibus? Immo vero omnium præcipuum caput est, omnium fundamentum ac basis. Ex æterno enim Dei consilio circa hominis salutem pendet mensura donorum gratiæ, quibus ad beatum illum finem provehatur. Prædestinatio enim quid aliud est apud S. Augustinum, quam *præparatio mediorum, quibus certissime liberantur quicumque liberantur? Quos* enim *prædestinavit*, inquit Apostolus, *hos & vocavit: & quos vocavit, hos & justificavit: quos autem justificavit, illos & glorificavit*. Rom. 8. 30. Quamobrem cur unus vocatus, alter non vocatus; cur hic perseverantiæ donum accipiat, ille non accipiat: si scrutari quis velit, ratio ex prædestinatione facile occurrit, quia videlicet ille, non iste, ad æternam vitam prædestinatus est inscrutabili Dei decreto. Cur vero unus prædestinatus est, alter minime: hoc ad incomprehensibilia judicia Dei & investigabiles vias ejus referendum. Unde perspicuum est quæstionem de prædestinatione non ex occasione tantum & quasi extra propositum tractari, cum de gratiæ divinæ auxiliis disputatio instituitur.

XXI. Continetur in capitulis.

8. Doctrina sancti Augustini de prædestinatione non includitur his difficiliorum incurrentiumque quæstionum partibus, quas necesse non habemus adstruere ad plene confitendam gratiam Dei; immo ipsis capitulis antea descriptis continetur velut in principiis vel connexis dogmatibus. Cum enim iis docemur *omnes homines in Adam naturalem possibilitatem & innocentiam perdidisse; neminem inde consurgere, nisi eum gratia Dei miserentis erexerit, & sui participationem ille donet, qui solus est bonus; neminem nisi per Christum bene libero uti arbitrio; neminem aliunde ei placere, nisi ex eo quod ipse donaverit; necesse esse ut quo auxiliante vincimus, eo iterum non auxiliante vincamur; nullam sanctam cogitationem, nullum pium consilium, nullum motum bonæ voluntatis esse, nisi illa Deus in cordibus hominum atque in ipso libero operetur arbitrio; omnia studia, omnia opera & merita, omnem tentationum victoriam, omnes virtutes, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, esse dona Dei, qui agit in nobis, ut quod vult & velimus & agamus; gratiæ operi & dignationi nihil penitus esse subtrahendum: denique Deum nonnisi pro his quæ largitus est, æterna præmia esse donaturum*.

rum. Cum hæc, inquam, illic legimus, supponi procul dubio intelligimus gratuitam electionem Dei ac prædestinationem, qua solis his quos liberare decrevit, ea beneficia præparavit, quibus certissime liberarentur, nec aliis merita perseverantiæ aliam ob causam esse negata, quam quia his æterna præmia non decrevit esse donanda.

XXII. Cur non aperte expressa in Capitulis. Cur porro, inquies, quod implicite & per dogmatum connexionem in compendioso isto indiculo continetur, non expressis verbis, apertaque definitione explicatum in eo fuit? Ratio in promtu est, habeturque in præfatione Capitulorum clarissime expressa. Collectoris quippe institutum non erat plenam & perfectam fidei in hac materia professionem proponere: hoc unum potius satagebat, ut adversarios sancti Augustini ex hac una munitione dejiceret, ad quam pleniore disputatione compulsi confugerant: scilicet *ea se tantummodo sequi & probare, quæ sacratissima beati Apostoli Sedes contra inimicos gratiæ Dei per ministerium Præsulum suorum sanxit & docuit*. Ut hoc erroris velamen depelleret auctor, his terminis indiculum suum continuit, ut *quid Rectores Romanæ Ecclesiæ de hæresi, quæ eorum temporibus exorta fuerat, judicarint, & contra nocentissimos liberi arbitrii defensores, quid de gratia Dei sentiendum esse censuerint, inquireret*. Et ita fixum erat animo in hac inquisitione extra Romanæ Ecclesiæ limites non excurrere, ut Africana decreta, quæ religio fuisset in hac materia reticere, cum retulit, eo solum nomine a se recensita profiteatur, quod *ea utique sua fecerant Apostolici Antistites cum probarunt*, & eadem, *quasi propria Apostolicæ Sedis*, ipse amplecteretur. Nihil porro de prædestinatione adversus Pelagium Cælestiumque definitum fuerat sive a Romanis Pontificibus, sive ab Africanis: quia nihil controversiæ circa illam expresse motum fuerat ab hæreticis, qui peccati originalis labem ab Adamo in posteros transmissam nullam agnoscebant: unde nec adversus eosdem laborandum fuit, ut statueretur hominum a massa perdita secretorum æterna electio ac prædestinatio.

Ceterum sensit auctor non omnia, quæ integra confessio posceret, aperte contineri istis Capitulis. Nam & ex præfatione verba relata testantur consilium fuisse hoc unum inquirere, quod ad gratiam Dei confitendam præcise pertinet: *Quid de gratia Dei sentiendum*. Quod & in indiculi clausula repetit. *Ad confitendam gratiam Dei, cujus operi & dignationi nihil penitus subtrahendum est*. Gratiæ, inquit OPERI: quo efficacem operationem gratiæ *Dei in cordibus hominum atque in ipso libero operantis arbitrio* designatam habes; ET DIGNATIONI: quo gratuitam humanisque indebitam meritis gratiæ largitionem exprimit. Ex his duobus capitibus *omnium disputationum connexionem pendere*, scribit in præfatione, *nullamque ei contradictionis superesse rationem*, circa alias quæstiones illis connexas, qui compendioso subditarum auctoritatum indiculo subscripserit. *Ut ergo*, inquit, *plenius qui in aliquo dubitant instruantur, constitutiones sanctorum Patrum compendioso manifestemus indiculo: quo si quis non nimium est contentiosus, agnoscat omnium disputationum connexionem ex hac subditarum auctoritatum brevitate pendere; nullamque sibi contradictionis superesse rationem, si cum Catholicis credat & dicat* &c. Igitur non omnia hujus materiæ capita diserte habentur expressa in indiculo, sed *compendiose*: igitur aliæ disputationes sunt his connexæ, quæ ex his pendeant, & circa quas contradicendi Augustino rationem non habeant, nisi nimium contentiosi, si semel propositis in indiculo sententiis assensi fuerint.

Quæ porro istæ quæstiones, nisi de prædestinatione, quæ ex ista definitione pendet? *Gratiæ Dei* OPERI ET DIGNATIONI *nihil penitus esse subtrahendum: Neminem nisi per Christum libero* BENE UTI ARBITRIO: BONÆ VOLUNTATIS EXORDIA *& incrementa probabilium studiorum & in eis usque in finem perseverantiam ad Christi gratiam referenda: Omnium bonorum affectuum atque operum, & omnium studiorum, omniumque virtutum, quibus ab* INITIO FIDEI *ad Deum tenditur, Deum esse auctorem profitendum; nec dubitandum ab ipsius gratia omnia hominis merita* PRÆVENIRI, *per quem fit ut aliquid boni &* VELLE INCIPIAMUS *& facere: Nostra denique* MERITA ESSE DEI DONA, *qui pro his quæ largitus est, æterna præmia est donaturus*. Nimirum hoc unico fundamento nitebantur Semipelagiani, ut æternam electionem ac prædestinationem hominum ex eorum meritis suspenderent, quod aliquod bonæ voluntatis ac fidei initium aliqua humana merita statuerint, quæ gratiæ Dei opus non essent, sed gratiæ potius ad justitiam consequendam & ad bonum opus perficiendum meritoria. *Hæc enim ipsorum definitio ac professio est* ... *universis hominibus propitiationem, quæ est in sacramento sanguinis Christi, sine exceptione esse propositam; ut quicumque ad fidem & ad baptismum accedere* VOLUERINT, *salvi esse possint. Qui autem credituri sunt, quive in ea fide, quæ* DEINCEPS *per Dei gratiam sit* JUVANDA, *mansuri sunt, præscisse ante mundi constitutionem Deum, & eos prædestinasse in regnum suum, quos gratis vocatos*, DIGNOS FUTUROS ELECTIONE, *& de hac vita bono fine excessuros esse præviderit*. Et infra: *Quantum ad Deum pertinet*, OMNIBUS *paratam vitam æternam; quantum autem ad arbitrii libertatem, ab his eam apprehendi, qui Deo* SPONTE *crediderint, & auxilium gratiæ* MERITO CREDULITATIS *acceperint. In istam vero talis gratiæ prædicationem hi, quorum contradictione offendimur, cum prius meliora sentirent, ideo se vel maxime contulerunt: quia si profiterentur ab ea omnia bona merita præveniri, & ab ipsa ut possint esse, donari, necessitate concederent Deum secundum propositum & consilium voluntatis suæ, occulto judicio & opere manifesto aliud* *Prosperi epistola ad S. August.*

vas condere in honorem, aliud in contumeliam: quia nemo nisi per gratiam justificetur, & nemo nisi in prævaricatione nascatur. Sed refugiunt istud fateri, divinoque adscribere operi sanctorum merita formidant: nec acquiescunt prædestinatum electorum numerum nec augeri posse, nec minui &c.

Ex his verbis perspicuum evadit, quæ connexio sit inter Augustinianam de prædestinatione doctrinam, & sententias in indiculo assertas. Cum enim prædestinationem ex meritis gratiam prævenientibus pendere assererent Semipelagiani, & vicissim profiteri recusarent, omnia bona merita Dei gratia præveniri, ne gratuitam prædestinationem confiteri cogerentur: liquido apparet prædestinationem ex merito pendentem profligari, astrui vero gratuitam eo, ipso quo omnia bona merita, ipsumque fidei initium gratia gratuita præveniri, nulla gratiam ipsam præcurrere, ex Patrum auctoritate certum indubitatumque demonstratur.

Revera huc tandem totam cum Pelagianis, Semipelagianisque concertationem esse devolutam, *utrum gratia secundum merita daretur, nullaque meritis præveniretur*, ex Leonis discimus epistolis & ex opusculis de Vocatione Gentium & ad Demetriadem. In epistola igitur 6. ad Aquilejensem Episcopum cap. 3. *Cum omnes*, inquit, *definitiones suas ad subrependi facilitatem improbare se simulent atque deponere, hoc sibi tota arte fallendi, nisi intelligantur, excipiunt, ut gratia Dei secundum merita dari accipientium sentiatur .... & per naturalem industriam præveniri*. Magna pars librorum de Vocatione Gentium in hujus assertionis confirmatione consumitur: *Gratiam meritis non dari accipientium*. Præsertim vero in 1. libro, in cujus cap. 22. hæc de Semipelagianis: *Isti autem qui nescire aliquid erubescunt, & per occasionem obscuritatis tendunt laqueos deceptionis, omnem discretionem, qua Deus alios eligit, alios vero non eligit, ad merita humanæ referunt voluntatis, docentes scilicet neminem gratis, sed ex retributione salvari, quia naturaliter omnibus sit insitum, ut si velint possint veritatis esse participes, eisque affluere gratiam, a quibus fuerit expetita*. Epist. ad Demetriadem cap. 10. *Hinc*, inquit, *postremo divinæ gratiæ simulata & insincera confessio, quæ secundum merita daretur, non ex qua merita nascerentur. Quam partem superbæ prædicationis quidam sibi, cum cetera abnuerent, servaverunt*. Ex hac porro servata dogmatis Pelagiani portione sequi ostendit auctor tribus illis locis, naturam nullo peccati originalis vulnere esse fauciatam, ut quæ ante omnem gratiam proprio clara sit studio: quæ arguendi similitudo notanda ad confirmationem assertionis nostræ de istorum opusculorum auctore.

XXIII. Quæ quæstiones incurrentes? Doctrina sancti Augustini de prædestinatione deque aliis capitibus necessitati gratiæ Dei ad singulos actus connexis, quale est adhuc quod de operibus infidelium ex professo docuit adversus Julianum: hac, inquam, doctrina vindicata ab exceptione postremi illius capituli, vix nobis incumbit ostendere quid per *profundiores difficilioresque partes incurrentium quæstionum* intellexerit auctor. Sufficit enim probasse nihil eorum, quæ sanctus Augustinus constanter docuit de gratia & prædestinatione tamquam certum Ecclesiæ dogma, ad illas partes relegari posse; de his tamen conjecturas nostras promimus.

Cum primum orta est Pelagiana hæresis atque ab Africanis Episcopis & a Pontifice Innocentio damnata, duobus fere capitibus concludebatur; negatione scilicet peccati originalis, & necessitatis gratiæ Dei ad singulos actus. Succedente tempore geminus iste ramus, qui ex radice dogmatis de Adamo mortali creato natus erat, alios subinde emisit ramusculos, quibus præcidendis adlaborarunt Ecclesiæ catholicæ Magistri. Harum quæstionum aliæ evidentem ac necessariam omnino cum utroque illo dogmate connexionem ita habent, ut unum sine altero dogmate intelligi minime possit; aliæ necessitudinem quidem maximam habent, sed nec tam evidentem, nec tam necessariam; ut absque operosa inquisitione statim animo occurrat, aut de his facile, quæ sit Ecclesiæ sententia, decernere queas. Ad primam classem referenda quæstio de prædestinatione sanctorum: ad alteram, plures quæ ab Augustino latius pertractatæ sunt; quales sunt: An homo possit esse sine peccato in hac vita: Qua pœna plectantur infantes sine baptismo ex hac vita decendentes: An morbi ex culpa, an ex natura ortum habuerint: Quomodo infantes ante baptismum morientes a Christo judicandi: Quomodo peccatum originale transmittatur in posteros: Unde in nuptias, quæ bonæ sunt & Dei institutum, tot mala invecta sunt: Quid sit peccatum, quid concupiscentia, quid ejus natura, qui effectus; quod infinitas propemodum amplectitur difficultates istis connexas: An & quomodo Christus antiquis sub veteri Testamento profuerit: Utrum sine fide in Christum salvus quis aliquando fuerit: denique quæstio illa adeo celebris & salebrosa de animarum origine, an ex propagatione, an ex creatione ortum habeant, quæ quidem & diutissime torsit Augustinum, & fusioribus disputationibus locum dedit. Istas igitur similesque quæstiones fuisse crediderim, quas *profundiores, difficiliores, latius pertractatas* dicit, qualque *sicut non audebant contemnere, ita non necesse habebant astruere* Catholici. Ubi tamen adhuc strictius intelligenda verba hæc, quam vulgo intelligantur. Non enim ait *incurrentes illas quæstiones astruere necesse non esse*, sed *profundiores difficilioresque* earum *partes*. Non ait etiam *ad confitendam Dei gratiam satis sufficere* prædictas regulas seu sententias, sed *quicquid secundum prædictas regulas Apostolicæ Sedis nos scripta docuerunt*: qui loquendi modus complecti videtur *omnium disputationum connexionem ex hac subditarum auctoritatum brevita-*

vitate pendentem, ut ait expressis verbis.

Inter alias autem quæstiones recensitas, duas inprimis profundiores difficilioresque in animo habuisse auctorem indiculi existimo. Unam, quomodo transfundatur originale peccatum a parentibus in filios, alteram de animæ origine: quam posteriorem ipse Augustinus profundam, difficilem, & non necessariam censuit. Immo vero hanc eamdem S. Doctor incurrentem, *non necessariam*, infititiam, atque a Pelagianis invectam quæstionem dicit lib. 4. ad Bonifacium cap. 2. *Huic*, inquit, *laudi creaturæ adjungunt & quod Christum Dominum nulla dicunt macula peccati fuisse resperfum, quantum attinet ad ejus infantiam: quia ejus carnem ab omni peccati contagione purissimam non excellentia propria & gratia singulari, sed communione naturæ quæ omnibus inest infantibus, asserunt. Eo pertinet etiam quod de animæ origine inserunt quæstionem, sic animæ Christi coæquare molientes omnes animas parvulorum, quas volunt esse similiter nulla peccati macula aspersas*. Hæc quippe creaturæ laus, ejusque consectanea de animæ origine quæstio ex illis erant quibus Pelagiani, cum a catholicæ doctrinæ defensoribus urgerentur, eosdem alio avertere ac ludificare conabantur. *Cum igitur Pelagiani his atque hujusmodi veritatis testimoniis & vocibus urgeantur ..... immittunt aliarum nebulas quæstionum, in quibus eorum apud homines simpliciores sive tardiores, sive sanctis litteris minus eruditos impietas delitescat. Hæ sunt nebulæ de laude creaturæ, laude nuptiarum, laude legis, laude liberi arbitrii, laude sanctorum* &c. Et cap. 9. *In his quinque rebus quas proposui, in quibus quærunt latebras, & de quibus connectunt calumnias*. Et denique cap. 10. *Addunt sane ad latebrarum suarum nebulas Pelagiani de origine animæ* NON NECESSARIAM QUÆSTIONEM *ad hoc ut res manifestas, aliarum rerum obscuritate turbando moliantur latendi locum. Ajunt enim nos animarum traducem cum peccati traduce contueri*.

Lib. 3. ad Bonifac. cap. 8.

Denique postremum istud Capitulum explicare mihi videtur eximia illa epistola synodica Africanorum Episcoporum in Sardinia exulum, quæ sancti Fulgentii stylo creditur exarata. Viderat, opinor, auctor epistolæ, quisquis est, capitula, de quibus disserimus: siquidem ea Possessor ab Hormisda Papa accepisse videtur, nisi jam antea manibus Africanorum versabantur, quod ex epistolæ Hormisdæ ad Possessorem loco in synodica illa relato asserere non vereor. Porro in ista exulum Episcoporum epistola præcipua gratiæ capita afferuntur quasi ad fidem Ecclesiæ pertinentia: in quorum fronte legitur Augustiniana de gratuita prædestinatione sanctorum doctrina: *Contra* quam *prædestinationem*, inquit, *magnæ pervicaciæ est aliquem vel parere vel habere conflictum ... & apostolicam fidem perversus oppugnat, quisquis prædestinatum Christum & sanctos ejus negat* *: *per misericordiam* scilicet *gratuitam* *, *per gratuitam bonitatem* *, *per gratuitum beneficium misericordiæ suæ: in quo eum non pro meritis futuræ cujusquam bonæ operationis elegit, cui seipsum & fidem & bona opera donaturum esse præscivit*. * Quam doctrinam tradunt doctissimi confessores *sequentes donum ejusdem gratiæ, quod sanctorum Patrum cordibus & linguis ipsa est dignata infundere* *. Demum post tradita fidei dogmata circa prædestinationem sanctorum, gratiam Dei, & liberum hominis arbitrium, exceptionem quamdam non absimilem ei, quæ postremo capitulo continetur, sed explicatiorem subjungit in hunc modum: * *Quæstionem vero animarum aut tacitam debemus relinquere, aut sine contentione tractare: quia sive ex propagine veniant, sive novæ singulis corporibus fiant, quod sanctarum Scripturarum auctoritas non manifeste pronuntiat, cum cautela debet inquiri: maxime quod sine fidei detrimento potest a fidelibus ignorari*. Sed & idem sanctus Fulgentius proprio nomine scribens de veritate prædestinationis & gratiæ lib. 3. cap. 18. de eadem quæstione disserens, quam velut appendicem ad controversiam de prædestinatione & gratia, tractat, S. Augustini, suamque de illa sententiam his verbis exprimit. *Cujus quæstionis*, de anima, *beatus Augustinus* PROFUNDITATEM *sibi imperscrutabilem cernens, nullam voluit hujus rei definitam proferre sententiam, incongruum prorsus existimans aliquid affirmare sine dubitatione velle, quod alter posset contraria responsione convellere... consensum ab utraque definitione continuit: ne laborem tantæ disputationis inaniter susciperet, quem cujuslibet sententiæ temeraria definitio vacuaret* &c. An non diceres capitula illa Cælestini credita ante oculos habuisse Fulgentium, & illius scriptoris pressisse vestigia? Hæc sufficiant ad explicationem loci a pluribus scriptoribus alienum in sensum distracti, & ex quo nonnulli gratuitæ sanctorum prædestinationi infensiores, præpropere sibi triumphum cecinerunt.

*Epist. Synodica Africanorum tom. 4. Concil. Labbei pag. 1591. num. 21.
* Num. 7.
* Num. 8.
* Num. 9.
* Num. 6.
* Num. 24.

His ita scriptis, jamjamque prælo subjiciendis, incidi in Vindicias Augustinianas doctissimi viri Henrici de Noris, ex quarum capite octavo plurima scite sincereque scripta huc transferenda essent; sed quoniam instant operæ, sufficiat locum indicasse, quem adiisse Lectorem nequaquam pœnitebit. Adeat qui otio abundaverit, librum Gallicum, cui titulus: *Traditio Ecclesiæ Romanæ circa prædestinationem sanctorum & gratiam efficacem* Tom. 1. part. 3. a pag. 336. ad p. 363. ubi auctor prolixiori sermone & alia via hanc Capitulorum particulam & conclusionem explicat.

EDI-

EDITORUM

OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM TERTIAM QUESNELLI,

qua S. LEONI MAGNO *asseruit* CAPITULA, *seu* AUCTORITATES *de Gratia Dei*, S. CÆLESTINI *epistolæ ad Gallicanos subjecta*.

I. T de prima parte præmissæ dissertationis, qua de Auctore Capitulorum Cælestini epistolæ subjectorum statuitur, æquum judicium feratur, observandum in primis est, horum Capitulorum mentionem primum inveniri apud tres Scriptores sub initium sæculi VI. Omnibus præcessisse videtur Dionysius Exiguus, cum ea suæ Collectioni canonum in Urbe lucubratæ inseruit, Cælestinique Pontificis epistolæ 1. ad Gallicanos adjecit. Cum is posteriorem Collectionis partem decretales Romanorum Pontificum continentem ediderit petente Juliano R.E. Presbytero, qui Gelasii alumnus, Synodo Romanæ sub Symmacho interfuit an. 499. non multo post eamdem partem vulgasse probabilissimum est. Hic autem eadem Capitula una cum Cælestini epistola proculdubio invenit. Hinc enim ea ita huic epistolæ adtexuit, ut ad eumdem Pontificem pertinere crediderit. Enimvero cum universa Cælestini decreta in duos & viginti titulos dividat; epistolam ad Gallicanos ac subnexas Romanorum Pontificum auctoritates in tredecim priores ejusdem Papæ titulos seu decreta distribuit, adeo ut epistola duo priora, auctoritates vero undecim subsequentia decreta conficiant. Discrimen inscriptionis Capitulis præfixæ, *Incipiunt præteritorum Sedis Apostolicæ Episcoporum auctoritates de Gratia*, & discrimen etiam clausulæ, *Expliciunt auctoritates* &c. distinctionem quidem harum auctoritatum ab ipsa epistola indicant, non tamen distinctionem auctoris, seu collectoris, quem si Dionysius credidisset diversum a Cælestino, has auctoritates inter hujus Pontificis decreta haudquaquam recensuisset.

Vetustiora testimonia de his Capitulis.

II. Alterum testimonium est Petri Diaconi & sociorum in epistola, quam ad Episcopos Africanos in Sardinia exules Romæ scripserunt circa annum 520. Hi, qui æque ac Dionysius Exiguus erant Scythæ, ex ejus collectione jam vulgata earumdem auctoritatum notitiam haurire potuerunt. Hinc quidem easdem Cælestino adjudicarunt. Nam capitula 11. & 12. recitantes, ea laudarunt sub expresso nomine *beatissimi Cælestini in epistola ad Gallos*; ac præterea Capitulorum ultima verba transcribentes, in his terminare affirmarunt eamdem epistolam.

III. Tertius testis est Hormisda, qui his monachis jam ex Urbe profectis ipso anno 520. in epist. 70. ad Possessorem scripsit: *De arbitrio tamen libero & gratia Dei quod Romana* (*hoc est catholica*) *sequatur ac servet* (alias *asseveret*) *Ecclesia*; *licet in variis libris beati Augustini*, *& maxime ad Hilarium & Prosperum*, *possit cognosci*; *tamen in scriniis ecclesiasticis expressa Capitula continentur*, *quæ si tibi desunt*, *& necessaria creditis*, *destinabimus*. Non alia hic *Capitula* notari consentiunt eruditi, nisi hæc, quæ sane *de gratia & libero arbitrio* agunt, ac titulum præferunt. Hic vero animadvertendum est, hunc Pontificem non tribuere ipsa Capitula Cælestino Papæ, sed tantum affirmare, ea *in scriniis ecclesiasticis*, hoc est Apostolicæ Sedis, contineri, ac ex iis cognosci posse, quid de gratia Dei & libero arbitrio *Romana* (*hoc est catholica*) *sequatur ac servet*, vel *asseveret Ecclesia*: quibus apostolica eorumdem Capitulorum approbatio satis manifeste exprimitur.

Capitula in Romanis scriniis custodita, & epistolæ Cælestini subjecta.

IV. Ex his duo colligimus. I. Hæc *Capitula* e Roma prodierunt in lucem, ac in scriniis Romanis erant custodita, ita ut hac de caussa laudatus Hormisda de iisdem scripserit: *Quæ si tibi desunt .... destinabimus*, e Romanis utique scriniis eruenda. II. Cum ea a Dionysio, qui e documentis Romæ collectis suum opus paravit, edita fuerint una cum epistola Cælestini ad Episcopos Gallica-

licanos; simul cum hac in apostolicis scriniis custodita & inventa fuisse videntur.

V. Porro Cælestino hæc *Capitula* non posse tribui, inter cetera a Quesnello allata num. 2. tria præsertim manifestum faciunt. I. Quia si ea ab eodem Pontifice cum epistola ad Gallos missa fuissent in Gallias; aliqua profecto eorumdem subnectendorum mentio in ipsis litteris facta fuisset, ut in aliis Romanorum Antistitum epistolis fieri solet, cum aliquid iisdem subjiciunt. II. S. Prosper, qui contra Augustinianæ doctrinæ adversarios omnes Apostolicæ Sedis auctoritates quam diligentissime opposuit, ea profecto Capitula non prætermisisset, quæ & apertius & expressius adversariorum opinionem impetebant. Quid in libro contra Collatorem cap. 10. contentus fuisset anteriora tantum Innocentii & Zosimi decreta obtrudere, si Cælestinus his Capitulis novissime directis in Gallias ipsam cum Gallicanis adversariis controversiam expressioribus verbis diremisset? Cur cap. 21. ubi Cælestini litteras ob susceptam Augustini defensionem laudat, nihil allegasset ex Capitulis, in quibus adversariorum sententiæ maxime eliduntur, si hæc cum iisdem litteris ab eodem Pontifice promulgata fuissent? III. Augustini reprehensores, cum adhuc post acceptam Cælestini epistolam illius doctrinæ succenserent; ut se ab auctoritate earumdem litterarum subducerent, reponebant, his litteris anteriores quidem Augustini libros fuisse approbatos, non vero ultimos, in quibus doctrinam suæ contrariam circa initium fidei gratiæ tribuendum &c. idem Doctor manifestius tradiderat. Qui autem id jactabant, solam proculdubio Cælestini epistolam acceperant iis Capitulis expertem, in quibus doctrina postremis Augustini libris diserte tradita potissimum confirmatur.

Cælestino nequeunt attribui.

Prosp. lib. cont. Collat. c. 21. n. 51.

VI. Quesnelli sententia, quæ S. Leoni Magno hæc Capitula adjudicat, ei hypothesi innititur, qua eumdem librorum de Vocatione omnium gentium auctorem prætulit. Cum vero hanc hypothesim omnino falsam in observationibus ad secundam dissertationem ostenderimus; sublato jam ejus sententiæ fundamento nihil addere opus esset. Unum tamen non omittemus. Si S. Leo Apostolicæ Sedis auctoritates collegisset *per id tempus*, ut Quesnellus putat, *quo Diaconi solummodo fungens munere, Cælestino Pontifici rerum ecclesiasticarum minister affuit*; S. Prosper, cujus gratia easdem collectas existimat, iisdem potissimum usus fuisset, cum librum adversus Collatorem scripsit. Magnum enim argumentum accessisset ex documento, quod tantus Cælestini Pontificis minister ad revincendos errores ipsi tradidisset. Cum vero nullum hujus documenti indicium, nullus usus apud Prosperum inveniatur; hanc lucubrationem Leoni adscribi non posse satis aperte colligitur. Argumenta, quæ a Quesnello ingeruntur ex stili atque doctrinæ consensione hujus opusculi & librorum de Vocatione omnium gentium, si quid probarent, id probarent, Capitula tribuenda esse horum librorum auctori, quem a Leone diversum demonstravimus.

Non sunt S. Leonis.

VII. Quod si ob consensionem stili atque doctrinæ hæc Capitula cuipiam tribuenda credantur, citius adjudicanda credimus S. Prospero Aquitano: quippe qui adversus Semipelagianos scribens, non solum eosdem errores impugnavit, qui in hisce Capitulis perstringuntur, verum etiam catholicam doctrinam *ex Apostolicæ Sedis auctoritate defendere* consuevit, ut in iisdem Capitulis fit: quod Auctori librorum de Vocatione omnium gentium æque usitatum non videmus. Antelmius dissert. 1. de veris operibus SS. Leonis & Prosperi part. 2. quem secutus est Pagius ad an. 431. num. 49. non solum hæc Capitula Prospero Aquitano tribuenda credidit, verum etiam ea ab ipso indicari putavit in præfatione operis contra objectiones Vincentianas, ubi ait: *Propositis singillatim sexdecim capitulis, sub unoquoque eorum sensus nostri & fidei, quam contra Pelagianos ex Apostolicæ Sedis auctoritate defendimus, verba ponemus*. His nimirum verbis non tunc scriptam contra Vincentianas objectiones responsionem, sed aliud opusculum antea *ex Apostolicæ Sedis auctoritate* lucubratum significari existimat. Verba autem *ex Apostolicæ Sedis auctoritate* pro mandato apostolico accipit, ex quo *delegationem apostolicam* Hincmarus Prospero attribuit in libris de Prædest. & de non trina Deitate. Nullum vero aliud opusculum ex mandato seu delegatione apostolica scriptum dici

S. Prospero Aquit. citius tribuenda. Præf. contr. object. Vincent.

dici potest a Prosper, nisi hæc Capitula eidem vindicentur, in quibus Sedis Apostolicæ auctoritates contra Pelagianos collegit. Ita Antelmius. Hæc autem omnia nihil convincunt. Liber enim Prosperi contra objectiones Vincentianas scriptus videtur, antequam ille Romam profectus, Cælestini epistolam ad Gallos Episcopos obtineret: alias hujus maxime epistolæ auctoritate usus fuisset in eodem libro, si postea eum perscripsisset. Eo igitur testimonio, quod præfationi inseruit, indicare non potuit hæc Capitula, quæ, ipso Antelmio concedente, post epistolam ad Gallos exarata fuerunt: certe autem eo tempore, quo Prosper Romam nondum accesserat, mandatum a Pontifice accepisse scribendi hæc Capitula incredibile est. Hinc delegatio, seu mandatum Sedis Apostolicæ, quod ex hoc eodem testimonio Hincmarus collegisse videtur, nulli fundamento nititur. Ea porro verba, quibus Prosper se fidem defendisse ait *ex Apostolicæ Sedis auctoritate*; cum pontificium mandatum non significent, nihil aliud exprimunt nisi Prosperi consuetudinem, qua contra Pelagianos tum in anteriori epistola ad Rufinum, tum in carmine de Ingratis Apostolicæ Sedis auctoritatem adhibuit: ita ut nihil hinc pro auctore Capitulorum constituendo elici possit. Illud vero nos potius movet ut hæc Capitula eidem Prospero maxime convenire credamus, quia præter hujus consuetudinem in opponenda Pelagianis Apostolicæ Sedis auctoritate, eadem fere Innocentii, Zosimi, & Africanorum Patrum testimonia, quæ in laudatis Capitulis colliguntur, ille inseruit in libro contra Collatorem: adeo ut quæ de gratia Christi pluribus in hoc libro disseruerat, in eo opusculo paucis perstrinxisse videatur.

Differt. 1. n. 4. pag. 5.

Occasio scribendi hæc Capitula.

VIII. Occasionem autem hujus lucubrationis sic conjicit P. Coustantius in admonitione ad epistolam I. Cælestini num. 8. „ Cælestino quidem adhuc superstite, Prosper adjuncto sibi socio Hilario Romam se contulerat, & epistolam „ obtinuerat ad Gallos, in qua laudatus Pontifex Augustini reprehensores acri„ter corripiens, atque hunc Doctorem nullo *umquam sinistræ suspicionis saltem rumore aspersum*, sed *ubique cunctis & amori* simul *& honori fuisse* „ testatus, æmulis ejus nihil reliquisse videbatur, quod ipsi objicerent. *Verum*, „ inquit Prosper, *contra istam clarissimæ laudationis tubam, contra istam sacratissimi testimonii dignitatem, audet quisquam malignæ interpretationis murmur emittere; & perspicuæ sincerissimæque sententiæ nubem obliquæ ambiguitatis obtendere; ut scilicet quia in epistola Papæ* (Cælestini) *librorum, de quibus actum est, non expressus est titulus, hinc eos* (libros qui in reprehensionem vocabantur) *appareat non probatos, & istam Augustini laudationem pro anteriorum scriptorum meritis fuisse collatam*. Quæ sinistra interpretatio quam iniqua, quamque insulsa esset, ex novissimorum Augustini librorum cum anterioribus summa „ consensione demonstrasse non contentus Prosper, ne quid adversariis superesset effugii, agendum sibi duxit, ut etiam a Sixto Pontifice Augustini doctrina probaretur: unde & subjicit: *Quod ne hypocritarum obtineatur insidiis* (ut scilicet novissimi Augustini libri ab Apostolica Sede non probati „ existimentur) *confidimus Domini protectione præstandum, ut quod operatus est in Innocentio, Zosimo, Bonifacio, Cælestino, operetur & in Sixto; & in custodia dominici gregis hæc sit pars gloriæ huic reservata Pontifici, ut sicut illi lupos abegere manifestos, ita hic depellat occultos*. Tum igitur, ut „ Sixtum ad id præstandum induceret facilius, Indiculum texuisse merito credatur, in quo doctrinam, quam in novissimis Augustini libris arguebant adversarii, præteritorum Apostolicæ Sedis Præsulum definitionibus consentaneam „ esse demonstratur." Hactenus P. Coustantius: cui tamen assentiri non possumus, cum subjicit, hunc Indiculum a Sixto ita confirmatum fuisse, ut quod expressis in eo capitulis de gratia & libero arbitrio traditur, deinceps propria Ecclesiæ Romanæ doctrina evaderet; adeoque Prosperum id quod de illo Pontifice speraverat, feliciter fuisse assecutum. Assentiri non possumus, inquam: Sixtum enim III. hac in materia quicquam decrevisse nullum uspiam indicium est: & siquidem aliquid statuisset, quo ea Capitula confirmata fuissent; nihil esset, cur eadem Cælestino potius, quam Sixto vindicarentur. Adde quod si ea Capitula expresse & publice approbata fuissent a Sixto, haud intelligi potest, cur post apostolicam ejusmodi confirmationem hæretici habiti non fuerint Faustus

Ep. 21. n. 2.

lib. cont. Collat. c. 21. n. 59.

n. 60.

Re-

Rejensis, aliique Galli, qui adversus eorum Capitulorum doctrinam adhuc scriptitarunt.

IX. Illud autem verisimilius nobis est, ea Capitula a Prospero quidem lucubrata in eum finem, quem Coustantius conjecit, Sixto Pontifici oblata fuisse, antequam ederentur. Quid autem in caussa fuerit, cur Sixtus nihil novi statuerit, ignoratur. Forte Augustini reprehensores post librum Prosperi contra Collatorem, in quo eædem Apostolicæ Sedis auctoritates insertæ fuerant, ita conquieverunt sub Sixto & deinceps usque ad Faustum, ut nihil amplius opus esse judicatum fuerit. Illa vero Capitula ab eodem Pontifice suscepta cum maxime probarentur, in scriniis apostolicis fuere deposita, ac Cælestini epistolæ eo nomine adnexa, quod hæc epistola Prosperi sollicitudinem commendaret, ac de eadem materia ageret. Ibi autem tamdiu videntur latuisse, quoad ex iisdem scriniis educta una cum litteris Cælestini Dionysii Exigui opera prodierunt. Cum porro Hormisda horum Capitulorum meminit, nec Sixti, nec Cælestini fecit mentionem, eo quod nec ullo illius decreto confirmata fuerint, nec ad hujus epistolam vere pertinerent. Satis ipsi fuit sola apostolica scrinia memorare, in quibus ea solebant recondi & custodiri, quæ probabantur. Prima igitur, & publica eorumdem Capitulorum approbatio referenda est laudatis Hormisdæ litteris ad Possessorem, quibus ea in scriniis ecclesiasticis servata, Romanæ & catholicæ doctrinæ conformia declaravit. Hinc nihil mirum, si ante hujusmodi probationem Faustus aliique Galli citra hæreseos notam contrarium defendere potuerint. Immo id etiam potuit fieri aliquandiu post, cum hasce Hormisdæ litteras ad Possessorem Constantinopolim directas, plures in Galliis ignorare potuerint: cum præsertim idem Pontifex ea Capitula iisdem litteris probaverit quidem, non autem ediderit, nec quid in ipsis contineretur, aut quæ doctrina probata fuerit, satis exinde colligi posset. Quæ autem eorumdem Capitulorum Dionysio auctore prodiit editio, sensim propagata, non in omnium manus & notitiam statim pervenit. Hæc quoad primam Quesnelli partem.

X. Quoad alteram vero unum observandum credimus. Licet Augustiniana doctrina de Prædestinatione in hisce Capitulis non fuerit inclusa (ut non tam Quesnellus, quam Cardinalis Norisius contendunt) inter *profundiores difficilioresque partes incurrentium quæstionum*, de quibus Auctor dixit: *Sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus adstruere:* non tamen exinde sequitur, eam inter definita fidei dogmata ita esse censendam, ut qui aliter senserit, hæreticus, aut violatæ fidei reus haberi debeat. Hæc enim doctrina pluribus licet Augustini aliorumque Patrum exploratissimis testimoniis firmata, ac ex principiis definitis quam proxime consequens, nondum ab Ecclesia definita dici potest. Qua in re audire libeat P. Ludovicum Thomassinum, qui etsi gratuitam prædestinationem a Patribus declaratam naviter propugnet; hanc tamen monitionem necessariam putavit tom. 1. Theolog. Dogm. lib. 9. c. 19. n. 8. *Unum superest, quod moneri Lectores necessum sit: nempe ubi decretum de prædestinatione gratuita indecisum a SS. Patribus relictum esse tam constanter negavimus .... non id nobis fuisse consilii, ut decretum illud in fidei dogma receptum fuisse affirmaremus. Longe aliud est doctrinam de gratuita prædestinatione ab Augustino & a plerisque omnibus Ecclesiæ utriusque Patribus assertam fuisse, atque ab Ecclesia Catholica ut fidei regulam coaptatam esse .... Id in caussa fuit ut sæpiuscule dixerimus, Augustini de electione gratiæ sententiam dogmati fidei esse conjunctam, non esse relictam in medio ut indecisam, aut superfluam; sed velut cohærentem, aut consequentem, non vero ut ipsi fidei substantiæ concretam, aut implicitam.*

PASCHASII QUESNELLI
DISSERTATIO QUARTA
DE AUCTORE LIBELLI, seu EPISTOLÆ AD DEMETRIADEM VIRGINEM
PROSPERO hactenus adscriptæ:
in qua nec ***PROSPERI*** *esse, nec alterius quam* ***S. LEONIS*** *Papæ I. ex conjecturis asseritur.*

I. Idem auctor lib. de Vocat. & epist. hujus. 1

TA concinit stylus epistolæ ad Demetriadem stylo librorum de Vocatione Gentium, ut 1 eidem hactenus auctori utrumque opus merito sit adscriptum, sive cum Ambrosio datum, sive cum Prospero. Quamobrem qui multis nec futilibus, ut confidimus, argumentis alterum S. Leoni vindicavimus secunda Dissertatione, peculiarem instituere alterius eidem asserendi gratia supervacaneum duceremus, nisi in re hujus momenti probationes probationibus cumulare, nullique diligentiæ parcere necessarium videretur.

Remisso itaque ad priorem Dissertationem lectore, ut de tempore scriptionis hujus epistolæ instruatur, multaque etiam ibi legat de styli, doctrinæ, conceptuumque similitudine, quæ inter S. Leonem, auctoremque librorum de Vocatione Gentium intercedit, & ad epistolæ quoque auctorem transferri possunt; cetera quæ hujus propria sunt, paucis absolvemus.

In Scripturæ versione conveniunt. 2

Primum igitur animadverto, hoc epistolæ commune esse cum opere de Vocatione Gentium & certis sancti Leonis operibus, quod 2 Scripturam sanctam ex sancti Hieronymi versione allegent. Sed hoc insuper habet cum sancto Leone affine, quod utraque versione utatur, Vulgata scilicet, & Hieronymiana: quod in eodem versu 4. capitis 14. libri Job contigit: ubi secundum vulgatam versionem ita legimus apud sanctum Leonem serm 8. de Nativit. & in epist. ad Demetriadem circa med. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?* Et secundum septuaginta Interpretes in serm. 1. sancti Leonis de Nativit. & in citato epistolæ loco: *Nemo mundus a sorde, nec infans cujus unius diei vita est super terram.* Quod ad id quod probatum volumus, validum, puto, argumentum est: cum nemo facile sibi persuadeat fortuito contigisse, ut eadem ætate duo scriptores diversi eumdem ejusdem libri versum assumserint ex versione sancti Hieronymi, quæ nondum in usum vocata erat, & vix ab alio auctore illius ævi usurpata reperiatur.

S. Leon. ser. 8. de Nativ. cap. 3. epist. ad Demetriadem c. 11.

2. Ut probet Christum Dominum Sacramentorum Evangeliique ministris semper adesse ac cooperari, adducit textum e capite 28. S. Matthæi, quem a sancto Leone & ab auctore librorum de Vocatione Gentium usurpatum diximus eodem consilio. *Utique nunc*, inquit, *eadem potentia Dominus indesinenter operatur, qui ait:* „Ecce ego vobiscum sum &c.„ Vide supra Differt. 2. n. 19. loca ex sancto Leone & ex opere de Vocatione Gentium descripta.

3. Hæc epistola, cum varias Satanæ describit insidias, conatusque vehementiores, quibus eos impetit, quos per baptismatis consecrationem, vitæque melioris professionem sibi cernit eripi; cumque e contra, quo studio, qua vigilantia adversus illum pugnari debeat, monet, iisdem fere utitur verbis, quibus & Leo noster. Exemplum habe ex cap. 10. *Cum in sacramento crucis & resurrectionis Christi ad novitatem redit vetustas, & ad innocentiam regeneratur impietas, antiquus hostis malignius* FREMIT, *& acrius inardescit: & cum innumeris nocendi artibus humanum genus nitatur avertere*, SERENS DISCORDIAS, INCITANS IRAS, ACUENS CUPIDITATES, *suadens turpia, falsa commentans, & errorum laqueos per opinionum commenta multiplicans, plus uritur de virtute stantium, quam lætetur de fragilitate labentium.* II.

Sanctus Leo serm. 6. de Epiphan. cap. 3. *Vigilanter cavenda sunt illa discrimina, quæ de otio ipsius pacis oriuntur. Adversarius enim, qui in apertis inefficax persecutionibus fuit, tecta nocendi arte* DESÆVIT, *ut quos non*

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Confer Observ. subjiciendas n. 4.
2 Vide easdem Observ. n. 5. In sequentibus autem numeris sequentia excutientur.

non perculit impetu afflictionis, lapsu dejiciat voluptatis ... Quos damnis non fregit, cupiditate corrumpit. INFLAMMAT *concupiscentiis, quos non potest vexare tormentis.* SERIT DISCORDIAS, ACCENDIT IRAS, INCITAT LINGUAS; *& ne ab illicitis dolis cautiora corda se revocent, consummandorum scelerum ingerit facultates.* Et ferm. 2. de Quadrag.cap. 2. *Modo tibi major cautio, & sollicitior assumenda prudentia est, quando idem hostis tuus acriori sævit invidia .... appropinquante novæ creaturæ ortu, spiritalis nequitia ab his, quos possidebat, excluditur.* FREMIT *ergo exspoliati hostis impius furor; & novum quærit lucrum, quia jus perdidit antiquum.* INFLAMMAT ITAQUE IRAS, *nutrit odia,* ACUIT CUPIDITATES, *irridet continentiam,* INCITAT *gulam.* Serm. 3. de Quadrag. *Exinde (nos) vehementiore odio &* INVIDIA SÆVIORE *persequitur, ex quo ei in baptismo renuntiavimus, & ab illa, cui dominabatur, origine in novam creaturam divina regeneratione transivimus .... non desinit nobis hostis antiquus* LAQUEOS PECCATI *ubique* TENDERE.

Quibus in locis præter fenfus, constructionis ac verborum similitudinem & concentum, quæ eumdem auctorem arguunt, multæ sunt insuper voces in textu epistolæ, quæ a sancto Leone passim usurpantur, velut: *Opinionum commenta: Sacramentum crucis & resurrectionis Christi: Redit ad innocentiam iniquitas, & in novitatem vetustas: uri de virtute stantium: fragilitas labentium* &c.

III. Auctor epistolæ sic habet: *Malum superbiæ maxime virtutibus est cavendum: quia nullis opportunius insidiatur, quam quibus laus justa debetur.* Et c. 10. *Quibus non poterat persuadere vitiorum amorem, immittit laudis cupiditatem .... Per gloriam irrepsit humanam, & quos impulsione non movit, elatione dejecit.* Ad eumdem sensum, cap. 16. sic loquitur: *Vigilant autem tentatoris insidiæ, ut ubi proficit devotio, subrepat elatio, & ut homo de bono opere in se potius, quam in Domino glorietur. Sed sollicitudo nos Apostoli contra hoc periculum monet, dicens:* ,, Cum timore & tremore vestram salutem ,, operamini: Deus est enim qui operatur in ,, vobis & velle & operari pro bona voluntate. *Quanto ergo excellentius in mandatis Dei quique proficiunt, tanto majores habent caussas formidinis & tremoris: ne de ipsis probitatis augmentis mens sibi conscia & laudis avida in superbiæ rapiatur excessus, & fiat immunda vanitate, dum sibi videtur clara virtute.*

Sanctus Leo his admodum similia habet ferm. 4. de Quadragesima cap. 3. *Non ambigatis,* inquit, *diabolum ad hoc vim suæ malignitatis armare, ut pietati laqueos de ipsa pietate prætendat, & quos non potuerit dejicere per diffidentiam, conetur superare per gloriam. Vicinum est enim rectis actionibus superbiæ malum, & de proximo semper virtutibus insidiatur elatio. Quia difficile est ut laudabiliter viventem laus non capiat humana.* Et ferm. de Epiphan. 8. c. 2. *Cum timore & tremore, inquit Apostolus, vestram salutem operamini: Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Et hæc sanctis caussa est tremendi atque metuendi, ne ipsis operibus pietatis elati deserantur ope gratiæ, & remaneant in infirmitate naturæ.*

De Melchisedech differens epistola, ait: *Vir sacratissimus Melchisedech Domini & Salvatoris nostri* PRÆFERENS FORMAM. Sanctus Leo ferm. 4. (nunc 5.) de Natali suo. *Ipse est,* inquit, (Christus) *cujus* FORMAM *Melchisedech Pontifex* PRÆFEREBAT.

De lege & gratia eodem uterque modo loquitur Epistola. *Non ob aliud,* inquit, *umquam datur præceptum, nisi ut quæratur præcipientis auxilium.* Sanctus Leo ferm. 5. de Quadrag. *Ad jubentem recurrat, qui ideo dat præceptum ut excitet desiderium, & præstet auxilium.* Et expressius ferm. XI. de eadem: *Ideo enim datur præceptum, ut præcipientis quæratur auxilium.*

De paupertate & divitiis. *Tam abundantia, quam inopia,* ait epistola, *materia solet esse peccati, cum vel dives extollitur ad superbiam, vel pauper prosilit ad querelam.* S. Leo ferm. XI. de Quadrag. cap. 1. *Non minoris est periculi carere desideratis, quam abundare concessis. Insidiæ sunt in divitiarum amplitudine, insidiæ in paupertatis angustiis. Illæ elevant ad superbiam, hæ incitant ad querelam.*

Sanctus Leo epist. 10. ad Episcopos Provinciæ Viennensis cap. 1. *Apostolicum munus in Petro principaliter collocavit* (Christus.) Auctor epistolæ: *Natura in Adam principaliter instituta.* Ubi eadem voce utuntur in eo sensu qui tam primariam institutionem, quam Primatum includit. Quæ vox raro ita usurpatur.

Hoc etiam commune habent tria hæc scripta, ut illud Act. 14. *Dimisit gentes ingredi vias suas,* frequenter assumant: & illud, *Tentatio est vita hominis super terram,* ex libro Job sæpius quoque usurpent.

De præsentis vitæ statu S. Leo Serm. 7. de Pass. cap. 3. *Contristati sunt, non de conscientiæ reatu, sed de humanæ* MUTABILITATIS INCERTO. Serm. 14. de Pass. c. 3. *Quamvis enim non istius vitæ sit, sed æternæ, ut sit Deus omnia in omnibus; tamen* &c. Epistola ad Demetriadem: *Non quidem obtinetur, ut jam omnia in omnibus Deus sit: quia nullus est sine tentationis stimulo, & sine* MUTABILITATIS INCERTO &c. Et supra: *In futuræ beatitudinis consortio Deus erit omnia in omnibus: quod ideo in hac vita non potest ad plenum obtineri: quia nondum mortale hoc* &c. IV. Cap. 24.

In utroque Deus sub agricolæ imagine inducitur animam hominis colens, fecundamque reddens bonis justitiæ fructibus, ac propterea Deus *summus & verus agricola* nuncupatur: pia ejus erga homines sollicitudo, *cultura:* anima, *ager cordis;* virtutes, *semina;* bona opera, *germina justitiæ*

tiæ appellantur. Auctor epistolæ, cap. 1. *Licet plantationi suæ* SUMMUS AGRICOLA *valida ad profectum tuum incrementa præberet; cooperatores tamen gratiæ Dei opportune piam adhibuere culturam: ut germen tenerum fortitudinis robur acciperet, & dignos generositate sua fructus propositi tui arbor afferret*. Et cap. 7. *Sed quidquid illud est, quo corporeorum sensuum exteriora pulsantur, in agro cordis, cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere, nec germen emittere, nisi ille* SUMMUS ET VERUS AGRICOLA *potentiam sui operis adhibuerit, & ad vitalem profectum, ea quæ sunt plantata, perduxerit*. Lib. 2. de Vocat. Gent. cap. 6. *Quæ* (bona voluntas) SUPERNI AGRICOLÆ *prima plantatio est ..... Bona voluntas omnium virtutum germen est primum*.

S. Leo Serm. ult. de jejunio decimi mensis: *Deus namque* VERUS ET SUMMUS AGRICOLA, *non solum corporalium, sed etiam spiritualium auctor est fructuum, & utraque semina, utraque plantaria duplici novit exercere* CULTURA, *dans agris profectus germinum, dans animis incrementa virtutum*. Item Serm. 3. de eod. jejunio dec. mensis. *In agro dominico, cujus operarii sumus, oportet nos prudenter atque vigilanter spiritalem exercere culturam .... Quæ bona opera si pigro otio & inerti desidia negligantur, terra nostra nihil generosi germinis pariet* &c. Serm. 6. DE TERRA CORDIS *nostri germen justitiæ & caritatis fructus oriatur*. Serm. 1. de Quadrag. *Tunc in nobis bene semina virtutum nutriuntur, quando ab* AGRO CORDIS *nostri omne germen externum evellitur*. Serm. 4. de jejun. Pent. cap. 3. *Terra enim carnis nostræ nisi assiduis fuerit subacta culturis, cito* &c. *Custodienda igitur nobis omnium germinum seminumque generositas, quam ex summi agricolæ plantatione concepimus* &c. Similia habet Serm. 2. de Resurrect. & 2. item de Ascensione.

Consulat etiam Lector quæ in secunda dissertatione a nobis relata sunt tam ex S. Leone, quam ex auctore de Vocatione Gentium circa mutum illud creaturarum de suo creatore testimonium, quod cuivis semper patet: paribus enim ac potius iisdem verbis illud depingit auctor epistolæ cap. 7. in hunc modum: *Omnia quidem elementa mundi, & universæ creaturarum naturæ hoc ipsa sui exigunt specie, ut invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur: & in pulchritudine cæli & terræ quædam sunt paginæ ad omnium oculos semper patentes, & auctorem suum numquam tacentes: quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum & eloquia scripturarum*.

S. Leo Serm. 11. de Quadragesima, cap. 6. *Qui aliquam*, inquit, *dat portionem substantiæ suæ, intelligat se ministrum esse misericordiæ divinæ, qui partem pauperis in manu posuit largientis*. Et Serm. 5. de Collectis cap. 1. *Terrenæ & corporeæ facultates ex ipsius largitate proveniunt, ut merito rationem eorum quæsiturus sit, quæ non magis possidenda tradidit, quam dispensanda commisit*. Epistola ad Demetriadem cap. 5. *Qui possessionibus suis non aliter, quam rebus pauperum præsunt: ut ecclesiasticæ utilitati sub quadam procuratione famulentur, elaborantes singuli pro suarum virium portione, ut ad victum atque vestitum familiæ Dei necessaria conferantur* &c.

Epistola ad Demetr. cap. 10. *Hinc evacuatio baptismi parvulorum, qui sola adoptione donari, nullo tamen reatu dicerentur absolvi*. Lib. 2. de Vocatione Gentium cap. 24. *Nec impie a quodam de parvulorum baptismo dictum fuisset: Habet gratia quod adoptet, non habet unda quod diluat*. Hanc hominis Pelagiani sententiam descripsit auctor librorum sex Hypognosticon, lib. 5. cap. 8. ex scriptis Pelagiani quem confutat. Hunc Julianum esse, illum vero Sixtum Papam III. conjicit Joannes Garnerius: quæ conjectura, si vera esset, juvaret sententiam nostram: cum enim Sixto adhæserit Leo noster, ab eo accipere potuit Pelagiana scripta, quæ forsan Sixto, cum Cælestio favebat, familiaria fuerant. V. *Differt.* VI. *ad Marium Mercatorem cap. 6.*

Epistolæ cap. 5. *Ad vitam æternam per angusta & ardua eniti* &c. respicit procul dubio auctor ad versum 14. capitis 7. Evangelii secundum Matthæum, quem ita semper refert S. Leo: *Angusta & ardua via est, quæ ducit ad vitam*. Exempla vide in dissertatione 2. num. 24.

S. Leo Serm. 8. de jejunio decimi mensis cap. 1. *Ut anima ...* IN AULA MENTIS *possit divinæ vacare sapientiæ*. Epist. ad Demetriad. cap. 22. *Ipsa ergo*, inquit, AULAM TUÆ MENTIS *ingredere & in secretario purissimæ conscientiæ tuæ* &c.

S. Leo Serm. 1. de Jejun. 10. mensis, cap. 1. *Deus dat unde ipsi quod operatur operemur, accendens scilicet mentium nostrarum lucernas, & igne nos suæ caritatis inflammans*. Epist. ad Demetriad. cap. 14. *De vero lumine tenebrosæ jam & deficientes lucernæ lumen accipiunt .... Superno igne accensus animus non tepescat .... unde cœpit inflammari, inde poscat igniri*. Hanc ultimam vocem in dissert. 2. Leoni familiarem observavimus num. 24.

Epist. cap. 24. *Sine dubio inde habetur virtutum omnium* PORTIO, *unde habebitur* PLENITUDO. S. Leo Serm. 2. de Passione, cap. 2. *Ut quod vestri generis impia perdidit portio, assequatur hoc fidelis gentium plenitudo*. Serm. 15. (nunc 14.) cap. 4. *Qui primus hominum resurrexit, ejus plenitudinis est portio, quam præcessit*.

Epistolæ cap. 17. *Dignum quippe est ut imago Dei Deo splendeat, & inde pulchra, inde sit comta, dicens*: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine: *alioquin adultera est & a divino aliena conjugio, si alterius cujusquam decorem in speculo sui cordis ostentat*. Lib. 1. de Vocat. Gent. c. 8. *Quærat Dominus imaginem suam, & omnium, quæ in eam inciderunt, sordium concretione detersa speculum humani cordis enubilet*. Serm. 95. de gradibus beatitud. cap. 7. *In creatura creator appareat, & in speculo cordis*

dis humani, *per lineas imitationis expressa Dei imago resplendeat*. Serm. 5. de Quadrag. cap. 3. *Sollicitiore cura cordis nostri specula tergamus .... Nitor enim mentium ad imaginem Dei conditarum non ita a fumo totius vanitatis alienus est*, *ut nulla possit sorde fuscari*. Serm. 1. de Jejun. 10. mensis c. 1. *Inveniemus hominem ideo ad imaginem Dei conditum*, *ut imitator sui esset auctoris ; & hanc esse naturalem nostri generis dignitatem*, *si in nobis quasi in quodam speculo divinæ benignitatis forma resplendeat*. Serm. 4. de Nativit. cap. 2. *Ut homo ad imaginem & similitudinem auctoris sui vivens*, *formam Dei bonitatis atque justitiæ in splendore imitationis tamquam in speculi nitore servaret*.

Epistolæ cap. 7. *Gratia Dei tota repellitur*, *nisi tota suscipitur . . . Extra gratiam efficitur*, *qui aliquid de ejus plenitudine diffitetur .... Plene & veraciter confitenda est gratia Dei*, *de cujus hoc primum munere est*, *ut auxilium ipsius sentiatur*. Capitulo 10. de gratia & lib. arb. *Ad confitendam gratiam Dei ejus operi ac dignationi nihil penitus subtrahendum est*.

Epistolæ cap. 8. *Nulla est gravior*, *quam superborum ruina ; maxime cum ipsa elatio in Dei tendat injuriam*. S. Leo epistola 80. (nunc 106.) ad Anatolium: *In totius Ecclesiæ perturbationem superba hæc tendit elatio*. Creberrimus est iste loquendi modus apud S. Leonem.

Epistolæ cap. 10. *Ut omnium hominum generalem ruinam meritorum privilegio sublevarent*. S. Leo Serm. 7. de Epiphania cap. 4. *Deus caussam nostram nimis malam humilitatis privilegio bonam fecit*.

Epistolæ cap. 18. *Ab omni contaminatione mens libera est*, *quæ sive in se*, *sive in proximo nihil diligit*, *nisi quod ex Deo esse novit*. *Nam amare aliquid*, *quod non ex opere & spiritu Dei sit*, *non est casta dilectio*. Lib. 1. de Vocat. Gent. cap. 6. *Bene se amant*, *qui in se opera Dei amant*. *Nam & Deus hoc amat in nobis*, *quod ipse fecit ; & hoc odit*, *quod ipse non fecit*. *Si ergo opus Dei amamus in nobis*, *bonam voluntatem recte amamus*, *quæ utique*, *si opus Dei non esset*, *amanda non esset*.

Frequens ea verborum constructio & congeries, figurarumque usus, quæ in differt. 2. observavimus Leoni familiaria esse. Epistolæ cap. 6. *De omni genere hominum*, *de omni gradu officiorum*, *de omni mensura operum*, *de omni qualitate virtutum*, *fiat totius ædificationis inseparabilis connexio & indifferens pulchritudo*, *nec desit soliditati*, *quod non defuerit portioni*. Præter constructionem verborum, vix etiam ullum est, quod Leonis non sit proprium ac familiare. Cap. 10. *Cum ... captivis libertas*, *perditis salus*, *mortuis vita reparatur*. *Cum ... ad novitatem redit vetustas*, *& ad innocentiam regeneratur impietas*. Cap. 4. *Fiant filii Dei de paupertate divites*, *de patientia fortes*, *de humilitate sublimes*. Sexcenta his similia reperies in aliis S. Leonis opusculis. Vide dissertationem 3.

4. Jam vero si minutatim velimus expendere styli affinitatem, vocabulaque utrique magis familiaria, eadem prorsus hæc esse facile deprehendemus, eamdemque dictionis totius structuram. His enim ferme frequentius utuntur vocibus, aut si non frequenter aliquibus, saltem citra usum communem usurpant. Tales sunt sequentes. Voluntaria devotio. Gratiæ largitas. Incitare. Igniri. Discipulus veritatis. Prophetica, Evangelica, & Apostolica doctrina. Redire, transire, transferri in innocentiam, & novitatem protestari. Indicere. Murmura querelarum. Incunctanter. Inspicere, inspector. Sublimitas. Transcendere. Accrescere, famulari, famulatus. Insinuare, insinuatio. Moderamen. Incommutabilis voluntas. Tepescere. Desides & tepidi. Evacuare. Insania, novi dogmatis. Dogmatis portio. Vipereus. Formam præferre. Cooperatores gratiæ. Impendere. Dispendium. Provehere, provectio. Exordium sumere. Consensio pro consensu. Mensura donorum gratiæ. Impar. Tumere, intumescere. Elatio. Præsumere, forma. Universitas pro omnes. Recidere. Fragilitas. Divini operis & muneris esse. Soliditas. Sacratus, sacratissimus. Confœderari. Religiosus. Onerosus. Obscurum pro obscuritate. Erudire, eruditio. Discretus, discretio. Portio, plenitudini & soliditati opposita. Sacramentum Passionis & Resurrectionis. Urere, uri invidia. Virus invidiæ. Commenta. Paginæ evangelicæ, veteris & novi Testamenti. Deceptiones. Laquei. Dextri, sinistri. Communio naturæ &c. Scienter. Materia. Germen, semen, ager cordis. Consortium. Plantationibus suis Deus incrementa præbet. Variare, varietas. Indesinenter. Tentationis stimulus. Periculum mutabilitatis. Mutabilitatis incertum. Corde concipere. Cultura. Tenebrosæ mentes. Inclinare. Occiduus. Refutare pro rejicere &c. Magistri pro SS. Patribus, & doctoribus Ecclesiæ. Constitutio Salvatoris &c.

VI. Vocum earumdem usu.

5. Conjectationes superiores hic altera firmamus. Quod styli hujus epistolæ nitor ac venustas, non est hominis Africani, sed ipsis potius latinæ linguæ incunabulis enutriti. Et certe si Africanus fuisset, non ignorasset Demetriadem ex S. Augustini maxime cohortationibus servandæ virginitatis consilium concepisse; nec scripsisset tale ipsum *propositum sine humanis cohortationibus elegisse*, cum ex ipsius Augustini epist. 143. ad Julianam Demetriadis matrem discamus, per ejus ministerium castitatis propositum amplexatam esse piam hanc virginem. *Per ministerium*, inquit, *nostrum cum accepissetis verbum auditus Dei*, *sicut dicit Apostolus*, *accepistis non ut verbum hominum*, *sed*, *sicut est vere verbum Dei*. *Cujus ministerii nostri*, *adjuvante gratia & misericordia Salvatoris*, *in domo vestra tantus fructus exortus est*, *ut humanis nuptiis jam paratis sancta Demetrias spiritalem sponsi illius præferret amplexum*, *cui specioso præ filiis hominum* &c. Hominem vero Italum, longe ab

ab Africa positum & tunc temporis forte adhuc adolescentem, qualis erat S. Leo, non mirum est hanc compertam non habuisse circumstantiam. Quid quod hujus epi-
3 stolæ auctor satis 3 se Romanæ Ecclesiæ alumnum prodit, dum ejus gloriam ubique æmulatus Apostolicam Sedem omnibus tum Sacerdotibus, tum plebibus exemplo fuisse asserit, ut Pelagiani dogmatis insaniam abhorrerent: cum hæc palma Episcopis Africanis debeatur, qui omnium primi signum adversus Pelagium levaverunt, sic canente Prospero:

Tu caussam fidei flagrantius, Africa, nostra
Exequeris: tecumque suum jungente vigorem
Juris Apostolici solio, fera viscera belli
Conficis, & lato prosternis limite victos.
Convenere tui de cunctis urbibus almi
Pontifices, geminoque senum celeberrima cœtu
Decernis quod Roma probet, quod regna sequantur.

VII. Leonis & Demetriadis necessitudo.

6. Juvat porro non modicum assertionem nostram singularis, quæ Demetriadi virgini cum S. Leone intercessit necessitudo, sanctaque familiaritas, ex qua etiam hanc fiduciam sumsit, ut ipsam impelleret ad construendam Basilicam sub S. Stephani invocatione consecrandam, ut fidem faciunt varii scriptores. Platina: *Leo*, inquit, *ad reparandam Urbem & Templa conversus, Demetriam ancillam Dei impulit ut Basilicam beato Stephano via latina tertio ab Urbe milliario in fundo suo conderet*: quod & refertur in Breviario Romano. Cur de alia Demetriade itidem virgine, hæc intelligi debeant aut possint, non video; cum aliam huic cognominem & aliquatenus illustrem, nec illius ævi scriptores commemorent, nec eam, de qua loquimur, aliqua nota distinguant, cum de ea mentionem faciunt. Unicum est, quod quempiam possit movere, videlicet Demetriadem jam ab anno 410. barbarorum sævitiam, qui Romam ceperant, fugientem, in Africam transmeasse, una cum Juliana matre sua & avia Proba, ibique sedem apud Carthaginem fixisse. Verum si semel redierit in memoriam,
4 4 Wandalos irrupisse in Africam anno Domini 427. cum innumerabili prope exercitu, qui regionem illam immaniter vastavit; post expugnatam vero anno 431. Hipponem omnes illius tractus provincias barbarorum armis subjectas esse, exceptis solum duabus civitatibus, Cyrta, & Carthagine, hancque ultimam tandem in illorum manus devenisse anno 439. nemini puto persuadendum Demetriadem in illa provincia remansisse, experturam nimirum, nisi fuga sibi consuluisset, hæreticorum barbarorumque furorem, apud quos fides catholica castitasque virginalis, quibus clarebat Demetrias, summo æque crimini vertebantur. Immo vero nemo est qui non credat piam virginem, sicut expugnata a Gothis Roma, aufugit Carthaginem, tutissimum tunc a barbaris asylum; ita invadentibus Africam Wandalis longe potiori ratione reliquisse Carthaginem, Romamque remeasse, in qua patriam, cognatos, amicos, &, quod non semel indicatur in hac ipsa epistola, amplissimas possessiones a parentibus suis relictas habebat. Quamquam & usque ad incursionem Wandalorum in Africa non remansisse, vero simillimum est, vel Julianam adhuc superstitem post Gothorum ex Italia discessum carissimum pignus in urbem secum reduxisse, vel Demetriadem, mortua Juliana, ultro repetiisse patriam, ut quæ apud Carthaginem sine cognatorum, gentiliumque suorum ope ac solatio vix potuisset residere.

Urbem igitur reversa Leonem invenit primatum seu doctrinæ seu pietatis inter omnes, qui tunc in urbe florebant, facile tenentem: cumque Archidiaconum Ecclesiæ spectaret potior virginum Deo dicatarum cura, Demetriadem sanctus Leo ex officii sui debito ad sanctioris, quam professa fuerat, vitæ perfectionem dirigendam suscepit; sanctumque Leonem vicissim sacra virgo, ut ad sublimis propositi observantiam magis magisque accenderetur, pro jure suo precata est. Nec renuit S. Leo onus impositum, sed hanc ad eam scripsit eximiam epistolam, cujus materiem esse debere censuit christianam humilitatem, quam in sacra virgine natalium splendore, immensis opibus largiter in pauperes effusis, ac singulari pietate commendata periclitari merito timuit: ne partas tot laboribus, operumque bonorum assiduitate palmas una eriperet elatio: in cujus virtutis laudes quam propensus aliunde esset, cetera ejus scripta pluribus locis attestantur.

VIII. Nihil titulus Prosperum præ se ferens nocet.

Sit igitur S. Leonis tam insignis epistola, non vero Prosperi, cujus nomen præ se tulit, ex quo inter ejus opera excusa est sub hoc titulo: *Prosper Episcopus sacræ virgini Demetriadi*. Qui titulus addititius esse tum inde convincitur, quod ante centum ferme annos, quo tempore S. Ambrosii operibus accensebatur hoc opusculum, sine hoc titulo semper prodierat: tum quod certum sit apud eruditos Prosperum Augustini discipulum ac vindicem numquam sacerdotali dignitate, sed nec ullo forte ecclesiastico ministerio insignitum fuisse, cum a Gennadio & ipso Gallo, Gallorumque scriptorum diligentissimo Encomiaste dictus sit tantum, *Homo Aquitanicæ regionis*. Gelasius quoque recensens in Concilio Romano scripta orthodoxorum Patrum, quos exactissima secundum cujusque gradum appellatione discrevit, enumeratis eorum scriptis, qui pontificali

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Lege Observ. n. 8.

4 Vid. easdem Observ. n. 11.

ficali dignitate præfulserant, addito ad singulos Episcopi nomine, subjungit de sancto Hieronymo in hunc modum: *Item opuscula beati Hieronymi Presbyteri*: ac demum ita in Prospero definit: *Item opuscula Prosperi viri religiosissimi*; satis innuens ipsum episcopali infula etsi dignissimum, numquam tamen decoratum fuisse. Idem probatum habetur ex cyclo Victorii ad Hilarum P. R. ex Marcellino Comite in Chronico, Bedæ Martyrolog. VII. Kalend. Julii &c. de quo vide plura apud Sirmondum in notis ad Apoll. Sidonii lib. VIII. epist. XV. Sed missa illa pseudepigraphe, non esse Prosperi hanc epistolam arguit styli disparitas, & ejusdem affinitas cum stylo auctoris librorum de Vocatione Gentium. Etsi enim Prosperi sermo nonnullis interdum rythmis, ut ajunt, ubique sonat, quod omnibus illius ævi scriptoribus non insolens est; minus tamen frequentes sunt apud Prosperum, qui etiam iis persæpe vitandis studuisse videtur, ut legenti planum erit. Non ita quoque de ordinando & ad amussim construendo sermone, aut secandis periodorum membris sollicitus est ac auctor gemini de vocatione gentium opusculi; sed ut ratiocinii pondere atque arte præstat alteri, assertionibusque, ut de ipso Gennadius, magis nervosus est, ita dictionis puritate, sermonis nitore, compositionisque elegantia longe inferior est. Probatur præterea ex discrimine, quod inter utrumque supra annotavimus, cum unus Ecclesiam Romanam in profliganda hæresi Pelagiana omnibus Episcopis præivisse ait; alter ab Africana Ecclesia in hac pugna præventam esse etiam Sedem Apostolicam asserit: quod diversum auctorem fuisse demonstrat. Denique altum de sancto Augustino silentium, cujus cum laude nominandi nullam Prosper sibi eripi sinit occasionem, eidem hoc opusculum abjudicat. Quam enim opportunam magis, ac magis obviam habere poterat occasionem celebrandi invicti illius gratiæ Doctoris, quam in ea epistola, quæ & de gratia Christi, & de humilitate gratiæ custode tota est, in qua Pelagianum dogma, Pelagiique ad Demetriadem epistolam exagitat; quæ Episcopos istius hæresiarchæ adversarios commemorat, quorum pars magna erat Augustinus, *præcipua portio*, ut loquitur ipse Prosper, *Domini Sacerdotum*; in qua alloquitur virginem, quam ministerio verbi Christo pepererat, aut potius quam æmulans Dei æmulatione desponderat uni viro virginem castam exhibere Christo? Prospero enim omnium, quæ Augustini erant, curiosissimo indagatori hoc ignorare non licuit, nec tacere, cum id sacræ virgini gratissimum esse futurum non dubitaret. Denique cum de proposito castitatis a Demetriade concepto *inter ipsa principia multos, qui tunc in Ecclesia præeminebant, merito non siluisse* afferat, atque illa *rationabiliter doctissimos viros suis adhortationibus incitasse*; nemo est qui credat hanc sibi ipsi vim facere potuisse Prosperum, ut orationem in Augustini nomen ac elogium sponte currentem, compesceret reprimeretque.

S. Prosper Epist. ad Augustinum.

Hæc omnia si mente ab omni præjudicio libera lector attenderit, non dubito quin conjecturis nostris ultro subscribat, hocque opusculum sancto Leoni, ut genuino parenti, restituendum judicet.

VIII. Demetrias immerito accusata.

Nihil agam ab instituto meo alienum, si ad incudem hic revocavero, quæ auctor nuperus refert de pia virgine, melius dixerim adversus piam virginem, cujus memoriam in ecclesiastica historia honorabilem immeritis notis dedecorat. Tribus enim quatuorve criminibus Demetriadem arcessit. Primum quod humanæ gloriæ avida, quicquid boni ageret labe ista inficeret. 2. Quod Pelagianum venenum a Juliano gentili suo propinatum ultro exceperit. 3. Quod hujus farinæ homines libenter foverit. 4. Denique quod admiratrix ingeniorum (novum crimen,) quod ambitiosis superbisque hominibus ac pietatem mentientibus impensius faverit. Reddo auctori verba sua. *Julianus*, inquit, *affini familiæ venenum suum afflaverat, illudque Demetrias, ut erat gloriolæ amantior, facilius excepit, favitque contemtrix opum ac mundi, sed admiratrix ingeniorum, hominibus, qui severioris disciplinæ ita præferrent speciem, ut tamen amarent videri dicendi simul & evangelicæ perfectionis principatum tenere*.

Joan. Garnerius Dissert. 6. ad Marium Mercatorem.

Non haustum a Demetriade Pelagii venenum.

Sed unde habes, vir erudite, haustum a pia virgine Pelagii toxicum? Quod si assertionis testem nullum habes idoneum, non vereris de infamata puellæ Deo sacræ memoria reum coram Deo postulari? Si magnum porro admissæ hæreseos argumentum putas, quod sacra puella ex Aniciana stirpe nata est, Anicianæ autem familiæ junctam esse Æmiliam, ex Æmilia jam oriundam fuisse, hanc demum nupsisse Juliano: jam non sola Demetrias, sed & quotquot utramque hanc familiam sanguine vel affinitate attigerunt, Pelagiana dicendi sunt labe infecti: atque adeo vix ab ista peste, ut ita dicam, originali quisquam nobilium Romanorum immunis erit.

Immo vero, inquit, non in omnes Juliani affines transmissum istud venenum, sed hoc *Demetrias, ut erat gloriolæ amantior, facilius excepit*. Et hoc unde? Unde, inquam, habes Demetriadem gloriolæ amantiorem fuisse? An inde, quod *in disciplina & humilitate christiana nutrita & educata est*, teste Augustino; an quod, *cum & nobilitate & divitiis prima esset in Orbe Romano, hæc universa contemserit*; *quod se non nobilem, non divitiis præpollentem, sed hominem cogitarit?* An quod *puellares annos fidei ardore superarit, & inde cœperit, ubi aliis desiisse, perfecta consummatæque virtutis est?* Forsan *gloriolæ amantior* ideo dicitur, quia tam *sublime propositum super humilitatis fundamenta consistere pie & sapienter intellexit?* Quia *Virgo Anicia super omne fastigium Trabeatæ nobilitatis evecta, converso repente animo, desiderio cælestium nuptiarum declinavit mortale conjugium ... & studiis suis ad sublimiores gradus virtutum profecit?*

S. August. Epist. 188. al. 143. ad Julianam.

S. Hieron. Ep. ad Demetriadem.

Epist. ad Demetr. cap. 1.

fecit? Hæc ſi elatioris animi & gloriæ avidi indicia ſunt, nemo Demetriade, fateor, gloriolæ amantior fuit; ſed ſi contra dejectiſſimæ humilitatis argumentum ac meritum, vel potius, ut cum S. Hieronymo loquar, *miraculum* iſtud fuit, fatebitur vel ipſe Garnerius humanæ gloriolæ cupiditatem perinique affingi piiſſimæ virgini.

IX. Admonitio ream non fecit Demetriadem.

Sed ſæpius *monita eſt Demetrias de vitandis Pelagii reliquiis & ſuperbia fugienda*. Verum id quidem; ſed ſi de vitanda culpa vel errore fugiendo eſſe admonitum, admiſiſſe eſt, nec poſſit quiſquam agere monitorem, qui ſimul criminatorem non agat, neſcio quis a quovis crimine abſolutum ſe confidere audeat. Rei fuerunt Romani omnes omnis Manichaicæ impietatis, omniumque Arii, Neſtorii, & Eutychetis hæreſeon, quandoquidem toties de his fugiendis a Leone ſunt admoniti. Omnes Apoſtoli, immo Chriſtiani omnes fermento ſunt infecti Phariſæorum, quod eſt hypocriſis, quos toties hortatus eſt Dominus JESUS, ut ab eo ſibi caverent. Impudicus dicendus erit Timotheus & profanis vocum novitatibus addictus, ad quem ſcribit Apoſtolus ut ſeipſum caſtum cuſtodiat, & devitet profanas vocum novitates. Enimvero quis miretur de humilitate potius quam de aliis virtutibus ſermonem a Leone eſſe inſtitutum, cum Demetriadem alloqueretur, quæ ad eum virtutum apicem evecta erat, cui maxime timendum *ſuperbiæ malum omnibus virtutibus vicinum*, ut ſcribit Leo, *quodque videtur iis, quas perditas cupit, amicum eſſe virtutibus?* Unde *nihil magis*, inquit, *fugiendum eſt quam appetitus hujus concupiſcentiæ, quæ virtutem negat divini operis amore propriæ dignitatis*. Hunc amorem totis eloquentiæ viribus piæ virgini inſufflarat Pelagius in ſua epiſtola; contra hunc tota qua pollet facundia Leo noſter dimicat.

1. *Timoth.* 5. 25. & 6. 20.

Ad Demetr. cap. 16.

Litteræ Pelagii ad Demetriad. non nocent.

Quod ſi propterea Pelagianum dogma admiſiſſe credenda eſt Demetrias, quod a Pelagio epiſtolam acceperat; credatur potius catholicam ſuſcepiſſe ſervaſſeque doctrinam: quia a ſanctis Hieronymo Preſbytero, Auguſtino Epiſcopo, Innocentio Pontifice Romano, Leone Archidiacono, poſtea etiam Antiſtite, aliiſque *excellentiſſimis*, ut hic loquitur, *Magiſtris, qui tunc in Eccleſia præeminebant*, litteræ datæ ſunt vel ad Demetriadem ipſam, vel ad ejus matrem Julianam, quibus non minus ad doctrinæ catholicæ, quam ad virginitatis amorem accendebatur. Et certe multo magis caritati chriſtianæ convenit hanc de Virgine tantis munita præſidiis opinionem concipere, quam cepit ipſe Auguſtinus, etſi de illis nihil cogitans. *Et nos quidem*, inquit, *de ſanctæ Virginis diſciplina & humilitate chriſtiana, in qua nutrita & educata eſt, hoc exiſtimamus, quod illa verba cum legeret, ſi tamen legit, ingemuit, & pectus humiliter tutudit, ac fortaſſis & flevit, Dominumque, cui dicata & a quo ſanctificata eſt, fidenter oravit: ut quomodo illa non ſunt verba ipſius, ſed alterius, ita non ſit talis & fides ejus, qua ſe aliquid habere credat, de quo in ſe non in Domino glorietur*. Et infra: *Abſit omnino ut tale aliquid in animo non dicimus tuo, vel ſacræ Virginis filiæ tuæ, ſed in cujuſque extremi meriti famuli vel famulæ veſtræ liber iſte fecerit.*

S. Auguſt. Ep. 143.

X. Cur ſanctus Auguſtinus ad Julianam potius quam ad Demetriadem ſcripſit.

Jam quod ſanctus Auguſtinus non ad Demetriadem, ſed ad matrem ejus Julianam ſcripſerit, neſcio an inde magnum ſententiæ ſuæ patrocinium ſcriptor laudatus acceſſat. Sacra puella Demetrias conſecrationis ſuæ præſertim primordia in ſilentio egit, nec litteris ullis aliorum ad ſe litteras allexit: quod nec virginitatis nec humilitatis pudori congruebat. Juliana porro de filiæ ſuæ profectibus ſollicita, Sanctorum opem adhortationeſque enixe poſtulavit, ut ad ſancti propoſiti obſervantiam perſeverantiamque ardentior efficeretur. Sic ad Innocentium, ad Hieronymum, ad Pelagium adhuc pietatis & doctrinæ nomine conſpicuum ſcripſiſſe teſtantur reſcriptæ litteræ. De ſancto Auguſtino par ratio: cum enim a Juliana litteras accepiſſet, non a Demetriade, non ad hanc, ſed ad illam reſcripſit, certus nihil accepturam matrem, quod cum filia ſua commune non faceret. Audiamus Auguſtinum. *Neſciremus*, inquit, *quemadmodum noſtra illa tunc exhortatio a fideli & nobili virgine fuiſſet accepta, niſi nobis profectis, cum poſt paullulum profeſſa fuiſſet ſanctimoniam virginalem, hoc ingens Dei donum, veſtrarum litterarum lætiſſimo nuntio & veraci teſtimonio diſceremus*. Quod porro reſcribens Auguſtinus ad Julianam, hanc a cavendis Pelagii inſidiis moneat, ratio eſt obvia. Nimirum hoc omnibus Eccleſiæ Doctoribus commune eſt, ut quo tempore contra recenter natum in Eccleſia errorem dimicandi provinciam acceperunt, tunc nullam occaſionem prætermittant adverſus eumdem inſurgendi, omneſque ad quos vel ſermonem habent, vel litteras ſcribunt, ab hujuſmodi hæreſi ſtudioſe deterreant. Hoc ſciunt qui Auguſtini, aut Leonis ſcripta vel a limine ſalutarunt. Sed in hoc negotio clarum eſt exemplum. Res erat Hieronymo maxime cum Origeniani dogmatis ſectatoribus: inde eſt quod Demetriadem alloquens, hanc ab illo dogmate ut caute ſe defendat, vehementer adhortatur. Auguſtinus cum Pelagianis manus conſerere per eadem tempora cœperat, ideo Demetriadem a Pelagiano maxime errore deterret.

S. Auguſt. Epiſt. 133.

Sed peculiarem adhuc rationem affert ipſe Auguſtinus. *Quomodo*, inquit, *a vobis, quibus tantam dilectionem debemus, admonendis ut alia caveatis, diſſimulare poſſemus, cum legiſſemus librum, quem ad ſanctam Demetriadem quiſnam ſcripſerit, vel utrum ad vos pervenerit, veſtris potius reſcriptis noſſe volumus?* Pene igitur prævaricationis reum ſe Auguſtinus prodidiſſet, niſi contra venenum ſacræ Virgini per hæretici litteras propinatum, catholicæ doctrinæ pharmacum adhiberet: nec aliud myſterium habent ſanctæ Doctoris litteræ. Ceterum longe a Pelagianorum errore ſemper fuiſſe Julianam

S. Auguſt. Epiſt. 143.

cum

cum omni sua familia, testatur ipsa disertis verbis ab Augustino relatis. Illam prioribus litteris de hac hæresi vitanda monuerat, deque pia admonitione gratias uberes egerat Juliana, hæc subjungens: *Sed noverit sacerdotium vestrum longe me ac domunculam meam ab hujusmodi personis esse discretam: omnisque familia nostra adeo catholicam sequitur fidem, ut in nullam hæresim aliquando deviaverit; nec umquam lapsa sit, non dico in eas sectas, quæ vix expiantur, sed nec in eas, quæ parvos habere videntur errores.* Probe intellexit Augustinus Pelagianam sectam a Juliana inter eas numerari *quæ parvos videbantur habere errores*: quia nimirum cum nondum plene innotuisset imperitiori præsertim sexui, quam exitiosum esset Pelagii Cælestiique venenum, eorum secta dogmataque tolerabiliora videbantur, si cum illis sectis dogmatibusque conferrentur, *quæ vix expiantur*. Parvum non esse istum errorem docet Julianam Augustinus, ut magis exosam ei sectam redderet, in quam numquam se domumque suam lapsam esse, & a cujus asseclis longe se esse discretam clarissime profitetur; sed hanc ejus fidei professionem vel obscuritatis arguere, vel parum sinceram suspicari, numquam, quod noverimus, in mentem venit Augustino; nec cujusquam ingenui & christiani hominis animum debet sinistra hæc subire suspicio.

Ibidem.

XI. An obscura remanserit Demetrias.

Miratur denique auctor *quod Demetrias tanta olim totius orbis gratulatione virginitatem professa, postmodum latuerit in obscuro, nec ulli penitus laudata sit, nisi forte cuidam Prospero.* Laudis profecto nimis avidum dixerim, qui parcius laudatam dixerit Demetriadem. Quid in virgine melius laudaveris, quam virginitatis professionem? Quid in virgine *quæ & nobilitate & divitiis prima erat in orbe Romano*, quam quod *hæc universa contemserit, ut se hostiam vivam, Deo placentem, ac sine ulla macula æterna pudicitiæ consecraret?* Hæc laudavit Hieronymus, hæc Innocentius, hæc Augustinus, hæc excellentissimi quique magistri, qui tunc in Ecclesia præeminebant: hæc universus orbis gratulatus est. Istud si cui parum esse censetur, nescio quid ei sufficiat. Sed & in obscuro latuisse post professam virginitatem, virginis Deo sacræ & in obscuro faciei Dei latitantis, non est laus infima: cujus videlicet ardentius studium totiusque virtutis meritum hoc est, ut amet nesciri. Nec tamen obscurus remansit piæ virginis profectus, quem post triginta fere annos universæ Ecclesiæ notum fecit eximia, non Prosperi cujusdam, sed Leonis Magni epistola. Apud quem quanti meriti esset Demetrias, vel inde perspicuum est, quod in magnum trahat humilitatis argumentum, quod *in hoc usque*, inquit, *o sacra virgo Demetrias, dignationem tuæ dignitatis inclines, ut provectiones tuas etiam meo stylo exigas adjuvari. Quod ego ad tenuitatem facultatis meæ respiciens, omnibus modis recusarem; neque tam maturo & erudito animo cohortatiunculas meas adhibere præsumerem, nisi fiduciam efficiendi id quod jubetur, a jubente conciperem, & tuis meritis & orationibus confiderem esse præstandum* &c. Demum in obscuro non remansit posterioribus annis Demetrias, quæ a pluribus scriptoribus ecclesiasticis laudatur, quod in fundo suo via Latina Basilicam in honorem sancti Stephani Protomartyris, hortante Leone, exstruxerit. Cujus quidem memoria tam non est in obscuro, ut potius in ore & manibus versetur omnium, quotquot quotidianum ecclesiastici officii pensum persolvunt; & quotannis in anniversaria sancti Leonis festivitate ubique Ecclesiarum recolatur: adeo ut pene in virgine Demetriade impletum dixerim, quod de Magdalena prædixit Dominus JESUS: *Ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam ejus.*

Hieronym. Ep. 8. ad Demetriadem.

Matth. 26. 13.

EDITORUM
OBSERVATIONES
IN DISSERTATIONEM QUARTAM QUESNELLI,
de Auctore libelli, seu epistolæ ad Demetriadem Virginem.

Hæc epistola S. Ambrosio perperam tributa.

I. Æc epistola primum edita fuit inter Ambrosii opera, in fine epistolarum ejusdem, epist. 84. & ipsius nomine inscripta, ut didicimus ex editione Basileensi anni 1492. In qua cum non appareant libri *de Vocatione omnium gentium* in posterioribus editionibus adjecti, indicium est manifestum, eam epistolam a primo editore sine iis libris fuisse inventam vel in fine codicis epistolarum S. Doctoris, vel in aliquo MS. simili exemplo Vat. 284. in quo hæc ipsa epistola sine libris *de Vocatione* legitur cum hac inscriptione: *Ambrosii ad Demetriadem Virginem*. Cum vero animadversum fuisset, hanc epistolam ex Pelagianorum mentione, quæ in eadem occurrit, & ex ipsa Demetriadis ætate non posse attribui S. Ambrosio; in editione ejusdem Romana anni 1581. omissa fuit, retentis libris *de Vocatione*, qui antea Ambrosii operibus additi fuerant.

Cur ab aliis tributa S. Prospero Aquit.

II. Joannes Sotellus, qui anno 1565. Lovaniensi Prosperi editioni libros adjecerat *de Vocatione* ex tribus codicibus, in quibus iidem libri Prospero tribuebantur; etsi nullum nactus fuisset exemplar, quod hanc epistolam Prospero pariter adscriberet; eam tamen ex stili præsertim similitudine cum laudatis libris eidem Auctori adjudicandam, ejusque operibus inserendam putavit. Licet autem aliquot subinde codices nobis inventi fuerint cum memoratis libris Prospero inscriptis; nullum tamen reperire licuit, quo hæc Sotelli opinio fulciatur. Plerique enim codices, qui libros *de Vocatione* attribuunt Prospero, hac epistola carent. Ex tribus autem exemplaribus Vaticanis signatis num. 262. 268. & 281. in quibus post duos libros *de Vocatione* hæc epistola describitur, duo postrema 268. & 281. libros *de Vocatione* Ambrosio afferunt; epistolam autem absque Auctoris nomine subjiciunt cum titulo: *Incipit de vera humilitate ad sacram virginem Demetriadem*. Primum vero recentius 262. libros quidem *de Vocatione* & in inscriptione & in finali clausula adscribit Prospero; at epistolam quasi opusculum ad eumdem auctorem non pertinens, interpositis aliquot paginis albis, sine ulla inscriptione a prima statim periodo exorditur, adeo ut libris *de Vocatione* Prospero tributis per accidens subjecta videri queat.

Nulli codd. huic sententiæ favent.

III. Cum nihilominus ex stili similitudine, nec non ex similibus de gratia sententiis invaluisset opinio, ejusdem auctoris esse & libros *de Vocatione*, & epistolam ad Demetriadem, sicut illi libri ex pluribus MSS. exemplaribus Prospero tributi fuerunt; ita hanc quoque epistolam, nullo licet codice suffragante, eidem adjudicandam communius obtinuit. Primus contra hanc sententiam vexillum extulit Paschasius Quesnellus, qui una cum libris *de Vocatione* hanc etiam epistolam S. Leoni vindicandam contendit. Contra hunc autem late scripsit Josephus Antelmius differt. 2. *De veris operibus SS. Leonis & Prosperi*, ut ex vulgata sententia S. Prospero eamdem epistolam assereret: & alter alteri brevioribus subinde scriptis respondit. Inter has compugnantes opiniones ut æquum feramus judicium, cum nihil ex MSS. pro Prospero, pro Leone autem multo minus elici potuerit; expendendæ sunt in primis illæ conjectationes, quas Quesnellus proposuit, ut excluso Prospero, Leoni epistolam vindicaret. Tum de sententia Antelmii, qua S. Prosper auctor adstruitur, nonnulla adjicientur.

Quesnellus Leoni eam asseruit.

Confutatur.

IV. Primo hypothesis, quam initio Quesnellus statuit, eumdem esse & illorum librorum & epistolæ auctorem, non ita certa est, uti præsumitur. Duplex

plex in hanc hypothesim affertur ratio, tum quod stilus in utroque opere idem videatur, tum quod utrobique iidem Semipelagianorum errores impugnentur. At non Semipelagianorum, sed Pelagianorum errores in epistola ad Demetriadem notari exploratum nobis videtur. Ad Semipelagianos quidem Quesnellus retulit illa capitis decimi: *Quam partem superfluæ prædicationis* (qua scilicet Pelagiani varios errores spargebant) *quidam sibi, cum cetera abnuerent, servaverunt .... ut omnium hominum generalem ruinam meritorum privilegio sublevarent; & cum inter nostros originalis peccati vulnera faterentur, inter suos tamen hoc tenere ostenderent, quod primorum hominum prævaricatio solis imitatoribus obfuisset.* At hæc Semipelagianis Massiliensibus aut aliis eorum fautoribus nequaquam conveniunt: quippe hi sincere admittebant originale peccatum, neque ulla in hoc errore cum Pelagianis societate jungebantur. Indicantur autem quidam Pelagiani occulti, qui dum verebantur se se palam prodere, originale peccatum fatebantur inter Catholicos, inter suos autem negabant: iique ejus generis fuisse videntur, ac illi Pelagiani latentes a S. Leone memorati epist. 1. quos generalibus & ambiguis professionibus utentes, ut se se oculerent, idem Pontifex ad apertam & expressam cujusque erroris condemnationem adigendos præcepit. Stilus porro epistolæ a stilo librorum *de Vocatione* discrepare videtur in nonnullis, quæ acutiora & accuratiora ingenia nequaquam effugient. Et siquidem latius similis prætendatur, cum stilus hac latiori ratione similis in diversis ejusdem ætatis ac institutionis Scriptoribus identidem reperiatur; hæc sola latior similitudo stili duorum operum, eumdem auctorem certo probare non potest. Nihil igitur pro eodem auctore asserendo certum suppetit. Immo altum de Semipelagianorum erroribus silentium in epistola, ubi congrua incidit occasio, non nemini incredibile videri potest, si ejus auctor idem esset ac scriptor librorum *de Vocatione*, qui ex his libris adversus eosdem inflammatus agnoscitur. In re autem præsenti si saltem dubium ponatur, num diversus sit epistolæ & librorum auctor; cum negari nequeat, stilum epistolæ magis convenire cum stilo librorum *de Vocatione*, quam cum stilo S. Leonis, vel Prosperi; & hac majori similitudine nihil conferente incertum habeatur, num isthæc epistola auctori librorum *de Vocatione* tribuenda sit; multo erit incertius, immo creditu difficilius erit, eam Leonis esse, vel Prosperi, a quorum stilo magis discrepat.

Pelagianorum, non vero Semipel. errores in epist. hac notati.

V. Sed hoc interim prætermisso, & præsumta etiam hypothesi, eumdem esse utriusque operis auctorem, cum nihil hinc elici queat ad asserendum auctorem Leonem potius, quam Prosperum, dissertationis Quesnellianæ examen prosequamur. Pro Leone igitur Quesnellus primo ingerit promiscuum & peculiarem usum veteris & Hieronymianæ versionis ejusdem versus 4. capitis 14. libri Job, qui juxta utramque interpretationem tum in Leonis sermonibus, tum in epistola ad Demetriadem legitur. Id *validum argumentum* decantat: *cum nemo facile sibi persuadeat, fortuito contigisse, ut eadem ætate duo Scriptores diversi eumdem ejusdem libri versum assumpserint ex versione S. Hieronymi, quæ nondum in usum vocata erat, & vix ab alio auctore illius ævi usurpata reperiatur.* Quam vero imbecille sit hoc argumentum, quod *validum* censuit, patet ex coævo auctore operis *de promissionibus & prædictionibus Dei*, qui eumdem versiculum Job ex utraque interpretatione recitat part. 1. c. 4. ac eodem etiam in contextu utramque versionem ita jungit, uti in epistola ad Demetriadem, non autem in Leonis sermonibus jungitur. Adde quod idem versus ex utraque versione simul recitatur etiam ab auctore Hypognosticon lib. 5. c. 4. qui hoc eodem sæculo floruit; & ita recitatur, ut in hoc potissimum versu Job hæc duplex interpretatio adversus Pelagianos solemnis appareat, nec ad peculiarem hujus vel illius auctoris modum referenda sit. Post descriptum enim versum ex versione antiqua addit: *Hæc secundum septuaginta interpretum editionem, quæ ex Græco in Latinum sermonem versa est, posuimus. Audite apertius ad sugillationem vestram idipsum, qualiter ex Hebræo verbo sit in Latinum translatum: Quis potest* &c. Et paullo post: *Sive igitur Septuaginta ex Hebræo in Græco, sive alius similiter ex Hebræo in Latino sermone unum atque idem, & immutatis verbis, non tamen veritate, parvulos peccati sorde reos esse dixerunt.*

VI. Similes sententiæ, quas secundo loco Quesnellus proponit, cum non tam apud Leonem, quam apud alios quoque Scriptores, qui de eadem re differere instituant, inveniri possint, & inveniantur frequentissime, nihil conficiunt.

VII. Tertium argumentum ex stilo, si etiam similis, immo ejusdem auctoris præsumatur stilus epistolæ, ac stilus librorum *de Vocatione*, nihil pro Leone convincit, quemadmodum nihil pro Leone probare stilum librorum *de Vocatione* vidimus in Observationibus ad Dissert. 2. Quin cum ibidem exactius expendentes stilum eorumdem librorum ostenderimus discrimen non exiguum a Leonis stilo ob quosdam caracteres elocutionis valde dissimiles, qui communes sunt epistolæ ad Demetriadem; ex hoc potius stili capite alius a Leone hujus quoque epistolæ auctor evincitur.

VIII. Post longa verborum ac sententiarum parallela cum Leonis verbis atque sententiis, quibus alia similia in Prospero invenit atque reposuit Antelmius, Quesnellus aliud argumentum affert §. VI. n. 5. ex eo quod auctor se Romanæ Ecclesiæ alumnum præfert: *Dum ejus gloriam ubique æmulatus Apostolicam Sedem omnibus tum Sacerdotibus, tum plebibus exemplo fuisse asserit, ut Pelagiani dogmatis insaniam abhorrerent; cum hæc palma Episcopis Africanis debeatur, qui omnium primi signum adversus Pelagianos levaverunt*. At idipsum etiam Prosper, licet nec Italus, nec Romanus tradidisse ex duobus locis invicem collatis agnoscitur. Primum in carmine *de Ingratis* v. 39. ubi scribit:

Pestem subeuntem PRIMA rescidit
Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
Religione tenet. Non segnior INDE Orientis
Rectorum cura emicuit, captumque nefandi
Dogmatis auctorem constrinxit lege benigna
Commentum damnare suum &c.

Ac sequentibus deinde versibus, quos Quesnellus recitavit, veluti posteriora Africanorum Concilia indicat, quæ Romanæ Sedis auctoritate sub Zosimo probata fuere. Secundo in libro contra Collatorem cap. 21. al. 41. ubi recensens juxta temporis ordinem judicia in Pelagianos edita, primum locum tribuit Innocentio I. his verbis: *Tunc istorum machinæ fractæ sunt. Tunc in superbiæ suæ sociis ac principibus corruerunt, quando beatæ memoriæ Innocentius nefandi erroris capita apostolico mucrone percussit: quando Pelagium ad proferendam in se suosque sententiam Palæstinorum Episcoporum Synodus coarctavit: quando Africanorum Conciliorum decretis beatæ recordationis Papa Zosimus sententiæ suæ robur annexuit* &c.

Innocentius Papa primus contra Pelagianos aliquid egit.

IX. Qui Africanos omnium primos Pelagianis bellum indixisse asserunt, ea præsumtione nituntur, quod Innocentius adversus eosdem nihil gesserit, nisi postquam ab Africanis monitus, celebres epistolas dedit an. 417. At ex duobus recitatis Prosperi testimoniis liquet, eum Pontificem adversus Pelagianos egisse aliquid ante ipsum Palæstinorum Concilium an. 415. Nam priori textu particula *inde* hoc Orientis Concilium habitum indicat post aliquod judicium Romanæ Sedis, quæ *prima* pestem subeuntem resciderat. In altero autem testimonio similiter Innocentius ante Palæstinorum sententiam nefandi erroris capita percussisse traditur. Aliquid ergo nobis ignotum idem Pontifex gessisse in Pelagianam hæresim ante celebres, quæ supersunt, ejusdem epistolas anni 417. dicendus est. Hinc intelligitur quam vere Photius scripserit in Bibliotheca ex cod. 54. serius sub initium sexti sæculi exarato, Pelagianos ac Cælestianos *ejectos tamquam hæreticos extra Ecclesiam temporibus Episcoporum Theophili Alexandrini & Innocentii Urbis Romæ*. Hoc testimonium quidam redarguunt, eo quod Pelagianos primum damnatos putent in Concilio Carthaginensi anno, uti opinantur, 412. post Theophili mortem, quæ incidit in hujus anni initium. Alii vero ne hoc testimonium, quod ex tam antiquo codice de Pelagianorum gestis agente a Photio excerptum fuit, plane rejiciant, *Theodori Antiocheni* pro *Theophili Alexandrini* corrigendum existimant. Sed ex allatis Prosperi verbis nec repudiandus est hic Photii locus, nec corrigendus. Omnia enim optime coeunt, si dicamus Innocentium vivo adhuc Theophilo aliquid con-

contra Pelagianos perpetrasse, cum forte antesignanus eorum Pelagius suam hæresim cœpit spargere: quod factum fuisse ante Collationem Carthagine habitam anno 411. Kalendis Junii colligitur ex Augustino *De gratia Christi* c. 22. ubi de Pelagio ait: *Cœpit ad nos fama perferre, quod adversus gratiam Dei disputaret;* ac dein eum Hipponensi littore exceptum tradit se absente; ac tandem subjicit: *Postmodum ejus faciem, quantum recolo, semel vel iterum vidi, quando cura Collationis, quam cum hæreticis Donatistis habituri eramus, occupatissimus fui.* Igitur saltem circa annum 410. Pelagiana hæresis audiri cœpit; idque Romæ præsertim, ubi ille ex eodem Augustino *diutissime vixit*, fuisse auditum deduci potest ex ejusdem Doctoris libro *de dono persev.* c. 20. in quo narrat, Pelagium Romæ cum Africano Episcopo de gratia litigasse occasione cujusdam sententiæ ipsius Augustini, quæ in libro Confessionum erat inserta. Cum Pelagius Roma discesserit ante Collationem, cui cum se se pararet Augustinus, illum in Africa vidit; ac dein perrexerit in Palæstinam, ubi adhuc degebat Zosimi tempore; hæc concertatio ejus Romæ circa annum 410. habita videtur. Hæc eadem concertatio aliæque similes Romæ celebres, & execranda dogmata ibidem sparsa indicari etiam videntur in libro de peccato origin. n. 24. *Alia quoque ipsius* (Pelagii) *in Urbe Roma, ubi diutissime vixerat, atque in his fuerat prius sermonibus CONTENTIONIBUSQUE versatus, cura fidelium fratrum prolata patuerunt, quæ litteris suis .... Papa Zosimus execranda, sicut legere potestis, attexuit.* Verosimile itaque videtur, hominem Romæ contra divinam gratiam execranda dogmata spargentem, & cum catholicis libere litigantem ab Innocentio fuisse reprehensum ac ejectum de Ecclesia. Hinc forte ex Urbe discedere coactus, Africam appulit, indeque se se in Palæstinam tandem recepit. Ita ergo *prima* Romana Sedes contra Pelagianam hæresim pugnavit ante ipsam Carthaginensem Synodum habitam post Collationem anno 412. vel, * ut nos credimus, sub finem anni 411. ac proinde ipsa ceteris exemplo præcessit, ut in epistola ad Demetriadem c. 10. traditur. Sed quidquid id est, cum constet hujus epistolæ auctorem idem scripsisse ac S. Prosper, qui Romanus non fuit, quacumque tandem ratione id explicandum credatur, hæc sententia ad Romanum, aut Romanæ Ecclesiæ alumnum adstruendum eumdem auctorem nihilum confert.

Qua occasione.

De pecc. orig. c. 21.

* t. 4. Norisii Oper. Hist. Donatist. part. 2. c. 12. p. 577.

X. Hæc in hypothesi quæ vulgo obtinet, qua nimirum creditur auctor epistolæ loqui de primo Romanæ Sedis judicio in damnandis Pelagianis. At veremur, ne hoc sensu ejus verba accipienda non sint. Inquit enim laudato cap. 10. *Restiterunt quidem huic impietati recta innumerabilium corda Sanctorum, & non solum docti quique Pontifices, verum etiam universales Ecclesiæ plebes Apostolicæ Sedis exemplo insaniam novi dogmatis horruerunt.* Verba *Apostolicæ Sedis exemplo*, quod non tam *docti quique Pontifices*, quam *universales Ecclesiæ plebes* secutæ sunt, uni conveniunt Tractoriæ Zosimi in universum orbem missæ, quam non solum omnes docti, seu sanæ doctrinæ Pontifices eam subscriptionibus firmantes, verum etiam omnes totius Ecclesiæ plebes de hac hæresi admonitæ, *insaniam novi dogmatis* horruerunt. Simili fere sensu S. Prosper contra Collatorem n. 57. de eodem Zosimo scripsit: *Ad impiorum detruncationem gladio Petri dexteras omnium armavit:* quatenus scilicet ei Tractoriæ omnes catholici Episcopi subscribentes, omnes quoque suas plebes ad eamdem hæresim exsecrandam incitarunt.

XI. Pluribus deinde conjecturis Quesnellus prosequitur, ut statuat cap. 7. occasionem ac tempus, quo hæc epistola a Leone scripta fuerit. At cum nondum satis probaverit hunc Pontificem esse ejus auctorem, omnes ejusmodi conjectationes infirmo fundamento incumbentes fatiscunt. Quoad epistolæ tempus, ea scripta traditur, postquam Demetrias ex Africa in Urbem remigraverat. Id autem accidisse post Vandalorum irruptionem in eamdem provinciam anno 427. Quesnellus existimat: & licet non diffiteatur, eam potuisse ante id tempus redire; priori tamen sententiæ veluti probabiliori adhæret, quippe cui ceteras conjecturas libenter superstruit. At Demetriadem jam rediisse Romam an. 414. liquet ex epistola Pelagii ad eamdem virginem eodem anno scripta, ubi hæc leguntur: *Adhibe tibi etiam in Urbe solitudinem.* Voces *in Urbe* Romam proprie dictam significant: unde Pelagius in Oriente degens, cap. 1. indicat se trans-

Prosequitur confutatio Quesnelli.

Append. Aug. t. 2. ep. 17. c. 23.

transſmarinis litteris reſpondere, quas a Juliana ejus matre, cum filia utique in Urbem reverſa, acceperat. Hinc etiam S. Hieronymus epiſt. 130. al. 8. ad eamdem eodem anno ſcripta, ipſam monet, ut Innocentii fidem ſequatur, nulla neque Aurelii, qui Carthagine eam velaverat, neque Auguſtini, qui virginitatis vovendæ eidem hortator fuerat, facta mentione: quod indicio eſt eam Romæ tunc temporis exſtitiſſe. Idipſum etiam colligitur ex Auguſtini epiſt. 188. ad Julianam, ut PP. Benedictini latius probant in Auguſtini Vita lib. 7. c. *6.* n. *6.* Serius nihilominus noſtram epiſtolam fuiſſe lucubratam nonnulla ſuadent. Non ſolum enim c. 10. Pelagiana hæreſis jam toto orbe condemnata innuitur poſt Zoſimi Tractoriam, quæ data fuit anno 418. verum etiam longum intervallum a virginitatis propoſito, quod in primæ ætatis flore edidit Demetriades, indicant verba capitis primi: *Si vero de commendando virginitatis bono differam, ſuperflua erit ejus nunc propoſiti inſinuatio, quod tu a primæ ætatis tuæ flore ſine humanis cohortationibus elegiſti, & de quo inter ipſa principia multi, qui tunc in Eccleſia præeminebant, merito non ſiluerunt.* Quæ verba palam oſtendunt, & Demetriadem jam exceſſiſſe florem juventæ, & eos jam ſupremum diem obiiſſe, qui illius propoſitum ſcriptis laudaverant. Auguſtinus autem præcipuus ejus laudator obiit an. 430. & ideo poſt hunc annum hæc epiſtola ſcripta fuit. Cum porro capite 10. memorentur Pelagiani quidam occultiores, aliter inter ſuos, aliter inter Catholicos profitentes, quales præſertim ſub Leone Pontifice plures fuerunt; ſi per hoc tempus lucubrata credatur, eam Leoni jam ſupremam in Eccleſia auctoritatem obtinenti non poſſe attribui multo magis patebit. Nonnulla enim ſunt in eadem epiſtola adeo humilia & ſubmiſſa, ut neque eidem uti Romanæ Eccleſiæ Archidiacono convenire viſa ſint Antelmio Diſſert. 2. n. 20. pag. 108. Recitat præcipue illa capitis 1. ubi & *dignatio dignitatis* Demetriadis effertur in *indicenda* ac veluti præcipienda hujus epiſtolæ ſcriptione, ac ipſius auctoris maxima erga illam obſervantia declaratur. Hæc monachum & privatum quemlibet ſane decent, Romanæ autem Eccleſiæ Archidiacono, qui ex officio & cura virginum, ut Queſnellus putavit, hæc ſcriberet, nequaquam congruunt. Stet igitur nihil eſſe, ex quo hanc epiſtolam Leoni cogamur aſſerere: immo nonnulla occurrere, ex quibus illam ipſi ſubtrahendam putemus.

Non eſt opus Proſperi Aquit.

XII. Proſpero autem multo minus vindicari poteſt: cum ſtilus epiſtolæ multo apertius a Proſperi quam a Leonis ſtilo diſcrepet, ut ex obſervationibus ad Diſſert. 2. colligere licet. Prætermiſſa etiam Auguſtini mentio, quum opportuna incidiſſet occaſio, opuſculum abjudicat a Proſpero, ut optime Queſnellus notavit: neque enim hic ea ratio diſſimulandi ejus nominis allegari poteſt, quam in libris *de Vocatione* ingeſſit Antelmius. Accedit error initio epiſtolæ inſertus, quo virginitatis propoſitum a Demetriade *ſine humanis cohortationibus* ſuſceptum traditur: neque enim Proſper S. Auguſtini operum callentiſſimus ignoraſſe videtur, hunc S. Doctorem ejus propoſiti ſuſcipiendi celebri ad eamdem virginem epiſtola hortatorem fuiſſe. Cetera quæ Proſperum excludunt, apud Queſnellum invenies. Hinc ergo Leone & Proſpero ſubductis, hanc epiſtolam incerto auctori adſcribendam cenſuimus.

PA-

PASCHASII QUESNELLI
DISSERTATIO QUINTA,
SEU
APOLOGIA
PRO SANCTO HILARIO
ARELATENSI EPISCOPO,
& antiquis sanctæ Ecclesiæ Arelatensis juribus,
IN TRES PARTES DISTRIBUTA.

Ad Epistolam X. *alias* LXXXIX. *sancti LEONIS Papæ ad Episcopos Viennensis provinciæ.*

PRÆFATIO.

Apologia sancti Hilarii Arelat. hactenus intentata.

REM arduam aggredimur, nec ad hæc usque tempora ab ullo ecclesiastico scriptore omni ex parte tentatam: ut scilicet sanctum Hilarium Arelatensem Episcopum, Ecclesiæ Gallicanæ decus eximium, a calumniis probrisque vindicemus, quibus sanctissima ejus memoria, occasione epistolæ sancti Leonis ad Episcopos Viennensis provinciæ, immaniter hactenus lacessita est. Eum enim passim traducunt ut hominem * *præfractæ contumaciæ*, * *effrenatæ temeritatis & insolentiæ, qui omnia jura episcopalia & metropolitica susque deque ferret, qui Canones ecclesiasticos nihil pendens, omnia pro libidine animi ageret*, Pontificatumque suum, seu, ut ajunt, *vicariatum a Pontifice concessum in tyrannidem converteret: quod Diotrephi similis ipsum Pontificem recipere detrectaret:* quod denique illa * *apostolica delegatione & primatu in tantam arrogantiam fastumque prorupisset, ut summum Pontificatum, &, ut ita dicam, Papatum in Galliis sibi jam designaret.* Pro quibus criminibus, aliisque quamplurimis justissimas pœnas luisse Hilarium asserunt, nec aliter eum in Leonis gratiam tandem aliquando redintegratum fuisse, atque inter vindicatos cælites conscriptum, quam peracta pro tot & talibus ausis seria constantique pœnitentia.

* *Marca Epist. ad H. Valesium. De tempore susceptæ fidei in Galliis.*
* *Joan. Morinus Exercitat. Eccles. lib.* 1. *Exerc.* 23.
* *Joan. Filesac. dissert. de sacr. Episc. auctor. c.* 9. *sect.* 12.

Neminem, qui hæc omnia diluere, tantique Pontificis innocentiam asserere tentaverit, hactenus invenimus, nisi unicum auctorem eumque Hispanum, Franciscum scilicet Bivarum Ordinis Cisterciensis Abbatem, qui commentitium Dextri Chronicon a Marco Maximo Episcopo Cæsaraugustano continuatum in lucem edidit, & commentariis illustravit. Hic enim ad ann. Chr. 449. ubi Pseudo-Dexter *Hilarium Arelatensem egregia morte vitam meritis & sanctitate plenam finiisse* narrat, aperte & palam prædicat hujus viri sanctitatem, modestiamque eximiam; eaque omnia, quæ vel a Leone, vel ab aliis in ipsum conjecta sunt, inter calumnias ab ejus adversariis confictas deputat. *Ceterum* (*ut sensum*, inquit, *meum ponam*) *tanta viri sanctitate perspecta, nequaquam in Baronii adduci possum sententiam, ut credam Hilarium rem pœnitentia dignam eo temporis perpetrasse; sed in eam proclivior sum, quæ nihil minus intelligi queat inter Hilarium & Leonem quæstionis utrimque justæ intercessisse, atque olim inter Paullum & Petrum a Paullo reprehensum; inter Chrysostomum & Epiphanium, seu inter Athanasium & Luciferum: & ut aliquid altius repetam, inter Gabrielem & Principem Persarum custodem. Nam & magnus Leo multis susurrationibus ac criminationibus circumventus in Hilarium juste potuit irasci, nimirum cunctis, quæ in ipsum a malevolis objiciebantur, fidem præbens; & Hilarius ipse nihilominus ab omni crimine immunis esse.*

Cur Hilarii caussa derelicta.

Quid porro scriptores nostros a caussa Hilarii sui defendenda deterruerit, plane nescimus, nisi quod vel negotium illud non satis perspectum habuerunt, ad alia pro suo quisque instituto properantes, vel se ut temeritatis ac violatæ pontificiæ majestatis reos infamandos esse timuerunt, si tot facinora a Leone in medium adducta adversus Hilarium in dubium revocarent, vel absolverent eum, in cujus condemnationem utraque potestas terribilibus sese decretis aliquando armaverant.

Connexæ Leonis & Hilarii Apologiæ.

Verum ibi trepidaverunt timore, ubi non erat timor. Quasi vero Hilarius defendi, nisi offenso Leone, non possit; cum potius utri-

utriusque apologiam ita sibi invicem existimemus esse connexam, ut non aliter quam purgato ea qua instituimus ratione Hilario, Leonis ipsius existimationi provideri posse arbitremur. Ita enim Arelatensis Episcopi sanctitas, humanarumque rerum contemtus apud clarissimos quosque auctores ecclesiasticos, ne quid de peculiari ejus vitæ scriptore dicamus, celebrata sunt, ut alia via excusari non possit Leo, quod in hominem, proh qualem ac tantum! ea scripserit, quibus paria (si Bivaro credimus) probra in facinorosum quemlibet vix conjici possent; quam si Leonis credulitati per malas artes fuisse obreptum, fateamur hic primum ingenue, & abunde postea demonstremus.

Quidni enim Leonem nostrum iisdem verbis affari nobis liceat, quibus Bernardus Papam Eugenium? *Venerunt ad te in vestimentis ovium*, immo in vestimentis Pastorum, *in habitu sancto: species decepit te: Quid mirum? Et tu homo es*. Neque hoc sibi Leo de se ipse persuaderi ægre passus esset, qui statim atque adeptus est Pontificatum sub tantæ dignitatis pondere ingemuit, & de ineluctabili pene in multis errandi necessitate & secum & apud plebem suam pluries conquestus est. *Quæ conditio*, inquit, *si omnes Sacerdotes generaliter tenet, quanto magis nos & onerat & obstringit, quibus ipsa suscepti operis magnitudo creberrima est offensionis occasio?* Timor, quem timebat, evenit ei; & quod verebatur, accidit. Ita enim in hac cum Hilario disceptatione falsis rumoribus technisque adversariorum ejus circumveniri se passus est, ut cum innocentissimum virum, immo apostolicum omnino Sacerdotem exagitaret, omnium Ecclesiarum perturbatorem, totius disciplinæ adversarium, omnium pene scelerum reum se in Hilario impugnare existimaret. Neque vero hæc tam mea sunt, quam Eminentissimi Baronii verba de Hilarii, & Mamerti caussa non absimili ita loquentis: *Non mireris, Lector, Romanum Pontificem adversus Mamertum adeo vehementer insurgere, virum, ut declararunt eventa, sanctitate insignem. In his enim, quæ contentiosi fori sunt, perfacile est quemquam decipi. Persimile etiam sancto Leoni accidit, qui in sanctum Hilarium eadem ferme ex caussa acerrime invectus est. Quis nesciat sæpe accidere, ut falsis accusationibus & subreptionibus aures Pontificum repleantur; & cum putant agere quod justum appareat, exagitent innocentem?* Hæc Binius a Baronio pro suo more mutuatus ad calcem undecimæ Hilarii epistolæ transtulit, hisque insuper Baronii suffragium cumulavit: *Quod accidit S. Leoni Pontifici sanctissimo in caussa Hilarii Arelatensis, qui epistola 89. acerrime innocentem perstrinxit, idem ex obreptione Hilaro Pontifici in causa Mamerti accidisse potuit.*

Leo infirmitatis suæ bene conscius.

Serm. 4. in Assumtione sua, cap. 2.

Baron. ad A. C. 464. n. 8.

Innocentem igitur Hilarium pronuntiat hic magnus Annalium scriptor; ut merito censendus sit ea voluisse retractare, quæ ad annum 445. dixerat duriusculis verbis, nec rebus satis expensis de tota hac caussa disserens. Posterioribus cogitatis veluti sapientioribus inhæremus; priora, eum imitati, emendabimus hac, quam ordimur, dissertatione. Quæ ut ordinatior clariorque procedat, in tres partes dispertietur, quibus quicquid adversus Hilarium a Leone objectum est in epistola illa celebri, discutiemus. Prima igitur erit de Celidonii negotio, quod hanc camarinam movit: ubi de jure Arelatensis Episcopi in provinciam Viennensem disseretur. II. de Episcopi superordinatione in locum Projecti: ubi de jure ejusdem Arelatensis Episcopi in provincias Narbonenses, & alias quas sibi vindicabat Hilarius. III. denique parte cetera accusationum capita, quæ Leonis epistola complectitur, sepositis omnibus præjudiciis, ad examen revocabimus.

Partitio Dissertationis.

PARS PRIMA.

DE CAUSSA CELIDONII.

CAPUT PRIMUM.

Totius controversiæ origo & status.

CUm beatus Hilarius e Lirinensi Monasterio, cui semet olim tradiderat, ad sedem Arelatensem in Honorati demortui locum evectus esset circa quadringentesimum vigesimum nonum Christi annum, nihil sanctius habuit, quam ut gregem Christi sibi commissum verbo pasceret, ac sollicitudine regeret pastorali. Quemadmodum autem ejus cura, quatenus Episcopus erat, spectabat solam Arelatensem Ecclesiam, ita ad omnes sese provinciæ Viennensis Ecclesias Episcoposque extendebat ratione metropolitici juris, quod penes se dudum habebat Arelatensis Antistes. In his autem pastoralibus excursibus explendis comite plerumque utebatur magno illo Germano Autissiodorensi Episcopo, quem & sanctitatis fama & apostolica prudentia eximie commendabant. Eum vero non ob hanc solum rationem crediderim ab Hilario in hujus sollicitudinis communionem esse vocatum; sed etiam quia plures tunc temporis erant provinciæ Viennensis civitates, quæ non Romanæ ditionis essent, sed 1 parerent Burgundionibus. Quibus

S. Hilarius e Lirinensi Cœnobio ad Sedem Arelatensem evectus.

1

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Per hoc tempus, quo vivebat Hilarius, sola Sabaudiæ pars ab Aetio concessa fuit Burgundionibus, qui Romanos adhuc uti dominos coluerunt. Aliquot vero Viennensis provinciæ civitates solum post Valentiniani mortem, & occidentalis imperii ruinam in potestatem eorum venerunt: vivente autem Hilario paruerunt Romanis una cum Maxima Sequanorum, & ipsa urbe Autissiodoro, uti ex ipsius S. Germani vita liquet. Vide Pagium ad an. 445. n. 12.

PARS I. CAP. I.

bus videlicet ab Aetio devictis Sabaudia relicta erat, cum indigenis ita porro dividenda, ut finibus deinde vi armorum per vicina propagatis in Prima Lugdunensi, Maxima Sequanorum, Viennensi, & aliis provinciis sedem fixerint. Potuit igitur Hilarius Germani opem eam ob rem poscere, ut apud alienæ ditionis populos, quibus acceptissimus erat eorum contribulis Germanus, plus valeret episcopalis auctoritas & ordinatio. Quicquid sit de hac ratione, narrat 2 Honoratus Massiliensis Episcopus in vita Hilarii nostri, quod cum Hilarius Germanusque lustrantes provinciam ad aliquam civitatem pervenissent, non prius eorum adventus innotuit, quam certatim undique convolarit hominum multitudo, non ex infima tantum plebecula, sed ex nobilioribus honoratioribusque longe plurimi, quorum una vox, una hæc adversus Celidonium accusatio: ipsum videlicet internuptam suo quondam adhibuisse consortio; quod canonibus omnino contrarium erat: eumdemque sæculari præfectura perfunctum, antequam sacris initiaretur, aliquos extremo damnasse supplicio. His auditis Germanus & Hilarius, viri disciplinæ ecclesiasticæ tenaces, congregant illico Synodum ex probatissimis Episcopis, caussam instruunt, convictumque Celidonium e sede sua dejiciendum pronuntiant. Sed satius est & quæ jam diximus, & quæ Celidonii depositionem secuta sunt, suis verbis Honoratum narrantem audire.

Celidonius Episc. accusatus & depositus. 2

Narratio ex vita sancti Hilarii.

In excursibus autem, inquit, *quis ut dignum est explicabit quantum ejus præsentia profectum contulerit civitatibus Gallicanis, sanctum Germanum sæpius expetendo, cum quo Sacerdotum ministrorumque vitam, necnon profectus excessusque tractabat? Ubi ejus adventus innotuit, flammata ad utrumque nobilium & mediocrum studia convolarunt, adstruentes Celidonium internuptam suo adhibuisse consortio, quod Apostolicæ Sedis auctoritas, & Canonum prohibent statuta: simul ingerentes, sæculi administratione perfunctum capitali aliquos condemnasse sententia. Tantæ rei novitate permoti, testes imperant præparari. Conveniunt ex aliis locis probatissimi Sacerdotes: res omni ratione prudentiaque discutitur, accusatio testimoniis confirmatur. Adhibetur vera simplexque definitio: ut, quem Scripturarum regulæ removebant, voluntate propria se removere deberet. Ille Urbem credidit expetendam, ibique se injusto rigore adstruit condemnatum. Quod ubi comperit vir beatus, pedibus iter aggrediens Romam sine equo, sine sagmario festinus intravit. Apostolorum Martyrumque occursu peracto, beato Leoni Papæ illico se præsentat, cum reverentia impendens obsequium, & cum humilitate deposcens, ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret; adstruens aliquos apud Gallias publicam merito excepisse sententiam, & in Urbe sacris altaribus interesse. Rogat atque constringit, ut si suggestionem suam libenter excepit, secreto jubeat emendari: se ad officia, non ad caussam venisse; protestandi ordine, non accusandi, quæ sunt acta suggerere: porro autem si aliud velit, non futurum esse molestum.*

Non statim discessit Roma Hilarius, sed expectato Concilio Episcoporum, eorum videlicet qui forte fortuna tunc Romæ commorabantur, (cujusmodi Synodum ἐνδημοῦσαν vocabant Orientales) jus suum fortiter tuitus est. In illa enim Synodo multa ultro citroque prolata sunt, quorum acta cum epistola sua misit sanctus Leo ad Episcopos provinciæ Viennensis. *Quæ igitur*, inquit, *apud nos in caussa Celidonii Episcopi gesta confecta sunt, & quæ Hilarius dixerit, dum cum eodem præsente Episcopo audiretur, inditus chartis rerum ordo demonstrat*. Eadem proculdubio Acta penes se habuit auctor vitæ Hilarii, sed ab iis recensendis abstinuit, ne dissidium jam tunc inter beatissimos Pontifices cælesti pace compositos redintegrare videretur. *Et quia*, inquit, *tantorum virorum, præsertim jam ad supernam gratiam vocatorum, nec in narratione audeo judicia ventilare, hoc breviter dixisse sufficiat: quod solus tantos sustinuit, quod nequaquam minantes expavit, quod inquirentes edocuit, quod altercantes vicit, quod potentibus non cessit, quod in discrimine vitæ positus communioni ejus, quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit*. Miranda certe hoc loco simul & dolenda nobis venit humanæ conditionis seu infirmitas, seu ignorantia. Ecce enim quam diversis coloribus Hilarium depingunt 3 Leo & Honoratus, uterque Episcopus, uterque sanctitate conspicuus, veritatis uterque studiosus. Scribit S. Leo: *Nihil Hilarium habuisse rationabile, quod in sanctorum Concilio Sacerdotum posset respondere:* eumdem laudat Honoratus, quod *solus tantos sustinuit, quod inquirentes edocuit, quod altercantes vicit*. Queritur Leo *ad ea se occulta cordis ipsius transtulisse, quæ nullus laicorum dicere, nullus Sacerdotum posset audire*. Nihil tale Honoratus, sed potius miratur *quod nequaquam minantes expavit, quod potentibus non cessit, quod in discrimine vitæ positus communioni, ejus, quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit*. Ille *tumorem mentis ejus superbiæ spiritu inflatæ, & nimis impiam præsumtionem* arguit, talemque asserit exstitisse *ut beato Apostolo Petro nollet esse subjectus, & frequentius temerariis & insolentibus verbis sententiam damnationis expeteret*. Hic vero testatur

PARS I. CAP. I.

Quid Hilarius cum Leone egerit.

S. Leo Ep. 10. ad Episcopos prov. Vienn. c. 3.

Honoratus Ep. Massil. in vita S. Hilarii Arel.

Quam diversa de Hilario a Leone & Honorato relata. 3

Epist. 10. cap. 3.

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Num hic Honoratus sit certus auctor vitæ S. Hilarii, ex Admonitione eidem præmissa colligetur. Narrationem hic Quesnellus suo arbitrio contexuit ex auctore præsertim vitæ S. Hilarii, cui quid tribuendum sit, vide in Observat. part. 1. c. 1. n. 3.

3 Leoni magis credendum loco allegato ostendimus, nec non cap. 3. n. 2.

PARS I. CAP. I.

tur eum *beato Leoni se illico præsentasse*, *cum reverentia impendisse obsequium*, *& cum humilitate poposcisse*, *ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret*. Cui suffragatur Auxiliaris Præfectus, qui tunc Romæ agebat & testis ocularis fuisse videtur, cum ita ad ipsum Hilarium scribat inter cetera: *Sed cum propositi tui tenax sis & semper æqualis*, *nulloque commotionis felle rapiaris*, *sicut nullis extolleris illecebris gaudiorum*, *ego nec minimum quidem factum beatitudinis tuæ arrogantiæ memini contagione fuscari*. *Sed impatienter ferunt homines*, *si sic loquamur*, *quomodo nobis conscii sumus*. *Aures præterea Romanorum quadam teneritudine plus trahuntur* &c. Denique Leo graviter expostulat, quod Hilarius *meriti sui conscius*, *cum quæreretur ad caussam*, *turpi fuga se credidit subtrahendum*. Auctor vero ille & sapientiæ & fortitudini imputat *quod custodibus appositis*, *hyemis rigore sæviente*, *quos ratione non flexerat*, *credidit relinquendos*. Jam enim a primo in Urbem adventu Leonem monuerat *se ad officia*, *non ad caussam venisse*, *protestandi ordine*, *non accusandi*, *quæ erant acta suggerere*. *Porro autem si aliud vellet*, *se non futurum esse molestum*. Hæc omnia Honoratus, qui post utriusque mortem ita scribens, ab omni vel palpandi vel fallendi affectu liber & immunis fuisse credendus est.

Hilarius Roma discedit inscio Leone.

Præsentiscens igitur Arelatensis Episcopus statutum esse Leoni caussam Celidonii apud se penitus retractare, majoremque fidem habere testibus ab illo Episcopo productis, quam his omnibus, qui coram Gallicanorum Episcoporum Synodo adversus Celidonium testimonium dixerat, satius duxit Roma abscedere, ne coram certanti pro suis Ecclesiarumque Gallicanarum prærogativis, aliquid incauto aut pugnacius agenti elaberetur, quod iram Pontificis Romani magis accenderet, quam rem propriam promoveret; neve expectando sententiam, quam in prioris detrimentum ferre paratus erat S. Leo, aliquod Conciliorum Episcoporumque auctoritati præjudicium crearetur, quod futuris deinde sæculis in exemplum traheretur.

Quid Leo post Hilarii discessum ex Urbe?

Quam ægre Hilarii egressum ex Urbe tulerit Romanus Pontifex, testis est epistola, quam scripsit postmodum ad Provinciæ Episcopos, & Constitutio imperialis, quam in ipsum intorqueri fecit a Valentiniano Augusto. Non statim tamen secuta sunt Hilarium hujusmodi scripta; sed eo egresso, *absolutus est Celidonius Episcopus*, inquit S. Leo, *remotumque judicium*, *quod prolatum in hac sententia legebatur*: *quod tamquam viduæ maritus Sacerdotium tenere non posset*. Deinde scripsit per brevem epistolam ad Episcopos Provinciæ Viennensis, ut eos de toto negotio certiores faceret; indicaretque, Hilario metropolitica in Viennensem provinciam potestate privato, eam ad Viennæ Episcopum translatam pro jure antiquo fuisse. Nec soli Viennensi provinciæ hanc dedit epistolam, sed etiam ceteris Episcopis *per Gallias*, ut titulus præ se fert, hoc est per septem provincias *constitutis*. Quæ epistola, si tamen genuina est, veluti prælusit prolixiori illi libello, in quem disserimus, qui cum maximi esset momenti, operosiori stylo elaborari debuit. Immo non prius de eo in Gallias mittendo apud se statuit Pontifex, quam diutius diligentiusque totum hoc negotium mente versasset. Unde quinque mensium intervallum inter utramque epistolam reperitur, quarum ultima VIII. Idus Junias data est, eodem scilicet tempore, quo Valentiniani Constitutio; prior vero VIII. vel III. Idus Januarii: quod optime convenit cum tempore reditus Hilarii in Gallias, qui *hyemis rigore sæviente* contigit, ut supra ex ejus vita retulimus.

Hilarius ad placandum Leonem se convertit.

Interim vero se suæ reddidit Ecclesiæ Arelatensis Pontifex; & ut nihil, pro mansuetudine & caritate sacerdotali, omitteret, quo iratum Leonem deliniret: *totum se*, inquit Honoratus, *ad placandum ejus animum inclinata humilitate convertit*, *misso primitus sancto Ravennio tunc Presbytero*, *postmodum proprio successore*. *Deinde sanctum Nectarium*, *sanctumque Constantium*, *præcipuos Sacerdotes*, misit.

Etsi porro hoc lenimento usus Hilarius pro servanda, quantum in ipso erat, unitate spiritus in vinculo pacis, ne putes tamen ipsum juri suo cessisse, ut sibi persuasit Eminentissimus Cardinalis Baronius, qui & addit illum *haud mediocre edidisse specimen christianæ modestiæ*, *cum ita exagitatus tam a Pontifice*, *quam ab Imperatore*, *tamen omnino quievit*, *neque contrariis editis apologiis suam caussam defendit*; *cum alioquin id præstandi & vis eloquentiæ ipsi suppeteret*, *& jura a prædecessoribus prætensa suffragarentur*. Immo vero reipsa præstitit quod præstare potuit: *semper sui propositi tenax*, *semper æqualis* jura suæ Ecclesiæ & usque ad extremum spiritum obtinuit, & qua pollebat eloquentia strenue defendit: cujus rei fidem faciunt & Auxiliaris Præfecti epistolæ fragmentum in ejus vita, & ipsæ vitæ auctor, hæc scribens: *Quantum in hac caussa dictaverit*, *huic operi nulla possum ratione connectere* &c. de quo fusius infra agemus. Dubitandum tamen non est, quin Auxiliaris Præfecti precibus annuens, ad nimiam Romanorum, ut loquebatur, teneritudinem se subinde demiserit, & quicquid illibatis Ecclesiæ suæ juribus remitti potuit, id libentissimo animo præstiterit. *Aures Romanorum*, inquit cordatissimus ille Præfectus, *quadam teneritudine plus trahuntur*: *in quam si se sanctitas tua subinde demittat*, *plurimum*, *nihil perditurus*, *acquiris*. *Da mihi hoc*, *& exiguas nubes parvæ mutationis serenitate compesce*. Hæc modo sufficiant. Jam vero discutienda nobis sunt accuratius ea, quæ occasione hujus controversiæ adversus Hilarium objiciuntur, qui tamquam alieni juris invasor ab omnibus pene scriptoribus exagitatur, propterea quod Celidonium Episcopum non modo innocentem, sed & ad se nullatenus pertinentem, deponere ausus fuerit. Ante omnia autem,

Ad An. 445. num. 18.

Auxiliaris Præfecti testimonium pro Hilario.

PARS I. CAP. I. autem, qua in provincia ille Episcopum egerit, inquirendum est.

CAPUT II.

In qua Provincia Celidonius Episcopatum obtinuerit? An in Maxima Sequanorum? Ubi vitæ S. Romani Abbatis locus expenditur.

Quæstiones in hac controversia ventilandæ.

PLures hic occurrunt ventilandæ quæstiones, quæ semel illustratæ plurimum lucis conferent toti huic controversiæ. Quæritur enim cujus civitatis, vel saltem cujus Provinciæ Galliarum Episcopus fuerit Celidonius? Utrum intra septem Provincias, an in aliqua reliquarum Gallicanarum, quæ corpus singulare conflabant? Item fueritne solummodo Episcopus, an etiam metropolitica auctoritate fuerit decoratus? Hæc porro non ignorare tanti est, ut ex his totius dissidii cardo pendeat. Longe enim aliter statuendum est de Hilarii negotio, si comprovincialem Antistitem deposuerit, aliter si Metropolitanum. Iterum alius est omnino quæstionis status, si intra Provinciam Viennensem hoc egerit; alius, si in aliqua alia e septem Provinciis; alius denique, si extra hoc peculiare Provinciarum corpus, puta in Lugdunensi, in Maxima Sequanorum, vel in alia: ista siquidem, qua fieri poterit industria, secernenda sunt, ut in quo Hilarius erravit, vel errare visus est, possit deprehendi.

Unde orta de Episcopatu Celidonii recentior opinio.

Cardinalis Baronius Celidonium Provinciæ Viennensis Episcopum fuisse existimavit; etsi res ab eo discussa non videtur. Hæc omnium animis insedit opinio, usque dum Joannes Franciscus Chiffletius in sua Vesontionensis seu Bizuntinæ Urbis & Ecclesiæ historia fragmentum quoddam protulit vitæ S. Romani Abbatis, quod e Codice Monasterii Jurensis acceptum, eidem a Petro Franc. Chiffletio S. J. transmissum fuerat. 1 Fragmentum enim istud Celidonium Vesontiensem Episcopum disertis verbis appellat. *Hilarius*, inquit, *venerabilem Celidonium supradictæ Metropolis* Vesontiensis *Patriarcham*, *Patricio Præfectorioque fultus favore indebitam sibi per Gallias vindicans Monarchiam*, *a sede episcopali*, *nulla existente ratione*, *dejecerat*. Mirum est quam avide, quam benevole istud exceptum fuit ab omnibus Historiæ ecclesiasticæ studiosis, qui scilicet intelligebant, quantum lucis inde mutuaretur Hilarii negotium, quantopere & sententiæ Leonis Papæ æquitas palam omnibus fieret, & tota hæc disciplinæ ecclesiasticæ pars nobilissima illustraretur. Chiffletiorum igitur sententiæ omnis eruditorum chorus accinit, Celidoniumque Bizuntinæ Ecclesiæ Episcopum hucusque credidit: in his J. Sirmondus Conciliorum Galliæ Tom. I. Illustriss. Petrus de Marca, Dissert. de Primatu Lugdun. N. 77. & in opere de Concordia Sacerd. & Imp. lib. V. Ejusdemque libri continuator Stephanus Baluzius, Franciscus Hallier, de Hierarchia Eccl. & alii passim.

PARS I. CAP. II.

Ab hoc eruditorum grege vix me divelli patior; patior tamen, quoniam multa me movent, persuadentque Celidonium hunc, de quo controversia, numquam Vesontionensem Episcopum fuisse, & fragmentum istud vitæ S. Romani merito interpolationis mihi suspicionem injicit, ne dicam aperte per fraudem vel errorem vitæ illi insertum fuisse.

Scriptum de vita S. Romani discutitur.

Integra nuper luci data est Romani Vita opera Bollandi ad XXVIII. diem Februarii, ubi fragmentum illud suo insertum loco vidi; sed & totam Romani vitam accurate perlegi, adjunctamque ab eodem auctore Lupicini fratris, & Eugendi, qui huic successit, historiam, ut & scriptoris genium deprehenderem, & si quid ad rem, quam tractamus, faceret, expiscarer. Eugendi discipulum se profitetur auctor ille, multaque de illo narrat, quæ ipse suis hausisse oculis testatur. Ita, si ultro demus Romanum & Lupicinum Hilario æquales fuisse, auctor, qui Eugendi illorum discipuli discipulum se profitetur, vel ad finem quinti sæculi, vel ad initium sexti floruisse credendus est, hoc est circa an. 515. vel 520. At multa sunt in illis narrationibus, quæ omnino aliena videntur ab illo sæculo, quæque longe recentiorem ætatem redolent; ut necesse habeamus dicere, vel mendacem esse auctorem illum, dum se Eugendi discipulum facit, vel si eo tempore quo dicitur, scripsit, lucubrationes illas corruptas fuisse & interpolatas ab aliquo posterioris ætatis nugatore. Alterutro autem semel comprobato, jam nulla fides integræ scriptioni danda est, in qua vera a falsis, germana a subdititiis secernere longæ ambagis & improbi laboris opus fuerit. Utrumque porro illud quam sæpe, quam impudenter a nonnullis perpetratum fuerit, nemo est qui nesciat. Flagrans quippe cupido nobilitatis avitæ cogit interdum homines delirare, ut in simili caussa loquitur Baronius: nihilque magis obvium habemus inter hujusmodi monimenta, quam vel scripta omni ex parte supposititia, vel aliqua saltem parte mutila, adjectitia, interpolata, innumerisque historiolis, revelationibus, miraculisque ad fraudem vel pietatis ludibrium fictis conspersa: ut merito Bollandus ipse initio operis sui monendum lectorem crediderit, ne levem & incautam fidem hujusmodi historiis adhibeat, & nonnullas etiam digito monstraverit sincerus auctor, quæ nugivendu-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Sinceritatem hujus fragmenti vindicabimus in Observ. part. I. c. I. n. 4. & seqq. ac per totum caput 2. ubi Celidonium Vesontionensem Episcopum ex aliis etiam documentis confirmabimus.

PARS I. CAP. II.

dulorum manus expertæ, quisquiliis & deliramentis refertæ fuerunt.

Tales nobis prodiere, meo quidem judicio, Vitæ SS. Romani, Lupicini & Eugendi, in quibus hæc reperiuntur vocabula, quæ desinente quinto sæculo vel sexto ineunte in usu fuisse facile non crediderim. *Repausare*. *Super formulam conquiescere*. *Religio & Religiosus* pro Monachorum ordine & Monacho. *Pater Romanus*, *Pater Lupicinus* eo sensu qui nunc in usu est apud Monachos. *Lignea sola quæ vulgo*, inquit, *soccos Monasteria vocitant Gallicana*: hæc enim & alia nonnulla recentiorem Gallicismum omnino sapiunt.

Multa a sæculo, quod auctor præ se fert, aliena.

Nomen *Sacerdotis* sine addito, quod prioribus sæculis Episcopum significat, usurpat pro Presbytero; *Patriarchæ* pro Metropolitano Episcopo; *Basilicæ* pro sacello Monasterii; Epistolæ regularis pro decretali; *Archimandritæ* pro Abbate, quod Occidentalibus Monachis vix innotuit illa ætate. Quæ omnia posterius scriptoris ævum arguunt: sicut etiam hæc: *Vincula professionis dirumpere*, quibus cum monastica vota qualia emittuntur hodie, intelligere videatur, ad sextum sæculum pertinere non possunt.

Dalmaticæ mentio examinata.

De *Dalmatica* S. Romani sermonem facit, quam ab eo acceptam Lupicinus discipulo suo Eugendo moriens tradiderit, qua & ipse usus fuerat dum viveret. An sacrum genus vestium hic intelligat, an commune, facile non est statuere: communem enim & promiscui usus vestem tali nomine decoratam, nullam novimus; Dalmaticæ vero, quæ nunc Diaconorum est ad altare ministrantium insigne, non facile concessus quibusvis Clericis vel Monachis usus. Exeunte enim sexto sæculo Aregius Vapincensis in Gallia Episcopus, & per se ipse dum Romæ versaretur, & postmodum per Diaconum suum enixius postulavit a Gregorio Magno, ut sibi & Archidiacono suo uti Dalmaticis liceret. Cui respondit Pontifex quod *quia rationis consideratio* NOVUM *hoc inconsulte & subito non permitteret indulgere*, *idcirco postulatæ rei prolongatus effectus est: nunc vero*, inquit, *caritatis tuæ bona revocantes ad animum*, *hujus auctoritatis nostræ serie petita concedimus*, *atque te & Archidiaconum tuum Dalmaticarum usu decorandos esse concessimus*, *easque Dalmaticas dilectissimo filio nostro Cyriaco Abbate deferente transmisimus*. Si vix concessa est Episcopo Dalmatica, quis credat ea usum esse Romanum Presbyterum, & Lupicinum, Eugendumque, qui duo sacris forsan ordinibus non erant initiati. Vix igitur capi potest vel sacram vestem communibus Eugendi usibus esse a Lupicino deputatam, ut forsitan hæc verba innuunt: *Hanc tibi probatam* (Dalmaticam) *in acceptis utilitatibus noveris assignandam*: vel de communi veste tam magnificam faciendam esse mentionem, vel denique iisdem licitum tunc fuisse sacra Dalmatica in sacris ministeriis indui, quæ centum post annis vix Episcopo concessa est.

Greg. Mag. l. 7. epist. 3. indict. 2.

In vita S. Eugendi scribit auctor piam lectionem, quæ ad mensam adhiberi solet, ab eo in Monasterio fuisse denuo institutam. Quanta porro pietatis & disciplinæ decrementa illic irrepsisse oportuit, ubi consuetudo, quæ ubique vigebat Monasteriorum, jam tum defecerat? Hoc vero quis credat statim post celebris illius Asceterii conditoris mortem evenisse, & proximo ejus successore adhuc in vivis agente?

PARS I. CAP. II.

De Lectionis inter cœnandum consuetudine.

Sermonem inserit de duobus Monachis Romam peregrinantibus, quos inde reducit sacris Apostolorum Petri, Paulli, & Andreæ reliquiis onustos. Quantum hoc a sæculi illius moribus abhorreat, novit qui vel unius Gregorii Magni legit epistolam XXX. libri IV. quæ est ad Constantinam Augustam, quam his affatur verbis. *Major me*, inquit, *mæstitia tenuit*, *quod illa præcipitis*, *quæ facere nec possum*, *nec audeo* ... *In Romanis enim*, *vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est atque sacrilegum*, *si Sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit*. *Quod si præsumserit*, *certum est quia hæc temeritas impunita nullo modo remanebit* .... *Quis ergo nunc*, *serenissima Domina*, *tam temerarius possit existere*, *ut hæc sciens eorum corpora*, *non dico tangere*, *sed vel aliquatenus præsumat inspicere?* Quid quod pro magno munere tunc & continenti tempore fuit limatura seu rasura catenarum, quibus vincti fuerant Apostoli? Aut igitur impostores fuisse oportet Monachos illos, aut recentior vitæ auctor est, quam videri vult, aut denique interpolatum fuit hujus opusculum.

De Monachis SS. reliquias Roma asportantibus.

De vitæ cœnobiticæ institutoribus ita disserit, ut de Basilio tamquam omnium primo, tum de Lirinensibus Patribus, postmodum de Pachomio, denique de Cassiano quasi omnium prostremo. Quis hæc scripta credat ab auctore quinti sæculi, & a Cassiani ætate non remoto? Quis hanc chronologiæ perturbationem putet esse hominis antiqui? Deinde cum horum omnium constitutiones vivendique rationem cum Jurensium legibus confert, has dicit Gallorum moribus magis convenire, quam illorum Orientalium constitutiones: nimirum Orientalibus accensens Lirinenses Massilienesque Monachos.

De vitæ cœnobiticæ institutoribus.

Ut summam Eugendi pietatem religionemque extollat, scribit eum morbis continuis afflictatum fuisse; *sic tamen quod numquam canonico usque ad finem defuisset cursui*: ubi de horarum, ut loquimur, canonicarum penso loqui videtur; quod proculdubio tunc nec canonicum appellatum esse, nec lege ecclesiastica indictum, nemo non fatebitur.

Canonicum officium.

S. Lupicinum ait *aqua ipsa octo circiter annis ante transitum*, *ne utcumque gustaret*, *abstinuisse*: quod suspectæ fidei est; sicut & historia Agrippini cujusdam Comitis Galliæ apud Imperatorem falso accusati, & divinitus servati.

Plura supra fidem.

Sabini cujusdam Lugdunensis Interamnis Abbatis mentionem facit, quem Romano familiarem fuisse scribit, cum antiquissima quæ-

PARS I. CAP. II.

quæque hujus Monaſterii monumenta plane de illo ſileant, quæ & alios per id temporis recenſent Abbates.

Hæc omnia ſi lector attenderit, decernet facile talem eſſe vitam S. Romani, ut ex his, quæ ab illius auctore referuntur, nihil omnino certi ſtatui poſſit: aliquorum enim comprobata ſuppoſitio omnem prorſus ceteris detrahit fidem. Verum quamvis ceterorum fides non vacillaret, eam tamen partem, quæ de Celidonii depoſitione agit, totque viris eruditis impoſuit, omnino ſubditiam eſſe pro certo haberem, ut habeo: videtur enim eſſe marginalis annotatio ſtudioſi alicujus, cui injecta mentio Hilarii Arelatenſis Epiſcopi ordinantis Romanum Monachum prope Veſontionem ab Urbe Arelate tanto intervallo diſſitam, in memoriam revocavit illam S. Leonis epiſtolam, in qua Hilarium exagitat tamquam omnium per Gallias Eccleſiarum ordinationes ſibi vindicantem: nec dubitavit eodem tempore in eodemque excurſu & ordinatum Romanum, & Celidonium fuiſſe ab Hilario depoſitum. Hujus etiam credulitatem mirum in modum auxit popularis traditio Biſontinorum de Celidonio Epiſcopo ſuæ civitatis, quam Jurenſis Monachus facile cum ceteris hauſerat ex Breviario Veſontionenſi, unde illam pariter depromſit Chiffletius: qui ſi minus patriis fabulis quam veritati ſtuduiſſet, non aniles narratiunculas pro certis & indubitatis venditaſſet hiſtoriis. Cenſuit ergo ſtudioſus ille ſuam conjecturam margini eſſe inſcribendam, ex qua deinde in textum irrepſit per ſcribarum imperitiam vel oſcitantiam. Ut porro de conjectationibus noſtris melius quiſque dijudicet; totum hunc vitæ S. Romani locum, quem tractamus, oculis objicimus: ubi Italico charactere excuſa ſunt, quæ non ab auctore vitæ, ſed ab alio recentiore ſubdita inſertaque credimus.

Marginalis annotatio textui inſerta.

Ex vita S. Romani pannus controverſus.

„ Audita namque, (inquit vitæ ſcriptor) „ memoratorum fama, S. Hilarius Arelatenſis Epiſcopus, miſſis in cauſſa Clericis, beatiſſimum Romanum haud longe ſibi a Veſontienſi urbe fecit occurrere. „ Cujus incitamentum vitamque digniſſima „ prædicatione ſuſtollens, impoſito honore „ Presbyterii ad Monaſterium honorifice repedare permiſit. *Siquidem antedictus Hilarius venerabilem Celedonium ſupradictæ Metropolis Patriarcham Patricio Præfectorioque fultus favore, indebitam ſibi per Gallias vindicans Monarchiam a ſede epiſcopali memoratum Celedonium nulla exiſtente ratione dejecerat. Ob quod in audientia beatiſſimi Papæ Leonis Romæ male geſſiſſe convictus, reſtituto quoque in Epiſcopatu Celedonio, apoſtolica auctoritate ob uſurpationem illicitam regulariter eſt increpatus. Extat denique exinde antedicti ac venerabilis Papæ ad Galliæ Epiſcopos cum examinatione geſtorum inſerta canonibus epiſtola regularis, in qua Priſcum per Gallias Metropolitanorum privilegium, calcata Hilarii ſuperfluitate, reſtituit. Igitur beatiſſimus Romanus ad Monaſterium, ut ſupra* „ *jam diximus*, *collato Sacerdotio regreſſus* &c. Hactenus ex vita S. Romani.

PARS I. CAP. II.

Aſſutus pannus rejicitur.

Porro hæc non ab auctore vitæ ſcripta, ſed ab alio mixta facile intelliguntur 1. Ex continuæ orationis contextu, cui neutiquam convenire ſeu cohærere videntur; ſed pannus eſt vitam S. Romani nequaquam attinens, & Lectoris otioſi meditationem referens. Poſtquam enim ordinationem S. Romani narravit auctor, eumque Monaſterium ſuum repetentem velut proſecutus eſt, ab eo reſumitur iterum Hilarii mentio, quæ jam abſoluta eſſe debuerat, reverſo ad ſua Romano; hiſtoriaque depoſitionis Celidonii, quæ ad rem nullo modo pertinebat, importuna narratione ediſſeritur: ita ut rurſus de ordinatione & reditu S. Romani verba facere compulſus ſit, ne hiulca plane eſſet oratio extranea narratione intermiſſa. *Igitur*, inquit, *beatiſſimus Romanus ad Monaſterium, ut ſupra jam diximus, collato Sacerdotio regreſſus* &c.

2. Cum genuinus auctor vitæ ordinationem S. Romani primo narravit, de Hilario perhonorificam fecit mentionem; eumque ſanctitatis titulo inſignivit: *Sanctus Hilarius*, inquit, *Arelatenſis Epiſcopus*: ſtatim autem poſtea aſſumenti illius ſartor eum velut e cæleſti ſede dejiciens, non modo ſanctum non appellat, *antedictus*, inquiens, *Hilarius*; ſed etiam velut effreni ambitione laborantem traducit, qua ductus omnia per vim ageret, aliena ſibi jura vindicaret, Epiſcopos a propriis Eccleſiis deturbaret, *nulla exiſtente ratione*, omnes denique Galliarum Eccleſias tyrannica poteſtate popularetur. Nemo dixerit hunc unius ejuſdemſcriptoris ſtylum eſſe, *eumdemque fontem*, *qui de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam*; ſed duorum potius eſſe fetum, quorum alteri bene perſpecta erant S. Hilarii merita; alteri vero aliunde non innotuerat Hilarius, quam ex Leonis epiſtola.

Jac. 3. 11.

3. Celidonium appellat *Patriarcham Metropolis Veſontionenſis*: quod initio ſexti ſæculi Occidentalibus uſitatum non erat ad Metropolitanos deſignandos.

4. Germanus vitæ auctor ordinationem S. Romani deſcribens Presbyterii nomine utitur: *Impoſito honore Presbyterii*: quæ vox per illam ætatem uſurpari ſolita erat ad Presbyteros ſignificandos: alter vero, qui pannum aſſuit, *Sacerdotii* vocem uſurpat, quæ de ſolis Epiſcopis intelligebatur, ſi efferebatur ſola, nec umquam de Presbyteris, niſi cum addito *ſecundi ordinis*, aut ſimilis alicujus formulæ.

Epiſtola X. S. Leonis an canonibus inſerta?

5. Epiſtola Leonis adverſus Hilarium Arelatenſem *inſerta* eſſe dicitur *canonibus*, hoc eſt canonum Codici, ut interpretari licet. Tres porro tantum occurrunt animo canonum Codices, qui ſexto ſæculo in uſu eſſent vel fuiſſent ſeu in Eccleſia Romana, ſeu in Gallicana. In Romana quidem Codex omnium antiquiſſimus, quem nunc primum in lucem emittimus, uſque ad Symmachi PP. fere tempora uſurpatus: cui circa

PARS I. CAP. II.

ca hujus sexti sæculi initia successit nova Collectio, seu versio canonum opera Dionysii Exigui Abbatis Romani; cui & alia subjuncta est Collectio decretorum Pontificum Romanorum a Siricio usque ad Anastasium. In Gallicana vero Ecclesia, nulla alia Collectio recepta fuit usque ad Caroli Magni tempora (de quo ex professo infra differemus) præter antiquam, quæ ex Orientalibus confecta erat, quamque optime appelles Codicem Canonum Ecclesiæ universæ: quoniam Canones isti Orientales jus veluti commune erat omnium Ecclesiarum Orientalium & Occidentalium, saltem post Concilium Calchedonense. Quibus Canonibus suorum Conciliorum Canones adjungentes particulares quæque Ecclesiæ, puta Gallicana, Hispana, Britannica &c. suum sibi proprium Codicem compingebant. De quo porro istorum Codicum intelliges, quod in panno illo dicitur, de epistola Leonis Canonibus inserta. Gallicanus quippe Codex Romanorum Pontificum decreta non continebat. Etsi enim illa magni facerent, & pro data occasione usurparent in suis Conciliis Galliarum Antistites, non ea tamen in partem Gallicani Codicis evehebant, nisi expresse Canonibus suis inserta pro lege haberi sancivissent Episcopi in Synodum congregati: quemadmodum de Innocentii Papæ I. epistola ad Exuperium factum est ab Agathensi Concilio can. 9. Quod vero ad Dionysianam Collectionem spectat, vel ad aliam Dionysiana antiquiorem, in neutra epistolam Leonis adversus Hilarium reperimus; neutra in usu fuit in Gallicanis Ecclesiis ante Caroli Magni tempora. Non igitur sexto sæculo vivebat auctor hujus annotationis, cum nullæ tunc auctoratæ Collectiones existerent, quibus inserta esset laudata Leonis epistola. Hanc habet Collectio excusa quæ Isidori Mercatoris nomine circumfertur (etsi eam in illius MSS. Codicibus non invenerim) sed ante Caroli Magni tempora non est edita in lucem; circa finem quippe octavi sæculi videri cœpit, ut notat P. Pithœus in Glossario Capitularium. Hac porro Isidori collectione passim usi sunt Galliarum Episcopi in Synodis, quæ tempore Caroli Magni, postque ipsum habitæ sunt, sicut & aliarum etiam Ecclesiarum Synodi. Quas imitati Collectores posteriorum temporum Burchardus, Yvo, Gratianus &c. eamdem Isidori Collectionem amplexi sunt, nullo discrimine habito epistolarum, quas impostor ille supposuit, aut ab alio suppositas obtrusit.

Vide Diss. XVI. de Gallicano Canonum Codice.

6. Denique longe recentiorem facit Romani historiam Gregorius Turonensis, quam hujus vitæ auctor: quem, ut incerti nominis, & in multis interpolatum Gregorio postponendum esse ducimus. Penficulatius discussimus hanc vitæ S. Romani partem: quoniam nulla alia hactenus ratione ducti sunt, qui Celidonium Vesontionensem Episcopum fecerunt, quam hujus auctoris testimonio; quod quam sublestæ fidei sit, lectori relinquo judicandum.

PARS I. CAP. II.

Etsi vero inter pannum istum & reliquum vitæ scriptum distinximus, dum illum subdititium arguimus, cetera non est animus pro certis & indubitatis recipere; velut est illud quod refertur de ordinatione Romani per Hilarium facta non longe a Vesontione. Quod si factum esset ab Arelatensi Episcopo, eo magis contra Canones peccasset, quod nullum jus prætendere poterat, ex quo ei Presbyteros in aliena Parochia ordinare liceret. Cum ergo hoc nec retulerit Hilarii vitæ scriptor, nec objecerit Hilario vel Leo, vel Celidonius, quem istud latere non potuisset; existimandum est scriptorem hujus vitæ id ex falsis rumoribus, vel populari opinione hausisse, & incaute scripto dedisse. Si tamen hoc præstitit Hilarius, dico id per Eucherium Lugdunensem Episcopum Hilario licuisse. Notum est enim quam arcta utrique intercederet necessitudo, propter quam ut Eucherio ab Hilario permissum est ut Arausicanæ Synodo I. interesset, ac subscriberet cum Episcopis Viennensis & vicinarum Provinciarum; ita Hilario ab Eucherio concessum, ut virum pietate insignem in Presbyterum consecraret in sua Diœcesi Lugdunensi, cujus ditioni etiam hodie subjacet Jurense Monasterium; a quo cum nec Geneva, quæ est Provinciæ Viennensis, nec Lugdunum, nec Vesontio plurimum distent, difficile non est creditu Hilarium suæ Provinciæ Ecclesias lustrantem, cum Germano Autissiodorensi & Eucherio Lugdunensi convenisse. Jam vero ad alias probationes pergamus, quibus Celidonium Vesontionensium Episcopum non fuisse, immo nec alterius Metropolis civitatis probatum imus.

Quid de tota Romani vita statuendum?

CAPUT III.

Celidonium nec Vesontionensium, nec cujusvis Metropoleos Episcopum fuisse, aliis argumentis probatur.

INfirmato, quod ex vita S. Romani profertur testimonio, nullum aliud superest, quo 1 Metropolitana Vesontionensium dignitas Celidonio possit vindicari; sed nec ulla est ratio, quæ aliam ei Metropolim assignandam vel leviter probet; immo non est una quæ illum Metropolitanum nequaquam fuisse palam faciat.

Primum in narratione, quam de hoc negotio instituit Leo in epistola sua ad Viennenses, & in ea ipsa epistolæ parte, in qua omnia congerit, quæ contra Canones regulasque disciplinæ sibi arrogarat, Leonis judicio,

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hoc caput refellitur in Observ. part. 1. c. 2. & 3. Celidonium autem non Metropolitam, sed merum fuisse Episcopum, qui primariæ Sequanorum urbi præsidebat, probabilius ostendimus c. 3. n. 8.

PARS I. CAP.III.

Nihil habet Leo de metropolitica Celidonii dignitate.

dicio, Hilarius, ne verbum quidem legere est, ex quo de metropolitica Celidonii dignitate vel levissima suspicio suboriri possit. Ventilentur enim syllabæ omnes, apicesque capitis tertii, in quo præsertim res Celidonii aguntur: nihil tale occurret. Hanc unicam noxam eo loci imputat Hilario, quod Episcopum deposuerit, tale nihil merentem: quippe qui convictus non erat ejus criminis, propter quod depositionis pœna infligebatur. Arguit etiam eum, quod multa effutierit reverentiæ Apostolo Petro debitæ, & sacerdotali mansuetudini contraria. At quoad illam caussam non ei objicit defectum jurisdictionis in Celidonium, non imminuta Metropolitani ullius Episcopi jura, non violatos alienæ Provinciæ limites: quæ omnia non omisisset, sed potius vim in illis fecisset maximam, quibus temerata magis Nicænorum Canonum videretur auctoritas ac religio. Quemadmodum ubi Projecti negotium versat, statim Provinciarum distinctos limites opponit, quos Metropolitanis nefas sit transgredi. *Quid sibi*, inquit, *Hilarius quærit in aliena Provincia?* &c. Nihil tale urget in gratiam Celidonii: hoc vero unum profert, quo illum injuste depositum arguat, manifesta testium responsione patefactam esse objecti adversus Celidonium criminis falsitatem.

Metropoliticam Hilarii potestatem Leo agnoscit.

2. Huic argumento (quod etsi negativum tantummodo sit, decretorium tamen videtur) succedat assertorium. Quod S. Leo metropoliticam in Celidonio dignitatem non agnoverit, sed potius Celidonium metropoliticæ Hilarii potestati subjectum fuisse ultro confessus sit, evincunt Leonis verba, quibus declarat ad suum effectum perducendam fuisse Hilarii adversus Celidonium sententiam, si objecta, acceptæ in uxorem viduæ accusatio legitimis ac fide dignis testibus probata fuisset. *Mansisset namque in illum*, inquit, *prolata sententia, si objectorum veritas extitisset*. Quid hoc enimvero est, nisi metropoliticis Hilarii juribus subscribere, ejusdemque in Celidonium jurisdictionem fateri? Quod neutiquam fecisset, si Celidonius iisdem juribus potitus esset in aliqua Provincia; præsertim vero si in Maxima Sequanorum, de qua suæ ditioni subjicienda ne per somnium quidem cogitaverat unquam Hilarius. Concessum esset vere Hilario jus in alienam Provinciam, quod ab eo male quæsitum esse tam acerbe objectabatur.

Leo compellat Viennensem Provinciam, non aliam.

3. Probationem aliam eruimus ex aliis ejusdem epistolæ verbis cap. 2. *Nobiscum*, inquit, *itaque recognoscat vestra fraternitas Apostolicam Sedem, pro sui reverentia, a vestræ etiam Provinciæ Sacerdotibus, innumeris relationibus esse consultam, & per diversarum (quemadmodum vetus consuetudo poscebat) appellationem caussarum aut retractata, aut confirmata fuisse judicia* &c. Si de Metropolita, vel de Episcopo alterius Provinciæ, quam Viennensis, ejusque appellatione ageretur, quam ob caussam Viennensis Provinciæ Episcopos compellaret, ut in memoriam revocarent relationes consultationesque a suis missas, appellationesque olim interpositas ad Sedem Apostolicam ex antiqua illius Provinciæ consuetudine? Cur potius appellationes non commemorat ex illa Provincia delatas, cui jure metropolitico, si ita est ut volunt, præerat Celidonius? Hoc non fecit Leo; sed potius ex Provincia Viennensi appellationum exempla arcessivit: quia revera quæstio erat de appellatione Episcopi intra illam Provinciam constituti.

4. Si non ex ea fuisset Celidonius, sed ex Maxima Sequanorum, cur illius potius quam hujus Provinciæ Episcopos sollicitavit S. Leo adversus Hilarium? Cur ad Viennenses litteras mittit, non ad Sequanos, quos utique facilius erat in Hilarium commovere, ut pote quos nulla necessitudine sibi devinctos habebat, quam Viennenses, qui Hilarium propter summam sanctitatis doctrinæque opinionem atque in rebus agendis peritiam plurimum suspiciebant?

Scheda Sirmondi discutitur.

At vero, inquies, revera scripsit S. Leo ad Episcopos Maximæ Sequanorum; cujus rei testem habemus doctissimum Sirmondum, qui tom. 1. Conciliorum Galliæ addenda Notis suis ad calcem recensens, ait in vetere scheda epistolam, de qua agimus, non ad Viennensis tantum Provinciæ, sed etiam ad Maximæ Sequanorum Episcopos missam inscribi, hoc modo: *Dilectissimis universis Episcopis per Provincias Maximam Sequanorum & Viennensium constitutis Leo*. Ego veterem illam schedam, admodum veterem non esse vehementer suspicor, sed potius ex eadem officina prodire, ac pannum illum adscititium Vitæ S. Romani. Quis porro chartulam incertæ ætatis ac fidei anteponat omnibus exemplaribus tam excusis, quam manu exaratis, qui nobis hanc epistolam hactenus sine ulla mentione Episcoporum Maximæ Sequanorum repræsentarunt? 2. Qua ratione, si ad hujus pariter Provinciæ Episcopos destinata esset, nihil in ejus serie deprehenderetur, ex quo ad eos sermonem se habere significaret Pontifex: at nullum extat, quaqua patet hæc epistola, vel levissimum hujus rei vestigium; immo vero ubique indicat se unius Provinciæ Viennensis Episcopos alloqui; ut cum in præfatione hæc habet: *Vestra fraternitas recognoscat Apostolicam Sedem a vestræ etiam provinciæ Sacerdotibus* &c. 3. Ipsa tituli forma impostorem arguit. Quis enim legit umquam *Provinciam Viennensium*? Tametsi legimus *civitatem Viennensium*, quæ a Viennensibus populis incolitur, sicut & Lugdunensium, quæ a Lugdunensibus. At quemadmodum non dicitur Provincia Lugdunensium prima, Lugdunensium secunda &c. ita numquam dicta est Viennensium provincia: quia populi, qui Viennenses appellantur, non totam provinciam, cui dant nomen, occupabant, sed modicam partem provinciæ, quæ in duodecim alios populos dividebatur.

Adversus hanc nostram de Celidonii Episco-

PARS I. CAP.III. Objectio ex Leone solvitur. piscopatu opinionem, erit qui objiciat! hæc sancti Leonis verba, quibus ab eo Hilarius accusatur, tamquam *ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans, & debitam Metropolitanis Sacerdotibus in suum jus transferens dignitatem:* quibus verbis vulgo existimant confirmari opinionem de Celidonio extra Provinciam Viennensem Episcopo, judicato ac deposito.

Ad hæc respondeo, distinguenda esse in hac epistola quædam quæ Celidonii negotium attinent, quædam quæ Projecti caussam spectant: alia etiam quæ utrique sunt communia. Hujus generis sunt ea quæ præfatione continentur, in qua omnes generatim prosequitur Hilarii, ut putabat, excessus, quorum alii Projectum, alii Celidonium, utrumque alii respiciunt. Porro Projecti negotium ob oculos habebat Leo, cum ordinationes omnium per Gallias Ecclesiarum sibi vindicantem Hilarium arguit: cujus occasione in hæc verba erupit: *Quid sibi quærit Hilarius in aliena Provincia?* &c. De Celidonii autem caussa intelligenda non esse, inde patet, quod in ea non de ordinatione agebatur, sed de depositione Episcopi: in cujus locum nullus adhuc substitutus ab Hilario fuerat, ut perspicuum est ex S. Leonis silentio, qui de eo aliquid decreto suo statuisset, sicut de illo statuit, qui ægrotanti Projecto fuerat superordinatus. E contra vero in Projecti negotio, non de depositione, sed de ordinatione seu superordinatione lis erat: quamobrem ad illum referenda sunt quæcumque hic de illicitis ordinationibus a sancto Leone objiciuntur. Ad majorem hujus loci illustrationem aliqua adhuc dicenda sunt quæ commodius in secundam dissertationis hujus partem differentur: ubi quo sensu accipienda sit hoc loco ordinationis vox, & intra quos fines coarctandæ sint Galliæ, quarum hic Ecclesiæ omnes commemorantur, retegere conabimur.

Arelas & Vesontio non unius tunc ditionis. 5. Si quis Galliarum statum, qui tunc erat, attenderit; intelliget quam parum illi conveniat, ut Celidonius Vesontionum fuisse credatur illo tempore Episcopus. Omnes enim, ni fallor, consentiunt Maximam Sequanorum, vicinasque regiones 2 tunc paruisse non Romanis, sed partim Gallis, partim Burgundionum Principibus. Quis autem credat Hilarium ditionis Romanæ Episcopum in alienæ ditionis Metropolitam jus sibi assumere ausum esse, in extera & inimica Romanis provincia visitatorem egisse, Synodum congregasse, primi Ordinis Episcopum deposuisse? Hoc certe numquam passi essent Burgundiones; sed nec umquam id cordatissimus vir Hilarius tentasset: qui si Romanum Monachum in Presbyterum consecravit, ut hujus vita testatur, non aliam ob caussam eum ex Jurensium locis ad se evocavit, quam quia Jurensia loca, quæ Burgundicæ dominationis erant, adire fas illi non erat, ut sacerdotalia munia illic exerceret.

Valentinianus Hilario adversus. 6. Ex ultima ista ratione altera sequitur, quod nimirum Valentinianus Imperator non ita ægre tulisset Celidonium ab Hilario fuisse depositum, nec illius caussam adversus hujus sententiam tam ardenter suscepisset defendendam, si extra dominationis suæ limites Episcopus fuisset Celidonius. Immo vero hoc illi acceptissimum fuisset, quod Romanæ ditionis Episcopus in eas Ecclesias, quæ ab illa avulsæ fuerant, jus & potestatem sibi vindicasset. Hoc enim erat viam Romanis aliquatenus parare ad regiones illas suo iterum jugo subjiciendas.

Ex dictis manifestum est Celidonium non ex alia provincia fuisse, quam Viennensi. Quod etiam innuit sanctus Leo in utraque epistola ad Viennenses; in quibus significat merito Hilarium potestate in provinciam Viennensem privatum esse, quoniam eam male usurpaverat, seu ea male usus fuerat: non certe in caussa Projecti, qui ex alia provincia erat: igitur in Celidonii negotio. *Noverit se*, inquit, *non solum ab alieno jure depulsum, sed etiam Viennensis provinciæ, quam male usurpaverat, potestate privatum*. Potestas igitur ista propria fuit Hilarii, quandoquidem hæc ab alieno jure, a quo superius legitur depulsus, expressis verbis distinguitur, tamquam legitima, etsi non legitime usurpata.

CAPUT IV.

Sanctum Hilarium Arelatensem legitimum judicem fuisse Celidonii, eo quod Arelatensi Episcopo potestas metropolitica in provinciam Viennensem competeret. Hujus potestatis vestigia ab ætate S. Trophimi usque ad Taurinensem Synodum.

Abunde in superioribus probatum a nobis, Celidonium in provincia Viennensi sedisse Episcopum. Inde consequens est totam hanc controversiam huc modo devolvi, si male judicatum est ab Hilario, caussam non esse nisi ex his tribus unam: vel quod sibi ipse contra fas potestatem metropoliticam in provinciam Viennensem vindicarit; vel quia Episcopum neque confessum, neque legitimis testimoniis convictum ab episcopali dignitate nihil tale merentem dejecerit; vel denique quod Celidonium appellantem Sedem Apostolicam non audierit, nec passus fuerit suum judicium a primaria sede retractari ac reformari. Quæ tria suo nobis ordine discutienda sunt: ac primum quidem de metropolitico Arelatensium Episcoporum jure dicendum, probandum-

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Hoc & sequens argumentum falsa hypothesi nituntur: nam hæ regiones hoc tempore Romano Imperio suberant, uti monuimus adnot. 1. in c. 1.

dumque, hoc penes illos 1 semper fuisse; non autem pertinuisse ad Viennenses Episcopos.

1 *Vestigia Metropoliticæ Arelatensium potestatis.*

Et quidem omnia percurrenti sæcula a prædicato in Galliis Evangelio usque ad Hilarii ætatem (hoc enim nobis satis est, nec plura aggredimur) ubique Arelatensis Ecclesiæ privilegia ac prærogativæ elucent; nullumque fere superest Gallicanæ antiquitatis monumentum, in quo non appareat singulare aliquod metropoliticæ dignitatis, quam Arelatenses Episcopi gesserint, vestigium.

Ann. D. 255. Martianus Arelatensis Metropolita.

Post Trophimum (qui a Sede Apostolica missus, primus Arelatensem fundavit rexitque Ecclesiam, sed cujus incerta ætas eruditorum disputationi tradita est) nullum novimus hujus sedis Episcopum Martiano antiquiorem; cujus apud sanctum Cyprianum memoria in epist. *66.* ad Stephanum Papam. De Martiano illo Novatianæ partis fautore a communione Collegarum & Episcopatu removendo scripsit Faustinus Lugdunensis ad sanctum Cyprianum Carthaginensem, idemque cum aliis Gallicanis Episcopis scripserat ad Stephanum Romanum Episcopum, ad quem & ipse Cyprianus illam, quam laudavimus, dedit epistolam. Ex illa porro magnum, ut ego quidem reor, argumentum sumimus in gratiam Ecclesiæ Arelatensis. Nisi enim primatum gessisset hujus Sedis Episcopus in Provincia Romana, non erat 2 cur ad Transalpinos transmarinosque Episcopos confugeretur a Gallicanis Episcopis, ut de Martiani depositione agerent. Præsto fuisset Metropolitani auctoritas seu Viennensis, ut volunt, seu alius cujuspiam. Etsi enim nondum forte ita ecclesiasticæ Hierarchiæ forma ibi constituta ac firmata esset, ut postea ordinata fuit, dubium tamen non est quin aliquis inter Episcopos præemineret, penes quem ceterorum regendorum, & cum opus erat, in Synodum congregandorum cura ac sollicitudo resideret, sive ex dignitate sedis suæ id obtineret, sive ex sacerdotii antiquitate, sive ex communi Sacerdotum suffragio ac delectu. Is demum erat quem Faustinus ceterique Gallicani Episcopi sollicitassent ad urgendam Martiani depositionem. Qui si tergiversatus fuisset, notaretur proculdubio hujus Primarii Episcopi oscitantia vel a Faustino ad Cyprianum, vel a Cypriano ad Stephanum scribente. 2. Ita Cyprianus alloquitur Stephanum Papam. *Quapropter facere te oportet plenissimas litteras ad Coepiscopos nostros in Galliis constitutos, ne ultra Martianum* &c. Et infra: *Dirigantur in provinciam, & ad plebem Arelate consistentem a te litteræ* &c. Si quis alius ab Arelatensi Episcopo rexisset illam jure metropolitico provinciam, an non potius dixisset: *ad Coepiscopum nostrum provinciæ Metropolitanum, vel Primatem* (more Africano) sicut & alias fecerunt Romani Pontifices, cum aliquid in Gallicanis regionibus contra Canonum instituta impune perpetrari audiebant? 3. Non esse cur ad Arelatensem Episcopum, potius quam ad alium e Gallicanis dirigerentur aliarum regionum seu Clerici, seu Laici Catholici, & Formatæ inscriberentur, nisi aliis præfulsisset sedis suæ privilegio, & metropolitica vel simili dignitate: hoc enim erat magnorum Metropolitarum, vel etiam Exarchorum privilegium. Sic autem habet Cyprianus: *Significa plane nobis quis in locum Martiani Arelate fuerit substitutus: ut sciamus ad quem fratres nostros dirigere, & cui scribere debeamus.* Hæc ita se habebant circa ducentesimum quinquagesimum quintum Christi annum, a quo usque ad Arelatense Concilium primum nihil occurrit antiquorum monumentorum Gallicanæ Ecclesiæ.

Ann. D. 314. Ex Concilio Arelatensi I. jus Hilario assertum. 3

Sexaginta igitur fere post annis congregatum est jussu Constantini Imperatoris celebre 3 Concilium in civitate Arelatensi, cujus civitatis ipse delectus illius Ecclesiæ & Episcopi dignitatem astruit. Hæc non urgeo, uti nec subscriptionum ordinem, quo Viennensi præit Arelatensis: non enim Episcoporum, qui huic Synodo interfuerunt, nomina eadem serie subscripta fuisse existimo in primario & autographo Synodi exemplari, qua nunc in editis Concilii actis descripta leguntur, de qua infra paullo fusius differemus. Quamquam ex eo saltem istud evincimus, per id temporis, quo hæc scriba, quisquis est, exarabat, Arelatensem Episcopum dignum existimatum fuisse, qui Viennensi anteponeretur. Sed majoris momenti est ac ponderis quod & in capite epistolæ synodicæ primus, & in Breviario ejusdem canonibus præfixo solus nominatur Arelatensis Episcopus Marinus: quod metropoliticæ in eo dignitatis certum apud me indicium est. Primarium enim locum Synodi tenere non potuit, nec omnia Synodi nomine facere, nisi primarius Provin-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Metropoliticum jus *semper* jam inde a S. Trophimo & sæculo III. fuisse penes Episcopum Arelatensem, nemo credet, si legerit, quæ de sera ecclesiasticarum Metropoleon institutione in Galliis dicentur part. 2. Observ. c. 5. n. 2.

2 Nondum institutis per hæc tempora Metropolitanis, nihil mirum, si Africani & Galli de Martiano scripserunt ad Romanum Pontificem, quippe qui tum solus altiori jure omnibus, ac præsertim Gallis Episcopis præsidebat.

3 Hoc Concilium nihil confert ad jus metropoliticum vindicandum Arelatensi, aut Viennensi Episcopo; cum nulli, ut diximus, tunc essent Metropolitæ in Galliis. Cur autem Marinus primus sit in inscriptione epistolæ ejusdem Synodi, licet Metropolitanus non esset, vide Observ. part. 2. c. 5. n. 4.

PARS I. CAP.IV. ciæ Episcopus fuisset vel Viennensis, si jam a solida Narbonensi decerpta erat, vel totius Provinciæ Romanæ, si adhuc stabat solida Narbonensis. Iste enim mos semper obtinuit, ut cujusque provinciæ Metropolitanus ei Synodo præesset, quæ intra suæ Provinciæ limites congregata haberetur, licet civitas illa proprium haberet Episcopum. Sufficiat modo ad exemplum Diospolitana Synodus, cui præfedit Eulogius Cæsareæ Episcopus an. 415. licet Diospolis sub Jerosolymitano Episcopo jaceret. Si ergo Viennensis civitas metropolitica dignitate tunc temporis fuisset ornata, jus sibi suum præripi non passus esset Verus Viennensis Episcopus, qui aderat Concilio; primus omnium subscripsisset, & ipse omnium nomine synodicam confecisset epistolam, ad Pontificem Romanum de tota Synodo relaturus. Hoc exemplum non parum Arelatensi privilegio favere intellexerunt Synodi II. Arelatensis Patres, cum canone XVIII. illud ad confirmandum jus Synodi, Arelatensis Episcopi arbitrio congregandæ, adduxerunt.

Afferit quidem illustrissimi Petri Marcæ continuator Baluzius lib. v. Conc. Sacerd. & Imp. cap. 30. num. 4. Marinum Arelatensem *non vindicasse sedi suæ jus metropoliticum in epistola synodica; sed e contra vocari Episcopum Provinciæ Viennensis in veteri catalogo Episcoporum, qui ad Arelatensem Synodum convenerunt*. Verum unde habes, vir erudite, hoc sibi jus non vindicasse Marinum? Si ex eo quod Provinciæ Viennensis Episcopus dicitur in veteri illo Catalogo, jam ob eamdem rationem adimendus est etiam primatus Vero Viennensi Episcopo, cui illum, ut opinor, asseris: non aliter enim subscribit Viennensis, immo nec Massiliensis, Arausicanus, & Vasionensis. Hoc unum discrimen in Arelatensis gratiam occurrit, quod ejus subscriptio ceterorum nominibus præponatur, excepto Massiliensi, qui in antiquis editionibus non apparet, sed in sola Sirmondi Gallicanarum Synodorum editione.

Ann. D. 346. Agrippinensis Synodus contra Euphratam. In Concilio Agrippinensi adversus Euphratam, cui Maximinus Treverensis jure 4 metropolitico præsidebat, primus omnium post ipsum inscribitur & suffragium dixit Valentinus Arelatensis. Quod etsi aperte jus metropoliticum non afferat, dignitatem tamen sedis designat aliquatenus.

4

Ann. D. 353. Agrippinensem Synodum secuta est septimo post anno Arelatensis, cui præfuit 5 Saturninus ejusdem civitatis Episcopus; qui quidem Arrianæ factioni addictus erat; sed cum nec ab Hilario, nec a Sulpitio Severo notatus sit tamquam perperam sibi arrogatæ præsidentiæ reus, integra nobis manet probatio, quæ inde sumitur pro jure Arelatensis Ecclesiæ. PARS I. CAP.IV. Arelatensis Pseudosynodus. 5

Ann. D. 356. Biterrensis Pseudosynodus. In Biterrensi quoque Synodo Primatum tenuit idem Saturninus, ut ex Hilario, Severo Sulpitio & Hieronymo facile colligitur; qui jus vel cogendæ Synodi, vel in ea primum locum habendi eidem etsi vaferrimo homini non abjudicant: sicut nec Patres Concilii Parisiensis, qui eum excommunicatum declarant, non aliam ob caussam, quam quia statutis salubribus impiissime contradixit.

CAPUT V.

Quid pro Primatu seu metropolitica potestate contulerit Arelatensi Episcopo Synodus Taurinensis.

Ann. D. 362. HUcusque Primatum ubique in Provincia Narbonensi obtinuisse videtur nemine contradicente vel repugnante, Arelatensis Episcopus, quem in omnibus magni momenti negotiis cunctis præeuntem intuemur. De Viennensi autem Episcopo altum ubique silentium.

Ann. D. 402. Synodus Taurinensis. At inter utrumque oriri cœpta est de Primatu contentio circa tempora Concilii Taurinensis, quod vulgo anno trecentesimo nonagesimo septimo celebratum creditur, melius tamen ad initia sequentis sæculi rejicitur: quoniam ex pluribus Zosimi Papæ epistolis patet tunc Turonum Episcopum fuisse Briccium successorem sancti Martini, quem anno quadringentesimo aut etiam sequenti, 11. die Novembris obiisse eruditiores tradunt Chronologi ex Severo Sulpitio. Quam supputationem qui amplectitur, dicat necesse est Concilium istud, quod mense Septembri convocatum indicat præfatio ejusdem, non ante quadringentesimum secundum vel sequentem annum, celebratum esse.

Qua occasione mota de Primatu controversia? 1 Qua autem 1 occasione motam putemus hujusmodi controversiam? Hanc ego natam existimo occasione partim novæ divisionis Galliarum, partim ingentium turbarum, quæ exeunte quarto sæculo eam partem Galliarum concusserunt. Maximus enim Tyrannidem arripuit in Britannia an. 382. Treveris sedem Imperii collocavit, Gratianum Imperatorem apud Lugdunum a suis desertum

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Treverensem Episcopum Metropolitam fuisse hoc tempore, quo nondum institutæ fuerunt ecclesiasticæ metropoles, omni fundamento caret. Ceterum de hac Synodo Agrippinensi plures dubitant. Certe Valentinus Arelatensis in hujus Ecclesiæ diptycis a Mabillonio editis non legitur.

5 Quæ hic & in sequentibus colliguntur ex gestis Saturnini Arelatensis, quam sint inania, patebit ex Observ. part. 2. c. 6. n. 5. ac propterea nihil firmum hactenus allatum est pro vetustiori jure metropolitico Episcopi Arelatensis.

1 Veram controversiæ occasionem detegemus in Observ. part. 2. c. 5. n. 9. & numero sequenti Quesnelli commenta, quæ hic mirifice agglomerantur, palam fient.

PARS I. CAP. V.

tum an. 383. per Andragathium ducem peremit. Eugenius pariter Arbogastis Comitis præsidio fretus affectavit usque usurpavit Imperium ann. 391. succedenti denique anno Valentinianum Imperatorem idem Arbogastes apud Viennam interfecit. Per has procellas probabile admodum est Viennensem Episcopum caput erexisse ad Primatum, cui prehensando locum dedit Provinciæ Narbonensis in plures non ita pridem facta divisio, indita Viennensi Provinciæ ex urbis nomine appellatio, & in diversam adversamque dominationem Viennensis ejusdem provinciæ scissio, aliquibus civitatibus Tyranno parentibus sub Viennensi, aliis cum Arelatensi sub Romana ditione perseverantibus. Facile enim fuit Viennensi Antistiti, cujus civitas olim in laterculo Imperii Metropolis fuerat, & antiquitate eminebat, hoc Tyranno persuadere, ut ibi Primatum ecclesiasticum constitui juberet, ubi Imperii sui sedem vel saltem incunabula habebat. Fundatum his titulis Primatum, quibus potuit præsidiis tutatus est, qui non aliud passim affectatæ dignitatis metropolicæ fundamentum protulit, quam civitatis antiquitatem, & ejusdem dignitatis olim in civilibus concessæ possessionem.

Huc devenerat controversia primis quinti sæculi annis, cum illius seu dirimendæ, seu utcumque sopiendæ gratia Concilium Taurinense Gallicanorum Episcoporum precibus congregatum est: cujus canon. 2. hujusmodi est: *Illud deinde inter Episcopos urbium Arelatensis & Viennensis* (observa primo loco nominatam Arelatem) *qui de Primatus apud nos honore certabant, a sancta Synodo definitum est, ut qui ex eis adprobaverit suam civitatem esse Metropolim, is totius provinciæ honorem Primatus obtineat, & ipse juxta Canonum præceptum ordinationum habeat potestatem. Certe ad pacis vinculum conservandum, hoc consilio utiliore decretum est; ut, si placet memoratarum urbium Episcopis, unaquæque de his viciniores sibi intra provinciam vindicet civitates, atque eas Ecclesias visitet, quas oppidis suis vicinas magis esse constiterit: ita ut memores unanimitatis atque concordiæ, non alter alterum longius sibi usurpando, quod est alii propius, inquietet.*

Canon.II. Synodi Taurinensis.

Ex his Synodi verbis perspicuum est 1. Jamdiu molestissimas inter Galliarum Episcopos dissensiones exarsisse de Viennensis Provinciæ, immo & de aliarum Provinciarum Primatu: quoniam & illorum jura, & harum limites ex perturbationibus per tyrannidem Maximi subortis intra Gallicanas Provincias, obscura & difficultatibus impe-

dita evaserant: ita ut, cum vix posset Gallicanis Episcopis judicibus hæc controversia dirimi, plerisque videlicet vel propria vel amicorum caussa occupatis, ad vicinos Coepiscopos caussam deferre velut depositis compromissis illarum regionum Episcopi proposuerint. Episcopi Italicæ Diœceseos, ut provinciæ Viennensis aliarumque contigui ad hoc delecti sunt: eo libentius, quod jamdudum illius Diœcesis primatem sanctum Ambrosium dissidiorum suorum judicem peroptarant, opinor, Galli Antistites: quem propterea ad suam Synodum ut conveniret frequenti legatione sollicitarunt. De hoc enim negotio pronum est ipsum Ambrosium intelligere, cum in funere Valentiniani perorans, testatur sibi rescripto Valentiniani ipsius accito in Gallias, ut eum vadem fidei suæ apud Comitem Arbogastem haberet, hoc esse denuntiatum accelerandi itineris caussa, non ad Synodum Galliæ, sed ab baptismum Valentiniani Augusti ipsum esse vocatum. *Additur*, inquit, *eo ut properarem ocius, nec arbitrarer caussam itineris mei Synodum Gallorum esse Episcoporum, propter quorum frequentes dissensiones crebro me excusaveram, sed ut ipse baptizaretur in ipso egressu*. Hæc Ambrosius dicebat ann. 393. quo Valentinianus occisus est: unde & conjicimus post Maximi tyranni, qui Galliarum statum 2 Provinciarumque ordinem demutarat, necem quarto ante anno illatam cœptum esse inter Gallicanos Episcopos Ecclesiarum suarum juribus decertari, præsertimque inter Arelatensem Viennensemque, quos inter de Primatu agebatur. Quam autem provinciam detrectavit Ambrosius a dissensionum turbis alienus, hanc postmodum suscepit precibus Gallorum victus Simplicianus ejus successor, vel qui Simpliciano successit Venerius, quorum alterutrum par est credere Taurinensi Concilio præfuisse: quod ne citius celebraretur, impedimento fuerunt quæ Valentiniani mortem secutæ sunt procellæ, perturbatusque rerum Gallicarum ex altero superveniente tyranno Eugenio status.

S.Ambrosius ad Gallorum Synodum invitatus.

2

Ex Synodi verbis alterum elucet, ad hoc nimirum totam controversiam devolvi, ut quænam illarum civitatum esset Metropolis, inquireretur. Hoc videlicet apud judices certum erat, illi deferendum esse in ecclesiasticis Primatus honorem, qui eumdem in civili politia obtineret. In quam partem propenderent Taurinenses Patres satis hac definitione ipsi innuunt. Etsi enim neutri civitatum Primatum dare sua viderentur sententia, revera tamen illum Arelatensi adjudicabant, quam tunc temporis 3 Metropolim

Alterum ex Canone Taurinensi confectaneum.

3

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Nulla Provinciarum mutatio sub Maximo probari poterit. Non pauca Quesnellus gratis pronuntiat.

3 Non Arelatem, sed Viennam hoc tempore fuisse civilem Metropolim, luculenter statuemus part. 2. Observ. c. 4. n. 5. & seqq. ac n. 2. Quesnelli argumenta pro Arelate allata excutiemus. Taurinensium porro Patrum sententiam non de civili, sed de ecclesiastica Metropoli accipiendam esse ibidem probabimus c. 5. n. 9.

PARS I. CAP. V.

polim esse constabat. Unde non sine arte conscripta mihi videtur esse illa definitio, quæ non decernit illi attribuendam esse metropoliticam dignitatem, qui comprobaret suam civitatem *olim & ex antiquo fuisse Metropolim*, quod rem in ancipiti reliquisset, & operosæ inquisitioni dedisset locum, sed quæ approbaret *esse*, per eam scilicet tempestatem: quod aliud non erat, quam in gratiam Arelatensis pronuntiare.

Apud J. Sirmond. in notis ad Sidonium p. 245.

Honorius enim Augustus in edicto ad Agricolam Præfectum Galliarum dato anno 418. (quo vix quindecim annis antiquior erat Taurinensis Synodus) Arelatem expresse appellat metropolitanam civitatem, quod jamdiu tali eam decore ac nomine insignitam fuisse argumento est. Unde cum in ea septem provinciarum conventum fieri præcipit, significat id ipsum non de novo institui, quippe quod jam a Præfecto Petronio jussum erat observari, *rationabili plane probatoque consilio;* sed potius reparari, quoniam *interpolatum vel incuria temporum, vel desidia Tyrannorum* fuerat, ut in eodem edicto queritur factum Honorius Augustus. Inter hos tyrannos præcipuum intellige Constantinum, qui Arelatem expugnavit, in eam tamquam in primariam totius provinciæ se recepit, & in ea obsessus ab Honorio an. 411. ad deditionem compulsus est: qua expugnata, *Provincia ista*, inquit, Sozomenus, *rursus ad Honorii imperium reversa est, ac ducibus ab illo constitutis paruit.*

Gallor. Episcop. preces ad S. Leonem,

Neque tribuenda videtur Petronio Arelatensis civitatis in Metropolim evectio, quæ & præfectoriam potestatem superabat, & Petronii ætate anterior erat. Hanc enim civitatem a Valentiniano Imperatore specialibus privilegiis, puta sede Præfecturæ, & aliis, auctam fuisse, immo & Metropolim esse appellatam asserunt Episcopi Gallicani in eo libello, quem pro Arelatensi Episcopo obtulerunt Papæ Leoni. Quid enim vero est civitatem esse omnium Galliarum matrem, nisi omnium civitatum esse Metropolim. Hoc autem a Valentiniano seu primo, seu secundo collatum esse Arelatensium civitati, publico libello asserere (nisi pro certo habitum) numquam ausi essent tantæ probitatis ac prudentiæ Episcopi, præsertim cum libellus & adversariorum, & Pontificis Romani, & totius Urbis oculis lustrandus esset, & nihil esset facilius quam falsi arguere, quicquid falsi precibus insertum esset?

Arelatensis civitatis nobilitas a Constantini Magni temporibus.

Sed pluribus ante utrumque Valentinianum annis ita nobilitata reperitur Arelas a Constantio Augusto Constantini Imperatoris filio, ut ab eo pro Metropoli habitam esse vix ambigendi sit locus. In ea quippe solitus erat commorari, cum in Galliis versabatur; in ea theatrales ludos, in ea circenses edidit, in ea etiam Consulatum septimum iniit, quem & circensium ludorum editione celebrem fecit. *Arelate hiemem agens Constantius*, inquit Ammianus Marcellinus lib. 14. *post theatrales ludos atque circenses ambitioso editos apparatu, ad diem sextum Idus Octobris, qui Imperii ejus annum trigesimum terminabat* &c. Et infra: *Constantius Consulatu suo septies & Cæsaris iterum egressus Arelate, Valentiam petit* &c. Isthæc ab aliis quoque Augustis ac Consulibus præstita esse apud Arelatem testati sunt in laudato libello Galli Episcopi. Quorum etiam relatione, sicut & Honorii in recensito edicto, docemur Constantinæ nomen Arelatensi civitati inditum a Constantino Magno: qui sicut ad veteris Romæ exemplar novam in orientalibus partibus ædificavit, suoque ornavit nomine, ita in Galliis talem Arelatem esse voluit, cui utriusque illius splendor & decora communicarentur, quæ eam ob caussam & CONSTANTINA ab ipso Imperatore, & GALLULA ROMA ab Ausonio nuncupata est.

An. D. 354.

PARS I. CAP. V.

Qualis Arelas sub Gentilium Imperio.

Talis fuit in civilibus Arelas a primo christianorum Imperatorum Constantino, usque ad Valentinianum III. Leoni & Hilario æqualem. Qualis autem sub gentilibus fuerit, vel uno Leone nostro teste edocemur, ut supervacaneum otiosumque fuerit antiquiora monumenta scrutari: fatetur enim ultro *consideratis allegationibus utriusque partis præsentium Clericorum*, civitatibus *Viennensi & Arelatensi commune jus quondam fuisse, idque a gentibus esse proditum.*

Epist. 50. cap. 1. ad Episc. provinciæ Vienn. libello respondens.

CAPUT VI.

Zosimi Papæ decreta, quibus metropolitica potestas asseritur Arelatensi Episcopo, expenduntur & a falsi suspicionibus vindicantur.

Post Concilium Taurinense turbida tempora.

CONcilii Taurinensis ætatem turbulentissima tempora exceperunt, pluribus per ea tyrannis Gallias occupantibus, in easdem etiam irruentibus Gothis, Burgundionibus, aliisque barbaris: quo factum est, ut omnis ecclesiasticus ordo per eas regiones pessumdaretur. *Nusquam enim*, inquit de illorum temporum ac locorum Ecclesiis Salvianus testis oculatus, *nusquam improbior voluptas, nusquam inquinatior vita, nusquam corruptior disciplina.* Quamobrem nec illius Concilii ordinationi, nec antiquioribus statutis locum aliquem fuisse per ea tempora putandum est. At pacatis utcumque Galliarum rebus, de rursus instauranda tam ecclesiastica disciplina, quam politia civili serio cogitarunt Ecclesiæ & Imperii Principes. Imprimis vero de restituendis Ecclesiæ & civitati Arelatensi sacris civilibusque privilegiis actum est. De civilibus testis est Honorii Constitutio superius laudata, quæ anno 418. data est, quam videre est apud J. Sirmondum in notis ad Sidonium. De ecclesiasticis locupletissimam memoriam habemus in Papæ Zosimi epistolis, quæ cum anno uno præveniant Honorii edictum, vel hoc solo argumento perspicuum est, non ex sæcularium tantummodo ordinationum imitatione natum esse ecclesiasticum Arelatensis civitatis splendorem, sed in nativis illius Ecclesiæ juribus primævisque prærogativis eumdem esse fundatum.

Notæ Sirmon. ad Sidon. pag. 245.

Ex

Antiquitatem privilegii Arelatensis agnoscit Zosimus. An. D. 417.

Ex iis Zosimi epistolis, quæ alia Arelatensis Episcopi jura attinent, ad alium locum rejicimus; modo quæ metropoliticum constituunt attendamus. Sic igitur in ep. 5. quæ est ad universos Episcopos per Gallias & septem Provincias constitutos: *Jussimus autem*, inquit, *præcipuam*, *sicuti* SEMPER *habuit*, *metropolitanus Episcopus Arelatensium civitatis in ordinandis Sacerdotibus teneat auctoritatem*: & infra: *Metropolitanæ Arelatensium urbi* VETUS PRIVILEGIUM *minime derogandum est*, *ad quam primum ex hac sede Trophimus summus Antistes*, *ex cujus fonte totæ Galliæ fidei rivulos acceperunt*, *directus est*. Mitto alia, quæ ad idem recidunt, vel referentur opportuniori loco.

1 Observatione porro dignum, quod 1 Zosimus non novum jus se condere, nec nudiustertius institutum firmare se dicit, sed VETUS privilegium esse affirmat, quod SEMPER Arelatensis Episcopus habuerit; illudque asserit in Trophimi summo Pontificatu fundatum, qui videlicet primus illas Provincias fide Christi imbuit, & episcopali rexit auctoritate, cujus proinde jura legitimo successionis ordine in ejus sedis heredes transmissa, piaculum fuerit violare.

Quid adversus Zosimi epistolas objectum.

Tam patens, tamque decretorium est hujus Pontificis testimonium, ut nihil non agant adversæ sententiæ auctores, quo illud infirment irritumque reddant. Alii nimiam Zosimi credulitatem arguunt, quam in aliis quoque negotiis manifestam fecerit, veluti cum sibi a Pelagio & Cælestio hæresiarchis ita imponi permisit, ut catholici tam ipsi, quam eorum libelli ab illo judicati sint; e contra vero Africani Episcopi, invicti illi gratiæ defensores, ab eo Pontifice levitatis & imprudentis zeli arguerentur, quod utrumque etsi catholice, ut putabat Zosimus, sentientem, ex levium susurronum scriptis damnationis sententia percussissent. Alii Zosimo ipsi parcentes scripta ejus nomine vulgata ita falsi insimulant, ut multis rationibus ac momentis sibi certissimum id esse autument. Quibus quoniam multum interest ne fides leviter abrogetur doctissimorum virorum argumenta, sepositis omnibus præjudiciis, examinanda sunt.

Objectio 1. Ex notitia provinciarum.

Primo igitur loco ajunt vel ex hoc uno suppositionem epistolarum Zosimi palam fieri, quod Arelatensis Episcopus semper fuisse Metropolitanus in illis asseritur: quod numquam scripsisset Zosimus, repugnantibus antiquis omnibus notitiis Provinciarum, in quibus Arelatensium civitas Viennæ, ut Metropoli, subjecta legitur.

Verum quibus, amabo te, major fides debetur; an notitiis hujusmodi quarum ætas auctoritasque incertæ; an epistolis Zosimi? Immo cum antiquis illæ ignotæ sint, & a paucis tantum annis in lucem eductæ, fides earum plurimum vacillat. Quia tamen plura earum exemplaria proferuntur sibi invicem simillima, nec in paucis Codicibus MSS. habentur, omnem eis auctoritatem detractam nolim. Sed cum adversus Arelatensium jura nihil valere queant, nisi ante Zosimum conditas esse pateat, inanis prorsus erit ex iis ducta probatio, postquam demonstratum a nobis fuerit, non modo post Zosimum, sed etiam post S. Leonem cœpisse exarari notitias hujusmodi; quod inferius præstabimus. Quo facto licebit in adversarios telum retorquere: si enim sua servata fuerit Zosimi epistolis auctoritas, tum invicta erit sumta ex iis pro Arelatensium Metropoli probatio. Commodius etiam eluentur in sequentibus alia, quæ ex eodem Primatu repetuntur ab adversariis, argumenta.

Objectio 2. ex Codicibus in quibus desiderantur epistolæ.

Opponitur 2. perperam Zosimo adscribi Epistolas decretales, quæ nec in Codice Ecclesiæ Romanæ, qui a Dionysio Exiguo compactus est, nec in Collectione Isidori continentur.

Sed vix eget responsione hujusmodi objectio. Quam multæ enim tum aliorum Pontificum, tum Zosimi ipsius, Leonisque nostri epistolæ, decretales utique celebres, & indubitatæ fidei epistolæ, quasque posteritati commendare plurimum intererat Romanæ Sedis: quam multæ, inquam, hujusmodi neutri Collectioni insertæ reperiuntur? Ac ne extra præsentis controversiæ fines evagemur, prolixa hæc ad Viennenses epistola, cui modo incumbimus, utriusque Collectoris illius diligentiam fugit. Alia item Leonis epistola, quæ totam hanc litem inter Arelatensem & Viennensem Episcopos composuit, a Symmacho quidem laudata est, sed a Card. Baronio primum est edita in Annalibus, & omnibus ignota decretorum pontificiorum Collectoribus: innumeræ demum aliæ, quæ in mentem hæc legentium, etiam me tacente, incurrunt, in nullis Codicibus Decretalium reperiuntur; adversum quas tamen ex Isidori Dionysiique silentio præscribi omnibus antiquitatis ecclesiasticæ studiosis molestissimum foret.

Objectio 3. ex silentio Leonis & Symmachi.

Symmachum porro Leonemque Pontifices Romanos de his epistolis siluisse, quod tertio loco objiciunt, partim verum est, partim vero falsum.

Cur Symmachus de Zosimi epistolis silet.

Siluit quidem Symmachus, sed quid mirum? Mirum potius esset, si illius decessoris sui decretum retulisset, quod antiquatum volebat. Nullo modo enim Zosimi ordinationem circa præsens negotium attendit Symmachus, sed Leonis solummodo, cujus sententiam inconcussam permanere constituit. Nec ille novum condidit edictum, sed quod fuerat a Leone promulgatum, in lucem (ut ipse ait) reddidit suis affatibus. Ad

Symmachus ep. 9. ad Episcopos Galliæ.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Zosimi litteræ, licet genuinæ sint, utpote sumtæ ex MSS. collectionis Arelatensis, quæ nihil suppositium præfert; per subreptionem tamen Patrocli antiquissimum jus metropoliticum Arelatensis Episcopi falso ingerere patebit ex Observ. part. 2. c. 2.

PARS I. CAP.VI.

Mentio Zosimiani decreti apud S. Leonem.

Ad Leonem quod attinet, nomen quidem Zosimi non expressit, verum decreti ejus tam disertam fecit mentionem in hac epistola 10. ad Viennensis Provinciæ Episcopos, ut clarior haberi non potuerit. Quid enim aliud significant hæc verba: *Quid sibi Hilarius quærit in aliena Provincia, & id quod nullus decessorum ipsius ante Patroclum habuit, quid usurpat? Cum & ipsum quod Patroclo a Sede Apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum sit sententia meliore sublatum.* Nemo non videt nullius Sedis Romanæ Pontificis decretum in gratiam Patrocli conditum, a Leone potuisse commemorari, nisi decretum Zosimi, a quo Patroclus sui juris in Provinciam Viennensem & alias obtinuit confirmationem. Eodem ergo argumento quo funditus everti epistolarum Zosimi fides putabatur, hoc e contra firmius roboratur, ut nullum aliud conquirere opus sit, ad earum epistolarum sinceritatem comprobandam post Leonis tam authenticum tamque manifestum testimonium.

At saltem de utraque Narbonensi, inquis, nihil S. Leo habet in ista epistola vel aliis. Quid inde? Manifestum est Ravennium juri suo in utramque Narbonensem a prædecessoribus suis defenso, ultro cessisse, & solam potestatem metropolicam Viennensis Provinciæ sibi reservasse asserendam: quam qui Patroclo confirmaverit Romanus Pontifex, alius præter Zosimum citari a Leone nostro non potuit. Hæc nobis sufficeret respondisse. Contendo tamen præterea de alterutra Narbonensi sermonem esse in his verbis: *Quid sibi Hilarius quærit in aliena Provincia?* &c. Non enim hic loquitur de Viennensi, quam numquam alienam ab Hilario censuit Leo, quamque nullus Pontificum Romanorum eidem ante Leonem abrogarat. Sed de his uberius in parte 2. Dissertationis, de negotio Projecti, ubi Leonis testimonium expendemus.

Objectio 4. ex imperioso stylo,

Quarto loco objiciunt, loquendi modum, quem usurpat auctor illius decreti, elatiorem esse, quam ut Zosimo conveniat: ita enim incipit: *Placuit Apostolicæ Sedi* &c. Qui hæc majores animos præ se ferre existimant, legant Leonem nostrum in plerisque epistolis, velut in iis quas ad Africanos, ad Anastasium Thessalonicensem, immo & in hac ipsa ad Viennenses Episcopos: legant ipsius Zosimi litteras ad Episcopos Africanos in caussa Cælestii datas, quibus nihil imperiosum magis; & has ejusdem epistolas tamquam a Zosimi stylo alienas non ei abjudicandas putabunt.

PARS I. CAP.VI.

Objectio 5. ex Formatarum mentione.

5. Prætermissa a Leone & Symmacho de Formatis ab Arelatensi dandis mentio non levem suppositionis litterarum, ubi de Formatis sermo est, injicere creditur suspicionem.

Respondeo superfluam fuisse Formatarum mentionem; cum inter metropolitica munia necessario jus dandi litteras hujusmodi numeraretur. Placuit de illis meminisse Zosimo, ad idque necessitate compulsus est: quoniam occasione turbarum, quæ annis præcedentibus Gallias concusserant, & earum concertationum, quæ de Primatu motæ fuerant inter Episcopos, Formatarum usus intermissus fuerat, vel ab aliis contra fas usurpatus: restitutus a Zosimo fuit eam ob caussam. *Quia*, ut ipse ait, *plures se Episcopos sive Presbyteros, sive ecclesiasticos simulantes, quia nullum Formatarum documentum extat, per quod valeant confutari, in nomen venerationis irrepunt, & indebitam reverentiam promerentur*. Quod 2 jam dudum Arelatensi Episcopo tributum fuisse patet ex epistola S. Cypriani, quam ad Stephanum Papam pro Marciani Arelatensis depositione scripsit, de qua superius.

Zosimi epist. 5. ad Episc. Galliæ.

Objectio 6. ex reservatione majorum caussarum.

6. Urget vir eruditus hanc epistolæ quintæ clausulam: *Ad cujus notitiam si quid illic negotiorum emerserit, referre censuimus, nisi magnitudo caussæ etiam nostrum requirat examen*. Hæc, inquit, sumta sunt ex epistolis posteriorum Pontificum, qui vices suas Arelatensibus Episcopis demandaverunt, nec temporibus Zosimi conveniunt. His non uno modo satisfacimus: ac primum quidem adduco Eminentiss. Cardinalem Baronium, qui testatur in MS. Arelatensi, unde epistolas Zosimi descriptas habuit, ad calcem illius quæ est ad Episcopos Gallos, Afros, & Hispanos, eamdem clausulam legi, quæ & in superiori, de qua agimus, ad universos Episcopos per Gallias & septem Provincias scripta: ab his scilicet verbis: *Jussimus autem præcipuam* &c. usque ad illa 3 *nisi magnitudo caussæ etiam nostrum requirat examen*. Unde conjicere licet hæc ultima, quæ a Zosimo omissa sunt in epistola ad Afros & Hispanos, omissa esse pariter in epistola, quæ unice Gallos attinet, & superaddita postmodum esse ab aliquo. Verum conjecturæ huic cedens, respondeo Zosimum Pontificem ita Arelatensium Episcoporum jura defendenda suscepisse, ut tamen

Baron. ad a. 417. num. 48.

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Privilegium Formatarum Arelatensi concessum a Zosimo, non in solam ipsius ecclesiasticam provinciam, seu in Narbonensem solidam eidem ab eo Pontifice attributam, sed in *quamlibet Galliarum* partem extenditur ep. 1. c. 1. Hoc autem jus antiquum probari nequit; cum & in Oriente & in Occidente receptum esset, ut Clerici ab Episcopis, Episcopi autem a Metropolitanis Formatas acciperent; quemadmodum docet P. Coustantius in Monito ad eamdem Zosimi epistolam: ubi etiam miratur testimonium a Quesnello produci ex Cypriani litteris ad Stephanum Papam, in quibus nullus occurrit de Formatis sermo.

3 Sequentia quoque verba in utraque epistola leguntur; nec in epistola ad Afros omissa Baronii textus subindicat.

PARS I. CAP. VI.

4 men 4 rerum suarum non omnino oblivisceretur. Quamobrem ita Provinciam Viennensem aliasque studuit Patroclo subjicere, ut eumdem sibi in hujus potestatis usu subjectum haberet: quod præstitit, dum & Formatarum jus ei quasi ex privilegio decrevit, & sibi nonnullarum caussarum examen ac judicium reservavit. Hoc modo agens Zosimus decessoris sui Innocentii premebat vestigia, qui ad Victricium Rothomagensem scribens cap. 3. *Si autem*, inquit, *majores caussæ in medium fuerint devolutæ, ad Sedem Apostolicam, sicut Synodus statuit, post episcopale judicium referatur*. Utrumque æmulatus S. Leo eamdem exceptionem iis epistolis apposuit, quibus Thessalonicensi Episcopo Anastasio Vicariatus sui munus delegavit. Unde non est cur aliquis miretur, ut qui ad instar Illyricianæ delegationis in Metropoli Arelatensi Vicariatum Apostolicum instituere meditabatur, illius in isto imaginem expresserit.

Objectio 7. ex contrariis successorum Zosimi epistolis.

7. Sed si dictæ epistolæ Zosimi essent, quis credat tam contrarias a Bonifacio & Cælestino successoribus ejus potuisse scribi, & istos prædecessoris sui decreta voluisse convellere? Bonifacius enim epistola 3. ad Hilarium Narbonensem, arguit Patroclum de usurpata ordinatione Lutevensis Episcopi in Narbonensi Provincia.

Non plane video quid ex epistola Cælestini ad Episcopos Provinciæ Viennensis & Narbonensis adversus Zosimi epistolas assumi possit. Sed demus aliquid tam Cælestinum, quam Bonifacium (quod hic revera fecit) prædecessorum suorum decretis contrarium scripsisse: hoc insolitum non esse tot exemplis comprobatur, ut in hac ipsa, quam tractamus, caussa triplex occurrat. S. Leo id *quod Patroclo a Sede Apostolica temporaliter videbatur esse concessum, meliore postea judicio sublatum* fuisse asserit; quod de Bonifacio debet intelligi, quem ajunt Zosimi decretis contraria statuisse. Anastasius II. S. Leonis abrogavit constitutionem, *decessorum suorum videlicet ordinationem (quod non oportebat) sub qualibet necessitate transgrediens*: hisce verbis loquentem habemus ea de re Symmachum Papam epistola 1. ad Eonium Arelatensem. Sed & ipse Symmachus Anastasii ordinationem rescidit, Leonis constitutioni de divisione Viennensis Provinciæ adhærens, roburque addens.

Epist. 10. *ad Episc. Viennens. Prov. Symmach. PP. epist.* 1. *ad Eonium Arel. ep.*

Objectio 8. ex silentio libelli supplicis.

8. Libellus Leoni oblatus a Gallicanis Episcopis in gratiam Ravennii, Zosimi quidem nomen reticet (quod objicitur) sed de alio tamen hæc libelli verba intelligi non possunt: *Unde factum est, ut non solum Provinciæ Viennensis ordinationem, sed etiam trium Provinciarum, contemplatione S. Trophimi, sicut & sanctorum prædecessorum vestrorum patefactum sibi testatur auctoritas, Arelatensis Ecclesiæ Sacerdos ad sollicitudinem semper suam curamque revocarit*. Nec sententiam solummodo Zosimi refert, sed etiam verba usurpat, ut legenti facile apparet. Deinde Leonem alloquuntur Pontifices, cui decretorum Sedis Apostolicæ non ignaro nomina Pontificum, a quibus prodierant appellare, & superfluum erat, & quadamtenus indecorum: nam Pontifices Pontificibus collidere velle putarentur.

Animadvertit, ut puto, lector, nos dum adversariorum objectionibus satisfecimus, plurimas eadem opera probationes assertorias protulisse, quibus epistolarum Zosimi sinceritas comprobatur. His omnibus vice coronidis addimus Concilii Francofordiensis an. 794. præsente Carolo Magno celebrati suffragium. Canon quippe 8. hujusmodi est: *De altercatione Ursionis Viennensis Episcopi & Eliphanti Arelatensis Episcopi lectæ sunt epistolæ B. Gregorii, Zosimi, Leonis & Symmachi, quæ*, Leonis videlicet, & Symmachi litteræ, *definierunt eo quod Viennensis Ecclesia quatuor suffraganeas habere sedes deberet, quibus illa quinta præemineret* &c. Quibus verbis quænam, precor, Zosimi epistolæ commemorantur, nisi ipsæ, quas præ manibus nunc habemus? Sed & Gregorii ipsius Magni testimonium hoc in negotio posthabendum non est. Cum enim ad Virgilium Arelatensem, vices illi suas commissurus, scriberet, satis innuit Zosimi epistolas sibi tum ob oculos fuisse positas: inde enim repetiit, quod ibidem refert de antiquitate privilegii Arelatensis, de prisca consuetudine Sedis Apostolicæ, & de certitudine *qua cunctis liquet*, quemadmodum loquitur, *unde in Galliarum regionibus fides sancta prodierit*.

S. Greg. PP. 1. *lib.* 4. *ep.* 50. *ind.* 13.

Ex dictis apparet quam merito rideat Scaligerum Morinus, quod Zosimi epistolas de Arelatensi controversia scriptas ausus sit commentitias & ridiculas pronuntiare, ab iisque confictas hominibus, quibus plus otii, quam fidei superfuerit. Sed utrum in eadem sententia perseveraverit Morinus, dubito. Ad oram enim Binianæ epistolarum istarum editionis, in eo codice, quo vir doctissimus usus est, adnotatas lego rationes ejusdem manu exaratas petitasque ex acriore stylo, silentio scriptorum, contrariis successorum decretis, Provinciarumque notitiis: ex quibus suspectæ fidei epistolas scribit, confictasque tempore regni Arelatensis, ut Arelas supra Viennensem olim sedem Burgundici regni eveheretur. Sed quantis annorum in-

Johan. Morinus Eccl. Exercit. 24. *Scaliger. ep.* 348.

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Cum Zosimus ecclesiasticorum negotiorum relationem præcepit, & majores caussas apostolico examini ac judicio reservatas prætulit; non rem sibi incompetentem, sed jus suum prosecutus est, quod non tam ex primatu divinæ institutionis in totam Ecclesiam, quam ex peculiari jurisdictione in Ecclesias Occidentis palam dimanat, & Apostolica Sedes semper exercuit, ut pluribus antiquioribus exemplis, si vacaret, probare possemus. Quesnellus hic quoque animum apostolicæ auctoritati infensum manifestat.

PARS I. CAP.VI. intervallis regnum Arelatense antecedant auctores, qui testimonio suo sinceritati epistolarum Zosimi suffragantur, ex eorum recensione clarissimum est.

Objectio 9. Ex nimia credulitate Zosimi. Quod autem ad eos spectat, qui non litteris Zosimi fidem abrogant, sed 5 Zosimi ipsius elevant auctoritatem, propterea quod erga Pelagium & Cælestium nimis credulus eorum se versutiis circumveniri sit passus: respondeo longe disparem esse utriusque negotii rationem: difficillimum enim est in rebus theologicis, iisque præsertim, quæ ad abstrusiores de gratia Christi quæstiones pertinent, etiam subtilissimos quosque non decipi, cum versutissimi hæresiarchæ sub catholicorum verborum involucris plerumque pestilentissimæ doctrinæ virus contegant. Tales erant Pelagius & Cælestius, quorum prior eloquentia ac dicendi arte vix ulli secundus, potuit facillime Zosimo homini Græco per verborum fallaciam, quæ communia cum Catholicis habebat, imponere: quemadmodum & ipse prius miseram illam, ut loquitur Hieronymus, Diospolitanam Synodum suis fraudibus deluserat. At in examine metropoliticorum jurium nihil prorsus cum mysteriorum abditorum investigatione comparandum fuit: in qua discussione si falli Zosimo contigisset, de errore fuisset per Viennensis aliorumque Episcoporum litteras admonitus; nec tot scripsisset ad idem negotium pertinentes epistolas, quas nemini displicuisse animadvertimus, nisi Proculo Massiliensi Episcopo.

CAPUT VII.

Honorium Augustum, Bonifacium, Cælestinum, & Leonem ipsum Pontifices Romanos, necnon & Valentinianum III. Augustum habuisse Hilarium pro Metropolitano.

An.D.418. NON repetam quod superius ex constitutione Honorii Augusti allatum a nobis in gratiam civitatis Arelatensis, quam diserte metropolitanam appellat. Sufficiat ad seriem annorum observandam illud indicasse.

An.D.419. Bonifacius PP. ep. 2. ad Episcopos Galliæ. Ad Bonifacium PP. venio, qui sub finem ejusdem anni Pontificatum sumsit. Hunc certe propensioris in Ecclesiam Arelatensem animi nemo suspicatus fuerit, si modo legerit epistolam, quam scribit ad Hilarium Narbonensem Episcopum: ubi Arelatensem de usurpata Episcopi Lutubensis ordinatione arguit. Idem tamen manifestissime potestatem metropoliticam in Provincia Viennensi Hilarii nostri prædecessoribus defert in utraque sua epistola quæ res Gallicanas spectat. Scribens enim ad Episcopos Galliæ de Maximo Valentinæ civitatis Episcopo de variis criminibus accusato, Patroclum primum nominat eorum omnium, quibus epistola inscribitur, ex quibus quatuordecim, qui numerantur, conflabatur, ut ego quidem 1 reor, provincia Viennensis. Etsi enim subscribentium Episcoporum nomina non ex Ecclesiarum dignitate ac prærogativa ordinentur; Metropolitano tamen primus semper locus reservatus est sive in epistolis ad totius Provinciæ Episcopos scriptis, sive in iis quas Provinciales scripsere Episcopi. PARS I. CAP.VII

An.D.422. Bonifacius PP. in ep. 3. ad Hilarium Narbonensem. In altera vero epistola, quam ad Hilarium Narbonensem Episcopum scripsit, arguitur quidem Patroclus quod *in aliena Provincia*, prima scilicet Narbonensi, *prætermisso Metropolitano contra Patrum regulas ordinasset*: quod argumento est Patroclum propriam habuisse Provinciam, quam prætergressus culpatur de violata Synodi Nicænæ Constitutione, quæ præcipit, *per unamquamque Provinciam jus Metropolitanos singulos habere debere, nec cuiquam duas esse subjectas*. Quæ constitutio næ extra propositum hoc loco laudaretur, nisi inter Metropolitanos numeratus esset Patroclus.

Ann. D. 425. Valentinianus Augustus in Constitutione de ecclesf. cap. Hanc epistolam secuta est post tres annos Valentiniani Constitutio de diversis ecclesiasticis capitibus, in Galliam missa an. D. 425. in cujus cap. 2. *diversos Episcopos nefarium Pelagiani & Cælestiani dogmatis errorem sequentes* PER PATROCLUM SACROSANCTÆ LEGIS ANTISTITEM *præcipit conveniri; & nisi errata correxerint, Gallicanis regionibus expelli, atque in eorum loco Sacerdotium fidelibus subrogari*. Hæc omnia metropolitanum Episcopum loquuntur.

Ann. D. 428. Cælestinus PP. ep. ad Episc. Vienn. & Narbonenses. Ad Bonifacii proculdubio epistolam respiciebat Cælestinus Papa Bonifacii successor, cum in epistola ad Episcopos per Viennensem & Narbonensem Provincias constitutos decernit, cap. 4. *ut juxta Canonum decreta unaquæque Provincia suo Metropolitano contenta sit: ut decessoris nostri*, inquit, *data ad Narbonensem Episcopum continent statuta . . . sit concessis sibi contentus unusquisque limitibus: alter in alterius Provincia nihil præsumat*. Quamobrem his pariter verbis confirmatur metropolitica Arelatensis Episcopi potestas, cum supponat similiter suam ei Provinciam subjectam esse. Sed & capite tertio de Daniele agens, qui multorum criminum reus ordinatus fuerat Episcopus, satis innuit Arelatensem Episcopum Metropolitanum fuisse. *Missa*, inquit, *ad Arelatensem Episcopum per Fortunatum Subdia-*

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Deceptionem Zosimi agnosces ex part. 2. c. 2. nostrarum Observationum.

1 Gratis more suo sic opinatur. Cum hæc epistola non ad solos Viennensis provinciæ Episcopos, sed & ad ceteros per Gallias & septem Provincias constitutos scripta dicatur; eos quatuordecim, qui in inscriptione nominantur, solius Viennensis Provinciæ Episcopos opinari, divinare est; cum præsertim in hac provincia tredecim tantum civitates Notitia Galliarum exhibeat.

diaconum, ut ad judicium episcopale pertraheretur, epistola. Cur enim ad ipsum potius quam ad alterum scriberet, ut Danielem ad judicium episcopale pertrahi curaret, nisi saltem in Viennensi Provincia metropoliticis juribus frueretur?

Ann. D. 439. Synodus Regensis. Ann. D. 441. Synodus Arausicana I.

Hæc ad ipsius Hilarii, cujus caussam agimus, tempora episcopatumque proxime accedunt: quem & duabus insignibus Synodis Regensi & Arausicanæ I. subscripsisse primo loco reperimus, quod procul dubio itidem factum videremus in Vasensi I. & Arelatensi II. nisi subscriptiones periissent. Verumtamen his non immoramur, (etsi nullo contradicente gesta fuerint) quoniam tamquam juris alieni invasor ob hanc ipsam caussam male audit apud plerosque: quamquam nihil ab Episcopis vi extortum, nihil nisi omnium votis obsequentibus præstitum esse, luce clarius est.

Ann. D. 445. Metropolitica Hilarii Arelatensis potestas ex ipso Leone I. asserta.

Sed omisso Gallicanorum Episcoporum testimonio, ab ipso Leone nostro Hilarii accusatore, de metropolitica illius auctoritate quid senserit, etiam in ea, quam adversus ipsum scripsit epistola, sciscitemur. Jam copiose probatum superius, metropoliticam dignitatem Arelatensi Ecclesiæ non abjudicatam esse a Pontifice nostro, cum Celidonium e Provincia Viennensi fuisse asseruimus, nec quicquam adversus Hilarium de arrogata sibi contra jus potestate fuisse objectum. Hoc certe manifestum est in utraque epistola ad Viennenses. Accusat enim eum, non quod Celidonium alienæ potestati subjectum indebite judicandum sibi sumserit; sed quod, Celidonio merito appellante, appellationi ejus deferre noluerit: non item quod ordinandi munus sibi arrogarit; sed quod *ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans, debitam aliis Metropolitanis Sacerdotibus in suam transferret dignitatem:* non denique quod Provinciæ Viennensis Episcopos sibi jure metropolitico subjectos esse volebat; sed quod *ita suæ cupiebat subdere potestati, ut se beato Apostolo Petro non pateretur esse subjectum*.

2. Quid sibi vult S. Leo, cum ita scribit cap. 3. ejusdem epistolæ: 2 *Mansisset namque in illum prolata sententia, si objectorum veritas extitisset:* nisi Celidonium legitima potestate, servatoque Canonum ordine accusatum & judicatum fuisse, nihilque sententiæ latæ adversus ipsum deesse, nisi objectorum veritatem: ideoque potestatem Hilario tamquam Provinciæ Metropolitano non defuisse? Hæc Leonis verba juxta nostram opinionem explicata negotium nullum facessunt, sed sensum omnino convenientem reddunt: torquent vero eadem mirum in modum sententiæ adversæ auctores, qui ne Vesontionensis Metropoleos dignitatem his pessumdari sinant, confugere coguntur ad vicariam potestatem a Zosimo Episcopis Arelatensibus delegatam, quæ iisdem congregandarum per Gallias Synodorum jus aliquod concesserit; ad quas delatæ Episcoporum caussæ, Vicarii Sedis Apostolicæ sententia terminarentur.

Verum ista responsione, qua aliis satisfactum volunt auctores commemorati, fallor, si sibi ipsi satisfaciunt. Quam abhorrent enim illius ætatis & regionis mores a vicaria hujusmodi potestate, quæ in metropolitica jura involandi faceret facultatem, & ea concederet, quæ in posterioribus sæculis a Canonum observantia longius recedentibus numquam tentata sunt? Ut enim ordinare solius erat proprii Metropolitani, ita & deponere ordinatum: nec eo usque protendit unquam se vicaria potestas, ut in aliena Provincia Synodum cogeret eam solum ob caussam, ut Episcopum illius Provinciæ non suæ a propria sede dejiceret; quod tamen in præsenti negotio ab Hilario tentatum existimant. Deinde contraria iidem loquuntur. Si enim potestatem habuit, Vicariatus sui nomine, cogendorum in Galliis synodalium Conciliorum, & de Episcoporum caussis illic judicium instituendi; cur iidem auctores contendunt *nulli Episcopo aliquid licuisse in Sequanica Provincia, quemadmodum nec in ceteris Provinciis, præter ipsius Provinciæ Sacerdotes*. „ Suis *inquit Leo noster*,
„ *Marca referente*, unaquæque Provincia sit *Marca*
„ contenta Conciliis, nec ultra Hilarius au- *Dissertat.*
„ deat conventus indicere synodales (*conven- de Primatibus*
„ *tum adversus Celidonium habitum*, inquiunt, *N. 78.*
„ *perstringit*) & Sacerdotum Domini judicia
„ se interserendo turbare: qui non tantum noverit se ab alieno jure depulsum, sed etiam Viennensis Provinciæ, quam male usurpaverat, potestate privatum." Hactenus Leo. Porro si eo nomine mansura esset Hilarii sententia adversus Celidonium, quod vicaria utens Pontificis auctoritate jus cogendæ habuisset Synodi, eidem igitur aliquid licuit in Sequanica Provincia ut & in aliis, nec conventus indicendo synodales judicia Sacerdotum se interserendo turbabat, sed concessa potestate utebatur. Quæ cum sibi invicem non cohæreant, de metropolitica Arelatensis Ecclesiæ, ut facimus, dignitate arcessenda est hujus loci explicatio.

3. Itaque confirmatur ex verbis Leonis supra relatis: *Qui non tantum noverit se ab alieno jure depulsum, sed etiam Viennensis Provinciæ, quam male usurpaverat, potestate privatum*. Duplicem enim in Hilario potestatem manifeste distinguit: alienam unam, quam *alieni juris* nomine designat eam scilicet quam Zosimus in utramque Narbonensem dederat; propriam alteram in Provin-

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Postquam in Observ. part. 1. c. 2. fusius probavimus Celidonium Episcopum fuisse in provincia ab Hilarii jure aliena; hoc Leonis testimonium, quod a Quesnello & hic & alibi obtruditur, ita explicavimus, ut nec Hilarii juri adstruendo faveat, nec ad Vicariatus Apostolici potestatem Arelatensi traditam confugiendum sit.

vinciam Viennensem: alieno enim proprium opponitur, & futiliter admodum primam vocaret alienam & indebitam, nisi alteram, quam illi opponit pro legitima ac propria agnosceret. Difficultatis quidem nonnihil facit, quod de potestate in Viennensem ait, *quam male usurpaverat*; sed in notis ad hanc epistolam ostendemus vel *usurpare* hoc loco pro *uti* positum esse, quo sensu in malam partem non sumitur, nisi additione adverbii alicujus malignantis naturæ, ut hic *male*, vel dicendum errorem huc irrepsisse, & pro *usurpaverat* legendum esse *usus fuerat*: ab uno enim in alterum facilis est lapsus in antiquis manuscriptis Codicibus.

4. In breviori epistola ad Viennenses, si tamen genuina est, disertis verbis agnoscit privilegium Arelatensis Ecclesiæ ac civitatis. *A privilegio*, inquit, *suæ civitatis submotus, humili loco discat, quod in magno gratis munere prædecessorum nostrorum concesso tenere noluit: sitque redintegratum Viennensi Episcopo privilegium & jus antiquum, quod apostolica benignitas ad Arelatensem ex parte transtulit civitatem*. Ubi Viennensi quidem antiquitus delatam esse affirmat metropoliticam potestatem, sed tamen (quod Hilario satis est) eamdem tunc temporis fatetur penes Arelatensem Episcopum fuisse, & quidem Sedis Apostolicæ suffragio & munere concessam.

CAPUT VIII.

Ex his, quæ post Hilarii reditum in Gallias usque ad ejus obitum, & in Ravennii ordinatione sunt gesta, metropoliticam Arelatensis Ecclesiæ dignitatem confirmari.

Etsi satis superque probatum sit hactenus, Arelatensem Ecclesiam tunc metropolitica dignitate ornatam fuisse, cum Hilarius Celidonium Episcopum in eadem Provincia constitutum deposuit; clarius tamen adhuc elucescet, si ea examinaverimus, quæ post S. Leonis Constitutionem seu ab eodem scripta, seu gesta sunt a Gallicanis Episcopis.

Audito in Galliis Leonis judicio, rece-
1 ptaque 1 prima illa & breviori ejus epistola, quæ scripta legitur VIII. Idus Januarii, quid inter se de Hilarii damnatione censuerint Episcopi Gallicani, non liquido apparet. Vero tamen simillimum est eumdem semper animum erga Hilarium gessisse, nec minus ei detulisse auctoritatis in suas Ecclesias, quam antea fecerant: & facile adducor ut credam, nihil jurium suorum sibi detrahi passum esse Arelatensem. Quæ caussa fuit ut S. Leo quinto post primam epistolam mense, aliam longe prolixiorem, diuturnaque meditatione ac cura elaboratam ad eosdem Episcopos scripserit: ubi exasperatos Gallicanorum Antistitum ex Romano judicio animos, quibus potest verborum blanditiis delinire satagit, vel etiam asperioribus terrere; nunc eam suspicionem ab eorum animis eximens, quam conceperant, cogitare Leonem de trahendis ad se Gallicanarum Ecclesiarum ordinationibus; nunc in eos minas intentans, qui sponte omnem potestatem Hilario deferebant in provinciis a Viennensi distinctis; obtestans denique, obsecrans, & sub Dei invocatione conveniens, ut omnem dissensionis materiam de suis provinciis, Hilarium abdicando, removerent. Sed cum præsagiret Gallicanos Episcopos consilii sui jurisque tenaces posterioribus litteris non magis esse commovendos, quam prioribus, imperatoriam potestatem in pontificiæ auxilium vocare decrevit. Impetravit igitur a Valentiniano Augusto Constitutionem ad Aetium Magistrum militiæ in Galliis, qua jubet ut sancti Leonis Papæ sententia adversus Hilarium lata plenum sortiatur effectum; *perennique sanctione decernit, ne quid tam Gallicanis Episcopis, quam aliarum provinciarum contra consuetudinem veterem liceat sine viri venerabilis Papæ urbis æternæ auctoritate tentare; sed illis omnibusque pro lege sit quicquid sanxit vel sanxerit Apostolicæ Sedis auctoritas* &c.

Talibus munita præsidiis Leonis epistola in Gallias transmissa est, quo successu ex historicis scriptoribus non discimus. Auctor vitæ sancti Hilarii 2 narrat *ipsum totum se ad placandum tunc animum S. Leonis inclinata humilitate convertisse*: ubi insinuat ad id se Hilarium non tamquam contumaciæ reum debita demissione, sed spontanea & ultro inclinata humilitate, tamquam christianæ caritatis & reverentiæ debitorem, dejecisse. Eo consilio Ravennium suæ Ecclesiæ Presbyterum & postea successorem Romam delegavit, deinde sanctissimos Episcopos Nectarium & Constantium, quorum opera usus est, ut Leoni suæ dignitatis jura, judiciique adversus Celidonium decreti æquitatem probaret. Multa etiam in hac caussa scripsit, quæ ad nos usque si transmissa essent ab Honorato Massiliensi Episco-

Quem successum sit nacta in Galliis Leonis epistola. 2

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Cum Quesnellus anterioribus capitibus hanc breviorem epistolam allegavit, hæc fere adjecit, *si tamen genuina est*. Nunc eam omnino genuinam præsumit, ut apostolicam auctoritatem ab Hilario & a Gallicanis Episcopis neglectam suadeat. Spuriam vero illam esse in admonitione eidem epistolæ præmissa & appendici inserta demonstravimus. Quare totum sequens Quesnelli ratiocinium apostolicæ auctoritati infensum, ipsisque Gallicanis Episcopis ejusdem auctoritatis observantissimis injuriosum, quod tam falsæ hypothesi incumbit, prorsus corruit.

2 Hæc non post, sed ante Leonis judicium gesta ostendimus in Observ. part. 3. c. 2. n. 1. & n. 2. præterea probabimus, Hilarium post ipsum judicium nihil tentasse, sed paruisse.

PARS I. CAPUT VIII.

scopo, penes quem fuere, ut ex vita Hilarii, quam scripsit, manifestum est, maximo nos beneficio devinxisset. Cum vero Auxiliaris Præfectus Urbis his omnibus contentionibus velitationibusque magis exasperari Leonis animum cerneret, quam placari (quod Hilario in votis erat) huic pro communi necessitudine auctor fuit, ut se se Romanorum teneritudini paullisper accommodaret, & exiguas nubes parvæ mutationis serenitate compesceret, ut plurimum hac via, nihil perditurus, acquireret. *Cum propositi*, inquit, *tenax sis*, *& semper æqualis*, *nulloque commotionis felle rapiaris*, *sicut nullis extolleris illecebris gaudiorum ; ego nec minimum quidem factum beatitudinis tuæ arrogantiæ memini contagione fuscari*. *Sed impatienter ferunt homines*, *si sic loquamur*, *quomodo nobis conscii sumus : aures præterea Romanorum quadam teneritudine plus trahuntur : in quam si se sanctitas tua subinde demittat*, *plurimum tu nihil perditurus acquiris*. *Da mihi hoc*, *& exiguas nubes parvæ mutationis serenitate compesce*.

Apud Honoratum Massil. in vita sancti Hilarii.

Hanc *parvam mutationem*, quam sibi dari ab Hilario tam amice poscebat Auxiliaris, concessam huic fuisse certum pene faciunt sequentia hæc Honorati verba. *Talia percipiens*, inquit post relata Auxiliaris monita, *totum se orationi*, *prædicationi*, *operationi*, *velut incipiens*, *mancipavit*. Et postea : *Abstinendo victu*, *operi insistendo*, *itinera pedibus conficiendo ita se tenuavit*, *fatigavit*, *exhausit*, *ut vix quadragesimi octavi anni circulum adimpleret*.

Hilarius e vita decedit a. 449.

Ex quibus patet nec sanctum Leonem sententiam suam mutasse, nec cessisse Hilarium suis juribus ; sed istum ab hujusmodi contentionibus quiescentem Leoni amplius molestum non fuisse ; totum vero se animabus commissis oratione, prædicatione, ac cura sua juvandis colendisque dedisse. Quibus sedulo incumbens vivendi finem fecit vir ecclesiasticæ pacis magis quam dignitatis propriæ studiosus, cujus obitum contigisse certum est, anno Christi quadringentesimo quadragesimo nono, tertio Nonas Maji. Cum enim responsionem sancti Leonis ad Episcopos Ravennii ordinatores, quæ XI. Kalendas Septembris anni 449. data est, præcedere debuerint solemnia Hilarii funera, Concilii convocatio ex pluribus forsan provinciis, Concilium ipsum, consecratio Ravennii, epistolæ consecratorum ad Leonem conscriptio, Legatorum iter Romam ab ordinatoribus missorum ; ista & alia quæ forte prius acta sunt, nisi trium vel quatuor mensium spatio perfici non potuerunt. Unde illud etiam consequitur, B. Hilarium vix amplius quam tres aut quatuor annos supervixisse post receptas in Galliis Valentiniani Imperatoris Leonisque Papæ constitutiones, & vix etiam duos tresve ex quo Auxiliaris Præfecti precibus, amore pacis, annuens, ab omni se contentione abstinuit, vitæque reliquum tempus totum Pontificis muniis consecravit.

PARS I. CAPUT VIII.

Controversia Arelatensis in ancipiti erat cum Hilarius obiit.

Res itaque in ancipiti erat inter Romanum Gallicanosque Pontifices, cum decessit Hilarius e vita : quoniam intra biennii illius spatium nulla sese obtulerat occasio, quam nec Hilarius quæsierat, in qua necesse esset vel Leonis decreto contraire, vel consuetis muniis ac privilegiis cedere. Prima enim, ut manifestum est, ab illo tempore occurrit Vasensis Episcopi ordinatio, quæ sopitam, non extinctam contentionem excitavit inter Arelatensem & Viennensem Episcopos.

Sed quam longe abessent Gallicani provinciarum illarum Antistites a Leonis constitutione effectui tradenda, in ipsa 3 ordinatione Ravennii clarum evasit. Posthabito enim Viennensi Sacerdote, duodecim Episcopi vel 4 ex sola Viennensi provincia ex quatuordecim conflata (quem numerum implebant Viennensis & Arelatensis illis duodecim additi) vel etiam ex aliis provinciis in Synodum convenerunt, & *Ravennium secundum desideria Cleri*, *Honoratorum*, *& plebis unanimiter consecrarunt*. Quam ordinationem non modo non culpavit S. Leo, sed potius tamquam *bonum fraternitatis sacerdotalis opus Dei munere* concessum, & ex *inspiratione divina* factum *suo judicio roboravit*. *Quia*, inquit, *electionem pacificam atque concordem*, *cui nec merita morum*, *nec studia civium defuerunt ; postulationis quidem humanæ*, *sed inspirationis credimus fuisse divinæ*. Porro Viennensem Episcopum illius participem non fuisse clarum est recensenti eorum Episcoporum nomina, qui litteras ordinationis indices ad Leonem dederunt, quos inter, tamquam ordinationis princeps, primatum tenet Constantinus. Hunc autem non fuisse Viennæ Episcopum, certum facit altera epistola, quam 5 iidem ordinatores adjunctis aliis septem scripserunt ad Leonem in gratiam Sedis Arelatensis. In Leonis enim responsione, qui eos omnes ex ordine recenset, idem Constantinus primo pariter loco inscriptus legitur : quem

S. Leonis Epist. 36. ad Episc. provinc. Viennens. nunc 40.

Viennensis Episcopus non interfuit ordinationi Ravenii.

Ep. 65.

Ep. 66.

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Ordinationi Ravennii haud obstabat Leonis constitutio, quæ cum solam Hilarii personam multaverit, hoc e vivis sublato Comprovincialibus licuit successorem ordinare, ad quem omnia Arelatensis sedis jura ipso Leone non dissentiente transirent. Vide quæ in hanc rem differemus in Observ. part. 3. n. 5. & 6.

4 Non ex sola Viennensi provincia, sed ex provinciis etiam Narbonensi secunda & Alpium maritimarum Episcopi convenerunt ad ordinationem Ravennii. Asclepius enim Aptensis Episcopus fuit Narbonensis secundæ, Alpium vero maritimarum Nectarius Diniensis.

5 Quinque ex Episcopis ordinatoribus. Ravennii hanc alteram epistolam non scripserunt : unde in responsione Leonis ipsorum nomina non recensentur.

PARS I. CAPUT VIII.

quem pro Arelatensis Ecclesiæ juribus scripturum nemo dixerit, si Viennensis Episcopus fuisset.

Non ad solos ordinatores gratulatorias dedit litteras sanctus Leo, sed & ad ipsum ordinatum quem hortatur, ut *declinata superbia, cui proximum est ut decidat; ametur humilitas, cui semper debetur ut crescat, & ut* INTRA *ecclesiasticarum legum regulas atque* MENSURAS *omnia potestatis suæ jura contineat*. Quibus verbis dubium non est quin & Hilarium notet, & Ravennium ab alieno jure invadendo avertat. Nihil tamen de neglecto Viennensi Metropolitano in Ravennii ordinatione suggerit, aut reprehendit: unde promtum existimare Leonem noluisse Ecclesiam Arelatensem jure metropolitico sua sententia spoliare, sed solummodo Hilarium mulctare: quo mortuo æquum judicavit ut omnia in statum pristinum redirent.

Prærogativa primatus Ravennio a Leone relicta. 6

Nec sola potestate metropolitica ornari eum voluit, sed illa etiam 6 prærogativa, qua sancti Trophimi intuitu inter ceteros Metropolitas Galliarum eminebat sedes Arelatensis, hoc est, primi Metropolitani privilegio. Quo jure illius erat & synodales conventus aliarum provinciarum cogere, & litteras Formatas dare peregrinantibus Clericis, & omnia, quæ ad communem Ecclesiæ seu fidem, seu disciplinam intra Gallias pertinebant, sua cura ac solicitudine promovere, & intra ordinem continere. Hæc Ravennio a sancto Leone ultro delata esse, non ex novo decreto, sed ex priore & antiqua institutione, testatur tum Synodus generalis illarum provinciarum occasione litterarum Leonis ad Flavianum, cujus congregandæ curam Ravennius suscepit, ut postea dicemus, cum illius epistola ad Ravennium data, de quodam Petroniano vago, qui se Romanæ Ecclesiæ Diaconum mentiebatur per Gallias. Cujus audaciæ ut obviam iretur, scribit Leo *ut eum admonitis etiam totius provinciæ Episcopis, in sua falsitate detectum, ab omnium Ecclesiarum communione, ne ulterius hoc usurpet, expellat*. Ubi nomine provinciæ, latiori acceptione universas septem provincias intelligi oportet, cum & *Gallias* universim, & *omnes Ecclesias* commemoret, nec satis de cohibenda vagi illius impostoris audacia provisum esset a Leone, si intra solius provinciæ Viennensis terminos inquisitionem hujusmodi fieri præcepisset.

PARS I. CAPUT VIII. *Epist. 38. ad Ravennium. nunc 42.*

CAPUT IX.

Idem evincitur ex ordinatione Episcopi Vasensis, & quæ eam secuta est, provinciæ divisione, Leonisque epistola in eam rem missa.

Cur Leo mitior factus in Arelatensem Ecclesiam. 1

IN eo statu positæ erant res Ecclesiæ Arelatensis, & spes erat ut sepultis æterna oblivione, quæ occasione Hilarii ortæ erant, contentionibus, pristino splendore ac potestate frueretur in posterum. Etsi enim aliquid illius supremæ in Gallicanas Ecclesias auctoritatis 1 imminui peroptasset sanctus Leo; ut tamen id speraret aliquando futurum obstabat Gallorum in Arelatensis sedis amplitudinem uno animo conspirantium summa concordia, quæ tum in Hilarii negotio, tum maxime in Ravennii ordinatione eluxerat. Quamobrem satius duxerat hæc omnia in suæ constitutionis præjudicium tentata dissimulare, quam Gallicanam Ecclesiam habere repugnantem & infensam. Sed eum præsertim mitiorem atque ad dissimulandum inclinatiorem reddebant exorti non ita pridem Orientales tumultus occasione novæ hæresis Eutychianæ, & in-

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Hæc prærogativa non ex jure ipsius sedis Arelatensis, nec *ex priori & antiqua institutione* ejusdem, sed ex Apostolicæ Sedis concessione manare iidem Gallicani Episcopi agnoscunt ep. 65. c. 3. cum Arelatensi Episcopo *id etiam honoris dignitatisque collatum est*, inquiunt, *ut non tantum has provincias* (ad metropoliticum scilicet jus pertinentes) *potestate propria gubernaret, verum etiam omnes Gallias, sibi Apostolicæ Sedis vice mandatis, sub omni ecclesiastica regula contineret*. Verba *Apostolicæ Sedis vicem* concessionem apostolicam proculdubio manifestant: quæ sane a Zosimo non obscure exprimitur, cum epist. 7. apud P. Coustantium, Arelatensem Episcopum *apostolica auctoritate munitum* tradit; & epist. 10. *delegationem apostolicam* memorat. Hinc etiam cum laudati Episcopi petunt, ut ea confirmentur, quæ Arelatensis Ecclesia *vel ab antiquitate suscepit, vel postea auctoritate Sedis Apostolicæ vindicavit*; prioribus verbis jus metropoliticum quasi a S. Trophimo derivatum indicant, posterioribus vero jus innuunt in alia provincia, quod *postea* a Sede Apostolica concessum fuit. Hoc quidem postremum jus duo potissimum respicit, Formatas, & Synodos ex omnibus provinciis Gallicanis. Jus tradendi Formatas omnibus Clericis, qui peregrinarentur, Zosimus concessit; eidemque Pontifici jus cogendarum Synodorum ex aliis etiam provinciis Gallicanis, quibus Arelatensis Episcopus proprio jure non præerat, referendum esse, satis probabiliter conjecimus in Observ. part. 2. c. 6. n. 8.

1 Totus hic paragraphus purum putum est somnium. Nullo enim documento probari poterit, vel Leonem imminutam peroptasse sedis Arelatensis auctoritatem, qua jure fruebatur, vel Gallos Episcopos quidpiam tentasse contra ipsius Pontificis constitutionem, qua punivit Hilarium, ita ut ex horum conspiratione metuens, in difficillimis ejus temporis circumstantiis dissimulandum, & Arelatensia privilegia in Ravennio confirmanda putaverit. Immo adeo semper S. Pontifex hæc privilegia imminui noluit, ut cum in Hilarium decrevit, solam ipsius personam iisdem exuens, ea successoribus ejus servari voluerit. Confer not. 3. in cap. præcedens.

PARS I. CAP.IX.

& infaustus Pseudosynodi Ephesinæ successus, in qua res Ecclesiæ pessumdatæ, imminutaque debita Sedi Apostolicæ reverentia, occiso Flaviano Constantinopolitano Episcopo, depositis Domno Antiocheno, Eusebio Dorylæi, Theodoreto Cyri, & aliis Romanæ Sedi addictis Episcopis; Dioscoro vero Alexandrino omnia per vim agente, & ad totius Ecclesiæ dominatum magnis passibus tendente, Theodosio Augusto favente Eutychi, rejectis Leonis litteris, Romanis denique Legatis indigna passis, coactisque fuga saluti consulere. Merito igitur timuit Leo ne, si Gallicanos Episcopos iratiores redderet Sedis Arelatensis depressione, eosdem adversos pateretur in ea, quæ contra Orientales parabatur, pugna. Certus etiam erat a Gallicanis Episcopis ægre divellendos esse vicinarum regionum Antistites, Britannos scilicet, Hispanos, & qui ex Italica Diœcesi Galliis erant propinquiores. Hæc, meo judicio, caussa erat cur placari se permisit sanctus Leo, & in Ravennium ceterosque Galliarum Episcopos propensiorem reddi.

Vasensis Episcopi ordinatio ab Arelatensi facta litem renovat.

Interim nata est occasio, ex qua rerum status aliquam immutationem passus est. Cum enim Auspicius Vasensium in provincia Viennensi Episcopus ex hac vita ad meliorem discessisset, Ravennius pro suo Metropolitani jure in decedentis locum ordinare alterum, Fontejum nomine, aggressus est, & revera ordinavit. Ægerrime hoc tulit Viennensis Episcopus, qui provinciæ ordinationem tamquam sibi & ex antiquo jure debitam, & novella Leonis constitutione concessam vindicabat: quamobrem legationem ad Romanum Pontificem destinat, litterasque scribit, quibus de usurpata ab Arelatensi Episcopo Vasensis Episcopi ordinatione conquestus est. Hoc ut rescivere Episcopi Gallicani e re sua putaverunt esse, Legatos quoque suo nomine ad Pontificem mittere, & epistolam in supplicis libelli modum exarare, qua dignitatis Arelatensis Ecclesiæ fundamenta rationesque Leoni proponerentur, ne Viennensis Episcopi Legati fucum ei facerent, & extorquerent sententiam Arelatensis juribus contrariam. Ad hunc libellum conficiendum convenerunt Episcopi diversarum provinciarum numero decem & novem (totidem enim sunt ad quos ea de re Leo rescripsit,) illumque occasione legationis Viennensis missum esse patet ex libelli verbis, ubi arguit Viennensem civitatem, *quæ*, inquit, *sibi nunc impudenter ac notabiliter primatus exposcit indebitos*.

An bene suis rebus providerint Episcopi Gallicani. 2

An rebus suis ea legatione bene consuluerint Gallicani Antistites, aliorum esto judicium. Certe nonnihil 2 suo juri detraxisse visi sunt, cum rem extra controversiam positam vel ex solo consensu, quem Leo dederat ordinationi Ravennii sine auctoritate Viennensis Episcopi factæ, rursus ad examen vocari ultro petierunt, & ipsi ad caussam coram Leone dicendam suos direxerunt Legatos cum libello supplici, ceterisque litigandi instrumentis. Cautiorem omnino se præbuerat Hilarius, qui Romam ingressus Leoni palam denuntiavit se *suggestionem* deferre, non supplicem libellum; se *ad officia, non ad caussam venisse; protestandi ordine, non accusandi, quæ acta erant suggerere;* se denique aliud nihil deposcere, quam *ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret*. Hæc enim eadem pari æquitate proferri poterant. Sed aliter agendum sibi esse existimarunt Episcopi illi, sive quia prævidebant se a Leone vocandos, ut coram se de primatu Viennensis provinciæ decertantes utriusque partis Legatos audiret, cui parendi necessitatem fecerat Constitutio Imperialis a Valentiniano edita adversus Hilarium: *Quisquis Episcoporum*, inquit, *ad judicium Romani Antistitis evocatus venire neglexerit, per moderatorem ejusdem provinciæ adesse cogatur*: sive quia ita caussæ suæ æquitati confidebant, ut nihil eorum, quæ postmodum a Leone decreta sunt, timerent: videbatur enim & ipse rem suo consensu in Ravennii ordinatione exhibito absolvisse, cujus eam ob caussam splendide meminerunt in fronte sui libelli, ut ei retractationis locum non esse suggererent.

Constitutio Valentiniani Augusti.

Petronius & Regulus Legati Gallorum ad sanctum Leonem.

Quicquid sit, directa est legatio, quam obeundam susceperunt Petronius Presbyter & Regulus Diaconus. Hanc acceptissimam fuisse sancto Leoni dubitare non potest qui novit quam ægre tulerit Hilarium Sedis Apostolicæ judicium tanta constantia declinasse. Insperatam ergo legationem, & ultro delatum sibi de Primatu Gallicano ab utroque litigante judicium gratanter suscepit. Nondum enim a fundata in Galliis fide & condita disciplina, tam opportuna occurrerat occasio, qua Romanæ Sedis auctoritas apud Gallias stabiliretur, ipsis Gallicanis annuentibus invitantibusque Episcopis. Litem autem eo modo composuit, quem epistola ejus ad novemdecim Galliarum Episcopos scripta edisserit, attributis scilicet Viennensi Episcopo quatuor civitatibus, quibus præsideret, id est Valentia, Tarantasia, Geneva & Gratianopoli; ita ut cum his ipsa Vienna esset quinta, ad cujus Episcopum omnium prædictarum Ecclesiarum sollicitudo pertineret: reliquæ vero civitates ejusdem provinciæ sub Arelatensis Antistitis auctoritate & ordinatione constitutæ sunt; & ita magna illa Viennensis provincia, quæ tam diuturnæ inter utrumque Episcopum litis fuerat materies, Leonis nostri veluti novi Salomonis præcepto divisa est in duas partes, data dimidia parte uni, & dimidia parte alteri.

S. Leonis epist. 66. ad Episc. Galliar.

3. *Reg.* 3.

Jus Arelatensis Ecclesiæ Leo in epistola sua confirmat.

Etsi porro multum videtur Arelatensis Episcopi juri detractum hac Leonis sententia,

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Confutationem hujus præjudicii, ac totius paragraphi reperies in Observ. part. 1. cap. 7. num. 7.

PARS I. CAP. IX. tia, re tamen diligentius examinata apparet Leonem illius privilegium jusque antiquum agnovisse ac confirmasse eadem epistola.

Primum enim nihil est in quo saltem non æquet Arelatensem Viennensi, aut in quo Arelatensi anteponat Viennensem; eisdem enim commune jus asserit fuisse sub gentibus quoad civilem prærogativam. Deinde quoad ecclesiasticam, ait quarumdam caussarum alterna ratione nunc illam, nunc istam in ecclesiasticis privilegiis præcelluisse, idque notum *consideratis allegationibus utriusque partis præsentium Clericorum*. Sed quantum fuerit potius de Arelatensis jure persuasus, patet ex sequentibus. Nam

Epist. 66. S. Leonis.

2. Testatur S. Leo istud decessorem Ravennii *merito nimiæ præsumtionis amisisse:* non igitur ea potestate ideo privatus Hilarius, quia aliena & per nefas arrepta.

3. Insinuat idem Pontifex ad hanc œconomicam provinciæ partitionem se adductum esse, ut omnium Gallicanorum Antistitum gratiam sibi servaret, nutriretque pacem intra provinciam Viennensem.

4. Propter honorem Sedis Apostolicæ, quæ cum Viennensi metropoliticam potestatem Hilario ablatam contulisset, ad propriæ sententiæ rescissionem coacta esse videretur, si Viennensis omnino Metropolis esse desineret. *Viennensem*, inquit, *inhonoratam penitus esse non patimur, præsertim cum de receptione privilegii auctoritate jam nostræ dispositionis utatur: quam potestatem Hilario ablatam Viennensi Episcopo credidimus deputandam*.

Ibidem I.

5. Ut Episcopi Viennensis honori quodammodo consuleretur, qui ex Metropolitano totius provinciæ, quam ex Leonis decreto sibi vindicarat, statim in inferiorem Episcoporum ordinem dejectus esset. *Qui*, inquit, *ne repente semetipso factus videatur inferior, vicinis sibi quatuor oppidis præsidebit* &c.

Ibidem.

6. Satis agnoscit hæc ipsa oppida ab Arelatensis ditione subtrahenda non esse, si res ad strictos juris apices tractaretur; cum apud Ravennium aliquo modo se excuset, eumque ex caritatis & pacis studio, modestiæque temperantia sollicitet, ut patienter ferat, quod necessitate ecclesiasticæ unitatis contra jus factum videbatur. *Quem* (Ravennium) *pro modestiæ suæ temperantia, ita futurum credimus studiosum caritatis & pacis, ut nequaquam sibi credat ablatum, quod fratri videat esse concessum*.

PARS I. CAP. IX. Ep. 66. ad 19. Episc. c. 22.

7. Nihil magis ostendit totam provinciam ad Arelatensem Episcopum pertinuisse, & ita Leoni fuisse persuasum, quam quod ex 3 duodecim civitatibus quibus constabat provincia Viennensis (si notitiæ a Sirmondo aliisque evulgatæ fides habeatur) quatuor solummodo Viennensi Episcopo attribuit, residuis octo potestati Arelatensis Episcopi relictis. 3

8. Denique & hoc argumentum, & alia superius adducta confirmat Symmachus Papa, cum ad Episcopos Galliæ scribens de eadem controversia, quæ ejus tempore recruduerat, definitioni Leonis prædecessoris sui standum esse decrevit, de qua hæc habet. JUXTA 4 INDULGENTIAM (quod valde notandum) *supradicti Pontificis, Valentiam, Tarantasiam, Genevam atque Gratianopolim oppida Viennensis Antistes juri suo vindicet. Nec quicquam amplius ab his, quæ semel ab Apostolica sibi Sede* CONCESSA *sunt, æstimet præsumendum. Alias vero parochias vel diœceses cunctas* PRIVILEGIO ET HONORE SUO *Arelatensis Episcopus sub temporum continuatione defendat*. Indulgentia igitur usus est sanctus Leo cum Viennensi Episcopo, si Symmacho credimus, cum partem provinciæ ordinationi ejus subjectam esse voluit; juri vero suo Arelatensis Episcopus amore pacis detrahi quidpiam passus est, cum quatuor illa oppida in Viennensis potestatem transferri ultro permisit, Leonis non tam decreto victus, quam precibus. Omnia observatione digna in verbis Symmachi: ut enim indulgentiæ meminit & concessionis Sedis Apostolicæ, cum de parochiis Viennensi attributis scribit; ita privilegium & honorem Arelatensis commemorat, cum de civitatibus juri ipsius subditis sermonem habet: nullum Viennensi jus assertum significat, nisi ex sancti Leonis concessione; Arelatensi suum constare ex privilegio & honore antiquitus fundato.

4 Symmach. epist. 9. ad Episc. Gall.

Leonis dixi precibus victum Arelatensem Episcopum, magis quam decreto: cum enim in illa epistola, quam ad Ravennium scripsit eodem die, quo ad novemdecim Episcopos, ne verbum quidem cum eo habeat de

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Viennensis provinciæ tredecim civitates censentur in Notitiis Galliarum, ipsa Vienna & Arelate comprehensis. Tres tantum ex his tredecim Leo Viennensi Episcopo attribuit: quarta enim Tarantasia ex iisdem Notitiis non ad Viennensem provinciam, sed ad Alpes Grajas pertinet.

4 Si hoc loco Symmachus *indulgentiæ* vocem adhibuit; post pauca in eadem epistola jus Viennensis Episcopi declarat scribens: *Juri suo vindicet*. Hoc quidem Viennensis jus Arelatensis juri non cedere cognoverunt Taurinensis Synodi Patres, cum ob momenta utrinque gravia controversiam in alteram partem dijudicari non posse perspicientes, dividendæ provinciæ consilium dedere. Hoc idem Viennensis jus satis professus est etiam ipse S. Leo, cum post expensas utriusque partis allegationes, licet Ravennio propensior esset, & Arelatem suo ævo præstantionem, ac ab ipsis Comprovincialibus Episcopis prælatam videret, non potuit tamen totam provinciam Arelatensi adjudicare, sed vi rationum & jurium utriusque sedis ea *moderatione justitiæ* uti debuit, qua in Patrum Taurinensium sententiam provinciam divideret.

PARS I. CAP. IX.

de illa quatuor oppidorum attributione Viennensi Episcopo facta, dubitari non potest quin per Petronium & Regulum Legatos vivæ vocis ministerio allocutus eum fuerit, & enixe rogaverit, ut pro bono pacis & antiquæ controversiæ sopiendæ gratia, aliquarum civitatum ordinationem Viennensi cederet. Hæc ex parte sunt, opinor, quæ, ut in eadem epistola legitur, credenda chartæ non putavit S. Leo. 5 *Quæ autem*, inquit, *committenda litteris non fuerunt, cum prædictorum filiorum nostrorum insinuatione didiceris, Domini fretus auxilio efficaciter ac laudabiliter exequeris*. Committenda autem non fuerunt litteris, quoniam hoc parum Sedis Apostolicæ dignitati congruebat, ut se ad preces usque supplicationesque publicis litteris demitteret, quo suum de ordinatione Ecclesiarum decretum recipi a Gallicanis Episcopis, & ad effectum posset perduci. Illud autem ut Ravennio persuaderetur, ratio temporis, & dignitas primi Galliarum Metropolitani, cujus in eo confirmandæ spem fecit sanctus Leo, plurimum contulerunt. Cujus exercendæ occasio sese eodem tempore offerebat, ut scilicet epistolam Leonis scriptam ad Flavianum cum universis Galliarum Episcopis communicaret; vel etiam, quod in secretis monitis eum habuisse credibile est, ut synodalem conventum ex omnibus provinciis congregaret, in quo epistola eadem ab omnibus approbaretur, & omnium consensio litteris consignata mitteretur ad sanctum Leonem.

Epist. 67. ad Ravennium Arelat. Episc.

5

CAPUT X.

Solvitur objectio petita ex Notitia provinciarum & civitatum Galliæ, adversus antiquitatem metropoliticæ dignitatis in Ecclesia Arelatensi: illiusque Notitiæ ætas nunc primum figitur.

DEducta per omnium ætatum seriem a condita in Galliis fide, Arelatensis Ecclesiæ dignitate, ita mihi videtur inter ceteras eminere, ut vix quicquam restet dubii, quod animos vel minimum in Viennensis partes inclinare debeat: ubique enim primatum tenet Arelatensis; Viennensis nusquam. Gravis tamen nonnullis videtur objectio, quæ in gratiam Viennensis, adversus Arelatensem sumitur ex iis Notitiis provinciarum & civitatum Galliæ, quæ passim circumferuntur. Harum unam præfixit J. Sirmondus primo tomo Conciliorum Galliæ, quam conjicit conditam esse Honorii Augusti temporibus, cum Gallias & septem provincias distingui mos erat. Plures haud multum absimiles collegit ex MSS. codicibus Andreas *du Chesne* primo tomo collectionis Scriptorum Historiæ Gallicanæ. In omnibus porro Viennensis civitas Metropolis dicitur Viennensium; Arelas autem eidem subjicitur, immo inferiorem etiam locum tenet in eadem provincia. Unde, inquiunt, manifestum est antiquum non esse jus Arelatensis Episcopi, eoque potitum esse Viennensem non priscis modo temporibus, sed & tempore Honorii Imperatoris, quo potissimum Arelatensis majoribus privilegiis augeri cœpit, & conventu provinciarum decorari.

PARS I. CAP. X.

Verum totam istius argumentationis molem ruere necesse est, si probatum fuerit hujusmodi provinciarum 1 Notitias non Honorii temporibus, sed longe posterioribus esse conditas, & Hilarii Leonisque ætate esse inferiores. 1

Hoc igitur primum evinco ex Constitutione ipsius Honorii Augusti data ann. 418. ubi Arelatem simpliciter Metropolim appellative nominat. *In Metropolitana*, inquit, *id est in Arelatensi civitate*. Vel ergo falsa est Notitia, quæ Arelatem Viennensi subjicit, vel alio tempore scripta, quam Honorii, cujus Constitutionis fides potior, quam nescio quarum ætatis incertæ Notitiarum.

Constitut. Honorii apud J. Sirmondum in notis ad Sidonium pag. 245.

2. Quis credat Arelatem in publicis actis aut monumentis non modo inter civitates Viennensi subjectas, sed penultimam illarum omnium esse numerandam, eo ipso tempore, quo ab Augustis eorumque Præfectis summis decorabatur honoribus, & supra ceteras Galliarum evehebatur civitates? At ex eodem edicto manifestum est, & jam ab aliquot annis a Petronio Præfecto constitutum esse conventum septem provinciarum apud Arelatem, & sedem Præfecturæ in eadem positam esse, & eam omnigenis prærogativis esse nobilitatam: ut necesse sit quicquid ejus splendori adversatur, ad alia tempora relegari.

3. Si ante S. Leonis tempora descripta esset hæc notitia, legeremus inter civitates Provinciæ Alpium maritimarum Nicænse castrum seu civitatem. Cum enim ex epistola Hilari Papæ ad quosdam Galliæ Episcopos constet Nicænse castrum usque ad Leonis extrema tempora proprium habuisse antistitem a Cemelenensi distinctum, consequens est illud in Notitia locum habere debuisse: unde cum in ea omissum fuerit, credendum est quod per id temporis delineata est, cum castellum istud ad eas angustias, eamque tenuitatem redactum erat, ut nec inter castra numerari deberet: talia enim plurima in Notitia civitatibus adjunguntur. Hoc certe prioribus Leonis nostri annis nondum contigerat: tunc enim episcopali sede honorabatur; immo & tempore Hilari Papæ vix ea dignitate spoliari se passi

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Perversam hujus testimonii interpretationem, cui totus hic paragraphus innititur, deteximus adnot. 7. in ipsam epist. 67. ubi veram ejus explicationem dedimus.

1 Vide quæ de Notitia Galliarum a Sirmondo edita disserimus in Observ. part. 2. c. 4. ubi totum hoc Quesnelli caput excutitur atque refellitur.

PARS I. CAP. X.

passi sunt Nicæenses, siquidem ordinari sibi curavere proprium Episcopum, qui Hilari Papæ decreto propter Leonis Constitutionem remotus est; & deinceps ad unius Episcopi regimen uterque locus fuit revocatus.

4. Vix Honorii Imperatoris temporibus in eo statu, quem Notitia exhibet, fuisse credam Provincias Lugdunensem secundam, & Belgicam secundam. Rothomagum enim illic legimus in amplissima Provincia primatum tenentem, quam ejusdem Honorii temporibus Paulinus Nolensis Episcopus miratur velut e tenebris emersisse. *Denique*, inquit, *nunc Rothomagum & vicinis ante regionibus tenui nomine pervulgatum*, *in longinquis etiam Provinciis nominari venerabiliter audimus*, *& inter urbes sacratis locis nobiles numerari* &c. Morinorum autem civitatem, quæ in Notitia locum habet, tamquam episcopali sede ornatam totumque illum Nervici littoris tractum *vix tenui spiritu*, inquit idem Paulinus, *fides veritatis afflaverat*, antequam Victricius illic prædicaret, in quo *prima refulsit*, *clarius invaluit*, *ardentius & propius apparuit* &c. *Sicut terra Zabulon quondam & Nepthalim via maris trans Jordanem Galilææ; & qui sedebant in regione umbræ mortis*, *lucem viderunt magnam*; *ita & nunc in terra Morinorum situ orbis extrema*, *quam barbaris fluctibus fremens tundit Oceanus .... in ea grata sibi per tuam sanctitatem a Domino luce gaudentes corda aspera Christo intrante posuerunt* &c. Quæ omnia haud scio an possint convenire cum Provinciarum Notitiis, quæ (quod notandum in primis) videntur ad usum ecclesiasticum esse descriptæ: cujus rei argumento est, quod illæ omnes, tam a J. Sirmondo, quam ab Andrea Duchenio editæ, quæ in MSS. Codicibus Thuaneæ Bibliothecæ passim occurrunt, in his solis reperiuntur, qui monumenta tantummodo ecclesiastica continent.

S. Paulinus epist. 28. ad Victricium.

5. Si Honorii ætate facta esset ea Notitia publica auctoritate vel ex indubitata omnium cognitione, non ancipites & dubii mansissent Patres Concilii Taurinensis (quod ejusdem Imperatoris temporibus celebratum est) utri amborum Episcoporum Arelatensi, an Viennensi metropoliticam in rebus ecclesiasticis dignitatem attribuere deberent; nec ad hanc sententiam coarctati essent, *ut qui ex eis approbaret suam civitatem esse Metropolim*, *is totius Provinciæ honorem Primatus obtineret*. Quod rerum illius temporis statum demonstrat minus distinctum fuisse & jura minus clara, quam in Notitia repræsentatur.

Ætas Notitiæ ex Apollinari Sidonio figitur.

6. Apollinaris Sidonius epistol. lib. 7. ep. 7. testatur Massiliensium civitatem sua primum ætate inter ultimas Provinciæ civitates cœpisse numerari: idque illis in pœnam obvenisse, quod scilicet privatis commodis magis consulentes, quam publicis, cum Gothorum Regibus fœdus nec utile nec decorum iniissent. *Quod utique*, inquit, *sæpe diuque facientes*, *jam non primi comprovincialium* COEPISTIS *esse*, *sed ultimi*. Quibus verbis satis innuit ad illa usque tempora, id est, saltem ad annum quadringentesimum & septuagesimum, primum inter Viennensis Provinciæ civitates post Metropolim locum obtinuisse Massiliam: quod jure illi civitati deferebatur, quæ tam antiqua nobilitate ceteris eminebat, ut metropolitica etiam dignitate ad tempus ornata fuerit decreto Concilii Taurinensis. At vero in Notitia Sirmondi & aliis, omnium ultima scribitur Massilia, quam & Arelas immediate præcedit: quamobrem luce meridiana clarius est, longe posteriorem esse ætate Honorii Notitiam, quam discutimus, & ad Sidonii tempora referendam esse. Et vero probabile admodum est hanc eo circiter tempore conditam, quo Euricus Visigothorum Rex in Gallias irrumpens Arelatem & Massiliam occupavit, vel etiam superioribus aliquot annis. Cum enim maximam Viennensis Provinciæ partem tenerent Burgundiones, sola fere Arelas cum Massilia in Romanorum potestate remansit, & circa annum quadringentesimum septuagesimum in Eurici Regis Visigothorum Ariani manus devenit: qui, ut refert Apollinaris Sidonius lib. 7. ep. 6. ad Basilium, plerosque illarum Provinciarum Episcopos vel morte multavit, vel solum vertere coegit, nullis deinceps Episcopis in defunctorum officia suffectis; ita ut populos excessu Pontificum orbatos tristis intercisæ fidei desperatio premeret, nulla esset in desolatis cura diœcesibus parochiisque, & non tam Sacerdotes mortui esse viderentur, quam ipsum Sacerdotium. Hæc fere Sidonius: ex quibus intelligere est, quam opportuna sese tunc obtulerit Viennensi Episcopo occasio jura, quæ sibi injuste ab Arelatensi prærepta jactabat, recuperandi: quippe cum plerasque haberet civitates Provinciæ secum Burgundionibus subditas: istæ enim videntes omne sibi cum Arelatensi commercium interdici, quia sub Romana vel Gothica ditione hæc degebat, facile Viennensi se ultro subjecerunt, annitente, ut par est credere, Burgundo Principe, nullo renitente ex parte Arelatensis, cui tunc temporis ne hiscere quidem vel mutire fas erat. Vero itaque simillimum est per eam ætatem conditam esse Notitiam J. Sirmondi & alias, in quibus Viennensis sollicite egit, ut Arelatensis & Massiliensis describerentur, quas ad Pontificium suum pertinere olim contendebat.

Sid. Apoll. lib. 7. ep. 7. ad Græcum.

Etsi vero auctorem, qui hæc narret disertis verbis, non habeamus, satis tamen insinuantur, tum ex Notitiæ ipsius comparatione cum statu Arelatensis civitatis & Ecclesiæ, quem descripsimus; tum ex iis, quæ Symmachi Papæ temporibus acta sunt. Patet enim ab illo Constitutionem emissam esse in gratiam Cæsarii Arelatensis Episcopi, propterea quod constitutos a Leone Papa limites prætergressus erat Viennensis Episcopus, & totam Provinciam suæ potestati vindicare conatus erat *per sæcularia patrocinia*, aut *per alterius excusationis obtentum*. Quam-

Symmachus ep. 9. ad Episc. Galliæ.

PARS I. CAP. X. Quamobrem prædecessoris sui decretum rursus confirmavit Pontifex, & sua Cæsario integra esse jura decrevit.

CAPUT XI.

Objectiones aliæ diluuntur, quibus metropolitica dignitas Viennensi Episcopo asseri videtur.

Subscriptio synodica Concilii Valentini I. 1

OBjici etiam potest in gratiam Viennensis Episcopi adversus Arelatensem, 1 Concilium Valentinum primum in Provincia Viennensi a. 374. celebratum; cui præfuisse videtur Florentius Viennensis Episcopus, Concordio, quem ajunt Arelatensem tunc fuisse, inter comprovinciales subscribente.

Verum infirmum prorsus istud argumentum est. Primum enim subscriptiones Episcoporum, quæ ad calcem canonum nunc leguntur, desiderantur in antiquioribus editionibus, & a Sirmondo primum editæ sunt in lucem tomo 1. Conciliorum Galliæ. 2. Cum quatuor codices manuscriptos laudet Sirmondus, quibus usus est in recensione hujus Concilii, in unico Remensi inventæ sunt subscriptiones prædictæ: quamobrem suspicari licet ab aliquo otioso lectore ita ordinatas esse, nominibus ex initio epistolæ desumtis. 3. Hoc contra morem usitatiorem est, ut cum in fronte epistolæ eorum, qui scribunt, nomina recensentur, iterum describantur in fine: quod videre est in epistola Concilii Arelatensis primi ad Silvestrum Papam, immo & in epistola ejusdem Valentini Concilii ad Clerum & plebem Ecclesiæ Forojuliensis. 4. In utriusque epistolæ exordio viginti & unus Episcopi inscripti leguntur, quorum tertius est Florentius Viennensis, ut ajunt, Episcopus; Concordius vero Arelatensis in prima duodecimus, in altera decimus quartus. At vero in subscriptionibus appositis Florentius omissis duobus primis, omnibus præmittitur. 5. Unius Florentii sedes annotatur. 6. Solus modo ab aliis diverso ita subscribit: *Ego Florentius Episcopus Ecclesiæ Viennensis subscripsi*: cum alii omnes sic subnotati habeantur: *Ego N. opto vos fratres in Domino bene valere*: quod procul dubio melius convenit epistolæ, quam alter subscribendi modus. 7. Ante initium sexti sæculi non erat in usu ut Episcopi ita subscriberent *Episcopus Ecclesiæ N.* sed vel sine addito *Episcopus* vel *Episcopus civitatis* v. g. *Viennensis*, vel *Episcopus Viennensium*: qui usus in Concilio Aurelianensi I. immutatus primum videtur. Supposita igitur Florentii subscriptio, ni fallor, fuit; eo procul dubio consilio, ut huic Synodo præsedisse credatur Episcopus Viennensis jure metropolitico, & Arelatensis eidem subjectus fuisse existimetur, qui eam ob caussam ad ultimum omnium locum rejectus invenitur. Hæc profecto fraudis suspicionem non parvam injiciunt.

PARS I. CAP. XI.

2. Florentium Episcopum Viennensem tunc temporis fuisse ex alio nullo monumento testatum habetur, immo eum sibi vindicant Cadurcenses, & in omnibus editionibus operum S. Paullini epistola, quæ in Rosvveydana editione trigesima secunda est ejusdem, *ad Florentium Cadurcensem Episcopum* legitur: quod Frontoducæus & Rosvveydus diligentissimi scriptores in Notis suis tradunt. Hæc etsi difficultate non carent, id faciunt, ut res in ambiguo posita relinquatur, nec quicquam inde pro Viennensi eruatur; e contra vero adversus eum prorsus arguit hæc Synodus, cui præfuisse Fœgadius legitur, quem nemo Viennensem Episcopum facit. Vide seriem & acta Cadurcensis Ecclesiæ, quæ Florentium hunc eidem Ecclesiæ asserit, & 2 Adonis Chronicon, quod circa hæc tempora ponit Nicetam Viennensem Episcopum, qui forte idem est cum Nicetio, cujus nomen in Synodica Valentini Concilii legitur. 2

At, instabit aliquis, pro Viennensi clamat 3 ipsa Provinciæ denominatio. Quare enim appellata est Viennensis, nisi quia Viennensium civitas totius Provinciæ Metropolis erat? Non majoris momenti est hæc argumentatio: quod enim in variis divisionibus Provinciarum ab Ethnicis actum est, in consequentiam trahi pro ecclesiasticis rebus minime consentaneum est: & quamvis plerumque civilem Provinciarum distributionem æmulata sit ecclesiastica disciplina, necessitas tamen fuit aliquando ab eo proposito discedendi, ut ex Innocentii epistola ad Alexandrum Antiochenum manifestum est, & ex ipsius Leonis ordinatione circa Viennensem Provinciam. Objectio ex denominatione Provinciæ petita. 3

Ex simili argumentandi ratione concluderetur Ecclesias Provinciarum Lugdunensium

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Quid ex Concilio Valentino eliciendum sit, exponemus in Observ. part. 2. c. 5. n. 2.

2 Episcoporum Viennensium ordo Adonis Chronico insertus, ex diptychis manare videtur; ita ut ipsorum series non idcirco rejicienda sit, quia res & tempora eisdem attributa non subsistant. Enimvero si alia certa documenta cum hac serie conferantur, & exinde illis Episcopis suum tempus restituatur; omnia probe cohærere invenientur. Et sicut Verus, qui ad apostolicam ætatem eo in Chronico perperam evehitur, initio quarti sæculi vixisse cognoscetur ex Synodo Arelatensi I. ita Florentius cum Valentina Synodo optime concurret, non autem Nicetas qui Mamerti immediatus præcessor, sub medium v. sæculum floruit. Confer quæ de simili catalogo Episcoporum Ravennatum observavimus in Admonitione ad epist. 156. n. 3. & 4. Vide etiam quæ de hoc catalogo Episcoporum Viennensium disserit Tillemontius tom. 3. in Irenæo not. 3.

3 Hoc argumentum plenius constituimus Observ. part. 2. c. 4. n. 5. ubi & de Eusebii testimonio verba facimus.

PARS I. CAP.XI. sium secundæ, tertiæ, & quartæ eumdem olim Metropolitanum ecclesiasticum habuisse, Lugdunensem scilicet Episcopum: quoniam Lugdunenses appellatæ sunt. Aut Narbonensis solidæ Ecclesias Narbonensi Episcopo ob eamdem rationem debere esse subjectas: integræ enim Provinciæ Romanæ olim Narbo nomen dedit. Ex nominum igitur ratione nihil hac in re confici potest. Quod hoc iterum exemplo a Viennensi Provincia desumto probari potest. Nam Provincia Narbonensis secunda cum ex Viennensi decerpta esset, debuerat Viennensis nominari, si res ex nominum momento æstimaretur; secus tamen factum est, cum dicta sit Narbonensis, non Viennensis.

Viennensis ab antiquis auctoribus quo sensu Metropolis dicta.

Quid igitur ad auctores antiquos, qui Viennam Metropolim appellant? Respondeo pro diversis divisionibus, diversam esse hujus vocis acceptionem. Si enim ad primam, quæ fuit Augusti, respicias, jam certum est Viennam non fuisse Metropolim solidæ Narbonensis, intra cujus fines continebatur: Narbonæ enim, unde Narbonensis dicta est Provincia, primatum deferunt auctores antiqui, Strabo libro 4. & Plinius 3. cap. 4. *Narbona*, inquit iste, *Romanorum Colonia totius regionis a Quinto Fabio in Provinciam redactæ caput. Quartæ partis totius Galliæ in divisione Augusti Cæsaris Metropolis seu primaria civitas*. Vienna autem Metropolis quidem vocatur a Strabone loco citato; sed *Allobrogum Metropolis*, ut habet: unde hujus auctoris sensus est Allobroges, qui unus erat e populis Provinciæ Narbonensis, præcipuam habuisse civitatem Viennam; immo unicam quæ ampla esset, plures enim non nominat: & revera Allobrogum regio ex eodem Strabone circumscribebatur Rhodano & Isara fluviis, intra quorum ripas sita erat. Adde vocem Metropolim tunc temporis non idem prorsus significasse ac posterioribus sæculis: quibus post factam subdivisionem, an Metropolis dicta sit Vienna, non memini: unde & tempore Concilii Taurinensis controversia gravis orta est.

Eusebius quidem Lugduni & Viennæ meminit, quasi de gemina Galliarum Metropoli. Sed primum loquitur quasi hujus rei non admodum certus & ex aliena scientia Βεβόωνται *dicuntur*. Deinde ad mentem antiquorum Geographorum intelligendus est, ut Vienna scilicet Allobrogum Metropolis fuerit, idque quantum ad ordinem civilem: numquam enim ecclesiastica fuit Allobrogum Provincia. Denique illustris quondam fuerat Viennensium civitas apud Ethnicos, & ex illa fama loquitur Eusebius: verum, ut legere me memini, *Lugdunum Viennam obscurarat*. Sed quoniam ad rem nostram maxime facit iste Eusebii locus, lubet hujus objectionis occasione, & ad cognoscenda Viennensis Ecclesiæ jura in illam Provinciam, de illius statu paullo fusius inquirere capite sequenti.

PARS I. CAP.XI.

CAPUT XII.

De statu Viennensis Ecclesiæ temporibus Marci Aurelii Imperatoris cum Martyres Lugdunenses agonem compleverunt.

An. D. 374. Vienna Metropolis ab Eusebio dicta.

Ecclesiæ Viennensis patroni magnum ex Eusebio præsidium arcessere sibi videntur, ut illius jura primatumque vindicent. Eusebius, inquiunt, disertis verbis Viennam Metropolim appellat, eamque Lugduno subjungit, ut quæ si non prima, saltem secunda Galliarum civitas censeretur. Sic enim habet Eusebius lib. 5. cap. 1. *In Gallia stadium ad hæc obeunda certamina, quæ supra explanavimus, constitutum fuit. Cujus urbes sunt facile principes* μητροπόλεις, *& quæ præter ceteras omnium sermone præstare dicuntur, Lugdunum, & Vienna* &c. Deinde epistola, quam Martyres scripserunt Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ, in hunc modum inchoatur: *Servi* JESU-CHRISTI, *qui Viennam & Lugdunum incolunt, fratribus in Asia & Phrygia* &c.

Antiquum Viennensis civitatis apud Ethnicos splendorem nemo est qui revocet in dubium; sed qui ex splendido hujusmodi statu, illius Ecclesiæ jura ac decora, nedum primatum, asserere conantur, parum consulte facere mihi videntur. Etsi enim posterioribus Ecclesiæ temporibus, cum ecclesiasticæ disciplinæ fundamenta posita sunt, constitutusque ordo Hierarchiæ, 1 ad formam politiæ civilis ordinati sint ecclesiastici gradus, stabilita sedium episcopalium dignitas, Metropolitarum potestas erecta; tamen eamdem disciplinæ formam inquirere in illo sæculo, quod apostolicum proxime excepit, præsertim in Gallia Transalpina, quæ fidem sero admisit, hominis est, meo quidem judicio, antiqua novaque miscentis. Porro nemo non videt Eusebio semonem esse de dignitate civili Viennensis urbis, quam ad ecclesiasticam trahere temporum ratio non finit. Quamquam & tunc temporis multum exciderat Vienna ex primævo illo splendore, quem illi gentiles contulerant.

2. Cum Eusebius accepta ex Geographis notitia utatur, non propria, dubium non est ad eumdem sensum intelligendum eum esse ac Strabonem Græcum pariter auctorem, ex quo supra didicimus Viennam solorum Allobrogum Metropolim fuisse, qui eam solum regionem occupabant, quæ, ut idem Strabo testatur, Rhodani & Isaræ ripis concludebatur pene in modum Insulæ. Hoc suadet loquendi modus quem Eusebius usurpat cum hæc scribit: *Cujus* (Galliæ) *insignes & supra ceteras præstantes Metropoles esse dicuntur Lugdunum & Vienna*.

3. In

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Lege Observ. part. 2. c. 5. n. 12.

3. In confesso est etiam apud auctores contrariæ sententiæ, Ecclesiæ Lugdunensis exordia deberi Pothino Episcopo, qui eas in partes a Polycarpo Smyrnæ in Asia Episcopo B. Joannis Apostoli discipulo missus est: quod & confirmatur Gregorii Turonensis auctoritate libro primo historiæ Francorum capite 24. & Severi Sulpitii scribentis lib. 2. sacræ historiæ, quod *sub Aurelio Antonini filio persecutio quinta agitata: ac tum primum intra Gallias martyria visa, serius trans Alpes Dei religione suscepta*. Et revera qui tunc Lugduni passi sunt πρωτομάρτυρες vocantur in epistola Lugdunensis & Viennensis Ecclesiæ. Nec prius eamdem a Viennensibus susceptam credibile est, qui videlicet Lugdunensibus adeo vicini, eisdem tantum donum libentissime infudissent, ut necesse non esset ab Asianis illud expectari, si quidem & illa essent antea imbuti. Quis porro existimet inter ipsa fidei exordia, de duobus Metropolitanis ecclesiasticis jam tum constituendis fuisse cogitatum in duabus, inquam, Ecclesiis tam vicinis, tam novellis, tam parvo Christianorum numero constantibus, cum nec Metropolitanorum ecclesiasticorum nomen vel potestas emersissent? Si ergo tunc temporis proprium Episcopum habuit Vienna, certum est eum metropolitica auctoritate ornatum non fuisse.

Viennensem Ecclesiam tunc temporis alium non habuisse Episcopum a Lugdunensi. 2

4. Ut credam 2 Viennensibus alium tunc præpositum non fuisse Antistitem, quam qui Lugdunensibus præfectus erat, non leves me movent conjecturæ.

Primum enim id ex utriusque loci vicinitate conjici admodum probabiliter potest, uti & ex penuria virorum episcopalium, quam in illa nascente adhuc Ecclesia fuisse æquum est opinari. Ut autem illa Episcoporum penuria singulas civitates suum habere vetabat, ita modicus fidelium numerus faciebat ut pluribus unus satis ac super esset, quo ad remotiores civitates mitti possent Episcopi fidem prædicaturi, sacramentisque his consignaturi, quæ ab alio quam Episcopo conferri non possunt; constitutis interim Presbyteris per viciniora oppida, a quibus regerentur, sub Episcopi auctoritate, illic commorantes Ecclesiæ. Quod enim Sardicensis postea Synodus & aliæ plurimæ dixerunt de modica civitate, cui sufficit unus Presbyter, ibi Episcopum constitui non oportere; hoc etiam præstitum esse erga amplas civitates, quibus soli sufficiebant Presbyteri, dubitandum non est; præsertim cum & pauci erant fideles & vicina esset Metropolis, unde Episcopus sive ad manuum impositionem, sive ad alia pontificalia munia accersiri facile poterat. Quod a Lugdunensi erga Viennensem Ecclesiam præstari & eo potiori jure debebat, & eo facilius poterat, quod sicut ex vicinarum illarum civitatum statu conjicimus, Viennensi transfusum erat fidei donum a Lugdunensi, quæ prima fidem ex Asia susceperat.

Simul scribunt delegantque Ecclesiæ.

II. Videmus utriusque urbis Christianos simul conjunctimque scribere de Martyribus suis, & unicum Legatum, eumque ex Ecclesia Lugdunensi assumtum, Irenæum videlicet, mittere ad Romanum Pontificem, partim ut eum de statu Ecclesiarum suarum certiorem facerent, partim ut ad ipsum Gallicanæ Ecclesiæ judicium deferret circa controversiam, quæ in Phrygia orta erat de Montano, Alcibiade, & Theodoto Pseudo-prophetis.

Nulla Viennensis Episcopi mentio. ὥστε συλλεγῆναι ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν πάντας τοὺς σπουδαίους καὶ δι' ὧν μάλιστα συνεστήκει τὰ ἐνθάδε.

III. In hac tam celebris martyrii narratione, aliqua, immo creberrima occurreret mentio Viennensis Episcopi, si quidem proprium hæc civitas habuisset, & in eo præsertim loco, ubi legimus: *Quod ex utraque Ecclesia præstantissimi quique, & quorum maxime labore & industria res hic constitutæ fuerant*, SIMUL OMNES *tenerentur*. Verum, ut de Lugdunensi non tacet, cujus fortissimum agonem commemorat; ita de Viennensi ne verbulum quidem: quem tamen a reliquo Martyrum grege discernere debuerat epistola, (sicut & Diaconum discrevit) si cum aliis comprehensus est & passus. Si vero gentilium diligentiam fugit evasitque manus (quod tamen nec de illorum temporum Episcopo, nec de curiosissimis inquisitoribus credibile est) saltem illum exhiberet nobis Eusebius pro Christi grege sollicitum, laborantique Ecclesiæ subvenientem, præsertim post completum Pothini agonem, cujus mors necessariam reddebat utrique Ecclesiæ Episcopi Viennensis curam ac sollicitudinem; scripsisset ipse Episcopus Viennensis tum ad alios, tum maxime ad Episcopum Romanum & de Martyrum agone, & de Pseudo-prophetis, & de Irenæo, si quidem illic fuisset aliquis constitutus.

IV. Cum una earum Ecclesiarum ab altera mutuaretur ministros, Lugdunensis a Viennensi, nonnullum indicium est, utramque ab uno eodemque Episcopo administratam fuisse. Hoc porro de Diacono Lugdunensis Ecclesiæ nomine Sancto legimus, eum Viennæ fuisse prognatum, ἀπὸ Βιέννης; & tamen e Lugdunensi Clero fuisse, in eoque Diaconi ministerio functum, quemadmodum doctissimus Eusebii interpres Valesius optime existimavit.

V. Cum Gallicanæ Ecclesiæ ad Victorem Papam litteras dederunt de paschali controversia, quæ tunc agitabatur, unicus Irenæus Episcopus Lugdunensis nomine omnium fratrum

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 De hac perdifficili controversia conferenda sunt, quæ in utramque partem Tillemontius observat not. 3. in Irenæo tom. 3. & quæ contra Quesnelli sententiam differit P. Jo. Antonius Blancus lib. 2. *della esterior polizia della Chiesa* c. 1. §. 9. n. 9. Plura & nos in hoc & sequens caput animadvertere possemus; quæ tamen cum instituto nostro Leonis vindicandi necessaria non sint, nimiumque distraherent, prætermittenda putamus.

trum scribit: nec uspiam apparet Viennensis Episcopus, qui tamen omittendus non fuisset in tanti momenti negotio, quod omnes totius Ecclesiæ Episcopos sollicitos reddebat, & jam in Synodos frequentes convenire compulerat. Certe cum tanta esset inter utramque illam civitatem & Ecclesiam necessitudo, unicæ ab utroque Episcopo epistolæ subscriptum esset, nec suffragium suum conferre omisisset Viennensis. Ex quo mihi recte concludere videor, non alium illic tunc temporis constitutum fuisse Episcopum, quam qui apud Lugdunum sedem habebat; ex qua sparsos sive per Viennense, sive per alia oppida Christianos per secundi ordinis Sacerdotes regebat.

Hanc opinionem ex ipsa epistola refelli objicit vir doctissimus Henricus Valesius: ea quippe, inquit, Pothinum Episcopum Lugduni fuisse dicit, non autem Viennæ; distinguit etiam expressis verbis inter Lugdunensem Ecclesiam & Viennensem: nec antiquis scriptoribus in more est Ecclesiæ nomen tribuere nisi matrici, quam nos Cathedralem vocamus.

Ad primum facile respondemus, numquam in usu vel olim fuisse, vel etiam esse in præsenti, ut Episcopus, qui plures suæ ditioni subjectas habuerit civitates vel oppida, plurium Episcopos nominetur, sed illius tantum, quæ præcipua erat & Episcopi sedes: quod etiam iis contigit, quæ olim episcopali dignitate ornatæ fuerant. Sic Cemelensi civitate & Nicæensi Castro sub uno Episcopo unitis, prior sola dedit Episcopo nomen. Antipolitana Sede ad Grassensem civitatem translata, & Malleacensi Rupellæ constituta, nec prioris Episcopus dictus est Glassensis & Antipolitanus, nec posterioris Rupellanus & Malleacensis. Multo minus vero id actum est cum aliæ civitates, aliave oppida, quæ numquam tali honore decoratæ fuerant, insignis alicujus civitatis Episcopo subjacebant. Quis enim modo Episcopum Lingonensem & Divionensem dixerit, vel Senonensem & Melodunensem, aut Atrebatensem & Duacensem, Tornacensem & Insulanum, & sic de sexcentis aliis?

Ad secundam objectionis partem dico, distingui inter Lugdunensem & Viennensem Ecclesias, etsi inter Lugdunensem & Viennensem Episcopum non distinguatur. Nota est enim vocis Ecclesiæ acceptio apud Apostolum Paullum apostolicosque scriptores usurpari solita pro quolibet fidelium cœtu. Quæ acceptio Pothini apostolicorum virorum discipuli tempore vigebat, cum etiam sequentibus sæculis in usu fuerit. S. Athanasius in Apologetico II. contra Arianos hæc habet, quibus sententia nostra confirmetur de Lugdunensi & Viennensi Ecclesiis sub uno Episcopo degentibus, & de Ecclesiæ nomine iis etiam civitatibus impertito, quæ episcopales sedes non erant: *Mareotes*, inquit, *regio est Alexandriæ, nec ullus umquam in ea fuit Episcopus, ac ne Corepiscopus quidem; sed universæ ejus regionis Ecclesiæ subjectæ sunt Episcopo Alexandrino. Singuli autem Presbyteri proprios habent pagos, eosque maximos, denos interdum, aut plures.* Apud Sozomenum etiam lib. 7. hist. cap. 19. hæc legimus: *Per Scythiam cum sint civitates multæ, unum dumtaxat hæ omnes Episcopum habent.* Canon 15. Sardicensis, *Si*, inquit, *est proxima civitas, in qua est Presbyter, ne sine Ecclesia videatur facere diem dominicum, illuc accedat.* Ubi vides longe etiam post Irenæi tempora & civitatis plebem non ab Episcopo, sed a Presbytero solum administratam, & Ecclesiæ nomine decoratam fuisse. In Romana Ecclesia eodem sensu usurpata est, teste Innocentio Papa I. ep. ad Decentium cap. 5. *De fermento vero*, inquit, *quod die dominico per titulos mittimus, superflue nos consulere voluisti, cum omnes Ecclesiæ nostræ intra civitatem sint constitutæ.* Et Athanasius in eadem Apologia II. citata Synodum Romanam, a qua in communionem susceptus erat, ait celebratam esse in Ecclesia, in qua Biton Presbyter plebem colligebat. In Gallicana diœcesi de qua quæstio est, a Concilio Regensi an. 439. conceditur, ut Armentario a sede Ebredunensi dejecto, cuicumque de Episcopis liceat *unam Parochiarum suarum Ecclesiam cedere, in qua aut Corepiscopi nomine, ut idem Canon* (Nicæn. 8.) *aut peregrina, ut ajunt, communione foveatur.* In quo canone quinquies eo sensu usurpatur Ecclesiæ nomen; bis etiam in quarto, toties in quinto. Ac ne quam illustrium Ecclesiarum intactam prætermittamus, idem nobis constat de Africana ex Africani Codicis Canonibus 33. 98. 99. & aliis, ubi a matrice Ecclesia distinguuntur aliæ Ecclesiæ, eadem tamen appellatione gaudentes. Vide apud Dionysium Exiguum citatos Canones, quibus exscribendis brevitatis gratia supersedemus.

In vicinis civitatibus fidem fundavit Irenæus.

VI. Ex veteri traditione Valentinæ & Arelatensis Ecclesiarum, ex Usuardi Martyrologio ad IX. Kal. Maji & ex actis Martyrum, quæ apud Surium jacent, docemur plurimos populos Lugduni vicinos ad fidem Christi, Irenæo vel prædicante, vel mittente, fuisse conversos, eumdemque per ea loca christiani cultus fundamenta jecisse. Ita enim habent acta Martyrii SS. Felicis Presbyteri, Fortunati & Achillei Diaconorum. *Igitur beatissimus Irenæus Lugdunensis urbis Episcopus, consequenti tempore Martyr, in quo dispositione divina instituendæ fidei fundamenta mirabili locata firmitate constabant, Felicem Presbyterum, tam conversatione, quam nomine, Fortunatum in quo consummationis divitias adfuturas rei jam vocabulum promittebat, & Achilleum Diaconum Valentinæ urbi pro imbuendæ prædicationis seminario destinavit.* Ubi & generatim fidei illic condendæ fundamenta in Irenæo esse posita divina dispositione asserit auctor, & in particulari missos esse ab eo Valentiam fidei præcones commemorat. Quod & narratum reperimus in Arelatensi Breviario ad diem 23. Aprilis, in qua eorumdem san-

Apud Surium 23. April.

ctorum

ctorum Martyrum solemnitas celebratur. Sed & utrumque monumentum de aliis Vesontionem ab eodem directis mentionem facit, de sanctis videlicet Ferreolo & Ferrutione, *quos*, inquiunt acta apud Surium, *memoratus beatissimus Antistes* (Irenæus) *destinaverat ad Vesuntionensis civitatis Ecclesiam instituendi fundaminis constructione locandam*. Ex quibus apparet rarissimam etiam post mortem Pothini fidem christianam in illis regionibus fuisse: & quod maxime intendimus, Viennensem Ecclesiam non alium Episcopum a Lugdunensi habuisse. Si enim proprium habuisset, illius partes fuissent Valentiam sibi propinquam fide christiana imbuere, non Lugdunensis Episcopi, qui longe remotior erat, & Viennam mediam habebat inter se & Valentiam, utramque ad Rhodanum sitam.

Gallicani Episcopi in supplici ad Leonem libello prius Arelate Episcopum fuisse scribunt quam Viennæ. *Ep. 65.*

VII. In supplici libello comprovincialium Episcoporum Metropolis Arelatensis Leoni Papæ oblato secure asseritur, quod *prima intra Gallias Arelatensis civitas missum a beatissimo Petro Apostolo sanctum Trophimum habere meruit Sacerdotem; & exinde aliis paullatim regionibus Galliarum donum fidei & religionis infusum:* PRIUSQUE *alia loca ab hoc rivo fidei, quem ad nos apostolicæ institutionis fluenta miserunt, meruisse manifestum est Sacerdotem*, QUAM VIENNENSIS CIVITAS, *quæ sibi nunc impudenter & notabiliter primatus exposcit indebitos*. Non ajunt Episcopi, ut mihi quidem videtur, Viennam accepisse Antistitem ab illo rivo fidei seu Trophimo (quod etsi dicerent, nescio an falsi quis posset arguere) sed dicunt alia loca prius Episcopos habuisse ab illo fidei rivo, quam Viennensis civitas proprium haberet Sacerdotem. Hoc manifestum esse asserunt, & ita manifestum, ut impudentiæ notabilis esse dicant, quod contra jus tam apertum primatus indebitos exposceret Vienna. Hoc si ita est, cum ex Gregorio Turonensi Trophimi adventus pluribus annis Pothini & Irenæi ætate posterior sit, clarum est horum temporibus Viennam proprium non habuisse Episcopum. Dices hæc
3 3 gratis asseri ab Episcopis Gallicanis vel mendacio caussæ suæ patrocinantibus, vel minus quam par erat instructis. Verum quis tam male de sapientissimis doctissimisque Gallicanæ Ecclesiæ Antistitibus sentire velit, ut id manifestum esse tam confidenter assererent coram Romano Pontifice, quod vel certum non esset apud omnes, vel falsum esse ipsi probe scirent? præsertim cum tunc temporis antiquus ille Ecclesiarum Gallicanarum status non ita obscurus esset, ut est hodierna die, nec posset detectum semel mendacium nisi iratiorem Leonem facere & Ecclesiæ Arelatensis juribus infensiorem. Denique nihil tale objectum a Pontifice, qui allegationibus consideratis præsentium utriusque partis Clericorum, annuere utrisque visus est, cum utrique metropoliticum jus asseruit, attributis unicuique certis civitatibus.

CAPUT XIII.

Probabile esse unicum in Galliis fuisse Episcopum, quo tempore Lugdunensi Ecclesiæ præpositus est Irenæus.

VIII. Tantum abest, ut proprium Episcopum Viennensi civitati præpositum tunc fuisse credam, ut certum prope apud me sit in sola Lugdunensi sedem episcopalem fuisse. Quæ suspicio prætterquam quod ex præcedentibus conjecturis firmatur, augetur etiam ex aliquot Eusebii locis attentius consideratis. Libro enim quinto cap. 24. videtur asserere omnibus qui in Gallia erant Christianis præfuisse tunc temporis Irenæum, cum Victorem PP. per litteras moneret, ne Ecclesias Asiaticas a sua communione abscinderet. *Inter quos* (Episcopos) inquit, *& Irenæus ex persona fratrum in Gallia commorantium, quibus præerat, tradidit per litteras* &c. Si enim præerat Irenæus Galliæ Christianis, jure sacerdotali proculdubio præerat. Quod enim ait vir illustrissimus, per vocem *ἀδελφῶν fratrum* ceteros Galliarum Episcopos intelligendos esse, quibus Irenæus Lugdunensis Episcopus jure vel metropolitico vel exarchico præfuerit, miror ego viro erudito in mentem venisse. Quis enim credat secundo Ecclesiæ sæculo, quo christianæ fidei fundamenta trans Alpes vix erant posita, quo nascenti Ecclesiæ ne mutire quidem licebat his in regionibus, quo denique primaria Galliarum civitas vix alterum Antistitem a Pothino habebat, eam Hierarchiæ formam jam in Ecclesias inductam esse, quæ & Episcopos Metropolitanis; & Metropolitanos Exarchis subjiceret? Quod ante Synodi Nicænæ tempora difficillimum est deprehendere, etiam in his regionibus, quæ ab Apostolis fundatæ primitias spiritus fidei & disciplinæ hauserunt. Fratrum autem nomine, christianam plebem intelligi non dubitabit, qui illorum temporum usum attenderit, loquendi modum Eusebio familiarem, ipsam denique epistolam Lugdunensium Martyrum, quæ Eleutherum Romanum Episcopum, Patrem appellat, octies ad minus fratrum nomine Christianos quosque designat: qui mos erat in Ecclesiam Dei ob eam maxime caussam invectus, *quia unum Patrem Deum* (ut habet Tertullianus Irenæo fere *σύγχρονος* in Apologetico) *agnoscerent*, *unum Spiritum sanctitatis biberent*, *& de ejusdem ignorantiæ utero ad unam veritatis lucem expavissent*.

ἐν οἷς (ἐπισκόποις) καὶ ὁ εἰρηναῖος ἐκ προσώπου ὧν ἡγεῖτο κατὰ τὴν γαλλίαν ἀδελφῶν ἐπιστολὰς. *P. de Marca diss. de Primatu Lugdun. n. 112.*

Huic

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Hi Gallicani Episcopi Arelatensi sedi faventes ex Zosimi litteris hæc derivarunt, Zosimus autem ex suggestione Patrocli Arelatensis, quem per subreptionem & fallacias nonnulla falsa protulisse ostendemus in Observ. part. 2. c. 2.

Huic loco Eusebii ex altero lucis plurimum affulget, capite videlicet 22. ejusdem libri: ubi dum recenset varias Synodos Romanam, Palæstinam, Ponticam, Osrhoenam, & Corinthiam, seu Achaicam, quæ adversus Asiaticos circa paschalem diem judaizantes collectæ sunt, addit his & Gallicanam conflatam ex Parochiis seu Ecclesiis quas Irenæus Episcopus administrabat. κ᾽ τῶν κατὰ γαλλίαν δὲ παροικιῶν ἃς εἰρηναῖος ἐπισκόπει: id est: *Et Ecclesiarum seu Parochiarum Galliæ, quarum Irenæus Episcopus erat*, seu *quas ut Episcopus administrabat*. Ubi plura observanda sunt. Primum alio modo hic enuntiari de Irenæo hoc idem quod superius dictum retulimus de fratribus in Gallia commorantibus, quibus præerat Irenæus: ubi fratribus præesse, & Ecclesias seu Parochias regere ut Episcopus, idem sonant. Alterum est, ex his manifestum esse pluribus Ecclesiis præpositum fuisse Irenæum, ut absurdum non sit eum cum Lugdunensi Viennensem administrasse. Tertium non magis in hac occasione Episcopum alium ab Irenæo apparere, quam in sequentibus epistolis in eadem controversia scriptis, vel in iis quæ a Martyribus scriptæ sunt. Denique maxime observandus est loquendi modus Eusebii: cum enim de aliarum provinciarum decretis sermonem habet, appellat diserte Synodos Episcoporum, ipsosque Episcopos, quorum ore prolata sunt; cum vero de Galliis, jam non Synodos Episcoporum, sed Ecclesiarum decretum commemorat, quod manarat ab Ecclesiis Galliæ, quas Irenæus episcopali auctoritate regebat. Id enim vox ἐπισκόπει significare mihi videtur, quæ proinde Irenæi in alios Episcopos potestatem significare non potest. Hoc certe credere me profiteor, si plures fuissent tunc in Gallia Episcopi, non unum vice omnium in arenam venturum fuisse, præsertim cum hæc de Paschate controversia ex pauciori vel majori numero Episcoporum decernenda videretur. Non nos quidem latet Episcoporum nomen a Rufino Eusebium interpretante positum fuisse pro Fratrum nomine; sed nec eruditis ignotum est, ne interpretis quidem nomen Rufinum mereri, qui ex professo non verba vel sensum auctoris, quem vertendum susceperit, attendere solet, sed omnia pro nutu & voluntate plerumque reddit, Paraphrastis magis personam quam interpretis induens.

Ad Eusebium autem ut revertamur, videtur is sermonem de controversia paschali instituisse ex occasione variarum Synodorum, ex quibus celeberrimos quosque Episcopos, qui tunc temporis per provincias florebant, ob oculos ponere satagebat. Unde si alii floruissent in Gallia præter Irenæum, eos proculdubio numerasset. Ita a Nicephoro Callisti intellectum esse Eusebium, quem κατὰ πόδας sequitur, manifestum est ex libri 4. ejus histor. cap. 26. *Circumferuntur*, inquit, *etiamnum celebratarum eo tempore Synodorum litteræ, quæ variarum hinc & inde Ecclesiarum Episcopos designant Romanæ scilicet Victorem, Jerosolymitanæ Narcissum, Cæsareæ Palæstinæ Theophylum, Tyriorum Cassium, Ptolemaidis Clarum. Eædem litteræ Ponti Ecclesiis tum præfuisse indicant antiquissimum Palmam: Galliæ autem atque etiam Osrhoenæ Ecclesiarum Irenæum.* Ubi Galliæ unicum Irenæum Episcopum designat: qui cum Eusebio hac in re concinat, rejiciendus non est, sicut rejici debet cum ab eo dissentit circa Osrhoenam, quam Irenæo pariter subjicit, quamque vetus Nicephori Interpres de Gallica regione trans Rhenum posita interpretatus est: unde suspicari licet mendum esse in Græco hujus auctoris textu.

IX. Suffragatur opinioni nostræ vitæ sancti Saturnini Tolozæ Episcopi & Martyris auctor, cujus antiquitatem comprobat Gregorius Turonensis, qui ex ea nonnulla descripsit libro 1. Histor. cap. 2. *Hujus* (Decii Imperatoris) *tempore*, inquit, *septem viri Episcopi ordinati ad prædicandum in Gallias missi sunt, sicut historia passionis sancti Martyris Saturnini denarrat. Ait enim: Sub Decio & Grato Consulibus, sicut fideli recordatione retinetur, primum ac summum Tolozana civitas sanctum Saturninum habere cœperat Sacerdotem.* Hæc enim similiter leguntur in vita sancti Saturnini apud Surium die XXIX. Novembris: quæ sola a Gregorio existimaverim ab auctore illo excerpta, ut epocham Episcopatus Saturnini certam faceret. Cum vero aliunde nosset cum Saturnino Trophinum & alios quinque in Gallias advenisse, ex unius ætate aliorum ætatem arguit. Ceterum ex illa vita sex reliquorum Episcoporum nomina mutuatus non est: alioquin ipsa auctoris verba retulisset, quæ in Suriana Saturnini vita non exstant modo. Quæ tamen si quis pertinacius contenderit ex vita Saturnini habuisse Gregorium, non contradicam. Hoc unum monebo, nihil inde quicquam auctoritati vitæ Surianæ detrahi: certum est enim ejusmodi Sanctorum vitas plerumque ex antiquis Lectionariis descriptas, in quos codices cum vitæ illæ conjicerentur inter publicas Ecclesiæ preces recitandæ, decurtari solebant, & iis minui, quæ festo propria non esse intelligebantur, ne longius quam par erat officia protenderentur. Alterum addo, ne prologus initio vitæ præfixus cuiquam imponat & contemtum operi arcessat, luce clarius esse non prologum auctoris esse, sed lectionem quamdam ex breviario aliquo huc mala arte transcriptam & assutam vice prologi. Porro antiquitate & auctoritate narrationis hujus scripti confirmatis mirum in modum innotescit Gallicanæ Ecclesiæ status tum Lucii Veri Imperatoris, Irenæique Episcopi Lugdunensis temporibus, tum etiam Decii Gratique Consulum & sancti Trophimi Arelatensis Episcopi ætate. Concinit enim auctor ille Severi Sulpitii testimonio, *serius trans Alpes Dei religionem susceptam* asserentis, manifestumque facit & paucos per illa tempora Christianos fuisse, paucissimosque proinde Episcopos. Ita enim statim ab initio de Decii Saturninique tempori-

Ex Gregorio Turonensi & vita S. Saturnini sententia nostra confirmatur.

poribus: *Tempore illo quo post corporeum Domini & Salvatoris adventum, exortus in tenebris Sol ipse justitiæ, splendore fidei illuminare occidentalem plagam cœperat: quia* SENSIM, ET GRADATIM *in omnem terram sonus Evangeliorum exivit*, TARDOQUE PROCESSU, IN REGIONIBUS NOSTRIS *Apostolorum prædicatio, corruscavit*. (Apostolorum nomine apostolicos etiam viros & Apostolorum successores comprehendit. Pergit auctor.) *Cum* RARÆ *in aliquibus civitatibus* ECCLESIÆ PAUCORUM CHRISTIANORUM DEVOTIONE CONSURGERENT, *& crebra miserabili errore gentilium nidoribus fœtidis* IN OMNIBUS LOCIS TEMPLA FUMARENT: *ante annos satis plurimos, id est, Decio & Grato Consulibus, sicut fideli recordatione retinetur*, &c. Et iterum post medium. *Paucis id temporis Christianis*. Quæ quomodo cum illa Episcoporum multitudine, quam alii asserunt, conciliari queant, plane non intelligo. Certe Theodoritus de sancto Irenæo ita loquitur in 1. Dialogo *Immutabilis* dicto, ut Galliarum Apostolum fuisse significet. Εἰρηναῖον, inquit, ὃς τῆς Πολυκάρπου διδασκαλίας ἀπήλαυσεν, ἐγεγόνει δὲ φωστὴρ Γαλατῶν τῶν ἑσπερίων: id est, *Irenæum, qui Polycarpi auditor & discipulus fuit, lumenque Gallorum Occidentalium*. Et in epistola nuncupatoria compendii hæreticarum fabularum ad Sporatium: Εἰρηναίου, inquit, τῆς τὰ Κελτικὰ καὶ γεωργήσαντος καὶ φωτίσαντος ἔθνη: id est, *Irenæi, qui Celticas gentes excoluit & illuminavit*.

X. Observatione dignum est, & pro sententia nostra non invalidum argumentum, quod Eusebius de Gallicanis illorum temporum Episcopis, si Pothinum & Irenæum excipias, numquam mentionem facit; sive cum de Ecclesiarum fundatione, sive cum de persecutione gentilium, sive cum de judiciis adversus hæreticos habitis, seu denique cum de controversia paschali, conventibus ea de re congregatis, epistolisque scriptis ad Ecclesias. Unus ubique Lugdunensis Episcopus commemoratur; nusquam Viennensis, nusquam aliarum civitatum Antistites. Hoc in illa insigni epistola Martyrum, totaque Eusebii de iisdem narratione clarum est, lib. 1. c. 1. Hoc cap. 3. ubi orta de Montano, Alcibiade, Theodotoque Pseudoprophetis contentione: *Qui in Gallia*, inquit, *erant fratres, privatum de his judicium suum eidem epistolæ subjunxerunt*. Hoc cap. 23. de quæstione paschali, ubi commemorat quidem Concilia & Synodicas Episcoporum Palæstinæ, Ponti, ipsius Romæ, & aliorum; subdit de Galliis: καὶ τῶν κατὰ γαλλίαν δὲ παροικιῶν ἃς Εἰρηναῖος ἐπισκόπει. *Epistola quoque Ecclesiarum Galliæ exstat, quibus præerat Irenæus*. Et cap. 24. ἐν οἷς καὶ ὁ Εἰρηναῖος ἐκ προσώπου ὧν ἡγεῖτο κατὰ τὴν γαλλίαν ἀδελφῶν ἐπιστείλας. *Ex quorum nomine Irenæus in epistola, quam scripsit nomine fratrum quibus præerat in Gallia*.

οἱ κατὰ γαλλίαν ἀδελφοὶ τὴν ἰδίαν κρίσιν καὶ περὶ τούτων ὑποτάττουσι.

XI. Non longe lateque admodum diffusam esse per Gallias prædicationem Evangelii, ac proinde non multis in locis constitutos Episcopos Pothini & Irenæi temporibus, plura sunt adhuc quæ persuadeant. Primum enim pauci admodum erant Evangelii præcones apud Lugdunum, ubi primum, & quidem velut ex occasione fides Christi annuntiata: qui vix duabus amplissimis civitatibus doctrina christiana imbuendis sufficere potuerunt; idque furtim & clanculum propter diligentem præsidum inquisitionem. Deinde diu post Pothini martyrium legimus Vesontionem & Valentiam nondum Christi fidem audisse, & ad utramque civitatem missos ab Irenæo qui illic prædicarent; ut superius retulimus, quos nec adhuc Episcopos institutos testatur. Et tamen Vesontio Lugduno non distat longo itineris intervallo, Valentia multo etiam vicinior. Denique quam funditus jacta per illam regionem fidei semina eradicarint, nascentesque Ecclesias popularint subsequentes persecutiones, veteribus monumentis testatum habemus. Illa enim, quæ Marco Aurelio & Lucio vero imperantibus, Pothinum sustulit, ita desæviit, ὥστε συνειλῆφθαι ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν πάντας τοὺς σπουδαίους, καὶ δι' ὧν μάλιστα συνειστήκει τὰ ἐνθάδε: *adeo ut ex utraque Ecclesia præstantissimi quique, & quorum maxime labore atque industria res hic constitutæ fuerant, simul omnes tenerentur*. Quibus addunt Acta S. Epiphodii, qui in eadem persecutione martyrio coronatus est, quod per illam *pene ad integrum Christi nomen a Gentilibus crederetur extinctum*. In alia vero persecutione sub Severo, quæ Irenæum Pothini successorem cælo transmisit, quantam vastitatem Ecclesiis intulerit, docent nos Usuardus aliique Martyrologiorum scriptores, dum narrant Irenæum *cum omni fere civitatis suæ populo coronatum esse glorioso martyrio*. Quibus suffragatur Gregorius Turonensis lib. 1. Historiæ cap. 27. si tamen illius est caput istud, quod & in MSS. nonnullis Codicibus desideratur, & aliqua quibus suspectum reddatur continet: velut cum Vetii Epagathi & aliorum Martyrum quadraginta octo passionem Irenæi martyrium subsecutam esse scribit. Quamobrem quæ de posterioribus istis Martyribus habet Gregorius, jungenda esse opinor cum iis quæ initio capitis scripsit de Pothino; ceteris, quæ interpolata esse videntur, resectis in hunc modum: *Ex quibus & ille primus Lugdunensis Ecclesiæ Pothinus Episcopus fuit, qui plenus dierum, diversis affectus suppliciis pro Christi nomine passus est. Post hunc & quadraginta octo Martyres passi sunt: ex quibus primum fuisse legimus Vetium Epagathum*. Si cui tamen placet narratio de Irenæo, quæ alioqui vera potest esse & ex bonæ notæ monumentis descripta, hinc habemus quod *tanta* cum Irenæo *multitudo Christianorum ob confessionem dominici nominis est jugulata, ut per plateas flumina currerent de sanguine christiano, quorum nec numerum, nec nomina colligere potuimus*. Hæ igitur persecutiones ita vastarunt vix puerascentes Ecclesias, ut pene extinxerint; ita

Epist. Eccl. Lugd. apud Euseb. lib. 1. cap. 1.

S. Epiphodii acta apud Surium.

PARS I. CAPUT XIII.

ita ut mirum non sit quod narrat auctor vitæ S. Saturnini, raras paucorum Christianorum Ecclesias fuisse in Galliis, cum ad eas missus est Saturninus una cum Trophimo & quinque aliis Coepiscopis.

XII. Cum Imperatorum & Præsidum Romanorum hoc esset consilium, ut christianam religionem penitus delerent in Galliis, ubi primum visa est sub Lucio Vero exurgere; dubium non est quin diligentissime per omnes Gallias inquisierint adversus Christianos. Nulla tamen persecutionis contra aliam Ecclesiam motæ memoria uspiam habetur, præter eam, quæ Lugdunenses Viennensesque fideles exercuit. Quis porro credat nullam hujus (si fuisset) notitiam ad Eusebium perventuram fuisse, nullamve de ea mentionem faciendam a Martyribus Lugdunensibus, qui proculdubio eas Ecclesias affectu & sollicitudine sua fovissent, quarum fundamenta jecissent ipsi, quasque Asiaticis Romanisque non minus curæ esse & amori probe noverant?

Quando, ubi, & a quo ordinatus sanctus Irenæus.

Jam vero occurrendum est objectioni, quæ cuivis facile in mentem veniet adversus nostram de unico Galliarum Episcopo opinionem. Si, inquis, ita est, a quo Irenæus post Pothini mortem sacerdotii honorem consecutus est per impositionem manuum, quam nemo necessariam esse inficias ierit?

Respondeo hanc dignitatem consecrationemque ab ipso Pontifice Romano adeptum esse Irenæum. Quod in ea profectione contigisse reor, quam ex Martyrum delegatione suscepit teste Eusebio: de qua quidem non levis oritur difficultas.

H. Valesius not. ad c. 4. lib. 5. Euseb.

In tres porro varias opiniones scindi video auctores gravissimos, Cardinalem Baronium, Franciscum Feuardentium, & Henricum Valesium. Hic legationem illam a Lugdunensi quidem Ecclesia, annitentibus Martyribus, designatam esse existimat, tam in Asiam, quam ad Romanum Pontificem; Irenæumque ad eam obeundam a Clero delectum, a Martyribus commendatum esse, verum superveniente Pothini morte in alium fuisse translatam, Irenæo Lugduni retento: ne in tanta rerum difficultate suo præcipuo lumine ac sustentaculo privaretur viduata mox suo Pastore Ecclesia. Franciscus vero Feuardentius in vita sancti Irenæi operibus ejus præfixa, utraque legatione putat Irenæum esse perfunctum adhuc Pothino in vivis agente, a quo & a ceteris Martyribus in carcere constitutis ad Eleutherum Papam & ad Asianos fratres missum esse scribit. Baronius denique ad an. Ch. 179. putat Irenæum a Martyribus missum esse ad Eleutherum Papam, (de Asiana profectione nihil scribens) & eam re ipsa obiisse legationem. Ultimam hanc opinionem, quæ Baronii est & Petavii, paucis exceptis amplectimur. Primum quia Eusebianæ narrationi magis consona: auctor quippe ille refert ex epistola Martyrum ab iisdem missum esse Romam Irenæum; hunc autem legatione sua non esse perfunctum minime asserit, quod proculdubio animadvertisset, hæc enim intererat plurimum non ignorari. Deinde quia suffragatorem habemus Hieronymum, qui Romæ diutissime commoratus, scriniorumque apostolicorum particeps factus, hoc partim ex traditione Urbis, partim ex monumentis adhuc tunc superstitibus potuit ediscere. Ab hoc utroque scriptore ægre admodum divelli debemus, nec nisi gravissimis momentis ac rationibus abrepti; quæ in præsenti negotio non occurrunt. Quod enim scribit doctissimus Eusebii illustrator Valesius: *Quod credibile non est post mortem Pothini Episcopi destituta suo pastore Lugdunensium Ecclesia, Confessores illos & Martyres Christi Irenæum Presbyterum tam procul amandasse, idque in ipso persecutionis ardore. Erat enim Irenæus præcipuum lumen & decus Lugdunensis Ecclesiæ, quemadmodum ex epistola Martyrum discimus; & quo uno maxime universa loci hujus Ecclesia sustentabatur.* Hoc, inquam, non urget, nisi adversus eorum opinionem, qui Irenæum ad Asiæ Phrygiæque fratres perrexisse existimant. In eos vero, qui Romam tantum ad Eleutherum profectum esse, cum Hieronymo, immo cum Eusebio sentiunt, nihil prorsus facit. Non enim absurde credetur profectus esse Romam Irenæus statim post Pothini mortem ob magni momenti negotia, cum absurdum non fuerit eumdem illuc directum esse a Pothino ceterisque Martyribus adhuc in carcere detentis. Eratne enim tunc minus destituta pastore suo Lugdunensium Ecclesia? an remissior persecutionis æstus? an minus necessarius agonizanti Ecclesiæ Irenæus, lumen columenque afflicti gregis? Immo vero magis tunc necessarius: postea enim sublatis per martyrium Pothino ceterisque Ecclesiæ alumnis ac ministris, quievit ad tempus Gentilium furor, persecutionisque æstus deferbuit. Deinde non adeo diuturna erat Romana profectio homini apud Lugdunum constituto, (quippe quæ quadraginta dierum spatio facile confici potest) ut ab ea suscipienda deterreri posset quibuslibet rerum angustiis Irenæus.

PARS I. CAPUT XIII.

Sunt etiam in libris Irenæi plura quæ eum Romam petiisse innuunt, qualia sunt quæ de Romana Ecclesia Romanisque Pontificibus, & quæ adversus schismaticos Romæ commorantes scribit. Denique major erat Christianorum erga Martyres honor ac reverentia, quam ut eorum consilia ac vota inter ipsos carcerum squalores concepta negligerent, aut in irritum mitterent: Lugdunensium porro Martyrum eo potior ratio haberi debuit, quod Pothinus, qui totius illius Ecclesiæ caput erat & pastor, Martyrum quoque dux & coryphæus in Gallia fuerat.

Sed quid si ante Pothini Martyrumque mortem ad Eleutherum profectus est Irenæus? Jam certe evanescet Valesii objectio ipso etiam confitente, quæ alias quoque non nocet. At revera eum vivente adhuc Pothino Romam petiisse suadet narrationis Eu-

se-

PARS I. CAPUT XIII.

sebianæ series, quæ primum legationem Irenæi commemorat, tum Pothini mortem, Irenæique in ejus locum substitutionem edisserit. (Quod enim de illius Episcopi morte superius dictum erat, hoc ex necessitate non interrumpendæ epistolæ Martyrum contigit, nec Eusebio narranti tribuendum est.) Suadet etiam Hieronymus, qui in libro de ecclesiasticis Scriptoribus, hæc de Irenæo habet: *Irenæus, Pothini Episcopi, qui Lugdunensem in Gallia regebat Ecclesiam Presbyter, a* MARTYRIBUS *ejusdem loci ob quasdam Ecclesiæ quæstiones Legatus Romam* MISSUS, *honorificas super nomine suo ad Eleutherum Episcopum* PERFERT *litteras.* POSTEA *jam Pothino prope nonagenario ob Christum martyrio coronato, in locum ejus substituitur.* In his distinguit apertissime rerum gestarum ordinem, ut primum legatione perfunctus sit Irenæus, non a Lugdunensi Ecclesia, sed a Martyribus missus; postea vero in locum defuncti Pothini consecratus. Quibus vel Eusebium interpretatur non ita rerum tempora discernentem, vel istud etiam ex aliis auctoribus refert. Alios enim ab Eusebio auctores ea de re consultos esse ab Hieronymo, suggerere videntur nonnulla discrimina, quæ inter ipsius & Eusebii narrationem reperiuntur: hic enim diserte Pothinum asserit nonagenario majorem fuisse; ille *fere* nonagenarium: Hieronymus Irenæum vocat Pothini Presbyterum; Eusebius, Ecclesiæ Lugdunensis: primus ait Irenæum honorificas *super nomine suo* litteras detulisse; nihil tale in Eusebiano epistolæ fragmento reperitur, quæ ex his verbis continuisse videtur laudes Irenæi, nomini ejusdem respondentes: qui quidem, ut cap. 24 lib. 5. scribit Eusebius, *nomini suo vere respondens, nec solo nomine, sed etiam vitæ instituto ac proposito pacificus, pro Ecclesiarum pace hæc monuit & allegavit.* His similia viderat Hieronymus in epistola integra Martyrum de Irenæo, quæ forte apud Egesippum jacebat; quem sæpe laudat tamquam rerum ecclesiasticarum indagatorem scriptoremque curiosum. Egesippus enim, teste eodem Hieronymo libro de Scriptor. ecclesiast. *omnes a Passione Domini usque ad suam ætatem ecclesiasticorum actuum texit historias, & asserit se venisse sub Aniceto Romam, & perseverasse usque ad Eleutherum ejusdem urbis Episcopum.* Unde cum Eleutherum sub ejus Pontificatus initia adierit Irenæus, potuit Romæ videre Egesippus Irenæum. Sed sive viderit, sive non, ad ea certe tempora pervenit, in quibus hæc in Galliis agebantur, quæ ab eo in sua historia esse prætermissa quis existimet? Quamobrem Hieronymo, cui auctor iste familiaris erat, fides major est habenda, quam cuiquam alteri.

Non videri aliam ob caussam missum Irenæum,

Jam vero ut Valesii argumentum, in nostræ opinionis patrocinium convertam, numquam mihi persuadebit, nec cuiquam alii rem attentius consideranti, Confessores illos & Martyres Christi, ipsum Pothinum Pontificem, totamque illam Ecclesiam, id cepisse consilii, ut Irenæus præcipuum lumen & decus Lugdunensis, immo & totius Gallicanæ Ecclesiæ, cui uni incumbebat novelli hujus ædificii moles, tam procul amandaretur, in ipso, inquam, persecutionis ardore, Episcopo in vinculis posito, supremamque mortis sententiam jamjam excepturo, plurimis in illa Ecclesia Christum abnegantibus, omnibus, ut ait idem Eusebius, tunc temporis gravissimo metu perculsis, & hærentibus ob incertum confessionis exitum, comprehensis ex utraque Ecclesia præstantissimis quibusque, & quorum maxime labore atque industria res illic constitutæ fuerant, qui simul omnes in carceribus detinebantur: vix, inquam, sed ne vix quidem credibile est Irenæum, trepidanti Ecclesiæ tam necessarium, Romam mittendum tunc temporis fuisse ob hoc solum, ut litteras ad Eleuterum perferret, judiciumque Gallicanorum fratrum circa novellas Montani ejusdemque farinæ hominum prophetias. Debuit igitur subesse alia hujus profectionis caussa longe majoris ista momenti, quæ eam ipsam Ecclesiam propius attineret, quæque ineluctabilis esset necessitatis: nullaque alia fuit, meo quidem judicio, quam ut Ecclesiæ jamjam suo pastore viduandæ per alterius consecrationem suppetias ferret Pontifex Romanus. Cum enim alius eo tempore non esset in illa saltem parte Galliarum Episcopus, ut contendimus, qui manus posset imponere, necesse fuit ad Romanum confugere Episcopum, tum propter vicinitatem, tum propter potentiorem, ut loquitur ipse Irenæus, principalitatem: non quidem ut alter Episcopus in eadem Ecclesia Pothino adhuc viventi superordinaretur, sed ut vel in alia Ecclesia constitueretur, vel in Lugdunensi, quod revera factum est, allato Romam de completo Pothini agone nuntio. Hæc, quantum sapio, mens fuit Martyrum, hoc eorum consilium, cum Irenæum Romam direxerunt cum litteris commendatitiis. Huc effusæ illæ laudes spectabant, ut Irenæus Lugdunum remitteretur a Pontifice sacerdotali honore ornatus: non aliam enim ob caussam ejus merita extollunt Lugdunenses, zelatorem eum Evangelii Christi prædicant, ac gradum presbyterii, quo ornabatur, commendant, quam ut sua in illum vota pro episcopali munere conferrent, antequam martyrio absumerentur: universus enim pene Clerus in vinculis erat cum suo Episcopo. *Has litteras*, inquiunt, *ut ad te perferret, fratri & conserti nostro Irenæo persuasimus: & hortamur, ut ipsum ceteris anteponas* (ἔχειν σε αὐτὸν ἐν παραθέσει) *tamquam zelo singulari pro Testamento Christi præditum. Si porro putaremus alicui ex loco (seu dignitate) conferri justitiam, eum tamquam Presbyterum Ecclesiæ (hunc enim gradum obtinet) tibi imprimis commendassemus.* His enim verbis, (ἐν παραθέσει) Irenæum anteponi ceteris cupere se demonstrant, ut ante nos Christophorsonus animadvertit in sua Eusebii versione: quod intuitu dignita-

PARS I. CAPUT XIII.

quam ut ordinaretur.

PARS I. CAPUT XIII.

tis episcopalis, quam ei conferri peroptabant, mihi videtur esse ab iis scriptum Papæ Eleuthero.

Ut demum ei difficultati satisfaciamus, quæ ex fine capitis 3. sumitur: ubi litteræ Martyrum de Pseudoprophetis Montani videntur non perlatæ esse ante Pothini mortem, cum subjunctæ fuisse dicantur ab Eusebio amplissimæ illi Lugdunensis Ecclesiæ de Martyribus epistolæ: dico duo distinguenda esse in Eusebii narratione, quæ vulgo non discernuntur. Duplex enim legatio ibidem indicatur, una in Asiam & Phrygiam, quæ Irenæo non est imposita, altera ad Eleutherum, quam unicam ut susciperet Irenæus rogatus est a Martyribus. Qui Asiana defuncturi erant, non statim profecti sunt: quoniam non extemplo sese navis obtulit, quæ in Asiam Phrygiamque vela faceret, Legatosque illuc deportaret: cujus occasio ante completum Martyrum agonem non occurrit. Cum vero Romani itineris aggrediendi numquam non præsto esset occasio, & magis urgeret caussa, quæ Irenæum ut Romam iret impellebat, nihil fuit quod illum diutius apud Lugdunum retineret, ac proinde viæ se dedit statim atque huic muneri obeundo delectus est.

Rem totam uno verbo conficio: cum temeraria videatur eorum conjectura, qui Irenæum negant Romanam legationem obiisse; perinde mihi est seu ante Pothini mortem, seu mortuo eodem, iter aggressus sit Irenæus. Sed si post mortem Pothini, quod pluribus placet, profectus est; adeoque antequam illius successor ordinaretur; profecto inde probabilior evadit sententia nostra: argumentum enim est ordinationem Pontificis non potuisse tunc temporis sine vicinorum Episcoporum auxilio celebrari: alioquin de nulla re prius cogitasset illa Ecclesia, quam de substituendo in locum Pothini Episcopo in tantis rerum angustiis pernecessario, nec reditum sui Irenæi ex tam longinqua profectione expectasset; sed nec profectioni manus umquam dedisset Lugdunensis Clerus.

His pertractatis ac elucidatis manifestum est, nisi fallor, nihil ex hoc Eusebii loco, quem non indiligenter excussimus, posse erui, quod Arelatensis Ecclesiæ jura concutiat ac pessumdet.

PARS I. CAPUT XIV.

CAPUT XIV.

Quid de Celidonii appellatione ad Sedem Apostolicam sentiendum sit? Et utrum eidem contradicens Hilarius Arelatensis ordinem a majoribus suis custoditum turbaverit? ubi primum de caussa Marciani Arelatensis Episcopi.

NUnc ad alia capita properandum, quæ Leo noster adversus Hilarium urget in sua epistola; atque in primis examinanda Celidonii appellatio ad Sedem Apostolicam, quam cum ægre admodum tulisset Hilarius, & judicium suum a Leone retractari non debuisse strenue adversus ipsum contendisset, hæc gravissimæ inter utrumque simultatis origo fuit. Hæc igitur S. Leo in ea epistola ad Provinciæ Viennensis Episcopos, quibus jus suum ex antiqua consuetudine in Galliis recepta defendit. *Nobiscum*, inquit, *vestra fraternitas recognoscat, Apostolicam Sedem pro sui reverentia a vestræ etiam Provinciæ Sacerdotibus, innumeris relationibus esse consultam, & per diversarum, quemadmodum vetus consuetudo poscebat, appellationem caussarum aut retractata, aut confirmata fuisse judicia; adeo ut, servata unitate spiritus in vinculo pacis, commeantibus hinc inde litteris, quod sancte agebatur, perpetuæ proficeret caritati. Quoniam sollicitudo nostra non sua quærens, sed quæ sunt Christi, dignitatem divinitus datam nec Ecclesiis, nec Ecclesiarum Sacerdotibus abrogabat. Sed hunc tramitem semper inter majores nostros & bene tentum, & salubriter custoditum, Hilarius Ecclesiarum statum, & concordiam Sacerdotum novis præsumtionibus turbaturus excessit: ita suæ vos cupiens subdere potestati, ut se beato Apostolo Petro non patiatur esse subjectum* &c.

Epist. 10. ad Episc. Provinc. Vienn. c. 2.

1 Controversiæ cardo in eo positus est: utrum recepti tunc in Gallia Canones & Gallicanæ Ecclesiæ mores ac consuetudo id ab Hilario exigerent, ut sententiam rite & canonice in Gallicana Synodo prolatam ab Episcopo Romano ad examen revocari, & vi appellationis aut confirmari, aut retractari sineret.

Controversiæ hujus cardo. 1

Quid posterioribus sæculis actum fuerit, vel fieri debuerit; quid novo, ut ajunt, jure, nostra vel majorum nostrorum ætate; quid etiam per illa tempora in aliis Provinciis fuerit usu inductum, non est hic animus inquirere: quippe quod ad Hilarii caussam non facit. Satis enim superque sanctissima ejus memoria ab omni improbæ cupiditatis nota vel violati pontificii juris suspicione vindicabitur, si nihil ab ipso præsum-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Quæ in hoc & sequentibus capitibus proferuntur, ad vivum resecantur in Observ. part. 1. a cap. 4. ad 7. usque. Hanc controversiam revocari ad quæstionem non meri facti, sed juris; & jure Leonem in Celidonii appellatione judicasse; nec consuetudinem, aut Canones, multo autem minus divinum jus Quesnelli sententiæ favere; Hilariique apologiam male ab eodem contextam exinde patebit.

PARS I. CAPUT XIV.

ſumtum eſſe oſtenderimus, quod Gallicanæ Eccleſiæ conſuetudini conſonum non eſſet, nec ullam umquam appellationem a Gallicanis partibus ad Romani Epiſcopi tribunal eſſe delatam ab ipſis fidei incunabulis uſque ad Hilarii Arelatenſis tempora. Totum igitur opus, totus labor noſter in examine erit facti, non in diſcuſſione juris, quæ ab inſtituto noſtro aliena eſt. Quod ut rite ac ſecundum juris ipſius leges inquiratur, non ex Leonis epiſtola aliiſque ſcriptis diſcutiendum eſt; nemo enim in propria cauſſa teſtis eſt idoneus: ſed ex publicis, quæ ſuperſunt Eccleſiæ monumentis, quæ quid in occurrentibus Epiſcoporum cauſſis geſtum ſit, ſincere exhibent.

Porro jam a primordiis ſeminati intra regiones noſtras Evangelii hoc Antiſtitum Gallicanorum mentibus inolevit, quod Africanis ſemper fuit perſuaſum totis his quadringentis quinquaginta & amplius annis: nempe 2 Epiſcopatum unum eſſe atque indiviſum, cujus a ſingulis in ſolidum pars tenetur; ac proinde ſi quem ex portione gregis Chriſti adſcripta, quam regit paſtor unuſquiſque ac gubernat, in aliquod crimen prolabi contingeret, apud eumdem agere cauſſam ſuam compelli debere, ſervato appellandi ad Provincialem vel etiam ad majorem Synodum jure. Si quis ſecus feciſſet, & ad extraneos judices vellet per appellationis libellum confugere, is Epiſcoporum concordiam cohærentem collidere, unitatemque ſcindere merito putabatur. Auctoritas autem, quæ Epiſcopis quibuſque in ſuos Presbyteros, ceteroſque gregis ſui alumnos competebat, hæc eadem Metropolitanis una cum provinciæ Concilio in comprovinciales Epiſcopos deferebatur jure quodam naturali, & conſuetudine ab omnibus recepta, quam ſacroſancta poſtmodum Conciliorum firmavit auctoritas.

Marciani Arelatenſis Epiſcopi cauſſa. An.D.250.

Hanc diſciplinæ formam teſtatam habemus illuſtri exemplo, quod ex iis quæ Nicænum Concilium præceſſerunt, ſupereſt unum in Gallicanis monimentis; 3 in Marciani ſcilicet Arelatenſis Epiſcopi cauſſa, qui Novatianorum partes in Galliis fovebat, plurimoſque e catholico grege ſuo pridem afflarat veneno. Non me latet eam S. Cypriani epiſtolam ad Stephanum Pontificem Romanum, quæ Marciani nobis hiſtoriam pandit, ſuſpectæ apud aliquos fidei eſſe habitam, immo apertæ νοθείας argui a doctiſſimo antiquitatis ſcrutatore Joanne Launoio. Verum ab omnium editionum Cypriani procuratoribus pro germana habetur, in primiſque a clariſſimo inter eruditos Rigaltio, nec non ab erudito viro Lomberto, qui & privatis quas ad nos ea de re ſcripſit pro communi neceſſitudine litteris eam epiſtolam Cypriano doctiſſime aſſerit, & publicis etiam notis, quibus elegantiſſimam ſuam Cypriani verſionem nuper ornavit.

Epiſtola 67. S. Cypriani, quæ de Marciano, genuina.

Eam etiam epiſtolam exhibent perantiqui Codices MSS. quos inter Veronenſis, ut optimæ notæ, laudandus, cujus meminit editus Cypriani Codex Thuaneæ Bibliothecæ, ad cujus marginem deſcriptæ ſunt variæ lectiones ex variis Italiæ Bibliothecis excerptæ. Denique nihil eſt, quod a Cyprianica dictione abhorreat, vel ab ejus mente ſit alienum, ut merito genuinus illius auctor credendus ſit Cyprianus.

Marcianus igitur Arelatenſis Epiſcopus Novatiana labe infectus Gallias vaſtabat ſedis ſuæ amplitudine fretus. Cum autem ceteri Epiſcopi Gallicani adverſus hominem in ſua Provincia potentem nihil auderent, nec id etiam temporum ratio ſineret; cum præterea plebs Arelatenſis Marciani fraudibus decepta Epiſcopum ſuum tueretur ac defenderet, uti ex epiſtola Cypriani licet conjicere, a ceteris exterarum Provinciarum Epiſcopis opem imploraverunt, præcipueque a Romano & Carthaginenſi, quorum maxima, licet longe diſpar, erat in Eccleſia auctoritas. Ad utrumque ergo litteras dederunt Fauſtinus Lugdunenſis Epiſcopus, & Romanæ Provinciæ, id eſt Narbonenſis ſolidæ Epiſcopi. In primis vero Romanum Epiſcopum tamquam cœtus epiſcopalis caput apicemque ſollicitabant, ut Eccleſiæ ſub ſchiſmatici Epiſcopi jugo laboranti adeſſet auctoritate ſedis ſuæ fretus: quod eam ob rationem egerunt, quod & nullum in ea Provincia ſibi imminentem habebat Marcianus, & non ita pridem a Sede Apoſtolica tranſmiſſum acceperat Trophimum, de cujus indigno ſucceſſore Marciano apud ipſum querelam deferendi jus habebat. Tardante vero Stephano, nec ſuppetias ferente, iterum ad Cyprianum ſcripſere Galli, ut ipſe apud Romanum inſtantius ageret de Marciani depoſitione procuranda. Fecit quod rogabatur Cyprianus, deditque litteras ad Pontificem querelarum precumque Gallicanæ Eccleſiæ indices, in quibus utriuſque Eccleſiæ mentem ac diſciplinam licet intueri.

Quid Gallicani Præſules a Stephano PP. poſtularint de Marciano.

Dum igitur Stephanum conveniunt per litteras ſuas Cyprianus, & per Cyprianum Epiſcopi Galliarum, quid, amabo te, ab eo præſtari cupiunt ac poſtulant? An ut Marcianum ad ſe evocatum, tribunali ſuo præſentem ſiſtat? minime. An ut aliquem e latere ſuo deleget in Provinciam, qui perduellem Epiſcopum vicaria ſui poteſtate judicet? Neque hoc magis. Forte ut e ſede ſua ſententiam ferat, quam Gallicanis poſtmodum Epiſcopis tamquam executoribus effectui mandandam committat; vel ut ab ipſis quidem adverſus Marcianum judicium ornari imperet, quod ad ſe tranſmiſſum diſcuteret, & prout e re viſum eſſet, vel confirmaret vel infirmaret? Nihil tale vel ſomniatum a Cypriano. Qui ſi tale quid faciendi Pontifici Romano auctor fuiſſet, ti-

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Vide Obſerv. part. 1. c. 7. n. 11.

3 Confer ibidem c. 5. n. 14. & ſeqq.

PARS I. CAPUT XIV.

timuisset profecto ne quemadmodum in caussa Apiarii scripsere Cælestino Papæ e Synodo Africæ generali Cyprianici vigoris ac Episcopatus heredes: *ne*, inquam, *fumosum typhum sæculi in Ecclesiam Christi*, *quæ lucem simplicitatis & humilitatis diem Deum videre cupientibus præfert*, *videretur inducere*. Quid ergo a Stephano petunt? Hoc unum, ut Gallicanos Episcopos plebemque Arelatensem moneat, ne ultra Marciano communicent, sed ut, eo abstento, alter in ejus locum eligatur.

Tractatus Gallicus de Judiciis Canonicis in caussis Episcoporum c. 1. art. 1.

Video quidem auctores nonnullos magni nominis hanc epistolam mirum in modum jactare pro suprema Pontificis Romani in Episcopos deponendos potestate: quos æmulatus aut etiam prætergressus novitius quidam scriptor, multa aggerit homine caussis forensibus procurandis addicto digniora, quam in theologicis versato. Primum igitur quod ait hoc est, in epistola Cypriani de Marciani Episcopi depositione agi. 2. Ex eo quod Cyprianus Marcianum ad Synodum Provincialem non petit remitti, Synodorum Provincialium in Episcopos deponendos potestatem sibi persuadet pessumdari. 3. Cyprianum in hac epistola agnovisse in Episcopo Romano supremam Episcopos judicandi potestatem, in eosque primam depositionis sententiam ferendi. 4. Hujus potestatis in Romano Pontifice caussam & fundamentum hoc esse; quod *sedes Romana sit fons & origo Sacerdotii* JESU CHRISTI. Ita enim interpretatur hæc Cypriani verba: *Unde unitas sacerdotalis exorta est*.

Nihil de depositione in epistola S. Cypriani.

Quod ad primum attinet, nequaquam verum est hic agi de depositione, cujus ne nomen quidem apparet in epistola, sed de abstentione agitur; cujus a depositione discrimen qui ignorat, ad judiciorum canonicorum tractationem illotis, ut ajunt, manibus pedibusque accedit. Supponit enim Cyprianus Marcianum sine ulla Synodi sententia vel alio judicio, sententiæ adversus Novatianum prolatæ subjici debere. Quid enim egisset Synodus? an errorem damnasset? at in Novatiano jam olim proscriptus fuerat *a Concilio plurimorum Sacerdotum*, ut loquitur Cyprianus, qui & partem se illius fuisse testatur. An ideo adornasset judicium adversus Marcianum, ut is in schismaticorum numero esse convinceretur? Sed habebant omnes Episcopi, totaque Provincia confitentem reum: qui convinci de errore propugnato non indigebat; cum palam, ut testatur hic Cyprianus, *Collegio Episcoporum insultaret*; cum *jam pridem jactaret & prædicaret*, *quod Novatiano studens & ejus pervicaciam sequens*, *a communione se ecclesiastica segregasset*; cum *Episcopis illuderet*, *& de majestate ac dignitate Ecclesiæ judicaret*; cum *se Novatiano conjungens*, *adversarius misericordiæ & pietatis extaret*, & *ipse jam esset ab universis Sacerdotibus judicatus*. An denique Synodus congregaretur, ut depositionis sententia in Marcianum pronuntiaretur? Verum jam eam ipse, ut mox vidimus, pronuntiarat, *a communione se Ecclesiæ segregans*, *a catholicæ Ecclesiæ veritate*, *atque a corporis nostri*, inquit Cyprianus, *& Sacerdotii consensione disjungens*, *tenensque hæreticæ præsumtionis durissimam pravitatem*. Unde cum ait Cyprianus de Marciano: *Sententiam non dicat*, *sed accipiat*: non de nova sententia vel a Synodo vel a Pontifice Romano, ut putat auctor ille, proferenda scribit: se enim ipse satis explicat Cyprianus, cum statim interpretationis vice addit: *Cum ipse sit ab universis Sacerdotibus judicatus*: a Lucio videlicet & Cornelio Romanis Pontificibus, *qui dandam esse lapsis pacem censuerunt*, *& pœnitentia acta fructum communicationis & pacis negandum non esse litteris suis signaverunt*: *quam rem*, addit S. Cyprianus, *omnes omnino ubique censuimus*. Prolata enimvero semel sententia in hæresis vel schismatis auctorem, in omnes illius sequaces prolata esse censebatur: alioquin vel nimium grave esset Episcopis toties in Synodum convenire, illis præsertim temporibus, quoties Episcoporum, vel Presbyterorum aliquis erroris se damnati fautorem redderet; vel satis Ecclesiæ saluti consultum non esset, si solo hæresis schismatisve alicujus auctore damnato, ejus discipuli impune grassari per Ecclesiam sinerentur. Unde hæc Cypriani verba: *Quam vanum est*, *frater carissime*, *ut Novatiano nuper retuso & refutato*, *& per totum orbem a Sacerdotibus Dei abstento*, *nunc adulatores ejus nobis patiamur illudere*, *& de majestate ac dignitate Ecclesiæ judicare*. Certe si quando hæc Felicis Papæ sententia in praxim vocari debuit, ubi ait: *Facta semel Synodus abjecti cujuslibet erroris cunctos sequaces consequenter involvit*: tunc quam maxime eidem obsequendi necessitas fuit, cum ubique tyrannorum furor Ecclesias populabatur, & Episcopis in lucem Synodorum prodire non licebat. *Non enim fuit* Marcianus *novi vel proprii inventor erroris* (ut in Acacii caussa dicebat Gelasius Papa epist. 4. ad Faustum) *ut in eum nova scita prodirent*; *sed alieno facinori sua communione se miscuit*. *Quamobrem*, inquit idem ante verba jam relata, *hoc non solum Præsuli Apostolico facere licet*, *sed cuicumque Pontifici*, *ut quoslibet & quemlibet*, *secundum regulam hæreseos ipsius ante damnatæ a catholica communione discernant*.

Epist. 67. S. Cypriani Ed. Pamel.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Hujus igitur auctoritate sententiæ jamdiu debuerat Marcianus abstineri a Gallicanis Episcopis & plebe Arelatensi, quorum tarditatem culpat Cyprianus, ex eoque solum excusat quod eum non auderent abstinere, quem a magnarum sedium Episcopis nondum abstentum viderant: *Quod necdum a nobis videtur abstentus*, *qui jam pridem jactat* &c. adhuc enim, ut ex fine epistolæ conjicere licet, ad Marcianum fratres dirigebant, & ei communicatorias litteras scribebant, nondum plene cognita ejus pervicacia. Ut igitur a Gallicanis Episcopis, & a novella adhuc Provinciæ Romanæ Ecclesia abstineretur Episcopus Arelatensis, petit Cyprianus, & quasi tarditatem Stephani incre-

PARS I. CAPUT XIV.

crepans pro jure communi Ecclesiarum postulat, ut abstentum a se Marcianum esse indicaret suis litteris. *Qua propter facere te* OPORTET *plenissimas litteras ad Coepiscopos nostros in Galliis constitutos ne ultra Marcianum pervicacem, & superbum & divinae pietatis ac fraternae salutis inimicum Collegio nostro insultare patiantur, quod necdum a nobis videtur abstentus:* ubi per illud, NOBIS, satis insinuat Gallos non solius Romani Pontificis sententiam attendisse, sed etiam Carthaginensis, quem & pro sua parte in Gallias scripsisse verba haec dubitare non sinunt; praesertim cum superius dixerit: *Cui rei nostrum est consulere & subvenire, frater carissime:* & postea suum a fratribus Gallicanis postulatum esse afferat auxilium. *Solatium*, inquit, *nostrae opitulationis exposcunt*. Quamquam nemo, nisi in Apostolicam Sedem male affectus, negaverit, tanto plus ponderis & auctoritatis habere Litteras Romani Pontificis, quam Cypriani, quanto Roma praestat Carthagine, ac Petrus Apostolus, Cathedraque Apostolicae haeres Stephanus ceteris Apostolis atque Episcopis praeeminent.

[In episto]la Syno[d]is non [h]abeat.

Quod secundo loco affirmat auctor ille, Cyprianum nullam fecisse mentionem de Synodo, intemperantiusque insultat doctissimo Praesuli Petro de Marca, quasi aliquid quod Synodorum potestati suffragetur, in hac epistola quaerenti frustra, insulse admodum hoc scriptum est. Primum enim ex dictis manifestum est nullam fuisse Synodi cogendae necessitatem, cum jampridem Marcianus in Novatiano damnationis excepisset sententiam; sufficeretque ut Romana Ecclesia, quae omnium Ecclesiarum princeps, & Arelatensis etiam matrix erat per missionem Trophimi, una cum Carthaginensi, indicaret abstentum a se Marcianum, ab illius etiam Ecclesiae Clericis & totius Provinciae Episcopis pariter abstinendum esse. Deinde vix liberum erat tunc temporis in ea parte Galliae Conciliorum congregatio, fervente nimirum infidelium odio in novellam Ecclesiam, quae si Episcopos suos e latebris ad Synodorum lucem emisisset, certo mortis exposuisset periculo. Si quis tamen adversus auctorem istum contendere velit totum istud Marciani negotium in Gallicana Synodo agitatam & terminatam fuisse, hoc sine ratione ac fundamento non afferet, sed potius ex ipsa Cypriani epistola facile probabit. Constat enim alium Episcopum Arelatensem in locum Marciani constitui & consecrari non potuisse sine aliquot Episcopis in unum congregatis ad impositionem manuum

[M]arciani [c]aussa in [S]ynodo [v]idetur [e]xamina[t]a.

celebrandam; quem conventum quis Synodi nomine non dignandum existimet? Porro in eadem Synodo abstentionem Marciani prius esse declaratam indicant Cypriani verba, qui utrumque negotium connectit. *Dirigantur*, inquit, *in Provinciam* (id est, *ad Coepiscopos in Galliis constitutos*, ut prius dixerat) *& ad plebem Arelate consistentem a te litterae, quibus abstento Marciano alius in locum ejus substituatur, & grex Christi, qui in hodiernum ab illo dissipatus & vulneratus contemnitur, colligatur*. Haec omnia Synodi materies erant, quam proinde satius est credere fuisse collectam, si quidem temporum ratio permisit: ita ut sive abstentio in proprio significatu, sive in extraneo pro depositione accipiatur, ut videtur accipi a Joanne Davide, nihil erit in hac Cypriani epistola, quod Synodorum auctoritatem non confirmet, nedum evertat.

PARS I. CAPUT XIV. *Ead. Ep. 67. S. Cypriani.*

Quid porro Cyprianus de Pontificis Romani circa depositionem Episcoporum potestate senserit, non est hujus loci inquirere: satis clare mentem suam aperit aliis in locis. Sufficit, quod ad rem praesentem spectat, probasse, nihil in caussa Marciani postulasse Gallos a Stephano Papa, quod a Cypriano similiter non petierint; nihil Cyprianum scribi voluisse in Gallias a Romano Pontifice, quod ipse non scripserit; totamque demum caussam Synodi Gallicanae potestati fuisse relictam.

Opposita Davidis, non utique Prophetae, doctrina ut novella est, & sacrosancto Episcoporum ordini injuriosa, ita probari non decebat nisi propositione, quam theologicae aures ferre non possunt, utpote & antiquitati absonam, & Sacerdotio Christi contumeliosam. Quis enim ferat Sacerdotii Christiani originem ad alium referri, quam ad Mediatorem Dei & hominum hominem JESUM CHRISTUM, a quo immediate institutum est; quique unus ut episcopalis potestatis ac sanctimoniae fons & origo, utramque in Episcopos omnes diffundit? *A Deo enim & per Deum*, ut habet Cyprianus, *Sacerdotes ejus in Ecclesia constituuntur*. Quod & fusius comprobare non refugerem, si cum homine Theologo mihi res esset. Etsi autem eo nomine ipsi parcimus, quis tamen patienter ferat, ut haeretico dogmati suffragium ex Cypriano per pravam versionem arcessere conetur, dum haec verba, *Unde unitas sacerdotalis exorta est*, his aliis reddit, *Quae origo est Sacerdotii* JESU CHRISTI? Quasi idem ac unum essent *Sacerdotium* & *unitas sacerdotalis*. Quae 4 quo sensu in Petrum

Joannis Davidis erroneum dogma de Sacerdotio Christi.

S. Cypr. epist. 69. ad Florentium.

S. Cyprien reconnoit ce Siege (*Romaine*) pour etre la source du Sacerdoce de Jesus-Christ.

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Hic Quesnellus eum tantum sensum ingerit, quem heterodoxi afferunt, ut a Petri cathedra primatum praecipuae jurisdictionis excludant. Cum Gallicana Ecclesia in Petri sede *centrum unitatis* agnoscit; nonne harum vocum vi plus aliquid significare vult, quam meram repraesentationem & imaginem unitatis? Certe *unitatis origo*, quam pluribus in locis Cyprianus constanter inculcat, vim quamdam praecipuam exprimit compingendae unitatis: cumque idem S. Martyr in lib. *de unit. Eccl.* tradat: *Unitas servatur in origine:* praecipuam quamdam vim non tam formandae, quam conservandae unitatis in Petri cathedra agno-

PARS I. CAPUT XIV.

trum ac Petri cathedram a Cypriano refundatur, intelliget lector ex his ejusdem verbis libri de unitate Ecclesiæ. *Quamvis*, inquit, *Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat ... tamen ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique & ceteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio præditi & honoris & potestatis; sed exordium ab unitate proficiscitur, ut Ecclesia una monstretur.*

Joann. David de canonicis Episcoporum judiciis c. 1. art. 1.

CAPUT XV.

Ex ejusdem ævi disciplina illustratur Marciani Arelatensis caussa in Synodo absoluta.

PAullo fusius hanc Marciani caussam excussimus, ut hoc unico exemplo, quod nobis ex primæva illa antiquitate Gallicana superest, evinceremus, nullo alio judicio Gallicanum esse præventum, nullo retractatum. Tota enim in comprovinciales Episcopos potestas penes synodicos conventus residebat, tum in Galliis, tum in aliis regionibus. Alterum nobis adest exemplum ex
1 ejusdem B. Cypriani epistola 68. de 1 Martiali & Basilide Hispaniæ Episcopis, in quos idololatriæ convictos depositionis sententia lata fuerat in provinciali Synodo. Cum enim *Basilides post crimina sua detecta, & conscientiam etiam propria confessione nudatam, Romam pergens Stephanum Papam longe positum, & gestæ rei ac tacitæ veritatis ignarum fefellisset; ut exambiret reponi se injuste in Episcopatum, de quo fuerat juste depositus:* priori tamen sententiæ standum esse respondit Cyprianus ab Hispanis Episcopis consultus, omisso Stephani judicio, quod rescindere ordinationem alterius Episcopi, in locum Basilidis substituti, jure perfectam non potuit. Basilides porro appellatione sua aliud nihil profecit, quam ut cumularet delicta, & *ut ad priora peccata ejus etiam fallaciæ & circumventionis crimen accederet.*

Epist. S. Cypriani 68. Ed. Pamelii.

Hujus porro disciplinæ caussam & originem in episcopalis dignitatis natura ac sacrosanctis privilegiis fundatam 2 Nicæna nobis Synodus aperit, quæ jus illud non scriptum, scriptis canonibus totius mundi reverentia, ut Leo loquitur, consecratis sanxit atque firmavit. Sic enim se habet Ca-
2

Ex Nicæno & Constantinopolitano Canonibus confirmatur disciplina eadem.

PARS I. CAPUT XV.

non v. *De his qui communione privantur, seu ex Clero, seu ex laico ordine, ab Episcopis per unamquamque Provinciam sententia regularis obtineat, ut hi qui abjiciuntur, ab aliis non recipiantur.* Et postea: *Placuit annis singulis per unamquamque Provinciam bis in anno Concilia celebrari, ut communiter omnibus simul Episcopis congregatis discutiantur ejusmodi quæstiones.* Tametsi enim Canon ille depositionem Episcoporum inter ejusmodi quæstiones non designet expressis verbis; hunc genuinum esse Canonis sensum sibi quisque facile persuadebit, qui Concilii Constantinopolitani Patres audire voluerit Canone suo secundo Nicænum interpretantes. *Non invitati*, inquiunt, *Episcopi ultra Diœcesim accedere non debent super ordinandis aliquibus, vel quibuscumque disponendis ecclesiasticis caussis; servata regula, quæ suprascripta est, de unaquaque Diœcesi. Manifestum namque est, quod per singulas quasque Provincias provincialis Synodus administrare & gubernare omnia debeat, secundum ea quæ sunt in Nicæa definita.* Administrationis vocabulo judicia adversus Episcopos comprehendi æque ac alia ecclesiastica negotia ostendit illustrissimus Petrus de Marca lib. 7. Concordiæ Sac. & Imp. cap. 2. & 5. & hujus interpretationis adstipulatores habemus 3 Concilii Africani Patres in epistola ad Cælestinum Papam, quem sic alloquuntur. *Decreta*, inquiunt, *Nicæna sive inferioris gradus Clericos, sive ipsos Episcopos suis Metropolitanis apertissime commiserunt. Prudentissime enim justissimeque viderunt quæcumque negotia in suis locis, ubi orta sunt, finienda, nec unicuique Provinciæ (al. providentiæ) gratiam sancti Spiritus defuturam, quo æquitas a Christi Sacerdotibus & prudenter videatur, & constantissime teneatur: maxime quia unicuique concessum est, si judicio offensus fuerit cognitorum, ad Concilia suæ Provinciæ, vel etiam universale provocare.* Eidem sententiæ suffragantur 4 Innocentius PP. epist. ad Victricium Episc. Rothomagensem capite 3. & 5 Concilii Antiocheni Can. 15. quo statuitur sententiam ab omnibus Episcopis alicujus Provinciæ latam ab aliis Episcopis retractari nec debere, nec posse.
3
4
5

Epistola Concilii Africani, ad calcem Codicis Africani, nec non & Dionysiani.

6 Sardicensem Synodum familiare est in hoc
6

Ex Sardicensibus canonibus sumtum jus appellationum.

EDITORUM ADNOTATIONES.

agnoverit necesse est, non autem meram ejus repræsentationem aut figuram; ita ut in hac præcipua vi jus aliquod peculiare Petri intelligendum sit, quo omnes Sacerdotes totius Ecclesiæ catholicæ cum suis cujusque Ecclesiis Petri cathedræ adhærere debeant, ne si ab ea separentur, extra Ecclesiam sint. Ita enim commode intelligitur, quomodo ex Petro seu ex ipsius cathedra *unitas sacerdotalis exorta sit*, ex epist. 55. & quomodo Christus ex Petro Ecclesiæ ipsius unitatem, ac *unitatis originem instituerit*, ex epist. 73.

1 Vide Observ. in part. 1. c. 5. n. 6.

2 Nicæni Canones & Constantinopolitanus, qui hic allegantur, cum de episcopalibus judiciis statuunt, appellationes ad Romanum Pontificem si non adstruunt, certe non excludunt. Quibus autem canonibus hoc jus statuatur, vide Observ. part. 1. c. 6.

3 Africanorum sententiam explicavimus eodem capite n. 20. & seqq.

4 De Innocentio vide Observ. part. 1. c. 5. n. 20.

5 De Antiocheno Canone, qui solus appellationes videtur adimere, videsis ibidem c. 6. num. 3.

6 Sardicensium Canonum genuina interpretatio, eorumque auctoritas etiam apud veteres Gallicanos Episcopos explicatur & constituitur eodem c. 6. a n. 4. ad n. 19. ibique omnia Quesnelli commenta disjiciuntur.

PARS I. CAPUT XV.

hoc negotio proferre, indeque velut palmare argumentum sumere, quo appellationis jus a Synodis ad Sedem Apostolicam jam tunc canonica auctoritate stabilitum esse comprobetur. Quamvis enim hujus Concilii non meminerit S. Leo de appellationibus agens in hac ad Viennenses epistola, sed veteris tantummodo consuetudinis (*Sicut vetus*, inquit, *consuetudo poscebat*) illi tamen Concilio debetur earum appellationum origo, & illius Canones sub Nicænorum nomine allegavit ipse Leo aliquot post annis in caussa Flaviani CP. Episcopi. Inde, inquam, appellationum usui ratio quæsita est a Romanis Pontificibus, licet revera nihil de appellationibus decernant Sardicenses Patres, sed tantum retractationis seu revisionis caussæ decernendæ potestatem faciant Romano Episcopo, ut demonstrat illustriss. Petrus de Marca de Concil. lib. 7. cap. 3. & ex ipsa Canonum Sardicensium lectione manifestum fit. Quæ potestas retractationis in ipsa Provincia decernendæ, etsi jure appellationum longe inferior sit, trepide tamen & dubitanter admodum ab Osio proposita est, qui rem novam, Canonibus Nicænis minime consonam, constantique adversam consuetudini quasi supplex, & honorandam S. Petri memoriam prætendens exoravit. *Si vobis placet*, inquit, *sancti Petri Apostoli memoriam honoremus*. Sed tantæ auctoritatis non fuit apud Episcopos sive Orientales sive Occidentales Sardicensis Synodus, ut hujusmodi definitioni statim inhærendum esse censuerint. Hoc enim retractationis jugum a suis semper humeris amoliti sunt Orientales, qui ob hanc forte caussam Concilii istius Canones in suas collectiones non retulerunt, sicut nec Gallicani. Africani etiam numquam illam appellationis seu retractationis prærogativam admiserunt, ut patet ex synodica ad Celestinum Papam epistola, quæ testatur antiquam esse consuetudinem ac disciplinam, ut Episcoporum & Presbyterorum caussæ extra Provincias vagari non sinerentur; sed ubi orta erant negotia, ibi Metropolitanorum auctoritate esse finienda: unde ne de Sardicensibus quidem audiisse, sed unius Nicæni Concilii Canones cum suis pro regula habuisse Africanos, manifestum est.

Cur Leo apud Gallos non laudat Sardicenses Canones.

Quod ad Gallicanam Ecclesiam, hoc notatu dignum est, de Sardicensibus mentionem non esse factam a sancto Leone in hac adversus Hilarium querela, quæ de appellatione nata erat. Solam enim consuetudinem obtendit Pontifex ambitiosis Hilarii, ut putabat, conatibus: quod magno argumento est Leonem per S. Prosperum hominem Gallum, quem a secretis habebat, vel per seipsum dum in Galliis ageret certiorem factum esse, hos Canones a Gallicana Ecclesia non recipi: ut superfluum esset eos in medium adducere: si enim inserti fuissent Gallicano Canonum Codici, in propria caussa prævaricatus esset Leo, eos Canones commemorare omittens, quibus & plurimum Sedi Romanæ deferebatur, & Hilarius tamquam Canonum etiam in Gallia receptorum violator potuisset judicari. Nisi dixeris, Leonem ab his abstinuisse: tum quia repulsam noverat, quam Cælestinus Papa ab Africanis passus fuerat ob istos Canones Nicænis Patribus attributos: tum quia pro ingenio suo videbat Canones Sardicenses nihil de appellationibus, vel de retractatione sententiæ Romæ peragenda statuere, sed amplius nihil Romano Pontifici concedere, quam ut novum judicium in eadem Provincia celebrandum indiceret: quod in caussa Celidonii ab eo præstitum non fuerat. Quamobrem veritus, ne parum roboris habitura esset apud Gallos sua epistola, cui nulli Canones militarent, sed quam potius vetus consuetudo canonibus roborata novitatis arguebat, eam curavit imperatoria constitutione muniri: in qua quidem & Petri meritum, & Romanæ dignitatem Ecclesiæ, & sacræ Synodi auctoritatem pro Sedis Apostolicæ firmanda amplitudine commemorat Valentinianus, de Sardicensi vero Synodo pro asserendo appellationum jure mirum servat silentium: quod argumento est, Gallis ignotam fuisse disciplinam Sardicensibus decretis inductam, quæ illis opponere minime ausi sunt Romani.

CAPUT XVI.

Excutiuntur aliæ Episcoporum caussæ, quæ ante Hilarium exortæ sunt in Galliis post Nicænum & Sardicense Concilia.

Caussa Euphratæ Agrippinensis Episcopi. Ann. 346. 1

PRima inter caussas Gallorum, quæ post Nicænam Synodum tractatæ sunt, ea est quæ Concilium Agrippinense occupavit ann. 346. in quo 1 Euphratas Coloniæ Agrippinæ Episcopus, quod Christum Deum negaret, damnatus atque exauctoratus est: qui de sententia Synodi per appellationem ad Sedem Romanam deferenda ne cogitavit quidem.

Arelat. Syn. Ann. 353. Biterrensis Syn. Ann. 356. Parisiens. Syn. Ann. 362.

Ab Arelatensi Synodo, quæ Paullinum Trevirorum Episcopum Catholicum injuste deposuit an. 353. a Biterrensi an. 356. unde Saturnini Arelatensis opera sanctus Hilarius in exilium pulsus est, & a Parisiensi anni 362. quæ ipsum Saturninum damnavit, appellatum esse non apparet, licet injusta Paullini & Hilarii damnatio utrique ad Romanum Pontificem confugiendi jus peculiare tribueret.

Burdigalensis Syn. Ann. 385. *Sulp. Sev. lib. 2. sacræ histor.*

A Burdigalensi anni 385. ad Imperatorem provocavit Priscillianus, *permissumque id nostrorum inconstantia*, inquit Sulpitius Severus, *qui aut sententiam in refragantem ferre debuerant, aut si hi ipsi suspecti habebantur, aliis Episcopis audientiam reservare*. Instan-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 De his caussis, ubi nulla appellatio intercessit, vide quæ dicentur in Observ. part. 1. c. 5. n. 4.

PARS I. CAPUT XVI.

Instantius vero, *qui prior jussus est caussam dicere, postquam se parum expurgabat, indignus esse Episcopatu pronuntiatus est*. De Romano Episcopo ab alterutro appellato nulla mentio. Immo cum antea 2 Instantius, Salvianus, & Priscillianus a Cæsaraugustana Synodo absentes damnati, *Romam profecti essent, ut apud Damasum Urbis ea tempestate Episcopum objecta purgarent ... ne in conspectum quidem ejus admissi sunt*. Additum quippe fuerat in synodali adversus eos sententia, *ut si quis damnatos in communionem recepisset, sciret in se eamdem sententiam promendam*.

2

Ibidem.

Ibidem.

Proculi Massiliensis Episcopi caussa.

Sed majoris momenti est Proculi Massiliensis Episcopi caussa, cujus 3 ad se traxisse etiam primam cognitionem Zosimus dicitur, instante Patroclo Arelatensi, cujus & studio depositus est. Hoc Illust. Petrus de Marca dicit actum esse Romæ post Gratiani legem promulgatam, quæ Romani Pontificis judicio commiserat Metropolitanos, quamque merito jure non multi faciebant Gallicani, utpote consuetudini ecclesiasticæ receptisque regulis adversam.

3

Quicquid sit de hac lege, quæ Canonum sanctiones infirmare non potuit; non est cur nos Zosimi conatus iste plurimum sollicitet. Primum enim ex solo facto jus nasci cuiquam non potest, præsertim cum repugnantes & contradicentes habet adversæ partis patronos. Deinde Zosimi factum appellationum jus nequaquam attinet, neque ex Sardicensibus Canonibus patrocinium trahere potest: hi siquidem nec de prima cognitione, nec de appellatione quicquam habent, sed de sola caussæ in provincia ipsa retractatione procuranda. Tertio, etsi nolumus epistolis Zosimi fidem derogari, nihilominus totius istius negotii ratio non satis perspecta habetur, quæ non nisi ex his epistolis innotescit. Cum enim auctoritatis sedis suæ amplificandæ studio plurimum laborasse convincatur ex Africanis monimentis, quæ jam superius attigimus, non temerarie conjicimus eamdem passum repulsam in Galliis Zosimum, quam in Africa. Et quamquam desunt alia scripta, quæ nos ista edoceant, sufficiunt tamen ipsæ Zosimi epistolæ, ut probetur superior nostra sententia de non admissis apud Gallos Synodi Sardicensis Canonibus, deque auctoritate Romani Præsulis in deponendis ejus regionis Episcopis ibidem tunc minime recepta.

Liquet enim ex earum lectione præcepto Zosimi 4 Proculum non obtemperasse, nec Romam, quo judicandus vocabatur, petiisse; quamquam non tam ad judicium vocari videbatur, quam ad fraternum conventum, in quo ejus & Patrocli jura amice expenderentur. Renuit, inquam, illuc se conferre: unde hæc Zosimi querela. *Multa contra veterem formam Proculus usurpasse detectus est in ordinationibus nonnullorum indebite celebrandis, quas proxime numerosa cognitione discussimus: licet ipse diu expectatus, fastidiose ferens sibi inducias attributas, convenire dissimulet*. Quod quamvis fastidiosæ cuidam superbiæ tribuat Zosimus, hoc tamen de viro, quem sanctitatis nomine celebrat Hieronymus, sentire nefas ducimus, præsertim cum Zosimo notus non esset, nisi ex testimonio Patrocli, qui & Proculo infensissimus erat, & ut alienæ sedis invasor, multorumque criminum reus hujusmodi ferendo testimonio parum idoneus erat. Crediderim potius Proculum ideo Romanum declinasse judicium, quod Gallicani Episcopi transalpinis sese judiciis summittere non consueverant, nec ut id facerent, adduci potuerant ad illa usque tempora. Quamobrem ægre admodum tulerunt Proculi caussam Romam a Patroclo esse delatam, illiusque patrocinium libenter susceperunt, nec passi sunt quicquam roboris habere in Galliis Zosimi de Proculi depositione decretum, quod ecclesiasticæ Galliarum consuetudini adversum erat. Ii sunt enim, quos eamobrem objurgat idem Pontifex epist. 12. ad Massilienses. *Addens sibi*, inquit, *jungitque inquietæ mentis homines, & qui soli possunt favere damnato: per quos, quæ turbarum studiosus cogitat, hac sua confisus societate conficiat*. Si enim quos paucos dicit inquietæ mentis homines, qui Proculo damnato favebant, non præcipui Galliarum essent Episcopi, non ita facile his cessisset Patroclus: quem ex Zosimi litteris novimus non ausum esse ulterius Proculum insectari, nec ea potestate uti, quam illi Pontifex adversus Massiliensem largitus erat. Conqueritur enim Zosimus Proculum suis illicitis ausibus a Patroclo dimissum esse, epistola 11. *Cum*, inquit, *& in præsenti cognoveris, & frequentibus a nobis litteris ipse sis monitus, ut auctoritate Metropolitani, quam tibi Apostolicæ Sedis pronuntiatione firmavimus, Proculi ausibus conatibusque illis, quibus adhuc se putat aliqua posse turbare ... miror quid post ista Proculo liceat, ut vacet illa, quæ consue-*

PARS I. CAPUT XVI.

Proculus Zosimi jussioni non obtemperat.

4

Zosim. ep. 7. ad Episc. prov. Vien. & Narbon. 2.

Zosimi ep. 12. ad Massilienses.

Zosimi ep. 11. ad Patroclum. Arelat. Episc.

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Vide ibi n. 10.

3 Hujus caussæ cognitionem non ad se attraxit Zosimus; sed Patroclus Gallicanus Episcopus eam ad Zosimum detulit. De jure autem Apostolicæ Sedis in his quoque caussis primæ cognitionis lege Observ. part. 1. c. 7. n. 6. & 7. ac ex iis patebit, quam perperam Quesnellus scribat, Zosimum auctoritatis sedis suæ amplificandæ studio laborasse. Quæ vero quæstio inter Zosimum & Africanos fuerit, & num ex ea colligi queat Zosimum suam auctoritatem voluisse extendere, patebit ex cap. 6. nostrarum Observ. in part. 1. n. 20. & seqq.

4 Cur Proculus initio non paruerit, ex alia ratione collegimus in Observ. part. 2. c. 6. n. 3. ut ne apostolicum jus in hisce caussis non agnovisse credatur. Num vero post depositionem se tamquam Episcopum gesserit, non ita certum ibidem ostendimus, ut Quesnellus contendit.

PARS I. CAPUT XVI.

fueverat, *aut pejera committere*. Manifestum est enim ex his verbis Proculum seipsum pro deposito non habuisse, nec habitum esse a Gallicanis Episcopis; sed eum potius sciente approbanteque Galliarum Ecclesia Episcopum egisse, non minori quam antea fiducia ac auctoritate. Constat ex eadem epistola Proculum ordinasse Episcopos, ex privilegio, quod ejus non sedi, sed personæ indulserat Taurinense Concilium. *Post istam*, inquit Zosimus, *delegationem*, *ecce ad nos rumor advenit Proculum quasi consuetis ludere*, *& uti moribus suis*, *junxisse sibi quosdam idoneos turbationibus homines*, *& post illa*, *quæ illi interdiximus*, *ordinasse*. Denique in Episcopatu suo perseverasse, ac supervixisse Patroclo verisimile fit ex epistolæ Cælestini Papæ ad Episcopos provinciarum Viennensis & Narbonensis cap. 4. ubi *Massiliensis Ecclesiæ Sacerdotem*, *qui dicitur*, *quod dictu nefas est*, *in necem patris sui taliter gratulatus*, *ut huic*, *qui ejus sanguine cruentatus advenerat*, *portionem cum eo habiturus*, *occurreret*: hunc ipsum Proculum esse existimaverim, qui talem calumniam passus fuerit apud Cælestiuum occasione necis Patrocli, qui a Tribuno quodam Barbaro circa hæc tempora occisus est, ad occultam, ut Prosper scribit, jussionem Felicis Magistri militum. Ex quibus liquet inconcussa mansisse in Galliis Patrum decreta, quibus Episcoporum uniuscujusque provinciæ judicia rata habebantur citra omnem alterius judicii confirmationem, nec hujus regionis Episcopos per illam ætatem Sardicensibus canonibus, appellationumque novitati colla subdidisse.

[Z]osim. ep. 2. ad Proculum.

Lazarus & Ursus Episcopi in Galliis depositi.

Ex ejusdem Papæ Zosimi epistolis discimus alios aliquot Episcopos in Galliis sententiam excepisse, quos inter Lazarus Aquensium Episcopus, & Ursus, cujus sedes ignota, numerantur. Nullius tamen appellationem legimus: tantum abest, ut primam sententiam in illos ferre aggressus sit Romanus Episcopus: ita ut Patrocli improbi-
5 tati ac audaciæ tribuendum sit, quod 5 primum in Proculi negotio tentatum est. Nam veritus ne ordinationem ejus sacris canonibus contrariam in irritum mitterent Gallicani Pontifices, Romani gratiam & favorem sibi variis artibus conciliavit, spemque fecit maxime auctoritatis ejus in Galliis magis promovendæ; quam occasionem avide arripuit Zosimus, ut imperviam hactenus hujusmodi consuetudini ac moribus Galliam circa Episcoporum judicia, aliarumque rerum administrationem, tandem aliquando perviam haberet; quod tamen eo quem optabat exitu caruit.

Maximi Valentini Episcopi caussa.

Sub BONIFACII Pontificatu, qui Zosimo proxime successit, unica occurrit Maximi Valentini Episcopi caussa, adversus quem cum a Valentinæ civitatis Clericis conventus esset, 6 non ad se caussæ cognitionem pertraxit, sed monuit a comprovincialibus 6
instruendum esse judicium. *Decrevimus*, inquit Episcopos Galliæ alloquens, *vestrum debere intra provinciam esse judicium*, *& congregari Synodum ante diem Kalendarum Novembrium*, *ut si adesse voluerit præsens*, *si confidit*, *ad objecta respondeat*; *si vero adesse neglexerit*, *dilationem sententiæ de absentia non lucretur*.

Bonifacii Papæ ep. 2. ad Episcopos Galliæ.

Danielis vagi caussa. *epist. Cælestini Papæ ad Episcopos Viennen. & Narbon. Provinc.*

CÆLESTINUS Papa, qui post Bonifacium sedit, Danielem quemdam ad suum tribunal videtur evocasse; sed hominem vagum, qui ab Orientalibus, apud quos multa flagitia perpetrarat, accusatus apud Romanum Pontificem, eique quasi traditus, apud Gallias diu quæsitus est ad judicium. Sed talis caussa extra exemplum est, nec jus ullum simile sibi attribuisse in Gallicanos Episcopos credendus est Cælestinus, qui in fine ejusdem epistolæ ad Episcopos provinciæ Viennensis & Narbonensis, caussam Massiliensis Episcopi provinciæ suæ Collegio audiendam pro consuetudine ac jure dimittit.

Armentarii Ebredunensis Episc. caussa. Ann. 439.

A SIXTO III. qui Cælestinum excipit, nullum legimus Sacerdotem ad Romanæ Sedis tribunal accersitum. Sed e contra videmus Armentarium, qui Ebredunensi Cathedræ præfectus fuerat, a Concilio Regensi esse depositum, ipso nec per appellationis libellum reclamante, nec Sardicenses aliosve Canones in patrocinium vocante.

Talis fuit Ecclesiæ Gallicanæ status usque ad sancti Leonis tempora: qui proinde, cum dixit 7 *per diversarum appellationem* 7
caussarum (*sicut vetus consuetudo poscebat*) *aut retractata*, *aut confirmata* fuisse judicia, vel memoria lapsus est, vel a Celidonio palpante & imponente delusus, vel denique alia penes se rerum in Galliis gestarum monumenta habuit, quæ ad nos usque non pervenerunt.

Consultationes relationesque Synodorum auctoritati non nocent.

Quod autem addit de consultationibus relationibusque, quibus Gallicanis Episcopis familiare fuisse ait Romanam Sedem convenire, Synodorum auctoritatem nullatenus minuit: de quarum sententiis ad Sedem Apostolicam, quæ omnium Ecclesiarum caput, æquum est referri, vel cum de illis certior cupit fieri, vel cum adversus majorum sedium Episcopos latæ sunt: ne videlicet primarium

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Confer Observ. part. 1. c. 5. n. 17. Vetustiorem appellationum consuetudinem in ipsis Galliis ibidem probavimus n. 18. & 20. Patroclus reprehendi jure potest, non quod hanc caussam ad Zosimum detulerit, sed quod eum per subreptionem deceperit. Vide Observ. part. 2. c. 2. de injusta reprehensione Zosimi confer not. 3.

6 Poterat Bonifacius Maximi caussam recipere; sed eam ad Comprovincialium judicium remittere maluit; ut ne Bonifacio jus defuisse exinde sequatur. Cum caussæ apud duos judices agi possunt, si ad unum deferatur, non idcirco alter eo jure expers inferri poterit. Jus Romanæ Sedis in Observ. constituimus.

7 Vide Observ. part. 1. c. 5. n. 18. & seqq.

marium Ecclesiæ Episcopum lateret quibus communionem suam impertiri deberet, a quibus abstinere, ad quos communicatorias vel formatas posset dirigere. Si vero ad Leonem non est relatum ab Hilario de sententia synodica in Celidonium lata, hoc ita contigit vel propter subitam Cælidonii profectionem, quem satius duxit Romam usque persequi, ut Pontifici coram referret, quam de ejus negotio scripta mittere; vel quia Celidonius non majoris sedis Episcopus erat, ut probavimus. Quamquam vix persuadere mihi possum relatum non esse ad Pontificem e Synodo, cum id Leo non objecerit adversus Hilarium; nec merito conquestus esset ipse Hilarius, quod Celidonium sacris altaribus interesse in urbe sineret, qui apud Gallias publicam merito exceperat sententiam, nisi prius de ea sententia certior per litteras factus esset Pontifex.

Qui attente, nec occupato animo ea omnia perspexerit, quæ hactenus disseruimus, haud dubito quin præconceptam adversus Hilarium pervicaciæ, cupiditatis, ambitionisque opinionem facile ex animo deponat; hocque potius sibi persuadebit, majorum suorum vestigia pressisse Hilarium, cum sententiam in Synodo latam a sanctissimis Episcopis tanta constantia ac fortitudine tuta-
8 tus est. Sed mirabitur e contra quod 8 sanctus Leo consuetudinem disciplinamque tam continua serie custoditam sit prætergressus, sedis suæ amplitudini, quæ sanctorum etiam virorum infirmitas est, plus æquo studens.

A Sardicensium Canonum disciplina recedit S. Leo.

Verum non in eo solum Canones sanctus Leo visus est minus attendisse in præsenti adversus Hilarium concertatione. In hoc et-
9 iam 9 a Sardicensibus, quorum maxime auctoritati incumbebat, recessit, quod caussam Celidonii extra provinciam examinandam susceperit, & absque primorum judicum communione eam in suo judicio retractarit; quod tentatum prius non fuerat ab ejus prædecessoribus, qui saltem Sardicensium Canonum limites non excesserant. Isti autem Canones ita redintegrandi Synodorum provincialium judicii potestatem faciunt Romano Episcopo, ut tamen velit novos ab eo judices decerni ex vicina provincia, qui una cum judicibus, a quorum sententia appellatur, iterato examini intersint. Hoc enim necessarium erat ex decretis Sardicensibus, ut priores judices posterioris examinis participes essent, quemadmodum ab illustrissimo Marca observatum est. *Si judicaverit*, inquit Canon. 3. *renovandum esse judicium, renovetur, & det judices*. Et duorum solummodo datur optio, ut *vel decernat mittendos esse, qui præsentes cum Episcopis judicent, habentes ejus auctoritatem a quo destinati sunt, vel si crediderit Episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant, faciat quod sapientissimo consilio judicaverit*. Neutrum fecit sanctus Leo, sed totam sibi caussam reservavit proprio subjiciendam examini, judicioque absolvendam: & tamen *prudentissime justissimeque*, ut verbis utar 10 Afri- 10
cani Concilii ad Cælestinum Papam, Nicæni seu etiam Sardicensis Concilii Patres *providerunt, quæcumque negotia in suis locis, ubi orta sunt, finienda, nec unicuique provinciæ gratiam sancti Spiritus defuturam, qua æquitas a sanctis Sacerdotibus & prudenter videatur & constantissime teneatur: maxime quia unicuique concessum est, si judicio offensus fuerit cognitorum, ad Concilia suæ provinciæ vel etiam universale* (regionis) *provocare. Nisi forte quisquam est qui credat, unicuilibet posse Deum nostrum examinis inspirare justitiam, & innumerabilibus congregatis in Concilium Sacerdotibus denegare. Aut quomodo ipsum transmarinum*, vel transalpinum *judicium ratum erit, ad quod testium necessariæ personæ vel propter sexus vel propter senectutis infirmitatem vel multis aliis impedimentis adduci non potuerunt.*

Can. 3. Sardicensis.

Epist. Africani Concilii ad Cælestinum PP.

Has disciplinæ regulas a strenuo suo prædecessore Cypriano hauserant beatissimi Patres, quorum pars magna Augustinus erat: eadem enim fere momenta expendit beatus Cyprianus epist. 55. ad Cornelium Papam. *Cum*, inquit, *statutum sit pariter ac justum, ut uniuscujusque caussa illic audiatur, ubi est crimen admissum; & singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat unusquisque & gubernet, rationem sui actus Domino redditurus; oportet utique eos, quibus præsumus, non circumcursare, nec Episcoporum concordiam cohærentem sua subdola & fallaci temeritate collidere; sed agere illic caussam suam, ubi & accusatores habere & testes sui criminis possint.*

Quis non credat sanctissimos istos Ecclesiæ Africanæ Præsules Hilarii nostri caussam agere? Quis non acquiescat tot rationum momentis, quibus quid opponi possit plane non video, nisi sancto Leoni visum esse pro Ecclesiæ bono & ad minuendam Hilarii potestatem, quæ adversariis gratiæ Dei in Gallia invalescentibus animos addebat, 11 novum sibi jus parare, Impera- 11
toris auctoritate munito, cujus animum pro arbitrio quo vellet inclinabat.

Communio Cælidonio ante retractatam causam male impertita. 12

Tertio a canonibus Gallicano Codice contentis recessisse Leo videtur, cum 12 Cælidonium communionis suæ participem fecit, & sacris altaribus interesse passus est, antequam ejus caussæ examen de novo institueretur: quod proculdubio canonicæ dispositioni contrarium erat, qua cautum est propter Ecclesiæ Sacerdotiique indivisam unitatem,

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Lege Observ. part. 1. c. 7. n. 12.
9 Recole Adnot. 6. in caput præcedens.
10 De Africanorum & Cypriani mente legendæ sunt nostræ Observ. part. 1. c. 6. n. 20. & seqq.
11 Num novum jus sibi Leo paraverit, ex Observ. part. 1. c. 5. 6. & 7. patebit.
12 Vide Observ. part. 1. c. 8. n. 1.

PARS I. CAPUT XVI. tem, ut qui a singulis Episcopis sententiam damnationis exceperunt, ab omnibus per totam Ecclesiam constitutis Sacerdotibus damnati censeantur. Hinc Synodorum Nicænæ Canoni 5. Eliberitanæ Canoni 53. Arelatensis I. Canoni 16. inhærentes tam posteriores Gallicanæ Synodi, quam Romani Pontifices gravi interminatione sanxerunt, ne abjectum quis reciperet in communionem. Idem Taurinensis ineunte sæculo quinto Can. 7. Arausicana I. Can. 11. Arelatensis II. Can. 8. Innocentius PP. I. epist. ad Victricium Rothomag. cap. 7. Quam consultius igitur imitatus esset sanctus Leo Ecclesiæ Romanæ proceres, quos olim Marcion hæresiarcha a proprio parente Episcopo Ecclesia pulsus, adiens, ut ecclesiasticæ communioni restitueretur, numquam hoc ab eis obtinere potuit, teste sancto Epiphanio hæresi XLII. quæ est Marcionitarum; sed hac ab illis responsione repulsus est. *Nos*, inquiunt, *in jussu venerandi patris tui facere illud non possumus: una siquidem fides, & animorum una consensio: neque contra spectatissimum collegam patrem tuum quicquam moliri possumus*. Ita Cleri Romani seniores *ab Apostolorum discipulis*, ut ait Epiphanius, *edocti* traditionem apostolicam violare nefas ducebant.

Commota imperialis potestas contra Hilarium. Quarto denique ecclesiastici moris non nihil oblitus videtur, cum 13 per imperatoriam sanctionem Gallicanæ Ecclesiæ consuetudini derogare primus tentavit, illudque a Valentiniano III. edictum elicit: 13 *Ne quid tam Episcopis Gallicanis, quam aliarum provinciarum liceat sine viri venerabilis Papæ Urbis æternæ auctoritate tentare: sed illis omnibusque pro lege sit quicquid sanxit vel sanxerit Apostolicæ Sedis auctoritas*.

Quis non videat Leonem nostrum ita agentem Gallicanarum, immo omnium Ecclesiarum statum aliter quam more solito ordinasse, ut querebatur Hilarius? Dum, inquam, communionem suam Episcopo canonice deposito irretractata caussa ultro impertit; dum judicii synodalis sententiam in Episcopum legitime accusatum & convictum pronuntiatam infringit; dum caussam extra provinciam iterato examini subjicit; dum denique sæculares potestates adversus Hilarium totamque Ecclesiam Gallicanam commovit. E contra vero planum est sanctum Hilarium, cum Pontificis consilio contradixit, cum non expectata ejus sententia, gregem suum bonus pastor quantocyus revisurus, abscessit; cum *communioni* Celidonii, *quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit*, ut scribit vitæ ejus auctor, *etiam cum vitæ discrimine*; non novis præsumtionibus Ecclesiarum statum & concordiam Sacerdotum turbasse, sed religiose servasse, nec eum deseruisse tramitem semper inter majores & bene tentum & salubriter custoditum (quod objicit sanctus Leo) sed eum potius ab aliis desertum vigore apostolico vindicasse. PARS I. CAPUT XVI.

DISSERTATIONIS APOLOGETICÆ

Pro SANCTO HILARIO Arelatensi Episcopo

PARS SECUNDA

De projecti Episcopi negotio.

CAPUT PRIMUM.

Status quæstionis aperitur, & cujus Provinciæ Episcopus fuerit Projectus, inquiritur.

PErtractato Celidonii negotio, discutienda occurrit Projecti pariter Episcopi caussa: de quo cum alibi quam apud sanctum Leonem nulla sit mentio, pauciora nobis dicenda relinquuntur, quam de Celidonio. Hoc porro primo loco observandum venit, istud negotium non mihi videri coram Hilario fuisse pertractatum: cum auctor ejus vitæ, qui Romanam profectionem accurate describit, ne verbum quidem de Projecto habeat. Ex quo conjicere licet Projecti litteras, civiumque ejus querelas Romam non fuisse allatas, nisi post reditum Hilarii, cui cum audissent Leonem infensum, Celidonioque omnia ex sententia successisse apud Sedem Apostolicam, suam caussam Romam esse deferendam censuerunt: quod intra illorum sex ad minus mentium spatium contigit, quod ab Hilarii reditu usque ad hujus epistolæ scriptionem interfluxit.

Ad Leonem igitur Projecti Episcopi *litteræ lacrymabiles & dolendæ*, ut Leo ipse scribit, *de superordinato sibi Episcopo sunt directæ. Epistola quoque ingesta est civium ipsius, & numerosa subscriptione singulorum firmata, invidiosissimis contra Hilarium plena querimoniis, quod Projecto Episcopo suo ægrotare liberum non fuisset, ejusque sacerdotium in alium præter suam notitiam esse translatum, & tamquam in vacuam possessionem ab Hilario pervasore heredem viventis inductum*. Et postea: *Quid sibi Hilarius quærit in aliena Provincia, & id quod nullus decessorum ejus ante Patroclum habuit, cur usurpat?* Et subjicit post pauca: *Expectarentur certe vota civium, testimonia populorum, quæreretur honoratorum arbitrium, electio Clericorum, quæ in Sacerdotum solent ordinationibus ab his, qui norunt Patrum regulas, custodiri* &c. *Sed insperatus nescientibus supervenit, & improvisus abscessit, cursu (ut didicimus) celeri itinera multa conficiens, & per longinquas provin-* *Epist. S. Leonis 10. ad Viennens. prov. Episc. c. 4.*

EDITORUM ADNOTATIONES.

13 Lege hac de re idem c.8. n. 4.

PARS II. CAP. I. *cias tanta immaturitate discurrens, ut videatur gloriam de scurrili velocitate, potiusquam de sacerdotali moderatione captasse: hæc enim directarum ad nos civium verba sunt litterarum:* Ante abscessit quam eum venisse nossemus: *Non est hoc redire, sed fugere* &c. Quibus recensitis, hæc demum sententia a Leone pronuntiatur: *Nos tamen, quod vobis credimus Deo judice placiturum, in commune cunctis fratribus consulentes, & male ordinatum submoveri, & Episcopum Projectum in suo Sacerdotio permanere debere, decrevimus.*

Ex his Leonis verbis patet de pluribus in hoc negotio Hilarium fuisse accusatum. 1. Quod ægrotanti Episcopo successorem superordinaverit. 2. Quod in aliena provincia. 3. Quod non expectatis civium votis, testimoniis populorum, honoratorum arbitrio, electione Clericorum. 4. Quod insperatus nescientibus supervenit, & improvisus velut scurrili velocitate abscessit.

Duplex porro accusationis genus his continetur. Unum quod illi cum Honorato & aliis ejus prædecessoribus commune esse potuit, de tentata nimirum in aliena Provincia ordinatione querela. Alterum, quod Hilario proprium est, tribus aliis capitibus 1. 3. & 4. comprehenditur. De quibus judicium animumque suspensum tenere æquum est, cum a solis Hilarii 1 adversariis hæc testata habeamus. Non is sum profecto, qui Hilarium erroris & culpæ omnis immunem velim asserere; nec me latet quam facile sit a suo quemque ingenio etiam pium, etiam sanctum seduci: præsertim cum non tam propria, quam Ecclesiæ jura defendere sibi videtur. Quæ tamen hic Hilario objiciuntur, tantopere ab illius moribus aliena sunt, quales a sancto Eucherio, a Juliano Pomerio, a Constantio Presbytero in vita sancti Germani, ab Auxiliari Præfecto, a Prospero & Hilario, ab Honorato denique Massiliensi describuntur in ejus vita; immo tam indigna sunt episcopali viro, sacrorum Canonum disciplinæque ecclesiasticæ studioso, qualem Hilarium exhibent tot Gallicanæ Synodi, quæ ipso agente ac præside celebratæ sunt, ut merito inter adversariorum invidorumque calumnias numeranda sint. His autem operosius eluendis supersedemus, quoniam hujus sancti Episcopi vita, quam in calce hujus voluminis excudi curabimus, vicem Apologetici libelli præstabit. Hac igitur secunda dissertationis parte solum hoc caput examinandum suscipimus, quod & ad Ecclesiæ Arelatensis jura pertinet, & illustratum ad historiæ ecclesiasticæ notitiam non parum conferre videtur.

PARS II. CAP. I. In qua provincia Projectus fuerit Episcopus.

Ante omnia autem investigandum est, quantum conjectura assequi datur, in quanam Galliæ provincia Projectus constitutus esset Episcopus. Quam quidem dum *alienam* vocat sanctus Leo, satis monuit quærendum eum esse extra Viennensem, quam propriam fuisse Hilario nec ipse diffitetur in sua epistola. Unde & corrigendus Eminentissimus Annalium Conditor ad annum 445. num. 13. ubi Projectum ait pertinuisse ad Viennensis Episcopi ordinationem, cujus in provincia erat Antistes. Hæc sunt autem Leonis verba: *Quid sibi Hilarius quærit in aliena Provincia, & id quod nullus decessorum ipsius* AUT PATROCLUS *habuerit, cur usurpat? cum & ipsum quod Patroclo a Sede Apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum sit sententia meliore sublatum.* Ita priores omnes editiones hujus epistolæ, ea excepta quam procuravit J. Sirmondus tom. 1. Concil. Galliæ, cui & MSS. Cod. duo Thuaneus & Corbejensis suffragantur, qui cum Sirmondo ita habent: *Quid sibi Hilarius quærit in aliena Provincia, & id quod nullus decessorum ipsius* ANTE PATROCLUM *habuit, quid usurpat?*

Duplex hæc lectio duplici conjecturæ nobis dat locum. Ei enim qui primam sequi maluerit, ex ea Provincia fuisse Projectus credendus est, quam ne Patroclus quidem sibi subjectam habuerit: quod Viennensem & Narbonenses primam & secundam excludit, quæ Zosimi decreto Patroclo subesse jussæ sunt. Duæ igitur tantum residuæ sunt ex iis Provinciis, quæ olim Narbonensem solidam constituebant, extra quas nihil juris sibi præsumebat Hilarius, Alpes scilicet Graiæ & Penninæ, & Alpes Maritimæ. Non fuisse eum ex Alpium Graiarum Provincia duo suadent: primum quod ista Provincia respectu Metropolitani Provinciæ Viennensis aliena dici non poterat ante divisionem a S. Leone factam, cum ex duabus civitatibus, quas in ea recenset Noritia, præcipua, scilicet Taranthasia, ad Metropolitani Viennensis ordinationem pertineret. Alterum est, quod 2 illa Provincia ex numero quinque Provinciarum expuncta tunc erat a Petronio Præfecto, cum corpus septem Provinciarum conflavit ex residuis quatuor & aliis tribus Aquitanica utraque & Novempopulania. Restat igitur ut Provincia Alpium Maritimarum ea sit, in qua Projectus Episcopus erat constitutus. Confirmatur hæc conjectura ex eo quod in hac Pro-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Nisi S. Leonem judicem tamquam Hilarii adversarium Quesnellus traducere voluit, certe pro inimicis ejus habuit Projectum Episcopum & quot quot cives querelas ad eumdem Pontificem detulerunt. Num de his testibus rem publicam narrantibus suspicio oboriri queat, omnes in calumniam conspirasse, quisque prudens judicet. De ipso autem facto confer Observ. part. 2. c. 1.

2 Alpes Graiæ & Penninæ non solum ex septem, sed ex quinque etiam Provinciarum numero fuisse expunctas videbimus in Observ. part. 2. c. 3. n. 7. & seqq. ibique etiam probabimus, septem Provinciarum corpus aliquot annis ante Petronii Præfecturam constitutum fuisse.

PARS II. CAP. I.

Projecti caussa nullus Metropolitanus intervenisse legitur, qui de Hilarii usurpatione quereretur, quod arguit ejus Provinciæ, quæ aliena hic dicitur, Metropolitanum sponte juri suo cessisse in gratiam S. Hilarii; & eam ob caussam tacite culpatur a S. Leone in hac epistola tamquam propriæ dignitatis desertor. *Suis limitibus*, inquit, *suis finibus sit unusquisque contentus: & privilegium sibi debitum in alium transferre se posse noverit non licere. Quod si quis negligens apostolicas sanctiones plus gratiæ tribuens personali, sui honoris desertor esse voluerit, privilegium suum in alium transferre se posse credens, non is cui cesserit, sed is qui intra Provinciam antiquitate episcopali ceteros prævenit, Sacerdotes ordinandi sibi vindicet potestatem.* Isthæc autem objurgatio in Ingenuum Alpium Maritimarum Metropolitam cadere videtur, quem nimirum Hilarus Papa testatur olim a prædecessore suo Leone culpatum esse ob illicitam sui metropolitici juris cessionem. Scribens enim ille ad Leontium, Victurum, & Veranum illarum partium Episcopos, pro sopienda controversia, quæ inter Ingenuum & Auxanium exorta erat propter Ecclesiarum Cemelenensis & Nicæensis regimen, ita loquitur. *Habeat itaque*, inquit, *Pontificium frater & Coepiscopus noster Ingenuus Provinciæ suæ, de cujus dudum ab Apostolica Sede est illicita cessione culpatus, & custoditis omnibus, quæ super Ecclesiis Cemelenensis civitatis, vel castelli Nicæensis, sicut diximus, sanctæ memoriæ decessoris mei definivit auctoritas.* Non videntur enim hæc ad alium, quam ad Leonem nostrum referri posse, qui & illicitæ hujusmodi cessioni revera succensuisse legitur, & istud negotium pertractasse dicitur ab Hilaro. Ita, opinor, ratiocinandum de Projecti sede, juxta primam lectionem hujus loci.

Ep. 10. ad Viennenses cap. 7.

Ep. 4. Hilari PP. ad Leontium, Victurum, & Veranum.

Qui vero aliam lectionem, ANTE PATROCLUM, magis probaverint, ut revera magis probanda videtur, propter MSS. Codicum auctoritatem, ipsamque sermonis seriem, quæ id (meo judicio) postulat; aliam Provinciam Projecto assignare debent. Ex verbis enim istis: *Id, quod nullus decessorum ejus ante Patroclum habuit, quid usurpat? cum & ipsum, quod Patroclo a Sede Apostolica temporaliter videbatur esse concessum* &c. Ex his, inquam, verbis evincimus, Provinciam, de qua inquirimus, unam fuisse ex iis, quas Patroclo vindicavit Zosimus, adeoque vel Viennensem, vel alterutram Narbonensium. De Viennensi non potest intelligi, quæ Arelatensi Episcopo aliena non erat: igitur de Narbonensium una. Ut autem 3 e prima potius fuisse existimem, faciunt verba S. Leonis, quibus indicat Provinciam, cujus ordinationem sibi Hilarius vindicarat in Projecti negotio, eam esse, quæ Patroclo ablata fuerat meliori Sedis Apostolicæ decreto. *Cum & ipsum*, inquit, *quod Patroclo a Sede Apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum sit sententia meliore sublatum.* Ubi alludit proculdubio ad Bonifacii decretum, seu epistolam ad Hilarium Narbonensem Episcopum, per quam eidem asseruit Narbonensis primæ ordinationem, Arelatensemque increpavit Episcopum, quod Lutubensis Episcopi ordinationem celebrare præsumsisset in eadem Provincia: quam sententiam sua pariter confirmavit Cælestinus epistola ad Episcopos Narbonensis & Viennensis Provinciarum scripta.

Tertiam opinionem de Projecti Episcopatu habemus ex clarissimorum Sammarthanorum Gallia Christiana, qui ex Annalibus Ecclesiæ & civitatis Avenionensium Polycarpi de la Riviere Carthusiani, & Joannis Columbi Manuascensis, S. J. libro de rebus gestis Episcoporum Diensium, ad annum Chr. ccccxl. Projectum inter Dienses Episcopos numerant. Hoc si ita est, in Provincia Viennensi collocandus erit Projectus, quod Leoni, ut jam monuimus, repugnat: quippe qui Viennensem Provinciam Hilario alienam esse non censuit. Præterea ex ea Provincia fuit Projectus, quam Leo ait Patroclo sententia meliori sublatam: ubi proculdubio respicit ad epistolam Bonifacii Papæ ad Hilarium Narbonensem, quam Cælestinus confirmavit. Atqui tantum abest ut Viennensem provinciam Hilario abstulerit alteruter horum Pontificum, ut potius ex utriusque epistola constet Hilarium pro Metropolitano (nec alterius provinciæ quam Viennensis) ab utroque esse habitum. Hoc enim uno argumento Lutubensis Episcopi ordinationem irritam declarat, quia ab Hilario Metropolitano quidem facta erat, sed non Narbonensis, in qua Lutevum jacebat: *In alia*, inquit, *Provincia*: quod contra canones esse, ut probaret, coactus est Nicænum Canonem IV. paraphrastice amplificare, ut ex eo haberet: *Cuiquam Metropolitano duas Provincias non debere esse subjectas.* Quæ ratio adversus Hilarium vana esset & nullius roboris, nisi subjectam sibi Provinciam aliquam habuisset. Idem ex epistola Cælestini eruitur, qui in eadem caussa, hac una probatione nititur: unamquamque Provinciam suo Metropolitano contentam esse debere, nec usurpationis locum alicui Sacerdoti in alterius concedendum injuriam; concessis sibi quemque limitibus contentum esse debere, nec alterum in alterius Provincia præsumere quidpiam posse. Quæ omnia supponunt Arelatensem Episcopum metropoliticam potestatem in aliquam Provinciam (utique Viennensem) jure habuisse & exercuisse: ac consequenter extra eam Provinciam quærendam

dam

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Id confirmabimus in iisdem Observ. part. 2. cap. 1.

PARS II. CAP. I. dam esse Projecti sedem. Stamus igitur alterutri e duabus prioribus opinionibus; hisque conjecturis contentos nos esse oportet, donec lux major affulgeat ex ecclesiasticis, quæ forte alicubi delitescunt, monimentis. An vero jure merito utriusque illius provinciæ, Narbonensis & Alpinæ, inquam, ordinationem sibi vindicarit S. Hilarius, subsequentibus sectionibus investigandum.

CAPUT II.

Arelatensem Episcopum solidæ olim Narbonensis Provinciæ Metropolitam, merito jure præcipuas ejus partes sibi post divisionem vindicasse. Ubi & divisio hæc examinatur, & de subscriptionibus primæ Synodi Arelatensis inquiritur.

Unde turbarum origo in Viennensi Provincia. COgitanti mihi quo fato acciderit, ut ex omnibus ecclesiasticis Galliarum Provinciis una Viennensis tot olim contentionibus concussa fuerit, ut controversiis, quæ inter illius regionis Metropolitanos aliosve Episcopos variis sæculis exarsere, vix tandem Synodorum summorumque Pontificum auctoritas finem imposuerit, statim venit in mentem dissensionum hujusmodi caussam & originem ex variis Provinciarum illarum divisionibus esse repetendam. Enimvero quia Ecclesia est in Imperio, & æquitati consentaneum olim visum fuit primis Ecclesiæ fundatoribus, ut 1 secundum civilium Provinciarum administrationem ecclesiasticæ quoque Provinciæ ordinarentur: ubi aliquam ex illis unam in plures dispertiri contigit Imperatorum edicto, tunc qui Episcopus erat illius civitatis, quæ novæ Provinciæ Metropolis facta fuerat in civilibus, metropoliticam statim potestatem in eam arripuit, & antiqui Metropolitani excussit jugum propriæ Provinciæ Princeps factus. Cum autem nullæ uspiam Provinciæ tot divisionum vicissitudines passæ sint, quot illæ antiquæ Narbonensis partes subierunt, hinc tantarum dissensionum origo fuit.

Sed altera ex parte antiquorum Metropolitanorum menti alte insederat etiam ante Innocentii tempora, quod iste Pontifex ex sedis suæ traditione, antiquorumque Patrum sententia postmodum scripsit: quod nimirum *secundum pristinum Provinciarum morem Metropolitanos Episcopos convenit ordinari*; quod *divisis imperiali judicio Provinciis, ut duæ Metropoles fiant, non duo Metropolitani debeant nominari;* quod denique Ecclesiæ dignitati non congruit *ad mobilitatem necessitatum mundanarum Dei Ecclesiam commutari, honoresque aut divisiones perpeti, quas pro suis caussis faciendas duxerit Imperator.* (Innocent. PP. ep. 20. ad Alexandrum Antioch. ep. a. 404.)

PARS II. CAP. II. Hoc proculdubio fundamento nitebantur Arelatenses Episcopi, ut eas omnes provincias suæ ditioni vindicarent, quas 2 olim subjectas habuerant, cum ex illis unica Narbonensis solida conflata erat. Quod ut Ecclesiarum origini magis conveniebat, ita etiam rationi prorsus consentaneum esse posterioribus Ecclesiæ sanctionibus probatum est. Hujus enim gratia canonem XII. condiderunt Calchedonensis Concilii Patres, ne scissa in duas civilis Provincia imperatoria sanctione, in duos pariter Metropolitanos divideretur. Hinc, ut Gelasius Papa I. epist. 13. ad Episcopos Dardaniæ adversus Acacium CP. Episcopum asserit, Urbs illa regia *non solum inter sedes minime numeratur, sed nec inter Metropolitanorum jura censetur.* Quoniam, inquit, *alia potestas est regni sæcularis, alia ecclesiasticarum distributio dignitatum.*

Si igitur semel probatum fuerit, Episcopum Arelatensem per ea tempora primatum in Galliis habuisse, & Metropolitani honore fuisse decoratum, cum adhuc integra erat antiqua Narbonensis provincia, & metropoliticis adhuc juribus in ejus partes, post divisionem factam, potitum fuisse; jam non erit quod Hilario cupiditatis nota inuratur, aut velut alieni juris invasor infametur. Quod priusquam tentemus asserere, revocanda est in memoriam multiplex Galliarum divisio, qua earum status creberrimis mutationibus perturbationibusque obnoxius factus est.

Divisiones Galliarum variæ. Universum Galliarum corpus in quatuor membra partitus est primum Cæsar Augustus, videlicet in Narbonensem, Aquitanicam, Lugdunensem, & Belgicam, quarum singulæ in alias postmodum partes successu temporis subdivisæ sunt pro variis occasionibus ac consiliis. De tribus posterioribus partibus inquirere non est nostri instituti: de sola Narbonensi agimus. Hæc igitur 3 iterum divisa est in quatuor provincias, Narbonensem, Viennensem, Alpes Maritimas, & Alpes Graias. (Narbonensis provinciæ prima divisio.) Tertio Viennensis scissa est in duas, Viennensem scilicet, & secundam Narbonensem, ex quibus & tribus aliis, quinque Provinciarum corpus effectum est. Quarto demum remotis Alpibus Graiis, ex quatuor reliquis & utraque Aquitanica cum Novempopulania, Petronius Præfectus septem Provinciarum corpus conflavit, cujus conventum Arelate agi præcepit, accedente postmodum Honorii constitutione an. 418.

Quænam porro quatuor illarum divisionum

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Cur id non credamus verum, patebit ex Observ. part. 2. c. 5. n. 12.

2 Hic præsumitur, Episcopum Arelatensem fuisse Metropolitam totius Narbonensis solidæ, antequam quinque, ac dein septem Provinciarum divisio fieret. Id autem falsum ostendet tum antiquior Narbonensis divisio, quam statuemus in Observ. part. 2. c. 3. tum sera Metropoleon in Gallis institutio, de qua ibidem agetur c. 5. n. 1. & seqq.

3 Varias Narbonensis solidæ divisiones exactius exponemus ibidem c. 3. & exinde nonnulla hic a Quesnello perperam asserta corrigenda erunt.

PARS II. CAP. II. num regnaret, cum primum religionis ac disciplinæ fundamenta in his regionibus jacta sunt, non ita facile est decernere. Certum est exordiis fidei longe posteriorem tertiam & quartam fuisse: tota autem difficultas est de prima & secunda. Immo qui Christi fidem jam ab apostolicis temporibus prædicatam esse in his provinciis existimant, dubitare non possunt quin prima divisio Galliarum ab Augusto facta adhuc esset in integro, cum Prolemæus qui sub Adriano & Antonino Imperatoribus floruit post annum 130. eam sequatur divisionem in descriptione Galliæ. Sed quoniam longe probabilior est aliorum sententia, qui Sulpitii Severi & Gregorii Turonensis auctoritate ducti Ecclesiarum in Provincia Romana constitutionem (de Lugdunensi enim tractu aliter sentiendum) ad Decii tempora circa an. Chr. ducentesimum & quinquagesimum referunt; inquirendum relinquitur, an eo tempore adhuc vigeret prima Augusti divisio, quæ Narbonensem integram relinquebat; an altera successisset, quæ illam in quatuor partes dispertierat.

Incerta ætas divisionis Narbonensis Provinciæ. Incerta est admodum hujus divisionis Epocha propter veterum scriptorum silentium. Eam nonnulli ad Adrianum referunt, alii ad Constantinum, vel ad Theodosium. Adriano vix potest tribui, cum Ptolemæus, qui sub ipso & Antonino floruit, Augusti divisionem sequatur in Galliarum descriptione. Eam Constantino longe vetustiorem pronuntiat Petrus de Marca in dissertatione de Primatibus, de totius corporis Galliarum divisione disserens. *Petrus de Marca diss. de Primat. p. 113.* Esto, hoc verum sit de quibusdam Galliarum Provinciis, quæ ad rem nostram non faciunt (fatetur enim ipse non uno eodemque tempore in omnes Provincias inductam esse) at de Narbonensi nullum extat veterum testimonium, ex quo eam ante Constantinum esse divisam vel suspicari liceat. Quod enim profertur a clarissimo Præsule 4 ex subscriptionibus primi Concilii Arelatensis, ubi mentio fit Provinciæ Viennensis, ut probet jam tunc temporis, hoc est an. 314. Viennensem a Narbonensi fuisse divulsam, nullius est (mea quidem sententia,) ponderis. Valde enim suspicor eas subscriptiones non eo modo eoque ordine, quo nunc exhibentur, ab Episcopis ipsis præsentibus esse factas; sed aliquot post annis ita esse ordinatas secundum Provinciarum, ex quibus Episcopi convenerant, numerum; ut primum describerentur hi, qui ex Romana Diœcesi, tum qui ex Italica, deinde qui ex Gallicana, & ita consequenter de aliis; cui descriptioni ordinandæ assumta sunt tum alia quæ tunc supererant monumenta, tum epistola synodica, quæ Episcoporum eorumdem nomina continet.

Subscriptionum Arelatensis Concilii I. ordo suspectus.

Hæc nostra conjectura his nititur rationibus. 1. Non ista fuit Synodorum consuetudo, ut secundum Provinciarum ordinem subscriberent Episcopi. Etsi enim non idem semper & ubique mos invaluerit, plerumque hoc observatum est, ut consecrationis ordo teneretur: aliquando etiam Metropolitani omnes primi subscripserunt, & inter hos nonnumquam amplitudinis ac dignitatis sedium ratio habita, ut ceteris præponerentur.

2. Varia est admodum in Codicibus sive MSS. sive excusis earum subscriptionum positio ac situs. In quibusdam enim præponuntur canonibus, in aliis postponuntur: in aliquibus Concilio primo Arelatensi, in nonnullis secundo, quemadmodum in Merliniana, Crabbiana, & Nicoliniana. In iisdem editionibus & aliis nonnullis, & in MSS. Codicibus Remensi & aliis designatio Provinciarum & civitatum præcedit Episcoporum nomina; in aliis, ut in Corbejensi Codice, quem Sirmondus secutus est, his illa subjicitur. Quæ omnia innuunt illum catalogum pannum fuisse a Synodi actis distinctum, & a privato homine confectum: qui quidem variis locis jactatus certam sedem nondum invenerit.

3. Ita perturbato ordine jacent Episcoporum nomina, ut synodalis ordo dici nequaquam possit. Cur enim Marinus Arelatensis, qui primus in capite epistolæ synodicæ genuina acta continentis, inscribitur, non item primus habetur subscriptus in calce illius breviarii? Cur Presbyteri a Sylvestro missi quinto loco subscribunt? An quia post Episcopos Diœcesis Urbicæ subscribere debuerunt? At Theodorus Episcopus Aquilejensis, qui istos præcedit, ex Italica Diœcesi erat. Cur adhuc post omnes duo provinciæ Romanæ Episcopi, & duo Presbyteri subscripti inveniuntur, a ceteris ejusdem Diœcesis Episcopis separati? Cur denique tantum discrimen inter nomina epistolæ & subscriptiones, immo & inter Provinciarum recensionem? Ubi enim antiquæ editiones habent ex civitate Carpentoraco, aliæ legunt ex portu Nicæensi. Illæ unicam Aquitanicam exhibent; aliæ primam & secundam distinguunt: in aliquibus fit mentio provinciæ Narbonensis & civitatis Biterrensis; de his nonnullæ silent: quædam provinciam Romanam commemorant; quædam minime: quædam Massiliensem civitatem & Episcopum habent, de quibus nihil in aliis legitur. Hæc profecto innuunt indicem istum eo tantum consilio esse descriptum, ut diversitas Provinciarum, ex quibus congregata erat Synodus, inspiceretur: quem auctor pro suo captu confecit, & alii post ipsum pro sua etiam sententia, proque ætate, qua scripsere, correxerunt, prout divisio Provin-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 De his subscriptionibus, seu potius de catalogo Episcoporum primæ Synodi Arelatensis fuse agemus in Observ. part. 2. c. 3. n. 14. ibique omnes Quesnelli cavillationes disjicientur. Inde etiam patebit, provinciam Viennensem hoc tempore fuisse dissectam a Narbonensi.

PARS II. CAP. II. vinciarum, quæ tunc in usu erat, poscere videbatur.

4. Si alicubi apponi debuere nomina Arelatensium Patrum, oportuit certe eorum subscriptionem haberi in calce genuinorum Actorum. At non alia sunt genuina illius Synodi Acta, quam quæ in epistola synodica reperiuntur: alia enim quibus subscripti reperiuntur Episcopi, Breviarium tantummodo continent; quod & nollem ab omni
5 suspicione 5 interpolationis vindicare. Si quidem hæc verba canonis I. *Et juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas*, de die scilicet paschali, non inveniuntur in ipsa epistola ad Sylvestrum, in qua potissimum reperiri deberent, si vere a Synodo scripta essent. Adde non videri hujusmodi litteras paschales in usu fuisse ante Concilii Nicæni tempora. Porro cum non repeririantur nomina Episcoporum ad calcem Actorum, seu epistolæ synodicæ, argumentum est indicem qui Breviario annectitur, ex epistola ipsa & aliis forsitan Actorum exemplaribus confectum esse.

5. Titulus ipse subscriptionum testatur descriptum esse hunc catalogum non a præsentibus Episcopis, sed a studioso aliquo, qui quot & quibus ex provinciis convenissent ad Concilium Episcopi rescire cupiebat. Eam ob caussam autem voluit istud auctor inquirere, ut probaretur vere dictum fuisse universale & universæ Ecclesiæ Concilium ab Augustino; vel potius, quod in idem recidit, & rationem aperit cur Concilio Arelatensi II. præfixus inveniatur index iste in antiquis Codicibus MSS. excusisque, ut veritas probaretur Canonis XVIII. Concilii secundi Arelatensis civitatis, *ad quam*, inquit Canon, *ex omnibus mundi partibus, præcipue Gallicanis, sub sancti Marini tempore legimus celebratum fuisse Concilium atque conventum*. Vix enim somniari alia potest ratio, cur huic annexus fuerit Concilio, quam canonis hujus illustrandi caussa; cum vel sola Sylvestri Papæ mentione, quæ fit in his subscriptionibus, & sancti Marini, quæ in hoc canone reperitur, & Bonosiacorum, quæ in antecedenti, lector quivis satis admoneretur non melius aptari unum alteri, quam humano capiti cervicem equinam.

Aug. lib. 2. de bapt. c. 9. & ep. 162.

6 Hæc ideo a me adnotata sunt, ut ostenderem 6 nihil esse in antiquis monumentis, ex quo conjici possit, divisionem Provinciæ Narbonensis solidæ in quatuor partes factam esse ante dimidium quarti sæculi. Hanc autem circa id temporis natam esse inde probabile fit 1. Quod primi omnium scriptorum qui eam commemoravere, videlicet Rufus Festus & Ammianus Marcellinus, floruere per eam ætatem; cum Rufus Festus Breviarium suum dicaverit Valenti Imperatori vel Valentiniano an. 365. 2. Ex eo etiam id conjicitur, quod ante hæc tempora dissensiones non leguntur accidisse in Galliis inter Episcopos de limitibus Provinciarum: de quibus primum querelæ delatæ sunt ad Concilium Taurinense. Unde enim *vir sanctus Proculus Massiliensis Episcopus civitatis se tamquam Metropolitanum Ecclesiis, quæ in secunda Provincia Narbonensi positæ videbantur, diceret præesse debere, atque per se ordinationes in memorata Provincia summorum fieri Sacerdotum: si quidem assereret easdem Ecclesias vel suas parochias fuisse, vel Episcopos a se in eisdem Ecclesiis ordinatos?* Quo, inquam, jure hæc sibi vindicasset Proculus, quod nemo prædecessorum ejus præsumserat, 7 nisi ex nova Provinciarum divisione color quæsitus esset? Nec enim ipse suorum majorum possessionem allegat: nec hujus Provinciæ Narbonensis secundæ Episcopi aliud objiciunt, quam Provinciæ diversitatem: quæ si ex recenti divisione nata non esset, contrariam antiquorum Massiliensis Urbis Episcoporum consuetudinem proculdubio in medium adduxissent. 3. Sed præter hæc argumenta partim negativa, partim conjecturæ solum innixa, habemus ex Hieronymo probationem assertoriam, quæ magni est roboris, si scriptoris auctoritas attendatur, qui Gallias curiose non modo peragravit, sed & aliquandiu incoluit. Igitur in epistola XI. ad Ageruchiam de Monogamia, Barbarorum in Gallias irruptionem describens, post enumeratas *Belgicæ* præcipuas civitates, quibus vastitatem ferocissimæ nationes intulerant; tres alias Galliarum partes secundum Augusti divisionem subjicit: *Aquitaniæ*, inquit, *Novemque populorum, Lugdunensis, & 8 Narbonensis Provinciæ, populata sunt cuncta*. Vides unicam Narbonensem ab Hieronymo recensitam, & quadripartitam Galliarum divisionem vel tunc perseverasse, cum scribebat Doctor iste; vel, quod magis reor, ita recentem fuisse Narbonensis in quatuor Provincias partitionem, ut ad-

PARS II. CAP. II.

Rufus Festus in Breviar. Amm. Marcell. lib. 15.

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hanc interpolationis suspicionem excludemus eodem n. 14.

6 Confer Observat. part. 2. c. 3.

7 Non ex divisione Provinciarum, quam jamdiu ante factam ostendemus, dissensiones de jure metropolitico ortæ sunt; sed quia ante finem sæculi IV. Metropoles ecclesiasticæ induci cœperunt, uti patebit ex Observ. part. 2. c. 5. n. 8.

8 Qui *Aquitanias* plurali numero cum Novem populis nominat is proculdubio divisionem Provinciarum jam obtinentem præsumit, qua duæ Aquitaniæ disectæ fuerant. Provinciarum autem divisionem hic indicare noluit S. Doctor, sed eas tantum Provincias recensuit, quæ a barbaris suo ævo populatæ erant, inter quas Narbonensem singulari numero appellans, non Narbonensem solidam, sed Narbonensem I. intelligit; unde in sequentibus Tolosam memorat, quæ ad Narbonensem I. pertinet.

PARS II. CAP. II. ut adhuc antiquus loquendi modus usurparetur a scriptoribus novellæ divisioni nondum assuefactis.

4. Vero admodum simile est recentem fuisse divisionem Narbonensis Provinciæ cum Synodus Taurinensis collecta est, & hujus divisionis occasione fuisse collectam. In ea enim controvertitur quis secundæ Provinciæ Narbonensi præesse deberet metropolitico jure, ita ut nondum quemquam tali in eam Provinciam potestate potitus esse videatur: quod magis ex iis patebit, quæ in sectione sequenti dicemus.

Jam vero si ad illa usque tempora, quæ notavimus, perseveravit solidæ Narbonensis unitas indivisa, haud dubium erit quin unico pariter Metropolitano subjecta fuerit secundum Canones; & istum Metropolitanum fuisse Arelatensem Episcopum haud obscure, ni fallor, ostendimus in prima hujus dissertationis parte, deductis per ordinem omnibus antiquitatis Gallicanæ monumentis. Etsi autem ante medium quarti sæculi diximus divisionem novam non apparere, non sufficiet tamen ei, cui sententia nostra non arridebit, aliquod testimonium in medium adducere, ex quo ante ætatem illam facta esse demonstretur, nisi probaverit ante annum ducentesimum & quinquagesimum eam inductam esse: cum enim eruditiores quique, paucis exceptis, ad ea tempora referant Religionis & disciplinæ exordia in Galliis, si tunc una Provincia, unusque Metropolitanus fuerit, valebit regula Innocentii I. PP. *Secundum pristinum Provinciarum morem Metropolitanos Episcopos oportere nominari, nec ad mobilitatem necessitatum mundanarum debere Dei Ecclesiam commutari*: ac proinde non turbasse Ecclesiam Hilarium, cum antiqua suæ Ecclesiæ jura vindicare aggressus est, post prædecessores suos Honoratum, Patroclum, & alios utroque antiquiores.

CAPUT III.

Utramque Narbonensem Arelatensi Episcopo olim fuisse subjectam, ex epistolis Zosimi Papæ comprobatur.

NON ex sola divisionis Epocha edocemur, Arelatensem Episcopum Narbonensem solidam suo Pontificio habuisse subjectam; sed ex iis etiam, quæ divisionem secuta sunt, manifestum est, dictum Antistitem eamdem potestatem in illas provincias retinuisse, quæ Narbonensis antea partes fuerant, nimirum in Viennensem, Narbonensem utramque, Alpes Maritimas, & Alpes Grajas; etsi aliquid juris sui in earum aliquas sponte dimisisse videatur.

PARS II. CAP. III. De Viennensi provincia abunde egimus in priori dissertationis parte: de reliquis modo nobis agendum est, quantum monumentorum illius ætatis ac regionis penuria patitur.

De utraque Narbonensi clara est Zosimi Papæ constitutio, qua non Viennensem modo provinciam Arelatensi Episcopo subesse jubet, sed & utramque illam provinciam, in qua ei tam ordinandi Episcopos, quam alia metropolitica munia obeundi potestatem confirmat, & quicquid contra tentatum fuerit, illicitum fore irritumque declarat. *Jussimus*, inquit, *præcipuam, sicuti semper habuit, Metropolitanus Episcopus Arelatensium civitatis in ordinandis Sacerdotibus teneat auctoritatem. Viennensem, Narbonensem primam & Narbonensem secundam provincias ad Pontificium suum revocet. Quisquis vero posthac contra Apostolicæ Sedis statuta & præcepta majorum, omisso Metropolitano Episcopo, in provinciis supradictis quemquam ordinare præsumserit, vel is qui ordinari se illicite siverit, uterque Sacerdotio se carere cognoscat.* Ubi Pontifex declarat non novum a se jus institui, sed antiquum restitui, quod 1 *præcepta majorum* Arelatensibus vindicarant Episcopis, quodque revera semper iidem habuerant, si forte paucorum annorum interstitium excipias, per quod novæ divisionis occasione, turbarumque quibus Galliæ agitatæ fuerant, distractæ perperam fuerunt: unde & eas ab Arelatensi ad suum Pontificium non de novo adjungi, sed revocari præcipit Zosimus, Viennensem, Massiliensemque Episcopos, qui in hac re negotium Arelatensi facessebant, tamquam alienorum finium invasores increpans ac reprimens.

Idem decernit 2 in epistola ad Hilarium Narbonensem Episcopum, cui vehementer succenset, quod *prætermissa veri fide* indebitum a Sede Apostolica *subreptitie obtinuisset* privilegium, *contra veterem consuetudinem & priscam institutionem*. Verum antiqua illa consuetudo, quam prædicat Zosimus, admodum antiqua non erat, inquit Marcæ continuator. Immo (pace eruditi viri dixerim) antiquissima erat, quod nec Hilarius ipse Narbonensis negare ausus est: qui *dum assertioni & desideriis suis cuperet esse consultum, prætermissa veri fide, relationem suam* SUB HONESTATIS SPECIE COLORAVIT, *asserens in aliena provincia ab alio non debere fieri Sacerdotes: cum utique debuerit, non quod ei rectum videbatur, sed quid habuisset antiqua consuetudo, suggerere*. Satius est igitur fidem adhibere Zosimo, qui auditis examinatisque partium allegationibus, ipsoque adversario non contradicente, & solam honestatis speciem, occasione novæ divisionis, obtendente, antiquam consuetudinem

Ante Taurinense Concilium Narbonensem II. Arelatensi paruisse. Concord. Sac. & Imp. tom. 2. lib. 5. cap. 30. num. 5. Zosimus Papa ep. 8. ad Hilar. Narb.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Zosimus vocibus *præcepta majorum* non aliquod majorum decretum indicat, quo solida Narbonensis Arelatensi Episcopo vindicata fuerit (nullum certe afferretur;) sed Nicænum Canonem sextum intelligit, quo cavetur, ne quis *sine conscientia Metropolitani Episcopi* ordinetur.

2 Hæc & sequentia excutientur in Observ. parr. 2. c. 2. n. 2. & seqq.

PARS II. CAP. III. nem fuisse asserit, quam cuivis idipsum post tot sæcula sine probatione neganti. Et certe, non ad Taurinense Concilium (quod putat Baluzius) attendebat Zosimus, immo nec poterat attendere. Primum enim de illa controversia non pronuntiaverat illa Synodus: nec coram illa certatum est inter Viennensem Arelatensemque Episcopos, nisi de sola Viennensi provincia; Proculo secundam Narbonensem sibi vindicante. 2. Infirmum fuisse Zosimi fundamentum, si Taurinensi soli Synodo innixus antiquitatem juris Arelatensium Episcoporum asseruisset: cum non tam decretoriam sententiam, quam amicum consilium de communi dividundo protulerit, nihil ulli civitati adjudicans, sed solummodo Proculi personæ, donec alteruter suam civitatem approbaret esse Metropolim. 3. Longe aberat Zosimus ut ex Synodo Taurinensi jus aliquod creatum esse assereret, cum ægre admodum tulerit ad illam diffidium de metropolitico jure a Proculo & Simplicio esse delatum, suumque illam judicium interposuisse, ut testatur in epist. ad Episcopos provinciæ Narbon. 1. & 2. & in altera ad Patroclum Arelatensem. 4. Quis tam inepte locutum esse credat Zosimum, ut antiquam consuetudinem priscamque institutionem eam diceret, quæ Taurinensi Synodo exordia sua debuisset? Quæ cum aliquot annis post sancti Martini obitum congregatam esse certum habeatur ex Zosimi epistola ad Episcopos Africæ, Galliæ, & Hispaniæ, quindecim annis antecedere non potuit ejusdem epistolam ad Hilarium Narbonensem. Unde ann. 439. Concilium Rejense in Gallia *definitionem* Taurinensis Concilii laudans, *recentem* eam appellat Can. 1.

Vetustiora igitur monumenta habebat ob oculos Zosimus, ipsam nempe originem institutionemque Sedis episcopalis per Trophimum a Sede Apostolica missum in Gallias per illa tempora, quibus solida Narbonensis nondum in partes distracta, unico Metropolitano subjecta erat. *Satis constitit*, inquit, *Arelatensis Ecclesiæ Sacerdoti prisca id institutione concessum, ut non solum in provincia Viennensi, sed etiam per duas Narbonenses Episcopos faciat. Nam sanctæ memoriæ Trophimus Sacerdos quondam ad Arelatensem urbem ab Apostolica Sede transmissus, ad illas regiones tanti nominis reverentiam primus exhibuit*, & * *in alios non immerito ea, quam acceperat, auctoritate transfudit*. Habebat adhuc ob oculos antiqua Apostolicæ Sedis decreta, quæ commemorat, & modo exciderunt. Habebat Innocentii prædecessoris sui sententiam in ipsa dignitate Ecclesiæ fundatam, quæ ut retulimus supra, eam *ad mobilitatem necessitatum mundanarum commutari vetabat*. Habebat denique Nicæna ipsa decreta. *Quid illud*, inquit, *quod prætermisso Patroclo Metropolitano Episcopo Arelatensium civitatis, sine cujus auctoritate juxta Majorum Canones, nulla penitus potuit ordinatio celebrari, tumultuose & turbide indebitis Sacerdotia impinguntur?* Tandem concludit epistolam ad Hilarium Narbonensem congerendo quatuor titulos ac fundamenta, quibus ea potestas Arelatensi Episcopo asserebatur. *Cum hoc videas*, inquit, *Arelatensis Episcopo civitatis & per Apostolicam Sedem, & per sancti Trophimi reverentiam, & per veterem consuetudinem, & nostra recenti evidentissima definitione deferri*.

Epist. ad Hilarium Narbonens.

* Melius ex aliis MSS. *in alias*.

Non diffitemur Episcopum Narbonensem aliquot annis metropolitico jure potitum esse in Narbonensem provinciam primam; sed hoc ut *subreptitie* obtentum fuerat occasione 3 novæ divisionis, ita & quam primum correctum est a Sede Apostolica: & ita recens erat Zosimi tempore illa Narbonensis Metropolitani institutio, ut priorem consuetudinem, qua tres illas provincias subjectas sibi habebat Arelatensis Episcopus, usque ad proximum ætatis suæ tempus perdurasse asserat ipse Pontifex. *Atque hanc*, inquit, *ordinandi consuetudinem & pontificatum loci illius, quem obtinuerat primus & justus (Trophimus) custoditum usque in proximum tempus, gestis apud nos habitis, multorum consacerdotum testimoniis approbatur*. Eadem fere habet idem Pontifex in epistola 1. ab Episcopos provinciæ Viennensis & Narbonensis secundæ, ubi præcipue Proculum exagitat tamquam totius illius ambitiosæ molitionis architectum, qui cum ad se Narbonensis secundæ ordinationes trahere niteretur, Simplicium Viennensem impulerat, *ut sibi quoque in Viennensium provincia creandorum Sacerdotum permitteretur arbitrium*: quod & impudentiæ deputat, & aurea illa sententia resecandum definit. *Indecens ausus*, inquit, *& in ipso vestibulo resecandus, hoc ab Episcopis ob certas caussas Concilium agitantibus extorquere, quod contra statuta Patrum, & sancti Trophimi reverentiam, qui primus Metropolitanus Arelatensis civitatis ex hac Sede directus est, concedere vel mutare, ne hujus quidem Sedis possit auctoritas. Apud nos enim inconvulsis radicibus vivit antiquitas, cui decreta Patrum sanxere reverentiam*.

Epist. 8. Zosimi Papæ ad Hilarium Narbonens.

Epist. 7. Zosimi ad Episc. provinc. Vien. & Narb. 2.

Exscribendæ essent integræ epistolæ septem Zosimi, quæ ea de re scriptæ sunt, quasque ab aliis seorsim editas reperiet Lector tomo 1. Concil. antiqu. Galliæ cura Jac. Sirmondi. Sed sicut de Zosimi sententia nemo dubitat, ita plerique ista parum consulte ab eo fuisse scripta asserunt, & privilegium *hoc quod temporaliter videbatur esse concessum*, cum Leone nostro contendunt *postmodum esse sententia meliore sublatum*. Quod enim de suppositione harum Zosimi lit-

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Non occasione novæ divisionis, sed quia sub hoc tempus ecclesiasticæ Metropoles instituì cœperunt, Narbonensis Episcopus privilegium apostolicum obtinuit: quod omni subreptione expertem ostendemus in Observ. part. 2. c. 2. n. 2. & seqq.

PARS II. CAP.III. litterarum, & nimia ejus credulitate objicitur, jam dissolvimus in priori dissertationis parte. Superest modo, ut Bonifacii sententiam, quam Leo & alii meliorem dicunt, cum Zosimi decreto ac epistolis conferamus, & uter se circumveniri ac sibi imponi passus sit, dijudicemus.

CAPUT IV.

Bonifacii decretum expenditur, cum Zosimi epistolis confertur, & ista a subreptione vindicantur.

Ob Lutevensis Episcopi ordinationem redintegrata controversia. HIlarius accepta Zosimi epistola quievisse videtur ab omnibus metropoliticis muniis, nec ultra Patroclo molestiam creasse. Patroclus pariter Narbonensis provinciæ administrationem indeptus est, & interveniente Lutevensis in ea provincia Episcopi morte, alium in ejus locum ipse consecravit. Ad hæc Hilarius Narbonensis ne mussitavit quidem, nec sibi jus debitum a Patroclo præripi conquestus est; ita ut de ejus silentio ac quasi segnitie expostularet Pontifex. Non ita patienter istam ordinationem a Patroclo factam tulerunt Lutevenses cives & Clerus. *Ecce enim*, inquit Bonifacius scribens ad Hilarium, *ut caritas tua recognoscit ex subditis, Lutubensis Ecclesiæ Cleri ordo vel plebis preces suas & lacrymas ad nos, quantum datur intelligi, magno cum dolore, miserunt, dicentes Coepiscopum nostrum Patroclum, sua petitione cessante, in locum decedentis Episcopi, nescio quem in alia provincia, prætermisso Metropolitano, contra Patrum regulas ordinasse: quod nequaquam possumus ferre patienter, quia convenit nos paternarum sanctionum diligentes esse custodes*. Ita scripsit Bonifacius adversus Patroclum, quem ut alienæ provinciæ invasorem violatoremque sacrorum Canonum traduxerant Lutevenses: quemque ut talia tentantem reprimeret, hæc addit: *Nulli etenim videtur incognita Synodi constitutio Nicænæ, quæ ita præcipit, ut eadem proprie verba ponamus, per unamquamque provinciam jus Metropolitanos singulos habere debere, nec cuiquam duas esse subjectas .... Unde, frater carissime, si ita res sunt, & Ecclesiam supradictam provinciæ tuæ limes includit, nostra auctoritate commonitus, quod quidem facere sponte deberes, desideriis supplicantum & voluntate respecta* &c. *cesset hujusmodi pressa nostra auctoritate præsumtio eorum, qui ultra licitum suæ limitem dignitatis extendunt* &c.

Quam multa sunt, quæ hæc cum Zosimi decretis componenti persuadent, longe potiori jure ea præcipitanter ac 1 per subreptionem esse a Bonifacio elicita existimari, quam quæ a Zosimo eadem de controversia promulgata sunt.

PARS II. CAP.IV. Subreptitium potius videri Bonifacii decretum, quam Zosimi. Primum enim hæc notissima est juris canonici regula, hujusmodi rescripta, pro nullis haberi debere ac subreptitia censeri, cum aliquid novi statuunt, quodque anterioribus Conciliorum Pontificumque decretis contrarium sit, nec tamen de illis ulla mentio habetur. Argumentum enim est evidentissimum aut rem indiligenter admodum tractatam esse, aut fraudem factam Pontifici, vel aliquid ei humani contigisse. Talis est Bonifacii sententia, quæ de Zosimi rescriptis prorsus silet. Talia non sunt Zosimi decreta, quæ rescriptorum prædecessorum ejus mentionem faciunt, etsi nihil eis contrarium, sed prorsus consonum decerneret.

2. Sententia Bonifacii lata est in gratiam Narbonensis Episcopi altera parte non audita, nec dato sua jura defendendi loco; at cum Zosimus litteris suis Arelatensi privilegia sua confirmata esse voluit, utriusque partis pensavit allegationes, & ad Narbonensem Episcopum litteras dedit, quibus eum etiam arguit, quod *prætermissa veri fide, relationem suam sub honestatis solum specie coloravit*.

3. Liquet ex Bonifacii epistola rem ab eo satis indiligenter esse examinatam, nec earum rerum notitiam habuisse, quæ liti huic dirimendæ prævia esse debuerat. Nec enim perspectum habuit controversiæ statum, quæ non in hoc versabatur, an distinctarum ab antiquo Provinciarum Metropolitani distincti pariter esse deberent, & an alteri in alterius jura involare licitum esset: hoc enim est quod decreto Nicæno vetatur: sed quæstio erat: *Utrum divisis imperiali judicio provinciis, ut duæ Metropoles fiant; sic duo Metropolitani Episcopi debeant nominari*, quod ab Innocentio Bonifacii prædecessore sciscitabatur Alexander Antiochenus: quæ controversia secundum Innocentii decretum dirimenda erat, qui Nicænum Canonem interpretando sancivit, *ad mobilitatem necessitatum mundanarum Dei Ecclesiam commutari non decere*. Præterea de Gallicanarum Ecclesiarum statu ita parum instructus fuit Bonifacius, ut dubitanter admodum loquatur: *Si ita res sunt*, & ubi sita esset Lutevensium civitas, ne cognitum quidem haberet. Denique non satis mature rem esse pensatam clarum est, cum statim ac Lutevensium querelas excepit, sententiam decretoriam tulerit, totamque illam controversiam unica epistola consummaverit. *Epist. Innocentii Papæ ad Alexandrum Antioch.*

Zosimo non est obreptum. Longe aliter se gesserat Zosimus: nihil enim omisit eorum, quæ ad inquirendam rei veritatem, jusque partium investigandum necessaria erant. Rem non unica epistola & uno veluti momento confecit, sed septem ea de re conscripsit epistolas, & per anni integri spatium versavit; non perfunctorie ac præcipitanter, sed *studiosius*, ut ipse loquitur, *requisivit*: non solus, sed *nu-*

 mero-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Zosimi rescripta per subreptionem a Patroclo impetrata videbimus loco allegato: ibique n. 7. Bonifacii Papæ decretum vindicabitur.

PARS II. CAP. IV. *merosa cognitione seu congregatione discussit:* non secundum humana studia, *sed sub Dei judicio*: non ex conjectura vel præjudiciis quibusque, sed ipsa rerum institutione, consuetudine veteri, synodalibus pontificiisque decretis accurate examinatis: non insciis & inauditis partibus, sed iisdem & auditis & commonitis, omnia sunt ab eo statuta: ut mirum sit ab aliquibus scriptoribus asseri subreptionem in hoc negotio passum esse Zosimum.

4. Quis æquam dixerit eam sententiam esse, quæ ex sola testimonii adversariorum inspectione decreta est; & ubi accusato defendendi se locus non datus fuerit? Ita factum est a Bonifacio, secus a Zosimo, qui & Hilarii Narbonensis relationem expectavit, & Proculum etiam Massiliensem, ut Romam veniret caussam ipse dicturus, invitavit.

5. Etsi omnia secundum juris & æquitatis regulas acta essent a Pontifice, nihil tamen roboris per se habitura esset sententia, cum hypothetica esset, & ex ea suppositione penderet, quod Hilarius Arelatensis adversus Canones Nicænos aliquid tentasset: unde & inquisitioni adhuc relictus est locus: qua peracta, istud pro certo haberi debuit, ut sæpius probavimus, Arelatensem Episcopum non violasse Canones Nicænos, sed eis potius obtemperasse secundum interpretationem ab Innocentio I. prolatam; cum Provinciam sedi suæ antiquitus subjectam, posthabita recentiori temporalium potestatum divisione, sibi vindicavit.

6. Denique longe magis æquum est ipsius Metropolitani Episcopi, cujus jura violata fuisse dicuntur, judicium attendere, quam Clericorum civiumque querelas ac murmura. At Hilarius Narbonensis nullas detulit Sedi Apostolicæ querelas, acquievitque ordinationi a Patroclo celebratæ in Lutevensium Ecclesia, ut merito credendus sit tacito consensu Arelatensium privilegiis subscripsisse: satis enim indicant Bonifacii Papæ verba ipsum de consecrando Lutevensibus Episcopo ne cogitasse quidem, cum Pontificis admonitionibus excitandus fuerit, ut Metropolitani jure munitus & præceptionibus ejus fretus accederet ad eum locum, in quo ordinatio talis celebrata fuisse dicebatur: *quod quidem*, inquit, *facere sponte deberes*: & quod nec monitus fecisse Hilarius videtur. Clerici autem illi, silente Hilario, litteris suis Pontificem Romanum adierunt, non tam moleste ferentes prætermissum esse in illa ordinatione Narbonensem Episcopum, quam suam petitionem consensumque fuisse neglectum: quod revera Canonum auctoritati statutisque Patrum contrarium erat. Mentionem tamen injecerunt metropolitici juris violati, ut acriorem contra Patroclum conflarent invidiam, sibique majorem fidem conciliarent, dum non tam privati ac proprii juris, quam publicæ ac communis disciplinæ zelo accensi putarentur. Porro Hilarius non modo silentio suo eorum consilium improbasse mihi videtur, sed palam etiam renuisse consecrationem Lutevensis Episcopi ad se trahere. Cum enim hortatur eum Bonifacius ut, *quod quidem facere sponte debuerat*, *desideriis supplicantum & voluntate respecta* ad ordinationem se accingat, prorsus innuit desideria supplicantum esse ab eo neglecta, nec respectam eorum fuisse antea voluntatem: tantum abest ut (quod Marcæ visum est) ipse Hilarius Bonifacium interpellarit: immo a nullo interpellatus Episcopo Pontifex sententiam tulit, non multum sane eo nomine ac titulo commendandam. *De Primatu Lugdun. n.71.*

Quod ergo 2 asserit sanctus Leo in hac ad Viennenses epistola, *id ipsum quod Patroclo a Sede Apostolica temporaliter videbatur esse concessum*, *postmodum esse sententia meliore sublatum*: ut ab eo paullo adversus Arelatensem Episcopum iratiori dictum est, nec probatum; ita veritati (quod pace tanti doctoris dixerim) non est omnino consentaneum: nec contumeliam facimus Pontifici, cujus non magis interest Bonifacii probari sanctionem, quam Zosimi. Eccui enimvero melior ea videatur sententia, quæ & momentaneo judicio, & eo, quem exposuimus, modo lata est, & antiquæ consuetudini contraria? Vel igitur hæc accuratius Leo, melioribus occupatus, non discusserat, vel memoria lapsus est, vel dum paullo vehementius Hilarium insequitur, id verius existimavit, quod præconceptæ opinioni magis consonum erat: nec animadvertit quod, etsi immediate ante Patroclum Provinciæ illæ Arelatensi non obtemperabant Episcopo, 3 ab initio tamen non fuit sic. Magis certe credendum Zosimo asserenti *hanc ordinandi consuetudinem & pontificatum loci illius, quem obtinuerat primus & justus* Trophimus, *custoditum fuisse usque in proximum tempus*, *quod gestis*, inquit, *apud nos habitis*, *multorum consacerdotum nostrorum testimoniis comprobatur*: quam Leoni istud sine teste neganti: qui cum ab illis temporibus remotior fuerit, neque rem ex professo examinarit, facile potuit in errorem induci per Celidonium aliosque ejusdem caussæ patronos. Et quidem rationem istam breviter admodum raptimque perstrinxit, de ejus robore diffidens: cum tamen vis magna in eo argumento ponenda esset, si vere ante Patroclum nulli ex Arelatensibus Episcopis jus competiisset in utramque Narbonensem Provinciam. Facile enim erat, hoc semel probato,

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Id quam jure Leo scripserit, & quam temere Quesnellus tanti Pontificis sententiæ decerpere hoc loco studeat, ex eodem cap. 2. nostrarum Observationum part. 2. palam fiet.

3 Hæc propositio unico nititur testimonio Zosimi, quem a Patroclo deceptum ibidem probabimus.

PARS II. CAP. IV. bato, Zosimum & inductæ temere novitatis, & antiquitatis calcatæ arguere: nimirum non in cujusquam gratiam violandi erant sacri Canones, quibus sua omnibus Metropolitanis jura illibata manere jubebatur, sed multo minus in gratiam Patrocli hominis improbi, quique in sedem Arelatensem per injustam violentamque prædecessoris sui ejectionem conscenderat. Immo vix Leo ipse a prævaricationis nota absolvendus esset, qui privilegium a vaferrimo homine contra jus antiquum ac sacros Canones subreptum, ab ejus successoribus pariter usurpari permisisset ante exortas Celidonii ac Projecti querelas. Quid enim ageretur in Galliis probe noverat, cum ante pontificatus sui exordia illic fuerit aliquamdiu commoratus, & nihil etiam eorum negotiorum ignoraverit, quæ Romam delata sunt Cælestino & Sixto III. Pontificibus, quibus in administrandis ecclesiasticis rebus continuam navavit operam. Ex his omnibus patet nihil a Zosimo statutum esse nisi maturo judicio; nihil a Bonifacio contra definitum, quod vel controversiæ statum attingat, vel a Gallicanis Episcopis sit receptum.

CAPUT V.

Utrum Bonifacii Constitutio effectum sortita sit in Galliis? Et quid post ipsum circa istud negotium contigerit in utraque Narbonensi.

1 Bonifacii I decretum ad Gallicanos missum Episcopos non tanti ab eis factum est, ut antiquæ consuetudini, & priscis etiam Romanorum Pontificum decretis anteponendum esse putaretur. Patroclus enim eadem semper potestate in Provincias usus est, quam & in successores suos Honoratum & Hilarium transfudit.

Hoc ex ipso Leone discimus, qui cum scribat nullum Hilarii decessorem *ante Patroclum* jus sibi in illas Provincias vindicasse, fateri intelligitur per hujusmodi exceptionem, omnes Patrocli successores hujusmodi privilegium suæ sedi asseruisse: alioquin non dixisset neminem *ante Patroclum*, sed neminem, *præter Patroclum*, istud egisse.

Deinde constat Honoratum, qui unus inter Patroclum & Hilarium Arelatensem rexit Ecclesiam, nihil de prædecessoris sui juribus passum esse sibi detrahi, sed tres illas Provincias sibi habuisse subjectas. Hinc enim est quod Cælestinus Papa Bonifacii successor scribens ad Episcopos Provinciæ Viennensis & Narbonensis mense Julio ann. 428. quo adhuc in vivis erat Honoratus, conqueritur de imminutis Metropolitarum quorumdam juribus, & violatis eorum Provinciæ limitibus contra prædecessoris sui statutum, quod integrum manere jubet & firmum. *Juxta Canonum decreta*, inquit, *unaquæque Provincia suo Metropolitano contenta sit, ut decessoris nostri data ad Narbonensem Episcopum continent constituta, nec usurpationis locus alicui Sacerdoti in alterius concedatur injuriam. Sit concessis sibi contentus unusquisque limitibus: alter in alterius Provincia nihil præsumat: nec emeritis in suis Ecclesiis Clericis peregrini & extranei, & qui ante ignorati sunt, ad exclusionem eorum qui bene de suorum civium merentur testimonio, præponantur: ne novum quoddam, de quo Episcopi fiant, institutum videatur esse Collegium*. Quibus verbis notatur Honoratus, qui ad Arelatensem Cathedram evectus erat e Lirinensi Cœnobio, ex quo cum plures ea ætate ad Episcopalem Cathedram translati essent, *novum quoddam de quo Episcopi fierent, institutum videbatur esse Collegium*. Cujus Honorati *peregrini & extranei* hominis ordinatione, emeriti in suis Ecclesiis Clerici, & bene de suis civibus meriti, posthabiti fuisse videbantur. Sed & prima decreti verba innuunt non solum tres illas Provincias ab Honorato administratas fuisse, verum & ipsos Metropolitanos ultro manus dedisse; cum vetet, *ne usurpationis locus alicui Sacerdoti in alterius concedatur injuriam*.

PARS II. CAP. V.

Hoc porro perperam vel a Gallicanis Episcopis concessum, vel ab Honorato & Hilario acceptum & custoditum fuisse, qui voluerit asserere, gravissimam tot sanctissimis viris & ab omni ambitione alienis injuriam inferet. Nemo enim per id temporis floruit, qui Hilario & Honorato sanctitate anteiret, vel qui sanctis Germano Autissiodorensi & Lupo Trecensi anteferri debeat, sine quorum consilio, ope, ac suffragio nihil, quod alicujus esset momenti, Hilarius facere umquam aggressus est: quod & de Honorato pariter credendum. Quicquid sit, nihil in Sedem Apostolicam peccavere Galliæ Episcopi, cum prioribus priscisque ejus sanctionibus, quas commemorat Zosimus, inhærentes, posterioribus consensum præbere renuerunt: quoniam nimirum & ipsis inconsultis, & re non satis perpensa decretæ fuerunt, ad nullius Episcopi postulationem, sed ad solam quorumdam nullius nominis Clericorum querelam. Noverant enim Antistites illi, quod Symmachus postea in eadem caussa scripsit, *ad ipsam sacrosanctam catholicam religionem pertinere, ne sit sententiarum varietas inter priores & posteriores Antistites Ecclesiæ, cujus omnis potestas infringitur, nisi universa, quæ a Domini Sacerdotibus semel statuuntur, perpetua sint. Nam cum ad Trinitatis instar, cujus una est atque individua potestas, unum sit per diversos Antistites Sacerdotium; quemadmodum priorum statuta a sequentibus convenit violari?*

Symmach. Papæ ep. 2. ad Eonium Arelatens.

Vide Greg. PP. I. lib. 5. Epist. 12.

His fretus rationibus Hilarius Arelatensis, statim ac in locum Honorati defuncti suffectus

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hæc refelluntur in Observ. part. 2. c. 2. num. 8. & 9.

PARS II. CAP. V.

fectus eſt, tres illas Provincias metropolitico jure adminiſtrandas ſuſcepit, omnibus Gallicanis Epiſcopis unanimi conſenſu ſuffragantibus. Iſtud vel ex uno Leone certum eſt, qui eam ob rem ejus audaciam culpat, quod in aliena, ut putabat, Provincia munus p ntificium exercere præſumſiſſet. Sed vel unico poſſeſſionis titulo utramque Narbonenſem Provinciam (præter Viennenſem) ſuæ ſedi debuit aſſerere, cum & deceſſoris ſui ſanctitas, & ipſorum Epiſcoporum conſenſus vetarent, ne alios Arelatenſes Epiſcopos in ſuſpicionem alieni juris attentati vocaret.

Secunda Narbonenſis propriis argumentis Hilario vindicatur. 2

Præter ea quæ de utraque Narbonenſi huc uſque diſſeruimus ad Zoſimi conſtitutionem, alia ſunt quæ ſpeciatim 2 Narbonenſem ſecundam Arelatenſi Epiſcopo ſubjectam fuiſſe afferant.

Ac primum quidem patet ex Taurinenſis Concilii Canone I. Aquenſem Epiſcopum, qui ſolus metropoliticam dignitatem intra Narbonenſem II. ſibi deinceps arrogavit poſt Proculi mortem, tunc temporis tale jus ſibi non vindicaſſe. Si enim is vel alius ex ea Provincia Metropolitanus fuiſſet, non aſſereret Proculus Maſſilienſis ejuſdem Provinciæ Eccleſias *vel ſuas parochias fuiſſe, vel Epiſcopos a ſe in eiſdem Eccleſiis ordinatos*. Metropolitanus enim vel hæc verba falſi arguiſſet, vel conqueſtus eſſet de uſurpatis ſuæ metropoliticæ dignitatis juribus. Nihil tale objectum eſt Proculo, nemo metropoliticam obtendit poteſtatem: hoc unum contenderunt ejuſdem regionis Epiſcopi, *ſibi alterius Provinciæ Sacerdotem præeſſe non debere*. At hæc ratio, inquies, Arelatenſem pariter a poteſtate in utramque Narbonenſem, ac præſertim ſecundam, de qua hic agitur, excludit: cum enim Proculo adverſatus eſſe non legatur in hac Taurinenſi Synodo, argumentum eſt eum non ſe pro Metropolitano illius Provinciæ geſſiſſe.

Canon. I. Taurinenſis Concilii.

Ut nodus iſte ſolvatur, animadvertendum eſt maximam perturbationem inductam eſſe in Provincias Gallicanas, & maxime in Narbonenſem ſolidam, per Maximi, Arbogaſtis, Eugenii, aliorumque tyrannidem, qui eas partes occuparunt ſub finem ſæculi quarti. Per illos Eccleſias Galliarum Clericoſque ſuis privilegiis eſſe ſpoliatos queritur Valentinianus III. Imperator in Conſtitutione de diverſis eccleſiaſticis capitibus miſſa Armatio Præfecto Prætorio Galliarum ann. 425. Per eorumdem deſidiam omnia ſuſdeque acta eſſe in Provincia Viennenſi innuit Honorius Auguſtus Conſtitutione anni 418. ad Agricolam Præfectum Prætorio Galliarum, cum prætermiſſum arguit eorum negligentia Provinciarum conventum apud Urbem Arelatenſem. Res ipſa clamat, eccleſiaſticæ diſciplinæ per bellorum civilium tumultus vix locum aliquem eſſe potuiſſe. Quamobrem cum difficillimum eſſet, ſparſis per omnes Provincias exercitibus utriuſque partis, Arelatenſem Epiſcopum Eccleſiarum neceſſitatibus occurrere, & ad longinquas civitates ſe transferre, ut defunctis Epiſcopis pro jure ſuo ſucceſſores ordinaret, neceſſitate temporum compulſus eſt permittere, ut inſigniorum aliquot civitatum Epiſcopi viciniorum ſibi Eccleſiarum Epiſcopos, cum opus erat, conſecrarent. Cum autem Proculus, vir ſancti Hieronymi judicio ſanctiſſimus doctiſſimuſque, ceteris præterea Epiſcopis præemineret & antiquitate Sacerdotii, & nobilitate civitatis, & Eccleſiæ ſuæ prærogativa, quæ prima inter comprovinciales Viennenſis tunc erat, ut ex Sidonio colligitur; facile fuit ut ei conſecrandorum per ea tempora Epiſcoporum honor ac poteſtas ultro & a vicinis Epiſcopis deferretur, & ab Arelatenſi permitteretur. Rebus vero Imperii poſtmodum pacatis, Provinciarumque illarum nova diviſione per imperialem ſanctionem inducta, contentio inter Epiſcopos exorta eſt, aliis adverſus Arelatenſem negantibus uni Metropolitano duas Provincias debere eſſe ſubjectas, aliis affirmantibus Metropolitanum ex aliena Provincia non eſſe aſſumendum, contra Proculum, qui Narbonenſem ſecundam ſibi vindicabat; eodem vero Proculo aſſerente jus ſibi merito competere in illius Provinciæ Eccleſias, quæ vel Parochiæ ejus fuerant, vel ab eo acceperant Epiſcopos, *ut iiſdem tamquam pater filiis honore primatus adſiſteret*, æquitatis legibus maxime conſonum videbatur. Ubi notandum, nec aliam a Maſſilienſi Epiſcopo rationem obtendi, quam ordinationem, quæ jus recentiſſimum fundabat; nec ex alia parte objici male tentatam hujuſmodi ordinationem, quo magis intelligas rem totam ex ſola temporum neceſſitate, & ex indulgentia Metropolitani eſſe perfectam.

Hieron. ep. ad Ruſticum Monachum. Sidon Apoll. epiſt. 7. l. 7. ad Græcum.

Conc. Taurinenſe Can. I.

Quid interim ageret Arelatenſis? Omnia ſedis ſuæ jura undique impeti ac peſſumdari cernebat. De Viennenſi primatu certabat cum eo Viennenſis Epiſcopus. Narbonenſem ſecundam ambiebat Maſſilienſis, vir Gallicanis Epiſcopis acceptiſſimus, qui poſſeſſionis & conſecrationis titulum, ac forte Arelatenſis conſenſum prætendebat. Magis ergo e re ſua eſſe duxit, ſi Proculo manus daret, ut dum viveret Narbonenſi Provincia II. potiretur, ea conditione, ut poſt ejus obitum ad antiquum Metropolitanum reverteretur illius ordinatio, quam conditionem ſubintelligere viſa eſt Synodus, cum aliam non expreſſit. Ea ratione & Proculi & aliorum Gallicanorum Antiſtitum gratiam conciliabat, quæ neceſſaria illi erat, ut primatus ſui jura adverſus Viennenſem Epiſcopum illæſa cuſtodiret. Revera poſt Proculi mortem Narbonenſis II. provinciæ admi-

---

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Confer eaſdem Obſerv. part. 2. c. 6. n. 2. & ſeqq. ubi ſingula, quæ ſubjiciuntur, ad calculos revocabimus.

PARS II. CAP. V.

administrationem iterum capessivit Arelatensis Episcopus; immo & ante Arelatensi vindicavit Zosimus, ut ex ejus notum epistolis.

Horum aliqua etsi sola conjectura nitantur, ita tamen vero similia sunt, ut aliter ea contigisse vix possit concipi. Proculus enim vir sanctissimus antea metropolitica dignitate non ornatus, ordinationem earum Ecclesiarum, nisi urgente necessitate & consentientibus Episcopis, sibi arrogare non potuit. Quæ Ecclesiæ, ut sine Metropolitano esse non potuere, ita alium antea non habuerunt, quam totius Narbonensis Metropolitanum, quem Arelatensem Episcopum fuisse probavimus. Et ideo Arelatensis ad tempus, cedens Proculo, satis juri suo in Narbonensem II. consulebat, si primatum suum adversus Viennensem strenue propugnaret. Liquet ergo nullum Arelatensi Episcopo præjudicium creari ex ejus silentio in Synodo Taurinensi circa Narbonensem secundam: quamquam nec clarum est in cujus gratiam reclamaverint Episcopi secundæ Narbonensis: & ex studio, quod postea in Arelatensem servaverunt, eidem tunc favisse non improbabiliter censeri possunt. Quibus & hoc addi potest, solos nobis hujus Synodi Canones repræsentari, non vero acta, in quibus eorum omnium Episcoporum interlocutiones integras proculdubio inveniremus, nisi illa periissent. Forte nec omnes Canones habemus, cum ea, quæ in caussa Bricii Turonensis Episcopi & Lazari ejus accusatoris tractata esse in ea Synodo narrat Zosimus Papa, desiderentur: qui & in alia epistola ad Episcopos provinciæ Viennensis & Narbon. II. testatur in illo Taurinensi Concilio *longe aliud actum esse*, quam de Metropolitanorum jure, ac distinctione provinciarum.

Epist. Zosimi Papæ ad Episcopos Africæ, Galliæ, & Hispaniæ.

2. Præter hanc rationem, quam ex ea Synodo fuse deduximus, aliam ex eadem Zosimi epistola mox citata eruimus. Arguitur enim Proculus, quod Lazarum ad episcopalem dignitatem promoverit, qui pro calumniatore in illa Synodo damnatus fuerat. Porro cum Lazarus Aquensis Episcopus esset, nec ab Episcopo secundæ Narbonensis ordinatus fuerit, sed a Proculo Massiliensi, liquet nullum in ea provincia Metropolitanum fuisse, præter Arelatensem, qui juri suo ad tempus cesserat in Massiliensis Episcopi gratiam.

3. Manifestum est Aquensem Episcopum, ac consequenter totam Narbonensem II. subjectam olim fuisse Arelatensi Antistiti, ex eo quod jus diutissime retinuit illum ad se evocandi, vel synodalis Concilii, vel ordinationis caussa; ut inde liceat concludere, sero admodum illius sedis Antistitem in perfectum Metropolitanum evasisse. Hoc patet ex serie libelli Symmacho Papæ oblati an. D. 514. & ex rescripto ejusdem Papæ ad Cæsarium Arelatensem. Præter quam quod enim is libellus asserit hanc potestatem usque ad illa tempora penes Arelatensem Antistitem fuisse, a longævis sæculis priscorum sancitam esse auctoritate, & a veneranda Sede Romana quondam perenni sanctione præceptum, ut eadem inconcussa permaneret; ipse Symmachus in epistola sua eam in venerandis Patrum statutis fundatam esse scribit, & antiquitate roboratam. *Unde*, ait, *rationabile est, ut sancta Arelatensis Ecclesia propriis privilegiis perfruatur, & quod vetustas præstitit, & Patrum auctoritas roboravit, nova non debet violare præsumtio ... Igitur per singulas Ecclesias beneficia, quæ sunt diu custodita, serventur. Etsi tam Ecclesiæ Aquensis Antistes, vel alius quilibet Metropolitano Pontifici juxta canonum definitionem vocatus obtemperare noluerit, noverit subdendum se, quod non optamus, ecclesiasticæ disciplinæ.* Unde porro tam singulare privilegium, tamque antiqua prærogativa manavit in Arelatensem Ecclesiam, ut ejus Episcopus alterius provinciæ Metropolitanum ad se posset convocare? An ex paucitate comprovincialium Viennensis provinciæ, quæ ejus Metropolitanum cogeret vicinorum Episcoporum opem ac suffragia emendicare? minime. Quinque enim provinciarum amplissima ac numerosissima erat Viennensis: aliæ omnes paucioribus constabant civitatibus; nec tamen idem jus sibi vindicarunt earum Metropolitani in alios Metropolitanos. An hoc habuit Arelatensis ex vicibus Romani Pontificis, quas illi commissas esse volunt? At, ut hoc demus hujusmodi vicibus illum fuisse ornatum, eo nomine non solus ei Aquensis subjectus fuisset, sed omnes earum provinciarum Metropolitani Episcopi. Aliunde igitur hæc consuetudo non descendit, quam ex eo quod antiquitus penes Arelatensem Episcopum erant jura metropolitica in civitates Narbonensis II. Quibus etsi postmodum occasione novæ divisionis se se abdicaverit, iis tamen spoliari se non consensit, nisi hac convocandi potestate sibi retenta, quæ videlicet perenne foret antiqui juris & collati beneficii monimentum: unde sero admodum omnia metropolitica jura adeptus est Aquensis Episcopus; ita ut nonnullus ea de re scrupulus remanserit usque ad tempora Concilii Francofordiensis, a quo Sedi Apostolicæ illius eximendi potestas facta est: & adhuc incertus fuisse videtur ejus status tempore obitus Caroli Magni, in cujus testamento Aquensis civitas inter Metropoles non est recensita.

4. Præclarum porro hujus potestatis assumtæ argumentum & exemplum nobis superest in Concilio Regiensi anno 439. congregati in secunda Narbonensi provincia, intra quam Regiensis civitas sita erat. Cum enim Armentarius contra canones ordinatus esset, congregata est Synodus apud Regium, ut eo expulso alter in ejus locum eligeretur. Præcipua autem hæc est jurisdictionis metropoliticæ pars, Synodi provincialis indictio ac convocatio, quam extra propriam provinciam nemo umquam tentare ausus est. Hoc nihilominus præstitit Hilarius Arelatensis, suffragantibus Galliæ Episcopis compluribus, quorum tredecim

post

PARS II. CAP. V. post ipsum subscripserunt, nemine contradicente, annuente Sede Apostolica, quam caussa tam celebris latere non potuit; sed ne reclamante quidem Armentario, cujus plurimum intererat eam Synodum tamquam contra canones habitam infirmare ac respuere. Unde dubitare fas non est, quin & legitimus esset hujusmodi conventus & provincialis. Is enim erat præscriptus statutis canonicis ordo, ut qui contra canones egisset Episcopus, a comprovincialibus judicaretur, non vero ab alterius provinciæ Episcopis.

CAPUT VI.

De jure Arelatensis Episcopi in provinciam Alpium Maritimarum.

Ex Concilio Regiensi potestas Hilarii in Alpium Maritimarum Ecclesias asseritur. 1

DIscussis Arelatensis Episcopi juribus in utramque Narbonensem, occurrunt 1 Alpes Maritimæ, quas sibi eodem metropolitico jure olim vindicavit.

Ac sanctum quidem Hilarium Arelatensem pro Metropolitano hujus provinciæ se gessisse, demonstrat hoc idem exemplum Concilii Regiensis an. 439. quod ab eo convocatum est in caussa Armentarii Ebredunensis contra canones ordinati. Cum enim Clerus civesque Ebredunenses, quorum civitas in civilem Metropolim evaserat post Narbonensis solidæ divisionem, Ecclesiæ quoque suæ sedem eodem jure in ecclesiasticis ornari in votis haberent, Episcopo suo e vivis sublato, alium in ejus locum substituere, inconsulto Arelatensi, tentarunt. At eo conatu non modo privilegium Arelatensis Episcopi minutum non est, sed etiam clarius emicuisse mihi videtur.

Primo enim inde manifestum evadit Ebredunenses Episcopos tale quid antea numquam tentasse, vel saltem numquam pacifice eo jure esse potitos, cum ne verbum quidem de hoc appareat, aut objiciatur Hilario.

2. Quam unanimis fuerit Gallicanæ Ecclesiæ erga Arelatensem Episcopum consensus ex ea ipsa Armentarii ordinatione perspicuum est. Tres enim inveniri non potuere Episcopi, qui canonicum numerum implerent, vixque duos adsciscere sibi potuit Armentarius, qui in illam ordinationem conspirarent, quos vel ecclesiasticarum sanctionum admodum ignaros, vel contemtores fuisse oportet, qui contra apertissima Nicænæ Synodi aliarumque statuta tam infaustam consecrationem aggressi sunt. Et revera eis utcumque parcendum esse definit canon 1. eo quod *hi, qui tam perversa incidissent, a primo lapsus ipsius die, adhibitis passim precibus, culpam pœnitentes aut ignorantiæ aut circumscriptioni imputassent.* *Can. Regiensis Concilii.*

3. Non hæc solum ordinationis Armentarii vitia notata sunt, quod *absque trium Episcoporum præsentia & absque comprovincialium litteris*, sed etiam quod *sine Metropolitani auctoritate, & ejus voluntate neglecta* consecratus fuerat. Metropolitanum Episcopum, cujus neglecta præsentia vel consensus ordinationem irritam fecit, alium non esse quam Arelatensem, omnes consentiunt. Sed an ut ordinario illius provinciæ, an ut primo Galliarum Metropolitano sibi id juris deberi voluit Hilarius? Hoc ultimum existimat Stephanus Baluzius cap. 31. libri 5. Concordiæ Sacerd. & Imperii, quem supplevit: putat enim Hilarium in consequentiam litterarum Zosimi PP. & ad imitationem Thessalonicensis Vicariatus, primi Metropolitani dignitatem sibi sumsisse, eoque nomine ad se referri voluisse de gravioribus caussis, quæ per provincias emergerent, quas inter cum merito censeretur Armentarii caussa, eam ob rem coactam ab eo fuisse Regiensem Synodum. Verum etsi non negaverim variam interdum esse hujus vocis acceptionem, ita ut nonnumquam magni illi Primates, Alexandrinus & Antiochenus Metropolitani appellati fuerint etiam a Leone nostro; numquam tamen ea tempestate in qua versamur, hoc nomine novum istud Metropolitanorum genus designatum legimus, quod Baluzius inducit ac Primatus prærogativa decorat ad exemplar Thessalonicensis Vicariatus, de quo ne somniasse quidem existimo Regiensis Concilii Patres. Deinde cum tam in præfatione Concilii, quam in canone secundo tres conditiones recensentur, quibus omissis nihil prorsus esse ajunt quod Episcopum faciat, nimirum trium præsentia, comprovincialium litteræ, & Metropolitani voluntas: certum est eodem sensu accipi vocem Metropolitani, ac in canone accipitur, pro proprio ac peculiari cujusque provinciæ Metropolitano; cum illius omissio ex canonibus irritam electionem ibidem reddere asseratur. Canones enim illi alii non sunt quam Nicæni, quorum quartus expresse tres easdem illas conditiones complectitur. *Tres*, inquit, *omnino in idipsum convenientes, dummodo consenserint qui absunt, & per litteras approbaverint, ordinationem faciant. Confirmatio autem eorum, quæ in quaque provincia geruntur, tribuatur Metropolitano*: quod omnium Ecclesiarum & Synodorum, quæ hanc rem tractarunt, consensu, semper de Metropolitano ordinario cujusque provinciæ intellectum est. Præterea si de primo aliquo Metropolitano explicanda veniret ista Synodus, admodum ambigua fuisset ejus definitio, quæ novarum in dies contentionum materiam præbuisset, cum alii de primo Galliarum, alii de proprio provinciæ interpretati essent. Denique nemo hanc significationem affinxit Canoni Regiensi ante Balu- PARS II. CAP. VI.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Vide Observ. part. 2. c. 6. n. 10.

PARS II. CAP. VI.

luzium, qui etiam ab auctoris sui sensu recedit; cum illustrissimus Petrus de Marca vocem illam secundum communem significatum acceperit in dissertatione de Primatibus num. 73. hoc tamen subjungens, Hilarii factum trahi non posse in consequentiam, cum eam ob caussam correptus a Leone fuerit, quod debitam Metropolitanis Sacerdotibus in suam transferret dignitatem.

Assertum Hilarii jus ex Arausicana Synodo I.

Alteram probationem vindicatæ sibi in provinciam eamdem potestatis ab Hilario suggerit nobis Arausicana Synodus prima, cui inter comprovinciales subscribit Ingenuus Ebredunensis Episcopus in locum Armentarii depositi substitutus. Qui si provinciæ distinctæ Metropolita fuisset, ut erat Eucherius Lugdunensis Episcopus, eodem atque iste modo subscriptus legeretur ad Metropoliticæ potestatis significationem: *Ego*, inquit, *Eucherius Episcopus subscripsi sanctorum Sacerdotum comprovincialium meorum super his expectaturus assensum*. Eucherius quippe cum forte fortuna in illis regionibus versaretur eo tempore, quo Episcopi provinciales in Synodum conveniebant, ad eam honoris caussa invitatus, inter alienæ provinciæ Episcopos subscribere non est ausus, nisi sub spe adhibendi a comprovincialibus consensus super his, quæ decreta fuerant in Synodo.

Non est porro quod quis eam non provincialem Synodum dicat jure Metropolitico congregatam, sed majorem ea potestate coactam, quam sibi in illas provincias assumebat Hilarius vel jure Vicarii, ut volunt, Romani Pontificis, vel primi Metropolitani Galliarum, ut excogitarunt alii. Manifestum est enim ex Canone XXIX. talem fuisse eam Synodum, qualem bis in anno celebrari Patrum statuta sanciverant, hoc est, Nicænorum Canonum quintus, qui de aliis quam de provincialibus mentionem non habet: *Singulis*, inquit, *annis per unamquamque provinciam bis in anno Synodi fiant* &c. Præterea de earum Synodorum genere fuit Arausicana, quas sine alterius conventus denuntiatione solvi non debere statuunt ibidem Episcopi, qui revera similem sequenti anno congregandam denuntiarunt. Hoc vero solis provincialibus Synodis convenit, non vero Generalibus, aut iis quæ ex pluribus provinciis cogebantur: hæ nimirum non annuatim ac definitis temporibus, sed rarius ac pro temporum rerumque exigentia indici solebant.

Epist. 4. Hilari Papæ.

Tertiam eruimus probationem ex epistola Hilari Papæ ad Leontium, Veranum, & Victurum Episcopos; ubi ait Ingenuum Ebredunensem de Pontificii suæ provinciæ illicita cessione dudum ab Apostolica Sede fuisse culpatum. Ex quo manifestum est Hilarium Arelatensem, annuente etiam Ebredunensi Episcopo, Provinciam Alpium maritimarum suæ Metropoliticæ ditioni subjectam habuisse. Et hoc ipsum est de quo adeo graviter expostulat sanctus Leo in epistola ad Viennenses: *Suis*, inquit, *limitibus, suis terminis sit unusquisque contentus, & privilegium sibi debitum in alium transferre se posse noverit non licere. Quod si quis negligens apostolicas sanctiones, plus gratiæ tribuens personali, sui honoris desertor esse voluerit, privilegium suum in alium transferre se posse credens, non is cui cesserit; sed is, qui intra provinciam antiquitate episcopali ceteros prævenit Sacerdotes, ordinandi sibi vindicet potestatem*.

Epist. 10. S. Leonis ad Episc. prov. Vien. cap. 6. al. 5.

Ep. 4. Hilari Papæ ad Leontium, Veranum, & Victurum.

Quod autem Hilarus in eadem epistola ait, Ingenuum Alpium maritimarum provinciæ Metropolitani semper honore fuisse subnixum, hoc suggerente ipso Ingenuo dictum est post mutatam provinciarum illarum faciem, cum metropoliticæ potestatis jura ex nova divisione præsumta, olimque neglecta, ita cœpit prosequi ac sibi vindicare, quasi ex sola ejus spontanea cessione iis Hilarius potitus esset in illam provinciam. Deinde non ait Ebredunensem Ecclesiam vel civitem, sed Ingenuum Ebredunensem Episcopum ea semper penes se habuisse: quæ longo intervallo a se distant, istudque potius recens privilegium ab eo primo sibi vindicatum, quam antiquitatem hujus Metropoleos probare posset. Addo etiam solius honoris mentionem fieri, non vero potestatis ac jurisdictionis. Fuerunt enim nonnulli Metropolitani, qui solo fere honoris titulo gaudebant, & alteri Metropolitano nihilo secius subjecti erant, sive quoad synodalem conventum, sive quo ad ordinationem. Talis erat Aquensis tunc temporis intra Gallias, ut diximus in capite superiori. Talis fuit etiam inter Orientales Patriarcha Jerosolymitanus, qui honorarium quoddam hujusmodi privilegium accepit a Synodo Nicæna, quemadmodum explicatum habes in doctissima dissertatione Ill. Petri Marcæ de Constantinopolitani Patriarchatus institutione. Denique in his quæ sunt facti, rem asserere non sufficit, nisi idoneis probationibus assertio ipsa muniatur: præsertim cum contrarium, ut hic accidit, comprobant & possessio diuturna & rationes non spernendæ.

Quarto cum ex supradictis, imprimisque ex Concilio Regiensi liqueat, tam constantem fuisse apud Gallicanos Episcopos opinionem, quod Arelatensi Episcopo subjecta esset Alpium Maritimarum metropolitico jure provincia; verisimile non est Hilarium eam sibi primum provinciam subjecisse, sed & Honoratum prædecessorem ejus, & Patroclum Honorati decessorem eadem fuisse potitum. Quis enim adversus Hilarium non insurrexisset, si provinciam quam nullus decessorum ejus habuisset, juri suo subdere aggressus esset: cum eum Leo noster tamquam alieni juris invasorem tam male habuerit propter utramque Narbonensem, quam tamen & ab Honorato & a Patroclo ante ipsum esse administratas ultro fatebatur? Quis vero sibi persuaserit Honorati industriæ deberi hujus provinciæ ad ceteras Arelatensi subjectas accessionem: cum vix ac ne vix quidem duobus annis eam sedem rexerit Honoratus? Quod Patroclum autem at-

PARS II. CAP. VI. attinet, quandoquidem cum nemine decertavit homo amplitudinis suæ cupidissimus pro ea provincia, quam successores ejus sibi vindicarunt, argumentum est eumdem illam nemine contradicente administrasse; nisi tamen ecclesiasticæ provinciæ Viennensis pars censebatur, quam proinde uno ictu Simplicius Viennensis petebat, & eadem pariter industria tutatus est Patroclus, qua metropoliticum provinciæ Viennensis principatum sibi retinuit.

Et revera videntur etiam quarto sæculo eæ provinciæ sub nomine Viennensis fuisse contentæ. In Concilii enim Arelatensis primi subscriptionibus, si genuinæ sunt, nulla alia provincia præter Viennensem nominatur, etsi & ex Nicæensi portu, qui fuit Alpium Maritimarum, & ex Aptensi civitate, quæ erat ex secunda Narbonensi, Legati nonnulli Concilio interfuerint. Siquidem cum ex qua provincia fuerint loca illa annotatum non sit, ex ea fuisse videntur, quæ superius nominata fuerat. Cur enim solum Viennensis provinciæ nomen illic legeretur, nisi una omnes illas complecteretur provincias, quæ postea nomen aliud induerunt, divisa in partes provincia, vel saltem contineret Alpes Maritimas, quarum Metropolitanus tamdiu Arelatensis Episcopi, tamquam Viennensis provinciæ Metropolitæ, potestati subjectus est; & Narbonensem secundam, quæ a Viennensi est recisa.

Aliam etiam conjecturam promimus ex Aquilejensi Concilio desumtam. Ex epistola enim synodali, quæ a Patribus scripta est ad Episcopos provinciæ Viennensis & Narbonensium primæ & secundæ post completam Synodum, non alii videntur eidem interfuisse Legati Gallorum, quam ex tribus his provinciis. Et tamen leguntur in ea sententiam dixisse Theodorus Octodorensis & Amantius Nicæensis, quorum hic ex Alpibus Maritimis, ille ex Graiis fuit. Non temere igitur asserueris Alpes geminas sub Viennensis provinciæ nomine in Ecclesiastica saltem illius temporis Notitia fuisse comprehensas.

CAPUT VII.

De Alpium Graiarum Provincia. Quid in eam juris habuerit Arelatensis Episcopus.

1 ETsi obscura admodum sit provinciæ I Alpium Graiarum & Penninarum memoria in ecclesiasticis monumentis ante Hilari Papæ tempora; haud obscurum tamen est juris in eam plurimum habuisse Arelatensem Episcopum, etiam Leonis ætate. Cum enim duabus tantum civitatibus constet in Notitia Galliarum a Sirmondo edita; earum prima ac præcipua, Tarentasia videlicet, tamquam pars solidæ Viennensis, tributa est Viennensi Episcopo in illa divisione, qua pacis caussa inter Viennensem & Arelatensem Episcopos illam provinciam distribuit Leo noster. Ex quo decernere licet eam provinciam partem olim fuisse Viennensis, saltem in ecclesiasticis. PARS II. CAPUT VII.

Primo enim quod Leo metropoliticorum jurium tam strenuus assertor Tarentasiam attribuit Viennensi Episcopo tamquam Viennensis provinciæ partem, palmare argumentum est, eam non alterius provinciæ partem fuisse, ex qua, & quidem adeo tenui, nunquam ampliorem civitatem decerpsisset, relicta unica & modica civitate Octodoro, quæ Tarentasiæ quoad ordinationem subjiceretur. Etsi enim Viennensi favere vellet, id tamen cum tertii alicujus Metropolitani injuria numquam esset aggressus: præsertim cum ex his civitatibus, quas potestati Arelatensis Episcopi relinquebat, unam aliquam potuisset avellere, quam loco Tarentasiæ Viennensi traderet.

2. Non modo in ecclesiasticis, sed nec in civilibus potita esse videtur ea provincia jure metropolitico; sed solo jure civitatis. Hoc enim perspicuum est ex Sirmondiana Galliarum Notitia, quæ nullam huic provinciæ Metropolim assignat, etsi ceteris omnibus suam assignarit. Non ferebat autem hoc illius ævi consuetudo, ut quæ in civili ordine Metropolim non habebat, ea Metropolim haberet in ecclesiastico.

3. Nullum est apud antiquos scriptores vestigium, ex quo vel suspicari liceat Tarentasiensem Episcopum metropoliticis muniis aliquando fuisse defunctum, aut aliquid juris hujusmodi sibi tunc temporis asseruisse ante Hilari Papæ tempora, cujus unica restat epistola, in qua Alpium Penninarum Episcopi ab aliarum provinciarum Episcopis distinguuntur. Quamquam vereor ut subsit mendum in titulo epistolæ; ita ut loco, *Alpium Penninarum*, legendum putem *Alpinarum*, vel *Alpium Maritimarum*. Ratio emendationis non una est. Primum enim cum alteram epistolam scribat idem Papa Hilarus ad earumdem provinciarum Episcopos, ad quos primam scripserat, provinciarum, inquam, *Viennensis*, *Lugdunensis*, *Narbonensis primæ & secundæ & Alpinæ*, hoc unum inter utramque discrimen est, quod in prima *Alpinarum Penninarum* meminit, in altera simpliciter *Alpinæ*: unde videtur Hilarus unicam Alpinam agnovisse ab aliis provinciis discretam: eam porro longe satius est existimare fuisse Maritimarum Alpium, quæ octo civitatibus constabat, quam Penninarum, quæ ex duabus dumtaxat conflata erat. Deinde quis credat Hilarum, cum ad omnes fere Galliarum provincias scriberet, amplissimam Maritima-

Tentata emendatio tituli epistolæ 8. Hilari PP.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Lege Observ. part. 2. c. 6. n. 11.

PARS II. CAPUT VII.

marum Alpium Provinciam prætermisisse, & unius provinciunculæ meminisse, quæ etiam Metropoli carebat? Denique cum idem Pontifex de eadem Mamerti caussa, de qua in posteriori epistola mentionem facit, scriberet ad viginti nominatim Episcopos, Ingenuum inter eos recenset, qui Alpium Maritimarum Metropolitanus erat: unde patet magis de Maritimis, quam de Penninis Alpibus intelligendam esse Alpinam, quam in posterioris epistolæ titulo commemorat Hilarus, & ex eodem corrigendum esse titulum primæ, ubi *Penninarum Alpium* mentio injicitur.

4. Cum Petronius Præfectus Prætorio Galliarum Honorii tempore septem Provinciarum corpus composuit, quarum Concilium apud Arelatem constituit singulis annis congregandum, vix dubitari potest quin Alpes Graias & Penninas eisdem annumerarit. Qui enim corporis hujus amplificandi caussa duas Aquitanias cum Novempopulana, antiquæ Narbonensis partibus annectere compulsus est, num illud Alpium Penninarum & Graiarum detractione minuisset? Hoc certe verosimile non est; sed par est potius credere Viennensi annexam esse tamquam partem ejusdem & illius septem Provinciarum corporis. Et certe numquam Leo noster Tarentasiam ceteris Viennensis Provinciæ civitatibus promiscue annumerasset, illiusque Episcopi ordinationem tribuisset Viennensi, si nec Provinciæ Viennensis, nec corporis illius septem Provinciarum pars aliqua fuisset: cum nullo exemplo antiquitatis factum id umquam esse probari queat. Quod autem in Notitia Galliarum toties citata ea Provincia ab aliis segregata seorsim numeratur, hoc vel errore factum esse puto, vel potius ex mutatione, quæ per illas Provincias inducta est per Vvisigothorum irruptionem, qui illarum partem occuparunt circa posteriora illa tempora, quæ supra hujus Notitiæ ætati assignavimus. Quamobrem vel ex hac diversitate probatur posteriorem esse & Honorio Imperatore, & Leone Papa I. eamdem hanc Notitiam: & præterea non vere scriptum ab Illustr. Petro de Marca, expunctam esse a corpore Provinciarum illarum Provinciam Alpium Graiarum: cum ex Leone constet Viennensi esse accensitam; quando Tarentasiam Viennensi Episcopo attribuit.

Dissert. de Primatibus pag. 67.

5. Cum Ravennius in locum S. Hilarii mortui ordinatus esset Arelatis Episcopus, de ejus ordinatione certiorem fecerunt Leonem ordinatores per suas litteras, ad quos Leo rescribens duodecim numeravit: unde eumdem duodenarium numerum ordinationi illi interfuisse dubium non est. Porro cum ad solam Viennensem Provinciam pertineret illa ordinatio, eum numerum intra illam provinciam frustra quæsieris, nisi Tarentasiensis ceteris annumeretur. Demtis enim Viennensi & Arelatensi Episcopis, undecim tantum restant in illa provincia juxta Sirmondianam Notitiam, si Tarentasiensem non annumeres. Porro Viennensem huic ordinationi non affuisse extra dubium est: tum quia nunquam consecrationis hujus honorem alteri cessisset, cum tamen Constantino Episcopo, ut provinciæ antiquiori, delatam esse probabile fiat ex ejus inscriptione, quæ primum locum obtinet in rescripto sancti Leonis: tum quia cum ordinatores omnes Ravennii subscripserint libello Episcoporum Gallorum oblato Leoni Papæ in gratiam Arelatensis Episcopi, exceptis tantum Auspicio Vasensi, qui decesserat, & aliis quatuor, qui supererant, Niceto, Floro, Chrysaphio, & Rustico, non est proculdubio inter hos subscriptores numerandus Viennensis, alioqui propriorum Ecclesiæ suæ jurium prævaricator extitisset. Porro nullus e quatuor mox nominatis Viennensis fuit Episcopus, qui si affuisset, primus omnium inscribi voluisset; cum Rusticus tertio tantum loco, Nicetas quinto, Florus septimo, Chrysaphius duodecimo habeatur. Jam vero si Tarentasiensis Episcopus ordinationi Ravennii interfuit, argumentum est Tarentasiam ex provincia Viennensi fuisse; cum id ecclesiasticus mos non pateretur, ut ex aliena provincia ordinationis testes adessent Episcopi in synodali, qui propterea fiebat, conventu: ac ne id Ebredunensi quidem Episcopo concessum in provincia, cui Arelatensis præerat, licet ad ejusdem Synodum pertineret.

6. Denique jus Arelatensis Episcopi in eam provinciam mire elucescit ex vita sancti Jacobi primi Tarentasiensis Episcopi, quam e veteri codice MS. erutam opera Petri Francisci Chiffletii Jesuitæ, inseruit Bollandus tomo 2. Actorum Sanctorum ad XVI. Januarii. Constat enim ex illa vita, si genuina est, & ab antiquo, ut videtur, auctore descripta, Jacobum se primum Honorato Lirinensis Cœnobii Patri ad Monasticam vitam instituendum tradidisse: tum ab Honorato ad Arelatensem sedem assumto missum fuisse ad Centronum oppidum vallemque Tarentasiensem, *ut populum inibi sub gentilitatis ritu degentem ad fidem Christi converteret ... Quocirca*, addit auctor, *Honoratus aliis convocatis Episcopis Jacobum ordinavit Episcopum, & ad præfatum oppidum vallemque Tarentasiensem direxit prædicare verbum Domini*. Quo munere suscepto, Jacobus totum illum populum ad fidem Christi adduxit, Basilicam construxit, sacrisque ministris institutis Hierarchiam composuit: impetratis etiam a Burgundionum Duce, qui tunc eas regiones occupabat, addictisque Ecclesiæ Tarentasiensi circumjacentibus agris. His prorsus similia scribit Illustrissimus jam Tullensium Episcopus Andreas Saussaius in supplemento Martyrologii Gallicani. Ex quibus manifestum est, Ecclesiam Tarentasiensem, quæ illius provinciæ primaria erat, exordia sua debere Arelatensi Episcopo, qui illi & fidem sui discipuli ore propinaverat, & primum consecraverat Episcopum: unde sibi eam merito jure vindicavit, ac consequenter ceteras ejusdem provinciæ Ecclesias.

De Octodoro, quæ jure civitatis gaudet in

PARS II. CAP. VII. in Notitia, difficultas nonnulla esset: cum & longe ante Honorati Episcopatum de ea mentio habeatur in Concilio Aquilejensi, nec alibi legatur subjecta fuisse Viennensi vel Arelatensi, aliisve Galliarum Metropolitanis. Sed jam ea Notitia non est quod anxios nos faciat: cum eam ad posteriorem ætatem esse rejiciendam docuerimus superius.

Ad Synodum Aquileiensem quod attinet, posthabitis Petri Chiffletii conjecturis de actorum illius suppositione, quibus in prima mea Editione nonnihil indulsisse me pœnitet, respondeo, plus favere Synodum illam consilio meo, quam obesse. Cum enim Octodunensis Episcopi meminerint acta, nec tamen alias Galliarum provincias commemorent quæ ad Synodum Legatos destinassent, quam Viennensem & Narbonensem primam & secundam, ad alterutram illarum pertinere debuit Octodorum; & Viennensis juribus accensitam tunc fuisse, asserere mihi liberum est.

DISSERTATIONIS
APOLOGETICÆ
Pro SANCTO HILARIO Arelatensi Episcopo,
PARS TERTIA.

UTRAQUE Dissertationis hujus, quam præmisimus, parte defuncti, vix opus erat, ut tertiam adjungeremus. Siquidem quisquis semel hoc in animum induxerit, nihil Hilarium in utroque illo Celidonii & Projecti negotio tentasse præter legitima sedis suæ jura, facile cetera accusationis capita diluet. Si enim Celidonius non in alia quam Viennensi Provincia Episcopum egit, quam metropolitico jure subjectam fuisse Hilario comprobavimus, non aliena, sed propria eum potestate ad judicium suum vocavit, deposuitque convictum: nec appellationi locus erat; cum nihil nisi juxta canonum consequentiam gestum fuerit in hoc negotio, uti in prima Dissertationis parte asseruimus. Si etiam omnes illæ provinciæ, quæ antiquæ Narbonensis partes fuerant, Arelatensem Metropolitam etiam post divisionem agnovere, non est cur ordinatio * Projecti in aliqua illarum tentata, ob eam rationem in crimen adducatur, quod limites proprios excesserit Hilarius. An vero aliquæ circumstantiæ in utroque illo negotio intervenerint, quæ eumdem vel temeritatis, vel superbiæ, vel alterius criminis reum fecerint: hoc porro est quod hac tertia parte discutiendum habemus: dum reliqua epistolæ S. Leonis capita, animo omnis præjudicii immuni, singillatim perque singulos articulos recensemus.

* Legendum *Episcopi in locum Projecti*.

PARS III. CAP. I.

CAPUT PRIMUM.

An & quo sensu Hilarius Arelatensis ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicarit aut vindicare potuerit.

ISTud est omnium accusationum caput ac summa, quas adversus Hilarium nostrum struxerunt ejus adversarii: quod videlicet *Ecclesiarum statum & concordiam Sacerdotum novis præsumtionibus turbaturus excessit, ita suæ cupiens subdere potestati* 1 Viennensis Provinciæ Episcopos, *ut se beato Apostolo Petro non pateretur esse subjectum; ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans, & debitam Metropolitanis Sacerdotibus in suam transferens dignitatem.* (*Ep.10. ad Episc. Prov. Vienn.c.2*) 1

Ad hæc ut articulatim satisfaciamus, respondeo satis elucescere ex iis, quæ superius diximus, nequaquam *Ecclesiarum statum* ab Hilario fuisse turbatum; immo vero hoc unum a Leone etiam atque etiam rogabat, *ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret*; nec *novis* sese efferebat *præsumtionibus*, sed antiquis inhærebat Ecclesiæ suæ privilegiis, quæ a prædecessoribus suis per manus, ut probavimus, accepta, si ultro deseruisset, prævaricationis crimen incurrisset. Tantum abest autem ut *Sacerdotum concordiam* turbaret Arelatensis Pontifex, ut potius ad ejus propugnanda jura omnes fere in unum coirent ac conspirarent Galliarum Episcopi, uti ex eo patet, quod iisdem annuentibus 2 eamdem semper, quoad vixit, usurpavit potestatem, etiam refragante Leone, ac minitante Augusto: & post mortem ejus omnes Ravennium in ejus locum *unanimiter*, ut Leo ipse loquitur, *consecrarint*, & per libellum supplicem uno consensu adierint Leonem Episcoporum Gallicanorum pars maxima, ut eum ad revocandum durum illud decretum adversus Arelatensem Antistitem promulgatum amice compelleret. Eatenus porro suæ potestati subdere cupiebat Viennensis Provinciæ Episcopos, quatenus provincialibus Episcopis injunctum erat per sacros canones, ut Metropolitis obtemperarent, ex illorum ore nutuque penderent, ipsumque ut dignitatis suæ consecrationisque auctorem venerarentur. Non ita tamen Provinciæ sibi suæ ordinationem pro jure suo 2

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hæc verba *Viennensis provinciæ Episcopos* ex sua sententia Quesnellus inseruit, eo quia Hilarii judicium de Celidonio, quod Leo respicit, ad provinciam Viennensem Arelatensi Episcopo subjectam pertinuisse existimet: quam tamen sententiam falsam ostendimus. Hujus autem capitis confutationem invenies in Observ. part. 3. c. 1.

2 Nec Hilarium post Leonis decretum jus metropoliticum usurpasse, nec Gallicanos contra ipsum decretum conspirasse, aut quicquam egisse, ibidem probabimus cap. 2.

PARS III. CAP. I.

suo assumebat, ut Cathedræ Petri debitam denegaret subjectionem, quam ut capiti membrum, ut Primati Metropolita, ultro deferebat. Verum quod ex apostolica traditione acceptum post Hilarii tempora aliquando asseruit Magnus Gregorius, hoc Hilario, qui erat traditionis fonti propinquior, non latebat: nimirum, inertem esse ac otiosam primariorum Præsulum erga inferiores Episcopos prærogativam, cum nihil ab his nisi secundum normam canonum arrogatur. *Si qua*, inquit ille, *culpa in Episcopis invenitur, nescio quis ei Episcopus subjectus non sit: cum vero culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sumus*. Nihil porro contra canones actum esse ab Hilario, abunde a nobis dictum ac probatum est in superiori Dissertationis hujus parte: immo vero nihil nisi pro custodia canonum, vel contra Celidonium decretum in Synodo, vel Romæ coram Pontifice prolatum est ab Hilario: quamobrem quod Leoni sententiam æquitate plenam rescindere volenti strenue obstiterit, non proterviæ in eo indicium, sed invicti animi disciplinæque tenacissimi argumentum fuit.

S. Gregor. lib. 7. ep. 65. ind. 21. & apud Gratian. Dist. 12. C. de Constantinopolitana.

Jam quod attinet omnium per Gallias Ecclesiarum ordinationes, quas sibi vindicasse dicitur Hilarius, juvat nonnulla observare, quibus expensis quicquid ambitionis erumpere videtur ex his verbis, nullo negotio eluetur. Nulla hic fere vox, quæ interpretatione non egeat, aut a generaliori significatu ad strictiorem revocari non debeat.

Quo sensu ordinatio accipienda in Leonis epistola.

Hallucinati sunt, nisi ipse hallucinor, omnes omnino, qui vocem *ordinationes* hic positam esse existimarunt pro consecratione Sacerdotum seu Episcoporum; ita ut S. Leo Hilarium arguerit, quasi omnium per eas Galliarum partes, de quibus loquitur, Episcoporum consecrationem posthabitis Metropolitanis sibi arrogantem. At certissimum mihi apparet longe hoc abesse a mente Leonis; sed potius *ordinationem* hoc loco pro administratione seu sollicitudine usurpari, quæ Metropolitano vel ordinario vel primario competit in Provinciam aut aliquem Provinciarum tractum. Hoc inde primum elucet, quod non *ordinationes Sacerdotum* dixit S. Leo, sed *ordinationes Ecclesiarum*; inter quæ magnum esse discrimen, nemo non videt. Ordinare enim Episcopos seu Sacerdotes unicum consecrationis munus exprimit, ordinare autem Ecclesias quemlibet alium jurisdictionis in Ecclesias actum & exercitium denotat. 2. Cum hæc scribebat Leo noster positum ob oculos habebat Celidonii negotium, de quo inter Pontificem & Hilarium contentio fuerat. Nemo autem hac in occasione consecratus ab Hilario fuerat, sed potius depositus fuerat Celidonius in Synodo Hilarii jussu congregata, quod sub ordinationis Ecclesiarum nomine continetur. Denique familiarissimum est illius ævi scriptoribus in hoc significatu ordinationis vocem usurpare. Cuique legenti passim occurrent hujusmodi plurima; ut apud Leonem ipsum sermone de Apostolis: *Paullo*, inquit, *Apostolo aliarum adhuc* ECCLESIARUM ORDINATIONIBUS *occupato*: sed & in hac caussa ipsaque epistola, de quibus agimus, duplicem hujus vocis sensum discernit & usurpat Leo. Cum enim Projecti negotium tractat cap. 4. & 5. & infra etiam de consecratione Episcoporum sermonem habet, exacte *ordinationem Sacerdotum* dicit; cum vero de generali Provinciarum administratione differit, *ordinationem Provinciarum* nominat. Ita enim accipienda mihi videntur hæc tertii capitis verba: *Ordinationem sibi, ut ante jam diximus, singuli Metropolitani suarum Provinciarum, cum his qui ceteros Sacerdotii antiquitate præveniunt, restituto sibi per nos jure defendant*. Quamquam enim non inficiamur *ordinationem Provinciæ*, vel *Provinciarum* nonnumquam pro consecratione Sacerdotum Provinciæ usurpari apud ecclesiasticos scriptores; non ita tamen sumi hoc loco mihi videtur, sed pro administratione. Ad consecrationem enim Episcoporum non ii solum cum Metropolitano convenire solebant, *qui ceteros Sacerdotii antiquitate prævenirent*; sed tota simul conspirabat coibatque Provincia; at vero pro administratione Provinciæ, eorumque negotiorum discussione, quæ persæpe intra quamque Provinciam enascebantur, opus non erat ut toties comprovinciales Episcopi omnes in Synodum convenire juberentur; sed satis erat, ut illa a Metropolitano ex aliquot antiquiorum consacerdotum consilio tractarentur, juxta præsens Leonis pronuntiatum. Adde quod eodem loco generatim de alieno jure non invadendo differens Leo, jubensque ut suis quisque limitibus sit contentus, innuit se de generali quoque Provinciarum ordinatione seu administratione sermonem habere. Ejusdem etiam epistolæ capite ultimo: *Non enim*, inquit, *nobis ordinationes vestrarum Provinciarum defendimus, quod potest forsitan, ad depravandos vestræ sanctitatis animos, Hilarius pro suo more mentiri; sed vobis per nostram sollicitudinem vindicamus*. Hoc, inquam, pariter loco ordinatio pro administratione poni mihi videtur. Quis enim umquam illo tempore vel somniasset, Romanum Episcopum de ordinandis seu consecrandis Gallicanarum Provinciarum Episcopis cogitasse? At ut per se vellet illarum Provinciarum curam suscipere, synodales conventus congregare, judicia adornare, & cetera hujusmodi, quæ penes Arelatensem Episcopum ad illa usque tempora fuerant, ad se pertrahere, non somniantis erat suspicari. Hanc tamen longe a se amolitur Leo suspicionem, eam curam 3 Leontio Fo-

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Leontius, cujus Leo meminit, diversus est a Forojuliensi: quippe hic jam obierat circa annum 432. uti probant Tillemontius tom. 15. not. 3. in S. Maximi Regiensis vitam, & Pagius ad an. 433. n. 20.

PARS III. CAP. I. Forojuliensi Episcopo, honorandæ, ut ait, antiquitatis caussa, deferri postulans; eam, inquam, curam, quam sibi superius asseruerat nolle defendere. Porro nequaquam Leontio Episcopos consecrandi potestatem facit; immo diserte interdicit, hanc exceptionem statim subjiciens: *Metropolitanis privilegii sui dignitate servata*: quibus etiam non uno epistolæ loco jus consecrationis a Leone ipso asseritur.

Ipse Valentinianus Augustus, cum constitutione sua Hilarium acerbe increparet, ex Leonis suggestione, ait, quod *certa in eum ex his, quæ male* ORDINAVERAT, *lata sententia est*. Ubi nullatenus de consecratione in particulari loquitur, sed universim de omnibus, quæ male gesta in Ecclesiis ab Hilario existimabat. Denique, ne prolixiores simus, ipse Hilarius, referente vitæ ejus auctore, in hæc verba Leonem allocutus est, *deposcens ut Ecclesiarum statum more solito* ORDINARET.

Quid per omnes Ecclesias Leo intelligat. Quoquo modo autem ordinationis vocem interpretemur, opus est ad Hilarii defensionem sequentes ad genuinum sensum revocare: si enim de omnibus, quaqua patent, Gallicanis provinciis intelligerentur, intolerandæ prorsus audaciæ reus habendus esset Hilarius. Ac primum quidem certum est Gallicanas tunc temporis provincias non unius Principis ditioni fuisse subjectas, sed partim Romano Imperatori, partim Gothis, partim etiam Francorum Ducibus vel Regibus paruisse: ut nullo pacto potuerit Hilarius omnium per omnes Gallias Ecclesiarum ordinationem sibi vindicare: numquam enim id ferebant Principes, ut alienæ gentis aut ditionis Episcopus Ecclesias in eorum regno sitas administraret, & ex iis vel Episcopos amoverent, vel conflarent Synodos. Exemplum habemus in prima Synodo Arausicana, cui cum forte fortuna interfuisset Eucherius Lugdunensis Episcopus Hilario nostro, qui Concilio præerat, pernecessarius, non ausus est tamen Synodi Actis absolute subscribere, sed tantum sub conditione consensus a comprovincialibus impetrandi. *Ego*, inquit, *Eucherius Episcopus subscripsi, sanctorum Sacerdotum comprovincialium meorum super his expectaturus adsensum*. Ex hac igitur Synodo, quæ tribus tantum annis Celidonii depositionem antecessit, manifestum est 4 in Lugdunenses, ac proinde in alias provincias ulteriores Galliarum nihil sibi vindicasse juris Hilarium, qui nec Eucherium impulit ut absolute subscriberet, quoniam illum ad suam Synodum non pertinere noverat.

Non alias ergo Gallias licet hic intelligere, quam quæ Narbonensem olim solidam composuerant, quæ *Galliarum provincia* primum appellata est, ac postmodum simpliciter *Provincia*. Quæ cum ab aliis provinciis in administratione civili distingueretur, consequens erat ut etiam in ecclesiastica esset separata. Certe suspicor illud etiam inter utrasque discrimen nonnumquam positum esse, ut quæ Narbonensem olim conflarant, simpliciter Galliæ, vel Galliarum provinciæ; aliæ vero dictæ sint provinciæ Gallicanæ. In Concilio enim Parisiensi ann. 362. vocantur ubique Gallicani Episcopi qui Synodum constituebant, *& Saturninum excommunicatum ab omnibus Gallicanis Episcopis* dicunt. Quæ Synodus eo consilio congregata fuisse videtur, ut quæ a Saturnino Arelatensi Episcopo Ariano male gesta fuerant in Arelatensi & Biterrensi Synodis, rescinderentur. Verum quia timendum erat ne Saturninus vel Synodum de novo cogeret adversus Parisiensem, aut saltem eos Episcopos, quos prius ad tuendum errorem armaverat, iterum ad conculcandum Parisiense decretum auctoritate sua impelleret, decrevit Synodus *ut quisquis his, quæ statuerat*, INTRA GALLIAS *putaverit renitendum, a communione ac sede sit Sacerdotii abjiciendus*: eas Gallias, ut opinor, intelligens, in quibus versabatur ac auctoritate pollebat Saturninus, & quarum Episcopi propter ante acta in suspicionem veniebant. Item in Concilio Vasensi I. an. 442. *Placuit*, inquit Can. I. *tractatu habito, Episcopos* DE GALLICANIS *provinciis venientes*, INTRA GALLIAS *non discutiendos: sed solum sufficere, si nullus communionem alicujus interdixerit: quia inter circumhabitantes ac sibi pene invicem notos, non tam testimonio indigent probi, quam denotatione ac denuntiationibus depravati*. Ubi omnino distingui videtur inter Gallias seu quinque aut septem provincias, quarum Episcopi Synodo aderant, & Gallicanas provincias, de quarum Episcopis discutiendis agebatur. Eodem sensu Gallias esse acceptas a Leone ipso pro solidæ Narbonensis partibus apparet ex epistola 38. ad Ravennium Arelatensem. *Petronianum*, inquit, *quemdam vagum... didicimus* PER GALLIAS *se nostrum esse Diaconum jactitasse, & sub hujus honoris obtentu diversas ejus provinciæ Ecclesias circuire*. Item epistolam ad Episcopos Synodi quinque aut septem Provinciarum, quæ corpus ab aliis distinctum conflabant, ita inscribit: *Leo Ravennio, Rustico &c. Episcopis* PER GALLIAS *constitutis*. Hæc sunt conjecturæ, quas doctioribus examinandas emittimus, non ita iis innitentes, ut ab iisdem

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Cum Celidonius Vesontionensis Episcopus fuerit Lugdunensi Metropolitæ subditus, ut ostendemus in Observ. ad hanc dissertationem; cum Hilarius eum deposuit, judicium exercuit in provincia Metropolitæ Lugdunensis, & hac de caussa Leo eum *omnium per Gallias Ecclesiarum ordinationes*, seu administrationem sibi vindicasse affirmavit: adeo falsum est *Galliarum* nomine solidam Narbonensem intelligendam esse. Cetera quæ Quesnellus subjicit, vel ipse imbecilla sub finem capitis indicat.

PARS III. CAP. I. iisdem pendere velimus sententiam nostram, qua dicimus, non omnes omnino Galliarum provincias sibi subjicere voluisse Hilarium; sed eas solummodo, quæ ex solidæ Narbonensis divisione in solidas evaserant quoad civile regimen. Quam merito autem jure eas sibi vindicabat Arelatensis Episcopus, satis superque dictum est in superioribus.

CAPUT II.

Utrum in hac agendi ratione, quam Pontifex redarguit in Hilario, aliquid superbiæ, præsumtionis & arrogantiæ emicuerit.

1 TOtus est Leo noster in insectanda Episcopi Arelatensis 1 superbia, vixque linea est in hac, tota quanta est epistola, quæ hanc criminationem non spiret acrioribus verbis & quidem plurimis illatam. Passim enim eum traducit, ut hominem *nulli subditum legi, qui nullis se dominicæ institutionis credit regulis contineri, qui sacratissimam Petræ firmitatem Deo ædificante constructam nimis impia vult præsumtione violare, ejus potestatem tentat infringere, favendo cupiditatibus suis, præsumendo illicita, & ipsius beatissimi Petri reverentiam verbis arrogantioribus minuendo.*

Nihil revera arrogasse sibi Hilarium præter suæ Ecclesiæ jura, ostensum est pluribus. An vero ita sedis suæ privilegia, immo totius episcopalis ordinis potestatem defenderit, ut debitam Apostolicæ Sedi violaret reverentiam, non omnino manifestum est. Afferit quidem sanctus Leo, sed Leo, ut scribit Doctissimus Baronius, *in his quæ contentiosi fori sunt, quod perfacile est, deceptus*, sed Celidonii artibus circumventus, & delationibus adversariorum faciliores præbens aures.

Quis porro ad convincendum reum accusatoris testimonium satis esse dicat, præsertim vero in propria caussa, in qua quisque sibi ipse suspectus esse debet? Certe cum in hac Leonis epistola lego: *Quod postquam Hilarius rationabile, quod in sanctorum Concilio Sacerdotum posset respondere, non habuit, ad ea se, occulta cordis ipsius transtulerunt, quæ nullus laicorum dicere, nullus Sacerdotum posset audire;* cum hæc, inquam, lego, redit in memoriam Auxiliaris Præfecti effatum, quod ex ejus ad Hilarium ipsum epistola ea de re scripta refert Honoratus Massiliensis. *Impatienter*, inquit, *ferunt homines, si sic loquamur, quomodo nobis conscii sumus. Aures præterea Romanorum quadam teneritudine plus trahuntur.* Mihi certe audiendus magis videtur Præfectus ille Leonis & Hilarii amicus, quam vel Hilarius ipse, vel Leo, quorum, tametsi san-

Auxiliaris Præfectus Hilario patrocinatur.

ctorum, mentibus vel propriorum privilegiorum æmulatio, vel amor victoriæ nebulas quasdam offundere potuerunt. Intelligis autem, sincere Lector, quantum aberat ut Auxiliaris Præfectus, totius negotii atque tractatus inspector, contumaciæ Hilarium argueret; cum omnes potius Leonis querelas in illam affectionem referat, qua vix est qui non laboret, cum suæ sententiæ sibique aliquem habet paullo liberius adversantem: in eamque aurium teneritudinem, quam Romanis innatam affirmat. Sed & longe clarius mentem suam aperit in eadem epistola, ubi asserit se totius illius concertationis conscium ac testem, nihil omnino in Hilario deprehendisse, quod animum elatiorem protervumque saperet. *Cum*, inquit, *propositi tui tenax sis & semper æqualis, nulloque commotionis felle rapiaris, sicut nullis extolleris illecebris gaudiorum; ego nec minimum quidem factum Beatitudinis tuæ arrogantiæ memini contagione fuscari.* PARS III. CAP. II.

Hoc ut Auxiliari Præfecto, ita & cunctis Galliarum Episcopis persuasum fuit, qui a Leone accepisse videntur rerum in Romana Synodo gestarum acta, quæ omnia ab Hilario prolata continerent, ut ex his verbis conjicio: *Quæ igitur apud nos in caussa Celidonii Episcopi gesta confecta sint, & quæ Hilarius dixerit, dum cum eodem præsente supradicto Episcopo audiretur, inditus chartis rerum ordo demonstrat.* Cum autem omnium ab Hilario gestorum dictorumque participes essent facti, 2 non tamen propterea ab illo desciverunt; sed posthabito transalpini conventus judicio, Gallicanæ Synodi sententiam adversus Celidonium decretam, constanter ratam habuerunt, eumdem semper honorem detulerunt Hilario, nec ejus locum a Leontio aliove invadi permisere, quod erat Leonis ad eos scribentis votum consiliumque. 2

Galliarum Episcopi Hilario adhærent.

Etsi porro tam horum Præsulum, quam Auxiliaris Præfecti suffragia deessent in gratiam Hilarii, non facile tamen aures accommodandæ essent ejusmodi accusationibus, cum & antequam hoc negotium agitari cœpisset, & postquam finitum est, semper ob summam animi demissionem fastusque omnis contemtum præcipue commendatus sit Hilarius. Inde est quod cognati ac prædecessoris sui Honorati vitam edisserens, prosapiæ ejus nobilitatem pressit silentio, ne in ipsum laudes gentili suo delatæ reciderent: *Etiam ipse laudibus venerandi propinqui præcelsum stemma natalium maluit nobilitare dum respuit, commendare dum præterit, dilatare dum spernit.* Nec mirum demissum gessisse animum, ubi in ea dignitate collocatus est, ad quam non nisi humilitate conscenderat. *Sicut enim Sacerdotii gradu summus*, inquit idem vitæ ejus scriptor, *ita humilitatis descensu, fastigium celsæ sublimita-*

Humilitas sancti Hilarii.

S. Honoratus Massil. in vita sancti Hilarii Arelat.

Ibidem.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Confer Observ. part. 3. c. 1. n. 2.

2 Hæc gratis & falso affirmari patebit ex iisdem Observ. part. 3. c. 2.

PARS III. CAP. II. *mitatis indeptus*. Idem Massiliensis Episcopus, postquam plurimis exemplis Hilarii nostri humilitatem comprobatam fecit, ita prosequitur: *Constat ergo humilitatis culmina proprio eum comparasse despectu, & celsum perinde virtutum meruisse fastigium. Sed forte hæc tanta & tam multiplicia veræ humilitatis exempla aliquod superbiæ periculum generarunt, & non potius sublimibus humilitatis compararunt celsa præconia. Exstitit rigidus, sed superbis; exstitit terribilis sæculi iniquitate turgentibus, xenodochiæ vanitate turgentibus. Ceterum congregationi sanctæ & consummatis viris, non solum cor atque animum, sed corpus quoque promptissime prosternebat.* Quod non minus Romæ, quam in Galliis frequentavit: Urbem enim statim atque ingressus est, *Apostolorum Martyrumque occursu peracto, beato Leoni Papæ illico se præsentavit, cum reverentia impendens obsequium & cum humilitate deposcens, ut Ecclesiarum statum solito more ordinaret.* Denique ne unius vitæ auctoris nonnullis forsitan suspecti testimonio contenti simus, Auxiliaris Romanæ facundiæ, ut idem scriptor asserit, auctoris suffragium proferamus; breve quidem illud, at omni exceptione majus. Ita Hilarium ipsum alloquitur in epistola, cujus fragmentum habet ejus vita: *Sicut tenes in aliis modestiæ morumque operibus principatum; ignosce de te studiose minora dicenti, quia semper in prædicatione sui virtus erubescit.*

Jam vero postquam Roma rediit Arelatum, quanta sinceræ humilitatis dederit indicia, vel ipso narratore Baronio discimus. Baron. A.C. 445. n. 18. *Certe quidem*, inquit, *haud mediocre specimen edidit christianæ modestiæ, dum ita exagitatus tam a Pontifice, quam ab Imperatore:* Sicut enim fremitus Leonis, ita & ira Regis: *tamen omnino conquievit, neque contrariis editis apologiis suam caussam defendit: cum alioqui id præstandi & vis eloquentiæ ipsi suppeteret, & jura a prædecessoribus prætensa suffragarentur.* 3 Errat tamen Cardinalis, cum posthac Hilarium omnino conquievisse asserit, nullasque ab eo editas esse apologias, quibus caussam suam defenderet: ab eminentissimo viro hac in parte dissentimus, quoniam contrarium diserte affirmat Hilarianæ vitæ auctor, in hæc verba. *Solus*, inquit, *tantos sustinuit, nequaquam minantes expavit, inquirentes edocuit, altercantes vicit, potentibus non cessit, & in discrimine vitæ positus, communioni ejus, quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit.* Redux autem ad Ecclesiam suam, & Legatos frequentes misit ad Leonem, & tam multas edidit apologias, ut iis recensendis supersedere coactus fuerit idem vitæ ejus scriptor. *Et quia*, inquit, *quantum in hac caussa dictaverit, huic operi nulla possum ratione connectere, Auxiliaris tunc Præfecti quæ fuerit sententia, credidi inserendum* &c. Ut autem a Baronii sententia discedimus cum scriptas hujusmodi apologias negat; ita eidem subscribimus Hilarii modestiam asserenti. Est enim hoc hominis vere episcopalis, & dignitatis suæ jura tueri fortiter, & tamen a christiana humilitate modestiaque sacerdotali nequaquam recedere. Talem se in hoc negotio Hilarium præbuisse & totius vitæ ipsius tenor, & scriptor jam sæpissime laudatus persuadent. *In civitatis*, inquit, *recessu totum se ad placandum animum sancti Leonis inclinata humilitate convertit, misso primum sancto Ravennio tunc Presbytero, postmodum proprio successore; deinde sancto Nectario, sanctoque Constantio præcipuis Sacerdotibus. Et quia quantum in hac caussa dictaverit* &c.

Absit ergo ut tam sinistram de sanctissimo Episcopo opinionem animo retineamus, quam & adversariorum ejus calumniæ, & sancti Leonis paullo commotioris facti epistola jampridem generarunt. Et licet difficile sit in hoc dissidio e duobus eximia sanctitate præclaris alterutrum absolvere, nisi altero insimulato, minus tamen spiritui gratiæ contumeliosum videtur, si dixerimus Leoni satis perspectam tunc non fuisse Hilarii sanctitatem: & in illo contentionis æstu non eo sensu Hilarii verba accepta esse a Romano Pontifice, quo ab Arelatensi proferebantur; quam Hilarium tantæ procacitatis, arrogantiæ, ac superbiæ reum existimare, hominem singularis modestiæ ac spontaneæ demissionis nomine commendatissimum.

CAPUT III.

Quid ad illud epistolæ: quod Hilarius rationabile quod in sanctorum Concilio Sacerdotum posset respondere, non habuit? quid de testibus a Celidonio productis?

Omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem jura submoverunt, ut pridem sanxere Imperatores Valens, Gratianus, & Valentinianus ad Gracchum Præfectum Urbis scribentes. Cod. Th. lib. 2. tit. 2. Ex quo & superioribus S. Leonis querelis plurimum roboris detrahitur, & præsentibus occurritur. Hoc enim uno maxime angebatur Leo, quod ad se trahere volenti Galliarum caussas strenue obnitebatur Hilarius. Unde mirum non est, si 1 *rationabile* non invenit quicquam eorum, quæ ab Arelatensi Episcopo prolata sunt: nemo est enim qui adversariorum rationibus libens subscribat; & cuique litigantium hoc a natura corrupta inditum est, ut juris omnis robur ac probationum pondus sibi militare existimet.

Porro si Honoratum Massiliensem consulamus, qui cum post mortem Hilarii scripserit, adulationis omnis expers ac vacuus fuisse

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Errat potius Quesnellus, cum apologias post Leonis decretum missum in Gallias ab Hilario scriptas affirmat. Lege Observ. part. 3. c. 2. n. 1.

1 Vide part. 3. Observationum c. 3. n. 1.

PARS III. CAP. III.

fuisse credendus est; ita locutus est Hilarius in sua caussa, ut & *inquirentes edocuerit*, *& altercantes vicerit*. Quamquam parce admodum verba eum fecisse putem, qui se ad litigandum non accinxit; sed huic semper principio tamquam immobili lapidi innixus est, *se ad officia*, *non ad caussam venisse*; *protestandi ordine*, *non accusandi*, *quæ sunt acta suggerere*: quæ quidem in novo rursus
2 judicio ventilari ac discuti, 2 recepti tunc in Galliis Canones, solitaque Ecclesiarum ordinatio non sinebant. Hoc unum contendebat Hilarius; hoc *rationabile* non existimavit Pontifex noster: quoniam hoc auctoritati ac splendori sedis suæ deberi putabat, ut quæcumque per omnes orbis Ecclesias celebrabantur judicia, ad Romanum examen denuo semper revocarentur.

Quod igitur in Romana Synodo caussam deseruisse visus est, *nec*, ut Leo ait, *quod responderet habuit*; hoc neque ex juris penuria, nec ex probationum defectu, nec ex loquendi difficultate provenit: sed inde, quod Leonis facto solita judiciorum Gallicanorum forma immutabatur, novumque jugum hoc modo parabatur Gallicanis Ecclesiis ac Sacerdotibus, quod nec illi, nec eorum Patres ferre umquam potuerant: quod jugum si Hilarius Gallicanarum Ecclesiarum apex his imponi passus esset, ipse tamquam & propriæ dignitatis desertor, & Gallicanæ libertatis traditor a suis Coepiscopis erat arguendus. Hilarii igitur silentium, prudentiæ fuit, non imbecillitatis; reverentiæ, non contumaciæ: defensionis, non desertionis: facundiusque caussam dixit tacendo, quam perorando fecisset.

De testibus a Celidonio productis.

Jam quod 3 testes attinet, quorum *manifesta*, ut ait, *responsione*, se injuste Sacerdotio fuisse dejectum monstraverat Celidonius, dubium subesse mihi videtur nonnullum, utrum de testibus apud Gallias auditis a Gallorum Synodo agatur; an vero de testibus, quos e Provincia in Urbem evocarit Episcopus dejectus, produxeritque in conspectum Romani Concilii. Si hoc ultimum; videt quisque quam suspecti plerumque sint testes per longa itinerum spatia traducti, quippe qui auro persæpe redimuntur, ut ad loca remota se conferant, speque lucri magis ducuntur, quam studio veritatis. Insuper ab iis locis absunt, in quibus sunt noti, & forte scelerum rei, atque a reddendo testimonio reprobandi. Ad quæ demum contrariorum *testium necessariæ personæ*, ut ajunt Episcopi Africani, *vel propter sexus*, *vel propter senectutis infirmitatem*, *vel multis aliis impedimentis adduci non possunt*. Quam ob caussam *statutum est pariter & justum*, quemadmodum S. Cyprianus testis est epist. 55. ad Cornelium Papam, *ut uniuscujusque caussa illic audiatur*, *ubi est crimen admissum* ... *ubi & accusatores habere*, *& testes sui criminis possint*. Unde & in jure civili magna cautio adhibetur circa evocandos per longinqua itinera testes, propter fraudis periculum, quod subesse solet. Jam vero si de testibus a Celidonio productis in Provincia agit S. Leo, longe melior est Hilarii conditio. At de his loqui Pontifex videtur tum ex modo loquendi, quem usurpat: non enim ait, *monstravit*, sed *monstraverat*, quo Gallicanam remotioremque Synodum indicari crediderim: tum quia de testium præsentia in Romana Synodo non meminit, sed tantummodo de ipsorum responsione, scripto, ut conjicere licet, exhibita; cum tamen statim de Hilario loquens dicat: *Ita ut*, *quod Hilarius nobiscum residens posset opponere*, *non haberet*. Hoc igitur si ita est, ut de testibus in Synodo Gallicana ab Episcopo accusato prolatis sermo sit; quis velit conferre narrationem Celidonii pro se ipso allegantis Romæ testium nescio quorum responsionem in Gallia factam, cum eorum testimonio, qui Celidonium ipsum accusarunt, convicerunt, condemnarunt. Non enim fuere pauci testes pretio conducti, quales facile fuit Celidonio sibi comparare, aut metu, vel gratia impulsi; sed *flammata nobilium & mediocrium studia convolarunt*, *adstruentes Celidonium internuptam suo adhibuisse consortio*, *simul ingerentes sæculi administratione perfunctum capitali aliquos condemnasse sententia*. Quibus non contenti sancti Hilarius & Germanus, alios etiam *testes imperant præparari*, eorumque opera ac studio *conveniunt ex aliis locis probatissimi Sacerdotes*, per quos *res omni ratione prudentiaque discutitur*, *accusatio testimoniis comprobatur*, *vera demum simplexque definitio adhibetur*, *ut quem Scripturarum regulæ removebant*, *voluntate propria se removere deberet*. Si porro tunc temporis vel ulli vel idonei testes a Celidonio adducti essent, ut Romæ narravit; quis credat Hilarium Germanumque sanctissimos viros, aliosque probatissimos Sacerdotes, quos Honoratus commemorat, ita vel occæcatos, vel omnis oblitos esse æquitatis, ut consacerdotem mallent ut reum damnare, quam absolvere innocentem? Quod si hujus viri innocentiam aliquamdiu contigisset invidorum potentia vel artibus obscurari; at tandem aliquando emicuisset Gallicanæ Ecclesiæ oculis; Hilario ipsi postmodum innotuisset, ut & Germano tantæ gratiæ viro; nec ita pristinæ sententiæ tenax fuisset sanctissimus Arelatensium Episcopus, ut in ea ultimum obire diem voluisset, contra vel propriam, vel pu-

Epist. Africani Concil. ad Cœlestinum PP.

Cyprianus epist. 55. ad Cornelium PP.

Vita S. Hilarii Arelatensis per Honoratum Mss.

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Quinam Canones in Galliis recepti, non sinebant Celidonii caussam in novo judicio Romæ discuti? Falsitatem cognosces ex Observ. part. 1. c. 6. n. 17. De consuetudine etiam vide ibidem c. 5. Hinc falsum est, quod audacissime post pauca subjicitur: *Leonis facto solita judiciorum forma immutabatur*, *novumque jugum hoc modo parabatur Gallicanis Ecclesiis*.

3 Lege quoad testes Observ. part. 3. c. 3.

PARS III. CAP. III. blicam de fratris sui innocentia notitiam. 4 Numquam tamen resiliit Hilarius, sanctæ post mortem memoriæ ab ipso Leone appellatus; &, ut testatur laudatus toties ejus vitæ scriptor, etiam *in discrimine vitæ positus, communioni ejus, quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit.*

CAPUT IV.

Cetera accusationum momenta discutiuntur; ac præsertim ea, quibus Hilarius tamquam immitis & inhumanus arguitur.

AB his examinandis abstinere poteramus, cum ea ab Honorato prætermissa esse videantur, sive quod per eam tempestatem purgata esset ab his omnibus Hilarii memoria, sive quod revera in nonnullis humani aliquid passus sit vir sanctus, dum variis Ecclesiarum negotiis emergentibus incumbens, aliqua paullo nimis præcipitanter exequitur, ut ad alia zelo disciplinæ accensus properaret. Sed enim, quod de se ipsum profiteri non pudet Leonem, *ipsa suscepti operis magnitudo creberrima est offensionis occasio*, etiam Pontificibus ab omni ambitu aut cupiditate alienis; tale quid contingere potuit in Projecti negotio, cui alium viventi superordinatum esse queritur S. Leo: & quidem, ut ipse contendit, in aliena Provincia: quod quatenus verum sit, secunda dissertationis parte discussimus. Sed dum Projectus ardentius forsan sua jura prosequitur; dum cives ejus civitatis, cujus regebat Ecclesiam, Episcopi sui querelis studiose nimis suffragantur, ac se in electione neglectos putant, cum eorum votis ac testimoniis non expectatis illa perficitur, invidiosissime Hilarium scriptis litteris prosciderunt.

Præterea illud omne ex proprio ingenio egisse Hilarium, hominem disciplinæ studio commendatum, ægre mihi persuaserim; sed potius existimaverim hoc ipsum negotium in aliquo illorum excursuum contigisse, in quibus comite ac conscio Germano Autissiodorensi utebatur. Nec par est credere, quod solus ordinaverit Episcopum, cum ipse & in Regiensi Concilio & in Arausicano I. quibus præfuit ac subscripsit, & quorum decreta condidit, gravissimis verbis ac interminationibus illos insectatus fuerit, qui vel a duobus ordinari se passi essent, vel alium non adscito secum tertio ordinassent. In Regiensi quidem depositionis sententiam tulit adversus Armentarium Ebredunensem Episcopum, quia a duobus tantum fuerat ordinatus; ordinatoresque ipsos ab omnibus ordinationibus, ac Conciliis removit & abstinere sancivit. In Arausicana autem Synodo eos, qui tale quid audebant, tamquam præsumtores & antiqui statuti violatores, damnandos pariter decernit Canone vigesimo primo. Sed nec Leo ipse, nec Projecti cives de hoc Hilarium accusarunt, quod solus eam ordinationem attentarit. Quod vero cum pluribus egit, vix adduci quis poterit, ut sine consilio, aut sine ratione aliqua factum putet.

PARS III. CAP. IV

Prosequitur S. Leo in hæc verba: 1 *Militaris manus (ut didicimus) per Provincias sequitur Sacerdotem, & armati præsumtione præsidii suffulto ad invadendas per tumultum famulatur Ecclesias.* Nihil est, quod in odium trahi non possit, cum seorsum a suis circumstantiis res quælibet exponitur. Unde facile fuit ab adversariis Hilarii rem hanc invidiose referri, quæ vel necessitate compellente, vel amicis ultro agentibus permissa est ab Hilario. Pronum est enim credere plurimos, qui Hilarii ab ore pendebant, ejusque suspiciebant sanctimoniam, sese ultro comites dedisse suo Antistiti, cum in Provincias sibi subjectas excursurus proficiscebatur, tum propter bellicos tumultus, quibus eæ regiones persæpe concussæ sunt, tum propter adversarios, quos ei ardens disciplinæ studium, peccatique odium apud impios pepererat. *S. Leonis epist. 10. cap. 6.* 1

Quicquid sit, hoc certum habemus Hilarium ab omni sæculi fastu ac splendore longe alienum fuisse: ita referentibus, qui ejus gesta scripserunt: *Ex plenissima* quippe, ut ait Eucherius, *mundanæ potestatis sede in religionis nomen ascenderat, magno animo egressus de domo sua & de cognatione sua, & omnem jamdudum censum in Christi pauperes Christo dives effuderat:* eum propterea *Patrem pauperum* vocitari consuevisse ajunt, quod & paupertatis amator pauperes solerti cura pauper ipse aleret. Quid, quod *tanta parcitate vita est illius sustentata, ut raro sæcularium aliquem invitaret: quod lectioni intentus, vigiliis deditus, orationi ac jejuniis jugiter mancipatus, cilicii asperitate exilitatem tenuati corporis macerabat? Nec hiemis quidem rigore, quo solent torrentia flumina glaciali algore constringi, pedes indumento adjecto texit, numquam sinum lanamine contegens:* vere, ut epitaphium ejus habet,

Hilarius a fastu sæculi alienus. *Eucherius de contemtu mundi. Idem de laude Eremi. Vita S. Hilarii.*

Antistes Domini, qui paupertatis amorem
Præponens auro, rapuit celestia regna.
Rustica quin etiam pro Christo munia sumens,
Servile obsequium non dedignatus adire,
Officio vixit minimus, sed culmine summus.

Denique in ipsa Romana profectione, quam Celidonii occasione suscepit: *pedibus iter aggrediens conficere non timuit, intrepidus Urbem Romam sine equo, sine Sagmario vel Sago, omni difficultate superata festinus intravit.* Quis hujusmodi hominem credat militari manu stipatum Gallicanas Provincias peragrasse? Qui si forte armatos homines itineris sui comites esse permisit, aliam omni-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Eamdem cantilenam recinit, quam refellimus loco mox citato c. 2.

1 Forte hæc censura exinde orta est, quia Hilarius *Patricio Præfectorioque fultus favore indebitam sibi per Gallias vindicasse monarchiam* tradebatur, ut ex vita S. Romani discimus.

PARS III. CAP. IV. omnino ob caussam ita contigisse oportuit, quam quæ a Leone nostro ex adversariorum Hilarii impostura suggeritur. Certe parum sibi ipsa constat calumnia, cum & militari manu cinctum Hilarium narrat, & armati præsumptione præsidii suffultum ad invadendas per tumultum Ecclesias. Hæc enim si ita se habent, quomodo, quod circa Projecti negotium asseritur, *insperatus nescientibus supervenit, & improvisus abscessit*? Et qua ratione per tumultum Ecclesias invasisse credendus est, qui ita secreto ac furtive, ut volunt, in civitatem irrepsit, ut ante abscederet, quam eum venisse civibus innotesceret? E contra vero quomodo secreto & furtive venisse is existimetur, quem certum est nonnisi convocatis pluribus Provinciæ Coepiscopis ordinationem episcopalem celebrasse?

Jam vero quod Hilarium velut immitem & inhumanum inducit, nulla ratione concinit his, quæ in ejus vita narrantur. *Apparet*, inquit Pontifex, *quam mitis sit corde Hilarius, qui obesse præsumtioni suæ fraternæ mortis credidit tarditatem. Quantum enim in se fuit, Projecto subtraxit lucem, abstulit vitam, qui hunc dolorem, in locum ejus alterum subrogando, ne ad salutem illi recursus esset, injecit*. Quam inhumanitatem inferius etiam redarguit, ubi eo nomine carpit Hilarium, quod facile communionem, & *ad indignantis arbitrium, & pro commissis & levibus verbis* denegaret iis etiam, qui criminis participes neutiquam fuerant. *Sed quid mirum*, inquit, *eum in laicos talem existere, qui soleat de Sacerdotum damnatione gaudere?*

Compatientis animi varia argumenta in Hilario. Sed audiamus quam diversum ab illo nobis depingat Hilarium testis locuples Honoratus, & quanto pietatis sensu commota ejus erga peccatores viscera lacrymarum imbrem funderent. *Quotiescumque*, inquit, *pœnitentiam dedit ... admonitione completa, cum lacrymis supplicationum sumebat exordia, ut pœnitentiæ fructum, quem monendo contulerat, orando firmaret*. Paullo post hæc verba, alia subjicit, quæ eumdem compatientis animi sensum in Arelatensi Episcopo mire exprimunt. *Pietatis suæ insignia*, inquit, *in his, quos ad cæli regna præmisit, ita intimis invicem visceribus demonstravit, ut nullus queat imitari. Minimi cujusque Lectoris transitu ejusdem animus taliter vulnerabatur interius, ut singultibus quateretur, & profunderet fletus uberrimos; non aliter ac si unici pignoris solatio caruisset. Casus quoque infirmitatesque suorum vulnera propria reputabat*. Quod auctor exemplo comprobat Cyrilli cujusdam Levitæ, cujus pedem moles marmoris ex alto decidens colliserat. *Pro cujus*, inquit, *gemitu & dolore non minus vulneris vir beatus excepit in corde, quam collisus sustinebat in corpore*. Denique *in relevatione proximi membrorum propriorum jacturam credidit faciendam, implevit divinum præceptum, quin immo feliciter & excessit, dicente Domino:* Diliges proximum tuum, sicut teipsum. *Ecce invenitur hic beatus dilexisse proximum supra seipsum, qui, quantum definitio mentis habuit, membra tradidit amputanda propria, ut sanaret aliena*. PARS III. CAP. IV.

Apparet ergo, ut sua Leoni verba reddamus, *quam mitis esset corde Hilarius:* quam longe abesset ut fratribus suis dolorem injiceret, subtraheret lucem, auferret vitam; qui contra alienum dolorem suum fecit, qui suorum mortem tot gemitibus prosecutus est, qui fraternam vitam propriæ vitæ anteponere non dubitavit.

CAPUT V.

Hilarii pietas erga pauperes expenditur, nonnullaque de eodem clarissimorum virorum testimonia referuntur.

QUanto caritatis æstu peccatores exomologesin facientes exciperet Hilarius, quo sensu miserationis fraterno dolori compateretur, non tam in superiori capite legimus, quam oculis ipsis percepimus; ut tuta sit hac ex parte ab adversariorum calumniis Hilarii benignitas ac mansuetudo. Splendidius tamen adhuc emicabit, si qualis idem erga pauperes egenosque fuerit, referamus tum ex ejusdem vita, tum ex aliis, qui de tanti Episcopi virtutibus disseruerunt, scriptoribus.

Ita, inquit Honoratus, *viscera ejus misericordia quatiebat & pietas, ac si solus ad redimendum paginis cælestibus urgeretur. Tractavit secum, deliberavit, effecit, ut sacra ministeria captivis potius solatia, quam præstarent Ecclesiis ornamenta. Quicquid argenti omnes Basilicæ habuerunt, captivorum redemtioni protinus deputavit, cumque omnia cognovisset expensa, exultans atque congratulans, quia vota fidelium dispensatione sua videbat cæli in sede præmissa. Numquidnam poterit æstimari quantum visceribus ejus insederit pietas, qui usque eo credidit omnia distrahenda, quo usque ad Patenas vel Calices vitreos veniretur ... Miseratione propensus, largitione promtissimus, non contentus quæ inhibebantur ingerere, nisi solatia consolationum rivis fletuum cumulasset*. *Honoratus Massil. in vita S. Hilarii.* Eamdem Arelatensis hujus Episcopi erga pauperes miserationem laudibus extollit Julianus Pomerius lib. 2. de Vita Contemplativa, uti statim referemus. *Eum grandi & solerti cura pauperes aluisse*, asserit Petrus Equilinensis. Trithemius lib. de scriptoribus ecclesiasticis eodem ipsum nomine commendat. *Tantæ*, inquit, *pietatis exstitit in pauperes, ut omnibus suis in eorum usus hilariter dispersis*, PATER PAUPERUM *deinceps vocaretur & esset*. Sed Gennadius Hilario pene coævus aut suppar ejus erga miseros caritatem impense laudat, his verbis: *Hilarius Arelatensis Episcopus, vir in sanctis Scripturis doctus, paupertatis amator & erga inopum provisionem non solum mentis pietate, sed & corporis sui labore solicitus emicuit. Nam pro reficiendis pauperibus etiam rusticationem, contra vires suas, homo genere clarus, & longe aliter educatus, exercuit: sed nec in spiritualibus neglexit*. Gennadium transcripsit Ado Viennensis in Chronico.

PARS III. CAP. V.

Porro quod supra Honoratus retulit de sancto Hilario, *ita visceribus ejus insedisse pietatem, ut usque eo crediderit omnia distrahenda, quo usque ad Patenas vel Calices vitreos veniretur*, satis ostendit non sacra solummodo vasa in usus pauperum fuisse ab eo expensa, sed manifestum est eumdem Ecclesiæ suæ prædiis ac possessionibus nequaquam pepercisse, priusquam *ad Calices vitreos veniretur*. Quod & aliunde factum discimus, nimirum ex epistola 8. Hilari Papæ cap. 4. ubi testatur, oblatum sibi libellum fuisse nomine Leontii Arelatensis Episcopi, *quo perhibebat Parochias Ecclesiæ suæ a prædecessore suo Hilario in alios, quod non licuit, esse translatas, petens illas pristino juri Hilari auctoritate restitui*. Cujus querelæ occasione decretum condidit Pontifex, quo cavetur: *Ne prædia, quæ neque deserta, neque damnosa sunt, & ad Ecclesiam pertinent, ex quibus plurimorum consuevit necessitatibus subveniri, aliquo jure in alterum transferantur, nisi prius apud Concilium alienationis ipsius caussa doceatur: ut quid fieri debeat communi omnium deliberatione tractetur*. Bene quidem ac prudenter admodum Pontifex patrimonio pauperum hac constitutione consulit, nihilque tale tentari vult absque Concilii nutu ac conscientia, ne quando a perditis hominibus Ecclesiarum possessiones sub caritatis prætextu dilapidentur. At eo res persæpe veniunt, ut nec propter bellicos tumultus Conciliis congregandis locus sit, nec moram patiatur pauperum inopia, vel captivorum misera conditio, recedentibus nimirum quandoque barbaris, & ad propria cum sua præda remeantibus, nisi præsenti nummo captivi ab eorum manibus eripiantur. Similis forte caussa Hilarium compulit, ut absque Concilii nutu, si tamen ita factum est, res Ecclesiæ distrahi in usus pauperum decerneret. Certum est quidem per illam tempestatem, qua Arelatensem Ecclesiam rexit Hilarius, frequentibus armorum motibus barbarorumque incursibus concussas esse Gallias, Hunnorum, inquam, Burgundionum, Gotthorum, & aliorum, adversus quos, ut Prosper scribit, Aetius Romanam rem utcumque sustentavit. Nec minus certum, quod etsi Hilarius *eo usque omnia distrahenda credidit, quousque ad Patenas vel Calices vitreos veniretur*, ut pauperum inopiæ subveniret; is tamen tantum abest, ut Ecclesiæ suæ reditus ac possessiones imminuerit, ut eas potius multo quam antea auctiores successoribus reliquerit. Testem habemus Hilario ipso fere σύγχρονον, Julianum scilicet Pomerium, qui apud Gallias 1 Episcopatum gessit. Is de Arelatensi nostro hæc habet lib. 2. de Vita Contemplativa cap. 9. *Quid Sanctus Hilarius? Nonne & ipse omnia sua parentibus reliquit, aut vendita pauperibus erogavit? Is tamen cum merito perfectionis suæ fieret Arelatensis Ecclesiæ Episcopus, quod illa tunc habebat Ecclesia, non solum possedit, sed etiam acceptis fidelium numerosis hereditatibus ampliavit*. Abunde his verbis satisfit querelis, quibus Leontius Hilarii decessoris sui memoriam lacessebat: si enim aliqua Ecclesiæ suæ prædia in gratiam pauperum alienarat, eidem multo ampliores caritas ipsius pepererat, quam abstulerat divitias.

Epist. 8. Hilari PP. c. 4.

Julianus Pomerius lib. 2. de Vita Contempl. c. 9.

Tot tantorumque virorum testimoniis hoc tamdem efficitur, ut inter adversariorum calumnias relegetur, quicquid ad aures Romani Pontificis tum adversus alias Hilarii virtutes, tum præsertim contra ejus mansuetudinem delatum est. Quod nemini non accidit Episcoporum, qui apostolicum vigorem spirantes, adversus impiorum contumaciumque Christianorum scandala semel insurrexerint, eosve a communionis gratia, spiritali gladio præciderint. Quam facile enim est perditis hominibus immanitatis crimen judicibus suis objicere, ut intorta in ipsos sententia non tam suis sceleribus, quam ferientis Episcopi inclementiæ deputetur! Hac arte Zosimum delusit Pelagius; nec impari mendacio Leoni nostro ad tempus imposuit Eutyches, qui misso ad Pontificem hunc libello se Nicænæ Synodi inhærentem decretis, immerito esse communione privatum conquestus est, ac pene persuasit. Eadem proculdubio impostura Leonis auribus suggestum est a nonnullis, quod facile communionem denegaret, proque levibus verbis ac commissis; ejusdemque ab eo pœnæ consortes fieri, qui minime sceleris facti fuerant participes. Hæc aliaque omnia, quæ hactenus discussimus, commenta de Antistite omnium ore scriptisque laudato existimare, hominis fuerit parum cordati parumque religiosi. Cujus Episcopi præclare sancteque gesta qui accurate volet addiscere, ejus integram vitam ab Honorato Massiliensi Episcopo conscriptam consulat, quam eo consilio Leonis operibus appendi curavimus.

CAPUT VI.

An fuligo semipelagiana adversus Hilarium hac infectum commoverit S. Leonem? An in ea ad mortem usque ille perseveraverit? Veterum testimonia pro Hilario referuntur.

Si quid de re obscura 1 conjectando affequi licet, vehementer suspicor non solas Celidonii & Projecti querelas, vel usurpati apud Gallias alieni juris insimulationem in caussa fuisse, ut tam acerbe exciperetur a Leone Hilarius noster. Manebat, ni fallor, alta mente repositum tum Leoni, tum Pro-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Id Quesnello excidit: Julianus enim Pomerius Presbyter tantum fuit.

1 Arbitraria omnino hæc conjectatio est, nullo vel remotissimo indicio suffulta.

PARS III. CAP. VI. Prospero, qui per illa tempora Leoni a secretis & curis ecclesiasticis erat, Hilarium principem vel tum adhuc esse, vel non ita pridem fuisse, eorum qui S. Augustini de gratia doctrinam impugnabant in Galliis. Atque adeo uterque existimavit plurimum Gallicanarum Ecclesiarum paci & catholico dogmati profuturum, si arrepta querelarum istarum occasione, quas niti veritate credebant, Hilarius ab illa auctoritate dejiceretur, quam ei & doctrina, & pietas, & sedis splendor pepererant. Siquidem plurimos auctoritate & dignitatis suæ & nominis in sententiam suam pertrahebat, & vix pauci aliqui erant, quos vel reverentia, vel opinio tanti viri a catholico sensu non dimoveret. Ita Prosper ad Augustinum scribens, *Possumus quidem*, inquit, *ad credendum esse constantes, sed ad auctoritatem talia sentientium non sumus pares: quia multum nos & vitæ meritis antecellunt, & aliqui eorum adepto nuper summo Sacerdotii honore supereminent: nec facile quisquam, præter paucos perfectæ gratiæ intrepidos amatores, tantis superiorum disputationibus ausus est contraire. Ex quo non solum his, qui eos audiunt, verum etiam ipsis, qui audiuntur, cum dignitatibus crevit periculum: dum & multos reverentia eorum aut inutili cohibet silentio, aut incurioso ducit assensu; & saluberrimum illis videtur, quod pene nullius contradictione reprehenditur.* Hæc de Hilario Arelatensi Episcopo scripta esse a Prospero, luce meridiana clarius est, & ex iis, quæ ab eodem sub finem epistolæ subduntur, invicte probantur: ubi inter eos, *quos meritis atque honoribus claros caligo istius* Semipelagianorum *opinionis obscurabat*, unicum nominat *præcipuæ auctoritatis & spiritalium studiorum virum, sanctum Hilarium Arelatensem Episcopum*. Suffragatur Augustinus de Dono Persever. cap. 21. ubi eumdem Hilarium clare designat velut Semipelagianorum errore infectum. Unde mirum videatur ab aliquot recentioribus scriptoribus id de Hilario negari, a Brunone, inquam, Neussero Prodromi Velitaris p. 50. & ab Anthelmio, Dissertat. IX. de SS. Leonis & Prosperi Operibus. Quorum opinionem egregie refellit Eminentissimus Norisius in Differt. IV. ad appendicem Auctoris scrupulorum Edit. Rom. p. 251.

Epist. Prosperi ad sanctum Aug.

Hæc cum ita essent, quis non credat faciliores inde aures præbuisse Hilarii accusatoribus Leonem & Prosperum, quorum mens una erat idemque consilium, atque id e re Ecclesiarum Gallicanarum esse existimasse, si quid Hilarii auctoritati detraheretur, quam catholicæ doctrinæ noxiam credebant? Hoc certe in votis olim habuisse & Prosperum & Hilarium laicos, inficias nemo ierit, qui utriusque legerit scriptas ad Augustinum epistolas. *Sunt ex parte tales personæ*, inquit Hilarius laicus, *ut his consuetudine ecclesiastica laicos summam reverentiam necesse sit exhibere*. En Hilarium Arelatensem Episcopum, quem & sequentia, paucis interpositis, verba attinent: *Tuæ sane est prudentiæ dispicere, quid facto opus sit, ut talium & tantorum superetur vel temperetur intentio. Cui ego jam parum prodesse existimo te reddere rationem; nisi & addatur auctoritas, quam transgredi infatigabiliter contentiosa corda non possint.* Quibus consentientia Prosper scribit, tum verbis superius relatis, tum his, quæ sub epistolæ finem de Hilario Arelatensi habet: *Adde eruditionem*, inquit, *humilibus, adde increpationem superbis*.

Epist. S. Hilarii ad S. August.

PARS III. CAP. VI.

Probabile quidem admodum putant e viris eruditis aliqui, tunc cum dissidium istud Leonem inter & Hilarium contigit, hunc a priori sententia discessisse, & Augustinianam vel esse amplexum, vel saltem non esse amplius insectatum doctrinam. Hoc ita fuisse persuadet sibi doctissimus vir Gilbertus Mauguinus in confutatione Prædestinatianæ fabulæ, c. 2. part. 2. tum ob eam rationem, quod ita sperandum de viro, qui *plurima moderatione in contentionibus illis semper versatus erat*: quem in aliis omnibus sectatorem fuisse Augustinianæ doctrinæ testatur Prosper, quemque ait jampridem sensum suum de hoc, quod in querelam trahebatur, apud sanctissimum Doctorem velle conferre: tum quod *probabile est*, inquit, *eum paullo post perspectis saluberrimis sanctissimi & suavissimi illius Doctoris libris de prædestinatione sanctorum & dono perseverantiæ (in quibus difficultates omnes quibus ille velut ansulis quibusdam in cœnulenta Pelagianarum reliquiarum fœce retineretur, plenissime fuissent solutæ, & veritas absolutæ electorum prædestinationis, & vere gratuitæ semperque victricis Christi gratiæ indeclinabiliter & insuperabiliter constabilita) saluberrimam illam doctrinam humiliter & sinceriter amplexum. Cujus conversionis non levi est argumento, quod in Decretali Papæ Cælestini ad Episcopos Gallorum non recensetur inter eos, qui pontificia censura perstricti fuere: cum alioquin, ut Metropolitanus, primus ante Venerium, Marium, & reliquos suæ provinciæ Episcopos fuisset nominatus.*

Mauguini sententia de converso ad Augustinum Hilarii animo.

Sed, pace clarissimi viri dixerim, non ii nominantur in fronte epistolæ, qui doctrinam Augustinianæ adversam prædicabant; sed ii potius, qui cum episcopali dignitate præditi essent, *nescio quibus Presbyteris*, ut ait Cælestinus, permittebant *indisciplinatas quæstiones vocare in medium, & pertinaciter prædicare adversantia veritati*. Ubi Massilienses & Lirinenses Presbyteros & Monachos proculdubio designat, quibuscum Prospero res erat pro Augustini doctrina. Ea est ratio cur Venerium Massiliensem Episcopum & Leontium Forojuliensem potissimum nominet: quoniam hic Faustum, Vincentium, aliosque Lirinenses in sua Diœcesi habebat, ille Joannem Cassianum aliosque Massilienses Presbyteros, utrosque ex adversariis sancti Augustini præcipuos. Nec illos solummodo, sed quatuor alios etiam similem ob caussam nominat; ceterosque subdit Galliæ Episcopos, quos omnes Pelagiana lue infectos a Cælestino esse habitos non putaverim. Eos itaque de silentio arguit, ut tota clamat Epistola, & de permissa novatoribus

ribus

PARS III. CAP. VI.

ribus prædicandi licentia: *Nam quid in Ecclesiis*, inquit, *vos agitis*, *si illi summam teneant prædicandi : nisi forte illud obsistat*, *quod non auctoritate*, *non adhuc ratione colligitur*, *ut aliqui e fratrum numero nuper de laicorum consortio in collegium nostrum fortassis admissi*, *nesciant quid sibi debeant vindicare?*

Cur Cælestinus PP. Hilarium in epistola sua non nominavit?

Quam autem parum conveniens erat, ut Hilarium Arelatensem nominaret, quem Prospero & Hilario altero referentibus didicerat Presbyteris illis & impensius favere, & in insectanda Augustini doctrina præire? Quod igitur omissum hujus nomen fuerit, inde potius arguo Hilarium tunc temporis sententiam non mutasse. Huic enim alioqui dirigendæ erant Cælestini litteræ, ut & pro conversionis suæ testimonio novellam doctrinam compesceret, & pro sua apud Gallicanas Ecclesias præcipua auctoritate, indiceret Presbyteris illis silentium, Episcoposque alios ad compescendam novatorum temeritatem accenderet.

Ex silentio S. Leonis validius argumentum.

Aliquanto post Hilarium Semipelagianismo nuntium remisisse, validius fortasse inde probabitur, quod cum omnia contra ipsum accusationum capita, quæ potest, congerat Leo noster in epistola ad Viennensis Provinciæ Episcopos, ita ut plura etiam a caussis Celidonii & Projecti aliena undecumque conquirat; de illius tamen erroribus adversus Christi gratiam ne verbum quidem habet: quod proculdubio non erat omittendum, cum perniciosius numquam auctoritate sua abusus fuerit Hilarius, quam cum ea fovit incautus Augustini catholicæque doctrinæ adversarios, & ad seminanda erroris sui dogmata audaciores fecit. Sed certius adhuc probare videntur abdicatam ab Hilario Arelatensi fuisse Semipelagianorum doctrinam, postrema ejusdem jamjam morituri verba, quibus adstantem suam Clericorum Congregationem cohortatus est, atque adversus Pelagianum virus visus est præmunire: ita enim in Vita Hilarii cap. 20. Tom. 1. hujus Operis (nunc secundo.)
2 [2] *Cum istius mundi Principibus*, *cum quibus Apostolus describit bellum juge esse*, *confliximus*, *quod nulli deerit quicumque ad beatitudinem* CÆLESTI GRATIA PRÆCEDENTE ET INDUSTRIA SUBSEQUENTE *voluerit pervenire*.

Cur Deus Hilarium exagitari permiserit?

Quicquid tandem sit, sive tunc a malis opinionibus resipuisset Hilarius, sive non; divinæ fuit & æquitatis & misericordiæ, ut adversarium senserit Leonem, & ab eo palam fuerit increpatus per universas Galliarum, immo & totius orbis christiani Ecclesias, tamquam homo sui impotentissimus, alieni juris invasor, subjectionis impatiens, concordiæ sacerdotalis perturbator, Coepiscoporum oppressor, contemtor Canonum, mendaciorum malarumque artium architectus &c. ut adversus ipsum non tota solummodo auctoritate propria insurrexerit, sed & imperatoriam commoverit, qua pene oppressus Hilarius, solo Gallicanorum Episcoporum favore [3] Ecclesiæ suæ juribus potitus est: 3
magnum, inquam, misericordiæ justitiæque argumentum fuit ut nec impune videretur Arelatensis Episcopus doctrinæ ab Augustiniana, adeoque catholica alienæ animum & consensum vel ad tempus commodasse; nec tantæ virtutis ac religionis Christi famulus, cui disciplinæ ecclesiasticæ instaurationem debebant Gallicanæ Ecclesiæ, ante ex hac vita migraret, quam molestiarum istarum tolerantia admissæ illius culpæ reatum elueret.

Hilarii Arel. Panegyristæ.

Antequam Hilarii Apologiæ finem imponam, referam quicquid reliquum habemus in ejus laudem exaratum ab antiquis scriptoribus, quos superius non attigimus.

Livius Poeta.

Livius quidam ejusdem ævi Poeta hoc eum encomio coronavit, quod refert Honoratus: *Si Augustinus*, inquit, *post Hilarium fuisset*, *judicaretur inferior*. Hyperbolica quidem laus & poetico figmento simillima, ab eo profecta cui magis notus Hilarius quam Augustinus, & cui, ut videtur, Hipponensis minus quam Massiliensis doctrina arridebat: quæ tamen, quanti fieret Hilarius in Galliis, egregie demonstrat.

Eucherius.

Eucherii laus tanto est Hilario dignior, quanto & Eucherius ipse sanctitate, doctrina, ac dignitate supra laudem & omnem adulationis suspicionem evectus. Huic numquam non laudandus occurrit suus Hilarius. In epistola parænetica ad Valerianum de contemtu mundi, sic habet: *Eucherius ep. ad Valerianum.* *Hilarius nuper*, *& in Italia nunc Antistes Petronius*, *ambo ex illa plenissima*, *ut ajunt*, *mundanæ potestatis sede*, *unus in religionis*, *alius in sacerdotii nomen ascendit*. In Præfatione ad primum librum Instructionum seu quæst. veteris Testamenti Salonio filio directum: *Lib. Instructionum ad Salonium.* *Vix dum*, inquit, *decem natus annos eremum ingressus*, *inter illas sanctorum manus non solum imbutus*, *verum etiam enutritus sis ab Honorato: patre illo*, *inquam*, *primum insularum*, *postea etiam Ecclesiarum magistro*. *Cum te illic beatissimi Hilarii tunc insulani tyronis*, *sed jam nunc summi Pontificis doctrina formaret per omnes spiritualium rerum disciplinas*. Jam vero libellum de laude eremi Hilario ipsi inscripsit, hoc titulo: *Lib. de laude Eremi ad Hilarium.* *Domino sancto*, *& meritis beatissimo*, *& in Christo gloriosissimo Hilario Eucherius*. Tum ipso statim initio eumdem sic affatur: *Magno tu quidem animo egressus dudum de domo tua & de cognatione tua*, *usque ad mare magnum recedentia eremi secreta penetraveras*; *majore tamen virtute repetita est a te eremus*, *quam petita*. *Si quidem cum hanc primum hospes*

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 In ipso Hilarii sermone de Vita S. Honorati habito an. 430. tria alia testimonia leguntur num. 3. 23. & 37. quæ illum divinæ gratiæ necessitatem & vim prædicantem, vel eo tempore a Semipelagianismo alienum declarant.

3 Hæc ad nauseam repetita in Observ. refellimus part. 3. c. 2.

PARS III. CAP. VI.

hospes ingressus es, habuisti ducem & velut itineris tui prævium, quem deinde militiæ cælestis magistrum, eumque tunc secutus, & parentes relinquens, parentem tamen sequebaris. Nunc vero, cum eumdem adscitum ad pontificale fastigium prosequendum putaris, ad familiare secretum eremi te amor retulit. Ergo nunc es nobilior & major exemplo: prius enim cum desertum peteres, comitatus fratrem videbaris; nunc cum desertum repetieris, etiam patrem reliquisti. Et postea: *Et tu licet omnem jamdudum censum in Christi pauperes Christo dives effuderis, tum & præferas licet annis juvenem, moribus senem, sis etiam ingenio clarus, clarus eloquio, nihil in te tamen primore loco magis suspexerim dilexerimque, quam quod solitudinis sedem sic concupisti. Unde quia me respondere copiosius spatiosissimis ac facundissimis litteris tuis sæpe postulas, sufferas paulisper necesse est, eum sis ipse sapiens, insipientiam meam* &c.

Apolinaris Sidonius.

Quanta adhuc de Hilario esset opinio, testantur tum idem Eucherius, tum Apollinaris Sidonius, dum ejus ad Monasterium Lirinense reditum, maximam gaudii toti insulæ materiam fuisse narrant. Sidonius in Eucharistico ad Faustum:

Sidon. Apoll. Eucharistic. p. 366. Edit. Sirmondi.

——*celebrans quoque laudibus illis*
EUCHERII *venientis iter, redeuntis* HILARI.

Euch. lib. de laude Eremi.

Eucherius vero libellum de laude Eremi his verbis fere claudit: *Horum tu, mi carissime Hilari, redditus insertusque consortio, plurimum tibi, plurimum etiam illis contulisti, qui nunc pro reditu tuo alacri exultatione lætantur.*

Prosper.

Prosper ipse, qui doctrinam Hilarii de gratia insectatus est in epistola ad sanctum Augustinum, illum tamen ibidem appellat *præcipuæ auctoritatis & spiritualium studiorum virum*, a quo *multum vitæ meritis superaretur*. Dumque idem Hilarii obitum refert in Chronico P. Pithœi cura edito: *Eucherius*, inquit, *Lugdunensis Episcopus, &* HILARIUS *Arelatensis egregiam vitam morte consummant.*

Sanctus Leo.

Sed & sanctus Leo sanctitati Hilarii nostri suffragatur, cum in epistola 36. ad Episcopos Ravennii Ordinatores & illum sibi probatum fuisse indicat, & insuper *sanctæ memoriæ* virum appellat. *Quod ergo*, inquit, *in Arelatensium civitate, defuncto sanctæ memoriæ Hilario, virum etiam nobis probatum fratrem Ravennium ... consecrastis.* Quæ laus eximia 4 nullam in Hilario mutationem arguit; numquam enim illum a proposito discessisse, superius vidimus: sed probat S. Leonem, discussa tandem calumniarum nube, quibus occupatus ejus animus Hilarii sanctitatem & innocentiam cernere non poterat, omnes postmodum sinistras de tanto Episcopo suspiciones abjecisse, & in alium virum mutatum labem illius famæ incaute inustam brevi illo elogio abstergere voluisse.

Epist. 36. ad Episc. Galliar. nunc 40.

4

Constantius Presbyter.

Hunc testimoniorum delectum, totamque Hilarii Arelatensis Apologiam claudet Constantius Presbyter eidem æqualis: qui vitam sancti Germani, ejusque ad Arelatensem civitatem adventum describens, sic habet: *Illustrabatur hæc civitas Hilario Sacerdote multimoda virtute pretioso. Erat enim fidei igneus torrens, cælestis eloquii & præceptionis divinæ operarius indefessus.*

In vita sancti Germani Antiss.

EDI-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Etsi S. Leo nullam in Hilario indicet mutationem, eum tamen a proposito non discessisse Quesnellus haudquaquam probavit. Confer nostras Observ. in part. 3. c. 2. ubi ipsum Leonis sententiæ paruisse ostendimus: & idcirco eumdem S. Pontifex *sanctæ memoriæ* titulo ornavit, quia pontificiæ sententiæ obsequutum, reliquum vitæ tempus in pastoralibus curis, ac sui ipsius perfectione ferventius procuranda impendisse cognoverat.

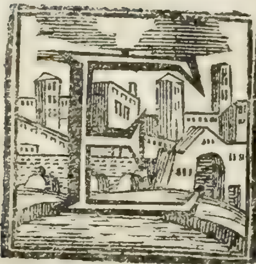
EDITORUM

OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM QUINTAM QUESNELLI,

quæ Apologiam pro S. HILARIO ARELATENSI, & pro antiquis Arelatenſis Eccleſiæ juribus præfert.

PRÆFATIO.

1.

Tſi ante Queſnellum non defuerint ſcriptores etiam Romani, qui in cauſſa S. Hilarii Arelatenſis errorem facti ex falſis teſtibus S. Leoni obrepſiſſe judicantes, aliquam ejuſdem Hilarii defenſionem ſuggeſſerint; omnes tamen etiam Galli hunc in tota ejus cauſſæ tractatione humani aliquid paſſum, & a Leone jure reprehenſum atque coercitum tradidere. Unus Queſnellus illum omni ex parte vindicandum primus ſuſcepit. Ne vero illius defenſio Leoni injurioſa crederetur, quod apologiæ magno præjudicio fuiſſet; in ipſo exordio præmonuit, ita utriuſque apologiam eſſe connexam, *ut non aliter*, inquit, *quam purgato ea qua inſtitui ratione Hilario, Leonis ipſius exiſtimationi provideri poſſe arbitremur*. Solam quidem facti deceptionem, & per malas artes obreptionem, quæ in viros ſanctos & in ipſos etiam Summos Pontifices cadere poteſt, ſe in Leone demonſtraturum in eadem præfatione ſpondet.

2. Si in ipſa diſſertatione intra hos limites conſtitiſſet, & propoſitum ſtatuiſſet æquis rationibus; nihil quod opponeremus, nobis ſuppeteret. At non ſolum facti errorem, quem propoſuit, haud ſatis æque probavit; verum etiam ſub facti colore juris quæſtionem involvit, & ſenſim eo proceſſit diſputatio, ut Hilarii apologia in Leonis accuſationem deflectat, &, quod maximum eſt, ipſius Pontificatus prærogativas per ſummam injuriam aggrediatur, eaſque ab Hilario ipſo jure impetitas præferat. Neque enim Leonem mero errore facti acerbius ſcripſiſſe & ſtatuiſſe gravia quædam adverſum Hilarium oſtendere nititur; ſed præterea ad ea proceſſiſſe contendit, quæ contra majorum ſuorum conſuetudinem, contra jus & privilegia Eccleſiarum Galliæ, & contra diſciplinam canonum auctoritatem ejus excederent. Hilarium vero non ſolum reſiſtentem Leoni ante ſententiam conſtantiæ laudat, verum etiam ſententiæ, ac ſi nullius eſſet roboris, nihil detuliſſe, & *eamdem quoad vixit uſurpaſſe poteſtatem etiam refragante Leone* ex ſuo ingenio comminiſcitur.

3. Num hoc ſit Hilarii apologiæ Leonis apologiam jungere, an Leonem accuſare, immo ipſi etiam Hilario magnum inobedientiæ & contemptus crimen imponere, æquus Lector judicet. Hinc obſervationes in Diſſertationem quintam maxime neceſſariæ judicabuntur, quas dividemus in partes tres, ut cuique ejuſdem diſſertationis parti congrua reſponſione ſubjecta, quid tum in facto, tum in jure ſentiendum ſit, quiſque cognoſcat. Æquiorem autem S. Hilarii defendendi rationem, ubi fieri poterit, non prætermittemus: neque enim tanti viri apologiam refugimus, immo etiam atque etiam percupimus, dum citra Leonis injuriam, & citra pontificiæ auctoritatis offenſionem quæratur.

OBSER-

OBSERVATIONES IN PRIMAM PARTEM.

De caussa Celidonii : ubi de jure appellationum episcopalium ad Apostolicam Sedem fusius differitur.

CAPUT PRIMUM.

Documenta, quæ in hac caussa suppetunt, eorumque auctoritas statuitur.

1. QUinque sunt Scriptores antiqui, qui hac de caussa aliquid tradidere. Tres accusationem Hilarii præferunt: S. Leonis epistola 10. ad Episcopos Provinciæ Viennensis, Valentinianus Imperator in Novella, quam dedimus epist. 11. & Monachus Jurensis auctor Vitæ S. Romani. Duo Hilario videntur favere, Auctor Vitæ ejusdem, & Auxiliaris Præfectus in epistola ad ipsum Hilarium, quæ laudatæ Vitæ inserta legitur. Ex his tantum documentis res explicanda & decidenda est; quidquid autem sine ullo in his fundamento ex ingenio obtruditur, inane habendum. Tria documenta contra Hilarium. Duo pro eodem.

2. Quesnellus ut auctoritatem detrahat monumentis Hilario oppositis, Leonem variis ex capitibus in suspicionem adducit, nec non Valentinianum ab eodem præoccupatum atque præventum. Vitam autem S. Romani suppositionis insimulat, vel saltem textum, in quo de hac caussa sermo est, veluti pannum eidem perperam insertum repudiat. Auctores autem pro Hilario effert, & ubi contraria Leoni auctor Vitæ Hilarii videtur ingerere, majorem huic præ Leone fidem adhibendam contendit, quippe eum, quem S. Honoratum Massiliensem Episcopum esse pro certo statuit, post utriusque mortem scribentem ab omni vel palpandi vel fallendi affectu liberum & immunem exhibet. Quesnelli nisus.

3. Num hujus Vitæ auctorem esse S. Honoratum Massiliensem Episcopum ita certum sit, ut prætulit Quesnellus, ex Admonitione in ipsam Vitam huic tomo ante S. Hilarii opera insertam patebit. Auctor vero quicumque fuerit, ejus Congregationis exstitit, quæ ab ipso Hilario domi suæ regebatur. Eidem propterea adeo impensius favit, ut ipsum a Romano judicio vindicaturus, solas Auxiliaris Præfecti Hilario honorificas litteras produxerit, silentio autem præterierit omnes Valentiniani Imperatoris, & Leonis epistolas eidem contrarias; nec non totam Projecti caussam, in qua illum prorsus excusare nemo poterat, uti parte 2. ostendetur: ac tandem cap. 21. has Arelatensis populi voces post ejus mortem auditas accurate inseruerit: *Hæc dies querelas injustæ imputationis perpetuo resecavit*. Quæ omnia cum auctorem S. Hilarii vindicandi studiosum manifestent; quanta cum suspensione animi legendus sit, ubi de rebus Romæ gestis agit, quicumque partium studia quid possint non ignoret, perfacile intelliget. Ad Leonem vero quod pertinet, num tantus Pontifex sanctitate eximius, affectu, aut præjudicio aliquo præoccupatus pro indebito jure quidquam acerbius egerit, aut scripserit, ex dicendis palam fiet. Hinc autem ubi contraria S. Pontifex & Vitæ auctor tradere videntur, quæ ad mera facta pertinent, utri magis credendum sit, nemo non videt. Hac autem consideratione interim seposita, aliud hac in re non exiguum dijudicandi indicium suppetit, quod ex Gallicano recentiori & magni nominis scriptore Antonio Pagio audire libeat. Recitatis enim quæ inter Leonis & Vitæ narrationem discrepant, & producta Quesnelli sententia auctorem Vitæ præferente, hæc subjicit ad an. 445. n. 14. *Verum Papebrochius longe rectius statuit potiorem in hujus caussæ narratione esse auctoritatem S. Leonis, quam auctoris Vitæ S. Hilarii: quia Leo tam sanctus fuit, ut mentiri nollet, tam antiquus, ut nemo propinquior haberi possit testis hujus rei, cui interfuit, quamque ipse ut* Quantum Leoni deferendum præ auctore vitæ S. Hilarii. Pagii & Papebrochii judicium.

judex gessit. Præterquamquod auctori Vitæ S. Hilarii injuria non magna fieret, si diceretur in iis, quæ Romæ gesta erant anno 445. *ex auditu & relatu Arelatensis Cleri post annos viginti, aut triginta narrandis scripsisse minus vera: magna autem fieret S. Leoni, si vera scripsisse dubitaretur in epistola ad Episcopos Viennensis Provinciæ. Cum enim istum possit excusare bona fides audita referentis; Leo non posset non damnari impudentissimæ calumniæ falsa scribens: quis, obsecro, intelligens quam sanctus vir Leo fuerit, huic dubitabit dare fidem; illi quamvis sancto contraria scribenti derogare? Hæc Papebrochius ...... Profecto qui animum attenderit ad ea, quæ pluribus sanctis viris contigere in his referendis, quibus ipsimet præsentes non fuere, S. Honoratum de iis, quæ Romæ in caussa Celidonii coram S. Leone gesta fuerant, male edoctum fuisse non dubitabit.* Affert autem exemplum S. Aviti in Macedonii Constantinopolitani Episcopi sibi coævi caussa scribentis, & concludit: *Honorato itaque Massiliensi Episcopo idem quod Avito Viennensi Metropolitæ accidit; & quemadmodum hic de Macedonii caussa, sic & ille de caussa Leonis* (seu Celidonii) *relationem parum sinceram habuit.*

Ratione confirmatur.

4. Leo quidem facta testatur, quæ Romæ se & multis aliis præsentibus gesta fuerant, atque testatur non in privato scripto, quod a nullo posset revinci, sed in publicis litteris, & ad ipsos quidem Viennensis Provinciæ Episcopos missis, inter quos Hilarius vivebat; a quo poterat error vel calumnia detegi, si quid falsi illis insertum fuisset. Auctor vero Vitæ non tam post utriusque obitum scripsit, verum etiam multos post annos; & quæ de Romanis gestis inseruit, non sumpsit, ut affirmat Quesnellus, ex actis ipsis, quæ nullibi ab eo lecta indicantur; quæque si etiam legisset, cum in Gallias Leo ipse ea pariter miserit, suæ epistolæ contraria credi nequeunt: sed sumpsit ex relatione Arelatensium, quos suo Episcopo bene affectos & rerum Romæ gestarum haud exacte instructos quædam ignorasse, quædam falso rumore perperam accepisse, quædam etiam cursu temporis (ut in populari fama accidere solet) addidisse, detraxisse, ac immutasse credibile est. Quis ergo sancto Pontifici rei coram se gestæ publicam fidem facienti Hilario vivente anteponendum censeat scriptorem post multos annos scribentem ex relatione populari?

S. Romani vita vindicatur.

Ad an. 445. n. 9. & seq.

Tom. 16. pag. 143.

5. Quoad suppositionis vero notam Vitæ S. Romani æque ac Vitis SS. Lupicini & Eugendi ab eodem auctore scriptis impactam, nullus qui objectas censuras expenderit, cum Quesnello consentiet. Hinc non solum Pagius eas Vitas vindicat; verum etiam Tillemontius, licet in hac ipsa Hilarii controversia Quesnello maxime faveat, de Vita S. Romani art. 1. pronuntiat: *Ainsi nous avons peu d'histoires, qu'on puisse dire estre plus authentiques, que celle-ci:* & notatione prima potioribus Quesnelli objectis respondet iis prætermissis, quæ nulla probatione fulciuntur. Mabillonius etiam, quem critices peritissimum nemo ignorat, tum in Actis SS. Ordinis S. Benedicti, tum in Annalibus eam pro sincera habet.

Quesnelli objecta.

6. Cum anonymus Vitæ auctor Jurensis Monachus ac S. Eugendi discipulus, post initium sexti sæculi scripserit; vocabula quæ in Vitis ab eo scriptis leguntur, nimirum *repausare* & *repedare*, *religio* & *religiosus* pro monachorum ordine & monacho, *Pater Romanus* & *Pater Lupicinus* eo sensu, quo nunc utuntur monachi, *Sacerdos* sine addito *secundi ordinis* pro Presbytero, & *Patriarcha* pro Metropolitano, vel potius Episcopo (siquidem Vesontionensis merus Episcopus fuit) ab usu ejus ævi nimis aliena Quesnellus obtrudit. SS. Petri, Pauli, & Andreæ reliquias Romæ monachis traditas, & *Dalmaticæ* usus a sæculi illius moribus abhorrere tradit: ac, ut cetera leviora prætereamus, *canonicum cursum* vocatas ingerit horas canonicas, quas tunc nec canonicas appellatas, nec ullo canone indictas affirmat.

Refelluntur.

De *Patriarchæ* titulo Episcopis tributo.

7. Pagius hæc singula refutat egregie allatis aliquot ejusdem circiter temporis testimoniis, in quibus similes voces eodem sensu inveniuntur. Omittit solam vocem *Patriarchæ*, cui tamen potest reponi Athalarici Gotthorum Regis testimonium apud Cassiodorium l. 9. ep. 15. & duo alia ex Vandalorum locutione apud Victorem Vitensem l. 2. n. 5. & 18. Vitæ auctor, cum scripsit, degebat inter Burgundiones tum Sequanæ dominos, qui forte eadem voce æque ac Gotthi & Vandali utebantur. Quoad reliquiarum objectionem, non nihil anima-

animadvertere liceat. Recepta responsio est, S. Gregorium Magnum, cum reliquias nec Romæ, nec in toto Occidente licuisse tangere, aut loco movere affirmat, disciplinam quidem proferre sui circiter temporis, non vero ætatis aliquanto anterioris; cum non tam in Oriente, quam in Occidente plures elevationum aut translationum casus Mabillonius recenseat in Præfat. ad Sæculum II. num. 43. Munera etiam reliquiarum insignia S. Gaudentius commemorat serm. 17. S. Paullinus Nolanus in Natali II. de S. Felice, & in Vita S. Ambrosii alius Paullinus, præter illud, quod in ipsa Roma sub Hormisda accidisse ex Vita S. Eleutherii Tornacensis Pagius refert. Nos vero aliam fortassis probabiliorem responsionem afferemus. In suggestione Legatorum ad Hormisdam, quæ describitur tom. 5. Concil. edit. Venetæ pag. 645. observamus, eam quidem inculcari Romanorum consuetudinem, ne Sanctorum corporum particulas dono traderent: sed eorum loco mitti solebant *sanctuaria*, idest, lintei, olea, panni, velamina thecis custodita, quæ Sanctorum corpora aut tumulos attigissent. Hæc vero sanctuaria vocabantur etiam *reliquiæ*: unde in laudata suggestione scribitur, Justinianum hoc sibi satis judicasse, si in ea Romanorum consuetudine *de ipso fonte, de quo per omnem terram Sanctuaria Apostolorum sunt data, inde & ipse reliquias suscipere mereatur*: ubi ex contextu *reliquiæ* Apostolorum appellantur sanctuaria, quæ sola ut ad eum mitterentur, Legati Hormisdam rogarunt: *Sanctuaria sanctorum Apostolorum Petri & Paulli, secundum morem, ei largiri præcipite*. Similiter etiam Gregorius in eadem ep. 30. ad Constantinam Augustam, quam Quesnellus laudat, cum inquit: *Romanis consuetudo non est, quando Sanctorum RELIQUIAS dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore; sed tantummodo in pixide brandeum mittitur, atque ad sacratissima Sanctorum corpora ponitur*; ipsa *brandea* seu *sanctuaria* manifeste *reliquias* appellat. Frequens est apud eumdem Pontificem *sanctuariorum* simul & *reliquiarum* promiscua usurpatio, ut videre est ep. 54. lib. 1. ep. 15. lib. 9. & alibi *reliquias* in Ecclesiis dedicandis adhibendas memorans, ex Romano more eadem sanctuaria procul dubio intelligit. Ita etiam lib. 2. Dialog. c. 38. *reliquias* pro sanctuariis aperte accipit, in quibus nulla ipsorum corporum particula continebatur: unde jure collegit Muratorius tom. 2. Anecdot. Latin. disquisit. in Indicem Sanctorum Martyrum pag. 196. *Hinc edocemur reliquiarum nomen non cineribus tantum, sed ipsis etiam rebus, quæ sanctos viros eorumve tumulos attigissent, tributum fuisse*. Sic reliquiæ tum *ossa*, tum *sanctuaria* dicebantur. Immo per hæc tempora *reliquiarum* nomine, intactis ex Romana hujus ætatis disciplina Sanctorum corporibus, sola *sanctuaria* intelligebantur. Hæc igitur *sanctuaria* probabilius intelligendæ videntur illæ *Apostolorum Petri, Paulli, atque Andreæ reliquiæ*, illa *Sanctorum patrocinia*, seu *reliquiarum vascula sub altari inclusa*, de quibus in Vita S. Eugendi c. 9. sermo est, ut nihil exinde vel contra Romanam consuetudinem, vel præter ejus ævi locutionem deduci possit. Quoad cursum canonicum modo non dissimili utitur Fortunatus ejusdem sæculi scriptor in Vita S. Germani Episcopi Parisiensis, dum *cursum universum consummatum* prodit *ex canone*. Opponit Quesnellus S. Gregorium Turonensem recentiorem facere S. Romanum, quam hujus Vitæ auctor. At nihil in hanc rem probandam allegat; & nihil quidem afferri posse Tillemontius affirmat, nisi duorum Chilpericorum æquivocatio fucum faciat. In iis autem narrationibus, quibus alter ab altero nonnihilum videtur discrepare, nemo posterioris ævi Gregorium Turonensem præferet, quem non in omnibus prorsus exactum invenies. Cetera Quesnelli objecta cum exiliora sint, responsione non egent.

De reliquiarum muneribus.

Sanctuaria quid essent. Hæc appellabantur etiam *reliquiæ*.

8. Tantum vero abest in textu, qui Celidonii caussam attingit, aliquid aut in verbis aut in rebus ab ea ætate alienum reperiri, quin potius voces *Patricio Præfectorioque fultus favore* eidem textui insertæ cum locutione & historia hujus facti maxime congruant, & auctorem rei gestæ apprime instructum referant. Armata enim manu Hilarium usum & Leonis epistola, & Valentiniani Novella testantur: *Patricio* vero adjectivum indicat Aetium Patricium & utriusque militiæ Magistrum; *Præfectorio* autem innuit Præfectum Prætorio Galliarum Hilario faventem: quæ duplex accurata dignitatum mentio nec a Leone nec ab Imperatore explicata, non annotatorem posterioris ætatis, sed ho-

minem rebus gestis vicinum, & ex aliis peculiaribus monumentis, vel testibus probe informatum exhibet. Fuit enim hic anonymus Vitæ auctor discipulus S. Eugendi, qui a S. Romano rei gestæ coævo educatus, ab eodem Celidonii factum audire, & anonymo discipulo tradere potuit: unde hujus auctoritas in hac ipsa de Celidonio narratione maximi facienda est.

9. Antequam finis huic capiti imponatur, notare libet aliud objectum leviusculum quidem per se se, ac refutatu facillimum, at multis falsis præjudiciis vestitum, quæ ne cui fucum facerent, dissimulanda non fuerant. Censura dignum & falsum traduxit Quesnellus n. 5. quod Leonis epistola adversus Hilarium ab auctore Vitæ dicatur *inserta canonibus*, hoc est *canonum codici*, *ut interpretari licet*. Tres autem tantum memorat codices, seu collectiones canonum, in quibus illa non reperitur. At in primis ea epistola inveniri potuit in particulari collectione alicujus Ecclesiæ Viennensis provinciæ, aut in aliquo codice ipsius Vesontionensis Ecclesiæ, ad quam non minus ipsa epistola, quam Jurensis Monachus Vitæ auctor pertinebat: aliquot enim Ecclesiis suas peculiares collectiones fuisse ex celebri Arelatensi codice liquet, in quo solo plures decretales pro Ecclesia Arelatensi datæ continentur. Quid porro? Error Quesnelli ei hypothesi nititur, qua nullas collectiones sexto sæculo exstitisse existimat nisi *auctoratas*, idest, publica auctoritate editas, quæ pro lege susciperentur: id enim innuunt illa: *Cum nullæ tunc auctoratæ collectiones existerent, quibus inserta esset laudata Leonis epistola*. Tres autem tantummodo hujus generis collectiones se cognoscere affirmat, illam scilicet abs se editam ac Leoni tributam, Dionysianam, & Gallicanam, in quibus præsens epistola minime legitur. Gallicanum autem codicem canonum neque hanc epistolam, nec ullas alias decretales continuisse pronuntiat. Falsum primo est sexto sæculo nullas collectiones fuisse nisi *auctoratas*; cum plures eodem sæculo prodierint privatorum hominum studio. Ipsa Dionysii Exigui collectio hoc sæculo ineunte privatim vulgata, solum multo post auctoritatem obtinuit. Collectionem ab ipso Quesnello editam, non Romanæ Ecclesiæ codicem, sed privati Gallicani hominis opus esse alibi demonstrabimus. Quid autem Gallicanæ collectionis nomine intelligat, haudquaquam exponit. Plures quidem hujus ævi nobis sunt notæ, quas mox indicabimus; at omnes publica approbatione carent. Quod si Gallicani codicis nomine has Gallicanas privatas collectiones accepit; falsum, immo falsissimum est, nulla Romanorum Pontificum decreta in iis contineri. Non solum enim in antiqua Gallicana collectione, quam Quesnellus edidit, plures decretales Pontificum describuntur, verum etiam in antiquissimo codice Corbejensi, quo idem Quesnellus est usus, quique Vigilii ætate scriptus, Gallicanam collectionem certissime exhibet, ut idem Quesnellus fatetur Dissert. XVI. num. 4. & 12. Codex etiam Morbacensis a pluribus laudatus, aliusque huic similis Vaticano-Palatinus 574., in quibus collectio mere Gallicana habetur, & perantiquus codex Veronensis 59. qui abbreviationem collectionis Gallicanæ præfert, non paucas decretales repræsentant. Idem est de celebri Colbertino codice Fossatensi, qui item est Gallicanus. Fatetur Quesnellus *hæc decreta* (Romanorum Pontificum) *magni fecisse, & pro data occasione usurpasse in suis Conciliis Galliarum Antistites*. Nisi ea omnia, quod incredibile est, tenerent tantum memoriter, utique ex codicibus data occasione repetebant. Ipsum S. Hilarium in Celidonii caussa summorum Pontificum litteris usum indicat auctor Vitæ cap. 16. ubi nuptias cum vidua arcere a Clero tradit, quippe id *Apostolicæ Sedis auctoritas, & canonum prohibent statuta*. Sed quid pluribus laboramus, si idem Quesnellus melius fortassis edoctus, cum Dissertationem XVI. scripsit, num. 4. & 12. diserte probat codices canonum apud Gallicanos olim fuisse etiam ante Dionysium, qui decretales epistolas summorum Pontificum canonibus insertas continerent? Forte vero cum is ejusmodi codicem in præmissa dissertatione negavit, codicem *auctoratum* publica Gallicanorum Antistitum auctoritate probatum (de quo tamen auctor Vitæ S. Romani non loquitur) intellexit; nec tamen inficiari voluit eas ab aliis privatis canonum codicibus abfuisse. Enimvero cum plures privati ejusmodi codices exstiterint, in aliquo ex his negari nequit inserta decretalis Leonis in Celidonii caussa. Quesnellus quidem in laudata Dissertatione XVI. non inficiatur: quin ex Concilio Aurelianensi III. an.

Quesnellus iterum rejectus.

Collectiones canonum & decretalium peculiares quarumdam Ecclesiarum.

Num fuerint collectiones *auctoratæ* sæculo VI.

Vid. t. 3.

Collectiones Gallicanæ epistolas Pontificias continebant.

Id alibi fatetur idem Quesn.

Leonis epist. de Hilario col-

III. an. 538. ubi can. 3. ipſa Leonis verba ex cap. 5. hujus epiſtolæ exſcripta leguntur, hanc *in codice tunc uſurpato per Gallias* fuiſſe inſertam colligit. Immo adeo his codicibus inſerta fuit, ut ex ſolis MSS. collectionibus Gallicanis ad nos pervenerit: invenitur enim in ſolis exemplaribus antiquiſſimæ collectionis Corbejenſis, & collectionum XII. ac XXIV. quæ Gallicanæ ſunt, ut alibi oſtendimus: unde tota Queſnelli ratiocinatio ad laudatum teſtimonium refellendum inutilis eſt. Vindicata igitur authenticitate, & auctoritate narrationis ad rem noſtram pertinentis, quæ legitur in Vita S. Romani, epiſcopalem Celidonii ſedem, quæ ex hac Vita eruitur, diſertius ſtatuamus. lectionibus Gallicanis inſerta

CAPUT II.

Celidonius Veſontionis Epiſcopus conſtituitur.

1. QUantum interſit cognoſcere, cujus Eccleſiæ Celidonius Epiſcopus fuerit, ipſa Queſnelli fuſior in hoc diſputatio ſatis declarat. Cum enim is præſumat Hilarium haud facile poſſe excuſari, ſi Epiſcopum ſibi non ſubditum judicavit, atque depoſuit; Celidonium non Veſontionenſi Eccleſiæ extra jus Hilarii poſitæ, ut poſt editum teſtimonium ex Vita S. Romani omnes conſenſerant, ſed alicui Sedi provinciæ Viennenſis præfuiſſe, multis probare contendit. Hinc laudatam S. Romani Vitam, quæ Epiſcopatum Veſontionenſem eidem expreſſe tribuit, aut ſuppoſititiam, aut ſaltem interpolatam primum oſtendere, & Veſontionenſem Epiſcopatum ab eo excludere: dein vero eumdem Epiſcopum Hilario ſubditum conſtituere, & in hanc rem Arelatenſis Epiſcopi metropoliticum jus vindicare pluribus capitibus nititur. Cum vero S. Romani Vitam a Queſnelli objectis purgatam ſuperiori capite ſinceriſſimam demonſtrarimus; Veſontionenſis Celidonii Epiſcopatus in Maxima Sequanorum conſtitutus, ab omni jure Hilarii ſepoſitus ſatis exinde cognoſcitur. Idipſum autem aliis documentis plenius confirmare licet.

2. Alienæ quidem provinciæ, quæ Hilario non ſuberat, Celidonium fuiſſe Epiſcopum etſi non aperte affirmet Leo, Valentinianus tamen Imperator, qui ex Leonis relatione Novellam dedit, non obſcure indicat, cum de Hilario queritur: *Alios incompetenter removit*. Hæc Celidonium ab Hilario depoſitum reſpiciunt, & adverbium *incompetenter* notat judicem, qui in non ſubditum incompetens judicium exercuit. Utri potius credendum ſit, Imperatori neganti Celidonium Hilario ſubditum, & neganti in publica lege, quæ nec a Queſnello vocari potuit in dubium, an Queſnello, qui pluribus quidem capitibus eum ſubditum probare contendit, at nullum antiquum teſtimonium Novellæ contrarium producit, ſed ſolis conjectatiunculis, quibus facile indulſit, laborat ea in hypotheſi, quod non fuerit Veſontionenſis Epiſcopus, & quod apocrypha vel falſata ſit S. Romani Vita: utri, inquam, citius credendum ſit, quiſque judicet. Non ergo una hæc Vita Epiſcopatum Celidonii a jure Hilarii removet, ſed ipſa Imperatoris Novella, cui Queſnellus nihil repoſuit. Cum igitur Celidonii Epiſcopatus vi hujus Novellæ Hilario non competens, extra Viennenſem provinciam quærendus ſit; qua in urbe eum ſitum credemus, niſi Veſontione, ubi illum figit Vita S. Romani, quam ſinceram oſtendimus? Ita ex eadem Novella Queſnelli ſententia Viennenſis provinciæ Epiſcopatum Celidonio afferens palam refellitur, & Epiſcopatus ejus Hilario minime competens maxime confirmatur. Celidonius probatur Epiſcopus extra provinciam Hilarii. Ex Valentiniano. epiſt. 11.

3. Duo alia teſtimonia hoc idem comprobantia ſubnectamus. Primum ipſe auctor Vitæ S. Hilarii hæc tradit c. 16. *In excurſibus autem quis, ut dignum eſt, explicabit quantum ejus* (Hilarii) *præſentia profectum contulerit civitatibus Gallicanis, ſanctum Germanum ſæpius expetendo, cum quo Sacerdotum miniſtrorumque vitam, nec non profectus exceſſuſque tractabat? Ubi ejus adventus innotuit, flammata ad utrumque nobilium & mediocrium ſtudia convolarunt, adſtruentes Celidonium internuptam ſuo adhibuiſſe conſortio* &c. Queſnellus ita hæc interpretatur c. 1. ac ſi S. Hilarius in viſitatione Eccleſiarum ſibi ſubjectarum in ſua Viennenſi provincia, comite uteretur S. Germano Autiſſiodorenſi Epiſcopo: cumque utrique ſimul ad aliquam ejuſdem provinciæ Ex Vita S. Hilar.

civi-

civitatem perveniſſent, eo ſe ſe ex vicina aliqua ejuſdem provinciæ urbe accuſatores Celidonii contulerint. Hac autem interpretatione Celidonii Epiſcopatum in eadem provincia ſitum inſinuat. Verum ipſa textus verba *S. Germanum ſæpius expetendo* hunc ab Hilario Autiſſiodori ſæpius conventum palam ſignificant: & hoc pariter ſenſu ea intellexit Tillemontius art. 14. Vit. S. Hilarii tom. 15. pag. 71. ſcribens: *Saint Hilaire donc allè voir Saint German d' Auxerre*, *comme il faiſoit aſſez ſouvent; dès qu'on ſçeut qu' il y eſtoit arrivè*, *diverſes perſonnes illuſtres*, *& d' autres moins qualifièes vinrent faire a ces deux Saints des grands plaints contre Quelidonie*. Hic igitur textus indicat locum Autiſſiodoro proximum fuiſſe epiſcopalem Celidonii urbem, ex qua non tam *nobilium*, quam *mediocrium ſtudia* Autiſſiodorum *convolarunt*, cum ibi S. Hilarium reperiri auditum fuit: longius enim iter arripere non fuiſſet omnibus commodum. Si Celidonius Epiſcopatum alius urbis in provincia Viennenſi ſuſcepiſſet, ejus accuſatores Arelatem facilius, quam Autiſſiodorum in Lugdunenſi quarta Senonia poſitam perexiſſent. Porro Veſontio ab Autiſſiodoro non multum diſtat. Hinc etiam intelligitur, cur hoc Hilarii judicium in eadem Vita referatur veluti conſequens eorum excurſuum, quos idem Sanctus extra ſuam diœceſim peragebat, & cur computetur inter fructus, qui *Gallicanis* civitatibus provenerant.

Ex inſcriptione epiſt. S. Leonis.

4. Aliud teſtimonium ſumi poteſt ex inſcriptione epiſtolæ S. Leonis, quam in veteri codice invenit Jacobus Sirmondus, cujus hæc verba ſunt: *In vetere ſcheda* (in margine editionis Conciliorum *VV. CC.* ideſt *veteres codices*, ſeu ſaltem *vetus codex* citatur) *ſequens epiſtola non ad Viennenſis tantum provinciæ*, *ſed etiam ad Maximæ Sequanorum Epiſcopos miſſa inſcribitur hoc modo: Dilectiſſimis univerſis Epiſcopis per provincias Maximam Sequanorum*, *& Viennenſium conſtitutis Leo*. Ideo in *Maximam Sequanorum*, cujus caput erat Veſontio, hæc decretalis miſſa fuit, quia de Celidonio Veſontionis Epiſcopo agebatur, ita ut ad eam provinciam hæc decretalis maxime pertineret. Hanc proinde inſcriptionem magnum pro Veſontionenſi Celidonii Epiſcopatu argumentum Tillemontius fatetur Not. 5. in Vit. Hilarii pag. 845. Queſnellus vero ſuo more cap. 3. exiles aliquot conjecturas agglomerat, ut huic inſcriptioni fidem detrahat. Omnia exemplaria tam excuſſa quam manu exarata appellat, quæ hanc inſcriptionem ignorant. Sed omnes editi ex Merlino proficiſcuntur. Nemo præterea codicibus uſus eſt, niſi Sirmondus & Queſnellus. Omnes autem hujus Leoninæ epiſtolæ codices, quos tam magnifice prædicat, revocantur ad tres ab eodem memorati in Obſervationibus ad eamdem epiſtolam, ex quibus duos fatetur ſimiles Corbejenſem & Thuaneum collectionis II. tertium Victorinum, quem pertinere ad coll. XXIV. aliunde cognovimus. Plures nos vidimus duarum poſteriorum collectionum XII. & XXIV. at omnes unius ſunt originis, ut ex variantibus ferme ſimilibus liquet. Hi autem omnes MSS. libri, qui inſcriptione carent *Maximæ Sequanorum*, ex eo autographo proveniunt, quo hæc decretalis ad ſolos Viennenſis provinciæ Epiſcopos miſſa fuit. Sirmondi autem peculiaris codex, qui inſcriptionem diverſam *Maximæ Sequanorum* præfert, aliam antiquiſſimam originem demonſtrat.

Cenſuræ Queſnelli contra eam inſcriptionem reiiciuntur.

Leonis epiſt. 10. ad Epiſcopos diverſarum provinciarum miſſa.

Plura quidem exempla ejuſdem epiſtolæ cum variis inſcriptionibus ad Epiſcopos diverſarum provinciarum ab ipſo Leone miſſa fuiſſe inde cognoſcimus, quod licet S. Leo ſcribens c. 2. *veſtræ provinciæ Sacerdotibus*, unius tantum provinciæ mentionem faciat, eo quod Epiſcopos cujuſque provinciæ, in quam peculiari exemplo ac titulo directa erat epiſtola, alloquatur; plurium tamen provinciarum ſimul meminit, & ad earum Epiſcopos etiam ſermonem dirigit c. *6. Omnem diſſenſionis materiam de veſtris provinciis removete:* & c. *9. Non enim nobis ordinationes veſtrarum provinciarum defendimus*. Et ne de pluribus provinciis regionariis ſeu civilibus hæc dicta credantur, ſed de pluribus eccleſiaſticis, quæ diverſis Metropolitis ſuberant; perpendantur illa c. *6. Ordinationem ſibi .... ſinguli Metropolitani ſuarum provinciarum cum his*, *qui ceteros ſacerdotii antiquitate præveniunt*, *ſibi per nos jure defendant*. Cum ergo de reſtituto plurium provinciarum Metropolitis jure agatur, & ad plurium provinciarum Epiſcopos ſit ſermo; impoſſibile eſt utique hanc epiſtolam ad ſolos Epiſcopos provinciæ Viennenſis fuiſſe tranſmiſſam, ſed eodem exemplo cum diverſis inſcriptio-

ptionibus, uti fieri solebat, cuilibet provinciæ congruentibus tradita dici debet ad omnes, quorum intererat: ac proinde nihil est, cur ex inscriptione vulgata, quæ solam provinciam Viennensem præfert, repudietur veluti suppostitia inscriptio Sirmondiani codicis, quæ *Maximam Sequanorum* repræsentat. Quod si negari nequit ob Projectum, quem cum Quesnello Narbonensis primæ Episcopum probabilius videbimus, eam decretalem missam fuisse ad Episcopos hujus provinciæ, licet hanc inscriptionem nullus codex ad nos transmiserit; & ob articulum Leontii, qui Conciliis variarum provinciarum præses instituitur, ad omnes harum Episcopos pari ratione traditam negari non potest: multo minus negandum erit eam fuisse directam ad Antistites Maximæ Sequanorum, quorum inscriptionem Sirmondianus codex servavit. Id autem accidit ob Celidonium, de quo in ea decretali agitur; ac propterea is ad eam provinciam pertinuisse, ac Vesontionensis fuisse Episcopus cognoscitur. Hinc non immerito Vesontionensis Ecclesiæ tabulæ Celidonium hoc tempore Episcopum, eodemque tempore Importunum eidem suffectum, & postea restituto Celidonio depulsum veluti pseudoepiscopum referunt: quod in nullis aliis aliarum Ecclesiarum documentis legitur. Omnia igitur monumenta, Vita S. Romani, Imperatoris Novella, ipsa S. Hilarii Vita, & inscriptio Leoninæ epistolæ Celidonii Episcopatum Vesontionensem comprobant. Quesnellum sine ullo documento negantem quis audiat? Chifflet. Vesont. tom. 2. pag. 116.

5. Neque contra tantam auctoritatem moveant illa Leonis verba ex c. 3. epistolæ, a Quesnello objecta cap. 3. n. 2. *Mansisset namque in illum* (Celidonium) *prolata sententia, si objectorum veritas exstitisset*. Hic Hilarii jurisdictionem in Celidonium Leo fateri videtur, ac proinde ipse Celidonius non extra Hilarii provinciam in Maxima Sequanorum, sed in Viennensi Episcopus constitutus creditur. Sed perperam. Cum enim Celidonium Vesontionis Episcopum, & extra jus Hilarii fuisse omnia antiqua documenta hactenus considerata certum efficiant; *mansisset* sententia in Celidonium non jure Hilarii, quem *incompetentem* judicem ex relatione Leonis ipse Imperator in Novella prodidit, sed vel jure aliorum Episcoporum ejusdem provinciæ Celidonii, qui in Concilium acciti fuerant (*convenisse enim probatissimos Sacerdotes* Auctor Vitæ Hilarii tradit) vel potius facto, quatenus idem Leo *si objectorum veritas exstitisset*, non absolvisset Celidonium, sed depositionem ipsius alias irritam jurisdictionis defectu, at canonibus suffultam, in custodiam eorumdem canonum sua sententia ratam fecisset. Ita enim de prolato in Celidonium judicio, *quod tamquam viduæ maritus Sacerdotium tenere non posset*, testatus fuerat paullo ante: *Quod nos quidem servantes legalia statuta, sollicitius voluimus custodiri, non solum circa Sacerdotes, sed circa Clericos quoque minoris officii.* Leonis locus explicatur.

6. Minus multo movere debet quod Quesnellus eodem capite n. 5. ingerit de Maxima Sequanorum Burgundionibus, ut putat, subjecta, quos Romanis inimicos Hilarii Romani Metropolitæ judicium minime permissuros fuisse affirmat. Sed Hilarii tempore nec Burgundiones Romanorum hostes, nec Maximæ Sequanorum dominos fuisse cum indicavimus adnot. 1. in cap. 1. tum vero luculentius Antonius Pagius, & Tillemontius probarunt. Quesn. sententia de Burgund. rejecta. Pag. ad an. 445. n. 12. Tillem. not. 5. in Hilar. p. 845.

7. Constituto ex hactenus dictis Vesontionensi Celidonii Episcopatu, & confutatis iis, quæ pro eo excludendo Quesnellus attulit c. 2. & 3. nihil opus est ea expendere vel refellere, quæ pro statuendo jure Hilarii in totam provinciam Viennensem fusius subjecit a cap. 4. usque ad 13. hæc enim ad præsentem de Celidonio controversiam nihilum pertinent, nisi in hypothesi, quod Episcopatus ejus Vesontionensis apte expunctus fuerit. De his tamen, quæ nunc pertransimus, redibit sermo parte 2. c. 3. ubi Projecti caussa opportunam eorum animadversionem revocabit.

8. Interim hæc prima est in Celidonii quæstione adversus Hilarium censura, quod in Episcopum a sua provincia remotum judicium sibi minime competens usurpaverit: unde ipse Quesnellus sub finem cap. 1. scripsit: *Tamquam alieni juris invasor ab omnibus pene scriptoribus exagitatur, propterea quod Celidonium Episcopum non modo innocentem, sed & ad se nullatenus pertinentem deponere ausus fuerit*. Multo autem major esset hæc accusatio, si Celidonius non simplex Episcopus fuisset, sed Metropolita, ut nonnulli existimant ex il-

lis

lis potissimum Vitæ S. Romani verbis *Celidonium supradictæ Metropolis* (Vesontionis) *Patriarcham*. At non omnino cogunt. Nam vox *Patriarcha*, sicut apud Gotthos & Vandalos pro simplici alicujus civitatis Episcopo accepta pernoscitur ex Cassiodorii & Victoris Vitensis testimoniis, quæ cap. 1. indicavimus; ita eodem sensu potuit accipi etiam a Burgundionibus, qui, dum auctor Vitam scribebat, in Maxima Sequanorum dominabantur; & ex inducta apud eosdem locutione idem auctor *Patriarcham* poterat appellare Celidonium præcipuum suæ regionis Episcopum, etsi nullo metropolitico jure frueretur. Vesontionenses quidem Antistites adhuc in Synodis posterioribus sæculi VI. non inter Metropolitanos, sed inter simplices Episcopos subscripti leguntur. Vide inter alia Synodum Matisconensem anni 583. Metropolim autem laudatus Vitæ auctor vocavit Vesontionem civitatem primariam Sequaniæ, eo quod in civili dispositione hujus Provinciæ Metropolis esset, ut ex Notitia Galliarum manifestum est.

Vesontionenses Episc. serius fuerunt Metropolitæ.

9. Sed sive Episcopus, sive Metropolita fuerit Celidonius, mala erit semper Quesnelli defensio, qua illum a Vesontionensi Episcopatu removere nisus est. Æquior Hilarii apologia hac in parte fuisset illa, qua Quesnellus sub finem cap. 2. usus est, ut eum ab usurpato alieno jure purgaret in ordinando S. Romano Presbytero non longe a Vesontione: nimirum id Hilario licuisse ait ex consensu, qui præsumendus est, Eucherii Lugdunensis ejus amicissimi, in cujus ditione fuisse creditur (sicuti est hodie) monasterium Jurense. Cum ad judicium Vesontione convenerint ex aliis locis Sacerdotes, teste Hilarii Vita; eoque etiam profectus videatur S. Germanus Autissiodorensis, qui cum Hilario accusatoribus præceperat ut pararent testes; ille ex comprovincialium consensu & cum eorum etiam judicio Celidonium deposuisse videri potest, & forte etiam ex Eucherii Metropolitani assensu, siquidem Vesontio nondum ecclesiastica Metropolis Lugdunensi Episcopo suberat: aliquos enim Metropolitanos *plus gratiæ tribuentes personali privilegium sibi debitum* in Hilarium *transtulisse* S. Leo queritur c. 6.

Quæ æquior apologia S. Hilarii.

CAPUT III.

Depositio Celidonii per Hilarium, & ejusdem restitutio per Leonem expenduntur.

1. HÆc duo judicia quoad substantiam, atque naturalem justitiam primum expendenda sunt. Vitæ Hilarii auctor judicium ejus ita describit c. 16. ut nihil æquius appareat. Duo impedimenta Celidonio accusatores objecisse traduntur *adstruentes ipsum internuptam suo adhibuisse consortio .... simul ingerentes sæculi administratione perfunctum, capitali aliquos condemnasse sententia*. Tum de judicio additur: *Conveniunt ex locis probatissimi Sacerdotes*, (quod Concilii speciem exhibet.) *Res omni ratione prudentiaque discutitur. Accusatio testimoniis confirmatur. Adhibetur vera simplexque definitio, ut quem Scripturarum regulæ removebant, voluntate propria se removere deberet*. Utrum Celidonius huic judicio interfuerit, vel si interfuit, num nihil reposuerit testibus contra se adductis, nullibi dicitur. Immo ejus appellatio mox subsecuta, & multo magis contrarii testes in Romano judicio allegati satis ostendunt, ei non defuisse quod reponeret: ac propterea quo jure eum *convictum* Quesnellus affirmaverit c. 1. ignoramus. Appellatio autem ad Pontificem his verbis exprimitur: *Ille* (Celidonius) *Urbem credidit expetendam, ibique se injusto rigore arguit condemnatum*. Hæc valde ambigua sunt: videri enim potest Celidonius non negasse omnino objecta impedimenta, at de nimio & injusto rigore sententiæ tantummodo fuisse conquestus. De falsitate autem accusationum & de injustitia judicii apud Pontificem querelas manifeste interposuit. Hilarius Romam pariter perrexit, & gestorum seriem suggessit. Porro Leonis judicium ex epist. 10. c. 3. liquet. Habitum fuit *sanctorum Concilium Sacerdotum*, adhibiti testes Hilario præsente, & ita pro Celidonio respondentes, *ut quod Hilarius* cum Episcopis *residens posset opponere, non haberet*. Interrogatus in eodem consessu, *rationabile quod posset respondere, non habuit*; sed *ipse se suis*

Depositio Celidonii per Hilarium.

Et appellatio.

Judicium S. Leonis.

se suis responsionibus innodabat. Tandem, uti traditur c.7. *cum quæreretur ad caussam, turpi se fuga credidit subtrahendum*. Ita remotum fuit ejus judicium, & Celidonius suæ Ecclesiæ restitutus. Omisimus Leonis querelas adversus Hilarium, quem eodem c. 3. ea loquutum prodit, *quæ nullus laicorum dicere, nullus Sacerdotum posset audire*; & c. 2. *ipsius quoque beatissimi Petri reverentiam verbis arrogantibus minuentem* affirmat: nec quo sensu hæc ab Hilarii defensoribus explicentur, nunc expendimus: ad justitiam enim judicii circa Celidonium, de qua una nunc agimus, hæc nihil pertinent; & paullo post opportuniori loco observabuntur. Ex ipsa autem simplici narratione, quam proposuimus, quis Leonini judicii æquitatem non videat? Hanc confirmat Valentinianus in Novella, ubi Celidonii depositionem ab Hilario factam non obscure reprehendit. Hanc exploratius testatur anonymus Jurensis in Vita S. Romani de Hilario affirmans: *A sede episcopali memoratum Celidonium nulla existente ratione dejecerat*. Quod si Celidonius inter Sanctos accersitus creditur, ut ex Vesontionensis Ecclesiæ tabulis Chiffletius indicat; alia non levis confirmatio accederet. Virum enim sanctum voluisse non modo Leonem falsis testibus decipere, & injustam sententiam subripere, verum etiam contra conscientiam Episcopatum retinere usque ad mortem, a quo omni lege arcebatur, incredibile est. Et judicii æquitas.

2. Neque opponi videtur auctor Vitæ S. Hilarii. Licet enim c. 16. *definitionem* (idest judicium hujus in Celidonium) *veram & simplicem* affirmaverit; tamen c. 17. indicans judicium Leonis judicio Hilarii contrarium, protestatur se *non audere tantorum virorum judicia ventilare*: quod qui non audet, profecto Leonis judicium si non probat præ judicio Hilarii, certe non improbat. Subdit tamen nonnulla, quæ Leonis narrationi contraire, & veritatem ac rationem Hilario, præoccupationem & deceptionem Leoni tribuere videntur. Inquit enim: *Hoc breviter tetigisse sufficiat, quod solus tantos sustinuit ...... quod inquirentes edocuit, quod altercantes vicit ..... & quod quos ratione non flexerat, credidit relinquendos*. Si hæc referantur ad Hilarii actionem in Celidonii caussa, dum Hilario præsente ea Romæ agebatur, ex Leonis testimonio falsissima sunt: non solum enim Hilarius non *edocuit inquirentes*, nec *altercantes vicit* in hac caussa; verum etiam non habuit, quod Celidonio ac testibus *posset opponere*, nec *quicquam rationabile*, *quod in sanctorum Concilio Sacerdotum posset respondere*: ac propterea non reliquit *quos ratione non flexerat*, sed potius ab iis se subduxit *quæsitus ad caussam*, quos ratione non poterat flectere, cum quod rationabile responderet, vel opponeret, non haberet. In hac autem hypothesi quatenus Leonis testimonium testimonio auctoris Vitæ, ubi invicem pugnare creduntur, præferendum sit, cap. 1. ostendimus; idque multo magis ex eo confirmatur, quod non solus Leo de justitia sui judicii testatur, verum & Valentinianus Imperator, & anonymus Jurensis auctor Vitæ S. Romani. Auctor vitæ S. Hilarii aperte inficiari non audet. Quædam ejus formulæ expenduntur. Leoni fides adhibenda.

3. S. Leo in memoratis litteris ea de S. Hilario refert, quæ non solum publice gesta fuerant, verum etiam gestis publicis videntur inserta. Præmisit enim initio ejusdem cap. 3. *Quæ igitur apud nos in caussa Celidonii Episcopi gesta confecta sint, & quæ Hilarius dixerit, dum cum eodem, præsente supradicto Episcopo audiretur, inditus chartis rerum ordo demonstrat*. Et mox gestorum veluti compendium subjicit, in quo sunt ea, quæ superius retulimus. Hæc igitur Leo de Hilario scribens, quæ in publico judicio actis ipsis tradita videntur, & ad Episcopos Gallicanos scribens ipso Hilario vivente, qui si falsum aliquid in epistola fuisset enuntiatum, allegatis ipsius Concilii Romani Patribus ac gestis potuisset revincere, vera procul dubio scripsisse præsumendus est citius, quam Vitæ auctor, qui & Hilario & Leone mortuis de re, cui ipse non interfuit, non ex publicis gestis, sed ex relatione eorum qui Hilario favebant, subobscure scribens, ipsam rem potius involvit, quam exposuit.

4. Diximus *involvit*: consideranti enim diligenter totum contextum, in quo non solum auctor a ferenda sententia de Leonis ac Hilarii judiciis in Celidonii caussa se subtrahit; verum etiam Hilarium se ab eadem caussa agenda subduxisse indicat; quo ea verba referantur, & quid peculiare insinuent, incertum erit. Neque enim facile intelligetur, quatenus absque contradictione & inani Vitæ auctor quam obscure loquutus.

jactantia scribi potuerit S. Hilarium *edocuisse* & *vicisse* utique ratione, *quos ratione ne flexisse* quidem traditur; si utrumque ad eamdem de Celidonio quæstionem, & ad easdem personas referendum sit. Idem auctor Vitæ præmiserat Hilarium Leoni statim ab initio dixisse se *ad officia*, *non ad caussam venisse*, *protestandi ordine*, *non accusandi*, *quæ sunt acta suggerere*. Hæc Quesnellus arripiens contendit, hunc declinasse omnem actionem & disputationem in ipsa Celidonii caussa coram Pontifice, propterea quod caussa in Galliis definita novo judicio Romæ ventilari ac discuti Ecclesiarum Gallicanarum, uti putat, consuetudo vetaret. Vide partem tertiam Quesnellianæ dissertationis c. 3. ubi hac de caussa & hoc sensu verum non diffitetur, quod S. Leo affirmavit, Hilarium *nihil habuisse quod responderet*, nimirum, ut ille explicat, *non ex juris penuria*, *nec ex probationum defectu*, *nec ex loquendi difficultate*, *sed inde quod Leonis facto solita judiciorum Gallicanorum forma immutabatur*, cui Hilarius præjudicare noluit. Quid de hac interpretatione & de toto hoc systemate, quo jus Apostolicæ Sedis impetitur, sentiendum sit, paullo post erit sermo. Nunc sufficit ipsos adversarios confitentes habere, Hilarium reipsa non respondisse, nec adversus testes pro Celidonio productos opposuisse quicquam, quo eos falsi revinceret. Id autem satis est, ut Leonis judicium quoad substantiam justissimum cognoscatur. Quocumque enim fine S. Hilarius sese non opposuerit; cum judiciorum justitia ex allegatis & probatis deducatur, justissime quidem S. Leo testibus diligenter excussis, & ab eo, qui poterat, non confutatis, Celidonium restituit. Hic nimirum non quæritur, utrum Leo potuerit, aut debuerit judicium ferre renitente Hilario, de quo mox dicemus plura; sed de æquitate ipsius judicii per se in præsentiarum quæritur: & in iis circumstantiis, in quibus Hilarius nihil reponere, sed potius fuga declinasse inventus est, aliud judicari nec potuit nec debuit.

Interpretatio Quesnelli excutitur.

5. Tota igitur quæstio ad solum jus revocari potest, nimirum jure ne S. Leo Celidonii caussam in Galliis judicatam, repugnante S. Hilario, novo judicio Romæ discusserit, ac judicaverit; & in hoc quidem totus laborat Quesnellus a cap. 14. usque ad disputationis finem, ut Leoni succenseat, ac si contra canones & contra Ecclesiarum Gallicanarum consuetudinem egerit; Hilarium autem non solum vindicet, verum etiam eximie laudet, quod Leoni fortiter resistens, pro iisdem canonibus & consuetudine dimicaverit. Ita a facto ad celebrem juris quæstionem de Episcoporum appellationibus apud Romanam Sedem interpositis disputatio flectitur. Hoc autem argumentum cum sit præsentis controversiæ præcipuum, maximique momenti, in quo non tam de S. Leone, quam de insigni Romanæ Sedis prærogativa agitur, exactius discutiendum est.

CAPUT IV.

De Leonis jure in caussa Celidonii judicata in Galliis ab Hilario Arelatensi, seu de jure appellationum ad Apostolicam Sedem. Præmittuntur nonnulla principia, ex quibus tota res dirimenda est. Quesnellianæ disputationis omissiones. Hilarii apologia quam male a Quesnello contexta. In quæstione facti, quam tantum agendam proposuerat, involvit quæstionem juris, Hilariumque apostolicum jus in appellationibus Episcoporum non agnoscentem, ac juste renitentem audacissime exhibet.

1. NE inaniter laboremus, & evagemur in incertum, quædam principia sunt præfigenda, sine quibus res ex æquo cognosci & dijudicari non posset. Inde enim tota confusio Quesnellianæ disputationis & tota Quesnelli hallucinatio dimanat, quod principia non tenuit, quæ erant præmittenda, vel saltem præsumenda: immo illud principium, ex quo judicium hac in quæstione maxime pendet, omnino præteriit.

Tria jurisdictionis ecclesiasticæ principia. Consuetudo.

2. *Tribus ex capitibus ecclesiastica jurisdictio statui potest, ex consuetudine, ex jure canonico, & ex divino*. Jurisdictio ecclesiastica ex diuturna consuetudine probatur, non quod consuetudo det per se jus; sed quia vel titulum aliquem præsumit ecclesiastici aut divini juris, quo jurisdictio jamdiu collata fuerit; vel quovis titulo ab initio deficiente, cursu temporis jurisdictio probatur acqui-

acquisita sive ex consensu eorum, quorum interest, sive ex ipsa dispositione juris, ut in præscriptionibus accidit. Hinc *antiqua consuetudo* pro jure Alexandrini Episcopi in Ægyptum, Lybiam, & Pentapolim allegata in Nicæno Concilio can. *6.* jurisdictionem ejus probavit, quæ in eodem Concilio firmata fuit: eodemque sensu Episcopo Antiocheno, & ceteris Metropolitanis sua privilegia ac jura, quæ consuetudine nitebantur, similiter fuere confirmata. Jure canonico statuitur jurisdictio, cum per canones seu decretales cuipiam tributa ostenditur, si ea alio potentiori jure abrogata, vel dissuetudine, aut potius consuetudine aliorum contraria ei præscriptum non sit. Tandem jure divino constituitur jurisdictio, cum alicui ab ipso Deo collata ostenditur, quæ tamen nulla cujuspiam opposita consuetudine præscribi, nullo humano jure abrogari potest; sicut ipsum divinum jus, quo fuit collata, nulli humanæ præscriptioni aut abrogationi subest. Solum si divino jure nullus fuit eidem jurisdictioni præstitutus limes, potest vel consuetudine, vel ecclesiastico jure exercitium ejus certis finibus & modis circumscribi publici boni, & congrui ordinis caussa.

Jus canonicum.

Jus divinum.

3. Id autem ex duabus caussis provenire potest. Primo ex voluntate ejus, qui jure divino illimitato potitur, si in definitum aliquem modum publico bono consentiat. Hac ratione Pontifices jus sibi proprium & illimitatum jure divino consenserunt circumscribi suis, vel suorum prædecessorum decretis, quibus sane vi coactiva non tenebantur (nemo enim in se, nec par in parem habet imperium) & similiter consenserunt idem jus certis coarctari finibus seu modis ac decretis Conciliorum particularium, quæ cum etiam per Gallos Pontificibus subsint, eorum canonibus obligari non poterant, nisi ex consensione. Omittimus interim limites præfinitos a Conciliis generalibus, hoc unum tantummodo indicantes, horum pariter decreta vim generalis Synodi non habere nisi ex consensu Romanorum Pontificum, ut liquet ex ipso Calchedonensi, cujus decretum in favorem Sedis Constantinopolitanæ vim generalis Concilii non habuit, quamdiu Leonis & Romanorum Pontificum consensus defuit; nec quisquam Leoni aut aliis ejus successoribus vitio vertere potuit, cum eidem decreto refragati sunt, eo quod sine eorum consensu non obligaret. Quod si decreta generalis Synodi sine consensu Pontificum obligandi vim non habuerunt, cum in præjudicium cedebant juris Episcoporum Alexandrini & Antiocheni, quibus tamen jus divinum non favebat, sed mere ecclesiasticum in Nicæno firmatum; quis ea vim generalis Synodi habere existimet deficiente consensu Romani Pontificis, si in restrictionem ederentur ejus pontificii juris, quod non ex ecclesiastica, sed ex divina institutione originem ducit? Secundo jurisdictio divini juris illimitata certis modis ac finibus constringi potest ex auctoritate alicujus superioris, qui divino jure majorem jurisdictionem obtinens, certum modum certosque limites inferioribus divino licet jure præsidentibus ob bonum publicum præstitueret. Ita episcopalem jurisdictionem divini juris Concilia generalia potuisse restringere nemo dubitat. Eamdem pariter episcopalem jurisdictionem, quoad limitationem & exercitium subesse jurisdictioni Pontificum, ipsi Galli Theologi & Canonistæ fatentur, uti videre est apud Gersonem, & alios.

4. *Qui alicujus jurisdictionem statuendam sumit, satis est, si eam ipsi competere probet uno ex tribus laudatis capitibus, nimirum vel consuetudine, quæ non sit abrogata, vel jure canonico, quod adhuc vigeat, vel divino, dum ab habente jus divinum superioris ordinis limitata non fuerit. Qui vero jurisdictionem alicujus negandam suscipit, haud satis est, si probet, uno vel altero ex capite illam deesse: probare enim debet deesse ex omnibus; alias uno ex capite, quod intactum supersit, jurisdictio eidem competere poterit.* Res manifesta est per se, unde ulteriori explicatione, aut confirmatione non indiget.

5. *Cum fieri possit, ut in ecclesiasticis judiciis non minus quam in sæcularibus, plures eadem judicandi potestate seu jure, sive ex iisdem, sive ex diversis titulis fruantur; nemo de jure quod cuipiam competat, violato querimoniam movere potest, si alius judicium exerceat, nisi hoc jus sibi competens, nullo titulo isti convenire statuerit.* Ita cum ex Africanorum disciplina constituta in Carthaginensi anni 416. apud Dionysium can. 125. jus esset cognoscendi de appellationibus Presbyterorum & aliorum inferioris ordinis Cleri-

corum tum Conciliis Africanis, tum Primatibus Provinciarum; nec Conciliorum jus læsum dici poterat, si Primates judicassent, nec jus Primatum, si ad Concilia judicium fuisset delatum. Hinc etiam sequitur non recte negari jus alicujus in aliquo loco, si forte ibidem judicium non ipse, sed alius exercuerit, nisi probari possit eum idcirco non exercuisse tale jus, quia ipsi vere nullo titulo competit. Sic negari non posset appellationum jus Conciliis plenariis Africæ, si fortassis in aliqua Africæ Provincia nullæ appellationes ad hujusmodi Concilia delatæ fuissent, sed Primatis judicio *omnes* terminatæ. Hic nimirum adhibenda est præclara illa Natalis Alexandri distinctio Hist. Eccl. Sæc. IV. dissert. 20. prop. 2. *Aliud est jure aliquo semper non uti, aliud jus illud non habere. In quo viri alioquin eruditi hallucinati sunt, qui substantiam juris a perpetuo & non interrupto ejus usu non distinguunt.*

6. Tandem *duplici modo quis pro suo jure vel consuetudine in judiciis resistere potest alii ne judicium assumat. Primo negando ei jus.* Et tunc si juste neget, eo quod hoc jus nullo titulo ei competat, juste resistit, nec obedire cogitur ei, qui jure caret: secus vero si titulus aliquis ei suppeteret: resistere enim habenti jus, & perinde ei resistere, ac si nullo jure fungatur, apertam injustitiam prodit, nec constantiæ, sed pertinaciæ est, si quis ei juri subjectus, parere & acquiescere nolit. *Secundo instando & urgendo, ne quis eo jure, quod ei competit, utatur, eo quod non expediat consuetudines immutare, vel pericula timeantur ac fraudes.* Et siquidem id moderate fiat, & sola pericula quacumque efficacia proponantur, dummodo jus non negetur quod est, & solum bonum publicum quæratur, reprehendi nequit; quemadmodum non reprehenduntur Aurelius, Augustinus, aliique Africani Episcopi, qui pari moderatione restiterunt appellationibus transmarinis in epistolis ad Zosimum, Bonifacium, atque Cælestinum. Vitium autem irrepet, si zelo boni publici moderationis limites quis pertranseat in modo resistendi; & multo magis si ita pertinaciter resistat, ut non merum bonum publicum procurare, sed jus negare videatur ei, qui jure certissimo fruitur.

Quomodo vindicandus fuisset Hilarius, & quid probandum in Quesnelli sententia.

7. His præmissis, si Quesnellus ex æquo vindicare volebat S. Hilarium, cum Leoni restitit, ne in Celidonii caussa Romæ judicium fieret contra consuetudinem, uti putat, Ecclesiæ Gallicanæ; probare debebat primo consuetudinem Gallicanæ Ecclesiæ fuisse, ut appellationum judicia vel numquam reciperentur, vel in Galliis tantummodo fierent: secundo hanc Gallicanorum consuetudinem omne jus pontificium excludere, quod Apostolicæ Sedi competit non tam ex consuetudine, quam ex ecclesiastico, ac præsertim ex divino jure, quo primatus ejusdem in ipsos Gallicanos statuitur: tertio vel saltem, si quod jus Romanis Pontificibus inesse agnoscit ad ipsa appellationum judicia præcipue in Episcoporum causis, in eo laborare debebat, ut ostenderet Hilarium Leoni restitisse non negando jus, quod illi competebat, nec ita eidem resistendo, ac si jus nullum haberet; sed urgendo consuetudinem, pericula, fraudes, idque congruo quidem zelo, at servato moderamine, ne vel jus videretur negare, vel debitam Apostolicæ Sedi reverentiam violaret.

Nihil tale in Quesnelli dissertatione.

8. At nihil ex his Quesnellus. Primo enim consuetudinem Gallicanæ Ecclesiæ, quæ pluribus judiciis appellationum exactis in Galliis probanda erat, ne uno quidem teste, aut facto constituit. Multo autem minus ostendit eam omne jus pontificium exclusisse. Etsi enim totus in eo laborat, ut nonnulla, quæ litteris tradita sunt, appellationum acta ad Romanam Sedem enervet, & ita consuetudinem eidem ereptam existimet; nonnihil etiam attingat de jure ecclesiastico, ut hoc quoque ipsi subducat: præterit tamen jus divinum, a quo Romanæ Sedis prærogativæ maxime pendent. Ea porro ipsa, quæ vel de consuetudine totus exagitat, vel de jure ecclesiastico attingit, quam male probata sunt, & quot fallaciis implicata! Testatus quidem est post initium cap. 14. se non disputaturum de jure, sed de mero consuetudinis facto: immo hanc juris quæstionem a suo instituto alienam pronuntiat: *Totum igitur opus, totus labor noster in examine erit facti, non in discussione juris, quæ ab instituto nostro aliena est.* At quid inde elici potest pro vindicando S. Hilario, cum S. Leoni restitit; si posita etiam consuetudine Gallicana, quæ præsumitur, jus præsertim divinum consuetudine fortius in ipsis appellationum caussis Leoni aliunde fue-

de fuerit, contra quod Hilarius omni nisu absque debita moderatione restitisset? Nisi ergo quæstio juris prius discutiatur, & nisi probetur nullum jus Leoni fuisse in judicanda Celidonii caussa; tota Quesnelli disputatio de sola Gallicanorum consuetudine in appellationum caussis, quæ pontificium jus in iisdem intactum relinquit, si etiam probata fuisset, æquæ Hilarii apologiæ nihil prodesset, nisi forte ea ita deducatur, ut Hilarium pro suarum Ecclesiarum consuetudine fortiter quidem, at cum debita moderatione laborantem, jus pontificium nec negantem, nec impetentem exhibeat.

9. At numquid hac ratione contexitur Quesnelli disputatio? Immo vero quisquis eam attente legerit non pauca inspersa deprehendet, quibus, dum ille omnem consuetudinem in appellationibus Gallicanis Leoni defuisse ostendere suadet, nullum præterea jus Pontifici fuisse non obscure insinuet. Ante examen factorum, ex quibus consuetudo elicitur, principium statuit, quo indicatur ex natura Episcopatus, quem Christus *unum atque individuum instituit*, & *cujus a singulis in solidum pars tenetur*, ac proinde quasi ex ipsa Domini institutione proficisci, ut appellationes *ad provincialem vel etiam ad majorem Synodum* deferantur: adeo ut *si quis secus fecisset*, & *ad extraneos judices vellet per appellationis libellum confugere*, *is Episcoporum concordiam cohærentem collidere*, *unitatemque scindere merito putaretur*. Ubi ipsum Romanum Pontificem cum *extraneis* quibuslibet Episcopis ac judicibus, qui nullo jure appellationum fruuntur, videtur involvere. Hinc ibidem subjicit, jus in appellationes Episcoporum Metropolitanis una cum provinciæ Synodo esse delatum *jure quodam naturali & consuetudine ab omnibus recepta*, *quam sacrosancta postmodum Conciliorum firmavit auctoritas*, ac si contra hoc qualecumque jus *naturale*, contra consuetudinem ab omnibus receptam, & contra Conciliorum auctoritatem obnitatur, qui alio caussas appellationum avocet vel recipiat. Hinc cap. 16. Hilarium Leoni resistentem *constantiæ* & *fortitudinis* laudat, Leonique succenset, quasi in recipienda Celidonii appellatione *Sedis suæ amplitudini plus æquo studuerit*; affirmatque eum canonum Sardicensium *auctoritati maxime incubuisse*, ac si nihil divini juris eidem suppetat, solumque ecclesiasticum istorum canonum jus prætendi possit, quod tamen ipsum subducere nititur. Hinc eumdem Pontificem *Imperatoris auctoritate munitum novum sibi jus parare* conatum ibidem pronuntiat, quasi antea nihil ejusmodi juris ullo titulo eidem fuerit. Hinc part. 3. c. 3. veluti Leonis præjudicium traducit, quod *hoc auctoritati ac splendori Sedis* suæ deberi putaret, ut scilicet appellationes ad eamdem deferrentur; idque affirmat *novum jugum* Gallicanis Ecclesiis & Sacerdotibus a Leone paratum, *quod nec illi*, *nec eorum patres ferre umquam potuerant: quodque jugum si Hilarius Gallicanarum Ecclesiarum apex his imponi passus esset*, *ipse tamquam & propriæ dignitatis desertor*, *& Gallicanæ libertatis traditor a suis Coepiscopis erat coarguendus*. Hinc tandem Hilarium non tam obnisum contra Leonem ante sententiam, sed etiam post illam affirmat; ac propterea part. 1. c. 1. paullo ante finem scribit: *Jura suæ Ecclesiæ usque ad extremum spiritum obtinuit*, *& qua pollebat eloquentia strenue defendit:* & part. 3. c. 1. *Antiquis inhærebat Præsul Ecclesiæ suæ privilegiis; & Gallicanis Episcopis annuentibus eamdem semper*, *quoad vixit*, *usurpavit potestatem etiam refragante Leone*, *& minitante Augusto:* idque ex eo probat nihil opponi debitæ erga Romanam Sedem reverentiæ: quia *non latebat inertem esse ac otiosam primariorum Præsulum erga inferiores Episcopos prærogativam*, *cum nihil ab his nisi secundum normam canonum arrogatur*. Jus pontificium impetit.

10. Hæc vera censeri nequeunt, nisi Leo omni appellationum jure privatus supponatur; & idcirco Quesnelli disputatio, quæ quæstionem solius facti & consuetudinis expendendam ab initio proposuit, re ipsa ad jus negandum vergit, de quo se nolle quæstionem movere professus fuerat; cum tamen id esset non solum quærendum, sed etiam statuendum, antequam ea, quæ ex ipso excerpsimus, disputationi insereret. Quod autem ille non præstitit, nos præstabimus, ut rectum de omnibus judicium feratur: & postquam pontificium jus certissimum demonstrarimus, num Quesnellianæ apologiæ ratio, quæ Hilarium Leonis juri pertinaciter obnitentem exhibet, idonea ejus defensio, an verius gravissima sit accusatio, exploratum fiet. Immo cum Hilario Quesnellus ex arbitrio tribuat

buat inobedientiam post ipsum Leonis decretum, quam nec probavit, nec probare potuisset; gravasse ipsum multo magis, quam ipsa res ferat intelligemus. Interim ad singulos juris titulos excutiendos accedamus: quæ autem æquior Hilarii defensio esse queat, sub finem exponetur.

CAPUT V.

Consuetudinis titulus circa Episcoporum appellationes ad Romanam Sedem a Leone assertus vindicatur; & Quesnelli conatus, ut eum illi eripiat, eliduntur.

Appellationes in Galliis generatim exclusæ dici non possunt. Vid. epist. Innocentii ad Victric. cap. 3.

1. NEmini persuaderi poterit, eam apud Gallicanos consuetudinem fuisse, ut nullæ in Galliis appellationes reciperentur a provincialium Conciliorum sententiis ad alios judices vel in Galliis, vel extra Gallias. Hoc quidem sensu Quesnelli sententiam nonnulli interpretati sunt ex iis, quæ indicavit part. 1. cap. 15. Id autem perinde esset ac dicere, appellationis præsidium jure omnium gentium inductum ob innocentes, qui prima cognitione sive per errorem, sive ex malitia perperam damnati fuerint, quodque non negatur inferioris ordinis Clericis, si Episcopi sui sententia se gravatos senserint: hoc, inquam, justissimum præsidium negatum fuisse Episcopis Gallicanis etiam innocentibus, si Conciliorum provincialium judicio injuste fuissent condemnati; ac propterea Episcoporum conditionem fuisse deteriorem quam Clericorum: quod sane absurdissimum est. Quodsi Gallicanis Episcopis licuit appellare; consuetudinem apud eos obtinuisse, ut aliquando saltem provocarent ad Romanum Pontificem, cum Sardicenses canones, qui ejusmodi appellationes probant, a Gallis recepti fuerint, ut capite sequenti patebit, dubitare non licet. Id ex subjiciendis exploratius fiet.

Appellationum consuetudo quomodo probetur.

2. Appellationum consuetudo, quæ ex aliquot actorum serie nascitur, probatur testibus, qui vel quasdam singulares appellationes indicent, ex quibus aliæ similes colligi queant, vel ipsam appellationum consuetudinem expresse testentur. Et primum quoad singulares appellationes cum in maxima priscorum monumentorum inopia exigenda non sint gesta quoad quaslibet particulares Ecclesias; si aliquot vetustæ appellationes suppetant ex diversis Ecclesiis Occidentis atque Orientis, satis esse debet, ut ex iis earum quoque Ecclesiarum consuetudo colligatur, ex quibus injuria temporum nulla ejusmodi documenta supersunt, si præsertim hæ Romanæ Sedi peculiari jure subjectæ eidemque viciniores, faciliorem appellandi facultatem habuerint.

Quesnellus hanc consuetudinem exclusam a Galliis quam male probaverit.

3. Hanc probationem ex peculiaribus quibusdam gestis sumtam ut Quesnellus eludat, singula primum Gallicana judiciorum gesta, quorum memoria vel indicium nactus est, diligenter expendit. Hæc autem fere omnia sunt gesta caussarum episcopalium, in quibus nulla fuit appellatio: perinde ac si ex caussis, in quibus nulla appellatio fuit, sequatur quod nec in aliis caussis umquam extiterit. Hinc ad excludendas appellationes Gallicanas inepta est caussa Marciani Arelatensis a Quesnello pluribus discussa cap. 14. in qua ne appellationis quidem umbra indicatur; & inutiles pariter sunt caussæ Euphratæ Agrippinensis, Paullini Trevirensis, Hilarii Pictaviensis, Saturnini Arelatensis, Lazari Aquensis, & Armentarii Ebredunensis, qui de appellatione ne cogitarunt quidem, ut idem Quesnellus refert cap. 16. nec non caussæ Priscilliani & Instantii, qui de sententia Burdigalensis Synodi ad Romanum Pontificem non appellarunt. Neque vero quempiam moveat Hilarii & Paullini *injusta damnatio*, quæ, annotante Quesnello, *utrique ad Romanum Pontificem jus peculiare tribuisset*, si tum appellandi viguisset consuetudo. Quid enim hi Arianorum vi oppressi appellassent ad Liberium Pontificem, si ipse pariter ab iisdem Arianis oppressus, & eadem de caussa actus in exilium, illis opitulari non poterat?

4. His porro caussis, in quibus nulla fuit appellatio, Quesnellus ex ordine temporum interserit caussas Proculi Massiliensis sub Zosimo, Maximi Valentini sub Bonifacio, & Danielis vagi ac flagitiosi hominis apud Cælestinum ab Orientalibus accusati, & apud Gallos diu quæsiti ad Romanum judicium. Hæ autem omnes sunt caussæ primæ cognitionis non a Pontificibus arreptæ, sed Romanæ

Sedi

Sedi vel ab iisdem Gallis Patroclo Arelatensi ac Valentinæ Ecclesiæ Clericis, vel ab Orientalibus delatæ. Hæ porro caussæ, licet appellationem non præferant; cum tamen satis ostendant agnitam etiam a Gallis Apostolicæ Sedis auctoritatem in ipsis caussis primæ cognitionis; multo magis in appellationibus ab iisdem observatam fuisse demonstrant. Si quid vero contra ejusmodi facta probasset Quesnellus, pro excludendis caussis primæ cognitionis probasset, de quibus cap. 7. dicemus aliqua; pro expungendis autem etiam appellationibus de quibus nunc agitur, nihilum evicisset.

5. Hic autem notare obiter liceat in Quesnello incohærentiam plane manifestam. Totus in eo est part. 1. c. *6.* & part. 2. c. 3. & 4. ut omnia Zosimi decreta pro statuendis Arelatensis Ecclesiæ juribus in ipsam Narbonensem secundam adversum Proculum Massiliensem, qui ordinationes in ea usurpasse traditur, justa & rata ac a Gallis Episcopis recepta ostendat. Eadem porro decreta irrita & non recepta contendit cap. *16.* cum adversum Proculum decernunt, qui ab indebitis ordinationibus adhuc post interdictum Zosimi nequaquam abstinuit. Ita eadem decreta, ubi ipsi placet, rata & recepta; ubi non placet, irrita & repudiata ex arbitrio traduntur. Incohærentia Quesnelli notatur.

6. Ex universis autem caussis appellationis duas tantum Hispanicas Quesnellus profert, & excutit, quæ speciem quamdam provocationis ad Romanam Sedem præferunt. Una est Basilidis Hispani Episcopi, qui ob idololatriæ crimen una cum Martiali Episcopo in provincia depositus, Romam ad Stephanum confugit, a quo etiam cum Martiali in Episcopatum restitutus videtur. Protestatus autem fuerat Quesnellus c. *16. Quid in aliis provinciis fuerit usu inductum, non est hic animus inquirere, quippe quod ad Hilarii caussam non facit.* Notum nimirum ipsi erat, alias identidem esse aliarum provinciarum consuetudines. Hinc porro sicut quæ uno loco obtinuit consuetudo, haud opus est ut alibi obtinuisse credatur; ita quæ in aliqua provincia non viguit, haud exinde consequitur eam nec in alia viguisse. Sed in appellationum materie quantum intersit Hispaniarum aliarumque provinciarum consuetudinem cognoscere, ut de Galliis judicetur, facile est intelligere. Licet enim alia nonnumquam sit in aliis provinciis consuetudo; quæ tamen in ceteris omnibus provinciis invenitur, si præsertim a divino jure aliquam originem ducat, eadem pariter in Galliis fuisse dicenda est, nisi positivis documentis aliter demonstretur. Quesnellus vero positivis argumentis aut exemplis, quæ deerant, non potuit ostendere appellationes a Galliis exclusas. Hinc forte duas ab Hispanicis judiciis appellationes, quas infirmare se posse credidit, intermiscendas putavit, ut vel ex his duobus exemplis Hispanis idem de Galliis judicaretur. Duæ appellationes ab Hispaniis.

7. Quam male autem infirmaverit appellationem Basilidis & Martialis exinde patebit, quod hæc maxime appellatio consuetudinem apud Romanos antiquissimam probet. Quesnellus enim nihil afferre potuit, quo ipsam appellationem, aut Romanum in ea judicium, ex quibus consuetudo & antiquitas satis evincitur, in dubitationem induceret. Solum hac appellatione & Romano judicio indicatis, ea Cypriani verba subjecit, quæ si probarent aliquid, non contra facta & consuetudinem, de qua nunc agimus, sed contra jus, de quo ille nolebat disputare, probarent. Nam sancti Martyris locus uti a contextu separatus proponitur, insinuat inane habendum judicium S. Stephani Papæ in hac caussa, quippe quod *rescindere ordinationem alterius Episcopi in locum Basilidis substituti jure perfectam NON POTUIT:* quæ non factum, sed jus videntur impetere. Prima Basilidis & Martialis. Quesnelli prava interpretatio.

8. Ut vero elucescat quam perperam Quesnellus hac in re extra orbitam excurrerit, & præter Cypriani mentem allegarit ejus verba, ipsum factum exactius proponendum est. Basilide Legionis & Asturicæ Episcopo & Martiali Emeritensi depositis, & a Stephano per appellationis judicium restitutis, Sabinus, & Felix, qui illis fuerant in Episcopatum subrogati, cum se ob eorum restitutionem judicio Romano decretam, &, ut videtur, executioni traditam, exclusos vidissent, ad S. Cyprianum in Africam transmiserunt cum litteris Felicis Presbyteri & plebium Legionis & Asturicæ, nec non Lælii Diaconi & plebis Emeritæ, ac tandem cum epistola Felicis Episcopi Cæsaraugustani, qui pro iisdem intercedebant. Mox congregata Synodus Carthagine Cypriano præside, Retunditur, & Cypriani locus explicatur.

is cum

is cum tota Synodo ad supradictos Felicem Presbyterum, Lælium Diaconum & plebes pro Sabino & Felice rescripsit adversum Martialem atque Basilidem, non quod Stephanum appellationum jure expertem crederet, sed quod a Basilide deceptum putaret. Integer textus recitandus est: *Nec rescindere ordinationem jure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta, & conscientiam etiam propria confessione nudatam Romam pergens, Stephanum collegam nostrum longe positum, & gestæ rei ac tacitæ veritatis ignarum fefellit, ut exambiret reponi se injuste in Episcopatum, de quo fuerat juste depositus. Hoc eo pertinet ut Basilidis non tam abolita sint, quam cumulata delicta, ut ad superiora peccata ejus etiam fallaciæ & circumventionis crimen accederet.* Vides unam *fallaciam & circumventionem* afferri uti rationem ejus sententiæ: *Nec rescindere ordinationem jure perfectam potest?* Hinc non ex defectu pontificii juris, sed ex deceptione & fraude, cui Apostolica Sedes suis judiciis non vult suffragari, Cyprianus rescripsit standum esse priori judicio, quo Basilides & Martialis depositi fuerant; & allegavit S. Cornelii Romani Antistitis auctoritatem, qui decreverat, *ejusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem Cleri, atque sacerdotali honore prohiberi.* Ita etiam ipsi Pontifices, qui sane suum jus propugnarunt, sententias fallaciis subreptas deceptoribus favere non posse nonnumquam pronuntiarunt. Nihil ergo hæc ad jus infirmandum, sicut nec ad appellationum praxim inficiandam pertinent.

Conjectura in caussa Basilidis & Martialis.

9. Quid porro reipsa evenerit, cum sola supersit Cypriani epistola, non liquet. Ex hac quidem colligi videtur, Basilidem & Martialem suis sedibus restitutos fuisse Stephani judicio, adeo ut hac de caussa Felix & Sabinus expulsi, Cypriani & Africanorum patrocinium quæsierint. Hinc Cyprianus licet contra Basilidem & Martialem scriberet, cum tamen auctoritate careret, qua illos excluderet, vel excludere præciperet, plebes tantummodo monuit, ne cum ipsis veluti episcopali Sedi actu præsidentibus communicarent; nec de Felicis aut Sabini, qui erant ejecti, communione mentionem fecit. Indicantur præterea aliqui Episcopi, ut videntur, Hispani cum Basilide atque Martiali communicantes, quorum exemplum ne plebes sequantur, Cyprianus hortatur; cumque solius Cæsaraugustani Episcopi longius positi litteræ contra ipsos allatæ fuerint, indicium non leve exoritur, omnes finitimos Episcopos, ne dicamus ceteros fere omnes, saltem post Stephani judicium eisdem adhæsisse. Forte etiam potior pars Cleri cujusque Ecclesiæ eos receperat, seu cum iisdem communicabat: nam ex toto Clero Legionis & Asturicæ unus tantum Presbyter, & ex toto Clero Emeritensi unus Diaconus tantum, quibus solis Cypriani epistola inscribitur, adversus eosdem querelas promoverunt. Hæc porro inter ipsos Hispanos Episcopos, & inter Clerum divisio, & hæc plurium tum Episcoporum, tum Clericorum cum illis communicatio, a qua unus Presbyter, unus Diaconus, & unus Cæsaraugustanus Episcopus abfuisse probantur, de ipsius caussæ merito dubitationem aliquam injicit. Cyprianus Stephanum a Basilide deceptum traducit. Aliquis forte ipsum Cyprianum a Felice & Sabino, qui erant a suis sedibus pulsi, circumventum suspicabitur; ita ut ei *longe posito & rei gestæ, ac tacitæ veritatis ignaro* contigerit, quod ipse de Stephano credidit. Id ipsum facillime putabitur de Felice Cæsaraugustano in remotiori Hispaniæ parte constituto, ita ut magis præsumendum sit pro finitimis Episcopis, qui cum Basilide & Martiali communicasse videntur. Litteræ unius Presbyteri vel Diaconi cum plebe, seu portione plebium pro ejectis Episcopis scriptæ peculiari gratiæ ac factioni tribui queunt; si præsertim potior Cleri pars cum alia plebium parte Basilidi & Martiali communicasse credatur. Ceterum (quidquid id est) ut ad appellationum caussam redeamus, audire libet Stephanum Baluzium, qui sane Romanæ Sedis prærogativis nimium indulsisse dici nequit. *Recte*, inquit Not. 27. ad epistolam memoratam Cypriani, *ex hoc collegit Baronius antiquissimum in Ecclesia usum esse, ut ex remotissimis orbis partibus Episcopi, qui se injusta perpessos esse a collegis suis crederent, provocarent ad Romanum tamquam ad primarium Ecclesiæ universalis Antistitem.* Et laudata Pamelii annotatione, qua idem statuerat, addit: *Futilia sunt, quæ hic adversus Pamelium scripsit Goulartius.*

Quam jure ex hac caussa statuatur antiquitas appellationum ad R. Pontificem.

10. Aliud

De qualdam appellatione Inſtantii &c. ad Damaſum. Cur non recepta.

10. Epiſcopalium cauſſarum exemplum aliud, quod Queſnellus memorat, eſt illud Inſtantii, Salviani, & Priſcilliani, qui a Cæſaraugustana Synodo abſentes damnati, Romam profecti ad Damaſum, teſte Sulpicio Hiſt. Sacr. l. 2. c. 48. *ſe purgare cupientes*, *ne in conſpectum quidem ejus admiſſi ſunt*. Cæſaraugustana pariter Synodus ad Hiſpaniam ſpectat. Hinc autem patet quamdam appellationem interpoſitam fuiſſe, quæ tamen a Pontifice recepta non fuit, eo quod nota erant illorum crimina, & appellatio innocentium favore inducta apertis hæreticis patrocinari non debuit. Quot aliæ appellationes eadem ratione repudiatæ leguntur ab iis, qui certiſſimo jure utebantur? Perperam autem Queſnellus illorum repulſam ab ipſo Pontificis conſpectu in hanc cauſſam refert, quaſi auctore Sulpicio: *Additum quippe fuerat in ſynodali adverſus eos ſententia*, *ut ſi quis damnatos in communionem recepiſſet*, *ſciret in ſe eamdem ſententiam promovendam*. Qui hæc ipſum Summum Pontificem reſpicere exiſtimat, Cæſaraugustanam, ideſt non tam generalem, quam provincialem Synodum, Romanis Pontificibus ſuperiorem credat neceſſe eſt. At Queſnellus, non Sulpicius, hanc repulſæ cauſſam allegavit: quippe is Cæſaraugustanum decretum exponens ea verba cap. 47. retulerat, antequam de Romana repulſa quicquam indicaret.

Queſnelli commentum expungitur.

11. Nullum aliud appellationis exemplum Queſnellus refert. Sic in tota diſputatione de appellationum conſuetudine, ille ut conſuetudinem provocandi ad Romanum Pontificem expungeret, octo cauſſas obtrudit, in quibus nulla interjecta fuit appellatio; & tres, in quibus de prima cognitione, non autem de appellatione agitur: ut nihil ex his ad excludenda ſecundæ cognitionis judicia, aliquid autem ad ea potius adſtruenda elici queat. Duas tantum Epiſcoporum cauſſas ad Romanam Sedem delatas expendit, quas cum negare non poſſet, infirmare ſtuduit non facti fidem, ſed pontificium jus, quod ad eam quæſtionem ſpectat, in qua de jure agitur, non vero ad hanc, in qua de facto & conſuetudine quæritur.

Alia antiquarum appellationum exempla. Ex Africa.

12. Neque vero hæ duæ tantum appellationes Leone antiquiores a ſcriptoribus memoratæ credantur. Alia ſuperſunt appellationum exempla ex Africa, quæ fortaſſis Queſnellus indicare voluit, & ſimul refellere, cum Africanos appellationibus reſiſtentes laudavit. Reſtitiſſe quidem ipſos, modeſte tamen, non negarimus, ut illas quoad inferiorem ordinem (quemadmodum ſtatuetur capite ſequenti) impedirent, non quod pontificium jus non agnoſcerent, ſed quia hæc appellandi facultas in tanta longinquitate regionum vertebatur identidem in improborum refugium & ſcandalum, ac ob difficilem teſtium tranſmiſſionem ex Africa, pericula deceptionum & fraudes afferebat. At ſimul plurium appellationum epiſcopalium exempla, quæ conſuetudinem oſtendunt, ultro confeſſi ſunt, ut liquet ex Auguſtino ep. 209. ad Cæleſtinum Papam, alias ep. 1. inter illas Cæleſtini apud P. Couſtantium num. 8. *Exiſtunt exempla*, inquit, *ipſa Sede Apoſtolica judicante*, *vel aliorum judicata firmante*, *quoſdam pro culpis quibuſdam nec epiſcopali ſpoliatos honore*, *nec relictos omnimodis impunitos*: & tum antiqua, tum recentia ejuſmodi exempla indicans ſubjicit: *Quæ ut a noſtris temporibus remotiſſima non requiram*, *recentia memorabo*. Tria autem exempla profert, eaque ex una Provincia Cæſarienſi, & in peculiari tantummodo judiciorum ſpecie Auguſtini cauſſæ congruente, qua quis *nec epiſcopali ſit ſpoliatus honore*, *nec relictus omnimodis impunitus*. Ex his alia plura aliarum provinciarum & aliorum judiciorum exempla quiſque conjiciet. In hunc autem locum admonuit P. Couſtantius: *Apoſtolicæ Sedis in Afrorum judiciis poteſtas* (adde & conſuetudo) *hic aperte prædicatur*. Ipſa cauſſa Antonii Epiſcopi Fuſſalenſis, de qua Auguſtinus in eadem epiſtola loquitur, fuit appellatio, primum ad Bonifacium Papam, cui ipſe Numidiæ Primas aſſenſus eſt, commendatitias ei litteras tradens ad eumdem Bonifacium; dein ad Cæleſtinum, cujus judicio Auguſtinus geſta tranſmittens, non reluctans, ſed obſequutus convincitur. Et ut alia Africanorum omittamus exempla, ſatis erit indicare appellationem Lupicini Afri Epiſcopi, quam ipſe Leo memorat in epiſtola 12. ad Epiſcopos Mauritaniæ cap. 12. Confer, quæ de his Afrorum appellationibus fuſius differemus capite ſequenti num. 25.

Ex Oriente.

13. Celebres ſunt appellationes ex ipſis Eccleſiis Orientis Eutychis, Theodoriti, Flaviani, & aliorum, de quibus in Obſervationibus ad ſequentes Diſſerta-

sertationes adversus Quesnellum disputabitur. Celebria item ex Oriente vetustiora exempla Athanasii, Marcelli, aliorumque Episcoporum Thraciæ, Cœlesyriæ, & Palestinæ, qui Romam *se contulerunt*, *& secum injuste actum esse conquesti sunt*, uti Julius I. testatur in epistola ad Eusebianos n. 18. Neque moveat, si quis Athanasii ex. gr. appellationem proprie dictam neget. Quid enim refert, si Athanasius appellationem proprie non interposuit, quando delata ad Romanam Sedem ejus condemnatione ab Eusebianis Athanasii hostibus, ut Romanum Pontificem præoccuparent, ille quoque suos legatos ad Pontificem misit, & Romam accitus ad judicium accurrit; & hoc judicium, in quo sententiam retulit, non primæ, sed secundæ cognitionis judicium fuit anterioris retractatorium, & a tota Ecclesia approbatum? Quod in appellatione Quesnello displicet, & toto nisu impugnatur, non est ipsa appellatio per se, sed judicium cognitionis secundæ, cui judicium primæ cognitionis subjiciatur. Si ergo ex caussa Athanasii judicium secundæ cognitionis intervenit; recte hinc eorum judiciorum consuetudo elicitur, quæ plerumque ob interpositam appellationem ferri solent, quæque in controversiam veniunt, cum de appellationibus quæstio movetur: unde non immerito etiam veteres hoc Athanasii exemplum pro appellationibus attulere. Quid referamus appellationum caussas ex Illyrico, in quo peculiarem facultatem Romani Pontifices, antiquis præsertim temporibus adeo exercuerunt, ut Thessalonicensem Episcopum in toto Illyrico Vicarium suum constituerint? Vide quæ de Illyricianis appellationibus a Leone indicantur epist. 5. c. 6. & epist. 6. c. 5. ubi id non tam *pro traditione veteris instituti*, quam *secundum ecclesiasticum morem* esse pronuntiat.

Ex Illyrico.

14. Quod si ex his consuetudo dignoscitur in deferendis ac recipiendis appellationibus ad Romanum Pontificem ex Provinciis nedum Occidentis, verum etiam Orientis; quis non colligat æqualem consuetudinem in caussis Gallicanis, cum Gallicana Ecclesia eodem, vel etiam potiori aliquo jure Romano Episcopo subesset, eidemque proximior faciliorem appellationum delationem & cognitionem præberet? Gallicanam nimirum ac præsertim Arelatensem Ecclesiam suam originem Romanæ Sedi debere, idem Quesnellus fatetur c. 14. Ipsa S. Cypriani epistola in Martiani Arelatensis caussa, quam acceptis Gallorum litteris ad Stephanum Pontificem scripsit, peculiarem hujus auctoritatem in Galliis demonstrat. *Adeo non dubitavit* Cyprianus (P. Coustantii minime suspecti verba recitamus) *quin Stephanus ipsius consilio & hortatu litteras ad Provinciam, & plebem Arelatensem mitteret, quibus & Martianum abstineri, & alium Episcopum in ejus locum substitui præciperet, ut & quis fuerit substitutus sibi significari simul roget .... Quo in negotio Cyprianus Romani Pontificis tum ad dimovendum de sede sua Arelatensem Episcopum, tum ad alium ei subrogandum auctoritatem haud dubio testimonio agnovit.*

De consuetudine appellationum apud Gallos.

tom. I. Epist. Rom. Pont. p. 219. n. I.

15. Erravit autem turpissime Paschasius Quesnellus, cum c. 14. ante finem scripsit, *nihil in caussa Martiani postulasse Gallos a Stephano Papa, quod a Cypriano similiter non petierint*. Similem stropham Anglicanus heterodoxus cecinit, quam idem Coustantius perstrinxit: *Neque enim audiendus videtur recens Annalium Cyprianicorum scriptor, cujus sententia nihil a Stephano postulabat Cyprianus (cum illi auctor erat ut litteras ad Provinciam mitteret) quod ipse præstare paratus non erat, nisi subaudiatur, si in eadem Sede & loco fuisset, nimirum in Sede Petri*. Cum Coustantio concinit etiam Baluzius, qui pariter suspectus esse non potest. Vide ejus notationem 11. in Cypriani epist. 67. Enim vero quodnam jus in Episcopos Gallicanos tributum umquam fuit Episcopo Carthaginensi, uti Romano omnes asserunt? Quid autem Cyprianus in præsenti necessitate ac periculo longiori litterarum circuitu a Stephano morosiore, uti ferebatur, in negotio petiisset, si ipse citius per se se præstare potuisset? Sed nec ipse in se eam auctoritatem novit, quam agnoscebat in Stephano; nec Galli aliud quicquam ab eo postulasse credendi sunt, nisi ut Stephano, a quo nihil obtinuerant, suis litteris stimulos admoveret. *Nempe* (ut recte monuit eodem loco Coustantius) *qui summis rebus præsident, ubi nonnullas vel præ nimia occupatione, vel pro prudentia diferre compelluntur, sæpe culpantur ut segnes; ubi vero diligentiam adhibent, vix vitare queunt præcipitis animi suspicionem.*

Cur S. Cyprianus ad R. Pontif. scripsit in Martiani Arelatensis caussa. Quesnellus notatus, & rejectus.

16. Inane

16. Inane porro est, quod Quesnellus subjicit eodem c. 14. Martianum non fuisse deponendum auctoritate Romani Antistitis, aut Concilii, quia aperto schismate separatus a catholicis, jam diu ante in schismatis auctoribus fuerat condemnatus. Quot enim alii schismatici atque hæretici depositi sunt, licet hæresim vel schisma apertum prodidissent, aut se a catholicis separassent? Nonne plures catholici adhuc cum Martiano communicabant, quod eum legitima auctoritate nondum depositum cernerent? Nonne hac de caussa Faustinus Lugdunensis ac ceteri ejusdem Provinciæ Episcopi primum ad Stephanum, ut sua auctoritate uteretur, deinde ad Cyprianum scripsere, ut Stephanum excitaret? Quod porro Cyprianus addit de Episcopis in successoris electionem cogendis, quos veluti Synodum Quesnellus præfert, nihil officit: nam ad solam electionem & ordinationem pro ejus temporis disciplina Episcopos præcepto Stephani cogendos Cyprianus institit, ad depositionem non item; & Stephani auctoritas interponenda fuit, ut Martianum abs se abstentum ac proinde damnatum atque depositum significans, Gallos quoque ad abstinendum cogeret, ac in vacantem sedem alium ex more electum atque ordinatum subrogandum præciperet. Hæc etsi nostro proposito non necessaria, ad refellendam audacissimam Quesnelli opinionem haud superflua visa sunt. Interim vero qui in Galliis Cypriano teste poterat Martianum removere, & successoris electionem præcipere; idque non tam Cypriano postulante, quam ipsis Gallis, qui ad Stephanum antea scripserant, per se instantibus, & per Cyprianum urgentibus poterat; poterat utique ex ipsa Gallorum ejus temporis disciplina in eumdem Martianum vel in alios Episcopos ferre primæ cognitionis sententiam, nedum appellationis caussam definire. Prima etiam cognitio in caussis Episcoporum Proculi Massiliensis, & Maximi Valentini ab iisdem Gallis, idest a Patroclo ad Zosimum, & a Valentinæ Ecclesiæ Clericis ad Bonifacium delata, hanc eamdem disciplinam apud Gallos perstitisse multo magis confirmat: adeo ut qui primæ quoque cognitioni non restiterunt, appellationibus multo minus restitisse evidenter noscantur.

Iterum Quesnellus rejicitur.

De jure Pontificis apud Gallos.

17. Id autem nobis in præsentiarum debet sufficere, ut consuetudinem appellationum fuisse credamus in Galliis, sicut in aliis & Occidentis, & Orientis Provinciis obtinuisse jam vidimus. Si omnia vel plura saltem gesta Pontificum, qui Leoni præcesserunt, in posterorum memoriam mandata fuissent; non dubitamus, quin aliquot Gallicanorum Episcoporum appellationes ante illam Celidonii Romam delatæ & judicatæ invenirentur nemine repugnante. Hujus rei indicium subolescit in caussa S. Bricii Episcopi Turonensis. Cum enim accusatus turpissimi criminis, Episcopatu pulsus fuisset, & Justinianus in ejus locum ordinatus, quod sine illius depositione saltem implicita ab Episcopis ordinatoribus fieri non potuit; Romam confugit, quo Justinianus etiam Turonicis instantibus *suum negotium acturus* statim contendit. Id appellationis speciem appellationi Celidonii similem præsefert. Justinianus vero in itinere Vercellis obiit, eique statim Armentius Episcopus suffectus fuit, qui Justiniani forte exemplo territus, Romam proficisci noluit. Quid autem hic actum fuerit, cum Bricius Pontifici, quæ sibi occurrerunt, exposuit, traditum non est. Scimus solum eum ad sacra mysteria ibidem peragenda fuisse susceptum. Et licet judicio Romanæ Sedis ejus depositio irrita & injusta agnita fuerit; ipse tamen alia de caussa, quæ sanctitatem ejus commendat, sedem suam statim repetere noluit, sed post annos septem *auctoritate Papæ* restitutus atque susceptus traditur: qua quidem *auctoritate* Armentius expellendus fuerat, nisi S. Bricio Turonum accedente e vivis excessisset. Lege Gregorium Turonensem lib. 2. Hist. Franc. c. 1. & lib. 10. c. 31. Si alia documenta suppeterent, idipsum clarius pateret aliis exemplis. Sola documenta Galliarum peculiaria, quæ hujusmodi appellationes prodiderint, deficiunt non modo ob insignem monumentorum per ea tempora inopiam aliis quoque præstantioribus materiis communem, verum etiam quia singulares & vulgares id genus caussæ prætetitæ fuerunt a scriptoribus, nisi quid peculiare ac celebre præseferrent. Hinc cum appellationum Gallicanarum consuetudo ex particularibus Gallorum Episcoporum caussis apud scriptores commemoratis colligi nequeat; ex consuetudine & appellationibus aliarum Ecclesiarum, quas indicavimus, colligenda est. In consuetudine enim ge-

De appellationum consuetudine apud eosdem.

nerali omnium Provinciarum Occidentis atque Orientis ſolos Gallicanos ſine ulla contraria probatione vel documento excipere, eſt plane inaniſſimum.

Teſtes conſuetudinis appellationum ad R. Sedem. Leonis teſtimonium.

18. Quid porro ſi deficientibus particularibus appellationum Gallicanarum exemplis idonei teſtes ſuppetunt, qui hanc antiquiorem conſuetudinem diſertiſſime adſtruunt? Perſpicuum quidem eſt S. Leonis teſtimonium epiſt. 10. ad ipſos Viennenſes Epiſcopos ſcripta c. 2. *Nobiſcum veſtra fraternitas recognoſcat, Apoſtolicam Sedem pro ſui reverentia a veſtræ etiam Provinciæ Sacerdotibus* (en de ipſis Gallis atque Viennenſibus teſtatur) *innumeris relationibus eſſe conſultam, & per diverſarum, quemadmodum VETUS CONSUETUDO poſcebat, appellationes cauſſarum aut retractata, aut confirmata eſſe judicia; adeo ut ſervata unitate ſpiritus in vinculo pacis, commeantibus hinc inde litteris, quod ſancte agebatur, perpetuæ proficeret caritati.* Hoc manifeſtum teſtimonium Queſnellus eo nomine excludit c. 14., quia *nemo in propria cauſſa teſtis eſt idoneus*. Nihil audacius, ne dicamus temerarium magis. Hac ratione nec credendum eſſet Conciliis, cum de propriis rebus teſtantur. Creditur Cæſari aliiſque gentium ſcriptoribus, cum de ſuis geſtis ſcripſere. Leoni autem teſtanti de conſuetudine appellationum ad Apoſtolicam Sedem, & teſtanti non rem occultam, ſed publicam, nec privato ſcripto teſtanti, ſed publica epiſtola ad eoſdem Gallos tradita, ac litteras hinc inde datas ac redditas alleganti credendum non erit? In dubium vocari poteſt teſtis, cum alius contrarius teſtis æqualis ſaltem auctoritatis profertur. Ubi vero nihil eſt repugnans, quis probabilem dubitationem injiciat? Nullum vero teſtem contra teſtimonium Leonis Queſnellus attulit; & præterea de Pontifice tam ſancto, & a mendacii atque ambitionis ſuſpicione alieno aliquid falſi dubitare nec poſſumus nec debemus.

Queſnelli reſponſio disjecta.

In Vita n. 17. Objectio ex Vita S. Hilarii ſolvitur.

19. Forte Queſnellus obtrudet illud Hilarii, qui a Leone popoſciſſe traditur, *ut Eccleſiarum ſtatum more ſolito ordinaret*; ac ſi *mos ſolitus* aliam innuat Gallicanæ Eccleſiæ conſuetudinem, quæ appellationes Romam delatas ignoraret. Ita idoneum teſtem habendum cenſet Hilarium in propria cauſſa, qui Leonem in ſua idoneum non habuit? Neque reponatur, Honorato, ſeu Vitæ auctori quicumque fuerit, fidendum: nam cum hoc loco non ſua, ſed Hilarii verba retulerit, ſemper Hilarius teſtis affertur. Ceterum cum diu poſt Hilarii mortem Vitæ auctor ſcripſerit, num ea fuerint præciſa Hilarii verba, dubitari poteſt: verba enim, quæ evolant, curſu temporis & traditione vulgari mutationem aliquam recipere ſolent: unde non eſt certum, num ipſum Hilarii teſtimonium ſincerum reponatur. Adde quod illa verba ſunt valde obſcura, nec explorato Leonis teſtimonio opponenda, ac ſi contrarium aperte pronuntient. Referenda creduntur ad appellationum conſuetudinem, de qua in textu nulla expreſſa invenitur mentio. Quid ſi quis ea ſolum referri contendat ad illa quæ mox ſubjiciuntur, *adſtruens aliquos apud Gallias publicam merito excepiſſe ſententiam, & in Urbe ſacris altaribus intereſſe?* Propoſitus enim fuerat non mos *Galliarum* ſolitus, ſed *Eccleſiarum*. Contra *morem* autem *ſolitum Eccleſiarum* videri poterat, eum Romæ ſacris altaribus intereſſe, qui publicam ſententiam exceperat; non vero appellationes in Urbe recipi, quas ex omnibus tam Occidentis, quam Orientis Eccleſiis Romam delatas vidimus. Quod ſi de ipſa appellationum conſuetudine hæc interpretari quiſpiam velit, *mos ſolitus* poteſt intelligi de actis frequentioribus, quod ſcilicet frequentius cauſſæ in Galliis terminarentur, nec appellationes fuerint valde frequentes. Id autem Leonis teſtimonio nihilum contradiceret: quippe ſicut ad Romanam appellationum conſuetudinem comprobandam in ceteris provinciis ſufficit, ut aliquæ cauſſæ ad Apoſtolicam Sedem delatæ identidem fuerint; ſufficit etiam in Galliis. Itaque nihil eſt, cur conſuetudo Gallicanarum appellationum a Leone diſſertiſſime aſſerta, ex hoc valde obſcuro & incerto Hilarii teſtimonio in dubium vocetur. Puduit forte eumdem Queſnellum ſuæ propoſitionis, qua c. 14. Leonis teſtimonio eo titulo fidem detraxit, quia teſtis fuit in propria cauſſa: unde c. 16. alia ratione ſcripſit: *Cum Leo dixit per diverſarum appellationem cauſſarum, ſicut vetus conſuetudo poſcebat, aut retractata, aut confirmata fuiſſe judicia; vel memoria lapſus eſt, vel a Celidonio palpante & imponente deluſus, vel denique alia penes ſe rerum in Galliis geſtarum monumenta habuit, quæ ad nos uſque non pervenerunt.* Primum de lapſu memoriæ, & ſecundum de Celidonii fraude

Queſnelli explicatio eidem contraria ſuſcipitur, & confirmatur.

fraude commentitia sunt, & nulli indicio fulta. Tertium vero nobis quam maxime favet, & ab eodem Leone indicatum videtur, cum litteras datas ac redditas, quæ nunc desunt, in contextu superius recitato allegavit. Plura quidem Gallicanorum Antistitum facta contigisse, quæ ad nos non pervenerunt, satis innuit Cælestinus, cum ad Episcopos Viennenses & Narbonenses scribens ep. 4. n. 5. horum *plerosque* Romæ *tempore aliquanto versatos* tradit; & similiter alia diversi temporis testimonia Gallicanos Episcopos eadem in urbe fuisse commemorant. Quid autem caussæ fuerit, documentorum inopia latet. At cum ex tam frequenti Gallicanorum Antistitum ad Romanam Sedem concursu facile perspicitur, quantum ipsi hujus Sedis dignitati ac auctoritati detulerint; tum vero in tanta hujus dignitatis & auctoritatis observantia, de aliquot appellationum caussis eo delatis, quas Leo, cui monumenta non deerant, satis testatur, dubitandum non est.

20. Ne vero de Leonis fide ulla suspicio adhuc supersit, alium antiquiorem testem proferemus, qui in Hilarii caussa nequaquam implicitus, a studio partium alienissimus fuit. Is est S. Innocentius, qui in epistola ad Victricium Rothomagensem Gallum postquam de minoribus, idest de Clericorum caussis statuit, hæc n. *6.* de majoribus subjicit: *Si majores causæ in medium fuerint devolutæ, ad Sedem Apostolicam, sicut Synodus statuit, & BEATA CONSUETUDO exigit, post judicium episcopale referantur.* Inter caussas majores judicia de Episcopis recensenda nemo ambigit. Cum porro hæ post episcopale judicium ad Apostolicam Sedem referri Innocentius jubet, non solas relationes respicit, ut quibusdam interpretari placuit, sed etiam appellationes, si quæ interponendæ viderentur: neque enim relatio inanis præcipitur, sed qua episcopale judicium Romano subjiciatur; ita ut ubi appellationi sit locus, Romani Episcopi auctoritati ac arbitrio remittatur, ut quatenus illi placuerit, vel judices in provincia nominet, vel legatum e Latere mittat, vel ipse in Urbe dijudicet, ut Sardicensis Synodus præscripsit. Hinc sane hujus Synodi mentionem statim subjecit Innocentius, dum ait *sicut Synodus statuit*: neque enim quidpiam simile in Nicæno constitutum legitur: præter Nicænos vero canones soli Sardicenses sub Nicænorum nomine a Romanis per hæc tempora recepti allegabantur. Expresse autem Sardicensis statuit de Episcoporum appellationibus ad Romanam Sedem can. 3. 4. & 7. Coustantius not. c. hæc referenda contendit non ad hos canones, sed ad epistolam ejusdem Synodi ad Julium, in qua declarat *congruum & valde congruentissimum esse, si ad Petri Apostoli Sedem de singulis quibusque provinciis Domini referant Sacerdotes.* Verum de his verbis, quæ *statuti* formam non exhibent, vix dici potuisset, *Synodus statuit*, uti de laudatis canonibus rectissime dicitur; ac præterea solos Nicænos & Sardicenses canones Nicænis subjectos & Nicænorum nomine inscriptos a Romanis Pontificibus allegari, cum statuta laudant, consideranti singulas antiquarum Decretalium allegationes patebit, & alibi fortassis pluribus demonstrabitur. Quare Hincmarus Gallicanus Episcopus tom. 2. p. 774. hunc Innocentii textum de appellationibus rectissime interpretatus est. Porro verba *beata consuetudo*, vel, ut alii vetustiores codices habent, *vetus consuetudo exigit*, quæ Leonis testimonium confirmant, desiderantur quidem in MSS. Dionysii & aliis, quos Sirmondus, Labbeus, & Quesnellus secuti sunt. At leguntur in codicibus trium antiquissimarum collectionum Italicarum, Vat. Reginæ 1997. Barberinæ 2888. Lucensis 88. nec non in MSS. collectionum Hispanicæ, & Isidori, in MS. Oxoniensi collectionis Quesnellianæ, in vetustissimo codice Colbertino 784. & in alio Colbertino 3368. laudatis a P. Coustantio, & apud Hincmarum opusc. 45. c. 12. quos Romana & veteres Conciliorum editiones sequuntur. Hinc Coustantius hæc verba retinuit, & aliis etiam ejusdem Innocentii testimoniis communivit.

Aliud testimonium Innocentii I.

21. Sed jam tempus est, ut a consuetudine ad jus ecclesiasticum transeamus. Neque enim sola consuetudo Apostolicæ Sedis jus in appellationibus adstruit. Immo cum consuetudo, uti vidimus c. 4. per se se non tribuat jus, sed aliunde præsumat sive ex ecclesiastico jure, sive ex divino; tum appellationum consuetudinem, quam pro Romano Pontifice hactenus constituimus, legitimam & jure inductam quisque multo evidentius cognoscet, postquam ecclesiasticum

in pri-

in primis, ac dein divinum jus explicarimus. Nihil autem Quesnellum tota hac disputatione evicisse patebit, cum soli consuetudini insistens, eamdem perperam infirmare studuit; alios autem ecclesiastici ac divini juris titulos, qui præcipui sunt, vel leviter & cavillose attigit, vel præterivit.

CAPUT VI.

De appellationibus ad Romanam Sedem ex jure ecclesiastico. Expenditur Canon quartus Antiochenus, qui omnem appellationem videtur excludere. Sardicenses canones explicati. Quesnelli commenta circa istos disjecta. Quam recepti fuerint etiam in Galliis. Quid de Africanis. De pontificiis constitutionibus circa appellationes. Observatio in canonem primæ Synodi Constantinopolitanæ.

Quatenus de jure ecclesiastico quærendum sit.

1. DE ecclesiastico appellationum jure non idcircò inquirimus, quasi credamus appellationum jus Romanæ Sedi competere jure ecclesiastico (ex altiori enim divino jure promanat, quod in ipso ecclesiastico jure appellationes Romanæ Sedis statuente non obscure præsumitur;) sed ea de caussa hoc examen instituimus, ut detegantur Quesnelli commenta, quæ in hac quoque parte suæ dissertationi inseruit.

Nicæna Synodus non reprobat appellationes ad R. Sedem.

2. Opponit primum c. 15. quintum canonem Nicænum, ubi appellationum caussæ provinciarum Synodis discutiendæ remittuntur. At præterquamquod in hoc canone de solis laicorum & Clericorum, non autem de Episcoporum caussis sermo est; ii appellationum judices designantur, quorum erat facilior quibusque in locis cognitio, ut ne tamen Pontifex exclusus dici possit. Enimvero hoc decreto Nicænam Synodum non reprobasse appellationes ad Apostolicam Sedem, exinde manifestum est, quod in Sardicensi Synodo, quæ ex pluribus Patribus Nicænis coaluit, & Nicæni Concilii veluti appendix habita est, appellationes ejusmodi expresse approbantur: neque enim eosdem Patres sibi contradixisse credendi sunt, ac delesse hac in re eam Synodum, pro qua sarta tecta servanda tantopere laborarunt. Eadem ratione nihil obesse intelligitur Concilii Constantinopolitani canon secundus, quem in ipsis Episcoporum caussis eamdem Nicænam regulam præscribentem Quesnellus subjecit.

Canon Antiochenus explicatur.

3. Fortius videri potest, quod affertur ex Concilii Antiocheni can. 15. his verbis expressum: *Si quis Episcopus de certis criminibus accusatus, condemnetur ab omnibus Episcopis ejusdem provinciæ, cunctique consonanter eamdem contra eum formam decreti protulerint; hunc apud alios nullo modo judicari, sed firmam concordantium Episcoporum provinciæ manere sententiam.* In hoc canone insistunt, qui sententias Synodorum provincialium etiam in Episcoporum caussis inappellabiles volunt. Hunc ita Quesnellus extulit part. 1. c. 15. acsi *sententia ab omnibus Episcopis unius provinciæ lata, ab aliis Episcopis retractari nec debeat, nec possit.* Nonnulli hoc loco reponent, Antiochenos canones ab Eusebianis Arianis editos fuisse, & hac de caussa ab Innocentio I. epist. 7. c. 3. reprobari. At hoc prætermisso (veros enim eorumdem canonum auctores detegemus tom. 3. in tractatu *de antiquis Collectionibus canonum*, ubi de Græca collectione erit sermo) illud in primis animadvertimus, eo canone 15. non omnem appellationem, seu retractationem expungi, sed solum in casu consensus omnium Episcoporum unius provinciæ denegari illud novum judicium e vicinæ provinciæ Episcopis instituendum, quod antecedenti canone concessum fuerat. De jure autem appellationis aut retractationis in pleniori Synodo, aut in alio tribunali superiore ne verbum quidem. Deinde eo solo casu novum judicium laudato can. 15. excluditur, quo crimen adeo sit manifestum, ut ne uno quidem Episcopo discrepante omnes in condemnationem consentiant. Id in legitimis judiciis nulla præcipitantia, præventione nulla institutis non solet accidere, nisi cum reus vel confessus est, vel saltem convictus: quo quidem casu aliquot etiam civiles leges tum antiquæ, tum recentiores appellationem vetant. Id ergo æquissimum in suis provinciis Antiochenis Patribus videri potuit, ut ne idcirco appellationem reprobarent, cum quis se injuste gravatum existimet: huic enim novo judicio in pleniori Synodo satis providerant can. 12. *Si quis*

quis .... a Synodo fuerit Episcopus forte damnatus .... oportet ad majus Episcoporum converti Concilium, & quæ putaverit habere justa, plurimis Episcopis suggerat, eorumque discussiones ac judicia præstoletur. Ceterum si in iis quoque circumstantiis, quibus aliquis Episcopus omnium licet Episcoporum suæ provinciæ sententia condemnatus, aliquo nomine se gravatum sentiat, omnis appellatio, aut judicii renovatio can. 15. sublata credatur; idem canon hoc sane sensu nec a Græca, nec a Latina Ecclesia umquam receptus fuit; ac proinde tum in Oriente, tum in Occidente appellationum caussæ semper viguere, & Sardicensium posteriorum canonum prævaluit auctoritas, qui dum appellationibus aditum patere sanxerunt, hunc Antiochenum canonem emendarunt, simulque Apostolicæ Sedis juri in appellationibus prospexere.

4. De Sardicensibus itaque canonibus, qui appellationes Romano Episcopo explorate asseruere, plenius agendum. De quo antequam disputamus, observare libet, quod idem Quesnellus notavit in ep. *6.* ad Anastasium Thessalonicensem. Cum S. Leo cap. 5. hujus epistolæ appellationes Illyrici sibi reservasset, *ratio exceptionis est*, inquit not. *6. quod Illyricianæ provinciæ, ut Occidentalium partium portio, ad Romanum Pontificem JURE peculiari pertinebant*. En fatetur hoc loco *peculiare jus* Romani Pontificis in caussis appellationum totius Occidentis etiam in Illyricianos Græcos, tam longo spatio dissitos, qui Thessalonicensem Episcopum Sedis Apostolicæ Vicarium habebant; ac proinde multo magis in Gallos utpote Occidentales & viciniores: quod tamen jus hac in Dissertatione negare contendit. Sequitur autem ea notatione sic: *Ceterum quod hic de appellationibus scribit S. Leo, id ex Sardicensibus canonibus asserit, ut veteris instituti & reverentiæ Sedis Apostolicæ mentio testatur*. Hinc illud jus Sardicensibus canonibus refert, quos tamen parte 1. præmissæ Dissertationis c. 15. mirum in modum distorquere studet. Vide mirificam hominis cohærentiam. Hoc autem in nisu quot errores paucis periodis intexuit! Ut res tota plane explorateque noscatur, ipsis primum canonibus recitatis sinceriorem explicationem subjiciemus.

De canonibus Sardicensibus. Quesnelli incohærentia notata.

5. Canones huc pertinentes sunt apud Dionysium Exiguum can. 3. 4. & 7. qui postremus rectius in Græco est can. 5. Ex can. 3. hanc ultimam partem, quæ solum ad rem præsentem spectat, quæque idcirco separato numero effertur in MSS. aliarum antiquarum collectionum Latinarum, excripsisse sufficiat. *Si aliquis Episcoporum judicatus fuerit in aliqua caussa, & putat se bonam caussam habere, ut iterum Concilium* (sic Dionysius, aliæ collectiones Latinæ cum Græco *judicium*) *renovetur; si vobis placet, S. Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui caussam examinarunt* (aliæ collectiones Latinæ addunt: *vel ab Episcopis, qui in* proxima Provincia morantur) *Julio Romano Episcopo: & si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur, & det judices. Si autem probaverit talem caussam esse, ut non refricentur ea, quæ acta sunt; quæ decreverit, confirmata erunt. Si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet*. Canon quartus: *Gaudentius Episcopus dixit: Addendum, si placet, huic sententiæ, quam plenam sanctitate protulisti; ut cum aliquis Episcopus depositus fuerit eorum Episcoporum judicio, qui in vicinis locis commorantur, & proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma: alter Episcopus in ejus cathedra, post appellationem ejus, qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi caussa fuerit in judicio Episcopi Romani determinata*. Canon septimus, alias quintus: *Osius Episcopus dixit: Placuit autem ut si Episcopus accusatus fuerit, & judicaverint congregati Episcopi regionis ipsius, & de gradu suo eum dejecerint; si appellaverit, qui dejectus est, & confugerit ad Episcopum Romanæ Ecclesiæ, & voluerit se audiri; si justum putaverit ut renovetur judicium, vel discussionis examen, scribere his Episcopis dignetur, qui in finitima & propinqua Provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, & juxta fidem veritatis definiant. Quod si is, qui rogat caussam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit Episcopum Romanum, ut de latere suo Presbyterum mittat; erit in potestate Episcopi, quid velit, & quid æstimet. Et si decreverit mittendos esse, qui præsentes cum Episcopis judicent, habentes ejus auctoritatem, a quo destinati sunt; erit in suo arbitrio. Si vero crediderit Episcopos sufficere, ut nego-*

Canones Sard. ad appellationem pertinentes.

tio

tio terminum imponant; faciet quod sapientissimo consilio suo judicaverit.

Cur conditi. 6. Hi canones adversus Eusebianos conditi videntur. Sicuti enim contra hos, qui S. Athanasio antea inique condemnato omnem restitutionis spem adimentes, in Antiochena pseudosynodo successorem elegerant, Sardicenses Patres scripserunt synodicas, quibus eumdem Alexandrinum Antistitem innocentem declararunt, suæque sedi restituerunt; ita hos canones sanxisse videntur ob contundendas injustas eorum querelas adversus Julium Pontificem, ac si is Orientalium Synodorum jura violasset, cum ejusdem Athanasii & aliorum Episcoporum Orientis ad Romanam Sedem confugentium caussas post eorum depositionem dijudicandas suscepit, illud præferentes (ut ex Julii epistola ad eosdem, & ex ipsorum pseudosynodica Sardicensi liquet) quod sicut Orientales suo judicio non subjecerunt caussas ab Occidentalibus definitas, sed eorum judicia rata habuere; ita etiam nec Occidentales Episcopi, nec ipse Romanus Pontifex deberet se se ingerere in caussis Orientis, nec retractare Orientalium Synodorum judicia, quasi Primatui Romanæ Sedis nihil subessent.

Eorum sensus explicatur. 7. Porro ut genuinus sensus istorum canonum perspiciatur, advertendum est in tertio canone, verba *Si aliquis Episcoporum judicatus fuerit in aliqua caussa*, indicare condemnationem seu depositionem Episcopi, uti colligitur ex can. 4. ubi de deposito Episcopo sermo est: verba autem *Addendum*, *si placet*, *huic sententiæ* &c. hunc canonem quartum ad eamdem caussam anterioris canonis referri aperte indicant. Hinc etiam Dionysius *damnati* Episcopi mentionem in titulo c. 3. posuit: *Quod si damnatus appellaverit Romanum Pontificem*. Dionysius quidem, sicut etiam auctor collectionis Quesnellianæ in titulo, nec non Ferrandus in Breviario de appellatione ad Romanum Pontificem hoc canone agi præsumserunt; idque ex eo videntur deduxisse, quia tota res summo Pontifici decernenda subjicitur. At si propria appellatio ad Sedem Apostolicam ab Episcopo deposito interjecta fuisset, illam Osius satis expressisset in ipso canone, uti expressit can. 7. al. 5. nec de eadem initio can. 7. idem decretum repetendum fuerat. Ipsa certe canonis tertii verba nihil amplius indicant, nisi sermonem esse de Episcopo, qui prima cognitione damnatus, ut fieri solebat, a suæ provinciæ Episcopis, novam caussæ cognitionem efflagitet: *putat se bonam caussam habere*, *ut iterum Concilium renovetur*; quod quidem secundæ cognitionis judicium ex faciliori & frequentiori usu, ubi expressa ad Sedem Apostolicam appellatio non intercessisset, a finitimis Episcopis in Synodum cogendis quærebatur. Decernitur autem, ut in honorem memoriæ S. Petri ipsi judices primæ sententiæ scribant ad Julium Romanum Antistitem, qui si novum judicium adhibendum crediderit, secundæ cognitionis *judices det* ex finitimis utique Episcopis; unde canone 4. aliquid addendum subjicitur post hoc secundum *Episcoporum judicium*, *qui in vicinis locis commorantur*.

De formula *S. Petri memoriam honoremus*. 8. Observandum porro est hoc tantum canone tertio adhibitam fuisse a Patribus formulam *S. Petri Apostoli memoriam honoremus*. Ubi enim non intercedit expressa ad Romanam Sedem appellatio, novum, quod petebatur, judicium ex finitimis Episcopis quæri solebat, ut ex can. 14. Antiocheno aliisque testimoniis liquet: neque in hoc apostolica auctoritas necessaria erat. Cum igitur Sardicenses Patres non ex jure, quod cogeret, sed ex observantia in Sedem Apostolicam hanc methodum servari præceperint, ut hac ratione ejusdem Sedis auctoritatem & honorem promoverent, cui Eusebiani detrahere conati fuerant, ea formula usi videntur. In hoc autem pontificii primatus ratio habita fuit. Neque enim hunc honorem Romanæ Sedi iidem Patres detulerunt, quasi putarent nullum ipsi jus in appellationibus competere, quod sequentibus canonibus satis declararunt; sed quia eo quoque casu, quo judices ex finitimis Provinciis darentur, citius ab ea Sede dandos crederent, quæ ratione primatus in omnes Ecclesiæ provincias jurisdictionem habebat, quam a Metropolitano Episcopo, qui per se in provinciæ finitimæ Episcopos nihil juris habet. Ceterum hac formula abstinuerunt in canonibus sequentibus, ubi de appellatione proprie dicta ad Summum Pontificem sermo est: quia hic non merum honorem alias non necessarium, sed jus proprium ejusdem Sedis noverunt. Verba autem laudati canonis *Si vobis placet* non trepidantium & dubitantium sunt, ut Quesnellus perperam interpretatus est, sed communis fuit formula, ut liquet ex aliis

ejusdem

ejusdem Concilii canonibus, qui cum certas & justissimas leges fixerint, nullam trepidationem ac formidinem recipiebant.

9. Ita porro commode intelligitur discrimen, quod intercedit inter can. 3. & canonem 7. al. 5. In illo enim de mera novi judicii petitione agitur sine appellatione ad Romanum Pontificem, in hoc autem de appellatione proprie dicta ad Episcopum Romanum, ad quem Episcopus depositus confugere, ac ipsum appellationis judicium promovere traditur: unde hic can. 7. al. 5. non vero can. 3. insertus fuit a Zosimo in Commonitorio, quod dedit Legatis ad Africanos an. 418. cum appellationem proprie dictam a Sardicensi confirmatam probare voluit. Duos autem judicandi modos Osius hoc casu appellationis proposuit, si Romanus Episcopus *justum putaverit, ut renovetur examen*. Primum, *ut scribere his Episcopis dignetur, qui in finitima & propinqua Provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, & juxta fidem veritatis definiant*; quæ est delegationis species, eaque magis obvia atque facilior. Alterum, ut *e latere suo Presbyterum*, vel ex Græco *Presbyteros* mittat, qui præsentes cum *Episcopis* (finitimæ Provinciæ) *judicent habentes ejus auctoritatem, a quo destinati sunt*: quæ manifestior delegatio noscitur, eaque rarior & difficilior, ob quam peculiaris appellantis *deprecatio* requiritur.

Discrimen canonis 3. & 7. al. 5.

10. Restat ut canonem quartum explicemus. Hic est appendix canonis 3. ut indicant illa: *Addendum, si placet, huic sententiæ, quam plenam sanctitate protulisti*: idque addendum in hypothesi, qua Episcopi depositio statuta ab Episcopis suæ Provinciæ in primo judicio, etiam in secundo ab Episcopis finitimis, quos Romanus Pontifex judices dederit, confirmata fuisset, indicare videntur sequentia: *Cum aliquis Episcopus depositus fuerit eorum Episcoporum judicio, qui in vicinis locis commorantur*, secundo utique judicio, quod solum ad Episcopos finitimos poterat pertinere. Si ergo is, qui depositus fuit, huic quoque judicio non acquiescens, *proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma*, decernitur, ut *alter Episcopus in ejus cathedra post appellationem ejus, qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi caussa fuerit in judicio Episcopi Romani determinata*. Licet nimirum duo uniformia depositionis judicia præcesserint, alter in Concilio Episcoporum ejusdem Provinciæ, alterum ab Episcopis finitimis, vi tamen appellationis ad Apostolicam Sedem, quam depositus (uti tertio canone præfertur) proprie antea non interposuerat, tertium judicium conceditur, & istud quidem in Urbe, quo caussa *in judicio Episcopi Romani* terminetur. Hinc forte ecclesiasticus stylus, ut tria judicia concedantur, manavit.

Explicatur canon quartus.

11. Secuti porro sumus Latinam lectionem, quæ hoc præsertim in canone eadem est non tam in omnibus MSS. Dionysii, verum etiam in codicibus sex aliarum collectionum, quæ licet in radice canonum Sardicensium cum Dionysii editione conveniant, a Dionysio tamen non prodeunt, nimirum Veronensis 58., Vatic. Reginæ 1997., Barberinæ 2888., Lucensis, Quesnellianæ, & Hispanicæ; unde confirmatur vel maxime quod expresse affirmat Dionysius (1) Exiguus, originale istorum canonum fuisse Latinum: interpretationes enim ex Græco diversæ originis, tantam similitudinem conservare non possent. Hinc etiam congruit istorum canonum lectio cum lectione duorum canonum, qui ex Romano Archivo educti a Zosimo in Apiarii caussa, & Faustini Legati Commonitorio inserti, in Concilio Carthaginensi an. 419. recitantur. Quod si Græcum textum originarium contendas, duo originaria exempla in Sardicensi scripta dicenda erunt, alterum Latinum pro Latinis, qui ibidem fuerant frequentiores, alterum Græcum pro Græcis, quorum præsertim de caussa Concilium agebatur. Latinus certe textus plenior & perfectior est. Etsi enim duo canones leguntur in Græco continentes res Græcorum proprias, quæ ommitti potuerunt in Latino textu; plura tamen non peculiaria Latinorum ex solo Latino hactenus prodierunt, & plura item Latini textus clariorem & aptiorem sententiam fere exhibent, quam in Græco. De hoc duplici originali istorum canonum plenius fortassis differemus tomo III. in tractatu *de Collectionibus canonum*.

Latinus textus canonum originalis.

Forte etiam textus Græcus.

(1) In epist. ad Stephanum Salon. ait: *Statuta quoque Sardicensis Concilii, atque Africani, quæ latine sunt edita* &c. Sicut ergo canones Africani certo latine editi sunt, ita etiam Sardicenses.

Etiam Græcus textus appellationis jus R. Sedi adjudicat.

12. Quodsi canonis quarti Græca lectio adeo expressam appellationis & judicii in Urbe habendi mentionem non exhibet, uti lectio Latina; satis tamen reipsa innuitur iis e Græco redditis verbis, quibus nulla nova aliorum judicum delegatione memorata, ipsius Romani Episcopi cognitio exigitur, ut caussæ terminus imponatur. *Si quis Episcopus fuerit depositus judicio Episcoporum, qui sunt in vicinitate, & dicat rursus sibi defensionis locum competere, non prius in cathedram ejus alius substituatur, nisi Romanus Episcopus cognoscens de hoc, finem imposuerit.* Certe illum, qui potest per delegatos judices, vel per Legatum caussam cognoscere, eodem jure posse etiam per se illam definire, negari nequit: ipsaque Osii formula, qua can. 7. al. 5. delegationem finitimorum, aut Legati transmissionem proponens, *scribere dignetur*, inquit, non legem Pontificibus impositam, sed faciliores & expeditiores appellationum cognoscendarum in Provincia modos ab iisdem Pontificibus electos respicit, quin tamen hi vetentur, ubi expedire videatur, extra Provinciam cognoscere, sicuti Julius Romæ ipsis Sardicensibus approbantibus, ac dein iidem Patres Sardicæ in Dacia Athanasii Alexandrini caussam dijudicarunt. Ita quidem canones Sardicenses intellexerunt ipsi Græci, antequam in Photianum schisma prolaberentur, posse nimirum Romanos Pontifices sive per delegatos, sive etiam per se de appellationum caussis cognoscere & judicare. Audiatur Theodorus Prodromus senior, qui primus omnium ante schisma sacros canones interpretatus est in celebri opere περὶ ἑρμηνείας κανόνων. En ipsius verba in canones Sardicenses, quæ ex eodem opere MS. edidit Nicolaus Comnenus Papadopolus in Prænotionibus mystagogicis pag. 367., πάντοτε, καὶ ἐν πάσῃ τῇ κρίσει τοῖς κατακριθεῖσιν ἔξεστι τὸν ῥώμης τῆς πρεσβυτέρος ἐπικαλέσαι κἀκείνου ὁρίζοντος, κριθῆναι πάλιν, παρά τε αὐτοῦ, ἢ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ. *Semper & in omni judicio damnatis licet Romanum Episcopum appellare, atque eo jubente iterum judicari vel AB IPSO, vel ab ejusdem Legatis.*

Canones Sardic. appellationum jus non contulerunt Pontifici, sed jam ipsi competens præsumunt.

13. His præmissis Quesnelli errores facile detegentur. Falsum est primo quod ait huic Concilio *deberi earum appellationum originem*. In duobus enim canonibus 4. & 7. qui de appellatione ad Romanum Pontificem loquuntur, nihil invenies, quo novum jus condi vel leviter indicetur. Non tribuitur hujusmodi appellationum interponendarum, aut recipiendarum facultas, sed certa præsumitur; & solum canone septimo diversus modus designatur a pontificio beneplacito pendens; canone autem quarto eorum audacia reprimitur, qui appellatione ad Apostolicam Sedem pendente, Episcopo quasi absolute deposito contra appellationis jus successorem creare niterentur: quod in Eusebianos aliqua ratione constitutum videtur, qui Athanasii caussa Romam delata, in Antiochena pseudosynodo Gregorium Alexandriæ Episcopum consecraverant. Adde quod canon septimus, dum profitetur, delegatos Apostolicos, si a Pontifice mittendi judicentur, *habere auctoritatem ejus, a quo destinati sunt*; jus utique in hisce caussis non a Concilio tributum, sed ipsi Pontifici competens satis declarat: quod quidem jus in appellationibus non tam Occidentis, quam Orientis ad solum primatum referri potest, quo Romanus Antistes omnibus & Orientis & Occidentis Episcopis non solo ordine, sed jurisdictione etiam præsidet. Jus autem appellationum quatenus in primatu radicem habeat, capite sequenti patebit. Cum Valentinianus III. Imperator in epistola Calchedonensi collectioni inserta, quæ inter epistolas Leonis censetur ep. 55. asseruit Flavianum Constantinopolitanum Episcopum a pseudosynodi Ephesinæ sententia ad Romanam Sedem appellasse *secundum solemnitatem*, seu ex Græco *secundum solemnem usum Conciliorum*, qui scilicet præsertim post Sardicensem canonem invaluit; hujus rei originem non Concilio Sardicensi, sed primatui attribuit. Memorato enim primatu, ob quem Romanus Episcopus *locum habet & facultatem de fide & Sacerdotibus judicare*, subdidit: *Hac enim* (primatus) *gratia secundum solemnitatem Conciliorum & Constantinopolitanus Episcopus eum* (Romanum Antistitem) *per libellos appellavit*.

Loquuntur de appellatione, non de revisione caussæ.

14. Falsum est secundo *nihil de appellationibus decrevisse Sardicenses Patres, sed tantum retractationis seu revisionis caussæ decernendæ potestatem fecisse Romano Episcopo, ut demonstrat Illustrissimus Petrus de Marca de Concord. l. 7. c. 3. & ex ipsa canonum Sardicensium lectione manifestum fit.* Si jungatur hæc propositio cum præcedenti, aperta contradictio incurret in oculos.

Ibi

Quesnellus rejectus, ejusque incohærentia notata.

Ibi enim Sardicensi tribuitur *origo appellationum*, de quibus hic *nihil decrevisse* traditur. Quod si can. 3. appellatio proprie dicta non memoratur, eam tamen ipsa lectio septimi aut quinti canonis manifestam facit: & revisionis seu retractationis judicium, cum a superiori auctoritate Romanæ Sedis, ut hic accidit, *datis judicibus* &c. instituitur, reipsa appellationis judicio congruere nemo negaverit, nisi qui in synonimis vocibus inaniter velit ludere, & fucum imperitis facere. Error Quesnelli ex eo dimanavit, quod cum Marca existimaverit, Romanum Episcopum vi istorum canonum debuisse caussam committere prioribus judicibus, quibus alios e finitimis Episcopis adjungeret, vel etiam Legatum: ubi autem priores judices debent novo judicio suos quoque calculos dare, non propria appellatio, sed mera revisio ab iisdem vocatur. At quam hæc hypothesis falsa sit, ex præmissa canonum explicatione quisque intelliget: finitimos enim Episcopos designandos canon 7 al. 5. aperte tradit, eodemque sensu accipienda sunt illa can. 3. *det judices*: de prioribus autem judicibus admittendis ne verbum quidem. Quod porro solam retractationem *in ipsa Provincia decernendam* a Sardicensi approbatam Quesnellus præsumit, ex canone 4. falsum evicimus paullo ante: idque confirmat ipsa immediate subsequens observantia, canonum & legum tutissima interpres: nonnullæ enim appellationum caussæ superiori capite indicatæ, Romæ definitæ leguntur, adeo ut nec Celidonii caussa sit primum hujusmodi exemplum, nec S. Leo in hoc judicio ab ipsa Sardicensi disciplina recesserit.

Iidem canones recepti & in Oriente, & in Occidente.

15. Ex eodem antecedenti capite patet etiam falsum, quod a Quesnello subjicitur, hanc Synodum statim non fuisse receptam ab Orientis, immo nec ab Occidentis Episcopis. Exempla enim quæ ibidem indicavimus, etsi pauca ob monumentorum inopiam, satis tamen Sardicensem disciplinam tum in Oriente, tum in Occidente receptam probant. Advertendum vero hac in re maxime est, Sardicenses canones non præcipere appellationes ad Romanum Episcopum in omnibus caussis, ita ut prohibeantur aliæ novi judicii viæ, quæ in Provinciis obtineant; sed eas, ubi interpositæ sint, jure interjectas, & a Pontifice, vel per delegatos judices, vel per se dirimendas probare. Itaque ut hæc disciplina recepta ostendatur, haud opus est multa *statim* subsecuta harum appellationum exempla proferre; sed sufficit ea, licet pauca indicasse, quorum memoria superest. Qui autem non receptam affirmare audet, exempla caussarum debet producere, in quibus appellationi Orientales & Occidentales restiterint. Aliquid hac in re ex solis Afris opponi potuit, quod tamen quatenus nihil obsit, paullo post explicabimus. Ex ceteris autem Occidentalibus, aut ex Orientalibus nihil: nisi forte eorum iniquorum hominum obtrudantur molimina, qui Romano circa S. Athanasium judicio etiam post Sardicensem Synodum perverse restiterunt.

Fuerunt inserti in Græcis collectionibus

16. Quod porro Quesnellus addit, Orientales *ob hanc forte caussam Concilii istius canones in suas collectiones non retulerunt, sicut nec Gallicani*; primum quoad Orientalium collectionem, seu codicem canonum quomodo probare possit, non intelligimus. Græcus quidem codex, quo usus est Joannes Scholasticus Antiochenus, postea Patriarcha Constantinopolitanus auctor sexti sæculi, hos canones continebat. Neque credendum est Christophoro Justello, qui Græcum canonum codicem sine Sardicensibus edidit. Hæc enim Justelliana collectio in nullo Græco exemplari ab ipso inventa, sed ex ingenio compacta fuit. Titulus eidem præfixus *Codex canonum universæ Ecclesiæ*, cum falsissimus sit, ut probavit Coustantius, fictionem satis prodit. Nullum certe MS. exemplar laudat, nisi Regios codices canonum cum commentariis Zonaræ & Balsamonis, quos ad emendandum Græcum Tilianæ editionis textum adhibuit. Hinc codex a Justello editus reipsa idem est ac codices Tilii, Zonaræ, & Balsamonis, in quibus Sardicenses canones leguntur, & ex solo Justelli præjudicio arbitrarie omissi fuerunt. Citatur Palatinus codex Stephani Ephesini omnino congruens cum prætenso *Codice Ecclesiæ universæ*; at gratis hoc affirmari ex eo patet, quod ipse Justellus eum se se non potuisse nancisci in præfatione pag. 16. tom. 1. *Biblioth. juris canonici veteris* professus sit. Græcus quidem codex, quem Dionysius Exiguus latine reddidit, Sardicensibus caruisse videtur, ut ex ejusdem epistola ad Stephanum Salonitanum colligere licet. At num similiter alii Græci canonum codices tum caruerint, affirmari nequit, cum laudatus Joannes An-

De codice canonum Græco edito a Justello.

tiochenus, qui paullo post Dionysium eodem sæculo floruit, vetustius utique exemplar nactus fuerit, quod cum aliis canonibus Sardicenses præferebat. Hos sane canones græce scriptos, ab ipsius Synodi tempore apud Græcos exstitisse suadet non tam ordo istorum canonum diversus a Latino, quam aliqui canones, qui a Latinis omissi, ex Latino codice sumi non potuerunt. Hinc etiam Latinam eorumdem interpretationem ante annos mille & amplius exaratam in antiquissimo MS. Veronensi 55. reperimus, quæ ex Græco codice sumpta fuit, ei, ut videtur, simili, quem Socrates, Sozomenus, Theodoretus, & ipsi Patres Calchedonenses habuere, uti Tomo III. pluribus ostendetur: unde hos canones saltem in aliis codicibus etiam Calchedonensis tempore apud Græcos fuisse manifestum est. Præterea Patres Synodi Constantinopolitanæ in epistola ad Damasum & Occidentales num. 5. unum ex Sardicensibus canonibus allegarunt non obscure, licet Nicæni nomine allegarint, unde hi canones apud Græcos hoc tam antiquo tempore usui fuisse noscuntur. At de his omnibus plura disserentur laudato Tomo III. in tractatu *De antiquis collectionibus* part. 1. cap. 1. & præsertim *6*.

Fuerunt etiam in collectionibus Gallicanis.

17. De Gallicanorum porro collectione, seu codicibus canonum falsissimum est, quod Quesnelius affirmat. In omnibus enim antiquis Gallorum collectionibus Sardicenses canones reperiuntur, quales sunt Quesneliiana, Colbertina 1868. a Coustantio laudata in præfatione tom. 1. epist. Rom. Pont. n. 77. Fossatensi, & Morbacensi, cui similis est codex vetustus Palatinus 574. Hæc autem postrema collectio vetustiorem & puriorem Gallicanæ Ecclesiæ codicem exhibet, quippe præter Nicænos & Sardicenses canones in Romanorum consuetudinem Nicænis subjectos, nullos alios canones nisi Gallicanos complectitur; unde Gallicana Ecclesia æque ac Romana antiquis temporibus non Antiochenos, sed Sardicenses recepisse cognoscitur. Hic autem animadvertendum maxime est, quam longe a veritate, & a priscorum Gallicanorum codicum fide aberret Quesnellus, qui dum par. 3. c. 1. S. Hilarium *pro custodia canonum* utique receptorum in Galliis, Leoni in hac caussa Romæ restitisse commemorat, eo quod caussam Celidonii *novo rursus judicio ventilari*, *ac discuti*, *recepti tum in Galliis canones non sinebant*, ut explicat capite tertio; Antiochenos canones, quibus solis appellationes excludi opinatus est, intelligere potuit, qui tamen in Galliis non fuerant recepti: contra vero Sardicenses, quibus appellationes approbantur, non receptos in Galliis traducit, qui tamen eodem ac Nicæni honore in omnibus Gallicanis codicibus recepti inveniuntur. Nonne id est verum tamquam falsum, & falsum tamquam verum traducere?

18. Neque reponatur, Quesnellum, cum negavit Sardicenses canonum codici insertos, intellexisse publicum codicem a Gallicana Ecclesia in aliqua Synodo approbatum, qualis nullus ex memoratis fuit. Hæc enim hypothesis de codice publico priscis illis temporibus, de quibus nunc loquimur, inanissima est: nullus enim ejusmodi codex tunc exstitit; & hac ratione non tam Sardicenses, quam Nicæni canones, qui in memoratis codicibus pari modo describuntur, & in nullo alio codice publica Gallicanæ Ecclesiæ auctoritate approbato ostendi queunt, dicendi essent a Gallicanis non recepti: quod sane absurdissimum est. Quamquam Sardicenses canones a Gallicanis aliquo modo receptos etiam in Synodo quis negaverit, si consideret aliquot Episcopos Galliæ interfuisse in Concilio Sardicæ, ubi iidem canones constituti, & Episcoporum subscriptionibus firmati fuerunt.

Vid. sup. c. 1. n. 9.

19. Neque prodest Quesnelli conjectatio ad excludendos e Gallicanis codicibus canones Sardicenses, quia horum nulla est mentio in Leonis epistola ad Viennenses, ubi de violato (ut ipse putat) appellationum jure adversus Hilarium conqueritur. Numquid enim negativa ejusmodi conjectura, quæ multis de caussis nutare potest, certis & antiquis Gallorum codicibus, qui Sardicenses exhibent canones, præferri potest? S. Leo autem idcirco hos canones in laudata epistola præterivit, quia non tam consuetudini, quam altiori primatus juri insistendum putavit. Ceterum Valentinianus, qui in eadem Hilarii caussa ex Leonis relatione ac sententia celebrem Novellam edidit, eos canones satis indicavit, cum initio præmisit *sacræ Synodi auctoritatem*.

epist. 11.

20. Reliquum est, ut de Afris nonnulla observemus, quos Sardicensi discipli-

plinæ adversos Quesnellus tribus in capitibus 14. 15. & 16. obtrudit. At primo inane est Africanorum resistentiam proferre, ubi non de Afrorum, sed de Gallicanorum disciplina quæstio est: cum præsertim hi Sardicenses canones suis codicibus insertos receperint, illi vero, cum restiterunt, plane ignorarint. Caussa nimirum, in qua Africani post Sardicense Concilium appellationibus obstiterunt, fuit Apiarii. In hac autem restitisse, quia ignorabant Sardicensium decreta, illud evidenter evincit, quod cum illa a Romanis veluti Nicæna opponerentur, non solum scripserunt in epistola ad Cælestinum, hos canones non reperiri in Nicænis etiam authenticis, verum etiam indicantes se alias pariter Synodos expendisse, addiderunt, *in nulla invenimus Patrum Synodo constitutum*: ex quibus manifestum fit acta Sardicensia, in quibus illi canones inventi fuissent, (1) pro diligentia tunc adhibita nuspiam reperisse. Nullam quippe aliam Sardicensem Synodum tunc Africani noverant, nisi illam, quam Ariani Sardica discedentes, Philipopoli habuere, cujus encyclicas illi per fraudem Sardicæ nomine prænotaverant: unde Augustinus lib. 3. in Crescon. c. 34. scripsit: *Disce ergo quod nescis, Sardicense Concilium Arianorum fuit, quod notum jamdiu est.* Qui vero ea de caussa restiterunt veri Sardicensis Concilii canonibus, quia in nulla catholicorum Patrum Synodo eos invenerunt, proprie non repudiarunt ejus Synodi canones; sed potius ostenderunt se eos fuisse recepturos, si cognovissent veram Sardicensem Synodum, & in hac eos canones nacti fuissent. Id fatetur ingenue etiam Coustantius, qui alias appellationibus ejusmodi nequaquam favet: unde in notatione ad hæc Africanorum verba scribit: *Hoc igitur si in Sardicensi Synodo, cui Gratus Carthaginensis Episcopus interfuit, statutum fuisse comperissent, nullo, ut videtur, negotio suscepissent.* Et iterum not. d. in epist. 15. Zosimi id ratione confirmat: *Satis illi* (Zosimo) *erat, Afris, qui in Carthaginensi II. Concilio can.* 10. *profitentur, atque Cod. can. Ecclesiæ Afric. c.* 13. *repetunt:* A nobis veterum statuta debere servari: *Sardicensis Synodi proponere auctoritatem: neque ipsi metuendum erat, ne decreta respuerent, quæ primatem suum* (adde ex Athanasio *& triginta quinque alios Episcopos Africanos*) *vel præsentia, vel subscriptione comprobasse didicissent. Tantum ea de caussa decretis illis, quæ Zosimus Nicæna appellarat, concedere se non posse epist.* 2. *ad Cælestinum num.* 4. *scribunt*: quia, *inquiunt*, in nulla invenimus Patrum Synodo scriptum. *Si hoc tam gravi in Synodo constitutum reperissent, eos statim Zosimi voluntati obsecuturos fuisse, quis dubitet?* Idipsum etiam fatetur Tillemontius art. 324. in Augustini vita tom. 13. pag. 864. Cum vero Gallicani Antistites eos canones perspectos haberent, & in suis quoque codicibus recepissent; ex ipsa Africanorum mente non poterant resistere: ac propterea Africanorum resistentia pro æquali resistentia Gallorum nihil concludit. Illud vero mirum & ineptum maxime accidere debet, quod ab iis ipsis, qui canones Sardicenses a gravissima & antiquissima Synodo editos norunt, ac in omnibus tum Latinis, tum Græcis canonum codicibus jam receptos fatentur, contra appellationum jus Romano Pontifici in iisdem assertum nihil frequentius quam Africanorum resistentia obtrudatur. Præclare in hanc rem Nicolaus Comnenus Papadopolus in *Prænotionibus mystagogicis* respons. 6. sect. 2. n. 15. pag. 366. Græcos Photianos refellit. *Zosimi assertio*, inquit, *si Africanos non convincebat Sardicensis ignaros; num non convincat Photianos gnaros Sardicensis Concilii, quod & recipiunt & ad vim disciplinæ canonicæ recipiunt? .... Dicebant Africani ... ejus canones nullos agnoscimus, nec eorum penes nos aliquis est. An idipsum vos quibitis affirmare, cum Synodi Sardicensis canones vobis Harmenopulus passim objiciat, Photius, Balsamon, Aristenus, Margunius, ceteri denique, quotquot canonum explanationem delibavere, omnes enucleent? Nihil ergo quod attinet ad id, de quo agimus, Africanorum vobis prodest Patrum sententia.* Quæ si contra Græcos etiam schismaticos valent, multo fortius valere deberent ad revincendos eos Latinos, qui a schismate alienissimi, Sardicenses canones a Latina præsertim Ecclesia receptos inficiari non possunt.

De Afrorum controversia circa canones Sardicenses. Cur Afri his canonibus restiterint.

tom. 1. epist. Rom. pag. 1062. not. e.

Ib. pag. 982.

21. Secundo falsum est, Africanos cum ex ignoratione veræ Synodi Sardicensis restiterunt canonibus in Commonitorio Zosimi descriptis, re ipsa ea mente

Afri non excludebant appellationes Epi-

(1) Confer not. 5. in Quesnelli observat. ad epist. 13.

[Episcoporum, sed clericorum ad judicia transmarina.]

te iis restitisse, ut excluderent Episcoporum appellationes, de quibus hic sermo est. Ex nonnullis quidem verbis epistolæ Afrorum ad Bonifacium Pontificem suspicio oriri potest non levis, eos, dum restiterunt canoni Sardicensi 5. alias 7. in quo de Episcoporum appellationibus agitur, ad has quoque appellationes repellendas restitisse. Ut autem omnis ejusmodi suspicio depellatur, qua de re quæstio tunc fuerit, & quatenus canon de appellationibus Episcoporum in disputationem venerit, enucleatius, quam hactenus factum vidimus, explicandum est. Appellatio ad Romanum Pontificem, ob quam magna inter Africanos & Romanos exstitit quæstio, non alicujus Episcopi, sed Apiarii Presbyteri appellatio fuit, quam uti omnino novam & Africanæ disciplinæ contrariam Episcopi Afri adeo tulerunt moleste, ut quod numquam antea fecerant, statim in Synodo an. 418. expresso canone 125. apud Dionysium interdixerint, ne Presbyteri aut alii inferioris ordinis Clerici appellent *ad transmarina judicia*, quo nomine Romani Episcopi soli Afrorum superiores intelligi poterant. Hoc præcipue decretum Pontificem Zosimum, ad quem Apiarius confugerat, sollicitum reddidit. Cumque præsentiret Afros post hujusmodi decretum difficiliores futuros, ut negotium facilius transigeret, hanc appellationem in Africa terminandam censuit; eoque propterea non unum, sed (quod in rebus maximi momenti fieri solet) tres Legatos transmisit, Faustinum Episcopum Potentiæ, Philippum, & Asellum Romanæ Ecclesiæ Presbyteros, qui una cum Episcopis vicinis de ea caussa cognoscerent, & judicarent. Quod Presbyterorum appellationes ab Episcopis vicinis dijudicarentur, Afris displicere non poterat: nam in ipso Concilio anni 418. hæc earumdem appellationum cognoscendarum ratio præstituta fuit can. 125. apud Dionysium. *Placuit ut Presbyteri, Diaconi, vel ceteri inferioris ordinis Clerici in caussis, quas habuerint, si de judiciis Episcoporum suorum questi fuerint, vicini Episcopi eos audiant* &c. Id vero unum quod Africanos hac in re permovere poterat, fuit delegatio apostolica, qua appellationi satisfaciendum laudatus Pontifex duxerat. Hanc vero, quæ nova Africanis erat, ut Zosimus approbatam suaderet, canonem 5. Sardicensem, qui ejusmodi delegationem præstituit, una cum aliis duobus canonibus Sardicensibus Nicænorum nomine (ut in codicibus Romanæ Ecclesiæ erant inscripti) Commonitorio inseruit secundum eum ordinem, quo in iisdem codicibus legebantur: hac enim de caussa canon 5. al. 7. *de appellationibus Episcoporum ad Romanæ Ecclesiæ Sacerdotem* primum locum in Commonitorio habuit, secundum autem canon 8. *ne Episcopi ad Comitatum importune navigent*, ac tertium canon 17. *de tractandis Presbyterorum & Diaconorum caussis ad finitimos Episcopos, si a suis excommunicati perperam fuerint*.

[Quo sensu allati fuerint canones Sard. in caussa appellationis Presbyteri.]

22. In Commonitorio simplices canones inserti. Eorum autem usus in quæstionem, de qua agendum erat, Legatis non per scripturam, sed verbis significatus fuit. *Injuncta* enim *nobis sunt*, inquit Faustinus in Synodo an. 419. *a Sede Apostolica aliqua per scripturam, aliqua etiam in mandatis .... sicut in gestis superioribus meminimus*. Utinam superessent hæc anterioris Synodi gesta, cum scilicet laudati Legati Africam ingressi, Patres a Synodo anni 418. deputatos sub finem anni ejusdem convenerunt, ac suam legationem de Apiarii appellatione exequentes memoratos canones in Commonitorio descriptos produxere, eorumque usum in rem, de qua agebatur, verbis exposuerunt. Hinc enim palam fieret, quo sensu canon præsertim de appellatione Episcoporum caussæ appellationis Presbyteri aptatus fuerit. Magna & *diuturna disceptatio prolixis gestorum voluminibus contenta* traditur in epistola Africanorum ad Bonifacium n. 1. & 3. In Synodo anni 419. hoc unum a Faustino indicatur, in laudatis anterioribus gestis actum fuisse potissimum *de Nicænis canonibus, ut conserventur & constituta eorum & consuetudo; qui, & aliqua ordine & canone tenentur, aliqua consuetudine firmata sunt*. Quorsum isthæc canonis atque consuetudinis distinctio in appellationem Apiarii? Hæc, ut credimus, innuit canonem de appellationibus Episcoporum ad Romanum Pontificem in Presbyteri caussa eo sensu fuisse productum, ut eodem canone approbata cognosceretur apostolica delegatio in appellationibus; consuetudinem vero fuisse adjectam ea forte de caussa, quod hæc eadem delegatio probata in appellationibus Episcoporum, usitata quoque esset in Presbyterorum aliorumque Clericorum appellatio-

lationibus; ficque Africani Epifcopi non obniterentur, fi quod de primi generis appellationibus decretum fuerat, in appellatione Apiarii Presbyteri recipiendum effet; cum præfertim Legati Sedis Apoftolicæ hac de cauffa miffi in Africam, non foli, fed una cum Epifcopis vicinis juxta ipfam difciplinam Africanam deberent judicare, uti alter Sardicenfis canon Commonitorio infertus ftatuit. Ita fane commode intelligitur, quo æquiffimo fenfu uterque canon 7. & 17. in hac cauffa productus fuerit, cum alias ambo inepti fuiffent. Solus enim canon Sardicenfis decimus feptimus, cum de appellatione quidem Presbyterorum ad finitimos Epifcopos, non autem ad Romanum Pontificem decernat; ad hanc appellationem ab Apiario interpofitam, de qua erat quæftio, nihilum pertinuiffet; multo autem minus contuliffet canon Sardicenfis quintus, alias feptimus, fi non eo fenfu, quem expofuimus, appellationi Presbyteri aptatus fuiffet. Igitur ne hi duo canones præter quæftionem, quæ Africanos maxime follicitabat, circa inferiorum Clericorum appellationes allegati dicantur, & ne delegationi apoftolicæ & concertationi cum Africanis occafionem dediffe credatur alia quæftio de Epifcoporum appellationibus, de qua nullum in his circumftantiis indicium eft; ufus & explicatio propofita fatis probabiles judicabuntur.

23. In hac autem tota difceptatione Africani perfpexiffe videntur, nec canonem 5. alias 7. de appellatione ad Romanam Sedem, nec confuetudinem, quam Legati ingefferant, fuffragari in cauffa Apiarii: fiquidem ille canon de Epifcoporum, non autem de Presbyterorum, aut aliorum inferioris ordinis Clericorum appellationibus loquitur; confuetudo autem, qua idipfum obtinere dictum fuit in iftorum appellationibus, etfi forte alibi, feu in Italia vigeret, non tamen in Africa, ubi fola omnibus nota Nicænæ Synodi decreta cuftodiebantur, in quibus nihil tale invenitur. Id fubindicare arbitramur illa Afrorum verba in litteris ad Bonifacium Papam, quibus num. 4. hunc rogant, *ut quemadmodum ea apud Nicæam a Patribus acta vel conftituta funt, fic ea a nobis facias cuftodiri; & ibi apud vos ifta, quæ* (Legati) *in Commonitorio attulerunt, facias exerceri:* & cum infra num. 5. petunt, ne cogantur his canonibus, fi vere Nicæni non fint, obligari, etiamfi *eo ordine vel apud vos in Italia cuftodirentur*. Hinc etiam in epiftola ad Cæleftinum num. 3. *Nulla Patrum definitione*, inquiunt, *hoc Ecclefiæ derogatum eft Africanæ*: quia nimirum canon de appellatione Epifcoporum, etiamfi verus effet, ad Presbyterorum cauffas non pertinet, nec ad iftorum appellationes ulla apud Afros confuetudine extenfus fuit.

Cur adhuc Afri non acquieverint.

24. Neque tamen negarimus occafione hujus canonis, qui de Epifcopis ftatuit, difceptationem & contentionem potuiffe deflectere ad ipfas Epifcoporum appellationes, quatenus eo canone proponuntur. Licet enim Epifcopos Romam provocare, ibique fuam cauffam audiri Africana difciplina, ut mox oftendemus, non interdiceret; & confuetudo etiam aliquot ejufmodi appellationum probaret; hæc tamen delegationis apoftolicæ methodus nova prorfus accidit. Cumque Epifcopi ex ea, fi femel reciperetur, Africanæ difciplinæ nonnihil præjudicii timerent, five quod hac via frequentiores fierent hujufmodi appellationes, five quod ex Fauftini exemplo, qui Apiario faverat, a delegatis metuerent, five alia quacumque de cauffa; canoni hanc methodum proponenti fortaffis fe fe oppofuerunt, non ut excluderent omnes appellationes Epifcoporum, fed ut hanc novam delegationis methodum impedirent. Hoc fenfu cum ipfum canonem abs fe exequendum polliciti funt in epiftola ad Bonifacium, quoad in Nicænis diligentior inquifitio fieret; fatis indicarunt fe nolle cogi ad hanc methodum, fi Nicæno canone conftituta non fit, quippe quæ recepta licet in Italia, Africanis ignota erat. Ita nulla quæftio de Epifcoporum appellationibus, nifi quoad modum.

Numquid Afris difplicuerit in allatis canonibus circa ipfas appellationes Epifcoporum.

25. Has quidem appellationes alia methodo in Africa fuiffe receptas, aliquot epifcopalium appellationum documenta manifeftant. Antonii Epifcopi Fuffalenfis appellatio, cui tantum abfuit ut Africani refifterent, nec quidquam in eam vellent producere (ut S. Hilarius feciffe creditur) ne præjudicium Africanis crearent; quin potius ipfe Numidiæ Primas illum commendavit Bonifacio, ac deinde ad Cæleftinum *univerfa retulit:* & Auguftinus gefta tranfmittens rationes adjecit, quibus æquiffimum Pontificis judicium promoveret. Quid porro dicendum de tribus aliis cauffis, quas uti recentiores Auguftinus laudat? Etfi illa Lau-

Hæ tamen in Africa receptæ.

la Laurentii potuit accidere post Concilium Maji an. 419. cui ille subscriptus creditur, non tamen etiam aliæ duæ: incredibile enim est tres ejusdem generis caussas ex una Provincia Cæsariensi brevi intervallo repente Romam delatas, & simili moderamine definitas, si nullæ umquam antea delatæ fuissent. Igitur Prisci & Victoris caussas, quæ ante caussam Laurentii ab Augustino referuntur, post an. 418. incidisse affirmari nequit, nisi ex hypothesi de repudiatis antea Episcoporum appellationibus; quod præsumi quidem potest, probari non potest. Qua vero conjectura Laurentius ab Augustino nuncupatus loco ultimo esse creditur Laurentius Icositanus, qui Concilio an. 419. subscripsit tamquam *Legatus Provinciæ Cæsariensis*; eadem Priscus appellatus primo loco a Baluzio creditur *Priscus Quidiensis* subscriptus Collationi an. 411. n. 243., cujus Episcopatus ad Provinciam Cæsariensem pariter pertinuisse cognoscitur ex Notitia Provinciarum & civitatum Ecclesiæ Africanæ. Quod si quis opinetur Mauritanicas Prisci & Victoris caussas incidisse, vel Augustino cognitas fuisse ante caussam Apiarii, cum ipsum Augustinum, aliosque Episcopos * injuncta a Zosimo ecclesiastica necessitas traxerat in Mauritaniam, diuque ipsos ibidem modo hic, modo illic detinuerat, non videmus quomodo revinci possit. Quid quod alia a suis temporibus *remotissima* ejusmodi appellationum & judiciorum Romanæ Sedis exempla idem Augustinus in eadem epist. 209. indicat, quæ recentioribus exemplis contentus prætermittenda putavit? Quænam porro *remotissima* exempla hic Augustinus significat? Suburbicarias caussas primæ cognitionis hic intelligere merum est somnium. Si enim Afris communis Italiæ disciplina ac Sardicensium usus erat ignotus, ut paullo ante vidimus; multo magis ignotæ esse debebant caussæ suburbicariæ, easque Africano scriptori inquirere atque cognoscere non facile fuit. Hæc igitur *remotissima* exempla æque ac *recentia*, quæ Augustinus subjecit, ad Africam pertinent: alias *remotissima & externa*, dixisset, *non requiram*, *recentia & nostra commemorabo*. Hæc porro Africana *remotissima* exempla æque ac *recentia* ad Apostolicam Sedem delata, non primæ, sed secundæ cognitionis judicia respiciunt: nisi quis forte primam quoque Africanarum caussarum cognitionem Romano Pontifici aliquando tributam putet. Extiterunt igitur Africanæ aliquot vetustiorum appellationum caussæ, in quibus Apostolica Sedes secunda cognitione vel *judicavit* eo adhibito moderamine, quod in prima cognitione captum non fuerat; *vel*, si in prima cognitione adhibitum fuit, *aliorum judicata firmavit*. Neque dicas ex hoc Augustini testimonio, qui ab inquisitione vetustiorum exemplorum abstinuit, inferri non posse, aliqua ejusmodi judicia reipsa præcessisse. Etsi enim affirmari certo nequeat, num remotiora exempla Augustinus requirens, aliquas ejus generis, quæ in rem suam facerent, reperturus fuisset; hinc tamen certo sequitur eum putasse aliquas potuisse inveniri; quod ipsi exploratum ac omnino certum præsumit, Episcoporum caussas secundæ cognitionis ex Africa vetustiori æque ac recenti ætate ad Apostolicam Sedem fuisse delatas, quæ utique ad præsumtæ permissionis tempus referri nequeunt. Certe anterior profecto est ejusdem Augustini ep. 43. in qua hæc de Cæciliano Carthaginensi & de collegis ejus Episcopis Africanis scribuntur num. 7. *Neque enim de Presbyteris*, *aut Diaconis*, *aut inferioris ordinis Clericis*, *sed de collegis agebatur*, *qui possent aliorum collegarum judicio*, *præsertim Apostolicarum Ecclesiarum*, *caussam suam integram reservare*. Agebatur quidem de episcopali caussa, in qua magna erat inter Catholicos & Donatistas Africanos Episcoporum ac sententiarum divisio. Sed non in has peculiares circumstantias Augustinus refert rationem deferendi judicii ad Apostolicas Ecclesias (quo nomine Romanam intelligi ex contextu aliisque testimoniis manifestum est) sed quia illi, quorum caussa agebatur, non erant Presbyteri, aut Diaconi &c. sed Episcopi: ubi palam significatur, ex ipsa Africanorum disciplina licuisse eorum caussam ad Apostolicam Sedem deferre, cum Episcoporum esset caussa, non Presbyterorum, vel Diaconorum &c. quibus solis ad transmarina confugere Africana disciplina non ferebat.

tom. 3. Concil. p. 211.

*Vide August. epist. 190. & 191. cap. 1. & Possid. Vit. August. c. 14. tom. 5. Concil. p. 267.

Nullum Africanæ Ecclesiæ decretum vetuit E-

26. Nullum certe decretum invenitur contra Episcoporum appellationes, sicuti adversus illas Clericorum inferioris ordinis primus canon insertus legitur Synodo anni 418. Id autem istis hoc primum tempore interdictum fuit occasione appellationis Apiarii, quia hos ad transmarina judicia provocare contra disci-

plinam

plinam & usum erat: Episcopis autem non item, quia pluribus exemplis semper receptum fuerat, cum præsertim a Grato Carthaginensi totius Africæ Primate, aliisque Africanis Episcopis signati fuerint canones Sardicenses, qui Episcoporum appellationes probabant. In Synodo Hypponensi an. 393. ac in Carthaginensi an. 397. omnibus tum Episcopis, tum Clericis concessum fuit *ut a quibuscumque judicibus ecclesiasticis ad alios judices ecclesiasticos, ubi est major auctoritas, provocaretur*. Si Clerici de sui Episcopi judicio quererentur, poterant ad vicinos Episcopos provocare, & iterum ab his confugere ad Synodos plenarias Africæ, vel ad Primates suarum provinciarum. Hinc ipsos, si forte gravati fuissent, appellationis subsidium non deerat in ipsa Africa, ut ne ad judicia transmarina confugerent. Cum autem caussæ Episcoporum prima cognitione afferendæ essent ad Primatem, vel ad Concilium universale Africanum, ut post Hypponensem Synodum canone 19. Synodi Carthaginensis an. 397. constitutum fuit; ne his solis alterum judicium denegatum credatur, provocatio ad Romanum Pontificem interdicta esse non potuit.

Episcoporum appellationes ad transmarina.

27. Neque reponas hoc interdictum indicari in Concilio Carthaginensi an. 419. can. 28. apud Dionysium, ubi repetito iisdem fere verbis canone anterioris Concilii an. 418. (apud eumdem Dionysium can. 125.) quo Presbyteris & reliquis Clericis prohibetur, ne ad transmarina judicia confugiant, additur, *sicut & de Episcopis sæpius constitutum est*. Non desunt magni nominis auctores etiam Galli, qui hoc additamentum *sicut & de Episcopis sæpius constitutum est*, perperam intrusum existiment, cum absit a simili canone anterioris Concilii an. 418. unde totus hic canon sumptus est; nec verisimile sit, hanc particulam additam fuisse a Patribus in Concilio an. 419. in quo iidem scribentes ad Bonifacium Pontificem, profitebantur se illam disciplinam appellationum interim servaturos, quoad de Nicæni Concilii exemplaribus certiora responsa afferrentur. Addunt præterea videri incredibile, si de Episcoporum appellationibus *sæpius* constitutum fuisset, nullum ejusmodi canonem reperiri in tot canonibus, qui ex tam multis Africanis Conciliis supersunt, & de Episcoporum judiciis statuunt; cum de vetitis Presbyterorum & aliorum inferioris ordinis Clericorum appellationibus aliquot canones repetiti inveniantur. At suspicandum non credimus de additamento in iis verbis, quæ non solum leguntur in collectione Dionysii, verum etiam in tribus aliis antiquis collectionibus, quæ ex diversa divisione canonum ejusdem Synodi Carthaginensis an. 419. aliam originem præferunt, uti sunt collectiones Vat. Reginæ 1997. Barberina 2888. & Lucensis similis Colbertinæ 784. Immo ex his collectionibus supplendum est aliquid, quod hoc in canone apud Dionysium non legitur, sicut nec legitur in textu Græco Codicis, ut vocant, Ecclesiæ Africanæ, qui vere non est nisi Græca Africanorum canonum ex Dionysio versio. Sic enim ibidem num. 33. hic canon producitur. *Item placuit ut Presbyteri, Diaconi, vel ceteri inferiores Clerici in caussis, quas habuerint, si de judiciis suorum Episcoporum questi fuerint, vicini Episcopi eos cum consensu sui Episcopi audiant, & inter eos quidquid caussæ fuerit definiant adhibiti ab eo Episcopi. Quodsi & ab eis provocandum putaverint, non provocent ad transmarina judicia, sed ad Primates suarum provinciarum, aut ad universale Concilium, sicut & de Episcopis sæpius constitutum est. Ad transmarina autem qui putaverit appellandum, a nullo intra eamdem provinciam in communionem suscipiatur*. Desunt in Dionysio voces *vel ad universale Concilium*. Hæc autem non debere omitti patet ex verbis epistolæ Afrorum ad Cælestinum paullo post recitandis, nec non ex canone anterioris Synodi an. 418. qui hoc loco repetitur, & similia exhibet etiam apud Dionysium can. 125. ubi legitur: *Quod si & ab eis provocandum putaverint, non provocent nisi ad Africana Concilia, vel ad Primates provinciarum suarum. Ad transmarina autem* &c. Hic porro animadvertendum est aliquam mutationem in repetendo hoc canone fuisse inductam: ubi enim an. 418. scriptum fuit *non provocent nisi ad Africana Concilia* &c. anno 419. sic expressum fuit *non provocent ad transmarina judicia, sed ad Primates* &c. Si prima lectio retenta fuisset, additamentum *sicut & de Episcopis sæpius constitutum est*, indicaret *sæpius* constitutum fuisse, ut Episcopi etiam *non provocent nisi ad Primates* &c. *vel ad universale Concilium*; quod

Explicatur canon, qui eas videtur interdicere.

Quidam de additamento intruso suspicantur.

Refelluntur.

Supplenda in eo canone quædam verba.

Mutatio in eo canone postea inducta.

Cur. idem esset ac declarare transmarina judicia iisdem quoque interdicta fuisse. At ea verborum mutatio aliquo peculiari consilio præter morem inducta videtur; ne scilicet hoc additamentum ad transmarinorum judiciorum interdictum referendum esset, sed ad alteram partem tantum, qua Primatum, & Conciliorum Africæ judicium conceditur Clericis, sicut ipsis Episcopis *sæpius* constitutum fuit. Ante hoc scilicet tempus Presbyteris post Episcopi sui judicium provocatio patebat tantum ad vicinos Episcopos sex, qui eorum caussam terminabant: unde Augustinus epist. 65. anni 402. n. 2. scripsit: *Sex Episcopis causam Presbyteri terminari Concilio statutum est*, nimirum in Hypponensi an. 393. & in Carthaginensi an. 397. in quo Breviarium canonum Hipponensium lectum & confirmatum fuit. Cum autem ob appellationem Apiarii anno 418. omnibus Clericis interdicta fuisset provocatio ad transmarina, ne illi de hoc judicio sibi sublato quererentur; tertia quoque cognitio ipsis concessa fuit novo jure, & pro hac iidem judices constituti fuerunt Clericis, qui *sæpius* Episcopis decreti fuerant: unde Africani in epistola ad Cælestinum hoc in negotio scripta ob hoc novum decretum favore Clericorum editum, non necessariam ostendunt appellationem ad transmarina, hanc præcipuam rationem afferentes num. 3. *Maxime quia unicuique* (de inferioribus autem Clericis loquuntur) *concessum est, si judicio offensus fuerit cognitorum, ad Concilia suæ provinciæ* (id Primates respicit) *vel universale provocare*. Hoc quidem sensu illud additamentum accipiendum esse, ex ipso facto liquet. Cum aliquot Africani canones reperiantur, qui appellationes ad transmarina Clericis prohibent; ne unum quidem reperiri, qui easdem interdicat Episcopis, si *sæpius constitutum* fuisset, est plane incredibile.

28. Neque dicas, non omnes anteriorum Africæ Synodorum canones ad nos pervenisse. Etsi enim non omnia Africana Concilia cum suis canonibus supersint: cum tamen ex una parte plura hujusmodi monumenta in antiquis canonum collectionibus sedulo fuerint inserta; ex alia vero parte id Africanis usitatum fuerit, anteriorum Synodorum canones in subsequentibus Conciliis repetere & confirmare; aliquod saltem antiquorum canonum vestigium superest in Synodis, quas habemus, quarum fere canones non novi sunt, sed ex antiquis constant. Id autem adeo certum est, ut Dionysius Exiguus, qui in referenda Synodo anni 419. recensuit omnes anteriores Synodos sub Aurelio celebratas ab anno 393. plures aliquarum canones præterierit, eo quod ab ipso vel in anteriori Synodo jam descripti, vel in posteriori describendi fuerant. Nos in antiquissimo MS. Capituli Veronensis ineditam Synodum Carthaginensem anni 421. nacti sumus tomo tertio inserendam, in qua ne unus quidem canon novus est, sed omnes hic illic in Conciliis jam vulgatis recepti, ac repetiti inveniuntur. Adde quod etiamsi Dionysium a repetendis iisdem canonibus abhorrentem aliquot rari canones fugerint; cum tamen in Synodo anni 419. quam ex proposito suæ collectioni inseruit, agitata fuerit controversia de appellationibus; in recitandis omnibus canonibus Africanis ad appellationes pertinentibus diligentissimus fuit; adeo ut canonem, qui appellationes ad transmarina Clericis prohibet, ob aliquod verborum discrimen seu ob additamentum paullo ante indicatum bis recensuerit can. 28. & 125. Is autem, qui circa appellationes adeo sollicitus fuit, ut vel paucarum vocum rationem habuerit, non omisisset profecto canonem easdem appellationes interdicentem Episcopis, si alicubi eum nactus fuisset; cum præsertim nulla in hunc repetitio caderet. Nullum igitur canonem ejusmodi retulit, quia in tot Conciliis Africanis insertis Synodo anni 419. nullum invenit. Si autem nullum ejusmodi interdictum exstitit inter canones ab Aurelio in tam multis Synodis editos, & a majoribus etiam susceptos, quibus tota Africanæ Ecclesiæ disciplina comprehenditur; quis suspicari adhuc possit, hoc interdictum *sæpius* constitutum fuisse? Cum ergo nullus canon Episcoporum appellationes ad transmarina inhibeat; has autem exempla quorumdam Episcoporum paullo ante indicata receptas, non autem vetitas manifestius evincant; illud additamentum referri nequit ad particulam *non provocent ad transmarina*. Cum porro Episcopis *sæpius* constituti legantur judices vel Primates, vel Concilium universale Africæ, ut legere est in Hypponensi an. 393. in Carthaginensi an. 397. ac in aliis Synodis; jure ad ea tantum *sed ad Primates suarum*

rum provinciarum, *vel ad universale Concilium*, illud additamentum, quod his quidem verbis subnectitur, referendum agnoscimus.

29. Num vero quod Episcopis prohibitum non fuit usque ad Synodum anni 419. vetitum fuerit in subsequenti Concilio anni circiter 425. quo Apiarius in nova crimina relapsus Faustino legato iterum transmisso in Africam judicatus fuit, dubitare quispiam poterit. Etenim *ex Concilio vigesimo* sub Aurelio, quod idem est ac ea Synodus anni circiter 425., hoc decretum, seu potius cujusdam decreti compendium vel titulus recitatur in Synodo habita a Bonifacio Carthaginensi anno 525. *Ut nullus ad transmarina audeat appellare*. Hoc tamen decretum Episcopos non comprehendisse, tria nobis suadent. Primum quia adhuc post hanc Aurelii Synodum quidam Africani Episcopi nemine contradicente ad Romanum Pontificem provocarunt, ut ex appellatione Lupicini, de qua inferius dicemus, manifestum est. Secundo quia Bonifacii ætate noti jam erant in Africa canones Sardicenses, qui Episcoporum appellationes approbant: unde a Ferrando Carthaginensis Ecclesiæ Diacono sub idem tempus expresso Sardicensis nomine in suum Breviarium canonum relati fuerunt. Si autem tunc erant noti; eos etiam ab Afris receptos dubitare non licet, cum a Grato Carthaginensi in Sardicensi Concilio firmati fuerint, ipsique Patres Conciliorum ann. 418. & 419. eum quoque Sardicensem canonem, qui maxime displicebat, se recepturos indicarint, si eum in aliqua catholicorum Synodo reperissent, ut superius animadvertimus. His autem canonibus receptis, Bonifacius inter canones observandos referre non poterat canonem, qui appellationes Episcoporum a Sardicensi probatas interdiceret. Hinc autem credimus eum canonem non ad appellationes Episcoporum, sed ad illas Clericorum in Sardicensi prætermissas pertinuisse. Neque generalis & indefinita vox *Nullus* quempiam moveat. Simili enim generali locutione in eadem Bonifacii Synodo exprimitur aliud decretum, vel potius decreti compendium *ex Concilio sextodecimo* sub Aurelio his verbis: *Ad transmarina qui putaverit appellandum, a nullo intra Africam in communionem suscipiatur*. Hoc Concilium XVI. est illud habitum an. 418. cujus can. 125. apud Dionysium invenitur. Ex integro autem hoc canone cognoscitur, solas Clericorum appellationes fuisse interdictas. Idem ergo de canone Synodi vigesimæ credendum est, licet in Summario Bonifacii generalis formula adhibita fuerit. Tertium peremptorium, ut videtur, argumentum elicimus ex ipsa epistola patrum Africanorum ad Cælestinum Papam, quæ in eadem vigesima Synodo scripta fuit. In hac de appellationibus Episcoporum & Clericorum agitur, sed diverso modo. Cum de Clericorum appellatione sermo est, hæ ne ullo modo admittantur, Pontificem rogant: *Presbyterorum*, inquiunt num. 3., *& sequentium Clericorum improba refugia, sicut te dignum est, repellat Sanctitas tua: quia & nulla Patrum definitione hoc Ecclesiæ derogatum est Africanæ*: quod idem est ac dicere, quia ipsi canones a Faustino allati ad has appellationes non pertinent. De appellationibus vero Episcoporum loquentes num. 2. non ut absolute repellantur, sed ne *facilius* recipiantur, efflagitant: *Deprecamur, ut deinceps ad vestras aures hinc venientes non facilius admittatis, nec a nobis excommunicatos in communionem ultra velitis excipere*. De Episcopis autem hic sermonem esse ostendunt sequentia, quibus post allegatum Nicænæ Synodi decretum, hanc rationem subjiciunt: *Nam etsi de inferioribus Clericis vel laicis videtur ibi præcaveri, quanto magis hoc de EPISCOPIS voluit observari; ne in sua provincia a communione suspensi, a tua Sanctitate præpropere vel indebite videantur communioni restitui?* Et dein ad Clericorum appellationem transeunt: *Presbyterorum quoque* &c. ubi particula *quoque* præcedentia non de Clericis, sed de Episcopis dicta fuisse confirmat. Quid autem hæc diversa loquendi ratio circa Episcopos & Clericos; nisi quia his, non vero illis interdicta fuit appellatio? Solum hac petitione, ne Episcoporum provocationes *facilius* admittantur, cum nimiæ frequentiæ & abusibus voluerunt prospicere; tum vero eas ex Africana disciplina permissas, etsi rariores cuperent, se tamen non prohibere indicarunt. Quodsi eæ rationes in eadem epistola subjiciuntur num. 3. quæ æque de Episcoporum ac de inferioris ordinis Clericorum appellationibus probant; aliud est obiter rationes omnibus communes inserere, aliud est æque omnes absolute recusare ac interdicere; quod de solis Cle-

Alius canon Africanus exponitur.

Clericorum appellationibus invenitur. Hinc forte has rationes inseruerunt paragrapho, ubi de Clericis agunt, non autem illi, ubi de Episcopis, quorum provocationes cum Africana disciplina non vetaret, satis esse putarunt, si *facilius* non reciperentur. Ex hac ergo epistola novum potius argumentum eruitur, quo Episcoporum appellationes ab Africanis receptæ confirmentur.

Cur Afri restiterint appellationibus Clericorum. Non negarunt jus Apostolicæ Sedis.

30. Hic porro animadversione dignam putamus eam rationem, qua hi Episcopi Clericorum appellationibus restiterunt. Sive acta Synodi an. 419. sive epistolæ ad Bonifacium, & Cælestinum in caussa Apiarii scripta legantur; ne verbum quidem detegetur, quo Apostolicæ Sedis jus in iisdem caussis in dubium vocetur. Omnes rationes ad difficultates ob locorum longinquitatem, ad pericula dilationum & fraudum, ad improborum abusus pertinent: quorum exemplum in ipsa Apiarii appellatione demonstratum fuit. Licet enim justissime depositus ob crimina Africanis certa, hoc tamen effugio se se protexit, ac Faustinum legatum ita circumvenerat, ut ejus patronus potius, quam judex videretur: cujus patrocinio fretus non nisi post trium dierum disceptationem ad confessionem criminum compulsus fuit. Hoc tam funesto exemplo & abusu ad zelum excitati Africani Patres, hujusmodi appellationes, seu verius reproborum Clericorum perfugia ex Africana disciplina interdicta ab Apostolica Sede omnino repellenda scripserunt. Etsi vero id prohibuerint jam inde ab an. 418. nihilo tamen minus non solum Faustinum & duos alios legatos ab Apostolica Sede missos non repulere, sed eorum etiam sententiæ acquiescentes Apiarium communioni restituerunt. Adeo vero apostolicam auctoritatem in his ipsis Clericorum appellationibus venerati sunt, ut licet idem Apiarius post primam restitutionem anni 419. in nova crimina relapsus, atque idcirco depositus, ad Romanum Pontificem iterum confugerit; licet nova delegatio Faustini transmissa fuisset eo tempore, cum jam Africani certi erant inter Nicænos non reperiri eum canonem, qui pro ea fuerat productus, ac proinde ea conditione amplius non tenerentur, qua se obligarant solum usque ad diligentiorem Nicænorum canonum inquisitionem; adhuc tamen in Apostolicæ Sedis observantiam eumdem Faustinum legatum ut judicem receperunt; & solum conquesti sunt cum Cælestino, quod ille Apiarii patrocinium potius, quam judicium susceperit, & defensoris magis, quam judicis personam gesserit: hacque de caussa zelo justitiæ ducti, meras rationes fraudum & periculorum efferentes, rogarunt Pontificem, ne amplius reciperet appellationes ejusmodi, quæ ex abusu pravorum in perniciem vergunt, & ne uteretur hujus generis legationibus, quas in nulla Synodo constitutas repererant, quasque his primis exemplis male cessisse experti fuerant. Ubique igitur intactum jus, & sola pericula ac scandala proposita, ob quæ modeste & humiliter restitere, ac ejusmodi appellationes interdicendas putarunt. Videant qua moderatione iis utendum sit, qui hac in re Africanis magistris ac ducibus gloriantur; ac simul intelligant, quam perperam hanc Africanorum resistentiam solis appellationibus Clericorum transferunt ad Episcoporum appellationes, quas ab Africanis numquam vetitas, & semper receptas ostendimus. Sed hæc obiter. Stet interim Afros Episcopos restitisse quidem, sed modeste, at intacto jure, inferiorum Clericorum appellationibus; Sardicenses autem canones statuentes de appellationibus Episcoporum hac occasione repudiasse ex sola ignorantia, quoad methodum apostolicæ delegationis tantum; reipsa tamen cum horum appellationes admitterent, eosdem canones olim a majoribus suis firmatos atque susceptos, quoad substantiam recepisse, licet per hæc tempora eos inducto præsertim Nicænorum nomine ignorarent.

De appellatione Lupicini Episcopi Africani.

31. Ex his porro evincitur falsitas illius prolixæ adnotationis, qua Quesnellus caput 12. epistolæ 12. Leonis ad Mauros eo peculiari nomine suppositititum statuit, quia Lupicini Episcopi Afri appellationem ad Romanum Pontificem præfert, a qua Africanos abhorrentes ex documentis in Apiarii caussa editis veluti certum traducit. Cum vero nos hoc caput omnino sincerum aliunde probarimus, hinc potius episcopalium appellationum disciplinam ab Afris haudquaquam repudiatam agnoscimus, cum præsertim nulla hac in re controversia excitata notetur, summaque erga Leonem Romanum Pontificem Africanorum observantia ex toto epistolæ contextu elucescat. Ceterum si non hoc tempore, certe non multo post ipsi Sardicenses canones ab Africanis recepti videntur, eo quod

quod fortaſſis curſu temporis, ſive accuratius inquirentes, ſive docentibus Romanis eos a Nicænis diſtinctos, ac Sardicenſium nomine a Grato Carthaginenſi aliiſque majoribus ſuis approbatos, ac in Carthaginenſi Synodo ab eodem Grato laudatos tandem didicerunt. Quidquid autem de Africanis, quoad Sardicenſes canones, quiſpiam exiſtimet, nihil convincit pro Gallis, vel ceteris, qui Sardicenſes canones in ſuos codices retulerunt, ut ſuperius oſtendimus. Sardicenſes canones ab Afris poſtea recepti.

32. Sardicenſibus canonibus ſubjiciendæ ſunt Synodi Romanæ epiſtola ſub Damaſo ſcripta ad Imperatorem Gratianum, & ejuſdem Gratiani lex, quibus epiſcopalium appellationum diſciplina ſtatuitur, & Celidonii appellationis præcipua ratio ac vindiciæ proponuntur. Concilium Romanum a Gratiano legem petiit, quo judiciorum eccleſiaſticorum ordo ſæculari, ut ajunt, brachio protectus adverſus renitentes firmaretur: & huic petitioni lex plane reſpondens edita fuit, quæ cum emendatior ſit ac ſenſui conformior, ex ea Romanæ ſynodicæ in unico & minus emendato codice a Sirmondo inventæ lectio corrigenda eſt. Igitur in ſynodica Romani Concilii patres ab Imperatore in primis petunt n. 9. *ut jubere pietas veſtra* dignetur, *quicumque vel ejus* (Damaſi Pontificis, ut ex contextu, atque ex ipſa Gratiani lege liquet) *vel noſtro judicio, qui Catholici ſumus, fuerit condemnatus, atque injuſte voluerit Eccleſiam retinere, vel vocatus ſacerdotali judicio* (ex lege Gratiani legendum *ad ſacerdotale judicium*) *per contumaciam non adeſſe, ſeu ab illuſtribus viris Præfectis Prætorio Italiæ veſtræ, ſive a Vicario accitus ad Urbem Romam veniat*. Cum unus eſſet Præfectus Prætorio Italiæ, & plures Vicarii, qui Præfecto Prætorio Italiæ ſuberant, error eſt manifeſtus in verbis *Præfectis Prætorio Italiæ veſtræ & Vicario*; ac præterea in ſubſequentibus deeſſe videtur membrum, quod antecedentibus reſpondeat. Melius & integrius legitur in lege, ex qua hic quoque ſynodicæ textus corrigendus ſeu potius ſupplendus eſt: *aut ab illuſtribus viris Præfectis Prætorio Galliæ atque Italiæ, ſive a Proconſulibus vel Vicariis auctoritate adhibita ad epiſcopale judicium remittatur* (quod membrum ad verba antecedentia *vocatus ad ſacerdotale judicium* refertur, & in ſynodica deſideratur) *vel ad Urbem Romam ſub proſecutione perveniat*. Hæc de primæ cognitionis judiciis, quoad loca Romæ viciniora. Subditur vero ſtatim de iiſdem judiciis quoad loca a Romana urbe remotiora in laudata ſynodica, & totidem fere verbis in lege: *Aut ſi in longinquioribus partibus hujuſmodi emerſerit quæſtio, ad Metropolitani per locorum judicia deducatur examen, vel ſi ipſe Metropolitanus eſt, Romam neceſſario, vel ad eos, quos Romanus Epiſcopus judices dederit, contendere ſine dilatione jubeatur*. Cum non ſolum Præfecto Prætorio Italiæ, verum Præfecto Prætorio Galliæ, ſicut & Proconſulibus, Hiſpaniæ ſcilicet, & Africæ, ac Vicariis Præfectorum præceptum tradatur; generalis utique diſciplina hac lege exponitur, quæ totius Occidentis, ac nominatim Gallicanas Eccleſias ſpectabat. Et in locis quidem a Romana urbe non valde remotis ipſa quorumlibet Epiſcoporum prima cognitio vel Provinciali Synodo, vel Romano Antiſtiti aſſeritur: in remotioribus autem quoad Epiſcopos tribuitur Metropolitano, & ſubintelligitur cum ſuæ Provinciæ Synodo; quoad Metropolitanos vero Romano Pontifici, vel iis, quos idem Pontifex judices delegaverit: & præcipitur, ut ſi quis ad judicium vocatus adeſſe noluerit, ſæculari brachio compellatur. Tum de provocatione a judicibus primæ cognitionis additur: *Certe ſi vel Metropolitani, vel cujuſque alterius Sacerdotis ſuſpecta gratia vel iniquitas fuerit, vel ad Romanum Pontificem, vel ad Concilium certe quindecim Epiſcoporum finitimorum ei liceat provocare*. Duæ provocandi ſeu appellandi rationes indicantur; quarum altera *ad Romanum Pontificem* cuivis libere conceditur, ſi judices primæ cognitionis in ſuſpicionem veniant. Celidonio autem Hilarius, qui Metropolitanus ipſius non erat, & incompetens judicium uſurpaverat, ſuſpectus eſſe potuit; nec non ejus cauſſæ minus idonei judicari potuerunt etiam ceteri Galliarum Epiſcopi, in quos eumdem Hilarium maximam auctoritatem exercuiſſe, non tam in S. Romani Vita, quam in ipſa S. Leonis epiſtola innuitur: ac propterea vel ex hoc ad Romanum Pontificem citius, quam ad finitimos Gallicanos Antiſtites provocare ipſi Celidonio maxime licuit. Neque refert, utrum is ante, an poſt judicium Hilarii provocaverit. Nam præterquamquod ignotum eſt, num ipſi Hilarii judicio inter-

Synodus Rom. ſub Damaſo, & Gratiani lex de appellationibus. Couſtant. tom. I. inter Ep. Rom. Pont. pag. 532. Ibid. pag. 527.

Ibid. pag. 532.

Couſtant. pag. 528. & pag. 533.

Celidonii appellatio his duobus documentis vindicata.

interfuerit; certe cui licet ob suspicionem aliquam ante judicium provocare, eidem multo magis licet post judicium, si quod gravamen antea suspicabatur, reipsa post judicium sibi obvenisse compererit: qua quidem de caussa appellationes etiam a judicibus, de quibus antea nulla erat suspicio, omni jure conceduntur.

Decretales Pontificiæ quanti essent apud Gallicanos.

33. Inter ecclesiastici juris regulas referendæ sunt epistolæ decretales Romanorum Pontificum, quas quidem Gallicanos veneratos suis collectionibus canonum inseruisse ante Dionysium, & vim statuti habuisse apud ipsos Quesnellus fatetur diss. 16. tomo tertio edenda §. 12. & ita fatetur ac si secus sentire sit *Apostolicæ Sedis auctoritatem totis quingentis annis* ab illis ita spretam credere, ut ante Dionysium *de colligendis illis decretis non cogitaverint*. Et addit: *At meliora nos ac magis religiosa de Gallicanis aliisque Ecclesiis erga caput ac primatem suum existimamus*. Itaque in rem præsentem haud omittenda est epistola Innocentii ad Victricium Rothomagensem, quam sane iidem quoque codices ab eo laudati præferunt, sicut & codex Morbacensis, Palatinus 574. & Fossatensis, qui puras Gallicanas collectiones continent. Victricium Romam venisse, ut aliquod crimen sibi per calumniam impositum Romano in judicio purgaret, ex S. Paullini epist. 37. ad eumdem scripta colligitur. Ea autem Innocentii decretalis Gallicano Episcopo *normam atque auctoritatem* a Romana Ecclesia postulanti tradita, Galliarum Ecclesias potissimum respicit. In hac autem cap. 3. statuitur, ut majores caussæ, inter quas sane judicia de Episcopis maxime censentur, *ad Sedem Apostolicam, sicut Synodus statuit, & beata consuetudo exigit, post judicium episcopale referantur*. Id appellandi, ubi quis se injuste damnatum senserit, facultatem decernit, quam quidem & a Sardicensi Synodo constitutam, & consuetudine confirmatam ostendimus. Paullo ante ibidem præceptum fuerat, ut caussæ etiam *Superioris ordinis*, idest Episcoporum, in Concilio ejusdem Provinciæ terminentur; nec alicui liceat a judicio Episcoporum provincialium ad alias convolare Provincias, *sine præjudicio tamen Romanæ Ecclesiæ, cui in omnibus caussis debet reverentia custodiri*: quod jus appellationum ad hanc Ecclesiam sartum tectum servat.

Quæ olim statuerunt de appellationibus ad Sedem Apostolicam.

Observatio in canonem Synodi CP. I.

34. Concludam hoc caput ecclesiastici juris Constantinopolitani Episcopi exemplo. Decretus fuerat in Synodo Constantinopolitana I. anni 381. Episcopo Constantinopolitano *honoris primatus post Romanum Episcopum, propterea quod urbs ipsa sit junior Roma*. Postea Episcopi hujus urbis Nectarius, S. Joannes Chrysostomus, Atticus, Sisinius, & S. Proclus de Episcoporum caussis & appellationibus ex variis Orientis Provinciis ad se delatis passim judicarunt: quod deinceps in Calchedonensi confirmatum fuit can. 9. & 17. Id autem cum nullo jure per se attribui posset Episcopo Constantinopolitano, qui ne Metropolitanus quidem fuerat, sed Heracleæ suffraganeus; suffulciri & defendi cœpit ex memorato canone Concilii Constantinopolitani I. acsi primatus honoris huic sedi tributus, quia est nova Roma, non merum honoris gradum, sed eorumdem privilegiorum participationem inferret, uti colligitur ex Calchedonensis Concilii Act. 16. nec non ex ejusdem relatione ad S. Leonem. Quare sicut Romanus Pontifex de episcopalium appellationum caussis cognoscebat; ita etiam Constantinopolitanum posse de iisdem cognoscere ex Constantinopolitanæ Synodi decreto judicatum fuit. Igitur hoc jus Romanæ Sedi per hæc quoque ante Leonem tempora competens, ac præsertim in Occidentalibus Episcoporum caussis frequenti usu exertum notissimum esse debuit, ut simile jus in Orientis Episcopos communicato sibi novæ Romæ honore Constantinopolitanus Antistes exercendum putaret. Huic quidem juris prærogativæ Romana Sedes plurimum restitit: non solum quia Constantinopolitanæ Synodi canones olim nec noverat, nec receperat umquam; verum etiam quia reipsa hæc Synodus nudum honoris gradum post Romanum Episcopum, non autem jus ullum Constantinopolitanis detulerat. Mirum vero nobis maxime accidit, neminem succensere Constantinopolitanis Episcopis, quod Orientalium appellationum jus nullo canone ipsis tributum usurpaverint solo colore unius canonis, qui merum honorem vindicabat; nonnullos vero usurpati juris accusare Romanos Pontifices, cum illud jus exercuere, quod ipsis antiquis Orientalibus & Constantinopolitanis erat certissimum, & non tam consuetudine, quam in Sardicensi Concilio aliisque ecclesiasticis

sticis documentis apertissime asseritur. Quid si non hoc solo ecclesiastico, sed etiam divino jure appellationum caussæ Romanæ Sedi competant? de quo exploratissime capite sequenti statuetur.

CAPUT VII.

De appellationibus ad Romanam Sedem ex divino jure: & quatenus appellationum jus in primatu radicem habeat.

1. HOc præcipuum pontificii juris fundamentum est, cui & consuetudo, & ipsum ecclesiasticum jus circa appellationes innititur: unde Valentinianus III. in litteris ad Imperatorem Theodosium, quæ inter Leoninas sunt epist. 55., idem appellationum jus & ex consuetudine, & a Conciliis Apostolicæ Sedi tributum *hujus rei*, idest primatus, *gratia* in Flaviani caussa, quæ appellationis caussa fuit, eidem asseruit, ut in antecedenti capite vidimus. Hinc etiam Leo primatus jura ab Hilario violata, cum Celidonii appellationi restitisse visus est, cap. 2. epist. 12. conquestus fuit. Quesnellus part. 1. c. 15. dum appellationum consuetudinem repudiatam probare studet, *hujus disciplinæ caussam & originem in episcopalis dignitatis natura & sacrosanctis privilegiis fundatam* tradit, hoc est, in jure divino, quod *jus non scriptum* vocat. Hac in hypothesi quoties vel antiqua vel recentiore disciplina Episcoporum judicia per appellationem ad Sedem Apostolicam delata fuere, divinum episcopalis dignitatis jus violatum fuisset. Quis tantum commentum in animum usquam inducet? Interest igitur non minimum, pontificium jus circa appellationes e divini juris primatu dimanans explicare & constituere, ne qua injuria episcopalibus judiciis exinde illata credatur. Idem Quesnellus hoc ipsum aliquando pervidit: nam dissert. 16. quam tomo tertio inseremus §. 14. n. 4. aperte declarat, Gallicanos, cum appellationes receperunt, *respexisse ad primatus pontificii dignitatem*, *ac potentiorem*, *ut Irenæus loquitur*, *principalitatem*. Jam in canonibus Ecclesiæ Africanæ communis illa regula inseritur can. 15. apud Dionysium, *ut a quibuscumque judicibus ecclesiasticis ad alios judices ecclesiasticos*, *ubi est major auctoritas*, *provocare liceat*. Hinc appellationis jus ad Romanum Pontificem in tota Ecclesia negari nequit nisi ab eo, qui *majorem auctoritatem* supra quaslibet totius orbis Ecclesias eidem Summo Pontifici negare cum hæreticis & schismaticis audeat. Hæc autem *major auctoritas* primatui, seu *potentiori principalitati* referenda est. Quatenus vero hoc appellationum jus e pontificio primatu, ac proinde ex divino jure dimanet, ut facilius ac rectius intelligamus, in primigeniam ecclesiasticæ jurisdictionis originem paulisper intendendus est animus: & quid a Christo circa Pontificum Romanorum jus supra Episcopos fuerit institutum, ante est perspiciendum: neque enim jura melius, quam ex ipsa institutione & origine cognosci possunt.

Jus appellationum ex toto Christiano orbe primatui tributum.

2. Omnes Apostolos inter se divina constitutione fuisse æquales, uno Petro excepto, qui Christo deferente non meri ordinis, sed peculiaris jurisdictionis primatum supra omnes obtinuit; ac propterea neminem ceterorum Apostolorum ex divino jure habuisse supra alios jurisdictionem, solum autem Petrum eodem jure divino eam habuisse, inter Catholicos convenit. Cum porro eodem jure Apostolis Episcopi successerint, nec tamen majorem præ illis jurisdictionem Christo instituente sint consecuti; Petro autem successerit Romanus Pontifex, & cum eadem primatus jurisdictione successerit; consequens fit nullum Episcoporum nisi solum Romanum Pontificem jure divino supra alios Episcopos jurisdictionem accepisse. Ad hanc autem jurisdictionem supra Episcopos pertinet caussas Episcoporum cognoscere & judicare: id enim jurisdictionis est, quæ superiori tantummodo competit. Igitur ex Christi institutione ac divino jure nemo singulorum Episcoporum de aliorum Episcoporum caussis potest cognoscere & judicare; Romanus autem potest: unde Valentinianus in laudata epist. 55. ad Theodosium inter primatus pontificii jura retulit generalem *potestatem de fide & Sacerdotibus* (idest Episcopis) *judicare*.

Quesnellus fatetur.

Quatenus hoc jus in primatu fundetur.

3. Hinc quidem nulli Patriarchæ, Metropolitæ nulli jure divino instituti sunt, quibus hæc jurisdictio eodem jure tribuatur; sed omnes ecclesiasticæ institutioni

Aliis solo jure ec-

sicuti

clef. communicatum, & eur. ficuti originem, ita & auctoritatem referunt. Cum enim Petrus ejusque successores Romani Pontifices nec ubique præsto esse, nec omnibus omnium Episcoporum caussis pro suo jure possent ubique opportune prospicere; ecclesiastica institutione provisum fuit ut in singulis Provinciis singuli, & alii rursum in majoribus diœcesibus majorem, quam Episcopatus fert, haberent auctoritatem, vi cujus inter cetera de Episcoporum caussis certa ratione ac modo cognoscerent, de quibus ex jure divino solus Petrus ac successores ejus cognoscere potuissent: & hac ratione, quæ sane verissima est, jurisdictio Petri ac successorum ejus peculiaris ex institutione divina, ecclesiastica quodammodo delegatione aliis communicata fuit. Tales sunt illi, qui postea Patriarchæ, vel Metropolitani appellati sunt. In hanc autem institutionem ecclesiasticam, quæ proprium Petri ac successorum ejus jus aliis Episcopis communicavit, ipse procul dubio S. Petrus aut successores ejus saltem interpretative, ut ita dicam, consensisse credendi sunt: nemo enim alius per se ea jurisdictione expers, illam potuisset in quempiam transferre eo inscio, vel invito, qui eamdem solus non humano, sed divino jure obtinebat. Vulgata est enim illa juris regula: *Nemo potest plus juris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur.* Quod si Apostoli pro extraordinario Apostolatus jure in universam Ecclesiam, quod in Episcopos successores non transivit, supra Antistites ipsos jurisdictionem habentes potuerunt quibusdam eamdem communicare; eamque præterea aliquibus majorum sedium Episcopis reipsa communicasse præsumantur: cum communicassent jurisdictionem, quæ jure ordinario ac divino soli Petro ac successoribus ejus competebat, non sine interpretativo saltem istorum consensu eam communicasse dicendi essent; vel saltem sine ipsorum præjudicio; ne jurisdictio, quæ ordinario & divino jure ad ipsos pertinet, detrimentum caperet.

De canonibus circa jus aliorum Episcoporum. 4. Hanc autem Patriarcharum, ac Metropolitarum jurisdictionem Conciliorum canones subinde approbarunt, vel certis finibus prout necessitas vel utilitas flagitabat, coercuere: initio vero pluribus in locis immemorabili tantum consuctudine certus modus viguit, certique fines fuerunt præscripti, qui pro lege habebantur, & in canonibus confirmati inveniuntur. Quidquid autem sive canones, sive consuetudo circa hanc jurisdictionem Patriarchis aut Metropolitis attribuit, cum juris sit & institutionis meræ ecclesiasticæ, primigenio & divino Petri ac Romanorum Pontificum juri præjudicare non potuit: quidquid enim ecclesiastici, immo & apostolici juris est, juri divino ne tantillum quidem decerpere potest. Quæcumque ergo ecclesiastica vel etiam apostolica auctoritate instituta fuerit Patriarcharum, aut Metropolitarum jurisdictio in Episcoporum caussis, salva semper intelligenda est Romanorum Pontificum divini juris auctoritas; adeo ut sicut ante eam institutionem ecclesiasticam isti ex divino jure poterant de caussis Episcoporum cognoscere ipsa cognitione prima, ita post eam institutionem æque pro suo jure possint. Quare nec canones, nec consuetudo, sicut nec Apostoli ipsi potuerunt efficere, ut Romani Pontifices, qui soli sunt immediati Episcoporum superiores jure divino, eadem immediata jurisdictione in Episcopos non gaudeant, quæ ex divino jure descendit, nec ut ad ipsos eodem jure non pertineat ipsa episcopalium caussarum prima cognitio, si eam, aliis licet ecclesiastica institutione communicatam, ex eodem jure ad se revocare crediderint expedire. Nec si id facerent, alienum jus arripere, & Patriarcharum, vel Metropolitarum jurisdictionem per injuriam usurpare & infringere, sed proprium jus sibi divina institutione competens repetere & exercere dicendi essent. Hinc nullius quidem injuriæ in Gallicanorum Antistitum privilegia accusari potest Patroclus Arelatensis, cum Proculi Massiliensis, aut Hilarii Narbonensis caussam in prima cognitione ad Apostolicam Sedem detulit: nec in ea re usurpati juris notari queunt Zosimi decreta, quæ adversus Proculum pro Arelatensis jure edita, ipse Quesnellus part. 2. c. 4. veluti æquissima vindicare studet. Similiter reprehendi nequeunt Valentinæ Ecclesiæ Clerici, cum Maximi Episcopi caussam ad Bonifacium Papam immediate cognoscendam detulere.

Nullum exinde præjudicium juri Sedis Apostolicæ.

De caussis primæ cognitionis.

Quomodo, & quando intacto jure quæri 5. Posset quidem nonnullis in circumstantiis contendi, hanc primigenii juris revocationem, si qua inolita in Provinciis judiciorum forma aboleretur, non expedire; eo quod plura exinde incommoda aut scandala sequerentur; quæ ex naturali ac divina lege impedienda sunt; & ut impedirentur quidem, ea eccle-

siasti-

ſiaſtica inſtitutione proviſum fuit: ita ut hanc inſtitutionem licet eccleſiaſticam immutare & delere pro repetendo primigenio licet divino jure, ſit ea in hypotheſi pluribus incommodis & ſcandalis viam aperire, ac poteſtatem divini juris velle exerere & exercere in deſtructionem Eccleſiæ, cum in ædificationem tantummodo collata fuerit. At aliud eſt quærere, num quid expediat, vel liceat; aliud vero negare poteſtatem & jus ipſum, quod inſtitutione divina certum ſit, & alieni juris uſurpationem criminari. Qui de primo ſolum diſputat, ſi non paſſione, vel præjudicio aliquo, ſed zelo ac veritate ducatur, ſoliuſque boni publici intuitu agat, ut ſcandala impediat, & rationes in hanc rem opportunas quibuſcumque poteſt viribus (debita ſemper obſervantia & moderatione ſervata) urgeat atque promoveat, quibus inſtitutionem eccleſiaſticam conſuetudine firmatam ſartam tectam ſervandam, a novitate autem inducenda abſtinendum eſſe ſuadeat; at nihil tamen opponat, quod ipſam pontificiam certeque divinam inſtitutionem feriat: non ſolum nihil peccaverit, verum etiam ſancte & laudabiliter faciet. Ita nemo eſt, qui non plurimum commendet S. Bernardum, cum monaſteriorum exemptiones ab Epiſcoporum jure ſola ambitione quæſitas, & nullo communis utilitatis intuitu, ſed pro officiorum magnitudine, vel ſolo Pontificis arbitrio conceſſas reprehendit; ab eiſque impoſterum concedendis Eugenium III. deterrere conatus eſt, non ea tamen de cauſſa, quod hæc conceſſio pontificiam auctoritatem excederet, & Epiſcoporum jus invaderet, ac per injuriam violaret; ſed quia opponebatur rationi ac juſtitiæ late ſumptæ, quæ ambitionem & vitia fovere vetat, atque ſcandalis exinde manantibus aditum occludere jubet. *Sic factitando*, inquit ad Eugenium Pontificem, *probatis vos habere plenitudinem poteſtatis, ſed juſtitiæ forte non ita. Facitis hoc, quia poteſtis; ſed utrum & debeatis, quæſtio eſt*: & in hoc explicando pluribus proſequitur. Vides hic indicatam diſtinctionem poteſtatis ſeu juris, quod non vocatur in dubium, immo plane aſſeritur; & executionis (eo quod non expediat) illicitæ; in qua una demonſtranda ſine læſione juris ac poteſtatis inſiſtitur. Nec diſſimiliter idem Doctor lib. 3. de Conſid. ad eumdem Eugenium c. 2. & ep. 178. ad Innocentium II. cum appellationibus ad Sedem Apoſtolicam ſe ſe oppoſuit, in abuſibus & ſcandalis exinde enaſcentibus inſtitit, ſeu in eo quod expediret, intacto ſemper jure, quod ex primatu dimanare profeſſus eſt. *Appellatur de toto mundo ad te. Id quidem in teſtimonium ſingularis primatus tui. At tu, ſi ſapis, non primatu gaudebis, ſed fructu* &c.

[Margin: poteſt, num expediat jus pontificium exercere. — Quatenus id quærendum. — Exemplum S. Bernardi imitandum. — lib. 3. de Conſid. c. 4. n. 4.]

6. Si hac eadem methodo atque moderatione uterentur, quicumque pro ſuarum regionum conſuetudinibus, aut inſtitutis veterum canonum conſervandis diſputant, nihil eſſet criminandum. At ſi a quæſtione *utrum expediat ac fieri debeat*, quæ una in rebus ejuſmodi locum habere poteſt, tranſeant ad negandam, vel in dubium revocandam juriſdictionem pontificiam, quæ certiſſima eſt ex ipſo divino jure; nonne aperta perverſio & injurioſa ac injuſta diſputatio erit? Ita ſi de prima epiſcopalium cauſſarum cognitione Apoſtolicæ Sedi reſervanda ageretur; qui aliorum judicum, ubi alia diſciplina viget, juriſdictionem hac perverſa & falſa ratione vindicandam putaret, & idcirco Pontifices alieni juris uſurpatores traduceret; pro vindicando illorum jure eccleſiaſtico indubium & altius Pontificum jus a divina inſtitutione manans adoriretur atque violaret: & dum canones atque conſuetudines Eccleſiarum, quæ ſunt inſtitutionis eccleſiaſticæ, in hanc rem afferret ac propugnaret, divinæ inſtitutioni, cui jus pontificium innititur, contrairet: immo pugnaret etiam adverſus ipſos canones, qui hanc ſupremam divinæ inſtitutionis juriſdictionem confirmarunt ſæpiſſime, & ſalvam ſemper in quibuſque eccleſiaſticis ſanctionibus voluerunt intelligi. Injuriæ quoque deberet accuſare ipſam Tridentinam Synodum, quæ hanc primam de gravioribus Epiſcoporum cauſſis cognitionem Romano Pontifici aſſeruit ſeſſ. 13. c. 8. & 24. c. 5. Rationes, quibus hæc reſervatio expedire dicenda ſit, hic inquirendæ non ſunt: de ſolo enim pontificio jure nobis eſt quæſtio.

[Margin: Duplex quæſtio diſtinguenda.]

7. Hoc autem loco præteriri nequit Queſnelli audacia, cum part. 1. c. 9. Gallicanis Epiſcopis Arelatenſi adhærentibus ſuccenſet, quod una cum Vienneſi Epiſcopo controverſiam de jure metropolitico ſub Ravennio renatam S. Leonis judicio ſubjecerint. Eodem quoque nomine Patroclum Arelatenſem re-

[Margin: Animadverſio in Queſnellum.]

prehendit cap. *16.* qui ob similem controversiam Zosimum adiit. Moleste nimium fert hic scriptor, Gallicanas caussas ad Apostolicam Sedem dijudicandas deferri: adeo ut si ipse S. Trophimus primus Episcopus Arelatensis ab eadem Apostolica Sede missus in Gallias, obortis aliquot inter Episcopos dissidiis, hæc ad Romanum Pontificem retulisset; dubitare liceat, num aliquid etiam reprehensionis & querelarum sparsisset adversus eumdem S. Trophimum, quasi hoc exemplo Gallicanis Ecclesiis præjudicium creasset. Non queritur, quod ea caussa ante Leonem & Zosimum in Taurinensi Concilio Episcoporum Italorum examini subjecta fuerit; tametsi illi Itali Episcopi nullo proprio jure Gallicanis præessent. Solius Romani Episcopi, qui in totam Ecclesiam, ac præsertim in Gallicanas a Romana immediate dimanantes jurisdictionem habet, judicium refugit; ac Gallicanos hoc tribunal adeuntes maximi præjudicii auctores traducit. Hilarium omnibus imitandum proponit, qui ad Leonem profectus, *palam denuntiavit se ad officia, non ad caussam venisse, protestandi ordine, non accusandi, quæ acta erant suggerere.* Ita solius Hilarii exemplum suo modo explicatum ceteris præferendum putat. Consuetudinem & canones ingerit, ac si consuetudo & canones pro Romano jure non probarent, vel divinum Apostolicæ Sedis jus ullis canonibus aut consuetudinibus infirmari seu deleri potuerit. Multo autem mirabilior est hæc Quesnelli querela, cum controversia inter Viennensem & Arelatensem ejusmodi esset, quæ nec a Gallicanis Episcopis, nec ab Italis Taurinensis Concilii Patribus definiri, aut componi potuerit. Num perpetuo debebat ebullire ac Episcopos in partes discindere, ne ad Romanum tribunal deferretur? Zosimus quidem agente Patroclo adjudicavit illam Arelatensi. At Zosimi sententia, quam subreptio extorserat (ut probabimus Part. 2. c. 2.) per Bonifacium saltem quoad Narbonensem Metropolim emendata, quoad Viennensis quoque jus infirmata credi potuit. Hinc autem cum eadem controversia sub Leone revixerit; ad quem confugiendum erat nisi ad eam Sedem, quæ antea de eadem caussa cognoverat atque decreverat? Neque vero S. Leo, cum Ravennii ordinationem approbavit, quicquam de ea controversia pro Arelatensi decidere voluit. Solum enim ipso facto approbavit Arelatensem Episcopum Metropolitam esse a Viennensi distinctum: nihil autem de peculiari, &, ut ita dicamus, individuo Viennensis aut Arelatensis jure constituit. Cum porro ea occasione Episcopi apud Leonem egerint etiam de confirmandis peculiaribus prærogativis Arelatensi sedi a Romana concessis, uti erat jus formatarum & indicendarum Synodorum ex universis Galliis; non ne hac præsertim in re, si quid dubii inciderat, justum erat ipsum privilegiorum fontem adire, ut ex certa confirmatione omnis dubitatio tolleretur? Quid præjudicii his in rebus Quesnellus comminiscitur? Num præjudicio esse potest, in controversiis & ambiguitatibus de jurisdictione ecclesiastica inter Gallicanos exortis ab ea Sede sententiam quærere, a qua omnis Gallicanarum Ecclesiarum jurisdictio originem ducit? Neque jus ob S. Trophimi honorem olim quæsitum ingeratur. Numquid enim honor S. Trophimi, qui in Gallias a Romana Sede missus, omnem jurisdictionem ab eadem accepit, in eo collocandus est, ut jus ejusdem Sedis successores ejus haudquaquam agnoscant, & ab eo quasi suis juribus perniciosо maxime caveant? Nonne hæc vel suspicari solius hominis esse potest, qui ob infensum in Romanos Pontifices animum minus recte judicet? Sed redeamus in viam.

Jus Sedis Apostolicæ in caussis appellationum.

8. Licet autem in re præsenti non agatur de prima episcopalium caussarum cognitione, de qua pauca quædam attigimus; nemo tamen non videt, hæc si plurimum valent in quæstione de prima earumdem caussarum cognitione, in quæstione de appellationibus valere multo magis. Si enim Romanus Pontifex ratione primatus ex divino jure potest immediate judicare de Episcoporum caussis ipsa cognitione prima; multo magis poterit in caussis appellationum, quæ post judicium Patriarcharum, aut Metropolitarum in Synodis provinciarum ad superiorem ipso jure deferuntur; qualem supra Patriarchas & Metropolitas & supra ipsas provinciales Synodos esse Romanum Antistitem catholicorum nemo dubitat. Quod si in quibusdam regionibus præsertim a Romana Sede remotis antiquo usu receptum fuit, ut hæ quoque caussæ a finitimis Episcopis vel a pleniori Synodo cognoscantur, ac terminentur; id ecclesiastica pariter institutione

Quid si alicubi alia consuetudo vigeat.?

ne

ne fuit inductum, non aliquo peculiari jure, quod sive finitimis Episcopis, sive pleniori Concilio divina institutione competeret; sed ob expediendum facilius & celerius negotium, & ne ob longinquitatem itinerum, ac difficilem traductionem testium moræ innecterentur longiores, quibus scandala diutius vigerent, & subreptiones aut obreptiones facile irreperent. Igitur in hoc pariter, si res ita ferat, agi poterit eo nomine, quod non expediat novitatem inducere (nam *ipsa quidem mutatio consuetudinis*, ut notavit Augustinus ep. 118. *etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat*) non vero quod jurisdictio Pontificibus desit. Et siquidem hæc jurisdictio in ejusmodi caussis vocaretur in dubium prætextu consuetudinis aut canonum; consuetudo & canones per summum abusum præferrentur divino ac certo juri Romanorum Pontificum, cui omne humanum jus cedat necesse est.

Jus Pontificium numquam negandum.

9. Idem dicatur de canonibus Sardicensibus, qui caussas appellationum Episcoporum a Romano Pontifice per delegatos in provincia judices, vel per legatum in eam missum cognoscendas innuunt. Id enim similiter illud respicit, quod credebatur magis expedire, non vero quod pontificium jus hoc limite circumscriptum putaretur: unde can. 4. ejusdem Synodi memorantur caussæ episcopales agendæ *in Urbe Roma & in judicio Romani Episcopi determinandæ*. Similiter cum Africani Episcopi in litteris ad Cælestinum institerunt, ut de appellationibus judicium ferretur in Africa; pro suarum Ecclesiarum disciplina, quam utiliorem existimabant, retinenda laborarunt: unde difficultates ejusmodi judiciorum (si extra Africam instituantur) pravorum *improba refugia*, dolos, ac subreptiones facile irrepentes exposuere; quæ ad id quod expedit pertinent: nihil autem impetiverunt pontificium jus, quod toto hoc in negotio intactum eos reliquisse satis colligitur ex capite antecedenti num. 30.

10. Ingerit Quesnellus sub finem c. 16. illa eorumdem Africanorum, & alia similia Cypriani verba, quibus *negotia quæcumque in suis locis, ubi orta sunt, finienda*, & *caussas illic audiri, ubi crimen est admissum*, justum & rationabile dicitur. Idipsum etiam statuerunt Imperatores Valentinianus & Valens L. 10. & 13. Cod. Theod. *de accusat.* & *inscriptionibus*. Id autem respicit solum quod expedit; & sicut Imperatores iis legibus non sibi ademerunt jus, quod sibi competebat, easdem caussas cognoscendi per se ubicumque essent; ita nec laudati Patres recitatis verbis eam jurisdictionem Pontifici denegarunt, quam eidem competere certissime cognoscebant. Quod si nonnullis in locis ipsam jurisdictionem aliquatenus perstrinxisse videntur; novum non est, in disputationis æstu aliqua verba excidere, quæ aliquanto excedunt, & nimis probant quam deberent, & quam ipsi vellent, a quibus illa adhibentur.

Objecta testimonia explicantur. Confer de hoc part. 3. c. 3. n. 2.

11. Opponit Quesnellus paullo post initium c. 14. illa Africanorum, seu Cypriani in libro de Unitate Ecclesiæ: *Episcopatum unum esse atque indivisum, cujus a singulis in solidum pars tenetur*: ac mox transiens ad formam judiciorum & appellationum in provinciis subdit: *Si quis secus fecisset, & ad extraneos judices vellet per appellationis libellum confugere, is Episcoporum concordiam cohærentem collidere, unitatemque scindere merito putabatur*. Alia Cypriani verba respicit ex epist. 55. Verum quidem est, quod primo loco scripsit Cyprianus, *Episcopatum unum esse, cujus a singulis in solidum pars tenetur*. At cum a Romano Pontifice ea pars teneatur exclusis reliquis, in qua primatus non ordinis, sed præcipuæ jurisdictionis situs est; nec id negetur a Cypriano, qui eumdem primatum pluribus statuit; cum negari nequit, quin ejusdem primatus caussa supra omnes Episcopos divino jure pares jurisdictionem obtineat; tum negari consequenter nequit, quin eodem jure possit de iisdem judicare sive in prima, sive in secunda cognitione; & appellatio ad ipsum dici non potest appellatio ad extraneum judicem, cui jus non competat. Illa porro, *Episcoporum concordiam cohærentem collidere*, si ex integro Cypriani textu sumantur, a pontificio jure proscindendo alienissima cognoscentur. De schismaticis enim, qui condemnati Romam confugerant, ut schismati patrocinium quærerent, ait: *Oportet eos quibus præsumus, non circumcursare, nec Episcoporum concordiam cohærentem sua subdola ac fallaci temeritate collidere*: quæ non in censuram pontificii juris, sed in detestationem solius temeritatis hominum perfidorum, qui Cornelium Papam cum Cypriano cohærentem dolo malo

Cypriani verba expensa.

 & fal-

& fallaciis disjungere nitebantur, ab eodem producta ex contextu liquet. His igitur & similibus testimoniis omissis, quæ ad perstringendum jus pontificium perperam traducuntur, eorum doctissimorum sanctissimorumque pontificum auctoritas sequenda erit, qui idem jus certis principiis fultum asseruerunt: vel ad summum, ubi circumstantiæ videantur postulare, insistendum erit exemplo S. Bernardi, qui jus pontificium proferens, pro solo publico bono & Episcoporum jure ex incommodis alias prodeuntibus cum moderamine & observantia Apostolicæ Sedi debita dimicavit. Hæc æquissima regula est de ejusmodi controversia disserendi, quam qui non probe tenet, & consuetudinis aut canonum in provinciis receptorum nomine adversus jus pontificium circa appellationes disputat, divinæ institutionis jurisdictionem perperam impetit, & magno etiam cum scandalo, quod ab impetito primatus jure separari non potest.

Epilogus. 12. Hactenus proposita de appellationum jure ad ea, quæ in re præsenti agenda sunt, sufficiunt: neque enim hanc controversiam agitatam a multis plenissime ad incudem revocare, nec omnia & singula, quæ in eam incidunt, expendere consilium fuit; sed ea tantum exinde delibare & proponere, quæ principii loco esse queant, ut quid in appellatione Celidonii sentiendum sit, dijudicare possimus. Itaque ut paucis totam hanc disputationem perstringamus, Quesnellus cum caussam de Celidonii appellatione c. 14. aggressus est, meram facti quæstionem verbis proposuit, & quid per ea tempora in Gallia obtinuerit, sese expensurum prætulit. At cum hoc factum involveret consuetudinem & canones in Gallia receptos, ex quibus solis jus appellationum Leoni competere potuisse præsumsit, reipsa in quæstione facti juris quæstionem implicuit, & negatis pro appellatione Celidonii consuetudine atque canonibus, Leonem nullo jure de ea cognovisse, novumque jus in Galliis hac cognitione studuisse sibi comparare ostendere voluit, uti c. 4. recitatis ejus verbis demonstratum fuit. Nos vero tum consuetudinem, tum canones appellationum jus in episcopalibus caussis Apostolicæ Sedi tribuere duobus antecedentibus capitibus ostendimus. Id autem juris quatenus in prærogativa primatus fundetur, & e jure divino descendat, hoc capite satis explicasse & constituisse nobis videmur. Igitur cum S. Leo, renitente licet S. Hilario Arelatensi, judicavit Celidonii caussam; non Hilarius pro consuetudine, nec pro canonibus in Gallia receptis pugnavit; nec Leo contra consuetudinem atque canones quicquam gessit, uti Quesnellus contendit: sed potius Hilarius, si huic judicio uti incompetenti restitisset, consuetudini & canonibus receptis sese opposuisset, immo etiam divinum primatus jus impetisse Leoni videri potuit: hic autem in ea caussa judicans fecit, quod poterat jure facere tum ex consuetudine, tum ex regulis canonum, ac præsertim ex prærogativa primatus. Cum vero in Hilario hujus consuetudinis, canonum, & divini juris ignorantiam, & multo minus contemtum nequeamus credere, ne maximam ipsi injuriam appingamus; eum Romano judicio in Celidonii caussa ea ratione repugnasse, quod in Leone jus appellationum non agnosceret, haudquaquam putamus.

Hilarii apologia quæ. 13. Alia igitur de caussa eum restitisse credimus, quod scilicet hanc caussam Romæ cognosci ac judicari non crederet expedire. Quo nomine si circumstantiæ id postulare videbantur, potuit quidem sese modeste opponere, & caussas proferre, ita ut pontificium jus intactum relinqueret. Num vero hac moderatione usus sit, facti quæstio est valde obscura, eo quod explorata documenta, quæ totius dissidii circumstantias indicent, nequaquam suppetant. Auctor Vitæ Hilarii moderationem & observantiam tota narratione repræsentat, nec in ejus ad Leonem allocutione, quam c. 17. describit, ullum verbum est, quod dissidium præferat circa jus pontificium, immo Hilarium pontificio juri deferentem satis indicat illis verbis, quibus eum protestatum scribit, *si* Leo *aliud velit*, nimirum si velit caussam definire, *se non futurum molestum*; quæ obsequentem animum & jus non inficiantem exhibent. Virtuti quidem & constantiæ Hilarii adscribit, quod, dum Romæ suum judicium circa Celidonium defendit, *solus tantos sustinuit*, *quod nequaquam minantes expavit*, *quod inquirentes edocuit*, *quod altercantes vicit*, *quod potentibus non cessit*, *quod .... communioni suæ*, *quem cum tantis viris damnaverat*, *conjungi nullatenus acquievit*, *quod ..... quos ratione non flexerat*, *credidit relinquendos:* sed

hæc

hæc nimis generalia sunt, ex quibus num disputando modum tenuerit ejus tantum, quod expediret, an vero in hoc ferventius agenti aliqua exciderint, quæ videri possent ipsum jus ferire, colligi nequit. Econtra insolentibus & arrogantibus verbis Hilarium usum, quibus ipsius beati Petri reverentiam minuisse, & potestatem aliqua ratione impetiisse visus est, Leo ep. 10. c. 2. & 3. non obscure significat: quod tamen ad contentionem juris circa appellationes necessario referendum non est, cum ipsa in quæstione ejus quod expedit, ferventior contentio aliqua verba exprimere potuerit, quæ auctoritatem Apostolicæ Sedis viderentur impetere. Confer hac in re, quæ dicentur in observat. ad part. 3. c. 1. Auxiliaris Præfectus in epistola ad Hilarium Vitæ hujus inserta c. 17. etsi arrogantiæ consilium ab eo amoveat, quædam tamen acerbiora, quibus Romanæ aures offenderentur, eidem excidisse indicat. Auctor autem Vitæ, qui illum Romæ fortiter dimicantem exhibuit, pertinacem non fuisse ostendit, cum eumdem reversum Arelatum *ad placandum animum S. Leonis inclinata humilitate conversum* tradit: & licet quæ eum *in hac caussa dictasse* commemoret, ad apologias pertinere credantur; in his tamen se moderate defendisse, ne pro placando Leone, magis magisque irritaret, indubium videtur.

14. In tanta gestorum obscuritate, dum jus Pontificis non negetur, reprehendere quidem nolumus, qui S. Hilarium moderate vindicare student; at satius credimus judicium Deo reservare, quam temere aliquid definire: quod consilium idem Auctor Vitæ Hilarii proposuit scribens; *Tantorum virorum* Leonis & Hilarii *præsertim jam ad supernam gratiam vocatorum nec in narratione audeo judicia ventilare*. Quesnellus vero omnino coarguendus, qui cum vindicandum sumsit S. Hilarium, ita vindicandum putavit, ut non solum accusarit Leonem, sed ipsum pontificium jus ab Hilario jure impetitum prætulerit.

CAPUT VIII.

Duo Leoni objecta in Celidonii negotio refelluntur.

1. OBservationes in primam partem non concludemus, nisi prius duas gravissimas criminationes diluamus, quibus Quesnellus in fine capitis ultimi partis primæ Leonem notare ausus est. Primum eum accusat, quod Celidonium communionis suæ participem faciens, *sacris altaribus interesse passus est*, *antequam caussæ ejus examen de novo institueretur*: quod pluribus canonibus vetitum prodit. De Celidonio scilicet interpretandum credit eum locum Vitæ Hilarii c. 17. quo hic coram Leone questus est, *aliquos apud Gallias publicam merito excepisse sententiam*, *&* *in Urbe sacris altaribus interesse*. At in primis de legitima sententia a legitimo judice edita canones loquuntur. Sententiam autem Hilarii in Celidonium ab incompetenti judice latam vidimus; unde Celidonium incompetenter depositum Valentinianus tradidit. Sententiam autem ejusmodi manifeste nullam & irritam qui canones servandam tradidere?

De Celidonio in communionem suscepto post depositionem ab Hilario decretam. Quo jure.

2. Deinde canones, qui allegantur, cum excommunicatos ab aliis recipi vetant, a legitimæ appellationis circumstantiis præscindunt, & num idipsum hoc quoque interpositæ appellationis casu servandum sit, nullo indicio significant. Appellationem quidem legitime interpositam, nisi quid speciatim excipiatur, sententiæ effectum suspendere, generalis ac notissima regula est, quam idem Quesnellus profitetur dissert. 8. n. 1. Enimvero cum in Sardicensi Concilio sermo esset de casu appellationis ad Romanum Pontificem ab eo interpositæ, qui depositus fuerat; decretum fuit can. 4. ut appellatione pendente nullus in locum ejus ordinetur; quod sane depositionis effectum ipsa appellatione suspensum præsumit: unius enim Episcopi legitima depositio alterius ordinationem inferebat. Si autem depositionis effectus suspendendus erat quoad ordinationem alterius, consequens videbatur quod ipsa depositio haberetur suspensa, ita ut ille adhuc Episcopus habendus esset, quoad ipsius caussa novo judicio determinaretur. Hinc forte in eodem canone ejusmodi Episcopus non absolute *depositus* dicitur, sed *qui videtur esse depositus*, ac si per appellationem effectu suspensivo in Episcopatus gradu persisteret, & communione episcopali, seu in gradu Episcopi recipi posset præsertim ab eo, ad quem appellavit.

3. Hanc

Disciplina Romanæ Ecclesiæ.

3. Hanc quidem disciplinam obtinuisse apud Romanam Ecclesiam, ut quicumque a gradu suo depositi, & communione sui gradus privati ad Sedem Apostolicam appellassent, iis communio in suo gradu traderetur, quoad caussa non esset determinata, palam fit ex facto Apiarii Presbyteri, *quem* (ut scripserunt Africani Episcopi in epistola ad Cælestinum Pontificem) *tua sanctitas credens appellasse*, *quod probare non potuit*, *communioni reddiderat*: ubi ratio reddendæ Apiario communionis non in novum judicium, quod nondum habitum fuerat, sed in ipsam appellationem refertur: neque hoc reprobatur ab Afris, nisi quatenus appellatio interposita vere non fuit, nec probari potuit. Hanc eamdem Romanæ Ecclesiæ praxim factum Lupicini Episcopi Africani, cui deposito ante judicium secundæ cognitionis *communionem hac ratione reddidimus*, inquit Leo ep. 12. c. 12. (quod caput a suppositionis nota luculenter vindicavimus) *quoniam cum ad nostrum judicium provocasset*, *immerito eum pendente negotio a communione videbamus fuisse suspensum*. Vides manifeste appellationi effectum suspensivum tribui, ita ut Lupicino tamquam adhuc Episcopo communio reddita fuerit. Hanc ergo Romanam disciplinam idem Leo pariter secutus est, cum Celidonium, qui ob impactum bigamiæ impedimentum depositus fuerat, appellatione interposita, ante ipsum Romanum de eo judicium in suo gradu sacris interesse permittens communioni reddidit.

Quam jure imperialis auctoritas interposita.

4. Altera Quesnelli adversus Leonem criminatio est, qua illum *ecclesiastici moris nonnihil oblitum* tradit, *cum per imperatoriam sanctionem Gallicanæ Ecclesiæ consuetudini derogare primus tentavit*, *illudque a Valentiniano III. edictum elicuit*: *Ne quid tam Episcopis Gallicanis*, *quam aliarum provinciarum liceat sine viri venerabilis Papæ Urbis æternæ auctoritate tentare*; *sed illis omnibusque pro lege sit quidquid sanxit*, *vel sanxerit Apostolicæ Sedis auctoritas*: & post pauca de Leone queritur: *Dum sæculares potestates adversus Hilarium totamque Ecclesiam Gallicanam commovit*. Valentiniani III. lex intelligitur, inter Leoninas ep. 11. eo consilio edita, ut executioni efficaciter mandaretur ea Leonis ad Viennenses epistola, qua Hilarius compescebatur, ne aliorum Metropolitarum jura usurparet, ne incompetentia judicia exerceret, appellationibus resisteret, totamque Gallicanam Ecclesiam suo libito regeret. Qui in hoc imperialem potestatem adhibitam queritur, Leonis gesta contra jus, seu in oppressionem alieni juris fuisse præsumit. Nam sæcularem potestatem invocari pro jure observando & ad cogendos inobedientes, quis reprehendere potest? Plura vetustiora sanctissimorum Episcoporum & Pontificum exempla, quæ nemo coarguet, id satis vindicant. Jus quidem in eo fuisse Hilario Quesnellus ostendere nisus est. At quam irrito conatu laboraverit, in caussa Celidonii jam vidimus, in Projecti autem caussa parte sequenti videbimus. Sola ergo falsa præsumtione Quesnelli criminatio innititur. Multo autem magis imperiali auctoritate opus erat adversus Hilarium, siquidem militari manu, armatoque præsidio in sua consilia contra alienum jus abusus ferebatur, ut Leo & Valentinianus testantur. Num in Hilario reprehendi nequit sæcularem potestatem contra jus adhibere; in Leone autem reprehendetur, cum pro jure & observantia canonum eamdem invocavit, ut ille cohiberetur, qui Patricio Præfectorioque præsidio fultus abutebatur? Nonne *regia potestate coercendi*, *qui turbant Ecclesiam*, ut in postilla marginali notavit idem Quesnellus ad cap. 1. epist. 118.? Non soli hæretici vel schismatici, sed etiam qui zelo nimio ac præpotenti feruntur, ita Ecclesiam turbare, & scandala excitare queunt, ut regia potestate in subsidium advocata merito compescantur. Si Quesnellus Romanæ Sedis potestatem in judiciis & appellationibus ea lege approbatam queritur; quo jure hæc approbatio nitatur jam demonstratum est. In appellationum quidem caussis multo ante imperialem legem a Gratiano petendam Romana Synodus non dubitavit. Vide epistolam Synodi, & ipsam legem Gratiani apud Coustantium tom. 1. epist. Rom. Pont. inter Damasi epistolas num. *6.* & 7. Si vero potissimum displicet imperiali sanctione fuisse præscriptam obedientiam legibus pontificiis, nonne Apostolicæ Sedi ratione primatus jure divino obedientiam omnes debere, Ecclesia Catholica etiam Gallicana semper professa est? Non itaque Leo cum imperialem legem obtinuit, sed verius Quesnellus cum hanc censuram scripsit, ecclesiastici non tam moris, quam juris oblitus est.

OBSER-

OBSERVATIONES
IN SECUNDAM PARTEM

De caussa Projecti: ubi de ecclesiasticis Galliarum provinciis ac metropolibus.

CAPUT PRIMUM.

Duo accusationum capita adversus S. Hilarium Arelatensem in Projecti caussa a Quesnello perperam constituta ostenduntur.

1. D duo accusationis genera Quesnellus revocat, quæ Hilario in Projecti negotio objiciuntur. Unum, quod Projecto ægrotanti successorem superordinaverit, idque egerit non expectatis civium votis, testimonio plebis, honoratorum arbitrio, electione Clericorum. Alterum, quod in aliena provincia hanc ordinationem patraverit. Primum cum probare non posset, in suspicionem adducere studuit, propterea quod *a solis Hilarii adversariis hæc testata habeamus*. Cum autem fateatur nullam hujus rei nisi apud Leonem haberi mentionem, qui ex ipsius Projecti ac civium ejusdem urbis litteris rem gestam describit; adversarios Hilarii Quesnellus habuisse dicendus est, si non Leonem judicem, certe Projectum Episcopum & cives ejusdem urbis: adeo ut de his etiam intelligenda sint illa, quæ ab eo subjiciuntur, nimirum hæc objecta *tam esse indigna episcopali viro sacrorum canonum disciplinæque studioso, qualem Hilarium exhibent tot Gallicanæ Synodi, quæ ipso agente ac præside celebratæ sunt, ut merito inter adversariorum invidorumque calumnias numeranda sint*. Incredibile maxime est Projectum, & cives ejus per calumniam Hilarium gravasse, & hisce calumniis Leonem facile credidisse, remque inseruisse publicæ epistolæ, quæ de calumnia facile revinci posset. Quid quod non solus Leo, sed etiam Valentinianus Imperator hoc factum in lege publica satis indicavit? Huc enim pertinent illa epist. 11. *Indecenter alios* (Episcopos) *invitis & repugnantibus civibus ordinavit*. Hanc quoque calumniam Imperatorem e Leone ebibisse Quesnellus affirmare potest. At cum nullum antiquum testem alleget, qui contrarium subindicet, apud neminem fidem inveniet. Ipsum silentium auctoris Vitæ Hilarii, qui totus est in ejus laudibus atque vindiciis, nihil calumniosum in hoc negotio a Leone traditum innuit. Cum enim non ignorarentur Leonis litteræ quæ hoc factum præcipue taxant, si calumniæ fuisset obnoxium, eam detegere auctor non prætermisisset.

Narratio Leonis perperam in suspicionem falsi adducta.

2. Hanc Hilarii defensionem satis infirmam Quesnellus vidit, cum parte 3. cap. 4. aliam vindicandi rationem inivit. Etsi enim satis credibile existimet (ut & nos credimus) virum tam sanctum non præsumtione aliqua, sed zelo ob aliquot nobis ignotas circumstantias ad hanc ordinationem perinde agendam ductum fuisse; cum tamen rem hanc adversus canones gestam negare non possit, condonandum nihilominus putat sancto viro, *dum variis Ecclesiarum negotiis emergentibus incumbens, aliqua paullo nimis præcipitanter exequitur, ut ad alia zelo disciplinæ accensus properaret*. Hanc excusationem, dum S. Hilarium a malitia purgans, Leonem non accusat, libenter accipimus. Sufficit ad vindicandam Leonis de Hilario censuram, si iste contra disciplinam egisse, ipso fatente Quesnello, dicendus sit. Immo hoc præcipitantis Hilarii exemplum in re tanta probabile efficit etiam in Celidonii caussa simili præcipitantia usum fuisse; ut mirum non sit, si in eo judicio deceptus fuit. Satis de prima accusationis parte.

3. Plura dicenda erunt de secunda, in qua Quesnellus pluribus disputat, cum videat eam criminationem, qua *in aliena provincia* ordinatio ab Hilario usur-

Hilarius ordinavit Episco-

pum in aliena provincia. usurpata traditur, si vera sit, haud facile posse excusari. Pauca quidem & hac in parte sufficerent, cum Leoni alienam provinciam testanti citius credendum sit, quam Quesnello solis imbecillibus conjectationibus neganti. Cujus enim Ecclesiæ Episcopus fuerit Projectus, cui Hilarium superordinavit successorem, nemo prodidit. Quesnellus autem conjectando existimat fuisse Episcopum provinciæ Narbonensis primæ, quam Arelatensi subditam contendit. Cum vero Projectus alienæ provinciæ Episcopus a Leone tradatur; ex hoc Leonis testimonio alterutrum inferendum erat, vel Projectum non fuisse Episcopum in Narbonensi I. si hæc ad Arelatensem pertinebat; vel si fuit Episcopus in eadem provincia Narbonensi, eam ad Arelatensem nihilum pertinuisse.

Projectus Episcopus provinciæ Narbonensis I. epist. 10. c. 4.

4. Nos quidem probabilissimum credimus, Projectum fuisse Episcopum in prima Narbonensi; eam enim lectionem Leonini textus ex MSS. prætulimus: *Quid sibi Hilarius quærit in aliena provincia, & id quod nullus decessorum ipsius ante Patroclum habuit, quid usurpat? cum & ipsum, quod Patroclo a Sede Apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum sit sententia meliori sublatum.* Indicatur enim his verbis Episcopatus *alienæ provinciæ*, quam Patroclus quidem Zosimo concedente obtinuerat, sed postmodum retractata Zosimi concessione amiserat; ita ut Leonis tempore *aliena* esset. De sola autem Narbonensi prima id verum est, quippe quam solam Narbonensi Episcopo metropolitano ademtam Patroclo primum tradidit Zosimus; & dein Bonifacius Patroclo sublatam, expresse Narbonensi Episcopo restituerat. Igitur in hac Episcopus erat Projectus, cui Hilarius cum superordinavit successorem, ordinationem *in aliena provincia* quæsivit. Hæc autem ordinatio contigisse videtur post judicium in caussa Celidonii Vesontione habitum, adeo ut Hilarius Vesontione in Narbonensem primam profectus, celeriter ordinaverit Episcopum, ut mox Romam adversus Celidonium pergeret. Sic enim commode intelliguntur illa Leonis ep. 10. c. 5. *Cursu, ut didicimus, celeri itinera multa conficiens, & per longinquas provincias ... discurrens* &c. Magnum provinciarum intervallum inter Vesontionem in Maxima Sequanorum, & Narbonensem primam intercedit: quod non verificaretur, si Hilarius Arelate in Narbonensem provinciam transisset. Hinc etiam Projecti querela post exactum Romanum de Celidonio judicium ad Leonem delata traditur, cum Hilarius jam Roma excessisset.

Quæ esset melior Hilarii excusatio.

5. Hæc quidem ordinatio in aliena provincia peracta, ab usurpatione alieni juris vindicari aliqua ratione posset, si Metropolitani assensu peracta diceretur. Id autem videntur innuere illa Leonis verba c. 6. ubi de ordinationibus, quæ Metropolitanis singularum provinciarum competunt, loquens ait: *Alienum jus alter sibi non audeat vindicare. Suis limitibus, suis terminis sit unusquisque contentus; & privilegium sibi debitum in alium transferre se posse noverit non licere. Quod si quis negligens apostolicas sanctiones plus gratiæ tribuens personali* (hæc Hilarium videntur respicere) *sui honoris desertor esse voluerit, privilegium suum in alium transferre posse se credens; non is cui cesserit, sed is qui intra Provinciam antiquitate episcopali ceteros prævenit Sacerdotes, ordinandi sibi vindicet potestatem.* Hæc tam sollicite declarata & constituta non fuissent in caussa Hilarii, nisi personali hujus gratiæ privilegium suum Metropolitæ, & in his Narbonensis Episcopus, detulissent.

Quid Quesnellus.

6. Hoc tamen vindiciarum genere, quod apostolicis decretis reprobatur, Quesnellus non contentus, eam Hilarii defensionem multo conatu extulit, quæ pro jure suo Hilarium egisse præfert; & hanc ordinationem non in *aliena*, ut Leo tradidit, sed in propria Arelatensi provincia peractam statuere nisus est: quod sequenti capite expendetur.

CA-

CAPUT II.

Ordinatio in aliena Provincia ab Hilario peracta demonstratur. Narbonensis prima Narbonensi Metropolitæ semper subjecta, abjudicatur a Metropolitano Arelatensi. Zosimo subreptum fuit a Patroclo circa missionem S. Trophimi.

1. QUesnellus ut suam sententiam propugnet, cum multa de Arelatensis sedis jure pluribus capitulis congerit, tum vero quæ ad rem præsentem spectant, huc revocantur. Id primum contendit Arelatensem Episcopum jam ab initio metropolitici juris præfuisse toti Narbonensi solidæ, ac propterea subjectam habuisse Provinciam Narbonensem I. in qua Hilarius Projecti successorem ordinavit; adeo ut per meram subreptionem Narbonenses Episcopi eam sibi posterius asseruerint; quod tamen per decretum Zosimi, reintegrato Arelatensis jure, cassatum fuit. Cum vero negare non posset Zosimi successores Bonifacium I. & Cælestinum pro metropolitico Narbonensis Episcopi jure in eamdem Provinciam decreta tulisse, quæ Zosimi constituta ea in parte rescindunt; id secundo contendit, ex antiquo Arelatensis Ecclesiæ jure hæc decreta effectum non fuisse sortita in Galliis; & idcirco Hilarium, cum Projecto successorem dedit, in sua, non autem in aliena Provincia Episcopum ordinasse. Quesnelli sententia & fundamenta.

2. Hæc duo quæstionis capita, ut quam brevius fieri queat, exsolvantur, quoad primum ad tempora Zosimo anteriora spectans, pro metropolitico jure Narbonensis Episcopi in Narbonensem primam certum documentum litterarum apostolicarum Hilarius Narbonensis ad ipsum Zosimum miserat. Nullum antiquius documentum indicatur, quod pro Arelatensi oppositum fuerit. Solum Zosimus epist. *6.* ad Hilarium Narbonensem hoc apostolicum Narbonensis sedis privilegium affirmavit subreptitium: *Evacuato eo, quod obtinuisse a Sede Apostolica subreptitie comprobaris*: & epist. 1. ad Episcopos Galliæ c. 2. Arelatensem sedem ordinationum jus in utramque Narbonensem *semper habuisse* diserte prodidit. In his & similibus unius tantum Zosimi testimoniis tota Quesnelli auctoritas est. At contra Zosimum testatur Leo neminem Episcoporum Arelatensium *ante Patroclum* in eam Provinciam, in qua erat Projectus, ordinationum jus sibi vindicasse. *Id quod nullus prædecessorum ipsius ante Patroclum habuit, quid usurpat?* Tota igitur lis his duobus contrariis testibus fulta ex eo pendet, utri potius credendum sit, Zosimone affirmanti antiquum jus Episcopi Arelatensis in primam Narbonensem, an Leoni neganti. Pro deceptione autem Zosimi non levis præsumtio est. Narbon. Episcopus ante Zosimum fuit Metropolita. Epist. 10. c. 4.

3. Hunc Pontificem Patroclo Arelatensi nimium fidisse ac ab eodem præsente malis artibus circumventum fuisse & deceptum, ex Herotis caussa certissimum est. Acceptus scilicet erat apud Zosimum Patroclus, eo quod amicitia & patrocinio fungebatur Constantii Consulis & magistri militiæ, *cujus per ipsum gratia*, inquit Prosper, *quærebatur*. Cum vero Herotis sedem invasisset, e re sua erat ut Heros a Zosimo damnaretur, sicque se in Arelatensi sede firmaret. Sicut autem quæ hoc consilio Heroti Patroclus imposuit, Zosimus nimium credulus ebibit, & litteris tradidit; ita etiam facile suscepit, & ingessit, quæ ille venditavit pro Arelatensis sedis jure in Narbonensem I., ut ne hæc majorem fidem mereantur, quam quæ adversus Herotem opposuit. Neque magis probant *gesta & multorum consacerdotum* testimonia, quæ pro Arelatensis sedis prærogativa Zosimus memorat epist. *6.* ad Hilarium Narbonensem c. 1. Patroclo enim homini fraudolento atque violento facile fuerit in suum favorem ac sensum eos Episcopos captivare, quibus *infami mercatu sacerdotia venditabat* teste Prospero Tirone in Chronico ad annum XX. Imperatoris Theodosii. Alii autem fortasse non tam fallaciis, quam metu compulsi fuerunt, ne eum adversarium haberent, qui Constantii favore fretus Herotem persequebatur. Quid quod hi testes & gesta ex eorumdem testificationibus in eo versabantur, ut institutionem metropolitici juris Arelatensis referrent in S. Trophimum, a quo jus ordinationum in ipsam Narbonensem primam ad Arelatenses successores suos transmissum, & *custoditum usque in proximum tempus*, *gestis apud nos habitis*, Zosimus a Patroclo deceptus. In Chronico ad an. 412.

multorum consacerdotum testimoniis approbatur. Sic enim Zosimus eadem ep. *6.* c. 1. Quæ autem de hac Trophimi missione ex eorumdem utique gestorum ac testium fide ab hoc Pontifice traduntur, nonnulla falsitatis indicia præferunt, quæ ipsa gesta ac testes satis in suspicionem adducunt.

Falsitatis indicia in narratione de antiquit. missionis S. Trophimi.

4. Primo Zosimus Trophimi missionem affirmat primam omnium in Gallias, adeo ut *ex* ejus *fonte totas Gallias rivulos accepisse* tradat ep. 1. ad Episcopos per Gallias & septem Provincias constitutos. Et ep. *6.* ad Hilarium Narbonensem de ordinationibus Episcoporum Provinciæ Viennensis ac duarum Narbonensium sermonem faciens, *Ad illas regiones*, inquit, *tanti nominis* (idest Episcopatus) *reverentiam* (Trophimus) *primus exhibuit*, *& in alios* (seu potius *in alias*) *non immerito ea, quam acceperat, auctoritate transfudit*. Hæc ut vera essent, oporteret S. Trophimi missionem ad apostolica tempora invehere ante SS. Pothinum & Irenæum, quibus Episcopis ineunte sæculo secundo Lugdunensis & Viennensis Ecclesiæ florebant. Hanc quidem apostolicam ætatem Trophimi missioni tribuunt Episcopi Arelatensi Metropolitæ faventes in libello supplici ad Leonem Papam ep. *65.* inter Leoninas, dum *a S. Petro* & *ab Apostolis* S. Trophimum Arelatem missum tradunt, *& exinde aliis paullatim regionibus Galliarum donum fidei & religionis infusum*. Hæc quæ nota affirmantur omnibus Gallis, & apostolicis documentis probata, ex litteris Zosimi pendent, quæ in Galliis vulgatæ jam fuerant. Hinc tota hujus antiquitatis auctoritas ad Zosimum, seu ad Patroclum & consacerdotes ejusdem a Zosimo allegatos revocatur. Patroclo autem necessarium erat apostolicitatem ingerere, ut suam sedem Arelatensem Viennensi, cum qua potissimum contendebat, anteriorem & matrem suaderet. Hæc vero apostolicæ ætatis antiquitas palam refellitur a vetustiore scriptore Gallo Sulpicio Severo, qui nullius partis studio ductus, rerumque antiquarum præsertim Gallicanarum peritus, christianam religionem in Gallias *serius* illatam sincere professus est lib. 2. cap. 32. Hist. Sacræ: *Serius trans alpes Dei religione suscepta*. Diptyca etiam Arelatensis Ecclesiæ a Mabillonio edita tom. 3. Analector. pag. 432. hanc apostolicam antiquitatem excludunt: quatuor enim tantum Episcopos referunt ad Marinum usque, qui an. 314. Arelatensi I. Synodo interfuit. Hinc in Taurinensi Synodo, ubi ante Zosimum caussa inter Arelatensem & Viennensem summa contentione agitata fuit, & *allegationes Episcoporum auditæ* traduntur, Arelatensis (1) Episcopus vel hanc apostolicam Trophimi missionem non produxit, quia eam a majoribus non acceperat; vel si produxit, nullo idoneo documento probare potuit: alias caussa certo certius adjudicata fuisset eidem Episcopo, qui ex hac tam vetusta missione suam Ecclesiam ipsius Viennensis matrem satis superque demonstrasset. Hæc vetustiora Zosimo documenta imposturæ Patrocli indicia sunt manifesta; adeo ut ipse Quesnellus hanc apostolicitatem missionis S. Trophimi non tam deferere, quam falsitatis notare non dubitet. Vide ejus Notas in ep. *65.* ubi de S. Trophimi missione a B. Petro Apostolo ait: *Et hoc ego falsissimum puto*. Hanc quidem missionem ad Decii tempora, idest ad medium tertium sæculum, Gregorius Turonensis retulit: nec nisi ex præjudicio ac fide testimonii Zosimi, seu verius Patrocli, ac Gallicanorum, qui Zosimum, seu Patroclum sequuti sunt, ejus sententiam nonnulli reliquerunt.

De origine religionis in Galliis.

Arelatensis sedis initia non sunt apostolica.

5. Alia porro evidentior impostura elucet in illis, quibus S. Trophimus *primus Metropolitanus Arelatensis civitatis ex hac sede directus* traditur ep. 5. ac ex eodem *semper* idem jus metropoliticum a successoribus ipsius custoditum proditur ep. *6.* Id tam falsum est, quam quod falsissimum. Per ea enim antiqua tempora, quibus S. Trophimus in Gallias missus fuit, quibusque persecutiones efferbuerunt, nullus in Galliis metropoliticam dignitatem obtinuit. In hoc ipse Quesnellus ultro consentit part. 1. c. 13. n. 8. ubi de ea Hierarchiæ forma loquens, qua Metropolitanis Episcopi subjiciuntur, ait: *Quod ante Synodi Nicænæ tempora difficillimum est deprehendere*. Et c. 12. hanc hierarchicam institutionem illa tempestate quærere *præsertim in Gallia transalpina, quæ fidem*

Seræ Metropoles eccles. in Galliis.

(1) Id quoque Tillemontius paullo dissimiliter innuit tom. 10. pag. 681. *Pour ce qui regard les Eglises d' Arles & de Vienne, soit que l' Evesque d' Arles se fust servi de son argument de S. Trophime, soit qu' on ne l' eust pas encore inventè, il est visible que le Concile de Turin n' y eut point d' ègard.*

fidem sero admisit, *hominis est*, inquit, *antiqua novaque miscentis*. Confer quæ de seris Gallicanarum Metropoleon initiis dicentur cap. 3. §. 2. Quodsi una cum Trophimo sex alii Episcopi in Gallias missi fuere ad fidem ibidem spargendam ac instituendas Ecclesias, ut cum Gregorio Turonensi idem Quesnellus censet part. 1. c. 13. n. 9. & in Notis laudatis ad ep. 65., non major ratio est, cur Trophimo potius, quam aliis sex Episcopis idem jus metropoliticum, quod pro jure ordinationum accipitur, tributum dicatur: ac inter hos jus idem traditum fuisset socio ejus Paullo, qui primus præfuit Narbonensi civitati eo tempore Metropoli totius Provinciæ, quæ idcirco Narbonensis appellabatur. Hæc falsitatum indicia, Zosimo Patrocli & fautorum ejus fallaciis affícta noscuntur: unde jure Tillemontius not. 1. in Vitam S. Dionysii Parisiensis tom. 4. pag. 707. non dubitavit scribere: *La mission de S. Trophime par les Apostres & par S. Pierre n'estant fondèe que sur des auteurs*, *qui ne l'avancent*, *que pour soutenir une pretention que l'on peut assurer estre insoutenable*, *& dans la quel Mr. de Marca* (de primis Galliar. Episc. c. 13.) *avoue que Patrocle avoit surpris Zosime par ses mensonges*, obreptum Zosimo per falsam Patrocli suggestionem, *il n'y a guere lieu de s'y vouloir arrester*. Et not. 2. in Zosimi vitam tom. 10. pag. 838. ait: *Tout cela est fondè sur la bonne foy de Patrocle*, *a qui on peut attribuer toutes sortes des mensonges sans fair tort a sa reputation*. Similiter Faidit, seu auctor Gallus operis inscripti *Eclaircissemens sur la doctrine & sur l'histoire ecclesiastique des deux primiers siecles a Mastricht an.* 1695. pag. 157. hæc in ipso titulo seu synopsi præfert: *Que la tradition*, *qui fait envoyer S. Trophime par S. Pierre dans les Gaules*, *pour les convertir a la foy*, *est une fable inventèe par Patrocle d'Arles*, *pour appuyer ses pretentions de Metropolitain sur Vienne*. *Conjectures que S. Trophime ne vint a Arles que vers l'an.* 255. *& y remplit la place de Marcien*. *Preuves que d'autres avant luy avoient prechè la foy en France*, *& y avoient fondez des Eglises le* I. *&* II. *siecle*.

6. Ubi vero hæc imposturæ & obreptionis argumenta sunt, quis Zosimi testimonium Episcopi Arelatensis antiquum jus affirmantis in Narbonensem I. præferendum credat testimonio Leonis, qui hoc jus nemini *ante Patroclum* fuisse affirmavit? Numquid similia obreptionis & fallaciæ argumenta in Leone indicari queunt? Zosimus solius Patrocli & fautorum ejus suggestionibus, qui Romam accesserant, hoc negotium transegit Hilario Narbonensi absente, & ignorante quæ ab illis ingesta fuerant. Postulante enim per litteras Zosimo, ut de suo jure documenta transmitteret, satis aptas credidit apostolicas litteras, quæ suæ sedis prærogativam & possessionem firmabant, nec absens potuit respondere testibus, quibus Patroclus Zosimo obrepsit. At S. Leo de obreptione Zosimi satis edoctus fuit posterioribus decretis Bonifacii & Cælestini, quibus Zosimi decreta retractata fuere: hi enim Pontifices non ita statim Zosimi prædecessoris sui decreta abrogassent in favorem Narbonensis sedis, nisi eum a Patroclo deceptum, & S. Trophimi narrationem confictam detexissent. Præterea S. Leo cum post ordinationem Ravennii Gallorum Episcoporum Arelatensis sedis fautorum preces accepit, in quibus eadem Zosimi decreta eademque S. Trophimi narratio ingerebatur, ut eadem sedes Viennensi præferretur; utriusque partis allegationes a Clericis præsentibus traditas accurate expendit; nec tamen quoad Trophimi missionem quicquam invenit, ex quo caussam Arelatensi addiceret. Solum cum semper utrasque civitates Arelatensem & Viennensem claras fuisse reperisset, *ut quarumdam caussarum alterna ratione*, *nunc illa in ecclesiasticis privilegiis*, *nunc ista præcelleret*; eam Provinciæ divisionem constituit, quam Taurinense Concilium suaserat: Narbonensi autem Episcopo jus suum in Narbonensem I. intactum reliquit; & sicut is hoc jus apostolico privilegio firmatum olim obtinuerat, ita etiam post Leonis decretum semper obtinuit. Comparatio testimoniorum Zosimi & Leonis.

7. Hinc porro tertium Quesnelli caput eliditur, quo ita Arelatense jus in hanc Provinciam extulit, ut Bonifacii decretum subreptitium & in Galliis non receptum ingesserit. At quoad subreptionem, cum subreptitia ostenderimus decreta Zosimi, quæ in Patrocli violenti & vaferrimi gratiam Narbonensem I. contra veterem usum, & contra apostolicum privilegium Arelatensi sedi subjecerant; quomodo subreptionis notari potest decretum Bonifacii, quo impacta Zo- Bonifacii decretum pro Narbonensi vindicatur.

 simo

ſimo ſubreptio reciſa fuit? Non meminit quidem Bonifacius reſcriptorum Zoſimi. Cum vero ea tam ſolemnia fuerint, & Bonifacio Romanæ Eccleſiæ Preſbytero præſente edita, eumdem latere non potuerunt: quod ſatis eſt, ut ejuſdem ſilentium in obreptionis & ignorantiæ ſuſpicionem adduci nequeat. Nec opus fuit audire vel Patroclum Arelatenſem, quem per fraudes Zoſimum decepiſſe exploratum erat, vel Hilarium Narbonenſem, pro quo ſatis loquebantur litteræ, quas una cum apoſtolico ſuæ ſedis privilegio ad Zoſimum miſiſſe Bonifacius tum Romæ præſens ſciebat. Quomodo tandem obreptitium dici poteſt hujus Pontificis decretum, quod a nullo Bonifacii ſucceſſore revocatum, immo veluti omnino ratum & juſtum a Cæleſtino confirmatum fuit; & cujus cauſſa Leo in epiſt. 10. affirmavit: *Idipſum, quod Patroclo a Sede Apoſtolica temporaliter videbatur eſſe conceſſum, poſtmodum eſſe ſententia meliore ſublatum*; & ita ſublatum, ut Narbonenſis Epiſcopus eodem jure ſemper potitus ſit? *Videbatur conceſſum*, inquit S. Leo: quia decretum Zoſimi ob fraudolentiam & notoriam ſubreptionem irritum habuit. Queſnellus autem ut hoc decretum propugnet, non tam Bonifacio, quam Cæleſtino & Leoni deceptionem impingere non veretur.

Receptum in Galliis. 8. Quæ porro conjecturæ a Queſnello afferuntur cap. 5. ut Bonifacii decretum in Galliis uſu non receptum, nec effectum ſortitum oſtendat, adeo incongruæ & exiles ac longius quæſitæ ſunt, ut per ſe nihil conficiant. Uſus, quo effectus probetur, a factis pendet. Unicum autem factum Lutubenſis Eccleſiæ, quod hactenus proditum ſit, ad provinciam Narbonenſem I. pertinet; & iſtud præterea Bonifacii conſtitutione poſterius non eſt. In hoc autem ipſo facto ſolus Patroclus Zoſimi decretum in uſum perducturus, Lutubenſibus Epiſcopum dare contendit. At cum Zoſimo ſubreptum ſcirent ejuſdem Eccleſiæ Clerus & populus, legatos ad Bonifacium miſere, qui de Patroclo queſti ſunt inter cetera hoc nomine, quod *in aliena provincia prætermiſſo Metropolitano contra Patrum regulas ordinaſſet*. Hic autem Pontifex nullam rationem habens reſcriptorum Zoſimi, quæ non ignorabat, adeo ea irrita cenſuit, ut ad Hilarium Narbonenſem ſcripſerit epiſt. 12. *Noſtra auctoritate commonitus, quod quidem facere ſponte deberes, deſideriis ſupplicantium & voluntate reſpecta, ad eumdem locum, in quo ordinatio talis celebrata dicitur, Metropolitani jure munitus, & præceptionibus noſtris fretus accede: intelligens arbitrio tuo ſecundum regulas Patrum quæcumque facienda ſunt, a nobis eſſe conceſſa; ita ut peractis omnibus, Apoſtolicæ Sedi, quidquid ſtatueris, te referente clareſcat, cui totius provinciæ ordinationem liquet eſſe mandatam.* Non dicit ſe hoc decreto *mandare*, ſed *liquere eſſe mandatum*, antiquo ſcilicet ſuæ ſedis jure, cui ſubreptitias Zoſimi conſtitutiones reipſa non derogaſſe credidiſſe videtur: unde eum affirmavit *ſponte ſua* jam potuiſſe idipſum facere, ut auctoritate apoſtolica, qua Zoſimi conſtituta reſcinderentur, non indigeret. Ne quid vero dubii ſupereſſet, eumdem Metropolitanum ejus provinciæ hac epiſtola declaravit confirmavitque, ne fortaſſis cuipiam Zoſimi decreta impedimento eſſe crederentur. Poſt hoc autem Bonifacii reſcriptum nullum aliud factum ad Narbonenſem I. provinciam ſpectans, memoriæ mandatum eſt ad S. Hilarium uſque, qui Projecto ſucceſſorem dedit: unde miramur Queſnelli animoſitatem, qua ſine ullo facto hoc decretum ante S. Hilarium Arelatenſem effectum non fuiſſe ſortitum, ſeu non receptum pronuntiavit; cum præſertim idem decretum a Cæleſtino confirmatum fuerit, & Leo ipſe, dum affirmat Zoſimi decretis Patroclo jus in eam provinciam *temporaliter* fuiſſe conceſſum, Hilarioque Arelatenſi ſuccenſet, quod poſt caſſationem Bonifacii idem jus uſurparit, neminem poſt Patroclum, & poſt decretum Bonifacii idem jus ſibi arrogaſſe præſumat.

Queſnelli objecta ſolvuntur. 9. Atqui, inquit ille c. 5. cum S. Leo ſcribat, nullum Hilarii deceſſorem jus metropoliticum in eam provinciam ſibi vindicaſſe *ante Patroclum*, hujus ſucceſſores Bonifacii decreto neglecto idem jus exercuiſſe exinde ſequitur. Hæc vero mera cavillatio eſt inaniſſima. Cum enim eo loco S. Leo antiquam ſolummodo, quæ præferebatur, Arelatenſis poſſeſſionem ante Patroclum voluerit revincere, & juſtitiam aperire decreti prædeceſſoris ſui Bonifacii, qua Zoſimi decretum emendatum fuiſſe ſtatim ſubjicit, ſoli anteceſſores Patrocli commemorandi fuerunt. Fortius videri poteſt argumentum ex Cæleſtini epiſtola ad

Epi-

Episcopos per Viennensem & Narbonensem provincias constitutos, in qua Bonifacii decretum confirmans, neminem suæ provinciæ limites præterire, nec quicquam in alterius Episcopi injuriam præsumendum decernit. His S. Honoratum Arelatensem indicari Quesnellus putat, ac si Bonifacii decretum negligens, omnes provincias a Zosimo concessas, & ipsam Narbonensem I. rexerit. Sed titulus epistolæ cum provincia Viennensi unicam Narbonensem præfert. Unde autem colligas sermonem ibi esse potius de Narbonensi I. quam de II? In hac quidem Episcopus Aquensis jus metropoliticum exercere debebat ex Bonifacii decreto, ut explicabimus c. *6.* n. 5. Hoc tamen decretum cum non ita esset expressum de Narbonensi II. uti fuerat de Narbonensi I. Honoratus in illam jus sibi superesse fortassis credidit, idque a Cæleftino illis verbis indicari potuit, ut ne ad Narbonensem primam hoc testimonium traducatur; quæ cum expresse a Bonifacio exclusa fuisset a jure metropolitico Episcopi Arelatensis, hoc decretum a sancto viro Honorato contemptum sine ullo certo teste affirmare, temerarium & hujus memoriæ injuriosum est. Adde quod memorata Cælestini epistola in duas veluti partes distinguitur. Prima pars tribus capitibus comprehensa eos abusus, qui ad Pontificem delati fuerunt, manifeste perstringit: & in hac nihil legitur, quod alieni juris usurpationem insinuet. Altera vero pars quasdam generales disciplinæ regulas subjicit, quibus inferendis nulla peculiaris querela occasionem dedisse indicatur. Immo ea tantum ratio affertur sub finem c. 3. ut Apostolicæ Sedis statuta *licet plerisque cognita*, hac repetitione *ad disciplinæ normam* quisque revocare festinet. Et sicut quædam in his regulis interdicta ab Honorato violata colligi nequeunt, ita nec primum statutum de Metropolitarum juribus non violandis, quod uti recentius a Bonifacio editum, & ad easdem provincias pertinens inter cetera primo loco repetendum visum est. Hinc tandem resolvuntur omnes Quesnelli nisus, quibus Hilarium Arelatensem excusaturus, Narbonensem I. provinciam Arelatensi Metropolitano subjectam fuisse contra apertum Leonis testimonium contendit: simulque patet, quam jure idem Pontifex ipsum Hilarium hoc quoque nomine reprehenderit, quia *in aliena provincia* Projecto successorem consecravit.

CAPUT III.

De dispositione civili provinciarum Galliæ præsertim circa Narbonensem solidam. Quinque provinciæ non ex sola Narbonensi excisæ, sed Aquitaniam & Novempopulanam comprehendebant. Alia divisio provinciarum sex sub Theodosio I. Divisio septem provinciarum IV. sæculo facta ostenditur. Omnium Galliarum divisio in duas diœceses, quæ duobus Vicariis Præfecti Prætorio Galliarum suberant. De notitia provinciarum ex MS. Veronensi edita, quæ libello provinciarum, & notitia dignitatum utriusque Imperii vetustior ostenditur. Catalogus Episcoporum Concilii Arelatensis I. vindicatur: aliaque anterior Narbonensis solidæ divisio conjicitur.

1. DE divisione civili & ecclesiastica provinciarum in Galliis, de qua Quesnellus & in prima & in secunda præmissæ dissertationis parte pluribus disseruit, nullam hactenus observationem fecimus, eo quod hæc valde implexa disputatio ad vindicandum Leonem necessaria non fuit. Nunc vero Leone satis aliunde vindicato, nonnulla de hoc argumento proferre non piget, quibus Quesnelli lapsus detegentur. De divisione civili in primis dicendum est, cui antiqua ecclesiasticarum provinciarum divisio accommodata creditur. Cur de civili Galliarum dispositione agendum?

2. Constat inter omnes Augustum Gallias dispartitum fuisse in partes quatuor, seu in tres Gallias, Celticam vel Lugdunensem, Belgicam, & Aquitanicam, ac in Narbonensem, quæ postrema uti vetusti juris populo Romano relicta, proprio *Provinciæ* nomine decorabatur. Hæc, de qua in caussa S. Hilarii potissimum agitur, totam eam regionem complectebatur, quæ posteriori divisione in provinciam Viennensem, in duas Narbonenses, in Alpes maritimas, & Alpes Grajas dissecta fuit. Ista Augusti partitio diutius obtinuit. Sub Diocletiano *novam insignem provinciarum* divisionem factam fuisse antiquus auctor libelli *de Mortibus persecutorum* testatur c. 7. *Provinciæ quoque in frusta* Divisio provinc. sub Augusto. Alia Diocletiani.

con-

concisæ, multi præsides, & plura officia singulis regionibus ac pene jam civitatibus incubare: item Rationales multi, & Magistri, & Vicarii Præfectorum. Constantinum autem in Provinciarum divisione aliquid novi constituisse omnes consentiunt. Quid autem illud fuerit, quod vel Diocletianus, vel Constantinus constituerunt, non ita certum est, ut certi aliquid affirmari queat. Constantini divisio ex Notitia dignitatum, aliisque Notitiis provinciarum explicari solet. Sed hæ Notitiæ exeunte quarto sæculo, vel quinto lucubratæ, cum jam aliæ provinciarum divisiones & mutationes factæ fuerant, minus aptæ sunt, ex quibus Constantiniana distributio certo colligatur: unde plures errores ex hoc fonte manarunt. Legendus P. Jo. Antonius Blancus tom. 4. *della Potestà e della Politica della Chiesa* lib. 2. c. 1. Aliis igitur testimoniis utendum est, & Notitiæ præfatæ caute adhibendæ in iis locis, quæ ad anteriorem distributionem illustrandam conferre queunt.

Alia Constantini.

De divisione Narbonensis solidæ, & quinque provinciarum. Quesnelli opinio de quinque provin. ex Narbonensi conflatis.

3. Num vero in Diocletiani aut Constantini divisione aliquid in Narbonensi, quam Augustus constituerat, immutatum, & quid novi inductum fuerit, nunc videndum est. Quesnellus in eam sententiam descendit part. 2. c. 2. nihil fuisse immutatum ante medium sæculum quartum, sub quod eam divisam autumat in partes quatuor: ait enim: *Nihil autem in antiquis monumentis est, quo conjici possit, divisionem provinciæ Narbonensis solidæ in quatuor partes factam esse ante dimidium quarti sæculi*. Porro cap. 5. loquens de Narbonensi II. novam divisionem indicat in partes quinque sub finem sæculi quarti, postquam tyranni, qui Gallias distraxerant, compressi fuerunt: *Rebus vero Imperii postmodum pacatis, provinciarumque illarum nova divisione per imperialem sanctionem inducta* &c. ubi novam divisionem in quinque partes satis indigitat. Prima scilicet divisione Narbonensem solidam dissectam putat in Narbonensem, in Viennensem, in Alpes maritimas, & in Alpes Grajas: unicam enim Narbonensem memorat Sextus Rufus, qui sub medium sæculum floruit, & Breviarium dicavit Valentiniano I. & Valenti Imperatoribus circa an. 369. Cum vero post Sextum Rufum duæ Narbonenses memorentur, hac unius Narbonensis divisione provincias quatuor ad quinque redactas intelligere videtur, ita ut quinque provinciæ, quæ pluribus testimoniis appellantur, ex solida Narbonensi fuerint dissectæ, nimirum duæ Narbonenses, Viennensis provincia, Alpes maritimæ, & Alpes Grajæ.

Est fere communis, & cur.

4. Hæc Quesnelli opinio plurimorum est, ne dicamus omnium. Si enim Pagium, & cum eo unum vel alterum excipias, ceteri omnes in ea sententia conveniunt, *quinque provincias* ex solida Narbonensi conflatas fuisse, nec in alias Galliarum partes extendi. Hoc pervulgatum tot eruditorum præjudicium ex eo potissimum pendet, quia viderunt quinque provincias a Galliis distingui, uti in Concilio Valentino an. 374. *Galliæ & quinque provinciæ* nominantur, & similiter in epistola Maximi tyranni ad Siricium Papam an. 375. ac in Taurinensi Concilio anni circiter 401. Cum autem sola Narbonensis solida discreta fuerit a tribus Galliis Celtica, Belgica, & Aquitanica; quinque provincias ex sola Narbonensi sumtas collegere. Hinc non consenserunt in sententiam Pagii, qui Aquitaniam primam inter quinque provincias accensuit, Alpibus Grajis exclusis, quæ in Notitia Galliarum septem provincias præferente ab his separantur.

Impugnatur.

Non sola Narbonensis, sed etiam Aquitania discreta a Galliis sæc. IV.

5. At istud argumentum, quod evidens visum est, falsum deprehendimus. Etsi enim tribus primis sæculis Narbonensis solida Julii Cæsaris exemplo distingui soleret a Galliis; sæculo tamen quarto, cum nova provinciarum divisio facta fuit, non tam Narbonensem, quam Aquitaniam a Galliis discretas invenimus. Quatuor testes sæculi quarti sufficient. Sextus Rufus in Breviario: *Sunt Galliæ cum Aquitania & Britanniis provinciæ decem & octo*. Philastrius hæresi 84. de Priscillianistis ait: *Sunt in Galliis, & Hispaniis, & Aquitania veluti abstinentes*. Ausonius in Arelate: *Gallia queis fruitur, gremioque Aquitania læto*. Sulpicius Severus lib. 2. Hist. sacræ c. 41. *Sed id nostris* (idest *Aquitanis*,) *Gallis, ac Britannis indecens visum*. Addamus & testimonium Paullini Nolani in Natali XI. de S. Felice versu 154. quod an. 404. scriptum fuit: *Gallia Martinum, Delphinum Aquitania sumpsit*. Hæc autem Aquitaniæ distinctio a Galliis, quam non reperimus ante quinque provinciarum divisionem, fa-

ſatis indicio eſt, Aquitaniam, quæ ſub diſpoſitione Auguſti Galliis Celticæ & Belgicæ cooptabatur, in nova quinque provinciarum diviſione ab iiſdem Galliis ſeparatam, accerſitam fuiſſe inter provincias quinque, quæ a Galliis diſcerni ſolebant: ſicut eadem Aquitania in omnium ſententia poſterius cenſita fuit inter ſeptem provincias, licet hæ ſimiliter diſtinguerentur a Galliis, uti apud Zoſimum an. 417. in ep. 1. inſcripta *ad Epiſcopos per Gallias & ſeptem provincias conſtitutos*. Neque tamen negarimus Aquitaniam adhuc potuiſſe appellari Galliam: nam etiam Narbonenſis ſolida nonnumquam in Galliis recenſita legitur; unde Galliæ Narbonenſis appellatio eſt. Aquitania in quinque provinc. cenſita.

6. Aquitaniam quidem & Novempopulanam, quæ eſt Aquitaniæ pars, inter quinque provincias fuiſſe cenſitas palam fit ex Philaſtrio: qui cum hæreſi 51. ſub Manichæorum nomine Priſcillianiſtas deſignans, hos *in Hiſpania & quinque provinciis latere* tradit; tum vero hær. 84. eoſdem *abſtinentium* vocabulo reperiri *teſtatur in Galliis, & Hiſpaniis, & Aquitania*: ubi hic Aquitaniam vocat, quod priori textu *quinque provincias* appellat: ſola enim Aquitania (in qua quidem Priſcillianiſtas errores ſuos ſparſiſſe Sulpicius Severus Aquitanus lib. 2. Hiſt. c. 48. explorate docet) ad *quinque provincias* antea memoratas referri poteſt. Hoc teſtimonium Philaſtrii adeo nobis eſt evidens, ut ſi Aquitania, quam illi certe infecerunt ex teſtimonio Sulpicii, a quinque provinciis excludenda credatur; nullus alius locus quinque provinciarum aſſignari & probari queat, quem Priſcillianiſtæ ſubeuntes, *in quinque provinciis latuerint*. Philaſtrius quidem Aquitaniam a Priſcillianiſtis potiſſimum infectam in priori textu citius memoraſſet, quam *provincias quinque*, ſi hanc in quinque provincias comprehenſam non cognoviſſet. Item & Novempopulana.

7. Porro Aquitaniæ nomine Philaſtrius non tam Aquitaniam proprie dictam ſignificat, quam Novempopulanam, quæ Aquitaniæ pars eſt. Id patet ex teſtimonio Sulpicii, qui dum Aquitaniam a Priſcillianiſtis infectam docet, inter cetera Eluſam ab iiſdem corruptam tradit, quæ in Novempopulana collocatur. *Iter eis* (Priſcilliano & ſociis) *præter interiorem Aquitaniam fuit: ubi tum ab imperitis magnifice ſuſcepti, ſparſere perfidiæ ſemina, maximeque Eluſanam plebem....paucis prædicationibus pervertere.* Aquitania igitur & Novempopulana inter quinque provincias recenſitæ fuere. Idipſum aperte confirmat Sextus Rufus, dum in Breviario ait: *Sunt Galliæ cum Aquitania, & Britanniis provinciæ decem & octo: Alpes maritimæ, Provincia Viennenſis, Narbonenſis, Novempopulana, Aquitaniæ duæ, Alpes Grajæ, Maxima Sequanorum, Germaniæ duæ, Belgicæ duæ. In Britanniis Maxima Cæſarienſis, Flavia Cæſarienſis, Britannia prima, & Britannia ſecunda.* Plura in hoc textu animadvertenda ſunt. Cum primis verbis Aquitaniam, & Britannias a Galliis ſtricte ſumptis diſtinguat, tria provinciarum corpora innuit, quæ conſtabant ex provinciis decem & octo. Quæ eſſent provinciæ Britanniarum, expreſſe declarat illis verbis: *In Britanniis Maxima Cæſarienſis* &c. Aliæ vero anteriores provinciæ inter Gallias & Aquitaniam dividendæ ſunt. Porro etſi non ita expreſſe deſignet, quæ eſſent provinciæ Galliarum, quæ autem Aquitaniæ; facile tamen intelliges, ſi animadvertas, Alpes maritimas cum reliquis uſque ad Aquitanias duas continua geographica ſucceſſione ab eodem deſcribi, ut ex mappis geographicis liquet; Alpes autem Grajas, cum ab Aquitanicis immediate præmiſſis longiſſime abſint, cum Maxima Sequanorum & ſequentibus continua item ſucceſſione nominari: hinc enim perſpicuum fit, duplicem provinciarum ſeriem ab auctore diſtingui, quarum alteram ad Gallias retulit, alteram ad Aquitaniam. Porro ad Gallias ſtricte dictas referendam eſſe eam ſeriem, quæ a Grajis Alpibus exorditur, palam fit ex ſequentibus provinciis Maxima Sequanorum, Germaniis duabus &c. quæ ſemper inter Gallias ſtricte acceptas exſtitere. Alia ergo ſeries incipiens ab Alpibus maritimis ſpectat ad Aquitaniam. Cum vero in hac ſerie ponantur Alpes maritimæ, provincia Viennenſis, & Narbonenſis, quas ad quinque provincias pertinuiſſe nemo dubitat; etiam Aquitaniam totam quinque provinciis accenſitam ambigi nequit. Quod ſi in hac ſerie duas Aquitanias Sextus Rufus recenſens, non quinque, at ſex provincias enumerat; id ex eo accidiſſe credimus, quia ex provinciis quinque, nova unius Aquitaniæ diviſione in duas, provinciæ ſex, dum ſcriberet, effectæ fuerunt. Scripſit ille ſub Valentiniano I. circa an. 369. Verum ante hoc tempus, Sexti Rufi locus explicatus. Tria provinciarum corpora indicat. Ex quinque ſex provinciæ factæ, & quando.

Aquitania quando diviſa in duas.

pus, ut obſervavit Pagius ad an. 374. num. 9. ſub eodem Imperatore una tantum erat Aquitania, quod patet ex inſcriptione apud Gruterum CCCCXLV. 8. *Saturninio Secundo V. C. Præſidi Provinciæ Aquitanicæ Magiſtro Memoriæ .... Ob Egregia Ejus in Rempublicam Merita D. D. N. N. Valentinianus Et Valens Victores Ac Triumphatores Semper Auguſti Statuam ſub Auro Conſtitui Locarique Juſſerunt*. Vides Saturninium *Præſidem provinciæ Aquitanicæ* appellari, non vero *provinciæ Aquitaniæ primæ*, *vel ſecundæ*, quemadmodum ſcribendum fuerat, ſi Aquitania tum diviſa fuiſſet in duas? Id multo evidentius comprobatur ex S. Hilario Pictavorum Epiſcopo, quæ urbs ad Aquitaniam ſecundam poſtea diſtinctam pertinuit. Hic enim ante Sextum Rufum ſcribens librum *de Synodis* ſub finem anni 358. in inſcriptione eidem præfixa duas quidem Germanias, Belgicas duas, & duas Lugdunenſes diſtinguit, at unicam *provinciam Aquitanicam*, ſicut & unicam Novempopulanam, ac Narbonenſem unicam deſignat. *Dilectiſſimis & beatiſſimis fratribus & Coepiſcopis provinciæ Germaniæ primæ & Germaniæ ſecundæ, & primæ Belgicæ & Belgicæ ſecundæ, & Lugdunenſis primæ, & Lugdunenſis ſecundæ, & provinciæ Aquitanicæ, & provinciæ Novempopulanæ, & ex Narbonenſi plebibus & Clericis Toloſanis, & provinciarum Britanniarum Epiſcopis Hilarius*. Si igitur in Sexti Rufi ſerie unicam Aquitaniam colloces, uti erat Hilarii tempore; quænam fuerint ante eumdem Rufum quinque provinciæ, manifeſtum fiet. Habebis enim Alpes maritimas, provinciam Viennenſem, Narbonenſem, Novempopulanam, & Aquitaniam. Quinque ergo provinciæ non e ſola Narbonenſi ſolida, ſed ex Narbonenſi ſimul & Aquitania coaluerunt. Neque tamen ita ſolidam Narbonenſem comprehenderunt, uti totam Aquitaniam: nam Grajæ Alpes e ſolida Narbonenſi diſſectæ, in Gallias proprie dictas, ut ex eodem Rufo accepimus, traductæ fuerunt.

Non tota Narbon. ſolida in quinque Provinciis comprehenſa.

Quinque Provinc. diviſio eſſe videtur Conſtantini.

8. Hæc porro quinque Provinciarum diviſio Sexto Rufo anterior a Conſtantino fortaſſis originem habuit. Cumque in hac diviſione Aquitania Galliis ante accenſita, ad has quinque Provincias conficiendas cum Narbonenſi coaluerit, & diſtingui cœperit a Galliis; videtur Conſtantinus univerſas Gallias ſecaſſe in partes duas, ita ut Aquitaniam & Narbonenſem Provincias in quinque Provincias diſpertierit, Galliarum nomine relicto Provinciis ceteris, quæ antiquam Belgicam, & Lugdunenſem comprehendunt, & inter has concludi voluerit Alpes Grajas, quæ ad eas partes propius accedunt. Ita duas diœceſes conſtituit in Galliis, quæ in Notitia a Marchione Maffejo e vetuſtiſſimo codice Capituli Veronenſis edita deſignantur, nimirum diœceſim Viennenſem, quæ quinque Provincias continebat, cuique præerat Vicarius quinque Provinciarum laudatus in lege 15. *de Paganis* an. 399. directa *Procliano Vicario quinque Provinciarum*; & diœceſim Galliarum in eadem Notitia Veronenſi deſignatam, quæ reliquas Provincias complectebatur, cuique alium Vicarium ſub Præfecto Prætorio Galliarum præfuiſſe nihil dubitandum eſt, ſicut ſub Præfecto Prætorio Italiæ in duas diœceſes diſpertitæ duo erant Vicarii, alter Urbis, Italiæ alter.

Duæ diœceſes ab eo conſtitutæ in Galliis. Append. Stor. Teol. pag. 84.

Tres diœceſes ſub Præf. P. Galliarum.

Cum Sextus Rufus initio laudati textus tria Provinciarum corpora memorat, *Gallias cum Aquitania & Britanniis*, tres diœceſes videtur innuere ſub Præfecto Prætorio Galliarum, quæ a tribus Vicariis regebantur. Concinit in hac trium diœceſeon diviſione Sulpicius Severus, qui ſimiliter diſtinguit Aquitanos, Gallos, & Britannos: ubi Aquitanorum nomen æque ac Rufus pro illis Provinciis uſurpat, quæ Aquitaniam & veterem Narbonenſem complexæ, *quinque Provinciæ* aliter appellari ſolebant. Clarius in Notitia dignitatum utriuſque Imperii harum trium diœceſeon diſtinctio indicatur, cum memorantur Rationales ſummarum, & Rationales rei privatæ *quinque Provinciarum*, *Galliarum*, *& Britanniarum*.

Notitia dignitatum emendata. De Vicario Galliarum.

9. Huic Vicario Galliarum, quem tum exſtitiſſe affirmavimus, objici poteſt Notitia dignitatum, quæ dum memorat Provincias ſub Præfecto Prætorio Galliarum, & per diœceſes quatuor ea ætate diſtributas, nimirum per Hiſpaniam, per ſeptem Provincias, per Gallias, & per Britannias, tres ſolos Vicarios, Hiſpaniarum ſcilicet, ſeptem Provinciarum, & Britanniarum recenſet; cumque *Vicarium ſeptem Provinciarum* nominat, non ſeptem tantum, ſed decem & ſeptem Provincias deſcribit, ideſt, omnes tum ſeptem Provinciarum, tum Galliarum, ac ſi omnes Vicario ſeptem Provinciarum ſubeſſent; ex quo nonnulli erro-

errorem suspicati in titulo *sub dispositione Vicarii septem Provinciarum*, corrigendum putarunt *sub dispositione Vicarii decem & septem Provinciarum*. Sed *Vicarium quinque Provinciarum*, quæ postea septem dictæ sunt, sine ulla Provinciarum Galliæ attributione nominat lex 15. *de Paganis*; *Vicarium* autem *Galliarum* adstruendum Notitia a Marchione Maffejo vulgata dubitare non sinit. In hoc enim monumento distincte nominantur diœceses tres, nimirum *diœcesis Galliarum*, *diœcesis Britanniarum*, *& diœcesis Viennensis*, quæ postrema alias vocabatur *septem* (uti tunc erant) *Provinciarum*. Hæ autem omnes diœceses erant sub dispositione Præfecti Prætorio Galliarum. Quævis autem diœcesis, nisi regeretur a Proconsule, qui vice sacra præsidens, a Præfectis Prætorio nequaquam pendebat, ut P. Jo. Antonius Blancus demonstrat; Vicarium habebat Præfecto Prætorio subditum, ut omnibus notum est. Diœcesis ergo Galliarum, quæ a Præfecto Prætorio Galliarum pendebat, Vicario non caruit. In Notitia ergo dignitatum, ubi Vicarii Britanniarum, & septem Provinciarum notantur, solus Vicarius Galliarum per errorem omittitur, & *sub dispositione Vicarii septem*, uti dicitur, *Provinciarum*, perperam Provinciæ XVII. recensentur, cum decem pertinerent ad dispositionem Vicarii Galliarum.

dell' ester. Polit. lib. 2. c. 2. §. 7. n. 1.

10. In hac quidem Notitia dignitatum, quæ post Hispanias Galliarum Præfecto subjectas conscripta est, quatuor diœceses non obscure indicantur, cum sub dispositione Viri Illustris Comitis sacrarum largitionum nominantur Rationales summarum quatuor, Hispaniarum, quinque Provinciarum, Galliarum, & Britanniarum; & sub dispositione Comitis rerum privatarum ponuntur Rationales totidem rei privatæ *per Hispanias*, *per Gallias*, *per quinque Provincias*, *& per Britannias*. Hæ non Provinciæ, sed diœceses quatuor sunt, quarum singulæ plures Provincias continebant. Similiter ergo sub dispositione Præfecti Prætorio Galliarum quatuor Vicarii assignandi erant, Hispaniarum scilicet, quinque vel septem Provinciarum, Galliarum, & Britanniarum. Hæc omissio Vicarii Galliarum in Notitia dignitatum auctoris imperitiæ, vel incuriæ tribuenda est, quem aliis quoque in locis lapsum pluribus demonstrare possemus. In Oriente scripsisse patet ex his, quæ de regionibus Constantinopolitanis & Provinciis Orientis exactissime tradidit. Cum porro in descriptione regionum Constantinopolis auctor memoret inter cetera regione I. & X. *domum Placidiæ Augustæ*, quæ Constantinopoli exstitit ann. 423. & 424., regione autem X. nominet *domum Eudociæ Augustæ*, quæ eodem an. 423. Augusta a Theodosio juniore appellata fuit; citius hoc anno hæc Notitia scripta dici potest. Cum vero auctor accurate descripsit, quæ ad Orientem pertinent; tum vero quæ ad Occidentem spectant, ex memoriis, quæ reperit, sumta fuere: unde non pauca miscuit nova & antiqua, ac nonnulla prodidit non uti tunc erant, sed uti in documentis anterioribus nactus est. Hinc in Britanniis dignitates ac Romanas militias expressit, quæ suo tempore non exstabant, cum jam inde ab anno circiter 409. Britanniæ a Romano Imperio subductæ fuissent. Treviros in Galliis posuit, cum hæc urbs jamdiu demolita fuisset, & alia ejusmodi similiter notavit, quæ hic appendere necesse non est. In hac ergo hominis de rebus Occidentalibus minus exacta descriptione, si Vicarium Galliarum non invenimus, nihil movere potest, quominus ea bipartita Galliarum divisio sub duobus Vicariis quinque Provinciarum (quæ postea septem dictæ sunt) & Galliarum, quam constituimus, Constantino tribuenda credatur.

Notitia dignitatum ubi, & quando scripta.

Notitia circa res Occident. minus accurata.

11. Hæc satis de hujusmodi quinque Provinciarum partitione: quæ viguit ad Valentinianum primum usque, sub quo Aquitania in duas Provincias dissecta, ut ex Sexto Rufo intelleximus, ex quinque Provinciis sex evaserunt. Cum porro Ammianus Marcellinus, qui sub Theodosio primo scripsit, duas Narbonenses appellet, uti duas item vocat etiam Concilium Aquilejense an. 381. in epistola ad Episcopos *Provinciæ Viennensium & Narbonensium primæ & secundæ*; tertiam hanc divisionem paullo post secundam fuisse inductam agnoscimus, ex qua eædem Provinciæ septem factæ fuerunt: & hæ quidem sunt illæ septem, quæ in Notitiis recensentur. In Notitia Provinciarum e MS. Veronensi edita per Marchionem Maffejum sic: *Diœcesis Biennensis* (lege *Viennensis*) *habet Provincias septem. Biennensis* (lege *Viennensis*,) *Narbonensis prima*, *Narbonensis secunda*, *Novempopuli*, *Aquitania prima*, *Aquitania secunda*, *Alpes mari-*

Sex Provinc. divisio sub Valentiniano I.

tom. 2. Concil. pag. 1178.

Septem Provinc. divisio sæculo IV. assignanda.

maritimæ. Hæ in Notitia dignitatum constituuntur *sub dispositione viri spectabilis Vicarii septem Provinciarum*. Vetustior igitur hæc septem Provinciarum divisio est, quam vulgo creditur; & hæ septem ex illis quinque profectæ sunt additione nulla, nec solidam tantum Narbonensem comprehendebant illæ quinque, quæ ex Aquitaniarum, & Novempopulanæ accessione septem posterius factæ fuerint, ut hactenus apud eruditos obtinuit.

Objectio solvitur.

12. Hic difficultatem movebit *quinque Provinciarum* appellatio, quæ invenitur in documentis scriptis sub finem quarti sæculi, & sub initium quinti, uti est Taurinensis Synodus habita circa an. 401. Hac potissimum ex caussa factum est, ut septem Provinciarum divisio post initium sæculi quinti facta credatur, ita ut quinque Provinciæ, quæ vulgo creduntur ex Narbonensi solida conflatæ, Aquitaniarum & Novempopulanæ accessione septem evaserint. Sed quoniam Aquitaniam & Novempopulanam in quinque Provinciis fuisse manifestum fecimus ex Philastrio; sola quinque Provinciarum appellatio sicut probare nequit, ex quinque illis Provinciis per Aquitaniæ divisionem sex Provincias factas fuisse sub Valentiniano I., quas Sextus Rufus distincte commemorat; ita nequit efficere, quin ex sex ob novam divisionem secundæ Narbonensis duobus quarti sæculi monumentis probatam septem effectæ fuerint. Quinque autem Provinciarum appellatio non solum post ejusmodi divisionem ea de caussa perseverare adhuc potuit, quia subdivisio duplex Aquitaniæ & Narbonensis in duas in iisdem quinque Provinciis facta, nihil novi additamenti aliunde acceperit; ac idcirco homines antiquæ locutioni assueti, eamdem non dimiserunt; verum etiam quia septem Provinciæ licet divisæ, nondum tamen in unum corpus septem Provinciarum appellatione donatum publica auctoritate coaluerint. Id enim solum contigit sub Honorio circa an. 407. cum Petronius Præfectus Prætorio Galliarum generalem septem Provinciarum conventum singulis annis Arelate cogendum indixit; unde post hanc publicam sanctionem *quinque Provinciarum* appellationi *septem Provinciarum* nomen substitui cœpit.

Cur quinque Provinc. nomen diutius invaluit.

Vide Constit. Honorii inter Zosimi epist. apud Coustantium p. 978.

13. Ceterum antiquior hæc septem Provinciarum divisio agnosci debuit ex libello Provinciarum Romanarum, quem primi ediderunt Andreas Schotus & Surita post Antonini Itinerarium, recusit Petrus Bertius tom. 2. Thesauri Geographici pag. 35. & emendatiorem ex Vaticano Reginæ MS. vulgavit Schelestratius tom. 2. Antiq. Eccles. in Append. pag. 549. Hunc libellum sub Theodosio I. lucubratum ostendit Cardinalis Norisius in Epochis Syromacedonum Dissert. 4. c. 1. & nihilominus septem Provinciæ in eo jam tum divisæ recensentur ante decem Provincias, quæ ad Gallias proprie dictas pertinent. Sed ne quis forte ex ipsa septem Provinciarum enumeratione hunc libellum posteriorem contendat, idipsum apertius confirmat Notitia Veronensis a V. Cl. Maffejo impressa, quam sub Theodosio majore exaratam apertius demonstrare possumus. Hæc licet ex unico quantumvis antiquissimo at indiligenti codice eruta, aliquot erroribus & defectibus non careat; plura tamen antiquitatis indicia præfert. Primum in descriptione Provinciarum Galliæ duas tantum Lugdunenses exhibet, ut apud Sextum Rufum & Ammianum Marcellinum; ex quo antiquior cognoscitur, quam libellus Provinciarum antea laudatus, in quo quatuor Lugdunenses recensentur; ac propterea tunc exaratam fuisse patet, cum duæ Lugdunenses nondum dissectæ fuerunt in quatuor, immo ante quam discinderentur in tres: quam divisionem hactenus ignotam ex singulari (1) inscriptione a Marchione Maffejo in Antiquitatibus Galliarum inserta colligi posse credimus. Dein in diœcesi Orientis, quæ Ægyptum comprehendit, omittitur Arcadia, & in diœcesi Pontica Honorias non apparet; quæ duæ Provinciæ in libello

Notitia Provinc. Veronensis quam antiqua.

(1) In Antiquitatibus Galliæ epist. 20. n. 3. inscriptio profertur, qua Geminus Agrippinensis *post dignitatem Præsidatus*, *administrator rationum novem Provinciarum* fuisse traditur. Sunt qui putent Novempopulos seu Novempopulanam intelligi. Sed Novempopulana una Provincia erat, non novem. Nulla porro in Notitiis, vel auctoribus novem Provinciarum Occidentalium mentio occurrit. Solum Provincias octo in Galliis Sextus Rufus & Notitia Veronensis describunt, quæ in Notitiis posterioribus decem numerantur, eo quod duæ Lugdunenses a Sexto Rufo, & Notitia Veronensi memoratæ in quatuor dissectæ fuerint. Forte vero antequam quatuor efficerentur, sectæ fuerunt in tres, & ita aliquandiu Galliarum Provinciæ novem exstiterunt, & per hoc tempus Geminus ex Agrippina oriundus in ipsa Gallia, harum novem Provinciarum Rationalis fuit. Nulla æquiori ratione hæc inscriptio explicari posse videtur.

bello Provinciarum descriptæ, a Theodosio e filiorum nominibus appellatæ creduntur. Præterea quinque tantum Ægypti Provinciæ leguntur, ut apud Ammianum Marcellinum, non autem sex: & in Britanniis quatuor tantum, ut apud Sextum Rufum, non autem quinque: licet illæ sex, & istæ quinque ante finem quarti sæculi existerent. Quod autem evidentius nobis videtur, est illud, quod tres diœceses describuntur continuæ Britanniarum, Galliarum, & Viennensis septem Provinciarum, quas sub Præfecto Prætorio Galliarum collocatas ostendimus: ab his autem tribus, Italica diœcesi interposita, separatur diœcesis Hispaniarum, & huic immediate subjicitur diœcesis Africæ, eo quod nondum per id tempus Hispaniæ essent sub Præfecto Prætorio Galliarum, sed æque ac Africa vice sacra, idest, Imperatoris vice, non autem vice Præfecti Prætorio a Proconsule regeretur. Igitur hæc Notitia eo tempore exarata est, cum Hispaniæ Proconsulares erant, & ante quam Vicarium sortirentur, qui a Præfecto Prætorio Galliarum pendebat. Hispaniæ autem Proconsulares esse desiisse, ac accepisse Vicarium postremis Gratiani annis, & primis Theodosii senioris, ex Severo Sulpicio colligitur lib. 2. Hist. Sacr. c. 49. Neque obstat divisio duarum diœceseon Illyrici, quæ in notitia Veronensi appellantur *diœcesis Mysiarum*, & *diœcesis Pannoniarum*. Cum enim hæ longe sejungantur a diœcesi Italiciana, non referunt eam divisionem Illyrici Orientalis & Occidentalis, quæ post Theodosium inducta, Occidentale Illyricum Pannoniarum Præfecto Prætorio Italiæ subjecerat; sed vetustiorem divisionem exhibent, cum totum Illyricum proprio Præfecto subjectum ad Occidentale Imperium pertinebat usque ad eumdem Theodosium primum, ut P. Jo: Antonius Blancus statuit lib. 2. *dell' Ester. Polit. della Chiesa* c. 1. §. 8. Notabilis & vetus diœceseon dispositio in hac Notitia continetur. Primo enim describuntur diœceses subjectæ Præfecto Prætorio Orientis, tum illæ Præfecti Prætorio Illyrici, dein Præfecti Prætorio Galliarum, postea diœcesis Præfecti Prætorio Italiæ, tandem duæ Proconsulibus subditæ, Hispaniarum, & Africæ. Si ergo hæc Notitia prioribus Theodosii I. annis confecta septem Provincias jam memoratas describit; nihil de hac hujus temporis divisione dubitandum relinquitur.

De alia divisione Narbonensis solidæ ante Constantinum. Catalogus Episcoporum Concilii Arelat. I. vindicatur.

14. Tres hactenus Provinciarum divisiones sæculo quarto factæ. Nunc aliam Narbonensis solidæ partitionem his anteriorem eruditorum examini subjicere liceat. Catalogus Episcoporum primi Arelatensis Concilii habiti an. 314. nobis indicio est. Hujus catalogi auctoritatem Quesnellus frustra elevare studet part. 2. c. 2. Ut autem omnia ejus objecta diluantur, animadvertendum in primis est, hunc catalogum perperam ab eodem appellari *subscriptiones* ejusdem Concilii. Est enim, ut ille pariter confessus est n. 3. index Episcoporum & Clericorum, qui in eo Concilio convenerunt ex diversis provinciis in ipsarum provinciarum rationem descripti: in quibus idcirco subscriptionum ordo quærendus non est. Deinde haud contendimus hunc catalogum factum fuisse in ipso Concilio. Id unum dicimus, ex memoriis ejus temporis fuisse digestum ea ætate, qua quinque provinciarum divisio nondum constituta fuerat. Distinguendi autem sunt a codicibus codices. Duo sunt fontes, ex quibus hic catalogus prodiit. Vulgati ante Sirmondum a MSS. pendent collectionum Isidorianæ & Hispanicæ. Sirmondus eum catalogum edidit e MS. antiquissimæ collectionis Corbejensis, cum quo plane concinit in hoc catalogo alius pervetustus item codex alterius collectionis, quam Coustantius invenit in MS. Colbertino 3368. & ex quo eum edidit tom. 1. Epist. Rom. Pontif. pag. 343. Hi duo antiquissimi codices continentes duas distinctas collectiones Gallicanas vetustiores Hispanica, ex qua Isidoriana profecta est, sinceriorem præferunt eum catalogum; & ex uniformi ejus descriptione maximam eidem auctoritatem conciliant. In Hispanicis & Isidorianis MSS. posterioris ætatis quædam in provinciarum nominibus immutata fuere, quæ Arelatensis Synodi tempori non congruunt, uti sunt ex. gr. Aquitanica I. & Aquitanica II. quam divisionem Arelatensi I. posteriorem ostendimus. Cum hic error & hæc arbitraria mutatio non inveniatur in duobus illis antiquioribus codicibus, in quibus nihil cum Arelatensis ævo non concordat; vel ex hoc intelligimus horum codicum catalogum sub Arelatensis tempus fuisse descriptum, eamque provinciarum rationem in iisdem conservatam fuisse, quæ in autographo sub idem tempus expressa fuerat. Si quid enim ex po-

posteriori ævo fuisset in his codicibus immutatum, ut in Hispanicis, & exinde in Isidorianis accidit; aliqua ejusdem generis emendatio ad provinciarum ejus ævi normam facta fuisset. Neque vero ut hujus catalogi fides infirmetur, in suspicionem adduci potest cum Quesnello ea Arelatensis I. ad Silvestrum epistola, cui ipse catalogus in codicibus subjectus legitur; ac si altera tantum ex Arelatensi codice edita sit ipsa ejus Concilii epistola ad laudatum Pontificem; hæc vero sit ipsius Breviarium a quodam studioso homine posterius conditum, & alicubi interpolatum, qui pariter catalogum Episcoporum compegerit. At hanc pariter ejus Synodi epistolam, non vero Breviarium esse, ipsa ejusdem forma, quæ in omnibus codicibus exhibetur, demonstrat. Quodsi de altera epistola, uno licet Arelatensi codice probata, dubitare non licet; multo minus suspicandum erit de hac, quæ tot & vetustissimis diversi originis manuscriptis, eodemque Arelatensi codice munitur, cum præsertim nihil habeat, quod cum illa non maxime congruat: interpolatio enim, quam Quesnellus suspicatus est in illis verbis canonis primi de Paschate: *Et juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas*, quæ in altera epistola non leguntur, inanissima est. Cum enim duæ ejusdem Concilii epistolæ habendæ sint, num interpolationi verti potest, si Patres in secunda epistola, in qua eosdem canones quandoque brevius repetiverunt, omittenda putarint ea verba, quæ in anterioribus litteris satis expresserant? Certe ut idem dies Paschæ ex eorumdem Patrum decreto ab omnibus servaretur, providendum sane fuit, ut qui omnibus præest, eumdem diem paschalibus litteris indiceret. Nicæna Synodus non instituit paschalium dirigendarum disciplinam, sed unice decrevit, (Cyrillo teste in Prologo Paschali) ut Alexandrinus Episcopus ob peritiam computi paschalis diem Paschatis significaret Romano Pontifici, cujus auctoritate omnes eumdem Paschæ diem cognoscerent atque servarent: & ex hoc testimonio vetustiorem litterarum paschalium consuetudinem agnoscimus. Vindicata igitur hac epistola, nihil jam superest apud Quesnellum, ex quo de catalogi antiquitate ac fide ambigendum sit. Ipsa ratio, quam ille affert, cur idem catalogus serius digestus fuerit, nimirum ut veritas probaretur canonis 18. Concilii Arelatensis II. in quo Arelatense I. *ex omnibus mundi partibus* collectum traditur; unde etiam ipse catalogus Arelatensi II. in MSS. præfixus legitur: hæc, inquam, ratio, quæ antiquitatem abripere nititur, adeo arbitraria & imbecillis est, ut duplici falsa hypothesi nitatur. Prima est, Arelatense II. esse Concilium; cum sit vere mera collectio canonum sub initio VI. sæculi digesta, ut tomo tertio probabitur: quo quidem tempore si catalogus in eum finem, quem Quesnellus præsumit, fuisset exaratus, ejus ævi provinciæ designandæ fuissent. Altera est, ipsum catalogum in MSS. præfigi Synodo Arelatensi II. acsi ad hanc referatur. Id quidem ex aliquot vetustioribus editionibus colligi potest, in quibus idem catalogus ab Arelatensi I. separatur, & Arelatensi II. præmittitur. Id vero inconsideratione ejus editoris accidit, qui cum in codicibus seu editis Isidorianis, quibus usus est, hunc catalogum descriptum reperisset inter Concilia Arelatense I. & II. quæ ibidem continue sequuntur, hæc separans, laudatum catalogum ad Arelatense II. spectare credidit, nec totam inscriptionem eidem catalogo præmissam exactius animadvertit, quæ ipsum ad antecedens Arelatense primum apertissime refert. Conjectationes adeo inanes nonne sinceritatem & antiquitatem catalogi confirmant potius quam infirmant? Hinc jure de hoc Quesnelli nisu Tillemontius scripsit: *Car ceux qui ont voulu dire, que cela avoit esté ajouté depuis, n'en ont point de preuve.* Nihil igitur impedimento esse potest, quo minus hic catalogus sub ipsam Arelatensem I. Synodum ex ipsius gestis lucubrata credatur, quod vel ipse Quesnellus alia ratione confiteri coactus fuit, cum n. 4. scripsit, *indicem, qui Breviario adnectitur, ex ipsa epistola, & aliis forsitan actorum exemplaribus confectum esse.*

tom. 15. in Hilar. art. 8. p. 52.

15. Ex hoc porro catalogo, uti in sincerioribus & vetustioribus collectionibus Corbejensi & Colbertina describitur, discimus, Alpes maritimas nondum Arelatensis I. temporibus fuisse provinciam a Viennensi distinctam. Nam Diaconus Portus Nicænsis Alpium maritimarum describitur sub titulo *Ex provincia Viennensi*, non vero *Ex provincia Alpium maritimarum*, uti dicendum fuisset, si Concilii Arelatensis primi ætate Alpes maritimæ provinciam constituissent a

Vien-

Viennensi diversam. Idem videtur de Alpibus Grajis. Licet enim ex harum civitatibus nullus in eo Concilio proferatur, unde hæc res comprobari queat; Notitiæ tamen posteriores provinciarum Galliæ satis indicant, Alpes Grajas æque ac maritimas olim fuisse partes provinciæ Viennensis, cum Alpes Grajas appellent *Viennensem tertiam*, & maritimas *Viennensem secundam*. Hæc enim denominatio non aliunde originem ducere posse videtur, nisi quia utraque hæc provincia ante divisionem in Viennensi comprehenderetur: quemadmodum tres Lugdunenses secunda, tertia, & quarta in iisdem Notitiis hoc nomine donantur, quia Lugdunensi solidæ antea adscriptæ fuerant. Cum porro Viennensis provincia ex Narbonensi solida dissecta fuerit; jam patet hanc primam fuisse Narbonensis solidæ divisionem, nimirum in partes duas, quarum altera cis Rhodanum provincia *Viennensis* appellata est, quæ etiam Alpes Grajas, & maritimas continebat; altera vero trans Rhodanum, ubi Narbo jacet, *Narbonensis* provinciæ nomen retinuit: & hac prima divisione obtinente, quæ forte Diocletianum habuit auctorem, Arelatense I. Concilium habitum fuit. Tum secuta est altera, ut videtur, Constantini divisio, cum in constitutione quinque provinciarum a Viennensi dissectæ fuerunt Alpes maritimæ & Grajæ, uti superius explicavimus. In tertia divisione, qua ex quinque provinciis sex factæ fuerunt, nihil ex antiqua Narbonensi vel Viennensi sectum fuit: sola enim Aquitania divisa est in duas. At in quarta divisione sub Theodosio I. qua septem provinciæ constitutæ sunt, secunda Narbonensis excisa fuit sive ex Narbonensi, sive, ut alii probabilius judicant, ex Viennensi, cui finitima est, interjectis inter ipsam & Narbonensem primam flumine Rhodano & tota provincia Viennensi, ita ut pars Narbonensis primæ, ex qua exscinderetur, esse nequiverit. In catalogo etiam ante laudato Arelatensis primæ Synodi Presbyter Aptensis Narbonensis secundæ recensetur sub titulo *ex provincia Viennensi*, quod tum ad eam pertineret. Narbonensis vero secundæ appellationem, etsi a Viennensi secta fuisset, obtinere potuit, quatenus olim ante divisionem Viennensis a Narbonensi, in Narbonensi solida continebatur. Hæc de varia dispositione civili provinciarum in Gallia præsertim Narbonensi.

Prima Narbonensis solidæ divisio in partes duas Forte sub Diocletiano. Secunda Constantini. Tertia. Quarta.

CAPUT IV.

De Arelatis, & Viennæ prærogativis in dispositione civili. Utriusque Metropolis initia statuuntur. Notitia Galliarum civilem, non ecclesiasticam dispositionem exhibet. Ejus antiquitas a Quesnelli censuris vindicatur.

1. POst constitutam civilem dispositionem provinciarum Galliæ ac præsertim Narbonensis solidæ, de præcipuis ejusdem Metropolibus Vienna & Arelate, quæ ad rem nostram maxime pertinent, nonnulla exactius statuenda sunt. Nam Quesnellus ut Arelato primatum tribueret, ejus prærogativas civiles nimium multum extulit. Viennæ autem privilegia & dignitatem si non omnino præteriit, certe extenuare ac deprimere studuit. Episcopi Galli Arelatensis urbis studiosi epist. 65. ad S. Leonem c. 4. hanc ob privilegia civilia supra Viennam extollere nisi sunt, inter quæ illud præcipuum est, quod ibidem Præfectus Prætorio & reliquæ potestates semper inhabitent: quod idem est ac istam omnium Galliarum Metropolim declarare. Econtra S. Leo, qui *allegationes utriusque partis* expenderat, in responsione ad eosdem ep. 66. c. 2. Viennæ & Arelato *commune jus quondam fuisse a Gentibus*, idest quoad civiles prærogativas, testatur. Id autem quam vere dictum fuerit, ut quisque intelligat, utriusque Metropolis initia atque dignitas, quæ in civili dispositione maxime spectantur, explicanda sunt. De Arelate in primis statuamus.

Cur agendum de metropolibus civilibus Viennæ & Arelatæ.

2. Arelas, sita in provincia Viennensi, licet olim esset pluribus nominibus celebris, ad Metropolis tamen honorem non pervenit nisi circa annum 405. vel 407. cum propter irruptiones barbarorum Petronius Præfectus Prætorio Galliarum e Treveris sedem Præfecturæ Arelatum transtulit, ibique septem provinciarum conventum quotannis cogendum præcepit. Tunc enim hæc urbs ob sedem ipsius Præfecti non solum septem provinciarum caput, sed omnium Galliarum Metropolis esse cœpit; & hac de caussa in Lege Honorii an. 418. me-

Arelatum quando facta metropolis civilis.

metropolitana civitas appellatur. Hoc primum hujus honoris teſtimonium legitur. Nullum certe antiquius a Queſnello afferri potuit. Non parum quidem is laborat part. 1. c. 3. ut hanc dignitatem vetuſtiorem oſtendat. At nihil cogit. Quod enim ex eadem lege Honorii opponit, ubi ille ſeptem provinciarum conventus, ex quo metropoliticum Arelatis jus elicitur, *incuria temporum & deſidia tyrannorum* interruptus traditur; intermedium tempus reſpicit, quo poſt eum conventum a Petronio inſtitutum, Conſtantinus & Conſtans aliique tyranni Gallias & Arelatum occuparunt ac perturbarunt. Ille ſane conventus cum laudatum Petronium auctorem habeat, ante ſedem Arelatum ab eo traductam, inſtitutus dici nequit; ac proinde ex hoc conventu ibidem præſcripto Arelas Metropolis probari non poteſt ante an. 405. vel 407. cui ejus ſedis traductio, & conventus indictio affigitur, ut videre eſt apud Pagium ad an. 401. n. 36. & Tillemontium in Zoſimo art. 1. tom. 10. pag. 682. & in Honorio not. 2.

Antiquiorem non probavit Queſnellus.

3. Gravius fortaſſis videbitur teſtimonium, quod idem Queſnellus ſubjicit ex epiſt. 65. Epiſcoporum Arelatenſi adhærentium ad Leonem Papam, ubi hanc urbem non ab Honorio tantum, ſed etiam a Valentiniano I. vel II. *matrem omnium Galliarum* appellatam tradunt. *Hanc*, inquiunt, *clementiſſimæ recordationis Valentinianus & Honorius fideliſſimi Principes ſpecialibus privilegiis*, &, *ut verbis ipſorum utamur*, *matrem omnium Galliarum appellando decorarunt*. At obſervamus hos Epiſcopos ſtudio amplificandæ dignitatis Arelati liberaliori licentia fuiſſe locutos. Id ex conſtitutione Honorii, quæ ſupereſt, palam fit. Quam enim urbem iſte *metropolitanam* tantum vocat, illi *matrem omnium Galliarum* ipſis Imperatoris verbis appellatam teſtantur: *ut verbis*, inquiunt, *ipſorum utamur*. Neque idcirco eos appellatione, quæ ipſorum & Honorii ævo Arelati non competeret, uſurpaſſe putamus: vere enim *matrem omnium Galliarum* erat Arelas, ex quo ſedes Præfecti Prætorio facta fuerat, quatenus ob hanc ſedem cunctis Galliarum urbibus atque provinciis præſidebat. Neque id a Valentiniano I. vel II. dictum credatur. Cum enim ſub his Imperatoribus ſedes Præfecti Prætorio, ex qua una ille titulus proficiſci potuit, non eſſet Arelate, ſed Treviris; ſola Trevirorum urbs tunc erat & dici poterat *Metropolis Galliarum:* quo plane ſenſu *Metropolis Galliarum* nominatur ab Athanaſio, qui aliquandiu Treviris fuit. Arelati vero eum titulum, qui uni Trevirorum urbi tum competebat, contra veritatem facti a Valentiniano fuiſſe tributum, incredibile eſt. Epiſcopi igitur ſicut Arelatis gratia in allegando Honorii teſtimonio liberiori formula uſi ſunt; ita in conjungendis Valentiniano & Honorio eam tropologicam locutionem adhibuiſſe videntur, qua plurali numero duobus vel pluribus adſcribuntur, quæ per partes inter illos diſtinguenda erant. *Quis ignorat* (fatetur idem Queſnellus in Notis ad hoc ipſum Epiſcoporum teſtimonium n. 7.) *illius tropi frequentem eſſe uſum*, *qua pluralis numerus pro ſingulari ponitur*, *præſertim cum in præcedentibus plurium mentionem fieri contigit?* Hinc Pagius ad an. 401. n. 45. non male exiſtimat, laudata Epiſcoporum verba, licet plurali numero & copulative expreſſa, disjunctive eſſe explicanda, ita ut privilegia quæ primum commemorant, ad Valentinianum pertineant, titulus vero *matris omnium Galliarum* ad ſolum Honorium referendus ſit.

Teſtimonium Epiſcoporum Arelatenſi adhærentium expenditur.

Athan. Apolog. de fuga n. 4. t. 1. p. 322.

4. Multo autem minus ad Metropolim Arelati vindicandam ante ſæculum V. illa conferunt, quæ de Conſtantio Arelate conſulatum adeunte & ludos dante, de *Conſtantinæ* & *Gallulæ Romæ* appellatione a Queſnello afferuntur. Hæc enim inſignis quidem urbis, non autem Metropolis indicia ſunt; ac propterea aliis quoque urbibus, quæ non erant Metropoles, ſimilia contigiſſe legimus. Ita *Conſtantina* appellari potuit Arelas, uti Cirta in Numidia, & aliæ duæ civitates certe non Metropoles in Phœnice & Arabia eodem nomine donatæ fuerunt. Auſonius vero in urbis magnitudinem, frequentiam, & commercium, quibus Arelas Romam quodammodo æmulabatur, *Romæ Gallulæ* titulum refert. Nullo itaque teſtimonio Arelatenſis Metropolis civilis initia probari potuerunt antiquiora anno circiter 407.

Cetera objecta ſoluta.

5. Vetuſtius vero initium Viennæ Metropolis fuit. Ipſum antiquum Provinciæ nomen primum indicium eſt. Antiqua enim *Viennenſis Provinciæ* denominatio, quæ pluribus quarti quoque ſæculi documentis probatur, non aliunde pro-

De Vienna antiquiori Metropoli.

provenire potuit, nisi quia jam inde ab ipsa Diocletianea, seu Constantiniana Provinciarum divisione Vienna, non autem Arelas civilis Provinciæ Viennensis Metropolis fuit. Quod enim huic evidentissimæ rationi opponit Quesnellus de Provinciis Lugdunensibus secunda, tertia, & quarta, quarum Metropolis ex hoc Lugdunensi nomine non erat Lugdunum, inanissimum est. Etsi enim hæ tres Provinciæ a solida Lugdunensi dissectæ haberent peculiarem cujusque Metropolim a Lugduno diversam; antequam tamen distraherentur in partes, omnes eamdem Lugdunensem urbem Metropolim agnoscebant; & idcirco Lugdunensium nomen retinuerunt, quia ante hanc divisionem Lugdunum erat earum Metropolis. Ita etiam Viennenses Provinciæ tres in aliquibus posterioris ævi Notitiis nominantur, quæ licet post divisionem propriam Metropolim habeant, antea tamen Viennam communem Metropolim civilem agnovisse videntur. Ita etiam Narbonensis secunda sic appellata est, quia olim Metropolim habuit Narbonam, quæ toti Narbonensi solidæ nomen dedit. Nullæ inveniuntur Provinciæ, quæ ab aliqua civitate nomen acceperint, nisi hæc civitas ipsius Provinciæ aliquando Metropolis fuerit. Hæc igitur Viennensis Provinciæ denominatio, de metropolitica Viennæ prærogativa dubitare non sinit.

6. Accedunt testimonia Eusebii Cæsariensis, & Notitiæ Galliarum. Ille enim sub Constantini ævum, quo Viennensis Provincia a Vienna nomen accepit, hanc urbem *Metropolim* diserte nominat l. 5. Hist. c. 1. & similiter Notitia Galliarum a Sirmondo edita, cujus exemplum pervetustum legitur in MS. Capituli Veronensis, in descriptione Provinciæ Viennensis Viennam *Metropolim* nominat. Quoad Eusebii quidem testimonium non repugnat Quesnellus: *Nemo enim non videt*, inquit part. 1. c. 12. *Eusebio sermonem esse de dignitate civilis Viennensis urbis*. Solum de geographica, non vero civili Metropoli intelligendum putat; & c. 11. Strabonem profert, qui Viennam *Allobrogum Metropolim* nominavit, ac si Constantini ævo, quo alia Provinciarum distinctio vigebat, eodem sensu Eusebius locutus fuerit: quod quam sit imbecillum, quisque perspiciet. Notitiæ vero Galliarum auctoritatem, qua Vienna civilis Metropolis apertissime traditur, elevare & infirmare integro capite nititur. Ecclesiasticam, non vero civilem Notitiam esse posteriori quidem tempore in gratiam Viennensis Episcopi lucubratam contendit, cum scilicet Burgundiones sub an. 480. Viennensem tractum occuparunt.

7. At civilem, non vero ecclesiasticam Notitiam esse multa manifestum faciunt. Si enim ecclesiastica Notitia esset, quæ ecclesiasticas Provincias cum suis Metropolibus describeret; non solum Vienna, verum etiam Arelas inter Metropoles ecclesiasticas accensenda fuerat. Præterea Narbonensis II. Alpes maritimæ, & Grajæ non fuissent recensendæ uti separatæ Provinciæ, quarum civitates Arelatensi vel Viennensi Metropolitano suberant. Adde quod in Maxima Sequanorum tria castra & unus portus nominantur, qui ad ecclesiasticam dispositionem nihilum pertinent. Tandem, ut alia omittamus, post descriptas decem Provincias Galliarum hic titulus subjicitur: *Item in Provinciis septem*. Hæc autem distinctio septem Provinciarum a decem Provinciis, eam divisionem procul dubio præfert, quæ non ecclesiastica, sed civilis est, qua scilicet universæ Galliæ in duas diœceses partitæ fuerunt, ut capite antecedenti vidimus. Hæc Notitia in pervetusto MS. Capituli Veronensis 50. describitur post Itinerarium Burdigalense cum hoc titulo: *Incipit adnotatio Provinciarum atque urbium Galliarum cum privilegiis suis*: quæ privilegia ad Metropoles civiles ibidem designatas referuntur.

Notitia Galliarum Provincias civiles exhibet.

8. Hujus porro Notitiæ ætatem satis indicat summa ipsius concordia cum divisione Provinciarum Galliæ, quæ in Notitia dignitatum exhibetur. Sicut enim hæc paullo post annum 423. exarata fuit, idem etiam de illa judicandum videtur. Id apertius demonstrat titulus *septem Provinciarum*, quem ex hac Notitia Galliarum recitavimus. Hic enim reperitur in documentis scriptis paullo post initium sæculi V. nimirum in epistolis Zosimi & Bonifacii I. in lege Honorii an. 418. & in memorata Notitia dignitatum; in posterioribus autem monumentis nuspiam invenimus. Anteriorem vero ætatem, quam huic Notitiæ tribuendam suspicamur, argumento non levi constituendam reservamus numero 11.

9. Ex his Quesnelli opinio plane corruit. Cum enim hæc civilis, non autem

Quesnellus rejicitur. tem ecclesiastica Notitia sit; lucubrata dici nequit in gratiam Viennensis Episcopi, qui Notitiæ ecclesiasticæ descriptionem postulasset. Cum porro sub initium V. sæculi fuerit lucubrata, frustra eam sub Burgundionibus scriptam Quesnellus comminiscitur; cum præsertim si hoc etiam tempore scripta crederetur, non eam dispositionem civilem præferat, quæ sub barbaris Romanas Provincias in partes discindentibus alia erat a divisione Romanorum; sed eam dispositionem exhibeat, quæ Romana est, & initio sæculi V. sub Romanis obtinuit. Sidonii testimonium, quod in suam sententiam Quesnellus allegat, nimium enormiter ab eodem explicatur. Cum enim ille l. 2. ep. 7. ad Græcum Episcopum Massiliensem scripsit an. circiter 475. *Jam non primi comprovincialium cœpistis esse, sed ultimi*; non de Massiliensibus loquitur, quorum civitas in Notitia Galliarum ultimo loco designatur, sed loquitur de Leontio Arelatensi, Fausto Regiensi, Basilio Aquensi, & Græco Massiliensi, qui sub Romanorum ditione constituti, ut se & suas civitates a barbaris tutas redderent, Arvernorum urbem, cui Sidonius præerat, iisdem barbaris cedere, & sic pacem inire studebant. Hos autem Sidonius coarguens, hac urbium cessione non primos in civili dispositione, uti ante fuerant ob Arelatum, quæ sedes erat Præfecti Prætorio Galliarum, sed ultimos futuros prænuntiat, cum hac distrahendarum urbium via, ita paucæ civitates Romanis superessent, ut minima jam esset in Galliis Romanorum ditio, nec *majores* amplius dici possent, qui, ut mox subdit, *minores incipiebant non habere*. Hic germanus Sidonii sensus. Comminiscitur ergo Quesnellus, cum aliam Sidoniani textus interpretationem a sententia & mente auctoris alienam ingerit: omnesque ejus conjectationes, quibus huic interpretationi innixus, exponere nititur quomodo Notitia sub barbaris condita fuerit, arbitrariæ & inanes demonstrantur.

Notitiæ Galliarum antiquitas defenditur. 10. Quæ vero animadversiones in ipsam Notitiam ab eo proponuntur, ut illam posterioris ætatis esse suadeat, non minus imbecillæ sunt. Opponit primum Arelatem, quæ ex lege Honorii an. 418. Metropolis declaratur, eoque tempore ob sedem Præfecturæ omnibus Galliis præsidebat, ea in Notitia nedum sine ullo Metropolis titulo, sed inter ultimas civitates provinciæ Viennensis recenseri. At observandum est, in ea Notitia, licet sub Honorii tempus descripta, notari cujusque provinciæ Metropoles. Provinciæ autem Viennensis Metropolis sicut jam inde a divisione Viennensis provinciæ a Narbonensi solida fuit Vienna; ita & sub Honorio eamdem prærogativam conservavit. Arelas enim, cum ex traducta sede Præfecturæ Metropolis esse cœpit, septem provinciarum Metropolis constituta fuit, non autem provinciæ Viennensis, cui adhuc Vienna antiquiore privilegio præsidebat. Etsi vero quæ pluribus provinciis metropolitico honore præerat, eodem plerumque gauderet in suam peculiarem provinciam; id tamen Arelati non accidit, cum antiquior Viennæ possessio exclusa non fuerit; sicut nec antiquum Viennensis provinciæ nomen fuit immutatum; quod tamen evenisset, si metropoliticum ipsius provinciæ jus a Vienna Arelatem fuisset traductum. Quid ergo mirum, si in Notitia, quæ solas cujusque provinciæ Metropoles ritu veteri signat, sola Vienna, non autem Arelas Metropolis appelletur?

11. Hactenus ea in sententia loquuti sumus, qua hæc Notitia paullo post initium quinti sæculi scripta præsumatur. Si vero proferre liceat, quod probabilius credimus; hanc Notitiam sæculo V. anteriorem putamus. Hactenus quidem vetustior habita non fuit, eo quod mentionem faciat septem Provinciarum, quarum divisionem post initium sæculi V. factam fuisse apud omnes obtinuit. Cum vero has septem Provincias sub Theodosio I. constitutas capite antecedenti ostenderimus; nihil hinc impedimenti exoritur, quominus ea Notitia sæculo V. anterior judicari queat. Similiter nihil obest quatuor Lugdunensium partitio, quippe quam reperimus in libello Provinciarum, quem ante V. sæculum lucubratum Cardinalis Norisius ostendit. Ut vero hanc Notitiam Galliarum vetustiorem credamus, illud in caussa est, quod in descriptione Provinciæ Viennensis Arelas sine Metropolis titulo recensetur. Porro Arelas ad honorem metropoliticum erecta fuit circa an. 407. cum Præfecti Prætorio sedes, & caput omnium Galliarum esse cœpit, ut vidimus paullo ante. Civitas vero tanto honore prædita sine ulla honoris nota recensita non fuisset in Notitia, quæ

Videtur anterior sæculo V.

Epoch. Syr. Maced. dissert. 4. c. 1.

quæ post hoc tempus scripta fuisset. Quesnellus ex hac animadversione multo posteriorem credidit, cum tamen posteriori licet ætate secundum Romanam dispositionem hac in Notitia exhibitam ab hoc honoris gradu non decesserit. Igitur multo probabilius anterior dicenda est hæc Notitia, eo scilicet tempore exarata, cum nondum Arelas ad metropoliticam dignitatem evecta fuerat; ita ut nihil mirum sit, si inter comprovinciales Provinciæ Viennensis civitates sine ullo Metropolis titulo recensita fuit. Quod vero inter ultimas refertur, eam habet caussam, quia Notitiæ auctor eum ordinem secutus est, quem geographicus situs obtulit. Primo enim post Viennam Metropolim urbes viciniores & mediterraneas notavit, tum vero ad mare vergentes, inter quas Arelas & Massilia ultimum locum tenent.

12. Ceteræ Quesnelli animadversiones in Notitiam Galliarum leviores sunt. Quod enim profert de Castro Nicænsi in Notitia omisso, quod ante Leonem Episcopatu fruebatur, ecclesiasticam Notitiam esse præsumit, quam civilem jam diximus. Cum vero in eadem civili Notitia tria alia castra Sequanorum, & duo Lugdunensis I. memorentur; Nicænse omissum dicendum est vel auctoris incuria, vel potius, quod ita per hoc tempus exiguum esset & angustum, ut inter castra recensendum non videretur: unde Hilarus Papa non *castrum*, sed diminutive *castellum* appellat. Quæ porro subjicit ex Paullino Nolano, ab auctoris mente alienissima sunt. In ep. 28. ad Victricium Rothomagensem de celebritate loquitur, qua Rothomagum ex egregiis ejusdem Episcopi gestis *inter urbes sacratas* eminebat; quod ad dispositionem civilem, de qua nunc agimus, nihilum pertinet. Licet enim ea civitas ante hoc tempus esset civilis Metropolis, non tamen ante Victricium ita celebris *inter sacratas urbes* fuit. Idem est de Morinorum civitate, quam Paullinus ibidem memorat ratione habita religionis, non autem dispositionis civilis, quam unam Notitia describit. Argumentum tandem ex Synodo Taurinensi huc nihilum pertinet: cum in hac Synodo non de civili, sed de ecclesiastica Metropoli dubitatio fuerit, ut capite sequenti ostendemus. Nihil ergo Notitiæ auctoritatem elidit: ac propterea solidum ex hac quoque argumentum suppetit, quo Viennam civilem Metropolim fuisse dicamus, & antiquiorem quidem Arelate, nimirum jam inde ab institutione Provinciæ Viennensis, quæ a Vienna Metropoli nomen accepit. Immo antequam Arelas ob sedem Præfecturæ eo traductam ad metropoliticam nedum septem Provinciarum, sed omnium etiam Galliarum dignitatem eveheretur, Viennam fuisse sedem Vicarii Præfecti Prætorio, quamdiu hic Treviris stetit, & idcirco fuisse etiam Metropolim non solum suæ Provinciæ, verum etiam quinque Provinciarum, quæ postea septem dictæ sunt, colligi posse videtur ex vetustissima Notitia Veronensi, in qua *diœcesis Viennensis* appellantur septem Provinciæ, quibus Vicarius præerat. Neque enim aliunde hæc diœcesis a Vienna nomen accepit, nisi quod ibidem Vicarius Præfecti sedem haberet. Ex his porro omnibus multo apertius cognoscitur, quam jure S. Leo scripserit, Viennæ & Arelato *commune jus quondam fuisse a gentibus*. *Quondam*, inquit: quia diversis temporibus altera alteri præstitit, Vienna quidem antiquiori ævo, cum suæ Provinciæ Metropolis, & probabilius etiam Vicarii sedes fuit; Arelas vero ætate posteriori, cum circa an. 407. Præfecturæ sedes esse cœpit. Nunc ad ecclesiasticarum Provinciarum & Metropoleon dispositionem accedamus.

Quesnelli objecta diluuntur.

Epist. 66. c. 2.

CAPUT V.

De antiqua institutione & dispositione Provinciarum ac Metropoleon ecclesiasticarum in Galliis, ac præsertim in Provinciis dissectis e Narbonensi solida. Sera earumdem initia; nec ad civilem formam omnino exacta demonstratur.

1. DUo circa Provincias & Metropoles ecclesiasticas in Galliis constituenda sunt, ut de iis quæ Quesnellus multis in locis sparsit, judicium feratur. Primum quandonam harum forma fuerit inducta; deinde num ad formam Provinciarum & Metropoleon civilium. Si ecclesiasticæ Provinciæ Galliarum in aliquo trium priorum sæculorum fuissent institutæ, & ad civilium Pro-

Tribus prioribus

sæculis nulli Metropolitani instituti.

vinciarum formam exactæ, ut Quesnellus non uno loco præsumit; cum eo tempore solida Narbonensis nondum esset divisa, sicuti Narbo tunc semper exstitit totius Provinciæ Metropolis ipso Quesnello fatente parte 1. sub finem c. 11. ita nihil dubium esset, quin Narbonensis Episcopus ejusdem Provinciæ Metropolita fuisset constitutus, non vero Arelatensis, aut quisquam alius. At hierarchiæ ecclesiasticæ formam tribus illis sæculis, & ante Nicænum quærere in Galliis, omnino inane esse ex eodem Quesnello accepimus. Hujus testimonia allegavimus capite secundo n. 5. Quæ cum non obscure ingesserit, haud satis intelligetur, quomodo sine contradictione aliqua scripserit part. 2. c. 2. *Cum eruditiores quique, paucis exceptis, ad ea tempora* (antea notaverat annum 250.) *referant religionis & disciplinæ exordia in Galliis; si tunc una Provincia* (idest Narbonensis) *unusque Metropolitanus fuerit; valebit regula Innocentii I. Papæ: Secundum pristinum Provinciarum morem Metropolitanos Episcopos oportere nominari; nec ad mobilitatem necessitatum mundanarum debere Dei Ecclesiam commutari*. Hac in sententia unus Narbonensis Episcopus secundum dispositionem civilem totius Narbonensis Metropolitanus fuisset institutus, nec ejusmodi constitutio ex mente Innocentii fuisset immutanda. Quesnellus vero indicare hoc loco voluit, Arelatensem Episcopum toti Narbonensi, uti putat, fuisse præpositum jam inde a medio sæculo III. ob S. Trophimi missionem, quam capite secundo ad id probandum omnino ineptam ostendimus. Si S. Trophimus Gallias petiit circa medium sæculum tertium, ut ex Gregorio Turonensi Quesnellus censuit; una cum S. Trophimo ab eodem Gregorio missus traditur etiam Paullus, qui Narbone sedem fixit, sicut Trophimus Arelate; ac propterea non minus ex hac missione Narbonensis civitas, quam Arelas profecisset: immo Narbo multo magis, cum hæc eo tempore totius Provinciæ Metropolis esset. Solum Quesnellus a contradictione purgari potest, eo quod Metropolis ecclesiasticæ institutionem in Galliis sub medium sæculum III. non affirmet absolute, sed sub conditione, *si tunc una Provincia unusque Metropolitanus fuerit*. Proinde id uti probabilius ab eodem accipimus, quod expressius docuit, nimirum ecclesiasticarum Metropoleon formam post Nicænam Synodum in Gallias invectam ac institutam fuisse.

Nec quarto sæculo Metropolitani in Galliis instituti nisi serius sub ejusdem sæculi finem.

Sulp. Sev. l. 2. Hist. c. 44.

2. Nos vero id insuper probabilius credimus, de hac hierarchica forma constituenda Gallicanos Episcopos serius cogitasse; & adhuc post Nicænæ Synodi tempus antiquam methodum tenuisse, quæ tribus prioribus sæculis viguit, ut scilicet cum nondum Metropolitani essent constituti, Episcoporum Synodis vel antiquior, vel civitatis, in qua Synodus cogebatur, Episcopus præsideret. Ita cum Concilio Valentino anni 374. præfuit Fœbadius, seu, ut alii cum Sulpicio Severo & cum editis Conciliorum scribunt, Fœgadius Episcopus Aginnensis Ecclesiæ, quæ numquam Metropolitanum habuit, descriptis post eum aliis Episcopis insigniorum sedium Arelatensis, Viennensis, Trevirensis, & Lugdunensis; sola antiquioris ætatis ejus ratio haberi potuit, eo quod nondum certa esset Metropolitarum institutio: neque enim post horum institutionem in more fuit ut Metropolitani (quicumque adessent) simplici Episcopo quantumvis antiquiori locum cederent. Et siquidem Arelatensis præsertim Episcopus eum gradum ac primatum in Galliis semper obtinuisset jam inde a S. Trophimi missione, uti ex Zosimo, seu verius ex Patrocli & fautorum ejus suggestione Quesnellus jactitat; Concordius ejusdem Ecclesiæ Episcopus eumdem gradum tenuisset in hoc suæ Provinciæ Concilio: nec si eamdem traditionem atque consuetudinem a majoribus accepisset, quam Patroclus sæculo sequenti V. ingessit, permisisset umquam, ut simplex Episcopus huic vetustissimo & insigni suæ sedis privilegio præjudicium afferret. Hoc quoque documento Patrocli impostura confirmari potest.

3. Neque huic argumento quicquam obsunt difficultates, quæ Synodi Valentinæ subscriptionibus Quesnellus opposuit part. 1. c. 11. Fœgadii enim nomen primo loco non in subscriptionibus ponitur, sed in inscriptionibus duarum epistolarum ejusdem Synodi, quas Quesnellus adeo ratas habuit, ut contra subscriptiones ipsas harum inscriptionum seriem extulerit, ex qua eidem Synodo, ut ait, *præfuisse Fœgadius legitur*.

4. Quodsi Marinus Arelatensis primus nominatur in inscriptione epistolæ Concilii

cilii Arelatensis an. 314. id non metropolitico juri, sed vel antiquitati ejus tribuendum est, vel potius quod loci Episcopus esset a Constantino Imperatore in caussa, de qua tum agebatur, præcipue deputatus: ubi enim Metropolitæ non essent, vel antiquior, vel loci Episcopus ceteris præferebatur. Idem Imperator in epistola ad Melchiadem Papam apud Eusebium judices in ea caussa abs se delectos hoc ordine nominat: Reticium Augustodunensem, Maternum Agrippinensem, & Marinum Arelatensem: idemque ordo servatur in actis Romanæ Synodi, in qua iidem judices ob eamdem rem ante Arelatensem convenerant, uti videre est apud Optatum lib. I. Porro Reticius Augustodunensis certe Metropolitanus non erat. Marinus igitur, qui simplici Episcopo postponitur, Metropolitanus non fuit: & siquidem in Concilio Arelatensi præmittitur Reticio, qui in Romano eidem prælatus fuerat, sola loci ratio in caussa esse potuit.

5. Neque obsunt, quæ de Saturnino Arelatensi traduntur, cum in Arelatensi pseudosynodo an. 353. ac in Biterrensi an. 356. S. Hilarium Pictaviensem condemnandum curavit. Neque enim eum his pseudosynodis Provinciarum Viennensis, vel Narbonensis metropolitico jure præfuisse ex ejusmodi gestis colligi potest; sicut nequit colligi Valentem & Ursacium Episcopos certe non Metropolitanos metropolitico jure usos fuisse, cum in variis pseudosynodis multa adversus Catholicos pro suo arbitrio obtinuerunt. Sicut autem hi hæreticorum præpotentes ac præcipua factionis capita gestorum auctores a scriptoribus nominantur; ita etiam Saturninus Arelatensis, ut ne tamen huic, sicut nec illis jus metropoliticum exinde tribuatur. Hanc comparationis rationem ex Sulpicio Severo confirmamus, qui lib. 2. Hist. c. 40. scribit: *Italiam, Illyricum, atque Orientem Valens & Ursacius, ceterique quorum nomina edidimus, infecerunt, Gallias nostras Saturninus Arelatensium Episcopus homo impotens & factiosus premebat.*

6. Hæc, quæ de tam sera institutione Metropolitarum in Galliis delibavimus, nemini mirifica & incredibilia videantur. Nam & in Italia ipsa, & in Hispaniis sub hoc idem circiter tempus, idest, post medium quartum sæculum Metropoles ecclesiasticæ institui cœpere: uti de Italicis (Romana semper excipienda est) pluribus statuimus in dissertatione jam parata, *De origine antiquiorum Ecclesiarum & Metropoleon Italiæ*. De Hispaniis vero idipsum probare liceret: unde in Concilio Cæsaraugustano habito paullo post Valentinum laudatus Fœgadius Aginnensis, eo quod tum nulli essent Metropolitæ, ratione ætatis primum (ut in Valentino) supra ceteros omnes etiam celebriorum Hispanicarum sedium Episcopos locum obtinuit. Vetustius quidem Hispanorum Metropolitarum indicium occurrit in epistola 1. Siricii ad Himerium Tarraconensem c. 8. scripta an. 385. Quodsi in Eliberitana multo anteriori Synodo *primæ cathedræ Episcopus* nominatur can. 58. hoc nomine non Metropolitanum, qui tum non erat, sed antiquiorem Episcopum Africanorum more intelligi optime ostendit Cajetanus Cennius tom. 1. *de Antiquit. Eccl. Hispanæ* cap. 4. num. 8. Conferenda hoc loco erunt, quæ de canonibus Sardicensibus differemus tomo tertio, ubi hæc sera ecclesiasticarum Metropoleon apud Latinos institutio ex duobus canonibus in originali Latino aliter ac in Græco expressis non modicum confirmabitur.

Serius institutæ Metropoles eccles. etiam in Italia & in Hispaniis.

7. Neque vero quispiam existimet, Gallicanos primariarum urbium Episcopos ante hanc epocham, si non in Conciliis, saltem in ordinationibus Episcoporum aliquid metropolitici juris exercuisse. Quibus enim ordinationum jus est, hi veri sunt Metropolitæ, iisdemque uti talibus præcipuus semper locus ante Episcopos in Conciliis tributus fuit: ac propterea si primus locus celebriorum urbium Episcopis non fuit traditus in Valentina Synodo; nullum quoque jus cuipiam ipsorum in ordinationibus tunc fuisse manifestum videtur. Cum in Concilio Arelatensi I. an. 314. can. 21. fit ordinationum mentio sic: *De his qui usurpant sibi, quod soli debeant ordinare, placuit ut nullus hoc sibi præsumat, nisi assumptis secum aliis septem Episcopis; si tamen non potuerint septem, sine tribus fratribus non audeant ordinare*: præterquamquod verbum *usurpant* nullum jus cuiquam fuisse satis indicat, certe qui id usurpabant, non appellantur Metropolitani, uti vocantur in Conciliis Orientalibus Nicæno,

De jure ordinationum.

Laodiceno, & Antiocheno: eo quod nondum per hæc tempora certi Metropolitæ jure ordinationum præditi essent in Gallicanis Provinciis, ut in Orientalibus reperiebantur.

Quando inductum. Observationes in Synodum Taurinen. Tres quæstiones in ea agitatæ. Prima.

8. Hoc sane ordinationum jus nondum fuisse in Galliis sub ipsum tempus Concilii Valentini, & solum sub finem ejusdem sæculi induci cœpisse atque constitui, evidentius probari potest ex quæstionibus ad Taurinensem Synodum delatis, ex quibus hæc sera Metropoleon ecclesiasticarum institutio magis magisque confirmabitur. Tres quæstiones ibidem agitatæ potissimum considerandæ sunt. Prima est querela adversus Proculum Massiliensem, eo quod in Narbonensi secunda Episcopos ordinasset. Hanc autem querelam adversus eum non promoverunt Arelatensis, aut Viennensis Episcopi, qui alias pro vindicando sibi jure metropolitico in eadem Synodo invicem contendebant; sed soli Episcopi Narbonensis secundæ ea in re conquesti sunt, idque non eo consilio, ut præservarent hoc jus Viennensi Episcopo vel Arelatensi, acsi alteruter suus esset antiquus Metropolita; sed hac ratione, quod *sibi alterius provinciæ Sacerdotem præesse non debere* contenderent: quæ ratio æque Proculum Massiliensem, ac Arelatensem & Viennensem Episcopos excludit. Cum enim omnes hi tres ejusdem Viennensis provinciæ essent, æque omnes ad aliam provinciam pertinebant. Illud autem ex his manifeste sequitur, tam seram fuisse Metropoleon ecclesiasticarum initia, ut nondum per hoc tempus Arelatensis aut Viennensis Episcopus jus metropoliticum exercuisset, aut obtinuisset in ordinandis Episcopis Narbonensis secundæ: unde iidem, qui de jure metropolitico in Viennensi provincia inter se certabant, nihil moverunt circa Narbonensem secundam adversus Proculum Massiliensem, qui in ea primus idem jus veluti proprium sibi quæsiverat per Episcoporum ordinationes, eidemque propterea *se tamquam Metropolitanum diceret præesse debere*. Ipsius autem provinciæ Episcopi ægre ferentes alius provinciæ Episcopum sibi præferri, satis indicarunt se ex Nicænis canonibus suæ tantum provinciæ Episcopum Metropolitam non recusaturos, quæ item innuunt eos nondum certum Metropolitam accepisse.

Tom. 2. Conc. Ven. edit. col. 1384.

Secunda.

9. Secunda quæstio Taurinensibus proposita exarsit inter Arelatensem & Viennensem. Quisque ordinationum jus & primatum in provincia Viennensi contendebat. Dubium hac in re Patribus videtur exortum, quia post auditas utriusque partis allegationes, quæ ipsis oblatæ fuerunt, incertum adhuc fuit, utra civitas esset Metropolis: nam *a Synodo definitum est*, *ut qui ex eis approbaverit suam civitatem esse Metropolim*, *is totius provinciæ primatus honorem obtineat*. Controversia non levis inter eruditos vertitur, num Patres *Metropolis* nomine civilem intellexerint, an ecclesiasticam. Plerique de civili interpretantur. At Pagius ad an. 401. n. 37. & seqq. hanc sententiam refellit. Nemini quidem dubium esse poterat, utra civitas civilis Metropolis esset. Solam autem Viennam Taurinensis Synodi tempore civilem fuisse Metropolim ostendimus cap. 4. Quamquam si utraque civitas diverso nomine tum fuisset Metropolis; cum id ignorare non potuerint ejusdem Synodi Patres, non eam sententiam protulissent, quæ unam civitatem tantum Metropolim præsumit. Cum igitur non de civili, sed de ecclesiastica Metropoli locuti sint, difficultas in hoc non ex eo pendere potuit, quod Viennensis Episcopus metropoliticum jus sibi tardius arrogasset adversus Arelatensem, quasi is solus antea eo usus fuisset: tunc enim certum esse debuisset solam Arelatem esse veram Metropolim, contra quam usurpatio recens Episcopi Viennensis nihil præjudicii creasset. Dubium ergo ex eo proficisci potuit, quia in recenti institutione ecclesiasticarum Metropoleon uterque Episcopus Viennensis & Arelatensis id juris sibi competere præferebat, eo quod suam quisque sedem ceterarum ejusdem provinciæ Ecclesiarum matrem seu Metropolim esse contenderet, Arelatensis ob missionem S. Trophimi, Viennensis vero ob suæ Ecclesiæ antiquiorem originem, quæ S. Trophimi ætatem exsuperat. Cui rationi, ut ita dicamus, ecclesiasticæ, rationes fortassis unusquisque adjecit ex prærogativis civilibus singularum civitatum, quæ pariter sub Leone ex abundanti in allegationibus eidem exhibitis utrimque propositæ cognoscuntur ex ep. *66.* ac ita utrimque graves, ut parem incertitudinem apud ipsum Pontificem pepererint, ex qua provinciam inter Arelatensem & Viennensem Episcopos (ut Taurinenses Patres consilium dederant) dividendam

Ibid.

Ibid. col. 1385.

dam

dam censuerit. Hæc autem quæstio solum in Taurinensi primum excitata videtur, propterea quod non multo ante hoc Concilium in inducendis Metropolibus hi duo Antistites ordinationes Episcoporum provinciæ Viennensis veluti pro jure suo exercere cœperint: alias multo ante hæc controversia mota fuisset. En ergo quomodo ex Taurinensi colligitur ordinationes ex metropolitico jure paullo ante hoc tempus cœpisse.

10. Hujus argumenti vim forte pervidit Quesnellus, cum part. 1. c. 5. aliam hujus controversiæ occasionem afferre studuit. Præsumit se jam probasse capite antecedenti, Arelatensem semper primatum obtinuisse in Narbonensi solida nemine contradicente; cum tamen antecedenti capite nihil attulerit, ex quo ille primatus constituatur, ut ex Adnotationibus eidem capiti subjectis patebit. Ratio etiam, quam paullo ante attulimus, id generatim confirmat. Si enim certa & antiqua fuisset Arelatensis possessio, recens vero nisus Viennensis Episcopi, uti Quesnellus jactat; qui fieri potuisset ut Taurinenses Patres adhuc ancipites Arelatensi caussam non adjudicarent? Quæ vero ille cap. 5. congerit, ut recentis nisus Episcopi Viennensis occasionem, & controversiæ caussam designet, falsa & commentitia sunt. Falsum est divisionem Narbonensis solidæ, ex qua Viennensis Episcopus occasionem sumpserit, *non ita pridem*, seu non multo ante Taurinense Concilium, factam fuisse. Viennensis enim provincia jamdiu sub Diocletiano, aut Constantino divisa fuerat, uti capite tertio constituimus. Falsum est etiam turbas sub Eugenio tyranno excitatas provinciam Viennensem in partes discidisse; & hac occasione aliis civitatibus tyranno parentibus cum Viennensi, aliis cum Arelatensi sub Romana ditione perseverantibus, Viennensem Episcopum persuasisse Eugenio, ut ibi primatum ecclesiasticum constitui juberet, ubi imperii sui sedem, vel saltem incunabula habebat. Eugenius tyrannus occiso Valentiniano II. totas Gallias, nedum totam Viennensem provinciam occupavit, nec ulla hujus fuit in partes scissio, quæ Viennensi primatui inducendo occasionem dederit. Falsum est etiam Gallicanos Episcopos jamdiu expetiisse S. Ambrosium, ut de Episcoporum dissidiis hanc ob caussam exortis in Gallicana Synodo cognosceret & judicaret. Testimonium enim ipsius Ambrosii, quod Quesnellus allegat ex sermone in funere Valentiniani Augusti, non has a Quesnello confictas dissensiones respicit, sed illas a Severo Sulpicio indicatas, quibus Gallicani ob Ithacianos in partes divisi, schisma quoddam confecerant, quod in ipsa Taurinensi Synodo memoratur can. *6*. His igitur Quesnelli commentis repudiatis, nulla alia superest æquior caussa dissensionis de jure metropolitico inter Arelatensem, & Viennensem, nisi quia in recenti Metropoleon ecclesiasticarum institutione paullo ante eam Synodum pro suis quisque prærogativis ad primatum contendit. Hist. lib. 2. in fine & Vit. S. Martini dial. 3. n. 13.

11. Hæc autem recens institutio evidentior fiet ex tertia quæstione ab eodem Concilio Taurinensi definita can. 3. Quatuor Episcopi Octavius, Urso, Remigius, & Triferius, qui *in usurpatione quadam de ordinatione Sacerdotum ad invidiam vocabantur*, simplices utique Episcopi, non autem Metropolitani erant. Hi autem se ob hanc caussam non condemnandos probarunt, *quod dicerent prius se non esse conventos*. Hanc excusationem ob actus præteritos Concilium accepit, ne eos ulla pœna multaret. Igitur ordinationes Episcoporum, quæ ante interdictum hujus Synodi, nullam pœnam meruerunt, ante hoc tempus nullius sedis juri erant alligatæ lege vel consuetudine ulla: alias illi satis ex hoc de usurpatione *conventi* fuissent. Igitur nulli certi Metropolitæ erant ante hoc Concilium, sed induci cœperunt sensim; vetitum autem eisdem Episcopis fuit ne quid simile de cetero sibi arrogarent, quia Metropolitanorum institutio, quæ paullo ante induci cœpit, ab eodem Concilio confirmata fuit. Has omnes observationes in tria priora Concilii Taurinensis capita si in unum complectaris, & cum iis jungas, quæ ex Concilio Valentino animadvertimus, ad persuadendam seram Metropolitarum institutionem in Galliis nihil desiderabis. Tertia. Tom. 2. Conc. col. 1385.

12. Hac autem prima quæstione expedita, superest altera, num ad Provinciarum ac Metropoleon civilium formam ecclesiasticæ accommodatæ fuerint, nec ne. Hic non quæritur de eo, quod cursu temporis accidit. Certum est enim sequiori ætate ad civilem fere formam in Galliis ecclesiasticas Provincias & Metro- Ecclesiasticæ Metrop. & Provinciæ initio non

accommodatæ civilibus. tropoles exactas inveniri: quod tamen ipsum tunc obtinuit, cum Romano imperio in iisdem Galliis exstincto, vetus Romanarum provinciarum forma, nomine tantum retento, confusa prorsus ac sublata fuerat. De initiis quærimus, cum civili dispositione vigente ecclesiasticæ provinciæ & Metropoles inductæ fuerunt. Has quidem civili formæ accommodatas, Quesnello persuasum fuit: nam part. 1. c. 12. scribit: *Cum ecclesiasticæ disciplinæ fundamenta posita sunt, constitutusque ordo hierarchiæ; ad formam politiæ civilis ordinati sunt ecclesiastici gradus, stabilita sedium episcopalium dignitas, Metropolitarum potestas erecta*. Nihil evidentius falsum. Si enim hæc civilis forma observata fuisset, divisa jam, uti c. 3. vidimus, solida Narbonensi in Viennensem, in duas Narbonenses, in Alpes maritimas, & in Alpes Grajas, quæ postremæ Galliis proprie dictis adsignatæ fuerunt; totidem provinciæ ecclesiasticæ, ac Metropolitæ totidem constituti fuissent in quavis harum provinciarum Metropoli. Id tamen non evenit: certe enim Narbonensis secunda, Alpes maritimæ & Grajæ diutius proprio Metropolitano expertes, Arelatensi, vel Viennensi Metropolitæ subjectæ fuerunt. Cum porro nulla umquam quæstio fuerit cum Narbonensi Episcopo ante Patroclum Arelatensem; ille pacifice jus suum in provincia Narbonensi I. obtinuisse videtur, quod & privilegio apostolico confirmatum fuit. Vid. c. 2. Solus Patroclus sub Zosimo litem illi intentavit, cum tamen nemo *ante* eumdem *Patroclum* in ejus provincia aliquid sibi arrogasset, ut ex Leone intelleximus. In hac itaque provincia ad civilem dispositionem ecclesiastica aptata fuit. At non ita in provincia Viennensi. Cum enim eo tempore, quo institui cœperunt Metropolitani, sola Vienna esset civilis provinciæ Metropolis, ut ex disputatis capite antecedenti manifestum est; si ex civili dispositione sumta fuisset ecclesiastica dispositio, soli Viennensi Episcopo primatus tribuendus fuerat. Certum nihilominus est tum Viennensem, tum Arelatensem Episcopum post Valentinam, uti vidimus, Synodum an. 374. ordinationes Episcoporum exercuisse in eadem provincia Viennensi, idque pro jure quisque suo esse putavit, non ex dispositione civili, quæ solam Viennam tunc agnoscebat Metropolim, sed ex ecclesiasticis cujusque prærogativis, quas potissimum in Taurinensi allegarunt: & harum quidem natura ibidem expensa cum incertum reddidisset, utra Ecclesia alteri præemineret, atque aliarum Ecclesiarum mater seu Metropolis esset; ejusdem Synodi Patres in hoc incerto jure provinciam inter eos Episcopos dividendam suaserunt. Quod autem subinde a Zosimo decretum fuit pro Episcopo Arelatensi, nihil cogit, cum a Patroclo per subreptionem, ut vidimus, extortum fuerit. sup. c. 2. Potius cogit, quod *consideratis allegationibus utriusque partis præsentium Clericorum* testatur S. Leo ep. *66.* c. 2. *ita semper intra provinciam vestram & Viennensem & Arelatensem civitates claras fuisse, ut quarumdam caussarum alterna ratione nunc illa in ecclesiasticis privilegiis, nunc ista præcelleret*. Quæ cum antiquum utriusque exercitium & quasi possessionem demonstrassent, ex qua neutri primatum deferri, aut adimi posset; in Taurinensium Patrum sententiam provinciam inter ipsos divisit: quod posterius custoditum fuit. Ita civilis provinciarum divisio in ipsa Viennensi provincia ecclesiasticarum provinciarum norma non fuit.

Duo corollaria adversus Quesn. Primum corol. 13. Ex his autem duo corollaria adversus Quesnellum colligi queunt. Primo cum Metropolitani ecclesiastici in Galliis nondum sub Valentinæ Synodi tempus fuerint constituti, ac idcirco ipse Arelatensis Episcopus per id tempus primum locum non tenuerit in eo Concilio, quod in Viennensi ejus, ut ille contendit, provincia coactum fuerat; falsum agnoscitur, quod Patroclus & fautores ejus Zosimo ingesserunt, Arelatensem Antistitem ob S. Trophimi reverentiam primatum *semper* obtinuisse: quod etsi de jure ordinationum assertum sit, ex ejusmodi tamen primatu in ordinationum jure, primatus etiam in Synodis eadem de caussa ortus fuisset. Præterea ex tam sera institutione Metropoleon in Galliis colligitur, ecclesiasticam Arelatensem Metropolim post medium sæculum IV. cœpisse institui, cum Narbonensem quoque Episcopum in Narbonensi I. jus metropoliticum exercuisse, Quesnellus occasione (uti putat) novæ divisionis inficiari non audeat. *Non diffitemur*, inquit part. 2. cap. 3. *Episcopum Narbonensem aliquot annis metropolitico jure potitum esse in Narbonensem provinciam primam.... occasione novæ divisionis*, quam *ante dimidium*

quar-

quarti sæculi factam fuisse affirmavit cap. 2. Si autem sub idem circiter tempus Arelatensis & Narbonensis Episcopi metropoliticum jus exercebant; perperam igitur Quesnellus jactat, Narbonensem Episcopum in Narbonensi prima jus sibi usurpasse proprium Arelatensis, ac si Arelatensis ante Narbonensem idem jus metropoliticum obtinuisset. Hinc etiam intelligitur *veterem illam consuetudinem, & priscam institutionem*, quam Arelatensi tribuit Zosimus, ut Narbonensem recentioris usurpationis revinceret, meræ Patrocli imposturæ innixas fuisse: utraque enim Metropolis eadem sera initia habuit. Quodsi Hilarius Narbonensis non potuit, *quid habuisset antiqua consuetudo*, *suggerere* ex ep. *6.* Zosimi; idcirco non potuit, quia sincerior fuit, nec voluit in suæ sedis gratiam ea antiqua commenta ingerere, quæ Patroclus absente & inscio Hilario pro Arelatensi confixit.

14. Ex eo porro, quod civili provinciarum dispositioni aptata non fuit dispositio ecclesiastica, falsum ostenditur, quod Quesnellus venditare studuit, Narbonensem Episcopum metropoliticum jus usurpasse in Narbonensem primam occasione novæ divisionis civilis, cum scilicet divisa fuit Narbonensis I. a Viennensi. Harum enim provinciarum divisio non medio quarto sæculo, ut ille existimat, facta fuit; sed, ut cap. 3. vidimus, sub ejusdem sæculi initium: multo autem posterior fuit harum ecclesiasticarum Metropoleon institutio, quæ cum ex ea divisione originem vel occasionem non sumserit, aliunde inducta fuit ab Episcopo Narbonensi, & ab Arelatensi atque Viennensi; quod scilicet antiquiores Ecclesiæ essent & celebriores in sua provincia, & multis prærogativis ornatæ: & in his solus Narbonensis antiquum apostolicum privilegium obtinuit, quod ex unius Patrocli fraudibus apud Zosimum subreptionis notari potuit; at fallaciis illius detectis a Bonifacio I. Cælestino, ac Leone Zosimi successoribus, sartum tectum habitum fuit. Secundum.

CAPUT VI.

De jure metropolitico in Ecclesiis provinciarum Narbonensis secundæ, Alpium maritimarum, & Alpium Grajarum.

1. QUesnellus omnes provincias e Narbonensi solida dissectas, jam inde ab institutione Metropoleon in Galliis ad Arelatensis Episcopi jus pertinuisse contendit. Metropoles in Galliis induci & institui cœpisse sub finem sæculi IV. capite præcedenti ostendimus. Sub idem vero tempus Narbonensem primam proprio Metropolitano præditam, nec nisi per Patrocli Arelatensis subreptionem a Zosimo fuisse traductam in jurisdictionem Arelatensis, quod statim post Zosimum a Bonifacio retractatum fuit, capite secundo demonstratum est. Nunc de tribus aliis provinciis e solida Narbonensi excisis dicendum superest, de quibus Quesnellus tribus postremis partis secundæ capitibus pro Arelatensi jure statuere nititur. Nonnulla de singulis brevius observanda, Quesnelliana commenta detegent.

2. De Narbonensi secunda in primis agamus. Proculum Massiliensem ante finem sæculi IV. cum Arelatensis Metropolis cœpit, ordinationes Episcoporum fecisse ac jus metropoliticum exercuisse in eadem Provincia, ex Synodo Taurinensi ostendimus cap. 5. n. 8. Quod si illi in hac Synodo contradictum fuit; non tamen ab Arelatensi, sed ab Episcopis ejusdem Provinciæ contradictio profecta est non ex eo nomine, ut Arelatensi subessent, sed ut omni alterius Provinciæ Metropolitano excluso, ipsius Narbonensis secundæ Metropolitam haberent, ut ibidem animadvertimus. Patribus autem adeo certa visa est antea cœpta Proculi possessio, ut idem jus ipsi adimendum non putarint; qui sane jus ipsum attribuissent Arelatensi, si, cum esset præsens, antiquiorem & diuturniorem suam possessionem potuisset ostendere, qua Proculi ordinationes usurpationis nomine excludendæ fuerant. At solis Narbonensis II. Episcopis loquentibus, Arelatensis conticuit; eo quod nullos actus, nullumque jus in eam Provinciam præferre poterat: nec de ea suo juri subjicienda quicquam cogitabat. De jure metrop. in Narbonensi II.

3. Patet igitur, quam inanis sit Quesnelli conjectatio, qua, ut Arelatensis jus in hanc Provinciam adstrueret, hunc ob ejus temporis difficultates Proculo Massi- Refellitur Quesnellus.

De Proculo Massiliensi. Massiliensi cessisse comminiscitur; ac si antea semper certum ejusdem fuisset jus, & certa possessio, quæ nullo idoneo documento probari potuerunt. Certe enim Arelatensem Metropolim ante Synodum Valentinam inductam non probavit; nec, ut credimus, contra ea quæ attulimus, probare potuisset. Quæ vero produxit ex Zosimi litteris, æque commentitia esse, & Patrocli obreptioni adscribenda c. 2. demonstratum videtur. Hinc forte Proculus, qui Taurinensis Concilii auctoritate munitus (1) falsitates a Patroclo suggestas explorate noverat, iis litteris uti subreptitiis se non teneri existimans, initio non paruit: utrum vero æque non paruerit, cum novis litteris Zosimus institit, eumque pro deposito habuit, ignoratur. Zosimus quidem ep. 11. ad Massilienses eum depositum, & nihilominus Episcopos consecrantem indicat scribens: *Cum ipse jam non sit Episcopus, Episcopos facit*. Id P. Coustantius intelligit de damnatione, quæ anterioribus epistolis memoratur, ac præsertim ep. 7. Sed hæ omnes epistolæ condemnationem latius accipiunt: merum enim interdictum exprimunt, quo illi vetitum fuit in Narbonensi II. Episcopos ordinare: nullum autem depositionis indicium præferunt, ut legentibus palam fiet. Probabile nobis est in sola epistola II. depositionem aliquam indicari; post quam utrum Proculus se pro Episcopo gesserit, nec ne, monumentorum inopia non liquet; mirumque maxime accidit, Quesnellum sine ullo (2) teste idoneo venditasse, has quoque litteras non tam a Proculo, quam ab Episcopis Gallicanis fuisse neglectas, idque in eam caussam retulisse, quod judicia de Gallicanis Episcopis a Romanis Pontificibus edita nihili in Galliis fierent. Id iste ex suis adversus Romanam Sedem præjudiciis ingerere maluit, quam fateri subreptionem litterarum Zosimi, & huic subreptioni Proculo cognitæ æquiorem quamdam excusationem adscribere.

4. Nihil dubitandum videtur Patroclum Arelatensem post eas litteras Zosimi, quibus ipsi præcipiebatur ut alium in Proculi locum ordinaret, reversum in Gallias, harum litterarum auctoritate, & Constantii patrocinio fretum, Massiliensibus novum Episcopum consecrasse; nisi forte Proculus, quem non restitisse amplius credimus, hac obedientia ita Patrocli & Zosimi animos delinive-rit, ut in sua sede relictus fuerit. Solum itaque hoc tempore Narbonensis II. in Arelatensis jus primum transivit.

5. Modicum vero hoc Patrocli jus Zosimi litteris acquisitum viguit. Cum enim Bonifacius ejusdem Zosimi decretum *meliore*, ut ait Leo, *sententia* delevit; Narbonensi Episcopo auctoritatem restituens in Narbonensem I., eam generalem regulam subjecit, quæ ad omnes alias ecclesiasticas Provincias extenditur: *Nulli*, inquit, *videtur incognita Synodi constitutio Nicænæ, quæ ita præcipit, ut eadem proprie verba ponamus. Per unamquamque Provinciam jus Metropolitanos singulos habere debere, nec cuiquam duas esse subjectas*. Id quidem conspirabat in Episcoporum secundæ Narbonensis sententiam, qua suam Provinciam alterius Provinciæ Episcopo non debere esse subjectam in Taurinensi Synodo contendebant. Unde mortuo jam Proculo, cui hæc Provincia fuerat adscripta quoad ipse viveret, ex hoc Bonifacii decreto ac ex Nicæno canone ab eodem relato manifeste sequebatur, Narbonensem II. proprio Metropolitano frui debere, non autem Arelatensi Episcopo subjici, ne unus Episcopus duabus Provinciis præsideret: ac propterea jus metropoliticum in secundam Narbonensem Episcopo potioris civitatis Aquensis eodem canone atque decreto attributum videtur.

De Nicæna constit. a Bonifacio PP. recitata.

Quid de ea sentiendum.

6. Hunc quidem Nicænum canonem, uti a Bonifacio recitatur, nemo anteriorum Pontificum indicavit umquam, neque cognovit. Alias cum omnes Nicænis

(1) Falsum est inter cetera quod traditur ep. 5. Zosimi ad Episcopos Provinciæ Viennensis & Narbonensis II., in ea Synodo *longe aliud actum fuisse*: nam ex ipso procemio liquet coactam fuisse ob nonnullas episcopales caussas, quarum prima fuit illa circa Narbonensem II. quam Proculus sibi attribuerat.

(2) Cælestini epistola 4. ad Episcopos Provinc. Vienn. & Narbon. cui Quesnellus innititur, dum Massiliensem Episcopum suppresso nomine laudat, non Proculum, sed Venerium probabilius respicit. Confer Tillemontium in Zosimo art. 9. qui si addit testimonium ex Vita S. Honorati, hoc etsi ad Proculum pertineat, non tamen illud tempus spectat, quo depositus fuerat: multo anterius enim tempus contextus indicat, ut idem Tillemontius fatetur in S. Honorati Vita.

cænis canonibus maxime deferrent, oppositam disciplinam non permisissent in Provinciis Italiæ & Suburbicariis, ut pleræque proprio Metropolitano carerent, & unus Metropolita nedum duabus, sed pluribus Provinciis præsideret. In Italia etsi septem essent Provinciæ civiles, duo tamen Metropolitæ tantum exstiterunt, Mediolanensis, & Aquilejensis: in quo idem Pontifex Bonifacius nihil innovavit: nam solum sub Cæleſtino, vel Xysto III. sedes Ravennas ad jus metropoliticum evecta fuit. Diutius porro in decem Provinciis Suburbicariis solus Romanus Episcopus Metropolitam egit. Cum Zosimus Patroclum Arelatensem Viennensi Provinciæ & duabus Narbonensibus præesse jussit, adeo eam disciplinam a Nicænis Patribus præscriptam non novit, ut se potius ex Patrum regulis agere affirmaverit epist. 5. Enimvero canon ejusmodi inter Nicænos non invenitur, nec in Græco textu, nec in ulla antiqua versione Latina, nec in abbreviatione Rufini; immo nec inter canones Sardicenses, qui sub Nicænorum nomine a Romanis Pontificibus allegari solebant. Cum autem Episcopi Narbonensis II. jam in Taurinensi Synodo contenderint, *sibi alterius Provinciæ Sacerdotem præesse non debere*; & Hilarius Narbonensis apud Zosimum epist. *6.* asseruerit, *in aliena Provincia ab alio non debere fieri Sacerdotes*; & Lutubenses Narbonensis primæ cum Bonifacio questi fuerint, Patroclum *in aliena Provincia contra Patrum regulas ordinasse*: conjectura Coustantii satis probabilis nobis videtur, *Bonifacium non propria Nicæni Concilii verba referre voluisse*, *sed verba*, *quæ forte in Lutubensium libello e Nicænis canonibus summatim expressa erant*, (ex postremis forsitan verbis canonis 4. ubi *per unamquamque Provinciam* Metropolitani nominantur) *repetiisse*, *ac veluti sibi propria declarasse*. Hoc Bonifacii decretum a Cæleſtino expresse confirmatum fuit ep. 4. ad Episcopos Viennensis & Narbonensis Provinciæ n. *6. Primum*, inquit, *ut juxta decreta canonum unaquæque Provincia suo Metropolitano contenta sit*, *ut decessoris nostri data ad Narbonensem Episcopum continent constituta*, *nec usurpationi locus alicui Sacerdoti in alterius concedatur injuriam. Sit concessis sibi contentus unusquisque limitibus: alter in alterius Provincia nil præsumat*.

7. Ex his autem apostolicis decretis jus metropoliticum Episcopo Aquensi tributum, adeo ut is verus Metropolita fuerit Provinciæ Narbonensis secundæ, S. Leo videtur præsumere, cum scripsit epistola 10. c. *6. Ordinationem sibi ...... singuli Metropolitani suarum Provinciarum ...... restituto sibi per nos jure defendant. Alienum jus alter sibi non audeat vindicare. Suis limitibus*, *suis terminis sit unusquisque contentus*; *& privilegium sibi debitum in alium transferre se posse*, *noverit non licere*. *Quod si quis negligens apostolicas sanctiones*, *plus gratiæ tribuens personali*, *sui honoris desertor esse voluerit*, *privilegium suum in alium transferre posse se credens*; *non is*, *cui cesserit*, *sed is*, *qui intra Provinciam antiquitate episcopali ceteros prævenit Sacerdotes*, *ordinandi sibi vindicet potestatem*. De Metropolitanis loquitur, qui plus gratiæ tribuentes personali, privilegium suum in alios transferre se posse crediderant. Id intelligi nequit, nisi de Metropolitanis, qui alicujus gratia jus sibi competens prosequi & exequi noluerunt. Forte Episcopus Aquensis in Arelatensium Episcoporum observantiam a jure, quod ex laudatis apostolicis decretis sibi competebat, abstinuit, iisdemque omne exercitium in sua Provincia reliquit; uti similiter de Ingenuo Ebredunensi videbimus, qui propterea ab eodem Leone de suæ Provinciæ *illicita cessione* culpatus fuit: neque enim aliam metropolitici juris originem habuit Ebredunensis Episcopus in Provincia Alpium maritimarum, quam Aquensis in Narbonensi secunda. Solæ Bonifacii ac Cæleſtini litteræ Nicænum canonem referentes, pro utriusque jure allegari queunt; & has forte litteras *apostolicarum sanctionum* nomine Leo complexus est. Ex his porro liquet Arelatenses Episcopos adhuc post decretum Bonifacii in possessione perstitisse Narbonensis secundæ, ac in eadem uti ipsius Metropolitas, Episcopos ordinasse. Hinc Antistites Arelatensi adhærentes, inter quos Asclepius Episcopus Aptensis ex secunda Narbonensi, ep. *65.* cap. 2. ad Leonem scribunt: *Ab hujus Ecclesiæ* (Arelatensis) *Sacerdote tam decessores nostros*, *quam nos ipsos constat in summum Sacerdotium donante Deo consecratos*. Cum vero Auxanius Episcopus, ut videtur, Aquensis, Romam legatus sive a Synodo

Num jus in Narbon. II. tributum fuerit Aquensi Episc.

Gallicana, sive a Leontio Arelatensi, hac occasione ab Hilaro Papa privilegium obtinuerit pro ordinando Nicæensi Episcopo in Alpium maritimarum Provincia; multo magis pro ordinationibus Episcoporum suæ Provinciæ Narbonensis secundæ eumdem laborasse, & jus metropoliticum sibi restituendum curasse satis credibile est.

8. At etiam post Hilarum Papam Aquensem Episcopum ac propterea totam Narbonensem II. subjectam fuisse Episcopo Arelatensi Quesnellus inferri putat ex serie libelli Symmacho Papæ oblati an. 514. ac ex rescripto ejusdem ad Cæsarium Arelatensem, ex quibus Aquensem Episcopum ab Arelatensi ad Synodum evocari potuisse manifestum est. Hoc tamen argumentum non est omnino evidens. Arelatensi enim Episcopo jus fuisse Synodi cogendæ ex pluribus Provinciis, ipsosque Metropolitas evocandi, ex ipso Leone manifestum efficitur. Etenim ep. 10. ubi S. Hilarius Arelatensis plectitur, duo jura ejus distinguuntur; jus metropoliticum in solam Provinciam Viennensem, & jus cogendæ Synodi ex aliis Provinciis. Primum jus Hilario ablatum, absolute & independenter transfertur in Episcopum Viennensem; quoad jus vero indicendi Concilia ex pluribus Provinciis, consensum Leontii antiquioris Episcopi requirendum decernit: *Et quoniam honoranda est semper antiquitas, fratrem & coepiscopum nostrum Leontium probabilem Sacerdotem hac, si vobis placet, dignitate volumus decorari, ut præter ejus consensum alterius Provinciæ non indicatur a vestra sanctitate Concilium ..... Metropolitanis privilegii sui dignitate servata.* Nonne hinc agnoscitur jus evocandi ipsos Metropolitanos ad Synodum? quod si ad Hilarium non pertinuisset, nihil erat, quod de hac facultate per antiquiorem supplenda quidpiam statueret. Hoc decretum temporale fuit, quoad Hilarius vixit: unde eo extincto idem S. Leo Ravennio illius successori mandavit, ut Synodum e pluribus Provinciis cogeret, in quo omnes Episcopi suæ ad Flavianum epistolæ subscriberent. Hoc jus Arelatensi attributum videtur a Zosimo, apud quem Patroclus plurimum potuit. *Apostolicæ Sedis auctoritate munitus* traditur in epistola hujus Pontificis septima, & *delegatio apostolica* memoratur ep. 10. quo respicientes Episcopi Gallicani in ep. 65. ad Leonem c. 3. Arelatensi Antistiti *Apostolicæ Sedis vicem mandatam* affirmant. Forte in aliqua Zosimi ad Patroclum epistola, quæ desideratur, ejusmodi Synodorum indicendarum facultas expresse continebatur. Hinc Hilarus Papa Leontio Arelatensi, qui Ravennio successit, *monarchiam* quamdam in Narbonensem I. attribuit ep. 7. & hoc jus evocandi ipsos Metropolitanos ad Synodum expressius confirmat ep. 8. c. 2. *Per annos itaque singulos ex Provinciis, quibus potuerit congregari, habeatur episcopale Concilium, ita ut opportunis locis atque temporibus, secundum dispositionem fratris & coepiscopi nostri Leontii, cui sollicitudinem in congregandis fratribus delegavimus, Metropolitanis per litteras ejus admonitis, celebretur.* Et epist. 10. *Synodalia quotannis Concilia, quorum maxime in fratre & coepiscopo nostro Leontio Arelatensis Ecclesiæ Sacerdote summam placuit esse, celebrentur.* Et post nonnulla: *Congregationes annuas ordinante fratre & coepiscopo nostro Leontio, admonitis Metropolitanis, quod sæpe dicendum est, iis locis celebrare dignemini, ad quæ conveniendi nulla sit cuiquam commeantium difficultas.* Aquensis igitur, etsi Metropolitanus fuisset, ab Arelatensi vocari poterat ad Synodum, ut ne idcirco suffraganeus ejus dicatur, quemadmodum suffraganei sedis Arelatensis dici nequeunt alii plures certi Metropolitæ, qui in aliis Synodis Gallicanis Arelatensi præside convenerunt.

Jus convocandi Synodos ex Provinc. Gallicanis Arelatensi concessum, est distinctum a jure metropolitico.

Quando concessum.

9. Unum in Symmachi epistola 10. fortius videtur, cum Arelatensem Episcopum Aquensis & aliorum *Metropolitanum* indicat illis verbis: *Etsi tam Aquensis Ecclesiæ Antistes, vel alius quilibet Metropolitano Pontifici* &c. Et apertius in libello, cui Symmachus respondet: *Aquensis etiam civitatis Episcopum sanctitatis vestræ moneri præcipite constitutis, ut dum a Metropolitano Antistite Ecclesiæ Arelatensis ad synodale Concilium fuerit evocatus, vel aliqua ordinationis caussa eum sibi postulet religio divina necessarium, minime venire frustretur.* Hic *Metropolitanus* vocatur non solo jure evocationis ad Synodum, sed occasione ordinationum, ad quas soli comprovinciales evocabantur; nisi forte aliquis rarus casus contingeret illi similis, quo

Aquensis diutius fuit subditus Arelat. Tom. 5. Conc. col. 439. Ibid.

quo comprovincialibus deficientibus Sidonius alios Metropolitanos ad ordinationem accivit in epiſtola ad Agroecium Senonenſem. Enimvero Concilio Aurelianenſi IV. an. 541. Aurelianenſi V. an. 549. ac Avernenſi II. anni ejuſdem Epiſcopus Aquenſis non inter Metropolitas, ſed inter Epiſcopos ſubſcriptus legitur: quæ ſatis oſtendunt, eum per hæc quoque tempora omni jure metropolitico caruiſſe, ac proinde Arelatenſi ſubditum cum tota Narbonenſi ſecunda. Tom. 5. Concil. col. 119.

10. Ad Alpes maritimas accedamus. Etſi Zoſimus Arelatenſis ſedis jura maxime extulit; cum tamen eidem non attribuerit niſi Provincias tres, Viennenſem ſcilicet, & duas Narbonenſes, eo tempore quo Alpes maritimæ, ſicut & Grajæ, jamdiu conſtitutæ fuerant; hæ Arelatenſis juri non fuiſſe ſubjectæ videri poſſunt. At forte Zoſimus tres illas tantum Provincias nominavit, ſive quia veteri formula ſub Viennenſi Provincia utræque Alpes maritimæ & Grajæ comprehendebantur; ſive probabilius quia eas tantum Provincias exprimendas putavit, quas a ſuis, quibus gaudebant, Metropolitanis abſtrahere, & Arelatenſis juri addicere voluit: Narbonenſis autem prima Metropolitam agnoſcebat Hilarium Narbonenſem, ſecunda Narbonenſis Proculum Maſſilienſem, & Viennenſis ſaltem ex parte Epiſcopum Viennæ Simplicium. Ceterum Ingenuus Ebredunenſis *Alpium maritimarum Provinciæ Metropolitani SEMPER honore ſubnixus*, *ac de Provinciæ ſuæ dudum ab Apoſtolica Sede* (ideſt a Leone) *illicita ceſſione culpatus* traditur ab Hilaro Papa ep. 4. Id Bonifacii conſtitutionem reſpicit paullo ante laudatam, qua cuique Provinciæ proprium Metropolitam præeſſe ex Nicæno canone ſanxerat. *Illicita* autem *ceſſio* ad ea geſta refertur, ex quibus eum inter Arelatenſis ſuffraganeos recenſitum, Arelatenſis juri ſe & ſuam Provinciam ſubjeciſſe cognoſcimus. *Semper* nihilominus *Metropolitani honore ſubnixus* dici potuit non facto, ſed jure; quatenus ejus ceſſio ſuæ ſedis privilegio per apoſtolica ſcripta firmato præjudicare non potuit. Quare hunc pariter cum Aquenſi a Leone perſtrictum exiſtimamus ep. 10. ubi non unum, ſed plures ſui privilegii diſertores accuſat. Num vero Leonis cenſura in eumdem ob illicitam ceſſionem, quæ ab Hilaro *dudum* facta traditur, hanc generalem notam indicet epiſtolæ 10. inſertam, an vero aliam ſpecialem ipſius Ingenui, cum forte de Eccleſiis Nicænſi & Cemellenſi ab uno Epiſcopo regendis decrevit in litteris, quæ deſiderantur, dubitari poteſt. Specialem quidem cenſuram ipſius Ingenui Hilari verba deſignare videntur. Certe hic Ingenuus forte poſt hanc poſtremam Leonis reprehenſionem, ejus auctoritate munitus, ſuum jus ſibi vindicare ſtuduit: unde querelas ad Hilarum Papam detulit ob reſcriptum, quod Auxanio, uti creditur, Aquenſi *in præjudicium ſuum* conceſſerat circa memoratas Nicænſem & Cemellenſem Eccleſias, quæ in Provincia Alpium maritimarum collocantur. *Suum* autem *præjudicium* appellare non potuiſſet, ſi hujus Provinciæ Eccleſias non ad ſe, ſed ad Arelatenſem Metropolitam pertinere putaſſet. Poſt non multum vero tempus ad priſtinam Arelatenſis ſubjectionem Ebredunenſis Epiſcopus rediit. In aliquot enim Conciliis Galliarum non Metropolitarum, ſed Epiſcoporum locum ejus ſubſcriptiones demonſtrant. Vide Concilium Pariſienſe IV. an. 573. & Matiſconenſe II. an. 585.

De jure metropol. in Alpes maritimas.

De Ingenuo Ebredun.

Confer Diſs. de Epiſt. deperditis n. 97.

11. De Alpibus Grajis pauca. Nihil de his exploratum invenimus; niſi ratio habenda ſit Vitæ S. Jacobi Tarantaſiæ Epiſcopi, quæ eum a S. Honorato Arelatenſi ordinatum, & in hanc regionem miſſum tradit. Id unum certum eſt, hanc epiſcopalem ſedem a S. Leone Viennenſi Metropolitæ fuiſſe attributam: quod indicio eſt, eam antea ad Arelatenſem, vel Viennenſem Epiſcopum pertinuiſſe. Cum vero Octodorum altera earumdem Alpium civitas in Notitia Galliarum deſcripta, nec Viennenſi attributa, ultra Tarantaſiam ſubſidens prope Maximam Sequanorum, ab Arelatenſi longius abſit; inter civitates Arelatenſi Epiſcopo relictas dici nequit (citius enim una cum Tarantaſia viciniori Viennenſi Antiſtiti conceſſa fuiſſet:) ac propterea Octodorenſem Antiſtitem alii Metropolitæ, ex. gr. Lugdunenſi, fuiſſe ſubditum valde credibile eſt. Neque obeſt quod ex Aquilejenſi Synodo Queſnellus conjecit. Falſum eſt enim, acta ejuſdem Synodi alias Provincias, quæ Legatos ad Concilium deſtinarint, non memorare niſi Viennenſem & utramque Narbonenſem, ita ut ad alterutram il-

De jure metropol. in Alpes Grajas.

larum pertinere debeat Theodorus Octodorensis. Inscriptio quidem unius epistolæ ejusdem Synodi Viennensem & duas Narbonenses Provincias earumque Legatos memorat, eo quod ad harum Provinciarum Episcopos missa fuit. At cum eidem Synodo interfuerit etiam Justus Lugdunensis, qui Legatus Gallorum in actis appellatur; jure Sirmondus verisimillimum credidit, aliam exstitisse epistolam Justo redeunti traditam ad eas Galliarum Provincias, quarum vicem in eodem Concilio sustinuerat. Hinc num Theodorus Octodorensis ex prioribus illis, an cum Justo ex his posterioribus Provinciis ad Concilium accesserit, ex hisce actis conjici nequit. Si autem ratio, quam proposuimus, efficacior videatur, ut Octodorensis nec Viennensi, nec Arelatensi Episcopo subjectus judicetur; non totas Alpes Grajas ad ecclesiasticam Viennensem, aut Arelatensem Provinciam pertinuisse palam fiet.

OBSER-

OBSERVATIONES
IN TERTIAM PARTEM
Dissertationis V. Quesnellianæ.

CAPUT PRIMUM.

Duæ Leonis adversus S. Hilarium censuræ a Quesnello perperam dilutæ. Æquior ejusdem S. Hilarii defensio proponitur.

1. Um in præmissis observationibus primam & secundam Quesnellianæ dissertationis partes ex æquo refellisse nobis videamur; pleraque allata in parte tertia, cum præmissis partibus innitantur, facili confutatione disjicientur. Hic Quesnellus S. Hilarium purgare studet a quibusdam S. Leonis censuris, quæ eidem temeritatis ac superbiæ notam videntur impingere. Censuræ ad hæc duo capita revocantur. Primum quod Hilarius *ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans*, *Ecclesiarum statum & concordiam Sacerdotum novis præsumtionibus turbaturus excesserit*. Secundum quod debitam S. Petro reverentiam verbis arrogantioribus minuerit. Prima accusatio incompetentem Hilario depositionem Celidonii, & ordinationem alterius Episcopi in Projecti locum respicit, ob quas ibidem Pontifex subjicit eum *in se transtulisse debitam Metropolitanis Sacerdotibus dignitatem*. Hinc *omnium Galliarum* nomine latius sumto, alienas provincias & Ecclesias ab eodem his gestis turbatas ex contextu indicari nihil dubium est. Hanc primam accusationem quam male Quesnellus eo nomine diluerit, quod Hilarius in sua provincia, non autem in aliena deposuerit Celidonium, & alium Episcopum superordinaverit Projecto, ex præmissis patet. Aliam æquiorem vindicandi Hilarii viam nos indicavimus, si nimirum hæc eum gessisse dicamus non præsumtione aliqua, aut superbiæ impulsu, sed ecclesiastica quadam sollicitudine & zelo disciplinæ, nec sine consensu & permissione saltem tacita ipsorum Metropolitarum, qui sive ob amicitiam, sive ob sanctitatis ejus famam, ei plurimum deferebant; adeo ut *plus gratiæ tribuentes personali*, *privilegium sibi debitum* in eum *transferre se posse crediderint*: quod tamen cum Patrum decretis vetaretur, & reipsa utroque in memorato casu in malum exitum recidisset, Leo juste reprehendit.

Prima censura in S. Hilarium. epist. 10.

Quid reponat Quesn. Æquior apologia.

2. Difficilior est purgatio secundæ accusationis, qua S. Petri reverentiam *arrogantioribus verbis* Hilarius minuisse a Pontifice traditur. Indicantur autem verba, *quæ nullus laicorum dicere*, *nullus Sacerdotum posset audire*. Hæc Hilario exciderunt, cum in Romanum Concilium veniens, ubi Celidonii caussa ad examen vocabatur, judicium renuit. Duplici vero ex capite huic Romano judicio obniti potuit Hilarius, sive quia jus non esse Pontifici in hac caussa putaret, sive quod ex circumstantiis non crederet expedire, caussam ejusmodi Romæ potius quam in Galliis iterum cognosci & judicari. Quesnellus primam rationem Hilario tribuit, quæ cum pontificio juri, quod part. 1. constituimus, adversetur, dum Hilarium defendere nititur, magnæ injuriæ reum traducit. Aliam potius rationem eum movisse credimus, quæ pontificium jus non lædit, uti part. 1. c. 7. n. 12. & 13. explicavimus. In hac solum verbis minus caute usus excessisse dicendus videtur. Nihil enim gravius protulisse si quis contendat, Leoni contrarium testanti calumniam impingat necesse est. Testimonium Auxiliaris Præfecti opponitur. At cum hic, qui ipsi concertationi non affuit, id unum affirmet se nec minimum quidem Hilarii factum arrogantiæ contagione fuscatum recordari; scire autem *impatienter ferre homines*, *si sic loquamur*, *quomodo nobis conscii sumus*: hujus testimonium non tanti esse videtur, ut testimo-

Censura secunda in S. Hilar.

Quid reponat Quesn.

Apologia æquior.

stimonio Leonis de re præsenti ac publica (quod si falsum esset, ex iisdem actis ab eo missis revinci potuisset) anteferendum sit. De præteritis Hilarii gestis & verbis Auxiliaris loquitur sibi perspectis, cum in Galliis & Arelate Præfecturam gerens, ejus familiaritate utebatur; quæ ad acta & verba coram universo Concilio gesta & probata, de quibus tantum S. Leo testatur, nihilum pertinent. Præterita quidem Hilarii consuetudo, ejusque humilitas ac sanctitas magnam præsumtionem pariunt; at non ejusmodi, quæ Leonem sanctissimum ac mitissimum Pontificem, cujus moderatio in ipsos etiam hæreticos notissima est, solemnis calumniæ reum convincere possit. Sanctis quoque viris nonnulla minus recta identidem excidere, dum æstu disputationis feruntur, quis ignorat? *Nec me latet* (fatetur ipse Quesnellus part. 2. c. 1.) *quam facile sit a suo quemque ingenio etiam pium, etiam sanctum seduci*; si præsertim justissimam caussam non suo, sed publico bono se defendere existimet. Justissimam quidem Celidonii depositionem censebat Hilarius; adeo ut eam novo judicio Romæ non retractandam, intacto Apostolicæ Sedis jure, ex circumstantiis crederet.
Vit. Hil. c. 17. Hinc *se ad officia, non ad caussam venisse* protestatus est. Fieri ergo potuit ut dum ea, quæ ad impediendum Romanum judicium congruentissima & efficacissima putabat, nihilum persuadere deprehendit (huc enim referenda putamus illa Leonis: *Hilarius rationabile, quod in sanctorum Concilio Sacerdotum posset respondere, non habuit*:) fieri, inquam, potuit, ut ferventius in hac re disputanti vel etiam conquerenti, non malo quidem animo, sed inconsiderate (quod facillimum est) quædam minus cauta verba exciderint, quæ arrogantia, & debitæ S. Petro reverentiæ contraria viderentur. Quin fieri etiam potuit ut (quod Quesnellus c. 2. suspicatur) *Leoni satis perspecta tunc non fuerit Hilarii sanctitas, & in illo contentionis æstu non eo sensu Hilarii verba accepta fuerint a Romano Pontifice, quo ab Arelatensi proferebantur*. Quidquid pro excusando Hilario afferatur, dum jus pontificium ab eo intactum credamus, libenter accipiemus.

3. Novatores incassum sibi patrocinia quærunt ex hac Sancti Episcopi contentione cum summo Pontifice, nisi ea cum Quesnello ad inficiandum pontificium jus perperam referatur. Econtra catholici ex ejusmodi facto divinam providentiam admirantur, quæ quosdam lapsus in ipsis Sanctis viris quandoque permittit, ut exinde humiliores facti ad majora proficiant. Ita quidem Hilario evenit, quippe qui post ejusmodi contentionem reversus in patriam, non solum statim, ut auctor Vitæ ejus refert, *totum se ad placandum Leonis animum inclinata humilitate convertit*, verum etiam latam a Pontifice adversus se sententiam humiliter ferens, pastoralibus officii sui curis ac perfectioni animum ferventius intendit. *Totum se*, inquit Vitæ auctor c. 17. *orationi, prædicationi, operationi velut incipiens mancipavit, rigore districtus, miseratione perpetuus, largitione promtissimus* &c. Et post pauca: *Abstinendo victu, operi insistendo, itinera pedibus conficiendo ita se tenuavit, fatigavit, exhausit, ut vix quadragesimi octavi anni circulum adimpleret*. Hanc autem mirificam divinæ providentiæ dispositionem, qua iidem Sanctorum lapsus convertuntur in bonum, Quesnellus pervertere satagit, dum cap. 1. comminiscitur, S. Hilarium adhuc post S. Leonis decretum perstitisse in sententia, ac metropoliticam *semper quoad vixit usurpasse potestatem, etiam refragante Leone & ministrante Augusto*. Et c. 2. ne Hilarium solum relinquat, Gallicanos etiam Episcopos in eumdem Romani judicii contemtum adducit, dum eos *posthabito transalpini conventus judicio*, Gallicanæ Synodi sententiam adversus Celidonium decretam, constanter ratam habuisse, & in electione successoris Hilari neglectum ab iisdem & pro irrito habitum Leonis decretum pronuntiat. Ita homo apostolicæ auctoritati infensus, sub specie vindicandæ Sancti Hilarii memoriæ, eumdem infamat, ipsumque ejus inobedientiæ & contumaciæ patronum præferre cupit, quæ non sanctorum virorum, sed refractariorum hominum propria est. Hæc vero quam sint commentitia, & non minus ab Hilario, quam a Gallicanis fuerint aliena, sequenti capite demonstrabitur.

Divinæ providentiæ dispositio admiranda. c. 16.

CA-

CAPUT II.

Leonis decreto nec Hilarium, nec Gallicanos Episcopos restitisse, adversus Quesnellum probatur.

1. UT Hilarium Leonis sententiæ renitentem Quesnellus præferat, eum c. 2. adhuc post eamdem sententiam pro jure suo defendendo apologias scripsisse, & legatos Romam misisse affirmat. Huc vero refert, quod auctor Vitæ narrat: *Et quia quantum in hac caussa dictaverit, huic operi nulla possum ratione connectere, Auxiliaris Præfecti quæ fuerit sententia, credidi inserendum.* Ita post Romanum judicium rejicit, quæ ante judicium, cum defensioni locus esset, ab Hilario scripta & per legatos Romam missa fuerunt eo consilio, non tam ut suum judicium in Celidonium æquum, ut putabat, ostenderet, quam ut humilioribus verbis agens Leonem deliniret, ne se & sedem Arelatensem suis privilegiis exueret. Id ex ipso contextu Vitæ satis elicitur. Auctor enim narrat Hilarium, qui ante sententiam Roma excesserat, Arelatem reversum, statim *totum se ad placandum Leonis animum inclinata humilitate convertisse*, & in hanc rem legatos misisse in Urbem primo Ravennium Presbyterum, tum Nectarium & Constantium Episcopos. Mox dictata, seu apologias commemorat, quæ per eosdem legatos Romam missa noscuntur, hisque tandem subjicit Auxiliaris Præfecti epistolam ad ipsum Hilarium, qua accepta hunc nihil amplius pro suo jure laborasse, sed toto vitæ tempore conquievisse testatur. Discessit ille Roma *hiemis rigore sæviente*, nimirum exeunte Januario, vel Februario ineunte. Sententia autem Leonis lata fuit VIII. Idus Julias. Intermedio igitur tempore ea gesta fuerunt: ac proinde apologiæ ante sententiam dictatæ & editæ sunt; & si quidem statim post Hilarii reditum *ad placandum Leonis animum* legati cum apologiis directi sunt, apologiæ ejusmodi post VIII. Idus Julias prorogari nequeunt; cum præsertim hæ post sententiam scriptæ in Leonis contemtum, non ad placandum, sed ad exulcerandum ipsius animum contulissent. Quesnellus part. 1. c. 8. Hilarium post Romanum judicium resistentem traducit ea hypothesi, quod Leonis sententia lata fuerit VIII. Idus Januarias, qua die signatur brevior Leonis epistola ad Viennenses Episcopos. Cui sententiæ cum ille non acquievisset, exinde factum putat, *ut S. Leo quinto post primam epistolam mense aliam longe prolixiorem, diuturnaque meditatione ac cura elaboratam ad eosdem Episcopos scripserit*. Verum hæc hypothesis falsa est: eam enim breviorem epistolam, de cujus germanitate idem Quesnellus alibi dubitationem insperserat, eo capite octavo ut Hilarium Leonis judicio resistentem obtrudat, genuinam præsumit; cum tamen inter suppositias referenda sit, ut ex Admonitione nostra palam fiet.

Apologiæ dictatæ a S. Hilar. ante, non post Leonis judicium.

Notatur falsa Quesnelli hypothesis.

tom. 1. col. 1467.

2. Post sinceram vero epistolam scriptam circa VIII. Idus Julias, quæ Leonis sententiam adversus Hilarium exhibet, hunc adhuc suum jus prosecutum, & eam metropoliticam, qua privatus fuerat, *semper quoad vixit, usurpasse potestatem*, affirmari quidem potuit a Quesnello, probari autem non potuit. Nullum certe factum allegabitur, testimonium nullum. Verba auctoris Vitæ, quibus Hilarium in proposito suo constantem præferens, ait c. 17. *In discrimine vitæ positus, communioni ejus, quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit*, Quesnellus sub finem cap. 3. ita recitat, ut ad totum tempus vitæ Hilarii referenda videantur; cum tamen a scriptore de eo tempore dicta sint, quo Hilarius Romæ una cum Celidonio sacris interesse noluit. Idem porro auctor Vitæ descripta epistola Auxiliaris Præfecti, qua Hilario ut se se demitteret & acquiesceret, non obscuris verbis suaserat, hæc statim subjicit: *Talia percipiens, totum se orationi, prædicationi, operationi velut incipiens mancipavit*, & reliqua, quæ sub finem præcedentis capitis recitavimus. Omnia autem hæc episcopalis quidem ministerii, quod Hilario relictum fuit, & sanctæ vitæ officia sunt, quæ ad metropolitici juris munera reduci nequeunt. Immo hæc scribendi ratio sanctum virum exhibet, qui Auxiliaris consilium secutus, nihil amplius resistens, soli episcopali curæ, suique ipsius cultui se totum addixerit. Idem sane Quesnellus hoc unum ex laudatis Vitæ verbis colligi pos-

Hilarius acquievit Leonis judicio.

Quesnell. satis confitetur.

posse affirmavit part. 1. c. 8. Hilarium *ab hujusmodi contentionibus quiescentem Leoni amplius molestum non fuisse* (fuisset autem molestus, si adhuc post editum tam solemne judicium metropoliticum jus exercere voluisset) *totum vero se animabus commissis oratione*, *prædicatione*, *ac cura sua juvandis colendisque dedisse: quibus sedulo incumbens vivendi finem fecit*. Immo paullo post affirmat toto eo tempore, quo ille supervixit, *nullam se obtulisse occasionem*, *quam nec Hilarius quæsierat*, *qua necesse esset Leonis decreto contraire*. *Prima enim*, *ut manifestum est*, *ab illo tempore occurrit Vasensis Episcopi ordinatio*: quæ post Hilarii mortem a Ravennio ejus successore facta fuit. Ubi autem nulla metropolitici juris exercendi occasio incidit, Hilarium se ut Metropolitanum gessisse, & metropoliticam *semper quoad vixit*, *usurpasse potestatem* dici nequit. Quid quod incredibilem rem ingerunt, qui eum in metropolitica potestate usurpanda perstitisse contendunt? Cum enim Leonis decreto Imperatoris lex accesserit, qua ejus decreti executio in ipsis Galliis præcepta fuerat; si quid contra audere voluisset Hilarius, Imperatoris ministri, quos mandatum imperiale urgebat, non permisissent. Hinc ipse Quesnellus part. 1. c. 9. de hac lege sermonem faciens, *Parendi*, inquit, *necessitatem fecerat constitutio imperialis a Valentiniano edita adversus Hilarium*: quæ plane revincunt illa, quæ idem sibi contradicens scripsit part. 3. c. 1. *Hilarius eamdem semper quoad vixit usurpavit potestatem etiam .... minitante Augusto*. Contradictiones in eo qui falsum propugnat, facile occurrunt.

Contradictio Quesnelli.

3. Quoad Gallicanos Episcopos audacter affirmat part. 3. c. 2. hos *posthabito transalpini conventus judicio Gallicanæ Synodi sententiam adversus Celidonium decretam constanter ratam habuisse*. Quam facile est falsa gratis venditare! Judicium potius Hilarii contra Celidonium post Romanam Synodum & post Leonis judicium irritum fuisse habitum ex eo cognoscimus, quod Vesontionensis Ecclesia laudatum Celidonium a Leone restitutum, in sua sede mortuum ac sepultum, Importunum vero, qui in ejus locum fuerat ab Hilario suffectus, eo suam sedem post Romanum judicium repetente, pulsum tradat, ut videre est apud Chiffletium in Vesontione tom. 2. pag. 115. & 136. Ipsa Valentiniani lex Celidonii restitutionem a Leone decretam executioni procul dubio mandatam dubitare non sinit.

Gallicani quoque Leonis judicium executi.

4. *Sed quam longe abessent Gallicani provinciarum illarum Antistites a Leonis constitutione effectui tradenda*, *in ipsa ordinatione Ravennii clarum evasit*: inquit Quesnellus part. 1. c. 8. ac si hæc ordinatio, qua Ravennius velut Metropolita Arelatensis electus fuit, adversus Leonis decretum pugnet, quo jus metropoliticum Viennensi Episcopo concessum fuerat. Ut perspicuum fiat, quam sit inanis hæc ratio, observandum est, Episcopos Arelatensi sedi adhærentes adeo ratum habuisse Leonis decretum, ut Hilarium omni metropolitico jure privatum agnoscentes, hoc jus Ravennio ejus successori novo decreto *reparandum* petierint. Sic enim illi ep. 65. cap. 1. *Non aliqua nova institui*, *sed prisca per vos optamus & antiqua reparari*. *Nec enim justum est*, *ut honorem ejus* (Ravennii) *quem*, *ut probavimus*, *impense diligitis*, *illa res minuat*, *qua pietatem vestram alter* (Hilarius) *offendit*. *Et sane manifestum est*, *Ecclesiæ Arelatensi divinæ gratiæ favorem adesse*, *cui talem habere contigit Sacerdotem*, *per quem privilegia dignitatis antiquæ*, *quæ dolebat sibi pro tempore diminuta*, *gauderet in perpetuum recentioribus Apostolicæ Sedis auctoritatibus reformata*. Si irritum habuissent Leonis judicium, quo Hilarius Arelatensis sedis privilegiis exutus fuerat, hæc *pro tempore diminuta* nequaquam dici potuissent. Id autem dictum est a Gallis, quia ea privilegia Hilario vere fuisse sublata noverant: unde Leo in responsione ep. 66. c. 1. ita hanc Gallorum postulationem expressit, *ut quod decessor ipsius* (Ravennii) *merito suæ præsumtionis amiserat*, *reformetur*. Addiderunt autem *pro tempore*, quia eadem privilegia in unius Hilarii pœnam eidem ademta, ex Leonis mente, qui *in Ecclesiarum privilegiis nihil convelli*, *nihil excidi* patiebatur (ut idem tradidit ep. 66. c. 1.) Arelatensi sedi mortuo Hilario reservabantur. Solum scilicet Hilarium punire voluit Leo, non autem sedem suis prærogativis exuere: unde si attentius legatur tota epistola 10. sola persona Hilarii multata invenietur. *Nec ultra Hilarius audeat conventus indicere synodales*. *Non ergo intersit*

Solvitur Quesnelli argumentum ex ordinatione Ravennii.

Jus metropoliticum Hilario ademptum, fuit pœna personalis.

ſit ulli ordinationi: non ordinet. Noverit SE non ſolum ab alieno jure depulſum, ſed etiam Viennenſis provinciæ, quam male uſurpaverat, poteſtate privatum. Omnia unum Hilarium pulſant: de ſede, aut ſucceſſoribus ne verbum quidem. Forte hæc ſolius perſonæ multa, quæ ad ſucceſſores non tranſiret, clarius expreſſa fuerat in alia deperdita epiſtola, quo hoc jus Hilario ademtum, in Viennenſem Epiſcopum deputatione quadam interina traductum fuit. *Quam poteſtatem*, inquit ipſe Leo epiſt. *66.* c. 2. *Hilario Epiſcopo* (non *Sedi Arelatenſi*) *ablatam*, *Viennenſi Epiſcopo credidimus deputandam:* & ex hac fortaſſis, quæ periit epiſtola, Antiſtites Gallicani pontificiam mentem apertius edocti, in laudatis ad Leonem litteris Arelatenſis Epiſcopi dignitatem *pro tempore diminutam* tradidere.

5. Hæc certe vetus Eccleſiæ diſciplina fuit, ut ſi qui Metropolitæ ex aliqua ipſorum culpa, non epiſcopali ſede, ſed ſolo metropolitico jure privarentur; hæc pœna unam eorum perſonam ac vitam afficeret, non autem ad ſucceſſores tranſiret: interim vero, dum illi viverent, jus metropoliticum ad antiquiorem Epiſcopum pertineret. Id palam fit ex epiſt. 8. Hilari Papæ, qui Leoni immediate ſucceſſit. Cum enim Hermes e Biterrenſi Epiſcopatu, a quo indigne fuerat excluſus, ad Narbonenſem promotus fuiſſet; Hilarus id contra canones geſtum agnoſcens, ita ei Narbonenſi ſede relicta, jus metropoliticum ordinationis Epiſcoporum in antiquiorem ejuſdem provinciæ Antiſtitem tranſtulit. *Ei*, inquit, *qui nunc Eccleſiæ Narbonenſi præſidere permittitur*, *ordinandorum Epiſcoporum ob hæc*, *quæ prave facta ſunt*, *ſuſtulimus poteſtatem*, *quam ita ad fratrem & coepiſcopum noſtrum Conſtantium Vcetica Eccleſiæ Antiſtitem*, *quia ævo honoris primus eſſe dicitur*, *pertinere cenſuimus*, *ut ſi ſuperſtite Herme Epiſcopo defunctus fuerit*, *illum hæc cura reſpiciat*, *quem repererit epiſcopalis ordo primatem*. *Herme autem Epiſcopo deficiente faciendorum mos Antiſtitum Narbonenſi mox reddatur Eccleſiæ*, *quem non civitas*, *ſed cauſſa præſumtionis amiſit*. Similiter cum S. Leo in eadem ep. 10. ubi de S. Hilario agit, cap. *6.* ſublaturus alium quemdam, ſi forte irreperet, Metropolitarum abuſum, generale edictum ſanxit, ut ſi quiſpiam Metropolitanus mandatis non pareat, jus ordinandi ad eum pertineat, *qui intra provinciam antiquitate epiſcopali ceteros prævenit Sacerdotes*; ſolam utique peccantis perſonam punire voluit, ita ut hoc defuncto redeat ad ſucceſſorem eadem prærogativa, *quam non civitas*, *ſed cauſſa præſumtionis amiſit*. Quod ſi idem Pontifex cum Hilarium jure metropolitico exuit, ſolam vitam ejus pari de cauſſa reſpiciens, Leontio quidem antiquiori Epiſcopo jus in convocandis diverſarum provinciarum Synodis detulit in eadem epiſt. 10. c. *9.*, ceteras vero juris metropolitici prærogativas in alia epiſtola, quæ deſideratur, tranſtulit in Epiſcopum Viennenſem; id eo ſpeciali nomine feciſſe credendus eſt, quia Viennenſis Epiſcopus cum Arelatenſe in aliquot ſaltem ejuſdem provinciæ Eccleſias jus ſibi eſſe contendebat. Id tamen non impedit quin utriuſque juris ſive in Leontium antiquiorem Antiſtitem, ſive in Viennenſem traducti decretum ſolam Hilarii vitam afficeret; adeo ut Hilario mortuo utrumque jus ad Ravennium ſucceſſorem redierit. Hinc ex electione Ravennii colligi non potuit cum Queſnello, Epiſcopos comprovinciales Metropolis Arelatenſis Leonis decreto nequaquam paruiſſe. Hilario enim mortuo Leonini decreti vis deſierat: quo cum Pontifex ſola perſona Hilarii multata, Arelatenſi ſedi ſuum jus intactum reliquiſſet, jure poſt ejus mortem comprovinciales Epiſcopi ad Metropolitæ electionem convenere ſine Viennenſi: unde illam Leo approbavit ep. 40. & 41. Id ipſe Queſnellus fateri coactus fuit in præmiſſæ Diſſert. part. 1. c. 8. ſcribens: *Nihil de neglecto Viennenſi Epiſcopo Metropolitano in Ravennii ordinatione ſuggerit*, *aut reprehendit: unde promtum exiſtimare*, *Leonem noluiſſe Eccleſiam Arelatenſem jure metropolitico ſua ſententia ſpoliare*, *ſed ſolummodo Hilarium multare*: *quo mortuo æquum judicavit ut omnia in ſtatum priſtinum redirent*. Solum fallitur, quod hocce conſilium œconomiæ gratia inductum arbitretur poſt electum Ravennium, hanc autem eamdem vim ex diſciplina ejus temporis ipſi decreto ab initio fuiſſe nequaquam putet.

Exempla hujus diſciplinæ.

6. Cur vero, inquies, comprovinciales Epiſcopi priſcum jus Hilario ademtum Ravennio redintegrandum petiere, ſi poſt Hilarii obitum ex Leonis mente ac ex diſciplina ipſa ad eumdem redierat? Id ortum duxit ex veteri contro-

Objectio Queſn. ſolvitur.

versa Viennensis Episcopi, qui cum ex decreto Leonis, vivente Hilario, jus Arelatensis obtinuisset; eo adhuc mortuo jus suum prosequebatur in aliquot Ecclesias, ac præsertim in Vasensem, cui Ravennius reviviscente pristino jure Episcopum dederat. Hinc itaque Ravennius & comprovinciales novum decretum a Leone postularunt, non ut post mortem Episcopi metropolitico jure privati antiquum jus ad successorem rediret, sed ut in jure controverso inter Arelatensem & Viennensem Episcopos supra Vasensem aliasque Ecclesias, quod vivente Hilario Viennensi traditum fuerat, Arelatensis privilegia sarta tecta servarentur, ne quod *pro tempore* in solius Hilarii pœnam fuerat ablatum, in perenne successorum ac sedis detrimentum cederet.

Concluditur advers. Quesn. 7. Ex his etiam ordinatio Vasensis Episcopi, quæ post mortem Hilarii ad Ravennium ejus successorem ex veteri disciplina rediit, pro adstruendo jure Hilarii nihil probat; & multo minus probat Hilarium idem jus, quod ipsi Gallicani Hilario ablatum professi sunt, *Gallis Episcopis annuentibus* obtinuisse, eamdemque semper, quoad vixit, usurpasse auctoritatem *etiam refragante Leone*: quod cum Quesnellus ingessit, pro æqua Hilarii apologia magnam eidem inobedientiæ & contemtus criminationem impegit. Neque eum vindicat ratio ab eodem subjecta c. 1. *quia non latebat inertem esse ac otiosam primariorum Præsulum erga inferiores Episcopos prærogativam, cum nihil ab his secundum normam canonum arrogatur*. Hæc præsumunt Hilarium omnia egisse secundum canones, nec quicquam extra suam provinciam sibi arrogasse; quod tamen Quesnellus irrito conatu probare studuit, ut antea ostensum est. Cum porro Hilario reipsa imponit inobedientiam & pertinaciam, quæ ab ipso alienissima, nullis canonibus probatur; ejus sanctitas hujusmodi defensionem, quæ juris specie & canonum nomine crimina protegit, maxime detestatur.

CAPUT III.

Vindicantur Leonis verba, quibus Hilarium nihil rationabile protulisse tradidit. De testibus a Celidonio productis. Judicium S. Leonis vindicatur. Quid sentiendum de aliquot accusationibus adversus Hilarium Leonis epistolæ insertis.

Vid. c. 1. num. 2. Quesnellus rejicitur. 1. EA Leonis verba de Hilario ep. 10. c. 3. *Rationabile quod in sanctorum Concilio Sacerdotum posset respondere, non habuit*, quorum sensum alibi exposuimus, Quesnellus c. 3. de jure appellationis dicta interpretatur, adeo ut hoc uno angeretur Leo, quod Hilarius Celidonii appellationi obniteretur. Hæc pariter jus appellationum, quod luculentissime constituimus, Leoni defuisse præsumunt. Eadem porro verba idem Quesnellus eo nomine in suspicionem vocat, quia omnibus *in re propria dicendi testimonii facultatem jura submoverunt*. Si ea verba ad jus referenda essent, & Hilarius in hoc restitisset; cum pro appellationum jure constituendo luculentissima & consuetudinis, & canonum, & divini juris testimonia a nobis producta fuerint part. 1. c. 5. *6.* & 7. nonne quidquid ab Hilario contra fuisset allatum, *rationabile* esse non poterat? Si vero referantur ad factum, quomodo rationabile credi potest, quod judex rationabile non fuisse testatur? Num porro judex cum caussam aliquam sibi competentem recipit, & deficientem in responsionibus & probationibus, ac declinantem a judicio damnat, nihilque rationabile protulisse pronuntiat, traduci possit veluti testis in propria caussa, ex ipsis juribus aliis judicandum relinquimus.

Vid. Observ. in part. 1. c. 2.

2. Quod porro eodem capite a Quesnello subjicitur de testibus a Celidonio in Romana Synodo productis, illa quidem præsumtio Leonis judicio obesse, judicio autem Hilarii favere videtur, quod in rebus facti facilius & cautius judicia ferantur in loco, ubi res gesta est, & ubi testes minus facile decipere queunt, quam in loco valde dissito, si præsertim soli testes a reo adducti eodem pervenerint. Igitur judicium Vesontione ab Hilario habitum, ubi Celidonius erat Episcopus, & ubi plures testes inventi fuere, deceptioni minus obnoxium videri potest, quam judicium Leonis habitum Romæ, ubi soli testes a Celidonio producti fuere. Id quidem non leve videretur, si de facto actum esset,

Animadversio de testibus.

quod

quod Vesontione accidisset. At id non constat; immo oppositum multo est probabilius. Impedimentum Celidonio objectum fuerunt nuptiæ cum vidua, quam ille ante Episcopatum duxisse dicebatur. Additum quoque fuit aliud impedimentum, uti appellant, lenitatis, nimirum *sæculi administratione perfunctum* capitali aliquos condemnasse sententia. Ubi autem hanc sæculi administrationem, seu officium judicis exercuerit, non exprimitur. Gerebantur autem ejusmodi administrationes & officia variis in locis; ac proinde fieri potuit, ut dum alibi quam Vesontione, sæculari administratione fungeretur, uxorem ejusdem loci duxerit: ac propterea de re ageretur, quæ non Vesontione, sed alibi contigerat. Quis autem scit, qua in urbe & qua in provincia id evenerit? Enimvero si res hæc Vesontione accidisset, ac fuisset ibidem nota, uti supponitur; ante ejus electionem patuisset: dumque ex more Cleri populique suffragium quæreretur, hoc impedimentum saltem ab aliquo productum fuisset in medium, ejusque ordinationem impedisset. Igitur ex ipsa electione & ordinatione pacifica objectæ postea nuptiæ ad alium remotum locum pertinent; ita ut soli exteri testes Vesontione non minus quam Romæ adducendi fuerint, nec major pro Vesontionensi, quam pro Romano judicio fides & auctoritas ex productis testibus colligi queat. In Vesontionensi autem judicio testes male fidos adhibitos illud indicio esse potest, quod impedimentum lenitatis, in quo etiam testes Vesontione accusationem confirmarunt, non constitit: unde nulla de eo amplius in Romano judicio quæstio mota fuit, de qua apud Leonem nullum indicium. Ita ergo falsi & accusatores & testes esse potuerunt in impedimento bigamiæ, ut in impedimento lenitatis fuisse videntur. Potuerunt nimirum aliqui in Celidonium male animati falsas accusationes spargere, & falsos testes forte ex solo auditu proferre, qui Hilarium zelo disciplinæ abreptum aliosque Vesontione coactos judices deciperent. Romam autem a Celidonio æquiores & instructiores testes, qui ipsum in administrationibus nossent, potuere adduci, quibus Hilarius, licet gesta secum tulerit, respondere non potuit. Hæc gravior præsumtio est, quæ majorem Romano, quam Vesontionensi judicio ex ipsis testibus fidem conciliat. Certe Jurensis Monachus, qui Vesontioni proximus, & Hilarii ævo fere suppar S. Romani Vitam scripsit, ex fama atque traditione ejusdem Ecclesiæ Hilarii sententiam *nulla existente ratione* editam accusavit. En igitur ex ipsa Vesontione, in qua Hilarius Celidonium deposuerat, calculus pro Leonis sententia. Majus hoc testimonium est, quam solum testimonium auctoris Vitæ S. Hilarii, qui ex sola Arelatensi fama, non autem ex Vesontionensi scripsit. At de hoc plura in Observationibus ad primam partem c. 3. Neque idcirco fieri potuisse negamus, ut testes a Celidonio producti Leonem fallerent. At cum hi interrogati fuerint præsente Hilario, is autem tametsi testium & actorum Vesontione esset instructissimus, *quod posset opponere*, *non habuerit*; magna pro iisdem præsumtio exoritur, qua Leonis judicium, ut res ejusmodi ferunt, æquissimum judicetur.

Vit. Hil. cap. 16.

3. Hic autem dissimulare non possumus magnam Quesnelli audaciam, qua Leonem in hac caussa ex præconcepto in Hilarium affectu egisse traducit. P. Jacobus Longueval l. 4. *Histoire de l' Eglise Gallicane* tom. 2. pag. 35. tantam criminationem paucis exsufflat. *Le P. Quesnel*, *qui semble n' avoir entrepris de commenter les œuvres de S. Leon*, *que pour faire le procès a ce gran Pape*, *l' accuse de avoir agì par prevention contre S. Hilaire. Mais S. Leon avoit etè temoin a Rome du procedè d' Hilaire; il avoit examinè les pieces du procès*, *dont il etoit juge. Peut on sans temeritè juger*, *qu' un si grand homme*, *& un si Saint Pape ait agì par passion contre un autre Saint?* Enimvero si de judicio in caussa Celidonii habito, quo Hilarii sententia recisa fuit, sermo sit; quid, quæso, Leoni agendum fuerat, Celidonio appellante, insistente, & testes producente, Hilario autem nihil opponente, & judicium declinante, nisi illud solemne legum omniumque tribunalium principium sequi: *Actore non probante reus absolvitur?* Nemo potest hac in re Leoni succensere, nisi eum in ejusmodi appellationibus judicandi potestate expertem & incompetentem judicem existimet. Id sane unum Quesnellus pro Hilarii apologia produxit, & eidem sancto viro hanc falsissimam sententiam affigens, huc omnia ejus dicta, omne silentium, ipsamque a Romano judicio fugam retulit. Ita

Judicium Leonis vindicatur.

Quesnelli apologia pro S. Hilar. quam mala.

Ita ad juris quæſtionem totam hanc cauſſam revocavit, quam de mero facto futuram initio receperat. Hoc autem pontificium jus cum luculentiſſime (ut nobis quidem videtur) conſtitutum fuerit, tum ex conſuetudine, tum ex canonibus, tum ex divino jure; S. Leo, cui hoc jus erat exploratum, aliter judicare non potuit; ejuſque judicium nemo poterit juſte reprehendere, niſi qui cum Queſnello jus pontificium neget. Dum vero hic, ut ſe & ſuum præjudicium occultet, hanc ſententiam ab omni jure abhorrentem S. Hilario adſcribit; eum apoſtolicæ auctoritati adverſantem traducit, atque apologiæ nomine magnam ipſi criminationem & ignominiam intexit. Nos eximiam tanti viri ſanctitatem venerantes, quam ipſe etiam Leo poſt ejus mortem teſtatus eſt, cum eum *ſanctæ memoriæ* appellavit ep. 40. alia æquiori ratione ipſum vindicare ſtuduimus. Quod ſi hæc minus placeat, quæcumque alia melior & probabilior afferatur, dum pontificium jus omni antiquitate atque auctoritate ſuffultum non lædat, libentiſſime ſuſcipietur atque probabitur.

De aliis Hilarii accuſationibus quid cenſendum.

4. Quodſi de variis Hilarii accuſationibus Leonis epiſtolæ inſertis, & in Celidonii cauſſam vel præter ipſam incidentibus agatur; cum ad facta pertineant, quæ Apoſtolicæ Sedis jus non tangunt, non inficiamur in his Leonem non minus, quam Hilarium potuiſſe hallucinari & decipi. Optaremus quidem eas accuſationes ita poſſe purgari, ut dum Hilarius defenditur, Leo non accuſetur. Utinam nobis licuiſſet auctorem Vitæ Hilarii imitari, qui vel a narrandis nonnullis abſtinere ſatius duxit hac ratione allata: *quia tantorum virorum præſertim jam ad ſupernam gratiam evocatorum non audeo judicia ventilare.* (cap. 17.) Cum vero Queſnellus Hilarii purgandi prætextu Leonem impetiverit; officii noſtri fuit eas rationes producere, quæ ad hunc vindicandum magis conferre viſæ ſunt. Quodſi exinde nonnihilum cenſuræ in Hilarium redit; id non nobis, ſed monumentis, quæ ſuperſunt, tribuendum eſt. Leonis epiſtola hac in re plurimum probat, cum de contentione Romæ habita teſtetur, quæ ipſis geſtis una cum epiſtola miſſis in Gallias inſerta fuit. Neque enim de calumniis Hilario impactis a ſanctiſſimo Præſule ſuſpicari licet. Cumque Leo haſce litteras exararit non ſtatim poſt diſputationis æſtum, ſed quinque circiter menſes poſt, cum omnis æſtus, ſi qui fuit, plane conquieverat, ac præterea eam ſcripſerit poſt receptos & auditos Hilarii legatos ad ipſum placandum, & Hilarium excuſandum, ſeu purgandum miſſos, inter quos Ravennium Pontifici *probatum* fuiſſe diſcimus ex ep. 40. & 41. hoc tanto intervallo melius edoctus, ſi quid etiam antea præter geſtorum fidem ac rei veritatem animo præſenſiſſet, proculdubio emendaſſet. Licet autem in hac epiſtola aliquid acerbius Hilario excidiſſe indicetur, quo apoſtolica auctoritas lædi viſa eſt; quid tamen id fuerit, non exprimitur. Si acta, quibus tota hæc contentio deſcripta fuit, ad nos perveniſſent, qua æquiori ac certiori interpretatione Hilarii verba explicari poſſent, fortaſſis cognoſceremus. In hoc autem obſcuro ſatis æquam & probabilem cenſemus eam interpretandi rationem, quam propoſuimus, ut ne Hilarium contra apoſtolicum jus circa appellationes, contra veterem conſuetudinem, & contra ipſos canones Sardicenſes, quos in Galliis receptos oſtendimus, quidquam dixiſſe, aut ſenſiſſe credamus. Quoad ceteras vero Hilarii cenſuras, quæ ad facta pertinent ab Urbe remota, num Leoni alicubi obreptum fuerit, inopia aliorum documentorum dijudicare non poſſumus.

PASCHASII QUESNELLI
DISSERTATIO SEXTA,
DE JEJUNIO SABBATI
in Ecclesia Romana observato, tempore S. LEONIS PP. I.

Ad hæc verba epistolæ ejusdem XI. (*nunc* IX.) *ad Dioscorum Alexandrinum Episcopum*, *cap.* 1. Continuato Sabbati jejunio : *&* *ad clausulam hanc Sermonum de jejunio mensium septimi & decimi atque Pentecostes* : Quarta igitur & sexta feria jejunemus ; Sabbato autem apud beatum Petrum Apostolum pariter vigilemus : *quæ verba a Sermone iv. de Quadragesima*, *cui male hactenus inserta leguntur*, *rejicienda esse* ; *& unde nata interpolatio*, *demonstratur*.

I. Varia jejunii sabbatici consuetudo.

DE Jejunio Sabbati variam olim diversamque fuisse Ecclesiarum consuetudinem, & monuit S. Augustinus pluribus locis, & ex aliis passim auctoribus certissimum est. Sed quid potissimum observaverit Ecclesia Romana Leonis nostri ætate, ut accuratius inquiramus, invitat nos Romani hujus Pontificis, cujus scripta recensuimus, memoria, & nonnulla etiam compellunt epistolarum sermonumque ejus loca, quibus vel jejunii sabbatici mentio injecta est, vel ex consilio videtur omissa.

Quadripartita sabbatorum classis.

Sabbatorum porro in hac Dissertatione multiplex ordo distinguendus. Vel enim de iis Sabbati diebus agitur, qui per quadragesimales hebdomadas occurrunt ; vel de his, qui quartam & sextam feriam quatuor temporum sequuntur ; vel de quolibet Sabbato per annum extra utraque illa tempora occurrente : quibus demum & Sabbatum Vigiliæ Pentecostes adjungi potest. De his seorsim nobis disserendum : omisso paschalis Sabbati jejunio, de quo similis non movetur controversia.

II. De Sabbati cujuslibet per annum hebdomadæ jejunio.

Ac primum quidem Sabbatis cujuslibet hebdomadæ extra Quadragesimam, aut quatuor, ut ajunt, Tempora, necnon etiam extra paschalem Quinquagesimam ante Pentecosten positæ, observatum esse jejunium in Ecclesia Romana, tam manifesta evincunt testimonia, ut qui illud negaverit, contentionem magis amare existimandus sit, quam inquirere veritatem.

An Silvestri PP. tempore mota controversia. Nicolaus Papa Ep. lxx.

Sabbati jejunium jam a Silvestri temporibus, vel etiam ante fuisse institutum narrat Nicolaus I. Pontifex Romanus ad Gallicanos Episcopos scribens: *De jejunio Sabbati*, inquit, *tempore sancti Silvestri Confessoris Christi satis discussum est & disputatum*, *atque ut celebraretur per omnia definitum*, *nullusque post hæc ausu temerario contra istud statutum venire*, *aut saltem mutire præsumsit*. Si ita vere scripsit 1 Nicolaus, istud, puto, ex apocryphorum commentariis hausit, aut populari Romanorum traditione. Unde enim discere potuit de Silvestro, quod Ambrosio, Augustino, Cassiano, ipsique Innocentio primo ignotum fuit? Si enim sub Silvestro jejunium Sabbati discussum, statutum, definitumque fuit, nec latere Innocentium potuit Silvestro magis vicinum, nec illud Innocentius omittere; cum ad Eugubinum scribens congereret quicquid ad Romanæ istius consuetudinis patrocinium facere poterat. Putaverim ego vel Nicolaum memoria lapsum esse, ut Silvestrum pro Innocentio supponeret ; vel scribarum hallucinationem esse : idque duplici confirmo conjectura. Primum enim auctoritati Silvestri, Innocentii auctoritatem atque decretum subjunxisset Nicolaus, & ad ejus ratiocinia Photium, qui Romanam Ecclesiam calumniabatur, remisisset: quod certe majoris fuisset roboris, quam nescio quam disputationem coram Silvestro habitam, omnibusque ignotam, commemorare. Secundo si post Silvestri definitionem nullum contra istud statutum venire, aut saltem mutire præsumsisse dixisset, statim a Photio depromta esset e Codice Romano epistola Innocentii

Textus Nicolai PP. I. mendosi correctio tentata.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hæc Nicolaus I. sumpsit ex *Actis S. Silvestri*, quæ Gelasii quoque ætate a multis Romanis legebantur, ut idem Gelasius testatur in decreto de libris apocryphis. Cum vero hæc Acta a Baronio ad annum 315. n. 17. *compluribus mendaciis deturpata* probentur, & post alios eruditos viros a Papebrochio & Janningo pro non exigua parte falsi convicta sint; nullam in hac re ad jejunium Sabbati pertinente, quæ inter commenta censenda est, fidem merentur.

tii Papæ ad Decentium, per quam manifestum est non longe a Silvestri ætate adversus Sabbati jejunium etiam in suburbicaria dioecesi & mussitatum esse & disputatum. Novi ex opusculo sancti Petri Damiani LV. & ex Vita sancti Romualdi ab eo conscripta, aliquod scriptum nomine Silvestri Papæ de Sabbati jejunio venditatum esse tunc temporis, cujus etiam fragmentum refertur in citato opusculo. Sed scripta suspectæ antiquitatis & sinceritatis tam antiquo Pontifici sine veterum auctoritate asserta, non magnum sibi conciliant ex auctore undecimi sæculi patrocinium.

III. De jejunio Sabbati in Eccles. Rom. antiquorum testimonia.

Ex melioris igitur notæ monumentis asserendus est usus jejunii sabbatici in Ecclesia Romana. Certum est circa annum Christi 387. eam viguisse consuetudinem, quam ex epistolis sancti Augustini *86.* & 118. notam habemus. Cum enim sancta Monica Mediolanensem Ecclesiam Sabbato non jejunantem inveniens, quid sibi agendum esset, dubitaret, interrogatus ab Augustino adhuc Catechumeno Ambrosius respondit: *Quando hic sum, non jejuno Sabbato; quando Romæ sum, jejuno Sabbato. Ad quamcumque Ecclesiam veneritis, ejus morem servate, si pati scandalum non vultis, aut facere.* Circa ann. Chr. 392. perseverasse hunc morem in eadem Ecclesia testis est laudata epistola *86.* quam scripsit jam Presbyter factus, ut hominis cujusdam Romani proterviam retunderet, qui universas pene Ecclesias a Romana eo in ritu discrepantes injuriose lacessebat. Post annum 395. servatum esse, testatum facit epistola ejusdem Augustini 118. quam ad Januarium dedit, cum jam Episcopus esset. Quod enim ibi ait: *Alii jejunant Sabbato:* de Romanis intelligendum esse satis insinuat responsum Ambrosii, quod statim ab eo refertur. Idem epistola 19. ad Hieronymum de eodem jejunio hæc habet verba: *Vellem me doceret benignitas tua utrum simulate quisquam sanctus Orientalis, cum Romam venerit, jejunet Sabbato, excepto illo die paschalis Vigiliæ.* Hieronymus ipse scribens ad Lucinium Bœticum epist. 28. jejunium quoque Sabbati Romæ observatum commemorat. Anno 41*6.* quo ad Decentium Episcopum Eugubinum scribebat Innocentius PP. tantum abest ut quicquam de illa jejunii sabbatici consuetudine remissum esset, quin potius illam omnino servandam esse contendit. *Non negamus*, inquit, *sexta feria jejunandum; sed dicimus & Sabbato hoc agendum ... Sabbatum prætermittere non debemus:* probatque tum ratione multiplici, tum diversis traditionibus, seu ecclesiasticis, seu apostolicis, ex quarum una jejunium Sabbati in Ecclesia Romana celebratum esse satis initio epistolæ insinuat: ubi quæ de institutis ecclesiasticis ac apostolicis traditionibus habet, ad singula epistolæ capita pertinere suggerit. Joannes Cassianus, qui Romæ sedente Innocentio commoratus est, & usque ad ann. Chr. 435. ætatem protraxit, eamdem Ecclesiæ Romanæ consuetudinem notam nobis facit, lib. 3. de Institutis Cœnobiorum, cap. 10. cujus verba paullo post referemus. Socrates Innocentii temporibus æqualis, quique historiam suam usque ad decimum septimum Theodosii Consulatum perduxit, hoc est, ad an. Chr. 439. disertis verbis scribit: *Romæ singulis Sabbatis jejunant*, lib. 5. cap. 22.

S. August. epist. 118. ad Januar. cap. 2.

IV. Observatio jejunii Sabbati a Leone retenta.

Anno sequenti, qui ab Innocentii obitu fere vigesimus quartus fuit, Leo Pontifex creatus est: quo sedente, viro scilicet paterni moris retinentissimo, non utique credendum est deferbuisse Sabbato jejunandi Romanæ Ecclesiæ studium, sed & hujus observantiæ expressum habemus apud Leonem testimonium, quod posthabitum hactenus fuisse miror ab his, qui hanc materiam attigerunt. Est in epistola ad Dioscorum Alexandrinum Episcopum, quem sub ejus Episcopatus initia hortatur, ut Ecclesiæ suæ disciplinam & instituta ad Romanæ mores componat: tale est autem caput primum: *Quod ergo a Patribus nostris propensiore cura novimus esse servatum, a vobis hoc volumus custodiri: ut non passim diebus omnibus sacerdotalis vel levitica ordinatio celebretur; sed post diem Sabbati, ejus noctis, quæ in prima Sabbati lucescit, exordia deligantur, in quibus his qui consecrandi sunt jejunis, & a jejunantibus sacra benedictio conferatur. Quod ejusdem observantiæ erit, si mane ipso dominico die,* CONTINUATO SABBATI JEJUNIO, *celebretur: a quo tempore præcedentis noctis initia non recedunt, quam ad diem Resurrectionis, sicut etiam in Pascha Domini declaratur, pertinere non dubium est.* Vides ut moris erat apud Romanos Sabbato jejunare, quandoquidem ab his, qui mane dominico die vel ordinabant, vel ordinabantur, continuari velit Sabbati jejunium: quis enim quod actum non est, continuari posse dixerit?

Epist. 11 al. 81.

Scio quid reponi possit; videlicet, non hic de quolibet Sabbato rem esse Leoni, sed de Sabbato sancto, quod jejunando transigere omnibus solemne erat ac religiosum. Probant id tum ex Paschatis mentione, quæ hic injicitur, tum quod Dominica illa vocatur dies Resurrectionis. Id ita persuasum habuerunt, qui in prioribus editionibus hunc titulum vel apposuerunt, vel appositum servando probarunt: *De Ordinatione Presbyteri aut Diaconi, ut Sabbato sancto celebretur, id est die dominico.* Sed quam imperita manus hujusmodi titulum composuerit, evidens est, cum tot fere sint errata gravissima, quot verba: Sacerdotum enim nomine solos Presbyteros, & sacerdotali ordinatione Presbyterorum ordinationem censeri putavit; cum potius Episcopos Episcoporumque ordinationem isthæc significent. Deinde dominicum diem cum ipso Sabbato confundit. Ac demum quod generaliter de Sabbato dicitur, ad Sabbatum sanctum restringit. Duo priora errata digito solum monstrasse sufficit: tertium nescio an quis velit defendere.

V.

Certe de quolibet Sabbato ac qualibet Domi-

Leo hic de omni promiscue Dominica agit.

Dominica Leonem hic agere facile probatur. 1. Quia Episcoporum consecratio numquam fuit vel ipsi diei Paschatis affixa, vel illis statis quatuor Temporum Dominicis: sed vel sola & qualibet Dominica, ut olim, vel etiam in Apostolorum festivitatibus, ut hodie, debuit celebrari. 2. Omnia momenta, quæ Leo perpendit, tam pro aliis omnibus Dominicis faciunt, quam pro Dominica Paschatis: mundi scilicet exordium, Apostolorum cum baptizandi potestate missio, necnon effusio Spiritus Sancti &c. quæ die Paschatis impleta non sunt, sed die solum Dominica. 3. Auctoritas Scripturæ, exemplumque Apostolorum, quæ ex libro Actuum referuntur, non soli Dominicæ paschali conveniunt, sed quibuslibet diebus dominicis: non enim in solemnitate paschali, Paullo & Barnabæ manus imposuerunt Apostoli, & ad prædicandum gentibus eos miserunt. 4. Quia generaliter loquitur de Sabbato: *Post diem Sabbati, ejus noctis, quæ in prima Sabbati lucescit, exordia deligantur.* Quod enim Dominicam proxime sequentem *diem Resurrectionis* appellat, non est quod quemquam moveat, cum familiarissimum sit scriptoribus antiquis, ut quemlibet dominicum diem, Resurrectionis diem nuncupent: diem vero ipsum Paschatis, sanctum Pascha, vel paschalem festivitatem vocitent. Leo ipse in epistola ad Turribium, cap. 4. ait Priscillianistas jejunasse *die dominico, qui est dies Resurrectionis Christi.* 5. Tantum abest, ut mentio de Paschate persuadeat de paschali Dominica mentionem esse, quin potius hoc ipsum est quod contrarium demonstrat: quando, ut ostendat eam noctem, quæ sequitur proxime diem Sabbati, ad dominicum diem pertinere, in exemplum adducit ipsum Pascha: *Sicut etiam*, inquit, *in Pascha Domini declaratur*: in quo videlicet nox Sabbato sancto succedens festivitati paschali deputatur in Officio Ecclesiæ, quod nunc apud nos die Sabbati summo mane celebratur, per illa vero tempora, non nisi post noctis subsequentis initia agebatur: in quo frequenter repetitur: *Hæc nox est, in qua destructis vinculis mortis, Christus ab inferis victor ascendit. O vere beata nox, quæ sola meruit scire tempus & horam, in qua Christus ab inferis resurrexit .... Hæc sunt enim festa paschalia* &c. 6. Etsi ex historiæ ecclesiasticæ monumentis non constaret longe plurimos Episcopos vel Presbyteros extra diem ipsum Paschatis fuisse consecratos, hoc vel sola ratio suggereret. Quis enim sibi persuadeat per tot mensium intervalla, quod sæpe sæpius contigisset, relictas esse Ecclesias viduatas pastoribus; quod gravi interminatione sacri canones prohibent? Immo vero numquam in Paschate Ordinationum benedictiones celebrabantur: quia tota hæc solemnitas regenerandis Catechumenis erat consecrata, & mensis potius December Ordinationi Sacerdotum deputatus erat: unde toties in fine historiæ Pontificum hæc clausula subjicitur: *Fecit Ordinationes mense De-*

Ordinatio non in Paschate celebrari solita.

cembri &c. Certum igitur est, cum hic scribit Leo noster: *Ut his qui consecrandi sunt, numquam benedictio, nisi in die Resurrectionis dominicæ tribuatur* &c. non de die Paschatis, sed de qualibet Dominica, quæ Resurrectioni sacra est, intelligendum esse; ac proinde Sabbatum antecedens, cujus jejunium continuari præcipitur, non Sabbatum sanctum esse, sed quodlibet per annum occurrens.

VI. Qua occasione inducta jejunii sabbatici consuetudo.

Qua porro occasione, qua de caussa hæc jejunii sabbatici consuetudo in Ecclesiam Romanam invecta fuerit, non concors est omnium sententia. Sanctus Augustinus Epist. 86. *Est quidem*, inquit, *& hæc opinio plurimorum, quamvis eam perhibeant esse falsam plerique Romani, quod Apostolus Petrus cum Simone mago die dominico certaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum ejusdem Urbis Ecclesia jejunaverit, & consecuto tam prospero gloriosoque successu, eumdem morem tenuerit, eumque imitatæ sint nonnullæ Occidentis Ecclesiæ.* Eamdem rationem non a Romanis solum, sed ab aliis etiam nonnullis Occidentalium partium Ecclesiis obtendi suo tempore refert Cassianus lib. 3. de Institut. Cœnobiorum cap. 10. *Cujus*, inquit, *moderaminis caussam nonnulli in quibusdam Occidentalibus civitatibus ignorantes, & maxime in Urbe, idcirco putant absolutionem* (jejunii) *Sabbati minime debere præsumi, quod Apostolum Petrum in eodem die contra Simonem conflictaturum asserant jejunasse.* Hæc ratio cum a plerisque Romanis Augustini ætate reprobaretur, suggilletur a Cassiano, & ab Innocentio Papa, qui rem ex professo tractavit in epistola ad Decentium, nullatenus commemoretur, omnino videtur commentitia.

Alteram igitur rationem afferri narrat ibidem Augustinus: *Alii*, inquit, *propter humilitatem mortis Domini jejunare, sicut Romana & nonnullæ Occidentis Ecclesiæ, elegerunt.* Quam rationem vehementer urget Innocentius loco citato; ita ut paris religionis esse velit per Sabbati jejunium memoriam mortis Christi colere, ac jejunio sextæ feriæ ejus passionem, & diei dominicæ lætitia Resurrectionis ejus gaudia celebrare. *Quod si putant*, inquit, *semel atque uno Sabbato jejunandum, ergo & Dominica & sexta feria semel in Pascha erit utique celebranda: si autem dominici diei & sextæ feriæ per singulas hebdomadas reparanda imago est, dementis est bidui agere consuetudinem, Sabbato prætermisso; cum non disparem habeat caussam a sexta videlicet feria, in qua Dominus passus est, quando & ad inferos fuit, ut tertia die resurgens redderet lætitiam post biduanam tristitiam præcedentem.*

Tertiam rationem suggerit uterque auctor, quæ tamen facile in præcedentem recidit. Eam ab Apostolorum exemplo repetunt. *Quia*, inquit Augustinus, *discipuli humanitus mortem Domini doluerunt... Nam utique constat*, addit Innocentius, *Apostolos biduo isto & in mœrore fuisse, & propter metum*

S. August. ep. 86. Innocent. ep. ad Decentium Eug.

metum Judæorum se occuluisse . Quod utique non dubium est , in tantum eos jejunasse biduo memorato , ut traditio Ecclesiæ habeat isto biduo sacramenta penitus non celebrari .

Quartam addunt aliqui : ut videlicet a Judæorum moribus longius recederetur. Siquidem perfidi isti non modo Sabbato non jejunant, sed laute potius & oppipare epulantur, solemnique cultu festivum habent. Eam rationem subindigitat Cassianus loco citato : cum hæc ad contrarium Orientalium morem defendendum , quasi objectioni Romanorum occurrens, scribit : *Non ad communionem festivitatis Judaicæ absolutio ista jejunii reputanda est : his præsertim , qui ab omni Judaica superstitione alieni monstrantur ; sed ad refectionem , quam diximus lassi corporis pertinere : quod per totas anni septimanas jugiter quinis diebus jejunans , nisi duabus saltem interpositis refocillatum fuerit , facile laxescit ac deficit .* Ex eodem adversus superstitiones odio descendit , quod illorum maxime dierum jejunium horrori habuit Ecclesia, quos jejuniis suis Manichæos consecrare animadvertit . *Die Dominico* , inquit Augustinus epist. 86. *jejunare scandalum est magnum , maxime posteaquam innotuit detestabilis multumque fidei catholicæ Scripturisque divinis apertissime contraria hæresis Manichæorum , qui suis auditoribus ad jejunandum istum quasi legitimum constituerunt diem : per quod factum est , ut jejunium diei dominici horribilius haberetur .*

VII. De Sabbati quatuor Temporum jejunio.

His de prima Sabbatorum classe expositis , ad alteram pergimus , illa videlicet Sabbata complectentem , quæ quartam & sextam feriam quatuor Temporum excipiunt. Dubitandi locum dedit familiaris illa Leonis clausula , quam ad calcem omnium sermonum de isto jejunio solet apponere : *Igitur feria quarta & feria sexta jejunemus : Sabbato autem vigilias apud S. Petrum faciemus* . His enim verbis aliam feriarum illarum observantiam , aliam Sabbati fuisse, videtur indicare, ut huic solas vigilias deputet , illis jejunandi necessitatem affigat . Verum non est ea mens Leonis ; sed hoc potius intendit , ut in Sabbato ad jejunium vigiliæ superadderentur. Enimvero sicut necesse erat ut aliorum dierum jejunium indiceretur christianæ plebi , ita omnino fuisset supervacaneum de jejunio Sabbati mentionem facere , cum jam peculiari lege ac consuetudine ad illud jejunium Romani adstringerentur .

Deinde cui mortalium istud in mentem venerit , Romanos tanta religione sabbaticum jejunium observasse per reliquas anni hebdomadas , ut ad illud ex apostolica traditione , Apostolorum exemplo , ac mysteriorum recolendorum necessitate teneri se existimarent, & dementis esse diceret Innocentius *bidui agere consuetudinem , Sabbato prætermisso :* Sabbatum autem tunc temporis ac per eas hebdomadas prætermisisse , quæ sanctiori quatuor Temporum jejunio ex apostolica institutione consecratæ erant , quasi minus consuetudinis lex tunc urgeret , ex qua Sabbati jejunium susceperant? At vetabant , inquies , instantes Sabbati vigiliæ , quibus ferendis fideles , ejusdem diei jejunio fatigati, pares non fuissent : eam enim esse caussam ait Cassianus , cur Sabbatum apud Orientales a jejunio esset immune . *Ex illo* , inquit , *tempore* apostolico , *huic nocti* , quæ Sabbati lucem antecedit , *deputata vigiliarum solemnitas usque in hodiernum diem per universum Orientem similiter observatur . Ideoque & absolutio jejunii post vigiliarum laborem ab iisdem apostolicis viris statuta non immerito præsumitur per universas Orientis Ecclesias .* Optime id quidem , quod ad Orientales attinet : sed quid ad Occidentales Ecclesias , ex quibus quæ Sabbati jejunium colebant , fatigationem ex vigiliis ortam nullatenus attendisse testis est idem eodemque loco Cassianus ? *Cujus* , inquit , *moderaminis caussam nonnulli in quibusdam Occidentalibus civitatibus ignorantes & maxime in Urbe , idcirco putant absolutionem Sabbati minime debere præsumi .*

Joan.Cassianus de Institutis Cœn. lib. 3. cap. 10.

3. Ex decreto Leonis de Ordinatione sacerdotali , quod supra relatum a nobis fuit, manifestum est eam in quamlibet Dominicam etiam quatuor temporum cadere potuisse ; cui celebrandæ necessarium erat ut jejunium Sabbati continuaretur . Ubi cum exceptione nulla utatur , intelligendum relinquit Sabbata illa non magis quam alia a jejunandi lege libera fuisse .

4. Augustinus epistola 86. hæc habet , quæ ad rem nostram facere videntur : *Non solum Pharisæus , qui bis in Sabbato jejunabat , verum etiam Christianus , qui quarta & sexta feria , & ipso Sabbato jejunare consuevit , quod frequenter Romana plebs facit , in labore jejunii superabitur* . Et post multa quibus Urbicum illum seu Romanum exagitat , qui jejunium Sabbati Romanis familiare cum ceterarum Ecclesiarum injuria insolentius jactabat , hæc iterum scribit : *Videat ergo quanta afficiat contumelia ipsam quoque Romanam Ecclesiam , ubi & his hebdomadibus , in quibus quarta & sexta & Sabbato jejunatur , tribus tamen diebus continuis , Dominico scilicet , ac deinde secunda & tertia prandetur* . Quis hæc legens non advertit Augustinum quatuor Temporum jejunia designare ? Quæ enim aliæ hebdomadæ , *in quibus quarta & sexta & Sabbato jejunatur* , nisi hebdomadæ illæ, per quatuor anni tempestates solitæ jejunio celebrari ? non ex cujusque voto ac devotione , sed ex consuetudine , *Consuevit ;* non ab aliquibus tantum , sed ab universa Romana Ecclesia , *Romana plebs ;* non semel aut iterum , sed *frequenter* , hoc est , quater in anno , vel ter ad minus , si Quadragesimam seponas . Certe si quæ alia stata per annum jejunia ex consuetudine ecclesiastica Romæ frequentata fuissent , illorum aliquod appareret in antiquorum scriptis testimonium , præsertim apud Leonem nostrum , qui omnes hujusmodi Ecclesiæ suæ consuetudines tam accurate recensuit , tam studiose coluit , tam reli-

S. August. epist. 86.

religiose observari curavit suis ad populum adhortationibus.

Hæc quidem Augustini verba non de quatuor Temporum jejunio, sed de quadragesimali intelligenda esse somniavit e Calvini grege nonnullus, ne jejunii quatuor Temporum observantiam jam a quarto Ecclesiæ sæculo apud Romanos religiose custoditam agnoscere cogeretur. Puduit Dallæum tam supinæ collegæ sui ignorantiæ, qua parte illam Augustini sententiam de Quadragesima interpretatus est; non placuit tamen Dallæo ad quatuor Temporum jejunia eam esse referendam, quæ videlicet *nondum in usu fuisse* scribit, *cum Augustinus epistolam ad Casulanum scriberet*: licet statim fateri cogatur *necesse esse vivente fortasse ipso Augustino ista quatuor Temporum jejunia, qualia quidem a Leone commemorantur, recepta fuisse*. Immo vero pag. 754. fatetur *Leonis ævo quater in anno, singulis scilicet anni tempestatibus, Romæ jejunatum fuisse: sive id ipse, sive alii* (QUOD VERIUS VIDETUR) JAM ANTE EUM *instituissent*. Quam e contrario melius efficaciusque argumentaretur Dallæus, si ex eo quod Leonis ætate, *immo etiam ante eum, ac vivente fortasse ipso Augustino*, receptus erat in Ecclesia Romana hujusmodi per quatuor anni tempora jejunandi ritus, eumdem etiam tum institutum ac receptum fuisse contenderet, cum ad Casulanum scriberet Augustinus. Inter Augustinum enim viventem & Augustinum scribentem fallor, si longa sunt temporum intervalla.

Dallæus de jejun. quadrag. pag. 760. & 761.

VIII. De jejunio cujuslibet Sabbati quadragesimalis.

De Sabbatis quadragesimalibus modo est agendum, de quibus tamen vix nobis a quoquam litem moveri intelligo: siquidem Joannes Dallæus, qui tamquam majoris nominis inter Calvinianos scriptor, ecclesiastici jejunii oppugnandi provinciam a sodalibus accepisse videtur, ultro fatetur cujuslibet hebdomadæ, ac etiam in Quadragesima, Sabbatum jejunio fuisse apud Romanos consecratum: *Quod vel ex una*, inquit, *Augustini ad Casulanum epistola sic liquet, ut nisi per summam impudentiam negari non possit*. Et certe qui attenderit quo studio Sabbati jejunium propugnet S. Innocentius, quamque religiosam existimet ejus observantiam, non facile adducetur, ut illud per Quadragesimam remissum fuisse putet apud eos, quibus piaculum erat illud quovis Sabbati die prætermisisse. Omnium probationum instar erit criminatio illa adversus Romanam Ecclesiam, quæ Trullani Concilii canone quinquagesimo quinto continetur. *Quoniam intelleximus*, inquiunt Græci, *in Romanorum civitatibus in sanctis Quadragesimæ jejuniis, in ejus Sabbatis jejunare, præter ecclesiasticam traditam observationem: sanctæ Synodo visum est, ut in Romanorum quoque Ecclesia inconcusse vires habeat canon, qui dicit: Si quis Clericus inventus fuerit in sancto die dominico vel Sabbato jejunare, præter unum & solum, deponatur; sin autem laicus segregetur*. Quem Trullanum canonem commentantes Balsamon &

Concilii Trullani Can. 55.

Zonaras, Romanorum in hoc quadragesimalis Sabbati jejunio perseverantiam (pertinaciam vocant) testatam faciunt. *Latinorum hoc peccatum*, inquit Zonaras, *emendare Synodus conata est; verum in sua pertinacia hactenus permanserunt arrogantes, hodieque permanent*.

Zonaras in Canon. 55. sextæ Synodi.

IX. Henrici Valesii opinio de jejunio quadragesimali

Sunt tamen quos movet Socratis historici, Leonis nostri, Cassiodori, ac venerabilis Bedæ auctoritas: e quibus Henricus Valesius, vir singularis eruditionis, suis in libri 5. Socratis cap. 22. annotationibus sibi persuasit, Socratis, Leonisque ætate Romanos in Quadragesima non jejunasse die Sabbati; sed tres tantummodo dies in singulis hebdomadibus jejunio destinatos a Leone notari, quinque a Socrate.

Quod ad Bedam spectat, cujus libellum de Officiis laudat Valesius, vix digna sunt Beda Collectanea illa, quæ libelli de Officiis nomen induerunt: nec Thelesphori constitutio quæ in eo libello refertur, certioris, puto, est fidei apud Valesium. Ut ut sit, nusquam apparet illic *quinta & septima feria plerosque non jejunasse in Quadragesima*, saltem apud Romanos. Narrat enim, quadragesimale jejunium quinquagesimo die ante Pascha inchoatum fuisse ex Thelesphori constitutione: ex illis autem quinquaginta diebus, qui a Quinquagesima numerantur usque ad sanctam Resurrectionem, *si*, inquit, *octo dominicos dies subtraxeris, in quibus jejunium non licet observare, remanent quadraginta & duo dies; & hi duo dies, quinta & septima feria, qui quadragenarium excedunt, apud quosdam jejunio deducuntur; apud quosdam in refectione propter Cœnam Dominicam & sanctum Sabbatum habentur*. Quæ quidem, non de qualibet feria v. nec de quolibet Quadragesimæ Sabbato dici, sed de his duabus solummodo feriis, quæ ad hebdomadam sanctam pertinent, nemo non videt. Subjicit quidem post pauca, hæc alia verba: *Septuagesima ideo fertur a fidelibus celebrari, ut & decimas dierum Deo reddere, & nihilominus primam & quintam feriam & Sabbatum possint a jejunio relaxare*. Sed hæc a Beda sine superioris ævi teste dicuntur, & admodum dubitanter, *fertur*, & ad ætatis regionisque suæ consuetudinem aliquam animum advertisse videtur, potius quam vel ad Romanæ Ecclesiæ ritum, vel ad illa tempora, de quibus modo agimus. Ad alios igitur auctores pergamus, qui & in eo argumento majoris longe sunt ponderis, & majori etiam difficultate laborant.

Bedæ Libellus de officiis.

X. Socratis de numero hebdomadarum Quadragesimæ locus. *Histor. l. 5. cap. 22.*

Socratis locus sic habet: *Qui Romæ sunt, tres continuas hebdomadas ante Pascha*, EXCEPTIS SABBATO ET DOMINICO DIE, *jejunant*. Torquent se mirum in modum scriptores varii, ut nodum duplicem solvant, qui in verbis istis reperitur, unum circa hebdomadarum numerum quadragesimalis jejunii, alterum circa Sabbati exceptionem in Romana Ecclesia. De primo nunc mihi accuratius inquirere non vacat: hoc unum dico, majorem esse Joannis Cassiani aucto-

ritatem, quam Socratis. Ille enim & eadem vixit ætate, & Romæ aliquamdiu commoratus eſt, & Leoni noſtro familiaris fuit, ac demum apud Maſſiliam diu vixit, quæ & Romanæ Galliarum Provinciæ erat, & cum Romanis commercium frequentabat. In Collatione autem 21. cap. 24. & ſequentibus, teſtis eſt ſex integris hebdomadibus, ſolis exceptis Dominicis, jejunatum eſſe in
Caſſian. Collat. 21. cap. 24. Eccleſia Romana. *Quid cauſſæ eſt*, inquit Germanus, *ut ſex hebdomadibus Quadrageſima celebretur, licet in quibuſdam Provinciis religionis forſitan propenſior cura adjeciſſe hebdomadam etiam ſeptimam videatur, cum neuter numerus, die dominico ſabbatoque ſubtracto, quadraginta dierum impleat ſummam: ſex enim & triginta dies in ipſis hebdomadibus tantummodo concluduntur*. Sicut enim vix dubium eſt quin Abbas Germanus, Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ poſtmodum Preſbyter, de hujus Eccleſiæ conſuetudine loquatur, cum ſeptem hebdomadarum obſervationem commemorat; ita certum eſt iſtud, quod de ſex hebdomadibus habet, de Romanorum ritu eſſe intelligendum: ut mani-
Caſſianus Collat. 21. cap. 27. feſtum eſt his capitis 27. verbis: *Hi enim ſibi ſex hebdomadarum obſervantiam præfixerunt, qui putant die quoque Sabbati jejunandum: ſex ergo in hebdomada jejunia perſolvunt, qui eoſdem ſex & triginta dies ſexies revolutos conſummant*. Qui enim meminerit Caſſianum lib. 3. de Inſtitutis Cœnobiorum cap. 10. ſcripſiſſe, *maxime in urbe* jejunium Sabbati obſervatum eſſe, Romanos hic ab eodem eſſe notatos non inficias ierit; ut immerito Dallæus Bellarminum ſuggillet, eo quod de Latinis locutum eſſe Caſſianum dixerat.

XI. Socratis locus de Sabbatorum Quadrageſimæ jejunio diſcuſſus.

Ut vero alteram Socratici textus partem, quæ de Sabbatorum quadrageſimalium jejunio eſt, diſcutiamus, omnes fere in eo conveniunt, ut mendoſum eum locum eſſe pronuntient: qua vero ratione emendari poſſit aut debeat, non conveniunt.

Dionyſius Petavius in animadverſionibus ad ſanctum Epiphanium pag. 360. & Hugo Mænardus in notis ad Sacramentarium Gregorianum pag. 53. exiſtimant Socratem non de Roma veteri, ſed de nova, id eſt Conſtantinopoli, locutum eſſe, voculamque νέᾳ ſcribarum oſcitantia omiſſam, ita reponendam eſſe, ut pro ἐν Ῥώμῃ, legatur ἐν νέᾳ Ῥώμῃ. Suam firmant conjecturam ex Socrate ipſo, qui poſt pauca affirmat, Romanos omnibus Sabbatis jejunaſſe: ἐν Ῥώμῃ πᾶν σάββατον νηστεύουσιν: ſibimet enim tam contraria ſcripſiſſe cordatum virum perſuadere ſibi non poſſunt. Ingenioſa conjectura; ſed tamen quæ plures ob cauſſas admitti non poteſt. Primum enim quotquot in edendo Socrate operam hactenus collocaverunt, Muſculus, Grynæus, Chriſtophorſonus, Suffridus Petrus, Robertus Stephanus, Joannes Curterius, H. Valeſius, nihil tale invenerunt in antiquiſſimis, quibus uſi ſunt, Codicibus MSS. quos ex Chriſtianiſſimi Regis Bibliotheca, ex Vaticana, Florentina, Allatiana, aliiſque habuerunt. 2. Quis facile crediderit Socratis libros jam tum corruptos eſſe cum Tripartitam Hiſtoriam ſcribebat Caſſiodorus: immo cum ante eum Epiphanius Scholaſticus Socratem Latino idiomate donabat, cujus verſione uſus eſt Caſſiodorus? Uterque porro eamdem lectionem repræſentat, quam nunc in Socrate habemus. Nihil dico de Nicephoro, qui eadem ex *Niceph. l. 12. cap. 34.*
Socrate tranſcripſit: nec par eſt credere aut nullum tunc emendatum codicem Socratis ſuperfuiſſe, aut Nicephoro non adfuiſſe, qui magna ex parte Socrati innititur. 3. Ad Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ morem referri non poteſt, quod ſcribit Socrates, tres tantum hebdomadas continuas ante Paſcha jejunatas eſſe. Theophanes enim, aliique poſt ipſum teſtantur tempore Juſtiniani Imperatoris quadrageſimale jejunium octo hebdomadibus apud Conſtantinopolitanos conſtitiſſe. Immo Sozomenus Socratis temporibus *Sozomen. Hiſtor. l. 7. cap. 19.*
æqualis, jam tunc cum ſcribebat, ſeptem hebdomadas Conſtantinopoli ſolitas eſſe jejunari per Quadrageſimam, expreſſe profitetur. *Alii*, inquit, *ſeptem hebdomadas computant, ut Conſtantinopoli, & per cunctas in circuitu Provincias uſque ad Phœnicem*. Quibus verbis explicat, quod Socrates ipſe magis implicite dixerat: *Qui autem*, inquit, *in Illyrico, & per univerſam Græciam, & qui Alexandriæ degunt, ſex ante Paſcha ſeptimanas jejunant* &c.

XII. J. Capelli & C. Lupi conjecturæ de loco Socratis.

Aliam igitur viam ineunt nonnulli. Jacobus Capellus exiſtimavit parentheſim illam, πλὴν σαββάτου καὶ κυριακῆς: *Exceptis Sabbato & dominico die*: nativo ſuo loco motam eſſe, & poſt duas fere lineas eſſe tranſponendam, ita ut non de Romanis, ſed de aliis Orientalium partium Eccleſiis, quas conſtat Sabbatum ab omni jejunio immune per omnem annum, excepto Sabbato ſancto, habuiſſe: atque in hunc modum legendum putat: *Nam qui ſunt Romæ, tres ſimul ſeptimanas ante Paſcha jejunant: qui autem in Illyrico, & tota Græcia, quique Alexandriæ habitant, ante ſex hebdomadas*, SABBATO ET DOMINICO EXCEPTIS, *jejunium, quod eſt ante Paſcha, jejunant*. Probabilitate conjectura hæc non careret, ſi & Codicis alicujus auctoritas ſuffragaretur, nec priora duo argumenta, quæ Petavii & Mænardi ſuſpicionem evertunt, huic quoque adverſarentur.

Chriſtianus Lupus in ſcholiis ad canonem LV. Trullanum ſuam etiam ſymbolam ad nodi iſtius ſolutionem contulit. *Socrates*, inquit, *ſibi ipſi non cohæret, dicens in eodem ejuſdem libri capite:* Romæ ſingulis Sabbatis jejunant. *Forſan velit illam ipſam ſuo tempore jejunantem Romam olim Sabbato non jejunaſſe; quod & veritati, & illius iſthic ſcopo eſt omnino conſentaneum*. Parum felix, meo quidem judicio, ſuſpicio. Primum enim non uſquequaque eſt evidens, veritati eſſe conſentaneum priſcos olim Eccleſiæ Romanæ fideles Sabbatum a jejunio abſolviſſe. Hieronymus enim morem iſtum in Romanam Eccleſiam inductum ſignificat ex majorum præcepto quod ex lege apoſto-

lica

ieronym. Ist. 28. ad Lucium Boet. lica descendisse censendum esset. *Unaquæque*, inquit, *Provincia abundet in suo sensu, & præcepta majorum leges apostolicas arbitretur*. Augustini quoque tempore plurimorum erat opinio, ad imitationem Apostoli Petri ab ejusque ætate Romanos jejunium Sabbati assumsisse: aitque ipse Augustinus traditioni apostolicæ Romanorum, traditionem pariter apostolicam ab Orientalibus opponi posse. Cassianus idem testatur. Sed & Innocentius I. satis significat hanc suæ Ecclesiæ consuetudinem tamquam ab Apostolis acceptam apud suos tum haberi. Incertum igitur admodum est quod scribit Lupus, olim Romæ Sabbato non esse jejunatum: cui unicus hic Tertulliani locus favere videtur, libro de jejuniis cap. 14. *Quamquam*, inquit, *vos etiam Sabbatum si quando continuatis, numquam nisi in Pascha jejunandum, secundum rationem alibi redditam*. Quamquam nihil prorsus ad Romanorum consuetudinem facit Tertullianus, qui non contra Romanos, sed adversus omnes Catholicos scribit, quique ut ex illorum ritu arguat, attendit magis ad id quod in Africanis, in Orientalibus & in plerisque Occidentalium Ecclesiis usurpabatur, quale erat jejunii remissio in Sabbato, quam ad id quod paucæ Occidentales Ecclesiæ cum Romana agere consueverant.

Quod subjicit Lupus, conjecturam suam scopo Socratis esse consentaneam, prorsus a rei veritate alienum est. Socratis enim istud consilium fuit, ut varios variarum Ecclesiarum ritus exponeret, qui eo præsertim quo scribebat tempore tam in Oriente, quam in Occidente usurpabantur. Quod & loquendi modus indicat: semper enim quasi de re præsenti differens, præsentis temporis vocibus utitur. *Primum igitur*, inquit, *jejunia illa, quæ ante Pascha fiunt, aliter apud alios observari reperias. Qui Romæ sunt ... jejunant* &c. Quod non diversum est ab his verbis, quæ in eodem capite leguntur: *Qui Romæ sunt, singulis Sabbatis jejunant:* cum e contrario ubi præteritæ ætatis mores enarrat, aut controversias, præteriti temporis modulis sermonem induere soleat.

XIII. *Quid demum ad Socratem dicendum.* Quid igitur ad Socratem dicemus? Hoc plane dicam. Primum Socratem hic de veteri Roma agere, nec de alia ætate, quam de sua, nec aliter eum scripsisse, quam nunc legimus, nec ejus verba e suo loco in inferiorem periodum esse dejicienda.

2. Egregie hallucinatum esse Socratem, Græcumque hominem sexcentis fere leucis a Romana Urbe agentem, Romanæ disciplinæ ignarum, incertisque deceptum rumusculis, aliis errandi locum dedisse. Quis enim nesciat quam frequenter, quam facile errare eos contingat, qui narrationem aggrediuntur rerum a se vel locorum spatiis, vel intervallis temporum longissime remotarum: & multo etiam faciliorem esse lapsum, cum ex rumore solum, quæ narranda sunt, hauriuntur, (quod Socrates ipse sibi contigisse fatetur initio libri secundi) quam cum ex veterum scriptorum historiis accipiuntur. Hoc certe ne ipse quidem Valesius potest negare de suo Socrate, quem sæpe sæpius erroris arguit in annotationibus suis; quarum vix pagina una est, in qua nigrum theta auctori suo non affigat. Socratis errorem correxisse Sozomenus videtur, cum expunxit. Si enim, ut Valesio probabile est, junior fuit Socrate, etsi eadem vivens ætate; si posterior scripsit, Socratisque historiam ob oculos habuit, quædam ei addidit, in aliquibus emendavit; censendus est plane Socratem in errore deprehendisse, cum lib. 8. c. 19. eamdem cum illo quadragesimalis jejunii varietatem edisserens, de trium illarum Ecclesiæ Romanæ hebdomadarum jejunio, deque Sabbati ibidem remissione omnino silendum putavit.

3. Verosimillimum est Socratem, si Novatiana labe infectus non fuit, Novatianis saltem (quod & fatetur ultro H. Valesius) addictum fuisse, seu quod necessitudine ac familiaritate iisdem conjunctus esset, seu quod eorum disciplinam atque abstinentiam probaret. *Socratem favisse Novatianis.* Cum autem hoc inter cetera profiterentur Novatiani, quod Ecclesia in Synodis circa paschalem festivitatem observandum decreverat, nulla necessitate suscipi debere vel imponi, liberum esse cuique Ecclesiæ suo more uti, illudque omne indifferens esse, unde & ἀδιάφοροι nuncupari amabant: hinc natum est Socrati consilium per varios Ecclesiarum ritus excurrendi, eorum diversitatem describendi accuratius, illiusque præsertim jejunii, quod Pascha antecedit. Hinc etiam libenter Romanam Ecclesiam in eo ab aliis maxime diffidentem repræsentavit, Quadragesimam hujus Ecclesiæ tribus tantummodo hebdomadibus circumscribens, easque Sabbati simul jejunio, non secus ac Dominicæ imminuens: partim ut illam Novatianorum indifferentiam probatam Catholicorum Romanorumque imprimis exemplo faceret, partim etiam ut indulgentiorem illius Ecclesiæ disciplinam exhibens, eorum, quibus favere satagebat, austeriores mores commendaret.

XIV. *Dallæi exemplo docetur scriptorum fidem discutiendam.* Quod fieri posse diximus, ut Socrates vel incautus, vel Novatianis favere cupiens, aliquid Romanæ Ecclesiæ imposuerit, fidem excedere nonnullis videtur. *Certe*, inquit Dallæus de prima parte Socratici textus agens, *non de arcano aliquo fidei capite, sed de facto (ut loquuntur) cuivis obvio, omniumque sensibus exposito agitur. Estne verisimile Socratem in re hujusmodi mentiri voluisse? Cujus promta & expedita probatio in omnium hominum oculis quotidie versabatur. Profecto non hæreticum, sed insanum ac emotæ mentis hominem fuisse istum oportuit, si in hoc argumento sciens ac volens Ecclesiam calumniatus est*. Vix certe adduci quis possit, ut insanum ac temerarium adeo consilium bonæ indolis homini in mentem venerit; non tamen ita rara sunt hujusmodi exempla, ut sponte non occurrant. Quis, verbi gratia, post mille annos, cum ipsius Dallæi librum de jejunio & Quadragesima evolvet, revocare in dubium audebit

bit quod de Catholica & præsertim Gallicana jejunii disciplina ætate nostra scripsit ille & sub omnium oculis publicavit? Quis non pro vero habeat, *quod* (ut ille affirmat lib. I. cap. II.) anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto, quo scribebat, *a quibusvis fidelibus aliud nihil exigebant publicæ Catholicorum leges, nisi ut statis definitisque temporibus a carnibus abstinerent, prandereque ac cœnare etiam laute atque opipare, dummodo sine carnibus, impune patiebantur, contendebantque tales reprehendi non posse?* Quis non credat nudam & simplicem carnium abstinentiam pro vero jejunio a nobis habitam, immani, ut ait, & plane puerili errore? Quis non existimabit piaculum esse, si non credat quod *singulis per totum annum hebdomadis feria sexta & Sabbato jejunari præcepit* hodierna Catholicæ Ecclesiæ disciplina? Hoc enim indubitanter asseverat Dallæus cap. 14. ejusdem libri; & lib. 4. cap. 5. iterum ait, quod *jejunium feriæ sextæ, non voluntarium, sed legitimum esse apud adversarios* (hoc est Catholicos) *neque ex singulorum arbitrio spontaneaque devotione, sed ex publica necessariaque lege sic ab omnibus & singulis observari notum est, ut si quis eo die* (*ut ipsi quidem loquuntur*) *non jejunet, cum isti gravissimi criminis & quidem æterna morte digni reum censeant*. Post aliquot multos, inquam, annos fidem Dallæo abrogare plurimis forsan religio erit, homini Gallo scilicet de Gallicano more sui temporis serio scribenti; eoque afferente defendet jejunium per Adventum rigide observatum esse per ejus ætatem in Galliis. *Neque nobis*, inquit, *de Adventus jejunio molestior est adversarius* (Bellarminus,) *quod itidem contendit, non tam ex præcepto, quam ex consilio aut voto a multis servari. Quamquam apud nos sane, id est in Gallia, non minus accurate aut religiose hoc jejunium, quam quodvis aliud* ET PRÆCIPI ET OBSERVARI *ab adversariis videam*. Hæc omnia aliaque plurima quam evidenter falsa, quam calumniose inventa, quam impudenter conscripta fuerint a Dallæo, nemo Gallorum, *nisi insanus aut emotæ mentis* non intelligit. Et tamen quis post elapsa aliquot sæcula, id pro Dallæo non opponat aliquando, quod modo Dallæus pro Socrate? Estne verisimile, inquiet, Dallæum in re hujusmodi mentiri voluisse, cujus prompta ac expedita probatio in omnium oculis quotidie versabatur? Profecto non hæreticum, sed insanum ac emotæ mentis hominem istum fuisse oportuit, si in hoc argumento sciens ac volens Ecclesiam calumniatus est. Hæc paullo fusius persequi non piguit, ut hodierno exemplo evidens fieret, quam suspecta merito esse debeat eorum scriptorum fides, qui propensiores fuisse in hæreticos præsumuntur; nec magis assentiendum Socrati homini Græco de jejunio Romanorum apud Constantinopolim scribenti, quam Joanni Dallæo Gallo in Galliæ Metropoli viventi scribentique, cum de Gallorum jejunio tam ridicule fabulatur, tam perfricata fronte calumniatur.

Pag. 19. *Pag. 290.* *Pag. 163.* *Pag. 711.*

XV. Romanorum vicinorumque relaxatio circa jejunium.

Denique ex nonnullarum Ecclesiarum Romæ vicinarum relaxatione, vel etiam ex Romanorum quorumdam a communi lege recedentium praxi, seu Manichæorum, qui sub catholico nomine diu Romæ latitarunt, seu Judæorum, qui Sabbati diem festum habebant, seu Catholicorum Ecclesiæ leges, ut hodie sunt plurimi, conculcantium, Socrates de tota Romanæ Ecclesiæ disciplina judicare præsumsit. Varietatem enim non modicam in quadragesimale jejunium plurimorum intemperantia invectam in Ravennensi Ecclesia Romæ vicina deplorat Petrus Chrysologus Leoni Socratique æqualis. *Si ergo*, inquit, *quadraginta dierum simplex, purum, æquale, tantis testimoniis, sub tanti numero sacramenti traditum nobis a Domino jejunium perdocetur: unde ista varietas, unde novitas ista, unde hebdomadæ nunc resolutæ, nunc rigidæ, nunc indulgentes nimium, nunc severæ? Unde intemperati jejunii usus iste, qui aut afficiat sine venia, aut remittat ad crapulam? .... Jejunium sit æquale: & ut est nobis traditum, servetur ad corporis & animæ disciplinam. Certe qui jejunare non potest, non præsumat inducere novitatem; sed fateatur esse fragilitatis propriæ, quod relaxat: & redimat eleemosynis, quod non potest supplere jejuniis.*

Serm. clxvi. de quadragesimali jejun.

Ex hoc egregio Chrysologi testimonio plurima lux nobis affulget. Apparet enim primum varietatem a plurimis invehi cœpisse tunc temporis in Ecclesiam Ravennensem (cur non & in alias?) 2. Varietatem istam novitatis argui ab Episcopo. 3. Varietatis ac novitatis istius caput unum esse, quod quadraginta dies non jejunarent, *traditumque a Domino sub tanti numero sacramenti jejunium* violarent. 4. Quod non æquale esset apud eos 40. dierum jejunium, sed nunc severum, nunc indulgentius. 5. Hebdomadarum quadragesimalium alias resolutas, alias rigidas illis fuisse. Resolutæ autem eæ fuisse videntur, in quibus a jejunio dies aliqui absolvebantur: unde fiebat ut (quod prius notaverat) sacrati quadraginta dierum numeri mysterium solveretur. Vix autem dubium est quin Sabbatum e resolutis his diebus esset, cum & ejusmodi remissioni faverent tot regionum etiam vicinarum exempla, & requiei seu dominicæ seu cælestis repræsentandæ significatio. 6. Elicitur eos, qui jejunare non poterant, non contentos jejunium propter infirmitatem solvere, novitatem aliquam in observationem Quadragesimæ inducere voluisse, ut omnibus in eumdem ritum conspirantibus, nec ipsi jejunium quadraginta dierum implerent, nec tamen ab aliis discrepantes, singularitatis nota inurerentur. Hinc est quod dicit: *Qui jejunare non potest, non præsumat inducere novitatem; sed fateatur esse fragilitatis propriæ, quod relaxat.*

Ex hujusmodi igitur innovationibus oriri potuit falsa, quam concepit Socrates, de Quadragesima Romana, opinio. Ut enim Romanis

manis paullo iniquiores erant Orientales, faciles calumniantibus aures præbebant, illudque pro Romanorum omnium consuetudine venditantibus quod vel paucorum, vel vicinorum erat indulgentia atque a communi lege declinatio.

XVI. ssiodori ctoritas pendi- r.

Expenso textui Socratis succedit Cassiodori auctoritas, quæ eo potior ac validior videtur, quod ipse qui Senator & Consul & Præfectus Prætorio fuit in Urbe Roma, Romanæ Ecclesiæ morem in observatione jejunii quadragesimalis ignorare non potuit. In historia autem tripertita Socratis locum mox a nobis discussum posuit his verbis: *Romani enim tres ante Pascha septimanas, præter Sabbatum & Dominicam, sub continuatione jejunant*. Quis porro credat, inquiunt, illum in historia sua hæc Socratis verba positurum fuisse, si rem se aliter habuisse scivisset? Certe Cassiodorus, si id falsum esse scisset, hæc Socratis verba consulto omisisset, ne lectorem in fraudem induceret. Quod cum non fecerit, apparet vera esse quæ Socrates dixit de jejunio Romanorum. Hæc vir doctissimus.

Verum non ista persuadent. Quis enim nesciat hoc eis plerumque contingere, qui compendiis scriptitandis student aut centonibus consuendis ex plurium scriptorum elucubrationibus, ut non minori cura errata exscribant, quam quæ sunt veritati consentanea; quia videlicet non suam, sed aliorum sententiam repræsentare satagunt; nec alia corrigere curant, sed referre. Exemplo sit Sozomeni locus, quem in suam pariter historiam tripertitam transtulit Cassiodorus. Scribit ille lib. 7. cap. 19. *In urbe Roma nec Episcopus, nec alius quisquam in Ecclesia populum docet*. Hoc falsum fuisse probabile est, ut alibi asserimus, vel per id tempus, in quod coincidit Sozomeni Historiæ finis. Sed si eam sub Leonis Pontificatu concinnavit, ut vero simillimum est, de illius falsitate dubitari non potest. Jam vero sic inde arguo: vel hoc scivit Cassiodorus, vel ignoravit. Si ignoravit; parum idoneus testis est Romanæ disciplinæ, nec magis audiendus, cum de jejunio, quam cum de Romanorum Pontificum silentio sermonem habet, & proinde ineptus omnino, qui Socratem vel Sozomenum corrigeret. Si vero non ignoravit contrariam consuetudinem Romæ Sozomeni & suis etiam temporibus viguisse, nec tamen emendavit Sozomenum, nec lectorem saltem monuit de contrario more per Leonem Pontificem invecto; hinc certum habemus Cassiodori consilium fuisse, quæ apud Sozomenum vel Socratem legebat, intacta relinquere, excerptorisque tantummodo officio fungi, non emendatoris. Ad manum est alterum ex Sozomeno exemplum: capite enim 16. libri septimi agens de Presbytero pœnitentibus præposito, qui Episcopi vice confitentium delicta aure secreta excipiebat, remotusque tandem est ab hoc officio in Ecclesia Constantinopolitana; addit auctor iste: *Apud reliquas autem sectas hic mos etiamnum perseverat. Et in Occidentalibus Ecclesiis, ac præcipue in Ecclesia Romana, studiose observatur*. Falli Sozomenum, cum de omnibus Occidentalibus Ecclesiis, tum præsertim de Romana, constanter affirmat H. Valesius in Annotationibus, pluribusque probat, atque ex ipso Sozomeno ostendere nititur. Illa tamen nec omisit Cassiodorus, nec correxit; sed quod narratum reperit ab auctore suo, bona fide in centonem suum transcripsit lib. 9. cap. 35. ut planum sit certumque aliam ei non fuisse mentem, quam *de singulis*, ut ipse loquitur, *dictatoribus deflorata colligere, & cum auctoris sui nomine in ordinem collocare*.

de Dif- rt. I. de ta & re- s gestis ncti Leo- s ad an. 440. n. III. & 99.

Cassiodorus in Præfatione.

XVII. Leonis locus insignis nunc primum illustratus.

Ad Leonem tandem devenimus, cujus præcipue occasione de jejunio differere in mentem venit. Hic, inquiunt, sermone 4. de Quadragesima hanc clausulam sibi in jejuniorum indictione familiarem ita subjicit: *Secunda igitur & quarta & sexta feria jejunemus; Sabbato autem apud beatum Petrum Apostolum vigilias celebremus; qui commendati sibi gregis curam habere non desinens, custodiam nobis de suis precibus obtinebit*.

Torsit plurimum locus iste quotquot quadragesimalis jejunii materiam versarunt hactenus; quamque parum feliciter in eo illustrando laboraverint, ex differendis facile intelliget unusquisque.

Cardinal. Bellarm. tom. 3. Controv. 3. lib. 2. cap. 15.

Cardinalis Bellarminus existimavit, *Leonem loqui de jejunio quatuor dierum, qui adduntur ante primam Dominicam Quadragesimæ, ut numerus quadragenarius compleatur*: etsi non iidem qui olim. Hugo Mænardus Sacramentarium sancti Gregorii commentans istam Bellarmini explicationem merito rejicit, ostenditque quatuor illos dies Gregorii ipsius ætate in usu non fuisse, nedum Leonis temporibus. In eam autem it ipse sententiam, non plures revera dies Romæ tunc temporis jejunio fuisse consecratos, quam qui in eo Sermone a B. Leone designantur. Subscribit Mænardo Dallæus, verbisque procacioribus doctissimum Bellarminum exagitat: Sabbatum tamen tribus illis diebus ex solito per annum Romanorum more superaddendum existimat. Henricus Valesius, ne Sabbati quidem jejunium per Quadragesimam Romæ tunc celebratum censet, ac præter hunc Leonis locum probationem adducit nullam. Sic inter orthodoxos heterodoxosque medium Leonem nostrum hinc inde trahit in suam quisque sententiam, nec tamen quisquam capit aut explicat. Vera istius nodi solutio hæc est, Leonis non esse verba illa, quæ objiciuntur, sed Sermoni ejus superaddita, non fraudis faciendæ caussa, sed aliqua occasione ac ratione, quas aperiemus, si prius probaverimus certo certius adjectitia esse quæ diximus.

Pag. 52.

XVIII. Rejicienda ex Leonis sermonibus clausulæ verba cum aliis plurimis.

Non ea autem sola abjudicanda sunt Leoni, sed etiam pannus integer bene longus, cui illigata sunt in hunc modum. Post hæc genuina Pontificis verba ad calcem Sermonis posita: *Cui (Deo) ita demum sacrificium veræ abstinentiæ & veræ pietatis offerimus*,

rimus, ſi nos ab omni malitia continemus: hæc alia ſubduntur in editis hactenus codicibus: *Cum inimicis autem crucis Chriſti nulla conſenſione jungamur, ne impiorum conſortio ſanctitas fidelium polluatur. Lux ſeparetur a tenebris, & fugiant filios diaboli filii veritatis. In templum enim Domini, quod eſt Eccleſia Chriſti, nihil contaminatum inferri, nihil profanum oportet admitti: ut omni immunditia a penetralibus cordis excluſa, ſanctificetur jejunium noſtrum, & ſimus æternum ſancti Spiritus habitaculum, qui nos a peccatorum ſordibus emundatos & poſſidere dignetur ſemper & regere. Secunda igitur & quarta & ſexta feria jejunemus; Sabbato autem apud beatum Petrum Apoſtolum vigilias celebremus: qui commendati ſibi gregis curam habere non deſinens, cuſtodiam nobis de ſuis precibus obtinebit.*

Primum autem non ſatis cohærent extrema hujus panni verba cum hac clauſula quæ ſequitur, quæque vere Leonis eſt: *Auxiliante nobis per omnia Deo omnipotente* &c. qua cum utitur Leo, miro eam artificio ceteris verbis inſerit atque illigat. Hæc vero e contra, cum his optime connectitur, quæ pannum antecedebant hac ratione: *Si nos ab omni malitia contineamus: auxiliante nobis per omnia Deo omnipotente* &c.

2. Quæ panno iſti antea præmittebantur, in noſtra vero editione Sermoni finem imponunt, clarum eſt vere Sermonis finem eſſe: *Cui ita* DEMUM *ſacrificium* &c. quibus alia ſi ſuperaddidiſſet, videretur completum rurſus inſtaurare ſermonem.

3. Judæi magis deſignari videntur per hæc verba, *Cum inimicis crucis Chriſti* &c. quam Manichæi, quos tamen ſolos in iſto ſermone exagitandos ſuſceperat.

4. Aliter de utriſque agitur in Sermone, aliter in panno. In illo enim de occultis hæreticis ſeu Manichæis diſſerit, quos ut deprehendere ſatagerent fideles, certis indiciis connotat, ab illorum errore caveri jubet, eoſdemque prodi, ſi innotuerint, ut Saeerdotum auctoritate a ſanctorum ſocietate pellerentur. In panno non de occultis hominibus, ſeu hæreticis, ſeu Judæis rem habet, ſed de his, qui palam omnibus noti erant, nec hos prodendos monet, ſed fugiendos.

5. Stilus Leonis noſtri in hoc aſſumento deſiderari videtur. Quale enim eſt illud: *Cuſtodiam nobis de ſuis precibus obtinebit:* quod a nitore Leoninæ dictionis multum abhorret?

6. Cum duodecim Sermones S. Leonis habeamus de jejunii quadrageſimalis obſervantia dictos, nullus eſt, hoc unico excepto, qui hujuſmodi annotationem feriarum vel ſecundæ, quartæ & ſextæ, vel aliarum quarumvis umquam habuerit, vel nunc habeat. Porro ſi vel ſolæ nominatæ feriæ, vel aliæ quædam ſelectæ jejunio conſecratæ fuiſſent; quis credat eas a Leone toties non fuiſſe indicendas, quoties ad plebem ſuam ſermonem habuit? ſiquidem adeo religioſe idipſum præſtitit, cum de jejunio quatuor Temporum verba fecit in ſua Eccleſia. Si autem in aliis undecim Sermonibus ab hujuſmodi indictione abſtinuit, nec in illo, de quo quæſtio verſatur, uſus eſſe credendus eſt: ab eoque potius ablegenda eſt, tamquam adventitia, & ab ejus mente aliena.

XIX. Pluribus locis Leo jejunium xl. dierum commemorat.

7. Si tres tantummodo dies quadrageſimali jejunio addixiſſet Leo Pontifex, ut ſuggerit iſtud additamentum; quam ſibi ipſe diſſimilis ac contrarius fuiſſet! quippe qui toties quadraginta dierum jejunium nominat in ſuis Sermonibus. Serm. 3. cap. 2. *Ut* populus chriſtianus *ad paſchale feſtum* QUADRAGINTA DIERUM SE CONTINENTIA *præpararet*. Serm. 5. cap. 3. *Saluberrime nos* QUADRAGINTA DIERUM JEJUNIO *præparemus*. Serm. 6. c. 2. *Apoſtolica inſtitutio* QUADRAGINTA DIERUM JEJUNIIS *impleatur*. Serm. 7. cap. 1. QUADRAGINTA DIERUM JEJUNIUM, *quod feſti paſchalis eſt prævium*. Serm. 8. c. 4. *In iſtis* QUADRAGINTA DIERUM JEJUNIIS &c. Serm. 10. c. 1. *Merito nos* QUADRAGINTA DIERUM JEJUNIO *præparari* &c. Serm. 12. c. 1. JEJUNIUM *nos* QUADRAGINTA DIERUM .... *exerceat*. Sed in hoc ipſo Serm. 4. quem diſcutimus, cap. 1. ita loquitur: *Magna divinæ inſtitutionis ſalubritate proviſum eſt ut* QUADRAGINTA *nobis* DIERUM EXERCITATIO *mederetur*, IN QUIBUS *aliorum temporum culpas & pia opera redimerent, &* JEJUNIA CASTA *decoquerent. Ingreſſuri igitur, dilectiſſimi, dies myſticos & jejuniorum remediis conſecratos* &c. Quadraginta igitur dies ab initio Quadrageſimæ uſque ad Paſcha numerabantur in Eccleſia Romana & jejunio conſecrabantur, exceptis Dominicis: quarum exceptionem commemorare ſuperfluum fuiſſet, quoniam & nemini ignota erat, & ab omnibus per totam Eccleſiam religioſe ſervabatur. Sed & ſatis ipſe declaraverat impiam Manichæorum conſuetudinem ſuggillans, qui dominicam diem ſuis jejuniis polluebant. Diem alium cum non excepit, a jejunio non exemit. Quoniam igitur tot jam argumentis infirmata clauſula, certiſſimis hujus Papæ teſtimoniis adverſatur, merito potius eliminanda, quam ut *vir perſpicuitatis in primis ſtudioſus & in paucis diſertus ac prudens*, qualis a Dallæo depingitur Leo noſter, contraria ſibi ipſe loqui judicetur.

Dallæus libr. de je jun. & Quadrageſ. p. 535 & 546.

Auctoritate codd MSS. locus Leonis emendatus.

8. Sed quid moras nectimus? Provocentur tandem adverſarii ad antiquiores quoſque ac melioris notæ 2 codices, quos penes arbitrium eſt & jus & norma de dubiis

biis

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Editionem Sermonum S. Leonis, quam P. Petrus Thomas Cacciarius Romæ vulgavit præcedenti anno 1753. accepimus. Ibi autem is in notatione ad ſerm. 4. de Quadrageſima

pag.

biis veterum scriptorum fetibus aut interpolationibus decernendi. Quinque igitur nobis suffragantur codices manuscripti vetustissimi probatissimique. Primus est e Regia Augusti nostri Bibliotheca num. CCCXLI. Alter est Illustrissimi D. Thuani num. XLVI. Tertius item Thuaneus num. CVIII. qui olim fuit sancti Petri Fossatensis, scriptusque est anno Domini MLVII. Quartus e Navarrica Collegii Parisiensis Bibliotheca. Quintus denique ex celebri & antiqua Corbejensis Monasterii Bibliotheca Parisios advectus, servatur in celeberrimo sancti Germani Parisiensis Asceterio, scriptusque legitur ad calcem: *In illo anno, quo Rex Philippus filius Ludovici Regis inunctus est.* In omnibus istis codicibus totus ille pannus, quem supra descripsimus, desideratur, ut merito insititius judicandus sit, atque ab hoc sermone removendus, sicuti revera removimus.

XX. [Q]ua occa[si]one in[se]rta Leo[nis] verba. Sed qua occasione verba hæc inserta fuerint atque aptata, quoniam aperturos nos esse spopondimus, operæ pretium est inquirere. Norunt omnes in more fuisse, sive apud Monachos, sive apud Clericos officio ecclesiastico recitando aut cantando addictos Homilias Sermonesque sanctorum Patrum suis usibus aptare & accommodare pro varietate officiorum occurrentium: illudque insuper sæpius ab iisdem usurpatum, ut hujusmodi Sermonibus aliqua adderent, quæ vel propriæ solemnitati convenirent, vel præsenti temporum necessitati. Sexcenta possent afferri exempla, si res probatione indigeret. Simile quid contigit huic Sermoni 4. de Quadragesima. A quadragesimali jejunio ad aliud jejunium translatum est, quod alicubi a Clericis vel Monachis celebrabatur, atque ut pro more Leonis, & pro loci etiam consuetudine, feriarum, quæ jejuniis istis deputatæ erant, solemnis inter Officia fieret indictio, concinnata est hujusmodi clausula: *Secunda igitur & quarta & sexta feria jejunemus* &c. quam bona fide transcripserunt ex libris Lectionariis qui de sancti Leonis Sermonibus in unum corpus colligendis, & publicæ luci dandis primi cogitaverunt.

Hoc ita esse non ægre fatebitur, qui Matisconensis I. Concilii canonem 9. in memoriam revocaverit. Hujus Concilii Patres ex duodecim fere Galliarum provinciis congregati sunt anno Domini DXXCI. ut Jacobo Sirmondo placet, vel potius DXXCIII. ut rectius visum est doctissimo Carolo le Cointe in Annalibus Ecclesiasticis Francorum tom. I. ad hunc annum. Suam igitur sanctionem 9. sic efferunt: *Ut a feria sancti Martini usque ad Natale Domini secunda, quarta & sexta Sabbati jejunetur, & sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari. In quibus diebus Canones esse legendos speciali definitione sancimus, ut nullus se fateatur per ignorantiam deliquisse.* Quis non videat inde sumta esse verba illa, in quibus explicandis tamdiu frustra sudatum est? Porro cum ex tot provinciis adessent Episcopi plurimique Metropolitani, inque suas provincias probabile sit eos ritum istum advexisse a Clericis observandum; inde est quod plurimi codices inventi sunt, in quibus Sermo iste sancti Leonis hac clausula auctior legeretur. Hanc autem triduani jejunii legem a festo sancti Martini ad Natale Domini Matisconenses Patres crediderim esse mutuatos ab Ecclesia Turonensi. Testis est enim Gregorius Turonensis lib. 10. cap. 31. Perpetuum hujus urbis Episcopum, qui Leoni æqualis erat aut suppar, terna in septimana jejunia instituisse a Martini depositione usque ad Natale Domini.

Dubium restat de reliquis hujus panni verbis: *Cum inimicis autem crucis Christi nulla consensione jungamur* &c. Quam ob caussam enim hic assuta? Quæ ratio ut ea parte Leonis sermo excresceret? Longius non est arcessenda ratio. Ejusdem enim Matisconensis Concilii canones XIII. XIV. XV. & XVI. qui adversus Judæos conditi sunt, hæc adversus eosdem adjecta esse omnino persuadent. *Ut nullus Christianus*, inquit Canon XV. *Judæorum conviviis participare præsumat. Quod si facere quicumque, quod nefas est dici, Clericus aut sæcularis præsumserit, ab omnium Christianorum consortio se noverit compescendum, quisquis eorum impietatibus fuerit inquinatus.* Alios Canones lector adeat, si volet. Judæorum scilicet copiosus erat tunc temporis numerus per provincias Gallicanas; ita ut Galliæ Præsules sæpe sæpius in Synodum coalescentes monuerint christianam plebem, ut se ab illorum contagio ac societate abstineret. Crevit etiam eorum numerus circa annum DCXVI. XXI. Unde reliqua panni verba irrepserint.

EDITORUM ADNOTATIONES.

pag. 112. quinque Vaticanis MSS. 541. 544. 545. 546. & 547. expunctas a Quesnello lineolas vindicare nititur. Sed hi omnes, a nobis pariter inspecti, sunt codices trium recentiorum collectionum tertiæ, quartæ, & quintæ: quibus sane præponenda haud dubie credidimus exemplaria duarum antiquiorum collectionum primæ, & secundæ, ac præsertim Lectionaria duo Basilicæ S. Petri, quæ Romana sunt, & quatuor alia, quæ memoravimus adnot. 36. in eumdem sermonem tom. I. col. 162. Ipse P. Cacciarius aliud Lectionarium vidit in cod. Vat. 1268. memoratis lineolis pariter carens. Lectionaria vero, illa potissimum certe Romana, quanti præ collectionibus, maxime posterioribus, habenda sint, in præfatione sermonibus præfixa pluribus declaravimus. Laudatus P. Cacciarius codicem Vat. Palatinum 432. memorat, in quo expunctæ lineæ leguntur exceptis postremis verbis: *Secunda igitur, & quarta, & sexta feria jejunemus* &c. quæ in hoc panno maximam difficultatem facessunt. Sed unicum hoc Lectionarium Germanicum ceteris plerisque & potioribus, atque etiam Romanis, quæ totum hunc pannum omittunt, præferendum non est.

DCXVI. quo Hispaniarum Rex Sisebutus Judæos omnes, qui Christo nomen dare recusarunt, procul a Gothicis regionibus amandavit: quorum multi, teste Adone Viennensi, in Gallias sese receperunt. Eosdem regno pulsos regnante Dagoberto narrat Fredegarius. Cui rei cum Rex edictis suis adlaboraret, canonibus & adhortationibus suis Episcopi, frequentioribus jejuniis Episcoporum mandato indictis Clerici & Monachi, votis suis & precibus reliqui fideles egerunt proculdubio, ut juratos crucis Christi inimicos a fidelium societate removerent.

XXII. Quam putide hæretici loco mendoso abusi sunt.

His ita explicatis, nullum restare dubium existimo circa Leonis locum: ex quo vel uno clarum est, quanti intereft & sanctorum Patrum honoris, & ecclesiasticæ veritatis, ut ad antiquos codices MSS. accurate emendentur ecclesiasticorum scriptorum monumenta. En quantos viros mendosus locus unicus exercuit, omnesque eorum frustratus est conatus. Scriptores partim catholici, partim hæretici id omne attulerunt in medium, quod in cordati viri mentem, non deprehensa loci interpolatione, venire poterat. Neutri tamen scopum attigerunt; neque tamen ob id sugillandi. Quamobrem cum heterodoxorum unus Joannes Dallæus insolentius insurgit in doctissimum Cardinalem Bellarminum, ovantique ac triumphanti similis dictis conviciisque proscindit, quid aliud quam se & miserandum & ridendum omnibus objecit? Nodum enim istum non modo non solvit ceteris felicius, sed & mendoso loco in defensionem deploratæ caussæ misere abusus est, triumphumque se sibi ante victoriam cecinisse palam ostendit. Hoc hæreticis familiare. Corruptis enim plerumque sanctorum Patrum locis (si non ipsi corrumpunt) abuti solent adversus doctrinam catholicam; sed elucescente tandem aliquando veritate, eadem loca in suæ doctrinæ patrocinium trahit Ecclesia. Enimvero cum certum modo sit nullum esse sancti Leonis Sermonem inter Quadragesimales, in quo certos indixerit jejunii dies per singulas Quadragesimæ hebdomadas rite obeundos, argumentum est omnes omnino hebdomadum quadragesimalium dies, excepta Dominica, in Ecclesia Romana fuisse jejunio consecratos. Alioquin Leo noster, *vir perspicuitatis in primis studiosus, & in paucis disertus at prudens*, hoc in maximo & sacratissimo jejunio non omisisset, quod in plerisque Sermonibus de quatuor Temporum jejunio habitis tam religiose observavit; præsertim vero cum creberrima jejunii quadraginta dierum mentio idiotis saltem suspicionis ac dubii locum dare potuisset. Certe si liberum fuisset sancto Leoni ejusve prædecessoribus, qui post Manichæorum hæresim exortam Romæ sederunt, aliquos solummodo dies pro arbitrio deligere, quos solos quadragesimali jejunio explendo destinarent; numquam elegissent secundam feriam, ne videlicet ad hæreticorum istorum pessimam consuetudinem demittere se

Dallæus lib. de jejunio.

viderentur, qui secundam feriam in honorem Lunæ jejunando sacrabant; quemadmodum fuse explicat hoc eodem sermone Leo noster: cum enim hujus feriæ jejunium nominatim commendasset plebi christianæ, periculum fuisset ne hoc rudioribus veniret in mentem, Leonem videlicet vel malo animo damnare in Manichæis, quod ipse suis indicebat, vel pessime suis commendare, quod in Manichæis damnabat.

XXIII. De jejunio Sabbati Pentecostes.

Ut plena sit hæc de jejunio Sabbati disputatio, superest quæstio de Sabbato vigiliæ Pentecostes: utrum ea die jejunium indictum fuerit fidelibus in Ecclesia Romana, saltem Leonis nostri ætate. Affirmant nonnulli, novellam disciplinam magis ob oculos habentes, quam veterem. Sed qui hanc vel a limine salutarit, non ambiget quin illud Sabbatum a jejunio liberum & immune fuerit, quamdiu apostolicas traditiones violare nefas fuit in Ecclesia.

Tertullianus lib. de Corona cap. 3. *Die Dominico*, inquit, *jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus.* Sanctus Ambrosius relatus Dist. LXXVI. cap. VIII. PER HOS QUINQUAGINTA DIES *nobis est jugis & continuata festivitas: ita ut hoc* OMNI TEMPORE *neque ad observandum inducamus jejunia, neque ad exorandum Deum genibus succidamus.* Et infra: *Instar ergo Dominicæ, tota* QUINQUAGINTA DIERUM *curricula celebrantur, & omnes isti dies velut dominici deputantur: Resurrectio enim dominica est.* Succinunt Hieronymus epistola ad Lucinium Bœticum & alibi, Augustinus epistolis ad Casulanum, ad Hieronymum, epist. 82. al. 19. §. 14. &c. Epiphanius, Isidorus, aliique innumeri. Sed Leone nostro ejusque omnino coævis contenti simus.

Satis porro indicat in sermonibus de jejunio Pentecostes, Ecclesiam Romanam ante hanc festivitatem omnino non jejunasse. *Igitur*, inquit, *post sanctæ dies lætitiæ, quos in honorem Domini a mortuis resurgentis ac deinde in cælos ascendentis exegimus, postque perceptum sancti Spiritus donum salubriter & necessarie* (id est continuo) *consuetudo est ordinata jejunii*. Et Serm. 2. *Manifestissime patet inter cetera Dei munera, jejuniorum quoque gratiam, quæ hodiernam festivitatem indivisa* SUBSEQUITUR, *tunc fuisse donatam*. Et serm. 4. de jejunio Pentec. *Ad hanc ergo utilitatem nos, dilectissimi, præsens tempus invitat, ut a Resurrectione Domini usque ad adventum Spiritus Sancti quinquaginta diebus emensis, quos in lætitia præcipuæ festivitatis exegimus, ad jejuniorum remedia recurramus*. Idem in sermonibus de ipso festo Pentecostes: ex quibus luce meridiana clarius est, vigiliam Pentecostes inter jejuniorum dies non fuisse tunc temporis numeratam.

S. Leo serm. 1. de jejun. Pent. cap. 3.

Accedat ad Leonem Joannes Cassianus, qui ecclesiasticarum consuetudinum curiosus fuit indagator. Is collatione 21. cap. 11. & 19. introducit Germanum interrogan-

gantem, cur totis Quinquagesimæ diebus jejunare esset prohibitum, cum utique Christus quadraginta tantum diebus post resurrectionem cum discipulis suis fuerit commoratus? Theonas, multis interpositis, respondet: *Hos quoque decem dies cum superioribus quadraginta pari solemnitate ac lætitia esse celebrandos: cujus festivitatis traditio per apostolicos viros ad nos*, inquit, *usque transmissa, eodem tenore servanda est. Ideo namque in istis diebus nec genua in oratione curvantur, quia inflexio genuum velut pœnitentiæ ac luctus indicium est. Unde etiam per omnia eamdem in illis solemnitatem, quam die dominica custodimus, in qua majores nostri nec jejunium agendum, nec genu esse flectendum, ob reverentiam resurrectionis dominicæ tradiderunt*. Hoc non in sola Ecclesia Romana servabatur, sed per universam Ecclesiam, quousque institutis a Mamerto Viennensi Episcopo Rogationum jejuniis, a pluribus longe lateque provinciis suscepta sunt, & ab ipsa Romana Ecclesia sub Leone III. Video quidem apud eumdem Cassianum referri cap. 11. Quinquagesimæ remissionem nequaquam tanta cautione servatam tunc fuisse in Syriæ Monasteriis; sed de Ecclesiæ seu Romanæ seu universæ disciplina ex Monasteriorum quorumdam Institutis non est decernendum, quibus videlicet procul a populorum frequentia viventibus plurimum indultum est ob pœnitentiæ reverentiam; sicut testatur Isidorus libro de Officiis Ecclesiasticis cap. 42. *Post Pascha usque ad Pentecostem licet traditio Ecclesiarum abstinentiæ rigorem prandiis relaxaverit, tamen si qui Monachorum vel Clericorum jejunare cupiunt, non sunt prohibendi: quia Antonius, & Paulus, & ceteri Patres antiqui etiam his diebus in Eremo leguntur abstinuisse, neque solvisse abstinentiam, nisi tantum die dominico*. Ad hunc fere sensum Hieronymus epistola ad Lucinium Bœticum: *Utinam*, inquit, *omni tempore jejunare possimus: quod in Actibus Apostolorum diebus Pentecostes & die dominico Apostolum Paulum, & cum eo credentes fecisse legimus* &c.

Sed etsi aliquot jejuniis intertextam subinde paschalem Quinquagesimam videamus, in vigilia tamen Pentecostes haud scio an 3 ante undecimum sæculum jejunatum sit. Salegunstadiense enim Concilium, quod anno MXXII. celebratum est, edicit cap. 2. ut si jejunium quatuor Temporum Junii in vigiliam Pentecostes inciderit, non ibi celebretur, sed in ipsa hebdomada solemni Pentecostes. Quamobrem quod aliqui objiciunt ex Sermone sancti Ambrosii relato Distinct. LXXVI. cap. IX. *Non minore lætitia celebramus diem Pentecostes, quam sanctum Pascha curavimus. Tunc enim, sicut modo fecimus, jejunavimus Sabbato* &c. Hoc, inquam, non potest esse Ambrosii: tum quia Concilium mox citatum testatur aliter fuisse observatum, tum quia contrarium habetur in ipso Ambrosio, qui, ut supra vidimus, ab illis quinquaginta diebus omnia omnino repellit jejunia, jugem & continuatam esse scribit festivitatem per hos quinquaginta dies, omnes denique istos dies velut dominicos deputari, & esse instar Dominicæ. Certum ergo maneat absolutum a jejunio fuisse hoc Sabbatum in Ecclesia Romana tempore & circa tempora sanctissimi nostri Leonis. Et hæc de omnium Sabbatorum jejuniis apud Romanos modo sufficiant.

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Jejunium vigiliæ Pentecostes in Romana Ecclesia multo antiquiorem originem habet. Id exploratum fit ex Sacramentario initio hujus tomi edito, quod sub Felice III. vel serius initio Pontificatus Gelasii compactum ostendimus in præfatione num. 10. Ibi enim Missa legitur *Pridie Pentecostem*, in qua jejunii ejus diei expressa fit mentio. Exstat etiam similis mentio in Sacramentario Gelasiano lib. 1. n. 77. oratione prima.

PASCHASII QUESNELLI
DISSERTATIO SEPTIMA,
DE CAUSSA EUTYCHIS
ARCHIMANDRITÆ CONSTANTINOPOLITANI
a FLAVIANO Episcopo CP. in Synodo damnati.

Ad epistolas S. Leonis Papæ XX. (nunc XXIII.) ad Flavianum eumdem, & XXI. (nunc XXIV.) ad Theodosium Augustum.

I. Sincerus pro apostolica sede zelus, veris, non commentitiis fundamentis nititur.

Plura sunt quæ a nonnullis passim assumi solent ex his epistolis, ut jus appellandi ad Sedem Romanam ex omnibus orbis christiani regionibus imprimisque ex Orientalibus, ab illarum partium Episcopis ultro esse delatum etiam primis Ecclesiæ sæculis persuadeant. Apostolicæ primæque omnium sedi suam hanc tam excellentem prærogativam absit ut ego invideam, cujus potius auctoritatem eminentiamque sacrosanctis firmatam canonibus toto animo tueri ac propugnare velim. Verum ut immota & inconcussa manent vera fundamenta, quibus apostolici primatus moles incumbit; sic per se ruere necesse est infirma illa & fucata argumenta, quibus præpostero quorumdam studio fulciri solet: quorum inanitatem quisquis retegere satagat, is profecto non minimam a Sede Apostolica gratiam inierit. Nobis vero, quibus pro suscepto onere intactum dimittere nefas est quicquam eorum, quæ apud Leonem nostrum luce indigent, necesse fuit aliqua circa ementitam Eutychis appellationem annotare; sic tamen ut brevitati studentes, quæ jam ab aliis occupata sunt, prætermittamus.

Hoc igitur censeo nihil ex utraque hac Leonis epistola haberi, quo valide comprobetur 1 Romanum Pontificem seorsim ac separatim ab aliis Patriarchis majorumque Diœceseon Episcopis ab Eutyche fuisse appellatum. Id certum esse mihi videtur ex Actis illius Constantinopolitani triginta Episcoporum Conventus, qui Imperatoris jussu congregatus est ad relegenda recensendaque Acta Concilii Constantinopolitani, in quo Præside & agente Flaviano Eutyches damnatus fuerat. Immo id patet ex ipsis Constantini Monachi verbis, quem hæreticus ille suo nomine responsurum legarat ad illum Conventum, in quo scilicet iste professus est, non Apostolicam solummodo Sedem ab Eutyche appellatam fuisse, sed Synodos Romanam, Alexandrinam, Jerosolymitanam & Thessalonicensem. Non quidem palam & publice hoc egit Eutyches, sed secreto & clanculum in aurem Patricii Florentii insusurravit post latam sententiam & solutam Synodum. Unde veritas elucescit verborum Flaviani, quibus Leoni de posthabita Eutychis ad Sedem Apostolicam appellatione conquerenti ita respondit: *Eutyches libellos direxit vobis plenos omni fallacia atque calliditate, dicens judicii tempore libellos se dedisse appellationis & nobis & hic convenienti sancto Concilio, & appellasse vestram Sanctitatem. Hoc nequaquam ab eo factum est, sed etiam & in hac parte mentitus est: tamquam per fallaciam mendacii subrepere se sanctis vestris auribus putans.*

Ex verbis Constantini Monachi quid eruitur.

Ep. Flaviani c. 3. tom. 1. pag. 473.

Hæc autem sunt verba Constantini Monachi in illo Conventu loquentis, cujus Acta Actione 1. Calchedonensis relecta referuntur circa finem: *Constantinus Diaconus dixit: Eutyches, dum legeretur damnatio, appellavit sanctum Concilium sanctissimi Episcopi Romani, & Alexandrini, & Jerosolymitani, & Thessalonicensis, & hæc in Gestis non sunt inserta.*

Κωνςαντῖνος ὁ εὐλαβέςατος διάκονος εἶπεν ἀναγινωσκομένης τῆς καθαιρέσεως, ὁ ἐπεκαλέσατο τὴν ἁγίαν σύνοδον τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρέας, καὶ Ἱεροσολύμων σύνοδον, καὶ Θεσσαλονίκης καὶ ταῦτα οὐκεῖται ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν.

Contra tam patens apertumque testimonium quid referri posset numquam divinassem. Sed ecce nuperus scriptor, qui adversus Illustrissimum Petrum de Marca, immo adversus sacratissima Episcoporum jura calamum acerbissime strinxit, opportune suggerit nobis quam facile exsufflari queat. Debile, inquit, Constantini Monachi, hominis hæretici testimonium, multis difficultatibus obnoxium, cui Florentius ipse Patricius contradicit, immo quod & ipsi Patres Concilii Constantinopolitani reprobaverunt, pluris non debet fieri apertissima assertione sanctissimi Papæ Leonis, strenuique Christi martyris Flaviani, qui tam claris disertisque verbis ad solum Leonem appellatum ab Eutyche fuisse affirmant.

Actio CP. post depos. Eutychis intra Act. 1. Calc.

II. Objectio Joa. Davidis. *In opere Gallico de Judiciis Episcoporum.*

Hoc responsum æqua nobis lance per partes

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Vide Observationes subjiciendas num. 9.

tes pensitandum est. Ac 1. quod hæresis nomine fidem derogari vult Constantino Monacho: quæro an major Eutychi hæresiarchæ habenda sit; cujus tamen testimonium ultro suscipit David? Deinde si hæretico hac in parte fides deneganda sit, erit & in altera: nec enim æquitatis ratio sinit, ut veracitati ejus detrahatur, cum de Alexandrina, Jerosolymitana, & Thessalonicensi sedibus loquitur, applaudatur autem cum de Romana; nisi aliunde hujus ultimæ partis veritas, priorisque falsitas astruatur: quod nullatenus fieri posse infra docebimus. Addo quod etsi Archimandritæ sui partes egerit Constantinus, non tamen eam ob rem hæreticæ notæ infamia inurendus est. Id enim his præsertim initiis, partim ex ignorantia sensus hæretici, partim ex humano affectu contingere potuit, quem postea deposuerit, ut sententiæ Episcoporum obtemperaret. Et hoc non esse a vero absimile facit, quod cum Carosum & Dorotheum Monachos Eutychis asseclas, pariter cum suo magistro feriri sententia damnationis videamus in Calchedonensi Concilio, nihil tale de Constantino Monacho legimus: quod argumento est Eutychi eum non adhæsisse, nisi quandiu versutia ejus nondum satis perspecta, catholicus saltem ab imperitis ac simplicibus Monachis haberi potuit.

2. Quicquid sit de fide hujus Monachi; rem ipsam excutiamus. Sciendum imprimis Constantinum Concilio Flaviani in caussa Eutychis congregato non interfuisse, nisi ad momentum, cum scilicet Actione 4. Abrahamium Archimandritam ad Synodum ab Eutyche vice sua delegatum comitatus est una cum duobus aliis Diaconis Monasterii Eutychis, Eleusino & Constantio, qui rursus in Conventu CP. sequentis anni pro recensione Actorum hujus Concilii habito a 30. fere Episcopis, pro persona Eutychis affuerunt. Post hanc Actionem, quæ in interrogandis audiendisque dictis legatis consumta est, Constantinus nusquam apparet, nec de eo mentio in hac Synodo, nisi Act. 5. sequenti, in qua Martinus Archimandrita refertur dixisse, Petro Presbytero ad ejus Monasterium misso, directam ad se fuisse chartulam præterita sexta feria per quemdam Constantinum Diaconum, a quo ut subscriberet sollicitatus frustra fuerat. Cum ergo non affuerit Synodo, nec damnationi Eutychis Constantinus; quicquid in posteriore Conventu, de quo agitur, locutus est, non a seipso locutus est, sed ex Actis Synodi sibi ab Eutyche traditis legens recitavit. Hoc enim consilio convocati sunt Episcopi apud Thalassium Episcopum Cæsareæ Cappadociæ, ut Actorum Synodi CP. veritas & integritas probaretur: quibus nonnulla contraria his quæ acta fuerant, inserta fuisse conquerebatur Eutyches, ut preces ejus Theodosio Imperatori oblatæ testantur, nec non & series hujus Actionis. Cum igitur Diaconi & Notarii Ecclesiæ Constantinopolitanæ monimenta sua, quibus dicti Concilii Acta excepta fuerant, protulissent; Patricius Florentius dixit: *Dum singula capitula releguntur, quid in his reprehensibile censet pars Reverendi Monachi, prosequatur: & scripta, quæ penes se habet pars prædicti Reverendi Monachi, prolata, cum lectione Gestorum authenticorum conferantur. Et cum utraque pars obtulisset monimenta* &c. *Act. 1. Conc.Calched. post Acta Concilii CP. sub Flaviano.*

Non ergo hic tam Constantini recitantis fides postulatur, quam ipsius Eutychis, a quo commentaria Synodi acceperat, ad quorum fidem Gesta Concilii examinabat. Porro si mentitus est Eutyches, dum ait appellatum a se fuisse Concilium Episcoporum Romani, Alexandrini, Jerosolymitani & Thessalonicensis, æque imposuisse putandus est, cum scripsit ad S. Leonem, 2 libellum se Appellationis Flaviano dedisse, quo ad ipsum Romanum Pontificem provocabat. Et revera mentitum eum fuisse asserit Flavianus tam in epistolis ad S. Leonem, quam in hoc ipso Conventu; asseruit Patricius Florentius; asseruere denique Julianus, Seleucus, & ceteri Episcopi, quotquot huic Actioni interfuerunt. Rem ergo totam unico dilemmate conficio: vel mentitus est Eutyches, vel non est mentitus, cum asseruit se appellasse. Si mentitus non est; mentiti sunt omnes triginta Episcopi hujus Constantinopolitani Conventus; mentitus est imprimis Flavianus, nec non & Florentius; fatendum præterea Acta Concilii CP. fuisse adulterata, cum appellationis, quam interjectam a se dixit Eutyches, mentionem non faciant. Si vero mentitus est, neminem appellavit, adeoque non magis Romanum Episcopum, quam Alexandrinum, Jerosolymitanum, & Thessalonicensem: nullum enim inter illos discrimen positum est in Actis sive a Florentio, sive a Flaviano, sive a Notariis, sive ab aliis. Et quidem utrobique Eutychen mendacii reum fuisse credo, sive cum apud Leonem de appellatione ad ipsum interjecta, sive cum apud Orientales de eorum Concilio provocato verba fecit; *tamquam*, ut loquitur Flavianus, *per fallaciam mendacii subrepere se sanctis auribus putans*. *Ep.1.Flaviani ad S. Leon. cap. 3.*

III. Nihil auditum de appellatione ab Episcopis. *Actio CP. post deposit. Eutychis.*

Miror autem scriptorem, quem excutimus, ita caussæ suæ oblitum, ut verba Episcoporum, quibus nullam a se appellationis vocem auditam esse inter judicandum contestantur, pro se adduxerit, suo se ipse jugulans gladio. *Dum esset Concilium & interrogatio proveniret*, inquit Seleucus Episcopus, *nihil tale cognovimus dictum ab Archiman-*

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Etsi Eutyches mentitus est, cum appellationis libellum abs se oblatum in judicio, nec a Flaviano susceptum tradidit; appellationis tamen ementitæ libellum ad Leonem vere misisse ostendemus in Observ. num. 3. & seqq.

mandrita Eutyche de appellatione. A Reverendissimis Episcopis dictum est: & nos eadem confitemur. Certe si vel ad unum Antistitem Romanum appellatum fuisset audientibus Episcopis, id isti cognovissent dictum, quod a se auditum pernegant; nec omnino reprobanda fuisset querimonia Constantini Monachi de omissa in Actis synodalibus appellationis mentione expostulantis. Immo querelæ suæ adstipulatorem habuisset Julianum Coensem Episcopum, qui tam Synodo, quam posteriori Conventui aderat. Erat hic Sedis Apostolicæ, apud quam nutritus fuerat, ipso Leone teste, religiosissimus cultor; *quæ eidem postea catholicam contra Nestorianos & Eutychianos hæreticos actionem materno jure commendavit.* Pontificis Romani vices obiit in Orientalibus regionibus per totam illam tempestatem, eidemque de damnato Eutyche statim post Concilium Constantinopolitanum scripsit. Si ergo appellasset Eutyches Romanam Sedem, pro jure hujus Sedis proculdubio decertasset Julianus, & postulanti simpliciter Patricio, ut Episcopi dicerent: *Si cognovissent appellantem virum religiosum Monachum*: respondisset Julianus, Eutychen a se auditum, dum appellaret Romanum Antistitem: quod tam longe abfuit ut diceret, quin potius primus omnium ac præ omnibus constanter asseverat, se nihil tale audivisse: *Coram Deo dico: nihil tale ab Eutyche Monacho audivi in consessu.* Cum autem duorum tantum Episcoporum ad hanc interrogationem respondentium verba Actis inserta habeamus, non sine peculiari numine hoc nobis Juliani præcipue testimonium ab oblivione vindicatum esse existimo, ut nimirum sinceri Apostolicæ Sedis discipuli voce ac judicio, certa rerum illic actarum notitia haberetur.

S. Leo ep. 86. nunc 113. c. 2. Ibidem.

Quid veri ex mendacio Eutychis elicitur.

Etsi autem falsum sit Eutychen appellasse, dum legeretur damnatio, veri tamen aliquid ex ejus mendacio elicimus. Dum enim suggerit Constantino Monacho verba, quæ appellationis suæ formulam continerent, non alia suggessisse credendus est vir sagacissimus, quam quibus appellatio concipi solita erat. Nimis enim putidum est mendacium, quod veritatis specie non adumbratur: ac proinde discimus non eam fuisse ad ea usque tempora consuetudinem Orientalium, ut ad unicum ex Episcopis appellarent, sed ad eos omnes, qui judicii, a quo provocabatur, participes non fuerant, nec 3 ad solum Pontificis Romani Concilium, quod totius Occidentis erat, sed & ad Synodum aliorum Patriarcharum, qui in caussa suspecti non erant. Et revera eodem tempore quo scribebat Eutyches ad S. Leonem, se eum appellasse, scripsit etiam ad Dioscorum Alexandrinum, ut Concilium Oecumenicum convocaret; quo Flaviani judicium discuteretur, ut docet nos Liberatus cap. 12. ubi tamen corrigendus, cum ait, de ejusmodi Concilio Eutychen non cogitasse, nisi absoluto Conventu Constantinopolitano, in quo Synodi Flaviani Acta relecta sunt: infra enim ex hujus Conventus Actis ostendemus, jam tunc indictum fuisse Ephesinum Concilium. Inde igitur perspicuum est Eutychen dum appellavit ad Sedem Apostolicam, vel non ejus solum pulsasse tribunal per ejusmodi appellationem, sed totius Synodi œcumenicæ, cui saltem per Legatos Papa interesset; vel timuisse omnium Orientalium offensionem incurrere, si solius Pontificis Romani judicio caussam suam præter solitum morem discutiendam subjiceret.

Alterum quoque verum est, videlicet Eutychen appellationis verba pronuntiasse, non publice coram Concilii Patribus, sive dum caussa instrueretur, sive dum pronuntiaretur damnationis sententia; sed *silenter*, ut ait Florentius, & dissoluto jam Conventu. Quod falsi arguere non licet, cum Flavianus ultro fateatur, non quidem se audivisse id ab Eutyche, *sed a viro magnificentissimo Patricio*, *ascendente me*, inquit Flavianus, *in superiora domus post solutam Synodum.*

Verum est denique aliquam mentionem factam fuisse ab Eutyche Romani & Alexandrini Episcoporum, dum caussæ examini incumberetur a Patribus; non tamen ut ad eos provocaret, sed ut eum, quem præscriberent, loquendi modum amplecteretur. Basilius enim Episcopus auditis Episcoporum, quos Constantinus & Patricius recensebant, nominibus, jam meminisse cœpit, quod e memoria fuerat elapsum: *Jam in veritate*, inquit, *dico*, *adhuc ipso Conventu sedente, & proponente hoc sancta Synodo, ut diceret iste duas naturas inseparabiles & inconfusas in uno Domino, idque post adunationem; scio quid dixit Religiosus Archimandrita Eutyches: Si præceperint mihi Patres Romanus & Alexandrinus, dico hoc ipsum. Hoc autem non quasi appellans dixit; sed dicens: Non sum ausus dicere propter Patres.* Atque ex his verbis, quorum aliqua aliquibus, alia aliis partim una vice effuderat, partim altera, nunc publice, nunc silenter, aliquando quasi appellans, aliquando tantum ut suam explicans mentem; audaciam sumsit Eutyches imponendi tam S. Leoni per litteras, quam Patribus Orientalibus in Conventu Constantinopolitano per Constantinum; inde appellationem mentitus est. Speravit enim se facile id persuasurum, cujus memoria, mensibus sex jam a soluto Concilio elapsis, sic obliterata fuerat, ut tamen nonnulla incerta & dubia vestigia in aliquorum mente superessent. Eadem etiam fallacia libellum quemdam, quem obtulerat Patribus Synodi, quemque suscipere Synodus noluerat, appellationis libellum dixit, cum scripsit ad S. Leonem; fidei autem libellum hunc dixit per Eleu-

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Hæc refelluntur in Observ. n. 5. & seqq. ac præsertim n. 9.

Eleuſinium Diaconum in Conventu Conſtantinopolitano, ut conqueſti ſunt ibidem Epiſcopi.

[Cur de Domno] [ta]luit Eu[t]yches. Hinc patet quam contra Joannem Davidem militent ipſa argumenta, quæ pro ſe congeſſit contra Illuſtriſſimum Petrum de Marca. Cujus tamen unum eſt verbulum, quod a novelli hujus auctoris cenſura omni ex parte vindicare non poſſum; ubi ſcilicet eam ob cauſſam dicit, in appellationis mentione omiſſum eſſe ab Eutyche Domnum Antiochenum Epiſcopum, quia ſententiæ Flaviani ſubſcripſerat. Cum enim illud Appellationis commentum in aurem Florentii inſuſurravit Eutyches, nondum quid de eo actum fuiſſet in Synodo reſcire potuerat Domnus Antiochenus. Non eſt tamen quod tantopere ſibi applaudat ſcriptor ille. In hujus enim rationis Petri Marcæ locum alias eaſque multiplices ac genuinas ſubſtituemus: quarum vim ſi excuſſerit, erit mihi magnus Apollo.

Prius autem notandum eſt hanc omiſſionem Domni non caſu fortuito, ſed ex præmeditato conſilio factam fuiſſe: quod inde patet, quod nuſquam in Eutychis verbis locum habuit, ſive cum a Conſtantino Monacho referuntur, ſive cum a Patricio Florentio, ſive cum hæc alia in ipſo Conventu dicta recenſet Baſilius Epiſcopus: *Si præceperint mihi Patres Romanus & Alexandrinus* &c. Licet enim alios Epiſcopos alii omiſerint; Baſilius quippe utrumque tantum Patriarcham Romanum & Alexandrinum nominat; Patricius præterea Jeroſolymitanum; Conſtantinus addit & Theſſalonicenſem: at omnes ad prætermittendum Domnum Antiochenum conſpirant: quod ſine ratione nemo dixerit contigiſſe.

Eam porro nobis aperiunt Facundus Hermianenſis Epiſcopus, & Liberatus Diaconus, immo & Acta Concilii Epheſini. Nemo eſt enim, qui Neſtorianæ hæreſis hiſtoriam vel primoribus labris attigerit, quem lateat quam graves inimicitiæ olim exarſerint inter Joannem Antiochenum & Cyrillum Alexandrinum Epiſcopos, occaſione Neſtorii Conſtantinopolitani, quem hic ut catholicæ doctrinæ impium adulteratorem inſectabatur, ille contra ut propugnatorem fidei defendebat. Quæ ſimultates eo uſque proceſſerunt, ut Joannes Cyrillum, Cyrillus Joannem in ſuo quiſque Concilio anathemate feriret; inter quos licet redintegrata ſit amicitia, iteratis tamen inter utrumque poſtea, occaſione Diodori Tarſenſis & Theodori Mopſueſteni, velitationibus, antiqua ſimultas recruduit: & hæc prima ratio eſt, cur Domnus Eutychen infenſum habuit, quia videlicet hic Alexandrini Epiſcopi partibus ſemper faverat, & tam Neſtorio, quam iis omnibus quos Neſtoriana labe infectos putabat, bellum indixerat. Domnus enim Joannis Antiocheni, qui Diodori & Theodori, immo & Neſtorii patrocinium ſuſceperat, erat ex ſorore nepos; erat tum Theodorito Cyri, tum Proclo & Flaviano Conſtantinopolitanis Epiſcopis & ſtudiis & partibus conjunctus, adverſus quos jam & Dioſcorus Alexandrinus & Eutyches conſpiraverant. Unde ille adverſus Theodoritum ſæpe calumnias ſtruxit, Antiochenæ Eccleſiæ jura invadere conatus & Conſtantinopolitanam ſedem deprimere. Eutyches vero eos apud Sedem Apoſtolicam de Neſtoriana hæreſi litteris ſuis infamavit: dubium enim non eſt quin eos deſignet illa Eutychis epiſtola, quam Leonis reſcriptum etiam nunc ſuperſtes ſubſecutum eſt.

2. Ratio cur Eutyches Domno infenſus ejus Concilium cum aliis non interpellavit ea eſt, quod is olim adverſus Cyrilli capitula ſcripſerat. Quam ob cauſſam poſtea in Epheſino latrocinio, etſi per omnia Dioſcori perfidiæ obtemperaſſet, ab eodem tamen depoſitus eſt, *Datis in medio*, inquit Liberatus, *ejus epiſtolis*, *quas ad ipſum Dioſcorum Antiochenus Domnus contra duodecim Cyrilli capitula ſcripſerat*, *eo quod eſſent obſcura* &c. *Liberatus Diac. Breviar. cap. 12.*

3. Diffidii occaſionem dedit Ibæ Edeſſeni Epiſcopi cauſſa. Hic partibus Neſtorii ſaltem initio adhæſerat, ſcripſerat etiam contra Cyrillum Alexandrinum, Domnique Patriarchæ ſui erat ſtudioſiſſimus. Apud quem cum accuſatus fuiſſet, damnatis ejus accuſatoribus, indemnatus ipſe receſſit, cum probata nimirum fuiſſet ejus innocentia. Quæ res Epiſcopi Alexandrini ejuſque partium fautores, quos inter Eutyches, vehementius commovit adverſus Domnum, adeoque Eutychi ſatis perſuaſit nihil ſibi ab eo patrocinii expectandum eſſe adverſus Flavianum, ſi ab hujus ſententia ad illum appellaſſet: præſertim cum Ibæ calumniatores Eutychis conſilio & impulſu ad hanc accuſationem fuiſſent adducti; quod teſtatur ipſe Ibas Act. 9. Concil. Calchedonenſis: *Uranius*, inquit, *Epiſcopus Himerorum*, *in gratiam Eutychis omnia agens*, *præparavit ut quidam Clerici accuſarent me* &c. & Act. 10. *Eutyches adverſum me pro fide quædam falſa confinxit*, *nec me in Synodum introire permiſit* &c.

4. Probe noverat Eutyches, quam alte inſideret Dioſcori animo facta olim 4 Domni cum Proclo conſpiratio pro ſervando tertio canone Conſtantinopolitano defendendiſque hujus Regiæ ſedis privilegiis, quibus jamdudum inhiabat Dioſcorus: ac proinde peſſime res ſuas egiſſet, ſi cum Dioſcoro, cujus tribunal appellabat, appellaſſet & Domnum, qui infenſiſſimum ſibi habebat Dioſcorum. Minuiſſet enim Dioſcori in Concilio potentiam, in qua maxime ſpem ſuam fiduciamque ponebat Eutyches. 4

5. Cum

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Hæc Domni conſpiratio pro ſervando tertio canone Conſtantinopolitano, & diffidium ejus hac de cauſſa ſuſceptum cum Dioſcoro gratis aſſeruntur.

5. Cum Antiochenus Antistes Constantinopolitanæ sedis prærogativæ communibusque juribus semper favisset; merito timebat Eutyches ne apud eum caussa caderet, qui illum in Synodo rite accusatum, convictum, & damnatum, a proprii Episcopi sententia sine ulla ratione appellasse cognovisset.

6. Sed, quod pessime omnium Eutychen habuit quodque novellum auctorem latere non debuerat, illud est, quod narrante Facundo Hermianensi Episcopo didicimus: scilicet quod Domnus Antiochenus Antistes primus omnium Eutychen infandam hæresim jam parturientem oppugnaverat. *Venerabilis Domnus Antiochenus*, inquit Facundus, *sui decessoris Joannis aliorumque præcedentium collegarum sententiam tenens*, *Eutychi Apollinaris hæresiarchæ impietatem renovare tentanti*, *& ob hoc Diodorum atque Theodorum anathematizare præsumenti*, PRIMUS *restitit*, *ad Imperatorem Theodosium scribens*. Scripsit autem Domnus, non suo tantum, sed & totius Synodi Orientalis nomine, quæ proinde præiverat Flaviani judicio & Concilio Constantinopolitano. Hanc synodicam vel totam, vel magna ex parte retulit idem Facundus, lib. 8. cap. 5. quam hic quoque exscribendam putavimus: quoniam & apud unum Facundum, cujus jam rara exemplaria, reperitur, & omissa est etiam in postrema Conciliorum editione; ubi nihil de Synodo Antiochena, ex qua missa est synodica. Plurimum etiam illustrat historiam Eutychianæ hæresis, cujus damnationi a Flaviano in Synodo Constantinopolitana, & postmodum ab œcumenica decretæ prælusit. Denique Domni ipsius caussæ, quam in dissertatione nona acturi sumus, lucem non modicam allatura est.

Facundus lib. 12. cap. ultimo.

Nunc igitur, inquit Facundus, *Domni quoque Antiocheni synodicam memoremus epistolam*, *qui sicut ejus decessor Joannes*, *& ipse Imperatori Theodosio scribens:* Vestram, *inquit* &c.

Facundus l. 8. c. 5.

5 EPISTOLA SYNODICA

DOMNI Antiocheni Episcopi

AD THEODOSIUM AUGUSTUM

contra Eutychen.

Ex Facundi Hermianensis Episcopi libro 8. cap. 5.

VI. Concilii Antiocheni Synodica.

„ VEstram docere cogimur pietatem, „ quoniam Apollinaris hæresiarchæ „ impietatem Eutyches Presbyter renovare „ pertentat, & apostolicas labefactare do„ctrinas, mysterii Incarnationis dogma „ corrumpens, & Divinitatem Unigeniti „ & humanitatem unam naturam vocans, „ commixtionemque & confusionem asserens „ factam, & salutarem passionem ipsi in„contaminabili Deitati adnectens, & hos, „ qui columnæ veritatis & propugnatores „ pietatis fuerunt, & adversus omnem hæ„resim clare virtutem exercuerunt, Dio„dorum & Theodorum anathematizare præ„sumit, & in hoc Apollinaris similis va„nitati. Ille etenim linguam adversus ma„gnum Diodorum movit, quoniam eum „ agentem impie objurgavit. Clarum au„tem & hoc affinitatis dogmatum signum „ est: qui enim magnum pietatis certato„rem Diodorum cum Apollinario verbis „ blasphemis impetit, e contrario semeti„psum ostendit similitudinem vanitatis il„lius amplectentem. Iste autem magnus „ Diodorus testem quidem pietatis habet „ clarorumque certaminum magnum illum „ Basilium. In illo enim claruit tempore, „ quo Arii impietatis patroni, tunc Impe„ratorum animas irretientes adversus veri„tatem illorum movere potentiam. Ha„buit autem iste in Antiochia certami„num cursus adversus hæreticorum auste„ritatem decertans. Dei autem homo san„ctus Meletius, a quo appellationem ha„bent apud nos apostolicorum custodes dog„matum (Meletianos enim nos vocant Arii „ sectatores) sacratissimum Diodorum gu„bernatorem Ciliciæ universæ præposuit, „ & Tarseorum ei regimen commisit. Iste „ in Regia civitate cum Gregorio, & re„liquis, qui ejus erant studii, ter beatum „ Nectarium Archiepiscopum ordinavit. Iste „ Joannis magni doctor, qui sedem Regiæ „ civitatis ornavit, & universum mundum „ doctrina complevit. Iste divulgatissimum „ illum Theodorum iis dogmatibus enutri„vit, & clare atque fortiter edocens labo„rare, hæreticorum catervis eum immisit. „ Et sacratissimus quidem Diodorus cum „ Athanasio magno, & Petro, & Timo„theo confloruit, Theodorus autem cum „ Theophilo, viris vice luminarium orbem „ illustrantibus & qui sedem Alexandriæ „ ornaverunt. Sed laudatores quidem horum „ illi in omni vita fuerunt; accusare autem „ eos nullus alicubi præsumsit evidenter.“

Hactenus Domni Synodica.

VII. Cur non omissus ab Eutyche Episcopus Thessalonicensis.

Jam nemini puto ambiguum esse cur Domni nomen in fictitio appellationis libello fuerit ab Eutyche prætermissum. Cur autem Thessalonicensis, qui omittendus potius videbatur, insertus fuerit, alia difficultas est, non tanti facienda, ut longa dissertatione indigeat. Etsi enim Diœcesis Illyrici Orientalis, cujus caput erat Thessalonicensis Episcopus, ab Occidentali Patriarcha penderet; quia tamen recisa erat ab Occidentali

EDITORUM ADNOTATIONES

5 De hac synodica vide Adnot. 3. in primam Differt. Quesnelli ad an. 448.

tali Imperio per ea tempora, par erat specialiter ejus mentionem fieri, cujus scilicet
6 6 Episcopi Occidentalis Patriarchæ Concilio se sistere non solebant, nec poterant sine Orientalis Imperatoris edicto. Et præterea tam ampla erat isthæc diœcesis, totque prærogativis decorata, ut promiscue cum ceteris confundi non debuerit. Quæ ante divisionem Illyrici privilegia habuit omitto enarrare. Sed regebatur tunc a suo peculiari Præfecto Prætorio, consessus honorem præ ceteris obtinebat in Conciliis, ut patet ex Ephesino, ubi post Jerosolymitanum & Ephesinum Episcopos, & ex Calchedonensi, ubi post Patriarchas locum suum habuit. Addo Illyricianorum Episcoporum suffragium tanti momenti fuisse in Calchedonensi Concilio, ut cum de uno & altero epistolæ S. Leonis loco dubitarent, peterentque inducias a Patribus, ut tranquilla mente & non turbato animo eam cum Cyrilli aliorumque Patrum scriptis conferrent, eas impetrarint, totumque Concilium, quod subscribendæ mox Leonis epistolæ se se accingebat, dilata in aliud tempus subscriptione
Part. 2. suspensum tenuerint. *Differatur audientia*,
Act. 2. ajunt judices, *usque ad quinque dies, ut intra hos conveniat sanctitas vestra ad sanctissimum Archiepiscopum Anatolium, & communiter de fide tractetis: ut qui dubitant, doceantur:* nec subscripserunt tamen, nisi post septem dies, Act. scilicet 4. quæ XVI. Kal. Novembris habita est. In qua id non trito ab aliis modo egerunt, sed peculiari: formulam enim prolixiorem consensionis suæ, quam inter se concinnaverant, ex charta dictaverunt, significantes sibi satisfactum esse circa ea loca, quæ ex linguæ ignorantia satis intelligere non potuerant. Quibus expletis, omnes Illyriciani Episcopi dixerunt: *Omnes de Illyrico eamdem vocem dedimus, cui omnes consentimus.* Vides, Joannes David, etsi Romanæ Sedis jurisdictioni subessent Illyriciani Episcopi, suis tamen
7 7 juribus tunc usos esse, cum Leonis Patriarchæ sui epistolæ, non nisi remotis, quas patiebantur, difficultatibus, consensum præbuerint.

Denique cum omnes Orientalium partium Episcopi in duas partes tunc temporis dispertiti abirent, quorum alii Alexandrino Episcopo adhærebant, erantque Nestorio aut de ejus opinione suspectis infensissimi; alii Antiocheno Episcopo, qui ex adverso ceteros in Apollinaris hæresim propensiores habebant: noverat forte Eutyches ex Illyricianis plurimos sibi indulgentiores esse futuros, ut revera fuerunt: Dioscori enim nefandis decretis ultro manus dederunt, Eutychetem suo suffragio absolventes, damnantes Flavianum, aliosque catholici dogmatis defensores. Quamobrem in Calchedonensi Synodo præ omnibus *Illyriciani, & qui cum ipsis Reverendissimi Episcopi clamaverunt: Omnes peccavimus, omnium miseremini:* quod iterum & tertio pronuntiaverunt, tam in ista, quam in aliis actionibus sese ab aliarum Provinciarum grege secernentes. Unde est cur mirari quis desinat nominatum cum Patriarchis majorumque sedium Episcopis Thessalonicensem Episcopum pro sedis amplissimæ, Provinciarumque illarum singulari prærogativa.

VIII. Cur solus Leo a Flaviano nominatus. 8

Jam vero quod sancti 8 Flaviani verba attinet, quæ verbis Constantini opponuntur, & in quibus præter unum Leonem nullus alius nominatur ad quem Eutyches appellarit, non est operosum respondere. Id enim non aliam ob caussam factum est, quam quod solum Leonem tunc alloqueretur, eumdemque solum nominaverat Hæresiarcha, cum ad eum scriberet: *Tamquam per fallaciam mendacii subrepere se sanctis* Leonis *auribus putans*, ut scribit ipse Flavianus ad S. Leonem, & quia inter Patriarchas Metropolitanosque, ad quorum Concilium appellatum esse prædicabant, eminebat sine controversia, idque jure multiplici S. Leo: ut qui & primatum in Ecclesia tenebat, & totius, ad quam appellabatur, Synodi caput erat.

Non ad se unum traxit caussam.

Licet porro idem Pontifex totam ad se caussam pertraxisse videatur, cum & de singulis instrui postulat, & de Flaviani silentio conqueritur: *Cum studere*, inquit, *debuerit primitus nobis cuncta referare*: non ita tamen est reipsa: similiter enim aliorum Episcoporum quilibet, ad cujus sententiam

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Atticus Nicopolitanus veteris Epiri Metropolita, qui inter Illyrici Orientalis Episcopos profecto fuit, sub Leone nostro Romam accessit ex ipsius Pontificis epist. 14. c. 1. & multo etiam post Bonifacio II. Papa Theodosius Echiniensis Episcopus Stephani Larissæni sui Metropolitæ & aliorum trium Thessaliæ Episcoporum nomine ad Romanam Synodum venit an. 531. ut contra Constantinopolitanum Antistitem ageret: ac in eadem Synodo interfuit etiam Abundantius Demetriadæ civitatis Episcopus, qui ad Illyricum Orientale pariter pertinebat: nec tamen edicto Imperatoris Orientis opus fuit. Vide tom. 6. Concil. Ven. edit. col. 835. 839. & 842.

7 Cum in Calchedonensi Concilio Illyriciani & Palæstini de quibusdam locis Leoninæ epistolæ ambigerent, utrisque induciæ datæ fuerunt eo fine, *ut qui dubitant*, inquiunt Concilii Patres t. 4. Concil. Ven. edit. col. 1239. *doceantur ... quia conveniens est omnibus dubitantibus persuadere*. Quis vero hinc cum Quesnello colligat, Illyricianos *suis juribus usos*, cum inducias postularunt, ut docerentur? Num jus esse poterat ambigendi de Apostolicæ Sedis definitione, quam uti fidei regulam tota Ecclesia Episcoporum subscriptionibus jam susceperat? Confer adnot. 22. in dissert. 1. Quesnelli ad an. 455. ubi hac de re plura disseruimus.

8 Quæ hic & in sequentibus Quesnellus congerit, ut S. Flavianum Apostolicæ Sedis juri in hac Eutychis caussa minime faventem præferat, satis disjicientur in Observ. n. 6. & seqq.

tiam per appellationis libellum provocaretur, & de negotio instrui postularet, & de silentio querelas moveret. Merito ergo ac potiori jure totius facti rationem ac notitiam volebat sibi Leo deferri, & quidem 9 primitus, ut pote primati, cui de eo cum ceteris ac præ ceteris decernendum erat, si appellationi locus dabatur. *Quoniam*, inquit ipse Pontifex ad Flavianum, *nos, qui Sacerdotum Domini matura volumus esse judicia, nihil possumus, incognitis rebus, in cujusquam partis præjudicium definire, priusquam universa, quæ gesta sunt, veraciter audiamus*. Hæc verba sunt hominis non sibi uni jus omne ferendæ sententiæ arrogantis, sed prudentis, oculati, æquissimique judicis, qui suum, caussa incognita, temere nolit conferre suffragium. Sed quid solvendis hujusmodi argumentis ex ipso Leone petitis tempus terimus? Non quærimus in hac præsenti caussa, an Leo sibi prærogativam illam vindicarit; sed utrum de facto Eutyches appellarit, & utrum ad solum Romanum Pontificem. Quod quidem si egisset (ut actum esse ab eo existimavit S. Leo ex ejus callido mendacique libello) non esset quod miraremur, Eutychetem Romanam Sedem appellantem a Romano Pontifice ultro esse susceptum: præcipue cum de Nicæna fide agi videretur, cui tam Eutyches ipse, quam ejus accusator, se indivulse profitebatur inhærere: Romani enim Præsulis tamquam capitis episcopalis coronæ, hæ sunt præcipuæ partes, ut e prima cathedra tamquam e specula conservationi canonum invigilet, fideique catholicæ custodem agat.

9

Leon. ep. 20. nunc 23. cap. 1.

IX. Ex Flaviani verbis veritas facti examinatur.

Verum non Eutycheti vaferrimo impostori fidem habeamus; non Leoni ipsi, sanctissimo licet viro, aurem accommodemus, sedis videlicet suæ splendorem ac jura prosequenti. 10 Audiamus Flavianum novæ Romæ Episcopum, Christique Martyrem fortissimum, quem Orientalium de appellationibus animus ac consuetudo, totaque Eutychis agendi ratio latere non potuerunt. Censuitne ille Concilii sui de Eutyche sententiam ad Leonem mittendam: necessumve esse, ut si ab eo comprobaretur, maneret, si reprobaretur, evanesceret? Nihil certe tale apparet in utraque ejus epistola: nihil ab eodem actum legitur, quod huic opinioni vel minimum suffragetur. Scripsit quidem ad Leonem de damnato hæretico contumaci, Presbyterioque illum esse nudatum nuntiavit, misit insuper ad eum seriem Actorum in Concilio Constantinopolitano. Sed quo fine, quo consilio? An ut relationis necessariæ debitum persolveret? hoc ex ejus verbis non elucet. Et quidem etsi hoc in majoribus caussis, qualis est caussa hæresiarchæ novum errorem per Ecclesias spargentis, præstari solitum esset ab Episcopis; necesse tamen non erat, cum de aliquo seu laico seu Clerico, non novæ hæresis auctore, sed antiquæ jamque proscriptæ propugnatore agebatur, qualis tunc existimabatur Eutyches, & postmodum etiam a Leone appellatus est. Forte scripsit ad Leonem Flavianus, eique Acta adversus Eutychen transmisit, ut ab eo confirmationis robur acciperent? At de hoc ne apex quidem conspicitur. Ipsum ergo audiamus suum exerentem consilium: *Gesta*, inquit, *quæ dudum de eo* (Eutyche) *confecta sunt, misimus ad vestram Beatitudinem, in quibus eum de talibus convictum, & a Presbyterio, & a Monasterii administratione, & a communione nostra abjecimus: ut Sanctitas vestra cognoscens, quæ circa illum acta sunt, omnibus Episcopis sub Beatitudine vestra degentibus manifestare dignetur illius impietatem: ne nescientes aliqui quid ille senserit, & de quibus convictus, quasi cum consorte fidei, vel per litteras, vel per aliquod aliud commercium agere inveniantur.* Res plana est, nec interprete indigens. Decretoriam quippe noverat Concilii Constantinopolitani, cui præfuerat, sententiam, nec operosa inquisitione opus esse; cum declarandum tantum esset, homuncionem istum impia Apollinaris & Valentini dogmata in œcumenica jamdudum Synodo damnata renovantem, a communione Ecclesiæ & ministerio esse segregatum.

10

Epistola nunc 26. Flavian. ad Leonem c. 4. Tom. 1. pag. 756 & 762.

Concilii CP. primi can. 1.

Aliam adhuc caussam, immo & multiplicem in altera epistola recenset: quia nimirum Eutyches episcopali censura iratior obstinatiorque factus Constantinopolitanam perturbabat Ecclesiam, futurumque prævidebat Flavianus, ut homo versipellis, ad alias sedes, præsertimque ad Romanam, brevi mendaces querelas deferret, pontificumque aures occuparet (quod ab eo revera factum est) nisi mature germana authenticaque rerum gestarum narratione Eutychis artes & fallacia prævenirentur. Accedebat huc quod impius iste Monachus jam per trivia & compita urbis regiæ famosos libellos affigi curaverat: *propositiones*, ut scribit Flavianus, *injuriarum publice ponens & maledictionibus plenas;* quibus videlicet Concilii Constantinopolitani Patres, sententiamque illorum tamquam injustam proscindebat: quas querelas brevi non Orientales modo Provincias, sed etiam Occidentales esse pervasuras certum habebat. Tertio Imperatoriam majestatem Eutyches convenerat, eique *preces obtulerat arrogantia & petulantia plenas;*

Epistola nunc 26. Flaviani ad sanctum Leonem Tom. 1. pag. 790.

EDITORUM ADNOTATIONES.

9 Qui Leoni *utpote primati*, *primitus* tantum *cum ceteris & præ ceteris* de appellatione Eutychis decernendum putaret, primatum meri ordinis, non præcipuæ jurisdictionis adstrueret. Appellationum autem jus ex primatu jurisdictionis Apostolicæ Sedi, seu Romano Pontifici competere vidimus in Observ. ad dissert. v. part. 1. c. 7. Quatenus vero S. Leo hoc jus exercuerit in Eutychis appellatione ostendemus in Observ. ad hanc dissert. VII. num. 8.

10 Vide Observ. num. 6. & 10.

plenas; ex quibus, annitente ac promovente Chrysaphio, futurum erat, quemadmodum res ipsa docuit, ut Eutychis patrocinium susciperet Theodosius; apud quem cum pro loci sui dignitate ac virtutis merito plurimum posse Leonem censeret Flavianus, eum pro communi fidei ac disciplinæ caussa sollicitandum esse existimavit, ut pro virili sua Imperatoris fidem sustentaret, & ab Eutychis defensione retraheret. Denique cum rumor disseminaretur, Imperatorem de cogenda universali Synodo cogitare, in qua Eutychis negotium ad examen revocaretur, æquum erat ut Flavianus primariam sedem & hujus consilii certiorem faceret, & simul de occasione Synodi, deque tota controversia, quæ illic discutienda erat, plenius instrueret, per ipsorum gestorum exhibitionem; quæ Romano Pontifice curante, ceteris etiam Occidentalis tractus Episcopis innotescerent.

X. uid Flaanus ost recelas Leos litteus.

Jam vero monitus a Leone Flavianus, quid extrema epistolæ suæ parte responderit operæ pretium est contemplari. Intellexit ex ejus verbis ipsum, Eutychis appellatione cognita, novo sese examini, judicioque accingere: quod omnino 11 superfluum cum agnosceret, hoc ipsum & persuadere satagit Romano Pontifici. Monet ergo primum, ne se hominis callidissimi technis ac fraudibus circumveniri sinat. Tum innuit non minus ardenti zelo adlaborandum esse Romano Pontifici, ut sententia Orientalium Episcoporum plenum sortiretur effectum, quam si eam ipse tulisset. Cum enim Ecclesiæ, quæ una est, Episcopatus quoque sit unus, qui uni quoque fidei ubique invigilet, omnium longe lateque positarum judicia Ecclesiarum sua facere quemque Episcopum debere, probe intelligebat; si nimirum nihil contra ecclesiasticam regulam canonesque receptos perpetratum est. *Fiducialiter*, inquit, *age, secundum quod sacerdotio competit, propriamque faciens communem caussam & sanctarum Ecclesiarum disciplinam.* Tertio postulat ut damnationem Eutychis omnibus notam faciat suarum partium Sacerdotibus. Quarto, cum ea regulariter & canonice facta sit, retractationi seu iterato examini locum non esse; caussamque egere non nova disceptatione novoque judicio, sed Pontificis solummodo apud Imperatorem sollicitudine ac cohortatione: ne Ecclesiarum pax turbaretur, aut aliquod crearetur ab eo contra fidem præjudicium, si Eutychis patrocinium aulicorum quorum-

pistola inc 26. laviani ep. 3. ag. 791. om. I.

Tom. II.

dam impulsu incautus susciperet. Verba Flaviani, ne quid falso supponere credamus, hæc sunt. *Simul*, inquit, *decernere damnationem adversus eum regulariter factam, & per propria scripta dignare; confortare autem piissimi & Christo amantissimi nostri Imperatoris fidem. Caussa enim eget solummodo vestro solatio & defensione, qua debeatis consensu proprio ad tranquillitatem & pacem cuncta perducere. Sic enim hæresis, quæ surrexit; & turbæ, quæ propter eum factæ sunt, facillime destruentur, Deo cooperante, per vestras sacratissimas litteras.* Postulat ergo Flavianus Leonis non judicium, sed *solatium;* non sententiam, sed *litteras; defensionem*, non confirmationem; propria scripta, non synodalia decreta: quia intorto semel in Eutychem anathemate per episcopale judicium, finita caussa erat; nisi universale Concilium hujus cognitionem ad se vellet pertrahere, vel ad Occidentale ultro deferretur: quod 12 removendum in hac occasione rectissime censebat Constantinopolitanus Antistes: *Ne ubique*, inquit, *sanctissimæ turbarentur Ecclesiæ*, propter unius inquieti ac seditiosi Monachi errorem ac malitiam. 12

De 13 congreganda tamen hujusmodi Synodo jam tum cogitabatur. Unde certissime evincitur Orientales de Occidentalium ore tunc temporis non pependisse. Vel enim ante monitum consultumque Leonem de Eutychis damnatione istud consilii initum est; & sic perspicuum est ad ejus sententiam revocatum non fuisse Flaviani judicium, cum omisso illius tribunali, aliud superius pararetur: vel post datas ad eum litteras, receptumque ejus consensum, conceptum est universalis Synodi consilium: quod evidentius adhuc ostendit etiam post Leonis consensum necessariam Synodum existimatam esse, ut priorum judiciorum sententia recenseretur, ac, si opus esset, reformaretur: vel denique decernendæ Synodo ex solius appellationis Eutychis libello, seu vero, seu mendaci, color quæsitus est: quod evincit certum apud Orientales fuisse Eutychis appellationem, non ad unum Romæ Episcopum esse devolutam, sed ad ceteros quoque Patriarchas, eorumque Synodos in universale Concilium convocandas. 13

Ex consensu autem Leonis requisito ne quis cavillandi ansam arripiat, nemo est qui nesciat a summo etiam Pontifice aliorum Episcoporum 14 consensum requiri solitum fuisse similibus in caussis; sicuti ab 14

Cccc ipso

EDITORUM ADNOTATIONES.

11 Quam non superfluum Flavianus crediderit S. Leonis judicium in Eutychis caussa, disces ex Observ. n. 6.

12 Removendum quidem dixit Flavianus generale Concilium, si Leo ex suo jure Constantinopolitanum judicium confirmaret. Vide Observ. n. 6. Quodsi caussa Eutychis ad Romanum Pontificem delata, Concilium Ephesi adhuc indictum fuit; id agentibus hæretici patronis gestum, quis ad extenuandum Romanæ Sedis jus traducere queat?

13 In indictione generalis Synodi requisitum fuisse ab ipso Imperatore Leonis consensum liquet ex epist. 33. Confer adnot. 8. in epist. 30.

14 Hoc falsum probat ipsa ratio, quam Quesnellus subjicit: neque enim Leo post Ephesinum latrocinium consensum Episcoporum petiit; sed litteris ad multos scriptis illud latrocinium irritum declaravit.

ipso Leone factum est post Ephesinum latrocinium, litteris ob eam rationem in universum pene orbem directis. Demum lectorem monitum volo, versionem prioris epistolæ Flaviani ad sanctum Leonem, parum accuratam videri: quam si ad Græ-
15 cum 15 textum, qui temporum injuria excidit, emendare licuisset, aliquid forsan clarius invenissemus, quod opinioni nostræ suffragaretur. Ex hac tamen versione quamvis ab Occidentali & Romano forte viro facta, lectori sincero, nec nodum in scirpo quærenti, ad eruendam veritatem satis superque lucis affulget.

XI. Leo ipse congregandam Synodum primo censuit.

Quod autem ab eximiæ eruditionis viro suggeritur, lectis scilicet Constantinopolitanæ Synodi gestis adversus Eutychen, omnia sic a sancto Leone fuisse probata & confirmata, ut ab indicenda Synodo generali abstineri debere censuerit tam sanctus Flavianus, quam sanctus Leo, pace optimi viri
16 dixerim, longissime a vero abest. 16 Removendum quidem existimavit Flavianus Concilium, quod fieri divulgabatur, ut scribit ad Leonem: sed quam ob caussam? An quia, ut jam laudato viro videtur, accepta Pontificis Romani confirmatione finita erat caussa? At tantum abest, ut sanctum Leonem approbantem aut confirmantem tunc haberet Flavianus, ut potius pene iratum experiretur, propterea quod Eutychen severiori sententia, ut putabat, perculerat, qui statutis Nicænæ Synodi inhærere videbatur. Cum enim hæc scribebat de Concilio Constantinopolitanus Antistes, gestorum contra Eutychen exemplaria nondum acceperat sanctus Leo, aut saltem nondum esse a se accepta & approbata vel reprobata rescripserat, sed solæ Eutychis litteræ ei fuerant redditæ: quibus perlectis conquestus est tam apud Theodosium Imperatorem, quam apud ipsum Flavianum, quod *Eusebii Episcopi accusatoris libellus de objectionis evidentia nihil haberet: & cum Presbytero hæreseos crimen intenderet, quem tamen in eo sensum argueret, non evidenter expressit*. Addit, *nondum se agnoscere qua justitia a communione Ecclesiæ fuerit* Eutyches *separatus; sibi displicere, quod ea, quæ in tanta caussa gesta fuerant, etiam tunc silentio reticeret*. Et demum hortatur, ut *quam plenissime & lucide universa illi, quod ante facere debuit, indicare festinet*.

Epistola 20. nunc 23. ad Flavianum &21. nunc 24. ad Theodosium Aug.

17 De 17 confirmatione igitur gestorum a se habitorum adversus Eutychen, ne per somnium quidem cogitabat Flavianus, cum de removendo Concilio, quod parabatur, sermonem ad Leonem habebat. Hoc unum pro sacerdotali sollicitudine verebatur, ne evocatis ad Oecumenicam Synodum Episcopis, *sanctissimæ ubique turbarentur Ecclesiæ*: ipsissima enim ejus verba sunt in prima epistolarum, quas ad Leonem scripsit. Et illam quidem minime necessariam Synodum existimabat: quia quicquid impii dogmatis Eutyches evomuerat, in antiquis hæreticis Apollinari, Valentino, & aliis jampridem damnatum fuerat atque proscriptum præcedentium Conciliorum vel Episcoporum sententiis; & ea etiam proferebat, quæ sancti & universalis Concilii Ephesini ante paucos annos congregati doctrinæ adversabantur, ac proinde ejusdem anathemati sententiæque obnoxium se faciebat. *Quæ pro nihilo ponens Eutyches*, inquit Flavianus, *arbitratur non se daturum pœnam præfinitam a sancto illo & universali Concilio*: cui pœnæ declarandæ quid opus erat, ut universi christiani orbis Episcopi suis sedibus moverentur in Synodum coituri? *Facta enim semel Synodus abjecti cujuslibet erroris cunctos sequaces consequenter involvit*, inquit Felix Papa. *Et hoc*, teste Gelasio epistola 4. ad Faustum, *non solum Præsuli Apostolico facere licet, sed cuicumque Pontifici, ut quoslibet, & quemlibet secundum regulam hæreseos ipsius ante damnatæ a catholica communione discernant. Acacius quippe* (de Eutyche idem dicito) *non fuit novi vel proprii inventor erroris, ut in eum nova scita prodirent; sed alieno facinori sua communione se miscuit*. Immo Eutyches amplius fecit, qui damnatum errorem non communione solummodo, sed assertione defensioneque suum fecit.

Felicis III. P[...] epist. 12 ad Zen[...] Imp. a[...] med.

Hæc erat genuina ratio, quæ Flaviani animum a cogenda Synodo deterrebat: cui plane annuit sanctus Leo, cum litteris gestisque Flaviani acceptis, de qua re ageretur intellexit. In hæc enim verba statim rescripsit Episcopo Constantinopolitano: *Litteras tuæ dilectionis accepi, cum gestis, quæ apud vos de fidei quæstione confecta sunt. Et quia clementissimus Imperator pro Ecclesiæ pace sollicitus Synodum voluit congregari, quamvis evidenter appareat* REM DE QUA AGITUR, NEQUAQUAM SYNODALI INDIGERE TRACTATU: *tamen, frater carissime, subsecuturos esse significo, quos in hac re placuit destinare*. Et in epistola sequenti, quæ est ad Theodosium: *Cum tam evidens*, inquit, *caussa sit, ut rationabilius indicenda Synodo fuisset abstinendum .... quia non talis quæstio orta est, de qua aut possit, aut debeat dubitari*. Ita sensit Pontifex abstinen-

XII. Leo m[...] do vult modo n[...] vult Syn[...] dum co[...] gregari.

Epist. 3[...] nunc 36 ad Flavianum CP. Epist. 3[...] nunc 37 ad Theodos. Aug.

EDITORUM ADNOTATIONES.

15 Græcus textus prodiit, eumque idem Quesnellus secundæ editioni adjecit. Quantum vero is nostræ sententiæ faveat, in Observationibus videbimus.

16 Removendum dixit Flavianus generale Concilium, si Leo ex suo jure Constantinopolitanum judicium circa Eutychen confirmet. Vide Observ. n. 6. Hinc autem quæ subjiciuntur ab homine Apostolicæ Sedis jus infirmare conante, facile elidentur.

17 Immo gestorum in Eutychen confirmationem Flavianum a Leone postulasse probabimus in Observ. eodem n. 6. & post ejusmodi confirmationem haud necessariam credidit Synodum generalem.

nendum a celebranda Synodo, cum totius negotii feriem bene perfpectam habuit. 18 Superfluam enim Synodum arguit, ut liquido apparet, non ex approbatione aut confirmatione Sedis Apoftolicæ, fed ex ejus inutilitate, ex cauffæ quæ ventilanda erat certitudine, ex quæftionis ipfius evidentia, quam in dubium revocare nefas ducebat. Quam perfuafionem aliæ poftmodum auxerunt circumftantiæ loci & temporis, quæ congregandæ Synodo præfcribebantur a Theodofio Imperatore. Eam enim & extra Italiam indici cognovit, & intra tantas temporis anguftias convocandam, ut plerifque Occidentalium partium Epifcopis viam ad Concilium præcludi cerneret. Hæc mens Leonis poft acceptam indictionis Synodi notitiam.

Sed antequam ea omnia nota effent Pontifici, & poftquam etiam de rei totius ferie a Flaviano inftructus effet; non modo e rei catholicæ utilitate fynodalem conventum effe exiftimavit, fed & pro eo impetrando fupplices ad Imperatorem dedit litteras. 19 *Si pietas*, inquit, *veftra fuggeftioni ac fupplicationi noftræ dignetur annuere, ut intra Italiam habere jubeatis epifcopale Concilium, cito (auxiliante Deo) poterunt omnia fcandala, quæ in perturbationem totius Ecclefiæ funt commota, refecari: ut per univerfum regnum veftrum catholicæ fidei integritate fervata, & pacem chriftianam manere, & veftram apud Deum crefcere gloriam gaudeamus*. Ex quibus & ex fequentium aliquot epiftolarum verbis elucet Leonem perfuafum tunc habuiffe, maximam utilitatem allaturam effe Synodum, idque multiplices ob cauffas.

[Epift. 23. nunc 54. ad Theodof. Aug.]

Primum quidem ad veritatis ipfius manifeftationem: eo quod apud hærefiarcham longe 20 plus ponderis habiturus effet Oecumenicus Ecclefiæ Conventus, quam vel cujufquam Pontificis, vel Synodi particularis auctoritas. *Pietas*, inquit, *veftra, quæ in honorem Dei religiofiffime catholicam diligit veritatem, apud Ephefum conftituit fynodale judicium: ut imperito feni ea, in qua nimis caligat*, VERITAS INNOTESCAT.

[Epift. 26. nunc 38. ad Theodofium Aug.]

2. Ut, fi ad faniorem mentem redire vellet hæreticus, a majori Synodo gradui fuo per indulgentiam epifcopalem reftitueretur. *Ut, fi refipifcens*, inquit, *qui deviaverat, pro venia fupplicaret, facerdotalis ei benevolentia fubveniret: & fi per libellarem fatisfactionem proprium damnaret errorem, communio ei fui ordinis non negaretur*. 21 Cautum quippe erat canone XII. Antiocheni Concilii ab aliifque, ut *fi quis a proprio Epifcopo Presbyter, aut Diaconus, aut a Synodo fuerit Epifcopus forte damnatus, & Imperatoris auribus moleftus exftiterit: oportere ad majus Epifcoporum converti Concilium, & quæ putaverint habere jufta, plurimis Epifcopis fuggerant, eorumque difcuffiones ac judicia præftolentur*. Hæc omnia, quæ in Eutychen apprime cadebant, in Conftantinopolitano œcumenico denuo fuerant fancita.

[Ibidem & feqq.]

3. Ut per diligentem inquifitionem, quæ in œcumenicis Conciliis major adhibetur, quam in quibufque aliis judiciis, os hæretici obftrueretur, qui alioquin femper de circumventione ac fubreptione adverfariorum conquefturus erat, nifi cauffa ejus generali Sacerdotum examini fubjiceretur. *Clementiffimus*, inquit, *Imperator pro benevolentia ac pietate animi fui de ftatu hujus, qui ante honorabilis videbatur*, DILIGENTIUS *voluit judicari; atque ob hoc indicendum credidit epifcopale Concilium*.

[Epift. 31. nunc 34. ad Julian. Coenf. c. 12.]

4. Ut pleno, 22 abfoluto & irretractabili judicio tota res illa finiretur: *Pie ac religiofe*, inquit ad Synodum ipfam Ephefum convocatam fcribens, *Chriftianiffimus Imperator haberi voluit epifcopale Concilium; ut* PLENIORE JUDICIO *omnis poffit error aboleri*. Unde cum fanctus Leo de fidei cauffa plurimum follicitus, quem illa exitum tandem habuiffet in Synodo, cuperet per Flaviani litteras edoceri, enixius poftulabat, ut eum *de totius cauffæ abfolutione* certiorem faceret: ratus videlicet cauffam non aliter decretorie & irreformabiliter, ut ita dicam, abfolvendam effe, quam pleniori & definitivo Synodi œcumenicæ judicio.

[Epift. 29. nunc 33. ad Ephefin. Syn. cap. 2.]

5. Quia per Concilii convocationem res in compendium mittebatur, tametfi opero-

EDITORUM ADNOTATIONES.

18 Verba ante defcripta Leo epiftolis fuis inferuit poft expenfa acta Synodi Conftantinopolitanæ, & poft confirmatum ejufdem Synodi judicium: ac propterea poft confirmationem Sedis Apoftolicæ generale Concilium fuperfluum credidit.

19 Chronicæ notationis errore, qui irrepferat in epift. 54. hæc verba Quefnellus traduxit ad tempus anterius Pfeudofynodo Ephefina. Eo autem errore emendato ope MS. codicis Ratifponenfis, patet S. Leonem ab Imperatore petiiffe generalem Synodum in Italia, ut latrocinii Ephefini fcandalis mederetur: quod pluribus explicaturi fumus in Obferv. ad Differt. VIII.

20 Has fequentes rationes Apoftolicæ Sedis auctoritati minus congruas non Leonis verba, fed perverfum Quefnelli commentarium ab ejufdem Pontificis mente alieniffimum inducere potuit. Hac autem vera de cauffa S. Leo Concilio ab Imperatore indicto affenfus eft, quia impediri non poterat; nec Eutychianiftarum machinamenta prænofcens, utile futurum fperabat.

21 Quid Antiochenus canon quafi Leonis confilium dirigens hic obtruditur, cum certum fit eos canones tunc a Romana Ecclefia non fuiffe receptos? Quatenus vero hic canon apoftolicæ auctoritati nihil detrahat, non eft hic differendi locus.

22 Quam abfolutum & irretractabile Leo habuerit fuum de tota Eutychiana cauffa judicium, ita ut nullo etiam generali Concilio revocari poffet in dubium, palam fiet ex dicendis in Obferv. ad Differt. VIII.

ſius aliquid eſſet ſexcentos Epiſcopos in unum tribunal coaleſcere, quam unius Epiſcopi aut provincialis Synodi judicium inſtrui.
23 23 Experientia quippe docet vix ad alterius, quam ad Concilii univerſalis edictum, hæreticos, vel nutantes in fide conquieviſſe. Quamobrem tunc demum poſſe ait Leo *omnia ſcandala, quæ in perturbationem totius Eccleſiæ ſunt commota, reſecari*, ſi Imperatoris pietas ejus ſuggeſtioni ac petitioni annuere dignata, haberi juberet epiſcopale Concilium: hac via per univerſum Romanæ ditionis Imperium ſervandam eſſe catholicæ fidei integritatem, cuſtodiendam eſſe chriſtianam pacem, augendamque apud Deum omnipotentem Imperatoris gloriam. Hæc in epiſtola 23. (*nunc* 54.) ad Theodoſium Auguſtum, cujus verba ſuperius retulimus, manifeſte continentur.

Supra Num. 12.

XIII. Synodus Epheſina quo tempore indicta a Theodoſio. 24

Verum dum hæc S. Leo in ancipiti poſitus meditatur, modo ad congregandam Synodum propenſior, modo ad removendam, Theodoſius Auguſtus eam apud Epheſum convocandam edixit, 24 inſcio Rom. Pontifice. Id evidenter colligitur, tum ex epiſtola prima ſancti Flaviani, in qua optat removeri Concilium, quod jam fieri divulgabatur; tum ex pluribus epiſtolis S. Leonis Papæ, Actiſque Calchedonenſis Synodi. Illæ cuilibet obviæ ſunt; ex his ita autem comprobo. Litteras dedit Leo ad Theodoſium Auguſtum, quibus eum ſuppliciter orat, ut Concilium epiſcopale jubeat congregari; quæ litteræ datæ reperiuntur octavo vel nono Kalendas Junias, ſeu 25. Maji die. At antequam ad Imperatorem deferrentur, immo antequam ſcriberentur, indicta jam erat ab Auguſto Synodus Epheſina, nimirum ante quintum Idus Aprilis, ſeu nonum hujus menſis diem. Nam in triginta Epiſcoporum conventu, qui poſt depoſitionem Eutychis habitus eſt Conſtantinopoli ſub Conſulatu Protogenis dicto die quinto Idus Aprilis ad recenſenda Conſtantinopolitanæ Synodi Acta, in hæc verba locutus eſt Meliphtongus Epiſcopus: *Poſtulamus ejus* (Theodoſii) *referri clementiæ.,.. præcipue quia univerſalem præcepit fieri Synodum, & neceſſe eſt majores cauſſas in illud reſervare Concilium, & vocati ſunt multi; & juſtum eſt, quæ a piiſſimo Principe præcepta ſunt, effectui mancipari*. Idem etiam confirmatur ex verbis Euſebii Dorylæi Epiſcopi: *Conjuro vos*, inquit, *per ſanctam & conſubſtantialem Trinitatem futuro Concilio univerſali, ſecundum ſanctionem Chriſti amicorum Principum, hoc negotium reſervari*.

Actio CP. poſt depoſitionem Eutychis.

XIV. Acta Sy[nodorum] Orientalium an mitti ſo[lita] in Occidentem

Ex his quæ hactenus diximus ac probavimus, quædam vice ſynopſis breviter colligo. Ac primum quidem non eam fuiſſe conſuetudinem Orientalium, ut ſynodalia geſta, quæ vel in Concilio Provinciæ a Metropolitano, vel in Diœceſana, ut nunc loquimur, Synodo ab Epiſcopo conficiebantur, in Occidentem examinanda mitterentur; ſed tunc tantummodo eſſe illuc transmiſſa, cum vel particularis controverſia aut accuſatio in publicam fidei cauſſam evaſerat, vel cum quis in Synodo damnatus ad ceteros Epiſcopos provocabat, vel cum hæreticis Imperatoris gratia abutentibus, primariæ ſedis Epiſcopum, qui apud Principem ageret, conveniri, ejuſque ſollicitudinem adverſus pervicacium hæreticorum malas artes accendi par erat. Nihil igitur *contra antiquum canonem & morem* agebat Flavianus, qui eo nomine arguitur a Chriſtiano Lupo, cum 25 Synodi ſuæ Acta Romam non retulit, quandoquidem id nec Canonis auctoritas, nec conſuetudo, nec exemplum poſtulabat. Quis enim, ut ex ſolis Calchedonenſis Concilii Actis exempla proferam, quis credat Romam eſſe directa Acta Synodorum Antiochenæ & Berythenſis, non multo ante Conſtantinopolitanam habitarum in cauſſa Ibæ? Quis alterius Antiochenæ in cauſſa Athanaſii Parrenſis? Quis ſexcentarum aliarum geſta ad Occidentales partes delata ad illud uſque tempus dixerit? At potius contra morem egiſſet Flavianus, ſi de illis mittendis cogitaſſet, antequam Eutychis pervicacia, conteſtatoriorum libellorum publicatio, litteræ ad Leonem miſſæ, imperatoriæ poteſtatis metus, Concilii a Theodoſio convocandi rumor vel indictio, & alia ejuſmodi neceſſitatem Flaviano impoſuiſſent primariam ſedem de cauſſa jam communi facta inſtruendi.

Chriſtianus Lupus tom. 1. *Schol. & Not. in Can.Conc. ubi de Epheſino Latrocinio.* 25

2. Colligo 26 Eutychen, ſi appellavit Leonem Pontificem, e duobus his unum perſuaſum habuiſſe: vel ſuam appellationem locum non eſſe habituram; quandoquidem eodem tempore, quo ſcribebat ad Leonem, ſcripſit & ad Dioſcorum, Synodumque poſtu- 26

EDITORUM ADNOTATIONES.

23 Unde hanc *experientiam* ſtatuere poſſit, ignoramus. Alii enim ſine generalibus Synodis Apoſtolicæ præſertim Sedis auctoritati obſequentes, hæreſim deſeruere; alii contra in errore pertinaces, nulli auctoritati ceſſerunt, ut de Arianis, Neſtorianis, Eutychianis liquet. Quoad Leonis teſtimonium ex epiſt. 54. confer adnot. 19.

24 Argumentum ſumptum ex erronea notatione chronica epiſtolæ 54. quæ præferebat diem 25. Maji, ex emendatione diei & menſis eliditur. Confer adnot. 19. In indicenda vero Synodo Epheſi Leonis conſenſum ab Imperatore quæſitum probavimus adnot. 8. in epiſt. 30.

25 Flavianum ſuæ Synodi geſta in Eutychen ſtatim ad Leonem miſiſſe patet ex epiſt. 22. quam ſtatim ab eo ſcriptam in Admonitione oſtendimus, Queſnellum impugnantes, qui hanc non primam, ſed alteram Flaviani epiſtolam fuiſſe contendit. Hac falſa hypotheſi opinio innititur, qua acta Synodi Conſtantinopolitanæ Romam non ab initio, ſed poſt excitatos ab Eutyche tumultus tranſmiſſa dicuntur.

26 Ne hæc de Eutychis appellatione fucum faciant, vide Obſerv. n. 3. 4. 5. & 9.

ftulavit in Oriente: vel ad eum fenfum reducendam effe & accipiendam, qui Conftantini Monachi verbis exprimitur: ut fcilicet alios Metropolitanos & Exarchas comprehenderet, ne dum excluderet.

27 3. Quod 27 Imperator ipfe, cum Synodum congregari juffit, vel ad appellationem Leoni ab Eutyche delatam animum advertit, quam ignotam habere non potuiffet; vel de ea prorfus non cogitavit: fi primum; eodem igitur modo eam intellexit, quo ab Eutychete ipfo intellectam effe docuimus, ut ceteros majores Metropolitas fedefque admitteret: fi poftremum; non igitur putavit appellationi Eutychis deferendum; vel faltem ad fupremum ftatim Ecclefiæ tribunal cauffam ejufdem effe deferendam exiftimavit, ne in longum res protraheretur.

4. Animadverto, cum Auguftus congregandæ Synodi confilium iniit, eum de confulendis Occidentalibus nullatenus cogitaffe;
28 fed poftmodum invitaffe fuis 28 Leonem litteris, ut Synodo præfentiam fuam exhiberet. De qua re nulla mota eft a Leone apud Imperatorem querela.

Reliqua, quæ forenfis ille Theologus hoc de argumento differuit, aliis excutienda dimittimus: quoniam non tam aliena refutare ex profeffo eft animus, quam Leonis noftri fcriptis, fi quando opus eft, lucem afferre.

XV. De quatuor libellis ab Eutyche oblatis.

Quoniam tamen ex mentione libelli ab Eutyche oblati magnum argumentum trahunt, aliqua adjiciam, ex quibus illuftrentur fancti Leonis epiftolæ, quas tractamus, totaque cauffa Eutychiana. Nimirum quadruplex mihi diftinguendum videtur libellorum genus, quos Eutyches a fuo Epifcopo damnatus vel obtulit, vel obtuliffe fe mentitus eft. Primus *appellatorius libellus* fuit de quo diximus. Secundus *conteftatorius*, de quo fanctus Leo epiftola 20. (*nunc* 23.) ad Flavianum cap. 1. Scilicet poft appellationem interpofitam litteræ dandæ funt ab eo a quo appellatum eft, ad eum qui de appellatione cogniturus eft, quas litteras dimifforias five Apoftolos appellant ... fi autem id non accipiat, CONTESTETUR. Ita habetur Dig. l. XLIX. tit. VI. de libellis dimifforiis. Cum igitur a fe appellatum effe perfuadere vellet Eutyches, appellationis libellum porrectum a fe, nec fufceptum profeffus eft publice affixis Conftantinopoli per compita libellis, &, ut fcribit Liberatus, *pofuit edicta apud Conftantinopolim, & injuftitiam fe fuiffe paffum, populum* CONTESTATUS EST.

Parte 2. Ephef. Syn. Act. 3.

Tertius libellus fuit querimoniæ: *Ad fedem enim Apoftolicam per libellum doloris fui querimoniam mifit*, inquit Leo nofter epift. 21. (*nunc* 24.) ad Theodofium Auguftum. Libellus porro querelæ feu querimoniæ recte ac proprie oblatus dicitur a Presbytero adverfus Epifcopum feu Patrem fuum: *De paternis enim injuriis conquerentem filium*, ajunt Jurifconfulti, *audiri juftum eft & ufitatum: eum ipfum accufantem vix quifquam ferat*. Sic igitur veteres temperarunt iftud, ut neque molliorem appellationem, quam pro judicii gravitate, neque acerbiorem, quam parentum pietas ipfa poftulat, accommodarent.

Quartum libellum, fupplicem videlicet, obtulit Eutyches, adverfus Flaviani fententiam; immo plures, quos videre eft Act. 1. Calchedonenfis Concilii.

Quatuor hujufmodi libelli in primis diftinguendi funt, ne cujufque vis & energia alteri tribuatur, unde & totum hoc negotium confequenter obfcuretur. Fuit igitur I. libellus 29 *appellatorius* ad Concilium. II. *conteftatorius* ad CP. populum. III. *querimonialis* feu querelæ ad fanctum Leonem. IV. libellus *fupplex* ad Imperatorem. Primus commentitius erat, nec revera datus; alii tres vere oblati. Quorum omnium libellorum mentionem facit S. Flavianus in epiftola 1. ad S. Leonem. 29

EPISTOLA

EUTYCHETIS HÆRETICI:

ubi fcribens ad Papam urbis Romæ LEONEM *negat in* CHRISTO *duas naturas, id eft Divinitatis, & humanitatis.*

DE mea in Dominum & Deum omnium Chriftum fpe confidens, &c. 30 30

AP-

EDITORUM ADNOTATIONES.

27 Cum Eutyche omnia moliente, ut fibi præfidium quæreret, ejufque patronis agentibus Imperator ad indicendam Synodum adductus fuerit, quis ex hoc facto ea jure colligat, quæ hic Quefnellus obtrudit?

28 Vide fupra adnot. 13.

29 Lege Obferv. num. 3.

30 Integram hanc epiftolam cum fragmentis eidem fubjectis in Caffinenfi codice, ex quo edita fuit, dedimus inter Leoninas tom. 1. epift. 21. col. 739.

APPENDIX
AD
DISSERTATIONEM VII.
De appellatorio Eutychis Libello,

Quem ex Cassinensi codice edidit Christianus Lupus:

an revera sit appellationis libellus.

MIrum quanta fiducia Christianus Lupus asseveret & ovanti similis clamet 1 scriptum illud quod ex Cassinensi codice MS. in suam de appellationibus lucubrationem transcripsit, ipsissimum esse appellationis libellum, quem ad Leonem I. Papam ab Eutyche hæretico missum ajunt, & quo retractatorium ab Apostolica Sede judicium postulabat.

Ac primum quidem placet Lupo libelli nomine scriptum istud donare, repugnante ipsa scripti epigraphe, & quod palmare est, ipso scriptore invito ac reluctante: ipse enim Eutyches diserte distinguit inter libellos, & epistolam hanc suam. *Subjunxi*, inquit, *his litteris meis utrumque libellum, & eum qui ab accusatore meo oblatus est Synodo, & qui a me gestus quidem est, non tamen susceptus*. En ut unumquodque scriptum propriis nominibus appellat; suum & Eusebii libellum libellum dicens, litteras proprias non alia quam litterarum appellatione designans.

Libelli quidem nomen S. Leo usurpavit, quia judiciale est; nec tamen appellatorium dixit, sed libellum doloris, seu querimoniæ: cum autem appellationis libellum commemorat, eum intelligit non qui ad ipsum missus ab Eutyche fuerat, sed quem *in ipso judicio, ut appellationum solemnia poscebant, se Eutyches obtulisse asserebat*, ut ait S. Leo; seu mentiebatur, ut rescribit Flavianus, per libellos omni fallacia atque calliditate plenos. Hoc si scripsit ad Leonem Eutyches, non certe his præsentibus litteris, quæ nihil canonicæ appellationis habent, nec in illis locis quæ a Lupo in hanc rem indicantur.

Prior locus est in ipso epistolæ limine. *De mea*, inquit Eutyches, *in Dominum & Deum omnium Christum spe confidens, ante omnia quidem, testis Deus Verbum est, in sensibus hujusmodi dignoscens veritatis probationem, invoco autem vestram Sanctitatem, in testimonium * cordis mei & rationes sensuum meorum atque verborum*. Quid sibi vult aliud his verbis hæresiarcha, quam fidem narrationi suæ, quam subjecturus mox erat, conciliare, Deum Verbum qui omnia novit, in testimonium vocans sinceritatis animi sui, ac ipsum deinde quem alloquitur, lectorem compellans, ut judicet quid erroris in hac sincera suæ fidei professione contineatur: ac forte alludit ad illud Apostoli 2. Cor. 1. 23. *Ego autem testem Deum invoco in animam meam*. Ut enim eodem sensu Christum ac Vicarium Christi hoc loco invocet, probant hi verborum nexus: *ante omnia quidem, testis* &c. & *invoco autem*, immo totius loci inspectio maxime, si iis solis virgulis distinguatur quibus illum distinximus: ita ut rudis ac male digesta translatio Græcæ istius epistolæ hunc prorsus sensum habere debeat: Ego de mea ipsius fide ac spe, de meo animo securus, primum quidem ipsum Dei Filium, qui sinceritatem professionis meæ bene novit, testem appello in testimonium cordis mei; deinde vestram Sanctitatem testem etiam appello in rationes sensuum meorum atque verborum, id est, ut ipsa de verbis meis, meisque sensibus judicet, illorumque rationes pro sua æquitate expendat. Similem præfationem habuit Eutyches antequam libellum confessionis suæ recitandum traderet in Pseudo-Ephesina Synodo. *Ego*, inquit, *commendavi me ipsum Patri, & Filio, & sancto Spiritui, & verbo veritatis vestræ justitiæ, & testes vos habeo fidei meæ*. Eadem paucioribus usurpat in ipsa fidei confessione. *Attestante*, inquit, *mihi tam Deo, quam vestra sanctitate*. Qui igitur illa verba appellationem juridicam sonare contenderit, non satis attente hæresiarchæ verba se legisse ostendit.

* Ita corrigo, pro *in testimonio*, id enim sensus & constructio exigunt, cum præpositio *in* pariter afficiat vocem *rationes*, quæ sequitur.

Neque vero alia hæc verba appellationem magis continent: *Rogabam ut innotescerent ista sanctitati vestræ, & quod vobis videretur judicaretis omnibus modis me secuturum quæ probassetis*. Rogantis hæc verba sunt, non appellantis ac pro jure suo judicium postulantis. Ut enim appellationis libellum rejicere nemo ad quem rite appellatur, potest; ita appellans votum suum verbis non supplicibus, sed judicium ex necessitate secuturum exigentibus exprimit: cujus judicii sententiæ si obsecuturum se appellans spoponderit, uti hoc loco facit Eutyches, is profecto ridendum se omnibus propinat. Quasi vero obsequendi judicium superiorum sententiæ necessitas non fuerit: nisi forte dixerit Lupus, quod tamen facile non crediderim, his Eutychen verbis sibi ipsum abstulisse facultatem a Pontifice ad œcumenicam Synodum appellandi, si contrarium sibi Pontificis foret judicium. Demum verba objecta committere juvat cum aliis quæ in secundo Flaviani CP. Conventu dicta sunt. Cum enim Eutychis fautores ipsum in primo Conventu appellasse contenderent, hoc negant Episcopi, quos inter Basilius: *In veritate*, inquit, *dico: adhuc ipso Conventu sedente & proponente hoc sancta Synodo, ut diceret iste duas naturas post adunationem*, *scio*,

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hac de re vide Observ. num. 4.

scio quia dixit Religiosus Archimandrita Eutyches: Si præceperint mihi Patres Romanus & Alexandrinus, dico hoc ipsum; hoc autem non quasi appellans dixit, sed dicens, Non sum ausus dicere propter Patres. Hoc ipsum est quod Eutyches, his verbis Leonem alloquens, indicare voluit, quæ ad appellationem trahere frustra Lupus conatur.

Restat tertius epistolæ locus: *Ad vos igitur religionis defensores & hujusmodi factiones execrantes confugio .... & obsecro nullo mihi præjudicio facto ex his, quæ per insidias contra me gesta sunt, quæ visa vobis fuerit super fidem proferre sententiam.* Vides, mi Lupe, quod videre non vis, ut Eutyches ad defensores religionis confugiat, non ut judices appellet; ut obsecretur nullum sibi ex Flaviani sententia creari præjudicium, non irritum clamet ex appellationis voce judicium: ut denique de fide potius sententiam proferri postulet, quam de sua depositione & excommunicatione, de qua tamen, si appellasset, primitus agendum ipsi erat.

Hæc refellendo Christiano Lupo satis superque sufficiant. Addo nihilominus ex abundantia juris scriptum istud integrum, cujus partes jam expendimus, si ad S. Leonem Papam missum est, 2 non ad eumdem unum missum fuisse nec pro eo uno confectum; sed esse epistolam encyclicam ad omnes primariarum sedium Episcopos, quorum auctoritatem adversus Flaviani judicium movere ac sibi propitiam reddere avebat Eutyches. Nam etiam cum appellationem hæresiarchæ mentiti sunt qui pro ipso agebant apud Ephesum, non unum Pontificem Romanum nominaverunt. *Cum legeretur damnatio*, inquit Constantinus Monachus, *Eutyches appellavit sanctum Concilium sanctissimi Episcopi Romani & Alexandrini & Jerosolymitani & Thessalonicensis: & hæc in Gestis non sunt inserta. Magnificentissimus Patricius dixit: Turba facta & dissoluto Conventu dixit ad me silenter appellans Romanum & Ægyptium & Jerosolymitanum Concilium .... Basilius Reverendissimus Episcopus dixit .... dixit Eutyches: Si præceperint mihi Patres Romanus & Alexandrinus, dico hoc ipsum. Hoc autem non quasi appellans dixit.*

Igitur ad omnes istos Episcopos, quos vel appellaverat, vel appellasse se credi volebat, has encyclicas litteras, quas *querimoniæ libellum* appellat S. Leo, direxit, unumque illarum exemplar ad ipsum Leonem Pontificem, cui in primis debebatur, pervenit: unde ad Leonem Papam scriptam fuisse nec falso nec incongrue adnotavit tituli illius auctor, quem compilatorem vel descriptorem dicit Christianus Lupus ejusdem promulgator.

Encyclicam porro esse epistolam ipsa tota quanta est clamat epistola, in qua ne apex quidem de apostolica Sede, vel de Pontifice Romano, cujus prærogativas ac splendorem prædicare non omisisset vir tunc temporis conciliandis sibi omnium quibus indigebat animis intentissimus. Iis igitur solis verbis usus est quæ omnibus primarum sedium Episcopis conveniunt. Cui enim illorum non congruunt ista: *Invoco* 3 *vestram Sanctitatem .... ut innotescerent ista Sanctitati vestræ .... ad vos igitur religionis defensores & hujusmodi factiones execrantes confugio.* Certe vel hæc sola posteriora verba, *ad vos religionis defensores* &c. meridiano Sole clarius patefaciunt, non ad unum, sed ad plures missum fuisse hoc qualecumque scriptum.

OB-

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Confer easdem Observ. num. *9*.

3 Ex his vocibus Latinæ versionis, quæ in litteris uni traditis observantiæ caussa adhiberi queunt, infirmum prorsus argumentum sumitur, ut hæc Eutychis epistola encyclica ad plures missa inferatur. Vide epist. 68. ubi Ceretius, aliique duo Gallicani Episcopi Leonem plurali numero *destinantes*, *præmonetis* &c. alloquuntur. Idem est in epist. 52. Theodoreti ad eumdem Leonem. Alia plura exempla afferre facile esset.

EDITORUM OBSERVATIONES IN DISSERTATIONEM VII. QUESNELLI

De caussa Eutychis.

Quesnelli scopus.

1. Ur Quesnellus hanc Eutychis caussam peculiari Dissertatione agitandam susceperit, satis agnoscitur ex ipso exordio, ubi eos perstringendos sibi proponit, *qui jus appellandi ad Sedem Romanam ex omnibus orbis christiani regionibus, inprimisque ex Orientalibus ab illarum partium Episcopis ultro esse delatum etiam primis Ecclesiæ sæculis persuadere student*. Hoc scilicet appellationum jus, quod illi non placuit in caussa Celidonii Episcopi Gallicani, in Orientalium caussis displicuit multo magis: ac propterea Eutychis appellationem ad Leonem Papam duplici ex capite submovere studuit: primo quia, inquit, ille vere non appellavit: secundo quia ementita ejusdem appellatio non fuit peculiaris ad Leonem, seu ad Apostolicam Sedem, sed communis ad Synodos Romanam, Alexandrinam, Jerosolymitanam, atque Thessalonicensem, adeo ut nihil præcipui juris in Romano Pontifice agnitum fuerit.

De Eutychis facto. Appellationis libellum non obtulit Flaviano.

2. Jam in Observationibus ad Differt. V. Quesnelli luculenter statuimus pontificium jus in recipiendis appellationibus ex toto christiano orbe; & quatenus hoc jus ex ipso primatu eidem competat, satis aperte demonstrasse nobis videmur. Hac autem in controversia, quatenus merum Eutychis factum respicit, ultro confitendum est, nullam appellationem ad Romanum Pontificem ab eo interpositam fuisse in ipso Constantinopolitano judicio. Unam chartam professionis fidei (non autem appellationis libellum,) ab eo ante sententiam oblatam fuisse liquet ex actis ejusdem CP. Synodi, qua Eutyches damnatus fuit; & multo magis ex eorumdem actorum relectione in alio Constantinopolitano conventu habito die 13. Aprilis anni 449. quæ actioni primæ Concilii Calchedonensis inserta fuere. Solum si fides adhibenda est Constantino Diacono; *dum legeretur, seu relegeretur damnatio*, Eutyches *appellavit sanctum Concilium Sanctissimi Episcopi Romani, & Alexandrini, & Jerosolymitani, & Thessalonicensis*. Affirmante autem Patricio Florentio, *dissoluto conventu*, ille *dixit ad me silenter, appellans Romanum, & Ægyptium, & Jerosolymitanum Concilium*. Postea vero ad S. Leonem scribens ait: *Et quidem libellis statim subscriptione mea his addita obtuli scripta, ostendens de sancta fide professionem meam. Sancto autem Flaviano Archiepiscopo neque libellum suscipiente, neque ut legeretur jubente, audiente tamen & respondente me ipsis verbis fidem, quæ Nicææ exposita, & a sancta Synodo, expetebar duas naturas fateri* &c. *Libellos*, seu *libellum* hic distinguit a *scriptis additis* de fide: & similiter in fine epistolæ ejusdem duo distincte commemorat, nimirum libellum, *qui a me*, inquit, *ingestus est, non tamen susceptus; & editionem fidei meæ*. Si chartam professionis fidei dixisset oblatam, & non susceptam a Flaviano, qui, ut eam ipse Eutyches palam legeret, præcepit; aliquid veri dixisset. At cum oblatum, & non susceptum affirmavit libellum a charta professionis fidei distinctum, nimirum appellationis libellum, turpiter mentitus est, uti ex actis paullo ante memoratis elicitur, & notavit S. Flavianus in epist. 26. ad S. Leonem. Confer not. 5. in epist. 21.

epist. 21.

Eutychis mendacium.

Libellum appellationis ad Leonem misit.

3. Hunc vero libellum a professione fidei distinctum, qui nobis conservatus non fuit, sed Eutychis litteris ad Leonem erat adjectus, appellationis libellum fuisse Leo testatur epist. 23. quod non tam ex ipsius Eutychis epistola 21. quam ex ejusdem libelli ipsi epistolæ adnexi lectione cognoscere potuit. Hac autem in re maxime mirum accidit, Quesnellum in Appendice præmissæ Dissertationis non minimum laborare, ut ostendat epistolam 21. Eutychis ad Leonem, non *appellationis*, sed *querimoniæ libellum* fuisse: perinde ac si ille, etsi appellationem ad Pontificem in judicio oblatam finxerit, non tamen ad eum post

judi-

judicium miserit nisi querimoniæ libellum. Hinc in fine Dissertationis, ubi quatuor Eutychis libellos distinguit, *libellum appellatorium ad Concilium*, *querimonialem* vero, *seu querelæ ad S. Leonem datum* prodidit. Id vero eo magis mirum videtur, quod in Notis ad epist. 25. S. Petri Chrysologi ad Eutychen indubie scribat n. 4. *Evidens est judicium Ravennensis Episcopi postulari ab Eutyche non potuisse nisi per appellationis libellum seu verum, seu fictitium*. Cur quod necessarium affirmat in Eutychis scriptis ad Episcopum Ravennensem, cui in appellationibus Orientalium jus nullum erat, non perinde gestum concedit cum Leone, cui illud jus competebat, & apud quem appellationem, licet ementitam, judicii Constantinopolitani tempore interpositam, & postea ad Leonem transmissam ex ipsius Pontificis testimonio discimus? Tota Quesnelli hallucinatio ex eo pendet, quod solas consideravit nobis conservatas Eutychis litteras ad eumdem Pontificem, in quibus appellatio expresse non declaratur; nihil autem cogitavit de libello eisdem litteris adnexo, & distincto a charta professionis fidei, quem cum oblatum in judicio, nec tamen susceptum Eutyches per mendacium in eadem epistola scripserit, appellationis quantumvis ementitæ libellum fuisse idem Quesnellus agnoscere debuit: quod enim ille finxit, ad appellationem pertinebat, ut palam fit ex relectione actorum CP. Synodi, & idem Quesnellus in dissertatione fatetur. Ad Leonem igitur hæreticus non solum misit epistolam, quam querimoniæ libellum non displicet appellari, verum inter alia documenta eidem adnexa appellationis etiam libellum misit, qualem in judicio abs se propositum, & non susceptum mendacissime prodidit.

4. Ceterum non multum enitendum fuit a Quesnello in Appendice adversus P. Lupum, qui in ipsa Eutychis epistola appellationem videre sibi visus est. Hic hæreticus vaferrimus cum appellationem in ipso judicio interpositam finxit, noluit ementitæ appellationi præjudicium creare nova appellatione post judicium, ac si illam nullius momenti haberet. Hinc in epistola abstinuit a verbis appellationis iterum interponendæ, satisque habuit libellum appellationis ante sententiam ementitæ ad Leonem cum epistola mittere: ejusque judicium atque sententiam circa fidem petens, simul postulavit, quod inde sequebatur, ut scilicet irritarentur omnia in se gesta, si Constantinopolitanum judicium circa fidem reprobandum videretur. Considerentur attente hæc Eutychis verba. *Obsecro nullo mihi præjudicio facto ex his, quæ per insidias in me gesta sunt, quæ visa vobis fuerit supra fidem proferre sententiam, & nullam deinceps permittere a factiosis contra me calumniam procedere, & non excuti & eximi de numero orthodoxorum*. Nonne his verbis, licet appellationis voce non utatur, Leonem aperte uti judicem interpellat, ut de judicio Constantinopolitano sententiam proferat? Cum præter sententiam circa fidem sibi etiam caveri postulat, nonne judicium etiam circa suam personam æquivalenti appellatione efflagitat? Quid Quesnellus violentis interpretationibus hæc verba distorquere nititur, ne quid appellationis continere videantur? Quid refert appellationis expressum nomen non inveniri in epistola, quæ e Græco Latine reddita, minus peritum interpretem nancisci potuit, si illud reipsa petitur a Leone, quod per appellationem peteretur? Non appellationis vocabulum, sed ejus vis & potestas consideranda est. Vis autem appellationis in eo consistit, ut superioris judicium de judicio inferioris quæratur; & ita quæratur, ut ille de hoc sententiam ferat, & si injustum judicium agnoscat, rescindat, nullumque exinde condemnato præjudicium obveniat. Cum ergo Eutyches recitatis verbis ac in tota epist. 21. id petat a Leone, ut de Constantinopolitano Flaviani judicio circa fidem sententiam ferat, simulque sperans fore ut hoc judicium reprobetur, postulet ne sibi ullum ex eo judicio damnum aut periculum obveniat, nec eximatur ab orthodoxorum numero; nonne reipsa appellationis vim ac substantiam satis expressit, & appellationis jus Leoni vindicavit?

In ipsa epist. Eutychis appellationis indicia.

ep. 21.

Jus appellationis in Romano Pontifice agnoscit.

5. Alia vero duo longe graviora in ea, quam se in ipso judicio interposuisse Eutyches ementitus est, appellatione animadvertimus, quæ ad intelligendam Orientalium mentem circa pontificium jus in appellationibus non modicum conferent. Primo licet hæc appellatio in ipso Constantinopolitano judicio interjecta non fuerit, & eatenus Eutyches mentitus sit; qui tamen hanc appellatio-

nem non ſolum finxit, verum etiam confictæ appellationis libellum ad Leonem miſit cum querimoniæ litteris, ac ejuſdem judicium petivit; is proculdubio jus appellandi ad Romanam Sedem apud Orientales quoque exploratum ac certum præſumſit, ac tale, ut ſi appellatio in ipſo judicio vere fuiſſet interpoſita, vim habuiſſet ſuſpendendi judicii, vel irritum efficiendi quidquid poſtea, appellatione contemta, geſtum fuiſſet. Secus enim ſi apud Orientales appellationis jus ad Romanum Pontificem nihili habitum Eutyches cognoviſſet; num fuiſſet tam ſtultus ut fingeret, quod ſibi ex Orientalium ſenſu nihil proficeret?

Idem jus probavit S. Flavianus.

6. Deinde ſi Eutychis doloſi & criminoſi viri teſtimonium minimi fiat; num teſtimonium & factum S. Flaviani Conſtantinopolitani Antiſtitis non maximi habebitur? Is epiſtola quidem 22. quam ſtatim poſt Eutychis damnationem & primo ſcriptam in Admonitione probavimus, cum de appellationis libello ad Leonem miſſo nihil ſciret, ſimplicem erroris & damnationis ejus relationem cum geſtis Concilii ad eumdem Pontificem direxit rogans, ut ipſam Occidentalibus notam faceret, ne forte verſutus homo quempiam minus inſtructum deciperet. Hinc cadunt plura a Queſnello ſuperſtructa hypotheſi, quod epiſtola 22. Flaviani ad Leonem non prima, ſed altera poſterior ſit. Poſtquam vero a Pontifice accepit litteras, quibus de appellatione ab Eutyche aſſerta intellexit; altera epiſtola *26*. reſcribens, mendacem quidem illum detexit; at ſimul agnoſcens apoſtolicum jus in recognoſcendis judiciis ipſorum Orientalium, quando etiam appellatio poſt judicium defertur, non ſolum acta in Eutychem miſit, verum ipſa Leonis judicio ſubjiciens, eumdem rogavit, ut *propriam faciens communem cauſſam & ſanctarum Eccleſiarum diſciplinam*, ſimul *DECERNERE in damnationem adverſus eum regulariter factam & per propria ſcripta dignaretur ...... Cauſſa enim eget SOLUMMODO veſtro ſolatio atque defenſione, qua debeatis conſenſu proprio ad tranquillitatem & pacem cuncta perducere. Sic enim hæreſis, quæ ſurrexit, & turbæ quæ jam propter eam factæ ſunt, facillime deſtruentur, Deo cooperante per veſtras ſacratiſſimas litteras. Removebitur autem & Concilium, quod fieri divulgatur: quatenus nequaquam ubique ſanctiſſimæ turbentur Eccleſiæ*. In hæc Queſnellus, *Poſtulat ergo Flavianus*, inquit, *Leonis non judicium, ſed ſolatium; non ſententiam, ſed litteras; defenſionem, non confirmationem; propria ſcripta, non ſynodalia decreta*. Vah malum interpretem! Nonne *decernere in damnationem regulariter factam* judicium & confirmationem ſignificat? Vis quidem Græci verbi a Flaviano adhibiti συμψηφίσασθαι juridicam ſententiam alii judicio calculos adjicientem ſeu confirmantem indicat. Verbum enim ψηφίζεσθαι, a quo illud originem ducit, forenſi vulgata formula idem eſt ac *ſententiam ferre*; unde & *ſententia* ψήφισμα appellatur. Quid porro? Cum Flavianus addidit, cauſſam *egere ſolummodo* Leonis litteris atque ſubſidio; nonne editi abs ſe judicii confirmationem non ſolum petiit, ſed neceſſariam etiam oſtendit? ac ita *ſolummodo* neceſſariam, ut par confirmatio a nulla alia ſede præterea requirenda ſit? Quid quod adjecit, ex hac confirmatione eventurum, ut ad tranquillitatem & pacem cuncta revocentur, & enata hæreſis ac turbæ ob eam excitatæ facile deſtruantur, impediaturque ipſum generale Concilium, quod convocandum ferebatur? Num hi tot ac tanti effectus ex litteris, quæ nec judicium, nec ſententia, nec confirmatio eſſent, ſperari poterant? Nonne aliquid ſolemne ac peculiari Apoſtolicæ Sedis auctoritate editum a Flaviano quæſitum agnoſcitur? Nonne litteræ, poſt quas generale Concilium veluti non neceſſarium eſſet removendum, auctoritatem habituræ credebantur ad finiendam cauſſam, eamque æquivalentem auctoritati Concilii generalis, quod alia in hypotheſi adhuc neceſſarium judicari potuiſſet? Videat ergo quiſque æquus Lector, quam perperam Queſnellus Flaviani conſilium & litteras interpretatus ſit, ne in Epiſcoporum Orientalium judicia Apoſtolicæ Sedis auctoritati ille quicquam detuliſſe credatur.

Orientales idem ſenſiſſe præſumſit.

7. Quod ſi ejuſdem Flaviani verba exactius penſemus, non ipſe ſolus huic auctoritati apoſtolicæ tantum attribuit, ſed Orientales quoque idipſum ſenſiſſe ac detuliſſe præſumſit, cum ex Leonis litteris omnia in Oriente componenda exortamque hæreſim disjiciendam prodidit. Niſi par in Romanam Sedem apud omnes Orientales obſequium Flavianus noviſſet, hæc procul dubio affirmare non poterat. Enimvero ſi celebris illa epiſt. 28. ad eumdem Flavianum, qua S. Leo expen-

expensis actis CP. Synodi de tota re sententiam ferens, Eutychianæ hæresis condemnationem confirmavit: si, inquam, hæc epistola dolo malo occultata & suppressa non fuisset in generali Synodo, quæ non necessitate ulla, sed Imperatore Theodosio Eutychi favente ac jubente Ephesi coacta fuit; haud excitata fuissent illa scandala, quibus eadem Synodus in pseudosynodum transiit, totumque Orientem turbavit: sed acquievissent omnes, qui hæresi non patrocinabantur, apostolicis litteris, ut in Calchedonensi factum vidimus.

S. Leo hoc jus in caussa Eutychis exercuit.

8. In hac autem Leonis epistola aliud in rem præsentem maxime conferens animadvertendum est. Ibi nimirum S. Pontifex non de sola Eutychis hæresi, quæ in Constantinopolitana Synodo proscripta fuerat, sententiam ferens, justam ipsius condemnationem confirmavit; sed ipsum quoque ejusdem Synodi judicium examini subjiciens, duo in eo notanda indicavit, quæ cum emendationem aliquam ipsius Synodi præferant, apostolicum jus retractandis, &, ubi opus sit, corrigendis etiam Episcoporum Orientalium judiciis mirifice adstruunt. Primo enim cap. *6.* Constantinopolitano Flaviani judicio succensuit, quod sine ulla censura prætererit eam Eutychis sententiam: *Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem vero unam naturam confiteor.* In quæ S. Pontifex, *Miror*, inquit, *tam absurdam tamque perversam ejus professionem nulla judicantium increpatione reprehensam, & sermonem nimis insipientem nimisque blasphemum ita omissum, quasi nihil quod offenderet, esset auditum.* Nonne hæc ipsius CP. judicii emendatio est? Deinde cum Eutyches in hoc judicio fuisset absolute condemnatus, nulla spe restitutionis illi proposita, si resipisceret; emolliendum hoc decretum eodem capite duxit S. Leo, dum erga ipsum, si errorem damnet, miserationem exercendam præscribit. Ne vero his in rebus auctoritatem sibi indebitam Leonem usurpasse juris sui promovendi caussa quispiam fortassis suspicetur, Calchedonense Concilium totaque Ecclesia catholica, quæ hanc dogmaticam epistolam omnesque ipsius partes tot cum laudibus susceperunt, & non ut privatas litteras, sed tamquam judicium solemne & auctoritati apostolicæ competens agnovere, hocce commentum luculenter refellunt. Non ergo solus Eutyches, non Flavianus tantum, aut Leo, sed & generalis Ecclesiæ Synodus, ac ipsa universalis Ecclesia hoc apostolicum jus legitimum adstruit: & solus Quesnellus cum iis qui Romanæ Sedis prærogativis adversantur, veluti usurpatum & incompetens jus traducere potest.

Epist. 28. cap. 6.

Ex Concilio Calchedonensi idipsum confirmatur.

9. Nunc de altero capite, quo is Eutychem appellasse contendit non ad Romanum tantummodo Pontificem, sed ad Alexandrinum quoque, & Jerosolymitanum, & Thessalonicense Concilium: adeo ut si appellationum jus hinc colligendum sit, nihil Romano Antistiti præ Alexandrino, Jerosolymitano, ac Thessalonicensi tribuendum sit: vel si his Episcopis atque eorum Conciliis ex Eutychis appellatione nullum jus fuit supra Constantinopolitanum Flaviani judicium, nullum pariter Romano Pontifici exinde deduci possit. Ad hæc primo animadvertimus, Eutychem quidem appellationem sparsisse ad hos omnes, apud quos præsidium sibi affuturum sperabat. At libellum appellationis, quod sciamus, ad solum Leonem misisse, & a solo Leone judicium institutum, ac sententiam epistola 28. latam liquet. Quid porro hac in re Eutyches egerit, ad verum jus appellationis adstruendum non ingerimus: notum enim est criminosos & pertinaces homines justa sententia condemnatos, patrocinia etiam illegitima quærere, & quacumque via possunt, niti turbas excitare, & imperitis fucum facere. Ad S. Petrum Chrysologum Episcopum Ravennatem etiam scripsit, eo quod illum magni nominis, & multæ apud Valentinianum auctoritatis audisset; licet is nullo jure supra Constantinopolitanum Antistitem, ac Synodum potiretur. Hinc ab ipso id responsi accepit epist. 25. c. 2. non posse se *extra consensum Romanæ civitatis Episcopi* de ejusmodi caussis cognoscere & judicare. Mirum est, Quesnellum in Notis ad hanc epistolam num. 2. hoc Eutychis factum ita ingerere, ut licet jus Petro Chrysologo hac in re non fuisse concesserit, Romano autem Pontifici non negaverit; appellationem tamen num. 4. ab eo interpositam contenderit apud eumdem Episcopum Ravennatem, indeque collegerit interpositam etiam fuisse ad alios Metropolitas Occidentis æque ac ad Romanum Pontificem. Hæc omnia gratis dicta sunt sine monumento ullo. Esto

Appellationis libellus ad solum Leonem ab Eutyche missus.

autem quod Eutyches appellationem prætulerit ad alios præter Romanum Pontificem, quibus appellationis in hac caussa jus nullum erat; numquid cum ad Romanum Pontificem appellationis libellum reipsa misit, ad eum misit, cui hoc jus non competebat?

Id ex pontificio jure.

Hoc jus confirmatur.

10. Ut autem de hoc jure tute judicemus, non unius Eutychis factum, sed quid hujus facti occasione a Flaviano & a Synodo Calchedonensi Leonis judicium vel promoventibus, vel suscipientibus gestum est, potissimum spectari debet. Vellemus Quesnellum meminisse ejus, quod scripsit num. 9. *Non Eutychi vaferrimo impostori fidem habeamus ...... Audiamus Flavianum novæ urbis Episcopum Christique martyrem fortissimum*. Certe quamquam Eutyches ad plures, immo & ad universalem Synodum appellationem sparserit; *solo* tamen Leonis judicio eam caussam indigere Flavianus, ut vidimus, confessus est; nec ab aliis Metropolitanis aut Patriarchis idem judicium flagitandum credidit, quod ab uno Leone ita postulavit, ut non solum nullius Metropolitæ, aut Patriarchæ, sed nec ipsius generalis Concilii judicio opus esse putarit. Et siquidem eodem Quesnello testante num. 9. Flavianum *novæ urbis Episcopum ... Orientalium de appellationibus animus ac consuetudo latere non potuerunt*; hanc eamdem fateri oportet fuisse Orientalium mentem ac consuetudinem in appellationibus, ut solius Romani Pontificis judicium sufficere crederent, nec requiri aliarum sedium sententiam, aut generalis Concilii, quod post judicium Sedis Apostolicæ removendum uti non necessarium idem Flavianus pronuntiavit. Synodus etiam Calchedonensis cum suscepit Leonis sententiam in hac caussa editam epistola 28. qua non solum de Eutychis hæresi, verum etiam de Constantinopolitano Flaviani Concilio decretum fuit, eamdem pontificiam auctoritatem comprobavit. Quid? Ipse Quesnellus in notis ad laudatam Chrysologi epistolam hoc pontificium jus inficiari non potuit. Solum ut istud aliqua ratione extenuaret, appellationem ad eum delatam tradidit uti ad Caput Occidentalis Ecclesiæ, ac si non ad Romanam Sedem per se, sed ad Occidentale Concilium delata censeri debeat, quæ ad Romanum Episcopum defertur. *Occidentalem Synodum*, inquit n. 1. *ejusque Primatem illæ* (appellationum caussæ) *attinebant*. Et n. 3. *Cum porro ad Occidentales Episcopos appellabatur, Romani proculdubio Episcopi omnium aliorum Principis consensus explorandus erat, qui & Synodi Occidentalis peculiari nomine caput, & universalis Ecclesiæ in caussa maxime fidei procurator erat, & exequutor præcipuus canonum, qui in Conciliis œcumenicis adversus hæreticos olim conditi erant*. Vide quot limitationibus hoc pontificium jus, quod fateri cogitur, circumscribat. Quatenus Romano Episcopo per se se hoc jus competat etiam extra caussas fidei, in Observationibus ad quintam Dissertationem ostendimus. In caussa autem appellationis Eutychis solius Leonis nomine epistola 28. edita est, quod illi hoc jus ratione primatus competeret, nulla necessitate imposita cogendæ Occidentalis Synodi; & uti Apostolicæ Sedis auctoritate edita, quæsita a S. Flaviano, a Calchedonensi Concilio, & a tota Ecclesia catholica suscepta, ac summam exinde vim habere agnita fuit. Non ergo unius Eutychis testimonium in hoc valet, sed Flaviani, qui a Leone hoc judicium postulavit; sed Calchedonensis œcumenicæ Synodi, totiusque Ecclesiæ, quæ idem judicium a Leone editum tanta cum veneratione susceperunt. Vides igitur, quo ex capite hæc licet ementita Eutychis appellatio ad statuendum Apostolicæ Sedis jus in ipsis Orientis appellationibus plurimum conferat. Ceteræ Quesnelli conjectationes, seu potius cavillationes cum satis ex dictis corruant, hominemque in Romanam Sedem non bene affectum ostendant, ulteriori responsione non egent.

Quesnelli commenta eliduntur.

PAS-

PASCHASII QUESNELLI DISSERTATIO OCTAVA, DE CAUSSA FLAVIANI EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

in Pseudo-Synodo Ephesina damnati atque depositi.

Ad epistolas XXXIX. & XL. (nunc XLIII. & XLIV.) sancti LEONIS *ad* THEODOSIUM *Imperatorem.*

I. Libellum Flaviani recusationis potius fuisse, quam appellationis.

Ppellationum, quæ ad Sedem Apostolicam delatæ dicuntur primis Ecclesiæ sæculis, omnium celeberrima ea est, quæ data est a Flaviano Constantinopolitano Episcopo post latam adversum se a Dioscoro sententiam. Non enim tunc, inquiunt, a provinciali vel diœcesana Synodo; sed ab ea, quæ œcumenicæ Synodi nomine gaudebat, ex omnibus videlicet Episcopis collecta, & cui tres præcipui Ecclesiæ Primates & Patriarchæ, Occidentalis per Legatos, Orientales per seipsos, intererant.

De hujusmodi igitur appellatione, quæ epistolæ 39. & 40. (*nunc* 43. & 44.) præcipua est ac unica fere materies, paucis saltem differendi necessitatem susceptum indicit consilium, etsi prolixiorem tractationem argumentum a doctioribus jampridem ventilatum non exigat.

Notandum in primis, numquam a sancto Leone scriptum esse sedem suam a Flaviano esse appellatam, sed generatim dici *appellationem interpositam*, ut in hujus epistolæ capite 3. loquitur, & quod Legati ipsius *fideliter reclamarunt, & eisdem* 1 *libellum appellationis Flavianus Episcopus dedit.*

Concinunt Leoni Ephesinæ Synodi Acta Græca in œcumenica Calchedonensi relecta, in quibus aliud nihil a Flaviano dictum refertur, quam istud: 2 *Recuso te:* παραιτουμαί σε & ab Hilaro Leonis legato: *contradicitur,* κοντραδίκιτουρ. Sive enim veram appellationem intellexerit Flavianus, ut scriptor novellus operose contendit adversus Marcam, sive recusationem, quod affirmant alii, & ipse David tandem fatetur, perinde est. Hoc unum assero, Leonis mentionem a Flaviano vel appellante vel recusante factam non fuisse. Quamquam, ut de recusatione Flaviani a Petro Marca asserta verbum dicam, miror tanta pervicacia propugnari hoc loco a Davide consuetas judiciorum canonicorum formulas, cum omnia contra jus fasque a Dioscoro præsumta cognoscantur, nec Ephesino latrocinio accommodari ullo modo possent solitæ judiciorum consuetudines ac formulæ. Esto enim recusationi non sit locus secundum juris ordinem, nisi ante latam sententiam; nec appellationi, nisi post prolatum judicium: optime id quidem, cum vel legitimus judex merito in suspicionem venit, vel ab incompetente judicium adornatur. At nihil tale in Ephesino latrocinio reperias. Initio enim Synodus legitime congregata jussu Principis, assensuque Pontificis, qui etiam per Legatos intererat, recusari ac repudiari nullatenus potuit. Restat igitur, ut tunc primum potuerint recusari Dioscorus ejusque Synodus, cum ille omnia per vim scelusque sibi vindicans, & omnem judiciorum formam subvertens, ex Episcopo visus est in prædonem & sicarium evadere, & Synodum prius legitimam convertere in latrocinium. Tunc enim non tam appellationi, quæ legitimum ac competentem judicem supponit, quam recusationi ac protestationi locus erat contra Conventum, quem *nulla ratio*, ut loquitur S. Leo, *Synodum vocari sinit.*

Joannes David, lib. de Judiciis Canon. Episcop. cap. VI. art. 3. parag. 2.

Enimvero recusationis & appellationis latum est in pluribus discrimen: quorum hoc unum est, quod recusatio sententiam in irritum mittit tamquam ab incompetenti judice latam; appellatio vero suspendit solummodo sententiæ effectum, tamquam injuste a judice, licet idoneo, profectam, donec a superiori ad examen revocetur. Porro toties tamque asseveranter Ephesinum judicium Synodi nomine indignum clamat Leo noster, etiam ante iteratam cognitionem, ut satis significet magis recusationi, quam appellationi locum fuisse. Ecqui enim Syno-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hunc fuisse libellum appellationis ad Sedem Apostolicam probabimus in Observ. n. 4. & seqq.

2 De hac formula confer Observ. n. 2. ubi etiam sequentes cavillationes elidentur.

Synodus illa vocari queat, ubi omnia prædatorie acta sunt? *Ubi*, sicut conqueritur Leo, *hi qui collecti sunt, de fide & errantibus non secundum consuetudinem protulerunt: ubi primates Synodi nec resistentibus sibi, nec consentientibus pepercerunt: ubi non omnes, qui convenerant, interfuisse cognovimus: ubi alios rejectos, alios didicimus intromissos, qui pro unius Dioscori arbitrio impiis subscriptionibus captivas manus dederunt: ubi in omnes sævitum est Ecclesias*: ubi scripta Apostolicæ Sedis Episcoporum auribus publicari non sunt permissa: ubi ejusdem Legatis suus locus non est concessus: ubi, sicut Patres Calchedonenses queruntur, *violentia facta est, vis cum plagis, minabatur damnatio, minæ exilii tendebantur, milites cum fustibus & gladiis instabant? ubi gladii & fustes, qualis Synodus est?* Hinc vides quam merito jure clamavit Flavianus: παραιτοῦμαί σε, *Recuso te*. Quia tamen Episcoporum fere omnium consensus ac subscriptio nonnullam Synodi imaginem impio conventui conciliabant, Imperatorisque ac potestatum interveniebat auctoritas; Flaviano visum est, cum postmodum appellationis libellum Apostolicæ Sedis Legatis tradidit, hanc appellationis vocem usurpare, ut ex jure appellationis novæ Synodo locus daretur.

Epist. 39. *nunc* 43. *cap.* 1. *epist.* 75. *nunc* 95. *cap.* 2. *epist.* 39. *nunc* 43. *cap.* 1. *epist.* 40. *nunc* 44. *cap.* 1.

Calched. Syn. part. 3. *act.* 1.

II. Flavianus Leonis non meminit in libello appellationis.

Appellans autem Flavianus, Leonis, ut dixi, nomen non interposuit: in quo ipsum etiam Leonem suffragatorem habemus. Cum enim de hac appellatione ac de iterando Concilio sæpius agat in epistolis post Ephesinum conventum scriptis, numquam tamen sedem suam ait appellatam: quod Pontifex sedis suæ jurium studiosissimus numquam omisisset, si ita fuisset; sed appellationem simpliciter interjectam asserit. *Cui*, inquit, *sacramento veræ Divinitatis & veræ humanitatis in Christo, quia impie nunc a paucis imprudentibus obviatur, omnes partium nostrarum Ecclesiæ, omnes mansuetudini vestræ cum gemitibus & lacrymis supplicant Sacerdotes; ut, quia & nostri fideliter reclamarunt, & eisdem libellum appellationis Flavianus Episcopus dedit, generalem Synodum jubeatis intra Italiam celebrari, quæ omnes offensiones, ita aut repellat, aut mitiget, ne aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in caritate divisum: convenientibus utique Orientalium Provinciarum Episcopis, quorum si qui superati minis atque injuriis a veritatis tramite deviarunt, salutaribus remediis in integrum revocentur; ipsique, quorum est caussa durior, si consiliis melioribus acquiescant, ab Ecclesiæ unitate non excidant. Quam autem post appellationem interpositam hoc necessario postuletur, canonum Nicææ habitorum decreta testantur, quæ a totius mundi sunt Sacerdotibus constituta, quæque subter annexa sunt.* Lego hic reclamasse Legatos, lego interpositam appellationem, lego etiam Legatis datum appellationis libellum: at vero ad quem appellatum sit, prorsus non lego. Immo, inquit Joannes David, ex his ipsis verbis perspicuum est Romanum Pontificem esse appellatum. Omnis enim appellatio necesse est ut alicui judici deferatur. Cum igitur Flavianus libellum appellationis Legatis dedit, eam ob caussam dedit, quod in eis jurisdictionem agnosceret, quæ recipiendæ appellationis potestatem faceret: jus porro istud privatis hominibus competere non potuit: unde necesse est ut tamquam Papæ Legatis libellum hujusmodi tradiderit: quia Pontificem pro idoneo appellationis discutiendæ judice agnovit. Miror homini versandis litibus ac procurandis dedito, ita jurisdicendi normam & usum latere, ut ignoret quod nemo nescit, qui forum a limine salutavit. Quis enim umquam vel somniavit libellum appellationis ei ad quem appellatur, vel ejus Vicariis tradendum esse? Immo secundum juris Romani formam eidem traditur a quo appellatum est, qui litigatori decernat Apostolos, id est litteras dimissorias, quæ sic dicunt: *Notum sit vobis R. appellasse a sententia mea, & ideo dimitto eum a judicio meo & ad vestrum dirigo*: ut ff De lib. dimiss. l. 1. Ita Paulus Apostolus cum Cæsarem appellasset a præside Festo, non alteri quam eidem præsidi appellationis vocem direxit, nec ab altero recepta appellatio aut appellans dimissus ad Cæsarem: *Tunc Festus cum Concilio locutus, respondit: Cæsarem appellasti? Ad Cæsarem ibis*. Et postea: *Ipso autem hoc appellante ad Augustum, judicavi mittere*. Jam vero Flavianus a Dioscoro ejusque infausta Synodo appellans 3 ad aliud Concilium, cuinam suum tradidisset libellum, nisi Legatis Romanis? qui fere soli iniquis Dioscori molitionibus non consenserant. Primum quia Dioscorus omnia per vim & impotentiam agens nullam juris formam servari permisisset. Deinde quia omnes fere Synodi præsules captivas manus Dioscoro dederant. Tertio quia Occidentales maxime Episcopos appellabat Flavianus, ut & Theodoritus, ac proinde necesse erat ut eorum Patriarchæ ac omnium primati innotesceret Flaviani appellatio. Denique ad universale totius Ecclesiæ Concilium provocanti, quis potius adeundus est appellationis libello, quam is, qui & Ecclesiæ totius apex summus, & in fidei caussa universalis velut procurator est, cui incumbit convocandæ œcumenicæ Synodi præcipua sollicitudo ac cura; cui denique jus primæ sententiæ pri-

Epist. 39. & 40. *nunc* 43. & 44. *c.* 3.

Act. 25. 10.

V. 12.

V. 25.

3

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Duo in Observationibus ostendemus. I. Flavianum appellasse ad Sedem Apostolicam, & ad Romanam Synodum, quæ in ejusmodi caussis a Romanis Pontificibus congregari solebat. II. auctoritatem harum Synodorum fuisse præsertim in Summo Pontifice, cujus potestas potissimum appellationibus respiciebatur. Vide n. 5. & seqq. usque ad 12.

primique loci competit in Conciliis. Hæ sunt veræ rationes, quæ Flavianum moverunt, ut appellationis vel recusationis libellum in manus Legatorum deponeret, quos ad hunc effectum necesse non erat ut jurisdictionem propriam vel Pontificis nomine haberent; sed sufficiebat ut Concilii pars essent, & interpositæ appellationis testes idonei.

III. Non necesse est ei dari libellum ad quem appellatur. Ad id vero, quod decernit scriptor ille, esse necesse ut omnis appellatio ad aliquem judicem provocet, ita est, si is verborum Davidis sensus: quoties appellatur, ad aliquem appellari. Sed duo animadvertenda sunt, ne cui fucum faciant hæc verba. Primum, male ab eo duos confundi, scilicet eum qui libellum appellationis recipit, & eum cujus est de appellatione judicare, quos longo intervallo distare ostendimus: cum is potius reciperet libellum a cujus sententia appellabatur. Deinde notandum, quod etsi ad aliquem semper appelletur, non tamen necessariò requiritur ut ejus nomen vel viva voce, vel scripto explicetur: solemnia enim appellationis aliud nihil exigunt, nisi ut mox lata sententia, judice adhuc pro tribunali sedente, litigans viva voce dicat: APPELLO. Et cum ex intervallo per libellum appellatorium appellatur, sufficit dicere, quis, a quo, & a qua sententia appellet, etiamsi appellati judicis nomen aut magistratus non exprimatur.

Evanescit igitur fucus ille, quem ex verbis S. Leonis facere tentavit David. Nec solum pro ipso non pugnant Leonis ea verba, quæ aliena interpretatione torquere voluit, sed ipsum Pontificis de sede sua silentium sensui, quem eidem affingere satagit, prorsus repugnat. Ut demus enim negativum argumentum non semper roboris plurimum habere; hoc tamen loco vim habet maximam: cum certum sit Pontificem non ita caussæ propriæ oblitum esse, ut appellationem, quam expressis verbis ad Sedem Romanam Constantinopolitanus Antistes detulisset, ipse premeret silentio, prærogativamque ultro delatam respuere videretur.

IV. Ex verbis epistolæ 40. *nunc* 44. S. Leonis appellatio Synodum spectat. 4 Ex descriptis porro epistolæ 40. (*nunc* 44.) verbis aliud nobis validissimum adest 4 argumentum, quo a Flaviano Synodum appellatam esse constat, ac deinde Leonem quatenus Synodi caput. Cum enim ex appellatione illius Episcopi, congregandæ Synodi œcumenicæ necessitatem arcessat; Sole clarius est appellatam esse Synodum, nec alterius auctoritatem pulsatam esse appellationis libello, ut de latrocinii Ephesini sententia judicium ferret. *Quam autem*, inquit, *post appellationem interpositam hoc necessario postuletur, canonum Nicææ habitorum decreta testantur*. Si enim ad unicum ex Occidentalibus Episcopum cum provinciali vel diœcesana Synodo provocatum est, quidni solus cum suis comprovincialibus judicium adornat? Ut quid omnium Ecclesiarum Sacerdotes e suis sedibus dimoventur, si unius judicio possit caussa finiri? Cur *necessario* postulata Synodus œcumenica, quando non œcumenica Synodus appellata est? Si sedes primaria libello adita est, sedi suæ Pontifex litigantes sistat, rem discutiat, Coepiscoporum sententiam postulet, judicium decernat; & caussa finita est. Sed ideo *necessario* postulari generalem Synodum *post appellationem interpositam* censuit Leo, quia illam a Flaviano postulatam esse ex ipsius libello atque ex consuetudine ecclesiastica intellexit: nec suæ providentiæ judicioque existimavit esse permissum, an Synodo cogendæ supersederetur, an instaretur; sed ex necessitate & ex officii sui debito esse duxit pro ea impetranda etiam *cum gemitibus & lacrymis*, ut ipse ait, *& genibus provolutum deprecari*, ut scribit Liberatus. Ita Innocentius Papa I. deposito S. Joanne Chrysostomo, *œcumenicam Synodum*, ait Sozomenus lib. 8. cap. 26. *convocare studuit*: scribensque ad Clericos Constantinopolitanos, sic habet: *Sed quo nam remedium hisce rebus in præsenti afferemus? Necessaria erit synodalis cognitio: quam etiam multo jam antea congregandam diximus. Ea quippe sola est, quæ hujusmodi procellarum impetus retundere potest. Quam quidem donec consequamur, expedit medelam calamitatis hujus committere voluntati magni Dei ac Christi ejus Domini nostri*. Et postea: *Ac nos quidem multum deliberamus, quonam modo Synodus œcumenica congregari possit: per quam divina voluntate turbulenti isti motus consopiri possint*. *Liberatus Diac. Brev. cap. 12.*

Idem sibi onus incumbere intellexit, ut diximus, S. Leo: sensere & reliqui Occidentalium partium Antistites, qui audito appellationis nuntio, caussam hanc ut sibi omnibus communem & cuique propriam amplexi sunt, supplicesque Imperatorem per Leonis litteras adierunt, ut Synodum generalem congregari juberet, in qua discusso iterum Eutychis dogmate, Flavianique ac Dioscori caussis cognitis, sententiam ferrent finem huic negotio impossituram. *Omnes*, inquit Leo, *partium nostrarum Ecclesiæ, omnes mansuetudini vestræ cum gemitibus & lacrymis supplicant Sacerdotes: ut quia & nostri fideliter reclamarunt, & eisdem libellum appellationis Flavianus Episcopus dedit, generalem Synodum jubeatis intra Italiam celebrari; convenientibus utique Orientalium provinciarum Episcopis*. *Ep. 40. nunc 44. cap. 3.* Votum quidem suum Leoni significare nondum potuerant omnes Occidentales Episcopi; sed Pontifex ut omnium caput ac lingua, omnium mentem Theodosio explicat, omnium jus apud eumdem prosequitur ac urget, nullatenus dubitans

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Hoc argumentum expungetur in Observ. n. 13. Leonisque mens explicabitur n. 14. & seqq.

bitans quin omnes appellationem ad se delatam apud se vellent, congregata Synodo, discuti: neque hoc sibi sumens, ut Synodum suo unius nomine postularet; ne jus omnibus commune, proprium sibi facere ac reservare soli videretur. Notandum porro diligenter ex illis Leonis nostri verbis Occidentales omnes Episcopos & Ecclesias, non eo solum nomine Synodum supplices postulare, quod fidei caussa omnibus communis periclitaretur, vel aliam ob rationem; sed ob id maxime, *quia & Legati Sedis Apostolicæ reclamarant, & eisdem appellationis libellum dederat Flavianus*. Jus enim inde suum arcessunt, Leone teste, Occidentales Episcopi omnes, nec aliam proferunt hoc loco rationem.

V. Legatos Sedis Apostolicæ omnium Occidentalium nomine interfuisse Synodo, omniumque personam gessisse.

Ex quo consequi necessario mihi videntur duo maximi momenti: alterum quidem, quod superius discussimus, non ad unum Pontificem aliquem, sed ad omnes Occidentis saltem Episcopos devolutam esse Flaviani appellationem: alterum 5 Legatos Sedis Apostolicæ, non Romani solummodo Pontificis nomine Ephesinæ Synodo secundæ interfuisse, nec alias interesse consuevisse œcumenicis Conciliis in Oriente congregatis, sed & omnium totius Occidentis Episcoporum vice, quorum procurationem gerebant, cum per se interesse iidem non poterant. Hoc enim solemne erat Romano Episcopo, ut cum primum Synodus universalis indicta erat, omnes sui Patriarchatus Episcopos ea de re admoneret, cogeretque ipse Romæ Synodum, ad quam invitati Occidentales confluerent: ut in commune de negotio illic tractando dissererent, deligerentque Legatos absentium vicem impleturos. Nimirum qui ex illa Romana Synodo Legati mittebantur, non solius Pontificis Legati erant, nec ab ipso solo mitti dicebantur, sed ab universa Synodo missi erant, ejusdem agebant vicem; tametsi Legatorum Sedis Apostolicæ nomen semper retinerent: quia Occidentalium omnium coryphæus erat Pontifex. Hoc clarissimum evadit ex tertia Synodo œcumenica Ephesina; ubi Cyrillus Legatorum Apostolicæ Sedis sententiam resumens, sic loquitur: *Deposuerunt enim supplentes locum Sedis Apostolicæ totiusque Synodi sanctissimorum Deoque dilectissimorum Occidentalium Episcoporum*. Et in relatione missa ad Imperatorem: *Piissimus*, inquit, *magnæ vestræ Romæ Archiepiscopus, & universa Occidentalis Synodus, per sanctissimos Episcopos, quos ad nos ipsa misit* &c. Idem manifestum est ex Concilii sexti Actis, ubi Episcopi Portuensis, Paternensis & Rhegitanus locum tenere dicuntur Concilii antiquæ Romæ, in quo centum & viginti Episcopi convenerant. Hinc sæpe sæpius cum Pontifex noster Legatos ex Synodo mittit, non suo tantummodo, sed & Concilii nomine scribit in hunc modum: *Leo & sancta Synodus, quæ Romæ convenit* &c. Si quando autem vel bellorum tumultus, vel publicæ calamitates, vel temporis angustiæ Synodum ex omnibus suis diœcesibus convocare Pontificem non sinebant, tunc vel unaquæque diœcesis suum cogebat Concilium, ex quo Legati ad Romanam Synodum missi sententiam Episcoporum illius diœceseos ferrent, quæ demum communibus totius Patriarchatus Legatis ad œcumenicam Synodum profecturis tradebatur: iidemque Legati a Sede Apostolica ceterarum principe, ubi Concilium convenerat, & ad cujus Episcopum omnes Occidentales per Legatos vel litteras velut ad κορυφαῖον, ut a Basilio vocatur, confluxerant, nomen Legatorum Sedis Apostolicæ sortiebantur. Ita Leo noster indicta Synodo Calchedonensi, misit in Gallias, ut diœcesis Gallicanæ suffragium ex Synodo Romam missum, per Legatos Apostolicæ Sedis ad œcumenicam Synodum deferretur. Testem habemus Leonem ipsum in epistola, quam Gallicanis Episcopis rescripsit post acceptas eorum litteras. *Optassemus quidem*, inquit, *fraternitatis vestræ litteras eo tempore, quo promiseratis, accipere: ut profecturis ad Orientem fratribus nostris, quos ad sanctam Synodum vice nostra pro catholicæ fidei defensione direximus, etiam vestræ sententiæ professio jungeretur*. Cum denique tam arctus œcumenicæ Synodo congregandæ terminus præfixus erat, ut nec aliarum diœceseon suffragia expectare, vel ad eas ne litteras quidem mittere sineret; tunc coacto Concilio vel ex diœcesi Urbis, vel ex iis Episcopis, qui tum in Urbe morabantur, Legati mittebantur, qui totius Patriarchatus Occidentalis procurationem a Patriarcha ejusque diœcesana vel provinciali Synodo suscipiebant gerebantque, & personam Occidentalium omnium in œcumenica sustinebant.

Parte 2. Ephes. Syn. Act. 3.

Ep. 77. nunc 102. ad Episc. Galliarum cap. 1.

Ita factum est a Leone, postquam de indicta Ephesina Synodo secunda ex Oriente nuntium accepit. *Imperator* enim, ut habet Pontifex, *cupiens quam celerrime turbata componi, episcopali Concilio, quod Ephesi vult haberi, nimium breve & angustum tempus indixit, diem Calendarum Augustarum præstituendo Conventui: cum major pars reliqui sit temporis absumenda, ut profectio Sacerdotum, qui negotio sufficiant, valeat ordinari*. Rebus, inquam, ita dispositis, aliud nihil restabat, nisi ut Pontifex de Occidentalium suorum fide securus, eos dirigeret in Orientem, qui omnium caussam agerent, scriberetque proculdubio de omnibus, quod de Gallicanis scriptum a se fuisse ad Calchedonensem Synodum ipse narrat in rescripto ad Galliæ Episcopos. *Merito*, inquit, *nos cognoscimus fratribus & Coepiscopis nostris Orientalibus intimasse quod se-*

Ep. 27. nunc 31. ad Pulcheriam c. 4.

Ep. 77. ad Galliarum Episc. c. 2.

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hæc & sequentia excutientur in Observ. num. 25. & seqq.

secundum evangelicam apostolicamque traditionem de Incarnatione Domini nostri Jesu-Christi *una esset omnium nostrum & indiscreta confessio* &c.

Inde manifestum est, quam male sibi providerit Joannes David, cum ex eo quod Legatis traditus dicebatur appellationis libellus, ad Leonem unum provocatum esse a Flaviano asseruit: siquidem ex dictis patet non solius Pontificis personam gessisse Legatos, sed omnium Occidentalium; ac proinde ad eos omnes delatam esse appellationem, quorum nomine intererant Synodo. Ac consequenter jure merito Synodum omnes Occidentalium partium Episcopos postulasse, teste S. Leone, ac ejus necessitatem ex Legatorum reclamatione & Flaviani appellatorio libello eisdem oblato, arguisse.

VI. Ex Sardicensibus canonibus a Leone laudatis male arguit David.

At vero, inquit scriptor ille, S. Leo Nicænorum, id est hoc loco, Sardicensium canonum auctoritatem profert, ut ex appellatione Flaviani postulationis suæ æquitatem afferat. Nullam porro appellationem commemorant Sardicenses canones præter eam, quæ Romanum Episcopum unice spectat: quare vel Synodi decretis male & extra caussam abutitur S. Leo, inquit ille; vel appellationem Flaviani sibi sensit esse devolutam.

Prævaricari dixerim, qui tam infirmis fulcimentis caussam sustentat, tamque contrariis sibi argumentis. Ita enim obscura sunt apud plerosque decreta illa Nicææ habita, quæ a S. Leone laudantur, ut nihil obscurius. Nihil quippe tale legitur inter Nicænos canones: & ad Sardicenses confugere cogitur David, quos sub Nicænorum nomine citatos a Leone divinat, ut a multis ante ipsum divinatum est. Verum hoc non inviti concedimus, 6 Sardicenses canones alieno hic nomine vestitos adductos esse a Leone, ut necessitatem Concilii oecumenici argueret: jam absurdissimum esse contendo, quod inde consequi vult David, nimirum nemini tunc notum non fuisse, Flaviani appellatione Apostolicæ tantummodo Sedis tribunal pulsatum esse, cum de solis hujusmodi appellationibus decernant canones Sardicenses. Hanc enim argumentandi rationem nemo est qui non Leone indignam existimet.

Si de solis appellationibus ad Romanum Pontificem statutum est aliquid Sardicensibus canonibus, necesse est ut congregetur Synodus oecumenica, quæ de appellatione Flaviani judicet.

Atqui de solis appellationibus ad Romanum Pontificem statuunt Sardicenses canones.

Ergo necesse est ut oecumenica Synodus de Flaviani appellatione judicatura convocetur.

Vides, mi David, quam sit absurda illa major propositio, cui tamen inniti necesse est argumentationem tuam: rectius enim hoc in gratiam sedis suæ elicere Leo videretur. De solis appellationibus ad Sedem Apostolicam agunt Sardicenses: Ergo auctoritate Sardicensium canonum sola Sedes Apostolica de appellatione Flaviani judicare debet. At illud non elicit S. Leo, sed potius ex Sardicensium canonum decreto congregandum esse Concilium, in quo appellatio discuteretur. Ut vero recte procedat argumentatio Leonis, unum supponendum est, quod a Davidis mente alienissimum, quodque maximi est momenti: nimirum Pontifici persuasum fuisse, quod cum Sardicensis Synodus Episcopis appellandi ad Sedem Apostolicam seu ad Episcopum Romanum potestatem fecit, non ad Episcopum solitarie sumtum, sed ad eum suarum Dioeceseon Episcopis septum deferri voluit appellationem, nec aliter hanc dijudicandam censuit, quam ab omnibus Occidentalibus Episcopis sub Patriarcha suo congregatis, *convenientibus utique*, ut expressis verbis hoc loco habet Leo, *Orientalium Provinciarum Episcopis*. Tunc enim vitiosum non erit Pontificis ratiocinium, ita Augustum urgentis; sed potius dialecticæ canonibus omni ex parte congruet. Quod ut demonstretur, S. Leonis enthymema in syllogismum resolvi debet; ex quo quid ipse in mente habuerit, quidque necessario supplendum sit, nemo Sole meridiano clarius non videat.

Tale est igitur Pontificis enthymema ex epistolis 39. & 40. (*nunc* 43. & 44.)

Tribunal illud, ad quod appellandum censuit Sardicensis Synodus, post appellationem Flaviani interpositam necessario postulandum est.

Igitur Concilii oecumenici tribunal, seu Concilii Occidentalis sub Patriarcha suo convenientibus ex Oriente & ex toto Orbe Episcopis, post interpositam Flaviani appellationem necessario postulandum est.

Hujus enthymematis minorem suppleri necesse est, ut in syllogismum perfectum evadat: quem subjicimus.

Tribunal illud, ad quod appellandum censuit Sardicensis Synodus, post appellationem Flaviani interpositam necessario postulandum est.

Atqui Synodus Sardicensis ad Concilii oecumenici tribunal, seu Concilii Occidentalis sub Patriarcha suo congregati, convenientibus ex Oriente & ex toto Orbe Episcopis appellari censuit.

Ergo Concilii oecumenici tribunal, seu Concilii Occidentalis sub Patriarcha suo, convenientibus utique ex Oriente & ex toto Orbe Episcopis, post appellationem Flaviani interpositam, necessario postulandum est.

VII. Ex dictis eruitur nova canonum Sardicensium explicatio.

Porro non hoc tantummodo habemus ex Leonis mente ac ratiocinio, quod in præsenti probatum volebamus; scilicet nec ad solum Pontificem appellationis libellum datum esse a Flaviano, nec id sibi Leonem ipsum

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Vide hac in re Observationes n. 20. & seqq. in quibus tota sequens Quesnelli ratiocinatio ad crisim exigitur.

ipsum sumsisse, ut solus post appellationem judicaret; sed egregiam præterea ac singularem Sardicensium canonum interpretationem accipimus ab ipso Pontifice Romano traditam, talique Pontifice, quo neque doctior quisquam, neque jurium sedis suæ studiosior, Romanam umquam rexit Ecclesiam. Ipso, inquam, Leone interprete docemur, quid per Episcopum Romanum fieri deberet cum ad ipsum appellabatur, & quo sensu ad ipsum appellari concessere canones illi. *Ipsi enim sunt canones*, inquit Gelasius Papa, *qui appellationes totius Ecclesiæ ad hujus sedis examen voluere deferri*. Ut res facilius intelligatur, lectoris oculis subjiciendi sunt canones Sardicenses.

Gelasius PP. ep. 4. ad Faustum Mag.

CANON III. *Quod si aliquis adjudicatus fuerit in aliqua caussa, & putat se bonam caussam habere, ut iterum Concilium renovetur; si vobis placet, sancti Petri memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui caussam examinarunt, Julio Romano Episcopo: & si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur, & det judices: si autem probaverit talem caussam esse, ut non refricentur ea quæ acta sunt, quæ decreverit confirmata erunt: si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet.*

CANON IV. *Gaudentius Episcopus dixit: Addendum, si placet, huic sententiæ, quam plenam sanctitate protulisti, ut cum aliquis Episcopus depositus fuerit eorum Episcoporum judicio, qui in vicinis locis commorantur, & proclamaverit agendum sibi negotium in Urbe Roma, alter Episcopus in ejus Cathedra post appellationem ejus, qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi caussa fuerit in judicio Episcopi Romani determinata.*

CANON VII. *Osius Episcopus dixit: Placuit autem ut si Episcopus accusatus fuerit, & judicaverint congregati Episcopi regionis ipsius, & de gradu suo eum dejecerint; si appellaverit qui dejectus est, & confugerit ad Episcopum Romanæ Ecclesiæ, & voluerit se audiri; si justum putaverit, ut renovetur judicium*, (al. *examen*) *scribere his Episcopis dignetur, qui in finitima & propinqua Provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, & juxta fidem veritatis definiant. Quod si is, qui rogat caussam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit Episcopum Romanum, ut de latere suo Presbyterum mittat; erit in potestate Episcopi quid velit & quid æstimet. Et si decreverit mittendos esse, qui præsentes cum Episcopis judicent, habentes ejus auctoritatem a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio. Si vero crediderit Episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio suo judicaverit.*

Observandum porro Concilium istud convocatum in gratiam sancti Athanasii, Marcelli, Asclepæ & aliorum Episcoporum, quos calumniis jampridem vexabant Ariani: quod vel inde manifestum est, quod ad Julium tunc Romæ Episcopum litteræ decernuntur, non aliam ob caussam, quam ut Athanasii negotium ad se pertinere intelligeret vi istorum canonum.

2. Consilium Episcoporum orthodoxorum, qui illuc convenerant, istud imprimis fuisse, ut caussam S. Athanasii ejusque sociorum in Occidentem pertraherent: tum quia plerique Orientales, penes quos summa rerum erat, ipseque Imperator, Athanasium angue pejus oderant, ejusque perniciei toti adlaborabant: tum quia maxima pars Sardicensium Præsulum Occidentalium erant Ecclesiarum, eorumque præsertim coryphæus Osius Cordubensis, totius Synodi ingenium & lingua.

3. Canones illos in gratiam Athanasii conditos, ad ipsius etiam mentem, & velut ex præjudicio, quod ipse Romam petens creaverat, esse constitutos. Septimo enim circiter ante Sardicense Concilium anno illuc se Athanasius contulerat, postquam Eusebiani ad Julium Papam Legatos misissent, qui ejus auctoritatem, Occidentalisque Concilii tribunal adversus Athanasium compellerent. Et revera Concilium Occidentale Romæ mense Junio an. 341. convocandum velut ex utriusque partis compromisso indictum est, ac postea celebratum.

His consideratis Sardicenses Patres in trium illorum canonum primo supponunt Episcopum a proprio Provinciæ suæ Concilio sententiam excepisse; sed eumdem injuriam sibi factam esse existimantem postulare, *ut Concilium renovetur*. Osius, quem & diuturnus rerum ecclesiasticarum usus, & Arianorum importunæ tergiversationes docuerant sæpissime accidere, ut sine ulla ratione ac pro hæreticorum vafritie Episcopi sedibus suis moverentur in Concilium congregandi, censuit optimum fore, si alicui a Concilio daretur facultas dijudicandi utrum & quando appellationi locus esse deberet; ne judicia ecclesiastica paterent magis nebulonum quorumdam artibus ac proterviæ, quam sæcularia. Habes enim Codicis libro septimo Titulum LXV. QUORUM APPELLATIONES NON RECIPIUNTUR: *Et cessat appellatio*, ut Glossator habet, *quandoque ideo quia necessaria non est: quandoque ideo, quia non mereatur appellator audiri:* quod toto Titulo citato explicatur. Quem potius hoc munere decorasset Synodus, quam Pontificem Romanum, communem omnium Patrem, & in quo sancti Petri Apostoli memoria honoranda erat? Synodus enim provincialis suspecta erat damnato: vicinarum Provinciarum Episcopis eam ob caussam congregari e re ecclesiastica non erat: hoc igitur oneris Romano datum, cui nec operosa inquisitione, aut totius negotii accurata discussione ad id opus erat; sed summatim tantum vel ex litteris priorum judicum cognoscere, sicut sæculari judici facile est statim decernere, quorum appellationes recipere permittant aut vetent juris civilis leges.

Porro *si probaverit talem caussam esse ut non refricentur ea quæ acta sunt*, suum stat provinciali sententiæ robur integrum: *si judicaverit renovandum esse judicium*, decernit re-

nit renovandum, scribitque *Episcopis, qui in finitima & propinqua Provincia sunt, ut ipsi diligenter omnino requirant, & juxta fidem veritatis definiant*. Mittit etiam, si ita voluerit, Presbyterum e suo latere, qui Episcopis judicaturis suffragium suum jungat auctoritate, ac nomine ejus a quo mittitur.

Hæc habentur in Canone septimo, ubi non plurimum interest, an quæ duobus illis Canonibus efferuntur, de revisione seu retractatione simplici prioris judicii, an de vera appellatione intelligi debeat: cum illud omne ita auctoritate Concilii statuatur, ut in potestate litigantis maneat tribunal illud adire. Certe in duobus illis Canonibus appellationis vox non occurrit, nisi semel tantum: *si appellaverit & confugerit ad Romanum Episcopum*; cujus loco in Synodo Africana, ubi refertur Canon 7. & in Græca versione legimus: *si appellasse videatur*: ex quo videntur Præsules istud appellationis veræ nomine non esse dignatos, quod his aliis verbis sæpius exprimunt: *Renovare examen*, *renovare judicium*, *refricare quæ acta sunt*, *confugere ad Episcopum Romanum*, *caussam iterum audiri*. Quamobrem cum ait, *Si appellaverit*, non addit, *ad Romanum Episcopum*; sed subauditum vult potius, *aliud judicium*; subjicit vero statim: *& confugerit ad Romanum Episcopum*: ut nimirum aliud judicium impetret secundum Synodi decretum.

An vero ad posterius istud judicium judices de novo dati cum prioribus convenire deberent secundum mentem Canonis; affirmat Marca, negat David: & ex ipsis Canonis verbis obscurum mihi & incertum videtur. Quamquam omnino insolens videretur, ut uni Provinciæ in alteram jus daretur, hujusque sententiam, eadem neglecta Provincia, ad examen illa revocaret. Viam ecclesiasticæ disciplinæ ac consuetudini magis congruentem inierant paucis ante annis Antiocheni Patres, quamquam & catholicæ doctrinæ & sancto Athanasio infensi, cum Canone 14. statuerunt, ut ad judicium de Episcopo habendum, diffidentibus comprovincialibus Episcopis, vicinæ Provinciæ Episcopi advocarentur, *ut per eos simul & per comprovinciales Episcopos, quod justum visum fuerit, approbetur*.

VIII. Non inversum esse ordinem Canonum Sardicensium: ex quo eorum sensus aperitur.

Quod ordinem trium illorum Sardicensium Canonum spectat, conjectura est Petri Marcæ a Joanne Davide laudata, nativum non esse eum, qui nunc in omnibus excusis manuscriptisque codicibus conspicitur; nimirum septimum Canonem jungendum esse tertio & quarto: immo contendit solus David quarto esse præponendum. Conjectationem istam vel soli Codices Romanæ Ecclesiæ, seu Dionysianus, seu noster Dionysiano antiquior, funditus evertunt. Quis enim credat Innocentii Papæ I. temporibus, id est, quinquaginta & quinque annis post Sardicensem Synodum, tantam perturbationem in ordinem Canonum invectam, aut inemendata exemplaria Romam transmissa, vel ab Osio in Occidentem secum adportata? Quis putet ita in omnes codices irrepsisse errorem, ut quotquot ex omnibus mundi partibus videri huc usque contigit, ea ordinis inversione laboraverint; nullus genuinam Canonum seriem repræsentet? Audaciorem igitur nemo est qui non pronuntiet conjecturam, quam nec ulla necessitas postulat, nec probabilem facit ulla ratio idonea, nec ullus codex non reprobat. Quod enim illorum trium Canonum eadem est materies; quod præsertim tertius & septimus unum idemque definiunt, arguit potius interjecto tempore editos esse, quam una serie ac una manu conditos: quia si eodem tempore, eademque occasione definitum esset quicquid utroque continetur, in unum eumdemque Canonem conjectum esset. Duo porro ideo facti sunt, quia post aliqua alia in Synodo ventilata, venit in mentem Episcopi alicujus priora decreta revolventis, hæc tertii Canonis de Romano Episcopo verba, *det judices*, contractiora esse, nec formam judicii, de quo agebatur, satis aperire: hinc postulavit ille Canonem explicari, conditionesque judicii de novo ordinandi distinctius exprimi: quod & obtinuit, condito eum in finem septimo Canone.

At contra argutatur David ex his Canonis quarti verbis: *Addendum, si placet, huic sententiæ, quam plenam sanctitate protulistis; ut cum aliquis Episcopus depositus fuerit* &c. Ex his, inquit, verbis evidenter sequitur, Canonem, qui quarto huic præibat, aliquid statuisse circa depositionem Episcopi. De hac tamen nihil prorsus in tertio Canone; solus septimus eam expresse attingit. Igitur septimus Canon quarto debet præmitti. Nugæ, nugæ: in nullo enim trium Canonum quicquam de depositione decernitur; sed eam omnes supponunt. Hoc ceteris amplius habet Canon tertius, quod omnes omnino Episcoporum complectitur caussas, in quibus qui caussa cecidisset, de altero judicio appellando vellet cogitare: quas inter dubium non est primum eam locum tenere, in qua depositionis pœna illata esset Episcopo. Id probe intellexit Gaudentius significari primis Canonis verbis: *Quod si aliquis adjudicatus fuerit Episcopus* IN ALIQUA CAUSSA: hoc est, in qualibet caussa: unde postulavit, ut in depositionis caussa, quæ una illarum & quidem major erat, id decerneretur (quod in aliis locum non habebat) ne dum appellationem suam apud Apostolicam Sedem prosequitur depositus Episcopus, alius ei superordinetur, donec an appellationi locus dandus, an priori standum judicio, decernat ex mandato Synodi Romanus Pontifex, resque demum tota novo judicio determinetur.

IX. Duo ex ordine legitimo Canonum confirmato consequuntur.

Confirmato semel antiquo ac genuino Canonum istorum ordine, pro quo novum Joannes David non alio animo supposuit, quam ut novellam suam contortamque illorum interpretationem utcumque fulciret; jam per se ruit ædificatio hæc, cujus dimotum

motum est fundamentum. Duo sunt autem, quæ inde consequi manifestum est. Unum, non genuinam esse interpretationem, quæ defendi non possit, nisi inverso Canonum ordine, contra omnium codicum excusorum & MSS. fidem; contra Latinorum Græcorumque scriptorum omnium, qui Canones istos vel ediderunt, vel interpretationibus ac suis commentariis illustrarunt, judicium; contra antiquissimum Ecclesiæ Romanæ, cujus partes maxime aguntur, testimonium ex utroque codice erumpens.

Alterum inde consectaneum est, mentem Concilii Sardicensis non tam ex contractioribus obscurioribusque Canonis tertii & quarti verbis, quam ex fusiori clariorique definitione septimi esse investigandam. Posteriores enim cogitationes prioribus derogant, & ex posterioribus decretis priorum accipienda interpretatio est: nisi communibus juris legibus, communique ipsi sensui nuntium velis remittere. Si igitur, quod contendit David, minus tribuitur Pontifici Romano in tertio Canone, quam in septimo, minus etiam in septimo quam in quarto: cum septimus ultimo loco sit conditus, ex eo petenda est procul dubio priorum intelligentia, & ad hujus septimi sensum reducendus aliorum sensus. Nec temere quis, his consideratis, putaverit, Episcopos Orientales, qui Synodo intererant, animadvertentes verba hæc tertii Canonis, *det judices*, quæ nihil de loco, formaque judicii præscribunt, latissimum jus creare Pontifici, prævidentesque fore aliquando, ut vi hujus decreti caussæ Orientis in Occidentem traherentur, ac pro unius arbitrio Pontificis terminarentur, sese commoverunt, petieruntque ut certi limites ponerentur concesso privilegio, nec extra suas Provincias judicarentur. Augebat suspicionem Orientalium, quod Gaudentius, quem unum ex Occidentalibus fuisse & nomen & loquela indicant, dum Canone quarto de addendis ad superiorem differit, sic interpretatus est verba Canonis, ut horum loco: *Si putat se bonam habere caussam, ut iterum Concilium renovetur;* hæc alia supposuerit: *Si proclamaverit agendum sibi negotium in Urbe Roma:* & pro his: *Renovetur & det judices:* ista: *Caussam in judicio Romani Episcopi determinari:* qua interpretatione mirum in modum ampliabatur superius decretum. Quamobrem reclamantibus Episcopis satisfactum puto per septimi Canonis conditionem, quo & tertius explicatus est ac temperatus, & suspicio ex affectata Gaudentii interpretatione nata, ab animis Orientalium obliterata est.

Confirmatur ex modo, quo tres isti Canones concepti sunt: tertius enim & septimus omnino Canonis & decreti formam habent. Hoc tertii clausula indicat: *Si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet.* Septimi similiter initium auctoritatem præ se fert Synodi decernentis ore sui Præsidis Osii: *Osius Episcopus dixit: Placuit.* Quartus vero propositionem solummodo continet Episcopi unius, Gaudentii scilicet, qui Synodo non præsidebat, & timide proponit ex proprio ingenio rem a Synodo examinandam: *Addendum*, SI PLACET, *huic sententiæ:* nec responsum est a Synodo: *Placet.* Adde, nihil ab eo directe propositum de judicio renovando, vel judicii forma; sed tantummodo de non superordinando Episcopo in locum appellantis: quod vel ex titulo utrique codici inserto intelligitur, qui sic se habet in nostro veteri: *ut appellanti non superordinetur Episcopus.* Et apud Dionysium Exiguum: *ut nullus accusati sedem usurpet Episcopi.* Ex quibus manifestum est, non ex isto quarto Canone jus recipiendarum appellationum sibi vindicasse antiquiores Romanæ Ecclesiæ Proceres, qui codicis auctores fuerunt, sed solummodo ex tertio & septimo. Illius titulus in nostro talis est: *De appellatione ad Episcopum Romanum:* hujus vero talis: *De retractanda caussa appellantis in Synodo provinciali.* Ac demum certum evadit uni septimo inhærendum, qui ad tertii & quarti explicationem conditus videtur: cum uterque, aliquot allocutionibus interpositis, ad examen est revocatus instantia Episcoporum.

Ad hunc igitur respexisse nostrum Leonem putaverim, atque ex eo per consequentiam Synodum in Occidente postulasse, ad quam & Orientales convolarent. Cum enim Canon facultatem faciat Episcopo Romano decernendi Synodum ex finitima & propinqua Provincia, in qua renovetur examen caussæ Episcopi a sententia propriæ Provinciæ appellantis: si ab universali Orientalium Provinciarum Synodo appellaretur; sequitur ut universalem alteram in Occidente, ad quam & concurrant Orientales, postulare possit Romanus Pontifex: qualem revera postulavit Leo, ut ex superioribus constat.

Si porro ex quarto etiam Canone jus X.
suum asseruisse Pontifices Romanos, & il- An ex
lum Leonem pariter ob oculos habuisse con- quarto
tenderis; nolim ego contentiose nimis con- Canone
traire. At si appellationem in eo comme- arguerit
moratam ad solum velis spectare Pontifi- sanctus
cem, quod asserere videtur David, hoc & Leo.
Sardicensium Præsulum & sancti Leonis menti contrarium existimamus. Sardicenses enim hoc unum ajunt: *Si Episcopus depositus proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma*, caussam *in judicio Episcopi Romani* esse determinandam. Quid sit vero *judicium Episcopi Romani*, patet ex ipsis canonibus, de quibus agitur, ubi *judicium renovari* & *Concilium renovari* pro uno & eodem accipiuntur. Et vero si judicium pro sententia acciperetur, non fuisset dicendum *in judicio*, sed tantum *judicio*. Constat igitur Concilium Romani Episcopi hic intelligendum. At quale Concilium, investigandum nobis est.

Multiplex Concilium Romano subest Pontifici, sicut multiplicem in se uno habet administrationis ecclesiasticæ gradum. Est enim simul Urbis Episcopus, Romanæ Provinciæ Metropolita, suburbicariarum Diœceseon Primas,

mas, Occidentalis tractus Patriarcha, in tota denique Ecclesia caput & apex. Ut Episcopus, Synodum habet parœcialem, seu, ut nunc loquimur, diœcesanam; ut Metropolita, provincialem; ut Primas, Synodum Diœceseon plurimarum; ut Patriarcha, patriarchale totius Occidentis; ut in Ecclesia caput & primas, œcumenicum. Cum intra Parœciam seu Diœcesim propriam ad eum appellatur a sententia judicis inferioris,
7 7 ad ejus appellatur Synodum parœcialem, seu ad eum Cleri sui consilio septum; cum ex Provincia, ad provincialem; cum ex Diœcesibus suburbicariis, ad diœcesanam; cum ex tractu Occidentali, ad Occidentalem; cum ex aliis Ecclesiæ partibus, ad œcumenicam & universalem; nisi ex libera appellantium optione ac libello aliud significetur. Ad hanc, ni fallor, normam Sardicensis Canonis sensus eruendus est; ac eadem ratione de Flaviani appellatione judicandum.

Et certe quisquis æquitatis leges ac humani ingenii indolem, sepositis omnibus præjudiciis, consuluerit, numquam adducetur ut credat Episcopum totius jam suæ Provinciæ sententia condemnatum, deinde in altera adhuc vicinæ Provinciæ Synodo, quod vult David, eidem sententiæ subjectum, idque auctoritate Pontificis Romani per Legatum e latere missum præsentis ac subscribentis, eidem uni Pontifici caussam suam committere voluisse. Quam igitur satius est existimare litigantem eum Episcopum post tentatum Provinciæ suæ tribunal, Pontificisque opem exploratam, de majori Synodo appellanda cogitasse, qualis est vel Occidentalis, vel œcumenica; jusque illius Synodi appellandæ Episcopis concessum esse a Sardicensi Synodo: quæ Pontificem Romanum nominavit, ut illius caput ac primatem, cui nimirum debebat velut Synodi procuratori libellus appellationis tradi, & ex hujus primatus jure, & ex necessitate, Synodo videlicet, cui daretur, nondum congregata.

XI. [L]eo & Imperator [V]alentinianus explicationi [n]ostræ subscribunt.

Sed quid conjecturis agimus, qui Pontificem ipsum Leonem Canonis Sardicensis & appellationis Flaviani habemus interpretem? Cum enim ex subjecto epistolæ suæ Canone Sardicensi *generalem ex toto orbe Synodum intra Italiam*, id est Synodum Occidentalem, *ad quam conveniant Orientalium Provinciarum Episcopi post Flaviani appellationem*
8 8 *necessario postulari* ac celebrari debere significet: cum præterea in eo Canone nihil aliud ea de re habeamus, quam *caussam Episcopi, qui proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, in judicio*, hoc est Concilio, *Episcopi Romani esse determinandam*: sequitur absque dubio judicium seu Concilium istud Romani Episcopi aliud non esse, Leone ipso teste, quam œcumenicum ex toto orbe, seu generalem Synodum intra Italiam, ad quam utique Orientalium Provinciarum Episcopi conveniant. Ita honorabatur sancti Petri Apostoli memoria, cum post Orientalem Synodum, cui non interfuerat Romanus Pontifex, aliud judicium adornari in Occidente permittebatur, cui ipse præesset, quod per ipsum prioris Synodi sententiam ad incudem revocaret, & cujus judicium ex ore Pontificis prodiret: post quæ usurpari posset, quod Leo in epistola ad Theodoritum scripsit in hunc modum: *Solis justitiæ jubar densis per Orientem nebulis impeditum, pure ab Occidente resplenduit; ubi culmen suum in Apostolis & Doctoribus principaliter collocavit.* *Epist. 93. nunc 120. ad Theod. cap. 2.*

Sententiæ nostræ clare succinunt litteræ
9 9 Valentiniani & Augustarum, quas ex sancti Leonis suggestione dictatas, ad ejus mentem & consilium scriptas esse non dubito. Porro postquam ille dixit quod *secundum solemnitatem Conciliorum* (Sardicense intelligit) *Constantinopolitanus Episcopus Romanum per libellos appellavit*: ut notum faceret non appellatum esse per Flavianum ad Romanum Episcopum solitarie sumtum, sed ad omnes potius Occidentis Episcopos sub Patriarcha suo congregandos, convenientibus utique Orientalium Provinciarum Episcopis, ut superius exposuimus; consequenter & ad Concilii Sardicensis mentem Leonisque interpretationem postulat, *ut prædictus Sacerdos* (Leo) *congregatis ex omni orbe etiam reliquis Sacerdotibus intra Italiam, omni præjudicio submoto, a principio omnem caussam, quæ vertitur, sollicita probatione cognoscens, sententiam ferat, quam fides & ratio veræ Divinitatis expostulat*. Eadem ratione Licinia Augusta postulat *ut caussa fidei & christianæ religionis, quæ mota est, in partibus Italiæ congregato Concilio ex integro perquiratur*. Eodem denique sensu Concilium istud, quod *congregatis ex omni orbe reliquis Sacerdotibus intra Italiam haberi* vult Valentinianus, quod & generalem ex toto orbe Synodum Leo nuncupat, Placidia Augusta vocat *Concilium Apostolicæ Sedis*, ad quod postulat, *ut judicium transmittatur*: Synodi Nicænæ seu Sardicensis mentionem injiciens, ut ex ejus auctoritate cogendam

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 Nullas appellationes ad Romanum Episcopum delatas, ad ipsum delatas vult Quesnellus ob jurisdictionem ipsius propriam, sed semper ad Synodum vel parœcialem, vel provincialem, vel diœcesanam, vel Occidentalem, vel œcumenicam, nisi ex libera appellantium optione aliud significetur. Ut autem alia prætereamus de Romano Pontifice ut Episcopo urbis, vel ut Metropolita &c. ejus jurisdictio ratione primatus, quæ in præsenti caussa potissimum spectanda est, ita personam ipsius afficit, uti primatus ipse est personalis: ac propterea appellationes ad eum delatæ ratione primatus, ejusdem personalem jurisdictionem respiciunt. Vide Observat. in Dissert. V. part. 1. c. 7. & Observ. seqq. n. 10.

8 Confer Observat. n. 23.

9 Vide Observ. num. 4. 5. & 23.

dam necessario Synodum suadeat; & appellationem pariter Flaviani commemorans, cui judicium, quod appellaverat, debebatur ex ejusdem Synodi decreto. Appellationis porro Flaviani libellum distinctissime pronuntiat missum esse *ad Apostolicam Sedem, & ad omnes Episcopos harum partium*, hoc est Occidentalium. Ex quibus certissimum evadit Concilium Occidentalium omnium Episcoporum, esse Concilium Sedis Apostolicæ, ex quo convenientibus Orientalium partium Episcopis, fit œcumenicum ac generale; idem denique esse ad quod appellaverat Flavianus, cum ad Sedem Apostolicam provocavit.

Pag. 160. Videretur certe ab his, quæ diximus, non multum recedere David, cum scribit uno eodemque libello utrumque, Pontificem, & Concilium appellatum esse: Concilio quippe Pontificem inesse, & vicissim Pontifici Concilium; numquam ad unum appellari, quin & ad alterum provocetur, neminemque umquam credidisse Romanum Pontificem solum & absque Synodo sua de appellationibus ad sedem suam interjectis judicare posse. *Pag.* 161.

XII. Contradicit sibi auctor novellus.

Sed ludit profecto illuditque scriptor ille, cum quid doli verbis istis contineatur, statim aperiat sequentibus lineis: ubi ex tot Episcopis Occidentalibus & Orientalibus, quibus in Synodum coactis præsidet Pontifex, solum hunc judicem caussæ necessarium esse pronuntiat: alios porro Synodo interesse velut pro communi caussa sollicitos, & qui litigantes interventu suo apud judicem sint adjuturi: non tamquam judices ex quorum suffragio ac sententia lis terminanda sit.

Quod quam sacrosancto Episcoporum ordini injuriosum sit, quamque contumeliosum sacris œcumenicarum Synodorum conventibus, nemo rebus ecclesiasticis vel leviter tinctus non videt; nemo sacræ Hierarchiæ studiosus sine stomacho legit. Sed & quam Leoni hoc ipso loco contrarium, qui Synodum generalem postulari debere asserit, non ex utilitate solum, sed ex necessitate, non ex indulgentia, sed ipso jure, non ex dispensatione arbitrioque Pontificis, sed ex sanctorum Patrum auctoritate Conciliorumque regulis; non denique ad pompam & splendorem, sed ut periclitanti fidei ejusque defensoribus oppressis succurreretur. *Quam autem*, inquit, *post appellationem interpositam hoc* NECESSARIO *postuletur, Canonum Nicææ habitorum decreta testantur* &c.

Il n'est pas malaisé, inquit Joannes David, *de discerner à qui Flavien envoya son acte d'appel, comme étant le Juge necessaire de cette cause, & comme aiant droit de recevoir cet appel; & ceux ausquel s'il l'adressa, comme interessez dans cette cause commune, & comme devant être ses Mediadeurs.* David en la page 298.

Rursus absurdum est omnino quod scribit auctor citatus, pag. 294. *magnam scilicet Synodum Calchedonensem* 10 *non aliam ob caussam convocatam esse, quam ut de appellatione Flaviani cognosceretur.* Si enim necessarii judices non sunt alii Episcopi Synodo præsentes, & solus Romanus Pontifex necessarius est caussæ cognitor, summæ imprudentiæ (ne quid amplius dicam) reus erit sanctus Leo, qui cum lacrymis & gemitibus supplicat ut Sacerdotes ex toto orbe convocentur, Ecclesiis non sine gravi christianæ rei damno relictis: cum unus Pontifex propria possit auctoritate caussam absolvere, propter quam solam Concilium congregatur. Denique quis mentem Davidis possit assequi? Aut quis potius non miretur hominem sibi ipsum contraria scribentem: cum pluribus locis necessarium judicet Episcopos in Synodum coalescere, ut appellatio ad Romanam Sedem delata discutiatur, & negotium terminetur, nec canonicum esse judicium, quod extra Synodum de appellante Episcopo fuerit prolatum: aliis vero in locis, immo toto fere libro in hoc unum nitatur, ut totum hujusmodi negotium ex Pontificis nutu & arbitrio pendere asserat; ceterosque Episcopos Synodi spectatores agere, ut caussam, quæ communis est omnium, obsequiis suis solummodo ac precibus promoveant? *Pag.* 328. *Pag.* 298.

EDI-

EDITORUM ADNOTATIONES.

10 Cur S. Leo necessarium duxerit Concilium generale, exponemus in Observ. n. 14. & seqq.

EDITORUM OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM VIII. QUESNELLI,

de Caussa S. Flaviani Episcopi Constantinopolitani.

1.
Uot conjectationes & sophismata Quesnellus congessit & involvit in præmissa Dissertatione, ut S. Flaviani Constantinopolitani Episcopi appellationem, quæ celeberrima est, & Apostolicæ Sedis auctoritatem in ipsas Orientales Ecclesias earumque etiam majores Episcopos confirmat, eidem Sedi subduceret, & ad generale Concilium transferret? Ne Lectores morosius detineamus in singulis, quæ prolixiorem, nec omnino necessariam disputationem flagitarent; rem totam ad certa capita redigentes, ejus præcipuas fallacias ac inanes conatus demonstrabimus.

Num formula post sententiam a Flaviano adhibita recusationis fuerit, an appellationis.

2. Et primo quidem haud opus est laborare in ea quæstione, num verba, quæ in Ephesino latrocinio pronuntiavit Flavianus post sententiam inique prolatam, *recusatio* fuerit, ut indicat vis Græcæ vocis παραιτοῦμαί σε *recuso te*, an appellatio, ut vetus Latinus interpres reddidit, *appello a te*. Congruentius quidem *appellationi* locus fuit post sententiam, quam *recusationi*, quæ ex legum etiam antiquarum constitutionibus, ac ex ipsa judiciorum praxi ante sententiam proferenda est, cum vel judex est incompetens, vel judicii ordinem pervertens, ac præconcepto aliquo affectu laborans legitimus esse desinit. Dioscorus vero jam ante sententiam tyrannum agens, Legatos Apostolicæ Sedis, ut oportebat, non observavit, Leonis epistolas, quæ ante omnia legendæ erant, legi noluit, & ante Flaviani sententiam Eutychen absolvit: unde recusari omni jure potuit. Qui autem judicem tam iniquum ante sententiam non recusavit; si servandæ fuissent consuetæ judiciorum formulæ, post sententiam non eum recusare, sed ab eo appellare debebat. Sed in latrocinali judicio, ubi omnia erant perturbata atque confusa, sicut requirendæ non sunt legales formulæ, ita nec in vocibus recusationis, vel appellationis est insistendum. Et licet recusatio post sententiam per se appellationem involvat ad alium judicem; cum tamen in brevissima formula, qua Flavianus est usus, nullus judex nominatus fuerit, ex hac unica formula, quæcumque sit, nihil pro Apostolica Sede elici potest. Aliunde igitur res expiscanda est.

Libellus appellationis ejusdem ad Sedem Apostolicam.

3. Id autem, ex quo explorata Flaviani ad Romanam Sedem appellatio colligitur, est ille libellus, quem is Legatis ejusdem Sedis post sententiam obtulit: in quo quidem appellationem fuisse expressam idem Quesnellus non inficiatur. At num. 2. Leonis nomen in hoc libello haud insertum contendit, idque ex ipsis S. Pontificis litteris conjicit, in quibus *numquam Sedem suam appellatam* tradit: *quod Pontifex Sedis suæ jurium studiosissimus numquam omisisset, si ita fuisset.* Huic autem negativo argumento modicum fidens, addidit positivum, nimirum eumdem Pontificem aliosque Sacerdotes Romanæ Synodi reipsa a Theodosio postulasse generale Concilium, quod post Flaviani appellationem *necessario* petitum idem Leo tradidit. *Cur* autem, inquit Quesnellus num. 4. *necessario postulata Synodus œcumenica, quando non œcumenica Synodus postulata sit?* Ut autem tota hæc res palam fiat, omnisque dubitatio prorsus eximatur, tria nobis constituenda sunt. I. S. Flavianum in latrocinio Ephesino depositum, appellationis libello Legatis tradito, ad Romanum Pontificem reipsa provocasse, & ad Romanam Synodum, non vero ad Concilium œcumenicum. II. S. Leonem hoc libello accepto, statim coacta Romana Synodo, Apostolicæ Sedis auctoritate judicium instituisse, quo omnia ejusdem latrocinii gesta irrita, & S. Flaviani depositionem omnino inanem & nullam esse decrevit.

vit. III. alia tandem de caussa petiisse Concilium generale, quam quod Flavianus ejusmodi Concilium appellarit.

Appellavit ad Romanum Pontificem.

4. Flavianum ad Romanum Pontificem provocasse indubii testes fidem faciunt. Cur Quesnellus merum negativum ex Leonis silentio ingerens, non allegavit Liberatum, qui dum ea, quæ in hac caussa narrat, ex documentis abs se inspectis sumpsit, appellationem ad Apostolicam Sedem a Flaviano delatam pronuntiat in Breviario cap. 12. *Flavianus contra se prolata sententia, per ejus Legatos Sedem Apostolicam appellavit libello?* Cur hoc loco præterivit Valentiniani Imperatoris epistolam inter Leoninas 55. quæ cum ex Leonis relatione atque consilio ad Theodosium scripta fuerit, ut idem Quesnellus tradit n. 11. in ea non minus Valentiniani, quam ipsius Leonis testimonium agnoscere licet? Ibi autem expresse scribitur: *Constantinopolitanus Episcopus eum* (Romanum Antistitem) *per libellos appellavit*. Hoc quidem testimonium Quesnellus ne omnino dissimularet, retulit quidem paullo ante finem Dissertationis n. 11. sed ut ejus vim elideret, Valentinianum in iisdem litteris postulasse ait Concilium, in quo cum Occidentalibus Episcopis Orientales quoque convenirent, idest Concilium generale, perinde ac si ad generale Concilium Flaviani appellationem directam intellexerit. Licet vero idem Augustus ex Leonis consilio, quod postea explicabimus, Synodum œcumenicam postulaverit; non tamen Flavianum ad ejusmodi Synodum, sed ad summum Pontificem provocasse adeo diserte tradidit, ut Petrus de Marca, qui Quesnello suspectus esse non potest, lib. 7. *de Concord.* c. 7. n. 2. scripserit: *Flavianum vero ad Leonem Papam provocasse tradito Legatis libello, manifeste probatur ex epistola Valentiniani*: & paullo post: *Libellum appellationis tradidit Legatis summi Pontificis, sic tamen ut ad SOLUM Pontificem Romanum provocaverit*.

Placidia addit: *& ad omnes Episcopos harum partium*. Qui non sunt Episcopi totius orbis, nec Concilium œcumen. indicant.

5. Idem testatur etiam Placidia Augusta epist. 56. ubi solummodo appellationem Flaviani non ad unum summum Pontificem *Sedis Apostolicæ* nomine designatum directam tradit, sed *& ad omnes Episcopos harum partium*. Episcopos vero *harum partium* Quesnellus n. 11. interpretatur *Occidentales*. Ita etiam testimonium Theodoriti, quo in epistola ad Renatum Concilium Romanum post suam depositionem in latrocinio Ephesino appellavit, de totius Occidentis Concilio intelligendum contendit Dissert. 10. num. 3. & hujus rei hanc rationem affert num. 2. qua Orientalium convocationem excludens, ad solius Occidentis Concilium eum provocasse palam præfert. *Quid restabat*, inquit, *Theodorito agendum, Orientalibus pene omnibus vel furentibus, vel oppressis, vel ne hiscere quidem audentibus, nisi ut ad Occidentales se se converteret, eorumque fidem ac religionem sollicitaret?* Si autem similiter explicandum esset testimonium Placidiæ, ipso Quesnello de *Occidentalibus* interpretante; non ergo ad œcumenicam, sed ad Occidentalem Synodum ad summum appellasset Flavianus: nec Quesnellus, nisi sibimetipsi parum cohærens, œcumenicum Concilium, ad quod ille provocaverit, ex illis verbis ingerere potest.

Nec sunt Episcopi totius Occidentis.

6. Sed falsum est in Placidiæ litteris *Episcopos harum partium* indicare Episcopos totius Occidentis. Ad hæc verba, quæ ex Leonis proculdubio mente scripta fuere, probe intelligenda conferent illa, quæ idem Pontifex inseruit epist. 44. ad Imperatorem Theodosium. *Omnes partium nostrarum Ecclesiæ, omnes mansuetudini vestræ cum gemitibus & lacrymis supplicant Sacerdotes*. S. Pontifex hæc scripsit Synodi Romanæ nomine, ut palam fit ex ipsa inscriptione ejusdem epistolæ: *Leo Episcopus & Sancta Synodus, quæ in Urbe Roma convenit*. Hanc Synodum, quam audito nuntio latrocinii Ephesini habuit, & cujus nomine hæc scripsit, non erat utique Synodus totius Occidentis, cui congregandæ longius tempus requisitum fuisset, moraque diuturnior, quam res postulabat. Synodus fuit Episcoporum, qui ex variis partibus aliis atque aliis de caussis Romam accesserant, vel ex finitimis etiam urbibus cito evocari potuerunt; ut in aliis plerisque urgentibus negotiis fieri solebat: (vix enim ex toto Occidente generales Synodi indictæ invenientur:) & probabilius Synodus fuit eorum Episcoporum, qui anniversario diei ordinationis S. Leonis celebrando Kalendas Octobris frequentissimi convenerant, uti animadvertimus in Observationibus ad Dissert. I. Quesnelli not. 1. ad an. 449. Igitur dum S. Pontifex suæ Synodi petitionem expressit sub nomine *Ecclesiarum & Sacerdotum nostrarum*

Sed Episcopi Synodi Romanæ.

rum

rum partium, his proculdubio vocibus *nostrarum partium* illi tantum Episcopi intelligi queunt, qui ea in Synodo Romana præsentes, una cum Leone, suo & suarum Ecclesiarum nomine Theodosium supplicabant. Similiter ergo & in Placidiæ litteris voces *ad omnes Episcopos harum partium* de Episcopis, qui ex more Romanæ Ecclesiæ in Romana Synodo congregari solebant, intelligendæ videntur, ut ne ad totius Occidentis Episcopos in dissitis ac remotis provinciis dispersos extendendæ sint. Si quis nullo allato documento secus judicet, præter usitatum morem ac sensum ex arbitrio eas interpretari convincetur. Adde quod haud probabile est, Flavianum, qui hac appellatione promptum suæ calamitati remedium quærebat, id quæsisse quod longiores moras postulasset, ut scilicet ex toto Occidente Episcopi convocarentur. Quodsi credatur Flavianus non solum ad Apostolicam Sedem, verum etiam ad Episcopos Romanæ Synodi provocasse; id non alia de caussa fecisse censendus est, nisi quia sciebat, Romanos Pontifices in gravissimis caussis ejusmodi Synodos solere cogere, ut maturius & exactius negotium dijudicaretur. Hoc quidem consilio S. Leonem epistolis hac in re transmissis non suum tantum, ut in aliis litteris, sed & Synodi nomen inscripsisse credibile est, ne præcipiti quodam impetu sine congruo examine negotium hoc transegisse videretur.

Cur Flavianus præter Sedem Apostolicam Episcopos Romanæ Synodi appellarit.

7. Notanda vero potissimum sunt verba, quibus S. Leo epist. 61. c. 1. suam & Synodi sententiam distinguit. *Quæ scripta nostra*, inquit, *non solum Apostolicæ Sedis auctoritate*, *sed etiam Sanctæ Synodi*, *quæ ad nos frequens convenerat*, *unanimitate directa sunt*. Quesnellus hanc postillam affixit in margine: *Nota distinctionem & gradationem*; perinde ac si ab Apostolica Sede ad Sanctam Synodum quasi a minore ad majorem gradus fieret. At non ita est. Dum S. Pontifex Apostolicæ Sedi *auctoritatem*, suæ autem Synodo *unanimitatem* adscribit; palam innuit totam, vel potiorem *auctoritatem* in ejusmodi Synodis Apostolicæ Sedi esse deferendam: Synodum autem secum congregatam non nominari, nec vim habere nisi ob *unanimitatem*, qua plures ad caussam cognoscendam ac dijudicandam convocati, omnes in eamdem cum suo capite & cum Sede Apostolica sententiam transierunt. Quæ Synodi *unanimitas* etsi plurimum conferre soleat ad judicii maturitatem declarandam & ad faciendam fidem; *auctoritati* tamen Apostolicæ Sedis nihil præjudicat: tum quia hæc per se se, etiam independenter a Synodo, jus suum ex primatu dimanans exercere potest, ac identidem exercet; tum quia si tota vis Synodi ex *unanimitate* pendet, efficax hujus auctoritas in Apostolicæ præsertim Sedis auctoritate ac judicio consistit: unde pleræque Romanorum Pontificum epistolæ, licet in ejusmodi Synodis exaratæ, non tamen Synodi, sed solius Pontificis nomine atque auctoritate editæ sunt ex antiquissima Romanæ Ecclesiæ consuetudine, ut liquet ex * epistola Synodi Romanæ ad Clericos & Monachos Orientales an. 485.

Auctoritas harum Synodorum est præsertim in Summo Pontifice.

* tom. 5. Concil. Ven. edit. col. 248. d.

8. Id autem auctoritatis in Flaviani caussa, quæ appellationem Orientalis Episcopi respicit, multo magis perspicuum est. Quæro enim ex Quesnello, num particulari Synodo Romanæ, si a Summo Pontifice separetur, jus tribuat cognoscendi caussas appellationum, quæ ex Oriente deferuntur? Judex appellationum profecto esse nequit, nisi qui superior est eo judice, a cujus sententia appellatum fuit. Superior autem Orientalibus judicibus, qui Flavianum condemnaverant, Romanus quidem Pontifex est ratione primatus, qui cum personalis prærogativa sit, ejus auctoritas a Synodo nequaquam pendet; & idcirco ad eum etiam solum ac separatum a Synodo appellare Flavianus potuit: ceteri vero Occidentis aut Romanæ Synodi Episcopi a Summo Pontifice sejuncti cum pari primatu ac jure non potiantur, Orientalibus superiores dici nequeunt; ac propterea Flavianus ad hos perinde separatos non potuit provocare. Quod si ad hos quoque provocavit, præmissa tamen appellatione ad Sedem Apostolicam, seu ad Summum Pontificem, ut Placidiæ testimonium præfert; cum hoc jus non ex prærogativa ipsorum propria, sed ex primatu Romani Pontificis, quorum illi *unanimiter* sententiam tulerunt, in eosdem aliqua ratione dimanet; solum vel præcipuum jus Romani Antistitis Flavianus respexisse credendus est, licet ex more judiciorum Sedis Apostolicæ etiam ad Episcopos Romanæ Synodi, qui in gravioribus id genus caussis a Pontifice advocari solebant, appellationem direxerit.

Eadem Rom. Pontificis auctoritas in appellatione Flaviani confirmatur.

Valentiniani testimonium idem jus pontificium statuit, ac in primatum refert.

9. Hinc sane laudatus Valentinianus totam appellationis rationem in primatum Sedis Apostolicæ, qui solius Romani Pontificis proprius & personalis est, retulit his verbis epist. 55. *Debemus .... dignitatem propriæ venerationis B. Apostolo Petro intemeratam & in nostris temporibus conservare; quatenus Beatissimus Romanæ civitatis Episcopus, cui PRINCIPATUM Sacerdotii super omnes antiquitas contulit, locum habeat ac facultatem de fide & SACERDOTIBUS judicare .... Hujus enim rei gratia secundum solemnitatem, seu morem Conciliorum Constantinopolitanus Episcopus EUM per libellos appellavit.* Vides appellationis rationem in eo collocari, quia Summus Pontifex, *principatus*, seu primatus caussa, habet *potestatem de Sacerdotibus*, ac proinde de Constantinopolitano etiam Episcopo *judicare?*

Quatenus primatui competat.

10. In hoc sane Apostolicæ Sedis, seu Romani Pontificis principatu seu primatu duæ potissimum distinguendæ sunt essentiales prærogativæ. Una quod idem primatus personalis est, ita uni personæ summi Pontificis alligatus, ut nulli alii communis sit: unde qui primatum ejusmodi diviserunt, seu communem fecerunt SS. Petro & Paullo, constituentes duo Ecclesiæ capita, ac duos primates æquales, ab Ecclesia reprobati fuere. Id in dubium non vocabit ipse Quesnellus, quippe qui in opere inscripto *La discipline de l' Eglise* tom. 1. pag. *96.* explicans illud Paulli II. Cor. c. 12. v. 11. *Nihil minus fui ab iis, qui sunt supra modum Apostoli*, ait: *En tout cela l' egalitè ne regarde precisement que l' Apostolat, non la primaute de l' Apostolat:* quibus cum Petri primatum nemini ipsorum Apostolorum communem fateatur, personalem utique ipsius, ac proinde etiam successorum ejus fuisse, & esse, nec a quopiam pendere necessario cognoscit. Alia prærogativa est, primatum ejusmodi non meri ordinis & honoris principatum esse, sed præcipuæ jurisdictionis, ut ipsi etiam Gallicani scriptores cum catholica Ecclesia profitentur. Hic ergo primatus, seu principatus peculiaris juris supra Episcopos cum personalis sit, sicut Apostolicæ Sedis Concilio & Episcopis in eo congregatis communis dici nequit, sed est proprius solius summi Pontificis; sic jus illud appellationis Flaviani ad Sedem Apostolicam delatæ ejusdem primatus caussa, ut Valentinianus & Placidia testantur, iisdem Concilio & Episcopis ita communis dici nequit, ut summo Pontifici per se se denegetur. Immo si Pontifici ex primatu competit, ita hoc jus quatenus primati competens ipsius est proprium, ut aliis Episcopis eodem primatu carentibus æque commune non sit; nec Synodi ac Episcoporum convocatione idem Pontifex indigeat ad acquirendum vel exercendum hoc jus, quod ipsius proprium a nemine pendet, sicut nec pendet primatus, ex quo jus illud derivat, ut pluribus constituimus in Observationibus ad Dissert. V. Quesnelli part. 1. c. 7. Hac forte de caussa Valentinianus ad solum Romanum Episcopum appellationem a Flaviano interpositam prodidit, nec memorandos duxit *harum partium*, seu Romanæ Synodi *Episcopos*, etiamsi in ipso libello appellationis nominati fuerint, ut ex Placidiæ testimonio colligere licet. Interim vero ex his, quæ hactenus disseruimus, indubiis testibus demonstratum credimus, S. Flavianum provocasse ad S. Leonem, non vero ad Concilium totius Occidentis, nedum ad œcumenicum, ut Quesnellus contendit.

Leo reipsa judicium tulit.

11. Ipsum vero Leonis factum eamdem rem apertius declarat. Accepto enim appellationis libello, quem Hilarus attulit, vel Synodum Episcoporum, qui e vicinis civitatibus expedite acciri poterant, nec non eorum, qui Romæ variis de caussis ex aliquot totius Occidentis partibus reperiebantur (unde *Occidentale Concilium* ab Hilaro appellari potuit) statim coegit; vel, ut probabilius credimus, illud Concilium, quod ex iisdem fere Episcopis celebrando diei anniversario ordinationis suæ jam coactum habebat, tantæ rei caussa aliquandiu produxit: ac in eo omnia latrocinii Ephesini gesta præsertim in Flavianum rescidit. Id discimus ex epist. 46. ejusdem Hilari Diaconi ad Pulcheriam, ubi hæc leguntur. *Vestra itaque veneranda clementia cognoscat, a præfato Papa cum omni Occidentali Concilio reprobari omnia, quæ in Epheso contra canones per tumultus & odia sæcularia a Dioscoro Episcopo gesta sunt, & nulla ratione hæc in his partibus suscipi posse, quæ per potentiam prædicti non sine læsione fidei, & præjudicio sanctissimi viri innoxiique* (Flaviani) *commissa sunt.* Hæc sane decretoriam sanctionem pro Flaviano a Leone in Romana Synodo edi-

Epist. 46.

editam significant. Idem confirmatur epistolis ipsius Leonis 44. 45. 50. & 51. ex eadem Synodo in Orientem missis, in quibus affirmat Flavianum in sua communione ac proinde in Constantinopolitana Sede persistere, & quæcumque Ephesi acta sunt, rata haberi non posse; insinuatque omnia in eo statu esse oportere, in quo fuerunt ante omne judicium: quæ cum ex Synodo scripta fuerint, non uti privatus, sed uti Pontifex scripsit, ea utique Apostolicæ Sedis auctoritate, ad quam Flavianus provocaverat, additis etiam eorum Episcoporum Romanæ Synodi calculis, ad quos pariter eum appellationem interposuisse Galla Placidia prodidit. Hinc etiam in Concilio Calchedonensi act. 10. cum lectio actorum Ephesi peteretur, Legati Sedis Apostolicæ se se opposuere, hanc rationem afferentes, quia *a beatissimo & apostolico Romanæ Urbis Episcopo omnia, quæ ibi gesta sunt, vana sunt habita*. Si Flavianus ad Synodum œcumenicam appellasset, & Leoni absque ejusmodi Synodo jus non fuisset decernendi in appellatione Flaviani; Ephesina acta privatim quidem judicare potuisset irrita, non autem id in Synodo definire & edicere, nec ex Synodo scribere: quod publicam & apostolicam auctoritatem ac judicium declarat. In eadem pariter Synodo omnes, qui Ephesinis gestis assensum præbuerant, a communione Leonis separatos fuisse colligi videtur ex epist. 80. c. 2. quod sane apostolicam auctoritatem interpositam confirmat.

12. Quesnellus Dissert. 10. quodnam fuerit illud *Apostolicæ Sedis judicium* a Leone memoratum epist. 120. c. 5. quo Theodoritus in eodem Ephesino latrocinio depositus, vindicatus fuit; contendit num. 4. situm fuisse in litteris, quibus conjicit Leonem epistolæ 52. ipsius Theodoriti *rescripsisse*, *nec standum esse judicatis*, *nec expectandum ei esse aliud judicium*, *ut Ecclesiam suam solito more gubernaret*: *quoniam quæ gesta erant Ephesi per unius hominis impudentiam* (lege *impotentiam*) *nulla catholicæ fidei ratio rata esse permittit*. Et post pauca, *Tale est*, subdit, *Sedis Apostolicæ judicium*, *ut ego quidem reor*. Negat quidem fuisse sententiam, quæ partibus auditis pronuntiata fuerit; at judicium & decretum auctoritatis apostolicæ negare non potuit. Quod si verum est in Theodoriti caussa, in qua quid Leo reipsa scripserit, ignoratur; id multo magis fatendum est in appellatione Flaviani, ob quam & Synodus Romæ coacta, & Ephesina gesta rescissa, & litteræ e Synodo editæ sunt, quibus Flavianus inique depositus, & pro vero Constantinopolitano Episcopo habendus decernitur. Hoc *Apostolicæ Sedis judicium* quis neget? Habes igitur pro asserenda appellatione Flaviani ad summum Pontificem coæva testimonia omni exceptione majora; habes ipsum Leonis judicium, quod non tam ex ejus epistolis, quam ex eodem Quesnello sive interpretante, sive confitente expressimus. Quis post hæc non inanissimum agnoscat ejusdem conatum, quo hanc appellationem a summo Pontifice ad generalem Synodum transferre studuit?

Idem ex Quesnello confirmatur.

13. Atqui, inquies, si appellatio Flaviani generale Concilium non requirebat, cur Leo epist. 44. a Theodosio petivit, *ut quia & nostri* (Legati) *fideliter reclamarunt*, *& eisdem libellum appellationis Flavianus Episcopus dedit*, *generalem Synodum jubeatis intra Italiam celebrari*? Et cur paullo infra *post appellationem interpositam hoc necessario postulari* affirmavit? Hæc tota vel potior est Quesnelli ratio; quæ tamen ut probaret aliquid, certum habendum esset, Leonem non alia de caussa postulasse, & dixisse *necessariam* Synodum generalem post appellationem Flaviani, nisi quia ejus appellatio non ad ipsum Leonem, aut ad Romanam Synodum, sed ad Concilium generale delata fuerit. Sed hæc ratio, quam Quesnellus quidem veluti unicam ac certam ingerit, falsa est. Flavianum enim ad Synodum œcumenicam non provocasse ex coævis testibus vidimus, quorum interpretationem ipse Quesnellus suggessit. Vidimus etiam in iis Flaviani angustiis, in quibus expeditum remedium quærebatur, eum non debuisse generalem Synodum petere. Possumus addere, ipsum ex suis principiis non potuisse hanc Synodum necessariam putare. Id liquet ex iis, quæ ob ementitam Eutychis appellationem ad Leonem scripsit epist. 26. *Caussa enim*, inquit, *eget solummodo vestro solatio & defensione*, *qua debeatis consensu proprio ad tranquillitatem & pacem cuncta perducere*. *Sic enim hæresis*, *quæ surrexit*, *& turbæ*, *quæ propter eam factæ sunt*, *facillime destruentur*. *Removebitur autem & Concilium*, *quod fieri divulgatur*; *quatenus nequa-*

Quesnelli objectio explosa.

Flavianus non appellavit ad Synodum œcumenicam.

nequaquam ubique sanctissimæ perturbentur Ecclesiæ. Qui in appellatione, quam Eutyches ementitus est, tantum Romanæ Sedis auctoritati tribuit, ut solam ejus sententiam requiri & sufficere, eaque remotum iri affirmarit generale Concilium, quod cogendum vulgabatur, uti amplius non necessarium, immo ex quo majores turbas excitandas timebat; quomodo secus judicare potuit in appellatione sua post pseudosynodum Ephesinam, in qua factiones & turbas prævaluisse experientia ipsa didicerat? Hæc vero omnia cum Leoni essent explorata ex ipso libello ac litteris Flaviani; non potuit ergo generalem Synodum ea de caussa *necessariam* affirmare, quod hoc judicium Flavianus postulasset. Alia igitur necessitatis ratio exquirenda est.

Cur Leo post suum judicium necessariam dixerit Synodum generalem.

14. Si quis vero ipsas Leonis epistolas attente legerit, circumstantiasque ejus temporis diligentius considerarit; cur & quo sensu ille *necessarium* crediderit Concilium generale, perfacile intelliget. In nulla Leonis epistola indicari invenies necessarium fuisse Concilium generale, ut Ephesina acta legitime rescinderentur, ac Flavianus iisdem gestis perperam depositus restitueretur. Enim vero cum eadem prædatoria & iniqua gesta palam & evidenter nulla atque irrita essent, ut idem Quesnellus probat Dissert. 10. num. 4. superior ecclesiastica auctoritas necessaria esse non poterat, ut rescinderentur, atque ut in suam Sedem, a qua gestis irritis deponi non potuit, Flavianus restitueretur. Solum cum eadem gesta rata haberentur a suis auctoribus atque fautoribus, imperialique auctoritate firmata fuissent; ad tollendum errorem apud multos pervulgatum, necessaria haberi potuit aliqua superior auctoritas, quæ eorumdem gestorum *nullitatem*, ut vocant, declararet. In id appellationem interposuit Flavianus ad eam Apostolicam Sedem, cujus auctoritatem alios Orientales implorasse noverat: & S. Leo ejusdem Sedis auctoritate utens, ea gesta nulla & irrita esse declaravit in sua Synodo, ut Quesnellus ipse probavit Dissert. 10. n. 4. qui proinde pervidere debebat, in hac re Leonem non potuisse judicare necessarium Concilium generale necessitate ulla juris, cui idem Leo satisfecit in sua Synodo, cum ea gesta nulla esse palam edixit.

Necessitas facti, non juris, explicatur.

15. Tota igitur necessitas, quam S. Pontifex animo obvolvere potuit, factum spectabat, non jus. Esto enim quod Ephesina gesta, ac Flaviani depositio ex ipso jure nulla per se se & irrita essent; esto quod hæc nullitas pontificiis ac synodicis litteris fuisset declarata; obtinente tamen ea Eutychianorum vi ac præpotentia, cui Theodosius Imperator patrocinabatur, Flavianus per summum scelus depositus & expulsus, in suam Sedem redire non poterat. Quid referebat, eum restitutione juris non indigere, si sua Sede carebat, & exilii pœnas perpeti cogebatur? Adde cetera scandala ab eodem latrocinio Ephesino parta, quæ remedium præstolabantur. Sola pontificia ac Romanæ Synodi auctoritas & declaratio satis esse poterat ac debebat ex jure. At in ea impotentia & præjudiciis, quæ post idem latrocinium in Oriente obtinebant, prudentissimus Pontifex ad eos effectus, quos expetebat, eam solam auctoritatem atque declarationem non satis futuras prævidit. Quid enim ex suis solis epistolis etiam Romanæ Synodi nomine scriptis sperare poterat ab hominibus, qui imperiali favore protecti, Ephesi alias suas litteras suppresserant, & Legatis Apostolicis reclamantibus aures nequaquam præbuerant? Quid sperare poterat in Oriente, ubi ea violentia Theodosii favore dominabatur? Quis usitata juris remedia profutura speret, ubi non jus, sed vis prævalet? Imperatorem ab eo favore deducendum agnovit, ne violentis amplius patrocinaretur. Id autem haud facile obtentum iri pervidit, nisi Orientales Episcopi, quorum numero & auctoritate circumventus ac deceptus fuerat, in sanam mentem revocarentur: alias enim quidquid ipse cum sua Synodo scriberet, illis in præsentia obnitentibus nihil valeret. Ut autem Orientales saltem plerique sanarentur, nullum aptius remedium reperiri posse cognovit nisi generale Concilium, in quo illi cum Occidentalibus convenirent. In hoc enim plures docti & catholici Episcopi cum deceptis liberum tractatum habentes, eos facilius instruere, suadere, & ad sanum consilium revocare facile possent, uti postea in Concilio Calchedonensi cum Illyricianis, & Palæstinis feliciter contigit. Vidit præterea hoc Concilium extra Orientem convocandum esse, ubi aliis Augustis imperantibus, omni violentiæ periculo submoto, factiosi homines nihil possent: sicque cuncta facilius

lius componerentur. Hac ergo necessitate non juris, sed facti generale Concilium in Italia petendum credidit post appellationem Flaviani, uti necessarium ad restitutionem ejus obtinendam, & ad resecanda ea scandala, quæ in memoratis circumstantiis aliud juris remedium non patiebantur. Cum porro Theodosium in hoc ipsum Concilium cogendum difficilem prævideret, trium Augustorum Valentiniani, Placidiæ, & Eudoxiæ auctoritatem apud eumdem interponendam credidit, & ut efficacissimas ad eum litteras scriberent, obtinuit.

16. Hoc quidem consilium, quo non ob juridicam declarationem, sed ob remedium scandalorum œcumenica Synodus petebatur, idem Leo in ipsis ad Theodosium litteris manifeste explicavit. Sic enim epist. 44. c. 3. *Generalem Synodum jubeatis intra Italiam celebrari, quæ omnes offensiones ita aut repellat, aut mitiget, ne aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in caritate divisum: convenientibus utique Orientalium Provinciarum Episcopis, quorum si qui superati minis atque injuriis, a veritatis tramite deviarunt, salutaribus remediis in integrum revocentur; ipsique, quorum est caussa durior, si consiliis melioribus acquiescant, ab Ecclesiæ unitate non excidant.* Similiter in epist. *69.* c. 2. *Concilium universale intra Italiam ..... Clementia vestra concedat, ut in unum convenientibus omnibus his, qui aut ignorantia, aut terrore prolapsi sunt, correctionis remediis consulatur.* Concinit quod tradit epist. 54. ad eumdem Imperatorem: *Si pietas vestra suggestioni & supplicationi nostræ dignetur annuere, ut intra Italiam haberi jubeatis episcopale Concilium, cito auxiliante Deo poterunt omnia scandala, quæ in perturbationibus totius Ecclesiæ sunt commota, resecari.* Confer etiam epist. 70. ad Pulcheriam in fine. Vides Concilii convocandi consilium? Non ergo cum generale Concilium Leo petiit veluti necessarium propter appellationem Flaviani, solam hujus depositionem, sed omnia latrocinii Ephesini scandala prospexit, non quod Concilii generalis sententiam Ephesinis actis rescindendis aut irritis declarandis ipso jure necessariam putaret, sed ut tot malis efficax remedium afferretur.

Leonis testimonia de mera necessitate facti, ut remedium scandalis afferretur.

17. Idipsum etiam Quesnellus cognovit & confessus est in Theodoriti caussa, de qua agens Dissert. 10. n. 4. *Intellexit*, inquit, *statim Pontifex post Ephesinum latrocinium opus esse Concilio eoque generali, ut ex ejus litteris ea de re ad Augustum scriptis clarum est.* Recitato autem testimonio superius descripto ex epist. 44. in quo nulla Theodoriti, aut aliorum, qui Ephesi depositi fuerant, facta mentione, œcumenicum Concilium petitur ob remedium scandalorum, subdit: *Verum pro restituendo Theodorito neque provincialem, neque generalem Synodum necessariam esse duxit* (necessitate scilicet juris:) *quoniam pro deposito habendus ille non erat, in quem non Concilium, sed latrocinium, non Episcopus, sed prædo improbus depositionis sententiam ferre conatus fuerat.* Si vero generalis Synodus pro restituendo Theodorito non fuit ipso jure necessaria; qua cohærentia idem Quesnellus tradidit, eam a Leone necessariam fuisse habitam pro restituendo Flaviano, de cujus fide & innocentia expresse cognoverat, illudque in sua Synodo decretum tulerat, quo epist. 50. (ipso Quesnello ibidem observante) *monuit Constantinopolitanos, ne a Sacerdote suo, qui similem cum Theodorito exceperat depositionis sententiam, ullæ eos minæ, ulla formido divelleret? Quisquis*, inquit S. Pontifex, *incolumi atque superstite Flaviano Episcopo vestro sacerdotium ejus fuerit ausus invadere* (hoc sane decretum est) *numquam in communione nostra habebitur, nec inter Episcopos poterit numerari.* Hoc decretorio Leonis judicio necessitati juris satis consultum fuerat. Concilii ergo convocandi necessitas ad merum factum, seu ad perdifficiles facti circumstantias, ut scandala facilius resecarentur, referenda est. Hoc item sensu ob solum scandalorum remedium generalem Synodum ab Imperatore petiit etiam Innocentius I. in caussa injustæ depositionis S. Joannis Chrysostomi, ut indicant ipsa ejusdem Pontificis verba in litteris ad Clerum & populum Constantinopolitanum, quæ Quesnellus recitavit num. 4. *Sed quodnam remedium*, inquit, *hisce rebus in præsenti afferemus? Necessaria erit synodalis cognitio: quam etiam multo jam antea congregandam diximus. Ea quippe sola est, quæ hujusmodi procellarum impetus retundere potest. Quam quidem donec consequamur, expedit medelam calamitatis hujus committere voluntati magni Dei ac Christi ejus Domini nostri.* Et postea: *Ac nos quidem multum deliberа-*

Quesnellus idem fatetur.

In caussa S. Jo. Chrysostomi cogendi Concilii similis necessitas non juris, sed facti fuit.

beramus, *quonam modo Synodus œcumenica congregari possit*, *per quam divina voluntate turbulenti isti motus consopiri possint*. Similis vis dominabatur totumque Orientem turbaverat in Chrysostomi, ac in Flaviani caussa; & par utrobique Concilii generalis necessitas, non juris, sed facti, ut effectus, qui manifesto jure expetebatur, & sola vi erat impeditus, facilius obtineretur.

18. In hoc tamen ipso generali Concilio Leonem ratione sui *principatus*, nec non delatæ etiam ad se appellationis potissimam auctoritatem habiturum jam indicavit Valentinianus, dum generalis Synodi petitionem ita exposuit epist. 55. *ut prædictus Sacerdos* (Leo) *congregatis ex omni orbe etiam reliquis Sacerdotibus intra Italiam*, *omni præjudicio submoto*, *a principio omnem caussam*, *quæ vertitur*, *sollicita probatione cognoscens*, *sententiam ferat*: quasi potior ac fere tota sententiæ vis in eodem generali Concilio ab ipso Pontifice proficiscenda sit. Id autem non perinde accipiendum est, ac si solus Papa, non vero alii etiam Episcopi in Conciliis sint judices; sed quia in hac præsertim caussa ad summum Pontificem per appellationis libellum a Flaviano delata, eidemque per se se competente, ipsi potissimum iisdem nominibus tribuenda visa est sententia, quæ in generali quoque Concilio ab aliis unanimiter Episcopis eo præsidente ac dirigente ferretur. Neque absimiliter Placidia epist. 56. post indicatam appellationem Flaviani *ad Apostolicam Sedem*, *& ad omnes Episcopos harum partium*, rogat *ut secundum formam & definitionem Apostolicæ Sedis*, *quam & nos tamquam præcellentem similiter veneramur*, *in statu Sacerdotii sui illæso manente per omnia Flaviano* (quia scilicet de eo jam Leo in sua Synodo satis decreverat) *ad Concilium Apostolicæ Sedis judicium transmittatur*, *in qua primus ille*, *qui cælestes claves dignus fuit accipere*, *principatum Episcopatus ordinavit*. Generale, quod petitur, Concilium non alia de caussa *Apostolicæ Sedis Concilium* vocatur, nisi quia in eo summus Pontifex potiori auctoritate, quam ex suæ sedis *principatu* obtinet, universam caussam componet ac dirimet. Nec alio sensu eadem Augusta epist. 58. ad Pulcheriam scripsit: *Ad Apostolicam Sedem*, *in qua primus Apostolorum B. Petrus*, *qui etiam claves regnorum cælestium suscipiens*, *principatum tenuit*, *Episcopatus* (al. *Episcoporum*) *caussa remittatur*: quia nimirum ad eum jure pertinet, qui *Episcopatus principatu*, nec meri ordinis, sed præcipuæ jurisdictionis principatu potitur. Vides num summo Pontifici primum tantummodo locum primamque sententiam in generali Synodo veteres tribuerint, ut ei Quesnellus in præmissa Dissertatione asserere veritus non est, haud satis intelligens hac ratione pontificiam auctoritatem ad meri ordinis & honoris primatum redigi; quod a catholicis principiis alienissimum est. Sed hac de re plura dicere præsentis tractatus ratio non patitur.

19. Illud interim ex hactenus disputatis colligere licet, in quam sententiam pontificiæ jurisdictioni nequaquam contrariam Leo scripserit *post appellationem* a Flaviano interpositam generalem Synodum *necessario postulari*. Tota nimirum ejusmodi necessitas non ex auctoritatis defectu in Pontifice, qui jam satis judicium protulit, cum Ephesina gesta irrita declaravit; nec ex absoluta necessitate Concilii generalis in appellatione Flaviani, qui non ad generalem Synodum, sed ad ipsum Leonem appellationem direxit; sed ex difficilibus manavit ejus temporis circumstantiis, quæ pravorum malitia atque violentia alium efficacem remedii modum non ferebant. Hinc quidem totam necessitatem S. Leonem derivasse ex eo manifestum est, quod mutatis circumstantiis ob Imperatoris Theodosii mortem, cum jam novus Imperator Marcianus catholicos Episcopos jam in exilium pulsos revocasset, eodemque catholicam fidem protegente multi lapsi ad remedia satisfactionis quotidie accederent, & dogmaticæ ad Flavianum epistolæ passim subscriberent; idem Pontifex etsi Concilium generale, quod laudatus Marcianus antiquæ Leonis petitioni obsequens se se indicturum significavit epist. 73. & 76. omnino recusare non posset; illud tamen differri posse contendit veluti non amplius perinde necessarium, ut sub Theodosio fuerat, instructionesque suis Legatis dedit, quibus interim sine convocatione generalis Synodi scandalis remedium afferretur. Confer epist. 82. & 83. Ita etiam Innocentius I. qui in Chrysostomi caussa generale Concilium veluti necessarium expetierat, mortuo Imperatore qui contrariæ parti favebat turbasque

Confirmatur mera necessitas facti in Flaviani caussa ex iis, quæ subsecuta sunt.

Epist. 77.

Epist. 82. cap. 2.

commo-

commoverat, circumſtantiis mutatis nihil amplius de eo cogendo cogitavit; & ſua ſola auctoritate, cui novus Imperator plurimum deferebat, omnia compoſuit. At cum Marcianus ſtudio pacis citius componendæ œcumenicam Synodum jam indixiſſet; S. Pontifex Leo non neceſſitate aliqua, quam ſupereſſe crederet, nec * ut judicium ferretur de appellatione Flaviani ac de latrocinio Epheſino, ac ſi res eſſent ſuo judicio non plane definitæ, ei indictioni aſſenſum præbuit; ſed *ne devoto obviare videretur arbitrio*, & *ut quæcumque in querelam perturbationemque venerunt, ad unitatem pacis & fidei compreſſa omni diſſenſione revocarentur*: uti ſane in Concilio Calchedonenſi proſpere evenit. En idem Concilii ſcopus ſcandalorum remedium proſpiciens, quem in aliis ad Theodoſium litteris expreſſit. Vides quam probe omnia conſpirent, ne ille ſenſus elici queat, quem Queſnellus ſuadere niſus eſt, idcirco generalem Synodum a Leone fuiſſe petitam, quod Flavianus non ad Leonem per ſe, ſed ad generalem Synodum appellaverit?

* Lege Adnot. 13. in ep. 82. Epiſt. 89.

20. Nunc de alio Queſnelli molimine agendum, quo Sardicenſes canones a Leone allegatos, ut generalis Synodi neceſſitatem adſtrueret, in eum ſenſum diſtorquet, perinde ac ſi ex eorumdem canonum mente in Flaviani cauſſam generale Concilium congregandum fuerit. Id ex ipſo Leone elicit, qui epiſt. 44. ſcribit: *Quam autem poſt appellationem interpoſitam hoc* (generale Concilium in Italia) *neceſſarie poſtuletur, canonum Nicææ habitorum decreta teſtantur*. Nicænorum canonum nomine, ut alibi vidimus, Sardicenſes intelligit. Sic autem Queſnellus argumentatur. Si de appellatione ad ſolam Apoſtolicam Sedem Sardicenſes canones agere S. Pontifex exiſtimaſſet; non generale Concilium *neceſſarie* cogendum, ſed ad ſuum tantum tribunal Flaviani appellationem deferendam collegiſſet. Cum vero non hoc, ſed Synodi generalis neceſſitatem intulerit; ut hæc Leonis ratiocinatio legitima ſit, dicendum eſt procul dubio, perſuaſum ipſi fuiſſe, Sardicenſes canones, dum Epiſcopis tribuunt facultatem provocandi ad Sedem Apoſtolicam, ſeu ad Epiſcopum Romanum, id eo ſenſu tribuere, quo idem Romanus Epiſcopus non ſolitarie ſumtus, ſed cum ſua Occidentali Synodo, ad quam, ut idem Leo poſtulavit, etiam Orientales accederent, de appellationis cauſſa cognoſceret.

Queſnelli objectio ex canonibus Sardicenſibus.

21. Tota hæc Queſnelli argumentatio ea hypotheſi innititur, S. Leonem ex canonibus Sardicenſibus generalis Synodi neceſſitatem collegiſſe, ut de Flaviani appellatione judicium ferretur; & ad id probandum eos allegaſſe. Sed quam falſa ſit hæc hypotheſis, ex pluribus & manifeſtiſſimis ipſius teſtimoniis oſtendimus, quibus palam factum eſt eum, qui jam antea in ſua Romana Synodo de injuſta Flaviani condemnatione ſententiam tulerat, non hujus judicii ferendi cauſſa ob appellationem ipſius Flaviani generale Concilium poſtulaſſe, ſed ut reſtitutionis effectum, ac remedia iis ſcandalis quæreret, quæ in circumſtantiis quas memoravimus, non niſi in univerſali Synodo ſanari poterant. In omnibus quidem epiſtolis, in quibus S. Pontifex de hac Synodo agit, ne unum quidem verbum invenietur, in quo judicium de appellatione Flaviani ejuſmodi Concilio reſervet.

Refellitur.

22. Quod ſi abſque præjudiciis cum ſenſu canonum Sardicenſium conferatur objectum teſtimonium ex epiſtola 44. Leonis mens & conſilium a Queſnelli interpretatione alienum multo magis patebit. Certe canones Sardicenſes, quidquid ille eos interpretando aut potius aliorſum diſtorquendo laboret, appellationis jus, quod Romano Pontifici expreſſe aſſerunt, ad generalem Synodum non extendunt. Germanam & obviam trium canonum Sardicenſium ſententiam, qua totus Queſnelli niſus elidetur, expoſuimus late in Obſervationibus ad Diſſert. V. ejuſdem cap. *6*. Horum canonum condendorum cauſſa fuit negotium S. Athanaſii, Marcelli, Aſclepæ, aliorumque Epiſcoporum Orientalium, quos Euſebiani hæretici ita depoſuerant, ut nulli novo judicio, aut appellationi, qua illi ad Romanam Sedem confugerant, locum eſſe contenderent, eo quod ſicut Orientales in Occidentalium judiciis nihil juris ſibi debent arrogare, ita nec Occidentales in judiciis Orientalium. Hac ratione catholici & ſanctiſſimi Epiſcopi, qui injuſto judicio in Oriente eſſent depoſiti, omni juſto ſubſidio ac remedio expertes, ſuis ſedibus perpetuo carere debuiſſent. Huic autem hæreticorum molimini orthodoxi Epiſcopi in Sardicenſi Concilio remedium aliquod opponen-

Canones Sardicenſes jus appellationis adRomanum Pontificem adſtruunt. Id ex cauſſa condendorum eorumdem canonum firmatur.

ponendum putarunt, quo cauſſæ ejuſmodi appellatione interpoſita expedirentur. De cauſſis itaque appellationis agebatur ad Apoſtolicam Sedem, & hoc quidem appellationis jus ita Sardicenſes Patres laudatis canonibus attribuerunt Romano Pontifici, ut, ipſo fatente Queſnello §. 7. *ad Julium tunc Romæ Epiſcopum litteræ decretæ fuerint non alia de cauſſa, quam ut Athanaſii negotium ad ſe pertinere* (Synodus) *intelligeret vi iſtorum canonum*. Et poſt pauca: *Conſilium Epiſcoporum orthodoxorum, qui illuc convenerant, iſtud in primis fuiſſe, ut cauſſam S. Athanaſii ejuſque ſociorum in Occidentem pertraherent:* melius dixiſſet, *ut Apoſtolicæ Sedi appellationis judicia a ſolis Euſebianis hæreticis impedita vindicarent, & hac ratione futuris temporibus cognoſcendis ejuſmodi cauſſis legitimum tribunal præſtituerent*. Hæc, inquam, fateri debuit, quia in ipſis canonibus memoratis Apoſtolicæ Sedis prærogativa in cauſſis ejuſmodi manifeſte exprimitur, nullaque generalis Synodi convocandæ nedum neceſſitas, ſed ne mentio quidem vel obſcura indicatur.

Queſnelliana eorum interpretatio expenditur.

23. Vide autem quam longo difficilique circuitu Queſnellus hanc neceſſitatem exinde nitatur inducere, & Romanæ Sedis jus ipſis canonibus aſſertum infringere. Cum jus aliquod peculiare ſummo Pontifici iiſdem canonibus aſſertum negare non poſſit; id tantum juris illi tributum affirmat, ut in appellationis cauſſa, non de judicio ipſo a quo fuit appellatum, cognoſcat ac ſententiam pronuntiet, ſed ut id unum decernat, num in eo caſu appellationi locus eſſe debeat, nec ne. Huc uſque jus pontificium circa appellationes Epiſcoporum in ſtatuendo mero juris ordine collocatur; quod primatum non præcipuæ juriſdictionis, ſed meri ordinis conſtitueret. Dein vero ſi appellationi locum patere Romanus Pontifex judicet, vi eorumdem canonum Concilium ab eo indicendum credit, at non ſemper generale, ſed vel ex Epiſcopis, *qui in finitima Provincia ſunt*, iis quoque receptis, ſi quos admittendos judicaverit; vel ſi appellatio Romani Epiſcopi judicium petierit, de quo canone quarto agitur, Concilium ab eo cogendum putat pro judicum, a quibus provocatum fuerit, qualitate diverſum; ita ut ſi appellatum ſit a judicibus alicujus Provinciæ intra diœceſim, cui Pontifex uti Primas præſideat, totius diœceſis Concilium convocandum ſit; ſi ex tractu Occidentali appellatio proveniat, indicendum ſit Concilium totius Occidentis; ſi autem ex Oriente, ut in caſu Flaviani, appellatio interponatur, tunc Concilium œcumenicum neceſſarium ſit. Ita in omni appellatione Epiſcopi Orientales ad Sedem Apoſtolicam, etiamſi maxime juſta, uti fuit Athanaſii aliorumque catholicorum Epiſcoporum provocatio, ſeu perfugium, nihil concludere poſſet Romanus Pontifex, immo nec totum Occidentis Concilium, niſi totius Orbis Synodus cogeretur. Inſanire quidem eſt, ſi hoc Sardicenſibus Patribus in mentem veniſſe credatur. Quis tum appellationis remedium eſſet? Hæccine prudens & expedita pro innocentibus injuſta condemnatione oppreſſis proviſio, quam laudati Patres conſtituendam putarunt? Cum appellationes id genus identidem poſſint contingere, identidem generale Concilium congregandum eſſet, & frequenter Epiſcopi ex ſuis ſedibus eſſent evocandi. Quis cogitationem, ſeu potius commentum tam incredibile ſibi ſuadeat? Sanctum Leonem certe hoc non credidiſſe, ex judicio, quod ſtatim pronuntiavit, manifeſtum eſt.

Leonis mens in allegando can. Sardic.

24. Ut autem detegatur quæ hujus mens fuerit, cum in epiſtola 44. ad Theodoſium hos canones pro neceſſitate Synodi allegavit, obſervandum eſt hanc eorumdem canonum allegationem inveniri tantum in litteris ad eum Imperatorem, qui pſeudoſynodo Epheſinæ patrocinium præſtabat. Cum tam magno hujus conciliabuli patrono, qui novum judicium ægrius tuliſſet, mollius & ſuavius agendum erat, atque ut flecteretur facilius, auctoritas ipſi etiam venerabilis proponenda fuit. Nicænos autem canones Eutychis quoque fautores maxima obſervantia proſequebantur; cumque pro Nicænis haberentur canones Sardicenſes, unum ex his Leo in rem præſentem allegavit, atque epiſtolæ etiam ſubjecit. Canon autem ſubjectus epiſtolæ, ut vidimus in Admonitione præmiſſa epiſt. 43. fuit quartus Sardicenſis, qui his verbis exprimitur: *Gaudentius Epiſcopus dixit: Addendum eſt, ſi placet, huic ſententiæ, quam plenam ſanctitatis protuliſtis, ut cum aliquis depoſitus fuerit Epiſcopus eorum Epiſcoporum judicio, qui in vicinis locis commorantur, & proclamaverit agendum*

ſibi

ſibi negotium in urbe Roma ; alter Epiſcopus in ejus cathedra poſt appellationem ejus, qui videtur eſſe depoſitus, omnino non ordinetur, niſi cauſſa fuerit in judicio Romani Epiſcopi determinata. Palam eſt ſermonem fieri de appellatione ad judicium Romani Pontificis. Duo autem hoc canone decernuntur. Primo, ut poſt appellationem nullus in locum ejus, qui videtur eſſe depoſitus, ordinetur, donec cauſſa appellationis determinata fuerit. Secundo, ut ab ipſo Romano Epiſcopo judicium feratur. Hæc duo Leo a Theodoſio poſtulavit. Primum, cum capite ſecundo laudatæ epiſtolæ petiit, *ut omnia in eo ſtatu eſſe jubeatis, in quo fuerunt ante omne judicium* (latrocinii Epheſini) *donec major ex toto orbe Sacerdotum numerus congregetur*. Secundum vero, cum capite tertio Concilium generale in Italia cogendum poſtulavit, in quo ipſe Leo commodius intereſſet, ac de tota re ſententiam ferret. Hoc enim S. Pontificis conſilium etſi ipſe aperte non explicavit in litteris ad Theodoſium ; ſatis tamen expoſitum fuit a Valentiniano in epiſt. 55. quam ejuſdem Leonis hortatu, ac in ipſius proculdubio ſententiam ad eumdem Theodoſium tranſmiſit. Valentiniani verba licet paullo ante recitata hic repetimus. *Huic ergo* (Leoni) *poſtulanti .... annuere non negavi, quatenus ad tuam manſuetudinem meam petitionem ingererem, ut prædictus Sacerdos congregatis ex omni orbe etiam reliquis Sacerdotibus intra Italiam, omni præjudicio ſubmoto, a principio omnem cauſſam, quæ vertitur, ſollicita probatione cognoſcens ſententiam ferat*. Viden'? Non dixit, ut *congregatis ex omni orbe etiam reliquis Sacerdotibus OMNES*, ſed ut *prædictus Sacerdos*, ideſt ſummus Pontifex, *ſententiam ferat ;* cui ſcilicet (ut paullo ante præmiſerat) ob primatum competit *de fide & Sacerdotibus judicare*. Neque idcirco negare voluit hanc facultatem fuiſſe etiam Concilio generali, ſeu aliis Epiſcopis in generali Concilio coactis. Abſit. Sed cum ſermonem feciſſet de appellatione Flaviani, quam *ad eum* (Leonem) directam tradidit ; ipſi cohærenter judicium tribuendum credidit, uti appellationis vi ad eum pertinebat. Ita ergo cum S. Leo non ſolam Flaviani cauſſam, ſed alia quoque latrocinii Epheſini ſcandala proſpiciens, ex difficilibus circumſtantiis Concilium generale uti neceſſarium a Theodoſio poſtulavit, Valentiniano ipſius mentem explicante petiit judicium Romani Pontificis Flaviani appellatione quæſitum, ac poſt appellationem ejus neceſſarium, quo *hæc cauſſa in judicio Epiſcopi Romani determinaretur*, ut Sardicenſis canon præſcribit. Non igitur S. Pontifex allegavit hunc canonem, ut probaret neceſſitatem Concilii generalis, quod per ſe, ſicut non vi ejus appellationis, ita nec vi ejuſdem canonis ulla ratione requirebatur ; ſed ut probaret ſe, dum propter appellationem Flaviani petit Synodum generalem intra Italiam, in qua ſummus Pontifex ſententiam ferat, illud judicium petere, quod in caſu appellationis ad Romanum Epiſcopum vi ejus canonis petendum fuerat. Hinc etiam Placidia Auguſta in epiſt. 56.
litteris ad eumdem Theodoſium, dum generale Concilium in Italia poſtulavit, ita ſe expreſſit, ut *in ſtatu Sacerdotii illæſo manente per omnia Flaviano*, qui appellaverat, *ad Concilium Apoſtolicæ Sedis judicium tranſmittatur :* quæ Sardicenſi canoni quarto maxime congruunt. Repete nunc Leonis verba ex epiſt. 44. & eorum ſenſum intelliges. *Quam poſt appellationem Flaviani hoc* (judicium ſcilicet Romani Epiſcopi, quod ex difficultate circumſtantiarum utiliter habendum erat) *neceſſarie poſtuletur, canonum Nicææ habitorum decreta* (de ſolius Romani Epiſcopi per appellationem invocati judicio loquentia) *teſtantur*. Idipſum in epiſt. 43. ſic exprimitur : *Ut neceſſarium ſit & ea ſervare, quæ Nicænus canon, & quæ conſtitutio totius orbis Epiſcoporum præcipit*. Quaſi dicat : Peto uti neceſſarium Concilium generale, ſed ſimul neceſſe eſt etiam ſervare Nicænum, ſeu Sardicenſem canonem, qui in appellatione ad Apoſtolicam Sedem delata judicium Romani Pontificis efflagitat. Ita probe intelliguntur & conciliantur omnia, ut ne opus ſit eas violentas ac diſtortas interpretationes recipere, quas Queſnellus inducere, & contra Leonis mentem aliunde exploratam de Apoſtolicæ Sedis jure in appellationibus, ejus verbis affigere ſtuduit.

25. Sed quid diutius lectores moramur in iis interpretationibus refellendis, quas homo pontificio juri infenſus commentus eſt, ut appellationem Flaviani ad œcumenicam Synodum delatam oſtenderet? Cum tota hæc quæſtio verſetur in deci- *Concluditur de Flaviani appellatione.*

in decidendo, ad quemnam Flavianus vere appellarit; quid laboramus in intelligendis aut canonibus Sardicensibus, aut Leonis verbis, si ex testimonio non solum Liberati, verum etiam Valentiniani atque Placidiæ, quibus ipse libellus appellationis perspectus fuit, ad Sedem Apostolicam, & latius ad Episcopos *harum partium*, idest Romanæ Synodi, quæ in gravioribus caussis a Romanis Pontificibus cogi solebant, non vero ad generale Concilium eum provocasse liquet? Concilium generale non libello Flaviani, a quo hanc cogitationem alienissimam demonstravimus, sed Leonis consilio postulatum fuit, illudque is necessarium censuit non ad judicium ferendum de latrocinio Ephesino, quod ipse statim post acceptum appellationis libellum in Romana Synodo ediderat, sed ob difficultatem circumstantiarum, quæ alia magis obvia juris remedia nequaquam ferebant. Cumque hoc ipsum generalis Concilii remedium non ita facile ab Imperatore latrocinii Ephesini patrono esset obtinendum; ad facilius inclinandum ejus animum Nicænorum canonum auctoritatem interponendam credidit: qui cum non de generalis Synodi, sed de Romani Episcopi judicio perspicue statuant; eos Leo ad ipsius Synodi generalis necessitatem allegare non potuit nisi in eam rationem, quæ ad Episcopi Romani judicium redeat, ut paullo ante explicavimus. Quis igitur hæc, quæ S. Pontifex pro cogenda œcumenica Synodo alio consilio scripsit, transferre queat ad appellationem Flaviani, quam non ad ejusmodi Synodum, sed ad Romanum Episcopum, & ad solos Episcopos Romanæ Synodi directam, indubiis testibus certissimum est? Quis eam interpretationem canonum Sardicensium a Quesnello ingestam, & ad generale Concilium translatam, quæ non solum a sensu ipsorum canonum abest quam longissime, verum etiam ab appellatione ejusdem Flaviani; quis, inquam, approbare poterit?

Excutitur Quesnelli sententia, qua Legatos Apostolicæ Sedis in Synodis generalibus Orientis legationem gessisse omnium Occidentalium contendit.

Systema Quesnelli. 26. Caussa appellationis Flaviani perorata, non omittendum est illud commentum, quo Quesnellus statuere nititur §. 5. *Legatos Sedis Apostolicæ non Romani solummodo Pontificis nomine Ephesinæ Synodo secundæ interfuisse, nec alias interesse consuevisse œcumenicis Conciliis in Oriente congregatis, sed & omnium totius Occidentis Episcoporum vice, quorum procurationem gerebant, cum per se interesse iidem non poterant.* Res facti agitur, quæ documentis statuenda fuerat. Generalis propositio est: *Nec alias interesse consuevisse œcumenicis Conciliis.* Vide autem, qua ille ratione se expediat. Hoc in systemate Legati Sedis Apostolicæ Episcoporum totius Occidentis vicem ac legationem gessisse traduntur. Cum vero ad legationem expressum delegantis mandatum seu procuratio requiratur; ut verum sit Legatos Apostolicæ Sedis omnium Occidentalium Episcoporum *procurationem gessisse*, expressum omnium mandatum demonstrandum fuerat. Hoc autem mandatum duplici modo ab iisdem traditum Quesnellus affirmat, nunc in Romana Synodo ex toto Occidente evocata eo fine, ut omnes *deligerent Legatos absentium vicem impleturos*; nunc vero in Synodis singularum Provinciarum Occidentis, a quibus Legati mitterentur ad Synodum Romanam cum facultate deligendi Legatos, qui communi nomine ad œcumenicum Concilium accederent. Innuit etiam idem fuisse sive *per Legatos*, sive *per litteras* singularum Synodorum provincialium id mandaretur. Hæc vero perinde fuisse gesta quam facile est affirmare, tam difficile est documentis statuere.

Nullo exemplo probatum. 27. *Solemne erat*, inquit eodem §. 5. *Romano Episcopo, ut cum primum Synodus universalis indicta erat, omnes sui Patriarchatus Episcopos ea de re admoneret, cogeretque ipse Romæ Synodum, ad quam invitati Occidentales confluerent.* Si hoc erat *solemne*, aliquot exemplis probari poterit. Sed nec unum in tota antiquitate reperietur. Synodum quidem Episcoporum, qui Romæ reperiebantur, sive etiam e vicinioribus partibus in gravissimis caussis convocare solebant Romani Pontifices; generalem vero ex toto Occidente ne semel quidem indixisse invenientur. Quod si singula antiqua generalia Concilia percurras; gratuita & falsa Quesnelli propositio multo magis patebit. Nicænæ primæ Synodi gesta desiderantur: unde affirmari & probari nequit S. Silvestrum ejus

Generalia Concilia usque ad Leonem expensa. Nicænum.

ejus caussa Concilium Occidentale convocasse. Idem est de Synodo Sardicensi, quæ Nicænæ appendix habetur. Solum Legatos Sedis Apostolicæ utrique huic Concilio interfuisse certum est: qui cum solius Apostolicæ Sedis vicem gessisse tradantur, eis legationem totius Occidentis nullo testimonio tribuere, valde arbitrarium est: cum præsertim alii, qui aliis in Synodis suo & alieno nomine interfuerunt, non tam suum, quam alienum nomen in subscriptionibus exprimere consueverint. De Synodo Constantinopolitana prima nihil attinet dicere, cum Romanis diutius ignota fuerit: unde solos Nicænos canones & Nicænorum nomine Sardicenses Romana Ecclesia usque ad Leonis ætatem recepit. Solum cum eam Synodum posterius Romani Pontifices approbarunt, ex Orientali Synodo generalis evasit. Reliqua sunt duo Concilia œcumenica, Ephesinum I. & Calchedonense. Alterutrius caussa omnium Occidentalium Synodum a Romano Pontifice convocatam fuisse nemo probabit. Immo nec convocandæ quidem tempus fuit. Constantinopolitana I.

28. Ante Ephesinum Concilium Apostolicæ Sedis Legatus in Nestoriana caussa a Cælestino Papa creatus fuit S. Cyrillus. Si in hanc delegationem cogenda fuisset Synodus totius Occidentis, nimium tempus expectandum fuisset. Enimvero eorum tantum Episcoporum, *qui in magna Romanorum urbe comperti sunt*, Synodum fuisse illam, in qua post multos tractatus epistola Cyrilli delegationem continens a Cælestino exarata fuit, ipse Cyrillus, ex relatione utique Possidonii, qui eamdem epistolam Roma detulit, testatur. Hactenus vero etsi de Nestorio multa, nihil tamen agebatur de congreganda Synodo Ephesina. Hanc Nestorio procurante repente Theodosius indixit die 19. Novembris anni 430. Dies Synodo statuta fuerunt Nonæ Maji anni sequentis. Hujus indictionis notitia sero ad Cælestinum pervenit, adeo ut nequiverit Legatos destinare nisi VIII. Id. Maji, quo eisdem Commonitorium traditum fuit: unde in ipso Commonitorio *de transacta Synodo* timebatur. In his ergo angustiis de Concilio ex toto Occidente cogendo ad Legatos eligendos stultum est cogitare. Cyrillus quidem in prima actione Ephesina solus legatione apostolica functus est, quam in totius Occidentis Synodo traditam non fuisse ostendimus. Ephesinum. Cyril. epist. ad Jo. Antioch. t. 3. Concil. Ven. edit. p. 930. a.

29. Ob Calchedonense Concilium nedum Episcopos ex toto Occidente ad Romanam Synodum evocare, sed ne viciniorum quidem litteras expectare licuit, ut mox videbimus. Immo cum hujus indictio Romæ solum innotuerit post diem 9. Junii anni 451. uti ostendimus not. 3. in epist. 89. Leoni vix tempus fuit eligendi & instruendi Legatos, quos celeriter ad Concilium direxit die 24. ejusdem mensis: ac propterea epist. 91. queritur: *Ipsa interjectorum dierum paucitas necessarios Sacerdotes nos evocare non sinit*. Vides ergo, quo evaserit illud Quesnelli, *Solemne erat* cogere totius Occidentis Synodum, quæ numquam coacta fuit. Calchedonense.

30. Nec minus gratuitum est alterum de Synodis singularum provinciarum Occidentis, quæ vel Legatos, vel litteras ad Romanam Synodum mitterent cum facultate eligendi Legatos ad Concilium generale. Percurre iterum singula generalia Concilia, & nihil ejusmodi elicies. Unum quod proferre potuit Quesnellus de Gallicanis Episcopis pro sola Calchedonensi Synodo, contrarium potius ostendit. Scripsit ad eos S. Leo epist. 102. *Optassemus quidem fraternitatis vestræ litteras eo tempore quo promiseratis, accipere, ut profecturis ad Orientem fratribus nostris, quos ad sanctam Synodum vice nostra pro catholicæ fidei defensione direximus, etiam vestræ sententiæ professio jungeretur*. Igitur hæ quoque Gallicanorum litteræ defuere. Quomodo ergo ex singulari hoc exemplo, in quo ipsæ litteræ sero pervenerunt, consuetudo a Quesnello asserta colligi potest? Quid quod vera ratio, cur Leo has litteras a Gallicanis petierat, non ea fuit, quod indicta generali Synodo id usu receptum esset ad Legatos omnium Occidentalium nomine eligendos; sed quia sub Theodosio in ea circumstantiarum difficultate, quam antea explicavimus, S. Pontifex expedire putabat Gallicanorum aliorumque Occidentalium sententiam Eutychianorum erroribus repugnantem opponere. Simili de caussa & Mediolanensium epistolas postulavit: quas tamen & isti licet viciniores serius rescripsere. De Legatis vero omnium nomine ac mandato eligendis nihil illi, cum hasce epistolas petiit, in mentem venit. Si ergo nec Occidentalis Synodus Romæ coacta, Testimonium de Gallicanis Episc. quam male objectum.

nec e Synodis provinciarum Occidentis Legati, vel epistolæ Romam missæ fuerunt, quibus omnium nomine Legati ad generale Concilium destinarentur; quomodo Legati a Romano Pontifice missi legationem omnium Occidentalium gerere poterant?

Aliud Quesnelli commentum. 31. Hanc responsionem ut declinaret Quesnellus, tertiam quamdam viam ingressus est, cum scripsit: *Cum tam arctius œcumenicæ Synodi terminus præfixus erat, ut nec aliarum diœcefeon suffragia expectare, vel ad eos ne litteras quidem mittere fineret; tunc coacto Concilio vel ex diœcesi Urbis, vel ex iis Episcopis, qui tum in Urbe morabantur, Legati mittebantur, qui totius Patriarchatus Occidentalis procurationem a Patriarcha ejusque diœcesana vel provinciali Synodo suscipiebant, gerebantque, & personam Occidentalium omnium in œcumenica sustinebant.* Cum hæc forma Synodi esset usitata, ut vidimus; non ergo duæ præmissæ formæ, quæ nullo exemplo antiquo probantur, veluti *solemnes* prædicandæ erant. Subjicit exemplum Ephesinæ Synodi secundæ, in qua temporis angustia longiores moras non ferebat; & ait: *Rebus ita dispositis aliud nihil restabat, nisi ut Pontifex de Occidentalium suorum fide securus,*

Rejicitur. *eos* (Legatos) *dirigeret in Orientem, qui omnium caussam agerent.* Igitur tota delegatio in præsumtione fundatur. Multum quidem hæc præsumtio valebat, ut affirmari posset a Pontifice ita omnes Occidentales sentire circa fidem, sicut ipse in sua Romana Synodo definierat; cum præsertim in ejusmodi Synodis passim interessent plures diversarum provinciarum Episcopi Romæ tunc immorantes, qui aliorum comprovincialium Episcoporum ac provinciarum doctrinam præstare poterant. De hac una doctrinæ concordia loquitur Leo in epistola ad Gallicanos. At cum de Legatis agitur, ad quos eligendos expressum mandatum necessarium est, præsumtio consensus absentium non sufficit. Si Legati solummodo *habent ejus auctoritatem a quo destinati sunt*, ut in Sardicensi Concilio traditur can. 7. quomodo Legati a sola Sede Apostolica, aut ad summum a Romana Synodo missi, eorum quoque Occidentalium, a quibus non erant destinati, auctoritatem & legationem sustinuisse dici queunt? Solus Quesnellus & qui ejus sophismatibus inconsulte fuerunt abrepti, id affirmare potuerunt.

Objectio ex Cyrillo soluta. Act. 3. t. 3. Conc. Ven. edit. p. 1315. 32. Quod si S. Cyrillus in Ephesino Concilio Legatorum sententiam resumens dixit: *Deposuerunt enim* (Nestorium) *supplentes locum Sedis Apostolicæ totiusque Synodi sanctissimorum Deoque dilectissimorum Occidentalium Episcoporum:* & si ipsum Concilium Ephesinum in relatione ad Imperatorem ait: *Piissimus magnæ vestræ Romæ Archiepiscopus & universa Occidentalis Synodus per sanctissimos Episcopos, quos ad nos ipsa misit* &c. solos Episcopos Romanæ Synodi, & solam hanc Synodum Episcoporum, *qui*, ut ex eodem Cyrillo audivimus, *in magna Romanorum urbe comperti sunt* (quæ sane non fuit Synodus totius Occidentis) *Occidentalium Episcoporum*, & *Occidentalis Synodi* nomine intelligere potuerunt. Ceterum & Cyrillus in eadem allocutione, & Concilium in eadem relatione legationem Apostolicæ Sedis & Papæ Cælestini solummodo appellarunt, eo quod litteræ solius Cælestini nomine inscriptæ hujus solius delegationem ac procurationem præferrent. Neque subtilius in generalibus verbis *universi Occidentalis Synodi*, *totius Synodi Occidentalium E-*

Ib. p. 1290. 6. *piscoporum* aliisque similibus insistendum est. Nam iidem Ephesini Patres in alia relatione ad eumdem Imperatorem non solum dixerunt, Synodum Ephesinam *in consensu suo habere universum Occidentem*, sed *totam item Africam*; cum tamen ex Africa solus Besula Diaconus interfuisset, qui a totius Africæ Synodo nec delegatus fuit, nec delegari potuit, uti fatetur ipse Capreolus Epi-

Ib. p. 1074. scopus Carthaginensis in epistola ab eodem Diacono allata, & lecta act. 1. Idem etiam legitur in relatione a Quesnello laudata, cujus integer textus hic est: *Consessui* (Ephesino) *adest & Cælestinus sanctissimus piissimusque magnæ vestræ Romæ Archiepiscopus, & universa Occidentalis Synodus per sanctissimos Episcopos, quos ad nos ipsa misit, totaque Africa.* Vides ergo quam perperam Quesnellus ejusmodi formulas ingesserit, ut legationem Apostolicæ Sedis ad legationem totius Occidentis traduceret.

Argumentum ex Concilio VI. quam ineptum. 33. Quod porro veluti *manifestum* argumentum obtrudit *ex Concilii* VI. *actis*, *ubi Episcopi Portuensis, Paternensis, & Regitanus locum tenere dicuntur Concilii antiquæ Romæ, ubi centum & viginti Episcopi convenerunt*, valde miri-

mirificum eſt. Si enim ea acta expendantur, nec quicquam omittatur, non ſolum non obeſt hoc documentum, ſed potius favet. Verum quidem eſt, tres Epiſcopos Joannem Portuenſem, Abundantium Paternenſem, & Joannem Regitanum in ſingulis actionibus, & in ſubſcriptionibus dici *locum præſentantes venerabilis Synodi antiquæ Romæ centum & viginti quinque Deo amabilium Epiſcoporum*. At ſimul verum eſt, tres alios, nimirum duos Romanæ Eccleſiæ Presbyteros Theodorum & Georgium, ac Joannem Diaconum in iisdem actionibus & ſubſcriptionibus appellari *locum præſentantes ſanctiſſimi & beatiſſimi Papæ Agathonis*: ac præterea verum eſt, hos poſtremos, licet ſolo Presbyterii aut Diaconatus honore ornatos, conſtanter primum locum habere ante omnes etiam patriarchalium Sedium Patres, ob perſonam utique Romani Pontificis totius Eccleſiæ primatis, cujus vice fungebantur: illos vero licet Epiſcopos & a plena Occidentali Synodo miſſos a primis illis ſejungi, & locum habere poſt præcipuarum Sedium Patres. Nonne hæc appellationis & loci diſtinctio manifeſtam Legatorum diſtinctionem adſtruit? nimirum & Legatos Papæ Agathonis haud fuiſſe Legatos totius Synodi Occidentalis, & Legatos hujus Synodi pro Legatis Papæ habitos non fuiſſe: alias omnes ſimul & nominati & ſubſcripti invenirentur, & Epiſcopi Presbyteris & Diacono præceſſiſſent. Quid ergo Queſnellus unam Legatorum Synodi Occidentalis mentionem ingerens, hoc teſtimonium eo loci attulit, ubi Legatos Papæ eoſdem fuiſſe ac Occidentalis Synodi Legatos ſibi probandum ſumſerat? Ex toto contextu contra Queſn. arguitur.

34. Quod ſi quæras, cur in hoc uno Concilio VI. ejuſmodi Legatorum Papæ ac Synodi diſtinctio occurrat; ex iiſdem actis facile intelliges. Imperator enim in ſuis ad Donum Agathonis prædeceſſorem litteris hanc duplicem Legationem expreſſe poſtulaverat, alteram ipſius Pontificis mandato & nomine, alteram mandato & nomine Romani Concilii ex Occidente convocati. Hoc quidem duplex mandatum, uti ad duplicem legationem requiritur, idem Imperator palam indicat in aliis litteris ad Georgium Archiepiſcopum Conſtantinopolitanum his verbis: *Agatho ſanctus nuper ordinatus Papa in Apoſtolica Sede prædictæ antiquæ Romæ hujuſmodi noſtros pios ſuſcipiens apices* (poſt Doni mortem acceptos) *deſtinavit in præſenti propriam ejus indutos perſonam Theodorum & Georgium Deo amabiles Presbyteros, & Joannem Deo amabilem Diaconum; ex perſona vero totius ejus Concilii Joannem & Abundantium & Joannem venerabiles Epiſcopos .... porrigentes nobis etiam DUAS SUGGESTIONES, unam quidem ejuſdem Agathonis Papæ, aliam vero Concilii ejus*. En igitur duplex Legatorum genus, & expreſſum mandatum ac procuratio duplex: unde etiam duæ epiſtolæ in eiſdem actis recitantur, altera ſolius Pontificis, altera totius Synodi nomine inſcripta. Ex his autem duo maximi momenti in rem præſentem conſequuntur. Primum, Legatos, qui ſolius Pontificis vice & nomine Concilio interſunt, non fuiſſe habitos Legatos totius Synodi Romanæ & Occidentalis: alias opus non fuiſſet diſtinctam legationem petere ac deſtinare. Secundum, ad legationem totius Synodi diſtinctum mandatum & procurationem omnium Epiſcoporum ejuſdem Synodi requiſita fuiſſe, nec non mentionem expreſſam legationis Synodi, quæ quidem in actis ſexti Concilii conſtanter notatur. Cum vero in aliis generalibus Conciliis nullum legatur Occidentalium aut Romanæ Synodi expreſſum mandatum; Legati autem ſolius Pontificis aut Apoſtolicæ Sedis nomine ac vice appellentur; hos totius Occidentis aut Romanæ Synodi Legatos venditare commentitium eſt. Cur legatio duplex in Concil. VI. Papæ, & Romanæ Synodi.

PAS-

PASCHASII QUESNELLI DISSERTATIO NONA,

DE CAUSSA DOMNI ANTIOCHENI EPISCOPI,

ejusque damnatione; deque MAXIMI successoris ejus ordinatione: ubi epistolæ sancti LEONIS, Conciliique Calchedonensis Acta illustrantur, & Actio de DOMNO his Actis inserta, commentitia esse demonstratur.

Ad epistolas Sancti Leonis **LX. LXXVIII.** *&* **LXXX.** *nunc autem* **LXXX. CIV. & CVI.**

I. Cur Maximi ordinatio confirmata, nec reprobata Domni depositio.

Aximum Antiochenum Episcopum, qui substitutus est in locum Domni per Ephesini Latrocinii proceres, confirmatum fuisse ab œcumenica Synodo mirantur plurimi, caussamque operosius investigare conantur. Hanc unam fere omnes catholici scriptores, qui istam versarunt quæstionem, afferunt: ideo Maximum, etsi a suspectis hominibus electum, consecratum a Constantinopolitano Episcopo *contra canonicam regulam*, Domnoque adhuc in vivis agenti superordinatum; ideo tamen receptum esse a Synodo, quia a sancto Leone in Episcopatu confirmatus fuerat. Quamobrem autem inter multos Episcopos, qui a pseudosynodo Ephesina dejecti e suis sedibus per summum nefas fuerant, Domnus unus suæ restitutus non sit, omnibus aliis redintegratis, non minor difficultas est. Omnia enim Ephesini latrocinii acta in irritum missa sunt ab Occidentalibus Episcopis, etiam ante Calchedonensem Synodum; sæpiusque contestatus est Leo Papa Imperatorem, ut omnia in eo statu esse juberet, in quo erant ante infaustam Synodum, donec omnia per œcumenicum Concilium reformarentur. Consequens erat ut depositio Domni, & Maximi ordinatio irritæ essent, suumque ille reciperet locum. Hoc tamen ideo prohibuisse Leonem ajunt: *Quoniam*, inquit Baronius, *caussa cognita, eum juste damnatum esse intellexit*. Mentem suam clarius non explicat Eminentissimus Cardinalis, nec aperit in quo justior esset Domni depositio, quam aliorum. In Ephesina quidem Synodo ad sacrilega Dioscori consilia abripi se passus fuerat, subscripseratque Flaviani & Eusebii damnationi, restitutioni Eutychetis, impiisque decretis captivas manus dederat: sed ut erat illi cum multis culpa hæc communis, debuerat etiam & communis esse indulgentia, qua cum ceteris actum est in Calchedonensi Synodo. Forsan inde ceteris culpabilior, quod recentiori culpæ antiquæ suspiciones accedebant. Cum enim Joannis Antiocheni nepos & successor fuisset, Nestorianæ labis non secus ac ille insimulatus fuerat. Præterea nec ea pollebat scientia ac animi constantia, quæ difficillimis illis temporibus necessariæ erant in tantæ urbis Episcopo.

Ep. 40. *nunc* 44. *cap.* 2.

Annal. Baronii ad an. 451. *Num.* 128.

Conjectura de secessu Domni.

Denique non abs re forsan quis dixerit, Domnum ipsum depositioni suæ manus ultro dedisse, solitariæ vitæ deliciis illectum, quibus innutritus olim fuerat sub Euthymio abbate; quas cum refragante sancto Patre relinquere meditaretur, ut Joanni avunculo suo a fide catholica deflectenti opem ferret, hæc ab eo verba futuri prænuntia audivit: *Si*, inquit, *his neglectis, & tolerantiæ contemtis cogitationibus tentabis a laura discedere, obtinebis quidem administrationem, quam tuus habet avunculus; sed eam tibi rursus auferent mali homines & præstigiatores, cum ab illis prius fueris seductus ignorantia*. Hæc refert Cyrillus Monachus de S. Euthymii rebus gestis disserens: additque Domnum profectum Antiochiam: *Et cum illic*, inquit, *fuisset, omnia quæ ei prædicta fuerant, effectum sunt sortita. Illeque postea magna ductus pœnitentia, quod non obedisset, ad ipsum revertitur gravi dolore visceribus cruciatus & acerbe deplorans*. Ex istis verbis hoc confici videtur: Domnum pœnitentia ductum post ablatam administrationem (quod prædictum ei fuerat) Euthymium denuo convenisse, quodque vitæ reliquum fuit in secessu egisse, Maximo Antiochenæ Ecclesiæ Episcopatum, quem hic Eutychianorum favore adeptus erat, sponte relinquens propria. Eaque demum vera erit caussa cur ad sedem suam regressus non fuerit.

Vita S. Euthymii auctore Cyrillo Monacho.

II. An aucto-

Qui porro Leonis auctoritatem hoc egisse pu-

itate S. Leonis Domni depositio, & Maximi ordinatio confirmate.

se putant, ut Maximus in Antiochena sede tam malis auspiciis collocatus remaneret, locumque cedere Domnus cogeretur, manifestum id esse ajunt ex actis Calchedonensis Concilii. Si quidem in Actione, quæ *De Domno Antiocheno* inscribitur, disertis verbis legitur confirmatum auctoritate Leonis fuisse Maximum. Hanc actionem quoniam discutere animus est ad ecclesiasticæ historiæ veritatem indagandam, operæ pretium est eam hic integram describere; nec enim prolixa est, & de ea sub oculis posita facilius lector judicium suum interponet.

ACTIO DE DOMNO

Antiocheno.

Concilii Calchedonensis Parte II. post Actionem X.

„ CONsulatu Domini Marciani perpetui „ Augusti, & qui fuerit nuntiatus, „ sexto Calendarum Novembrium, Calche- „ done secundum præceptum divinissimi & „ clementissimi Domini nostri Imperato- „ ris, convenientibus in sancta Ecclesia san- „ ctæ Martyris Euphemiæ: & magnificen- „ tissimo & gloriosissimo Magistro militum „ & exconsule ordinario, & Patricio A- „ natolio, & magnificentissimo & glorio- „ sissimo sacrorum officiorum Magistro Vin- „ comalo: convenientibus etiam Paschasino „ & Lucentio reverendissimis Episcopis, & „ Bonifacio reverendissimo Presbytero, Vi- „ cariis sanctissimi Archiepiscopi Senioris „ Romæ Leonis, & Anatolio reverendissi- „ mo Archiepiscopo maximi nominis Con- „ stantinopolis, & Maximo reverendissimo „ Archiepiscopo Antiochiæ Syriæ, & Ju- „ venale reverendissimo Episcopo Jerosoly- „ mitano, & cetera sancta Synodo, quæ „ ex sanctione divinissimi & clementissi- „ mi Domini nostri Marciani Imperatoris „ in Calchedonensi civitate congregata est, „ quorum nomina infra sunt scripta: & „ residentibus universis ante cancellos san- „ cti altaris, Maximus reverendissimus „ Episcopus Antiochiæ dixit: Deprecor ma- „ gnificentissimos & gloriosissimos judices, „ & sanctam hanc & universalem Syno- „ dum, ut humanitatem exercere in Do- „ mnum, qui fuit Antiochiæ Episcopus, „ dignemini, & statuere ei certos sumtus „ de Ecclesia quæ sub me est.

„ Paschasinus & Lucentius reverendissi- „ mi Episcopi, & Bonifacius Presbyter, Vi- „ carii Sedis Apostolicæ, per Paschasinum „ reverendissimum Episcopum dixerunt: „ Sanctus & beatissimus Papa, qui Episco- „ patum sancti ac venerabilis Maximi Epi- „ scopi Antiochenæ Ecclesiæ confirmavit, „ justo satis judicio ejus meritum approbas- „ se videtur: si quidem memoratus reve- „ rendissimus Episcopus Maximus suo ar- „ bitrio Domno voluerit esse consultum, „ ut sumtus ei de sua Ecclesia miserationis „ intuitu, prout æstimaverit, largiatur: „ ut contentus alimoniis quiescat in poste- „ rum. Quæ confessio græce per Beroni- „ cianum virum devotissimum, secretarium „ sacri consistorii translata * est. Anatolius „ reverendissimus Episcopus Constantino- „ politanus dixit: Laudo & ego condolen- „ tiam * beatissimi Episcopi Antiochiæ Ma- „ ximi, in quibus spontanea voluntate ipse „ tales precatorias * obtulit, ut sumtus præ- „ staret Domno, qui fuit Episcopus Eccle- „ siæ sanctæ, quæ sub eo est, præter hoc „ prædicto nihil requirente.

* *Al.* tradita.

* *Al.* compassionem.

* *Al.* preces.

„ Juvenalis Episcopus Jerosolymitanus di- „ xit: Amplector & ego consilium sancti „ Episcopi Antiochiæ Maximi. Universa „ Synodus vociferata est *: Laudabiles me- „ rito sunt benevolentiæ Archiepiscopi. „ Omnes cogitatum ejus laudamus. Hic de- „ cet ejus existimationem humanus cogita- „ tus Pontificis. Magnificentissimi judices „ dixerunt: Amplectente sancta Synodo ar- „ bitrium Maximi viri religiosi Episcopi „ Antiochensium, quod de Domno proba- „ vit, & nos * eidem consentimus, ejus ar- „ bitrio derelinquentes, quæ sunt de Domni „ honorificentia. *Et alia manu:* Edantur. *Huc usque Actio de Domno.*

* *Al.* exclamavit.

* *Al.* itidem.

III. Sinceritas Actionis de Domno discutitur.

Hanc actionem minime commentitiam esse, sed genuinam totis votis peroptarem. Hoc enim si esset, jam præclarissimum antiquissimumque præ manibus haberemus testimonium summæ auctoritatis Pontificis Romani tum in Synodos, cum in Orientales Episcopos, majorum, inquam, ac primarum sedium Episcopos. Enim vero quantæ potestatis est, ut penes Romanum Episcopum Antiocheni, & consequenter Alexandrini aliorumque Episcoporum consecratio fuerit aut saltem confirmatio, ut ex hoc loco argumentantur Cardinalis Bellarminus ejusque apologista Jacobus Gretserus! Qualis prærogativa, ut cum plures Episcopi ab infausta Synodo per vim scelusque depositi essent, eorum damnatio ac depositio rata esse juberetur, quam ratam esse debere judicaret Romanus Episcopus; sola alterius Episcopi in illius locum substitutio haberet locum, quam idem ille confirmasset! Quam evidenter denique hinc eluceret suprema ejusdem in Synodos potestas, quarum acta ex ea parte robur habeant, cui ille robur adjecerit; ex illa cassa sint & irrita, quam irritam ille esse voluerit. Verum ut eruditi ac sapientis est Theologi vera germanaque primariæ Sedis privilegia toto animo atque ex solidis genuinisque probationibus adversus novatores vindicare; ita parum sinceri liberalisque animi sit eadem vel ultra præscriptos limites ampliare, vel incertis, caducis, falsisque adminiculis ac fulcimentis sustentare. Nec enim mendacio eget veritas, sed potius ex mendacii consortio in falsitatis suspicionem veritas etiam testatissima vocari consuevit.

Bellarm. I. tom. I. Controv. III. de Rom. Pontif. lib. II. c. XII. Jacob. Gretserus defens. Bellarm. tom. II. ad hunc locum.

Tale est, mea sententia, id omne quod ex illa actione de Domno assertum est ab ecclesiasticis scriptoribus, quibus ad alia pro-

1 properantibus vacuum non fuit de 1 illius veritate accuratius inquirere. Mihi vero
2 rem curiosius exploranti certum est 2 Domnum Antiochenum jam tum fato functum fuisse, cum Maximus Antiochenæ Ecclesiæ Pontifex factus est; ac proinde falsam esse ac commentitiam Actionem illam, quæ de Domno inscribitur, sanctoque Concilio Calchedonensi putido mendacio affingitur: in qua videlicet Maximus inducitur Domno quasi post exauctorationem suam superstiti alimenta de suæ Ecclesiæ redditibus ex Concilii indulgentia impertiens. Atque ut hoc constanter afferam, non levia & infirma videor mihi habere argumenta.

IV. Latine tantum est edita.

3 Primum enim hæc una Actio inter omnes alias Calchedonensis Concilii Actiones latine tantum edita reperitur, 3 græce autem nuspiam apparuit: quod certe non leve indicium est suppositionis a Latino impostore aliquo factæ. Si enim illa vere in Concilio confecta fuisset, græce utique fuisset, atque Græcis hujus Synodi actis inserta cum aliis actionibus legeretur. Cur enim hæc una a reliquarum actionum Græcarum corpore distracta fuisset, plane non apparet.

V. Ex unico recenti & infirmæ fidei codice.

2. Ex 4 unico nobis codice prodit hujusmodi actio, quem nulla auctoritas, antiquitas nulla commendabat: cum & chartaceus solummodo esset, & ab ignotis scholaribus Germanis duobus acceptus prædice-
4 tur. Talis enim est epigraphe, qua insignita reperitur in Crabbiana, Suriana, aliisque Conciliorum editionibus: *Actio de Domno Antiocheno, quæ inventa est in Codice Patrum Juliæ membranaceo, transcripta ex Codice vetusto chartaceo, & dicitur ipsa fuisse Proculi & Albini Germanorum Scholasticorum*. Philippus quidem Labbeus in novissima Conciliorum editione codicem quemdam laudat actorum Calchedonensis Concilii a Rustico Ecclesiæ Romanæ Diacono cum Græcis codicibus collatorum, annotatorum, distinctorum. In hoc vero codice, qui dicitur esse D. Bohierii Divionensis, actio de Domno subjicitur actioni sextæ cum hoc titulo: *Explicit* VI. *actio*. *Incipit* VII. *De Domno Antiocheno quondam Patriarcha translata ex Græco in Latinum*. Sed Rustici fides hoc in negotio suspecta est: cum enim schismaticus iste Diaconus a Vigilio Papa anathemati subjectus, videret exemplum Domni tamquam post mortem damnati obtrudi solere ab adversariis trium Capitulorum damnationem expetentibus, potuit homo hoc caussæ suæ patrocinium ex mendacio adsciscere, ut fabricata Actione de Domno quasi adhuc superstite, eum post mortem non esse damnatum assereret, idque saltem Occidentalibus persuaderet. Quicquid porro sit de Rustici fide ac sinceritate, certum apparet mihi 5 solam Actionem primam Calchedonensis Concilii ab eo 5
esse recensitam: soli enim isti Actioni nomen suum subjecit in hunc modum:

Ex Cod. MS. Bohieriano.

Explicit prima cognitio Calchedonensis Concilii. Finivimus emen antes & conferentes manuscri ta a pridie ante Kal. XCII. (*id est Decembris*) *feria* IV. *Ind.* XIII. XV. *Kal. Aprilis: Rusticus per gratiam Dei Diaconus sanctæ Ecclesiæ Romanæ contuli, annotavi, distinxi. Deo gratias.*

Ex editione Petri Crabbi Ord. Min.

Finis primæ cognitionis Calchedonensis Concilii, quæ finita, emendata, & collata est anno Domini 417. (emendatur in margine aut 454. aut 457. in omnibus pessime, inquit Labbeus) *feria* IV. *indictione* 13. *Kalend. Aprilis* 12. *Rusticus per gratiam Dei Diaconus sanctæ Ecclesiæ Romanæ, contuli, annotavi, distinxi. Deo gratias.*

Eadem fere in editione Romana paucis variantibus. Ex illis porro apparet nihil certi statui posse ex hujusmodi annotationibus, quæ sibi non cohærent, ac insuper non unius Rustici esse, sed plurium diversorumque annotatorum, illam Bohieriani codicis monitionem. Rusticus enim relegit Calchedonensem Synodum ad codicem, quem jam emendaverant & contulerant superiores ipso correctores: suamque pariter attestationem apposuit, ut illi suam. Sed hi actiones reliquas recensuerunt, ille ultra primam progres-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Veritatem sinceritatemque hujus actionis in Observationibus subjiciendis defendemus, Quesnellique nisus omnes ibidem retundentur.

2 Id falsum evincetur ibidem n. 2.

3 Etsi hæc actio græce nuspiam apparuit; eam tamen e Græco latine redditam in Observationibus demonstrabimus. Græcorum autem codicum, qui ad nos pervenerunt, defectum in caussis particularibus nihil probare patebit ex not. 18. in Dissert. I. ad an. 451. ubi particulares ejusmodi actiones in multis codicibus Græcis generatim omissas, in aliis autem non paucis, qui particulares actiones exhibent, omissam actionem de Photio Tyri manifestum fecimus. Quid igitur mirum, si hæc actio de Domno præterita fuit?

4 Alium codicem nacti sumus, eumque vetustissimum, ac diversæ originis; de cujus præstantia agemus in Observat. num. 3. & seqq. Quesnelli hallucinatio circa ipsum codicem, quem hic nominat, ex eo pendet, quod epigraphen in vulgatis huic actioni præfixam editorum esse crediderit, ac si hi in ea typis imprimenda codice usi sint recenti transcripto ex alio duorum Germanorum. At hæc epigraphes, quam in Observationibus ad MSS. librorum fidem exactam proferemus, Rusticum habet auctorem; ac proinde codices quoque in ea memorati antiquissimi sunt. Vide Observ. num. 11. & 12.

5 Id falsum ostendemus in Observ. ad not. 2. Quesnelli in epist. 113. Distinctam eorum, quæ lucubravit Rusticus, notitiam Quesnellus habere non potuit, cum hæc scripsit: nondum enim prodierant Baluzii emendationes in textum Rustici, quas qui legerit, sequentes illius animadversiones inanes agnoscet.

gressus esse non videtur. Addo annos, quos annotatio prior designat, ad Rustici ætatem pertinere non posse; & priorem illam annotationem suspectam reddi ex hac voce *Manuscripta*: antequam enim excudendorum codicum artem hominibus largitus esset Deus opt. max. supervacaneum omnino erat *Manuscriptorum* ab editis discrimen, quod illic suggeritur. Præterea etsi demus Actiones omnes Calchedonenses a Rustico esse relectas & emendatas, clarum est actionem, de qua disserimus, inventam ab eo non fuisse; quod vel unus codex Boherianus testatur. Nam in eo titulus actionis de Domno omnino singularis est: nulla relectionis ac emendationis fit mentio: Latinæ ex Græco translationis mentio argumento est hoc ex Græco codice, quem conferens Rusticus in manibus habebat, non esse desumtum. Denique Petrus Crabbe, Laurentius Surius, aliique, qui in edendo Calchedonensi Concilio usi sunt codicibus a Rustico recensitis ac emendatis, cum ad actionem Domnianam veniunt, de Rustico nullam mentionem habent; sed palam profitentur se illam ex unico codice Juliæ membranaceo eruisse ac publicæ luci dedisse. Unde patet quam incerta ad nos via pervenerit, ejusque fidem omnem penes duos Germanos Scholasticos versari. Sed tædet me tricarum istarum: ad alia argumenta suppositionis pergamus.

VI. Incerta Actionis sedes.

3. Est ex incerta sede, quam hactenus nacta est, ex quo inserta Calchedonensibus actionibus. Cum enim numero nullo consignata esset, eum sortita est locum, quem cuique placuit ei assignare. Post septimam enim actionem collocata reperitur in editionibus Crabbianis, Suriana, & Biniana Latina A. D. MDCVI. Romana Græco-Latina, aliæque postmodum editiones sedem ei figunt post decimam actionem. Nulli earum editionum procuratores ita constituti vel immutati ordinis vicem ratione aut au-
6 ctoritate codicis comprobant: ut manifestum sit inter alias Synodi actiones 6 numquam esse numeratam, sed longe post collecta illius acta superinductam esse & interjectam, quæ nimirum tam incertis sedibus jactata conspicitur.

VII. Justiniano ignota. 7

4. Constat actionem illam 7 Justiniano Imperatori ignotam fuisse, si quidem in prolixo scripto, qui inscribitur: *Confessio rectæ fidei Justiniani Imperatoris adversus tria capitula & universo cœtui Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ* directus legitur, hæc habet: *Sancta Calchedonensis Synodus Domnum Antiochiæ factum Episcopum post mortem condemnavit, quod solum ausus est scribere oportere taceri duodecim capitula Cyrilli*. Quomodo damnatus post mortem, si ei ex Concilii sententia alimenta de redditibus Ecclesiæ Antiochenæ ministrata sunt a Maximo? An Imperator ejusque administri, quorum opera in hoc negotio utebatur, existimandi sunt aliquid eorum ignorasse, quæ actis Calchedonensis Concilii continebantur; illius, inquam, Concilii, cujus unius gratia totam Ecclesiam commovebant?

VIII. Quinta Synodus actionem illam ignoravit.

5. Non Imperator solum ejusque consultores, sed ipsa etiam universalis Synodus quinta eadem in sententia fuit, ut scribitur sub finem Collationis sextæ: *Calchedonensis*, inquit, *Synodus Domnum Antiochiæ Episcopum, eo quod scripsit debere taceri duodecim capitula sanctæ memoriæ Cyrilli, & post mortem condemnavit, cum confirmasset condemnationem ejus, & suscepisset Maximi ordinationem*. Si porro Domnus post mortem damnatus est a Calchedonensi Concilio (quod temere ac re inexplorata dictum esse a Patribus qui asseruerit, injuriosus plane sit erga sanctam Synodum, magisque ipse temeritatis reus:) igitur superstes non erat Domnus cum Synodus habita est, summæque ignorantiæ ac impudentiæ convincitur, quisquis hanc actionem consarcinavit ac supposuit. At, inquies, non magis credendum Concilio affirmanti Domnum post mortem esse damnatum, quam cum asserit eum a Calchedonensi Synodo damnationis excepisse sententiam. Nusquam porro hæc damnatio legitur inter hujus Concilii acta. Occurrunt objectioni ipsi Patres, cum in eo damnationem istam positam esse ostendunt, quod condemnationem ejus confirmarunt: confirmasse autem, cum Synodi Ephesinæ Acta quoad hanc partem non resciderunt: hæc vero non rescidisse circa illud, cum Maximi ordinationem in Domni locum propter hujus damnationem substituti irritam esse non jusserunt; sed potius approbarunt, ne minimam quidem querelam adversus illius ordinationem moventes. Ex his luce clarius est tempore Justiniani Imperatoris & quintæ Synodi universalis non lectam esse actionem illam inter acta Calchedonensis Concilii: alioqui quid erat facilius, quam

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Idem accidit actioni de Photio Tyri, quam tamen genuinam nemo negaverit. Vide Observ. n. 13. & notationem 18. in Dissert. I. ad an. 451.

7 Huic argumento negativo respondebimus in Observ. n. 14. Nihil enim mirum, si Justiniano, Patribus Concilii V. & Facundo ignota fuit hæc actio, quæ ita in eorum codicibus deerat, sicut in plerisque desiderabatur actio de Photio Tyri. Quod autem idem Justinianus & Patres laudatæ Synodi in recitatis locis tradunt, Calchedonensem Synodum condemnasse Domnum post mortem, nihil movere debet. Nam præterquam quod alia quædam horum errata in rebus historicis manifesta sunt; hocque falsum convincitur ex nostra actione, quæ ipsis ignota fuit; profecto in ceteris actis nihil est, unde ea condemnatio ac mors colligi potuerint. Solum enim in his legitur, Maximum a Concilio fuisse susceptum tamquam Episcopum, quia illum S. Leo in communionem receperat. Vid. act. 10.

falsi eos arguere, productis Synodi quartæ actis?

IX. Nec Facundo innotuit actio.

6. Cum Facundus Hermianensis in Africa Episcopus opusculum suum pro trium capitulorum defensione conscriberet; Justiniani Imperatoris professionem fidei diligentissimo examine discussit, omnibusque adversariorum argumentis satisfacere conatus est, quæ pro damnatione eorumdem capitulorum adducta fuerant. At de damnatione Domni post mortem, ne verbulum quidem ullum apud eumdem legitur: quod tamen non omisisset vir sagacissimus & ad caussæ, quam propugnabat, patrocinium intentissimus, si vel ex actis Calchedonensibus, vel aliunde compertum habuisset, Calchedonensi Concilio fuisse Domnum superstitem. Eo major vis hujus argumenti, quod nihil tunc temporis omnium manibus versabatur frequentius, quam Concilii Calchedonensis acta, de cujus potissimum auctoritate agebatur; quod de his actis instructissimi erant omnes sive Concilii, sive trium Capitulorum defensores, quos inter Facundus eminebat. Quod denique scribebat Constantinopoli, ubi accuratissima atque integerrima Calchedonensium actorum exemplaria fuisse non est ambiguum: ubi & illud Acœmetarum Monasterium situm erat, ad cujus codicem Rusticus Diaconus Synodi acta recensuisse dicitur: qui Rusticus in propria caussa non secus ac Facundus prævaricatus esset, nisi ex hujusmodi actione adversariorum refutasset argumentum.

X. Facundus Domnum accenset magnis Doctoribus.

7. Idem Facundus lib. 2. cap. 1. Domnum annumerat sanctis Patribus & venerabilibus Ecclesiæ Christi Doctoribus, Joanni, inquam, Chrysostomo, & Gregorio Nazianzeno, ex quorum approbatione ac testimoniis Theodoro Mopsuesteno Episcopo patrocinium ac defensionem parare intendit: rem maxime horrendam putat, si vel eum, vel ejus scripta anathemate percutere quis præsumat. Libro etiam 8. cap. 5. & 7. Theodorum damnare metuit, ne Domno cum aliis sanctis Patribus injuriam faciat, quos Cyrillo præferendos putat. Eodem cap. 5. post recensitam cum laude Domni epistolam, de ipso ceteris Ecclesiæ luminaribus annumerato hæc habet: *Puto, clementissime Imperator, quod magni sceleris magnæque profanationis esset judices istorum luminarium mundi pro Theodoro Mopsuestiæ calcare sententiam, & ad tenebras cæcitatis Eutychianæ transire*. Denique, ut multa alia prætermittam brevitatis caussa, in ultima fere hujus operis pagina Domnum venerabilem appellat, eumque ut primarium fidei adversus Eutychen defensorem prædicat. Qua porro fronte Facundus, qui ex singulari in Synodum Calchedonensem reverentia commendari amabat, tam præclaris Domnum ornasset encomiis, maximis Ecclesiæ ac mundi luminaribus parem fecisset, magni sceleris magnæque profanationis esse putasset ejus calcare sententiam, ejusdem pro Theodoro testimonium tanti ipse fecisset, tantique voluisset fieri ab adversariis, si a Calchedonensi Synodo damnationis excepisset sententiam, & ad eam conditionem dejectus esset, ut stipem a successore suo petere cogeretur?

XI. Non est probabile ad stipem accipiendam redactum esse Domnum.

Octavum inde nascitur mihi argumentum. Etsi enim Domnus impii Dioscori sententia exauctoratus, locum Maximo cedere coactus esset Calchedonensium Patrum judicio, pristinæ suæ dignitati superstes factus; numquam tamen ad illud calamitatis profundum detrudi potuisse credam, ut 8 alimenta, nisi successoris sui arbitrio provisum esset, omnino ei deessent, tantæ nimirum sedis præsuli, qui cum avunculi sui loco successisset, non poterat multis opibus, amicisque ac auctoritate plurima non pollere; ut ridiculum plane sit eum velut mendicum exhibere coram Synodo, sollicitumque de alimoniis, & præter has aliud nihil requirentem. Hoc certe potius elegisset, ut ad optimum Patrem suum Euthymium remearet, qui olim Spiritu sancto afflatus eum prædixerat & in locum avunculi successurum, & ab ejusdem sede per impiorum scelus & potentiam aliquando esse pulsandum. 8

XII. Stylus falsitatem arguit: ut & aliena a Conciliorum more. 9

9. Nonnulla sunt in hac actione, quæ fraudem aperiunt impostoris. Etsi enim quantum potuit imitatus est aliarum actionum stylum, in aliquibus tamen incautus hallucinatus est. Enumeratis enim præcipuis Synodi Antistibus, hæc brevitatis caussa subjungit: 9 *Et cetera sancta Synodo, quæ ex sanctione divinissimi & clementissimi Domini nostri Marciani Imperatoris in Calchedonensi civitate congregata est, quorum nomina infra sunt posita*. Quam imperitus fuerit hujus actionis artifex, aliqua verba testantur. Vox enim *cetera* in singulari numero vix usurpatur. Deinde ad quid illud *quorum* refertur: cum nulla vox ejusdem nume-

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Nil mirum, si Domnus ne gravis esset iis, apud quos Episcopatu relicto se se in eremum recepisse Cyrillus in Vita S. Euthymii tradit, ea alimenta obtinuit, quæ aliis Episcopis depositis in eadem Synodo adsignata fuerunt, idque ex consuetudine jam recepta, uti Quesnellus num. 12. fatetur.

9 Quanta olim esset difficultas & imperitia interpretum Latinorum, ostendimus in præfatione ad epistolas S. Leonis num. 51. Defectus hic a Quesnello taxati in aliis antiquis versionibus similiter invenientur. Nonnulla etiam ab amanuensium oscitantia proficisci potuerunt. Nomina autem Episcoporum, *quæ infra scripta* indicantur, & desunt, omissa scribendi fastidio veluti non necessaria, sicuti in actione de Juvenali quædam interlocutiones ab eodem nostro interprete prætermissæ fuerunt. In ipsis Græcis codicibus nonnullæ ejusmodi omissiones occurrunt, quæ ex diligentioribus versionibus antiquis, aut ex aliis Græcis MSS. deteguntur. Nihil ergo hinc ad suppositionem convincendam eruitur.

numeri vel generis praecesserit? Denique ubinam apparent *nomina infra scripta*, quae describenda supponit? Omitto recensere barbarismos quibus scatet tota actio, quales sunt isti: *Humanitatem exercere*, *suo arbitrio* pro *spontanea*, ut inferius dicit, *voluntate confessio*, *condolentiam*, *precatorias*, *cogitatum*, *honorificentia*, *benevolentiae laudabiles* &c. Peccat etiam contra Synodi ordinem debitamque sanctis Patribus reverentiam, quando Maximum inducit ad judices laicos preces suas dirigentem, posthabitis Episcopis Synodi principibus. Cum enim tunc temporis nec ferre possent Episcopi ut Ecclesiarum Oeconomi coram judicibus laicis de bonorum ecclesiasticorum administratione rationem redderent, quemadmodum ex epistola 108. Leonis nostri manifestum est: quis credat eos primos omnium in Synodo ab Antiocheno Antistite compellandos fuisse, cum de portione ecclesiastici proventus deposito Episcopo largienda ageretur? *Deprecor*, inquit ille, *magnificentissimos & gloriosissimos judices* &c. tum sui oblitus respondentes Legatos Sedis Apostolicae introducit; cum contrario potius ordine res agi soleret. Ad universam enim Synodum preces libellosque supplices dirigi mos est in aliis actionibus, tum judices a primariis Synodi Episcopis suffragium poscere. Ridiculum est etiam, ut pro decernendis Domno alimoniis
10 actionem 10 peculiarem, solemnemque instituerent Patres consultationem: quasi vero patrimonium pauperum non essent opes Ecclesiae, & inter pauperes praecipuus ac singulari privilegio dignus non haberetur Episcopus, qui per annos plurimos Ecclesiae suae summa cum laude praefuerat: ut opus Maximo fuerit veniam a Synodo obtinere, quo ei humanum esse ac misericordem liceret erga praedecessorem suum. Duo sunt exempla in eadem Synodo concessarum exauctoratis Episcopis alimoniarum; sed res cum tanto apparatu ac splendore confecta non est, etsi longe majori egeret consultatione. Bassianus enim & Stephanus in Ecclesiam Ephesinam contra canones intrusi pelluntur ab Episcopatu, atque ex unius & alterius suffragio ab Ephesiorum Ecclesia nutriri jubentur, quamvis Ecclesiam talibus hominibus pascendis gravari injustum videretur. Sabinianum similiter, qui post depositionem Athanasii Perrhenorum Ecclesiae a Concilio provinciali ordinatus erat Episcopus, si post

examinatam Athanasii depositionem, cessurus est Episcopatu Perrhenorum, retenta dignitate episcopali, alimenta accipere vult Synodus, hocque decernit unico verbulo, *Pascatur*, non postulato ea de re singulorum suffragio, sed receptam consuetudinem sequens nec tam ut licentia daretur tribuendae miserationis, quam ne miserationi deessent qui subrogabantur depositis Episcopi.

10. Quando Leo rescidit acta pseudo-synodi Ephesinae ex omnium Occidentalium sententia, numquam de Domni depositione excipienda cogitavit; sed omnia omnino illic a Dioscoro perpetrata in irritum misit, eaque tamquam per unius hominis impudentiam contra justitiam & canonum disciplinam gesta, nulla catholicae fidei ratione rata esse posse pronuntiavit. Rogavit etiam Theodosium Augustum *ut omnia in eo statu manere juberet, in quo fuerant ante omne judicium, donec major ex toto orbe Sacerdotum numerus congregaretur*. Cur ergo effectum habuisse credatur lata in Domnum sententia? Non aliam certe 11 ob caussam, 11
quam quia e vivis excesserat Domnus antequam vel Maximus eligeretur, vel ordinaretur Episcopus.

XIII. Ex rescissione Actorum Ephesinorum.

Epist. 47, *nunc* 51.

Epist. 40 *nunc* 44. *cap.* 2.

11. Calchedonensis Concilii acta tota quanta sunt, nihil habent quod memoriam Domni Antiocheni vel minimum inficiat. Dum eum nominari contigit (quod saepius factum est, integris etiam actis Conciliorum ab eo habitorum relatis) ne verbulum quidem de confirmata vel illata damnationis in eum sententia. Actione 14. interrogatus a judicibus Athanasius Perrhensis cur tertio evocatus a sancto Antiocheno Concilio, non occurrit: *Quoniam*, respondet ille, *inimicus meus* ERAT *ipse qui judicabat Antiochenus*. Vides ut de Domno quasi 12 jam de- 12
functo loquatur, nec in mentem judicum venisse in hujus caussae discussione Domnum interpellare, ut de judicio a se habito, lataque in Athanasium sententia rationem redderet. Quae certe compendiosior via erat, quam ut ad octimestrem disquisitionem negotium totum ab Antiocheno Concilio discutiendum remitteretur.

XIV. Ex silentio Calchedonensis Synodi.

12. Si aliquamdiu praedatoriae Synodo superstes fuisset Domnus, 13 numquam ita 13
propriae caussae propriique honoris oblitus esset, ut nec aliorum exemplum secutus veniam postularet pro culpa, nec de Dioscori perfidia querelas sive apud S. Leonem depone-

XV. Ex silentio ipsius Domni.

EDITORUM ADNOTATIONES.

10 De Bassiano & Stephano Ephesinis, ac de Athanasio Perrhenorum Episcopo peculiares caussae in Concilio discussae fuere, post quas stipendium ipsis mox constitutum, ut ne hujus constituendi gratia actio distincta habenda esset. Cum autem nulla alia peculiaris caussa de Domno, qui jam Episcopatum Maximo dimiserat, agenda esset nisi haec, quae stipendium ejus respiciebat; hinc de hac re distincte actum fuit.

11 Aliam caussam assignabimus in Observ. n. 2.

12 Verba Athanasii ante descripta Domnum *jam defunctum* non significant. Interrogatus autem non fuit Domnus a judicibus, quia Concilio non aderat.

13 Domnus post depositionem poenitentia ductus eremum cogitans, pro Episcopatu nihil laborabat; ac propterea nihil vel ab ipso, vel ab ejus amicis pro eo in suam sedem restituendo, vel vindicando actum fuit sive apud Leonem, sive in Concilio.

poneret, sive apud ejus Legatos, qui Constantinopolim pro reparanda Ephesina clade missi fuerant. Quod si non fecisset, atque communionem catholicorum Sacerdotum non requisivisset, merito negligentiæ argueretur. Immo vero ad Calchedonensem Synodum sese contulisset, ut apud sacram Synodum de Dioscori violentia perfidiaque conquereretur: quod alii fecerunt, qui longe deterioris erant conditionis. Affuisse quidem Domnum tunc privatum asserit Cardinalis Baronius, non alio, opinor, argumento motus, quam quod id ex ista actione eruere sibi visus est, ubi ipse alimenta sibi postulans inducitur. Verum etsi disertis verbis præsens fuisse assereretur Domnus in hac actione, nihil confectum esset; cum hoc ipsum in controversiam vertatur, an fides scripto hujusmodi sit adhibenda. Ceterum aliunde non puto innotuisse Baronio Domni in Concilio præsentiam, cum de hac tam altum ubique silentium sit, ut hoc silentio potius invicte probari putem apud hominem omni præjudicio vacuum, nec præsentem, nec superstitem tunc fuisse Domnum Episcopum.

XVI. Ex amicorum ejus silentio.

13. Quis persuadeat sibi Domnum, qui tot annos Antiochenam rexerat Ecclesiam, ac proinde totam Orientis Diœcesim; qui Joannis avunculi ac prædecessoris sui amicos omnes sibi devinctos habebat; qui plurimos ipse consecrationis titulo filios pepererat; quem insuper & pietatis amor & zelus fidei commendaverant plurimum: hunc, inquam, quis credat ita omni præsidio destitutum, ita contemtui habitum ab omnibus fuisse atque derelictum, ut nemo pro ejus defensione in medium prodiret, nemo sollicitaret Synodum œcumenicam, nemo Antiochensium suum sibi Episcopum restitui clamaret, nemo respueret Maximum veluti viventi Episcopo superordinatum: præsertim cum hic contra jus & consuetudinem ecclesiasticam a Constantinopolitano Episcopo esset consecratus; ille contra fas omne ab impio Dioscoro esset depositus. Certe immane illud facinus, quo se apud Ephesum polluit Dioscorus, ita horruere Orientalis Diœcesis Episcopi, ut majoris dissensionis seminarium & origo fuerit inter partium illarum Diœceses. Statim enim post solutam Ephesi pseudo-Synodum, reversisque ad sedes suas Episcopis, *scissio facta est inter eos*, inquit Liberatus cap. 12. *qualis antea numquam contigerat. Ægyptii quippe, Thraces, & Palæstini Episcopi Dioscorum sequebantur; Orientales, Pontici, & Asiani sanctæ memoriæ Flavianum*. Quis putet, his omnibus consideratis, neminem illorum patrocinium Domni fuisse suscepturum, si quidem superstes fuisset; cum propter eum probabile sit ortam esse ex parte tantam dissensionem? Noverant nimirum antiquam utriusque illius sedis, Alexandrinæ, inquam, & Antiochenæ, æmulationem Dioscorum movisse, ut æmulum suum vi opprimeret, etiamsi in damnationem Flaviani, Eutychisque restitutionem abripi se intentatæ mortis metu misere passus esset: nec verisimile est eos omni se erga Patriarcham suum studio tunc exuisse, quod semper vehementissimum habuerunt Orientales. Quantæ enim turbæ, quantæ seditiones pro uno Dioscoro homine impio ac sceleribus infami excitatæ sunt sequenti anno! Licet quippe publice in Concilio œcumenico unanimi sexcentorum & amplius Episcoporum sententia damnatus esset atque depositus, vix tamen adduci potuerunt Alexandrini, ut alium in ejus locum eligerent, tametsi hoc etiam juberent imperiales sanctiones. *Super hoc enim*, inquit Liberatus, *multa dubitatio processit, volentibus neminem penitus ordinare, ne adulteri viderentur, Dioscoro quippe vivente*.

Liberatus in Brev. cap. 12.

Cap. 13.

XVII. Domni caussa in Calchedonensi examinata esset.

14. Plurimæ Episcoporum caussæ ac depositiones in Synodo Calchedonensi accuratissime discussæ sunt, etiam quæ ad propriam Synodi hujus materiam non attinebant, etiam Episcoporum quorum caussæ jam in Conciliis ventilatæ fuerant, nec paris cum Antiocheno Episcopo ponderis ac meriti erant. Si igitur tunc incolumis fuisset Domnus, dubium non est quin ejus caussa ad incudem revocata esset, cum & eorum in primis gratia haberetur, qui lapsi erant in Ephesino conventu, nec aliud esset tribunal ad quod Antiochenus Episcopus trahi posset. Certe scriptum habemus a Leone ep. 110. (*nunc* 139.) ad Juvenalem Jerosolymorum Episcopum, quod *detestandum illud Ephesinæ Synodi judicium, ita sancti Calchedonensis Concilii auctoritate* (Christus!) *destruxit, ut* NULLUM *depravatorum a remedio correctionis arceret*. Si 14 nullum arcuit, profecto nec Domnum: ac proinde fictitium esse oportet scriptum omne, quod Leone contradicente testatur Antiochenum Episcopum a remedio correctionis fuisse depulsum. 14

XVIII. Cum Domno indulgentius actum esset.

Facundus lib. 12. cap. ult.

15. Nulla ratio apparet cur cum Domno durius actum fuerit & inclementius, quam cum ceteris, qui ad damnandum Flavianum subscriptionibus suis coacti erant. Immo ceteris erat innocentior, dignusque qui præ omnibus indulgentiam acciperet: non solum enim primus omnium nascentem Eutychetis hæresim olim confoderat, Flavianumque ipsum accenderat exemplo suo ad pugnam; sed & postquam militum circumstantium metu concussus damnationi Flaviani subscriptionis propriæ consensum dedit, primus omnium pœnitentia ductus resipuit, quosque labentes secutus fuerat, iisdem resurgendi exemplo prævivit. Immo eam ob caussam detrimentum passus est dignitatis suæ, quod consensionem extortam sponte retractavit. Hujus rei testem habemus Nicephorum, quem hanc historiæ partem plurimi certe faciendam

EDITORUM ADNOTATIONES.

14 Nullus ex iis, qui correcti restitutionem petiere, a Calchedonensi repulsus fuit. Domnus autem repulsus dici nequit, quia eremum secessurus restitutionem nec petiit, nec voluit.

dam ab aliis antiquioribus historicis accepisse par est credere, cui nullum erat illius comminiscendi operæ pretium. Sic igitur scribit: *Cum quibus*, inquit, *& Domnus Joannis in Ecclesia Antiochena successor, annotatione sua ea tum confirmavit. At idem potestati suæ redditus, quod illis cessisset, retractavit, Dioscoro & principibus ex aula imperiali viris resistens, & contra decreta, ut pote quæ adversus ecclesiasticas sanctiones facta essent, vociferans, Synodumque impiam appellans, & subscriptionem denique suam reddi sibi flagitans. Verum Synodus ea de caussa huic quoque sacerdotalem ademit dignitatem*. Aliam depositionis caussam afferre videtur Liberatus, cum hæc scribit, cap. XII. *Post omnes autem & Domnum Antiochenum* (deposuit) *remanentem ab Orthodoxorum depositione: quia particeps factus Dioscori in depositione Orthodoxorum & Eutychetis absolutione. Depositus autem est dolo Dioscori sic. Postquam consensit in omnibus Dioscoro, datis in medio ejus epistolis, quas ad ipsum Dioscorum Antiochenus Domnus contra duodecim Cyrilli Capitula scripserat, eo quod essent obscura, damnavit ægrotum & absentem illa die*. Duo isti auctores facile conciliantur, si dixeris primum veram rationem attulisse, cur de deponendo Domno cogitarit Dioscorus; alterum vero eam exposuisse, quam pessimæ proditioni obtendebat: nemo enim crediderit ad id perpetrandum zelo fidei motum esse Dioscorum. Usque adeo autem a Nicephoro Liberatum non dissentire existimo, ut eamdem ab utroque rationem allatam esse putem, quam in Liberato obscuravit scribarum aut typographorum oscitantium hallucinatio, nisi me fallit conjectura. Illius certe textus, quem modo descripsimus, vix ac ne vix quidem sensum congruum potest efficere. Quid enim sibi vult, quod Dioscorus *deposuit Domnum Antiochenum remanentem ab Orthodoxorum depositione, quia particeps factus Dioscori in depositione Orthodoxorum & Eutychis absolutione?* Vides enim his verbis meram battologiam subesse, vixque dici posse quid sibi velit, *remanentem ab Orthodoxorum depositione:* pro quibus si hæc supposueris: Deposuit Domnum Antiochenum *ab Orthodoxorum depositione* 15 *resilientem*, vel potius *remeantem*: hæc enim vox & ab altera unius solum litterulæ transpositione distat, & eo sensu reperitur apud S. Augustinum pariter Africanum, lib. 2. de Bapt. cont. Donatistas: *Quos*, inquit, *ad pacem atque unitatem sanctæ Ecclesiæ remeare cupimus:* & epist. 17?. ad Crispinum: *Nisi ad communionem vestram remeavissent*. Jam enim & optimus exsurgit sensus, & eadem cum Nicephoro sententia exprimitur: quæ proculdubio plurimum Domni minuit culpam, tam strenua videlicet tamque promta revocatione dilutam; & actionem illam commentitiam plane arguit. Post hæc enim si supervixisset Domnus, eadem prorsus ac potius longe majori benignitate exceptus haberetur a Synodo, quam alii Episcopi lapsi; nec de portione illi fructuum ecclesiasticorum impertienda cogitatum esset, cum pristinæ fuisset dignitati suæ cum ceteris restituendus.

[Margin: ...cephorus l. 4. 1. cap. 47. — Liberatus cap. 12. Breviarii. — 15]

16. Ratio superiori affinis sumitur ex actione quarta Calchedonensis Concilii. Ibi judices in quæstionem vocant utrum Juvenalis Jerosolymorum, Thalassius Cæsareæ Cappadociæ, Eusebius Ancyræ, Eustathius Berythi, & Basilius Seleuciæ Isauriæ, qui omnes potestatem habuerant & principes fuerant conciliabuli, Flavianumque damnaverant: utrum, inquam, secundum Canones alieni a dignitate Episcopatus fieri deberent, similemque cum Dioscoro damnationis accipere sententiam. Res ad Imperatorem defertur; eam ille ad Concilii Patres remittit, qui omnes una voce Episcopis indulgendum clamaverunt. Cur similis de Domno non habita est quæstio a judicibus? 16 Cur pari non exceptus indulgentia? Cur in Synodum non admissus, qui istis longe erat innocentior? quippe nec inter Synodi principes fuerat, nec cum Dioscoro conspiraverat, sed ad subscribendum sententiæ jam latæ metu adductus, statim resipuit. At antiqua scripta, inquies, adversus Cyrilli Capitula ipsamque adeo catholicam fidem edita, posteriori culpæ pondus addebant, auctoremque venia reddebant indignum. Hæc si valet ratio, non erat cur Theodorito parceretur; sedesque ei sua restitueretur. Nam & ipse totius illius controversiæ princeps fuerat, acriter decertarat adversus Cyrilli anathematismos, & a Dioscoro propter hanc caussam fuerat a sede sua dejectus. *Alii quoque*, ut arguebat pro Theodorito Facundus lib. 2. cap. 1. *quorum memoriæ communicamus, scripserunt adversus B. Cyrillum eumdem: verumtamen in anathemate denominati non sunt*. Non erat igitur cur deterior esset Domni conditio, cujus eadem erat cum Theodorito caussa; vel cur Juvenali ceterisque lapsis in gratiam receptis, ipse solus (si in vivis fuisset) impiæ depositionis sententiæ subjectus maneret.

[Margin: XIX. Venia postulatur aliis Episcopis in Calchedonensi: cur non Domno? — 16]

17. Si Domnus ante Synodum œcumenicam & adhuc superstes fuisset, & cum hæreticis damnatus, cum Anatolius scripsit ad sanctum Leonem, interrogavitque de nominibus Dioscori, Juvenalis, & Eustathii, an ad sacrum altare recitari deberent, 17 de Domni pariter nomine interrogasset, & de eodem

[Margin: XX. Non e diptychis erasus a S. Leone. — 17 Epist. 60. nunc 80. S. Leon.]

EDITORUM ADNOTATIONES.

15 Hæc emendatio, ipsaque, quam Nicephoro conformem hoc loco Quesnellus Liberato tribuit, a subsequenti ipsius Liberati ratione & contextu refellitur.

16 Confer not. 14.

17 De solis principibus latrocinii Ephesini, qui adhuc Episcopatum tenebant, Leo scripserat. Vide epist. 95. c. 4. Inter principes autem latrocinii non fuit Domnus; ac præterea in eremum se se recepturus, Episcopatum Maximo dimiserat.

eodem respondisset Leo, quod de aliorum nominibus. Altum utrobique de Domno silentium eum non modo vita functum arguit, sed etiam in pace ecclesiastica, & in Apostolicarum Sedium communione decessisse.

XX. Ex constitutionibus Theodosii & Marciani. 18

18. Constitutio Theodosii Imperatoris, qua pseudo-synodi acta confirmavit, postquam illius decreto Flavianum & Eusebium ab Episcopatu exclusos narrat, addit: *Sed & Domnum*, 18 *qui fuit Antiochenus Episcopus, & Theodoritum & alios* &c. Quo loquendi modo, *qui fuit*, quem pariter pro Theodorito, Eusebioque, utpote superstitibus, etsi sede sua dejectis non usurpavit, indicare videtur Domnum diem tunc supremum obiisse. Confirmatur ex constitutione Marciani Augusti, qua Theodosii memoratum edictum infirmat, jubetque ut nihil obsit
19 19 Theodorito & Eusebio religiosis Episcopis. Domni enim similiter mentio facienda erat, ut vel eadem pariter gratia gauderet, vel ab ea exciperetur. Sed admodum inutilis fuisset. Quippe cum Flaviano, qui martyrium pro fide obierat, non esset æquandus, ab ejus laudibus abstinuit: cum vero ad meliorem vitam jam migrasset, non erat de ejus restitutione laborandum, cujus caussa morte finita erat. Hæc una ratio afferri potest: qui aliam adinvenerit, pergratum faciet, si eam cum eruditis communicaverit.

XXII. Ex Gelasii silentio.

19. Cum Gelasius Papa I. ad Episcopos Dardaniæ scriberet de damnatione Acacii, omnia quæcumque potest exempla corrogat, ut Apostolicæ Sedis auctoritatem supra Synodos evehat, plures enumerans Episcopos, quos a Synodo damnatos absolvit Sedes Apostolica, alios etiam ab eadem damnatos, quos Synodus absolverat, addensque veniam concessisse innumeris qui prævaricati erant in pseudo-synodo Ephesina, dum hanc in
20 irritum misit, Hic profecto 20 locus erat de Domno memoriam faciendi, deque Maximo ejus successore, Observasset proculdubio ex actis Ephesinis hoc unum integrum stetisse, irritis aliis, ut Domni depositio, & Maximi electio permaneret, quoniam utramque confirmaverat sententia sua Pontifex. Nihil tale venit in mentem Gelasio, quippe qui Domnum vita functum noverat, antequam successor ei subrogaretur Maximus.

XXIII. Quid de Domno factum post depositionem, nescit Evagrius. 21

20. Evagrius lib. 1. Histor. cap. x. de Episcopis a pseudo-synodo Ephesina depositis agens, hæc habet: *Abdicatur etiam ab aliis Theodoritus Episcopus Cyrensis, & Domnus quoque Ecclesiæ Antiochenæ Antistes: de quo quid postea factum sit*, 21 *non constat*. At vero si actio illa de Domno commentitia non esset, & Evagrii temporibus inter alias Concilii actiones lecta fuisset, constitisset Evagrio quid factum esset de Domno, post ejus damnationem; nimirum a damnationis sententia absolutum non fuisse, Maximum in ejus locum substitutum a Romano Pontifice esse confirmatum, Domnum alimenta a Concilio petiisse ac impetrasse, annitente Maximo, quibus contentum privatam deinceps vitam egisse. His cognitis, quid Evagrius amplius de Domno scire peroptasset?

XXIV. Liberatus silet de actione in Domni caussa, alias recensens.

21. Liberatus Ecclesiæ Carthaginensis Diaconus, eorum quæ ad Calchedonensem Synodum spectant, curiosissimus indagator, in Breviario de caussa Nestoriana & Eutychiana, ea quæ de Ephesina pseudo-synodo & Calchedonensi Concilio recitat, asserit se Alexandriæ de Græco in Latinum translata accepisse: nullam tamen mentionem facit actionis de Domno habitæ in Calchedonensi; licet accuratissime omnes tam sessiones quam actiones recenseat, earumque Breviarium pro sui instituti ratione ex ordine digerat capite XIII. Subsequens vero caput XIV. ita exorditur: *Expleto ergo magno & venerabili Calchedonensi Concilio in duodecim secretariis & sedecim actionibus*. Suo igitur silentio actionem, de qua sermonem facimus, reprobat Liberatus: quæ si pro genuina habenda esset, jam non sedecim, sed septemdecim actiones erunt numerandæ. Ex quibus perspicuum est non modo Constantinopolitana Synodi Calchedonensis exemplaria, quibus Justinianus Imperator & quintæ Synodi Patres utebantur, actione illa caruisse, sed etiam Africana, Alexandrina, Roma-

EDITORUM ADNOTATIONES.

18 Idcirco *qui fuit Antiochenus Episcopus*, inquit Theodosius, quia Domnum depositum pro Episcopo non habuit. Sic etiam act. 3. Calchedonensi Dioscorus cum depositus fuit, *quondam Alexandrinus Episcopus* appellatur. De Theodoreto autem aliisque Episcopis quantumvis æque depositis Ephesi, ac Domnus depositus fuerat, si Theodosius eadem formula usus non est; id ex eo accidit, quia in laudato textu horum Episcopatum non nominavit.

19 Theodoreti & Eusebii mentionem fecit Marcianus, quia hi a Synodo Episcopatui fuerunt restituti. Domni autem non meminit, quia hic Episcopatum Maximo jam dimiserat.

20 Cum Gelasius collegerit eorum exempla, quos vel damnatos a Synodis absolvit Sedes Apostolica, vel absolutos ab iisdem Apostolica Sedes condemnavit; aptum ipsi non erat exemplum Domni, quippe quem etsi damnatum a pseudosynodo Ephesina, Sedes Apostolica non absolverat: nec idoneum pariter exemplum Maximi, quippe qui ab Apostolica Sede susceptus, non tamen a Synodo depositus fuerat.

21 Hæc solummodo probant Evagrio ignotam fuisse nostram actionem de Domno, sicut & sequentia ostendunt eam latuisse etiam Liberatum, quia scilicet in eorum codicibus non legebatur. Id autem nihil conferre ad suppositionem ejus adstruendam patebit ex Observat. n. 14. Non constitisse autem Evagrio homini Antiocheno, quid de Domno Antiochiæ Episcopo actum fuerit, incredibile non videbitur consideranti, eum secessisse in Palæstinæ eremum, quæ ab Antiochena Ecclesia plurimum abest, ibique solitariam vitam exegisse.

Romana &c. quæ in manibus habuerunt Gelasius Papa, Facundus, Liberatus, Evagrius, & Nicephorus: ac proinde meram puramque esse fabulam per impostorem mala arte confictam.

XXV. Dilemma ex Leonis instituto de conversis vel obduratis Episcopis.

22. Uno adhuc dilemmate sic arguo. Leo pluribus in locis vult ut Episcopis apud Ephesum lapsis pacis ac communionis gratia tribuatur, si corrigantur, & quæ male sunt facta propria subscriptione damnaverint; pertinaces vero justa severitate coerceantur. Vel igitur Domnus ex correctis fuit, vel ex pertinacibus. Si ex correctis, indulgentia proculdubio ei, sicut ceteris, concessa est: si ex pertinacibus & obduratis, jam ne illa quidem proventus ecclesiastici portione dignus erat, quam ei volunt ad successoris preces assignatam esse a Synodo ex istius
22 actionis auctoritate. 22 Nodus iste solvi aliter non potest, quam si dixeris Domnum ad meliorem tunc vitam assumtum, nec de repetenda Antiochena sede, nec de necessariis vitæ mortali subsidiis cogitasse.

Sed quomodo, inquies, si vita functus, ad Euthymium Abbatem, ut initio dissertationis diximus, reversus est, postquam omnia, quæ ei prædicta fuerant, effectum essent sortita, inter quæ præcipua erat depositionis prædictio? Respondeo, tempus, quo reversus est Domnus ad Euthymium, notatum non esse ab ejus vitæ auctore, idque probabiliter contigisse statim atque in semet reversus, de spreto a se sancti Abbatis consilio cogitavit, ac pœnitentia motus est. Ac præterea cum ab ejus depositione usque ad Synodum Calchedonensem duo anni fere effluxerint, & ad minus 23 unus annus ante 23
Maximi ordinationem, nihil vetat Domnum suæ prævaricationis pœnitentem, de sua depositione afflictum, prædictionemque patris sui animo revolventem, & quid in tanta rerum perturbatione facto opus esset ignarum, ad Euthymium confugisse, ut curarum suarum pondus apud eum deponeret, leniretque acerbitatem doloris, sanctissimi viri consiliis ac monitis recreatus. Post quæ accidere ei potuit ultimus dies ante Synodum Calchedonensem & ante Maximi ordinationem.

XXVI. Ex aliquibus locis actionis falsitas deprehenditur.

23. Argumentum erui posset ex illis actionis verbis: *Sanctus & beatissimus Papa Episcopatum sancti ac venerabilis Maximi Episcopi Antiochenæ Ecclesiæ confirmavit* &c. Primum enim 24 non est illius ætatis ut 24
Romanus Episcopus hac unica voce *Papa* sine aliquo addito designetur: nec, si bene memini, locus ullus est in actis Calchedonensibus, in quibus toties nominandus occurrit, ubi ad vocem *Papa* non addatur vel *urbis Romæ*, vel *Apostolicæ Sedis*, vel aliquid simile. Deinde quod de 25 confirmatione Maximi per Leonem dicitur, posteriorum temporum stylum redolet. Per id enim temporis nondum orbem Occidentalem pervaserat hæc disciplina, qua factum est postea ut ordinationum in Provinciis celebratarum confirmatio a Pontifice Romano posceretur, multoque magis ignota erat Orienta- 25

EDITORUM ADNOTATIONES.

22 Hic nodus alia via facile solvitur, si nimirum recolatur quod superius diximus, Domnum licet correctum idcirco non fuisse restitutum in suam Sedem, quia pœnitentia ductus restitui noluit, sed in eremum secessit.

23 Domnus in latrocinio Ephesino depositus fuit mense Augusto anni 449. Maximum autem ordinatum fuisse aliquandiu ante mortem Theodosii, qui obiit mense Julio anni 450. probavimus not. 26. in Dissert. I. Quesnelli ad annum 451. Nondum ergo unus annus effluxerat a depositione Domni ad Maximi ordinationem, quam quidem Domno adhuc vivente peractam ostendemus in Observationibus num. 2.

24 Aliquot hujus ævi exempla, inter quæ duo sunt ex ipsa Synodo Calchedonensi act. 1. & 2. refert Baluzius in præfatione ad antiquam versionem ejusdem Synodi num. 48. Hæc Quesnelli propositionem manifeste revincunt.

25. Cum communionis litteras ipsi Orientales præcipuarum sedium Episcopi a Romano Pontifice in ordinatione sua quærebant, confirmationis quædam species in iisdem inerat; quatenus se se & catholicos & legitimos Episcopos iisdem litteris ostendebant. Id ex primatu Romanæ Sedis proprio originem ducit. Hæc enim illa Sedes est catholicæ communionis & unitatis centrum, cum qua propter *potentiorem*, ut Irenæus loquitur, ejus *principalitatem* seu primatum convenire necesse est omnes undique fideles ac præsertim Episcopos, ut se se catholicos & catholicæ communionis Episcopos probent. Etsi vero ab aliis quoque episcopalibus sedibus novus Episcopus has communionis epistolas quæreret, nullius tamen sedis litteris potentior hæc communionis & quasi confirmationis vis inerat nisi illis ejus cathedræ *principalis*, unde (ut S. Cyprianus loquitur epist. 55.) *unitas sacerdotalis exorta est*, & ex qua *in omnes venerandæ communionis JURA dimanant*, ut tradidit Synodus Aquilejensis anni 381. in epistola ad Imperatores apud P. Coustantium inter Damasi epist. 12. n. 4. Hinc hujus præsertim Sedis litteræ a catholicis Episcopis ex antiquissima disciplina quæsitæ: quam quidem viguisse Leonis tempore constat ex epist. 149. & 171. ubi non solum hujus disciplinæ consuetudo, verum etiam necessitas satis exprimitur, ut videre est ex not. 1. in ep. 149. & not. 6. in ep. 171. unde nihil mirum erit, si Anatolius hac de re sollicitus Clericos Romam misit curaturos ut S. Leo sibi communionis litteras aliquandiu suspensas citius traderet, sicque ordinationem suam confirmaret. Neque vero simplicis communionis epistola Maximus indigebat: sed cum ipsius ordinatio aliquot defectibus laboraret, S. Leo bono pacis ac dispensatione quadam illam recipiens, *præesse eum Antiochensium* judicavit Ecclesiæ, ut Anatolius testatur act. 10. Concilii Calchedonensis: de quo vide plura not. 26. in Dissert. I. Quesnelli ad an. 451.

entalibus. Quod si confirmatum Maximum a Leone eam ob rem dixeris, quod eum communionis suæ participem fecerit, eo etiam sensu ab aliis Episcopis confirmatus esse dicendus est, qui eum a sua communione non removerunt, vel etiam ab ineunte ejus Episcopatu. Tametsi non negaverim majoris semper ponderis fuisse Pontificis Romani communionem, quoniam & Sedem Apostolicam, primariam splendidissimamque regebat, & *potentiori*, ut loquitur Irenæus, *principalitate* cunctis eminebat, & *majores diœceses* tenebat, quemadmodum scribunt Arelatensis I. Concilii Patres; quarum diœceseon Episcopi ei plerumque communione jungebantur, cui Romanus suam impertiisset.

XXVII. De Maximi Antiocheni Episcopi ordinatione.

Verum Maximi ordinationem, & quæ eam præcesserunt, accuratius paullo examinemus: video enim in præoccupatas opiniones confidentius itum esse a nonnullis. Hoc porro primum certum est, Domnum a pseudo-synodo Ephesina esse depositum: testes sunt Liberatus, Evagrius, Nicephorus, & alii locis superius citatis.

Certum est 2. eum *post omnes*, ut Liberatus diserte asserit, esse depositum, & ut habet tractatus seu breviculus historiæ Eutychianistarum præfixus epistolis sancti Leonis in editione Romana: *Post diem tertiam Synodi, qua dejectus est sanctæ memoriæ Flavianus, dejicitur etiam Domnus Antiochenus, Dioscorus repente discessit, solutusque conventus est.* Domni caussam a Flaviani & Eusebii caussis separatam voluit de industria Dioscorus: ut in utriusque damnationem, antequam damnaretur ipse, subscriberet. Hac arte & *dolo* (quæ vox Liberati istud indigitat) duo obtinebat, quibus Domno omnis ad suam sedem repetendam aditus præcludebatur: hinc enim adversos habebat quotquot a Dioscori partibus stabant, & in ipsius Domni depositionem conspiraverant; inde vero infensos nacturus erat catholicos omnes, qui sententiam in Flavianum & Eusebium a Dioscoro latam horrori habebant.

3. Certum est eum a Synodo absentem, immo & ægrotantem damnatum esse; ita ut nullus datus sit semetipsum defendendi locus: illud enim asserit Liberatus expressis verbis, cap. 12.

4. Certum est Domnum injuste esse damnatum, non modo quia omnis judiciorum forma a Dioscoro judicante pessumdata est, omniaque per vim ac furorem acta; sed etiam quia nullum aliud ei crimen objectum est, quam quod Cyrilli capitula, tamquam obscuriora, scriptis ad Dioscorum litteris silentio premenda dixisset. Si quid porro in eo peccatum fuerat a Domno, jamdiu illud omne 26 per pacem inter Episcopos redintegratam abolitum erat & oblivioni datum. 26

5. Ex his quæ supra diximus, probabilissimum, ac potius certum est, 27 non diu depositioni suæ superfuisse Domnum, nec usque ad Concilium Calchedonense, hoc est ad annum Domini CCCCLI. produxisse ætatem. Crediderim ego haud ægre ex eo morbo illum non convaluisse, quo afflictus decumbebat, teste Liberato, cum damnationis in eum sententia inflicta est, tædioque confectum obiisse: quoniam tam inexpectata tempestate dejectus e secunda Orientalium partium sede, neminem vidit a quo præsidii aliquid sperare auderet, infensis sibi Dioscori sequacibus propter damnatum olim Eutychen, offensis Catholicis propter approbatam Flaviani depositionem, quam brevi mors secuta est. 27

6. Si qua Nicephoro fides, si qua nostræ de obscuro Liberati loco conjecturæ probabilitas, Domni condemnatio ejus pœnitentiæ fructus fuit: siquidem illi subjectus est, propterea quod subscriptionis pœnitens suum sibi chirographum reddi vehementer postulavit, & in tanti sceleris auctores palam ac publice invehere veritus non est. Unde etiam forsan conceptum ab eodem de vita privata usque ad mortem agenda consilium morte superveniente abruptum. *Sup. n.* 15.

XXVIII. Stephani Ephesini suffragium de Domno.

7. Denique ejus damnationem vel a Leone vel a Concilio œcumenico ad examen fuisse revocatam nusquam legimus. Tantummodo actione x. ubi ventilata est Ibæ Edesseni caussa, cum judices proposuissent ut relegerentur quæ in Epheso de Iba Episcopo gesta erant, postquam Legati Leonis, Anatolius, aliique tres suam aperuissent sententiam, Stephanus Ephesi Episcopus dixit: *Et ego judico, ut quæ contra Canones in Ephesina Metropoli facta sunt, infringantur, exceptis his, quæ gesta sunt adversus Domnum Antiochenæ civitatis Episcopum, ob hoc quia ordinatio Dei amantissimi Episcopi Maximi facta pro eo canonice in Antiochena Metropoli, a sanctissimo Archiepiscopo Leone & hoc præsente sancto & universali Concilio est suscepta.* Quod suffragium nescio an magni faciendum sit; cum 28 unicum sit, & ab eo profectum, quem actione sequenti exauctoratum legimus 28

EDITORUM ADNOTATIONES.

26 Si pax illa celebris hic intelligatur, qua inter S. Cyrillum Alexandrinum & Joannem Antiochenum constituta, omnia hinc inde gesta abolita fuerunt; hæc nihil juvare potuit Domnum, cum hujus epistola ad Dioscorum multo post id tempus scripta fuerit. Quæ autem alia pax inter Domnum & Dioscorum *jamdiu* inita proferri queat, ignoramus.

27 Domnum post depositionem exilio pulsum, non fuisse revocatum nisi sub Marciano Augusto patebit ex Observationibus num. 2. Cum autem ille non solum in eremum redire cogitaverit, verum etiam eo reipsa reversus sit, ut Cyrilli Scythopolitani testimonium in Vita S. Euthymii præfert; ibi quoque extremam diem obiisse dicendus est, non vero ex eo morbo, quo decumbebat, cum damnationis in eum sententia inflicta fuit.

28 Unicum non est, cum alia duo similia testimonia eadem actione præcedant, nimirum Lega-

mus propter scelera, per quæ sibi gradum
ad Ephesinam sedem fecerat, ex quibus pro-
babile est Stephanum ex odio ac malevo-
lentia condemnationem Domni ratam esse
voluisse: cui ita sentienti sicut nullus præi-
verat, ita nec ullus adstipulatus est. Quic-
quid sit, hoc de suo asseruit Stephanus,
nec dixit excepta esse a sancto Leone gesta
Ephesi adversus Domnum, cum alia omnia
hujus infaustæ Synodi acta cum ceteris Oc-
cidentalibus rescidit: nec quicquam defini-
tioni Calchedonensis Concilii insertum est,
quod illius condemnationem ad mentem Ste-
phani confirmaret; sed solus fuit in ea sen-
tentia: quod facit plurimum pro Domni ab-
solutione. Denique nihil in eadem Stepha-
ni sententia est, ex quo superstitem tunc
fuisse Domnum asseras: immo hunc fato
jam functum indicat; cum acta neget esse
rescindenda ob eam solam rationem, quia
29 confirmata erat Maximi ordinatio 29 *cano-
nice facta*: canonice enim facta non fuis-
set, si Maximus Domno adhuc superstiti,
nec canonice deposito superordinatus esset.
Ad hoc unicum Stephani suffragium respe-
xit quinta Synodus, cum exempla undequa-
que exquireret Episcoporum post mortem
damnatorum, ut inde trium Capitulorum
damnatio roboraretur, quorum exemplorum
inopia cum laboraret, avide arripuit Ste-
phani verba, quasi fuissent a Synodo appro-
bata: & cum etiam absolutum a Synodo
œcumenica Domnum non legeret, sed Ma-
ximum potius confirmatum, confidenter as-
seruit Domnum post mortem damnatum:
tametsi statim se simulque Stephanum Ephe-
sinum explicuerit, dum significavit totum
illud ex sola confirmatione Maximi esse as-
sertum. Aliqua tamen macula, quod diffi-
tendum non est, remansit aspersa Domni
memoria propter damnatos catholicos An-
tistites: quæ caussa fuit cur in purganda
ejus memoria tardiores se Concilii Patres
gesserint.

XXIX. Quid factum in electione & ordinatione Maximi.

Jam vero in deligendo & ordinando ejus
in locum successore quid factum sit, operæ
pretium est discutere. Notanda in primis qua-
tuor Legatorum Sedis Apostolicæ sententia
in actione X. Calchedonensis Concilii, qua
diserte asserunt ordinationem Maximi An-
tiocheni Episcopi in Domni locum subro-
gati Ephesinæ pseudo-synodi gestis non esse
accensendam, eamque fuisse sancti Leonis
mentem, cum ex una parte omnia quæ ibi
gesta sunt, irrita esse judicavit, ex alia ve-
ro Maximum in suam communionem rece-
pit. Verba Legatorum in Synodo hæc sunt
occasione depositionis Ibæ a pseudo-synodo
Ephesina, cujus acta relegi volebant judi-
ces: *Paschasinus & Lucentius & Julianus
reverendissimi Episcopi, & Bonifacius re-
verendissimus Presbyter, Vicarii Sedis Apo-
stolicæ per Paschasinum dixerunt: Synodus
proferri non potest, in qua illa nefaria de-
licta relecta sunt, & ob hoc ad lectionem
videntur esse superflua ea, quæ ibi sunt acta.
Si ergo & a beatissimo & apostolico Roma-
næ urbis Episcopo*, omnia *quæ ibi gesta sunt
vana sunt habita*, (*claret quia & sanctissi-
mus Episcopus Antiochenæ civitatis extra hæc
est, quem post hæc beatissimus Episcopus in
propria communione suscepit*) *necessarium est*
enim *ut rursus eumdem tranquillissimum &
christianissimum Principem adeamus, quate-
nus illud Concilium sacra & propria lege ne-
que nominari præcipiat*. Fatendum est valde
inemendata esse hæc verba tam in Græcis,
quam in Latina versione, in qua r. abun-
dant ista: *quem post hæc beatissimus Episco-
pus in propria communione suscepit*: quæ 30
defi-

Loci actorum Calchedonensium tentata emendatio 30

EDITORUM ADNOTATIONES.

Legatorum & Anatolii; qui si Domni expres-
sam mentionem non faciunt, cum tamen acta
Ephesi excipiant in ea parte, quæ ad Maxi-
mum pertinet, cujus ordinationem a Leone
approbatam affirmant; sola acta pseudo-ephe-
sina contra Domnum intelligere possunt: de
Maximo enim Ephesi nihil gestum fuit. Hinc
quæ subinde Quesnellus subjicit, ut Stephani
testimonium infirmet ac suspectum reddat,
inania cognoscuntur.

29 *Canonice factam* intelligere potuit Ste-
phanus eo tantum nomine, quia post Domni
cessionem ac dimissionem peracta fuit. Domnus
scilicet post depositionem pœnitentia ductus
eremum cogitans, Episcoporum de se judicio
sponte acquievit, quod canonicæ ordinationi
locum dedisse judicatum fuit. Eamdem vero
ordinationem Leo *contra instituta canonum* per-
actam tradidit, de quo confer not. 36.

30 In Græco textu vulgato, quem *originalem*
Quesnellus vocat, non solum desiderantur ver-
ba *quem post hæc beatissimus Episcopus in pro-
pria communione suscepit*, sed ista etiam *necessa-
rium est enim*, quæ contextui necessaria, ad
glossema referri nequeunt. Alia quædam in
vulgato Græco ejusdem Synodi manca depre-
henduntur, quæ ex Latina versione supplenda
sunt. Quod porro hoc loco Quesnellus con-
tendit, sensum esse integrum absque illis Pa-
schasini verbis, tam absurdum & falsum est,
ut potius sine illis sensus sit imperfectus. Cum
enim is dixisset pseudo-ephesina gesta a Leo-
ne irrita fuisse habita; addit, in his genera-
libus verbis non comprehendi ordinationem
Maximi ex eo palam constare, quod *post hæc*
ipsum Leo *in propria communione suscepit*.
Integer profecto non fuisset sensus, si Pascha-
sinus hanc rationem non attulisset, ut consi-
deranti patebit. Adde quod sequentia nullam
connexionem haberent sine his vocibus *necessa-
rium est enim*, quæ licet etiam in Græco
vulgato inveniantur, Quesnellus tamen expun-
genda existimat. Non igitur necessaria est
emendatio, qua ille postea alia ex arbitrio
addens, alia detrahens, alia mutans mirifice
laborat, ut bonum sensum sine illis verbis eli-
ciat. Quod dein ingerit circa vocem *eum-
dem*, hæc interpretis est, qui Græcam vocem
τῦ ἀυτῦ eumdem reddidit, cum hoc loco melius
reddenda fuerit *ipsum*. Ne quid vero ad ple-
nissimam Quesnelli confutationem desit, con-
ferendos credidimus duos codices Græcos 164.
& 555.

desiderantur in textu originali. Unde conjicimus vice glossematis ad marginem ex sequentibus Anatolii verbis adscripta postmodum in textum irrepsisse. 2. Superflua videtur vocula *enim*, quam ideo diverso ab aliis charactere notavimus, & quæ fortasse supposita est pro *etiam* a scriba ambigua vocis abbreviatione decepto: antiquissima enim Crabbi editio ita habet *ēm*, quod *etiam* non minus significare potest quam *enim*. 3. Non est ad quid vox *eumdem* referatur, cum in superioribus de Principe mentio non occurrat. 4. Nisi retineatur parenthesis, quam de nostro apposuimus, & vocula *enim* tollatur; ita ut ex his quæ antecedunt parenthesim, & his quæ subsequuntur, una sermonis series exsurgat, vix ulla connexio ac cohærentia inveniri potest in illa Legatorum sententia; nec apparet, cur hoc loco, ubi de Maximo quæstio mota non erat, hoc directe & ex professo probare videantur, ad Synodum Ephesinam non pertinere Maximi ordinationem; vel, ut aliis placet, a rejectione actorum illius Synodi esse excipiendam: recepta autem interpunctione & emendatione nostra, optime, ni fallor, omnia cohærent.

Tentabo & alia via hujus loci emendationem in Græco textu, qui clarus erit, si particula ὡς, quæ post δῆλόν ἐςι legitur, anteponatur geminæ huic voculæ, & altera particula ἵνα ut superflua rejiciatur. Sic ergo legendum putaverim: Εἰ μὲν οὖν κ̀ ἀπὸ τȣ̃ μακαριωτάτου κ̀ ἀποςολικου ἐπισκόπου τῆς πόλεως Ῥώμης πάντα τὰ ἐκεῖ πεπραγμένα μάταιά ἐςι. ὥς δηλὸν ἐςι, κ̀ ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας ἔξω τούτων ἔςιν. ἐπὶ τȣ̃ αὐτȣ̃ τȣ̃ γαληνοτάτου κ̀ χριςιανικωτάτου Βασιλέως ἐπιτύχωμεν. ὥςε ἐκείνην τὴν σύνοδον ἱερῶ ἰδίων ὀμῶ μήτε ὀνομάζεσθαι προςτάττειν. Quæ ita verto: *Si igitur & a beatissimo Apostolicoque Episcopo urbis Romæ omnia, quæ ibi gesta sunt, vana sunt reddita, ut manifestum est; & sanctissimus Episcopus Antiochenæ Ecclesiæ extra hæc habetur; adeamus tranquillissimum & Christianissimum Principem, ut illud Concilium sua sacra lege nec nominari præcipiat*. Nimirum, quæ his verbis in Latina editione inferuntur, nec leguntur in Græco, pariter omittenda censemus; tametsi Petrus de Marca hæc retenta a veteri interprete credat juxta fidem antiquorum codicum: quod confirmare nititur ex sequenti Anatolii interlocutione, in qua negotium Maximi a rescissione Gestorum Ephesinorum excipi vult propter communionem Maximo a Leone impertitam. Sed sibi ipsi sufficiunt Legati, ut intelligantur, & sive sententia illorum ab Anatolii suffragio discrepet, sive illi concinat, non probat tamen id a Legatis dictum, quod dictum non esse omnia originalium actorum exemplaria significant; nec necesse est ut eadem ab Anatolio & a Legatis Romanis proferantur, siquidem hi aliquando inter se non conveniunt, ut videre est in sequenti actione Calchedonensi XI. in negotio Bassiani & Stephani Ephesi Episcoporum, quorum alterutrum in ea sede retinendum esse censuit Julianus Coensis, aliis utrumque removendum contendentibus.

Inutile tamen prorsus non erit Anatolii interlocutionem propius inspicere: tota enim mihi videtur arte composita ab homine versuto & de sua ordinatione male securo. Ita se habet post Legatorum verba.

Anatolius reverendissimus Archiepiscopus Constantinopolis novæ Romæ dixit: Hinc destructionem ea, quæ in Epheso nuper gesta sunt habuerunt, ex quo maxime post hæc optime sunt & Deo amabiliter emendata. Igitur definimus nihil horum valere, quæ in illa dicta Synodo sunt confecta; nisi illud circa sanctissimum Maximum magnæ Antiochenæ civitatis Episcopum: quoniam & sanctissimus Leo Romanus Archiepiscopus in communionem eum recipiens, præesse eum Antiochensium judicavit Ecclesiæ: quam formam sequens & ipse approbavi & præsens omne sanctum Concilium.

Actione 10. Calched. Gr. αὐτόθεν *ab eo tempore.*

XXX. Suffragium Anatolii discutitur.

Duo erant in Legatorum sententia, quæ
31 Anatolium angebant. Primum, quod di- 31
xerant omnia Ephesini conciliabuli acta vana

EDITORUM ADNOTATIONES.

& 555. bibliothecæ Venetæ S. Marci Calchedonensem Synodum continentes, ex quibus alia quædam in vulgato Græco textu deficientia suppleri posse jam observavimus in admonitione præmissa actioni antea ineditæ Calchedonensi tom. I. col. 1489. num. I. Neque spes nos fefellit. Invenimus enim utrumque codicem præferre ea Græca verba, quæ respondent antiquæ versioni Latinæ, & in Græco vulgato desiderantur. Sic nimirum ibidem legitur: Δῆλον ἐςιν, ὡς καὶ ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας ἔξω τούτων ἐςιν, * ὅν τινα μετὰ ταῦτα ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος ἐν τῇ ἰδίᾳ κοινωνίᾳ ὑπεδέξατο. καὶ γὰρ ἀναγκαῖον ἐςιν, * ἵνα ἐπὶ (ita melius cod. 164. quam in altero, & in vulgato ἵνα ἐπί) τȣ̃ αὐτȣ̃ &c. Verba asteriscis inclusa ex MSS. Venetis suppleta sunt. Ex his autem apparet, defectum ejus codicis Græci, quo Romani editores usi sunt, profectum fuisse a facili amanuensis saltu, quo ab altero verbo ἐςιν ad tertium exscribendo transcurrit. Hinc porro totus Quesnelli nisus prorsus eliditur.

31 Hæc omnia mera sunt Quesnelli somnia. Cum enim Anatolii ordinatio a Leone fuisset approbata, nihil erat, ex quo sibi metuens, hac arte & vafricie, quæ illi tribuitur, uteretur. Totum hoc Quesnelli commentum eo directum noscitur, ut Constantinopolitani hujus Episcopi testimonium de Leonis auctoritate in cassandis pseudoephesinis gestis & in confirmanda ordinatione Maximi partim eripiat ac aliorsum distrahat, partim vero in suspicionem adducat. Cassationem *omnium* actorum latrocinii Ephesini non Leoni, sed Calchedonensi Concilio ab eo tributam interpretatur, cum

vana eſſe, nefaria, nec nominanda. Alterum eſt, quod Maximi Antiocheni negotium extra acta illa cenſendum eſſe contenderant. Utroque concuti videbat homo ſagax ordinationis ſuæ fundamenta. Si enim omnia Synodi illius geſta ſine exceptione irritanda erant, jam periculum ſubibat Anatolius dignitatis ſuæ, cujus auctores fuerant Synodi infauſtæ principes. Si vero ab ejuſdem Concilii geſtis ſecernebatur ordinatio Maximi, tunc unicum illud exemplum, quo ordinationem ſuam etſi a prædonibus deſignatam, tueri poterat, ſibi per Legatorum verba eripi cernebat, verebaturque ne illi eo conſilio ita locuti eſſent, ut retractandæ poſtmodum ejus ordinationi, quemadmodum & de aliorum ordinationibus factum eſt, viam pararent. Hoc homo ſagaciſſimus ſubodorabatur, ſubtiliterque declinare tentavit. Primum igitur, quia Legati omnia geſta illa velut nefaria atque in omnibus a ſancto Leone reprobata, nec relegi, nec examinari volebant: ſermonem ſuum inde orditur, ut dicat ab eo ſolum tempore geſta illa irrita fuiſſe, ex quo erant rite diſcuſſa & emendata, in prima videlicet actione Calchedonenſi. Hinc conſequi volebat, proprie non ex Leonis, ſed ex Synodi decreto petendam eſſe geſtorum Epheſinorum reſciſſionem: ac proinde ſi quid ex illis nondum examinatum erat, & emendatum a Synodo, qualis ejus erat ordinatio, non irritum eſſe cenſendum. Tum velut definiens pronuntiat, nihil horum valere, quæ apud Epheſum confecta erant: Maximi tamen negotium caute excipit, ut & ſuum pariter exciperet: πλὴν τοῦ κατὰ τὴν μεγίστην Ἀντιοχείαν ὁσιωτάτου ἐπισκόπου Μαξίμου. *Excepto ſanctiſſimo Epiſcopo Maximo, qui præeſt magnæ Antiochiæ*. Ne vero infenſos haberet Legatos, quibus contradicebat, eam exceptionem ex judicio Sedis Apoſtolicæ repetit ac firmat, cujus Epiſcopus Maximum in ſuam communionem recipiens ſua approbatione honeſtarat, quo ſuam quoque rem agebat, cum & ipſe in communionem a Leone receptus eſſet. Significat inſuper Concilii œcumenici acceſſiſſe conſenſum, ut omnem hujus negotii retractandi ſpem Legatis eriperet. Sed mirare, ſi placet, hominis vafritiem, qui cum in ordinando Maximo omnibus præiviſſet, eam ſibi ordinationem contra canones vindicans, jactare audet ſe Leonis exemplum ſecutum eſſe, nec Maximum approbaſſe niſi poſt cognitam Leonis ei communicantis approbationem. Ea eſt hominis ſinceritas candorque animi.

XXXI. Ordinatio Maximi diu poſt Epheſinum latrocinium acta.

Firma igitur certaque manet Legatorum S. Leonis ſententia, aſſerentium inter Epheſina acta numerandam non eſſe Maximi ordinationem. Et revera etſi forſan depoſito Domno decrevit illa Synodus alium eligendum, non eſt tamen ordinatus, niſi diu poſt ſolutam Synodum. Primum enim Anatolius ipſe, a quo Maximus ordinatus eſt, conſecratus non eſt Conſtantinopoli Epiſcopus, niſi poſt Flaviani mortem, ut ex Breviculo hiſtoriæ Eutychianiſtarum epiſtolis S. Leonis in editione Romana præfixo diſcitur, & ex fragmento epiſtolæ Anatolii ad Leonem PP. quod inter vetera Eccleſiæ Græcæ monumenta nuper luci dedit vir doctiſſimus Joannes Cotelerius p. *66*. In eo ſiquidem poſt mortem Flaviani narratam, iſta legimus: *Tunc temporis Anatolius quidam Presbyter Alexandriæ apud Conſtantinopolim morabatur &c. Fit ergo iſte Conſtantinopoli Epiſcopus*. Succeſſit igitur mortuo, non vero eſt viventi ſuperpoſitus, quod nec Leo umquam objicere omiſiſſet, ſi ita actum eſſet. Immo numquam a Leone fuiſſet receptus, quemadmodum ſcribebat ad Conſtantinopolitanos: *Quiſquis incolumi atque ſuperſtite Flaviano Epiſcopo veſtro Sacerdotium ejus fuerit auſus invadere, numquam in communione noſtra habebitur, nec inter Epiſcopos poterit numerari*. Denique cum ſcribat ad Theodoſium Auguſtum die 16. Julii anni ſequentis, *de ordinatione ejus, qui Conſtantinopolitanæ* cœpit *Eccleſiæ præſidere*: ſatis oſtendit 32 recenter fuiſſe ordinatum, id eſt, fere decimo menſe a ſoluta Synodo Epheſina. Jam vero aliquod tempus fundandis Epiſcopatus ejus exordiis dandum fuit, 33 antequam Antiochiam ſe conferret, ubi electionem & conſecrationem fieri oportebat ſecundum canones, ſicut revera canonice factam eſſe Antiochiæ, docet Stephanus Epheſinus actione 10. Calchedonenſi,

Epiſt. 45. nunc 50. cap. 1.

Epiſt. 52. nunc 69. cap. 1.

EDITORUM ADNOTATIONES.

cum ejus verba nihil de Calchedonenſi loquantur, nec *omnia* Epheſina geſta actione prima fuerint lecta & emendata, ſed ea tantum quæ ad S. Flavianum, & ad Eutychen pertinent; e contra vero S. Leo omnia irrita declaraverit. Pro excipienda autem ordinatione Maximi, Leonis auctoritatem ob deliniendos Legatos ab Anatolio idcirco productam ſibi fingit, ut negotium ſuum ageret, perinde ac ſi ipſe nondum approbatus fuiſſet a S. Pontifice, ac in eadem cauſſa verſaretur, in qua Maximus; cum tamen is vivo Domno & probabilius etiam Conſtantinopoli fuerit ordinatus, ipſe autem poſt Flaviani mortem in ſua ſede. Quod tandem ait huic Leonis confirmationi circa ordinationem Maximi Concilii œcumenici acceſſiſſe conſenſum, ne id amplius retractari liceret, id conſilii ex Anatolii verbis non colligitur. Quin cum tota Synodus, nullo hac ſuper re examine habito, pontificii judicii formam ſecuta tradatur, id ſolum elicitur, quanti apud œcumenicam Synodum æſtimata fuerit Leonis apoſtolica auctoritas. Tota nimirum Synodus ſtatim ab initio inter Epiſcopos recepit Maximum ſine difficultate cujuſquam, quia a Leone ſuſceptus fuerat.

32 Anatolium ordinatum poſt S. Flaviani mortem exeunte anno 449. probavimus in Admonitione ad epiſt. 53. tom. 1. col. 951.

33 Maximum nec Antiochiæ ordinatum, nec poſt Theodoſii mortem, videſis not. 26. in Diſſert. I. Queſnelli ad an. 451.

34 *Epist.* 80. *nunc* 106. *ad Anatolium*, *c.* 2. & 78. *nunc* 104. *c.* 5. *Ibidem*.

nensi. Illic Maximus, qui 34 Diaconum & Archimandritam agebat, in Antiochensium civitate *canonice*, si Stephano credendum, electus & ordinatus est: si vero Leoni fides, *contra canonicam regulam*, *contra instituta canonum*, *sine ullo exemplo* talem ordinationem celebrare Anatolius præsumsit: *Quod*, inquit Leo, *amore reparandæ fidei*, *& pacis studio retractare cessavimus*. Quod unum in Maximi ordinatione peccatum notavit Leo, alia proculdubio notaturus, si qua alia ejus ordinationem infirmassent.

Facundus lib. 5. *c.* 3. Quod enim Facundus scribit, Maximum Antiochenum & Juvenalem Jerosolymitanum vel dogmate, vel communione Eutychianorum pollutos ante fuisse, quoad Maximum, vel pura puta Nestorianorum, quod illic Facundus insinuat, calumnia fuit; vel Facundi ipsius mera suspicio, inde nata, quod Maximum & ab Eutychianis ordinatum, & consequenter eorum saltem communione infectum putavit. At ab Anatolio, ut testis est Leo, fuit ordinatus, quem numquam pro Eutychiano habuit Romanus Pontifex, etsi fidei ab eo professionem exegit, quam necessariam reddebat antiqua Anatolii cum Dioscoro necessitudo, cujus videlicet apocrisiarius fuerat.

XXXII. Omnium quæ dicta sunt recapitulatio.

Jam ex dictis plura habemus ad historiæ & disciplinæ ecclesiasticæ notitiam conducentia. 35 Primo videlicet eliminandam esse ab actis Calchedonensibus actionem illam *de Domno* inscriptam; tamquam quæ spuria sit & omnino commentitia.

2. Ad S. Leonis judicium referendum non esse, quod Domnus sedi suæ post Ephesinum latrocinium non fuerit restitutus, sed ad ipsius Domni mortem, quæ restitutionem ejusdem prævenerat.

3. Maximi ordinationem Ephesinis actis ex mente Legatorum Sedis Apostolicæ non esse annumerandam.

4. Solum defectum, qui in ea reprehendendus fuit, hunc fuisse, quod Anatolius ultra proprios terminos excurrens eam sibi ordinationem vindicarit.

5. Leonem amore pacis istud dissimulasse; tametsi probabile est Orientales eam ob rem non fuisse ordinationem 36 retractaturos. Etsi enim manifeste contra canones peccasset Anatolius, si aliquorum Diœcesis Orientalis Episcoporum ordinationem sibi arrogasset, quos nimirum omnes Antiocheno Episcopo subjectos pronuntiarat Synodus Nicæna; cum tamen de Antiocheni ipsius Primatis ordinatione nihil in particulari præscripsisset; contra canones non videbatur esse, si admissis omnibus Provinciæ Episcopis, Constantinopolitano consecrationis honor ex omnium consensu deferretur: illi, inquam, qui ex decreto secundæ Synodi œcumenicæ supra omnes Sedes Orientales prærogativam obtinuerat. 36

Non diffiteor tamen istud ambitiose & contra consuetudinem ab Anatolio esse præsumtum; sed non sine exemplo, nec sine auctoritate canonum, quam suæ ambitioni obtenderet. Non aliter quippe ordinationem Thraciæ, Ponticæ, & Asianæ Diœceson ad se traxerant Anatolii prædecessores, quam se metropoliticis ordinationibus immiscendo, non sua quidem sponte quoad speciem, sed invitati a provincialibus Episcopis, rogatique quasi ambitiosarum pensationum coercendarum gratia, seditionumque avertendarum, quas frequenter moveri contingebat. Nec id etiam sine domestici canonis suffragio audebant. Constantinopolitana quippe Synodus canone 2, post constitutos Diœceseon terminos, ita eosdem a quolibet Episcopo transiliri prohibuit, ut tamen eos qui invitati a Provincialibus, Ecclesiarum se alienarum ordinationibus immiscuissent, pro canonum violatoribus haberi noluerit, Non

EDITORUM ADNOTATIONES.

34 Maximus Diaconus & Archimandrita Antiochenus, Nestorii adversarius, Ephesinæ tempore memoratur. Num vero hic idem ille sit, qui an. 450. consecratus fuit Antiochenus Episcopus, sola similitudo nominis haud certa probatio est.

35 Omnia hujus recapitulationis capita ex anterioribus notis corruent.

36 Totum Calchedonense Concilium Maximum sine ullo examine ac sine ulla cujusquam protestatione suscepisse inter Patres, quia S. Leo ejus ordinationem susceperat, certum est ex testimoniis insertis actioni 10. quæ in cassum Quesnellus distorquere studuit. Num vero, si S. Pontifex illum in communionem non recepisset, ordinatio ejus, antequam inter Synodi Patres admitteretur, nihil difficultatis cuipiam Orientali Episcopo injecisset, ex quo retractanda videri posset, non ita certum est, ut Quesnellus præsumit. Is quidem ut eam aliqua ratione vindicet, nec sine exemplo, nec absque auctoritate aliqua canonum peractam probare studet: quibus Leoni manifeste opponitur scribenti epist. 104. Anatolium *sine ullo exemplo*, & *contra instituta canonum* Maximi ordinationem præsumpsisse. Leoni autem magis quam Quesnello credendum est. Quæ enim exempla is profert, sunt Episcoporum Thraciæ, Ponti, & Asiæ, quæ Constantinopolitano Antistiti postea attributæ fuerunt; nullum autem exemplum afferre potuit Episcopi Antiocheni, de quo nunc agitur, a Constantinopolitano ordinati, aut alicujus Episcopi Antiochenæ diœcesis, in cujus ordinationibus nullus CP. Episcopus se umquam immiscuit. Canones porro, qui excipiunt invitatos ab Episcopis provinciæ, ad excusandum Anatolium non conferunt, nisi ab Antiochenæ provinciæ Episcopis ad Maximum ordinandum invitatus probetur. Immo cum eum *contra instituta canonum* ordinasse Maximum Leo testetur, Episcopos provinciæ ipsum in circumstantiis canonum haud invitasse credibile est. Quod si hæc ordinatio Constantinopoli, non autem Antiochiæ habita verisimilius judicetur, uti conjecimus not. 26. in Dissert. I. Quesnelli ad annum 451. nullus canon ad hanc ordinationis rationem ullo modo excusandam poterit inveniri.

Non invitati, inquit, *Episcopi ultra Diœcesim accedere non debent super ordinandis aliquibus, vel quibuscumque disponendis ecclesiasticis caussis*. Quod dum decernerent hujus Synodi Patres, ob oculos habebant proculdubio canones apostolicos 13. & 33. nec non & Nicænam definitionem. Testes habemus ipsos Concilii Episcopos, cujus (si non subsequentis conventus) Synodicam ad Damasum aliosque Occidentis Episcopos descripsit Theodoritus libro 5. Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 9. Hæc sunt ejus verba: *De privata autem Ecclesiarum administratione antiquus, ut scitis, mos obtinuit, sanctorumque Nicææ Patrum definitio, ut in singulis Provinciis Episcopi Provinciæ* ET SI IPSI VELINT, CUM EIS FINITIMI ORDINATIONES SECUNDUM UTILITATEM *peragant*, *Qua ex forma scitote tum reliquas apud nos Ecclesias administrari*, *tum* ILLUSTRISSIMARUM ECCLESIARUM *creatos fuisse* SACERDOTES. Favent Antiocheni canones 13. & 22. quibus permittitur invitatis Episcopis a suis alienæ Provinciæ collegis, illius sese ordinationibus immiscere. His gradibus tendebant ad primatum Constantinopolitani Episcopi. Primum enim ex benigna canonum interpretatione invitari se curavere ad ordinationes Metropolitarum. Tum quod ex gratia tantum concessum videbatur, in apertum jus transiit. Denique canone ecclesiastico sancitum est, cum sese generalis Synodi obtulit occasio. Iisdem passibus progressus est Anatolius ad majora. Subactis enim minorum Diœceseon Metropolitanis, de majoribus ordinandis incessit eum ambitio. Ac primum specie turbarum, quæ tunc timendæ erant, comprimendarum, se se Antiocheni Episcopi ordinationi inseruit, seu ut canones sinebant, invitatus, seu missus ab Augusto, sperans id, quod occurrenti temporum difficultati datum erat, pro inviolabili aliquando consuetudine facile recipiendum: cui demum accederet canon ecclesiasticus, quo recepta consuetudo firmaretur, sanciretur que in perpetuum.

Hæc cum ita se habeant, Maximi ordinatio irritari eam ob caussam non poterat: quoniam volentibus & secundum canonum indulgentiam invitantibus Anatolium Orientalis Provinciæ vel Diœcesis Episcopis, facta non erat injuria. Et revera etsi Leo Anatolium exagitans ob tentatam ab eo majorum sedium depressionem, usurpatam objiciat ordinationem Maximi; neutri tamen ea de re negotium facessere visus est, non amore tantum pacis, sed etiam propter canonum de invitatis Episcopis exceptionem. Præsensit etiam, ni fallor, Leo noster, nihil ab Anatolio actum esse hac in re contra Nicænos canones, sed tantummodo contra consuetudinem seu regulam ecclesiasticam: latum enim discrimen posuit inter utramque Anatolii usurpationem, alteram qua Antiochenum Episcopum ordinare præsumserat, alteram qua secundi honoris locum invadere tentavit: hanc contra Nicænos canones esse clamitat, illam vero contra canonicam regulam. *Post consecrationem*, inquit, *Antiocheni Episcopi, quam tibimet* CONTRA CANONICAM REGULAM *vindicasti, doleo etiam in hoc dilectionem tuam esse prolapsam, ut* SACRATISSIMAS NICÆNORUM CANONUM CONSTITUTIONES *conareris infringere; tamquam opportunum se tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris privilegium Sedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena Ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amiserit* &c. Notanda enim orationis auxesis in secundæ usurpationis narratione.

Vide observationem I. ad epist. 80. nunc 106.

Epist. 80. nunc 106. Anatol. cap. 2.

Quamobrem illam facile dissimulavit, hanc velut inauditam & tolerandam numquam se passurum spopondit: quoniam Nicænos canones totius mundi veneratione consecratos, aliisque omnibus singulari privilegio sacratiores infringebat pessumdabatque. Ex dictis sequitur non magis dispensatione vel confirmatione opus fuisse in ordinatione Maximi, quam olim opus fuit, cum Joannes Chrysostomus tot ordinationes ac depositiones etiam Episcoporum aggressus est perfecitque in Asiaticis Ecclesiis, quod & refert actio XII. Calchedonensis Concilii, & confirmant quotquot res a Chrysostomo gestas prosecuti sunt.

EDI-

EDITORUM

OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM IX. QUESNELLI, *de Caussa* DOMNI *Antiocheni.*

Actio Calch. de Domno a Quesnello suppositionis notata.

I. Uonam consilio Quesnellus actionem Calchedonensem de Domno a Rustico Romanæ Ecclesiæ Diacono inventam & editam, de qua jure dubitari nequit, in certæ suppositionis opinionem adducere tam prolixa disputatione nisus sit, non vacat inquirere. Præfert ille num. 3. *Hanc actionem minime commentitiam esse, sed genuinam, totis votis peroptare. Hoc enim si esset, jam præclarissimum antiquissimumque præ manibus haberemus testimonium summæ auctoritatis Pontificis Romani tum in Synodos, tum in Orientales Episcopos, majorum, inquam, ac primarum Sedium Episcopos.* Dum hoc documentum apocryphum & suppositium esse probare studuit, si gravia & satis firma protulisset argumenta, condonandum esset. At ea quæ adduxit in medium, adeo sunt exilia & imbecilla, ut non solum Baluzius, qui Quesnellum in non paucis refellendum & impugnandum sibi sumpsit, verum etiam Tillemontius, qui ei in pluribus favet, eorum imbecillitatem fateri & demonstrare compulsus fuerit.

Defenditur. Maximus Antioch. Episc. vivente Domno ordinatus. tom. 4. Concil. col. 1587. 1590.

2. Actio Calchedonensis a Rustico edita Domnum adhuc vivum præsumit. E contra Quesnellus eum ante Maximi ordinationem vita excessisse contendit. At Maximum vivente adhuc Domno ordinatum non ex hac una controversa actione colligitur, verum etiam ex indubio actionis x. testimonio, quo rescissis omnibus pseudosynodi Ephesinæ gestis Maximi Antiocheni exceptio facta fuit. Omnia siquidem pseudoephesina gesta rescindere idem fuit ac simul irritas facere & declarare omnes Episcoporum depositiones, quæ iisdem gestis sancitæ fuerant, eosdemque Episcopos suis sedibus restituere, ac subrogatos removere. Post hæc autem gesta rescissa non solus Maximus, qui Domno deposito fuerat suffectus, sed etiam Anatolius, qui Flaviano pariter deposito successit, ex Calchedonensis Concilii mente in suis sedibus remansere. Quid autem caussæ fuit, cur unius Maximi, non vero Anatolii exceptionem Synodus fecit? Ratio ibidem pro Maximi exceptione allata hæc fuit, quia Leo Pontifex ejus ordinationem suscepit & confirmavit, dum illum in communionem recepit. Sed jam ante Concilium idem Pontifex etiam Anatolii ordinationem susceperat; nec tamen hæc de ipso ratio producta aut producenda visa est. Peculiaris ergo solius Maximi exceptio aliquid peculiare in eo præsumit quod in Anatolio non contigit. Cum Flavianus jamdiu esset mortuus, timeri non poterat ab Anatolio, ne rescissis pseudoephesinis gestis in suam sedem rediret. Cum vero Domnus adhuc viveret, ne ex eorumdem actorum rescissione aliquando vellet suam sedem repetere, Maximus metuere poterat: & idcirco peculiaris pro Maximo exceptio necessaria fuit. Cur autem Domnus, si in vivis erat, non ita suæ sedi restitutus fuerit in Synodo Calchedonensi, uti inter ceteros suæ sedi redditos fuit Ibas Edessenus, licet Nonnus ei subrogatus viveret; ea de caussa accidisse videtur, quia Domnus in pseudosynodo cum aliis lapsus, post depositionem pœnitentia ductus, ac in eremum se se recipiens, Episcopatum Maximo sponte dimisit; cui idem Maximus miseratione commotus pensionem, qua ille contentus erat, ne monachis gravis esset, in Calchedonensi procuravit. Sed quæcumque fuerit hujus facti ratio, non propterea repudiandum & negandum est factum ipsum aliunde certum, nisi manifesta, quæ nondum apparuit, ratio contrarium evincat. Hoc autem Calchedonensis certissimæ actionis testimonium tantum est ad destruendam Quesnelli hypothesim, ut quæcumque ab eo afferuntur, præ hoc testi-

testimonio nihil possint. Aliud argumentum fortassis evidentius adjicere placet, ex quo Maximum vivo adhuc Domno Episcopum ordinatum multo magis patebit. Certum est ex Cyrillo Scythopolitano in vita S. Euthymii, Domnum post depositionem in se reversum, ac pœnitentia ductum, quod eidem S. Euthymio non obedisset, ad eum rediisse ac in eremum se se recepisse. Hunc quidem statim post depositionem eo migrasse arbitratur Quesnellus. At cum omnes Episcopi in latrocinio Ephesino depositi hæresis nomine, ex more illorum temporum pulsi fuerint in exilium; simili pœna multatum etiam Domnum dubitare non licet. Porro exules Episcopi revocati non fuerunt nisi post Theodosii mortem, cum novus Imperator Marcianus eos redire jussit. Vivo igitur Theodosio Domnus sicut revocatus non fuit ab exilio, ita nec in eremum potuit proficisci. Maximum vero ordinatum fuisse ante obitum Theodosii probavimus not. *26.* in Dissert. I. Quesnelli ad an. 451. Hæc ergo ordinatio contigit Domno adhuc vivente, antequam ab exilio revocatus, in solitudinem pergeret. Hoc argumentum ita nobis videtur evidens, ut pluribus laborare in refellendis singulis Quesnelli conjectatiunculis opus non sit, cum præsertim has in notis ipsi Dissertationi suo cujusque loco subjectis satis solverimus. Qui autem plura legere cupit, adeat Baluzium in præfatione ad antiquam versionem Synodi Calchedonensis num. *92.* & seqq. atque Tillemontium in Leonem not. 54. Ipse etiam Quesnellus imbecillitatem suam pernovisse videtur. Cum enim post Baluzium secundam editionem curans, ea fere omnia vindicare nisus sit, quæ impugnavit Baluzius; hoc tamen in capite, quod prolixius ab illo aggressum & impetitum fuit, licet aliquid novi inseruerit ex Labbeo & Cotelerio, nihil tamen Baluzii argumentis reposuit. Id non alia de caussa contigisse credibile est, nisi quia quod probabiliter regereret non invenit.

[Margin: Leo ep. 77.]

[Margin: t. 4. Conc. Ven. edit. col. 1971.]

[Margin: Eadem actio confirmatur ex rarissima collect. codicis Vat.]

3. Hic autem addemus ex vetustissimo codice Vaticano 1322. tres Synodi Calchedonensis actiones ad Maximum pertinentes, quarum duæ Domni etiam caussam respiciunt, & una ignota omnino est: ex quibus germanitas controversæ actionis maxime confirmabitur. Licet has a Cardinali Casanata Baluzius ediderit; cum tamen ipsa ab eo acceperit in fine suæ editionis, nec potuerit easdem commode considerare & evolvere; quid contineant, satis animadversum non fuit, nec illam e tribus actionibus antea ineditam a quopiam detectam invenimus.

[Margin: Codicis notitia.]

4. De codice, quem Romæ licuit expendere, in primis dicamus. Millenariam ætatem superat; cumque pertinuerit ad Ecclesiam Veronensem, ut liquet non solum ex tribus documentis Veronensibus in fine descriptis, verum etiam ex notatiuncula antiquissimi caracteris *VERONA* in superiori margine paginæ 25. hic profecto codex vel fuit unus ex illis, quos Pacificus Archidiaconus Veronensis Ecclesiæ ineunte nono sæculo comparavit, vel inter eos erat, qui ante ipsum Pacificum ad nostram Ecclesiam spectabant. Continet autem Concilium Calchedonense ex editione Rustici, sed mutilum: incipit enim ab actione secunda. Accedit in fine relatio Concilii ad S. Leonem ex antiqua versione cum quampluribus Episcoporum subscriptionibus, quæ in nullo alio manuscripto inveniuntur. Præmittuntur autem initio (quod mutilum agnoscitur) paginæ quatuor & viginti scriptæ caractere diverso a caractere reliqui codicis, eoque minusculo, sed antiquo: in quibus quædam documenta ad Calchedonensem Synodum pertinentia leguntur. Hæc autem cum in rem nostram maxime conferant, accurate consideranda sunt. Indicem primo subjicimus, servata lectione etiam mendosa codicis.

[Margin: De peculiari collectione in eodem MS. præmissa.]

5. Pagina igitur secunda (prima enim desideratur) sic habetur. * *Exempla epistolæ sacræ secundæ*, * *quem missæ sunt sanctæ Synodo*, * *quem ad Nicæam convenit*, *de transeundo ad Calcedonam.* * *Victor Valentinianus & Marcianus Augusti. Festinantes nos ad sanctam Synodum pervenire*, *publica res....* *caussa necessaria satis* * *inbuit. Sed* * *his*, *quæ vestra sanctitas scribit*, *agnovimus*, *plures* &c. Est lectio diversa a vulgata tomo 4. Concil. Ven. edit. col. 843. hæcque nostra videtur ipsum originale Latinum: vulgata autem indicia præfert versionis ex Græco: hujusmodi enim sacræ, ut alibi diximus, Latino & Græco sermone edebantur. *Secundæ sacræ* mentio innuere videtur, prima pagina, quæ deest, descriptam fuisse primam eorumdem Imperatorum sacram, qua

[Margin: * L. *exemplar.* * L. *quæ.* * L. *Victores* * L. *inhibuit* * L. *ex his.*]

qua Synodus Nicææ indicta fuerat, cujusque originale Latinum exhibetur in collectione Quesnelliana cap. 25.

Tum eadem pagina tergo. *Imperatores Cæsares Valentinianus & Marcianus victores Augusti sanctæ Synodo, quæ apud Nicæam divino arbitrio & nostro decreto est congregata. Et quidem per sacras litteras nostras jam certum vestræ fecimus sanctitati ut ea quæ a sanctis Patribus nostris de venerabili atque orthodoxa fide constituta sunt, confirmentur, ne ulterius orthodoxi populi vario videantur errore decepti* &c. Est tertia sacra ad Patres adhuc Nicææ degentes missa, diversæ lectionis a vulgata tom. 4. col. 846. & uti videtur, ex originali Latino.

Dein pag. 3. *Ordo gestorum habitorum Calcedona præsentibus Marciano & Pulcheria* Augustorum, Paschasino* 1 *Lybitano provinciæ Siciliæ, & Luculensi Ausculano, & Bonifacio Presbytero urbis Romæ Vicariis religiosissimi & beatissimi Romanæ sacrosanctæ Ecclesiæ Papæ Leonis, & ceteris Episcopis, qui etiam subscripserunt. Cum pervenisset piissimus & fidelissimus Imperator Marcianus* &c. Est ipsa fere tota actio VI. Calchedonensis, nimirum post breviorem introductionem, quæ etiam in Quesnelli collectione legitur cap. 25. allocutio Marciani ad Synodum ex originali Latino in eadem collectione recepta, acclamationes Patrum, & definitio fidei, cui duo distincta Symbola inserta sunt. Solum Episcoporum & aliorum præsentium præmissus catalogus, ac subscriptiones, ac postrema pars ad canones sanciendos pertinens prætermittuntur. Hæ autem acclamationes & definitio inedita hactenus & incondita interpretatione efferuntur.

* L. *Augustis.*

Post hæc pag. 8. a tergo eadem definitio fidei repetitur ex alia versione cum hoc titulo: *Incipit quæ his præsentibus Episcopis acta sunt in Calcedonensi Concilio.*

Venerabilis totius mundi conventus, qui ex gratia Dei nostri &c. Afferuntur hic, quæ Baluzius ex hoc codice edidit, & novissime recusa sunt tom. 4. Concil. Ven. edit. a col. 2063. usque ad 2065. Quo in loco duo observanda sunt. 1. Ex duobus symbolis unum Constantinopolitanum, seu unum Nicænum in Constantinopolitano auctum profertur, cui in fine additur anathematismus Nicænus contra Arianos. 2. Huic anathematismo subnectitur *confessio fidei catholicæ* subjecta epistolæ Damasi ad Paulinum, quæ sic incipit: *Post hoc Concilium Nicænum, quod in urbe Roma* &c. quam confessionem Nicæno quidem Symbolo & anathematismo nulla distinctione additam reperimus in duobus MSS. antiquis Vaticanis 1337. & 1338. ac Baluzius pariter nactus est in aliis codicibus Colbertinis a P. Coustantio laudatis tom. 1. Epistolarum Roman. Pontif. pag. 510. not. 2. Romanis scilicet cum olim ignotum esset Constantinopolitanum Concilium, in quo contra Macedonianos Nicæno Symbolo quædam adjecta fuere pro statuenda divinitate Spiritus Sancti; hujus additionis loco iidem Romani laudato Symbolo Nicæno subjecisse videntur hanc confessionem fidei, qua apud ipsos eorumdem Macedonianorum error ante ipsam Constantinopolitanam Synodum proscriptus fuerat. Cumque hæc confessio in Occidente obtineret, & omnibus nota esset; eadem post Nicæno-Constantinopolitanum Symbolum definitionis Calchedonensis versioni, quam primo factam credimus, inserenda visa est. Primo, inquam, factam credimus: nam S. Leo fidei definitionem latine utique redditam statim ab initio se expendisse & probasse innuit epist. 114. c. 1. cum tamen nondum legerat latinitate donata cetera Concilii gesta ac sextam actionem, cujus Breviarium, ut mox videbimus, a Juliano transmissum se nondum accepisse testatur epist. 113. c. 3. Alia quædam gesta, quorum in hisce litteris mentionem facit, ex Legatorum relatione, ac Græcis gestis confuse perspectis cognoscere & judicare potuit: definitionem autem fidei probare (quod examen diligentissimum requirit) homo Græci sermonis vel ignarus, vel non satis peritus, sine Latina interpretatione non potuit. Post hanc igitur primam

1 L. *Lilybetano ... & Lucentio*, vel *Lucensi Asculano*. Alii enim optimæ notæ codices Latini habent *Lucensis*, uti codd. Sirmondi in exemplari sententiæ ad Gallos missæ indicati not. 7. in epist. 103. & præstantissimus cod. Ratisp. citatus not. 11. in epist. 83. & Vindebon. collectionis V. not. 9. in epist. 93. Hinc suspicio est non levis, verum Legati nomen fuisse *Lucensis*, quod in actis Synodi græce redditum Λουκήνσιος, Latinus interpres *Lucentius* vertit, vel ut alii codd. a Baluzio consulti, *Lucensius*. Versio Prisca pariter habet *Lucullensis*.

mam definitionis versionem præmissa fere integra sextæ actionis interpretatio subinde facta videtur, in qua idcirco eadem definitio fidei continetur ex alia versione Græco exemplo quoad substantiam magis congruente, licet valde incondita, & in nonnullis etiam particulis valde vitiosa, ut sunt illa omnia, quæ ante omnium actorum interpretationem a Græcæ Latinæque linguæ peritiori postea lucubratam, Leone vivente Latinitate donata fuerunt.

Sequitur Breviarium actionum tertiæ & sextæ. Sunt duæ præcipuæ actiones Concilii, ex quibus cetera aliis antecedentibus actionibus gesta satis intelliguntur. Breviarium tertiæ actionis, qua Dioscorus damnatus fuit, sic exorditur: *Incipit actus Synodi Calcedonensis, quæ congregata est III. Idus Octobris. Residentibus Episcopis suprascriptis legitur* &c. uti videre est tom. 4. Concil. col. 2065. Breviarium vero actionis sextæ, qua definitio fidei edita est, incipit cum hoc titulo: *Item Calcedonenses octavo Kal. Novembris gesta hoc continent. Residet Imperator cum Episcopis* &c. uti laudato tom. 4. col. 2066. & 2067.

Tum pag. 13. additur versio trium actionum ad Maximum Antiochenum pertinentium: quarum prima agens de compositione inter eumdem Maximum & Juvenalem Jerosolymitanum habita fuit VII. Kal. Novembris: altera habita VI. Kal. ejusdem mensis, Domni caussam respicit: tertia vero etsi in codice nullo distinctionis titulo prænotetur, diversa tamen agnoscitur ex die diverso, *die* (forte *pridie*) Kal. Novembris: hæcque de Juvenali simul ac de Domno agens, ex solo hoc codice suppetit, sententiamque Quesnelli multo luculentius refellit: qua de re postea dicendum erit pluribus, postquam has tres actiones exhibuerimus.

Pag. 16. iterum profertur allocutio Marciani ad Synodum hoc titulo eidem præscripto: *Adlocutio Imperatoris Marciani. Cum in sancta Calcedonensi Synodo convenissent præsente Augusta Pulcheria dixit. Ubi primum* &c.

Pag. 17. *Incipit constitutio ad Synodum Calcedonensem. Imperator Marcianus. Tandem aliquando* &c. uti in collectione Quesnelliana cap. 26.

Eadem pagina. *Incipit alia constitutio divæ memoriæ Marciani in* (L. *pro*) *Synodo Calcedonensi. Imperator Marcianus Augustus Palladio Præfecto Prætorii. Venerabilem catholicæ ortodoxorum fidei* &c. quæ in supradicta Quesnelli collectione recitatur cap. 27.

Pag. 18. Epistola Leonis Papæ ad eamdem Synodum, quæ in nostra editione est epist. 114.

Pag. 19. Alia ejusdem ad Anatolium, quæ nobis est epist. 87.

Pag. 20. Alia ad Imperatorem Marcianum. Nobis est epist. 89.

Eadem pagina. Alia ad Synodum Calchedonensem, quæ est epist. 93.

Pag. 21. Alia ad Marcianum, quæ in hac editione est epist. 94.

Tandem pag. 22. *Imperator Marcianus Augustus Palladio Præfecto Prætorii. Licet etiam sacratissima constitutione* &c. uti in Quesnelli collectione cap. 28.

6. Ut præstantiam hujus rarissimæ collectionis quisque perspiciat, animadvertendum est, in indicatis documentis ea ex Calchedonensibus gestis collecta fuisse, quæ primitus vivente Leone latine reddita fuerunt: cujusmodi est versio integræ fere actionis VI. & alia versio definitionis fidei: unde auctor collectionis Quesnellianæ, quæ anterior versione integra omnium actorum Calchedonensium, non nisi primas interpretationes recepit, caput vigesimum quintum ex his versionibus derivavit, ut superius monuimus. Ipsa quoque inconcinnitas & ruditas interpretandi primum fetum interpretis seu interpretum Græcæ linguæ minus peritorum satis declarat. Breviarium duarum actionum tertiæ & sextæ esse illud Breviarium, quod Julianus Coensis ad Leonem misit, satis probabiliter ostendemus in Observationibus ad not. 2. Quesnelli in epist. 113. Actio de compositione inter Maximum & Juvenalem versionem exhibet diversam non solum ab interpretatione Rustici, quæ legitur tom. 4. Conc. col. 1515. verum etiam ab antiqua, quæ ibidem profertur col. 2035. eaque vetustior agnoscitur, &, ut paullo post probabimus, ex originalibus gestis profecta, ac sane melioribus, quam quæ Rustico ac antiquo omnium actorum interpreti usui fuere. Ab eodem vero hujus versionis auctore ex iisdem sincerioribus Græcis gestis latine redditæ fuere duæ aliæ actiones, de quibus redibit sermo. Ipsum Latinum ori-

ginale exemplar allocutionis Marciani Imperatoris, quod in hac verſione inſertum, antiquo omnium actorum interpreti, & auctori etiam vetuſtioris verſionis in Hiſpanica & Iſidoriana collectionibus receptæ defuit (hi enim eam ex Græco reddere coacti fuerunt) acta Concilii primigenia & originalia noſtro interpreti præſto fuiſſe demonſtrat, in quibus ea allocutio latine & græce pronuntiata, utroque ſermone deſcripta fuerat, ut ex Ruſtico didicimus. Leges tandem ſex, & omnes originales Latinæ, ac Leonis epiſtolæ fere rariſſimæ, omneſque ſinceræ collectorem ex optimo fonte ebibiſſe confirmant. Hæc vero omnia, ſi exacte perpendantur, quantam fidem concilient huic collectioni & actioni ipſi de Domno, quam Queſnellus expungere nititur, nemo eſt qui non videat.

7. Nunc actiones tres ad Maximum Antiochenum pertinentes, quarum duæ Domnum reſpiciunt, proferamus, ut in laudato codice exhibentur cum hoc titulo.

Tres actiones Calch. ex eo codice proferuntur.

Exemplar geſtorum de Græco in Latino (ſic)*translatum.*

„ CONſulatu Domni noſtri perpetui Auguſti VII. Kal. Nov. Calchedone
„ ſecundum præceptum diviniſſimi clementiſſimi Domini Marciani perpe-
„ tui, convenientibus in ſancta Eccleſia ſanctæ martyris Eufemiæ I VVCC. &
1 „ magiſtri militum Conſule ordinario & patricio Anatholio & viro clariſſimo
„ & illuſtri præfecto Palladio & v. c. & illuſtri magiſtro officiorum Vincoma-
2 „ lo, convenientibus etiam 2 & Paſchaſio & Lucullenſio reverentiſſimis Epi-
„ ſcopis, & Bonifacio viro religioſo Presbytero Vicario Archiepiſcopi ſenioris
„ Romæ Leonis, & Anatholio venerabili Archiepiſcopo ſplendidi nominis Con-
„ ſtantinopolitanæ, & Maximo venerabili Epiſcopo Antiochiæ Syriæ, & Ju-
„ venale venerabili Epiſcopo Hieroſolymitano, & cetera ſancta & œcumenica
„ Synodo hodie quæ ſecundum ſancta divalia diviniſſimi & clementiſſimi Do-
„ mini in Calchedonenſe civitate congregata eſt, omnibus reſidentibus ante can-
„ cellos ſancti altaris, magnificentiſſimi & inluſtres judices dixerunt. Divus &
„ clementiſſimus noſter Dominus rogitus a Maximo & Juvenale ſanctis Epi-
„ ſcopis, præcepit nos inter eos audire de his quibus vertuntur capitulis; &
„ convenientes memorati venerabiles viri certa ad invicem, nulla interveniente
3 „ ſcriptura, ſtatuerunt quæ nobis manifeſta 3 conſtituerunt (& videntur ex)
„ conſenſu juſte eſſe ſtatuta. Hæc itaque neceſſario arbitrati ſumus & in con-
„ ſpectu ſanctæ Synodo ſingula inſtruere; ut & de veſtro decreto & ex noſtra
„ ſententia quæ placuerint roborentur.

„ Maximus reverentiſſimus Epiſcopus Antiochiæ Syriæ dixit: Placuit mihi
„ & reverentiſſimo Epiſcopo Juvenali, quos poſt multam altercationem ad con-
„ cordiam & ſedem Antiochiæ urbis, quæ eſt ſancti Petri, habere duas Phœ-
„ nices & Arabiam, ſedem vero Hieroſolymitanam habere tres Palæſtinas; ſi
„ tamen id venerabili patri noſtro Archiepiſcopo Romæ majoris Leoni placue-
4 „ rit, qui cupit 4 ubi ſanctorum patrum canones infringibiles permanere; &
„ rogamus ex ſententia veſtræ magnificentiæ & ſanctæ (Synodi) per ſcriptu-
„ ram hæc roborari.

„ Juvenalis venerabilis Epiſcopus Hieroſolymitanus dixit: Eadem mihi pla-
„ cuit ut ſanctam quidem Chriſti Anaſtaſim tres Palæſtinas habere, ſedem ve-
„ ro Antiochiæ duas Phœnices & Arabiam. Rogo & ego ex ſententia veſtræ
„ magnificentiæ & ſanctæ Synodi hæc roborari.

„ Paſchaſinus & Lucullenſis venerabiles Epiſcopi & Bonifacius Presbyter Vi-
„ carii Sedis Apoſtolicæ per Paſchaſinum venerabilem Epiſcopum dixerunt: Ea
„ quæ concordantibus fratribus noſtris Maximo V. R. Antiochenæ Eccleſiæ E-
„ piſcopo & ſancto & venerabili Juvenali Hieroſolymitano bono pacis pla-
„ cuiſſe

1 Lege *VC. magiſtro militum & exconſule ordinario* &c. uti liquet ex act. I. & aliis, in quibus hic idem Anatolius nominatur. Hoc autem loco præterea notandum eſt, hæc & ſequentia verba uſque ad *reverentiſſimis Epiſcopis* deeſſe in codicibus Ruſtici: unde vel in hoc exactior eſt noſtra interpretatio.

2 Leg. *& Paſchaſino, & Lucenſi*, vel *Lucentio*. Paullo poſt pro *vicario* Leg. *vicariis*.

3 Leg. *conſtiterunt:* poſt quod verbum in codice ſunt ſigna brevis lacunæ. Uncis incluſa ſuppleta ex aliis verſionibus. Poſt pauca legendum *ſanctæ Synodi*.

4 Sic codex. Vulg. *uti:* ſed emendandum *ubique* contextus oſtendit.

,, cuisse noscuntur, id est, ut Antiochena Ecclesia duas Phœnices & Arabiam
,, habeat, Hierosolymitana vero tres Palæstinas habeat, etiam nostræ humilita-
,, tis interlocutione firmentur, ut nulla in posterum super hoc negotio supradi-
,, ctis Ecclesiis controversia relinquatur.

,, Qua interlocutione græce interpretata per Veronicianum virum devotum
,, agentem in rebus & secretarium sacri consistorii, Anatholius venerabilis Ar-
,, chiepiscopus gloriosissimæ Constantinopolitanæ dixit: Quæ complacita sunt
,, inter beatissimum Episcopum Maximum Antiochiæ & venerabilem Episco-
,, pum Hierosolymitanum Juvenalem, & ex mea interlocutione firma mane-
,, bunt. Et sancta quidem Ecclesia Antiochenæ urbis duas Phœnices & Ara-
,, biam habeat, sancta vero Ecclesia Hierosolymitanorum tres Palæstinas ha-
,, beat, ut deinceps unaquæque Ecclesia adversus alteram propter hanc rem nul-
,, lam habeat altercationis querelam.

,, Omnes universi venerabiles Episcopi vociferati sunt, quorum nomina infra
,, scripta sunt. Et nos hæc ipsa dicimus, consentimus eis quæ a patribus di-
,, cta sunt.

,, Magnificentissimi & gloriosissimi judices dixerunt: Opus 5 & hic factum 5
,, & sanctæ Trinitatis & divini clementissimi nostri Imperatoris præpositionis,
,, ut ea quæ jurgantur ab eis 6 quæ altercari poterant uni consilio deciderent 6
,, voluntati quæ ad concordiam. Igitur Maximi sancti Episcopi Antiochensium
,, & Juvenalis sancti Episcopi Hierosolymitani factus consensus, sicuti singulo-
,, rum expositio firma ex nostra sententia stat, decreto sanctæ Synodi in per-
,, petuo tempore permanebit; id est, ut Maximus quidem sanctus Episcopus
,, sive sancta Antiochensium civitas duas Phœnices & Arabiam sub potestate sua
,, habeant; Juvenalis vero sanctus Episcopus Hierosolymitanus sive sancta Ec-
,, clesia quæ sub ipso est, tres Palæstinas sub potestate sua habebit: sopitis se-
,, cundum præceptum divi & clementissimi nostri Domini universis pragmaticis,
,, aliisve promeritis 7 partibus litteris divinis, & multæ in eis adscriptæ, hæc 7
,, scilicet ... causa sæcularia. *Et alia manu.* Edantur.

Exemplum ex Græco in Latino.

,, CONsulatu Domini Marciani perpetui Augusti & qui nuntiatus fuerit,
,, VI. Kal. Novembris, Calcedonæ, secundum præceptum divi clemen-
,, tissimi Domini nostri Marciani perpetui Augusti, convenientibus in sancta
,, Ecclesia sanctæ martyris Euphemiæ magnificentissimo & gloriosissimo magi-
,, stro militum Exconsule & patricio Anatholio, & magnificentissimo gloriosis-
,, simo Præfecto sacri * consistorii Palladio, & magnificentissimo & gloriosissi- * Præto-
,, mo magistro sacrorum officiorum Vincomalo, convenientibus etiam & Pa- rii.
,, schasino & Lucentio viris reverentissimis Episcopis, & Bonifacio viro reve-
,, rentissimo Presbytero 8 Vicario sancti Archiepiscopi senioris Romæ Leonis, 8
,, & Anatholio viro reverentissimo Archiepiscopo 9 magnissimi nominis Constan- 9
,, tinopolitani, & Maximo viro reverentissimo Episcopo Antiochiæ Syriæ, &
,, Juvenali viro reverentissimo Episcopo Hierosolymitano, & cetera sancta Sy-
,, nodo quæ ex sanctione divi & clementissimi Domini nostri in Calcedonensi
,, civitate congregata, quorum nomina suprascripta, residentibus universis ante
,, cancellos sancti altaris, Maximus vir reverentissimus Episcopus Antiochiæ di-
,, xit: Deprecor magnificentissimos & gloriosissimos judices & sanctam hanc
,, universalem Synodum humanitatem exercere in * Dominum, qui fuit An- * *Leg.*
,, tiochiæ Episcopus, & statuere ei certos sumptus de Ecclesia quæ sub me est. Domnum.

,, Paschasinus & Lucensius viri reverentissimi Episcopi & Bonifacius Presbyter
,, Vicarii Sedis Apostolicæ per Paschasinum virum reverentissimum Episcopum
,, dixerunt: Sanctus ac beatissimus Papa, qui episcopatum sancti ac venerabilis

5 Leg. *& hoc factum est sanctæ* &c. ac dein *propositi*, seu *propositionis* pro *præpositionis*.

6 Locus valde corruptus. Legendum fortassis *qui altercari poterant, uno consilio deciderent voluntatisque concordia*, vel quid simile.

7 Leg. *a partibus litteris divinis & multa in eis adscripta, hac scilicet de caussa. Et alia manu* &c.

8 Leg. *Vicariis* ex Rustico & contextu.

9 Sic etiam codices Rustici pro *maximi*.

„ Maximi Episcopi Antiochenæ Ecclesiæ confirmavit, justo satis judicio ejus
„ meritum adprobasse videtur: siquidem memoratus vir reverentissimus Episco-
„ pus Maximus suo arbitrio Domno voluit esse consultum, ut sumptus ei de
„ sua Ecclesia miserationis intuitu prout æstimaverit largiatur, ut contentus ali-
„ moniis, quiescat in posterum.

10 „ Qua 10 confessione græce per Veronicianum virum devotum secretarium
„ sacri consistorii translata, Anatolius vir reverentissimus Episcopus Constanti-
„ nopolitanus dixit: Laudo & ego compassionem beatissimi Episcopi Antiochiæ
„ Maximi, in quibus spontanea voluntate ipse tales preces obtulit ut sumptus
„ præstaret Domno, qui fuit Episcopus Ecclesiæ sanctæ quæ sub eo est, præ-
„ ter hoc prædicto nihil requirente.

„ Juvenalis Episcopus Hierosolymitanus dixit: Amplector & ego consilium
„ sancti Episcopi Antiochiæ Maximi. Universa sancta Synodus vociferata est
11 „ 11 quorum nomina his. Decibiles merito benivolentiæ Archiepiscopi. Omnes
„ cogitatum ejus laudamus. Hæc decet ejus æstimationem. Humanus cogitatus
„ Pontificis. Magnificentissimi judices dixerunt: Amplectente sancta Synodo
„ arbitrium Maximi viri religiosi Episcopi Antiochensium, quod de Domno
12 „ probavit, & nos idem consentimus, 12 quæ sunt ejus arbitrii derelinquentes
„ de Domni honorificentia. *Et alia manu.* Edantur.

Alia actio Calchedonensis de Juvenali & Domno.

„ Consulatu piissimi & amatoris Christi Flavii Marciani perpetui Augusti
„ & qui nuntiatus fuerit, 13 die Kal. Novembris, Calcedone metropoli Bi-
„ thyniæ provinciæ, sancta major & œcumenica Synodus quæ Dei gratia &
„ sanctione piissimorum Imperatorum virorum religiosorum congregata est, sta-
13 „ tuit ea quæ ejus sunt. Quidam quidem de infancia beatissimorum Episco-
„ porum operata est ut Maximo Antiochensium majoris civitatis, & Juvenali
14 „ Hierosolymensium gratia redderetur, justum etenim est ut memoria 14 ...
„ acitorum pax obtineat. Plurimis itaque ab utrisque dictis ... conspectu jus
„ sanctæ majoris Synodi magnificentissimorum & gloriosissimorum judicum sub
15 „ præsentia convenit 15 utriusque, & ut duas quidem Phœnices & Arabiam su-
„ pra alias orientalis provinciæ sub sede Antiochensium Ecclesiæ agere & suf-
16 „ ficere 16 eorum regentiæ, & nihil aliquando amplius quærere; tres vero Pa-
„ læstinas sub sede esse Hierosolymæ Ecclesiæ & sufficere earum regentiæ &
„ nihil in posterum quærere. Convenit etiam & omnia quæ hic acta sunt &
„ pragmatica gesta & multa vel si quid aliud sive per Episcopos sive per Im-
17 „ peratores aut judices facta sunt, 17 utriusque partibus vacua esse omni-
„ no. Hæc præfati beatissimi Episcopi non ex decreto judiciario, sed ex com-
18 „ muni consensu complexi sunt, & 18 consenserunt accipiunt. Igitur tulimus
19 „ 19 eodem beatissimum Episcopum Maximum petentem humanitatem de Do-
20 „ mno qui fuit Episcopus Antiochiæ, 20 ut ei communicacionem ut plebeo
„ præstari tantummodo, ut sumptus ex eadem, quæ sub eo est sancta Eccle-
„ sia, in eo statu durante in quo est, & nihil amplius requirente. Pariter &
„ nos decernimus, & decreto communi firmamus hæc quæ suprascripta, & im-
„ moventia & firma sancimus.

„ Pas-

10 Legendum *interlocutione*. Rustici tamen codices *confessionis* nomen similiter præferunt.

11 Tres voces *quorum nomina his* nullum sensum afferentia ignorant Rustici codices. Post pauca legendum cum Rustico: *Hic decet ejus æstimationem humanus cogitatus Pontificis*.

12 Melior syntaxis apud Rusticum: *ejus arbitrio relinquentes quæ sunt de Domni honorificentia*.

13 Forte *pridie*.

14 Hic & deinceps, ubi puncta notantur, corrosus est codex. Forte *placitorum*; & dein *in conspectu hujus sanctæ majoris Synodi, ac magnificentissimorum* &c.

15 Forte *utrisque*, & postea *orientales provincias*.

16 Leg. *earum*.

17 Forte *utrisque*.

18 Supple *quæ*.

19 Leg. *eumdem*, vel aliquid deest.

20 *Ut* abundat, vel scribendum *& ei*: ac similiter post pauca: *& sumptus* pro *ut sumptus*. Hoc autem loco animadvertenda sunt potissimum verba *ei ut communicationem ut plebeo* (idest *laico*) *præstari tantummodo*: ex quibus Domnum dimisso non tam Episcopatu, quam Episcopatus honore contentum fuisse laica communione, & uti laicum se se gessisse colligitur: quod plane concinit cum iis, quæ narrat Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Euthymii apud Cotelerium tom. 2. *Monum. Eccl. Græc.* pag. 247. ubi eum in eremum se recepisse & monachi vitam cum ipso S. Euthymio egisse significat.

„ Paschasinus & Lucensis & Julianus Episcopi sancti & Bonifacius Presbyter „ Vicarii beatissimi Papæ Leonis dixerunt : Beatissimus Papa caput universalis „ Ecclesiæ, apostolicæ dignitatis honore conspicuus, Leo, privilegia Antiochenæ Ecclesiæ reformari secundum veterum patrum statuta constituit. Ideoque „ & nos Phœnicem primam vel secundam simulque Arabiam, quas nuper amiserat, revocari ad jus pristinum, sancta Synodo consentiente, decrevimus : „ quia hoc præstantibus inlustrissimis præcelsisque judicibus pacis 21 studiis utrisque Episcopis placuit conventio, 22 provinciarum divisio quiete mitigaret. „ Unde Hierosolymorum prædictus antistes tres Palæstinas, quas olim tenuit, „ inconcusse possideat; Antiochenus vero memoratas justitia exigente 23 reciperet; quatenus dissensione depulsa, sacerdotali concordia inviolata serventur. Laudantes namque votum reverentissimi Antiochiæ urbis Maximi, quod „ circa Domnum ejusdem quondam civitatis antistitem spontanea voluntate dignanter ostendit, ut humanitatis solatia ab Ecclesia consequatur, nostra interlocutione firmamus, ita ut ccl. solidos annis singulis consequatur, nihilque amplius requirere audeat, sed in eo statu communione tantum fruatur & requie.

„ Paschasinus Episcopus statui & subscripsi.

„ Lucensis Episcopus statui & subscripsi.

„ Et ceteri Episcopi infrascripti ita subscripserunt, qui supra scripti sunt.

Tempus versionis harum actionum.

8. Observandum est, has tres actiones in laudato codice insertas esse documentis Calchedonensibus ejus antiquissimæ versionis, quæ legitur in pervetusta collectione Quesnelliana, & ante integram ejusdem Concilii interpretationem, uti vocant, *antiquam* obtinebat : quamque Leone vivente statim post Concilium elaboratam nihil ambigimus. Antequam enim integra illa gestorum Calchedonensium versio fieret, quæ *antiqua* dicitur; quædam præcipua documenta Calchedonensia latine statim reddita fuerunt, quæ idcirco in vetustiores collectiones Latinas traducta inveniuntur. Vide quæ in hanc rem dicemus in Observationibus ad not. 3. Quesnelli in epist. 113. Ejusdem itaque temporis harum etiam trium actionum versio esse videtur : unde harum versionem multo anteriorem Rustico & antiquo interprete paullo post videbimus.

Cur tam cito latine redditæ, & qua occasione.

9. Cum vero præcipua illa Calchedonensium gestorum capita & documenta, quæ statim ab initio Latinitate donata fuerunt, generalia & maximi momenti fuerint, ut ex laudata observatione patebit; cur inter particulares caussas, aliis omnibus omissis, solæ tres actiones ad Maximum Antiochenum pertinentes Leone vivo Latinitate donatæ fuerint, si quis inquirat, dicemus suspicari nos, Græcum earumdem exemplum ad Leonem a Maximo fuisse transmissum, cum ad ipsum in rem suam litteras & nuntios misit, easque hac occasione redditas fuisse latine. Ex epistola enim Leonis 119. ad eumdem Maximum satis colligitur, hunc de læsis Antiochenæ Sedis privilegiis apud Pontificem fuisse conquestum : huc enim proculdubio respicit S. Leo, cum ibidem scribit : *Unde cum aliquid pro Antiochenæ Ecclesiæ privilegiis dilectio tua agendum esse crediderit, propriis litteris studeat explicare*. Id autem respicere eam compositionem, qua Juvenali Jerosolymitano tres Palæstinas in Antiochenæ Sedis præjudicium Maximus cesserat, satis indicant sequentia, quibus Juvenalis ausus S. Pontifex reprobat, Legatorumque assensum contra Nicænos canones irritum declarat. Soli enim cessioni Palæstinarum, quæ Nicænis decretis adversabatur, Legati Pontificis assensum præstiterant. Ei vero compositioni Maximus in Synodo Calchedonensi assensus fuerat non absolute, sed, ut in nostro codice legitur, sub hac conditione : *Si tamen id venerabili Patri nostro Archiepiscopo Romæ majoris Leoni placuerit*. Placere autem hanc compositionem persuaserat Legatorum assensus atque sententia promulgata actione ultima : unde tunc acquievit Maximus, & compositio probata fuit. At cum ille subinde in caussa Anatolii cognovisset, Leonem nolle quicquam valere, quod Nicænæ Synodi statutis opponeretur; in spem erectus, ne idem Pontifex probare vellet compositionem cum Juve-

21 L. *studio*.

22 Hanc mendosam lectionem sic corrigi posse suspicamur : *ut provinciarum divisio quietem illigaret*, vel quid simile.

23. L. *recipiat*.

Juvenali, quæ canoni Nicæno apertiſſime repugnabat, ipſius mentem explorare voluit per litteras, & in hanc potiſſimum rem Marianum Preſbyterum & Olympium Diaconum miſiſſe videtur cum laudatis Calchedonenſis Synodi actionibus, quæ huc pertinebant, quibuſque conſenſus abs ſe ſe ita ſub conditione datus exprimitur, ut ſi Pontifex Legatorum ſententiam irritam crederet, redintegrandis ſuæ Eccleſiæ privilegiis locus pateret. Hinc in allegata epiſtola S. Leo tum ante, tum poſt reprobatum Juvenalis principatum in tres Palæſtinas, inane & irritum declarat quidquid contra Nicænos canones attentatum fuerit, idque etiamſi miſſi abs ſe Legati conſenſerint. Neque dicas, S. Pontificem ſe ſe in epiſtola de Maximi cauſſa haud ſatis inſtructum præferre, explicatioreſque ab eodem litteras petere: quod non videtur potuiſſe contingere, ſi ipſas actiones accepiſſet. Etenim etiamſi non accepiſſet haſce actiones, ſatis quoad cauſſam inſtruendus fuerat a duobus Legatis Maximi, ut ne in hanc rem novæ a Maximo litteræ expectandæ eſſent. Dein cum duo in ea cauſſa Antiochenæ ſedi præjudicio fuiſſent, 1. quod compoſitio cum Juvenali, aſſentiente ipſo Maximo, facta fuit in Synodo, 2. quod huic compoſitioni quantumvis Nicæno canoni contrariæ non ſolum non contradixerunt Leonis Legati, uti contradixerant canoni pro Conſtantinopolitana ſede edito, ſed ipſam quoque approbarunt; S. Pontifex utrumque ſe probe cognoviſſe palam facit. Primum quidem, cum ſcripſit cap. 4. facile diſſolvi *quarumlibet conſenſionum pacta*, quæ Nicænis canonibus contrairent: alterum vero, cum pronuntiavit capite 5. æque irritum fore, ſi quid contra eoſdem canones a ſuis Legatis probatum fuerit. Quid ergo, inquies, Leo a Maximo petiit? Cum is exploravit Pontificis mentem, ſimul indicaſſe videtur, tempus agendi aliquid in hac cauſſa tunc non fuiſſe opportunum, cum omnia in Palæſtina hæreticorum tumultibus eſſent perturbata, ipſeque Juvenalis, qui Antiochenæ ſedi præjudicium intulerat, e ſua ſede pulſus, decreto ſibi jure non potiretur. Hinc S. Leo hiſce in circumſtantiis aptum tempus ſibi a Maximo ſignificandum expectans, ſcripſit ſub finem capitis tertii: *Unde cum aliquid pro Antiochenæ Eccleſiæ privilegiis dilectio tua agendum eſſe crediderit, propriis litteris ſtudeat explicare, ut nos conſultationi tuæ abſolute & congrue reſpondere poſſimus*. Notanda adverbia *abſolute*, & *congrue*. Interim vero *generalem* ſuæ mentis regulam, quæ Maximi circumſtantiis congrueret, non *abſoluta*, ſed conditionata locutione ſtatim ſubjecit. *Nunc autem ad omnia GENERALITER PRONUNTIARE ſufficiat, quod ſi quid a quoquam contra Nicænorum canonum ſtatuta in quacumque Synodo vel tentatum eſt, vel ad tempus videtur extortum, nihil præjudicii poteſt inviolabilibus inferre decretis; & facilius erit quarumlibet conſenſionum pacta diſſolvi, quam prædictorum canonum regulas ex ulla parte corrumpi*. Et ſimiliter cap. 5. *Si quid ſane ab his fratribus, quos ad ſanctam Synodum vice mea miſi, præter id, quod ad cauſſam fidei pertinebat, geſtum eſſe perhibetur, nullius erit penitus firmitatis* &c. *Nam quod ab illorum* (Nicænorum Patrum) *regulis diſcordat, Apoſtolicæ Sedis numquam poterit obtinere conſenſum*. Cum hoc poſtremum de Legatorum aſſenſu ſolam Maximi cauſſam reſpiciat, Leonem de ea probe informatum agnoſcimus. Nihil ergo impedit quo minus credamus, Maximum per ſuos Legatos ad eum inſtruendum miſiſſe actiones ipſas Concilii, quas idcirco ſeparatim jam ab initio latine redditas probabiliſſimum nobis videtur. In hanc quidem rem ſuffeciſſet, ſi duas ſolas actiones de Juvenali loquentes Maximus miſiſſet. At cum in ultima trium actionum cauſſæ Juvenalis & Domni ſimul jungantur, actionem pariter de Domno Maximus tranſmittendam putavit. Ita omnes hæ actiones græce ſcriptæ, ut a Leone intelligerentur, curantibus fortaſſis ipſis Maximi nuntiis latine redditæ fuerunt; ac propterea hæc verſio ex Græco exemplo, quod idem Maximus quam accuratiſſimum atque authenticum direxit, facta, melior etiam, ut mox patebit, invenitur.

Margin: Actiones de Maximo, Juvenali, & Domno ad Leonem miſſæ, & Latinitate donatæ. — cap. 4.

10. Actio de Juvenali, quæ ex hac verſione ac ex noſtro codice ſuppetit, cum editis tum Græcis, tum Latinis quoad ſubſtantiam plane cohæret. Quædam vero diſcrimina notare plurimum intereſt. Paragraphus *Qua interlocutione græce interpretata* &c. in noſtro codice poſtponitur interlocutioni Latinæ Paſchaſini, qui cum Latina lingua loqueretur, ejus interlocutio poſtmodum in Græcum ſermonem vertebatur. Id autem melius in noſtro codice, quam in Græco, ubi

Margin: Obſerv. in verſionem actionis de Juvenali. Melior eſt in noſtro MS.

co, ubi perperam ille paragraphus, & verba indicantia interlocutionem græce redditam subjiciuntur interlocutioni Juvenalis, qui Græca lingua usus, interpretatione Græca non indigebat. Id etiam melius quam in antiqua versione Latina, ubi idem paragraphus non solum post Juvenalis interlocutionem ponitur, verum etiam hæc interlocutio *latine interpretata* dicitur, ac si Græcæ Græcorum interlocutiones in Græca Synodo latine redderentur. Rusticus in versione hujus actionis notante Baluzio hunc paragraphum omisit, sive quod deesset in Græco codice, ex quo illam reddidit, sive quod eam extra locum positam, veluti corruptam & spuriam repudiavit. Noster itaque codex & nostra versio meliorem originem præferunt. Accuratiorem etiam fontem confirmant illa in fine ejusdem actionis: *& alia manu*, *Edantur*: quæ in nostro codice & versione leguntur, in Græco autem textu vulgato, & in aliis Latinis antiqua & Rustici versionibus desiderantur: at similiter apposita fuerunt in fine actionis de Domno, quam etiam Rusticus edidit. Hi duo melioris & accuratioris originis characteres, qui in nostro codice deprehenduntur, fidem conciliare debent ei conditioni, qua Maximus tres Palæstinas Juvenali cessit, *si tamen id venerabili Patri nostro Archiepiscopo Romæ majoris Leoni placuerit*, *qui cupit sanctorum Patrum canones infringibiles permanere*. Formula quidem *Romæ majoris* e Græco fonte proficiscitur. Hujus autem conditionis rationem dedimus paullo ante. Quæ si non legitur nec in edito Græco textu, nec in duabus aliis Latinis versionibus, dum optimi codicis, & melioris originis argumenta habemus, nihil exinde movebitur quisquis consideret, alia ab aliis sive Notariis in ipsa Synodo, sive posterioribus amanuensibus fuisse prætermissa non solum in Latinis versionibus, sed etiam in originali Græco. Græcus textus, & Rustici versio in hac ipsa actione de Juvenali omittunt plura Episcoporum nomina, quæ leguntur tantum in antiqua versione. Num idcirco de repudiandis ejusmodi nominibus quispiam cogitavit? Paragraphum *Qua interlocutione græce interpretata* a Rustico omissum vidimus. Alia similia in aliis versionibus animadvertere licuit, quæ hic recensere non vacat. Notarii in Conciliis plures fuere, & quædam a nonnullis accuratius scribi potuerunt, quæ ab aliis negligerentur. Posteriores quoque amanuenses quædam potuerunt sive negligenter, sive studiose præterire. Quapropter ejusmodi defectus in aliquot vel paucioribus, vel pluribus codicibus argumento esse nequeunt, ut additamentis interpolati traducantur illi codices optimis notis distincti, dum quædam in aliis MSS. prætermissa, at satis congrua exhibent. Quod si hæc versio a Græco exemplo, quod Maximus ad Leonem miserit, originem ducit; notarium ejusdem Maximi in hoc capite excipiendo & describendo accuratiorem fuisse nihil est dubitandum. Desunt e contra in nostro codice octo interlocutiones, quæ post interlocutionem Anatolii in Græco & in aliis Latinis versionibus leguntur. Hæ autem uti non necessariæ omitti potuerunt sive ab antiquo interprete, sive potius ab exscriptore & compilatore hujus collectionis, quem brevitati consuluisse vidimus.

t. 4. Concil. Ven. edit. col. 1516

11. Actio de Domno cum ea prorsus concinit, quam Rusticus e MS. exemplo Juliæ Patriciæ edidit. Solum in nostro codice verus ordo deprehenditur, cum hæc actio subdatur actioni de Juvenali pridie habitæ, in MS. autem Juliæ Patriciæ perperam præponeretur, ut ex notatione Rustici didicimus. Quesnellus num. 5. huic Rustici codici fidem detracturus, unicum, recentem, & infimæ fidei fuisse & a duobus ignotis scholaribus Germanis acceptum ingerit. Mala autem hujus codicis epigraphe ille usus est: quam emendatiorem ex Rustici MSS. sic Baluzius protulit. *Actio de Domno Antiocheno*, *quam inveni in codice patr.* (idest *patriciæ*, non *Patrum*) *Juliæ membranatio novo transcriptam e codice vetusto chartatio*, *quem dixit ipsa fuisse Proculi & Albini Germanorum scholasticorum*, idest fratrum causidicorum. Hic autem Juliæ codex, licet novus Rustici tempore, qui medio sexto sæculo scripsit, nunc recens appellari nequit; multo autem minus codex ille Proculi & Albini, qui jam tam *vetustus* censebatur. Etsi vero hi duo codices pro unico haberi queant, cum alter prodeat ex altero; quantæ tamen fidei esse debeat codex, qui medio sexto sæculo *vetustus*, paullo post Calchedonense exaratus fuerat, nemo non videt. Nunc autem alius Vaticanus codex accedit, idemque vetustissimus, qui eamdem actionem ex Græco exemplo redditam præfert. Hinc alia Quesnelli objectio

Observ. in actionem de Domno. Quesnellus refellitur.

jectio eliditur, qua hanc actionem a Rustico confictam suspicatur. Vaticanus enim codex in hac collectione Calchedonensi præmissa a Rustico non proficiscitur. Quod autem ille tertio opponit, Rusticum soli primæ actioni Calchedonensi studium operamque navasse, rejicietur a nobis fusius in Observationibus ad not. 2. ejusdem Quesnelli in epist. 113.

12. Si porro Juliæ Patriciæ codex Græcus fuisset, & ex eo hanc actionem Rusticus Latina lingua donasset, uti Græcum fuit illud exemplar, ex quo tres descriptæ actiones traductæ fuerunt; non solum duos Latinos, sed duos etiam Græcos diversæ originis codices haberemus, qui hanc actionem genuinam confirmarent. Sed cum versio hujus actionis a Rustico edita similis videatur interpretationi nostri codicis, quam antiquissimam vidimus; nihil est ambigendum, quin exemplar Juliæ Patriciæ, & Proculi atque Albini codex Latini fuerint. Rusticus quidem non tam Græcos, quam Latinos codices se adhibuisse aliquot in locis indicat. Hanc igitur actionem non reddidit ex Græco, ut hactenus creditum est, sed ex antiquiori versione transcripsit. Hinc codices Juliæ, Proculi, & Albini hanc nostri codicis interpretationem continebant, quæ vel ex hoc vetustissima agnoscitur, & ex eo Græco exemplari deducta, quod nisi Maximus in rem suam ad S. Leonem transmisisset, hac actione de Domno careremus. Caussa enim Domni, in qua de statuenda pensione agitur, adeo exigua visa est, ut Græci actorum Calchedonensium collectores eamdem neglexerint, ut alia item omisere: ac propterea Latina eorumdem actorum versio eam actionem non exhibet. Hinc ipsis etiam Græcis scriptoribus Justiniano, Evagrio &c. ac Liberato inter Latinos ignota fuit: quorum silentium nihil aliud probat, nisi hos adhibuisse solos codices actorum Calchedonensium, in quibus desideratur; nec incidisse in ullum exemplar nostro simile, aut simile codici Juliæ, vel Albini & Proculi, ex quibus Rusticus & nos eamdem accepimus.

Alia non observata actio de Domno ex cod. edita confirmat germanitatem anterioris actionis.

13. Actionem vero de Domno multo magis sinceram constituit alia actio, quæ ex solo Vaticano MS. prodiit. Pensionem enim, quam anterior actio Maximi arbitrio permiserat, ne quid deinceps controversiæ incideret, postulante fortassis ipso Maximo, Legati Leonis taxarunt. Dies, exordium, & subscriptiones distinctam actionem ostendunt. Nec mirum sit novam actionem Calchedonensem prodire: actiones enim de particularibus gestis ab aliis omissæ, ab aliis descriptæ fuerunt, ut placuit. Hinc prior actio de Domno inventa fuit a Rustico in solo codice Juliæ Patriciæ. Græci MSS. libri duas actiones habent de Caroso & Dorotheo, ac de Photio Tyrio & Eusthatio Berytensi, quæ deerant in exemplaribus, quibus antiquus interpres, Rusticus, Liberatus, & Evagrius usi sunt. Confer not. 18. in Dissert. 1. Quesnelli ad an. 451. Taxatio pensionis pro Domno non absimilis est illi, quæ Bassiano & Stephano Ephesinis Episcopis ante duos dies act. 11. decreta fuerat. Neque moveat in hac actione Pontificis titulus *Caput universalis Ecclesiæ:* nam iidem Legati, qui hunc titulum illi dederunt, simili formula usi sunt act. 1. paullo post initium. De Leone enim ajunt: *Qui est caput omnium Ecclesiarum:* & non absimiliter act. 6. in subscriptionibus definitionis fidei: *Beatissimi atque apostolici viri universalis Ecclesiæ Papæ Urbis Romæ Leonis*. In sententia tribus pontificiis Legatis Julianus accensetur, ut in act. 9. sub initium, & in act. 10. ubi lectionem actorum pseudosynodi Ephesinæ interdixerunt. In hac autem sententia cum iidem Legati præmiserunt, Leonem *constituisse privilegia Antiochenæ Ecclesiæ reformari secundum veterum Patrum statuta*, ex Pontificis mente ac mandato juxta antiquos canones se decrevisse videri voluerunt. Hæc ad vindicandam & illustrandam novam hanc actionem, quæ aliam impetitam a Quesnello actionem de Domno satis superque confirmat, adjicienda fuere. Cum vero ex his præstantissimis Vaticani codicis documentis, quæ hactenus non satis cognita aut observata fuerunt, a laudata actione de Domno omnis suspicio amovetur; tum vero exinde, ut Quesnelli verbis concludamus, *jam præclarissimum antiquissimumque præ manibus habemus testimonium summæ auctoritatis Pontificis Romani tum in Synodos, cum in Orientales Episcopos, majorum, inquam, ac primarum sedium.*

Pontificia auctoritas ex hac actione quantum statuatur.

PAS-

PASCHASII QUESNELLI
DISSERTATIO DECIMA,
DE CAUSSA THEODORITI
EPISCOPI CYRI

pſeudo-epheſinæ Synodi ſententia depoſiti, a S. LEONE Papa reſtituti, in Calchedonenſi Synodo purgati.

Ad epiſtolam Sancti LEONIS *XCIII.* (*nunc CXX.*) *ad eumdem* THEODORITUM *ſcriptam.*

I. n &qua- : fuerit .poſtoli- e Sedis :dicium 10 Theo- oritus ırgatus t.

Enedictus, inquit S. Leo, *Deus noſter*, *cujus invincibilis veritas ab omni hæreſeos macula mundum te*, *ſecundum Apoſtolicæ Sedis judicium*, *demonſtravit*. *Cui dignam retribues pro tot laboribus gratiam*, *ſi talem te*, *qualem probavimus*, *pro univerſalis Eccleſiæ defenſione ſervaveris*.

.piſt. 93. inc 120. l Theod. p. 5. 1

Quale fuerit illud 1 *Apoſtolicæ Sedis judicium*, a multis quæſitum eſt hactenus, inque varias itum eſt ſententias. Nonnulli aliquod vel in Synodo vel extra Synodum a S. Leone de reſtitutione Theodoriti decretum conditum fuiſſe autumant, poſtquam ad eum cauſſam ſuam per libellum appellationis detuliſſet. Verum cum de hujuſmodi decreto ne apex quidem ullus appareat, ſive in actis Calchedonenſibus, ſive in aliis rerum tunc temporis geſtarum monimentis, tam facile refellitur, quam profertur. Alii eadem ſynodali ac judiciali ſententia Theodoritum reſtitutum ajunt, qua pſeudoſynodus Epheſina in irritum miſſa fuerat: in illo videlicet Epiſcoporum conventu, quorum cinctus agmine Romanus Pontifex apud S. Petrum veniſſe in occurſum Valentiniani Auguſti Auguſtarumque legitur in epiſtolis ea de re ſcriptis ad Theodoſium Imperatorem de actorum hujus conciliabuli reſciſſione. Apud me vero certum eſt de Theodoriti cauſſa nullam interceſſiſſe ſententiam, ſive quæ a ſolo Leone, ſive quæ a Synodo ſit emiſſa; ſed illud ſolummodo judicium a Leone commemorari, quod communionis litteris continebatur. Dum enim querelas Theodoriti ultro ſuſcepit Pontifex, eidemque ſuam communionem impertivit, conſequens fuit ut eumdem ab omni hæreſeos macula mundum judicaverit; deputaveritque inter adverſariorum calumnias, quicquid obtruſerant, ut eum velut ſuſpectum de fide a Synodo arcerent, vel etiam quaſi de hæreſi convictum deponerent in Synodo. Quod ut magis lectori perſuadeatur, ob ejus oculos rem totam compendioſe ponimus.

II. Origo querelarum Dioſcori contra Theodoritum, hujuſque depoſitionis.

Theodoritus Epiſcopus Cyri ſub Antiocheno Patriarcha jam a multo tempore infenſum habuerat Dioſcorum Alexandrinum, tum propter ſingularem ſuam eruditionem vitæque ſanctimoniam, quibus obſcurari ſe Dioſcorus homo laudis appetentiſſimus exiſtimabat, cum propter Anathematiſmos S. Cyrilli deceſſoris ejus olim a ſe impugnatos. Theodoritum ob eam cauſſam hæreſeos notare, appetere calumniis, omnibuſque modis laceſſere jam tum aggreſſus eſt Alexandrinus. Egit poſtea apud Theodoſium Imperatorem, ut Epheſinæ, quæ parabatur, Synodo intereſſe prohiberetur, veritus Eutychis hæreſiarchæ patronus acerrimum hæreticorum impugnatorem, qualem ſe numquam non exhibuerat Theodoritus. Neque his contentus, cum omnia ſibi in illa pſeudo-ſynodo per vim nefaſque arrogaſſet, Theodoritum ab ordine epiſcopali dejecit, depoſitionis ſententiam in eum non ſecus ac in alios Epiſcopos catholicæ fidei propugnatores intorquens.

Hoc ubi reſcivit Theodoritus, doluit ipſe vicem ſuam; quidque caperet conſilii in tanta rerum perturbatione apud ſe cogitans, circumſpicienſque omnes Orientalis Eccleſiæ Epiſcopos, aut etiam ſæculi poteſtates, neminem invenit quem adire, vel cui ſuas querelas deferre poſſet. Chryſaphius enim, cujus conſilio agebatur Imperator, Eutychis patrocinium palam & publice ſuſceperat. Auguſtus ipſe hæreticorum arte deluſus pſeudo-ſynodi ſententiam auctoritate ſua tuebatur. Dioſcorus totius illius tempeſtatis auctor erat & artifex præcipuus. Domnus ſimilem cum Theodorito depoſitionis ſententiam exce-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hoc *Apoſtolicæ Sedis judicium* quale fuerit, explicabimus in Obſervationibus num. 4. & ſeqq. ubi Queſnelli effugia disjicientur.

exceperat. Constantinopolitanus Episcopus per Eutychianorum scelus & immanitatem si nondum supremum diem obierat, at saltem fere enecatus ad Hypæpense exilium deportatus erat. Quid restabat Theodorito agendum, Orientalibus pene omnibus vel furentibus, vel oppressis, vel ne hiscere quidem audentibus; nisi ut ad Occidentales sese converteret, eorumque fidem ac religionem sollicitaret? Dedit igitur litteras ad Leonem tamquam Occidentalium Patriarcham, omnium Episcoporum caput, ac communem
2 totius Ecclesiæ Patrem; ejus 2 omniumque pariter Occidentis Episcoporum opem implorans. De appellatione enim nihil habet Liberatus, qui cap. 12. hæc solummodo scribit: *Theodoritus Episcopus Papæ suggessit quanta mala pertulerit ex insidiis Dioscori, rogans ut celerius tali caussæ subveniretur per alium Conventum Episcoporum.*

III. Quid Theodoritus a Leone petit.

Sed ipsum Theodoritum audiamus ita Leonem nostrum pro se alloquentem. *Ego autem*, inquit, *apostolicæ vestræ sedis expecto sententiam: & supplico & obsecro vestram sanctitatem, ut mihi invocanti justum vestrum & rectum judicium opem ferat, & jubeat ad vos venire, & ostendere meam doctrinam vestigia apostolica sequentem.* Quibus verbis duo mihi postulare videtur Theodoritus. Primum quidem ex sancti Leonis sententia ac consilio tamquam prudentissimi piissimique præsulis doceri cupit, an judicio Dioscori ipsum stare satius sit pro Ecclesiæ pace, quam aliarum Synodorum tribunal pulsare; quod quidem novarum forte turbarum occasio esse poterat. Et hic quidem est primorum verborum sensus: *apostolicæ vestræ sedis expecto sententiam.* Quam interpretationem non ex nostro, sed ex ipsius Theodoriti natam ingenio verba sequentia comprobant. *Ante omnia autem*, inquit, *rogo ut sciam a vobis, an in injusta hac depositione me oporteat acquiescere, an non: vestram enim expecto sententiam. Et si judicatis me stare asseritis, stabo; nec ulli deinceps homini molestiam exhibebo; sed quod flecti non potest Dei & salvatoris nostri judicium expectabo.* Ex quibus dignosci potest quam sincere vel quam erudite illa Theodoriti verba interpretatus sit scriptor nuperus de judiciis Episcoporum gallice differens pag. 318. Alterum quod sciscitatur Theodoritus, hoc est, ut si judicaret S. Leo standum non esse Dioscori sententiæ, aliud Concilium in Occidente apostolica auctoritate

ἐγω δὲ τοῦ ἀποστολικοῦ ὑμῶν θρόνου περιμένω τὴν ψῆφον, καὶ ἱκετεύω, καὶ ἀντιβολῶ τὴν ὑμετέραν ἁγιότητα ἐπαμῦναί μοι τὸ ὀρθὸν ὑμῶν καὶ δίκαιον ἐπικαλουμένῳ κριτήριον, καὶ κελεῦσαι δραμεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐπιδεῖξαι μου τὴν διδασκαλίαν τοῖς ἀποστολικοῖς ἴχνεσιν. *Theod. ep. ad Leon. cap. 5.*

πρὸ δὲ πάντων μαθεῖν ἀντιβολῶ παρ' ὑμῶν εἰ τε χρή με στέρξαι τὴν ἄδικον ταύτην καθαίρεσιν, εἴτε μὴ τὴν γὰρ ὑμετέραν περιμένω

haberetur, ad quod ipse convolare posset ab injusta sententia absolvendus. Is est superius descriptorum verborum sensus: *Obsecro vestram sanctitatem ut mihi invocanti justum vestrum & rectum judicium opem ferat & jubeat ad vos accurrere.* Quem sensum perspicue elicimus ex ipsius Theodoriti epistola eodem tempore ac eodem de negotio scripta ad Renatum Romanæ Ecclesiæ Presbyterum, qui Ephesum vice Leonis directus fuerat. *Hac igitur*, inquit, *de caussa tuam oro sanctitatem, ut persuadeas sanctissimo ac beatissimo Archiepiscopo, ut apostolica utatur auctoritate, & præcipiat ad vestrum convocare 3 Concilium.* Et iterum in epistola ad Anatolium Patricium Constantinopolim missa: *Tuam*, inquit, *magnificentiam oro, ut hanc gratiam a Triumphatore Imperatore obtineas, ut ad Occidentem accedam, & ab illis Deo dilectissimis & sanctissimis Episcopis judicer: & si vel minimum quidem fidei regulam transgressus esse ipse repertus fuero, in ipsum maris profundum projiciar.*

Sive autem Concilium istud, quod adire optat Theodoritus, ex solis Italici tractus Episcopis componi velit, quod non reor, sive ex omnibus Occidentalium partium præsulibus, quod probabilius est, perinde est mihi. Etsi enim illorum solummodo Episcoporum Concilium postulatum esse concesserim, quibus ex proximis Provinciis ad Romanum Pontificem concurrere solemne erat, ut juxta sanctorum Patrum decreta geminus, vel unus saltem per singulos annos Episcoporum haberetur Conventus, quemadmodum ex epistola S. Leonis 16. cap. 7. edocemur, non esset sententiæ nostræ adversum: quoniam manifestum est tale Concilium a Theodorito 4 non ex juris necessitate esse postulatum, sed ex ipsius litigantis arbitrio, cui liberum fuit juxta Ecclesiæ Africanæ morem & Carthaginensis Concilii decretum, judicium sibi deligere apud Occidentalium Episcoporum Synodum, ea lege ut quæcumque a delectis sponte propria judicibus emitteretur sententia, ei se se irretractabiliter submitteret. Ita enim in gratiam damnati Episcopi provisum fuit a Carthaginensibus Patribus anno Christi 407. ut legitur in codice Africanæ Ecclesiæ cap. 96. quod ne apud alias Ecclesias in usum vocaretur, nihil obstabat. *Si fuerit*, inquit Canon, *provocatum, eligat qui provocaverit judices, & cum eo & ille contra quem provocaverit: ut ab ipsis deinceps nulli liceat provocare.* 3 4
Ex

ψῆφον, καὶ κελεύσῃ τοῖς κατὰ ψηφισμένοις ἐμμένω μένειν καὶ οὐδενὶ ἀνθρώπων ἐνκλήσω λοιπόν, ἀλλὰ μενῶ τὸ ἀκλινὲς τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν κριτήριον. *Theod. epist. 113. cap. 6.*

διάτοι τὴν ὑμετέραν ἁγιωσύνην παρακαλῶ, πεῖσαι τὸν ἁγιώτατον καὶ ὁσιώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῇ ἀποστολικῇ χρήσασθαι ἐξουσίᾳ καὶ ἐπὶ τὸ ὑμέτερον ἀναδραμεῖν κελεῦσαι συνέδριον. *Theod. 116. ep. ad Renatum Presb.*

ἀντιβολῶ τὴν ὑμετέραν μεγαλοπρέπειαν ταύτην αἰτῆσαι τὴν χάριν τὸν καλλίνικον κορυφήν, ὥστε με τὴν ἑσπέραν καταλαβεῖν παρὰ τοῖς ἐν ἐκείνῃ θεοφιλεστάτοις καὶ ἁγιωτάτοις ἐπισκόποις δικάσασθαι. *Idem epist. 119. Anatolio Patricio.*

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Appellationem ad Leonem excludere nititur, omnesque Occidentales cum Leone comprehensos suadere studet: quæ duo a nobis refellentur in Observ. n. 1. & seqq.

3 Cur Theodoretus ad Leonem appellans, *Concilium* nominet, ibidem explicabimus n. 2. ubi etiam quod Concilium intellexerit, constitutum invenies.

4 Cum hoc loco Theodoreti supplicationem ad meram liberi compromissi speciem revocare Quesnellus nititur, pontificium jus in appellatione ejus conatur infringere; cum tamen Theodoreti verba in Observationibus recitanda num. 2. prærogativam primatus aperte designent, cujus jus in appellationibus etiam Episcoporum Orientis luculenter statuimus in Observ. ad Dissert. V. cap. 5. 6. & 7. Idcirco autem Theodoretus petiit ne repelleretur, quia appellatio quantumvis ad legitimum judicem delata, si injusta judicetur, repelli potest.

Ex spontaneo igitur delectu, non ex necessitate Romani Pontificis Synodum convenisse dicendus erit Theodoritus, si ad eam solam provocavit. Si enim ad hoc jure teneretur, ut quid verebatur ne preces suæ a Pontifice non admitterentur, nec suum effectum recursus sortiretur? Hoc enim plurimum deprecatur in sua epistola ad sanctum Leonem. *Supplicationem*, inquit, *meam quæso ne respuatis: nec miseram meam canitiem despiciatis*. Cur Renati Presbyteri gratiam captat, ut ipso agente ac suadente ad Concilium Occidentis convolare ipsi permitteretur? Cur hortatur Romanæ Ecclesiæ Archidiaconum, ut S. Leonis zelum accendat? *Dignare*, inquit, *Deo dilectissime*, *zelum accendere sanctissimi in omnibus & beatissimi Archiepiscopi*, *ut etiam Orientis Ecclesiæ vestra fruantur protectione*. Quam denique ob caussam se ipsius judicio, qualecumque esset, assensurum atque adhæsurum spondet? Talem enim sponsionem nemo est qui non rideat, si de judice agatur quem adire & cui obtemperare necessitas fuerit: tunc enim, velit nolit is qui appellat, nec licet ei judicium declinare, nec sententiæ obedientiam detrectare. Non incongrue autem talis sponsio præmittitur, cum judicium a delectis ipsius litigantis arbitrio judicibus postulatur, ne isti judicandi onus a se removerent. Quamquam autem hæc dicimus de Romana Synodo, probabilius tamen existimamus de universaliori Occidentis Concilio cogitasse Theodoritum: cum absolute ad Occidentem accedere, & ab Occidentis Episcopis judicari exoptet.

ἡ διαπτύ-ητε μὲ τὴν ἱκετείαν πα-ρακαλῶ, μη-δὲ τὴν ἀθ-λίαν μου πα-ρίδητε πολιὰν μετὰ πολ-λὰς ὕβρεις γενομένην κα-ματοῖς. *Theod. ad Leon. c. 5.* Κατάξιωσον εἰνῦν, θεοφιλέστατε, προσεῦσαι τὸν ζῆλον τοῦ τὰ πάντα ἁγιωτάτου καὶ ὁσιωτάτου ἀρχιεπισκόπου, ὅσα καὶ αἱ τῆς ἀνατολῆς ἐκκλησίαι τὰς ὑμετέρας ἀπολαῦσαι κηδεμονίας. *Ep. 118. ad Archidiac. Romæ.*

5 Conjecturam hanc nostram mirum in modum confirmat epistola Theodoriti 117. quæ Florentio quidem Episcopo inscripta legitur, sed prorsus videtur 5 ad Episcopos Romanæ seu Occidentalis Synodi directa. Necessaria enim est, quantum sapio, tituli emendatio, quæ clarissimi Garnerii opinio est, gravissimis indiciis fundata. „ Primum (inquit) quod Theodoritus ad plures scribat: utitur enim semper numero multitudinis, solitus singulares quoscumque, etiam summum Pontificem, & Augustam Pulcheriam singulari nomine compellare. Quod autem interpres posuit *Sanctitatem tuam*, non consonat Græco, ὑμετέραν ἁγιωσύνην: quemadmodum nec quod dixit, *vir sanctissime*, græce enim legitur ἁγιώτατοι. 2. Quod plures illi ad quos scribitur, forent Occidentalium partium, opponit siquidem Orientalibus. 3. Quod plures illi quoque Occidentales fuerint Episcopi: præterquam quod enim id titulus indicat, demonstrat insuper vox *sanctitatis vestræ* tertium adhibita. 4. Quod Episcopi isti non defecissent a fide, Orientis Ecclesiis communem calamitatem passis: atque ita inde spes erat restituendæ rei: *Dei gratia reliquit nobis semen sanctitatem vestram*, *ne fiamus sicut Sodoma* &c. 5. Quod tantæ illi forent auctoritatis, ut possent depellere Orientis Ecclesiarum calamitatem, exortam hæresim proscribere, eos qui Incarnationis doctrinam adulterare ausi sunt, aperte redarguere, illorum qui pietatis causa vexantur, patrocinium & defensionem suscipere, per injuriam pulsos non despicere, sed justo subsidio injuriam reprimere, ac veritatem præfracte impugnantes docere. 6. Quod ad eos mittantur Legati: iidem nimirum qui ad Leonem Papam tunc dirigebantur.

Hæc si vana non est viri eruditi conjectura, immo quia vix in dubium revocari potest, *Litem*, *quam*, *ut res sunt*, *invidiosam in dissertatione 1. cap. 9.* putabat, nec audebat dirimere, ipse aperte dirimit in dissertatione 2. ad epistol. 117. Theodoriti. Quis enim post hæc negare possit 6 totum Occidentis Concilium a Theodorito fuisse compellatum, cum talis appellationis testes habeat ipsius Theodoriti ad Occidentale Concilium litteras, Legatosque illius causam acturos ad idem directos: quibus & aliæ epistolæ ad Renatum, & Anatolium, & Liberatus Diaconus suffragantur? 6

Auctoritati addit idem Garnerius rationem, quam præstare ipsi incumbit: *Agebatur enim*, inquit, *una de majoribus caussis: cujusmodi nulla disceptabatur ea ætate vel ab ipsis summis Pontificibus nisi in Episcoporum conventu. Fuisse vero causam hanc inter majores*, *vel ex eo maxime apertum est*, *quod de fide Episcopi nominatissimi*, *depositi a Synodo*, *in qua fuerant omnes totius orbis Patriarchæ* (Romanum excipe) *quæstio haberetur*. *Diss. 1. cap. 10.*

IV. Quid Leo acceptis Theodoriti litteris?

Acceptis porro Theodoriti & aliorum litteris, auditaque Hilari relatione, quid Theodorito rescripserit sanctus Leo, ignoramus: quid egerit, inquirimus. Intellexit statim Pontifex post Ephesinum latrocinium 7 opus esse Concilio eoque generali, ut ex ejus litteris ea de re ad Augustum scriptis clarum est. *Generalem Synodum*, inquit, *jubeatis intra Italiam celebrari*, *quæ omnes offensiones ita aut repellat*, *aut mitiget*, *ne aliquid ultra sit vel in fide dubium*, *vel in caritate divisum*; *convenientibus utique Orientalium Provinciarum Episcopis: quorum si qui superati minis atque injuriis a veritatis tramite deviarunt*, *salutaribus remediis in integrum revocentur*. Verum pro restituendo Theodorito neque provincialem, neque generalem Synodum necessariam esse duxit: quoniam pro deposito habendus ille non erat, in quem non Concilium, sed latrocinium; non Episcopus, sed prædo improbus 7 *Ep. 40. nunc 44. cap. 10.*

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hac de re confer Observ. num. 3.
6 Id impugnatur in Observ. n. 2.
7 Quo sensu & quibus in circumstantiis S. Leo necessarium scripserit Concilium generale, fuse explicatum est in antecedentibus nostris Observationibus ad Differt. 8. num. 14. & seqq.

bus depositionis sententiam ferre conatus fuerat: in eum, inquam, quem *nec in jus vocasset, nec præsentem judicasset, nec quid de suscepta a Deo & salvatore nostro humanitate sentiret, interrogasset*. Quod ita apud omnes certum erat, ut quicquid in illo miserando Ephesi conventu factum erat, pro infecto ab omnibus passim catholicis haberetur. *Quoniam*, inquit S. Leo, *ea quæ in Epheso nuper contra justitiam vel canonum disciplinam per unius hominis impudentiam gesta sunt, nulla catholicæ fidei ratio rata esse permittit*. Unde & monet Constantinopolitanos, *ne a Sacerdote suo*, qui similem cum Theodorito exceperat depositionis sententiam, *ullæ eos minæ, ulla formido divellat*. *Quisquis enim*, inquit, *incolumi atque superstite Flaviano Episcopo vestro Sacerdotium ejus fuerit ausus invadere, numquam in communione nostra habebitur, nec inter Episcopos poterit numerari*. Hoc ipsum est quod ab Imperatore Theodosio poscebat Leo noster, cum rogabat eum *ut omnia in eo statu esse juberet, in quo fuerant ante omne judicium, donec major ex toto orbe Sacerdotum numerus congregaretur*. Cui postulationi annuit pro Theodosio Marcianus, cum in ejus mortui locum suffectus est: qui & majorem revera ex toto orbe Episcoporum Synodum congregavit, & eidem jussit interesse Theodoritum.

Ep. 52. Theodor. ad S. Leonem. — *S. Leon. ep. 47. nunc 51. ad Faustum &c.* — *Ep. 45. nunc 50. cap. 1.* — *Epist. 40. nunc 44. ad Theodosium c. 2.*

8 Ex dictis manifestum est Leonem nostrum 8 nullum habuisse judicium ad caussam Theodoriti ventilandam; sed eidem communione non interrupta fuisse conjunctum, ejusque litteris rescripsisse, nec standum esse judicatis, nec exspectandum ei esse aliud judicium, ut Ecclesiam suam solito more gubernaret: quoniam quæ gesta erant Ephesi *per unius hominis impudentiam, nulla catholicæ fidei ratio rata esse permittebat*. Eo libentius autem sententiam adversus Theodoritum latam pro nulla habuit, quod de ejusdem fidei integritate novum ex Oriente testimonium ad ipsum fuit delatum. Ex litteris enim Anatolii Constantinopolitani Episcopi post Flaviani mortem ordinati resciverat Theodoritum Encyclicæ ad Flavianum eumdem epistolæ ultro subscripsisse, nec Nestoriana Eutychianaque solum dogmata damnasse, sed ipsis etiam Nestorio & Eutychi anathema dixisse. Istud enim præstitum esse ab omnibus Episcopis, qui Antiocheno suberant, quorum unus erat Theodoritus, discimus ex epistola Leonis nostri ad Paschasinum Lilybætanum, quam nunc primum in lucem emittimus. *Noveris etiam*, inquit, *proxime me epistolam Constantinopolitani Episcopi accepisse, quæ refert, Antiochenum Episcopum missis per Provincias suas tractoriis, universosque Episcopos & epistolæ meæ præbuisse consensum, & Nestorium ac Eutychen pari subscriptione damnasse*. Ex hujusmodi subscriptione, vel etiam ex ea epistola, quam ad Leonem scripserat Theodoritus, intellexit Romanus Pontifex judicavitque ipsum ab omni hæresis macula immunem, nihilque hac ex parte obstare, quo minus suam ei communionem more solito impertiret; & ille suam Ecclesiam cum pace ecclesiastica retineret. Tale est *Sedis Apostolicæ judicium*, ut ego quidem reor, de quo in hac epistola quam commentamur, mentio facta est; quod quidem non demonstrat restitutam esse judiciali Pontificis sententia suam Theodorito sedem; sed amotam solum nonnullam erroris suspicionem, quæ ei forte vel ex adversariorum repetitis sæpe sæpius calumniis, vel ex antiquis cum Cyrillo concertationibus inhæserat.

Epist. 47. nunc 51. ad Faust. &c. — *Ep. 68. nunc 88. ad Paschasinum c. 3.*

V. Enimvero si eam ob rem restitutum a Sede Apostolica Theodoritum contendas, quia eum communionis suæ sinu complexus est; quidni 9 a ceteris quoque Episcopis restitutum eum pronunties: cum & Maximus Antiochenus ejus primas, & Anatolius Constantinopolitanus, & alii plurimi Antistites Orientalium partium, communionis cum eo nexum vel abruperint numquam, vel mox religaverint. Quamquam Romani Pontificis votum ejusque communionis suffragium præ ceteris habitum esse quis velit diffiteri, ut pote primariæ omnium sedis Episcopi, viri insuper sanctissimi doctissimique, & in hac præsertim caussa catholicæ fidei strenui defensoris? Rem tamen totam ex Leonis facto finitam esse asserere non possumus, cum eam rursus ad incudem vocatam 10 a Patribus Calchedonensibus, notum sit cuilibet hujus Synodi Acta recensenti. Idque factum est ex ipsius sancti Leonis mente: cum enim post Ephesinam pseudo-Synodum hoc unum poposcisset S. Leo, ut omnibus a Dioscoro decretis superfederetur, & *omnia in eodem statu essent in quo fuerant ante omne judicium, donec major ex toto orbe Sacerdotum numerus congregaretur:* hoc proculdubio Pontificis erat consilium, ut majoris hujusmodi Episcoporum numeri judicio & examini omnia de novo quasi injudicata subjicerentur, ubi primum congregatus esset. Nec est quod quis Theodoriti caussam ab ista lege eximendam existimet, cum potius hæc præ ceteris una Synodi examen postularet. Alii enim plerique Episcopi, quos pseudo-Synodus Ephesina sedibus suis dejecerat, ante latrocinium in

Theodoritus non discussus, sed communione solum donatus. — 9 — 10 — *Epist. 40. nunc 44. cap. 2.*

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Immo peculiare judicium Leonem de Theodoreto habuisse demonstrabimus in Observationibus subjiciendis a num. 4. usque ad n. 8.

9 Confer not. 25. in Dissertationem præcedentem, ubi peculiaris & potentior vis communionis traditæ a Sede Apostolica explicatur.

10 Quatenus Theodoreti caussa iterum agitata fuerit in Synodo Calchedonensi sine præjudicio judicii de eo lati a S. Leone, exponemus in Observ. num. 9. & 10. ex quibus sequentia diluentur.

in suspicionem erroris non venerant, ac propterea rescissis pseudo-Synodi actis, res illis sua integra erat: Theodoritus autem longe ante Ephesinum conventum suspectæ fidei notatus fuerat a catholicæ sententiæ propugnatoribus. Nestorio visus erat patrocinari, & ex erroris suspicione ansam arripuerat Imperator eum a Synodo removendi. Quare etsi & a Leone in communionem receptus & ad Calchedonense accersitus esset Imperatoris edicto, non hoc tamen uno diluebantur antiquæ suspiciones; sed futuro judicio via parabatur, cui & ejus fides discutienda, & adversariorum accusationes examinandæ servabantur. Inde est quod judicibus laicis introduci eumdem in Synodum postulantibus juxta Imperatoris edictum, non pauci aliqui Episcopi, ut videtur nonnullis, sed longe plurimi, 11 Ægyptii videlicet, Palæstini, & Illyriciani clamaverunt: *Miseremini, fides perit: Istum Canones ejiciunt. Hunc foras mittite: Magistrum Nestorii foras mittite . . . Synodus Orthodoxa Theodoritum non suscipit . . . Cyrillum iste anathematizavit*. Hos inter Episcopos Illyriciani ducem habebant 12 Thessalonicensem Episcopum, qui cum vices Romani Episcopi gereret in Illyrico, ab ejus nutu pendebat: nec tamen Apostolicæ Sedis judicium, quo Theodoritus ab omni hæresis macula mundus pronuntiatus fuerat, obstare credidit, quominus ille a Synodo tamquam de fide ex antiquo suspectus removeretur. Rursum vero instantibus judicibus eum recipi, vix tandem acquieverunt dicti Episcopi, quasi ex indulgentia ac dispensatione; non prius tamen quam 13 Maximi Antiocheni Primatis sui testimonio nulla hæretici sensus peste infectus esse Theodoritus probaretur, & insuper pollicerentur judices nullum ex præsentia illius præjudicium creandum esse, caussamque integram futuro examini esse reservandam: hisque impositis conditionibus tandem admissus est Theodoritus.

VI. Quid de Theodoriti act. 8. Calchedon. Concilii?

Ad octavam Concilii actionem ubi perventum est, vocata fuit ad examen Theodoriti caussa. Cumque vociferarentur Episcopi, ut ipse Nestorium anathematizaret, restitit aliquandiu, non quod impio hæresiarchæ faveret: jam enim, ut ex epistola 68. (*nunc* 88.) S. Leonis ad Paschasinum vidimus, ei dixerat anathema cum ceteris Orientalis Diœcesis Episcopis, quorum unus erat, iidemque actione 1. Calchedonensi, cum de illo tractaretur, idem sunt testati: *Nos*, inquiunt, *in pura charta subscripsimus*: non quod diverticula quæreret, quibus ab anathematizando Nestorio posset abstinere: talia enim de tanto viro comminisci indignum est: sed partim quia moleste ferebat aliam sibi, quam aliis legem imponi, qui cum ceteris actione 4. professus fuerat Nicænum & Constantinopolitanum Symbolum; epistolam Leonis ad Flavianum, quæ Nestorio anathema dicebat, amplexus fuerat; fidemque suam solemni subscriptione firmaverat: partim & maxime quia cum damnatus a Synodo Dioscori reclamasset, omnia rite & pro more Conciliorum ex ordine recenseri ac recognosci volebat; ne clancularium ac velut furtivam absolutionem ex delicti conscientia quæsiisse videretur. Ea caussa est cur relegi in primis postulavit tam preces Imperatori, quam libellos Legatis a se oblatos: *Si vobis*, inquit, *videtur, legantur coram vobis, ut sicut sapio cognoscatis*. Nec prius compendiosam illam professionem, *Anathema Nestorio* &c. quæ tot indecoris clamoribus flagitabatur, elici a se passus est, quam fidem suam a calumniis, quibus toties impetita fuerat, prolixiori assertione vindicaret: qua publice enuntiata, *dixit Anathema Nestorio* &c. Sanctus quippe ille Episcopus de integritate fidei suæ probanda (quo antiquius nihil catholico Sacerdoti esse debet) magis erat sollicitus, quam ut vel Synodo interesse, vel Ecclesiæ dignitatique suæ restitui curaret. *Vere*, inquit, *non dico, nisi quomodo novi Deo placere prius persuadebo* (al. satisfacio) *vobis, quia neque de civitate curo, neque honore opus habeo, neque ob hoc veni; sed quia calumniam passus sum, veni persuadere me esse orthodoxum*. *Calchedon. act.* 8. His ita peractis, & omni tunc demum non scrupulositate, sed dubitatione, ut judices loquuntur, sublata, secuta est Synodi sententia, quæ sancti Leonis judicium communionem suam Theodorito impertientis approbans atque confirmans, suæ eum sedi restituit; hanc potissimum judicii caussam afferens: 14 *Quoniam*, inquit, *& Nestorium, & Eutychen non solum scripto, sed & sub præsentia totius consessus ore proprio anathematizavit*.

VII. Conciliorum auctoritas defenditur.

Ex dictis intellige, erudite lector, quam misere in ipso meridiano Sole cæcutiant, qui Episcoporum in Synodum œcumenicam coalescentium sacrosanctam auctoritatem deprimentes ac ludibrio habentes (multo magis autem extra Synodum) 15 meram illis pon-

EDITORUM ADNOTATIONES.

11 Hi omnes in prima actione Dioscori & Eutychis præjudiciis irretiti erant; ac proinde nihil mirum, si Theodoreto, quem Dioscorus uti Nestorianum damnaverat, adversabantur.

12 Anastasius Thessalonicensis aberat, & solummodo per Legatum interfuit.

13 Adhuc post testimonium Maximi, & post judicum pollicitationem illi reclamarunt. Solum judicibus iterum ac tertio urgentibus in eadem actione prima acquiescendum fuit.

14 Cum de Theodoreto actum fuerit in decima actione, ut iis satisfieret, qui de ejus fide ambigebant, iis publica ejus protestatione convictis, hæc potissimum ratio istorum caussa ingerenda fuit in ipsa sententia, quam Legati pronuntiarunt, ita tamen ut huic rationi præmiserint Leonis judicium, sicut etiam istud universa Synodus in acclamationibus commendaverat. Confer Observat. num. 4.

15 Nemo catholicus inficiari potest, Episcopos in Conciliis præsertim œcumenicis una cum

pontificiorum mandatorum executionem ex suo officio competere contendunt, tum in hac, de qua agimus, caussa, tum in aliis omnibus. Cum potius Apostolicæ Sedis hæc sit non infima laus, Synodorum œcumenicarum executricem esse. Tali enim prærogativa gloriatus est Gelasius Papa, eamque sedi suæ pro suo scilicet principatu asserere non erubuit epistola 13. *Confidimus*, inquit, *quod nullus jam veraciter Christianus ignoret uniuscujusque Synodi constitutum, quod universalis Ecclesiæ probavit assensus, non aliquam magis exequi sedem præ ceteris oportere: quæ & unamquamque Synodum sua auctoritate confirmat, & continua moderatione custodit, pro suo scilicet principatu* &c. Et infra: *Ponamus tamen*, inquit, *etiamsi nulla Synodus præcessisset, cujus Apostolica Sedes recte fieret executrix* &c. Et vero quod ad Theodoritum pertinet, manifestum est
16 Calchedonensem Synodum illius 16 negotium non aliter pertractasse, quam si ad aliud jam tribunal non esset delatum. Hic enim licet communionis Romani Episcopi particeps factus; licet ejusdem, ut volunt, judicio restitutus; licet Patriarchæ sui in Synodo præsentis munitus suffragio; licet imperatorio etiam edicto non Synodi modo consors effectus, sed & ad suam reductus Ecclesiam; (de eo enim maxime intelligendum est quod scribit sanctus Leo ad Pulcheriam:
Epist. 59. nunc 79. ad Pulcher. Aug. c. 2. *Quod Sacerdotes*, inquit, *Catholicos, qui de Ecclesiis suis injusta fuerunt ejecti sententia, reduxisti*) licet denique epistolæ sancti Leonis semel & iterum subscripsisset; hæreticus tamen proclamatus est a maxima Synodi parte, atque e Synodo tantum non ejectus (Romanis etiam Legatis tacentibus, nec pro Leonis judicio, & sententia quam Synodo præivisse volunt, intercedentibus) vixque tandem purgatus est, suæque redditus Ecclesiæ, postquam & ejus fides ab ipsa Synodo iterato examine fuit discussa, & ipse hæreticos *sub præsentia totius consessus ore proprio anathematizavit*.

Porro sententiæ Synodi, cui præluserat judicio suo Romanus Pontifex, suum etiam postea consensum adhibuit, tum aliis epistolis, cum ea maxime, quam ad ipsum Theodoritum dedit aliquanto post finitam Synodum: in qua plurimum gratulatur, quod ab invincibili veritate omnis hæreseos immunis demonstratus esset, quod Apostolicæ Sedis de ipso judicium fuisset confirmatum, quod denique aliud nihil optandum esset, quam ut talem se, qualem antea probaverat, ac tunc etiam Leo probabat, pro universalis Ecclesiæ defensione servaret. *Benedictus*, inquit, *Deus noster, cujus invincibilis veritas ab omni hæreseos macula mundum te, secundum Apostolicæ Sedis judicium, demonstravit: cui dignam retribues pro tot laboribus gratiam, si talem te, qualem probavimus, & probamus, pro universalis Ecclesiæ defensione servaveris.* *Leon. ep. 93. nunc 120. ad Theodor. cap. 5.*

VIII. Non solam personam Theodoriti, sed ejus etiam fidem a Leone esse approbatam.

Hæc dum relego, mirari satis non possum inventos nuper esse, qui scriberent, caussam Theodoriti in Calchedonensi Synodo discussi, purgati, restituti, a sancto Leone non esse confirmatam, sicut nec alia ejusdem de privatis Episcoporum caussis judicia. De aliis inquirere non est hujus loci. De Theodorito, etsi abunde verba mox recitata demonstrant confirmatum esse a Leone synodale judicium, quo ille fuerat absolutus, operæ tamen pretium est etiam his alia subjungere, quæ in eadem epistola sequuntur, manifestumque reddunt non ejus tantum personam ab impiorum insidiis, sed ejus etiam fidem ab adversariorum calumniis in Synodo esse vindicatam. *Nam quod Deus*, inquit, *omnium calumniosorum fallacias solvit, maximam beatissimi Petri curam pro cunctis nobis agnoscimus: qui postquam sedis suæ judicium in fidei definitione firmavit*, NEC CIRCA CUJUSQUAM VESTRUM, *qui nobiscum pro catholica fide laboratis*, PERSONAM, QUICQUAM REPROBUM VIDERI PERMISIT: *quia nec poterat Spiritu Sancto judicante quisquam ex eis non victor exire*, QUORUM JAM VICERAT FIDES. *Epist. 93. nunc 120. cap. 5.* Ex quibus Leonis verbis manifestum est hanc illius esse mentem: sententiam, quæ Theodoritum absolvit in Synodo, *Spiritu Sancto* per Episcopos congregatos *judicante* editam esse; accusationes quibus ipsius Episcopi fides petita fuerat, nihil aliud esse quam *calumniosorum fallacias*; de his tandem victorem eumdem exiisse in octava Synodi actione, quia ejus vicerat fides in quarta; circa ipsum nihil reprobum ultra visum fuisse; illud omne quod a Synodo in Theodoriti negotio gestum est, ab Apostolica Sede approbatum esse & confirmatum; ac demum (quod ex præcedenti consequens est) præter fidei definitionem aliquid eorum, quæ Calchedone decreta sunt, a sancto Leone receptum esse ac vindicatum, quandoquidem maxima beatissimi Petri ea cura fuit pro Episcopis a Dio-

EDITORUM ADNOTATIONES.

cum summo Pontifice, qui eis vel per se, vel per Legatos *ut caput membris* præsidet (sunt formulæ ipsius Concilii Calchedonensis in relatione ad Leonem, nobis epist. 98. c. 1.) esse veros judices atque legislatores, ac uti tales controversias definire, ferre sententias, leges condere, & ad executionem obligare. Editis deinde Concilii decretis iidem postea executores fiunt, cum ea ad praxim deducunt, uti obligantur: & hac ratione ipsi Romani Pontifices se se executores professi sunt, ut ne tamen in rebus ad disciplinam pertinentibus potestas dispensandi aut mutandi aliquid, cum expedire videatur, ipsis negari queat. In caussa autem Theodoreti licet judicium Apostolicæ Sedis, quod Concilio præcessit, illum restituerit restitutione juris; actualis tamen restitutio eidem Concilio reservata fuit, ut explicabimus in Observ. num. 10. ibidemque etiam ostendemus num. 9. quatenus sine ullo Sedis Apostolicæ præjudicio licuerit Synodo post judicium Leonis ea de caussa iterum cognoscere, ut dubitantibus satisfieret, nihilque Leoni subreptum ex ipsa Theodoreti confessione atque anathemate in Nestorium pateret.

16 Vide Observ. n. 9. & 10.

Dioscoro damnatis, ut *postquam sedis suæ judicium in fidei definitione firmavit, nihil circa cujusquam eorum personam reprobum videri permitteret*.

IX. Quid per fidei caussam intelligat S. Leo. Epist. 80. nunc 106. ad Anatolium, cap. 2. Epist. 87. nunc 114. cap. 1. ad Episc. qui Calch. Syn. interfuerant. Epist. 92. nunc 119. ad Maximum, c. 5.

Hæc adeo perspicua sunt, ut quicquid in contrarium opponatur, necesse sit infirmum esse ac nullius roboris. Adversus tamen ista Leonis verba ex aliis ejusdem verbis molem struunt adversarii. Sæpe sæpius, inquiunt, affirmat Pontifex *sanctam Synodum ad extinguendam solum hæresim & ad confirmationem fidei catholicæ esse congregatam*. In qua *non solum*, inquit, *per fratres, qui vicem meam executi sunt, sed etiam per approbationem gestorum synodalium propriam vobiscum unisse sententiam*, IN SOLA VIDELICET FIDEI CAUSSA, *quod sæpe dicendum est, propter quam generale Concilium placuit congregari*. Ex quibus in hæc verba concludit: *Si quid sane ab his fratribus, quos ad sanctam Synodum vice mea misi, præter id quod ad fidei caussam pertinet, gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis: quia ad hoc tantum a Sede Apostolica directi sunt, ut, excisis hæresibus, catholicæ essent fidei defensores. Quidquid enim præter speciales caussas synodalium Conciliorum ad examen episcopale defertur, potest aliquam dijudicandi habere rationem*. Ex his similibusque Leonis verbis infert Pelagius Papa II. in epistola ad Episcopos Istriæ &c. quod *ipse Leo gesta multiplicia caussarum specialium reprobando, auctoritatem Synodi in sola fidei definitione constrinxit*. Et postea: *Quicquid ergo*, inquit, *præter fidem agitur, Leone docente ostenditur, quia nihil obstat, si ad judicium revocetur. Quia*, ut rursus ait, *postquam beato Leone scribente jus retractandi & dijudicandi conceditur, etiamsi qua esse poterat, eorum qui interfuerant, in privatis negotiis auctoritas vacuatur* ... *Denique privatas caussas, quæ illic post definitionem fidei actæ sunt, non solum minime confirmavit, sed & retractari, atque dijudicare permisit*. Definitionem porro fidei in actione sexta terminatam esse, finitamque fidei caussam probare conatur idem Pontifex, tum ex generali omnium Episcoporum subscriptione, quæ huic actioni, non aliis subjicitur; tum ex fide antiquiorum codicum Græcorum, qui totam Synodum sex tantum actionibus circumscribunt, subjunctis ad sextam Canonibus, ceterisque omissis, quæ modo in Latinis habentur; tum hinc denique quod finita sexta actione, Episcopi dimitti se supplices ab Imperatore postularunt.

Hæc, meo judicio, facile dissolvi possunt, si modo præjudicia removeantur. Unum est, opinor, ad quod tota difficultas devolvitur: una vocula, ex cujus intellectu tota lis pendere mihi videtur, videlicet *caussa fidei*, quam quia ad strictiorem, quam par erat, significatum coarctarunt alterius sententiæ patroni, a beati Leonis sensu longe abire coacti sunt; immo & Leonem Leoni collidere. Cum ergo quid per *caussam fidei* intellexerit, semel assecuti fuerimus, tum huic controversiæ lux affulgebit, Leo cum Leone redibit in gratiam, patensque erit concordiæ via, quæ præclusa multis hactenus visa est.

Caussa igitur fidei, cujus unius ventilandæ gratia Calchedonensem Synodum congregatam esse scribit S. Leo, nec sola fidei definitione continetur, nec ista sola contineri dicitur a sancto Leone; sed etiam earum caussarum & scandalorum discussione, quæ occasione fidei, errorisque Eutychiani fidem oppugnantis nata erant, eorumque omnium retractatione, quæ apud Ephesum per Dioscori artes furoremque fuerant perpetrata. Hæc est integra caussa fidei, cui nimirum ita connexæ atque intertextæ erant personarum caussæ, eorum, inquam, quorum fides vel suspecta, vel accusata, vel damnata, vel calumniose infamata erat, ut si Eutychis perfidiam ac rebellionem, si Dioscori improbas machinationes, & quæ consecuta est, exauctorationem; si Flaviani, Eusebii, Theodoriti, aliorumque orthodoxorum Episcoporum damnationem ac restitutionem, a fidei caussa recideris, jam eadem magna sui parte trunca erit ac mutila. Aliud ergo simplex fidei definitio, aliud caussa fidei, hoc saltem in negotio. Illa solius catholicæ veritatis assertione continetur; hæc insuper & hæreticorum, qui fidem ejerarunt, damnationem, & catholicorum, qui ab hæreticis accusati, damnati, depositique sunt, absolutionem ac redintegrationem, omnimodam utrorumque discussionem complectitur. Quemadmodum enim non ea plena est erroris abdicatio, quæ cum impiis dogmatibus, eorum pariter auctores manifestos, confessosque vel convictos non damnat; ita integra non est hæc fidei defensio, quæ omnes catholice sentientes non suscipit; non plena assertio, quæ Episcopos catholicos in hæresis suspicionem, per improborum calumnias vocatos non vindicat; non integra victoria, *si*, ut de Theodorito agens Leo noster scribit, *quisquam ex eis non victor exiret, quorum jam vicerat fides*. Epist. 93. nunc 120. cap. 5.

X. Expositio nostra de caussa fidei ex ipso Leone probatur.

Hæc caussæ fidei expositio, etsi satis ex se perspicua est, genuina esse magisque comprobabitur ex ipsius Leonis epistolis, quas partim ante Synodum scripsit, partim pro eadem recipienda ac confirmanda. Cum enim a Theodosio Augusto generalem Synodum enixius postularet, quid ab ea præstandum speret? Hoc in primis: *Ut omnes offensiones ita aut repellat, aut mitiget, ne aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in caritate divisum*. Ad hæc: *Ut Episcopi, qui superati minis atque injuriis a veritatis tramite deviarant, salutaribus remediis in integrum revocentur*. Denique, *ut omnibus querelis & præjudiciis partis utriusque suspensis, diligentius universa, quæ offensionem generaverant, retractentur, & absque vulnere fidei, absque religionis injuria, in pacem Christi redeant, qui per impotentiam subscribere coacti sunt Sacerdotes, & soli auferantur errores*. Hæc omnia quis non videat magis attinere personas, quam ipsam fidei definitionem? Epist. 40. nunc 44. cap. 3. Ibidem.

nem? De qua tantum abest, ut (quod adversarii contendunt) unice tractari in Synodo voluerit, quin potius hoc ante omnia & enixis precibus obtinere ab Imperatore fategit, ut de fide penitus sileretur, nec quasi dubia iterum ad examen vocaretur. *Unde*, inquit, *per ipsum Dominum nostrum* JESUM-CHRISTUM, *qui regni vestri est auctor & rector, obtestor & obsecro clementiam vestram, ut in præsenti Synodo fidem, quam Patres nostri ab Apostolis sibi traditam prædicarunt, non patiamini quasi dubiam retractari... Rejecta penitus audacia disputandi contra fidem divinitus inspiratam, vana errantium infidelitas conquiescat*. Sed ex subjectis verbis adhuc clarius evadit, propter Episcoporum caussam, cui fides immixta erat, magis coactam esse Synodum, quam propter ipsius fidei definitionem, *cujus integritati nihil evelli, nihil licebat apponi*. Sic igitur in epistola ad ipsam Synodum Calchedonensem scribit sanctus Leo: *Quia vero non ignoramus per pravas æmulationes multarum Ecclesiarum statum fuisse turbatum, plurimosque Episcopos, qui hæresim non reciperent, sedibus suis pulsos & in exilia deportatos, atque in locum superstitum alios substitutos; his* PRIMITUS *vulneribus adhibeatur medicina justitiæ, nec quisquam ita careat propriis, ut alter utatur alienis: cum si, ut cupimus, errorem omnes relinquunt, nemini quidem perire suus honor debeat, sed illis, qui pro fide laboraverunt, cum omni privilegio oporteat jus proprium reformari*. Jam intelligis, Lector erudite, caussam fidei esse caussam Episcoporum, *qui pro fide laboraverunt: qui hæresim non recipientes, sedibus suis pulsi, & in exilia deportati sunt: quosque ad infringendam catholicam fidem & ad execrabilem hæresim roborandam privilegio honoris exuerant*. Horum unum esse Theodoritum nemo inficias ierit, qui meminerit ipsum a sancto Leone eodem hoc elogio decorari, interque illos recenseri, qui pro fide catholica laboraverant, quique Spiritu sancto judicante victores exierant, quoniam ipsorum jam vicerat fides. Vides præterea ut, silentio de fide indicto, Episcoporum, qui Dioscori artibus & malitia oppressi fuerant, primitus vulneribus medicinam justitiæ velit Pontifex adhiberi a sacra Synodo; ut curari a sanctis Patribus ante omnia cupiat, ne suum cuiquam honorem perire contingat: ut denique universa, quæ offensionem generaverant, irretractata fide, retractari exoptet. Tandem ut ad cumulum hoc addamus, cum œcumenicam Synodum congregari supplex ab Augusto postularet sanctus Leo, illius necessitatem arcessivit maxime ex appellationis libello per Flavianum dato, quam vel in irritum mitti, vel aliter quam in Synodo discuti, nefas esse probabat ex Canonibus

Epist. 73. nunc 90. ad Marcianum Aug. cap. 2.

Epist. 72. nunc 93. ad Syn. Calch. cap. 2.

Ibidem c. 3.

Epist. 75. nunc 95. ad Pulcheriam, c. 2.

Epist. 93. nunc 120. ad Theodoritum.

Sardicensibus sub Nicænorum nomine citatis. Quæ omnia hujusmodi Episcoporum caussas ostendunt saltem non minus ad illam Synodum pertinuisse, quam fidei discussionem. Quis enim vero negaverit illas caussas Synodo proprias fuisse juxta Pontificis mentem, propter quas maxime & PRIMITUS illam esse congregandam asseruit, ut factum esse ex superioribus perspicuum est? Quis eam provinciam a Synodo alienam putet, qua remota omnino ab evocandis Episcopis abstineretur; qua urgente, urget pariter cogendæ Synodi necessitas? Hanc autem necessitatem ex Flaviani appellatione oriri ultro agnovit sanctus Leo his verbis: *Quam autem post appellationem interpositam hoc necessario postuletur, Canonum Nicææ habitorum decreta testantur, quæ a totius mundi sunt Sacerdotibus constituta*. Ex appellatione autem aliorum, atque in primis Theodoriti, parem necessitatem exsurgere necesse fuit, cum & ipse accusatus, damnatus ac depositus esset, ipse 17 Synodum appellasset, nec pro eo minus facerent laudati a Leone Canones, quam pro Flaviano, cum quo & communem habebat fidei caussam, communes labores, communemque depositionis sententiam; & cujus res, utpote superstitis, magis urgebat.

Ep. 40. nunc 44. cap. 3.

Non aliter S. Leonem intellexit Gelasius Papa, quam se ipse Leo. Cum enim de his in Calchedone definitis loquitur, quæ recipienda sunt, numquam ea quæ communionem catholicam spectant, a definitione fidei sejungit. Sic epistola I. ad Euphemium: *Proinde*, inquit, *si ea, quæ in Synodo Calchedonensi pro fide & communione catholica lege apostolica definita sunt, vere certeque sectamini* &c. Quod ne quis a Gelasio incaute ac sine consilio scriptum dicat, vetat frequens eorumdem verborum repetitio tum in eadem epistola, cum in aliis. In epist. 13. ad Episcopos Dardaniæ: *Ipsum*, inquit, *beatum Papam Leonem Sedis Apostolicæ Præsulem, cujus Synodus Calchedonensis auctoritate firmata est, quicquid ultra quam ab eodem pro fide & communione catholica atque apostolica illic agendum, constaret esse delegatum, per occasionem congregationis illius, præter Nicænos Canones nova videretur actione tentatum, competenti refutatione vacuasse*. En solam Anatolii pro Sede sua molitionem Canone 28. firmatam, rejicit Leo, teste Gelasio ejus successore, qui eadem ætate vixit. Idem in Tomo de Anathematis vinculo statim ab initio, ubi adversariorum Concilii Calchedonensis objectioni huic occurrit: *Quod si Synodus Calchedonensis admittitur, omnia constare debeant*: respondet, *indubitanter eam a tota Ecclesia admitti*, iis solum exceptis, *quæ per incompetentem præsumtionem illic prolata sunt vel potius ventilata: quæ Sedes Apostoli-*

EDITORUM ADNOTATIONES.

17 Confer not. 2. & 3.

stolica gerenda nullatenus delegavit, mox a Vicariis Sedis Apostolicæ contradicta manifestum est; quæ Sedes Apostolica etiam petente Marciano Principe, nullatenus approbavit; quæ præsul Ecclesiæ Constantinopolitanæ tunc Anatolius nec se præsumsisse professus est, & in Apostolicæ Sedis Antistitis non negavit posita potestate: quæ ideo, sicut dictum est, Sedes Apostolica non recipit, quia quæ privilegiis universalis Ecclesiæ contraria probantur, nulla ratione sustinet. Nihil est hic, quod ad Anatolii cum Leone concertationem non pertineat, seu ad canonem 28. Concilii Calchedonensis, quem unum reprobat ex his omnibus, quæ in ea Synodo decreta erant. De Episcoporum caussis quæ sancita sunt, tantum abest ut rejiciat, ut potius ea approbet, velut quæ *pro fide & communione catholica lege apostolica definita sunt.*

XI. Quæ Calchedone gesta, a Leone rescissa sint.

Ad hæc quæ diximus, velut ad trutinam pensanda sunt, quæ postmodum scripsit Leo noster, cum de Synodi actis a se susceptis differens, ait: se *tam per fratres suos, qui vicem ejus executi sunt, quam per approbationem gestorum synodalium, propriam cum Patribus Calchedonensibus unisse sententiam* IN SOLA FIDEI CAUSSA, *propter quam generale Concilium placuit congregari.* Si enim propter solam fidei caussam coacta est Synodus, eaque sola postmodum recepta sunt, quæ in fidei caussa sunt definita; certissimum hinc evadit, ea omnia, quæ de Episcopis in Synodo discutiendis superius diximus, Theodoritique præsertim negotium, intra fidei caussam contineri: quandoquidem & ea PRIMITUS tractari a Patribus voluit, & ipsum in Theodoriti maxime caussa propriam cum Synodo constat uniisse sententiam, in qua *Dei invincibilis veritas Theodoritum ab omni hæreseos macula mundum, secundum Sedis Apostolicæ judicium, demonstravit*: & post Apostolicæ Sedis judicium in fidei definitione firmatum; nec quicquam circa ipsum, qui pro catholica fide laborabat, reprobum videri permissum est. Erat igitur inter speciales caussas synodalis Concilii Theodoriti aliorumque Episcoporum caussa, & eam ob rem ad illius examen rite delata, totius Synodi sententia, *Spiritu sancto judicante*, finita est: ita *ut in victoria veritatis auctores tantum violatæ fidei perirent, & sua integritas Ecclesiæ redderetur. Ut, triumphante Christo, omnium quoque Sacerdotum una esset victoria, & coruscante lumine veritatis, solæ erroris tenebræ cum suis assertoribus pellerentur.*

(Epist. 93. nunc 120. ad Theodor. c. 5.) (Ibidem c. 5. Ep. 78. nunc 104. cap. 1.)

Si quid igitur eorum, quæ Synodus gessit ac definivit, a Leone rescissum est & reprobatum, non illud est procul dubio, quod vel ad damnationem hæreticorum, vel ad restitutionem orthodoxorum Episcoporum spectabat; hoc quippe fidei indivulse annexum erat: sed id solum quod contra Nicænos canones molitus esse dicebatur Anatolius ad Constantinopolitanæ sedis amplitudinem procurandam: istud, inquam, privilegium, cujus furtivæ definitioni Leonis Legati contradixerant, quodque aliarum majorum sedium antiqua privilegia convellebat. Legantur quotquot epistolæ ea de re scriptæ sunt a Leone post finitam Synodum: 18 nihil omnino aliud ab eo rejectum ac reprobatum deprehendetur, præter istum vigesimum octavum canonem, quo novitia regiæ civitatis privilegia constituebantur. Qui canon & a fidei caussa omnino alienus erat, & furtive conditus, & Apostolicæ Sedis sententia, vel antequam conderetur, condemnatus. Cum enim Legati ab illa ad Synodum mitterentur, hoc expresse in mandatis habuerunt, ne hujusmodi quæstionem quoquomodo ventilari in Concilio finerent. *Si qui forte*, inquit Pontifex, *civitatum suarum splendore confisi aliquid sibi tentaverint usurpare, hoc qua dignum est constantia retundatis*: quemadmodum ex charta legit Bonifacius Presbyter e Legatis unus actione XVI. Concilii. Inde contigit ut constantissime semper hujus canonis auctoribus & patronis restiterit sanctus Leo, nec umquam potuerit adduci precibus vel Imperatoris, vel 19 suorum etiam Legatorum, ut ea probaret, quæ sic contra sanctorum Patrum constitutiones acta esse existimabat. 18 19

(Act. 16. Conc. Calc.)

XII. An in sexta sessione completa sit Synodus Ched.

Quod autem contendunt in sexta actione finitam esse Synodum, idque ex fide Græcorum codicum esse manifestum: respondeo, Græcam esse Græcorum illorum codicum fidem: 20 quotquot enim tam Græcæ quam Latinæ Concilii istius editiones modo omnium manibus versantur, sive excusæ, sive manu exaratæ, totam integramque Synodum sexdecim actionibus constantem repræsentant. Nec pauciores antiquitus actiones fuisse tempore Justiniani Im- 20

EDITORUM ADNOTATIONES.

18 Leo in epist. 119. ad Maximum, qui de subtractione trium Palæstinarum in suæ sedis præjudicium questus fuerat, scribens capite quinto: *Si quid sane ab his fratribus, quos ad sanctam Synodum vice mea misi, præter id quod ad fidei caussam pertinet, gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis*: hæc, inquam, scribens, rem aliquam se non approbare insinuat, quam Legati contra Nicænos canones gessisse, & approbasse perhibebantur, ut ex contextu dignoscitur. Porro canoni pro sede CP. edito Legati palam contradixere. Solum compositioni inter Maximum & Juvenalem assensi sunt: & hanc unam S. Leo uti Nicænis canonibus contrariam ibidem sugillare videtur. Plura de hac re in Observ. n. 9. Non ergo *nihil omnino aliud* a Leone reprobatum præter canonem 28.

19 Legati a Leone missi obstitere. Solum Julianus, qui Legatis additus fuerat, pro Constantinopolitanæ sedis privilegio apud Pontificem intercessit: qui idcirco reprehenditur epist. 107.

20 Confer not. 18. in Differt. I. Quesnelli ad an. 451.

Imperatoris & Vigilii Pontificis Romani, persuasum habemus ex antiquis codicibus Monasterii Acœmetarum, ad quos Concilii acta accurate recognovit per illam ætatem Rusticus Ecclesiæ Romanæ Diaconus, quem trium Capitulorum disceptatio notissimum fecit, quemque adversariorum plurimi ut impostorem arguere non omisissent, si res se aliter habuisset. Inter antiquos codices hujusmodi insignis est ille Joannis Bohierii Divionensis Senatoris, quem Petrus Franciscus Chifletius ad calcem Vigilii Tapsensis laudavit, & cujus variantes lectiones in ultima Conciliorum editione exhibuerunt illius procuratores Philippus Labbeus & Gabriel Cossartius. Sed ex Romana etiam Ecclesia validum argumentum habemus, quo totidem actiones illi Synodo afferantur. Dionysius enim Exiguus Codici Canonum, quem suum fecit Ecclesia Romana, exeunte quinto sæculo, viginti septem Calchedonensis Concilii canones inseruit, quos
21 tamen constat non esse nisi 21 in ultima omnium actione promulgatos; solumque omisit vigesimum octavum, quia solus conditus erat citra conscientiam consensumque Apostolicæ Sedis, reprobatusque fuerat a Leone tamquam Nicænæ Synodi decretis, totius mundi reverentia consecratis, omnimode contrarius. Antiquior Codex noster Dionysiano concinit.

Vide & Liberati Breviarium.

Cetera, quæ sententiæ nostræ opponi solent, non est cur nos diutius hic detineant, quippe quæ nullius fere sunt momenti vel roboris. Unum addam quod Theodoriti caussæ suffragatur, scilicet cum de tribus Capitulis agitur, non eodem modo loquendum de Theodorito ac de ceteris: longe enim melior illius mihi videtur esse conditio, quam istorum, qui nec ab œcumenica Synodo, nec a Romano Pontifice, nec ab Augusto eam laudem ac commendationem meruere, quam & promeruit & consecutus est Theodoritus. Hunc enim nominatim Imperator & absolutum & laudatum a Synodo œcumenica fuisse pronuntiavit in edicto, quod in gratiam Flaviani post Concilium emisit. Et ipse Leo eximiam ad eum dedit epistolam, cujus apex fere nullus est, qui fidem ejus susceptosque pro fide & Ecclesia labores non commendet, atque eum ab invincibili veritate & a Spiritu sancto omnis circa fidem suspicionis immunem factum non afferat: quod de ceteris numquam ab alterutro scriptum est. Leonis epistola inter ceteras obvia est. Edictum vero Valentiniani Imperatoris, quo infirmat & in irritum mittit constitutionem Theodosii, & approbat decretum Synodi in gratiam Flaviani, Eusebii & Theodoriti Episcoporum, ita se habet: *Aboleatur illa constitutio, quæ per obreptionem sceleratorum, post obitum sanctæ recordationis Flaviani adversus eum ipsum sancita cognoscitur: & in universum cessent, quæ originem ex injuria traxerunt; nec iniqua sententia quicquam vel Eusebio, vel* THEODORITO *religiosissimis Episcopis noceat, quos idem statutum continet: quia per constitutionem Episcopi condemnari nequeunt, quos ob fidei custodiam synodale decretum ornavit*. Hanc constitutionem exscribere maluimus ex versione Joannis Leunclavii, quam interseruit suis Notis ad Novellas tum primum publicatas in calce libri ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ JURIS ROMANI Basileæ ed. A. D. 1575. quia Græcæ fidei magis respondet, quam ea, quæ inter acta Calchedonensia, parte 3. legitur; ubi hæc verba ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῇ τῆς πίστεως, *ob custodiam fidei*, non satis expresse reddita sunt, sive per scribarum oscitantiam, sive ex consilio, nescio: hoc scio caussam Theodoriti plurimum inde juvari; ut quæ caussæ Flaviani Christi Martyris, & Eusebii eorum, qui Eutychianam hæresim expugnarunt, antesignani, per Imperatorem in fidei custodia indivulse conjungatur. Ex quo id etiam elicitur, Theodoritum non ob eam tantummodo rationem esse restitutum, quod a Dioscoro in pseudo-synodo vi prædatoria exauctoratus fuerat; sed etiam quia ejus fides mire eluxerat, propter eam a Synodo œcumenica laudibus ornari meruerat, & *in ejus custodia* immotus numquam non fuerat atque inconcussus. Hæc pro tanti Præsulis defensione dicta sufficiant.

EDI-

EDITORUM ADNOTATIONES.

21 Id falsum ostendimus in memorata not. 18. ad Differt. I.

EDITORUM OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM X. QUESNELLI, de Caussa THEODORETI EPISCOPI CYRI.

1. Post principia in Observationibus ad præcedentes Dissertationes constituta facile erit expedire quæ ad Theodoreti caussam & appellationem pertinent. Hunc in latrocinio Ephesino depositum ad Leonem Pontificem appellasse negari non potest nisi ab eo, qui appellationes ad Romanam Sedem iniquo animo ferens, aperta de Theodoreti appellatione testimonia aliorsum distorquere nitatur. Manifesta sunt inter cetera hæc ipsius verba epist. 92. ad Leonem cap. 5. *Oro atque obtestor sanctitatem tuam, ut mihi rectum ac justum tribunal vestrum* ἐπικαλουμένῳ *appellanti opem ferat, jubeatque ad vos venire, & doctrinam meam apostolicis vestigiis inhærentem ostendere.* Inique depositus in pseudosynodo Ephesina hæresis nomine, appellat ad Leonem, ejusque tribunali se sistere appetit, ut de sua doctrina judicium feratur. Theodoreti appellatio ad Leonem statuitur.

2 Quesnellus, ut hanc appellationem extrudat, abutitur vulgata Latina versione, qua pro *appellanti* redditum fuit *invocanti*; hunc locum ita exponit, ac si Theodoretus his verbis non veram appellationem apud Leonem interposuerit, sed merum ipsius judicium postularit, num appellationi sit locus. Sed Græcum verbum ἐπικαλέομαι pro appellare ad judicem superiorem frequenter acceptum aliis exemplis ostendimus not. *6.* in eamdem epistolam col. *947.* Expectare quidem se affirmat Theodoretus Leonis sententiam, num appellationem susciperet. At ut suscipiat, orat & obtestatur, ac se paratum exhibet, si appellatio suscipiatur, ad judicium adeundum, & probandam suam fidem. Opem ejus, quam implorat, in eo sita est, ut suscepta appellatione, jubeat Romam accedere, ubi judicium de sua doctrina instituat. Hoc sensu scripsit etiam ad Renatum Romanæ Ecclesiæ Presbyterum epist. 11*6*. *Hac igitur de caussa tuam oro sanctitatem, ut persuadeas sanctissimo ac beatissimo Archiepiscopo, ut apostolica utatur auctoritate, & præcipiat ad vestrum convolare Concilium:* in quo de sua caussa judicium feratur. Hoc loco Concilium non totius Occidentis, sed Romanum intelligit, quod in ejusmodi gravioribus caussis convocari solebat, ut in Observationibus ad Dissertationem VII. de Flaviani caussa animadvertimus num. *6.* ita tamen ut in iisdem Synodis, & in his præsertim Orientalis Episcopi appellationibus jus & potior auctoritas Romano Episcopo primatus caussa competeret, ut ibidem probavimus num. 7. & seqq. Id manifestum fit ex laudata ad Renatum epist. 11*6*. ubi statim post illa *ad vestrum convolare Concilium* hæc ratio additur, quæ solius Romanæ Sedis propria, pontificium primatum, ac primatus prærogativam indigitat. *Habet enim sanctissima illa Sedes Ecclesiarum, quæ in toto sunt orbe, principatum multis nominibus: atque ante hæc omnia, quod ab hæretica labe immunis mansit, nec ullus contraria sentiens in ea sedit, apostolicam gratiam integram conservavit.* Dein Theodoretus subdit: *Quæ a vobis fuerint judicata, in iis, qualiacumque erunt, judicii vestri æquitati confidentes acquiescemus, & rogamus ut judicium ex scriptis constituatis.* Hæc verba a Quesnello prætermissa omnes ejus cavillationes retundunt. Hinc enim patet, non imploratum dumtaxat Leonis patrocinium, sed per appellationem quæsitum fuisse verum judicium. Cumque hujus judicii jus & ratio in principatum seu primatum pontificium referatur, ac in alias prærogativas Romanæ Sedis atque ipsius Pontificis peculiares, nec alii Episcopo Romanæ Synodi communes; jam evidens fit

Quesnelli explicatio rejecta.

Cur Theodoretus nominarit Concilium.

hanc Theodoreti appellationem ad Romanum Pontificem per se se fuisse directam, nec Romanum Concilium fuisse nominatum nisi ea de caussa, quam in Flaviani negotio explicavimus.

Cur scripserit ad alios Episcopos. 3. Hinc porro nihil mirum, si idem Theodoretus ad Episcopum Florentium, seu etiam ad alios Romanæ Synodi Antistites circularem epistolam dedit, ut P. Garnerius conjecit Dissert. II. in epist. 117. Nihil pariter movere debet, si epist. 119. ad Anatolium Patricium Constantinopolim missa eum rogavit, apud Imperatorem intercederet, ut sibi liceret *ad Occidentem accedere, & ab illis Deo dilectissimis & sanctissimis Episcopis judicari*. Romanæ Synodi Episcopos intelligit. His autem jus nullum erat in caussa appellationis Orientalis Episcopi nisi cum Romano Pontifice. Huic autem etiam sine aliis Episcopis ob primatum jus ejusmodi negari non potest. Recole Observ. in Dissert. V. part. I. c. 7. & Observ. in Dissert. VIII. num. 10. Cum porro hoc jus pro eorum temporum consuetudine non soleret a Pontificibus exerceri nisi in Romana Synodo, in qua alii Occidentales urbicariæ diœcesis Episcopi, & qui etiam aliunde Romæ invenirentur, conveniebant; hinc Concilii & Episcoporum ejusmodi apud Theodoretum occurrit mentio, & ad hos etiam litteræ: quæ tamen pontificium personale jus nec restringunt, nec excludunt. Ex his autem cum certa fiat Theodoreti ad Leonem appellatio; certum pariter fit pontificium appellationis jus hujus quoque Orientalis & doctissimi Episcopi exemplo maxime comprobari.

Jus pontificium confirmatur.

Leo quidem judicavit de Theodoreti caussa. 4. Quid porro his Theodoreti litteris susceptis S. Pontifex egerit, nunc explicandum est. *Judicium Apostolicæ Sedis* Leo commemorat epist. 120. c. 5. *Benedictus Deus noster*, inquit, *cujus invincibilis veritas ab omni hæreseos macula mundum te secundum Apostolicæ Sedis judicium demonstravit*. Hoc judicio eum suæ sedi restitutum tradiderunt judices in Concilio Calchedonensi act. I. *Ingrediatur & reverendissimus Episcopus Theodoretus, ut sit particeps Synodi, quia & restituit ei Episcopatum sanctissimus Archiepiscopus Leo*. Cumque de eodem actum fuisset act. 8. in qua nonnulli de fide ipsius dubitationem injecerant; postquam is fidem suam probaturus anathema dixisset Nestorio, judices rogarunt Patres sententiam pro Theodoreto, *ut Ecclesiam suam reciperet, sicut & sanctissimus Leo Archiepiscopus judicavit*. Quibus illi concinentes dixere: *Theodoretus dignus est sede .... Post Deum Leo judicavit*. De judicio itaque Leonis dubitari nequit: & hoc quidem judicium Leoni tributum a judicibus & Patribus in Concilio Calchedonensi, appellationem quoque ad eumdem directam confirmat.

t. 4. Concil. Ven. edit. col. 874.

Ibid. col.

Quesnelli effugium. 5. Quesnellus hocce Leonis judicium, quod non merum ordinem, sed substantiam attingit, extenuaturus contendit num. 4. S. Pontificem nullum habuisse examen, sententiam nullam de Theodoreti caussa protulisse; sed cum irrita jam per se se essent pseudo-ephesina gesta, quibus is depositus fuerat, eidem uti Cyrensi actuali Episcopo communione non interrupta fuisse conjunctum, *ejusque litteris rescripsisse, nec standum esse judicatis, nec expectandum ei esse aliud judicium, ut Ecclesiam suam solito more gubernaret*. In his autem apostolicæ communionis litteris *Apostolicæ Sedis judicium* late dictum collocandum Quesnellus existimat.

Ab ipso Tillemontio explosum. 6. Hanc tamen sententiam ipse Tillemontius Quesnelli ceteroquin æstimator & in plerisque etiam sectator refellendam putavit not. 12. in Theodoreti vitam. Probabile quidem censet, S. Leonem acceptis Theodoreti litteris ejusque nuntiis (si modo Romam potuerunt accedere) aliove documento ejus subscriptione signato, quo anathema expresse dicebat Nestorio, ac dogmaticam ipsius Pontificis ad Flavianum epistolam subscripserat, caussam ejus satis claram deprehendisse, ut eum sine Romanæ Synodi convocatione judicaret ac declararet innocentem. Unicum Leonis præjudicium contra latrocinii Ephesini gesta ad ea, quæ hac de re tradita sunt, non videtur sufficere. *Judicii* enim vox, qua Leo & Concilium Calchedonense in recitatis verbis utuntur, & restitutio Episcopatus Leonis auctoritati tributa, aliquid peculiare de Theodoreto significant. Præjudicium generale de irritis pseudo-ephesinis gestis nihil præcipuum pro Theodoreto adstruunt magis, quam pro Sabiniano & Iba, qui iisdem gestis æque depositi fuerant. Nihilo tamen minus cum de his duobus Episcopis restituendis in

eodem

eodem Calchedonensi actum fuit; nec judices, nec Patres, nec Legati Pontificis hos eo præjudicio a Leone restitutos, nec de iis Leonem judicasse dixerunt. Cum ergo id de solo Theodoreto pronuntiatum fuerit, ratio tantum habita non fuit ejus judicii Leonis, quo memorata gesta irrita declaravit; sed peculiare & expressum de Theodoreto judicium Pontificis exstitisse dicendum est. Hactenus ex Tillemontio argumentati sumus.

7. Num S. Pontifex hac de caussa coegerit Synodum, quæ saltem ex Romæ præsentibus Episcopis facile congregari poterat, nec affirmari, nec negari potest. Manifestæ quidem de ejus fide probationes multum examen non requirebant: nec ad verum & legitimum de appellatione ejus judicium, cujus vim ab apostolica auctoritate ac primatu pendere jam ostendimus, Synodi convocatione opus erat. Ceterum appellationis hujus notitia cum idoneis de Theodoreti fide documentis Romam serius videtur pervenisse, nimirum postea quam Paschasinus & Bonifacius Legati ad Synodum jam indictam transmeaverant. Hinc post horum profectionem Leonis judicium de Theodoreto latum fuit, eumque idcirco in communionem se se recepisse S. Pontifex ad eosdem Legatos scripsit: quod non oportuisset per litteras eisdem significare, si ipsis nondum profectis & Romæ præsentibus hoc judicium fecisset. Ita vero illi Legati act. 8. *Sanctissimum & venerabilem Episcopum Theodoretum sanctissimus & beatissimus universæ Ecclesiæ Episcopus urbis Romæ Leo dudum* (Græce πάλαι, quod vel de tempore etiam proximo dictum apparet ex epist. 22. S. Flaviani) *in communione suscepit ita, sicut litteræ ab eo ad nostram humilitatem directæ testantur*.

Tempus judicii adstruitur.

tom. 4. Conc. col. 1526.

Vid. not. 17. in ep. 22. t. 1. col. 756.

8. Quanta cum cautione S. Pontifex eos in communionem reciperet, qui aliqua hæreseos suspicione laborabant, palam fit ex cautionibus, quas exegit, antequam Anatolio Constantinopolitano communionem concederet. Theodoretum Nestorio olim favisse, & S. Cyrilli anathematismos impugnasse notissimum erat. Hoc nomine in Ephesino Concilio depositus fuit. Hinc ejus depositio non injusta videri poterat, quamdiu Theodoreti fides certis documentis & legitimo judicio explorata non fieret. S. Leo ne severior in eos, qui in Eutychianæ hæresis suspicionem inciderant, mitior & facilior videretur erga illos, qui Nestorianismi notabantur, non poterat Theodoreto communionem impertiri, nisi ejus fidem ac doctrinam ad examen revocans, eum non minus Nestorianæ quam Eutychianæ hæresi inimicum exploratis documentis agnosceret. Cum vero hæc documenta post Legatorum profectionem Leoni tradita, rectam Theodoreti fidem satis per se manifestam facerent; Synodi autem generalis jam indicti tempus urgeret, ad quem Theodoretus quoque ex imperiali sanctione debebat accedere; eum Romam evocandum, uti petierat, S. Pontifex nequaquam credidit; sed ipsum innocentem & injuste depositum judicans, uti verum Cyrensem Episcopum apostolica communione donavit, Legatisque suis hac de re scribens, eumdem & ab ipsis, & in Concilio pariter suscipiendum edixit. Hinc statim prima actione susceptus est, quia *restituit ei Episcopatum sanctissimus Archiepiscopus Leo*: quod ex laudatis litteris ad Legatos, vel ex aliis ad ipsum Theodoretum privatim antea communicatis innotescere potuit.

Leonis judicium iterum comprobatur.

9. Quod si nihilominus de ipso actum est act. 8. id duplici, ut videtur, de caussa factum fuit. Primo quia satisfaciendum erat iis, qui de ejus fide ambigebant, eidemque Nestorianismum impegerant. Nonne de ipsa dogmatica Leonis epistola 28. ad Flavianum in eadem Synodo actum fuit act. 2. & 4. ut instruerentur & ad sanam doctrinam adducerentur ii, qui dubitabant? Cui quidem bono si hoc examen sine ullo apostolicæ auctoritatis præjudicio licuit, ut Leo professus est in eadem epist. 120. ad Theodoretum cap. 1. in quam vide adnot. 14.; nullo pariter apostolicæ auctoritatis præjudicio licere potuit examen de Theodoreti fide, quo id unum spectatum fuit, ut iis satisfieret, qui de ea ambigentes, aliquid forsitan Leoni subreptum putabant. Sicut autem quoad dogmaticam Leonis epistolam rectum ejus sensum edoctis qui ob Latinæ linguæ imperitiam eam minus recte intelligebant, *ad majorem Dei gloriam profecit finis examinis* (ut laudato loco S. Pontifex tradit,) *dum quæ fides prius docuerat* per Leonem, *hæc postea examinatio confirmavit*; ita novum examen de Theodoreto in melius cessit, quippe quem in Synodo aperte anathematizantem Nesto-

Cur in Synodo Calched. de Theodoreto actum post Leonis judicium. Prima ratio.

Nestorium simul & Eutychen, *invincibilis veritas ab omni hæreseos macula mundum*, *secundum Apostolicæ Sedis judicium*, demonstravit: ac proinde ille suæ sedi restitutus fuit secundum Leonis judicium, cui nihil subreptum omnes noverunt. *Theodoretus dignus est sua sede .... Post Deum Leo judicavit*. Examen Concilii, quod ad unanimitatem judicii Patrum cum pontificio tendit, ut capiti membra cohæreant, quis reprobet? quis capiti injuriosum, & non potius obsequentissimum existimet? Quis porro hinc cum Quesnello somnietur, *Calchedonensem Synodum Theodoreti negotium non aliter pertractasse*, *quam si ad aliud jam tribunal non esset delatum?* Non ne ex dictis potius sequitur, tantam in eadem Synodo pontificii judicii habitam fuisse rationem, ut Theodoretus initio statim ob Leonis judicium fuerit receptus, dein vero actione de eo ad revincendos tantum ejus adversarios inducta, idem judicium synodalis sententiæ ratio & regula exstiterit?

Alia ratio.

10. Secunda vero caussa, quam nos allaturos recepimus, Quesnellianum commentum multo magis evertet. Hæc generalis Synodus ab Imperatore indicta fuerat eo præsertim consilio, ut Episcopi in latrocinio Ephesino depositi, ac in exilium pulsi, *per approbationem Synodi atque sententiam omnium Episcoporum convenientium Episcopatum & Ecclesias proprias reciperent:* quemadmodum ad ipsum Leonem scripsit Pulcheria Augusta epist. 77. S. Pontifex benemerentissimorum Augustorum consilio annuens jam Legatos ad Synodum destinaverat, litterasque ad eamdem Synodum dederat, in quibus eos Episcopos restituendos præscripserat. Lege epist. 93. c. 3. His igitur in circumstantiis, acceptis Theodoreti documentis, etsi Leo de ipsius caussa ad Apostolicam Sedem per appellationem delata judicium ferens, eumque in communionem recipiens, ipsum, ut vidimus, sedi suæ restituerit restitutione juris; actualis tamen restitutio perficienda restabat, quæ cum Synodo jam commissa videri posset, ea secundum apostolicum judicium ab ipsis Leonis Legatis atque a cuncto Concilio decreta fuit. Vide actionem VIII. Quare Synodus Calchedonensis in hac de Theodoreto actione Leonis judicium secuta, commissam sibi quodammodo actualem illius restitutionem decrevit. Quod si ex his Theodoreti negotium ab eadem Synodo non aliter quam ex Leonis judicio definitum fuit; perperam igitur Quesnellus hujus judicii nullam rationem a Concilio habitam præferre ausus est.

PAS-

PASCHASII QUESNELLI DISSERTATIO UNDECIMA, DE SUPPOSITIONE EPISTOLÆ

ad Germaniarum, & Galliarum Episcopos, de Privilegio Chorepiscoporum, sive Presbyterorum,

Leonis Papæ I. nomine confictæ, quæ est in prioribus editionibus LXXXVIII.

I. ...pistola ...o aliis ...cepta, ...o aliis ...pudiata.

Pistolæ octuagesimæ octavæ sancti Leonis, ut in omnibus hactenus editionibus habetur, suppositionem demonstrare, atque id operosius exequi, erit qui credat otiosi hominis negotium esse: cum eruditorum maxima pars fetum hunc Leoni modo abjudicet. Partium nihilominus mearum esse existimavi rem denuo ad examen vocare atque discutere: tum ne cui temere videar epistolam illam ex genuinarum numero sustulisse: tum quia revera plures sunt, iique maximi nominis etiam hac ætate scriptores, quibus visum non est epistolam hanc inter adulterina numerari debere. Tales sunt Franciscus Hallerius & Ludovicus Cellotius in suo uterque opere de Ecclesiastica Hierarchia, Petrus Aurelius adversus Sirmondum scribens, Dionysius Petavius in notis ad S. Epiphanium, Petrus de Marca de Concordia Sacerdotii & Imperii lib. 2. cap. 13. & alii nonnulli. Eam e contrario ut spuriam rejiciunt non modo ex heterodoxis David Blondellus in suo pseudo-Isidoro vapulante; sed & Joannes Morinus Oratorii Presbyter, & Jacobus Sirmondus S. J. uterque toti orbi eruditione sua conspicuus.

...on est ...n anti...uis Codd. MSS.

Primum suppositionis κριτήριον est quod hæc epistola in antiquissimis quibusque manuscriptis codicibus non comparet, sed tantum in recentioribus quibusdam post Isidorianæ collectionis tempora exaratis: quod argumento est ex hujus sinu assumtam esse: alioquin fieri vix ac ne vix quidem posset, ut tam celebris epistola, tanti Pontificis, in re tam gravis momenti, ad omnes Ecclesias Galliarum & Germaniarum scripta, tam consono codicum antiquorum silentio sepulta jacuisset: præsertim cum plura exemplaria ab utriusque regionis illius Episcopis haud dubie descripta fuissent.

Apud antiquos scriptores nulla mentio epistolæ.

2. Nullus est scriptorum antiquorum, qui vel hujus epistolæ apicem referat: quod etsi de familiaribus, ut vocant, epistolis mirum non esset, prorsus tamen insolens de his, quas Decretales appellant, quibus multa disciplinæ ecclesiasticæ capita universum Ecclesiæ statum ac regimen attinentia continentur. Nullus etiam seu canonum, seu pontificiorum decretorum Collector suis eam collectionibus inseruit: eos dico, qui ante Isidorum Mercatorem, seu ante nonum sæculum floruerunt. 1 Hic enim 1
inter Leonis epistolas eam, de qua agimus, edidit, vel fraudem ipse passus, vel aliis facturus. Apud eum tamen non talis reperitur qualis postmodum ab aliis edita est: quippe quam auctiorem exhibet 2 ingenti 2
panno, qui in vulg. edit. insertus est 87. (*nunc* 12.) Leonis epistolæ, quæ est ad Africanos Mauritaniæ Cæsariensis Episcopos: ex quibus ita sibi assutis, ut humano capiti cervix equina, monstrum quoddam epistolæ informe ac ridiculum exsurgit.

Stylus a Leonino discrepat.

3. Stylus a Leonino prorsus abhorret, nihilque habet quod nitori hujus vel minime affine sit. Ipsæ etiam epistolæ angustiæ infantiam scriptoris arguunt. In re enim tanti momenti prolixiora scripta suisque omnibus absoluta numeris misisset Leo noster, quem sua numquam facundia in hujusmodi negotiis deseruit.

Titulus fraudem prodit.

4. Titulus ipse panni hujus suppositionem prodit.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 In puris Isidori codicibus, qualis est Vat. 630. hæc epistola non invenitur: ac propterea Isidoro tribui nequit. Solum præter collectiones Leoninas XI. XX. XXI. XXII. XXIII. & XXIV. invenitur in *Additamentis* collectionis Isidorianæ exhibitis in MSS. collectionis XIII. ad quam pertinet codex Vat. 1340. Hanc collectionem XII. Merlinus edidit: Quesnellus vero, qui Isidorianæ editionis nomine Merlinianam significat, hanc epistolam Isidoro adscribens, *Additamenta* ab Isidoro non distinxit.

2 Hic pannus, qui complectitur extremam partem capitis noni, & tria reliqua capitula genuinæ Leonis epistolæ 12. ad Episcopos Mauros, subjectus est suppositititiæ epistolæ de Chorepiscopis in solis MSS. collectionis XII. inter Additamenta Isidoriana, quæ Isidoro tribui non debent.

prodit. *Leo*, inquit, *Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ Sedis Episcopus*, *universis Germaniarum & Galliarum Episcopis salutem*. At vero numquam se Leo, *Romanæ Ecclesiæ Episcopum*, sed *Romæ*, vel *Romanæ Urbis*, vel *catholicæ Ecclesiæ Urbis Romæ*: etsi aliter interpolatæ editiones præ se ferant. Numquam item se *Apostolicæ Sedis Episcopum* in ullis editionibus inscripsit. Numquam denique vel Germaniæ Episcopis scripsit, vel eos cum Gallicanis conjunxit: qui nexus ætatem Caroli Magni sapit, aut posteriorem. Utriusque enim nationis istius simul conjungendæ usus ante secundam Regum nostrorum Dynastiam numquam invaluit: cœpit autem tunc primum cum a Francorum Regibus administratum est Imperium.

Prima epistolæ verba Leone indigna.

5. Imperitiam impostoris & scripti novitatem arguunt prima ejus verba, quibus cum Synodum Romæ habitam describit, *Synodum* appellat *Episcoporum*, *sive ceterorum consacerdotum*, *Christique fidelium coadunatum* . . . Primum enim quis laicam plebem tunc Romæ admissam credat in Concilium de ecclesiasticis rebus ordinandis decernendisque congregatum? Deinde cum *ceterorum consacerdotum* nomine Presbyteros proculdubio intelligat ab Episcopis distinctos, latuit scriptorem Sacerdotis nomen Presbyteris tribui non solere nisi ab auctoribus Leone junioribus, illudque per prima Ecclesiæ sæcula Episcopis fuisse reservatum. Si quando autem concessum Presbyteris, numquam tamen sine hujusmodi additamento, *secundi ordinis*, *secundi loci*, *secundi gradus* &c. Denique fœdum hunc solecismum *Synodum adunatum* quis non videat numquam ab eo scriptore admissum, cui nativa fuerit Latina lingua? Illum enim in Typographorum oscitantiam refundere non sinunt antiqua omnia exemplaria seu MSS. seu edita Canisii, Merlini, Sicardi, Crabbi, Lovaniense ac etiam Romanum tom. I. epistolarum pontificiarum: eadem quippe lectio hæc illis omnibus communis est.

Ex particularium Synodorum citatione rejicitur. *V. Dissert. xii. de Codice antiquo Eccl. Romanæ.* 3

6. Numquam a Romanis Pontificibus Leoni vel æqualibus vel anterioribus alios canones citatos legimus præter Nicænos, vel Sardicenses pro Nicænis habitos. Innocentius I. expressis verbis ait alios recipiendos non esse, ut alibi notavimus: nec particularium Synodorum decreta, etsi aliquæ illarum Synodorum 3 in codicem Romanum jam essent relatæ, ante Calchedonensem Synodum apud plerasque occidentalium partium Ecclesias in auctoritatem recepta sunt. Quamobrem recentiorem Leone scriptorem ostendit Neocæsariensium canonum quasi tota jam Ecclesia receptorum auctoritas adducta: numquam enim S. Leoni alios canones a Nicænis laudare contigit.

Ex usu Dionysianæ canonum versionis.

7. Neocæsariensis Canon XIII. in hac epistola citatus, non ex antiqua versione, quæ Romæ tunc in usu erat, sumtus est, sed ex Dionysiana translatione, quam Leone longe posteriorem esse nemo nescit. Quod enim in ea legitur, *ad exemplum & formam septuaginta*, *Chorepiscopos esse* institutos, verba sunt Dionysii, cujus versio ex aliis etiam locis deprehenditur.

Ex Rhabani silentio. * *Prodiit nuper ex MSS. Codd. Regis Christ. opera Steph. Baluzii post. lib. I. Petri Marcæ de Concord. Sacerd. & Imp.*

8. Ex Rhabani Mauri libro *, quem de Chorepiscopis scripsit ad Drogonem Metensem Episcopum, patet nondum ejus tempore innotuisse epistolam Leonis nomine scriptam adversus Chorepiscopos. Numquam enim ille Chorepiscoporum caussam defendendam suscepisset, si eorum condemnationem legisset a Sede Apostolica profectam, tantique Pontificis epistolam habuisset præ manibus: quæ certe virum tam eruditum atque in Germania, quo missa dicitur epistola, versantem non fugisset. Aut cum eam non posset dissimulare, saltem ad sensum commodum trahere & explicare conatus esset tanti momenti auctoritatem: sicut decretum Gelasii PP. I. nec non & Conciliorum Ancyrani atque Antiocheni canones explicare curavit, ne caussæ, quam propugnabat, obesse viderentur. Denique, si omnium manibus versata tunc esset epistola, qua fronte hæc verba scripsisset: *Unde miror*, inquit, *quomodo isti*, *qui hanc contentionem movent*, *ordinem Chorepiscoporum tantum despiciant*, *ut pene eis nihil amplius dignitate Presbyterorum tribuant: cum hoc nec novorum*, *nec antiquorum*, *nec etiam ipsis Apostolorum dogmatibus consuetudinibusque conveniat; sed in sensu simul & dogmate dissentiat*. Quam facile erat Rhabanum falsi convincere ex S. Leonis epistola, si in rerum natura tunc exstitisset, atque ostendere, non modo a Leone antiquissimo Urbis Præsule *pene nihil amplius dignitate Presbyterorum Chorepiscopis tribui*; sed nihil omnino amplius his quam illis dari: cum & eamdem utrosque formam gestare, eosdemque esse Chorepiscopos ac Presbyteros ex canonibus Neocæsariensibus, aliorumque Patrum decretis afferat auctor epistolæ, Leonis nomine personatus.

Nihil est aliud, nisi can. 7. Hispalensis 2. Concilii.

9. Epistola illa nihil aliud est, quam Canon septimus Concilii Hispalensis II. verbum e verbo translatus, uti jam monuerunt Blondellus & Morinus. Cui canoni, ut epistolæ imaginem indueret, præfixit impostor exordium insulsum prorsus & inconditum, non modo Leone, tam eloquente scilicet Pontifice, sed & quovis cordato viro indignum. Et ne quicquam pigmentorum suorum

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Codicem canonum intelligit, quem tomo III. edemus, & Romanam collectionem non esse probabimus. Similiter num. 7. sequenti cum *antiquam versionem* canonis Neocæsariensis nominat, ejusdem codicis & collectionis versionem indicat, quam cum Romanam collectionem credat, *Romæ tunc in usu fuisse* pronuntiat.

rum fabulæ deeſſet, ſubjunxerat conſarcinator ille ad calcem 4 pannum neſcio quem,
4 qui nunc etiamnum legitur huic fragmento annexus in Merliniana Iſidori collectione: at pejori errore a recentiorum editionum operum S. Leonis procuratoribus in epiſtolam ejuſdem ad Africanos Epiſcopos (olim octuageſimam ſeptimam) rejectus eſt. Verum cum ſibi plerumque vix ſufficiat fraus
5 una, niſi alterius conſortio adjuvetur, 5 ex corruptela canonis quæſitus eſt impoſturæ color in epiſtola confingenda: cum enim de ſolis Presbyteris egerint Patres Hiſpalenſes, additum eſt ter in canone: *vel Chorepiſcopis:* quod & antiquis ac genuinis exemplaribus, ex quibus Garſias Loayſa Hiſpalenſe iſtud Concilium edidit, & ipſi canonis ſenſui contrarium eſt. De Chorepiſcopis quippe ne cogitabant quidem Synodi Patres; ſed de Presbyteris ſolis decernebant adverſus Agapium Cordubenſem quondam Epiſcopum, qui ad Synodum delatus eſt, eo quod frequenter Presbyteros delegaſſet, qui munia epiſcopalia, ordinationes videlicet, confirmationem, conſecrationemque Baſilicarum obirent: quæ omnia ſolos attinere Epiſcopos manifeſtum erat. Harum querelarum occaſione renovat Synodus antiqua canonum ſtatuta, quibus prohibentur Presbyteri ne ulla epiſcopalis juris miniſteria uſurpare audeant: at de Chorepiſcopis quoniam lis mota non erat, de his ne apex quidem habetur. Denique alterum adhuc interpolationis caput continent hæc poſtrema canonis verba: *Quæ omnia eis a Sede Apoſtolica prohibita eſſe noſcuntur:* quæ ſubdititia eſſe, Loayſana prodit editio. Adjecta porro ſunt vel ex marginali ſtudioſi alicujus annotatione commentitium epiſtolæ fragmentum cum canone conferentis, vel eo etiam conſilio, ut ex canonis interpolati auctoritate ſuffragium epiſtolæ conciliaretur. Et epiſtolam & canonem lectoris oculis ſubjicimus; ut alterum alteri ipſe componens, alieno exutus præjudicio judicium ferat.

EPISTOLA LXXXVIII.

De Privilegio Chorepiſcoporum ſive Presbyterorum.

Leo Romanæ Eccleſiæ & Apoſtolicæ Sedis Epiſcopus univerſis Germaniarum & Galliarum regionum Epiſcopis ſalutem.

„ CUm in Dei nomine in Romana Eccleſia Synodum Epiſcoporum, ſive ceterorum conſacerdotum Chriſtique fidelium 6 coadunatam habuiſſemus, 6
„ & de ordinationibus illicitis, ſuper quibus crebrior ad nos illarum partium cōmeantium ſermo pervenerat, atque de aliis neceſſariis eccleſiaſticis negotiis tractantes, ſacroſque canones relegentes, ſolerter egiſſemus, 7 7
„ a multis lacrymabili vultu relatum eſt nobis, quod quidam Germaniarum ac Galliarum urbium Epiſcopi frequenter Chorepiſcopos, qui juxta canones 8 Neocæſarienſes, ſive ſecundum aliorum decreta Patrum iidem ſunt, qui & Presbyteri, vel Presbyteros deſtinarent qui abſente Pontifice altaria erigerent, Baſilicaſque conſecrarent. Quod quidem non eſt mirū, id precepiſſe viros eccleſiaſticæ diſciplinæ ignaros, quod eſt canonicæ regulæ contrarium, & ſtatim a ſæculari militia in

CONCILII

Hiſpalenſis ſecundi, tempore Siſebuti Regis anno Chriſti DC. XIX. celebrati,

CANON VII.

Ex editione Garſiæ Loayſæ.

„ SEptimo examine relatum eſt nobis venerandiſſimum quondam Agapium Cordubenſis urbis Epiſcopum, frequenter Presbyteros *deſtinaſſe, qui abſente Pontifice altaria erigerent, Baſilicas conſecrarent. Quod quidem non eſt mirum, id præcepiſſe virum eccleſiaſticis diſciplinis ignarū, & ſtatim a ſæculari militia in ſacerdotale miniſterium delegatum. Ergo ne ultra talis a nobis licentia uſurpetur, „ ſacer-

Cap. 13. Damaſi in ep. ad Numidiæ Epiſcopos. 8

* *Recens & depravata editio habet,* Chorepiſcopos vel Presbyteros, qui tamen juxta canones unum ſunt.

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Confer not. 2.

5 Hic canon Synodi Hiſpalenſis II. duplici ratione vulgatus eſt, prius a Merlino ex manuſcripto collectionis XII. quæ non paucas arbitrarias emendationes & additiones aliquot in documentis recepit; dein a Loayſa ex puris codicibus collectionis Hiſpanicæ, qui eas emendationes & additiones ignorant. Lectiones, quas Queſnellus canonis margini affixit, prioris editionis ſunt, jureque additamentis vel emendationibus a ſincero canone alienis tribuendæ. Ex hoc eodem canone Hiſpalenſi aliquot ſententiæ inſertæ fuerunt etiam in pſeudo-epiſtola Damaſi ad Epiſcopos Numidiæ *de Chorepiſcopis*, quæ apud Iſidorum legitur, & a Queſnello in margine ipſius canonis citatur.

6 Vulgati cum quibuſdam codd. *coadunatum*. Ex MS. S. Crucis in Jeruſalem ſignato num. 237. emendavimus.

7 Idem cod. S. Crucis *a quibuſdam*.

8 Al. in duobus MSS. *Cæſarienſes*.

,, sacerdotale ministeriũ
,, delegatos, atque pro-
,, motos. Ergo ne ultra
,, talis a vobis licentia
,, usurpetur, communi
,, sententia statuendum
,, oportuit, scientes,
,, quia sicutChorepisco-
,, po, vel Presbytero il-
,, licita consecratio est
,, altaris, ita & con-
,, stitutio. In divinis e-
,, nim litteris, præci-
,, piente Domino, solus
,, Moses in tabernacu-
,, lo Dei erexit altare,
,, solus ipse unxit, qui
,, utique summusSacer-
,, dos Dei erat, sicut
,, scriptum est de eo:
,, *Moses & Aaron in*
,, *Sacerdotibus ejus*. I-
,, deoque id quod tantũ
,, facere principibusSa-
,, cerdotum jussum est,
,, quorum typum Mo-
,, ses & Aaron tenue-
,, runt, omnino decretũ
,, est utChorepiscopi vel
,, Presbyteri, qui filiorũ
,, Aaron gestant figurã,
,, arripere non præsu-
,, mant. Nam quamvis
,, cum Episcopis pluri-
,, ma illis ministeriorũ
,, communis sit dispen-
,, satio, quædam tamen
,, auctoritate veteris le-
,, gis, quædam novæ et-
,, iam ecclesiasticis re-
,, gulis sibi prohibita
9 ,, noverint, 9 sicut Pres-
,, byterorum & Diaco-
,, norum, aut virginũ
,, consecratio, sicut
,, constitutio altaris, ac
,, benedictio, vel un-
,, ctio. Siquidem nec e-
,, rigere eis altaria, nec
,, Ecclesias vel altaria
10 ,, 10 consecrare licet,
,, nec per impositiones
,, manuum fidelibus ba-
,, ptizandis, vel con-
,, versis ex hæresi Para-
,, cletumSpiritumSan-
,, ctum tradere, nec
,, Chrisma conficere,
,, necChrismate bapti-
,, zatorum frontes signa-
,, re, nec publice qui-
,, dem in Missa quem-

* al. ed. add. vel Chorepiscopo.

* al. ed. add. quædam tamen auctoritate veteris legis.

,, communi senten-
,, tia statuendum o-
,, portuit: scientes,
,, quia sicut Presby-
,, tero * illicita con-
,, secratio est alta-
,, ris, ita & consti-
,, tutio. In divinis
,, enim litteris præ-
,, cipiente Domino,
,, solus Moyses in
,, Tabernaculo Dei
,, erexit altare, so-
,, lus ipse unxit: u-
,, tique quia sum-
,, mus Sacerdos Dei
,, erat; sicut scri-
,, ptum est: *Moy-*
,, *ses & Aaron in*
,, *Sacerdotibus ejus*.
,, Ideoque id quod
,, tantum facere prin.
,, cipibusSacerdotum
,, jussum est, quorum
,, typum Moyses &
,, Aaron tenuerunt,
,, Presbyteri, qui
,, filiorum Aaron ge-
,, stant figuram, ar-
,, ripere non præ-
,, sumant. Nã quam-
,, vis cum Episco-
,, pis plurima il-
,, lis ministeriorum
,, communis sit dis-
,, pensatio *, quæ-
,, dam novellis &
,, ecclesiasticis regu-
,, lis sibi prohibita
,, noverint; sicut
,, Presbyterorum &
,, Diaconorum ac
,, virginum conse-
,, cratio; sicut al-
,, taris constitutio,
,, benedictio, vel un-
,, ctio. Si quidem
,, nec licere eis Ec-
,, clesiam vel altaria
,, consecrare, nec
,, per impositionem
,, manus fidelibus
,, baptizatis, vel con-
,, versis ex hęresi Pa-
,, racletumSpiritum
,, tradere, chrisma
,, conficere, nec chris-
,, mate baptizatorum
,, frontem signare;
,, sed nec publice
,, quidem in Missa
,, quemquam pœni-

,, quam pœnitentem
,, reconciliare, nec for-
,, matas cuilibet episto-
,, las mittere. Hæc e-
,, nim omnia illicita
,, sunt Chorepiscopis,
,, qui ad exemplum &
,, formã septuaginta di-
,, scipulorum esse no-
,, scuntur, vel Presby-
,, teris, qui eamdem ge-
,, stant 11 figurã: quo-
,, niam quamquã con-
,, secrationem habeant,
,, pontificatus tamen a-
,, picem non habent.
,, Quæ omnia solis de-
,, beri summis Pontifi-
,, cibus auctoritate ca-
,, nonum præcipitur,
,, ut per hoc & discre-
,, tio graduum, & di-
,, gnitatis fastigii sum-
,, mi Pontificis demon-
,, stretur. Sed neque co-
,, ram Episcopo licet
,, Presbyteris in bapti-
,, sterium introire, nec
,, præsente Antistite in-
,, fantem tingere, aut
,, signare, nec pœniten-
,, tem sine præceptione
,, Episcopi sui reconci-
,, liare, nec eo præsen-
,, te, nisi illo jubente,
,, Sacramentum Cor-
,, poris & Sanguinis
,, Christi conficere, nec
,, eo coram posito po-
,, pulum docere, vel be-
,, nedicere, aut salutare,
,, nec plebem utique
,, exhortari. "

,, tentium reconci-
,, liare, nec forma-
,, tas cuilibet episto-
,, las mittere. Hæc
,, enim omnia illici-
,, ta esse Presbyteris,
,, * quia pontifica-
,, tus apicem non ha-
,, bent, atque solis
,, deberi Episcopis,
,, auctoritate canonũ
,, præcipitur: ut per 11
,, hoc & discretio
,, graduum, & di-
,, gnitatis fastigium
,, summi Pontificis
,, demonstretur. Sed
,, neque coram Epi-
,, scopo licere Pres-
,, byteris in bapti-
,, sterium introire;
,, nec præsente An-
,, tistite infantem
,, tingere aut signa-
,, re; nec pœniten-
,, tes sine præcepto
,, Episcopi sui recon-
,, ciliare; nec eo
,, pręsenteSacramen-
,, tum Corporis &
,, Sanguinis Christi
,, conficere; nec eo
,, coram posito po-
,, pulum docere, vel
,, benedicere, aut
,, salutare, nec ple-
,, bem utique ex-
,, hortari *,

* al. ed. add. vel chorepiscopis.

* al. ed. add. Quæ omnia e a Sede Apostolica prohibita esse noscuntur.

Ovum ovo similius non est, quam epistola hæc canoni Hispalensi, si in Agapii locum Germaniarum & Galliarum Episcopos substituas, ac exordium excipias, quod ex epistola 4. vel 9. seu vera seu fictitia Agapeti PP. II. ad Germaniarum & Galliarum itidem Episcopos decerptum; vel potius quod utriusque artifex partim ex epistola S. Leonis ad Africanos transcripsit, partim de suo adjecit.

10. Argumentum erit suppositionis, quod non solum in Chorepiscopos detorquet Synodi verba, quæ solos Presbyteros coercebat, sed & plurimis Germaniarum & Galliarum Episcopis impingit, quod de uno Cordubensi Agapio scriptum erat a Concilii Patribus: nimirum illos fuisse viros ecclesiasticæ disciplinæ ignaros, & a sæculari mili-

Galliarum & Germaniarum Episcopos ignorantię notat.

EDITORUM ADNOTATIONES.

9 MS. S. Crucis *sicut est Presbyterorum & Diaconorum ac virginum consecratio*.
10 Idem cod. *consecrare permittimus*.

11 Editi *formam*. Duorum nostrorum exemplarium collect. XI. & XX. lectionem prætulimus.

militia in ſacerdotale miniſterium ſtatim translatos: quaſi vero hoc facile fidem apud quemquam inveniat de tot Epiſcopis, quod uni vel alteri forte contigit; nec hoc Gallicanarum Eccleſiarum ſtatui repugnet, quæ Leonis tempore ſeveriori etiam diſciplina utebantur, quam Romana Eccleſia.

x ſilen-o Gal-canarum ſynodo-um. 11. Si hæc epiſtola germanum eſt Leonis opus, qui factum ut in plurimis Synodis, quæ ab Epiſcopis Galliarum & Germaniarum adverſus Chorepiſcopos celebratæ ſunt, tanti Pontificis auctoritas in medium non ſit adducta? Cur de eadem ſilent Pontifices in ſuis decretis, & Imperatores in ſuis capitularibus, in quibus frequenter Chorepiſcoporum mentio occurrit: ut in Pariſienſi VI. & Meldenſi Synodis, in capitularibus Caroli Magni & Ludovici Pii Impp. & in epiſtola Nicolai PP. I. ad Rodulphum Bituricenſem Archiepiſcopum. Adulterinam profecto epiſtolam clamat tam conſonum horum omnium ſilentium: quos nec latuiſſe illa potuit, nec ignoraſſe quiſquam crediderit quantum roboris definitionibus ſuis adjecturi eſſent ex tanti tamque antiqui Pontificis auctoritate.

12. Sunt aliqua in ea epiſtola, quæ cum Eccleſiæ Romanæ conſuetudine conciliari non poſſunt. Cum enim decernit Presbyteris non licere *Epiſcopo coram poſito populum docere vel benedicere aut ſalutare, nec plebem utique exhortari*, ſupponit ea omnia, ſaltem abſente Epiſcopo, conceſſa fuiſſe Preſbyteris. At certum eſt decurrente quinto ſæculo neminem in Eccleſia Romana præter Epiſcopum Romanum doctoris ac concionatoris munus obiiſſe, atque in occidentalibus partibus epiſcopali dignitati iſtud muneris eſſe reſervatum, etiam in Galliis noſtris: cum anno ſubſequentis ſæculi vigeſimo nono cœperit hoc Presbyteris pro Eccleſiæ bono indulgeri auctoritate Vaſenſis Concilii ſeu II. ſeu III. Quid ſit etiam illud *populum benedicere* hoc loco, vix explicari poſſit.

Verum quid præ ceteris ſibi volunt iſta: *Sed neque coram Epiſcopo licet Presbyteris in baptiſterium introire, nec præſente Antiſtite infantem tingere, aut ſignare.*

Quod prima enimvero verba illa attinet; an non potius coram Epiſcopo & cum Epiſcopo jubebantur Presbyteri in baptiſterium introire, & ex officio baptizanti Epiſcopo adeſſe? Suſpicantur quidem aliqui *coram* hoc loco poni pro *ante*: ita ut verba epiſtolæ reducenda ſint ad ſenſum hujus canonis 53. apud Martinum Braccarenſem: *Non liceat Presbytero prius Epiſcopo introire in Baptiſterium; ſed cum Epiſcopo: niſi forte aut abſens fuerit, aut ægrotus.* Bene id quidem: & recte canoni & conſuetudini Hiſpanicæ Eccleſiæ ex alio ejuſdem Eccleſiæ canone & ritu lux petitur. Sed nihil tale de Eccleſia Romana uſpiam legitur. Et multo minus crediderim diſertiſſimum Pontificem Leonem, Romæ ſcribentem, Romanæque linguæ callentiſſimum, tam barbare eſſe abuſum voce *coram*, ut eam traxerit ad ſenſum prorſus alienum, & a nullo umquam auctore uſurpatum. Quod enim ea uſi ſint Hiſpani ex Barbarorum ſocietate & commercio multis tunc linguæ vitiis infecti circa annum *619.* quo Concilium II. Hiſpalenſe celebratum creditur, nemini erit mirabile; de Romanis nemini credibile. Quamobrem qui Damaſo Papæ epiſtolam aliam ſuppoſuit de eadem Chorepiſcoporum materia, hanc canonis Hiſpalenſis vocem *coram* mutavit in vocem *ante*: ne quid a Romano uſu vel ritu alienum Romano Pontifici affingere videretur.

Jam quod auctor epiſtolæ ſcribit: *Non licere Presbyteris* 12 *præſente Antiſtite infantem tingere aut ſignare*: quomodo intelligi 12
poſſit, neſcire me profiteor. Quod enim præſente Epiſcopo fieri prohibetur, ſubintelligitur licitum eſſe, abſente, vel annuente Epiſcopo. At abhorrebat hoc maxime ab uſu Eccleſiæ Romanæ, ut Presbyteris poteſtas fieret ſignandi baptizatos: quod vel ex uno Innocentii Papæ loco perſpicuum eſt. *Nam Presbyteris*, inquit, *ſeu extra Epiſcopum, ſeu præſente Epiſcopo baptizent, chriſmate baptizatos ungere licet, ſed quod ab Epiſcopo fuerit conſecratum: non tamen frontem ex eodem oleo ſignare, quod ſolis debetur Epiſcopis, cum tradunt Spiritum ſanctum.* *Ep. 1. Innocentii PP. ad Decentium cap. 3.* Immo hoc ipſum Presbyteris ſuperius prohibet epiſtola: *Nec eis licet ... chriſmate baptizatorum frontes ſignare.* Quoniam tamen eadem illa verba, quæ in epiſtola notamus, ſunt Concilii Hiſpalenſis etiam in emendatioribus codicibus, explicanda ſunt ut genuina. Quæ ut conciliari poſſint cum ſuperioribus, videntur mihi intelligenda de publica & ſolemni collatione baptiſmatis & Spiritus ſancti, quæ quotannis in feſto Paſchæ & Pentecoſtes celebrabatur, quamque vetat canon præſumi a Presbyteris, vel eis ab Epiſcopo committi coram ſe præſente celebranda.

Opponit Petrus de Marca: *Ultima clauſula canonis* EX AUCTORITATE APOSTOLICA SE ILLA DEFINIVISSE *teſtatur Synodus, Leonis reſcriptum ſignificando.* Petri Marcæ objectio. Non ita legitur in canone; ſed (quod etiam Marcæ magis favet) hoc modo: *Quæ omnia eis a Sede Apoſtolica prohibita eſſe noſcuntur.* Utrovis porro modo legatur: primo de Leone magis non intelligitur, quam de alio Pontifice. Deinde ſubdititia eſſe hæc verba ſuperius jam oſtendimus ex germana Garſiæ Loayſæ editione, canonique ipſi adjecta eſſe ut pſeudo-epiſtolæ auctoritas arceſſeretur. Denique

EDITORUM ADNOTATIONES.

12 Hac de re vide plura, ſi placet, apud P. Couſtantium not. c. in epiſt. 25. Innocentii I. ad Decentium tom. 1. epiſt. Rom. Pontif. col. 808.

nique Leonis nomen proculdubio prætermissum non esset, siquidem res, de qua mota controversia, tam expresso ipse ac solemni decreto definiisset.

Major forsan difficultas oritur ex Leonis PP. III. ac Synodorum Gallicanarum, nec non & Capitulorum auctoritate quæ Leonis epistolam vel citasse vel indicasse videntur, dum Chorepiscoporum caussam versarunt.

Leo 3. explicatur. Leonis III. ad Galliæ Episcopos responsum habetur in Capitularibus Caroli Magni & Ludovici Pii lib. 7. cap. 187. ubi rescripsisse legitur Pontifex, *sæpissime a prædecessoribus suis & a multis sanctis Episcopis atque synodalibus sanctionibus Chorepiscopos esse prohibitos atque damnatos; & ideo non esse necesse ventilare, sed definita tenere*. Eosdem reprimit capit. 328. & 329. ejusdem libri, & libri 6. cap. 119. Verum dum prædecessorum suorum, Leonisque I. decreta commemoravit Leo III. nequaquam epistolam, quam excutimus, præ oculis habuit: omnes enim ordinationes vel consecrationes a Chorepiscopis tentatas eam ob caussam in irritum mittit, asseritque nihil, *quod de episcopali ministerio præsumsere, esse peractum; sed quicquid ex his ab eis illicite erat præsumtum, omnia a canonice ordinatis Episcopis debere rite peragi, & in meliorem statum reformari ... quoniam quod non habuit quis eorum, dare non potuit. Nam Episcopi non erant: quia nec ad quamdam civitatis episcopalem sedem titulati erant, nec canonice a tribus Episcopis ordinati*. Geminam porro propositionem gemina Leonis nostri auctoritate confirmat ex ejus epistola ad Rusticum Narbonensem scripta, codicique Dionysiano inserta. Hanc quidem: Chorepiscopos non esse Episcopos, quia canonice non ordinati: ex his capitis I. verbis: *Unde*, inquit, *cum sæpe quæstio de male accepto honore nascatur, quis ambigat nequaquam esse tribuendum, quod non docetur fuisse collatum*? Alteram vero, quæ ex ista sequitur: omnia ab Episcopis canonice ordinatis debere rite peragi, ex capite 15. (nobis 14.) asserit, ubi hoc habetur: *Quia quod non ostenditur gestum, ratio non sinit ut videatur iteratum*. Hæc sunt, quæ Leonis tertii oculis obversabantur.

Parisiense Concilium VI. nec Meldense, nec Metense quicquam habent, quod notitiam hujus epistolæ vel minimum indicet. Neminem citat e Pontificibus Parisiense, quod in Capitul. lib. 5. cap. 168. transcriptum est. Meldense citat Innocentium, tamquam asserentem solis Episcopis inesse facultatem dandi Spiritum sanctum. Metense hæc habet cap. 5. *Et ut Basilicæ a Chorepiscopis consecratæ, ab Episcopis consecrentur, roboratum est: quia juxta decreta Damasi Papæ, Innocentii, & Leonis vacuum est atque inane, quicquid in summi Sacerdotii Chorepiscopi egerunt ministerio. Et quod ipsi iidem sint, qui & Presbyteri, sufficienter invenitur*. Ubi si attentius consideretur ad quid trium illorum Pontificum decreta laudet, intelligetur hoc uno afferri animo, ut irritum censeatur, si quid episcopalis muneris non ab Episcopis canonice consecratis tentatum fuisset: quod confirmat auctoritate Leonis, non secus ac in Capitularium lib. 7. cap. 328. & Innocentii, qui nihil prorsus de Chorepiscopis habet; & Damasi, cujus epistolam adulterinam censent eruditi.

Ex quibus manifestum est, id omne quod citatis locis habetur de Chorepiscopis, nihil ponderis addere epistolæ Leoni suppositæ. Verum etsi ab aliquot octavi vel noni sæculi Synodis citata revera esset ut a Leone scripta, mirum non esset sanctissimos Patres instaurandæ disciplinæ, non discernendis suppostitiis fetibus a genuinis, intentos, falso titulo in errorem esse inductos: quod & Aquisgranensi Concilio, & aliis nonnullis contigit, cum libros de Vita Contemplativa Prospero adjudicarunt, quos Juliani Pomerii esse hodie constat. Immo & apocrypha scripta citata invenimus a sacris Episcoporum Synodis, quæ tamen inter sinceros fetus numerare religio esset.

Antequam ab ista disquisitione manum referam, monebo mediam quamdam posse iniri viam inter utramque hanc opinionem; si nimirum dicatur nec Leonis I. epistolam esse, nec impostoris; 13 sed potius Leonis III. Hujus enim tempore gravissimæ adversus Chorepiscopos querelæ motæ sunt in Gallia & Germania, deque potestatis illorum limitibus acriter disputatum est. Quamobrem nutantibus hinc inde sententiis, rem ad Leonem III. tunc Romanum Pontificem referri placuit Episcopis. Ejus responsi summam superius ex Capitularibus retulimus; sed ipsæ ejus epistolæ de hoc negotio scriptæ ad nos usque non pervenerunt, quas tamen plurimas fuisse dubitandum non est: cum res & maximi esset momenti, & Ecclesias Galliæ Germaniæque inter se diu colliserit. Non absurde igitur quis possit existimare Leonis tertii esse hanc epistolam, vel epistolæ fragmentum. Conjecturæ fidem astruere videntur Ecclesiarum Galliæ & Germaniæ arctus per illam tempestatem nexus, utriusque regionis Legatio ad Leonem decreta, utriusque in Synodum conventus Ratisbonæ aliisque in locis ea de re habiti; in quibus Leonis decretum promulgatum est, atque synodali

Quid de ætate epistolæ possit conjici. 13

EDITORUM ADNOTATIONES.

13 Id nobis persuaderi nequit, cum a Pontificum Romanorum more alienum sit ex aliis documentis verba serviliter exscribere, & epistolas ita consarcinare, ut idoneo fine careant. Num si Leo III. voluisset decretum de Chorepiscopis condere, canonis Hispalensis verbis ita indigebat, ut quæ ibidem de presbyteris decernuntur, Chorepiscopis accommodaret solo brevi exordio præfixo, iisdemque sine ulla epistolæ clausula decretum ederet?

dali sanctione roboratum; Imperatorum denique de his cura ac sollicitudo, non semel, aut bis vel ter, sed sæpissime ut ait Capit. lib. 7. cap. 187. Denique cum ante Leonis hujus III. tempora ignota sit hæc epistola omnibus ecclesiasticis scriptoribus aut collectoribus Canonum ac Decretalium, argumento est vel hujus esse, vel huic potius esse affictam, quam Leoni I.

Leviculam difficultatem si quis moverit ex Gratiani decreto, ubi Leonis I. nomen præfixum legitur decerpto ex hac epistola decreto distinct. LXVIII. C. *Quamvis Chorepiscopis*: norunt omnes quam crassæ naris jure merito habeatur Gratianus in discernendis legitimis scriptis auctorum a spuriis. Attamen Gratiano imputanda non est Leonis primi inserta decretis mentio; sed novellis correctoribus, qui errorem hunc cum aliis innumeris ex epistolarum pontificiarum interpolatis editionibus hauserunt. Antiquiores enim Decreti editiones, Parisiensis an. 1531. Lugdunensis Hugonis a Porta an. 1548. & aliquot aliæ hæc tantummodo habent: *De his ita scribit Leo Episcopus omnibus Episcopis*.

Sed & Clarissimus Baluzius in Notis ad Gratianum observavit ad Dist. 64. cap. 3. *De abjectione*, Leoni primo in antiquis editionibus Decreti non tribui epistolam istam. In Regio, inquit, Gratiani lib. titulus istius capitis hic est: *De his ita scribit Leo omnibus Episcopis*. Sangermanensis addit: *& Presbyteris*. Antiquior Victorinus: *De his autem scribit Leo Episcopus omnibus Episcopis*. Recentior: *De his ita scribit beatus Leo Episcopus omnibus Episcopis & Presbyteris*. Antiqua editio Moguntina: *De his ita scribit Leo Episcopus omnibus Episcopis & Presbyteris*. Hæc, *& Presbyteris*, non exstant in veteri editione Veneta, neque in editionibus Democharis & Contii. Cetera similia sunt. Romana autem sic habet: *De his ita scribit Leo I. ad Episcopos Germaniæ & Galliæ epist. 86. alias* 88. Verba sunt Correctorum, non Gratiani, licet in contextu posita sint. In vetustissimo Codice MS. Bibliothecæ Regiæ, in quo Collectio Dionysii Exigui continetur, posita est ante collectionem istam hæc epistola Leonis cum ista inscriptione: *Epistola Leonis Papæ de privilegio Chorepiscoporum sive Presbyterorum ad universos Germaniæ & Europæ atque Galliæ Ecclesiarum Episcopos*. Huc usque Steph. Baluzius. Addo ego eadem, quæ antiqua illa Moguntina editio, habere Parisiensem anni 1531. & Lugdunensem Hug. a Porta 1548.

Nihil igitur obstat quominus Leoni tertio fetum hunc, qualiscumque est, adscribamus. Quæ conjectura si minus arridet, propter nimiam similitudinem, quam habet epistola cum Canone Hispalensi, ex qua plagiarii magis opus videtur, quam Pontificis Romani, prioribus argumentis inhærentes; hoc unum, quod instituto consilio satis est, asserimus, epistolam nec Leonis nostri esse, nec ei nisi putide admodum potuisse affingi.

PAS-

PASCHASII QUESNELLI
VARIÆ LECTIONES, NOTÆ, ET OBSERVATIONES
IN EPISTOLAS S. LEONIS MAGNI PAPÆ PRIMI,
ad calculos in subjectis adnotationibus revocatæ.

Tom. I. Col. 591.

AD EPISTOLAM I.
APUD QUESNELLUM VI.
Episcopo Aquilejensi.

I. QUo 1 tempore & ad quem data fuerit hæc epistola, nulla ratione, quæ certa sit, manifestum est. Conjecturis igitur nobis est agendum. Et tempus quidem quod attinet, ad nullum aliud potius referenda mihi videtur, quam ad 444. Nam cum testetur auctor libri *de Promissionibus & Prædictionibus dimidii temporis*, inter Prosperi Opera cap. *6.* eodem tempore, quo Manichæos subvertebat S. Leo apud Campaniam, Pelagianos quoque & maxime Julianum ibidem ab illo fuisse contritos; Manichæos autem subversos a Leone fuisse eodem illo anno constet ex ejus epistola 8. ad Episcopos Italiæ; vix dubium relinquitur, quin ad eam Pelagianorum cladem pertineat hæc epistola, ac proinde anno 444. scripta sit. Etsi enim jam ab anno 439. Pelagiani communionem Ecclesiæ subripere simulata erroris sui ejuratione tentarint, jam tamen aliquot annos in Episcopatu egisse Leonem oportet, cum hæc scripsit, siquidem testatur nonnulla disciplinæ ecclesiasticæ capita, sæpe a se fuisse decreta. Nec serius emissam esse crediderim epistolam, in qua significat non ita pridem detectam quadam ex parte esse Pelagianorum hypocrisim: *Nunc saltem*, inquit cap. 2. *posteaquam hypocrisis eorum ex quadam parte detegitur*. Jam enim ab anno 439. ut testatur Prosper, detegi cœperat a Leone hæreticorum istorum simulatio.

Quod si verum est editam fuisse hanc epistolam anno 444. certum est pariter eam ad Nicetam scriptam non esse, ejusque nomen fuisse per errorem huic epistolæ affixum ab imperito scriba, aliam Leonis epistolam ad Nicetam ob oculos habente. Enimvero ex epistola 129. (*nunc* 159.) a Leone nostro ad Nicetam scripta ann. 458. & epist. 14. (*nunc* 18.) ejusdem ad Januarium Aquilejensem quoque Episcopum, manifestum est an. 447. quo hæc ultima data est, Nicetam nondum ad urbis illius Episcopatum evectum fuisse. Nec hujus epistolæ, vel consularis, quam habet, notæ fides vacillat; cum & Dionysius Exiguus, qui scripsit paullo post Leonis obitum, & Cresconius, & antiqui Codd. MSS. eam ita notatam nobis repræsentent. E contra vero Nicetæ nomen in hac epistola, quam nunc tractamus, non exhibent antiqui codices aliquot excusi, ut Crabbi, Sicardi, Isidori, Coloniensis an. 1551. omnesque quotquot vidimus MSS. Barb. duo, Thuanei tres, Cantabrig. Cisterciens. & Trecopithœan. Autissiodorensis sancti Mariani, Herorallianus Isidori &c. qui habent tantum: *Ad Aquilejensem Episcopum*: exceptis Cisterciensi, & Isidoriano. In illo enim ita legitur: *Ad Metropolitanum Episcopum Provinciæ Venetiæ*: quod ad marginem priorum editionum adjectum reperitur; quasi alter esset titulus epistolæ encyclicæ a pari scriptæ; cum idem esset Aquilejensis Episcopus & Venetiæ Metropolitanus, qui in epistola sequenti hujus nomine dignitatis designatur: unde & nostræ opinioni suffragantur, quotquot excusi vel MSS. codices hunc eumdem titulum præ se ferunt. In editione Conciliorum Merlini seu Collectionis Isidorianæ, & in ejusdem codice MS. hæc pro titulo leguntur: *Item ejusdem ad eumdem*, scilicet Altinum Episcopum: qui titulus genuinus esse non potest; cum ad ejusdem Altini Episcopi relationem scriptam dicat Leo epistolam.

Ex dictis corrigendus nobis venit auctor Italiæ Sacræ, ubi de Aquilejensibus Episcopis

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Quoad tempus & nomen Episcopi Aquilejensis, cui hæc epistola data fuit, videsis Admonitionem eidem præmissam tom. I. §. V. col. 581. & seqq.

pis scribit, ipsaque Aquilejensis historia emendanda. Primum enim cum ille asserit Januarium successisse Nicetæ, eum, inquam, ad quem Leo scribit anno 447. quam manifeste hallucinatur, cum potius dicere debuerit Nicetam Januario fuisse subrogatum. Erroris pariter convincitur Aquilejensis historia, eamque secuti Baronius, Ughellus, & alii, cum ab iis Nicetas immediate post Chromatium numeratur. Chromatius enim, a quo Rufinus *signaculum fidei consecutum se* profitetur, ante an. 400. Episcopus fuit: proindeque inter hunc & Nicetam medius fuit, saltem unus Januarius. Immo Augustinum & Adelphum Aquilejenses pariter Episcopos inter Chromatium & Januarium collocat Palladius rerum Aquilejensium scriptor, teste H. de Noris Hist. Pelag. lib. 2. c. 12. Tertio, si conjectura nostra de epocha hujus epistolæ vana non est, non ad Nicetam, sed potius vel ad Januarium vel ad Adelphum datam esse necesse est. Januario inscriptam eam putat H. de Noris, & quidem missam anno 447. quo alia data legitur a Leone ad eumdem Januarium. Facile assentior quo ad Januarii personam: jam enim anno 444. sedisse eum in Cathedra Aquilejensi, innuere videntur prima verba epistolæ anno 447. datæ: *Vigorem fidei tuæ, quam* OLIM *noveramus:* quæ indicant eum jam ab aliquot annis Ecclesiam Aquilejensem rexisse, & aliquod habuisse litterarum cum Leone commercium. Nec temerarie forsan suspiceris Leonem, tunc in mente habuisse negotium illud circa Pelagianos, ex quo nata est Leoni occasio ad Aquilejensem Episcopum scribendi, vigoremque fidei ejus explorandi. Quæ conjectura nostram de anno datæ epistolæ opinionem confirmat, probatque potius circa ann. 444. scriptam esse, quam ann. 447. ut autumat Norisius. Probationem opinioni suæ arcessit ex similitudine epistolæ 14. (*nunc* 18.) ad Januarium cum epistola ad Septimium Altinum, & alteram alterius exemplum esse, & ad utrumque Episcopum a pari eodem tempore scriptam. Sed ex utriusque discrimine, quod in notis ad sequentem epistolam statuemus, conjecturæ huic robur omne detrahetur.

2. DAMNENT SUPERBI ERRORIS AUCTORES: 2 auditos scilicet, discussos, damnatos, tam in Conciliis Africanis & Orientalibus, quam in Romano judicio, & 3 in Ephesina Synodo œcumenica, errorisque sui damnatum sensum palam confitentes, propugnantes, disseminantes. Col. 591. lin. 2, 2, 3

3. DECRETA SYNODALIA. Africanæ in pri- Ibid. linea 6.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Aliquando etiam non auditus damnari potest.

2 Satis fuit Pelagium, qui errores libris insperserat, judicium non adire, ut jure damnaretur ab Innocentio I., unde *auditus & discussus* dici nequit. Immo cum errores ejus ex suis libris constarent, idem Pontifex eum haud arcessendum credidit ad judicium: quia, *si confidit*, inquit in epistola ad Aurelium & quatuor alios Episcopos Africæ, *novitque non nostra dignum esse damnatione quod dicat, aut jam hoc totum se refutasse, quod dixerat; non a nobis accersiri, sed ipse potius debet festinare, ut possit absolvi. Nam si adhuc taliter sentit, quando se nostro judicio quibusvis accitus litteris, cum sciat damnandum se esse, committet?* Idem Pelagius etsi Zosimo Innocentii successori fucum fecerit ea epistola ac fidei professione, quibus suos errores occultare studuit; postea tamen ab eodem Pontifice ejus errores edocto, licet absens, damnatus fuit: & similiter Cælestius, qui eumdem Pontificem *auditus* fefellerat, ab ipso anathemate percussus fuit, cum vocatus ad judicium, se se subduxit. Pelagii quidem professio fidei ita errores tegebat, ut catholicus videri potuerit; eidemque Augustino fucum fecisset, nisi eam ex erroribus ipsius aliunde cognitis ambiguam & dolosam diligentiori examine detexisset. Vide librum de peccato originali num. 20. Hinc licet Pelagius hujusmodi professione *erroris sui damnatum sensum palam confiteri, propugnare, ac disseminare* dici non posset; non potuit tamen Zosimi damnationem evitare, nec impedire quin idem Pontifex ejus condemnationem ab aliis per subscriptiones tractoriis litteris exigeret. Qui in ipsa Aquilejensi provincia Zosimi Tractoriæ eo nomine noluerunt subscribere, ne *absentes*, & *inauditos* damnarent, soli hæretici fuerunt eadem labe infecti, & hac de caussa damnati, ut videbimus in adnotatione sequenti. Confer libellum fidei in Append. tom. 10. Operum S. Augustini p. 113. B. C. D. quem ad Aquilejensem provinciam pertinere vidimus in Admonit. ad ep. 1. n. 26. tom. 1. pag. 587.

3 Cum S. Leo a Pelagianis, qui ad Ecclesiam redirent, apertas professiones exigi voluit, quibus & errores, & errorum auctores expresse & sine ullo fuco damnarent; allegans *decreta synodalia, quæ ad excisionem hujus hæreseos Apostolicæ Sedis confirmavit auctoritas*, decreta respexit Synodorum Africæ, quæ cum Zosimus confirmavit per celebrem Tractoriam toto orbe vulgatam, hæc quidem hæresis in universa Ecclesia excisa fuit: unde Prosper in Chronico ad an. 418. *Concilio*, inquit, *apud Carthaginem, habito ducentorum quatuordecim Episcoporum, ad Papam Zosimum SYNODALIA DECRETA perlata: quibus probatis per totum mundum hæresis Pelagiana damnata est*. Leo eodem sensu, quo Prosper coævus & sibi intimus, locutus est. Quid ergo Quesnellus hic Ephesinam Synodum ingerit, de qua S. Pontifex hac in re ne cogitavit quidem? Num indicare voluit, a nemine posse exigi ut vel errores, vel errorum auctores damnentur, nisi postquam generalis Concilii judicium accesserit? Nonne ante Ephesinum Concilium universa Ecclesia subscripsit Zosimi Tractoriæ, qua Pelagiani errores eorumque auctores anathemate plectebantur? Nonne hæ subscriptiones fuerunt ante eamdem Synodum præceptæ; & Julianus ceterique complices ejus subscribere detrectantes, non solum imperialibus legibus, sed & sacerdotalibus statutis depositi atque exauctorati ex omni Italia deturbati sunt, ut Marius Mercator in Commentario tradit?

primis Ecclesiæ Milevi & Carthagine pluries congregatæ. Quæ decreta primum a Pontificibus Romanis Innocentio, Zosimo, Bonifacio & Cælestino approbata sunt; deinde ab œcumenica Synodo Ephesina 4 irretractabili decreto firmata, una cum gestis a Cælestino Papa in eorumdem hæreticorum damnationem. Sic enim scribunt Patres in epistola synodali ad Cælestinum: *Ceterum ubi lecti sunt in sancta Synodo commentarii de depositione impiorum Pelagianorum Cælestii, Pelagii, Juliani, Perfidii, Flori, Marcellini, Orontii, & reliquorum eadem cum illis sentientium, judicavimus & nos solida & firma permanere debere, quæ a pietate tua sunt decreta, sumusque omnes ejusdem sententiæ*. Vide etiam canones 1. & 4. ejusdem Synodi.

Ibid. lin. 14. 4. UT IN QUACUMQUE PARTICULA DOGMATIS EXSECRANDI, QUAM A DAMNANDORUM (dogmatum) SOLIDITATE DISCREVERINT, Ita emendavimus hunc locum ex MSS. codd. Barb. duob. Trecopithœano, Thuaneis & Cantabr. & editione Nicolini, licet non omni mendo carerent posteriores codices. Sic antea lectum in editis: *Ut in quacumque particula dogmatis exsecrandi, qua se a damnatorum societate discreverint*, &c. Quo sensu? Nescio: quomodo enim quis se a damnatorum societate discernat per execrandum dogma? Porro dubium non est quin Semipelagianos hoc loco indicet S. Leo, quos iisdem ferme verbis depingit Auctor epistolæ ad Demetriadem cap. 11. ubi illos pariter Pelagianorum surculos esse docet, eorumdemque consilia callida, simulatam confessionem, unicam dogmatis Pelagiani portionem, quæ totum illius virus tegat, ab illis servatam commemorat.

Col. eadem c. 3. lin. 1. 5. AD SUBREPENDI FACILITATEM. Ita Barb. 2. Trecopith. & Thuaneus Cod. ed. Rom. 1591. & Nicolini, cum in vulg. ed. *ad tantam facilitatem* habeatur, & in tribus MSS. *ad subrepentem facilitatem:* quod & in editis aliquot legitur.

Col. 592. lin. 6. OMNIS ITAQUE BONORUM OPERUM DONATIO, DIVINA PRÆPARATIO EST: QUIA NON PRIUS QUISQUAM JUSTIFICATUR VIRTUTE, QUAM GRATIA, QUÆ UNICUIQUE &c. Hanc hujus loci lectionem, quam nobis exhibent edit. Rom. ad marg. & MSS. Cod. Barb. duo Cantabrig. Trecopith. & Thuanei tres, alteri prætulimus, quæ in vulg. edit. Isidoriana & MS. Vict. sic se habet: *Omnis itaque bonorum operum devotio, divina præparatio est: nec propria quisquam justificatur virtute, quoniam gratia unicuique* &c. prætulimus, inquam, quia verbis Apostoli, ex quibus argumentatur S. Leo, magis congruit. Edit. Canisii & Parif. an. 1568. habent ad marg. *divina operatio est*: quamcumque lectionem elegeris, nihil catholicæ doctrinæ interest, quam omnes continent; sed ea præsertim quam retinuimus, quamque S. Fulgentius lib. de Fide ad Petrum c. 35. iisdem verbis exprimit, ut fide firmissima tenendam. *Prædestinatio enim illa*, inquit, *gratuitæ donationis est præparatio qua nos Apostolus, ait, prædestinatos in adoptionem filiorum Dei per Jesum Christum in ipsum*. Eph. 1. Augustinum sequebatur Fulgentius: hæc enim ille L. de Præd. Sanct. c. 20. *Prædestinatio est gratiæ præparatio; gratia vero jam ipsa donatio*.

7. SALVARE QUOD PERIERAT. Ibidem lin. 17. Post hæc verba in omnibus editionibus, quas quidem vidi, in MS. cod. Vict. & altero insertus est pannus ex pluribus locis Enchiridii sancti Augustini consutus, capp. scilicet 45. 46. & 47. excepta prima panni particula, cujus fontem nondum retegere potui. Quoniam vero in MSS. pluribus, & longe melioris notæ codicibus pannum istum non invenimus, in tribus scilicet Thuaneis, Barb. duob. Cantabrig. ac Trecopithœano, expungendum putavimus a contextu epistolæ. Ne quis tamen illum subreptum sibi possit conqueri, eumdem hic repræsentamus. Sic igitur se habet.

„ Ideo etiam parvulos dicunt, si sine baptismo hinc de sæculo exierint, non posse damnari, neque reos in peccato Adæ teneri, sed ad regnum Dei, vel ad vitam æternam, sine ulla cunctatione venire, cum Apostolus dicat: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit:* Rom. 5. 1 propter quod & ipsi parvuli baptizantur.

„ Quamvis in illo uno possint intelligi plura peccata, si unum ipsum in sua quasi membra singula dividatur. *S. Aug. Ench. cap. 45.* Nam & superbia est illic, quia in sua homo potius esse quam in Dei potestate dilexit: & sacrilegium, quia Deo non credidit: & homicidium, quia se præcipitavit in mortem: & fornicatio spiritualis, quia integritas mentis humanæ serpentina suasione corrupta est: & furtum, quia prohibitus usurpatus est cibus: & avaritia, quia plus quam sufficere illi debuit, appetivit: & si quid aliud in hoc uno admisso diligenti consideratione poterit inveniri.

„ Parentum quoque peccatis parvulos obligari, non solum primorum hominum, *Ibidem cap. 46.* sed etiam suorum, de quibus ipsi nati sunt, non improbabiliter dicitur. Illa quippe sententia, *Reddam peccata patrum in filios*, Exod. 20. 5 tenet eos utique, antequam per regenerationem ad testamentum novum incipiant pertinere: quod testamentum prophetabatur, cum dicebatur per Ezechielem

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Quod *irretractabile* solum appellat œcumenicæ Ephesinæ Synodi decretum, ac si judicia Sedis Apostolicæ, nisi a generali Synodo firmentur, retractari queant, fusius refellimus Adnotat. 2. in epist. 120. tom. 1. col. 1219.

:zech.18. „ lem, non accepturos filios peccata patrum
:. & 20. „ suorum, nec ulterius futuram in Israel
:rem. 31. „ parabolam illam: *Patres manducaverunt* „ *uvam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt*. Ideo enim quisque renascitur, „ ut solvatur in eo quicquid peccati est, „ cum quo nascitur. Nam peccata, quæ „ male agendo postea committuntur, possunt & pœnitendo sanari, sicut etiam „ post baptismum fieri videmus. Ac per hoc „ non ob aliud est instituta regeneratio, „ nisi quia vitiosa est generatio, usque adeo „ ut etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat: *In iniquitatibus conceptus*
Ps.50. 5. „ *sum, & in peccatis mater mea in utero* „ *me aluit*. Neque hic dixit, In iniquitate, vel in peccato, cum hoc recte dici „ posset, sed iniquitates & peccata dicere „ maluit: quia & in illo uno, quod in omnes „ homines pertransivit, quodque tam magnum est, ut eo mutaretur & converteretur in necessitatem mortis humana natura (sicut supra disserui) reperiuntur „ plura peccata, & alia parentum, quæ licet non ita possunt mutare naturam, reatu tamen obligant filios, nisi gratuita „ gratia & misericordia divina subveniat.
:.Aug.En- „ A parvulo enim recens nato, usque
h. c. 43. „ ad decrepitum senem, quamlibet corporis „ ætatem gerant, sicut nullus prohibendus „ est a baptismo, ita nullus est, qui non „ peccato moriatur in baptismo. Sed parvuli tantum originali, majores autem etiam his omnibus moriuntur peccatis, „ quæcumque male vivendo addiderunt ad „ illud quod nascendo traxerunt.

ol. 593. 8. A NOBIS SÆPE DECRETUM EST. Vide
n. 10. Notam nostram ad cap. 8. epistolæ 12. (*nunc* 14.) & cap. 9. ejusdem. Consule etiam, si lubet, Conc. Antioch. Can. 3. & ceteros Canones a Cresconio abunde relatos Collectionis suæ Tit. 17.

ol. 594.

AD EPISTOLAM II.

APUD QUESNELLUM VII.

Septimio Altinensi Episcopo.

QUid de hujus epistolæ αὐθεντία pronuntiarem, diu anceps fui: neque tum adhuc quo inclinarem certus eram, cum typis mandata est in prima nostra edi-
1 tione. 1 Suppositionem tamen statim deprehendimus, & in Notis jam tunc exposuimus. At loco tamen movendam epistolam non censuimus, ne ceterarum ordo numerusque jam fixi, non sine Lectoris incommodo immutarentur. Ad suppositionis argumenta jam venio.

2 Ac primo quidem ita 2 similis est alteri Leonis nostri epistolæ ad Januarium Aquilejensem scriptæ (quæ alias 3. nunc 14. * numeratur) ut alterutram ad alterius exemplum transcriptam esse dubitari non possit. Non certe ab ipso Leone: quis enim vero crediderit facundissimi, fecundissimique sermonis Pontificem ad hanc verborum penuriam redactum, ut epistolam ad unum olim scriptam Episcopum, ad alium mittendam integram descripserit, præsertim vero cum uterque intra eamdem provinciam Episcopatum gereret? Eam porro, quæ est ad Januarium, genuinum esse Leonis opus, non est ambiguum: cum ab antiquissimo Collectore Dionysio Exiguo inter germanas Leonis epistolas descripta fuerit, & postea a Cresconio Africano Episcopo; & insuper inventa sit a nobis in MSS. codicibus Thuan. duobus, Pithœano, Victorino & aliis. Antiqua etiam Ecclesiæ Aquilejensis monumenta testantur, auctore Ughello in Italia sacra, ad Januarium Aquilejensem scriptam fuisse a sancto Leone epistolam. νοθείας igitur notanda est altera, etsi in aliquibus MSS. exstet; sed ex Isidoriana collectione transcripta.

* in hac editione est ep. 18.

2. Hæc verba epistolæ ad Septimium inserta: 3 *Ad metropolitanum Episcopum pro-* 3 *vinciæ Venetiæ scripta direximus*: fraudem impostoris arguunt. Numquam enim, ni fallor, ante divisionem Metropoleos Aquilejensis, *Metropolitanum provinciæ Venetiæ* legimus apud scriptores ecclesiasticos, sed potius *Istriæ Metropolitanum & Episcopos*, sæpe sæpius scriptum habemus. Plerumque in civilibus Venetiæ & Istriæ nomina junguntur; in ecclesiasticis non memini Venetiæ provinciæ mentionem solitarie haberi: nec Venetiæ Metropolitanum dictum esse putem ante constitutam Venetiis episcopalem sedem. Hinc Pelagii Papæ epistolæ tres inscribuntur *Eliæ* Aquilejensi Episcopo *& universis Istriæ Episcopis*: quo nomine proculdubio omnes Istriæ & Venetiæ Episcopos significat. Gregorius quoque Magnus scribit *Petro & Prudentio Episcopis de Istria*: item, *ad Firminum Episcopum Istriæ*. Idem Pontifex *Istricorum schisma* appellat, *Istricos Episcopos, & Istriæ partes* de eadem caussa lib. 7. epist. 94. 95. 96. 97. 98. & 99. licet certum sit Venetiæ quoque Episcopos in eodem schismate tum versatos esse. Mauritius etiam Imperator ad Gregorium M. scribens, vocat Episcopos *Istriæ seu Venetiarum*: ex quo patet sub Istriæ nomine Venetiam quoque comprehendi. In Synodo Romana subscribit *Agatho Episcopus sanctæ Ecclesiæ Aquilejensis provinciæ Istriæ*, litteris ad Imperatores scriptis recitatisque act. 4. Concilii sexti: subscribunt eidem epistolæ Episcopi Patavinus, Altinas, aliique, qui sine controversia ex Venetiæ pro-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hanc epistolam a suppositionis nota eruimus in Admonitione eidem præmissa num. 10. 13. 14. & 19.

2 Istam objectionem ibidem refellimus num. 19. & 20.

3 Responsum in eadem Admonitione invenies num. 13.

vincia erant, consequenter hoc loco sub Istriæ nomine intelligenda.

Recentioris igitur styli est nomenclatio illa Metropolitani provinciæ Venetiæ: quæ forte post institutam Venetiarum Metropolim ecclesiasticam adinventa est. Forte etiam eo consilio hic conficta, ut ex antiquo monumento illi constituendæ color quæreretur: quod certe ante nonum sæculum factum esse non existimabit, qui cum Sabellico primum Episcopum Venetiis datum anno 772. asseruerit.

4 3. Hæc verba epistolæ inserta: 4 *Quibus ad status sui periculum cognosceret pertinere* &c. nec ætatem, nec stylum sancti Leonis redolent. Hujusmodi enim minis non crediderim eum uti vel consuevisse vel voluisse in Metropolitanos Episcopos, multo minus erga Aquilejensem, qui ad Synodum Romanam tunc non pertinebat, nec a Pontifice Romano ordinabatur, sed a Mediolanensi. In epistola quidem superiori ad Aquilejensem Episcopum, minitatur se *vehementius commovendum*, si pro canonum custodia & fidei integritate negligentius se haberent Episcopi; sed neque ad unum Metropolitanum spectant minæ hujusmodi, nec eum e sua sede dejiciendum minitatur. Quamobrem in ep. 14. (*nunc* 18.) genuina, unde hæc verba subrepta sunt, Aquilejensem Episcopum, non de status, sed de animæ periculo monet Pontifex: *Insinuantes*, inquit, *ad animæ periculum pertinere*.

4. Licet Photius Bibliothecæ lib. 1. Cod. 54. epistolæ Septimii ad Leonem PP. meminerit, silet tamen de Leonis ad Septimium rescripto. Hæc sunt ejus verba: EXEMPLAR, inquit, ACTORUM AB OCCIDENTIS EPISCOPIS ADVERSUS NESTORIANA DOGMATA (hoc etiam nomine Pelagiana intelligit) *ubi hæc habentur. Cum temporis deinde progressu sectæ hujus homines per hæresis suæ abjurationem Ecclesiæ restituti essent; iterum malum ab ipsis principium sumsit: ut Septimo Episcopo renascens eadem lues, antequam longius serperet, fuerit reprimenda, datis ad Leonem Romæ tunc Sedem Apostolicam tenentem litteris: qui Leo ferventi zelo contra impios depugnavit*. Si tunc responsum sancti Leonis ad Septimium exstitisset, cum scribebat Photius, vel potius cum acta illa a Photio recensita eoque antiquiora de-
5 scripta sunt, 5 non omissa fuisset illius memoria. Et certe nulla necessitas fuit ut peculiarem ad eum faceret epistolam, qui ex epistola ad Aquilejensem scripta de Leonis consilio certior fieri poterat.

5. Suppositionis argumento est, quod utraque epistola diversis temporibus & 6 contra 6
diversos hæreticos (ut probabimus) emissa, eadem tamen contineat, quæ difficile est in diversis negotiis simul contigisse: ut quod Leo acceperit litteras ab Episcopo reviviscentis hæreseos indices, quod ab Episcopo in quo fides vigeret, quod eum vigorem jam olim cognitum Leo habuerit, quod diversi illi hæretici sine professione legitimæ satisfactionis recepti sint in Ecclesiæ communionem; quod eorum Clerici proprias reliquerint Ecclesias, & ad loca sibi non deputata transierint: hæc & alia ejusmodi ita quasi ex condicto simul contigisse in diversis occasionibus diversisque erroribus, ut una utrisque epistola mitti potuerit, vix ac ne vix fidem inveniet.

Quod porro vir eruditus Henricus de Noris binas epistolas ejusdem exempli esse putat, quas de eodem Pelagianorum negotio eodem tempore miserit ad Januarium Aquilejensem & ad Septimium Altinensem, pace viri optimi dixerim, verum esse non potest. Si enim essent unius epistolæ exempla, non recisa essent ex altera nonnullæ voces, quæ necessariæ viderentur, quales sunt istæ *de Pelagianorum & Cælestianorum consortio*. Deinde de redeuntibus ab hæresi Clericis aliqua decernuntur in epistola ad Januarium, quæ in altera non apparent: ne videlicet ad superiorem ordinem promoveantur, sed in eo, quem adepti sunt, perseverare sinantur; si tamen iterata tinctione non fuerint maculati. Multa etiam alia omittuntur in epistola ad Septimium, quæ ex encyclica epistola sublata non fuissent.

Sed quod observatione dignissimum est, litemque dirimit, de diversis distinctisque prorsus hæreticis sermo est in epistola utraque. De Pelagianis & Cælestianis tota est epistola ad Septimium: de iisdem altum in alia silentium; sed potius de Donatistis. Hoc clarissime innuit conditionalis hæc clausula: *Si tamen iterata tinctione non fuerint maculati*: numquam enim Pelagiani rebaptizasse dicti sunt: immo vero cum peccati originalis contagium non agnoscerent, baptismum vel semel recipere non valde necessarium arbitrabantur. A Donatistis vero certum est rebaptizatum esse. Certum etiam eosdem ad catholicam reversos suo ordine potiri esse permissos. Certum denique, si qui ab iis rebaptizati essent, ad Clerum admissos non fuisse. Nihil igitur in ea epistola 14. (*nunc* 18.) quod in Donatistas non quadret: qui adhuc designantur voce *schismaticorum* huic inserta: a schismate enim ad

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Lege num. 14. ejusdem Admonitionis.

5 Hoc negativum argumentum ex silentio Photii, vel potius actorum quæ Photius recensuit, contra argumenta positiva, quæ pro vindicanda hac Leonis epistola in laudata Admonitione attulimus, nihil evincere potest. Immo cum eadem acta ac ex iis Photius certam faciant Septimi Episcopi epistolam ad S. Leonem, quis hunc ei rescripsisse in dubium vocet?

6 Ad eosdem Pelagianos utramque epistolam, diverso licet anno scriptam, pertinere probavimus adnot. 5. & 6. in epist. 18.

ad hæresim deflexerant, & contra unitatem Ecclesiæ pugnabant ex professo.

Cum hæc ita sint, notitia episcopalis Sedis Septimii æque obscura manet, ac si numquam hæc epistola innotuisset. Impostor enim, qui epistolæ artifex fuit, Septimio eam Sedem attribuit, quæ in mentem venit, ac prout fraudis suæ consilio melius conducere putavit. Revera nihil ab Ughello de Altinensi hujus nominis Episcopo in antiquis monumentis inventum, quandoquidem de eo nihil in Italia sacra legitur.

AD EPISTOLAM III.

Paschasini Lilybæi Episcopi ad S. Leonem, de Paschate.

APUD QUESNELLUM POST EPISTOLAM II.

HAnc epistolam in anterioribus editionibus truncam & mutilam, modo integram & emendatam damus ex Mariano Scoto & ex Petavii & Bucherii Operibus, *De doctrina temporum*: in quibus ille nonnulla castigavit ad MSS. codd. Jac. Sirmondi, hic totam descripsit multis auctiorem ac elimatiorem ex MSS. aliis codicibus. Hujus mentionem faciunt Ado Viennensis in Chronico, & venerabilis Beda lib. de Temporibus. Eamdem Marianus Scotus non laudat modo, sed & refert integram in Chronico lib. 2. ad an. 445. ubi eam male in duas secat epistolas. Eamdem quoque epistolæ clausulam, quam addidit Bucherius, habet Marianus. Ante illos omnes Dionysius Exiguus in epistola de Ratione Paschæ ad Bonifacium Primicerium Notariorum & Bonum Secundicerium, quam Bucherius & Petavius in lucem ediderunt. *Quoniam*, inquit, *Sanctitas vestra, orta rei hujus quæstione, de Archivo Romanæ Ecclesiæ Paschasini venerabilis Episcopi scripta, quem constat pro persona beatissimi Papæ Leonis sancto Calchedonensi præsedisse Concilio, ad eumdem Papam per idem tempus directa nunc protulit*, quæ *sanctis Patribus evidenti ratione consentiunt, huic præsenti indidimus operi: ut hujus etiam viri testimonio niteremur, qui manifesto miraculo venerabilium Pontificum paschalia decreta confirmat*. Ubi quod tanta cura in Archivo Sedis Apostolicæ servata sit, manifestum facit plurimi semper fecisse Romanos Pontifices aliorum Episcoporum rescripta. Eamdem autem esse hanc, quam habemus in manibus, epistolam, & miraculi mentio demonstrat, & annorum in communes & embolismales divisio, quorum explicationi unice incumbit Dionysius in hac sua epistola, quam vice Commentarii adibis Lector, si voles, apud Bucherium pag. 489.

Scrupulum tamen alicui forsan injicient hæc epistolæ verba: *per idem tempus*, scilicet Concilii Calchedonensis, persuadebuntque, Dionysio magis sermonem esse de scriptis missis ad sanctum Leonem de controversia paschali anni 455. quam anni 444. Constat enim eo ipso anno, quo Synodus convocabatur, scripsisse Leonem nostrum ad Paschasinum de Paschate, ab eoque expectasse responsum: illam publici nunc juris facimus, istud nondum e tenebris erutum est, si tamen umquam datum. Sed, ut jam diximus, & miraculi & embolismorum communiumque annorum explicatio evincunt, non de alia, quam de hac ipsa Dionysium intelligendum esse: quam ad anni 455. difficultatem pertinere qui Dionysium existimasse crediderit, injuriam profecto fecerit viro erudito totiusque hujusmodi disciplinæ peritissimo, ac Paschasini epistolam ex professo commentanti. Benigne igitur interpretamur hæc verba *per idem tempus*. Etsi enim integri octennii sit intervallum ab anno 443. quo data est Paschasini epistola, ad Concilium Calchedonense; non est tamen insolens loquendi modus homini post centum fere annos ista scribenti, & S. Leonis tempora hoc loquendi modo indicanti.

Emendandi igitur Annales ecclesiastici, qui inter utramque de Paschate controversiam non discernentes, hanc epistolam ad posteriorem referunt: quod ex ipsis Paschasini verbis refellitur. Scribit enim annum, de cujus Paschate contentio nata erat, fuisse sexagesimum tertium supputationis Romanæ, quæ a Consulatu Antonii & Syagrii cœpit. Horum porro Consulatus incurrit in annum Christi 382. a quo si tres & sexaginta numerentur, calculus desinet in annum 444. Ex quo priores hujus epistolæ editiones corrigendæ, & pro *sexagesimus quartus*, legendum *sexagesimus tertius*, uti emendarunt Petavius ex Sirmondiano codice, & Bucherius ex suo, & in suis quoque Marianus Scotus legerat. Ex quo corrigas eumdem Marianum, qui post hæc verba, *A Consulatu Antonii & Syagrii*, addit, *anno quarto Gratiani*. Legendum enim Theodosii, cujus revera quartus annus erat, Gratiani vero decimus sextus; vel illud omnino expungendum. *Baron. ad an. 453. num. 34.*

Præterea dicit Paschasinus VII. Kalend. Aprilis hujus anni Dominicam fuisse diem & Lunam 21. & iterum IV. Kalend. Majas Dominicam diem & Lunam 19. quod alteri anno, quam 444. quadrare non potest. Addit etiam Ogdoadem, quæ Coss. Aetio & Sigesvulto cœperat, illo ipso anno terminatam, de quo quæsitum fuerat. Anno Christi 437. quo Consulatum isti gesserunt, Cyclus fuit Lunæ I. atque adeo Ogdoadis initium, cujus ultimus annus incidit in annum 444. Theodosio XVIII. & Albino Coss. Hæc ex Petavio delibavimus.

Baronius errandi occasionem forsitan ex Jordane sumsit, qui pariter circa utriusque Paschatis negotium hallucinatus est in Annalibus, cum ait de anni 444. Paschate ad Leonem Papam scripsisse Proterium & Paschasinum. De Paschasino quidem verum est; at de Proterio falsissimum: qui anno solum 452. ordinatus Alexandrinorum Episco-

ſcopus. Cyrillum dicere debuit Jordanis: qui Cyrillus anno eodem, menſe Junio obiit, & ante ſcripſerat ad Leonem litteras de Paſchate, quas Paſchaſinus ipſe commemorat. Baronio & Jordani etſi erraſſe commune eſt, unius tamen error alteri contrarius eſt: cum enim epiſtolarum Paſchaſini & Proterii altera ad annum 444. altera ad ann. 455. pertineat, utriuſque epiſtolam priori anno adſcripſit Jordanis, utramque poſteriori Baronius attribuit.

Baron. ad ann. 454. num. 22. Ex quo errore in alium ruit idem auctor, dum Siciliæ populationem, quam Paſchaſinus in ſua epiſtola recenſet, ad annum 454. revocat: arguitque Adonem Viennenſem, quaſi captivitati Carthaginenſi male conjungat Siciliæ cladem his verbis: *Wandali Carthagine capta, Siciliam quoque deleverunt: cujus captivitatis Paſchaſinus Lilybætanus Antiſtes in epiſtola, quam de ratione Paſchatis Papæ Leoni ſcripſit, meminit*. Hæc optime; & Proſpero concinunt, qui in auctiori Chronico ſub Conſulatu Valentiniani Aug. V. & Anatolii, hoc eſt an. Chr. 440. Siciliam a Genſerico graviter afflictam narrat: cum ſuperiori anno Carthaginem dolo pacis captam dixiſſet. Recte igitur Ado alteram alteri connexuit: nec Baronius Siciliæ cladem, de qua Paſchaſinus, ad an. 454. referre potuit, niſi tredecim aut quatuordecim annorum metachroniſmo.

Plurima porro emendavimus addidimuſque in hac epiſtola, partim ex MSS. codd. partim ex Petavii Bucheriique editionibus, apud quos doctrinam temporum accurate ediſſerentes, illuſtratam Paſchaſini epiſtolam reperies.

Miraculum quod idem narrat, de baptiſterio aqua divinitus immiſſa repleri ac vacuari ſolito, qui aliis non abſimilibus confirmari voluerit, adeat Pratum ſpirituale (cujus Sophronius auctor prædicatur) cap. 214. & 215. & Gregorium Turonenſem, de gloria Mart. lib. 1. cap. 24.

1 1 Hebræorum ſeu legalem ſupputationem, de qua Lilybætanus Epiſcopus mentionem facit, & cujus ignorantia Romanos in errorem dicit inductos, ſi quem videre curioſitas inceſſit, apud Bucherium inveniet, ejuſque inſuper locupletem de hujuſmodi Judæorum Cyclo diſquiſitionem. Illum ſine caſtigatione ulla primis Chriſtianis uſui fuiſſe, ſaltem uſque ad annum Chriſti 222. idem probat cap. 6. Commentarii in Victorii Aquitani Canonem Paſchalem, circa quem annum ab Hyppolito Portuenſi Epiſcopo prolatus eſt, non felici ſucceſſu, Canon Paſchalis. Qui cum Judaico deterior facile deprehenſus eſſet, ea cauſſa fuit, ut legalis de novo interpolatus in uſum reductus fuerit 2 circa annum Chriſti vulgarem 382. iſque Cyclus eſt, qui a Paſchaſino ROMANA SUPPUTATIO appellatur, de qua etiam & Proſper Aquitanus in prolixiore Chronico ad annum mundi Euſebianum 5583. Chriſti 582. & Leo noſter: quo vivente perſeverabat illius uſus in Romana & in tota etiam Occidentali Eccleſia. De hujuſmodi Cyclo, qui 84. annorum erat, vide eumdem Bucherium in Tractatu de Paſchali Judæorum Cyclo cap. 9. & toto paſſim opere. 2 Leon. epiſt. 10 *nunc* 13 & 105. *nunc* 13

AD EPISTOLAM IV. Col. 61

APUD QUESNELLUM III.

Epiſcopis per Campaniam, Picenum, Tuſciam & univerſas Provincias conſtitutis.

1. PER DISSIMILATIONEM COMPAGO NON CONGRUAT. Ita corrigendum putavimus ex editione epiſtolarum S. Leonis, quæ prodiit Pariſiis ann. 1568. cum operibus S. Clementis Romani & aliorum Pontificum Romanorum epiſtolis, quæ ad Victorinorum codicum fidem emendatæ dicuntur. Ita etiam habent Conciliorum editiones Petri Crabbe, Nicolini, Merliniana Iſidori, in textu; & aliquæ recentiores ad marginem. Omnes porro Codices MSS. hujus epiſtolæ, quibus uſi ſumus, Thuanei ſex, Victorinus, Corbejenſis, Bellovacus, Trecopithœanus, Cantabrigenſis, Herovallianus Iſidori, collectiones Dionyſii, Creſconii & aliorum conſtanter habent *diſſimulationem*. Romana editio ad marg. *diſſimilitudinem*, ex conjectura, ut opinor. Ibid. li 13.

2. QUI AUT ORIGINI, AUT ALICUI CONDITIONI OBLIGATI SUNT. 1 Sic legendum exhibent MSS. Thuan. duo, Corb. & Trecopith. quod conſtructioni magis congruit & ſenſui, quam alia hæc lectio, ORIGINALI, quæ Dionyſii & Creſconii eſt, & editorum paſſim exemplarium. Gratianus diſtinct. 54. cap. 21. *Admittuntur paſſim*: ita legit: *Sed etiam ab aliis originariis, vel qui alicui conditioni obligati ſunt*: quod a jure civili mutuatus eſſe videtur Collector. Dicebatur porro *Origini obligatus*, *ſeu Colonus Originarius*, qui Coloni conditionalis filius erat: ex eo quod originaliter conditioni Colonariæ erat ſubjectus. Colonus autem conditionalis, ſeu, ut Leo, conditioni obligatus, is erat, qui ex conditione ſua prædia ſeu agros colendos accipiebat a ſuo domino: quod & ipſe dum viveret, & ejus poſt ipſum filii præſtare tenebantur. Poteſt & S. Leo intelligi de ſervis cuivis conditioni adſcriptis: de quibus Tertullianus lib. de Idololatria cap. 12. va- Col. ead Cap. 1. 1

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Confer adnot. 10. in epiſt. 3.

2 Hic Latinorum Cyclus annorum LXXXIV. ante annum 382. erat in uſu, uti ex antiquis Faſtis Conſularibus probavit noſter Card. Noriſius Diſſert. I.

1 Aliam lectionem ex præſtantioribus MSS. inductam conſtituimus adnot. 16. in hanc epiſtolam.

12. varias persequens caussationes eorum Christianorum, qui victitandi gratia iis vacabant artibus, quæ idololatriæ inserviebant, hæc habet: *Sed conditionalis eram*, inquit artifex. *Nemo*, reponit Tertullianus, *duobus dominis servire potest* &c. Porro si conditionarii iidem sunt, qui & adscriptitii, quod Juris peritis reservamus diligentius excutiendum, dicendum est, eos, quos ordinari vetant S. Leo hic, & Gelasius Papa epist. 9. ad Episcopos per Lucaniam, & Brutios, & Siciliam constitutos, postmodum *in ipsis possessionibus Clericos etiam præter voluntatem Dominorum fieri permisisse* Justinianum Imperatorem relatum a Gratiano dist. 54. cap. 20. *Ita tamen, ut Clerici facti impositam sibi agriculturam implerent*. Observandum insuper hanc sancti Leonis legem de Servis a Clero removendis primam omnium ecclesiasticarum constitutionum esse, nisi me fallit memoria, sed tamen ad apostolicæ constitutionis instar esse conditam. Vide de iisdem Concilium Aurelianense 1. cap. 8.

Col. ead. cap. 2. 3. QUALIS VERO CUM UNICUIQUE CONSTITERIT NATALIUM HONESTAS ET MORUM, ESSE DEBEAT SACRI ALTARIS MINISTERIO SOCIANDUS &c. Locus in prioribus editionibus adeo mendosus, ut a nemine intellectum putem. Ita legebatur: *Qualis vero unicuique natalium honestas & morum esse debeat, qui sacri Altaris ministerio est sociandus, & Apostolo nos docente, & divina præceptione didicimus & Canonum regulis*.

Ex duarum vocularum omissione, *cum constiterit*, & prava interpunctione, sensus & a Leonis mente alienus, & omnino falsus exsurgit: nimirum de servis non ordinandis, deque natalium honestate ad Clericatum necessaria edictum esse divino, apostolico, canonicoque præcepto, quod nec usquam; ni fallor, invenias, nec intendit auctor noster; sed solum docere, qualem prætera velint esse Scripturæ & Canones virum ecclesiasticum, de cujus natalibus morumque honestate jam constat. MSS. Bellovacensis Ecclesiæ Codex sic habet, ut restituimus, Cresconius & Isidorus excusus (non item MS.) si commatum vitia excipias ad quos plerique alii codices MSS. accedunt.

Ibidem. 4. VIDUARUM MARITOS. Canonem Apostolicum 18. non commemorat, quod argumento est, nondum tunc eos Canones plene auctoratos fuisse. Non meminit quoque epistolæ Siricii ad Himerium Tarrac. cap. 8. nec epist. Innocentii ad Victricium, ad Felicem Nucerianum, ad Episcopos Macedoniæ &c. nec Cælestini ad Episcopos Provinciarum Viennen. & Narbonens. ubi viduæ maritos & digamos a Clero arcent. Sed eosdem in fine epistolæ indicat. Hujus constitutionis rationem vide supra in epist. 1. (*nunc* 12.) cap. 3. & apud Innocentium III. epist. ad Metensem Episcopum. Haud pœnitebit libellum quoque Gallicum D. Leschasserii de Digamis legisse, tametsi a communi sententia recedat.

5. NEC SIBI POTERUNT VINDICARE. Editi codices habent *pro arbitrio vindicare:* ex recentiori procul dubio consuetudine adjectum, qua plerumque non *pro arbitrio* digami, sed tamen cum dispensatione ac venia Pontificis Clero se addicunt. At aurea illa ætate nulli ministerium ecclesiasticum vel capessere licuit, vel servare, qui si transisset prius ad nuptias, non esset *unus unius*, vel cujus uxor non *unica unici*, ut loquitur Innocentius III. Quod ita religiose observari voluit S. Leo, ut nec in summa ministrorum ecclesiasticorum penuria, qua Mauritaniæ Cæsariensis Ecclesiæ laborabant, bigamos ordinatos gradu suo gaudere passus sit, ut ex epist. 1. (*nunc* 12.) manifestum est. Immo duodecimo jam exeunte sæculo Lucius III. Pontifex Romanus dispensari posse non censuit cum bigamo ordinato, ut in presbyterali gradu permaneret: si quidem germana est ejusdem epistola, quæ refertur C. *super eo*, *de bigamis*. Recte igitur verba illa in omnibus codicibus MSS. omittuntur, necnon & apud Dionysium Exig. & Cresconium. Leguntur in excusa Isidori collectione; non tamen in ejusdem MS. codice Herovalliano, aliisque. Col. 614.

6. HUJUS DISCUSSIONIS CURAM NOBIS SPECIALITER 2 VINDICANTES. Nec mirum; cum Ecclesiæ, ad quas imprimis scribebat, ad Romanam Synodum pertinerent, utpote quæ ex urbicariis provinciis essent. Hæc porro decreta non a solo Leone, sed a Synodo etiam Romana profecta crediderim, ex qua & cujus decreto tres Episcopi Innocentius, Legitimus, & Segetius directi, qui Leonis Episcopi litteras perferrent. Tempus Synodi & litterarum congruit: sexto enim Ibidem. 2

* Idus

EDITORUM ADNOTATIONES.

Reservatio discussionis. 2 Si reservationem discussionis, ubi aliqua dubitatio incideret, S. Leo non solum ad suburbicarias, sed ad *universas* etiam *provincias* his litteris extendisset; nihil esset *mirum*, cum Romanus Pontifex pro ea potestate, qua toti Ecclesiæ omnibusque provinciis ex primatu præsidet, non modo suburbicariis, sed aliarum quoque provinciarum Episcopis præcipere possit, ut alia multa Leo præcepit Gallis, Hispanis, Afris &c. nisi forte reservationem *discussionis* ejusmodi in quæstionibus facti ad remotiora loca extendere ob nonnulla incommoda & difficultates non expedire credatur. Non improbabilis tamen est conjectura P. Coustantii in præfat. ad tom. 1. epist. Roman. Pontif. n. 47. hanc epistolam Leonis primo directam fuisse ad solos Episcopos *per Campaniam, Picenum, & Tusciam*, ad quas provincias pertinere videntur verba c. 2. *Hæc ergo ad provincias vestras per Innocentium, Legitimum, & Segetium fratres & Coepiscopos nostros scripta direximus:* sed aliis subinde aliarum provinciarum Episcopis communicatam fuisse, ut aliis Romanorum Pontificum decretalibus ad certas provincias missis contigit, & hac ratione communem epistolam evasisse, atque ideo in ejus inscriptione adjectas fuisse voces, *& universas provincias:* quod aliis exemplis confirmat.

* Corregi VI. Idus. * Idus Octobris hæ datæ sunt, & ex epistola 16. constat ad III. Kalendas Octobris Synodum Romæ solitam esse convenire.

Col. 615. Cap. 3. 7. USURARIAM EXERCERE PECUNIAM.

3 Ante Leoninam hanc sententiam, vix ecclesiasticam legem invenias, quæ laicis usura interdicat; si canonem XX. Eliberitani Concilii excipias, quod tamen nec lucrum fenore contractum reddi jubet, nec usuræ reos ulla pœna afficit, sed tantum deinceps exerceri prohibet. Non quod primis sæculis approbarit Ecclesia improbum usuræ quæstum; absit: sed quia usuras *etiam ipsæ leges & judices reddi jubent*, inquit Augustinus. (S. Aug. epistol. 54. sub finem.) Tunc temporis non audebant Episcopi palam & publice damnare, quod sæculi leges & Principes auctoritate sua sancibant: & eamobrem circumspecte loquuntur. Audet tamen Augustinus Macedonium Cæsareum judicem alloquens in epistola citata ita scribere: *Hæc & hujusmodi*, inquit, *male utique possidentur, & vellem ut restituerentur; sed non est quo judice repetantur*. Ita S. Leo hoc non solum in eos, qui sunt in clericali officio constituti, *sed in laicos cadere, qui Christiani se dici cupiunt*, condolet. Sed neque hic, quamvis majori utens fiducia, usurarios laicos condemnat, neque ulli fere ante ipsum, pœnam ullam laicis infligere ausi sunt: solos Clericos, ut suæ jurisdictioni magis subjectos, pœna indicta deterrere a turpi hujusmodi lucro aggressi sunt sancti Patres Arelatensis Concilii I. Can. 12. Nicæni Can. 17. Laodiceni Can. 4. Carthaginensis I. sub Aurelio Can. 5. Leo, Gelasius, & alii. *Primus Imperatorum Leo*, inquit Grotius in sextum Caput S. Lucæ, *ut idem Hermenopulus notat, existimans omne fenus Christiano interdictum, lege id ipsum communi sanxit; cum ante ipsæ Ecclesiæ solerent pecunias sumere sub trientalibus usuris*.

Col. 616. Cap. 5. 8. OMNIA DECRETALIA CONSTITUTA, TAM BEATÆ RECORDATIONIS INNOCENTII, QUAM OMNIUM DECESSORUM NOSTRORUM; QUÆ DE ECCLESIASTICIS ORDINIBUS ET CANONUM 4 PROMULGATA SUNT DISCIPLINIS. Ita scribitur in Thuaneis codicibus MSS. quinque, in Herovalliano Isidori, in Bellovacensi, Corbejensi, Victorino & Cantabrig. apud Dionysium Exig. Nicolaum I. PP. utrumque Hincmarum Remensem & Laudunensem & in edit. Canisii ad marginem, Nicolini &c. Aliquæ edit. pro *Ordinibus* leg. *Ordinationibus*, & pro *promulgata* leg. *ordinata*. Prior lectio proculdubio præferenda Codicem Decretalium Constitutorum a Pontificibus Romanis promulgatorum indicare mihi videntur verba ista, ut fusius annotavimus in Dissertatione de Codice Romano. Hæc eadem Hincmarus Laudunensis Episcopus inseruit collectioni ex antiquis Pontificum Romanorum epistolis ad Hincmarum Remensem missæ, ut probaret iisdem epistolis neminem obedientiam sine temeritatis nota detrectare posse. His dum respondet Hincmarus Remensis in Opusculo Capitulorum 55. pluribus prosequitur verba illa Capitulo 10. & sequentibus, fusius etiam de vocis etymo differens. (Hincmarus Opu 33. c. 1) Itaque *Promulgo* ita dictum putat, quasi *promo vulgo*, sive *primum in vulgus edo*. Unde, inquit, Paullus in Glossis suis dicit hoc modo: *Promulgari leges dicuntur, cum in vulgus eduntur* ..... Isidorus quoque, ut ipse dicit, auctore Tullio, exposuit dicens: *Promulgatum, est foras prolatum; ut lex dicitur promulgata: promulgatum autem ad omnium notitiam & totius vulgi intimatum*.

Postea quid voluerit his verbis Leo, discutit Hincmarus. *Primum*, inquit, *nobis sciendum est, aliud esse promulgare sacros Ordines & Canonum disciplinas, aliud promulgare de sacris Ordinibus & Canonum disciplinis; sicut aliud est promulgare leges, & aliud promulgare de legibus. Promulgare autem leges, est leges condere; promulgare vero de legibus, est de illis judicia sumere, & secundum illas judicare, earumque observationem & judicia omnibus intimare. Sic sacros Ordines promulgare, est a Domino constituere Episcopos, Presbyteros &c. eorum ministerio, qui a Domino ad hoc constituti sunt, Domi-*

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Hic nonnulla animadversione digna sunt. Præter Illiberitanam Synodum usuras in laicis reprehendit etiam Concilium Carthaginense sub Grato can. 13. & Basilius in epistola I. canonica ad Amphilochium can. 14. *injustum lucrum* etiam in laicis appellat. Quod si canones non ita multi hac in re suppetunt; certum tamen est Ecclesiæ Patres in concionibus & catechesibus contra idem vitium antiquissimis quoque temporibus disseruisse: iidemque cum ejus injustitiam notarunt (ut inter ceteros legimus apud Clementem Alexandrinum lib. 2. Stromatum c. 18. Lactantium lib. 6. Instit. c. 18. S. Hilarium in psal. 14. n. 15. S. Gregorium Nyssenum hom. 4. in Ezechielem, S. Ambrosium de bono mortis num. 57. & alios) restitutionis debitum satis docuere. Quis enim nescit restituendum, quod fuit injuste perceptum? Hinc porro falsum est, Episcopos istorum temporum non ausos fuisse palam & publice damnare hoc scelus, quod Scriptura manifeste condemnat: eadem semper traditio & doctrina viguit. Quod si non ita multa ac expressiora eorum temporum testimonia suppetunt, id non ex doctrinæ, sed ex librorum, vel occasionum, quæ hanc scriptionem postularent, defectu evenit; ut alia non pauca iisdem de caussis desunt testimonia in aliis certissimis doctrinæ capitibus, quæ nihilominus prioribus quoque sæculis tradita fuisse nihil ambigimus.

4 Duo in sequentem Quesnelli notam observanda sunt. Primum quod ait, idcirco *promulgata* tradi decretalia constituta prædecessorum Leonis, quia Codici canonum, quem Romanæ Ecclesiæ codicem publice editum putat, inserta leguntur, falsæ hypothesi innititur, cujus falsitatem ostendemus in Observationibus (Quo sen decretal Pontificum pr mulgata fuerint.)

ad

Domino quod suum est exequente. De sacris autem Ordinibus promulgare est, qui & quot sint & quales ac qualiter, & a quibus vel quando sint ordinandi, & quomodo ac quantum in singulis gradibus debeant ministrare &c.... *Similiter*, subjungit Hincmarus post pauca, *aliud est sacros Canones promulgare, & aliud est de sacrorum Canonum disciplinis constituta decretalia promulgare. Qui namque sint Canones, de quorum disciplinis promulgata adeo conservari a S. Leone Papa jubentur, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari, memoratus ab eo beatus Innocentius in disciplina ex eisdem sacris Canonibus decreta ad Victricium Rotomagensem Episcopum patenter ostendit:* „ Si quæ, *inquiens*, caussæ vel contentiones inter Clericos tam superioris ordinis, quam etiam inferioris fuerint exortæ, ut secundum Synodum Nicænam congregatis ejusdem Provinciæ Episcopis, jurgium terminetur, “ *& reliqua*.

Denique longe pluribus sanctorum Patrum Pontificumque testimoniis in medium adductis, ex his concludit Hincmarus, Leonem nihil nisi sacrorum Canonum observationem præcipere; immo præcipuorum Leonis prædecessorum successorumque auctoritate ostendit, nullum robur obtinere decretalia constituta, quæ contra Canonum disciplinam
o ep.80. fuerint promulgata; Leone ita scribente: *Si*
nc 106. *quid usquam aliter, quam illi* (Nicæni Pa-
ib. 4. tres) *statuerunt, præsumitur, sine cunctatio-*
id. c.27. *ne cassatur*. Et alibi: *Omni penitus auctoritate sit vacuum, quicquid ab illorum fuerit constitutione diversum*. Hæc ex prolixiore Hincmari tractatione delibata & Leonis mentem aperiunt, & Hincmari circa decretalia Pontificum decreta.

AD EPISTOLAM V.

Metropolitanis per Illyricum Episcopis.

HAnc pariter epistolam cum superiore (*nunc sequenti*) publici juris fecit Holstenius. Cui manum medicam necesse fuit alicubi adhibere: in quo ne propriis conjecturis plus æquo indulsisse videamur, emendationum hic reddenda ratio.

1. FIDEI SUÆ REMUNERATIONE. Apud Col. 617. Holstenium legebatur *sui:* quod in constru- cap. 2. ctione textus sensum vix aliquem habere potest.

2. IN FUNDAMENTI IPSIUS SOLIDITATE. Ibidem. Suspicor legendum *istius*, nempe fidei, cujus ante mentionem fecit: ita enim 1 alibi idem Pontifex interpretatur petram illam, super quam Christus Ecclesiam suam ædificavit, ut epist. 92. (*nunc* 119.) ad Maximum Antiochenum cap. 2. epist. 132. (*nunc* 162.) cap. 1. epist. 10. cap. 1. & serm. 3. (*nunc* 4.) in anniversf. assumtionis suæ cap. 2. In quo a ceterorum Patrum traditione non recessit, qui verba Christi ex cap. 16. S. Matthæi, quæ explicat S. Leo, eodem ut plurimum modo interpretantur. Consule, si placet, Joannis Launoji Theologi Parisiensis epistolas, parte 2. epist. ad Adr. Vallantium, & parte 4. epist. 1. ubi abunde SS. Patrum de hac re testimonia congerit.

3. ACCEPERINT. Holstenius legit, *Acci-* Ibidem. *piant;* sed tum ex sequentibus verbis, tum ex superiori epistola, in qua eadem fere in hunc modum leguntur: *Ut unius uxoris vir sit, & hanc virginem, ut auctoritas divinæ legis cavet, acceperit:* inde constat, inquam, ita corrigi debuisse. Sensus enim, quem præ se fert

EDITORUM ADNOTATIONES.

ad Differt. 12. Quesnelli *de Codice canonum Romanæ Ecclesiæ*, quæ tom. 3. inferetur. *Promulgata* autem eatenus dicta sunt, quia ad Episcopos per provincias missa, publice prodierunt; & licet non pauca *constituta* ad certas tantum provincias directa fuerint, exinde tamen communicata fuerunt eorum exemplaria aliis atque aliis provinciis vicinioribus, ita ut universim innotuerint; quemadmodum probe statuit P. Coustantius in præfatione ad t. 1. epist. Roman. Pontif. n. 47. Alterum est quod obtrudit quasi ex Leonis atque Hincmari sententia, *nullum robur obtinere decretalia constituta, quæ contra canonum disciplinam fuerint promulgata*. At in laudatis S. Leonis locis de Romanorum Pontificum decretalibus sermo non est, sed de canone Calchedonensi pro statuenda prærogativa Constantinopolitanæ sedis edito, qui cum adversaretur canonibus Nicænis, eum S. Pontifex noluit confirmare, sed potius cassum & irritum declaravit. Hincmarus quoque nihil pronuntiat de decretalibus pontificiis. Solum urget testimonia, quibus Leo & alii Pontifices custodiam sacrorum canonum præcipientes, eos crimine notarunt, qui ab eorum observantia temere discederent. Inter plura autem testimonia Leonis verba recitat, quibus indicatum Calchedonense decretum respiciens, quidquid Nicænis constitutis repugnat, nihil auctoritatis habere voluit. Quod si idem Hincmarus Innocentii decretum de caussis vel contentionibus Clericorum in provincia terminandis laudavit, reservationem tamen majorum caussarum ab eodem Pontifice confirmatam statim subjecit inquiens: *Et ibi post aliquanta: Si quæ autem majores caussæ in medio fuerint devolutæ, ad Sedem Apostolicam, sicut Synodus statuit* (scilicet Sardicensis) *& vetus consuetudo exigit, post judicium episcopale referantur*. Cur priorem tantum Hincmari partem Quesnellus descripsit? Nec Leo igitur, nec Hincmarus ullibi indicant *nullum robur obtinere decretalia constituta, quæ contra canonum disciplinam fuerint promulgata*. Hac in sententia numquam mutari posset disciplina, quam canones semel statuissent: nec ulla cujusque auctoritate ferri possent decreta, quæ pro varietate temporum atque circumstantiarum aliter constituerent. Confer quæ in hanc rem animadvertimus in Observ. ad Serm. 4. S. Leonis tom. 1. col. 465., ubi alium Quesnelli locum excussimus.

1 Quo sensu S. Leo *petram super quam Ecclesia ædificata* est, explicaverit de fide, non excluso Petro, nec Apostolicæ Sedis auctoritate ullatenus imminuta, fusius ostendimus in Observat. ad Serm. 2. tom. 1. col. 461.

se fert necessario mendosa illa lectio, auctoritate antiquorum canonum, ecclesiasticæque numquam interruptæ consuetudinis proscribitur, cujus discutiendæ locus opportunior infra occurret.

4. IPSUM VERO SECUNDUM DEFINITA CANONUM, &c. Totus hic locus subobscurus est. Hoc tamen videtur asserere: 2 jus illud relationis, quod Sedi Apostolicæ competebat, sanctorum Conciliorum auctoritate pro reverentia Principis Apostolorum illi esse collatum. Quod diserte Innocentius asserit epist. ad Victricium Rotomagensem cap. 3. qui jus illud ex veteri quoque consuetudine repetit. *Si quæ autem caussæ*, inquit, *vel contentiones inter Clericos tam superioris ordinis, quam etiam inferioris fuerint exortæ, ut secundum Synodum Nicænam congregatis ejusdem Provinciæ Episcopis jurgium terminetur, nec alicui liceat (sine præjudicio tamen Romanæ Ecclesiæ, cui debet in omnibus caussis reverentia custodiri) relictis his Sacerdotibus, qui in eadem Provincia Dei Ecclesiam nutu divino gubernant, ad alias convolare Provincias. Si vero majores caussæ in medio fuerint devolutæ, ad Sedem Apostolicam, sicut Synodus statuit, & vetus consuetudo exigit, post judicium episcopale referantur.* Gelasius item Papa Commonitorio ad Faustum: *Ipsi sunt*, inquit, *Canones qui appellationes totius Ecclesiæ ad hujus Sedis examen deferri voluere.* Quin eamdem Synodum, eosdemque Canones, Gelasius, Leo, & Innocentius Pontifices Romani in mente habuerint, dubitari vix posse existimo. Sed 3 quinam Canones illi fuerint, disceptatur ab eruditis. Totus ille Papæ Innocentii textus mox transcriptus ad Nicænos referendus videtur illustrissimo Petro de Marca lib. 1. Concordiæ Sacer. & Imp. cap. 10. Aliter olim intellexit Hincmarus Remensis epist. 9. cap. 12. & duo priora capita ad Synodum Nicænam pertinere, postremum vero ad Sardicensem existimavit. Diversam ab utroque sententiam inire me cogunt rationes inferius exponendæ, & totum illud Sardicensi Concilio tribuere, cujus Canones sub Nicænæ Synodi nomine priscis illis temporibus a Romanis Episcopis laudatos fuisse, testes sunt Innocentius ipse, Zosimus, & noster Leo epist. 40. (*nunc* 44.) In quem errorem qua ratione inciderint, Codex Romanus, quo publicum beamus, manifestum facit. Non, inquam, Nicænos, sed sub Nicæni Concilii nomine Sardicenses adducere mihi videtur Innocentius I. quia agit de Clericis tam superioris, quam inferioris ordinis inter se litigantibus, de quibus Synodus Nicæna sermonem non habet Can. 5. quem ab Innocentio notatum putant; sed tantum de iis, qui a proprio Episcopo sunt excommunicati, sive sint ex laico ordine, sive ex Clero: quod ad Clericos superioris ordinis, qui depositioni, non excommunicationi, subjacebant, minime pertinet; nec cum jurgiis eorumdem inter se, de quibus loquitur Innocentius, ullatenus convenit. Conveniunt vero quam maxime ejusdem Pontificis verba cum Canone 3. Sardicensi, cujus hic titulus apud Dionysium Exiguum: *Ut inter discordes Episcopos comprovinciales Antistites audiant: quod si damnatus appellaverit Romanum Pontificem, id observandum quod ipse censuerit.* Deinde de his, qui relictis Provinciæ suæ Sacerdotibus ad alias judicandi convolant, ne verbum quidem in Nicæno; in Sardicensi autem plura reperiuntur. Denique de relatione ad Apostolicam Sedem post episcopale judicium facienda in caussis majoribus, prorsus tacent Nicæni Patres; ex professo autem Sardicenses agunt Can. 3. 4. & 7. Quare argumentum illustrissimi Petri de Marca assumens, sententiam oppositam sic confirmo. De eadem Synodo hic intelligendus est Innocentii textus quantuscumque est; at in posteriori loco Sardicensis intelligenda, non Nicæna: in prioribus ergo pariter ad Sardicenses animum advertebat Innocentius.

AD EPISTOLAM VI.

APUD QUESNELLUM IV.

Anastasio Episcopo Thessalonicensi.

HAnc epistolam acceptam referimus doctissimo viro, deque ecclesiastica antiquitate bene merito Lucæ Holstenio Vaticanæ & Basilicæ Canonico & Bibliothecæ Præfecto. Eam in Collectione Romana inter acta Synodi Romanæ sub Bonifacio Papa II. habitæ insertam publicavit Romæ an. 1662. editionem ab illo cœptam procurante post ejus obitum Eminentissimo doctissimoque Cardinale Francisco Barberino. Ejusdem fragmenta anno 1648. jam emiserat in lucem in Opere de Eccles. Orient. & Occid. consensione, in addendis p. 1368. Leo Allatius; sed plurimis mendis scatentia. Col. 619

CUM

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Etsi relationis jus, præsertim in majoribus caussis, quod Sedi Apostolicæ competit, in sacris canonibus asseratur; ex altiori tamen primatus jure, quod divinam originem agnoscit, provenit. Hinc ante omnes canones, qui de hac relatione decernerent, aliquot ejusmodi relationes ad Romanos Pontifices delatæ inveniuntur inter ea pauca documenta, quæ ex prioribus sæculis supersunt. Appellationum quidem jus in caussis majoribus ex primatu divini juris proficisci ostendimus in Observationibus ad Dissert. V. Quesnelli part. 1. c. 7.

3 Cum in canonibus Sardicensibus de caussis Clericorum inferioris ordinis nihil constituatur, nisi canone 16. ubi finitimos Episcopos interpellare permittitur; probabilior est Hincmari sententia, quam P. Coustantius propugnat in Innocentii epist. 1. tom. 1. Epist. Rom. Pontif. pag. 749. not. a.

Col. 620. Cap. 2. 1 CUM NOSTRA VICE, &c. Ne erudite jam tractata retractemus, consule clarissimum virum Stephanum Baluzium in Appendice libri 5. illustriss. Petri de Marca de Concord. Sacerdot. & Imperii, cap. 22. ubi ex hac epistola & aliis arguit Vicariatum Thessalonicensem huic Ecclesiæ fuisse tributum, 1 nec personale tantum privilegium fuisse. Vide etiam, si lubet, Franciscum Florentem Tract. 6. ad tit. de Electione & Electi potestate, Petrum Franciscum Chifletium in Notis ad Vigilium Tapsensem; ubi contra Lucæ Holstenii sententiam disputat.

Col. & Cap. iisd. 2. PROPTER CUSTODIAM REGULARUM. Sicut partes hæ sunt potissimæ Romani Pontificis tamquam in Ecclesia universa capitis, divinæ legis esse vindicem, propugnatorem Traditionis, Canonum custodem, paternarumque constitutionum executorem assiduum; ita his, quos per varias partes orbis christiani vice sua delegat, hæc maxime 2 & unice cura incumbit, Regularum seu Canonum custodiæ invigilare, & in speculis esse: *Ne quid illicitum*, ut Leo loquitur epistola sequenti (*nunc antecedenti*) *a quoquam præsumatur* adversus Canones. Qui si ubique & ab omnibus rite serventur, jam pene otiosa est delegata Vicariorum in aliis Ecclesiis potestas. De propria quid sentiret sanctissimus Papa Gregorius I. aperit ipse lib. 7. epist. 65. ad Joannem Syracusanum Episcopum.

Ibidem. 3. CERTA TUM PRIMUM RATIONE COMMISIT. Quo sensu Vicariatus Thessalonicensis initia sua Siricio debeat (quæ Damaso tribuuntur ab Innocentio I. Nicolao I. & Joanne III. Romanis Pontificibus, quod & manifestum est ex epistola Damasi ad Acholium Thessalonicensem ab Holstenio edita in Romana Collectione) vide in Appendice lib. 5. Petri de Marca cap. 23. ubi supra laudatus Baluzius primum hujus dignitatis velut crepusculum, quod sub Damaso cœpit illucescere, a majoribus ejusdem incrementis *certa quadam ratione* a Siricio primum firmatis, recte distinguit; ut facile sit utramque opinionem conciliare.

4. SICUT ENIM PECCATA ET QUÆ, &c. Has duas voces, *sicut enim*, supplevimus; & *abolentur* pro *abolebuntur* reposuimus ex conjectura, non temeraria, ut puto, sed quam complendi sensus necessitas confirmat. Ceterum hæc verba de bigamia etiam post baptismum remanente a Leone transcripta videntur ex cap. 3. epist. Innocentii I. Rufo, Eusebio, &c. Episcopis Macedoniæ, circa cujus tempora contrariam sententiam tenebat Hieronymus scribens ad Oceanum epist. 83. quem S. Augustinus tacito nomine reprehendere videtur lib. 1. de bono conjugali cap. 18. ubi veram opinionem tuetur: opinionem dico, quia nullum ea de re Canonem seu Constitutum videtur ob oculos habuisse. Col. 621. Cap. 3. in fin.

5. QUISQUIS VERO A METROPOLITANIS EPISCOPUS, &c. Ita corrigendum censuimus Holstenii exemplar * Vaticanum, quod habet, si tamen habet: *Quisquis vero de Metropolitanis Episcopis*: quod manifeste contra mentem Leonis est. Non enim hic agit de Ordinatione Metropolitanorum, quam post aliquot lineas attingit; sed de provincialibus tantum, qui inconsulto Vicario Illyrici a Metropolitanis ordinabantur Episcopis: quod & ex epistola subsequente (*nunc præcedente*) comprobatur cap. 5. & ex 12. (*nunc* 14.) ad eumdem Anastasium cap. 6. Latum revera inter utramque Ordinationem discrimen ponit: omnes enim Metropolitanos non modo consulto Vicario Illyrici, sed ab ipso consecrari vult: alios provinciales Episcopos, non a Vicario, sed a propriis Metropolitanis, qui de Ordinatione ad Vicarium Illyrici referant, ordinari præcipit. Contra istos pœnam non edicit, quoniam metuebat ne minis offensi Metropolitani Vicariatus a se 3 jugum abjicere tentarent, quod ab illis ægre susceptum ipsæ Leonis litteræ indicant: at Episcopis, inconsulto Thessalonicensi ordinatis, denuntiat nullam

Ibidem Cap. 4. * Leg. *Barberinum*.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Immo vero personale privilegium fuisse, quod morte cujusque Pontificis exspiraret, hinc colligi posse videtur: quia Anastasius licet a Xysto antea creatus Apostolicæ Sedis in Illyrico Vicarius, ejusdem tamen prærogativæ confirmationem a Leone petiit; & S. Pontifex ipsi annuens, idem privilegium ita concessit, ut encyclicam ea de re ad omnes Illyrici Metropolitanos transmiserit: quæ novæ delegationis notitiam necessariam præsumunt.

2 Non satis fuit Quesnello *maxime*; restringendam adhuc duxit Vicariorum Apostolicorum auctoritatem *&* *unice*, & si præter id quod ad custodiam canonum pertinet, nihil aliud Vicariis Apostolicis tribui facultatis possit. At cum Romanus Pontifex præter custodiam canonum, pro suo divini juris primatu multa alia potest in tota Ecclesia; tum alia potest quibusdam vice sua in provinciis committere, prout ex circumstantiarum ac temporum varietate crediderit expedire. Ita vel antiquis temporibus quædam demandata leguntur Episcopo Thessalonicensi, aliisve in aliis provinciis, quæ ad custodiam canonum necessaria non erant. Num huic fini opus erat Thessalonicensi reservare Metropolitarum ordinationes? Num caussarum episcopalium cognitionem & definitionem ipsi tribuere? Num Synodis cogendis ejus consensum, aut præsidentiam requirere? Num formatarum jus eidem vindicare? quæ tamen in litteris Cælestini, Xysti, ac Leonis Episcopis Thessalonicensibus tribuuntur.

3 *Jugum* ne appellari potest *Vicariatus* Apostolicus, quo Romani Pontifices jam inde a Damaso vel Siricio pro suo, quod postea vocarunt patriarchalem, in totum Occidentem jure, ob disciplinæ canonumque custodiam in Illyrico instituerunt?

nullam ab eo status sui habituros esse firmitatem.

Col. 622. Cap. 5. 6. VOCEM APPELLATIONIS. Ratio exceptionis est, 4 quod Illyricianæ Provinciæ, ut Occidentalium partium quædam portio, ad Romanum Pontificem jure peculiari pertinebant. Ceterum quod hic de appellationibus scribit S. Leo, id ex Sardicensibus Canonibus afferit, ut veteris instituti & reverentiæ Sedis Apostolicæ mentio testatur: qui Canones Orientalibus ignoti erant tunc temporis.

Col. ead. Cap. 6. 7. CIRCA QUOS PAR CONSECRATIO FIERI DEBET. Procul abest, ut sententiæ, quæ S. Hieronymo tribuitur, obsecundet Leo noster, dum parem consecrationem Presbytero, immo & Diacono cum Episcopo tribuit. In multis quidem tres hi gradus conveniunt, servata tamen ubique Episcopis & Presbyteris dignitatis suæ prærogativa. Id porro, in quo paritatem suggerit S. Leo inter triplicis illius Ordinis viros, proculdubio impositio manuum est, qua tam Diaconi quam Sacerdotes consecrantur. Unde quod ait auctor Commentariorum in epistolas Pauli, qui Damaso Papæ æqualis fuit, & Ambrosius dicitur: *Episcopi & Presbyteri una Ordinatio est:* idem & de Diacono potest afferi. Qua de caussa non dubitavit Optatus lib. I. Diaconos Sacerdotii nomine ornare, cum lapsos in persecutione recensens: *Quid*, inquit, *commemorem laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerant dignitate suffulti? Quid Ministros plurimos? Quid Diaconos in tertio? Quid Presbyteros in secundo Sacerdotio constitutos? ipsi apices & principes omnium, aliqui Episcopi*, &c. Immo & Subdiaconum Epiphanius Sacerdotem esse aliquo sensu insinuat, cum lib. 3. advers. hæreses in exposit. fidei num. 21. ait Subdiaconum, sicut & alios superiorum Ordinum Clericos, ab uxoribus se abstinere, non vero Lectorem: *Quippe Lector*, inquit, *non Sacerdos est*, κὰ γὰρ ἐκ ἔϛιν ἱερεὺς ὁ ἀναγνώστης. Nam Presbyteri, inquit Innocentius PP. epist. ad Decentium Eugu. *licet sint Sacerdotes, Pontificatus tamen apicem non habent.* Hinc porro aliter de Sacerdotio differere cogimur, quam solet a plerisque differi, qui Presbyteratum primum sub oculis habentes, Episcopatum aliud nihil, quam Presbyteratus extensionem & ampliationem quamdam existimant: cum potius primo conspectu intuendus sit Episcopatus, tamquam Sacerdotii apex summus, plenitudo, ac perfecta, ut ita dicam, totalitas; a Pontificatu vero ceteri gradus veluti portiones quædam delibantur, ac certis quibusdam officiis & ministeriis pro Ecclesiæ necessitate circumscribuntur. *Nam in Episcopo*, inquit Commentator Anonymus jam laudatus, *omnes Ordines sunt: quia primus Sacerdos est, hoc est, Princeps est Sacerdotum, & Propheta, & Evangelista, & cetera adimplenda officia Ecclesiæ in ministerio fidelium; tamen postquam omnibus locis Ecclesiæ sunt constitutæ, & officia ordinata, aliter composita res est, quam cœperat.* Intelligit autem auctor ille per Evangelistam, Diaconum; & per cetera Officia, Lectores & Exorcistas. His bene intellectis, intelliget quisque pariter quid sibi velit sanctus Pontifex, cum hic afferit *Presbyteros & Diaconos dignitatem officii sacerdotalis accipere*, (quamquam non *Sacerdotium*, sed *officium sacerdotale*, dicit) & quantopere discrepet saltem in loquendi modo a Canone qui dicitur esse Concilii Carthaginensis IV. negatque Diaconos Sacerdotii vim & consecrationem consequi: *Diaconus cum ordinatur, solus Episcopus, qui eum benedicit, manum super caput ejus ponit: quia non ad Sacerdotium, sed ad ministerium consecratur.*

Hilario Diacono tribuitur commentarius iste. Cap. 3. in ep. I. ad Timoth.

8. CONTRA CANONES ET TRADITIONEM PATRUM. De Traditione apostolica, cujus oblitus vel nescius Anatolius Episcopus CP. Aetium in Presbyterum sexta Sabbati ordinarat, meminit sanctus Leo epist. 84. (*nunc* 111.) cap. 2. Eamdem allegat in ep. 11. (*nunc* 9.) ad Dioscorum; sed in neutra Canones commemorat; nec revera ullos habemus ante ejus tempora, quibus scilicet ejusmodi Ordinationes qualibet die celebrari prohibeantur: forte quia nullus contra Traditionem & consuetudinem abiens, condendo Canoni occasionem dederat. Per *Canones* igitur nihil aliud Leonem velle arbitror, quam Regulam ecclesiasticam solo usu & Traditione ecclesiastica firmatam, quomodo sæpe sæpius usurpare videtur. Ibidem.

AD EPISTOLAM VII. Col. 623.

APUD QUESNELLUM VIII.

Episcopis per Italiam constitutis.

SEptem Codd. MSS. ad quos relegimus hanc epistolam, inter se non conveniunt de titulo. Corb. & Thuan. I. sic habent: *Universis Episcopis per diversas provincias constitutis*. Bellovac. *universis Ecclesiis per Italiæ provincias constitutis*. Thuaneus unus, uni-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Si Illyricianarum provinciarum appellationes ad Romanum Pontificem jure peculiari pertinebant, nimirum uti Patriarchæ Occidentis, quia *erant Occidentalium partium quædam portio*; ad ipsum altiori jure spectabant ex tota Ecclesia, quia tota Ecclesia eidem uti primati a Christo subjecta fuit: unde canones Sardicenses non de solis Occidentalium, sed & de Orientalium appellationibus ad Romanam Sedem statuerunt: quos quidem canones Orientalibus fuisse tunc tempore ignotos, quemadmodum hic Quesnellus repetit, falsum probavimus in Observat. ad Differtat. V. part. I. cap. 6. num. 16.

universis Episcopis per Siciliam constitutis. Thuan. tres Dionys. Exig. & Isidorus *universis Episcopis per Italiæ provincias*. Edit. vulg. *per Italiam*. Qui sciunt magnas sæpe difficultates ex hujusmodi titulis vel emergere vel dissolvi, non mirabuntur ista a nobis adeo scrupulose annotata.

Ex hujus maxime epistolæ verbis conflatæ sunt commentitiæ litteræ Anastasii Papæ I. ad omnes Germaniæ, & Burgundiæ Episcopos; finis etiam epistolæ Lucii Papæ ad Gallos & Hispanos, & Rescripti Marci Papæ ad Athanasium de Canonibus Nicænis, ex hujus pariter fine coalescit.

Col. 628. AD EPISTOLAM IX.

APUD QUESNELLUM XI.

Dioscoro Episcopo Alexandrino.

1. HÆc epistola extra suum hactenus locum vaga, hic reponenda mihi videtur. Certum est enim ex ipsiusmet initio scriptam fuisse a S. Leone ad Dioscorum, cum hic Alexandrinæ Ecclesiæ præesse inciperet: *Tua*, inquit, *firmius fundare desideramus initia*: quorum initiorum seu ordinationis nuntius Possidonius Presbyter adhuc tunc Romæ versabatur. Constat autem ad hanc sedem evectum esse anno 444. tum quia hujus anni mense vel Februario secundum Latinos, vel Junio secundum Græcos decessit ex hac vita illius prædecessor Cyrillus; tum quia Dioscorus depositus est ab Episcopatu septimo ordinationis suæ anno, ut testatur Liberatus Diaconus cap. 13. hoc autem mense Octobri an. D. 451. contigit, ac proinde ejus ordinatio cadit in annum 444. Non potuit vero eodem anno scribi epistola, quo creatus est Dioscorus; cum ad tantæ sedis Episcopi electionem & consecrationem plures menses necessarii fuerint, nec nisi post alios plures Possidonius ordinationis nuntius mitti potuerit ad Romanum Pontificem, & ab eodem litteras ad Dioscorum accipere perferendas, unde nec citius, nec tardius scripta est quam Kalendis Julii anni 445. Quis porro fuerit Dioscorus tota clamat ecclesiastica sæculi quinti historia, testanturque ejus nomine ad hanc usque diem dicti hæretici. Ejus electioni suffragata erant *spiritalis* vel *specialis gratiæ merita*, ut eodem Præfationis loco habet Leo noster: *Velox siquidem fama*, ut loquitur Theodoretus ad ipsum Dioscorum scribens, *quaquaversum discurrens omnium aures gloria* ejus *repleverat; maxime autem omnes prædicabant* ejus *animi modestiam*. Quantopere utrumque fama fefellerit, quartus post annus in latrocinio Ephesino edocuit. (Epist. 60. Theodor.)

2. EXORDIA DELIGANTUR. Post ista verba, nescio quo pacto, hæc alia irrepserunt in omnia excusa exemplaria: *Hoc est sub lege divini officii substituantur*: quæ nos expungenda censuimus, tum quia desiderantur in MSS. Cod. Grim. Vict. Cantabr. & Thuaneo, immo & apud Gratianum, & Isidorum tam excusum, quam MS. tum propterea quod sensum omnem hujus loci subvertunt. Agitur enim de delectu diei & horæ conferendæ benedictionis sacerdotalis & leviticæ, pro qua *ejus noctis, quæ in prima Sabbati lucescit, exordia deligi* præcipit S. Leo: non autem de delectu ministrorum consecrandorum, ut imperitus ille glossator intellexit: cui forsan imposuere Codices MSS. similes Thuaneo & Cantabrig. in quibus legitur: *Exordiis consecrandi deligantur*. (Col. 629. Cap. 1.)

3. Ex his porro & adjacentibus verbis nascitur apud nonnullos duplex difficultas: una, an quodlibet Sabbatum, vel quælibet Dominica per annum occurrens designetur a S. Leone tamquam ordinationi sacerdotali & leviticæ constituta; an vero solum Sabbatum sanctum & anniversaria Dominicæ Resurrectionis solemnitas? Altera difficultas est, utrum nox Sabbatum consequens ad hanc consecrationem delecta fuerit, ut pars Sabbati antecedentis, an ut pars instantis Dominicæ? Uterque nodus facile solvitur, si paullo attentius Leonis verba considerentur, & redeant in mentem temporis illius mores & disciplina. Tantum enim abest ut Sabbato solum sancto ministrorum Ecclesiæ consecratio fieret, ut potius 1 numquam illa die facta mihi fuisse videatur, non Leonis tantummodo, sed plurimorum etiam successorum ejus temporibus: unde titulus huic epistolæ hactenus præfixus merito a nobis expungendus fuit, qui ordinationem sacerdotalem Sabbato sancto celebrandam asserebat. Ut autem hoc fieri non potuisse credam, facit solemnitas baptismi, cui conferendo paschalis dies consecratus erat; ita ut dies sanctam hanc solemnitatem antecedentes toti insumerentur scrutiniis, exorcismis, catechismis, aliisque conferendo baptismo præviis cæremoniis: & ipsa Octava Paschæ, Octava Neophytorum appellaretur. Hinc est quod Gelasius I. PP. qui ordinationes certis temporibus fieri præcipit, scribens Episcopis per Lucaniam & Brutios constitutis, de Sabbato sancto mentionem non facit, quamvis de quatuor solitis anni tempori- (Ibidem.)

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Si de die paschali, qui a vigilia Sabbati sancti initium sumit, hæc intelligantur; vera fortassis sunt de Romana & aliis plerisque etiam Ecclesiis, non autem de omnibus. Certe enim in Veronensi Ecclesia S. Zenonis ævo *ministrorum promotiones* peragebantur die Paschatis, seu in pervigilio Paschæ, idest Sabbato sancto, ut ex tractatu ejus 50. libri secundi perspicue (ut nobis quidem videtur) colligere licet, uti monuimus Adnotatione 4. in eumdem sermonem pag. 261. quod testimonium antea non observatum ad antiquam originem sacrarum ordinationum in Sabbato sancto demonstrandam mirifice confert.

poribus exacte meminerit. *Ordinationes*, inquit, *Presbyterorum & Diaconorum, nisi certis temporibus & diebus exerceri non debent, idest quarti mensis jejunio, septimi & decimi, sed etiam quadragesimalis initii, ac medianæ hebdomadæ & Sabbati jejunio circa vesperam noverint celebrandas*. De Sabbato sancto itidem silent, dum alios dies prædictos numerant, Synodus Romana sub Zacharia PP. an. Dom. 743. C. 2. Lemovicensis sub Benedicto an. 1034. Claromontana sub Urbano II. an. 1095. IX. &c. Quamvis autem hoc non constaret, ut certe constat, manifestum tamen esset nihil de Sabbato sancto haberi in hoc Leonis loco, quod ad Ordinationem spectet. Cum enim inquirat ad quam diem noctis Sabbatum excipientis initia pertineant, concludit ad diem Resurrectionis, id est, ad diem dominicam pertinere, atque id evincit adducto Sabbati sancti exemplo, cujus noctis initia ex solemnitate Officii Ecclesiastici & Baptismi collatione, certum est ad diem dominicam pertinere. Hoc semel constituto, restat examinandum, an certi aliqui dies dominici Ordinationi deputarentur; an vero quemlibet ad id eligere permitteretur? Quod postremum apud me certissimum est. 1. Quia nullum in particulari designat Leo noster, nullumque proinde excludit, uti nec ante ipsum factum fuisse deprehendimus. 2. Ex hodierna etiam consuetudine cognoscimus dominicum quemlibet diem ex auctoritate consuetudinis antiquæ, Traditionis Apostolicæ, & sacrarum Scripturarum, ex quibus arguit S. Leo, ad Episcoporum consecrationem assumtam fuisse. Si autem Episcoporum, proculdubio & Presbyterorum ac Diaconorum: nullum enim discrimen, quo ad diem Ordinationis, inter utrosque ponit sanctus Leo in præsenti epistola. 3. Mos iste vigebat aureis illis temporibus, ut quo citius fieri poterat, Ecclesiæ Pastore suo viduatæ per alterius Pontificis electionem subveniretur; sicut vidimus etiam Calchedonensi decreto cautum fuisse.

Alteri demum quæstioni satisfiet sine ullo negotio: satis enim ex hac sola epistola perspicuum est noctem illam, quæ celebrandis Ordinationibus eligebatur, ad Dominicam pertinuisse. Primum enim sanctus Leo expresse asserit satagendum esse Dioscoro, *ut his, qui consecrandi sunt, numquam benedictio nisi in die Resurrectionis dominicæ tribuatur, cui a vespera Sabbati initium constat ascribi*. Deinde dum recenset illustriora mysteria quæ die dominica contigerunt ex divina ordinatione, satis innuit, & per diem dominicæ Resurrectionis eam intelligi debere, quam nunc Dominicam absolute vocitamus: nec Sabbatum, sed ipsam Dominicam ex Apostolorum instituto consecrationi Sacerdotum fuisse dedicatam. Denique, ut alia multa missa faciamus, illud indicat Urbanus secundus in Concilio Claromontano citato, cum præcipiens ut Ordines Sabbato quatuor temporum celebrarentur, addit: *Et tunc protrahatur jejunium usque ad vesperas, & si fieri potest usque ad crastinum, ut magis appareat in die dominico Ordines fieri*. Nihil enim magis evincit hanc sacratissimam diem Ordinibus conferendis destinatam fuisse: quam quod ne tunc quidem ejus consuetudinis memoriam penitus aboleri voluerunt sancti Pontifices, cum rationes magni, ut credere par est, momenti ad illam mutandam eos impulere. Cujus mutationis varii per succedentes sibi ætates fuere gradus. Primum enim extra dubitationem omnem esse videtur hanc cæremoniam ipso die dominico inter sacras Synaxes celebratam fuisse ab Apostolis, & apostolicorum temporum Episcopis: idque hora diei tertia, quæ sacris mysteriis agendis semper assignata fuit.

Vide Dissert. 6. de jejunio Sabbati.

Postmodum ingruente persecutione Gentilium, cum iidem cœtus antelucanis horis agi cœperunt a Christianis, ut videlicet diurnam hostium fidei diligentiam eluderent, eadem quoque hora Ordinationes celebratas fuisse verisimillimum est. Quod postea etiam reddita Ecclesiæ pace continuatum: unde inductæ Sabbati Vigiliæ, de quibus Leo noster: tum ne consuetudinis sanguine Martyrum veluti consecratæ memoria aboleretur: tum ut Resurrectionis dominicæ, quæ summo mane contigit, honor eadem hora exhiberetur: tum denique ne Sabbati jejunium ad ulteriorem Dominicæ partem continuatam tam consecrantem Episcopum, quam consecratos nimium fatigaret. Quæ ratio, opinor, in caussa fuit, ut sensim a mane dominico ad initia noctis; deinde a noctis exordio ad antecedentis Sabbati Vesperam, ut ex Gelasio supra citato patet: post a Vespera ad meridiem: denique a meridie ad matutinas horas, ut fit hodie, Ordinatio retrogrediens, tandem revocata sit.

Quod autem quidam ajunt ob eam rationem circa noctis initia celebratas esse Ordinationes, ne Officium Dominicæ per occurrentem hujus consecrationis solemnitatem impediretur, verum esse non existimo: quemadmodum enim in ipso Resurrectionis die, immo & per totam Octavam Paschæ totum Officium Ecclesiæ Neophytos attinebat; ita nullum erat aliud Dominicæ Officium, nulla sacrificii oblatio in die Ordinationis, quam quæ ipsius gratia celebrabatur. Quod ita verum est, ut cum ad diem Sabbati revocata est Ordinationis solemnitas, in eumdem quoque diem translatum sit 2 Missæ Officium, & Dominica sequens proprio carue-

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Cum omnes codices Sacramentarii Gregoriani exhibeant orationes proprias ad Missam Sabbati ordinationis, & proprias item Dominicæ, quæ ordinationis Sabbatum subsequitur; verum esse nequit, ob traductas ordinationes in diem Sabbati pro die dominico, totum quoque

ruerit: unde & Dominicæ vacantes, ad hunc usque diem appellatæ sunt illæ, quæ Sabbatum Ordinationis subsequuntur, quæ hodie quidem Officio suo gaudent, sed ex præcedentium dierum Officiis composito. Vide Micrologum Capite 29.

Col. 631. Cap. 2. 4. UT QUOTIES BASILICAM, IN QUA AGITUR, PRÆSENTIA NOVÆ PLEBIS IMPLEVERIT, TOTIES SACRIFICIUM SUBSEQUENS OFFERATUR, &c. Plurima disciplinæ antiquæ capita notanda hic tibi veniunt tam in his verbis, quam in aliis annexis.

Primo enim docemur hanc tunc temporis Romanæ Ecclesiæ consuetudinem fuisse, ut quoties populi numerosioris concursus exigeret, Sacrificii oblatio iteraretur. Hoc enim ab Alexandrinis observari similiter postulat: *Ut*, inquit Leo, *in omnibus observantia nostra concordet*. Quod in Africanis Provinciis eadem Leonis nostri ætate pro minoris etiam momenti caussis factitatum esse legimus libr. de prom. & præd. dimidii temporis cap. 6. nimirum cum peracto matutino Sacrificio puella quædam de potestate dæmonii eruta esset, *Oblatio* RURSUM *gratiarum actionis pro ea fit*, *Sacrificiique percipiens certam partem puella*, *prisco est reddita usui*. Immo ex Concilio Carthaginensi anni 397. can. 8. qui Codicis Africani 41. liquet iteratam fuisse Missæ celebrationem, oblatumque etiam pomeridiano tempore Sacrificium pro mortuis: *Si aliquorum*, inquit, *pomeridiano tempore defunctorum*, *sive Episcoporum*, *sive ceterorum commendatio facienda est*, *solis orationibus fiat*, *si illi qui faciunt jam pransi inveniuntur*. Igitur si jejuni inveniuntur nihil prohibet, quin etiam pomeridiano tempore celebretur, etiamsi matutinis horis jam celebratum esset.

Secundo S. Leo Sacrificii iteratam oblationem non novellæ consuetudinis esse ait in Romana Ecclesia, sed antiquæ institutionis, quæ *ex forma paternæ traditionis insederat*.

Tertium inde consequitur: scilicet non canone, non lege aliqua ecclesiastica, sed sola consuetudine istud invectum in Ecclesiam Romanam, sive etiam in Africanam: ubi ex arbitrio Pontificis repetitionem Sacrificii, e vestigio ac pro re nata decerni videmus.

Quarto licentiam istam non extendit Leo ad quamlibet dominicam diem, (quæ 3 sola mysteriis celebrandis Romæ deputabatur) sed ad solemniorem festivitatem tantummodo, hocque solo casu ac conditione, cum populus solito numerosior concurreret ad Basilicam.

Quinto non semel tantum & iterum offerri potuisse, sed *toties quoties Basilicam in qua agitur*, *præsentia novæ plebis impleverit*.

Inde natam puto consuetudinem bis, vel ter celebrandi in aliquot solemnitatibus, puta

EDITORUM ADNOTATIONES.

que Officium Missæ translatum fuisse in Sabbatum, Dominicam vero Missæ Officio fuisse expertem. Quis credat hos dominicos dies divino cultui æque ac ceteros semper in Ecclesia addictos sacrificio caruisse? Quod si hæ Dominicæ *vacare* in iisdem Sacramentariis traduntur, id aliter quam de sacrificio intelligendum est. In MS. Gregoriano Sacramentario Ottoboniano apud Muratorium, quod omnium antiquissimnm est, cum omnibus diebus dominicis indicentur antiphonæ, responsoria, offertorium, & communio, quæ a choro canebantur; solum in quatuor Dominicis subsequentibus Sabbata quatuor temporum ordinationibus jam deputata hæc omnia omittuntur. Id autem indicio esse videtur, in his quatuor Dominicis non Missam, nec totum Officium Missæ, sed solum officium laboriosius cantus antiphonarum, responsoriorum &c. fuisse omissum ea forte de caussa, ut ministris labore & prolixiori cantu sacrarum ordinationum laxatis parceretur: & hoc sensu hæ Dominicæ dicebantur *vacare*, nimirum officio cantus; ac propterea quæ incidebant in Adventum, & Quadragesimam, cum stationes debuissent recipere, statione etiam ac processione vacabant. Quod si harum quoque Dominicarum antiphonæ, responsoria &c. notantur in Antiphonario Gregoriano, quod Card. Thomasius vulgavit; id posteriori accessioni tribuendum videtur, cum codex Ottobonianus a Muratorio editus, qui antiquior est, in his solis Dominicis nihil ejusmodi indicet. Hinc etiam tria MSS. a Monachis Maurinis laudata tom. 3. S. Gregorii pag. 672. not. h. Dominica secunda Quadragesimæ Officio carent, & solas orationes ad Missam pertinentes præferunt: ibique iidem editores notarunt: *Forte hac Dominica Missa quidem celebrabatur*, *sed ob nimium Sabbati præcedentis laborem nihil canebatur*. Fortassis vero ipse Quesnellus pro cantu antiphonarum, responsoriorum &c. *Missæ officium* accepit.

3 Nonnulla in sequentibus nobis incerta aut difficilia sunt. Quod hic affirmat Quesnellus, *solam* diem dominicam Mysteriis celebrandis Romæ deputatam, concedi potest, si eo sensu affirmat, quod aliis ferialibus diebus nullo peculiari festo celebratis, nulla certa & solemnis Missa esset præscripta. At si id eo sensu affirmat, ac si aliis diebus Missæ sacrificium non offerretur; quo id fundamento fulciatur, ignoramus. Si enim hoc collegit ex Sacramentariis Gelasiano, & Gregoriano, ubi solis Dominicis, non autem ferialibus diebus, præter Quadragesimæ tempus, Missæ assignantur; nonne in antiquiori Sacramentario, quod Leoni attributum hoc tomo edidimus, nullæ Missæ propriæ leguntur ipsarum Dominicarum post Pascha ac Pentecosten, in quibus tamen sacrificium celebratum fuisse nemo ambiget? Sicut autem hoc tempore, diebus dominicis propria Missa carentibus, celebrantis arbitrio Missæ e communibus sumebantur, ut in Præfatione ad idem Sacramentarium animadvertimus; ita post adsignatas Missas cuique diei dominico, qui ferialibus diebus celebrabant sacrificium, Missas vel ex Dominica præcedenti, vel ex communibus repetebant: nec in Romana Ecclesia & Clero extinctus plane credendus est antiquus fervor, qui Hieronymi ac Augustini ævo in ea vigebat, ut scilicet plures quotidie communicarent; ac idcirco Deo quotidie sacrificium offerebatur.

4 puta 4 in Nativitate Domini, in Paschate, in Nativitate S. Joannis, in Natali Apostolorum, &c. ita ut non modo in eadem Basilica, eodemque Altari, sed & ab eodem Sacerdote Sacrificii repeteretur oblatio. De Paschate tamen dubitaverim antiquitus usurpatum, tum quia testem veterem non habeo, tum quia solemnis baptismi collatio, prolixæque circa baptizandos ac baptizatos cæremoniæ Missarum repetitioni obstabant.

Antiquæ tamen consuetudinis saltem Anglicanæ vestigium esse potest, quod a Stephano Laugton Archiepiscopo Cantuariensi statuitur in Concilio Oxoniensi anni 1222. can. 6. *Ad hæc duximus statuendum, districtius inhibentes, ne Sacerdos quispiam Missarum solemnia celebret bis in die, extra diem Natalis Domini, & Resurrectionis Dominicæ.* Idem legitur in Constitutionibus Anglicanis tom. 2. Coll. Angl. circiter an. 1237. *vel in exequiis mortuorum, videlicet cum corpus alicujus eodem die fuerit tumulandum.* (In Collectione Conciliorum legitur *in Ecclesia*, quod merito in Provinciali Cantuariensi non legitur.) *Et tunc prima Missa de die, posterior vero pro defuncto celebretur.* Ita refert in Provinciali Anglicano Guillelmus Lindevvode, qui & alias caussas repetendi eadem die ab eodem Sacerdote Sacrificii enumerat, hisque versibus exhibet:

Una dies Missam tantum expostulat unam:
Excipitur defunctus certe cum peregrino,
Infirmus, commeans, Domini Natalis, & hospes,
Et mulier nubens, cum tempus labitur illi.

Sexto sequitur non matutinis tantum horis celebrata esse sacra Mysteria, etiam in Festis solemnioribus, sed etiam vespertinis. Cum enim hora fere tertia, seu ut nostro more loquamur, hora nona matutina Sacrificium celebrari solitum esset, prolixioresque essent ritus precesque Sacrificio immixtæ; multoties peragi nequibant Mysteria matutino tempore, sed ad vespertinum usque protrahi spatium, necesse erat. Ad quod forte referenda mentio Missarum vespertinarum, quæ habetur in Concil. Agath. can. 30. & in Aurelianens. 3. can. 29. tametsi de jejuniorum diebus intelligi possit. Nisi ex necessitate pluries offerendi mutata fuerit hora: quod non improbabile videtur: & confirmari videtur his Leonis verbis: *Si unius tantum Missæ more servato, Sacrificium offerre non possint, nisi qui* PRIMA DIEI PARTE *convenerint.* Ubi vix prima illa diei pars de hora tertia seu nona hodierna intelligi potest. Quod cum repugnare videatur consuetudini, quam modo commemoravimus, hora nona celebrandi, hoc modo conciliari posse mihi videtur, si dixerimus promiscuis Dominicis hora tertia seu nona celebratum esse: in solemnioribus vero festivitatibus, de quibus hic Leoni sermo est, prima diei parte, hoc est summo mane peractum esse Missæ Sacrificium. Ratio discriminis hæc est, quod vigiliis nocturnis gaudebant istæ solemnitates, quibus peractis convenientissimum erat, ut populus jejunio ac vigilia fatigatus ad proprias domos, nec nisi post celebrata sumtaque Mysteria, dimitteretur. Ita fiebat ut aliis fidelium turmis Basilicam de novo implentibus, repetendæ oblationi sufficiens tempus haberetur. Hæc ipsa epistola testatur persæpe nonam horam præventam esse Sacrificio, cum scilicet mane ipso dominico die, a quo tempore præcedentis noctis initia non recedunt, consecrationis sacerdotalis benedictio conferebatur, haud dubie inter sacræ oblationis Mysteria.

7. Cognoscimus hinc sufficientem sancto Leoni caussam fuisse repetendi Sacrificii, populi devotionem, quam votis suis ac expectatione non privari, plenum pietatis atque rationis esse existimavit.

8. Notanda hæc loquendi ratio: *In qua agitur*, qua sacrificium Missæ significatur: *Agere* enim & sacrificare idem sunt, unde & *Actio* dicitur ipsa consecratio in Canone: *infra Actionem*; & *Agenda* sæpe usurpatur pro Missa. Conc. Carthag. 2. dictum, Lectionarium Hieronymi nomen præferens, Regula S. Benedicti, Beda, & Capitularia Caroli Magni. Plura videsis lib. 1. Cap. 3. Rerum Liturgicarum Eminentissimi doctissimique Cardinalis Bonæ, heu! nuper Ecclesiæ militanti præmatura morte erepti, non sine acerbissimo bonorum eruditorumque omnium dolore. Sed & priorem lege hujus epistolæ synopsin, cui etsi aliam subrogaverimus, quia & falsa, & barbara continebat, non erit tamen incongruum eam hic exscribere. Sic se habet.

De Ordinatione Presbyteri aut Diaconi, ut Sabbato sancto celebretur, id est, die dominico I. De festivitatibus, ut si una AGENDA, *id est, Missæ celebratio populis non suffecerit, nulla sit dubitatio iterari Sacrificium. II.*

9. Intelligimus, consuetudinem, quam in Romana & Africana Ecclesiis usurpari vidimus, in Alexandrina non viguisse tunc tem-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Consuetudo celebrandi ter in Nativitate Domini ex eo potius orta videtur, quod in tribus distinctis Romanis Basilicis distinctis horis hac die tres Stationes ac Missæ celebrarentur, primum in S. Maria Majori, dein in S. Anastasia, tandem in S. Petro, ut ex Sacramentario & Antiphonario Gregoriano colligere licet. Idem forte aliis solemnitatibus accidit, quæ diversas Missas eodem die horis diversis celebratas recipiebant: ut olim die Natali SS. Apostolorum Petri & Paulli duæ Missæ canebantur in duabus eorumdem Ecclesiis, altera in S. Petri, in S. Paulli altera.

temporis. An post Leonis admonitionem recepta sit, mihi non liquet. Antiquum in illa ritum, Romano posthabito, observatum esse, persuadet quod de recentioribus Græcis, Syris, aliisque Orientalibus viri docti referunt. *Maronitæ Syri*, inquit Morinus, *consuetudines Græcorum ut plerumque sequuntur ... semel tantum singulis diebus Missam in Ecclesia celebrant*; *nec sine urgenti necessitate & Episcopi licentia bis in die super uno & eodem Altari sacrificant*. Hoc, puto, Morinus ex epistola Abrahami Echellensis Maronitæ, quam ad eum Roma scripsit anno 1654. Hunc eumdem morem inviolatum ad nos usque conservasse Orientales omnes, Græcos, Moscovitas, Æthiopes, alibi etiam asserit idem Morinus: atque adeo unicum in eorum Ecclesiis Altare esse collocatum.

Joan. Morinus præf. in ordi. Syrorum Maronytarum.

10. Animadverte *offerendi* verbum etiam laicis attributum, quod sexcentis exemplis probare in promtu esset. Et revera ab universa Ecclesia Sacrificium Deo offertur, etsi ab uno soloque Sacerdote consecretur. Hinc in sacra Liturgia: *Orate, Fratres, ut meum ac vestrum Sacrificium*: &, *Omnium circumstantium qui tibi offerunt* &c.

11. Ex his verbis: *Quam recipere Basilica simul una non possit*: videor mihi colligere 5 unicam fuisse illic Basilicam in qua offerretur. De Basilicis nihil hoc loco annotamus: quia de hujusmodi Basilicarum Orientalium forma ac capacitate plura & exquisite docta habebit aliquando Lector eruditus in amplissimo Tractatu de Basilicis auctore Joanne Morino Oratorii Gallicani Presbytero, quem cum ejusdem materiæ epistola ad Allatium ab eodem scripta in lucem publicam edemus propediem.

Col. 631. Cap. 2.

5. FAMILIARITER ADMONEMUS. Tria epistolarum genera distinguere mihi Leo noster videtur. Primum est earum, quas Synodicas dicimus, e Synodo nimirum & Synodi nomine scriptas; tales sunt epistolæ 40. 41. 45. 47. (*nunc* 44. 45. 50. 51.) & aliæ, quarum hæc inscriptio: *Leo & sancta Synodus* &c. Sunt aliæ 6 decretales, quas & Constituta decretalia appellat, quæ nimirum de disciplinæ ecclesiasticæ capitibus ad eas Ecclesias vel Provincias ab eo dabantur, quas metropolitica vel exarchica auctoritate regebat Urbis Episcopus, & ad quarum executionem delegabat aliquos ex iisdem Provinciis Episcopos; tales sunt epistolæ, secunda, tertia, octava, (*nunc* 167. 4. 7.) & aliæ plurimæ. Tertii generis epistolæ familiares dicuntur, quæ ad aliarum Dioecesеon Episcopos scriptæ erant, vel de disciplinæ ecclesiasticæ observantia, vel de rebus ecclesiasticis occurrentibus, aut episcopalis necessitudinis significandæ gratia. Talis esse mihi videtur hæc ad Dioscorum epistola, qua *studiose &* FAMILIARITER eum admonet, quamque *paternam & fraternam collationem* dicit in præfatione. Ita familiarem Turribii Asturicensis epistolam discernere videtur a commonitorio, tam in præfatione, quam in capit. 17. Denique Innocentii Papæ I. epistola una ad quinque Africanos Episcopos familiaris dicitur in Codice Canonum Ecclesiæ Romanæ, & alibi, ut discernatur ab aliis, quibus ad Synodicas Africanorum Antistitum ex Synodo pariter rescribebat.

6. POSSIDONIO PRESBYTERO. Episcopos Ordinationis nuntios nonnumquam videmus missos a primariis illis sedibus, cum nimirum eorum aliqui Romanam profectionem ambibant: aliquando Presbyteri vel minorum etiam Ordinum Clerici directi sunt cum litteris: nonnumquam utrumque omissum, ut de Basilio Antiocheno queritur Leo noster Col. 632.

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Ex verbis *ea fidelium multitudo convenerit, quam recipere Basilica simul una non possit*, sequitur quidem hic sermonem esse de una *Basilica*, in qua magna aliqua festivitas maximo populi concursu celebraretur; non vero sequitur *unicam* Alexandriæ fuisse Basilicam, *in qua offerretur*. Sic licet Romæ in unica Ecclesia festum magna cum frequentia ageretur; non tamen ibidem tantum eodem die peragebatur sacrificium. Id palam fit ex epist. 25. Innocentii I. ad Decentium c. 5. ubi fermentum ad Presbyteros titulorum Urbis ab se missum tradit quavis die dominica, *quia die ipsa propter plebem sibi creditam nobiscum convenire non possunt*. Hi ergo Presbyteri, seu Parochi cum sua cujusque plebe diebus dominicis sacrificium peragebant in suis titulis, & ad hos mittebatur portio sacrificii a Pontifice oblati in Ecclesia Lateranensi, *ut se*, inquit, *a nostra communione maxime illa die non judicent separatos*. Sicut ergo Romæ, ita etiam Alexandriæ in singulis titulis unicum sacrificium agebatur; & solum si ad aliquod festum alicubi celebrandum ea multitudo concurreret, quam Basilica recipere simul non posset, ibidem sacrificium iterare licebat.

6. *Decretales* hic Quesnellus appellat Romani Pontificis epistolas datas *Ecclesiis vel Provinciis, quas metropolitica vel exarchica auctoritate regebat*. Quæ autem *ad aliarum Diœceseon* (idest Orientalium) *mittebantur*; non *decretales*, sed *familiares* epistolas vocat. Quid isthæc distinctio, vocumque interpretatio est? Esto *familiaris epistola* dici queat hæc ad Dioscorum scripta, quatenus non solemniter exarata in Synodo, nec ad Synodum missa; cum tamen contineat disciplinæ regulas, & præcepta, quæ indicantur verbo *volumus* cap. 1. & 2. jure *decretalis* habenda est; quæ si in Oriente decreti vim non obtinebat ex auctoritate metropolitica vel exarchica seu patriarchali; ex primatu tamen in totam Ecclesiam vim habuisse negari nequit nisi ab eo, qui primatum divini juris Apostolicæ Petri Sedi cum heterodoxis neget. Formulæ *familiariter admonemus*, *paterna & fraterna collatio* moderationem & suavitatem Leonis commendant; auctoritati autem, quæ repetito verbo *volumus* satis indicatur, nihilum detrahunt.

Epistola Pontificis etiamsi familiariter scripta in Orientem, decretalis jure habenda.

noster epist. 118. (*nunc* 149.) Porro Possidonius Presbyter idem est, opinor, ac Diaconus ille, qui Romam olim missus est a Cyrillo Dioscori prædecessore ad Cælestinum Papam a. 430. nascente tum Nestoriana hæresi: quam ob caussam multoties Romam missum dicit Leo.

Ibidem. 7. APOSTOLICÆ AUCTORITATIS. Ita MSS. Codd. Grim. & Victor. necnon edit. P. Canisii, Nicolini, Crabbi, Surii, Sichardi, Merliniana Isidori, &c. Hoc etiam modo legit Baronius: ut merito corrigi debeant Romana editio, & aliæ, quæ habent: *Apostolicæ Sedis auctoritatis*, & postrema Conciliorum editio, quæ hanc subdititiam lectionem in textu habet, & aliam hanc margini inscribit, *Apostolicæ Sedis auctoritas tenet*. Non enim ad Apostolicæ Sedis auctoritatem attinent hæc verba, sed ad traditionem apostolicam, seu ad *Consuetudinem* Romanæ Ecclesiæ *ex forma paternæ traditionis* derivatam, ut paucis ante lineis loquitur, seu ut cap. 1. *ad auctoritatem consuetudinis quam ex apostolica*, inquit, *novimus venire doctrina*: quam eodem loco *apostolica instituta* appellat.

*Col. 632. ## * AD EPISTOLAM X.

Episcopis Gallicanis Viennensis provinciæ.

1. MIrari subit hanc tam celebrem tantique momenti epistolam, quam exscribere ac posteritati tradere multorum intererat, vix in aliquot MSS. codd. a nobis esse repertam. Jacet in MS. Corbejensi Bibliothecæ sancti Germani a Pratis non spernendæ antiquitatis, & in altero Thuaneo, sed qui Corbejensi ita similis est, ut ex eo transcriptum eum existimem. Habetur etiam in Victorino omnium epistolarum & sermonum sancti Leonis codice non admodum antiquo, vix in aliis MSS. codicibus apparet. Habetur in Isidoriana collectione. Apud Yvonem & Gratianum exstat ejusdem memoria: hic enim *Dist.* 19. *C. Ita Dominus*, hujus epistolæ primum caput fere totum describit; ille vero parte quinta cap. 6. Hanc vere Leonis esse, & stylus & tota epistolæ series arguunt.

2. PER VIENNENSEM, &c. In veteri scheda, inquit Jacobus Sirmondus, hæc epistola Leonis non ad Viennensis tantum provinciæ, sed etiam ad Maximæ Sequanorum Episcopos missa inscribitur, hoc modo: 1 *Dilectissimis universis Episcopis per provincias Maximam Sequanorum & Viennensium constitutis Leo*. Quæ res & probabilem de loco Synodi (nimirum Vesontione) conjecturam facit, & Celidonium Vesontionis, quæ Maximæ Sequanorum est Metropolis, Episcopum fuisse confirmat. Hæc Sirmondus, de quibus quid sentiendum nobis videatur, jam dictum est in Dissert. V. Hoc solum dico, illam incertæ antiquitatis ac fidei schedam omnium codicum seu MSS. seu excusorum testimonio præponderare non posse: nihil enim tale exhibent quotquot videre nobis contigit: & insuper ab his confictum esse titulum, qui Celidonio sedem Vesontione posuere: quod omni probabilitate carere ostendimus. Col. 63[illegible] 1

3. PRINCIPALITER COLLOCARIT, *& ab ipso quasi quodam capite dona sua velit in omne corpus manare*. Ita Corb. & Thuan. cod. pro quo prius legebatur: *Collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in omne corpus diffunderet*. Erit forsan, qui has voces, 2 *principaliter collocarit*, sic interpretabitur, ut ex illis apostolicam Ibidem. 2

EDITORUM ADNOTATIONES.

* Cum epistolam apud Quesnellum IX. ad Episcopos Gallicanos Viennensis provinciæ rejecerimus in Appendicem epistolarum tom. 1. col. 1469. ; notam fusiorem Quesnelli in Admonitione ei præfixa inseruimus col. 1465.

1 Vide adnot. 2. in hanc epistolam, ac præsertim Observationes in Dissert. V. Quesnelli part. 1. c. 2. n. 4. ubi istam inscriptionem vindicavimus.

Prædicationis officium quatenus principaliter Petro ac successoribus ejus commissum. 2 Quo sensu S. Leo cap. 1. usus sit adverbio *principaliter* ex contextu ita perspicuum fit, ut explicatio Quesnelli potius involvat quod clarum est, quam obscurum declaret. Loquitur S. Pontifex de prædicatione Evangelii in universo mundo, quam Christus Apostolis commisit, sicut scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Hoc autem officium ita a Christo omnibus Apostolis commissum affirmat, ut *in Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocarit: & ab ipso quasi quodam capite, dona sua velit in corpus omne manare: ut exortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere*. Verba, quibus Petrus *Apostolorum omnium summus* dicitur, primatum ejus inter Apostolos declarant: hujus autem primatus vim atque rationem sequentia explicant. Ipsum scilicet prædicationis munus, etsi omnibus Apostolis commissum, ratione tamen primatus *principaliter* collocatum affirmat in Petro tamquam in capite, a quo sua dona in omnes dimanent, idque ita *ut exortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere*. Porro *soliditas Petri* de Petri prædicatione, seu de fide, quam Petrus prædicavit, ex Leonis mente accipienda est, ut patebit ex Observationibus ad Serm. 3. num. 2. ibidemque num. 3. ostendimus eamdem soliditatem fidei, quam S. Pontifex affirmavit in Petro, eodem docente fuisse transmissam in omnes successores S. Petri, & æque solidam in Romana Ecclesia permanere. Recedet ergo a soliditate Petri, qui a doctrina fidei Petri & Romanorum Pontificum, quæ in Petro solidata fuit a Christo, eademque soliditate ad Romanos Pontifices transivit, recedere voluerit. Cum porro Leo affirmat eum, qui a soliditate Petri recedit, exortem esse mysterii divini: necessitatem indicat conveniendi cum fide tom. 1. col. 461.

licam ſacerdotalemque dignitatem in Petro ejuſque ſucceſſoribus plenam perfectamque cogitet, in ceteris vero Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus Epiſcopis, eamdem non æqualem, ſed quaſi diminutam ſomniabit. Verum *numquidnam reliqui ſancti & beati Apoſtoli*, inquit Gelaſius PP. *non erant ſimili virtute ſuccincti? Quis hoc audeat affirmare? Sed ut capite conſtituto ſchiſmatis tolleretur occaſio, & una monſtraretur compago corporis Chriſti .... Duodecim certe fuerunt Apoſtoli, paribus meritis parique dignitate ſuffulti; cumque omnes æqualiter ſpiritali luce fulgerent, unum tamen Principem eſſe ex illis voluit Chriſtus.* Quid igitur eſt *principaliter?* Non idem quod magis complete, magiſque perfecte, ſed primum quidem hoc poteſt ſignificare quod habet Gelaſius PP. Petrum videlicet inter ceteros Apoſtolos *paribus meritis parique dignitate ſuffultos, & æqualiter ſpiritali luce fulgentes, Principem* eſſe conſtitutum. Quis enim hoc neget niſi antiquitatis ignarus, vel unitatis infenſus? Deinde *principaliter* idem etiam poteſt eſſe ac *originaliter*, ut ita loquar, & in ipſa apoſtolicæ pontificaliſque dignitatis inſtitutione atque principio. Quo ſenſu idem ſanctus Leo epiſt. 93. (*nunc* 120.) ad Theodoritum ait: *Solem juſtitiæ in Occidente culmen ſuum in Apoſtolis & Doctoribus* PRINCIPALITER *collocaſſe*; & in epiſt. 12. (*nunc* 14.) ad Anaſtaſium Theſſal. cap. 1. *ſe curam univerſis Eccleſiis* PRINCIPALITER *ex divina inſtitutione debere*, & ſerm. 83. (*nunc* 85.) de S. Laur. *animi fortitudo de Chriſti principaliter amore concepta*. Et in epiſtola ad Demetriadem, quam illi modo aſſerimus, ait, *Naturam noſtram in Adam* PRINCIPALITER *eſſe inſtitutam*, hoc eſt, in ipſo creationis principio. Ad eumdem ſenſum revocandus eſt Cyprianus cum epiſt. 54. Eccleſiam Romanam principalem nuncupat, ideſt, ut ſtatim explicat, *unde unitas ſacerdotalis exorta*: & Irenæus cum lib. 3. cap. 3. ſcribit: *Ad Romanam Eccleſiam propter potentiorem principalitatem, neceſſe eſt omnem convenire Eccleſiam*: quia videlicet inter *Eccleſias Apoſtolicas, matrices, & originales fidei*, ut Tertullianus loquitur, *a quibus traducem fidei, & ſemina doctrinæ ceteræ exinde Eccleſiæ mutuatæ ſunt, & quotidie mutuantur ut Eccleſiæ fiant*. Romana potentior, fecundior, inter Occidentales antiquior, & propter Principis Apoſtolorum, a quo unitatis origo incipit, auctoritatem ac prærogativam, omnium Eccleſiarum caput. Atque ut is *principalitatis* ſenſus apud Irenæum eſſe credatur, licet aliquibus non arrideat, facit tum loci ipſius contextus, tum alter libri 4. cap. 75. ubi hæc habet de rerum omnium, quæ a Deo trahitur, origine. *Et ſic*, inquit, *principalitatem quidem habebit in omnibus Deus; quoniam, & ſolus infectus, & prior omnium, & omnibus, ut ſint, ipſe eſt cauſſa*. Eadem eſt principalitatis acceptio apud Tertullian. lib. de Præſcript. hæret. cap. 31. cum ait: *Sed ab exceſſu revertar ad principalitatem veritati, & poſteritatem mendacitati deputandam*. Eodem ſenſu Facundus Hermianenſis l. 9. ſub finem, aſſerit, *quod antiqui Doctores Eccleſiæ dixerunt, quoniam Deus Verbum ſit principaliter, & ſecundum eſſentiam unigenitus Filius Dei; homo vero aſſumtus ex unitate perſonæ ejus accepit, ut unigenitus filius ſemper eſſet ac diceretur*. Denique alius non eſt verborum Leonis ſenſus, quam qui iſtorum Innocentii Papæ I. epiſt. ad Victricium Rotomag. *Incipiam*, inquit, *adjuvante ſancto Apoſtolo Petro, per quem & Apoſtolatus, & Epiſcopatus in Chriſto cœpit exordium*. Nec tamen animus eſt quicquam hoc loco Pontificis Romani auctoritati detrahere, qui proculdubio principalem Cathedram tenet, ac ratione primatus apoſtolici ſingulos Chriſtiani Orbis Epiſcopos ſplendore, auctoritate ac juriſdictione longe antecellit.

Gelaſ. I. Tract. adv. Græcos, apud Sirmond. in App. Cod. Theodoſ. pag. 184, & 187.

De Præſcript. adv. hæret. c. 20.

EDITORUM ADNOTATIONES.

fide & doctrina Petri ac ſucceſſorum ejus. Hoc ſenſu prædicatio fidei omnibus licet Apoſtolis commiſſa, Petro *principaliter* credita eſt: quia ſoli Petro ita eſt credita, ut eadem ſoliditas fidei ad ſucceſſores ejus tranſiens, omnibus catholicis conveniendi neceſſitatem imponat: quod nulli aliarum etiam apoſtolicarum ſedium Epiſcopo contigit. Quare de nulla alia ſede vel Eccleſia, ſed de ſola Romana ſcripſit S. Irenæus ab ipſo Queſnello paullo ante laudatus: *Ad Romanam Eccleſiam propter potentiorem principalitatem neceſſe eſt omnem convenire Eccleſiam*. Id intelligere non potuit de ritibus & diſciplina, quæ in Eccleſiis diverſis (eo potiſſimum tempore) diverſa eſſe poterat. De ſola doctrina fidei accipiendum, quæ cum in omnibus Eccleſiis una eſſe debet; tum cum doctrina fidei Romanorum Pontificum ſucceſſorum Petri, in quos eadem Petri ac fidei ejus ſoliditas tranſivit, convenire omnes catholici debent, ne ſi qui recedant ab hac ſoliditate Petri, *myſterii divini exortes ſint*. Id *propter potentiorem principalitatem*, ideſt primatus cauſſa, Romanæ Eccleſiæ tribuit S. Irenæus, eo quod inter multas primatus prærogativas hæc præcipua & principalis ſit; cum primatus a Chriſto eo conſilio fuerit inſtitutus, ut in Petro ac ſucceſſoribus ejus non ſolum oſtenderet, verum etiam formaret, & cuſtodiret totius Eccleſiæ unitatem, ac potiſſimum unitatem prædicationis & fidei, de qua in Obſervatione ſequenti redibit ſermo. Hæc obvia Leonini textus explicatio eſt, quæ non tam cum aliis ejuſdem Pontificis teſtimoniis, quam cum aliis aliorum Patrum cohæret, pontificiique primatus præcipuam vim ac facultatem declarat. Qui alioſum Leonis verba diſtorquere ſtudent, verendum eſt, ne eumdem præcipuæ juriſdictionis primatum, quem verbis fatentur, ita extenuent, ut non minus a Leonis mente diſcedant, quam eum tantum primatum videantur reipſa adſtruere, qui a mero primatu ordinis nihilum aut modicum differat.

Neceſſitas convenienti cum fide Romanæ Eccleſiæ.

Ibidem. 3 4. In consortium individuæ unitatis assumtum. 3 Vuhittakerus, teſte Andrea Riveto Critici ſacri lib. 4. cap. 22. legit *individuæ Trinitatis*. Unde iſtud hauſerit, neſcio: hoc ſcio, nihil his verbis ineſſe, quod ſtomachum illi movere debuerit, ut hæc canino dente carperet, quaſi elatiorem animum ſpirantia. Quaſi vero elationis ambitioniſque reum ipſum ſanctum Petrum quis dixerit, qui ſe Chriſtianoſque omnes *divinæ conſortes factos naturæ* prædicat. Miror etiam Iſaacum Caſaubonum liberalioris ingenii virum ſcripſiſſe, *magnam hæc verba deſiderare æqui lectoris ἀνεξικακίαν. Nam ſi verba ſpectentur*, inquit, *videtur præcluſa omnis ſanæ interpretationis via. Quid enim eſt*, aſſumi in conſortium individuæ unitatis, *niſi tranſcribi in numerum perſonarum ſacroſanctæ & ὑπερουσίου Trinitatis? Sed hujuſmodi ſententiæ adeo manifeſte impiæ & blaſphemæ, vel veniſſe umquam ſancto viro in mentem, credat per me qui volet, ego numquam in animum inducam, ut vel de eo ſuſpicer.* Tum verba ſancti Leonis interpretatur *de conjunctione Petri Paſtoris Eccleſiæ cum Chriſto, non quatenus una eſt e tribus ſacroſanctæ Trinitatis perſonis; ſed quatenus etiam ipſe, licet diverſo modo, eſt Eccleſiæ Paſtor.* Hæc quidem vere, quamquam timide nimis, dicta ſunt a Caſaubono. Sed aliquanto explicatius proponenda ſunt. Hæc eſt ſancti Leonis mens atque conſilium. Chriſtus Dominus, inquit, Dei cultum, qui antea intra Judæam concludebatur, per omnes gentes voluit diffundi: hoc per Apoſtolorum prædicationem, quorum ſonus in omnem terram exiret, ad effectum perducendum eſſe ſtatuit. Sed quoniam omnia Dei omnipotentis opera ab unitate ducunt exordium, & ad unitatem tendunt; ſic omnibus Apoſtolis Evangelii prædicandi commune officium eſſe voluit, ut unum inter omnes deligeret, cui uni præ omnibus & pro omnibus illud commendaret, in quo omnes illud acciperent, ad quem omnes velut ad communis dignitatis exordium concurrerent: id eſt, ut ipſe Leo ſerm. 3. (*nunc* 4.) in Aſſumpt. *uni commendatur quod omnibus intimetur: & Petro hoc ſingulariter creditur, quia cunctis Eccleſiæ Rectoribus Petri forma præponitur;* vel, ut ſanctus Cyprianus, *ut unitatem manifeſtaret, unitatis ejuſdem originem ab uno incipientem ſua auctoritate diſpoſuit ... Exordium ab unitate proficiſcitur, ut Eccleſia una monſtretur.* Hoc eſt *Sacramentum unitatis*, ut ibidem loquitur ſanctus Cyprianus, cujus principium & origo, exemplar & finis, ſuprema & individua Trinitatis unitas eſt, quam illa imitatur, atque participat, ut de chriſtiana unitate Patrem Chriſtus alloquens teſtatur: *Ut omnes unum ſint, ſicut tu Pater in me & ego in te, ut & ipſi in nobis unum ſint: ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus.* In hoc ergo unitatis Sacramento Epiſcopus eſt in Eccleſia, & Eccleſia in Epiſcopo. Et rurſus tunc cum Chriſtus Petrum inſtituit, omnes Apoſtoli, atque Epiſcopi, & Eccleſia ipſa erant in Petro. Petrus denique cum omnibus erat in Chriſto, *ita*

Caſaub. Exerc. 15. ad Annal. Eccleſ. Baronii.

Lib. de unitate Eccleſiæ

Joan. c. 17

EDITORUM ADNOTATIONES.

Unitas cum fide Petri & Romanorum Pontificum neceſſaria.

3 Quid multa hic congeruntur ad explicandum teſtimonium, quod planiſſimum eſt? S. Pontifex, ut rationem afferret ejus ſententiæ, qua affirmavit eum *exortem myſterii divini, qui auſus fuiſſet a Petri ſoliditate recedere*, ſubdidit: *Hunc enim in conſortium individuæ unitatis aſſumtum, id quod ipſe erat, voluit nominari, dicendo:* Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: *ut æterni templi ædificatio, mirabili munere gratiæ Dei, in Petri ſoliditate conſiſteret; hac Eccleſiam ſuam firmitate corroborans, ut illam nec humana temeritas poſſet appetere, nec portæ contra illam inferi prævalerent.* Nonne hic manifeſtum eſt *individuæ unitatis conſortium* eo referri, quod ſicut Chriſtus ob unitatem Eccleſiæ petra eſt & fundamentum, cui tota debet adhærere Eccleſia; ita ejuſdem unitatis bono in hujus prærogativæ conſortium Petrus aſſumtus fuit a Chriſto, cum ipſum ſui loco conſtituit petram Eccleſiæ, & petram ita ſolidam, cui portæ inferi non prævalerent? Hinc ſimiliter dixit ſerm. 4. c. 2. *Cum ego ſim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum; ego fundamentum, præter quod nemo poteſt aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute ſolidaris, ut quæ mihi poteſtate ſunt propria, ſint tibi mecum participatione communia.* Et ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam. *Super hanc, inquit, fortitudinem æternum extruam templum; & Eccleſiæ meæ cælo inferenda ſublimitas, in hujus fidei firmitate conſurget.* Quæ cum recitatis præſentis epiſtolæ verbis mirifice concinunt, palamque faciunt, S. Petrum, petram Eccleſiæ conſtitutum, ea ſoliditate ac firmitate fidei donatum fuiſſe a Chriſto, ut in ea Eccleſia corroborata conſiſteret, quod non niſi per unitatem fidei cum Petro fieri poteſt: unde laudato ſermone 4. c. 3. poſtquam ſcripſit: *Specialis a Domino Petri cura ſuſcipitur, & pro fide Petri proprie ſupplicatur, tamquam aliorum ſtatus certior ſit futurus, ſi mens Principis victa non fuerit:* ſic concludit: *In Petro ergo omnium fortitudo munitur, & divinæ gratiæ ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quæ per Chriſtum Petro tribuitur, per Petrum Apoſtolis conferatur.* Cum igitur S. Petrus eatenus *in individuæ unitatis conſortium* aſſumtus fuerit a Chriſto, quatenus ad formandam & cuſtodiendam Eccleſiæ unitatem in conſortium aſſumtus non minus nominis, quam ſoliditatis ejus petræ, quæ Chriſtus eſt, conſtitutus fuit petra & fundamentum Eccleſiæ; nihil mirum, ſi eum S. Pontifex expertem dixit myſterii cæleſtis, ſeu extra unitatem Eccleſiæ, quicumque auſus fuerit non tam a Chriſti, quam a Petri ſoliditate recedere. Quod autem de Petro hic docet, æque de ſucceſſoribus ejus intelligendum eſt; cum ob idem conſilium eadem fidei ſoliditas ad ipſos tranſierit, ut Obſervatione antecedenti oſtendimus.

sto, *ita in consortium individuæ unitatis assumtus, ut id quod ipse erat, Petrum voluerit nominari dicendo : Tu es Petrus* &c. id est, quemadmodum ipse sanctus Leo explicat sermone citato : *Cum ego inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere ; tamen tu quoque Petra es, quia mea virtute solidaris : ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia* &c. Unitas igitur & omnium Pastorum inter se, & ipsorum cum Ecclesia, individuam unitatem imitatur tum Christi Domini cum suo corpore, tum ejusdem aliarumque personarum Trinitatis ad invicem. *Ad Trinitatis instar*, inquit Symmachus Papa, *cujus una est atque individua potestas, unum est per diversos Antistites sacerdotium*. Nisi heterodoxi oculos fascino impeditos haberent, viderent facile, nihil verbis Leonis contineri, in quo non Cyprianum, non Petrum Apostolum, non ipsum Christum præeuntem secutus fuerit ; nec illum hoc loco reprehensione digniorem esse, quam cum serm. 3. (*nunc* 4.) in Assumt. sua cap. 2. dixit : *Magnum & mirabile huic viro (Petro) consortium potentiæ suæ tribuit divina dignatio* &c.

Symmach. Ep. 1. ad Eonium Arelat.

Col. 634. Cap. 2.

5. SALUBRITER CUSTODITUM. Codices omnes MSS. Corb. Thuan. Victor. quibus solis uti licuit, ita legendum exhibent ; non vero, ut alias, *salubriter constitutum* : quæ duo lato discrimine differunt. Illud enim 4 solam indicat consuetudinem, hoc vero vel divinam vel ecclesiasticam legem significat, quam Leo in mente habuisse hoc loco non existimaverim. 4

Col. 635.

6. ORDINATIONES SIBI OMNIUM PER GALLIAS ECCLESIARUM VINDICANS. 5 Si usitatiorem vocum acceptionem spectes, nihil prius menti occurrit, quam ut ex his verbis existimes sanctum Hilarium Arelatensem omnium Gallicanorum Episcoporum consecrationem sibi asserere voluisse. Aliter tamen intelligenda esse Leonis verba probavimus in Dissertationis Apologeticæ pro sancto Hilario parte 3. cap. 1. ubi non de consecratione Antistitum, sed de administratione, seu exarchica, seu metropolitica Ecclesiarum interpretamur : nec per omnes Gallias, sed per eas provincias Galliarum, quæ antiquam Narbonensem olim conflaverant. 5

Ibidem.

7. CUI CUM PRÆ CETERIS SOLVENDI ET LIGANDI TRADITA SIT POTESTAS ; PASCENDARUM TAMEN OVIUM CURA SPECIALIUS MANDATA EST. Nemo nisi emotæ mentis aut hæreticæ pervicaciæ sancti Petri, successorumque ejus primatui detrahere velit, quem cum ipso Leone *præ ceteris ordinatum* credimus. Hoc tamen loco 6 *præ ceteris* legendum esse non puto ; sed potius *pro ceteris*. Particula adversativa *tamen*, ut docent Grammatici, aliam particulam adversativam, vel membrum oppositum supponit in eadem 6

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Licet verba *salubriter custoditum* de appellationibus ad Sedem Apostolicam adhibita per se consuetudinem indicent ; cum tamen hæc consuetudo & sacris canonibus & divino jure fulciatur, uti late probavimus in Observationibus ad Dissert. V. Quesnelli part. 1. c. 6. & 7., ecclesiasticum quoque & divinum quoddam jus Leonem in mente habere potuisse negari nequit. Sardicenses quidem canones Nicænorum nomine pro appellationum jure alibi S. Pontifex allegavit, & divinum quoddam jus etiam cogitasse videtur, cum S. Hilarium obsistentem appellationi Celidonii *nullis institutionis dominicæ regulis contineri* ; & potestatem ligandi ac solvendi Petro *præ ceteris* attributam a Christo aliqua ratione impetere conquestus est. Vide cap. 1. & 2. epistolæ 10. tom. 1. col. 633. & 634.

5 Cum S. Leo in S. Hilario reprehendit, quod *ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicaret ;* voces *omnium Ecclesiarum* late accepit, eo quod ille in alienas provincias se se extenderat. Ordinationem enim Episcopi in locum Projecti in provincia aliena fuisse peractam, & depositionem Celidonii extra ipsam Narbonensem solidam ad Maximam Sequanorum pertinuisse, fuse constituimus in Observationibus ad Diss. V. Quesnelli part. 1. & 2.

6 Omnia non tam Quesnelli, quam nostra & Sirmondi MSS. exemplaria habent *præ ceteris*. Nullis autem codicibus suffragantibus quis de emendatione *pro ceteris* cogitet ? Quid quod emendatione opus non est ? Si enim animadvertas, quo utrumque membrum referatur, cognita vi comparativi *specialius* secundo membro inserti, absque ulla correctione optimum sensum elicies. Sic autem hic locus intelligendus. Licet S. Petro *præ ceteris* specialiter tradita fuerit a Christo ligandi atque solvendi facultas, cum ipsi ante passionem suam semel dixit : *Tibi dabo claves regni cælorum : Quodcumque ligaveris* &c. *specialius* tamen pascendarum ovium cura eidem commissa fuit, cum post passionem non semel (ut in tradenda facultate clavium,) sed ter, triplici interrogatione ac responsione interjecta, eidem mandavit : *Pasce oves meas, pasce agnos meos, pasce oves meas*. Quod si aliquo codice aliquando invento *pro ceteris* corrigendum credatur ; certe tamen potestas ligandi & solvendi S. Petro non solum *pro ceteris*, sed *præ ceteris* etiam tradita fuit ; quatenus eidem ratione primatus potestas data est in ipsos Apostolos, & in omnes Episcopos Apostolorum successores, quibus eum primatus jure præfuisse nemo catholicus inficiari potest. Transivit quidem in alios Apostolos, ac in Episcopos vis potestatis ligandi atque solvendi ; sed cum primatus in neminem alium nisi in Romanos Pontifices Petri successores transierit, nemini alii, nisi his, ea potestas obvenit, quæ primatus propria in totam Ecclesiam, ac in omnes Episcopos extenditur. Adde quod cum ea potestas, Leone aliisque Patribus docentibus, in ceteros transierit per Petrum ; potestati ac jurisdictioni Petri & successorum ejus subest ipsa aliorum Episcoporum potestas, ita *ut*, quod Leo tradit serm. 4. c. 2. *omnes proprie regat Petrus*, & successores Petri similiter regant ac moderentur.

Quatenus potestas ligandi & solvendi S. Petro *præ ceteris* tradita fuerit.

eadem periodo, ut cum ferm. 1. (*nunc* 2.) Leo nofter: *Et fi neceffarium eft trepidare de merito, religiofum eft tamen gaudere de dono*. Et ferm. 3. (*nunc* 4.) cap. 1. *Quod cum omnibus commune fit factum, religiofum tamen eft quafi de proprio honore gaudere*: & cap. 2. *Cum de confortio iftius muneris magna nobis materia fit communium gaudiorum; verior tamen* &c. ubi & particula *cum* adverfative pro *licet*, non fecus atque hic fumitur. At unum ejus periodi, quam difcutimus, membrum alteri nullatenus adverfatur: præ ceteris enim traditam effe Petro ligandi folvendique poteftatem, & de curandis ovibus fpecialius mandatum ei effe quam ceteris, fenfu inter fe non differunt; aliquatenus autem opponuntur, quod Petrus fpecialem ovium curam acceperit, & tamen non fibi foli, fed etiam pro aliis poteftatem acceperit. Hoc igitur modo corrigendum, falvo eruditiorum judicio, putarem: *Cui cum pro ceteris folvendi & ligandi tradita fit poteftas; pafcendarum tamen ovium cura fpecialius mandata eft*. Conjectura ex ipfo Leone confirmatur, qui paffim docet, quod cum Petro dictum eft, *Tibi dabo claves*, & *Quæcumque ligaveris* &c. *tranfivit etiam in alios Apoftolos jus poteftatis iftius, & ad omnes Ecclefiæ Principes decreti hujus conftitutio commeavit, ita ut quod uni commendatur, omnibus intimetur*. Penuria MSS. codd. hujus epiftolæ, non finit ullorum auctoritate firmare noftram conjecturam, quam aliorum judicio relinquimus.

S. Leo ferm. 111. *nunc* 4. *cap.* 3.

Eadem col. cap. 3. 8. Quod tamquam viduæ maritus Sacerdotium tenere non posset: Quod nos quidem servantes 7 legalia Constituta sollicitius voluimus custodiri &c. Bigamos a Sacerdotio excludi, & Canones ubique clamitant, & pronuntiat per Apoftolum Paullum Spiritus fanctus. Unde dubitandi locus non fuit, ut qui duas uxores vel haberet, vel habuiffet, ad ecclefiafticum gradum ei aditus omnis præcluderetur. At ut eidem pœnæ fubjicerentur, qui unicam uxorem, fed viduam & non virginem habuiffent, neque edicit Apoftolus, neque Canones ante Leonem noftrum fanciunt. Unum Valentini I. Concilii Canonem I. excipio, qui *de digamis aut internuptarum maritis ordinari Clericum non poffe* ftatuit; *nihil tamen de eorum ftatu, qui prius ordinati funt, revolvi* decernens. Eft quidem & Canon 17. Apoftolicus, qui expreffis verbis viduarum ejectarumque maritos arcet a Clero. Sed neutrum eorum Leonem in mente habuiffe exiftimo: cum nec aliarum Ecclefiarum Canones, nifi forte Africanos, quos approbando fuos fecerat, ufurpare tunc foleret Ecclefia Romana: nec tum Apoftolici Canones ab ea recepti effent; inter Apocrypha enim relegantur a Gelafio Papa: nec paullo poft a Dionyfio Exiguo Collectioni Canonum præfixi funt, nifi cum hujus admonitionis cautela: *Quibus quia plurimi confenfum non præbuere facilem, hoc ipfum veftram noluimus ignorare fanctitatem*. Iftud nihilominus non ftatuiffet fanctus Leo, nifi quod a prædecefforibus fuis Cæleftino, Zofimo, Innocentio, & Siricio præceptum, obfervatumque legebat, a traditione apoftolica defcendere perfuafum habuiffet. Et fane quemadmodum ipfi Apoftolici Canones ex confuetudinibus regulifque ab Apoftolis virifque apoftolicis velut per manum traditis & acceptis conflati fuerant ab Orientalibus; ita certum eft, complures regulas ecclefiafticas in Romana Ecclefia viguiffe primis temporibus, non aliunde acceptas quam ex confuetudine antiqua & ex traditione fanctorum Apoftolorum Petri & Paulli: has porro cum aliquibus Canonibus Apoftolicis convenire quis miretur? cum una effet omnium Apoftolorum fides, una plerumque difciplina ex unius Magiftri fchola defcendens. Hinc factum eft, ut *quædam Conftituta Pontificum ex ipfis Canonibus affumta effe videantur*, ut loquitur Dionyfius Exiguus in præfatione Canonum, cum potius ex communi traditionis fonte tam Conftituta fluerent, quam Canones Apoftolici. Quamquam non gravate fatebor innuere aliquomodo Leonem fe ad Canonem Apoftolicum hoc loco refpexiffe: etfi enim pluribus in locis folius Apoftoli auctoritatem proferat, ut bigamos removeat ab ordine ecclefiaftico, folumque legis præceptum, quo pariter viduarum ac internuptarum maritos in Clerum admitti vetet, ut in ep. 3. (*nunc* 4.) ad Epifcopos Campaniæ &c. in hac ipfa ad Viennenfes, & 12. (*nunc* 14.) ad Anaftafium Theffalon. tamen in epiftola 5. (*nunc* 5.) ad Epifcopos Illyricianos videtur aliquorum Canonum meminiffe, quos Ecclefiafticos vocat. *Volumus*, inquit, *tales fieri Domino Sacerdotes, quibus cuncta conveniant, quæ funt Ecclefiafticis Canonibus definita, ut Epifcopi, Presbyteri, atque Diaconi, unius uxoris viri fint, fecundum Beati Apoftoli fententiam; & hanc fecundum legis præcepta virginem aeceperint, non viduam, non repudiatam, ficut legis fcriptura teftatur*. Ubi nihilominus notandum, & ad prius folummodo membrum Canones illos ecclefiafticos referri poffe, & fi quidem Apoftolicos refpexerit Leo, Apoftolicos tamen ab eo non effe nuncupatos: ne dubiis & nondum receptis Canonibus auctoritas inde accederet. In ep. 1. (*nunc* 12.) ad Africanos innuit auctor nofter hanc de bigamia uxorum Sacerdotum regulam velut exten- *Epift.* 1. *nunc* 12. *ad Afric. Epifc. c.* 3

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 *Legalium conftitutorum* nomine Leo intelligit, non Canones, fed, ut ait epift. 5. ad Epifcopos Illyrici, *legis præcepta*, nimirum legem Levitici c. 21. v. 14. quam Ezechiel repetit c. 44. v. 22. Hæc eadem legalia præcepta Siricius antea inferuerat epiftolæ 1. ad Hymerium c. 7. Leviticum ipfe Leo allegat epift. 4. c. 2.

extensionem esse & explicationem apostolici præcepti, quod semper ita fuerit in Ecclesia intellectum: *Dicente Apostolo*, unius uxoris virum, *tam sacra habita est ista præceptio, ut etiam de muliere Sacerdotis eligendi eadem intelligeretur servanda conditio* &c.

Col. 638. Cap. 6. 9. ET ARMATI PRÆSIDII PRÆSUMTIONE SUFFULTO &c. Totum hunc locum MSS. codicum ope restituimus, qui antea perturbatus erat & mancus, in hunc modum: *Et armatis præsumtione suffultum ad inv. P. tum fam. Eccl. quæ proprios amiserint. Traduntur ordinandi ad hoc officium, his quibus præficiendi sunt* 8 *civitatibus ignoti*.

8

Col. 639. 10. QUI PRÆFUTURUS EST OMNIBUS, AB OMNIBUS ELIGATUR. Familiare istud ac multoties a SS. Patribus decantatum: in quo ad vulgare effatum, quod in Pliniano Trajani Panegyrico legitur, eos allusisse puto. *Imperaturus omnibus*, inquit ille, *eligi debet ex omnibus*.

Col. 641. Cap. 8. 9 11. LEONTIUM. 9 Forojuliensem in secunda Narbonensi Episcopum fuisse valde probabile est. Celeberrimum, inquam, Leontium, quem laudat ipse Hilarius Arelatensis in Vita S. Honorati decessoris sui, qui Lirinensem insulam petiit: *Præter secreti opportunitatem sancti ac beatissimi in Christo viri Leontii Episcopi oblectatus vicinia & caritate constrictus*. Ad eumdem Bonifacius & Cælestinus Pontifices Romani scribunt. Collationes suas Joannes Cassianus consecrat. Plura qui volet, adeat Galliam Christ. Caveat tamen ne illum cum alio Leontio confundat, cui Apoll. Sidonius scribit lib. 6. epist. 3. quem & togatorum illic perorantium, & advocationis consultæ, & privilegii loci mentio Arelatensem Episcopum innuit. Ex hujus præterea initio docemur Sidonium, cum scribebat, jam tum episcopali infula insignitum fuisse, ac proinde epistolam scriptam non esse ante annum 472. quo in locum Eparchii Arvernensis Episcopi defuncti suffectus est. Leontium autem Forojuliensem constat, & ipsi clarissimi Galliæ Christianæ auctores fatentur, obiisse ante annum 455. quo Theodorus ejus successor cum Fausto Lirinensi Abbate de jurisdictione decertabat: immo ante annum 452. Hoc enim anno scripsit ad Theodorum Leo noster epistolam 83. (*nunc* 108.) quod nec Gall. Chr. auctores satis attenderunt, nec Joannes Savaro, nec Eminentiss. Baronius, quippe qui inter utrumque non discernunt.

Jam vero quod Leontium Forojuliensem præ ceteris elegerit S. Leo, cui honorem Primatus in quinque Provincias deferret, non sine consilio ac summa prudentia actum est. Noverat Gallicanorum Episcoporum ingenium ac mores, quos ægre eo adducendos prævidebat, ut novæ disciplinæ manus darent, antiquæ nimirum tenaces. Eam ob Cap. 2. causam novitatis odium & invidiam abs se & 9. deprecatur (*Non nova instituentes, sed vetera renovantes*) nihil nisi *communicato cum ipsis labore* faciendum spondet, de Sedis Apostolicæ gratia semper Gallis impensa memoriam refricat, rem illorum potius agi, quam

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Inseruimus *civitatibus*, ut erat in antea vulgatis. Ita etiam Sirmondus ex suis MSS.

Leontius a Leone nominatus ep. 10. non erat Episcopus Forojuliensis. 9 Leontius Forojuliensis jam obierat circa an. 432. Faustus enim Rejensis de laudibus S. Maximi Episcopi sui prædecessoris narrat, hunc, antequam ad Rejensem Episcopatum promoveretur, expetitum fuisse Episcopum *maxime a proxima eremi* (Lirinensis) *civitate, quæ territorii ac finium suorum incolam velut proprium amplectebatur indigenam*. Urbs autem Lirino proximior, cujus territorium & fines ipsam insulam tunc continebant, erat Forumjulium: ac proinde ad Episcopatum Forojuliensem S. Maximus expetitus fuit, antequam ad Rejensem cathedram ascenderet. Cum vero is hanc cathedram obtinuerit an. 433. jam ante hunc annum Leontius Forojuliensis excesserat, ut ad sedem ejus morte vacantem S. Maximus expeteretur. Quo Episcopatum Forojuliensem aufugiente, Theodorus ante eumdem S. Maximum jam Episcopum Rejensem subscriptus in Conciliis Rejensi anni 439. & Arausicano anni 442. Forojuliensis Episcopus, loco S. Maximi, Leontio suffectus jure creditur: sic enim Forojuliensibus consecratus Episcopus ipso an. 432., quo Leontius obiit, S. Maximo, qui postea Rejensem Episcopatum suscepit, Sacerdotii antiquitate satis præstabat, ut ante eumdem Maximum Synodis subscriberet. Alius itaque Leontius, cujus episcopalis sedes ignota est, a Leone hac in epistola indicatur. Eum porro tantummodo primatus honorem ita Leontio deferendum S. Pontifex concupivit, ut ipsius consensus requireretur, si ex aliis provinciis Synodus indicenda esset. Id autem jus cum ablatum fuisset S. Hilario, Leontio ob antiquitatem tribuendum putavit. Cum vero novum id esset, & displicere posset Metropolitis, ut simplex Episcopus ipsis hac in re præferretur; noluit id absolute præcipere, ut cetera; sed assensum conditioni subjectum proposuit: *Si vobis placet*. Verba *non nova instituentes, sed vetera renovantes* cap. 2. descripta, hoc novum institutum non respiciunt, sicut nec illa ejusdem capitis *communicato vobiscum labore*: ut ex contextu ipso patebit. Num vero huic Leonis desiderio Episcopi Gallicani assensi fuerint necne, ob monumentorum inopiam latet. Illud autem certum est, ipsos in reliquis, quæ a Leone præcepta & constituta fuerunt, non repugnasse, uti probavimus in Observat. ad Dissert. V. part. 3. c. 2. unde falsum agnoscitur, quod paullo ante finem Quesnellus ingerit: *Moribus antiquis stetit Gallia, manseruntque semper penes Arelatensem Ecclesiam & jus convocandæ majoris Synodi, & aliæ primatus prærogativæ*. Neque enim ipsum jus convocandarum Synodorum ex aliis provinciis, quo Hilarius absolute privatus fuerat, eo vivente apud Arelatensem Ecclesiam mansit, sicut nec manserunt aliæ prærogativæ juris metropolitici, ut ibidem ostendimus.

quam suam, protestatur, consensum denique eorum enixe precatur: *Si placet*: quem facilius dandum speravit, si Leontium jam ætate, Sacerdotio, ac morum probitate facile Primatem, honoris etiam ac potestatis primatu ornaret. Honorandam semper antiquitatem quod suggerit, spem dabat plerisque Galliarum Episcopis ad hanc dignitatem aliquando veniendi, si Primatus non amplius Sedis excellentiæ, sed Sacerdotii antiquitati annexus esset. Denique Africanæ Ecclesiæ exemplum, cujus disciplinam æmulabatur Gallicana, faciliorem rei exitum promittebat: in illa quippe, ut norunt omnes, honor Primatus, non Sedis splendorem, sed Pontificatus antiquitatem sequebatur, si Carthaginensem Sedem excipias. Aliter se se res habuit. Moribus antiquis stetit Gallia, manseruntque semper penes Arelatensem Ecclesiam & jus convocandæ majoris Synodi, & aliæ Primatus prærogativæ. Hoc sane magis ecclesiasticæ rei congruebat, ut penes certam aliquam Sedem resideret hujusmodi potestas, cui ferendæ par Episcopus eligeretur, quam ut per unamquamque civitatem pro consecrationis vetustate erraret: cum enim non nisi senibus ac decrepitis obveniret, quibus non minus vigor mentis fatiscere consuevit, quam vires corporis, iners plerumque & otiosa mansisset hujusmodi potestas, aliarumque potestatum conatibus facilius patuisset. Sensit hoc diu post Leonem Gregorius PP. I. qui lib. 1. epist. 72. ad Gennadium Exarchum Africæ scribens hortatur: *Ut Concilium Catholicorum Episcoporum admoneri præcipiat, ut Primatem non ex ordine loci, postpositis vitæ meritis faciat: quoniam apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur. Ipse vero Primas non passim, sicut moris est, per villas; sed in una juxta eorum electionem civitate permaneat: quatenus adeptæ dignitatis meliori ingenio resistendi Donatistis possibilitas disponatur.*

AD EPISTOLAM XII.

APUD QUESNELLUM I.

Episcopis Africanis Mauritaniæ Cæsariensis.

Tom. 1. Col. 657. ANTEQUAM de hujus epistolæ 1 ætate, interpolationibus, & emendatione disseramus, operæ pretium est, integram eam Lectoris oculis subjicere, qualem omnes a centum & amplius annis editiones una excepta repræsentant: ut & Notæ, Observationesque nostræ facilius intelligantur, nec aliquid ex ea sibi surreptum quisquam possit conqueri. Primam tamen partem, seu caput 1. brevitatis caussa omittimus: quoniam de eo omnes excusi manuque exarati codices conveniunt, variis lectionibus exceptis, quas in margine ipsius epistolæ videre est.

EPISTOLA LXXXVII.

LEO Episcopus universis Episcopis per Cæsariensem Mauritaniam in Africa constitutis, in Domino salutem.

CAPUT PRIMUM.

CUm de Ordinationibus Sacerdotum quædam apud vos illicite usurpata crebrior ad nos commeantium sermo perferret, *& cetera, ut habentur Tom. 1. pag.* 195. (nunc 657.) *usque ad caput 6. nostræ Edit. pag.* 197. (nunc 665.) *exclusive.*

CAPUT II.

* CUm itaque de omnibus fere, quæ fratris nostri Potentii relatio continebat, plenissime dilectionem vestram per David fratrem & Coepiscopum nostrum, qui & Sacerdotii merito nobis est probatus & moribus, videatis instructam; superest, Fratres, ut concordi obedientia a salubres suscipiatis hortatus, & nihil per contentionem agentes, sed ad omne studium devotionis unanimes, divinis & apostolicis constitutionibus pareatis; & in nullo patiamini providentissima Canonum decreta violari. Quæ enim nunc certarum remisimus consideratione caussarum, antiquis deinceps custodienda sunt regulis: ne quod ad tempus pia lenitate concessimus, justa post hæc ultione plectamus. * In eos specialius & propensius commovendi, qui in Episcopis ordinandis sanctorum Patrum statuta neglexerint, & quos refutare debuerant, consecrarint. Unde si qui Episcopi talem consecraverint Sacerdotem, qualem esse non liceat, etiam si aliquo modo damnum proprii honoris evaserint, Ordinationis tamen jus ulterius non

* *Hæc usque ad simile Asteriscum genuinam claudunt epistolam.*

a Corrige concorditer.

1. quæst. 1. & 15. q. 2. Si qui.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Vide nostram Admonitionem huic epistolæ præfixam tom. 1. col. 645. ubi & probabilius ipsius epistolæ tempus statuimus, & varias difficultates hic a Quesnello productas solventes, sive conciliantes, hanc epistolam duobus exemplis editam ostendimus, quorum alterum est decurtatum, alterum integrum: eamque partem, quam ille hoc loco suppositititiam probare nititur, luculenter vindicavimus.

non habebunt, nec umquam ei Sacramento intererunt, quod neglecto divino judicio immerito præstiterunt. Illud sane, quod ad sacerdotalem pertinet dignitatem, inter omnia volumus Canonum statuta servari: ut non in quibuslibet locis, neque in quibuslibet castellis, & ubi ante non fuerunt, Episcopi consecrentur: cum ubi minores sunt plebes, minoresque conventus, Presbyterorum cura sufficiat: episcopalia autem gubernacula non nisi majoribus populis, & frequentioribus civitatibus oporteat præsidere: ne, quod sanctorum Patrum divinitus inspirata decreta vetuerant, viculis, & possessionibus, vel obscuris & solitariis municipiis tribuatur sacerdotale fastigium; & honor cui debent excellentiora committi, ipsa sui numerositate vilescat. Quod nunc in sua Diœcesi Restitutus Episcopus factum esse caussatus est, & rationabiliter postulavit, ut si Episcopi eorum locorum, in quibus non debuerant ordinari, humana conditione decesserint, loca ipsa ad jus ejus Antistitis redigantur, cujus fuerant ante priora. Et inutile est ut sacerdotalis dignitas inconsiderata ordinantis facilitate superflua multiplicatione minuatur.

De his autem, quæ in sacro virginitatis proposito constitutæ barbaricam pertulere violentiam, & integritatem pudoris non animo, sed corpore perdiderunt, ea nobis servanda videtur moderatio, ut neque in viduarum dejiciantur gradum, neque in sacrarum & perseverantium Virginum numero censeantur. Quibus, si in omnibus virginalibus perseverant, & castimoniæ soliditatem mente custodiunt, Sacramentorum non est neganda communio: quia injustum est, eas in eo vel argui, vel notari, quod non voluntas amisit, sed vis hostilis eripuit. Caussam quoque Lupicini Episcopi illic jubemus audiri: cui multum & sæpius postulanti communionem hac ratione reddidimus: quoniam cum ad nostrum judicium provocasset, immerito eum, pendente negotio, a communione videbamus fuisse suspensum. Adjectum etiam illud est, quod huic temere superordinatus esse cognoscitur, qui non debuit ordinari, antequam Lupicinus in præsenti positus, aut confutatus, aut certe confessus, justæ posset subjacere sententiæ: ut vacantem locum, quemadmodum disciplina ecclesiastica exigit, is qui consecrabatur, exciperet.

Sequuntur deinceps in vulgatis Editionibus Capite 3. 4. & 5. (quæ in nostra sunt cap. 6. 7. & 8.) Quintum vero illud Caput totamque epistolam claudunt hæc verba.

Si vero aliæ emerserint caussæ, quæ ad statum Ecclesiarum, & ad concordiam pertineant Sacerdotum, illic sub timore Domini volumus ventilentur, & de componendis atque compositis omnibus ad nos relatio plena mittatur, ut ea, quæ juxta ecclesiasticum morem juste & rationabiliter fuerint definita, nostra quoque sententia roborentur. Data quarto Idus Augusti. *Hactenus epistola.*

Diutissime torsit me, fateor, hæc epistola: cum enim tum 2 excusi codices, tum MSS. variis eam vel partibus diminutam, vel assumentis amplificatam repræsentarent, in quam partem inclinari me sinerem in tanta perturbatione vix tandem aliquando perspicere potui. Hoc unum primo fere intuitu certum fuit, non talem nobis in postremis exemplaribus editis exhiberi, qualem eam emisit in lucem S. Leo: sed qua ratione restitui posset pristinæ integritati, non statim intellexi. Videbam enim una ex parte Collectioni Dionysii Exigui, qui Decretales, ut vocant, epistolas Romanorum Pontificum suo Canonum Codici attexuit circa quinquagesimum post mortem Leonis nostri annum, hanc ejus epistolam ad Mauros Cæsarienses fuisse insertam: cui Collectori defuisse authenticos codices suspicari, in ipsa videlicet urbe Roma scribenti, & omnia Apostolicæ Sedis scrinia excutienti, vel recentiora eidem anteferre exemplaria, summæ videbatur esse temeritatis. Porro Dionysii Collectio primum & secundum caput hujus epistolæ habet eo modo, quo in recentioribus Editionibus leguntur; sed alia aliqua desiderat, scilicet tertium, quartum, & quinti partem dimidiam, quæ

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Distinguendi sunt excusi codices a manuscriptis. Tres quidem formæ hujus epistolæ tum in manuscriptis, tum in excusis libris prostant. At forma tertia Leoninis editionibus olim inserta, licet ad tertiam codicum formam accedat, reipsa tamen diversa est, nulloque MS. exemplo fulcitur. De his exactius in laudata Admonitione nostra n. 2. 3. & 4. tom. 1. col. 646. & 647. Nobis porro contigit quartam formam invenire, quæ duas formas in antiquioribus MSS. descriptas concilians, integram epistolam aptissime præfert.

quæ ſunt de Donato, Maximo, Aggaro, Tyberiano, & de Virginibus ſacris oppreſſione barbarica violatis. Quo inſpecto nemo eſt, qui continuo hæc, ut adjectitia, procul amandanda non pronuntiet, illa vero omnia genuina non exiſtimet & germana: præſertim cum Dionyſio ſuffragentur nonnulli manuſcripti codices, quorum duo Thuanei eadem deſiderant, quæ Dionyſius; alii duo item Thuanei cum Cantabrigenſi uno habent quidem, ſed extra epiſtolæ contextum, & poſt finem clauſulamque ipſius, inſtar appendiculæ.

Sed altera ex parte ſex alii longe melioris ætatis & notæ MSS. Thuaneus, Trecopithœanus, Victorinus, Herovallianus, & Barber. duo 77. & 2888. ea quæ deſunt in codicibus ſupra citatis, continent, ſcilicet 9. & 4. caput cum parte quinti dimidia; non habent autem ſecundum illud Caput (exceptis novem primis lineis) nec finem quinti. Et inter codices excuſos his MSS. ſuccinit Editio Pariſienſis Conciliorum, quæ anno 1524. in-folio, & anno 1535. in-octavo prodiit procurante Jacobo Merlino, Doctore Theologo: quorum actis epiſtolæ Leonis infertæ reperiuntur, & eodem modo habetur hæc ad Mauros epiſtola, quo jacet in ſex laudatis MSS. codicibus: quibus accedunt alii duo, unus Regniacenſis Monaſterii Ordinis Ciſtercienſis prope Autiſſiodorum, alter S. Mariani Autiſſiodorenſis Ordinis Præmonſtratenſis: in his enim eadem habentur quæ in ſex ſuperioribus.

Demum ex utraque hac notata Editione conflata eſt tertia, quæ nunc omnium verſatur manibus, & ſola meruit prælis ſæpe ſæpius repetitis hactenus a pleriſque pro genuina recipi. Hanc tamen interpolatam fuiſſe certum habeo, tum propterea quod nulli manu exarati codices eam nobis hoc modo repræſentant, tum ex iis quæ jam jam de aliis duabus dicturi ſumus, quarum alteram, altera poſthabita, eligendam eſſe, mihi omnino perſuaſum.

Licet vero utrobique valida videantur certare argumenta, eorum tamen codicum auctoritati cedere coacti ſumus, qui Caput ſecundum omittunt, ſervantque tertium, quartum, & quinti partem, ab aliis * reprobata.

* Verius *omiſſa.*

3 1. Quia 3 codices MSS. qui poſteriori parti favent, numero & antiquitate eos antecellunt, quibus prior pars fulcitur. E Thuaneis enim quatuor, qui Dionyſianæ lectioni conſentiunt, duo ſunt recentiori manu exarati, nec niſi extra epiſtolæ contextum habent, quæ rejicimus: alii duo ſunt ipſa Dionyſii Collectio, ac proinde majorem codicibus excuſis auctoritatem non habent; Cantabrigenſem denique quem habere præſentem non potui, in locis longe plurimis depravatum eſſe, excerptæ lectiones variæ demonſtrant, quas ad nos Oxonio tranſmiſit vir clariſſimus Eduardus Bernardus. Quid ad Dionyſii auctoritatem ſit reponendum, inferius dicemus. E contra vero optimæ notæ ſunt alii codices Barberini duo, Victorinus, Trecopithœanus, Herovallianus, & in primis Thuaneus, qui ſubjectas habet codici Romano Leonis epiſtolas, quarum indicem excudi curavimus: cujus collectionis epiſtolarum antiquitatem commendat plurimum ejus cum Codice Canonum nexus, diligentiam vero ſcribæ aliorumque antiquorum codicum conſenſum indicat vox *contuli*, quæ in calce epiſtolæ hujus & aliquot aliarum legitur.

2. Cum capita illa, tertium, quartum, & quinti dimidium optime cohæreant initio hujus epiſtolæ uſque ad ſecundum aſteriſcum capitis 2. ſupra deſcripti, par eſt credere omnia illa ad eamdem epiſtolam pertinere, antiquis id MSS. codicibus atteſtatione ſua confirmantibus. In ipſo ſiquidem exordio apparet de Provincia Cæſarienſi Africana agere Leonem noſtrum: cui pariter Provinciæ conveniunt tria poſteriora capita, in quibus de Novatianorum & Donatiſtarum aliquot Epiſcoporum converſione vel ordinatione diſſeritur, & de barbarica oppreſſione, quæ omnia prorſus ſtatui Africanæ regionis competunt, qualis erat per eam, qua ſcribit Leo, tempeſtatem, quam impacatam fuiſſe aſſerit.

3. E contra vero totum illud, quod poſt ſecundum aſteriſcum capitis 2. ad finem uſque ejuſdem capitis extenditur, omnino alienum eſſe intelligitur tum ab eo ſtatu in quo Africana tunc Eccleſia verſabatur, tum a S. Leonis ſtylo, tum denique ab Africanorum Epiſcoporum moribus & conſuetudine. 4 Quam enim ſupervacaneum erat noſtro Pontifici prohibere, ne in Africana regione in quibuslibet locis, neque in quibuslibet caſtellis, & ubi ante non fuerant, Epiſcopi conſecrarentur; ſed majoribus tantum populis, & frequentioribus civitatibus? Quænam erat Leoni cauſſa timendi, ne per id temporis epiſcopale faſtigium ipſa ſui numero- 4

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Hi codices id tantum probant, ea quæ in hac epiſtolæ decurtatæ forma continentur, Leonis eſſe, & primam hujus epiſtolæ formam exhibere; non autem ſuppoſititiam probant eam partem, quam alii optimæ notæ codices vindicant, quamque ad aliam integram ejuſdem epiſtolæ editionem pertinere in memorata Admonitione oſtendimus.

4 Hæc, quibus probare ſtudet, alienum fuiſſe a ſtatu, in quo Africana tunc Eccleſia verſabatur, interdicere ne in quibuslibet caſtellis, ubi antea non fuerint, Epiſcopi conſecrentur, falſa hypotheſi nituntur. Neque enim tota Africa barbaris tum ſuberat. Mauritania, ad quam hæc epiſtola pertinet, uſque ad an. 455. Romanis paruit: idemque Queſnellus inferius agens de ejuſdem epiſtolæ tempore, hanc ſcriptam ſtatuit, antequam in barbarorum ditionem hæc provincia veniret. Argumentum ex Victore Vitenſi illud tempus reſpicit, quo Mauritania a barbaris erat occupata; ac propterea ad rem præſentem nihil confert.

merositate vilesceret apud Africanos, & superflua multiplicatione ex ordinandi facilitate minueretur? Quis existimet hæc, & alia hujusmodi in aliquibus regionis illius Ecclesiis attentata, ut Restitutus quidam Episcopus conquestus esse dicitur: cum per ea tempora, Vvandalis totam Africam occupantibus, Ecclesias omnes Barbarorum exercitus depopularetur, vixque Episcopi aliqui superessent in insignioribus civitatibus, nec in decedentium locum alii nisi furtim & clanculum subrogari possent? Tantum abest ut obscuris viculis & solitariis municipiis Episcopos deputare cuiquam in mentem venire posset. Immo vero tanta Leonis ætate Ecclesiasticorum, Ministrorum, Sacerdotumve penuria laborabant Africanæ Ecclesiæ, ut cum Vvandalorum plures captivi Regi cuidam Maurorum in eremi parte manenti in munus traditi essent, & ingentem populorum multitudinem ad notitiam Domini JESU-CHRISTI adduxissent, testis sit Victor Vitensis lib. I. de persecutione Africana, Legatos Romam per itinera distenta deserti missos fuisse rogaturos Pontificem, ut Presbyterum ac Ministros credenti populo destinaret: quod cum gaudio expletum esse ibidem testatum habetur. Quis vero credat tanto labore, tanto temporis & animarum etiam dispendio decretam fuisse legationem ad Pontificem Romanum, nisi ita exhaustæ essent Ministris Ecclesiasticis omnes vicinæ Provinciæ, ut ad transmarinas confugere cogerentur?

5 4. Cum in ea parte epistolæ legimus: *Quod nunc in sua* 5 *Diœcesi Restitutus Episcopus factum esse caussatus est* &c. facile illius auctor alius esse a S. Leone convincitur: apud quem certum est numquam vocem illam *Diœcesis* inveniri, immo vix illis temporibus usu probatam a Romanis, vel Orientalium partium Episcopis, pro Parochia provinciali alicui Episcopo subjecta. Scio esse hoc Africanis familiare: scio & Gallicanis esse post Leonis tempora; sed ab Italis numquam memini me usurpatum legere. Unicus est, ni fallor, Innocentii I. locus in epistola ad Florentium Tiburtinum Episcopum: ubi habet, *Parochiam ad suam Diœcesim pertinentem*; sed videtur hoc loco vox *Diœcesis* sumi pro administratione, quæ propria vocis hujus potestas est, quo sensu universim usurpari potuit ab Exarchis, Metropolitis, & quibusvis aliis Antistitibus: si hanc vocem *administrationem* alteri substitueris, nihil sequetur incommodi in Innocentii sermone; ut si dixerit: *Parochiam ad suam administrationem pertinentem*. In ea vero epistolæ hujus quam discutimus parte, ita sumitur pro locis ipsis ditioni Restituti illius Episcopi subjectis, ut nullatenus ejus loco *administrationis* vox subrogari queat, nisi obscure & barbare loqui velis, hoc pacto: *Quod nunc in sua administratione Restitutus Episcopus factum esse caussatus est* &c.

5. Quod 6 de Lupicini caussa ibidem legitur, quam perturbatis persecutionis Africanæ temporibus, quam illius Ecclesiæ moribus & disciplinæ contrarium est! Norunt enim omnes quantopere abhorrebant Africani ab appellationibus transmarinis, qui in Concilio Carthaginensi, quod sextum vocant; & in epistola posterioris etiam Concilii ad Cælestinum Papam, ignotæ sibi huic disciplinæ subjicere se recusarunt: cujus negotii recens adhuc erat memoria, triginta vix ab illa annis elapsis. Quid quod tunc temporis ita omnes illas Provincias bellorum tumultus, aut persecutionis æstus vastabat, ut nullus vel instruendo episcopali judicio, vel Synodo congregandæ locus esse posset: cum tamen Lupicini caussam illic jubeat audiri auctor epistolæ. Addo hunc Leonem nostrum non esse vel ex eo persuasum me habere, quod vir sagacissimus vel ad se caussam traxisset Episcopi Romanum tribunal appellantis, vel saltem aliquem e suis delegasset, qui interesset judicio, & ex ejus auctoritate totum negotium cum aliis discuteret: nec contentus esset scribere, ut illic caussa audiretur: nulla vel loci, vel judicis, vel Legati facta mentione. 6

6. Genuinam non esse editionem hujus epistolæ, quam Collectio Dionysiana exhibet, germanam vero esse quam habent & Conciliorum editio Merliniana & sex citati Codices MSS. qui capitibus tertio & quarto cum quinti parte reservatis, secundum pene totum exscindunt, inde conjicio. 7 Ini- 7

EDITORUM ADNOTATIONES.

Diœcesis licita parochia provincialis. 5 *Diœcesis* nomen pro *parochia provinciali* non solum ab Afris, ad quos Leo scribebat, verum etiam ab Italis & Romanis usurpatum videre est apud Hilarum Leonis successorem, uti pariter apud Gelasium, Vigilium, & alios. Innocentium quoque non pro *administratione*, sed pro *parochia provinciali* eamdem vocem sumere contra Quesnellum probat Coustantius in ipsam Innocentii epistolam not. L. pag. 914.

Lupicini Episcopi Afri appellatio ad Rom. Pont. vindicatur. 6 Tribus hanc Lupicini appellationem eludere Quesnellus studet; at imbecilla omnia & inania. Quoad primum, persecutionem ac tumultus barbarorum, qui Africam divexabant, a Mauritania exclusimus adnot. 4. Alterum de consuetudine & legibus Africanis appellationes transmarinas adversantibus, Clericos inferioris ordinis, non vero Episcopos respicit, uti fuse probavimus in Observat. ad Dissert. V. Quesnelli c. 5. n. 12. & c. 6. n. 20. & seqq. Tertium sanctissimo Pontifici injuriosum est, cum eum sagacissimum & sollicitum in captandis occasionibus exercendi sui juris traducit. Poterat ad se hanc caussam evocare, poterat aliquem in Africam mittere, vel certos judices delegare, ut ipsa Sardicensis Synodus statuerat: at ad id, quod poterat, non cogebatur; satiusque esse duxit hanc caussam provincialibus Episcopis committere, in quo ejus potius moderatio a summo jure exigendo aliena cognoscitur.

7 Huic objectioni satisfecimus in Admonitione num. 14. ubi ex duobus hujus epistolæ exem- Tom. I. pag. 655.

Initium capitis 2. tale est, ut potius finem & clausulam epistolæ esse appareat, sicut revera est in aliis melioris notæ codicibus. Claudenti enim similis auctor epistolæ testatur se omnibus, quæ Potentii relatio continebat, satisfecisse (illud enim *fere*, quod in vulgatis legitur, adjectitium esse comprobant MSS. codices, credendumque ab iis insertum fuisse, qui epistolæ ordinem mutare & alienis fragmentis amplificare moliti sunt) tum id unum superesse ait, ut concorditer ejus Monitis & Apostolicis Constitutionibus obtemperarent; cum tamen statim sequantur maximi momenti Decreta, de Episcopis illicite ordinatis vel ordinantibus, de iisdem minoribus viculis non præficiendis, de Restituti querelis, de Virginibus barbarica oppressione violatis, de Lupicini caussa & appellatione ad Sedem Apostolicam, & de altero in ejus locum superordinato. Ex quibus perspicuum est priora capitis verba nullo modo posterioribus cohærere, & extra nativum suum locum esse posita. Præterea nonnulla importuna repetitione regeruntur in illa epistolæ parte, quæ jam iterum & tertio in priori capite scripta fuerant, puta de indulgentia, qua usum se esse protestatur, & de majori pœna qua posthac in sacrorum Canonum contemtores animadversurum se minitatur. Quin & de Virginibus barbarica violentia oppressis quid faciendum sit duobus distinctis epistolæ locis statuit, nec uno modo. Capite enim 8. nostræ editionis hoc decernit, vel potius hoc dat consilium: *Laudabiliores erunt, si se incontaminatis non audeant comparare Virginibus*. In parte vero illa quam rejicimus, quasi nihil de Virginibus illis antea scripsisset, quid sentiat, statuit: *Ut neque in viduarum dejiciantur gradum, nec in sacrarum & perseverantium Virginum numero censeantur*. Tum eisdem nisi probatis communionem dandam non esse decernit. Hæc certe, si Leonis sunt, non ejusdem esse epistolæ oculatus quisque facile perspicit.

7. Hujus partis stylus a Leonis stylo abhorrere mihi videtur. Vix enim mihi persuadeo hæc a disertissimo nostro Præsule fuisse usurpanda: 8 *specialius & propensius commoveri, damnum proprii honoris evadere, episcopalia gubernacula præsidere, pendente negotio*, &c. quod ultimum non nisi recentioribus Pontificibus vel Canonistis familiare fuisse mihi videtur. 8

8. Magni momenti est hoc in negotio Isidorianæ Collectionis suffragium: tum propter antiquitatem, nongentis enim fere annis antiquior videtur: tum propter MSS. ejusdem codicum consensum: tum denique quia Riculfus Moguntinus Episcopus, a quo publicatam eam Collectionem ajunt, ac forte interpolatam, sive quis alius antiquorum Romæ Pontificum epistolas illas consarcinavit, Collectionique isti inseruit, alienissimus erat a minuenda ista epistolæ parte, in qua Romanæ Sedis auctoritas per appellationem Lupicini Africani Episcopi elucebat mirum in modum; cum e contra tot epistolas non alio consilio supposuerit, aut interpolaverit, quam ut Romanæ Sedis auctoritatem fulciret, ampliaretque. 9 Talem igitur invenit epistolam in antiquis, quibus usus est codicibus, qualem eam in sua collectione exhibuit. 9

9. Multum elevatur auctoritas manuscriptorum codicum, qui Dionysianæ Collectioni concinunt, ex eo quod in omnibus aliis locis secum invicem & cum illa conveniunt; ut prorsus appareat unum ex altero transcriptum fuisse, & proinde unici testis instar esse debere. Titulus hic omnibus communis est: *In caussa Lupicini Episcopi*, qui & ipse totum illud caput secundum vel suppositionis merito suspectum mihi reddit, vel aliunde huc translatum fuisse significat. Cum enim prolixissima sit hæc epistola, & longe gravioris momenti decreta complectatur, quæ effusioris tituli & plurium capitulorum materies esse debuerant, dum soli huic capitulo auctor intentus, ubi de Lupicini nescio cujus appellatione ad Sedem Apostolicam fit mentio, cetera prætermissa facit, 10 suspicandi locum meri- 10

EDITORUM ADNOTATIONES.

exemplis omnia conciliantur. Quesnellus licet solam editionem seu formam decurtatam genuinam propugnet; sæpius tamen exclusis lectionibus hujus primæ editionis ac formæ, alias substituit ex editione seu forma secunda & Hadrianea, quam interpolatam existimat. Nos utrasque distincte edidimus cum propriis cujusque formæ lectionibus; & ex harum collatione patebit, quæ primis curis Leo scripsit: quæ item curis secundis mutavit vel adjecit: & quæ Quesnellus potius confudit, atque pervertit.

8 Cum totus hujus capitis contextus optimis & antiquissimis codicibus probatus syntaxim Leoninam exhibeat; morosioris & cavillantis est hominis paucas quasdam voces excerpere, quæ cum lectores nullo præjudicio impeditos nihil offendent, tum vero aliis certis Leonis testimoniis, si opus esset, vindicari possent.

9 Isidorianæ collectionis auctor, qui non consilio Romanæ auctoritatis fulciendæ, vel ampliandæ, sed potius ea mente tot decretales finxit, ut Episcopos a Metropolitarum & Conciliorum provincialium auctoritate, quantum fieri poterat, subduceret, idcirco hanc epistolam decurtatam dedit, quia in epistolis Leoninis Hispanicam collectionem exscripsit, quæ eamdem epistolam hac decurtata forma præfert: unde nil mirum, si eam integram aut cum forma Hadrianeæ collectionis, qua in Leoninis epistolis describendis usus non est, nequaquam exhibuit.

10 Titulus & lectiones in his codicibus similes, at diversæ ab editione decurtata, id quidem evincunt, hanc secundam Hadrianeam editionem diversam esse ab editione decurtata, non

merito præbet depravatam & interpolatam de industria fuisse epistolam hanc ab aliquo transmarinis hujusmodi appellationibus patrocinium inde arcessere volente. Omitto recensere decem fere loca, in quibus recentiores illi Thuanei Codices MSS. & Dionysiana editio in vitiosa & corrupta lectione consentiunt. Unum & alterum referre sufficiet, ex quo de aliis judicetur. Hæc habet in omnibus editis exemplis & in MSS. Barber. Thuan. Victorino, Herovall. & Tre-
Pag. 401. copith. caput 1. (nobis 4.) epistolæ: *Quorum omnis ætas a puerilibus exordiis usque ad provectiores annos per disciplinæ ecclesiasticæ stipendia cucurrisset; ut unicuique testimonium prior vita præberet: nec posset de ejus provectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro castis moribus, pro actibus strenuis celsioris loci præmium deberetur*. Nihil hic omnino quod Leonis stylum, disciplinam, ingeniumque non spiret: pro quibus hæc solummodo leguntur, tam apud Dionysium, quam in duobus MSS. eidem consentientibus: *Qui multo tempore per singulos Officiorum gradus provecti, experimentum sui probabile præbuissent: ut unicuique testimonium vitæ suæ actuum suorum ratio perhiberet*. Et sub finem ejusdem cap. 1. (nobis 5.) ita in editis & melioris notæ MSS. *Non præjudicantes Apostolicæ Sedis statutis, nec prædecessorum nostrorum, nostrisque decretis, quibus salubriter statutum est, ne* &c. apud Dionys. & in duobus illis MSS. *Non præjud. Apost. Sed. stat. nec beatorum Patrum regulas resolventes, quibus salubriter constitutum est, ne* &c. Quis porro non videat priorem præsertim hunc locum a novellis hominibus truncatum, & ad recentioris disciplinæ usum esse accommodatum, tamque evidentem corruptelam MSS. illis codicibus & Editioni pseudo-Dionysianæ omnem omnino detrahere auctoritatem?

11 11 Pseudo-Dionysianam dico: quoniam etsi nihil fere sit inter hujusmodi scripta Dionysiana Collectione antiquius, nullaque auctoritas hujus auctoritati præponenda videatur; nihilominus existimo posthabendam esse hoc in negotio collectionis illius fidem, quia hac integra epistola amplificatam illam esse auctioremque factam asserere non dubito, idque non levibus argumentis.

1. Ex titulis Decretorum, qui simul omnes Collectioni toti Dionysianæ præfiguntur. Leonis quidem decreta quadraginta novem numerantur indicanturque: verum patet illum quadragesimum nonum & ultimum aliena & recentiori manu ceteris fuisse annexum: a quibus in hoc discrepat, quod illi solam Canonis materiem designant; hic vero Leonis nomen in fronte habet, hoc modo: *Leo Episcopis Mauris de conservatione & disciplina Canonum, ne indebite & inordinate ad Clericatum aliquis præsumat accedere*: quod nec in Leonis, nec in aliorum Pontificum decretorum titulis factum a Dionysio fuisse invenimus: & eo magis inutile erat in hoc postremo capitulo seu decreto apponere, quam in prioribus, quod jam quadraginta & octo ejusdem Pontificis tituli præcessissent, qui auctorem satis superque indicabant. Interpolatam esse Dionysii Exigui collectionem.

2. Decretorum 48. Leonis, aliorumque item Pontificum tituli, in fronte totius hujus Collectionis in unum collecti, omnimode concinunt titulis, qui singulis decretis præfiguntur in corpore Dionysiani Codicis; unicus vero hujus epistolæ titulus, qui in indice, diversus est ab eo qui epistolæ præmittitur. Sic enim legitur in fronte epistolæ: *In caussa Lupicini Episcopi: Leo universis Episcopis per Cæsariensem Mauritaniam constitutis*: qui titulus ab altero, quem supra descripsimus, prorsus discrepat: unde manifestum est non a Dionysio compositum, sed ab alio esse confictum.

3. Si a Dionysio suæ Collectioni inserta fuisset hæc epistola, non eam nobis sub unico titulo repræsentasset, sed in plures dissecuisset partes, suum cuique titulum affigens, quemadmodum in aliis omnibus epistolis ab eo præstitum fuisse videmus, quamvis illæ longe ista breviores essent. Hæc enim nullis distincta titulis quinque integras columnas occupat in Justelliana editione; epistola vero ad Nicetam Aquilejensem, quæ immediate præmittitur (ut de aliis sileam) cum tres columnas non impleat, in octo tamen partes distributa cum prolixioribus titulis invenitur.

EDITORUM ADNOTATIONES.

ta, non vero depravatam aut interpolatam probant. Ipsas autem variantes non ab exscriptore aut interpolatore prodire, sed ipsum Leonem præferre auctorem, qui primis curis decurtatam formam lucubravit, deinde vero ob quasdam novas circumstantias quædam adjiciens, nonnulla loca mutavit, ex nostra Ad-
Tom. 1. col. 655. monitione n. 15. ac ex adnotationibus palam fiet. Mirificum porro est, Quesnellum quasdam lectiones adoptasse ex ea editione, quam vitiosam & corruptam traducit. Ea vero duo loca, quæ uti vitiata exempli caussa propo-
Ibid. col. 661. & 665. nit, in adnotat. 27. ac 39. luculenter vindicavimus, & secundo loco prioris formæ lectionem a Leone ipso in melius mutatam ac emendatam ostendimus.

11 Jure hanc epistolam abjudicat a collectione Dionysii, quia Dionysius Exiguus ipsam nec decurtatam nec integram suæ collectioni inseruit. Præter rationes a Quesnello allatas, duas hic adjicere possumus. Prima ex collectione Hispanica, cujus auctor cum accurate descripserit quascumque pontificias epistolas in Dionysiana invenit, adeo ut etiam ipsius titulos usurpaverit, hanc quoque epistolam ex ea sumsisset, si nactus fuisset apud ipsum Dionysium. Quam vero decurtatam cum aliis titulis dedit, ex aliis collectionibus, ut alia multa, derivavit. Secunda ex codice Vat. 5845., qui cum purum Dionysium exhibet, hanc epistolam non habet in Dionysiana collectione, sed in Additamentis, quæ postea accessere. Vide Admonitionem num. 11. tom. 1. col. 651. Leonis epist. 12. ad Africanos abfuit a collectione Dionysii Exigui.

4. Dionysius Abbas Romanus & Romæ scribens non omisisset ea in titulis annotare, quæ Romani Pontificis auctoritati & amplitudini plurimum conferre videbantur: qualis est appellatio Lupicini Africani, ut vult epistolæ fragmentum, Episcopi: quod exemplum ex Africana Ecclesia singulare omnino est Leonis temporibus.

5. Sed nullius sint ponderis momenta hæc, quæ jam expendimus: palmare enim argumentum, & quod sexcentorum instar est, nobis suppeditant Cresconii Episcopi Afri-
12 cani opuscula 12 duo, quæ supersunt, alterum quod *Breviarium Canonicum* nuncupatur, capitula vel potius indicem continens Capitulorum tam Canonum synodalium, quam Decretorum pontificiorum, quæ Dionysiana Collectio complectitur; alterum vero *Collectio seu Liber Canonum* dicitur, in quo integros Conciliorum Canones & Pontificum Decreta eo ordine, quo in Breviario allegantur, descripsit: non ordinem scilicet Conciliorum & Canonum sequens, sed materiæ solius habens rationem. Porro quod ad rem nostram facit, Cresconius Dionysii Exigui Collectionem per omnia (si appositos ad Africanos Canones numeros excipias) sectatus est, eosdem Canones, eadem Decreta, ex ejusdem editione, iisdem verbis & numeris exhibet, ut evidens sit Episcopum hunc Africanum Dionysii Collectionem secundum materiæ ordinem digerendam suscepisse: quod & eruditi quique Codicum Canonicorum collectores ac studiosi ultro fatentur.

Quantacumque vero diligentia evolveris lustraverisque Cresconii Breviarium & Collectionem, ne verbulum quidem ex hac Leonis ad Mauros Cæsarienses epistola excerptum invenies: quam nefas est credere a Cresconio fuisse prætermittendam, si sub finem septimi, quo vivebat, sæculi, eam in Dionysiana Collectione invenisset. Leonis enim auctoritas, rerum quæ in epistola tractantur utilitas & momentum, ipsum etiam erga suos Africanos studium, rescripto illi majorem commendationem apud Cresconium conciliassent. Igitur Dionysiana epistolarum pontificiarum Collectio, qua ætate vivebat scribebatque Cresconius, nec epistolam Leonis ad Africanos complectebatur, nec Hilari, Simplicii, Felicis, Symmachi, Hormisdæve Decreta: vivebat autem Cresconius, ut ex Baronio colligunt Bibliothecæ Juris Canonici antiqui clarissimi Editores, circa finem septimi sæculi, seu circa annum *690*. Quamobrem pro certo habeo, non fuisse hanc epistolam a Dionysio ipso suæ Collectioni appositam, sed ab alio superadditam: & fortasse ab eodem illo incerto auctore, qui eamdem Collectionem auxit epistolis Romanorum Pontificum Hilari, Simplicii, Felicis, Symmachi, Hormisdæ, & Gregorii junioris: cumque hic ultimus adhuc esset in vivis trigesimo octavi sæculi anno, & Decreta ipsius in Concilio Romano circa annum Christi 720. condita ad calcem hujus Additionis legantur,
13 circa eadem quoque tempora additam 13
esse Leonis epistolam de qua agimus, suspicari licet.

Suspicionem de tempore hujus additionis auget consensus omnium, quos quidem vidi, Codicum MSS. Collectionis Dionysianæ antiquissimorum, & qui Carolo Magno Imperatori æquales aut suppares videantur. Eam enim epistolam omnes repræsentant: ut indubitatum appareat illud quoque exemplar, quod Adrianus Papa I. Carolo Imperatori dono dedit, & ex quo omnia forte apographa, quæ in Gallicanis nunc Bibliothecis asservantur, descripta sunt, eamdem pariter epistolam esse complexum: ac proinde illam antequam Roma in Gallias asportaretur, truncatam, interpolatam, & Dionysiano Codici insertam fuisse intra Gregorii junioris & Adriani I. tempora, seu intra annos fere sexaginta. Hujusmodi Codices plures videri possunt in Bibliotheca Regia, duo in Thuanea, totidem in Segueriana, unus præclarissimus in celeberrimo sancti Germani Parisiensis Monasterio, quibus adde venerandæ antiquitatis Codicem e Monasterio sancti Galli, quem eruditi Baluzii beneficio vidimus. Eamdem interpolationis antiquitatem probat Hincmari Remensis Opusculum 55. capitulorum adversus Hincmarum Laudunensem cap. 5. ubi ex epistola ad Mauros referuntur & caussa Lupicini, & (quæ in Dionysiana appendice non leguntur) Caussæ Donati Salicinensis, Maximi, Aggari, & Tyberiani Episcoporum.

Porro mirum videri non debet epistolam hanc post tot annorum a Dionysio intervallum depravatam fuisse: cum ipse Leo eam, quam ad Flavianum scripsit, etiam se adhuc
superstite 14 corruptam fuisse, sæpius sit con- 14
que-

EDITORUM ADNOTATIONES.

Cresconii Breviarium & Collectio canonum unius operis partes sunt, non duo opera.

12 Non duo, sed unum & idem opus sunt Cresconii *Breviarium* & *Collectio canonum*. Breviarium enim nihil aliud est nisi index, seu tabula canonum collectioni præmissa; quod cum apud Justellum editum sit seorsim a *Collectione* canonum, duorum opusculorum opinionem peperit. Sed hac de re plura tom. 3. in tractatu de antiquis collectionibus & collectoribus canonum.

13 Si in manuscripto Dionysiano, quo Cresconius usus est, hæc epistola non legebatur, & idcirco a Dionysio suæ Collectioni inserta non fuit; non tamen hinc sequitur, hanc Dionysio fuisse additam post ætatem Cresconii: primum enim additamentum alicui Dionysiano exemplari olim accessisse videtur paullo post Symmachi mortem. Lege Admonitionem n. 11. tom. 1. pag. 653.

14 Leo quidem aliquando corruptam credidit suæ epistolæ Græcam versionem, quod tamen falsum ipse postea detexit, & nos fusius ostendimus Adnot. 3. ad an. 454. Depravationem vero hujus epistolæ ad Episcopos Mauritaniæ nondum Quesnellus probavit, adeo ut ea, quæ mox subdit explicaturus rationem, qua hæc depravatio inducta fuerit, inanissimæ divi-

questus. Qua autem ratione ea corruptio contigerit, etsi divinare velle otiosi hominis esse videtur; dicam tamen, quod in mentem venit. Pars illa epistolæ, quæ caput 2. conflat, inventa est ab aliquo studioso, Leonis nomine decorata: quam cum in suum Codicem vellet referre, eam vel ad marginem, vel ad calcem epistolæ Leonis I. ad Mauros apposuit, sive propter materiæ, sive propter nominis affinitatem: & revera adhuc habetur ad calcem epistolæ in aliquibus MSS. Codicibus, quos servat Thuanea Bibliotheca. Sciunt porro viri eruditi quantis erroribus locum dederit nominum similitudo, quæ effecit etiam, ut Leonis Bituricensis Episcopi epistola Leoni Papæ adscripta sit ad nostram usque ætatem. Sciunt qui antiquis manu exaratis codicibus versandis assueverunt, quam multi hujusmodi reperiantur, in quibus antiquitatis ecclesiasticæ omnis generis monumenta promiscue collecta sunt, nullo servato nisi materiæ qualicumque ordine. Multa porro inter epistolam genuinam & fragmentum illud conveniunt. Utrobique enim agitur de Ordinationibus illicitis, utrobique de Virginibus barbarica oppressione corruptis consultus Pontifex respondet. Facile autem fuit ut e latere vel e calce epistolæ in ipsam epistolam imperiti scribæ vitio irrepserit. Certe ut credam pannum istum ex aliqua Collectione Canonum & Decretalium sumtum esse, fere persuadet 15 Gratiani Collectio, cujus Decreto quædam ex hoc capite 2. inserta leguntur non tamquam ex epistola ad Mauros decerpta, neque inscripta Leonis primi nomine, sed simpliciter & absolute Leoni attributa, hoc modo: *Item Leo Episcopus*, vel, *Item Leo*, cum alia, quæ ex Capitibus 1. 3. 4. & 5. ibidem adducuntur, ex epistola ad Mauros desumta esse dicantur. Quod discrimen non ex posterioribus quidem Gratiani editionibus deprehenditur, in quibus plura a Romanis Correctoribus male correcta sunt; sed tum ex MSS. Codic. tum ex editione, quæ Parisiis anno 1531. Theodorico quodam Minimitano procurante prodiit, & editione Lugdun. Hug. a Porta an. 1548. quas videsis 1. *q.* 1. *cap.* 44. & 15. qu. 11. cap. 24. *Si qui Episcopi talem:* & *Dist.*80. *Illud sane quod ad*. cap. 4. & 32. *q.* 5. Legimus etiam in Additione quarta Capitulorum Caroli Magni & Ludovici Pii Imperatorum partem hujus panni, sed, quæ est hujusmodi interpolatorum vafrities, plurimis adhuc 16 additamentis intertextam. 16
Titulus ita se habet: *In caussa Lupicini Episcopi ex epistola Leonis Papæ Africanis Episcopis directa*. Sequitur deinde capitulum: *Caussam Lupicini Episcopi*, QUIA SIC NOBIS PLACUIT, *illic jubemus audiri*, & cetera, ut apud Dionysium, usque ad hæc ultima verba: *Nostra quoque sententia roborentur:* quæ hic ultima non sunt, ut in Dionysii Codice, hæc quippe alia sequuntur: *Ex his enim possumus cognoscere qualiter de ceteris agatur, qualiter nos nihil contra statuta majorum egisse pœniteat. Data* 4. *Id. Aug.*

Ex quibus intelligis, Lector, quam intemperans fuerit interpolandi libido, quamque impune in hanc epistolam, quam discutimus, grassata sit.

Varii gradus interpolationis in hac epistola.

17 Primum enim consilium fuit, augendam esse hac ad Africanos epistola Dionysianam Collectionem, ut delata in Africam Pontificis Romani Decreta, majorem ex Codice auctoritatem sumerent; nec aliter recipi posset, sive a Gallicanis, sive ab aliis Ecclesiis Dionysiana Collectio, quin simul 17 1. Grad.
Romanam circa appellationes aliaque hujusmodi disciplinæ capita potestatem amplecterentur. Sed quia parum erat mandata 2. Grad.
Pontificis illuc transmissa esse, nisi obedienditi necessitas, & exemplum appareret; hæc ob eam caussam verba supposuerunt initio cap. 2. *Superest, Fratres, ut* CONCORDI OBEDIENTIA *salubres suscipiatis hortatus*, &c. quorum loco MSS. Codices habent solummodo *concorditer*. Quid postea? Manebat 3. Grad.
adhuc alta mente repositum Concilii Africani responsum ad Zosimum, Bonifacium, Cælestinumque Leonis prædecessores, quo ex Africa ad Romanum Pontificem caussas ecclesiasticas per libellum appellationis deferri non posse invicte contenderunt: opus itaque fuit ut appellatio alicujus Episcopi Afri-

EDITORUM ADNOTATIONES.

divinationi tribuenda sint, ac ex nostris argumentis, quibus hanc partem genuinam constituimus, satis superque disjiciantur.

15 Gratianus in allegandis antiquis canonibus & epistolis Romanorum Pontificum usus est duabus Collectionibus Hadrianea & Isidoriana, vel certe iis paullo ante suam ætatem scriptis Collectionibus, quæ ex iisdem duobus fontibus ebiberunt. Quod si hanc epistolam laudans, omittit titulum *ad Mauros*, nihil mirum, cum idipsum in allegandis aliis certissimis quoque epistolis eidem acciderit.

16 Hæc quæ assuta sunt in Capitularibus, aliena esse additamenta evincitur: quippe quæ in nullis omnino hujus epistolæ codicibus leguntur. Hinc autem non sequitur, additamento pariter esse deputandam eam partem, quæ pluribus & antiquissimis manuscriptis fulcitur.

17 Cum hi omnes corruptionis gradus hypothesi nitantur, quæ probata non fuit, immo ex nostris rationibus falsa est; mera commenta & somnia esse apertissime liquet. Enimvero gradus secundus, quo inter assumenta atque interpolationes referuntur voces *concordi obedientia* pro *concorditer*, adeo commentitius est, ut omnes Hadrianei codices, quibus interpolatio imponitur, habeant *concorditer*, & codices editionis decurtatæ, quæ ab ipso Quesnello sincera habetur, præferant *concordi obedientia*. Vide Adnot. 48. in epistolam integram, & 42. in decurtatam. Molesta Quesnello est Romanæ Sedis auctoritas præsertim in appellationibus, quæ hoc capite confirmatur: & idcirco plerique gradus ad hanc auctoritatem elevandam interpolationis nomine diriguntur.

Tom. 1. col. 666. Ibi. col. 676.

Africani ad sanctum Leonem, Africanos illos Episcopos facti sui pœnitentes appellationumque juri succumbentes exhiberet. Hinc assutus de Lupicini caussa & appellatione pannus, cui & alia quoque annexa Decreta de illicitis Ordinationibus, deque aliis negotiis; ut & consilium magis tegeretur, & supremum fuisse Romani Pontificis in Ecclesiam Africanam dominium innueretur.

4. Grad. Nec istud satis fuit. Ut enim plenum jus Pontificis in omnibus caussis Africanæ Ecclesiæ clarius emicaret, placuit ut quæcumque emersissent ad statum ecclesiasticum & ad concordiam Sacerdotum pertinentes, de his omnibus componendis atque compositis plena ad Romanum Episcopum relatio mitteretur, ut ex illius vel infirmarentur, vel *roborarentur sententia*. Ipsa sunt verba clausulæ superadditæ.

5. Grad. Sed nec hic quievit interpolatorum audacia. Hi enim certum haberi voluerunt post interpositam appellationem, caussam non modo in ea Africæ Provincia, in qua nata esset, terminari posse per judices in partibus, ut ajunt, a Pontifice datos; sed ad Romanum etiam Tribunal transferendam esse: & si aliter aliquando fieri contingeret, id ex indulgentia & voluntate Pontificis concessum. Eo consilio posteriores corruptæ jam epistolæ vitiatores, his verbis, *Caussam Lupicini illic jubemus audiri*, alia isthæc inseruerunt: QUIA SIC NOBIS PLACUIT: quasi omnium rationum omniumque Canonum instar deberet esse voluntas Pontificis: quod a mente Pontificis ipsius alienissimum puto.

6. Grad. Denique omnem Romanorum Episcoporum agendi rationem solis prædecessorum statutis innixam videri vult ultimum additamentum, quod in Additione quarta Capitulorum Caroli Magni & Ludovici pii legitur, habeturque superius descriptum.

Absit autem, ut hujusmodi corruptelarum vel artifices vel participes fuisse putem sanctissimos primariæ Sedis Episcopos. Nihil tale ab iis tentatum esse & persuademur, & adversus novatores, qui hujusmodi occasiones avide captant, ut Sedem Apostolicam diris proscindant conviciis, toto animo profitemur. Istud omne palponum opus est,

1. Tim. 6. 5. *& hominum mente corruptorum, qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse & pietatem*, & traditionem apostolicam, & quicquid sanctius habet Christiana Religio.

Unum adhuc est de quo Lectorem monitum velim; videlicet pannum istum integrum, quem ex hac epistola eliminavimus, in Merliniana epistolarum S. Leonis editione reperiri, non huic insertum, sed illigatum fictitiæ epistolæ ad Episcopos Galliæ & Germaniæ de Corepiscopis: dignum scilicet patella operculum. Quo pacto, quove id consilio factum, inquirat, qui hujusmodi quisquiliis delectatur.

Hoc certe ostendit manifeste pannum istum lacerum variis olim sedibus jactatum, nunc uni epistolæ, nunc alteri illigatum fuisse: donec tandem placuit impostori sedem illi in epistola ad Africanos figere.

Hæc omnia si accurate legisset ac perpendisset clarissimus Baluzius, de suppositione panni non dubitasset; nec dissimulasset invicta argumenta quæ ex MSS. Codicibus & ex Cresconii Breviario & Collectione protulimus adversus interpolatorem Dionysii Exigui, & epistolæ Leoninæ, præter alia interpolationis indicia quæ ex situ, titulis, & ipso conspectu epistolæ, ut jacent apud Collectorem, eruuntur. Cetera, quæ hanc in rem adnotat ad 4. Additionem Capitul. p. 1249. infirma sunt nec responsione indigent.

Ex hujus epistolæ restitutione, interpolationisque posteriorum editionum notitia, 18 ruunt observationes omnes, quas illi superstruxerat Joannes David. Ex hujus enim jam resectis pannis afferebat 1. Sardicenses Canones a S. Leone plurimi factos fuisse: quod & si nemo inficias ierit, quam infirmo tamen id fundamento a Davide afferatur, modo perspicuum est. 2. Ex eorum pluribus confectam esse ait magnam epistolæ hujus partem. 3. Canonem præsertim tertium, quo appellationes Episcopo Romano vindicantur, ab eodem esse allegatum in caussa Lupicini. 4. Canonis 4. auctoritate prohibitum, ne appellanti Romanam Sedem Episcopo alter superordinetur. 5. Sexti pariter, qui Episcopos in villis ordinari prohibet, mentionem esse factam. 6. Observari quam maxime cupit hanc epistolam ad Africanos missam, atque ex Sardicensibus Canonibus contextam, argumentum esse validissimum, totam illam camarinam in Carthaginensi Concilio VI. adversus appellationes motam, tandem in Apostolicæ Sedis emolumentum quievisse: siquidem vidimus, inquit, Cælestini successorem eodem jure potitum, de quo tunc contentio erat, non modo Legatos in Africam misisse, sed & Canones Sardicenses, quorum occasione lis mota erat Africanis tamquam receptas ab eis disciplinæ regulas ob oculos posuisse. 7. Penes Pontificem unum fuisse de appellantium Episcoporum Africæ caussis judicare. 8. Penes eumdem unum fuisse Episcopos etiam Africanos, prout conducere judicasset, communioni ecclesiasticæ restituere, a qua provinciali decreto fuerant abstenti. Hæc & alia hujusmodi cum adstruit scriptor ille ex epistolæ hujus fragmento, jam ex superioribus observationibus discere potest, quam caduco & ruinoso fundamento opinionem suam substruere tentaverit.

1. Quod

EDITORUM ADNOTATIONES.

18 Immo vero ex vindicatione hujus capitis, quod solis inanibus conjecturis Quesnellus impetere & interpolationis accusare studuit, satis firma noscuntur, quæ Joannes David eidem superstruxit.

Quo anno data sit epistola ad Africanos. 19

1. Quod attinet autem [19] ad annum, quo scripta fuit hæc epistola, nihil certi habemus. Eam anno Dom. 456. assignant Eminentiss. Cardin. Baronius in Annalibus, & Blondellus in Apologia pro sententia S. Hieronymi de Presbyteris: ille occasione legationis ad Romanum Pontificem missæ a captivis Catholicis pro institutione novellæ Ecclesiæ, quæ in cujusdam Maurorum Regis ditione enascebatur; hic vero Baronii ductum in re obscura incaute secutus. Hoc tamen mihi persuadere non possum. Primum enim anno superiori, Christi scilicet 455. constat captam fuisse a Vvandalis Romanam urbem: cujus clades & direptio, ita Leonem nostrum Pastorem optimum occupavit, ut de longinquarum Ecclesiarum cura & sollicitudine nonnihil intermittere coactus fuerit, quæ caussa est cur nullam habemus ab eo scriptam epistolam a quinto Idus Maji anni 455. ad quintum Idus Junii anni 457. ita ut per biennium integrum litterarum commercium interruptum fuisse videatur. Totus quippe erat sanctus Leo post cladem Vvandalicam, ut liber de Romanis Pontificibus testatur, in renovandis sacris ministeriis, totus in reparanda urbis ruina, resarciendisque damnis, quæ Barbarorum exercitus civitati intulerat.

Præterea nec statim post istam cladem, nec sequentibus etiam annis quicquam potuisse Leonem nostrum circa Africanas Ecclesias statuere & ordinare, satis perspicuum esse mihi videtur ex Victoris Vitensis narratione. Nempe lib. 1. de Africana persecutione commemorat Geisericum, ut primum Carthaginensi urbe potitus est, *singulas quasque Africanas Provincias dispo-suisse, sibique reservatis Bizacena, Abaritana, Getulia, & parte Numidiæ, exercitui funiculo, ut ait, hereditatis divisisse Zeugitanam vel Proconsularem: Valentiniano adhuc Imperatore reliquas licet jam exterminatas Provincias defendente. Post cujus mortem*, quæ illi anno 455. ferro illata est, *totius Africæ ambitum obtinuit*. Ex quibus patet nihil fere amplius commercii inter Africanas Ecclesias & Leonem intercedere potuisse post mortem Valentiniani, Vvandalis universam Africam occupantibus & vastantibus: nec ullam ibi judiciorum formam, ullum consecrationum sacerdotalium ordinem constitui potuisse: ut necesse sit hujus epistolæ epocham intra illos quindecim annos statuere, qui ab Episcopatus sancti Leonis exordiis ad mortem usque Valentiniani interfluunt, hoc est ab anno 440. ad 455. inchoatum. Et quidem ex ipso Leone, qui tempus illud solummodo impacatum appellat, apparet tunc temporis scriptam fuisse epistolam cum adhuc Mauritaniis potiretur Valentinianus; quo etsi impacata essent omnia propter vicinas Barbarorum acies his Africæ reliquiis imminentes, & multa hac occasione perturbatio in Ecclesias inducta esset, nondum tamen Ordinationum libertas ademta erat Episcopis. [20] Et certe valde 20
Leonis nostri solertiæ & ingenio consentaneum mihi videtur, ut temporis opportunitatem captaverit ad confirmandam sedis suæ auctoritatem in Africanas Ecclesias. Nemo est qui nesciat, quoties quantisque conatibus id tentaverint Leonis prædecessores: quantumque Leonis ipsius ætate Bonifacius & Cælestinus in eam rem laboraverint, Africanis consuetudinem Ecclesiarum suarum invicte semper propugnantibus. Expectanda tum illis fuerat opportunior occasio, quæ ut se se Leoni obtulit, eam vir cordatissimus sibi elabi non est passus.

Perierat cum Africana libertate pristinus ille disciplinæ vigor, quem tum sanctus Cyprianus, tum illarum regionum Concilia nobis exhibent. Innumeræ jam Ecclesiæ suis orbatæ Pastoribus & ministris, sub Vvandalica gemebant tyrannide. Ipsa omnium Afric. Eccl. mater, totius regionis caput, Carthago, miseranda strage jacebat prostrata, suo Senatu, suo Clero, suo Pastore destituta. Carthaginensem enim Episcopum nomine Quod vult Deum cum maxima Clericorum turba navibus fractis impositum maris fluctibus committi præcepit Geisericus, quos Deus miseratione bonitatis suæ prospera navi-

EDITORUM ADNOTATIONES.

19 Vide nostram Admonitionem num. 16. tom. 1. col. 655.

20 Huic male animati hominis, ac pontificiæ auctoritati infensi ingenium proditur, ac si appellationes Episcoporum Africæ, & relationes ad Apostolicam Petri Sedem nova res sint, ac præter jus ejus Primatis, qui divina institutione toti Ecclesiæ præsidet. Audacem hujus scriptoris nisum satis quoad appellationes repressimus atque retudimus in Observationibus ad Dissert. V. in qua non dissimilia effutiit. Quod autem de appellationum jure ibidem probatum est, æque, immo multo magis probari potest de jure relationum, quarum multo plura documenta ac exempla suppetunt.

Vindicatur Leo a studio dilatandi juris

Ita porro quod ad exscindendas corruptelas commeantium sermone instructus S. Pontifex gessit, illius, ut ipse Quesnellus postea fatetur, *sollicitudinis instinctu, quam universæ Ecclesiæ ex divina institutione impendere debebat*, in dilatandæ jurisdictionis studium traducit. Id Leonem sponte nullo Episcopo Africano invitante egisse notat. Num si negligentes fuissent Afri, dissimulandæ erant tot corruptelæ ab eo, cui totius Ecclesiæ curam Christus commisit? At Potentius, qui hæc mala sua relatione patefecit, Afer Episcopus fuit. Afri etiam Episcopi fuere Restitutus, & David, quorum alter de quibusdam suæ provinciæ abusibus conquestus est, alter vero post Potentium Romam transmiserat, ac exinde cum Leonis instructione atque litteris in Mauritaniam redierat. Post tam audacem censuram Casauboni verbis S. Pontificem excusat. Sed hæc ipsa heterodoxi hominis confessio ipsum docere debuerat, ne de Pontifice tam sancto ambitus aut alieni juris imminuti suspicionem spargeret.

navigatione Neapolim Campaniæ perducere dignatus eſt. Et ut nihil deeſſet quod Pontificis conſilium juvare poſſet, ad Leonis nutum & voluntatem movebatur Valentinianus Imperator; cujus poteſtate adverſus Gallicanarum Eccleſiarum Primatem quam pro ſuis votis uſus fuerit, teſtatur ejuſdem
Vide t. 1. pag. 642. Imperatoris Conſtitutio adverſus S. Hilarium Arelatenſem anno 445. emiſſa.

His ita ſe habentibus, præſidioque Auguſti ad Leonis vota ſemper parato, de Africanarum Eccleſiarum rebus ad Sedis ſuæ notitiam & judicium pertrahendis ſerio cogitavit. Non earum quidem regionum, quæ ſub Vvandali Imperio jacebant oppreſſæ, ſed earum, quæ adhuc Valentiniano parebant, quas inter præcipua erat Cæſarienſis Mauritania.

Ad hujus igitur Provinciæ Epiſcopos Legatum vice ſua acturum deſtinat Potentium, qui & litteras ad eoſdem dedit: ut de Ordinationibus illicite celebratis, de violatis Canonum regulis, & aliis hujuſmodi diligentius inquireret, & ad Apoſtolicam Sedem, cujus auctoritatem gerebat, referret pleniſſime. Cum Potentii relationibus inſtructus fuiſſet S. Leo, hanc alteram prolixiorem epiſtolam ſcripſit ad Africanos: in qua & moderationem eam ſervat, quæ congruebat tempori, & eum exerit vigorem, qui reſcindendis corruptelis, ſuæque poteſtati ſtabiliendæ neceſſarius videbatur. Iſtud omne porro ſponte propria, nulloque ex Africanis Epiſcopis invitante actum eſt a Leone, quemamodum ipſum hujus epiſtolæ exordium teſtatur: ubi aſſerit ſe *commeantium* tantummodo ſermone inſtructum fuiſſe de illicite uſurpatis circa Ordinationes Africanas; ſe ſolius pietatis ratione exigente ad Legatum mittendum commotum fuiſſe, illiuſque ſollicitudinis inſtinctu, quam univerſæ Eccleſiæ ex divina inſtitutione impendere debebat.

Vide c. 1. hujus ep. 1. nunc 12.

Dum hæc ſcribo, videor mihi hinc catholicorum nonnullos ſubmurmurantes audire, illinc ſectarios utraque applaudentes manu; quaſi Pontificem Romanum mali ambitus alienique juris imminuti notare videamur. Utriſque ſatisfaciam unius Caſauboni verbis, cui non aſſentiri nec Acatholici audeant, nec debeant hac in re Catholici.

Sic igitur vir doctiſſimus, utinam & Catholicus, Exercitatione 15. ad Annales eccleſiaſticos Cardinalis Baronii: *Non ignoramus*, inquit, *quantus hic Leo fuerit ſinceræ fidei defenſor, & pro recta fide quantos labores ſuſtinuerit, quamque Eccleſiæ Dei utiles. Neque vero dubium mihi eſt tantum illud ſtudium, quod videmus ab eo adhibitum, ut Sedes Romana in majus extenderetur, a bono principio fuiſſe profectum, & ad finem optimum ſpectaſſe. Vaſtabant illa ætate Eccleſias perditiſſimi hæretici, qui magnas quotidie ſtrages, ut apri vineam ingreſſi, edebant: neque erat qui progreſſibus eorum ſe ſe opponeret, qui quidem cauſſam bonam poſſet adjuvare, præter Romanum Epiſcopum. Nemo autem peritus rerum Eccleſiæ ignorat, opera Romanorum Pontificum per multa ſæcula Deum eſſe uſum in conſervanda ſartatecta rectæ fidei doctrina. Hoc intelligens Leo magnus, & quotidiana experientia edoctus, quantum veræ fidei intereſſet, ut paratum illi ſemper eſſet in Sede Romana præſidium firmiſſimum; modis omnibus ut ita eſſet procuravit: quod quidem minus videri mirum debet, quia ſic Eccleſiæ Dei expedire, optimus quiſque tum credebat: & erat ita revera illis temporibus*. Neminem eſſe puto qui his libentiſſime non ſubſcribat.

Per illud ergo tempus ſcripta eſt epiſtola, quod ab electione Leonis ad mortem uſque Valentiniani effluxit; ſed quo præciſe anno, decernere difficile eſt. Ad initia tamen Epiſcopatus Leonis pertinere non obſcurum ex dictis, & eam ob rem illam primo omnium loco ponendam eſſe exiſtimavimus. Nullius enim epocham, quæ certa ſit, habemus antiquiorem decima die Octobris anni 443. ad quem uſque anni jam quatuor elapſi erant ab expugnata Carthagine, & hujus civitatis Antiſtite & Clero ad tranſmarina relegatis.

Unum eſt quod adverſus hanc epiſtolæ iſtius Epocham objici poſſit: nempe ex capite 5. quod primi pars eſt poſtrema in ſuperioribus editionibus, intelligi, eam primam non eſſe epiſtolarum Pontificis noſtri, aliaque præceſſiſſe ejus Decreta, quæ ipſe his verbis allegat: *Non præjudicantes*, inquit, *Apoſtolicæ Sedis ſtatutis, nec præceſſorum noſtrorum noſtriſque Decretis, quibus ſalubriter ſtatutum eſt; ne primum, vel ſecundum, aut tertium in Eccleſia gradum quiſquam laicorum quibuslibet ſuffragiis fultus aſcendat, priuſquam ad hoc meritum per legitima augmenta perveniat*. Quæ verba indicare videntur epiſtolam 12. (nunc 14.) ad Anaſtaſium Theſſalonicenſem, ubi cap. 3. decernitur: *Ut is, qui ordinandus eſt, etiamſi bonæ vitæ teſtimonio fulciatur, non laicus, non neophytus, nec ſecundæ conjugis ſit maritus*. Verum hoc opinioni noſtræ non nocet: potuit enim Leo intra primum Pontificatus ſui triennium nonnulla Decreta emittere, quibus eam, quam commemorat, diſciplinam ſtatuerit. Porro non mihi innuere videtur illud epiſtolæ ad Anaſtaſium Decretum, in quo nulla ſecundi vel tertii gradus mentio, nec variorum augmentorum, per quæ laici ad Sacerdotium deberent pervenire. Ceterum etſi ſerius dari epiſtolam forte contigerit, primus tamen ei locus commodius aſſignatus eſt, vacuum ſcilicet triennium impleturæ, quam ſi ad inferiorem reſervata, certæ ætatis epiſtolarum ordinem interrumpat.

Quæ ad textus reliqui emendationem pertinent ſeu lectiones varias, vel ad marginem rejecta reperies, vel hic breviter annotata.

2. CONTRA DIVINÆ LEGIS PRÆCEPTA. Col. 660.
Ita quatuor MSS. codices Thuanei cum Cantabrigenſi, necnon & Dionyſius Exiguus, Cap. 2. lin. ult.
epiſtola 3. Adriani Papæ II. ad Baſilium Imperatorem, Gratianus *Diſt. 61*. Horum porro verborum loco tum vulg. editiones, tum MSS. cod. Trecopithœanus & Thuaneus unus habent: *De prævaricatione*.

3. De

Col. 666. Cap. 8. 3. De hujusmodi virginibus vi barbarica oppressis aliter decernendum putat Gregorius Neocæsar. in epist. canonica, cap. 1. ubi ex anteacta hujusmodi virginis vita judicandum existimat: quæ si fuerit ab omni suspicione pura, oppressam virginem absolvit; sin minus, cum ejusmodi non facile orationibus communicandum opinatur.

Ibidem. Cap. 9. 4. CONCORDITER. Ita legitur in codd. MSS. septem & apud Dionys. Exig. Ita etiam in pseudo-epistolis Isidorianis, quæ ex pannis compactæ sunt hujus epistolæ. In posterioribus porro edit. pro *concorditer* legimus *concordi obedientia*, quod ita a Leone scriptum non esse evincunt MSS. codd.

AD EPISTOLAM XIII.

Episcopis Metropolitanis Achajæ. (Lege *Illyrici.*)

Col. 677. PRæsentem epistolam restituit nobis Romana Lucæ Holstenii collectio. Ex illa cum intelligamus serius rescriptum fuisse ad sanctum Leonem a Metropolitanis Illyricianis (1 totum enim biennium intercesserat) discimus pariter non paucos ex illis restitisse, nec se nisi ægre submisisse potestati, quam Anastasio Pontifex & confirmaverat & auctiorem fecerat non mediocribus incrementis. Contra Petrum Corinthi seu Achajæ Metropolitanum ejusque illicitas ordinationes, conjicit Lucas Holstenius: eum certe tangit epistolæ caput 3. Senecionem fuisse Episcopum Scodrensem; Lucam Dyrrachii; Vigilantium Larissæ, asserit idem vir clarissimus. Suspicatur insuper pro *Antiocho* legendum esse 2 *Attico*, qui fuit Epiri veteris Metropolita Nicopolitanus; de quo epist. 12. (*nunc* 14.) cap. 1.

Cap. 1. 1. MAJORES INTER EPISCOPOS CAUSSÆ. Ejusmodi caussas 3 non ad se trahit Romæ judicandas; sed ad Anastasium vult referri: non tamen omnes; sed *quæ in provinciis* eidem subjectis nequeant terminari. Eas denique non tam ab eo tamquam judice discuti finirique mandat, quam ab eodem, *ut arbitro, sub divini timore judicii componi cupit.* Eadem fere habentur in epistola 4. (*nunc 6.*) ad Anastasium, & 5. ad eosdem Metropolitanos; quæ supra editæ sunt ex Holstenio: nisi quod aliquid minus sibi assumere mihi videtur in hac, quam in præcedentibus epistolis. Et in epist. 12. (*nunc* 14.) quam eidem Anastasio scripsit in caussa Attici veteris Epiri Metropolitani, non ait illi necessarium, *sed liberum fuisse majora negotia & difficiliores caussarum exitus sub ejusdem sententiæ expectatione suspendere.* Unde & illud elicitur majorum caussarum judicia, ad majores sedes non ex defectu potestatis in metropoliticis Episcopis, sed ex difficultate incurrentium quæstionum, quæ dum sæpius & a pluribus examinantur, tandem ex sapientiorum consilio componuntur. Et revera saltem aliquas illarum ad consultationem, magis quam ad judicium, evocat sanctus Leo: ut ex his verbis epistolæ prioris seu 4. (*nunc 6.*) ad Anastasium cap. 5. fit manifestum. *Si qua*, inquit, *caussa major evenerit, quæ a tua fraternitate illic præsidente non potuerit definiri, relatio tua missa nos consulat: ut revelante Domino, cujus misericordiæ profitemur esse quod possumus, quod ipse nobis aspiraverit rescribamus.*

2. INVITATI FRATRES IN CAUSSIS MAXIMIS &c. Pag. 224. Cap. 2. Hinc quoque disce caussas majores maximasque, quæ in provinciis terminari nequibant, non e solius Exarchi nutu pependisse, sed easdem in Concilio Episcoporum e diversis provinciis evocatorum discussas finitasque fuisse.

3. QUONIAM HOC ET CANONUM DEFINIVIT AUCTORITAS, ET IPSA SERVANDÆ UNITATIS RATIO. Ibidem. Cap. 4. Canon scilicet Nicænus 16. Sardicenses 18. & 19. Immo & 4 ad Carthaginensis I. Can. 5. respicere mihi videtur sanctus Leo, non minus quam ad illos: unitatis enim servandæ ratio, quam commemorat, & consensus scripto traditi mentio, nec ad Nicænum, nec ad Sardicense pertinent. Nicænum enim neutrum continet; Sardicense de unitatis ratione habet nonnihil; sed Carthaginense utrumque disertis verbis expressum habet hoc modo: *Privatus Episcopus Vegeselitanus dixit: Suggero sanctitati vestræ, ut statuatis, non licere Clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris Episcopi sui, neque apud se retinere nec laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinet sine conscientia ejus Episcopi, de cujus plebe est. Gratus Episcopus dixit: Hæc observantia pacem custodit: nam & memini in sanctissimo Concilio Sardicensi statutum, ut nemo alterius plebis hominem usurpet:*

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Aliquot litteras, quæ interciderint, hoc biennio utrimque scriptas conjecimus adnot. 3. in hanc epistolam tom. 1. col. 677.

2 Non assentimur. Vide adnot. 2. ibidem.

3 In epistola 6. ad Anastasium cap. 5. duplex caussarum genus Leo sibi reservat. I. illas, quæ ab ipso Anastasio componi nequiverint. II. illas, in quibus ad Sedem Apostolicam appellatum fuerit. Cum vero de neutro hoc caussarum genere in præsenti epistola agatur; nihil mirum, si nihil hic S. Pontifex sibi reservet. Si quæ vero caussæ in provinciis terminari nequirent, a Thessalonicensi autem possent; hunc non modo ut arbitrum, sed etiam ut judicem fuisse constitutum liquet ex ep. 14. c. 7. ubi caussam graviorem solummodo sibi reservat, quæ *nec tuo fuerit sopita judicio.*

4 Cum Leo canones allegat, semper intelligit Nicænos & Sardicenses Nicænorum nomine signatos, quos solos Romana Ecclesia, ut in tractatu de antiquis canonum collectionibus tomo III. videbimus, ad hujus Pontificis usque tempus receperat. Quod si qua ratio affertur, quæ in aliis canonibus invenitur; hoc per accidens est: plures enim eamdem rationem in re eadem excogitare queunt.

pet; sed si forte erit necessarius, petat a collega suo, & per consensum habeat. Vide & superiorem epistolam 12. (nunc 14.) sancti Leonis ad Anastasium in caussa Attici, cap. 9.

Mirantur porro nonnulli, quod Gratus Sardicensem potius quam Nicænam Synodum in confirmationem sententiæ Privati adduxerit, magnumque inde suffragium arcessunt illi Synodo. Verum non est quod tanti hoc faciant, nec ullum latet hic mysterium: scilicet Gratus interloquentem audiens Privatum contra alienorum Clericorum subreptionem, hoc primum allegavit, quod magis memoriæ insederat. Sardicensis autem potius quam Nicænæ Synodi meminit, quia & illa recentior, & illius pars ipse fuerat cum plurimis Africanæ diœcesis Episcopis: hæc enim est hominum indoles, ut ea potius in medium proferant, quæ ipsis vel testibus, vel suffragantibus, vel actoribus contigere, quam quæ ex aliorum relatione perceperunt; ob id etiam quod pacis & concordiæ ratio, cujus mentionem fecerat, in Sardicensi Concilio fuerat prolata, non item in Nicæno. Denique hoc ad conciliandam Sardicensibus Canonibus auctoritatem, eorumque usum in Africa
5 comprobandum, 5 infirmum esse inde patet, quod nec proferuntur ipsa Canonum verba, nec ab aliis laudantur, nec citantur nisi ex recenti forte rerum illic actarum memoria, non vero ex Archivis Ecclesiæ Carthaginensis, in quibus asservata non fuisse, tum hæc, tum Africanorum Patrum sub Aurelio congregatorum epistola ad Cælestinum P. R. abunde testantur.

AD EPISTOLAM XIV. Col. 681.

APUD QUESNELLUM XII.

Anastasio Thessalonicensi Episcopo.

I. NUlla est Consularis Nota huic epistolæ adscripta, cujus ope, 1 quo 1
anno data sit, possit intelligi. Non temere tamen hanc assignamus quadringentesimo quadragesimo quinto. Superiori quippe anno commissæ sunt Anastasio vices Apostolicæ Sedis per Illyricum aliasque annexas Provincias, ac proinde non potest prius esse scripta. Quæ enim acta sunt & præsumta a Thessalonicensi Episcopo ex vicaria illa auctoritate Leonis, adversus Atticum veteris Epiri Metropolitanum; ipsius Attici comprovincialiumque ejus Romam usque proficiscentium iter diuturnum; caussæ illorum omnium ventilatio in Romano judicio habita; unius saltem anni spatium consumsere, ut ante medium sequentis anni scribi non potuerit epistola: quod insuper confirmant

---

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hæc canonum Sardicensium commemoratio a Grato facta in Concilio Carthaginensi non ita infirmum est auctoritatis eorumdem argumentum, uti hic a Quesnello traducitur. Infirma potius est hujus ratio, quod Gratus non profert ipsa canonis verba, sed utitur verbo *memini*: nam in Conciliis verba aliorum canonum recitari non solent. Verbo autem *memini* usus est etiam Osius Cordubensis in Synodo Sardicensi can. 14. loquens de Eliberitana Synodo, quæ sane apud Hispanos maximæ auctoritatis fuit. Quis porro credat Africanos non magni fecisse Concilii Sardicensis canones, nec eorum aliquod exemplar secum detulisse in Africam, cum ab Africanis Episcopis præsentibus fuerint firmati, & unus eorum canonum pro ipsis potissimum Afris, Grato, ut videtur, instante, editus fuerit? Quod si sub Cælestino hos canones Afri ignorarunt, id ex eo profectum videtur, quod iidem Afri satis instructi recentioribus canonibus, quibus veteres repetebantur, non multum versarentur in evolvendis antiquis, qui in archivis custodiebantur. Certe Concilium Carthaginense sub Grato, quo Sardicense Concilium laudatur, erat in archivis Ecclesiæ Africanæ, unde ejus canones inventi fuere non solum sub Bonifacio Carthaginensi in *libro canonum*, ex quo unus ex iisdem Synodo anni 525. insertus fuit, verum etiam sub Aurelio & Augustino tempore Synodi Carthaginensis anni 419. in qua duo ex iisdem canonibus repetiti inveniuntur: & nihilominus eos ignoravit Augustinus, cum anno 406. adversus Donatistas scripsit. Cum enim ab illis objecta fuisset epistola Sardicensis ad Donatum Carthaginensem; si eos Grati canones cognovisset, faciliorem & efficaciorem responsionem dedisset, in qua Donatistarum fraus fuisset evidentius evicta, nimirum Sardicense catholicum Concilium, cui non Donatus, sed Gratus Carthaginensis interfuit, ut ex laudato canone discitur, ad Donatum pseudo-episcopum Carthaginis non potuisse objectas litteras scribere: indeque multo evidentius confirmasset, illud Concilium, quod Sardicensis inducto nomine ad Donatum scripsit, Arianorum fuisse conventum; verum autem Sardicense cum solo Grato & aliis Africanis catholicis, non autem cum Donato & schismaticis Donatistis communicasse. Fatendum quidem est Africanos in epistola ad Cælestinum indicare, se in quæstione de duobus canonibus Sardicensibus, qui tamquam Nicæni allegati fuerant, non solum evolvisse Nicænos canones, qui in suis archivis exstabant, sed aliarum etiam Synodorum exemplaria; & *in nulla Patrum Synodo* eos reperisse. Nullum ergo Sardicensis Concilii exemplum in eorum archivis exstitisse videtur. At si negari nequit, quin aliquod actorum Sardicensium exemplum ab Africanis allatum fuerit in Africam, cum aliqui canones Afrorum caussa conditi fuerint, & cum iisdem actis alii plures Africani teste Athanasio subscripserint: dicendum erit, Africanos Cælestini tempore in evolvendis archivis non omnem diligentiam adhibuisse, quam cum sequenti sæculo Ferrandus Carthaginensis commodius posuit, eosdem canones ex aliquo exemplo peculiari divisione transcriptos nactus, Breviationi canonum inseruit.

Quid Afri de canonibus Sardicensibus?

tom. 5. Concil. p. 778.

V. Aug. lib. 3. in Cresc. c. 34. & l. 4. c. 44.

1 Hanc epistolam post præcedentem scriptam ostendimus adnot. 1. tom. 1. col. 681.

firmant hæc Leonis verba, cap. 1. *Abundant enim apud te*, inquit, *monitorum scripta nostrorum, quibus te de omnium actionum temperantia frequenter instruximus* &c. Scriptam autem esse ante quadringentesimum quadragesimum sextum ex epistola sequenti (*nunc præcedenti*,) quæ die 6. Januarii data est, certo eruere mihi videor. Primum enim, totum illud diffidium Anastasii cum provinciarum illarum Metropolitanis contigisse probabile est occasione Vicariatus a Leone dati, & intra illud biennium, quod intercessit a prima Leonis ad illos epistola usque ad eorumdem consensum, quem indicat epistola posterior (*nunc præcedens* ;) nec tantæ dilationis caussa alia apparet, quam idem diffidium; quo composito manus dedere. 2. Plura revera habet posterior (*nunc præcedens*) seu 13. epistola, quæ pacem & concordiam non multo ante resartam indicant. 3. Cum capite 2. ejusdem monet Metropolitanos, ne se Conciliis denegent ab Anastasio indicendis, hæc addit: *Maxime cum moderatio nostra providerit, ut non frequens, neque pro levibus caussis conveniendi necessitas indicatur, & binos ternosve Episcopos de singulis Provinciis adesse sufficiat: ut leve fiat paucis, quod multis esset onerosum.* Quibus verbis quis non videat indicari a Leone caput 10. hujus epistolæ, in qua Leo hæc verba habet: *In evocandis autem ad te Episcopis moderatissimum te esse volumus: ne per majoris diligentiæ speciem fraternis videaris gloriari injuriis. Unde si caussa major aliqua exstiterit, ob quam necessarium sit fraternum advocare conventum, binos de singulis Provinciis Episcopos ... ad fraternitatem tuam venire sufficiat* &c. 4. Quod sancit Leo hujus epist. cap. 5. *Ut nullus invitis & non petentibus ordinetur, nec sine Cleri plebisque consensu*: decretum est propter Ordinationem Episcopi *Thespiensibus invitis & repugnantibus consecrati*, de quo retulerat Anastasius, ut ex posterioris (*nunc prioris*) seu 13. epistolæ cap. 3. habetur. 5. De alieno Clerico, invito Episcopo ipsius, non suscipiendo utraque statuit: hæc cap. 9. sequens (*nunc præcedens*) cap. 4. 6. Denique hanc ad Anastasium epistolam vel eodem die vel paullo ante scriptam designat Leo in calce
2 subsequentis: 2 *Plenius vero*, inquit, *observari debent, quæ caveri ad ipsum fratrem & Coepiscopum nostrum Anastasium scripsimus, eaque in vestram notitiam litteris ipsius volumus pervenire*. Hæc de anno datæ epistolæ. Ceterum subit mirari in dissidio, quod anno 517. inter Thessalonicensem & Nicopolitanum Episcopos ortum est, præsentis epistolæ mentionem factam non fuisse, cum Thessalonicensis Ecclesiæ juribus lucis affunderet plurimum.

Col. 683. Præfat. 2. AUCTORITATE. Ita plerique codices ac etiam Dionysius Exiguus & Isidori cod. MS. Corbejensis tamen, Victorinus, Thuaneus unus, & Trecopithœanus, & edit. ad marginem, habent *Sede*. Nullum in sensu discrimen.

3. A NOBIS. Ita codices Thuanei quinque, Corbejensis, Cantabrigensis, Trecopithœanus, Isidor. MSS. & Dionysius Exiguus, pro quo alias legebatur, *Ab Apostolica Sede*. Col. ead. Cap. 1.

4. SED AB HIS QUI QUÆ &c. Hunc locum restituimus ex Dionys. & Cresconio & MSS. Cod. Corbejensi, Cantabrigensi, Trecopithœano, & Thuaneis quinque; veterem tamen lectionem exhibemus: *Sed qui quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi, facile ab hac lege discernuntur; & dum dominari magis quam consulere subditis quærunt, placet honor, inflat superbia* &c. Quis hæc intelligat? Col. 684.

5. METROPOLITANUS. Crab. Nicol. Canisius, Sichardus, Surius legunt *Nicopolitanus*. Certum est, vel ex subscriptionibus Calchedonensis Concilii Nicopolitanum Episcopum reapse veteris Epiri Metropolitanum fuisse; & ex contentione quæ inter Nicopolis Antistitem, & Thessalonicæ Episcopum orta est temporibus Hormisdæ PP. apparet illum Epiri Metropolitanum avide arripuisse occasionem se se a potestate Thessalonicensis eximendi, quam ex Acaciano schismate, cui adhærebat Thessalonicensis tunc Antistes, nactus fuerat: quod etiam ante S. Leonis tempora tentatum erat, ut testantur epistolæ Bonifacii Papæ ad Rufum & ad Episcopos Illyricianos apud Holstenium, vel tom. 4. Concil. Labbei p. 1702. ex quibus colligitur 3 plurimos illarum regionum Episcopos statutis Sedis Romanæ pro Vicariatu Thessalonicensi emissis non acquievisse, ægreque admodum passos esse Thessalonicensi Episcopo se subjici. Unde suspicor totam illam controversiam, quæ hac epistola ventilatur, inde natam esse, quod Atticus Synodo Thessalonicæ ab Anastasio indictæ præsentem se sistere seu distulisset, seu renuisset, excusationem infirmitatis, ut querebatur Anastasius, obtendens. Hoc enim inter cetera privilegium erat Thessalonicensis Episcopi, velut Sedis Apostolicæ per illas regiones vice fungentis. *Ut* (verba sunt Innocentii ad Rufum) *cum aliqua ecclesiastica ratio vel in tua, vel in memoratis Provinciis agitanda cognoscendaque fuerit, quos velis Episcoporum socios quibuscumque de Ecclesiis assumas tecum; quorum & fide, & moderatione quicquid necessitas caussave flagitaverit, optimus dirigas arbiter, & præcipuus, quippe a nobis lectus, definias intercessor.* Col. 684. 3 Apud Holsten. p. 50.

Huic præsertim ordinationi sæpe restiterunt; ita ut Sixtus & Leo hoc imprimis sollicitius commendare coacti sint, ut evocatus

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 His verbis aliam, quæ intercidit, indicari epistolam probavimus adnot. 16. in ep. 13. col. 680.

3 De nonnullis certum est, de plurimis non item.

catus ad Synodum Metropolitanorum nemo venire contemneret, nec congregationi ſanctæ, ad quam feſtinare debebat, ſe denegaret. Vide Stephani Baluzii Appendicem ad librum 15. Petri de Marca. Lege & epiſtolam Sixti Papæ in Collectione Romana Holſtenii, vel tom. 4. recentioris editionis Conciliorum: & ſequentem (*nunc præcedentem*) epiſtolam Leonis cap. 2. quam cum hujus cap. primo ſi contuleris, judicabis eam fuiſſe, quam diximus epiſtolæ occaſionem Atticique cauſſam.

Ibidem. 6. Adstrictione. Ita edit. Merlini, Crabbi, Nicolini, Surii & MS. cod. Victor. in aliis plerumque leg. *afflictione*: quæ minus convenit. Vox iſta antiquis familiaris, & ea Leo ipſe non ſemel utitur.

Ibidem. 7. In exhibitionem insontis Antistitis. *Exhibere* in jure civili, eſt præſentiam corporis præbere: unde & exhibitio eſt alicujus, ut ita dicam, præſentatio; de qua in C. lib. 9. tit. 3. *De exhibendis & tranſmittendis reis*. Recte Leo noſter objurgat Anaſtaſium quod exhiberi fecerit *inſontem Antiſtitem & nullo vel falſo inſimulatum crimine*: in eodem enim tit. 3. edictum eſt Imp. Grat. Valent. & Theodoſ. Aug. quo jubent *ex longinquo ſi quis eſt acciendus, non prius inſimulanti*, id eſt accuſatori, *accommodetur aſſenſus, quam ſolemni lege ſe vinxerit, & in pœnam reciproci ſtylo trepidante recaverit*. Adierat igitur, id eſt, per libellum convenerat Anaſtaſius Præfectum Illyrici, ut Atticum litteris tractoriis ad Synodum parere renuentem, exhibendum pronuntiaret: *Neminem enim exhibendum eſſe in judicio* præcipiunt Imperat. Valent. Theodoſ. & Arcad. *niſi de cujus exhibitione Judex pronuntiaverit*. Præfectus Theſſalonica Nicopolim *executionem*, ut Leo vocat, *terribilem* mittit, id eſt executorum publicorum turmam ſeu miniſtrorum quorum officii eſt, mandata & ſententias ad effectum perducere. L. *Executorem* C. *De Executoribus* tit. 61. *Quæ executio*, inquit Leo, *omnia ſibi officia publica ad effectum præceptionis*, Præfecti videlicet, *adjungeret*. Officia publica dicit officiales ipſos & miniſtros Magiſtratuum ac Præſidum, quorum plures eodem tit. 61. nominantur: compulſor, exactor, admonitor, portitor præcepti, agens in rebus, vel Palatinus, vel apparitores illuſtrium poteſtatum &c. Horum miniſterio Atticus *a ſacris Eccleſiæ adytis* extractus dicitur, vel quod relicta Eccleſia ſua Theſſalonicam ſtatim proficiſci coactus ſit prætoriana præceptione, vel etiam quod violenta manu extractus e ſacrario, in quo ab executoribus inventus erat. *Cui non ob moleſtiam ægritudinis, non ob ſævitiam hiemis darentur induciæ*: has rationes particulares communi legi ſubjungit. Nam Grat. Valent. & Theodoſ. Imp. in C. lib. 9. tit. 3. de exhibendis, *ſpatium ſufficientium dierum, non minus tamen triginta* tribui jubet exhibendis. Patet ex his & quam diſerte injuriam Attico illatam deſcribat Leo noſter, & quam propriis atque ex ipſo jure deſumtis vocabulis utatur: adire præfecturam, exhibitio, executio, officia publica, inſimulatus, induciæ, civilia &c. quæ tyronum gratia annotare operæ pretium duxi.

8. Civilia. *Civile*, apud Juriſperitos, *Prætorio* opponitur. Unde forſan S. Leo hac voce a foro aſſumta innuit, non ſe Præfecturæ poteſtatem, quemadmodum fecerat Anaſtaſius, aditurum, ſed ex propria Sedis ſuæ auctoritate acturum fuiſſe & reſponſurum. *Civilia* quoque ea verba dicuntur in jure, quæ legitima & imperativa: Papin. in D. l. 7. & paſſim *civile* pro juſto, æquo, legitimo accipi ſolet: quo ſenſu & a Leone acceptum puto. E diverſo *incivile* dicitur inhoneſtum, illicitum, iniquum, & contra juris ordinem. *Briſſonius*. Col. 686

9. Aut qui unam quidem habeat vel habuerit, sed quam sibi viduam copularit. Caveant qui prioribus editionibus utentur, ne in errorem incurrant, quem mendoſa hæc Romanæ editionis aliarumque poſteriorum lectio præ ſe fert: *Aut qui vel unam quidem habeat, vel habuerit, ſed nec qui ſibi viduam copularit*: numquam enim Eccleſia removit ab eccleſiaſticis officiis unius uxoris viros, ſive adhuc viventis, ſive jam mortuæ; juxta Apoſtoli doctrinam. Neceſſaria ergo imprimis erat correctio, quam nobis Collectiones Dionyſii & Creſconii, edit. Surii, Nicolini, Merlini & MSS. codd. Corb. Cantabrig. Victor. Thuan. & Trecopith. ſuppeditarunt. Col. 687. Cap. 3.

10. Clericorum. Strictius uſurpat Clerici nomen pro iis, qui majoribus Ordinibus erant initiati. Lectores enim, qui inferioris ordinis Clerici plerumque nominantur, uxores ducere & filios procreare poterant, ut expreſſe ait ipſe Leo ep. 2. (*nunc* 167.) ad Ruſticum Narbonenſem cap. 3. Col. ead. Cap. 4.

11. Nec Subdiaconis connubium carnale conceditur. Hæc diſciplina, cujus teſtis & aſſertor eſt S. Leo tam hic quam in epiſt. 2. (*nunc* 167.) ad Ruſticum Narbonenſem c. 3. ſi cum ſuperiorum poſteriorumque temporum uſu conferatur, non leves patitur difficultates. Tam enim certo & indubitanter de continentiæ præcepto quaſi paſſim & ubique Subdiaconis præſcripto loquitur, ut ex eo argumentum a minori (ut ajunt) ad majus eliciat pro aſſerenda lege continentiæ ſuperioribus gradibus indicta: cum tamen Gregorii Magni tempore, qui centum & quinquaginta poſt Leonem annis vivebat, nondum lex illa plene obtinuiſſet, ſaltem in Siciliæ Provincia ad Romani Epiſcopi Synodum ſeu ordinationem pertinente; licet obſervaretur Romæ. *Ante triennium*, inquit, *Subdiaconi omnium Eccleſiarum Siciliæ prohibiti fuerant, ut more Romanæ Eccleſiæ nullatenus ſuis uxoribus miſcerentur: quod mihi durum atque incompetens videtur, ut qui uſum ejuſdem continentiæ non invenit, neque caſtitatem ante promiſit, compellatur a ſua uxore ſeparari* &c. Quod durum tunc videbatur Gregorio, tale eidem non eſt viſum, cum ſcribebat Leoni Epiſcopo Catanenſi: ibi enim prohibet Ibidem. *Lib.* 1. *Regiſtr. ep.* 42. *Lib.* 4. *epiſt.* 34.

hibet *ne Subdiaconi cum suis uxoribus miscendi se licentia potiantur, sed ad similitudinem Sedis Apostolicæ abstineant*. Cum ergo in Provinciis a Romana urbe non multum dissitis ista continentiæ lex nondum vigeret Gregorii I. ætate, miror quod ex Subdiaconorum continentia ut ubique introducta suo tempore arguat S. Leo. Fatendum interim (quod recentiorum Græcorum ignorantiam corruptelamque prodit) antiquiorum Græcorum Ecclesiam prævenisse Latinam in imponenda Subdiaconis continentiæ necessitate ac cœlibatu. Testis est enim Epiphanius, qui vix sæculi quinti initium attigit, quod sacrosancta Dei Ecclesia, eum qui adhuc in matrimonio degit ac liberis dat operam, tametsi unius sit uxoris vir, nequaquam tamen ad Diaconi, Presbyteri, Episcopi, aut Hypodiaconi Ordinem admittit; sed eum dumtaxat, qui ab unius uxoris consuetudine se se continuerit, aut ea sit orbatus, quod in illis locis præcipue fit, ubi ecclesiastici canones accurate servantur. Quodque nonnullis in locis Presbyteri, Diaconi, & Hypodiaconi liberos suscipiunt, id contra canones fieri asserit, seu propter necessitatem, seu propter hominum ignaviam. Loca Epiphanii sunt lib. 2. advers. hæreses, contra Catharos hæresi 39. vel 59. & lib. 3. Exposit. fidei cathol. num. 21. Qui porro sint canones, quos Epiphanius commemorat, ignoramus. Dicendum autem, vel ipsum consuetudinem ab omnibus Ecclesiis receptam, ipsoque usu vim canonis obtinentem intelligere, vel canones illos periisse, & a Græcis oblivione damnatos. Illorum tamen vestigium nonnullum deprehendimus in can. 14. Concil. Calchedonensis.

Col. 688. Cap. 5. 13. CLERI PLEBISQUE CONSENSUS POSTULARIT. Vide S. Cypriani epistolam 68. ad Cler. & pleb. Emeritæ in Hispania, ubi asserit *potestatem vel eligendi dignos Sacerdotes, vel indignos recusandi*, quam canones passim Conciliorum, Pontificumque decreta plebi tribuunt, & *ut Sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico judicio ac testimonio comprobetur, de divina auctoritate & traditione, & apostolica observatione descendere*. Nec tamen creari a plebe Sacerdotes putandi sunt: *Electio enim Episcopi*, ut scribit Episcopalis Ordinis vindex strenuus, *non est Episcopi creatio, sed creationis inchoatio*. Obvia sunt omnibus plura alia Cælestini, Leonis, aliorumque Pontificum de Cleri plebisque consensu testimonia & decreta, quibus recensendis abstinemus.

Ibidem Cap. 6. 14. EJUSDEM ECCLESIÆ. Ab hac lege discedere majoribus Sedibus semper licitum fuit. De Romana plurimis exemplis constat. De Carthaginensi testatur Aurelius in Conc. Carthag. cap. 55. Codic. Can. Eccl. Afr. in quo & Numidius Episcopus hæc ait: *Fuit semper hæc licentia huic sedi, ut unde vellet, & de cujus nomine fuisset conventus pro desiderio cujusque Ecclesiæ ordinaret Episcopum*. Eamdem quoque prærogativam sibi assumsisse videtur in Galliis nostris Arelatensis Episcopus, qui majores sedes per omnia æmulabatur. Multi enim ex Lirinensi Monasterio, quod Forojuliensis Episcopi ditioni subjectum erat, vel ex aliis Monasteriis in aliis provinciis Episcopi constituti sunt, ut Honoratus & Hilarius ad Arelatensem, Faustus ad Regiensem, Honoratus alter Hilarii Arelatensis discipulus ad Massiliensem, Rusticus ad Narbonensem: quod Cælestinus PP. moleste tulisse mihi videtur, quem scribentem ad Episcopos per Viennensem & Narbonensem provincias constitutos ad Lirinense Monasterium oculos convertisse existimo: *Alter in alterius provincia nihil præsumat, nec emeritis in suis Ecclesiis Clericis peregrini & extranei, & qui ante ignorati sunt ad exclusionem eorum, qui bene de suorum civium merentur testimonio, præponantur: ne novum quoddam, de quo Episcopi fiant, institutum videatur esse Collegium*. Ubi etiam vide quamobrem ex ejusdem Ecclesiæ sinu Clericos assumi ad Ordines sacros statuunt sacri Canones.

15. VEL DE DIACONIS. Plerumque Diaconos, atque inter Diaconos primum, magis quam Presbyteros in locum decedentium Pontificum eligere consueverant, quia apud Archidiaconum *dispensationem totius caussæ & curæ ecclesiasticæ* deponere mos erat, ut hæc sancti Leonis verba epist. 84. (*nunc* 111.) declarant; qui proinde pontificio oneri ferendo magis quam quisquam alius idoneus erat. Exemplum habemus (ne extra Leonis tempora excurramus) in Hilaro Diacono, qui Leoni successit, & in Leone qui Sixto suffectus est. Sixtus tamen Presbyter erat, cum electus est in Pontificem: ut vel numquam invaluisse, vel tunc in desuetudinem abiisse oporteat morem illum Ecclesiæ Romanæ, cujus 4 testis est Photius CP. lib. 1. Cod. 182. post Eulogium Alexandrinum Antistitem. *Eulogius*, inquit, *Archiepiscopus Alexandrinus lib. contra Novatum de administratione ecclesiastica, seu potestate Ecclesiæ in recipiendis lapsis (Græce περὶ οἰκονομίας) refert Novatum, Cornelio Pontifice, Romanæ esse Ecclesiæ Archidiaconum creatum, ad quem ipsum Pontificium, pro ejus temporis more, decedente e vita Pontifice, deferebatur: Archidiaconum enim succedere summo Pontifici statutum erat*. Verum Ibidem. 4

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Hoc testimonium Photii ex S. Eulogio Scriptore Græco exeuntis sæculi sexti nihili habendum est. Licet enim scripserit adversus Novatianos; sicut erravit, cum Novatianum, quem Novatum vocat, ex Archidiacono a S. Cornelio Presbyterum creatum narrat, quippe qui jam ante electionem Cornelii presbyteratu fungebatur; ita etiam fallitur, dum Archidiaconum succedere summo Pontifici statutum prodit.

Verum hunc, ait Eulogius, *superbia laborantem Cornelius*, *& in suam mortem imminentem cum cognovisset*, *Presbyterum ordinat*, *omnes sic illi ad supremam Cathedram perveniendi spes præcidens*.

Col. 689. Cap. 7. 16. SANCTI PATRES. Nicænos intelligit, qui Canon. v. unum Concilium ante Quadragesimam Paschæ, alterum circa tempus Autumni celebrandum esse statuunt. In quo quidem majores etiam caussas discuti ac finiri posse satis indicat sanctus Leo, si inter hujusmodi caussas Episcoporum depositiones numerari placet, quandoquidem Episcopos de majoribus criminibus postulatos, quos convictos depositio manebat, illic judicari statuit, nec ad suam cognitionem transferri, si Thessalonicensis Episcopi sopita fuerit caussa judicio: quanto minus ergo Orientalium caussæ, quæ pari ac Thessalonicensis Vicariatus jure ad Occidentalem Patriarcham non pertinebant.

Col. ead. Cap. 9. 17. SI QUIS EPISCOPUS &c. Duo hic notanda veniunt: unum est, non omnem Episcoporum ad alias sedes translationem a Leone nostro damnari, sed eas solummodo, quæ ex ambitu vel avaritia fiunt. Procli enim CP. ex Cizyci Episcopo creati migrationem approbavit Cælestinus Leonis prædecessor litteris antea scriptis Cyrillo Alexandr. Joanni Antiocheno & Rufo Thessalonicensi: ex Socrate lib. 7. cap. 40.

Alterum, longe graviorem pœnam contra Episcopos sedem cupiditatis solum explendæ caussa mutantes a sancto Leone decerni, dum illos utraque cathedra privari jubet, quam quæ a sanctis Patribus decreta fuerat ante ipsum. Synodus enim Nicæna Can. 15. vult tantum, *ut si quis tale quid agere tentaverit*, *hoc factum prorsus in irritum mittatur*, *& restituatur Ecclesiæ*, *cui fuit Episcopus*. Calchedon. Concil. post hanc epistolam scriptam habitum, hoc sancti Leonis decretum reformasse videtur, cum Can. 5. decrevit: *De his*, *qui transmigrant de civitate in civitatem*, *Episcopis*, *aut Clericis*, *placuit*, *ut Canones*, *qui de hac re a sanctis Patribus statuti sunt*, *habeant propriam firmitatem*. Quamobrem cum Hilarus Leonis successor epist. 1. ad Episcopos Tarraconensis provinciæ de Irenæo quodam Episcopo ab Ecclesia sua ad Barcinonensem translato quereretur, non utraque eum spoliari, juxta Leonis decretum, sed ad primam remitti jubet, juxta statutum Nicænum. Quamquam & Leonis severitas adstipulatores habeat Sardicenses Patres, qui Can. 1. & 2. laica etiam communione privari jubent Episcopos, qui de sua civitate in aliam transierint; atque hoc etiam in exitu seu morte, si ad occultandum suum ambitum litteras aut suffragia populorum pecunia redemerint.

18. ALIENUM CLERICUM &c. Eamdem fere exceptionem, quam majoribus Ecclesiis tribui supra notavimus, ut eis liceret ex quacumque Ecclesia Episcopum sumere, hic quoque intellige. De Constantinopolitana & Carthaginensi testantur Balsamo ad Can. 17. Concilii sexti & ad Nomocan. Photii tit. 1. cap. 26. Col. ead. Cap. 9.

19. QUIBUS ET SI DIGNITAS COMMUNIS, NON EST TAMEN ORDO GENERALIS. 5 Hic locus ad depressionem Episcoporum olim depravatus fuit; ita enim hactenus in editis codd. legebatur: *Quibus etsi dignitas non sit communis*, *est tamen ordo generalis*. Secundum hanc enim mendosam lectionem intra generalem Clericorum ordinem Episcopos agnoscit, sed non ejusdem omnes dignitatis consortes, contra unanimem sanctorum Patrum sententiam, quibus, ut verbis utar Cypriani, *Episcopatus unus est atque indivisus Episcoporum multorum concordi numerositate diffusus*, *cujus a singulis in solidum pars tenetur*. *Apud nos enim*, inquit sanctus Hieronymus epist. 54. *Apostolorum locum Episcopi tenent*. *Omnes*, scribit idem epist. 85. ad Evagrium, *Apostolorum successores sunt*; *Romanus Petri*; *ceteri Episcopi aliorum Apostolorum*. Porro *hoc erant ceteri Apostoli quod fuit Petrus*, *pari consortio præditi & honoris & potestatis*. *Cuncti*, ait Hieronymus, *claves regni cælorum accipiunt*, *& ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidatur*. Quod & auctor noster hic agnoscit, cum in omnibus *& similitudinem honoris*, *& paritatem electionis* confitetur. Vide & Gelasium Papam supra laudatum ad epist. 10. Igitur Episcoporum omnium *dignitas communis*; *non est tamen ordo generalis*: quia omnium caput Petrus, *& unitatis originem ab uno* (Petro) *incipientem sua auctoritate* (Christus) *disposuit*; & ut hoc ipso loco loquitur sanctus Leo, *uni datum est*, *ut ceteris præemineret*. Quod egregio sancti Augustini testimonio illustrare juvat ex cap. 1. libri 1. contra epistolas Pelagianorum ad Bonifacium PP. quem sic alloquitur: *Cum communis sit omnibus nobis*, *qui fungimur Episcopatus officio* (*quamvis ipse in eo præemineas celsiore fastigio*) *specula pastoralis*, *facio quod possum pro mei particula muneris*. Male in vulg. leg. *speculæ* pro *specula*: quod mendum cum prava interpunctione conjunctum perturbat sensum hujus loci, auctorisque mentem obscurat. Leonem emendamus ex fide MSS. codd. Corbejensis, Trecopithœani, & quatuor Thuan. quibus clarius aliquid, & cavillationi minus obvium habent Cod. Victor. MS. & edit. Surii, Merlini & Nicolini, cum sic legunt: *Quibus cum dignitas sit communis*, *non est tamen ordo generalis*. Anti-

Col. 691 Cap. 11. 5 — Epist. 52. seu lib. de unitate Eccl. Cat. — Cyp. lib. de unitate Eccl. Hier. l. 1. contra Pelag. — Cypr. lib. de unit. Eccl. Cat.

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hæc lectio emendatior a nobis profertur tom. 1. adnot. 52. col. 691. ubi etiam æquam ejus sententiam, Episcopis quidem haud injuriosam, at simul gradui præcellenti & auctoritati Summorum Pontificum consonam exhibuimus: ita ut exinde nonnulla, quæ hic a Quesnello subjiciuntur, corrigenda sint.

Antiquam nihilominus fatemur hujus loci depravationem: Hincmarus enim Remensis in 32. Opusculo Capitulorum 55. ad Hincmarum Laudunensem, eodem modo legit, capite scilicet 13. cujus etiam titulus hoc mendo nititur: *Cap.* 13. *Quod si ordo generalis est omnibus Episcopis, non tamen communis est dignitas omnibus*. Deinde Leonis verba in ipso contextu capitis refert. Ab altiore adhuc fonte haustus error est, nempe a Dionysio Exiguo, qui eamdem, quam rejicimus, lectionem exhibet. Ex illa porro Dionysii collectione accipit Hincmarus quicquid decretorum pontificiorum allegat: quod & de hac ipsa epistola liquet ex Opusc. 45. de Translationibus cap. 14. ut mirum non sit parem in utroque errorem reperiri: ideoque pro unico teste uterque habendus est. Magna quidem Dionysii auctoritas, si constaret talem esse missam in Gallias ejus Collectionem, qualem eam ipse concinnavit; at contra certum ex inspectione omnium codicum MSS. quibus abundant Bibliothecæ Gallicanæ, prima omnium exemplaria Dionysiani codicis, quæ huc advecta sunt, pluribus aucta, interpolata, ac vitiata fuisse, supra (*in ep.* 12.) probavimus. Unum in præsenti afferam, in collectione epistolarum sancti Leonis, quæ ad calcem jacet codicis Romani Dionysiano antiquioris lectionem nostram haberi: hoc de Thuaneo MS. codice spondeo; de Oxoniensi, cujus hanc partem videre non contigit, idem opinandum.

Ibidem. 20. NE OMNES SIBI OMNIA VINDICARENT. Ad unitatem conspirant 6 varii distinctique Sacerdotum gradus in Ecclesia: *Propterea enim inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tollatur occasio*, ait Hieronymus. Quem transcripsit Gelasius PP. in Tractatu ad Græcos in Sirmondi Appendice Cod. Theod. pag. 184. Iterum *de illa forma, Episcoporum quoque*, inquit sanctus Leo, *est orta distinctio, ne omnes sibi omnia vindicarent*. Denique, *olim idem erat Presbyter qui & Episcopus*, (verba sunt Hieronymi) *& antequam diaboli instinctu studia in Ecclesia fierent .... communi Presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur*. Non quod pares tunc fuerint Episcopi & Presbyteri; sed quia nullus Presbyter constituebatur, qui sacerdotio pleno & perfecto, quale est in Episcopis, non simul ornaretur; isque tunc Presbyteri nomine, *quod ætatis est*, magis gaudebat, quam Episcopi, *quod nomen est dignitatis*.

[Margin: Hier. l. 1. cont. Pel. — Hier. in cap. 1. ep. ad Titum. — In ep. 83. ad Ocean. V. & ep. 24. ad Evagr.]

AD EPISTOLAM XV. Col. 693.

Turribio Asturicensi Episcopo.

1. AD TURRIBIUM &c. Mirum est quanta varietate scriptum reperiatur hujus Episcopi nomen. Grim. cod. habet: *Ad Toruvium Asturigensem*: Thuanei tres & Trecopith. cum Surio *Turbio Asturiensi*: Cod. Regius: *Tubirio & Tuberio Asturicensi*: Corbejen. & Thuan. 1. *Torebio Asthoracensi*; Isidorus Merc. *Tornulo Austorigensi*: Montanus Episcopus Toletanus in epistola ad Fratres territorii Palentini ad calcem Concilii Toletani II. *Theoribius*. Aliis denique vel *Turibius Asturiensis*, ut Surio; vel *Turribius Asturicensis*, ut vulgo legitur, & nos retinuimus: eadem est vox ac illa quæ hodiernis Hispanis *Torrez*, nobis Gallis *de la Tour*.

Hunc Turribium constat fuisse Episcopum Asturicæ, vulgo *Astorga* in Galliciæ provincia, olim sub Bracarensi Metropoli, nunc sub Compostellano Archiepiscopo pietate, doctrina, & zelo religionis insignem fuisse clamant tum ecclesiasticæ tabulæ, in quibus inter vindicatos cælites connumeratus habetur 16. die Aprilis, tum etiam epistolæ, quas & ad Leonem nostrum dedit, & ad Episcopos Hispanos Idacium & Ceponium: quas ultimas habent Ambrosius Moralez Historiæ Hispan. lib. 2. cap. 26. Bivarus in Commentariis ad Pseudo-Chronicon Dextri, & Cardinalis Baronius ad an. 447. Has etiam Leonis ad ipsum epistolæ subdidimus: quoniam & illi cognatæ sunt, & in editione Conciliorum Hispaniæ a Garsia Loaysa, & in ultima omnium Conciliorum collectione prætermissæ sunt, quasi lucem publicam nondum aspexissent.

Locus est in Concilio Bracarensi I. cujus occasione quæstionem movent Baronius ejusque pedissequus Binius, quæstionem vix serio excutiendam. Verba hæc sunt Lucretii Episcopi in illa Synodo proloquentis: *Credo autem vestræ beatitudinis fraternitatem nosse, quia eo tempore, quo in his regionibus nefandissimæ Priscillianæ sectæ venena serpebant, beatissimus Papa urbis Romæ Leo, qui quadragesimus fere Apostoli Petri successor exstitit, per Turibium notarium sedis suæ, ad Synodum Galliciæ contra impiam Priscillianæ hæresis sectam scripta sua direxit. Cujus etiam præcepto Tarraconenses & Carthaginenses Episcopi, Lusitaniæ quoque & Bœticæ, facto inter se Concilio, Regulam fidei contra Priscillianam hæresim cum aliquibus Capitulis conscribentes, ad Balconium tunc hujus Bracarensis Ecclesiæ Præsulem direxerunt*. Vult ergo Eminentissimus Cardinalis uni- [Margin: An unicus Turribius.]

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Cum omnes Episcoporum gradus ad unitatem conspirent, tum vero ipsius unitatis centrum idcirco collocatum fuit in Romana Sede, & in successoribus S. Petri, ut per omnes gradus Episcoporum *ad unam Petri Sedem universalis Ecclesiæ cura conflueret, & nihil usquam a suo capite dissideret*. Sic ipse S. Leo hac in epistola c. 11.

unicum esse Turribium, qui & Asturicensis Episcopus fuerit, & eodem tempore Notarius Romanæ Sedis, suggillatque tamquam a veritate abhorrentem Ambrosii Moralez sententiam, qui duos Turribios distinxit, alterum ad quem Leo scribit, eumque Asturicæ Episcopum; alterum per quem scripsit ad Hispaniæ Episcopos, qui Roma missus est a Leone in Hispanias, ut ejus litteras deferret. Duplex argumentum profert Annalium conditor pro sua sententia, tenue utrumque & exile admodum. *Si litteras*, inquit, *tum ad Turribium Episcopum, tum ad Synodum celebrandam Notario suo, Turribio item dicto, dedisset, utique in litteris ad Episcopum scriptis ejus mentionem fecisset. Hoc enim solemne erat* &c. Esto solemne fuerit, ut in quibusque litteris, ejus mentio fieret, per quem deferebantur (hoc enim ex abundantia juris concedimus, tametsi nullo nixum fundamento.) Hoc etiam ipse præstitum fuisse fatetur. Sed ut idem nuntius ad Synodum totius provinciæ missus in epistola ad Turribium scripta nominaretur, nulla necessitas fuit. Ad istum enim rescripsit per eumdem Diaconem, a quo ejus litteras acceperat, & ejusdem in suo rescripto mentionem habet: ad Synodum vero seu provinciam illam Episcoporum Hispanorum, a quibus nullas habuerat litteras nullumque nuntium, per Turribium e latere suo directum litteras misit. Hoc enim est, quod solemnissimum esse assero, ut cum Romani Pontifices ad Synodum, vel ad Episcopos aliquos pro alicujus momenti negotio scribebant, per aliquem e suis ad hoc imprimis destinatum id facerent, non vero per alienum Clericum: quod si commisisset Leo, hoc ex aliquo contemtu descendisse proculdubio suspicati essent Hispani Antistites. Deinde ut adhuc rationem Baronii in ipsum retorqueamus: hujus nomen litteris inscribi solebat, qui litteras ipsas deferendas accipiebat, & revera deferebat, sive Diaconus ille esset, sive Notarius; non vero nomen ejus, cui perlator ipse commendabatur. At nec Turribius Asturicensis has Leonis ad Hispanos Episcopos litteras Roma detulisse dici potest, nec easdem ipse a Diacono suo accepisse deferendas: quis enim hanc Episcopo provinciam demandari velit? Unde ex eo quod omnia, quæ in hoc negotio tractanda erant, Turribii Episcopi curæ ac sollicitudini commissa sunt a sancto Leone, cum argumentum secundum deducit Baronius, ut probet litteras per eumdem latas esse ad Episcopos Hispanos, videtur oblitus esse quidnam sit discriminis inter Episcopum rebus Ecclesiæ sacerdotali sollicitudine incumbentem, & Diaconum, vel notarium Episcopi mandata ex præscripto exequentem, & huc illucque litteras bajuli instar deferentem. Mitto, quod Notarii vox numquam in ecclesiasticis monumentis in eo significatu usurpatur, quem ei affingit auctor ille, ut scilicet eum Notarium dicas, qui quod agitur in provinciis, ad Romanam Sedem referre ac notum facere satagit.

Præterea cum 1 tres epistolas Leonis omnino distinctas agnoscere cogamur, partim ex ipso Leone, partim ex Lucretii Bracarensis interlocutione, non item cogimur eodem tempore missas existimare. Ita enim sese res, ut ego quidem reor, habuit. Monitus a sancto Turribio Asturicensi Leo noster de progressu Priscillianæ hæreseos, quæ per Hispanias grassabatur, statim quibus remediis tam nefandæ pesti occurreretur, cogitare cœpit. Nec aliud promtius occurrit, quam ut generalis Hispanorum Episcoporum cœtus congregaretur, qui de statu rerum inquirerent, decernerentque. Quamobrem litteras ad Turribium Asturicensem ejusdem Diacono Pervinco, ut habet Idatii Chonicon, tradidit perferendas, in quibus eum de congreganda generali Synodo monet: *Habeatur ergo*, inquit, *inter vos episcopale Concilium, & ad eum locum, qui omnibus opportunus sit, vicinarum provinciarum conveniant Sacerdotes*. Verum cum ad ejusmodi convocationem faciendam nulla inesset Turribio auctoritas, quippe qui Metropolitanus non erat; sed potius inter Gallicíæ comprovinciales Episcopos ultimus, necesse fuit ut de toto hoc negotio Hispani monerentur Episcopi. Itaque ad Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitanos, atque Gallicios scripsit sanctus Leo, eosque ad Concilium Synodi generalis rite celebrandum hortatus est. De quibus litteris ipsum Turribium monuit, ut ejus cura omnibus Episcopis redderentur, totumque negotium ad optatum finem perduceretur. Sed cum per illam tempestatem sub diversa ditione jacerent Hispanicæ illæ provinciæ, Gallíciam occupante Rechila Suevorum Rege, ceteris sub Gothorum imperio degentibus, non potuit Leonis desiderio satisfieri: quoniam Gallicíæ Episcopi cum Episcopis aliarum provinciarum convenire permissi non sunt. Et id quidem jam tum augurabatur sanctus Leo, cum ad Turribium scribebat. *Si autem*, inquit, *aliquid (quod absit) obstiterit, quominus possit celebrari generale Concilium, Gallicíæ saltem in unum conveniant Sacerdotes, quibus congregandis Fratres nostri Idatius & Ceponius imminebunt, conjuncta cum eis instantia tua*. Dubium autem non est, quin plures menses post receptam Leonis epistolam a Turribio intercesserint, antequam ad singulos Hispaniarum Episcopos litteræ Leonis transmitterentur, ut de hoc negotio deliberarent inter se illarum Ecclesiarum Primates, ut Principum voluntatem explorarent, licentiamque ad Concilii plenarii congregationem cona-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Tres hasce Leonis epistolas optime distinguit Quesnellus, sed earum occasionem ac tempus nos exactius constituimus in Dissert. de epistolis deperditis n.17.18. & 19.tom.1.col.1444.

conarentur obtinere: quod cum frustra demum tentari a se perspexerunt, renitentibus Principibus, tum de Galliciæ Synodo habenda initum est ab illius provinciæ Episcopis consilium. Hoc rescivit sanctus Leo, vel scribente iterum Turribio, vel redeunte nuntio, quem ad quatuor illarum provinciarum Antistites cum litteris delegarat, esseque e re Ecclesiæ existimavit, ut ad Synodum, quæ parabatur, vel jam etiam coacta erat, scriberet: & hæc sunt scripta, quæ per Turribium Notarium Romanæ Sedis ad Synodum Galliciæ contra impiam Priscillianæ hæresis sectam directa esse a Leone commemoravit Lucretius in Bracarensi Concilio.

Porro dum pararetur Concilium Galliciæ, vel eo jam soluto, aliarum quoque provinciarum Episcopi conventum inter se fecerunt, eodem Lucretio teste, secuti hac in re consilium Leonis: in quo Regulam fidei cum aliquibus capitulis describentes ad Balconium tunc Bracarensis Ecclesiæ Præsulem direxerunt. Eam, inquam, Regulam fidei, quæ male Concilio Toletano I. ad an. Chr. 400. attexitur, cum revera sit hujus Hispanici quatuor provinciarum Concilii, ut vel ex titulo Regulæ, subjunctorumque capitulorum arguitur, qui eadem habet quæ Lucretius in sua interlocutione; sed imprimis ex Bracar. I. Concilio, quod utrumque Hispanicæ illi Synodo Leonis tempore & præcepto congregatę asserit. De hac fidei Regula plura in Dissertatione XIV.

Ex dictis patet non simul missam esse epistolam hanc ad Turribium nostrum, & alteram, quam ad Synodum Galliciç scriptam testatur Lucretius: hęc enim nondum erat congregata, nec tam cito coactam fuisse videor mihi in hoc ratiocinio certo evincere.

Tom. II.

Eodem fere tempore habitas esse duas illas Synodos, unam Galliciæ, alteram quatuor provinciarum, & Baronius fatetur, & Lucretii interlocutio manifeste declarat. Cum autem postrema hæc coacta est, tunc Balconius Bracarensis erat Episcopus: non videtur autem idem hujus civitatis Ecclesiam rexisse cum scribebat sanctus Leo ad Turribium, aliosque Hispanos Episcopos; sed probabile est admodum, vel Idatium, vel Ceponium in hac sede fuisse collocatum. Primum enim hoc videtur probari ex epistola, quam Turribius scripsit ad utrumque illum Episcopum, cum primum Priscillianæ sectæ impium dogma grassari animadvertit: cur enim ad illos Episcopos, ceteris prætermissis, querelas suas direxisset; nisi quia 2 metropolitica auctoritate supra ceteros eminebant, atque ideo eosdem hujus nefandæ hæresis compescendæ cura ac sollicitudo spectabat? 2. Eosdem Metropolitanos fuisse provinciæ Galliciæ satis indicat sanctus Leo, cum penes eos curam congregandorum Episcoporum intra illam provinciam residere asserit: *Quibus congregandis Fratres nostri Idatius & Ceponius imminebunt*. 3. Eumdem Idatium legimus gesta episcopalia habuisse in urbe Asturicensi cum hujus civitatis Episcopo adversus latentes Manichæos, quos suo judicio damnarunt, dirigentes ejusmodi gesta ad Antoninum Emeritensem Episcopum: hoc enim testatur Idatius ipse in suo Chronico ad Olymp. CCCVI. tale porro judicium habere in aliena Ecclesia nequaquam potuit, nisi jure metropolitico potitus esset in Galliciæ provincia. 2

Si porro conjecturis licet in re obscurissima indulgere, facile crediderim jus metropoliticum jam per illa tempora fuisse penes duos

Duo Galliciæ Metropolitæ.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Idacius & Ceponius Episcopi Hispani non fuere Metropolitæ.

2 Cum S. Leo in fine hujus epistolæ inter Galliciæ Episcopos Idacium & Ceponium nominet; Quesnellus hos duos Galliciæ Metropolitas, & Idacium quidem Lucensem, Ceponium autem Bracarensem Episcopum fusius conjectando traduxit. At præterquamquod perperam interpretatur Concilium Lucense anni 569., in quo, Gallicia provincia divisa in duas, Lucensi sedi tum primum attributum traditur jus metropoliticum, quod per hocce tempus uni Bracarensi competebat; falsum omnino est Idacium Lucensi Ecclesiæ præfuisse. Idem enim Idacius, qui in procemio ad Chronicon se Episcopum creatum indicat circa annum 427. aut 428. & ad annum 431. se Episcopum nominat; Agrestium Lucensem Episcopum diserte appellat ad annum 433. non vero *circa annum* 430., ut Quesnellus in hac eadem notatione signavit. Ceponium vero Bracarensem Episcopum non fuisse liquet ex prima Bracarensi Synodo, & ea Fidei regula, quæ ab Hispanica Synodo cum Leonis præcepto ad Balconium missa, hunc Balconium, non vero Ceponium Bracarensem Episcopum nominat. Quod si Balconius Bracarensis, ad quem Avitus anno 416. scripsit epistolam de reliquiis S. Stephani, non credatur diversus a

Idacius non fuit Episcopus Lucensis.

Nec Ceponius fuit Bracarensis.

t. 7. Aug. Append. pag. 1.

Balconio, qui sub Leone vitam agebat; multo magis rejicienda cognoscetur Quesnelli opinio, qua Balconium Ceponio suffectum existimat. S. Leo autem idcirco Idacium & Ceponium congregandis Galliciæ Episcopis adversus Priscillianistas præcipue nominavit in epistola ad Turribium c. 17. non quod ejus provinciæ Episcopis metropolitica dignitate præeminerent, sed quod ex Turribii epistola ad eosdem, quam S. Pontifex cum libello Turribii acceperat, eorum antiquitatem ac meritum cognoscens, ipsos maxime idoneos credidit, qui Turribium juniorem Episcopum contra Priscillianistas in cogenda Galliciæ Synodo maxime juvarent. Vide Admonitionem in epistolam Turribii ad Idacium & Ceponium, quam Appendici epistolarum tom. I. inseruimus. Hinc Idacius qui se in Aquæflaviensi Ecclesia captum tradit circa annum 462. Episcopus creditur ejusdem Ecclesiæ, ad quam se post tres menses rediisse commemorat. Hanc autem episcopalem sedem fuisse Quesnellus negavit ex sola nondum probata hypothesi, qua eum Lucensem Metropolitam præsumsit. Turribii autem amicissimus, eodemque zelo præditus agnoscitur, cum ambo simul an. 445. Asturicæ adversus latentes Manichæos dimicarint.

col. 1475.

Idacius videtur fuisse Episcopus Aquæflaviensis.

duos Episcopos in provincia Galliciæ : cujus assertionis istæ sunt rationes.

1. Cum Turribius de Priscillianistarum redivivis erroribus eos monere vellet, quorum officium & potestas erat errores hujusmodi in provincia Galliciæ extinguere, non unicum, sed duos Episcopos Idatium & Ceponium conjunctim adiit, velut dignitate & auctoritate pares, ut testis est epistola ad eos scripta.

2. Eosdem cogendæ Galliciæ Synodo præsidere debere significat sanctus Leo; quod jus proculdubio metropoliticam arguit dignitatem: nisi enim uterque ea præfulsisset, fuissetque liberum sancto Leoni præsidem hujus Concilii ex arbitrio constituere, non alium quam Turribium hoc munere ornasset, cujus sollicitudinem industriamque perspectam habebat.

3. Hoc etiam persuadet provinciæ hujus immensa amplitudo: quæ Lucensem Synodum anni 569. coegit, ut ex præcepto Principis in duas eam provincias ecclesiasticas scinderet, attributis Ecclesiæ Lucensi metropoliticis juribus: quæ non tam nova institutio mihi videtur, quam pristinæ instauratio: quæ tumultuum bellicorum occasione, antiquitate posthabita, immutata erat, ut in unum Episcopum omnia metropolitica jura tunc confluxerint.

4. Confirmatur ex eorum sententia, qui in hac caussa Lucense ponunt Concilium in Celenis municipio Lucensis Diœcesis eodem tempore collectum: hoc enim si verum est, jus metropoliticum Lucensi Episcopo inesse pene necesse fuit, qui dum Bracarensis in eadem provincia Metropolitanus Synodum habet Bracari, alteram in eadem provincia, propria auctoritate coegerit. Vide quæ in præfatione Toletani I. Concilii anni 400. referuntur de hoc Celenensi seu Lucensi Concilio, quæ male illic inserta, ad Leonis tempora rejicienda esse videntur: tametsi ad propositum nostrum nihil intersit, an hujus, an superiori ætate Lucensis illa Synodus coacta fuerit.

5. In præfatione Concilii Bracarensis I. quod prius fuit illo Lucensi, in quo primum divisa dicitur provincia Galliciæ in duos Metropolitanos, aliquod mihi videor vestigium deprehendere divisionis jam antea factæ: Bracarensis quippe Ecclesia dicitur *Bracarensis provinciæ Metropolitana*: cum dicere debuisset provinciæ Galliciæ, si unica fuisset ecclesiastica provincia. Deinde huic Concilio octo tantummodo Episcopi affuerunt, cum quindecim ad minus essent Gallicianæ provinciæ Episcopi: ut suspicari liceat eos tantum convenisse, qui Bracarensi suberant, non eos qui Lucensi. Quod vero primum in Lucensi Synodo facta divisio legitur, facile ita interpretor, ut tum primum synodali statuto ac regio præcepto denuo instauratum sit, quod jam ab antiquo in usu fuerat, & per aliquod forsan tempus interruptum, ambitione Bracarensium Metropolitanorum. Demum in illo Concilio contentioni, quæ inter utrumque Metropolitanum fuerat, finis est impositus decreto peremtorio, quod Lucensi metropoliticam dignitatem asseruit.

6. Idatius in Chronico, Olympiade CCCIII. circa annum 430. hæc narrat accidisse: *In conventu*, inquit, *Lucensi contra voluntatem Agrestii Lucensis Episcopi Pastor & Syagrius Episcopi ordinantur*. Vides in his verbis plura metropoliticæ dignitatis argumenta pro Lucensi Episcopo? Cur enim apud Lucum conveniunt Episcopi, nisi quia Metropolis erat? Cur in illa urbe ordinationes Episcoporum factæ, nisi quia Metropolitani sedes erat? solemne enim antiquitus fuit ut Episcopus vel in propria, cui præficiebatur, Ecclesia, vel in metropolitana civitate ordinaretur. Cur denique ordinatos illos Episcopos fuisse notat contra voluntatem Lucensis Episcopi, nisi quia hic erat manifestus Canonum contemtus, qui toties vetant, ne Episcopus citra Metropolitani Episcopi voluntatem & conscientiam consecretur?

Quæ superius dixi, jam paucis colligo. Ac primum duos fuisse in Galliciæ provincia Metropolitanos. 2. Unum eorum Bracarensem Episcopum fuisse, extra omne dubium esse. 3. Alterutrum e nominatis Episcopis, Ceponium dico & Idatium, Bracarensem Metropolitanum fuisse. 4. Videri Ceponium hoc anno 447. Bracarensem Ecclesiam rexisse, potius quam Idatium. Oportet enim eum, qui tunc Bracarensibus præerat, decessisse ante Synodum Galliciæ: cum hujus tempore Balconius Bracarensem Ecclesiam regeret: at Idatius tunc adhuc in vivis erat, si fides libello de XII. Scriptoribus ecclesiasticis, qui Isidoro & Ildephonso subjici solet: *Decessit enim*, inquit ille, *sub Leone Principe ultima jam pene senectute, sicut etiam præfationis suæ demonstrat initio*. Quod etiam patet ex ipso Chronico, quod ultra Leonis Papæ tempora ab eo extenditur. 5. Igitur Lucensis Metropolitanus fuisse videtur Idatius: quamvis Sigebertus eum Lemicæ Episcopum faciat. Sed videtur confundere duos Idatios, quorum unus tempore Leonis, & Chronici auctor fuit; alter Priscilliani olim accusator, qui revera Lemicæ Episcopus fuit. Errandi præterea Sigeberto occasio fuit, quod recentior Idatius in præfatione sui Chronici natum se in Lemica civitate affirmat: qui si ejusdem civitatis Episcopus fuisset, hoc non omisisset eo loco commemorare, ubi & Lemicæ & suæ in ea nativitatis mentionem faciebat. Melius dixeris videri eum metropolitanam suam dignitatem indicare, cum ibidem se *summi Præsulem officii creatum* dicit: summum est enim inter Episcopos provinciæ Metropolitani officium: & in fine ejusdem præfationis, ita gemebundus deformem luget ecclesiastici ordinis statum in provincia Galliciæ, ac si ad eum præcipue pertinuisset, velut provinciæ caput, *creationibus indiscretis*, quas notat, & *universæ propemodum in divina disciplina religionis occasui* ex officio occurrere ac subvenire.

Denique vix locum dubitandi relinquit Idatius

Idatius, cum Olympiade cccx. Gallicianæ provinciæ populationem deſcribit, Suevoſque apud Lucum direptos narrat. Statim enim hæc ſubjicit: *Capto Idatio Epiſcopo ſeptimo Kalendas Auguſti in Aquæflavienſi Eccleſia, eumdem Conventum grandi evertit excidio*. Manifeſtum eſt non de alio eum quam de ſe ipſo ſermonem habere, nec de alio conventu, quam de Lucenſi, de cujus vaſtatione narrationem inierat; nec aliam ejus epiſcopalem ſedem, quam Lucum indicari: Aquaflavienſis enim Eccleſia, quam commemorat, epiſcopalis ſedes non erat, ſed particularis aliqua Lucenſis parochiæ Eccleſia.

Jam quod idem Idatius frequenter appellat Conventum Bracarenſem & Conventum Lucenſem, ſuſpicor partitionem provinciæ Gallicianæ his verbis indicare. Provinciam ſcilicet ampliſſimam in duas partes diviſas puto, quas placuit Conventus nomine diſcernere, & utrique ſuam Metropolim, uni Bracaram, alteri Lucum attribuere, cum juribus metropoliticis tam in civilibus, quam in eccleſiaſticis. Eodem fere loquendi modo in antiquis præſertimque Africanis monumentis unaquæque provincia Concilium appellatur, quod idem eſt atque Conventus.

Col. 695. 2. EPISTOLÆ SERMO, ET COMMONITORII SERIES, ET LIBELLI TUI TEXTUS. Tria manifeſte diſtinguit: 3 Epiſtolam, Commonitorium, & Libellum. *Epiſtolam* familiarem appellat ipſe cap. 17. *Commonitorium*, quod nos vulgo Memoriale dicimus, ſcriptum illud eſt ſexdecim capitulis comprehenſum, quod damnatas olim Priſcillianiſtarum opiniones continebat, cuique totidem capitibus reſpondet hac epiſtola S. Leo. *Libellus* denique ſexdecim pariter capitulis conſtans aliud a priori ſcripti genus eſt, quo Turribius hæreticorum iſtorum blaſphemias confutavit, ut ipſe teſtis eſt in fine ſuæ ad Idatium & Ceponium epiſtolæ. *Libros* vocat additio ad Iſidori libr. de viris illuſtribus ſuperius laudata, *quibus eadem Priſcillianorum hæreſis deteſtata, convicta, atque decenter abdicata* fuiſſe ibidem dicitur. De eodem libello intelligenda videntur, quæ habet Montanus Epiſcopus Toletanus in epiſtola ad Palentinos Concilio Toletano II. annexa: *Hunc*, inquit, *Priſcillianum talem fuiſſe plenius diſcet, qui beatiſſimi ac religioſiſſimi viri Theoribii Epiſcopi ad ſanctum Papam urbis Romæ Leonem libros editos legit. In quibus hanc ſordidam hæreſim explanavit, aperuit, & occultam tenebris ſuis perfidiæque nube velatam in propatulo miſit. Ex ipſis etenim* LIBRIS *qualiter cavere, quid reſpondere contra ſacrilegos poſſit, pius lector inveniet.*

3. PRISCILLIANISTARUM FOETIDISSIMAM APUD VOS RECALUISSE SENTINAM. Hæc ex Auguſtino lib. de hæreſib. ad Quodvultdeum hæreſi 79. mutuatus eſſe videtur S. Leo. Hujus turpiſſimæ ſectæ cunabula & progreſſus qui ſcire volet, adeat Sulpitium Severum lib. 2. Hiſtor. in fine. Videat etiam Hieronymum in Daniel. cap. 40. & ad Cteſiphontem contra Pelagianos. Idatii Chron. Olymp. ccxci. Concilia Toletan. I. & Bracar. I. De hac hæreſi nihil apud Epiphanium, qui forte eam a Gnoſticorum, Manichæorum, aliorumque ſectis, quibuſcum pleraque habebant Priſcillianiſtæ communia, non diſtinxit. Eſt & apud Auguſtinum tom. 6. Conſultatio Oroſii Hiſpani ad ipſum, & Auguſtini ad Oroſium reſponſio ſeu liber adverſus Priſcillianiſtas & Origeniſtas. Superiorem lectionem *fœtidiſſimam ſentinam* exhibent omnes excuſi codices & aliquot MSS. Plerique tamen *ſententiam;* Corbejenſ. duo, Cantabrig. Thuan. 1. Ita & Grimanic. ſed alio atramento correctum, etſi eadem ut puto manu: prius enim *ſentinam* legebatur. Pro *fœdiſſimam* quoque manu & atramento iiſdem repoſitum *fœtidiſſimam*, quod & Corbejen. 1. habet & Thuan. 1. Ibidem.

4. UT AUCTOREM EJUS CUM PLERISQUE DISCIPULIS LEGUM PUBLICARUM ENSE PROSTERNERENT MUNDI PRINCIPES. *Quid loquar de Priſcilliano*, (inquit Hieronymus ad Cteſiphontem adverſus Pelagium ſcribens) *qui & ſæculi gladio, & totius orbis auctoritate damnatus eſt?* Idem habes apud Sulpitium Severum. Sed neque hic, neque ille, nec quiſquam alius ſanctorum Patrum, qui illo Priſcilliani ævo vixerunt, cruenta hujuſmodi conſilia ita approbarunt. Sanctus enim Martinus omni ſtudio egit apud Maximum, ut ſanguine infelicium abſtineret, non deſinens increpare Idatium, ut ab accuſatione deſiſteret; novum & inauditum nefas aſſerens ut cauſſam Eccleſiæ judex ſæculi judicaret: ſatis ſuperque ſufficere, ut epiſcopali ſententia hæretici judicati Eccleſiis pellerentur. Severus ipſe, qui hæc refert lib. 2. Hiſt. Pricillianiſtas parum ſanis conſiliis, pertinacibus ſtudiis, peſſimo exemplo necatos aut exiliis multatos eſſe teſtatur; Ithaciumque eam ob rem & Coepiſcoporum communione, & Epiſcopatu fuiſſe privatum, non eſt qui neſciat. Quæ cauſſa fuit, ut Hieronymus in Catalogo Scriptorum eccleſiaſticorum Priſcilliani necem factioni Hylatii (*forte* Idatii) & Ithacii tribuat. Quo tamen loco, ut verum fatear, valde ſuſpicor 4 depravatum eſſe & interpolatum hunc Hieronymi librum; illudque omne, quod de Col. 696.

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Confer noſtram Diſſertationem de epiſtolis deperditis num. 16., quam poſt S. Leonis epiſtolas tom. 1. dedimus.

4 De corruptione hujus loci in Catalogo, cui nulli codices ſuffragantur, non eſt ſuſpicandum. Vera cauſſa, cur Hieronymus in eo libro alia ratione de Priſcilliano ſcripſit, quam in poſterioribus libris, hæc eſt, quia tunc de ejus erroribus & geſtis non ita erat inſtructus, ut poſtea fuit.

de Priscilliano habet, ab aliquo ejus assecla olim esse insertum. Vix enim conciliare possis, quæ alibi habet seu ad Ctesiphontem contra Pelagium scribens, seu Danielem commentans, cum his quæ in isto Catalogo leguntur de Priscilliano. Hic enim Abilæ eum Episcopum vocat; cum a paucis discipulis suis Episcopus ibidem constitutus, numquam pro Episcopo habitus sit a Catholicis, numquam Episcopus nominatus, numquam ut talis accusatus vel damnatus reperiatur. Nullam præterea ei notam affingit, nec hæreticum appellat: e contra vero ejus accusatores Episcopos, ne Episcopos quidem nominat, sed potius ut homines factiosos infamat. Denique insignem hæresiarcham, seu potius omnium hæresum antiquarum instauratorem satis habet, si sparsis rumoribus hæreseos a nonnullis accusatum esse indicet, a pluribus eumdem simul defensum ita asserens, ut in quam partem se se inclinet lector anceps remanere cogatur. *Hic*, inquit, *usque hodie a nonnullis Gnosticæ, id est Basilidis & Marcionis, de quibus Irenæus scripsit, hæreseos accusatur, defendentibus aliis, non ita eum sensisse, ut arguitur*. Ita anno Theodosii 14. id est, Christi 392. scribit Hieronymus, vir nihil eorum, quæ in Ecclesia gerebantur, ignarus, post Cæsaraugustanam Synodum, post Burdigalensem, post *damnatum totius orbis*, ut ipse ait, *auctoritate* Priscillianum, post Damasi, cui ipse aderat, repulsam, talem ut ne in conspectu quidem Pontificis admissi sint Priscillianus & socii se illi purgare cupientes. Quin & libro laudato ad Ctesiphontem, Priscillianum vocat *partem Manichæi*, asserit eum habere *partem Gnosticæ hæreseos de Basilidis impietate venientem*, & ibidem ac alibi adversus ejus turpitudinem stylum acriter exerit.

Lib. ad Ctesiph. adv. Pel.

5. SEXDECIM CAPITULIS. Ita MSS. Codic. Barb. 1. Thuan. quatuor, Corb. duo, Trecopith. Cantabrig. Herovallianus Isidori Merc. Editiones Crabbi, Canisii, Sichardi, Nicolini, Surii &c. & recte quidem; revera enim sexdecim tantum capitula Commonitorium & libellus Turribii complectebatur, ut ex his capituli 16. verbis patet: *Decursis itaque omnibus quæ libelli series comprehendit, & a quibus Commonitorii forma non discrepat* &c. vulgo tamen in excusis legitur *Decem & septem capitulis*: quibus Griman. MS. suffragatur. Pag. 227. in fine.

Notatu porro dignum est, ex sexdecim horum Leonis capitum seu responsionum non modo sententiis, sed & ipsis verbis, conflata fere esse illa capitula, quæ a Concilio Bracarensi I. condita sunt ad clariorem catholicæ veritatis expositionem. Relectis enim approbatisque tam Regula fidei, quam subjectis capitulis, quæ edita olim fuerant a Concilio Tarraconensis, Carthaginensis, Lusitanæ, & Bœticæ Provinciarum ex suggestione Leonis coacto; visum est illis Bracarensis Synodi Patribus aliqua etiam proponere capitula, quæ ut magis simplicia evidentiaque a minus eruditis intelligi facile possent. Quod aptius a se præstari non posse existimarunt, quam si Leonis responsa directa olim ad Turribium ob oculos sibi ponerent & in compendium missa, sub anathematis pœna suscipienda populis præciperent. Quod feliciter quidem impletum est, ut legenti liquido apparebit. Nullum enim fere verbum est, quod a Leone non sint mutuati: nulla Leonis capitula quæ suis non comprehenderint. Priores enim quinque Concilii articuli, quinque prioribus Leonis capitibus ex ordine respondent; alii cum aliis, etsi nec ordine servato eodem, nec numero, omnino conveniunt. Unicum est Leonis capitulum, quod illi intactum reliquerunt; nonum videlicet, quo refellitur Priscillianistarum sententia dicentium: *Filios promissionis ex mulieribus quidem natos, sed ex Spiritu sancto esse conceptos*. Quam ideo prætermiserunt, vel quia talia non sentire Priscillianistas suo tempore animadverterunt, vel quia ambigua illa propositio catholico sensu defendi poterat, si de solo regenerationis Sacramento intelligeretur, quo forte defendebatur ab illis hæreticis: nec enim omnia hæreticorum dicta hæretica sunt.

6. SED OMNIS MALI IPSE SIT PRINCIPIUM ATQUE SUBSTANTIA. Ita omnes Codices, exceptis Thuaneo uno, qui habet: *Omnibus malis ipse sit* &c. & Griman. ac Barb. 1. in quibus sic legitur: *Sed omnibus ipse sit principium atque substantia* &c. quam lectionem confirmare videtur S. Augustinus, qui libro de hæresibus ad Quodvultdeum cap. 70. inter Priscillianistarum dogmata hoc recenset, quod *a maligno principe istum mundum factum fuisse* asserunt, & *opificium omnis carnis, non Deo bono & vero, sed malignis Angelis tribuunt*. Quod & de totius mundi creatione eosdem sensisse cap. 14. hujus epist. testatur Leo. Judicet Lector, & eligat. Col. 700 Cap. 6.

7. SINE CORPORE. Ita e Thuaneis codic. unicus cum Trecopithœano, quem ex illo transcriptum dixeris, ita in omnibus ei concinit: ita etiam Herovallianus Isidori Merc. Cod. MS. Ceteri tam exarati manu, quam excusi etiam Isidorianæ Merlini collectionis, habent: *In corpore*. Sed huic lectioni priorem, quam reposuimus, anteponendam esse nemo est qui non intelligat, tam ex sermonis contextu, quo animas corporibus postmodum inclusas fuisse a dæmonibus asserit, quam ex Augustini verbis de hæresibus cap. 70. quæ auctori nostro ob oculos fuisse & sensus & verborum similitudo arguunt. *Hi*, inquit, *animas dicunt ejusdem naturæ atque substantiæ, cujus est Deus, ad agonem quemdam spontaneum in terris exercendum per septem cælos & per quosdam gradatim descendere Principatus, & in malignum Principem incurrere, a quo istum mundum factum volunt, atque ab hoc Principe per diversa carnis corpora seminari*. Col. 702 Cap. 10.

8. DI-

Col. 707. Cap. 16. 5 8. DICTINII TRACTATUS. 5 Dictinium fuisse ajunt Asturicensem Episcopum, in cujus decedentis locum Turribius ipse, cujus epistolam in manibus habemus, fuerit subrogatus. Hunc patrem habuisse Symphosium seu Symposium Episcopum, indicat Dictinii ipsius professio fidei in Toletano I. emissa in hunc modum: *Sequor sententiam Domini mei & Patris mei & Genitoris & Doctoris mei Symphosii*. Ab eodem porro Priscillianæ hæresis venenum hausit, a quo & vitam. De qua hæresi infamatus uterque fuit in Ce-

---

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Quidquid in hac adnotatione Quesnellus disserit de ejectione Dictinii, innititur Idacii testimonio, quod in prima Leonis editione allatum, in secunda fatetur apud Idacium non reperiri. Excitatus nimirum fuerat Tillemontii litteris, ut eum locum ubinam apud Idacium esset, indicaret. Hinc se deceptum detexit, & solum excusationis caussa eum locum non abs se confictum, sed aliquo ex libro, cujus oblitus est, bona fide descriptum testatur. Licet vero agnoscat & indicet non obscure, hoc testimonio deficiente ea omnia corruere, quæ in tota adnotatione *illi substructa sunt*; cum tamen multas conjectationes adhuc congesserit more suo, quibus suspecta reddantur exemplaria professionum Symposii & Dictinii Toletano I. Concilio subjecta, nec non sententia ejusdem Synodi, quæ Ambrosius Morales ediderat; cumque de his documentis, ac de aliis nonnullis rebus ad idem Toletanum Concilium pertinentibus aliquot non leves controversiæ inter eruditos agitentur; nos, qui ex codicibus, quos vidimus, hac in re aliquid lucis afferre, & ea documenta genuina demonstrare posse credimus, rem gratam lectoribus facturos arbitramur, si de iisdem non pauca disseramus. (Tillem. tom. 8. p. 796.)

(De quatuor documentis, quæ Toletani I. nomine vulgata sunt.) In recentibus Conciliorum editionibus Toletani I. nomine proferuntur viginti canones, tum subjicitur Regula fidei contra Priscillianistas, postea exemplaria professionum Symposii ac Dictinii, ac tandem ejusdem Concilii sententia. Canones dicuntur editi in Toletano Concilio Stilicone Consule æra 438. qui caracteres anno 400. congruunt. Regula fidei, quam adversus Priscillianistas ex præcepto Leonis fecisse traduntur Episcopi Tarraconenses, Carthaginienses, Lusitani, & Bœtici, convenit ei Concilio, quod idem Pontifex convocandum præcepit in epistola ad Turribium c. 17. Exemplaria professionum Symposii & Dictinii præferunt æram 438., & sententia Concilii vivum supponit S. Simplicianum Mediolanensem, aliasque notas exhibet, quæ omnia cohærent cum an. 400., cui sane Idacius Symposii & Dictinii retractationem, idest memoratas fidei professiones, adsignat. At in iisdem professionum exemplaribus hi Episcopi Symposius & Dictinius *sanctæ memoriæ* appellantur, quæ formula scriptum prodit hoc documentum post eorum mortem, ac propterea post an. 400.

(Auctorum discrepantes sententiæ.) Hæ variæ notæ varias inter criticos sententias peperere. Plerique eos canones, professiones fidei, & sententiam in Toletana Synodo editos censuerunt anno 400. vel 405. in quibus Stilico Consulatum gessit. Regulam vero fidei in alia Synodo Leone Pontifice anno 447. aut paullo post. Tillemontius tom. 8. not. 15. in Priscillianistarum historiam pag. 796. etsi cognosceret professiones Symposii ac Dictinii, nec non sententiam Synodi conditas fuisse in Concilio Toletano an. 400.; hæc tamen documenta, uti nunc habentur, excerpta contendit ex ejusdem Synodi gestis, & recitata ac inserta in alia Synodo sub Leone, huicque præterea non solum Regulam fidei, sed etiam canones tribuit hac potissimum ratione, quia de Patribus, qui sub Leone condiderunt Regulam fidei, eodem contextu in præmisso titulo affirmatur: *Ipsi etiam & suprascripta viginti canonum capitula statuerunt*. Ita hæc omnia ad Synodum Toletanam sub Leone habitam referri posse indicat eodem tomo pag. 524. P. Coustantius vero in Monito ad epist. 3. Innocentii n. 4. cum incredibile videret canones abjudicari a Concilio Toletano coacto an. 400., ad difficultates conciliandas aliam viam ingressus est. Regulam fidei asseruit Synodo sub Leone; cetera vero, quæ Toletani I. esse non dubitat, ad Synodum sub Leone eatenus referri posse autumat, quatenus in ea ante fidei Regulam relecti & confirmati fuerint canones XX. in anteriori Synodo conditi, quo satis explicatur illud *statuerunt*; post Regulam autem professiones & sententia excerptæ fuerint e plenioribus Toletanæ I. Synodi gestis.

(Quid codices præferant, exponitur.) Soli codices, ex quibus hæc documenta prodiere, aliquid subsidii afferre queunt in hac controversia. Canones & Regula fidei, qui a Merlino primum editi ex manuscripto collectionis Isidorianæ, a collectione Hispanica, quam Pseudoisidorus transcripsit, originem ducunt. Porro omnia exemplaria hujus collectionis in prima parte, quæ Concilia exhibet, Toletanam I. Synodum cum viginti canonibus præferunt, solamque fidei Regulam subjiciunt. Canonibus autem præfigitur universim hæc chronica notatio *Arcadii & Honorii temporibus sub die XII. Id. Sept. Stilicone Consule*: qua canonum & Concilii tempus designatur. Plures ex iisdem MSS. libris addunt æram Hispanicam cum quodam exiguo discrimine. Quatuor codices purioris collectionis Hispanicæ vidit Joannes Baptista Perezius, quos recenset in MS. Vat. 4887. Alvendensem Vigilæ, Lucensem, Hispalensem, & S. Æmiliani. Nos hac in re totidem codices contulimus, duos purioris Hispanicæ, unum Palatinum 755. alterum Eminentissimi Cardinalis Passionei; tertium antiquissimum Veronensis Capituli MS. 59., qui abbreviationem canonum ex Hispanis codicibus ipsa Hispanica collectione antiquioribus continet; quartum denique Vat. 1341. qui collectionem Hispanicam Gallicanæ & minus puræ originis exhibet. Ex his omnibus MSS. libris tres æram omittunt, Hispalensis, Palatinus, & Vatic. 1341. Ceteri sic eam signant. Codex Alvendensis Vigilæ notat æram CCCCXXXV. præstantissimus Lucensis præfert æram CCCCXXXVIII. & similiter vetustissimus Veronensis eamdem æram sic exhibet: *Ex Synodo Toletana æra CCCCXXXVIII.* Concinit etiam codex S. Æmiliani, qui licet in Conciliis mutilus Toletano I. careat, alibi

in Cæsaraugustana Synodo anni 381. adversus Priscillianum congregata: cujus judicium declinasse dicitur Symphosius in sententia Toletanæ I. Synodo se subducens. Unde postmodum cum pacem sibi reddi cum aliis postularet, vix obtinuit ut audiretur, nisi intercessisset litteris suis S. Ambrosius, tam pro Symphosio Episcopo, & Dictinio Presbytero, quam pro ceteris de eodem errore accusatis: qui Mediolanum se contulisse videntur, ut apud S. Ambrosium de reconciliatione sua agerent, cum eo præsente & audien-

EDITORUM ADNOTATIONES.

alibi tamen, ut postea dicemus, exhibet antiquissima excerpta ex gestis ejusdem Toletani Concilii, & in his adnotatur æra CCCCXXXVIII. Tandem codex Hispanicæ collectionis apud Eminentissimum Passioneum signat æram CCCCXXXVIIII. Ex hac autem quantumvis diversa æræ notatione colligitur, Synodum ejusmodi non posse produci ad Concilium sub Leone, sed Toletanum Concilium exigit, quod cum Stiliconis Consulatu in eadem inscriptione designato cohæreat. Cum autem Stilico bis Consulatum gesserit, nimirum an. 400. & 405. nullæ autem æræ in MSS. indicatæ incidant in an. 405. quo Stilico secundo Consul fuit; hic secundus Consulatus, seu annus 405. intelligi nequit. Cum vero æra CCCCXXXVIII. in tribus vetustissimis codicibus adscripta anno 400. conveniat, manifestum fit alias duas æras duorum aliorum codicum amanuensium lapsu esse corruptas, & ad æram CCCCXXXVIII. emendandas esse, ac propterea Concilium indicatur Toleti habitum an. 400., quo Stilico primum Consulatum gessit: unde eum non *iterum Consulem*, ut in secundo Consulatu scribi solet, sed simpliciter *Consulem* inscriptio nominat. Canones igitur, & Episcopi eisdem subscripti pertinent ad Concilium Toletanum anni 400.

Æra in MSS. signata nequit revocari ad Toletanum Concilium sub Leone.

Synodus Tolet. anni 400. adstruenda, cui canones tribuendi.

Post canones & subscriptiones Episcoporum sequitur hæc clausula: *Explicit constitutio Concilii Toletani;* quæ in editis Conciliorum omittitur, at a Garzia Loaysa ex Hispanis codicibus profertur in editione Conciliorum Hispaniæ. Hæc autem clausula præmissos quidem canones, non vero quæ postea describitur *Regula fidei*, ad eamdem Synodum spectare ostendit. Id vero apertius patet ex diverso titulo, qui in MSS. puræ collectionis Hispanicæ statim subjectus, aliud Concilium a Leone præceptum epist. 15. c. 17. palam designat. *Incipiunt regulæ fidei catholicæ contra omnes hæreses, & quam maxime contra Priscillianos, quas Episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani, & Bœtici fecerunt, & cum præcepto Papæ Urbis Leonis ad Balconium Episcopum Galliciæ transmiserunt. Ipsi etiam & suprascripta viginti canonum capitula statuerunt in Concilio Toletano:* & mox subditur ipsa Regula fidei. Postrema verba *Ipsi etiam & suprascripta* &c. nihil moveant: hæc enim additamentum esse perperam insertum ostendemus postea. Codex Vat. 1341. collectionis Hispanicæ originis Gallicanæ cum Isidorianis hanc descripti tituli variam lectionem præfert: *Incipit Regula fidei catholicæ contra Priscillianistas, quam Episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani, & Bœtici fecerunt ex præcepto Papæ Urbis Leonis, & ad Balconium Episcopum Galliciæ* &c. Ex hac lectione, qua fidei Regula *ex præcepto* Leonis facta, & ad Balconium transmissa traditur, alia Leonis epistola ad eos Episcopos data dicenda esset, in qua hoc præceptum contineretur. Sed hisce originis Gallicanæ MSS. præferendi sunt codices purioris Hispanicæ. In his autem omnibus alia interpunctione legitur *cum præcepto:* unde tres alios codices similes allegat etiam Baluzius not. 14. in epist. 40. S. Cypriani, qui *cum præcepto* similiter exhibent. Ex hac autem lectione & interpunctione colligi videtur, Episcopos memoratos, qui sub Leone convenerant, ad Balconium Galliciæ Metropolitam una cum fidei Regula, quam condidere, misisse etiam Leonis præceptum, seu ejus litteras, quibus præceperat, ut omnes Hispani, ac præsertim Galliciæ Episcopi adversus Priscillianistas, qui hanc præsertim provinciam infecerant, Synodum cogerent. Vide Differt. de epist. deperditis num. 18. tom. 1. col. 1444.

Regula fidei condita in Concilio Leone Pontifice.

Post hanc Regulam fidei in memoratis codicibus ad aliud Concilium Toletanum II. transitur: & nec unus quidem exemplaria professionum Symposii ac Dictinii, vel Concilii sententiam subjicit. Hæc autem documenta una cum epistola Turribii ad Idacium & Ceponium ab Ambrosio Morales edita fuerunt ex MS. S. Æmiliani, qui in Bibliotheca regia S. Laurentii Escuriarum servabatur. Cum vero ejus codicis notitiam satis exactam ille non dederit, nec quo loco ea documenta in MS. reperiantur, indicaverit; creditum est ea ibidem adnexa fuisse, ut in editis, Toletano I., quod cum nulli alii præferant codices inter tot, qui hanc Synodum continent; ejus codicis fides, ac documenta ejusmodi in suspicionem venerunt, aliique hæc suppostitia, alii interpolata opinati sunt; alii vero ex formula *sanctæ memoriæ* defunctorum propria, qua Symposius & Dictinius nominantur, ea documenta ad Concilium sub Leone habitum traducenda judicarunt. At Joannes Baptista Perezius, qui ante Ambrosium Morales eum codicem vidit, omnem difficultatem adimit. Is an. 1575. jussu Gasparis Quirogæ, tunc Episcopi Conchensis ex MSS. Hispanicis conscripsit librum canonum, in quo editorum Hispaniæ Conciliorum variantes, inedita vero diligenter transcripta, variæque adnotationes, ubi opus esset, adjectæ continentur. Hic autem liber ab eodem Episcopo Romam transmissus ad Gregorium XIII., qui id opus præceperat, ut editioni & emendationi Gratiani inserviret, in Bibliotheca Vaticana num. 4887. custoditur. Quatuor autem eximii codices Hispanicæ collectionis ibidem laudantur, ac inter hos MS. S. Æmiliani, qui his verbis designatur pag. 128. *S. Æmiliani codex allatus ex monasterio S. Æmiliani de la Cogolla prope Najarum scriptus anno Domini 962., ut ibi dicitur, est vero omnium locupletissimus, nam præter communia habet hæc* &c. Dein postquam pag. 143. Toletano I. perperam additam contendit *Regulam fidei*, quæ ad aliam posteriorem Synodum pertinet, hæc de præfatis documentis subjicit: *Nunc rejecta hac Concilii Toletani appendice, alteram illi magis germanam substitua-*

Professiones Symposii & Dictinii cum sententia Concilii unde editæ. Vindicantur.

Pertinent ad Tole-

audiente, sibi ipsi certas pacis conditiones imposuisse dicantur; inter quas hæc una erat, ut Dictinius *bonæ pacis locum teneret Presbyterii, non acciperet honoris augmentum:* altera vero, ut quod perperam egerant, ipsi damnarent. Neutrum præstiterunt. Nam & in sua sententia diu perseveraverunt, & Dictinium Symphosius Episcopum consecravit. De quibus ut rationem redderent, evocati ab Hispaniarum Episcopis ad Concilium Toletanum, eidem se præsentes sistere renuerunt, ejusque subterfugerunt judicium, donec

EDITORUM ADNOTATIONES.

tanum I. an. 400. *tuamus, quæ in eodem vetustissimo codice S. Æmiliani exstat, licet seorsim, non hoc ipso loco* (ejusdem Toletani) *posita; nempe abjuratio hæresis Priscillianicæ facta ab Episcopis Dictinio & Symposio, & Concilii sententia de communione quibusdam Episcopis vel reddenda, vel neganda:* & ea monumenta tunc inedita cum quibusdam adnotationibus subnectit. Patet igitur hæc documenta non post Toletanam Synodum, sed loco separato in MS. exhiberi. Inter Pontificis autem epistolas eadem documenta hoc in codice reperiri idem Perezius innuit, cum loquens de epistola Turribii ad Idacium & Ceponium, quæ in eodem MS. una cum prædictis documentis inventa est, hunc MS. librum *codicem epistolarum pontificiarum* appellat. Neque enim hunc ita appellat, ac si solas epistolas Pontificum contineat, quem & Concilia collectionis Hispanicæ exhibere prodidit; sed quia in ea parte, quæ epistolas pontificias complectitur, illa monumenta inserta inveniuntur.

Insignis antiquitas atque præstantia singularis hujus codicis alia eximia monumenta exhibentis, quæ in ceteris desunt, quæque ab omnibus sincera habentur, omnem interpolationis aut suppositionis suspicionem excludit etiam quoad professiones Symposii & Dictinii, & quoad sententiam Concilii, quæ Scriptor æque ac cetera ex antiquioribus genuinis fontibus derivasse credendus est. Ex loco autem separato, in quo ea documenta descripta fuerunt, agnoscimus eadem in vulgatis Conciliorum Toletano I. perperam fuisse subjecta, ac si non tam documenta ipsa quam introductiones his præfixæ ei Concilio tribuantur una cum formula *sanctæ memoriæ*, quæ illi convenire non potest. Separatus hic locus opus pariter indicat distinctum, & a Toletano sejunctum, quo quis ex amplioribus hujus Synodi gestis hæc documenta ad Priscillianistas pertinentia posterius excerpsit: unde is adnotata æra 438., cui excerpta documenta in ipsis gestis attributa reperit, Symposium & Dictinium jam defunctos *sanctæ memoriæ* appellavit. Auctor collectionis Hispanicæ dum notavit in procemio Toletani I., hujus Concilii Patres adversus Priscillianos aliis gestis libellarem direxisse sententiam, hanc sententiam innuere satis duxit; ac proinde ejus excerpti, quod sententiam continet, auctor non fuit. Num hoc excerptum in Concilio sub Leone conditum fuerit, nullo certo indicio proditur. Quoniam vero non hoc solum excerptum, sed & Turribii epistola ad Idacium atque Ceponium missa codici inferuntur, forte excerptor fuit ipse Turribius. Sed absque fundamento nihil affirmari potest. Id autem sufficit ad diluendam omnem suppositionis, aut interpolationis suspicionem, quam Quesnellus inspersit. Excerptor non ipsa integra acta descripsit, sed quidquid ex professionibus ac sententia excerpendum putavit, iisdem verbis excerpsit, quæ in plenioribus

[Margin: Fuerunt excerptæ ex ejus Synodi gestis aliquanto post, fortassis sub Leone.]

[Margin: Hinc *sanctæ memoriæ* dicti Symposius, & Dictinius, quia jam defuncti.]

gestis invenit. Solum in titulis seu introductionibus, quæ sententiæ ac professionibus præmittuntur, suis verbis usus, indicium gestorum præbuit, æramque & varios cognitionum dies ad Priscillianistarum caussam pertinentes ex iisdem gestis sumtos notavit.

In MSS. collectionum Hispanicæ & Isidorianæ verba procemio canonum inserta de Patribus Toletanis, qui *& in aliis gestis adversus Priscilliani sectatores, & hæresim quam adstruxerat, libellarem dedere sententiam*, ostendunt collectorem, qui hoc procemium scripsit, voluisse solos canones ex Toletano I. exscribere, non autem gesta in Priscillianos: unde & post canones apposuit clausulam *Explicit*. (Forte collectionis auctor eo consilio sententiam Toletani I. omisit, quia post canones ejusdem Concilii subjiciendam putavit *Regulam fidei*, quæ adversus Priscillianam hæresim expressior & potior visa est.) Consulatus vero & æra satis ostendunt, laudatos canones pertinere ad Toletanum anni 400. non vero ad aliud Concilium fortassis Toletanum sub Leone habitum, ad quod certum est pertinere Regulam fidei, cum præsertim inter subscriptiones saltem tres Episcopi Ortigius in sententia memoratus, ac Patruinus & Hilarius nominati in epistola Innocentii I. ad Synodum Toletanam, congruant quidem anno 400. non vero an. 447. Adde quod Innocentius I. in laudata epistola c. 6. n. 9. decretum Toletani Concilii laudans, quo ordinationes secundum Nicænos canones faciendas statutum fuit, interlocutionem Patruini canonibus præmissam aperte respicit, ut optime observavit P. Coustantius: ac proinde hæc interlocutio cum iisdem canonibus post Innocentium referri nequit. Idacius sane in chronico ad annum Abrahami 2416. præter gesta in Priscillianos disciplinæ etiam canones huic Concilio attribuit. Cum annus Abrahami 2416. incohārit Kal. Octobris anni Christi 399., mensis September ejusdem anni, cui illud Concilium in gestis assignatur, respondet Septembri an. Christi 400. Eædem porro subscriptiones & clausula *Explicit* ostendunt etiam, prædictos canones neque eo sensu posse tribui Concilio sub Leone, quatenus in hoc repetiti & confirmati fuerint ante statuendam Regulam fidei, quemadmodum Coustantius credidit. Si enim ex Concilio sub Leone sumti fuissent, & non potius ex Toletano I., atque ab ejus Concilii Patribus veluti proprii adoptati fuissent & constituti, ut indicat verbum *statuerunt*; nec subscriptiones Toletani I. insertæ fuissent, nec post canones & subscriptiones ante fidei Regulam apposita fuisset clausula *Explicit*. Quod si relectione Toletani I. fuissent confirmati, non fuisset dictum *statuerunt*, sed (ut casu non dissimili factum est in Bracarensi an. 563.) *relecti*, vel aliquid simile: & prætermissa clausula *Explicit*, ad condendam fidei Regulam Patres transiissent.

[Margin: tom. 2. Conc. col. 1470.]

[Margin: Canones a collectore exscripti ex Toletano I.]

[Margin: Non vero ex Concilio sub Leone, in quo repetiti fuerint.]

Quid autem censendum de verbo *statuerunt*, quod

donec ad saniorem mentem reversi, alteri huic Toletano anni 400. se repræsentarunt, in quo & pravos omnes sensus abjecere, & ultro damnavere Priscillianum cum scriptis ejus. Cujus Concilii indulgentia in sede uterque sua consistere permissus est; suspensa tamen communione, prius eis non impertienda, quam in Romani & Mediolanensis Pontificum communionem recepti esse per illorum litteras probarentur; inde *expectantes communionem, unde prius spem futuræ pacis acceperant*. Interim tamen ab Episcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum ordinandorum facultate removentur.

Sent. defin. Concil. Tolet.

Ex dictis patet plures fuisse Toletanas Synodos, quam huc usque creditum sit: unicam illam anni 400. statuerat Cardinalis Baronius alios secutus. Alteram in posterioribus Annalium editionibus agnovit & probat ad an. Chr. 405. num. 43. Tertiam modo asserimus utraque illa ætate superiorem, quæ videlicet inter Cesaraugustanam anni 381. & Toletanam anni 400. collocanda veniat. Arguuntur enim in hac ultima hæretici, quod *prius indictum in Toletana urbe Concilium declinarunt, ad quod*, inquiunt Patres, *illos evocaveramus, & audissemus, cur non implessent conditiones, quas sibi ipsi, sancto Ambrosio præsente & audiente posuissent*. Nec est quod indictum tantummodo Concilium causetur quis, non coactum; cum illud declinasse dici non potuerint, quod congregatum non fuisset. Sed & quartam addere possumus, quæ Leonis nostri tempore cele-

Sent. cit.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Additamentum intrusum in titulo Regulæ fidei.

quod nulla in sententia Patribus Concilii sub Leone convenire potest? Solis conjecturis locus est. Cum certum sit canones esse Concilii Toletani anni 400. Regulam vero fidei spectare ad aliud Concilium sub Leone, cui quidem ea sola fidei Regula tribuitur in laudata Synodo Bracarensi; verba inserta in titulo Regulæ fidei, *Ipsi etiam & suprascripta viginti canonum capitula statuerunt in Concilio Toletano*, additamentum perperam intrusum videntur, quod sane nec cum antecedentibus, nec cum subsequentibus quicquam habet nexus, & in codice, unde ipsa Regula sumta fuit, procul dubio nequaquam exstabat. Forte marginalis adnotatio fuit olim a quopiam subscriptionibus apposita, quæ subinde extra proprium locum irrepsit in textum tituli Regulæ proximi, post quem sine hoc extraneo additamento, quod contextus non recipit, ipsa statim Regula subjicienda fuerat. Quod si hæc responsio non placeat, id errori collectoris Hispanici tribuendum erit. In tractatu de antiquis canonum collectionibus, quem tomo III. præmittemus, alii errores detegentur in titulis, ac procemiis canonum Africanorum, quorum collectionem Hispanica antiquiorem, & ab Hispanico collectore receptam ibidem probabimus. Vide inter cetera, quæ dicentur de canonibus Milevitani Concilii, & Carthaginensis IV. Sicut autem hic antiquus collector erravit, dum in titulis vel procemiis horum Conciliorum, his adscripsit canones, qui ipsis non competunt, ut in allegato tractatu pluribus ostendetur; ita nihil mirum, si posterior collector Hispanicus, qui hanc Africanorum canonum collectionem cum iisdem erroribus recepit, in colligendis canonibus Synodorum Hispaniæ, eos canones, qui conditi fuerunt in Toletana I. Synodo, perperam asseruit Patribus ejus Synodi, quæ Regulam fidei sub Leone condiderat.

Alium quoque errorem in procemio ejusdem Concilii Toletani exploratum animadvertere placet. Postremus enim Episcopus in eo recensitus peculiari ratione cum mentione sedis appellatur *Exsuperantius de Galletia Lucensis conventus municipii Celenis:* cum tamen in eodem procemio & in subscriptionibus ac in sententia ejusdem Synodi nominetur *Ortigius*, quem fuisse Episcopum Celenensem Toletanæ Synodi tempore ex Idacio cognoscimus. Cum vero in aliis codicibus, quos Merlinus habuit, idem Exsuperantius sine mentione sedis legatur, alioque Episcoporum ordine inducto, aliter ea verba efferantur sic: *Exsuperantio, Sereno, Floro, Leporio, Aureliano, Lampadio, Leona de Gallia, Lucentio. Hic conventus municipii Celenis actus est*: nonnulli suspicati sunt, una cum Toletano I. hic confusum fuisse alium conventum, seu Concilium Celenense, quod sub Leone in Gallicia habitum fuerit. Sed omnis hæc conjectura evanescet, si hæc lectio non ex collectore Hispanico profecta, sed ejus amanuensis arbitrio inducta credatur, qui non intelligens mendosam lectionem codicis puræ collectionis Hispanicæ, eam sic emendandam putavit. Id autem ita esse evidens fit ex codicibus puræ collectionis Hispanicæ, qui hanc lectionem ignorant, & ex illis originis Gallicanæ at Isidorianis, qui soli hanc, ut alias plures ejusmodi emendationes arbitrarias, præferunt. Codices puræ collectionis Hispanicæ & ordinem & lectionem exhibent, quam primum dedimus ex editione Garziæ Loaysæ, quamque confirmat Perezius ex MS. Lucensi, & nos in nostris pariter exemplaribus puræ Hispanicæ similiter invenimus. Solum quidam ex his libris eamdem lectionem valde corruptam præbent, uti MS. Vat. Palat. 575. in quo habetur: *Exuperantius de Callatia Lucentiosis conventus mancipii Celenis*. Similem errorem nactus, qui hanc collectionem non tam exscripsit, quam emendavit in codicibus Hispanicæ collectionis originis Gallicanæ, non solum ordinem Episcoporum mutavit, verum etiam hunc locum correxit sic: *Exsuperantius, Serenus, Florus, Leporius, Eustochius, Aurelianus, Lampius de Gallia, Lucentius. Is conventus municipii Celenis actus est*. Ita in cod. Vat. 1341. originis Gallicanæ, & similiter in aliis Isidorianis, qui ex Hispanicis Gallicanæ originis hocce Concilium suscepere: ubi palam est ex *de Gallatia Lucentiosis* emendatum esse *de Gallia, Lucentius. Is*; & ad perficiendum sensum additum fuisse *actus est*. Hac igitur arbitraria emendatione nihili habita, ut ne conventus, aut Synodus Celenensis hinc colligatur, evidens fit, in codicibus purioris Hispanicæ errorem aliquem hoc loco a collectore commissum, quem nemo intelligere aut explicare facile poterit.

Mendosa subscriptio canonibus subjecta notatur.

re celebrata fit ex Taraconenfibus, Carthaginenfibus, Lufitanis, atque Gallicianis Epifcopis, quam ipfe cogendam effe monet in fine hujus epiftolæ, quam revera coactam teftatur Concilium primum Bracarenfe, quod & Regulam fidei ab eodem illo conditam narrat; cujus denique locum indigitat ejufdem Regulæ fidei illi Synodo male affutæ titulus. De Dictinii fcriptis feu tractatibus, quorum lectionem prohibet hoc capite S. Leo, habes Bracarenfis Concilii I. capitulum 17. quod eofdem fub Anathematis pœna a quoquam legi vetat.

De Dictinio fufpecta.

Quod de Dictinio retulimus ex Concilii Toletani I. fententia, nimirum fuam illi fedem fervatam fuiffe poft ejuratam Prifcilliani fectam, vix conciliari poffe mihi videtur cum his, quæ refert Idatius hoc in negotio teftis fide digniffimus: *Dictinius Afturicenfis Epifcopus*, inquit ille, *cui ob Prifcilliani hærefim, quam profitebatur, ejecto, cum aliis ejufdem fectæ Epifcopis, fucceffit Turribius*. Lapfum memoriæ, feu allucinationem, quam hoc loco paffus fum in prima Editione, fateri ac publicare non erubefcam. Iftam de Dictinio narrationem, quam fub Idatii nomine bona fide laudavi ac retuli, apud Idatium non invenio, nec cujus fit illa prorfus dicere ullatenus poffum. Hoc teftari & fancte poffum affirmare, illam a me confictam non fuiffe, fed ex aliquo libro defcriptam, cujus alta me nunc tenet oblivio. Hiftoricum iftud fragmentum, parente modo orbatum, ex hoc loco abradere animus fuerat cum iis omnibus quæ illi fubftructa funt; verum hoc confilium poftea abjeci, fpem hanc concipiens, id quod ad meam nunc memoriam non recurrit, alicujus eruditi oculis inter legendum pofse aliquando occurrere, & ad typographum deferri huic loco inferendum. Si enim fede fua ejectus eft Dictinius, & ejus loco fucceffit ftatim Turribius, non video qua ratione Afturicenfem ille cathedram recipere potuerit in Concilio Toletano anni 400. cum canonicis legibus vetitum efset, ne duo fimul Epifcopi unam Ecclefiam adminiftrarent. His adde, quod fi ante annum 400. Turribius Afturicenfium erat Epifcopus, ut efse debuit, fi vera funt fimul & Acta Toletani Concilii & Idatii narratio, annum fere octogefimum attigerat, cum fcripfit ad fanctum Leonem hanc epiftolam, & alteram ad Idatium & Ceponium. Eodem enim tempore fcriptas efse clamat utriufque hujus mentio, quam habet Leo nofter in fua, & eædem querelæ, quas ad Hifpanos Epifcopos & ad Romanum contra eamdem hærefim revivifcentem detulit Turribius. Illas autem fcripfit, cum jam noviffime ad fuam Ecclefiam rediifset poft diuturnam moleftamque peregrinationem, quam per Hifpanias luftrandarum Ecclefiarum gratia obierat, cujus duris moleftiis, ut loquitur, lacrymabilibufque neceffitatum curis, tam provecta ætas omnino inepta erat: ut verifimile non fit eam a Turribio umquam fufcipiendam fuifse, fi ad eam fenectutem tunc temporis pervenifset, quam eum afsecutum fuifse necefsario evincitur, fi ante illam Dictinii refipifcentiam Epifcopatum geffit.

His ex anguftiis ut evadere poffimus vix ulla patet via. Certe non poteft mihi non efse fufpecta illa de Dictinii reftitutione narratio. 1. quia cum in illius propter hærefim dejecti locum fubrogatum efse Turribium afserat Idatius, nec de hujus ceffione, vel illius reftitutione quidquam habeat, non eft quod tantæ fidei auctori præponderare queat, qui eadem ætate inter illius Provinciæ Epifcopos emicuit & Turribii familiaris fuit, quicum, ut ipfe narrat, latentes in Afturicenfi urbe Manichæos geftis epifcopalibus detexit, ad judicium traxit, damnatofque per Hifpanias publicavit: ubi Manichæorum nomine Prifcillianiftas videtur intelligere, quod & faciunt fancti Leo & Hieronymus. 2. Etfi aliis Epifcopis poft lapfum pœnitentibus quacumque de caufsa indultum voluerunt Toletanæ Synodi Patres, erant graviffima momenta, propter quæ ab illis fecerni deberet Dictinius, & ab indulgentiæ gratia arceri. Non folum enim hæreticorum dogmati adhæferat, fed & fcriptis hoc libris propugnaverat, multofque hac ratione induxerat in errorem: quæ quidem fcripta tantam creavere perniciem, ut illorum virus etiam poft ipfius auctoris ejurationem necaret plurimos: ut ex Turribii ad Leonem querelis, Leonifque ad Turribium refcripto manifeftum eft; fed & ex Concilii Bracarenfis I. cap. 17. poft centum fere annos condito, quo Dictinii fcripta denuo profcripta funt, adeo peftis illa longe lateque ferpebat. 3. Hoc adverfus Dictinii reftitutionem pugnat, quod poft hærefim fufceptam ordinatus fuerat; quod a parente & ipfo in hærefim prolapfo; quod is tumultuante populo fuerat poftulatus, & per vim ad fedem epifcopalem evectus; quod contra S. Ambrofii decretum, quo presbyterali honore contentum eum effe debere fanciverat. Hæc enim omnia Actorum Toletanorum citata excerpta continent: quorum fidem qui in dubium vocare metuerit, his fe difficultatum nexibus involvat neceffe eft; qui vero fpuria cenfuerit vel adulterata, is & omnibus fe iftis expediet, & id quod veritati fimillimum eft amplectetur. Fateor enim illorum excerptorum fidem videri mihi plurimum vacillare: ex unico enim codice MS. non ita pridem publico innotuerunt opera Ambrofii Moralez, nec ufquam illorum apparet veftigium in aliis MSS. codicibus, iifque præfertim, quorum ope duplex Canonum Toletanorum jam olim prodiit editio.

Idatius ad Olym. 306.

Profeffiones fuppofitionis fufpectæ.

Præterea confictas effe illas profeffiones ab aliquo Prifcillianarum partium ftudiofo, non fine ratione fufpicor. Primum enim fanctæ memoriæ Epifcopos appellat Sympofium & Dictinium, quod etfi alias tolerabile effet, in ea tamen profeffione, qua hærefim abdicant, abfurdum videtur. Deinde errores Prifcilliani & affeclarum ejus vix attigit,

tigit, de sola Filii innascibilitate loquens, & de duobus principiis, & animæ cum Patre consubstantialitate; quas sententias ita condemnant, ut fucum facere videantur, sibique suas professiones explicandi reservare facultatem. Ex tertio enim S. Leonis capitulo patet illos aliquo sensu nascibilem Filium dixisse. Ex quinto non illos contendisse disertis verbis, *unam Dei & hominis esse naturam*: quod in se solummodo reprehendit Dictinius in illa professione; sed *animam hominis divinæ esse substantiæ*: quæ diversa esse apparet. Duo denique illos agnovisse principia non legimus, omnem enim carnis & corporum creationem tribuebant diabolo; animas autem fuisse aliquid divinum & increatum somniasse videntur. Ita igitur conditæ sunt illæ professiones, ut totæ ad fraudem confictæ esse appareant. Quam suspicionem augent cetera: cum enim sua scripta damnat Dictinius, id verbis magnopere obscuris præstat: *In priori*, inquit, *comprehensione mea*, *& in principiis conversionis meæ quæcumque conscripsi omnia me toto corde respuere*: postea: *Omnia quæ inveniuntur contra fidem*. Quibus non omnia, sed quædam tantum scripta rejicere videtur, & cum ea restrictione, si contra fidem esse convincantur. Similiter & Symposius non omnes Priscilliani libros respuit & damnat, sed eos solummodo *ubi innascibilem Filium scripsisse dicitur*: ubi & illud *dicitur* & sola *innascibilis* mentio, hominis vel scriptoris subdolam mentem, meo quidem judicio, arguit, sicut & illud quod in posteriori professionis parte legitur: *Si quos male condidit libros*, *cum ipso auctore condemno*.

In definitivæ sententiæ excerpto aliqua sunt etiam, quæ illius fidem infirment. Ita enim utriusque illius Episcopi culpam minuit, ut vix eos in errorem lapsos fuisse dixeris. *Symphosium* (inquiunt Patres) *deceptum tentumque pet plurimos secus aliqua gessisse reperimus*, *nullis libris apocryphis*, *aut novis scientiis*, *quas Priscillianus composuerat*, *involutum*: *Dictinium epistolis aliquantis pene lapsum* &c. quæ omnia parum conveniunt cum his, quæ de Dictinio sociisque tam ab Idatio, quam ab aliis referuntur: aut certe aliis ea concilianda relinquimus.

Si tamen alteram adhuc tentare licet exeundi viam, & conjecturis agere permittitur: non duos quidem fingemus Dictinios (qui conciliationis modus, ut omnino facilis est, & expeditus, ita temeritate plenissimus) sed duos Dictinii lapsus non abs re forsitan erit distinguere. Quo posito, dicendum esset Dictinium a primo lapsu resurgentem ex indulgentia Toletani Concilii I. sedem suam recepisse. Eumdem autem post aliquantos annos relapsum, merito a sacerdotali dignitate repulsum Turribio locum cessisse. Hanc viam necesse est eum inire, qui receptam Toletani Concilii epocham retinere voluerit, illius actorum excerptam partem non rejicere, & utramque cum Idatio Chronographo conciliare. Nec deest in illo excerpto unde nostram de gemino Dictinii lapsu conjecturam firmare possimus: id enim innuunt hæc ipsius verba professionis: *In priori comprehensione mea*, *in principiis conversionis meæ quæcumque conscripsi*. Inde etiam forsitan descendit, quod in excerpto sententiæ tantum *pene lapsus* dicitur Dictinius: in excerpto professionis semet ipse erroris accusat, præsumtionem suam arguit, corrigi se postulat, precatur sibi non inferorum, sed cæli januam aperiri, ea quæ ante scripserat, anathemate percellit &c. Symposium & Dictinium aliquando, & quidem Innocentii Papæ temporibus, sedibus suis esse restitutos, videor mihi ex ipsius Innocentii PP. epistola ad Synodum Toletanam elicere, cap. 3. ex quo liquet aliquos moleste tulisse receptionem utriusque illius Episcopi; quam videlicet contra canones esse contendebant. At si soli communioni ecclesiasticæ, & non etiam suis sedibus restituti essent, probabile non est id Episcopo Joanni, & aliis fortasse, ita molestum futurum, cum nemini umquam ab hæresi vel schismate revertenti negata communionis ecclesiasticæ gratia fuerit. Ceterum hæc exemplaria professionis resipiscentium Episcoporum, & definitivæ Concilii sententiæ, vel ab homine imperito excepta, vel etiam ab hæretico truncata & interpolata fuisse videntur, qui forsan ex diversis Conciliis male consutos pannos nobis exhibuerit: quibus tamen aliquid veri interseruisse, quo magis fraudem faceret, non est admodum creditu difficile. Quidquid tandem sit, conjecturas exponimus, rem integram doctiorum judicio relinquimus.

9. Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitanos, atque Gallicos. Ita *Gallicos* habetur in codd. MSS. Griman. Corbejens. Victor. Cantabrig. Thuan. idem habent editiones omnes, exceptis recentioribus duabus collectionibus Conciliorum, & edit. Nicolini, quæ habent Gallæcos, sive Gallicios vel Gallicianos ad marg. sed in hoc difficultas posita non est; cum tot MSS. excusisque codicibus, qui ita exhibent, reluctari temeritatis sit. Hoc autem quæritur, utrum de Galliarum Episcopis hæc vox intelligenda sit; an vero de his, qui in Hispana Gallicíæ provincia constituti erant: Priori sententiæ favet, quod Priscillianus ejusque asseclæ per Gallicanas Aquitaniæ provincias suæ perfidiæ semina sparserant, ut narrat Severus Sulpitius lib. 2. & pravis prædicationibus suis Elusanam maxime plebem perverterant. Facit etiam quod Gallicani Antistites Cæsaraugustano Concilio contra Priscillianistas congregato circa annum 381. interfuerunt; quod apud Burdigalam alia Synodus coacta est adversus eosdem hæreticos, cui dubium non est Hispanos pariter adfuisse. Constat etiam sancti Leonis ætate magnum inter Gallicanas Hispanasque Ecclesias commercium fuisse, cujus rei duæ epistolæ Pontificis nostri testes sunt, una qua per Gallicanos Antistites

Col. 710. sub finem.

Epist. 77. ad Episc. Gall. c. 1

ſtites certiores reddi vult Hiſpanos de rebus, quæ tunc temporis agebantur in Oriente, & maxime de Synodi Calchedonenſis proſpero exitu: altera, quam ad utrarumque provinciarum Epiſcopos conjunctim ſcripſit de Paſchate. Priori epiſtolæ ſuccinit Idatii Chronicon: *De Galliis*, inquit, *deferuntur Flaviani epiſtolæ ad Leonem Epiſcopum miſſæ, cum ſcriptis Cyrilli Alexandrini ad Neſtorium CP. de Eutychete Ebionita hæretico, & Leonis Epiſcopi ad eum reſponſa: quæ cum aliorum Epiſcoporum & geſtis & ſcriptis per Eccleſias diriguntur.* Adde quod cum Hiſpaniarum Eccleſiæ in magna tunc ignorantia ac perturbatione verſarentur, plurimis earum Epiſcopis vel errore infectis, vel de Eccleſiæ doctrina non ſatis inſtructis, admodum conveniens erat ut earum Synodis ex Gallicanorum Antiſtitum fide ac doctrina robur accederet, in quibus videlicet Leo noverat *cæleſtem*, ut ipſe loquitur, *ex*
Ibidem. *ſancti Spiritus eruditione vigere doctrinam*. Alteri tamen ſententiæ libentius accedimus. 1. Quia etſi olim Priſcilliana peſte laboraſſent Eccleſiæ Gallicanæ, tunc tamen temporis ab illa penitus liberæ erant, ut ex ſilentio Synodorum manifeſtum eſt. Deinde numquam memini me legere vocem *Gallicos* pro Gallicanis vel regionibus, vel hominibus uſurpatam ſaltem a Leone auctoribuſque eccleſiaſticis ſupparibus: ſemper enim vel Galliæ, vel Galliarum, vel Gallicanæ regiones appellantur. 3. Cum generale Concilium congregari vellet S. Leo ex omnibus Hiſpaniarum provinciis, quis credat omiſſam eſſe Galliciæ provinciam, quæ ampliſſima & nobiliſſima omnium videtur fuiſſe; in qua Turribius, Idatius, & Ceponius Epiſcopi erant; quæ etiam maxime medica Synodi manu indigebat, cum in illa potiſſimum Priſcillianus morbus exarſiſſet; ex cujus denique Epiſcopis præſertim Concilium congregari cupiebat S. Leo, etſi aliarum provinciarum Epiſcopi convenire non poſſent: quis, inquam, exiſtimet ad Gallicios Epiſcopos non ſcripſiſſe S. Leonem? Quorum quidem loco Bœticos nominat Lucretius Toletanus in Bracarenſi I. Concilio, cujus verba ſupra retulimus; ſed quia jam de Galliciæ Epiſcopis, qui in Synodum provinciæ ſuæ ſeorſim congregati erant, ſermonem habuerat, nec alteri quatuor provinciarum Concilio intereſſe permiſſi fuerant a ſuis Principibus. Hæc de re minime obſcura dicere viſum eſt: quoniam nonnullos in eam ſententiam propendere videmus, ut de Gallicanis noſtris Antiſtitibus eam vocem interpretentur.

AD EPISTOLAM XVI.

Univerſis Epiſcopis per Siciliam conſtitutis.

I. SI UNDE CONSECRATIONEM HONORIS ACCIPITIS, INDE LEGEM TOTIUS OBSERVANTIÆ SUMERETIS. Controvertitur inter viros eruditos utrum in regionibus urbicariis ſingulæ provinciæ ſuos haberent Metropolitas, a quibus ipſæ regerentur, conſecrarentur Epiſcopi provinciales, congregarentur Synodi, & alia metropolitica munia implerentur. Plurimi affirmant, negant nonnulli. Metropolitanos quidem, ſi qui fuerint, titulum ſine re habuiſſe, Leonis ſaltem tempore, pro certo habendum puto: omnes enim metropoliticæ dignitatis prærogativas atque officia 1 ad ſe traxerant Romani Pontifices, annitentibus Auguſtis, Provincialibus Epiſcopis conniventibus, qui magno honori ducebant a primæ ſedis Epiſcopo omniumque Epiſcoporum apice pontificiam dignitatem ſumere; non reluctantibus etiam Metropolitis, qui a Pontificibus Urbis Sacerdotii honorem adepti, ab iiſdem toti pendebant. Col. 716. Cap. 1.

Aliquod itaque diſcrimen deprehendere mihi videor inter ordinandi morem a Romano Pontifice ſibi in urbicariis regionibus vindicatum, & eum quem ceteri Exarchi, ſeu Patriarchæ uſurpabant. Hi enim ita Exarchatus ſui Concilium convocabant, ut Metropolitis quibuſque Provinciæ ſuæ Synodum pro jure ſuo Canonibus indulto indicere eſſet liberum; ita in Epiſcoporum Provincialium ordinationibus decretum ſuum interponebant, ut Metropolitani primum accederet auctoritas, nec niſi ejus relatione Cleri electionem plebiſque conſenſum reſcirent: ſic totam Exarchiam ſuam adminiſtrabant, ut Metropolitanis jura ſua muniaque illibata ſervarentur. Nihil tale in regionibus urbicariis. Primum enim nullam Metropolitanis ſuum provinciale Concilium con-

 vo-

EDITORUM ADNOTATIONES.

Jus metropoliticum Rom.Pontificis in provincias ſuburbicarias vindicatur.

1 Metropoliticæ dignitatis prærogativas & officia in regiones ſuburbicarias ad ſe traxiſſe Romani Pontifices dici nequeunt, niſi præſumatur ſingulas provincias earumdem regionum eccleſiaſticos Metropolitas habuiſſe: quod tamen falſum eſt. Cum in Occidente poſt Conſtantini ævum eccleſiaſticæ Metropoles inſtitui cœperint, ut colligere licet ex iis, quæ de origine Metropoleon eccleſiaſticarum in Galliis pluribus diſſeruimus in obſervat. ad diſſert. V. Queſnelli part. 2. c. 5., tum vero in Italia Mediolanenſis & Aquilejenſis ſub finem IV. ſæculi, Ravennas ſub Leonis Pontificatum metropoliticam dignitatem obtinuere. Nullus niſi multo poſt Metropolita inſtitutus in ceteris provinciis, ſeu in regionibus ſuburbicariis; ſed in his ſolus Romanus Pontifex metropoliticum jus exercebat, quod antea ſemper ſolus exercuit: unde hanc dignitatem cum ejuſdem prærogativis ac officiis S.Leo ad ſe non adtraxit, ſed in iis, quæ ab initio ſuæ ſoli ſedi competebant, pro ſuo jure perſeveravit ac perſtitit, ſicuti etiam ſucceſſores ejus, quoad inſtitutione Metropolitarum in iiſdem regionibus aliis Epiſcopis hunc gradum communicare expediens duxere. Hinc porro cadunt quæcumque in fuſiori hac notatione Queſnellus diſputat.

vocandi facultatem fuisse permissam reperimus, nec revera ulla exstant hujusmodi Synodorum acta, saltem, ni fallor, ante decimum vel duodecimum sæculum, nec ulla earum mentio apud Auctores ecclesiasticos celebratur. E contra vero jubebantur etiam remotissimarum Provinciarum Episcopi Romæ ad Synodum se sistere singulis annis, ut ex ipsius hujus epistolæ cap. 7. palam fit, quod cum se ex auctoritate Canonis Nicæni præcipere testetur S. Leo, manifestum est illum ad suam sedem eas Synodos traxisse, quæ ad singularum Provinciarum Metropolim convocandæ erant secundum mentem Nicænorum Canonum. De solis enim Provincialibus Synodis agit Can. 5. jam laudatus: *Bene placuit*, inquit, *annis singulis per unamquamque Provinciam bis in anno Concilia celebrari, ut communiter omnibus simul Episcopis Provinciæ congregatis discutiantur hujusmodi quæstiones*.

Can. 5. Nicæn.

2. In electionibus, & ordinationibus Episcoporum nullas partes egisse deprehenduntur Metropolitani; sed cujusque civitatis Clerum populumque electioni incubisse, par est credere: de qua cum ad Pontificem Romanum retulissent, vel ad Electi consecrationem delegabat Pontifex, vel (quod sæpe sæpius fiebat) Romam consecrandus accersebatur, aut sponte sua veniebat. Id autem inde conjicimus, quod nullæ in præsenti occurrunt epistolæ, vel Metropolitanorum ad Urbis Antistitem, vel hujus ad Metropolitanos sive electionis Episcoporum indices, sive quid aliud circa consecrationis negotium continentes; quod numquam de aliquibus Episcopis male ordinatis, numquam de Metropolitanis urbicariis conqueruntur Pontifices; numquam de iisdem querelæ ad illos deferuntur a Provincialibus: etsi plurimæ sint, quibus contra Episcopos, qui Clericos contra Canones ordinaverant, Sedis Apostolicæ pulsatur auctoritas; & aliæ quibus Episcopos arguit Pontifex Romanus de quibusdam contra Canonum dispositionem in Clerum ascitis. Demum executionem Constitutionum suarum non Metropolitarum curæ ac sollicitudini commendat, sed ad eam rem aliquos e provincialibus Episcopis pro arbitrio deligit, nunc hos, nunc illos, nulla Metropolitarum facta mentione. Mitto Cælestini PP. auctoritatem ab aliis sæpe adductam; qui quidem epistola ad Apuliæ & Calabriæ Episcopos scripta, eorum sibi ordinationes vindicat. Mitto etiam libri Pontificalis testimonium, qui plures ab Episcopis Romanis Antistites consecratos commemorat, quam ut ad solam Metropolitanam Romæ Provinciam pertinuisse credi possint. Sixtus enim tertius Leonis prædecessor quinquaginta & duos ordinasse dicitur per octo ad summum Pontificatus annos, & Leo ipse centum & octoginta quatuor creavit, qui si e sola Metropoli assumti essent, ter ad minus vacasse cujuslibet civitatis sedes dicenda est per viginti annorum decursum, quod fidem facile non invenerit.

Vide & Greg. I. l. 5. ep. 13. ad Rectorem Siciliæ De Lylibetano Clero petente licentiam a R. P. ut sibi Episc. eligeret.

3. Quod spectat ad diversas consultationes, relationes, & alia negotia, quæ inter administrandam Provinciam solent plerumque occurrere, nullum superest vestigium, ex quo ea per Metropolitanos urbicariæ regionis præstita fuisse appareat; sed quæ in aliis diœcesibus Exarchiisque Metropolitanorum interventu ac relatione ad Patriarcham deferri solent, ea per singularum civitatum vel Episcopos, vel Clericos, vel etiam cives ad Romanam Sedem videmus esse delata. Consuluit Episcopus Nucerinus Innocentium I. de variis disciplinæ ecclesiasticæ capitulis non interposito Metropolitano. Hoc laudat Innocentius: *Mirari*, inquit, *non possumus dilectionem tuam sequi instituta majorum, omniaque, quæ possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos quasi ad caput atque ad apicem Episcopatus referre* &c. Scribit idem Innocentius Maximo & Severo Episcopis per Brutios constitutis, cum a Maximiliano quodam laico Agente in rebus querelam accepisset de indignis Presbyteris: nec conqueritur Pontifex de Metropolitani negligentia, ut fieri solet cum tale aliquid contra Canones in aliis Provinciis perpetratur. Idem observandum de ejusdem epistola *6.* ad Episcopos Apuliæ Agapitum, Macedonium, & Maurianum. Horum nullum ad Metropolitanos remittit; contra id quod in aliis diœcesibus usurpari solebat. Testis est epistola 83. (*nunc* 108.) ad Theodorum Forojuliensem in Gallicana Provincia Episcopum, qui cum S. Leonem consuluisset de nonnullis quæstionibus, ita eum objurgat sanctus Pontifex: *Sollicitudinis quidem tuæ is ordo esse debuerat, ut cum Metropolitano tuo primitus de eo, quod quærendum videbatur esse, conferres: ac si id quod ignorabat dilectio tua, etiam ipse nesciret, instrui vos pariter posceretis: quia in caussis, quæ ad generalem observantiam pertinent omnium Domini Sacerdotum, nihil sine Primatibus oportet inquiri*. Hæc confer cum Innocentii verbis ad Felicem Nucerinum.

Epist. 4. ad Felic. Ep. Nuc.

Præterea cum rescribit S. Leo ad Provinciarum urbicariarum Episcopos, vel eos monitis suis adire cupit, non ad Metropolitanum, & per eum ad ceteros provinciales litteras dirigit, sed aliquem alium Episcopum ad id delegat: quod argumento est vix ac ne vix quidem aliquod munus ab ejusmodi Metropolitis esse usurpatum: ita in præsenti epistola per Paschasinum Lilybæi in eadem Siciliæ Provincia, & Baccillum alterius civitatis Episcopos, hanc ad omnium Sacerdotum notitiam voluit pervenire, cum ad Syracusanum debuisset transmitti, nisi omnia metropolitica munia, quæ ad se transtulerat, modo huic, modo illi Episcopo per vices conferri a se posse existimasset. Eadem ratione ad Dorum Beneventanum scribens executionem præceptionis suæ, non Metropolitano, sed Julio cuidam (forte Puteolano) Episcopo committit.

Longe aliter se gessit, cum ad Episcopos

pos

pos non modo remotiorum diœceseon, puta Gallicanæ, Hispanicæ, Illyricianæ litteræ fuerunt dirigendæ; sed etiam Italicæ, quæ urbi adjacebat. Metropolitani enim Provinciarum hujus diœcesis liberam habuerunt provincialium suorum Antistitum ordinandorum potestatem; Synodos suas citra Romani Pontificis indictionem convocaverunt; si quæ dubia in Provinciis ejusmodi oriri contigit, quæ ad Apostolicam primariamque Occidentis sedem pro more deferri par esset, ea per Metropolitani consultationem transmissa sunt: quicquid denique ad Provinciæ cujusque administrationem spectare potuit, penes Metropolitanos semper fuit. Exempla exstant apud S. Leonem (extra quem vagari modo non convenit:) epistolæ enim, quas ad tres illos Metropolitas Italicæ diœceseos scripsit, Mediolanensem scil. Aquilejensem, & Ravennensem, disciplinæ, de qua sermonem mox habuimus, clarissimam mentionem faciunt. Septimius seu Altini seu alterius civitatis in Istria provincia Episcopus litteris suis monet S. Leonem de reviviscentibus Pelagianorum reliquiis: statim Metropolitanum provinciæ litteris suis Leo sollicitat, ut pastorali cura invigilet custodiendis sacrorum Canonum decretis, Ecclesiæque adversus vipeream hæreticorum fallaciam protegendæ, eidemque totam hujus negotii sollicitudinem commendat. Cum item anno 458. aliquot annis post cladem Attilanam, Adeodatus Romanæ sedis Diaconus ab Aquilejensi regione regressus retulisset ad S. Leonem non scripto, sed viva solum voce, Nicetam Aquilejensem Episcopum difficultatem pati circa nonnulla disciplinæ capita, quæ occasione bellicæ cladis versabantur, Sedisque apostolicæ de his sententiam poscere: ad solum Metropolitanum, nec ad alios Episcopos nisi per ipsum dirigit epistolam 129. (*nunc* 159.) *Hanc autem*, inquit, *epistolam*, *quam ad consultationem tuæ fraternitatis emisimus*, *ad omnes fratres & comprovinciales tuos Episcopos facies pervenire*.

De Ravennensi non minus clarum est: cum enim eadem occasione gravis orta esset controversia circa Baptismi Sacramentum, tam iis conferendum, qui ab hæreticis baptizati erant, quam parvulis, qui utrum baptizati ante captivitatem barbaricam fuissent, ignorabant; res primum in Concilio Romano disceptata: inde transmittendam esse censuerunt Patres Concilii Leonis nomine encyclicam epistolam ad omnes Italicarum regionum provincias, quæ hostiles incursus passæ fuerant, ut quid agendum esset agnoscerent. Quam quidem ad singulos Metropolitanos directam esse testatur finis ejus epistolæ 135. (*nunc* 166.) Leonis ad Neonam vel Leonem Episcopum Ravennensem. *Quam rem*, inquit, *Frater carissime*, *ideo generaliter ad omnium volumus pervenire notitiam*, *ne dum plus justo metuitur*, *misericordia Dei salvari cupientibus denegetur*. Quibus verbis rem insolitam quasi excusat S. Leo, quia cum ad Concilium diœcesis urbicę non pertineret Æmiliensis Provincia, cujus Metropolita erat Neonas, ad eam quoque Synodi illius decreta transmitti non consueverant. Nec observare omittam, Ravennensem Episcopum Petrum Chrysologum, cum ad Eutychis litteras responderet, quibus ejus opem ille implorabat, nihil se posse reposuisse sine Romani Pontificis nutu, quia non de Ecclesiæ suæ, vel provinciæ disciplina agebatur, sed de fide: *Nos enim pro studio pacis & fidei*, inquit, *extra consensum Romanæ civitatis Episcopi caussas fidei audire non possumus*. Alias non item.

De Mediolanensi quoque probat epistola S. Leonis ad Eusebium Mediolani Antistitem, quam ex hujus Rescripto dignoscimus. Patet enim quod peculiarem Synodum habuit Eusebius Episcoporum suæ Provinciæ: quorum ordinationem pariter habuisse, sicut Ravennensis & Aquilejensis suorum provincialium, præter cetera argumenta, intelligitur ex eo præsertim solemni effato, quo *pertinere ad alicujus Concilium* vel *pertinere ad ejus consecrationem*, vel ordinationem, pro eodem prorsus habentur.

Ex dictis eruimus latum fuisse discrimen inter patriarchalis jurisdictionis usum, quem sibi Pontifex Romanus in Occidentis Ecclesias vindicabat, & eum, qui ceteris Patriarchis pro jure competebat. Si enim Italicam diœcesim ceterasque transalpinas spectes, vel transmarinas, nec earum Episcopos ad suam Synodum vocabat, nec per se vel decreto suo ordinabat. Si regiones illas urbicarias consideres, ita & electos ordinabat & ad suum Concilium cogebat, ut Metropolitarum jurisdictio in iis regionibus omnino iners & otiosa esset; cum nec ad suum Concilium, nec ad consecrationem suam accire iis licitum esset suos provinciales; sed totum jus penes se haberet Urbis Pontifex.

Hæc paullo fusius observare non piguit occasione horum verborum: *Si unde consecrationem honoris accipitis*, *inde legem totius observantiæ sumeretis* &c. quæ ultima verba id etiam quod supra diximus confirmant: illæ enim partes erant Metropolitani, ut Episcopum, cui consecrationis honorem contulerat, legibus ecclesiasticæ disciplinæ primum imbueret, atque in dubiis subinde occurrentibus instrueret consulentem, ut primarius provinciæ suæ Doctor ac Magister. Egregie huic consuetudini ac legi suffragatur Concilium Tarraconense Can. 5. *Si quis*, inquit, *in metropolitana civitate non fuerit Episcopus ordinatus*, *postquam suscepta benedictione per Metropolitani litteras*, *honorem fuerit Episcopi adeptus*: *id optimum esse decernimus*, *ut postmodum statuto tempore*, *id est*, *impletis duobus mensibus*, *se Metropolitani sui repræsentet aspectibus*, *ut ab illo monitis ecclesiasticis instructus*, *plenius quid observare debeat*, *recognoscat*. Ad idem redit quod supra ex epist. Leonis nostri ad Theodorum Forojuliensem retulimus. Consulendæ etiam episcopalium promotionum formulæ a Jacobo Sirmondo

Conci-

Conciliis Gallicanis insertæ, & a Baluzio tom. 2. Capitular. recusæ. Consulendi Pontificales libri antiquiores. Ex quibus omnibus intelligitur quanta cura ordinandi vel recens ordinati a suis consecratoribus vel Metropolitanis instruerentur, scripto etiam accipientes Regularum ecclesiasticarum Codicem, quem *Decretum* appellabant.

Col. 711. Cap. 5. 2. MYSTICA ET RATIONABILIS EXEMPLATIO. Tot fere hujus loci diversæ lectiones, quot codices. Cantabr. & Thuan. unus habent: *Mysticæ traditionis rationabilis exceptio*. Alter Thuan. & Trecopith. *Mysticæ*, vel *mystice rationalis exceptio*. Edit. omnes ad marginem: *Mystica & rationabilis exceptio*. Isidorus Merc. *Mysticæ rationis exceptio*. Dionysii Exigui & Cresconii lectionem retinuimus in textu (quamquam Crescon. legit, *rationalis*) tum propter certam utriusque antiquitatem & auctoritatem, tum quia mentem auctoris nostri attingere propius mihi videntur. Ideo enim S. Leo *principalis & maximi Sacramenti*, id est Baptismi, *mysticam & rationabilem exemplationem* dicit, cum in Paschate confertur: quia *apparet*, ut loquitur cap. 3. *regenerandis filiis hominum & in Dei filios adoptandis, illum diem esse & tempus electum, in quo per similitudinem formamque mysterii ea, quæ geruntur in membris, his quæ in ipso sunt capite gesta congruerent:* quippe cui commoriuntur, consepeliuntur, & corresuscitantur in Baptismo.

Col. ead. cap. 6. 3. QUIDAM PUTANT QUOD IN EADEM DIE DOMINUS AD BAPTISMUM &c. Vides nondum illo sæculo certum fuisse quo die baptizatus fuit Dominus JESUS, cum quorumdam tantum opinione ad VIII. Id. Januarii referri pronuntiet S. Leo: Epiphanius autem, qui initio hujus quinti sæculi adhuc in vivis erat, VI. Id. Novembris baptizatum fuisse ait lib. 2. advers. hæreses hær. 5. sect. 24.

Col. 712. Cap. 6. 4. DIVERSA SACRIFICIA UNAM HOSTIAM REFORMARUNT. Libenter retinuissem *præformarunt*, quod vulgo legitur, nisi Dionysii, Cresconii, & quinque codd. MSS. superius laudatorum concentu reprobaretur hæc lectio. Hoc porro sibi vult auctor noster: non uno legali sacrificio unam Sacrificii nostri Hostiam esse figuratam, sed plurima eaque diversa fuisse olim instituta sacrificia, ut multifariam multisque modis christianum delinearetur ac figuraretur Sacrificium. Hæc in præsenti loco potestas est hujus vocis *reformare*, hoc est, iterum iterumque formare, seu figurare & adumbrare.

Ibidem. 5. SECUNDUM APOSTOLICAM REGULAM. Quænam hæc apostolica regula? an regula per traditionem ab Apostolis descendens, quæ exorcismos, scrutinia, jejuniaque a baptizandis subeunda præscribat? ita forte, nescio tamen an a sanctis Patribus asseratur. *Antiquissimam Ecclesiæ traditionem* Augustinus lib. 2. de nupt. & concup. cap. 29. ad finem, eam consuetudinem appellat, qua exorcizantur & exsufflantur parvuli. Hoc ipsum *circa baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit*, inquit Leo noster in capitulis Cælestino olim attributis: ac proinde secundum S. Augustini regulam, cum id nec in Scripturis, nec in Conciliorum decretis reperiatur, ab apostolica traditione descendere dicendum est. Potuit & Leo ad illam apostolicam præceptionem attendere, quæ est in epist. 1. ad Cor. cap. 5. quamque indigitavit Siricius Papa epist. ad Himerium Tarracon. cap. 2. quæ Leonis oculis procul dubio obversabatur, cum hæc scribebat tam de tempore baptismatis, quam de his ceremoniis; sic autem loquitur: *His dumtaxat electis* (quibus Baptismi tradatur Sacramentum) *qui ante quadraginta vel eo amplius dies nomen dederint, & exorcismis, quotidianisque orationibus atque jejuniis fuerint expiati, quatenus apostolica illa impleatur præceptio, ut expurgato fermento veteri, nova incipiat esse conspersio*. De jejuniis totaque Catechumenorum pœnitentia, vide si lubet, Gabrielis Albaspinei Aurelian. Episcopi luculentam observationem, quæ est prima libri 2. Observationum.

6. DUO TANTUM TEMPORA, PASCHA, ET PENTECOSTEN. Ante sanctum Leonem, nullus Canon, nullum Decretum, præter Siricianum mox citatum, tempus Baptismati conferendo præfixit. Siricius solam suæ sedis auctoritatem omniumque Ecclesiarum consuetudinem in medium adducit. Sanctus Leo apostolicæ institutionis consuetudinem, apostolicas regulas, sedis suæ instituta solummodo commemorat. Frustra ergo Canones aliquos ea de re conditos, notatosque a sancto Leone, somniavit auctor Gallici operis de Episcopis canonice judicandis pag. 78. ut aliud somnium de Codice Canonum Ecclesiæ universæ utcumque defenderet. Canonum enim mentio, quam capite sequenti injicit sanctus Leo, ad generalem Canonum custodiam spectat, ut quisque vel cursim legens perspiciet. Post sanctum Leonem de Paschate & Pentecoste similiter decreverunt Gelasius Papa ep. ad Episcopos Lucaniæ &c. cap. 10. ann. 494. Gerundense Concilium an. 517. Autissiodor. can. 18. an. 578. Matiscon. II. an. 585. can. 3. Gregorius PP. II. an. 723. epist. ad Turingiæ Clerum & plebem, &c.

7. INDISSIMULANTER OCCURRANT. Ita Dionysius & omnes MSS. codices, qui hæc verba, quæ sequuntur in plerisque codicibus excusis, *Et hæc a vobis consuetudo servetur*, non habent, exceptis Thuaneo uno & Trecopith. quorum unus ad alterum exscriptus est. Editio Nicolini in textu & Surii, Crabbi, Sichardi, atque Canisii ad marginem sic legendum exhibent: *Indissimulanter concurrant, quod utique laboriosum non est, si vicissim inter vos hæc consuetudo servetur*. Ibid. Cap. 7.

AD

AD EPISTOLAM XVII.

Episcopis per Siciliam constitutis.

Col 727. 1 HAnc ad Siciliæ Episcopos 1 epistolam, cujus nullum exemplar manuscriptum nancisci potuimus, primus evulgavit Gerardus Vossius Doctor Catholicus, quam ex antiquo Cardinalis Sirleti MS. codice acceptam, ex Consulari Nota, & ex ipsius Leonis phrasi ac dictione, quam spirare eidem visa est, Leonis Magni esse non suspicatur modo, sed plane & indubitanter asseverat. Mihi vero Leonis non esse pene certum est, vel unius styli inspectione, quem a Leonino abhorrere quivis facile deprehenderit. Præterquam quod jejuna in omnibus & exilis admodum est totius epistolæ dictio.

2. Hæc epistola data ad Siciliæ Episcopos significatur XI. Kalendas Novembris Alypio seu Calepio Consule: alteram autem habemus eamque indubitatæ fidei Leonis nostri epistolam ad eosdem Siciliæ Episcopos scriptam XII. Kalendas Novembris sub eodem Consule; id est pridie quam hæc scriberetur, si Deo placet. Quis porro sibi persuadeat duas eodem fere tempore epistolas a Leone scriptas esse ad Episcopos in remotissima regione constitutos? cum si de bonorum alienatione scribendum habuisset iisdem Episcopis, id facillime potuisset præstare in illa epistola, quam de tempore baptismatis celebrandi, in Siciliam scribebat per illos dies: aut si qua de novo querela ad geminandam epistolam coegisset Pontificem, posterior prioris mentionem nonnullam haberet.

3. Non erat tanta Leonis tempore ecclesiasticæ disciplinæ perturbatio, ut in provincia Romanæ Sedi subjecta, in qua Præsules erant vigilantissimi, inter quos Paschasinus Lilybætanus, *omnia alicujus Ecclesiæ prædia vendendo, donando, & diversis modis alienando Episcopus dissiparet*: immo tanta corruptela, ut plures qui id agerent, invenirentur, quod epistola diserte asserit. Quamobrem ad posteriora sæcula rejiciendam esse hujusmodi deprædationem existimo: siquidem fictitiam omnino esse hanc epistolam asserere quis noluerit?

4. Mentio fit in eadem epistola duplicis decreti, quo a Leone *ordinatum erat, quemadmodum utriusque Ecclesiæ utilitatibus consuleretur*, adversus hujusmodi ecclesiasticorum bonorum prædones. Quæ decreta si vere a Leone emissa essent, non facile eorum memoria excidisset. Etsi enim plurimæ Leonis aliorumque Pontificum familiares epistolæ vel omnino perierint, vel ad tempus ab hominum notitia subtractæ sint, longe difficilius id potuit contingere circa Decretales & Constituta, quæ plurium Ecclesiarum negotia & ordinationem attinent, & multo minus si ad totius provinciæ amplissimæque Insulæ Episcopos & Ecclesias fuerint directæ; cujus generis esse debuerant tam hæc, si genuina esset, quam illæ de quibus mentionem facit. Sed hoc etiam maxime pensandum est, nullarum epistolarum plura exstare exemplaria manu exarata, quam earum quæ ad Italiæ aliarumque adjacentium provinciarum Episcopos scriptæ sunt. Id vero inde factum est, quod cum ad Romani Pontificis curam & sollicitudinem propius spectarent, ad ejus Synodum convenirent sæpe sæpius, & ab ejus nutu & ore penderent, illius quoque Decretis parendi necessitas incumbebat, quæ propterea diligentius exscribi par erat ab omnium illarum Ecclesiarum Episcopis & Clero; immo vel ab ipso Leone, vel a Metropolitis ad singulos provinciarum Episcopos epistolarum hujusmodi exemplaria a pari, ut ajebant, mitti consueverant. Vix ergo divinare possis, qua ratione tanti momenti decretorum memoria tot sæculorum spatio intercepta fuisset.

5. Si Leonis nostri essent hæc decreta, numquam ea recensere omisissent ejus successores, quibus de rebus ecclesiasticis non distrahendis seu alienandis Constitutiones emittere contigit: quod fecit Hilarus proximus Leonis successor scribens ad plures Galliarum Episcopos, Symmachus eadem tractans in Concilio Romano, Agapetus scribens ad Cæsarium Arelatensem, Gregorius Magnus ad eosdem Siciliæ Episcopos &c. At de his ne verbum quidem habent laudati Pontifices. Posteriores quidem Hilaro ad ejus decretum respiciunt, & ejus etiam verba mutuantur, ut vel hinc decerni possit nullum Hilariano decreto antiquius innotuisse, quod ad bonorum Ecclesiæ conservationem pertineret.

6. Decernit hæc epistola: *Ne quis Episcopus de Ecclesiæ suæ rebus audeat quicquam vel donare, vel commutare, vel vendere, nisi forte ita aliquid horum faciat, ut meliora prospiciat, & cum totius Cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium Ecclesiæ profuturum*. At istud recentioris & remissioris disciplinæ est, ut ex unius Ecclesiæ Cleri nutu & consensu rerum ecclesiasticarum distractio pendere permittatur: cum Hilarus Papa easdem *in alienum jus transferri* vetet, *nisi prius apud Concilium alienationis ipsius caussa doceatur, ut quid fieri debeat, communi omnium deliberatione tractetur*.

7. Cum sui decreti transgressores vult auctor epistolæ *ordine & communione privari*, satis

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 His, quæ hic Quesnellus opponit, ut hanc epistolam in dubium vocet, plenissime respondimus in Admonitione eidem præmissa tom. 1. pag. 725. ac præsertim in adnotationibus, quas eidem subjecimus.

ſatis ſe recentiorem Leone noſtro prodit, cujus ætate duplex hæc pœna Clericis non infligebatur, niſi forte, quod nonnullis placet, propter graviſſima omnium facinora.

His perpenſis in hanc ſententiam facile adducor, ut vel hanc epiſtolam exiſtimem ſuppoſititiam eſſe, eo ſcilicet conſilio confictam ut alicui illarum Eccleſiarum prædia diſtracta denuo vindicarentur: quod ſæpe factum eſſe notum eſt, ut germanorum monimentorum loco fictitia ſubſtituerentur aſſerendis Eccleſiarum juribus vel privilegiis quoquomodo accommodata; vel ſaltem credam alterius eſſe Leonis, quam noſtri, ſecundi puta, vel tertii, vel etiam poſterioris. Et facile potuit Conſulis nomen irrepere, vel data opera inſeri: cum etiam & Alypii dubia lectio & Ardaburis ejus collegæ omiſſa mentio aliquam fraudis vel erroris injiciat ſuſpicionem.

Ut tamen fictitiam epiſtolam non exiſtimem facit, quod pannus ejus legitur apud Gratianum 12. qu. 2. cap. 52. *Sine exceptione:* ubi & Leoni tribuitur, & miſſa inſcribitur *univerſis Epiſcopis per Siciliam conſtitutis*. Sed cujus Leonis ſit, an primi, an ſecundi, nec antiquæ editiones Gratiani aperiunt, nec recentiores. Aliqua etiam apud Gratianum aſſuuntur, tamquam ejuſdem epiſtolæ pars, quæ in epiſtola tamen non leguntur, ſed leguntur pro Canone 31. & 32. Concilii, ſeu veri ſeu fictitii, quod Carthaginenſe quartum nuncupatur. 31. *Ut Epiſcopus rebus Eccleſiæ tamquam commendatis, non tamquam propriis utatur.* 32. *Irrita erit donatio Epiſcoporum, vel venditio, vel commutatio rei eccleſiaſticæ abſque conniventia & ſubſcriptione Clericorum.* Forte margini inſcripti Canones in textum irrepſerant Codicis quo Gratianus utebatur. Ex iſtis judicet Lector quid de tota epiſtola ſit decernendum. Nos eam, qualiſcumque eſt, repræſentavimus.

AD EPISTOLAM XVIII.

APUD QUESNELLUM XIV.

Januario Aquilejenſi Epiſcopo.

Col. 730. AD JANUARIUM. Editi Codices habent *Julianum*, quibus repugnant Dionyſ. Exiguus, Creſc. Hincmarus, MSS. cod. Barb. 1. Thuan. quinque, Cantabrig. & Victorin. qui legunt, *Januarium*, quod etiam ad marginem edit. legitur. Conferenda hæc epiſtola cum 7. (*nunc* 2.) quæ eſt ad Septi-
1 mium, cum Notis de ejus 1 ſuppoſitione.

2. SI TAMEN ITERATA TINCTIONE NON FUERINT MACULATI. 2 Hanc exceptionem addit forte attendens Canones Africanos, cujus 27. Collectionis Africanæ ita legitur: *Neque permittendum ut rebaptizati ad Clericatus gradum promoveantur.* Vide & Felic. 3. P. R. in Synod. Romana an. D. 487. tam inter acta Concilii, quam in epiſtola ſynodica ad univerſos Epiſcopos. Canonis illius Africani exceptio quædam legitur in gratiam parvulorum can. 47. & altera, can. 68. pro Clericis apud Donatiſtas ordinatis, in ſuo honore ſuſcipiendis. Ibidem. 2

3. AD TOTIUS ECCLESIÆ INCOLUMITATEM ORDINATA. 3 Miror ſupinitatem ſcriptoris, duplici iſtius & quartæ epiſtolæ loco abutentis. Canones, inquit, de non promovendis ad ſuperiorem Clericatus gradum his, qui ab hæreſi ad communionem catholicam revertuntur, pro univerſa ubique Eccleſia conditos fuiſſe teſtantur hæc Leonis verba: *Det operam ut circumſpecte atque velociter impleantur, quæ ad totius Eccleſiæ incolumitatem & laudabiliter ſuggeſta ſunt, & ſalubriter ordinata.* At, urget ille, nec inter Nicænos Canones ejuſmodi numerantur, nec in toto Juſtelli codice reperiuntur. Erant igitur præter Nicæna decreta alia quædam, quibus & Januarium aſtringi volebat ſanctus Leo, quæque univerſæ Eccleſiæ in diſceptandis rebus eccleſiaſticis in uſu erant. Quænam hæc hominis oſcitantia, ut de Canonibus verba hæc interpretetur? Nonne Sole meridiano clarius eſt legenti, ea, *quæ laudabiliter ſuggeſta eſſe dicuntur*, de litteris vigore fidei plenis, quas ſcripſerat Januarius ad ſanctum Leonem, eſſe intelligenda: *quæ vero ſalubriter ordinata*, de hoc ipſo ſancti Leonis Reſcripto, quo Canonum conſtitutiones præcipit cuſtodiri? Quod animadvertere facile poterat ſcriptor ille, niſi verba proxime textum laudatum antecedentia ad obſcurandam veritatem reſecuiſſet. *Proinde*, inquit ſanctus Leo, *dilectio tua, cujus devotione gaudemus, jungat curam ſuam* DISPOSITIONIBUS NOSTRIS: *& det operam ut circumſpecte* &c. Col. 732. *Auctor L. De Epiſcopis canonice judicandis*, *p.* 76. 3

Quod vero ſubdit, nullum Canonem aut Nicæno Concilio, aut Juſtelliano codice contineri, qui Clericos ad ſuperiorem miniſterii eccleſiaſtici ordinem evehi prohibeat, cum ab hæretica vel ſchiſmatica communione ad catholicam revertuntur, lapſus memoriæ eſt. Si enim Canonem VIII. Nicænum adiiſſet, hæc in eo legiſſet verba: *De his, qui ſe Catharos, id eſt puros, nominant, ſi aliquando ad Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam redierint, viſum eſt ſanctæ & magnæ Synodo, ut accepta manuum*

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hujus epiſtolæ vindicias luculenter exhibuimus in Admonit. ad epiſtolam primam tom. 1. pag. 567. & ſeqq.

2 Confer noſtram adnotat. 6. in epiſt. 18. tom. 1. col. 730.

3 Qui canones a Leone allegentur, & quo ſenſu huc referendi ſint, licet nec de Donatiſtis, nec de Novatianis, ſed de Pelagianis agatur, diximus in laudata Admonitione n. 18. & 26. tom. 1. col. 579. & 587. Confer etiam adnot. 5. tomo eodem col. 730.

nuum impositione, SIC IN CLERO MANEANT. *Præ omnibus autem eos scripto profiteri oportet*, *quod consentient*, *& sequentur dogmata Ecclesiæ Catholicæ & Apostolicæ &c. Ubicumque autem sive in vicis*, *sive in civitatibus ipsi soli inventi fuerint ordinati*, *qui inveniuntur in Clero*, IN EODEM ORDINE PERMANEANT. Ita Concilium Nicænum in Codice Justelliano. Quibus verbis nihil clarius est, ut mihi quidem videtur: qui enim *sic in Clero manere*, *& in eodem ordine permanere jubentur;* iis proculdubio ad superiora ministeria aditus omnis præcluditur. Cumque sancti Leonis verba verbis Canonis illius maxime concinant, facile mihi persuadeo ad illa oculos conjecisse sanctum Pontificem. Licet enim de Catharis solis agatur in Nicæno, nihil tamen vetat ad alios hæreticos ea verba extendi. Et revera hic ipsius loquendi modus CIRCA QUOS ETIAM *illam Canonum constitutionem præcipimus custodiri* &c. extensionem Canonis sonare mihi videtur. Quod eo potiori jure ab illo potuit præstari, quod non de quibuslibet hæreticis agit hæc Leonis epistola; sed, ut reor, de Donatistis. Primum enim schismatis mentio hoc ipsum indicat: vix quippe tunc temporis alia vigebat hæresis, quæ a schismate ortum duxisset. Deinde quod addit de repetitione baptismatis: *Si tamen*, inquit, *iterata tinctione non fuerint maculati:* hoc enim familiare fuit Donatistis, eos qui a Catholicis ad ipsos desciscebant iterato tingere; ab aliis nusquam fere usurpatum. Porro *Donatistæ commune cum Novatianis seu Catharis jugum trahunt*, ut sentit & loquitur sanctus Epiphanius, *eadem cum illis sentientes*, *eamdemque ob caussam rebellantes*. *Quocirca*, inquit, *necesse non habuimus privatim de illis amplius aliquid tractare*; *sed illos cum suis similibus conjungendos putavimus*. Quare mirum non est, si tela adversus Catharos vibrata a Nicænis Patribus, contra Donatistas contorserit sanctus Leo. Sed & nihil vetat quin contra ipsos Novatianos hæc scripsisse credatur sanctus Leo, cum ex epistola Innocentii Papæ ad Victricium Rothomag. cap. 8. palam fiat, repetitum etiam ab illis hæreticis fuisse baptisma circa eos, qui a Catholicis ad ipsos deficiebant: cum enim *venientes a Novatianis & Montensibus per manus tantum impositionem suscipi decrevisset*, addit: *Præter eos*, *si qui forte a nobis ad illos transeuntes rebaptizati sunt*. Quo amplius detegitur hallucinatio scriptoris, qui Decretum illud S. Leonis nullis Canonibus contineri asserere non dubitavit. Jam vero quod Leo subjicit: *Ad totius Ecclesiæ incolumitatem & suggesta*, *& ordinata* esse illa; quis negaverit ad totius corporis incolumitatem pertinere, quicquid a quolibet Episcopo contra hæreticos vel suggeritur, vel statuitur: maxime vero ac præ aliis omnibus, quæcumque adversus hæreses, vel morum ac disciplinæ corruptelas ab Apostolica Sede decernuntur?

Adv. hæres. lib. 2. tom. 1. hær. 59. in fine.

4. *III.* KALEND. JANUARII. Ita Dionys. Exig. & Crescon. quos ut antiquissimos secuti sumus adstipulantibus codd. MSS. uno Bellovacen. & tribus Thuaneis. *Kalendis* vel *III. Kalend. Julii* habent Thuaneus unus, Trecopithœanus, & Victor. quod ideo scrupulose annotamus, quia sæpe ex hujusmodi Notis temporariis pendet difficiliorum quæstionum enodatio.

Ex hujus epistolæ exordio consarcinatum est initium fictitii rescripti Marci Papæ ad Athanasium, & alios Ægypti Episcopos de Nicænis capitulis, necnon & epistolæ Pelagii II. ad Benignum.

AD EPISTOLAM XIX.

APUD QUESNELLUM XVIII.

Doro Beneventano Episcopo.

1. MINORQUE SE FIERET. Ita codd. Thuan. tres Cantabrig. & Trecopith. & edit. Nicolini, quam postrema secuta est: antea sic: *Miror quis fieret*. Totum hoc membrum libenter ita legerem, ac interpungerem: *Ne is*, *quem sacerdotali propere provehebas honore*, *ab injuria eorum quibus sociabatur*, *inciperet*, *minorque se fieret*. Col. 734.

2. SED ELATIONIS VITIUM ROBORARETUR. Ita in vulgatis edit. pro quo sic habent codd. MSS. Thuanei duo, Victorinus, & Trecopith. *Sed fortioris vitium roboraretur*. Cantabrigensis vero & Thuaneus alter, sic: *Sed furoris vitium superaret*. Ibidem.

3. NEQUE ENIM IGNORABAS DIXISSE &c. 1 Totum hunc locum priores editiones & Hincmarus Opusc. 44. de jure metropolit. cap. 17. sic legunt: *Neque enim ignorabas dixisse Dominum*, *quod qui se humiliat*, *exaltabitur*; *qui vero se exaltat*, *humiliabitur: eumdemque dixisse: Quicumque vult inter vos major fieri*, *sit vester minister*; *& quicumque voluerit inter vos primus esse*, *erit vester servus*. *Vos autem quæritis de pusillo crescere*, *& de honore majores esse*. Sed cum posterior Evangelii textus: *Quicumque vult* &c. desideretur in omnibus, quos vidi MSS. codd. tribus scilicet Thuaneis, Cantabrigensi & Victorino, & in editione Suriana, eumdem expungendum censuimus. Cetera ad eosdem codices emendavimus: ubi advertendum, hæc sancti Leonis verba, *Vos autem quæritis de pusillo crescere*, opponi prioribus illis Evangelii verbis, *Qui se humiliat*, *exaltabitur:* illa Ibidem. 1

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 De hoc textu, & Simonii animadversione satis disseruimus adnot. 10. in hanc epistolam tom. 1. col. 733.

illa vero, *Et de majore minores esse*, respondere sequentibus his, *Qui vero se exaltat, humiliabitur*: quod cum ab antiquis operum sancti Leonis editoribus non animadverteretur, hoc in caussa fuit ut textum adulteraverint. Duo enim hæc sibi invicem opponi debere testantur sequentia hæc auctoris verba: *Utrumque enim inordinatum, utrumque præposterum* &c. Quod non fiet, si hoc modo legatur: *De pusillo crescere, & de honore majores esse*: quæ non opponuntur.

Post primam meam Leonis editionem prodierunt in lucem *Novæ Observationes* (Gallicæ) *ad Textum & Versiones Novi Testamenti per R. S. P.* id est, Ricardum Simonem Presb. ubi Auctor cap. XXI. p. 458. hanc nostram Leonini textus emendationem vellicat. Ac primum quidem contendit hæc verba epistolæ ad Dorum: *Vos autem quæritis de pusillo crescere & de majore minores esse*, assumta esse ex Evangelii secundum Matthæum exemplari quod penes se habebat Leo: quæ verba eadem fere habentur in celebri Evangeliorum Codice MS. Græco, qui olim Theodori Bezæ fuit, nunc in Universitate Cantabrigensi servatur. Sed, quod mirere, lectionem hanc, *de majore minores esse*, male suppositam a me fuisse queritur, etsi pravæ lectioni *de minore majores esse*; & tamen fatetur priorem illam meam lectionem conformem esse MS. codici Bezæ. 2. Quatuor alios laudat ipse qui Bezæ codici succinunt. 3. Versiones item Saxones, quæ inquit ad antiqua exemplaria conditæ sunt. 4. Quinque MSS. codices, id est, quotquot mihi adfuerunt ad hanc epistolam relegendam, correctioni suffragantur. 5. Alios procul dubio habuit Labbeus qui eamdem lectionem exhiberent, cum eam margini adscripserit in volumine III. Conciliorum generalium. 6. Suriana editio excusa eamdem repræsentat. 7. Favet Metrica versio Juvenci, quam ipse Simon allegat. 8. Hanc lectionem ter ipse *ordinariam* appellat. 9. Ipse Leonis textum corrigit legendo *minore* pro *honore* sine ullius ope MS. codicis, contra omnium editorum fidem. 10. Lectionem quam prætuli, talem fuisse in antiqua vulgata fatetur idem Simon. 11. In sequenti pagina scribit lectionem hanc ordinariam, etsi obscuram, & vix boni sensus capacem, mutandam tamen non esse. Bene igitur fuit restituta. 12. Carpit audaculos quosdam Criticos, quod has voces *de majore minores* abraserint, & in eorum locum has alias substituerint, *de minore majores*, quorum infelicem conjecturam ex Græco textu suggillat: cujus, inquit, voces non eamdem inter se similitudinem habent, quam inter se voces Latinæ. 13. Credere amat R. Simon additionem illam fuisse in antiqua Vulgata, ejusque exemplaria Romæ superfuisse, Leone Papa Ecclesiam Romanam regente. Atqui si ad eam allusit Pontifex, non potuit ob aliam id rationem facere, quam quia plerisque nota erat, & propter abundantiam codicum vulgatissima. Quis vero sibi persuadeat Pontifici præsto non fuisse nisi codices depravatos?

Demum ultro profitetur unum tantummodo obstare quominus nostram lectionem, quam ordinariam vocat, retinendam censeat, quod nimirum se ipse Leo explicuit in epistola 79. (*nunc* 105.) quæ est ad Pulcheriam Augustam, ubi eamdem vulgatæ antiquæ additionem his iterum verbis referre videtur: *Et tamen hæc illis insinuabantur, qui de pusillo volebant crescere, & de infimis ad summa transire*. Verum nescio an cuiquam persuadere possit Vir eruditus, hæc ultima verba *de infimis ad summa transire*, esse explicationem illorum *De minore majores esse*: certum potius mihi est nihil aliud esse, quam priorum repetitionem aliis verbis conceptam. Nimirum hoc unum in ea epistola Leonis menti insidebat consilium, ut Anatolii ambitum culparet, ac odiosum Pulcheriæ redderet, auctoritate verborum quibus duorum Apostolorum ambitionem Christus represserat. At vero Apostoli non volebant *de majore minores esse*, & eam ob causam ab his describendis verbis abstinuit Leo; & eorum loco antecedentia sub aliis terminis inculcavit, *& de infimis ad summa transire*. Quæ certe non ex proprio penu depromsisset Pontifex spretis his nativis verbis quæ in eodem loco legebantur, *& de minore majores esse*, si revera in Vulgata hæc tunc habebantur. Et quod iis non usus fuerit Pontifex, certum mihi argumentum est ea in codice quo ille utebatur, lecta non fuisse, sed potius *de majore minores esse*.

In epistola vero ad Dorum non modo hæc ultima verba vel resecandi, vel in alia mutandi necessitatem non habuit, sed contra hæc Pontifici ita necessaria fuerunt, ut sine illis sua ipsius verbis veritas non constet. Duo enim redarguit in Beneventana Ecclesia. 1. *Immaturam* Presbyteri novissimi *provectionem*. 2. Eorum *dejectionem quorum ætas ordinem commendabat, & nulla culpa minuebat ... qui illum cum sui dedecore poscebant honorari ... qui proprio se judicio dejiciebant ... qui Primatus suos deformi & ignava dejectione in alterum transferentes subsequentium suorum minuebant dignitatem ... qui ultimum sibi anteposuerant ... qui indignos se honoris sui ordine sunt professi ... qui novello & immature ordinato inferiores fieri delegerunt*. Ecce verba *de majore minores* aliis verbis sexies ab ipso Leone reddita. Duobus vero hujusmodi vitiis quod se Episcopus non opposuisset vehementer a Pontifice redarguitur, utrumque Christi verbis contrarium esse sic demonstrante. *Neque enim ignorabas*, inquit, *dixisse Dominum quod* Qui se humiliat exaltabitur: *eumdemque dixisse*: Qui vero se exaltat humiliabitur. En ut brevissimam Domini sententiam in duas scindit Pontifex, ut cuique vitio suam particulam adscribat, & utrumque a Christo proscriptum fuisse ostendat, ut mox subjicit his verbis: *Vos autem quæritis de pusillo crescere, &*

re, & de majore minores esse: utrumque enim inordinatum, utrumque præposterum est. Potuitne diserte magis aperire Leo duo opposita vitia se illis verbis arguere; unum his *de pusillo crescere*; alterum istis: *de majore minores esse*: in quorum ultimorum loco si hæc supposueris, *de minore majores esse*: jam non duo inordinata ac præpostera, sed unicum: nullus denique subest Leonis sermoni sensus.

Jam, opinor, intelligit Simonius quæ intelligi a quoquam posse antea desperabat, nec amplius *insuperabilem* objecturus est difficultatem, qua se a recipienda lectione nostra deterreri scribebat. Arguit enim Dorum Pontifex, quod *injusta petentium desideria rationabili auctoritate non cohibuerit*, impediendo ne novellus Presbyter exaltaretur, nec antiquiores humiliarentur, *ac proprio se judicio dejicerent*, *& de majore minores* fierent: sic facile intelligenda venit hæc particula, cum emeritis & antiquis Presbyteris illis addicitur. Nec tamen novello applicata, suo etiam carebit sensu quem Leo ipse explicat his verbis: *Ne quem sacerdotali propere provehebas honore, ab injuria eorum quibus sociabatur inciperet*, MINORQUE SE FIERET *dum in illo non humilitatis virtus, sed elationis vitium roboraretur*. Hoc sensu humiliari quærit, & de majore minor esse qui exaltari ambit & de pusillo crescere: coram Deo enim se ipse dejicit, qui per elationis vitium ceteris vult præeminere ac dominari.

Quod rursus objicit Simonius de lectione Hincmari Remensis, nullius est momenti. Primum enim gratis afferit scripta illius manuscriptis nostris codicibus esse antiquitate superiora. Deinde lectionis Hincmarianæ mendositatem prodit ipse Simonius dum vocem *honore*, quam habet illa, rejicit, ac vocem *minore* propria auctoritate illi supponit. Denique quod vel Hincmarus, vel quivis alius, totum hunc locum epistolæ Leoninæ adulteraverit, alia verba loco suo moverit, alia de suo addiderit, patet ex collatione lectionis illius quam supra retuli, cum ea quam omnes manuscripti codices ac contextus ipsius series genuinam esse clamant. Maneat itaque bene emendata lectio, & cum bona Simonii venia in hac etiam posteriori editione perseverabit.

AD EPISTOLAM XXII.

APUD QUESNELLUM POST EPISTOLAM XXXIII.

Flaviani Episcopi Constantinopolitani ad Leonem.

NOtam Quesnelli integram dedimus tom. 1. col. 753. adnot. 10. ibique etiam nostras observationes exhibuimus.*

AD EPISTOLAM XXIV.

APUD QUESNELLUM XXI.

Theodosio Augusto.

1. EUSEBII. De eodem in sequenti pariter epistola & aliquot aliis meminit S. Leo. Episcopus fuit Dorylæi, civitatis provinciæ Phrygiæ Salutaris. Libellus supplex quem adversus Eutychen obtulit Concilio Constantinopolitano, quemque hic commemorat Pontifex noster, habetur in Conc. Constantinopol. actione I. inter Acta Calchedon. actione item prima, sicut & alius Libellus, ad Valentinianum & Marcianum Augustos adversus eumdem Eutychem & Dioscorum, a quo depositus fuerat in deprædatoria Synodo Ephesina. Hæc porro illius viri singularis & vix cum alio communis laus est, quod contra duas contrarias hæreses suo tempore emergentes primus in Ecclesia CP. insurrexerit. Contra Monachum Eutychen libellum obtulit jam Episcopus: contra Nestorium vero Episcopum adhuc laicus vexillum erexit. *Cum enim Nestorius* (inquit sanctus Cyrillus lib. 1. contra Nestorium) *in media Ecclesia profanis uteretur vocum novitatibus, quibus & θεοτόκον & geminam Christi nativitatem insectabatur; vir quidam sane probus, qui adhuc inter laicos erat, sed tamen admirabilem sibi collegerat eruditionem, ferventi & religioso zelo permotus, & contentiori voce inclamans*, Ipsum, *inquit*, ante sæcula Verbum etiam secundam subiisse generationem. Col. 768. cap. 2.

2. QUAMVIS ET IPSE EPISCOPUS NICÆNÆ SYNODI PROFITEATUR SE INHÆRERE DECRETIS: PROPTER QUOD NON HABUIMUS, UNDE ALIQUID DICEREMUS. Hæc emendavimus ad codic. Griman. qui solus affuit: prius ita legebatur: *Quamvis & ipse Episcopus Nicænæ Synodi profiteatur in hac re se esse decretis: propter quod non habuimus unde aliud disceremus.* Ibidem.

3. AD I KALENDAS MARTII. Ita Cod. Grim. & edit. omnes, pro quo in 1. parte Act. Concil. Calchedonens. legitur, *Ad Kalendas Maji*, & in 20. (*nunc* 23.) epistola: XII. *Kalendas Maji*. At in utraque legendum esse *Martii* existimamus. Ex actione enim habita Constantinopoli post depositionem Eutychis, certum est jam tum cum haberetur, pervenisse in eam urbem epistolam sancti Leonis ad Flavianum; habita est autem actio illa v. Idus Aprilis. Non potuit igitur Roma mitti Leonis epistola mense Majo, sed potius Martio. *Ante paucos dies*, inquit Seleucus Episcopus, *litteræ sanctissimi Archiepiscopi Romanorum Leonis insinuatæ sunt nobis; continentes, quia quæ-* Ibidem. [1]

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Vide nostram emendatienem adnot. 12. t. 1. col. 768.

ſtus eſt Reverendiſſimus Archimandrita Eutyches, & appellavit in tempore examinationis noſtram audientiam per dationem libelli &c. Idem ſtatuendum de epiſtola 20. (*nunc* 23.) ad Flavianum.

AD EPISTOLAM XXV.

S. PETRI CHRYSOLOGI

Epiſcopi Ravennatis ad Eutychen Archimandritam.

APUD QUESNELLUM POST EPISTOLAM XXIII.

Col. 775. 1 TRiplicem 1 hujus epiſtolæ editionem invenio: unam, quam habent poſteriores ſancti Leonis editiones, ubi ex MS. cod. Thuaneæ Bibliothecæ deſcripta legitur epiſtola; alteram, quam ex MSS. codicibus Vaticanis num. 2574. & 2580. & Cardinalis Sirleti procuravit Gerardus Voſſius doctor catholicus; tertia denique ea eſt, quæ in prima parte Actorum Calchedonenſis Concilii legitur cum Græca verſione. Prima editio primum tantummodo caput continet, alterum integrum deſiderat: reliquæ duæ utrumque caput complectuntur. Unde iſta diverſitas fluxerit, certo afferere non auſim; veriſimile tamen eſt vel editorem illum incidiſſe in mutilum codicem, vel ipſum codicem ab editore fuiſſe mutilatum. In Apoſtolicam ſcilicet Sedem male affectus, plus ei juris quam par erat a Petro Chryſologo tribui exiſtimavit. Quaſi vero Leoni Magno evangelicam apoſtolicamque de Incarnatione Domini doctrinam tam pie, tam catholice explananti in epiſtolis ſuis ad Orientales miſſis, *obedienter attendere*, crimen in Eutyche fuiſſet, vel in Petro ad id Eutychen ipſum hortari: cum potius ſummæ huic fuerit dementiæ, quod ſancti Pontificis monitis non obtemperarit; illi vero ſacerdotalis officii & caritatis, quod Presbyterum ab apoſtolica doctrina recedentem, ſeque ultro dantem præcipitio avertere conatus ſit.

Jam vero ad id, quod afferit Petrus Raven.
2 2 ſe non poſſe cauſſas fidei extra conſenſum Romani Pontificis audire; primo notandum diligenter non de omnibus cauſſis ſermonem eſſe, ſed prudenter & caute ſecerni ab eo fidei cauſſas ab aliis, quæ diſciplinam eccleſiaſticam, vel propriæ provinciæ adminiſtrationem ſpectarent. 2. Non de iis iterum fidei cauſſis, quæ in ejus provincia moverentur, ſe excuſat, ſed de iis, quæ aliunde ad ejus ſedem deferri poſſent; quod cum aliter quam per appellationis libellum fieri non ſoleret, vel Occidentalem Synodum ejuſque Primatem 3 Romanum 3
Pontificem illæ attinebant, vel propriæ Diœceſis Exarchum: nec par erat ut illic citra Sedis Apoſtolicæ conſcientiam communis fidei cauſſa tractaretur. 3. Addit Petrus aliquid quod ſententiam plurimum reſtringit: *Pro ſtudio*, inquit, *pacis & fidei non poſſumus*. Pacis quidem, quoniam noverat numquam permiſſurum Pontificem Romanum, ac præſertim Leonem, ut citra Romanæ Synodi conſcientiam cauſſa fidei intra Italiam ageretur: Fidei vero, quia tantis apud Orientem præſidiis muniebatur Eutyches, in cujus patrocinium Imperatorem Chryſaphius Eunuchus inclinarat, ut ſolus Pontifex Romanus, qui Valentinianum ad nutum movebat, cauſſæ iſtius poſſet curam utiliter in ſe ſuſcipere.

Nihil igitur vetat quin integra illa epiſtola ſit Epiſcopi Ravennenſis. Unde quo fato decurtata habeatur in vulgatis ſancti Leonis editionibus, non aſſequor. Codicem quidem Thuaneum commemorant, ex quo depromta fuerit ab editore. An hoc ita ſit, neſcio. Hoc ſcio unicum in Catalogo Thuaneorum MSS. codicem a me repertum, qui epiſtolam ſancti Petri Chryſologi contineat cum aliis nonnullis ad Synodum Calchedonenſem pertinentibus: in hoc vero codice integram haberi epiſtolam. Cui ſi MSS. Vaticanos & Card. Sirleti codices, antiquaſque ac recentiores Baronii & Conciliorum editiones adjunxeris, vix reſtat dubitandi locus, quin vel in editoris illius, ſi non malam fidem, ſaltem oſcitantiam, vel in codicis vitium refundenda ſit epiſtolæ diminutio.

Integram porro vel non vidit, vel non attendit, vir doctiſſimus Henricus de Noris inter primos ſancti Auguſtini diſcipulos & defenſores, etſi ſcriptorum tempore poſtremus, merito numerandus, cum Hiſtoriæ Pelagianæ lib. 2. cap. 11. hæc habeat: *Anno* 448. *idem Chryſologus litteras ad Eutychen male jam ob hæreſim audientem dedit*. Si enim vidiſſet, intellexiſſet ex poſteriori epi-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Duæ tantum editiones diſtinguendæ, de quibus diximus in Admonitione tom. 1. col. 769., altera epiſtolæ decurtatæ, altera integræ. Triplicem vero Queſnellus dixit, eo quod editio Voſſii, & editio Conciliorum licet integram epiſtolam exhibeant, e diverſis tamen codicibus originem ducentes, pro editionibus diverſis haberi queant. In Admonitione autem allegata cum integram editionem vindicavimus, tum vero decurtatæ editionis originem ex MSS. collectionum Hiſpanicæ & Iſidorianæ ſine ulla editorum fraude deteximus.

2 Vide noſtram Adnot. 19. in hanc Petri Chryſologi epiſtolam tom. 1. col. 779.

3 Appellationis proprie dictæ libellum ad Romanum Pontificem, non vero ad Occidentalem Synodum ab Eutyche miſſum oſtendimus in Obſerv. ad Diſſert. VII. Queſnelli. Cur autem etiam ad S. Petrum Chryſologum ſcripſerit, ibidem explicavimus n. 9. & 10.

4 epistolæ capite 4 litteras ab Episcopo Ravennensi ad Eutychen datas non fuisse, nisi post acceptas ab eodem querimonias de judicio Constantinopolitano, quod 22. die Novembris an. 448. prolatum est, nec ab illo rescribi potuisse ante sequentis anni 449. initium, immo nec ante diem 18. Februarii. Hac enim die scriptæ sunt primæ sancti Leonis de Eutychiano negotio litteræ, quas datas jam esse cum suas Petrus exaravit, hæc istarum verba testantur: *In omnibus autem hortamur te, frater honorabilis, ut his, quæ a beatissimo Papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas*. Quæ si intelligas de fusiori illa ad Flavianum epistola, quam cum septem aliis die 13. Junii in Orientem direxit, ut certe intelligenda videntur, jam non ineunte an. 449. sed eodem media jam fere parte elapso scripsit ad Eutychen Chrysologus. Quæ caussa est cur ejus epistolam fusiori Leonis epistolæ ad Flavianum præfixerim: quoniam cum ea aliisque septem missam fuisse in Orientem probabile est.

Hanc unicam vidi ego Petri Ravennatis epistolam: quam ubi recensuit Philippus Labbe scriptor fecundissimus in Dissertatione Theologica de Scriptoribus Ecclesiasticis, hæc subjicit: *Altera quoque ejusdem epistola legitur inter eas, quæ Concilio Calchedonensi præmittuntur*. In quo proculdubio vel memoria lapsus est vir eruditus, vel epistolam Græco-Latinam & Latinum ejusdem fragmentum pro duabus integris distinctisque accepit epistolis. Eidem similiter assentiri non possum, cum has Petri Episcopi litteras datas esse scribit ante celeberrimam sancti Leonis ad Flavianum CP. epistolam: hanc enim proculdubio commemorat Chrysologus: cum duæ aliæ breviores, quæ præcesserunt, nihil prorsus decernant, nihilque exigant, cui *obedienter attendere* potuisset Eutyches.

Ex ista porro S. Petri Ravennatis episto-
5 la docemur, non 5 apud solum Pontificem Romanum querelas suas deposuisse Eutychen (quod Dissertat. 7. fusius expendimus) sed & apud alios Occidentis Metropolitanos de judicio Constantinopolitano esse conquestum, libellumque iisdem dedisse: & forsan aliorum aliquot Episcoporum litteræ, vel alia monumenta latent in Bibliothecis, sicut hæc Petri mille & ducentis annis delituit; quibus manifestum fieret, si prodirent in lucem, Eutychen aliorum Occidentalium pariter judicium postulasse; sicut nunc ex Ravennensis Episcopi litteris patet ejus tribunal ab Eutyche pulsatum fuisse. Constat enim ex ista epistola datas fuisse ab Eutyche litteras ad Petrum Ravennatem. *Tristis*, inquit hic, *legi tristes litteras tuas .... Hæc breviter respondi litteris tuis* &c. 2. Apparet Eutychen de sententia Synodi Constantinopolitanæ conquestum esse tamquam a corruptis & male affectis judicibus prolata. *Si enim*, inquit Ravennensis Episcopus, *tibi displicet, quoniam scripsisti 6 electum judi-* 6
cium, hoc est, conductos & affectatos judices Episcopos: ubi notare mihi videtur Synodum ἐνδημοῦσαν, a qua sententiam exceperat: quæ quidem canonica stricto jure non erat, cum nec a Primate Diœcesis, nec a Metropolitano ex una provincia cogeretur, sed ex Episcopis promiscuis variarum Diœceseon in urbe tunc forte commorantibus coalesceret, auctoritate Constantinopolitani Episcopi, quam sola recensque consuetudo firmabat.

3. Certum ex eadem epistola videtur Eutychen Ravennatis Episcopi judicium postulasse, cum hoc non semel neget dari a se posse multiplicem ob caussam. Prima est quod cum a proprio Episcopo damnationis sententiam excepisset Eutyches, nullus Metropolitanus judicii istius retractandi jus habebat, nisi forte ex consensu & concessione proprii Episcopi. Rationem hanc aliquomodo innuit Petrus verbis istis: *Hæc breviter respondi, frater, litteris tuis, plura rescripturus, si ad me frater & Coepiscopus noster Flavianus aliqua de hac caussa scripta misisset*. Secunda est, quod æquitati adversum erat partis unius caussam altera parte non audita, vel discutere, vel etiam audire. *Nos*, inquit, *quomodo de his judicare poterimus, quos neque vidimus propter absentiam; & quid intellexerunt eorum taciturnitate nescimus? Justus mediator* (al. *judex*) *non est, qui sic unam partem audit, ut nihil alteri parti reservet*. Tertia ratio est, quod cum ad Sedem Apostolicam scripta misisset, & ab ea vicissim scripta in Orientem missa essent, satius erat ut his obedienter attenderet, & fidei veritatem, quam a Romana Sede quæsisse videbatur, a beato Petro in propria sede & viventem & præsidentem audiret. *In omnibus*, inquit, *hortamur te, frater honorabilis, ut his quæ a beatissimo Papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas: quoniam beatus Petrus, qui in propria sede & vivit & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem*. Quarta denique ratio erat studium pacis & fidei. *Nos*, inquit, *pro studio pacis & fidei, extra consensum Romanæ civitatis Episcopi caussas fidei audire non possumus*. Caussas quippe in aliqua parte Ecclesiæ natas audire, vel proprii Episcopi est ejus Ecclesiæ, in qua orta caussa, vel ejus ad quem a proprio Episcopo appellatur: cum porro 7 ad 7
Occi-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Hanc epistolam sub idem tempus a Petro Chrysologo scriptam, quo S. Leo dedit epist. 23. & 24. probavimus in Admonitione ad hanc epistolam num. 6. tom. 1. col. 773.

5 Confer præmissam adnot. 3.

6 Hunc locum mendosum & corrigendum conjecimus adnot. 15. col. 778.

7 Hæc & sequentia, quibus Romani Pontificis potestatem in appellationibus Quesnellus restringere nititur, confutantur in Observat. ad Differt. VII. num. 9.

Occidentales Episcopos appellabatur, Romani proculdubio Episcopi omnium aliorum Principis consensus explorandus erat, qui & Synodi Occidentalis peculiari nomine caput, & universalis Ecclesiæ, in caussa maxime fidei, procurator erat, & executor præcipuus Canonum, qui a Conciliis œcumenicis adversus hæreticos olim conditi erant.

4. Igitur evidens est judicium Ravennensis Episcopi postulari ab Eutyche non potuisse, nisi per appellationis libellum seu verum, seu fictitium. Ex quo constat quod superius afferebamus, ad Synodum Occidentalem appellasse Eutychen, & ad præcipuos propterea aliquot Metropolitanos litteras scripsisse, maxime autem ad Romanum totius Synodi omniumque Episcoporum Principem.

Col. 801. AD EPISTOLAM XXVIII.

APUD QUESNELLUM XXIV.

Flaviano Episcopo CP.

1 1. CEleberrimam hanc sanctissimi Pontificis 1 epistolam, quia multum intererat rei christianæ ut castigatissima ederetur, accuratissime relegimus ad MSS. codd. Barberinos duos, Thuaneos septem, Regios duos, Victorinum, Corbejensem, Trecopithœanum, Oratorianum, Remensem sancti Remigii, ad omnes editiones, & Græcam versionem &c. Quibus adjungere licet tres alios probatæ notæ & adorandæ vetustatis codd. MSS. ad quos eamdem hanc epistolam a se recensitam fuisse testatur Petrus Franciscus Chiffletius in Notis suis ad Vigilium Tapsensem, ad cujus calcem illam edi curavit, scholiisque illustravit. Trium porro memoratorum codicum primus est, actorum Concilii Calchedonensis collectore Rustico Diacono, ex Bibliotheca D. Joannis Bouhierii Divionensis viri Senatorii: alter ex Libro sacrarum Lectionum sancti Benigni ejusdem urbis: tertius Chiffletii ipsius est, continetque fidei dogmata ex Ambrosio, Augustino, Fulgentio, variisque Conciliorum ac Pontificum decretis excerpta. Quibus omnibus nefas non est conjungere Josiam Simlerum Zuinglianum, & Joannem Leunclavium Calvinistam, quorum fides hoc loco non debet esse suspecta, cum lustratos a se codices MSS. referunt, variasque ex eis lectiones excerptas repræsentant. Quod præstitit ille in collectione veterum de duabus in Christo naturis Scriptorum; hic vero post Legationem Manuelis Comneni Augusti ad Armenios, ubi Græco-Latinam epistolam edidit Basileæ an. 1578. Cum autem hujus epistolæ textum *usque ad unum jota venerabiliter recipere* quisque catholicus teneatur sub pœna anathematis auctoritate Concilii Romani sub Gelasio PP. ab universali Ecclesia recepti, omnes omnino variantes lectiones, quæ in MSS. codd. occurrerunt, scrupulosius annotare non piguit, ne vel tantillum quid proprio ingenio a nobis mutatum fuisse credatur.

2. QUID APUD VOS SCANDALI CONTRA &c. Duas voces superfluas addunt vulgatæ editiones in hunc modum: *Quid apud vos scandali contigerit atque contra*: desunt tam in Græca versione, quam in omnibus codicibus MSS. Ibidem Cap. 1.

3. IMPRUDENS. Non *impudens*, ut aliqui codices. Græce ἀσύνετος. Quam lectionem potius sequaris, parum refert: utraque enim Eutychis moribus convenit. Ibidem.

4. CEDERE. Ita codex Chiffletii, nec non e Thuaneis unus; & Græcæ dictioni εἴκειν respondet: ceteri tam MSS. quam excusi codices habent *Credere*. Col. 803.

5. OBSCURO. Ita Thuan. duo, tres Chiffletiani, Trecopithœanus, & Regii duo, Simleri edit. Græce, *κατά τι μὲν ἐμπόδιον ἀσαφείας per aliquod obscuritatis impedimentum*: unde liquet hanc lectionem anteponendam alteri, quæ ad vulgatarum & Surianæ editionum marginem, & in quatuor Thuaneis & Barb. duob. MSS. reperitur in hunc modum, *aliquo impediuntur obstaculo*: quod procul abest a mente auctoris. Ibidem.

6. REGENERANDORUM. In vulgatis, *Regeneratorum*, Græce *ἀναγεννωμένων*, *eorum qui regenerantur*. Lectionem, quam in vulgatæ locum substituimus, retinendam esse probant MSS. omnes, edit. Merlin. & totus hujus loci contextus: ex quo patet sanctum Leonem de Catechumenis sermonem habere, non iis, qui *inter auditorum tyrocinia*, ut Tertullianus loquitur, sed iis quos *competentes* vocant Ambrosius, Hieronymus, Augustinus & Concilium Agathense Can. 13. His enim tradebatur Symbolum, quod memoriter reddere tenebantur *feria quinta ultimæ septimanæ quadragesimalis*, ex Concilio Laodicensi Can. 46. Agathensi, Can. 13. Bracarensi II. Can. 1. Vide etiam Isidorum Hispal. de divin. Offic. Fulgentium epist. de duabus quæst. & Ordinem Romanum. Ibidem.

7. RECEPISSET. Ita Barb. 2. Corb. Thuanei duo, Trecopith. Remensis & tres alii apud Chiffletium: non vero *apprehendisset*, ut in vulgatis. Ibidem cap. 2.

8. DE SPIRITU SANCTO ET MARIA VIRGINE. Ita Barb. 2. quinque Thuanei codices, tres Chiffletiani, Victorinus, Remensis, Trecopithœanus, edit. Merlini, Sichardi, Canisii, Crabbi, quod & apud sanctum Augustinum sexcentis locis, & apud antiquiores Scriptores ecclesiasticos, nec non in exemplaribus antiquis tam Græcis, quam Latinis Symboli Constantinopolitani, atque inter alia in Breviario Cœnobii Montis Cassini a sexcentis fere annis exarato, quod asservatur in Bibliotheca Domus Institutionis Ora- Ibidem.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Videsis de hujus epistolæ celebritate ejusque tum Latinis, tum Græcis MSS. plura in Admonitione eidem præmissa tom. 1. col. 793.

Oratorii D. Jesu ad suburbium Parisiense sancti Michaelis. Concinit Græca versio habens, καὶ μαρίας: quod & legitur etiam in recentioribus Græcorum Symbolorum exemplaribus, ut patet ex libello Gabrielis Philadelphiæ Metropolitæ de Sacramento pœnitentiæ, ad calcem Commentarii Jo. Morini de Pœnitent. In vulgatis vero legitur, *ex Maria Virgine*. An hæc tantula varietas aliquam pariat in sensu diversitatem, Theologis relinquo examinandum.

Col. 805. 9. ET OMNIPOTENS ET ÆTERNUS CREDITUR PATER. Parum abfuit ut vocem illam *æternus* expungerem, quod a Chiffletio factum est, deest enim in duobus ejus MSS. necnon in Barber. duob. Thuaneis quatuor, Trecopithœano, Remensi, Victorino, & insuper in Græcæ versionis textu. Eam tamen visum est mihi retinere, tum quia in aliis MSS. reperitur, puta Thuaneis tribus, Regiis duobus, Corbejensi & aliis, præter excusa omnia exemplaria: tum quia vocem illam exigere videtur contextus series, qua ex æternitate Patris æternitas Filii arguitur, ac perfecta ejusdem per omnia cum Patre æqualitas demonstratur.

Col. 807. 10. INSTRUCTUM. Ita codd. omnes. Ad margin. edit. *instrumentum*. Græce εἰσήγησιν *institutionem*.

Ibidem. 11. PIAM SOLLICITUDINEM CONTULISSET. Corbejens. & nonnulli alii MSS. cod. *Pia sollicitudine se contulisset*.

Col. 809. 12. ET INVENIENS. Ita MSS. omnes & Græca versio εὑρισκῶν, vulg. *& invenisset*.

Ibidem. 13. IN UTERO ACCIPIET. Ita Barber. Thuanei quatuor, Remensis, Trecopithœanus & Victorinus cod. De suis silet Chiffletius, vulgatam lectionem, *concipiet*, retinens.

Ibidem. 14. VOCABUNT. Ita codd. mox laudati cum Chiffletianis, quibus concordat Græcum καλέσουσι. In vulgatis: *Et vocabitur*.

Ibidem. 15. SUPER HUMERUM. Vict. Trecopith. & alii quidam *super humeros*.

Ibidem. 16. VOCABUNT. Ita cod. Remen. Trecopith. Victorin. & Thuan. quatuor, & Græc. ad marginem.

17. FRUSTRATORIE LOQUENS. Cod. Trecopith. & Thuan. tres, *frustratoria eloquens*.

Col. 811. 18. SPIRITUS VITÆ. Surius ad marginem, Canisius, Merlinus, Sicardus & Crabbus in textu & MS. Victorin. legunt, *Spiritu vitæ*; & forte melius: Græce, πνεύματι.

Ibidem. Cap. 3. 19. ET SUBSTANTIÆ. Geminam hanc vocem addidimus ex MSS. codd. Barber. Rem. Trecopith. Corb. & duobus Thuan.

Col. 815. 20. PRÆVARICATORIS. *Prævaricationis* habent codd. MSS. Remensis, Victorinus, e Thuaneis unus, & e Chiffletianis duo.

Ibidem. 21. DISPOSITIONEM. Ita Thuan. tres cum Remensi, & textus epistolæ inter acta Calched. Concil. editæ. Græca versio, διοίκησιν. vulg. *dispensationem*.

Col. 817. Cap. 4. 22. ASSUMTA EST IGITUR. Hanc ultimam voculam expunximus, quod ea careant cum MSS. omnes, tum Græca versio.

Ibidem. 23. NOSTRI EST NATURA DISSIMILIS. Sic Chiffletii tres codd. totidem Thuan. Remensis & Trecopith. hoc quoque modo refertur a Fulgentio in emendatioribus codicibus Responsionis ad secundam Ferrandi quæstionem. Favet Græca versio ἡμῖν. Vulg. *nostræ est naturæ dissimilis*: alias: *nostræ est natura dissimilis*.

24. RECEDIT .... RELINQUIT. Ita MSS. plerique & Græca versio, antea *recessit* ... *reliquit*. Col. 819.

25. DESIDENTIBUS. Ita Barber. I. Corbejens. Remens. Trecopith. quatuor Thuanei & Chiffletiani duo. Vulg. *subsidentibus*: Græce, τῶν ποδῶν οὐ βαπτιζομένων. Col. 821.

26. FIDEM DISCIPULORUM SUIS INTERROGATIONIBUS ERUDIRET. Ita MSS. omnes. In vulg. *fidem discipulorum suorum suis interrogationibus audiret*. Col. 825. Cap. 5.

27. VERI CORPORIS. Sic in omnibus MSS. Græce σώματος: in vulgatis *veri hominis*. Col. 827.

28. NON ALTER EST RESUSCITATUS. Ita MSS. omnes, quibus Græca concinunt. Vulgat. *aliter non est resuscitatus*.

29. SACRAMENTUM PER QUOD UNUM SALV. Vulg. *Sacramentum fidei per quod salv.* MSS. omnes priorem exhibent lectionem, quæ Græco concinit. Col. 829.

30. FLUXERIT. Sic omnes: pro quo antea, *effluxerint*. Col. 831.

31. SPIRITUS EST VERITAS. Sic habent omnes MSS. cod. sic quoque legit Augustinus lib. de Bono perseverant. cap. 22. & Fulgent. lib. 10. contra Fabianum &c. Græcus textus tum epistolæ sancti Joannis, tum sancti Leonis habent: τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια: idemque exhibet Syriaca Joannis versio: unde dubium esse nequit, quin ita legerit sanctus Leo: non vero, ut in vulgatis, *Christus est veritas*. Ibidem.

32. INTERLOCUTIONEM. Ita MSS. omnes cum Græca versione διαλαλίας. In vulg. *Interrogationem*. Col. 833. Cap. 6.

33. NIMISQUE BLASPHEMUM. Hæ voces desiderantur in Thuan. duobus & apud Facundum. Ibidem.

34. ITA OMISSUM, QUASI NIHIL QUOD OFFENDERET ESSET AUDITUM. Cod. Corb. & Facundus lib. 2. cap. 6. sic habent: *Ita emissum, quasi nihil offenderet, esse auditum*. Ibidem.

35. ANTE INCARNATIONEM. Solus Facundus, *Ante adunationem*. Ibidem.

36. SOLLICITUDINIS TUÆ. Cod. Bouhierii, Thuan. quatuor, edit. aliquot: *Dilectionis tuæ*. Ibidem.

37. AB HAC SENSUS SUI PESTE PURGETUR. Ita MSS. omnes cum Facundo, quibus & Græca versio respondet: alias in vulg. *ab hac sensus sui macula per te purgetur*. Col. 835.

38. FRATRES NOSTROS. Ita plerique codd. MSS. & omnes excusi cum Græca versione, & congruit illius ævi moribus, cum Episcopi Presbyteros, fratres vocitabant. Quatuor codd. MSS. habent, *Fratrem nostrum*, quam lectionem Chiffletius exhibet, de suis MSS. codd. nihil afferens. Col. 837.

39. JULIUM. Ita legendum esse tam in hac epistola, quam in aliis, quæ eosdem Legatos ad Ephesinam Synodum missos recensent, evincunt MSS. codd. Griman. Barb. duo, Thuanei duo, Trecopith. &c. & Græca ver- Ibidem.

ca ver-

ca versio epistolarum 26. 29. 30. & 31. (*nunc* 38. 33. 30. & 34.) quæ habentur in prima parte actorum Calchedonensis Concilii. In sola hujus epistolæ 24. (*nunc* 28.)
2 ad Flavianum 2 Græca versione legitur Ἰουλιανὸς, & in Latina ejusdem editione, quæ in collatione sexta Synodi V. habetur, legitur *Julianus*, quod scribarum oscitantiæ imputandum esse conjicio ex MS. codice actorum Concilii Calchedon. ex Bibliotheca Joannis Bouhierii Divionensis, quem ut probæ notæ & adorandæ vetustatis codicem laudat Chiffletius: in eo enim legit *Julium*, non *Julianum*. Julium pariter habent Evagrius lib. 1. cap. 10. Nicephorus Call. lib. 14. cap. 47. Prosperi Chronicon, Breviculus historiæ Eutychianistarum præfixus epistolis sancti Leonis in editione Romana, adeoque non primum a Sirmondo editus, Liber de Romanis Pontificibus, Marianus Scotus &c. Ex quibus postremis quatuor docemur Julium fuisse Episcopum Puteolanum. Unde hallucinatum constat doctissimum Morinum, cum lib. 1. Exercitatione 20. scribit Julianum Coensem ad Synodum Ephesinam II. missum a Leone, *ut ex ejus*, inquit, *epistolis* 15. 18. 19. (*nunc* 15. 19. & 20.) *aliisque constat*. Erravit similiter Christianus Lupus in Dissertatione de Latrocinio Ephesino cap. 5. cum Legatum, quem Leo in epistolis scribit ad Synodum hanc missum, Julianum Episcopum Coensem fuisse contendit, suggillans Chronicon Prosperi, qui *Julianum Coensem*, inquit, *male permutat in Julium Episcopum Puteolanum*. Quasi vero, quis qualisve fuerit Legatus iste, latere potuerit Prosperum, tunc Romæ versantem, Leoni familiarissimum, eique a secretis, a consiliis, ab epistolis; ita ut non modo hæc, sed & aliæ omnes adversus Eutychen de vera Christi Incarnatione 3 ab ipso dictatæ crederentur, testibus Marcellino Comite in Chronico, & Gennadio in Catalogo illustrium virorum. Morino & Lupo imposuit tum nominis affinitas, tum quod is, qui vices Leonis agebat in Synodo, Julianus fere ubique dicatur. At vero, ut probabile mihi videtur Julianum Coensem Leonis nomine interfuisse Synodo, ita certissimum est Julianum Coensem non eum esse, qui Roma missus est ad Synodum, & in epistolis S. Leonis toties cum aliis Legatis commemoratur. Hoc posterius etsi satis probatum jam auctoritate codicum, plurimorumque illius ævi scriptorum, adhuc ex abundanti manifestum fit duplici hoc argumento. 3

1. Julianus Coensis Episcopus interfuit & subscripsit tam Concilio Constantinopolitano, in quo primum damnatus Eutyches a Flaviano, quam conventui Episcoporum, qui anno sequenti in eadem urbe jussu Imperatoris habitus est. Porro cum hic conventus habitus sit mense Aprili, quis facile credat eumdem Roma missum mense Junio ejusdem anni, quo datæ leguntur epistolæ Pontificis?

2. Scribit Leo ad Julianum Coensem in Oriente versantem epistolas 25. & 31. (*nunc* 35. & 34.) eodem die scriptas, quo & aliæ in quibus Legatos missos recenset. Immo in posteriori eosdem nominat, & inter eos Julium Episcopum; quod certe cum illorum opinione cohærere non potest.

Quod vero non Julius Puteolanus, sed 4 Julia- 4

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Duo nostri codices Veneti Græcæ versionis habent Ἰουλιὸν *Julium*, non Ἰουλιανὸν *Julianum*. Exemplaria etiam MSS. Synodi V. collatione sexta annotante Baluzio habent *Julium*.

3 Confer Admonitionem huic epistolæ 28. præfixam num. 4. & seqq. tom. 1. pag. 795.

4 Optime sane Quesnellus hoc loco statuit Episcopum a Leone Legatum ad Ephesinam Synodum Julium esse Puteolanum, non vero Julianum Coensem, ut quidam perperam opinati fuerant. Quod vero fusius probare nititur, Julianum Coensem Julii loco interfuisse Ephesinæ Synodo, falso fundamento fulcitur. Renatum scilicet, qui in Breviculo historiæ Eutychianistarum in Delo insula mortuus traditur, vivum constituit ex Theodoreto, qui post eamdem Synodum ad ipsum litteras dedit. Hinc Breviculi auctorem aut memoria lapsum, aut incertis documentis deceptum affirmans, conjicit Julium Puteolanum apud Delos mortuum, ejusque loco Julianum Coensem in legatione Romanæ Sedis assumtum in Ephesino Concilio sedisse; unde Julianus in vulgatis gestis appellatur, qui vice Leonis ibidem interfuit. Huc paucis tota vis ratiocinationis Quesnelli revocatur: cetera enim ejus argumenta sunt meræ conjecturæ, quæ Theodoreti auctoritati, & vulgatis gestis incumbunt, ita ut si hæc fundamenta nutent, cetera omnia pariter corruant necesse sit.

Itaque Renatum Presbyterum, non autem Julium Episcopum ante Synodum vita functum primum satis indicat Prosper coævus auctor, dum in Chronico ad an. 449. de pseudo-synodo Ephesina loquens, solius Hilari Diaconi, & Julii Episcopi Puteolani meminit; de Renato autem ne verbum quidem. *Reclamante Hilaro Diacono Ecclesiæ Romanæ, qui vice S. Leonis Papæ cum Julio Episcopo Puteolano a Sede Apostolica fuerat destinatus*. Quod si destinatus fuit etiam Renatus, hujus tamen non meminit, quia de iis loquitur, qui Ephesi gestis sese opponentes, eodem pervenerant; nec pro Renato Julium memoraret, si Renatus, non autem Julius, in Synodo consedisset. Id autem multo evidentius demonstrant ipsa acta Ephesina, quæ actioni primæ Synodi Calchedonensis inserta leguntur. Licet enim ibi non solum Legati nominentur, sed etiam Dulcitius Notarius Romanæ Ecclesiæ; Renatus tamen nullibi appellatur, quod incredibile est, si cum ceteris adfuisset. Neque gesta ipsa Ephesina deesse Quesnellus affirmet, nec quod in Calchedonensi legitur, eorumdem gestorum excerptum esse pronuntiet. Calchedonensibus enim gestis palam revincitur: ex quibus ipsa Ephesina acta integra & sine ullo saltu lecta fuisse noscuntur usque ad actionem, quæ Eutychis absolutionem, & Flaviani ac Eusebii condemnationem continebat, cuique soli Ro-

Renatus R. E. Presbyter ante Pseudo Ephesinum Concilium mortuus probatur.

Romanæ

Julianus Coensis interfuerit vice Leonis Synodo Ephesinæ, etsi nolim ut certum asserere, sunt tamen plura quæ probabile efficiant. Quod ultimum si verum est, hoc ea ratione contigisse puto, quod vel Julius vita functus est antequam pseudo-synodus inchoaretur, vel aliud quid impedimento fuit ne Ephesum accederet. Quoniam vero multum interesat, ut qui vices Pontificis Romani in eo Concilio habiturus erat, episcopali dignitate fulgeret, substitutus est in locum Julii Julianus, prout in mandatis pro-

EDITORUM ADNOTATIONES.

manæ Sedis Legati interfuerunt. Cur ergo Julio Episcopo, Hilaro Diacono, & Dulcitio notario memoratis, Renatus in his gestis omittitur, nisi quia apud Delos mortuus, ut in Breviculo traditur, ei Concilio non adfuit? Qui autem omitti poterat, si ea, *quæ Ephesi audacter gesta sunt*, *arguisset*, *& repressisset*, ut Theodoretus in epistola pronuntiat? Hic præsertim nominandus in gestis fuerat, & hæc ejus contradictio iisdem gestis procul dubio fuisset inserta. Cum vero ex gestis pateat Julium interlocutum, Hilari autem contradictio non tam probetur ex gestis, quam ex Chronico Prosperi; Theodoretus incerta fama ac æquivocatione aliqua deceptus noscitur, dum id tribuit Renato, quod Hilaro erat tribuendum: nisi quis forte Renati nomen pro Hilari nomine in inscriptionem epistolæ Theodoreti per errorem irrepsisse malit; quod tamen ne suspicari quidem audemus. Potius enim credimus Theodoretum, qui tres Legatos a Leone missos ex epistola 28. ad Flavianum didicerat, ex fama autem acceperat Legatos Ephesinis gestis restitisse, nec de Renati morte quicquam audierat, ad singulos scripsisse eodem exemplo, ut suam illis caussam commendaret; solam autem ad Renatum epistolam fuisse. Quæ enim exstat Theodoreti epistola ad Archidiaconum Ecclesiæ Romanæ, ei qui in hac Ecclesia primus erat, directurus, licet nomen ignoraret, datam credimus, cum Archidiaconorum nota esset potestas; non autem Hilaro, quem cum sciret Legationis officio functum, aliquid de hoc peculiare litteris inseruisset.

Error apud Theodoretum demonstratur.

Theodoreti epist. ad Archidiaconum R. E. non fuit scripta ad Hilarum.

Julius, non Julianus interfuit pseudo-Synodo Ephes.

Quid quod Julium, non autem Julianum Ephesinæ Synodo interfuisse certissimum est. In id satis efficax argumentum esse possent interlocutiones per interpretem in Ephesinis gestis contentæ, quæ Julio quidem conveniunt, a Juliano autem Coensi alienæ sunt, quippe qui Græcæ urbis Episcopus non per interpretem, sed per se se græce loquutus est non tam in Calchedonensi, quam in Constantinopolitana Synodo sub Flaviano ante Ephesinam habita: unde irritus cognoscitur audax Quesnelli nisus, quo, ut hanc rationem elideret, Julianum Ephesinæ Synodi tempore Græcæ linguæ minus peritum traduxit. Sed luculentiora ex ipsis gestis suppetunt. *Julium* enim, non *Julianum* habent MSS. codices antiquæ versionis Concilii Calchedonensis. Sex codices hujus versionis expendimus, quatuor Vaticanos 1321. 1323. 4166. & 5405. Ghigianum 483. & antiquissimum Veronensem 57. Ex sex autem vicibus quibus hic Legatus nominatur, quinquies dicitur *Julius* in quatuor codicibus, nempe tribus Vaticanis 1323. 4166. & 5405. atque in Ghigiano, & semel tantum per errorem *Julianus* in Ghigiano, *Eusebius* autem item semel in iisdem MSS. Vaticanis tribus. In antiquissimo autem Veronensi, & in emendatiori Vat. 1321. ubique semper *Julius* scribitur. Idipsum pariter in quatuor suis MSS. observavit Baluzius. Nam Corbejensis & Colbertinus *Julianum* semel tantum exhibent; Parisiensis ac Divionensis *Julium* semper ingerunt. Confer apud ipsum Baluzium singula Concilii loca, nec unum tantummodo priorem textum, ubi *Julianum* in duobus codicibus præferri notavit, cum Quesnello consideres: quod nonnullis fucum facere posset. Hinc autem erronea cognoscitur editorum lectio *Julianum* ubique exhibens, cui Quesnellus innixus est. Ex hac autem antiqua interpretatione a Rustico recognita *Julium* item fuisse in Græcis exemplaribus, quibus vetus interpres & Rusticus usi sunt, discimus; & jure Evagrium ac Nicephorum Græcos scriptores *Julium*, non *Julianum* prætulisse; ac per errorem in editis Conciliorum Græcis Julianum alicubi appellari, qui Julius fuit. Enimvero in ambobus Græcis codd. Concilii Calchedonensis bibliothecæ Venetæ S. Marci 164. & 555. Ἰούλιος *Julius* ubique legitur, excepto secundo actorum, ubi Ἰουλιανὸς *Julianus* habetur, qui unicus locus ex quinque aliis Ἰούλιος *Julius* præferentibus emendandus est.

Quod si ex his Julius in Ephesina Synodo Legationem Romanæ Sedis gessit; duo sequuntur, quæ Quesnelli systema evertunt: primo commentitia esse quæ de Juliano Coensi Legato inanibus conjecturis comminiscitur; deinde eum, qui apud Delos obiit, non fuisse Julium Episcopum, sed Renatum Presbyterum, ut in Breviculo historiæ Eutychianistarum traditur.

Breviculum historiæ Eutychianistarum cum suis additamentis vindicatur, & Gelasio asseritur.

Quoniam vero hoc Breviculi testimonium Quesnellus panno tribuit, quia abest in Quesnellianæ collectionis capite 43. ubi eadem historia inserta est, quid hac in re sentiendum sit, ope vetustissimorum codicum detegere plurimum refert. In Quesnelliana quidem & in nonnullis aliis antiquis collectionibus hæc historia Acacianæ caussæ documentis præfixa brevius describitur: incipit enim a damnatione Dioscori, & in iis gestis definit, quæ Acacii damnationem præcesserunt. Duo autem additamenta huic historiæ accessere, alterum initio, quo historia ab origine, a Nestorio scilicet & Eutyche, incohatur; alterum in fine, quo eadem historia ad Acacii damnationem usque perducitur. Hæc vero historia cum his additamentis in Virdunensi codice, qui sola monumenta Acaciana complectitur, inventa fuit a Sirmondo cum tituto *Gesta de nomine Acacii*, a nobis autem cum eodem titulo in MS. Vat. Reginæ 1997. Nova tandem aliquot linearum additio in fine facta fuit, cum qua excusa jampridem habebatur in Romana editione epistolarum Romanorum Pontificum an. 1591. tom. 1. part. 2. pag. 142. Hoc autem integrum documentum reperimus in aliquot MSS. libris præstantissimæ collectionis Avellanæ, in quibus hoc initium est ab editoribus Romanis omissum: *Incipit. In caussa fidei christianæ*,

culdubio habeant reliqui Legati. Atque ut hoc verisimile existimem, sequentibus conjecturis adducor.

1. Quoties de Legato Sedis Apostolicæ mentio habetur in Synodo Ephesina, Julianus semper appellatur in Latina versione: in textu Græco ter Julianus, bis tantummodo Julius dicitur: ut mirum sit qua ratione a clarissimo Baluzio scriptum in 1. tomo novæ collectionis Concil. Præf. in Calched. *Constanter vocari Julium in omnibus antiquis codicibus MSS.* Quod argumento est de alio sermonem esse, quam de illo Roma misso, qui in epistolarum S. Leonis Græca versione 1. parte Concilii Calchedonensis semper Ἰούλιος dicitur sola 24. (*nunc* 28.) excepta. Non igitur Julius in Synodo vices Pontificis egit, sed Julianus, nec alius quam Coensis Episcopus. 2. Nisi supremum obiisset diem in Oriente Julius, aliqua post infaustam Synodum de eo mentio haberetur: vel enim ejus reditus notaretur, vel mors ejus inter latrocinalis illius conventiculi improbos ausus recenseretur: idem ipse ad Pulcheriam scripsisset, ipse ad Leonem retulisset de Gestis Synodi, ipse a Leone vel de consensu exhibito vituperaretur, vel laudaretur de recusato: at nihil tale legitur. 3. Julianum Coensem multis magnisque tribulationibus vexatum fuisse per impotentem Dioscori sævitiam testatur Leo ad ipsum scribens epistola 44. (*nunc* 48.) 13. die Octobris ejusdem anni data & 61. (*nunc* 81.) 13. Aprilis sequentis anni: quod non aliam ob caussam accidisse credendum est, quam quod ut Legatus Romani Pontificis fidei justitiæque partes constanti animo tutatus fuerat, impiique Dioscori nefandis molitionibus palam contradixerat. 4. Ex eadem epist. 61. (*nunc* 81.) liquet aliquomodo Julianum S. Leonis personam seu vices etiam ante Calchedonensem Synodum gessisse: siquidem eum exhortans, *ut contra falsitatis astutias perseverantem diligentiam teneret*: addit: *Cum ad hoc & tuus animus &* NOSTRA AUCTORITAS *suffragetur*. Et postea: *Ad quam rem nostros post diem venerabilem Paschæ dirigemus, qui tecum participato consilio, ea quæ a nobis constituta fuerint, exequantur*. Immo & in ipsa epist. 25. (*nunc* 35.) ad eumdem scripta per Legatos ad Ephesinam Synodum missos; testatur has ad eum litteras ideo scribere: *ut*, inquit, UNANIMITER *atque constanter his, qui Evangelium Christi corrumpere cupiunt, resistatis*. In epistola etiam 60. (*nunc* 80.) Julianum sollicite commendat Anatolio CP. & huic illum vult adhærere: quod innuit ipsum Leonis partes egisse in Synodo, cui propterea timendum erat ne Eutychis sequaces molestiam facescerent. 5. Vix dubitare licet Julianum Coensem Episcopum pseudo-Synodo interfuisse, cum & eam ob causam mandata S. Leonis acceperit ante Synodum, ut *unanimiter* cum aliis Legatis resisteret adversariis veritatis, & ad eumdem de rebus male & in Synodo gestis litteras scripserit Pontifex, & secretioribus etiam mandatis monuerit de suis eodem in negotio consiliis. At nusquam Juliani Coensis nomen habetur in Gestis pseudo-Synodi, si Julianus vel Julius, qui vices Pontificis ibidem gessisse legitur, alius fuit a Coensi Juliano.

6. Narrat Breviculus historiæ Eutychianistarum unum Legatorum a Romana Sede missorum ad Synodum Ephesinam, illuc non pervenisse, morte scilicet præventum in Delo Insula. *Interfuerunt etiam*, inquit, *Vicarii ab Apostolica Sede directi*, *Julius Puteolanus Episcopus*, *Hilarus Archidiaconus*: *quia Presbyter Renatus in Delo Insula morte præventus est*: *affuit etiam Dulcitius Notarius* &c. Julium quidem Concilio interfuisse ait, mortuum vero Renatum; sed vereor plurimum ne memoriæ lapsum passus sit auctor Breviculi, aut incertis rumoribus scriptisve deceptus: ut potius interfuisse Synodo dicendus sit Renatus, morteque præventus Julius. Cum enim scribit unum esse mortuum in Delo Insula, vix errori locus esse potuit, non enim hoc somniavit auctor ille; at cum Julium interfuisse dicit Synodo, decipi potuit nominis similitudine. Cum legeret enim in epistola S. Leonis

EDITORUM ADNOTATIONES.

stianæ, cui ab exordio sui numquam defuisse probantur inimici. Nostro quidem sæculo &c. unde Quesnellus notavit hanc historiam duabus primis lineis in editione Romana breviorem esse, quam quæ a Sirmondo publicata fuit. Integra hujusmodi historia Liberatus usus est, non autem contra, ut Pagius perperam existimavit ad an. 496. num. 4. Nunc observamus hanc historiam in collectionibus Quesnelliana, & Vaticanis 1342. 1344. in Barb. 2888. in Veronensi 46., & in MS. Virdunensi præmitti monumentis Acacianis, quæ in Gelasio desinunt; in Vat. Reg. 1997. subjici epistolæ Gelasii, in Avellano autem ceterisque similibus referri inter Gelasii epistolas: adeo ut ejusdem historiæ Gelasium auctorem esse non male conjecerit Henricus Valesius. Tempus quidem initio opusculi indicatum, quod respondet an. 493. aut 494., & historiæ finis cum Gelasii temporibus conveniunt. Gelasii porro morem fuisse nonnulla suis opusculis addere, liquet ex epistola ad Dardanos, quæ in Quesnelliana aliisque collectionibus brevior est, aliquot vero additamentis auctior invenitur in codice Avellano, unde illam Romani editores typis tradidere. Idipsum ergo credimus evenisse historiæ Eutychianistarum; adeo ut additamenta, quæ subinde accessere, eidem Gelasio tribuenda sint. Hinc autem quanta sit auctoritas ejus testimonii, quo Renatus apud Delum mortuus ibidem traditur, nemo non videt. Quamquam etiamsi alius a Gelasio habeatur ejus additamenti auctor, cum tamen Romanus fuerit, atque ætate Gelasii de Romano Presbytero testimonium dederit, fidem in hoc præcipue maximam obtinere debet, cum præsertim & Prospero, & Ephesinæ pseudo-Synodi gestis congruat.

nis miſſum eſſe Julium qui vices Pontificis ageret, nominatumque reperiſſet in actis Epheſinis Julianum vel Julium, iiſdem fungentem vicibus S. Leonis, facile fuit in eam opinionem ire, unum eumdemque eſſe, ac proinde de alio e tribus Legatis intelligendum eſſe quod ſcriptum reperit de unius illorum morte. Non certe de Hilaro, cujus frequens memoria in Synodo & poſt Synodum. Igitur, concluſit ille, de Renato verum fuit. At, repono ego, de Renato verum eſſe non poteſt, ad quem nimirum litteras poſt Synodum dedit Theodoritus. Cum enim a ſede ſua dejectus eſſet ſententia pſeudo-Synodi, querelas ſuas detulit tum ad S. Leonem, tum ad ejus Legatos ad Renatum Presbyterum & Hilarum Diaconum. Ex quo & duplex robur conjecturæ noſtræ accedit. Quod enim ſcripſerit ad Renatum, arguit errorem auctoris incerti, qui mortuum ante Synodum ſcripſit; quod vero ad Julium non ſcripſit, aliquatenus probat eum tunc non ſuperfuiſſe in vivis, nec præſentem Synodo fuiſſe. Alioquin eum imprimis conveniebat adire, qui primas habuiſſet in Synodo Pontificis vices, ut per eum S. Leonis mentem moveret excitaretque ad ſuſcipiendam depoſiti Epiſcopi defenſionem. Quod enim ad Julianum Coenſem non ſcripſerit, ratio in promtu eſt: is enim in Orientalibus partibus remanens, idoneus non erat, qui Theodoriti res apud Romanum Pontificem coram ageret. Jam vero ſi Julius mortuus erat, Julianus Epiſcopus Coenſis is eſt procul dubio quem legimus in actis Epheſini latrocinii egiſſe vices Romani Pontificis. Qui Breviculum hiſtoriæ Eutychianiſtarum edendum denuo curarunt, ex hujus verbis de morte Renati Presbyteri arguunt epiſtolam Theodoriti ad illum Presbyterum ſcriptam non eſſe, ſed potius ad Hilarum. At ſupereſt etiamnum ejuſdem epiſtola ad Hilarum: ac præterea ſi quis error in alterutro auctore iſto agnoſcendus eſt, ſatius eſt minuſque incommodum a Breviculi auctore commiſſum fateri, quam a Theodorito. Quid enim? An Theodoritus, quid de Renato factum eſſet, ignoravit? nemo id dixerit. An librariorum error eſt, qui pro Hilaro Renatum ſuppoſuerint? At non tam erudita eſſe ſolet operarum oſcitantia, ut pro uno Legatorum, alterum ſcribere cogitaverint. Adde quod in omnibus MSS. excuſiſque Theodoriti exemplaribus eadem epigraphe conſtanter reperitur: nec ſolent epiſtolarum inſcriptiones ab aliis quam ab auctoribus ipſarum componi, cum de aliis Opuſculorum generibus aliter perſæpe fieri contingat. Auctor porro Breviculi ignotus, auctoritas incerta, fides vacillans, rari codices MSS. excuſi centum annis juniores. Quid igitur habet, unde cum Theodorito in hac controverſia contendat?

Si hæc vera ſunt, a ſcriptoribus variis varie hoc loco erratum. Errarunt qui Julium Puteolanum & Roma miſſum eſſe, & Synodo interfuiſſe aſſeruerunt. Errant pariter qui utrumque de Juliano Coenſi contendunt. Nam miſſus quidem eſt Julius ut intereſſet Synodo, ſed non interfuit. Non miſſus eſt Julianus Coenſis, qui in Oriente tunc reſidebat, & tamen vice Leonis interfuit, in locum, ut dixi, Julii ſuffectus. Hinc corrige Evagrium ſcholaſticum Eccl. Hiſtor. lib. I. cap. 10. καὶ μὴν καὶ Ἰούλιος (συνῆν) τόπον πληρῶν Λέοντος τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπισκόπου. *Julius item Epiſcopus (aderat) qui Leonis Epiſcopi Romani vices gerebat*. Corrige item Nicephorum lib. 14. Hiſt. Eccl. cap. 47. παρῆσαν δὲ τῇ συνόδῳ ... πλὴν Λέοντος τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ποιμένος· τούτου γὰρ τὸν τόπον ἐπίσκοπος Ἰούλιος πεμφθεὶς ἀνεπλήρου. *Affuerunt Concilio ... Leone veteris Romæ Paſtore excepto, cujus locum Julius Epiſcopus eo miſſus obtinuit*. Corrigenda, inquam, utriuſque hujus auctoris narratio: quia uterque male Julii Puteolani miſſionem a Leone, cum Juliani Coenſis præſentia in Synodo confundit. At non corrigendus textus, ut vult doctiſſimus Henr. Valeſius Annotat. in hunc Evagrii locum, ubi corrupte legi putat in utroque Ἰούλιος pro Ἰουλιανός: cum certum ſit ita ſcripſiſſe auctores illos, diſcrimen, quod ſupra obſervavimus, non attendentes, & cum plerisque aliis ſcriptoribus exiſtimantes eum affuiſſe Synodo Leonis nomine, qui eo conſilio miſſus fuerat: quod diſcrimen nec ab eodem Valeſio animadverſum puto.

Contrariam opinionem, quæ Julium interfuiſſe Synodo contendit, Renato in Delo inſula prius mortuo, non ſpernendis argumentis tuentur viri docti. Primum eſt, quod Renati mentio nulla prorſus habetur in actis Epheſini latrocinii, ex quo ſilentio confirmatur narratio Breviculi de eodem morte prævento, ut ſcribit illius auctor, antequam Epheſum potuiſſet accedere. Nodus certe difficilis: niſi quis dixerit vix locum fuiſſe loquendi Legatis in pſeudo Synodo, præſertim vero Renato: cum & Julianus pro epiſcopali dignitate vocem arriperet, & Hilarus pro ſuo Archidiaconi ac ſpecialis Eccleſiæ Romanæ Legati munere præcipuas haberet Legationis partes. Is enim & prolixioribus ſemper verbis Synodum alloquitur; ipſe ſolus epiſtolam S. Leonis legi poſtulat ſemel & iterum; ſolus adverſus latrocinale decretum intercedit.

2. Proſperi ſilentium de Renato, ac ejuſdem de Julio miſſo teſtimonium urgent. At miſſum Julium, ſeu *deſtinatum*, ut Proſperi affectata voce utar, non negamus. Silet quidem de Renato; ſed æque de Dulcitio, quem Synodo præſentem fuiſſe liquet ex actis: ut nihil inde confici poſſit.

3. Breviculi Hiſtoriæ Neſtorianæ & Eutychianæ gravis & ineluctabilis videtur auctoritatis narratio. Ejus enim auctor Romæ, ut apparet, ſcripſit quadrageſimo circiter poſt Synodum anno. Neque tamen deerit forſan qui reponat incertam hujus Breviculi auctoritatem, quia incertus auctor & incertæ etiam fidei ſcriptum ipſum cenſeri poteſt. Conflatum enim illud videtur ex pluribus pannis, qui aliis & aliis temporibus con-

consuti fuerunt. Pannus omnium antiquissimus esse mihi videtur ille qui capitulum 47. codicis mei Romani conflat, & de rebus in Alexandrina Ecclesia gestis a damnatione Dioscori usque ad Acacii damnationem, unice tractat: quæ enim breviora, plerumque sunt & antiquiora. Ex eo plura suo Breviario inseruit Liberatus Diaconus cap. 15. 16. & 18. & suo Breviculo auctor incognitus. Immo Breviculus ipse nihil aliud esse videtur quam scriptum istud brevius, pluribus postea auctum ab aliquo scriptore, qui historiam totam ab origine repetens suis usibus Breviculum concinnavit: qui in editione anni 1591. duabus primis lineis brevior est, auctior vero in fine duodecim vel quindecim aliis. Porro, cum in ea parte quæ in codice Romano nostro habetur, nihil apparet quod veritati consentaneum non sit, non ita est in iis quæ primam Breviculi partem conficiunt: plura sunt enim quæ a vero discrepant, & a narratione Liberati. Vix igitur fides certa adhiberi potest scriptiunculæ illi cum nullum habet sibi suffragantem alium scriptorem; tametsi abroganda non videatur ejus auctoritas cum pluribus aliis accinit.

4. At insolens videtur, nec umquam alias usurpatum, ut in locum unius Legati alius ab aliis Legatis substituatur. Novum id forsan nec fieri solitum; sed necessitas id postulabat. Cum enim ex improviso ad Synodum invitatus esset S. Leo, & breve admodum spatium deligendis mittendisque Episcopis concessum, coactus fuit Pontifex iis contentus esse Legatis, quos Constantinopolim dirigendos designaverat. Nec melius aliquid ei venit in mentem, quam ut Julianum Coensem, Orientalem quidem Episcopum, sed patria Romanum, & in Apostolicæ Sedis sinu nutritum, Legatis adjungeret: præsertim cum totum Eutychis negotium perspectum haberet, ac de eo ad Pontificem litteras dedisset. Nullas quidem epistolas proferimus quæ hoc Leonis consilium retegant; verum hæc non erat epistolarum materies, sed secretiorum mandatorum, quæ nisi cum necessitas postularet, publicanda erant: quemadmodum soli commonitorii privati secreto commiserat Cælestinus Papa mandatum, quo jubebat ut Legati sui ad Ephesinam primam Synodum, prævenientes ad Cyrillum Alexandrinum consilium omne converterent. Scio per litteras Cyrillo delegatas esse Pontificis vices; quia nimirum præsentiscebat Cælestinus, quod revera accidit, Legatos mature satis ad indictam Synodo diem non esse perventuros. Non eadem erat Leoni ratio: atque adeo sufficiebat, ut cautionem de substituendo vel adjungendo novo Legato penes Legatos deponeret pro data occasione seu necessitate in medium adducendam. Interim hoc ex Cælestini exemplo colligimus, non sine exemplo eoque recenti orientalium partium Episcopo Romani Pontificis vices fuisse mandatas. Liquet sane ex epistola 61. (*nunc* 81.) ad eumdem Julianum scripta pro reparanda pseudo Synodi calamitate ipsum jam tunc auctoritatem Sedis Apostolicæ circumtulisse in Orientalibus regionibus. Hortans enim eum, *ut contra falsitatis astutias perseverantem diligentiam teneat*, addit: *Cum tibi ad hoc & tuus animus &* NOSTRA AUCTORITAS *suffragetur .... ad quam rem nostros .... dirigemus qui* TECUM PARTICIPATO *consilio, ea quæ a nobis constituta fuerint, exequantur*. Quandonam ergo Pontificis auctoritate munitus fuerat Julianus? annon istud est aliquod acceptæ potestatis vestigium, qua in Synodo vice Pontificis uteretur?

5. Instant, Episcopum Ephesi Legatum agentem, per interpretem locutum semper fuisse; cum Julianus græce ac sine interprete semper verba fecerit in Calchedonensi Concilio. At forte homo Latinus nondum Græcam satis callebat pseudo Ephesini tempore, ut in tanto Episcoporum consessu Græcum ageret; postmodum vero exercitatior in ea lingua per subsequens biennium factus, interpretis ope non indiguit. Ex eadem patriæ ratione descendit, quod de Leone differens in Synodo *sanctissimum Papam suum* illum appellet. Hoc decebat hominem in Romanæ Ecclesiæ sinu educatum.

6. Opponunt Leonis verba in epistola 39. (nunc 43.) *Hæc* Ephesina latrocinia *a Nobis*, inquit, *comperta sunt non incerto nuntio, sed ab ipsis* 5 *reverendissimis Episcopis* 5
qui a nobis missi sunt, & fidelissimo rerum, quæ gestæ sunt, narratore Hilaro. At Episcopus Roma missus ad Synodum, non alius a Julio Puteolano. Ego vero, si qua fides epistolæ quæ subsequentis rude exemplum quibusdam esse videtur, suffragari potius primæ opinioni puto, quam adversari. Cum enim solus Julius Roma missus sit, plures fuisse missos vere scribere Leo non potuit, nisi hoc sensu, quod duo revera sunt Legationis munere ornati; altero Roma misso ad hunc finem, altero vero vel adjuncto vel suffecto Ephesi.

7. Urget Clarissimus Baluzius codices MSS. nam *constanter vocari Julium in omnibus antiquis codicibus MSS.* actorum Ephesinorum, nec in eisdem Juliani fieri mentionem totidem verbis asserit. At secum ipse pugnat: in eadem enim Præfatione ad Syn. Calchedon. fatetur modo Julium, modo Julianum legi. Revera ad locum primum Synodi Ephes. pag. 115. edit. Labbei fatetur solos codices Divionensem & Parisiensem habere *Julium*, ceteros Julianum: & inter istos codices, Crabbi, Surii, Nicolini, editique alii, quos veterem versionem conservasse contendit, numerandi sunt, ipseque Græcus

Nove Collect. Conc. Tom. 1. Præf. in Calched. Synod.

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Vide adnot. 5. in epist. 43. tom. 1. col. 907.

cus textus. Addo Labbeum, qui Divionensis codicis varias lectiones sedulo excerpsit, marginique adscripsit, nihil tale adnotasse, sed solius Juliani nomen exhibere. Eamdem fere varietatem in aliis actorum locis observat ipse Baluzius.

Observandum insuper in exemplari Græco epistolæ ad Flavianum, & in versione Latina quæ adjacet inter acta Calchedon. *Julianum* haberi: nec aliter in ejusdem epistolæ exemplo, quod insertum est collationi sextæ Synodi V. & ex actis Calchedonensibus derivatum. Unde istud contigerit, cum ubique *Julius* legatur in epistolis S. Leonis, nolim ego decernere. Sed quid si ab ipso Juliano ita repositum sit, quem videlicet versionis actorum Calchedonensium auctorem esse opinantur viri docti, & 6 probabile admodum est? Quid si ab ipsis Legatis id præstitum in eo exemplari epistolæ, quod Synodo offerendum erat? Sed mitto conjecturas. Hoc certum, non recentioris scribæ erratum illud esse, cum in actis Calchedonensibus, quibus Concilii V. Patres utebantur, eadem lectio jacuerit. Quod argumento est, ita revera lectum esse in genuinis Calchedonensis Synodi codicibus seu Græcis, seu Latinis, atque adeo in illa prisca versione qua usos esse Concilii quinti Patres prædicat clarissimus Collector, ac forsan ex Leonis epistolis præpostera emendatione *Julium* pro *Julianum* esse repositum. Etsi enim certum sit Julium legendum esse in epistolis extra Synodi acta; at si epistolæ actis insertæ Juliani nomen inscriptum est antiquitus, mala fuit illa bonæ lectionis restitutio.

Ad auctoritatem Theodoriti ad Renatum scribentis, respondent, Theodoritum non satis edoctum fuisse de rebus Legatorum. At gratis hoc dicitur, cum non gratis afferatur ad Renatum fuisse scriptas a Theodorito litteras. Nec solummodo gratis, sed absurde. Quis enim serio cogitans putet non diligenter monitum fuisse Theodoritum de rebus in Synodo gestis; Theodoritum, inquam, ex cujus ore pendebant omnes Orientalis Diœcesis Episcopi, qua de caussa intra Cyrum se continere jussus erat, & a Synodo abesse unus nominatim per imperatoriam constitutionem coactus. At licet absens corpore, per amicos aderat: quorum opera facile de omnibus edoceri potuit. Revera jam tum cum ad Leonem, Renatum, ceterosque Romanos scribebat Theodoritus, Leonis ad Flavianum epistolam acceperat, quæ ad ipsum non nisi post pseudosynodum mitti potuit & ab iis qui Synodo interfuerant: cum a Legatis Romanis primum in Orientem allata sit. Jam tum etiam rescierat Renatum soli Flaviani depositioni interfuisse, & ante discessisse a Synodo, quam in alios Episcopos eadem sententia decerneretur. Nec illa ex primis incertisque rumoribus hausta esse, sed certis nuntiis, probare videntur quæ ante omnia scribit de ardenti zelo, & justa libertate qua Renatus nefandis Dioscori molitionibus obstiterat: *Nec soli nos ista didicimus*, addit ille, *sed in omnem terram rectæ mentis tuæ sonus exivit, & omnes justitiam, zelum, libertatem, & adversus iniquitatem injectas a te minas decantant. Et hæc quidem egit pietas tua cum unicam cædem* (idest depositionem) *conspexisset. Quod si ceteras etiam vidisses, quæ post discessum tuum patratæ sunt, Phineem illum fortasse imitatus esses*. Laudes ejusmodi a Theodorito impendi homini ex solo Legati nomine cognito, & non ex peculiari gestarum ab eo rerum notitia, nemo facile crediderit. Has certe laudes potius Julio Episcopo servasset, si & is Synodo interfuisset, & ad eum scripsisset Theodoritus.

At nihil tale de Renato legitur in actis. Ita est. Sed quis modo acta integra pseudo Synodi penes se habeat? excerpta enim illius tantummodo Calchedonensi Concilio inserta servata sunt, & ex illis sola fere Patribus exhibita quæ damnanda ac rescindenda erant. Nimirum post prolatam adversus Flavianum & Eusebium sententiam, hoc unum Hilari verbum, *Contradicitur*, in actis superest. Cetera quæ de Legatis prædicant Theodoritus & alii, intercidere.

Quod Theodoritus non ex primis dubiisque rumoribus scripserit ad Romanos de latrocinio Ephesino, ac proinde nonnisi bene edoctus de totius negotii ac personarum, quæ interfuerant, circumstantiis, ipsius rei quam tractabat momentum & gravitas persuadet. Cum enim de appellando totius Occidentis Concilio ageretur, cum Legatorum Romam mittendorum delectus habendus esset, instructionibus & mandatis iidem muniendi, plures prolixæque litteræ scribendæ; quis credat de his omnibus non esse diu ac mature deliberatum a Theodorito cum suis amicis, ac iis præsertim quibuscum communis erat causa? Revera non statim missos esse Legatos probant ipsæ Theodoriti epistolæ. Non scripsit enim in Occidentem, nisi post lectam Leonis epistolam ad Flavianum, ut certum est; at non illam recepit statim post nuntiatam cladem Ephesinam. Cum enim scribebat epistolam 19. ad Anatolium Patricium, nondum Leonina in manus ejus venerat, cum tamen & de Ephesinorum judicio ipse edoctus esset, *& in omnem terram*, ut scribit, *jam exiisset sonus eorum & in fines orbis terræ rectissima sententia eorum*. Immo cum de singulis Synodi Episcopis, quæ cujusque sors fuisset, qui animus tunc esset, sic didicisset, ut apud amicum conqueratur vix esse aliquam Ecclesiarum *quæ commotam inde tempestatem non*

EDITORUM ADNOTATIONES.

6 Id falsum ostendemus in Observationibus ad notam 3. Quesnelli in epist. 113.

non senserit. *Nam injuriam alii intulerunt*, *alii acceperunt*; *qui vero nec læsi sunt ipsi*, *nec læserunt*, *& condolent iis quibus injuria facta est*, *& eos lugent qui fecerunt*. Postmodum accepto antigrapho litterarum S. Leonis, gratulatus sibi doctrinæ consensionem cum S. Leone, continere se non potuit, ut fatetur Garnerius, quin inde apud amicum potentissimum apologiam sibi conficeret in epistola 121. Verisimile etiam putat Garnerius jam tunc Gestorum Ephesinorum apographum penes Theodoritum fuisse, ob id, opinor, quod plures epistolas ad Ephesinos Patres a Leone directas legisse videatur, & cum Anatolio Patricio tunc temporis communicasse. Quod si verum est, frustra objiciatur Theodoritum incertis rumusculis delusum ad Renatum, velut Synodi testem & conscium, litteras dedisse, quod ipsum adhuc in vivis esse falso putaret.

Utriusque sententiæ probationibus in medium adductis, litem eruditorum judicio dirimendam dimitto, illi parti adhæsurus quam firmioribus fundamentis incumbere decreverint. Joannes Garnerius vir eruditus, in auctario Theodoritiano stat ab utriusque opinionis partibus: nam Differt. 1. de Historia Theodoriti cap. 9. n. 9. de Julio silet omnino; Julianum vero & Renatum cum Hilaro Ephesum convenisse scribit: ac de utroque iterum n. 10. *Incertum*, inquit, *quid operæ navarit Julianus; Renatus certe summa confidentia obstitit Synodi malignantium Præsidi*, *& inde laudem a summo Pontifice promeruit*. Denique cap. 10. n. 3. *Oculati*, inquit, *duo testes* (Latrocinii Ephesini) *Renatus Presbyter*, *& Hilarus Archidiaconus*, *uterque Sedis Apostolicæ Legatus*, *uterque a Theodoreto supplicibus litteris compellatus*. In Dissertatione vero secunda ad epist. 116. quæ est ad Renatum, intactis primæ verbis, contraria scribit, ac priorem quam suam fecerat, opinionem ut commentitiam ridet; cum tamen eodem loco fateri cogatur implicatissimam esse Julii historiam.

col. 837. 7 40. TITULI S. CLEMENTIS. 7 Ita omnes codd. tam exarati manu, quam typis excusi, uno ex Barber. excepto. Sola Græca versio, ad quam Bouhierii Latinus Actorum Calchedonensium codex accommodatus est, eam annotationem omittit. Quamobrem malim ego gemini hujus codicis exscriptorem oscitantiæ arguere, quam falsi accusare antiquissimos quosque orbis christiani codices, eosque præsertim, quos Galliis nostris Episcopi sui reliquerunt ab ipso Leone emendatos, ut ex epistola Ceretii, Salonii, & Verani ad S. Leonem perspicuum est. Id vero, quod ait Chiffletius, usu minime receptum, ut Romani Presbyteri scripto a suis Titulis appellarentur ante Symmachi PP. tempora, gratis dicitur: id enim multo satius est asserere, quam negare: cum assertionis argumentum sit hæc eadem sancti Leonis epistola, quam si hoc loco interpolatam dicere licuerit, licebit & idem vitium impingere Synodo illi Romanæ sub Symmacho, in qua primum adnotationem ejusmodi annexam fuisse contendit scriptor laudatus. Et quidem miror cur ejusmodi Presbyteros scripto nolit appellatos fuisse a suis Titulis, cum id usu ac viva voce receptum fuisse ultro profiteatur. Deinde cur tempore Leonis usurpatum esse non vult, quod quadragesimo circiter post Leonem anno usurpatum fatetur, quodque tot codices a Leone usurpatum docent?

41. EST PROBATA. In vulgatis: *Est sæpe probata*. Sed istud *sæpe* & in Græco desideratur, & in omnibus fere MSS. codicibus. Ibidem.

42. DEUS TE INCOLUMEM CUSTODIAT, FRATER CARISSIME. Hanc clausulam non habent codd. 2. Barber. quinque Thuan. nec Remensis, Victorinus, & Trecopith. Ibidem.

43. Ad calcem hujus epistolæ post annotationem consularem hæc verba addit Chiffletius: *Tiburtius Notarius*, *jussu domni mei venerabilis Papæ Leonis edidi*: quam subscriptionem duximus omittendam esse, cum unicus Bouhierii codex MS. Actorum Calchedonensium, Correctore Rustico Diacono, eam exhibeat, nec præterea constet cujus Leonis, an primi, an secundi, vel alterius Notarius fuerit Tiburtius ille. Hanc enim vocem, 8 *Domnus*, tempore Leonis I. in usu fuisse non existimo, & aliunde constat sæpe sæpius pro diversis occasionibus editam ac laudatam fuisse præsentem epistolam. Ibidem. 8

44. Æram seu 483. seu 486. quæ in pluribus codd. additur ad finem hujus epistolæ, retinendam esse in textu non existimavimus. Hic enim computandi temporis modus recentior a Romanis non nisi post sancti Leonis tempora usurpatus, & huic epistolæ adjectus esse creditur a plerisque, & advectus ex Hispania, ubi Idacius Hispanus, qui scripsit ætate Leonis nostri, primus omnium hac nota usus fuisse videtur: si tamen ejus chronico aliena ac recentiori manu non est superaddita: quam & epistolæ S. Leonis additam esse crediderim opera Isidori Mercatoris. Hæc enim æra Hispanica est, quæ triginta & octo annis vulgarem Christi æram antecedit. Unde & error in ipsa adjectione deprehenditur: additis enim 38. annis anno vulgaris æræ 449. quo prodiit hæc epistola, non 483. vel 486. sed 487. annus efficitur æræ Hispanicæ.

Ad calcem hujus epistolæ in Actione 2. Con-

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 Confer nostram adnot. 82. in hanc epist. tom. 1. col. 837.

8 Vide adnot. 85. col. 838.

9 Concilii Calchedonensis subjiciuntur 9 testimonia sanctorum Patrum partim Latinorum, partim Græcorum, qui duas in Christo naturas asseruere. Hæc a Theodorito epistolæ Leonis adjuncta esse, opinio est Joannis Garnerii in parte posteriori Operum Marii Mercatoris sub finem Præfationis in Scholia S. Cyrilli de Incarnatione. Ratio multiplex ab eo profertur; nulla, meo judicio, sufficiens.

E Scholiis, inquit, S. Cyrilli tria testimonia Theodoritus adduxit in secundo Eranistæ dialogo, & quidem totidem verbis, ac in calce epistolæ referuntur in actione 2. Calchedonensi. Bene est: sed si ante habita est Calchedonensis Synodus, quam scripti Theodoritiani dialogi, quæ est Baronii aliorumque opinio, jam a Synodi actis potius accepisse censendus est Theodoritus, quam Synodus a Theodorito. Quod porro in actione 2. Calchedonensi epistolam S. Leonis ab Illyricianis & Palæstinis Episcopis suggillatam asseruisse legitur Theodoritus adducto Cyrilli testimonio, quod inter subjuncta legitur, nec adductum fuisset, si jam epistolæ subjectum occurrisset: nihil vetat testimonium a Leone descriptum, prolatum esse postmodum a Theodorito: immo eo magis Leonis mens catholicæ & Cyrillianæ sententiæ consentanea esse probabatur a Theodorito, quod idem ab utroque testimonium esset prolatum. Deinde brevissimum tantummodo adducitur a Theodorito testimonium: cujus media pars a Leone non est descripta.

Addit Garnerius: *Quod a Theodorito, aut certe ab iis qui Theodoriti partibus studebant, versam in sermonem Græcum epistolam, proditum est, immo & a vertentibus vitiatam: quod postremum Leo ipse queritur apud Marcianum Imperatorem*. Quinam sint hujus opinionis 10 assertores, non memini me legere: hoc unum ego assero, nihil tale suspicatum esse Leonem nostrum de Theodorito, quantum ex scriptis conjici potest. Immo vero similius est versam esse ac corruptam epistolam a Theodoriti adversariis, quam ab affeclis. Scilicet eo fine vitiatam volebant eam epistolam Leonis adversarii, ut in suspicionem Nestorianismi vocatus, odium Catholicorum incurreret, ejusque epistola ut fidei absona rejiceretur. Quis porro istud tentatum credat a Theodorito, qui Nestorianismi suspicionem olim in Ephesino Concilio sibi aspersam, omni tunc temporis studio & opera obliteratam volebat, nec aliam sibi quam Leoni fidem inesse clamabat? Quam satius est igitur existimare eam epistolæ Leoninæ depravationem inductam esse ab Alexandrinis, cum quibus tam diuturnas simultates exercuerant Theodoritus aliique Orientalis diœcesis Episcopi. Neque id asserentes divinamus; ipsa quippe Leonis ad Marcianum epistola 104. (*nunc* 10

EDITORUM ADNOTATIONES.

9 In Admonitione ad hanc epistolam n. 8. col. 797. ostendimus, hæc testimonia actioni secundæ Concilii Calchedonensis perperam fuisse in vulgatis inserta post Leonis epistolam ad Flavianum, cum in Græcis codicibus eidem epistolæ ante gesta descriptæ subjiciantur. Leoni vero hanc testimoniorum collectionem tribuendam ibidem probavimus n. 9. ex quo satis eliditur Garnerii opinio, qua ea testimonia a Theodoreto collecta & Leonis epistolæ addita contendit. Illud autem probabilius credimus, Theodoretum potius quasdam Latinorum Patrum auctoritates ex Leone accepisse. Neque refert ejus dialogos scriptos fuisse an. 448. antequam Leo ea testimonia Constantinopolim mitteret. Potuit enim Theodoretus testimoniis antea congestis quædam adjicere, cum Leonis collectionem græce redditam accepit. Id autem non levis ratio nobis suadet. Leo nimirum, si de Græcis Patribus sermo sit, horum testimonia ex Latinis versionibus, quæ ante ipsum erant apud Latinos celebres, facile sumsit, ut ne ex Græco Theodoreti ea derivarit, uti observavimus in Admonit. ad ep. 165. n. 3. Theodoretus vero etsi quædam testimonia Patrum Latinorum, Damasi scilicet, & Ambrosii, Græcis nota, suis dialogis prima manu inseruerit, quæ apud Leonem non inveniuntur; alia tamen Hilarii & Augustini ex Leone sumta & Dialogo II. adjecta dicenda sunt: neque enim horum Patrum opera, seu opuscula, præsertim Augustini epistola ad Volusianum, & expositio fidei, inter Græcos ante Leonem vulgata aut cognita dici queunt. Hæc autem ex Leonina collectione Theodoretum accepisse, id multo magis confirmat, quia eas omnes auctoritates Patrum Latinorum, quæ post epistolam Leonis ante gesta descriptæ sunt, iisdem verbis ex eadem Græca versione, eodemque ordine Theodoreti dialogo secundo insertæ leguntur. In quibus evidentius hujus additamenti indicium est testimonium S. Ambrosii ex lib. 2. de Fide ad Gratianum, quod apud Leonem incipit: *Sileant igitur inanes de sermonibus quæstiones*. Partem enim hujus testimonii, quæ incohat a verbo *servemus*, jam Theodoretus attulerat ex Græca versione diversa a versione Leonis: postea autem iterum eumdem integrum textum inter Leoninos subjicit ex Græca versione diversa, qualis in Leoninis græce redditis deprehenditur. Si Theodoretus non sumsisset hos textus ex testimoniis Leonis Græco sermone donatis, nonne cum primum textum attulit, integrum eademque versione redditum protulisset? Hæc repetitio diversæ versionis posteriorem additionem ex Leone sumtam declarat, qua Theodoretus omnes auctoritates a Leone propositas voluit suis anterioribus testimoniis addere, ut ne animadverterit (diversa fortassis interpretatione fucum faciente) idem Ambrosii testimonium se se jam paullo ante protulisse, ut illud repetere opus non fuerit. Quod si tria testimonia S. Cyrilli apud Theodoretum iisdem verbis Græcis exhibentur, ac in testimoniis Leonis, nihil refert: cum æque Græcus Leonis interpres, ac Theodoretus ea ex Cyrilli libris græce scriptis excerpserit.

Testimonia PP. subjecta epist. Leonis in vulgatis Conc. Calch. non Theodoretum, sed Leonem habent auctorem. Immo Theodoretus quædam ex Leoninis testimoniis sumsit, & dialogis inseruit. tom. 1. col. 1351. tom. 4. pag. 95.

10 Hac de re vide plura adnot. 3. in Dissert. I. Quesnelli ad an. 454.

(*nunc* 130.) quam laudat Garnerius, hoc evidentissime aperit. Tota est enim de Alexandrinis epistola. Primo capite laudat Proterii Alexandrini Episcopi fidem. In secundo monet ut paucos imperitos hæreticorum instigationibus tumultuantes ex traditione ipsius Ecclesiæ Alexandrinæ, scriptis scilicet Athanasii, Theophili, & Cyrilli doceat Proterius. In tertio queritur quod *quorumdam hæreticorum versuta nequitia, ad conturbandam aliorum simplicitatem, epistolam meam*, inquit, *quam ad beatæ memoriæ Flavianum dedi, falsasse perhibetur, ut commutatis quibusdam litteris vel syllabis, receptorem me Nestoriani erroris assereret. Obsecro*, subdit ille, *venerabilem clementiam vestram, ut eamdem epistolam per fratrem meum* JULIANUM *Episcopum, vel eos, quos idoneos ad hoc opus pietas vestra delegerit, in Græcum sermonem jubeatis integre diligenterque translatam, per idoneum perlatorem sub vestri signaculi impressione deferri tradendam judicibus* ALEXANDRINIS, *qui eam Clero & plebi ipsius civitatis cum prædictorum Episcoporum prædicationibus, quibus mea scripta consentiunt, faciant recitari* &c. Ex quibus liquido apparet totam hanc fallaciam circa Leonis scripta, Alexandrinorum hæreticorum artibus structam esse, & Juliano potius quam Theodorito adscribendam esse versionem epistolæ Pontificis. Ipse enim Theodoritus S. Leonis epistolæ subscripserat etiam ante Synodum Calchedonensem cum aliis omnibus Orientalis Diœcesis Episcopis, ut narrat epistola *68.* cap. 3. & epist. 70. subscripsit eidem in Synodo, ut affirmant Legati Sedis Apostolicæ act. 8. immo eam asseruerat actione 2. adversus Illyricianos & Palæstinos, quod & Facundus commemoravit. Depravatio vero epistolæ hæreticorum opus fuit.

Urget Garnerius pro sua conjectura. Nulla fit, inquit, in tota epistola sive mentio, sive promissio afferendorum testimoniorum. Responsio in promtu est: cum scripta est epistola, immo & cum primum missa in Orientem ad Synodum Ephesinam, animus non erat adjicere testimonia sanctorum Patrum, quibus doctrinam suam Pontifex muniret adversus calumnias hæreticorum. At vero cum in latrocinio Ephesino immaniter a Dioscoro sævitum esset in Episcopos catholicos & in ipsam Ecclesiæ fidem, expulsis, depositis, cæsisque fidei defensoribus, rejecta etiam Romani Pontificis epistola, alii postmodum Legati in Orientem missi cum epistola eadem: quam cum prævideret ab hæreticis impugnandam, eam sanctorum Patrum testimoniis & auctoritate munivit: qua permoti omnium Ecclesiarum Episcopi, ad quos eam transmiserat approbandam, ei facilius subscriberent. His testimoniis munita erat epistola cum Constantinopolim gemina Legatione annis 450. & 451. per Romanæ Sedis Legatos allata est; cum ad Paschasinum Lilybæi Episcopum jam tum ad Synodum Calchedonensem destinatum directa; cum in eadem Synodo relecta & approbata. De hoc testimoniorum delectu intelligendum: Quod *de sufficienti paternarum auctoritatum instructione* a se directa in epistolis 52. 53. 54. 55. & 56. (*nunc 69.* 71. 70. 74. & 75.) vel innuitur, vel expressis illis verbis refertur. Instar omnium erit locus epistolæ *68.* (*nunc* 88.) ad Paschasinum, quæ nunc primum edita. *Ut autem in omnibus plenius tua sit instructa dilectio*, inquit cap. 3. *sanctorum Patrum nostrorum de Sacramento Incarnationis Domini quid senserint & quid Ecclesiis prædicaverint, ut evidenter agnosceres, aliqua ad dilectionem tuam scripta transmisi, quæ nostri quoque apud Constantinopolim* CUM MEA EPISTOLA ALLEGARUNT.

Sed & ipsa testimoniorum inspectio Leonem clamat auctorem. Nullum enim est in Calchedonensi delectu (excepto Leporii testimonio) quod non legatur totidem verbis, & ex iisdem locis, in epistola ad Leonem Augustum 134. (*nunc* 165.) ut prorsus existimandum sit ab eodem utrumque esse concinnatum; uberius quidem in 134. (*nunc* 165.) epistola, quia posteriora scripta prioribus auctiora esse solent.

Post primam Leonis editionem prodiit posthumum Theodoriti Auctarium Garnerio auctore, in quo eidem suæ de testimoniis opinioni inhærens scribit illa a Theodorito epistolæ S. Leonis esse subjecta, eamque epistolam his munitam præsidiis ab illo tunc missam Anatolio Patricio, tum ipsi Leoni Papæ remissam. Merum somnium: de quo ne unum quidem verbum sive in epistola 121. Theodoriti ad Anatolium, quam laudat & torquet inutiliter cap. 9. Historiæ Theodoriti num. 26. sive in aliis.

Idem in Differt. 2. ad auctoris sui *Eranisten*, graviter objurgat me, quod imprudenter adhæserim Calvinistis duobus Albertino & Blondello, & secundum eos sententiam dixerim hac in controversia. Diceres de gravissimo ac præcipuo quodam fidei capite litem esse; cum tamen de re tenuissima agatur, quæ tam invidiosam ac inofficiosam reprehensionem ferre non possit, præsertim cum me secundum Eminentissimum Baronium sententiam dixisse, scribere potius potuerit ac debuerit. Dicam quod res est, nec Albertinum Blondellumve hoc de capite a me esse lectum, nec meam illorumque opinionem, ut a Garnerio refertur, unam eamdemque esse. Illi siquidem contendunt testimonia Patrum a Theodorito allata, sumta ab eodem esse ex epistola S. Leonis. Ego vero hoc solum scripsi, *Quod si ante habita est Synodus Calchedonensis, quam scripti Theodoritiani Dialogi*, quæ Baronii opinio est, *a Synodi Actis potius accepisse censendus est Theodoritus, quam Synodus a Theodorito*. Verum neutrum ab altero mutuatum esse illa, ac præsertim Cyrilli, de quo res erat, testimonia, satis aperui opinionem meam esse, cum brevissimum a Theodorito adductum scripsi, cujus vix media pars a Leone producta esset. Ad finem capitis remiserat Garnerius quæ adversum me dicenda habe-

habebat; sed *intereidit*, inquiunt editores, *incertum quo casu, particula hæc hujus concertationis*. Hoc interim fatetur, me & quos carpit Calvinistas *abductos esse in errorem ex iis quæ Baronius in Annalibus mandavit scripto*.

Revera Eranistæ dialogos post Synodum Calchedonensem scriptos putavit Eminentissimus scriptor. Mea non interest istud vel adstruere vel destruere. Licet enim dialogorum confectio toto decennio epistolam Leonis antevertisset, non propterea sequitur ex illis sua Leonem accepisse testimonia. Quam modo opinionem amplectendam putem, paullo inferius patebit. Sed quam veræ sint & certæ Garnerii probationes, quibus ante annum 445. conscriptos dialogos contendit, juvat prius inquirere.

Prima est petita ex epistola 16. Theodoriti ad Irenæum, quam scriptam fatetur post indictionem pseudo-synodi Ephesinæ primum ad Antiochenum Primatem, & inde ad provinciæ Eufratesiæ Metropolitas delatam, adeoque vix ante mensem Junium anni 449. At ut demus Garnerio in hac epistola mentionem fieri Eranistæ, quid necesse est hunc librum ante quatuor vel quinque annos fuisse compositum; cum potius appareat recentem tunc fuisse istius libri, qualis qualis fuerit, compositionem, de quo videlicet quid sentiret ipse, quid alii etiam judicarent, amice tunc primum aperuerat Irenæus?

At vero, ut quod sentio non contradicendi, sed illustrandæ historiæ caussa, in medium proferam, non de Eranistæ libro scribere ad Irenæum, sed de alio prorsus diverso, certum mihi videtur. Primum enim de eo opere scribit in quo vel ea quæstio tractabatur, utrum Virginem Mariam *Deiparam* sine addito dicere liceret, an non addere necesse *Hominiparam*, vel saltem sæpe sæpius Maria *Deipara* simpliciter appellata fuerat. At ne semel quidem id occurrit in tribus dialogis; altum ubique de hac quæstione & appellatione silentium: nec tractanda materies id revera poscebat.

Secundo, postquam aliorum reprehensionibus satisfecit Theodoritus, Irenæo quoque scrupulum eximit: *Quoniam*, inquit, *me etiam reprehenditis quasi sanctos ac beatos Patres Diodorum & Theodorum in magistrorum numero præteriērim, necessarium duxi de hoc etiam pauca dicere*. At de Eranistæ dialogis talem querelam frustra emisisset Irenæus, & inutile prorsus fuisset Theodorito, quod *necessarium* hoc loco arbitratur, de duobus illis in magistrorum enumeratione prætermissis rationem reddere, aut ex aliis suis libris suam erga illos reverentiam testatam facere. Hæc enim omnia præstitit in primo dialogo, in antecessum querelis ejusmodi satisfaciens. *Proferrem*, inquit, *etiam tibi fortissimorum veritatis propugnatorum Diodori & Theodori enarrationes, nisi viderem vos infenso in hos animo esse, Apollinarisque in eos odio & malevolentiæ successisse. Vidisses enim hos etiam ceteris consonantia scripsisse, & ex divino fonte fluenta hausisse, rivosque & ipsos quoque Spiritus exstitisse. Sed hos qui em prætermittam, quia implacabile bellum adversus ipsos suscepistis*.

3. Opus de quo Irenæus in hac epistola, erat Apologeticum adversus Catholicorum aliquos, a quibus fides Theodoriti petebatur. *Hoc etiam*, inquit, *considerandum est, eum qui accusatur testes minime dubios producere oportere, quos redarguere nec accusatorum quisquam possit*. Et postea: *Si cum accusarer, defensionem sum aggressus, & testes indubitatos adduxi; quid incassum nos vituperant, qui horum videre nihil volunt?* At dialogos adversum hæreticos scriptos esse auctor in præfatione, immo in toto operis decursu de larat: ubique enim si non actoris partes agit, saltem Doctoris catholici personam gerit. Sic in ipso limine depingit quos refutandi in se provinciam suscepit. Præmissis enim exemplis Alexandri Ærarii, Semei & Manetis, *qui cum ex genere, vel eruditione, vel rebus præclare gestis laude dignam claritatem non haberent, improbis studiis insignes evadere contenderunt: Hoc ipsum*, inquit, *nonnulli* NUNC *faciunt, qui expetendam virtutis gloriam propter labores, qui illam præcedunt, fugientes, turpissimam & miserrimam sibi famam pepererunt. Cum enim novorum dogmatum auctores esse cuperent, ex multis sectis impietatem emendicarunt, &* HANC *perniciosam* HÆRESIM *conflarunt. Ego igitur paucis cum eis differere conabor* &c. Præfat. Dial. 1.

Porro qui in his verbis Eutychianam hæresim, ipsumque hæresiarcham Eutychen nativis suis coloribus depictum non agnoscit, is non meminit quæ de utroque Flavianus CP. in gemina ad Leonem epistola & in Synodo sua Constantinopolitana, quid Leo ipse, quid Calchedonensis Synodus scriptis suis decretisque tradiderint. Tribus enim dialogis, ipsisque titulis præcipua Eutychianæ hæresis capita configuntur, ac ipsa etiam sæpe Eutychis verba referuntur, *Catholicæ fidei petra*, inquit S. Leo, *Eutychen execratur, qui in Domino Jesu Christo veritatem humanæ carnis evacuans, ipsum Verbum in carnem asserit transformatum, ut nasci, nutriri, proficere, pati, mori* &c. *solius fuerit Deitatis*. En paucis verbis designatam trium dialogorum materiam: quibus asserit *incommutabilem* Verbi personam sibi veram servi formam *inconfuse* adunasse, ne passio Christi solius Deitatis fuisse dicatur. Similiter Synodus Calchedonensis in definitione fidei proscribit Eutychen, & quicumque dicentes naturam unam esse carnis & Divinitatis, mutabilem & passibilem per confusionem Unigeniti Divinitatem asserebant, statuitque unum eumdemque Christum, Filium Dominum in duabus naturis *inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum*. *Epist. 92. nunc 119. ad Maxim.*

Concinit etiam Dialogistes cum Synodo Flaviani. Eranistæ enim & Eutychis eadem prorsus loquela, uterque *ex duabus naturis* dicit

Dial. 2. dicit Christum, uterque duas naturas negat, vel in duabus naturis, uterque post unionem unam naturam fuisse contendit, uterque corpus Christi, corpus humanum dicere refugit.

Ex dictis veram epocham compositionis Dialogorum Eranistæ assignare facile est, nimirum inter mensem Novembrem anni 448. quo Eutyches de hæresi convictus in Synodo Flaviani damnatus est; & mensem Aprilem vel Junium anni subsequentis, quo de indicta Ephesina II. Synodo nuntium venerunt ad Euphratesiæ Metropolitanos, & postea ad Theodoritum. Statim enim atque hæresim palam professus Eutyches ab Ecclesia ejectus est, & sectam, discipulos, patronosque habuit; illum publice convincendum, istos docendos & a præcipitio retrahendos pro sua caritate & forsan rogatu Flaviani, quem familiarem habebat, aggressus est vir pro catholica fide zelo mirabili accensus.

Eodem fere tempore scripta est epistola ad Dioscorum 83. Manifeste enim exortam ac publicatam Eutychis hæresim in ea notat his verbis: *Eos enim qui dominicæ carnis ac Deitatis differentiam negant, & nunc quidem divinam naturam in carnem ajunt esse conversam, nunc vero carnem in Divinitatis naturam transiisse, admirandorum Patrum istorum medicamentis curare nitimur, Aperte siquidem & duarum naturarum discrimen nos docent* (Theophilus & Cyrillus) *& immutabilitatem divinæ prædicant naturæ*. Næ admiranda Garnerii subtilitas, qui tam verbis istis, quam toto Eranistæ opere, fugillari vult Cyrillum sub fictæ laudis fictique nominis larva! Non enim imprudentis modo, quod sentit Garnerius, sed imprudentis insanique fuisset ejusmodi agendi ratio.

Quibus enim verbis ridet Gennadii narrationem, qui opus dialogisticum, cum Dioscoro Theodoritus litteras excusatorias daret, ab ipso laudatum, crediderit adversus ipsummet Dioscorum scriptum esse, eadem Garnerio reddi possunt, qui adversus Cyrillum Cyrillianosque scriptum opus censet. *Næ Theodoritus fuisset aut impudentissimus hominum, qui secundum a Romano Ecclesiæ Antistitem provocasset ad legendum opus quo traduceretur Cyrillus ridicula sub persona; aut inconsultissimus, qui purgare se voluisset apud eum, quem ipse* in suo Cyrillo *accusaret*; *aut amentissimus, qui amicitiam expetiisset hominis, quem ludificatur*. Quamquam merito quis excipiat, non Dialogos a Gennadio appellatos, sed alium *de Incarnatione Domini* librum, quem laudat ipse Theodoritus in epistola ad S. Leonem, & Garnerius inter Theodoriti Opera recenset. Nam *ratione & testimoniis Scripturarum*, mysterium Incarnationis defensum hoc opere scribit Gennadius, nulla mentione facta testimoniorum, quæ ex SS. Patribus abunde congessit in Dialogis Theodoritus. Unde certum inter utrumque opus discrimen. Non Cyrillum igitur ejusve amicos spectant illa verba, sed Eutychen, ejusque asseclas Monachos nonnullos Ægypti, quorum cum nondum Dioscorus protectionem palam & aperte suscepisset, merito putabat Theodoritus in illo articulo temporis gratissimum fore Primati, quod adversus novellam hæresim jam Synodi auctoritate cum inventore suo repressam ad eum scribebat. Quamobrem eum confidenter hortatur, *ut eos qui veritatis dogmata corrumpere non verentur, aut salutaribus curet medicamentis, aut curationem recusantes tamquam insanabiles a caulis ejiciat*. Cyrillianos, an Eutychianos? nemo nisi dormitans de illis cum Garnerio cogitet. Ceterum opinione sua fallebatur Theodoritus, *ratus*, ut ad Flavianum scribit, se *adjutorem ac socium ad ea quæ contra fidem apostolicam moventur habiturum Deo carissimum Alexandriæ Episcopum Dominum Dioscorum*. Jam tum enim ab eo conceptum erat consilium juvandi Eutychen ejusque partes adversus Flavianum tuendas suscipiendi.

Quod de Dialogis gemina Theodosii Augusti constitutione proscriptis ignique addictis adjicit Garnerius, merum est commentum. In prima enim ne Theodoriti quidem nomen apparet, nec aliquod ejusdem opus appellatur. Ad secundam quod attinet, proscribuntur quidem in ea *Sermones allocutorii, sive Traditiones*; verum non magis ad Theodoritum referenda sunt hæc verba, quam ad Nestorium: *Interpretationes* (Nestorii & Theodoriti) *eorum, vel qui vocantur sermones allocutorii sive traditiones*.2. Dubium an pro voce *Theodoriti* non potius legendum, *Theodori*: sic enim legitur in Concilio V. collat. 5. ubi refertur Constitutio Theodosii. 3. Certum apparebit omnibus non occupato animo hæc legentibus, *Allocutiones*, ut in Concilio V. seu *sermones allocutorios*, ut alibi, nihil aliud esse quam sermones ad populum vel alios viva voce depromptos: quod sexcentis exemplis probari possit. Sic Cyrillus Alexandrinus Theodori Mopsuesteni *Allocutiones ad baptizandos* appellat. Sic Allocutio Marciani Augusti ad quartam Synodum. Et in Synodo V. proferuntur excerpta. *Ex allocutione Theodoriti dicta adversus S. Cyrillum Calchedone* &c. *Ex alia allocutione dicta in eadem civitate*. Et post multa: *Et iterum post mortem B. Cyrilli idem Theodoritus in allocutione dicta Antiochiæ præsente Domno* &c. De ejusmodi allocutionibus intelligenda esse Theodosii verba, sive Theodorum spectent, sive Theodoritum, censebunt, opinor, mecum viri eruditi; improbabuntque Garnerii interpretationem: nec magis arridebit importuna diligentia infelixque & cacozelia qua libros Theodoriti, in primis catholicos, sic insectatur ut pleraque illorum capita ad sensum heterodoxum obtorto collo trahere conetur.

Liquido igitur apparet evanida esse argumenta, quibus suam sententiam statuere conatus est Garnerius de scriptis ante annum 445. Theodoriti Dialogis; & una ruere quod idem acriter defendit, testimonia SS. Patrum epistolæ ad Flavianum subje-

cta

cta, Theodoriti diligentiæ deberi, non S. Leonis.

AD EPISTOLAM XXIX.

APUD QUESNELLUM XXVI.

Theodosio Augusto.

Col. 839. CÆSARI THEODOSIO RELIGIOSISSIMO ET PIISSIMO AUGUSTO, LEO PAPA ECCLESIÆ CATHOLICÆ URBIS ROMÆ. Cod. unus MS. Thuan. habet: *Gloriosissimo & clementissimo Theodosio Augusto, Leo Episcopus*: quem titulum nativum esse & genuinum, Græca versio, quæ eumdem exhibet, probare videtur. Priorem tamen retinuimus, quem invenimus in MSS. codd. Thuan. duobus, Griman. Trecopith. Corb. Victorin. & omnibus Latinis editionibus. Cave tamen, cum legis Ecclesiæ catholicæ Papam seu Episcopum, ne idem esse putes ac œcumenicum & universalem Episcopum, quem titulum numquam usurpavit Pontifex noster, teste S. Gregorio Magno pluribus locis. Immo sæpe sæpius hac simplici appellatione contentus est: *Leo Episcopus*: vel ista: *Episcopus urbis Romæ*. Quid ergo, inquies, sibi vult illa epigraphe? Nihil aliud, quam quod de Aurelio Carthaginensi, Augustino, & Fortunatiano Episcopis Africanis in Carthaginensi collatione cum Donatistis, ita scribitur: *Fortunatianus Episcopus Ecclesiæ catholicæ: Aurelius Episcopus Ecclesiæ catholicæ: Augustinus Episcopus Ecclesiæ catholicæ dixit.* Tam enim S. Leo, quam alii, unum hoc in animo habuerunt, ut se se formula ista ab hæreticorum conventiculis & communione secernerent. 1 Ecclesiæ igitur catholicæ Episcopus, est *catholicæ communionis Episcopus*, ut loquitur Epiphanius hær. 42. Huic appellationi occasionem primi, ni fallor, dederunt Donatistæ, qui Ecclesiam in parte collocabant: quibus catholicæ Ecclesiæ nomen opponunt Ecclesiæ per orbem diffusæ assertores Episcopi. Hinc etiam Constantinus Augustus in epistola ad Anulinum apud Eusebium lib. 10. cap. 7. *Qui in provincia*, inquit, *tibi concredita, in Ecclesia catholica, cui Cæcilianus præest* &c. Ecclesia igitur quælibet particularis, cum servat communionis & fidei catholicæ unitatem, catholica nuncupatur. Quamobrem horum sancti Cypriani verborum sensum attigisse mihi non videtur vir doctissimus, qui post Pamelium similia verba Cypriani ad Cornelium ut soli Romanæ Ecclesiæ propria accipit: *Nos*, inquiunt Novatiani conversi, *Nos Cornelium Episcopum sanctissimæ catholicæ Ecclesiæ electum a Deo ... scimus*. Epist. 46. Ed. Pamelii. Manifestum enim est ex serie epistolæ illa etiam extendi ad reliquas totius orbis Ecclesias ubique diffusas; *quæ est proprietas catholici nominis*, inquit Optatus lib. 2. Sicut enim totius est Ecclesiæ (quod maxime illi urgent) unum Deum habere, unum Dominum, unum Spiritum; ita & ad totam Ecclesiam & ad quamlibet particularem attinet, quod de uno Episcopo illic differitur. *Nec enim ignoramus*, inquiunt iidem, *unum Deum esse & unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum Spiritum sanctum, unum Episcopum in Ecclesia catholica esse debere*. Quod autem idem auctor ait, ideo Romanam Ecclesiam specialiter catholicam vocari, quod radix & matrix sit Ecclesiæ catholicæ; pace doctissimi viri dixerim, non est ea mens Cypriani, nec esse potuit. Non fuit re ipsa: cum enim epistola 45. ad Cornelium hæc habet verba, quæ auctor ille assumsit, *rationem reddidisse nos scimus, & hortatos esse ut Ecclesiæ catholicæ matricem & radicem agnoscerent ac tenerent* &c. sensus Cypriani est, hortatum se esse eos, ne parti Novati adhærerent, ne schisma & divisionem sectarentur; sed ut unitatem catholicam, quam Ecclesiæ catholicæ radicem & matricem appellat, agnoscerent ac tenerent. Tot sunt loca Cypriani, quæ hanc de unitate expositionem comprobent, ut in oculos omnium facile incurrant. Adeat, qui volet, Tractatum *De unitate Ecclesiæ*, epistolam ad Antonianum, & alias: ubi passim unitatem prædicat Ecclesiæ, cui tamquam radius Soli, fonti rivus, radici ramus individua unitate quisque conjungi debeat. *Avelle*, inquit, *radium Solis a corpore; divisionem lucis unitas non capit: ab arbore frange ramum; fractus germinare non poterit: a fonte præcide rivum; præcisus arescet: sic & Ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit, & ramos suos in universam terram, copia ubertatis extendit: profluentes largiter rivos latius expandit: unum* ta- Lib. de unitate Ecclesiæ.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Etsi quilibet Episcopus catholicæ communionis sit & appellari possit *Episcopus Ecclesiæ catholicæ*; Romanus tamen Pontifex specialiter eo nomine vocatur, sicut specialiter Romana Ecclesia appellatur *catholica* ratione primatus, quia scilicet hujus primatus caussa in Romana Sede, ac in ipso summo Pontifice centrum est & radix communionis & unitatis catholicæ; adeo ut, Irenæo testante, *ad hanc Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse sit omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles*: quod Irenæi testimonium idem Quesnellus in Memoriali septimo pag. CXXXVII. maximi faciendum monuit, propterea quod licet ille Occidentalis Episcopus fuerit, Orientalis tamen cum esset, *omnium matricum & originalium Orientis Ecclesiarum traditionem ad nos attulit*. Plura in hanc rem ex Leone, aliisque Patribus, ac ex ipso Gallicano Clero, qui *unitatis catholicæ centrum* in Romana Sede situm agnoscit, afferri possent; sed hujus loci non est lectorem pluribus distinere.

tamen caput est, & origo una, & una mater fecunditatis successibus copiosa. Illius fetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu ejus animamur. Denique quid per matricem intelligat sanctus Martyr, epistola 71. ad Quintum declarat luce meridiana clarius, *Quos*, inquit, *constat hic*, hoc est in Ecclesia catholica, *baptizatos esse, & a nobis ad hæreticos transisse, si postmodum, peccato suo cognito & errore digesto*, AD VERITATEM ET MATRICEM *redeant, satis sit in pœnitentiam manum imponere*. Hoc igitur est, catholicum *tenere matricem*, in epistola ad Cornelium, quod hæreticum *redire ad matricem*, in epistola ad Quintum; hoc est, & *Ecclesiæ catholicæ unitatem tenere*, ut habet ead. ep. 71. & ad eam e schismate postliminio reverti.

Jam vero quod proprie non potuerit Romana Ecclesia simpliciter vocari a Cypriano catholicæ Ecclesiæ matrix, manifestum est: cum potiori jure nomen istud debeatur aliis Ecclesiis apostolicis, quæ in Oriente & Palæstina primum coaluerant antequam Romanæ civitati fides & Episcopatus inferrentur. Hoc in primis convenit Jerosolymitanæ Ecclesiæ, quæ revera mater & matrix omnium Ecclesiarum appellatur in epistola Patrum Concilii Constantinopolitani ad Damasum, Ambrosium, & alios Episcopos Romæ congregatos. Eadem appellatione Romanam donant epistolæ Lucii I. ad Episcopos Gall. & Hispan. & Felicis I. ad Benignum; sed eas esse suppostitias nemo non novit. Revera Innocentius PP. in epist. ad Decentium Episcopum recensens provincias, quæ S. Petro ejusve successoribus fidei suæ semina, Ecclesiarumque institutionem debent, nullas nominat præter *Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insulasque interjacentes*.

2. SYNODALE JUDICIUM. Ita MSS. Griman. & Thuan. pro *Synodale Concilium*, quod in Thuan. aliis duobus aliisque, præter edita omnia. Nescio an aliquod inter utrumque discrimen. Dixerit aliquis prius quod retinuimus, de quacumque Synodo, sive provinciali, sive œcumenica intelligi posse; posterius plerumque de Concilio vel ex omnibus Synodis, seu œcumenico, vel saltem ex pluribus Synodis, seu plurium provinciarum Episcopis coalescente; quales erant Synodi, quibus Hilario Arelat. interdicit Leo epistola sua 10. quasque vocat *synodales conventus*, eo quod ex pluribus Synodis seu Provinciis conveniebant Episcopi sub primario Metropolitano.

AD EPISTOLAM XXX.

Pulcheriæ Augustæ.

1. HÆc epistola alteri, quæ est 27. (*nunc* 31.) & Pulcheriæ itidem inscribitur, persimilis est, etsi brevior. Præsens autem videtur fuisse missa per Legatos, cum adhuc spes nonnulla restabat Leoni, ut Synodus Ephesi indicta in conventum simplicem apud Constantinopolim commutaretur, ut ex fine epistolæ conjici potest. 1 De altera vero, quæ in melioris notæ codicibus nota Consulum, diei & mensis caret, diximus, ad ep. 27. (*nunc* 31.) *Sed ei*, inquit, *qui in errore est, melius consuletur, si* UBI *desipuit, ibidem resipiscat; &* UBI *damnationem meruit, illic indulgentiam consequatur*. Col. 837. 1

2. PRINCIPIS DISPOSITIONI. Eadem voce sæpius utitur S. Leo; sæpe etiam alii scriptores. Ad manum sunt in præsenti Matisconensis Synodus II. sub Guntramno & Hincmarus Remensis epist. *6*. cap. *26*. Edit. Mogunt. Quæ vox significat Edictum Principis, ut passim videre est in Codice Legum Imperialium: unde *& dispositionum scrinium* in eodem, & *dispositionum comites*, alibi commemorantur. Eam vocem ad ecclesiasticas suasque sanctiones traxit Pontifex noster epist. *64*. *65*. (*nunc* 84. 85.) &c. necnon & ad divina æternaque decreta, ut ep. 24. 132. (*nunc* 28. & 162.) & alibi.

AD EPISTOLAM XXXI.

APUD QUESNELLUM XXVII.

Pulcheriæ Augustæ.

1. UT QUOD FORMAM SERVI GESSIT. Variant multum codices. Thuan. unus & Trecopith. *Ut in quo formam* &c. Victor. *ut quod in forma* &c. Corbejens. & Griman. *Ut quod in formam* &c. alii aliter. Col. 854. Cap. 1.

2. PATRIARCHIS ET PROPHETIS IN SPECIE CARNIS APPARUIT. SS. Patres Augustino anteriores apparitiones hujusmodi plerumque tribuerunt Filio, qui sicut Patris Angelus, administer ac repræsentator ab eodem sub corporali specie missus fuerit in veteri testamento; ut, inquiunt, edisceret conversari cum hominibus, & ad suum conspectum homines assuefaceret. Contrariam sententiam erroris damnavit Sirmiensis Synodus an. 351. contra Photinum congregata: sed quoniam hanc opinionem Ariani in hæresis suæ patrocinium detorquebant, aliam viam ineundam esse censuit Augustinus in apparitionibus priorum temporum interpretandis, atque adeo illas Angelis esse tribuendas totis viribus Col. 855.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Vide Admonitionem in epistolas 30. & 31. tom. 1. col. 843.

bus contendit lib. 2. & 3. de Trinitate, & alibi, Quem plerique sequentis ævi Patres & Scriptores secuti sunt: ut mirum sit Leonem nostrum hic ab eo discedere.

Ibidem. 3. NEC UTI POSSEMUS TRIUMPHANTIS VICTORIA, SI EXTRA NOSTRAM ESSET CONSERTA NATURAM. Ita omnes MSS. & plures etiam excusi codices; sic vero in vulgatis: *Nec aliter possideremus triumphantis victoriam, si extra nostram esset confecta naturam.* Hanc vocem *confecta*, quam habet MS. Theodericianus, retinuissem, ut magis huic loco convenientem, nisi optimi codd. Griman. Trecopith. & Thuanei duo legerent, *conserta*.

Ibidem. Cap. 3. 4. ILLUXIT. Ita Corbejens. Theodoric. Barb. & Thuan. unus: *Induxit* leg. Thuan. tres, necnon ed. Canisii & aliæ ad marg. sed facile unius litteræ mutatione inducta est hæc lectio, pro *inluxit*, quod sensus integritati necessarium videtur. *Indulsit* habent & vulg. edit. & cod. Griman.

Col. 856. 5. NEC POTEST IN FILIORUM DEI ADOPTIONE CENSERI. Sic ex MSS. Thuaneis quinque, Theoderic. Barber. Trecopith. Corbejens. Griman. & Bodlejano. Antea leg. *Nec potest filiorum Dei adoptionem consequi.*

Ibidem. 6. PRINCIPALITER SALVAT. De hac voce vide not. 3. ad epist. 10. ad provinc. Viennensis Episcop. Divinitas Christi nos *principaliter salvat*, si pretii ac meritorum dignitatem, quæ tota humanitati ex Divinitate provenit, spectemus: *Humanitas principaliter salvat*, eo quod passionis, mortisque mysteria, quibus Deo reconciliati sumus, non nisi in humana natura adimpleri potuerunt, ac proinde principium & origo salutis humanæ, ipsa est natura humana a verbo assumta.

Col. 858. 7. Nota diei, mensis & Coss. deest in MSS. Grim. Bodl. Trecopith. Victorin. Barber. & Thuaneis: ut merito huc translata mihi fuisse videatur ex breviori epist. 30. quæ ad eamdem Pulcheriam iisdem die, mense & Coss. & in eadem pene verba scripta est. 1 Illam igitur eradendam credimus: non eam solum ob causam; sed præterea quia pluribus diebus vel etiam hebdomadibus ante 13. Junii scriptam esse apparet ex his cap. 4. verbis: *Cum*, inquit, *a tertio Iduum Majarum, quo Serenitatis ejus scripta suscepimus, major pars reliqui sit temporis absumenda, ut profectio Sacerdotum, qui negotio sufficiant, valeat ordinari.* Quis enim vero ex his non intelligat statim scriptam epistolam post acceptas imperatorias litteras, id est paullo post diem 16. Maji, & antequam Legati ad profectionem accincti essent? Prius igitur hæc missa est mense Majo, tum alia, quæ hujus compendium est, mense Junio per Legatos directa. Huic posteriori cogitato cedat necesse est prioris editionis conjectura, qua suspicatus eram primam illam nihil aliud esse quam amplificatum secundæ exemplar, quod ex epist. 41. (*nunc* 45.) missum esse ad Pulcheriam constat: quia Hilaro, qui eam perlaturus erat, propter Dioscori latrocinia Constantinopolim pervenire non licuit.

AD EPISTOLAM XXXII.

APUD QUESNELLUM XXVIII.

Fausto, Martino &c.

HAnc epistolam relegimus ad codic. Griman. & Thuan. unum tantum, & ad versionem Græcam: ex quibus duas lineas, quæ desiderabantur versus finem, supplevimus.

DE LATERE MEO. S. Leo 1 primus omnium Pontificum Romanorum de Legatis a latere missis mentionem fecit. Hujusmodi loquendi modus, quem videre est etiam epist. 31. cap. 2. ex sæcularium Principum stylo assumtus videtur ad hunc significatum, cujus rei exempla nonnulla reperies in Notis viri doctissimi Christophori Justelli ad codicem Canonum Ecclesiæ Africanæ, seu ad can. 7. Concilii Sardicensis, qui initio hujus codicis refertur, & in quo primum reperitur vox ista, *a latere mitti*, ad res ecclesiasticas translata. Quam serio considerantes Patres Africani Concilii in epistola ad Cælestinum Papam in fine codicis citati edita, hæc rescribere non dubitarunt: *Nam ut aliqui tamquam a tuæ Sanctitatis latere mittantur, nulla invenimus Patrum Synodo constitutum. E latere autem mitti*, ait Morinus, *est velut e familia Pontificis, ex Officialibus & Procuratoribus domesticis in opus aliquod eligi & deputari.* De quo fusius idem tractat. Exercit. Eccl. lib. 1. cap. 20. & Petrus de Marca de Concord. Sacerd. & Imp. lib. 5. cap. 4. Primi tamen tam definitio Legati a latere, quam discrimen inter Legatos Pontificis & Legatos Concilii Romani, quod ex hisce verbis elici existimat, a Leonis mente aliena mihi esse videntur. Julius enim Episcopus Puteolanus horum Legatorum princeps nec e familia ejus erat, nec ex Officialibus & Procuratoribus domesticis, cum nec de ipso quidem Renato Presbytero Tituli S. Clementis istud dici possit; & indiscriminatim de iisdem aliisque duobus loquatur tam in præsenti epistola, quam in 31. Mysterio igitur, mea quidem sententia, vacant hæc verba, saltem quod ad præsentem locum attinet, nec aliud significant, quam *Hinc*, ut etiam ex versione Græca evincitur, quæ vocum istarum loco habet tantum ἐντεῦθεν, *Hinc*, idest *ab Urbe*, ut habet epistola 25. ex his partibus: nec verisimile est Julianum Episcopum

Col. 859. 1

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Confer nostram adnotat. 40. tom. 1. col. 858. & Admonitionem epistolæ 30. præmissam, ubi quid de hac & antecedenti epistola censendum sit, accuratius exquisivimus.

1 Hæc opinio refellitur adnot. 3. in hanc epistolam tom. 1. col. 859.

pum Coensem, quem hujus versionis auctorem par est existimare, quique apud Romanos multos annos egerat, formulæ hujus vim & usum ignorasse, si quid aliud in ea delituisset arcani. Immo se ipse sanctus Leo interpretatur, cum scribens rursum de iisdem Legatis epist. 33. ad Theodosium Augustum, verboque Græco prorsus concinens, habet tantum: *Ordinatis* HINC *fratribus meis, qui præsentiæ meæ impleant vicem*. Si quid tamen peculiare inest his vocibus, crediderim libenter, eum a latere Pontificis Romani mitti, qui ex sinu propriæ vel Ecclesiæ, vel provinciæ, vel diœceseos, ad aliquod negotium delegabatur: sicut Imperatores a Latere seu Comitatu suo aliquos in Provincias missitabant, qui & *Missi Dominici* solebant appellari.

AD EPISTOLAM XXXV.

APUD QUESNELLUM XXV.

Juliano Coensi Episcopo.

Col. 875. ADJECIMUS. Hæc addit Græca versio: ὥστε ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ χριστοῦ; idest, *ut pro veritate humanitatis Christi.*

Ibidem. 2. IN NOBIS ATQUE IN VOBIS. Pro his verbis Græca versio habet: ἐν πάσῃ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ; idest, *in universa catholica Ecclesia.*

Col. 877. 3. AB ASSUMTI HOMINIS SUBSTANTIA. Græca vers. addit: καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς συλλήψεως τῆς παρθένου; idest, *& ab ipsa Virginis conceptione.*

Ibidem. 4. QUI ENIM NEGAT MEDIATOREM DEI ET HOMINUM HOMINEM JESUM CHRISTUM. Ita cod. Thuan. Griman. Corbejensis, Victorinus, Surius &c. Prius sic: *Negator enim mediatoris* &c. Græce ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον τοῦ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ. *Qui enim negat veram Domini Jesu Christi humanitatem.*

Col. 883. 5. SIVE QUOD SOLUS AB INVIOL. VIRG. SINE CONCUP. EST CONCEPTUS. Ita codd. Barb. duo, Thuan. quatuor, Cantabrigens. Griman. Trecopith. In vulgatis vero: *Sive quod solus ex Spiritu sancto ab inviolata Virgine sine concupiscentia carnis est conceptus*: quod ex Græca versione assumtum est, quæ tamen vocem *carnis* non habet, uti nec Victorinus cod. cum aliis jam citatis.

Ibidem. 6. NEC DISCORDIA DESIDERIORUM GIGNEBAT COMPUGNANTIAM VOLUNTATUM. Ita ex plerisque retinuimus. Cod. Griman. *Nec discordiæ desideriorum gignebant compugnantiam voluntatum*. Nihil habent Græca quod his verbis respondeat; sed Latina, quæ his adjacent, item Canisius, Sicardus, Nicolinus & Surius sic habent: *Nec discordiam desideriorum gignebat compugnantia voluntatum*: nec inepte; cessimus tamen codicum multitudini in priori lectione retinenda, quæ & optima est.

7. EAMDEM GERENS IN VERBI DEITATE PERSONAM. Græca ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἔχων ἐνθεότητι καὶ ἀνθρωπότητι πρόσωπον; idest, *sed eamdem habens in Divinitate & humanitate personam.* Ibidem.

8. Ante Notam Consularem Græca versio hæc habet: *Deus te servet incolumem, honorabilissime Frater*. De adnotatis autem die & mense major difficultas. Nam idibus Junii seu die 13. data legitur, quam ob causam hanc ab aliis eodem die datis epistolis sejungere nefas duximus. Et tamen certum apparet post aliquot dies fuisse scriptam, nimirum una cum epistola ad Flavianum data 23. Julii, nam & hanc & illam scripsit post acceptas utriusque litteras per Basilium Diaconem. Is autem Flaviani litteras non attulit nisi Legatis jam ad Synodum profectis, & paucis ante 23. Julii diebus ex epist. 34. (*nunc* 38.) Igitur & ista ad Julianum secunda est eodem tempore scripta. Ex quo id etiam commodi accidit, quod cum gemina ad eumdem eodem die scripta legatur, deinceps prior quæ 31. (*nunc* 34.) loco jacet 13. die Junii; posterior quæ 25. (*nunc* 35.) locum habet 23. Julii data habebitur. Hæc porro sic inchoatur: *Licet per nostros quos ab urbe pro fidei caussa direximus* &c. Ex quibus tria verba *pro fidei caussa* delenda censemus auctoritate septem ad minus codicum MSS. ut quæ ex Græca versione in textum Latinum irrepserunt, quæ versio longe plura habet a textu originali discrepantia. Observandum porro simile quid haberi in epistola 24. (*nunc* 28.) seu celebri illa ad Flavianum: *Ad omnem* enim *causam pie ac fideliter exequendam* eosdem Legatos a se mitti scribit S. Leo, nulla Synodi facta mentione. Cur ita factum sit, nescio an mea me fallat hæc conjectura. Cum Leo, acceptis primis Flaviani litteris cum Gestis Synodi CP. adversus Eutychen, agnovisset hæreticum suæ damnationi non acquiescere, nec a prava doctrina resilire, immo vero multa moliri adversus Flavianum, consilium cepit mittendi Legatos quatuor in Orientem, qui vel auctoritate Pontificis Eutychen ad meliorem mentem revocarent, vel auctoritate Imperatoris reprimi curarent. Ad hunc unice finem scriptæ primum sunt epistolæ plures quæ 13. Junii datæ nunc leguntur, atque inprimis celebris illa 24. (*nunc* 28.) ad Flavianum; in qua reapse nihil de Synodo habetur, sed de fidei tantum caussa per Legatos curanda. Talis est etiam epist. 28. (*nunc* 32.) ad Archimandritas CP. in qua *propter caussam fidei* Legatos *de latere suo* missos scribit. At antequam Legati profecti essent, acceptæ sunt a Leone Theodosii litteræ, quibus de indi-

Ibidem.

EDITORUM ADNOTATIONES.

[1] De tempore hujus epistolæ, & de ejusdem versione Græca plura disseruimus in Admonitione eidem præfixa tom. 1. col. 871.

indicta Synodo monebatur: statimque iidem Legati, qui ad fidei negotium cum Flaviano tractandum destinati erant, ad Synodum directi sunt, eorumque tardata profectio, quo novis litteris scribendis tempus daretur, vel prioribus amplificandis. In quarum nonnullis, sic Theodosii de Synodo cogenda & indicta jussis obtemperat Leo, ut tamen ad prius consilium redeat, & executioni optet mandari, ut ep. 30. *Sed ei*, inquit, *qui in errore est*, *melius consuletur*, *si ubi desipuit*, *ibi resipiscat*; *& ubi damnationem meruit*, *illic indulgentiam consequatur*. Cum autem diu ante 13. Junii, hoc est 16. Maji receptæ sint illæ Theodosii de Synodo litteræ, ex epist. 27. (*nunc* 31.) & jam in procinctu essent Legati, integro fere mense dilata eorum profectio, & epistolæ 24. (*nunc* 28.) nota diei mutata. Ex dictis patet hanc epistolam 25. (*nunc* 35.) nativam suam sedem post trigesimam quartam (*nunc* 38.) habere.

AD EPISTOLAM XL.

APUD QUESNELLUM XXXVI.

Episcopis provinciæ Arelatensis.

Col. 890. AD CONSTANTINUM &c. Si talis fuisset provinciæ Viennensis status ætate Leo-
1 nis Papæ, qualis in 1 Notitia Sirmondi exhibetur, vix dubitari posset, quin duodecim illi Galliarum Episcopi, ad quos præsentem Leo scribit epistolam, & omnes & soli ad provinciam Viennensem pertinerent. Si enim duos adjeceris Arelatensem & Viennensem Episcopos, qui de primatu contendebant, eum invenies numerum, qui totam illam provinciam conflabat, quatuordecim videlicet Episcopos, qui in Notitia describuntur, quique ad consecrationem Ravennii convenerunt. Verum aliter se res habent: nam nihil hac in re elicere possumus ex Notitia, quam Leonis ætate posteriorem esse probavimus Differt. V. parte 1. cap. 10. ac præterea Tarentasiam, quam inter Viennensis provinciæ civitates non numerat Notitia, ad eam tamen tunc pertinuisse epist. 50. (*nunc 66.*) Leonis probat: cum illam Viennensi Episcopo subjiciat.

Ex eo tamen Episcoporum numero, quem hæc epistola exhibet, duo habemus. Primum, quod alibi jam suggessimus, nihil novi inductum esse in provinciam Viennen-
2 sem, tametsi 2 Leonis Papæ decretum & Valentiniani constitutio novum aliquid instituissent; sed omnes pro antiqua consuetudine Episcopos ad civitatem Arelatensem concurrisse velut ad Metropolim provinciæ; omnes ad Episcopi illius ordinationem convenisse *unanimiter*; omnes ei primatum detulisse; omnes ab eo Viennensem removisse: quem videmus nec consecrationis gratiam contulisse Ravennio, nec de usurpata ab alio hacce consecratione fuisse conquestum.

Alterum, quod hinc elicimus, illud est, Rusticum, qui in hujus epistolæ inscriptione numeratur inter ceteros Ravennii ordinatores, alium esse proculdubio ab illo Narbonensi, ad quem alias scripsit S. Leo. Alterius enim provinciæ Metropolitanus, qualem se gerebat Rusticus Narbonensis, numquam se ordinationi episcopali in aliena provincia contra Canones immiscuisset, multoque minus in Viennensi, cujus Metropolitanus etiam Narbonensem provinciam sibi subjectam esse vel tunc adhuc contendebat, vel certe non ita pridem contenderat: Arelatensium enim votis plurimum suffragatus esset Rusticus, si ad Arelatensis Episcopi ordinationem convolasset, velut ejusdem provinciæ Episcopus. Deinde Rusticus Narbonensis non tertius scriptus reperiretur in hac epistola, qui alibi, vel statim post Ravennium, ut in epistola synodica quadraginta quatuor Episcoporum Gallorum ad S. Leonem, & in tertio Arelatensi Concilio, vel etiam ante Ravennium nominatus reperitur, ut in S. Leonis epist. 82. (*nunc* 103.)

Satius est ergo existimare alium a Narbonensi Rusticum huic epistolæ inscribi: quod eo lubentius credimus, quod & commune admodum est hujusmodi Rustici nomen, & plures revera legimus circa illa tempora in Galliis floruisse, quorum nonnullos commemorat Apollinaris Sidonius Epistolarum lib. 2. epist. 11. lib. 5. epist. 9. & lib. 8. epist. 11. Alius Rusticus ab his omnibus forte distinctus scripsit ad Eucherium eam epistolam, quam repræsentavit J. Sirmondus in Notis ad epist. 11. lib. 2. Sidonii.

AD EPISTOLAM XLI.

APUD QUESNELLUM XXXVII.

Ravennio Arelatensi Episcopo.

1. SECUNDUM PRÆCEDENTEM NOTITIAM. Ita cum MS. Thuan. legendum; non vero, ut habent edita, *Secundum præsentem notitiam*. Respicit enim S. Leo ad legationem, quam S. Hilarii Arelatensis nomine, Leonis placandi gratia, obierat Ravennius tunc Presbyter; cujus occasione Romæ innotuit Pontifici; cujus *gratiam morum suorum mansuetudine & sanctitate meruisse* dicitur in libello supplici Episcoporum Gallicanorum ad Leonem, ut videre est tom. 1. Col. 891.

2. Mo-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hanc Notitiam civiles, non ecclesiasticas provincias designare, ostendimus in Observat. ad Differt. V. Quesnel. part. 2. cap. 4. Ecclesiasticas autem provincias Gallicanas ad civilem formam haudquaquam exactas ibidem probavimus cap. 5.

2 Quatenus Episcopi Arelatensi sedi addicti in ordinatione Ravennii nulli Leonis decreto contraierint, probatum invenies in Observ. ad Differt. V. Quesn. part. 2. cap. 2. num. 4.

Ibidem. 2. MODESTIÆ IGITUR TUÆ NON DESIT AUCTORITAS, CONSTANTIAM MANSUETUDO COMMENDET. Ita MSS. codd. Antea corrupte: *Modeftiæ igitur tuæ non auctoritas conftantiam, fed manfuetudo commendet juftitiam, lenitas temperet* &c.

Col. 892. 3. CUM VERUS RECTI AMOR IN SEMETIPSO HABET &c. Ita MSS. codd. Herovallian. & Thuaneus, cum Merliniana Ifidori editione. Arridebit forfitan magis nonnullis alia hæc vulgata lectio: *Cum verus recti amor in femetipfo habeat & apoftolicas auctoritates & canonicas fanctiones:* ficut & placuit mihi aliquando. Sed (quod re attentius perpenfa fateri cogor) fic lectio hæc myfterio vacare mihi videtur, ut meo judicio, careat & vero fenfu: etfi enim verus recti amor mentem hominis legi Dei fubjiciat, perfectamque infpiret pro humanis etiam præceptis obedientiam; numquam tamen vel apoftolicarum auctoritatum, vel canonicarum fanctionum, quæ leges, ut ajunt, pofitivæ funt, notitiam per femetipfum poteft impertire. Hanc quam reftituimus, lectionem confirmo auctoritate Hincmari Remenfis & codicum MSS. quibus ufus eft. In Opufculo enim Capitulorum 55. adverfus Hincmarum Laudunenfem, quod trigefimo tertio loco habetur apud Sirmondum, cap. 10. refertur pannus hujus epiftolæ ab his verbis: *Jufto quippe ideo* &c. ubi eadem prorfus lectio habetur.

Ibidem. 4. Hanc epiftolam fcriptam effe Afterio & Protogene Confulibus, hoc eft an. 449. probat altera Leonis epiftola ad provinciæ Arelatenfis Epifcopos fcripta eodem anno, quo Hilarius Arelatenfis obiit, & Ravennius in ejus locum fuffectus eft. Ex quo Philippum Labbe corrigas, qui in Differt. de Scriptoribus ecclefiafticis Hilarium Arelatenfem vixiffe fcribit ufque ad diem 5. Maji anni 454. quod falfi arguitur ex duabus epiftolis ad Ravennium Hilarii fucceflorem, & tertia ad Ordinatores fcriptis hoc anno 449. ex quatuor etiam aliis ad eumdem datis, annis tribus fequentibus, & ex litteris Gallicanorum Epifcoporum, inter quos numeratur ann. 451.

AD EPISTOLAM XLIII.

APUD QUESNELLUM XXXIX.

Theodofio Augufto.

Col. 907. 1 QUid 1 de præfenti epiftola fentiendum fit, prorfus in ambiguo eft. Editionum tam Concilii Calchedonenfis, quam Operum S. Leonis procuratores cenfuerunt potius effe fragmentum fequentis epiftolæ, quam integram epiftolam; non omnia in ea cohærere, nec inventam effe in MSS. codd. MSS. quod attinet, plures nacti fumus, qui eam contineant: quos inter Thuaneus unus, alter Grimanicus nofter octingentorum & amplius annorum, ut diximus, & optimæ notæ. Forfitan eft exemplar epiftolæ fequentis feu 40. (*nunc* 44.) quod nonnullis mutatis, miferit fanctus Leo ad Pulcheriam Auguftam: nam in epift. 41. (*nunc* 45.) quam ad eamdem fcribit de Ephefino latrocinio, fe ejufmodi exemplar mittere teftatur. Plurima tamen funt in quibus ambæ difcrepent.

Hanc enim primam fuo tantum nomine fcribit S. Leo; alteram quæ fequitur, fuo & Concilii Romani nomine. In illa magnam ex fua auctoritate capit fiduciam, pro defendenda per fe veritate; in hac fumit ex litteris Imperatoris fiduciam fidei & pacis per ipfum defendendæ. In hac ultima ait fibi quæ Ephefi gefta erant, narrata effe ab Hilaro Diacono, qui folus effugerat; prior illa, ab ipfis etiam Reverendiffimis Epifcopis, qui a Sede Apoftolica miffi erant, hæc nuntiata fuiffe affirmat; quod falfum eft, cum unicus Epifcopus miffus fuerit ad orientales partes, Julius fcilicet Puteolanus, quem etiam fufpicamur diem ultimum obiiffe antequam Ephefum perveniret. Præterea uni epiftolæ fubjecit exemplar Canonum Nicænorum feu potius Sardicenfium; alteri non item. Denique nonnulla funt in illa epiftola, quæ truncatam eamdem fuiffe arguant, vel nondum perfectam & abfolutam; ut potius fit rudis aliqua epiftolæ delineatio, quam epiftola ceteris accenfenda. Manifeftus enim hiatus apparet in loco punctis notato: & paullo inferius hæc leguntur: *Pro fupradicti Sacerdotis arbitrio* &c. nulla prius facta mentione Diofcori, quem hæc verba indicant in altera epiftola. Quicquid fit, eam e numero epiftolarum fubtrahere noluimus, fuum cuique de ea judicium liberum permittentes.

Hujus epiftolæ initium affumtum eft ab Impoftore Ifidoro ad conftruendum caput fictitiæ epiftolæ 2. Dionyfii I. Pontificis Romani ad Severum Epifcopum, & fictitii refcripti Liberii Papæ ad Athanafium Alexandrinum & alios Ægypti Epifcopos.

AD EPISTOLAM XLV.

APUD QUESNELLUM XLI.

Pulcheriæ Auguftæ.

HUjus epiftolæ verfionem Græcam edidit Joan. Cotelerius ex MS. cod. Regio 1026. ubi ad hæc verba: 1 *Pro fide regia*, quæ reftituimus ex MS. Grimanico & aliis, (nam antea legebatur *Pro fede regia*) Græca habent ὑπὲρ τῆς Ρωμαικῆς πίστεως: *Pro fide Romana:* fane contra mentem Leonis, qui 1

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Ut difficultates hic propofitæ disjicerentur, quid in hac epiftola edenda præftiterimus, vide Admonitionem tom. 1. col. 893.

1 Confer adnot. noftram 8. in hanc epiftolam tom. 1. col. 921.

qui hortatur Pulcheriam, ut *pro fide*, hoc est, secundum eam qua pollet fidem, seu vigore illius fidei novellis erroribus resistat.

AD EPISTOLAM LIII.

seu

AD FRAGMENTUM EPISTOLÆ

Anatolii CP. Episcopi ad S. Leonem.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. LI.

Col. 953. 1. HOc præclarum epistolæ fragmentum ex Regio codice MS. num. 940. eruit vir doctissimus Joannes Baptista Cotelerius, & inter Ecclesiæ Græcæ monumenta tom. 1. pag. 66. excudi curavit anno 1677. biennio post primam Leonis nostri editionem. Monet in Notis conferendum cum his quæ Sozomenus habet lib. 7. cap. 8. de electione Nectarii Constantinopolitani pariter Episcopi. Non debuit porro in hac editione omitti hæc epistolæ particula, nec alium locum sortiri, cum de illa in consequentibus epistolis mentio habeatur, & tunc primum recepta esset a Leone cum ad Theodosium, Pulcheriam, aliosque epistolas 52. 53. 54. (*nunc* 69. 71. 70.) &c. scribebat Pontifex 16. Julii. Ad illam respiciunt earum aliquæ; nonnullæ expresse etiam meminerunt: sic enim ep. 53. (*nunc* 71.) ad Archimandritas: *Ipse Constantinopolitanus Episcopus & hi qui eumdem consecrarunt, præter id quod ad ordinationem novi Antistitis pertinebat, nihil nobis de compressis, vel abdicatis erroribus indicarunt.* Ex quibus cum fragmento collatis docemur, 1. circa * hæc tempora ad meliorem vitam transisse sanctum Flavianum. 2. ante illius obitum, Anatolium nec electum, nec ordinatum: electionem enim, nulla mora interposita, secuta est ordinatio. 3. non solum Anatolium, sed ejus etiam ordinatores ad S. Leonem litteras ordinationis indices misisse.

AD EPISTOLAM. LIX.

APUD QUESNELLUM XLVI.

Clero & Plebi Urbis CP.

Col. 975. 1. PLEBIS ACCLAMATIONIBUS. Plebis suffragia in electionibus Episcoporum olim intervenisse, vel ex uno Leone nostro perspicuum est: eadem pariter in translationibus admissa fuisse, æque certum ex Histor. Miscella lib. 20. cap. 23. In depositionibus autem Episcoporum seu approbandis seu improbandis locum habuisse ex his verbis discimus. Hoc persæpe acclamationibus populi fiebat; quæ cum seditiosæ erant ac tumultuosæ, merito rejiciebantur, & revera prohibentur a sanctis Patribus, qui electiones per hujusmodi acclamationes factas rescissas volunt; ut in Calchedon. act. XI. & apud Palladium in Vita Chrysostomi cap. 13. & sequent. Cum vero modeste & ex ardore fidei vel justitiæ acclamatur a populo; tunc, ut hic a Leone præstitum, & approbata, & in scrinia etiam ecclesiastica sunt redacta ejusmodi acclamationum vota. Harum porro usum ab Ethnicis ad Christianos, & a rebus civilibus ad ecclesiasticas translatum fuisse, apposite notavit vir doctissimus Franc. Florens ad Titulum 7. *De Translatione Episcopi.*

2. UT NEC AB INFANTIUM LINGUIS VERITAS CORPORIS ET SANGUINIS CHRISTI INTER COMMUNIONIS SACRAMENTA TACEATUR. Col. 877. Cap. 2. Locus ita necessario restituendus ex codd. Griman. Barber. Trecopith. & Thuan. tribus. Quartus Thuan. leg. *inter communia Sacramenta*: vulgata vero lectio, quæ habet, *nec ... inter communis sacramenta fidei teneatur*, absurdum omnino sensum continet, & a Leonis mente remotissimum. Alludit porro ad veteris Ecclesiæ ritum, & ad ipsa Ambrosii verba, quibus ritus ille nobis exponitur lib. 4. de Sacram. cap. 4. *Non otiose cum accipis, tu dicis*, Amen, *jam in spiritu confitens, quod accipias corpus Christi. Dicit tibi sacerdos*, Corpus Christi: *& tu dicis*, Amen, *hoc est, verum*. Et Leo ipse Serm. 5. de jejun. X. mensis: *Hoc*, inquit, *ore sumitur: & frustra ab illis* Amen *respondetur, a quibus contra id, quod accipitur, disputatur*. Porro cum tam Ambrosius, quam Leo non nisi ab accipientibus corpus Christi *Amen* responderi solitum asserant, & illud ab infantibus inter communionis mysteria pronuntiari Leo dicat, ab iisdem quoque accipi ac manducari consuevisse corpus Christi, consequens esse mihi videtur. Quam consuetudinem testatam pariter nobis reliquit sancti Cypriani epistola seu lib. de lapsis paullo ante finem, quem locum commentatur sanctus Augustinus epist. 23. ad Bonifacium. Sed quod epist. 107. ad Vitalem habet de iisdem parvulis corpus & sanguinem Domini sumentibus vel non sumentibus, utrum de manducatione ipsorum infantium ore facienda, an aliter intelligendum sit, manifestum esse non existimo.

3. SUPRA OMNEM ECCLESIAM. Ita cum vulg. Paulli editione MSS. cod. Griman. Ibidem. Victorin. Trecopith. & Thuan. unus. Sed Corbejens. & tres Thuan. & edit. vulg. Leonis ad marginem habent, *Supra omnia Ecclesiæ* juxta textum Græc. ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ.

4. MANICHÆI. Non quod de Divinitate Col. 980. Cap. 5. saltem Christi sane sentirent: multis enim fabu-

EDITORUM ADNOTATIONES.

* De tempore mortis S. Flaviani, ordinationis Anatolii, & epistolarum, quæ in ejus ordinatione ad S. Leonem scriptæ fuerunt, vide Admonitionem huic Fragmento præfixam tom. 1. col. 951.

fabulis hanc ſuam confeſſionem aſpergebant, ita ut Chriſtum aſſererent fuiſſe illum, quem dicit noſtra Scriptura ſerpentem &c. ut ex Auguſt. hær. 46.

Ibidem. 5. APOLLINARISTARUM. Quæ de his habet ſanctus Leo ab Aug. hær. 55. mutuatus eſt; ſicut Auguſtinus ab Epiphanio lib. 3. contra hæreſ. tom. 2. hær. 57. ſive 77. quæ eſt Dimoeritarum, ubi prolixam ſancti Athanaſii Alexandrini ad Epictetum refert epiſtolam. Tres illas Apollinariſtarum partes aliter dinumerat, ac diſtinguit Epiphanius. Prima enim ſecundum ipſum affirmabat Chriſtum corpus e cælo detuliſſe. 2. Chriſtum animam non aſſumſiſſe: *quia vicem ejus expleverit ipſa Divinitas*, inquit Leo noſter ſerm. 4. in Nativitate Domini: ubi hanc ſolam recenſet Apollinaris ſententiam, ut veriſimile ſit alia hujus hæreſis capita diſcipulorum ejus fetum eſſe. 3. denique ejuſdem Chriſti corpus Divinitati conſubſtantiale non dubitarunt aſſerere.

Col. 981. 6. Nota 1 diei, menſis & Conſulum,
1 quibus data eſt epiſtola, carent MSS. Griman. Barber. Trecopith. Victorin. & e Thuaneis aliqui: item Merlini & Crabbi edit. Hinc mihi facile perſuadeo adjectitiam eſſe illam quæ vulg. edit. apponitur: *Idibus Octobris*. 2. Iiſdem Idibus & Coſſ. data reperitur altera ad eoſdem Conſtantinopolitanos; ut probabile non ſit hanc datam eſſe eodem die. Inter eas hoc diſcrimen intercedit, quod brevior illa non a S. Leone ſolo ſcripta ſit, ſed etiam a Synodo Romana, quæ vel occaſione latrocinii Epheſini, vel pro more ad tertium Kalendas Octobr. ut ex epiſt. 16. cap. 6. colligitur, convenerat. Hanc vero prolixiorem ſuo ipſe nomine ſcripſit, ut ex ſerie epiſtolæ conſtat, a cujus titulo rejicienda ſunt illa verba: *Et ſancta Synodus, quæ in urbe Roma convenit*, ſicut rejecimus auctoritate MSS. Griman. Corb. Trecopith. & Thuan. in quibus deſiderantur. Scripta eſt proculdubio poſt epiſt. 39. & 40. (*nunc* 43. & 44.) quibus Concilium ab Imperatore indici poſtulat: de ſua enim petitione monet Conſtantinopolitanos in fine hujus epiſtolæ. 3. Prima ſcripta eſt ſtatim poſt acceptam Epheſini turbinis notitiam, & antequam litteræ & acclamationes Conſtantinopolitanorum ad Leonem eſſent delatæ: ſecunda non niſi acceptis his litteris data eſt, ut ex cap. 1. patet; atque adeo aliquanto poſt tempore. Revera non videtur ullus de Flaviani morte nuntius Ro-
2 mam perveniſſe 2 ante menſem Julium anni 450. Raræ litteræ hujus anni ante diem 16. Julii, quo tempore ſcribens S. Leo ad Theodoſium Auguſtum de Anatolio recens ordinato (*Qui Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ cœpit præſidere*) innuit tum primum factum ſe fuiſſe certiorem ſeu de Flaviani obitu, ſeu de ſucceſſoris ejus ordinatione.

A die Octobris 15. anni 449. ad decimum ſeptimum Martii ſequentis anni 3 duæ 3
ſolummodo Leonis epiſtolæ comparent in Orientem ſcriptæ, una ad Pulcheriam, altera ad Martinum & Fauſtum Presbyteros, nec alias uſque ad diem Julii 16. habemus. Porro in epiſtola ad Pulcheriam nihil de Flaviani morte: ex quo promtum eſt arguere nihil itidem de ea ſcriptum a Pulcheria. In altera teſtatur ſe nondum certiorem factum eſſe de receptione litterarum a Synodo Romana ſcriptarum die 15. Octobris ſuperioris anni. Quod argumento eſt nihil tunc adhuc auditum Romæ de novo Eccleſiæ CP. ſtatu. Ex quo rurſum infero Theodoſii litteras ad Valentinianum & Auguſtas Romam menſe Martio nondum allatas. Siquidem ex litteris ad Liciniam Eudoxiam ſcriptis apparet, Flavianum ex hac vita morte ſublatum eo tempore fuiſſe, ita
enim Græca latine reddi debent: 4 *Fla-* 4
vianus memoratus divino judicio ab humanis rebus ablatus eſt, quatenus totius dubietatis contentio a ſacris removetur Eccleſiis. Porro vix credibile eſt tam ſero fuiſſe a Theodoſio reſponſum, cum a 15. Octobris ad 17. Martii quatuor integri menſes cucurriſſent. In ſecunda primæ ſit mentio tamquam antea ſcriptæ, & per alios nuntios miſſæ: ut manifeſtum ſit hanc non eodem die datam eſſe, ſed aliquanto poſt Idus Octobris.

AD EPISTOLAM LXV.

SEU AD PRECES

Epiſcoporum Provinciæ Viennenſis ſancto Leoni Papæ oblatas.

APUD QUESNELLUM POST EP. XLIX.

FIdem ſupplicis hujus libelli, quem Gal- Col. 993.
licani Epiſcopi ad ſanctum Leonem pro Arelatenſis Eccleſiæ privilegiis miſerunt, in dubium revocant viri inſigniter eruditi Jacobus Sirmondus, qui illum velut ſuppoſititium diverſo a germanis monumentis charactere excudi curavit in tom. 1. Concil. Galliæ, & Joannes Launojus in Diſſertatione de duobus Dionyſiis; & aliquot alii.

E con-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Confer adnot. 3. & 48. in hanc epiſtolam tom. 1. col. 975. & 981.

2 Circa Aprilem an. 450. S. Leonem accepiſſe nuntium non ſolum de Flaviani morte, verum etiam de ordinatione Anatolii conjecimus adnot. 2. in Diſſert. I. Queſnelli ad eumdem an. 450. , ubi etiam rationem attulimus, cur S. Pontifex reſponſum hac de re ad Theodoſium diſtulerit.

3 Ante duas epiſtolas hic memoratas alia exſtat epiſtola 54. ad Theodoſium ſcripta menſe Decembri anni 449. , ut vidimus adnot. 8. in epiſt. 54. tom. 1. col. 957.

4 Hunc locum aliter explicavimus adnot. 5. in hanc epiſt. 64. tom. 1. col. 991.

E contra vero ut genuinum opus suscipitur a doctissimo viro Henrico Valesio in Notis ad Socratis Histor. lib. 2. cap. 29. aliisque ecclesiasticis scriptoribus. Et certe nihil est, meo quidem judicio, unde ei merito suppositionis nota inuratur, sive stylum attendas, sive res ipsas spectes, quas in his precibus Gallicani Antistites edisserunt: nec ulla etiam apparet ratio, qua valide satis præclari hujus ecclesiastici monumenti fides concutiatur.

1. Tota hujus libelli series sibi optime cohæret, nec aliquid uspiam occurrit, in quo eorum, a quibus conscriptum fuit, ingenium, sinceritas, prudentia, industriaque desiderentur, ut desiderantur plerumque in scriptis fictitiis. Cum enim ab homine cordato & liberali indole prædito alienissimum sit hujusmodi opusculis confingendis manum admovere, fit plerumque ut talia scripta vel ex pannis sibi invicem assutis compingantur, vel ubique incompositis barbarisque vocibus, anachronismis, aliisque similibus scateant νοθείας indiciis; ita ut sæpe illorum suppositio in oculos etiam minus perspicaces facile incurrat.

2. Numquam hujusmodi scripta fingi solent, nisi ut nonnullum ex iis patrocinium desperatæ alicui caussæ conquiratur. Parum autem caute consuluisset scripti hujus artifex Arelatensis Ecclesiæ privilegiis, si ex precibus eorum nomine oblatis, qui illius caussam defendendam susceperant, eadem privilegia confirmari posse sibi persuasisset. Quis enim ex partis unius præjudicio sententiam adversus litigantem alterum decernat? Certe si aliquid confingendum habebat Arelatensis caussæ patronus, id illius nomine promulgandum erat, cujus judicium postulabatur; & longe gravioris momenti fuisset alicujus Pontificis Romani decretum, in quo omnia eadem argumenta, quæ continentur his precibus, exponerentur, quam preces ipsæ, quæ præter rationes, quibus fulciuntur, nihil nisi supplicantium vota exhibent, nec ulla propria pollent auctoritate.

3. Dicant velim, qui scriptum istud falsitatis arguunt, quo tempore, qua ætate procusum fuisse putent? An Leonis & Ravennii? At quidni potius veræ preces & genuinæ oblatæ fuisse creduntur, quam aliæ mala arte existimentur confictæ? cum nihil obstet; sed constet e contra de hoc eodem argumento a Gallicanis Episcopis datas esse ad Leonem epistolas. An sæculis Leone & Symmacho posterioribus? Verum post utriusque hujus Pontificis decreta, quorum auctoritate attributis Arelatensi & Viennensi certis Ecclesiis, tota hæc controversia composita est, numquam Arelatensis sibi arrogare tentavit trium illarum provinciarum ordinationem, quarum libellus mentionem facit, ut omnino superfluum videretur preces condere nulli usui profuturas. Si quæ enim posthac motæ sunt rixæ inter utrumque illum Episcopum, inde natæ sunt, quod alteruter eas Ecclesias invadebat, quas alteri subjectas esse decreverant summi Pontifices mox laudati.

4. Nihil fere toto hoc libello occurrit, quod antiquitatem non redoleat, illius ævi stylum, qui & in Leonis epistolis & in aliis coævis Galliæ nostræ monumentis passim usurpatur, ut sunt voces *Apostolatus*, *summum Sacerdotium*, *& summum Pontificium* cuilibet Episcopo attributum, ut ipse Leo habet initio epistolæ 37. (*nunc* 41.) ad Ravennium; *Corona vestra*, quod & tres Gallicani Antistites, Ceretius, Salonius, & Veranus in sua ad Leonem epistola assumunt; *Sacerdos* pro Episcopo ubique; *Auctoritates Sedis Apostolicæ* pro Decretis; *Apex sanctæ dignitatis; ordinandi pontificium*; *primatus*, pro metropolitico jure; *Potestates* pro Magistratibus; *Potestate propria gubernare*, *sub omni ecclesiastica regula continere*, *ad suum pontificium revocare*. Sed & totus orationis textus antiquam eam & genuinam esse clamat ac suadet cuivis attentius ac seposito omni mentis præjudicio perlegenti.

5. Nonnulla sunt in ea epistola, quæ reconditioris sunt eruditionis, quam ut a doctulis ac recentioribus impostoribus fraudem meditantibus usurpari potuerint. Tale est, quod ait: *Ostentare voluit insignia dignitatis*, *Consulatum suscepit & dedit*, de quo inferius dicemus. Alia sunt etiam quæ fingere vix in mentem cujusquam venissent, & quæ scribentis bonam fidem scriptique sinceritatem arguunt, quale est quod de *anni præsentis*, quo scribebant, *penuria* dicitur.

6. Hoc moris est spuriorum scriptorum auctoribus, ut quia fraudem potissimum moliuntur, hujusmodi scripta hac de caussa ubique magna ambitione disseminent, ne quem lateat, quod omnibus, etiam arte pessima notum fieri discupiunt. Unde fit ut numerosa spargantur eorum exemplaria, quæ frequenter postmodum occurrunt in Bibliothecarum codicibus: nihil tale Arelatensis provinciæ Libello contigit; cum e contra ad nostra usque tempora in Arelatensi archivo delituerit, e quo uno nuper depromtus est & ab Eminentiss. Card. Baronio suis Annalibus insertus.

Denique argumenta omnia quæ a doctissimo antiquitatis scrutatore adversus has Preces instruuntur, talia esse mihi videntur, ut ex his quæ jamjam dicturi sumus, abunde sibi satisfactum confessurus sit, ut spero, vir veræ opinionis amantior quam suæ.

1. *Nulla*, inquit, *in libello supplici honorifica Papæ illius, cui mittitur, inscriptio*. Sed quid si scribæ unius oscitantia omissa est? Cum enim ex unico exemplari desumtæ sint Preces istæ, quid ab aliis factum sit non apparet: nec fas est adversus scriptum hujusmodi ex leviculæ omissionis præjudicio quicquam decernere. Adde quod aliter epistola per tabellarium mittenda; aliter supplex libellus per Presbyterum & Diaconum Legatos offerendus ordinatur. Denique tantum abest ut suppositionis argumentum sit splen-

splendidarum hujusmodi inscriptionum omissio, quin potius scripti sinceritatem evincit: cum plerumque non nisi fraudis faciendæ gratia operosius adornari & ad fucum componi soleant hujusmodi tituli, ut testes sunt Isidori pseudo-epistolæ: cujusmodi titulos laudatus scriptor non semel genuinis etiam epistolis ex malo consilio adscriptos comprobat.

2. *Sine Consule & die*, inquit, *apparet scriptum illud: quæ duo publicis monumentis auctoritatem vindicant*. Et hoc pariter magis epistolæ convenit, quam supplici libello. Deinde tot sunt indubitatæ fidei monumenta, in quibus hujusmodi consuetudini derogatum est, ut ex illius omissione nihil certi statui queat. Hac uti annotatione inter Episcopos Romanis familiare magis erat, quam aliarum regionum Episcopis. Vix enim in Orientalium, Africanorum, Hispanorum, Italorum & Gallicanorum Episcoporum epistolis talis usquam formula conspicitur. Ubi enim, ne a Leonis ætate recedamus, ubi consularis nota in epistolis Augustini Africani, Flaviani Constantinopolitani, Ambrosii & Eusebii Mediolanensium, Paschasini Siculi, Proterii Alexandrini, Ceretii, Salonii, Veranique, inque aliorum plusquam quadraginta Gallorum synodica ad Leonem epistola?

3. *Nihil*, inquit, *in hoc libello deprehenditur, quo Leoni potius quam Anastasio vel Symmacho nuncupetur*. Immo vero plura sunt quibus id deprehendatur; hæc videlicet: *Ordinationem, qua sanctus Frater & Coepiscopus noster Ravennius in civitate Arelate post transitum beatæ recordationis Hilarii Episcopi, concordantibus omnium votis ad summum pontificium, Domino favente, provectus est, missis continuo litteris Apostolatui vestro indicare curavimus. Quibus a beatitudine vestra tanta dignatione & caritate fuisse responsum, immensas gratias agimus*. Et postea: *Notum licet nobis ante jam fuerit, prædictum sanctum Fratrem & Coepiscopum nostrum maxime Coronæ vestræ gratiam morum suorum mansuetudine & sanctitate meruisse*. Ex his, inquam, manifestum est uni Leoni nostro offerri potuisse libellum hunc supplicem. Sub quo enim Romano Pontifice & Hilarius Arelat. decessit e vita, & Ravennius ordinatus est in ejus locum, nisi sub Leone I.? Cui, nisi Leoni, hujus ordinationis nuntius missus est a Gallicanis Episcopis? A quo de eadem responsum est illis Antistitibus, nisi a Leone? Cui morum suorum mansuetudinem probavit Ravennius? A quo impense dilectus? Cujus meruit gratiam, nisi Leonis nostri, ad quem ab Hilario Pontifice missus est cum Constantio, ut Romani Pontificis animum occasione depositionis Celidonii exasperatum deliniret, teste auctore Vitæ sancti Hilarii Arelatensis? Quem insuper infensum habuit Ravennii prædecessor Hilarius, nisi sanctum Leonem Magnum? Omnia ergo illi sententiæ suffragantur, quæ libellum Leoni directum fuisse asserit.

4. Ex his libelli verbis argumentum contra libellum ipsum eruit idem vir doctissimus: *Omnibus enim regionibus Gallicanis notum est, sed nec sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ habetur incognitum, quod prima inter Gallias missum a beatissimo* 1 *Petro Apostolo sanctum Trophimum habere meruit Sacerdotem* &c. At istud, inquit, tam obscurum, quam quod obscurissimum: etenim nullus est Græcus vel Latinus, Gallus vel Italus scriptor, qui per annos a Christo sexcentos huic rei fidem faciat. 1

Sed quid mirum, si quod illa ætate manifestissimum erat, successu temporis, milleque ac ducentorum annorum interstitio evaserit *tam obscurum, quam quod obscurissimum*? Quamquam nec istud hodie obscurum esse ultro fatebitur vir doctissimus, si meminerit se tam ex auctore Vitæ sancti Saturnini, quam ex Gregorio Turonensi pro certo asseruisse, prima fidei christianæ semina jacta fuisse in Gallicanis regionibus a sancto Trophimo ejusque sociis sex, quos huc transmisit Sedes Apostolica: quos omnes primum Arelatem appulisse, ibidemque commoratos esse, dubitari vix potest, cum inter Provinciæ Romanæ civitates illa emineret: nam non solum maris vicinia, sed, ut legimus in Constitutione Impp. Honorii & Theodosii ad Agricolam Præfectum Galliarum, qua in ea civitate Conventum provinciarum fieri præcipit: *Decursus Rhodani & Tirrheni recursus necesse est ut vicinum faciant ac pene conterminum, vel quod iste præterfluit, vel ille quod circuit, ita ut ad hanc urbem velo, remo, vehiculo; terra, mari, flumine deferatur quicquid singulis nascitur*.

Præterea si per sexcentos a Christo annos nullus auctor huic rei fidem præstitit, unde illam hausere auctores duo laudati, quos pro impostoribus habere nemo volet? Sed etsi neque hi, neque alii de ea re quicquam scripto tradidissent, quam multa sunt, quæ per Ecclesias quasi vivæ vocis manu traduntur posteris, & ad remotiores usque transmittuntur ætates?

Video quid diligentissimum antiquitatis indagatorem aliosque auctores angat in hac libelli parte, hoc nimirum est, quod injecta beati Petri mentio, Apostolo ipsi sancti Trophimi missionem tribuere videtur: quod a veritate alienum esse existimant. Et hoc ego falsissimum puto: sed non is est, opinor, illorum verborum sensus, quem prima fronte præ se ferunt. Tam solemne enim

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Vide adnot. 10. in hanc ep. 65. tom. 1. col. 994. ac præsertim Observat. ad Dissert. V. Quesn. part. 2. cap. 2.

enim est ac usitatum apud scriptores ecclesiasticos, ut pro Apostolica Petri Sede, ipsum Petri Apostoli nomen usurpent, ut nihil fere magis legenti sit obvium. Hoc etsi vel monuisse sufficiat, nonnulla tamen exempli magis quam probationis gratia adduco. Bonifacius Papa in epistola ad Rufum Thessalonicensem apud Holstenium & in ultima Conciliorum collectione scribit: *Ita quippe vice sua beatus Apostolus Petrus Ecclesiæ Thessalonicensi cuncta commisit* &c. Idem in epistola ad Episcopos per Thessaliam constitutos: *Scitis*, inquit, *beato Petro utrumque possibile*, id est, *in mansuetudine mites*, *in virga superbos arguere*. Item in epistola ad Rufum & ceteros Thessalonicensis Vicariatus Episcopos, *a beati Petri communione sejungi*, idem est ac ab Apostolicæ Sedis communione secerni. Posterioribus etiam sæculis Nicolaus I, epist. 24. *Beatissimo Petro Apostolorum Principi contradicere nullus præsumat*. Sed ne extra proprios veluti fines Leonisque epistolas evagemur, nonne hæc legimus hoc eodem sensu in epistola 10. ad Viennensis provinciæ Episcopos adversus sanctum Hilarium Arelatensem? *Ita*, inquit, *suæ vos cupiens subdere potestati, ut se beato Apostolo Petro non patiatur esse subjectum*. Et postea: *Ipsius quoque beatissimi Petri reverentiam verbis arrogantioribus minuendo*. Et in epistola 41, (*nunc* 45.) ad Pulcheriam Augustam c. 3. *Pietas*, inquit, *tua supplicationem nostram apud clementissimum Principem*, *sibi specialiter* A BEATISSIMO PETRO *Apostolo legatione commissa*, *dignetur asserere*. Mitto sexcenta testimonia his similia. Hæc igitur libelli verba nec ejus auctoritati quicquam derogant, nec Gregorio Turonensi veræque epochæ adventus septem primorum Episcoporum in Gallias, quam viri eruditissimi amplectuntur, adversari ullatenus videntur.

5. Urget sequentia verba: *Et* 2 *exinde aliis paullatim regionibus Galliarum donum fidei & religionis infusum* &c. Pugnant hæc, inquit, cum Innocentio PP. ita scribente in epistola ad Decentium Eugubinum Episcopum: *Cum sit*, inquit, *manifestum in omnem Italiam*, *Gallias*, *Hispanias*, *Africam*, *atque Siciliam*, *Insulasque interjacentes nullum instituisse Ecclesias*, *nisi eos*, *quos venerabilis Apostolus Petrus aut ejus successores constituerint Sacerdotes*. Ista profecto non nocent: quis enim non videat ex his indistincte & confuse positis nihil certi vel clari posse elici, quod ad exactam historiæ notitiam conferat? Quis non fateatur multa hic Innocentium 3 paullo commotiorem factum more oratorio conglobare ad Romanorum privilegiorum defensionem? Aut quis demum non advertat ita contextum esse Pontificis hujus sermonem, ut cum distributive ac relative, quemadmodum loqui solent, sumi velit? Non enim frustra de sex diversarum regionum Ecclesiis differens, eas omnes a solo Petro aut ab Episcopis ab eo missis institutas esse asserere noluit, sed addidit, *aut ejus successores*: indicare scilicet volens, non omnes illas a Petro, sed aliquas earum ab ejus successoribus fuisse fundatas: quas inter Gallicanæ proculdubio numerandæ sunt, etiam doctissimo eodem viro assertore. Jam vero etsi absque Romanæ Sedis præjudicio possit asseri, post constitutam Arelatensem Ecclesiam opera sancti Trophimi a Pontifice Romano missi, alias complures intra Gallias ipsas erectas ab eo fuisse; hoc tamen Gallicani Episcopi non asserunt in suo libello: sed tantum, *exinde*, hoc est, ex civitate Arelatensi, ut scriptor idem interpretatur, *aliis paullatim regionibus Galliarum donum fidei & religionis infusum fuisse*: quoniam ex illa urbe & ex Trophimi seu consilio, seu mandato, alii sex viri, qui cum eodem illuc appulerant, se se ad alias regionum illarum civitates contulerunt, postquam ex illa Metropoli, velut ex quadam specula, opportunitatem exploraverunt, prospexeruntque quid magis religioni christianæ & Galliarum saluti conveniret, quæ & quo tempore civitates, quæ loca illis prius essent adeunda.

Adverto pro majori hujus loci elucidatione, cum Galliarum hic mentionem faciunt Episcopi, non esse necessario de omnibus id Galliarum regionibus intelligendum, sed tantum de Narbonensi solida, quæ primum a Romanis in Provinciam redacta, Provinciæ Romanæ nomen obtinuit, & sæpe simplici Galliarum nomine decoratur. De quo quia alibi fusius egimus, non est quod hic diutius immoremur.

6. Ex aliis etiam his verbis impostorem se ipsum prodere existimant: *Cui* (Arelatensi Episcopo) *id etiam honoris dignitatisque collatum est*, *ut non tantum has provincias potestate propria gubernaret*, *verum etiam omnes Gallias sibi Apostolicæ Sedis vice mandata*, *sub omni ecclesiastica regula contineret*. Manifeste, inquit auctor laudatus, qui hujusmodi Preces consarcinavit, posteriorem se indicat fuisse Cæsario, Auxanio, Aureliano, aliisque Arelatensibus Episcopis, quibus Romani Pontifices suas in Gallia vices posterioribus Leone sæculis demandaverunt: ante hos enim nihil tale commissum legitur Arelatensibus Episcopis vice Pontificis Romani.

Fateor plus aliquid difficultatis subesse his verbis, non tantum tamen, ut propterea rejiciendæ sint istæ Preces. Primum enim, cum Episcopi Gallicani sua sibi jura sarta tectaque maxime vellent, officiosis verbis demul-

---

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Confer idem cap. 2. Observat. in part. 2. Differt. V.

3 Rem ipso facto *manifestam* Innocentius refert. Cur ergo hic Pontifex *paullo commotior factus more oratoris multa conglobare* dicatur, nihil est.

demulcent Pontificem, qui imperatoria potestate fultus, graviter illa privilegia concutere jam cœperat, nec aliter quam demissis officiis placari poterat. Ceterum, quod de mandata Arelatensibus olim Episcopis Apostolicæ Sedis vice fatentur, eodem fortasse sensu intelligunt, quo sanctus ipse Leo apostolicam legationem beatissimo Petro Apostolo Pulcheriæ Imperatrici commissam scribit in epist. 41. (*nunc* 45.) mox laudata: quia videlicet tam in indicando Paschatis die, quam in aliis negotiis intra Gallias occurrentibus, ad Arelatensem semper Episcopum suas litteras dirigere consueverant, ut ad Galliarum Primatem. Deinde quamvis hodie non appareant Pontificum Romanorum epistolæ, quibus suas vices expresse committere voluerint Arelatensibus Episcopis, non satis est, ut mihi videtur, ut id numquam factum pronuntietur, cum pleraque hujusmodi monumenta ecclesiastica injuria temporum interciderint. In simili causa hallucinatus est vir inter heterodoxos eruditus Blondellus, judiciumque suum præcipitavit, cum in suo de Primatu opere nulla apud antiquos Thessalonicensis Vicariatus vestigia exstare pronuntiavit, saltem ante Leonis I. PP. tempora. Erant certe plurima; sed latebant, prodieruntque tandem in publicum in collectione Romana Lucæ Holstenii. Sed & quæ adhuc supersunt monumenta, sufficere potuerunt Gallicanis Antistitibus, ut qui Romanis auribus blandiri volebant, Leonemque sermone non injucundo ad sua vota pellicere, id sine mendacii ac falsitatis nota præstarent. Etsi enim solito semper more, etiam post Leonis sententiam adversus sanctum Hilarium emissam, suas Ecclesias rexissent Gallicani Episcopi; cum tamen Imperatorem, a Leonis ore pendentem, viderent Pontificis decretum sua auctoritate firmasse, reique executionem injunxisse Magistro militum, tum e re sua esse duxerunt delinire Leonis mentem, eique jus suum ac privilegia probare: quod vix aliter illius animo insinuandum putabant, quam si ei persuaderent jam olim Romanorum Pontificum vicibus ornatos esse Arelatenses Episcopos, ut Gallias *sub omni ecclesiastica disciplina continerent*, hoc est, ut ex illa Metropoli vigilanter prospicerent, ne aliquid contra Canonum regulas in Ecclesiis Gallicanis attentaretur, quæ propria est Pontificis Romani cura & sollicitudo, utpote omnium Episcoporum Primatis, Canonum executoris ac vindicis, *& cui vineæ custodia*, ut Patres Calchedonenses scribunt ad Leonem ipsum, *a Salvatore commissa est*. Et quidem quod Occidentales Diœceses attinet, hanc maxime consuetudinem observavit sanctus Leo, ut identidem, prout se dabat occasio, illuc Episcopos vice sua acturos dirigeret, vel ibidem commorantes hac instrueret potestate. Sic Potentio vicem curæ suæ in Africana Mauritaniæ Cæsariensis provincia injunxit epist. 1. (*nunc* 12.) Anastasio Thessalonicensem Vicariatum delegavit, Turribium Idatio & Ceponio Metropolitanis in Hispania adversus Priscillianistas conjungi voluit ad cogendam Synodum: ut de Orientalibus sileam, ut de Juliano Coensi Episcopo aliisque compluribus Constantinopolim Pontificis vice directis. Sed & in Gallicana Diœcesi tale aliquid aggressus est idem Leo, cum ablatam Hilario potestatem cogendi Gallicanarum provinciarum synodalis conventus in Leontium transtulit. Hoc enim sibi non assumsisset, nisi eum, qui inter ceteros Metropolitanos præcipua auctoritate eminebat, sua id vice agere persuasum vel habuisset, vel haberi vellet: quem proinde pro nutu suo vel conservare posset, vel dejicere. Nec aliquid proculdubio novitatis inducere se putavit idem Pontifex, cum Ravennii curæ ea omnia commisit, quæ agi in Galliis volebat adversus nascentem Eutychis errorem. *Universa*, inquit epist. 51. (*nunc* 67.) *per te cupimus ad omnium fratrum & consacerdotum nostrorum notitiam pervenire: hoc dilectioni tuæ* SPECIALITER DELEGANTES, *ut sollicitudine vigilantiæ tuæ ... universis fratribus innotescat*. Quam curam etiam alias provincias spectasse, in quas jus metropoliticum sibi non arrogabat Arelatensis Episcopus, patet ex epistolæ subscriptionibus, quam ad Leonem dedit Synodus Gallicana. Idem Leonis consilium apparet ex epistola 38. (*nunc* 42.) ad eumdem Ravennium, quem de Petroniano quodam pseudo-Diacono vago admonet, ut ab omnibus Galliarum Ecclesiis excommunicetur; & ex ep. 76. (*nunc* 96.) qua ejusdem Ravennii cura Galliarum Episcopos de Paschatis die certiores fieri præcipit, quod ex longæva consuetudine factum ab eo fuisse satis indicat, sufficitque ut Apostolicæ Sedis vicem Arelatensi Episcopo fuisse demandatam non mendaciter asserere potuerint Gallicani Episcopi, Leoni placentia loqui volentes.

Cælestinus Papa, cui post Sixtum Leo successit, idem confirmat, cum ad Arelatensem Episcopum scribit de nescio quo Daniele, qui ex orientalibus partibus, ubi multis se criminibus polluerat, in Gallias se recipiens, ibidem ordinatus esse Episcopus ferebatur. Hunc ubicumque Galliarum esset, ad episcopale judicium per eumdem Arelatensem Episcopum destinari vult Pontifex. Qua auctoritate? Quo jure? Eo jure, opinor, quod ei ex antiquo semper detulerant Gallicani Antistites; sed quod, ni fallor, ex sua delegatione factum videri cupiebat Cælestinus, qui in eadem epistola Massiliensis Episcopi, de hoc accusati quod de fratris & Coepiscopi sui nece gratulatus esset, judicium Episcopis Viennensis & Narbonensis provinciarum delegare se pronuntiat.

Easdem autem vices expresse delegatas esse Arelatensi Episcopo per Zosimum Pontificem nemo inficias ierit, nisi qui hujus Papæ epistolas, quæ ad Arelatensem controversiam pertinent, fictitias esse voluerit: quod male asseri, & ex doctissimorum virorum suffragio, qui eas pro germanis habent,

bent, & pluribus etiam argumentis demonstramus in Dissertatione Apologetica pro sancto Hilario Arelatensi.

7. Objicit rursus Libellum ita Valentinianum & Honorium in regendo Imperio conjungere, quasi collegæ fuerint. Revera conjunguntur, non tamen ut Collegas (de hoc enim ne apex quidem) sed ut decessor successorque, ut Pater & Filius, ut eorumdem privilegiorum Arelatensis civitatis auctores assertoresque. Instat: nullum Valentinianus privilegium Arelatensibus concessisse reperitur, in cujus edicto Arelas omnium Galliarum mater nuncupetur. Verum hac in re negativa probatio nullius est momenti: quam multæ enim Augustorum Constitutiones posterioribus sæculis e tenebris prodierunt, quibus ante sepultæ jacuerant? Deinde quis ignorat illius tropi frequentem esse usum, quo pluralis numerus pro singulari ponitur; præsertim cum in præcedentibus plurium mentionem fieri contigit? Quem usitatum etiam in sacra historia loquendi modum pluribus exemplis probat Augustinus lib. 3. de consensu Evang. cap. 16. ubi de duobus latronibus agitur, qui Christum pariter blasphemasse dicuntur, cum id ab alio Evangelista de uno tantum eorum recitetur.

8. Contra Libellum argumentatur ex verbis capitis tertii, quibus asserit, *quod semper sicut Ecclesia Arelatensis intra Gallias primatum in sacerdotio antiquitatis merito, ita etiam civitas ipsa principatum in sæculo opportunitatis gratia possederit*. Quis quæso, inquit, a Christo usque ad Constantinum Magnum, Arelatensis Ecclesiæ Sacerdotem, Galliarum Primatem dixit? Quis a Constantino usque ad Honorium & Theodosium Arelatensi Ecclesiæ primatum Galliarum tribuit? Quis Arelatensi oppido principatum Galliarum adscripsit præcedentium Imperatorum temporibus? Sunt ista, inquit, recentiorum somnia, quæ Gallicani Episcopi numquam somniassent.

Non sunt profecto hæc somnia, vir doctissime; nisi somniasse dixerimus Leonem Magnum, cum in epistola 50. (*nunc 66.*) quæ controversiam inter Viennensem & Arelatensem Episcopos motam dirimit, hæc ait non ex proprio ingenio, nec nulla permotus auctoritate, sed ut loquitur, *consideratis allegationibus utriusque partis præsentium Clericorum, ita semper intra provinciam vestram Viennensem & Arelatensem civitates claras fuisse reperimus, ut quarumdam caussarum alterna ratione, nunc illa in ecclesiasticis privilegiis, nunc ista præcelleret; cum tamen eisdem commune jus quondam fuisse* A GENTIBUS *proderetur*. En quomodo id quod Gallicani asserunt Antistites, ultro fateatur sanctus Leo, *consideratis utriusque partis allegationibus*: quæ *allegationes* si ad nos usque pervenissent, omnem omnino tergiversandi sustulissent occasionem: sed satis superque est, quod etiam antequam christianæ fidei lux Galliis affulgeret, ac proinde ante Constantinum *commune* saltem *jus* Viennæ & Arelato fuisse in confesso est. Nihil enim amplius profiteri debebat sanctus Leo, qui ex communi jure communem utrique provinciam facere intendebat, licet se de Arelatensium jure magis fuisse persuasum evidenter ostenderit, cum eorum Metropoli longe majorem Ecclesiarum numerum assignavit. Principatum autem Arelatensis civitatis, etsi ante Christum natum exstitisse, ea quæ dicta sunt, comprobent, sufficit tamen ut ex illo solum tempore deducatur, quo sanctus Trophimus primus Arelatensium cœpit gubernare Ecclesiam, ut superfluum sit quærere, quis a Christo nato ad Constantinum usque illius Primatum asseruerit.

Ultimum denique adversus Libellum supplicem torquetur argumentum, ex eo quod sanctus Leo rescribens ad Episcopos, quorum nomine offerri debuit, si germanus est, nihil omnino de utraque Narbonensi loquitur: cum de ea sermonem habere debuisset, si respondisset ad libellum, de quo quæstio versatur. Respondeo sententiam sancti Leonis latam non esse nisi inter Arelatensem & Viennensem Episcopos, inter quos constat litem non fuisse nisi de solo Primatu, seu metropolitico jure in provinciam Viennensem: Episcopus enim Viennensis nihil in Narbonensem umquam sibi arrogavit. De sola ergo provincia Viennensi a Leone pronuntiandum erat. His adde quod post mortem Hilarii, qui suæ Ecclesiæ jura strenue semper defenderat, Ravennius, qui ab hujusmodi contentionibus alienior erat, pro sua videlicet indole, &, ut loquuntur Episcopi in libello, *pro morum suorum mansuetudine*, jus in alias provincias tepide admodum accedenti similis propugnabat, contentus sibi Primatum in Viennensem conservare. In hoc totus est revera Libellus, nec de tribus provinciis mentionem facit, nisi aliud agendo, & ut inde jus suum in Viennensem magis ac magis roboraret. Hoc ista loco sufficiant; reliqua ad eamdem controversiam pertinentia, repetantur ex Dissertatione V. Apologetica pro sancto Hilario Arelatensi.

His ita explicatis, nihil amplius, opinor, obstat quominus pro sincero germanoque habeatur supplex Antistitum Gallorum libellus; ex quo non modicum accedit auctoritatis ac roboris Arelatensis Ecclesiæ privilegiis. Superest ut, si quæ alia illustrari egent in hac epistola, id paucis absolvamus.

1. CORONÆ VESTRÆ. Ex marginalibus priorum editionum Notis apparet nonnullos hoc epitheton quasi uni Pontifici proprium existimasse. Verum illud promiscue cuilibet Episcopo attributum fuisse liquet, tum ex aliis, tum ex Augustino, qui ep. 147. sic Proculianum Donatianæ partis Episcopum affatur: *Per coronam nostram nos adjurant vestri: Per coronam vestram vos adjurant nostri*: ex Hieronymo Augustinum ipsum sic alloquente: *Precor coronam tuam*: ex Apollinari Sidonio, qui Leontium Arelaten- Col. 994.

latensem iisdem verbis alloquitur ep. 3. libri *6*. Familiarem fuisse Gallis hanc salutandi formulam liquet tam ex eodem Sidonio, quam ex epistolæ synodicæ Gallorum ad S. Leonem subscriptionibus, ex epistola Ceretii, Salonii, & Verani, item Gallorum ad eumdem, & ex hoc ipso libello, in quo ter idem loquendi modus usurpatur. Sed unde manavit: & quis illius sensus est? Sunt qui alludi putent ad clericalem episcopalemque tonsuram, quæ instar coronæ erat, præsertim secundum formam antiquitus usitatam. Quicquid sit de hujusmodi consuetudine, de qua consules, si lubet, Gregorium Turonensem de Nicetio Trevirorum Episcopo loquentem, & Concilium Toletanum IV. can. 40. hoc Hieronymo venisse in mentem non puto; sed nec alios id voluisse probabile admodum videtur. Aliquid enim sublimius spirat hæc locutio, &, ut puto, significat supremum ecclesiastici ordinis apicem, qualis est dignitas episcopalis: in quem sensum a Valentiniano Imperatore in Novella de Episcop. Ordinat. adversus Hilarium Arelat. sanctus Petrus appellatur *Princeps episcopalis Coronæ*, hoc est dignitatis. Indiscriminatim assumebatur hæc formula: in epistola enim synodica Gallorum ad Leonem alii ejus *coronam* salutant, alii *sanctitatem*, alii *beatitudinem*, alii denique *Apostolatum*.

2. CONSULATUM SUSCEPIT ET DEDIT. *Consulatum dare*, explicat vir singularis eruditionis H. Valesius ad Socratis lib. 2. cap. 29. de Ludis Circensibus, quos Consules initio Consulatus sui edebant. Ita & hæc illius loci Socratici verba, τὰς συνήθεις ὑπατείας, interpretatur, *solemnes ludos a Consulibus edi solitos*.

AD EPISTOLAM LXVIII.

Ceretii, Salonii & Verani ad Leonem PP.

APUD QUESNELLUM POST EP. LXXVI.

Col.1003. CERETIUS &c. Tres istos, qui præsentes ad S. Leonem litteras dedere, Episcopos fuisse ipsa clamant epistolæ verba: *Sancti*, inquiunt, *Episcopi fratres nostri per Gallias*: Episcopos enim Fratres vocare solorum Episcoporum est. E Gallia fuisse, ista sollicitudo de epistola Leonis per Gallias spargenda, satis indicat. Duos ex illis, Salonium & Veranum, fratres fuisse, & eos Eucherii Lugdunensis Episcopi filios, quos frequenter celebrant illius ævi scriptores, Baronii, Sirmondi, aliorumque communis opinio est, quam vel ex una ista epistola, ad quam simul scribendam convenerunt, probabilem admodum puto, ac pene certam.

Sed in qua Galliarum parte Episcopatum gesserint, hactenus incompertum. Aliquando suspicatus sum eos ex illa provinciæ Viennensis parte fuisse, quæ in ejus divisione Decreto Leonis PP. non ita pridem facta Viennensi Episcopo assignata fuerat: suspicionisque hæc ratio erat: quod ab eorum uno, Ceretio scilicet, Mediolanensis provinciæ Episcopi mutuati erant dogmaticam illam Leonis epistolam; non ob aliam, ut videtur, rationem, quam propter viciniam: nulli autem Gallicani Episcopi Italicæ Diœcesi propinquiores erant, quam aliqui ex quatuor Episcopis Viennensi subjectis: una enim ex istis, Tarentasia, Augustæ Prætori, quam etiam hodie inter comprovinciales habet, vicina admodum est. Præterea nulla occurrebat ratio cur tres hi Episcopi inter illos 44. Antistites Gallicanos, qui ad Leonem de eadem epistola scripsere, & ad quos Leo rescripsit, non legerentur Synodo Gallicanæ interfuisse, quam quia ex illa Viennensis provinciæ parte erant, cujus soli Episcopi Arelatensis Ecclesiæ juribus subscribere refugiebant, ne adversus Metropolitanum suum Viennensem præjudicarent.

Magis tamen placet modo alia opinio. Conjicio igitur tres illos Episcopos ex provincia Alpium maritimarum fuisse, tum propter rationes alias, tum propter hanc maxime, quod & hi vicini fuerunt, eorum unum, Veranum ex illa Alpium provincia fuisse certis argumentis deprehendere mihi videor.

Primo ex epistola 4. Hilari PP. docemur Veranum Episcopum scripsisse ad sanctum Leonem pro juribus metropoliticis Ingenuo Alpium maritimarum Metropolitano asserendis: nec solus scripsit, sed *cum ceteris provinciæ Sacerdotibus*, ut Hilarus habet: provinciæ utique Alpium maritimarum, de qua lis erat; & cujus ille mentionem tertia superius linea fecerat. At cur, quæso, tantopere pro juribus illius Metropolitani sollicitus fuisset Veranus, ut Ingenuo ultro jura propria dimittente, ad Leonem querelas de imminuta Metropolitani illius auctoritate deferret? Cur communem cum ejusdem provinciæ Episcopis scripsisset epistolam, nisi pro communis Alpium provinciæ dignitate agendum sibi credidisset? Cur etiam de Cemelenensis civitatis & Nicæensis Castelli negotio discutiendo ad eumdem Veranum scriberet Hilarus Papa, eumque Leontio primario partium illarum Metropolitano jungeret, nisi quia ex illa eadem Alpium provincia erat?

2. Veranum Eucherii filium Vencienſem in Alpium maritimarum provincia Episcopum fuisse asserit Joann. Savaro ad ep. 15. libri 7. Sidonii, ex veteri MS. codice Lirinensis Cœnobii, in quo nomina sunt Episcoporum, Abbatum & Monachorum, qui ex Lerino in Sanctorum numerum sunt relati: *Veranus Venciensis Episcopus*. Idem & ex Martyrologio Ecclesiæ Venciensis confirmat Vincentius Baralis in Chronologia Lirinensi pag. 362. *In Galliis civitate Venciensi, Depositio beati Verani Episcopi Venciensis, qui fuit Monachus Insulæ Lirinensis, discipulus beati Hilarii Abbatis dictæ insulæ, & postea Episcopi Arelatensis. Qui beatus Veranus sepultus est in eadem Ecclesia Venciensi in Sarcophago marmoreo in pariete defixo*,

fixo, *qui multis virtutibus & miraculis claruit*, *ac de nobili prosapia ortus in pace quievit*, *quarto Idus Septembris*. Cum auctor Martyrologii Hilarium facit Lirinensis Cœnobii Abbatem, falsus est Eucherii verbis, ubi Salonium fratrem Verani beatissimi Hilarii doctrina formatum scribit: quod Abbatem hunc fuisse non significat, cum e contra ibidem ab Eucherio vocetur Hilarius, Insulanus tyro.

Idem habet Joan. Garnerius 1. p. Marii Merc. pag. 231.

3. Hanc de Verani Episcopatu opinionem probabiliorem adhuc reddit, quod Lirinensi Insulæ omnino vicina erat Vencensium civitas: ut facile credideris ex illo Cœnobio ad istius civitatis sedem postulatum esse Veranum propter sanctitatis opinionem ex vicinia bene notam: quod præterea eidem civitati proxima erat Cemelenensis, ut & Castrum Nicæense, de quorum unione sub eodem Episcopo, & scripserat olim ad S. Leonem cum ceteris Provinciæ Episcopis, & ad eum præ ceteris postea scripsit Hilarus Papa.

Quid porro moverit & Jacobum Sirmondum, & Davidem Blondellum, ut Veranum istum Lugdunensis Ecclesiæ præsulem fuisse scripserint, nescio. Hoc ita forte opinati sunt ex quibusdam Lugdunensium Episcoporum Tabulis, quibus fides ab eruditis abrogatur.

Jam ex Verani sede non temere conjicio in ejus vicinia Salonium fratrem & Ceretium Episcopatum gessisse, atque adeo tres eosdem sedes habuisse provinciæ Mediolanensi vicinas: & revera nullæ sunt viciniores quam Vencensis, Glandevensis, Senecensis, quæ Albigaunensi, Genuensi, Taurinensi & aliis valde proximæ sunt: quæ ratio fuit cur epistolam S. Leonis ab eorum uno, Ceretio, mutuati sint Mediolanensis provinciæ Episcopi ex ejusdem Leonis admonitione. Hæc de Ceretii, Salonii, & Verani Episcopatu occasione epistolæ, quam ad Romanum Pontificem dedere: alteram ad eosdem datam a Leone laudat illustr. Auscensium Archiepiscopus pro se perorans in Generalibus Cleri Gallicani Comitiis anni 1665. ut ex istorum actis intelligo: sed an ex editis codicibus, an ex manuscriptis doctissimo Præsuli epistola illa innotuerit, compertum non habeo.

AD EPISTOLAM LXX.

APUD QUESNELLUM LIV.

Pulcheriæ Augustæ.

Col. 1009. 1. CUM ORDINATIONEM IPSIUS DURA PRÆCESSERINT. Ita ex Griman. MS. reponendum censui: cui lectioni prope accedit Victorina: *Cum in ordinatione ejus dura præcesserint*: eodem fere sensu hanc vocem *dura* usurpante Leone nostro, quo & superius, cum ait: *quorum caussa durior* epist. 40. (*nunc* 44.) Tres tamen Thuan. MSS. unus Cantabrig. & edit. vulg. habent: *Cum in ordinatione ejus plura præcesserint*.

2. DISPUTATIONUM. Griman. cod. & Thuan. unus leg. *Dispositionum*: quod ut ad plura extenditur, ita forte magis hoc loco a Leone usurpatum, ut in eadem epistola factum est. Col. 1010.

3. VEL EPISTOLÆ MEÆ. Ita Griman. & Cantabrig. codd. MSS. non vero: *Et epistolæ meæ*, ut in vulgatis: levi quidem; sed non levis momenti, discrimine; si legis enim *vel*, 1 optionem dedit Anatolio, ut alterutri epistolæ subscriberet, præsentiscens libentius ab illo Episcopo subscribendum fore epistolæ sancti Cyrilli Orientalium partium Episcopi, cujus scripta a prima Synodo Ephesina approbata fuerant, quam suæ, quæ ab Orientalibus Ecclesiis nondum erat suscepta. Eamdem alterutrius epistolæ subscribendi facultatem relinquit scribens Gallicanis Episcopis epist. 51. (*nunc* 67.) ad Ravennium: *Hoc*, inquit, *dilectioni tuæ specialiter delegantes*, *ut sollicitudine vigilantiæ tuæ epistola nostra*, *quam ad Orientem pro fidei defensione direximus*, *vel sanctæ memoriæ Cyrilli*, *quæ nostris sensibus tota concordat*, *universis fratribus innotescat*. Ibidem. 1

4. QUOD AUSA EST IMPERITA INSIPIENTIA DEFINIRE. Ita optime MS. Grimani codex: quorum loco in excusis hæc leguntur: *Quod ausus est: imperita insipientia*, &c. sensu falsissimo, & a Leonis mente alieno. Anatolius enim, quem hæc verba tangerent, nihil definierat fidei adversum; sed & nihil omnino, sive post consecrationem suam, sive ante. Neque enim pseudo-Synodo Ephesinæ interfuit, dum habebatur, sed *tunc temporis apud Constantinopolim morabatur*, ut expressis verbis observat Breviculus historiæ Eutychianistarum, Apocrisiarii munere pro Dioscoro fungens in Comitatu. Quibus adde, numquam Anatolium tam acerbis verbis a Leone fuisse notandum, ut & imperitiæ & insipientiæ argueretur.

AD EPISTOLAM LXXX.

APUD QUESNELLUM LX.

Anatolio Episcopo CP.

1. UT SUARUM ECCLES. ESSENT COMMUNIONE CONTENTI. Quatuor hujusmodi abstentionis genus capita complectebatur. Cum enim Episcopi sola suarum Ecclesiarum communione fruebantur, 1. nec ii visitationis officia a collegis suis, nec item collegæ ab iis recipiebant. 2. sacra solemniter Col. 1039.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hanc explicationem refellimus adnot. 8. tom. 1. col. 1009.

ter obire in aliena Parochia non sinebantur. 3. mutuo litterarum formatarum seu commendatitiarum commercio interdicebantur. 4. ad Concilia aliosque ecclesiasticos consessus simul cum eis non conveniebant, & omni in illis auctoritate suffragiorumque jure spoliabantur. De 1. habes Concilii Toletani I. can. 15. de 2. apud Epiphan. Hær. 70. ubi Polycarpi & Victoris ætate Orientales ab Occidentalibus divulsos pacificas a se invicem litteras nullas accepisse scribit. 3. & 4. satis indicant phrases illæ, quibus hæc excommunicationis species exprimitur, *caritate fratrum privari*, *alienum esse a fratrum communione*; & similes quæ passim occurrunt. Plura qui volet, adeat doctissimum Joannem Morinum Exercitat. Ecclesiast. lib. 2. Exercitat. 17. 18. & 19. Vide etiam S. Augustinum ep. 261.

Col. 1040. 2. DIOSCORI, JUVENALIS, ET EUSTATHII. De Dioscoro & Juvenale cur præcipue mentionem faciat, nemini notum non est. Ille enim impietatis Ephesinæ coriphæus; hic vero per omnia suffragator, ut ex epistola S. Leonis ad eumdem, & ex actis Calchedon. Concilii. Eustathius vero Episcopus Berythi, unus quidem fuit ex iis, *qui potestatem habuerunt & principes fuerunt Concilii Ephesini*, ut dicitur act. 4. Calchedon. Sed cur a S. Leone & ab Anatolio potius notatus sit, quam Thalassius Cæsareæ Cappadociæ, Eusebius Ancyræ & Basilius Seleuciæ Isauriæ Episcopi, qui itidem inter eos numerantur, hæc mihi occurrit ratio: quod Eustathius præ omnibus visus fuerat confessionem edidisse in Ephesino latrocinio Eutychianæ consonam, usurpans hæc verba: *Non oportet igitur intelligere duas naturas, sed unam naturam Dei Verbi incarnatam*: quæ etsi Ephesi approbata est, statim tamen ac fuit recitata in Calchedonensi Synodo, clamatum est ab Episcopis præsertim Orientalibus: *Ista Eutyches dicit, hæc Dioscorus dicit*. Deinde 1 simultatis forsan aliquid residuum erat inter Anatolium & Eustathium ob eam caussam, quod Eustathius Ibam Edessenum Episcopum absolverat in conventu Beritensi: cui Ibæ infensissimus erat Dioscorus. Dioscori autem Apocrisiarius erat tunc temporis Anatolius, qui eidem ut suæ dignitatis auctori, quantum potuit favit, etiam post ejus a Calchedonensi Synodo damnationem.

Ibidem. 3. AD SACRUM ALTARE NON RECITANDIS. Clarum est hoc loco sermonem esse de sacris Diptychis: quorum usus quanti factus olim fuerit, patet ex controversiis, quæ in Ecclesia efferbuerunt occasione sancti Joannis Chrysostomi, Acacii, Eutychianorum, trium capitulorum &c. non pigeat lectorem adire epistolam Attici Episcopi CP. ad sanctum Cyrillum Alexandrinum apud Nicephorum Callist. lib. 14. cap. 26. & Cyrilli rescriptum ad eumdem tam loco citato, quam inter Cyrilli opera. Unicum locum juvat hic exscribere, tum quia ad rem nostram facit, tum quia breviter Diptychorum naturam, originem, & usum describit. Est in epistola Ægyptiorum Episcoporum ad Anatolium CP. Episcopum adversus Timotheum Ecclesiæ Alexandrinæ invasorem part. 3. act. Calched. Synod. *Etiam*, inquiunt, *in venerabili Diptycho* (*in quo piæ memoriæ transitum ad cælos habentium Episcoporum vocabula continentur, quæ tempore sanctorum mysteriorum secundum sanctas regulas releguntur*) *suum posuit & Dioscori nomen* &c.

AD EPISTOLAM LXXXVIII.

APUD QUESNELLUM LXVIII.

Paschasino Lilybetano Episcopo.

QUanti facienda sit hæc ad Paschasinum epistola nemo non intelligit, tum ex earum rerum notitia, quam illi uni debemus, cum maxime quod ad primarium S. Leonis Legatum data, quem vice sua in magna illa Synodo Calchedonensi acturum pro fidei caussa tunc mittebat. Præter hoc Commonitorium aliud secretius eidem datum esse a Leone docet actio 16. illius Synodi, ex qua partem mandati excerpsimus excudimusque 1 Tom. 1. De omnium Orientalium subscriptione adversus Nestorium & Eutychen, deque Anatolii epistola, ex qua id factum didicerat sanctus Leo, habes alterum Pontificis testimonium in epist. 70. (*nunc* 91.) post biduum Anatolio scripta. Reliqua quæ notatu digna, observavimus in Differt. I. de vita & reb. gest. ad ann. 451. Col. 1057.

AD EPISTOLAM XC.

APUD QUESNELLUM LXXIII.

Marciano Augusto.

1. PRæcedentium editionum procuratores, immo & collectionum MSS. auctores in hujus epistolæ titulo de Calchedonensi Synodo mentionem faciunt, quæ tamen e Nicæna civitate, quo primum convocata fue- Col. 1063.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hæc, quæ de simultate inter Anatolium & Eustathium Quesnellus conjicit, nullo documento nituntur. Quin cum Anatolius dubitasse videatur, num Eustathii nomen in Legatorum sententiam ex Diptychis recitandum non esset, ut observavimus adnot. 19. in hanc epistolam tom. 1. col. 1040. ea simultas potius excluditur. Confer adnot. 15. in ep. 95. t. 1. col. 1078.

1 Hujus commonitorii fragmentum nos inseruimus in Dissertatione de epistolis deperditis num. 52., quam post Leoninas epistolas tom. 1. dedimus. Vid. col. 1451.

fuerat, non niſi menſe Septembri jam exeunte ad Calchedonenſem fuit translata.

Col.1061. 2. SED ET IN FRATRE MEO JULIANO: Coenſi videlicet Epiſcopo, quem epiſt. *69.* (*nunc* 89.) *conſortem* Legatis ſuis a ſe additum teſtatur, & in ep. 70. (*nunc* 91.) *participem in omnibus actionibus* eſſe præcipit: ſed & in ep. 71. (*nunc* 92.) ad Julianum ipſum eam ob cauſſam ſcripta, ipſi *injungit ut cum fratribus* &c. inquit, *quos vice noſtra ad prædictum conventum ire præcipimus, curam tuam actionemque conjungas in omnibus, auctoritate noſtræ præceptionis*
1 *uſurus* &c. Ex quibus liquet 1 Julianum, non ſecus ac alios Legatos locum S. Leonis tenuiſſe in Concilio. Quod idcirco notavimus, quia doctiſſimus Morinus Exercit.20. lib. 2. ſcribebat, non aliam ob cauſſam Epiſcopum illum Legati nomen induiſſe, cum Calchedonenſi Synodo ſubſcriberet, quam quia *titulum quem paullo ante in pſeudo-ſynodo Epheſina re & merito uſurpaverat, eum ut honorificum & ſuſpiciendum, iterum ſuſcipiendum & ſibi conſervandum eſſe credidit*. Illam *Juliani Legationem generalem fuiſſe & honorariam, non ſpecialem, cujuſmodi fuit Legatio Paſchaſini & Lucentii*, ſuſpicatur vir de Hiſtoria Eccleſiaſtica optime meritus H. Valeſius ad Evagrii lib. 1. cap. 10. ubi & Baronii de Juliano loquentis inconſtantiam notat. Porro cum Julianus pars
2 non eſſet Occidentalis Synodi, 2 cujus partes & præſentiam ſupplebant alii Legati, eam cauſſam eſſe puto cur inter iſtos Occidentales Legatos ſeſſionis prærogativam non habuerit: in ceteris nihil diſcriminis inter hunc & illos fuiſſe facile exiſtimaverim.

Tom. II.

AD EPISTOLAM XCIII.

APUD QUESNELLUM LXXII.

Synodo Calchedonenſi.

1. APUD CALCHEDONAM CONSTITUTÆ. Col.1067.
Propter hæc verba, præter hanc epiſtolam ad Synodum Calchedonenſem ſcriptam, aliam deſiderari ad eoſdem Epiſcopos Nicææ antea congregatos, aſſerit vir doctiſſimus in epiſtola 4. partis *6.* Epp. quæ Joanni Brayero nuncupatur. Utque id ſuſpicetur in cauſſa ſunt non ſola tituli verba, ſed & Evagrii libr. 2. Hiſtor. cap. 2. quæ ſic ſe habent: *His de cauſſis Concilium Calchedoni, coactum eſt Nunciique ac Tabellarii miſſi, Sacerdotes per litteras plenas pietatis undique acciti, ac primo Nicæam: adeo ut cum Leo Epiſcopus Romanus ad eos litteras daret per Paſchaſinum, Lucentium, & ceteros, quos eo ad ſuum locum ſupplendum miſerat, eas ſic inſcriberet*: EPISCOPIS NICÆÆ CONVOCATIS. Mihi vero certum eſt 1 1
aliam non fuiſſe ſcriptam. Hæc enim ipſa, quæ nunc Calchedonenſi Synodo inſcribitur, ſine dubio ad Epiſcopos Nicææ congregatos directa eſt. Cum enim ſcripta ſit V. Kal. Julii, inſcribi non potuit Epiſcopis Calchedone conſtitutis, qui illuc evocati non fuerunt Nicæa litteris Imperatoriis ante X. Kal. Octobris ſequentis. Quod adhuc confirmatur ex epiſt. 73. (*nunc* 90.) S. Leonis ad Marcianum ſcripta eodem die de Synodo eadem, in cujus titulo licet mentio fiat Calchedonenſis Concilii, certum tamen eſt in ea de Concilio Nicæam tunc, non Calchedonem convocato agi, tum ob eam, quæ dicta eſt, rationem, tum quia

 de

EDITORUM ADNOTATIONES.

Julianus quatenus Legatione Leonis in Calched. functus ſit.

1 Negari nequit Julianum in Calchedonenſi Concilio S. Leonis ac Apoſtolicæ Sedis Legatione aliqua functum: at hanc ejus Legationem ejuſdem generis fuiſſe ac illa Paſchaſini & Lucentii, ac Presbyteri Bonifacii affirmari non poteſt. Aliquod ſane diſcrimen ſatis præferunt duæ præcipuæ actiones, in quarum altera Dioſcorus damnatus, in altera vero fidei definitio edita & ſubſcripta fuit. Sententiam autem in Dioſcorum, & definitionem fidei tres memorati Legati ſimul præſtituere, vel ante omnes ſignarunt. Julianus autem licet ſe Legatum nominet, non tamen cum iiſdem, ſed poſt aliquot præcipuarum ſedium Epiſcopos eaſdem approbavit. Quod ſi alibi una cum Legatis ceteris loquitur, & non numquam etiam Bonifacio Presbytero ejus nomen præmittitur; haud tamen credimus eum in præcipuis actionibus, in quibus præſertim apoſtolicæ delegationis vis enituit, a ceteris Legatis fuiſſe ſeparandum, ſi æqualis & pari cum iiſdem auctoritate functus fuiſſet. Forte cum Julianus a Leone Pontifice non fuiſſet recenſitus cum ceteris Legatis in epiſtola 93. ad Concilium; hinc par eidem locus in præcipuis ipſius Concilii actionibus attributus non fuit: ejus tamen delegatio aliis Leonis litteris declarata majorem locum ipſi præ aliis Epiſcopis & Metropolitis, quam ejus Epiſcopatus ferret, vindicavit. Vide adnotationes Ruſtici Diaconi tom. 4. Concil. col. 1306. not. f. & 2031. not. a.

Orientalis EpiſcopusRomanæ Sedis Legatione functus.

2 Quod hic Legati Sedis Apoſtolicæ pro Legatis Synodi Occidentalis traducuntur, fuſe refellimus in Obſervat. ad Diſſert. VIII. §. 3. Paſchaſinus quidem, Lucentius, & Bonifacius numquam Occidentalis, immo nec Romanæ Synodi, ſed S. Leonis locum tenentes ſemper dicuntur. Quod porro Julianus, etſi Orientalis Epiſcopus, veram Legationem Sedis Apoſtolicæ potuerit gerere, ex S. Cyrillo agnoſcitur, qui in Epheſina Synodo S. Cæleſtini vicem & Legationem ſuſtinuit. Vide not. 2. ad Notas Queſnelli in epiſtolam ſequentem. Ratio etiam manifeſta eſt. Ille enim, quicumque a Romano Pontifice delegationis mandatum accepit, verus eſt Legatus, ſive Occidentalis ſit, ſive Orientalis.

1 Vide noſtram adnot. 3. in hanc epiſtolam tom. 1. col. 1068. ubi primigeniam epiſtolæ inſcriptionem *Nicæam* præferentem ex MS. Ratiſponenſi exhibuimus, quæ vox deinceps mutato Synodi loco mutata fuit in *Calchedonem*.

de Nicænæ Synodi magnæ decretis differens, antiquam Nicænam vocat, ut a posteriori, quæ ibidem parabatur, Synodo distingueretur. Immo in epist. 71. ad Julianum diserte scribit, quod *in urbe Nicæna sacerdotalis habenda sit Synodus*. Non ergo ex titulis argumentisque epistolarum quidpiam alicujus momenti decernendum est, cum plura hujusmodi adjectitia sint, & pro sensu captuque describentium concinnata & immutata, quod de hujus epistolæ inscriptione patet ex Græca versione, quæ Latinum textum haud dubie imitata est, & habet: τῇ ἐν Νικαίᾳ, Nicææ.

Col. 1073. 2. Cyrillus Episc. tunc præsedit. Tot scriptorum antiquorum testimonia ubique occurrunt, quibus constet 2 Cyrillum Ephesinæ Synodo præsedisse, ut ea describere supervacaneum judicem. Eorum aliqua modo Cælestinum & Cyrillum præsedisse narrant, modo Cyrillum & Cælestinum. Particula tunc in Leonis verbis observanda mihi videtur: eamque Pontificis mentem esse puto, ut significare velit; tunc cum *Ephesinæ Synodi contra Nestorium specialiter statuta* sunt edita & ejus *damnata impietas*, præsedisse Cyrillum. Revera Legati Sedis Apostolicæ Ephesum non attigerunt, nisi decimo octavo die a prolata in Nestorium sententia: quemadmodum & acta Synodi probant, & narrat in sua Præfatione historica ad partem posteriorem Operum Marii Mercatoris vir eruditus Joannes Garnerius.

AD EPISTOLAM XCVII.

Eusebii Mediolanensis Episcopi ad S. Leonem Papam.

Apud Quesnellum post epist. LXXVII.

Col. 1080. 1. Catholicæ. Ex Thuan. tribus, Cantabrigensi & Trecopith. MSS. codd. quibus solis usi sumus in hujus epistolæ relectione: unus Thuan. & alter Trecopith. addunt *fidei*, succinentibus edit. Vulgat. verum non de fide loqui mihi videtur Eusebius, sed de Ecclesia, quæ persæpe a scriptoribus antiquis *Catholica* sine addito nominatur: in quo frequens est Augustinus. Unicum, qui ad manum est, locum accipe ex lib. 3. de Baptismo contra Donatist. cap. 10. & 11. *Novatianenses rebaptizare eos, qui ad se ex Catholica venirent ... nec si in Catholica faciendum esset ... Catholica vero propterea non debet iterare* &c. Vel igitur nihil hic addendum, vel addenda vox *Ecclesiæ*.

2. Senator. Tunc temporis Mediolanensis Ecclesiæ Presbyter, postea vero Episcopus sub Simplicio Papa circa ann. 480. De ejus in Orientem Legatione meminit Ennodius Ticinensis in fine Epigrammatis, quo sanctissimi doctissimique Antistitis laudes cecinit. Col. 1081.

Orbis ad extremi missus secreta, verendis
Curavit studiis quod fuerat lacerum.
Tunc Oriens victum peregrino lumine fassus,
Hæsit ad aspectum lampadis alterius.

Quod cum de Legatione ad Concilium Calchedonense extendit Ughellus, absque dubio erravit. Erratum est similiter in synopsis hujus epistolæ cap. 1. ubi pro, *E Concilio Calchedonensi*, legi velim, *Ex Oriente*. Inter Sanctos refertur Senator in Martyrologio Romano ad diem 28. Maji.

3. Ceretio. Priorum editionum procuratores, posuerunt, *Cyriaco*: cujus quia nomen occurrit inferius, eumdem esse existimarunt, a quo litteras Leonis mutuatus est Eusebius, & qui Eusebii ad Leonem detulerat. Sed eos errasse MSS. omnes, Thuanei, Cantabrig. Trecopith. testantur, suffragante etiam Emin. Baronio: hi quippe omnes habent Ceretium, quem eumdem esse existimamus ac eum, qui cum Salonio & Verano ad Leonem scripsit. Ibidem.

4. Quos beatus Ambrosius &c. Hinc intellige istam fuisse in Ecclesia consuetudinem, ut si quæ de fide quæstiones moverentur, vel aliqua scripta proponerentur 1 exa- Ibidem. 1

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 S. Cyrillus ante Legatorum Romanorum adventum Ephesinæ Synodo præfuit eo nomine, quia Cælestini Legatione eidem ab ipso Pontifice anterioribus litteris credita fungebatur: ac proinde in ipso gestorum exordio act. 1. de Cyrillo primum nominato dicitur, *qui & Cælestini quoque sanctissimi sacratissimique Romanæ Ecclesiæ Archiepiscopi locum obtinebat*. Ceterum tanta pontificiæ auctoritatis ratio habita est ab eadem generali Synodo, ut se ad condemnationem Nestorii *necessario venisse coactos per sacros Canones, & epistolam sanctissimi Patris nostri, & comministri Cælestini Romanæ Ecclesiæ Episcopi* in ipsa contra illum sententia ejusdem Synodi Patres professi sint. Vide tom. III. Conc. Venetæ edit. col. 1078. (Concil. Ephes. quantum Apostolicæ Sedis auctoritati tribuerit.)

1 Hac notatione Quesnellus insinuare videtur, quod apertius ingessit Differt. I. ad an. 451. num. 4. dogmaticam Leonis epistolam non solum a Patribus Concilii Mediolanensis examini fuisse subjectam, verum etiam idcirco eam ab ipsis fuisse receptam, quia post ejusmodi examen cum traditione Ecclesiæ Mediolanensis convenire inventa est. Ne vero hac in re aliquis error subrepat, vide nostram adnot. 8. in Differt. I. ad an. 451. Negari quidem nequit, quin universalis Ecclesiæ traditio ex omnium catholicarum Ecclesiarum in eamdem doctrinam conspirantium traditione coalescat. At simul cum vera traditio debeat esse apostolica, hoc est, ab Apostolorum doctrina ac prædicatione originem ducere; ut particularium Ecclesiarum traditio vera sit, conspirare debet cum doctrina earum Ecclesiarum, quas Apostoli ædificarunt, & in quibus suam doctrinam deposuerunt; ac proinde Tertullianus in libro de Præscript. cap. 21. ut vera traditio discerneretur a falsa, illud exquiri voluit, (Quanti sit Romanæ Sedis traditio.)

examinanda, omnes majorum præsertim sedium Episcopi ad propriæ Ecclesiæ suæ traditionem recurrerent. Hoc præstitere Provinciæ Mediolanensis Episcopi, testatique sunt epistolam S. Leonis *omnibus sensibus convenire, quos beatus Ambrosius de Incarnationis dominicæ Mysterio suis libris Spiritu sancto excitante inseruit*. Sic Gallicani in epistola sua ad sanctum Leonem, ejus epistolam ad Flavianum recensentes, *recognoverunt fidei suæ sensum: & ita se semper ex traditione paterna tenuisse* testantur. Sic Leo ipse in sua ad eosdem Galliarum Episcopos, & alibi Dioscorum Alexandrinum ex traditione Ecclesiæ Alexandrinæ condemnat, quam a Petro per Marcum ejusdem Ecclesiæ fundatorem, & Athanasium, Theophilum, ac Cyrillum Præsules deducit. Ita ex singularum Ecclesiarum traditione generalis illa universalis Ecclesiæ traditio conflatur, cui definitiones fidei in Conciliis sancitas, consensumque Ecclesiarum inniti necesse est: unde iterum Eusebius cum suis 2 definitionem Synodi Calchedonensis approbat: *Quia*, inquit, *omnia majorum fidei nobis antiquitus traditæ tota puritate conveniunt*. 2

5. SUPEREST UT &c. Quantopere medica manu egeret totus hic locus, quem ad MSS. Trecop. & Thuan. cod. emendavimus, manifestum faciet illius cum hac vulgata lectione collatio: *Superesse, ut annuente Do-* Ibidem Cap. 3.

EDITORUM ADNOTATIONES.

voluit, num conveniret cum apostolicarum Ecclesiarum fide atque doctrina. *Constat proinde*, inquit, *omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis matricibus & originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit; reliquam vero omnem doctrinam de mendacio præjudicandam*. Inter omnes autem Ecclesias apostolicas cum primum locum teneat Romana, quæ unitatis catholicæ centrum, & omnium Ecclesiarum est caput; cum hac potissimum conferenda est omnium Ecclesiarum doctrina atque traditio, ut dignoscatur utrum apostolica & genuina, an adulterina sit: ac propterea S. Irenæus, tametsi Græcus origine, & Græcarum Ecclesiarum privilegiis instructissimus, hanc præ ceteris apostolicis Ecclesiis prærogativam, Romanæ Sedis traditioni ac doctrinæ fidei tribuit, ut ob primatum ejus potentiorem cum ea omnibus undique fidelibus & Ecclesiis conveniendum sit. Post laudatam enim illam ejus Ecclesiæ, *quam habet ab Apostolis* (Petro & Paullo) *traditionem, & annuntiatam hominibus fidem per successionem Episcoporum venientem usque ad nos*, subdit: *Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles*: ut ex convenientia & uniformitate doctrinæ cum Romana, jure discernatur, quæ sit vera traditio; ex dissimilitudine autem traditio falsa, seu error detegatur. Hinc igitur signum & caracter veræ traditionis est concordia cum Romana. Quapropter Satirus S. Ambrosii frater, ut hic narrat in sermone de obitu ejus lib. 1. num. 47. dijudicaturus, num cujusdam loci Episcopus sanæ esset & catholicæ doctrinæ, eum interrogandum putavit, *utrum cum Episcopis catholicis, hoc est cum Romana Sede, conveniret*. Et similiter S. Hieronymus lib. 1. in Rufinum: *Fidem suam, quam vocat?* inquit. *Eam ne qua Romana pollet Ecclesia?* Et mox ex concordia cum Romana intulit: *Si Romana, respondebit, ergo catholici sumus*. Hoc ergo sensu quique Episcopi Romanæ Sedis doctrinam aliqua dogmatica epistola definitam suscipientes, hanc conferre possunt cum traditione & doctrina suarum Ecclesiarum, ut si hanc cum illa concordem deprehenderint, gaudeant. Hac quidem methodo Episcopi Mediolanensis provinciæ usi sunt, sicut etiam Gallicani: cumque suarum Ecclesiarum doctrinam cum Leonina consentientem invenissent, gaudium suum declararunt, *datamque sibi occasionem testati sunt* (Gallorum verba proferimus ex ep. 99. c. 2.) *qua libere ac fiducialiter, suffragante eam Apostolicæ Sedis auctoritate, eloquantur, & asserat unusquisque quod credit*: cum scilicet id quod credit, ex concordia cum Romana fide, catholicum agnoscatur. Ceterum si quid in suarum Ecclesiarum aut Episcoporum doctrina nacti essent a Leonis epistola discrepans, nihil dubium est quin id statim emendassent, & ad Romanam doctrinam, cum qua omnes catholicos omnesque Ecclesias, Irenæo docente, *convenire necesse est*, sese & suas Ecclesias revocassent. Quod si de ipso Calchedonensi Concilio, in quo quidam a Leonis doctrina discrepabant, affirmavit Anatolius Episcopus Constantinopolitanus ep. 101. c. 3. ad eumdem Pontificem: *Opus erat ut in rectæ vestræ fidei sensum omnium conveniret intelligentia*; quis suspicari possit in Mediolanensi Synodo Romano Episcopo peculiari nomine subdita non fuisse necessarium, quod in generali Concilio necessarium fuit? Patrum Mediolanensium hac in re traditio quæ fuerit, satis colligitur ex Ambrosio, seu ex eo antiquo Mediolanensis provinciæ Episcopo, qui auctor fuit librorum de Sacramentis: is enim ex suorum utique traditione scriptum reliquit lib. 3. c. 1. *In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam*: quod cum in ritibus usquequaque verum non fuerit, de doctrina præsertim fidei intelligendum est. Alia plura, quæ in hanc eamdem sententiam afferre possemus, adnotationis angustiæ nequaquam ferunt. Vide plura in laudata adnot. 8.

2 Memoriæ lapsu *definitionem Synodi Calchedonensis*, quæ nondum erat edita, ab Episcopis Mediolanensibus approbatam Quesnellus scripsit. De sola enim Leonis definitione iidem Episcopi loquuntur. Multo autem magis errat, cum hanc idcirco approbatam indicat, *quia omnium majorum fidei nobis antiquitus traditæ tota puritate conveniunt*. Contextus hanc rationem alio refert. Quia nimirum cum dogmatica Leonis epistola Mediolanensis quoque traditio conveniebat, ideo *auctoritatis*, inquiunt, *vestræ præcedente sententia* Eutychianos condemnandos agnoscentes, *litterarum vestrarum formam sequuti, modum præscriptæ ordinationis nos servasse ..... ostendimus*: quibus auctoritatem ac debitum apostolicis litteris obsequium testantur.

Marginal notes: Cur. — Cum ea omnibus catholicis conveniendum est. — Quatenus dogmaticæ epistolæ conferri queant cum aliarum particularium Ecclesiarum traditione. tom. 1. col. 1108. — tom. 1. col. 1126.

te Domino perpetue retinentes, hoc futuris memorabile sæculis relinquatis; ut ab hoc tempore præsenti, extincta impiæ sectæ contumacia videatur, ut novis purgationibus in æternum prostrata succumberet.

Col. 1082. 6. EUSEBIUS. De eo, sicut & de ceteris Episcopis in præsenti epistola subscriptis qui plura nosse cupiet, conveniat Ughellum tomo 4. Italiæ sacræ. Ea solum attingam, quæ vel non habet ille, vel male habet. Eusebium ordinatum esse a S. Leone I. unde ille hauserit, nescio: hoc scio, penes Episcopos 3 cujusque provinciæ jus, & consuetudinem fuisse tunc temporis suum Metropolitanum ordinandi. Donatistæ moleste ferebant, teste S. Augustino in Breviculo Collationis cum Donatistis, *quod non expectaverit Cæcilianus, ut princeps a principe ordinaretur. Cum aliud*, inquit, *habeat Ecclesiæ catholicæ consuetudo; ut non Numidiæ, sed propinquiores Episcopi Episcopum Carthaginis ordinent: sicut nec Romanæ Ecclesiæ ordinat aliquis Episcopus Metropolitanus, sed de proximo Ostiensis Episcopus.* De aliis Ecclesiis idem dicito. Sanctus Ambrosius Mediolani est ordinatus, & ex epistola Pelagii I. P. R. an. 555. testatum habemus Mediolanensem Episcopum ab Aquilejensi ordinari consuevisse, ut a primo post ipsum Diœcesis Italicæ Metropolitano; sicut ipse a Mediolanensi ordinabatur, ut a capite ejusdem Diœcesis. Immo etiam an. 1059. contendebant Mediolanenses nullam judicandi, vel disponendi vim Romano Pontifici in illa sede competere. Non indicat idem scriptor unde didicerit Eusebium Mediolanensem interfuisse Romano Concilio sub Hilaro Papa ann. D. 465. cum de eo sileant illius acta.

De hoc Episcopo exstat Epigramma Ennodii Ticinensis, quod eum indicat ex orientalibus partibus ortum duxisse.

Eusebius Ligurum successit finibus hospes,
Ignotæ tractus gentis amicitia.
Gratus erat sociis Titan quos respicit ortu
Flammigero lymphas vertice decutiens &c.

Tertius versus ita legitur in Auctuario Biblioth. PP.

Gravis erat socio Titan quos respicit ortu: quem sic emendandum esse existimaverim,

Grajus erat, solito Titan quo respicit ortu.

Et ipsum nomen Græcum esse, Græcisque familiare manifestum est. Corrigendus etiam Cardinalis Baronius cum in notis ad Martyrologium ad XII. Augusti, quo sancti hujus memoria colitur, indicat hanc synodicam epistolam missam fuisse post Synodum Calchedonensem; quod verum non est: habita est enim Synodus Mediolanensis inter reditum Abundii & Senatoris ex Oriente, & Calchedonensis Synodi celebrationem.

FAVENTIUS. Deest hujus subscriptio in Cantabr. MS. Prosperum huic in Episcopatu successisse narrat Trithemius de Prospero agens lib. de Scriptoribus Ecclesiast. Ibidem.

QUINTUS. Dicitur *Quintianus* ab Ughello in Italia sacra, *Quintinus* in Suriana edit. Dertonensis civitatis, quæ hodie vulgo *Tortona* dicitur, Episcopus. Ibidem.

CRISPINUS. *Venerabilis Episcopus*, inquit Ennodius, *favoris nescius, pertinaci terrens districtione censurarum, & quem numquam nisi bona conscientia duxit ad gratiam:* de cujus sanctitate vide ejusdem testimonium tam in carmine proprio, quam in Vita sancti Epiphanii Ticinensis Episcopi ejus successoris: & Martyrolog. Roman. Baroniique notas ad VII. Januarii. Ibidem.

MAXIMUS. Hic est, opinor, celeberrimus Episcopus, cujus homiliæ in Ecclesia frequenter leguntur, qui ad 25. Junii inter Sanctos colitur. Ibidem.

EULOGIO. Iste Elilegius Hiporediensis Episcopus dicitur ab Ughello, qui & eumdem Eulalium esse putat, qui in epistola Gallorum ad Leonem, & Leonis ad Gallos scriptus habetur; quod proculdubio commentitium est. Eporeæ seu Eporediæ Salassiorum in Gallia Cispadana civitas, quæ olim sub Mediolanensi Metropoli erat, etiam Innocentio III. Romano Pontifice, nunc sub Taurinensi jacet. Ibidem.

FLOREJUS. Qui sui Episcopi nomine subscripsit, dicitur *Florentius* in Trecopith. MS. & Florerius ab Ughello. Ibidem.

GRATUS. Seu *Gradus* dicitur *Gyrardus* in Cantabrig. MS. & *Gerardus* a Surio ad marginem. *Augusta Prætoria* Italis *Osta* seu *Aosta*, olim Mediolanensi Metropoli subjecta erat, tunc Tarentasiensi. Col. 1083.

CYRIA-

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Id generatim *de cujusque provinciæ* Metropolitis falsum est. Antiocheno enim jus & consuetudinem fuisse, ut Metropolitas provinciarum suæ Diœceseos ordinaret, liquet ex ep. 24. Innocentii I. ad Alexandrum Antiochenum num. 1. Idem quoque jus erat Thessalonicensibus in Illyrici provinciis ex Leonis epistola 5. ad Metropolitanos Illyrici c. 5. & ex ep. 6. ad Anastasium cap. 4. Id ipsum constitutum fuit pro Constantinopolitana sede in Concilio Calchedonensi actione ultima. Ut autem de provinciis Italicis aliquid dicamus, certum est Ravennatem Metropolitam post electionem Romam ex more debuisse accedere, ut a summo Pontifice consecraretur. Mediolanenses vero & Aquilejenses Metropolitæ initio a Romano Episcopo ordinati videntur: nam cum *pro longinquitate vel difficultate itineris ab Apostolico onerosum illis fuerit ordinari*, inductum fuit ut ipsi se invicem ordinarent, ut Pelagius tradit. Consensum vero Romani Pontificis in hac posteriori disciplina requisitum P. Bernardus de Rubeis probat in Dissert. de Schismate Aquilejensi cap. 4. Quod porro Quesnellus subjicit, an. 1059. contendisse Mediolanenses nullam judicandi vel disponendi vim Romano Pontifici in illa sede competere, ad ea infelicissima tempora pertinet, cum concubinatus aliorumque vitiorum caussa Mediolanenses Romanam Sedem audire renuentes, schismatis speciem confecerant. t. 6. Conc. col. 482.

CYRIACUS. Per quem hæc epiſtola ad ſanctum Leonem delata eſt, doctrina & ſanctitate conſpicuus habetur in Eccleſia Laudienſi.

Ibidem. 4 ABUNDANTIUS 4 (quod mendoſe poni putat Card. Baronius pro Abundio) idem eſſe creditur cum Abundio, qui una cum Senatore Presbytero in Orientem pro ſancto Leone Legationem ſuſcepit ante Calchedonenſe Concilium. Nihil audeo affirmare, cum in præcedentibus epiſtolis, quæ Legationis illius mentionem habent, & in actis Legationis, & apud Theodoritum, qui ad eum ſcripſit, conſtanter legatur *Abundius* in omnibus, quos vidi, MSS. Sed omnes pariter, ad quos hanc Euſebii epiſtolam recenſui, duo ſcilicet Thuan. Trecopith. & Cantabrig. cum excuſis codicibus conſonanter habent *Abundantius*. Certe ſi quis dixerit *Abundantium* alium eſſe ab Abundio, nec hunc fuiſſe Comenſem Epiſcopum, nec interfuiſſe Concilio Mediolanenſi, ſed tradita Euſebio Leonis epiſtola ad propriam Eccleſiam, a qua diu abſens fuerat, ſtatim remeaſſe: tum quia quid de ſancti Leonis epiſtola ſentiret, non erat ambiguum; tum quod non tam cito poterat cogi Concilium: ſi quis, inquam, hæc dixerit, haud ſcio an ex ullo antiquo vel ſcriptore, vel monumento ejus ſententia poſſit falſitatis argui. Theſſalonicenſem fuiſſe Abundium & conſecratum xv. Kalend. Decembris ann. 450. aſſerit Ughellus; ſed hallucinatur, cum jam menſe Julio præcedenti Legationem in Orientem Leonis nomine ab illo ſuſceptam eſſe conſtet, & jam tum quidem epiſcopali dignitate ornato.

Ibidem. Pro ASINIONE nonnulli codices habent *Aſymone*. Curia, quæ *Coira* vulgo dicitur, Rhætiæ primaria eſt, & Moguntino Archiepiſcopo hodie ſubeſt.

Col. 1084. PASTOR. Tam certum videtur hunc Aſtenſem Epiſcopum Paſtorem dictum fuiſſe, cum hoc in omnibus MSS. aſſertum legamus, quam manifeſtum eſt Synodum Mediolanenſem, cujus ſynodicæ ſubſcripſit, non fuiſſe pro confirmanda Calchedonenſi convocatam; cum hæc poſterior fuerit Mediolanenſi. Hoc tamen Ughellus affirmat; illud tamquam inconſulte creditum ſugillat, propterea quod ſæculo ſeptimo Paſtor inveniatur inter Aſtenſes Epiſcopos numeratus: quaſi vero duo non potuerint eſſe ejuſdem nominis Præſules.

Ibidem. SIMPLICIUS. Simplicianus quoque dicitur tam apud Ughellum, quam in MSS. Trecopith. Cantabr. & Thuan.

Ibidem. JOANNES. Romanus dicitur ab Ughello, qui & eum male dicit creatum ann. 452.

Ibidem. OPTATIANUS, cujus loco mendoſe OCTAVIANUS hactenus ſcriptus eſt, ut recte monuerunt Baronius & Ughellus, ſuffragantibus omnibus MSS. codd. inter Sanctos numeratur in Martyrologio ad diem 14. Julii.

JUSTINUS. Sic enim habent MSS. codd. Ughellus Abbas, & Ferrerius Vercellenſis Epiſcopus in ſuorum prædeceſſorum catalogo. Vulgo legitur *Juſtinianus*, qui inter Sanctos habetur. Ibidem.

QUINTIUS, qui & *Quintus*, Albigaunenſis Epiſcopus in MSS. Trecopith. & Thuaneis duobus legitur; Quiritius vero apud Ughellum. Ejus meminit Sigonius lib. 12. de Regno Italiæ, Albigaunenſis Epiſc. Genuenſi Archiepiſcopo ſubditus eſt. *Quintinus* dicitur in Cantabrig. MS. & *Quintianus* in uno Thuan. Ibidem.

PRÆSTANTIUS. Eum *Projectitium* vocat Ughellus, *Priſtinum* MS. Cantabrig. Ibidem.

AD EPISTOLAM XCIX.

Epiſcoporum XLIV. *Gallorum*

S. Leoni Papæ.

APUD QUESNELLUM POST EP. LXXVI.

I. RAVENNIUS, Epiſcopus Arelatenſis, Viennenſis provinciæ Metropolitanus, qui S. Hilario proxime ſucceſſit: de quo ſupra epiſt. 36. 37. 38. 50. 51. & 76. (*nunc* 40. 41. 42. 66. 67. & 96.) item in Libello ſupplici Gallicanorum Antiſtitum, & in Vita S. Hilarii. Col. 1107.

RUSTICUS Narbonenſis in Narbonenſi I. Epiſcopus: de quo ad epiſtolam 2. (*nunc* 167.)

VENERIUS Maſſilienſis Epiſcopus: de quo inſcriptio Narbonenſis ad epiſtolam eamdem Ruſtico datam.

MAXIMUS. Ex Monacho Lirinenſi Regienſis in Narbonenſi ſecunda Epiſcopus, anno 433. creatus, ſucceſſit enim Honorato in adminiſtratione Lirinenſis Cœnobii anno 426. eique præfuit annis ſeptem, ut habetur in Homilia Fauſti Rejenſis de Maximo eodem inter Euſebianas ſeu Eucherianas: ſubſcripſit Concilio Regienſi an. 439. & Arauſicano I. an. 441. De eodem plura in Chronologia Lirinenſi, in Gallia Chriſtiana, & in ejus Vita Franciſci Fulvii Frugonii italice ſcripta, ac multis fabulis referta.

CONSTANTINUS. Ita Thuanei duo codd. & Victor. Thuaneum exemplar codicis Romani, cujus capit. 57 habetur hæc epiſtola, necnon vulgatæ edit. *Conſtantianus*: de quo nihil didicimus, niſi quod Regienſi & Arauſicano I. Conciliis ſubſcriptus reperitur; & ad eum cum aliis Galliarum Epiſcopis ſcribit S. Leo ep. 36. & 50. (*nunc* 40. & 66.) ubi primus nominatur: in quarum priori cum agatur de conſecratione Ravennii, neceſſario mihi videtur ad Viennenſem provinciam pertinuiſſe. Eum tamen, qui dictis

---

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Vide hac in re adnot. 21. in ep. 97. tom. 1. col. 1083.

ctis Conciliis interfuit, Vapingensem Episcopum facit Card. Baronius ad ann. 441.

ARMENTARIUS. Cum duo hujus nominis hic occurrant, quorum alter Podiensi Ecclesiæ præfuisse dicitur, cujus iste civitatis Episcopus fuerit non satis patet; nisi forte Auscensis, cujus circa hæc tempora Pontificatum gessisse legitur Armentarius quidam in Gallia Christiana ex Chartulario Auscensis Ecclesiæ. Duo MSS. Thuan. habent *Armaturus*. Victorin. *Armatarus*, Trecopith. *Armatharius*. Hunc supplementi Concil. Gallic. auctor ex relatione J. Sirmondi & codice Savaronis Antipolitanum in secunda Narbonensi Episcopum facit: penes quos sit hujus rei fides.

VALERIUS, ut legunt Thuan. duo MSS. & Victor. sive ut Trecopith. Thuan. Codicis exemplar cum vulgatis & Isidoro *Valerianus*, videtur esse Cæmeliensis ille in provincia Alpium maritimarum Episcopus, qui ex Monacho Lirinensis Insulæ Pontificatum adeptus, affuit Regiensi Concilio an. 439. & ad Arelatensem Synodum III. vocatus est a Ravennio anno, ut conjicit doctissimus Sirmondus, 455. qui & ejus Homilias evulgavit, quibus vindicias suas subjecit Theophilus Raynaudus. In Fastis Lirinensibus pia ejus memoria consignatur IX. Kal. Augusti, sicut & in Monastico Martyrologio Arnaudi, in quo non *Valerianus*, sed *Valerius* nuncupatur. Ad eum cum aliis sanctus Leo epist. 50. (*nunc 66.*) scribit.

NECTARIUS. Diniensis in provincia Alpium maritimarum Episcopus fuisse refertur a clarissimo doctissimoque viro Petro Gassendi in Notitia Ecclesiæ Diniensis, cujus & ipse Præpositus fuit: illudque hausit tum ex opere D. Polycarpi de la Riviere Carthusiani, tum ex vetustissimo codice MS. Joannis Savaronis, qui in hujus epistolæ subscriptionibus cujusque Episcopi sedem designatam exhibebat. Regiensi & Arausicano Conciliis subscripsit; idemque esse videtur ac ille, qui a S. Hilario Arelatensi Romam missus est ad S. Leonem cum Constantio, ut de redintegranda inter utrumque amicitia ageret. Pro *Nectario*, quod in Thuaneo cod. Rom. MS. & Trecopith. legi, habent *Nestorium* Thuan. duo, Victor. & Cantabrigensis & Isidorus, ad quos accedit Surius, qui habet *Nestarium*. Dicitur tamen Nectarius in Vita S. Hilarii, quæ hunc Constantiumque præcipuos Sacerdotes appellat.

CONSTANTIUS primus Uceciensis seu Uzeticensis in prima Narbonensi Episcopus legitur,
1 gitur, Nectarii, ut diximus, 1 collega in Legatione Romana, ad Arelatensem III. Synodum a Ravennio vocatus, in titulo epistolæ S. Leonis 50. (*nunc 66.*) memoratus, cui, ut *ævo honoris Primati*, deferri volebat Hilarus Papa ordinandorum in provincia Narbonensi I. Episcoporum potestatem Hermeti Narbonensi ablatam.

MAXIMUS Avenionensis Antistes ex MS. Savaronis jam laudato.

ASCLEPIUS Aptensis in Narbonensi II. Episcopus dicitur in MS. Savaronis, Regiensi Synodo interfuit, unus ex iis Episcopis quibus scripsit S. Leo epist. 36. (*nunc* 40.) ex iisque, quos vocavit ad Synodum Arelatensem III. Ravennius in caussa Lirinensis Insulæ.

MAXIMUS, tertius hoc nomine numeratur. Cujus sedis fuerit Episcopus affirmare non audeo. Hunc Tolosanum in I. Narbonensi Episcopum fuisse ajunt, eumque esse putant Baronius & Savaro, ad quem Sidonius Apollinaris scripsit lib. 4. epist. 24. Cuilibet hac in re divinare licet.

URSUS Senecensis in Alpium maritimarum provincia Antistes fuit, si qua fides MS. Savaronis: nec ante ipsum ullus numeratur Sanitiensium Episcopus. Ad eum S. Leo epist. 50. (*nunc 66.*) & Hilarus Papa epist. 2. ann. 463.

INGENUUS Ebredunensis ejusdem provinciæ Metropolitanus, ut credibile est, licet Urso postponatur: tum quia tunc temporis juri suo cesserat, propter quod & a S. Leone & ab Hilaro ejus successore culpatus est: tum quia Metropolitani extra suam provinciam privilegio suo non potiebantur, quemadmodum videre est (ut plurima quæ occurrunt argumenta omittam) ex Concilio Arausicano I. cui Eucherius Lugdunensis post alios Episcopos non Metropolitanos subscripsit: tunc enim vel consecrationis ordo, vel promiscuus servabatur. Eidem Concilio subscripsit Ingenuus, vocatusque fuit ad Arelatense III. Ad eum S. Leo epist. 50. (*nunc 66.*) & Hilarus epist. 2. qui etiam eidem metropolitica jura adversus Auxanium vindicavit, ut patet ex epist. 4. ejusdem Papæ. Hoc præcipue nomine commendatur Ingenuus, quod a Gallicanis Episcopis sit delectus, qui hanc epistolam ad S. Leonem deferret, ut ex hujus rescripto patet. Affuit etiam Concilio Romano an. 465. sub Hilaro Papa.

JUSTUS. De hoc nihil reperi, nisi quod idem forsan est ac is qui Arausicano I. subscriptus habetur, & recensetur inter Episcopos Gallicanos in epist. S. Leonis 36. (*nunc* 40.) & invitatus fuit a Ravennio ad Concil. Arelatense III.

VALE-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Cum provincia Narbonensis I. proprium haberet Metropolitam, uti ostendimus in observat. ad Dissert. V. Quesn. part. 2. c. 2. haud credimus Constantium, qui cum Nectario Romam pro Hilario Arelatensi missus fuit, Episcopum fuisse primæ Narbonensis, sed alium aliquem ex provinciis cis Rhodanum constitutis, cum præsertim de placando Leone ageretur ob aliorum Metropolitarum jurisdictionem turbatam ab Hilario; cui fini alienæ provinciæ Episcopus, si se Hilario adhærentem exhibuisset, minus aptus futurus fuisse videtur.

VALERIUS. Hunc Mimatenſem in Aquitanica prima Epiſcopum facit cod. MS. Joannis Savaronis. Floruere circa hæc tempora alii duo ejuſdem nominis Epiſcopi, unus Conſeranenſium in provincia Novem-populana, de quo, ut ſanctitate conſpicuo, Gregorius Turonenſis de gloria Confeſſ. cap. 84. alter Antipolitanus, quem ex veter. MSS. ajunt martyrio coronatum ſub Eurico Rege Gothorum Ariano a. 473.

SUPERVENTOR. Nondum Epiſcopus Synodo Arauſicanæ I. pro Patre & Epiſcopo ſuo Claudio ſubſcripſit & acta recognovit; atque in ejus locum ſubſtitutus eſſe credendus eſt. Sed cujus uterque civitatis Pontificatum geſſerit, nondum mihi compertum eſt: ad eum S. Leo in epiſt. 50. (*nunc* 66.)

VERUS. Eum Arauſicanum in Viennenſi provincia Epiſcopum putaverim: collocatur enim in Gallia Chriſtiana poſt S. Eutropium, qui ſub finem quarti ſæculi ponitur, & cujus vitam Verus conſcripſiſſe dicitur a Sigeberto lib. de Scriptoribus Eccleſiaſt. & ab Uſuardo, Adone &c.

HELLADIUS Lutevenſis ſive Lodevenſis Epiſcopus, ut putat ejuſdem ſedis Antiſtes doctiſſimus Joannes de Plantavit de la Pauſe in Chronologia prædeceſſorum ſuorum, quorum ſeriem poſt Bernardum Guidonem & Catellum amplificavit: cui & MS. Savaronis ſuffragatur.

ÆTHERIUS Magalonenſis Epiſcopus (cujus ſedes ad Montempueliarum translata eſt) ſed teſtem alium non habemus, quam Joannis Savaronis codicem MS. jam pluries citatum. De eodem nuſquam alibi mentionem factam reperimus, ſed & deſideratur civitas illa in Notitia antiqua Sirmondi, 2 quæ Leone poſterior eſt.

ANEMIUS Albienſium cathedra donatur ejuſdem MS. Savaronenſis auctoritate.

PETRONIUS. Ille quondam Presbyter, ut conjicio, qui cum Regulo Diacono ad S. Leonem miſſus eſt a Gallicanis Epiſcopis an. Dom. 450. ut litteras deferrent, quibus Arelatenſis Eccleſiæ jura, Hilario ablata, reſtitui Ravennio poſtulabant. Deenſium Epiſcopus appellatur in MS. Savaronis.

FONTEJUS. In locum Auſpicii Vaſionenſis Epiſcopi, ad quem ſcribebat S. Leo ep. 36. (*nunc* 40.) die VII. Kal. Sept. an. 449. electus eſt Fontejus: ad quem Leo dedit epiſtolam 50. (*nunc* 66.) III. Non. Maji anni proxime ſequentis, & Hilarus Papa undecimam an. 462. Adhuc in vivis erat an. 472. Siquidem Sidonius Apollinaris ad eum ſub Epiſcopatus ſui initia ſcribit epiſtola 7. libri 6. Sidonium autem anno 472. ſedem Arvernenſem conſcendiſſe probat illuſtriſſimus Cardinalis Baronius ad hunc annum num. 12. & ſeq. Unus eſt Fontejus ex Epiſcopis, quibus Lucidus Presbyter libellum ſeu fictitium, ſeu genuinum obtuliſſe dicitur.

IDATIUS. Cujus Sedis Epiſcopus, non apparet. Idem forte Epiſcopus, cui cum aliis de Mamerti cauſſa, qui Deenſibus Epiſcopum ordinaverat, reſcripſit Hilarus Papa.

HILARUS, ut legit Sirmondus cum codicibus MSS. Trecopith. Victor. & duobus Thuan. concinentibus; vel *Hilarius*, ut alii cum vulgatis. Quam Eccleſiam adminiſtraverit, ignoratur. Ponitur quidem circa hæc tempora Hilarius quidam Carcaſſonenſis Epiſcopus: verum cum hoc oppidum inter civitates non numerent antiquæ Galliarum Notitiæ, non arbitror huic teſtimonio eſſe inhærendum.

VICTURUS. Ad eumdem Hilarus Papa epiſt. 2. in cauſſa Mamerti Viennenſis an. 463. ubi primus ponitur, & ep. 4. in cauſſa Ingenui & Auxanii ann. 464. Fuit per illam tempeſtatem Victurius Cenomanenſis in tertia Lugdunenſi Epiſcopus; ſed noſtrum non eſſe habeo perſuaſum, cum propter nonnullam diverſitatem nominis, tum quia Epiſcopi in hac epiſtola & ſequenti deſcripti non mihi videntur extra ſeptem provincias quærendi.

EUGENIUS Epiſcopus Nemauſenſis in prima Narbonenſi, ita aſſerente Joannis Savaronis codice. De illo præterea omnino nihil.

PALLADIUS. Unus ex iis, ad quos ſcribit S. Leo ep. 50. cui præfuerit civitati, mihi latet.

FRATERNUS Glandevenſis Antiſtes in provincia Alpium maritimarum, ut teſtatur codex Savaronis.

DYNAMIUS. Hunc fuiſſe Eculiſmenſem in ſecunda Aquitanica Epiſcopum aliquis ex eo utcumque conjiciat, quod Gregorius Turonenſis lib. 2. Hiſtor. cap. 13. ex verbis Paullini Presbyteri, hujus nominis Pontificem fide & religione conſpicuum laudat, & recenſet inter Encoliſmenſes Antiſtites Gallia Chriſtiana poſt an. 400. Si tamen aliam conjecturam elicere licet ex Inſcriptione Narbonenſi, quam habes in notis ad epiſt. 2. (*nunc* 167.) cum in illa legatur Dynamus Epiſcopus pro reparatione Eccleſiæ Narbonenſis contuliſſe ſolidos L. fas eſt ſuſpicari in eadem prima Narbonenſi provincia fuiſſe Epiſcopum, & forte Biterrenſem, cum hæc una Eccleſia ſuperſit, quæ in his ſubſcriptionibus ſuum non agnoſcat Antiſtitem: conjectura eſt, quam nolim pro aſſertione haberi.

JULIANUS. Cabellicenſis ſeu Cavellionenſis in Viennenſi provincia Epiſcopus ponitur in Gallia Chriſtiana ad hunc annum. Idem habet MS. Savaronis cod. Vide an non iſte eſt Julianus Pomerius auctor operis de

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Hanc Notitiam antiquiorem demonſtravimus in Obſerv. ad Diſſert. V. Queſn. part. 2. cap. 4.

de vita contemplativa, vel alius Julianus, cui opus istud inscribitur.

Armentarius Circa hæc tempora numeratur inter Episcopos Vellavorum seu Podiensium in Aquitanica prima, quod & diserte affirmat David Blondellus Apologiæ pro Hieronymi sententia sect. 3. p. 132. Illumque ipsum Armentarium esse existimat, qui a Regiensi Concilio depositus est, eo quod Ebreduni a duobus tantum Episcopis contra canones ordinatus fuerat Episcopus an. Dom. 439. quam ob caussam, ne deinceps provehi ad Pontificatum posset, statuerant prædictæ Synodi Patres Gallicani: qui tamen dispensatione postmodum cum eodem usi sunt, ut in alia saltem provincia, quam Alpium maritimarum, eligi posset. Locum habet in epist. 50. (*nunc 66,*) S. Leonis ad Gallos an. D. 450.

Honoratus Tolonensis Episcopus dicitur in MS. Savaronis: in Notitia Galliarum & septem Provinciarum, quæ Leone posterior est, Tolonensis civitas non apparet: ex quo suspectæ fidei redditur Savaronis codex & hic & in aliis sedibus Episcoporum designandis.

Eparchius, ut habet Sirmondus 1. tomo Concil. Gall. & MS. Grim. in ep. sequente, vel *Epartius*, ut legitur vulgo, seu *Ebartius*, ut Thuan. codicis exemplar, alibi non occurrit: nec cujus loci Episcopatum gesserit rescire potuimus.

Eustachius, *Eustathius*, vel ut habet Thuan. cod. unus, *Eustochius*. Turonensis facile crederetur Episcopus, qui eo tempore floruit, si ultra septem Provincias excurrere in hac disquisitione liceret. Non apparet in codicis Rom. Thuaneo exemplari, nec apud Isidorum.

Maximinus. Ita Thuan. cod. exemplar: alias *Maximus*, qui quartus erit hujus nominis in epistolæ inscriptione memoratus.

Ynantius. In provincia Viennensi mihi videtur fuisse Episcopus: quia inter eos numeratur a S. Leone, ad quos scribit epist. 36. (*nunc* 40.) de electione & consecratione Ravennii in Arelatensem Episcopum; ad quam alioqui suffragium conferre non potuisset.

Col. 1108. 2. Intemperies. Idatius in Chronico ad annum Valentiniani Augusti 28. id est, Christi Domini 452. testis est Euphronium Æduensem Episcopum misisse epistolam ad Agrippinum Comitem, de signis quæ apparuerunt in regionibus Galliarum: inter quæ signa non immerito quis referat hanc, de qua Gallicani Episcopi scribunt, aurarum intemperiem.

3. Omnes intra Gallias &c. Etsi non negamus commercii plurimum fuisse inter septem Galliarum Provincias, & alias Provincias Gallicanas, videlicet, Lugdunenses, Belgicas, Germanias &c. ut ex S. Hilarii Arelatensis cum sancti Germani Autissiodorensis excursibus manifestum est; tamen 3 certum mihi pene est Gallias, de quibus hic loquuntur Gallicani Episcopi, non alias esse, quam septem Provincias: & ex iis tantum conflatam esse Synodum, quæ ad S. Leonem hanc epistolam scripsit, & ad quam sequentem (*nunc* 102.) rescripsit S. Leo. Ibidem. 3

4. Apostolatum vestrum. Omnibus 4 indiscriminatim Episcopis hanc alloquendi formulam tribui sexcentis testimoniis notum est: unicum notamus ex Apollinari Sidonio, qui & in Galliis & eadem fere ætate scribebat eumdem in modum ad Fontejum; eum, inquam, Vasionensium Episcopum, qui huic epistolæ subscripsit. Vide Sidonii epist. 7. lib. 6. & 4. lib. 7. Idem dicimus de voce *Papa*. Enimvero omnes Episcopi successores sunt Apostolorum, omnes Apostolorum cathedram tenent, & sicut S. Leo epist. 49. (*nunc* 61.) cap. 2. testatur se sub Petri nomine Ecclesiæ præsidere, ita ceteri Ecclesiæ Præsules sub Apostolorum nomine præsidere censendi sunt, qui proinde & Apostolici nominari & Apostolatus elogio decorari sine invidiæ nota potuerunt: quamvis hoc usus hodiernus, penes quem loquendi jus & norma residet, Romano Pontifici reservandum velit. Vide Clodovei Francorum Regis epistolam ad Episcopos sui Regni, quos sic salutat: *Dominis sanctis & Apostolica Sede dignissimis Episcopis*, *Clodoveus Rex*: & in fine: *Orate pro me Domini sancti & Apostolica Sede dignissimi Papæ*. Col. 1110. 4

AD

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Id non ita certum videtur, ut Quesnellus existimat. Cum enim S. Leo ad permovendum Theodosium hanc plenissimam Galliarum Synodum percupisset, in qua epistolam 28. ad Flavianum a cunctis Galliarum Ecclesiis Episcoporum subscriptionibus receptam ostenderet; e cunctis Galliarum provinciis Episcopos ad Synodum accitos, & ex Lugdunensibus vicinioribus provinciis, aliisque concurrisse satis credibile est.

4 Licet *Apostolatus* & *Papæ* nomina aliis quoque Episcopis olim tributa legantur; cavendum tamen est ne hinc aliorum Episcoporum æqualitatem cum Romano Pontifice quispiam colligat. Nam præterquam quod alii plerique Episcopi sedes non tenent ab Apostolis ipsis fundatas, nullus alius etiam Apostolicarum Ecclesiarum Episcopus proprius est S. Petri successor, nisi solus Romanus, in quem solum propterea S. Petri primatus, ac primatus jura transierunt.

AD EPISTOLAM CII.

APUD QUESNELLUM LXXVII.

Episcopis Gallicanis.

Col.1137. 1. INSPIRATÆ. Omnes MSS. codd. quos vidi, habent *inspirare*, sicut & retinet Sirmondus: quod sensum non habet nisi obscurum. Griman. cod. habet quidem *inspirare*; sed cum ante ibidem legatur *divinitus*, luce clarius est legendum *inspiratæ*: quod & nonnulli editi codices exhibent.

Col.1138. 2. PERSONIS DISTINCTIS ATQUE DIVISIS &c. ita Griman. cod. pro quo vulg. edit. *naturis & personis distinctis, ut neque ipse esset* &c.

Col.1139. 3. THEOPHILUM. Mirabitur quis hunc inter probatissimos Præsules recenseri a S. Leone, dignumque haberi, qui Dioscoro in exemplum proponeretur. Quod ne ad fidei tantum sinceritatem restringatur, obstat quod *sanctæ memoriæ* appellatur ab eodem epist. 94. (*nunc* 121.) ad Marcianum Imperatorem & 68. (*nunc* 88.) ad Paschasinum Lilybetanum, & cum sanctitatis præconio citantur ejus scripta tam in epistola 134. (*nunc* 165.) ad Leonem Augustum, quam in excerptis SS. Patrum in Concilio Calchedonensi relectis. Nec tamen ignorare potuit S. Leo, 1 quam nefandis artibus, quam horrendis calumniis, quamque aperta vi sanctissimum Ecclesiæ Doctorem Joannem Chrysostomum persecutus fuerit, ac tandem oppresserit Theophilus. An eum tot scelerum ante mortem pœnituerit, qui volet inquirere, adeat lib. 9. cap. 5. Vitæ sancti Joannis Chrysostomi mirabili diligentia, judicio, doctrina ac concinnitate gallice nuper conscriptæ ab eruditissimo viro Godefrido Hermantio Doctore Sorbonico & Ecclesiæ Bellovacensis Canonico.

Crediderim ego ex his loquendi formulis de Episcoporum sanctitate non esse decernendum: cum videamus perditissimos homines iisdem titulis decorari etiam in Conciliis œcumenicis; & hanc consuetudinem per ea tempora viguisse, ut quicumque Episcopi a fide catholica nullo modo deviarant, decesserantque in communione Ecclesiæ, reponerentur in sacris diptychis, & sanctæ memoriæ viri dicerentur.

4. AD FRATRES NOSTROS HISPANIÆ. Videmus hic primum de Gallicana Ecclesia S. Leonem esse sollicitum, tum de Hispana: quia plerumque accepit a Gallis quæ ad fidei initium, incrementum, & custodiam sibi erant vel necessaria, vel utilia. Idatius Hispanus in Chronico ad Olymp. 307. nonnulla habet, quæ hujus sunt instituti & loci: *De Galliis epistolæ deferuntur* &c. supra in notis ad epist. 15. n. 9. Eadem via, ac Episcoporum Gallicanorum ministerio, missa ad Episcopos Italicæ Diœcesis celebris epistola Leonis nostri ad Flavianum, ut ex sequenti epistola (*nunc* 97.) Eusebii Mediolanensis ad sanctum Leonem docemur: *Ad nos*, inquit, *ex vestra admonitione, sancto fratre & Coepiscopo nostro Ceretio mutuante pervenit.* Col.1140.

AD EPISTOLAM CIII.

& exemplar sententiæ contra Dioscorum latæ.

APUD QUESNELLUM LXXXII.

EXEMPLAR SENTENTIÆ. Jacobus Sirmondus hanc sententiam ex codd. Corbejens. & Pithœano, in quibus huic epistolæ subjiciebatur, exscribendam quoque hic censuit. Quoad sensum convenit fere in omnibus cum illo Legatorum sancti Leonis 1 suffragio, quod in act. 3. Calchedonensi reperitur. Observatione porro dignissimum est Sedis Apostolicæ Legatos ne suum quidem suffragium prius ferre adversus Dioscorum voluisse, quam totius Synodi mentem ac consilium repetita sæpius interrogatione explorassent. *Quo igitur*, inquiunt, *ita contemnens, vestra sanctitas ore proprio faciat manifestum. Sancta Synodus dixit: Indignatione, quæ contra inobedientes a sanctis Canonibus constituta est.* Et infra: *Quid placeat vestræ sanctitati*, inquit Paschasinus, *volumus discere. Sancta Synodus dixit: Quæ placita sunt Canonibus.* Instituit deinde bis Paschasinus: *Jubet religiositas vestra, ut ecclesiastica ultione adversus eum utamur? Con-* Col.1142.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Alii Theophili scientiam, egregia gesta, ac virtutes considerantes, eum nimio zelo abreptum, moderationis limites excessisse, præcipitique judicio in S. Joannem Chrysostomum egisse non inficiantur, sed ita ut etiam S. Cyrillus initio sui Pontificatus in eadem Theophili sententia, quam æquissimam putabat, aliquandiu perstiterit. Hæc humana præjudicia sicut S. Innocentio I. non tanta visa sunt, ut cum Theophilo communionem abrumperet; ita Leonem nostrum non impedierunt quominus eumdem Theophilum *probatissimum*, & *sanctæ memoriæ* virum vocaret.

1 Legatorum S. Leonis contra Dioscorum sententiam Pontificis auctoritate latam, in Calchedonensi Concilio non *sententiam* proprie dictam, sed merum *suffragium*, quo licet post quæsitam Synodi mentem pronuntiato, res tamen adhuc integra Patribus relicta fuerit, hac notatione Quesnellus contendit. At eam veram sententiam fuisse probavimus adnot. 6. tom. 1. col. 1141. Cum vero postea Patres ab iisdem Legatis rogati fuerint, ut eidem sententiæ suos quoque calculos adderent; id ea de caussa factum est, non quod Dioscorus vera Legatorum sententia non fuisset satis depositus, nisi postquam Synodi sententia accederet; sed ut concors omnium Synodi Patrum in eadem depositione judicium gestis insereretur, sicque Dioscorus non solum pontificia, sed etiam totius Synodi sententia depositus cognosceretur.

sentitis? Sancta Synodus dixit: Omnes consentimus. Et post multa: *Petimus igitur vestram sanctitatem, qui habetis locum sanctissimi Papæ Leonis, promulgare in eum & Canonibus insertam contra eum proferre sententiam.* Postquam igitur sciscitatus esset rursum Paschasinus: *Quid placet beatitudini vestræ?* & Maximus Antiochenus eum adhuc de totius Synodi consensu certiorem fecisset; tunc demum suum hoc Legati protulere suffragium Leonis nomine, cujus vices gerebant: rem enim totam in integro relictam a se fuisse satis testati sunt, cum prolata sua sententia, hæc addiderunt: *Superest ut congregata venerabilis Synodus canonicam contra prædictum Dioscorum proferat, justitia suadente, sententiam.* Exemplar illud sententiæ nihil aliud, inquam, est quam Legatorum suffragium act. 3. Calched. prolatum; sed ab imperito translatore corruptum, vel etiam interpolatum. Nec opus erat ex MSS. codicibus illud eruere; cum jam pridem typis esset excusum in Crabbiana & Nicoliniana Conciliorum editionibus, ad calcem actorum Calchedonensium. Fallit igitur titulus, qui Sententiam dicit, quod suffragium tantum est Sententiæ prævium, & epistola appellatur in utraque illa Conciliorum editione.

AD EPISTOLAM CIV.

APUD QUESNELLUM LXXVIII.

Marciano Augusto.

Col.1143. 1. LEO MARCIANO AUGUSTO. In plerisque editionibus, quæ post Canisianam an. 1546. & 1547. evulgatæ sunt, præfixus est huic epistolæ titulus ad pompam & splendorem confictus in hunc modum: *Leo Episcopus Romanæ & universalis Ecclesiæ &c.* Sed novitiam hanc epigraphen ignorant editiones Conciliorum Jacobi Merlini anno Dom. 1524. & 1535. Colonienses an. 1530. 1535. & 1538. Suriana operum sancti Leonis, Sicardi ann. 1568. Parisiis; Holstenius ipse in collectione Romana Pontifici Romano ab Eminentiss. Cardinale Barberino dicata, necnon MSS. codd. Griman. Thuanei, Victorini plures, Trecopithœanus &c.

Col.1147. 2. VESTRO BENEFICIO. Legebatur antea *nostro beneficio;* sed contradicunt omnes MSS. codd. Grim. Trecopith Cantabrig. Victor. Thuanei quatuor, & edit. Canisii, Merlini, Sicardi, Nicolini, Surii, necnon Baronius ad annum 452. num. 14. & 3. parte Concil. Calchedonensis. Ita legendum esse manifestum est ex epistola sequenti ad Pulcheriam Augustam, quam alloquens, *Anatolius*, inquit, *parum considerans quanto pietatis* VESTRÆ *beneficio & mei favoris assensu Constantinopolitanæ Ecclesiæ Sacerdotium fuerit consecutus* &c.

Col.1149. 3. QUAM APOSTOLICAM NON POTEST FACERE SEDEM. Sedes seu Ecclesiæ *apostolicæ* non una ratione dicuntur. Primum enim Romana Sedes Apostolica ἀντονομαστικῶς appellatur: quia a Principibus Apostolorum fundata & utriusque sanguine consecrata fuit. 2. Alexandrina & Antiochena: quia post SS. Petri & Paulli prædicationem christianum in hac nomen primum exortum est; illa per sanctum Marcum ejus discipulum fundata. 3. Ecclesiæ quæ ab aliis Apostolis fidei semina acceperunt, aut ab eis sunt administratæ: quemadmodum Jerosolymitana Sedes Apostolica appellatur a Theodorito lib. 4. cap. 21. 4. Tertulliano ea est Ecclesia Apostolica quæ *evolvit ordinem Episcoporum suorum ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem & antecessorem: hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt: sicut Smyrneorum Ecclesia Polycarpum ab Joanne collocatum refert.* 5. Illæ quoque ab eodem cap. 20. ejusdem libri *Apostolicæ deputantur, ut soboles Apostolicarum Ecclesiarum, quæ ab Ecclesiis per Apostolos conditis traducem fidei & semina doctrinæ mutuatæ sunt, ut Ecclesiæ fierent.* 6. Nonnulli eas Ecclesias Apostolicis accenseri putant ab Augustino lib. 2. de doctrin. christ. cap. 8. quæ epistolas apostolicas accipere meruerunt: quales sunt Thessalonicensis, Ephesina, Colossensis &c. Sed etsi revera Apostolicæ sunt sensu Tertulliani jam exposito; tamen ab Augustino Apostolicæ eo loco non appellantur, sed iisdem potius ut distinctæ opponuntur.

Tertull. lib. de Præscr. cap. 32.

Ex hujus epistolæ exordio, fictitiæ epistolæ Eleutheri Papæ ad Gallos Episcopos exordium confecit famosus ille impostor.

AD EPISTOLAM CV.

APUD QUESNELLUM LXXIX.

Pulcheriæ Augustæ.

DUo solum codices, Grimanicus scilicet & Victorinus, affuere huic & 84. atque 86. (*nunc* 111. & 113.) epistolis relegendis, quæ sane multis in locis medicam manum desiderabant, ut conferre volenti patebit.

1. SED IS, QUI JURE CARITATIS RATIONABILIS, ET MORUM ET OFFICIORUM ORDO SERVABITUR. Col.1155. Pene hæret aqua: nam nec editi codices, nec MSS. satis emendati mihi videntur. Editi sic habebant: *Sed ea, quæ jure caritatis rationabilis est, & morum & officiorum servabitur unanimitas.* Victorinus cod. eadem fere habet: ultima tamen vox *unanimitas* in eo desideratur. In Griman. sic legimus: *Sed æquo jure caritatis rationabilis & morum & officiorum ordo servabitur.* Etsi vero textum Leonis ex hoc potissimum, paucis mutatis, confecimus; alium tamen hunc ita ex his omnibus consarciri posse conjicimus: *Sed ea, quæ jure caritatis rationabilis est, morum unanimitas, & officiorum ordo servabitur.*

2. CASSAMUS. Idem hoc verbum usurpat Col.1157. in se-

in sequenti epistola (*nunc* 106.), necnon epist. 73. (*nunc* 90.) cap. 1. & 99. (*nunc* 126.) Cujus vocis non idem semper est significatus: plerumque enim idem est ac irritum facere; aliquando autem cassari idem ac irritum esse & omni auctoritate vacuum: nonnumquam etiam idem est cassare ac irritum declarare & cassum pronuntiare; & 1 hoc modo sumi mihi videtur in præsenti a sancto Leone. Enim vero tam ea, quæ in Ephesino latrocinio acta fuerant, quam ultimus Canon Calchedonensis, irritari & cassari opus non habebant: cum & illud Concilium vocari nulla ratio fineret, ut loquitur ipse Leo, & consensiones Calchedonensium Patrum in gratiam Anatolii eo ipso nullæ censendæ essent, quod contra Nicænorum Patrum inviolabiles sanctiones adhibitæ fuerant: *Sive enim per pauciores, sive per plures ecclesiastica judicia celebrentur, omni penitus auctoritate est vacuum, quicquid ab illorum fuerit constitutione diversum*. Quod aliis his verbis exprimit in eadem epistola: *Si quid usquam aliter, quam illi statuere, præsumitur, sine cunctatione cassatur*. Idem ergo apud Leonem est, *omni penitus auctoritate esse vacuum*, & *sine cunctatione cassari*; hoc est, ut paullo infra sequitur de conscriptione Constantinopolitanæ Synodi, *ab initio sui esse caducum dudumque collapsum*. Quod autem omni penitus auctoritate vacuum est, quod sine cunctatione statim ac præsumtum est, cassatur, quod ab initio sui caducum est, dudumque collapsum, nulla sententia, nulla auctoritate necesse est cassum & irritum effici, sed tantummodo irritum

EDITORUM ADNOTATIONES.

Quo sensu S. Leo cassavit Canonem Calched. pro CP. sede editum.

1 Duæ actorum species cassari solent. Quædam enim legitima auctoritate, ordineque legitimo gesta, rata & valida sunt: quæ si a superiori potestate cassanda credantur, *cassare* hoc casu idem est ac irritum facere. Quædam vero vel illegitima auctoritate, vel sine legitimo ordine, seu cum enormi iniquitate ac injustitia gesta sunt; ac propterea cum nullam per se vim habeant, quandocumque hæc quispiam competenti auctoritate cassat, irrita declarat. Ephesini latrocinii gesta hujus secundæ speciei exstiterunt. Cum vero Concilium Calchedonense, quod celebrem canonem pro Constantinopolitana sede constituit, esset Concilium æque generale, ac Concilium Nicænum; ob æqualem auctoritatem derogare utique potuit canonibus Nicænis in re meræ disciplinæ, quæ mutationi obnoxia est; ita ut ille canon ad primam speciem referendus sit, eumque *cassare* idem fuerit ac irritum facere. Cum generalis Concilii vis & auctoritas Romani Pontificis assensum requirat, decreta hoc assensu expertia veluti suspensa manent, quoad supremi capitis assensum obtineant. Multo autem magis pro generalis Synodi sanctione habenda non sunt, si Romani Pontificis, aut Legatorum ejus contradictionem ac dissensum incurrerint. Id autem multo etiam magis verum agnoscitur, si derogandum sit canonibus, qui a generali Concilio, Summo Pontifice assentiente, decreti fuerunt; summaque totius orbis veneratione recepti. Qui autem in Synodo Calchedonensi canoni Nicæno derogarunt novo decreto, ii fere fuerunt ex Orientis Ecclesiis, quæ ad Occidentem non pertinent: unde per se se solam Orientalem, non vero & Occidentalem Ecclesiam repræsentabant: quod ad generale Concilium necessarium est. Hinc sane pontificia confirmatio supradicti canonis Calchedonensis ad vim ejus necessaria agnita fuit. Quare Anatolius Constantinopolitanus in epist. 101. c. 5. *Ejusmodi etiam decretum*, inquit, *ad vestram Sanctitatem sancta Synodus retulit, & nos, ut approbationem a vobis confirmationemque consequamur*. Et iterum ep. 132. c. 2. *Cum & sic gestorum vis omnis & confirmatio auctoritati vestræ Beatitudinis fuerit reservata*. Sicut ergo auctoritas Summi Pontificis necessaria erat ad confirmationem canonis, qui Nicænis canonibus derogabat; ita eadem auctoritate deficiente canon a Calchedonensibus contra Nicænos constitutus nullam per se generalis Synodi vim habebat. Hinc eum tamquam irritum S. Leo censuit, eumque *cassans* irritum declaravit. Cum tamen idem canon Calchedonensium Patrum auctoritate vim aliquam incohatam haberet, cui perficiendæ apostolica auctoritas debebat accedere; S. Leo verbo *cassamus* eam quamcumque vim in irritum fecisse dici potest. Ex his porro sic Quesnellum urgemus. Num putat Calchedonense Concilium, cum prædictum canonem sanxit, fuisse generale, & vim generalis Concilii habuisse, etsi pontificii Legati ei canoni contradixerint, nec Pontificis confirmatio accesserit? Hac enim in hypothesi cum certum sit Concilium generale in rebus disciplinæ posse novum decretum inducere, & derogare decreto anterioris generalis Synodi Nicænæ (Concilia enim generalia posteriora non minus possunt quam anteriora) certum quoque esse debet Concilium Calchedonense, si contradicentibus etiam Legatis, ac Pontificis approbatione deficiente fuisset adhuc Concilium generale, & generalis Synodi vim habuisset, valide potuisse condere canonem de prærogativis Sedis Constantinopolitanæ, tametsi statutis Nicænis esset contrarius. Tunc autem S. Leo eumdem canonem cassans, validum canonem cassasset, & supra generale Concilium suam auctoritatem exercens, eumdem canonem irritum fecisset. Quod si hæc sententia non placeat, id unum dicendum superest, Concilium Calchedonense, licet esset generale, eo quod in illo convenerunt non solum Orientales Episcopi, sed etiam ex Occidentalibus Legati præsertim Romani Pontificis non minus Occidentis, quam totius Ecclesiæ capitis; non tamen generalis Synodi vim habuisse in decretis, nisi cum Orientalium Episcoporum suffragio concurrerent Occidentales, ac præsertim Romanus Pontifex per se, vel per suos Legatos: & hac in sententia, quæ notissima est, canon Calchedonensis Nicænis præsertim decretis contrarius, cui contradixerunt Legati, generalis Concilii vim non habebat; ac propterea cum illum Leo *cassavit*, irritum per se & nullum declarasse dicendus est.

ritum & cassum declarari ac denuntiari. Quod hic facit sanctus Leo, ut Canonum custos & executor, *unica secum imperatoriæ fidei pietate:* cujus auctoritas merito pontificiæ adjungitur, quia de executione & defensione Canonum antiquorum & de temeritate novellorum repellenda agebatur: secus si irritanda forent, quæ aliquid antea roboris habuissent. Ne porro quod diximus de hujus vocis significatione, ex proprio natum ingenio videatur, monendus est a nobis lector eodem sensu usurpari in decretali, quæ Cælestino Papæ III. tribuitur C. *Cum dilectus* Tit. *de Elect. & Electi potest. Cassetis, id est*, inquit glossa, *nullam pronuntietis:* & ad decretalem Innocentii III. C. *Accedens*. 1. Tit. *Ut lite non contest. Cassavimus*, id est, *cassam denuntiavimus*, inquit glossator: *Cum enim sententia nulla est, non debet cassari, sed cassa & irrita denuntiari: quia quod nihil est, cassari non potest, & omnia restituenda sunt in pristinam caussam per talem sententiam habita:* quod & supra postulabat ab Imperatore Leo noster, cum de pseudo-Synodo Ephesina ageret; & quidem sequentibus etiam hujusce epistolæ verbis ostendit duplicem ob caussam Canonem 28. approbari a se nullo modo potuisse. 1. quia debebat *in omnibus ecclesiasticis caussis, his legibus obsequens esse*, quibus Canon ille contrarius erat, qui proinde ante omnem illius sententiam erat irritus & cassus. 2. quia tanta erat Nicænorum Canonum auctoritas, ut quicquid a multo etiam pluribus contra esset decretum, in nulla reverentia habendum esset.

AD EPISTOLAM CVI.

APUD QUESNELLUM LXXX.

Anatolio Episcopo CP.

Col.1161. 1. NON INCULPATA PRINCIPIA. Video a plerisque Leonis verba non satis perpendi; cum tamen ipse sua scrupulosius selegerit: non enim ait irritam aut vitiosam fuisse Anatolii ordinationem, vel contra Canones usurpatam, ut de ordinatione Maximi mox asserit, sed tantum: *Non inculpata illius fuisse principia*, & ut epist. 55. (*nunc* 70.) ad Pulcheriam loquitur, *ordinationem ejus dura præcessisse:* epist. 78. (*nunc* 104.) ad Marcianum August. *ejus initia titubasse:* epist. 84. *ejus ordinationem fuisse suspectam:* quia videlicet ejus fides in dubium vocari poterat, qui ab Eutychis defensoribus fuerat ordinatus: *nec immerito credebatur*, ut supra dixit, *quod ejus ordinatores contra sanctorum Canonum constituta viderentur sui similem consecrasse*. Ceterum non erat eadem Anatolii conditio, ac Maximi & ceterorum, qui male depositis ab Ephesino latrocinio Episcopis superpositi fuerant: non enim vivente Flaviano consecratus est Anatolius; alioqui numquam eum sanctus Leo inter Episcopos habuisset, ut sæpius scripsit; sed post ejus decessum, ut etiam ex Liberati Breviario cap. 12. manifestum est: unde modo fidei ejus integritas appareret, quam nulla, ut lapsi Episcopi fecerant, subscriptione violaverat, nihil erat quod ejus ordinationem ratam haberi vetaret. Non igitur dispensatione cum eo utendum fuit, sed inquisitione sola, quæ ejus de Incarnatione fidei sinceritatem probaret, nec aliud umquam exegit sanctus Leo præter hujusmodi testimonium: quod antequam fieret, ejus ordinationi suffragari litteris communicatoriis noluit, ne forte hæretico homini communicare videretur: *non dilectionem negans, sed manifestationem catholicæ veritatis expectans ... Occasionem*, inquit consequenter, *totius difficultatis amoveo, nec aliquid exigo, quod aut arduum videatur, aut dubium; sed ad id, quod nullus Catholicorum refutet*, INVITO. Ubi porro id præstitit Anatolius, ad quod a Leone *invitabatur*, & ab omnium se deviantium participatione purgavit, tunc ei communionem suam libentissime impertivit sanctus Papa, agnovitque eum *non judicio hominum, sed Dei fuisse benignitate provectum:* ita ut ejus caussa non egeret sequentis retractatione Concilii, 1 ut eguerunt ceterorum Episcoporum caussæ. 1

2. CONTRA CANONICAM REGULAM. Cum manifestum sit, hanc canonicam regulam a Nicænis Canonibus in contextu sancti Leonis distingui, vix Canon occurrit ad quem respexisse videatur sanctus Pontifex. Nullus enim inter aliorum Græcorum Conciliorum Canones, quibus fere totum illius ævi jus ecclesiasticum coercebatur, immo nec inter Apostolicos, Sardicenses, vel Africanos aliquis reperitur, qui de Metropolitarum, seu Primariorum, seu Provincialium ordinatoribus quicquam statuerit. Hoc tamen semper ex antiqua primum consuetudine, quæ canonicæ regulæ vim habebat, & deinceps ex Nicænis decretis observatum fuerat, ne provinciæ miscerentur, & ut Metropolitani a suis comprovincialibus consecrationis gratiam acciperent. Talis est antiqua consuetudo, quam Nicænæ Synodi Patres confirmant, quamque supponit Sardicensis Canon 5. dum statuit quo casu in aliena provincia licitum sit ab Episcopis ordinationem Episcoporum celebrari. Et de hac consuetudine intelligenda sunt ea, quæ tam sanctus Leo, quam alii de Regula canonica seu ecclesiastica sæpius commemo- Ibidem.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Addendum *vel judicio, aut dispensatione Pontificis:* judicium enim Leonis in restitutione Theodoreti, qui in Nestorianismi suspicionem incurrerat, quantum valuerit, ostendimus in Observat. ad Diss. X. Quesnelli. Dispensatio autem ejusdem Pontificis in Maximi Antiocheni caussa, ut ne eguerit retractatione ac judicio Concilii, ex ipsis Calchedonensibus gestis liquet.

memorant, cum inter receptos per eam ætatem Canones non inveniuntur.

Col. 1163. 3. DEFINITIONE EJUS CAUSSÆ ... PERFUNCTOS. Pelagius I. in epist. ad Eliam Aquilejensem & alios Istriæ Episcopos, quam a Gregorio Magno tunc Diacono conscriptam dicit Paullus Vvarnefridus lib. 3. de Gestis Longobard. cap. 20, ita citat hunc locum: *Definitionis ejus caussa, quæ erat curanda, pertractos*, ad tractorias litteras alludens, quæ vocandis ad Concilium Episcopis mittebantur. Griman. cod. *Definitione ejus caussæ curanda perfunctos*.

Col. 1165. 4. ANTE LX. ANNOS FACTA CONSCRIPTIO. Certum est tum aliunde, tum ex epistola Marciani Augusti ad sanctum Leonem de hoc eodem negotio, hæc verba de Concilio Constantinopolitano I. esse intelligenda: in quo qui convenerant Episcopi statuere, quod *Constantinopolitanæ civitatis Episcopum habere oportet Primatus honorem post Romanum Episcopum; propter quod sit nova Roma*. De cujus Synodi Canonibus, eorumque ab Ecclesia Romana receptione consule illustrissimum Petrum de Marca in Dissertatione de Institutione Patriarchatus CP. necnon lib. 3. cap. 3. Concord. Sacerd. & Imper. ejusque libri 5. continuatorem Stephanum Baluzium cap. 21. Mirum quidem est, & notatu dignum, quod sanctus Leo asserit numquam a prædecessoribus Anatolii ad notitiam Apostolicæ Sedis transmissam esse ejusmodi conscriptionem Episcoporum 150. Constantinopolitanæ Synodi, cum a semper inter primarias & œcumenicas Synodos ea sit numerata etiam a Pontificibus Romanis, Gelasio in decreto synodico de libris apocryphis, Gregorio I. lib. 1. ep. 24. & aliis. Quamquam & fatendum est utrumque illorum, Gelasium scilicet in epistola ad Dardanum & Gregorium lib. 6. epist. 31. testari illius Canones ad Romanæ Ecclesiæ notitiam non pervenisse, aut ab illa receptos non fuisse. Qui ut secum ipsi concilientur, recurrendum est necessario ad illam distinctionem, quæ eruditis aliquibus viris non arridet, dicendumque missam fuisse ad Romanam Sedem, ab eaque susceptam expositionem fidei, quæ in illo Concilio condita est; Canones vero, qui ab ejusdem Synodi Patribus pro Ecclesiarum ordinatione privilegiisque editi fuerunt, nec missos fuisse ab Orientalibus, nec ab Occidentalibus receptos: cum usque ad S. Leonis tempora Romanæ Sedi videantur fuisse ignoti. Distinctioni hujusmodi lucis non parum conciliatur ex epistola, quam Constantinopolitanæ Synodi Patres rursus in ea civitate aliquanto post congregati scripserunt ad Damasum Papam, Ambrosium Mediolanensem, & ceteros Concilii Romani Antistites. Supponit enim ista epistola missam fuisse ad Occidentales Episcopos Confessionem fidei in illa œcumenica Synodo evulgatam: quandoquidem cum de fide sua ad illos dissererent Orientales, ut pleniori cognitione de illa instruerentur, eosdem ad libellum remittunt, qui a Concilio Constantinopolitano fuerat editus. *De quibus*, inquiunt, *pleniorem cognitionem animis poteritis percipere, si libellum Concilio Antiochiæ convocato de fidei decisione editum, & eum etiam, qui superiore anno a Concilio generali compositus est, legere placuerit: in quibus tum fidem nostram uberius exposuimus, tum hæresibus nuper excogitatis anathema scriptis proditum denuntiavimus*. Quæ insulse admodum a viris sapientissimis proferrentur, nisi vel tunc mitterent prædictum libellum Occidentalibus, vel eum jampridem missum fuisse recordarentur. De ceteris vero, quæ ad jura & privilegia Constantinopolitanæ sedis pertinebant, ne verbum quidem habent, vel non ausi ejusmodi Canones mittere, quos Occidentalibus minime placituros sciebant, vel persuasi Episcopis Orientalibus de Orientalium Ecclesiarum ordinatione aliquid decernentibus, Occidentalium consensum nequaquam necessarium esse: sufficere porro, si quod de Fidei symbolo statuerant adversus hæreticos, in illorum notitiam venire curarent: quia cum fidei caussa omnibus non modo Episcopis, sed & catholicis laicis sit communis, & propria sit œcumenici Concilii materies, omnibus quoque innotescere necesse est quæ ad eam spectant, omniumque imprimis Episcoporum Capiti, cujus est præcipue ex Apostolicæ Sedis specula fidei custodiæ ac sinceritati invigilare. Etsi vero opponat sanctus Leo statuta illa numquam ad Sedem Apostolicam fuisse transmissa, hanc tamen rationem vehementer non urget, dissimulans etiam quicquam de œcumenica illa Synodo nominatim commemorare: ne odium inde sibi pareret apud Imperatorem & Ecclesias Orientales Constantinopolitanæ amplitudinis studiosissimas. Sed præcipuum argumentationis suæ robur arcessit tum a perennitate & excellentia Nicænorum Canonum, qui novellis constitutionibus violabantur; tum ex eo quod, posthabitis Constantinopolitanæ Synodi decretis, semper in suo remanserat ordine hujus civitatis Episcopus: ita ut absurdum esset, *quorumdam Episcoporum proferre consensum, cui tot annorum series negaverat effectum*, & *conscriptioni ab initio sui caducæ dudumque collapsæ sera post sexaginta annos & inutilia subjicere fulcimenta, eliciendo a fratribus speciem consensionis in Calchedonensi Concilio*. Ceterum monere hic lectorem debemus probatissimos codd. MSS. hujus epistolæ, quos

EDITORUM ADNOTATIONES.

a Concilium Constantinopolitanum I. non *semper* a Pontificibus Romanis pro œcumenico habitum, immo & diutius illis fuisse ignotum, ac proinde non fuisse vere œcumenicum, quamdiu a Romana Ecclesia agnitum, & receptum non fuit, ostendemus fusius tomo III., ubi hanc Quesnelli notationem ad calculos revocabimus.

quos videre contigit, mendosam hujus loci lectionem exhibere: ita ut ex his suspicari solum liceat, aliter aliquando lectum fuisse, quam nunc legitur. Griman. enim codex pro *numquamque a prædecessoribus* &c. habet: *cum quam a prædecessoribus* &c. Thuan. unus sic totum locum repræsentat: *cum quando a prædecessoribus tuis audieris ad Apostolicam dudumque Sedem* &c. duo alii Thuan. ultima verba sic variant: *Ad Apostolicam Sedem transmissa notitia*, quæ ideo referre voluimus, etsi per se nulli usui futura, ut hinc attentiores facti eruditi viri, in quorum manus exemplaria MSS. hujus epistolæ forte devenerint, huic maximi momenti loco medicam manum adhibeant.

Col. 1167. 5. PROVINCIALIUM JURA PRIMATUUM. Ita legendum cum MSS. codd. non *Primatum*, ut legit celebris Morinus lib. 1. Exercit. Eccles. 8. a cujus etiam interpretatione discedere cogimur, dum hæc de Patriarchis Alexandrino & Antiocheno intelligit, quæ potius dicuntur de Metropolitis Diœceseon Ponticæ, Asianæ, & Thracicæ, quarum ordinationem Constantinopolitano Episcopo tribuebat Canon Calchedonensis, de quo lis erat. Duo enim distincta capita a sancto Leone in illo Canone impugnabantur; unum, quod primarias illas Sedes Alexandrinam & Antiochenam spectabat, quas Constantinopolitanus secundum usurpans locum, secundo & tertio gradu spoliare tentabat; & de his sunt verba sequentia: alterum ad supra memoratarum Diœceseon Metropolitas pertinebat, quorum pariter privilegia invadebat Anatolius, dum eorum ordinationem sibi vindicabat; cujus potestas auctoritate antiquorum Canonum semper penes uniuscujusque provinciæ Synodum resederat. Semper enim hæc fixa immobilisque regula fuerat, ut numquam unius provinciæ Episcopi in alterius provinciis quicquam attentarent; nec in quorumque Metropolitanorum jura involarent alii Metropolitani, quod hic tamen fiebat ab Episcopo Constantinopolitano, qui certis gradibus ad Monarchiam Ecclesiæ Orientalis viam sibi straverat. Primum enim sola honoris privilegia, secundum scilicet locum post Romanum Pontificem, sibi decerni curavit Canone Constantinopolitano. 2. Se se ordinationibus variarum Diœceseon immiscuit per voluntariam concessionem Metropolitarum variis artibus seu obtentam, seu extortam: de quo plura exempla refert illustrissimus de Marca in accuratissima, quam edidit, Dissertatione de Patriarchatus Constantinopolitani Institutione, quam consule. 3. Quod usu jam ipso introductum erat, Canone Calchedonensi firmari fecit, nec non & imperatoriis edictis. 4. Cum jam cerneret se Alexandrinæ & Antiochenæ sedium Episcopis & per administrationem amplissimarum Diœceseon parem, & per secundum locum, quem adeptus fuerat, superiorem: tum cogitavit de usurpanda utriusque illius Primatis ordinatione; cujus occasio cum se se obtulisset post Ephesinum conciliabulum in Maximi Antiocheni ordinatione, hanc avide arripuit; constitutis postea condendis viam talibus molitionibus aperiens. 5. Gradus ex quarto secutus facile fuisset: cum enim, ut optime observatum est ab eodem Præsule lib. 1. Concord. Sacerd. & Imp. cap. 7. veteris disciplinæ hoc esset præcipuum caput, ut Synodis se sisterent Episcopi apud eum cujus arbitratu ordinati erant: unde profectum est, ut pertinere ad alicujus Concilium vel ad Consecrationem, promiscue & passim dicantur Episcopi, qui a Primatibus suis pendent: si Alexandrinum & Antiochenum ordinasset Constantinopolitanus, eosdem pariter ut ad suum Concilium pertinentes, cum libuisset, convocasset Constantinopolim, ac per omnia sibi subjecisset. 6. Post hæc ultimum Principatus gradum sine labore conscendisset: ceteros enim omnes Metropolitanos utrique illi Primati subjectos, ad suum tandem aliquando traxisset dominium, si semel Alexandrinum & Antiochenum suæ subdidisset ordinationi; idque fecisset in Orientalibus partibus, 3 quod factum videmus a Romano Pontifice in Occidentalibus, 3

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Mirum hoc loco accidit, Constantinopolitani Episcopi nisum in subigendis suæ ordinationi Metropolitanis trium Diœceseon Thraciæ, Asiæ, & Ponti ita conferri cum jure Romani Pontificis in reservanda sibi institutione Episcoporum Occidentis, ac si æqualis fuerit hac in re utriusque ratio, & solum Constantinopolitanus non ita se extenderit in totum Orientem, ut in omnem Occidentem Romana Sedes eam reservationem extendit. Quis hic latum discrimen non perspiciat? Romanus Episcopus non solum sedem obtinet originis apostolicæ, eamque ejusmodi, quæ primatu præcipuæ jurisdictionis in totam Ecclesiam jure divino potitur; verum etiam eam sedem tenet matricem omnium Ecclesiarum ac Episcopatuum Occidentis, qui ab ipsa una cum religione christiana Episcopos accepere, ut apertissime testatur Innocentius primus in proœmio epistolæ ad Decentium num. 2. Quid ergo mirum, si hanc sedem omnium matrem omnes Occidentales Ecclesiæ & Episcopatus omnes maxime observarunt semper, ac Romanis Episcopis Episcoporum institutio potuit reservari? Num vero par caussa sit sedis Constantinopolitanæ in Ecclesias Orientis, cum hæc nec apostolica fuerit, nec aliarum radix & mater, sed simplex Episcopatus, ut alii multi, qui solo imperialis sedis præsidio ipsis apostolicis Orientis Ecclesiis præferri, & Metropolitarum trium Diœceseon ordinationem sibi subdere studuit, quisque æquus lector dijudicet. Ut autem Romanum jus magis magisque elucescat, duo addenda sunt. Laudatus Pontifex S. Innocentius ep. 24. ad Alexandrum Antiochenum cap. 1. non solum ordinationes Metropolitarum sui Patriarchatus eidem jam ex more vindicatas testatur; verum etiam jus ipsius

De jure Romani Pontificis in reservandis ordinationibus Episcoporum. Quid de nisu CP. Episcopi?

bus, ut omnium ſeu Metropolitarum, ſeu ſecundi ordinis Epiſcoporum eiſdem ſubjacentium inſtitutionem ſuæ poteſtati reſervaret. Sola Metropolitanis relicta metropolitici nominis umbra, omnia hujus dignitatis invaſiſſet munia, omnia jura ſolus implevisset. Quod & præſenſiſſe mihi videtur ſanctus Leo, cum hæc ſupra cap. 2. verba ſcribebat: *ut his locis* (Alexandria & Antiochia) *juri tuo ſubditis*, *omnes Metropolitani Epiſcopi proprio honore priventur*. Vix enim aliter intelligi poteſt qua ratione, ex utriuſque illius ſedis ſubjectione ſecutura eſſet omnium Metropolitarum dejectio, niſi de Metropolitis tam Diœceſeon Ægyptiacæ & Orientalis, quam Ponticæ, Aſianæ, Thracicæ &c. eo modo quo explicuimus intelligatur. Hæc omnia tentamenta metuenda erant, niſi fortiter inceptis obſtitiſſet ſanctus Leo: quo id ſaltem aſſecutus eſt, ut ulterius non tenderet effrenis illius Epiſcopi ambitio.

Col. 1169. 6. SI PER OBSERVANTIAM TUAM &c. Secuti ſumus hic vulgatam edit. & pleraſque antiquiores cum nonnullis MSS. codicibus: quamquam Griman. & Victor. quibuſcum aliquæ edition. ut Suriana, & Regia Conciliorum ſic habent: *Si per obſervantiam tuam & defenſionem paterni Canonis*, *exemplum probitatis multi habeant Sacer..otes*.

AD EPISTOLAM CVII.

APUD QUESNELLUM LXXXI.

Juliano Coenſi Epiſcopo.

Col. 1171. BRevem, ſed plenam vigore apoſtolico epiſtolam, quæ jam olim ex MS. Cardinalis Sirleti prodierat, ſed mendoſa, nunc ex Cardinalis Grimani codice longe emendatiorem exhibemus. Primam lineam, quam prior cod. MS. deſiderabat, ita ſuppleverat editionis procurator: *Dilectio tua non ignorat:* nos ita reſtituimus: *Cum frequentibus experimentis probaverit dilectio tua*.

AD EPISTOLAM CVIII.

APUD QUESNELLUM LXXXIII.

Theodoro Forojulienſi Epiſcopo.

EX epiſtola I. Pelagii Papæ II. ad Eliam & ceteros Iſtriæ Epiſcopos (quam librum vocat Gregorius Magnus lib. 2. ep. 36. cujus ſtylo eſſe exaratam teſtatur Paullus Diaconus lib. 3. de Geſt. Longob.) apparet innotuiſſe hanc epiſtolam Epiſcopis illius provinciæ, atque ex ea teſtimonium S. Leonis protuliſſe, quo mortuum ab hominibus damnari nullatenus oportere contendebant: ſed ex eodem Pelagio ſuſpicari licet, nec ab ipſo, nec a Gregorio Magno viſam umquam fuiſſe eamdem epiſtolam. *In his*, inquit, *teſtimoniis*, *quæ ex epiſtolis Leonis prædeceſſoris noſtri poſuiſtis*, *præmiſiſtis dicentes:* „ Doctrina veſtræ reverendæ Sedis „ eſt per beatum Leonem ſucceſſoreſque „ ejus, unde pauca commemorare præſum- „ ſimus: Mortuum ab hominibus damnari „ nullatenus oportere: *Et tamen nulla ejus teſtimonia ſubdidiſtis*, *quibus hanc ſententiam firmaretis*. *Etenim quæ a vobis ſubjuncta ſunt*, *retractationem fidei fieri prohibent*, *non autem damnari infideles mortuos contradicunt: ſed neque hoc beatum Leonem prædeceſſorem noſtrum quodam loco dixiſſe meminimus*. Vigilius tamen Papa, qui Pelagio aliquot annis præivit, hujus epiſtolæ meminit, & partem refert in ſuo Conſtituto pene circa finem: „ *Nam*, inquit, *beatiſſimus Papa* „ *Leo ad Theodorum Epiſcopum Forojulien-* „ *ſem poſt alia ita dicit:* Non neceſſe eſt „ nos eorum, qui ſic abierunt, merita actuſ- „ que diſcurrere *; cum Dominus Deus noſter, cujus judicia nequeunt comprehendi, quod ſacerdotale myſterium * implere „ non poterat, ſuæ juſtitiæ reſervavit. „ Atque ex his verbis totoque Vigilii Conſtituto dixiſſe videntur Iſtriæ Epiſcopi, quæ ſupra retulimus: cujus nomine ſibi abſtinendum eſſe cenſuerunt; eo quod Synodo quintæ aſſentiens Vigilius ipſe priori Conſtituto auctoritatem omnem ademiſſet. Col. 1173.

* *al.* diſcutere.
* *al.* miniſterium.

Obſervandum vero, propterea quod Theodorus inconſulto Metropolitano ad tranſalpina

EDITORUM ADNOTATIONES.

ipſius agnoſcit in ordinandis ipſis Epiſcopis, vel ſaltem, quoad remotiores, ejus aſſenſum requirit. Inquit enim: *Itaque arbitramur*, *frater cariſſime*, *ut ſicut Metropolitanos auctoritate ordinas ſingulari*, *ſic & ceteros non ſine permiſſu conſcientiaque tua ſinas Epiſcopos procreari: in quibus hunc modum recte ſervabis*, *ut longe poſitos litteris datis ordinari cenſeas ab his*, *qui nunc eos ſuo tantum ordinant arbitratu: vicinos autem*, *ſi æſtimas*, *ad manus impoſitionem tuæ gratiæ ſtatuas pervenire: quorum enim te maxima exſpectat cura*, *præcipue tuum debent mereri judicium*. Si per hæc antiqua tempora Innocentius I. Epiſcopo Antiocheno tantum juris tribuit in ordinationibus Epiſcoporum ſui Patriarchatus; quis traducere queat ut incompetens, & uſurpatum jus Romani Pontificis in reſervandis ordinationibus aut inſtitutionibus Epiſcoporum totius Occidentis? Jus ſimile in ordinationibus Epiſcoporum totius Illyrici, quæ diœceſis Occidentalis pars erat, S. Leo vindicavit Epiſcopo Theſſalonicenſi uti Apoſtolicæ Sedis Vicario, ut liquet ex epiſt. 5. & 6. Si hoc jus in remotiſſimas Occidentis Eccleſias adeo Pontifici fuit, ut Theſſalonicenſi potuerit delegari; nonne in alias quoque viciniores Occidentis Eccleſias idem ei jus fuiſſe agnoſcere cogimur?

pina consilia confugerat, eam ob caussam Theodorum ab ipso Leone culpatum in exordio rescripti, de neglecto Metropolitæ consilio. *Sollicitudinis quidem tuæ*, inquit, *hic ordo esse debuerat, ut cum Metropolitano primitus de eo, quod quærendum videbatur esse, conferres* &c.

Cur vero a Metropolitano consulendo abstinuerit Theodorus, forsan hæc est ratio. Gravis tunc temporis controversia exorta fuerat Theodorum inter & Faustum Lirinensem Abbatem universosque Insulæ istius Monachos, inque tantam exarserat simultatem, ut gravissimum inde scandalum generatum fuerit per Ecclesias Gallicanas, quemadmodum testatum habetur in actis Concilii Arelatensis III. in caussa Lirinensis Insulæ tom. 1. Concil. Gall. & in postrema Conciliorum generalium edit. Porro cum Gallicanos illarum regionum Episcopos in contraria studia dispertiisset hoc negotium, aliis qui ex Lirino assumti fuerant, pro Fausto stantibus, aliis qui episcopalis auctoritatis jura sarta tecta volebant, pro Theodoro pugnantibus; vero admodum simile est secundæ Narbonensis Metropolitanum ex illorum numero fuisse, qui Fausto Lirinensi favebant, ac proinde commercium inter ipsum & Theodorum intermissum tunc fuisse. Si cui non placet hæc conjectura, aliam accipiat. Episcopus Arelatensis jus sibi vindicabat, ut ad epistolam 10. annotavimus, in provinciam Narbonensem secundam. De ea gravis olim inter Leonem & Hilarium controversia mota fuerat: ab eadem repulsus fuerat Hilarius Leonis decreto. Sed hujusmodi decretum etiam imperatorio Rescripto munitum, 1 receptum a Gallis non fuerat, suam videlicet consuetudinem antiquam retinentibus, & pro Arelatensis sedis privilegio studiosissimis. Sponte etiam juri suo, si quod habebant, cessisse videntur tam Aquensis secundæ Narbonensis, quam Ebredunensis Alpium maritimarum Metropolitani, & ille præsertim diu postea in multis Arelatensi subjectus remansit Antistiti. Si igitur Metropolitanum adire voluisset Theodorus consultationis gratia, jam vel Aquensem consulens, Gallicanos infensos habuisset Antistites, ipsumque imprimis Arelatensem; si vero hunc consuluisset ut Metropolitanum, Leonem offendisset, cujus decreto ab illius ordinatione exemtus fuerat. Adde quod Ravennius Honorati discipulus, Hilarii successor, & Fausti eadem de caussa familiaris, non potuit erga Lirinensis Insulæ Monachos non esse propensus, & propterea Theodoro Forojuliensi suspectus.

Certe quantum ex epistolæ Leonis inspectione capere queo, tanta ejus de Primatuum seu Metropolitarum jure sollicitudo facile me adducit ut credam, præsentem tunc animo illum habuisse controversiam, quæ occasione Hilarii mota fuerat de sedis Arelatensis limitibus, & eamobrem culpatum fuisse Theodorum de neglecto Metropolitano, quia Episcopus Aquensis, qui ex Leonis decreto ea dignitate uti debuerat, a Theodoro non haberi videbatur pro Metropolitano.

Tot porro tantique momenti constitutionibus hæc quantulacumque epistola exuberat, tot antiquæ disciplinæ observationes exhibet, ut multa essent hic annotanda: nisi omnia haberes apud doctissimum Joannem Morinum, toto illo de Pœnitentiæ administratione immensæ eruditionis commentario, observata, discussa, & totius antiquitatis illustrata monumentis. Spicas tamen post messem colligere non pigebit, ut nonnulla ad illorum confirmationem addamus, & aliqua etiam, quæ ille ad alia properans prætermisit, annotemus.

Illud imprimis observandum, quod prima epistolæ verba semel & iterum inculcant de Metropolitanorum Episcoporum, quos Primates appellat, auctoritate, quosque in omnibus ecclesiasticis caussis, cum opus est, adeundos esse decernit, ut nihil etiam sine Primatibus oporteat ad sanctæ Sedis notitiam aut tribunal deferri, ne consultationis quidem caussa: de quo vide epist. 16. ad Episcopos Siculos & quæ ad eam annotavimus tam ex Innocentio I. quam ex Can. 5. Concilii Tarraconensis.

2. Per hæc verba: *Quid de pœnitentium statu ecclesiastica habeat regula non tacebo*: manifestum est nihil novi inducere Leonem voluisse in disciplinæ pœnitentialis praxim & observantiam; sed omnia ex Canonum regulis aut usu Ecclesiæ suæ repetiisse: hæc enim duo significari existimo per *ecclesiasticam*, quam commemorat, *regulam*; cum nonnulla sint in hac epistola, quæ vix alibi, quam in Ecclesia Romana tunc temporis in usu essent. Deinde patet etiam ea omnia, quæ tota epistola differuntur, ad eos pertinere, qui publice pœnitentiam agebant, ut ex sequentibus verbis probat Morinus citati operis lib. 5. cap. 10. quorum pœni-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Gallos non recepisse decretum Leonis, seu epistolam x. in caussa Hilarii editam, falsum ostendimus in Observationibus ad Dissert. V. Quesnelli part. 3. cap. 2. num. 3. & seqq. Quæ porro ille in antecedentibus & sequentibus congerit soluturus quæstionem, *cur a Metropolitano consulendo abstinuerit Theodorus*, omnino arbitraria sunt. Certe quod ait, eum non consuluisse Metropolitam Arelatensem, ne Leonem offenderet, cujus decreto ab illius ordinatione exemtus fuerat, inanissimum est. Si enim Theodorus Leonis offensam non timuit, cum ad eum scripsit pro Arelatensis sedis jure, cui se adhærentem prætulit in epist. 65. ad eumdem Pontificem; (vide not. 16. in eamdem) multo minus verendum ipsi fuerat, si consuluisset Metropolitanum, a quo Leo exemit, non Forojuliensem, sed quatuor alias Ecclesias, quas Viennensi sedi subjecit epist. 66.

pœnitentium varias classes & status examinat ex eadem epistola lib. 10. cap. 4. & sequentibus, ubi de pœnitentiæ actione & reconciliatione statim morituris impertienda, & de his qui ante reconciliationem e vita exeunt, abunde differitur.

3. De his autem, qui in Deum a fide discedendo peccarunt, quod excipit S. Leo in calce hujus epistolæ, satis explicatum non videtur. Cum enim definit eos, qui in fine vitæ pœnitentiam poscunt, & ægritudine ipsa oppressi, ne nutu quidem significare valent sub præsentia Sacerdotis quod paullo ante poscebant, simul & pœnitentiæ & reconciliationis beneficium consequi debere, testimoniis circumstantium fidelium infirmi vocem & nutum supplentibus, hæc addit verba: *Servata tamen regula Canonum paternorum circa eorum personas, qui in Deum a fide discedendo peccarunt*. Quænam, inquam, hæc regula sit, quam erga istos observari exigit, dubitari merito potest. Ac primum quidem constare videtur de his agi, qui in ultimo vitæ discrimine positi pœnitentiæ & reconciliationis beneficio donabantur, & postea convalescebant: quid videlicet circa eos observandum esset in pristinam valetudinem reversos. De his enim, qui morbo oppressi vel voce, vel nutibus pœnitentiam & reconciliationem postulabant, constat ex Can. 13. Nicæno quod *generaliter omni cuilibet in exitu posito & poscenti sibi communionis gratiam tribui, Episcopus probabiliter ex oblatione dare debebit*. Ab hoc igitur pœnitentiæ & reconciliationis munere ne apostatæ quidem excipiuntur. Dicesne hoc speciale circa eos, qui fidem abjecerant, statutum fuisse, ut vel iterum pœnitentiam acciperent, vel pœnitentiam morbo urgente impositam implere cogerentur? Sed nec umquam, imposita morituris pœnitentia, post receptam valetudinem iterum eidem est imposita, nec singulare est apostatis impositum pœnitentiæ publicæ stadium, cum convaluissent, decurrere. Immo hoc omnibus commune semper fuit, ut qui in eo statu reconciliabantur, remissa laboriosa pœnitentia ob communionis reverentiam, ad reliquum implendum obligarentur. Certe ad hanc enodandam difficultatem vix aliqua patet via: nisi hoc velimus dicere, sic omnibus peccatoribus in extremo vitæ periculo constitutis pœnitentiæ actionem & reconciliationis gratiam concedi voluisse, etiamsi amisso vocis officio & opprimente morbo nihil de suo desiderio significare valeant, modo significatum antea fuisse testentur alii: apostatas vero solos forsan ab hac indulgentia ab eo exceptos, ita ut pœnitentiam quidem acciperent, sed communionis gratia non fruerentur, prout antiqua & severiori Canonum disciplina constitutum fuerat. Celebris enim est ultimus Canon Arelatensis Concilii I. *De his qui apostatant, & numquam se ad Ecclesiam repræsentant, ne quidem pœnitentiam agere quærunt, & postea infirmitate correpti petunt communionem, placuit eis non dandam communionem, nisi revaluerint & egerint dignos fructus pœnitentiæ*. Huic porro duriori disciplinæ non nisi serius derogasse mihi videntur Gallicani Episcopi: cum enim plures posteriorum Synodorum Canones existant, quibus de aliis peccatorum generibus, qui in extremo vitæ periculo veniam petunt, aliquid mitius statuitur, numquam de apostatis jamjam morituris, omni & vocis & mentis & sensus officio privatis, qui antea pœnitentiam poposcerint, dubitatio ulla in medium allata esse dignoscitur: ut merito credendi sint Gallicani saltem Antistites hanc eamdem circa eos disciplinam semper observasse, utpote Gallicanorum Canonum retinentissimi. Quod inde etiam admodum credibile redditur, quod frequentiores querelæ, quibus lacessitos legimus Galliæ Episcopos a Romanis Pontificibus, vel interrogationes quibus hi Gallicanis ea de re consulti responderunt, testantur Gallicanarum Ecclesiarum disciplinam circa pœnitentiam Romana fuisse rigidiorem. Hinc Valentina Synodus I. an. 374. legem pœnitendi severiorem indicit his, qui post baptisma sacrificiis se dæmonum, vel incesta lavatione polluissent, pœnitentiam eorum usque ad diem mortis protendens can. 3. Hinc consultatio Exsuperii Tolosani Episcopi ad Innocentium I. Pontificem, qua quæsitum est ab illo: *Quid de his observari oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ pœnitentiam simul & reconciliationem communionis exposcunt*. Noverat proculdubio Exsuperius Nicæno Canone 13. statutum fuisse, *ut generaliter omni cuilibet in exitu posito & poscenti sibi communionis gratiam tribui, Episcopus probabiliter ex oblatione dare deberet*: nec aliunde dubitandi occasionem cepit, quam ex diversa praxi Ecclesiæ Gallicanæ, quæ aliquibus communionem in eo statu positis negabat. Sed ita se gessisse Gallicanos Episcopos non conjectura, sed certo argumento accipimus ex epistolæ Cælestini Papæ ad Viennensis & Narbonensis Provinciarum Episcopos cap. 2. *Agnovimus*, inquit, *pœnitentiam morientibus denegari, nec illorum desideriis annui, qui obitus sui tempore hoc animæ suæ cupiunt remedio subveniri* &c. In Arausicano item I. Concilio an. 441. Can. 3. & in Arelatensi II. Can. 28. planum est reconciliatoriam manus impositionem iis, qui accepta pœnitentia de corpore recedebant, non esse concessam; quam tamen Innocentius, Cælestinus, & Leo impertiri voluerunt. Quibus ita se habentibus non abs re est existimare aliquos Leonem voluisse a generali beneficio communionis excipere in mortis articulo positos, apostatas videlicet, qui in iisdem circumstantiis non erant, de quibus Innocentius & Cælestinus Papa sermonem habuerunt.

Confirmatur adhuc ex rationis, quam Innocentius Papa attulit, inspectione, & ex antiquorum Canonum disciplina: propterea enim consuetudo prior & durior tenuit, ut pœ-

pœnitentia, eam in fine petentibus, concederetur, negaretur communio: quia crebræ illorum temporum perſecutiones plurimos ad fidem negandam impellebant, & proinde providendum erat, ne communionis concedendæ facilitas homines de reconciliatione ſecuros non revocaret a lapſu. Sed poſtquam Deus pacem Eccleſiæ reddidit, jam terrore depulſo communionem abeuntibus dari placuit. Data eſt igitur talibus communio, pace reddita Eccleſiæ, quia timendum amplius non erat, ne ad fidem ejurandam metu mortis adigerentur fideles. Quod ſi tam dure actum eſt cum hujuſmodi hominibus, quanto magis æquum erat ut cum aliis ſtrictior diſciplina teneretur, qui non terrore adacti, ſed vel propria tantummodo ducti libidine, aut mutabilitate voluntatis, aut quod maxime penſandum eſt in hac cauſſa, ut Eccleſiæ diſciplinam declinarent, fidem abjiciebant. Multo magis enim timendum erat, ne hi, qui religionem tam parvi pendebant, aut tanta animi levitate laborabant, acceptam rurſus gratiam communionis conculcarent. Nec quicquam illa obſervantia crudelitatis habet; alioquin non diſpari accuſatione vexanda vetus omnis diſciplina pœnitentialis. Deinde paucorum hujuſmodi apoſtatarum punitio, plurimum aliorum eruditioni ſerviebat; ne videlicet facile ad Chriſtum negandum ſpe veniæ induci ſe paterentur. Denique non omni ſubſidio & ope hujuſmodi privabantur, ſed tantum reconciliationis beneficio: nam, ut Concilia Arauſic. I. & Arelat. II. Can. 3. loquuntur, *ſine reconciliatoria manus impoſitione eis communicabatur, quod morientis ſufficit conſolationi, ſecundum definitiones Patrum, qui hujuſmodi communionem congruenter Viaticum nominarunt. Quod ſi ſupervixerint*, inquit Arauſicanum, *ſtent in ordine pœnitentium, & oſtenſis neceſſariis pœnitentiæ fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impoſitione percipiant.*

Quibus hæc verborum Leonis explicatio non placebit, his uno verbo ſatisfieri poſſe putamus, ſi dixerimus aliquid ab apoſtatis ad Chriſtum reverſis & a morbo convaleſcentibus poſcere Leonem noſtrum, ut videlicet publice idolorum cultum aut aliam ſuperſtitionem, quam fuiſſent ſectati, ejuſmodi ſymbolum recitarent, aut alio modo atrociſſimum crimen deteſtari ſe ſignificarent. Denique potuit Leo noſter reſpicere ad Siricii prædeceſſoris ſui ſententiam, epiſtolæ ad Himerium cap. 3. ubi Apoſtatas Chriſtianos ad Chriſtum reverſos, quamdiu vixerint, pœnitentiam agere jubet, & in ultimo tantum fine ſuo reconciliationis gratia donari. Eos igitur ita reconciliatos, ſi revaluerint, vult Leo iterum pœnitentiæ ſubjici, & quamdiu in vita ſuperſtites fuerint, eam agere: cum alii ita reconciliati certo temporis ſpatio pœnitentiam ſuam complerent, vel indulgenter etiam cum eis Eccleſia ageret. Vide etiam Canon. Nicæn. 11. & 12. & Ancyranos.

4. Ultimum quod in hac epiſtola notandum nobis occurrit, illud eſt, quod abſolutionis ſeu reconciliationis formam attinet, quam Leonis tempore deprecatoriam fuiſſe clariſſime demonſtrant tria hujus epiſtolæ loca. Cap. 2. *Sic divinæ bonitatis præſidiis ordinatis, ut indulgentia Dei niſi* SUPPLICATIONIBUS *Sacerdotum nequeat obtineri*. Cap. 3. *Si quis autem eorum pro quibus Domino* SUPPLICAMUS &c. & poſtea: *Multum enim utile ac neceſſarium eſt, ut peccatorum reatus ante ultimum diem ſacerdotali* SUPPLICATIONE *ſolvatur*. Quibus teſtimoniis concinit epiſtolæ 136. (*nunc* 168.) locus inſignis: *Sufficit*, inquit, *illa confeſſio, quæ primum Deo offertur; tum etiam Sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit*. Denique epiſt. 139. (*nunc* 171.) cap. 1. *Reconciliandos Deo* PER ECCLESIÆ PRECES *inſtanter acquiras*. Res fuſiori commentatione egeret, niſi jam pridem hoc eſſet præſtitum a curioſiſſimis antiquitatis eccleſiaſticæ ſcrutatoribus Hugone Menardo Aſceta Benedictino in Notis ad Sacramentale Gregorianum, & Joanne Morino Oratorii Gallicani Presbytero Commentarii ſui de pœnitentia lib. 8. cap. 8. & ſeqq. Statueram apud me huic loco inſerere inſigne praxis iſtius teſtimonium, quod a me decerptum eſt ex MS. ſexcentorum fere annorum Breviario ad uſum Monaſterii Montis-Caſſini olim exarato; Ordinem ſcilicet dandæ & accipiendæ pœnitentiæ, in quo nulla, præter deprecatoriam, abſolvendi forma comparet; Ordinem Extremæ-Unctionis adminiſtrandæ, & Ordinem accipiendæ Euchariſtiæ: quæ omnia Lectori eccleſiaſtico acceptiſſima eſſe confido. Sed quoniam jam ſpiſſior evadit hujus voluminis moles, iis publicandis modo abſtineo, curaturus tamen ne iſto antiquitatis cimelio diu Lectoris curioſitas fruſtretur. Alterum interim, & quidem antiquius, hic repræſento, quod pœnitentialem pariter diſciplinam illuſtrat; quodque, cum Epiſcopi ſit Gallicani, non male reſcripto ad Theodori Forojul. Epiſcopi conſultationem annectitur.

JUDICIUM CHRODEBERTI

Epiſcopi Turonenſis

DE MULIERE ADULTERA,

nunc primum in lucem editum ex MS. codice Bibliothecæ Thuaneæ.

Opinione religionis dulciter nominandæ, & caritatis vinculo ambiendæ N. Matrifamilias CHRODEBERTUS H. peccator ſalutem in Domino perennem. Litteris tuis parvitatem meam poſtulaſti ut ſententiam cano-

canonum perquirerem de judicio mulieris, quæ postquam consecrata & professa castitatem Deo fuerat conservare, adulterium perpetraverit. Quamquam in sancta Synodo Nicæna, Calchedonensi, & Ephesina, vel Constantinopolitana super hac re capitulum non invenimus, quas quatuor Synodos tantum terra nostra venerabiliter recipit & concredit; 1 attamen in Aurelianensi Synodo de hac re invenimus præfinitum judicium quod tibi destinavimus: & ex ipsa auctoritate judicium conservandum prædictæ mulieri direximus. Sub qua sententia consilium dedimus ex divinarum Scripturarum fonte, flumina sententiarum viva, vel stipites immobilium columnarum: quarum undam bibens, & amplexu se tenens, non timeat iterum labi in ruinam, neque desperare pro præterito lapsu possit de venia, si prædicta teneaconsilia.

Videtur esse can. 19. Concil. Aurelianens. v. an. 549. 1

Memoretur evangelicæ mulieris illius peccatricis Mariæ Magdalenæ, quæ septem vitiis repleta fuerat, de qua Dominus septem dæmonia ejecit, quæ Domini pedes lacrymis lavit, crinibus tersit, labiis fortiter impressis exardescenti amore osculata est, & unguento pretioso unxit: de qua Dominus dixit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et ipsa est, quæ semper Dominum prosecuta usque ad crucifixionem & sepulturam, & ipsa prima post resurrectionem, antequam nullus Apostolorum, & antequam Mater Domini gloriosissima Maria semper Virgo, & Angelos, & Dominum meruit videre. Ipsa est soror Marthæ & Lazari, quem Dominus triduanum mortuum suscitavit. Et Redemptor noster pro peccatoribus & adulteris in hunc mundum se venisse dixit, non pro justis. Et ipsa Veritas dicit, quod non sit opus sanis medicus, sed ægrotis. Paullus Apostolus persecutor Christianorum & homicida, sancti Stephani interfector, noster & omnium gentium factus est præceptor. Quid dicam de Matthæo Telonario, postea Evangelista? Quid de Zachæo, qui de arbore Sicomoro jam illuminatus corde præ parva statura corporis sui Dominum videre cupiebat? Quid de Publicano illo in Evangelio sancto, qui pectus suum percutiebat dicens: *Non sum dignus levare oculos meos ad cælos: Esto mihi, Domine, propitius peccatori: & descendit justificatus magis, quam Pharisæus ille*, qui jactabat merita sua & stando orabat? Quid adhuc ad augendam consolationem Dominus & Redemptor noster in Evangelio dicit? similitudinem gloriosam piissimi Pastoris perfecit, qui nonaginta & novem ovibus in montibus derelictis, errantem unam Pastor clementissimus cum multo labore lustrando squalida loca, perquisivit, & invenit, & in humeris suis imposuit, & ad gregem salvam reduxit: ut & in numero perfectum centenarium impleret, & perfecti gregis dominus esset, & nos miseros peccatores, errantes per fragilitatem corporis, justis & innocentibus adgregaret: & dixit plus se gaudere super uno peccatore pœnitentiam agente, quam supra nonaginta novem justos non indigentes pœnitentia.

Luc. 7. 47.

Luc. 18. 23.

Sed futuri temporis cautela, largiente Christi gratia, adhibeatur, ut culpa non iteretur, atque multis fletibus, diebus & noctibus, publice & occulte, jejuniis, orationibus, gemitibus, suspiriis, laboribus, obedientia & taciturnitate, humilitate & caritate, præterita deleantur. Non sunt quærenda aut numeranda annorum tempora ad agendam pœnitentiam; sed fortitudo cujuslibet temporis vel momenti, compunctionis, timoris sui de peccato, & amoris Dei ex toto cordis desiderio. Ad hæc verba confirmanda testis est excellentissimus Propheta, qui spiritu Dei plenus dicit: *Peccator in quacumque die, in quacumque hora conversus fuerit, & ingemuerit, omnia peccata sua oblivioni traduntur.* Et latro ille, qui juxta Dominum crucifixus fuerat, subita confessione confessus, & fide plenus credidit. Non annos aut menses aut dies egit in pœnitentia, quem velox mors arripuit, & juxta verbum Domini ante Petrum Apostolum introiit. Et populus Ninivitæ civitatis, triduano jejunio, fletu, cinere, cilicio, planctu & gemitu concinente, de voragine submersionis suæ & iram Dei meruit evadere. Et David Rex & Propheta spiritu Dei plenus pro homicidii & adulterii facinore, Nathan Propheta arguente, de solio regni non erubuit coram omni multitu-

Ezech. 13. 12.

1 Simili loquela Hincmarus opusc. 12. Capitum contra Hincmarum Laudunensem cap. 24. ait: *Cum de ipsis sententiis plena sit ista terra.*

titudine faciem suam dare in pulvere, & pariter erupit in vocem amantissimam
2.Reg. 12. 13. mam pœnitentiæ, dicens: *Peccavi Domino, peccavi*. Et Dominus per Prophetam dixit ei: *Remissum est peccatum tuum*.

Ecce quantum valet humilitas, quantum obtinet caritas. Quia etsi sunt dura peccata nostra, Apostolo dicente, velut stipula, fenum & ligna, si abundaverimus igne amoris Dei, possumus citius exurere onera peccati, & in eorum locum super fundamentum fidei, quæ est spiritus spes, ædificemus aurum, argentum & lapides pretiosos, & possumus in ornamentum Regis æterni Redemptoris nostri inter veros lapides computari, ut dicat Apostolus
Ephes.4.5. nobis: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*. Et iterum:
Rom.5.20. *Ubi abundavit peccatum, superabundavit & gratia*: sic tamen ut eumdem Apostolum Paulum in omnibus audiamus, & sua consilia, qui spiritum Dei habet, integre custodiamus. Dicit ipse in epistola ad Romanos:
Rom.6.19. *Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem*. Verbi gratia, qui vigilias multas duxit occultas & noxias in luxuria, multiplicet corpus suum eodem modo excitari de somno, levare, & in angulo Ecclesiæ vel Monasterii occulte in orationibus fatigare atque affligere: ut dolores, quos memorat quantos & quales sustinuit pro amore carnali, secundum Paulli Apostoli mandatum, eosdem sustineat pro amore spiritali: ut non minus fiat corpus vigiliis languidum, quam fuit in flagitiis, diversis adinventionibus, detortis membrorum nexibus inhoneste depressum & ob hoc male defessum.

Hæc est integra restitutio sanitatis & operatio summæ salutis, ut amore summo Dei & novo amor vetus pellatur peccati, & moriatur amori veteri peccator, ut renovetur homo no-
Rom. 3. 6. ster, *& destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato*. Qui enim mortuus est huic mundo, & crucifixus cum Christo, justificatus est a peccato. Sic ergo moribus renovati, & a peccato justificati, salvi facti erimus ab ira per ipsum, ut jam non regnet peccatum in nostro mortali corpore; sed regnum adveniat Salvatoris per gratiam suam, quam idem Paullus Apostolus invocabat cum gemitu dicens:
Infelix ego homo, quis me liberabit Rom.7.24.
de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum: cui est honor & gloria & imperium, majestas & potestas in unitate Spiritus sancti per infinita sæcula sæculorum. Peccator indignus Chrodobertus servus servorum Dei Episcopus subscripsi.

Gratias multas ago de linea inconsutili bene texta, longa & larga; & mihi multum amabiliter accepta, & corpori meo, tamquam sciendo, cum gratia est præparata.

AD JUDICIUM

CHRODOBERTI

Turonensis Episcopi,

OBSERVATIO.

PRæclarum hunc Pœnitentiæ libellum nacti sumus in MS. codice Thuaneæ Bibliothecæ, num. 780. notatum, in quo descriptum pariter legimus Privilegium Adeodati Papæ Monasterio S. Martini Turonensis ejusdem Chrodoberti ætate concessum. Jacobus Sirmondus in notis ad hoc Privilegium Tomo I. Conciliorum Galliæ insertum testatur idem a se *collatum cum Schedis Pithœanis: in quibus*, inquit, *exstat etiam Chrodoberti ejusdem Episcopi Turonensis epistola de Judicio mulieris, quæ postquam consecrata & professa castitatem Deo fuerat conservare, adulterium perpetrarat*. Hæc legit Sirmondus in eodem MS. codice, ex quo Judicium istud descripsimus. Quam ob caussam, qua mente hoc publico inviderit, mysterium est, quod aliis scrutandum relinquo. Duobus forte scripti hujus locis ab illius edendi consilio deterritus est: uno, ubi Chrodobertus scribit: *Quas quatuor Synodos* TANTUM, Nicænam, Constantinopolitanam, Ephesinam, & Calchedonensem, *terra nostra venerabiliter recipit & concredit*: altero, ubi asserit quod Maria Magdalena *ipsa prima post resurrectionem antequam nullus Apostolorum & antequam Mater Domini gloriosissima Maria semper Virgo, & Angelos, & Dominum meruit videre*.

Ex primo loco sequitur, Synodum quintam, quæ tria capitula damnaverat, nondum a Gallicanis Ecclesiis receptam fuisse septimo sæculo jam mediam partem elapso: quod & persuadet affectata hæc Chrodoberti restrictio, per quam innuit aliquam generalem Synodum rejectam a Gallicanis Episcopis; nec aliam, quam universalem quintam. Etsi obscura sit admodum rerum istarum memoria in Gallicanæ antiquitatis monumentis, hoc tamen ex nonnullis certum

tum apparet, pro tribus capitulis decertasse Gallicanam Ecclesiam: quod eo libentius hic attingo, quod vir doctissimus H. de Noris, qui hanc controversiam amplissima nuper Dissertatione Historica versavit, de omnibus aliis Ecclesiis multa, de Gallicana nihil protulit, ex quo de ejus sententia in hoc celebri dissidio aliquid disceremus. Manifestum igitur illud facere primo loco videtur epistola Vigilii Papæ ad Aurelianum Arelatensem Episcopum, a quo litteras acceperat, quibus constabat Vigilium in suspicionem venisse apud Gallicanas Ecclesias vel violatæ fidei vel læsæ reverentiæ Synodo Calchedonensi Leonisque decretis debitæ. *Necesse ergo nobis est*, inquit Vigilius, *caritatis vestræ sollicitudinem brevi interim, quantum pro temporis qualitate potuerimus, relevare colloquio; quatenus modis omnibus confidatis, nihil nos penitus admisisse, quod decessorum nostrorum constitutis, vel sanctæ, quæ una eademque est, fidei quatuor Synodorum, id est Nicænæ, Constantinopolitanæ, Ephesinæ I. atque Calchedonensis inveniatur, quod absit, esse contrarium*; AUT QUOD AD PERSONARUM INJURIAM *pertineat, quæ definitioni ejusdem sanctæ fidei subscripserunt*: & postea: *Simili pœna plectentes eos, qui fidem B. Cyrilli .... aliorumque Patrum, quos Apostolicæ Sedis Præsules susceperunt atque secuti sunt, execranda superbia impiam vocaverunt*. Vides ut nostrates Episcopi moleste ferebant Vigilium admisisse (quod fama jactabat) aliquid, quod ad eorum injuriam pertineat, qui Calchedonensi fidei subscripserant, & quos Apostolicæ Sedis Præsules susceperant: quibus verbis tria capitula clare designat.

Idem testantur verba Datii Mediolanensis Episcopi in epistola Legatis Francorum directa, quæ est apud Sirmondum Tom. I. Concil. Gall. *Ecce ego & pars omnium Sacerdotum, inter quos Ecclesia mea constituta est, id est* GALLIÆ, *Burgundiæ, Spaniæ, Liguriæ, Æmiliæ, atque Venetiæ, contestor quia quicumque in edicta ista* (Justiniani contra tria capitula) *consenserit, supra scriptarum provinciarum Pontifices communicatores habere non poterit* &c. Et infra notatur Anastasius Aureliani Legatus, quod promiserat Constantinopoli *se omnium Episcoporum Gallicanorum ad damnanda capitula animos inclinare*: quod propensos in eadem Gallorum animos demonstrat. De eorumdem mente & sententia aliquid habetur in fragmento damnationis Theodori Episcopi Cesareæ Cappad. a Vigilio PP. factæ Tom. 5. Concil. novæ edit. pag. 335.

In eadem sententia perseverasse Gallos etiam post Synodum quintam, mihi persuadet altum de ista Synodo silentium in Gallicanis illius ævi Conciliis aliisve monumentis: ex quo habetur Gallos de quinto Concilio recipiendo sollicitatos non esse, sed antiquæ suæ opinioni permissos: quomodo & cum aliis plerisque Ecclesiis actum est, quæ etsi nec tria capitula damnarent, nec quintam reciperent Synodum, communionis tamen nexum non abrumpebant cum capitulorum damnatoribus ac Synodi quintæ assertoribus. Hac temperantia usum esse cum Gallis Pelagium PP. probat ejus epistola ad Childebertum Regem, quam scripsit, ut nihil a se contra fidem esse admissum profiteretur, in suspicionem ea de re vocatus in Galliis ex damnatione trium capitulorum: ad quam & ad receptionem quintæ Synodi tantum abest ut Gallos pertrahere satageret, quin potius de eadem sermonem habere caute refugit, cum scribit, quod *a transitu divæ memoriæ Theodoræ Augustæ nullas de fide quæstiones Ecclesia Dei in partibus Orientis Deo miserante formidet, sed quædam Capitula extra fidem fuerunt agitata, de quibus longum est ut epistolari possint complecti sermone*. Tum sollicite adversus sparsos contra se rumores se purgat, ne verbum quidem de Synodo quinta miscens, cujus tamen occasione de fide suspectus jactabatur in Galliis. Hæc anno 556. a Synodi celebratione tertio: nec multo post ut Regis præcepto obtemperaret, *pro auferendo eodem suspicionis scandalo obsequium Confessionis suæ* ad eumdem Childebertum misit: ubi profitetur *se tenere atque defendere definitiones de eadem catholica fide, quæ in quatuor sanctis Conciliis statutæ sunt*. De quinta ut verba faceret aliorum mentio sollicitabat; pressit tamen silentio, ne Regi parum grata foret epistola, servatam a S. Gregorio aliisque Pontificibus hoc in negotio οἰκονομίαν custodiens.

Nihil postmodum contigit in Galliis, quod Episcopos Gallicanos in aliam sententiam impelleret: quamobrem facile persuademur non esse receptam Synodum quintam sedente Turonis Chrodoberto, hæcque scribente: *Quatuor Synodos tantum terra nostra venerabiliter recipit & concredit*. In quo pene exemplum secutus est cum Pelagii ad Childebertum scribentis, ut vidimus, tum S. Gregorii Magni, qui scribens ad Theodolindam Longobardorum Reginam a recipienda quinta Synodo alienam, ab hujus Synodi mentione abstinuit, quatuor solummodo commemorans. *Unde nunc ita facimus, sicut vobis placuit*, scribit ad Constantium Mediolanensem, *ut quatuor Synodos solummodo laudaremus... Nos autem sicut voluistis, ita fecimus, ut ejusdem Synodi quintæ nullam memoriam faceremus*. Trepidavit igitur timore Sirmondus ubi non erat timor, si propter hæc Chrodoberti verba istud ejus de muliere adultera Judicium tenebris damnandum putavit.

Lib. 3. ep. 17.

Alterum caput quod attinet, de prima Christi resurgentis apparitione, scio Jansenium utrumque in hæc verba, *Apparuit primo Mariæ Magdalenæ*, scribere hæc non obstare quin Dominus antea apparuerit beatissimæ Matri suæ: *Pietas non parum suadet ut credamus Dominum prius apparuisse dilectissimæ suæ Matri*. Maldonatus in cap. 28. Matthæi: *Merito*, inquit, *a Catholicis creditur, quamvis scriptum non sit, Christum primum omnium Matri suæ apparuisse*.

Et

Et infra: *Primum quidem Matri suæ apparuisse, non quod Evangelistæ factum dicant, sed quod fieri decuerit, credendum est: nec eorum mihi placet diligentia, qui in hac opinione in animis omnium fere catholicorum jam inhærente refutanda multum operæ consumunt.* Quin *B. Matri ante omnes apparuerit nemo dubitat*, inquit Toletus in Joannis cap. 20. Sunt tamen catholici piique doctores qui dubitent, quos recensere non est hujus otii. Sufficiet ad sententiam Chrodoberti a censura vindicandam, Guillelmi Estii insignis doctrinæ ac pietatis viri regulam sapientia plenam hic ex annotationibus ejus in Marcum transcribere. „Afferuntur (inquit) pro hac sententia rationes quædam congruentiæ. Sed circa hujusmodi rationes notandum est, ante omnia respiciendum ad id, quod Scriptura vel Ecclesia docet; &, eo cognito, rationes convenientiæ adhibendas ad id probabilius reddendum: non autem e contrario aliquid statuendum ex hujusmodi rationibus contra id, quod vel Scriptura, vel Ecclesia dicit aut tenet. Quale est ex quibusdam rationibus congruentiæ velle probare Christum a morte redivivum primo suæ Matri apparuisse; cum Scriptura, tam clare dicat, eum primo apparuisse Mariæ Magdalenæ, nec usquam alibi diversum insinuet. Quod si secundum hujusmodi ratiunculas procedendum sit; oportebit ut Christus etiam matrem suam adhibuerit cœnæ novissimæ, eamque primo loco honoris caussa collocaverit; & ei primum Corpus & Sanguinem suum distribuerit: ut bene argumentatur Hessellus.

AD EPISTOLAM CXI.

APUD QUESNELLUM LXXXIV.

Marciano Augusto.

Col. 1185. 1. Cum communionem Apostolicæ Sedis expeteret. Ita Griman. cod. pro quibus vulg. habent: *Dum communione Apostolicæ Sedis existeret alienus:* quod falsissimum sensum continet. Absit enim ut Pontifex, qui Flavianum alloquens epist. 20. (*nunc* 23.) matura vult Sacerdotum esse judicia, sola suspicione motus communionem suam Anatolio denegarit, quod revera factum non fuisse indicat epistola 54. (*nunc* 70.) ad Pulcheriam, ubi asserit, Anatolio se *non dilectionem negare, sed manifestationem catholicæ veritatis expectare*. Distulit igitur sola communionis indicia.

Ibidem. 2. Pacis epistolis. Hujusmodi litteras pacificas seu communicatorias vocavere antiqui, quia pacis, seu communionis ecclesiasticæ indices testesque erant. De his Augustinus epist. 62. & 63. Epiphanius hæres. 70. & alii. Ad strictiorem tamen significatum coarctari possunt hæ voces in præsenti epistola; ut videlicet significent eas speciatim litteras, quibus ad recens ordinatum Episcopum rescribebatur seu a Pontifice Romano, seu a quocumque alio; sicut sumuntur apud Theodorum Balzamonem pro iis, quas ab Episcopo nuper consecrato missitari solitum erat.

3. Totius caussæ et curæ ecclesiasticæ. Ex his & aliis sequentis epistolæ verbis intelligere est, quanta esset Archidiaconi auctoritas, quæve munia: de quibus consule etiam epistolam Isidori Hispalensis ad Ludifredum seu Lantfredum, quæ refertur Distinct. 25. cap. 1. *Perlectis*, in qua Romanorum Correctorum corrigenda est emendatio, qui ex MSS. legendum volunt: *Ab ipso publice in Ecclesia prædicatur*: reponendum enim, ut erat antea, *prædicantur*, scilicet *jejuniorum dies atque solemnitatum*: nondum enim tunc temporis concessum erat Diaconis vel Archidiaconis, sed nec Presbyteris, ut publice ad populum sermonem haberent in Italicis, Gallicanis, vel Hispanicis regionibus: licet SS. Joannis Chrysostomi, Augustini, & aliorum exemplo doceamur, hanc consuetudinem in Orientalibus & Africanis jam tum usu receptam fuisse. Multa etiam alia loca videsis apud eumdem Gratianum, & alios. Col. 1186.

4. Cœmeterio deputando. Priscis Ecclesiæ temporibus solitum erat Christianis in cœmeteriis sacra mysteria peragere tum propter persecutionem, cum propter reverentiam Martyrum, qui illic sepulti quiescebant: unde & Valeriani, & aliorum Imperatorum edictis prohibiti sunt cœmeteria adire, in eoque caritatis ac pietatis officio deprehensi, morti sunt traditi. Reddita porro Ecclesiæ pace iisdem cœmeteriis deputati sunt Presbyteri, qui illic sacra Deo facerent in honorem Martyrum. Sed cum successu temporis refrigescente caritate cœmeteriis addici onerosum Presbyteris videretur, quia & remotiora erant ab urbibus, & minus frequentata, quam communia fidelium templa; cœpit eorum cura inferioris ordinis Presbyteris demandari: quod genus contumeliæ queritur Leo fuisse Archidiacono irrogatum. Ibidem.

5. Necessarie increpare; id est, incessanter, continuo, sine mora vel intermissione, donec ad correctionem adducatur. *Necessum* enim a *cesso* deductum est, quia non sit in eo cessandum, inquit Donatus in Terentium. Eodem sensu accipitur ea vox apud Leonem nostrum epist. 20. 71. 78. 86. 90. & 139. (*nunc* 23. 92. 104. 113. 116. & 171.) & in Sermonibus sæpe sæpius. Col. 1187.

6. Ut a comitatu vestro non abesset. His verbis similia habes in epistolis sequentibus: ex quibus deprehendere licet Vicariorum, seu, ut nunc loqui consuevimus, 1 Nuntiorum Sedis Apostolicæ in Comitatu agen- Ibidem.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Etsi hinc Apostolicorum Nuntiorum species & origo repeti queat; non tamen ad Apocrysiariorum normam Juliani delegationem institutam, satis constituimus in observat. ad Dissert. I.

Quo sensu, & quando Julianus

Nuntiorum Sedis Apostolicæ origo.

tu agentium originem: quos quidem non male viros eruditos fecutus comparaveris cum Patriarcharum Orientalium Apocrifiariis; fi tamen nonnulla inter utrofque obfervaveris difcrimina. Unum eft, Apocrifiarios jam tum a Patriarchis ad Comitatum Orientalis Imperatoris deftinatos fuiffe, cum Bizantium translata eft fedes Imperii: Vicarios autem Pontificis Romani poft vel paullo ante Calchedonenfem Synodum fuiffe inftitutos in perfona Juliani Coenfis Epifcopi. 2. Patriarcharum Apocrifiarios non pro cauffa fidei, fed pro fpecialibus Ecclefiæ vel Diœcefis negotiis in Comitatu moratos fuiffe; Nuntios vero Romanos pro rebus fidei curandis ibidem refidere juffos. 3. Illos plerumque ex Diaconorum vel Presbyterorum ordine affumtos fuiffe ad hujufmodi munera: hos interdum etiam ex epifcopali, pro dignitate fcilicet Apoftolicæ Sedis, ut in Juliano apparet. In hujus ergo Vicarii inftitutione Orientalium Patriarcharum morem æmulatus eft fanctus Leo, in multis tamen ab eifdem fe pro fua prærogativa difcernens, & certis incrementis & acceffionibus munus hoc complens atque adornans. Quod penitius infpicere otiofum, opinor, non erit, neque ab hoc loco alienum. Viderat fanctus Leo per novam Neftorii hærefim Orientales Ecclefias diris procellis jactatas concuffafque, vix ac ne vix quidem per Concilii Ephefini definitiones quieviffe: cumque hujus Synodi tempore Diaconi fub Cæleftino Papa munere fungeretur, & ecclefiafticorum negotiorum curam ut Pontificis adminifter gereret, intellexit quantum fidei intereffet, ut Conftantinopolitanæ Ecclefiæ catholicus imprimis Epifcopus præeffet: plerumque enim ad hanc dignitatem ii provehebantur, qui plurimum apud Imperatorem gratia & favore pollebant: quo fiebat, ut qui femel pravis opinionibus corrumpi fe fiviffent, eafdem infpirarent Augufto Imperiique adminiftris, & eorum poteftate ad tutandam hærefim fuam abuterentur. Non ignorabat etiam Conftantinopolitanum Antiftitem canone fecundi Concilii fretum totis viribus amplificandæ poteftati fuæ incumbere, nec prius molitionibus fuis finem pofiturum, quam fibi majores omnes Primates fubjeciffet; quibus fubjectis timendum erat ne de minuenda pariter Romanæ Sedis auctoritate aliquando cogitaret. Conftantinopolitanum imitabatur Jerofolymitanus; qui in *Ephefina Synodo ad obtinendum Palæftinæ provinciæ principatum credidit fe poffe fufficere, & infolentes aufus per commentitia fcripta firmare. Quod fanctæ memoriæ Cyrillus Alexandrinus Epifcopus merito perhorrefcens, fcriptis fuis mihi*, inquit S. Leo, *quid prædicti cupiditas aufa fit, indicavit: & follicita prece multum popofcit ut nulla illicitis conatibus præberetur affenfio*. His Pontifex confideratis exiftimavit optimum fore, fi in urbem regiam aliquem vice fua mitteret, qui propius Conftantinopolitani Epifcopi mentem & confilia contemplaretur, communi fidei & ecclefiafticæ paci invigilaret, referretque ad Romanam Sedem quicquid ad propriam amplitudinem contra fidem, canones Nicænos, & ftatuta ecclefiaftica, vel a Conftantinopolitano, vel ab alio tentaretur, quo citius nafcenti malo occurreret, ageretque apud Imperatorem de compefcendis conatibus fidei chriftianæ & ecclefiafticæ difciplinæ contrariis. Sed palam hoc aggredi periculofum erat: Orientales enim numquam non molefte tulerunt res fibi fuas pro arbitrio agere ab Occidentalibus non permitti, nec fpes erat ut Conftantinopolitanus Antiftes fplendore fuæ fedis (qui & in imperium ipfum reflectebatur) inflatus ac procerum ipfiufque Augufti gratia munitus, rem eam pateretur, quæ ipfa etiam novitate perodiofa videbatur. Quid ageret fanctus Leo vir folertiffimus? Elegit Julianum Epifcopum Coenfem, virum ecclefiafticarum rerum peritiffimum, qui cum in Romanæ Ecclefiæ finu enutritus effet, totus ad Occidentales Romanofque mores compofitus erat, & Apoftolicæ Sedis ftudiofiffimus: quo etiam, ut Græcanicæ Ecclefiæ Epifcopo, nullus erat futurus Græcis acceptior, Græcorumque ingeniis tractandis aptior.

Sed cum Leoni præterea animus effet nihil adhuc, nifi fecreto, tentare, nemo erat cujus mora in urbe regia & in Comitatu minus fufpecta futura effet, quam unus ex iis Epifcopis, quorum ordinationem Conftantinopolitanus ad fe traxerat, quos etiam ibidem fæpius adeffe jubebat illos ad ecclefiafticarum, quæ occurrebant, rerum tractationem: quorum denique non paucis in Comitatu frequenter adeffe, ad fuarum Ecclefiarum negotia apud Imperatorem procu-

EDITORUM ADNOTATIONES.

Legationem Leonis fufceperit.

fert. I. Quefn. adnot. 3. ad an. 453. Cum Julianus in Romana Ecclefia fuiffet nutritus, Leoni etiam effet notiffimus ac perneceffarius, huic maxime S. Pontifex fidit, delegationemque eidem apoftolicam ob folam fidei cauffam idcirco commifit, quia in Epifcopo Conftantinopolitano eum fidei vigorem non deprehendit, quem difficiles ejus temporis circumftantiæ efflagitabant. Alia confilia Leonis etiam anterioris temporis, & fecreta cum Quefnello conjicere, divinare eft, feu potius fomniari: nullo enim documento probari queunt. Quod fi is ante hoc tempus Conftantinopoli aliquando fuiffe invenitur; nihil mirum, cum Græcæ Ecclefiæ Epifcopus, & a Conftantinopoli non multum diftans, variis de cauffis, facile & identidem eo poffet accedere, ut ne in Comitatu quafi Nuntius Pontificis exftitiffe dicendus fit. Hac quidem tantummodo epiftola ne a Comitatu abeffet Leo exigit; quod hoc tantum tempore Nuntii officium eidem impofuerit. De ceteris, quæ hoc loco Quefnellus urget, vide Admonitionem præmiffam epiftolæ Juliani ad Leonem Auguftum, quam Appendici epiftolarum tom. I. infertam invenies col. 1478.

randa, neceſſitas erat. Talis erat Julianus. Hunc pluribus etiam annis ante Synodum Calchedonenſem Conſtantinopoli egiſſe arbitror ex ſecreto Leonis mandato, ut pro rebus fidei & diſciplinæ clam ibi in excubiis eſſet. In regia ſiquidem urbe verſabatur ann. D. 448. cum Eutyches violatæ fidei accuſatus eſt & damnatus in Concilio Conſtantinopolitano ſub Flaviano Epiſcopo: de cujus damnatione ſcripſit ad ſanctum Leonem litteras fidei vigore plenas, huicque Leo reſcripſit epiſt. 25. (*nunc* 35.) fuſius eum inſtruens de Incarnationis myſterio, vehementiuſque exhortans ut iis, qui Evangelium Chriſti corrumpebant, conſtanter reſiſteret. Inde igitur ratio ſuſpicandi jam tum habuiſſe Julianum in ſecretis mandatis, ut de fidei & Eccleſiæ Orientalis ſtatu ſedulo moneret Apoſtolicam Sedem, licet nihil de hoc in epiſtolis apparere vellet propter rationem, quam ſuperius attigimus. Immo videtur Julianus pro cura ſibi commiſſa adeo ſollicitus fuiſſe, ut non contentus per priorem hanc epiſtolam monuiſſe Leonem de Eutychetis errore & damnatione, alteram eodem fere tempore per alium miſerit, qua de eodem hæretico in perverſitate ſua veteraſcente Pontificem noſtrum certiorem faceret: qui & ſimiliter iterum ſcripſit ad eumdem Coenſem Epiſcopum, monuitque de Legatis ſuis, quos ad Concilium ab Imperatore indictum mittebat, & de epiſtola quam dederat ad Flavianum, nec non de tota ratione, quam tenendam in hac cauſſa exiſtimabat, ut ſcilicet partes miſerationis non omitterentur: ut ſi Eutyches reſipiſceret ſatisfaceretque, a ſententia, qua obſtrictus erat, abſolveretur; ſi vero in inſipientiæ ſuæ luto jacere deligeret, cum eis haberet ſortem, quorum ſecutus fuerat errorem.

Quid quod ſtatim atque de Epheſino latrocinio certior factus eſſet Pontifex, litteras ad Julianum dedit, quibus monet nihil a ſe omitti eorum, quæ ad reparandas Eccleſiæ res profutura exiſtimabat; eumque ſecretioribus perlatoris alloquiis edocendum quicquid pro præſentium temporum conditione diſpoſitum fuerat. Quod innuit litteras quoque a Juliano datas fuiſſe ad ſanctum Leonem, quibus de nefanda Epheſinæ Pſeudo-Synodi prævaricatione inſtrueretur; & tam illæ, quam iſtæ arguunt nonnullam rerum Eccleſiæ curam Juliano impoſitam fuiſſe a Pontifice Romano, ſi non palam & publice, ſaltem ſecretius, ut diximus, exercendam.

Eamdem ob cauſſam ſcribens ad Pulcheriam Auguſtam Idibus April. ann. 451. antequam Romæ quicquam de indicta Synodo Calchedonenſi reſcitum eſſet, hæc habet: *Illud etiam a veſtra pietate poſcentes, quod vos ſpontaneo facere non dubitamus arbitrio, ut tam fratrem & Coepiſcopum meum Julianum, quam Conſtantinopolitanos Clericos, qui ſanctæ memoriæ Flaviano fidelibus obſequiis adhæſere, ea qua debetis gratia faveatis*. Quod iiſdem fere verbis repetit in epiſtola eodem tempore ſcripta ad Anatolium; ut facile deprehendatur ſecretum Leonem inter & Julianum jam tunc fuiſſe initum commercium, quale ſolet eſſe Vicarii ſeu Nuntii Romani cum ejuſdem urbis Pontifice: ſiquidem non aliter fere, quam in præſenti, poſtea commendatus eſt Julianus Imperatoribus, cum cœpit ejus legatio omnibus innoteſcere.

Amplius adhuc ſeſe explicuit iſta legatio cum ſanctus Leo, mittens in Orientem Lucentium & Baſilium, non omiſit Julianum & ante eorum ex Urbe profectionem monere, & per eoſdem litteris ſuis convenire. Has modo e tenebris eruimus: quibus patet jam tunc Julianum Eccleſiæ negotiis ſollicitudinem ſuam ex Leonis mandato impendiſſe. *Per fratres*, inquit, *noſtros Lucentium Epiſcopum, & Baſilium Presbyterum, quos Conſtantinopolim indicaveramus nos eſſe miſſuros, debitum reddo colloquium, admonens ut ſtudium diligentiæ tuæ eiſdem hominibus ſociare digneris*. Et poſtea: *Quid igitur Legatis noſtris injunctum atque commiſſum ſit, ipſorum inſinuatione cognoſces, eum mihi atque illis impenſurus affectum, ut quæcumque ipſis mandata ſunt, dilectionis ſtudio & ſollicitudine ſociata, adjuvante Domino, perveniant ad eum, quem optamus, effectum*. Epiſt. 66. *nunc* 86. Hæc ſcribebat Leo cum Legatos mitteret, qui res Eccleſiarum Orientalium componerent. Sed cum litteras Auguſti accepiſſet de convocato apud Nicæam Concilio œcumenico, hoc ſtatim iniit conſilii, ut Julianum Legatis, quos ad illud dirigebat, pariter adjungeret: quod pluribus quidem litteris ea de re ſcriptis teſtatum habetur, ſed iis præſertim, quas dedit ad ipſum Julianum, quæque nunc primum a nobis luce donantur. *Neceſſarie*, inquit, *fraternitati tuæ, quod omni Eccleſiæ profit, injungimus, ut cum fratribus & Coepiſcopis noſtris Paſchaſino, & Lucentio, ſed & fratribus, & compresbyteris noſtris Bonifacio, & Baſilio, quos vice noſtra ad prædictum conventum ire præcipimus, curam tuam actionemque conjungas, in omnibus auctoritate noſtræ præceptionis uſurus: quoniam ſcimus omnium illic actarum rerum majorem te, quam noſtros, habere notitiam: ut dum curam tuam illis conſiliumque ſociaveris, in nulla parte fallantur*. Epiſt. 71. *nunc* 92. In eadem pene verba de hac legatione ſcribebat Anatolio CP. in epiſtola recens a nobis publici juris facta: quæ opinioni noſtræ plurimum ſuffragatur, cum Juliani fidem ſibi pluribus experimentis probatam eſſe ſuggerit. *Ut participe*, inquit, *in omnibus actionibus fratre & Coepiſcopo noſtro Juliano, cujus fidem ſæpe probavimus, noſtra vice utantur in futuro Concilio*. Epiſt. 70. *nunc* 91. Quibus concinunt epiſt. 71. jam laudatæ prima hæc verba: *Quid de dilectionis tuæ animo judicemus, ſæpius agnoviſti: præceſſerunt enim plurima, quæ nos facerent iſta præſumere*.

Quod vero tandem poſt completum Calchedonenſe Concilium vice Pontificis Romani Conſtantinopoli ſeu in Comitatu reſede-

ſederit, quoniam, & ab aliis notatum, & expreſſe habetur aſſertum in epiſtolis 86. & 88. (*nunc* 113. & 117.) ad Julianum, 84. & 89. (*nunc* 111. & 115.) ad Marcianum, 85. & 90. (*nunc* 112. & 116.) ad Pulcheriam Auguſtam; his diutius immorari ſupervacaneum fit.

Ceterum legationem Juliani duraſſe uſque ad ann. 457. inde conjicimus, quod geminam habemus Leonis ad ipſum epiſtolam hoc eodem anno menſibus Julio & Septembri ſcriptam; ſed ex iiſdem pariter litteris conjici poteſt circa hæc tempora Julianum ad Eccleſiam ſuam remeare meditantem, legationi nuntium remiſiſſe. Cum enim per multos jam annos ab Eccleſia Coenſi ſibi divinitus credita abfuiſſet, ex morte Marciani occaſionem forſitan ſumſit poſtulandi a Leone ſucceſſorem, qui Marciani ſucceſſori, ut Legatus, adeſſet. Et quidem de Juliano nulla fit mentio apud ſanctum Leonem poſt hunc præſentem annum 457. a cujus etiam menſe Septembri nulla ad eumdem data reperitur fuiſſe epiſtola. In illa porro, quam ad illum ſcripſit ſanctus Leo Kalendis Septembris, queritur Pontifex prætermiſſam ab illo fuiſſe ſcribendi occaſionem peropportunam; in altera Aetii curam & ſollicitudinem pro ſuis litteris ad Metropolitanos mittendis interpellat, eumque jungit Juliano, quaſi præſentiſceret, monitus forte præcedentibus litteris, illum amplius Conſtantinopoli non eſſe inveniendum.

Cum vero peculiarem etiam epiſtolam dederit eodem die ad Aetium Presbyterum, qua ipſius curæ ac diligentiæ plura committit alicujus momenti negotia, perſuaſum prorſus habeo, Presbyterum illum ſucceſſiſſe Juliano Coenſi, & a Leone pariter delectum fuiſſe, cui ſuas vices pro cuſtodia fidei & eccleſiaſtica pace crederet in regia civitate, & cujus relationibus de omnibus inſtrueretur. Sed vix iſtud in dubium vocare ſinunt litteræ a Leone PP. ad Leonem Auguſt. datæ Kalend. Decemb. hujus anni, id eſt, tribus poſt iſtas menſibus; quibus litteris ſic Imperatori commendat Aetium Presbyterum, ut eum facile ad negotiorum tractationem Legati auctoritate & nomine Juliano primo conjunctum fuiſſe exiſtimes, tum vero ſubrogatum. Ita enim ad finem
Epiſt. 125. *nunc* 156. Cap. 6. ſcribit: *Cultores autem pietatis tuæ Julianum Epiſcopum & Aetium Presbyterum mea petitione commendo, ut ſuggeſtiones eorum pro catholicæ defenſione fidei placide digneris audire: quia vere ſunt ejuſmodi, ut fidei veſtræ poſſint per omnia utiles inveniri. Aetium* enim *Presbyterum* ex Griman. MS. repoſuimus in hoc textu pro *Eutychio*, quem habent edita omnia exemplaria mendoſe, ut præterea rerum ſeries docet.

Aptiſſimus erat hujuſmodi muneri Aetius, cujus induſtria rerumque gerendarum peritia in officio Archidiaconi & Primicerii notariorum urbis Conſtantinopolitanæ, in quo diu verſatus fuerat, maxime enituerat; necnon in Concilio Calchedonenſi, cujus acta creberrimam Aetii mentionem faciunt. Inſuper cum ab Anatolio per ſpeciem provectionis dejectus eſſet ab Archidiaconi gradu, & ob hoc ſæpe Leonis litteris apud Auguſtum commendatus, timendum non erat Pontifici ne ille in Conſtantinopolitanum Epiſcopum plus æquo propenſus foret, aut quicquam eorum diſſimularet quæ contra vel fidei veritatem vel canonum reverentiam, Anatolio ſeu auctore, ſeu connivente, attentarentur. Hoc denique erat commodi, quod nihil eum latere poterat rerum orientalium, diu videlicet Archidiaconi perfunctum munere, cui omnia Eccleſiæ negotia concredi ſolita erant.

Ut autem Presbyterum, non Epiſcopum, vice ſua ornaret ſanctus Leo, præter rationes prædictas, hæ forſitan eſſe poſſunt quod vix beatis illis temporibus aliquem inveniſſet Antiſtitem, qui diu ab Eccleſia ſua exulare acerbe non tuliſſet. Altera hæc eſſe potuit ratio, quod Conſtantinopolitani Antiſtites non diu æquo animo tuliſſent Epiſcopum in urbe ſua Pontificis Romani nomine morantem. Licet enim ſanctus Leo illorum invidentiæ aut æmulationi aliquatenus occurriſſet, cum vicem ſuam Juliano committens, eumque epiſt. 86. (*nunc* 113.) inſtruens, *ſequeſtravit earum actionem cauſſarum, quæ in quibuſque Eccleſiis Præſulum ſuorum debent cognitione firmari*: tamen Epiſcopus jurium ſuorum amplitudiniſque ſuæ ſtudioſiſſimus non poterat non timere, ne ſenſim creſceret hujuſmodi Vicariorum poteſtas, & ultra terminos præfixos excurrens aliquam ſuæ juriſdictionis partem tandem aliquando invaderet. Evaneſcebat aliquo modo hæc timendi ratio, ſecuritaſque omnis hac via Conſtantinopolitano conciliabatur. Hanc ſapientiſſimam Leonis noſtri οἰκονομίαν æmulati ſunt ipſius ſucceſſores per multum temporis. Pelagius enim Romanæ Eccleſiæ Diaconus, poſtea Pontifex, nomine Agapeti Papæ, & Gregorius Magnus dum adhuc eſſet Diaconus, nomine Pelagii II. aliique ſubinde plures Conſtantinopoli Apocriſiariorum ſeu Nuntiorum Apoſtolicæ Sedis munere functi ſunt, Epiſcopis ſuo gregi invigilare, eumque verbo & exemplo paſcere permiſſis.

AD EPISTOLAM CXIII.

APUD QUESNELLUM LXXXVI.

Juliano Coenſi Epiſcopo.

I. PER SPECIEM PROVECTIONIS. Simile Col. 1190.
exemplum ſimulatæ hujuſmodi provectionis habes apud Gregorium Magnum de Honorato Archidiacono Salonitano lib. 1. Reg. epiſt. 10. & 19. & lib. 2. epiſt. 16. Ea quippe erat Archidiaconorum poteſtas, ut presbyterali etiam præferretur ordini. Illius enim juriſdictioni ſuberant & Presbyteri & Archipresbyteri, cum horum ultimorum dignitas Eccleſiæ cœpit innoteſcere. Cujus diſciplinæ ratio ea eſſe mihi videtur, quod

quod Archidiaconus vices Episcopi gerebat, totiusque Ecclesiæ erat œconomus, saltem in Ecclesia Occidentali; Orientalis enim œconomos ab Archidiaconis distinctos habebat. Ægre tamen ferebant Presbyteri hujusmodi subjectionem ordini suo aliquomodo contumeliosam: quo factum est, ut posterioribus sæculis presbyterali honore decorati sint Archidiaconi: cum antea, ut ex Leone & Gregorio colligimus, tunc degradari censeretur Archidiaconus, cum ad Presbyteratum promovebatur.

Col. 1192. 2. BREVIARIUM FIDEI. Edidit Jacobus Sirmondus Breviarium fidei adversus Arianos conscriptum, quod suspicatus est hoc ipsum esse, quod missum a Juliano Coensi, queritur hic S. Leo sibi non esse redditum. Refragatur Chiffletius Sirmondi socius, qui in præfatione ad Ferrandum Diaconum testatur se illud Breviarium fidei Alcuino Diacono adscriptum reperisse in cod. MS. Carthusiæ Portarum. Et certe licet ejusmodi libellus catholicum dogma strenue propugnet, non tanti tamen esse videtur, ut ad eruditissimum Pontificem Leonem ab Oriente Romam usque transmitti debuerit; præsertim cum Arianos, quorum caussa tunc temporis non vertebatur, magis impugnet, quam Eutychianos, quicum res erat catholicis Episcopis. Mihi vero fere persuasum
1 est 1 Breviarium illud fidei a Juliano missum, aliud nihil esse quam definitionem ipsam Calchedonensis Concilii, seu *Tractatum fidei*, ut alibi pluries vocatur. Duas partes habet illa definitio actione 5. unam, quæ sic incipit: *Dominus noster & Salvator Jesus Christus* &c. quæ in Calchedonensis Concilii Græcolatina Romana, Binii & Labbei editionibus præmittitur Symbolo Nicæno & Constantinopolitano: alteram quæ utrumque illud Symbolum sequitur in iisdem editionibus, & prima hæc habet verba: *Sufficeret quidem* &c. Idem fere in codice nostro Romano & apud Isidorum Mercatorem. Bipartitum porro illud decretum, quod apud Crabbeum, Surium, & Nicolinum sub quadruplici interpretatione editum est, unicam & plenam definitionem conflare creditur a Severino Binio in suis ad hanc Synodum annotationibus, ita ut altera pars alteri cohærere, & neutra ab altera disjungi debeat. Apud Crabbeum vero, Surium, & Nicolinum in geminam definitionem dispertitur; seu potius in definitionem fidei, quæ prior est; & Tractatum fidei, qui definitioni subjungitur. Ita illi ad act. 5. & 6. in qua ultima hanc posteriorem partem, *Sufficeret quidem* &c. appellant *Tractatum fidei*. Quod quidem confirmare videtur Liberati Breviarium, qui singulas actiones Calchedonensis Concilii recensens, hæc de quinta scribit: *Quinta sessione hoc actum est, tractantibus cum Episcopis & Judicibus, ut fides confirmaretur, & ex tractatu Anatolii Constantinopolitani Episcopi & omnium Episcoporum Metropolitanorum, dictatum est fidei Symbolum cum definitione & confirmatum est*. Surio & Liberato succinunt Toletani III. Concilii Patres, qui catholicam fidem Gothis ex Ariana perfidia conversis subscribendum proponentes, post fidem Nicænam & Constantinopolitanum Symbolum hunc Tractatum subjiciunt, qui in Confessione subscriptione Regis & Reginæ munita appellatur *Tractatus Calchedonensis Concilii*: in Confessione item Episcoporum, *Tractatus fidei Calchedonensis Concilii*; vel, ut habet alia editio Garsiæ Loaysæ, *Sancta fides, quam exposuerunt tractatus Calchedonensis Concilii*. Qui Tractatus in hoc Concilio prima illa definitionis parte omissa, quæ incipit, *Dominus noster & Salvator Jesus Christus* &c. solam posteriorem, *Sufficeret quidem* &c. continet.

Ex dictis non sine caussa suspicor eumdem hunc fidei Tractatum esse, quem Leo & Julianus Breviarium fidei appellarunt. Patet enim ex epist. 77. (*nunc* 102.) ad Gallos Kalendis Februariis anni superioris 452. data nondum Leonem de Gestis Calchedonensis Concilii instructum tunc fuisse; nec aliud de illo didicisse, quam per confirmationem & approbationem suæ ad Flavianum epistolæ Eutychianam perfidiam fuisse damnatam cum Dioscoro ejus adjutore. Hoc ante reditum Legatorum a Synodo; post illorum autem reditum iterum scripsit ad eosdem Galliæ Episcopos, confirmataque Eutychis & Dioscori damnatione transmisit exemplar sententiæ adversus utrumque latæ in Concilio: sed de Definitione & Tractatu fidei ne verbulum quidem; unde merito crediderim nec per illud quoque temporis Leonem habuisse perspecta Synodi illius acta & instrumenta: quæ caussa fuit cur hæc a Juliano Coensi postularet, hortareturque ut illa omnia nitide translata & per ordinem digesta sibi quantocius transmitti curaret; iisque

EDITORUM ADNOTATIONES.

Breviarium fidei a Juliano missum quid fuerit.

1 Cum definitionem fidei jam antea Leo approbasset, ut indicatur ep. 114. c. 1. eam forte allatam per Legatos, qui jam redierant, & ab aliquo latine redditam accepisse indubium videtur; ac propterea hanc intelligere non potuit *Breviarii* nomine, quod a se nondum acceptum tradit. Quid quod *Breviarii* vox integro documento non congruit? Esto igitur *Tractatus fidei* dicta sit definitio Calchedonensis, non tamen *Breviarium fidei* appellata dicenda est. Probabilius autem credimus hoc nomine significari Latinum compendium duarum actionum Calchedonensium tertiæ & sextæ, quod conservatum nobis fuit in vetustissimo codice olim Veronensi, nunc autem Vaticano 1322. & a Baluzio editum est, ac insertum tom. 4. Concil. Ven. edit. col. 2065. Cum vero ex harum duarum actionum Breviario pateat quidquid gestum fuit circa fidem, *Breviarium fidei* recte potuit appellari. De Breviario autem adversus Arianos, quod edidimus in Appendice hujus tomi II. vide Admonitionem eidem præmissam col. 283.

iisque comprehendi arbitror tum chartas, quas Aetius indicaverat esse directas, tum Breviarium, quod Julianus a se missum fuisse significaverat, quæ a se non recepta querebatur S. Leo.

Col. 1194. 3. GESTORUM SYNODALIUM. Hinc definire licet, ni fallor, 2 acta Calchedonensis Concilii eo, quo nunc habentur modo, collecta, translata & ordinata fuisse a Juliano Episcopo Coensi rogatu sancti Leonis; nec audiendos eos esse, qui Rusticum Diaconum illorum collectorem prædicant: vel ex sola enim 2

EDITORUM ADNOTATIONES.

Quæ partes Concilii Calch. ante integram versionem latine redditæ fuerint. 2 Ut de hac tertia Quesnelli nota judicium feratur, statuendum est, quid ex Concilio Calchedonensi ante Rusticum latine redditum fuerit, & quid ipse Rusticus præstiterit. Aliquot tantum particulæ gestorum Calchedonensium ante integram eorumdem versionem latine redditæ sunt. Num Latinum exemplar Sententiæ, quod Leo ad Gallos direxit cum ep. 103. originale sit, an interpretatio ex Græco, certum non est, ut ibidem monuimus adnot. 6. Tom. 1. col. 1141. Prima autem certa interpretatio est illa totius fere actionis VI. exhibita in codice Vaticano 1322. de qua plura diximus in Observat. ad Dissert. IX. Quesnelli in caussa Domni. In hac inserta est definitio Concilii Calchedonensis; quæ iterum ex alia versione in eodem manuscripto subjicitur, ut in memoratis Observationibus animadvertimus. Hujus autem definitionis quinque interpretationes a Baluzio recusæ inveniuntur tom. 4. Conciliorum Ven. editionis; una ex Hispanica & Isidoriana collectionibus sumta col. 2055. d., aliæ quatuor ex aliis collectionibus antiquis col. 2057. b. quarum una eadem est ac secunda laudata codicis Vaticani. Omnes vero sunt anteriores illis duabus, quas antiquus omnium actionum Calchedonensium interpres lucubravit, & alteram inseruit actioni quintæ, alteram sextæ. Hinc autem a sex interpretibus hanc definitionem ex Græco, ante omnium actorum versionem, latine redditam credimus. Duæ quoque versiones canonum integra omnium actorum interpretatione vetustiores supersunt, quarum altera in Quesnellianam, aliasque antiquissimas diversæ originis collectiones, Vaticanam Reginæ, Barberinam, Lucensem, & Colbertinam, atque Justellianam; altera in Hispanicam, & exinde in Isidorianam traducta fuit. Tres præterea actiones ad Maximum Antiochenum pertinentes vivente Leone latine redditas in citatis Observationibus ad Diss. IX. Quesnelli exhibuimus. Tandem præter nonnullas Marciani litteras ante & post Synodum promulgatas, quæ cum in diversæ originis collectionibus Latinis similes inveniantur, editæ videntur latine, & ex Latino originali derivatæ, quæque statim Romanis & Occidentalibus patuerunt, duarum præcipuarum actionum tertiæ ac sextæ compendium Latinum ante integram actorum interpretationem lucubratum fuit, de quo satis diximus in Observ. ad Notam præcedentem.

Versio antiqua actorum Calched. aliquibus actionibus caret. Pleniorem porro eorumdem versionem, quam Leo a Juliano epist. 113. integram & absolutam postulavit, certum est factam fuisse ante Rusticum, ita tamen ut primo interpreti ii Græci codices usui fuerint, in quibus deerant actiones duæ de Photio Tyri, ac de Caroso & Dorotheo, duæ ad Maximum & Domnum Antiochenos spectantes; nec non illa, in qua lecta fuit Leonis epistola 93. ad Synodum: de quibus vide quæ diximus adnot. 18. in Dissert. I. Quesn. ad an. 451. Hujus versionis antiquæ duo tantum, quod sciamus, codices supersunt, Parisiensis, quo Baluzius usus est, & codex Suecorum Reginæ, cujus notitiam ille a Cardinali Casanata habuit. Hanc vero interpretationem anteriorem Rustico, Juliano Coensi tribui non posse, illud in primis suadet, quod si ab eo statim post Synodum latine reddita fuissent gesta Calchedonensia, cum ille integros Concilii codices habuerit, tot defectus aliquot actionum in ejus versione non invenirentur, quot indicavimus. Illud porro hanc versionem Juliani non esse evidentius demonstrat, quod hæc canones Calchedonenses præfert ex versione Dionysii Exigui, qui sane hos canones non sumsit ex interpretatione vetustiore, sed e Græco transtulit. Hinc etiam eadem versio titulos canonum recepit, quos suo more Dionysius composuit. Similiter act. XI. ex eadem Dionysii interpretatione in codice Parisiensi refertur Antiochenus canon 16. Quare hæc actorum Calchedonensium interpretatio vel ab ipso Dionysio Exiguo lucubrata, vel sub Dionysii ævum post editam ejusdem canonum collectionem condita fuit. Ita hanc versionem circa Pontificatum Hormisdæ sæculo VI. ineunte factam putamus. Primi certe, qui hac interpretatione usi sunt, sub Vigilio extitere, uti præclare ostendit Baluzius in Præfatione ad antiquam versionem Concilii Calchedonensis, ubi hanc sententiam pluribus confirmat.

Juliano tribui nequit.

V. t. 4. Concil. col. 1611. not. a.

Circa Hormisdæ Pontificatum compacta, forte a Dionysio Exiguo.

Quæ porro idem Baluzius edidit & adnotavit ex tribus codicibus Rustici, palam faciunt, hunc non primam tantum actionem interpretationis antiquæ, sed totam hanc versionem cum MSS. & Græcis & Latinis Constantinopoli contulisse & emendasse, ac nonnullas identidem adnotationes addidisse. Neque vero Rusticus purus fuit emendator & illustrator versionis antiquæ. Novam enim interpretationem fecit actionis VII. de Maximo & Juvenali, ac duarum relationum Synodi ad S. Leonem, & ad Pulcheriam Augustam. Adjecit porro versionem actionis de Domno, quæ in antiqua versione desiderabatur, eamque sumsit ex illa vetustiore, quam Leone vivente factam ostendimus in Observ. ad Diss. IX. Quesn. Inseruit quoque allocutionem originalem Latinam Marciani ad Synodum, (quam nobis jam conservaverant antiquæ collectiones Latinæ ex. gr. Quesnelliana, & cod. Vat. 1322.) & aliquot imperiales leges latine promulgatas. Baluzius tom. 4. Concil. col. 2025. proposita Rustici adnotatione: *Relationes sanctæ Synodi ex codice Acumitensi Græco in Latinum transtuli ego ipse:* hæc subjicit: *Hanc adnotationem inveni in antiquis exemplaribus & in editione Crabbi. Quæ ergo Rusticus transtulit, hæc sunt:* ac præter relationes commemorat quatuor Marciani leges, & unam Theodosii, quæ in codicibus puris Rustici actioni tertiæ subjiciuntur. At solas *relationes* Rusticus abs se latine redditas tradit. Leges autem cum latine editæ es-

Rusticus antiquam versionem cum MSS. Græcis ac Latinis contulit & emendavit.

Quid latine reddidit, vel adjecit ex anterioribus separatis versionibus, vel ex originali Latino?

enim annotatione, quæ primæ actioni subjicitur, patet illa ab eodem fuisse tantummodo cum exemplaribus aliis collata, & ex iisdem annotata & distincta; quod insuper manifestum redditur ex MS. cod. Thuan. qui partem actionis primæ Calchedonensis habet cum hoc titulo: *Explicuerunt, quæ ante gesta præmissa sunt: nunc incipiunt gesta prima Concilii Calchedonensis. Rusticus ex Latinis & Græcis exemplaribus maxime Accœmit. Monasterii emendavi. Concilii Calchedonensis actio prima in nomine Domini nostri Jesu Christi cœpit emendari Kal. Mart. X. Indict. XII.* Eadem se legisse testatur Chiffletius in codice actorum Calchedonensium, Rustico Diacono, ut ait, Collectore, seu potius, ut legendum puto, Correctore, in quo codice Bibliothecæ Joannis Bohierii Divionensis viri senatorii, Rusticus pariter meminit Accœmitensium codicum, quibus in emendandis Concilii actis usus fuerat. Nec de iisdem codicibus tacet Nicolini editio Venetia-

Chifflet. in Notis ad Vigilium Tapsens.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Leges latine editæ fuerunt. tæ essent, non vertit in Latinum, sed uti editas invenit, inseruit. Duæ quidem ex iisdem legibus totidem verbis leguntur in collectione Quesnelliana cap. 26. & 27. quæ tamen Rustico anterior est: quædam etiam exhibentur in collectione Hispanica, quæ a Rustici codicibus non proficiscitur. Id ex eo ortum est, quod leges Latino sermone publicarentur: unde tum ab his collectoribus, tum a Rustico iisdem verbis inventæ & insertæ fuere. Hinc nihil mirum, si Facundus lib. 12. c. 2. ex edicto Marciani pro confirmatione Synodi Calchedonensis eadem verba recitavit, quæ apud Rusticum inveniuntur: neque enim Rustico tribuimus, quod eas leges Latinitate donaverit, sed quod latine scriptas & editas antiquæ interpretationi addiderit.

Ordo editionis Rustici. Ordinem actionum Rusticus alicubi mutavit. Nam quæ in antiqua versione est actio 3., ex Græcis MSS. secundam fecit; quæ autem erat secunda, in tertium locum transtulit. Canones vero qui erant subjecti sextæ actioni, inde exclusit, & decimam quintam actionem ex iisdem constituit.

Tempus ejusdem editionis. Hanc Rustici lucubrationem inter diem 10. Kal. Martias an. 549. & diem III. Kal. Aprilis an. 550. recte Baluzius constituit in laudata præfatione num. 21. cujus editio, ut probe perspiciatur quo ordine Rusticus hanc suam Calchedonensis Concilii editionem digesserit, omnino observanda est. Vide tom. 4. Conc. Ven. edit. col. 1980. & seqq.

Distinguendi perfecti codices editionis Rustici ab imperfectis. Hac vero occasione, qua de Rustici editione locuti sumus, notitiam a nemine explicatam hic proferimus de quibusdam codicibus, qui licet Rustici editionem contineant, a puris tamen ejusdem exemplaribus discrepant. Baluzius solos codices puros Rustici invenit Divionensem, Corbejensem, ac Thuaneum Colbertinum, qui tamen postremus mutilus in prima actione definit. Nos unum Ghigianum 483. plane similem invenimus. P. Crabbus alio ejusdem generis codice usus est, cum integra acta secundum Rustici editionem vulgavit. Alios vero codices frequentiores nacti sumus, qui eamdem Rustici editionem ita exhibent, ut adnotationes ejus omnes aut fere omnes omittant, & ordinem etiam nonnumquam deserant. Hujusmodi sunt omnes codices Vaticani 1321. 1323. 4166. 5405., & noster antiquissimus Capituli Veronensis 57. In Vat. 1322. qui incipit ab actione secunda, relatio Synodi ad Leonem ex antiqua versione sumta est, licet reliqua Rusticum exhibeant. Cum porro hi soli codices, qui carent adnotationibus Rustici, Romanis Conciliorum editoribus noti fuerint, culpandi non sunt, si adnotationes a Crabbo editas expunxerunt. Cum enim in suis codicibus deessent, qua illæ auctoritate a Crabbo appositæ fuissent, ignorarunt.

Num Facundus sit auctor epistolæ fidei catholicæ. In fine codicum Veronensis 57. & Vat. 1321., 1323., & 5405. qui imperfectam Rustici editionem exhibent, addita legitur *epistola fidei catholicæ in defensione trium capitulorum*. Incipit: *Monet quosdam*. Hanc Facundi nomine ex apographo edidit P. Dacherius in Spicilegio; & hac de caussa in editione Operum P. Sirmondi inter Facundi libros recusa fuit. At præterquam quod auctoris nomen in laudatis manuscriptis non legitur, & in præstantissimo Facundi ætati fere coævo MS. Veron. 61. qui ejus opera complectitur, hæc epistola non recensetur; in alio æque antiquo cod. Veron. 57. hæc nota eidem epistolæ in margine superiori secunda manu præfigitur: *Tota epistola, si vere inspiciatur, est omnino suspecta, & pestiferæ hæresis Nestorii & Theodori Mopsuesteni claret fœtore respersa. Cujus auctor hic non ponitur, sed hodie totaliter ignoratur.* In MS. Vat. 1321. hæc epistola gestis Calchedonensibus, ut in aliis codicibus, subjecta, a Facundi operibus separatur. Post hanc enim epistolam sine auctoris nomine descriptam alia leguntur opuscula, quæ ad tria capitula nequaquam pertinent. Tum vero Facundi nomine proferuntur libri duodecim pro tribus capitulis, & epistola ejusdem adversus Mutianum Scholasticum. Nonne hæc separatio prioris epistolæ absque auctoris nomine a certis Facundi operibus ejus nomine prænotatis, diversi ignoti auctoris indicium est? Cum Dacherius non memoret codicem, unde apographum sumsit, nec in eo Facundi nomen epistolæ præfixum expresse tradat; dubium non leve nobis exoritur, num hæc epistola exscripta fuerit ex codice aliquo laudatis Calchedonensibus simili, in quibus tantum hanc epistolam nullo auctoris nomine inscriptam reperire nobis contigit; idcirco autem Facundo tributa fuerit, quod & in defendendis tribus capitulis, æque ac cetera Facundi opera, versetur, & fortassis etiam una cum hujus operibus inventa fuerit, ut in eo codice Vaticano, quem ultimo loco memoravimus. Facundi opera ante Concilium V. sub Vigilio scripta fuere: hæc autem epistola post Concilium Pelagio Pontifice. Num Facundus in apertum schisma, quod in epistola proditur, eruperit, nisi ejus auctor certius probetur, affirmare non audemus. Qui ex Afris Concilium non recepere, exilio multati sunt. De exulibus queritur epistolæ auctor, nec se exulem indicat. Hinc suspicio est, fuisse aliquem ex Italis, qui ob tria capitula schisma conflarunt. Num stylus a Facundo discordet, alii conferant.

netiana Conciliorum ann. 1585. licet corrupte appellet Acuminenses, ex quibus nonnulla minutioribus caracteribus inserta voluit textui vulgato. Ex horum porro omnium inspectione & collatione nonnulla colligere mihi videor notatu non indigna. Primum est collectionem actorum Calchedonensium Latinam, quæ nunc omnium manibus versatur, antiquiorem esse Rustico Diacono, qui circa annum D. 550. Constantinopoli residebat cum Vigilio Papa, illicque prædictæ collectioni emendandæ adlaborabat: id patet tum ex Nicoliniana editione jam laudata, tum maxime ex codice Thuaneo, qui non modo solius emendationis meminit, sed etiam priscorum actorum serie intacta, Rustici emendationes ad oram paginarum relegatas exhibet, hac admonitione præeunte: *Annotatio circumducta † singulas interlocutiones a foris ita posui, ut Acumitensium Codex Græcus latine continet*.

2. Suspicari licet solam actionem primam a Rustico fuisse emendatam, id enim ex titulo, quem supra ex cod. Thuaneo descripsi, elici mihi videtur. Præterea ad unius actionis primæ finem mentio fit collationis & emendationis Rustici in omnibus quos vidi excusis codicibus, aut etiam MSS. Denique sola prima actio nonnulla inserta habet ex codice Acuminensi seu potius Accœmitensi in Nicoliniana & Suriana edition. Nolim tamen hæc a me pro certis accipi: sicut nec ausim negare, quin codex Accœmitensis, quem lustrare cœperat Rusticus, ad Occidentales postmodum deportatus a pluribus describi potuerit. Porro si verum est, quod dicimus, partem tantum actorum a Rustico emendatam fuisse, id forte contigit ob eam rationem, quod cum a Vigilio ad damnationem trium capitulorum delapso defecisset una cum collega suo Sebastiano, urbem regiam deserere coactus fuit, & Accœmitarum Monasterium, ubi occasione controversiæ, quæ agitabatur, res Calchedonenses diligentius indagare cœperat.

Tertium est quod eruimus ex dictis, scilicet acta Calchedonensis Concilii vix in remotioribus Occidentis partibus nota fuisse ante quintam Synodum, præsertimque in Galliis nostris, quæ per solas fere epistolas S. Leonis ad Episcopos Gallicanos scriptas de illius Synodi exitu certiores factæ fuerant, & ex sententia in Dioscorum, quæ uni illarum illigata erat. Testis est hujus assertionis nostræ canon 1. Concilii Aurelianensis V. cujus Episcopi suppressa Calchedonensis Synodi mentione, soli Apostolicæ Sedis decreto adversus Nestorianum & Eutychianum dogma intorto niti videntur. Et hoc contigit anno 549. quo tempore Rusticus Vigilium Papam impugnabat. Postmodum autem cum trium capitulorum controversia magis efferbuisset, eorumque damnatores tamquam Synodi Calchedonensis adversarii passim & ubique per provincias infamarentur; sed præsertim cum quintæ Synodi decreta tamquam in præjudicium præcedentis Synodi lata ab Afris, Illyriis, Dalmatis, Insubribus, Istricis, Gallis, Hispanis, Ibernis &c. constanter rejicerentur: tunc cœperunt exemplaria actorum quartæ hujus Synodi undequaque studiose conquiri, avide perlegi, a plurimis exscribi. Nec dubium est Rusticum Vigilio ceterisque trium capitulorum adversariis tantopere infensum, suaque dejectione iratiorem factum, sicut Vigilium ubique ut Calchedonensis Concilii desertorem publicabat, ita hanc in se curam sumsisse ut per provincias exemplaria Synodi spargerentur. Sed nostros imprimis Gallos, qui Synodum quintam vel numquam, vel serius recepisse videntur, vero simile est ejusmodi exemplaria a Rustico accepisse, quandoquidem ab illo moniti fuerant de Vigilii adversus sanctam Calchedonensem Synodum nefanda, ut putabat, prævaricatione, quemadmodum intelligere est tam ex epistola Vigilii ad Aurelianum Arelatensem Episcopum, quam ex litteris Clericorum Italiæ ad Legatos Gallorum Constantinopolim missorum. Auget istam suspicionem, quod nullam habemus in Occidente Concilii Calchedonensis editionem, quæ non Rustici mentionem faciat, tamquam ab eo fluxerint prima, quæ in Gallias appulerunt, illius Synodi exemplaria. De Rustico enim pariter mentionem faciunt editiones Conciliorum Romana, Crabbiana, Nicoliniana, Suriana &c. & Bohierii a Chiffletio & in editione laudatus codex.

AD EPISTOLAM CXIV.

APUD QUESNELLUM LXXXVII.

Episcopis, qui Synodo Calchedonensi interfuerant.

1. SANCTÆ SYNODO APUD CALCHED. HABITÆ. Soluta Synodo Calchedonensi, damnatisque Eutychianæ sectæ asseclis, id e multis unum adversus Synodi decreta excipiendum putaverunt: hæc unanimi omnium consensu non esse statuta, nec recepta: immo primam omnium Sedem, Romanam videlicet, ita illis contradixisse, ut omnino suum consensum his adhibere renuisset. Nimirum ex eo quod Legati S. Leonis canonem 28. rejecissent, improbassetque ipse Leo, occasionem hujus calumniæ spargendæ sumserant hæretici, Calchedonensem Synodum ab Apostolica Sede repudiatam esse. De ea re scripsit ad Leonem Imperator, monuitque commodiorem aliam viam non esse repellendæ calumniæ, quam *si per universas Ecclesias definitiones sanctæ Synodi Calchedonensis Apostolicæ Sedi placuisse doceantur*. Obtemperavit S. Leo, præsentemque ad omnes Synodi Episcopos quos *sanctæ Synodi* nomine adhuc compellat, epistolam scripsit, in qua & in aliis eodem die datis, hæreticorum calumniam pluribus retundit argumentis. Col. 1193. Epist. 89. *nunc* 115. *ad Marc. Aug.* c. 1.

1. Non potuisse ambigi quin toto corde ejus Synodi definitionem amplecteretur; cum non posset de unitatis redintegratione non gaudere, qui hanc scissam ab hæreticis tantopere doluerat. Epist. 87. *nunc* 114. cap. 1.

2. Hoc

Ibidem. 2. Hoc ipſum ex conſenſione Legatorum, qui vicem ejus geſſerant in Synodo, eſſe manifeſtum.

Ibidem. 3. Ex epiſtolis, quas ad Anatolium ſcripſerat poſt Legatorum reditum in Urbem, non minus id elucere.

Epiſt. 89. *nunc.* 115. 4. Quia nihil definitum erat a Synodo, quod non ipſe prius ſcripſiſſet in ea epiſtola, cui omnium ſubſcribentium conſenſus acceſſerat, ut pote ſecundum formam apoſtolicæ doctrinæ ac paternæ traditionis emiſſæ.

Epiſt. 87. *nunc* 114. cap. 1. 5. Non ſolum ſe in perſona Legatorum propriam cum SS. Patribus uniſſe ſententiam, ſed etiam per approbationem geſtorum ſynodalium; in ſola tamen fidei cauſſa, propter quam generale Concilium congregatum fuerat.

Ex quibus perſpicuum eſt approbationem hanc non niſi ex occaſione calumniæ natam (Epiſt. 90. *nunc* 116. cap. 2.), *ne videlicet fallax cujuſquam ſimulatio ſententiam ejus haberi vellet incertam:* & *ne per malignos interpretes dubitabile videretur, utrum quæ in Synodo Calchedonenſi de fide ſtatuta erant, approbaret* (Epiſt. 87. *nunc* 114. cap. 1.). Non igitur ideo hanc approbationis epiſtolam ſcripſit, ne 1 robur ſacroſanctis decretis deeſſet, ſed ne ex venerandæ Synodi contemtu ipſe infamaretur, neve eo duce gloriarentur, qui Calchedonenſis Synodi definitionibus obnitebantur; ne denique imperatoriæ voluntati videretur contradicere, cui *omnibus modis obediendum ſibi eſſe* palam profitetur (Epiſt. 89. *nunc* 115. cap. 2.). De hujuſmodi confirmatione Synodi Calchedonenſis qui plura volet, adeat doctiſſimum Joannem Launojum Parte 2. epiſtolarum, epiſt. ad clariſſimum virum Jacobum Bevilaquam (*Boileau*) Pariſienſem Theologum, nunc Metropolitanæ & Primatialis Eccleſiæ Senonenſis Decanum meritiſſimum, ac ſede vacante juri dicendo & adminiſtrandæ Diœceſi Præfectum.

Priores porro editiones omnes, ſi Romanam epiſtolarum decretalium excipias, iſtam Juvenali inſcriptam habent in hunc modum: *Ad Juvenalem & ceteros Epiſcopos, qui in ſancta Synodo Calchedonenſi congregati ſunt*. Horum unus erat Juvenalis, & ad ipſum proculdubio miſſum eſt epiſtolæ exemplar, ex quo deſcripta poſtmodum, ejus nomen retinuit. Deſideratur autem in MSS. codd. Griman. Victor. Trecopith. & tribus Thuan. necnon in actis Calchedonenſis Concilii, &c, ut dixi, in editione Romana epiſtolarum pontificiarum. Eodem etiam modo citatur epiſtola a Pelagio Papa II. & a Facundo Hermianenſi.

2. CONSENSIONIS EFFECTU. Ita codd. MSS. edit. Rom. & Facund. non vero *affectu*, ut legebatur antea: quod quidem de Legatorum conſenſu intelligendum exiſtimo, ut explicat ſe ipſe his verbis: *Me non ſolum per fratres, qui vicem meam executi ſunt, ſed etiam per approbationem geſtorum ſynodalium, propriam vobiſcum uniſſe ſententiam.* Col. 1195.

3. MANIFESTARE VOLUISSET. Poſt quæ, inquit Baluzius, ſequitur in codicibus Ruſtici: *Sed quia in eiſdem litteris ea quæ per occaſionem Synodi male ſunt attentata, reprehenderam, maluit prædictus Antiſtes meam gratulationem tacere, quam ſuum ambitum publicare*. Fatendum tamen eſt, addit Baluzius, iſta quamvis conſequenter ſcripta, diviſa tamen ac ſeparata eſſe a textu epiſtolæ in antiquis exemplaribus. Stylus eſt S. Leonis, & ejus verba. Nam de hac ipſa re agens in epiſtola 60. * ad Pulcheriam Auguſtam, ait: *Niſi maluiſſet meum gaudium* (id eſt *gratulationem*) *tacere, quam repulſam ſui ambitus publicare*. Non viderunt iſta Editores epiſtolarum S. Leonis. Immo vero, Baluzi mi, iſta vidimus; non in codice Divionenſi, quo uti nobis non licuit, ſed in tertia parte actorum Calchedonenſis Concilii pag. 881. editionis Labbei, qui illa eadem verba ex Divionenſi tuo codice ante te excerpſerat, & ad marginem relegarat. Intellexit enim vir eruditus Leonis quidem & ſtylum & verba eſſe, ſed deſumta ex epiſtola 59. * (nunc 89.) c. 1. Quæ ratio fuit cur pannus iſte a textu epiſtolæ 61. l. 8. * (nunc 87.) ſeparatus inventus fuerit, nempe a ſtudioſo aliquo exciſus a loco nativo & iſti epiſtolæ illuſtrationis cauſſa aſſutus. Ibidem.

nunc 116. *nobis* 115. *nobis* 114.

4. POPOSCI. Ita legendum eſſe, ut emendavimus; non vero, *popoſcit*, ut Romana & aliæ Ibidem.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Decreta Conc. Calch. vim habebant ex approbatione Pontificis.

1 *Robur* quidem ſacroſanctis decretis non deerat, non quia per ſe abſque Pontificis approbatione vim generalis Concilii haberent decreta Synodi, ſed quia hæc decreta quoad fidem jam antea a Leone aliis litteris ſatis fuerant approbata, ac præſertim in epiſtola 106. ad Anatolium, ut idem Pontifex hac ipſa epiſtola 114. & in ſequenti 115. palam teſtatur: unde etiam in ep. 115. ad Marcianum ſcribit: *Per fratrem meum Lucianum Epiſcopum talia & ad gloriam veſtram & ad Conſtantinopolitanum Epiſcopum ſcripta direxi, quæ evidenter oſtenderent me ea, quæ de fide catholica in prædicta Synodo definita fuerant, approbare*. Iidem ipſi Orientales, qui de Calchedonenſi definitione dubitationem ingeſſerant eo nomine, quod Leo illam non approbaſſet (ſuppreſſa enim fuerat Leonis epiſtola ad Anatolium, qua Synodum probaverat) ſatis oſtendunt hanc pontificiam approbationem ab Orientalibus habitam omnino neceſſariam, ut de ipſa definitione Concilii dubitari non poſſet. Hinc ſane Marcianus non tam confirmationem, quam ejus publicationem in Eccleſiis uti neceſſariam petiit epiſt. 110. in quam confer noſtram adnot. 2. tom. 1. col. 1182. Hanc pariter confirmationis neceſſitatem ad robur decretorum Concilii alia teſtimonia Leonis & aliorum Orientalium comprobant. Hinc etiam Leo dum Concilii definitionem irretractabilem pronuntiavit, eam cum confirmatione Pontificis conjunxit ep. 160. c. 2. *Nam definitarum rerum, quas tantæ Synodi ... ſanxit auctoritas, & Apoſtolicæ Sedis confirmavit aſſenſus, nihil oportet diſcuti*. Idem repetit ep. 163. ad Anatolium.

Quam neceſſaria approbatio.

& aliæ editiones habent, probant MSS. codd. Victor. Griman. & alii, sed & epistola 89.
*nunc 115. * cap. 2. ubi hoc ipsum ab Imperatore postulat Leo noster.

Ibidem. 5. PROPRIAM VOBISCUM UNISSE SENTENTIAM. Ita Griman. cod. cui concinit Facundus, hæc verba describens pag. 203 lib. 5. cap. 4. licet lib. 2. cap. 6. sic legat: *propriam vobis communicasse sententiam*: quod vitio codicis tribuendum puto. Pelagius II. cum vulg. legit: *Propriam vobiscum iniisse sententiam*.

AD EPISTOLAM CXV.

APUD QUESNELLUM LXXXIX.

Marciano Augusto.

Col.1201. 1. ET REGIA POTENTIA, ET SACERDOTALIS INDUSTRIA. Simile est quod
*nunc 155. ait epist. 124. * *Non solum regiam, sed & sacerdotalem ipsius mentem obsecrare* &c. epist.
*nunc 156. 125. * cap. 6. ad Leonem Augustum: *Sacerdotalem namque & apostolicum tuæ pie-*
*nunc 142. *tatis animum* &c. & epist. 112. * cap. 1. *Sacerdotali me sollicitudine pietas vestra com-*
*nunc 111. *monuit*: & supra epist. 84. * cap. 3. ad Marcianum: *Qui vobis*, inquit, *præter regiam coronam, etiam sacerdotalem conferat*
*nunc 116. *palmam*. Epist. 90. * ad Pulcheriam: *Principibus temporis nostri non solum potentiam regiam, sed etiam sacerdotalem cognosci-*
*nunc 117. *mus inesse doctrinam*. Et in epist. 88. * cap. 2. ad Julianum: *Ut omnes excellentiam ipsorum, non solum regii culminis, sed etiam sacerdotalis esse appareat sanctitatis:* vel legendum *omnibus*, vel pro *appareat*, re-
*nunc 134. pone, *intelligant*. Epist. 105. * *In Christianissimo Principe sacerdotalem exprimit af-*
*nunc 154. *fectum*. Et epist. 123. * *Sacerdotali fervet affectu*. Vere regium dixerim Pontificis nostri animum, qui in Sacerdotii & Apostolatus sui communionem Augustum tam libenter recipit; nec suæ diminutionem dignitatis inde metuens, nec regiæ incrementum decusque invidens celsitudinis. Leonem in successoribus ejus remuneravere Christianissimi Imperatores nostri, impertita illis vicissim ditione temporali, auctaque ex Principatu terreno Romanæ urbis sacerdotali dignitate: ut dum utraque tam arcto nexu sibi invicem velut immisceretur, neutram ab alterutra dissociari umquam pro Ecclesiæ Imperiique pace contingeret. Præiverant Leoni Calchedonenses Patres, qui act. 6. Concilii acclamarunt Marciano: *Sacerdoti Imperatori*, τῷ ἱερεῖ τῷ Βασιλεῖ *multos annos*. Immo & Episcopi Constantinopolitanæ Synodi sub Flaviano Theodosium pari encomio decorarunt acclamantes: τῷ Ἀρχιερεῖ τῷ Βασιλεῖ, *Pontifici Imperatori*. Ad eumdem sensum Fortunatus lib. 2. carm. 11. Childebertum Francorum Regem sic laudat:

Melchisedech noster merito Rex atque Sacerdos
Complevit Laicus Religionis opus.

Cujus elogii ratio, ceteris prætermissis, apud Justinianum Novel. 7. cap. 2. legi potest, ubi ait: *Cum nec multum differant ab alterutro Sacerdotium & Imperium, & res sacræ a communibus & publicis*. Qua de caussa diu ante hos omnes Eusebius in Vita Constantini cap. 44. hunc Imperatorem laudat: *Quod Ecclesiæ Dei præcipue curam gerens, cum per diversas provincias quidam inter se dissentirent, ipse velut communis omnium Episcopus a Deo constitutus, ministrorum Dei Synodos congregavit*. Et lib. 4. c. 22. & 24. *Vos quidem*, ait ipse Constantinus ad Episcopos, *in iis quæ intra Ecclesiam; ego vero in iis quæ extra geruntur, Episcopus a Deo sum constitutus*.

2. CUM EI FIDEI OMNIUM SUBSCRIBENTIUM CONSENSUS ACCESSERIT, QUÆ A ME ... EMISSA EST. Ita Griman. cod. In vulgatis vero: *Cum ei fidei omnium subscribendo consensus accesserit, quæ ad me ... emissa est:* quæ apparet intellecta esse de Synodi Calchedonensis definitionibus ad S. Leonem missis: cum certissime de sua epistola ad Flavianum scripta & omnium subscriptionibus firmata sermonem habeat Pontifex. Ibidem.

3. LUCIANUM. Legatum hunc probabile est eumdem illum esse Lucianum Byziæ Episcopum, qui tam suo, quam Cyriaci Epi- Ibidem.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Quatenus laicis sacerdotalis sollicitudo, vel doctrina tribui potuit.

1 Tria in Sacerdotibus seu Episcopis distinguenda, ordo, potestas clavium, & sollicitudo pro Ecclesia. Si hanc postremam, quæ vigilantiam, labores, industriam, & curas pro fide, unitate, & disciplina Ecclesiæ affert, quispiam vel laicus, quantum per ipsum fieri possit, in se suscipiat; is utpote sacerdotalis sollicitudinis particeps, Sacerdotis & Episcopi titulum obtinere potest. Hoc sensu S. Leo *sacerdotalem industriam, mentem, animum, affectum, sanctitatem, sollicitudinemque* commendat in Marciano & Leone Imperatoribus, qui pro fide ac unitate Ecclesiæ contra Eutychis hæresim plurimum laborarunt. Cumque Marcianus & Pulcheria adversus eosdem hæreticos doctissimas sanctiones ediderint juxta Ecclesiæ & Episcoporum doctrinam; *sacerdotalem* ipsis *inesse doctrinam* professus est. Simili sensu alia testimonia de aliis Augustis intelligenda sunt. Nemo tamen ob participationem sacerdotalis sollicitudinis quemquam laicum æque participem censere potest vel sacerdotalis ordinis, vel potestatis clavium, qua spiritualis jurisdictio significatur. Hanc enim competere solis Sacerdotibus seu Episcopis, quos *Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam Dei*, quibusque Ecclesiæ claves in Petro traditæ fuerunt a Christo, omnes catholici fatentur: unde primus Imperator Constantinus, qui magnam sollicitudinem pro Ecclesia suscepit, suam & Episcoporum potestatem probe distinguens, sic ad Episcopos locutus est, teste Eusebio in ejus Vita lib. 4. *Vos quidem in iis quæ intra Ecclesiam, ego vero in iis quæ extra geruntur, Episcopus a Deo sum constitutus*.

Numquam vero ordinis, aut clavium potestas.

ſcopi Heracleæ Thraciæ nomine, interfuit Calchedonenſi Concilio: qui & in actione 16. ubi de privilegiis Conſtantinopolitanæ Sedis definitum eſt, ſemel & iterum ſubſcripſit, primo quidem pro Cyriaco, ſecundo nomine proprio in hunc modum: *Lucianus Epiſcopus Byziæ & Arcadiopolis definiens ſubſcripſi*. Unde mirum non eſt illum proprio jam chirographo ligatum, & Conſtantinopolitani Epiſcopi, ad cujus ordinationem pertinebat, ſplendoris ſtudioſum, ad id electum eſſe, ut & Anatolii & Imperatoris,
2 immo 2 & totius Synodi nomine apud S. Leonem de ejuſdem privilegiis confirmandis ageret.

Col. 1203. Cap. 2. 4. ET DE HÆRETICORUM DAMNATIONE. Hæc verba deſiderantur in epiſtola Pelagii II. ad Eliam ceteroſque Iſtriæ Epiſcopos in cauſſa trium capitulorum: nec credet quiſquam ea vel aliud cogitanti excidiſſe, vel de induſtria fuiſſe diſſimulata: hoc enim poſterius de Pelagio cogitare, vel de Gregorio Magno, a quo ſcripta fuiſſe putatur epiſtola, cum adhuc Diaconi officio fungeretur, grande piaculum fuerit; alterum vero aſſerere non ſinit ipſa, quam tractat, materia: in tota enim epiſtola de hoc unice inquiritur: an ea, quæ pro confirmandis Calchedonenſis Concilii actis ſcripta ſunt a S. Leone, tantummodo proferantur pro cuſtodia illibatæ fidei; an etiam pro cauſſis Epiſcoporum ſpecialibus, quæ apud Calchedonem diſcuſſæ ſunt. Qua in diſceptatione verba, de quibus agimus, reticuiſſe, tergiverſationis culpa non caruiſſet. Satius ergo eſt hanc omiſſionem ſcribarum oſcitantiæ tribuere, cum & in aliis omnibus excuſis manuſcriptiſque codicibus jaceat, & in Griman. præſertim non ſatis laudando MS.

AD EPISTOLAM CXIX.

APUD QUESNELLUM XCII.

Maximo Antiocheno Epiſcopo.

1. LEO MAXIMO ANTIOCHENO. Ita cod. Griman. Barb. 1. & Thuanei duo, quibus concinunt editiones omnes Caniſiana antiquiores, ut in Conciliis Merlini 1524. Colonienſ. 1530. & 1535. In vulgatis vero poſt Caniſii edit. *Leo Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopus, Maximo cariſſimo fratri Epiſcopo Antiocheno.* Col. 1212.

2. IN ORIENTALIBUS ECCLESIIS. De variis Orientis ſignificationibus & diviſionibus, quæ ad hujus loci intelligentiam facere poſſunt, conſule, ſi lubet, illuſtriſſimi Petri de Marca Diſſertationem de Conſtantinopolitani Patriarchatus inſtitutione, & Joannis Morini Oratoriani Presbyteri lib. 1. Exercit. Eccleſiaſt. 2. & 3. Dicam ſolum Orientalium Eccleſiarum nomine videri hic comprehendi tam eas provincias, quæ tunc temporis Orientalis ſeu Antiocheni Patriarchæ ditioni ſuberant, 1 quam alias, quæ quaſi αὐτοκέφαλαι erant & ſui juris, ſaltem ſi primævum uſum reſpiciamus. Tales erant Aſiana Col. 1213. 1

EDITORUM ADNOTATIONES.

Lucianus Byziæ Epiſc. non fuit Legatus a Synodo Calched.

2 Anatolii quidem & Imperatoris nomine Lucianus Epiſcopus ad Leonem directus cognoſcitur ex epiſtolis 100. & 101. at Synodi quoque nomine non item. Cum enim is memoratus in epiſtolis Imperatoris 100. & Anatolii 101., non nominatur in relatione Synodi nobis ep. 98. tum vero Anatolius ep. 101. Synodi relationem ad Pontificem non Luciano, ſed Romanis Legatis traditam prodit.

S. Leo Orientalium Eccleſiarum nomine Eccleſias Orientis late ſumtas intelligit, dum eas Maximo Antioch. commendat.

1 Cum S. Leo Maximi vigilantiæ commendet, ne ullo modo ſinat in Orientalibus Eccleſiis, maximeque in iis, quas Antiochenæ Sedi ſacratiſſimorum Patrum Nicæni canones deputavere, ab improbis hæreticis Evangelio inſultari, & vel Neſtorii, vel Eutychetis a quoquam dogma defendi; hoc loco non quæſtionem de Antiochenæ Sedis juribus a Juvenali Jeroſolymitano læſis, de quibus poſtea ſermonem facit, neque illam de juribus Metropolitarum Thraciæ, Ponti, & Aſiæ ab Anatolio violatis, quæ ad Antiochenum non pertinebant, ſed meram fidei cauſſam, & perverſa hæreticorum dogmata, eorumque niſus in Oriente apertiſſime reſpicit. Ut autem intelligatur quid *Orientalium Provinciarum* nomine ſignificet, haud confugiendum eſt ad quæſtionem de ſedium juribus, ſed aliunde colligendum eſt. Hac autem in re ſatis indicii exhibet ſequens epiſtola 120. ad Theodoretum, quæ eodem die ſignata, hujus ad Maximum epiſtolæ mentionem facit. In ea epiſtola 120. S. Pontifex non abſimiliter pro fidei cauſſa ſollicitus, capite ſexto Theodoreto eamdem cauſſam commendat his verbis: *Quod ſupereſt exhortamur, ut quia ILLIC nonnullas Eutychiani ac Neſtoriani erroris reliquias cognoſcimus remanſiſſe, nunc etiam Sedi Apoſtolicæ collabores* &c. Et poſt pauca: *Quid apud ILLAS regiones doctrina dominica proficiat, Apoſtolicam Sedem feſtines inſtruere: quatenus ILLIUS regionis Sacerdotes .... adjuvemus.* Quo porro referantur voces *ILLIC*, *ILLAS REGIONES* &c., ſi tota epiſtola legatur, non invenientur referri poſſe niſi ad *Orientem* late ſumtum, uti ab Occidente diſtinguitur. Sic enim ait cap. 2. *Solis juſtitiæ jubar denſis per Orientem Neſtorii & Eutychis nebulis impeditum pure ab Occidente reſplenduit.* In toto ſane Oriente hæreſis venenum ſuum ſparſerat; & hoc præſertim tempore & in Palæſtina, & in Ægypto tumultuantibus hæreticis, erroris reliquiæ non deerant. Hinc ergo Orientem late ſumtum S. Leo commendavit Theodoreto, ut ſecum collaborans invigilaret, referret ad Sedem Apoſtolicam &c. Quidni idem commendarit Maximo, qui majori quam Theodoretus auctoritate pollebat? Imbecilla cognoſcentur & levia, quæ hic Queſnellus ſubjicit, ut Ægyptum excludat. Neque enim jus Antiocheno tradebatur ſupra Ægypti Eccleſias, ſed in graviſſimis hæreticorum turbis, quæ S. Proterio Alexandrino Epiſcopo recens ordinato, nec ſedem ſatis tutam, nec idoneam auctoritatem præſtabant, S. Leo Maximi tertiæ ſedis Epiſcopi auctoritatem utilem futuram putavit.

ſiana & Pontica Diœceſes, quas quia ſuæ ordinationi ſubjecerat Conſtantinopolitanus, annitentibus Auguſtis, & decernentibus etiam Calchedonenſis Concilii Patribus, ideo S. Leo, qui tale decretum infectum volebat, eaſdem curæ & ſollicitudini Antiocheni Epiſcopi commendat, non jure patriarchico, quo non ad ipſum pertinebant; ſed titulo caritatis, quæ limites non habet. Ut enim per has Eccleſias non eas omnes intelligamus, quæ contra Occidentales diſtinguuntur, ſed tantum diſtinctas illas Diœceſes, quæ ſuæ poteſtatis erant, facit

1. Quod mens Leonis erat ambitum Anatolii carpere ac coercere, qui certe Orientales omnes priori ſenſu Eccleſias non ſubjicere ſibi ſategerat, ſed tantum Thracicam, Ponticam, & Aſianam Diœceſes.

2. Per hæc verba odium & invidiam Alexandrini Epiſcopi in ſe convertiſſet, ſi Eccleſias illius juriſdictioni obtemperantes, Antiocheno commendaſſet Antiſtiti, cum quo ſemper aliquid illi ſimultatis interceſſerat.

3. Quia ex fine hujus & ſequentis epiſtolæ patet hanc Leonis ſollicitudinem maxime creatam eſſe ex quorumdam Monachorum præſumtione, qui multa contra fidem inter prædicandum effutiebant; unde monet tam Maximum, quam Theodoritum, ut hujus mali recidendi cauſſa, prædicationis munere Monachis aliiſque gradum ſacerdotalem non obtinentibus interdicatur. Porro ex alia Leonis epiſtola, quæ eſt ad Julianum Coenſem, data menſe Aprili hujuſce anni 453. manifeſtum evadit hanc Monachorum præſumtionem locum maxime habuiſſe in Eccleſia Cæſarienſi Cappadociæ, quæ eſt Ponticæ Diœceſis primaria: ubi neſcio quis Georgius Monachus, annitente Thalaſſio Cæſareæ Epiſcopo, ſcribendi & prædicandi munus ſibi arrogabat: cum antea, ut queritur S. Leo, præſumendo illicita & propoſitum Monachi
2 & nomen amiſiſſet. Igitur 2 inde nata videtur occaſio Leoni, ut ea de re ſcriberet Maximo & Theodorito: quia quo minus de illa Anatolium moneret obſtabat & intermiſſum litterarum cum eo commercium, & ambitus Anatolii Ponticas Eccleſias ſibi vindicantis, cui ſuffragatus eſſet. Cum vero addit Leo: *Maximeque in his, quas Antiochenæ ſedi ſacratiſſimorum Patrum Nicæni Canones deputaverunt:* illas provincias intelligit, quas tempore Nicæni Concilii Antiochenus Antiſtes adminiſtrabat, cum illius decreto *6.* ſancitum eſt, ut antiqui mores obtinerent tam in Ægypto, quam in Antiochia, ſuaque Eccleſiis privilegia ſervarentur: & his verbis ſuggillat confoditque Juvenalis ambitum qui, ut infra aſſeritur, ad invadendum Palæſtinæ provinciæ principatum animos fiduciamque ſumſerat ex diſcordia, quæ inter Cyrillum Alexandrinum & Joannem Antiochenum efferbuerat in Concilio Epheſino primo. Quod cum obnitente non ſolum Antiocheno, ſed & Alexandrino Epiſcopo, conſequi non potuiſſet ſacerdotali decreto; ad imperatoria reſcripta confugit, quorum auctoritate non ſolum Palæſtinæ, ſed etiam Arabiæ & Phæniciæ ab Antiochena Diœceſi diſtractæ, Jeroſolymitanæ Sedi attributæ ſunt. Verum cum omnes pragmaticas, omniaque reſcripta imperatoria, quibus Eccleſiarum jura translata erant, poſthabenda eſſe cenſuiſſent Calchedonenſis Concilii Patres, liſque inter utramque Eccleſiam illam denuo mota eſſet; tranſigentibus tandem litigatoribus ſopita eſt actione 7. ea conditione, ut retentis Arabia & Phæniciis, Palæſtinas tres Jeroſolymitano cederet Antiochenus. Neque hæc ego otioſe hic refero, ſed ut mecum miretur Lector, inquiratque, quamobrem Leo noſter, qui totis viribus Conſtantinopolitani Epiſcopi conatus repulit, quoniam Nicænis canonibus contrarii videbantur, hic quoque non inſurgat in Epiſcopum Jeroſolymitanum, qui antiquam conſuetudinem Nicæno æque decreto firmatam calcabat, cum alienas invadebat provincias. Quid quod de Juvenalis molitionibus ita loquitur, quaſi irritæ fuiſſent nullumque effectum conſecutæ? cum tamen tres Palæſtinas ſibi ſubjectas habuerit. 3 Putabit 3
aliquis Leonem hæc κατ' οἰκονομίαν diſſimulaſſe, ne turbulentiſſimis temporibus nova turbarum ſemina jacerentur: eoque libentius, quo Jeroſolymitani Epiſcopi potentia & incrementum non ita formidanda erant Romano Epiſcopo, quam Conſtantinopolitani, qui primæ ſedis privilegia per omnia æmulabatur, magniſque paſſibus ad Orientalium, & forſan etiam ad Occidentalium Eccleſiarum monarchiam properabat. Suggerent alii Leonem, qui Epiſcopi urbis regiæ auctoritatem depreſſam volebat, tam-

EDITORUM ADNOTATIONES.

2 Id falſum colligetur ex adnot. *30.* in hanc epiſt. *119.* tom. 1. col. 1217.

Non metu aliquo, ſed zelo diſciplinæ Leo reſtitit prærogativæ Sedis CP.

3 Duæ ſequentes conjectationes, quas Queſnellus aliorum ſuſpicionibus tribuit, a Leonis mente alieniſſimæ ſunt: neque enim eo conſilio Conſtantinopolitanæ Sedis privilegio reſtitit, quod ſibi exinde metueret; ſed quod Nicænos Canones cuſtodiri zelo diſciplinæ ſummopere peroptabat, eoſque niſus deteſtabatur, quibus iidem canones in irritum mitterentur. Juvenalis autem conatus, etſi Nicænis Canonibus pariter contrairent, idcirco præteriiſſe, quod Eccleſiæ utile putaret, ſi Patriarcharum Orientalium poteſtas minueretur, falſa hypotheſi nititur. Neque enim eos Leo præterivit hac in epiſtola, ſed reprehendit; & ſolum opportunum tempus, quo fortius agendum eſſet contra Juvenalem, qui hoc tempore pulſus ſua ſede, obtento privilegio non potiebatur, expectandum duxit, uti explicavimus in Obſervat. ad Diſſert. IX. Queſnelli num. *9.* Quod ſi in epiſtola *139.*, quam ad Juvenalem ſuæ ſedi jam reſtitutum dedit, nihil contradictionis hac in parte invenitur: vel Maximus nondum quicquam certi reſcripſerat, vel hoc tempore ſtudio fidei reparandæ, in hac una re, ſeu in reparanda fide, utilius inſiſtendum putavit.

Cur contra Juvenalem non egerit.

quam suæ imminentem, ne illa cresceret, ideo aliorum Patriarcharum privilegia strenue propugnasse: cum vero iisdem Patriarchis res fuit cum aliis primatum ambientibus, non illibenter quoque de priorum splendore & viribus aliquid detrahi passum esse: non ex improba quidem eminentiæ ac splendoris ipsorum invidentia, sed quod difficillimis illis temporibus Nestorii & Eutychis erroribus per omnes se se provincias inferentibus, intererat religionis & Ecclesiæ plurimum Episcoporum Orientalium potentiam minui.

Epist. 86. nunc 113. Crediderim libentius, *cum gestorum synodalium*, ut Leo ipse asserit, *quæ omnibus diebus Concilii in Calchedonensi civitate confecta sunt, parum clara propter linguæ diversitatem Romæ tunc haberetur instructio*, non omnia, quæ illic acta fuerant, in Leonis tunc notitiam venisse; adeoque ipsum omnino 4 ignorasse quid actione VII. transactum esset inter Maximum & Juvenalem. Licet enim ex mutuo utriusque partis consensu contentio esset composita, nec modo Orientales sed & Romanæ Sedis Legati assensione sua synodale decretum firmassent; nihil tamen tale passus esset, opinor, sanctus Leo, si rescivisset; cum liberum non putaret esse Episcopo suæ sedis privilegia alteri cedere contra Nicænæ Synodi statuta, & consuetudinem multis sæculis roboratam, ut testatus est adversus Hilarium Arelatensem Episcopum scribens, Ingenuumque Ebredunensem ideo increpans, quod in illius gratiam jura sua sibi adversus eum non vindicasset. Si quid porro de illo Juvenalis ambitu subodoratus est sanctus Leo, ex litteris Maximi illud didicit.

Maximus siquidem, licet pro bono pacis & ne infensum haberet Imperatorem, manus utcumque dedisset, ut tribus Palæstinis potiretur Jerosolymitanus Antistes; molestissime tamen ferebat, quod dubium non est, amplissimas provincias ditioni suæ subtrahi. Ubi primum ergo didicit, ea quæ ultimo Canone Calchedonensi pro Constantinopolitanæ Sedis amplitudine decreta erant, Leoni displicuisse, nullisque eum rationibus adduci posse, ut etiam intercedentibus pro Anatolio Augustis & uno ex Legatis Juliano, rata illa haberet, ob reverentiam Canonum Nicænorum, quibus Ecclesiarum privilegia firmata erant; tum animos resumere, Leonique suggerere per litteras, quid sibi jurium suorum ex Juvenalis ambitu subtractum esset. Subobscure quidem scripsit, tam de adjudicata potestate Juvenali in tres Palæstinas, quam de consensu a Legatis exhibito; ne apud Imperatorem de violata pace & redintegrata dissensione accusaretur, neve Legatorum a se animos averteret: scripsit tamen, ut ex rescripto Leonis mihi videor non obscure colligere. Primum enim ea est ratio, cur tam circumspecte loquatur Maximum exhortans ut nullo modo sinat, *in Orientalibus Ecclesiis, maximeque in his, quas Antiochenæ Sedi sacratissimorum Patrum Nicæni canones deputaverunt, ab improbis hæreticis Evangelio resultari*. Maxime enim in Palæstina & Ægypto tunc temporis tumultus perseverabat per improbas hæreticorum artes, quarum provinciarum hæc Maximum nihil attinebat, illa sola ejus administrationi suberat jure perantiquo. 2. Sanctus Leo hæc ait cap. 3. *Cum aliquid pro Antiochenæ Ecclesiæ privilegiis dilectio tua agendum esse crediderit, propriis litteris studeat explicare, ut nos consultationi tuæ absolute & congrue respondere possimus*. Quis non videat Maximum de rebus suis subobscure scripsisse ad Pontificem nostrum, quandoquidem hic explicationem requirit, ut possit absolute & congrue respondere? *Nunc autem*, inquit consequenter, *ad omnia generaliter pronuntiare sufficiat, quod si quid a quoquam contra Nicænorum canonum statuta in quacumque Synodo vel tentatum est, vel ad tempus videtur extortum, nihil præjudicii potest inviolabilibus inferre decretis*. Luce clarius mihi videtur de Constantinopolitani conatibus hæc non intelligi: dubitans enim & incerto similis non scriberet: *Si quid tentatum est* &c. Nec contentus esset de hac re *generaliter pronuntiare*, cui tot jam litteris palam constanterque obstiterat. Denique de alio negotio hic agi perspicuum est ex cap. 5. hujusce epistolæ, ubi & in exemplum observantiæ suæ adducit ea, quæ contra Constantinopolitani Episcopi molitionem a se scripta fuerant ad eumdem; & ait præterea, quod *si quid sane ab his fratribus, quos ad sanctam Synodum vice mea misi, præter id quod ad caussam fidei pertinebat, gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis, quia ad hoc tantum* &c. Profecto sciebat Leo a suis contradictum fuisse decreto in gratiam Episcopi Regiæ Sedis condito in fine Synodi; hoc & ipsorum & Imperatoris litteris didicerat: non ergo de eorum consensu hac in re dubitanter loqueretur. De consensu igitur debet intelligi, quem datum fuisse a Legatis in caussa Maximum inter & Juvenalem composita per ejusdem Maximi litteras obscure suggestum erat.

3. Conceptione. Ita Griman. & Barb. Col. 1213. Cap. 2.
cujus loco in omnes editiones portentosum irrepsit mendum cum habent *conjunctione*. Conceptionem autem intellige activam, de qua Angelus ad Mariam Luc. 1. *Ecce concipies in utero*. Paullo post, ubi in vulgatis legitur: *Et de matre natus*, ex Griman. addidimus: *& secundum veram carnem de matre est natus*.

4. Si-

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Actionem septimam de Maximo & Juvenali non ignoravit S. Leo, siquidem cum duabus aliis actionibus ad ipsum ab eodem Maximo missa fuit, uti exposuimus in observationibus ad Diss. IX. num. 9., ad quas sequentes Quesnelli conjectationes exigendæ erunt.

4. SICUT ETIAM IN EPHESINA SYNODO &c. Visum est Davidi Blondello lib. de Primatu pag. 546. hæc verba cum sequentibus usque ad illa, *Hoc tamen proprium* &c. tamquam subdititia repudiare; vel si Leonis sunt, ea tamquam iratioris hominis verba canino dente carpere. Verum & Leonis sunt & hominis sui hoc imprimis loco potentissimi. Certe valde in Leonis scriptis peregrinus est, qui stylum ejus hic non agnoscit; & miro contradicendi prurituеum laborare necesse est, qui adeo leviculis rationibus, ut accidit Blondello, rapitur ad truncandam nobilissima sui parte epistolam, omnium excusorum & MSS. codicum suffragio per omnia germanam. Ut enim cetera prætermittam, quæ refutare otio lectoris abuti esset, palmare dilemma, quo verborum illorum αὐθεντίαν impugnat, nullo negotio exsufflatur. Vel scripsit, inquit, Cyrillus Leoni ut Pontifici, vel ut Archidiacono. Illud absurdum, cum tunc Cælestinus Romanam Sedem occuparet: hoc vero quis dicat, ut scilicet Cyrillus neglecto Pontifice, a quo uno totum pendebat, Diaconum ejus adierit? Doleo virum doctissimum talibus ratiunculis motum, si tamen reapse motus est. Scripsit S. Cyrillus, inquam ego, ad Leonem Diaconum, nec neglexit Pontificem Cælestinum. Ecquis enim Regem æstimet posthaberi, cum ad regni administros negotia referuntur? Quis vero nesciat Leonem Archidiaconum rerum ecclesiasticarum habenas moderatum esse, & a secretioribus consiliis fuisse Cælestino & Sixto Pontificibus. Testis est Prosper in Chronico, quam strenuam operam Sixto præstiterit in repellendis Pelagianis Leo Diaconus, cujus hortatu illorum insidiis vigilanter occurrit? Testis est Joannes Cassianus quantum Ecclesiæ rebus invigilaret Leo Archidiaconus, cui opus suum de Incarnatione Domini, non tamen neglecto Pontifice, nuncupavit circa tempora Ephesini Concilii: quod opus Leonis exhortationi debet Ecclesia. Testis est denique ipse Leo quam partem ecclesiasticæ administrationis obire tunc debuerit, qui Archidiaconum, cujus munere ipse fungebatur, ait in epistolis 74. & 75.* negotiis ecclesiasticis fuisse præpositum, eique totius caussæ & curæ ecclesiasticæ dispensationem delatam fuisse. His adde quod etsi Cyrilli epistola ad Cælestinum non compareat, non propterea scriptam non esse indubitanter asseri potest; cum tot interierint injuria temporum hujusmodi monumenta ecclesiastica. Si tamen non scripsit ea de re ad Pontificem Romanum, nulla hujus injuria vel contemtu factum est; sed ex certo consilio & ex prudentiæ præscripto, ut nimirum res secretius ageretur, ne inde Juvenalis simultatis occasionem captaret adversus Cælestinum, quæ rebus Ecclesiæ Orientalis jam adeo perturbatis detrimenti plurimum esset allatura; vel denique ut Cælestino & Cyrillo Juvenalis conatus simul repellentibus, eo justitiæ caussa melius ageretur, quo simul de contradictione hujusmodi convenisse non videbantur. Et ut ita res fieret, scripsit Leoni Cyrillus, ut per eum Cælestino suggereret, quod conveniens erat ab ipsomet non fieri. Et revera si Leonis verba attentius considerentur, satis innuunt, non ad se scriptum fuisse a Cyrillo, quasi negotii arbitrum, sed velut ad suggestorem monitoremque; postquam enim ait: *Quod sanctæ memoriæ Cyrillus mihi ... indicavit:* non subdit, & sollicita prece a me multum poposcit, ut nullam illicitis conatibus meam præberem assensionem; sed tantum: *Et sollicita prece multum poposcit, ut nulla illicitis conatibus præberetur assensio.* Qua occasione eadem via Cyrillus accessit ad Pontificem Romanum, qua Theodoritus a pseudo-Synodo Ephesina depositus adiit sanctum Leonem: ad quem scripsisse non contentus, scripsit etiam ad Archidiaconum Ecclesiæ Romanæ, cum quo sciebat rerum omnium ecclesiasticarum cognitionem tractationemque a Cælestino communicari. Ad postremum vero, quod affert Blondellus, argumentum, scilicet verba, de quibus nunc agimus, inter alia collocata esse, quæ necessarium inter se nexum habeant, ut proinde illis interjecta fuisse a neoterica manu videantur, levis est momenti. Perspicuum enim est, hæc quæ falsi arguuntur, velut parenthesi esse claudenda, ut legenti patebit: ita ut ad præcedentia & ad consequentia pertineant, nec tamen utrorumque connexionem & necessitudinem impediant: quod numquam non accidit in sermone, quoties aliqua in exemplum adducuntur.

* *nunc* 94. & 95.

5. PRÆTER EOS QUI SUNT DOMINI SACERDOTES. Clarum mihi videtur his verbis docendi & prædicandi potestatem Presbyteris non auferri: tum quia constat jamdiu permissam eis fuisse in Orientalibus Ecclesiis; quod maxime de Antiochena, de qua hic agitur, Joannis Chrysostomi exemplum comprobat: tum quia eos solum a prædicandi munere excludit, *qui sunt extra sacerdotalem ordinem constituti;* quod de Presbyteris numquam dixerit sanctus Leo, quos vocat alibi *secundi ordinis Sacerdotes.* Denique dum Monachos & Laicos nominatim arcet ab eo munere, & de Presbyteris silet; horum jus intactum relinquit. Nolo rem pluribus commentariis vexatam, rursus pertractare. Vix tamen possum quin hic novitios antiquitatis ecclesiasticæ scrutatores moneam, ne multa temere confundant, quæ secernenda sunt. Cum enim non una fuerit omnium vel regionum, vel Ecclesiarum, vel sæculorum consuetudo, quid cuique conveniat, sedulo inter legendum pensandum est. Præterea plures veluti gradus in hoc munere notandi veniunt. Primum enim illud pleno jure exercere, tamquam potiorem apostolici muneris partem, Episcoporum est tantummodo, penes quos non Scripturæ modo fideique doctrina, sed & magisterium fidei illiusque explicandæ cura incumbit. Secundo *loqui in populo*, ut ait Optatus, *sed insinuandæ alicujus rei gratia, puta jejunii*

Col. 1217. cap. 6.

Carthag. 4. *c.* 20. *Tolet.* 3. *c.* 11. *Trid. sess.* 5. *c.* 2. *de Ref.* & *sess.* 24. *c.* 4. *de Ref.* *Optat. l.* 3. *vel* 7.

junii, *vel solemnitatis* (non tamen tractandi, quod est Episcoporum) Presbytero vel Diacono ex officio conveniebat, cum hoc etiam discrimine, quod hi *nude* loquebantur; *contra episcopalis Tractatus probatur ab omnibus sanctitate vestitus*, *salutatione scilicet geminata* &c. Vide & Isidorum superius a nobis laudatum de Archidiaconi officio & Concilii Vasensis II. can. 2. Tertio Evangelium prædicare seu legere Diaconi quoque proprium semper fuisse constat, etsi eidem, nec Presbytero illud *tractare*, *quod Episcoporum est*, non permitteretur. Unde cum Concilium Vasense II. an. 529. can. 2. *verbum faciendi daret Presbyteris potestatem*, statuit ut impedito Presbytero *Patrum homiliæ a Diaconis recitentur*, non ut de suo ad populum sermonem habeant. 4. numquam sive Presbytero, sive Diacono, vel prædicare, vel quid aliud sine Episcopi licentia licuit facere. 5. Coram Episcopo per multum temporis non concessa est Presbytero prædicandi facultas: ad quod nonnulli illam consuetudinem coarctant, de qua abrogata laudat Aurelium Carthaginensem Episcopum Augustinus epist. 77. quamque Hieronymus arguit scribens ad Nepotianum, & alibi. 6. Denique tam præsente, quam absente Episcopo tandem aliquando Presbytero permissum est sermonem habere ad populum tam in civitatibus, quam in Parochiis, ut Vasenses Patres jam laudati statuunt in Galliis anno Domini 529.

Ibidem. 6. Sive Laicus. Monachum hic distinguit a Laico, ut in epistola sequenti, per illum intelligens Monachum, qui aliquo ministerio ecclesiastico insignitus esset; per hunc Monachum nihil tale habentem. Concilium Arelat. III. anni, ut Sirmondus putat, 455. circa eadem tempora, idem quoque discrimen posuisse mihi videtur, dum Clericos Lirinenses a laica Monasterii multitudine & congregatione distinguit.

AD EPISTOLAM CXX.

APUD QUESNELLUM XCIII.

Theodorito Cyri Episcopo.

1. Malum ejus auctore totius bonitatis dispensante. Ita legendum cum vulgatis, etsi Griman. Barb. Thuan. unus & Cantabrig. codd. legant, 1 *malo ejus* &c. In illis porro verbis mire concinit Leo noster Augustino de Deo peccata ordinante scribenti, lib. de Prædest. SS. cap. 16. & Confess. lib. 1. cap. 10. ad quem ultimum locum consule Castigationes & Notas celeberrimi Antonii Arnaldi Doctoris Sorbonici (quem nominasse, laudasse est) ad calcem editionis Latino-Gallicæ. Col. 1220. cap. 1. 1

2. Ut in nullo inferiorum putetur imminuta libertas. In vulg. & in solo Grim. cod. MS. reperi hæc verba: desiderantur enim in Thuan. quatuor, Barb. Trecopith. & Cantabrig. qui etiam pro *summorum* habent *summoperum* vel *summopere*, ita Trecopith. Cantabrig. & e Thuan. unus: ubi sic: &c. *ut ad majorem Dei gloriam proficiat finis examinis*. Ibidem.

3. Contra suum caput est molitus injuriam. Dioscorus enim *excommunicationem fecit Domino Archiepiscopo Leoni*, ut loquitur Anatolius in Synodo Calchedon. de qua & Theodorus Diaconus Alexandrinus act. 3. ejusdem, & Relatio ipsius Synodi ad sanctum Leonem: quod non in Ephesino latrocinio, sed post illud solutum, 2 apud Alexandriam perpetratum a Dioscoro, allectis eam in rem aliquot Episcopis. Liberatus, quem hic citat Baronius, nihil habet de hac excommunicatione Leonis. Col. 1223. Act. 5. Calched. p. 557. Labb. 2

4. Pollutas jampridem ... manus. Non enim in Ephesino latrocinio malitiæ suæ tyrocinium posuit; sed, Liberato Diacono teste cap. 10. Breviarii, statim ac ordinatus est Episcopus Alexandriæ, *oppressit* Cy- Col. 1224.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Deus bene utitur malis. 1 *Malo ejus* ex codicibus & contextu prætulimus: verba autem *auctore totius bonitatis dispensante* cum Augustino concinunt, qui *Deum bene uti nosse etiam malis* pluribus in locis docuit, nimirum in lib. de Prædest. SS. c. 16. tract. 27. in Joannem num. 10. de Continentia num. 15. serm. 10. num. 5. Enarr. in Psal. 104. num. 17., unde celebris & præclara est illa ejusdem Doctoris sententia in Enchir. c. 27. *Melius enim* (Deus) *judicavit de malis bene facere*, *quam mala nulla esse permittere*. Confer etiam c. 96.

Num Dioscorus Leonem excommunicaverit Nicææ, & quando. 2 Græcus textus Theodori Diaconi Alexandrini, qui act. 3. Calchedonensi legitur tom. 4. Concil. col. 1271. (ut notarunt Romani editores) id gestum præfert in *Nicæa Metropoli*. Vetus autem interpres in suo Græco exemplo aliter legisse videtur. Id enim non in Nicæa Metropoli, sed *contra gestum in Nicæa Concilium* reddidit: quæ verba significant, Dioscorum damnando S. Flavianum & excommunicando S. Leonem ejus doctrinæ catholicæ defensores, quæ cum Nicæna concordat, adversus ipsum Nicænum Concilium pugnasse. Errores quidem aliquot deprehenduntur in Græco vulgato, qui ex antiqua versione corrigendi sunt. Si autem Græcus textus vulgatus hoc loco non credatur vitiatus, cum incredibile sit Dioscorum tantum ausisse in urbe Nicæa Marciano imperante, dum res omnes incitatæ erant contra Dioscorum; dicendum erit illum vivo adhuc Theodosio, cujus favore & patrocinio fretus omnia audebat, excommunicationem tulisse in S. Leonem, dum in variis ipsius excursibus Nicææ esset, quod hic fortassis nuntium accepisset, Leonem Ephesini latrocinii gesta irrita declarasse, & se quoque ab eodem Pontifice in epist. 44. ad Theodosium acriter fuisse perstrictum.

Cyrilli heredes, *& per calumnias multas ab eis abstulit pecunias*. Præterea eum ut Origenistam & Arianum infamant libelli adversus eum oblati in Concilio Calchedonensi, nec non tamquam homicidam, incendiarium, & turpissimæ vitæ nebulonem. Hominem denique turbulentissimi ingenii & vaferrimi fuisse Dioscorum confirmat MS. fragmentum Vitæ S. Euthymii, quod ex Anglicana Regiæ Societatis Bibliotheca laudat illius excerptor Andreas Arnoldus in notis ad epistolam Marciani.

Col.1225. cap. 4. 5. CUM ET APOSTOLICÆ SEDIS EPISTOLA &c. Hæc verba cum sequentibus usque ad illa capitis sequentis, *Sed benedictus Deus noster* &c. sunt quidem in Griman. & vulg. edit. desiderantur autem in Barber. Thuan. quatuor, Trecopith. & Cantabrig. in quibus ita habetur: *Cum & in Apostolicæ Sedis epistola & cetera*, *quæ per ordinem supra posuimus*, *continuo agit*. *Sed Benedictus* &c. quod ex aliqua Collectione Canonum desumtum videtur, licet & in aliis nunc codicibus reperiatur.

AD EPISTOLAM CXXI.

APUD QUESNELLUM XCIV.

Marciano Augusto.

Col.1229. cap. 2. 1. CUM HUJUS OBSERVATIONIS ANNOS CENTUM NUMERO THEOPHILUS COLLEGISSET. Cum hæc verba festinanter legeret Scaliger, (quem secutus est Calvisius) miratus est Pontificem nostrum scribere centum annis definitam esse a Theophilo periodum, non vero nonaginta annis, qualem ab illo Episcopo constitutam esse existimavit. Sed miror ego Scaligerum legisse apud Leonem, quod a nemine lectum est. De [1] centenaria enim periodo ne apex quidem in hac vel alia epistola apparet; sed tantum centenariam annorum hujus observationis seriem a Theophilo ordinatam legimus. Revera nullam periodum centum præcise annis circumscriptam condiderat Theophilus; sed centum annos e sua periodo decerptos exhibuit. Periodus autem tota quadringentorum triginta & septem annorum fuit: in qua omnia Paschata annotarat, quæ ab anno Christi 380. deinceps secutura erant. Quem cyclum Cyrillus nepos ejus & successor, cum longiorem existimaret, ad nonaginta & quinque annorum spatium, ut testatur ipse, contraxit.

Ibidem. 2. A PRIMO AUG. MEM. THEODOSII SENIORIS CONSULATU. Christi annus est ccclxxx. Dionysio, Gennadio & aliis auctoribus, in quo Gratianum collegam habuit Theodosius: qui ex Bucherii calculo Diocletiani annus erat xcvi. Quo posito, duplicis erroris arguendus est Scaliger. Primum, quod scribat Theophilum cyclum suum inchoasse ab anno primo Diocletiani, cujus annus ultimus erat Christi 379. Ausonii Consulatu notatus. Secundo, quod Syagrium & Eucherium Consules ann.381. anno præcedenti, hoc est 380. adscribit.

3. SIQUIDEM AB XI. CALEND. APR. USQUE IN XI. KALEND. MAJAR. LEGITIMUM SPATIUM SIT PRÆFIXUM. Col.1231. Pro x. Kal. Maji, ut in vulgatis legitur, xi. reposuimus: quod jam olim Petavius & Bucherius faciendum conjecerant: quorum conjectura auctoritate codicis nostri Grimanici MS. confirmatur, & ex sequentibus istis Leonis verbis: *Quod enim in x. & in ix. Kalend. Majarum videtur nonnumquam pervenisse festivitas*, *id propter diem passionis factum*, *etsi dies resurrectionis exiisset*. Si enim nonus & decimus dies ante Kalendas Maji extraordinarius fuit Paschatis terminus, restat ut dixerit sanctus Leo, undecimum fuisse limitem ordinarium, quem paschalis festi terminum ex Latinorum sententia fuisse refert etiam Beda. Quem porro terminorum illorum auctorem habuerit sanctus Leo, non omnino certum est. Facile tamen cum Bucherio mihi persuadeo, Patres Concilii Cæsariensis ab eo intelligi, qui anno Christi vulgari 196. a Passione 166. Cæsareæ in Palæstina convenientes hos eosdem Paschæ terminos primi posuisse videntur, ut docet Philippi etiam tunc superstitis epistola, quam Bucherius post Bedam edidit emendatiorem. *Constitutum ergo est in illa Synodo*, inquit Philippus, *ut ab xi. Kalendas Aprilis*, *usque in xi. Kalendas Maji Pascha debeat observari*: *& nec ante nec postea cuicumque constitutum limitem transgredi sit facultas*. Eadem pene verba Leo usurpavit, ut ex illa epistola accepta esse credam, vel ex ipsis Synodi Actis, quæ ad Victorem Papam transmissa esse probabile est, cum per idem tempus tanta sollicitudine pro controversia paschali laboraret. Eumdem terminum ab Africanis quibusdam calculatoribus fixum esse narrat Anatolius Laodicenus Episcopus apud Bucherium. Eumdem in Italia usurpatum Ambrosii ætate, ex ejus epistola ad Æmiliæ Episcopos notum habetur: ut mirum non sit quod tam secure ac confidenter a Leone dicantur ii termini *per paternarum constitutionum normam antiquitus & legitime constituti*; Ep. 104. nunc 130. Alexandrinorum vero limites *a totius antiquitatis exemplo & ab omni auctoritate Patrum discordare*, *& nimis insolenti & aperta transgressione contra morem ecclesiasticum statui*. Cum tamen paullo arctiores esse terminos experientia docuit, biduo diffusiorem admittere coacti sunt sancti Patres; & ita ut ad decimum & ad nonum Kalendarum Majarum spatium paschale exten-

---

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Confer adnot. 8. in hanc epistolam t. 1. col. 1229., ex qua errores hujus Quesnellianæ notationis detegentur.

tenderent, Leone ipso fatente: *Quod enim*, inquit, *in decimum & in ix. Kalendarum Majarum videtur nonnumquam pervenisse festivitas, quadam ratione defenditur: quia etsi dies Resurrectionis ultra terminum videtur exiisse, dies tamen Passionis limitem positum non invenietur egressus*. Occurrens videlicet Alexandrinorum objectioni, qui nonnumquam, etiam suffragantibus Romanis, limitem a Leone laudatum violatum esse caussari poterant: Pascha, inquit, resurrectionis terminum præfixum quandoque egressum est, at numquam Pascha σταυρώσιμον, ut ajunt, seu crucifixionis. Ita ex ambigua Paschatis voce, non minus Passionem Christi, quam Resurrectionem significante, quæ unicam completam festivitatem efficiunt, probat præfixum a Patribus Paschatis limitem numquam Latinos fuisse prætergressos. Ex quibus id etiam manifestum fit, cautum fuisse magna diligentia apud Latinos, ne ante decimam quartam Lunam, non solum Resurrectionis dominicæ festum, sed magis etiam Passionis diem celebrarent. Proindeque si 14. Luna in Sabbatum caderet, non sequenti Dominica paschale Resurrectionis festum agebatur; sed in Lunam 22. rejiciebatur: ne 13. Luna Passionis solemnis dies haberetur: quod & Victorinus testatur.

AD EPISTOLAM CXXII.

APUD QUESNELLUM XCV.

Juliano Episcopo Coensi.

Col. 1232. 1. LEO JULIANO EPISCOPO. Ita Griman. cod. qui certe necessarius erat, ut fœdissima menda eluerentur, quæ in hunc titulum irrepserant vel scribarum negligentia, vel mala recentiorum diligentia: ita enim habent vulg. edit. *Leo Romanæ & universalis Ecclesiæ Episcopus, Eudochiæ Augustæ salutem*. Eudochiæ pariter inscripta habetur hæc epistola in editis exemplaribus Conciliorum J. Merlini an. 1524. Colonienf. 1530. & 1535. Crabbi 1538. & Suriana 1567. &c. necnon in MS. Victorino. In eo tamen differunt a recentioribus, quod prætermisso illo magnifico titulo, hunc simpliciorem præ se ferunt: *Leo Eudochiæ Augustæ*.

2. Ad Julianum datam esse, non Grimanicus solum codex indicat, sed & totus epistolæ contextus, qui submisso modo, quo Leo ad Augustos vel Augustas scribere solitus erat, nullatenus congruit.

3. Sed & in depravatis codicibus supersunt etiamnum antiquæ genuinæque lectionis vestigia: siquidem sub finem epistolæ vox *fraternitatem* (quæ certe Eudoxiæ vel ulli feminæ non convenit, sed Episcopo) legitur in Merliniana Conciliorum editione ann. 1524. & 1535. nec non in codice MS. Victorino in hunc modum: *Quia vero*, inquit, *oportet fraternitatem tuam curæ istius mecum esse participem*: ut Sole clarius appareat vocem *serenitatem*, in alterius locum esse substitutam, ut titulo responderet: quem emendavimus auctoritate Grimanici codicis.

4. Marianus Scotus hanc laudat epistolam sub germana epigraphe ad ann. 454. Sanctus Leo Papa, inquit, ad Julianum Episcopum sic: DE PASCHALI OBSERVANTIA: *Sanctæ memoriæ Theophilus Alexandrinus Episcopus* * *ad Augustum Theodosium seniorem scribens, per centum annos a primo prædicti Principis consulatu digessit ordinem diei festi paschalis* * *: cujus instructionis 76.* * *nunc annus evolvitur, quod* * *Opilione Consule, 21. Idus Aprilis celebrata est sacra solemnitas paschalis.* * *Unde sequenti anno* * *II. Nonas* * *Aprilis rationabiliter Pascha* * *consequetur. Sed annus, qui erit 78.* * *ut videtur, discordat: siquidem in 8. die Kalendas Maji Pascha constituitur,* * *cum 15. Kalend. Maji debuit fieri.*

*Ined. del. Alex. Episc.
* *Ed. del.* Diei ...... Paschalis.
* *Ed.* 74.
* *Ed.* quo
* *Ed. del.* Paschalis.
* *Ed.* pridie Non.
* *Ed.* eadem festivas.
* *Ed.* 76. *& aliqua hic omittuntur.*
* *Ed.* transtulerit. *reliqua discrepant.*

5. Denique certum est nullam tunc fuisse seu Eudociam, seu Eudoxiam Augustam, ad quam de his rebus scribere voluerit sanctus Leo. Eudocia enim Theodosii junioris uxor jam ab obitu mariti sui Jerosolymis commorabatur. Ad quam uti convenientissimum fuit ut Leo scriberet sequentem epistolam de Palæstinis rebellibus Monachis, quibus favebat contra catholicam fidem; ita valde superfluum ut de Paschate cum ipsa ageret, moneretque ut Marciano pro consulendis ea de re Ægyptiis suggereret. Eudoxia autem Valentiniani uxor Romæ tunc agebat, aut saltem in occidentalibus partibus. Quod & de juniore Eudoxia senioris hujus filia certum est, quæ sub matris adhuc cura posita erat. Reliqua quæ ope codicum MSS. emendavimus, ad marginem annotata reperiet, qui conferre voluerit.

AD EPISTOLAM CXXIV.

APUD QUESNELLUM XCVII.

Monachis Palæstinis.

AD PALÆSTINOS MONACHOS. Ita pro *Episcopis* Palæstinis (quod habent vulg. edit.) *Monachos* substituimus, ad quos scriptam fuisse constat hanc epistolam tam ex Surii editione manuscriptisque codicibus, quibus ille nosque usi sumus, puta Victor. Cisterc. Cantabrig. Thuaneis, & Regiis; quam ex ipsius epistolæ conspectu & lectione, qua perspicuum est sanctum Leonem cum Episcopis non agere, sed cum solis Palæstinæ Monachis. Hi scilicet, 1 Caroso & Do- Col. 1236.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Non *Caroso & Dorotheo*, sed *Theodosio duce* scribendum fuerat: illi enim Constantinopoli, non autem in Palæstina turbas excitarunt. Palæstinorum autem tumultuantium dux fuit Theodosius, uti observavimus adnot. 26. in hanc epistolam t. 1. col. 1242.

& Dorotheo ducibus, adverſus Calchedonenſem Synodum palam & publice inſurgebant dimicabantque, *exagitando*, ut ait Leo noſter, *ſeditionibus civitates*, *conturbando Eccleſias*: *nec ſolum injurias*, *ſed etiam cædes Presbyteris atque Epiſcopis inferendo*: *ut præ furore & ſævitia propoſiti ſui & profeſſionis eſſent immemores*. Dubium enim non eſt quin per hæc verba propoſitum & profeſſionem monaſticam intelligat; eoſdemque illos alloquatur, de quibus ſcripſit ad Eudoxiam & ad Julianum, nec non & ad Marcianum, cui de Palæſtinis Monachis converſis gratias agit. In re tam perſpicua, plura addere otioſum eſſet. Ex dictis porro liquet ad annum Dom. 453. referendam eſſe præſentem epiſtolam, cum eodem anno de hoc negotio ſcriptæ ſint a S. Leone ad Eudoxiam Auguſtam & ad Julianum Epiſcopum epiſtolæ, quibus hæc affinis & coæva eſſe facile cognoſcitur. Nec ad ulteriorem annum rejici poteſt, cum ex epiſtola ad Marcianum citata & data 9. Januarii an. Dom. 454. manifeſtum ſit tunc converſos fuiſſe rebelles Monachos, de quibus hic agitur.

AD EPISTOLAM CXXV.

APUD QUESNELLUM XCVIII.

Juliano Epiſcopo Coenſi.

Col.1244. SUBADJUVAM. Vox iſta, quam ex MS. cod. Grim. hic ſupplevimus, iterum occurrit apud ſanctum Leonem epiſt. 127.
*nunc 158. * ubi Gerontii & Olympii Subadjuvarum fit mentio, & in Liberati Breviario. Rara ejus memoria apud Latinos ſcriptores, etſi Latina ſit, quam Syneſius epiſt. 144. ita interpretatur. *Αποκρατίων τίς ἐςι τῦ Ηρακλειανῦ δορυφόρων, τάξινέχων τῷ βοηθῷ βοηθειν. ἡ γάρ σουβαδιουβα λέξις; τοῦ το ἑρμηνέυειν πιςέυεται. Harpocratio quidam eſt Heracliani ſatellitum ex eorum ordine, qui adjutores adjuvant: vox enim* SUBADJUVA *id ſignificare creditur*. Igitur Magiſtro Officiorum qui Adjutor datus erat, Adjutores iterum ſub ſe habebat, quos Subadjuvas appellabant. Vide notitiam Imperii & ad illam Guid. Panciroli Commentar. cap. 16.

AD EPISTOLAM CXXVII.

APUD QUESNELLUM C.

Juliano Epiſcopo Coenſi.

Col.1247. 1. OCTAVO KAL. MAJI. Ita ex Grim. cod. non vero, quod habent vulg. *Nono Kal. Maji*: quod clarum fit ex epiſt.
*nunc 88. 68. * ad Paſchaſinum Lilybætanum, quam
*nunc 121. publico damus, & ex ep. 94. * cap. 2. ubi & octavum Kal. Maji a Theophilo deſignatum fuiſſe diſerte aſſerit ſanctus Leo, & in nonum vel decimum ſi pervenerit feſtivitas, quadam ratione defendi: cum tamen numquam octavo Kal. Maji Paſcha celebratum fuiſſe a tempore Reſurrectionis dominicæ idem hic aſſereret. Quod autem de nono & decimo Kal. Maji dicit, ſumtum eſt ex epiſtola Paſchaſini Lilybætani ad ipſum ſcripta an. 443. quo de ſequentis anni Paſchate controverſia orta eſt, aſſerente tunc Leone cum Occidentalibus, hanc feſtivitatem nono Kal. Maji, ut a Theophilo annotatum erat, non eſſe celebrandam.

2. CANONIBUS CONSTITUTA &c. Totum Col.1249.
hunc locum confer. cum prioribus edition. cap. 3.
quæ ſic habent: *Innoteſcere debuiſſet improbum a vobis ambitum notatum fuiſſe, ne novis uſurpationibus conſtituta, inviolata (ut ſemper ſcripſimus) ſervarentur.*

AD EPISTOLAM CXXIX.

APUD QUESNELLUM CIII.

Proterio Epiſcopo Alexandrino.

1. HÆc ad ſanctum Proterium Epiſco- Col.1253.
pum Alexandrinum epiſtola, ipſa eſt, quam periiſſe vehementer dolebat Eminentiſ. Cardin. Baronius ſcribens ad annum Dom. 453. quamque nobis codex Cardinalis Grimani poſt interceptam ejus tot ſæculis memoriam feliciter repræſentat. Hanc vere Leonis noſtri eſſe ſtylus ipſe clamat & epiſtolæ materies; ut ſupervacaneum ſit id operoſius comprobare.

De ea mentionem faciunt. 1. ipſe Leo facit in epiſtola 104. * ad Marcianum Au- *nunc 130.
guſtum: *Reſcripſi itaque*, inquit, *prædicto fratri* (Proterio) *quod debui, atque in ſancto ſtudio ut perſeveraret admonui* &c. 2. Venerabilis Beda breve ejuſdem epiſtolæ fragmentum recitat in libro de Ratione Temporum cap. 42. ubi de cyclo paſchali, quem condiderat Theophilus, ſermonem faciens, hæc habet: „ Cujus circuli (inquit) „ Proterius Alexandrinæ urbis Antiſtes ad „ inquiſitionem ſancti Leonis Papæ luculentiſſimam reddens rationem, talis Re- „ ſcripti ab eo meruit tenore prædicari: *Lætificaverunt me litteræ dilectionis tuæ, quas frater & Coepiſcopus meus Neſtorius pio adportavit officio. Oportebat enim ut ab Alexandrinæ Eccleſiæ Præſule talia ſcripta ad Sedem Apoſtolicam mitterentur, quæ oſtenderent magiſterio beatiſſimi Petri Apoſtoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus diſcipulum didiciſſe Ægyptios, quod conſtat crediſſe Romanos*, & cetera: quæ ſi addidiſſet, inquit Philippus Labbe ultimæ collectionis Conciliorum procurator, ab omnibus antiquitatis eccleſiaſticæ ſtudioſis gratiam maximam iniiſſet. Hanc ergo nos gratiam inimus: verba enim illa dubium non eſt ex hujus epiſtolæ exordio eſſe deſumta; ſed continuo admirari libet, qua ratione illa ad Theophili cyclum vel quæſtionem de Paſchate referat Beda, cum de his ne apex quidem in tota quanta eſt epiſtola appareat. Horum certe alterutrum faferi neceſſe eſt: vel hoc ſolummodo excer-

ptum penes Bedam fuisse, non vero integram epistolam; vel somnum inter legendum viro pio & erudito obrepsisse: tota est enim de Incarnationis mysterio epistola. Immo vero ne in fragmento quidem illo quidpiam est, quod ad cyclum paschalem quoquomodo referri possit. Nemo enim dixerit aut Ægyptios a B. Marco Evangelista, aut B. Marcum ab Apostolo Petro de paschali computo credendum quicquam accepisse, quod ad controversiam Leonis ætate motam pertineret. Esto enim acceperit Ecclesia ab ipsis Apostolis paschalis festi celebrandi præceptum ac ritum, quod ex præsentis epistolæ auctoritate viri docti probare conati sunt, quibus videlicet Bedæ excerptum imposuerat: at de strictioribus hujus festi limitibus quicquam ab illis statutum vel traditum fuisse posteris, quis asseverare velit? Deinde tantum abest ut litteræ, quas sanctus Proterius de Paschate scripsit ad sanctum Leonem, hunc *lætificaverint*, vel propter luculentissimam, quam Proterius reddidit rationem, tali Rescripto ab illo meruerit prædicari; quin potius sententiam, quam Alexandrinus Antistes propugnabat, ægre admodum tulit sanctus Leo, eam veteri observantiæ contrariam existimavit, & ob hanc solam rationem consensum
Epist. 108. *nunc* 137. *ad Marc. cap.* 1. suum commodavit Alexandrinis, *ne qua discrepantia per provincias de observantia tam venerabilis festi fieret, nec inter Domini Sacerdotes aliquid in tanta sollemnitate esset varium*, ut loquitur epistola ad Marcianum nunc primum publici juris facta: in qua & testatum habemus ad Proterium de hac paschali controversia rescriptum a Leone non fuisse. *Litteras autem*, inquit, *fratris & Coepiscopi mei Proterii Alexandrinæ civitatis Episcopi me accepisse significo*, *quibus apud pietatem vestram de mea consensione respondi*. Sed nec Leo ipse ad Proterium de hac inquisitione prius scripserat, ut ex variis ejus litteris patet, & ex ipso epistolæ Proterii exordio. His denique adde quod jam pridem hanc ad Proterium, quam damus epistolam, scripserat sanctus Leo, cum Proterii litteras de Paschate acceperit, ut ex variis ea de re scriptis manifestum evadit.

3. S. Thomas nonnulla ex eadem refert epistola 2. 2. qu. XI. art. 2. ad 2. Unde Leo Papa, inquit, quadam epistola ad Proterium Episcopum Alexandrinum dicit, quod *Inimici crucis Christi omnibus & verbis nostris insidiantur & syllabis, si ullam illis vel tenuem occasionem demus qua Nestoriano sensui nos congruere mentiantur*.

De Proterio, ejusque electione ac cæde vide Liberati Breviarium cap. 14. & 15. Hormisdam P. R. epist. 8. ad Epiri veteris Synodum, Nicephorum lib. 15. cap. 16. & Leonem nostrum in epistolis 100. 102. 104. 117. 118. 125. 126. 133. * De eodem fere **nunc* 127. 131. 133. 147. 149. 156. 157. 164.
certum habetur, quod a Dioscoro Archipresbyter Ecclesiæ Alexandrinæ ordinatus fuerat, in ejus locum postea subrogatus, ac tandem hæreticorum & Timothei præsertim factione occisus, in Ecclesiæ baptisterio, ut ait Liberatus, vel *inter ipsa altaria*, ut Hormisdas testatur. Statim ac Alexandrinæ Ecclesiæ præfectus est, litteras scripsit ad sanctum Leonem & ordinationis & fidei suę indices, 1 quas *satisfactionis plenas* appellat Pontifex noster; 1
misitque per Nestorium Episcopum, quem Nectarium mendose vocat Bedæ fragmentum, & Nestorianum edit. vulg. epistolæ 104. * ad **nunc* 133.
Marcianum, qui per eumdem Antistitem Leoni nostro scripserat. Utrobique enim Grim. cod. legit Nestorium, quem eumdem esse reor ac Nestorem civitatis Flagonitorum Episcopum, qui primus subscripsit precibus Ægyptiorum Episcoporum ad Leonem Augustum adversus Proterii parricidas.

Lectis primitus prædictorum Sacerdotum assertionibus, tunc demum mea quoque scripta recitentur. Col. 1255. cap. 2.
Vetus quidem consuetudo & a primis Ecclesiæ ducta temporibus, ut Apostolorum epistolæ & scripta in sacris fidelium conventibus legerentur; sed haud scio ante hæc sancti Leonis nostri tempora usus invaluerit recentiorum Patrum seu Episcoporum scripta legendi coram plebe congregata. Hinc forte vel ex simili occasione nata consuetudo Homilias sanctorum Patrum publice in Ecclesia recitandi, & Officio ecclesiastico inserendi.

AD EPISTOLAM CXXXIII.

SANCTI PROTERII

ad S. Leonem Papam I.

APUD QUESNELLUM POST EP. CIII.

1. Athanasio. Ita legendum, non *Anastasio*, ut ex MSS. codd. Petavius & Bucherius jam monuerant in suo quisque de Doctrina temporum opere: & res extra dubium est. Modo accedit auctoritas MSS. Oxoniensis, & S. Augendi, qui habent *Athanasio*. Inde argumentum certum elicit Bucherius de ætate S. Athanasii, eumque ante hunc annum, qui Christi fuit 373. diem non obiisse contendit: cui suffragare videtur Hieronymus in Chronico; ubi ordinationem Petri, qui successit sancto Athanasio, eidem anno assignat. Alii Ru- Col. 1268.

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Proterii litteras, quas *satisfactionis plenas* Leo testatur, non sunt primæ statim post ejus ordinationem scriptæ, sed secundæ, quas cum pleniore & apertiore fidei expositione ab eodem Pontifex petiit ex ep. 127. c. 1. Has secundas litteras Nestorius Episcopus ad Leonem attulit. Vide tom. I. Differt. de epist. Deperditis n. 61. & 69.

Rufini, sancti Cyrilli Alexandrini, Socratisque præsertim auctoritatem opponunt, qui quadraginta & sex tantum annos Episcopatus Athanasio tribuunt; quorum ultimus Gratiano & Probo Coss. illum obiisse testatur, qui quidem an. 371. consulatum gesserunt. Cum adversæ invicem istæ probationes conferuntur ac committuntur, fateor plus apud me SS. Hieronymi & Proterii auctoritatem habere ponderis, quam aliorum. Indirectæ enim sunt horum probationes (si Socratem excipias) quæ a numero annorum Pontificatus trahuntur, qui & stare potest cum Proteriana mortis ejus epocha. Quid enim si non accurate admodum eos annos is recensuerit, qui primus omnium eos commemoravit, ut nulla necessitas erat? quid si exordia Episcopatus sancti Athanasii non omnimode certa sint? Si enim sera magis sunt, quam vulgo creduntur, tunc verum esse poterit & quadraginta sex annos tenuisse Episcopatum, & ante annum 373. non decessisse. At Hieronymus diligens scriptor ordinationem Petri successoris Athanasii referens ad hunc annum, hoc non scripsit nisi ex indubitatis monimentis. Proterius pariter ex propriis Ecclesiæ suæ Archivis rem didicisse credendus est: nec alterutrius testimonium ad alium sensum detorqueri ulla ratione potest. Ad Socratem quod attinet, etsi eadem ac Proterius ætate scripserit, non tamen auctoritate cum Proterio hac in re comparandus: cum illo, inquam, qui & Alexandriæ scripsit, ubi clara erat hujus epochæ notitia, & Ecclesiæ suæ scrinia, ut libuit, scrutari potuit, & uni rei intentus, errori minus fuit obnoxius quam Socrates, qui ad alia multa properans decipi potuit ac decipere. Chronographus innominatus apud Scaligerum in Eusebianis commentariis narrat Athanasium vita functum VII. Pachon anno Christi 377.

Hujus Proterianæ epistolæ mentionem habet geminumque fragmentum refert Adrianus Papa I. in epistola sua 97. ad Hispaniæ Episcopos scripta, quæ exstat in Tomo 3. Scriptorum Historiæ Franciæ Du-Chesnianæ. „ Attendite dilectissimi nobis, & il- „ lud quod beatus Proterius Alexandrinæ „ Ecclesiæ Præsul, prædecessori nostro bea- „ tissimo Leoni Papæ ob piæ memoriæ Mar- „ ciani Principis jussum direxit. Post plurima enim ita ait: *Olim quidem Dominus per Moysen significans dicit*: Mensis iste vobis initium mensium, primus erit in mensibus anni: *&*: Facies Pascha Domino Deo tuo quarta decima die mensis primi. Et post pauca subjunxit dicens: *Si quando in die dominico quarta decima Luna reperta est, in sequenti septimana est dilatanda festivitas: sicut & veteres Patres nostri fecerunt quartas decimas Lunas occurrentes in aliam Dominicam transferentes*. Hæc porro Adriani versio ab ea quam Leoninis epistolis inseruimus diversa videtur. Cum autem Sigebertus Gemblacensis in lib. de Script. Eccles. cap. 27. & Joannes Trithemius testentur scripta Proterii de Paschate anni 455. a Dionysio Exiguo fuisse ex Græco in Latinum translata, inde dubium oritur utra istarum versionum Dionysii opus sit. Forte hæc Adrianiana versio eadem illa est quam S. Leonis jussu factam esse statim atque ab eo recepta est vix dubitare licet, a Græculo opinor aliquo Latini sermonis parum sciente: cujus versionis barbarie offensus Dionysius aliam postmodum adornarit.

AD EPISTOLAM CXXXV.

APUD QUESNELLUM CVI.

Anatolio CP. Episcopo.

1. JOANNIS SPIRITUALEM COPIOSAMQUE DOCTRINAM. Suum cuique postremorum quatuor prædecessorum Anatolii characterem egregie hic appingit S. Leo, unde eximiam in Pontifice nostro Ecclesiarum scriptorumque sanctorum Patrum notitiam suspicias. Joannis Chrysostomi propriam indolem quam graphice brevi elogio comprehendat nemo non videt. Col. 1277. cap. 2.

2. AUCTORITATEM ATTICI. De hoc vide Socratem lib. 6. cap. 20. lib. 7. cap. 2. & 25. &c. cui tantam auctoritatem, quam a Leone commendatam in eo vides, religio, prudentia, laboris assiduitas, eruditio, caritas eximia, sermo urbanus & ad alliciendos hominum animos aptissimus, hæreticorumque repulsi conatus conciliaverunt. *Unde etiam Ecclesiæ*, inquit Socrates, *sub ejus Pontificatu maximum incrementum cepere: neque enim solum domesticos fidei tuebatur, verum etiam hæreticos admiratione prudentiæ suæ percellebat*. Addit Cælestinus Papa I. in repurgandis hæresibus vigilantiam in epistola ad Maximianum Episc. CP. cui pariter decessorum exemplum suggerit. *Sequere*, inquit, *priorum a quibus eruditus es & nutritus, exempla Pontificum, beatissimi Joannis in prædicando scientiam, sancti Attici in repurgandis hæresibus vigilantiam, decessoris tui Sisinnii, cujus te successorem credimus, simplicem puritatem*. Vide etiam sanctum Prosperum in Carm. de Ingratis. Ibidem.

3. INDUSTRIAM PROCLI. In patientia ac mansuetudine sitam eam maxime fuisse testatur Socrates lib. 7. c. 4. *Qui hæreticos hac ratione*, inquit, *potius quam vi ad rectam fidem adducere studuit .... mansuetudinisque dignitatem integram conservavit, ac veluti depositum quoddam Ecclesiæ restituit*. Et cap. 45. *Eos qui ob depositionem Joannis* (Chrysostomi) *se se ab Ecclesiæ corpore sejunxerant, ad unitatem revocavit, eorum dolorem prudenti consilio demulcens, Joannis corpus, quod Comanis sepultum erat, annuente Imperatore Constantinopolim deportavit, idque solemni pompa urbem traductum ingenti cum honore in Ecclesia Apostolorum deposuit*. Sozomenus lib. 8. cap. 2. plurima quoque de Attico habet, Leonisque dicto concinit adhuc expressius, cum hæc ait: *Porro cum esset natura magis quam discipli*na Ibidem.

na prudens, in rebus agendis summæ fuit dexteritatis, & ad struendas atque evitandas insidias solertissimus. Moribus autem blandius fuit, ita ut plerisque gratus esset. Porro erga suæ opinionis homines gnarus atque industrius fuisse dicitur; iis vero, qui diversam sectam sequebantur, terribilis: ita ut quoties volebat, metum illis incuteret; prorsus vero mutatus, mitis in eos appareret.

Ibidem. 4. IN INJURIAM CANONUM, UT AGNOSCIS, ILLA TENTATA SUNT. Nihil tale legimus in epistola Anatolii, quæ tanta arte conscripta mihi videtur, ut in speciem Leonis querelis plene satisfaciat, revera tamen
1 nihil in ea de juribus suis remittat Constantinopolitanus Antistes. Vix enim pauca sub finem de Canone 28. Calchedonensi commemorat, circa quem hoc solum a Leone pro certo vult haberi, nullam in se culpam esse, seque semper ab alienis appetendis longissime abfuisse. Et ita profecto Orientales Episcopi fixum apud se habebant a decreto suo numquam resilire, ut cum epistola S. Leonis, qua consensu suo acta Calchedone firmabat, lecta fuisset a Juliano in Constantinopolitano Episcoporum Con-
*nunc 127. ventu, cujus mentio fit in epist. 100. * ad Julianum, non ausus sit ea verba legere, quibus consensum suum Leo renuebat adhibere decreto in gratiam Sedis Regiæ condito apud Calchedonam, ut ex eadem epistola compertum habetur. Immo dum correctionem per Marciani litteras promisit Anatolius, hoc solummodo pollicitus est: *Se in omnibus satisfacturum, quæ ad fidei observantiam pertinent:* ipso Leone referente
*nunc 127. in jam laudata epistola 100. * cap. 3.

Col. 1278. cap. 2. 5. UT AETIUM PRESBYTERUM IN GRATIAM TUAM AFFECTIONEMQUE REVOCAVERIS. Non ait, *in pristinum locum ac ministerium*, quod excidit Cardin. Baronio ad annum 453. num. 8. qui enim ex Archidiaconi munere ad presbyteralem dignitatem gradum semel fecerat, numquam ad prius ministerium redire permittebatur: unde in hac eadem epistola sollicitudinem suam de electione Archidiaconi in locum Andreæ subrogandi prodit S. Leo, dum hæc ait: *Electo primitus*, inquit, *& probato, qui Archidiaconi officium possit implere, id est, quem nulla umquam prædictarum impietatum fama resperserit.* Quod valde supervacaneum fuisset monere, si locum suum vel recepisset, vel recipere potuisset Aetius. Quamobrem quod in Anatolii epistola ad Leonem Papam scriptum reperitur, quod videlicet *Aetius in priore loco atque honore ecclesiastico est restitutus*, quandoquidem ex Græci textus jactura obscurum manet, ex uno Leonis responso lucem mutuari potest, nec meo quidem judicio mediocrem. Certum est enim ex hac ipsa & sequente Leonis epistola illam 106. * Anatolii litteris respondere, Ro- *nunc 135.
manumque Pontificem, cum Aetium *in gratiam affectionemque Anatolii* revocatum scribit, attendere ad ipsius Anatolii verba, quibus Aetium *in priore loco atque honore ecclesiastico restitutum* asseruerat. Nihil erat igitur in authentico epistolæ Anatolianæ quod Aetium Archidiaconatui redintegratum significaret, cum nihil tale lectum a Leone in illius epistola hujus responsione manifestum sit. Illa igitur Anatolii verba non de Archidiaconi officio intelligenda sunt; sed tantum de gradu & honore ecclesiastico, a quo per invidiam & malevolentiam adversariorum suorum dejectus fuerat, cum cæmeterio deputaretur, ut queritur auctor noster epist. 84. * vel de restitutione ejusdem in *nunc 111.
propriam famam. Clarum est enim Aetium de aliquo crimine fuisse accusatum, cum ex epist. 100. discamus illum in episcopali conventu fuisse discussum, & cognitione habita in omnibus fuisse purgatum. Vir eruditus ex his epistolæ 86. * al. 56. verbis: *Nam* *nunc 113.
apud Catholicum Episcopum etiamsi erat utcumque decus sacerdotale, Sacerdoti Archidiaconus propter fidei reverentiam debuit præmitti, potius quam locum Catholici nequissimus hæreticus obtineret: ex his, inquam, verbis, quæ egregie depravata ultro fatetur, suspicatur hanc corrigendo errori viam Anatolio Leonem aperuisse ut potius Presbyter catholicus Archidiaconi munere fungi sineretur, quam hæreticus Diaconus. At quam remotum id a Leonis sensu textuque, quem longe emendatissimum atque adeo omni ambage vacuum perlegere poterat in nova ista Leonis editione jam tunc publicata! Ex ea enim elucet Leonem Anatolio id proponere, quod ante Aetii consecrationem in Presbyterum facere debuisset; ut levia potius in eo errata condonaret, quam hærctico locum cedere juberetur.

AD

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Cum Anatolius in ep. 132. quæ hic indicatur, capite 4. affirmet: *Gestorum vis omnis & confirmatio auctoritati vestræ Beatitudinis fuit reservata*: jus omne his gestis quæsitum, ut ratum esset ac certum, ab apostolica confirmatione & auctoritate pendere confessus est. Quod si hac confessione non obstante, & contradicente Pontifice, ipse & Orientales a decreto semel lato Calchedone non recessere; sicut cum Marciano ep. 110. constantiæ Leoni tribuendum est, quod se se huic ambitioni Nicænis canonibus contrariæ fortiter opposuerit; ita laudi verti nequit Orientalibus, si contra eosdem canones justis Leonis reprehensionibus nequaquam cessere. Vid. tom. 1. col. 1183. not. 3.

AD EPISTOLAM CXXXIX.

APUD QUESNELLUM CX.

Juvenali Jerosolymitano Episcopo.

Col.1289. cap. 2. 1. INTER ANGUSTIAS DIVERSORII. Hæc verba indicant S. Leoni persuasum fuisse Christum Dominum non in spelunca extra Bethleem posita natum esse, ut plerique sentire videntur, sed in diversorio, in quo non fuit ei locus, secundum Evangelistam, hoc est non cubiculum vel cubile, sed tantummodo stabulum sub ipsius tamen diversorii tecto positum. Ejusdem est sententiæ S. Ambrosius, putans appendicem fuisse diversorii. Utrique favet sacer Evangelii textus, dum ait simpliciter: *Reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio*: (Luc. 2. 7.) opponens, non diversorio stabulum ab eo separatum, sed præsepium diversorii cubiculo seu cubili, quod parturienti Virgini nascentique puero maxime necessarium erat. Angelus similiter Christum Pastoribus annuntiat natum *in civitate David & positum in præsepio*. Pastores ipsi dicunt: *Transeamus usque Bethleem*: videnturque palam omnibus, qui in diversorio erant, narrare omnia, quæ audierant & viderant antequam reverterentur: *Et omnes qui audierant, mirati sunt; & de his, quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo: & reversi sunt pastores*. Denique cum Magi natum Regem adoraturi venerunt, *Intrantes domum*, inquit Matth. cap. 2. vers. 11. *invenerunt puerum cum Maria matre ejus*. Et hoc quidem modo pene necessarium est interpretari, ut prophetia Micheæ impleta esse ad litteram dicatur: *Et tu Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in Principibus Juda: ex te enim exiet Dux*. Nec Eusebius, Hieronymus, Paullinus, aliique opponi debent: ubi enim nascenti Domino diversorium erat, potuit solum stabulum ac spelunca superfuisse Patrum illorum temporibus; atque etiam extra urbem fuisse, cum ex Romanæ, Jerosolymorum, aliarumque urbium exemplo satis manifestum sit per temporum vicissitudines, bellorum strages populationesque sæpe sæpius id evenire, ut vel civitatum situs mutetur, & dum restaurantur dirutæ urbes, in remotioribus locis pro opportunitate suscitentur; vel etiam aliquibus suburbiorum partibus excisis, aliæ ab urbe dissitæ maneant, quæ eidem olim jungebantur.

2. NISI FUISSET NOSTRI GENERIS, NON POTUISSET ESSE MORTALIS. 1 Cave ne ex his verbis mortem vel Adamo ejusque posteris ex ipsius corporis conditione connaturalem putes, ut Neotericis quibusdam visum est; vel Christo Domino ex materna ipsius origine indeclinabilem fuisse. Utrique enim Adamo, primo & novissimo conveniebat: *Prima immortalitas, posse non mori*, quam S. Augustinus explicat lib. de corrept. & grat. c. 12. lib. de Civit. Dei 22. cap. ult. & alibi. Caro, inquam, illius potuit non mori, quia non erat caro peccati. Sed quia missus est in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne: *caro Christi mortalitatem de mortalitate materni corporis traxit, quia mortale corpus ejus invenit; contagium vero peccati originale non traxit, quia concumbentis concupiscentiam non invenit; Si autem nec mortalitatem, sed solam substantiam carnis de matre sensisset, non solum caro ejus caro peccati, sed nec similitudo carnis peccati esse potuisset.* (Col. 1291. — Aug. contra Jul. lib. 5. c. 15.)

3. PARTICULAM DOMINICÆ CRUCIS CUM EULOGIIS DILECTIONIS TUÆ VENERANTER ACCEPI. 2 Hæc verba claudunt epistolam, jacentque in vulg. ed. & MSS. tribus, quos vidi, immediate ante Notam Consularem; sed cum illa non habeant MSS. Griman. Barb. duo, Cantabr. Trecopith. & ex Thuaneis tres, nemo non intelligit subdititia esse.

AD EPISTOLAS CXLI. CXLII. & CXLIII.

APUD QUESNELLUM CXII. CXIII. & CXIV. anni 455.

TRes epistolas a Leone datas hoc anno 455. repræsentavit nobis Grimanicus codex, ne annus hic integer nobis vacuus elaberetur. Has porro necesse est antecessisse diem decimum sextum Kalendas Aprilis, cum Valentinianum Augustum, cujus octavo Consulatu consignatæ leguntur, illo die interfectum fuisse constet ex Romanarum rerum scriptoribus. Unde facile fuit emendare Librarii errorem, qui in epistola 113. * ad Julianum, *v. Idus Martii* legisse videtur; & alterum dubium solvere, quod circa epistolam 112. * ad Marcianum ex ancipiti compendiarii characteris lectione nascebatur. Sic enim ibi habetur: *Datum iii. Id. Aug. Valentiniano viii. Conf.* ubi licet pro- (Col. 1296. 1297. 1298. — *nunc 141. — *nunc 142.)

EDITORUM ADNOTATIONES.

(Immortalitas primi hominis non erat connaturalis.) 1 Cave potius, ne immortalitatem Adami in primo statu ex ipsius corporis conditione connaturalem putes. Immortalitas enim, ut palam docuit S. Augustinus in lib. 6. de Genesi ad litt. c. 25. *ei præstabatur de ligno vitæ, non de constitutione naturæ: a quo ligno separatus est, cum peccasset, ut posset mori; qui nisi peccasset, posset non mori. Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio conditoris*. Hinc etiam damnata fuit hæc propositio inter Bajanas 78. cui num Quesnellus hoc loco alludat, alii judicent: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio*.

2 De his verbis lege nostram adnot. 29. tom. 1. col. 1294.

pronum ſit legere iii. Idus Auguſti, cum aliud menſis nomen non appareat; merito tamen legendum videtur *Auguſto Valentiniano VIII. Conſ.* credendumque menſis nomen per ſcribæ oſcitantiam omiſſum fuiſſe. Præter hanc autem rationem ex Auguſti morte petitam, quæ non ſinit ut menſi Auguſto adſcribatur hæc epiſtola, altera quoque ſe ſe offert ex ipſius epiſtolæ materia, quæ eſt de paſchalis diei controverſia, qui cum jam a tribus menſibus celebratus eſſet, importune admodum memoriam regereret conſenſus ſui Alexandrinis dati, & litterarum a ſe ad Occidentales miſſarum circa ejuſdem feſti celebrationem. Tertia denique accedit
*nunc 141. ratio ex 113. * ad Julianum epiſtola quinto Idus Martii data. Cum enim de corre-
1 ctione 1 Caroſi Monachi rebellis mentionem faciat, planum eſt prius ſcriptam eſſe
*nunc 142. epiſtolam illam 112. * ad Marcianum, in qua Auguſto gratias agit, quod eumdem & Dorotheum erroris conſortem e ſuis Monaſteriis detrudi juſſerat. Hanc enim Monacho ad ſanam doctrinam redeunti minime inflixiſſet Marcianus: quare vel Januario menſe vel Februario data eſſe videtur hæc ad Marcianum epiſtola.

*nunc 141. Porro ex epiſt. 113. * ad Julianum Coenſem manifeſtum habemus, quo anno ad Alexandrinos miſſus a Marciano fuerit Joannes Decurio, hoc videlicet anno 455. vel ſub præcedentis finem. Nemo enim non videt *hunc Joannem ſpectabilem virum & in fidei ſinceritate laudabilem*, *ad Ægyptum cauſſa fidei directum*, eumdem eſſe ac Joannem illum Decurionem, cui Marcianus Auguſtus litteras ſuas ad Alexandrinos Monachos perferendas dedit, quæ parte 3. Concilii Calchedonenſis referuntur num. 8. Hujus enim viri fidem pariter laudat Marcianus, eumque ait ſacro Calchedonenſi Concilio interfuiſſe. Emendetur itaque illuſtriſſimus Annalium ſcriptor, qui hanc Joannis Legationem ad annum 452. retulit.

AD EPISTOLAM CLVII.

APUD QUESNELLUM CXXVI.

Anatolio Ep. CP.

Col. 1326. NOva hæc epiſtola, licet anni dieique notam nullam habeat, locum quem ei aſſignavimus habere debuit. In ea enim
*nunc 156. laudatur epiſtola 125. * quæ * 1. Nov. da-
*leg. 1. Dec. ta legitur, & alia indicatur qua apud Imperatorem Ægyptios Epiſcopos extorres commendat, cum qua hanc miſſam eſſe proba-
*nunc 158. bile eſt, forte epiſtolæ 127. * 1. Decembris ſcriptæ annexam. Denique accepta iſta
*nunc 157. epiſt. 126. * reſcripſit Anatolius paullo iratior factus, ut perſpicuum eſt ex epiſt. 128.
* qua illum noſter Leo de commotione in- *nunc 163.
crepat. Cum ergo 1 circa Martii medium 1
hæc ultima ſcripta fuerit, & duo vel tres fere menſes neceſſarii fuerint, ut illa 126.
* Conſtantinopolim deferretur, & inde Ana- *nunc 157.
tolii reſponſum veniret, vix potuit aliam ſedem ſortiri novella 126. * epiſtola. *nunc 157.

AD EPISTOLAM CLIX.

APUD QUESNELLUM CXXIX.

Nicetæ Epiſcopo Aquilejenſi.

NIcetas, ad quem data legitur hæc epi- Col. 1330.
ſtola, ab aliis Nicæas appellatur. Et certe ſi idem eſt ac ille, de quo Martyrologium Romanum ad 22. Junii, ſanctus Hieronymus epiſt. 42. & Gennadius lib. de viris illuſtribus, *Nicæas* dicendus eſt, non *Nicetas*: ita enim conſtanter ab illis appellatur; tametſi Lucas Holſtenius in Animadverſis ſeu annotatis marginalibus ad Romanum Baronii Martyrologium, *Nicetam* legi aſſerat in admirandæ, ut ait, antiquitatis codice Gennadii ad S. Andream de Valle.

Jam vero non modicam difficultatem video in diſtinguendis pluribus Nicetis, vel Nicæa a Niceta, quos in unum confundendos non exiſtimo. Cardin. Baronius diſcernit inter Nicetam in Dacia Epiſcopum, & Nicæam Romatianæ, ſeu, ut interpretatur, Aquilejenſis civitatis Antiſtitem: illum enim ad diem 7. Januarii recenſet; de hoc vero ad 22. Junii memoriam facit. Utrumque in unum eſſe conflandum aſſerit Lucas Holſtenius loco citato. Ego duos vel forſan etiam tres putaverim eſſe numerandos.

Primum, de quo tam honorificam mentionem facit S. Paullinus epiſt. 10. ad Severum, ubi eum venerabilem, doctiſſimum, & Romanis merito admirandum Epiſcopum appellat, necnon in Natali 9. S. Felicis, ubi eum & Magiſtrum & Patrem ſuum prædicat. Qui Natalis S. Felicis, cum numerante Cæſare Baronio, incidat in annum Chriſti 397. jam tum Nicetam illum Epiſcopum fuiſſe neceſſe eſt aſſerere: unde & procul abeſt, ut idem ſit cum Niceta noſtro, ad quem S. Leo ſcribit, qui anno Chriſti 447. nondum erat Epiſcopus, Januario tunc temporis Aquilejenſem Eccleſiam gubernante. Nominis etiam differentia intercedit: certum eſt enim eum, qui Paullino familiaris fuit, Nicetam fuiſſe appellatum; alium Nicæam plerique codices nominant. Accedit diverſam utrique fuiſſe patriam. Hunc enim Aquilejenſem eſſe probabile eſt; illum ex Dacia ortum conjicio ex Paul-

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Hic Caroſus correctus diverſus eſt ab alio quem Marcianus e Monaſterio ejecit, uti colligere licebit ex adnot. 7. in epiſt. 142. t. 1. col. 1298. ubi etiam erroneam notam ejuſdem epiſtolæ ex optimo MS. Ratiſponenſi emendavimus.

1 Chronica nota epiſtolæ 163. *XV. Kal. Aprilis*. Emendavimus *V. Kalendas*. Confer adnot. 12. tom. 1. col. 1344.

ex Paullino, qui eum in Daciam revertentem prosequitur his verbis:

Ergo dux idem modo prosequatur
Te via, qua nunc properas revertens
Ire, Niceta, patrioque reddat
Limine tutum.

Episcopales denique utriusque sedes tam longe a se invicem dissitæ, quam Daci ab Aquilejensibus.

Eum porro, de quo Gennadius & Honorius Augustodunensis, non alium esse putaverim a Paullini amico, tum quia a doctissimo Pontifice, ut eum Paullinus vocat, probabile est condita esse opuscula, quæ commemorat Gennadius: tum quia veteres Gennadii codices, quorum unum laudat Holstenius, NICETAM, non NICÆAM habent. Denique quia nomen Episcopatus non repugnat.

Quod si diversum ab eo quis contenderit, per me licet. At eumdem esse Gennadianum Nicetam cum Leonino, non possum adduci ut credam. 1. Quia Leoninus erat Aquilejæ Episc. At quis credat Aquilejam vocatam a Gennadio Romanam civitatem, quo nomine a nemine veterum decoratam esse legimus, quod & si potuisset ab oratore & encomiaste usurpari, numquam certe ab historico dissertatore, quem propriis magis & notioribus nominibus uti maxime convenit. Et ita ab ipso Gennadio usurpatum est, qui cum de Rufino scribit superiori pagina, non eum Romanum vel Romatianum, sed Aquilejensem fuisse dicit. 2. Cum in suo Catalogo ordinem temporum servet auctor iste, dum viros illustres recenset, Nicæam collocat longe ante scriptores Leoni æquales, immo ante Paullinum, Theophilum Alexandrinum, Sabbatium, & alios, qui quarto sæculo floruerunt, non quinto jam media parte elapso, ut Nicetas Aquilejensis Episcopus.

Jam vero Nicæam illum, de quo sanctus Hieronymus, eumdem esse cum Episcopo Aquilejensi, solum civitatis nomen videtur persuadere; plura dissuadent. Nam 1. ille Nicæas ab Hieronymo dicitur, hic a Leone Nicetas. 2. Cum Nicæas Hieronymi amicus jam ab anno fere nonagesimo supra trecentesimum Subdiaconus esset Aquilejensis Ecclesiæ, ad quem gradum ante vigesimum quintum ætatis suæ annum probabile est non esse evectum, septuagesimo quinto vel octuagesimo anno ad labores Episcopatus assumtus esset: nondum enim anno 447. locum alteri cesserat Januarius: hoc autem vero parum simile est. Confirmatur adhuc ex S. Hieronymo epistola 42. quæ Chromatio nondum Episcopo Aquilejensi scripta est: in ea enim communes quas habuerant Hieronymus ipse & Nicæas peregrinationes in memoriam cum revocat, significat æqualem fere sibi illum fuisse, quicum necessitudine singulari conjunctus erat.

Hinc vides ex uno Niceta vel Nicæa tres nobis saltem enasci. Primum quidem Nicetam Paullini carminibus celebratum, laudatum a Gennadio, Romanæ seu Romatianæ civitatis Episcopum: secundum, qui Nicæas dicitur, Aquilejæ hypodiaconum ac Hieronymo familiarem: tertium, qui Episcopus Aquilejensis fuit post annum 447. ad quem S. Leo scribit anno 458.

Quod porro ad primi Episcopatum attinet, *Romatianæ* civitati præpositum fuisse facile assentior, quam *Romanam* vocat Gennadius, *Romesianam* tabula Peutingeriana, *Remisianam* Antonini Itinerarium. Ex quo geminam Nicetæ seu Nicæ commemorationem, quam facit Baronius, ad unicum referri debere libenter velim. Sed quod per Romatianam civitatem Aquilejam esse intelligendam idem autumat, assentiri nequaquam possum. 1. Quia nemo non modo inter veteres, sed nec inter recentiores legitur, qui ita appellaverit; si Leandrum nescio quem recentiorem Cosmographum excipias a Baronio laudatum, qui secundam Romam dictam esse asserit: quod & si verum esset, non id tamen probaret quod Baronius intendit. Esto enim ita appellata fuerit ab aliquo laudes illius prosequente, sicut Arelatem Gallulam Romam legimus dictam; at non propterea cum de ea sermo habetur, Romana simpliciter civitas appellabitur, sicut numquam eo modo designatam legimus Arelatem. 2. De Romatiana civitate quod in Martyrologio commemorat ad 22. Junii, de Aquileja interpretari absurdissimum mihi videtur. Cum enim decies fere de Aquileja mentionem faciat sub hoc ipso nomine, quonam consilio de Niceta acturus auctor ille loquendi morem solitum mutasset, proprioque ac omnibus noto nomine posthabito, aliud novum ignotumque usurpasset? 3. Etsi aliqua appellatione a Romana urbe deducta decoranda fuisset Aquileja, numquam Romatiana, nisi forte ab hominibus imperitis ac semibarbaris, sed vel Romana, vel Romaniana dicta fuisset: præsertim cum in Dacia alia civitas esset eo nomine dicta, ut inde necesse fuisset ambiguitatem oriri.

4. Auctoritas inscriptionis Opusculi de octo Beatitudinibus, ubi Chromatius ejus auctor ROMANUS EPISCOPUS dicitur, non plurimi facienda, cum & incertissimum sit an de Aquilejensi Chromatio sit intelligenda; & valde insolens alium præter Sedis Apostolicæ Episcopum, Romanum inscribi. Demus tamen ita vere appellatum esse Episcopum Aquilejensem. At istud post multos annos contigisse, arbitror; si tamen contigit: qua autem occasione fieri potuerit, videor mihi satis feliciter ex Paullo Diacono eruere, nimirum ex Longobardorum vastitate ortum habuit, quam fugiens plebs Aquilejensis in proxima Gradus insula sedem elegit, suumque sibi deinceps Episcopum creavit, quem ad distinctionem alterius Episcopi, qui in veteri Aquileja pariter creabatur, Romanum forte vocitavit, ut Romanis vel a Romanis creatum. Audi Paullum Diaconum suis ipsum verbis hoc attestantem lib. 4. Longobardicarum rerum cap. 34. *His diebus, defuncto Severo Patriarcha, ordinatus est loco ejus Joannes Abbas Patriarcha*

cha in Aquileja vetere cum consensu Regis Agilulfi & Gisulfi Ducis . In Gradus quoque ordinatus est Romanus (al. *Romanis*) *Candidianus Antistes* ... *Candidiano quoque defuncto apud Gradum ordinatus est Patriarcha Epiphanias* (alias *Epiphanius*) *qui fuerat Primicerius Notariorum , ab Episcopis qui erant* sub Romanis. *Et ex illo tempore cœperunt duo esse Patriarchæ* .

Vides , Lector , Aquilejensem Episcopum Romanum aliquando appellatum : non ob eam caussam , ut habet Card. Baronius in Notis ad Romanum Martyrologium , quod Aquileja vel Roma secunda , vel Romatiana, Romanave civitas appellaretur: non etiam propterea quod aliquis hujus urbis Episcopus patria Romanus esset , quemadmodum de Chromatio somniavit Sixtus Senensis : non denique quia Catholicus & Romanæ Ecclesiæ communicans, quod putat Baronius ad annum Christi 605. ubi de Candidiano, quem Paullus Diaconus Romanum appellavit ; quamquam aliæ editiones non hoc modo habent : *ordinatus est Romanus Candidianus Antistes :* sed , *ordinatus est Romanis* &c. Valeat tamen per me licet prior illa lectio , quæ est veteris editionis Parisiensis anni 1514. At ex iis quæ descripsimus, clarum est appellatum esse Romanum, quia Romanis ordinatus erat , iis scilicet Aquilejensis veteris incolis , qui Gradum transmearant , parebantque Romanis ; tum etiam quia ordinatus *ab Episcopis, qui erant sub Romanis*, ut expressis verbis habet Paullus Diaconus: denique quia auctoritate Exarchi electus , ut alteri Patriarchæ opponeretur, qui apud veterem Aquilejam favente Longobardorum Rege ordinatus erat, eique subjacebat .

Hæc etsi ita sunt, nondum tamen exhausta difficultas . Quid enim hoc ad Chromatium, qui ducentis annis Candidianum antecessit , & gemini Patriarchæ electionem ? Verum necesse non est eo tempore vixisse Chromatium , ut Romani titulo decoraretur . Sufficit ut Tractatus ille , qui ab ejus nomine circumfertur, descriptus sit post inchoatum sæculum septimum postque geminatos Aquilejenses Episcopos. Probabile est porro titulos hujusmodi, scribarum solorum opus esse , qui prisci Antistitis opusculum describentes , illum eo nomine donandum crediderunt , quod communiter Aquilejensibus sui ævi Episcopis tribui noverant .

AD EPISTOLAM CLXIV.

apud Quesnellum cxxxiii.

Leoni Augusto.

Col.1344. Omnium epistolarum , quas in lucem emittimus , nulla est cujus αὐθεντία pluribus majorisque nominis auctoribus fulciatur. Sanctus enim Prudentius Episcopus Trecensis , qui circa medium sæculum nonum catholicam de prædestinatione & gratia Christi doctrinam adversus illius ævi novatores strenue propugnavit , hujus epistolæ dimidiam fere partem describit in insigni opere *de Prædestinatione* contra Joannem Scotum Erigenam cap. 1. *Unius* , inquit , *Patris sententiam ponendam duximus , cujus adstipulatione fidei ceteris nullatenus credulitas derogetur :* Leo Episcopus Leoni Augusto . *Multis manifestisque documentis probatum esse mihi gaudens* &c. usque ad caput tertium: quo capite tertio cum quarto prætermisso, rursus ex quinti initio nonnulla refert; nec non ex alia ejusdem Pontificis ad eumdem Imperatorem epistola , quæ isti præmittitur in nostra editione . Mirari porro subit tam præclarum fragmentum fugisse posteriores Conciliorum epistolarumque pontificiarum collectores , inter quas locum merito obtinere debuerat . Ex eo nos menda nonnulla , quæ codici Grimanico inspersa erant, eluimus; sed nonnulla vicissim ope codicis nostri emendanda occurrunt in libro Prudentii, tam illius editionis , quam Ludov. Cellotius primus procuravit ex codice MS. Bibliothecæ Thuaneæ , quam alterius quam irritavit vir clarissimus doctissimusque Gilbertus Manguinus tom. 1. Collectionis veterum auctorum, qui nono sæculo de prædestinatione & gratia scripserunt.

Ejusdem epistolæ plura fragmenta referunt Vigilius & Pelagius II. Pontifices Romani , qui sexto sæculo floruerunt , hic in epistola ad Eliam Aquilejensem Episcopum, ille in suo Constituto: loca utriusque notata habes in margine epistolæ . Denique Facundus , ille celebris Hermianensis in Africa Episcopus , triumque capitulorum propugnator , in libro 2. cap. 6. pag. 87. editionis Jacobi Sirmondi, amplum epistolæ hujus pannum repræsentat , quem Sirmondus non pro scriptis Leonis Papæ ad Leonem Augustum , sed pro verbis Facundi ad Justinianum Imperatorem accepit.

Aliqua ex cap. 3. refert Pelagius quasi ex epistola ad Basilium. Si hoc ita est, vel dicendum eadem , quæ Leoni Augusto scripta erant a Leone Papa , alteri etiam epistolæ scriptæ ad Basilium inserta fuisse , eamque excidisse temporum injuria epistolam ; vel certe fatendum Pelagium ejusve scribam memoria lapsum.

AD EPISTOLAM CLXV.

apud Quesnellum cxxxiv.

Leoni Augusto.

Hanc epistolam , quam ad decem codicum MSS. fidem emendavimus, col- Col.1353. latis etiam omnibus antiquis exemplaribus excusis, suo etiam loco restituimus ex editione Suriana S. Leonis , & Nicoliniana , ex collectione veterum de duabus naturis scriptorum a Josia Simlero edita Tiguri an. 1571. & volumine Miscellaneorum G. Vossii Tungrensis Præpositi cura Moguntiæ excuso an. 1604. quibus accedunt MSS. codd. Trecopithœanus & Oxoniensis , qui omnes Con-

Conſularem Notam ab aliis omiſſam exhibent.

Exſtat inter Agapeti Papæ epiſtolas una, quæ ad Anthimum ſcripta legitur, quamque jampridem falſi arguit doctiſſimus Card. Baronius ex ſtyli ab Agapeti phraſi diſcrepantia. Facile erat eidem hanc cum præſenti Leonis epiſtola conferenti commentitiam deprehendere: tota enim ex pannis hujus conſutis compacta eſt. Si impoſturæ ætatem noſſe
1 alicujus eſt momenti, eam 1 centum annis Anthimo poſteriorem eſſe facile crediderim; quod ex nonnullarum vocum mutatione conjicio. Cum enim cap. 2. ubi legimus apud S. Leonem, *conſubſtantialis æqualitas*, pſeudo-epiſtolæ artifex in geminæ hujus vocis locum ſubſtituerit, *unius voluntatis æqualitas*, dubium non videtur, quin ab aliquo fabricata ſit Sergii Epiſcopi CP. fautore, qui in ejus de unica Chriſti voluntate qualemcumque defenſionem aliquod Pontificis Romani teſtimonium proferre geſtiebat. Adulterini enim hujuſmodi fœtus non ſine certo conſilio ſupponi ſolent pro legitimis: nullam porro aliam tota epiſtola libidinem impoſtoris ſuggerit, quam erroris Monothelitarum fulciendi. Simili impoſtura caput 4. cum ſequentibus uſque ad teſtimonium S. Hilarii in ſuppoſititiam Caji Papæ epiſtolam converſum eſt, & illud ipſum S. Hilarii excerptum in primam Eutychiani Papæ epiſtolam, quæ eſt ad Bœticæ provinciæ Epiſcopos.

Col.1363. 2. EFFUSIO ... SANGUINIS CHRISTI TAM FUIT DIVES AD PRETIUM. Ita habent MSS. codd. Barb. duo, Thuan. quatuor, Trecopith. Corbejenſis, Cantabrig. Bodl. Grimanicus, & Agapeti pſeudo-epiſtola. In vulg. porro exemplar. edit. ſic legitur: *Effuſio ... ſanguinis juſti Chriſti tam potens fuit ad privilegium, tam dives ad pretium*. Sed quæ
*nunc 124. hoc loco abundant, ex epiſt. 97. * ad Palæſtinos Monachos huc translata ſunt.

Col.1375. cap. 9. 3. OMNE ENIM SACRAMENTUM FIDEI CHRISTIANÆ MAGNO DECOLORATUR OBSCURO, SI (UT HÆRETICI VOLUNT) LUX VERITATIS SUB MENDACIO PUTATUR LATUISSE
2 PHANTASMATIS. Parentheſim illam, 2 (*ut hæretici volunt*) loco ſuo movimus, nulla (quod fatemur) codicis cujuſquam auctoritate adducti, ſed ſola conjectura, vel potius ſenſus ipſius neceſſitate. Falſum enim ſenſum inducit antiquus parentheſis illius ſitus, qui ita ſe habet: *Omne enim Sacramentum fidei chriſtianæ magno (ut hæretici volunt) decoloratur obſcuro, ſi lux veritatis ſub mendacio putatur latuiſſe phantaſmatis*. An volebant Manichæi aliique hæretici, qui veritatem carnis in Chriſto negabant, opinionem ſuam Divinitati injuriam eſſe? immo vero hoc ab eorum mente alieniſſimum erat, qui e contra magnam injuriam æterno Patris Filio inferri contendebant, ſi vera carne indutus crederetur. Hoc porro erat, quod volebant hæretici, apparentem tantummodo carnem Chriſto Domino eſſe tribuendam. Ceterum facile fuit ut parentheſis, de novo forſan adjecta, ab antiquo etiam ſcriba ad lineam nativo loco ſuperiorem rejecta ſit.

4. DEHINC SEQUUNTUR TESTIMONIA &c. Col.1383.
Horum teſtimoniorum mentionem crebram habent antiqui Patres, quos inter Vigilius Tapſenſis in Africa Epiſcopus lib. 5. contra Eutychen ſect. 32. *Cunctos*, inquit, *Eccleſiæ Tractatores in medium adducamus, ex quorum multiplicibus dictis pauca & brevia excerpentes, huic operi ſubnectimus; ad latiores eorum & diffuſiores de hac confeſſione tractatus, quos beatiſſimus Leo in unum teſtimoniorum cumulum provida diligentia congeſſit, ſtudioſos quoſque mittentes*.

Pleraque porro hæc SS. Patrum teſtimonia
3 in actione: ſecunda Concilii Calchedonenſis 3
illigata reperiuntur epiſtolæ S. Leonis ad Flavianum CP. Epiſcopum, non eodem ordine, nec æquali numero: plura enim huic epiſtolæ ſubjiciuntur, quam in Calchedonenſibus actis. Non omittam porro quæ Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus de hoc teſtimoniorum delectu ſcribit in Tractatu *De non trina Deitate*, quoniam Leonis ipſius commendationem habent ſingularem, dum ſanctum Pontificem noſtrum præclaris Eccleſiæ luminibus Hilario, Athanaſio, Ambroſio, Chryſoſtomo, Baſilio, Gregorio Nazianzeno, Cyrillo, atque ipſi Auguſtino non imparem meritis audet aſſerere. *Nam & Leo*, inquit, *ſanctæ Catholicæ & Apoſtolicæ Sedis Pontifex iſtorum dumtaxat, qui eum tempore, etſi non loco præceſſerunt vel merito, pauca numero, ſed magna auctoritatis & rectæ fidei genio teſtimonia Leoni Auguſto ad confirmandam fidem catholicam credidit mittenda ſufficere*. Plura vide ſupra ad epiſtolam 24. * ad Flavianum. *nunc 28.

Ad calcem hujus collectionis hæc in MS. cod. Barb. uno ſubjiciuntur. „ Explicuerunt „ teſtimonia de Libris SS. Patrum decerpta, „ quæ oſtendunt Chriſtum geminæ ſubſtan„ tiæ gigantem eſſe, id eſt & Deitatis, & „ humanitatis veras perfectaſque naturas „ unam Chriſti eſſe perſonam. “

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Cum hæc epiſtola ſit inter ſuppoſititias Iſidori Mercatoris, hæc impoſtura multo poſterior eſt.

2 Hæc verba auctoritate omnium MSS. & antiquæ Græcæ verſionis loco ſuo reſtituimus, ſententiamque ſatis æquam explicavimus adnot. 71. tom. 1. col. 1375.

3 Hæc teſtimonia a Leone collecta & miſſa in Orientem poſt latrocinium Epheſinum, non pertinent ad Concilium Calchedonenſe. Licet enim in vulgatis Conciliorum ſubjecta ſint Leonis epiſtolæ inſertæ actioni ſecundæ Calchedonenſi, non tamen in MSS. Vide Admonitionem in epiſt. 28. n. 8. & 9. tom. 1. col. 798.

De libello Confessionis Leporii Monachi,

cujus auctor S. Augustinus *nunc primum asseritur*.

NOstra hæc editio istam epistolam seu testimoniorum cumulum uno testimonio, eoque egregio auctiorem exhibet, quod quidem beneficio Grimanici nostri codicis MS. toties laudati nobis advenit. Habetur ultimo loco inter testimonia ex Augustino excerpta, cui sub hoc titulo adscribitur: *Item ejusdem ex libro Assertionis fidei:* & hoc habet exordium: *Nostrum namque est credere* &c. Quantalibet porro diligentia evolvas Augustini lucubrationes, nuspiam apparebit tale opusculum, ex quo hæc verba depromta sint, nec aliud simili titulo decoratum. Sunt autem verba eximii illius Libelli, qui *Leporii epistola* vel *Confessio* seu *Liber emendationis*, vel *Libellus satisfactionis* dicitur; cujus vel partem retulere, vel mentionem saltem fecere antiquissimi Auctores Joannes Cassianus lib. 1. de Incarn. Dom. Joannes Papa II. epist. 3. ad Avienum & ceteros Senatores, Vigilius Tapsensis lib. 11. de Trinitate, Facundus Hermianensis lib. 1. defensionis trium capitulorum, Gennadius in catal. virorum illustrium, & Sigebertus. Addit Joannes Garnerius Basilium Diaconum Thalassiumque & alios Monachos, quorum Libellus supplex ad Theodosium Augustum habetur 1. parte act. Ephes. Syn. cap. 30. sed profecto Leporium, qui in eo Libello recensetur inter Episcopos Divinitatis Christi defensores, & ipsum Episcopum fuisse eo ipso apparet, non Monachum illum, cujus Confessionem expendimus. Videtur Basilius ordinem temporum servare in ea enumeratione, ac proinde de Leporio aliquo Episcopo, qui floruerit ante Ambrosium Mediolanensem, universam Synodum Africanam quam commemorat, Joannem Chrysostomum, Severianum, Atticum Constantinopolitanum, qui post Leporium nominantur. 3. Si de Leporio nostro & de illa Synodo Africana, quæ Confessioni ejus suffragata est, loqui voluisset Basilius, utrumque conjunxisset, nec medium inter Leporium & Synodum inseruisset Ambrosium. Denique sola nominis similitudo levius est fundamentum, quam ut huic assertioni statuendæ sufficiat, cum & in Concilio Toletano I. & alibi legantur hujus nominis aliquot viri. Ad Synodum quod attinet, quam Africanam universam appellat Basilius, quis sibi persuaserit eamdem esse in qua Leporii Confessio approbata, si epistolam inde missam ad Gallicanos Episcopos, subscriptionesque Africanorum inspexerit? Certe si ex Basilii Diaconi verbis Synodus universalis Africæ intelligenda est, ad illam oculos intendisse crediderim, quæ anno 397. Attico & Cæsario Coss. habita, & in qua *Nicæni Concilii professio & fides recitata est & confirmata*, ut videri potest cap. 2. 4 codicis Romani. 4

Exstat idem excerptum Confessionis Leporianæ in illo testimoniorum delectu, quem habet actio 2. Calchedonensis Concilii, sub hoc titulo: *Item ejusdem Augustini Sermone:* De expositione fidei. Verum cum alienis hactenus verbis personatum prodierit, ex Græco scilicet translatum, hæc est ratio, cur a nemine hujus auctor Leporius sit deprehensus, etsi hæc eadem verba & apud Joannem Cassianum & apud Vigilium Tapsensem transcripta legerentur, antequam integrum Opusculum cura doctissimi Sirmondi a tenebris vindicaretur.

Hoc gemino fretus suffragio, 5 actorum scilicet Calchedonensis Concilii & MS. Grimanici aurum contra æstimandi, asserere non dubito Libellum illum emendationis Leporianæ germanum esse magni Augustini fœtum. Quod nonnullis etiam momentis firmare supervacaneum esse non existimo: cum & huic libello non parum auctoritatis ex tanti parentis nomine, nec gloriæ parum Augustino ipsiex synodalis libelli conscriptione accedat. 5

Primum igitur tanto majoris auctoritatis mihi esse videtur utrumque illud testimonium, quod & S. Leo, & œcumenicæ illius Synodi Patres ætate Augustini floruerunt. Decennium enim a morte Augustini elapsum non erat, cum ad Romanam Sedem evectus est Leo noster: cujus undecimo Pontificatus anno in Synodum œcumenicæ coierunt Calchedonem sexcenti illi Patres.

2. Cum adhuc Archidiaconi munere fungeretur S. Leo in Gallicanis provinciis aliquandiu commoratus est, quas primum Leporius suo errore inficere cœperat, quasque postmodum suæ emendationis publicatione recreavit. Etsi enim nullius antiqui monumenti auctoritate testatum habeamus quod recentior quidam prodidit, videlicet Leonem nostrum, antequam Pontificatus apicem adeptus esset, non semel Gallicanas provincias adiisse; certum tamen est Prosperi testis non modo æqualis, sed & ocularis testimonio, quod tunc temporis Leonem nostrum Galliæ detinebant, cum Sixtus Papa excessit e vita anno Domini 440. fere 6 ineunte. Facile igitur potuit vir omnium ecclesiasticarum 6

EDITORUM ADNOTATIONES.

4 Sic appellat collectionem canonum, quam tom. 3. emendatam recudemus, & Romanam non esse probabimus.

5 Hoc Augustini testimonium non spectat ad acta Synodi Calchedonensis, uti monuimus adnot. 3. Græcus textus est vetus interpretatio testimoniorum, quæ Leo misit in Orientem; hæcque Græca antiquissima interpretatio præter MS. Grimanicum Latinum eidem testimonio licet in aliis codicibus Latinis omisso fidem facit.

6 Sixtum III. obiisse die XI. Augusti ex nostro vetustissimo Sacramentario probabilius conjecimus adnot. 23. in §. 33. mensis Octobris hoc tomo col. 135.

rum rerum curiosus indagator vel a Prospero, vel ab aliis regionis illius hominibus hoc ipsum discere, quod postea & universali Synodo & Leoni Augusto & toti etiam posteritati notum esse voluit, Augustini stylo Confessionem Leporianam exaratam fuisse.

3. Nisi certo certius S. Leo cognovisset sive ex publica notitia, sive aliunde, vere Augustini fuisse hunc, de quo agimus, libellum, numquam id commisisset, ut illud tamquam authenticum catholicæ veritatis te-
7 stem sub tanti doctoris nomine 7 Synodo œcumenicæ proponeret, præsertim cum ex Africana Ecclesia nonnulli Episcopi adessent Concilio Calchedonensi, quibus probe nota erant omnia Augustini sui Opuscula. Hoc enim in comperto est in sacris Ecclesiæ Synodis œcumenicis non nisi ex certa SS. Patrum traditione eaque ex indubitatis illorum scriptis expressa catholicam doctrinam statui: qui secus faceret, sacrosanctam veritatem Ecclesiamque ipsam contemtui probrisque hæreticorum hominum ultro exponeret: quod de Pontifice nostro minus quam de quoquam alio existimandum est.

4. Nemo est qui nesciat quam personam sustinuerit per illam ætatem Augustinus tum in universa Ecclesia, tum maxime in
Prosper. Africana: nullum quippe coactum est tunc temporis in iis regionibus *Concilium, cui Dux Aurelius, ingeniumque Augustinus* non esset; nec ingenium modo, sed & oculus, & lingua, & manus. Unde cum Leporii negotium actum fuerit, ejusque Confessio approbata in Africana Synodo (hoc enim & Joannes Papa II. diserte asserit in epistola ad Avienum ceterosque Senatores, & ipsa Africanorum Episcoporum ad Gallos epistola indicat, quæ synodicæ formam præ se fert) quis dubitet in hac occasione, ut in ceteris, Augustini stylum mutuatam esse Synodum?

5. Quæ ratio epistolam Afrorum mox laudatam Augustino ut auctori asserit (cui sententiæ Sirmondus subscribit) eadem & Libellum illi vindicat: stylus enim utrobique Augustinianus est; nec stylus solummodo, sed etiam doctrina ipsa conceptusque Augustinum prorsus redolent, ut legenti facile patebit. Sic in epist. 3. ad Volusianum ait, quod homo *Deus homini permixtus sit*, & quod *Persona Christi mixtura est Dei & hominis:* monetque ibi, ut & in Excerpto, lectorem ut *recedat a consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, ut neuter servet integritatem suam*. Vide etiam lib. 4. de Trinit. cap. 20. Enchiridii cap. 35. & 36. Quod item in hoc eodem testimonio dicitur Deus *capax non capabilis*, Augustiniani styli est: sic enim inquit Aug. in Altercatione cum Pascentio: *Incapabilem autem nec legunt, nec juste defendunt. Quomodo enim incapabilis Pater, quem capit Filius totum?... Quomodo incapabilis Pater, qui capitur totus a Filio?... Qui capit omnia, quem capit nemo, sed hominum: nam totus capitur a Filio*. Denique de modo, quo Deus totus implet omnia, & in hac ipsa Leporianæ Confessionis parte, & in epist. citata ad Volusianum iisdem verbis differit. Ab accuratiori ampliorique utriusque collatione consulto me contineo. Hanc spartam venustius adornabunt viri doctissimi San-Germanenses Benedictini, qui S. Augustini opera novis curis expurgata, aucta, illustrata prope diem daturi sunt in lucem. Interim alia Augustini loca huic Confessioni concinentia indicata lege in Notis eruditi viri Joannis Garnerii Parte I. Operum Marii Mercatoris pag. 230.

6. Non ea eruditione ornatus videtur fuisse Leporius Monachus, ut eximiæ fidei professioni conscribendæ idoneus esset, præsertim cum de abstrusissimo Incarnationis mysterio ageretur, quod omnem humanæ mentis captum longissime superat. Enim vero quod summa animi demissione de se fatetur Leporius, illæsa veritate dictum esse putaverim, quod, inquam, errorem suum in propriam ipse imperitiam refundit, & *stultam*, ut ipse ait, *simplicitatem* suam accusat. Si cujus autem operam desiderare compulsus est Leporius ad suam Confessionem exponendam, non alterius debuit, quam Augustini: tum ob eam rationem, quam supra numero 4. posuimus, tum quia ejus studio & emendatus fuerat & ad sanam fidem revocatus. Augustinum enim, aliorum nominibus suppressis, nominant Gennadius & Leodiensis epistolæ Afrorum codex apud Sirmondum tomo 1. Conciliorum Galliæ.

7. Denique Leporius suo ipse subscribens libello satis indicat ab alio eumdem fuisse conscriptum, cum eum *suo sensu dictatum esse* commemorat, & ita de eo loquitur: *Hujus epistolæ fidem, hujus epistolæ professionem:* in quo videtur eam non ausus esse vocare suam, quam sciebat ab alio fuisse dictatam. Nec magni momenti est, quod ex synodica Africanorum Episcoporum epistola objicias, qui confessionem illam Leporii *ipsius esse testantur*. Multis enim nominibus ipsius erat & dicebatur, quia videlicet ipsius sensu dictata, ipsiusque nomine evulganda erat; quia ejus fidem emendationemque palam faciebat; quia denique propria eam manu descriptam proprioque munitam chirographo in Gallias mittebat. Et certe plurimum intererat tunc temporis, ut ipsius industria & ingenio conscripta esse crederetur, ut eo libentius promtiusque eorum consensus subscriptioque eliceretur, quos in errorem suum pertractos in Africam secum abduxerat. Denique plurima sunt hujusmodi epistolarum exempla, quæ non eorum esse dicuntur qui eas conscripserunt, sed eorum quo-

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 Patrum testimonia Leo non misit ad Synodum Calchedonensem, sed anno ante ea per Legatos miserat in Orientem. Confer Admonitionem in epist. 28. in fine.

quorum vice ac nomine fuerant ab alio compositæ. Talis eſt celebris epiſtola Pelagii Papæ II. ad Eliam & alios Iſtriæ Epiſcopos. Tales apud Auguſtinum, Bernardum & alios plurimæ; quæ tunc quando miſſæ ſunt, dictam ob cauſſam iis, a quibus mittebantur, attributæ ſunt, nunc vero merito jure germanis ſuis auctoribus reſtituuntur.

Etſi porro luculenta hæc & Auguſtino digna ſit epiſtola ſeu Confeſſio, non tamen *tantæ fuit auctoritatis, ut propterea Leporius inter Doctores catholicos cenſeretur in Oriente, & Auguſtinus, qui ſolus e quatuor ſubſcriptoribus ſuperſtes fuit anno* 430. *ad Concilium Epheſinum vocaretur: quamquam*, addit J. Garnerius, cujus & illa verba ſunt pag. 230. *Voluſianus, cum ea tempeſtate in aula Theodoſii verſaretur, non ſine cauſſa dici poteſt impulſor, ut Auguſtinus præ ceteris Afris nominatim accerſeretur*. Nec enim Leporius, ut vidimus, inter Doctores in Oriente numeratus eſt, nec Auguſtinus iſta commendatione indigebat, ut præ ceteris ad Synodum vocaretur, cui tot aliis nominibus non hæc modo prærogativa, ſed & ſingulariſſima quæque debebantur privilegia. Vide
8 8 ſupra pag. 43.

AD EPISTOLAM CLXVI.

APUD QUESNELLUM CXXXV.

Neonæ Ravennenſi Epiſcopo.

Col. 1405. HAnc Leonis epiſtolam e loco, quem hactenus obtinuerat, dimovimus; cumque ad Marciani Auguſti Conſulatum pertinere credita ſit, qui incidit in ann. Chriſti 451. eam modo ad Majoriani Auguſti Conſulatum referendam eſſe exiſtimamus, hoc eſt ad ann. 458. Primum enim cum viginti epiſtolæ Leonis anno 451. datæ etiam nunc ſuperſint, nulla tamen alia Marciani Conſulatu annotata reperitur, omnes Adelphii Conſulatum inſcriptum habent. Quis igitur ſibi perſuadeat, Leonem ſibi in omnibus vel levis momenti rebus conſtantiſſimum, poſt tot epiſtolas nomine Adelphii Conſulis inſignitas, ſtylum mutaſſe, & de Marciani nomine apponendo cogitaſſe? Quod enim de hujus Auguſti Conſulatu in illis epiſtolis non meminerit, non ex memoriæ lapſu vel oſcitantia caſuve aliquo contigiſſe credendum eſt; ſed potius putandum non ita fuiſſe in uſu per ejus Conſulatum tempora numerare, licet hujus omiſſionis ratio non appareret. Hoc & pro certo habendum nequaquam id a Leone omittendum fuiſſe, ſi uſus tuliſſet: præſertim cum illæ omnes epiſtolæ in Orientem miſſæ ſint, & ad Orientales Epiſcopos datæ: immo ad Conſtantinopolitanum Antiſtitem, ad Julianum Coenſem, ad Pulcheriam Auguſtam, ad Synodum Calchedonenſem, & ad ipſum Imperatorem Marcianum. Quibus conſideratis nemo ſibi ſuadebit unicam epiſtolam, poſt illas omnes ſcriptam & ad Italiæ Epiſcopum miſſam, præter conſuetudinem decoratam fuiſſe Marciani nomine.

2. Quoties unicum Conſulem in epiſtolis ſuis Leo annotavit, toties Occidentalem Conſulem, non vero Orientalem nominavit. Quod non in ſolo hujus anni Conſulatu fere viceſies ſic annotato uſurpavit; ſed & in aliis pluribus. Epiſtola enim 18. * an. 448. ſolo Poſthumiano; ſex anni 452. ſolo Herculano; quatuordecim an. 453. ſolo Opilione; duæ an. 455. quæ ſolæ ſunt, Valentiniano uno; epiſt. 129. * an. 458. ſolo Majoriano; epiſt. 137. * an. 459. ſolo Recimere deſignantur. In quo rationem ſi mu habes cur tot epiſtolæ hujus anni 451. Adelphii potius Conſulatum habeant, quam Marciani, etiam illæ epiſtolæ novem ad Marcianum ipſum conjugemque ejus Pulcheriam datæ; & cur epiſtola, quam diſcutimus, non debuerit annotari Marciani unius Conſulatu: nimirum hæc erat, ut apparet, tunc temporis conſuetudo, ut Occidentales Occidentalem, Orientales Orientalem Conſulem publicis inſtrumentis inſcriberent.

* *nunc* 19. *nunc* 159. *nunc* 169.

3. Numquam ita a Leone poſitam eſſe Conſularem Notam, 1 *Conſulatu*, ſed vel Conſule vel Conſulibus, legenti facile eſt animadvertere, ut aliena manu additam nemo non videat hujus epiſtolæ Notam. 1

4. Apparet ex epiſtolæ hujus inſpectione eam a Leone fuiſſe ſcriptam 2 ad conſultationem Epiſcoporum illius provinciæ, quæ Ravennenſi ſuberat, illiuſque conſultationis occaſionem natam eſſe ex reditu aliquorum hominum, qui ex illis regionibus in captivitatem abducti ab aliquot annis fuerant poſt barbaricam aliquam irruptionem, & tunc demum ad ſedes ſuas libertatemque redierant. Conſtat autem pace potitam fuiſſe Italiam Leonis Papæ temporibus ſaltem uſque ad annum 451. quo volunt hanc ſcriptam eſſe epiſtolam. Jam quidem cœperat irruptio Barbarorum duce Attila timeri a Romanis: vaſtabat enim tunc temporis Gallias vir ille ad hominum terrorem natus, & merito tantam tamque vicinam Barbarorum multitudinem Roma formidabat; ſed Italiam non eſt ingreſſus, niſi anno ſequenti 452. quo *Attila continuo reſumta fiducia*, ut Paullus Diaconus ſcribit, *cruentus Italiam petit, Aquilejam captam funditus eradit, Ticinumque & Mediolanum regias urbes excidit*. Multum ergo veriſimile eſt Ravennenſem 2

EDITORUM ADNOTATIONES.

8 Hic Queſnellus in ſua editione citat canonum collectionem ab ſe editam initio tomi ſecundi, quam nos tomo III. recudemus; indicatque finem capitis 16.

1 Confer noſtram adnot. 21. in hanc epiſtolam tom. 1. col. 1408.

2 Hæc epiſtola ad conſultationem Epiſcoporum provinciæ Ravennatis ſcripta non apparet. Encyclica videtur ad plures, uti in Admonitione obſervavimus tom. 1. col. 1403.

sem regionem inter Italicas nobilissimam, Attilanum expertam esse furorem (etsi civitatem ipsam Præsulis sui precibus liberatam esse nonnulli referant) plurimosque saltem ex agro & Parochia Ravennensi inde raptos in captivitatem anno 452. quando ætatis defectu nondum *ullius rei firmam poterant habere notitiam*, ut ait Leo, post aliquot annos, scilicet 457. & 458. discretionis annos libertatemque simul & patriam assecutos esse, & de suo baptismo dubitare cœpisse ac regenerationis gratiam ambire. Quæ Italis occasio fuit consulendi Pontificem Romanum, & Romano Pontifici ad illius regionis Episcopos hanc scribendi epistolam, sicut & aliam, propter controversias ex eadem clade & captivitate barbarica nascentes, scripsit ad Aquilejensem Episcopum, eodem hoc Majoriani Augusti Consulatu. Quam facile autem fuerit, ut errore Librariorum pro *Majoriani* nomine *Marciani* nomen irrepserit, nemo non videt: præsertim cum sæpissime ancipites & fugitivi MSS. codicum apices divinare cogant lectorem, quorum etiam penuria his nos conjecturis, si tamen meræ conjecturæ sunt, contentos esse compellit. Vix enim geminus codex MS. affuit; & ex Cantabrigensi, cujus lectiones variæ nobis transmissæ sunt, nihil lucis affulget; nisi quod humanissimus Vir Dominus Gale indicat diem, quo epistola scripta est, illic non esse annotatam: ut probabile sit Consularem quoque notam ab illo codice abfuisse. Hæc curiosius investigasse non omnino inutile fuerit: tum ad ordinem epistolarum sancti Leonis securius figendum: tum ne hac epocha amplius abutantur scriptores ecclesiastici, qui eam epistolæ Consularem notam adire solent, ut annum obitus S. Petri Chrysologi Ravennæ Episcopi investigent: immo & tempus mortis S. Germani Autissiodorensis, qui in ea profectione decessit, in qua Ravennæ exceptus est a S. Petro Chrysologo hujus civitatis Episcopo.

Ibidem. 1. NEONÆ SEU NEONIÆ. Ita Victor. codex & indices Cisterciensis & Claromariscensis cum edit. Isidoriana, necnon Ughellus in Italia sacra. Nec vero inusitatum hoc nomen est, subscripsit enim Concilio Calchedonensi Neon Episcopus Psyllii Pamphiliæ. Porro ille Neon, sive Leo, ut alii, successit Petro Chrysologo an. 450. decessitque tertio sui Pontificatus anno, ut refert Ughellus.

Col.1407. 2. INEXPIABILE SCELUS. Ad Leonis nostri sensum August. epist. 203. *Rebaptizare hominem hæreticum, omnino peccatum est: rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est*: ubi, ut vides, uterque latum discrimen ponit inter catholicum qui rebaptizat hæreticum, & hæreticum qui rebaptizat catholicum.

Ibidem. 3. JUXTA HÆRETICORUM DOGMA, CONTRA SS. PATRUM INSTITUTA. 3 Ita Thuan. & Cantabr. at vulgat. *Juxta hæreticorum damnata a sanctis Patribus instituta*. Porro vel Donatistas mihi videtur indicare S. Leo, teste S. August. de hæresibus cap. *69.* vel forsitan Novatianos & Montenses, de quibus idem affirmat Innocent. I. ep. ad Victricium cap. 8. 3

SENTENTIA. Ita Thuan. & Cantabr. necnon Gratianus & Yvo: vulg. *doctrina*. Ibidem.

4. NEC VEREAMUR HUIC SALUTIS JANUAM APERIRE &c. Ita intrepide tales baptizari volebant, etiam sine apposita conditione, Patres Concilii Carthaginensis, quod quintum vocant, in cod. Afric. num. 72. Leo noster epist. 2. * ad Rusticum Narbon. & Gregorius III. octavo sæculo: quod fere usque ad duodecimum in praxi fuit, quo cœperunt novam supplendi baptismatis viam inire. Nam Alexander III. PP. primus esse videtur, qui post annum 1160. hanc baptizandi formulam sub conditione conceptam invexit: *Si baptizatus es, non te baptizo; sed si non baptizatus es, ego te baptizo in* &c. quam ab illo hausit scholastica, quæ eodem fere sæculo nata est, Theologia. Col.1408. *nunc 167.

5. PER EPISCOPALIS MANUS IMPOSIT. Eamdem disciplinam assertam lege epist. 2. * ad Rusticum Narbon. Inquis. 18. & epist. 129. * ad Nicetam Aquilejensem. Concil. Arelatens. I. can. 8. Constantinop. I. can. 7. Siricium Papam epist. ad Himerium Tarracon. Innocentium I. epist. ad Alexandrum Antioch. Episc. & ad Victricium Rothomag. 4 Cum is ultimus ad episcopalis manus impositionem Arianos aliosque hujusmodi hæreticos recipi *sub imagine* vel *cum imagine pœnitentiæ* decernit, videtur erudito viro mediam quamdam iniisse viam inter antiquiorem disciplinam, quæ hæreticos ad Ecclesiam revertentes pœnitentiæ, & ut loquitur Cyprianus, *lamentationibus & satisfactionibus* subjiciebat, & eam quam hic Leo noster indicit, quæ nihil aliud præter manus impositionem ad virtutem Spiritus sancti recipiendam, includit. Sed cum Siricius Innocentio antiquior nihil amplius quam Leo noster requirat, tale discrimen nobis probari non potest: nec aliud *per imaginem pœnitentiæ* significari putaverim, quam erroris pristini abdicationem per professionem fidei aliquasque cæremonias dejecti pœnitentisque animi indices, quæ plerumque manus impositioni præibant. Ibidem. *nunc 167. *nunc 169. 4

AD

EDITORUM ADNOTATIONES.

3 Vulgatam lectionem revocavimus. Vide nostram adnot. 16. tom. I. col. 1407.

4 Confer nostram adnot. 25. in epist. 159. tom. I. col. 1333.

Col. 1416. AD EPISTOLAM CLXVII.

APUD QUESNELLUM II.

Rustico Narbonensi Episcopo.

Quo anno 1. data sit hęc epist.

HAnc ad Rusticum Narbonensem epistolam anno Christi 452. assignat Sirmondus Conc. Gall. tom. 1. cui & alii postea Scriptores consenserunt. Ratio nulla profertur, cui isthæc epocha nitatur. Hanc illos suspicor in mente habuisse. Epistolam turbulentis temporibus scriptam esse testari videntur & anxietas Rustici, quem variorum scandalorum adversitas ad abdicandam pontificiam dignitatem pene adduxerat, & variæ quæstiones, quas ex barbarica irruptione & Provinciarum clade natas pronum est credere, ut sunt illæ, quæ parvulos a Barbaris in captivitatem abductos, ab hæreticis baptizatos, gentiliter conversatos, & contaminatos immolatitiis escis significant. Venit enim statim in mentem clades illa miseranda, quam Hunni duce Attila intulerunt Galliis hoc 452. anno; nec dubitatum est, quin hujus calamitatis occasione consultus a Rustico Leo noster istas ad eum litteras dederit.

Ad exordia Episcopat. S. Leonis revocanda. 1

Verum aliter de harum 1 ætate statuendum puto. Si enim Inquisitionum tituli considerentur, quos ex plurimis codicibus MSS. restituit Sirmondus, quosque in duobus Thuaneo & Trecopithœano ipsi vidimus, difficile non erit sibi persuadere Rusticum Narbonensem occasione, non Gallicæ cladis ab Attilanis copiis illatæ, sed
2 potius 2 Vvandalicæ direptionis & persecutionis, qua regiones Africanæ longe lateque vastatæ sunt, hanc consultationem ad Leonem Papam misisse. Hoc satis innuit Inquisitio 18. *De his, qui ex Africa vel Mauritania venerunt, & nesciunt in qua secta sint baptizati* &c. Cui titulo præter MSS. codicum fidem, accedit auctoritas ex lib. 2. Auxilii de ordinatione Formosi Papæ, ubi idem legitur. Cum enim direpta maxima parte Africæ Geisericus ipsam urbem Carthaginem suæ potestati subjecisset, narrat Victor Vitensis impium illum & barbarum Regem navibus fractis imposuisse maximam Clericorum turbam una cum Quodvultdeo Carthaginensium Episcopo, eosque nudos & exspoliatos prospera navigatione Neapolim Campaniæ appulisse. Quin & Senatorum atque Honoratorum multitudinem primum exilio crudeli contrivit, postea transmarinam in partem projecit. Immo cunctos amissis omnibus bonis ad Italiam navigare compulit Geisericus, testibus eodem Victore, & Fulgentii actis. Nec dubium est quin plurimi quoque persecutionem fugientes in Gallias transmearint; quod & titulus seu Inquisitio 18. citata comprobat, & suadet frequens quod Gallicanis regionibus cum Africanis semper intercessit commercium. Cum autem Carthagine potitus sit Geisericus anno 439. exeunte; annis proxime sequentibus, quibus maxime furorem suum exercere cœpit tyrannus, ex Africa se Catholici, & ipsi etiam Manichæi, ut ex Leonis ipsius epistolis suggerit Baronius, subduxerunt; ita ut eorum in Gallias adventus occasione dubia nata sint, quibus per S. Leonem consultum esse voluit Narbonensis Episcopus.

Victor Vitensis lib. 1. de persec. Afric.

Inquisitiones Rustici cum Synodis illius ævi collatæ.

Ut etiam circa hæc eadem tempora, nempe ann. 442. 443. vel 444. scriptam esse credam hanc epistolam facit, quod ex iis dubiis, quæ proponit Rusticus, nonnulla agitabantur per easdem illas regiones, eademque tempora, & de illis a Conciliorum Gallicanorum Patribus pronuntiatum est, scilicet in Arausicano I. Vasensi I. & Arelatensi II. Conciliis. Arausicanum enim I. agit Can. 3. de pœnitentibus, qui de corpore recedunt: Can. 4. de Clericis, an iis concedenda sit pœnitentia: Can. 12. an infirmo subito obmutescenti danda sit pœnitentia: Can. 23. & 24. de continentia Diaconorum: Can. 8. 9. 21. & 25. de illicitis ordinationibus: Can. 28. de his qui professi castitatem, eam violant, ut pœnitentiæ subjiciantur. Vasense I. Can. de pœnitentibus subito mortuis, ut eorum oblationes recipiantur: Arelatense vero II. quod pleraque antecedentium istorum capita resumit, eadem quoque dubia complectitur & resolvit. Ex quibus 3 duorum unum aliquod sequi 3
mihi videtur, scilicet vel Rusticum ad Leonem scripsisse antequam eæ difficiles quæstiones in Conciliis supradictis ventilarentur & enodarentur: 4 supervacaneum enim vi- 4
deretur & præter consuetudinem Gallicanam, ut post soluta in pluribus comprovincialibus aut majoribus etiam Synodis dubia,

EDITORUM ADNOTATIONES.

1 Has litteras scriptas saltem non ante 458. probavimus in Admonitione eisdem præmissa tom. 1. col. 1409. ubi singulis Quesnelli rationibus satisfecisse nobis videmur.

2 Id refellimus in Admonitione num. 3. & 4. tom. 1. col. 1410.

3 Has duas Quesnelli conjecturas inanes ostendimus in eadem Admonitione n. 7. col. 1412.

Gallicani Episcopi post definita in Synodis Gallicanis quærunt sententiam Sedis Apostolicæ.

4 Cum Rusticus etiam in Quesnelli sententia certe scripserit post Concilia Arausicanum I. & Vasense I. nec supervacaneum sane, nec præter consuetudinem Gallicanam esse credidit post soluta in comprovincialibus aut majoribus Synodis dubia auctoritatem apostolicam quærere, ne quid dubitationis superesset. Vide Admonit. n. 7. Similiter quidem Theodorus Forojuliensis licet Gallicanus, & licet probabilius sit ille * Theodorus, qui subscripsit Arausicano I. non dubitavit tamen a Leone de aliquot capitibus in ea Synodo definitis inquirere, ut ex iis quæ post pauca Quesnellus proferet, manifestum fiet.

*Vide Adnot. 9. ad Quesn. Observat. in ep. 10.

bia, alia de eisdem consultatio haberetur: vel certe, si non præcessit has Synodos Rustici epistola, non ab illarum ætate plurimum recedere putanda est; sed forte Rusticus existimavit illarum statutis sibi standum non esse, tum quia in multis durior disciplina apparebat, tum quod inter ipsum & Hilarium Arelatensem Episcopum, quo auctore ac præside conditi Canones fuerant, aliquid suberat simultatis, propter summam hujus in Ecclesias Gallicanas auctoritatem, quæ Narbonensis Metropolitæ & aliorum Metropolitanorum Episcoporum splendorem obscurabat. Et quidem jam olim sub Zosimo & Bonifacio Romanis Pontificibus inter utriusque illius civitatis Episcopos gravis controversia exarserat, ut ex illorum decretis manifestum est, nec par est credere aliquid de suo jure Narbonensem umquam remisisse; præsertim cum posterius Bonifacii Papæ judicium Narbonensi Ecclesiæ sua jura asseruisset. Revera numquam illis Synodis interfuit Rusticus, quæ ab Hilario Arelatensi congregatæ sunt ex plurium Provinciarum Episcopis, quales fuere Regensis, Arausicana I. Vasensis I. & Arelatensis II. ne metropolitico juri suo ullatenus derogatum esset: nec illarum constitutis parendum sibi esse existimavit, ne illius jurisdictionem agnosceret, a quo ut totius Synodi præside condita maxime fuerant & promulgata.

Inter Hilarium Arelat. & Rusticum. Narbon. simultas.

5 Ad 5 Rusticum etiam aut aliquem alium Metropolitanum, qui se eam ob caussam Synodo sistere neglexerat, vel consentire recusabat, pertinere arbitror Synodi Arausicanæ I. Can. 29. quo Episcopis illis pœnæ intentantur, qui vel per se, vel per Legatos, præsentes se Synodis non exhibuerant, aut non essent deinceps redditituri. *Non ita*, inquit, *prætereuntes eos, qui Synodo aut per se, aut per consensus suos, vel ad vicem sui per Legatos destinandos adesse detrectant: ut sibi supra nos illi placeant, qui Patrum statuta despiciunt* &c. Ex his enim verbis intelligis aliquos fuisse, qui non modo per se, aut per Legatos, sed nec *per consensus suos* Synodorum illarum participes fieri volebant quod de Rustico magis, quam de quoquam alio cogitare promtum est, propter contentionem quam Arelatensi moverat de juribus Ecclesiæ suæ: vel (quæ erat prior nostra ratio) propter durioris disciplinæ austeritatem, quam emolliendam esse Leonis responso sperabat. Scilicet cum Romæ olim commoratus esset Rusticus, ut testatur S. Hieronymus in epistola ad ipsum, multa illic aliter usurpari viderat, quam in Galliis agerentur. Et revera Romana hujus Leonis epistolæ disciplina in multis diversa apparet a Gallicana: quod paullo accuratius discutere supervacaneum non erit.

Nam Arausicanæ Synodi I. Canon. 3. reconciliatoriam manus impositionem pœnitentibus, qui de corpore recedunt, concedi vetat. S. Leo in epistola 83. * ad Theodorum cap. 4. iisdem præcipit communionem non negari.

Romanæ & Gallicanæ disciplinæ discrimen. *nunc 108

Can. 12. statuit *subito obmutescenti pœnitentiam dari posse, si voluntatis aut præteritæ testimonium aliorum verbis habet, aut præsentis in suo nutu*: 6 communionem vero dandam non esse, satis silentio suo testatur: quam tamen Leo noster ibidem concedendam esse decernit. 6

Can. 4. asserit *pœnitentiam desiderantibus Clericis non negandam*. Clericorum porro nomine si, quod plerumque fit cum nihil additur, omnium Ordinum Clericos comprehendit, contrarius est Leoni, qui ad Inquisit. 2. hoc alienum esse ait a consuetudine ecclesiastica, ut Presbyteri vel Diaconi per manus impositionem remedium pœnitentiæ accipiant.

Can. 22. 23. & 24. Clericos omnes inferiores, etiam Subdiaconos, a lege continentiæ absolvunt, dum eam solis imponunt Diaconis, & iis qui supra Diaconos sunt. S. Leo ad Inquis. 3. *Lex continentiæ*, inquit, *eadem est ministris altaris, quæ Episcopis atque Presbyteris: qui cum essent Laici, sive Lectores, licite & uxores ducere & filios procreare potuerunt; sed cum ad prædictos gradus pervenerint, cœpit eis non licere quod licuit*: ubi dubium non est quin inter altaris ministros, & eos qui ad prædictos gradus pervenerint, Subdiaconos numeret, cum præsertim ultra Lectoratum licitum non esse conjugium Clericis asserat, & seipsum satis explicet in epistola ad Anastasium Thessalonicensem circa idem tempus data, in cujus capite 4. diserte Subdiaconis per legem ecclesiasticam interdictum esse matrimonio asseverat.

Can. 25. ad Subdiaconatum promoveri sinit eum, qui duplicata matrimonia inciderit, etsi ultra vetet. Leo noster cap. 3. epistolæ 10. ad Viennensis Prov. Episcopos ad sacram militiam eos non permittit accedere, qui vel viduæ sunt aut fuerunt mariti, vel non unius tantum uxoris viri fuisse

EDITORUM ADNOTATIONES.

5 Hæc non solum gratis, sed etiam falso scribuntur de Rustico, qui cum absque difficultate interfuerit duabus Synodis Ravennii Arelatensis, perperam *eam ob caussam* neglexisse, aut non consensisse creditur aliis Synodis S. Hilarii, *ne metropolitico juri suo ullatenus derogatum esset* &c. Hac enim de caussa a Ravennii Synodis æque abstinuisset.

6 Cum idem canon æque de baptismo ac de pœnitentia loquens decernat *obmutescentem*, *prout ejus status est*, *baptizari*, *aut pœnitentiam accipere posse*, *si voluntatis* &c. nomine *pœnitentiæ* etiam communionem, seu reconciliationem videtur comprehendere: sicut enim non repugnat ei baptismatis sacramentum conferri, ita nec pœnitentiæ sacramentum: cum præsertim de eo sermo fit, cui sola pœnitentia, quam in eo statu perficere nequit, sine reconciliatione inaniter subveniretur.

se monstrantur: *Quod nos quidem*, inquit, *servantes legalia constituta solertius voluimus custodiri, non solum circa Sacerdotes, sed circa Clericos quoque minoris officii*. Quod longe recedit ab illo Gallicano Canone.

Vasensis I. Canon. 2. statuit: *Pro his qui poenitentia accepta in bonæ vitæ cursu satisfactoria compunctione viventes, sine communione inopinato nonnumquam transitu in agris aut in itineribus præveniuntur, oblationem recipiendam, & eorum funera, ac deinceps memoriam ecclesiastico affectu prosequendam* &c. Quibus verbis patet Ecclesias Gallicanas poenitentibus improviso obitu decedentibus post mortem communicasse, etsi eisdem viventibus, utpote poenitentiæ stadium decurrentibus, non communicavissent. S. Leo e contra ad Inquis. 8. respondens, ait: *Horum caussa Dei judicio reservanda est, in cujus manu fuit ut talium obitus usque ad communionis remedium differretur: nos autem, quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus*. His non
*nunc 108. multum dissimilia scribit ep. 83. * ad Theodor. Foroj. cap. 3.

Has libuit sanctiones referre & mutua collatione versare, ut & disciplinæ varietas in variis Ecclesiis etiam vicinis eluceat, & simul quid, ad consulendum de his Leonem Papam, moverit Rusticum intelligeremus: quod & ad ipsius epistolæ ætatem figendam plurimum facit.

Unum & alterum addam, quod conjecturas
7 nostras firmare potest. 7 Primum est, de una forsan illarum Synodorum, quas memoravimus, Leonem loqui cum initio sermonem habet de *Gestis*, *quæ in Episcoporum honoratorumque examine confecta sunt recensitis*, ut paullo post aliquam illarum scripsisse credatur. Alterum est, dejectionem illam & pusillanimitatem, cui se dabat Rusticus occasione scandalorum, quæ passim enascebantur, non videri esse ejus Episcopi qui in ea dignitate senuisset, nec trepidationem illam in morbis Ecclesiæ curandis *medici esse peritissimi*, quo nomine Rusticum appellat Ravennius invitans eum ad Synodum Arelatensem III. anno 455. ut Sirmondus conjicit, congregatam in caussa Lirinensis Insulæ, quem triennio solum antecedit annus 452. cui assignandam putavit hanc epistolam Sirmondus; magis autem convenit initiis Episcopatus ejusdem, vel annis qui ab illis initiis minus recedunt. Cum enim aliquot episcopalis administrationis anni tam gravis oneris pondus difficultatemque retexissent, tunc coepit vir in pace & quiete Monasterii educatus, tanto oneri imparem se sentire, vacationem optare ab Episcopatus laboribus, & reliquum vitæ tempus in silentio & pace velle degere, ita ut opus habuerit S. Leo animos illi adhortationibus suis addere, & contra hujusmodi terrores spe cælestis adjutorii eum communire.

Ad hunc Rusticum egregia S. Hieronymi exstat epistola: qua ipsum tunc *adolescentiæ, immo pubertatis incentiva*, ut loquitur, *calcantem & perfectæ ætatis gradum scandentem*, ad monasticam vitam instituit. Patria Massiliensem eum fuisse elicio ex epistola S. Hieronymi jam laudata, ubi Rusticum 8 in materna domo adhuc commorantem ad Proculi Massiliensis Episcopi disci- 8

Quis fuerit Rusticus Narbon.

EDITORUM ADNOTATIONES.

7 Utramque conjecturam refellimus in Admonit. n. 8. tom. 1. col. 1413.

Rusticus fuit monachus in monasterio Massiliensi, non in Tolosano, & quando.

8 *In materna domo*, inquit Quesnellus ex sua sententia, qua Rusticum nondum monachum fuisse putat, cum ad eum S. Hieronymus scripsit: monachatum enim ejus non in monasterio Massiliensi, sed in Tolosano adstruere deinceps pluribus nititur. Non assentimur. Inscriptio, quam idem Quesnellus postea exhibet, cum Rusticum *Episcopi Venerii socium in monasterio*, idest, monachum & ejusdem *Compresbyterum Massiliensem* fuisse testetur, Massiliense monasterium satis obvie indicat. Hieronymus quidem in epistola olim 4. nunc in editione Veronensi 126. ad eumdem Rusticum, eum & in inscriptione monachum, & in contextu apud Massiliam degentem significat. Id Quesnellus ex eo solum impugnat, quod hasce ad Rusticum litteras datas existimet ante aliam Hieronymi epist. 11. nunc 123. ad Ageruchiam, quam scriptam censet an. 407. quo nondum Joannes Cassianus Massiliense monasterium condiderat. At prætérquamquod haud certum est quod Quesnellus præsumit, nimirum nullum aliud monasterium apud Massiliam exstitisse anterius illo, quod Joannes Cassianus post an. 407. Massiliam se se recipiens extruxit: Hieronymi epistola ad Rusticum certo [certius scripta est post Rufini mortem. *Grunius* enim, qui in ea mortuus memoratur n. 18. non alius est nisi Rufinus Aquilejensis. Is autem obiit an. 410. ac propterea ea epistola commode affigenda est ann. 411. cum jam monasterium Massiliense a Joanne Cassiano conditum fuerat. Apud Massiliam ergo monachi vitam una cum Venerio Rusticus agebat, cum ad illum S. Hieronymus scripsit: nec quicquam cogit, Tolosano monasterio illum addicere. Ita sane congrue intelliguntur illa ejusdem epistolæ S. Hieronymi de S. Exuperio Tolosano Episcopo: *Hujus tu e vicino sectare vestigia:* & illa de Proculo Massiliensi: *Habes isthinc sanctum doctissimumque Pontificem Proculum, qui viva & præsenti voce nostras schedulas superet, quotidianisque tractatibus iter tuum dirigat*. Videsne discrimen formularum? De Episcopo Massiliæ Hieronymus loquitur uti præsenti, eo quod Rusticus in Massiliensi monasterio vitam ageret: S. Exuperium vero *vicinum* indicat, propterea quod Tolosa licet distaret a Massilia, præ Palæstina tamen, ubi erat Hieronymus, illi erat vicina. Quod si epistola Hieronymi ad Rusticum scripta est an. 411. nulli fundamento incumbunt, quæ Quesnellus conjicit de Sisinio monacho Tolosate, ac si is sub an. 406. in Orientem missus a S. Exuperio, Rustici litteras ad Hieronymum primum attulerit, & Hieronymi epistolam eodem anno reddiderit Rustico. Hoc enim anno Rufinus nondum obierat.

sciplinam remittit. *Habes*, inquit, *isthic sanctum doctissimumque Pontificem Proculum, qui viva & præsenti voce nostras schedulas superet, quotidianisque tractatibus iter tuum dirigat*. Suffragatur inscriptio Narbonensis, ubi & Venerii Massiliensis Episcopi socius in Monasterio fuisse, & ejusdem Ecclesiæ compresbyter legitur.

Hieron. ep. 4. ad Rust. sub finem.

Rusticum ait Hieronymus religiosam, habuisse matrem multorum annorum viduam, quæ aluit, quæ erudivit infantem, ac post studia Galliarum, quæ vel florentissima erant, misit Romam, non parcens sumtibus, & absentiam filii spe sustinens futurorum. Quod cum se audiisse testatur: *Audio*, inquit, *religiosam te habere matrem* &c. non abs re est existimare Rusticum, cum de vita instituenda Hieronymum vellet consulere, litteras suas Sisinnio dedisse perferendas: illi, inquam, Sisinnio Monacho, quem legavit in Orientem S. Exuperius Tolosæ Episcopus cum ingenti pecunia, quam in Monachorum Palæstinæ & Ægypti subsidia destinabat. Non unius enim Exuperii litteras ad Hieronymum detulit Sisinnius, sed & aliorum Tolosani Monasterii Monachorum Minerii & Alexandri, & sanctorum Presbyterorum Riparii & Desiderii, qui etiam ad ipsum Vigilantii libros miserunt; necnon plurium tam virorum, quam mulierum. *Multas enim*, ait ipse, *sanctorum fratrum ac sororum de vestra Provincia ad me detulit quæstiones Sisinnius*. Quos inter Rusticum numero, qui Massiliæ habitans Monacho huic navem in illius civitatis portu scandenti ad Hieronymum litteras dedit, cujus fama universas Orbis Christiani regiones, sed præcipue Gallicanas longe lateque pervaserat; atque ex hujus perlatoris colloquiis de Rustici genere, studiis, & ejus matris pietate audire ea quæ refert, facile potuit. Illud etiam persuadet de Exuperio eleemosynisque ejus in Palæstinam delatis injecta mentio, de quibus ita loquitur, ut de re præsenti: quod constat ex ipso Hieronymo anno Christi 406. contigisse. Unde necesse est circa idem tempus scriptam fuisse Hieronymi epistolam ad Rusticum. Quæ quidem ideo curiosius investigare volui, quod inde lucis non nihil affulget ad inquirendum Rustici Monasterium, de quo inscriptio Narbonensis mentionem facit. In Massiliensi illum constituerat vir eruditus Stephanus Baluzius; sed cum aliquid incommodi in ista opinione occurreret, Lirinensi eum Monasterio vindicandum esse postmodum existimavit. Ego nec in hoc, nec in illo Monachum egisse Rusticum facile probare posse mihi videor, sed Tolosani potius Monasterii alumnum fuisse existimo. Enim vero constat epistolam ad Rusticum scriptam esse ab Hieronymo aliquo saltem tempore ante vastitatem Galliis illatam a Barbarorum exercitu, quam idem deflet in epistola ad Ageruchiam de Monogamia. Cum enim Aquitaniæ & Narbonensis, aliarumque Provinciarum urbes ultimo die anni 406. vastare gladius vel premere fames cœperit, nec de iis mentionem facere omisisset Hieronymus, nec Exuperius ad Palæstinæ & Ægypti regiones opes & subsidia transmisisset, quæ suis maxime tunc necessariæ fuissent. Nondum autem ea tempestate apud Massiliam sedem constituerat Joannes Cassianus, necdum exstruxerat suum Monasterium. Cum enim de rebus optimi Magistri sui Joannis Chrysostomi plurimum sollicitus esset, cujus etiam nomine litteras ad Innocentium detulerat, fas non est credere eum Romam reliquisse ante sancti hujus Episcopi mortem, quæ anno 407. contigit, & per quam ejusdem caussa finita est. Lirinense vero Monasterium vix tum exsurgebat, nec ita saltem celebre evaserat, ut e regione satis remota Rusticum sua fama exciret: cui S. Hieronymus antiquum Tolosæ indicabat cœnobium, in quo monasticæ vitæ instituta vigebant, quod insuper Exuperii, qui episcopali sollicitudine, vitæ exemplo, & caritate in pauperes erat insignis, præsentia plurimum commendabat. Quin enim in sancti illius Episcopi manu essent Narbonenses Monachi, dubitare non possumus; cum ex illis Sisinnium assumtum legimus, qui illius eleemosynas in Palæstinam & Ægyptum usque deferret.

Ibid. post init.

Hieronym. epist. 152. ad Minerium & Alex.

Hieronym. epist. 11. ad Ager.

2. Cum eumdem Rusticum monasticam vitam aggredi meditantem ad Proculi Massiliensis doctrinam & monita, & ad Exuperii exemplum remiserit Hieronymus, nemo crediderit illum facile ab istorum Episcoporum vicinia longius recedere voluisse, qui quanti Hieronymi consilia faceret, satis indicavit, cum eum in transmarinis & remotissimis ab Orbe Gallico regionibus commorantem, ignotus licet consulere non dubitavit.

3. Nullam idem Doctor vel Lirinensis eremi vel cœnobii Massiliensis habet hic mentionem; sed ad Tolosanum potius Monasterium invitasse videtur juvenem illum his verbis: *Hujus* (Exuperii) *tu e vicino sectare vestigia, & ceterorum qui virtutum illius similes sunt, quos Sacerdotium & humiliores facit & pauperes*.

4. Cum hoc solo Galliarum Monasterio litterarum & pietatis commercium habuisse videtur Hieronymus: unde & frequentes illinc ad ipsum litteræ scriptæ sunt, & de Exuperio crebrior mentio facta, & major erga Tolosam affectus, ex quo subortæ lacrymæ cum illius excidium in memoriam revocaret: *Non possum*, inquit ad Ageruchiam scribens, *absque lacrymis Tolosæ mentionem facere*. Quamobrem de alio cogitasse Monasterio credendus non est, cum illius Provinciæ homini de ineundo monasticæ vitæ instituto consulenti rescripsit. Hoc forte unum olim viderat, cum aliquando Gallias peragraret. Certe nondum Lirinensis vel Massiliensis fundamenta jacta tunc fuerant.

5. Hoc etiam addo, quod si Venerius Massiliensis & Rusticus Narbonensis Episcopi ex insula Lirinensi ad sacerdotalem infulam evocati fuissent, vix fieri posset quin ali-

aliqua hujus rei veſtigia in antiquis monumentis exſtarent, cum celeberrimi fuerint inter Gallicanos Epiſcopos. De his Hilarius Arelatenſis Epiſcopus verba feciſſet, qui eodem tempore in Lerino vivebat, ſub eademque Honorati diſciplina; vel Hilarii Vitæ auctor alter Honoratus Maſſilienſis Epiſcopus. De his Eucherius non ſiluiſſet, cum ad Salonium filium Inſtructiones ſcribens eos commemorat, quorum ille converſatione vel monitis in Inſula profecerat. Sed Apollinaris præſertim Sidonius in ſuo ad Fauſtum Rejenſem Euchariſtico, ubi huic præcipuos Inſulæ illius incolas in memoriam revocat, Capraſium ſcilicet, Lupum, Honoratum, Maximum, Eucherium, Hilarium, quorum Fauſtus ſocius fuerat, numquam aut Venerium aut Ruſticum omiſiſſet recenſere: cum & ille adeo commendatus fuerit, ut de illius in Monaſterio condiſcipulatu gloriandum ſibi duxerit Ruſticus in illa celebri Inſcriptione, quam poſteritati excudi curavit, & eumdem inter paucos primum nominandum eſſe exiſtimaverit Cæleſtinus Papa ſcribens ad univerſos Galliarum Epiſcopos de S. Auguſtino ejuſque ſcriptis. Ruſticus vero ipſe percelebris erat, inſignis Eccleſiæ præſulatu, in quo triginta & amplius annis claruit, Ravennii Arelatenſis Epiſcopi teſtimonio, qui ejus præcipue opem deſideravit, tamquam peritiſſimi inter Gallicanos Epiſcopos, ut controverſia inter quoſdam illarum partium Antiſtites, & Fauſtum Lirinenſem Abbatem exorta tandem componeretur in Concilio III. Arelatenſi, ut ex tractoria Ravennii epiſtola intelligere eſt. Sed & ipſius Hieronymi epiſtola ad eum ſcripta nota erat in Galliis, in quibus quo loco jam tunc haberentur ſancti hujus Doctoris ſcripta, teſtatur Can. 4. Concilii Vaſenſis I. anni 442. a quo laudatur epiſtola ejus ad Nepotianum. Denique Chronologia Lirinenſis, cujus auctor nulli pepercit labori ac diligentiæ in conquirendis iis omnibus, quæ celeberrimi Monaſterii honori conducebant, eoſque præſertim numeravit, qui illud pietate ſua ornaſſent aliquando, nihil prorſus de egregio illo Epiſcoporum pari recenſuit: de quo proinde ne apicem quidem reperiiſſe credendus eſt in antiquis & bene multis, quæ excuſſit vel repræſentat monumentis.

6. Etſi non decretorium argumentum petatur ex Narbonenſis urbis & Monaſterii Toloſani ſitu ac vicinia (in eadem quippe Provincia ſita erant) magis tamen pronum eſt, ut credamus ex illius Parœciæ cœnobio, in quo florebat monaſtica diſciplina, aſſumtum fuiſſe Epiſcopum, quam ex Lirinenſi, quod ab illa civitate longo ſpatio dividebatur.

7. Cum Ravennius Arelatenſis Epiſcopos invitaret, ut Arelatum pro cauſſa Lirinenſis Inſulæ terminanda convenirent, encyclicam per Gallias miſit epiſtolam. Hoc autem maxime obſervandum, quod cum aliquid ſpeciale inſertum haberent exemplaria ad eos miſſa, qui ex ipſa Inſula fuerant aſſumti; hæc ſcilicet verba: *Beatitudinem vero veſtram præcipue adeſſe convenit, quos Inſula ipſa velut ſinu quodam genitricis fovens, ad eam gratiam, quæ nunc in vobis eſt, Domino inſtigante, produxit:* ſatis patet ex eorum numero non fuiſſe Ruſticum, ad quem miſſum exemplar, non illa verba, ſed hæc alia ſubſtituta continet ad calcem epiſtolæ generalis: *Ac præcipue Beatitudo veſtra, ut adſit primum deprecamur: quia gravior infirmitas neceſſario medicos peritiſſimos inquirit.*

Fuerunt hæc Ruſtici initia: quibus ita vixit in Monaſterio, ut Clericus eſſe meruerit (quemadmodum eum hortabatur Hieronymus) ac poſtmodum ad pontificalem dignitatem fuerit evectus. Quo vero id anno contigerit, difficile eſt dicere. Conjicit laudatus ac ſæpe laudandus Baluzius Ruſtici ordinationem ad annum Chriſti 430. referendam eſſe. An feliciter illi ceſſerit conjectura, decerni non poteſt, niſi inſpecta, & explicata celebri Inſcriptione Narbonenſi, quam notis ſuis ad Salvianum, & ſupplem. lib. 5. Concord. Sac. & Imp. inſeruit: quæ ex inquirendi initii Epiſcopi Ruſtici conſilio, hic non poteſt omitti.

IN-

INSCRIPTIO VETUS
QUÆ EXSTAT NARBONE IN PALATIO ARCHIEPISCOPALI
IN ARA MARMOREA.

Ex Jani Greuteri Inscriptionibus, pag. 1058. *& ex Stephano Baluzio.*

DO. ET XPO.MISERANTE.LIM.HOC.C.L.K.T.E.ANNO.IIII.CS.VALENTINIANO.AUG.VI.IIIKL.D.XVIIII.ANNO. EPTVS. RUSTI........

.VSTICVS. EPS. EPI.BONOSI FILIVS	COEP. DEPON.PARIET.ECCL.DVD. EXVSTAE	BIENN ADMINIST.	EPI.VENERI SOL. C.....,
PI. ARATORIS. DE SORORE NEPVS	XXXVII. D. QVAD. INFVNDAM. PONI. COEPI.	SVAE PREBV. ARTIFI. B.	EPI. DYNAMI L......
PI. VENERI SOCI. IN MONASTERIO †	ANNO II.VII.ID.OCTB.ABSID.P.F.MONTANVS.SVBD.	MERCED. SOL DC	ORESI. CC..
OMPRB. ECCLE. MASSILIENS.	MARCELLVS. GALL. PREF. DI. CVLTOR. PRECE	ADOPER. E CETER.SOL.I.D	AGROECI I.. ......
.NNO XV.EPTVS.SVI.D.ANN.V.III.ID.OCTB.	EXEGIT.EPM. HOC. ONS. SVSCIP. INPENDIA		ET DECONIAE ....
.VRSo PRBo.HERMETE DIACo.ET EOR.SEQ.TIB.	NECESSAR.REPROMITENS. QVAE PER	HINC. OBLAT. SCI.	SALVTI ....

Explicatio Inscriptionis Narbonensis.

DEO *& Christo miserante, limen hoc collocatum est anno quarto: Consule Valentiniano Augusto vi.* 3. *Kalendas Decembris* 19. *anno Episcopatus Rustici .... Rusticus Episcopus Episcopi Bonosi filius, Episcopi Aratoris de sorore nepos, Episcopi Venerii socius in Monasterio, compresbyter Ecclesiæ Massiliensis; anno* 15. *Episcopatus sui die anni quinta,* 3. *Idus Octobris, cum Urso Presbytero, Hermete Diacono, & eorum sequentibus, cœpit deponere parietem Ecclesiæ dudum exustæ. Trigesima septima die Quadratum in fundamento poni cœpit. Anno secundo,* 7. *Idus Octobris Absidem poni fecit Montanus Subdiaconus. Marcellus Galliarum Præfectus, Dei cultor, prece exegit Episcopum hoc onus suscipere, impendia necessaria repromittens, quæ per biennium administrationis suæ præbuit artificibus mercedem solidorum sexcentorum ad operas, & ceteri solidos mille quingentos.... Hinc oblationes sancti Episcopi Venerii solidos C.... Episcopi Dynami L.... Oresii. CC... Agroecii I... & Deconiæ ... saluti....*

Præcipua difficultas versatur in explicatione supremæ lineæ hujus inscriptionis.

LIMEN HOC COLLOCATUM EST ANNO QUARTO, CONSULE VALENTINIANO AUGUSTO SEXTUM: quibus verbis hunc sensum tribuit Baluzius: Positum Basilicæ limen fuisse anno quarto ab ineunte sexto Valentiniani Consulatu, qui incidit in annum Ch. 445. Annos namque, inquit, ab ultimo Consulatu primum, secundum, & tertium, &c. numerabant, quousque rursum capesserent Consulatum, ut patet ex antiquis inscriptionibus. Quamobrem anno 448. qui ab anno 445. quartus fuit, collocatum limen putat; qui cum decimus nonus esset Episcopatus Rustici, restat ut anno 430. Narbonensis Ecclesiæ præfectus fuerit.

Non moleste feret vir eruditus hanc suam interpretationem ad incudem a nobis revocari, ut exordia Episcopi Rustici non ignoremus. Non possum igitur mihi persuadere 9 hanc annos numerandi rationem ab uno Imperatorum Consulatu ad alterum in usu per id temporis fuisse. 9

Primum enim Onuphrius, in hujusmodi controversiis testis locuples, scribit, eam nu- *Onuphr. comm. in Fast. Consul. lib.* I.

 me-

EDITORUM ADNOTATIONES.

Formula signandi annum currentem post Consulatum quatenus viguit.

9 Per hanc Leonis ætatem exempla quidem aliquot inveniuntur computandi primum annum post Consulatum hac formula: Anno ex. gr. 449. *Post Consulatum Zenonis & Posthumiani*, qui fuerunt Consules an. 448., idque etiamsi noti essent Consules ordinarii anni currentis. Hinc in pseudosynodo Ephesina an. 449. VI. Idus Augusti laudata formula legitur tum in Græco originali tom. 4. Concil. Venetæ editionis col. 889. tum in antiqua versione a Baluzio recognita not. a., cum tamen Protogenes Orientalis Consul ordinarius ejusdem anni 449. signatus in actis Constantinopolitanis eidem pseudosynodo insertis col. 1027. & 1030. Patribus ignotus esse non posset. At per hæc quoque tempora signatum quoque fuisse annum secundum, tertium, & (ut in nostro documento) quartum post Consulatum, nullo exemplo probabitur. Multo autem minus afferetur exemplum, quo probetur adhibitam fuisse formulam. *ANNO IIII. CS. VALENTINIANO AUGUSTO VI.* idest *anno quarto Consule Valentiniano Augusto VI.* Si enim hoc ævo usu recepta fuisset laudata formula in notandis annis 2. 3. 4. &c. scriptum legeremus *anno quarto P. C.* idest, *post Consulatum Valentiniani Augusti VI.* Hinc ergo optime interpretatus est Quesnellus, limen Ecclesiæ positum fuisse *anno quarto* post initium fabricæ *Consule Valentiniano Augusto VI.* Interpretatio autem Baluzii, quam dein Quesnellus profert, duplici ex capite corruit, tum quod alienum est a more ejus temporis designare quartum annum post Consulatum, tum quod ea formula *anno quarto Consule* &c. numquam fuit adhibita, ut quartus annus post Consulatum designaretur. Hæc pro vindicanda Quesnelli interpretatione sufficiant, ut nihil movere debeant nonnulla, quæ hic in rem suam fusius, sed non admodum accurate prosecutus est: neque enim singula vacat expendere.

quæ non viguit.

merandi annos rationem longe post Rustici Narbonensis tempora iniri cœptam. Roma enim per bellum Gothicum, imperante Justiniano, sæpius obsessa, capta, populata, & aliquando diruta & incensa: Regibus vero Gothorum, qui Consules Occidentales designabant, bello occupatis, intermissum est in Occidente Consulare nomen, & etiam in Oriente neglectum, ita ut viginti & quinque annis Oriens sine Consule fuerit. Initio autem imperii Justini junioris Augusti, dignitas Consularis iterum usurpari cœpta est, sed alia ratione atque ab antiquis. Nullus enim deinceps privatus Consul ordinarius fuit: soli Imperatores, quorum primus Justinus junior fuit, Consules circa principia imperii semel tantum creabantur in annum; Consulatusque anno exacto, Imperii deinceps annos, ab ipsorum Consulatu, hac ratione numerabant: *Post Consulatum Imp. N. anno primo. Iterum P. C. Imp. N. tertio. P. C. Imp. N. quarto* &c. Hæc Onuphrius *Fastorum Pater* dictus.

2. Aliquando anni quidem notati inveniuntur hac formula *Post Consulatum* &c. cujus exempla aliqua habes in Canonum codice Africano: ubi aliquot Conciliorum ætas hoc modo designatur. Sed hoc non aliam ob rationem factum est, quam quia adhuc tunc Consules Africanis nuntiati non erant: nam certa erat regula, ut tunc illa annos notandi formula usurparetur contra consuetum Notarum Consularium morem. Quamdiu enim dignitas Consularis perseveravit, quod in Occidente factum est usque ad Justiniani Imperatoris tempora & bellum Gothicum-Italicum per uniuscujusque anni Consules ordinarios, tempora notata sunt, annique computati. Cum igitur anni 448. Consules ordinarii fuerint Zeno & Posthumianus, ut Fasti indicant, & Leonis nostri epistolæ duæ, omnesque Chronicorum Scriptores; valde insolens esset in publica Inscriptione, quam posteris usui futuram volebat Rusticus, non tritum ab eo numerandi modum usurpatum fuisse.

3. Si ita tamen voluisset, non scripsisset: *Anno quarto Consule Valentiniano Augusto sextum*: sed *Post Consulatum sextum Valentiniani Aug. anno quarto*. Prima enim verba ad posteriorum sensum trahi vix ac ne vix quidem possunt, nec puto umquam eo sensu esse usurpata.

4. Nec postrema, quæ posuimus, verba, *Post Consulatum* &c. inscribere lapidi curasset Rusticus. Hanc enim numerandi rationem tunc solummodo in usum vocabant, cum ordinarii Consules non erant designati, seu nondum noti aut nuntiati. *Animadvertendum*, inquit Onuphrius, *illas notas P. C. interpretari debere, quo anno nullus Consul ordinarius erat, perinde ac si quis diceret: Annus sine Consulibus, qui fuit post Consulatum N.* Quis porro dixerit Posthumianum & Zenonem, qui fuere anni 448. Consules, III. Kalendas Decembris non esse designatos; cum jam a mense Martio eorum Consulatu epistolam suam ad Dorum Beneventanum Episcopum notaverit Leo noster? quis putet eosdem nondum tunc in Gallicana provincia cognitos, tam vicina, inquam, provincia, quæ Præfecti Prætorio sedem habebat?

Onuphr. in lib. 1. Fastor. parag. de Consul.

Ex quibus manifestum, aliam ineundam esse hujus Inscriptionis explicandæ viam. Convenientiorem porro nullam invenio, quam ut quartum illum annum, de quo agitur, non a Consulatu sexto Valentiniani, sed a jactis Basilicæ fundamentis numeremus. Familiare enim erat antiquis, ut quo tempore construi ædificium publicum cœptum erat, quove perfectum, hujusmodi inscriptionibus notum posteris vellent: qui ritus semper in usu fuit, & hodie etiam ubique usurpatur. Hoc ergo voluit Rusticus significare, per quatuor annos ædificatam esse Narbonensem Basilicam, seu quarto anno esse absolutam a quadrato saxo posito, id est a jactis fundamentis, usque ad limen collocatum seu finem operi impositum. Saxum enim quadratum in fundamento poni solebat: unde Livius libro 6. scribit: *Capitolium saxo quadrato substructum*: exinde absolute *Quadratum ponere* idem apud antiquos ac fundamenta jacere, primumque lapidem ædificii ponere, ut in hac Inscriptione. Similiter quoniam nonnisi absoluta domo limen poni consuevit, idem antiquis fuit absolutum esse ædificium, ac limen collocatum seu finem operi impositum. Unde Institutionum Justiniani lib. 1. tit. 12. *Limina sicut in domo finem quemdam faciunt, sic & Imperii finem limen esse veteres voluerunt. Hinc & limen dictum est, quasi finis quidam & terminus.*

Confirmatur sententia nostra ex eo, quod postquam in ipso Inscriptionis capite lineæ oblonga contento, generatim significavit quatuor annos in construenda Basilica esse consumtos, consequenter in reliquis, quid quolibet anno, quove progressu præstitum sit, singillatim explicat. Primo scilicet & Basilicam veterem depositam, & novæ jacta fundamenta. Secundo, absidem positam, illudque omne biennii opus Marcelli Præfecti impensis esse perfectum; altero denique biennio, residuum operis ex oblationibus sanctorum Episcoporum aliorumque esse absolutum.

At, inquies, ab anno decimo quinto Episcopatus Rustici ad decimum nonum, non quatuor anni, sed quinque numerantur. Responderi potest a jacto quadrato lapide ad limen positum quatuor annos numerari cum decem fere diebus, vel ad summum quindecim, si trigesima septima illa dies a die ordinationis computetur: quæ potius a die, quo deponi cœpit exustæ Ecclesiæ paries, numeranda videtur. Hoc porro tanti non erat, ut rotundus numerus quatuor annorum augeri deberet, quindecim dierum mentione. Certe non eadem religione numerandi dies & anni, qui ab incepto ædificio fluxerant, qua Episcopatus tempora ac pene momenta: præsertim cum in exstruendis mo-

libus

libus lapideis plurimi dies sine labore intermittantur, & multi forsan post fundamentum positum fluxerint, antequam operi manus admoveretur.

Illam Inscriptionis vocem, *Quad.* de *Quadrato* lapide in fundamentis posito explicuimus: quod & allata Livii auctoritas confirmat. Qui de die 37. *Quadragesimæ* locum illum interpretantur, a genuino sensu aberrant: nec enim usurpatus uspiam legitur talis computandi modus, nec verisimile est, per sanctæ hebdomadæ dies, Paschati proximos, sacrisque solemniis occupatos, manum ædificandæ Basilicæ primum esse admotam. Denique a tertio Idus Octobris ad diem 37. Quadragesimæ sex fere menses interfluunt, qui certe deponendo veteris Ecclesiæ parieti necessarii non erant.

His ita explicatis, clarum evadit ipso sexti Consulatus Valentiniani Aug. anno scilicet 445. absolutam esse Basilicam Narbonensem, qui genuinus est sensus verborum istorum: *Consule Valentiniano Aug. VI.* qui annus erat decimus nonus Episcopatus Rustici, quem proinde anno Domini 427. ordinatum esse oportet, triennio ante Baluzianam epocham. Hæc paullo scrupulosius discussisse, tum quoad Rustici Monasterium, tum quoad Episcopatus ejus exordia, operæ forsan aliquando pretium erit. Historicæ saltem veritati utile est, & notitiæ Episcopatuum Gallicanorum, quæ per illa tempora admodum obscura est & incerta.

Hæc a me superius scripta in prima mea editione optassem, ut attentius perpendisset eruditissimus Baluzius, antequam nostram illius particulæ Inscriptionis explicationem convellere niteretur, uti conatus est in Notis ad Regum nostrorum Capitularia tomo 2. pag. 1252. Pauca hic reponam, si prius virum clarissimum de nonnullis amice præmonuero.

Ac primum quidem illum meminisse oportet hoc inter nos in quæstionem non vocari, utrum ante Rustici Narbonensis tempora usurpata sit hæc formula *Post Consulatum*: quis enim vero istud negaverit? sed utrum tunc usurpata sit cum currentis anni Consules & creati & his qui publica acta conficiebant non ignoti.

2. Frustra molem exemplorum congeri pro eadem formula *Post Consulatum*, cum nihil tale occurrat in Inscriptione.

3. Nullum adduci posse exemplum in quo per illa tempora annus a Consulatu jam ante tres annos elapso notatus habeatur.

4. Hanc annos numerandi rationem, quam vis doctus tam animose tuetur in Inscriptione, ipso fatente insolentem esse & a communi usu discrepantem.

Denique vel ex sola regula de ista formula *Post Pascha* in Formatis apponenda, quam pro se ipse adducit ex Concilio Carthaginensi, litem facile dirimi de Formula *Post Consulatum*. Cum enim prior illa de Paschate tunc solummodo usurparetur cum Paschæ dies vel erat incerta, vel nondum innotuerat; idem omnino de formula *Post Consulatum*, dicendum esse manifestum est. Unum enim cum altero componunt Concilii Patres. Hæc sunt verba: *Formatæ, quæ a Primatibus vel a quibuscumque Episcopis, Clericis propriis dantur, habeant diem Paschæ. Quod si adhuc ejusdem anni Paschæ dies incertus est, ille præcedens adjungatur quomodo solet*, POST CONSULATUM, *in publicis gestis adscribi.*

Est canon CVI. codicis Africani, conditus in Concilio Carthagine celebrato sub Aurelio Primate anno 407. Quamobrem non debuerat a viro tam erudito ex Concilio Milevitano secundo assumi: apud eruditos enim jam pridem constat farraginem viginti septem canonum quæ sub Concilii Milevitani II. nomine circumfertur, falsissime hoc titulo insigniri.

Verum cujuscumque fuerint verba illa, nullam Baluzio opem conciliant, cum toto cælo a se invicem distent hæ duæ formulæ, *Post Consulatum*, & *anno quarto Coss.* VI. istam habet inscriptio, illam non habet, nec una ad alterius significationem arte ulla reduci potest. Deinde canon ipse quem in suæ præsidium opinionis advocat Baluzius, contra illam militat. Sicut enim necesse erat Paschæ diem Formatis inscribi, quotiescumque certus erat & cognitus; ita Consulum currentis anni nomina actis publicis inscribi necesse erat, cum illi designati erant, & in iis locis cogniti ubi acta conficiebantur. At quis vel somniando dixerit Zenonem & Posthumianum, qui anno 448. ordinarii Consules fuerunt, nondum vel designatos vel pro talibus cognitos fuisse in Romana provincia, Romæ tam vicina, tertio Kalendas Decembris ejusdem anni: quo die limen Narbonensis Basilicæ positum est & sculpta Inscriptio?

Profert urgetque exemplum Ephesinæ Synodi, quarum actiones prænotantur hac formula: *Post Consulatum Theodosii & Valentiniani Imperatorum*; *cum tamen constet eodem anno Consules creatos esse Bassum & Antiochum*. At singularis exempli singularis fuit ratio: ut enim Synodus œcumenica, jussu & Consulatu Imperatorum indicta, eorumdem Consulatu supernotaretur in cujusque actionis exordio in quo Decreti eorumdem mentio fieri debebat, dignitati imperatoriæ concessum est a Græcis hominibus. Si hæc responsio viro erudito non satisfacit, recurrit semper responsio generalis eaque multiplex, nimirum longe diversæ formulæ sunt Ephesina & Narbonensis, illa *Post Consulatum* habet, hæc *anno IIII. Conf. Valentiniano Augusto VI.* secundum Baluzianam interpretationem, quodque majoris adhuc est momenti, ut nonnumquam per illa tempora annus aliquis Consulatu anni immediate superioris notetur, non raro occurrit; ut aliquis annus signetur Consulibus jam ante tres aut quatuor annos Magistratu illo defunctis, numquam & nusquam legit Baluzius. Et tamen de hoc vertitur quæstio, nihilque prorsus proficiet quamdiu geminam illam conditionem in suis exemplis non repererit.

Ad

Onuphr. comm. ad lib. 2. Fastorum a. u. c. mlxi. seu Christi cccix.

Ad Onuphrium consequenter appellat vir doctus optime: hunc Judicem non declino. Sic igitur Onuphrius: *Cum deinceps frequens mentio futura sit annorum sine* CONSULIBUS, *quos per hæc tempora* POST CONSULATUS *appellabant, non alienum ab re erit pauca quædam de his annis tradere*. Vides de annis *sine Consulibus* rem esse Onuphrio, eosque solos *Post Consulatus* appellatos ab eo dici, non alios: quod continuo multis probat idem Fastorum pater. *Sæpe*, inquit, *accidebat ut ob bella civilia vel externa, Principum cædes, pestilentias, vel alias caussas annus* SINE CONSULIBUS *ordinariis esset, qui anno & Fastis nomen dare solebant. Quod hoc anno propter Maxentii tyrannidem, qui in urbe, ubi Consules designari & Consulatus auspicari mos erat, imperabat, factum fuisse existimo: tunc huic anno II. Consules, qui superiore anno fuerant, nomen dabant*. Denique, si pressius quid & clarius desideratur, pergat Onuphrius, audiat Baluzius. *Quum igitur dicitur:* POST CONSULATUM, *tantumdem est ac si dicas:* ANNUS SINE CONSULIBUS, *qui fuit post Consulatum Diocletiani* X. *& Maximiani* VII. En quas ob caussas, judice Onuphrio, Consulibus ordinariis notati anni non habeantur, quia sine Consulibus anni erant. En cur annus A. U. C. MLXI. seu a Christo nato CCC IX. *Post Consulatum* &c. dictus est, quia propter Maxentii tyrannidem Consules ordinarii non fuere. Et tamen non dubitat scribere Baluzius noster: *Quod annus* CCCIX. *& sequens notati a Cassiodoro reperiuntur post Consulatum Diocletiani* X. *& Maximiani* VII. *cum tamen, ut idem Onuphrius & Baronius observatum reliquerunt, anno* CCCIX. *Maxentius & Maximus gesserint Consulatum*. Maxentius, inquit, & Maximus hoc anno gesserunt Consulatum; & hoc auctoribus Onuphrio & Baronio? Quam falsum de Onuphrio, ex verbis paullo superius descriptis abunde exploratum habetur. *Quod hoc anno*, inquit, *propter Maxentii tyrannidem, factum fuisse*, (hoc est, *sine Consulibus ordinariis fuisse*) *existimo*. Refert quidem Onuphrius librum Damasi in Vita sancti Miltiadis, Maxentii Aug. IIII. & Maximi Consulum hoc anno suffectorum meminisse; sed tam istud non approbat Onuphrius, ut potius evertat toto sermone superius ex parte descripto, tum auctoritate Cassiodori, Cuspiniani, Fastorum Græcorum, & libri de Præfectis, tum ipsius Damasiani libri in Vita sancti Marcelli PP.

Baronium quod attinet, constanter affirmat Consules ordinarios hoc anno fastis neque Latinis, neque Græcis inscriptos esse, sive quod revera creati non fuerint, sive quod propter tyrannidem Maxentii, ejus nomen & Consulatus a fastis abrasi fuerint: idem porro est, quod ad notam Consularem spectat, non creatum esse, & a fastis abrasum esse; hoc est, pro Consule non haberi: & ideo annum *Post Consulatum* eodem modo adnotari debuisse ac si Consules ordinarii non fuissent.

Alterum exemplum Baluzius ex anno Christi CCCLI. repetit, quo anno *Magnentius & Gaiso Consules*, inquit, *fuerunt, ut notat auctor libri de Præfectis apud Onuphrium. Et tamen liber Cuspiniani, Cassiodorus & Socrates lib. 2. cap. 26. huic ipsi anno adscribunt: Post Consulatum Sergii & Nigriniani; qui superiori anno gesserant Consulatum*. Adde etiam & librum Fastorum & Idacium in Fastis, ut quinque optimæ notæ Scriptores habeamus, quibus incerti auctoris liber de Præfectis opprimatur. Quis enim dubiam unius scriptoris ignoti auctoritatem quinque istis testibus adeo locupletibus anteponendam existimet? Socrates loco laudato: *Isti*, inquit, *post Consulatum Sergii & Nigriniani, quo anno propter belli tumultus & seditiones* NULLUS CONSUL *consueta Consulatus munera obire poterat, Sirmii congregantur*. Hæc procul dubio ex ipsis Concilii Sirmiensis actis hausit Socrates, qui hunc annum disertis verbis *sine Consulibus* fuisse scribit, ac propterea Concilii acta *post Consulatum* notata fuisse affirmat. Verum auctores istos omnes conciliat Onuphrius, quos Baluzius inter se committit: scilicet, in Oriente *post Consulatum* adnotabatur, quia in Oriente Consules non erant, in Occidente vero Magnentius & Gaiso inscribit liber de Præfectis, quia isti in Occidente Consulatum gesserunt: ac proinde tota corruit Baluzii argumentatio.

Socr. lib. 2. cap. 24. apud Christophorf.

Notam Consularem Concilii Carthaginensis V. dicti, quod anno CCCXCVIII. *post Consulatum Atteci & Cæsarii* celebratum ajunt, tam falsam ac suppositam existimo, quam fictitia ipsa Synodi acta. Deinde, ut vera Synodi acta fingamus, Baluzii est certis argumentis probare Consules istius anni ab Africanis tunc temporis fuisse cognitos, cum celebrata illa fuit: quo uno responso elidimus vim omnem argumenti ex aliarum Synodorum Consularibus Notis petiti. Quousque enim illud non probaverit Baluzius, cum præter morem *post Consulatum* lego, tacitis Consulum ordinariorum nominibus, hos nondum in provincias nuntiatos tunc esse pro jure meo assero, regulam secutus a Carthaginensi Concilio commemoratam: ut si adhuc Paschæ dies incertus est, præcedens adjungatur, quomodo solet. *Post Consulatum*, in publicis gestis adscribi, quando Consules anni currentis nondum sunt nuntiati. Nec mirum videbitur mensibus Majo, Junio, Juliove incertos persæpe in Africa Consules Romanos fuisse, cum certum sit olim mense Septembri vel Octobri initum esse a Romanis Consulatum etiam ordinarium: nam de suffectis Consulibus manifesta res est certis temporibus eos non cepisse Magistratum. Frequentissimum autem fuit post Julii Cæsaris tempora, ut Consules ordinarii integrum annum in dignitate sua non explerent, sed aliis sibi suffectis locum cedere cogerentur. Immo asserere Onuphrius non dubitat post Augusti Imperium paucos admodum esse repertos, qui anno integro Consules fuerint. Etsi enim singularis Imperii

sui initio more majorum annuum Consulatum per aliquot annos concessit, verum aliquibus interjectis annis ex annuo semestrem fecit, ita ut duo Consules essent a Kal. Januarii ad Kalend. Julias; & rursus, his abdicantibus, duo alii a Kalendis Julii ad anni finem. Tiberius Cæsar Consulatum quadrimestrem fecit; qui postea a Claudio Imperatore bimestris factus est. Immo cum venales dignitates sub Commodo Imperatore factæ essent, uno anno XXV. Consules aliquando numeratos esse scriptum est.

Etsi vero Constantinus Magnus Consulatum more veteri annuum fecerit, ex variis tamen rerum vicissitudinibus persæpe accidit, ut vel tardius designarentur ordinarii seu majores Consules, vel iis ablatis alii minores sufficerentur, vel unus in Oriente esset, nondum Occidentali designato, aut saltem nondum nuntiato: quod contigit anno Christi ccccxxxi. ad quem Antiochus mense Martio exeunte Consul in Oriente nominatur in lege Theodosii hoc anno data, nondum Occidentali ab Orientalibus cognito x *Kal. Aprilis. Antiocho V. C. Conf. & qui fuerit nuntiatus*; cum tamen jam Romæ utriusque Consulis nominibus acta publica designarentur, ut patet ex Commonitorio Cælestini PP. dato Episcopis & Presbyteris euntibus ad Orientem, quod legitur *datum octavo Iduum Majarum Basso & Antiocho Consulibus*. Inter hæc incerta & dubia nihil commodius certiusque ad bene consignanda tempora fieri poterat ab Africanis, quam ut ex certis anni proxime elapsi Consulibus annus notaretur. Præsertim vero si Occidentis, a quo illi pendebant, Imperii Consul nondum fuerat nuntiatus.

Dixi ex *anni proxime elapsi* Consulibus. Nam ut præteritis tribus Consulum paribus qui more solito Consulatu defuncti erant, annus qui proprios Consules creatos nuntiatosque habebat, notatus fuerit per Consulatum ante tres annos elapsum, nullo, quod sciam, illorum temporum exemplo demonstrari potest, nec ratione minus quam exemplo caret. Quamobrem prorsus monstro simile est, quod in illa Narbonensi Inscriptione factum contendit vir eruditus. Anno enim ccccxlviii. quem a sexto Valentiniani Consulatu quartum fuisse putat, fatetur ipse & constat Posthumianum & Zenonem Consules fuisse, denique ordinarium, ut partim ex Inscriptione veteri quam ad annum ccccxxiii. refert Onuphrius, partim ex aliis monumentis palam fit: ac proinde Kalendis Januariis, ut moris erat, erectum, aut saltem mense Martio, ut ex epistola S. Leonis ad Dorum Beneventanum perspicuum est. Ejus porro Consulatum mense Novembri exeunte in Romana Galliarum provincia adhuc ignoratum fuisse, non opinor serio posse asseri. Sed demus ita contigisse, ac necessitatem nonnullam fuisse annum ex superioribus Consulibus adnotare hac formula: *Post Consulatum*; certe cum post sextum Valentiniani Consulatum, qui in annum ccccxlv. incidit, Consules in Occidente ordinarii fuerint, nimirum anno ccccxlvi. Aetius & Symmachus, anno ccccxlvii. Alipius & Ardabur: annus ccccxlviii si Consulibus caruisset, per *Consulatum Alipii & Ardaburis*, qui proxime hunc annum antecedebat, designandus erat, non vero per Consulatum ante tres annos jam elapsum, tribus Consulum paribus calcatis, fuit recurrendum. Atque ex eo capite latissimum eruitur discrimen inter exempla omnia a Baluzio laudata, & inscriptionis locum etiam Baluziano sensu intellectum: anni enim illi omnes a Consulatu proxime antecedente numerantur; cum suum illum designatum fingat Baluzius a Consulatu ante tres integros annos elapso.

Nihil igitur eorum probavit Baluzius quæ probare debuerat, ut suam Inscriptionis illius explicationem defenderet.

In recensenda porro ista epistola usi sumus codicibus MSS. Grimanico, Barberiniano, Corbejensi, Trecopithœano, Victorino, Cantabrigensi, Navarrico & quinque Thuaneis: non omissis Dionysii Exigui, Cresconii, aliorumque collectionibus, doctissimique Sirmondi emendationibus, quas ipse ope MSS. codd. 1 tomo Concil. Gall. publicas fecit. Inquisitionum titulos, quos hic singulis capitulis præfixit, nos quoque editioni nostræ inseruimus, quia & eosdem ipsi ex MSS. codd. eruimus, & lucem plurimam epistolæ intelligendæ conciliant. Ne tamen perirent omnino alii tituli, quos in fronte totius epistolæ MSS. codices Griman. & alii, nec non Dionysius Exiguus & vulgatæ editiones exhibent, eosdem sub uno conspectu epistolæ præmitti posse putavimus; eo tamen rejecto, qui in prioribus editionibus decimus quartus habebatur: quoniam in MSS. Griman. & Barb. & apud Dionysium desideratur, & capitulum, cui apponebatur, adjectitium esse ostendemus suo loco.

2. HERMES. Is Archidiaconi officio in Ecclesia Narbonensi diu perfunctus, postea in Episcopum Biterrensem assumtus fuit atque ordinatus. Verum cum indigne, ut ipse conquestus, a Biterrensibus fuisset exclusus, a Narbonensi susceptus est Ecclesia suo Rustico tunc orbata, reclamante licet Hilaro Papa, qui tamen, agentibus apud ipsum Fausto Rejensi & Auxanio Episcopis Gallis, tamdem acquievit: de quo vide epistolas Hilari ad Episcopos Gallicanos. Eumdem Hermetem commemorant Inscriptio Narbonensis, Martyrologia Romanum, Gallicanum, & Usuardi ad 7. Kalendas Novembris. Col. 1416.

3. SABINIANO ET LEONI PRESBYTERIS ACTIONIS TUÆ INTELLEXIMUS FIDUCIAM DEFUISSE. In vulg. edit. legitur *actionis* 10 *suæ*: in MSS. vero Griman. Barber. & Thuaneis tri- Ibidem. 10

EDITORUM ADNOTATIONES.

10 Cur & quo sensu præ *suæ* legendum sit *tuæ*, exposuimus adnot. 18. in hanc epistolam tom. 1. col. 1416.

tribus, *actionis tuæ*: quibus fuccinit Dionyfius Exiguus; & ita corrigendum putavimus: quæ vox non de actione humana vel naturali intelligenda eft, fed de actione judiciali feu de judicio vel perfecutione, ac poteftate aliquem pro delicto perfequendi. Eodem fere fenfu accipitur ea vox in epi-
*nunc 14. ftola 12. * ad Anaftafium Theffalonicenfem: ubi Atticus Epiri veteris Metropolitanus apud ipfum Leonem *de indigniffima adftrictione, quam pertulerat, lacrymabili* ACTIONE *conqueftus effe* dicitur, coram adftantibus Anaftafii Diaconis, qui querelis flebilibus nihil contra referendo, ea quæ ingerebantur, fide non carere monftrabant: ubi *actio* pro libello querimoniæ vel accufatione judiciali fumitur.

Col.1417. 4. UT VACATIONEM AB EPISCOPATUS LABORIBUS &c. Primus Innocentius III. fanxit, *Tria hæc* (translationem, depofitionem, aut
C. Inter corporalia De Transl. Epifc. ceffionem Epifcopi) *inftitutione divina effe foli Romano Pontifici refervata*. Abundant tamen ecclefiaftica monumenta eorum exemplis, qui vel nemine confulto onus epifcopale abjecerunt, vel de hoc cum fuæ provinciæ Epifcopis egerunt. Hujufmodi exempla vide, fi lubet, apud Petrum de Marca de Concord. Sac. & Imp. lib. *6*. cap. 8. & lib. 7. cap. 2*6*. necnon in Vita Domni Bartholomæi de Martyribus Bracarenfis Archiepifcopi lib. 4. cap. 11. auctore V. Cl. D. Le Maitre *de Sacy*. Vide & S. Auguftinum epift. 2*6*1. ad Cæleftinum Papam, & lib. 2. contra Crefcon. Grammat. cap. 11. Cyrillum Alexandrinum epift. ad Domnum Antiochenum &c.

5. NEC A CLERICIS SUNT ELECTI. Vix opus eft monere hanc vocem *Clericus* non Col.1420.
femper eum fignificare, qui inferioribus miniſteriis mancipatus eft, quod vel ex hoc unico capite apparet, cum certum fit ad Presbyteros maxime, ceterofque majorum Ordinum miniftros electionem Epifcopi pertinuiffe. Immo plerumque omnium Ordinum Clericos defignat, cum fine addito in antiquis Scriptoribus reperitur: ut femel & iterum in hac Inquifitione I. Item in Inquif. 4. In epift. 10. ad Epifc. Vienn. Prov. cap. *6*. & epift. 3. * ad Epifcopos Camp. * nunc 4.
&c. cap. 3. & 4. ubi Clericis ufura interdicitur. Sæpe etiam majoris tantum Ordinis Clericos fignificat: ut cum Siricius P. R. ep. I. cap. 14. ait: *Pœnitentiam agere cuiquam non conceditur Clericorum*: fequentibus enim verbis indicat fe de iis effe intelligendum, qui *gerenda Sacramentorum inftrumenta fufcipiunt*: immo & apud S. Leonem epift. 12. * ad *nunc 14
Anaftafium Theffalon. cap. 4. Cum vero de inferioribus miniftris intelligitur, ejus fignificatio aliqua adjectione reftringitur: ut cum ep. 10. ad Viennenfes, vocat *Clericos minoris officii* &c.

6. SI QUI AUTEM CLERICI AB ISTIS PSEUDO-EPISCOPIS IN EIS ECCLESIIS ORDINATI SUNT, QUI AD PROPRIOS EPISCOPOS PERTINEBANT &c. Pro, *qui ad proprios* &c. Ibidem.
ut eft in MSS. cod. Griman. Barber. quatuor Thuaneis, Threcopith & Ifidoriano MS. ad marginem Canifii, Crabbi &c. necnon & apud Gratianum I. q. I. habent, 11 *quæ ad proprios* &c. vulgares edit. Dionyf. Exiguus, Hincmar. Rem. opufc. 33. J. Sir- 11

EDITORUM ADNOTATIONES.

11 Nifi omnium fere ac certe præftantiorum MSS. diverfæ originis exemplarium confenfus *qui* prætuliffet, in noftra editione recepiffemus libenter emendationem *quæ* ufitatæ Leonis fyntaxi magis congruentem, cum præfertim vox *eis* hanc lectionem exigere videatur. At alii codices omittunt *eis*, alii habent *eorum*, ut fuo loco notavimus. Hinc nihil mutare aufi fumus. Ad fententiam vero hujus loci quod pertinet, inter multas multorum opiniones, quas ipfa hujus loci difficultas peperit, hæc
Locus difficilis explicatur. nobis videtur expeditior & probabilior. Cum Rufticus interrogavit *de Presbytero vel Diacono, qui fe Epifcopos mentiti funt*; non intellexit de Presbytero vel Diacono, qui epifcopali caractere carent, nec de illis tantum intellexit, qui ab uno vel duobus, non autem (ut difciplina vel tum exigebat) a tribus faltem Epifcopis a Diaconatu vel Presbyteratu ad Epifcopatum promoti fuiffent; fed de iis, quorum confecratio aliquo defectu canonico laboraret, quod nimirum a Clericis non effent electi, vel a plebibus non expetiti, vel a provincialibus Epifcopis cum Metropolitani judicio non confecrati. Hos enim omnes defectus Leonis refponfio indicat. Hos autem cum Rufticus pro veris Epifcopis non haberet, Diaconos vel Presbyteros tantum vocavit, qui fe fe Epifcopos mentirentur. Leo vero memoratorum defectuum cauffa eofdem inter Epifcopos non habendos refcribens, & pfeudo-Epifcopos appellans, non ordine, fed jurifdictione tantum epifcopali carere indicare voluit: quippe qui ab Epifcopis fine legitimis folemnitatibus confecrati, legitimum jus non percepiffent. Ordine autem epifcopali eos valide infignitos non dubitavit; ac propterea refpondens ad alterum inquifitionis caput, *de his, quos ipfi Clericos ordinarunt*, affirmavit ratam haberi poffe iftorum ordinationem, fi duo concurrant. I. fi confenfu ac judicio præfidentium facta fuerit. II. fi in Ecclefiis, in quibus fuerunt ordinati, perfeverent: fecus vero ratam non fore, cum ex defectu confenfus præfidentium, *auctore* feu legitima auctoritate careret; ex dimiffione autem Ecclefiæ, in qua fuerunt ordinati, non effet *loco fundata*, quippe quod ex veteri difciplina nemo ordinaretur, nifi alicui Ecclefiæ effet addictus. Quæcumque porro lectio *qui*, vel *quæ* magis arrideat, noftra hæc explicatio fatis aptatur. Si enim præferatur *quæ*, fermo eft de ordinatione Clerici in Ecclefia Diœcefis alienæ, cui Epifcopi proprii confenfus acceflerit. Si vero præeligatur *qui*, fermo effe poteft de aliqua Ecclefia ejus Diœcefis, cui quis illegitime Epifcopus præfectus fuerit: qui cum jurifdictione in eam careat, ut ordinatio Clerici rata effe poffit, eorum faltem confenfus ac judicium a Leone requiritur, qui eidem Ecclefiæ præfidentes, jus aliquod habebant præfentandi Clericos, qui in eadem Ecclefia ad aliquem ordinem erant ab Epifcopo promovendi.

Sirmondus tom. 1. veterum Concil. Galliæ. Quæ tantula lectionis varietas latum parit in sensu discrimen. Si enim postrema lectio retinetur, particula *quæ* ad Ecclesias referenda est; & eo devolvi quæstio videtur, utrum Clericus in aliena Ecclesia ordinatus ab hujusmodi pseudo-Episcopis, in gradu ita accepto permanere possit? Respondet ratam posse haberi talem ordinationem, duplici tamen conditione apposita: 1. ut judicio Præsidentium ejusmodi ordinatio facta sit: 2. ut in iisdem Ecclesiis in quibus ordinati sunt, tali modo ordinati Clerici perseverent. Quæ conditiones si non adessent, irritam esse habendam decernit ordinationem, quæ *nec loco fundata est*: quia si in Ecclesia in qua ordinatus est, non perseveret, vagus erit, & contra canones nullius loci Clericus: dejecto præsertim pseudo-Episcopo ab ea, cui male præpositus fuerat, Ecclesia. *Nec item auctore munita* esset illa ordinatio, cum contra præsidentium nutum & consensum attentata sit. In quo concinit Leonis decretum canoni 8. Concilii Arausicani I. qui ita se habet: *Si quis alibi consistentem Clericum ordinandum putaverit, prius definiat, ut cum ipso habitet: sic quoque non sine consultatione ejus Episcopi, cum quo ante habitavit, eum ordinare præsumat.*

Melius tamen retineri mihi videtur prior illa lectio; ita ut particula *qui* ad Clericos referatur, qui ordinati sunt, & ad easdem illas Ecclesias pertinebant, quæ tunc quidem *pseudo-Episcopos*, olim autem habuerant & postea habituræ erant *proprios*: ita enim opponuntur, ut puto, *pseudo-Episcopi*, & *proprii Episcopi*. Hanc lectionem probat 1. omnium MSS. codd. consensus. 2. Prior illa lectio supponit Clericos ejusmodi in aliena Ecclesia fuisse ordinatos: alioqui falso diceret ordinationem illam loco fundatam non esse. Falso etiam timeretur ne Clerici alio migrare auderent; & frustra perseverandi in eis Ecclesiis necessitas, pro ratihabitionis conditione, imponeretur: at raro admodum usurpatum in veteri Ecclesia, ut Episcopi in aliena Ecclesia ordinationes celebrarent; nec minus rarum, ut Clericus in propria Ecclesia etiam ab alieno, etiam a falso Episcopo ordinatus, de illa relinquenda cogitaret: ideoque supervacaneum fuerit eam conditionem adhibere quæ ex communi omnium Ecclesiarum jure & ex canonum auctoritate etiam non expressa, numquam non subintelligebatur. Clericus vero in propria Ecclesia ab ejusdem pseudo-Episcopo ordinatus, poterat propter ordinationis vitium a proprio Episcopo in locum pseudo-Episcopi subrogato deponi, seu pro non ordinato haberi: Leo enim dicit *posse* ratam haberi ordinationem, non vero *debere*; & præterea confirmata etiam ordinatione, in proprii Episcopi potestate relinquitur, ut vel in Ecclesiæ suæ ministerio hujusmodi Clericum retineat, vel ad eum a quo ordinatus erat, ubicumque habitasset, transferendum curet, ut expresse decernit Rejense Conc. can. 4. in caussa Armentarii Ebredunensis Episcopi. Ordinatum enim suscipere & alere ordinans tenebatur: quo casu vagus fuisset Clericus, si in ordine clericali permaneret: tuncque verissime *nec loco fundata esset* ordinatio, *nec auctore munita*. Ita porro legimus, *auctore*, cum MSS. Griman. Victor. Trecopit. Thuaneis, & Isidoro excuso; non vero, *auctoritate*, ut habent Sirmondus tom. 1. Conc. Gall. Dionysius Exiguus, Hincm. Rem. Isidorus MS. & edit. vulg. Ex eisdem MSS. in superiori linea lego *creatio*, non *ordinatio*, ut vulg. vel *consecratio*, ut Dionys. & tres MSS. codd.

Sed quoquo modo superiora legantur & intelligantur, gravis, ut ego reor, difficultas exsurgit: qua ratione nimirum eorum Clericorum ordinatio *rata possit haberi*, qui ordinati sunt ab iis quos, ut ibidem diserte asserit, *nulla ratio sinit ut inter Episcopos habeantur*; & quibus decernit *nequaquam esse tribuendum, quod non docetur fuisse collatum*; quos denique *pseudo-Episcopos* esse pronuntiat: quia videlicet *nec a Clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus Episcopis, cum Metropolitani judicio, consecrati*: ubi dubium non est, quin de majoribus etiam Clericis agatur, circa quos maxime difficultas versabatur; nec par est credere Leonem & Rusticum de minoris officii Clericis, qui a pseudo-Episcopis ordinati erant, sollicitos, de majoribus nihil omnino curasse, penes quos & ministerium Altaris, & alia potiora Ecclesiæ munia residebant.

Longe major etiam difficultas, & cui solvendæ imparem me profiteor, si de iis pseudo-Episcopis Leo debeat intelligi, qui nullam ab ullo Episcopo manus impositionem accepissent, qua Episcopi fierent: quod innuere nonnullis videbuntur Inquisitionis verba: *De Presbytero, vel Diacono, qui se Episcopos esse mentiti sunt*. Verum vix ac ne vix quidem istum Leonis sensum esse mihi persuaserim.

Antequam hunc locum explanemus (quem miror Hallerio & Morino de sacris electionibus & ordinationibus Commentarios scribentibus prorsus esse intactum) revocandum est in mentem id, quod supra delibavimus, & ex ista Inquisitione, ac responsione confirmatur: Rusticum videlicet, cum hæc Leoni proponebat, respexisse ad Conciliorum Rejensis, Arausicani I. & Arelatensis II. canones, quibus palam fit passim per Gallias frequentari tunc illicitas ordinationes a duobus Episcopis: quæ occasioni fuere Rustico, ut ea de re Pontificem Romanum consuleret. Quamvis enim certa esset apud Gallos, & publicis sancita Conciliis ea disciplinæ regula, quæ tres ad minus Episcopos ad Episcopi consecrationem convenire edicebat; non parum tamen roboris Gallicanæ consuetudini addi videbat, si Romanæ, adeoque primariæ Ecclesiæ usus & sententia suffragarentur. Sed duo præsertim Rusticum anxium fecisse videntur: unum, quod Rejensis canonis 3. auctoritate Armentario pseudo-Episcopo, utpote a duobus tantum ordina-

nato, nonnulla episcopalia munia obeundi concessa facultas fuerat, qualis est Neophytorum confirmatio: alterum, quod Clericorum ab eo ordinatorum consecratio non in irritum missa fuerat, si nulla ordinato conversationis macula præjudicaret, ut canone 4. definitur. Quare S. Leonis responso lux ex canone Rejensi concilianda est, ex eoque & ex Arausicano & Arelatensi dicendum: eos, quos pseudo-Episcopos appellat sanctus Leo, episcopali manus impositione vel unctione in Episcopos fuisse ordinatos; sed quia a duobus tantum contra canones Episcopis, vel ab iis qui comprovinciales non erant, & sine Metropolitani judicio fuerant consecrati, inter Episcopos non fuisse habitos, hoc est, ut loquitur S. Augustinus lib. 1. de Bapt. contra Donatist. cap. 1. *non administrasse, sed sacramentum ordinationis suæ tamen gessisse*: vel, ut de Ephesino Episcopo act. 12. Calchedon. habetur, servato honore Episcopatus esse dejectos: vel denique, ut ad hodiernum loquendi usum descendamus, charactere sacerdotali, seu pontificali fuisse insignitos, qui post depositionem remanserit; omni vero fuisse jurisdictione spoliatos, quæ nimirum vitiose fuerat collata. Ad illud sufficit, ut vel unicus adsit Episcopus, qui consecret: ad hoc ex placito Ecclesiæ necesse est ut duo vel tres consecranti assistant. Cujus ratio est, quod cum *unus sit Episcopatus Episcoporum multorum concordi numerositate diffusus*, (ut toties decantatum illud Cypriani axioma usurpem) & unici illius Episcopatus pars ab unoquoque in solidum teneatur, minime convenit ut invitis omnibus, vel non consentientibus Episcopis, illius pars Episcopatus in solidum pariter tenenda ulli concredatur, sed omnium potius consensus accedat, qui, si per se adesse omnes non possint ordinationem celebraturi, duorum saltem vel trium præsentia, ceteris annuentibus, comprobetur. (Septem etiam Episcoporum præsentiam requisivit Arelatense Concil. I.) Ut enim omnes unius provinciæ ecclesiasticæ Episcopi, omnes ubique terrarum diffusos repræsentant Episcopos; ita duo vel tres cum Metropolitano universorum ejusdem provinciæ Antistitum vice funguntur in Coepiscoporum consecratione: ne, ut ait Innocentius Papa, *furtivum beneficium præstitum videatur*, vel aliquid contra fidem, vel fidei caussam ab uno vel altero male erga illam affecto tentaretur. Res attingenti, non tractanti, hæc sufficiant.

S.Cypr.ep. 52.ad Antonianum.

Innocent. Papæ ep. ad Vict.c.1.

His a me ita scriptis, venit ex Anglia opus eximium Herberti Thorndicii viri eruditi, &, ut opus indicat, ecclesiasticæ unitatis studiosi. Editum est illud Londini superiori anno seu 1674. cui titulus: *Origines ecclesiasticæ, sive de jure & potestate Ecclesiæ christianæ, Exercitationes*. Is porro nodum istum de ordinationibus pseudo-Episcoporum ministerio celebratis aliter solvit: hæc enim habet cap. 20. *In ordinatione*, inquit, *cum duo esse ex dictis constet, auctoritatem ac jus Ecclesiæ, in ordinante, primum; tum consecrationis solemnitatem, quæ ministerio ordinis traditi auctorem Ecclesiam palam inscribit: tanto majoris est momenti Ecclesiæ auctoritas, quam consecrandi ritus, ut in irritum cadat rite ac more Ecclesiæ peracta consecratio, ad quam usurpata sit auctoritas Ecclesiæ. Nam etsi in perpetuum Deo sacrum sit, quod semel Deo rite sacratum fuerit; non tamen Deo rite sacratum videri debet, quod non sit jure Ecclesiæ Deo consecratum, etsi servato ritu Ecclesiæ*. Et post paginam: *Itaque si dubium existat de auctoritate Ecclesiæ, non de ritu ordinandi; non est mirum, accedente auctoritate Ecclesiæ, valere ordinationem non jure factam, ad id ad quod valere eam vult accedens auctoritas Ecclesiæ. Pauca sunt hujus caussæ exempla in rebus veteris Ecclesiæ: pauca quidem, sed sunt tamen, quæ eam dubiam esse non sinunt. In Concilio Rejensi Galliæ irrita declarata est ordinatio Episcopi Ebredunensis, cui tamen indulgetur, exemplo canonis Nicæni 8. Chorepiscopum esse, strictis licet legibus, can. 2. & 3. puta eum, ut jam Chorepiscopum, confirmare tantum potuisse. Non hoc vi irritæ ordinationis, nisi accessisset Ecclesiæ per hanc Synodum consensus. Leo Papa I. ad Rustici Narbonensis Inquisitionem 1. ordinationes Clericorum a pseudo-Episcopis quibusdam factas, quas certum est seipsis irritas fuisse, ita ratas esse censet, si cum consensu Episcoporum factæ fuerint.* (Leo non habet *Episcoporum*, sed *Præsidentium*.) *Sane cum nihil majus quæri in hac tota re possit, quam ut rata sint apud Deum, quæ fideli plebi ministrantur ab iis, quorum dubia sit ordinatio; nec plebis esse de rebus Ecclesiæ communibus judicium, dictum sit: statuendum est non posse fidelibus fraudi esse ea apud Deum, in quibus sequuntur fidem Ecclesiæ.* Hunc explicandi modum a Theologo extra Ecclesiæ castra militante suggestum, catholicis doctoribus discutiendum relinquo, eorumque in antecessum censuræ subscribo. Hoc in scriptore illo non laudo, quod *consensum Episcoporum* dixerit, pro *consensu Præsidentium*: hoc enim postremum, quod habet Leo, latius patet, ad Clerumque se extendit, cujus auctoritate & judicio, Episcopis aliquo impedimento ligatis, vel vacante sede, ordinationes in Ecclesia celebrantur.

Pag. 363.

Pag. 365.

7. Alienum est a consuetudine ecclesiastica &c. Vide doctissimum Morinum nostrum abunde disserentem de Clericorum pœnitentia tum commentarii de Pœnit. lib. 4. cap. 12. & seq. & alibi passim, tum Exercit. ecclesiast. lib. 2. Nonnulla tamen indicare operæ pretium erit. Col.1421. Inquis. 2.

Primum est, ex S.Leonis verbis erui, 12 mino- 12

EDITORUM ADNOTATIONES.

12 Cum S. Leo de solis Presbyteris & Diaconis interrogatus responderit, non idcirco elicitur,

minoris ordinis Clericos, inter quos Subdiaconi numerabantur, non semper agendæ pœnitentiæ lege exemtos fuisse: quod ex canone 2. Concilii Carthaginensis V. vel potius ex Commonitorio Synodi Carthag. XVI. *Tom. II.* Kal. Julii an. 401. in cod. Afr. num. 62. quod Leonis decreto concinit, pariter evincitur, & expresse in Agathensi can. 5. Epaonensi can. 22. & aliis asseritur.

2. Quod hanc disciplinam 13 a consue- 13

Kkkkk 2 tudi-

EDITORUM ADNOTATIONES.

citur, minores Clericos (quos idcirco solum præterit, quia de his Rusticus non quæsivit) publicæ pœnitentiæ fuisse saltem aliquando subjectos. Nec canones deinceps a Quesnello allegati, qui Clericos quibusdam criminibus irretitos peregrina seu laica communione donant, pœnitentiæ publicæ addictos significant. Adde quod canon Epaonensis 22. non de minoribus Clericis, sed de Presbyteris ac Diaconis loquitur.

Alienum fuit a consuetudine Ecclesiæ imponere manus in pœnitentiam Clericis, qui in suo gradu recipiebantur.

13 Duo a S. Leone traduntur in responsione ad Inquisitionem secundam. I. alienum esse a consuetudine ecclesiastica ut Presbyteris aut Diaconis pro aliquo crimine manus imponantur in pœnitentiam. II. hanc consuetudinem descendere a traditione apostolica. Ut primum sit verum, haud necesse est eam consuetudinem semper & ubique viguisse, cum satis sit ad veram consuetudinem adstruendam, si aliquandiu ante Leonem inducta obtinuerit. Hujus autem disciplinæ consuetudinem jam vigentem testatur Siricius; qui tamen ne hujus disciplinæ auctor credatur, idipsum etiam antea obtinuisse discimus ex Optato, qui ante Siricium floruit. Hic enim sub finem libri secundi Donatistas reprehendens, eo quod Diaconis, Presbyteris, & Episcopis lapsis manus imponerent, *Multis*, inquit, *notum est & probatum, persecutionis tempore Episcopos aliquos inertia a confessione Dei delapsos thurificasse; & tamen nullus eorum, qui evaserunt, aut manus lapsis imposuit, aut ut genua figerent imperavit.* Hæc de ipso persecutionis tempore plane evincunt, hanc disciplinam non inductam fuisse a Siricio, qui in epistola ad Himerium n. 18. de re jam recepta loquitur. *Sicut pœnitentiam* (subintelligitur *publicam*, quæ cum manuum impositione jungebatur) *agere cuique non conceditur Clericorum; ita & post pœnitudinem ac reconciliationem nulli umquam laico liceat honorem clericatus adipisci.* Hæc quidem veterem consuetudinem adstruunt, quæ ad vindicandam Leonis sententiam sufficit; ut ne movere debeat, si quando fortassis alicubi Clericis manus imponerentur.

Multo magis in peculiari casu, de quo quæsivit Rusticus.

Aliud tamen non leve in Leone animadvertendum est, quod sententiam ejus multo magis explicat, atque generatim veram confirmat. Rusticus in inquisitione de iis Diaconis & Presbyteris loquitur, qui sponte sua pœnitentiam publicam postulabant, non autem eam subire ulla lege vel consuetudine cogebantur. *De Presbytero*, inquit, *vel Diacono, qui si cognito crimine suo pœnitentiam publicam petat, utrum ei per manus impositionem danda sit.* De crimine igitur sermo est, quod publicæ pœnitentiæ canonibus non subjiciebatur, quodque per se Clericum ab ordine non removebat; ac propterea eum in suo gradu & ordine relinquendum Leonis responsum præsumit. Quoad hos autem Clericos *semper* alienum fuit a consuetudine Ecclesiæ, ut manuum impositione subjicerentur pœnitentiæ publicæ, quæ ex constanti omnium temporum disciplina pœnitentes publicos a Clero arcebat. Hinc quicumque Clerici ab ipsa hæresi vel schismate redeuntes ad unitatem Ecclesiæ, si in suum gradum (dummodo non essent iterato baptismate tincti) bono pacis admittendi viderentur; sola idonea satisfactione atque cautione sine ulla manuum impositione recipiebantur. Vide adnot. 25. in ep. 159. tom. I. col. 1334. Hinc S. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos n. 13. *Laicus*, inquit, *extra Ecclesiam fide baptizatus, pœnitens recipitur. Episcopus vero aut pœnitentiam non agit, & Sacerdos est: aut si pœnitentiam egerit, esse Episcopus desinit.* Nullum sane exemplum invenire licebit, quo Clerici in suo gradu recepti, aut ab eo non deponendi, manuum impositioni aut publicæ pœnitentiæ subjicerentur. Cum ergo de his S. Leo loquatur, propositio ejus generalis verissima est.

Nec illis, qui a Clero arcebantur, imponi solebat publica pœnitentia.

Adde quod nec illi quoque, qui a suo gradu & Clero dejiciebantur, manuum impositioni seu publicæ pœnitentiæ subjici solebant, ne idem crimen præter depositionem publica etiam pœnitentia castigatum, duplici pœna multaretur, uti traditur in canonibus apostolicis cap. 25. & a S. Basilio in epistola ad Amphilochium c. 3. Hinc etiam in Concilio Carthaginensi apud Isidorum quinto habito an. 401. Idibus Septembris canone 11. repetito in alia plenaria Synodo anni 419. c. 27. cod. Africani de Clericis a ministerio & gradu suo removendis hæc habentur. *Item confirmatum est, ut si quando Presbyteri vel Diaconi in aliqua graviori culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse fuerit removeri, non eis manus tamquam pœnitentibus, vel tamquam fidelibus laicis imponatur.* Duplicem hanc Clericorum rationem, qui nunc in suo gradu recipiebantur, nunc autem ab eodem arcebantur, præclare distinguit Augustinus lib. I. de Baptismo contra Donatistas c. I., & neutris manus impositas indicat. Loquens enim de redeuntibus ad Ecclesiam, *Redeuntes*, ait, *qui priusquam recederent, ordinati sunt, non utique rursus ordinantur; sed aut administrant quod administrabant, si hoc Ecclesiæ utilitas postulat* (cum scilicet recipiebantur in suo gradu, quibus sane non imponebantur manus in pœnitentiam) *aut si non administrant* (cum scilicet in suo gradu non reciperentur) *sacramentum ordinationis suæ tamen gerunt, & ideo eis manus inter laicos non imponitur*, quia scilicet sicut laici non suberant pœnitentiæ publicæ. Hinc ea Augustini verba in ep. 185. ad Bonifacium n. 44. quibus hæreticis conversis *post erroris sui pœnitentiam honorem Clericatus vel Episcopatus non ablatum* tradit, non de publica pœnitentia, quæ cum manuum impositione jungebatur, intelligenda sunt; sed de secreta, qua interioris compunctionis & necessariæ conversionis signa produntur.

Quod si aliquando Clerici lapsi & ad unitatem

tudine ecclesiastica, immo ex apostolica traditione arcellit, benigne intelligendum est: nec enim de hac traditione quicquam uspiam apparet, cum potius tribus fere primis sæculis Clericos etiam majores pœnitentiæ publicæ fuisse subjectos multis probet Morinus. Familiare est Leoni nostro, ut cum de apostolica traditione sermonem habet, de ea loquatur, quam ab Apostolo Petro Ecclesiæ Romanæ relictam putabat. Eam vero ex

EDITORUM ADNOTATIONES.

Si quibus aliquando impositæ fuerunt manus in publicam pœnitentiam, hi non recepti in clero.

tem redeuntes, non solum a suo gradu fuerunt exclusi, verum etiam subjecti fuerunt, æque ac laici, pœnitentiæ publicæ, ut S. Cypriani aliaque nonnulla testimonia innuunt; præterquamquod id peculiare quorumdam locorum ac temporum fuit, numquam tamen invenietur, Clericos ob crimen aliquod a suo gradu non dejectos nec dejiciendos publicam pœnitentiam subiisse: ac propterea cum de his Rustico inquirenti Leo responderit, jure *alienum* dixit ab ecclesiastica consuetudine, ut hi *per manuum impositionem remedium accipiant pœnitentiæ*.

Hæc disciplina quatenus dimanet ex traditione apostolica.

Hanc porro disciplinam, qua Clerici suum gradum custodientes pœnitentia publica non plectebantur, originem ducere a traditione apostolica, qua Clericos irreprehensibiles esse oportere, & ab omni nota ac infamia alienos, S.Paullus aperte tradidit, ipse Quesnellus fatetur.

Duo objecta ex Nicæno solvuntur.

His, quibus ab Ecclesiæ disciplina *alienum semper* fuisse affirmavimus, Clericos alicujus criminis reos manuum impositione, seu per publicam pœnitentiam recipi, duo opponi videntur ex Concilio Nicæno. Primum est canon ejusdem Synodi octavus, quo statutum fuit ut Cathari impositionem manuum accipientes in Clero manerent. Alterum est synodica Nicæna apud Theodoretum, qua concessum fuit ut qui a Meletio fuerant ordinati, impositione manuum firmati in suo gradu reciperentur. Sed cum in his Græcæ locutionis formulæ æquivocationi locum dedere, tum vero, si recte explicentur, hæc testimonia nihil officient. Utrobique sane manuum impositio exprimitur. Sed Græca formula χειροτονία triplici sensu usurpatur, eo quod triplici occasione manus imponerentur, nimirum in chrismate, in ordinatione, & in pœnitentia. Ubi autem sensus est multiplex, ille procul dubio in casu nostro eligendus est, qui communi ejus ætatis disciplinæ aliis testimoniis firmatæ haud contradicat. Porro cum alienum esset, ut vidimus, eos quibus manus impositæ fuerant in pœnitentiam, in Clerum recipere; illud profecto sequitur manuum impositionem laudatis Nicænæ Synodi locis indicatam, in pœnitentiæ significationem accipi nequaquam posse. Non desunt qui explicent de Sacramento confirmationis, quod Catharos repudiasse Theodoretus tradit. At præterquam quod nemo alius Theodoreto anterior id prodidit; cum idem error Meletianis, qui erant integræ fidei, & solo schismate dissidebant, tribui nequeat, hæc interpretatio ipsis non congruit. Restat ordinationis significatio. Sed duplici ratione idipsum intelligi potest, nimirum vel de ordinatione jam suscepta, vel de nova ordinatione suscipienda: Græca enim formula utrumque sensum recipere potest. Vetus interpres auctor ejus versionis, quæ ab Isidoro suscepta, Isidoriana vocari solet, secundum sensum expressit can. 8. de Catharis seu Novatianis his verbis: *Si qui voluerint venire ad Ecclesiam catholicam ex Novatianis, placuit sancto Concilio ut ordinentur, & sic maneant in Clero*. Hanc eamdem significationem ex eadem Isidoriana versione suscepit auctor collectionis Quesnellianæ canone apud ipsum 14. In vulgata quoque versione synodicæ Nicænæ tomo secundo Conciliorum inserta, de Meletianis eadem sententia exprimitur: *Illi vero, qui ab eo* (Meletio) *in sacrum ordinem lecti sunt, simul atque sanctiore ordinatione confirmati fuerint, ad communionem posthæc admittantur, & permittatur illis quidem honoribus frui, & sacris muneribus fungi* &c. Id autem abhorret omnino a Nicænorum Patrum sensu, qui non minus sacros ordines, quam baptisma extra Ecclesiam valide collatos, nec iterandos cum catholica Ecclesia crediderunt. Igitur de ordinatione jam suscepta utrumque testimonium intelligendum est: ita ut eos, qui ante sive ex Catharis, sive ex Meletianis sacra manuum impositione fuerant ordinati, in suo quemque gradu recipi placuerit. Sic nimirum ad litteram reddendus canon 8. de Catharis: *Placuit sanctæ & magnæ Synodo, ut qui manuum impositionem acceperunt, sic maneant in Clero*. In alia quacumque interpretatione, sententia est prorsus absurda. Cum enim inter Catharos non soli essent Clerici antea ordinati, sed etiam laici; nisi hæc nostra significatio canoni aptetur, dicendum esset, Nicænos Patres generatim statuisse ut quicumque ex Catharis ad Ecclesiam venirent, sive Clerici sive laici, ii *manuum impositione accepta* sive in pœnitentiam, sive per confirmationem, sive per ordinationem, *sic manerent in Clero*: quod sane tam est absurdum quam quod absurdissimum. Ut igitur generale Catharorum nomen initio canonis usurpatum Nicæni Patres restringerent ad solos Clericos, quorum receptioni dispensatione quadam erat providendum (de laicis enim nulla erat difficultas) adhibuerunt verba χειροθετημένους αὐτοὺς, idest, *qui manuum impositionem*, seu ordines *receperunt*: & de his præcepere, *sic in Clero maneant*, nulla alia ab iisdem conditione expetita, nisi ut antequam sic reciperentur, idoneam cautionem & professionem rectæ fidei præberent, ut in hæreticis recipiendis semper usitatum fuit. In hanc quidem significationem hunc canonem intellexisse videtur Rufinus, cum sic illum compendio exposuit can. 9. ut in novissima Veronensi editione emendatum invenies: *Et ut Catharos, qui apud nos Novatiani sunt, si forte pœnitentes ad Ecclesiam convertuntur, confessos ecclesiastica dogmata, Clericos in ordine quidem suo recipi debere, sed in ordinatione data*. Viden' *data*, inquit, non *danda*? Similiter in versione Philonis & Evaristi ab Attico Constantinopolitano Episcopo ad Afros missa Augustini tempore can. 8. *Si aliquando venerint ad catholicam Ecclesiam Cathari, placuit sanctæ & magnæ*

Marginal notes:

lib.1.Hist. Eccl. c.9. Vide etiam t. 2. Conc.col. 262.

Duo Nicæna testimonia non loquuntur de impositione manuum in pœnitentiam.

Sed de impositione manuum in ordinibus conferendis adhibita.

Canon 8. de Catharis male redditus de nova ordinatione peragenda.

Loquitur de impositione manuum, seu ordinatione jam recepta.

tom. 3. Conc.col. 451.

ex B. Petri traditione deſcendere exiſtimavit, quæ & olim obſervata, & decretis ſancita inveniebat eorum Eccleſiæ ſuæ Pontificum, quorum monumenta ſupererant illa ætate. Conſtat autem tum ex Dionyſii collectione, qui præteritorum Sedis Apoſtolicæ Præſulum conſtituta quanta valuit cura diligentiaque collegit, & quotquot a ſe reperta ſunt, digeſſit, tum etiam aliis argumentis probabile, 14 nullius Pontificis Romani 14
Siri-

EDITORUM ADNOTATIONES.

gnæ Synodo eos ordinatos ſic manere in Clero. Expreſſius vero in noſtram explicationem Ferrandus Diaconus Carthaginenſis in Breviatione canonum n. 172. ſic canonem refert: *Ut hi qui nominantur Cathari, accedentes ad Eccleſiam, ſi ordinati ſunt, ſic maneant in Clero.* De hac quidem interpretatione, quæ novam ordinationem excludit, & antea receptam tantummodo reſpicit, ne dubitare quiſquam queat, ſequens contextus ejuſdem canonis, quo ipſorum Catharorum recipiendorum modus præſcribitur, plane evincet: *Ubi ergo omnes ſive in vicis, ſive in urbibus ipſi ſoli inveniuntur ordinati, qui inveniuntur in Clero, erunt in eodem ordine. Si autem catholicæ Eccleſiæ Epiſcopo vel Presbytero exiſtente accedunt aliqui, clarum eſt, quod Eccleſiæ quidem Epiſcopus Epiſcopi dignitatem habebit; qui autem apud eos, qui Cathari dicuntur, nominatur Epiſcopus, Preſbyteri honorem habebit: niſi utrique Epiſcopo placeat ipſum nominis honorem impertire. Si autem hoc illi non placeat, vel Chorepiſcopi, vel Presbyteri locum excogitabit, ut eſſe omnino in Clero videatur.* Ita verſio Gentiani Herveti ex Græco, cui concinunt etiam interpretationes Philonis & Evariſti, Dionyſii Exigui, nec non illa Queſnellianæ collectionis, ac ipſa Græca lectio. Non dicitur ut ordinentur, ſed ut qui *inveniuntur ordinati*, in eodem gradu maneant, ſi ſoli in eo loco ſint. Alias diverſimode iis providendum traditur pro diverſitate circumſtantiarum, ut nullum tamen indicium ſit ſacri ordinis iterandi.

Hæc autem cum ſcripſiſſemus, obſervare contigit adnotationes Guilielmi Beveregii in can. 8. Nicæn. tom. 2. pag. 67. ubi miratus Chriſtophorum Juſtellum aliosque hunc canonem interpretatos de ea manuum impoſitione, qua hæretici in Eccleſiam catholicam antiquitus recipiebantur, noſtram ſententiam mirifice confirmat. *Patres enim*, inquit, *non de quibuſvis, ſed de ſolis Clericis Novatianis, qui canonicam nimirum ordinationem ante acceperant, per totum hunc canonem agunt; ſtatuuntque ad Eccleſiam converſos in eodem Clericatus gradu manere, quo inter Novatianos conſtituti fuerant: ut ex ipſis etiam canonis verbis rite perpenſis eluceſcit. Hic enim de Novatianis decernitur:* ὥστε χειροθετουμένους, αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. *Quo autem referatur illud* οὕτως *niſi ad* χειροθετουμένους. *Et quomodo illuc referatur niſi* χειροθεσία *iſta præceſſiſſet? Neque enim ita in Clero manere poſſunt, niſi prius in Clero fuiſſent: neque prius in Clero eſſe poterant, niſi* χειροθετούμενοι *eſſent; ac proinde hæc Novatianorum* χειροθεσία *ipſorum ad catholicam Eccleſiam converſionem præcedat neceſſe eſt, non ſequatur.* Addit Balſamonem & Zonaram (adjice & Ariſtenum) hunc canonem eodem ſenſu fuiſſe interpretatos, & poſt recitata antecedentia Rufini verba, obſervat, Græcam canonis vocem χειροθετουμένους apte ab ipſo redditam *Clericos*. Hæc de Nicæno canone.

Synodicæ porro Nicænæ Græca verba de Meletianis τοὺς δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ καταστασθέντας μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας, κοινωνηθῆναι ἐπὶ τούτοις ἐφ᾽ ᾧ τε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργεῖν, ſic reddimus: *Illos vero, qui ab ipſo* (Meletio) *conſtituti ſunt* (in Eccleſiis) *ſacra manuum impoſitione firmati, in communionem* (ſtatuit) *recipiendos hac conditione, ut honorem ipſi quidem habeant, & operentur ſacra.* Voces nimirum μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας ad antecedentia τοὺς δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ καταστασθέντας, non autem ad ſequentia verba referendæ ſunt; ordinationemque jam antea acceptam indicant, qua a Meletio Clerici in Eccleſiis conſtituti fuerunt. Ceteræ igitur interpretationes, quæ impoſitionem manuum æquivoco vel alio ſenſu reddidere, ad hanc ſententiam revocandæ ſunt. Hinc ſane Innocentius I. in ep. 17. ad Rufum poſt allatum canonem 8. Nicænum de Catharis, his verbis: *Placuit ſanctæ & magnæ Synodo ut accepta manus impoſitione, ſic maneant in Clero*; ita aliis verbis eamdem ſententiam effert: *A Novatianis, aliiſque hæreticis revertentes debere in ſuo ordine recipi*, quibus acceptum ordinem ratum innuens, novam ordinationem ſatis excludit. Nihil igitur ex laudatis Nicænorum Patrum decretis noſtræ ſententiæ opponitur. Immo multum cohærent hæc loca cum conſtanti diſciplina Eccleſiæ, qua publicis pœnitentibus a Clero excluſis, Clerici ad Eccleſiam redeuntes cum idonea profeſſione fidei recepti fuerunt ſine pœnitentia publica, immo & ſine illa manuum impoſitione, quam abſque exactione rigidioris pœnitentiæ impoſitam memorat Vigilius Papa ep. 2. ad Profuturum n. 4., quamque dum *imaginem pœnitentiæ* appellat Innocentius I. ep. 24. ad Alexand. n. 4. non in Clericis, ſed in laicis tantum excipiendis adhibitam prodit. Præclare S. Gregorius lib. 11. ep. 67. ad Quiricum tres recipiendorum hæreticorum ritus deſcribens, *Et quidem*, inquit, *ab antiqua Patrum inſtitutione didicimus, ut quilibet apud hæreſim in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad ſanctam Eccleſiam redeunt, aut unctione chriſmatis, aut impoſitione manus, aut ſola profeſſione fidei ad ſinum matris Eccleſiæ revocentur.* Tertium ritum, quo *ſola profeſſio fidei* exigebatur, proponit S. Doctor pro Neſtorianis Clericis, de quibus recipiendis cum Quirico agens, eoſdem ſi rectam profeſſionem exhibeant, ſervatis *eis propriis ordinibus*, inquit, *in ſuo cœtu recipiat.* Vides *ſolam profeſſionem fidei*, eamque a manuum impoſitione ita diſtingui, ut qui *ſola profeſſione fidei* recipiebantur, iis manus nequaquam imponerentur?

Nicænum decretum de Meletianis ſimiliter intelligendum.

Clerici recepti etiam ſine *imagine pœnitentiæ*.

14 Gallicani canonum codicis nomine Queſnellus ex ſuo ſenſu intelligit codicem, ut alibi appellat, *auctoratum*, qui a Gallicana Eccleſia receptus, apud Gallos auctoritatem haberet. Nullus autem ejuſmodi codex canonum nobis innotuit. Solum codex Vat. Palat. 574. ſimilis Morbacenſi, quem P. Couſtantius alii-

Qui canonum codex apud Gallos.

bat; dignus qui merito ab omnibus consuleretur, Petri Apostoli Collega, primus omnium toto qua patet orbe Pontificum, cujus prærogativæ subjiciebatur, cujus censuræ adtremebat etiam turba Collegii episcopalis, *in cujus gravitatis comparationem ipsa etiam grandævorum corda puerascebant, sanctorum utriusque ordinis* (monastici & pontificalis) *conclamatissimus primipilaris, norma morum, columna virtutum, junior magis quam minor Moyses, per quinquennia decem & amplius non æquævis Sacerdotalibus tantum, verum & antiquis antelatus.*

Tantum virum par est audire de Clericorum continentia differentem, distinguentemque quid in sua Trecensi ageretur Ecclesia, quid in Augustodunensi, quid in universa; quid ex consuetudine, quid ex necessitate, quid de facto institueretur; quid in votis haberet, quid in aliis laudaret, quid denique ipse non auderet. Ipsa hujus epistolæ verba describenda primum, tum per partes discutienda.

„ De Clericis (inquit) bigamis usque ad „ Ostiarios Ecclesia permittit & patitur: & „ quam quis Sacerdotum regulam pro di„ strictione sua assumserit, jure custodiet. „ Exorcistas vero aut Subdiaconos, a se„ cundis nuptiis penitus excludit. Genera„ tionem vero filiorum ab his, quos con„ jugatos assumimus, melius esset, si fieri „ possit, arceri; quos melius est non assu„ mi, quam de his postea sub diversa sen„ suum varietate certari: cum melius sit „ omnes disceptationum caussas excludi; ut „ qui non vult in Clericatu generari, non „ constituat in altario conjugatos. Hæc pro „ consuetudine Ecclesiarum nostrarum, qua„ rum una est regula, paginæ hujus sermo„ ne texuimus. Si quid vero pro honore „ Domini potest districtionis accrescere, et„ si imitari non possumus, pro Domini ho„ nore laudabimus. Nam jam Ecclesiæ ob„ sequiis aggregatos ad secundas nuptias trans„ ire non patimur: quos postquam assumti „ fuerint, etiam a primis penitus arcemus, „ Exorcistas dumtaxat atque Subdiaconos. „ In Augustodunensi autem Ecclesia, vel „ Ostiarius in immo officio constitutus, si „ uxorem aliam acceperit, ab officio peni„ tus abdicatur. Subdiaconos autem ad pa„ cem inter se in sacrario oportet accede„ re; in altario autem, non nisi dum por„ rigunt pallas Diacono, aut suscipiunt quod „ refertur; ad pacem autem nequaquam eis „ permissum est. Si autem illius amentiæ „ fuerit vel Exorcista, vel Subdiaconus, „ vel etiam, sicut supra memoratum est, „ Ostiarius, ut secundis se nuptiis illigarit, „ non solum ab officio, sed etiam a com„ munione penitus arcetur. “

Hoc ergo primum ex ista epistola elicitur: Ecclesiæ permissione ac tolerantia Clericos minores, usque ad Ostiarios inclusive, bigamos esse posse; id est, & assumi posse ad Ostiarii & ad infimorum officiorum gradus qui conjugati erant vel fuerant, Clericisque in hujusmodi muneribus constitutis licuisse & uxorem accipere, & ad secundas nuptias convolare, & liberis etiam procreandis operam dare. Hic est sensus verborum istorum epistolæ: *De Clericis vero bigamis usque ad Ostiarios Ecclesia permittit & patitur.*

2. Exorcistis & Subdiaconis eadem omnino permissa esse, uno excepto, ne videlicet ad secundas nuptias transirent. Sic enim ait: *Exorcistas vero aut Subdiaconos a secundis nuptiis penitus excludit.*

3. Hanc Ecclesiæ permissionem ita sequi liberum fuisse Episcopis, ut tamen arctiorem disciplinam in suam quisque Ecclesiam posset pro arbitrio suo inducere: *Et quam quis Sacerdotum regulam*, inquit, *pro districtione sua assumserit, jure custodiet.*

4. Optassent sancti Episcopi numquam conjugatos assumi ad Exorcistarum & Subdiaconorum officium: quoniam difficillimum erat, quin inde multæ disputationes orirentur in Ecclesia, dum vix intra certos limites coerceri posset matrimonii usus in his, qui matrimonio juncti ad Ecclesiæ officia assumebantur.

5. Saltem vero generationem liberorum, si fieri possit, arceri cupiunt ab iis qui conjugati assumuntur. Utriusque hujus partis sensus his verbis continetur: *Generationem vero filiorum ab his, quos conjugatos assumimus, melius esset, si fieri possit, arceri; quos melius est non assumi, quam de his postea sub diversa censuum varietate certari: cum melius sit omnes disceptationum caussas excludi: ut qui non vult in Clericatu generari, non constituat in Altario conjugatos.*

6. Hæc, quæ prius observari docuere, usu recepta fuisse asserunt in utraque sua Ecclesia Augustodunensi, in Lugdunensi I. & Trecensi in Senonia seu Lugdunensi IV. *Hæc*, inquiunt, *pro consuetudine Ecclesiarum nostrarum, quarum una est regula, paginæ hujus sermone texuimus.* Sed pro jure, quod supra unicuique Episcopo in sua Ecclesia competere agnovit, quam voluerit regulam pro districtione sua assumendi, testatur uterque ille Episcopus strictiorem, purioremque disciplinam in suas Ecclesias a se fuisse invectam, cum aliquo etiam unius ab altera discrimine, saltem quantum ad pœnam iis, qui contra irent, infligendam.

7. In Ecclesia enim Trecensi hoc S. Lupus sanciverat, ne quisquam aliquo in ea ministerio initiatus secundis se nuptiis implicare fineretur: *Nam jam*, inquit, *Ecclesiæ obsequiis adgregatos ad secundas nuptias transire non patimur:* quod de ultimis etiam gradibus intelligendum est; ita ut primo eisdem uxorem accipere liceret; quoad Exorcistas vero & Subdiaconos, si qui ante omne conjugium in iis gradibus collocarentur, iis ne semel quidem nubere permisit: *Quos postquam assumti fuerint, etiam a primis penitus arcemus, Exorcistas dumtaxat atque Subdiaconos.*

8. In Augustodunensi autem Ecclesia in hoc severior ab Euphronio sancita erat disciplina, ut depositionis pœna multaretur etiam

etiam Ostiarius, qui omnium ordinum ultimus, si secundam uxorem accepisset: Exorcistam vero & Subdiaconum, qui idem fecissent, non solum a suo officio, sed etiam a communione arcerent. *In Augustodunensi*, inquit, *Ecclesia vel Ostiarius in imo officio constitutus, si aliam uxorem acceperit, ab officio penitus abdicatur; si autem illius amentiæ fuerit, vel Exorcista, vel Subdiaconus, vel etiam, sicut supra memoratum est, Ostiarius, ut secundis se nuptiis alligarit, non solum ab officio, sed etiam a communione penitus arcetur.*

An vero illis, quos hic, vel a primis, vel a secundis nuptiis prohibet, uxoribus quas ante ordinationem acceperant, uti facultas erat relicta? Ita fuisse existimo, quemadmodum etiam ex Venetico & Agathensi canonibus supra laudatis habetur: quorum Conciliorum Patres, exemplo proculdubio sanctorum Lupi & Euphronii accensi, arctiores continentiæ leges altaris ministris præscripserunt, & ad eam disciplinam propius accedere cœperunt, quam in Ecclesia Romana Leonis nostri temporibus viguisse videmus: a qua tamen adhuc in multis discrepabant, ut vel ex hac sancti Lupi epistola intelligere licet, si cum ista ad Rusticum, & aliis ad Anastasium Thessalonic. ad Italiæ Episcopos, & ad Viennenses conferatur. In quarum ultima cap. 3. Clericos etiam in minoribus officiis residere non patitur, qui fuerint plusquam unius uxoris viri.

Laxiorem porro disciplinam illam, qua, ut memoravimus, Subdiaconi permittebantur uxoribus propriis commisceri; & corruptelam, quæ ante Arausicanæ Synodi primæ & Arelatensis II. canones Ecclesias Gallicanas pervasisse videtur, ut Diacones aliquando ordinarentur non ante professi conversionis seu continentiæ propositum; non ex morum solummodo corruptione, aut Episcoporum negligentia descendisse putaverim, sed ex Synodorum Orientalium canonibus, quibus 15 Gallicanus canonum codex ex parte compositus erat, quos inter Ancyranus 10. Diaconum, qui ordinationis tempore continentiam promittere noluerat, ad nuptias sinebat transire, nec propterea gradum auferebat. Romana disciplina longe purior ac traditioni magis conformis, continentiæ legem Diaconis semper indixerat: nec receperat Ancyranum canonem 10. nisi eum corrigendo & ad suum usum accommodando, ut in Dissertatione ad antiquum nostrum Romanæ Ecclesiæ codicem diximus.

Col. 1421. Inquis. 3. 9. NEC DIMITTERE UXORES. Canon VI. Apostol. hoc vetat: *Episcopus aut Presbyter uxorem propriam nequaquam sub obtentu Religionis abjiciat: si vero rejecerit, excommunicetur; sed & si perseveraverit, dejiciatur.* Huic Orientalis Ecclesiæ decreto concinunt plures Latinæ Constitutiones, quibus tamen cautiori consilio provisum est ne Clericus majoris ordinis conjugatus cum uxore in eadem domo habitet, nisi *sequestrato mansionis cubiculo, religione præmissa* (vel *promissa*) ut habet Conc. Agathensis can. 16. postea quam pariter conversi fuerint.

10. CHRISTI ET ECCLESIÆ SACRAMENTUM. Cur irritum sit matrimonium ingenui cum serva seu ancilla, non una afferri solet ratio; ea vero, quam ex ipsius Sacramenti significatione repetit sanctus Leo, nescio an satis attendi soleat. Quod scilicet præter voluntariam sexuum conjunctionem necesse sit, ut habeant matrimonia Christi & Ecclesiæ sacramentum: ut enim Christus liberam duxit Ecclesiam, seu ducendo & redimendo liberam fecit, ejusque filii heredes quidem Dei, coheredes autem Christi facti sunt in hujus divinæ personæ societatem, & aliqua unigeniti jura adsciti; ita necesse est ut mulier libera sit dum assumitur in uxorem, vel libera reddatur dum a sciente assumitur & redimitur: *Ingenua facta & dotata legitime, & publicis nuptiis honestata*, ut alias Leo. Quantum ad hanc *publicarum nuptiarum* conditionem, videtur eam necessarie requirere S. Pontifex, ut rata sint & valida matrimonia: quod maxime favet nonnullorum doctissimorum juris canonici peritorum, qui clandestina matrimonia semper invalida irritaque fuisse autumant. Verum cum sacrosancta Tridentina Synodus ea rata & vera fuisse censuerit, quamdiu ea Ecclesia irrita non fecit; satius est Leonis verba intelligere de solis ancillarum matrimoniis, quæ non nisi publicarum nuptiarum solemnitate possint honestari, & in libertatem vindicari. Vide sanctum Augustinum de bono conjugali cap. 5. multo pauciora ad veras nuptias requirentem, tametsi dubitans loquatur. Porro quod de concubinis hoc capite dicitur, in malam partem accipiendum non est, sed de iis concubinis, quarum usus tunc temporis licitus erat; quæque velut uxores erant, quamquam nec dotalibus instrumentis, nec solemniter ductæ, nec ingenuæ factæ, sed adhibitæ ad tempus maritali affectu, procreandorum liberorum caussa. Ne materiem multorum tractatibus versatam inutiliter retractem, adeundi commentarii novi Emanuelis Gonzalez IC. in Concilium Illiberitanum cap. 8. subjecti antiquioribus Mendozæ commentariis: ubi contrariam hujus sententiam refutat ille, expenditque fusius in quibus concubinatus hujusmodi & matrimonium vel conveniant vel discrepent. Col. 1422. Inquis. 4.

11. PATERNO ARBITRIO &c. Membrum hoc cum præcedenti connectitur, non solum in collectionibus Dionysii Exigui cap. 18. Isidori, Gratiani 32. q. 2. *Non omnis mulier*, Burchardi & Yvonis; sed etiam in MSS. codd. Corb. Griman. Victor. & quatuor Ibidem. Inquis. 5.

EDITORUM ADNOTATIONES.

15 Videsis nostram superiorem 14. adnotationem col. 1598. quæ huc spectat, & illuc per errorem irrepsit.

tuor Thuaneis. Unicum Thuaneum cum Barberiniano, Trecopithœano & Cantabrigensi secuti sumus, ut cum Sirmondo ejusque codicibus MSS. distinctum caput faceremus, quoniam id res ipsa exigit: præcedenti enim capite de solis Clericis filias tradentibus ad nuptias agitur; isto, de quavis fideli puella paterno arbitrio viro concubinæ prius conjuncto tradita. Hæc verba: *Quia aliud est nupta, aliud concubina;* quæ claudunt responsum ad Inquisitionem 5. inchoant in Barber. Inquisitionem 6. non malo sensu.

Col.1423. Inquis. 7. 12. CULPANDA EST SANE &c. Apud eosdem Collectores mox laudatos hoc caput cum superiori conjungitur: quibus & idem MSS. concinunt, exceptis Thuan. 1. Trecopith. Barber. & Cantabr. Latum materiæ discrimen distinguenda esse capita satis eloquitur. Immo sine distincto inquisitionis titulo hoc caput intelligi nequaquam potest.

Ibidem Inquis. 8. 13. HORUM CAUSSA &c. Jam indicavimus supra hunc Ecclesiæ Romanæ morem ab aliis plerumque Ecclesiis servatum non fuisse. De Carthaginensi testis Concil. IV. si genuinum est, can. 74. *Pœnitentes vero qui leges pœnitentiæ attente exequuntur, si casu in itinere, vel in mari mortui fuerint, ubi eis subveniri non potest, memoria eorum & oblationibus & orationibus commendetur.* De Gallicana testatur Vasensis I. canon. 2. supra descriptus. De Hispanica, Toletana Synodus, quæ dicitur undecima, an. 675. congregata, quamque authenticam vocat Innocentius PP. in epistola ad Petrum Compostellanum. *De his autem*, inquit canon 12. *qui accepta pœnitentia, antequam reconcilientur ab hac vita recesserint, quamquam diversitas præceptorum de hoc capitulo habeatur, illorum tamen nos sententias placuit sequi, qui multiplices numero de hujusmodi humanius decreverunt: ut & memoria talium in Ecclesiis commendetur, & oblatio pro eorum dedicata spiritibus accipiatur.* Ubi Synodus 16 authentica Carthaginenses Gallicanosque Antistites Leoni præferendos censet, quia multiplices numero: quemque in eodem canone secuta est definientem in epist. ad Theodorum Forojul. non denegandam reconciliationem in periculo mortis, ab eo discedit cum in eadem epistola edicit mortuis in pœnitentiæ decursu communicandum non esse.

Col. 1424 Inquis. 10 14. MELIUS EXPETIT ECCLESIASTICUM, QUAM FORENSE JUDICIUM. Quandoquidem hanc Leo ita optionem dat pœnitentibus, ut etiam magis approbet, si relicto sæculari judicio ad ecclesiasticum confugiant qualibet de caussa, argumentum est etiam tum viguisse leges, quibus ab Imperatoribus Constantino, ut testatur Sozomenus lib. 1. cap. 9. & ab Honorio data est Episcopis potestas judicandi inter litigantes christianos etiam laicos vel pro rebus temporalibus.

15. Inquisit. XIII. DE HIS QUI POST POENITENTIAM UXORES ACCIPIUNT, VEL CONCUBINAS SIBI CONJUNGUNT. Videtur hæc Inquisitio ex can. 21. Concil. Arelat. II. nata; nisi quod hic de secundis tantum nuptiis & illicita commixtione est, sanctus autem Leo etiam a primis nuptiis excludit pœnitentes, in eo, ut in ceteris, minus quam Galli nostri indulgens. Col.1425. Inquis.13.

16. VIRGINITATIS PROPOSITUM. Manifeste duo distinguit S. Leo, *Propositum* cum habitu conjunctum, & *Consecrationem*. Propositum erat vel solemne, per ingressum Monasterii; vel privatum, per susceptionem virginalis habitus in propria domo, quod a puella duodenni præstari poterat: consecratio vero ante annum ætatis quadragesimum ne fieret sancivit Leo. *Hic quoque constituit*, inquit liber de Romanis Pontificibus, *ut Monacha non acciperet velaminis capitis benedictionem, nisi probata fuerit in virginitate annis quadraginta.* Idem edixit Majorianus Imperator an. Ch. 458. hortatu, ut par est credere, sancti Leonis: eodem edicto vetans, ne quis filias invitas ad sacrum velum accipiendum cogeret. Idem tempus annorum 40. virginibus ante consecrationem probandis præscripsit Agathense Concil. can. 19. cui præiverat Calchedonense can. 15. idem de Diaconissis statuens. Quam pœnam virgines a proposito resilientes sustinerent, non dicit sanctus Leo. Innocentius I. eas aliquanto tempore debere pœnitentiam agere scribit in epistola ad Victricium Rothomagensem; eam autem, quæ & consecrationem nubendo violasset, pœnitentiæ post mortem mariti esse subjiciendam. Vide Ancyranum can. 19. Consecratio vero ista solemnis nec ab alio quam ab Episcopo, nec nisi majoribus solemnitatibus fieri debebat. Solis diebus Epiphaniorum, vel in Albis paschalibus, vel in Natalitiis Apostolorum dari sacrum velamen præcipit Gelasius Papa epist. ad Episcopos Siciliæ, Lucaniæ & Brutiorum. Liberius PP. Marcellinam sancti Ambrosii sororem, aliasque virgines Deo consecra- Col.1426. Inquis.15.

EDITORUM ADNOTATIONES.

Authenticum pro non spurium.

16 Innocentius III. in epistola ad Petrum Compostellanum ex hujus verbis non Toletanam, sed Emeritensem Synodum *authenticam* eo sensu appellat, ut eam sinceram, seu non spuriam ostenderet; idque probavit ex collectione Hispanica, sive ex libro canonum apud Hispanicos recepto, *quem*, inquit, *Alexander Papa per interlocutionem authenticum approbavit.* In re autem non præcepta omnibus, in qua diversa erat Ecclesiarum disciplina, nihil mirum, si Toletanis Patribus Carthaginensium & Gallorum disciplina magis placuit. Vide autem, ne hinc suspiceris Hispanos horum uti plurium auctoritatem prætulisse auctoritati Romanorum Pontificum, quam semper maximi fecisse pluribus documentis liquet. Neque enim hic auctoritatis cum auctoritate comparatio fuit, sed præ rigidiori disciplina mitioris electio, in qua idcirco multorum exempla Toletani Patres allegarunt, ne relaxationem antiqui rigoris ipsi primi inducere viderentur.

secravit in ipso Domini Natalitio, ad easque sermonem habuit, quem sanctus Ambrosius exscribit lib. 3. de Virginibus.

17. In omnibus editis exemplaribus sequitur hoc capitulum, quod etiam apud Gratianum 20. q. 1. reperitur.

Cap. 14. in edit. vulg. nunc col. 1425. not. 76. *Ambigi vero non potest crimen magnum admitti, ubi & propositum deseritur, & consecratio violatur: nam si humana pacta non possunt impune calcari, quid eis (eos) manebit, qui corruperint fœdera divini Sacramenti?*

Verum desideratur pars hæc integra in MSS. codd. Griman. Barb. Victor. Trecopith. Navarrico, & tribus Thuaneis, nec non apud Dionysium Exiguum, Burchardum & in Isidori collectione edita Parisiis an. 1524. & 1535. cura Margarini de la Bigne: 17 ut dubium non sit hæc 17 vel Gratiani verba esse, vel alicujus studiosi, qui cum animadverteret in Leonis decreto de solis puellis agi, quæ propositum virginitatis emiserunt, ex inductione quid de consecratis statuendum esset, ad marginem annotavit, quod postea irrepsit in textum per scribarum imperitiam. Et certe hominem arguit ratiocinantem potius, quam definientem pannus iste, nec a Pontifice cum potestate loquente descendere videtur. In aliquibus exemplaribus unicum cum præcedenti caput componit, ut apud Gratianum & Sirmondum, qui Inquisitionem huic respondentem nullam invenit: in aliis pro distincto capitulo habetur, ut in vulg. edit. & in MSS. Thuan. duobus, & Cantabr. Ceterum ratio illa ex divini pacti sacramento petita, desumta videtur ab auctore ex epistola Innocentii I. ad Victricium Rotomagens. cap. 13.

Col. 1428. Inquis. 18. 18. CUJUS FIDEI FUERINT QUI EOS BAPTIZAVERUNT &c. Eamdem definitionem habet Leo noster epist. 135. * cap. 2. & epist. 129. * cap. 7. ubi cum a quocumque hæretico baptizatum denuo baptizari vetet, cave ne Paullianistas, quorum baptisma irritum proclamavit Nicæna Synodus, idoneis ab eo baptizatoribus accenseri putes. Paullianistæ enim, ut dicit Innocentius I. *in Nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti minime baptizabant*: ac proinde eorum baptisma (& si qui alii in Nomine Trinitatis non tingebant) baptisma non erat: quia *formam baptismatis*, quam hic, *quolibet modo*, acceptam Leo supponit, non usurpabant. *Quis enim nesciat*, inquit Augustinus, lib. 6. de bapt. contra Donat. *non esse baptismum Christi, si verba evangelica, quibus Symbolum constat, illic defuerint?* Indiscrete tamen loquitur sanctus Leo, quoniam indiscrete plerumque locuti sunt alii sancti Patres: & quia *facilius inveniuntur hæretici, qui omnino non baptizent*, (quod loco mox laudato ait Augustinus) *quam qui non illis verbis baptizent.*

*nunc 166. *nunc 159.

Ibidem. Inquis. 19. 18 19. POSSUNT JEJUNIIS ET MANUS IMPOSITIONE PURGARI. Vides hic 18 aliquid medium inter pœnitentiam publicam, & solam manuum impositionem seu confirmationem. Per hanc solam catholicis copulabantur, qui ab hæreticis infantes baptizati erant, ut cap. præcedenti decernitur. Pœnitentiæ publicæ laboribus subjiciebantur, & ita ad communionem admittebantur ii, qui cum a catholicis baptizati & a gentilibus adhuc parvuli capti essent, idololatria, vel homicidiis, vel fornicationibus se se apud illos polluerant. Si vero iidem convivio gentilium solummodo & escis immolatitiis usi fuerant, nec pœnitentia publica multabantur, quoniam hoc ab eis adhuc juvenibus, in infantia raptis, quid agerent ignorantibus, & fame coactis admissum fuerat: nec item per manus impositionem, invocata virtute Spiritus sancti, seu per confirmationem: quia a catholicis baptizati, ab iisdem pariter Spiritus sanctificationem acceperant: sed *jejuniis & manus impositione* purgabantur. Hanc enim impositionem manus, nec de pœnitentia publica, nec de Confirmationis sacramento intelligendam esse, planum mihi esse videtur ex contextu capitis, & ex ipsa Inquisitione.

Aliquid severioris disciplinæ habere videtur idem Leo noster in epistola 129. * ad Nicetam Aquilejensem cap. 5. ubi hujusmodi cibis immolatitiis pollutos pœnitentiæ satisfactione purgari præcipit, sive hoc terror extorserit, sive fames suaserit: sed discrimen in pœna est, quoniam & in peccantibus erat: ibi enim de adultis & grandævis agitur. Adde quod non tamquam ex canonum auctoritate loquitur sanctus Leo, sed quasi ex proprio sensu: *Credidimus*, inquit (unde vel de publicæ pœnitentiæ satisfactione non loquitur, vel eam ex Episcopi prudentia & arbitrio moderationem adhiberi vult) ut *non tam temporis longitudine, quam cordis compunctione pensetur: cum hujusmodi cibus pro metu, aut indigentia, non pro religionis veneratione sit sumtus.* *nunc 159.

Quod vero juniores illos *jejuniis & manus impositione* purgari mandat, etiamsi vix inter minima peccata numeranda videantur quæ admiserant, non mirabitur, qui apud Augustinum legerit, quod *pro quotidianis peccatis etiam sacrificia eleemosynarum, jejuniorum, & ipsarum orationum ac supplicationum quisque pro suis viribus offerre non cessat.* Nec difficultatem debet facere, quod de manus impositione mentionem facit, eo ipso enim confirmatur quod diximus: quia cum ma- Hom. 50. de Pœnit.

EDITORUM ADNOTATIONES.

17 Hoc additamentum vetustius multo, quam Gratianus, ostendimus adnot. 76. in præsentem epistolam tom. 1. col. 1425.

18 Videsis nostram adnot. 25. in ep. 159. tom. 1. col. 1233. ubi germanus Leonis sensus exponitur, & quid in sequentibus Quesnelli conjecturis approbandum sit, satis exinde cognoscetur.

manus impositio solitarie ponitur, nullum significat sacramentum, multoque minus Confirmationem; sed solummodo orationes & supplicationes manuum impositioni conjunctas, juxta illud ejusdem Augustini: *Manus impositio, non sicut baptismus, repeti potest. Quid enim est aliud, nisi oratio super hominem?* Unde in hac ipsa epistola Leonis ad Rusticum Inquis. 2. cum probare vellet Clericos non debere pœnitentiam publicam accipere *per manus impositionem*, per quam luctuosum illud stadium dedicari solebat, adducit hæc Scripturæ verba: *Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo?* I. Reg. 2. 25.

Aug. l. 1. de Bapt. con. Donat. c. 10.

Postremo monebo per mediam illam pœnitentiam seu pœnitentiæ umbram, quam hic commemorat sanctus Leo, lucem afferri illis Innocentii I. PP. verbis, quæ video a multis in alienos sensus detorqueri. ARIANOS, inquit, *laicos conversos ad Dominum* SUB IMAGINE PŒNITENTIÆ *ac sancti Spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimus*. Quod enim hic imaginem pœnitentiæ appellat, idipsum esse arbitror, quod sanctus Leo jejuniis & manus impositione comprehendit: quæ pœnitentia, si cum illis omnibus laboriosis pœnitentiæ gradibus conferatur, qui passim in usu erant in reconciliatione peccatorum, imago potius & umbra pœnitentiæ merito dicitur, quam pœnitentia. Etsi enim in illa publice credendum est impositam esse manum a supplicantibus Sacerdotibus, publicæ tamen pœnitentiæ nomine non decorabatur, quia ab omni illa publice humilificandi disciplina immunis erat. Hujusmodi tenuem & mediam pœnitentiam susceptam esse videmus 1. ab iis adultis, qui ad baptismi sacramentum & consecrationem se se accingebant, de qua sanctus Augustinus homil. 50. citata, ubi tres actiones pœnitentiæ recenset, quarum hæc prima est, *quæ*, inquit, *novum hominem parturit, donec per baptismum salutare omnium præteritorum fiat remissio peccatorum*. 2. ab iis de quibus Innocentius I. qui ab Arianis conversi per Confirmationis sacramentum in catholica suscipiebantur: ad hanc enim sanctificationem spiritus se se per jejunia & orationes disponebant. 3. ab iis qui e captivitate regressi, in qua immolatitiis se cibis contaminarant, sacramentorum Christi cupiebant esse participes, quorum illis prius communio non concedebatur, quin jejuniis, orationibus sacerdotalibus, & manuum impositione purgati essent. Porro cum manuum impositionem hic lego, vix mihi tempero quin ad secretæ confessionis & sacramentalis absolutionis, ut hodie fit, ritum oculos mentis conjiciam: prodo suspicionem, sed nihil assero.

Antequam his observationibus finem imponam, operæ pretium est indicare nonnulla ex hujus epistolæ præfatione translata esse ad prologum fictitii rescripti Marci Papæ ad Athanasium: aliqua etiam ex Inquis. 13. in epistolam Julii Papæ ad Orientales in caussa ejusdem Athanasii. Alia sunt forsan in aliis Isidori pseudo-epistolis.

MONITUM.

QUesnelli observationem in epistolam apud ipsum IX. ad Episcopos Gallicacos Viennensis provinciæ, quam inter supposititias rejecimus, insertam invenies in Admonitione eidem epistolæ præmissa tom. 1. col. 1465. ubi nostras animadversiones adjecimus.

APPEN-

APPENDICULA.

ADMONITIO.

Ost vulgatum tomum primum nostræ editionis, in quo præter sermones epistolæ etiam S. Leonis ad codices præsertim Romanos exactæ & emendatæ continentur, e Romanis typis Josephi Collini prodiit in lucem illa pars operum ejusdem S. Doctoris quæ ipsius epistolas ad eosdem fere codices recognitas exhibet. Circa hos vero codices, qui & nostræ & Romanæ editioni usui fuere, unum monere necessarium ducimus, ne quis forte de fide nostra in iisdem MSS. exemplaribus allegandis addubitet. In præfatione Romanæ editionis hæc admonitio legitur pag. LIII. *In hac nostra* (editione) *erudito lectori notæ manuscriptorum indices, quæ in omnibus aliis desiderantur, occurrunt: quod ea quidem ducti ratione fecimus, ut a lectorum animo omnem suspicionem removeremus, nos potius conjecturis indulsisse, quam religiose eorumdem MSS. codicum lectionibus & auctoritatibus institisse. Quare in posterum cuique de nostra fide dubitanti omnino facile esse poterit ad nostros indicatos fontes provocare, atque subinde cognoscere, an variæ lectiones, vel a nobis ad calcem cujuscumque epistolæ, aut monumenti adnotatæ, vel in textum inductæ, vere atque sincere iis fontibus respondeant, ex quibus easdem haustas fuisse indicavimus*. Conferentes vero Vaticanos codices in hac editione ad cujusque epistolæ marginem indicatos cum iis, quos nos in nostra editione allegavimus, deprehendimus, nonnumquam in ea Romana editione notari, hanc vel illam Leonis epistolam inveniri in aliquibus Romanis codicibus, qui eis certissime carent. Exactissimum enim catalogum epistolarum, quæ in quovis codice describuntur, separatis paginis, ne confusio irreperet, contexuimus: nec plures, vel pauciores in singulis codicibus, seu MSS. collectionibus reperiri Leonis epistolas, quam quæ a nobis vel in præfatione, vel in notis recensitæ fuerunt, certissimi sumus: ut & conferentibus ipsos codices palam fiet. Romana autem editio codices non raro adsignat epistolis, quæ in ipsis desunt, idque certo errori tribuendum ex eadem editione evincere possumus.

In notitia manuscriptorum Vaticanæ bibliothecæ, quæ præfationi ejusdem editionis subjicitur, pag. LXVI. scribitur, Vaticanum codicem 1341. continere epistolas Leoninas *unam & quadraginta*: ubi legendum *unam de quadraginta*: ille enim codex pertinet ad collectionem Hispanicam, quæ complectitur tantum Leoninas epistolas XXXIX. a nobis exacte recensitas in præfatione ad epistolas §. X. pag. 522. & 523. At in editione epistolarum præter quam quod hujus codicis allegatio omittitur in epistolis decem, quæ in eo leguntur, numerus ipsius codicis Vat. 1341. affigitur epistolis XLV. ex quibus sexdecim in eodem codice desunt, nimirum epistolæ 24. 34. 35. 36. 39. 46. 48. 58. 68. 98. 99. nec non una Valentiniani ad Theodosium, Marciani ad Leonem, Pulcheriæ, Ceretii ac Salonii, & Synodi Calchedonensis ad eumdem Pontificem, quæ in nostra editione sunt epistolæ 54. 37. 38. 39. 42. 50. 51. 72. 67. 123. 124. 55. 73. 77. 68. & 98. In eadem manuscriptorum notitia pag. LXV. Vaticano MS. 1342. collectionis tertiæ adscribuntur *sexdecim S. Leonis epistolæ*, quot quidem in eodem invenimus. At in corpore editionis numerus ipsius codicis 1342. adnotatur epistolis 21. ita ut omissa allegatione ejusdem ad epistolas sex, quæ in eo continentur, perperam addatur idem numerus epistolis undecim, quas in ipso nequaquam invenies, nimirum epistolis ejus editionis 3. 7. 8. 14. 15. 73. 81. 91. 95. 139. & synodicæ Ravennii ac aliorum Gallorum ad Leonem; nobis vero epist. 3. 2. 7. 18. 15. 93. 106. 115. 120. 166. & 99. Similes lapsus occurrunt in allegandis aliquot aliis codicibus. Epistolæ ex. gr. 24. nobis 54. apponuntur in margine codd. Vatt. 1340. 1341. 1343. 1353. & 3791. cum tamen eadem epistola inveniatur in uno MS. 1340. in ceteris desideretur. Epistolæ 39. nobis 42. quæ exstat in sola collectione Arelatensi, ex qua reperire licuit unum codicem Vallicellanum G. 99. adscribuntur in margine codd. Vatt. 541. 542.

1340. & 1341. qui ad alias collectiones ea epiſtola expertes ſpectant. Idem referre de aliis epiſtolis ſuperſedemus, cum hactenus indicata ſufficiant. Hi errores partim operarum oſcitantiæ, partim vero confuſioni adnotationum in adverſariis, quæ ſeparatam cujuſque codicis deſcriptionem non præferrent, tribuendi videntur.

Num vero aliquis pariter error lateat in quibuſdam lectionibus huic vel illi codici in eadem editione adſcriptis, non vacavit expendere. Certe pag. 1. not. a dum traditur, omnes Vatt. codd. *antiquiores & inſignioris notæ* excepto Vat. regio 1997. habere hæc verba, *In cauſſa Lupicini Epiſcopi*, manifeſtus eſt error: quippe *antiquiores* quidem, & *inſignioris notæ* codices in margine laudati Vat. 1341. & 1342. non ſolum carent iiſdem verbis, verum etiam in corpore ipſius epiſtolæ primæ, nobis 12. omittunt illud caput, quod ad Lupicini cauſſam pertinet. Pag. 62. not. e in epiſtolam 15. ad Turribium affirmatur, codicem Vat. Reg. 1997. habere *ſentinam*, cum *ſententiam* ibidem legerimus. Pag. 194. not. b. & f in epiſt. 47. nobis 59. lectiones afferuntur ex codd. Vat. 3787. & 4961. qui cum ſint collectionis Avellanæ, eadem epiſtola carent: eæ autem lectiones a nobis fuerunt repertæ in MSS. collectionis XXI. ad quam ſpectant MSS. codd. Vatt. 542. & 543. quos una cum duobus memoratis collectionis Avellanæ in ejuſdem editionis margine indicatos invenies. Alia obſervare, quæ ad editionem noſtram vindicandam neceſſaria non ſunt, prætermittimus.

Porro in eadem editione Romana, in qua lucubranda Cl. Auctor plurimum operæ & laboris impendens, Græcos etiam codices recolendos curavit, tria fragmenta Græca antea inedita invenimus, quæ in hac Appendicula recudenda credidimus. Primum e MS. Vat. Græc. 720. ſæculi, uti traditur, decimi eductum fuit. Hic codex multa Græcorum Patrum opuſcula ſeu fragmenta continet. Inter hæc legitur pars epiſtolæ S. Leonis ad Imperatorem Theodoſium. Nihil ex ſtylo conjicere licuit, cum ſit Græca verſio. Subſtantia vero ipſius fragmenti nihil repugnat: nam rectam fidem eamdemque doctrinam exhibet, quam Leo docuit. Auctor Romanæ editionis cenſet, hoc fragmentum pertinere ad epiſtolam, quæ a Leone indicatur epiſt. 24. nobis 54. ad eumdem Imperatorem illis verbis: *A me autem atque ab omnibus catholicis Sacerdotibus, quæ evangelicæ fidei pietas defendatur, ſatis plene ac lucide litteris meis, quas Clementiam veſtram per famulum veſtrum Epiphanium Tribunum, qui pro hac cauſſa miſſus eſt, arbitror accepiſſe, reſeratum eſt*. Id autem ille cenſuit deceptus erronea hujus epiſtolæ chronica notatione, qua in vulgatis ſignabatur data *VIII. Kal. Junias*, ideſt ante epiſtolam nobis 44. ad ipſum Imperatorem; unde recitatis verbis alia epiſtola e Sacerdotum Synodo ſcripta atque deperdita ſignificari videbatur. Emendata vero ea chronica nota ex noſtro optimo codice Ratiſponenſi ſic *VIII. Kal. Januarias*, ideſt die 25. Decembris anni 449., ſtatim liquet, memoratis verbis indicari ipſam epiſtolam 44., quæ quidem jamdiu ante laudatam epiſtolam 54. nimirum III. Idus, vel Idibus Octobris anni ejuſdem data fuerat e Synodo. Quid ergo? Si huic fragmento, quod ex Græca miſcellanea collectione ſumtum eſt, fidendum omnino ſit; multo eſt credibilius, huc Leonem reſpicere in epiſt. 69. dum ad eumdem Imperatorem ſcribit c. 2. *Quæ noſtræ forma ſit fidei, manifeſtatis inſtructionibus quas miſimus, poſſitis dignanter agnoſcere*. In hanc quidem rem a Leone miſſa fuerunt in Orientem Theodoſio tradenda teſtimonia Patrum, quibus probaret ſe ſe in dogmatica epiſtola 28. non aliam doctrinam docuiſſe, quam quæ a Sanctis & Latinis & Græcis Patribus tradita fuerat. Vide epiſt. 71. Sed ex hoc fragmento, ſi genuinum ſit, miſſa ſimul videtur alia epiſtolica declaratio ad ipſum Imperatorem directa, quæ teſtimoniis Patrum & Legatorum inſtructioni addita dicenda eſſet. Cum vero ſola epiſtola 28. celebris ſit, huicque uni teſtimonia Patrum ſubjecta fuerint in MSS. Græcis vetuſtiſſimæ collectionis Calchedonenſis ante hujus Concilii geſta, nec præter hanc ulla uſpiam fiat mentio alius Leoninæ declarationis ac veluti formulæ fidei ad Imperatorem Theodoſium, quæ poſt editam dogmaticam epiſtolam 28. ſuperflua videri poteſt; hinc de hujuſmodi fragmento aliqua ſuſpicio nec omnino levis ingeritur. Quidquid autem id eſt, ipſum fragmentum in hac Appendicula exhibebimus, uti editum fuit.

Secundum eſt fragmentum libelli S. Flaviani Conſtantinopolitani Epiſcopi ad S. Leo-

S. Leonem, quod suppeditavit codex Vat. Græc. 451. In hoc fragmento nonnulla paullo difficiliora occurrunt. Duæ in eo partes distinguendæ, prior qua libellus quidam fidei proponitur, posterior qua gesta circa Joannem & Gregorium describuntur. In priori parte, seu in libello fidei laudatur dogmatica Leonis epistola 28. qua duæ naturæ & una persona declarantur in Christo. *In unam enim personam*, inquit, *sicut & TUA SANCTITAS DOCET* (in epist. 28.) *duæ naturæ concurrunt*. Hæc autem Leonis epistola 28. Flaviano tradita fuit non Constantinopoli, sed Ephesi, quo Flavianus ad Concilium accesserat. Legati enim Pontificis, qui easdem litteras perferendas acceperant, ob indicti Concilii tempus non Constantinopolim, sed Ephesum contendere compulsi fuerunt. Porro gesta, quæ in posteriori parte narrantur, Constantinopoli evenerunt. Joannis enim & Gregorii condemnatio a Flaviano peracta, ac plebis tumultus in eosdem, non Epheso, nec tempori latrocinii Ephesini, quo Eutychianorum factio prævalebat, sed Constantinopoli convenit ante tempus ejusdem latrocinii, cum Flavianum damnato Eutyche catholicam fidem libere propugnabat, populusque favebat. Neque enim rejici potest post idem latrocinium: nam tunc Flavianus non rediit Constantinopolim, sed in exilium pulsus in ipso itinere supremum diem obiit. Vide nostram admonitionem in epist. 53. Cum vero prior pars hujus fragmenti, in qua epistolæ Leonis fit mentio, eum fidei libellum contineat, qui ante hæc Constantinopolitana gesta circa Joannem & Gregorium lectus traditur (*Hæc cum libellus contineret*, *EO LECTO* &c.) ipse quoque libellus Constantinopoli scriptus fuerat, antequam Flavianus Ephesum pergeret. Quomodo igitur in eo laudari potuit Leonis epistola 28. quæ solum Ephesi a Flaviano accepta fuit? Adde quod dum hic libellus Constantinopoli legeretur, Eutyches depositus fuerat. Qui autem Flavianus hominem abs se jam depositum & Archimandritæ dignitate privatum, *Archimandritam* in ipso libello appellasset? Cum integrum documentum, ex quo hoc fragmentum excerptum fuit, desideretur, nihil certi affirmari potest. Ne vero suppositionis nota eidem inuratur, suspicari licet, hoc fragmentum pertinere ad libellum appellationis Flaviani, qui Ephesi scriptus & Legatis Leonis traditus fuit. In hoc autem insertus dicendus est libellus fidei, qui Constantinopoli lectus fuerat, & gesta de Joanne & Gregorio pariter inserta. Verba, quibus laudatur Leonis epist. 28. eidem libello, dum Ephesi exscriberetur, adjecta. Tum vero Flavianus Eutychem vocavit *Archimandritam*, quia is in pseudosynodo restitutus pro Archimandrita se se gerebat.

Tertium fragmentum sumtum ex MS. Vat. Græc. 1455. mera paraphrasis est capitis octavi epistolæ 14. Leonis ad Anastasium.

FRAG-

FRAGMENTUM I.

ex cod. Vat. Græc. 720.

LEONIS Papæ ad THEODOSIUM Imperatorem, de divini Verbi incarnatione.

Λέοντος Ἐπισκόπου Ῥώμης ἀντίγραφον ἑρμηνείας μέρους ἐπιστολῆς, ἧς ἔγραψε τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, καὶ κατὰ τῶν πιστευόντων τοῖς μυσαροῖς δόγμασι τῶν αἱρεσιαρχῶν Φωτινοῦ, καὶ Ἀπολιναρίου, καὶ τῶν τούτων ὁμοίων.

Πιστεύομεν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἀϊδίως καὶ ἀνάρχως μετὰ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὄντα ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων τέλειον ἄνθρωπον τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀνειληφέναι ἐκ Μαρίας ἀειπαρθένου. καὶ τὸν λόγον σάρκα γεγενῆσθαι τῷ ἀναλαβεῖν ἄνθρωπον, οὔτε μεταλλάξαι τὴν θεότητα, καὶ οὐχ' ὥστινες μυστερῶς ὑπέλαβον τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀντὶ σπορᾶς γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τῇ δυνάμει καὶ τῇ σοφίᾳ δημιουργοῦ γενόμενον ὁμολογοῦμεν τὸν χριστὸν ἓν εἶναι πρόσωπον υἱοῦ, δύο δὲ τελείας καὶ ὁλοκλήρους οὐσίας θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος τῆς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστώσης. ἀναθεματίζομεν Φωτινὸν τὸν λέγοντα τὸν χριστὸν ψιλὸν καὶ γυμνὸν ἄνθρωπον. ὡσαύτως δὲ καὶ Ἀπολινάριον καὶ τοὺς τούτου ὁμοίως τοὺς λέγοντας τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἔλαττόν τι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀνειληφέναι. ἢ ἐν σαρκὶ, ἢ ἐν ψυχῇ, ἢ ἐν νῷ ἐν τῇ προσλήψει τοῦ ἀνθρώπου. καὶ ἀνόμοιον γεγενῆσθαι ἡμῖν, δι' οὗ προσηλήφθη. ὅν τινα ἄνθρωπον ἄνευ μόνου τοῦ σπίλου τῆς ἁμαρτίας. ἥτις ἁμαρτία φυσικὴ οὐκ ἔστιν. σύμμορφον ἡμῖν κατὰ πάντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. κἀκείνων δὲ ὁμοίως τὴν βλασφημίαν ἀναθεματίζομεν τῶν ξένῃ ἐννοίᾳ ἐπιχειρούντων λέγειν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἀναληφθείσης σαρκὸς πάντα τὰ τῆς θεότητος εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὸν Θεὸν μεταβεβλῆσθαι. ὅπερ οὐδεμία πώποτε αἵρεσις εἰπεῖν ἐτόλμησε,

LEONIS *Romæ Episcopi exemplum interpretationis partis epistolæ, quam ad Imperatorem* THEODOSIUM *scripsit de divina incarnatione, & contra eos qui credunt abominandis dogmatibus hæresiarcharum Photini & Apollinaris atque horum similium.*

Credimus Filium Dei ab æterno, & sine exteriori principio, qui cum Patre & Spiritu Sancto est, in extremis sæculis perfectum nostræ naturæ suscepisse hominem ex Maria semper virgine, & quod Verbum caro factum fuerit, hominem suscipiendo, neque Divinitatem mutasse, neque, ut quidam impie existimarunt, Sanctum Spiritum pro semine fuisse; sed per virtutem & sapientiam conditoris genitum confitemur Christum unam esse personam Filii, duas vero perfectas integrasque substantias Divinitatis atque humanitatis, quæ ex anima & corpore constat. Anathema dicimus contra Photinum, qui Christum purum nudumque hominem asserit: similiter & contra Apollinarium, illiusque similes, qui dicunt Filium Dei minus quiddam humana natura suscepisse sive in carne, sive in anima, sive in mente, sive in hominis assumptione, & dissimilem nobis fuisse in eo quod assumptum est: quem hominem sine sola macula peccati (quod peccatum physicum non est) ejusdem formæ cum nostra per omnia factum esse credimus. Illorum quoque blasphemiam execramur, qui nova inventione dicere conantur, a tempore susceptæ carnis omnia divinæ naturæ in humanam, atque omnia humanæ in divinam commutata fuisse, quod nulla umquam hæresis dicere ausa est. Per hujusmodi enim confessionem, utramque Di-

διὰ γὰρ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας ἑκατέραν φύσιν θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος εἰς ἄλλο τι μεταβεβλῆσθαι νομίζουσι. καὶ οὔτε Θεὸν τέλειον, οὔτε ἄνθρωπον τέλειον κατὰ τὸ ἀληθὲς τὸν υἱὸν ὁμολογοῦσιν. ἡμεῖς δὲ οὕτω φαμὲν ἀνειλῆφθαι παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν ἡμετέραν φύσιν. τῆς θεότητος ἀπαθοῦς διαμεινάσης. ἔπαθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐ δοκήσει, ἀλλὰ ἀληθείᾳ πάντα ἅπερ ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ, τουτέστι πεῖναν, δίψαν, κόπον, πόνον, θάνατον καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα. κατ' ἐκεῖνο δὲ ἔπαθεν καθότι καὶ παθεῖν ἠδύνατο. τουτέστιν οὐ κατὰ τὴν ἀναλαβοῦσαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν. αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς του Θεοῦ κατὰ τὴν θεότητα ἀπαθής ἐστιν. ὡς ὁ πατὴρ ἀόρατος. ὡς ὁ πατὴρ ἀψηλάφητος. ὡς ὁ πατὴρ ἀναλλοίωτος. τὸ γὰρ κύριον πρόσωπον τοῦ υἱοῦ ὁ Θεὸς λόγος προσλαβόμενος παθητὸν ἄνθρωπον καὶ κατοικήσας ἐν αὐτῷ οὐδὲν ἔπαθεν, ὡς ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. πᾶσα γὰρ ἀνάγκη τὴν τριάδα ἀπαθῆ ὁμολογεῖν. ἀποθανὼν τοίνυν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς γραφὰς καθὸ ἀποθανεῖν ἠδύνατο. ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς. καθέζεται ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. μενούσης τῆς οὐσίας αὐτῆς τῆς σαρκός, ἐν ᾗ ἐγεννήθη καὶ ἔπαθε καὶ ἀνέστη. οὔτε γὰρ διελύθη ἢ μετεβλήθη ἡ οὐσία τῆς ἀνθρωπότητος. ἀλλὰ δεδόξασται εἰς τὸ διηνεκὲς ἐν τῇ θεότητι μένουσα.

Divinitatis atque humanitatis naturam in aliud quidpiam commutatam esse autumant, neque Deum perfectum, neque perfectum hominem secundum veritatem Filium confitentur.

Nos vero ita dicimus assumtam a Filio Dei naturam nostram, Divinitate impatibili permanente: passus est enim Dei Filius non opinione, sed re vera, quæcumque Scriptura testatur, hoc est famem, sitim, defatigationem, laborem, mortem, & reliqua hujusmodi. Secundum autem illud passus est, secundum quod pati potuit, idest non secundum assumentem, sed secundum assumtam naturam. Ipse enim Dei Filius secundum Divinitatem impatibilis est, sicut Pater, invisibilis, sicut Pater, sub tactum non cadens, sicut Pater, immutabilis. Propria enim persona Filii Deus Verbum assumens hominem patibilem, atque in ipso habitans, nihil passa est, sicut Pater, & Spiritus Sanctus: omnino enim Trinitatem impatibilem confiteri debemus. Cum mortuus igitur Filius Dei fuisset secundum Scripturas, quatenus mori potuit, surrexit ex mortuis tertia die, ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei, manente substantia carnis ipsius, in qua genitus est, & passus fuit, & resurrexit. Non enim dissoluta aut commutata fuit humanitatis substantia; sed permanens in Divinitate in perpetuum glorificata est.

FRAGMENTUM II.

ex cod. Vat. Græc. 451.

FLAVIANI Episcopi Constantinopolitani ad Sanctum LEONEM Papam.

Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τοῦ τόμου, οὗ ἔγραψε πρὸς τὸν Λέοντα πάπαν Ῥώμης περὶ τῆς Ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν.

Ὁ λόγος, φησὶ, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. ἕτερον δέ τι ἡ σκηνή, καὶ ἄλλο τὸ κατασκη-

FLAVIANI *Episcopi Constantinopolis ex Libello quem scripsit ad* LEONEM *Romanum Pontificem de Incarnationis dispensatione Domini nostri* JESU CHRISTI *veri Dei nostri*.

VErbum, dicit, caro factum est, & habitavit in nobis. Aliud vero habitatio, & aliud est habitans. Non dico,

νοῦν. οὐ λέγω ἄλλος καὶ ἄλλος, ὡς ἐπὶ δύο προσώπων. ἀλλ' ἕτερον καὶ ἕτερον, ὡς ἐπὶ δύο φύσεων. πᾶσα γὰρ εὐαγγελικὴ καὶ ἀποστολικὴ παραίνεσις καὶ μαρτυρία περὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ εἰς δύο διαιρεῖται τρόπους. τῇ μὲν τὸ μοναδικὸν αὐτοῦ δηλοῦσα πρόσωπον, τῇ δὲ τὰς δύο αὐτοῦ σαφῶς μαρτυροῦσα φύσεις. καὶ γὰρ ἦν καὶ ἔστι διπλοῦς ὁ εἷς καὶ μόνος υἱὸς καὶ χριστὸς, καὶ διπλοῦς ὁ ἐπ' αὐτῷ λόγος, οὐ πρὸ τῆς ἑνώσεως, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄφραστον ἕνωσιν. τέλειος ὁ αὐτὸς ὥσπερ ἐν θεότητι, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι. εἰ γὰρ ἦν ἁπλοῦς, πῶς πάσχειν καὶ θνήσκειν ἠδύνατο; πῶς τύπτεσθαι, καὶ προσηλοῦσθαι, καὶ ῥαπίζεσθαι, εἰμὴ τῇ τοῦ σώματος παθητῇ καὶ γηγενεῖ φύσει; ὥσπερ γὰρ ὁμοούσιος ὢν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τέλειός ἐστιν ἐκ τελείου Θεὸς, οὕτω καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν ὑπάρχων, τέλειος τυγχάνει ἄνθρωπος. ὁ γὰρ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὢν, μορφὴν δούλου ἔλαβε δι' ἡμᾶς. ἡ δὲ μορφὴ Θεοῦ οὐσίαν σημαίνει Θεοῦ, ὥσπερ καὶ ἡ μορφὴ. τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἀνθρωπίνην δηλοῖ. αἱ μὲν οὖν πληγαὶ καὶ ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾧ ἐστιν ὁ δεσπότης ὁ Θεὸς λόγος. ἡ δὲ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐστὶ τοῦ δεσπότου, περὶ ὃν ἐστιν ὁ δοῦλος, τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος. εἰ οὖν τὸ ἀπαθὲς ἐστὶ περὶ τὸ θεῖον, τὰ δὲ πάθη περὶ τὸ ἀνθρώπινον, πῶς ἄν τις τῶν εὐφρονούντων μίαν λέξει τὰς δύο αὐτοῦ φύσεις; εἰ δὲ μία ἐστὶν, ἄρα ἂν ἡμίθεος ἐσαρκώθη Θεὸς, καὶ ἡμιφυὴς ἀνελήφθη ἄνθρωπος. ἀλλ' οὐδ' οὕτως διδάσκει τῆς εὐσεβείας ὁ θεσμὸς, ὃν διεκρούσατο Εὐτυχὴς ὁ ἀρχιμανδρίτης, μίαν κηρύττων φύσιν τῆς ἀκτίστου θεότητος, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ. ὁ δὲ πᾶς τῶν ἁγίων χορὸς διττὸν τὴν οὐσίαν εἶναι, ἤτοι τὴν φύσιν ὁμολογεῖ τὸν Χριστόν. οὐδὲ γὰρ διττὴν τὴν ὑπόστασιν ἤτοι τὸ πρόσωπον. εἰς [illegible] πρόσωπον, καθὼς καὶ ἡ ὑμετέρα δι[illegible]κει ἁγιωσύνη, συνέδραμον αἱ δύο φυ[illegible], ἅσπερ καὶ εἶπον καὶ σώζεσθαι ἀτρέπτως καὶ ἀδιαιρέτως ἐν Χριστῷ ὁμολογοῦμεν. ἔστι γὰρ εἷς καὶ μόνος μονο-

alius & alius, ut de duabus perſonis ſed diverſum & diverſum, ut in duabus naturis. Omnis enim evangelica & apoſtolica adhortatio & teſtificatio de Emmanuel in duos modos dividitur: aliquando quidem ſolitariam ipſius perſonam ſignificans, aliquando vero perſpicue ipſius duas naturas declarans. Etenim erat duplex, & eſt unus & ſolus Filius & Chriſtus, & duplex in ipſo ratio, non antequam copularetur, ſed poſt inexplicabilem conjunctionem: perfectus ille tum in Divinitate, tum in humanitate. Si enim ſimplex erat, quo pacto pati & mori poterat? quo pacto verberari, & clavis affigi, & colaphis cædi, niſi in patibili corpore & terrena natura? Quemadmodum conſubſtantialis Deo & Patri, quum ſit Deus, eſt perfectus ex perfecto; ſic etiam eamdem nobiſcum naturam habens, homo perfectus exiſtit. Qui enim in forma Dei erat, formam ſervi propter nos accepit. Dei vero forma ſubſtantiam Dei ſignificat, ſicut & forma hominis humanam naturam declarat. Plagæ igitur & crux & mors ad hominem pertinent, in quo Dominus Deus Verbum eſt; gloria vero & potentia Domini eſt, in quo eſt ſervus, ideſt homo. Si igitur quod pati non poteſt, ad Divinitatem ſpectat, perpeſſio autem in humanitate eſt; quis recte ſentientium unam dixerit, quæ duæ naturæ in ipſo ſunt? Si vero una eſt, ſcilicet ſemideus carnem aſſumſit Deus, & dimidiatæ naturæ aſſumtus eſt homo. Verum non ita pietatis ſanctio docet, quam repulit Eutyches Archimandrita unam prædicando naturam increatæ Divinitatis, & humanitatis Chriſti, quæ cum noſtra eadem eſt. Univerſus autem Sanctorum chorus duplicem ſubſtantiam, ſive naturam eſſe Chriſtum confitetur; non vero duplicem ſubſiſtentiam, ſive perſonam. In unam enim perſonam, ſicut & veſtra Sanctitas docet, duæ naturæ concurrunt, quas etiam dixi & immutabili ratione conſervari, & indiviſibili modo in Chriſto confitemur. Eſt enim unus & ſolus unigenitus Filius & Verbum Dei, non quod illius naturæ in duas ſubſiſten[illegible]s d[illegible]æ ſint; ſed quod

γενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, οὐ τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ εἰς δυάδα ὑποστάσεων τεμνομένων, ἀλλὰ τοῦ ἀῤῥήτου λόγου εἰς μίαν ὑπόστασιν τὰς δύο φύσεις ἑνώσαντος, ἔνδοθεν μὲν κοσμουμένου τοῦ παναγίου σώματος διὰ τοῦ θείου λόγου, ἔξωθεν δὲ τῷ πνεύματι φρουρουμένου, ἵνα ἐξ ἀμφοτέρων τὸ περιφανὲς τῶν φύσεων ἀποδείξῃ. οὕτω γὰρ καὶ ἐσθίειν αὐτὸν φαμὲν, οὐ πρὸ τοῦ πάθους μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν φύσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ πιστεύομεν. εἰ δὲ τὸ σῶμα εἰς ὃ οἱ αἱρετικοὶ διαμφιβάλλουσι, φύσις καὶ οὐσία προσαγορεύεται, εὔδηλον λοιπὸν φυλάττεσθαι ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ ἑκατέρων φύσιν, τουτέστι τὴν θείαν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην. καὶ ἐν μὲν τῇ θείᾳ λαβεῖν αὐτὸν τὰ θεοπρεπῆ. ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ πάλιν φθέγγεσθαι αὐτὸν τὰ ἀνθρώπινα καὶ πτωχὰ, οὐ φυρμόν τινα, οὐ σύγχυσιν, οὐ διαίρεσιν περὶ τὰς φύσεις ἔχοντα, ἀλλ᾽ ἕνα υἱὸν καὶ Χριστὸν καὶ κύριον καὶ σωτῆρα ὑπάρχοντα τοῖς εὐσεβῶς πιστεύειν εἰς αὐτὸν βουλομένοις. ταῦτα δὴ τοῦ τόμου περιέχοντος καὶ ἀναγνωσθέντος, ἐβδελύξαντο, ἀπώσαντο, ἀναθεμάτισαν τὰ ἐν τούτῳ γεγραμμένα, ὅτε Ἰωάννης καὶ Γρηγόριος. καὶ μετὰ τὸ καταράσασθαι καὶ ἀναθεματίσαι, προηγάγομεν εἰς μέσον τὰς βίβλους τῶν ἁγίων πατέρων ἐξ ὧν ὑπῆρχον πᾶσαι αἱ χρήσεις, αἱ ἐν τῷ τόμῳ ὑπάρχουσαι. εἴχομεν καὶ αὐτὰς αὐτόθι μετὰ χεῖρας ἠυτρεπισμένας, καὶ ἐξ ἑκάστης χρήσεως τὸ ἐλέγχειν δεδηλωμένον. καὶ ὅτε ἀπεδείξαμεν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν βίβλων ὅτι οὐ Φλαβιανὸν, ἀλλὰ τοὺς ἁγίους πατέρας κατεράσαντο καὶ ἀνεθεμάτισαν, ἀνέστη ὁ λεπτὸς δῆμος ἐσχάτως ἀτιμάζων, καὶ σχεδὸν λιθοβολῆσαι αὐτοὺς θέλων. οὗτος ὁ θρίαμβος, καὶ αἰσχύνη, ἣν καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δημοσίως ἔπαθον.

quod Verbum inexplicabile in unam subsistentiam duas naturas copulaverit: interius quidem sacrosancto corpore per divinum Verbum exornato, exterius vero Spiritu custodiret, ut ex utrisque naturarum perspicuitatem ostendat. Sic enim & manducare illum dicimus, non ante passionem solum, verum etiam postquam resurrexit, naturam credimus corporis ipsius. Si enim corpus, contra quod hæretici dubitationes movent, natura & substantia appellatur; manifestum porro est in uno Christo utramque naturam, hoc est divinam atque humanam, conservari, & in divina quidem quæ Deo conveniebant accepisse, in nostra vero rursus ipsum proferre humana & misera, qui non inquinamentum aliquod, non confusionem, non divisionem circa naturas habet, sed unus Filius & Christus & Dominus & Salvator existit iis qui pie volunt in ipsum credere. Hæc cum libellus contineret, eo lecto, respuerunt, abjecerunt, anathemate perculerunt quæ in hoc scripta sunt, & Joannes & Gregorius: quibus maledictis atque anathemate proscissis, in medium attulimus Sanctorum Patrum libros, ex quibus erant cuncta testimonia quæ in libello existunt. Habebamus etiam ea in manibus parata, & ex quacumque responsione redargutiones expressas; cumque ostendissemus ex propriis ipsorum libris, non Flavianum maledictis & anathemate perculsum fuisse, sed sanctos Patres, minutus populus surrexit, summopere contemnens, & ferme volens eos lapidibus obruere. Hic triumphus, & dedecus fuit, quod Joannes & illius gregales publice passi sunt.

FRAGMENTUM III.

ex MS. Vat. Græc. 1455.

LEONIS Papæ ad ANASTASIUM Epifcopum Theffalonicenfem.

Λέων Ἐπίσκοπος Ῥώμης (a) Ἀναστασίῳ Ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης.

Εἴ τις ἐπίσκοπος τῆς εὐτελείας τῆς οἰκείας πόλεως καταφρονήσῃ, ὑπηρεσίαν περιφανεστέρου τόπου μετέλθοι, καὶ πρὸς μείζονα δῆμον διανοίᾳ ἀλόγῳ ἑαυτὸν μετενέγκοι, ἐκ μὲν τῆς ἀλλοτρίας καθέδρας ἀπελαύνεται, στερηθήσεται δὲ καὶ τῆς οἰκείας ὡς μήτε ἐκείνων προΐστασθαι, οὓς διὰ τῆς πλεονεξίας ἐπεθύμησεν, μήτε τούτων, οὓς δι᾽ ὑπερηφανίας ὑπερεῖδεν. τοῖς οἰκείοις τοίνυν ἕκαστος ὅροις ἀρκείσθω, μὴ δ᾽ ὑπὲρ τὸ μέτρον δυνάμεως ἐπιθυμείτω αὐξάνεσθαι. ἴσθι ἀδελφὲ ποθεινότατε, ἄλλην μὲν οὖσαν τῆς ἀνάγκης καὶ ὠφελείας, ἑτέραν δὲ τὴν τῆς προπετείας καὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, ἢ τῆς οἰκείας ἡδονῆς μεταβαίνειν ἐκ πόλεως εἰς πόλιν, ἀλλ᾽ αἰτίᾳ ἀνάγκης καὶ ὠφελείας μετατίθεσθαι. καὶ γὰρ τὴν τῶν πλειόνων ὠφέλειαν τῆς τοῦ ἑνὸς ὠφελείας, ἢ θελήματος προτιμᾷν χρή. ἕτερον γάρ ἐστι τὸ μεταβαίνειν, καὶ ἕτερον τὸ μετατίθεσθαι. καὶ γὰρ ἕτερόν ἐστι τὸ ἑκουσίως μεταβαίνειν, ἕτερον δὲ τὸ βίᾳ, ἢ ἀνάγκῃ ἐλθεῖν. ὅθεν οὐχ᾽ οὗτοι τὴν πόλιν ἀμείβουσιν, ἀλλ᾽ ἀμείβονται. οὐδὲ γὰρ αὐθαιρέτως, ἀλλ᾽ ἀναγκαστῶς τοῦτο ποιοῦσιν. οὐκ ἄρα νοοῦσιν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας οἱ τοῦτο ἀρνούμενοι, τὸ χάριν ὠφελείας, ἢ ἀνάγκης μὴ δύνασθαι γίνεσθαι, ὁσάκις ἂν κοινὴ ἀνάγκη, ἢ ὠφέλεα τοῦτο πέθη.

LEO *Epifcopus Romæ*, ANASTASIO *Epifcopo Theffalonicæ*.

SI quis Epifcopus propriæ urbis tenuitatem afpernatus fuerit, ad illuftrioris loci minifterium tranfierit, & ad majorem populum ftulto confilio fe ipfum tranftulerit; tum ex aliena Cathedra expelletur, tum propria privabitur, ut neque illis præfit quos propter cupiditatem affectavit, neque iis quos ob fuperbiam defpexit. Propriis igitur finibus quifque contentus fit, neque modum poteftatis augeri concupifcat. Scias, frater cariffime, aliam effe neceffitatis, atque utilitatis; aliam vero temeritatis ac propriæ voluntatis, vel privatæ voluptatis (*cauffa*) tranfeundi de civitate in civitatem, fed ob neceffitatem atque utilitatem transferri. Nam plurium utilitatem unius utilitati vel voluntati anteponere oportet; aliud enim eft tranfire, aliud transferri: illud enim fponte tranfcendere eft, hoc coacte atque invite progredi. Quapropter hi non urbem mutant, fed mutantur: non enim fua fponte, fed per vim illatam hoc faciunt. Non igitur fciunt ecclefiafticos canones, qui inficiantur utilitatis ac neceffitatis cauffa fieri non poffe, quoties communis neceffitas utilitafque id fuadeat.

FINIS TOMI SECUNDI.

IN-

(a) Amanuenfis errore in cod. legitur Ἀθανασίῳ pro Ἀναστασίῳ.

INDEX
RERUM ET SENTENTIARUM
MEMORABILIUM.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

L

M

N

O

P

Q

R

S

X

Z

FINIS.

CORRIGENDA ET ADDENDA

TOMO PRIMO.

Pag. XVIII. *lin.* 16. *dele adverbium* generatim.

Pag. XXXV. *not.* 10. *lin.* 1. nec vetustissimum esse. *Cor.* nec amplissimum esse.

Pag. XXXVII. *dele notam* 12.

Pag. LXXVI. *num.* XX. *lin.* 4. *dele hæc verba* : dum codex, quo Aleriensis usus est, quattuor epistolas in fine additas, & editioni idcirco subjectas, præferebat.

Pag. LXXVII. *num.* XXII. *lin.* 27. *post verba* obiit XII. Kal. Augusti an. 1471. *addantur hæc*. His in prima editione perscriptis, a P. Montio bibliothecario S. Mariæ Gratiarum PP. Prædicatorum Mediolani moniti fuimus, in bibliotheca ejusdem Ecclesiæ inveniri exemplum Romanæ editionis anni 1470. in cujus calce leguntur præter anni notationem indicati versus *Aspicis illustres* &c. uti in Annalibus typographicis editi sunt. Hæc autem editio omnium rarissima differt ab ea pariter Romana, cujus quinque exemplaria recensuimus. Non solum enim ista posterior versus memoratos annique notationem ignorat, verum etiam in lineis & singulis paginis discrepat : ac præterea prior illa caret iis quatuor Leonis epistolis, quibus secunda ditata fuit, Cum vero hæc altera, quam recognovimus, e prima editione omnino fuerit expressa, eumque codicem referat, quem Aleriensis in priori editione exhibuit; allegationes primæ editionis, quas in notis attulimus, corrigendæ non sunt.

Col. 408. *in titulo sermonis* III. *lin.* 6. *post verba* nullus proditur. *adde*. Æneas Parisiensis, qui hujus sermonis non exiguam partem recitat in libro adversus Græcos tom. I. Spicil. Acher. ipsum S. Faustino Episcopo adjudicat, cui alios quoque sermones in quibusdam MSS. adscribi Patres Benedictini in Append. tomi V. Operum S. Augustini notarunt. In cod. Patav. &c.

Ibi. in sermone lin. 3. 1 percurremus. *Cor.* 1 percurrimus. *Et not.* 1. *deleantur :* Forte præcurrerimus : *ac sic scribatur*. 1 Nostri codd. *percurremus*. Prætulimus lectionem Æneæ Parisiensis. Melius videretur *præcurrimus*. S. Maximus &c.

Col. 409. *not.* 7. *lin.* 2. Veneti lectionem *Cor.* Veneti & Æneæ Parisiensis lectionem.

Ibi. c. 3. *lin.* 8. Qui arcam Domini in periculis per jejunium sustentare 9 non prævalet *Cor. præfixo num.* 9. *notam indicantem*. 9 Quia arca Domini in periculis jejunium sustentare prævalet.

Nota autem 9. *deleatur*, *& hæc alia substituatur*. 9 Codd. Venet. & Patav. *Qui arcam Domini in periculis per jejunium sustentare non prævalet*. Cod. Veron. similiter, deleta tantum negativa particula. Veram lectionem suppeditavit exemplum Æneæ Parisiensis.

Col. 410. *not.* 8. *lin.* 1. cum MS. Patav. *adde* & Ænea Parisiensi.

Col. 451 *lin.* 47. vobis. *Cor.* nobis.

Col. 514. *n.* 7. *lin.* 3. septem Leonis *Cor.* octo Leonis, *& lin.* 4. *legendum* III., Flaviano epist. 28. IV. Turribio epist. 15. V. Siculis &c. *uno numero in reliquis addito*.

Col. 515. §. IV. *lin.* 3. Quindecim *Cor.* Sex & decem. *Et lin.* 9. *post ultima verba adde :* XVI. Anatolio Constantinopolitano epist. 80.

Col. 562. *lin.* 27. *post verba* ad Synodum lecta fuit *addantur hæc*. Cum vero post editum primum tomum prodiisset Romana editio P. Petri Thomæ Cacciarii, alii codices Vaticani Græci, quos ipsi licuit conferre, utiles nobis fuerunt, tum ut nonnulla loca emendaremus, tum ut tria Græca fragmenta antea inedita in Appendiculam referrentur.

Col. 632. *not.* 1. *lin.* 12. *pro* 340. *Cor.* 1340.

Col. 727. *lin.* 6. omni Episcoporum *Cor.* omnium Episcoporum.

Col. 738. *lin.* 15. *διαφυλάξει* *Cor.* *διαφυλάξαι*.

Col. 739. *lin.* 2. spe confidens *Cor.* spe & fide confidens. *& not.* 2. *post verbum* legitur *adde*. Initio autem epistolæ adjecimus voces *& fide*, quas in antea vulgatis omissas suggessit codex Vat. 1319. a P. Cacciario adhibitus.

Ibid. lin. 11. me * movens *asterisco addito scribatur in margine* * leg. *movit*.

Col 740. *not.* 4. *post verbum* evenerant *addatur*. Mox pro *accusationem movens* cod. Vat. 1319. *ad accusationem motus*.

Ibid. lin. 16. fidem, quæ *Cor.* eam fidem, quæ : *& nota* 6. *sic inchoetur*. 6. Addidimus *eam* ex cod. Vat. 1319. Qua autem mente Eutyches *&c. ut in eadem notatione*.

Col. 741. *lin.* 10. omnibus modis. *Cor.* profitens omnibus modis.

Ibid. cap. 2. *lin.* 3. quam adversus me calumniæ *Cor.* quam adversus me ante cognitionem parabant, in tantum adversum me calumniæ : *& in fine not.* 9. *post voces* propter Patres *addatur*. Post nonnulla sub initium capitis sequentis adjecimus septem voces *ante cognitionem parabant*, *in tantum adversum me* auctoritate laudati MS. Vat. 1319. quæ ob repetitionem *adversum me* per saltum omissæ fuere.

Ibid. cap. 3. *lin.* 11. de vita periclitor *Cor.* de vita mea periclitor.

Col. 742. *lin.* 17. jam a majoribus *Cor.* jam idem a majoribus.

Ibid. lin. 22. conservavit, *Cor.* confirmavit ; *& not.* 15. *in fine post verbum* legitur *addantur hæc*. Aliquanto post pro *quam confirmavit* vulgati habebant *quam conservavit*. Emendationem ex MS. Vat. 1319. inductam comprobant præcedentia : *Eam fidem, quæ Nicææ exposita est a sancta Synodo, CONFIRMATA vero apud Ephesum*.

Col. 743. *lin.* 6. professionem sanctitas vestra &c. 16. *Cor.* professionem 16 habeat sanctitas vestra. *Numerus* 16. *præfigatur verbo* habeat, *& deleatur in fine* &c. 16. *Dein Nota* 16. *sic in-*

sic inchoabitur. 16 Verbum *habeat*, quod desiderabatur, sensumque relinquebat imperfectum, supplevimus ex laudato MS. Vat. 1319. Mox vero *post fidei professionem* &c. ut in *not.* 16.

Col. 766. *lin. ult.* διαφυλάξει *Cor.* διαφυλάξαι.

Col. 787. *lin. penult.* καὶ ὑπερευχόμενος ἡμῶν χαριτωθῇ ἡμῖν *Cor.* καὶ ὑπερευχόμενος ἡμῶν, ‖ χαρισθείης ἡμῖν.

Ibid. not. hh *lin.* 4. bonæ phrasis: *Cor.* bonæ frugis.

Col. 792. *lin.* 16. patiemur, *Cor.* patimur.

Ibid. not. 3. *post* epistola 28. *addatur*. Post pauca Quesnellus *patiemur*. At codex Grimanicus, ex quo uno hanc epistolam habemus, teste P. Cacciario, præfert *patimur*.

Col. 803. *lin.* 1. τῆς τοῦ πρεσβυτέρου προσηγορίας, καὶ τιμῆς ἄξιος νομισθεὺς. *Cor.* d τῇ τοῦ πρεσβυτέρου προσηγορίᾳ τιμῆς ἄξιος νομισθείς.

Ibid. not. d. *sic inchoetur*. d. Antea vulg. Conciliorum in textu: τῆς τοῦ πρεσβυτέρου προσηγορίας, καὶ τιμῆς ἄξιος νομισθεὺς: & in margine edit. Rom. τῇ οὗ πρεσβυτέρου &c. *ut in edita nota* d. *& post ultimam vocem græcam ejusdem notationis addatur*. Textum emendavimus ex cod. Vat. Græco 1341.

Col. 864. *lin.* 8. πλαστὸς *Cor.* βλαστὸς: *& in fine notæ a post vocem* αὐτῷ *addatur*. Mox βλαστὸς scripsimus pro πλαστὸς auctoritate trium codd. Vat. Græc. 1178. & 1455. ac Vat. Ottob. 29.

Col. 865. *lin.* 2. ἑκάτερθεν *Cor.* ἑκάτερον: *& in nota* d. *sic scribatur*. d. Vulg. ἑκάτερθεν. Correximus cum laudatis MSS. Romanis & Veneto.

Col. 901. *lin.* 5. διὰ τὸ τοῦτο ὑπεναντίον εἶναι τῶν κανόνων. *Cor.* διὰ τὸ ὑπεναντίαν εἶναι τῶν κανόνων τὴν ἐν Ἐφέσῳ δευτέραν σύνοδον.

Ibid. Nota 6. *deleatur, & substituatur hæc*. 6. Vulg. διὰ τὸ τοῦτο ὑπεναντίον εἶναι τῶν κανόνων. Vat. cod. Græcus 1455. sincerum & integrum textum suggessit.

Col. 902. *lin.* 4. sit id canonibus contrarium. *Cor.* sit contraria canonibus secunda Synodus Ephesina.

Col. 903. *not.* K. ἀρπαγῇ. *Cor.* ἀπραγῇ.

Col. 905. *lin.* 15. οἵ τινες ὕβρεις *Cor.* * ὧν εἴ τινες ὕβρεις *asterisco præfixa*. *Dein hæc nota subjiciatur suo loco*, * Ita codd. Græc. Vat. 1455. & Ottob. 29. Erat in vulgatis οἵ τινες ὕβρεις.

Col. 906. *lin.* 13. quidam qui. *Cor.* quorum si qui

Col. 914. *lin.* 36. ἐπενέγκηται *Cor.* ἐπενέγκῃ. *Dein in fine notæ* q *addatur*. Post nonnulla ἐπενέγκῃ emendavimus cum MSS. Vat. Græc. 1455. & Ottob. 29. pro eo quod erat in vulgatis ἐπενέγκηται.

Col. 916. *lin.* 23. ὁμολογία *Cor.* ἡ ὁμολογία.

Ibid. lin. 39. δηλαδὴ κατὰ τὴν ἀνατολὴν *Cor.* δηλαδὴ τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν

Col. 930. *lin.* 8. Domini Jesu *Cor.* Domini 4 nostri Jesu.

Ibidem post not. 3. *addatur hæc not.* 4. 4. Addidimus *nostri* ex cod. Grim. cujus exactum apographum adhibuit P. Cacciarius in Romana editione.

Col. 1018. *lin.* 12. ἀγνωσύνην. *Cor.* ἁγιωσύνην. *Et in fine not.* a. *col.* 1017. *addatur*. Post nonnulla scripsimus ἁγιωσύνην pro ἀγνωσύνην ex codd. Græc. Vat. 1178. & Ottob. 29.

Col. 1069. *not.* K. *lin.* 3. secundo loco πασχασίνῳ *Cor.* πασχασίῳ

Col. 1097. *lin. penult.* ὥσπερ *Cor.* καὶ ὥσπερ.

Col. 1121. *lin.* 10. ὑπορυσομένην *Cor.* ὑπορυττομένην

lin. 11. βδεληξαμένη *Cor.* βδελυξαμένη

Col. 1125. *lin.* 31. ἤθροιθεν *Cor.* ἤθροισεν.

Col. 1147. *lin.* 17. ἡμετέρᾳ *Cor.* h ὑμετέρᾳ *Et nota* h *sic*. h. Primis curis ex MS. Vat. 1455. edidimus ἡμετέρᾳ, & notavimus *forte* ὑμετέρᾳ, ut cum latina voce concordet. Hanc autem lectionem textui inserimus auctoritate MS. Ottob. 29.

Col. 1201. *not.* d. cui longe. *Cor.* vel longe.

Col. 1202. *lin.* 3. αὐξηνθεὶη. *Cor.* * αὐξηθείη *præfixo asterisco; & addatur nota asterisco signata*. * Primis curis cum MS. Vat. Græc. 1455. scripsimus αὐξηνθείη. Prætulimus vero lectionem alterius codicis Vat. Ottob. 29. quam posterius accepimus.

Col. 1250. *lin.* 15. gravavit. *Cor.* prægravavit. *Et in fine notæ* 3. *addatur*. Post nonnulla *prægravavit* pro *gravavit* correximus ex MS. Grim. cujus apographum P. Cacciarius adhibuit.

Ibid. lin. 20. & Andreæ. *Cor.* 5 vel Andreæ *præfixo num.* 5. *Addatur vero post not.* 4. *hæc notatio*. 5. Quesnellus *& Andreæ*. Lectionem Grimanici codicis, ex quo hæc epistola edita fuit, a P. Cacciario notatam prætulimus: ubi *vel* pro *&* usurpatur, ut aliis Leonis exemplis animadvertimus not. 5. in *epist.* 67.

Col. 1286. *lin.* 4. ἤσθημεν *Cor.* * ἤσθην μὲν *Dein ponatur hæc nota*. * Cod. Vat. Græc. 1455. ἤσθημεν. Correximus ex aliis MSS. Vat. Gr. 720. & Ottob. 29. quos P. Cacciarius sequutus est.

Ibid. lin. 13. νομίζουσιν οὐκ ἔτι μετὰ παῤῥησίας τολμᾶς ἐλέγχειν αὐτούς. *Cor.* a νομίζουσιν οὐκέτι σὲ μετὰ παῤῥησίας τολμᾶν ἐλέγχειν αὐτούς.

Et pro not. a *vulgata, quæ delenda est, hanc aliam appone*, a Primis curis edideramus cum MS. Vat. Gr. 1455. νομίζουσιν οὐκ ἔτι μετὰ παῤῥησίας τολμᾶς ἐλέγχειν αὐτούς. Nunc emendavimus ex aliis laudatis codd. Græcis Vat.

Ibid. in fine notæ 1. *addatur sic*. Hæc scripseramus, dum solum codicem Vat. Græc. 1455. adhibere licuit. At postquam duos alios codices Græcos Vat. 720. & Vat. Ottob. 29. suggessit Romana editio Patris Cacciarii, ex quibus nonnulla loca emendabimus, vide quæ in rem præsentem dicentur *not.* h. & o.

Col. 1290.

Col. 1290. *lin.* 12. καὶ g ἡ διὰ τοῦ θανάτου τῶν πλείστων βρεφῶν παρ' Ἡρώδου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιζητουμένη νηπιότης *Cor.* καὶ g διὰ τοῦ θανάτου τῶν πλείστων βρεφῶν παρ' Ἡρώδου ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπεζήτηται νηπιότης

Ibidem porro not. g *sic fiet, deleta ante edita.*

g *Idem* cod. Vat. Græc. 1455. habet: ἡ διὰ τοῦ θανάτου τῶν πλείστων βρεφῶν παρ' Ἡρώδου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιζητουμένη νηπιότης. Minus bene. Quam autem correctionem conjectando primis curis in notatione expressimus, hanc nunc inferimus in textum auctoritate aliorum codd. Vat. Græc. 720. & Ottob. 29. quos P. Cacciarius recoluit.

Ibid. lin. 17. h κατὰ πρόφασιν σώματος εἰς ἄνδρα τέλειον ἡ ἀληθῶς αὐτοῦ φύσις. *Cor.* h κατὰ σώματος πρέσβασιν εἰς ἄνδρα τέλειον ἡ ἀληθῶς ἀνθρώπου φύσις.

Dein nota h *deleta, hæc substituetur.*

h Cod. Vat. Græc. 1455. quem primis curis conferre licuit, sic. κατὰ πρόφασιν σώματος εἰς ἄνδρα τέλειον ἡ ἀληθῶς αὐτοῦ φυσις. Lectio corrupta, cujus caussa iu notatione scripseramus: *Vehemens hic nobis suspicio suboritur, ab Eutychiano aliquo locum hunc fuisse interpolatum. Quid enim sibi volunt illa verba* κατὰ πρόφασιν σώματος? *& item illa* ἡ ἀληθῶς αὐτοῦ φυσις, *quæ veritatem humanitatis reticent, e contra vero speciem corporis tantum & fictionem eloquuntur.* Hoc forte amanuensis, non autem primi interpretis vitium est. Nam veram interpretis lectionem, quam textui inseruimus, alii duo memorati Græci codd. suppeditarunt.

Col. eadem 1290. *lin.* 31. καὶ K ὅτι *Cor.* καὶ K ὅτε

Dein nota K *hæc erit.*

K MS. Gr. Vat. 1455. ὅτι. Aliorum codicum auctoritate ὅτε scripsimus.

Col. 1292. *lin.* 12. κινήσει *Cor.* l καινίσῃ

Nota l *hæc erit.*

l. Sic duo codd. Græc. Vat. 720. & Ottob. 29. Male in Vat. 1455. κινήσει.

Ibid. lin. 14. πραῦμα. *Cor.* m πρᾶγμα

Nota m *hæc erit.*

m Ita duo laudati codd. Male in alio Vat. 1455. πραῦμα.

Ibid. lin. 23. *dele vocem* ἀνεδείχθη, *& affige litteram* o *ante* οὐδενὶ. *Dein nota* o *hæc erit.*

o Primis curis cum MS. Græc. Vat. 1455. inseruimus vocem ἀνεδειχθη, quam Eutychianismum sapere notavimus, & legendum conjecimus ἀνεδέχθη. Utramque vero vocem alii duo codices ignorant, & idcirco illam e textu expunximus.

Col. 1295. *lin.* 1. per filium Gerontium *Cor.* per filium nostrum Gerontium.

In fine autem notæ 1. *addatur.* Mox *nostrum* adjecimus ante vocem *Gerontium* auctoritate ejusdem codicis, cujus apographum P. Cacciarius adhibuit.

Col. 1310. *cap.* 2. *lin.* 8. judicium. *Cor.* 4 concilium

Et not. 4. *hæc erit.* 4 Sic non solum cod. Ratisp. sed etiam Grim. Cacciario teste. Quesnellus ex arbitrio edidit *judicium*. Novum Concilium *&c. ut in eadem nota* 4.

Col. 1312. *lin.* 9. Episcopale judicium *Cor.* Episcopale * Concilium *præfixo asterisco.*

Nota autem hæc subjicietur.

* Ita cod. Grim. non autem *judicium*, uti Quesnellus ex arbitrio edidit. Confer not. 4. in epist. præcedentem.

Col. 1329. *lin.* 13. regnare & vivere. *Cor.* regnare 4 vel vivere.

Nota autem 4. *addatur sic.*

4 Sic MS. Grim. ex quo uno hæc epistola edita est. Vide editionem P. Cacciarii. Quesnellus mutavit *vel* in *&* eo arbitrio, quo epist. 149. *Concilium* mutavit in *judicium*, & epist. 128. similem particulam *vel* mutavit in *&*. Hoc autem exemplo confirmatur quod alibi animadvertimus, *vel* pro *&* identidem a Leone acceptum.

Col. 1335. *lin.* 17. ut in omnium observantia *Cor.* ut omnium observantiæ.

Ibid. not. 30. *lin.* 2. *dele hæc.* Vat. Reg. coll. I. Vat. Dionys. ac MSS. coll. XII. & XXIV. cum Sicardo *ut omnium observantiæ. Hæc omnia delenda, & addatur in fine ejusdem notæ* 30. *sic.* Prætulimus lectionem codd. Vat. Reg. coll. I. Vat. Dionys. & aliorum coll. XII. & XXIV. cum Sicardo.

Col. 1349. *lin.* 2. *post verba* usus fuit *addatur.* Quasdam vero emendationes secundis curis sumsimus ex codice Græco Vat. 1341. quem P. Cacciarius in novissima Romana editione adhibuit.

Col. 1358. *lin.* 14. μητέρα *Cor.* a καὶ μητερα

Et nota a *sic.* a Apud Vossium desideratur particula καὶ, quam ex MS. Vat. 1341. supplevimus.

Ibid. lin. 21. πλάγαις *Cor.* 6 πλαναις

Et nota b *sic.* b Ita idem cod. Apud Vossium πλάγαις

Ibid. lin. 39. c μονογεννοῦς, d φύσις ἐστὶ καὶ τοῦ πνεύματος *Cor.* c μονογενοῦς, φύσις ἐστὶ τοῦ πατρὸς, φύσις ἐστὶ καὶ τοῦ πνεύματος

Unica not. c *fiet, & erit ejusmodi, deleta nota* d.

c. Mutilum hujus loci textum ex laudato cod. supplevimus.

Col. 1360. *lin.* 2. e ἐνότης *Cor.* ἑνοτης ac dele lit. e & notam e. *Hinc col.* 1362. *not.* f *erit signanda per litt.* d

Col. 1364. *lin.* 6. g ἴλεος *Cor.* ἴλεως *dele litt.* g. *& not.* g.

Col. 1368. *lin.* 2. i εἰλικκρινοῦς *Cor.* εἰλικρινοῦς, & *dele lit.* i *ac notam* i: *ac col.* 1370. *dele in textu Græco lit.* K. & post δῆλον *dele virgulam, ac expunge Græcam notam* K. *col.* 1369.

Col. 1371. *dele tres notas* l. m. *&* n. *ac col.* 1372. *lin.* 1. l τε *dele litteram* l. *& Cor.* τὸ *pro* τε.

Ibid. lin. 27. m ἐξωμολογήσεται *dele litt.* m *& corrige* ἐξομολογήσεται

Ibidem lin. antipenult. n μονογεννοῦς *dele litt.* n *& Cor.* μονογενοῦς

Col. 1374. *lin. ult.* ο ὡς *corrige ſcribendo* ε *pro* ο *in textu & in nota.*

Ibid. lin. ult. q. προπάντων *dele litt.* q *& corrige* πρὸ πάντων : *ac dele etiam col.* 1376. *notam* q

Col. 1376. *lin. 9. dele litteram* p , *& ſcribe* f *in ſequenti linea ante vocem* τῇ : *& idcirco col.* 1375. *nota* p . *corrige* f. *pro* p. *& ſcribe* f τῇ τοῦ δούλου *pro* καὶ τοῦ δούλου.

Col. 1377. *lin.* 19. r τοῖς *dele* r , *& corrige* ταῖς , *ac dele etiam not.* r *col.* 1377. *In reliquis notis ad Græcum corrige litteras notarum indices* ſ, t, u *&c. in* g. h. i *&c.*

Col. 1385. *lin.* 11. vagitu. *Cor.* vagitus.

Col. 1389. *not.* 28. *lin.* 3. quæſtinoes, *Cor.* quæſtiones.

Col. 1396. *lin.* 10. *præfigatur aſteriſcus ante voces* * S. Baſilii *& poſt notam* 68. *addatur hæc notatio aſteriſco diſtincta.* * Codd. Vat. Hiſp. 1341. originis Gallicanæ , & Vat. 630. Iſid. cum Vat. 3791. coll. XI. & alii ejuſmodi, qui hanc epiſtolam e MSS. Iſid. ac. Hiſp. Gallicanæ originis derivarunt , habent *Sancti Sabini Epiſcopi* pro *S. Baſilii Epiſcopi Cappadocis*. In MS. Vat. 543. coll. XXI. utrumque legitur : *S. Baſilii Cappadoceni Sabini Epiſcopi* . Id fuiſſe inductum ab eo ſtudioſo amanuenſi, qui collectionem Hiſpanicam originis Gallicanæ ſcribens, aliquot loca ex arbitrio correxit (vide præfat. col. 523.) patet ex vetuſtiſſimo exemplo Vindebonenſi 41. ejuſdem collectionis puræ Hiſpanicæ, in quo ſicut & in ceteris antiquis codicibus atque collectionibus non *Sabini* , ſed *S. Baſilii* nomen præfertur.

Col. 1421. *in margine*, Reg. 2. 25. *Cor.* Levit. 5. juxta LXX.

Col. 1470. *in Admonitione lin.* 4. *poſt verbum* manavit *adde*. Hanc quidem , ac ſi eſſet noſtri *Leonis cum Synodo Romæ habita* bis laudavit Hincmarus Remenſis , primum in Quaternione ad Carolum Regem opuſc. 1. tom. 10. Concil. Venetæ editionis col. 1253. ac dein initio opuſculi II. col. 868. Itaque vetus hæc hallucinatio cognoſcitur . Suppoſitionem autem detexerunt nonnulli *&c. ut ibidem legitur*.

CORRIGENDA ET ADDENDA

TOMO SECUNDO.

Pag. V. *lin.* 25. queat *Cor.* queant.

Col. 26. *not.* 30. *lin.* 4. adnot. 36. *Cor.* adnot. 35.

Col. 163. *lin.*22. puravimus *Cor.* putavimus.

Col. 313. *lin.* 15. Vat. 551. & in prioribus. *leg.* Vat. 551. in alio antiquiſſimo 88. Capituli Lucenſis laudato a P. Manſio, & in prioribus.

Ibi lin. 21. Pomerii & Gennadii Maſſilienſis elogia *Cor.* Pomerii & aliorum elogia.

Col. 354. *not.*46. *lin.*1. Meſceniæ in Pelopponeſo *Cor.* Meſſeniæ in Peloponneſo.

Col. 387. *not.*45. *lin.* 8. Sorionides. *Cor.* Gorionides.

Col. 460. *not.* 15. *lin.* 13. Victore Turonenſi. *Cor.* Victore Tunonenſi.

Col. 468. *not.* 26. *lin.* 4. VII. explicatum *Cor.* VIII. explicatum.

Col. 472. *not. lin.* 63. S. Leo eadem die *Cor.* S. Leo reſpondeat eadem die.

Col. 597. *num.* x. *lin.*1. *ad verba* * tres omnino dies *aſteriſco præfixo hæc poſtilla in margine notetur* * Confer not. 1. ſub finem.

677. *num.*XIX. *lin.*23. conſili ivocabula *Cor.* conſilii vocabula.

*Col.*826. *not.* 3. n.14. & ſeqq. *Cor.* n.6. & ſeqq.

*Col.*949. *n.*11. *lin.*13. originarium ---- originaria *Cor.* originale ---- originalia.

*Col.*959. *n.*22. *lin.*6. Patres a Synodo anni 418.deputatos, ſub finem anni ejuſdem convenerunt . *leg.* Patres, qui citius congregari potuerunt anno 418. antequam cogeretur plenaria Synodus anni 419. convenerunt.

*Ibidem lin.*15. qui, & aliqua *Cor.* quia aliqua

*Col.*1023. *lin.*3. part.1. c.3. *Cor.* part.1.c.5.

Ibi n. 3. *lin.*11. appellatione *Cor.* appellationem.

Col. 1043. *lin.*17. epiſt.II. *Cor.* epiſt.11.

Col. 1055. *num.*3. *lin.*22. ſucceſſoris Hilari *Cor.* ſucceſſoris Hilarii.

Col. 1062. *num.*5. *lin.*12. Veticæ *Cor.* Vœticæ.

Col. 1111. *not.*15. *lin.*1. prodiit *Cor.* in lucem prodiit.

Col. 1146. *lin.*16. *præfigatur aſteriſcus verbis* * eodem tempore ; *& hæc adnotatio ad calcem paginæ ſubjiciatur*.

* Nonnulla hic notanda ſunt quæ in Obſervationibus locum opportunum non habebunt. Sardicenſes canones non uno eodemque tempore, ſed diverſo , atque actione quaſi diſtincta fuiſſe conſtitutos, merum eſt commentum, quod nullo ſive Græcorum ſive Latinorum codicum aut editionum indicio probabitur. Omnes enim hi canones uno contextu diverſis interloquutionibus proferuntur, quod unius ejuſdemque actionis proprium eſt : ut in aliis canonibus Africanarum Synodorum ſimiliter propoſitis accidit, quos eadem actione conditos nemo ambigit . Cum porro duo fuerint canonum Sardicenſium originalia exempla , unum Latinum pro Latinis, Græcum alterum pro Græcis, ut palam fiet ex dicendis tom. III. in tractatu de Collectionibus part. 1. cap. 5. canon apud Latinos ſeptimus in Græcis exemplis quintus eſt, canoni quarto *Gaudentius* immediate ſubjectus: qui ſane ordo continuam ſeriem canonum ad eamdem materiem pertinentium evidentius præferens, æquior videtur. Quod ſi quis canonem ſeptimum a quarto disjunctum cum Latinis codicibus malit; hunc duobus aliis canonibus interjectis eadem actione additum fuiſſe ab Oſio dicere debebit, non vero alia poſteriori actione conſtitutum. Neque verum eſt quod hic Queſnellus obtrudit, tertio ac ſeptimo canone *unum idemque* fuiſſe definitum, adeo ut, ſi eo-

dem

dem tempore, ſeu eadem actione ſtatutum fuiſſet quidquid in utroque continetur, *in unum eumdemque canonem conjectum eſſet*. Nam canon ſeptimus de appellatione proprie dicta ad Romanum Pontificem agit, de qua nihil canone tertio, ut in Obſervationibus ad Diſſert. V. ipſius Queſnelli cap. 6. num. 7. 8. & 9. fuſius oſtendimus. De hac appellatione proprie dicta ad Sedem Apoſtolicam poſt ſecundum judicium egerat Gaudentius can. 4. Oſius autem can. 7. alias 5. agit de eadem appellatione poſt judicium primum, ut ibidem vidimus num. 10. ex quibus patet, quantum canon ſeptimus a quarto diſcrepet, & quam male alter ab altero temperatus venditetur. Negari quidem nequit, Oſium in judiciis appellationum ad Romanum Epiſcopum eos modos cognoſcendi ejuſmodi cauſſas in provinciis propoſuiſſe, qui expeditiores & faciliores ſunt; non vero quicquam decreviſſe, quo canon quartus retractaretur, aut facultas cognoſcendarum cauſſarum extra provinciam, ubi videatur expedire, Romanis Pontificibus negaretur: qua de re vide Obſerv. loco allegato num. 12.

1147. *lin.* 15. *præfigatur aſteriſcus verbis* * canonis tertii: *& hæc notatio in calce appendatur*.

* Cum ex præcedenti adnotatione canones 3. 4. & 7. alias 5. diverſas circumſtantias reſpiciant, nec ſeptimus ad alios duos temperandos propoſitus fuerit; nihil eſt, cur tertius ac quartus ex ſeptimo explicandi ſint.

Ibidem lin. 30. *ad verbum* ** putaverit *hæc notatio ſubjiciatur*.

** Hæc conjectura, qua Orientales tertio & quarto canonibus commotos & reclamaſſe, & ſeptimi canonis condendi cauſſam dediſſe Queſnellus ſuſpicatur, nullo fundamento ſuffulta, inter ſomnia computanda eſt.

Ibidem lin. 42. *verbo* *** Gaudentius *** Hic Gaudentius Naiſſi in Dacia Epiſcopus fuit, quemadmodum oſtendemus tom. III. in tractatu de Collectionibus part. 1. c. 7. Neque refert, quod hic uſus ſit verbis *ſi placet*, nec legatur Synodum reſpondiſſe *Placet*. Nam alii quoque ejuſdem Synodi canones carent verbo *Placet*, & *Placuit*, qui nihilominus legitimi canones habentur. Adde quod in Græco poſt tertium canonem deeſt approbatio Synodi, quæ legitur in Latino; poſt canonem vero 5. ſubjectum canoni 4. *Gaudentius* appendi generalem præcedentium approbationem his verbis: *ἀπεκρίναντο οἱ ἐπίσκοποι. τὰ λεχθέντα ἤρεσεν: Quæ dicta ſunt placuerunt*: quæ canonem tertium & quartum videntur comprehendere.

1148. *lin.* 28. *ad voces* * Ad hunc *hæc notatio ſubjiciatur*.

* Non ad ſeptimum, alias quintum canonem, ſed ad quartum *Gaudentius* Leonem reſpexiſſe vidimus tom. 1. in Admonitione præmiſſa epiſtolæ 43. ubi hunc quartum canonem ei epiſtolæ ſubnexum ex MSS. oſtendimus.

1155. *num.* 6. *lin.* 16. Kalendas *Cor.* Kalendis.

1156 *num.* 7. *lin.* 14. ſidem *Cor.* fidem.

1211. *not.* 34. *lin.* 2. Epheſinæ tempore *Cor.* Epheſinæ Synodi tempore.

1258. *num.* 2. *lin.* 17. diſſertationem VII. *Cor.* diſſertationem VIII.

1265. *not.* 1. *lin.* 6. collectionis XIII. *Cor.* collectionis XII.

1345. *not.* 20. *lin.* 1. Huic *Cor.* Hinc

1413. *not. lin.* 30. erat, directurus. *Cor.* erat diaconus,

F I N I S.

[illegible]

